Universidad del Desarrollo
Biblioteca

ARISTOTE

OPERA

2

Universidad de Deusto
Biblioteca

IHS
BIBLIOTECA DE LOYOLA.
Sala 1
Estante 9
Plúteo 34 10

Universidad de Deusto
Biblioteca

Costo doce rs

50 rs con 1º tmo
Soi de Dn Gregorio Joseph Ruiz Ceballos
Pbro, Salmista en la Cathedral de Burgos...
Año 1809.

531
158,7
30

ARISTOTELIS
STAGIRITAE
OPERVM

Tomus Secundus.

Societatis Jesu. Burgis. 1862.

LVGDVNI,
Apud Ioannem Frellonium,

63560
TRAIDO DE ONA EN 1756
AL SEPARARSE LA SOCIEDAD
BIBLIOTHECÆ OMNIENSIS SOCIETATIS JESU

Universidad de Deusto
Biblioteca

THEODORI GAZAE THESSALONICENSIS, IN LIBROS ARISTOTELIS DE ANIMALIBVS, AD SIXTVM QVARTVM PONTIFICEM MAXIMVM PRAEFATIO.

*

LYCVRGVM Lacedæmonium, qui leges ciuibus suis constituit, reprehendunt nonnulli, Pontifex summe Sixte quarte, quòd ita tulerit leges, vt belli potiùs, quàm pacis, rationem habuisse videretur. Numam verò Pompilium regem Romanum laudant maiorem in modum, quòd pacis adeò studiosus fuerit, vt nulla causa moueri ad bellum pateretur. Quorum sententiam etsi aliâs probo, vt debeo (nihil enim pace commodius, nihil sanctius) tamen cùm vita hominum ita ferat, vt bella vitari interdum nequeant, sic censeo præstiendum, consulendúmque, vt & bellum interdum sit suscipiendum, si res vrget: & pax seruanda sit semper, si fieri potest: nec belli ratio vnquam probanda sit, nisi vt demum rebus compositis, quieto, tranquillóque animo viuamus. Non enim ad pugnam & homicidia, non ad discordias, & bella nati sumus, sed ad concordiam, & humanitatem. Itaque principis institutum, atque officium id esse reor, vt pacem summa opera petat, seruet, & colat. Quod cùm Romanos pontifices ferè omnes fecisse quoad potuerint, intelligam, laudo illorum animum, quòd neque ab instituto Naturæ bonæ recesserint, & præceptum authoris diuini seruarint, quòd sæpissimè pacem conciliarint, & commendarint. Sed vsum nonnullorum ausim reprehendere. Pace enim, qua vti debuerant ad literarum, & artium bonarum studia, & virtutum officia, illi quidem ad voluptates parum honestas abusi sunt. Quod cùm omni hominum ordini sit turpe, tum pontificis personæ turpissimum est. Fuerunt tamen & qui rectè pace vterentur, & pontificatum magna cum laude gererent, quibus te similem video planè successisse: præstas enim doctrina, & moribus. Quo fit, vt nomen tuum immortalitati mandandum censeas, studio potiùs literarum, quæ nunquàm pereunt, quàm vel ædificiorum, quæ breui tempore delentur, vel thesauri gemmarum, & auri, cuius hæredes inimici plerunque succedunt: vtque voluptates, quæ animi lumen extinguunt, respuas, vnámque literarum voluptatem, quæ animum illustrare potest, expetas, atque in ea requiescas. Itaque omnes pontificem talem habuisse lætamur, & quisque siue ciuis, siue peregrinus, studet pro viribus rem afferre, qua & virtutum tuarum laudem, & animi tui voluptatem augeat. Quem enim ob eius merita non solùm veneramur, & obseruamus, sed etiam périnde ac patrem amamus, ei perlibenter opera studiorum nostrorum dedicanda putamus. Alij igitur alia: ego tibi libros Aristotelis philosophi, quos de natura animalium scripserat, conuertere in Latinum sermonem volui, existimans rem tibi gratam me facturum, si hi libri Latinis literis mea industria mandarentur, & cultiùs, atque integriùs, quàm actum ab aliis

adhuc est, exponerentur. Videbam per multa errasse interpretes, tum imperitia linguæ, tum Aristotelicæ disciplinæ insciti. Itaque officium esse putaui, vt si quid facultatis in me esset, qua præstare hæc possem meliora, rem aggrederer, & pro viribus dignius quicquam efficere conarer. Laboraui equidem hac in re vehementer, quoniam nihil adiumenti ab iis, qui eadem interpretari voluere, capere poteram. Aut enim Græcè illi dixerunt, quæ Latinè audire homines Latini desiderant: aut rerum aliarum nomina aliis impropriè tribuerunt, aut noua ipsi ineptè finxerunt. Sententiam verò authoris passim adeò deprauarunt, vt argumento quidem interpretationis eorum nemo tam indoctus sit, qui non rectiùs iudicare de rebus Naturæ, quàm Aristoteles posse videatur. Locutionis etiam genus ne tale quidem, quod legi posset, non modò non Aristotelis eloquentia dignum, adhibere potuerunt. Quòd si quid præ sua facillima cognitione peruerti ab omni veritate non potuit, id etiam propter incultum, horridum, & ineptum sermonem interpretis vix intelligi potest. Afferrem hoc loco scripta illorum interpretum, erroréque singulatim enumerando reprehenderem, nisi longior essem in re non dubia, præsertim apud te, princeps doctissime, qui vt antè doctor pro tuo singulari iudicio semper damnasti illorum interpretationem, meliorémque desiderasti: sic nunc factus princeps, accuratiùs agis, vt hæc aliquando explanentur, & vnà cum sui authoris sententia lucem Latinæ linguæ recipiant. Vtinam tantum facultatis in me esset, princeps sapientissime, vt hoc meum interpretandi genus, esse optimum illud, quod quæris, confirmare possem. Sed quoniam hoc plus est, quàm vt vel homo modestus de se polliceri debeat, vel meæ vires attingere possint, nihil ego tale de me: illud verò dicere licet, hanc esse omnibus, quæ adhuc factæ sunt, horum librorum interpretationem, & philosophis ad eloquendum commodiorem, & eloquentibus ad disputandum vtiliorem, & vtrisque ad Aristotelis sensum percipiendum aptiorem. Nec acta equidem egi, sed à malè conuersis primus ego Latinis hominibus aperui, quæ his libris Aristoteles scripserat. Sed illuc redeo. Me plurimùm elaborasse in his libris interpretandis fateor, cùm nihil à primis interpretibus illis iuuari possem, sed omnia ex codicibus veterum authorum petere necesse haberem, lectione longa, notationéque varia, Plinium, Cornelium, Columellam, Varronem, Catonem, M. Tullium, Apuleium, Gellium, Senecam, complures alios linguæ Latinæ authores euoluere diligentiùs oportuit, quorum libros vel semel accuratè legisse laboriosum est, nedum ad vsum interpretandi accommodasse. Non enim ita vsum verborum accipit interpres, vt suo arbitratu rem disponat, mandétque elocutionem: sed totidem ferè verbis sensus alienos accommodatè exprimere cogitur, quod perdifficile est. Accedit ad hæc altera causa laboris, quòd exemplaria Græca, libros hos de animalibus dico, mendosa admodum habemus, vel librariorum culpa, vel eo casu, quem apud Strabonem geographum legimus. In his enim emendandis elaborare interpres sine dubio debet, ne ipse errasse in conuertendo videatur. Ita enim plerique iudicant, vt si quid bene ab interprete dicitur, id authori operis tribuant: si quid malè, id interpreti vitio ascribant. De iis interpretibus loquor, qui non minus laudis mereantur in conuertendis aliorum libris, quàm illi, qui eos magna cum laude ediderunt: non de iis, qui & sibi, & authori, quem interpretantur, dedecus pariunt. Quid autem? cùm vel ipsa Latina exemplaria, quorum ope iuuari nitimur, non minùs sint emendanda,

da, quàm Græca. Quæ enim vtilitas librorum Plinij satis interpreti afferretur, nisi emendarentur, & corrigerentur? Iam ante ætatem nostram seculis multis iacuit inutile opus eius authoris, quod de historia naturali inscribitur, scilicet propter innumeros librariorum errores. Quanuis enim authoritate, tum scriptoris, tum rerum scriptarum peteretur, & à pluribus scriberetur, tamen legi ne à doctissimis quidem viris poterat, vsqueadeo mendosum, corruptúmque habebatur. Caruerunt certè diu Latini homines magno fructu eorum librorum: quanquàm nunc doctrina insigni, singularíque industria Ioannis Andreæ præsulis Halerensis, facilis facta est & lectio eorum librorum, & imitatio: hic enim primus hos libros emandauit, atque vtiles reddidit. Quod munus, si in cæteris quoque libris corrigendis hic subiisset, labor sanè aut nullus, aut longè minor scriptorum interpretibus relinqueretur. Sed quoniam hunc virum alia munera tui felicissimi principatus, & Reipub. à literarum studiis priuatis diuerterint, accidit res cuique proculdubio difficilior. Mihi autem vel illa difficultas laborem accumulat, quæ non ad eos interpretes spectat, qui res difficiles Græcè dicant, faciles verò Latinis verbis impropriis peruertant, sed ad eos, qui ne ea quidē inconsiderata relinquunt, quæ antiqui authores negligentia quadam non facilè excusanda prætermiserunt: qualis quæstio de Thoe quadrupede, & Panthera, de Dasypode, de Lynce, de aliis pleriſque occurrit. Sed an ego dignum quicquam vel meo tanto labore, vel tuo desiderio efficere potuerim, tu mihi eris & iudex, & censor. Fuit quidem studium mihi certandi, non cum interpretibus illis, quos vincere nullum negocium est, sed cum Aristotele ipso, vt libros, quos ille Alexandro regi suo principi non minori industria quàm doctrina conscripserat, hos ego tibi principi meo Latinos redderem non deteriores: sed an effecerim quod mihi statueram, tu videris. Habes verò in hoc codice libros duodeuiginti: scilicet nouem de historia animalium, quatuor de partibus, quinque de generatione. Historia primum obtinet locum, atque vt nomen ipsum significat, expositionem continet rei, quod est, siue vt sit: quod scholæ philosophorum nostræ ætatis, quia est, dicere solent. Mox libri de partibus, ac de generatione, causam cur ita sit, declarant. alteri finalem præcipuè, alteri agentem. Cùm enim rem, cuius causam reddere volumus, exploratam cognitione quod est, habere debeamus, rectè & scribitur historia animalium, & præcedit in edocendis causis, vndénam, aut quem ad finem, siue cuius gratia condita quæque sunt à Natura, præcipuè, inquam, finalem, agentémque causam. Nam obiter quidem materialis quoque passim pro rei desiderio exponitur, vt simul aut necessitatis, notaque melioris ratio declaretur: aut ex quo, vndéque consistant quæque, demonstretur. Sed quanquàm libris nouem interpretatio hæc historiarum consummatur, tamen qui nonus in exemplari Græco continetur, hunc ego septimum collocaui: nec id temerè factum existimo. Agitur enim in eo de hominis generatione: quam rem Aristoteles continuò à generatione cæterorum animalium pollicetur explicaturum. Itaque cùm quinto, & sexto libro cæterorum animalium generationem exposuisset, nulli dubio esse debet, quin ille septimum hunc collocarit. Sed Appellicon Teius, de quo Strabo plura, vt alia permulta in exscribendis Aristotelicis libris deprauauit. sic id permutasse videtur, existimans vltimum esse totius historiæ collocandum: quoniam cùm Aristoteles agere de generatione inciperet, vltimo loco de homine dicturum pollicitus est. At ille non vltimo totius historiæ dixit, sed eius loci, quem de generatione tractaret. Quod patet ex iis, quæ in sexto, qui secundus de generatione est, locum eum absoluens,

scribit. Sequitur, inquit, vt pari modo de iis, quæ in terrestrium genere animal pariunt, atque etiam de homine disseramus. Tertius igitur hic à primo de generatione collocandus est: quo fit, vt idem septimus totius ordinis historiæ habeatur. Sunt etiam exemplaria tum Græca, tum verò Latina, quæ habeant fragmentum quoddam historiis additum: sed id causas quasdam materiales, agentésque generationis humanæ exponit, non historiam complectitur: itaque non inter historiæ libros hoc ego ponendum duxi: sed si collocandum vspiam est, libris de generatione, meo quidem iudicio, coniungendum est. Inspicere singulos hos libros, ac legere velis, summe Princeps, quoad tuæ occupationes patientur: vt & re explorata iudicare, & si quid voluptatis est in legendis Naturæ operibus, oblectari possis. Non enim me offensurum tuas aures puto, quanquàm non Græco mihi patrio, sed peregrino vtor sermone. Non quod ab interprete dicitur, id ex Græco exemplari intelligere desiderabis. Ipsa Latina oratio sensum Aristotelis ita explicabit, vt minimè Græcam desideres. Nihil miscet, nihil inculcat, nominat vsu veterum probatissimorum authorum genera animalium. Si quid noui imponit, ita inserit, vt familiare, cognatúmque id quoque videri possit. Si quid Græcè appellat, id non durum occurrit: aut enim vsitatum, &, vt ita dixerim, vagum Latinis est: quale est nomen Delphini, Cameli, Elephantis, Crocodili, Ichneumonis, Aspidis, Salamandræ, & reliquorum generis eiusdem: aut ita sonat, vt non minùs Latinum esse, quàm Græcum videatur. Cur enim Tetricem auem, aut Crecem aut Clerum, non eodem hoc nomine vocem, si non comperio Latinum, cùm, quasi Latinum sit, ita congruat? Quis Latacem ambiguam illam belluam, aut Balerum, fluuiatilem piscem ita nominans, peregrinum sonare videbitur? Nec verò contemnendum vulgus interdum est, si quid nondum à literarum professoribus nuncupatum, suo ipsum nomine appellat: vt Brucum genus locustæ terrestris, quod Græci Attelabum vocant: aut Martam genus mustellæ rusticæ, quod Græci Ictida dicunt, quanuis plura eius genera sint. Nec temerè actum dixerim, si quis Viuerræ nomine ea complectitur: planiùs enim ita docebimus, si id Martam, aut Viuerram vocemus: Mustelæ autem nomen in eo tantùm remaneat, quod Græci Galem appellant. eodémque modo, si locustæ illius terrestris alterum genus Locustam, alterum Brucum nuncupemus. Sed enim sufficit lingua Latina singulis Græcæ orationis, siue vocabulis, siue sententiis: quanquàm nonnulli, quæ Latinè exprimere nequeunt, hæc inopiæ linguæ tribuunt Latinæ, suámque pauperiem vitio dare linguæ locupletissimæ audent: quos satis cõuinci à M. Tullio puto, cùm ille linguam Romanam ne copia quidem verborum à Græca superari autumet. Exclamat ille aliquantulùm quidem importunè: O inopem interdum linguam Græcam, sed non sine causa, quando nonnulli ea contendunt, vt Græcis nihil deesse, Latinis permulta desiderari pronuntient. Sed de his hactenus, Aristotelis verò laudem, quanuis mos interpretum sit, eum, quem interpretantur, authorem, vberiùs laudare, tamen si latiùs persequar, vereor ne mihi idem obiiciatur, quod illi, qui apud Lacedæmonios de Herculis laudibus agere voluit: Quis Herculem vituperet, aut minùs bene de eo sentiat? Quis illum non inter deos immortales enumeret, colat, obseruet, vt tu laudare velis? Lacedæmonij subdiderunt. Tanta est enim Aristotelis existimatio, tanta authoritas iam apud omnes mortales, vt frustrà quis prædicet, quo ingenio, qua doctrina hic fuerit, quo artificio rem quancunque explicandam sibi statuerit, tractet: quanta vis in hoc differendi, quanta in cognoscendis, exponendísque rebus diligentia. Hunc &

Latij

Latij decus M. Tullius ita laudat, vt excepto Platone, facilè philosophorum principem appellet. Excipit ille quem amat, laudat verò quem doctissimum esse iudicat. Missa hæc facio. Librorum, quos interpretatus sum, fructum, quantus sit, explicasse quoad possum, & locus hic patitur, non ab re fuerit fortasse. Omnis enim philosophandi ratio naturalis, vbi à primis illis Naturæ initiis, materiam dico, formam, finem, agens, & motum (vt ita loquar) emerserit, hîc versatur, ac diutissimè immoratur, hîc suas vires exercet, atque multiplicem, variam, & admirabilem rerum constitutionem amplissimè explicat. Persequitur ordine discrimina omnia, quibus Natura suas animantes differre inter se voluit: colligit summa genera, reliqua singillatim exponit: partitur in species genera, & singula, quæ circiter quingenta numero in his continentur libris, describit: pergit quæque explanans, quemadmodum oriantur, siue terrestria, siue aquatica: quibusnam constent membris, quibus vescantur alimentis, quibus afficiantur rebus, quibus moribus prædita sint, quantum viuendi spatium datum cuique est, quanta corporis magnitudo, quod maximum est, quod minimum est: quæ forma, quis color, quæ vox, quæ ingenia, quæ officia: denique nihil omittit, quod in animalium genere Natura gignat, alat, augeat, & tueatur. Quæ omnia eò spectant, vt (quod sanctissimus quoque author ille, quem Deus sibi veluti supellectilem quandam pretiosam elegerat, admonet) ex iis, quæ à Natura proueniunt, Deum immortalem, ex quo ipsa pendet Natura, intelligamus, admiremur, atque colamus: qua re nihil pulchrius, nihil grauius, nihil dignius homini esse potest. Tantus fructus horum librorum est. Nec audiendi sunt, qui inquiunt: Multa Aristoteles de Musca, de Apicula, de Vermiculo: pauca de Deo. Permulta enim de Deo is tractat, qui doctrina rerum conditarum exquisitissima, conditorem ipsum declarat. Nec verò musca, nec vermiculus omittendus est, vbi de Naturæ mira solertia agitur. Vt enim artificis cuiusuis, sic Naturæ ingenium in minutissimis potiùs contemplandum est. Quinetiam cùm rerum causas cognoscere pulcherrimum sit, (hac enim vna cognitione, homo perfici, absoluíque potest, vt Deo immortali similis, quoad eius fieri potest, euadat) his sanè libris plenè docemur, cur quæque res in animalium genere ita sit: planéque felicitatem assequimur illam nobiliorem, quæ in actione animi consistit: quam sapiens quoque Poëta prædicans. Felix, inquit, qui rerum potuit cognoscere causas. Quid de anima loquar, de qua toties publicè priuatímque disputatur? Nusquam suorum librorum tam apertè Philosophus hic suam opinionem exponit, quàm in his libris, quid anima sit, vndéque in corpus recipiatur. Ad hæc, mores illi, & virtutum officia, quibus virum appellamus bonum, laudéque prosequimur, longè meliùs hinc accipi possunt, quàm vel à rhetore, quem Græci sophistam vocant, vel à prædicatore, nomine iam trito Latinis auribus: iis enim sæpenumero vita discrepat à præceptis, & meliùs hortantur alios, quàm ipsi officio fungantur: vt interdum frustrà illa virtutis egregia laus recitata sit, prolixáque eorum præceptio vacet, & iaceat, cùm exempla desiderentur vitæ præceptoris, & authoritas, quam qui respicit, faciliùs & mouetur ad virtutem, & in officio tenetur. At verò in contemplandis animalium moribus exempla suppetunt omnium officiorum, & effigies offeruntur virtutũ summa cum authoritate Naturæ omnium parentis, non simulatæ, non commentitiæ, non inconstantes, & labiles, sed verè ingenuæ, atque perpetuæ. Quis enim tam peruersa natura hostis sui generis est, quin emendetur, & mitigetur, cùm nullum animal occidi à sui generis bestia videatur? Quis tam in parentes impius, ne cùm ciconiæ

 auis,

auis,aut Meropis pietatem erga parentes intelligat,pientior efficiatur? Quis adeò inhumanus,illiberalíſque eſt,quem oſsifragæ benignitas in pullos aquilæ, non faciat benigniorem?Quis tam piger, iners,& ſegnis eſt, quin excitetur ad vitæ munera, cùm formicarum,aut apum labores,atque induſtriam intuetur? Quem non pudeat per metum peccare, cùm non ſolùm leonis animum inuictum cogitat, ſed etiam reguli auiculæ, quæ cum aquila pugnat, certátque de Imperio? Quis principem bonum non colat,atque obſeruet, cùm ſi rex apum in itinere aberrauerit, omnes eum inquirere,odoratúque ſagaci perſequi, donec inuenerint, cognitum habeat: geſtari enim regem à plebe, cùm volare non poteſt,& ſi perierit, omnes diſcedere? Nunquid parum exempli ad boni principis ſiue deſiderium, ſiue obſeruantiam datur? Quis princeps non ad clementiam facilè inuitetur,cùm reges apum armari quidem aculeo,ſed eo nunquam vti intelligat? Quæ fides, quis amor in canibus? Quanta in elephantis manſuetudo? Quæ in anſere verecundia? Quantum ſtudium ornatus, ac polituræ in pauone? Quanta opera vocis amœnæ,ſuauíſque in luſcinia? Quid de iuſtitia apum dicam, quæ colligunt quidem ex iis,quibus aliquid dulcedinis ineſt, ſed ſine vllo fructuum detrimento? Quid de caſtitate elephantis, qui quam impleuerit coitu,eam rurſus non tangit?Aut columbæ,quæ neque coire cum pluribus patitur,neque coniugium iamiude à primo ortu initum deſerit, niſi vidua,aut celebs?Diſciplina autem,& eruditio elephantis,quem non faciat ſtudioſiorem? Omnino nulla pars vitæ humanæ eſt,quæ non ſuorum officiorum exempla commodiſsimè hinc accipiat. Nam,vt omittam artes illiberales, quæ & ipſæ ingeniis animalium non parum iuuantur, valetudinis exempla,quæſo,vnde commodiùs peti,quàm ex animalibus poſsint? Loca pro temporis conditione ſolent illa mutare: non plus edunt, aut bibunt, quàm ſibi ſalubre ſit,non diutiùs dormiunt,quàm ratio valetudinis poſtulat: modum mouendi,quieſcendíque ſeruant:nouit ſua quodque medicamenta:viuit ſua quodque ſorte contentum, & gaudet:hæc latè à medicis præcipiuntur. At verò exempla,in quibus vis maior,quàm in præceptis eſt,ab animalibus certiora præbentur. Addo vtilitatem, quæ in dicendi facultate ex hac animalium ratione afferri poteſt. Comparationes enim aſsimilationéſque illæ, quas Græci parabolas vocant,quæ plurimùm orationem exornant,auditorémque tenent,hinc variè,copioſè, aptiſsiméque accipi poſſunt:vt ſiue oras,ſiue communem partiris cum alio ſermonem,eloquens,aptus,ſuauíſque eſſe poſsis. Poeta verò vndénam pulchriùs ſua illa rara & mira accipiat, quàm ex his libris, qui Naturæ arcana rimantur, enarrant,aperiunt? Medicus autem, quòd fatetur ſe ſua inde ordiri, vbi philoſophus deſinit,nuſquàm plenius quàm hîc, viderit. Quódque à Galeno medicorum principe traditur, Ariſtotelem primùm anatomen,hoc eſt,membrorum diſſectionem ſcripſiſſe, hîc agnoſcet: & quòd idem & primus, & optimus fuerit author, percipiet.Iam & philoſophi noſtræ ætatis, qui quadrifariam rerum cauſam ex prima illa librorum naturalis auſcultationis inſtitutione, accipiunt quidem communi quadam ratione: ſed quemadmodum his Natura vtatur, in conſtitutione, generationéque animalium, parum,authore Ariſtotele,vident,inopia ſcilicet exemplaris Ariſtotelici,quod legere poſsint,hîc vidiſſe alíquando gaudebunt, & phyſici, quos ſe appellant, digniùs de cætero profitebuntur. Rationes enim ideo quærimus vniuerſales, vt demum res particulares, & ſenſiles teneamus. Accedit ad hæc voluptas, qua iuuari, ac perfici quamuis actionem Ariſtoteles ait, quam in contemplandis rebus Naturæ auidiſsimè capiamus. Nam ſi pictor nos

vehe

vehementer oblectat:cùm animal ſcitè pinxerit:quantò vehemẽtiùs natura ipſa afficiet voluptate,cùm eius tam multa, & varia animalia, mira membrorum conuenientia,inauditáque moderatione,& elegantia facta cernamus? Cùm hos legimus libros, contemplamur profectò quàm varius, ac pulcherrimus fructus horum librorũ,& vtilitas amplior,quàm vt verbis exprimi poſsit. Sed quorſum hæc? Vt ſi in traducendis his tam neceſſariis,támque commodis,& amœniſsimis libris, ſatis ego interpretis munere functus ſum,tu ſententiam feras,princeps doctiſsime, edáſque in vſum publicum opus,quod ego ſine tua authoritate edere nec poſſum, nec debeo.Si quid etiam dignum ex meo ingeniolo exit, quod in ea bihliotheca ponatur,quam magnificè conſulens hominum communi vtilitati, condere ſtatuiſti:ſi quid,inquam, tale effici mea opera potuit, cenſeas ea ipſa bibliotheca, tanquam ciuitate,donari hunc codicem,nondum cognitum,aut vllam in ſedem receptum.Non ego primus te conſtituo iudicem: iampridem conſenſu omnium doctorum virorum habitus es exiſtimator,& architectus eorum, qui in ſtudiis liberalibus elaborant. Facit enim tua illuſtris doctrina, tuúmque ſummum ingenium, vt nemo te vel iudicio grauior, vel authoritate locupletior habeatur. Principem etiam ſummum te nuper quidem habuimus: ſed, quod optauimus, talem habemus,vt facilè temporibus his tuis ſperare poſſumus publicam illam felicitatem quam Plato vir doctiſsimus futuram confirmat,cùm aut Philoſophi regnant, aut Reges philoſophantur.Tu enim & Philoſophus es illuſtris,& fortuna ſummi Imperij virtuti tuæ coniuncta eſt. Lege igitur, princeps ſapientiſsime, & iudica, an ego rem tibi non repudiandam attulerim: & ſi bene,vt ſpero,ceſſerit, age pro tua liberalitate, vt pari ſtudio laborem ſuſcipere alterum,pluráque in dies afferre huiuſmodi opera poſsim.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS

Stagiritæ de Hiſtoria Animalium Liber Primus,

Theodoro Gaza Interprete.

In quibus animalia inter ſe differant, quibuſve conueniant, eorundémque naturæ diuerſitas.

Cap. 1.

ANIMALIVM partes, aut incompoſitæ ſunt, quæ ſcilicet in ſimiles ſibi partes diuiduntur, vt caro in carnes, & ob eam rem ſimilares appellentur: aut compoſitæ, quæ aptæ ſecari in partes diſſimiles ſint, non in ſimiles; vt manus, non in manus ſecatur, aut facies in facies: quapropter eas diſſimilares nominemus. Quo in genere partium ſunt, quæ non modò partes, verùm etiam membra appellentur: videlicet quæ cùm ipſæ totius integritate deſcribantur, habeant tamen intra ſe partes diuerſas, ſuíque generis opificia, vt caput, vt pes, vt manus, vt totum brachium, aut pectus: quippe quæ & ipſa partes ſint totæ, & ex partibus conſtent diuerſis. Quæque autem pars diſſimilaris ex ſimilaribus conſtat, vt manus ex carne, oſsibus, neruis. Habent verò animalia partes, aut eaſdem ſibi omnes, aut diuerſas. Partes eaſdem vel ſpecie intelligi volo, vt hominis naſus, aut oculus, ſpecie cum naſo, aut oculo hominis alterius conuenit, & caro cum carne, & os cum oſſe. Quod idem de equo, & cæteris, quæ ſpecie inter ſe conſentire ſtatuimus, intelligi debet. Vt enim totum ſe habet ad totum, ſic partes ſingulæ ſeſe ad ſingulas habeant neceſſe eſt. Vel genere, quanquàm exceſſu, defectúve inter ſe differant. De iis loquor, quorum idem eſt genus: verbi gratia, auis, aut piſcis: id enim ytrunq; differentiis conſumitur generis. Et ſpecies complures tum piſcium, tum etiam auium habentur. Differunt verò inter ſe partes penè plurimæ eorum contraria affectuum qualitate, vt coloris, aut figuræ, eò quòd aliæ magis, aliæ minùs affectæ iis ipſis qualitatibus ſint. Multitudine etiam, & paucitate, & magnitudine, paruitatéque, & omnino exceſſu, defectúque diſerepant, cùm aliis cruſta, aliis teſta pro regmine habeatur: & aliis roſtrum porrectius ſit, vt gruibus: aliis breue. Penna item aliis vberiùs, aliis parciùs data eſt. Sed tamen in iis quoque ratio partium nonnullarum diuerſa eſt, cùm alia calcari, aut aliquo armentur aculeo, alia nihil eiuſmodi habeant, & aliis apex in capite ſit, aliis deſit. Sed enim, quod propè dixerim, partes plurimæ, & ex quibus tota moles compacta eſt, aut eædem ſunt, aut ratione contrariorum, & per exceſſum, defectúmque differunt. Pluris enim, minoríſque rationem, referri ad exceſſum, defectúmq;, putauerim oportere. Non deſunt quibus partes nec ſpecies ſint eædem, neque exceſſu, defectúve, ſed proportione conueniant: quomodo os cum ſpina, & vnguem cum ſolida vngula, & manum cum forcipato pedis, & pennam cum ſquama conuenire animaduertimus. Quod enim penna in auium genere eſt, idem ſquama in piſcibus habetur. Partes, quas ſingula animalia habent hunc in modum diuerſas, eaſdémve intelligimus, atque etiam ſitu contemplamur. Sunt enim complura, quę eaſdem habeant partes, ſed non ſitu eodem: verbi cauſa, mammas alia in pectore habent, alia in fœminibus. Partes autem ſimilares, aut molles ac humidæ ſunt: aut ſiccæ, & ſolidæ. Molles, inquam, vel omnino, vel quandiu in ſe maneant naturali: vt ſanguis, ſanies, adeps, ſeuum, medulla, ſemen genitale, fel, lac, vbi haberi id poteſt, caro, & quæ iis proportione reſpondeant. Item excrementa omnia, modo tamen [illegible]uerſo, vt pituita, & ſedimenta al[illegible]atque veſicæ. Siccas, ac ſolidas intelligi volo, neruum, cutem, venam, pilum, os, cartilaginem, vnguem, cornu: æquiuocè enim ad genus appellamus, cùm cornu tum figura, tum toto, dicimus. Item quæ iis proportione reſpondent. Animalium verò differentias, aut per vitas, aut per actiones, aut per mores, aut per partes conſtitui dignum eſt. Quibus de rebus primùm formula quadam agendum, déinde generatim diſcuſsione diligentiore diſſerendum cenſemus. Profectò differentiæ, quæ in morum, victuum, actionúmque ratione verſantur, colligi debent, eò quòd alia ſint aquatilia, alia terreſtria. Et aquatilium ordo duplex; alia enim in fluido degunt, victúmque petunt ex humore quem: etiam humorem per vices recipiunt, & reddunt, nec viuere poſſunt, niſi verſentur in humore: quod plurimæ piſcium parti euenire apertum eſt. Alia degunt quidem in fluido, victúmque inde emoliuntur: ſed aerem, non humorem recipiunt, & foris parere ſolent. Complura huius generis ſunt partim greſſilia, vt lutris, latax, crocodillus: partim volucres, vt mergi, vt vrinatrices. Quinetiam quæ nullis pedibus innitantur, vt natrix. Nonnulla cùm victum in humore exerceant, nec foris viuere queant, nihil vel aeris, vel humoris recipiunt, vt vrticæ, vt oſtrea. Aquatilis autem generis alia marina, alia fluuialia, alia lacuſtria, alia paluſtria, vt rana, vt cordula. Terreſtrium verò animantium alia accipiunt, reddúntque aerem, (quæ reſpiratio nominatur) vt homo, & quæcunque terreſtria habent pulmonem. Alia, quanuis aerem recipiant, tamen ſedem in terra perpetuò tenent, & victum indidem capiunt, vt veſpæ, apes, & reliqua inſecta. Quo nomine ea appello, quorum corpus inciſuris præcingitur, aut parte tantùm ſupina, aut etiam prona. Sed cùm terreſtrium plura, vt dictum eſt, cibum ab aquis petant, nullum generis aquatilis eſt, quod & aquam recipiat, & terram cibi cauſa petat. Sunt porrò quę primùm viuant in humore, déinde forma immutata, foris vitam incipiant agere, vt culices paluſtres: ex iis enim aſili proueniunt. Ad hæc, alia ſede ſtabili degunt, alia mutabili, & vaga. Sedes ſtabilis in humore tantummodo eſt. Terreſtrium nulla ſtatu immuta bili viuunt. At Aquatiliũ plura ſaxis affixa vitam omnem traducunt: vt conchæ genera complura. Quinetiam ſpongia ſenſum habere aliquem creditur: argumento, quòd multò difficiliùs abſtrahuntur, niſi clanculùm agatur, vt referunt auulſores. Sunt item quæ & adhærere ſoleant, & quoties libuit abſolui: vt genus quoddam eius, quam vrticam vocamus: quippe cùm nonnullæ ex iis noctu abſolutæ paſcantur. Non deſunt complura, quæ cùm ſint abſoluta, mouere tamen ſe nequeant, vt oſtreæ, & quæ tota ſimplici, mitioríque teſta operta, vertibula appellantur, & calli, aut tubera. Vis item aliis nandi tributa eſt, vt piſcibus, vt molibus, vt cruſtatis, velut locuſtis. Quædam ambulare poſſunt, vt genus canerorum: quippe quod, quanquàm ſuapte natura aquatile eſt, tamen habet vim ambulandi. Terreſtrium verò, alia volucres ſunt, vt aues, vt apes, quæ modo inter ſe quodam alio differunt. Alia pedeſtria, quorũ item alia gre[illegible]lia, alia reptilia, alia tractilia ſunt. Animal, quod volucre tan[illegible]im ſit, vt piſcis natatile ſolummodo eſt, nullũ nouimus. Nam & quæ pennis cuteis volant, ingredi poſſunt. Vnde veſpertilioni etiam pedes ſunt, & vitulus marinus pedes habet minutos. Sic nonnullæ aues depedes ſunt, quæ ob eam rem apedes, à paruitate pedum nuncupantur: quod genus auiculæ pennis plurimùm valet: ſicut cætera quoque propè ſimilia, vt pennis præualere, ſic pedibus degenerare videntur, vt hirundo, & falcula, ſiue riparia: hæc enim omnia & moribus, & volatu, & ſpecie proxima inter ſe conſpiciuntur. Apparet apis omnibus anni temporibus. Riparia æſtate tantùm, cùm imber inceſſit: tunc enim & apparet, & capitur: denique rara hæc auicula eſt. At verò quæ greſſilia, eadémque natatilia ſint, complura reperiuntur, necnon differentias illas vitæ, actionéſque animantium continent. Sunt enim aliæ gregales, aliæ ſolitariæ tum volucres, tum nantes, tum etiam pedeſtres. Vitam aliæ ancipitem degunt, vt eædé modò ſocietate, modò ſolitudine gaudeant. Item aliæ ciuiles, aliæ inciuiles, tum ex gregalibus, tum etiam ex ſolitariis ſunt: gregales in volucrum genere, columbi, grues, olores. Nullum, cui vngues adunci, gregatile eſſe perpẽdimus. Complura etiam inter nantes piſcium genera gregatim degere ſcimus, vt quos curſores vocant, & thunnos, & limoſas, & hamias. Hominis naturam ancipitem ſocietatis, ac ſolitudinis eſſe, apertum eſt. Ciuiles appello animantes, quæ labori communicant eidem, quarum opus cõmuni efficitur opera, munúſq; idem omni eſt: quod non omnibus gregalibus competit. Ciuilis generis eſt homo, apis, veſpa, formica, grus. Quarum aliæ ſub duce degunt, vt grues, vt apes: aliæ nulli ſubditæ imperio ſunt, vt formicę, & alia innumera penè genera. Sunt item tam ex gregalibus, quàm ex ſolitariis, aliæ, quæ ſedem nunquàm mutent: aliæ, quæ mutato ſtato tempore ſoleant. Et aliæ quæ carne veſcantur, aliæ, quæ frugibus, aliæ omnia attingant. Non deſunt, quæ cibo ſui generis vtantur, vt apes, vt aranei: apes enim melle, & quibuſdam aliis dulcibus aluntur: aranei muſcarum venatu viuunt. Nonnulla piſcibus veſci Natura voluit. Adhæc, aliæ aut vim habent venandi, aut ingenio recondendi cibi dotatæ ſunt. Aliæ nec ad venandum aptæ, nec ad recondendum. Item aliæ domicilia ſibi parant, vt talpa, mus, formica, muſca, apis. Aliæ nullis ſe includere caſis patiuntur, vt plures tam inſecti generis, quàm quadrupedis. Quinetiam locis diſcrimen aliud exiſtit: quippe cùm aliæ cauernas ſubeant, vt lacerti, vt ſerpentes: aliæ per ſumma telluris degant, vt canis, vt equus: ac aliæ foramina ſibi excauent, aliæ nunquàm eo munere funguntur, & aliæ noctu vagentur, vt noctua, veſpertilio: aliæ interdiu tantùm. Addo etiam, alias eſſe cicures, alias feras: & alias perpetuò cicures, vt hominem, vt mulum: alias perpetuò feras, vt pantheram, vt lupum: nonnullas etiam facilè poſſe manſueſcere, vt elephantos. Sed quin aliter partiendum eſt. Genera enim quæcunque placida ſunt, hæc eadem fera quoque poſſunt reperiri: vt ſues, equi, homines, oues, capræ, canes, boues. Item aliæ mutæ omnino ſunt, aliæ ſtrepitum tantùm elidunt, aliæ vocem etiam formant: quarum aliæ loqui poſſunt, aliæ vocem ſolam nullis exprimendam literis reddunt. Atque aliæ loquaces, aliæ taciturnæ, aliæ oſcines, aliæ inoſcines. Omnium vocalium animantium communis mos eſt, vt ſui initus tempore potiſsimùm canant, & blaterent. Aliæ præterea camporum incolæ ſunt, vt palumbes: aliæ montis, vt vpupæ: aliæ cum hominibus degere ſolent, vt columbi. Item aliæ copia libidinis gaudent, vt perdicum genus, & gallinaceorum. Aliæ minùs Venere valent, vt quæ coruinam ſpeciem gerunt: quippe quæ rarò ſoleant coire. Marinarum etiam animantium aliæ pelagicæ, aliæ litorales, aliæ ſaxatiles ſunt. Ad hæc, aliis data vis eſt dimicandi, aliis ingenium

Similares partes quæ.

Diſſimilares partes.

Partium ſimilarium, diſcrimen.

Differentia terreſtrium animantiũ.

Aues apedes

Animantes immobiles quæ.

Aquatilium differentia.

Quæ animalia inſecta, vocentur.

Ciuiles animantes quæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nium cauendi & euitandi. Viribus pollent, quæ iniuriam vel inferant aliis, vel illatam sibi propulsent, séque defendant. Cautæ & prouidæ sunt, quæ aliquid in se ipsis prædidij habent contra inferendam iniuriam. Differunt prætereà moribus. Nam aliæ mites, remissæ, & minimè peruicaces sunt, vt boues. Aliæ animosæ, peruicaces, brutæ omnino, vt sues syluestres. Aliæ ingeniosæ, ac timidæ, vt cerui, lepores, cuniculi. Aliæ illiberales, perfidæ, insidiosæque, vt serpentes. Aliæ liberales, fortes, & nobiles, vt leones. Aliæ generosæ, feroces, insidiosæ, vt lupi. Nobile enim id est, quod ex bono prodiit genere: generosum autem, quod non à sua natura degenerarit. Et aliæ, astutæ, malitiosæ, callidæ, vt vulpes. Aliæ animosæ, & amatrices, & assentatrices, vt canes. Aliæ mites & mansuetudini addictæ, vt elephātes. Alię verecundæ & cautæ, vt anseres. Aliæ inuidæ, & ornatus ac polituræ studiosæ, vt pauones. Homo vnus ex numero animalium omnium vim obtinet cogitandi. Et cùm memoriæ, atque disciplinæ complures animātes esse participes possint, nulla tamen præter hominem potest reminiscí. Sed de moribus, vitáque generis cuiusque diligentiùs póst.

Differentia morũ in animalibus.

Quod animal nobile, quódque generosum.

Reminiscentia soli homini.

Quæ corporis partes animalibus communes, quæ item propriæ sint. Cap. II.

OMnium autem partes communes animalium sunt, qua cibus recipitur, & in quam deuoratur. Quas quidē partes & easdem esse, & diuersas, nihil prædictis rationibus prohibet. Aut enim specie, aut excessu, aut proportione, aut situ determinandum est. Ab iis aliæ communes plurimorum animalium partes habentur, & qua cibi excrementum emittitur. Non enim hæc omnibus data est. Partem, qua cibus recipitur, os appellamus: in quam deuoratur, ventriculum. Reliqua pars multiplici nomine significatur. Sed cùm duplex sit excrementum, hoc est, siccum, ac humidum: quæ partem illam humidi excrementi capientem habent, hæc sicci receptaculum continent. Quæ verò hoc habent, non illud etiam habere omnia nouimus. Quam ob rem quæ vesicam habent, aluum eadem etiam obtinent. At verò quæ aluum habent, non omnia & vesicam possident. Humidi nanque excrementi conceptaculum, vesicam: sicci, aluum nominamus. Reliquis magna ex parte tum eæ, quas enumerauimus, partes tributę sunt, tum etiam qua semen genitale mittatur.

Excrementum animalium duplex.

Quomodo animalia inter se differant in seminis prolifici emissione. Cap. III.

QVæ modò gignere animal possint, aut in se ipsa semen prolificum mittunt, aut in alterum. Fœmina quod in se mittit, appellatur. Mas, quod in alterum. Sed in nonnullis discrimen id fœminæ & maris non est. Species quoque partium, quæ ad ipsam pertinent procreationem, diuersa est, cùm alia vuluam habeant, alia quod vuluæ proportione respondeat. Partes hæ sunt, quæ necessariæ vel omnibus, vel plurimis datæ animalibus sunt. Omnibus verò sensus vnus tactus inest communis. Itaque pars, qua sentiendi vis ista contineatur, nomine vacat: aliis enim eadem, aliis ex proportione habetur.

Humorem quodque animal habere, aliter tamen vel huic, vel illi inesse. Cap. IIII.

HVmorem item genus quodque animalium continet, quo si aut per vim, aut per Naturam ipsam priuetur, in perniciem agatur necesse est. Habent etiam id diuersum, in quo humor ille & fiat, & contineatur. Sunt hęc in aliis sanguis, & vena: in aliis, quod iis proportione respondeat: quæ quidem imperfecta sunt, atque alterum fibra, alterum sanies dicitur. Tactus itaque in parte corporis similari consistit, vt in carne, aut in aliqua generis eiusdem: denique in parte sanguinea, aut in ea, quæ ex proportione vice illius habeatur. Omnibus tamen parte similari sensum hunc contineri certum est: sicut è contrario potentias agentes partibus dissimilaribus tributas esse apertum est: vt ori, ciborum confectionem: pedibus, aut alis, aut quibusuis proportione accommodatis, officium incedendi. Ad hæc, animalium alia sanguinem habēt, vt homo, equus: denique omnia, quæ aut perfecta pedibus carent, aut binis, quaternisve pedibus constant. Alia exanguia sunt, vt apes, vt vespæ: atque inter marina, sepia, locusta: denique omnia, quæ pedibus plus, quàm quaternis, innitantur.

Quæ animalia perfectum animal, quæ oua, quæ vermem gignant, quóve ritu quæque incedant. Cap. V.

ITem alia animal gignunt perfectum, alia ouum, alia vermem. Procreāt animal, homo, equus, vitulus marinus, & reliqua, quæ pilis integuntur: atque in genere aquatili, quæ cete appellamus: vt delphini: & quæ cartilaginea vocantur. Quorum alteris fistula data est, branchiæ desunt, vt delphinis, & balænis. Habent delphini fistulam à dorso, balænæ à fronte. Alteris branchiæ detectæ, vt mustelo, raiæ, reliquisque generis eiusdem. Ouum id ex fœtibus perfectis vocamus, cuius ex parte principio animal consistit: reliquum verò alimento ei, quod gignitur, est. Vermis id est, ex quo toto animal totum per subiecti fœtus formationem, incrementúmque gignitur. Animalium ergo, quæ animal generant, aut oua intra se priùs conficiunt, vt cartilaginea; aut illico animal intra se formant, vt homo, vt equus. At verò in lucem fœtu perfecto; aut animal editur, aut ouum, aut vermis. Ouum ipsum, aut putamine continetur testaceo, & bicolor est, quale auium esse videmus: aut cute molli obducitur, vnicolórque est, quale cartilaginea, verméque pariunt. Vermes item, aut continuò mobiles sunt, aut immobiles. Sed de his accuratiùs pòst, cùm de generatione agetur, disseremus. Nunc animalium reliquas differentias addimus. Enimuero aliis pedes Natura dedit, aliis negauit. Et quæ obtinent pedes, aut binos habent, vt homines, atque aues, duo hæc tantummodo genera. Aut quaternos, vt lacerti, vt canes. Aut plures, vt centipedes, & apes. Verùm quæcunque ambulant, omnia pedes pari numero possident. Quæ autem in genere

Qua ratione numero pedum animātia varient.

nere natante pedibus carent, hæc aut pinnis natant, vt pisces: (quorum alij quaternas, binas scilicet parte prona, & binas supina habent, vt aurata, vt lupus: alij binas tantùm, qui longi, læuésque sunt, vt anguillæ, vt congri) aut nullas omnino habent, vt muræna: sed ita mari vtuntur, vt terra serpentes, modóque simili repunt in humore. Cartilaginei quoq; generis aliqua pinnis carent, videlicet quæ plana sunt, & caudam habent, vt raia, & pastinaca, suáq; ipsa latitudine natant. Raiam tamen pinnas habere videmus, & quęcunq; suam latitudinem non colligunt in mucronem. Quæ autem pedes habere putantur, vt mollia, tum pedibus ipsis, tum pinnis natant, & quidē his celeriùs, iners autem alueus ducitur: vt sepia, lolligo: polypus potest, sepia, & lolligo nequeunt. Crusta intecta, vt locustæ, suis caudis natant, celerriméq; retrorsum, pinnarum caudæ adiūctarum beneficio.

Alij crocodilus.

†Cordula etiam pedibus natat, & cauda, quam similem siluro habet, quoad paruum magno licet conferre. Volucrum autem aliæ penna volant, vt aquila, vt accipiter: aliæ membrana sicca, vt apes, vt scarabei: aliæ cute, vt vulpecula, vt vespertilio.

Instrumētalium partiū diuersitas quibus volant animalia.

Volant pennis aut cute, quæ habent sanguinem. Membranis siccis, quę sanguine carent, vt insecta. Sunt porrò quæ vel pennis, vel mēbranis volant, omnia bipeda, aut apeda. Angues enim circa Aethiopiam tales volare narrantur. Genus pennatū, auem appellamus: reliqua duo genera nomine carent communi. Volucris autem generis exanguis, aliis pennarum tutelæ crusta superuenit, vt vaginipennes possint nuncupari: velut scarabeis: aliis pennę nulla crusta integuntur, quorum alia bipēnes sunt, alia quadripennes. Gerunt pennas quaternas, quæ aut grandiora sunt, aut aculeo in aluo armantur. Vaginipénis illius ordinis nullum est, quod aculeum gerat. Bipeda anteriore parte aculeos gerūt, vt musca, tabanus, asilus, culex. Omnia, quæ sanguine carent, minùs, quàm quæ habēt sanguinem, adolescunt, paucis marinis exceptis, vt mollium nonnullis: quæ quidem genera grandiora locis tepidis redduntur, & mari potiùs, aut dulcibus aquis, quàm terra. Omnia, quæ se mouent, aut quaternis notis mouētur, aut pluribus. Quaternis tantùm, quæ habēt sanguinem: vt homines binis manibus, biníque pedibus: aues binis alis, & binis pedibus: quadrupedes pedibus quaternis pisces pinnis quaternis. Nam & quæ pinnis, aut non ampliùs binis, aut nullis, vt serpentes, vtuntur, quaternis ea quoque notis nihilò minùs mouentur: flexus enim quaterni his aguntur, aut bini cum pinnis binis. At verò quæ sanguine vacua pedibus se pluribus moueant, siue volucres sunt, seu pedestres, iis certè motus per notas plures exercetur: vt animal, quod à vita die vno describenda ephemerum appellatum est, pedibus quatuor, penníq; totidē mouetur: quippe quòd non solùm vitæ suæ ratione proprium id meritò habeat, sed etiam cum quadrupes sit, volucre quoque est. Omnia porrò tam quadrupeda, quā multipeda, modo simili moueri solita sunt: cunctis enim motus per diametrum agitur. Verùm cùm cætera ducibus binis pedibus incedant, cancer vnus quaternis regi solitus est.

Quæ animalia habeant sanguinem, quæve eodem careant. Cap. VI.

SVmma verò animalium genera, in quę singula digerantur, redigantúrque animalia, quibus scilicet illa consummētur, & constēt, hæc sunt: auis, piscis, cetus: quæ quidē omnia habent sanguinem. Ad hæc genus testa intectum est, quod ostreum, siue concham appellamus: & crusta inclusum aliud, quod nomine vacat communi, vt locustarum, & cancrorum, & gammarorum genera: aliud item molle, vt lolligines, vt lolij, vt sepiæ. Adde genus insectum: quæ omnia genera sanguine carent. Et quorum natura pedes habere patitur, multis hæc pedibus constant. Sed insectorum vel aliqua volucre sesse apertum est. Reliquorum animantium genera nulla prætereà ampla intelliguntur. Vnum enim, quod plura genera contineat, nullum est: sed aut simplex est, nullis ipsum specificis euarians discriminibus, vt homo: aut diuidi quidem potest in species, sed nullis nominibus distinctas. Quæ enim genere quadrupede non pennato continentur, sanguinem quidem omnia habent: sed alia animal pariunt, alia ouum. Dixerim hæc ouipara, illa viuipara. Quæ igitur animal generant, pilos non omnia habent: quæ autem oua pariunt, cortice omnia muniuntur. Cortex hic loco squamę similis potest appellari. Pedestre sanguineum, quod pedibus careat ex natura, genus serpentum est: idque intectum cortice est. Verùm cùm cæteræ serpentes oua pariant, vipera vna animal gignit. Non enim pilos omnia habent, quæ animal generant, quippe cùm nonnulli ex piscibus animal procreent. Quæ tamen pilos sortita sunt, animal omnia progignunt. Nam pilos quoq; effigie aculei spiculatos, genus quoddam esse pilorum putandum est, quales herinacei, atque histrices gerunt: vicem enim villorum, non pedum, vt echinorum aculei præstant. Generis quadrupedum, quæ animal gignunt, plures quidem species intelliguntur, sed nullis ferè notatæ nominibus. Singulorum enim nomina habentur, vt hominis, leonis, equi, cerui, canis, reliquorúmque ad hunc modum. Nullis ferè inquam, quoniam genus vnum, vel super iis omnibus, quæ iumenta nominamus, est, vt equo, asino, mulo, ginno, inno & mulis, quas terra Syria fert, quę similitudine quadam nomen mularum acceperunt, quanquàm nō omnino eadem, qua mulæ specie continentur. Coeunt enim, & mutua inter se ratione progenerant. Natura itaq; eorum, quæ minùs genere certo continentur, seorsum singillatim cōsideremus necesse est. Hæc ita impræsentiarum formula exposuisse quadam prægustādi gratia placuit, videlicet, vt quibus de rebus tractandum, & quatenus esset persequendum intelligeretur: pòst accuratiùs de iisdem disseremus, vt primùm differētias, atque accidentia, quæ iuncta cuiq; sunt, accipiamus: déinde ad eorum comperiendas causas eniamur. Ita enim effici potest, vt via rationéque docendi vtamur Naturæ congrua, cùm commentatio singulorum antecedat. Hinc enim aperitur, quibusnam de rebus, & ex quibus effici demonst

Demonstratio, veráque docendi via.

Universidad de Deusto
Biblioteca

demonstrationem oporteat. Primùm itaque partes animalium, ex quibus cõstant, enumerasse par est. His enim potissimùm, atque in primis tota quoque ipsa inter se differunt: videlicet, aut eò quòd alia habeant, alia careant: aut situ, & ordine, aut differentiis, quas antehac exposuimus, id est, specie, excessu, proportione, & affectuum contrarietate. Sed primùm partes hominis explicare debemus. Vt enim numos ad id, quod sibi quisq; exploratum, certúmque habeat, probare solet: ita cęteris quoque in rebus agendum est. At homo animalium maximè omnium notum nobis necessariò est. Partes igitur hominis exteriores, etsi non sensum effugiunt, tamen ne sequela, & series continuanda doctrinæ prætermittatur, atque etiam vt sensum ratio comitetur, partes primùm enumerabimus officiales, siue instrumentales, deinde similarium ordinem prosequemur.

Quare primum de partibus animaliũ differet.

De summis in hominis corpore partibus, & quid caput, quid item thorax sit.

Cap. VII.

SVmmę igitur partes, in quas primas totum diuiditur corpus, hæ sunt: caput, collum, thorax, brachium duplex, crus duplex. Thoracem eam partem appello, quæ à collo ad pudenda vsque trunca pertendit. Capitis autem pars, quę capillis intecta est, cal ua appellatur: cuius pars prior sinciput, nouissimè consistere solita: omnium enim ossium corporis vltimum id concrescit, & induratur. Posterior, occiput est. Media inter occiput, & sinciput, vertex. Cerebrum sincipiti subditum est: occiput inane. Calua ipsa sanè tota, os rarum, rotundum, cute gracilenta obductum est. Habet futuras, quæ mulieris est, vnam in orbem: quæ autem viri, tres in idem magna ex parte coeuntes. Iam visum etiã sine vlla futura caput viri est. Verticem caluæ, medium discrimen, & æquamentum capillorum vocamus: quod nonnullis geminum est. Sunt enim qui facti à Natura biuertices sint, verum non osse, sed capillorum æquamento.

Quid facies in homine. *Cap.* VIII.

FAciem, partem eam nominamus dúntaxat in homine, quæ caluæ subiecta est. Nam piscis, aut bouis faciem dicere non solemus. Partes faciei, frons: quæ sub sincipite posita, inter idipsum, & oculos est. Quibus hæc magna, segnes: quibus parua, mobiles. quibus lata, mente moueri idonei: quibus rotunda, iracundi.

De supercilijs, oculis, palpebris, ciliys, pupilla, nigro, candido, angulis: & de ijs animalibus, quæ oculis careant.

Cap. IX.

Animi indicia ex superciliis.

SVpercilia sub fronte bipartitò distincta, quæ si in rectum porriguntur, mollem subesse animum significant: si iuxta nasum inflexa sunt, austerum notant, & acerbum: sed si iuxta tempora inflectuntur, derisorem, dissimulatorémque indicant: si verò in rotum demissa, notam inuidiæ habent. Oculi his subiacent duo, legitimo scilicet Naturæ officio: quorum partes superiùs, inferiúsque tegentes, palpebræ appellantur. Pilos, qui extremo palpebrarum ambitui adhærent, cilium nominamus. Humor oculi interior, quo videmus, pupilla est: quod eam ambit, nigrũ dicitur: quod postremò nigrum circundat, candidum, siue albugo. Pars communis superioris, inferioríq; palpebrę, angulus est: quem duplicem vterq; oculus habet, alterum iuxta nasum, alterũ iuxta tempora. Qui si iustò sunt longiores, noram morum maleficorũ præbent: si carnosi more pectunculorum sunt, qui naribus iunguntur, malitiam præferunt. Habent profectò oculos, tum cætera animalium genera omnia, præterquam testa intecta, & si quid imperfectum aliud est: tum ea, quæ animal generant, omnia, præter talpam, quam modo quodam habere dixerim, cùm tamen omnino habere negem: quippe cùm omnino quidem nec videat, nec perspicuos habeat oculos: verùm si quis prætentã membranam detrahit, locus oculorum apparet, & pars nigra eorundem: situs denique, & descriptio eadẽ quam legitimam conspicui oculi obtinent: vtpote cùm obducta cute oculi pressi, confusi, oblæsique essent, dum crearentur.

De oculorum varietate in quibusque animantibus. *Cap.* X.

CAndidum oculi magna ex parte simile in omnibus est. At quod nigrum dicitur, variat: aliis enim atrum, aliis admodum cæsium, aliis fuluum, aliis caprinum, quod morum optimorum indicium est, & ad cernendi claritatem primatum obtinet. Solus ergo potissimùm animalium homo numerosa oculorum varietate notatur, cùm cęteris in suo singulis genere, color sit idem, equis exceptis, qui interdum oculis proueniunt cæsiis. Sunt oculorum, alij grãdiores, alij parui, alij modici, qui optimi habentur: item alij nimiùm prominentes, alij conditi, alij modicè siti. Qui conditi sunt, clarissimè cernere in genere quoque brutorum animalium possunt. Modicus tamen situs, nota morum est optimorum. Et, aut nimiùm conniuent, aut rigidi, intenique constant, aut modicè nutant. Notam morum laudabilium habent, qui mediocriter conniuent. Reliquorum alteri impudentiæ, alteri inconstantiæ indices sunt.

Soli hominis varietas oculorum.

De aure, naso, temporibus, maxillis, labris, gingiuis, dentibus, lingua, palato, columella, eorúmque in quibusque animantibus differentijs.

Cap. XI.

AVris, pars capitis, qua audimus, est, ita vt nulla spiratio desideretur. Errat enim Alcmæon, qui capras spirare per aures credidit. Auris pars exterior, cui nomen auriculæ, parte constat superiore, pinna: inferiore, fibra. Tota autem ipsa ex cartilagine, carnéque constituta est. At pars interior forma anfractui cochleæ similis desinit in os, quod auriculam planè imitatur, in quod quasi nouissimum vasculum strepitus deuenit. Hinc meatus ad cerebrum nullus est. At in oris palatum vsque semita pertendit, & vena de cerebro descendit eõdem. Oculi quoque in cerebrum finiunt, & vterque positus super venula est. Aures homini tantùm immobiles: nam eorum, quæ sensum

sum obtinent audiendi, aliis auriculæ sunt, aliis desunt, meatúsque patent ipsi audiendi, vtiis, quæ penna, aut cortice, squama ve integuntur. At ea, quæ animal generant, omnia auriculas habent, excepto vitulo marino, & delphino, & reliquis item cetariis. Nam & quæ cartilaginea appellauimus, animal pariunt. Verùm homo vnus, auré non monet. Vitulus ergo marinus meatus continet manifestos, quà audit: at delphinus audit quidẽ, sed nullis cauernis, quæ vicem præstent aurium. Cætera suas auriculas omnia mouent. Situm aures hominis eundem in orbe, quo oculi, obtinent: non vt quadrupedum nonnullis positæ superiùs sunt. Aurium aliæ læues, aliæ pilosæ, aliæ medium tenent, quæ quidem ad audiendum aptissimæ sunt. Morum hinc præscita nulla habentur. Item aliæ maiores, aliæ paruæ, aliæ mediocres, & aut minimũ, aut parum, aut mediocriter arrectæ. Notam morum optimorum habent quæ mediocres: at quę magnę, arrectæque vltra modũ, stultitiæ indices sunt, aut loquacitatis. Partem inter vtrumlibet oculum & aurem, & verticem positam, tempora appellamus. Item pars faciei nasus, quæ meatum præbet spiritui: aerem enim ea parte reddimus, & accipimus. Sternutamentũ quoque eadem agitur parte: quod flatus vniuersi eruptio est, signũ angulare, & vnum ex spirituum omnium generibus sanctum, & sacrum. Tum etiam spiritum trahi in pectus, & inde reddi necesse est: quod fieri nõ potest, nisi naribus spiremus, cùm reciprocatio spiritus de pectore per gurgulionẽ, non de capite parte aliqua actitetur, sed datur viuẽdi facultas etiã si desit spiratio. Olfactus quoque, id est, sensus odoris, hac eadem parte subministratur. Mobiles esse nares Natura voluit, nec sicut aures immobiles sua cõpage. Pars nasi, quæ cartilaginea nares discriminat, interseptum vocamus: meatũ verò vtrunq;, inane: nasus enim bipartito distinctus est tramite. Elephantis prolixa, validáq; naris augetur: eiúsq; vsus idẽ, qui manus: ea nanq; cibos tam siccos, quàm humidos colligunt, capiunt, & in os admouent soli animantium omnium. Est præterea maxilla duplex, cuius pars prior mentum, posterior mandibula est. Mouent animalia omnia maxillã inferiorem, crocodilo fluuiatili excepto: is enim vnus superiorẽ mouet. Labra mox à naso habentur, caro permobilis. Quod autẽ intra maxillas & labra describitur, os est, cuius partes, palatum, & fauces. Ineſt pars sentiens saporem, lingua: nam istam sentiendi præcipuè obtinens parte sui primore: nam si interiore tangat, minùs sentiet. Omnia prætereà, quæ caro sentire potest, lingua etiam potest: vt durum, calidum, frigidum, sua quauis parte, sicut & saporem. Hæc aut lata est, aut angusta, aut mediocris, quæ quidẽ optima & explanatissima est. Item aut absoluta, aut constricta, qualis tortorũ, balborúmq; est. Carne soluta, rara, fungosa, lingua cõstat. Eius pars quædam ligula est. Bifida oris compago, tonsillæ: multifida, gingiuæ appellantur: carne hæc constant, intúsq; dentes ossei cohærent. Parte verò penitiore, particula pendet, alia vuigera, venæ applicata, columella nomine, quæ si immodicè humefacta intumescat, inflammetúrq;, nomine vuæ vocatur, & strangulat.

Aurium differentia

Præscita morum ex auribus.

Elephantis vsus naris quis sit.

Os, eiúsque partes.

De collo, pectore, eorúmque partibus.

Cap. XII.

COllum, quod inter pectus, & faciem est, cuius pars prior guttur, posterior gula: quantúmque colli ipsius cartilagineum priorem obtinens situm, vocem transmittit & halitum, id arteria nominatum est. At verò quantum interius carneum spinæ præiacet, gula dicitur. Pars autem posterior colli extima, ceruix appellata est. Partes thorace tenus disposita hæ sunt. Thorax ipse parte priore, posterioréque constat. Mox à collo pectus priorem obtinet situm bipartitum, in mammam parte sui vtraque extuberans. Mammis laxior contextus corporis est, iuncta papilla, per quam fœminis lac transmissum elicitur. In maribus etiam lac fieri potest: verùm caro iis spissa, mulieribus fungosa, foraminulentáque est.

De ventre, inferioribusque, vsque ad seminale membrum.

Cap. XIII.

VEnter infra pectus est parte priore, eiúsque radix vmbilicus est. Cui radici pars subiecta in latus vtrunque, ilia dicitur. Quæ autem rectè subiũgitur, sumen est, siue abdomen: cuius postremum, aqualiculus. Sed super vmbilicum hypochondrium est, à cartilagine quasi subcartilagium denominatum. Cauum autem commune subcartilagij, & ilium, cholago est. Partem posteriorem lumbi pari structura præcingunt, vnde nomẽ osphys inditum est. Partis verò excretoriæ, quod subditum quasi stragulum est, nates appellatur. In quo autem femur versatur, coxa, & acetabulum. Pars fœminæ propria, vterus, aut vulua est. Maris, penis, foras postremo thorace propendens: parte sui prima, carne propémodum constans, & æquabili facie turbinata. Nomen à glande pars hæc mutuata est: quã quæ integit cutis, vacat nomine: quæ vulnere obducto coalescere nequit: sicut nec genæ, aut palpebræ præcisæ reduci ad vnitatem queunt. Totum tamen, quod ex ea cute, glandéque constat, præputium est. Reliqua pars cartilaginea est, & augeri ampliter potest, & ingredi, atque egredi contrà, quàm iumentorum. Subiacent membro genitali testes gemini, cute obducti, quod scrotum nominamus. Testes ipsi nec eiusdem naturæ sunt, cuius caro, nec multum à carne dissident. Sed quemadmodum hæc se habeant, ac omnino de cæteris huiusmodi partibus: postea accuratiùs disseremus.

Partes quarum vnitas soluta coalescere nequit.

De varietate seminalis membri, viri, & mulieris.

Cap. XIIII.

MVlieris autẽ genitale contrà quàm viri formatum est. Cauum enim subditum pubi est: non sicut maris propẽsum, ac prominens. Ceruix ab vtero effertur, accessum prolifico maris semini præbens. Exitum humidi excremẽti suo sexus vterq; genitali habet subministrandũ. Cõmunis colli & pectoris pars, iugulum est. Costę, brachij, & humeri, ala. Femoris, & imi ventris, inguen. Pars item interior femoris

&

Universidad de Deusto Biblioteca

& natis communis, coles: exterior, subnatale. Thoracis iam partes omnes primores diximus.

De dorso, cæterisque partibus posterioribus.

Cap. XV.

Dorsum ponè pectus est, cuius partes, scapulæ, & spina: infráque è regione ventris, lumbi habētur. Communes autem partis superioris, inferiorísque, costæ octonæ. Nam de hominibus gentis Turdulorum, quos septenis costis ferunt creari, nullius idonei authoris testimonio constat. Habet sanè homo suas partes ita dispositas, vt in eo & superius sit, & inferius, & prius & posterius, & dextrum & sinistrum. Constat sanè, dextrum & sinistrum ex similibus ferè partibus, atque eisdem. Verùm sinistra omnia sunt imbecilliora. At posteriora prioribus, & superiora inferioribus discrepant: præterquam quòd inferiora similitudinē superiorum præferre ea dixerim ratione, quia venter imus respondere assolet faciei, in corpulentia, vel gracilitate: & crura cum brachiis communem ineunt rationē, Itaq; quibus cubiti breues, iis etiam femora magna ex parte breuia sunt: & quibus pedes exigui, iis manus quoque paruæ habentur. Membri verò superioris bipartitam compactionem, brachium, siue vlnam appellamus. Cuius partes, lacertus agilis, gibber, cubitus, manus. Partes manus, palma, & digiti quinque numero. Digiti pars, quæ se inflectit, nodus, siue articulus est: quæ rigida constat, internodium dicitur. Digitus pollex nuncupatus, vno inflectitur nodo, cęteri binis adducuntur. Inflexus verò tum brachij, tum digitorum omnium, agitur in interiora. Brachium ad gibberum appellatum inflectitur. Nodus, quo cum brachio manus iungitur, coarctatúrque brachiale vocamus. Pars interior manus vola dicitur: carnosa est, & scissuris vitæ indicibus distincta: longioris scilicet vitæ singulis aut binis ductis per totam breuioris binis, quæ non longitudinem totam designent. Exterior neruosa est, & nomine carens. Membri inferioris bipartita compactio, crus est: huius femur, quod biceps. Mola, quod locum orbiculatum foris adiectum habet. Tibia, quod gemino osse subiacet: cuius pars prior crea, posterior sura, caro neruosa, venosáve, aliis retracta à poplite, quibus nates sunt pleniores: aliis detracta, quibus graciliores. Postremum cruris, malleolus geminus vtriq; partitus lateri est. Pes autē, quod multiplici osse constat: cuius pars posterior calx, prior discreta in digitos quinq; est: media plantæ nomine explicatur, cuius quod carnosum inferius, solum attingit. Vestigium est, quod superius pronam conficit partem, neruosum: & nominis adhuc indigum est. Hęret summis digitis vnguis, & nodus interuenit: sed non nisi vno inflexu adducuntur. Quibus pars interior plantæ non caua, sed ita pleniuscula est, vt solū toto attingat vestigio, ij versuti sunt, & fraudulēti. Commune femoris, & tibiæ, genu, popléseq; est. Partes maris ac fœminæ communes hæ sunt: quarum situs quemadmodū ad superius, inferius, prius, posterius, sinistrū, dextrum, se habeat, tametsi per corporis summa visu exploratur, ac patet, describendus tamen is quoque, recitandúsque est, eadem illa de causa, qua superiora enumerauimus omnia, scilicet vt series commentandi seruetur perpetua, dum ordinē persequimur omnium, quò minùs lateant ea, quæ non modo eodem homines, quo cætera animalia possident. Ergo superiòra, inferioráque hominem omnium maximè animalium habere, ratione locorum naturalum intelligimus. Eius enim partes tam superiores, quàm inferiores, ad situm orbis vniuersi superiorem, inferiorémque dispositæ sunt. Itidem quæ priores, posterioresque, atque etiam dextræ, sinistræque habentur: cùm cæterorum animalium genus, vel omnino respectu eiusmodi careat, vel confusius ita constet. Caput itaque cæteris omnibus superiorem obtinet situm, corporis sui ratione. At homo, quoniam (vt modò diximus) ad vniuersi orbis habitum institutus est, idcirco partē etiam istam habet respondentem parti sublimi vniuersi. Caput, ceruices, & collum, excipiunt tum pectus, & dorsum. Alterum prius, alterum posterius est. Subiacent iis, venter, & lumbi, genitale, & nates; mox femur, & tibia: postremò pedes. Crura verò antefle-ctunt, eôdem scilicet, quô & incedunt. Pedis etiam pars mobilior eôdem se flectit. Calx è tergo positus est. Malleoli, situm imitantur aurium: quippe qui latera teneant imi cruris, quomodo aures iunctæ lateribus capitis habentur. Brachia ex latere corporis sinistro, dextróque dependent, atque se introflectunt, ita vt homini potissimùm deuexa crurum, & brachiorum aduersa inter se sint. Sensus autem, partésque eorum sensorias, oculos dico, nares, linguam, eôdem, scilicet priorem in partem spectantes habemus. At auditum, eiusq; partem sensoriam, id est, aures, à latere, eodem in orbe, quo oculos. Distāt oculi hominis sibi interuallo, proportione magnitudinis respectu cęterorum animalium, minimo. Tactus è sensibus homini exquisitissimus, déinde gustus: reliquis superatur à multis. Ita partes exteriores collocatæ, atque dispositæ sunt, nominantúrque præcipuè, & cognitæ per vsum, sitúmque euidentiorem habentur.

Partium humani corporis dispositio

Scissuris in vola longitudinē vitæ indicari.

Animi signū ex pedum vestigio.

Gustus & tactus exquisitiores homini.

Cum quibus animantibus hominis cerebrum gula, arteria, & venter, conueniant.

Cap. XVI

At verò interiores cōtrà: sunt enim hominum in primis incertæ, atque incognitæ. Quam ob rem ad ceterorū animalium partes, quarū simil[A] sint humanæ, referentes, eas cōt[al]nplari debemus. Primū igitur cerebrum capitis priorem obtinet sitū, non modò in homine, verùm in cæteris etiam animalibus, quibus ea pars data est. Omnibus autem in iis est, quæ sanguinem obtinent, & ob eam rem sanguinea appellantur: atque etiam quæ mollia nomine speciali nuncupantur. Sed homo plurimum cerebri proportione magnitudinis, ac humidissimum habet. Continent id membranæ duæ, altera ossi adhærens, valida: altera ipsum cerebrum attingens, infirmior. Bipartitum omnium cerebrum est, postremúmque iungitur, quod cerebellum appellatur, quod certè & tactu, & specie formam habet diuersam, Pars verò posterior capitis, inanis, & caua omnibus est, prout in singulis magnitudine variatur. Quibusdam enim caput grande,

Cerebrū homini maximum.

facies

facies subiecta capiti parua, vt quæ rotunda sunt facie. Aliis caput paruum, maxillæ longæ, velut generi omni iumentorum. Cerebrū omnibus priuatum sanguine est, nec venam intra se vllam continet, & ad tactum frigidum per naturam est. Habet suo in medio plerisq; omnibus cauum quoddam exiguum membrana obhærente venosa, cuticularíq; obducitur. Osse postremò continetur tenuissimo, infirmissimóque omnium capitis ossium, cui nomen occipiti. Meatus ab oculis terni ad cerebrum pertinent, ita vt maximi, & mediocres ad cerebellum tendant, minimi ipsum cerebrum adeant. Minimi ij sunt, qui propiores naribus oriuntur: maximi porrò illi æquidistant, nec vsquam coire possunt. Mediocres coeunt: quod pręcipuè in genere piscium patet: & cerebro sunt ij propiores, quàm magni. Minimi perquàm laxo inter se distant interuallo, & nunquā ob eam rem possunt coire. Gula inter collum est, ab angustia & longitudine nuncupata: cui comes arteria iungitur, priorem obtinens situm in omnibus iis, quę eam habere Naturæ placuerat. Habēt autem omnia, quibus pulmo est. Natura cartilaginis arteria constat, & sanguinis perquàm exigui compos est, venulis complexa tenuibus. Quod ad superiora, id est, oris habitum pertinet, è regione posita est foraminibus narium, quæ in oris partem patescunt. Vnde fit, vt quoties inter bibendum humor retrahitur, effluat ex ore per nares. Iungitur linguæ postremę, quæ ligula nominata est, posita inter ea, quæ modò dixi, foramina: videlicet apta, quæ per vices arteriæ foramentum, quod ad os spectat, operiat. Arteria altero sui extremo, cum lingua ima cōiungitur, altero ad pulmonis intercapedinem descendit, tum in vtranque finditur partem pulmonis. Esse nanque bipartitus pulmo omnium expetit. Verùm in iis, quæ animal generant, distinctio non æquè apparet, miniméque in homine. Est prætereà hominis pulmo simplicior, nec ita multifidus, vt nonnullorum animal procreantium est: nec læuis, sed inæquabilis est. At in ouiparo genere, vt auibus, & quadrupedibus, quorum partus oui primordio inchoari solitus est, pars altera pulmonis multùm discissa ab altera est, ita vt binos habere pulmones videantur. Atq; à singulari arteria partes in vtrunque pulmonis latus duæ dependent. Venæ quoque maiori, ac alteri, cui nomen est aortæ, pulmo connectitur. Spiritus [illegible]rò, quoties inflatur arteria, caua subit pulmonis. Hæc mucron[illegible] specie cartilagineis diducuntur corpusculis, de quibus foramina quoquouersus per diminutiones, arctioribus súbinde ampliora excipientibus, transmittuntur. Cor etiam arterię iungitur, obesis, cartilagineis, fibrosísque vinculis: & quà annectitur, cauū est. Spiritus, dum arteria inflatur, an subeat cor, minùs in nonnullis cōstat, scilicet minutis. At in grandioribus animalium, spiritum cor subire ipsum, apertum est. Arteria ita se habet: & accipiendi, reddendíq; tantummodo spiritus officio fungitur. Nihil etenim aliud vel siccum, vel humidū pati ipsa videtur: sed vbi in eam tale quid deerrauerit, tandiu torquetur, dum excutiat quod delapsum est. Gula ab ore & ipsa dependet, continua tum spinæ, tum arterię nexu fibrarum: & per septum transuersum in ventriculum finit, carnis speciem referens, & pariter distendi in longum, latúmque habilis. Ventriculus autem humanus canino similis est, quippe qui non multò amplior sit, quàm intestinū, sed quasi intestino similis ampliori. Tum intestinum simplex flexuosis orbibus est, à quo proximum intestinum admodū amplum. Aluus autem ipsa suillæ similis est, quippe quæ & ampla sit, & quod vsque in sedem porrigitur, breue id, corpulentúmq; transmittat. Omentum medio à ventre dependet, quod non nisi pinguis membrana est: sicut etiam in cæteris animantibus, quæ vnum continent ventrem, & vtraq; parte oris dentata sunt. Lactes super intestina positi sunt, qui & ipsi latiore constant membrana, & pinguescunt: pendent ex vena maiore, atque aorta, venásque permultas frequenti concursu deferunt ex pari illo venarum grandium ad intestina, de summis ad ima vsque spargentes. Gula, arteria, venter, ita se habent.

Gula.

Ventriculus hominis qualis.

De corde hominis, cæterorúmque animantium, & eius sede.

Cap. XVII.

Cor sinum triplicem cōtinet: iacet paulò pulmone superius ad arteriæ fissuram, opertum mebranę inuolucro pingui, & corpulēto, quà venæ maiori adnectitur, & aortæ. Iungitur cum aorta suo mucronato turbine, in pectúsque parte eadem vergit omnium pariter, quæ pectus sortiuntur. Omnibus verò tam pectore constitutis, quàm ea ipsa parte carētibus, cor æquè suo mucrone in partem vergit priorem: verùm latêre sæpius potest, quoniam dissecto animante dimoueatur. At parte sui ampliore, & gibba, superiora corporis spectat. Habet maiorem partem sui mucronis carnosam, & spissam, & neruulos suis in cauis continet. Situm cæteris animalibus in medio pectore est, in quibus scilicet pectus inest. Homini tantùm in partem sinistram potiùs vergit, paulò à mammarum distinctione ad læuam inclinans papillam pectoris parte superiore: nec magnum est, & specie tota non oblongum, sed rotundius. Parte tamē extrema in acutum se colligit, exítque penè in mucronem. Habet, vt modò exposui, sinū triplicem; maximum dextro in latere, minimum in sinistro, medium magnitudine inter sinistrum & dextrum. Omnes ad pulmonē foraminibus peruij redduntur. quæ res in vno tantùm perspicua est. Inferius verò à nexu suo, maximo sinu venæ coniungitur maiori, ad quam lactes etiam sunt. Sinu autem medio aortæ annexum est. Quinetiam ad pulmonem meatus à corde ducuntur perpetui, finduntúrque eodem, quo arteria, modo, in omnes pulmonis partes: & meatus, qui eôdem ab arteria tendunt, sequuntur. Verùm hi superiorem obtinent situm, neque vllo communi foramine commeant, sed sua ipsi copulatione spiritū, quem cordi transmittant, recipiunt. pertinet enim alter ad cauum dextrum, alter ad sinistrum. De vena maiore, ac de aorta separatim ratione communi pòst disseremus. Sanguinis autē plurimum pulmo ex cæteris continet membris, quæ animal pulmonis

Cordis sinus tres.

Sanguinis plurimum in pulmone.

 compos,

Universidad de Deusto
Biblioteca

compos,idémque viuiparum intus, foriſve conſtituunt:quippe qui totus inanis ſit, & fungoſus, ac riuulos venæ maioris ſingulis ſuis fiſtulis excipiat.Errant enim, qui ſanguinis vacuum pulmonem eſſe arbitrantur, decepti ſcilicet conſpectu eorum pulmonũ, quos diſſectis detraxerint animalibus, quorum ſanguis illico effluit vniuerſus.Cor vnum ex reliquis viſceribus ſanguinem habet.Et cùm pulmo nõ intra ſe,ſed in venis contineat ſanguinem,cor eundem intra ſe continere apertum eſt:ſingulis enim ſuis ſinibus ſanguinem tenet,verùm tenuiſsimum medio. Sub pulmone ſeptum tranſuerſum pectoris eſt,quæ præcordia, & cinctum appellant, coſtis, & ſubcartilagineis, & ſpinæ annexum, parte media tenue, membraneaque exilitate contextum. Venas etiam per ſe continet porrectas. Sunt porrò hominis venæ craſſæ proportione humani corporis.

Septum trãſuerſum.

De iecinore,liene,ſelle,renibus,& veſica.

Cap. XVIII.

Cur ſupra ſeptum poſitum à dextro latere eſt.Lien à læuo æquè in omnibus quæ membra iſta diſpoſita habẽt per Naturam, non prodigioſè. Iam enim legitimum illum locum in nonnullis quadrupedum lienẽ cum iecinore permutaſſe viſum eſt.Ventri lien annectitur,quàomentum obducit. Eſt hominis lien ſuillo ſimilis,ſed ſpecie anguſta, & longa.Iecur magna ex parte, maximóque animalium numero felle caret. Verùm in nonnullis id habere ſibi adnexum videtur. Rotundum iecur hominis eſt,ac ſimile bubulo. Fellis priuationem vel in victimis non nuſquam percipi certum eſt: quippe cùm parte quadã agri Chalcidici Eubœæ fel nunquam pecori ſit:aut in Naxo omnibus fermè quadrupedibus adeò grande, vt qui ſacra fecerint aduenæ ſtupeſcãt,rem ſcilicet prodigij loco ſibi arbitrantes, non talem eſſe naturam terræ illius quadrupedum.Iecur venę maiori adnexum eſt, nulla ex parte aortam attingens. Vena enim, quæ à maiore proficiſcitur, iecur tranſigit, quà portæ appellatæ iecoris habentur. Lien quoque venæ vni maiori adnexus eſt: vena enim inde ad lienem pertendit. Renes poſt hæc iuxta ſpinam ipſam adhærent,bubulis ſimiles.Dexter in omnibus quibus ſunt renes animalibus, ſuperiorẽ obtinet locum,minúſq; pingui obducitur,& ſiccior eſt:quod vel in omnibus æquè liquidò manifeſtatur.Pertinent ad renes meatus tam ex vena maiore, quàm ex aorta,ſed non ad cauũ: quod alij amplius,alij arctiùs ſua media parte continent, præterquàm in vitulo marino,cuius ſanè renes,quanuis bubulis ſimiles ſint, tamen omniũ ſolidiſsimi viſuntur.Meatus verò,qui eò pertinent,omnes in renum corpus abſumuntur: cuius rei argumentum eſt, quòd ſanguine carent, nec intra ſe quicquam concreſcere oſtendunt. Habent igitur, vt modò dixi,ſinum exiguum, à quo meatus duo ingnes ad veſicam deueniunt. Alij etiam ex aorta frequentes ac validi eôdem pertẽdunt. Ex medio autem renum ſingulorum venæ ſingulæ,cauæ,ner uoſæ dependent,ſpinam prætereuntes ipſam anguſto itinere:tum in vtranque abolentur coxam, ac denuo ibi porrectæ apparent, demúmq; in veſicam deſcẽdunt:hæc enim loco vltimo poſita eſt, meatibus annexa illis porrectis à renibus ad ceruicem,vrinarium producentem meatum, & ferè circumvndique extenuatis in fibras membranulis proximis, quodam modo ſepto illi tranſuerſo pectoris deligata. Eſt profectò veſica hominis proportione,quàm cæterorum,amplior.

Renum dexter ſuperior in omnibus.

De genitali membro,& teſtibus,quibúſve corporis partibus mas à fœmina diſſentiat.

Cap. XIX.

Genitale ceruici veſicæ adnectitur, foramine foras directo peruiũ: ſed paulò inferius altero intra eandem ſemitam conuio deductum.Quorum foraminum alterum ad teſtes,alterum ad veſicam,ner uoſum, cartilaginoſúmque tendit. Teſtes ex eo maribus pendent:de quibus poſteà partium communi examine,quemadmodum ſe habeant, diſſeremus.Hæc eodem modo vel in ſexu fœmineo omnia Natura conformauit,atque diſpoſuit.Nulla enim parte interiore ſexus inter ſe differunt, niſi vtero:cuius forma qualiſnam ſit, ex cõſectionum deſcriptione perẽdum,expectandúmque eſt. Situs eius ad inteſtina infra aluum à parte priore: tum veſica iuncta ſupra vterum eſt.Sed de vteris quoque pariter omnibus diſſerendum poſteà eſt. Neque enim ſimiles dati omnibus ſunt, nec forma ſimili conſtituti,ſi vterus cæterorum quoque animalium vulua dicẽda eſt. Partes hominis tum interiores, tum exteriores, has, taléſque, & ad hunc modum haberi perſpectum eſt. (A)

(a)

De Hiſtoria Animalium Libri Primi,
FINIS.

ARIST

Fel non omnibus animalibus.

ARISTOTELIS
STAGIRITAE DE HISTORIA ANIMALIVM LIBER SECVNDVS,

Theodoro Gaza Interprete.

Quæ animalia in quibuſdam conueniant,in quibuſdam autem differant.

Cap. I.

Qua ratione animalium partes eædẽ & diuerſæ.

Cæterorum animalium partes, aut communes omnium ſunt, vt ſuperiore volumine explicatum eſt, aut aliquorum generum propriæ. Eædem autem,diuerſęve inter ſe ſunt, eò modo, quo ſuperiùs dictum eſt: quippe cùm omnia ferè animalia genere diuerſa, partiũ quoque ſuarum plurimas ſpecie habeant diuerſas: & aut proportione tantùm eaſdem,genere autem diuerſas:aut genere tantùm eaſdem,ſpecie autem diuerſas.Sunt etiam complures,quæ aliis datæ,aliis denegatæ ſunt.Ergo quadrupedes,quæ animal generant,caput,collum,& omnes capitis partes ſortiuntur:verùm ipſæ ſingulæ partes forma inter ſe differunt. Iam leoni ceruix oſſe vno rigida conſtat,nec vertebris vllis iungitur:interiora autem omnia canibus ſimilia continentur. Habent quadrupedes,quæ animal generant, omnes vice brachiorum crura priora:ſed præcipuè,quæ multifidæ ſunt,hę manibus ſuo digitato pede reſpõdent: hoc enim ad plura,quaſi manu, vtuntur. Partem etiam læuam minùs, quàm homo, abſolutam habent,& agilem:excepto elephanto, qui digitos numero quinq; indiuiſos,leuitérq; diſcretos, crura priora multò poſterioribus longiora, & malleolos poſterioribus imis cruribus poſsidet. Habet prætereà talem,tantàmq; narem,vt ea manus vicẽvtatur: quippe qui non niſi ad os illam admouens,& bibat, & edat:ſuo etiam rectori eam erigit,atque offert:& arbores quoq; eadem proſternit, & quoties immerſus per aquam ingreditur, ea ipſa ſibi ſumpta in ſublime,reflat,atq; reſpirat.Aduenticiuſcula parte ſui poſterioris,naris hæc eſt, ſed flecti non poteſt:cartilaginea enim, & próinde rigidiuſcula eſt.Solus etiam animalium homo ambidexter,hoc eſt,dexter manu vtraque naſcitur.Pectus animalia omnia humano proportionatum pectori habere viſuntur, verùm non ſimile:latum enim pectus humanũ eſt,cætera anguſta. Nullum eſt enim,quod,præter hominem, mammas parte gerat priore. Elephantus mammas duas quidem, ſed non in pectore habet,ſed paulò citra.Flectunt autem crura priora contrà,atque poſteriora: & è contrario,quàm homo, membra inflectunt,excepto elephanto. Quadrupedes enim, quæ animal generant,genua ante ſe flectũt,ſuffragines in auerſum:aduerſaq; inter ſe habent conuexa curuaturæ crurum ſuorum.Elephas non,vt aliqui retulerunt,agit:ſed conſidendo crura inflectit, nequit tamen præ nimio ponderevtrunq; in latus æquilibrio quodam vergere:ſed aut læuo incubat, aut dextro,atq; eo ipſo habitu requieſcit. Flectit hic certè ſuos poſteriores poplites modo hominis. At quiparis quadrupedibus,vt crocodilo,lacertę, & reliquis generis eiuſdẽ,crura tum priora, tum etiã poſteriora retroflectuntur, paulùm in latus vergẽtia. Nec ſecus in cæteris multipedibus agitur,niſi q medij pedes ſubinde ambigui ampliùs in latus flectuntur.Homo inflexum membrorum ſuorum eôdem è contrario agit: quippe qui brachia retrorſum flectat,quanquàm ita, vt paulùm vergant in latera exteriora,crura antè contrahat rectẽ.Sed quod antè tam priora quàm poſteriora inflectat,nullum eſt. Omnibus verò humeri, arm̃ive cõtrà,quàm cubiti,aut crura priora flectuntur. Coxæ etiam contrà, quàm ſuffragines. Cùm itaque homo contrà, quàm magna pars cæterorum animalium,flectat,fit, vt ſi qua alia membris huiuſcemodi conſtant, ea quoq; è contrario flectant.Aues etiam ſuos inflexus ſimiles quadrupedibus agunt: crura enim quæ bina habent, in poſteriora curuant:alas,quas vice brachiorum, aut crurum priorum obtinent,in priora.Vitulus marinus tanquam læſa,imperfectáq; quadrupes eſt: quippè qui continuò à ſcapulis pedes habeat manibus ſimiles,modo vrſæ:in quinos enim finduntur digitos,qui ſinguli ternis articulis flectantur, & vnguibus muniantur non magnis. Pedes quoque poſteriores quinis diſcretos digitis habet, & curuatura,& vnguibus cum primis conuenientes verùm forma proximos piſciũ caudis.Motus animalium quadrupedum, ac multipedum, per diametrum agitur: quo modo ſubſiſtere etiã ſolent. Initium autem incedendi omnibus à dextris partibus.Gradiuntur pedatim leones:& genus camelorum vtrunque,Bactrianũ dico,atque Arabium, pedatim incedit,cùm pes ſiniſter non tranſit dextrum,ſed ſubſequitur. Partes, quas homo habet priores,quadrupedes infrà habent ſupinas.Quas autem ille poſteriores, hæ pronas. Magna item quadrupedum pars caudam habet: nam vitulo quoque marino cauda ineſt,quamuis exigua,cerui modo. De genere ſimiarum poſteà dicemus. Omnia ferè quadrupeda,eadémq; viuipara, ſunt piloſa: nec hominis modo læuia eſſe nouimus. Homo certè pauciſsimis, exiguiſq; integitur pilis niſi in capite,qua quidem parte hirtiſsimus omnium ipſe eſt.Cęteris,quæ pilis veſtiuntur,partes pronæ piloſiores ſunt,ſupinæ aut glabræ omnino,

Motus animalium per diametrum.

Quomodo artus flectãt animantes

Universidad de Deusto
Biblioteca

nino,aut minùs pilosæ habentur. At homo cõtrà. Cilium etiam homini vtraque in palpebra,& alæ oppletæ pilis,& pubes:quod cæteris abest:carent enim cilio palpebræ inferioris, sed paulò inferiùs pili rari nonnullis exeunt. Ipsorum autem quadrupedum pilis intectorum, aliis corpus totum est hirtum,vt sui,vrsæ,cani. Aliis collum hirtius pari vndique modo,vt leoni,& reliquis iubatis. Aliis prona tantùm ceruicis, à capite ad summos armos villi geruntur,vt equo,vt mulo,& reliquis capronatis:quo in genere bonasus quoque è syluestribus cornigeris enumerandus est. Quinetiam hippelaphus saris iubæ summis continet armis,qui à forma equi,& cerui, quam habet compositam,nomẽ accepit,quasi equiceruus dici meruisset. Necnon fera,quæ & ipsa ab equo Hippardium nominata est, capronas parte gerit eadem. Sed vtrunque id genus tenuissimo iubæ ordine à capite ad summos armos crinescit. Propriũ equiceruo villus,qui eius gutturi,modo barbæ dependet. Gerit cornua vtrunq;, excepta fœmina equiceruini generis:& pedes habet bisulcos. Magnitudo equicerui non disidet à ceruo. Gignitur apud Arachotas:vbi etiã boues syluestres sunt, qui differunt ab vrbanis,quantum inter sues vrbanos & syluestres interest. Sunt colore atro, corpore robusto,rictu leuiter adunco,cornua gerunt resupinatiora. Equiceruo cornua sunt capræ proxima. Elephantus in quadrupedum genere hirtus minimè est. Caudæ etiam animalium pili corporis modum imitantur,dummodo cauda nota aliqua auctiore dependeat, est enim nonnullis tam exigua, vt vix dignosci à sensu possit. Camelus proprium inter cæteras quadrupedes habet in dorso, quod tubet appellant: sed ita vt Bactrianæ ab Arabiis differant:alteris enim bina,alteris singula tubera habentur. Sunt etiam omnibus singula parte ima, quale in dorso,tubera, quibus incũbat reliquum corpus et firmetur,quoties in genua inclinantur. Papillas quatuor modo vaccę habet camelus,caudam asino similem,genitale retro. Genua singula in singulis cruribus sunt,& flexus artuum, non vt quidam perhibent,plures, sed propter alui interuallum plures esse videntur. Habet etiam talum similem bubulo:clunes proportione magnitudinis paruos. Bisulcum id animal est, nec vtrinque dentatum. Sed bisulcum sic est, vt pes parte superiore scissus paululùm sit ad flexum digiti secundum: parte autem priore summa, quadripartitò findatur discrimine paruo, quantum primo tenus digiti inflexu,& quiddã inter fissuras,périnde vt in anserum pedibus adiectum contexat. Pes vestigio est carnosus,vt vrsæ:qua de causa eas, quæ per exercitũ longiore itinere fatiscunt, calceant carbatinis. Omnium quadrupedũ crura,ossa,nerua õque abundant,carne deficiunt. Quinetiam nullum,quod pedibus cõstet,excepto homine, pedes habere carnosos perspectum est. Coxarum etiam carnẽ exuberãte,in clunes vacant:quod in genere auium conspici apertiùs potest. At homo contrà: quippe qui nullam ferè sui corporis partem tam carnosam habeat,quã nates, femora,tibias. Quas enim suras vocamus,non nisi carnis copia, parte tibiæ posteriore complentur. Quadrupedum autem,quæ sanguine constant, eædémq; animal generant,aliæ multifidæ sunt, quales hominis manus,pedésque habentur. Sunt enim,quæ multipliciter pedum fissura digitẽtur,vt canis,leo, panthera. Aliæ bisulcæ sunt, quæ forcipem pro vngula habeant,vt oues,capræ,cerui, equi fluuiatiles. Aliæ infisso sunt pede, vt quæ solipedes nominantur, vt equus,mulus. Genus sane suillum ambiguum est. Nam & in terra Illyriorum, & in Pæonia, & nonnullis aliis locis sues solipedes gignuntur. Bisulca igitur binis fissuris vtrinq;, id est, à parte priore,posterioréque diducuntur. Solipeda eam partem continentem ex toto habent. Sunt item animantium alia cornigera,alia mutila. Quę cornua gerunt,bisulca magna ex parte per Naturam sunt,vt bos,ceruus, capra. Quod autem idem & solipes,& bicorne sit,nullum est,quod nos adhuc norimus. At solipes,idémque vnicorne est, quanquam rarũ:vt asinus Indicus:ille enim & vnicornis,& solipes est. Vnicornis verò, idémq; bisulcus,oryx est. Talum etiam asinus ille Indicus solus in solipedũ genere possidet. Sus enim, vt modò dixi,ambiguus est:quo fit etiam,vt talo careat probiore. Permulta ex bisulcorũ numero talum habent. At verò multifidum nullum adhuc talum eiusmodi habere cognitum est, vt ne hominem quidem habere certum est. Sed lynci semitalo simile quiddam: leoni autem tortuosum in anfractum est,quale effingunt. Omnia verò,quibus datus est talus, cruribus eum posterioribus continent, ita vt erectus in suffragine parte sui prona foras,supina introrsum spectet, & quæ veneres vocantur,intus aduersæ sibi positæ sint, quæ canes,foris:quæ attennæ,suprà habeantur. Situs talorum omnium talis est. Sunt nõnulla, quæ simul bisulca sint,& iubam habeant,& cornua bina,orbem inflexu mutuo colligentia gerant, vt bonasus,qui in Pæonia terra,& Medica gignitur. Quæ autem cornuta sunt, eadem omnino quadrupeda esse certum est, nisi quid per translationem cornu habere dicatur:quemadmodũ Aegyptij de colubris Thebanis perhibent,quasi aliquid illis veluti vestigium cornus extuberet. Ceruo ex cornigeris vni cornua tota solida,cęteris caua quodam tenus,& mucrone demum concreta sunt. Pars cua ex cute potiùs oritur, quam solidum quiddam osse enascẽs subit,implétq; totam:quomodo cornua boum constare videmus. Soli etiã ceruo cornua omnibus annis decidua,initio à bima ætate cæteris perpetua, nisi per vim aut quam amittant. Mammas item haberi variè certum est. Nam & inter se ipsæ quadrupedes,& ab homine mammarum differunt ratione. Membrorũ etiam,quæ ad venereũ coitum accommodata habentur,discrimen planè est. Patet ratio varia mammarũ, cùm aliis mammæ parte priore,hoc est in pectore, aut iuxta pectus sint binæ,binisq; papillis, vt homini,vt elephanto sub armis duæ,tam mari, quàm fœminæ, perquàm exiguæ,nec pro corporis vastitate, ita vt eas à latere conspicere propémodum nequeas. Vrsæ mammas habent quaternas. Aliis mammæ inter femina binæ,papillęq; binę,vt ouibus. Aliis papillæ quaternæ, vt vaccis. Quibusdã nec in pectore,nec in feminibus mammæ, sed in ventre habentur,

Hippelaphi forma.

Caudæ animalium.

Crura animãtibus non carnosa.

Solipedes sues in Illyria.

Mammarũ varietas.

bentur, & quidem plures,verũ non omnes pares: vt canibus, vt suibus. Cùm itaq; cætera id genus habeant plures, pantheræ quaternas ventre medio gerunt. Camelus quoque in ventre mammas duas cum papillis quatuor habet, vt bos. Leæna etiam duas in ventre. Maribus solipedis generis, nullæ sunt mammæ,nisi iis,qui matri similes prodierunt:quod in equorum genere euenit. Genitale marium aliis foris est, vt homini, equo & aliis multis:aliis intus,vt delphino. Quibus foris est, iis aut antè habetur, vt homini, & reliquis, quæ modò dixi:aut retro. Quinetiam iis, quæ antè gerunt,aut & penis,& testes absoluti pendent, vt homini:aut aluo adhærẽt,& aut plus, aut minùs absoluuntur. Non enim pariter apro,& equo membrum hoc absolutum est. Elephantus etiam genitale equo simile habet,sed paruum, nec pro corporis magnitudine. Testes idem non foris conspicuos,sed intus circa renes conditos habet. quocirca initum celeriùs agit. Aliis itaq; testes absoluti, vt equo:aliis nõ absoluti, vt apro. Sus fœmina,genitale ea cõtinet parte, qua pecoris vbera habentur:& cùm per libidinem turget,ac prurit ad coitum,sursum tãtisper hoc retrahit, vertítq; foras, vt inde mari coitus sit facilior:rescissum id longè productius,& dehiscẽs amplius est. Genitale maxima animalium parte ita se habet. Nonnulla ex auerso mingunt,vt lynx,leo,camelus,lepus. Mares igitur ita inter se discrepant,vt expositum est. Fœminæ omnes ex auerso mingunt: quippe cùm etiam fœmina elephantorum genitale,vt cæteræ, inter femora habeat. Genitalis verò ipsius differentia numerosa est. Aliis enim cartilaginosum, carnosumq; est,vt homini:quod vt parte carnosa inflari nequit,sic cartilaginosa intumescit, excrescitque. Aliis neruosum,vt camelo,vt ceruo. Aliis osseum,vt lupo,vulpi,mustelæ ictidi,id est,mustelæ rusticæ,quã viuerrã interpretor:nam is quoq; osseũ gerit. Ad hæc,homo,cùm ad iusta incrementa peruenit,partem superiorem habet minorem, quàm inferiorẽ,contrà atq; cætera animalia,quæ sanguine constant. Partem superiorem intelligi volo,quantum de capite ad eam pertẽdit partem, qua exitus patet excrementis. Inferiorem autem, quantum ab ea ipsa subsequitur reliquum corporis. Animalibus ergo, quæ pedibus inniti Natura voluit,crura posteriora partem cõplent inferiorem. Quæ autẽ pedibus carent,iis cauda, & quicquid ẽ caudæ,similéque habetur,pro parte inferiore est. Tales per ætatis iam incrementis animantes euadunt. Discrimen autẽ in crescẽdo est. Homo enim priùs,quàm adultior sit,partem superiorem corporis habet maiorẽ,quàm inferiorem: & quo per ætatem ampliùs augetur, eò cõtrà euenit,vt inferiora sint superioribus lõgiora. Quam ob rem vnus ipse non modo eodem ingredi solet infirma adhuc ætate, quo iam firma ingreditur: sed primùm dum infans est, quadrupes reptat, déinde se erigit,bipésq; incedit. Sunt quæ ex proportione incrementa partis vtriusque capere soleant,vt canis. Nonnulla primũ parte superiore minora sunt,pòst maiora cũ creuerint,eadẽ parte euadunt,vt iumenta:nullum enim ex iis addita ætate auctius redditur ea parte, quæ ab vngula ad clunem porrecta est. Dentes etiam cæterorũ animalium multiplici differentia, tum inter se,tum hominis ratione euariant. Habent enim dentes omnia,quæ quadrupeda,sanguinea,viuipara sunt, sed variè. Sunt enim alia vtrinq; dẽtata, alia altero dentium ordine carent. Quæ enim cornua gerunt,hæc non dentata vtrinque sunt, quippe quæ primoribus maxillę superioris careant dentibus. Quanquã sunt nonnulla,quę & cornibus vacent, & vtrinque dentata non sint, vt cameli. Item alia dentes habẽt exertos,velut aper:alia sine iis sunt. Et aliis dentes serrati:vt leoni,pãtheræ,cani. Aliis continui,vt equo,vt boui. Sunt enim dentibus serratis,quorũ series acutorum dentiũ mutua insertione pectinatim se constipat. Quod autem simul & dentem exertũ,& cornu habeat,nullum est:nec verò quod simul & serratis dentibus sit, & alterutrum habeat illorum, hoc est, vel cornu, vel dentem exertũ. Primores maxima ex parte habẽt acutos,interiores planos. Vitulus marinus serratis omnibus est, vt generi piscíũ affinis: piscibus enim ferè omnibus serrati sunt dentes. Genus autem,quod duplicem dentiũ ordinem habeat,nullum nostro in orbe est:verùm apud Indos(si Ctesiæ credendum est)bellua gignitur(vt ille scribit) cui nomẽ mantichoræ,dentes triplici vtrinq; ordine,magnitudo,hirtitudo,& pedes leonis, facies & aures hominis, oculi cæsij, color rubricæ,cauda scorpionis modo terrestris,aculeo armata,spiculáq; agnata iaculans,vox fistulæ,tubæve nõ absimilis,cursus nõ minoris pernicitatis, quàm ceruis:feritas tanta,vt nunquã possit mitescere, appetitus præcipuè carnis humanæ. Mutantur dentes,tum homini,tum etiam quibusdam aliis animalibus,vt equo,mulo,asino. Homini primores mutantur. Maxillares autem nullum animal mutat. Sus nullum omnino dentem amittit.

Partiũ differentia in crescendo.

Multiplex dentium discrimen.

Mantichoræ bellue descriptio.

An canes mutent dentes,quóve modo vetustiores à recentioribus dignoscantur.

Cap. II.

DE canibus diuersa sententia est, quippe cùm alij nullum iis decidere dentẽ opinentur, alij caninos tantũ appellatos mutare velint,quos etiam homo amittit:verùm hoc latẽre,propterea quia nõ antè mutant,quàm partes intus enascantur. Quod idem vel in cæteris scilicet feris euenire verisimile est. Et quidem caninos tantùm mutare perhibentur. Aetas vetustiorum,recentiorúmq; canum, dentibus iudicatur. Iuuenibus enim dentes candidi, & acuti:ætate prouectis,nigri,obtusíque.

Dentes equorum in senectute candidiores fieri,pluréſque mares,quàm fœminas habere dentes.

Cap. III.

AGitur certè in equis contrà,atq; in cæteris animalibus:cùm enim cęteris senectute dẽtes nigrescant, equo candidiores redduntur. Planos ab acutis discerninant, qui canini appellantur, formæ vtrorunque participes: quippe qui infrà latiusculi,

Universidad de Deusto Biblioteca

ſuprà acutiuſculi ſint. Maribus dentes plures quã fœminis, vt in genere hominum, ouium, ſuum, caprarum patet. In cæteris nondũ exploratum eſt. Quibus plures, hæc viuaciora magna ex parte ſunt. Quibus pauciores, & rariores, hæc magna ex parte vitæ ſunt breuioris.

Hominibus circiter viceſimum annum genuinos dentes gigni.

Cap. IIII.

HOmini nouiſsimi maxillares, quos genuinos vocamus, circiter viceſimũ annum gignuntur, & viris, & mulieribus. Iam verò quibuſdam mulieribus anno etiam octogeſimo maxillares illi nouiſsimi non ſine dolore exierunt. Viris quoque idem eueniſſe accepimus: quod certè iis accidit, quibus in iuuentute ipſi genuini nati non fuerint.

Elephantes mares à fœminis diſtare in ordine dentium.

Cap. V.

ELephanto dentes vtrinque quatuor, quibus conficit cibum, atque in farinæ ſpeciem molit. Duo prætereà prominent grandes, quos mares grandiores, reſimatóſq; habent: fœminæ minores, & contrà quam mares: vergunt enim deórſum, proníq; deuiant. Statim cùm natus eſt elephantus, dentes habet, quanquàm grandes illos, non illico perſpicuos obtinet.

Exiguam eſſe elephantis linguam.

Cap. VI.

LInguam perquàm exiguam habet, atque interiùs poſitam, quàm in cæteris ſit, ita vt vix eam videre poſsis.

Quæ animalia in oris magnitudine diſcrepent, ibíque de equo fluuiatili Aegyptio.

Cap. VII.

ORis etiam magnitudine diſcrimẽ exiſtere animalibus planũ eſt: aliis enim os reſciſſum, vt cani, leoni, deniq; omnibus, quibus dentes ſerrati. Aliis paruum, vt homini. Aliis mediocre, vt generi ſuũ, equo fluuiatili, quem gignit Aegyptus. Iuba equi, vngula qualis bubus, roſtrũ reſimum. Talus etiã ineſt biſulcorũ modo: dentes exerti, ſed leuiter: cauda apri, vox equi, magnitudo aſini, tergoris craſsitudo tanta, vt ex eo venabula faciant: interiora omnia, equi & aſini ſimilia.

De genere ſimiarum, quod partim hominem, partim quadrupedes imitatur.

Cap. VIII.

SVnt quæ natura ancipite, partim hominem, partim quadrupedem imitentur: velut ſimiæ, cæbi, canicipites. Sic enim cynocephalos appello. Cæbus, ſimia gerens caudam eſt. Caniceps etiam eadem forma, qua ſimia eſt, ſed maior, validiórq;, & facie caninę ſimilior, vnde & nomen accepit: ad hæc moribus ferocioribus eſt, & dente robuſtiore, caninóque propiore. Simia tam parte ſui corporis prona piloſa eſt, vtpote quadrupes, quàm ſupina, vt ſpeciem gerens hominis, qui contrà, atq; quadrupedes, obtinet pilum, vt dictum iam eſt. Sed craſsiore pilo ſimiæ veſtiuntur, longéque hirtiores parte vtraque ſunt. Conueniunt cum homine plurimùm ſua facie, quippe quæ nares, aures, dentes, tam primores, quàm maxillares hominis more habeant. Cilium etiam, cùm cæteræ quadrupedes non in vtraque palpebra habeant, ſimiæ habent, quanquàm prætenue, ac prolixius, potiſsimùm in inferiore. Cęterę enim quadrupedes inferioribus carent ciliis. Habent ſimiæ in pectore binas mammarũ papillas, & brachia hominis modo, ſed hirtiuſcula, quæ & ipſa, & pedes, vt homo, inflectunt, hoc eſt, ita vt circunferentiæ membrorum vtrorũq; obuerſæ inter ſe adducantur. Ad hæc, manus, digitos, vngues homini ſimiles, verùm omnia rudiora, efferatioráque. Pedes ſui generis habent: ſunt enim velut manus maiuſculæ, & digitis vt manus conſtant, medio longiore. Veſtigium etiam manui ſimile eſt, niſi quòd in longum ſe porrigat, & volam referens tendat ad poſtrema. Calloſius hoc altera ſui parte extrema eſt, & calcem ineptè atque exiliter imitatur. Pedum officium duplex eſt: iis enim & vt pedibus, & vt manibus vtuntur, inflectúntque eoſdem périnde, ac manus. Lacertos, & femora habẽt breuia pro portione cubitorũ, & tibiarum. Vmbilicum, qui emineat, nullum habent: ſed durum quiddam continetur loco vmbilici. Partem corporis ſuperiorem multò maiorem habent, quàm inferiorem, videlicet more quadrupedum: quinarij enim ferè ad ternarium ratione conſtant. Degenerant ergo, tum ea de cauſa, tum etiã quòd pedes manibus habeant ſimiles, & quaſi ex manu, pedéque conſtitutos. Calcis enim poſtremum ad pedem, reliquę autem particulæ ad manum facilè referuntur, digiti nanque volæ ſpeciem gerunt. Degunt plus temporis pronæ, quadrupedũ more, quàm erectæ. Carent natibus, vtpote quadrupedes. Priuatæ cauda ſunt, vtpote bipedes. Exigua enim omnino cauda ineſt, quatenus nota ſolùm habeatur. Genitale etiam fœminæ, mulieris eſt: mari potiùs canis, quàm hominis.

Quibus ſimia cum homine conueniat.

Pedum vſus ſimiis duplex

De Cæbis. Cap. IX.

CAebi (vt ſuperiùs dixi) omnes caudam habent. Partes verò interiores humanis ſimiles, genera hæc omnia continent. Partes animalium viuiparorum exteriores ita ſe habent.

† *Viuipara quadrupeda, quibus cum cæteris quadrupedibus conueniant, & diſſentiant.*

Cap. X.

QVadrupedes, quæ oua pariũt, eædémq; ſanguinem habent (Terreſtre autem, ac ſanguinis particeps nullũ oua edit, quin idem aut quadrupes ſit, aut pedibus careat omnino) omnes caput, collũ, dorſum, prona, atq; ſupina corporis poſsident: pedes etiã priores, poſterioréſque, & quod pectori proportionetur, modo viuipari quadrupedum generis. Caudam quoq; habent longiorem, exceptis paucis.

Ouipara fortè meliùs. Nã & in Græco ζωοτόκα pro ᾠοτόκα legi corruptè videtur.

cis. Sed hæc omnia pedes in plures digitos habent diſcretos. Ad hæc, omnibus his ſenſus totidem, quot cæteris quadrupedibus ſunt: & lingua omnibus data eſt, excepto, quem Aegyptus fert, crocodilo: nam ille ſimilis quibuſdam piſcibus eſt. Cùm enim piſces omnino ſpineã, nec abſolutam continent linguã, tum vel maximè nonnulli adeò læuem, indiſcretúmque eum ipſum linguæ tributum locum ſortiuntur, vt niſi admodum labrum diduxeris, ne veſtigium quidem linguæ inſpicere queas. Auriculis tamẽ hæc omnia carẽt, meatúſq; tantùm habent audiendi. Carent etiam mammis. Nec genitale, aut teſtes foris obtinẽt manifeſtos, ſed intus cõditos. Nec pilo, ſed cortice omnia tecta ſunt. Dentibus etiã ſerratis ſunt omnia. Crocodilo fluuiatili oculi ſunt ſuis, dentes magni, exertíque, vngues robuſti, cutis corticoſa, contra omnem ictum inuicta, viſus in aqua hebes, extrà acerrimus. Dies itaq; in terra parte maxima agit, noctes in aqua, teporis ratione: tepidiorem enim aquam experitur, quàm aerem.

Quibus partibus careant ouipara.

De chameleone, & eius cum cæteris ſimilitudine.

Cap. XI.

CHamæleo figura totius corporis lacertam planè repræſentat. Latera déorſum ducta vẽtri iungũtur, vt piſcibus: & ſpina modo piſciũ eminet: roſtrũ ſimiæ porcariæ ſimillimũ, cauda prælõga, in tenue deſinẽs, & lõgis implicata in ſe orbibus lori modo permultis. Elatior à terra eſt, quã lacerta: inflexus crurũ périnde vt lacertæ. Pedes ſinguli bipartitò ſecantur, partéſq; talẽ inter ſe habẽt ſitum, qualẽ pollex ad manus reliquã partẽ obiectam. Sed ipſæ etiã reliquæ partes paulotenus in digitos quoſdã finduntur: videlicet primores, triplici fiſſura interiùs, duplici exteriùs: poſteriores interiùs duplici, exteriùs triplici. Vnguiculi adunci. Corpus aſperũ totum, vt crocodilo. Oculi in receſſu cauo intus recepti, prægrãdes, rotũdi, cute ſimili, atque reliquum corpus, obducti, media ſui parte perquã exigua detecti, qua videãt. Quæ quidem videndi ſedes nunquã cute operitur, nec pupillæ motu, ſed totius oculi verſatione in orbem, mutationéq; quoquouerſus aſpicit, quę velit. Mutat ſuũ colorẽ inflatus. Verũ & niger nõ longè diſſimilis crocodilo eſt: & pallidus, vt lacertæ: maculis diſtinctus, vt pardus, nigris. Mutatur color toto in corpore: nã & oculi cõcolores reliquo corpori r[illegible]ũtur, & cauda eundẽ colorẽ accipit. Motus ei piger admodũ, [illegible] teſtudinis eſt: palleſcit cùm moritur. defunctúſq; colorem eundẽ ſeruat. Gulam, atq; arteriã ſitu eodẽ continet, quo lacerta. Carnem nuſquam, niſi in capite, & maxillis, & poſtremo caudę admodũ exiguã poſsidet: nec alibi ſanguinẽ, quã in corde, & oculis, & loco à corde ſuperiore, & venulis hinc tẽdentibus. Verũ nec in iis quidẽ vlla copia, ſed pauxillum habetur ſanguinis. Cerebrum paulò ſuperiùs oculis poſitum eſt, & propè iis contiguũ. Cute autẽ exteriore detracta oculis, quiddam lucens veluti anulus æneus tenuis, nulla pelle interceptus cingit. Membranæ in omnes ferè corporis partes multæ, ac validæ, longéq; firmiores, quàm in cæteris, tendunt. Diſſectus hic totus, ſpirare prætereà diu poteſt, motu admodũ exiguo adhuc circa cordis ſedem extante. Et cùm omnes corporis partes contrahit, tum vel maximè coſtas cogere, atq; adducere poteſt. Lienem conſpicuum nuſquam continet. Subit cauernas, & latitat more lacertarum.

De auium natura, & quibus cum cæteris terræ animantibus conueniant.

Cap. XII.

IN auibus etiã partes nonnullæ ſimiliter atq; in iis, quę expoſui, animalibus habẽtur. Omnibus enim caput ineſt, & collũ, & dorſum, & ſupina pars corporis, & quod pectori proportionetur. Crura etiã bina, hominis modo, ſed quæ in auerſum flectantur eodẽ ritu, quo quadrupedes faciunt, vt dictũ iam eſt. Carẽt manibus, pedibúſq; prioribus. Peculiare inter cætera animalia alas poſsidẽt, & clunem femori ſimilem longiorem, ventrémq; medio tenus porrectũ, cohæſione perpetua, ita vt ipſum diuulſum femur eſſe videatur. ſed enim femur parte alia iunctum tibiæ eſt. Sunt femora ſanè maxima iis auibus, quæ vngues habẽt aduncos, & pectus, quã cæteris robuſtius. Copia omnibus auibus vnguium eſt. Multifidæ etiã omnes quodam modo ſunt, quippe cũ pars maxima digitata ſit, & nantes, quãuis planipedes, tamẽ & ipſæ digitos perfectos, diſtinctóſq; habeant. Omnibus, quæ ſe efferũt, quaterni digiti dati ſunt, terni in priore parte, ſinguli in poſteriore maxima ex parte pro calce. Paucis quibuſdã vtrinq; bini, vt auiculę, quam Iyngem vocant. Hæc paulò maior, quàm fringilla eſt, colore vario. Habet ſibi propriam digitorum quam modò dixi, diſpoſitionem, & linguã ſerpentibus ſimilem: quippe quam in longitudinẽ menſura quatuor digitorũ porrigat, rurſumq; cõtrahat intra roſtrum. Collum etiã circũagit in auerſum, reliquo quieſcẽte corpore, modo ſerpentũ, vnde torquilla vulgò appellata eſt, quanquã turbo ab antiquis. Vngues ei grãdes, & ſimiles vt monedulis exeũt: voce autẽ ſtridet. Os ſibi proprium volucres poſsidẽt: non enim labra, nõ dentes, ſed roſtrum habent. Auriculis etiã carent, & naribus, meatúſq; odorandi in roſtro continent, audiendi in capite. Oculi omnibus, ſicut cæteris animalibus, bini, ſine ciliis. Grauiores palpebra inferiore conniuent. Nictantur omnes, ab angulo obeunte mẽbrana. At verò quæ ſpeciẽ noctuæ gerunt, ſuperiore etiã palpebra cõniuent. Hoc idẽ cortice intecta animalia quoq; faciũt, vt lacertæ, & reliqua generis eiuſdẽ. Conniuent enim palpebra inferiore omnia: quanquã non more auiũ nictantur. Volucres itẽ non pilis, non ſquama, non cortice, ſed pennis teguntur. Pennę omnes caule cõſtant. Cauda etiã tali, qualis data quadrupedibus eſt, volucres carent: ſed pennis conditã gerunt: breuẽ, quę longipedes, ac planipedes ſunt: maiorẽ autẽ, quæ è contrario conſtant, quæ vel cõtractis ad ventrẽ pedibus volant, cùm illæ caudæ puſillæ gerulæ, porrectis in caudã cruribus ferãtur. Lingua omnibus eſt, ſed variè: aliis enim longa, aliis breuis, aliis lata, aliis anguſta. Omniũ maximè animaliũ poſt hominũ literas proferre nõnulla auiũ genera queũt, videlicet ea præcipuè, quibus lingua latior eſt. Linguam autem illam minorem operien-

Iyngis auiculæ forma.

Roſtrum os auium.

Quibuſdam auibus lingua apta ad proferendas literas.

di ministram, nullũ ex iis, quę oua pariunt, superimpositam suæ arteriæ cõtinet: sed meatũ ipsum modò trahunt, modò laxant, pro sui cõmodi desiderio: atq; ita efficitur, ne quid ponderis in pulmonẽ delabatur. Sunt nõnulla ex auibus genera, quibus Natura calcar etiã dederit: sed nulli datũ hoc est, cui vngues aduncis sint. Volaces porrò notantur, quæ vngues habẽt aduncos: calcarigeræ, quæ præ sua grauitate sint ad volandum ineptiores. Ad hæc, auium nõnullis crista addita est: quã cùm cæteræ pennarum eminentia quadam extructam gerant, gallinaceus vnus peculiarem sibi sortitus est: sic enim institutam, vt nec caro sit, nec à natura carnis omnino aliena.

De genere piscium, eiúsque differentiis.
Cap. XIII.

Piscium genus inter ea, quæ aquas incolunt, vnum distingui à cæteris iure potest, cùm forma cuariet numerosiore. Habet id caput, & prona, & supina: Parte, qua vẽter, & viscera cõtinentur, supina habet. Caudã continuã, indiuisamq; parte gerit posteriore varié. Piscium nulli ceruix, nulli manus, aut pedes, nulli testes, nulli mammæ. Sed māma cæteris quoque negata est omnibus, quæ animal nequeant generare. Nec verò viuiparis omnino data est, sed iis tantũ, quæ protinus intra se animal formant, nec primũ ouũ, déinde animal. Vnde fit, vt delphinus etiã mammas habeat: animal enim concipit illico, & creat. Continet hic suas māmas non parte superiore, sed prope genitale. Nec modo quadrupedũ papillas cõspicuas habet, sed velut alueolos quosdã humoris duos, vtroq; de latere singularẽ, è quibus lac fluit, quod ore catulorũ sectantiũ parentẽ excipiatur: idq; iam à nõnullis perspectũ est. Pisces igitur (vt modò dixi) nec māmas habẽt, neq; meatũ genitaliũ vllum intus conspicuum, Branchias aut rem habẽt peculiarẽ, quibus humorem, quẽ ore acceperint, reddunt: atque etiam pinnas, quas magna ex parte quaternas gerunt. Attamẽ longis, vt anguillæ, binæ iuxta branchias hærent. Mugilibus etiã, quos lacus Sipharũ gignit, binæ, atq; etiam ei, quam vittã appellant. Nonnullis è longis nullæ omnino sunt pinnæ, vt murænæ: nec branchiæ integræ, vt cæteris piscibus habentur. Qui autẽ branchias habent, aut intectas cõtinent eas, aut detectas, vt cartilaginea genera omnia. Qui intectas habent, iis in obliquum vtroq; latere tenẽtur. Quæ tegumẽto carent, cartilaginea dico, iis, si plana sunt, parte inferiore, supinaq; habẽtur: vt torpedini, vt raiæ. Sed si oblonga sunt, eorũ lateribus adhærent, vt in quouis mustelino genere cernitur. Raia tametsi deductas in latera habet branchias, tamẽ non spineo intectas operimento, vt quæ non cartilaginea sunt, sed cuticulari. Item branchiatorũ ipsorum aliis simplices branchiæ sunt, aliis duplices: omnibus tamen simplex, quæ nouissima corpori admota est: & aliis paucæ, aliis multæ: verũ in vtrunq; latus æquè partitæ omnibus sunt. Habẽt, quibus pauciss imæ sunt, singulas branchias vtrinque, eásq; duplices, vt aper: Aliis binæ vtrinq;, alteræ simplices, alteræ duplices, vt congro, vt scaro. Aliis quaternæ vtrinq; simplices, vt acipenseri, dentici, murænæ, anguillæ. Aliis quaternæ duplici ordine, nouissima excepta, vt turdo, percæ, siluro, cyprino. Mustelis genis etiã duplices, & quinæ, vtraq; ex parte sunt. Gladio, à rostri mucrone ita appellato, octonæ duplices. Ita branchiarũ colligitur numerus. Sed præter branchiarũ discrimen, pisces à cęteris animalibus differunt, eo, quòd non pilis, vt terrestria, quæ animal generãt: non cortice, vt nõnullæ oua parientes quadrupedes: non penna, vt genus auiũ, integũtur: sed plurimi squamosi sunt, pauci quidã scabri, pauciss imi læues. Ergo cartilagineorum alia aspera, alia læuia sunt. Congri etiã, & anguillæ, & thunni læues sunt. Dentes omnia piscium genera habent serratos, pectinatímq; coeuntes, excepto scaro, ac omnia serie dentiũ acuta, atq; multiplici fulciuntur. in lingua etiã dẽtes nonnullis. Linguam autẽ ipsam durã, & penè spineã habẽt, & ita adhærentẽ, vt interdũ carere lingua videantur. Os rescissum, vt nõnullis ouiparis quadrupedibus est. Partes audiẽdi, odorandi, déniq; sentiẽdi nullæ, cõspicuæ, præterquã oculi habentur. Latent etiã meatus, quibus sentire necesse sit. Oculi omnibus sine palpebris, sed non duri. Est omne sanè piscium genus sanguinis particeps. Discrimine autem partus sic discrepãt, vt alij oua pariant, alij animal. Pariunt oua omnes, qui squama conteguntur: animal omnes qui genere cartilagineo continentur, excepta rana.

Piscium dentes.

Differentia piscium ex partu.

De genere serpentum. *Cap.* XIIII.

Reliquum ex iis, quæ sanguinẽ habent, animalibus, genus serpẽtum est, quod commune ambobus superioribus esse potest. Sunt enim alij terrestres, alij aquatiles: quanquã maxima pars sit terrestris, exigua verò aquatilis, scilicet fluminum incola. Sunt etiã maris indigenæ serpẽtes, terrestribus similes, nisi q̃ caput habeãt congri. Et quidẽ genera eorũ cõplura sunt, colore numerosæ varietatis. Nasci eos non in altissimis gurgitibus certũ est. Scolopendras etiã, quas centipedes voco, maris incolas esse nouimus, specie terrestribus similes, magnitudine paulò minores, colore rubẽtiores, numero pedũ copiosiores, & crurũ tenuitate graciliores. Nasci locis saxosis solẽt, & modo serpẽtum, non magna altitudine gurgitũ. Caret pedibus genus omne serpentũ, vt pisces. Nam remorã errore nõnulli pedes habere prodiderũt, expes enim omnino est. Sed quoniã pinnas habeat pedibus similes, hinc fit vt pedibus instare videatur. Piscicu lus quidã hæc est, saxis affixus, in cibos nõ admittendus, nomẽ à remorãdis nauibus adeptus, vtilis ad iudiciorũ causas, & amatoria veneficia, vt aliqui volũt. Partes exteriores sanguineorũ animalium quænã sint, & quot numero, & quibus inter se differentiis dissonent explicatum iam est.

Scolopandræ maris incolę

Quæ membra quodque animalium genus interiora sortiatur. *Cap.* XV.

Vnc interiorum ordinem persequemur, & primũ in eo genere, quod sanguine constat: hac enim ratione summa genera à cæteris differunt, quòd hæc sanguinea sunt, illa exanguia. Sanguine prædita sunt, homo, & quadrupedes, quæ animal, ouúmve pariunt: atque etiam aues, pisces, cete; & si

Quæ animalia sanguinea sunt.

quid

quid aliud vacans nomine, quoniã genus non sit, sed species simplex in singulis intelligatur, vt serpens, vt crocodilus. Igitur quæ quadrupedes viuiparæ sunt, iis gula, atq; arteria omnibus est, & eodem situ, quo homini. Ouiparis etiã quadrupedibus, atq; auibus eadẽ illa adiuncta videmus, sed discrimen species affert earum partium. Denique omnia, quæ aerẽ accipiunt, & reddunt, habent pulmonem, arteriam, gulam, & situm gulæ, atq; arteriæ similem, quanquã eas partes dissimiles: pulmonem autem ne situ quidem similem continent. Cor item omnibus est, quibus sanguis, & septum transuersum, quod præcordia, & cinctus appellatur: verùm hoc in minutis præ sua tenuitate, exiguitatéq;, non æquè spectari potest, nisi in corde. Peculiare est, quod de nõnullis bubus proditum est: genus enim quoddam boum suo in corde os siculum continere aiunt. At verò pulmo non omnibus datus est: pisces enim, & omnino quæ branchias habent, carent pulmone. Iecur in omnibus est, in quibus sanguis. Lien magna ex parte omnibus, quibus sanguis: sed magnæ parti eorum, quæ non animal, sed oua pariunt, lien vsqueadeo exiguus est, vt propémodũ sensum effugiat: quod magna in parte auium experimur: verbi causa, in columbis, miluis, accipitribus, noctuis. Capriceps auis liene omnino caret. In quadrupedibus etiam ouiparis similis ratio est: nam ea quoq; admodũ exiguũ habent lienem: vt testudo, mus aquatilis, rubeta, lacerta, crocodilus, rana. Fel aliis adnectitur iecori, aliis minimé. Ex genere enim quadrupedum, quæ animal generant, ceruo, & damæ deesse notatum est: atque etiam equo, mulo, asino, vitulo marino, & murium nonnullis. Ceruis Achainis cognomine, fel cõtineri in cauda creditur. Est, quod ibi contineri aiunt, colore quidẽ simile felli, sed non ita vt fel humidũ, sed lieni simile parte interiore. Vermes tamen cerui continent omnes suo in capite viuos, qui nasci solent sub lingua in concauo circiter vertebram, quà ceruici innectitur caput, magnitudine haud minores iis vermibus, quos maximos carnes putres ediderint. Gignivniuersi, atq; contigui solẽt numero adeò circiter viginti. Sed ceruus felle (vt dictum est) vacat: quanquàm eius intestinũ amarum adeò est, vt ne à canibus quidem attingatur, nisi ceruus præpinguis sit. Elephanto etiam iecur sine felle: incisò tamen parte, qua fel adhærere solet, humor felleus effluit, sus, minus. Delphinus inter ea, quæ mare excipiunt, pulmonẽ habent, vnus felle priuatus est. Aues, piscésq; omnes fel habent: & quadrupedes, quæ oua pariunt, dixerim in vniuersum, omnes aut plus, aut minus fellis sortiuntur. Sed piscium aliis in iecore positum est, vt musteligenis, & siluro, & squatinæ, leuiraiæ, torpedini: atq; ex longis anguillæ, acui, libellę. Pulchro etiam in iecore inest proportione corporis maximè omniũ copiosum. Aliis intestino annexum est, depẽdens à iecore, meatibus quibusdã perpetuis summæ tenuitatis. Ergo hamia suo intestino pari processu obductum habet, sæpe etiam replicatum, redúxq; aliquatenus, reliquis collectim intestinis commissum est, aut semotius à iecore, aut propius: vt raiæ, acipenseri, dentici, murænæ, gladio. Sæpe etiam genus idem vtrunque patitur situm, vt conger: aliis enim ad iecur, aliis infrà sepositum adhæret, quod etiam in auibus pari modo perspectum est: aliis enim ventri, aliis intestino iungitur, vt columbę, coruo, coturnici, hirundini, passeri, aliis iecori simul, & ventri, vt capricipiti, aliis iecori simul, & intestino, vt accipitri, miluo.

Quæ pulmone careant.

Quibus lien sit.

Quæ animalia renibus & vesica carent.
Cap. XVI.

Renes, atque vesicam omnes, quæ animal generant, quadrupedes possidẽt. At verò ex iis, quæ oua pariunt, aues, piscésque, non habẽt. Quadrupedum vna testudo marina habet magnitudine ad cęterarum partium rationem. Similes bubulis renes ei omnino adhærent, quasi ex multis exiguis cõstituti. Bonasus etiã interiora omnia bubus similia continet. Situs idem earum partium est omnibus, quæ ex iis constant.

Quam corporis partem in quibúsque animantibus cor, iecur, pulmo, lien, fel, & venter obtineant.
Cap. XVII.

Cor prorsus in medio pectore omnibus, præterquam in homine, est: huic enim parti potiùs læuæ cõmissum est, vt antè exposui. Tẽdit omnibus priorem in partẽ, suo turbinato mucrone, præterquã piscibus: iis enim nõ ita esse videri potest, cùm eorum cor suũ mucronẽ nõ ad pectus spectantẽ, sed ad os habeat, extremũq; inde pendens, quà branchiæ dextræ, atque sinistræ inter se coeunt, copulantúrq;. Sunt etiã meatus alij de corde ad branchias tendẽtes singulas, pro desiderio magnitudinis: hoc est maioribus laxiores, minoribus arctiores: inter quos crassa admodũ, & candida fistula est, quæ de cordis extremo oritur. Gula paucis in piscibus inest, vt cõgro, anguillæ, iisq; exigua. Et iecur qui habẽt, si nõ fissum est, dextro latere totũ cõtinetur: sin fissum à principio vsq;, dextro maior pars applicata est. Quibusdã enim partes sepositæ sunt, nec eadẽ certa origine cõtinentur, vt inter pisces mustelino generi, & inter quadrupedes leporũ generi cuidã, quod tum alibi, tum etiam in Sycino agro circiter Bolbam lacũ gignitur: quippe quos bina habere iecinora credideris, quoniã meatus procul admodũ coeant: quod idem vel in pulmone spectare auiũ licet. Lien etiam parti sinistræ adnectitur iecori aduersus, situq; valet iusto naturæ. Quòd si qua dissecta quadrupede, lienem latere contineri dextro, iecur sinistro, visum est, prodigiosè id euenisse putandũ. Tendit arteria omnibus ad pulmonẽ, quemadmodum pòst explicabimus. Gula ad ventrem perfertur, transiens septum transuersum, scilicet in iis, quæ habeant gulam: pisces enim magna ex parte gula carẽt, vt dictum est, vt qui annexũ statim ori ventrẽ habeãt. Quocirca sæpius euenit grandibus nonnullis, vt dum per impetũ insectantur minores, ventriculus in os procidat. Habent omnia, quæ adhuc enumeraui, ventrẽ situ consimili: septo enim transuerso continuò subest, intestinúmque de eo porrectũ finit ad exitum cibi, & eam partẽ, quæ podex dicitur. Sed vẽtris dissimilitudo primũ, quòd qua-

Locus iecoris in animante.

Ventris animalium dissimilitudo.

drupedes viuiparæ,cornigeræ,altera maxilla dentatæ,quaternos eiusmodi habẽt sinus: quæ quidẽ & ruminare dicuntur. Gula enim incipiẽs ab ore deorsum tendit ad pulmonẽ, septúmq; transfuersum:hinc se ad ventrẽ applicat maiorem,qui parte interiore asper,interceptúsq; est,ac prope gulę commissuram sinum sibi adnexum habet, quem ex argumento reticulũ vocãt:est enim ventri extrinsecus similis,intus reticulis mulierũimplexis, magnitudine multò,quã venter,minor. Hunc excipit omasum parte interiore asperũ, cãcellatum, crustatũ,magnitudine reticuli:abomasum venter ab eo alius iũgitur,magnitudine amplior omaso, forma oblongior,cãcellis intus, & crustis multis magnis,&lęuibus innormatus,mox intestinũ iam sequitur.Cornigera altera maxilla dẽtata, omnia ad hunc modũ suum habere ventrẽ certum est. Sed differũt inter se magnitudine, aut figura atq; etiã quòd gula,vel in mediũ ventris tendat, vel in latus vergat.At verò omnia dentata maxilla vtraq; ventres singulos habẽt,vt homo,canis,sus, vrsus, leo,lupus. Quinetiã thos, quẽ lupum ceruarium appellem,interna omnia lupi similia habet.Iis igitur omnibus simplex ventriculus est, quẽ excipit intestinum:verùm aliis amplior,vt sui,vt vrso:& suillo quidem crustæ læues pauciores sunt. Aliis arctior,nec multò amplior intestino,vt cani,leoni,homini.Cæterorũ etiam species omniũ, respectu eorum,quos modò enumeraui, distinguũtur. aliis enim vẽter suillo similis,aliis canino, tam in maiore, quàm in minore animaliũ genere.Sed discrimen in iis quoq; magnitudine,figura, corpulentia,exilitatéve oritur:atq; etiam situ gulæ,quo meatum ad ventrẽ ducat,& conuio iungatur fora mini. Intestinorũ etiam natura vtriq; illi animaliũ generi,hoc est,vtraq; dẽtato,& altera maxilla dentato,sibi differt magnitudine, crassitudine, replicamentis.Sunt certè maiora omnia intestina non vtrinq; dentatis:nec immeritò, nam ipsa ita dẽtata omnia sunt auctiora: pauca enim parua eo in genere habentur.Admodum paruum inter cornigera nullum est.Quibusdam etiam appendices sunt intestinorum.Rectũ autem intestinum nulli est,cui non parte vtraque dentes.Elephanto intestinum ita est sinuosum, vt aluos habere quatuor videatur.In hoc etiã cibus recipitur: nullũ enim conceptaculum cibi aliud separatim adest. Exta quoque eidẽ suillis proxima, sed maiora: iecur enim quadruplo maius bubulo est, & reliqua pari ratione,excepto liene:hic enim minor ex proportione est. Hæc eadẽ ratio vẽtris, intestinorúmq; vel in ouiparis quadrupedibus est,vt in testudine, tum terrestri,tum etiã marina, inlacerto,crocodilo vtroq;:omnibus deniq; generis eiusdẽ. Simplicem enim,vnúmq; habent ventrẽ, aut canino, aut suillo similem. Genus serpentũ nulla euariat ratione:& omnia ferè proxima lacertis ex terrestri ouiparo genere habere spectes,si pedes iis demas,longitudinẽ addas:quippe quod intectũ cortice sit,& prona,supináq; périnde,atq; lacerti habeat,sed testibus caret. Nec alio modo quàm pisces meatus duos coeuntes in idẽ,& yuluam longam ac bifidam habet.Cætera interna eadem serpentibus sunt,quæ lacertis. Verùm omnia earum viscera,propter longitudinẽ,& angustiam corporis,longa, arctáq; habentur, ita vt dignosci præ suæ figuræ dissimilitudine non queant. Arteria nanq; longa admodũ est,atq; etiam gula longior. Arteriæ origo ita iuxta os ipsum ponita est, vt esse sub lingua videatur:& quidẽ videtur linguæ prę eminere,quóniã lingua contrahitur, nec vt cæteris manet. Lingua autẽ ipsa tenuis, longa,& atri coloris est,atq; si extrahas,porrigi lõgiùs potest.

Intestinorũ differentiæ.

Serpentibus ferè omnia interna cum lacertis similia.

Peculiare,præter cæterorũ linguas, serpentibus, & lacertis est,vt summa eorũ lingua bifida sit:sed præcipuè serpentũ,quippe quæ tenuissimis quibusdam quasi capillamẽtis discreta vibretur. Vitulo etiã marino lingua scissa est. Ventriculũ serpentes,velut intestinũ laxius habent, canino simi lem:tum intestinum longum,tenue, & ad exitum vsque vniforme. Cor arteriæ postremæ adhæret exiguũ,sed longũ,& renum specié referens:quam ob rem videri interdum potest minùs mucronem suũ dirigere ad pectus. Pulmo deinde adnectitur simplex,fibrosus,fistulosus,prælongus,longéq;à corde sepositus.Iecur itẽ longum,& simplex. Sed lien exiguus,rotundúsq;,vt lacertis. Fel similiter atq;in piscibus habetur: natricibus enim adnexũ iecori est,cæteris intestino magna ex parte adhæret.Dentes exerti omnibus sunt. Costæ totidem, quot dies mensem integrũ cõplent: singulis enim tricenæ.Euenire serpẽtibus idem,quod pullis hirundinum nõnulli aiunt:oculis enim serpentũ laceratis,subnasci alios referũt.Caudæ etiam lacertis,atque serpentibus amputatæ renascũtur. Hæc eadem ratio intestinorum,& ventris piscium quoque est.Venter enim iis vnus,& simplex, sed figura varia est: nõnullis enim diuersa omnino species ventris est,vt ei,quẽ scarũ vocant, qui & ruminare solus piscium creditur. Intestinũ etiam simplex replicans se,quod in vnum,continuúmq; resoluatur.Peculiare piscibus,& magna ex parte auibus,appendicũ agnatio est:sed auibus subter,& paucæ, piscibus supernè circa ventriculũ exeunt: & nõnullis cõplures,vt gobioni,mustelo,percæ, scorpioni,fidiculæ,mullo,scaro,mugili:cui parte altera plures exeunt,altera vna tantũ:aliis paucę, vt iecorino, glauco. Auratæ etiã paucæ. Tum autẽ ipsi eiusdẽ speciei consortes inter se differũt. Ararũ enim aliis plures,aliis pauciores.Sunt etiã, quibus nullę omnino sint,vt magnę cartilagineorum parti:cæteris ita,vt aliis paucæ,aliis vel plurimæ habeantur. Omnes tamen pisces a[illegible]psum ventrem eas appendices cõtinent.Aues & inter se ipsas differre,& à cæteris discrepare animalibus, interiorum partium ratione, apertum est. Aliis enim ingluuies præpósita ventriculo est, vt gallinaceo,palumbo,columbo, perdici.Ingluuies,cutis in amplum sinuata est,quà primùm cibus ingestus continetur incoctus.Hac parte, qua iungitur gulæ,angustior est,mox amplior,tum quà desinit in ventriculum, arctior.Ventriculus parti plurimæ carnosus,callosúsque est,cutis intus robusta, crustatísque facilè detrahi integra potest. Aliis ingluuies deest,sed eius vice gula pertinet latior, & patentior,vel tota, vel quà propiùs ventriculũ adit, vt monedulæ, coruo, cornici. Quinetiam coturnici gula amplior infrà, & capricipiti pars inferior

Lingua serpentum.

Auium quæ peculiares, quæque ab aliis differentes partes.

inferior paulò latior est, atque etiam noctuæ.At anati, anseri, gauiæ, cataractæ, tardæ, gula tota ampla,& lata est.Multis etiam aliis auibus gulam huiusmodi esse perspectum est. Nec desunt, quibus ventriculus ipse similis sit ingluuiei, vt tinunculo.Sunt item quibus neque gula,neq; ingluuies amplior sit,sed ventriculus longior, scilicet auiculis omnibus,qualis passer,aut hirundo est.Sunt etiam,quamuis paucæ,quæ ingluuiei, gulæq; amplitudine careant, longitudine autem admodum prolixa vtantur,videlicet quę longa,angustáque colla habent,vt porphyrio: quæ ferè omnes alui excrementum humidius,quàm cæteræ solent, reiiciunt.Coturnici præ cæteris hęc propria habentur,vt & ingluuiem,& gulam propè ventriculum amplam, & latam habeat. Distat ingluuies à parte gulæ propinqua ventriculo multùm, pro magnitudinis proportione. Tenue quoque intestinum parti plurimæ auium est, & simplex resolui potest. Appendices autem illæ paucæ in auibus sunt,vt dictum est: nec suprà, vt in piscibus, sed infrà,quà desinit intestinum.Habent eas non omnes, sed plurimæ, vt gallinaceus, perdix, anas, ciconia,ascalaphus,anser,olor,tarda,noctua.Minoris etiam generis nonnullę habent, sed perexiguè,vt passer.

ARISTOTELIS STAGIRITAE DE HISTORIA ANIMALIVM LIBER TERTIVS,

Theodoro Gaza Interprete.

De situ & forma genitalium membrorum omnium animantium, eorúmque differentiis.

Cap. 1.

Quales,quóque loco,animaliũ testes sunt.

DE cæteris interioribus partibus, quótnam,aut quales sint,& quas inter se habeant differentias, dictum iam est.Restat vt de iis,quæ ad generationem ministrant, disseramus. Ergo & fœminis omnibus intus conditæ habentur:maribus autem multiplici differẽtia euariant. Nam inter animalia sanguinei generis,aliis testes nulli omnino sunt: aliis sunt quidem, sed intus. Et iis,quæ intus continent, aut lumbis adhærent circiter sedem renum, aut aluo crediti sunt.Aliis foris dependent,quibus genitale aut aluo annexũ sustinetur, aut demissum pendet cum testibus. Nec verò modo eodem ad aluum omnibus continetur,sed aliter iis,qui ex aduerso mingunt,aliter iis,q[illegible] ex auerso.Piscium igitur nulli sunt testes,nec cæteris,quibus branchiæ, neque vlli serpentum,nulli'denique, quod pedibus careat,nisi intra se formare animal possit.Auibus testes dati omnibus sunt,non tamen qui foris pendeant,sed qui intus adhæreant lumbis, quo modo quadrupedibus quoque ouiparis habentur,vt lacerto,testudini,crocodilo, & inter ea,quæ animal generant,herinaceo.Quæ autem intus cõtinent, iis ad aluum nectuntur,vt delphino ex iis, quæ pedibus vacant:vt elephanto, ex iis, quæ quadrupedes viuiparæ sunt. Cæteris conspicuos esse testes Natura voluit. Discrimen autem eorum, qui ad aluum, aut locum proximum positi in propatulo sunt, diximus. Aut enim hærent annexi retrò, nec tremuli pendent, vt suibus : aut antè propensi, demissíque geruntur, vt homini. Pisces, vt modò dixi,& serpentes, testibus carent : sed meatus continent binos,qui de septo exorti,latus spinæ vtrunque perreptent, coeantque supernè in vnum, atque ita ad ostium excrementi finiant: quod enim ad spinam est, id superius nomino. Pleni hi meatus humoris fœtifici redduntur tempore coitus, attritúque mutuo semen effluit genitale candidum.Sed quibusnam ipsi inter se discrepent,in dissectionibus speculari oportet.Nos etiam diligentiùs pòst exponemus, cùm sua singulis reddiderimus. Omnibus autem, quæ oua edunt, siue bipeda, siue quadrupeda sunt, testes lumbis innexi infra septum continentur,vel candidiores, vel pallidiores, venulis admodum tenuibus circundati.Meatus de singulis singuli pertinent, eodémque coeunt supra ostium excrementi,sicut agi in piscibus dictum est: isque meatus,qui ex coitu amborum consistit, genitale est, quod in minoribus latet : in maioribus verò, anserem dico,& reliqua huiusmodi, euidentius est, cùm recens inierint. Meatus autem tam iis, quàm piscibus, lumbis adhærent, subter aluum, ventrem, & intestina, inter venam maiorem, de qua meatus ad testem pertinent vtrunque. Sed vt piscibus, lentor ille prolificus tempore initus haberi sentitur, meatúsque latissimè patent: vbi verò id tempus præteriit, incerti vel meatus ipsi interdum redduntur : sic auium testes priùs, quàm coire incipiant,aliis exigui, aliis omnino obscuri sunt : at verò cùm Venerem exercent, insigni tantisper magnitudine augentur. Quod apertissimè palumbis, & perdicibus euenit, atq; ita, vt hybernis mensibus ne vllos quidem testes in iis haberi nonnulli arbitrentur. Quibus autem parti priori testes commissi sunt, iis aut intus iuxta aluum conduntur,vt delphino:aut foris

in

Universidad de Deusto Biblioteca

in aperto vltima aluo poſiti ſunt. Quibus vtriſq; cùm cætera ſint eadem, vnum illud diſcrimẽ exiſtit, quòd quæ intus continent ſuos teſtes, nulla cute habẽt obductos: quæ autẽ foris, hæc cõiectos in conceptaculũ, quod ſcrotum vocamus, gerunt. Teſtes verò ipſi omnibus greſsilibus viuiparis ſunt ad hunc modũ. Meatus duo venales ad capita teſtium de vena aorta pertendũt, & alij totidem à renibus eodẽ deueniunt: ſed hi ſanguinolẽti, illi, quos mittit aorta, exangues ſunt. A capite autem ipſorum teſtiũ meatus excipit ſpiſsior illo ſuperiore, atque neruoſior: qui progreſſus per teſtem flectit ſeſe inde, & caput eiuſdẽ repetit: vnde rurſus in idem coeunt, & in parte priore ſubeunt genitale. Qui caput repetunt, ipſi tam cõtinua membrana obuelantur cum iis, qui reſidẽt, teſtibus, vt vnus eſſe meatus videantur, niſi mẽbranæ diuortium feceris. Humorem adhuc ſanguineum continet is, qui reſidet, ſed minùs, quàm illi ſuperiores. At verò qui reuerſi ceruicem ſubeunt genitalis, humorem iam habent candicantẽ. Quinetiam de veſica meatus perfertur, & ſe ad ceruicẽ applicat, quem veluti putamẽ canaliculatum ambit id, quod penẽ vocamus. Specta ea, quæ dixi, deſcriptione hac: Sit α initium meatuum, qui de aorta proficiſcuntur: κκ meatus deſcẽdentes ad capita teſtium: ωω qui ab iis aſsident teſtibus: ββ qui repetunt, ſcilicet quibus humor candicans continetur: ∂ genitale: ε veſica: ψψ teſtes. Exciſis, detractíſve teſtibus meatus ſurſum ſe retrahũt. Caſtrare ſolent duobus modis: aut enim teſtes nouellos adhuc frangunt, aut adultos iam, firmóſque excidunt. Taurum aliquando exciſum initu protinus acto, progeneraſſe traditũ eſt. Teſtes animalium ita ſe habere cognitum eſt. Vuluæ, ſiue vteri, nec eodem ſitu habentur, nec ſimiles omniũ ſunt: ſed differunt inter ſe, tum eorum, quæ animal generant, tum illorũ, quæ oua pariũt. Habent omnes, qui iuxta genitale continẽtur, ſinus geminos, alterum in latere dextro, alterũ in ſiniſtro. Initiũ verò vnũ eſt, & cõmune oſtium, quaſi ceruix carnoſa admodũ, cartilagineáq;, parti plurimæ, auctiſsimæque animantium tributũ eſt. Pars vuluæ interior, loci, & vterus appellatur: vnde fratres vterinos cognominamus. Oſtium autem, & ceruix, matrix dicitur. Sed bipedes, atq; etiam quadrupedes, quæ animal procreant, omnes vuluam, aut vterũ infra ſeptum tranſuerſum cõtinent, vt homo, canis, ſus, equus, bos. Cornigera quoq; omnia ſitum habent eundem. Extrema plurimarum vuluarum, quæ cornua vocant, inuolui perſpectũ eſt. At eorum, quæ oua edunt, ſitus nõ ſimilis omniũ eſt. Sed auium vuluæ iuxta ſeptũ annexæ ſunt: piſcium infra, ſicut bipedum, aut quadrupedũ, quæ animal pariunt: ſed tenues, & membrana conſtantes, & longæ, ita vt in minutiſsimis piſciculis ſinũ vuluæ vtrunque iungi in faciem oui vnius videatur, tanquam bina habeant oua hi piſces, quorum ouum arenidũ eſt: non enim continuũ, ſed quoddam arenulẽtum eſt: ita diffundi in multa poteſt. Vulua auium ceruicẽ habet carnoſam, calloſamq; parte inferiore: at ſupernè, quà ſepto iungitur, membrana conſtat, & prætenuis adeò eſt, vt oua extra vuluam eſſe exiſtimes. Auibus ergo auctioribus membrana conſpectior eſt, & per ceruicem inflata extollitur, atq; ſinuatur. At in minoribus obſcuriora hæc omnia habentur. Quadrupedum quoq; ouipararum hęc eadẽ ratio vuluæ eſt, vt teſtudinis, lacertæ, ranæ, & reliquorũ generis eiuſdem. Enimuero ceruix vna in vno, & carnulẽtior eſt: fiſſura autẽ, & oua proxima ſepto ſuſtinentur. Necnõ ea, quæ in genere pedibus priuato animal edunt in lucẽ, poſteaquã oua inter ſe pepererunt, vt muſteli, & reliqua cartilaginea dicta, (quicquid enim inter marina pedibus orbatũ, & branchias habẽs animal generat, ſub eo nomine intelligitur) iis vulua partita, pertinénſq; ad ſeptũ, quomodo auibus, eſt. Atq; etiã de medio ſui bipartiti ſinus, arctior ad ſeptumvſque pertendit: ac oua tam hîc quàm ſuprà ad ſepti originẽ conſiſtunt: mox prolapſa in ſpatium latius fœtus animales excludũt. Sed eorum ipſorũ differentia vuluæ, qua tum inter ſe, tum verò à cæteris piſcibus diſcrepent, accuratiùs per diſſectiones ſpectari figuris ſingulis poteſt. Serpẽtes etiã tam ab iis ſuprà dictis, quàm inter ſe differre apertum eſt. Vipera enim animal edit, poſtquã intra ſe oua peperit, cùm cætera ſerpentum omnia genera oua edant in lucem. Quo fit, vt viperæ vni vulua ſimilis vt cartilagineis ſit. Tendit porrò ſerpẽtibus vulua prolixior, modo corporis exorſa inferius, vno cõtinua meatu, ductáq; in latus ſpinæ vtrunq;, quaſi duplex meatus vſq; ad ſeptũ: in qua oua ordinatim gignũtur, & edi inde non ſingulatim, ſed ſerie cõtinente ſolent. Vulua omnibus, quæ & intra ſe, & foras animal generant, ſupra aluũ poſita eſt: quæ oua pariunt, iis infrà, lumbis adhæret. Quæ animal edũt in lucem, cùm intra ſe oua generarunt, iis anceps ratio eſt: nam & infrà lumbis adiungitur ea pars vuluæ, qua oua continentur, & ſupra inteſtina oſtium eius ſuſtinetur. Ad hæc diſcrimen vuluarum eſt, quòd cornigera, & vna parte dentata, acetabula habent vuluæ, dum partum gerunt: atque etiam parte vtraq; dentatorũ, lepus, mus, veſpertilio, eadem illa acetabula ſuis continent locis. At cætera vtrinque dentata animalis fœcunda, pedibus prædita, vuluam læuem omnia habent, & partus ipſi vuluæ, non acetabulis adhæret. Partes diſſimilares animalium interiores, exterioréſque, hunc in modum haberi cognitum eſt.

Meatus duo, ad capita teſtium tendentes.

Caſtrandi animalia modi duo.

Vuluarum diſcrimen.

Sola ex ſerpentibus vipera animal edit.

De partibus animalium ſimilaribus, ibique Syenneſis Cyprij, Diogeniſque Apolloniatæ opiniones de ſanguine, & venis.

Cap. II.

SImilarium ſanguis potiſsimùm communis animalibus ſanguineis omnibus eſt, nec minùs communis ea pars eſt, qua ſanguis continetur, quæ vena dicitur. Locum autẽ communitatis ſecũdum obtinent ea, quæ iis proportionentur, hoc eſt, ſanies, & fibra, atque etiam caro, quod præcipuè corpus animalium ineſt. Os item, & quod vice fungitur oſsis, vt ſpina, & cartilago. Adde communitati eiuſmodi, cutem, membranam, neruos, vngues, pilos, & quæ iis ex proportione reſpondeant. Ad hæc, adipem, ſebum, atque excrementa, ſtercus dico, pituitam, bilem tum flauam, tum etiam atram. Sed cùm natura ſanguinis, venarúmque, princip

principium eſſe videatur, primùm de iis diſſerendum eſt: præſertim cùm authores nõnullos ex iis, qui res eas tractarint, minùs rectè dixiſſe intelligam. Cauſa verò ignorationis, occultationi earũ partiũ, ac perdifficili contuitui tribuẽda eſt: nam in animalibus mortuis natura venarũ principaliorum aboletur, propterea quòd ipſæ in primis efluente ſanguine langueſcãt, & collabantur. Ex iis enim quaſi vaſe, vniuerſus ſanguis effunditur: quippe qui omnis in venis cõtineatur, præter exiguum, qui in corde eſt. In viuis autem fieri non poteſt, vt quemadmodũ habeãt, cernãtur: intus enim natura earũ occultatur. Itaq; alij cùm in cadaueribus diſſectis inſpicerent, ſumma principia cernere nequiuerunt. Alij in hominibus admodum extenuatis, per ea, quæ extrinſecus viderentur, interna venarum principia definiere. Syenneſis medicus Cyprius ita ſcribit: Venæ corporis craſsiores oriuntur ad hunc modum, & tendunt de oculo propter ſuperciliũ, per dorſum ad pulmonem ſub mammis: altera de latere dextro ad ſiniſtrum, altera de ſiniſtro in dextrũ: & altera per iecur in renem, ac teſtem, altera ad lienẽ, & renẽ, & teſtem, poſtremò ad genitale perfertur. Diogenes Apolloniata hæc: Venas hominis cõſtare ad hunc modum nouimus: duæ maximę habẽtur, quæ per ventriculum propter dorſi ſpinã protendunt, altera dextrorſum, altera ſiniſtrorſum, vtraq; ad pedem ſibi ſubiectũ: & in caput eædẽ per iugulũ propter humeros efferũtur: hinc ſparſa ramorũ ſerie, aliæ minores membris omnibus ſanguinem riuant, de dextra dextrorſum, de ſiniſtra ſiniſtrorſum. Maximè autẽ illæ duæ cor adeunt, circa ipſam ſpinam dorſi: alterę item duæ paulò ſuperiùs per pectus ſub ala vtranq; in manũ diſpenſatæ pertendunt, quarum altera lienaria, altera iecoraria vocatur. Harum poſtrema ita ſcinduntur, vt parte pollicem adeant, parte volam: tamen ex iis ramorum tenuiorũ frequentia in digitos, manúmque ſpargitur totam. Propagines tenuiores à primis venis mittuntur, à dextra ad iecur, à ſiniſtra ad lienem, & renes. Quæ autẽ pertinent ad pedes, ſcinduntur quà femur iungitur, tendúntq; per totum femur: quarũ maxima femur ex auerſo perreptat, craſſaq; apparet: altera paulò interiùs minùs craſſa procedit per femur: tum propter genu tendunt ad crus, pedémque imum, quo modo ad manus: hinc ſubeunt plantam, & ſe ſpargunt in digitos. Complures etiam tenues de eiſdem illis ad ventrem & coſtas ſparſæ obrepunt, quæ porrectæ per iugulum petunt caput, apparéntque craſsiuſculæ in ceruice: quarum extrema fiſſura multiplici permeant per caput, dextra dextrorſum, ſiniſtra ſiniſtrorſum: atque vtraq; ad aurẽ deſinunt. Sunt præterea venæ collo commiſſæ iuxta maiorem, paulò minores, vtroque ex latere tranſeuntes, ad quas plurima illarum capitis pars contendit: quæ immerſæ per iugulum mittunt alias ad ſcapulas, & manus. Apud lienariam etiam, & iecorariam, aliæ paulò minores apparent, quibus adigere cultellum ſolemus, quoties aliquid ſub cute affligit. At ſi quid circa ventrem infeſtat, ſanguinem ex iecoraria & lienaria mittimus. Quinetiã ad mammas hinc aliæ pertinent. Sunt item quæ de vtraq; perferantur ad teſtes, per dorſi medullam, tenues: atque etiam aliæ, quæ ſubditæ cuti tendant per carnem ad renes, ceſſentq; ad teſtes viris, ad vterum mulieribus. Prodeunt primæ à ventriculo ampliores: tum attenuantur, dum de parte dextra in læuã, indéq; tranſeant ad dextrã, quæ ſeminariæ nominãtur. Sanguis craſsior à carne ebibitur: ſed cùm ad loca deuenerit, tenuis redditur, & calidior, & ſpumoſus. Syenneſis ac Diogenes ita.

Quare venarum cognitio ſit difficilis.

De venis varię opiniones authorum.

Polybij ſententia de venarum ordine, ibique falſarum opinionum refutatio.

Cap. III.

POlybius hęc: Venarum paria quatuor habẽtur: primùm, quod à ſincipite ortum tendit per ceruicem, ſumma perceptãs latera ſpinæ, ad clunes, & crura: deinde per tibias ad malleolos exteriores, & pedes: quam ob rem doloribus dorſi, & coxarum, de poplitibus, malleoliſve exteris ſanguinem mitti ſolitum eſt. Secundum venarum par de capite circum aures per ceruicem, quæ iugulariæ dictæ ſunt, intus propter ſpinam, & lumbos, ad teſtes, & femora perfertur: atque per poplites, & tibias, tendit ad interiores malleolos, & plãtas: quapropter doloribus lumborũ, & teſtium, ſanguinem ex poplitibus, aut malleolis mittimus. Tertiũ par venarum à temporibus per ceruicem ſub ſcapulis porrigitur ad pulmones: & altera de parte dextra in ſiniſtram pergens, mammam ſubit, & ad lienem, renémque deſcendit: altera de ſiniſtra in dextram procedens, à pulmonibus mammã ſubit, mox iecur petit & renem, vtraque poſtremò ad teſtes deſinit. Quartum par ortum parte priore capitis, de ſede oculorũ per ceruices ad humerorum clauiculas deuenit: vnde per lacertos ad agilem, mox per cubitos ad volam & digitos ad malas etiam de humero propaginem mittit, quæ coſtas perreptat, dum altera ad lienem, altera ad iecur perueniat, déinde vtraque eminens per ventrem ad genitale deſinit. Hæc ferè ſunt, quæ à cæteris medicinæ authoribus dicta accepimus. Nec deſunt Naturę interpretes, qui tametſi accuratiùs périnde, vt medici, non tractarunt de venis, tamen omnes earum ortum à capite, atque cerebro deducunt: quod error eſt. Cùm itaque perdifficile ſit venarum examen, ſolis in ſtrangulatis animalibus iam ante extenuatis effici poteſt, vt ſatis percipiat, cui hæc res curæ ſit. Sedenim natura venarum ita ſe habet: Duæ intra pectus venæ continentur ſpinæ appoſitæ, altera maior, altera minor: maior partem priorem adit, minor poſteriorem: & maior dextram potiùs ſedem obtinet, minor ſiniſtram, quam aortam nonnulli vocant, eò quòd neruoſa eius pars cõſpici vel in mortuis potuit. Ambæ ex corde originem ducunt: tranſigunt enim totæ cætera viſcera, per quæ tendunt, ſuam ſeruantes naturam, vt nihil contrahant detrimenti, quò minùs & ſint venæ, & appellentur. Sed cor non eodem permeant modo, verùm ei, tanquam ſuæ parti, continuantur, magíſque ea, quæ prior, & maior eſt. Situ autem tali oriuntur, vt altera ſuprà, altera infrà ſit, & cor inter ſe poſitum amplectantur. Habent intra ſe corda

In teſtium & lumborũ doloribus quæ venæ incidendæ.

Argumentũ quo putat Ariſtoteles venas originẽ ex corde ducere.

Tres cordis ſinus.

corda omnia sinum triplicem, sed magnitudine varia. Minutissimorũ enim animalium sinus arctiores sunt, ita, vt vnus qui amplior est, vix conspici possit, reliqui sensum effugiãt. Mediocrium animalium secundus etiã cõspicuus est: maximorum perspici omnes possunt. Et cùm priorem in partem cor suo mucrone spectet, vt dictũ est, sinus, qui amplissimus est, dextrum, supremúmque recipit situm, minimus sinistrum, mediocris medium. Qui autẽ maximus inter eos est, hic longè reliquis ambobus amplior est: omnes tamen ad pulmonem foramine spectant perpetuo, sed propter exiguitatẽ meatuum latent, præter quàm in vno. Oritur ex eo amplissimo, supremóque sinu vena maior, sedémq; dextram tenet, mox per medium sinum formã recipit venæ, vtpote cùm ipse ventriculus cordis venæ particula sit, in qua sanguis restagnet. Aorta de sinu medio exit, non eodem modo, sed per fistulã multò arctiorẽ init societatem, & rẽdit à latere cordis, cùm vena maior sua radice cor trãsigãt, cùm se promit. Vena item ipsa maior, membrana, & cute constat. Aorta arctior est, & vehemẽter neruosa, deductáq; lõgiùs, hoc est, ad caput, aut imas partes, in angustum admodum coarctatur, ac nerui naturam ex toto accipit. Pars prima venæ maioris sursum à corde proueniens, scinditur bipartitó. Adit alterũ membrum pulmones, alterũ spinam, & vertebrã colli nouissimã. Rursus membrũ, quod pulmonẽ adierit, bipartitò se scindit, quia pulmo in duas partes discretus sit: déinde singulas fistulas, singuláq; foramina subit, amplius ampliora, arctius arctiora, ita, vt pars nulla sit sine foramento, & venula: quanquã postrema diminutionũ præ sua exiguitate visum effugiunt: quo fit, vt pulmo omni ex parte refertus sanguine videatur. Hos autẽ venæ meatus induci supra fistulas ex arteria pertinentes, certũ est. Membrũ alterũ, quod ad spinam, & colli vertebrã diximus tendere, per spinã ipsam porrigitur. Quam venã Homerus notat, cùm ait:

-Venámque inciderat omnem,

Quæ per dorsa means, ceruices fertur ad imas.

Hinc venulæ singulæ ad singulas costas, & vertebras feruntur. Finditur etiã bipartitò hæc eadem vena iuxta vertebram, quæ supra renes posita est. Ita hæc membra venæ maioris, in ramos sparguntur: sed rursus parte superiore, qua ex corde protendit scissa numerosiore venarũ propagine, duo petit loca. quippe quæ alias in latera, & humeros mittat, quæ mox per alas homini ad manus feruntur, quadrupedi ad pedes priores, auibus ad alas, piscibus ad pinnas, quæ parte prona continentur. Quarũ venarũ capita iugulares, quà primũ scinduntur, appellamus: sed quà scissæ ceruicẽ subeũt, iuxta pulmonũ arteriam tendũt. Quibus interdũ foris apprehensis corruunt homines sensibus ereptis, & palpebris compressis: ita porrectę, amplexæque arteriam, ad interuallũ aurium feruntur, quà maxillæ faucibus coeũt. Denuò inde scinduntur in venas quatuor, quarũ vna remeans per collum, & humerũ descendit, & cum priore propagine ad flexum brachij copulatur. Secunda ad palmam, & digitos cessat. Tertia de vtraque sede aurium ad cerebrum pertinet, atq; in multos præ-

tenues ramulos spargitur, itaque membranam custodem cerebri subit. Cerebrum autem ipsum omnium expers sanguinis est, nec aliquid venę, vel auctioris, vel minutioris in id cessat. Reliqui rami, qui ab eadem vena mittuntur, partim ambiũt caput, partim ad sedes sensuum, dentésque, gracili venularum serie terminantur.

De aorta vena minore, eiúsque sede. Cap. IIII.

VEna etiam minor, quam aortam diximus nominari, eodẽ spargitur modo in ramos, qui partes venę maioris cõsequantur: verũ meatus eius, & venulæ multò minores sunt, quàm venæ maioris. Locis à corde superioribus venas hunc in modũ haberi nouimus. Pars autẽ maioris venæ cordi subiecta, fertur elatior, per septúmq; applicata, tum ad aortam, tum etiam ad spinam membraneis, flaccidisque meatibus cõtinetur: mox vena ad iecur ab ea mittitur breuis, sed lata: de qua multæ ac tenues sparsæ in iecur obliterantur. Rami inde ab ipsa iecur transigente duo procurrunt, quorum alter ad septum, & præcordia dicta cessat: alter supera repetit, ductúsque per alam ad lacertum brachij dextri se porrigit, quà cæteris venis se applicat iuxta flexum interiorẽ. Quam ob rem sanguine hinc misso, dolores iecoris quidam leuari possunt. Pars altera venæ eiusdẽ breuis quidem, sed crassa, latus petit sinistrum, pergítque ad lienem, quæ sparsa in ramulos subit, itaq; abolet. Quinetiam ab eadem maiore propago pari modo ad lacertũ sinistri brachij mittitur: sed quæ ad brachium dextrum procedit, eadem quæ pertingit ad iecur, est. Hęc verò diuersa ab ea, quæ ad lienem pertinet, est. Aliæ item à vena maiore duæ propagantur, quarum altera ad omentũ, altera ad id, quod à carne pancreum appellatũ est, de qua, venarum frequentia per lactes tendunt, quæ omnes in vnam desinũt venam grandem, per totum intestinum, & ventriculum, ad gulam vsque porrectam, quæ & ipsa ramos de iis, quas perreptat, partibus spargit cõplures. Vtraq; igitur tam maior, quàm aorta, renum tenus vna atq; perpetua tendit. Hìc capitibus renum potiùs adhærescunt, finduntúrque bipartitò, velut in literam Λ lamb-da, aut V literam inuersam: vergítq; magis in partem posteriorem corporis vena maior, quàm aorta. Spinæ annecti aortam, potissimũ circa cor, venulis prętenuibus, & neruosis, notum est. Ducitur eadem de corde nimirũ amplitudine insigni, sed procedens arctior, atq; neruosior euadit. Mittit ea quoque ad lactes ramos, quemadmodũ maior, verùm longè minores: perangustos enim, & fibris proximos, quippe quos extenuatos, in fibras, cauas tamẽ, cessare aduerterimus. Ad iecur, aut lienem, nulla ab aorta pertinet vena. Rami autẽ illi, in quos venã scindi vtranq; dixi, ad coxã vtranque proficiscuntur, atq; os ipsum attingunt. Ad renes etiam à maiore, aortáque venæ deueniunt: sed cauum non subeunt renum, verùm in corpus eorum absumuntur: Necnon alij duo meatus ab aorta validi, & perpetui ad vesicam procedunt: atque etiam alij de cauo renum eôdem veniunt, qui nihil commune cum vena maiore sortiuntur.

Pancreum.

Sing

Singulis item renibus de medio venæ exorsæ, cauæ neruosæque, iuxta spinam ipsam per venas se porrigunt: mox in coxam vtranq; conduntur, ac delitescunt: déinde denuò porrectæ in clunes apparent: quarum & ipsarum postrema, vt in sexu virili ad vesicam, genitaléque coniiciuntur, sic in fœmineo ad vuluam, aut vterum pertinent. Nullam sanè venam de maiore vulua adire videmus, cùm de aorta multæ, frequentésq; veniant. Ramis etiam tum aortę, tum etiam maioris, aliæ mittuntur propagines: quę primùm ad inguina ampliusculæ, cauæque accedunt, déinde per femora, cruráque, in plantas, & digitos finiunt. Atque etiam duæ aliæ per inguina, & femora commutatis vicibus perferuntur: altera de parte dextra in sinistram, altera de sinistra in dextram, ac cæteris venis circa poplites se coniungũt. Quemadmodum venæ se habeant, & vndénam suam originem ducant, apertum iam est. Continet autem genus animantium omne sanguinis compos, venarum initia, & genera summa, eo, quo exposuimus, modo: nam reliqua copia venarum non simili ratione in omnibus est. Neque enim partes eodẽ modo, aut eædem in omnibus habentur: nec verò æquè in omnibus patet venarũ series, sed potissimũ in iis cõstat, quibus sanguinis copia, & pręcipua magnitudo est. Nã in minutis, sanguinisve inopibus, vel per naturam, vel per immodicã corporis obesitatem, haud æquè inspici possunt. Alteris enim meatus quasi alueoli quidam multo intersepti limo permiscentur: alteris paucæ, eædémque fibræ potiùs, quàm venæ, cõtinentur. Vna tamen, quam maiorem ex præcipua magnitudine cognominamus, potissimùm euidens in omnibus etiam minutis animalibus est.

De neruis eorúmque origine. Cap. V.

NEruorum mox ordinẽ persequemur. Origo eorum quoque in corde est: id enim neruulos suo ampliore ventriculo continet. Et vena aorta appellata, neruosa est, & quidẽ postrema eius neruo omnino constant: quippe quæ nullo intus cauo distinguantur, tendantúrq; modo neruorum, quà desinunt, applicata ad nodos ossium lubricos. Cæterùm natura neruorum non more venarum continua de eodem initio procedit. Venæ enim, vt in depictis canalibus, hoc est, fontibus riuo multiplici sparsis patet, figuram totius corporis distribuunt, ita, vt corporibus admodũ extenuatis, partes omnes venulis refertæ conspiciantur. Locus enim idem venulis in macilentis, carne in corpulentis redũdat. Sed nerui diducti, distractiq; passim ad artus, & flexus ossium applicantur. Quod inde etiam percipi potest: nam si eorum natura esset continua, latè iam in extenuatis corporibus continentia omniũ patẽret. Summæ neruorũ partes, quæ membrũ ad saliendũ accommodatũ continet, poples dicta: & quæ se geminam porrigit, tendo nomine: & quæ ad vires corporis iuuant, attendo, & humerarius: reliquæ, quibus ossiũ nodi deligantur, nomine vacãt. Nam ossa omnia siue foris vicissim tanguntur, siue alterũ inseritur alteri, neruis ligãtur: & circiter ossa quæuis neruorum copia ducitur, capite excepto: id enim non neruis, sed futuris ipsorũ ossium cõtinetur. Nerui natura fissilis in longitudinẽ tendit: scindi per latitudinem non potest: intendíq; vehemẽter idonea est. Humor circa neruos mucori similis, albidus, glutinosúsq; cõsistit, quo ipsos neruos & nasci, & ali certũ est. Neruus ignem non patitur, cùm vena patiatur: & incisus solidari non potest. Pars corporis nulla stupore tentatur, quę neruo caret. Neruis plurimis pedes, manus, & scapulæ continentur: atq; etiam ceruices, & lacerti. Quibus datus est sanguis, iisdẽ omnibus nerui adiũcti sunt. Sed quæ nullos habent articulos, priuataq; pedibus, & manibus sunt, iis prętenues, incertíq, habẽtur. Quapropter in piscibus, qui iuxta pinnas positi sunt, ij prǽcipuè veniunt in conspectum.

Alimentum neruorum.

Venæ per totum corpus sparsæ.

De fibris. Cap. VI.

FIbræ inter neruum, & venam, suam habent naturam: & nonnullæ humorẽ saniem appellatum, continẽt: tendunt à neruis ad venas, ac inde ad neruos. Secundum etiam genus fibrarũ est, quod consistere in sanguine solet: quanquàm non cuiusq; animalis. Spissari autem sanguis nõ potest, si id genus fibrarũ detrahatur: spissatur verò, si nõ detrahatur. Genus id ergo fibrarũ tametsi maiore ex parte in sanguine animaliũ inest, tamẽ cerui, damæ, bubali, & aliorum quorundã sanguini deest: quocirca eorum sanguis non similiter, atq; cęterorum, concrescit. Sed ceruorum périnde, vt leporum, solet spissari, videlicet non coitu firmiore, vt cæterorum, sed fluido, quale lac est, quod sine coagulo sponte coiuerit. Bubali sanguis aliquantulò amplius spissat: quippe qui proximè ouillo aut paulò minùs cõsistat. Vena, neruus, & fibra ita se habent.

Qua causa sanguis spissetur.

De ossibus, eorúmque differentiis. Cap. VII.

OSsa alia ab aliis nexa, & omnia inter se apta, vnam cõtinuant seriẽ modo venarum, nec est vllũ os, quod sèorsum ipsum per se maneat. Initium verò in omnibus, quæ ossibus cõstant, spina est: quæ compacta ex vertebris à capite ad coxas porrigitur. Vertebræ omnes foramine medio peruiæ sibi iunguntur. Extat os capitis continuũ, nouissimis superimpositum vertebris, quod calua dicitur. Eius pars serrata, futurę nomine significatur. Pars hęc non simili modo in quoq; genere animaliũ habetur. Aliis enim osse cõtinuo calua perficitur, vt cani: aliis cõpacto, vt homini, eiúsq; fœminæ futura circulariter est. Mari tres in summũ verticẽ ascendunt futuræ, coeúntq; in figuræ triangulę speciẽ. Sed iam & viri caput visum sine vlla futura est. Constat sanè caput non quatuor ossibus, sed sex, quorũ duo exigua, scilicet reliquorũ cõparatione, circa aures posita sunt. Maxillæ à capite protenduntur ossa duo: quarũ inferiorẽ animalia omnia mouẽt, excepto fluuiatili crocodilo: hic enim vnus non inferiorẽ, sed superiorẽ mouet. Maxillis dentiũ genus inhęret. Os partim cauũ, partim solidũ, & adeò firmũ, vt solũ inter ossa ferri aciẽ respuat. Oriẽ à spina, fibula, iugale, & ordo costarũ. Pectus etiã costis impositũ est: quę quidẽ aduersæ inter se coeũt, cùm reliquæ breuiores sint, quàm

Caput quot ossibus constet.

vt

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt facere idem queant. Nullum enim animal est, quod circa ventrem os habeat. Sunt item ossa humerorum, & quæ scapulæ appellantur, & quæ iis annexa dependẽt, brachia, & manus. Modus idem compaginum vel in iis est, quæ crura habẽt priora. Acetabulum infra, quà spina desinit, à coxa est, & ossa iam crurum oriuntur, quibus femora, & tibiæ constant, pernæ, aut culinæ nomine: quorum pars malleolus est, & malleoli calcar: videlicet in iis, quæ habent malleolos, ab iis ossa pedis minuta, & plura subiacẽt. Quæ igitur ex sanguineis pedestribus animal generant, hæc ossa nõ multò diuersa habent, sed ad proportionem tantummodo duritia, mollitie magnitudine discrepãt. Ossium item animalis eiusdem, alia medullã intra se continent, alia minimé. Sunt nõnulla, quæ suis in ossibus nullam omnino habere medullam videantur, vt leo: quòd admodũ exiguam, ac tenuem habeat, eámq; in paucis ossibus: solis enim inferioribus, atque brachiis. Constat profectò leopræcipuè omnium animaliũ ossibus solidis: sunt enim adeò dura, vt ex eis concussis, ignis velut à silice elidatur. Delphinus etiam ossa habet, non spinas. Cæterorum animalium sanguineorum ossa, aut paulò inter se differunt, vt auium: aut proportione eadem sunt, vt piscium. Qui enim inter eos animal generant, cartilaginem pro spina habent: vt ea, quæ cartilaginea appellauimus. Qui autẽ oua pariunt, spinam continent: quæ périnde vt dorsum in quadrupedum ordine habetur. Sed proprium in piscibus est, quod nonnullis spinulæ quædam prætenues separatim per carnem inhærent. Serpentibus etiam dorsum piscium more compleri apertum est. At verò ea, quæ inter quadrupedes oua pariunt, os aut spinam pro suæ magnitudinis modo meruerunt: maiora enim ossis naturam potiùs obtinent, minora spina potiùs in ossis vicem fulciuntur. Omnia prorsus animalia, quæ sanguinem habent, dorso cõstant, aut osseo, aut spineo: cætera ossa aliis insunt, aliis desunt. Vt enim partes corporis quæque habentur, ita ossa quoque ad partes accommodata habentur. Quibus enim crura, & brachia desunt, iis pernæ, aut culinæ prædictæ etiam desunt. Nec verò iis, quibus partes, eędem quidem, sed dissimiles sunt, eadem ossium ratio seruatur, sed aut pluris, minorisve modo differunt, aut proportione. Ossa igitur ita se habent.

Leonis ossa dura & sine medulla.

De cartilagine, eiúsque cum osse differentia.

Cap. VIII.

CArtilago differt ab osse pluris, minorisve ratione, cùm aliàs natura eadem qua ossa, constet. Et quemadmodum os præcisum nunquàm recrescit, ita & cartilago rupta nunquàm reparatur. Terrestrium quæ & animal gignunt, & sanguinem habent, cartilago nullo foramine hiscit, nec ossium more medullam cõtinet. At verò aquatilium cartilagineis quod per dorsum proportionatum ossibus tendit cartilago est, humorem in medullæ speciem continens. Gresilium, quæ animal gignunt, auriculæ, nares extremáque ossium nonnulla cartilagine constant.

De vngue, vngula, cornu, & dentibus, eorúmque cum osse conuenientia.

Cap. IX.

SVnt item alia partium genera, quæ naturam nec eandem habent, quam ea, quæ exposita sunt, nec longè ab iis remotã, vt vngues, vngulæ, cornua: præterea rostrum, quale datum auibus est. Hæc enim & flexilia, & fissilia sunt, cùm nullũ os vel flecti, vel findi possit, sed fragile quodq; habeatur. Colores cornuum, vngium, vngularum, pro cutis, pilorúmque colore sequuntur. Etenim cutis nigræ, cornua nigra, & vngulæ nigræ oriuntur, & candidę pari modo in colore respondent & cornua, & vngues, & vngulæ: mediis etiam medium eadem colorem præferunt. At dentes naturam ossium æmulantur: quam ob rem hominum nigrorum, vt Aethiopum atque similium, dentes, & ossa candent: vngues nigri modo suæ cutis apparẽt. Cornua parte plurima caua sunt ab radice, quatenus ambiunt os, quod ortum à capite cauo cornu inseritur, totúmque implet: in mucronẽ tamen solidum exeunt, & simplici parte extrema constant. Ceruis tantummodo tota solida, & sparsa in ramos, & omnibus annis decidua, nisi castrentur: cùm ex cæteris cornigeris nullũ cornua amittat. De castratis autem postea disseremus. Adhærent cornua cuti potiùs, quàm ossi. Vnde fit, vt in Phrygia, & alibi, boues sint, qui cornua périnde, vt auriculas, moueant. Quę habent vngues, (habent autem, quibus digiti: digiti verò iis sunt, quibus pedes, excepto elephãto, huic enim digiti indiuisi, ac leuiter formati, nec vngues omnino sunt) hæc ergo, aut rectis vnguibus sunt, vt homo: aut aduncis, vt inter pedestria leo, inter volatilia, aquila.

Cornuum & vnguium colorem respondere colori cutis.

De pilis, & iis quæ pilorum vice funguntur.

Cap. X.

DE pilis, atque de iis, quæ vicẽ pilorum suppetunt, & ob eam rem pili proportionalia dicũtur, atque etiam de cute, res ita se habet. Pilos habent quæ pedestria, eadémque viuipara sunt. Cortice autem integuntur, quæ ouipara sunt pedestria. Squama verò pisces tantùm, qui ouum arenidum illud pariunt. Nam ex longis conger, tale ouum non èdit, nec muræna: anguilla verò nullũ omnino ouum generat. Crassitudinis, tenuitatis, copiæ, & magnitudinis pilorum discrimina, pro partium, quibus adhærent, conditione, atque pro cutis qualitate proueniunt. Fit etiam magna ex parte, vt pili & duriores, & crassiores cuti crassiori enascantur: plures autem longiores humidioribus locis, atque cauatioribus (dummodo sint ad gignendum pilum idonei) prodeunt. Hoc idem de genere quoque tam squama munito, quàm cortice, intelligi licet. Quæ igitur molles suapte natura pilos habere solent, hæc per vsum pabuli melioris, duriores incipiunt gerere: contrà autem molliores, pauciorésque, ea, quæ duros, copiosósque habuerint, eadem illa scilicet ratione. Regionum etiam tepore, aut frigore differentia est, vt pili hominum locis calidis duri, frigidis molles oriuntur. Sunt molles, qui promissi, & simplices; duri, qui crispi.

Pilorum differentia pro qualitate cutis.

De

De pilis, & cute, & iis, quibus pili, & cutis.

Cap. XI.

NAtura omnium pilorum fissilis est: sed pluris, minorísve ratione inter se differunt. Nonnulli paulatim adeò duritate degenerant, vt non pilis prętereà, sed spinis similes esse videantur, vt pili herinaceorum. Quod idem vnguibus etiam euenit: quippe cùm in nonnullis animalium, genus vnguium præ nimia duritudine, nihilò ab ossibus differat.

Qualis cutis animalium.

Cutis homini proportione magnitudinis tenuissima est. Inest in cute omnium lentor quidam mucosus, verùm aliis minùs, aliis magis: vt in tergore bubulo, ex quo glutinum facere solent. Quinetiam è piscibus glutinum à nonnullis excoquitur. Sensu cutem ipsam carere constat, maximéq; in capite, quoniã ibi nulla interposita carne ossi adhæreat. Vbicunq; cutis per se, ac sine carne est, vulnerata non coit: vt in gena, bucca, præputio, palpebra. Contextu perpetuo cutis in omnibus animalibus continuatur: nec alibi interpellatur, quã vbi naturales meatus solent euaporare, atq; etiam in ore, & vnguibus. Cutem omnia habent, quibus est sanguis: pilos non omnia, sed sicut distinctum iam est. Mutatur color pilorum in senectute, candidíque pili efficiuntur in hominibus, quod vel cæteris animalibus accidit, sed non satis apertò, præterquam in equo. Candescunt pili à parte sui postrema. Plurimus tamen canorum numerus candicans illico existit: qua ex re patet, canitiem non ariditate committi, vt quidam volunt: nihil enim illico aridum gigni solet. Cutis autem vitio, quod vitiliginem appellamus, pilos omnes produci canos apertum est. Iam nonnullis pili dum ægrotarent, incanuerunt: quibus in bonam valetudinem restitutis, nigri enati sunt, canis defluxis. Canescere pilos ocyùs opertos, quã detectos difflatósque, aduertimus. Tempora hominum, & partes primores, quàm posteriores, celeriùs canitiem sentiunt. Pubes nouissimè canescit. Pili in homine animalium omnium vno partim simul, partim posteà per ætates gignuntur. Congeniti sunt pili capitis, & superciliorum, & palpebrarum: pòst geniti, pubis primùm, mox alarum, postremò menti. Loca enim, quibus pili proueniant, totidem sunt congenitis deputata, quot pòst genitis. Deficiunt, ac defluunt, maximè primíque per ætatem pili capitis, non tamen omnes, sed tantùm priores: parte nanque posteriore caluus nemo efficitur. Ergo capitis læuitatem, caluitium nuncupamus: quam rem in superciliis salitium appellemus, quoad meliusvocabulum inuenerimus. Neutrum eorum priùs, quàm cœptus coitus Venereus sit, accidere nouimus. Caluitij mulieres esse immunes, & pueros, & spadones, apertum est. Pili pòst geniti, iis, qui ante puberta tem castrati sunt, non exeunt: & post pubertatem excisis, soli decidunt, præterquam pubis. Pili in mento mulieris non prodeunt, nisi interdũ pauci, cùm menstrui cursus subsiterunt: & vt in terra Caria mulieribus sacerdotibus euenire aiunt, quod diuinationis indicium interpretantur. Reliqui pili, qui posteà gigni solent, mulieribus quoque proueniunt, sed parciús. Fieri potest, vt homo, tum mas, tum etiam fœmina, pilis pòst genitis careat, iam inde ab ortu naturæ vitio contracto: & nisi vt pubescant, contingat, steriles in gignendo sunt. Crescunt cæteri pili plus, minúsve, prout singulorum ratio postulat, maximè in capite, mox in barba, & præcipuè quibus pili tenuiores. Nonnullis etiam supercilia per senectutem adeò hirsuta redduntur, vt tondendum sit: quod propterea euenit, quia cohæsioni appositæ sint ossium, quæ senescente ætate laxantur, & inde plus humoris transmitti patiuntur. At verò pili palpebrarum nunquã plus iustò excrescunt: defluunt rebus Venereis incœptis, eóque magis, quò vsus Veneris fuerit amplior: eosdem etiam lentissimè omnium canescere clarum est. Pili euulsi subnasci denuò possunt, dum citra ætatis florem degitur, nec vlteriús. Habet autem genus quodq; pilorum ad suam radicem lentum quendam humorem, quo protinus, vbi euulsum est, si qua leuiuscula tangat, adhæret, vt ea trahere possit tenaciús. Quibus verò animalibus versicolores sunt pili, eisdem etiam in cute varius ille color habetur, atque etiam in lingua. Barba non pari modo effunditur omnibus, sed aliis tam maxillæ, quàm mustax, & mentum pilorum frequentia integuntur: aliis mentum læue, & mustax, maxillæ piloſæ cernuntur. Caluescere minùs solent, qui mento sunt bipartito. Crescunt etiam pili quibusdam in morbis, vt præcipuè in tabificis. Quinetiam in senectute & defuncto augescunt, durioréque redduntur: quod idem vnguibus quoque euenit. Libidinosis pili congeniti maturiùs defluunt: pòst geniti, celeriùs esse promunt. Minùs, qui varices habent, caluescunt. Et si calui habere incœperint, pilos nonnulli producunt. Pili præcisi non ab incisura augentur, sed inferiùs ab radice exeunt: atque ita euadunt longiores. Piscibus quoque extenuatis, ac senescentibus, squamæ duriores, crassioréq; efficiuntur. Quadrupedum etiam villi, lanæve, senectute prolixiùs augentur, quanquàm rarescant, fiántq; pauciores. Et vngulæ quoq; maiores in senecta redduntur: quod idem rostris etiam auium euenit. Incremẽtum vngularũ idem, quod vnguium est.

Canitiei causa.

Barbę discrimen.

Caluitium.

Salitium.

De pennis auium, & earum mutatione, aliorúmque animalium, è potu quorundam fluminum.

Cap. XII.

PEnnæ auium nullæ per ætates mutantur, præterquàm gruum, quas nigrescere in senecta perspectum est. At verò per affectus temporarios, quoties frigora vrgent acriora, pennæ volucrum vnicolores interdum è nigris, aut nigriusculis, albidísve, in albas transeunt: vt corui, passeris, hirundinis. Cuius rei contrarium, vt quicquam ex genere albo veniret in nigrum, nunquàm visum est. Temporum quoq; vicissitudine bona pars auiũ ita colore immutatur, vt quænam sint, latère possint, nisi rem peritiùs noueris. Aquarum item diuersarum vsu, nonnulla suos immutant colores: alibi enim candida, alibi nigra redduntur. Sunt etiam aquæ multis in locis, quas cùm oues biberint, móxque inierint, nigros generent agnos: vt

Aquis quibus dam, vis immutandi colores animãtium.

in terra Assyritide agri Chalcidici Thraciæ facit amnis, quem prę nimia frigiditate Psychrum vocant. Et in Antandria quoq; duo sunt fluuij, quorum alter candorem, alter nigritiam pecoribus facit. Scamãder etiam amnis flauas reddere oues creditur: quam ob rem Xanthum pro Scamãdro nuncupatum ab Homero autumant. Lepori vni pili & in bucca intus, & sub pedibus sunt: cùm cætera animalia nec intra os habeant pilos, nec parte pedum resupina, sed prona. Musculus etiam piscis pilos in ore intus habet vice dentium, quibus omnino caret, suillis similes. Sed pili, vt dictum est, præfecti augeri ab radice possunt, supernè nõ possunt: pennæ autem nec ab radice, neque supérne ab incisura possunt reparari, sed cadant necesse est. Nec penna apum, aut quæuis infissa renasci potest, cùm euulsa est. Aculeo etiam apibus detracto, nullus subnascitur alius: imò breui moriantur, necesse est.

De membranis in sanguineis animalibus. Cap. XIII.

SVnt & membranæ in sanguineis animalibus, quæ quidem pars similis cuti prætenui, spissæque est. Sed diuersum sanè genus id est, quippe quod nec fissile, nec euulsile sit. Ambit singula, tum ossa, tum etiam viscera membrana, tam in maiore, quàm in minore animalium genere: verùm in minore sensum effugit, quoniam admodum tenuis, atque exigua sit. Maximæ inter membranas duæ sunt illæ, quibus cerebrum opertum munitur: altera suprà adhæret ossi, quæ firmior, & crassior est: altera infrà contigua cerebro: mox quæ operit cor, magna habetur. Præcisa membrana ipsa syncera non coit: & ossa suis dispoliata membranis syderantur.

De omento. Cap. XIIII.

OMentum quoque non nisi membrana est: quod omnia habent, quæ sanguine non carent, sed alia pingue, alia macilentum. Oritur id, & dependet in iis, quæ animal generant: eadémque dentata parte vtraque sunt, à medio ventre, quà veluti quædam futura ducitur. Nec secus in iis, quæ altero dentiũ ordine carent, à maiore ventre dependet.

De vesica, & quomodo generentur calculi. Cap. XV.

VEsica etiam membrana est: sed genus id aliud membranæ est, quippe quod tendi ingenuè possit. Non omnibus data vesica est, sed iis tantùm, quæ animal gignunt. Quipari autem generis nulli, præter testudinem, data est. Nec vesica præcisa coire potest, nisi ad ipsum exordium suæ ceruicis. Quanquàm non ignoro ita aliquando contigisse, vt vulnerata vesica solidescceret. Sed quod admodum rarò contingit, parum id obseruandum censeo. Defunctis nihil humoris in vesicam transmittitur. At viuis non solùm humor, sed etiam sicca quædam, & concrementa descendunt, ex quibus calculi conficiantur. Iam nonnullis talia in vesica constiterunt, quæ nihilo differre à conchyliis viderentur. Ergo de venis, neruis, fibris, cute, membranis, atque etiam de pilis, vnguibus, vngulis, cornibus, dentibus, rostro, cartilagine, ossibus, eorúmque proportionalibus, statuendum ad hunc modum est.

De carne. Cap. XVI.

CAro autem hæc, & quod carni simile, in genere sanguineo, est omnibus inter cutem & ossa, aut quæ ossium proportione continentur. Vt enim se habet spina ad os, ita carnis æmulum illud ad carnem. Diuisibilis vndique caro est, nec venarum, aut neruorum more in longum secari tantùm idonea. Aboletur, & in venas, fibrásque transit, quoties animal extenuatur, & gracilescit. Vertitur item in pingue, quoties pabuli copia suppetit. Quibus multum est carnis, iis venæ arctiores, & sanguis rubentior, & venter, ac viscera parua. Quibus parũ, iis venæ ampliores, sanguis atrior, viscera maiora, & venter auctior. Pinguescunt intra carnem, quibus paruus est venter.

De adipe, & sebo: & quæ animalia adipe, quæ sebo pinguescant. Cap. XVII.

ADeps autem, & sebum differunt inter se, cùm sebum fragile vsquequaq; sit, & cùm refrixit, concrescat: adeps liquidus sit, miniméque aptus durari. Iurà enim sebo opimorum concrescunt, vt ouis, vt caprę. Adipe pinguium liquida resistunt frigori: vt equi, vt suis: locis etiam discrepant. Adeps enim inter carnem, cutémque solet consistere: sebum in fine carnis semper est. Omentum quoque adipe pinguescentibus adipeum est, sebo obesis sebale. Quæ parte vtraque dentata sunt, adipe pinguescunt: quæ vna, sebo. Iecur è visceribus adipeum nonnullis consistit, vt inter aquatilia cartilagineis: quorum iecinoribus colliquatis oleum facimus. Ipsa tamen cartilaginea nullo discreto adipe carni, ventríve adhærente pinguescunt. Piscium sebum adipem præ se fert, nec cõcrescere solet. Animalia quæuis aut intra carnẽ, aut seorsum pinguescunt. E quibus autem pingue separatum non est, ea minùs per ventrem, omentúmque pinguescunt: vt anguillæ: pauculis enim esteis sebum in omento. Plurima tamen pars animalium ventre pinguescit, & præcipuè quæ parũ se moueant. Cerebrum, vt adipe pinguescentiũ, pinguiusculum est, velut suis: sic sebo obesorum, squallidiusculum sentitur, vt ouis. Renes ex visceribus maximè pinguescunt: verùm dexter minùs semper, quàm sinister: & quanuis vehementer fuerint pingues, tamen aliquid semper mediis deest. Quæ sebo pinguescunt, magis, quàm quæ adipe, in renibus opimandis luxuriant, ac omniũ præcipuè oues, quippe quæ renibus pingui vndique obductis intereant. Quod vbertate pabuli fit, vt in Sicilia agro Leontino fieri constat. Quo circa sero diei agere oues ad pascua pastores loci illius solent, quò minùs capiant pabuli,

Adeps & sebũ quid differant.

Renes cæteris viscerib⁹ pinguiores.

Pupillas

Pupillas omnibus animantibus easdem esse. Cap. XVIII.

OMnium verò animalium commune pupillę institutio est. Omnibus enim, quæ partem hanc possident, nec duris oculis sunt, sebo constat. Minùs esse fœcunda, quæ adipe pinguescunt, siue mares, siue fœminæ, notum est. Omnia ætate prouecta potiùs, quàm nouella pinguescunt: sed præcipuè, cùm iam suæ longitudinis, ac latitudinis modum adepta, augeri in profundum incipiunt.

Sanguinem omnibus & communem, & necessarium esse animantibus sanguineis: déq; sanguinum varietate. Cap. XIX.

SAnguis in primis necessarius, communisque sanguineis omnibus animalibus est: nec aduentitius suppetit, sed vernaculus, atque intimus in omnibus integris, atque imputidis habetur. Venas hic vasa sibi, & conceptacula habet: nec in vllo alio, nisi in corde, præter venas continetur. Tactum nullo in genere sentit: sicut excrementa quoque in aluo contenta, sensu carere certum est. Quin etiam cerebrum, & medulla tactum nõ sentiunt. Effluit sanguis quancunque partem incideris carnis viuæ, ac incorruptæ. Si sanguis integer est, rubet, & dulcis saporis est: sed si vel natura, vel morbo sit vitiatus, atrior cernitur. Nec verò admodum crassus, aut admodum tenuis est, qui optimo habitu constet: humidus & calidus semper est, quandiu in corpore animalis continetur. At vbi effluxerit, concrescit omnium præterquam ceruorum, & damarum, & si quid aliud natura eiusmodi sit. Itaque cæterorum omnium sanguis spissari solet, nisi fibræ, quibus refertus est, eximantur: sed celerrimè omnium sanguis taurorum coit, durescitque. Copia sanguinis in primis animalibus, iis, quæ animal & intra se formant, & in lucem edunt: mox iis sanguineis, quæ pariũt ouа. Quæ autem vel Natura, vel arte, bono habitu sunt, iis nec multum admodum sanguinis est, velut iis, quæ per aliquam potionem recentem sanguine exundant: nec parum, velut iis, quæ nimiùm sunt obesa: quippe cùm præpinguia omnia sanguinem, quanuis purum, tamen paucum habeant: & quò plus pinguedinis, eò minùs possideant sanguinis. Pingue enim omne exangue est. Obesa item sanguinem habent imputidum, quãquàm sanguis, & quæ sanguinea sunt, facilè putrent: ac præcipuè quæ ossa propiùs applicantur. Homini sanguis tenuissimus, ac mundissimus: tauro, & asino inter ea, quæ animal generant, crassissimus, & nigerrimus: parte etiam inferiore crassior, & atrior est, quàm superiore. Palpitat intra venas sanguis omnium animaliũ, pulsúque simul vndique mouetur: solúsque omnium humorum sparsus per totum corpus animalium est. Et semper quandiu vita seruatur, sanguis vnus animatur, & feruet. Oritur primùm in corde, antè, quàm totum corpus formetur. Si multum sanguinis effluat, anima deficit: si nimium, vita interit. Si sanguis immodicè humescit, morbus infestat: sic enim in speciem sanici diluitur, & adeò serescit, vt iam nonnulli sudore cruento exundarint. Idem etiam interdum causæ est, vt qui effluxerit, aut omnino concrescere nequeat, aut incomptè, particulatímque spissetur. Dormientibus porro sanguinis copia partes exteriores deserit, subitque interiores, ita vt adacto cultello non æquè effluere possit. Fit per concoctionem ex sanie sanguis, ex sanguine adeps. Vitiato, excrescentéque sanguine, profluuium vel è naribus, vel per infera marisci mouetur, aut varices fiunt. Idem putrescens pus redditur, quod demum concalescente porus, id est, tofus lapis consistit. Fœminis sanguis nigrior, & crassior, quàm maribus est, dummodo cætera adsint pariter, quę vel ab ætate, vel à sanitate proficiscantur. Et minus sanguinis per summa corporis fœminarum est: plus enim parte interiore continetur. Sed omnium fœminarum maximè mulier sanguine abũdat. Et quæ menstrua appellamus, plurima fieri in mulieribus solent: quod genus sanguinis vitium, ægrotánsque, fluit immodicè, atque profluuium ob eam rem dictum est. Cęteris morbis sanguinis minùs mulieres infestantur, quàm viri. Paucis item mulieribus fiunt marisca, aut varices, aut è naribus profusio sanguinis. Et si quid eorum acciderit, detrimentum in menstrua decumbit. Aetatum etiam ratione sanguis discrimen, tum in modo, tum in genere recipit. Etenim in ætate admodum iuuenili saniem trahit, & largior est: in senectute autem crassus, niger, & paucus. Medium tenet in media, firmáq; ætate. Concrescit etiam facilè senum vel in corpore sanguis, qui per summa est: quod idem nunquàm iuuenibus euenit. Sanies, sanguis incoctus est: aut quia concoctus nondum est, aut quia in serum degenerauerit.

Integri sanguinis notæ.

Quæ sint copiosi sanguinis.

Symptomata corrupti sanguinis.

Sanguis mẽstruus.

Sanies.

De medullis, lacte, sero, & caseo. Cap. XX.

MEdullæ rationem iis addere debemus: nam ea quoque humidis annumeranda generibus in nonnullis sanguineis animalibus est. Omnia verò, quæ suapte natura humida in corpore sunt, conceptaculis quibusdam, tanquam vasculis, continentur: vt sanguis in venis, medulla in ossibus: alia in membranis, aut cutibus, aut ventribus. Nouellis adhuc animalibus, medulla cruenta admodum est: ætate prouectis, vt adipe pinguescentibus, adipem trahit: sic sebo deputatis generibus, sebum præ se fert. Sed quanquàm medulla non nisi inclusa ossibus est, tamen non ossa omnia medullam intra se continent, sed ea tantùm, quæ caua habentur, tametsi ne ipsa quidem omnia continent. Ossa enim leonis partim nullam, partim admodum exiguam habent: quam ob rem nullam omnino medullam leones habere nonnulli putarunt, vt dictum est. In suillis etiam ossibus minus medullę est, & nonnullis omnino deest. Hęc ferè semper in animalibus natiua & congenita humidi genera habentur. Adnata autem, posterioráq; sunt, lac, & genitura: quorum alterum non eodem modo in omnibus est, sed quibusdam pro genitura thorus genitale virus sui generis habetur, vt piscibus. Quæ verò lac habent omnia, mãmis id continent. Mammæ autem datæ iis sunt,

Medullę differentia quæ ex ætate est.

Quibus mãmæ.

quæ animal & intra se concipiunt,& in lucem edunt:vt ea,quæ pilis integuntur,velut homo,& equus. Cete etiam in aquatili genere: vt delphinus,vitulus marinus,balæna,hæc enim mammas habent,& lac. At ea,quæ oua pariunt,aut ouo intus concepto,animal pòst in lucem excludunt, hæc & mammis carent,& lacte:vt pisces,vt aues. Partes, differentiaque lactis. Genus autem vnumquodque lactis habet tum saniem dilutam,quod serum vocamus:tum corpulentum quiddam, qui caseus dicitur. Plus casei lac illud habere videmus,quod crassius est.Coit lac eorum,quæ non vtrinque dentata sunt.Quapropter caseus ex iis fit,quæ inter vrbana,dentium ordine carent superiore.Eorum autem,quę vtrinque dentata sunt,lac coire non potest,sicut nec pingue,& tenue,dulcéque est.Tenuissimum cameli est, mox equæ, tum asinæ:crassissimum bubulum est.Nullum lac coit frigore,sed serum potiùs trahit.Igne nimirum omne spissatur,& crassescit. Nulli ferè animalium lac fieri solet antè,quàm vterum ferat:nec dum ferunt vtile omne est, sed primum, nouissimúmque inutile. Non prægnantibus aliquando, sed rarò, eduliis quibusdam efficitur vt lacteſcant.Etiam quibusdam mulieribus natu maioribus,suctu frequentiore lac prodiit,& copia tanta,vt infantem enutrire potuerint.Vbera etiam caprarum,quæ coitum non patiuntur,pastores montis Oetævrtica perfricant vehementer,vt dolorem infligant.Ita quę primùm cruentum humorem eliciunt, mox purulentum, postremò lac non minus, quàm ex iis, quæ Venerem patiantur. Maribus magna ex parte,nec bestiis,nec hominibus gignitur lac.Fieri tamen potest,vt aliquibus interdum gignatur. Nam & in Lemno insula capro ex mammis,quas geminas iuxta genitale gerit,tantum lactis emulgebatur,vt coloſtra inde cõficerent.Quod idem etiam proli masculæ capri illius euenisse accepimus.Sed hæc ostentis annumeranda potius ducunt. Nam & Lemnio illi pecoris domino consulenti,Deus amplius incrementum peculij futurum respondit.Viris post pubem exiguum nonnullis exprimitur: veruntamen per suctum frequentiorem,vel multum prodisse aliquibus,traditum est.Lacti inest pinguedo, quæ etiam concreto oleum propè trahit.Caprinum lac miscere cum ouillo Siculi, & quibuscunque sit copia caprini, consueuerunt. Coit, spissatúrque potissimùm,non modò quod plurimum habet caseum, verùm etiam quod squallidiorem. Lactis copia quibusdam maior,quàm ad fœtus alendos satis sit.Commodum ad conficiendum,reponendúmque caseum præcipuè ouillum,caprinúmque est: mox bubulum.Equinum,ac asininum miscent ad phrygium caseum conficiendum.Bubulum fertilius caseo est,quàm caprinum.Cùm enim ex amphora lactis caprini formagines obolæ vndeuiginti conficiantur,bubulum eadem mensura triginta facit, vt pastores confirmant.Quibusdam quantum satis ad fœtum sit,tantum gignitur:nec vlla copia,aut ad reponendum commoditas suppetit:vt quibus mammæ plures,quàm binæ.Nulli enim in eo genere lac,vel copiosum,vel caseo vtile.Cogitur lac succo ficulno,& coagulo. Succus lana exceptus pauxillo lacte abluitur, quod iniectum lactis copiam densat,atque colloſtrat.

De coagulo,& pabuli genere,quod lactis copiam extinguat,quódque idem augeat.

Cap. XXI.

COagulum,lactis substantia est:quippe quod in eorum ventriculo,quæ adhuc lactent, contineatur. Est ergo coagulum lac,ignem habẽs intra sese,quod cum animalis tepore concoqueretur,caseum traxerit.Habent coagulum omnia ruminantia:& inter dentata vtrinque lepus.Quò vetustius coagulum est,eò præstantius.Tale profluuio alui mederi præcipuè potest:atque etiam quod leporis est: sed laudatissimum hinnuli.Plus,minúsve emulgeri,discrimen aut pabuli,aut magnitudinis animalium efficit.Nam pusillæ buculæ,quas Phasiana regio fert, singulæ abundè beneficio pabuli mulgentur.Et Epiroticæ vaccę præ sua præcipua magnitudine,amphoras singulas singulæ implẽt lactis,mensuraéque eius dimidium mammis duabus præstant. Erectus qui mulget,aut paululum se inclinat: quoniam sedendo vbera contingere nequeat.Cęteras etiam quadrupedes magnas ter ra eadem Epirus gignit,excepto asino:sed præcipuè boues,& canes.Pastu opus est grandibus largiore:quem terram illam abundè præbere,& loca singulis anni temporibus accommodata habere certum est.Boues igitur egregia magnitudine ibi sunt:atque etiam oues Pyrrhicæ,à Pyrrho rege ita cognominatæ.Pabuli genus aliud copiam lactis extinguit:vt medica herba,& præcipuè ruminantibus. Aliud auget: vt cytisus, vt eruum. Sed cytisus dum floret, incommodus est: vrit enim tantisper,atque extinguit.Eruum prægnantibus non prodest: facit enim partum difficiliorem omnino. Quæ in quadrupedum genere sunt edaciora,eadem vt ad possidendum meliora,ita ad lactis etiam copiam esse fœcundiora,videlicet dum alimenti copiam habeant, planum est. Nonnulla etiam flatuosa,pastu exhibita,copiam efficiunt lactis: vt fabæ largiùs datæ ouibus,capris,bubus,capellis:faciunt enim vt vbera demittant.Indicium autem futuræ copiæ lactis,cùm ante partum vbera spectant deorsum.Edurat diu lac omnibus,si non coëant,nec pastu careant copioso.Sed omnium maximè quadrupedum, ouibus:quippe quibus mulctra mẽsium octo spatio continuetur.Denique ruminantibus lac & copiosius,& caseo vtilius emulgetur.Boues circa Toronam,paucis ante partum diebus lacte carent,reliquo tempore habent perpetuó. Mulierum lac commodius lactẽtibus est,quod liuorem trahit, quàm quod candidum est: & fuscæ salubrius habent,quàm candidæ.Est porrò ad alendum validius,in quo plus casei est: sed infantibus salubrius,quod minus casei contrahat.

In Epiro prę cipuę magnitudinis quadrupedes.

Fabarum cibo lac augetur.

De semine genitali,& eius natura.

Cap. XXII.

SEmen genitale omnia emittunt, quæ habent sanguinem. Quid,& quemadmodum conferat hoc ad generationem,suo loco dicetur.Plurimum verò proportione corporis homo emittit. Pilos habenti

habentium semen lentum est:cęterorum nullam habet lentitiam.Album omnium est.Nec audiendus Herodotus, qui Aethiopes genituram colore nigro promere scripserat. Exit profectò semen hoc genitale,album,& crassum,si integrum est: sed foris tenue totum redditur, & nigrum. Nunquàm id gelu concrescit:imò admodum extenuatur,& aquæ tum colorem,tum etiam substantiam trahit: calore autem coit,& crassescit. Et quod de vulua effluxerit,aliquandiu in ea iam immoratum, id crasius prodit. Nonnunquam etiam siccum,contortúmque. Delabitur in aqua quod fœcundum est,atque subsidit: quod autem infœcundum est, diffunditur, atque exolescit. Falsum etiam est,quod Ctesias de genitura elephantorum scriptum reliquit.

ARISTOTELIS STAGIRITAE DE HISTORIA ANIMALIVM, LIBER QVARTVS,

Theodoro Gaza Interprete.

De animalibus,quæ sanguine careant, quatúrque eorum generibus.

Cap. I.

DE PARTIBVS animalium habentium sanguinem, quas communes, quásve proprias singula habent genera:atque etiam de iis,quas similares,dissimilaréque appellauimus: denique de omnibus,tam interioribus,quàm exterioribus partibus, dictum iam est. Nunc ordinem animalium,quæ sanguine carent, persequemur.Genera in hoc ordine plura sunt. Primum, quæ mollia appellauimus, hoc est, quæ sanguine carent,& foris carne molli obducta,solidum intus,modo sanguinei generis continent:quale sepia est.Secundum,quæ crustis tenuibus operiuntur,hoc est,quæ partem solidam foris,mollem, carnosámque intus continent. Durum illud eorum tegmen,non fragile, sed collisile est: quale cancrorum genus, & locustarum. Tertium, quæ silicea testa concluſa muniuntur,hoc est,quibus pars carnea intus,solida foris,fragilis,atque ruptilis,non collisilis: quale genus concharum,& ostrearum est. Quartum, insecta omnia. Quod quidem genus multas,& varias complectitur species animalium. Sunt porrò insecta, quæ, vt nomen ipsum declarat,incisuras parte sui vel supina,vel prona,vel etiam vtraque habent: nec osseum quicquam discretum, aut carneum, sed quiddam inter hæc ipsa medium continent:quippe quæ corpore pariter intus,foríque duro constent.Sunt alia impennata,vt iuli,vt centipedæ. Alia pennata,vt apes,vespæ,scarabei.Alia vtroque modo,vt formicæ. Est enim pars formicarum pennata, pars impennis.Quod idem vel in iis, quas cicindelas vocant, licet contemplari. Partes eorum, quæ mollia nominauimus, exteriores,pedes vulgari nomine,siue brachia: & iis continuum caput: tum alueus, siue sinus continens interiora, quem pinnulæ ambiunt in orbem: caput eum nonnulli minus rectè appellarunt.Euenit in mollibus sanè omnibus,vt caput inter pedes,& ventrem habeantur.Brachia tergo octona omnibus binis acetabulorum ordinibus, ductu perpetuo omnibus,excepto genere vno polyporum.Sepiæ,lolligines,& lollij,peculiares binas fortiuntur promuscides longas,acetabulo parte extima bino asperiusculas,quibus capiunt, & ad ora admouent cibos.Iis etiam quoties tempestates vrgent,ad saxa aliqua adhærentes se veluti anchoris iactis stabiliunt: pinnulis autem, quibus alueum circundari diximus, natant. Polypus ergo suis brachiis,vt pedibus,ac manibus vtitur : quippe qui duobus supra os positis cibum admoueat.Vltimo verò,quod & acutius,& solum albicans est,& parte sui extrema bifurcatum,dorsóque adnexum. (Dorsum autem partem læuem appellant,à qua acetabulorum ordo inchoatur)hoc vltimo,inquam,brachio in coitu vtitur.Fistulam idem ante alueum positam supra brachia gerit cauam,qua mare transmittit:quantum suo admiserit alueo,quoties aliquid ore capit : eámque modò in dexteram partem transfert,modò in sinistram. Hac eadem fistula suum quoque atramentum fundere assolet.Natat obliquus, pedes in eam porrigens partem,quod capitis nomine appellatum est.Atque ita efficitur, vt cùm natat,prospiciat in aduersum(nam oculi suprà sunt constituti) & os habeat ex aduerso. Caput illud polypis, quandiu viuunt, prædurum,& quasi inflatum est.Tangunt,ac tenent brachiis supinis, membranámque interiectam totam extendunt:in arenam tamen elapsis facultas apprehendendi,retinendique nulla est.Differunt polypi à cæteris, quæ modò enumerauí, molli-bus,eò quòd alueus polyporum paruus,& crura prælonga : cæteris è diuerso,alueus amplus,cru-

Animantiũ genera quæ sanguine carent.

Partes mollium exteriores.

Polypi quid discrepẽt ab aliis mollibus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ra breuia, ita vt potestas nulla sit ingrediendi. Ipsa autem inter se discrepant, quatenus lolligo longior, sepia latior est. Lolligine verò longè grādior, qui lollius nominatur: quippe quivel in cubita quinq; excrescat. Sepias quoq; aliquas in bina augeri cubita notum est. Brachia etiam polyporum tantundem, atque etiam plus magnitudinis capiunt. Sed lolliorum genus pusillum admodum est, & facie quoque à lolligine dissidens. Pars enim lollij, quæ exit in acutum, latior est. Pinnulę etiam circundantes illæ totum in lollio alueum ambiunt, cùm in lolligine partem aliquam relinquant. Pelagius tamen lollius non alio modo, quàm lolligo consistit. Caput omnibus inter crura, quæ & brachia, & barbæ, & cirri appellantur. Eius pars oris habitus est, in quo dentes duo, supra quos oculi totidem grandiusculi, quibus discrimen exigua quædam præstat cartilago continens cerebellum. Inest etiam in ore caro quædam exigua, qua vice linguæ vtuntur. Lingua enim nullis hoc in genere data est. Alueus à capite amplioris capacitatis propensus, cuius caro fissilis est, verùm non per directum, sed in orbem, cutéque omnibus intecta est. Os gula excipit angusta, & longa, quam guttur sequitur ampliusculum, neque absimile auibus: cui iungitur venter, tanquam omasum, facie clauiculæ buccinorum. Intestinum ab eo tenue, partem repetens superiorem ad os fertur, quod laxius, quàm gula, est. Viscera mollium nullis: sed habent, quam mutem appellant: atrúmque illum humorem, cui nomen atramentum, quod plurimum in sepia est. Effundunt suum id attramentum omnia metu perculsa, sed præcipuè sepia. Mutis ergo sub ore est, & gula per eam tendit. At verò atramentum infrà continetur, quà intestinum petere incipit superiora: foraménque suum eadem obuolutum habet membrana, qua intestinum. Atque idem meatus emittendi atramenti, excrementíque est. Capillamenta etiam quædam in corpore omnium habentur. Sepiæ, lolligini, & lollio, partes duræ, ac solidæ intus per dorsum & corporis prona continentur, quas non eodem appellant nomine: sed quod insertum sepiis est, sepium vocant: quod lolliginibus, id gladiolum. Differunt enim, quòd sepium robustum, latúmque est, inter spinam & os mediam præ se ferens naturam, fungosam intra se complectens, & friabilem corpulentiam. Gladiolus arctior, & cartilaginosior est. Forma etiam discrepat, videlicet pro alueorum modo, quibus ipse insertus continetur. Polypus nihil solidum intus, sed caput cartilagine propè constat, quæ senescentibus maiorem in modum indurescit. Differunt fœminæ à maribus, quia in mare meatus ille subditus gulæ à cerebello in ima aluei pertendit, idq; ipsum, ad quod fertur, speciem mammæ imitatur. In fœmina duplex idem illud, supráque habetur. Vtroque tamen in sexu corpuscula quædam rubentia parti eiusmodi subiuncta spectantur. Ouum polypi vnum incomptum foris, & grande, intus humorem candicantem concolorem totum, atque æquabilem continens. Tanta est eius ouivbertas, vtvas impleat amplius capite polypi ipsius. Sepię alueus bipartitus est, oua candicantia grandini similia complectens permulta. Sed quisnam situs singularum, quas enumerauimus, partium sit, ex descriptione dissectionum contemplare. Cùm verò mares in hoc genere à fœminis differunt, tum vel maximè sepiæ id probant. Mas enim prona sui corporis nigriora supinis potiùs, partésque omnes asperiores habet, quàm fœmina, & lineis interuenientibus varias: caudam etiam acutiorem. Sed polyporum genera plura sunt: est enim quod & conspectius, & maximum est, cuius terreni maiores, quàm pelagij, sunt: & quod corpore exiguo, varióque est, cibo ineptum: & quod eledonam vocant, crurum prolixitate diuersum: & quod vnum ex mollium numero simplicem acetabulorum ordinem agat: cætera nanque omnia duplici caliculantur. Ad hæc, quod alij bolitænam, alij ossolem appellant. Duo item visuntur genera conchis indita, quorum alterum nautam aliqui vocant, alterum pompilum, siue ouum polypi. Testa iis vt pectunculis concaua, simplex tamen, nec ita destinata, vt ei inhæreant. Sæpius ij iuxta terram pascuntur: vnde euenit, vt fluctibus iactati in aridam elidantur, & testa dilapsa nudi capiantur, aut in terra anima extinguantur. Constant exiguo corpore, facie similes bolitænis. Est etiam qui cochlearum more siliceo tegmine ita muniatur, vt nunquàm egredi soleat, suáque interdum brachia exerat. Sed de generibus mollium satis dictum iam est.

Polyporum genera plura.

Plin. nautilium & pompilum eundē facit.

Quādo mollia suum atramentum effundant.

Ouum polypi.

De animalibus, quæ crusta integuntur.

Cap. II.

Rusta autem intectorum genus primum locusta: cui proximum genus alterum est, quem gammarum vocant. Differt is à locusta brachiis, quæ denticulatis forcipibus protendit: atque etiam quibusdam aliis discriminibus, quanquàm non multis. Tertium genus squilla est. Quartum, cancer: quorum sanè plura habentur genera. Squillarum enim genere continentur gibbæ, crangines, & paruæ, quæ maiores nunquàm effici possunt. Cancrorum etiam genus multiplex est, nec facilè enumerandum. Maximum, quas maias appellant. Secundum, paguri, & quos heracleoticos vocant. Tertium, fluuiales. Cæteri minutiores, & nullis penè nominibus annotati. Genus cancrorum litorale Phœnice fert, tantę velocitatis, vt vix consequi fit: vnde hippeas, hoc est, equites illos appellarunt. Iis nihil ferè intus propter inopiam pabuli. Genus item aliud est, quod magnitudine cancrum non excedat, facie gammaris simile: sed iis omnibus (vt antè dixi) pars dura, & testacea foris pro cute est, mollis & carnea intus: supina corporis planiora, & tabellatiora sunt, quibus & oua deponunt cùm pariunt. Pedes locustis vtroque ex latere quini, vltimis annumeratis, qui in forcipem exeunt denticulatum. Cancris etiam omnes deni cum forcipibus sunt. Squillarum generi, quas gibbas vocamus, quini vtrinque

Cancrorum genus multiplex.

vtrinque, situ, quo cæteris: quorum proximi capiti acutiores, & quini vtrinque alij ventri subiuncti, quorum extrema latiuscula sunt. Tabellæ iis nullæ parte supina: prona similis locustarum est. Cancris è diuerso: quippe quibus primi vtrinque quaterni, tum terni alij, ordinem eodem modo explentes. Reliqua bona pars corporis pedibus caret. Flectuntur omnium crura in obliquum, licut & insectorum. Brachia forcipata quibus sunt, introrsum se flectunt. Locustis & cauda est, & pinnæ quinæ adsunt. Squillis etiam gibbis cauda, & pinnæ quaternæ. Cranginis quoque lateri caudæ vtrinque pinnæ adnexæ sunt: quarum pinnarum media vtroque in genere spinulis horrent. Verùm in crangine latiora, in gibbis acutiora sunt. Cancris ex crustaceis solis cauda deest, & corpus rotundum est, cùm locustis, squillísque longum sit. Differt mas locusta à fœmina, quòd fœminæ primus pes duplex, mari simplex. Pinnæ etiam parti supinæ adnexæ, fœminæ maiores, & quæ collo proximæ sunt, minores habentur. Mari omnes æquè minores, nec vsquam per diminutionem dissimiles. Ad hæc, mari in nouissimis cruribus, velut calcaria maiuscula prominent acuta, quæ fœmina parua habet, & læuiora. Vtrique tamen cornua ante oculos bina, longa, & aspera, quibus alia minuta & læuiora cornicula subiacent. Oculi iis omnibus duri & apti, tum intrò, tum foras, tum etiam in obliquum moueri: quales etiam sunt parti plurimæ cancrorum, imò verò mobiliores. Gammarus. Gammaro color, quod ex toto dixerim, nitet, nigrisque maculis dispersis euariat: pedes inferiores ad grandes vsque dispositi octo: tum grandes ipsi longè maiores, extremáque parte latiores, quàm locustæ habentur: sed non specie eadem. Dexter enim suum extremum, latum, & oblongum, & tenue habet: sinister crassum, & rotundum: vterque tamen scissus in extremo, périnde vt maxilla tam infrà, quàm suprà dentatus est. Verùm dexter pusillos, serratósque dentes continet omnes: læuus primos serratos, intimos velut maxillares, scilicet parte inferiore quatuor, & continuos: superiore tres non continuos. Vterque tamen partem mouet superiorem, ad inferiorémque adstringit. Blesus item vterque situ inferiore tanquam nati ad capiendum, prehendúmque. Duo supra eos grandes habentur: alij hirtiusculi, paulò ab ore inferiores. Mox branchiæ os circundant, non sine hirsutia frequentes, quas assiduè mouet. Flectit, atque in os adducit duos illos hirtiusculos pedes. Surculi etiam graciles geruntur à pedibus, qui ori proximi habentur. Dentes huic quoque duo, vt locustæ: supra quos cornua breuiora, tenuioráque, quàm locustæ. Quatuor item alia adsunt cornua, specie quidem duobus illis similia: sed tenuiora, & breuiora. Super hæc oculi constituti sunt parui, crassiusculi, non vt locustæ, maiusculi: frons quasi quædam acuta, & aspera supra oculos extat latior, quàm locustæ. Denique facies acutior, & pectus latius, quàm locustæ, totúmque corpus mollius, & carnosius. Pedum autem octo numero, pars scissa in extremo bifurcatur, pars desinit indiuisa: quatuor enim bifurces sunt, reliqui quatuor simplices ex toto pertendunt. Quod autem collum appellant, quinque partium foris est: & sextum latius illud situm loco nouissimo habetur, tabellis continuatum quinque. Interiora verò, in quibus fœminæ priùs pariunt, quàm fœtum edant, hirtiuscula quædam quatuor continentur, quibus singulis spinæ singulæ breues, arrectæque eminent ad exteriora. Pectus, corpúsque totum læue est, non more locustarum aculeatum, & asperum. Verùm in pedibus magnis aculeos partis exterioris maiores esse, manifestum est. Fœminam hoc in genere nullum discrimen à mari distinguit. Nam & mari, & fœminæ forceps alteruter grandior more incerto est, parem verò vtrunque neuter vnquam habere visus est: mares omnia eius generis ore excipiunt. Sed cancri parte oris exigua adducta respuunt: locustæ suas ad branchias transmittunt, quas ipsæ plures, quàm cætera, habent: communis enim omnibus branchiarum adnexus est. Dentes omnibus bini. Locustis enim duo primores, & in ore caruncula quædam constituta pro lingua est. Tum venter os protinus excipit, præterquam locustis: iis enim gula ante ventrem exigua. Mox à ventre intestinum, quod locustis, & squillis, & gammaris rectà in caudam finit, qua excrementa emittunt, & oua pariunt. Cancris autem, quà applicatum illud operculum geritur medio applicaminis ipsius: verùm iis quoque parte exteriore, qua oua pariunt, desinit. Fœminis item huius generis locus ouis deputatus iuxta intestinum omnibus est. Et quam mutem, siue papauer appellarunt, amplius, parciúsve habent hæc omnia genera. Discrimina propria contemplari in singulis congruum est. Locustis igitur, vt modò dixi, dentes bini maiusculi, & venter, quo humor similis muti continetur. Caruncula etiam inter dentes linguæ repræsentans effigiem: & gula ab ore breuis, quam venter membraneus excipit: cuius ostio tres denticuli inhærent: duo aduersi, reliquus infrà. Intestinum verò à ventris latere simplex pari crassamento ad excrementi vsque ostium fertur. Hæc locustæ, & gammari, & cancri sortiuntur: sed locustis meatus quoque à pectore pendens, ad excrementi exitum pertinet: qui fœminis pro vulua est, maribus genitalis seminis receptaculum sufficit. Meatus hic iuxta cauum carnis continetur, ita vt media caro interiaceat: intestinum enim deuexum pertingit: meatus verò cauo applicatur. Nec secus, quàm in quadrupedum genere hæc habentur. Nulla maris meatum ac fœminæ differentia distinguit: quippe cùm vterque tenuis sit, & albidus, & humorem intra se continens pallentem: vterque etiam ex pectore pendet. Squillas etiam ouum, clauiculásque, simílem in modum habere certum est. Maribus sanè præ fœminis propria in pectoris carne bina quædam candicantia constant, discreta à cæteris partibus colore, formáque promuscidi, sepiarum proxima: verùm hæc torta in vertiginem more buccinorum papaueris, quorum origo ab acetabulis, quæ subdita pedibus

Discrimen inter marem locustam & fœminam.

Universidad de Deusto Biblioteca

nouiſsimis ordinantur. Caro in iis quoque eſt colore ſanguinis rubra, & tactu lento, nec ſimilis carni. Ab hoc, pectori anfractus alter ſtrue buccinea, craſsitudine lineæ ſeſe porrigit: ſub quo duo quædam arenæ conditioni ſimilia, ſemini genitali accommodata, inteſtino adnectuntur: hæc in mare. Fœmina autem ouum rubidum parit, membranáque obuolutum prætenui, ventri, laterique vtrique inteſtini annexum, atque ad carnem vſque adhærens. Partes has habent interiores, atque exteriores.

De partibus animantium cruſta intectorum, quibúſve cum iis, quæ ſanguinem habent, conueniant.

Cap. III.

SEd cùm animalia quæque ſanguinea, partes tum interiores, tum etiam exteriores, ſuis quaſque appellatas nominibus habeant, genus, quod ſanguine caret, pluribus vacat. Iam enim viſcera, quæ cuique ſanguineo inſunt omnia, nullum exangue quod habeat, nouimus: ſed communes generi vtrique partes, gula, venter, inteſtinum. Cancris autem forcipes, pedéſque haberi, & ij quales eſſent, dictum iam eſt. Omnibus verò magna ex parte grandior, ac validior forceps dexter, quàm læuus eſt. Quinetiam de oculis diximus, viſum parti plurimæ eſſe in obliquum. Alueus verò totius corporis indiſcretus eſt: nec enim caput diſtinctum, nec aliud quicquam. Oculi non eodem ſitu omnibus poſiti, ſed aliis è latere ſuprà, continuò ſub prono, amplo diſtantes diſcrimine: aliis in medio breui diſcrimine, vt Heracleoticis, aut maiis. Os oculis ſubditum, in quo dentes duo, vt locuſtis: verùm non rotundi, ſed longi. Tegmina dentes operiunt duo, inter quæ talia interiacent quædam, qualia locuſtarum dentibus adnecti expoſui. Humorem igitur ore accipit, tegminibus illis depellendo: emittítque meatu oris ſuperiore, obductis meatibus, quà interfluxit. Duplex ille meatus ſub oculis eſt. Quoties ergò aquam acceperit, vtroque tegumento os obturat, atque ita reſpuit humorem. Gula poſt dentes breuis admodum eſt, ita vt protinus venter os excipere videatur. Venter biſulcus gulæ ſubiungitur, cuius ex medio inteſtinum ſimplex, & tenue procedit, quod ſub applicato exteriore operculo deſinit, vt dictum eſt. Quod autem inter tegumenta interiacet, huius, ſicuti locuſtarum, dentibus adnectitur. Humor intus in alueo pallidus, & minuta quædam oblonga, albida continentur. Rufa etiam alia, maculis diſperſis. Differt à fœmina mas, magnitudine, craſsitudine, & operculo: id enim amplius in fœmina eſt, & diſtantius, & hirſutius, & opacius, quale etiam fœminæ locuſtarum ſortiuntur. Partes cruſta intecti generis ita ſe habent.

Quæ partes generis ſanguinei & exanguis communes.

εὐθὺς continuo, & nullo medio.

De animalibus, quæ teſta integuntur, eorúmque inter ſe differentiis.

Cap. IIII.

QVæ verò teſta operiuntur animalia, vt vmbilici, cochleæ, purpuræ, & omnia, quæ oſtrei, aut conchæ nomine appellamus, atque etiam echinorum genus, carnem quæcunque habent, ſimiliter atque cruſtata habent: quippe quæ intus eam contineant, teſtáque foris claudantur, nec intra ſe durum habeant quicquam. Sed ipſa inter ſeſe numeroſa diſcrepant differentia, tum teſtæ, tum carnis interioris ratione. Aliis enim in eo genere nulla eſt caro, vt echinis: aliis eſt, ſed penitus incluſa, nec vlla ex parte conſpecta, excepto capite, vt terreſtrium limacibus, & iis, quæ cocalia quidam appellarunt, & aquatilium purpuris, buccinis, cochleis, & reliquis omnibus turbinatis. Cætera aut duplici conſtant valuula, aut ſimplici, vt genus alterum biualue, alterum vniualue poſsit nuncupari. Biualue appello, quod gemina teſta continetur: vniualue, quod teſta ſingulari clauditur. Sunt item quibus altera pars ſuperficiei detecta, carnem oſtendat, vt patellæ. Biualuis generis pars cluſilis eſt, vt pectunculi & mitili. Eiuſmodi nanque omnia parte altera ligata, altera ſoluta conſtant, vt & concludi poſsint, & aperiri. Alia binis quidem concluſa valuulis ſunt, verùm vtroque latere connexa: vt vngues, ſiue digiti. Non deſunt quæ teſta tota occultentur, vt nulla ex parte carnem detectam habeant: vt quæ vertibula, ſiue tubera, & callos appellamus. Ipſarum etiam teſtarum magna varietas: nam aliæ læues, vt vngues, mitili, & concharum quædam, quas alii galadas appellant. Aliæ ſcabræ, vt oſtreæ, pinnæ, & conchæ nonnullæ, & buccina. Quædam etiam pectinatim diuiſæ, vt pectunculi, & concharum nonnullæ. Craſsitudine quoque differunt, & tenuitate, tum totius, tum partis: velut labrorum. Aliis enim labra tenuia, vt mitilis: aliis craſſa, vt oſtreis. Item alia ſe mouent, vt pectines, quos etiam volare nonnulli aiunt: nam & de ferramento, quo capiuntur, ſæpe exiliunt. Alia item natura immobili ſunt, vt nunquàm, ſedem, in qua hærent, ſponte ipſa mutare valeant: vt pinna. Omne ſanè turbinatorum genus mouetur, & ſerpit. Patella etiam ſaxis abſolui, in paſtúmque ferri ſolita eſt. Commune autem & iis, quæ adhuc enumeraui, & cæteris teſtacei generis, vt teſta intus æqualis, læuíſque habeatur. Caro biualuis, & vniualuis generis ita teſtæ adhæret, vt niſi per vim nequeat detrahi. At turbinati laxior continetur & abſolutior: cui generi peculiare eſt, vt teſtæ poſtrema à capite intorqueantur. Operculum etiam eadem iam inde ab ortu Naturæ omnia gerunt. Mouentur item eadem omnia parte dextra, non ad vertiginem, ſiue clauiculam, ſed in aduerſum. Partes exteriores eius generis differentiis iis variantur. Interiorum natura ſimilis quodam modo in omnibus eſt, maximéque in turbinatis. Differunt enim inter ſe magnitudinis, exceſsúſque affectu. Nec verò multùm vniualue, ac biualue genus concluſile ſibi diſsident, quippe quæ parum differentiæ inter ſe afferant: quanquàm longè

Caro intectorum teſta.

longè ab immobilibus diſcrepent, quod latius poſteà patebit. Natura ergo turbinatorum ſimilis conſtat, nec niſi magnitudine variat, vt modò dixi. Aliis enim partes maiores, atque euidentiores: aliis minores, obſcurioréſque ſunt. Ad hæc diſcrimen illud duritiæ, mollitiæ, cæterarúmque generis eiuſdem affectionum. Caro enim prima in ore teſtæ, quam omnia toroſiuſculam habent, aliis magis talis, aliis minús. Caput eius medio partis prominulum iungitur, & cornicula duo, quæ pro magnitudine animantis plus minus capiunt incrementi. Exerunt caput more omnia eodem, idémque per motum retrahunt intró. Nonnullis etiam os, & dentes acuti, breues, & tenues, vt cochleis. Promuſcidas item gerunt modo muſcarum: quod quidem membrum linguæ effigiem præ ſe fert. Habent hoc idem & purpuræ, & buccina firmum, & toroſum, quo ſimiliter vt aſili, atq; tabani, quadrupedum tergora penetrant: imò longè validiùs: teſtas enim eſcarum poſſunt perforare. Venter os protinus excipit, ſimilis in vmbilicis gutturi auium: habéntque parte inferiore duo quædam albida, toroſa, mammis ſimilia, cuiuſmodi carunculas vel in ſepiis eſſe aduertimus: ſed hæc toroſiora. Gula à ventre duplex longa porrigit ſe vſque ad papauer, quod poſtremum, fundo commiſſum eſt. Hæc ergo, vt in purpuris, & buccinis conſpicua, in clauicula teſtæ continentur. Quod autem gulæ ſubiungitur, inteſtinum eſt, gulæ ipſi continuum, ſimpléxq; ex toto, vſq; ad exitum: cuius initium circa anfractum papaueris eſt, quà & laxius hæret. Quod enim papauer appellamus, quaſi materia vacans, atque excrementitia, magna ſui parte in omnibus teſtaceis generibus ineſt. Hinc ſurſum verſus replicans, carnis repetit ſedem, finítque ad caput: vnde eiicitur excrementum, pariter in omnibus turbinatis generibus, tam aquaticis quàm terreſtribus. Membrana in grādiuſculis vmbilicis à ventre gulæ attexitur continua, per quam meatus prolixior albicans colore, ſimilis ſuperioribus illis mammillantibus carniculis tendit. Habet etiam inciſuras, quales in ouo locuſtarum habentur: verùm hoc albidum, illud rubidum eſt. Nullus exitus huic, nullum foramen poſtremum patet, ſed prætenui membrana cauo perductus anguſto continetur. Tendunt ab inteſtino ad imum nigrantia quædam aſpera, atque continua, qualia vel in teſtudine viſuntur, ſed minùs nigra. Cæteri quoq; vmbilici hæc habent eadem: ſed quò minores, eò minutiora. Vniualue autem, & biualue genus partim iis ſimile eſt, partim diuerſum. Caput enim, & cornicula, & os obtinent, atq; etiam quod linguæ ſpeciem gerat: verùm hæc in minutioribus ſenſum præ ſua exiguitate effugiunt. Nonnulla etiam in exanimatis, aut non mouentibus percipi nequeunt. Papauer illud, quod etiam mutem appellamus, omnia habent, ſed non loco eodem, nec par, nec ex æquo manifeſtum, ſed patellę in imo, biualuia verò ad partem, qua mutuo teſtarum complexu cōtinentur. Capillamentis etiā illis hæc omnia circundantur: & quod ouum appellant, tempore, quo gigni ſolet, ambitu alterius lateris oræ cōtinetur, videlicet iis, quibus datum

Turbinatorū diſcrimē.

Papauer quibus horū generum inſit.

id à natura eſt, ſicut etiam albugo vmbilicis: id enim illis iunctum ſimile intelligimus. Sed eiuſmodi partes, vt dixi, cùm conſpicuæ in magnis habeantur, in paruis tamen aut nullo pacto, aut vix ſentiuntur: quam ob rem in magnis pectunculis præcipuè patent, quod genus id eſt, cui altera valuularum latior, velut tegmen ſuperpoſita eſt. Oſtium excrementi cæteris à latere eſt. Foramen enim, quo egerant, omnia habent: quippe cùm papauer illud, vt dictum iam eſt, excrementitium quiddam omnia membrana contentum ſortiantur. At illi, quod ouum appellant, foramen, nullo in genere tributum videmus, ſed carni ipſi intumeſcit: nec eadem, qua inteſtinum, parte continetur, ſed dextera, cùm inteſtinum habeat ſiniſtra. Cæteris ergo talis excrementi exitus eſt. At verò patellæ ferè, quam marinam aurem quidam appellarunt, parte ima teſtæ excernitur, qua foramē habetur. Ventrem etiam poſt os eſſe, in hoc eodem patellæ genere conſtat, atque etiam ouis illa ſimilia. Sed quis eorum cuiq; ſitus ſit, diligentiùs ex diſſectionibus petendum eſt. Quem autem cancellum appellant, communis ferè ſocius cruſtatorum, & teſtatorum generum eſt: quippe qui ſpecie locuſtis ſimilis ſpectetur, naſciq; ſeorſum per ſe ſolitus ſit. Verùm quod teſtā deínde petit, quam ingreſſus vitam traducat, hinc ſimilis teſta contectis animantibus eſt: quapropter is in ancipiti eſſe, genúſq; ſibi vendicare vtrunq; videtur. Forma tamen (quod ſimplicius dixerim) ſimilis araneis eſt, niſi quòd partem capiti, & pectori ſubditam ampliorem, quàm aranei habeat. Cornicula duo rufa tenuia gerit, quibus oculi totidem ſubiacent, qui nunquàm intrò recedant, vt cancrorum, ſed ſemper eminentes appareant. Os ſub iis eſt, quod velut capillamētis quibuſdam pluribus circundatur. Iis pedes ſubiuncti duo bifurces, quibus cibum ori admoueat. Bini item vtrique adhærent lateri, & tertius paruus. Thoracis pars inferior mollis tota eſt, diſiectóq; ſinu pallidum intus cernitur. Meatus ab ore ad ventrem pergit. Foramen excrementi perſpici nullum poteſt. Pedes, ac thorax duritiem præ ſe ferunt, ſed minùs, quàm cancri. Nexu nullo teſtis adhæret, purpurarum modo, & buccinarū, ſed abſolutus, liberq; vagatur. Oblongior eſt, qui turbinē ſubit, quàm qui neritem, quem naticem interpretamur. Genus enim diuerſum eſt, quod in natice degit, cætera quidem non abſimile: ſed dextrum bifurculatum pedem paruum habens, cùm læuum grandiuſculum habeat, & ingredi eodem ipſo grandiore potiſsimùm ſolet. Tale profectò genus, vel intra conchas, quarum adhæſio ſimilis cæteris eſt, reperitur: quod & ſquillam paruam appellat. Natex teſta læui, ampla, & rotunda, forma buccinis proxima eſt: papauere tamen non nigro, vt illa, ſed rubro: teſtæ adnexum corpus medium eius firmiter eſt. Paſcuntur hæc mari tranquillo, abſoluta ſaxis. At quoties flatus vrgent, cancelli hoſpites illi ſeſe in ſaxa recipiunt, atque latibulis tutantur. Natices ſaxis adhæreſcunt more patellarum, & muricum, ac cæterorum generis eiuſdem: nec niſi tegmine dimoto adhęrent, quod velut operculum ſibi poſsident. Vſum enim,

Cancellus qualis.

Natex.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quem biualuibus pars vtraq; administrat, eũdem altera exhibet turbinatis. Caro intus, quà oris habitus. Modus hic idem muricibus, purpuris, atque omnibus generis eiusdem. Quibus verò sinister pes grandior est, ii nunquam cum turbinatis hospitantur, sed cum naticibus tantùm ineunt societatem, vt dictum est. Sunt inter cochleas, quæ intra se bestiolas habeant similes gammaris pusillis, qui vel in flumine gignuntur: sed ea differentia, vt præmollem intra suam testam caruunculam habeant. Forma qualésnam sint, ex dissectionibus contemplare.

De Echinorum genere.
Cap. v.

ECchinis caro negata est, idq; ipsum habent peculiare, vt nullã intus carnem contineant. Nigra quædã in omnibus vice carnis spectamus. Genera echinorum plurima. Primum, quod cibo idoneũ est, in quo quæ oua appellant, magna, esculentaque consistunt, pariter in maiore corpore & minore: nam nouelli adhuc paruiq; pleniusculi illis constant. Secundum, ac tertium, spatagi, & brissi, quę genera pelagia sunt, rariq; inuentu. Ad hæc, quæ echinometra appellatur, quasi matrem, aut matricem dixeris echinorum: quæ quidem omnes magnitudine excedit. Genus item aliud est minutũ, spinis longis, præduriſq;, gigni in alto gurgite solitum, quo nonnulli ad deitillationes vrinæ medicamento vtuntur. Circa Toronem echini nascuntur candidi & testa, & spina, & ouo: augeri forma productiore, quàm cæteri soliti. Spina iis parua, nec rigida, sed mollior. Nigra autẽ illa ori applicata, plura, & ad foramen exterius coeuntia habentur, sed diiuncta inter sese, quibus quasi interuentu liminum discriminantur. Mouentur agiliùs, & frequentiùs, qui sunt cibo idonei: cuius rei argumentum, quòd semper aliquid algæ suis spinis implexum gerant. Sunt ergo omnibus oua, sed nonnullis exigua, nec cibo apta. Euenit autem, vt quod caput appellant, & os versum in terram sit. Quod verò ad excrementi exitum deputatum est, id suprà habeatur. Quod idem omnibus turbinatis, patelliſque euenit: pastus enim de imis petatur necesse est. Vnde fit, vt os inuersum ad pastum sit, excrementum verò superiùs parte prona testæ contineatur. Dentes quini echinis omnibus sunt, caui intrinsecus: inter quos caruncula quædam interiacens linguæ officio fungitur, mox iungitur gula, déinde venter in partes quinque distinctus, plenus excrementi: cuius meatus omnes in exitu excrementi coeunt, qua testa forata est. Ventri autem subdita sunt: quæ oua appellant, membrana obducta diuersa, eodem in omnibus impari quinario numero: quorum quod nigricat, parti creditum est superiori, ex dentium origine pendẽs, amarum, nec esculẽtum, quale in multis inesse animaduertimus, aut certè eius proportionale. Nam & in testudine, & in rubeta, & in rana, atque etiam in turbinato genere, & in molli: sed colore diuerso, & aut omnino inguſtabili, aut magis ab vsu cibario alieno. Corpus echinis priore, atque nouissima parte spissum, & continens: cætera verò non continuum, sed simile laternæ, cui non obducta membrana est. Spinis suis echini vtuntur périnde, ac pedibus: iis enim nitibundi mouentur, sedémque permutant.

Echinorum dentes.

De vertibulis, & vrticis, déque eorum animantium natura.
Cap. vi.

QVæ autem vertibula, siue callos speciali nomine à tegminis qualitate appellamus, naturã inter hæc genera peculiarem sortiri notum est: iisenim solis corpus totũ tegumento includitur, cuius durities inter testã & corium est: quam ob rem modo prę duri bubuli tergoris secatur. Adhæret ergo id genus saxis sua testa, duóq; sepositа inter se foramina exigua admodum habet, & visum vix patiẽtia, quibus humorem accipit, & reddit. Excremẽtum enim nullum in eo spectatur, quale in cæteris ostreis, vel echinæum, vel quod appellãt papauer, continetur. Dissectis, primũ membrana neruosa, crusta ambiente obtenta ostenditur, qua vertibuli caro ipsa continetur, nulli è cæteris similis, in omnibus tamen sui generis eadem. Adhæret hæc vtroq; ex latere membranę circundanti, & corio: & quà adhærer, arctiùs in partem vtrãq; est, videlicet quà tendit ad meatus ductos foras per crustã, quibus redditur, & accipitur cibus, & humor, quasi alterum sit os, alterum ossium excrementis delegatum. Nec modus idem, sed alterũ crassius, alterũ tenuius est, cauúmq; intus vtrinq;, exiguo quodam interueniente continuo, humórq; in altero cauo consistere solitus est. Pars verò alia, quæ vel instrumẽtalis, vel sensualis sit, nulla omnino percipitur: neq; excrementitium quicquam (vt dictum iam est) quo in cæteris more continetur. Color vertibulis, aut pallidus, aut rubidus est. Vrtica etiam sui generis cernitur: quippe quæ & adhæreat saxis, more nõnullorum intectorum testa, & interdum saxis abiuncta vagetur. Nulla huic testa, sed corpus omni ex parte carnem præ se fert. Sentit, & manum admotã corripit, adhærescitq; périnde, ac polypus, suis brachiis, ita vt caro intu mescat. Os medio in corpore continet, & de saxo quasi de testa viuit, & prænatantes pisciculos excipit, retinétque, sicut manu admota hominis agi dictum est, deuorátque in hunc modum quæcunque nacta est esculenta. Absolui etiam saxis genus quoddam vrticæ (vt modò dixi) notarum est, quod & echinos & pectũculos, in quos offenderit, corrodit. Excrementum nulla in vrtica esse videtur, sed hac re similis stirpibus est. Duplex genus percipitur vrticarum: alterum corpore paruo, quod cibo aptius est: alterum maiusculo, duróque quale circa Euboiæ Chalcidem gigni scimus. Sunt omnes hybernis mensibus carne constante, atq; rigidiuscula, quam ob rem per id tempus capiuntur, cibóq; idoneæ sunt. At æstate rarescunt, & resoluuntur: præmadent enim, & marcent, vt, si terigeris, facilè discerpantur, atque dispereant. Denique nulla tantisper euelli integra potest, ac æstus impatientia saxa subire interiùs solent. Partes iam expositi mollium, & vel crusta, vel testa intectorum, tam exteriores, quàm interiores.

Vrticæ animalis natura.

De insect

De insectis, eorúmque varietatibus, & natura.
Cap. vii.

NVnc de insectis pari ratione tractandũ est. Continet genus vel species plures: quarũ nõnullis, quamuis cognatis, nomen nullum commune est inditum, vt api, crabroni, vespæ, cæteríque generis eiusdem. Item quibus pennæ vagina inclusæ continentur, vt gallerucæ, fulloni, pilulario, & reliquis generis eiusdem. Omniũ ergo partes cõmunes tres illas haberi cõstat, caput, aluum, & quod inter hæc situm est: quale in cæteris pectus, dorsúmque habetur: vnum, id quod interiacet, magna ex parte est. Quæ tamen sunt longa, & multipeda, iis ferè totidem sunt, quæ interiacent, quot incisuræ. Insecta diuulsa etiã viuere possunt omnia, exceptis iis, quæ vel admodũ frigeant, vel præ sua exiguitate quàm primùm refrigerentur. Nã vespis quoque diuulsis, non deest viuacitas. Viuit ergo cum pectore, tum caput, tum etiam aluus: at sine eo caput auulsum viuere non potest. Diutiùs ea viuunt diuulsa, quibus corpus longum, pedésq; multi: & pars, quæ abscissa est, in vtrunque se mouet extremum: nam & caput versus ingreditur, & in caudam: vt in iis, quas vocant centipedas, moueri videmus. Oculi in omnibus patent: sed nulla ex cæteris partibus sensoriis manifesta est, præterquàm lingua in nonnullis, quæ vel testa intectis omnibus data est, qua & gustant, & cibum attrahunt. Hæc aliis mollis, infirmáque est: aliis dura, & valida, vt purpuris, tabanis, asilis, atque aliis plurimis. Omnia enim, quibus nõ in aluo aculeus est, linguam eiusmodi veluti arma gerũt: nec dentes habẽt, quibus iunctum id est, exceptis quibusdam paucis. Nam & muscæ eo ipso pertingentes, cruorem mouent: & culices eodem acriùs pũgunt. Habent aculeos item pleraque insectorum, vel intus conditos, vt apes, & vespæ: vel extrà prominentes, vt scorpio: qui etiam vnus inter insecta longo spiculo armatur. Is brachia quinque bisulcis dentata forcipibus habet. Atque etiam bestiola, quæ in libris similis scorpioni creatur. Quę autem in eo genere volucrum sortiuntur naturam, iis præter cætera membra pennæ adnexæ, aliis binæ, vt muscis, aliis quaternæ, vt apibus. Nullis binæ, quibus in aluo aculeus. Item ex volucribus ipsis, alia pennas crusta superueniente, quasi vagina inclusas gerunt, vt scarabei: alia detectas habent, vt apes. Nullis volatus regitur gubernaculo caudæ: & penna ipsa nullo caule constat, nulla scissura discernitur. Ad hæc, antennæ nonnullis ante oculos prætenduntur, vt papilioni, & fulloni. Quæ verò ex iis saliunt, hæc vel crura posteriora habent longiora, vel gubernaculis quibusdam saltui acommodatis sulciuntur retrò curuatis, vt crura quadrupedum. Omnibus partes corporis pronæ differunt à supinis, sicut vel in cæteris animantibus est. Quod autem pro carne in iis habetur, id nec testam imitatur, neque quod in testaceis genus carnis continetur: sed mediam quandam inter hæc refert naturam: quam ob rem his non spinam, nõ os, non aliquid sepio simile, non testam ambientem Natura dedit: ipsum enim corpus se sua duritia tueri potest, & seruare: nec est quod aliunde muniri desideret. Cute omnia circundantur, sed admodum tenui. Partes insectorum exteriores has esse, atque in hunc modum se habere constat. Intra sinũ ab ore intestinum pluribus directum, ac simplex vsq; ad exitum fertur: paucis id est replicatum. Viscus nullum in iis, nullũ pingue, sicut neq; in cæteris, quæ sanguine carent. Ventrem etiam nonnulla habere aduertimus, à quo reliquum intestinum vel simplex, vel replicatum proficiscitur: vt locustas. Cicada inter hęc, & omnino in animaliũ genere vna ore caret: prolixum quiddã cõpactum, indiuisúmque gerit, simile ei, quod linguæ speciem refert, in iis, quibus aculeus in ore: eóq; ipso rorem haurit, alimentum vnum, & peculiare. Excrementum cicadis nullum in aluo reperitur. Plura earum sunt genera, quæ magnitudinis modo differunt: atque etiam quod aliis corpus sub transuerso septo prę cinctum distinguitur, membranámq; liquidò refert: vt iis quas ab argutiolo sono, achetas appellarunt: aliis non ita est, vt cicadastris. Sunt vel in mari nõnulla animalia effigie insolenti, & sui generis: quæ quoniam rara inuentu sint, constitui in genus nõ decet. Iam enim piscatores vidisse se retulerunt quædam trabunculis proxima, pullo colore, tereti figura, pari ex toto crassamento. Item alia scutorum effigie, colore rubro, pinnulis crebris. Ad hæc alia, quæ genitale viri imitarentur, tum specie, tum magnitudine, sed pennis subnexis binis loco testium, eíq; veretile nomen inditũ est: exceptúmq; est aliquando genus tale hamorũ frequentia vsitata. Partes animalium omnium interiores exteriorésque generatim, tum propriæ, tum communes, ita se habent.

Cicada quale insectum.

Insectorum sensoria.

Quibus animalibus insit sentiendi vis.
Cap. viii.

NVnc de sensibus disserendum est. Non enim pariter in omnibus vis inest sentiẽdi: sed aliis sensus omnes, aliis pauciores dedit Natura. Sunt sanè sensus, qui plurimi habeantur, & supra quos nullum adesse aliũ generis sui nouerimus, numero quinque: visus, auditus, olfactus, gustus, tactus. Homo igitur, & quęcunque terrestrium animal generãt, atque etiam quæ & sanguinem habent, & animal pariunt, omnia hos omnes habere sensus videmus nisi quid læsum, lacesitúmque sit: quale genus talparum, cui visus deest: non enim oculos in aperto id habet: cute tamen detracta, quæ crassiuscula obtenta sedem luminum opacat, oculi intus lacesiti, imperfectique visuntur: sed ita, vt partes easdem habeant omnes, quibus oculi integri constant. Habent enim nigricantem illum orbiculum, & quod intra eum continetur, quam vocant pupillam, atque etiam portionis albidę ambitionem: sed non tam liquidò, quàm oculi, conspecti, & eminentes. Nec in partem exteriorem apparere hæc possunt, propter cutis obductæ corpulentiam, vtpote cùm natura inter gerandum lædatur, atque ita opus inchoatum relinquatur. Pertinent enim à cerebro, quà cum neruo coniungitur, meatus duo neruosi validi ad ipsas oculorum sedes, qui in dentes superiores finiunt,

Quæ, & qua parte aculeos habeant.

Sensus quinque.

Talpis oculi imperfecti.

Universidad de Deusto
Biblioteca

finiunt. Cætera igitur & colores, & sonos sentiunt, atque etiam odores, saporesque. Quintum autem sensum, quem tactum appellamus, omnia habent animalium genera. Ergo in nonnullis vel ipsæ sensoriæ partes latissimè patent, ac præcipuè videndi. Nam visui sedes certa, descriptáq; est, atque etiam auditui: cùm aliis auriculæ promineant, aliis foramina pareant meatus audiendi. Olfactus item pari modo constitutum est diuersorium. Nam auium generi foramina tantùm sunt odorandi, cùm aliis permultis nares etiam habeantur. Similis & linguæ, partis saporum percipiendorum ministræ, ratio est. Aquatilium tamen generi, quos pisces vocamus, data quidem est lingua, sed imperfecta, incertáque: ossea enim, nec absoluta. Sed palatum nonnullis carnosum pro lingua est, velut inter fluuiales cyprino, ita vt nisi diligenter inspexeris, lingua id esse videatur. Pisces autem sensum gustus habere constat, eò quòd multi suis quibusdã saporibus gaudent, & escam in primis ex pisce amia experunt, & piscium pingue, vt qui gustatu eiusmodi delectentur, voluptatémque ex eo genere esculenti capiant. Auditus verò, olfactúsve nullum continent membrum manifestum. Quod enim tale videri potest per loca narium, id non ad cerebrum vsq; transmeat, sed partim obseptum & cæcum mox desinit, partim ad branchias fertur. Audire tamen, atque olfacere pisces palàm est: sonos enim immodicos, vt triremium remigia, fugere visuntur. Itaque fit, vt facilè intra sua stabula capiantur. Nam etsi externus strepitus paruus est, iis tamen, qui demersum in humore suum auditum habent, æquè omnibus ingens, molestus, grauisque occurrit, quod certè vel in delphinorum captura euenit. Cùm enim piscatores repentè alueis vniuersum circundederint gregem delphinorum, inde obstrepentes in mare, efficiunt vt territi erumpant vniuersi in litora capiantúrque, tentato, grauatóque capite, præ strepitus inflicti nimietate: quanquàm ne in delphinis quidem pars vlla est manifesta, quæ sensum ministret audiendi. Ad hæc, inter piscandum quàm maximè cauent, ne vel remo, vel retibus moueant strepitum: sed cùm aliquo in loco gregatim pisces stabulari intellexerint, certo interuallo coniectantes retia dimittunt, vt neque remo, neq; impetu cymbæ strepitus ad locum deueniat piscium: & omnibus præcipitur nautis silentio quàm maximo nauigent, dum gregem circundant. Nonnunquam vbi aggregare pisces placuerit, idem faciunt quod in delphinorum captura: obstrepunt enim iactis lapidibus, vt deterriti in arctius cogant, atque ita vniuersi irretiantur: & antè, quàm circunueniant, omnem, vt modò dixi strepitum vetant: at cùm circundatum iam est, clamandum, obstrependúmque iubent: strepitum enim, tumultúmque sentientes perterriti compelluntur, interrumpúntque incauti. Item vbi piscatores è longinquo pisces agminatim pascentes, ac per tranquilli, serenique maris summa oberrantes aspexere, libuítque magnitudinem, genúsque cognoscere, si silentio, sensimque accesserint, latent, supernatantésque adhuc compe-

Saporibus suis pisces gaudere.

Delphini quomodo capiantur.

riunt. At si quem priùs, quàm occuparint, strepitum citarint, fugam inde planè arripere videntur. Addo etiam pisciculos fluuiatiles cottos nomine, qui sub saxis stabulantur. Capiuntur enim à nonnullis saxo percusso, sub quo latent: protinus enim inde exturbantur, vt qui audiant, & caput per strepitum tententur. Pisces igitur audire, iis, ac aliis eiusmodi documentis constat. Sunt autem qui vel maximè animalium pisces auditu valere arbitrentur, videlicet hominum experimento, qui assiduè in mari versantur, rémq; piscatoriam percallent. Sunt verò qui liquidiùs inter pisces audiant, mugilis, chromis, lupus, salpa, & reliqui id genus. Cætera piscium genera minus audiunt: quam ob rem imis gurgitibus versari potius solent. Olfactus quoque similis intelligitur ratio: escam enim non recentem attingere pars plurima piscium recusat: nec eisdem escarum generibus omnes capiuntur, sed variis, scilicet sui agnitione odoris: quippe cùm vel fœtida nonnullis accommodentur, vt salpæ stercus. Complures item piscium in speluncis latentes, quoties euocare captum piscator voluit, fauces specus odoribus illinunt cetariis, itaq; protinus excitant. Anguillam item hoc eodem capi modo palàm est. Vas enim salsamentarium ponunt, obstaculo in eius os indito, quod colum vocant. Nidores deniq; potiùs genera quæq; piscium appetunt: vnde etiam carunculas sepiarum deustas, odoris gratia escam hamis affigunt: ita enim fit, vt pisces auidiùs accedant. Polypos etiam assatos, non nisi nidoris causa nasis inditos dimitti asseuerant. Quinetiam flutæ quoties vel pisciũ lotura, vel nauis sentina eiecta est, fugiunt, vt odorem sentientes. Sanguinem quoque suum sagaciter pisces odorari dicuntur. Quæ res eo patet argumento, quòd quoties sanguis effusus piscium est, fugiunt, & loca petunt longinqua. Omnino vt esca putrida nasis iniecta, nunquàm subire, aut appropinquare patiuntur: sic recente, nidorulentáq;, protinus vel è longinquo festinãtes irrumpunt. Constant hæc eadem in delphinorum genere latiùs: cùm enim nullam partem auditui deputaram apertè delphini habent, tamen capiuntur per strepitum capite aggrauato, vt dictum iam est. Et cùm olfactus quoque partem nullam sensoriam habeant manifestam, tamen sagaciter odorantur. His igitur in animalibus sensus inesse omnes apertum iam est. Reliquus animãtium ordo, qui quadripartitò diuiditur, hoc est, molli, crustato, testato, insecto, quemadmodum se habeat, videamus. Ergo mollia, & quę vel crusta, vel testa operiúntur, atq; etiam insecta, sensibus prædita esse omnibus constat: nam & visu, & olfactu, & gustu. Insecta enim tam pennata, quàm non pennata, procul sentiunt, vt mę apes, & culices dicti muliones. Quod nisi odore agnoscerent, nunquàm è longinquo sentirent. Sulphuris item odore genera insectorum multa intereunt. Ad hæc formicæ, origani, sulphurísque puluisculo insperso, suas relinquunt cauernas, alióque migrant. Cornus prætereà ceruini facto incensu, plurima insectorum pars fugiunt: sed præcipuè styracis suffitu. Iam

Olfactum piscibus esse.

Grati pisci-bus nidores.

Insectorum sensus.

sepiæ,

sæpiæ, polypi, gammari, odore escarum allectati capiuntur: & polypi quidem ita adhærescunt, vt auelli inde non possint, sed truncari potiùs patiantur. At verò pulicaria herba admota, protinus ab odore eius retilire dicuntur. Gustus etiam similis ratio: interdum enim cibum persequuntur diuersum, nec eisdem saporibus omnia delectantur. Nam apes nullam ad rem putidam solent aduolare, sed dulcia petunt: culices nulla dulcia gestiũt, sed acida. Tactu verò sentire (quod etiam antè dixi) omnibus datum animantibus est. Quæ autem siliceo tegmine operiuntur, olfactum, gustúmque habere constat, argumento escarum. Purpuris enim escas putidas purpurarij emoliuntur, & accedunt ipsę ad eiusmodi escam à longè, vtpote odorantes. Sensus item saporum iis inesse, eisdem illis rationibus patet: sapore enim rerũ earundem quæq; delectantur, ad quas veniunt odoribus inuitata, quos gratos senserunt, & discreuerunt. Adde quòd quæcunque os obtinent, iis & voluptas per saporum attrectationem euenit, & dolor. De visu, & auditu quanquàm nihil certi, manifestiq; habemus, vngues tamen ad strepitum se subtrahere, inferiúsque subsidere cernuntur, quoties ferramentum sentiunt admoueri. Exiguo nanque extant, reliquo autem toto corpore périnde, ac in cubili, occuluntur. Pectines quoque admoto digito dehiscunt, mox comprimunt se vt cernentes. Natices item qui capiunt, non aduerso flatu, sed secundo adeunt, quoties escam persequuntur: nec voce vlla, sed silentio agunt, vtpote cùm & olfaciant, & audiant. Nec fieri posse aiunt, quin subterfugiant, si vox proferatur. Echinus inter testacea genera, quibus facultas ingrediendi est: vertibula, glandésq;: inter immobilia eiusdem generis, olfactum minimè habere videntur. Sensus ad hunc modum animalium generi Natura dispensauit, & tribuit.

Quæ animalia vocem, quæ sonum, quæ murmur edant, quæ item loquantur.

Cap. IX.

MOx quemadmodũ vox se habeat, disse remus. Differt proculdubio vox à sono, & tertia his adnumeranda res est, locutio. Gutture parte vna vox agitur: quocirca quibus pulmo deest, iis nulla vocis emittendæ facultas est. Locutio non nisi vocis per linguam explanatio est. Vocales igitur literæ, à voce, & gutture, consonantes lingua, & labris proferuntur: quibus literis omnem locutionem confici nulli dubium est. Quam ob rem quibus animantium lingua libera, absolutáque non est, ea neque vocem emittunt, neque sermocinantur: at sonus elidi vel aliis partibus potest. Ergo insectis animalibus, neque vocis, neque locutionis vlla facultas: sonúsque iis spiritu interiore mouetur, non exteriore. Nullum enim ex iis spirat, sed alia murmur edunt, vt apes: alia canere dicuntur, vt cicadæ. Omnia verò in eo genere membrana, septo transuerso subdita, qua præcinctum corpus distinguitur, sonant: vt genus cicadarum attritu spiritus. Muscæ etiam, apes, & reliqua iis similia, cùm volant, sese attollunt, & contrahunt. Sonus enim attritus interioris spiritus est. Locustæ suis gubernaculis atterentes sonant: nullum molle, nullum cruitatum, vel vocem, vel sonum aliquem mittit naturalem. Pisces vocis quidem expertes sunt: quippe qui neque pulmonem, neque arteriam, aut guttur obtineant: sed sonos quosdam, stridoréque mouent, qui vocales esse existimantur, vt lyra, vt chromis: his enim quasi grunnitus quidam emittitur. Aper etiam piscis, quem amnis Achelous gignit, vocalis habitus est, & erica, & cuculus. Alter enim quodam modo strider, alter périnde vt cuculus auis obstrepit, vnde nomen accepit. Quæ omnia creditam illam vocem emittunt, aut attritu branchiarum, quas horridiusculas continent, aut suis interioribus, quæ circa ventrem habentur: spiritus enim incluśus in his est, quem dum atterunt, atque agitant, sonos illos elidunt. Necnon cartilaginei generis nonnulla stridere videntur: verùm ab his vocem emitti vllam: rectè dici non potest: at sonum, siue strepitum reddi, verius dixeris. Nam & pectines quoties per summa humoris nitibundi feruntur, quod volitare dicunt, stridere sentiuntur, atque etiam marinæ hirundines, quæ sublimes volitant, haud quaquam mare attingentes: sunt enim iis pennæ latæ, & longæ. Vt igitur per volatum auium strepitus, quem alæ excutiunt, nulla vox est: ita nec eiusmodi sonorum aliquis vox iure appelletur. Delphinus item stridet, ac mutit, efferens se in aerem: sed non quemadmodum ea, quæ superiùs enumeraui. Hic enim & pulmonem, & arteriam habet, proindéq; nonnihil vocis potest promouere lingua tamen libera, absoluta que caret, & labris, quibus vocis aliquem possit articulum efformare. At verò quæ & linguam habent, & pulmonem, si quadrupedes, aut omnino pedestres ouiparæ sunt, vocem quidem emittunt, sed exilem. Et alia longum sibilum edunt, vt serpentes: alia abruptum, & perexiguum, vt testudines: alia vocem exilem, atque imbecillem. Ranis lingua sui generis est. Pars enim prima, quæ cæteris absoluta est, iis cohæret, modo quo tota ferè piscium: intima verò absoluta ad guttur applicatur, qua suam vocem solent emittere. Et quidem genus illud vlulatus, quam ololyginem nominant, mares intra aquam reddunt, vt cieant ad coitum fœminas. Sunt enim singulis animalium voces propriæ ad initum, & venereum coitum: vt & suibus, & capris, & ouibus. Reddunt ranæ suam ololyginem illam, maxillæ inferioris labro demisso pari libra, cùm aqua modicè recepta in fauces, superioréque intenta. Flagrant tantisper oculi modo lucernæ, cùm sinus buccarum maxillis distentis interlucent. Coitum enim noctu magna ex parte agere visuntur. Genus auium vocem mittere potest: iisque præcipuè facultas conficiendæ locutionis, quibus lingua mediocriter lata, vel tenuis. Mares, ac fœminæ partim vocem reddunt eandem, partim diuersam. Garrulæ, linguacioréque sunt auium minores: & circa coitum maximè talem effici vnamquanque auem moris est. Aliis in pugna vox, vt coturnicibus: aliis ante pugnam, vt perdicibus, dum suos aduersarios prouocant: aliis

cùm

Pisces vocis expertes quo modo sonẽt.

Ranarũ lingua & vox.

Auibus quãta linguæ facultas.

Insectorum sonus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cùm vicêre, vt gallinaceis. Canunt item nonnulli mares périnde vt suæ fœminæ: sicut in luscinarũ genere pater. Fœmina tamen cessat cantu, cùm incubat, pullósque educat. Sed in nonnullis generibus cantus maribus tantùm datus est, vt gallinaceis, vt coturnicibus. Quadrupedũ autem genus, quod animal procreat, vocem varie mittit: neque est quod loqui possit, sed proprium id hominis est. Quibus enim locutio, iis etiam vox: at quibus vox, nõ iis omnibus & locutio est. Qui surdi iam inde ab ortu Naturæ sunt, iidem etiam muti: vocem ergo emittere possunt, locutionem autẽ nullam. Pueri vt cætera sua membra cõtinere, ac regere nequeunt, sic etiam linguæ sunt impotentes, & quidem imperfecti, & seriùs lingua absoluuntur: itaque magna ex parte balbutiunt, tortiq; lingua sunt. Differunt tum voces, tum etiam locutiones, tractus ratione, & regionis. Vox igitur acumine, grauitatéq; maximè noscit: nec species discrepant generis eiusdem. At vox explanata, quam esse quasi locutionem vel brutorum dixeris, differt & cæterorum animalium, & eorum, quæ genere eodem continentur loci ratione. Verbi gratia: perdicum alij caccabant, alij stridunt. Et auicularum nonnullæ haud vocem eandem mittunt, quam sui parentes, si præreptæ paterna caruerint educatione, moribúsque, & cantibus cæterarum auium insuescuerint. Iam verò luscinia modulos suos pullos docere, versúsque, quos imitarentur, tradere visa est: vtpote cùm non périnde locutio vt vox per naturam proueniret, sed acquiri posset per disciplinam, & studium. Vnde homines quoque locutione vtuntur varia, cùm vocem omnes reddant eandem. Elephantus citra nares ore ipso vocem elidit spirabundam, quemadmodum cùm homo simul & spiritum reddit, & loquitur. At per nares simile tubarum raucitati sonat.

Elephanti vox.

De somno, & vigilia animalium, multáque præter hominem animalia somniare.

Cap. x.

DE somno, & vigilia animantium, nulla quæstionis obscuritas est. Nam omnia pedestria, & prædita sanguine, dormire, ac vigilare, sensu ipso percipiuntur. Quibus enim palpebræ adiunctæ sunt, conniuendo obdormiscunt. Item somniare non solùm homines, sed etiam equos, & canes, & boues palàm est: atque etiam oues, & capras: denique genus omne quadrupedum, idémque animalis fœcundum. Declarant id canes suo latratu, quem per quietem agunt. Quanquàm de iis, quæ oua pariunt, incertum hoc est: sed dormire ea, item certum. Aquatilium quoque somnus apparet, vt piscium mollium, & crusta opertorum, locustarum, inquam, & cæterorum generis eiusdem. Sunt autem isthæc omnia somno exiguo contenta: dormire tamen videntur. Argumentum verò quamuis nullum deduci ab oculis potest, quia palpebris carent: ipsa tamen quiete cernuntur placida, seu soporata. Pisces enim vel manu facilè caperentur, dum dormiunt, nisi pediculis, & pulicibus appellatis solicitarentur: nunc verò si somno dati immorentur, noctu ab innumera multitudine illarum bestiolarum occupati absumuntur. Gignuntur hæc in profundo maris tanta fœcunditate, vt etiam escam de pisce emolitam, si diu in vno manserint, totam corrodant, atque absumant. Et quidem sæpenumero piscator escam demissam glomeratis vndique his bestiolis, périnde vt pilam recipit. Sed enim pisces dormire argumentis potiùs huiuscemodi arbitrari licet. Sæpius enim piscator adorsus pisces vsqueadeò latet, vt possit etiam manu tollere, aut certè fuscina nullo indice sensu ferire. Quiescunt tantisper ex toro: neque parte alia, quàm cauda leuiter mouentur. Constat hoc idem vel ipso impetu, quem faciunt, si dum quiescunt, motum aliquid fuerit: expauentes enim velut somno exturbati feruntur. Quinetiam in petris stabulantes capiuntur, videlicet propter somnum. Et sæpe thunnarij circunretiunt thunnos dormientes, quod argumento constat, quia admodum quiescentes, leuitérque pandentes albida oculorum capiantur. Noctu potiùs, quàm interdiu dormiunt, ita sopiti, vt ne iacta quidem fuscina moueantur. Et magna ex parte vel ad arenam, vel ad terram, vel ad lapidem aliquem procumbentes quiescunt imis gurgitibus, vel sub saxo, aut litore abditi. Plani autem piscium arena sese occultant. Deprehenduntur situ ipsius arenæ, tolluntúrque fuscina percussi. Lupi quoque, & auratæ, & mugiles, & id genus alij, fuscina interdiu sæpenumero dormientes capiuntur: alioqui ex iis nullus fuscina posse capi existimatur. Cartilagineæ verò ita interdum dormiunt, vt vel manu tollantur. Nam delphini, balænæ, & quæcunque fistulam gerunt, edita per summa æquoris fistula, dormiunt: qua etiam spirant, pinnas suas mouendo leuiter. Iam delphinum stertentem etiam nonnulli audiere. Mollia quoque ad morem similem dormiunt, vt pisces, nec secus quæ crusta operiuntur. Insecta etiam animalium dormire argumentum, quod requiem capiunt, motúque omni proculdubio cessant. Quòd præcipuè patet in apibus: quiescunt enim noctu, & conticescunt, vt nullus omnino bombus sentiatur. Constat hoc idem vel argumento eorum, quæ maximè in conspectu nostro, & intra nostros parietes versantur. Non enim modò quia clarè non videant, idcirco noctu quiescunt (nam omnia, quibus oculi duri, exiliter vident) sed etiam ad lucernarum lucem nihilò minus quiescere videntur. Homo maximè animalium somniat. Editis nuper in lucem, & infantibus adhuc, nullum penitus contrahitur somnium. sed plurimis anno circiter quarto, aut quinto ætatis visa incipiunt. Produntur tamen & viri, & mulieres, qui nunquàm quicquam somniarint. Quorum nonnullis in processu ætatis accidit, vt viso somnio mutarentur habitu sui corporis, vel in mortem, vel in morbum. De sensu, de vigilia, de somno res ita se habet.

Genus omne viuiparorum somniare.

Aquatilium somnus.

De sexu

De sexu masculino fœmineóque, eorúmque in animantibus differentijs.

Cap. xi.

SExus autem masculinus, fœmininúsque, non in omnibus animantibus est. Sunt enim quibus id desit, ac similitudine quadam & parere dicantur, & fere vterum. Sexus ergo discrimen in animalibus, quæ vitam stabilem viuunt, aut omnino in iis, quæ testa integuntur, nullum omnino est. At in mollibus, & crusta opertis mas habetur, & fœmina. In pedestribus quoque tum bipedibus, tum quadrupedibus, sexus vterque est: atque etiam in iis, quæ animal per coitum generant, aut ouum, aut vermem. Cæteris igitur in generibus simplici rationis modo, aut est, aut deest: verbi causa, vt in quadrupedibus omnibus, alterum mas, alterum fœmina est: sic in testa opertis, sexus deest discrimen: sed quemadmodum in genere stirpium, aliæ fructum ferunt, aliæ sterilem sortiuntur naturam, ita etiam in iis est. At verò in genere insectorum, & piscium, sunt quæ omnino sexus hoc discrimen alterutram in partem non habeant. Nam anguilla neque mas, neque fœmina est, neque prolem ex se aliquam potest procreare: sed qui eam capillamentis, & lumbricis quædam similia interdum adnexa sibi gerentem vidisse aiunt, incõsideratè id asserunt, antè, quàm aduertant, qua parte illa gerantur. Neque enim aliquid eiusmodi est, quod animal creet, nisi priùs generarit ouum: quod in nulla anguilla visum est. Et quæ animal gignunt, suo in vtero fœtũ continent, non in ventriculo. Ita enim non secus, quàm cibus, concoquerentur primordia genituræ. Quam autem differentiam maris, & fœminæ anguillæ notarunt, scilicet alteram caput habere amplius, atque oblongius: alteram, hoc est, fœminam, repandius: hæc non maris, ac fœminæ differentia est, sed generis. Sunt enim piscium nonnulli epitrageæ, ab hirci sterilitate appellati: quo in genere carini, & balagri ex amnicis annotantur, qui nec ouum, nec semen vllum prolificum vnquam habeant: sed qui solidiores, pinguioréque in eo genere sunt, iis intestinum paruum est, & laus præcipua in pastu. Ad hæc, in testaceis, atque in stirpibus, quod pariat, & generet, est: quod autem maris fungatur officio deest. Sic etiam inter pisces genus passerum est, & rubellionum, & hiatularum: oua enim in iis omnibus reperiuntur. Sed in pedestribus sanguineis non ouiparis, maxima ex parte maiores, longioríque vitæ sunt mares, quàm fœminæ: præterquam in genere mullorum: eius enim fœminæ & maiores sunt, & viuaciores, quàm mares. At in iis, quæ aut ouum pariunt, aut vermem, vt piscibus, atque insectis, fœminæ maiores suis maribus euadunt, vt serpentes, phalangia, stelliones, ranæ, & inter pisces pusilli cartilaginei generis, & pars plurima gregalium, & genus omne saxatile. Fœminas autem piscium maribus esse viuaciores constat, eò quòd fœminæ vetustiores, quàm mares capiuntur. Partes superiores, prioréque in quocunq; animalium genere, maribus sunt potiores, validiores, & aptiores. Quæ autem dici possunt inferiores, posterioréque, eas fœminæ habent robustiores, tum in hominibus, tum in cæteris animalibus omnibus, quæ pedestria sunt, atque animal generant. Quod tamen omnino dixerim, fœmina inneruior, atque infirmior est: pilum etiam habet tenuiorem, quàm mas: aut quod vice pili ad proportionem haberi Natura statuerat. Caro quoque humidior est fœminæ, quàm maris, & genua pleniora, & crura tenuiora: sed pedes elegantiores, videlicet quocunque in genere hæ partes habentur. Vox item fœminis omnibus tenuior, & acutior, boue excepto: bubus etenim fœminis vox grauior, quàm maribus est. Partes autem, quas velut arma Natura animalibus dedit, vt dentes, cornua, calcaria, & cætera generis eiusdem, eas certè in nonnullis generibus omnino vt mares habent, sic fœminæ non habent: velut generis ceruini, fœmina cornuum inops, mutiláq; est: & auium nonnullarum, quibus data calcaria sunt, fœminæ omnino iis carent: pari modo, vt sues fœminæ dentibus vacant exertis. At in nonnullis generibus sunt quidem hæc sexui vtrique, sed maribus potiora: vt cornua tauris robustiora, quàm vaccis.

In quo animalium genere nullũ sexus discrimẽ, in quóve sit.

Anguillam nõ generare.

Quæ naturæ dotes maribus, quæque fœminis potiores & elegantiores.

ARIST

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS STAGIRITAE DE HISTORIA ANIMALIVM, LIBER QVINTVS,

Theodoro Gaza Interprete.

Omnium animantium generis partitio.
Cap. I.

EXPOSVI partes animalium omnium, tum interiores, tum exteriores: atq; etiam de sensibus, de voce, de somno, & quæ fœminæ, maréfve sint, satis iam explicasse existimo. Reliquum est, vt eorundem generationes persequamur: exorsique item à primis, ordine apto, & commodo disseramus. Sunt porrò generationes animalium multæ, ac variæ: partim dissimiles, partim quodam modo similes. Sed cùm genera antè, vt res exigit, digesserimus, nunc quoque eodem modo tractare tentemus, præterquam quòd initium tunc ab homine, cùm de partibus ageremus, sumendum censuimus: nunc de eo nouissimè differere placet, quoniam plurima ipse de se afferat explicanda. Ergo ordiendum ab iis est, quæ testa integuntur: mox de iis, quæ crusta ambit, agendum. Et reliqua déinceps ad hunc modum exponenda sunt, hoc est, mollia, & insecta. Déinde piscium genus duplex, ouiparum dico, atque viuiparum. Tum auium genus. Ad postremum de pedestri dicendum est: quo in genere quæ animal generent, quæ oua pariant, prætermittenda non sunt. Euenit vt commune animalia cum stirpibus habeant, quòd alia semine, alia sponte Naturæ oriantur. Vt enim stirpes aut semine stirpium aliarum proueniunt, aut sponte erumpunt, primordio quodam contracto ad ortum idoneo, quarum aliæ ex terra alimentum sibi hauriunt, aliæ in stirpibus aliis & nasci, & augeri solent, vt in libris de stirpibus siue plantis exposuimus: sic animalia nasci alia ex animalibus solent per formæ cognationem, alia sponte, nullo cognationis semine antecedente, creantur. Quorum alia humo, aut stirpe putrescente consistunt, vt complura insecta generantur: alia in animalibus ipsis, excrementisque partium gignuntur. Quæ igitur nisi sui cognati semine nunquàm procreentur, iis omnibus ortus per coitum est, dummodo sexus discrimen id habeant, quod marem, ac fœminam describere potest. Nam in piscium genere, nonnulla nec mares, nec fœminæ gignuntur: quæ licet genus idem cum aliis sortiantur, tamen specie differunt. Quædam etiam sui generis omnino consistunt. Nec desunt quæ mare vidua, sexu vno fœmineo formentur: quæ périnde, vt aues, pariunt, quæ vento oua concipiunt: quibus ab argumento conceptus, nomen hypenemia, quasi subuentanea inditum est. Verùm ea, quæ aues concipiunt, omnia sunt infœcunda. Ita enim eorum natura nihil vltra ouum creare potest, nisi quo alio modo maris opera contingat. Sed de his diligentiùs pòst disseremus. Piscium verò nõnullis cùm spontina ediderint oua, euenit vt ex iis animal progeneretur. Sed alia ex se ipsa id faciunt, alia non sine opera maris: vt de his quoque sequenti disputatione commentabimur planiùs. Simile enim ferè & in genere auium existit. Quæ autem per se, vel in animali, vel in terra, vel in stirpe, vel etiam in eorum ipsorum partibus creantur, eadémque maris, ac fœminæ sexu distincta sunt, iis coeuntibus gignitur quidem aliquid, sed ex quo nihil amplius gigni possit: verbi gratia, coitu pediculorum, lẽdes dictæ procreantur: muscarum, vermiculi: pulicum, genus vermiculorum oui speciem referens, ex quibus nec ea, quæ generarint, proueniunt, nec aliud vllum animal, sed id, quod sunt, sordes tantùm persistunt. Primùm igitur de iis quæ solent coire, dicendum est: mox de cæteris ex ordine, quæ vel singulatim, vel ex communi accidunt ratione, exponemus.

Animãtium generatio multiplex.

Quomodo quæque animalia generatim coeant.
Cap. II.

COitus nec similes omnium sunt, nec similem in modum aguntur. Quæ enim ex sanguineis pedestria viuipara sunt, eorum omnibus masculis datũ q̃dẽ est membrum ad officium generationis aptum. Verùm non omnia simili modo cõiunguntur: sed quæ retrò vrinam mittunt, auersa coeunt, vt leones, lepores, lynces: leporum etiam fœmina sæpenumero marem pr[illegible] superuenit. Cæterorum magna ex parte modus coeundi idem est. Plurimę enim quadrupedes more coeunt iusto, fœminam scilicet mare supergrediente. Genus quoq; auium omne eodem illo ac simplici more coniungitur. Differentias autem vel in auibus has annotamus, vt aliæ fœmina considente humi, mare superueniente coeant, vt gallinæ: aliæ non considente fœmina, sed stante, vt grues. Et quæ ita coeunt, rem quàm celerrimè peragunt: mas enim supersiliens citò, vt passeres, perficit. Quadrupedum vrsæ demissis cruribus, quemadmodum cætera, quæ pedibus innitendo exercent Venerem, admota parte maris supina, ad dorsum fœminæ coeunt. Herinaceis coitus erectis partibus, supinis

nis hærentibus sibi aduersis. Inter ea, quæ animal generant, augentúrque magnitudine insigni, nec ceruæ mares suos patiuntur, nisi raro: nec vaccæ tauros, propter rigorem genitalis, nimiámque tentiginem, sed clunibus subsidentibus semen recipiunt genitale. Sic in ceruis mansuetis fieri visum est. Lupi eodem coeunt modo, quo canes. Feles non parte posteriore se iungunt, sed mas stat, fœmina subiacet. Sunt porrò in eo genere fœminæ ipsæ natura libidinosæ, & salaces: itaque mares ad coitum ipsæ frequentes alliciunt, inuitant, cogunt: puniunt etiam, nisi pareant. Cameli sedente fœmina coeunt, nec auersi, sed complectente mare, vt cæteræ quadrupedes agunt, & coitum toto die exercent. Petunt recessuum solitudines, cùm libet coire, nec aliquis eò potest tutò accedere, præterquam pastor armenti. Genitale camelis neruo ita constat, vt vel ex eo conflci possit, quo arcus fidissimè intendatur. Elephanti etiam solitudines petunt coituri: sed præcipuè secus flumina, & quà pasci consueuerunt. Subsidit fœmina, clunibúsq; submissis insistit pedibus, ac innititur. Mas superueniẽs comprimit, atque ita munere Venereo fungitur. Vituli marini modo animalium retrò mingentium coeunt, & diu ligati in coitu cohærent, vt canes. Genitale iis maribus grande est.

Quomodo quadrupeda ouipara coeant.
Cap. III.

QVinetiam pedestrium quadrupedes, quæ oua pariunt, eodem coeunt modo, quo ea, quæ animal generant, mare superueniente: vt testudo tam aquatilis, quàm terrestris. Habent verò in quod meatus cõtingant, & quo per coitum adhæreant, vt rana, & pastinaca, & reliqua generis eiusdem.

De coitu eorum, quæ pedibus carent longóque sunt corpore, id est, serpentum.
Cap. IIII.

QVæ autem pedibus carent, & longo sunt corpore, vt serpentes, vt murenę, iis coitus circumplexu mutuo supinarum partium agitur. Et quidem serpentes ita circunuolutæ sibi ipsæ cohærent, vt vnius serpentis bicipitis corpus, totum esse videatur. Hoc eodem modo lacertarum etiam genus complexu simili coit.

Fœmina in piscium genere maior mare.

De coitu piscium.
Cap. V.

PIsces omnes, exceptis planis cartilaginei generis, admotis inuicem partibus supinis copulãtur. Plani autem eius generis, iidémque habentes caudam, vt raia, pastinaca, & reliqua huiusce modi, non solùm admotis supinis, sed etiam tergo fœminarum supinis marium superpositis, modò cauda impedimento nullo ob crassitudinem sit, coeunt. At squatinæ, & quibuscunq; plenior cauda est, his attritu mutuo tantùm partium supinarum coitus agitur. Sunt qui se vidisse cõfirment, nonnulla ex cartilagineis auersa modo canũ terrestrium cohærere. Fœmina in omni cartilagineo genere maior, quàm mas est, quod idem ferè vel in cæteris generibus piscium esse constat. Cartilaginea verò, præter ea, quæ enumerauimus, sunt bos, lamia, aquila, torpedo, rana, omnéque genus mustelorum. Sed omnia cartilaginea hunc in modum coire apertiùs notatum à pluribus est: morantur enim in coeundo diutiùs omnia, quæ animal generant, quàm quæ oua. Delphinis quoque, omníque cetario generi hic idem modus est coeundi: planis enim admotis partibus agunt: nec parum, multúmve temporis, sed mediocre in coitu ipso consumunt. Differunt nonnulli mares cartilaginei generis à suis fœminis, eò quòd maribus bina quædam circa excrementi ostium pendent, quibus fœminæ careant, vt perspici in genere mustelorum potest, in his enim, quod dixi, omnibus est. Testes igitur nec pisces habent, nec vllum aliud genus, quod careat pedibus: sed binos meatus, tum serpentes, tum etiam pisces masculi continent, qui fœtifico semine, cùm coeundi est tempus, implentur, & lacteum omnes emittunt humorem. Colligunt hi se in vnum caput, quemadmodum in auium genere vnitur quod subeat. Continent enim aues intus suos testes, ac cætera animalia, quæ & pedes habent, & oua pariunt. Hoc ergo inseritur, atque in locos, & receptaculum tenditur fœminarũ. Pedestribus viuiparis idem meatus foris extat, & seminis, & excrementitij humoris. Alter intus meatus ducitur, vt dixi, cùm partium differentias explicarem. Sed quibus vesica deest, iis idem meatus sicco etiam excremento pertinet foris: intúsque alter iuxtà habetur. Quæ quidem similiter tam in fœminis eorum, quàm in maribus sunt. Carent enim vesica, præter testudines, quarum fœminæ singularem habent meatum, quanquàm vesicam obtineant. Sed testudo in eorum, quæ oua pariunt, genere est. Piscium oua parientium coitus minùs patet: quam ob rem complures fœminas prolificum maris vorando impleri crediderunt. Id enim fieri sæpiùs cernitur: nam tempore coitus fœminæ mares sequentes id faciunt, ventrémque eorum suis percutiunt rostris. Quo etiam fit, vt mares semen & celeriùs fundant, & largiùs. Tempore autem partus mares fœminas sequentes, quæ illæ oua ediderint, ipsi mordicus vorant: pisces verò ex iis, quæ remanserint, oriuntur. Circa Phœnicem pisces vel mutuo sexuum aspectu capi accepimus: mugiles enim mares à piscatore subducuntur, quorum aspectu fœminæ congregantur, atque ita obretiuntur: versáque vice mares capiuntur subductis fœminis. Sed deuoratio illa seminis genitalis, quia sæpiùs cernitur, argumentum coitus talis ementitur. Faciunt hoc idem quadrupedes quoq;. Tempore enim coitus nonnihil humoris suo genitali, tum mares, tum etiam fœminæ emittunt, atque admotis ad genitalia naribus odorantur. Perdices, si aduersæ maribus steterint, ventúsque inde afflet vbi mares stant, concipiunt, & maritantur. Plerunque etiam voce marium vtero ingraueścunt, si gestiunt, ac libidine turgent. Volatu quoque supernè marium effici idem potest, videlicet dum mas ipse in fœminam fœtificum spiritum demittit. Ore hiante, exertáque lingua, & mares, & fœminæ coeunt.

Testibus carere quibus desunt pedes.

Quomodo perdices concipiant.

Universidad de Deusto
Biblioteca

At verò piscium ouiparorum coitus rarò cernitur, quoniam congressionem quàm primùm digressio sequatur: fieri tamen ita eorum coitum, visum est.

De coitu mollis generis piscium.

Cap. VI.

MOllia, vt polypi, sæpiæ, lolligines, modo eodem omnia coeunt: oribus enim inuicem admotis, complexúque mutuo brachiorum libidinē explent. Ergo polypis coitus, cùm alter capite vulgò appellato in terram verso, nitibundóque, explicat, porrigítque sua brachia, alter superuenit, passísque brachiis singulis ad singula subiacentis acetabulorum conceptu mutuo adhæresci. Marem etiam nonnulli aiunt gerere, quod genitalis speciem referat suo brachio, in quo duo amplissima acetabula habentur. Neruo id quasi constare porrectum ad mediū vsque brachium confirmant, totúmque nari fœminæ annecti. Sepiæ, ac lolligines ora applicantes, & brachia inter se componentes, natantésque, in aduersum coeunt. Narem etiam dictam in narem inserunt. Natatus alteri retrorsum, alteri anteuersus in os agitur. Pariunt ea sui corporis parte, quæ fistula dicitur, qua & coire eas nonnulli arbitrantur.

De coitu piscium crusta opertorum.

Cap. VII.

GEnera crusta operta, vt locustæ, gammari, squillæ, & huiusmodi reliqua, more quadrupedum retro mingentiū coeunt, scilicet vt fœmina caudam supinam exponat, mas suam superponat, & applicet. Coire solent ineunte vere iuxta terram. Iam enim coitus omnium id genus exploratus est. Interdum etiam cùm ficus matureſcunt, coire incipiunt. Hoc eodem modo gammari quoque, & squillæ coeunt. Cancri parte priore copulantur, sua opercula loculosa illa, rugosaq; mutua consertione componentes. Primùm cancer minor ab auerso superuenire solet, tum maior, vbi ille superuenerit, vertit se in latus. Nulla re differt fœmina à mare, nisi quòd operculum applicatile illud amplius, & distantius, & hirsutius fœminæ gerant, in quo oua pariunt, & quà egerunt excremētum. Membrum autē, quod mas in fœminam inserat, nullum omnino habetur.

De coitu insectorum, quóve tempore Venereus stimulus magis animalia quæque excitet.

Cap. VIII.

INsecta auersa coeunt: deinde quod minus est, superuenit maius, hoc est, mas fœminam. Nec mas in fœminam genitale vllum inserit membrum more animalium cæterorum: sed fœmina sursum in maris receptum, caudæ vltimum suæ meatum quendam producens reflectit: qui in nonnullis maior, quàm proportione totius corporis esse videtur, cùm ipsa parua admodum sint. Sed sunt etiam, in quibus minus inconueniens æstimetur. Planum hoc fuerit, si muscas coitu Venereo copulatas diuiseris. Tardo etiam, quæ coiuerint, seiunguntur digressu: diu nanque eorum copulatio durat: quod in iis, quæ in nostro cōspectu versantur, facilè patet: verbi causa, in muscis, in scarabeis. Omnia enim ad hunc modum coeunt, videlicet muscæ, scarabei, verticilla, phalangia, & si quid aliud generis eiusdem coire solet. Phalangiis, quæ texunt, coitus agitur hoc modo: Cùm fœmina deductam araneam traxerit, mas eandem mutuò trahit: quod vbi sæpius fecerint, coeunt, & auersis clunibus copulantur: nam propter aluum orbiculatam modus hic coniungendi iis congruit. Coitum omnium animalium fieri ad hunc modum apertum est. Tempora autem coitus descripta, & ætates certas ad Venerem singulis animalium Natura fixit, & statuit. Ergo plurimorum animantium natura vult quidem rem Veneream per id tempus, cùm hyemis cessante sæuitia, æstatis clementia oritur: quod sanè tempus veris est, quo plurima & volatilia, & pedestria, & natantia ad coitum excitantur. Sed sunt quæ per autumnum etiam, & hyemem coeant, atq; pariant, vt nōnulla cùm aquatilium, tum volucrum genera. Homini maximè temporibus omnibus opportunus coitus est: atq; etiam alia plura pedestris generis, quæ cum homine viuūt, coitum nullo tempore aspernantur, videlicet propter teporem, & pabuli vbertatem. Quorum tempus etiam gerendi vteri breue est, vt suis, vt canis, & volucrum, quæ sæpiùs pariunt. Complura etiam educationi suorum partuum consulendo, non nisi commodo tempore coeunt. Stimulatur ad Venerem mas hominum magis tempore hyberno, fœmina æstiuo. Genus autem auium (vt dictum est) parte plurima vere, ac ineunte æstate coit, & parit, excepta alcyone, quæ circa brumam parere solita est. Quam ob rem quoties bruma serena existit, dies alcyonei appellantur, septem ante brumā, & septem à bruma, vt Simonides quoque suo carmine tradidit, vt:

-Cum per mensem hybernum
Iupiter bis septem molitur dies teporis.

Clementiam hanc temporis nutricem sacram variæ & pictæ alcyonis mortales dixere. Tranquillum verò tantisper tēpus efficitur, si ita euenerit, vt bruma austrina Vergiliis Aquiloniis fiat. Sed primis diebus nidum conficere auem hāc fertur, reliquis septem parere, educaréque. Dies alcyoneos fieri circa brumam, non semper nostris locis cōtingit: at in Siculo mari penè semper id euenit. Parit alcyon circiter quinque oua.

Tēpora coitus, animalibus à natura fixa.

Quæ animātes omnibus temporibus vtantur Venere.

Quæ animalia semel, quæve pluries, in anno pariant.

Cap. IX.

MErgi, & gauiæ saxis maritimis oua bina, ternáve pariunt: sed gauiæ æstate, mergi à bruma ineunte Vere; incubant cæterarum auium more, sed neutra earum auium conditur. Omnium rarissimum vidisse alcyonem est: ferè enim circa Vergiliarum occasum, brumámque ipsam apparet: & vbi primùm per portum non plus quàm nauem circunuolarit, statim abit, vt nusquam præterea videatur: quomodo Stesichorum quoque eius meminisse, notum est. Luscinia etiam parit æstate

æstate quinque, aut sex oua. Conditur ab autumno vsque ad vernos dies. Insecta hyberno quoque tempore coeunt, & serenis, austriníque diebus nascuntur ea, quæ se abdere non solent, vt muscæ, formicæ. Semel anno magna pars syluestrium animalium parit, quæ scilicet non, vt lepores, superfœtant. Pisces plurimi etiam semel pariunt: vt ij, quos fusaneos, ex argumento cognominant, quia fusim retibus capiantur, vt thunni, limariæ, mugiles spuriæ, monedulæ, chromes, passeres, & reliqua generis eiusdem, excepto lupo, huic enim soli ex eo genere partus bis anno exercetur: sed posterior infirmior est. Sarda quoque, & saxatiles bis, excepto mullo: hic enim solus ter parit, quod ex fœtu ipso, staturaque intelligitur. Ter enim aliquibus in locis partus apparet. Scorpio bis, & sargus Vere, ac autumno: Salpa semel autumno. Thunna etiam semel: sed quoniam partem præmaturè, partem serò producat, hinc fœtificare bis creditur. Edit primam partem circa mensem Decembrem à bruma, alteram Vere. Differt mas thunnus à fœmina, eò quòd fœminę pinnula iuncta sub ventre est, amphareus nuncupata, quæ mari deest.

Quoties, quibúsve anni temporibus cartilaginea pariant.

Cap. X.

CArtilagineorum squatina vna bis parit: nam & incipiente autumno, & circa Vergiliarum occasum: sed per autumnum feliciús. Singulis verò fœturis partus septeni, aut octoni proueniunt. Nonnulli ex mustelorum genere bis mense putantur parere, videlicet qui stellati appellantur, quod ideo videtur, quia oua eorum non simul perficiuntur. Non desunt quæ omnibus anni temporibus pariant, vt muræna: cuius partus & numerosior est. Et quæ prodierint ex paruo, celeri incremento adolescunt, vt & equiselis: nam eius etiam partus de minimo in maximum celerrimè augetur. Sed muræna omnibus anni temporibus parit, equiselis Vere tantùm. Murus non idem, quod muræna est: quippe cùm muræna sit varia, atque infirmior: murus vnicolor, & robustus, colore lari arbori similis. Dentes etiam tam intus, quàm foris, possidet. Sexus discrimine périnde, ac in cæteris volunt, vt alterum mas sit alterum fœmina. Exeunt hæc in terram, & sæpe in ea capiuntur.

Muræna diuersa à Muro.

Piscium genus ferè omne celeri incremēto adolescere.

Fit vt pisces omnes celeri incremento perficiantur: sed præcipuè graciles inter minora. Solet hic parere iuxta litora, algosis, densisque locis. Cernua etiam breui ex paruo insignem magnitudinem accipit. Limariæ, ac thunni in ponto pariunt: nec vspiam alibi. Mugiles, auratæ, lupi, locis iis maximè edunt, qua flumina exeunt. Orcinæ, scorpiones, & multa alia genera in alto fœcundant.

Quibus mensibus pisces pariant, maiori ex parte.

Cap. XI.

RAriunt pisces plurima sui parte mensibus his tribus, Martio, Aprili, Maio: autumno pauci, vt salpa, sargus, & nonnulla alia generis eiusdem, paulò ante æquinoctium. Adde iis torpedinem, & squatinam. Sunt certè quæ vel per hyemem, æstatémve, suos edant partus, vt dictum est. Per hyemem lupus, mugilis, acus, per æstatem mense Iunio thunna circa solstitium parit. Hæc solliculo quiddam simile, in quo oua exigua, multáq; consistunt. Spargi etiam per æstatem pariunt, mugilum labeones, sargones, mucones, capitones, graueſce re verò mense Decembri incipiunt, gerúntq; dies tricenis. Mugiles aliquos nō coitu, sed limo, arenáve nasci constat. Conceptus igitur piscium magna ex parte verno agitur tempore: sed tamē, quod dictum est, & æstate, & autumno, & hyeme, nonnulla coitu implentur. Verùm nec pariter omnibus, aut simpliciter, aut generatim id euenit: nec plurimæ parti, vt verno tempore. Nec verò cæteris illis temporibus tam numeroso partu fœtificatur, quàm Vere. Denique latēre non decet, vt stirpium, & quadrupedum animantium genera plurimùm interesse ex regione, non solùm ad cęteram corporis felicitatem, sed etiam ad coitum, partúmque ampliorem: sic in piscium quoq; ratione locis ipsis discrimen plurimum oritur, non ad magnitudinem tantùm, habitúmque vegetiorem, verùm ad coitum etiam & partum, vt eadem alibi pluries generent, alibi minùs.

Tēperies regionis quid in animalibus possit.

Molle genus piscium verno tempore parere, sepiam verò omnibus anni temporibus.

Cap. XII.

MOllia quoq; verno tempore pariunt, & sepia in primis. Parit hæc omnibus anni temporibus, perseuerátque in edendo ouorum numero dies quindecim. Quoties autem ediderit, mas è vestigio sequens, attramentum ouis superinfundit, atque ita efficitur vt solideſcant. Incedere coniugatim solent. Mas varius magis, quàm fœmina, dorsóque atriore est. Polypus hyberno tempore coit, verno parit: latet circiter menses duos. Ouum veluti cirrum edit, fructui populi albæ similē. Perquàm fœcundum hoc animal est: nam de eo quod ediderit, copia innumera prouenit. Differat mas à fœmina, eò quòd capite est productiore, &, quod genitale piscatores appellant, albidū suo in brachio contineat. Fouet polypus oua, quæ ediderit: quam ob rem deterrimi tantisper efficiuntur: haud enim in pastum prodire patiuntur. Quinetiam purpuræ Vere generantur, & buccina hyeme abeunte. Genus denique omne, quod testa operitur, verno, autumnalique tempore habere cernuntur ea, quæ oua appellant, exceptis echinis cibo idoneis: quippe quibus etsi per ea tempora præcipuè vbertas ouorum est, tamen nullo tempore committitur, vt ouis omnino careant: sed maximè pleniluniis, diebúsque tepidis restituuntur; reddúntque pleniores, præterquàm ij, quos Pyræus fert Euripus: nam illi hybernis mensibus meliores sunt, parui quidem, sed pleni ouorum. Ad hæc vmbilici pariter omnes, hoc eodem tempore sua oua habere visuntur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

De auium fœtura, & quoties, quibúsve anni temporibus hirundo, merula, columba, & gallina pariant.

Cap. XIIII.

AVium syluestres, vt dixi, semel magna ex parte coeunt, atq; pariunt. Verùm hirundo bis parit, & merula: sed eius primi partus intereunt frigore hyberno: omnium nanq; auium prima hæc parit: posteriorem autem partum educat, & feliciter ducit ad finem. At verò quæ aut vrbana sunt, aut traduci possunt ad mores mitiores, hæc sæpius generant, vt columbæ, quæ tota æstate fœtant. Gallinæ etiã ineunt, & pariunt omnibus anni temporibus, exceptis brumalibus diebus. Columbacei verò generis plures species sunt: est enim liuia dicta à liuore, diuersum certè à colũba genus, quippe quæ minor, quàm columba sit, & minus patiens manſuescere. Liuet etiam plumis, & penè nigricat, & pedibus rubidis, scabrosísque est: quas ob res nullus id genus cellare alit. Maximo inter hæc genera corpore sunt palumbes. Secundum magnitudinis locum vinago obtinet, paulò maior quàm columbus est. Minimum ex iis turtur est. Pariunt columbæ omnibus anni temporibus, pullósq; educant, si locum apricum habeant, & cibum: sin minus, æstate tantummodo fœtant. Sed proles præstantior vere, quàm autumno est: deterrima æstate, & omnino tempore calidiore.

Colũbacei genus multiplex.

Cellare, id est, in cella.

De fœtura viuiparorum animantium, & quo ætatis tempore incipiat, quóve desinat.

Cap. XIIII.

ETate etiam differunt ad coitum animalia: primùm enim magnæ eorũ pars semen non simul incipit & excerni, & posse generare: sed vis illa prolifica postea accedit. Nouellorum enim in omnibus animalium generibus, prima emissio seminis, aut infœcunda est, aut, si fœcunda sit, imbecilliora tamen generat, & pauciora. Quod potissimùm in hominum, & quadrupedum animal gignentium genere, atq; eriã auium patet: alterum enim prolem pauciorem procreat, alterum oua edit pauciora. Ætas verò accommodata ad coitum quæq; suo in genere plurima ex parte ferè tempus idem sortitur, nisi quid præmaturet, & aut aliquam ob rem monstrosam, aut ex detrimento naturæ, & vitio anticiper. Res igitur homini innotescit, tum vocis mutatione, tum etiam testium, non magnitudine tantùm, verùm etiam specie, quemadmodum mammis etiam declaratur: sed præcipuè ortu pilorum pubis. Semen autem ferre incipit circiter annos bis septem: sed vim genitalem recipit circa annos ter septem. Cæteris animalibus dena 60 gata pubertas est. Aliis enim nulli omnino dati sunt pili, aliis supina in parte nulli, aut pauciores, quàm in proma. At vocem immutari nonnullis apertum est. Aliis partes corporis aliæ, quædam significant semen iam initium, viréſq; prolificas sibi trahere. Vox fœminæ magna ex parte acutior, & iunioribus, quàm vetustioribus, acutior est. Nam ceruini etiam generis mares vocem grauiorem, quàm fœminæ mittunt. Vox autem maribus in hoc genere, cùm tempus coeundi est: fœminis autem cùm metuerint. Breuis vox fœminæ est, maris productior, canibus item senescentibus vox grauior redditur. Equorum etiam voces differre palàm est, Fœminæ enim simul ac natæ sunt, vocẽ exiguam mittunt, ac tenuem: mares exiguam quidem & ipsi, sed pleniorem tamen, & grauiorem, quàm fœminæ, & in dies maiorem reddũt. Bimus cùm est, atq; inire incipit, vocem magnam, grauémq; mas mittit: fœmina maiorem, quàm antè, & clariorem vsq; ad vigesimum ætatis annum magna ex parte: sed ab hoc tempore imbecilliorem tam mares quàm fœminæ reddunt. magna igitur ex parte, vt dixi, vox marium, fœminarúmq; differt, eò quòd mares grauiùs sonant quàm fœminæ, quorum scilicet vox aliqua cum productione emittitur. Verùm non in omnium animalium genere ita agitur. Sunt enim in quibus è contrario fit, vt in bubus. Nam boum fœmina grauiorem, quàm mas, agit vocem: & vitulis grauior, quàm adultis, perfectísq;: quã ob rem his castratis vox è contrario mutatur: transeunt enim quæ castrãtur in fœminam. Tempora autem coitus ad hunc modum per ætates Natura suis animalibus statuit. Oues & capræ anniculæ coeunt, atq; vterum ferunt: sed capræ potiús. Mares quoque in iis ipsis generibus eodem illo tempore ineunt: sed proles differt, quatenus præstantior ea est, quam senescẽtes mares & fœminæ procrearint. Sues tum mares, tum fœminæ coire incipiunt menſe suæ ætatis octauo: quanquàm mas antè, quàm sit anniculus, prolem generat vitiosam: fœmina anniculа parit: sic enim tempus gerendi vteri exigit. Sed non omnibus locis eadem ætatis ratio est, vt dixi: iam enim sues, nonnusquã tam mares, quàm fœminæ quarto coeunt menſe: sexto tamen ita, vt vel progenerare & educare possint. Nonnusquam apri menſe decimo inire incipiunt. Valent ij coitu ad triennium. Canes tam mares, quàm fœminæ anniculi, magna quidem ex parte coeunt: sed nonnunquàm vel menſe octauo: quod magis fœminæ euenit, quàm mari. Gerit vterum diebus sexaginta & vno, aut duobus, aut ad summum tribus: nec minùs quàm sexaginta diebus. Quòd si quid celeris prodierit, educari, ac perfici nequit. Cùm peperit, rursum sexto pòst menſe, nec priùs coitu impletur. Equus inire tam mas, quàm fœmina incipit biennis, ita vt valeat procreare. Proles tamen per id tempus minor, & imbecillior est. At verò (quod ex more plurimo agitur) in trimatu coeunt, & proficiunt subinde in generando, vt proles præstantior adusque annos viginti procreetur. Coeunt mares ad annos tricenos ternos, fœminæ ad quadragenos: ita vt per totam ferè vitam coitum equis seruari eueniat. Viuit enim magna ex parte mas annos circiter quinque & triginta, fœmina plus quàm quadraginta. Iam & quinque & sexaginta annos vixisse equum proditum est. Asinus tam

Quid vox maris & fœminæ differat.

Ætas animalium matura ad coitum.

Quibus signis intelligatur homi nem ad Venerem maturum.

mas, quàm fœmina menſe triceſimo coit: ſed magna ex parte nequeunt generare: verùm in bimatu, aut trimatu, & ſemiſſe. Sed iam vel anniculam ventrem geſsiſſe aſellam aiunt, ita vt quod pepererat, educari, ac perfici potuerit. Bos etiam annicula peperit, vt educari, augerique quantum genus exigeret, licuerit. Primordia generationis horum animalium ita ſe habere perpenſum eſt. Homo mas, ad annum vſque ſeptuageſimum, videlicet termino vltimo poteſt generare: fœmina vſque ad quinquageſimum, verùm id raró. Paucis enim proles in eo ætatis tempore procreata eſt. Sed magna ex parte maribus quintus & ſexageſimus annus finis progenerandi eſt: fœminis, quintus & quadrageſimus. Oues parere vſque ad annum octauum poſſunt: & ſi bene curentur, vel in vndecimum facultas pariendi protrahitur. Et quidem fieri poteſt, vt etiam per totam ferè vitam coeant tam mares, quàm fœminæ. Hirci pingues minùs fœcundi ſunt: quorum argumento vites, quoties per nimiam alimenti copiam luxuriantes fructum non ferunt, hircescere ruſtici dicunt. Verùm cura extenuandi adhibita, efficitur vt coeant, atque procreent. Arietes primùm vetuſtiores fœminas ineunt: nouellas enim minus perſequuntur. Pariunt, vt dixi, iuniores pauciora, quàm vetuſtiores. Apro ad triennium probitas coeundi edurat. Vetuſtioribus proles deterior gignitur. Nullus enim præterea profectus ei accedit, nulla virium recreatio. Solet inire pabulo ſatiatus, & cùm alteram non ſubegerit, vel initus breuior agitur, & fœtus corpore minore creatur. Pauciſsima ſus edit prima partione, viget ſecunda, nec ſeneſcens copia fœtus deficitur, quanquàm lentius coit. Vbi verò quintumdecimum annum nacta eſt, non præterea generat, ſed efferatur. Si pinguet, ocyus & iuuenis, & ſeneſcens mouetur ad coitum. Si grauida admodum pingueſcat, efficitur vt fœta minus habeat lactis. Proles, quod ad ætatem attinet optima eſt, cùm vigent parentes. Quod ad tempora, præſtantior quæ hyemis initio gignitur: deterrima, quæ æſtate: quippe quæ parua, exilis, & perhumida ſit. Mas ſi pinguet, inire omnibus anni temporibus poteſt, nec ſolùm interdiu, ſed etiam noctu, aut certè matutino potiſsimum tempore. Seneſcens autem minus ſubinde agit, vt dictum eſt. Sæpe qui vel per ætatem, vel per infirmitatem ſuæ naturæ nequeant expeditè coire, quum fœmina impotens ſuſtinendi maris feſſa clunes demittat, cubantes vnà cum fœmina coeunt. Concipit præcipuè ſus, cùm præ libidine geſtiente pruriens auriculas flaccidas demittit: aliter ſemen à vulua reſpuitur, relapſúmque euaneſcit. Canes non per totam coeunt vitam, ſed vſque ad quendam ætatis vigorem: ad annos enim duodecim magna ex parte & coeunt, & implentur. Verùm iam aliquibus, tum fœminis, tum maribus, vel annum octauum & decimum, atque etiam vigeſimum natis, facultas non defuit prolifici coitus. Nam iis quoque ſenectus vim generandi, pariendíque vt & cæteris, tollit. Camelus ab auerſo vrinam reddit, ſed coit quemadmodum dictum iam eſt. Tempus coeundi in terra Arabia, menſe Septembri: fert ventrem menſes duodecim: parit ſingulos: viuiparum nanque eſt. Incipit & mas & fœmina coire in trimatu. Fœmina poſt partum vno interpoſito anno coit. Elephantus fœmina incipit coire anno aut duodecimo, cùm celerrimè: aut quintodecimo, cùm lentiſsimé. Mas quinque, aut ſex annos natus, ſuperuenit ineunte Vere: coitum triennio interpoſito repetit. Quam grauidam reddidit, eandem præterea tangere nunquàm patitur. Vterum biennio gerit: parit ſingulos: viuiparum nanque eſt. Fœtum magnitudine bimeſtris, aut trimeſtris vituli edit. Coitum animalium, quæ non niſi coeundo progenerent, ad hunc modum habere ſe, intelligimus.

Quãdiu homo poſsit procreare.

Porcorum fœtura.

Quandiucanes sint habiles ad gignendum.

De iis, quæ ſilicea integuntur teſta, quæ coitus omnino expertes ſunt.

Cap. XV.

MOx de generatione eorum, quæ vel coeant, vel non coeant, commentabimur: & primum de iis, quæ ſiliceo tegmine operiuntur: hoc enim vnum ferè genus totum expers coitus eſt. Purpuræ verno tempore eundem in locum ſeſe colligentes condunt, quam fauaginem nominant, quæ velut fauus eſt apum: verùm non ita elegans: ſed quaſi è putaminibus cicerum alborum, multa inter ſe compoſita, ſtruem vnam ſua cohæſione coagmentarint. Nullum iis patet foramen: neque ex iis purpuræ enaſcuntur, ſed cùm purpuræ, tum etiam reliqua teſtis incluſa, è limo ferè, & materia putreſcente oriuntur. Illa verò coagmentatio fauo ſimilis, tanquam purgamentum, tam iis, quàm buccinis euenit: nam buccinis quoque fauificare in more eſt. Itaque ne ea quidem, quæ ex teſtaceis fauos ſaliuant, alio modo, quàm cætera teſtis incluſa generantur. Verùm melius, atque vberius quoties præſunt, quæ eiuſdem ſunt generis. Emittunt enim, cùm ſuos ordiuntur fauos, mucorem quendam, ex quo putamineæ cellulæ illæ conſiſtunt. Hæc ergo rupta, diffuſáque omnia humorem, quem continebant, in terram dimittunt: mox eo, quo effuderint loco, gignuntur purpurulæ, exordio admodum exiguo conſiſtentes, quas ſibi annexas gerunt, quæ grandes capiuntur. Nonnullæ etiam forma nondum diſtincta cernuntur, ſi fortè priùs, quàm pepererint, capiantur. Fœtus interdum per crates, & tegetes, nõ † qualiber elidunt, ſed congregatæ eôdem, vt facere in mari ſolent. Itaque per anguſtiam, veluti vuæ ſpecie fœtus conformatur. Genera purpurarum plura, & nonnullæ magnitudine augentur inſigni, vt quæ ad Sigæum, & Lectum Idæ promontoria gignuntur. Aliæ paruæ, vt quas Euripus fert, & Caria. Pelagiæ magnæ, ſcabræq; ſunt, quarum flos magna ex parte niger: ſed nonnullis rubidus puſillum. Nonnullas ex magnis, vel ad pretium minẽ euadere nouimus. Paruæ ad litora, & oras reperiũtur flore rubro. Partes item Aqui-

Purpurarum generatio.

† ὅπερ ἔτυχεν.

Universidad de Deusto
Biblioteca

loniæ nigras, Austrinæ rubras magna ex parte ferunt. Capiuntur tempore verno, cum fauos extruunt. Caniculæ tempore nullæ ferè capiuntur: non enim tantisper pascuntur, sed se abscondũt, & latent. Florem suum inter papauer dictũ, & collum continent, textu spisiore, aspectu veluti mẽbranæ candicantis, quam detrahunt. Tingit hæc pressa, & inficit manum. Pertinet eadem suo situ, périnde vt vena, idq; flos ille celeber putatur: reliquum contextus quasi alumen est. Cùm fauificãt purpurę, tunc deterrimum habent florem. Paruas tundunt cum testis: non enim detrahere facilè est. Maiorum florem testa ablata detrahunt: quam ob rem euenit, vt collum à papauere separetur. Flos enim positus inter hæc est, supra eam partem, quã ventrem appellant. Itaq; detracto flore diuidãtur partes istæ, necesse est. Dant operam vt viuæ frangantur: nam si prius, quàm fregeris, expirarint, florem omnem cum vita euomunt. Quapropter solent eas asseruare in nassis, dum ipsæ se colligant, atque requiescant. Veteres nassam escæ adiunctam demittere non solebant: itaque sæpe accidebat, vt purpura iam extracta decideret. At homines nostræ ætatis adiungunt nassas, ne si decidat, absoluatur. Quod tunc potissimum euenit, cùm plena est. Nam si inanis sit, difficilè se euellere potest: hæc propria eueniunt purpuris. Buccinis etiam modus idem gignendi, qui purpuris, tempúsq; idem est: operculum item oris idem tam huic vtrique generi adhæret natiuum, quàm cæteris turbinatis omnibus. Pasci quoque exerta lingua appellata sub illo operculo solent. Longior digito lingua hæc purpuris est, qua pascitur: & tum conchulas, tum etiam sui generis testam perforare potest. Tempus viuendi & purpuris, & buccinis longum: annos enim circiter sex purpuræ viuunt, & singulis annis incrementum earum patet per orbes, quibus totidem quot annos habent, testa intorta cuniculatim in crepidinem desinit. Mituli etiam fauificare soliti sunt. Ostreis quà cœnum, ibi origo consistit. Conchæ, chamæ, vngues, pectines, locis arenosis sui ortus initia capiunt. Pinnæ erectæ locis arenosis, cœnosisque, ex byssо, id est, villo siue lana illa pinnali proueniunt: quæ custodem intra se continent, aut squillam paruam, aut cancellum: quo quidem custode priuatæ pereunt breui tempore. Testacea denique omnia sponte naturæ in limo diuersa, pro differentia limi oriuntur: nam in cœnoso ostreæ, in arenoso conchæ, & reliqua, quæ modò enumerauí. Rimis cauernísque saxorum vertibula generantur, & glandes, & quæ per summa adhærent, vt patellæ, vt natices. Omnia id genus, celeri incremento augentur: sed præcipuè purpuræ, atque pectines, quippe quæ anno perfici possint. Cancri colore albido, corpore admodum parui, in nonnullis testa operti generis nascuntur, & plurimi quidem in mitulis foliatis: mox in pinnis, quos pinnotheras vocant. Quinetiam in pectunculis, atque ostreis. Verùm ij nullum conspicuum capiunt incrementum. Piscatores cancros eiusmodi nasci confirmant, vnà cum illis, quorum testam inhabitant. Latent aliquandiu in arena pectines, sicut etiam purpuræ. Nascitur ergo concharum genus quemadmodum expositum est, sed locis variis: nam alia vadis, alia gurgite, alia duris locis, atque asperis, alia arenosis: & alia sedem mutant, alia stabiliter degunt. Pinnæ, ex iis, quæ sedem nunquam mutare solent, radice innituntur. Vngues, & conchæ nulla innitentes radice permanent: euulsæ viuere prætereà nequeunt pinnæ. Quæ stella vocatur, adeò natura calida est, vt omnia contacta protinus decoquat. Detrimento etiam summo echinis Euripi, Pyrrheni eandem esse confirmant. Forma eius stellis, quæ pinguntur, similis est. Quinetiam qui pulmones appellantur, sponte proueniunt. Concha, quæ pictoribus vsui est, crassitudine plurimum excedit, & florem illum non intra testam, sed foris habet. Comperiri id genus locis Cariæ potissimum nouimus. Cancellus ille concharum hospes, principiò ex terra, limóque consistit, mox conchulas ingreditur vacuas: vbi cùm excreuerit, transit in concham ampliorem, videlicet aut naticis, aut turbinis, aut alicuius similis. Sæpe etiam parua buccina subit, ingressúsque ampliorem illam gerit pari modo, & viuit in domicilio capaciore, rursúsque excrescens aliam petit ampliorem.

Testacea diuersa, pro varietate limi, in quo gignuntur.

De vrticis, & spongiarum genere, quóve modo gignantur.

Cap. XVI.

Modus idem gignendi iis etiam est, quæ nulla testa integuntur, vt vrticis, & spongiis, qui testa inclusis: per rimas enim, & cauernas, & fauces saxorum oriuntur. Genus duplex vrticæ est: aliæ enim sinuosis adhærent, quæ nunquàm à saxis absoluuntur: aliæ plana, & litora amant, quę suis abiunctę sedibus vagantur. Patellę quoque absolui solent, alióque transire. Nasci etiam in cubilibus spongiarum nouimus bestiolam aranei similem, nomen pinnothera mutuantem. Degit hæc intra spongiarum cubile, & aperiendo, claudendóque pisciculos capit. Aperit antè, quàm ingrediantur: claudit, & contrahit, cùm ingressi sunt. Genus spongiarum triplex statuitur: nam aliæ rarę, aliæ spissæ, aliæ, quas nominant achilleas. Tenuissimum genus id tertium, & spississimum, & validissimum est, quod galeis, ocreísque inseritur: eóque minùs ciere crepitum posse notatum est. Genus hoc inuentu perquàm rarum est. Quæ autem in genere illo spisso præduræ sunt, atque asperæ, nomine hirci nuncupantur: quę quidem omnes aut ad saxa nascuntur, aut iuxta litus, lutóque aluntur. Cuius rei argumentum est, quòd captæ, limo refertæ omnes cernuntur. Quod certè indicat, cæteris quoque adhærentibus, cibum per ipsum annexum hauriri. Imbecilliores propterea sunt spissæ, quàm raræ, quia minus alto radicis hæsu innituntur. Sensum etiam spongiis esse aiunt, argumento, quòd ad euulsoris accessum contrahuntur, ita vt euelli difficile sit. Quod idem etiam faciunt, quoties flatus, tempestásq; vrget, ne sua de sede pellantur. Sed sunt qui

Spongiarum varietas & natura.

qui de hoc dubitent, vt qui Toronam incolunt. Narrant tamen proculdubio bestiolas quasdam velut tineas, lumbricósve, & eiusmodi alias consistere intra spongias, atque ali: quas & euulsis spongiis pisculi saxatiles deuorent, qui vel radices absumunt totas, quæ inhærentes saxis remanserint. Si euenerit fortè vt spongia abrumpatur, residuo item renascitur, & completur. Magnitudine amplissima solutæ illæ, & raræ spongiæ augentur plurimæ, quæ circa Lyciam sunt. Sed molliſsimæ, quæ spissæ: nam achilleæ torosiores iis constant. Omnino quæ altis, tranquillísque insunt gurgitibus, mollissimæ sunt: flatus enim, ac tempestates, spongias quoque, vt cætera altilia, reddunt duriores, & incrementum impediunt. Quamobrem spongiæ Hellesponti spissæ, ac duræ sunt, & omnino, quas mare vltra Maleam promontorium, citráque fert, differunt inter se mollitie, duritatéque. Nec calorem immodicum spongiæ patiuntur: fit enim eo, vt more pullulantium putrescant. Quocirca optimæ iuxta oras comperiuntur spõgiæ, si gurgite alto demersæ sunt: commodè enim temperantur propter altitudinem gurgitis. Color illotis, viuísque nigricans est. Adhærent nec parte, nec toto: intersunt enim fistulæ quędam inanes: sed pluribus passim particulis hæsitant, & quasi membrana extenta subesse radicibus earum videtur: supernè autem cæteri meatus concreti propémodum latent. At verò quaterni, aut quini patent, per quos pasci existimantur. Genus item aliud est, quod nomen aplysias inde accepit, quia nunquam lauetur, quasi illotariam voces. Habet hoc ampliores illos meatus, sed reliquo toto corpore densum est: nihilò tamen densius, quàm quæ antè enumerauimus genera, quanquàm lentius, & ex toto pulmoni similius cernitur. Sensum id genus habere, diúque viuere inter omnes præcipuè conuenit. Cognosci præcæteris spongiis eo facilè potest documento, quòd cùm illæ albicent limo subsidente, id semper nigrorem ostendit. Quod ad spongias, & testatorum generationem pertinet, res ita se habet.

De locustis, & earum partus tempore, déque cæteris crusta opertis.

Cap. XVII.

Locustarum oua & pisciũ, quo loco deponantur, & accrescant.

Locustæ inter crustata, quæ per coitum concepérunt, oua gerunt vtero tribus mensibus his, Maio, Iunio, Iulio: tum déinde sub aluo in rugas deponunt, qua oua more vermium augentur. Quod idem de mollibus etiam, ac de piscibus ouiparis intelligitur: ouum enim omnium ita accrescit. Fit igitur locustarum ouum arenidum in partes quo diductum: singulis enim operimentis, quæ de latere extant, singula quædam cartilaginea iunguntur, quibus oua adhærent: totúmque quasi species vuæ consistit: vnumquodque enim illorũ cartilagineorum in plura scinditur: quæ si discreueris, patẽt, sin aspicis, tantùm compositum quiddam apparet. Fiunt maxima, non quæ iuxta meatum, sed quæ media sita sunt: minimáque nouissima continentur. Magnitudo minimis, quanta grannis ficuum est. Nec meatum ipsum vlla contingunt, sed per medium hærent: vtraque enim ex parte, caudam dico, & aluum, bino maximè distinguitur interuallo: sic enim operimenta quoque disposita sunt. Sed quoniam latera ipsa complecti satis non possint, addito extremo cuncta teguntur, idque velut operculum obturat. Videtur prorsus locusta cartilaginosis illis particulis mandare oua, cùm enititur, caudam adducens, & protinus comprimens, inflecténtsque sese parere. Cartilagineæ verò illæ appendices per id tempus augentur, atque ouorum capaces redduntur. Partus enim in iis recipitur, vt sepiarum in sarmentis, & qualibet colluuione collocatur. Locustæ ad hunc pariunt modum: mox vbi ea sui corporis parte intra diem maximè vigesimum oua concoxerint, abigunt vniuersa, conglomerataque ita in idem, vt & foris congesta appareant. Tum ex eo locustæ proueniunt intra diem maximè decimumquintum: & sæpe minores, quàm vt digiti magnitudinem expleant, capiuntur. Excludunt igitur oua ante arcturum: abigunt iam concocta, atque absoluunt ab arcturo. Squillæ gibbæ vterum menses circiter quatuor ferunt. Locustæ asperis, saxosísque locis proueniunt: gammari leuioribus, ac terrenis. Neutrum genus limosa amat: vnde fit, vt gammari apud Hellespõtum, & circa Thasum gignantur: locustæ circa Sigæum, & Athon. Coniectantur loca aspera, limosáve piscatores oris litoralibus, atque aliis id genus indiciis, quoties capturam in alto libet exercere. Litora potiùs vernis, hyberníque temporibus expetunt. Conferunt se in altum, æstate videlicet, cùm aliàs calorem, aliàs frigus persequuntur. Iis etiam, quas nomine vrsæ arctos appellant, idé pariendi tempus Natura statuit, quod locustis: quocirca per hyemem & vere priùs, quàm oua excludant, cibo laudantur: cùm excluserint, deterrimæ fiunt. Crusta sua & locustæ, & cancri, tam nuper nati, quàm pòst, exuuntur per ver, quemadmodum angues membrana vernationis, quam senectutem appellant. Locustis omnibus vita diuturnior data est.

De polypo, sepia, lolligine, cæterísque mollibus ouiparis, déque eorum fœtura, & partu.

Cap. XVIII.

Quale ouũ, & quo loco edar polypus

Mollia copulatione, ac venereo coitu, ouum concipiunt candidum, quod in dies aredinum, quare illud crustati generis, euadit. Edit polypus suum ouum, vel in cubilibus, vel in figulino, vel in quo alio cauo, simile labruscæ florentis racemulis, aut fructui arboris populi albæ, vt iam dictum est. Pendent vtique per cubile oua tanta fœcunditate, vt collectis vas impleatur longè amplius, quàm caput sit, quo continebantur. Polyporum itaque ouis diebus post quinquaginta maximè ruptis, polypuli modo araneorum perquàm multi exserpunt, quorum natura sigillatim nondũ conspicua est, quanquàm forma satis tota apparet: sed ob exiguitatem, imbecillitatémque copia interit. Iam nonnulli adeò spectantur exigui, vt

Universidad de Deusto
Biblioteca

nulla partium constent distinctione, quamuis ad tactum moueantur. Oua, quæ sepiæ edunt, magnitudinem myrtorum capiunt, & nigrescunt. Emisso enim attramento parentis infunduntur, atque ita inficiuntur. Cohærent inter se ad speciem racemi cuncta vni obducta cuidam nexui: nec facilè detrahi alterum ab altero potest. Mas enim humorem quendam mucoris mittit, cuius lentore tenaciter oua sibi cohærescunt, ac crescunt. Etiam hæc & cùm primùm edita candida sint, atque exigua, mox attramento perfusa, nigra, maioráque redduntur. Cúmque sepiola iam intus constiterit, videlicet tota ex candido oui interno concrescens, tum rupta oui membranula proles exit: primùm pars illa interior candida, veluti grando consistit, cùm fœmina suum attramentum aspersérit. Nascitur enim sepiola ex eo ipso candicante corpusculo versa in caput, modo auium ventre annexo. Sed qualisnam sit in his annexus vmbilici, nondum exploratum habemus. Constat tamen candidum illud subinde diminui, dum sepiola augetur: & ad postremum, vt luteum auibus, sic candidum his aboleri. Primùm oculi grandes in his quoque, périnde vt in cæteris apparent. Sit a ouum, b c oculi, d sepiola ipsa, e hoc ipsum. Ferunt vterum sepiæ verno tempore. Pariunt intra diem decimumquintum. Mox oua edita crassitudinem acinorum vuæ minorũ, intra diem item decimumquintum capiunt, quibus obruptis sepiolæ excluduntur. Quæ, si quis priùs, prole iam perfecta obsciderit oui membranam, stercusculum mittunt, suúmque prę metu colorem immutant ex candicante in rubriusculum. Sed cùm genus omne crustatum sibi iuncta contineat oua, itaque foueat, polypus, & sepia, & reliqua generis eiusdem, oua, quæ pepererint, absoluta fouent, & præcipuè sepia: quippe cuius fœnumero alueus iuxta terram, dum hoc facit, appareat. Polypus fœmina modò incubat ouis, modò in ore sui cubilis assidens, brachium super ouis exporrectum tenet. Sepia parit iuxta terram inter algas, & arundines, & si quod aggestum tale iniectum sit, vt sarmenta, aut lapides, aut quælibet alia materiei congeries. Et quidem piscatores de industria fasces sarmentorum disponunt. Hęc perlibenter in eis loculamentis parit prolixam illam, continentémque seriem ouorum, qualis cirri muliebris species est. Enititur, aluum per interualla reprimens, inspergitque attramentum, interposita quiete: vtpote cùm non nisi cum labore emittat. Lolligines in alto pariunt: consertum iis quoque ouum, quale sepiis est. Viuendi spatium tam sepiæ, quàm lolligini breue: nam exceptis paucis bimatum non complent. Polypis etiam tantundem temporis ad viuendum datum est. Prodeunt è singulis sepiarum ouis sepiolæ singulæ: quod idem in genere etiam lolliginum fit. Inter lolliginem marem, & fœminam hoc interest, quod fœmina intestina continet duo, veluti mammas: quæ si aluo dissecta inspectes, facilè videris. Mas omnino iis caret. Sepia tum hoc idem discrimen habet, tum verò quòd mas varius plus, quàm fœmina est, vt exposui,

Sepiæ oua.

Vbi sepia pariat.

De ijs insectorum generibus, quæ aut ex erucis, aut ex vermibus, aut ex fimo gignuntur.

Cap. xix.

INsecti generis mares fœminis esse minores, ac superuentu coire, vixque absolui, dictum iam est. Breui à coitu pariunt, maxima sui parte, quę solent coire. Vermem autem omnia faciunt, excepto genere quodam papilionum, quod durum quiddam simile cartamo, id est, cnici semini producit, sed intus fluidum. Vermibus verò ipsis non parte aliqua, sicut in ouis animal creatur, sed totus vermis accrescit, & particulatim discretus formatur in speciem destinati animalis. Procreatur porrò insecta, aut ex animalibus generis eiusdem, vt phalangia, & aranei. Ex phalangiis, & araneis, vt bruci, locustæ, cicadæ. Aut non ex animalibus, sed sponte: alia ex rore, qui frondibus insudat, videlicet verno tempore, vt natura fert. Sæpe tamen & hyberno, quoties tranquillum, australéque tempus diutiùs consistit. Item alia ex cœno, aut fimo putrescente oriuntur: alia in lignis aut stirpium, aut cæsis: alia in animalium pilis: alia in excrementis, aut iam excretis, aut adhuc intra animantem contentis, vt quæ tineę, siue lumbrici appellantur, quorum genera tria sunt, latum, teres, & quod ascarida appellatũ est, ex quo nihil procreari aliud potest. Latum autem illud solum intestino adhærens, parit simile cucumeris semini, quo indicio medici genus id lumbrici inesse intelligunt. Nascuntur papiliones ex erucis: erucæ ex virentibus foliis, maximéque ex brasica. Primùm minùs quid milio consistit in folio, mox vermiculi inde contrahuntur, & accrescunt, tum intra triduum eruculæ afformantur: quæ auctæ motu cessant, súaque forma immutantur, appellantúrque tantisper chrysalides: quasi aurelias dixeris. Duro intectæ putamine sunt, ad tactum mobiles, meatibus araneosis obductæ. Non os, non aliud ex membris, quod conspicuum sit, possident. Longo post tempore putamine obrupto euolant inde animalia pennigera, quos papiliones vocamus. Itaque primùm dum erucæ sunt, cibo aluntur, atque excrementum emittunt. At verò cùm in aurelias dictas transierint, nihil vel gustant, vel excernunt. Hæc eadem gerandi ratio cæterorum etiam est, quæ ex vermibus consistant, siue ex coitu animalium vermes, seu sine coitu prodiere. Nam & apum, & crabronũ, & vespárum vermes, quandiu recentes sunt, & aluntur, tantisper & stercus emittere videntur: at cùm formæ liniamenta receperint, sub quà facie nymphæ appellantur, iam neque cibum prætereà capiunt, neque vllum reddunt alui excrementum, sed coerciti, & contracti quiescunt, nec vllo pacto mouere se patiuntur, vsque dum species destinata perficiatur: quo facto euolat proles, rupto, quo continebatur, folliculo. Quinetiam superæ, & aciæ dictæ quibusdam eiusmodi aliis generantur erucis, quæ vndent in gressu: parte enim innitentes priore contrahunt sese, adducentes posteriorem, arcuatímque inced

Triplex lumbricorũ species.

Erucæ & papiliones vnde nascãtur.

incedunt. Verùm quæque orta, sibi colorem à sua eruca trahunt. Fit ex quodam verme grandiore, qui veluti cornua gemina protendit, suique generis est, primùm toto immutato, eruca: déinde quę bombyx appellatur: ex quo necydalus, inualidam dixerim, quæ varia formarum successio, in semestri temporis spatio completur. Ex hoc animalis genere bombycia illa mulieres nonnullæ retorquendo in filum deducunt, déinde texunt. Prima texisse in Co insula, Pamphila Platis filia dicitur. Eodem modo scarabei tauri gignuntur ex vermibus, qui in lignis aridis nascuntur. Primùm enim vermes ipsi immobiles fiunt, mox disrupto putamine id scarabei genus exit. Blattas in aluearijs gigni apertum est, quæ & ipsæ pennatæ sunt. Asilus latiusculis quibusdam bestiolis, quæ in fluuiis supernatant, enascitur: quam ob rem magna asilorum copia circa aquas, vbi id genus bestiolarum est. Erucis quibusdam corpore piloso, non grandi primùm, cicindelæ à clunium fulgore nomine indito, fiunt non volucres: quibus déinde mutatis, pennigera animalia gignuntur, quos cirros vocant. Culices muliones ex ascaridis, hoc est, tipulis generantur. Tipulæ ferè in puteis, & vbicunque aqua se colligit, terrena subsidente concretione, oriuntur. Fit vt principio fæx ipsa putrescens colorem candicantem trahat, mox nigricantem, postremò cruentum. Talis cùm fuerit minutissima quædam, & rubra specie algulæ prodeunt: quæ ad tempus hærentia suæ origini mouentur, déinde absoluuntur, itaque feruntur per aquam, tipulæ nuncupatæ: tum paucis pòst diebus erigunt se super aqua duræ, atque immobiles: mox disrupto putamine, culex emergit, ac insidet, donec vel sole, vel flatu moueatur, & volet. Commune omnium vermium est, & eorum, quę ex vermibus proueniunt, animalium, vt primordium generationis, aut à sole, aut à spiritu præstetur. Sed copiosiùs, ac celeriùs fiunt tipulæ in aquis, quarum sedimentum varium, ac promiscuum sit, quale in agro Megarico in operis solet misceri: putrescit enim hoc faciliùs, & autumno quoque vberiùs generatur: minus enim humoris esse tunc accidit. Rediuij gramine oriuntur. Scarabei virides, gallerucæ iam vocari incipientes, vermibus fimo bouis aut iumenti creatis gignũtur. Scarabei pilularij in fimo quem volunt, condunt per hyemem, paruósque vermiculos pariunt, ex quibus ipsi procreantur. Quinetiam leguminum vermiculis pennata animalia ratione simili prodeunt. Muscæ ex vermiculis fimi digesti in partes gignuntur: quam ob rem qui eo funguntur munere, contendunt reliquum fimi promiscui discernere: etiam confectum, concoctúmque esse fimum confirmant. Principium autem vermiculorum ipsorum exiguum est, quod primùm rubescit, atque ex immobili quasi hærens adhuc fibris moueri incipit: mox vermiculus immobilis redditur: qui cùm posteà motus est, rursus immobilis fit: demúmque generat muscam, quæ flatus aut Solis beneficio moueatur. Tabani ex ligno nascuntur. Orsodagnæ, quas mordellas appellem, ex vermiculis immutatis, qui in brassicæ caule creantur. Cantharidæ ex erucis fici, piri, pini, atque etiam sentis caninæ oriuntur: fiunt enim in his omnibus vermes. Petit genus id animalis fœtida, quoniam ex tali materia constitutum est. Vinarij culices ex vermiculis, qui fæce vini acescente gignuntur, originem trahunt. Quinetiam in iis, quæ putredinem nullam posse recipere existimantur, nasci animalia nouimus, vt vermes in niue vetustiore, qui hirti sunt pilis, & rubidi, quoniam & ipsa nix vetustate rubescit. Sed in niue mediæ terræ candidi & grandiores inueniuntur. Torpent omnes, ac difficulter mouentur. In Cypro insula, ærariis fornacibus, vbi chalcites lapis ingestus compluribus diebus cremátur, bestiolæ in medio igne nascuntur pennatæ, paulò muscis grandibus maiores, quæ per ignem saliant, atque ambulent. Emoritur & hoc genus, & illud niuis alumnum, cùm alterum ab igne, alterum à niue dimotum est. Nonnulla corpora esse animalium, quæ igne non absumantur, salamandra claro documento est: quæ, vt aiunt, ignem, inambulans per eum, extinguit. Hypanis fluuius apud Cimmerium Bosphorum sub solsti tio defert veluti folliculos acinis maiores, quibus quadrupedes volucres erumpunt: quod genus animalis in postmeridianum vsque diei tempus viuit, & volat: mox descendente Sole macrescit, & languet: déinde occidente emoritur, vita non vltra vnum diem peracta: vnde ephemerum, id est diarium appellatum est. Quæ ex erucis, aut vermibus gignuntur aranea inuoluta, magna ex parte principiò exeunt hæc ita.

Cantharidarum ortus.

In niue vermes nasci.

Bestiolas in igne oriri & viuere.

Hermol. red dit blattas in brassicis.

Typulæ.

Gallerucæ.

Muscarum generatio.

De Vespárum generatione, & eius tempore: quando etiam insectorum genera quàm plurima pereant.

Cap. xx.

VEspæ autem ichneumones nuncupatæ, quæ minores quàm cæteræ sunt, phalangia perimunt, occisáq; ferunt in parietinas, aut aliquid tale foramine peruium: déinde illiniunt luto, atque ex iis incubando suum procreant genus. Nonnulla ex iis, quorum pennis crusta superuenit, & ex minutis, quæ nomine carent, nidos sibi è luto paruos, aut ad sepulcra, aut ad parietinas configunt, atq; in iis, vermiculos pariunt. Tempus generationis à principio ad finem, maximę ferè parti septenariis ternis describitur, aut quaternis. Culicum & vermiformis generis parti plurimæ ter septeni attributi sunt. Ouiparis quater septeni magna ex parte: septem ex iis ab initu, concretio & consummatio oui vendicat sibi: reliquis tribus septenis incubant: atque excludunt, ea scilicet, quæ suo procreant fœtu: vt araneus, aut aliquid generis eiusdem. Mutationes verò, & transitus in figuras alias, trinis aut quadrinis diebus, parti maximæ peraguntur: sicut in morbis quoque dies decretorius cuenit. Talis insectorum generatio est. Pereunt striatis, contortísque membris, vt senectute genus maiorum animalium moritur. Quæ pennata ex iis sunt, pennis etiam conuulsis autumno ferè moriuntur. Tabani quidem vel aqua intercute oculorum cæci intereunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

De coitu, & generatione apum, variæ opiniones.

Cap. XXI.

DE generatione apum varia sententia est. Alij enim eas parere, & coire negant, sed deportare fœturam existimant. Nec vnde portent, constat inter omnes: sed alij ex flore cerinthi, alij ex flore arundinis, alij ex flore oleæ aiunt: argumentúmque afferunt, quòd cùm oliuarum prouentus fit largior, tunc plura examina prodeant. Sunt qui fucorum quidem fœturam comportari ab aliquo ex iis, quæ modò dixi, arbitrentur: sed apum Apum duces. generi ortum præstari à ducibus. Quorum duo sunt genera, alterum fuluum, quod præstantius est: alterum nigrum, magísque varium. Magnitudo iis duplo, quàm cæteris frugi apibus, auctior est. Pars à præcincto inferior proportione sesquialtera adeò longitudinis habetur. Vocantur à nonnullis matres, vtpote originis authores. Argumento referunt, quòd fucorum fœtus editur etiam sine duce, apum nunquàm. Aliqui per coitum agi opinantur, maréque esse fucos, fœminas verò apes esse contendunt. Cæteræ in concauis, imísque fauorum proueniunt. Duces subter ad fauum pendentes oriuntur seperatim sex, aut septem, contrà quàm cæteræ turmæ fœturæ, adhærentes. Aculeum apes possident, fuci eo carent. Reges, ducésque habent, sed non vruntur: quocirca eos carere aculeo nonnulli existimant.

De apum generibus, & earum ducibus, & ætate, déque fauorum confectione, & Schadonibus, id est, apum sobole.

Cap. XXII.

GEnera apum plura: optimum, quæ breues, variæ, & in rotunditatem compactiles sunt. Secundum, quæ longæ, & vespis similes. Tertium, qui fur nuncupatur: grandis hic, & aluo est ampliore. Quartum, fucus præcipua magnitudine, sed nullo armatus aculeo, & ignauus: quam ob rem alueis aliquid intexunt, quo apes subire possint: fuci autem vt grandiores nequeant. Ducum duo sunt genera, vt dictum iam est. Nec vnus in quoque examine dux tantummodo est, sed plures: peritque ipsum examen, si duces vel non satis habeantur (quod non tam principis desiderio, quàm ortus, vt aiunt, ad quem illi necessarij sunt, incidit) vel Apum interitus causa. plures quàm satis: distrahunt enim examen. Prouenit fœtus apum parciùs vere serotino, squallore, rubigine. Augent porrò mella siccitates, sobolem imbres. Vnde fit, vt simul oliuæ, & examinum copia sit. Fauos primum conficiunt, mox collocant fœtum ore emittentes suo, vt iis placet, qui censent aliunde prolis primordia conuehi. Déinde cibi causa mellificant, tam æstate, quàm autumno, sed melius mel autumnale est. Constituunt fauos è floribus, ceram ex lacryma arborum fingunt, mella ex rore aëris, syderum exortu potissimùm, & arcus cælestis incubitu contrahunt. Omnino ante Vergiliarum exortum mel non fit. Fauos itaque, vt dictum est, floribus faciunt: mel autem non ipsas facere apes, sed rorem candentem deferre, argumento est, quòd vno aut altero die cellas melle repletas inueniunt apiarij. Item autumno mel, posteaquàm detractum est, non reparatur, cùm tamen illo etiam tempore flores proueniant. Sublato itaque melle, & cibo aut nullo extante, aut exiguo, repeterent certè apes munus mellis conficiendi, si ex floribus possent accipere. Crassescit autem mel concoctum iam tempore: initiò enim vt aqua dilutum est, & primis diebus sine crasitudine cernitur. Quod si exemptum eo tempore sit, crasitudine caret: tum vicesimo maximè die spissatur. Indicium perfectionis in sapore potissimùm est: dulcius enim, quod crasius. Colligunt apes ex omnibus, quæ florem caliculatum ferunt, atque etiam ex cæteris, in quibus dulcedo est: & lingua susceptum genus id saporis deportant, sine vllo fructuum detrimento. Vindemiantur initiò caprifici aluei: tunc enim mellationis terminus est. Schadones autem (sobolem dico) optimæ fiunt, cùm mellificatur. Aggerunt suis cruribus ceram, atque erithacam. Mel ore euomunt in cellas. Fœtu posito incubant auium more. Exclusus inde vermiculus, dum paruus est, iacet in fauo obliquus: pôst déinde sua ipse facultate se erigit, cibúmque capit: & fauo ita adhæret, vt retineri videatur. Fœtus apum, & fucorum candidus est: ex quo vermiculi fiunt, qui in apes, fucósque transeant. Primordium regum colore cernitur fuluo, corpulentia mellis crassioris, magnitudine illico proxima suæ futuræ soboli. Nec primùm ex eo vermiculus gignitur, sed statim apis, vt aiunt. Qua autem parte fœtus constitutus sit, mel ibi è regione conficitur. Schadones, si fœtus oppressus intercipiatur, truncatæ sine pennis & cruribus prodeunt. Sed si liberè ad finem generationis venerunt, rupta, qua cinguntur, membrana, euolant. Stercus quandiu sit vermis, emittit: postmodum non, nisi perfectè (vt modò dixi) prodierint. Si quis capita iis demat priusquàm pennas habeant, pro pabulo nimirum apibus sunt. Et si fucum ademptis pennis in alueum reiicias, ipsæ reliquorum pennas erodunt. Vita apum anni sex. Nonnullæ etiam septem possunt complere. Quòd si examen nouem, aut decem annos durauerit, prosperè actum esse existimatur. Genus quoddam apum in Ponto est candidum valde, quod bis mense mellificet. Apud Themiscyram circa Thermodontem amnem, apes tam in terra, quàm in alueis faciunt fauos, qui parum admodum ceræ contineant, & mel crasius reddant. Fauus ipse leuis atque æquabilis est, quem non semper, sed hybernis temporibus tantùm construunt. Copia enim in eo tractu est hederæ, quæ hyeme floreat, vnde apes mel capiant. Ad Amisum vrbem conuehitur à locis superioribus mel candidum, crassúmque maiorem in modum, quod apes faciunt arboribus sine fauo, quale etiam fieri in Ponto cognitum est. Sunt etiam apes, quæ fauos sub terra triplici ordine faciant: in quibus mel est, vermis nullus. Sed nec faui omnes eiusmodi sunt, nec apes ita omnes confingunt.

Quo tempore castranda alueria.

Erithacam, quæ & sanda raca appellatur, & à Dioscoride ceranthemos, ex arborum succo gũmi modo genita, & verno rore, vnde vernigini vulgò nomen.

Quandiu apum examẽ duret.

Cãdidæ apes in Ponto.

De

De fœtura Crabronum, & Vesparum.

Cap. XXIII.

RAbrones, & vespæ, si duce amisso aberrauerint, fauos suæ proli constituunt, in sublimi & foraminibus: Crabrones in sublimi, vespæ in foraminibus. Sed si habeant ducem, sub terra nidificant. Cellis sexangulis fauos extruunt omnes, vt apes: sed ex materia corticea quadam, & araneosa. Longè tamen lautior fauus crabronum, quàm vesparum est. Fœturam modo apum instillant ad latus cellarum faui, & parietibus admouent. Verùm non in omnibus cellis inest æqualis fœtus, sed aliis iam grandiusculus, vt vel queat volare: aliis in nympha est, aliis adhuc in vermiculo. Excrementum vermiculis tantùm, vt & in apum genere est. Manet fœtus immobilis, cùm in nympha est, & membrana velatur. Paululum mel lis quantum gutta, in cellis crabronum è regione proli paratur. Schadones huius generis nonvere, sed autumno fiunt, & crescunt maximè plenilunio. Hæret & fœtus, & vermiculus non in imò cellæ, sed lateri.

De partu nonnullorum ex genere Bombycum.

Cap. XXIIII.

NOnnulla ex bombycum genere, nidos in acutum exeuntes è luto quasi illitos, vitri specie affigunt lapidi, aut alicui tali, tam crassos, durósque, vt spiculo perforari vix possint. Pariunt in iis, & vermiculos producunt candidos, membrana obuolutos nigra, seorsúmq; à membrana cerã in luto faciunt, quę multò pallidior sit, quàm cera apum.

De coitu, & partu Formicarum.

Cap. XXV.

GEunt & formicæ, & vermiculum pariunt nulli annexum: qui accrescens ex minutulo, & rotundo longiusculus fit, formámque accipit debitam. Ortus eorum verno tempore agitur.

De partu terrestrium Scorpionum.

Cap. XXVI.

Scorpiones à sua prole interimuntur. VIn & scorpiones terrestres vermiculos ouorum specie pariunt complures, & incubant. Mox vt prolem perfeceruñt, pelluntur ab ea ipsa, sicut & araneis accidit, & interimuntur à suis liberis magno numero: sæpius enim vndenos pariunt.

De generibus Araneorum, & eorum partu.

Cap. XXVII.

ARanei verò coeunt modo, quo dictũ est. Pariunt vermiculos, qui non ex parte, sed toti in aranei formam immutantur: nam & rotundi iam inde à primo ortu proueniunt. Cùm pepererint, incubant, & triduo peragunt. Pariunt omnes in tela, alij in subtili & breui, alij in crasiore, & alij omnino in sinu orbiculato: alij ita, vt aliquatenus tela obducta proles muniatur. Proles autem ipsa non vniuersa producitur: vt tamen quisque exiuit, protinus salit, filúmque mittit. Humor similis in vermiculis infrictu percipitur, atque in araneis ipsis recèns natis, hoc est crassus, & candidus. Pratenses aranei in tela pariunt, cuius dimidium applicatum ipsis matribus est, reliquum foris recipit partum: & incubant eadem in tela, atque viuificant. Phalangij in rete, quod crasum confecerint, pariunt, atque incubant. Cæteris lautioribus illis partus minoris numeri est: at verò phalangiis admodum numerosus. Cúmque ipsa proles increuerit, matrem amplexa consumit, & eiicit. Sæpe etiam patrem si ceperint: adiuuat enim fœminam in cubitu. Pariuntur interdum & trecenti eodem vtero. Consummantur aranei, & iusta sibi recipiunt incrementa diebus quater septenis, à paruo sui ortus initio ad finem.

De coitu, & partu Locustarum, earúmque ætate.

Cap. XXVIII.

LOcustæ eodem coeunt modo, quo cętera insecta, scilicet minore superueniente maius. Sunt enim in eo genere mares minores, quàm fœminæ. Pariunt in terra fixo cauliculo, quo mares vacant: ac vniuersæ, & loco eodem fœtum deponunt, ita vt quasi fauus esse videatur. Hinc vermiculi speciem oui gerentes oriuntur, qui terra quadam prætenui, tanquam membranula ambiuntur: qua disiecta emergunt locustæ, ac euolant. Tam mollis fœtura hæc est, vt ad tactum leuissimum dilabatur, & pereat. Non summæ telluri partus committitur, sed paulò altiùs. Hic concoctione peracta exeunt ex illo terreno amiculo paruæ locustæ, & nigrantes: déinde cute obrupta, maiores statim efficiuntur. Pariunt exitu veris, & statim à partu moriuntur, vermiculis circa collum innascentibus tempore partus, qui eas strangulent. Mares quoque eodem tempore obeunt. Vere terra emergunt. Locis montanis, aut tenuibus locustæ non fiunt, sed planis, rimosísque. Pariunt enim in rimis sua oua, quæ durant hyeme: in terra ineunte æstate prouenient ex fœtu anni superioris locustæ.

De Brucis, & eorum fœtura.

Cap. XXIX.

PAri modo & quos brucos appellant, pariunt: & cùm pepererint, moriuntur. Intereunt oua eorum aquis autumnalibus, cùm nimis incesserint. At sicco autumno largior prouentus brucorum est, quoniã minùs oua intereant. Innormis enim esse videtur eorum quidem interitus: quinetiam ortus nulla certa agitur ratione.

De generibus Cicadarum, & earum coitu.

Cap. XXX.

CIcadarum duo sunt genera: aliæ enim minores, quæ primæ prodeunt, & nouissimè pereunt: aliæ maiores quę canunt, eædémq; nouissimæ prodeunt, & primæ intereunt. Sunt quæ canunt præcinctu diuidue, siue minores, siue maiores sunt. Quæ autem non canunt, indiuiduæ constant. Vocant nõnulli grandiores illas & canentes, argutas: minores, mutas. Sed canere vel in secundo hoc genere possunt paululùm, quæ præcinctæ prodierint. Nasci non possunt cicadæ, vbi arbores desunt: quocirca apud Cyrenam nullæ in campo sunt, cùm circa oppidum ipsum multæ proueniant. Oleas maximè amant, vt minùs vmbrosas.

Quæ cicadarum argutæ, quæq; mutæ.

Loca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Loca enim frigidiora asternantur: quam ob rem in opacis nemoribus esse nequeunt. Coeunt tam maiores, quàm minores, supinæ complexu mutuo: masque inserit in fœminam, sicut & cætera insecta agunt. Genitale fœmina habet rescissum, quo recipit id, quòd à mare iniicitur. Pariunt in aruis cessantibus, excauantes asperitate præacuta, quam parte habent posteriore: quomodo bruci etiam solo eiusmodi pariunt: quapropter in Cyrenensi agro copia est. Quinetiam in arundinibus, quo adminiculo vites eriguntur, nidum fœturæ excauant. Et in caulibus squillæ herbæ interdum pariunt: sed hic fœtus facilè in terram dilabitur. Proueniunt largè copia imbrium. Crescit primò in terra vermiculus: deinde fit ex eo, quæ tettigometra vocatur, parentis nomine: quo tempore gustu suauissimæ sunt, antequam cortex rumpatur. Postmodum circa solstitia noctu exeunt, statimque rupto cortice, prodeunt cicadæ ex matrice illa cicada, quam modò tettigometram dixi, nigræ protinus, & duriusculæ, & maiusculæ: atque incipiunt canere. Mares vtroque in genere canunt: fœminæ silent. Et ante coitum mares suauiores sunt: à coitu fœminæ, quippe quæ oua candida, gustu habeant grata. Excitatæ cùm subuolant, quendam reddunt humorem modo aquæ, quo rustici eas mingere, & excremento non carere, roréque ali asseuerant. Si quis digitum contrahens, ac remittens subinde appropinquet, magis expectant, quàm si illico extendat: & quidem transire in digitum alliciuntur: quod enim oculis hebetes sunt, quasi frons aliqua moueatur, digitum ita admotum conscendunt.

Quibus locis cicadæ pariant.

De coitu, & generibus Pediculorum, Culicum, Cimicum, quæve animantium genera hi infestent.

Cap. xxxi.

QVæ ex numero insectorum non carne viuunt, sed carnis viuæ humore aluntur, vt pediculi, pulices, cimices, hæc per coitum generant ea, quæ lendes vocantur: ex quibus nihil prætereà nasci potest. Illorum autem generatio talis est: Pulices minima quadam putredine gignuntur, sedémque sui ortus sordes obtinent aridas. Cimices ex humore, qui per summa corporis animalium consistit. Pediculi ex carne: quibus futuris, emergunt ceu pustulæ quædam sine pure exiguæ: quas si pungas, pediculi exeunt. Accidit morbus hic nõnullis hominibus præ nimio corporis humore. Et quidem aliquos ea fœditate obiisse proditum est, vt Alcmanem poëtam, & Pherecydem Syriũ. Quibusdam item morborum generibus copia nascitur pediculorum. Genus pediculi ferum vocatum, est durius eo, quod magna ex parte prouenit, & corpori detrahitur difficiliùs. Pueris pediculi in capillo magis, viris minùs. Omnino fœminę magis, quàm mares, pediculum sentiunt. Minùs laborant eorum capita, quibus pediculus in capillo est. Quin & ex cæteris animalibus complura pediculo infestantur: vt aues. Et phasianæ quidem intereunt, nisi se puluerent. Omnino quibus penna caule constat, iis pediculus gignitur. Nec ea, quibus pilus est, carent eodem, excepto asino, qui non pediculo tantùm, verùm etiam rediuo immunis est. Boues vtrunque id habent. Oues, & capræ rediuos habent, pediculis vacant. Suibus quoddam pediculi genus, grande, ac durum familiare est. Canibus proprium ricinus, qui ab eodem animali nomen cynoraistæ accepit. Genus autem vnumquodque pediculi ex corpore ipso sui animalis enascitur. Proueniunt largiùs pediculi mutatione aquarum, quibus lauare se solent ea, quorum natura pediculum paritur. In mari etiam pisces hoc malum infestat: verùm non in piscibus ipsis, sed limo gignitur simile multipedibus asellis, nisi quòd caudam hoc ampliusculam habeat. Genus pediculi marinum simplex, vnúmque est, vbique proueniens: sed maximè in foraminibus, & cauernis. Insecta hæc omnia sunt, & multipeda, & exanguia. Asilus thunnorum sub pinna oritur, specie scorpionis, aranei magnitudine. Maris, quòd à Cyrena in Aegyptum panditur, piscis, pediculus nomine circa delphinum est, qui omniũ pinguissimus fit pabuli copia, quæ delphini opera suppeditatur.

Pulicum ortus.

Cimices.

Pediculorũ origo.

De genere tinearum quod in lanis procreatur: déque xylophthoro, quod in lignis: necnon de ficariis culicibus, quos caprificus generat.

Cap. xxxii.

VInetiam aliæ generantur bestiolæ, vt dictum est, tum in lanis, & quibusuis laificio confectis: vt tineæ, quæ lanis puluerulentis præcipuè oriuntur: atque etiam magis si araneus vnà includatur. Si quid enim humoris inest, hic absorbens ampliat siccitatem. Nascitur & in tunicis hoc idem vermiculi genus. Tum verò in cera vetusta, vt in ligno, animal gignitur candidum, quod omnium animalium esse minimum existimatur, nomine acari. Necnon alia in chartis, aut iis proxima, quæ in veste, aut scorpioni, sed sine cauda generantur perquàm exigua. Omnibus propè dixerim, vel siccis humescentibus, vel humidis siccescentibus, creari animal potest. Nascitur & vermiculus quidam, cui nomen à corrumpendis lignis, xylophthoro, ac si ligniperdi appelles, nullo minùs absurdum: caput enim suo putamine exerit varium, pedes in postremo habet, vt alij vermes: reliquum corpus tunica araneosa integitur, suóque tegumento hærentes festucas gerit, ita vt fortè eas, casúque sibi contraxisse, dum amburet, videretur: verùm ipsæ natiuæ inhærent tunicæ: & vt limacibus testa, sic totum id vermiculo huic adhæret: nec decidit vnquam, sed euellitur, vt natiuum. Quòd si hanc eius tunicam detrahas, expirat, paríque modo, atque limax, testa detracta hebetescit. Processu vtique temporis id quoque in aureliam transit, vt eruca, atque immobile viuit. Sed quidnam ex eo animalis pe- nati oriatur, compertum non adhuc est. Ficarios culices caprificus generat suis pomis: fit primùm vermiculus, mox rupta cute euolat culex, mutatáque sede, petit ficus immaturas: quibus se insinuans, facit ne decidant. Quam ob rem agricolæ appendere ficis caprifici ficus, & iuxta eas dem caprificos serere assolent.

Acari minimum animalium.

Ficarij culices.

Quæ animantes pediculis infestentur.

De fœtu

De fœtura quadrupedum Ouiparorum.

Cap. xxxiii.

QVadrupedes autem sanguinei ouipari generis ortus verno tempore quidem agitur, sed coitus non tempore eodem. Alia enim, vere, alia æstate, alia circa autumnum coeunt, vtcunque singulis tempus sequens ad prolem commodius est. Testudo oua durioris testæ, & bicolora edit, quale ouum auium est: eáque defossa, & cooperta terra, ac pauita, & complanata incubat, crebriùs reperens: fœtúmque sequente anno excludit. Mus aquatilis, siue testudo lutaria in terra scrobe effossa dolij amplitudine parit oua, quæ deserit terra obruta, diéque tricesimo reperit, refossáq; aperit, fœtúmq; continuò ducit in aquam. Testudines etiam marinæ egressæ in terram, pariunt oua auium cortalium ouis similia: & defossa, coopertáque incubant noctibus. Ouorum numerus maximus est, nam ad centena pariunt oua. Quin & lacertæ, & crocodili tam terrestres, quã fluuiales, sua oua terræ gremio committunt. Lacertarum oua sponte in terra aperiuntur: vitam enim earum annum nõ complere, sed semestrem finire aiunt. Crocodilus fluuiatilis oua sexaginta complurimum parit, viuitque diu, maximumque animal minima hac origine euadit. Ouum enim non maius quàm anseris, & fœtus inde exclusus proportione est: attamen crescit ad quindecim cubita. Sunt qui eum tandiu augeri, quandiu viuat, confirment.

Testudinis fœtus.

Lacertæ & crocodili oua.

De Vipera, cæterarúmque serpentium fœtura.

Cap. xxxiiii.

VIpera è serpentibus vna animal edit, cùm intra se oua primùm pepererit. Ouum hoc vnius coloris, & molle, vt piscium est. Fœtus superne consistit: nec cortice continetur, sicut nec piscium quidem. Parit catulos obuolutos membranis, quæ tertia die rumpantur. Euenit interdum, vt qui in vtero adhuc sunt, abrosis membranis prorumpant: singulos, diebus singulis parit, plures quàm viginti. Cæteræ serpentes oua pariunt foris contexta ad monilis, hoc est, ornamẽti mulierũ, quod ambit collum, similitudinem. Incubant quæ pepererint in terra, & fœtũ sequente excludunt anno.

ARISTOTELIS STAGIRITAE DE HISTORIA ANIMALIVM,

LIBER SEXTVS,

Theodoro Gaza Interprete.

Aues omnes oua parere, diuersis tamen anni temporibus, neo in ouorum numero omnes conuenire.

Cap. i.

SERPENTIVM, & insectorum, atque etiam quadrupedum quà parientium generationes fieri ad hũc modum animaduertimus. Aues autem oua pariunt omnes: sed tempus coeundi, pariendíve, non idem omnibus est: quippe cùm aliæ coeant & pariant omni ferè tempore, vt gallinæ, vt columbæ. Gallina enim toto anno, præterquàm duobus mensibus brumalibus, parit. Magna etiam generosarum nonnullis fœcunditas, quando vel sexaginta edunt ante incubitum: quanquàm ipsæ minùs fœcundæ, quàm ignobiles sunt. Item hadrianæ paruo quidem sunt corpore, sed quotidie pariunt: fœciunt tamen, & pullos sæpe interimunt. Colore his varius. Nonnullæ etiam è cortalibus bis die pariunt. Iam aliquæ in tantum copiæ prouenerunt, vt effœtæ breui morerentur. Sed gallinæ, vt dictum est, perpetuò pariunt. Columbæ autem, palumbes, turtur, vinago, bina pariunt. Sed columba vel deciès anno: aliæ semel anno, & parciùs generant. Agitur maximo auium numero partus verno tempore. Sed aliis aliæ fœcundius pariunt. Quod bifariàm fit: aut enim quia crebriùs, vt columbæ: aut quia numerosius, vt gallinæ. Omnes quibus vngues aduncì, parciùs generant, excepto tinunculo, qui plurima in aduncò genere parit: iam enim quatuor eius reperti sunt pulli. Sed plures etiam posse procreari apertum est. Pariunt cæteræ in nidis: quæ autem minùs volant, vt perdices, vt coturnices, non nidis, sed condenso frutice prolem muniunt. Sic & alauda, & tetrix. Sed hæ suum nidum patère auræ cupiunt. Quem verò Bœoti meropen vocant, hic vnus subiens terræ ca

Gallinarum fœcunditas.

Quàm variè nidificent aues.

Universidad de Buenos Aires Biblioteca

ræ cauernas, facit cunabula. Turdi nidos ex luto, vt hirundines, faciunt in excelsis arboribus, ita déinceps continuato opere, vt quasi catena quædam nidorum contexta videatur. Vpupa vna suo in genere non nidificat, sed stipites arborum subiens, parit sine vllo stramento in cauis. Cuculus saxa, & domicilia petit, in quibus nidificet. Tetrix, quam Athenienses vragem vocant, nec terrę, nec arbori suum nidum committit, sed frutici.

De natura, & diuersitate ouorum omnium auium, seminéque genitali, & incubandi officio.

Cap. II.

OVum æquè omnium volucrum duro putamine constat, si modò non deprauetur, sed lege consummetur Naturæ. Gallinæ enim nonnulla pariunt mollia vitio. Et bicolor quoque ouum auium intus est, luteum interius, album exterius. Sed differunt oua aquaticarum à terrestribus, quòd multò plus lutei, quàm albi, ex proportione contineant. Differunt & colore inter se oua auium. Sunt enim alia candida, vt columbarum, & perdicum: alia pallida, vt palustrium: alia punctis distincta, vt meleagridum, & phasianarum. Rubrum tinunculi est modo minij. Quin & ipsum ouum in se suum habet discrimen, quippe quod parte sui acutum, parte latius sit: qua quidem parte latiore exit, cùm gignitur. Quæ oblonga sunt oua, & fastigio cacuminata, fœminam ædunt: quę autem rotundiora, & parte sui acutiore obtusa, orbiculum habent, marę gignunt. Incubitu auiũ, fœtum excludi, Naturæ ratio est, non tamen ita solùm oua aperiuntur, sed etiam sponte in terra, vt in Aegypto obruta fimo pulliciem procreant. Et Syracusis potator quidam, ouis sub storia in terra positis, tandiu potabat, donec oua æderent fœtum. Iam verò, & cùm in vasis quibusdam tepidis essent cõiecta, sponte oua pullos prompsere. Semen genitale volucrum omnium album, vt cæterorum animaliũ est. Concipit fœmina quæ coierit, ouum superius ad septũ transuersum: quod ouum primò minutum, & candidũ cernitur: mox rubrum, cruentúmq; : déinde increscens, luteum, & flauum efficitur totum. Iam amplius auctum discernitur, ita vt intus pars lutea sit, foris candida ambiat. Vbi perfectum est, absoluitur, atque exit putamine, dum paritur, molli, sed protinus durescente, quibuscunque emergit portionibus, nisi vitio vuluæ defecerit. Iam quale cerro tempore est, tale aliquando prodiit luteum totum, qualis posteà pullus est. Gallina etiam discissa, talia sub septo, quo loco fœminis oua adhærent, reperta sunt, colore luteo tota magnitudine oui perfecti: quod pro ostento augures capiunt. Nec audiendi sunt, qui oua hypenemia dicta à vento, quasi subuentanea dixeris, reliquias esse partus, quem coitus fecerit, arbitrantur. Iam enim aliquas gallinarum, & anserum iuuencas expertes adhuc coitus parere hypenemia visum sępius est. Sunt hæc sterilia, & minora, ac minùs iucundi saporis, & magis humida, quàm ea, quę fœcunda gignuntur, sed plura numero. Humor eorum crassescere incubatione auis non potest, sed tam candida, quàm lutea pars similis sibi perseuerat. Pariunt genus id oui plures aues, vt gallinæ, perdices, columbæ, pauones, anseres, & quæ ab anser & vulpe composito nomine chenalopeces, id est, vulpanseres dictæ sunt. Excludunt celeriùs incubantes æstate, quàm hyeme. Ideo æstate gallinæ duodeuigesimo die fœtum excludunt, hyeme aliquando vigesimoquinto. Discrimen tamen & auium est, quòd aliæ magis aliis fungi officio incubandi possunt. Si incubante gallina, tonuit, oua pereunt. Quæ autem canicularia, & vrina à nonnullis vocantur, æstate magis consistunt. Sunt qui hypenemia, hoc est subuentaneos illos partus zephyria nominent, eò quòd verno tempore aues flatus illos fœcundos ex Fauonio recipere videãtur. Sed idem faciunt, etiam si digito in genitale palpetur. Redditur certè ouum subuentaneum illud fœcundum, & quod iam conceptum per coitum est, transit in genus diuersum, si priùs coeat, quæ vel subuentaneum, vel semine maris diuersi conceptum fert, quàm ouum ipsum à lutea in cãdidam ambientem partem mutetur. Ita enim fit, vt subuentanea oua fœcunda reddantur: & quæ inchoata à mare priora sunt, specie posterioris prouenient. At si iam candidum acceperunt humorem, fieri nõ potest, vt vel subuentanea in fœcunda mutentur, vel quæ per coitum concepta gestantur, transeant in genus maris, qui secundus coierit. Incœpta quoque, si adhuc paruis desierit coitus, non accrescunt: sed si continuetur, celeri incremento augentur, iustámque magnitudinem implent. Naturam vitellus oui, & albumen habent contrariam, non tantùm colore, verùm etiã virtute. Vitellus enim spissatur frigore, albumen non, sed ampliùs humet. Contrà, albumen spissatur igne, vitellus nõ, sed mollis persistit, nisi peruratur: magísq; in aqua feruente, quàm ad ignem cogitur, atque induratur. Membrana hęc inter se discernuntur. Grandines autem dictæ, quę initio vitelli adhærent, nil ad generationem conferunt: quanquam aliqui ita non existimant. Has duas esse certum est, alteram parti superiori iunctam, alteram inferiori. Euenit etiam, vt si quis rupto putamine oua plura in patinam coniecit excrera, & coquit igne molli, & continente, vitelli omnes in medium cocant: albumina autem circumdent, & se in oras constituant. Gallinarum iuuencæ pariunt primæ statim vere ineunte: & plura quàm veteres, sed minora. Denique aues, nisi pariant, laborant morbo, atque intereunt. Inhorrescunt à coitu, ac se excutiunt. Sæpe etiam festuca aliqua sese lustrant: quod idem & ædito ouo interdum faciunt. Columbæ caudam distendunt, anseres sese aquis ingurgitant. Celeriter magna pars auium & impletur, & oua subuentanea illa concipit. Quod vel in perdice percipi potest, eo, quo libidine incitatur, tempore. Nam si contra marem steterit fœmina, aura ab eo flante, sic prægnans, atq; extemplò inutilis aucupiis. Olfactum enim esse exquisitum perdicibus creditur. Ouigenerario ab initu, & pulli rursus ouo cõcocto proueniunt, non pari tẽporis spatio euenit omnibus: sed pro magnitudine generantis interest. Ouum gallinę consistit à coitu, & perficitur decẽ diebus magna ex parte: columbæ paucioribus. Facultas colum

Non vna solùm ratione ex ouis fœtũ excludi.

Vitello & albumini contraria natura

Hypenemia oua qualia.

Quid peculiare columbis in concipiendo & ædendo ouo.

columbis retinendi oui, etiam tempore parturiendi est. Nam si ab aliquo vexetur, aut penna in nido euulsa, vel quauis alia simili re infestetur, aut etiam sponte morosius habeat, ouum per tristitiam retinet, partúmque differt. Peculiare columbis illud etiam est, vt in coitu, nisi antè mutuò osculentur, mas non ascendat. Sed iunior sit, an senior, interest: senior enim primum coitum osculo exorditur: sequentem & sine osculo agit. At iunior quoties libet coire, toties osculatur. Igitur hic ritus columbarum proprius est, atque etiam ille, vt fœminæ saliant, ac supergressu mutuo agant, si mas non sit, & cum osculo, vt mares: & quanuis nihil altera emittat in alteram, tamen plura sic oua, quàm ex maris coitu, pariunt. Verùm nullus his enascitur pullus, sed sunt omnia irrita. Generatio verò exouo omnibus volucribus euenit, modo quidem eodem: sed tempora differunt, vt dictum iam est.

Quot dierum spatio pullus in ouo generetur, déque eius creationis ordine.

Cap. III.

ALlinis porrò tertia die, ac nocte, post quam cœpere incubare, indicium præstare incipiunt. At maiorum auium generi plus prætereat temporis, necesse est: minori autem minus sufficit. Effertur per id tempus luteus humor ad cacumen, quà principium oui est: atque ouum detegitur ea parte, & cor quasi punctum sanguineum in candido liquore consistit: quod punctum salit iam, & mouetur, vt animal. Tendunt ex eo meatus venales sanguigeri duo tortuosi ad tunicam, ambientem vtranque, dum augetur. Membrana etiam fibris distincta sanguineis, iam album liquorem per id tempus circundat, à meatibus illis venarum oriens. Paulò autem pòst, & corpus iam pulli discernitur, exiguum admodum primùm & candidum, conspicuum capite, & maximè oculis inflatis, quibus ita permanet diu: serò enim decrescunt oculi, & se ad ratam contrahunt proportionem. Pars autem inferior corporis, nullo mẽbro à superiore distingui, inter initia cernitur. Meatuum, quos ex corde tendere diximus, alter ad ambiendum album liquorem fertur, alter ad luteum, velut vmbilicus. Origo itaque pulli in albumine est, cibus per vmbilicum ex luteo peritur. Die autem decimo pullus totus perspicuus est, & membra omnia patent. Caput grandius toto corpore est. Oculi capite grandiores hærent: quippe qui fabis maiores per id tempus emineãt nigri, nondum cum pupilla. Quibus si cutem detrahas, nihil solidi videris, sed humorem candidum, rigidúmque admodum refulgentem ad lucem, nec quicquam aliud, ita oculi, & caput. Iam verò & viscera eo tempore patent, & alui, intestinorúmque natura perspicua est. Venæ etiam illæ à corde proficiscentes, iam sese iuxta vmbilicum constituunt. Ab ipso autem vmbilico vena oritur duplex: altera tendens ad membranam ambientem vitellum, qui eo tempore humet, & largior, quàm secundum naturam, est: altera permeans ad membranam, ambientem eam, qua pullus operitur, & eam, quæ vitellum, humorémque interiectum continet. Dum enim pullus paulatim increscit, vitellus seorsum in duas partes secãtur: quarum altera locum tenet superiorem, altera inferiorem: & medius humor candidus cõtinetur. Nec partem inferiorem à vitello liquor deserit albus, qualis antè habebatur. Decimo die albumen exiguum iam, & lentum, crassum, pallidulum nouissimè inest. Sunt enim quæque locata hoc ordine: Prima, postremáque ad testam oui membrana posita est, non testæ ipsius natiua, sed altera illi subiecta. Liquor in ea candidus est. Déinde pullus continetur obuolutus membrana, ne in humore maneat. Mox pullo vitellus subiacet, in quem alteram ex venis prorepere dictum est, cùm altera albumen ambiens petat. Cuncta autem ambit membrana cum humore, specie saniei. Tum verò membrana alia circa ipsum fœtum, vt dictum est, ducitur, arcens humorem: sub qua vitellus, alia obuolutus membrana: in quem vmbilicus à corde, ac vena maiore oriens pertinet: atque ita efficitur, ne fœtus alterutro humore attingatur. Vicesimo die iam pullus, si quis putamine secto soliciter, mouet intus sese, pipítque aliquantulùm: & iam ab eodem die plumescit, quoties vltra vicesimum excluso protelatur. Ita positus est, vt caput super crus dextrum admotum ilibus, alam super caput positam habeat. Quin etiam membrana, quæ pro secundis habetur, post vltimam testæ membranam, ad quam altervmbilicus pertendit, euidens per id tempus est, pulsúque in eadem iam totus locatur. Et altera quoque membrana, quæ & ipsa vicem secundarum præstat, vitellúmque ambit, ad quem alter vmbilicus procedit, latiùs patet. Oritur vmbilicus vterque à corde, & vena maiore, vt dictum est. Fit autem per id tempus, vt vmbilicus alter, qui in secundas exteriores fertur, compresso iam animante absoluatur: alter, qui adit vitellum, ad pulli tenue intestinum annectatur. Iam & pullum ipsum multum humoris lutei subit: atque in eius aluo fæcis aliquid subsidit luteum. Excrementum etiam album eodem tempore pullus emittit, & in aluo quiddam album consistit. Demum vitellus paulatim absumitur totus membrorum haustu, ita vt si pullo decimo die pòst excluso rescindas aluum, nonnihil adhuc vitelli comperias. Vmbilico verò absoluitur pullus (nec quicquam prętereà haurit. Totus enim humor, qui in medio continebatur, absumptus iam est. Tempore autem suprà dicto pullus dormit quidem, sed non perpetuò, quippe qui excitetur interdum, & mouens sese respiciat, atque pipiat. Cor etiam eius cum vmbilico, vt spirantis reflat, & palpitat. Sed auium ortus ad hunc modum ex ouo agitur. Pariunt autem oua nonnulla infœcunda, vel ex iis ipsis, quæ conceperint coitu. Nullus enim prouenit fœtus, quanuis incubitu foueantur. quod maximè in columbis notatum est. Oua gemina binis constant vitellis: qui ne inuicem confundantur, facit in nõnullis prętenue quoddã septũ albuminis medium: aliis vitelli contactu mutuo sine vllo discrimine iungũtur. Sunt in genere gallinarum, quæ pariãt gemina omnia, in quibus animaduersum est quod de vitello expositi. Quædam enim duode

Quo ordine quæq; disposita sint in ouo antè, quã excludatur pullus.

Universidad de Deusto Biblioteca

duodeuiginti peperit gemina, excluſítque præterquam,ſi qua eſſent (vt ſit) irrita. Cæteris itaque fœtus prodiit:ſed ita gemini excluduntur,vt alter ſit maior,alter minor: & tandem in monſtrum degeneret,qui minor nouiſsimè prouenit.

Genus columbaceum bina oua, vel terna ad ſummum parere, déque eius fœtificationis ordine.

Cap. IIII.

PAriunt magna ex parte bina oua,quæ ſpecie columbacea continentur omnia, vt palumbes,vt turtur: ſed complurimum terna palumbes,& turtur. Columbæ omni tempore,vt dictum eſt,pariunt. Turtur,& palumbes vere,nec plus,quàm bis: atque ita, ſi prior fœtus corruptus eſt. Frangunt enim oua mares auium complures.Sed quanuis tria interdum pepererint oua,nunquã plus duobus pullis educunt: nonnunquam etiam vnum tantum: reliquum ouum ſemper irritũ eſt,quod vrinum vocant. Aues magna ex parte anniculæ nequeunt generare. Omnes verò cùm parere incœpere, ſemper ferè oua continent: quanquam in nonnullis facilè ob exilitatem videri non poſſunt. Columbæ magna ex parte marem & fœminam generant:priorem marem,poſteriorem fœminam: & cùm pepererint primum ouum,vno interpoſito die ſecundum pariunt.Incubant ambo viciſsim, interdiu mas, noctu fœmina. Concoquunt, atque aperiunt citra diem viceſimum ouum, quod prius ediderint. Perforant ouum pridie eius diei,quo pullum excludunt:& fouent prolem ambo ad certum tempus, eodem modo, quo oua.Fœmina in opere ſobolis acerbior mare eſt,vt cæteris quoque à partu euenit animalibus.Pariunt decies anno: nonnullæ etiam vndecies: Aegyptiæ verò & duodecies. Coëunt intra annum columbæ, quippe quæ ſemeſtres noſſe incipiant venerem. Palumbes,& turtures etiam trimeſtres coïre, fœtificaréque aliqui referunt, argumento quòd larga eorum copia eſt. Gerunt vterum decem & quatuor diebus, ac totidem aliis incubant,& totidem aliis fœtus ita volucer fit, atque perficitur, vt vix poſsit apprehendi. Vita palumbium vel ad quadraginta annos durare exiſtimatur: perdicum ampliùs, quàm ad ſexdecim.Columba citra dies triginta prole expedita ſuperiore, parit.

De nidificatione,& fœtura vulturis,& hirundinis. *Cap.* V.

VLtur nidificat in excelſiſsimis rupibus: vnde fit,vt raró nidus,& pulli vulturis cernantur. Quocirca Herodotus Bryſonis rhetoris pater,vultures ex diuerſo orbe nobis incognito aduolare putauit, argumento, quòd nemo nidum vidiſſet vulturis,& quòd multi exercitum ſequentes repentè appareant. Sed quanquàm difficile nidum eius alitis videris, tamen viſus aliquando eſt. Pariunt vultures oua bina. Cætera, quæ carne veſcuntur,non plus quàm ſemel anno parere exploratum eſt. Hirundo vna bis anno nidificat. Pullorum hirundinis adhuc recentium oculi, ſi quis ſtimulo eos vexarit,reſaneſcunt,& cernendi vim poſteà planè recipiunt.

Oculos pullorum hirundinis læſos, ſanitati reſtitui.

De Aquilarum genere,& fœtu: déque Anſeris, Accipitris, Milui,& Corui partu.

Cap. VI.

AQuilæ oua pariunt terna: ſed pullos binos excludunt,vt ex verſu,quẽ ad Muſæum referunt authorem,conſtat: Excludit binos, edit terna,educat vnum. Sed quanuis magna ex parte ſic fiat, tamen & tres viſi aliquando ſunt pulli. Alterum in educando expellunt tædio nutriendi: nam & degenerare, ac hebeſcere aquila dicitur eo tempore, vt fœtus ferarum rapere non queat: noménque hinc exaëti, hoc eſt, degenerantis aquilæ, accipit. Vngues etiam eius inuertuntur diebus paucis, & pennæ albeſcunt, vt meritò ſuos oderit partus. Sed pullum eiectum oſsifraga excipit, atque educat. Incubat aquila tricenis diebus. Et cæteris quoque magnis alitibus tempus incubandi tantundem à Natura ſtatutum eſt,vt anſeri,vt tardæ.Mediocribus viceni perficiunt incubationem, vt accipitri, vt miluo. Pariunt milui bina magna ex parte: interdum tamen & terna,totidémque excludunt pullos: ſed qui ætolius nuncupatur, vel quaternos aliquando excludit. Coruus quoque non modò bina, vt aliqui volunt, parit, verumetiam plura. Incubat autem viginti diebus, & pullos nido expellit. Quod idem & aliæ complures volucres faciunt. Quibus enim partus numeroſior eſt, vnum ſæpe eiiciunt. Genera aquilarum non æquè omnia prolem faſtidiunt: ſed difficilior in alendo vna, cui nomen pygargo cauda albicans dederat: benignior, quæ tota nigricat colore. Nam omnes ferè alites, quibus vngues adunci, pullos cùm primùm prouolandi facultas fuerit, nido expellunt, percutientéſque cogunt diſcedere. Et cæteræ quoque aues maxima ferè ſui parte, vt dictum eſt, idem hoc faciunt. Cúmque enutrierint, nihil prætereà adhibent curæ, excepta cornice, quæ aliquandiu prouidet: quippe quæ volantes iam ſuos pullos paſcens ipſa comitetur.

Tempus incubandi auibus à natura tributum.

De Cuculi natura,& eius partu.

Cap. VII.

CVculus ex accipitre fieri, immutata figura,à nonnullis putatur: quoniam quo tempore is apparet, accipiter ille, cui ſimilis eſt, non aſpicitur. Sed ita ferè euenit, vt ne cæteri quidem accipitres item cernantur, cùm primùm vocem emiſit cuculus, niſi per quàm paucis diebus. Ipſe autem breui tempore æſtatis viſus, hyeme non cernitur. Eſt hic neque aduncis vnguibus, vt accipiter,neque capite accipitri ſimilis: ſed ea vtraque parte columbum potiùs, quàm accipitrem repræſentat: nec alio, quàm colore imitatur accipitrem, niſi quòd accipiter maculis diſtinguitur, ceu lineis: cuculus velut punctis. Magnitudo, atque volatus ſimilis accipitrum minimo, qui magna ex parte per id tempus non cernitur, quo cuculus apparet: nam vel ambo vnà viſi aliquando ſunt. Quinetiam ab accipitre interimi cuculus viſus eſt: quod nulla auis ſuo in genere ſolet facere. Pullos cuculli nemo ſe ait vidiſſe.

Vtrum cuculus ex accipitre, mutata figura.

Parit tamen, verùm non in nido,quem ipſe fecerit,ſed interdũ in nidis minorum auium: & oua, quæ aliena repererit,edit. Maximè verò nidos palumbium petit,quorum & ipſorum oua eſu abſumens,ſua relinquit. Parit maiore ex parte ſingula oua, raró bina. Curucæ quoque in nido parit. Fouet illa,excludit,& educat. Quo quidem præcipuè tempore & pinguis, & grati ſaporis pullus cuculi eſt. Pulli etiam accipitrũ ſuaues valde,pinguéſque efficiuntur.Genus eorum quoddam nidos facere procul in petris excelſis, præruptiſque aſſolet.

In alienis nidis parere cuculum.

De auium incubitu, quóve tempore mas, quo item fœmina incubet.

Cap. VIII.

INcubat magna auium pars (vt de columbis retuli) fœminæ mare ſuccedẽte. Aliqui mares incubandi munus tantiſper ſubeunt,dum fœminæ intermiſſo incubitu cibum quærunt. Anſerũ fœminæ tantùm incubant: quæ vt cœperunt, nunquàm intermittunt,ſed perpetuò fouent incubitu. Aquaticæ omnes iuxta paludes, & locis herbam habentibus,nidos faciunt: quo fit,vt vel occupatæ negotio incubãdi,poſsint ſumere cibum, nec omnino inedia laborẽt. Cornicum etiam fœminæ tantùm incubant, aſsiduéque in opere perſeuerant. Mares his cibum ſuggerunt, paſcúntq; incubantes. Palumbium fœmina incubat à pomeridiano incipiens,totáque nocte, & vſq; ad tempus ientaculi perſeuerãs: reliquo tempore munus idem mas ſubit. Perdices bina ouorum receptacula faciunt: in altero fœmina incubat, in altero mas: excluditque ſua vterque, & educat. Pulli etiam ipſi ſubiguntur à mare ſtatim cùm procedunt.

Munus incubandi Fœmellam,& maſculum inter ſe mutuò partiri.

De pauone,& eius fœtu, quotiéſque in anno pariat: déque auium teſtibus,qui coitus tempore grandiores efficiantur.

Cap. IX.

PAuo viuit annos vigintiquinq;. Parit maximè à trimatu, & colores pennarum varios recipit. Excludit diebus tricenis,aut paulò tardius. Semel tantummodo anno parit oua duodecim, aut paulò pauciora: nec cõtinuatis diebus, ſed binis,terníſve interpoſitis. Primiparæ octona maximè edunt. Irrita, & ſubuentanea item pauones etiã pariunt. Coeunt vere:& partus breui à coitu agitur. Amittit pennas cum primis arborũ frondibus: recipit cum germine earundẽ. Gallinis ſubiiciunt incubanda oua pauonia, quoniam mas, dum fœmina incubat, aduolans ea frangat. Quam ob cauſam & ſylueſtres nonnullæ aues pariunt fugientes marem,& incubant. Subiiciuntur maximè bina, cùm plura ſuo incubitu nequeant aperire. Curáq; adhibetur vt cibus aſsit, ne deſiderio eius diſcedens gallina, intermittat fouẽdi operam. Teſtes auium grandiores effici tempore coitus certum eſt: ſed ſalaciorum cõſpectiores ſunt, vt gallinaceorum, & perdicum temperantiorum minus. Aues ad hunc modum coeunt, geſtant,& pariunt.

Gallinarum incubitu pauonia oua excludi.

De piſcium fœtu, eiuſdémque inter eos diuerſitate,& vuluæ forma.

Cap. X.

PIſces haud omnes parere oua dictum iam eſt. Genus enim cartilagineũ animal generat: reliqua oua pariunt. Sed nec cartilagineis quidẽ fœtus ſine ouo: pariunt enim intra ſe oua,& augẽt,atq; excludũt, prȩterquam raia. Vuluas etiã piſces habent diuerſas,vt dictũ eſt. Nam qui pariunt oua, biſurcatas habent,atq; inferiùs poſitas. Cartilaginea verò ea ſpecie potiùs habent,qua aues: ſed intereſt, quòd oua nõ iuxta præcordia omnibus, ſed infrà nonnullis per ſpinam cõſiſtunt: vnde aucta in alium transferũtur locum. Ouum piſcium non bicolor, vt auium,ſed vnicolor omniũ eſt,& plus albi trahens,quàm lutei,tam antè,quàm poſteà, cùm fœtus inſidet. Differt piſcium generatio ex ouo,ab auium generatione,eò quòd altero caret vmbilico, qui ad membranam teſtȩ ſubditã tendat: alterum enim tantùm,qui auibus ad vitellum fertur, habet meatum. Cætera idem ortus ex ouo auium, & piſciũ eſt: quippe cùm & fœtus in extremo ouo naſcantur, & venæ ſimiles ex corde inter initia proficiſcantur:& caput,oculi,deniq; partes ſuperiores principio fiant prægrãdes: increſcente etiã fœtu, humor pari modo ſubinde abſumitur: demúmque nihil ſupereſt,quod nõ fœtum ſubierit, ſicut de vitello auiũ expoſitũ eſt. Quinetiam vmbilicus paulò à vẽtre inferiùs hȩret,qui recèns natis longior ſit,creſcentibus paulatim breuior reddatur,demúmq; ſe totũ intra fœtum recondat, vt dictum de auibus eſt. Mẽbrana quoq; eadẽ ouum & fœtum cõtinet: cui mẽbrana altera fœtũ per ſe continẽs ſubiacet, humor autẽ inter membranas poſitus eſt. Ad hæc,cibus in aluo ſuggeritur,eodẽ modo piſciculis albus,quo auiũ pullis luteus. Figura vuluæ ex diſſectione petenda eſt. Diſcrimen autem inter ſe ipſi piſces oſtendunt,vt muſtelini, qui tum inter ſe,tum etiam à planis ratione vteri differũt. Nonnullis enim medio vuluæ circa ſpinam oua adhærẽt,quemadmodũ dictum eſt, vt caniculis: quæ cùm accreuerint, abſoluta feruntur per vuluã biſurcẽ,annexámq; ad prȩcordia,quomodo & cæteris generis eiuſdẽ in vtrãq; partem transferuntur. Habet tam eorũ,quàm cæterorum muſtelini generis vulua paulò à præcordiis inferius, veluti mãmas albidas, quæ nõ niſi grauidis habeantur. Caniculæ,& raiæ teſtacea quædam gerunt, in quibus humor ad oui ſimilitudinẽ conſiſtit. Figura eius teſtæ ſimilis tibiarum ligulis eſt: meatúſq; fiũt capillamentorũ ſpecie in teſtis. Sed caniculis,quas aliqui ab hinnulo, nebrios muſtelos appellãt, fœtus rupta dilapſaq; illa teſta proueniunt. Raiis,cùm pepererint,rupta teſta excluditur fœtus: ſpinaces verò muſteli,ſic à ſpina,quã habent,nuncupati,oua ad præcordia continẽt ſuper mammas: quibus vt deſcenderint, iam abſolutis,fœtus innaſcitur. Idem hic generandi modus & vulpeculis eſt. Muſteli autem leues vocati, oua per vuluã mediam, vt caniculæ geſtant, quæ poſteà in vtrunq; vteri ſinum deſcendant. Mox animal gignitur vmbilico hærẽte ad vuluam, ita vt ouo abſumpto, partus non aliter, quàm in qua-

Piſcium generationi ex ouo quid diuerſum, quidque cõmune cum auium procreatione.

drupede contineri videatur. Adhæret vmbilicus ille prolixus, capite altero ad partem vuluæ inferiorem, veluti acetabulo annexus: altero ad medium fœtum, qua in parte iecur est. Cibum si reseces, fœtum ad oui similitudinē videris, etiā si non præterea ouum habeat. Secundæ, membranæque singulæ fœtus singulos modo quadrupedum continent. Caput prolis in vtero nouæ adhuc partem spectat superiorem: auctioris iam, & perfectioris inferiorem versus transfertur. Mares in læua, fœmina in dextra ingenerantur: atq; etiam parte eadem vnà fœminæ, & mares. Viscera etiā fœtus habet, vt iecur: périnde atq; in quadrupede magna, cruentáq; resecto cernuntur. Omnia cartilaginea simul & oua parte superiore circa præcordia continent complura: alia maiora, alia minora, & inferiore animalia iam exclusa. Vnde fit, vt genus id piscium sæpius mense & pariat, & coeat: quippe quod non vniuersa edere soleat quæ conceperit, sed particulatim repetens sæpe, & diu peragēs, vt dum superiùs oua contrahit, inferius coquat, atq; perficiat. Cæteri musteli fœtus suos & emittūt, & recipiūt intra se ipsos. Quod idem & squatinę, & torpedines faciunt. Et quidē iam visa torpedo est grandis, quæ fœtus intra se circiter octoginta haberet. Sed spinax vnus ex mustelis recipere prolem spinæ impediméto non potest. Neq; verò pastinaca, & raia ex planis recipiunt propter caudæ asperitatē. Raia etiam suam non recipit sobolē, tum capitis magnitudine, tum aculeorū impedimento. Nam ne animal quidē vna hæc parit, vt dictum est. Discrimen, quo hæc inter se ipsa discrepent, & generatio ex ouo ad hunc modum est.

De affluentia genitalis seminis in piscibus maribus fœtus tempore, quomodóque differant genitales meatus maris & fœminæ: déque cartilagineorum partu.

Cap. XI.

MAres autem piscium tempore coitus, meatus plenos seminis genitalis ita habent, vt attritu facilè semen ipsum effluat candidū. Meatus hi à præcordiis, venáq; maiore oriūtur bifurces: paténtq; eo tempore etiā imperitis, scilicet incremento seminis, & turgentis fastu libidinis. Interdū enim, ac nonnullis admodum incerti redduntur, vt de testibus in auium genere expositum est. Differunt inter se meatus genitales maris & fœminæ, tum aliis rebus, tum etiā quòd maris lumbis inhærēt firmius: fœminæ mobiles sunt, & mēbrana tenui cōtinentur. Sed hæc quemadmodū se habeant, ex descriptione dissectionum considerāda sunt. Superfœtant cartilaginea genera, & ferunt vterū mensibus complurimum senis: sed sæpissimè qui ex mustelis stellares vocātur, quippe qui mēse bis pariant. Mustelini generis fœturæ tempus. Initium autem coitus mēse Septembri est. Cæteri musteli bis anno pariūt, excepta canicula, quæ semel. omnia in vere hæc pariunt. Squatina etiā autumno, occasu Vergiliarū, qui partus secūdus est. Primus enim verno fit tēpore: sed secundus felicior est. Torpedo circa autumnū. Repetunt cartilaginea litus & vada, pelago, & alto relicto gurgite, cùm tempus pariendi instat, vt neq; tepore careant, & progeniem tutiùs collocent. Piscium cæterorū diuersa genera coire visum à nemine est. Squatinā solam, & raiam hoc facere creditur, argumento piscis cuiusdam, qui nomen ex vtroque compositū trahit rhinobati; quasi squatinoraiam appelles. Est enim parte priore raiæ similis, posteriore squatinæ, tanquam ex eo vtroq; proueniēs genere. Musteli igitur, genúsque omne mustelinū, vt vulpecula, vt canis: & plani, vt torpedo, raia, leuiraia, pastinaca, modo, quo diximus, gignunt animal, cùm intra se oua pepererint.

De partu, & pullorum numero piscium viuiparorum, delphino, balæna, vitulo marino, & reliquis, quæ cete appellantur.

Cap. XII.

DElphini, balænæ, & reliqua cete, quæ non branchias, sed fistulā habent animal generant. Additur iis pristes, & bos. Nullum ex iis enim oua habere cernitur: sed statim fœtum, ex quo redacto in formam animal cōstat: quemadmodū homo, & quadrupedes, quæ animal pariunt. Delphini singulos magna ex parte edunt: interdum tamen & binos. Balænæ vel binos complurimū magnáq; ex parte vel singulos procreant. Idem & phocænæ, id est tirsioni, partus, qui delphino similis est, nascens in Ponto. Sed interest, quòd minor tirsio est, dorso ampliore, colore cæruleo. Complures eum genus esse delphini opinantur. Spirāt, quæ fistulam habent, omnia, & recipiunt aerem: haud enim carent pulmone. Et quidem visus delphinus est dormire, rostro emerso, ac stertere. Lac & delphinus habet, & tirsio, quo suos nutriūt fœtus: gestántq; eosdē infirmos infantia. Adolescit celeriùs proles delphini, quippe quæ annis decē ad summam perueniat magnitudinē. Gestatur vtero decē mensibus. Partus delphinis æstate, nec vllo tempore alio. Fit etiam vt delphini tricenis diebus occultentur, & lateant circa ortum canis syderis. Adultos etiā fœtus diu comitātur. Magna erga gnatos charitas in hoc animali est: viuit annis complurib. Constitit enim nonnullos vixisse annis vigintiquinq;, alios etiā triginta. Quod cognitum est, præcisa à piscatoribus cauda, vt quos ita reddidissent mari, captos item agnoscerent, & tēporis spatium scirent. Vitulus marinus generis ambigui est: nam & mari degit, quanquā humorem nō recipit, sed spirat, ac dormit, & egressus interram parit in litore, vt terrestre. Sed quōniā plus temporis mari, quàm tēræ immoretur, cibúmq; ex humore petat, ideo in aquaticis de eo narrandum est. Ergo hic animal & concipit statim intra se, & parit: secundas quoq; emittit, & lac reddit modo pecudum. Parit singulos, aut geminos, & complurimū tres. Mammis, quas geminas habet, educat fœtū ritu quadrupedū. Parit vt homo omni tempore, sed maximè cùm primis capris. Prælem circa duodecimū diē à partu deducit in mare, subinde assuefaciens. Illa decliuis fertur, nec ambulat, cùm nondū inniti suis pedibus valeat. Colligere se ipse vitulus, & cōtrahere potest: carne enim abundat, mollísq; est, atq; ossibus cartilaginosis constat. Interficitur difficulter, nisi elisis temporibus capitis: corpus enim totū carnosum est.

Delphini partes totiúsque vitæ & morū natura.

est. Mugitus ei in somno. Genitale fœminæ simile raiæ est. Omnia verò id genus muliebris sexus similitudinem referūt. Generatio, partúsq; aquaticorum, quæ animal vel intra se, vel foris pariant, ita agitur.

De partu piscium ouiparorum, déque sexus fœminæ, & maris discrimine.

Cap. XIII.

Qui pisces oua pariant.

PIsces autem, qui oua pariunt, vuluam bifurcem, ac inferiùs positam habent, vt dictum est. Pariunt oua omnes, qui squamis teguntur, vt lupus, mugilis, etelis, & qui candidi appellātur, & qui læues, præterquā anguilla. Ouum ipsum arenidū est. Quod etsi vtero continetur, tamen detectū, & per se ipsum cōstare videtur, quia tota vulua ouis referta est. Itaq; fit, vt in paruis quidē piscículis oua tantùm modo gemina esse videantur: nam ob tenuitatem exiguitatémque vulua incerta in iis est. De coitu piscium satis dictū iam est. Sexu autem eos quoq; distingui apertum est. Pars enim piscium maxima, cōsummatur mare, & fœmina. De rubellione, & hiatula ambigitur: omnes enim grauidæ capiuntur. Consistunt itaq; oua per coitū, in iis, qui Venerē norunt: sed non coitu tantū, verū etiam sine coitu. Quod argumento constat nonnullorū fluuiatilium: nam phoxini statim, propè dixerim, cùm nati sunt, & admodū parui adhuc, oua habēt. Spargunt sua oua omnes, & magnā ouorum partem (vt narratur) mares deuorant: alia pereunt in humore. Quæ autem locis opportunis edita sint, hæc seruantur. Nam si omnia seruarentur, nimia cuiusq; generis esset copia. Nec verò hæc omnia fœcunda locantur, sed ea certè, quibus editis mas semen aspserit genitale. Sub partu enim mas sequens, semen ouis aspergit: & quæ vitale id virus contigerit, iis piscículi enascuntur: cæteris, prout fors tulit, euenit. Hoc idē & in molliū genere fit. Mas enim sepia, oua, quæ fœmina ediderit, persequitur, suum semen aspergens. Quod vel in reliquis eiusdem generis fieri, ratio est. Verùm non nisi in sepiis hoc visum adhuc est. Pariunt iuxta litora gobiones, suáq; oua lapidū amplexibus mandant, latiuscula, & arenida. Idem & cæteri faciūt, quoniā litora & tepidiora sunt, & tutiora, ne fœtus à maioribus absumantur. Cibum etiam præbent vberiùs: vnde fit, vt in Ponto circa Thermodoontem amnem plurimi pariant: est enim is locus tranquillus, tepidus, & aquarū dulciū copiosus. Pisces, qui oua edunt semel pariūt anno: præter phucas pusillas, quæ bis pariunt anno. Differt hoc in genere mas à fœmina, & nigrior, & squamis amplioribus est. Cæteri pisces oua eodē foramine vuluæ edunt. Qui autem acus vocatur, vnus tempore pariendi vtero dehiscente oua emittit. Habet enim hic rimam quādam sub ventre imo, vt cæciliæ serpentes. A partu autem viuit, & vulnus callescit. Generatio ex ouo simili agitur modo, siue intus, siue foris est ouum. Summo nanque ouo innascitur fœtus membrana obducta. Oculi primùm patent grandes, & in globi speciē afformati. Quare constat, non similiter gigni, atque ex vermibus, vt quidam putarunt. Contrà enim in illis euenit, vt pars inferior maior inter initia sit. oculi, & caput posteà augeantur. Ouo autem rupto, fœtus velut nucleus constat, qui primū nullum accipit cibū, sed oui humore iam hausto increscunt, pòst nutriūtur aquis dulcibus fluuiorū, vsque dum satis augeantur. Defertur ex Ponto in Hellespontum purgamentum quoddam illius maris, quod algę nomine phycos appellant, colore pallidum. Florem algæ id esse alij volunt, atq; ex eo fucariam algam prouenire. Fit hoc æstatis initio, eóque tum ostreæ, tum etiam piscículi eius loci aluntur. Purpuram quoq; suum florem hinc trahere nonnulli existimant.

Pisces locorum quibus ædāt oua, delectū habere.

Vtroque sexu pisces distingui.

De partu, & generatione piscium lacustrium, fluuiatiliumque.

Cap. XIIII.

ACustres, & fluuiatiles pisces quinto suæ ætatis mense vterum gestare magna ex parte incipiunt. Pariunt omnes intra annum, nec semen generationis simul omne emittunt, sed modo marinorum. Hic quoque semper intra se aliquid plus minus fœminæ ouorum, mares liquoris prolifici retinent. Pariunt tēporibus æstatis. Cyprini quinquies, aut sexies anno, partúmq; syderum ratione potissimū faciunt. Erica ter, reliqui semel edunt oua, in stagnis fluuiorū, & arūdinetis lacuū vt phoxini, & percæ. Siluri, & percæ continentē emittūt suum fœtū, vt ranæ. Adeò enim fœtus ipse continuo filo sibi cohæret, vt percæ quidem quoniam latior est, piscatores in lacu arundine glomerent. Pariunt siluri grandiores stagno altiore, quippe cùm nonnulli vel trium passuū altitudine pariāt. Minores breuiore contēti sunt gurgite, præcipuè ad radices salicis, aut cuiusuis arboris. Atque etiā inter arundines, & algas, & muscosam cōgeriem, non solū pares cum paribus, sed etiam admodū grandes cum paruis veniunt: admotísque meatibus, quos aliqui vmbilicos vocant, fœmina ouū, mas liquorem venereū depromit: & oua, quæ liquor ille vitalis cōtigerit, cādidiora extēplò cernuntur, maioráq; reddi eodē die propémodū dixerim. Paulò autē pòst oculi fœtus existunt conspicui, qui in quouis piscium genere périnde, vt in cæteris animalibus, statim patescūt, pręgrādésq; apparent. Quæ ex ouis non attigerit liquor masculi ille vitalis, hæc sterilescunt, & superuacua sunt: vt in marino etiam genere incidit. Fœcūdis iam ouis, piscículo increscente, detrahitur velut putamen, quod membrana est ouum ambiens, & piscículū. Oua tacta à fœrifico maris semine, admodum glutinosa redduntur, ad cæspites coeuntia, aut vbi pepererint. Mas oua, quæ edita sunt, custodit: fœmina abit, cùm pepererit. Tardissimū siluri incrementum ex ouo est: quam ob rem mas sæpe vel quadraginta, & quinquaginta diebus assidet, custodiens oua, ne à piscibus occurrentibus absumantur. Secundæ est tarditatis generatio cyprinorum: pariq; modo oua edita à mare seruantur. At minorum nonnulla vel tertio die speciem piscículi capiunt. Augentur oua, quæ semen maris attigerit, vt dictum est, & eodē die, & pòst. Fit ouum siluri, quantū eruum, cyprini, & reliquorū generis eiusdem, magnitudine milij. Hæc ad hunc modū pariunt, atq; generant. Erica gregatim sua

Universidad de ... Biblioteca

oua gurgiti altiori mandat cõgesta. Contrà, quem fullonẽ appellant, is litora petit trãquilliora: sed is quoq; gregalis est. Cyprinus, balerus, & cæteri ferè omnes vadis intrudũt sese, cùm parturiunt: ac sæpenumero singulas fœminas mares tredecim, & quatuordecim persequũtur. Mox fœmina oua procedendo emittit, mares sectantes, semen suũ ouis respergũt: verũ plurima pereunt: quod enim fœmina non stabilis, sed mutans continuè parit, dissipari oua necesse est, videlicet ea, quæ non in materiem inciderint aliquã, sed excepta ab vnda ferantur. Neq; est enim, qui sua oua custodiat, excepto siluro, & cyprino: sed cyprinus tunc ea custodit, cùm cõgesta repererit. Habent mares omnes semen genitale, præter angillã, quæ neutrum, neque ouum, neq; semen sortita est. Ascendunt de mari in lacus, & fluuios mugiles. Contrà, anguillę inde in mare veniunt. Pisces maxima quidem ex parte ouo gignuntur, vt dictum iam est.

De generibus piscium, quæ vel limo, vel arena, vel spuma maris ex imbre excitata procreantur.

Cap. XV.

SEd sunt qui & limo, & arena proueniant, etiam ex iis generibus, quæ per coitum, & oui primordio generentur. Quod tum aliis locis palustribus, tum verò apud Gnidum factũ olim memoratur. Stagnis enim sub canis ortu resiccatis, & limo iam arido, vbi primũ imbribus restagnare loca inciperent, pisciculi nascebãtur generis mugilũ, quod per coitũ procreatur, magnitudine halec ulæ paruæ: nec in his aliquid vel oui, vel seminis cõtinebatur. Quinetiã in nonnullis Asiæ amnibus, quà effluũt in mare, pisculi quidam magnitudine naricarum modo eodẽ proueniunt. Sunt qui omne mugilum genus sponte oriri opinentur, sed non rectè: nam & oua, eorũ fœminæ, & semen genitale mares habere cernuntur. Verũ genus quoddã eorum est, quod non coitu, sed ex limo, arenáve enascatur. Sed nonnulla vel sponte generare, ex iis, quæ per coitũ prodeant, satis ex iis constat. Quæ autem nec ouũ, nec animal pariãt, iis ortus vel ex limo, vel ex arena, & per summa facta putredine agitur: qualis etiam apuæ origo, spuma nuncupata, ex terra arenosa cõsistit. Quod quidẽ apuæ genus nec incrementum capit, nec prolem affert, & temporis longioris spatio perit, sed denuò nascitur. Vnde fit, vt breui quodã tempore excepto, omnibus ferè anni temporibus generetur; quippe cùm spuma illa ab arcturo autumnali ad ver vsq; duret. Efferri id pisciculi genus funditus de terra, argumentũ est, quòd nisi tempore tepido non capiatur, vtpote quod de humo ad summa, temporis gratia veniat. Quin & solo agitato, detractáq; eius colluuione, copiosior, & melior exit. Cætera apuæ genera deteriora propterea sunt, quia citò augẽtur. Fiunt locis vmbrosis, apricísve, quoties temporis beneficio solũ tepescit: vt in Attica terra apud Salaminẽ, & iuxta Themistocleum, & in Marathone. Locis enim huiuscemodi spuma illa consistit, & tẽpore tali apparet: sed nonnusquam vel cũ aqua de cęlo incessit. Oritur pisciculus hic in spuma, quæ imbre admisso caluerit, vnde nomen spumæ accepit. Ferturq; interdum per summa maris, cùm cælũ tepidum est, & in spuma fluitante, périnde, ac in fimo vermiculus, voluitur. Quam ob rem in loca cõplura genus id aquæ adfertur ex alto, & copiosè quoq; generatur, & capitur anno quieto, & humido. Reliqua apua fœtura pisciũ est. Quæ enim gobionaria dicitur, gobiones paruos ignobiles, qui terrã subeunt, creat. Quam verò phalericam vocant, membradas gignit: ex quibus sardinæ, ex sardinis sardæ oriũtur. Genus apuæ, quod in portu Atheniensium nascitur, † encraulos dictos progenerat. Quinetiã genus aliud apuæ est, quod alecum, & mugilũ sit fœtura. Spuma autem altera illa sterilis humida est, breuéq; (vt dictũ est) tempus edurat: mox capita, & oculi restant. Sed iam piscatores quemadmodum deportare possent, inuenerunt. Sale enim aspersa, plus temporis asseruari potest.

Mugilum genus ex limo ortum.

ἀφύαι, id est, naricarum. hepseti à Plinio.

Apuæ, hoc est, spumæ piscis origo.

Encrasichołos reddidit antiquus interpres: & ita Hesychius habet.

De procreatione anguillarum.

Cap. XVI.

ANguillæ nec per coitũ procreantur, nec pariũt oua: nec verò capta vnquã aliqua est, quæ aut semẽ genitale, aut oua haberet. Meatus quoq; vel semini, vel vuluæ accommodatos, nulla rescissa ostendit. Sed hoc vnũ inter sanguinea genus totũ sine coitu, sine ouo procreatur. Quod ita esse argumẽto constat, quòd in nonnullis fæculentis stagnis aqua omni exhausta, & limo detracto, anguillæ denuò generãtur, vbi aqua accesserit pluuia: nam siccis tẽporibus gigni nequeunt, etiã in lacu perenni: quippe quæ imbre & viuant, & alantur. Sed hoc genus non coitu, nõ ouo creari, apertũ est. Videntur tamen nõnullæ habere facultatẽ gignẽdi, quòd in aliquibus lumbriculi fiant: his enim generari anguillas creditur, quod error est. Sed certè ex his prodeunt, quæ terræ intestina vocantur, quæ spõte in luto, humescẽtéq; humo proueniũt. Iam alię obsolui ex his visę sunt, alię scalptis, discerptísq; intus apparuerũt. Oriuntur hæc intestina dicta, tum in mari, tum etiã in fluuiis, stagnísq;, putredinis maximè ratione: sed in mari, quà algæ sunt: in stagnis autem, & fluuiis iuxta ripas. Calor enim ampliùs eas subiens partes, facit vt putreant. Talis generatio anguillarum est.

Terræ intestina vnde oriantur.

De vtero, & tempore partus aquatilium, quomodóque alterum ab altero in fœtibus emittendis differat.

Cap. XVII.

PArtus autem piscium neq; eodẽ tempore, nec simili modo omnium fit: nec pari temporis spatio geritur vterus. Greges ante coitũ marium, & fœminarum consistunt: sed sub coitu, & partu cõiugia aguntur. Vterum verò alij diebus ampliùs tricenis ferunt, alij minús. Omnes tamen spatiũ numeris distinguendum septenariis sortiuntur. Plurimum temporis datur iis, quos nonnulli appellant marinos. Sargus coit mense Decembri, fert vterum dies triginta. Quinetiã in mugilũ genere, qui labeo à nonnullis vocatur, & muco, eodẽ, quo sargus, tempore coeunt, & tantũdem temporis ferunt. Laborãt omnes per id tẽpus, quo gerũt vterum: vnde fit, vt tunc potissimũ ruant in terram, atque excidãt. Feruntur porrò graui stimulo agitati in terram, atque omnino id temporis motu perpetuo incitantur, donec pariant. Sed omnium maximè mugilẽ ita solicitari certum est. Requiescunt à partu continuò. Exitus pariendi piscium compluribus est, vbi vermiculi nati in vẽtre fuerint. Innascuntur enim minuta quædam animalia vermiculi specie, quæ partum expellunt. Parit solitariorum genus in vere. Plurimis deniq; partus circa æquinoctium vernũ agitur. Cæteris non eadem anni tempestas accommodata est: sed aliis æstas, aliis autumnale æquinoctium attribuitur. Parit prima hoc in genere antherina, quã aristam appello, & iuxta terram. Capito autem vltimus est. Constat id, cùm fœtus aristæ primùm, capitonis nouissimè appareat. Mugilis etiam inter primos partum accelerat, & salpa æstatis initio locis plurimis, nonnusquã enim autumno. Quinetiam sacer æstate parit, mox aurata, lupus, mormur, molaris: denique omnes, qui cursiones vocantur. Vltimi gregaliũ, mullus, & graculus pariunt autumno. Mullus sua oua limo committit, vnde fit vt serò pariat: diutiùs enim frigus continetur in limo. Graculus post mullũ fœtificat inter algas, vtpote qui locis saxosis degat. Fert vterum longo temporis spatio. Aleces bruma pariunt: cæteri, qui pelagici sunt, ęstate magna ex parte. Cuius rei argumentum est, quòd minimè per id tempus capiantur. Fœcundissima omnium pisciũ alec esse videtur. Raia inter cartilaginea fœtificat numerosius. Verùm quòd de facili pereunt, hinc efficitur vt appareant paucæ. Edit hæc oua † diuersa, & iuxta terram. Omnino genus cartilagineum minùs fœtificat, quia animal gignit: seruari tamen sua potissimùm magnitudine potest. Acus etiam appellata, serò fœtificat. Compluresq; eius generis disrupto, ac dehiscẽte vtero pariunt, non tam multitudine ouorum, quàm magnitudine. Et modo phalangiorum, proles parentẽ offusa circundat: quippe quam discedere statim prolis amor non sinat: & si tetigeris, fugiunt. Arista atterens aluum arenæ, parit. Thunni etiam præ nimia pinguedine dehiscunt, nec plus, quã biennio, possunt viuere. Cuius rei argumentũ piscatores inde deducunt, quòd cùm aliquando limariæ anno superiore defecissent, thunni sequẽti anno defecerint. Limariis enim thunni prouectiores ætate anno esse putãtur vno. Coeunt thunni & scombri mense Februario post Idus: pariũt Iunio ante Nonas: edunt sua oua condita quasi vtriculo: incremẽtum autẽ partus præcipua sunt celeritate. Cùm enim thunni in Ponto pepererint, prodeunt ex ouo, quas alij scordulas vocant, Byzantij auxumas nominant, quia diebus paucis adolescunt: quæ exeũt Ponto autumno fœtas comitantes, eôdem autem redeunt verno tempore, iam adeptæ eam magnitudinem, qua limariæ nomen accipiant. Profectò omne piscium genus celeriter adolescit, & præcipuè in Ponto: quippe cùm ibi incrementum singulis diebus planè intelligatur: sed amiæ longè conspectius. Omnino ita existimandũ, vt eisdem piscibus, non eisdẽ locis degẽtibus, nec coeundi, ferendíve tempus esse idem, nec fœtificandi, aut proficiendi: nam & qui graculi appellantur, nonnusquam messe tritici pariũt. Verùm ita hæc nos exponimus, vt magna ex parte res euenit. Congri etiam fœturam intra se continent: sed non omnibus locis æquè id constat. Nec ipsa fœtura satis patet in vtero pingui obeso: inest tamẽ serie quadam prolixiuscula, vt in serpentibus: quod certè ignis periculo innotescit. Pingue enim absumitur, atque euaporatur: oua autem crepant, & extrusa dissiliunt. Adhæc si palpites, & atteras digitis pingue, læue vtique senseris, ouum autem duriusculum. Congri itaq; alij pingue habẽt, ouum nullum: alij contrà, pingue nullum, ouum autem quale modò exposui possident. Sed de coitu, vtero, & eiusmodi reliquis cæterorum animantium omnium, tum aquatilium, tum volucrum, atque etiam terrestrium, quæ oua pariunt, dictũ iam est.

Quãdo præcipuè pisces incitati in terram ruant.

Tempora pariendi piscibus diuersa.

Alij vniuersa.

Theodorus pro pelamyde & thinnide reddit limariam, & scitè, ex Plinio.

De coitu, eiúsque tempore, & libidine quadrupedum, quæ animal pariunt.

Cap. XVIII.

SEquitur vt pari modo de iis, quæ in terrestriũ genere animal pariunt, atq; etiam de homine disseramus. Coitum & priuatim, & publicè omnium diximus. Commune autem omnium animalium est, vt cupidine, voluptatéque rei Venereæ maximè gestiant, atq; incitentur. Ferociũt fœminæ à partu, mares tempore coitus. Iam equi equos mordent, sternunt equitem, atque insequuntur. Sues quoque feri acerrimè sæuiunt, quanquàm per id tempus imbecilles ex coitu reddantur. Dimicant inter se mirum in modum armãtes sese, & cutem quàm crassissimã præparantes, indurantésq; attritu arborum. Sæpe etiam luto obducto, ac resiccato, tergus inuictum contra ictus efficiunt. Pugnant adeò acri certamine, grege relicto, vt sæpenumero mortẽ vterque aduersarius obeat. Simili modo & tauri efferantur, & arietes, & hirci. Qui enim superiore tempore socij, iugi concordia pascerentur, coitus tempore dissident, & alter alterum libidinis rabie inuadit. Camelus etiam mas sæuit tempore coitus, siue homo, siue camelus accedat: nam equis quidem odio naturali aduersantur. Idem feris quoq; euenire apertum est. Nam vrsi, lupi, leones, acriùs per id tempus in eos, qui accesserint, sæuiunt: inter se tamen minùs hæc dimicant, videlicet ob eam rem, quia nullum ex iis gregale est. Quinetiam vrsæ à suis catulis vehementer ferociunt, vt canes à catellis. Et elephanti quoque ad coitum efferari solent: quam ob rem apud Indos iis haudquaquam permitti initum aiunt. Libidinis enim rabie agitati, casas prosternunt malè conditas, pluráq; alia incommoda faciunt. Mitigari pabuli copia narrantur. Plagis etiam tẽperant, adductis aliis, quibus ferire præcipiant. Quæ autem non vno tempore, sed sępius anno coeunt, vt ea, quę cùm homine degunt, verbi gratia, canes, sues, vt minùs efferẽtur, facit coitus copia. Incenduntur libidine ex fœminis equæ potissimùm, mox vaccæ. Equæ itaque equiunt: vnde vocabulum id ab hoc vno animali trahitur, maledicto in mulieres libidinosas. Necnon euentari per id tempus equæ dicitur: quapropter in Creta insula equos admissarios minimè à fœminis semouẽdos censent. Cùm verò ita affectæ fuerint,

Quo tempore animãtes maximè ferociant.

Universidad de Navarra Biblioteca

currunt relicta societate. Simile hoc vitium est, vt quod subare in suibus dicitur. Currũt non Orientem, aut Occidentẽ versus, sed ex aduerso Aquilonis, aut Austri: nec appropinquare quenquam patiuntur, donec vel defatigatæ desistant, vel ad marem deueniant. Tum aliquid emittunt, quod hippomanes appellatur, eodem, quo illud, quod nascitur, nomine. Tale hoc sanè est, quale suis illud, quod apriá vocant: sed hoc præcipuè ad amoris veneficia petitur. Equæ tẽpore coitus colligũt sese, & societate magis, quàm anteà, gaudent. Iactant caudam crebrius, vocem immutant, humorem emittũt suis genitalibus similẽ genituræ, sed multò tenuiorẽ, quàm mares, quem hippomanes nonnulli appellant, non quod pullis nascentibus adhæret. Accipi eum humorẽ difficile esse aiunt, quod paulatim admodũ labitur. Mingũt etiá pluries, atq; inter se ludũt, cùm equiunt, hæc de equis. Vaccæ tauriunt, & libidine adeò incenduntur, vt bubulci eas tenere, aut capere nequeãt. Indicium tum equę, tum vaccę tuæ libidinis præstãt, genitalis specie prominẽtiore. Vaccæ etiã mingunt crebriùs more equarum. Adhæc, vaccæ tauros superueniunt, & sequuntur sedulò, & assistunt. Turgẽt ad coitũ priùs minores natu, quàm maiores, tum in equorũ genere, tum in boum. Temporis etiam beneficio, & corporis valetudine propẽsiora redduntur ad Venerẽ animalia. Equarũ libido extinguitur magis iuba tõsa, & frons tristior redditur. Mares in hoc genere fœminas sibi societate coniunctas dignoscunt olfactu, etsi paucis antè diebus vnà fuerint. Quòd si fœminæ diuersæ permisceãtur, mares alienas mordẽdo expellunt, suasq; singuli seorsum habẽtes pascuntur. Tricenæ, aut paulò plures singulis dantur. Quoties mas accesserit aliquis confestim in eum maritus conuertitur, & currẽs gyro aggreditur pugna: & fœminã, si quà se mouerit, morsu reuocat. Taurus tempore coitus tantũ cùm fœminis pascitur, cæteroſq; oppugnat mares. Temporibus cęteris mares inter se cõuersantur: quod coarmẽtari dicitur. Iã Epiri prouinciæ tauri sæpius trimestri tẽporis spatio non apparẽt. Omnino fera omnia, aut certè plurima, non antè cum fœminis ad cõmune pascuũ veniunt, quàm tẽpus sit coeũdi. Sed cùm iam per ætatem licuerit, segregantur mares à fœminis, seorsũm q; pascuntur. Sues fœminæ, cùm libidine excitantur, quod subare dicitur, vel homines aggrediuntur. Canes eodẽ illo modo affectæ, canire dicuntur. Prominet genitale in fœminis, cũ ad coitum stimulantur, & locus humescit. Equabus humoris aliquid ibi defluit per id tẽpus. Purgatio menstruorũ fit quidẽ & cæteris, sed nulli æquè ac mulieri. Oui, & capræ tẽpore coeundi indicãtur, quod idẽ post coitũ etiã fit ad tẽpus, mox desistit, donec parturiant: tum denuò indicatur: quare pastores proximũ esse partũ intelligunt. A partu autẽ purgatio sequitur abundè: primũ leuiter cruenta, postmodum valde. Vaccæ, asinæ, equæ, modo quidem ampliore, quàm suprà dictis, emittitur, vtpote magnitudine excedentibus, sed multò ex proportione minus. Bos itaq; fœmina, cùm coitũ affectat, leuiter purgatur, quantũ hęminæ dimidium, aut paulò plus. Tempus autẽ coeundi tunc potissimũ est, cùm purgatur. Equa facillimè omnium quadrupedum parit. Vacat admodũ purgamentis, minimúmq; emittit profluuiũ sanguinis, videlicet pro corporis magnitudine. Conceptus indiciũ maximè in vaccis, equabúsq;, cùm menses cessarunt, spatio tẽporis bimestri, trimestri, quadrimestri, semestri. Sed id percipere difficile est, nisi quis iam dudũ secutus, assuetúsq; admodũ sit. Quam obrẽ non desunt, qui menses in his animalibus negẽt. Mulabus menses nulli mouẽtur, sed earum vrina crassior, quàm mariũ est. Omnino excrementum vesicæ quadrupedũ crassius, quàm hominum est. Inter eas tamẽ quadrupedes, oues fœminæ, & capræ, crassiorẽ reddunt vrinã, quàm mares. Aũnæ contrà, tenuiorem, quàm mares, & vaccæ acriorem. A partu vrina quadrupedũ omnium crassior redditur, & magis eorum quæ minùs purgãtur. Lac fieri incipit ad speciẽ puris initio coitus, sed vtile posteà est, cũ pepererint. Pinguescunt tam oues, quã capræ, cùm gerunt partũ, edúntq; ampliús. Quod idẽ de bubus etiã, ac cæteris quadrupedibus affirmandũ. Sunt porrò animalia propensiora ad coitũ, propè dixerim, omnia, verno tẽpore. Sed sunt tamẽ quę non eo tẽpore coeãt, verũ prout quæq; alere suos fœtus commodiùs possunt, ita tẽpus sibi cõueniens habeant. Sues cicures vterũ ferunt mẽses quatuor. Numerus partus plurimũ ad vicenos. Si tamen multos pepererint, educare omnes non queunt. Senescentes etiam pariunt quidẽ simili modo, sed tardiùs coeunt. Implentur vno coitu: sæpius tamẽ superuentum patiuntur, ea de causa, quòd post coitum, humorem, quem apriam nonnulli appellãt, emittunt, quod quidẽ commune omnibus incidit: sed aliquę vnà cum hoc, semen etiã admissum eiiciũt. Fœtus, qui in vtero læsus, minutúsq; fuerit, metachœrum dicitur, quasi posthumũ voces, quod in parte qualibet vuluæ accidere potest. Cùm scrofa peperit, primã mammã porco, qui primus in lucem prodiit, præbet. Cauendũ ne prima subatione ante aures flaccidas coitus fiat, frustra etenim fuerit. At si plena iam auiditate, ac desiderio libidinis turgido admissura fiat, vnus (vt modò dixi) initus satis sit. Prodest apro coeunti hordeũ apponere pabulo: quod idẽ & scrofæ fœtæ cõmodum est, sed elixũ. Sunt è scrofis aliæ statim prolis fœcũdæ laudabiles, aliæ increscẽtes meliùs generãt. Suem altero oculo amisso breui extingui magna ex parte nonnulli existimãt. Pluribus vita ad annos x v. aliquibus etiam propè ad vicenos.

Quibus crassior vrina.

Suum fœtura.

Quot equabus vnus admissarius sufficiat.

Menstruorũ purgatio quibus fiat.

De coitu fœtúque ouium, & caprarum.
Cap. x i x.

OVes & capræ terno, aut quaterno coitu implentur: & si à coitu imber accesserit, abortum infert. Pariunt maxima ex parte singulos, sed aliquando & binos, & ternos & quaternos. Ferunt quinque mensibus, tum oues tum capræ. Vnde fit vt locis nonnullis, quibus cæli clementia, & pabuli copia est, bis pariãt. Vita capris ad octonos complurimum annos, ouibus ad denos: sed magna ex parte ad pauciores. Duces pecoris tamẽ vel ad quindenos protrahunt vitam. Singulis ouilibus singuli duces constituuntur, qui quoties suo nomine à pastore vocantur, antecedunt: quod ab ineunte ætate facere assuescũt. Oues Aethiopicę vel ad duodecim, & tredecim annos vitam agunt: capræ etiam ad decem, & vndecim. Coeunt tam oues, quàm caprę, quandiu viuunt. Pariunt geminos, tum pabuli beneficio, tum si pater, aut mater, vim eam geminandi per naturam obtineat. Mares autem, aut fœminæ generantur vi tum aquarum, tum admissariorum. Nam & aquæ faciunt, vt fœminæ, marésve concipiantur. Adhæc, Aquilonis flatu mares potiùs concipiuntur, Austri fœminæ. Vis tanta est Aquilonis, vt vel ea, quæ nõ nisi fœminas pariant, immutet ad prolis masculæ procreationem. Spectare ad Aquilonem oportet cùm coeunt fœminæ. Quæ manè iniri solent, marem, si serò diei admiseris, non patiuntur. Candidi nigrive efficiuntur fœtus, si sub lingua arietis venæ nigræ, aut candidæ habentur. Cuius enim coloris sunt venæ, eiusdem & vellus est. Varium etiam, si plures venarum colores sunt. Quæ aquam salsiusculam bibunt, maturiùs coeunt: nec solùm ante coitum, sed etiam à coitu saliendum est: atque etiam verno tempore. Capris nullum ducem pastores constituunt, quia earum natura non stabilis, sed lubrica, atque mobilis est. In grege ouium, si maiores natu tempestiuè libidine incitantur, annum esse felicem gregi pastores confirmant: sed si minores, infelicem.

Vnde proueniant varij ouiũ colores.

Quot annorum vita caprarum & ouium.

De coitu, & fœtura canum, eorúmque vitæ longitudine.
Cap. x x.

CAnum genera plura sunt. Coit Laconicũ mense suæ ætatis octauo. Et crus iam circa id tempus attollentes nonnulli vrinam reddunt. Impletur canis vno initu, quod in furtitiis maximè constat initibus: implent enim qui semel inierint. Gerunt Laconicæ vterum parte sexta anni, hoc est, sexagenis diebus, aut vno, vel altero plus, minúsve. Catelli cæci gignuntur, nec ante duodecimum diem visum accipiunt. Coeunt canes posteà, quàm peperunt, sexto mense, nec citiùs. Sunt quæ parte quinta anni vterum ferant, hoc est, duobus & sexaginta diebus: quarum catelli duodecim diebus luce carent. Nonnullæ quarta parte anni, hoc est, tribus mensibus ferunt: quarum catelli diebus decem & septem luce carent. Tantundem temporis canire etiam fœminæ putantur. Menstrua huius animalis diebus septem mouẽtur: simúlq; euenit, vt genitale promineat. Cùm nondũ per id temporis coitum patiuntur, sed sequentibus septem diebus. Tempus enim, quo toto canis libidine tenetur, diebus quatuordecim magna ex parte describitur. Verùm nonnullæ etiam ad sextumdecimum prurriunt. Purgatio autem, quæ coniuncta partui est, vnà cum catellis nascentibus prouenit, crasso pituitosóq; humore. Redduntur etiam tenuiores à partu: & lac antè diebus quinque, quàm pariant, habent magna ex parte. Verùm nonnullis etiam septem, aut quatuor diebus anticipat. Vtile statim, vt pepererint, est. Genus Laconicum, post coitum diebus triginta, habere lac incipit. Crassum inter initia omnium est: déinde processu temporis tenuius redditur. Crassius canum, quàm cæterorum animalium, lac est, excepto scrofæ, ac leporis. Indicium in mammis etiam apparet, cùm ætatem coeundi iam habent. Fit enim périnde, ac in hominibus, tumor in papillis mammarũ, & cartilago quædã consistit. Sed difficilè id perceperis, nisi habeas vsum rei: carent enim hæc indicia magnitudine. Hoc igitur fœminæ euenire certũ est: mari nihil eiusmodi accidit. Crus mares tollẽtes mingunt, magna ex parte quidẽ sexto mense ætatis, sed nonnulli vel seriùs, octauo scilicet mense id faciunt: atque etiã maturiùs, quàm sexto. Quod autem simpliciter dixerim, cùm coire incipiunt, tollunt. Fœminæ omnes consistentes mingunt. Verùm in hoc etiam sexu nonnullæ crure elato minxerũt. Parit canis duodecim complurimum, sed magna ex parte quinque aut sex. Vnum etiam aliquam peperisse certum est. Laconicæ magna ex parte octo pariunt. Coeunt quãdiu viuunt, & mares, & fœminæ. Peculiare generis Laconici est, vt cùm laborarint, coire melius, quàm per otium, possint. Viuit in hoc eodem genere mas ad annos decem, fœmina ad duodecim. Cæteri canes maxima quidem ex parte ad annos quatuordecim, sed nonnulli vel ad viginti protrahũt vitam. Quam ob rem rectè apud Homerum, canem Vlysis vicesimo anno mori aliqui iudicant. Laconici sanè generis fœminæ, quia minùs laborant, quàm mares, viuaciores maribus sunt. At verò in cæteris, etsi non latè admodum constat, tamen mares viuaciores sunt. Dentes canes non mutant, præterquàm eos, quos vocant caninos, eósq; quarto ætatis mense tam fœminæ, quàm mares. Vnde fit, vt diuersa sit authorum sententia. Alij enim quòd duos tantummodo mutant, negant omnino vllos mutari, cùm eos paucos reperire difficile sit: alij cùm hos viderint, cæteros quoq; pari ratione mutari existimant. Aetatis iudicium ex dẽtibus sumitur: quippe cùm iuniores candidos habeant, & acutos: seniores, nigros, & hebetes.

Canes ferè quatuordecim dies canire.

Quos dentes canes mutẽt.

Aetas canum vnde cognoscatur.

De coitu, & partu boum, déque maris, & fœminæ ætate.
Cap. x x i.

BOs vno initu implet, agítq; vehementer, ita, vt fœmina vix tolerãs succumbat. Si forte conceptio pererrauerit, vicesimo pòst die marem fœmina recipit. Seniores tauri nec sæpius quidẽ fœminam eandem, eodem superueniunt die, nisi ex interuallo. At iuniores & eandem sæpius cogunt, & pluries petunt, ac superueniunt vigore suæ ætatis. Salax minimè inter mares bos est. Coit qui vicerit. Cúmq; is Venere iam debilitatus languerit, aggreditur victus ille languentem, & plerunq; superat. Coire tum mares tum fœminę anno ætatis primo peracto incipiunt, quoad facultas sit procreandi: verùm, quod magna ex parte fit, vel anniculi, vel nacti octauum mensem Venerem adeũt. Sedenim quod maximè confessum habemus, bimatu generant. Ferunt vterum menses nouem, decimo pariunt. Sunt qui decem totos menses, exceptis paucis diebus affirment. Quod autem in lucem præcurrerit hæc tempora, id abortiuum est, vitaléque minimè, etiam si paulò maturauerit partum: præmolli nanque, imperfectáque vngula prodit. Pa-

Vaccas bimas generare.

Universidad de Deusto Biblioteca

riunt ſingulos,geminos raró.Quandiu viuunt,& coire ſolent,& parere. Viuunt magna ex parte fœminæ annos quindecim,atque etiam mares exciſi. Nonnullis ætas vel ad viginti annos,atque etiam plures, ſi corpore bene habito ſint. Nam exciſos aſſuefaciunt,& duces conſtituũt boum,vt ouium, qui plus temporis,quàm cæteri, viuunt vſu exercitij,& copia pabuli. Vigent quinquennes maximé.Quocirca Homerũ quidam rectè dixiſſe aiũt, Quinquennem taurum,& bouis luſtro florentis. Idem nanque ſignificari arbitrantur. Dentes bimus emittit bos,nec vniuerſos, vt equus. Vngulas,cùm dolore articulorũ laborat, non amittit: ſed pedes tantummodo intumeſcunt vehemẽter. Lac à partu vtile eſt.Antè,quàm peperit,caret lacte.Quantum lactis prouenerit primùm, concreſcens périnde vt lapis dureſcit.Quod ita accidit, niſi aqua admiſceatur. Iuuenca recentior, quàm annicula,non patitur Venerem,niſi oſtento. Iam enim vel quarto ætatis menſe coiſſe perſpectum eſt.Initium coitus plurimis quidem menſe Aprili,& Maio:ſed nonnullæ etiam ad autumnũ vſque tempus coeundi deducunt. Cùm plures grauidæ ſunt,& facilè initum patiuntur, nimirũ pro ſigno hyemis,& imbrium id accipitur.Menſes & vaccis fiunt,vt equabus, ſed minùs.

De coitu, & partu equorum, de amiſsione dentium,déque maris,& fœminæ ætate.

Cap. XXII.

EQuus coire incipit bimus, tam mas, quàm fœmina: ſed hoc in paucis fit, pulliq; eorum ipſorum minores, imbecillioréſque ſunt. Quod autem plurimũ,trimatu tam mares quàm fœminæ incipiũt, & proficiunt ſubinde ad prolis præſtantiam, in viceſimum vſque annum. Fert vterum equa menſes vndecim:parit duodecimo menſe. Equus non certo dierum numero implet,ſed aliquando vno, aut duobus,tribúſve, aliquando pluribus. Seriùs certè, quàm aſinus, equam ſuperueniens implet. Coitus nõ tam laborioſus equis, quàm bubus eſt. Salaciſsimũ omniũ,tum fœminarũ,tum marium, equus eſt,homine excepto. Iuniorum coitus præter ætatem contingit pabuli bonitate,& copia. Pariunt magna ex parte equę ſingulos:ſed gemellos quoq; aliquãdo complurimum procreant. Mula etiam gemellos peperit,quæ quidem pro oſtento accipiuntur. Coire itaq; incipit equus vel triceſimo mẽſe,ſed quoad dignè procreare poſsit, tunc tempus eſt,cùm dentibus mittendis ceſſauit. Verùm iam nonnullos etiã cùm mutant,implere potuiſſe aiunt:idq; fieri ita confirmant, niſi natura ſteriles ſint. Equo dentes quadraginta numero ſunt,quorũ primos quatuor,menſe triceſimo mutantur,bini vtrinq;,ſuprà dico,& ſubter:tum vbi prætereà annũ compleuerit, quatuor item modo eodẽ mittuntur,duo ſuperiùs,totidémq; inferiùs: rurſúſq; anno altero peracto, ſimili modo quatuor alij mutantur. Quibus iam præteritis annis quatuor,& menſibus ſex, nullus prætereà mittitur:quanquã eueniſſe in aliquo certum eſt,vt cum primis omnes amitterentur:atque etiã in alio, vt cum vltimis omnes, ſed hæc raro. Fit itaque vt equo ferè tempus idoneũ maximè ſit ad procreandum,cùm annum quartum, & ſex menſes cõplerit.

Quoto ætatis anno equus idoneus ad generandum ſit.

Seniores equi profectò fœcũdiores ſunt, tam fœminæ,quàm mares.Equi vel ſuas matres, & filias ſuperueniunt, atque tunc perfectum eſſe armentum videtur,cùm parentes ſuam ineunt prolem.Scythæ equabus grauibus equitant, cùm primùm ſe mouerit fœtus: & nimirum eas proficere ad partus facilitatem arbitrãtur.Cæteræ quadrupedes iacentes parere ſolent:quo fit, vt fœtus obliqui omnium exeant At verò equa cùm tempus iam edendi appropinquarit,erigit ſe,ſtánſq; emittit partum. Vita equorum plurimis ad decimumoctauum,atq; etiã viceſimum annum:ſed nonnulli etiam quinque & viginti,atq; triginta egerunt. Et ſi cura diligenter adhibeatur, vel ad quinquaginta protrahitur ætas.Longiſsima tamen vita in pluribus ad triceſimum annum, quod magna ex parte fieri norimus. Fœmina magna quidem parte quinque & viginti annos viuere poteſt:ſed iam nonnullæ etiã quadraginta vixere.Minus temporis mares viuunt,quàm fœminæ,propter coitum: & qui domi aluntur, minus, quàm gregarij. Fœmina quinquennio finem,tum longitudinis,tum etiam proceritatis ſui corporis recipit: ſed mas ſexennio: pòſt,annis ſequẽtibus totidẽ creſcit in corpulentiã,& ad viginti vſq; annos pergit proficiens. Verũ celeriùs fœminæ,quàm mares,perficiuntur:quanquã in vtero mares, quàm fœminæ, citiùs,quemadmodũ etiam homines. Quod idem vel in cæteris animalibus,quæ pariant plura,fieri ſolet. Lactare mulũ ſemeſtre tẽporis ſpatiũ referunt,mox ſugi non pati:vi nanq; humorẽ trahi,& cum dolore.Equo autem plus temporis tribuunt. Viget & equus,& mulus à dentium ortu: cúmque prodierint omnes,non facilè ætatem dignoueris. Quam ob rẽ dici ſolet certa ſub ortu, incerta ab ortu.Deniq; poſt dentiũ ortum,eo maximè declaratur ætas,quem caninũ vocamus: breuior enim hic ſeptennibus eſt,propter fræni attritum, quod ad eum iniicitur: non ſeptẽnibus maior quidem, ſed non vertice extans adactiore. Iunioribus acutior & procerior eſt. Mas omnibus temporibus init,nec ceſſat,quandiu viuit.Fœmina etiã, quandiu viuit,initur, nec tẽpus vllũ certum libidinem aufert:ſed ingeniũ hominis arcet,aut vinculo,aut aliquo huiuſcemodi impedimẽto:non tamẽ quouis tempore facto initu,facultas enutriendi quod pepererint,datur.Equũ apud Opunta gregarium fuiſſe accepimus, qui annos quadraginta natus poſſet coire: ſed adiumentum quoad ſui pedes priores attolerẽtur, deſiderabat. Coeũdi initium equis in vere. Non ſtatim à partu equa impletur, ſed intermiſſo tẽpore:& melius quarto,aut quinto anno interpoſito procreat. Omnino, ſi nihil plus detur,vnũ tamen interponere annũ, & quaſi nouale facere neceſſe eſt. Equa igitur interpoſito tempore,vt dictum eſt, parit:at aſina continuè parere poteſt.Fit etiam in equorum genere, vt aliæ omnino ſteriles ſint:aliæ concipiant quidem, ſed edere nequeant.Cuius rei indiciũ aiunt,quòd fœtus circum renes alia quædã ſpecie propémodum renum, ita continet, vt reſciſſus quatuor renes habere videatur.Cùm equa peperit, ſtatim ſecundas deuorat,atq; etiam quòd pulli naſcẽtis fronti adhæret,

Quàm longa equis vita.

Aetas equi cognitu difficilis poſt dentes abſolutos

adhæret, hippomanes dictũ,magnitudine minus carica parua, ſpecie latiuſculum, orbiculatum, nigrum:hoc ſi quis prærupto odorẽ moueat,equa excitatur, furitq; agnito eo odore. Quapropter id à veneficis petitur,& percipitur mulierculis.Si cum equa ex equo pręgnãte coierit aſinus, fœtus iam conceptus corrumpitur.Equorum ducem,vt boum,nullum conſtituunt:quoniam equorum natura non ſtabilis,ſed mobilis,procáxque eſt.

Quod equinæ cupidini ſimile mortalibus amorem accẽdat, Columella.

De coitu aſini,& aſinæ partu,mariſque & fœminæ ætate.

Cap. XXIII.

ASinus tum mas,tũ fœmina, triceſimo menſe coire incipit, eodémq; tempore dẽtes mittit priores: ſecundos autẽ ſexto menſe,atq; etiam tertios,quartóſque eodem. Gnomonas hos quattos à diiudicanda ætate nuncupant. Sed iam vel annicula aſina concepit, vt perfici proles, ac adoleſcere poſſet.Reiicit ſemẽ à coitu niſi interpelletur. Quam ob rem ſtatim poſt coitum verberant, inſectantúrque.Parit duodecimo menſe. Singulatim magna ex parte procreat prolem. Ea nanque natura eſt, vt vnum pariat: ſed nonnunquam gemellos etiam edit.Aſinus quidem equi geniturã corrumpit,vt dictũ eſt:ſed equus aſini minimè, cùm equa iam aſini initu cõceperit. Lac grauida habet menſe decimo. A partu die ſeptimo mari iungitur, eóque die iuncta maximè recipit initum,ſed poſtmodum etiam patitur.Solet hæc,niſi priùs, quàm gnomonem amittat,peperit,nunquàm poſteà initum recipere. Parere vel in conſpectu hominis, vel in luce nolit,ſed in tenebras ducitur cùm parturit.Si priùs,quàm gnomonem dimiſiſſet, pepererit, parere tota ſua ætate poteſt. Vita aſinis amplior annis triginta,& fœmina viuacior mare eſt. Cùm vel equus cum aſina,vel aſinus cũ equa inierit,multò magis abortus conſequitur,quàm cùm vnigenæ inter ſe iungantur: verbi gratia, equa cum equo,aut aſina cum aſino. Euenit etiam tempus gerendi vteri, cùm equus cum aſino coierit, maris norma:id eſt,vt quanto ſpatio tẽporis mas perficitur ſuo in genere,tanto etiam fœtus,quem ipſe procreat,abſoluatur. At magnitudine corpore,ſpecie,& viribus, magis fœminæ, quàm mari ſimile euadit quod naſcitur.Si frequenter coeant, neque vllo interpoſito tẽpore ceſſent,quæ ita iunguntur, breui fœmina ſterileſcit. Qua de cauſa non frequenter ita coniungunt, qui curam huic adhibent rei, ſed tempus aliquod interponunt. Non aſinum equa, vt aſina equum, recipit, niſi aſinus ſit, qui equam ſuxerit. Admittunt de induſtria quos hippothelas vocant, ac ſi equimulgos cognomines, qui in paſcuis modo equorum viribus bonis ſuperantes coeant.

Quandiu aſinus viuat.

De mulo,& eius coitu, & ætate.

Cap. XXIIII.

MVlus ſuperuenire,coiréq; incipit miſſis dentibus primis:ſed ſeptẽnis implere poteſt,etiã cum equa cõiunctus ginnum procreauit: pòſt déinde ſuperuenire non ſolet. Mula quoq; iam facta grauida eſt, ſed non quoad perficeret, atq; ederet prolem. In terra Syria ſuper Phœnicem mulæ & coeunt, & pariunt omnes:ſed id genus diuerſum eſt, quanquàm ſimile. Prodeunt, quos ginnos vocant, ex equa,cùm in gerendo vtero ægrotauit, more pumilionũ in ordine hominum, aut porcorum deprauatorũ in genere ſuum,quos poſthumos nuncupaui.& quidẽ vt pumilio, ſic ginnus modũ ſuo genitali excedit. Vita mulis ad annos multos:iam quidã vel octogeſimũ annũ potuit agere, vt Athenis cùm templũ ędificaretur,qui quãuis dimiſſus iam munere per ſenectam,† commeans tamen ac obiens iumenta exhortabatur ad opus, quam ob rem decreto à nemine eum arceri à frumentorum aceruis ſancitum eſt. Seriùs fœmina ſeneſcit, quàm mas. Nonnulli fœminam profluuio vrinæ purgari aiunt: marem olfactu vrinæ priùs ſeneſcere.ortus eorum animalium talis eſt.

Quàm longæui muli. Plin. ſic:Connitendo, comitandóque accẽdebat iumẽta ad opus

Indicium ætatis quadrupedum.

Cap. XXV.

AEtatem dignoſci quadrupedũ confirmant, qui in earũ cura ſunt conſtituti, ſi cutis prætẽta maxillis, detracta, mox relaxata, illico in ſuũ redeat locum. Hoc enim indicium recẽtioris quadrupedis eſt:veteris contrà, ſi diutiùs rugata maneat cutis.

De vtero,& ætate Cameli.

Cap. XXVI.

CAmelus fert vterum menſes decẽ: parit ſemper vnum tantũmodo:vnipara nanque eſt. Separant prolẽ à parente anniculam.Viuit diu:plus enim,quàm quinquaginta annos.Parit in vere,& lac ſuũ vſq; eò ſeruat,quò iam conceperit. Tum lac,tum caro cameli ſuauiſsima omnium eſt.Bibitur eius lac ad vnam menſurã,duabus,aut tribus aquæ admiſtis.

De elephantorum coitu,déque tempore,quo vterus fertur,& eorum pullis.

Cap. XXVII.

ELephantus tam mas,quàm fœmina incipit coire anno ætatis vigeſimo. Ferendi vteri tẽpus alij annũ & ſex menſes,alij trienniũ ſtatuunt. Cauſa quam ob rem incertum hoc ſit, quòd non pateat coitus. Parit enitẽs poſterioribus cruribus, & ſubſidens cum dolore.Pullus editus ore ſugit, non promuſcide:& ſtatim,cùm natus eſt,cernit,& ambulat.

De coitu ſuum,& eius tempore.

Cap. XXVIII.

SVes ferę principio hyemis coeunt, vere pariunt,petẽtes maximè inuia,prærupta,anguſta,& opaca. Mas cùm fœminis conuerſari dies triginta magna ex parte ſolet. Numerus partus, & tempus ferẽdi idem,atque in vrbanis ſuibus eſt. Vox etiam ſimilis:ſed fœmina vocalior eſt,mas raro vocem emittit.Mares caſtrati maiores,ferocioréſq; euadunt, vt ſcitè Homerus fingit,cum dicat:

Nutriit exectum ſyluis horrentibus aprum.
Inſtar non bruti ſed dorſi montis opaci.

Caſtrantur, quòd recentibus adhuc morbus pruriens incumbit in teſtes, quo atterentes eam partem ad arbores,teſtes extinguunt.

De ceruorum coitu, partu, & natura.

Cap. xxix.

CErua plurimùm subsidens coit, vt dictum iam est: marē enim sustinere non potest, ob eius contentissimum impetum. Veruntamen aliquando etiam sustinent modo ouium, & socias declinant, cùm turgente iam Venere coitum appetunt. Mas non in eadem immoratur, sed mutat: breuique interposito tempore, aliam atque aliam supergreditur. Coitus ab arcturo mense Augusto, & Septembri. Implentur paucis diebus, & ab eodē multæ. Verum ferunt octo menses. Pariunt magna ex parte vnum, sed nonnullas etiā geminos peperisse perspectum est. Parere iuxta vias maximè solēt, metu belluarum. Incrementum hinnuli celere. Purgatio cæteris tēporibus nulla euenit ceruæ: cùm autem parit, pituitoso quodā humore purgatur. Ducere suum hinnulum ad stabula consueuit. Quem locum sibi habet et refugium, petra disrupta est vno aditu, vnde defendere se, repugnaréq; solet iis qui inuadunt. Vita esse perquàm longa hoc animal fertur, sed nihil certi ex iis, quæ narrantur, videmus: nec gestatio, aut incrementum hinnuli ita euenit, quasi vita esset prælonga. Monte Asiæ Elapho nomine apud Arginussam, quo loco Alcibiades mortē obiit, ceruæ omnes scissa aure sunt, qua nota vel alibi, si loca mutarint, dignoscūtur. Et quidē fœtus iam inde à primo ortu in vtero idem cōtrahit signū. Quaterna vbera fœminis, vt vaccis. Cùm mares impleuerint fœminas, separantur per se ipsi, & propter libidinis graueolentiam quisque solitarius scrobes fodit. Fœtent vt hirci. Facies quoq; eorum nigrescit aspergine, vt hircorum. Degūt ita quousq; imber accedat, tum pascua repetunt. Hæc ideo ceruo accidunt, quia salax animal suapte natura est, atq; etiā quia pingui abundat. Pinguescunt enim æstate supra modum, quam ob rem nec currere quidem possunt: sed secundo, aut tertio cursu capiuntur ab iis, qui pedibus insectantur. Fugiunt etiam in aquas propter æstum, atque anhelitum. Caro eorū libidinis tempore vitiatur, & fœtet périnde, quasi hircorū. Hyeme itaq; extenuantur, debilitantúrque: vere autem vigent maximè ad cursum. Cùm fugiūt, requiem inter currendum aliquam faciunt cōsistentésq; manent, dum qui insequitur, appropinquet, tum fugam item arripiunt. Quod ideo facere videntur, quia interiora laborant. Intestinum enim tam tenue, imbecilléq; habent, vt etiam si leuiter percusseris, possit rumpi, cute adhuc integra.

Plinius habet Elatūte.

Quo tempore ceruorum caro fœteat.

Intestinum ceruis imbecille.

De vrsi coitu, partu, & pullis, déque hystricis natura.

Cap. xxx.

VRsi coeunt, vt dictum est, non superuenientes, sed humi strati. Fert vterum vrsa dies triginta. Parit tum vnum, tum etiam duos: sed complurimum quinque. Fœtum minimum pro sui corporis magnitudine edit: quippe quę minorem catto, maiorem mure parere soleat. Nudum item, & cæcum, & cruribus propemodum, membrísq; aliis plurimis indiscretum & rudem. Coit mense Februario: parit eo tempore, quo latet. Pinguescit per id tempus tam mas, quàm fœmina vehementer. Cùm prolem enutrierit, exit à mense iam veris tertio. Hystrix etiam latet, totidémque diebus fert vterum, & reliqua facit périnde vt vrsa. Grauidam capi vrsam difficile est.

De partu leonum, & pullorum numero, déque dentium mutatione.

Cap. xxxi.

LEonem auersum coire, vrinámq; retrò reddere dictum iam est. Coit, & parit, non omni tempore: singulis tamen annis, vere parit, & magna ex parte geminos, sed cū plurimos, sex catulos: nonnunquam etiam vnum. Quod de leæna fertur, vluam cum partu emittere, delira fabula est, facta ex ea causa, quòd rarum genus hoc animalis est: nec rationem cur ita esset, comperire author ille fabulæ poterat. Rarum hoc enim est, nec multis nascitur locis: sed Europæ totius, ea parte solùm, quæ inter Acheloum amnem, & Nessum est. Parit leæna quoque adeò paruos, vt vix post secundum mensem incipiant ingredi. Leones terræ Syriæ quinquies vita pariunt: primùm quinq;, pòst vno subinde pauciores, déinde steriles degunt. Caret leæna iuba: maris hæc propria est. Dentes eos tantummodo mutat leo, qui canini vocantur quatuor, duos superiùs, totidémque inferiùs, idq; sexto mense ætatis fit.

De hyenæ natura, meatibúsque genitalibus maris, & fœminæ.

Cap. xxxii.

HYena colore lupi propè est, sed hirsutior, & iuba per totum dorsum prædita est. Quod autem de ea fertur, genitale simul & maris, & fœminæ eandem habere, commentitiū est: sed virile similiter atque in lupis, & canibus habetur. Quod verò fœmineum esse videtur, sub cauda positum est, figura simile genitali fœminæ, sed sine vllo meatu. Sub hoc meatus excrementorum est. Quinetiam fœmina hyæna, præter suum illud, etiam simile vt mas habet sub cauda sine vllo meatu: à quo excrementorum meatus est, atque sub eo genitale verum continetur. Vluam etiam hyæna fœmina, vt cæteræ huiusce modi fœminæ animantes, habet. Sed rarò hyæna fœmina capitur. Iam inter vndecim numero, vnam tantùm cepisse venator retulit quidam.

De coitu, & fœtura leporum.

Cap. xxxiii.

LEpores auersi coeunt, vt expositum est. retrò enim vrinā reddunt. Coeūt, & pariunt quoquo tempore, dúmque vtero ferunt superfœtant, & singulos mensibus generant: sed fœtus edunt non vniuersos. Interpositis enim diebus quot res tulerit, peragunt partionem. Habet fœmina lac priusquàm pariat, & à partu continuò repetit coitum, & lactans adhuc concipit fœtum. Lac suillo simile sua crassitudine est. Partum non, vt maior fidipedum pars, cæcum edit.

De coitu,

De coitu, & partu vulpis.

Cap. xxxiiii.

VLpes superueniēs coit. Parit cæcos, vt vrsa, atque etiam infirmiores. Parturiens ita secedit, vt rarò grauida capiatur. Cùm partum ediderit, lingua lambendo refouet, & concoquit. Parit, cùm plurimos, quatuor.

De partu luporum, felis, ichneumonis, lupi canarij, & lupi ceruarij.

Cap. xxxv.

LVpus fert & parit vt canis, tum tempore, tum etiam fœtus numero. Cæcos etiam generat canis modo. Coit vno tempore tantùm: parit ineunte æstate. Fertur de eius partu ad fabulam proximè, lupos omnes intra duodecim dies parere. Cuius rei causam proferunt fabulosè, quòd Latonam oberrantem totidem diebus ex Hyperboreis Delum deduxerint sub specie lupæ, propter metum Iunonis. Sed an tempus hoc pariendi sit, nondum exploratum habemus. Fertur quidē sic vulgò, sed verùm minimè esse videtur, quale vel illud ferunt, lupos semel in vita parere. Feles, & ichneumones tot numero pariunt, quot canes, vescuntúrque eisdem. Viuunt circiter annos sex. Lupus item canarius cæcos parit luporū ritu, numero complurimum quatuor. Quinetiā lupus ceruarius coitu vt canes impletur, & cæcos generat, numero duos, aut tres, aut quatuor. Corpore longior, & cauda porrectior est, sed proceritate breuior. Celeritate æquè præstat, quanuis crura habeat breuiora: mollis enim & agilis est, prosiliréque longiùs ob eam rem potest.

De mulis quos terra Syria fert.

Cap. xxxvi.

SVnt in Syria, quos mulos appellant, genus diuersum ab eo, quod coitu equæ, & asini procreatur, sed simile facie, quomodo asini syluestres, similitudine quadam nomen vrbanorum accepere. Et quidem vt asini illi feri, sic muli præstant celeritate. Procreant eiusmodi mulæ suo in genere. Cuius rei argumento illæ sunt, quæ tempore Pharnacę patris Pharnabazi in terram Phrygiam venerunt, quæ adhuc extant. Tres tamen ex nouem, quot numero olim fuisse aiunt, seruantur hoc tempore.

De natura & variis generibus murium, déque pullorum numerositate.

Cap. xxxvii.

MVrium generatio mirabilis præter cætera animalia maiorem in modum est, tum numero, tum celeritate. Iam enim fœmina prægnante in vase miliario alíquando occupata, paulò pòst reserato vase, musculi numero viginti & centum reperti sunt. Mirum etiam percipimus ortum redundantis agrestis murium generis. Locis enim compluribus agri, tam inaudito modo oriri solent, vt parum ex vniuerso frumento relinquatur. Tam citò absumitur, vt nonnulli mediocres agricolæ, cùm pridie metendum statuerint, postridie manè cum messoribus accedentes ad segetem, absumptam inueniant totam. Interitus autem minimè euenit ratione. Paucis enim diebus omnino abolentur, quanquàm superiore tempore homines vincere vel suffiendo, vel fues, vt latibula effoderent, admittendo, non possent. Quinetiam vulpes eos venantur, & catti syluestres in primis: sed tamen superare copiam, & celeritatem prouentus nequeunt: nec aliud quicquam omnium vincit, nisi imbres: iis enim quàm primùm intereunt. Terræ Persicæ parte quadam mure fœmina resciſſa, fœtus fœminini prægnantes comperiuncur. Sunt qui vehementer confirment, mures, si salem lambant, impleri sine coitu. Aegyptiis muribus prædurus, ferè vt herinaceis, pilus est. Sunt etiam alij qui erecti bipedes ambulent: habent enim crura posteriora longa, priora breuia. Ortus eorum quoque numerosus est. Sunt vel alia genera murium plura. Sed de iis hactenus.

Mirabilis murium fœcunditas.

Repentini murium interitus causa.

ARIST

Universidad de Deusto Biblioteca

ARISTOTELIS STAGIRITAE DE HISTORIA ANIMALIVM, LIBER SEPTIMVS,

Theodoro Gaza Interprete.

De ſignis, quæ puerorũ ſeminis emiſsionem, puellarúmque viripotentiam præueniunt.

Cap. I.

DE hominis generatione, tum prima in vtero, tum poſteriore in luce, & vſq; in ſenectutẽ, quẽadmodum ſe habeãt, quæ ſuæ naturæ ratione eueniant, loco hoc dicimus. Quæ inter marẽ & fœminã differẽtia ſit, & quibúſnã partibus conſtet, antè expoſitũ eſt. Mas autẽ primũ ſemen genitale magna ex parte incipit ferre anno peracto bis ſeptimo: ſimul etiã pubeſcere incipit eo tẽpore, vt ſtirpes ſemen laturas primũ florere Alcmeon Crotoniata ait. Vox itẽ per id tẽpus mutari in ſonũ aſperiorẽ, inæquabiliorẽmq; incipit, quanquã nondũ graue. Neq; enim acuta prætereà eſt, neq; tota æquabilis: ſed ſimilis fidibus incõtentis & aſperis, quod caprire denominãt. Idq; potiſsimũ incidit iis, qui rẽ Venereã incipiũt agere. Iis enim vox trãſit in ſonũ virilem. Abſtinẽtibus verò ecõtrario fit; & ſi curã adhibeãt (quod aliqui faciũt ex iis, qui choreis indulgent) vel longo ſeruari tẽpore ſine magna mutatione poteſt. Mãmæ etiã extuberant: & genitale nõ ſolũ magnitudine, ſed etiã ſpecie proficit. Euenit porrò id temporis, qui iã fricari cõtrectaríq; per libidinẽ cœperint, vt cùm ſemẽ emittũt, nõ modò voluptate, verùm dolore quoq; afficiãtur. Fœminis etiã per id tẽpus exurgũt vbera, quod fratrare dicitur: & quæ menſtrua vocãtur, erũpunt; quod ſanguis quaſi recẽs occiſi animalis eſt. Quæ autẽ alba dicũtur, admodum etiã puellis eueniũt, & magis ſi cibo vtuntur humidiori. Hæc incrementũ impediũt corporis, & puellã extenuãt. Sed mẽſes tunc plurimis fiũt, cùm iam vbera ad duos digitos prominẽt: & vox eodẽ tẽpore puellarũ mutatur in grauiorẽ. Denique cũ mulier vocis acutioris, quã vir, ſit, tũ natu minores acutiùs, quã maiores ſonant: vt & pueri, quã viri, acutiùs. Sed vox fœminæ acutior eſt, quã maris, & fiſtula puellarũ acutior, quã puerorum eſt. Fit etiã, vt per id tẽpus cuſtodiri præcipuè debeant: maximè enim ad vſum rei Venereæ incitãtur, cũ hæc incipiũt. Quod ſi iã inde nihil plus cõmouere tẽperent, quã corpora ipſa nullo adhuc vſu Venereo, ſed ſponte mutẽtur, ſequi, ſeruaríq; temperantia ſolet per ætates ſuperiores. Nam & quæ admodum puellæ concũbunt, libidinoſiores euadunt: & mares ſiue altera parte, ſiue vtraq; minùs cauerint, propẽſiores eodẽ efficiũtur. Meatus enim laxantur, reddúntq; eo corpus lubricum, & ſimul voluptatis, qua olim geſtirent, memores, deſiderio mouentur præteritæ contrectationis. Prodeunt nonnulli iam inde à primo ortu Naturæ impubes, infœcundíque, propterea quòd parte ſui genitalis fuerint deprauati. Mulieres etiam ſimili modo impubes à natiuitate poſſunt creari. Habitus quoque tum marium, tum fœminarum mutantur, vt ſint vel ſanitati, vel morbo habiliores: & vel graciles, vel pleni, benéq; vegeti. Nam à pube ex macilẽtis craſſeſcũt, euaduntq; ſaniores: alij contrà, quod pari modo puellis etiam euenit. Qui enim pueri, aut quæ puellæ excremẽtis anteà corporis redundabant, cùm ea ipſa excrementa vnà cùm ſemine, aut menſibus ſecernãtur, ſaniore ob eam rem corpore efficiũtur, atque vegetiore. Iam enim ea, quæ ſanitati, alimentóq; obſtent, exeunt. At verò quibus cõtrà anteceſſerit, iis corpora graciliora, & morbis opportuniora redduntur. Excernitur enim de ipſa natura & bene habitis, cùm aut ſemen, aut mẽſes prodeunt. In puellis item diuerſitas vberum eſt: aliis enim admodum magna, aliis exigua ſunt. Euenit ſanè, vt corpora immodicè creſcãt, cùm puellæ excrementis redundant. Futuris enim adhuc & nondũ profluentibus menſtruis, quò plus continetur humoris, eò magis efferri, ſurſúmq; impelli neceſſe eſt, donec infrà erumpat. Itaque quod iterim incrementum mammæ acceperint, ſeruant poſteà. Maribus etiã mammæ conſpectiores, & fœminatiores, tum iunioribus, tum ſenioribus efficiuntur, qui humidiores, læuiores, nec venulenti ſunt: eorúmque ipſorũ iis magis, qui fuſci, quàm qui candidi ſunt. Semen profectò infœcundum vſque ad ter ſeptimum annum eſt, mox prolificum quidem eſt, ſed exigua, imperfectáq; generant iuniores, & mares, & fœminæ, vt in cæterorum quoque animalium genere plurimis euenit. Concipiunt quidem faciliùs natu minores, ſed laborant in puerperio vehementiùs. Corpore etiam minùs magna ex parte perficiuntur: & ſeneſcunt celeriùs mares ſalaces, & mulieres, quæ frequentiùs pariant: nam ne incrementum quidẽ poſt tertium partũ effici poſſe videtur. Sedantur autem, temperantúrq; meliùs, quæ in rei Venereæ vſum luxuriant, cùm partum multoties exercuerint. Sed poſt annum ter ſeptimum mulieribus quidẽ opportunè iam procreatio eſt. Sed viris item accedere aliquid poteſt ad prolem perfectiorẽ. Semina infœcunda ſunt, quæ tenuia: fœcunda, quæ grandinis ſpeciem referunt: eadémque potius marem fœtificant: cõtrà tenuia, nec globulenta, fœminam gignunt. Mentum etiam maris ea ætate pilis integitur.

Quibus ætatis annis vox homini mutetur.

Quando primùm puellis menſes appareant.

Salaces celeriùs ſeneſcere.

Quale ſemẽ marem, quale fœminam gignat.

De men

De menſtruis mulieris.

Cap. II.

PRofluuium autem mẽſium decreſcente Luna cõtingit: quam ob rem nonnulli cauillo ſexum fœmineum Lunæ tribuũt, quoniam ſimul vt illa decreſcat, & mulier purgetur, móxque repleantur ambæ, eueniat. Paucis menſtrua ſingulis menſibus mouentur: ſed vno intermiſſo plurimis. Faciliùs agitur cum iis, quibus breui tempore, hoc eſt, biduò, aut triduò profluũt. ſed quibus longum protrahitur, difficiliùs: laborant enim id temporis. Aliis nanq; vniuerſim hæc purgatio fit, aliis paulatim. Attamen omnibus corpus grauatur, quandiu effluat humor. Multis etiam cùm menſtrua citantur, & eruptioni propinqua ſunt, ſtrãgulationes vuluarum ſequuntur, & crepitus, donec erumpant. Conceptus mulieribus à profluuio menſtruorum ſua natura contingit: & quæ iis carent, ſteriles magna ex parte exiſtunt. Verùm fieri poteſt, vt aliquæ etiam ſiue eorum profluuio concipiant, videlicet quibus tantum humoris colligitur, quantum iis, quæ purgantur, reſtare ſolet: quanquã non tanta copia, vt & foras poſsint profluere. Nonnullæ etiam dum profluunt menſes, concipiunt, poſteà concipere nequeunt: quibus vulua ſtatim à purgatione cõprimitur. Sunt quibus prægnantibus etiam menſtrua vſq; in poſtremum gerendi tempus eueniant: quibus accidit, vt parua pariant, & proles aut minùs vitalis, aut infirma procreetur. Multis etiam deſiderio coitus (quo vel iuuenilis ætatis ratione, vel quia longo tempore abſtinuerint, tenentur) deſcẽdunt vteri: & menſtrua ſæpe ter in mẽſe citantur, donec concipiant: quo facto aſcẽdunt, & ſuo ſitu cõſtituuntur. Nonnunquam etſi cætera bene ſe habet vterus, humidus tamen eſt. Reſpuit ſemen genitale, ſi humidus ſit. Omnium autem animalium (vt antè dixi) mulieribus inter fœminas plurima hæc purgatio euenit. Nam iis, quæ non pariunt animal, nihil tale mouetur, propterea quòd hoc materiæ ſuperuacuum, vertitur in corporis alimentũ. Sunt enim nonnulla maribus ſuis maiora: atque etiam aliis in corticem, aliis in ſquamã, aliis in frequentiam pennarum abſumitur. Terreſtribus quoque animal parientibus, in pilos, & corpulentiã tranſit: homo enim læuior cæteris eſt: atque etiam in vrinam auertitur. plurima enim ex cæteris largiùs mingunt, & craſsiús. At mulieribus vice eorum, quæ dixi, omnium, quantum ſuperuacuum ſit, in purgationem menſium vertitur. Quod in maribus quoq; ſimili fieri modo percipimus, ſeminis genitalis ratione. Plurimũ enim omnium animalium emittit, comparatione dico magnitudinis ſuæ: & verò inter ipſos mares, qui humidiores natura ſunt, nec valde carnoſi, plus reddunt: atque etiam plus candidiores, quàm fuſci. Nec ſecus in mulieribus fit; corpulentis enim multum menſtrui excrementi in corporis alimentum tranſit. Et in vſu quoque rei venereæ candidiores ſua natura, plus, quàm fuſcæ, euaporant. Præparatur hoc amplius vſu ciborum humidorum & acrium.

Decreſcente Luna potiſsimùm mulieres purgari.

Mulier poſt menſtrua aptior ad conceptum.

De indiciis conceptionis, & quot dierum ſpatio mas, quot item fœmina in vtero moueatur: déque abortionibus.

Cap. III.

INdicium mulierẽ iam cõcepiſſe, cùm ſtatim à coitu locus ſicceſcit. Fit certè, vt ſi oris, quo cõcipitur, labra ſunt læuia, inepta ſunt ad cõceptum: labitur enim, & effluit ſemen. Nec verò ſi craſſa ſunt, cõmodè vſum præſtant. Sed ſi ad digiti tactũ aſperiuſcula, & hærẽtia ſint, atq; etiam ſi tenuiora, ita commodè ad conceptionem habent. Talis igitur præparandus eſt vterus, qui concipiat. Quod ſi facere ne concipiat, placet, contrà agendũ eſt: nam ſi labra ſint læuiora, cõcipere nequeat. Quam ob rem nonnullæ vt ſemen incidat, antè vuluam ex † oleo iuniperino, aut ex ceruſa, thuréve, excipiẽtes oleo illinunt. Sed ſi in ſeptimum diem intus permaſerit, conceptũ iam eſſe certũ eſt: nam quæ effluxiones vocantur, intra tot numero dies fieri ſolent. Purgationes autẽ accedunt plurimis, cùm conceperint, ad tẽpus quoddam, ſcilicet triginta dierum, maximè ſi concepta fœmina eſt: quadraginta, ſi mas. A partu etiam purgationes eodem dierum numero conſequi volunt, quanquã non æquè ita diligẽter eueniunt. At verò poſt conceptum, & dies, quos modò dixi, non itẽ ſecundum naturam inferiùs agitur, ſed in vbera tranſitur, & lac efficitur. Cuius nota inter initia exiguo quodã & araneæ propemodũ ſpecie apparet in mammis. Cùm iam conceperint, ſentiunt præcipuè ſuis ilibus: hæc enim nonnullis ſtatim pleniora efficiuntur. quod iis, quæ graciliores ſunt, euidẽtiùs accidit. Inguina etiam ſentiunt, & cõceptui argumento eſſe poſſunt. Mares fœtus magna ex parte circa quadrageſimũ diem, dextro potiùs latere mouentur, fœminæ ſiniſtro, circiter nonageſimũ. Nihil tamen certi in his affirmari licet: multis enim ferentibus fœminã, motus agitur in dextro, & contrà in ſiniſtro, gerẽtibus marem. Sed enim hæc & reliqua huiuſcemodi, vt differunt, eo quo magna ex parte, & magis minúſve accidit, ſic accepimus. Finditur etiã fœtus hoc eodẽ tẽpore, cùm antè caruncula informis cõſtaret. Effluxiones vocantur, quæ intra ſeptimũ diem corruptiones incidunt. Abortiones autẽ, quę intra quadrageſimũ. Et quidem plurimi fœtus intra tot numero dies deprauantur. Mas, qui quadrageſimo die exierit, ſi in quoduis aliud mittatur, diffunditur atque aboletur: ſed ſi in aquã frigidã, cogitur, cõſiſtitq;, veluti in mẽbranula, qua rupta, fœtus ipſe apparet magnitudine formicæ maiuſculæ, & mẽbra iam inde diſcreta, tum cetera omnia, tum genitalia cõſtant: & oculi, quemadmodum in cæteris animantibus, prægrãdes. Sed fœmina, quæ intra tertiũ menſem eruperit, indiſtincta eſt: quæ autẽ quartum adepta eſt menſem, finditur, & reliquam diſtinctionis effigiem breui tempore accipit. Cùm itaq; fœtus in vtero formatur, fœmina tardiùs, quàm mas, perfectionem quarumq; partium recipit, & ſæpius in decimũ menſem, quàm mas, protrahitur. Sed cùm in lucem prodierit, fœmina ocyus, quàm mas, & accreſcit, & ætate floret, & ſenectute maceratur, & magis quæ pluries pariunt, vt dictum iam eſt.

ἐλαίῳ κεδρίνῳ oleo iuniperino, confundit Gaza cedrum cum iunipero.

Nota quae est Cotidiane event

de iis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

De iis, quæ à conceptione ad partum vsque mulieribus eueniunt, quóve tempore pariant quótque vno partu parere possint.

Cap. IIII.

CVm semen cõceperit vterus, statim se contrahit, donec ad septimũ mensem ventũ sit. Octauo iam adaperitur, atq; dehiscit. Et partus, si viuit, descendit mense eodem. Sed si mortuus est, neq; ipse descendit, nec vterus per id tẽpus dehiscit: idq; indicium facit fœtũ haud quaquã esse vitalem. Euenit proQuæ mulieribus à conceptu accidãt fectò vt mulieres à conceptu corpus totũ grauentur, & oculorum caligines, & dolores capitis moueantur. Quæ aliis maturiùs, & ferè die decimo accidunt, aliis seriùs, prout magis, minúsve ex materia superuacua tentãtur. Nauseæ item, & vomitus plurimas capiunt, & præcipuè quibus purgationes constiterint, necdum ad vbera transeant. Aliquæ igitur principio magis laborant, alię pòst, cùm iam fœtus pleniùs creuerit. Sæpe etiam multis destillatio vrinę ad postremũ infestat: sed magna ex parte, quæ marem ferunt, faciliùs exigunt, minúsq; pallent: contrà, quę fœminam: sunt enim pallidiores, & grauiùs degunt. Multis etiam tumores, exuberationésq; carnis in cruribus incidunt: sed tamen contrà etiã nonnullis contingit. Solẽt appetitus varij grauidis euenire, citóq; commutari, quod picare quidã à pica aue denominãt: & nimirum, cùm fœtũ sexus fœminei ferunt, auidiùs appetũt, minúsq; re frui iam præsente, quam cupierint, possunt: fastidiunt enim statim, quod modò vehementer appetierant. Paucis contigit vt meliùs habeant, cùm vterum gerunt, sed præcipuè tunc fastiunt, tædióq; fatiscunt, cùm fœtui capillus oriri incipit. Pili cõgeniti grauidis defluũt, paucioréq; redduntur. Contrà, qua parte pilos minimè habere solebant, ea magis accipiũt. Plus etiam motus magna ex parte mas in vtero infert, quàm fœmina, & celeriùs prodit. fœminæ enim partus tardior est. Dolor etiam ex fœmina continuus, sed obtusior: ex mare acer, & longè molestior. Quæ paulò antè partũ concumbũt, faciliùs pariunt. Parturire interdũ mulieres videtur, cùm tamẽ tempus non sit: sed quoniam fœtus inuertit suum caput, ideo initium hoc esse parturiendi videtur. Sed cùm cætera animalia omnia singulari, ac simplici modo partum suum perficiant (vnum enim pariendi tempus statutum omnibus est) homini vni multiplex datum est: nã & septimo mense, & octauo, & nono parere potest, & quod plurimum decimo, nonnullæ etiam vndecimum tangunt. Fœtus, qui maturiùs, quàm septimo mense
Soli mulieri tempus pariẽdi incertum. prodeat, nullo pacto vitalis est. Qui septimo, vitalis quidem hic primus exit, sed magna ex parte infirmior: quã ob rem cunabulis ex lana eum obuoluunt, & fasciis alligant. Meatus etiã nonnulli infissi, vt aurium, aut narium, sæpenumero generantur: sed accrescẽti articulátur infanti, & demũ suam formam recipiunt: & pleriq; de his quoque septimo natis viuere atque adolescere possunt. Qui autem mense octauo nascũtur, viuere, ac adolescere in terra Aegypto possunt, & quibusdam aliis in locis, vbi mulieres fertiliores sunt, multosq; simul facilè & ferunt, & pariunt, etiã si monstrosi sint. Sed locis Græciæ multi intereunt, nec nisi perpauci seruantur. Vnde fit, vt si quis seruetur, non octauo mense natus existimetur, sed mulierẽ sui conceptus initium latuisse. Infestantur Quibus mẽsibus mulier prægnãs maximè periclitetur. maximè mulieres mẽse quarto, octauóq;. Et si vel quarto, vel octauo fœtus perierit, ipsæ quoq; magna ex parte intereunt. Itaque fit, ne solùm mense octauo nati non viuãt, sed etiã ipsis emortuis, periculum, quæ pariũt, subeant. Simili modo & qui diuturniores, quàm vndecimo mense nasci videncur, latẽre putantur. Latet enim mulieres conCausa, cur mulieres aliquando conceptus initiũ lateat. ceptus initiũ, si cũ antè inflatus fuerit vterus, vt sæpe accidit, pòst coierint, atq; conceperint. Hoc enim principium esse sui conceptus existimant, quod simile indicium attulit. Ita multiplex perficiendi tempus, pariendíq; diuersum homini datum est. Et cùm alia singulos pariant, alia plures, genus humanum in ancipiti est. Nam quod plurimũ, & locis plurimis agitur, mulieres singulos singulæ pariunt. Sed sæpe & locis pleriſq; geminos etiã, vt in terra quoq; Aegypto fieri certum est. Pariunt etiam tres, & quatuor. Et quidem locis nonnullis valde ita fit, quod dictũ iam est, sed quinq; complurimum nascuntur. Iam enim hoc pluribus euenisse conspectum est. Et quædã viginti, partubus quatuor edidit: quinos enim singulis partubus enixa est, maiórq; eorum pars enutriri, & adolescere potuit. Et cùm in cæteris animalibus gemini nati, etiam si mas, & fœmina sint, nihilò minùs enutriantur, seruentúrque, quàm si mares ambo, aut fœminæ sint: in genere certè humano pauci gemini seruantur, si alter mas sit, alter fœmina. Mulier, & equa omnium maximè animalium grauidæ coitum patiuntur: cætera vbi grauida fuerint, fugiunt mares, ea scilicet, quorũ natura superfœtare more leporis recusat: verũ equa nunquã superfœtat, sed magna ex parte vnum tantũmodo Quandoque etiã mulierẽ superfœtare. generat. At verò in muliere rarò quidẽ euenit vt superfœtet, sed factum tamen aliquando est. Qui itaque longo pòst tẽpore sint concepti, nihil perfici possunt: sed præmaturiùs dolorem, quo ipsi & primus fœtus intereat, mouent. Iam incidit, vt facta corruptione duodecim superfœtata puerperia egererentur. At verò si proximè à primo conceptu secundus sit factus, absolui, edique potest, quod superfœtarit, vt quasi gemini nasci videantur: quomodo Herculem, & Iphiclem p. ocreatos esse fabulantur. Nasci etiam constitit adultera quadam, quæ alterum suo marito, alterum adultero similẽ peperit. Iam & cùm geminos quędam ferret, tertium superfœtauit: & cùm tempus pariendi iustum iam esset, primos vitales peperit, tertium quinto mense elisit, qui statim mortuus est. Altera cùm primum septimo peperisset, qui mortuus est, mox duos iusto mensiũ numero edidit, qui vixerunt. Quædam etiam sub abortu conceperant, atque alterum abegerunt, alterum continuerunt, pertulerúntque ad partum. Plurimis si Quid periculi sit, si prægnantes octauo mense cõcubuerint. concubuerint mẽse octauo, infans mucore oppletus exit. Esculentorum etiam, quæ mater comederit, sæpe gerulus venit in lucem & si sale immodicè vsa est, ipse sine vnguibus nascitur.

De la

De lactis bonitate, & malignitate, déque menstruorum muliebrium fine.

Cap. V.

LAc, quod ante septimum mensem contractum est, inutile est: sed simul infans natalis est, & lac esse vtile incipit: priùs autem falsum etiam est, vt pecoris. Vino præcipuè cùm vterum ferunt plurimæ infestantur: dissoluuntur enim, si biberint, atque debilitãtur. Principium, & finis mulieribus prolis recipiendæ, maribus præbẽdæ, fœminis, & menstruorum emissio est. Sed neque cùm incipiunt statim prolifica sunt, neque cùm desinunt, & iam pauciora sunt, & infirmiora. Quanam ætate incipiant menstrua, & semen, dictum iam est. Sed desinunt plurimis menstrua circa quadragesimum annum: quod tempus quæ excesserint, iis ad quinquagesimum seruantur. Etiam nonnullæ eo tempore pepererunt: sed vltra hoc tempus nulla potest protrahere.

Vsquequo maribus sit generandi facultas, & de prolis similitudine cum parentibus, vel cum aliis.

Cap. VI.

MAres plurimi ad sexagesimum generant: quem si excesserint, ad sepuagesimum vsque procedũt. Et iam quidam annos septuaginta nati genuerũt. Euenit sanè multis & mulieribus, & viris, vt qui coniuncti inter se nequeant procreare, vbi dissociati se iunxere cum aliis, queant. Quod idem in maris quoque, aut fœminæ procreatione nimirum euenire certum est. Plerunque enim tum mulieres, tum viri, quandiu cum eisdem iunguntur, fœminam tantùm, marémve procreant, seiuncti autem contrà. Aetatis etiam ratione immutãtur, vt iuuenes inter se fœminas generent, seniores facti mares, aut contrà. Ratio quoque generandi omnino discrimen hoc idem recipit, vt iuuenes nihil procreent, seniores, iam incipiant generare. Aut contrà, vt qui antè possent, pòst nihil possint fœtificare. Sunt etiam aliquæ mulieres, quæ vix concipiant: sed si cõceperint, perficiant, atq; edãt. Aliæ contrà, facilè quidem concipiunt, sed seruare non possunt. Sunt & viri, qui nõ nisi fœminam procreent, & mulieres, quæ non nisi marem: & contrà: vt Hercule fabulantur, qui inter duos & septuaginta liberos, fœminam vnam tantummodo genuit. Quæ concipere nequeant, si vel cura adhibita, aut aliquo casu conceperint, fœminam magna ex parte pariunt potiùs, quã marem. Multis etiam viris euenit, vt cùm anteà possent generare, pòst nequeant, déinde rursus facultatem recipiant generandi. Gignuntur læsi quoque
Quàm variè progenitorũ similitudinẽ referant posteri. ex læsis, verbi causa, claudi ex claudis, & cæci ex cæcis. Deniq; similes sæpenumero in re, quæ præter naturam comitetur, & signa habentes sibi cognata hæreditaria, vt verrucas, vt næuos, aut cicatrices, aut quid aliud generis eiusdem. Iam tale quid vel tertia prole pòst regeneratũ est, vt cùm quidam suo in brachio puncti notam haberet, filius non id retulit, sed nepos ea corporis parte nigritiem quandam habens confusam, prodiit. Sed rarò hæc eueniunt. Integri autem ex mancis ne gignantur, nulla res obstat, & sæpissimè ita agitur. Similes etiam aliqui parentibus, aut auis, fuísque maioribus generantur: aliqui similitudinis nihil referunt. Redditur etiam vel post plures eiusdem prosapiæ: vt in Sicilia, eius, quæ adulterium cum Aethiope commiserat, filia non colorem patris æthiopis retulit, sed qui natus ex hac est, is auum Aethiopem regenerauit. Fœminæ magna ex parte matri, mares patri proueniunt similes: sed fit etiam è diuerso, vt fœminæ patri, mares matri similes procreentur. Particulatim etiam similes fiunt, vt alia corporis parte similes sint patri, alia matri. Gemini vel dissimiles inter se nati iam sunt, sed plurimi magna ex parte similes prodeunt. Nam & quædam cùm septimo die à partu concubuisset, concepisset que, peperit similem superiori quasi geminum. Naturæ etiam ratione aliæ sibi, aliæ suo marito similes generant, vt equa Pharsalia cognomine Iusta.

Quomodo semen genitale informetur.

Cap. VII.

CVm semen genitale exit, spiritus antecedit, & quidem ipso exitu constat agi cũ spiritu: nihil enim procul sine violentia spiritali proiici potest. Tum insinuatum in vtero, diúque contentum, membrana obducitur: quippe quod antè, quàm discernatur, exeat velut ouum in sua membranula cõtectum, detracto putamine: membrana autem ipsa venis referta est. Omnia verò natatilia, tum pedestria, tum etiam volatilia, siue animalis, siue oui forma proueniunt, simili modo gignũtur, nisi quòd alia vmbilicum habeant vuluæ adhærentem, videlicet quæ animalis forma enascuntur, alia ouo, alia vtroque modo, vt in quodam piscium genere: & alia quasi membranis continentur, alia secundis. Primùm intra vltimum inuolucrum animal gignitur, mox altera membrana obuelat, plurima quidem sui parte vuluæ adhærens, sed parte etiam seiuncta, & aquam continens. Humor autem inter has cruentus, aquosúsque est, quem mulieres proliferum vocant.

De alimento animalis in vtero existentis, déque hominis statu in eodem.

Cap. VIII.

AVgentur animalia omnia, quibus est vmbilicus, per ipsum vmbilicum. Hic acetabulis vuluæ adhæret, si sunt: sed si læuis sit vulua, ipsi vuluæ adhæret vena subiecta. Situs in vtero quadrupedũ omniũ extensus est: expedũ autẽ obliquus: vt piscium: bipedum verò inflexus contractúsq;: vt auium. Homo etiã in semet conglobatus sic gestatur, vt nasum inter genua, oculos super genua, aures extra genua habeat. Omnibus æquè animalibus caput primum superius est: sed cùm creuerint, & iam exitum appetant, déorsum deducitur. Ita fit, vt omnibus partus secundũ Naturã in caput, cõtra Naturã in pedes aut inflexo, circumactóq; corpo-
Situs animaliũ in vtero.

re aga

Universidad de Deusto Biblioteca

re agatur. Quadrupedes vel excrementum iam inde habent & alui, & vesicæ, alterũ in postremo intestini, alterum in ipsa vesica. Quibus in vulua acetabula sunt, fœtu accrescente, acetabula ipsa subinde minuuntur, postremò abolentur omnia. Vmbilicus autem velut putamen est circa venas, quarũ origo ab vtero est, aut acetabulis, si habentur, aut venæ commissa est. Sunt fœtui maiori, vt boui, quatuor venæ, minori duæ, minimo vna, vt auibus. Pertinent duæ ad fœtum per iecur, quà portas appellãt, ortæ à vena maiori: reliquæ duæ aorta, qua finditur, & duæ de vna efficiuntur. Vtrunque venarum par membranulæ ambiunt, & memoranulas ipsas ambit velut putamen vmbilicus. Collabuntur subinde venæ, & quò fœtus ampliùs creuerit, eo adductiùs ipsæ contrahuntur. Fœtus autem grandescens caua vteri subit, vbi palpitans iam sentitur, & circa genitale parentis interdum voluitur.

De doloribus mulierum in partu, & quæ facilè quæve difficulter pariant.

Cap. IX.

VIm mulieres parturiunt, dolores multas quidem in partes incumbunt, sed plurimis ad alterutrum femur. Cæterùm quibus aluum tormina vehementer exercent, ocyssimè pariunt. Quæ lumbos dolent, vix pariunt: quæ imum ventrem, expeditiùs. Si mas nascitur, profluit sanies diluta pallidiuscula: sed si fœmina, cruenta: verùm ea quoque prehumida est. Sed fieri quoque potest nonnullis, vt eorum neutrum accidat. Cæteris animalibus partus non laborioſi eueniũt: minus enim cũ parturiũt: infestari videntur. At mulieribus dolores vehementissimi incidunt, & præcipuè stabilibus, & sellulariis, & quibus non bona latera sunt, neque facultas retinendi spiritus suppetit. Difficiliùs etiam edunt, si intereà dum per vim retinent, coactæ eruperint respirationem. Primùm aqua illa subter curem fusa, per fœtus motionem, ruptis membranis effluit: déinde fœtus inuerso vtero, & secundis interna euoluentibus, foras venit in lucem.

Otiosas & sellularias mulieres difficiliùs parere.

De obstetricis cura, & de infantis exitu, de tarditate durationis ossium, & dentium amissione. *Cap.* X.

IAm verò & obstetricis officium, pars ingenij, perspicacisq; intelligentię est. Non solũ enim difficultati partus opportunè, expeditéq; succurrendũ est, sed etiam contra ea quæ accidant, protinus agendum ingeniosè: & in secando, deligandóq; vmbilico infantis, prudẽtia requiritur, & peritia. Nam si simul secundæ quoq; exciderint, vellere vmbilicus cum secundis alligatur, superiúsq; præciditur. Quà autem deligatum est, cohæresci, & pars continua decidit. Si copula, amentúmq; dissoluatur, fœtus sanguine effuso emoritur. Sed si secundæ non statim cum fœtu exierint, dum intus ipse, foris autem infans est, deligato vmbilico secantur. Sæpe visus est puer emortuus nasci, cùm ei infirmo priùs, quàm deligaretur vmbilicus, sanguis in vmbilicũ, & circa efflueret. Sed iam aliquæ obstetrices factæ peritiores, reprimunt intrò de vmbilico sanguinẽ, quo facto statim infans, qui modò exanguis deficiebat, recreatur: vitæq; restituitur. Nascuntur, vt dictum est, secũdum Naturam cætera etiã animalia versa in caput: sed pueri manus quoque ad costas porrectas, extensasque habent. Qui cùm exierint, vocem statim emittunt, & manus in os admouent. Excrementũ etiam reddunt, alij statim, alij breui, sed omnes intra diem: quod excrementum pluris, quàm pro infantis magnitudine est. Papauerculũ hoc mulieres vocant, colore cruentũ, atq; admodũ nigrum, & piceum est, mox lacteũ, iam & albidũ redditur. Sugit enim confestim vbera infans. Vocem antè, quàm egrediatur, nunquàm emittit, etiam si cùm difficulter egreditur, caput extet, corpus intus sit totum. Quibus purgationes partum anticiparint, difficiliùs liberantur: sed si à partu purgationes parciùs sequantur, nec largiùs, quàm primæ, neq; ad quadragesimũ diẽ perseuerauerint, efficitur vt mulier validior sit, & celeriùs possit concipere. Infantes autẽ primis quadraginta diebus neq; rident cùm vigilant, neque lacrymantur: sed noctu, & per quietem vtrunq; interdum faciunt. Nec verò sentiunt magna ex parte, cùm scalpuntur. Plurimam huius temporis partem dormiunt. Cæterùm in dies quò subinde auctiores fuerint, eò magis ad vigilandum immutantur. Somniare etiam eos constat, sed serò meminisse possunt imaginũ. Cæteris quidem animalibus discrimen ossium nullum est, sed omnia perfecta iam inde à natiuitate prouenjunt. At pueris sinciput molle est, seróq; duratur: & cùm cætera animalia nascantur cum dentibus, pueri septimo mense dentire incipiunt. Primum edunt primores, alij superiores priùs, alij inferiores. Denique omnes maturiùs dentiunt, quorum nutrices lac habent calidius.

De aduentu lactis in muliere, & malo pilari, déque lactis duratione.

Cap. XI.

POst partum, purgationésq; lactis copia excitatur, & nõnullis effluit non solùm de papillis, sed etiam passim per vbera, aliquibus etiam per alas, edurántq; in posterũ globuli, quoties humor non coquatur, nec exeat, sed redundet. Vbera enim tota fungosa ita sunt, vt si in poculo pilum fortè hauserit mulier, (color mo ueatur in mãmis, quod malum pilare appellant, nec sedatur, donec priùs vel pressus exeat spõte, vel cum lacte exugatur. Seruatur lac donec mulier concipiat, tum desinit, atq; extinguitur, tam in homine, quàm in quadrupedum viuiparo genere. Quandiu lac emanat, purgationes magna ex parte non fiunt: magna, inquã, ex parte, quoniam iam quibusdam lactãtibus facta purgatio est. Sic enim Natura ita fert, ne humor locis pluribus simul erumpere soleat. Nam & marisca habenti, deteriores accedũt purgationes: &, quod in nonnullis accidit, cùm delapsus humor à lumbis per anum excernitur, antè, quàm vterũ subeat, idem euenit. Quibus dum eriã purgationes non fiunt, inciderit vomitus, securiùs exigunt.

Fungosa mãmarum constitutio.

Pueros

Pueros vt plurimum ante septimum diem conuulsione interire.

Cap. XII.

Quæ puerorum neruis noceant.

SOlent pueri plurimi conuulsione excipi, & præcipuè corpulentiores, & lacte vescentes copiosiore, crassioréque, & nutricem lactentes succi plenam, & corpulentam. Nocet etiam ad hoc morbi genus vinum, magísque nigrum, quàm album, & quod minùs dilutum est. Atq; etiam ex cibis, qui inflent, plurimi obsunt: & si aluus subsiterit, nocuum est. Plurimi ante septimum diem intereunt. Vnde fit, vt nomina septimo die imponantur, tanquam saluti iam pueri magis credamus. Pleni lunio etiam infestantur hoc malo periculosius. Et si à scapulis cõuulsio oriatur, in angusto spes est.

ARISTOTELIS STAGIRITAE DE HISTORIA ANIMALIVM, LIBER OCTAVVS,

Theodoro Gaza Interprete.

De varietate actionum, & victus omnium animantium.

Cap. I

GENERATIO, & reliqua animalium natura ita se habet. Actiones autem, & vitæ, pro moribus, victúque differunt. Sunt enim vel in plurimis cęterorum animalium, vestigia morum animi humani: quanquàm hæc apertiùs in homine discernantur. Ineſt vrbanitas, feritas, clementia, acerbitas, fortitudo, ignauia, metus, fidentia, ira, malitia. Atque etiam prudentiæ imago ineſt in multis, quemadmodum, cùm de partibus docerem, exposui. Alia enim eò quòd magis, minúsve habeant, comparatione hominis differunt: homóque ipse cum multis aliis animalibus ita disidet: quippe cùm aliqua ex his magis in homine habeantur, aliqua in cæteris animalibus latius: alia verò differant proportione. Vt enim in homine ars, sapientia, prudentia: sic in nonnullis brutis ineſt vis quædam eiusmodi altera naturalis. Constat hoc ita esse planè argumento pueritiæ ętatis, in qua futurorum habitum quasi vestigia & semina videris: & tamen nihil per id tempus animam hominis differre à belluarum anima propè dixerim. Itaque nihil remotum à ratione est, si partim eadem, partim similia, partim ex proportione in cæteris animalibus habentur. Sed adeò de inanimatis paulatim, sensímque ad animata Natura transit, vt continuatione ipsa lateat eorum confinium, & medium vtriúsnam sit extremi. Iam ab animantium genere primum genus plantarum est, earúmque alia ab alia differt, eò quòd magis vitæ particeps esse videtur. Vniuersùm autem genus respectu corporum cętero-rum, quę anima vacant, ipsum quasi animal est: at respectu animalis, inanime esse videtur. Sed enim digressus hinc ad animalia continuus (vt modò dixi) procedit. Sunt enim maris nonnulla, quæ ambiges animálne sint, an planta: hærent enim, & detracta complura id genus intereunt. Verbi gratia, pinnæ adhærent, vngues euulsi viuere nequeunt: denique genus vniuersum eorum, quæ testa integuntur, plantæ símile respectu gradientiũ animalium est. Quin & vis sentiendi ita habetur, vt aliqua nullum eius indicium præbeant, alia leuiter, & perobscurè sentire videantur. Nonnullorum natura corporis carnosa est, vt eorũ, quæ tubera appellantur, aut vrticæ. At verò spongia omnino símilis plantis est. Cæterùm paruo quodam discrimine subinde alia præ aliis iam adipisci vitam, motúmq; videntur. Quod idem in muneribus etiam vitæ percipere licet. Plantarum enim nullum aliud munus esse videtur, nisi quoad símilem quęque sibi faciant alteram, videlicet quæ semine oriantur. Sic animalium etiam quorundam nihil muneris præter generationem acceperis. Vnde fit, vt eiusmodi actiones sint omnium communes, sed procedente sensu, iam Venerei coitus voluptate vita eorum discrepat, atque etiam partus, enutriendæq; prolis ratione. Itaq; alia simpliciter, périnde vt plantæ, officio procreandi funguntur suis temporibus: alia in enutrienda etiam prole laborant: sed cùm perfecerint, desistunt, nec vllam insuper seruant societatẽ. Alia, quæ prudentiora sunt, & plus memoriæ sortiuntur, ciuiliùs agunt cum prole. Prima igitur pars vitæ animalium in officio procreandi consistit, altera in alendo. In his enim duobus studium omnium, vitáque versatur. Cibi autem differunt, potissimùm ratione materiæ, ex qua ipsa, quæ alũtur, consistunt. Incrementum enim quibusque secundum naturam ex eadem, qua constiterint, materia fit. Quod autem secundum naturam est, id suaue contingit: sequuntúrque omnia eam voluptatem, quæ secundum naturam est. Degũt igitur animalia locis disiuncta: alia nanque terrestria, alia aquatilia sunt. Quam differentiam trifariàm

Affectuum morúmque in animalibus varietas.

Cuilibet animali, alimentum suæ naturæ símile, suaue esse.

intelligimus. Aut enim recipiendi aëris, aut aquę ratione, altera terrestria, altera aquatilia dicimus: aut quòd apta natura sunt, seruari temperamento alterutro, quanquàm aërem, aquámve nõ recipiant: aut etiam quòd cibum petant, versentúrque vtrobique diutiùs. Complura enim cùm recipiant aërem, partúsq; faciant in terra, cibum tamen à locis madidis petunt, versantúrque in humore partem maximam temporis: quæ sola vi tam ambiguam agere videntur, quippe quæ eadẽ & velut pedestria, & velut aquatica statui possint.

De victu aquatilium animantium.

Cap. 11.

AT eorum, quæ humorem recipiunt, nullum vel pedestre, vel volatile est, nec cibum sibi ex terra petit: quanquã multa spirabilis, pedestrísque generis humore gaudent, & ita nõnulla, vt ne viuere quidem disclusa ab aquæ natura valeant: vtque marinæ testudines appellantur, & crocodili, & fluuiatiles equi, & vituli marini, atque etiam ex minori genere testudines lutariæ, siue mures aquatiles dicti, & ranæ: hæc enim omnia, nisi aliquandiu spirent, intereunt, & parere, educaréque solent in sicco. Natura omnium maximè animaliũ superflua, peculiarísque delphino, & si quid aliud tale, vel in cetaceo genere, vel in reliquo aquatili sit, vt balæna, & quæcunque fistulam gerunt: hoc enim genus nec terrestre tantùm, neque aquaticum facilè dixerim. Siquidem terrestre, quod aërem recipit: aquatile, quod aquam, secundum naturam est: particeps nanque est vtriusque, cùm & mare accipiat, reddátq; per fistulam, & aërem per pulmonem: habent enim hoc membrum, & spirant. Quam ob rem delphinus retibus apprehensus, breui tempore strangulatur, vt qui spirandi facultatem amiserit: foris verò diutiùs viuere potest mutiens, & anhelans modo cæterorũ spirantium: quinetiam dormiens rostrum exerit supra mare, vt spiret. Sed in vtraque diuisionis tam contrariorum parte collocari hoc genus absurdũ est. Quam ob rem aquatile genus ampliùs distinguendum videtur, vt alia accipiant, reddántque aquam, ea causa, qua spirantia aerem, quo refrigerẽtur: alia propter cibum. Cùm enim in humore cibum accipiũt, fieri non potest, quin simul aliquid humoris admittatur: quod admissum, quo emittant, instrumentum habeant necesse est. Quæ igitur proportione spirationis humore vtuntur, branchias habent: quibus autem per cibum humor ill habitur, iis fistula in sanguineo genere data est. Mollibus etiam, & crustaceis hoc idem adhibitum est: nam ea quoque humorem propter cibum accipere coguntur. Sed altero illo modo aquatilia sunt, temperationem corporis dico, & victum, vt quę accipiant quidem aerẽ, sed in humore ætatem degant: aut quæ accipiant quidem humorem, & branchias habeant, sed terram petant, vnde cibum accipiant: quale vnum adhuc tantummodo nouimus, cordulum nominẽ: hic enim non pulmonem, sed branchias habet, egressúsque cibum petit in terra: & quadrupes idem est, vt ad ambulandum idoneus. Horum autem omnium natura quasi peruersa videtur, sicut marium nonnullorum natura fœminam refert, fœminarum marem. Exiguis enim quibusdam partibus suis natura animalium immutata, plurimùm toto in corpore differre videtur: quod latissimè in excisis patet. Particula enim quadam oblæsa, totum animal in fœminã vertitur. Quapropter in prima etiam ortus constitutione minimæ magnitudinis quoquam immutato, dummodo sit principale, efficitur vt alterum mas, alterum fœmina reddatur: atque si omnino tollatur, neutrum prodeat. Itaque terrestre etiam & aquatile esse modo vtroque prædicto, parte animalis exigua immutata, potest, vt alia terrestria, alia aquatilia procreentur: & alia vitam simplicem agant, alia ambiguam, propterea quòd generatione suæ constitutionis materia tali participarint, qualem sibi in cibo assumunt. Charum enim cuique, suauéque est, quod per naturam habetur, vt superiùs diximus. Sed cùm animalia trifariàm in aquatile, & terrestre diuidantur: aut enim recipiendi aëris, aquæve necessitudine, aut corporis temperatione, aut tertiò victus ratione: vitę prorsus discrimen pro his diuisionum membris consequetur. Alia enim temperandi corporis gratia, & victus ratione, atque etiam recipiendi aeris, aut aquæ necessitate ita degent: alia temperamẽti, victúsque causa tantúm. Igitur eorum, quæ testa operiuntur, nonnulla immota aluntur humore dulci, & potulento, qui per spissa transmittitur, cùm tenuior ipse mari concocto eliciatur, quemadmodum & primo Naturæ ortu institutũ est. Dulcem autem contineri humorem in mari, atq; ita transmitti, & percolari constat eo experimento, quo si ex cera vas tenui latere finxeris, idque annexa linea in mare demittas inane die, ac nocte vna, humoris copiam dulcis intra se colliget. Vrticæ piscículis fortè incidentibus vescũtur. Os in medio habent, quod in maioribus euidentius est. Meatum etiam vt ostreæ, quo excrementum secedat, habent parte superiore. Vrtica enim ipsa quasi ostreorum caro esse videtur inclusa saxo, périnde vt testa. Patellæ etiam secedunt absoluentes sese, vt vescantur. Quæ autem mobilia, eadémq; carne vescentia sunt, iis victus ex piscículis est, vt purpuris: sunt enim carniuoræ, & quidem esca huiusmodi capiuntur, quanquàm iis etiam, quæ mari pullulant, alliciuntur. Testudines marinæ conchulas petunt, habent enim os omnium robustissimũ: quicquid nanq; in os ceperint, siue lapidem, siue quoduis aliud, perfringunt, ac deuorant. Exeunt etiam in terrã, & pascunt herbam. Laborant plerunq;, & intereunt, quoties innatantes siccantur Sole: deferri enim in gurgitem facilè nequeunt. Hic idem vescendi modus crustaceis est: nam ea quoque omniuora sunt, quippe quæ & lapillos, & limum, & algam deuorent, atque etiam stercus, vt cancri saxatiles. Carnes etiam nimirum appetunt. Locustæ vel pisces maiores conuincere possunt. Euenitu, vt locustis polypi superiores sint, & adeò, vt si eisdem in retibus senserit locusta polypum, præ metu emoriatur. Congros locustæ cõuincũt: nam elabi non queunt propter crustę asperitatẽ. Congri polypos superant, sed edere nõ possunt:

Testa tectorum victus ratio.

Dulcem humorẽ in mari continerí.

Crustacea quibus vescantur.

læue enim & lapsum polypi corpus vsum hostis effugit. Mollia verò carniuora omnia sunt. Pascũtur locustæ venatu piscículorum circa sua cubilia, quę in alto locis asperis, saxosis, cauernosísq; faciunt. Quicquid ceperint, ori admouent suo forcipe, vt cancri. Incedit locusta sua natura antè, cùm nihil metuit, demissis in latera cornibus: at vbi metuit, fugit retro, longéque sua cornua porrigit. Dimicant inter se more arietum cornibus, quæ extollentes, vibrantésq; feriunt aduersarium: sed vniuersæ etiam plerunque tanquam gregis collegium visuntur. Talis viuendi modus eorum est, quę crusta operiuntur. In mollium genere lolligines, atque sepiæ, pisces vel maiores euincunt. Polypi conchulis maximè extringentes carunculas vescuntur. Vnde fit vt eorum cubilia cognoscant qui venantur, congerie testarum. Quod autem nonnulli aiunt, polypum seipsum esse, falsum est, sed aliqui sua brachia corrosa habent à congris. Pisces omnes fœturam suo tempore deuorant. Reliqua victus ratio non eadem omnibus est. Alij enim carniuori tantùm sunt, vt cartilaginei, vt congri, hiatulæ, thunni, murænæ, lupi, dentices, amiæ, cernuæ. Mulli verò & carne vescuntur, & alga, & concha, & cœno: capitones cœno, dasquilli cœno, & stercore: scarus, & oculata, alga: salpa stercore & alga: porrum etiam petit, & cucurbita capitur, quod ei ex omnibus vni euenit. Alter etiam alterum sui generis edit, excepto mugile, sed maximè congri. Capito, & mugilis soli carne omnino abstinent. Cuius rei argumentum est, quòd neque in ventre tale quid vnquam habentes capiuntur, neque esca in eos ex carne vtimur, sed offa panis. Vescitur mugilis vnusquisque alga, atque arena. Capito, quem aliqui labeonem vocant, litoribus gaudet. Alter generis eiusdem translitoranus est, qui non nisi mucore vescitur suo, quam ob rem semper ipse ieiunus est. Pascuntur limo omnes capitones: quo fit, vt graues, & sordidi sint. Piscem ipsi nullum omnino edunt: & quoniam versari in limo solent, efferunt se, vrinantúrque sæpe, vt corporis sordes abluant. Oua, fœtúsque eorum à nulla bellua violantur, quapropter copiosè existunt: sed cùm adoleuerint, tunc à cæteris piscibus corripiuntur, maximéque ab archano. Gulosus omnium maximè mugilis est atque insatiabilis, quocirca ventre d[illegible]cento grauescit, & nisi ieiunus sit, hæret iners. Cùm hic metuerit caput abscondit, quasi corpus totum occultet. Dentex etiam (vt dictum est) carne vescitur, & mollia appetit. Euenit plerunque & huic & hiatulæ, vt cùm pisces minores insequantur, venter procidat, propterea quòd piscium venter iuxta os positus est nec gula subest. Alia igitur (vt dixi) carniuora tantùm sunt, vt delphinus, dentex, aurata, vt cartilaginea, vt mollia: alia magna ex parte luto viuunt, & alga, & musco, & eo, quod caulium vocant, & enascente materie: vt phuca, gobio, omnes saxatiles. Phucæ quanquam cætera abstinent carne, tamen squillas sæpenumero appetunt. Sed alter etiam inuadit (vt dictum est) alterum, maiorúmque minores sunt prędа. Argumentum, vt carne vescantur, est, quòd esca huiusmodi capiantur. Amia, thunnus, & lupus magna ex parte carne aluntur, sed algã etiam tangunt, Sargus mulli reliquias sequitur: nam vbi ille luto excitato abiit, (fodere enim potest) hic descendit, & pascitur, imbecillioréque ne eòdem adnatent, arcet. Scarus vnus inter pisces ruminare quadrupedum ritu videtur. Cæteris piscibus captura minorum à fronte agitur ore, vt solent meare: at cartilaginei, & delphini, & omnes cetacei generis resupinati corripiunt: habent enim os subter: vnde fit, vt periculum minores faciliùs possint euadere, alioqui pauci admodum seruarentur: quippe cum delphini celeritas, atque edendi facultas, mira esse videatur. Anguillæ paucæ quædam, certísq; locis vescuntur limo, atque eduliis, si quis apponat: sed plurimæ dulci humore viuunt. Idque qui viuariis anguillariis dant operam, seruant, vt quàm maximè pura, syncera éque sit aqua: affluens semper, & effluens per ripas, vbi viuaria extruunt. Nam nisi aqua sit clara, breui strangulatæ intereunt: branchias enim habent exiguas. Hinc turbare aquam soliti sunt, qui eas piscantur. Et quidem in Strymone amne circa Vergilias capiuntur: tunc enim aqua, & lutum aduersis flatibus inturbatur: alioqui satius est quiescere. Anguillæ non superfluitant mortuæ, nec sursum, vt cæteri pisces, máxima parte efferuntur: sunt enim ventre exiguo. Pingue in paucis inest: plurimæ eo carent. Viuere exemptæ aquis, vel ad diem quintum, sextúmque possunt: & Aquilone plures diutiùs durant, Austro minús. Et si æstate de lacu in piscinam transferũtur, viuere nequeunt. sed si hyeme facilè sedis mutationem patiuntur. Nullam denique vehementem mutationem tolerant: & quidem æstate, etiam si in frigidam aquam transfers, omnes plerunq; intereunt. Quin & si exigua in aqua stabulentur, pereunt. Quod idem & cæteris piscibus euenit: strangulantur enim: si semper eadem in aqua exigua versantur: quomodo spirantia animalia intereunt si in aere exiguo claudantur. Vita anguillis nonnullis vel ad septem, octóque annos protrahitur. Victus fluuialibus etiam tum ex mutua sui generis præda, tum ex herba, radice, & si quid in cœno comperiant. Nocte potiùs pascere, interdiu secedere in altum soliti sunt. Talis piscium victus est.

Quo genere victus vtantur mollia.

Scarus piscium solus ruminat.

Anguillæ quam victus rationem & curã exigãt.

De victu auium, & quæ carniuoræ, quæ frugiuoræ, quæve omniuoræ sint: quæ item cibum è terra, quæ ex aquis petant.

Cap. 111.

IN auium genere, quibus vngues adunci, omnes carniuoræ sunt. Fruges autem ipsæ, etiam si in os indideris, nequeunt deuorare: vt genera aquilarum omnia, milui, accipitres ambo, id est, palumbarius, & fringillarius, qui multùm inter se magnitudine differunt: atq; etiam buteo, qui miluo æquiparatur magnitudine, sempérque ipse cerni tur: adhæc ossifraga, & vultur. Est ossifragæ magnitudo maior, quàm aquilæ, color ex cinere albi cans. Vulturum duo genera sunt, alterum paruũ, & albicantius: alterum maius, ac multiformius. Nocturnarum etiam nonnullæ aduncis vnguibus sunt, vt cicuma, noctua, bubo. Specie similis

Vulturum duo genera.

Universidad de Deusto
Biblioteca

noctuæ bubo est, sed magnitudine non minor, quàm aquila. Item aluco, vlula, asio. Aluco maior gallinaceo est, vlula compar. Picas vtriq; venantur. Asio minor, quàm noctua est. Hæc tria simili specie constant, & carne viuunt. Sunt etiam in genere non adunco, quæ carne vescantur: vt hirundo. Aliqua vermiculos petunt, vt fringilla, passer, rubetra, luteola, parus, cuius genera tria sunt: fringillago, quæ maior est, quippe quæ fringillam æquet. Alter monticola cognomine est, quoniam in montibus degat, cui cauda longior. Tertius magnitudine sui exigui corporis discrepat, quanquàm cætera similis est. Item ficedula, atricapilla, rubicilla, rubecula, siluia, curuca, aliclus, tyrannus, cui corpus non multò amplius, quã locustæ, crista rutila ex pluma elatiuscula, & cætera elegans, cantúque suauis hæc auicula est. Adhæc florus, cui magnitudo quanta fringillæ: & montifringilla, quæ fringillæ similis, & magnitudine proxima est, sed collo cæruleo, & in montibus degit, vnde nomen accepit: tum etiam regulus, & frugilega. Hæc, & reliqua id genus, vermiculis partim ex toto, partim magna ex parte alũtur. Spinam appetunt illa, spinus, siue ligurinus, carduelus, item quæ auriuittis appellatur: hæc enim omnia victitant in spinis. Vermem autem, & quoduis aliud animal aspernantur. Dormiunt hæc, & pascuntur eodem in loco. Alia culicibus gaudent, nec alio magis, quàm venatu culicum viuunt, vt pipo, tum maior, tum minor. Vtrunq; picum martium vocant. Similes inter se sunt, vocémque similem emittunt: sed maiorem, qui maior est. Pascuntur ad maceriem aduolantes. Item galgulus, cui magnitudo quanta turturi ferè est, color luteus. Lignipeta hic admodum est, magnáque ex parte macerie pascitur, vocem emittit magnam. Incola maximè Peloponnesi auis hæc est. Tum verò enumerandus inter hæc est culicilega dictus, magnitudine parua quanta spinus, colore cinereus, distinctus maculis, voce parua, qui & ipse lignipeta est. Alia frugibus viuunt, vt palumbes, columbus, vinago, turtur. Visuntur semper columbi, atque palumbes, sed turtur æstate tantùm: hyeme se condit: latitat enim suo tempore. Vinago autumno potissimùm & conspicitur, & capitur, cui magnitudo maior columbo, minor, quàm palumbi, est. Modus maximè capiendi eam, dum se in aquam bibendo propendit. Veniunt ad nostra loca, cùm iam fecerint prolem. Cætera verò omnia, quæ æstate accedunt, nidulantur apud nos, & carne magna ex parte suos enutriunt pullos; excepto columbaceo genere. Omnium ferè auium aliæ victum à terra petunt, aliæ à fluuio, aliæ à lacu, aliæ à mari: sed palmipedes in ipsa aqua partem maximam temporis versantur, & aliquæ ingurgitantes se, quærunt quod comedant. Fidipedes circa aquam: earúmque nonnullæ terra contentis altilibus vescuntur, quæ scilicet carnem non tangunt. Petit lacus, & fluuios ardeola, & albardeola, quę magnitudine minor est, rostro lato, porrectóque. Item ciconia, & gauia, cui color cinereus. Adhæc, iunco, cinchlus, albicula, tringa, quæ inter minora hæc maiuscula est: turdo enim æquiparatur. Omnibus his cauda motitat: quinetiam calidris, cui cinereus color distinctus varié. Præterea genus alcedonum aquas adamat, quod duplex est: alterum vocale, arundinibus insidens: alterum mutum, quod ampliore corpore est: vtriq; dorsum cæruleum. Trochilus etiã hoc loco ponendus est. Sed apud mare alcedo quoque versatur, & carulus: necnon cornices litora petunt, & quæ vnda eiecerit animalia, tangunt: nam & his natura omniuora est. Tum etiam gauia alba, & fulica, mergus, & rupex, victitant apud mare. Palmipedum grauiores circa lacus, & amnes versantur: vt anas, olor, phalaris, vrinatrix. Adhæc bosca similis anati, sed minor: & qui coruus appellatus est, cui magnitudo, quanta ciconię, sed crura breuiora; palmipes, natansq; est, colore niger: insidet arboribus, & nidulatur in iis, hic vnus ex hoc genere. Item anser maior, anser minor, qui gregatilis est, vulpanser, capella, penelops aquila dicta marina, & mare adit, & lacum. Multæ etiam herbis vescuntur. Alites vncæ tum cætera, quæ superare possunt, animalia, tum aues aggrediuntur, sed non sui generis: carniuoræ sunt, modo piscium, qui plerunq; sibi cognatos rapiunt. Genus auium cùm omne potu exiguo contentum sit, tum aduncis nullus omnino vsus bibendi est, præterquàm paucissimis quibusdam, quæ & ipsæ rarò vtuntur: qualis potissimùm tinunculus est. Miluus etiam visus est bibere, quanquàm raró.

Pari tres species.

Μελαγκόρυφος, id est, atricapilla, quam eandẽ putãt ficedula.

De victu serpentum, cæterorúmque animalium cortice intectorum. Cap. IIII.

GEnus animalium cortice intectum, vt lacerti, & reliquæ huiusce modi quadrupedes, atq; etiam serpentes, omnium est: nam & carnẽ edunt, & horbam. Serpentes omnium maximè animalium vel cupediæ dediti sunt: sed desiderium iis quoq; bibendi exiguum, & reliquis, quibus pulmo fungosus est, qualem omnia habent, quæ oua pariunt, & quibus parum sanguinis est. Serpentes vini incõtinentes etiam sunt: próinde viperas aliqui vino cum fictilibus ad sepes dispósito venantur: ebriæ enim capiũtur. Sed cùm serpentes carniuoræ sint, quicquid ceperint, succo exucto, reliquum totum per meatum sui secessus emittunt. Quod idem omnia ferè id genus animalia faciunt: vt aranei: sed his foris fugendo euaporare mos est, serpentibus intus in ventre. Accipit serpens quidlibet quod datur, siue auis, siue bellua est. Oua etiã deuorat, sed cùm acceperit, reducit, & vsq; eò retractat, quoad partem nactus postremam è directo constituat, tum colligit se, in breuéq; contrahit, vt quod inditum suprà tenetur, in vnum extento corpore deducatur. Quod propterea ita facit, quia gulam tenuem habet, & longam. Diu & serpentes, & phalangia viuere possunt sine cibo quod ex iis, quæ pharmacopolæ, id est, pigmentarij alunt, perpendi potest.

Viperas vino inebriatas capi.

De victu lupi, vrsi, leonis, eorúmque quadrupedum, quæ ex lacubus, fluuiisq; victum petunt. Cap. V.

QVadrupedum, quæ animal generant, syluestres, eædémque serratæ dentibus, carne omnes vescuntur: nisi quòd lupos aiunt terram quandam, cùm esuriunt,

esuriunt, edere. Hoc igitur peculiare luporum sit. Herbas autem non alio tempore tangunt, nisi cũ morbo laborant: quomodo & canes herbã ingesta, euomunt, atq; ita purgantur. Lupi hominem illi potiùs petunt, qui inertes, & vnipetæ quidem sunt, quàm qui venatores. Quam autem alij glanum, alij hyænam appellant, corpore non minore, quàm lupus, est: iuba qua equus, sed seta duriore, longióreque, & per totum dorsum porrecta. Molitur hæc insidias homini. Canes etiã (vomitionem hominis imitando) capit, & sepulchra effodit, humanæ auida carnis, ac eruit. Vrsus animal omniuorum est, quippe qui & fructus arborum, quas conscendit corpore lubrico, edat, & legumina, & apes, perfringens alueos, & cancros, & formicas. Carne etiã vescitur: viribus enim suis confidens, inuadit non solùm ceruos, sed etiam sues feros, si clàm, repentéque potuerit agere. Taurum aperto Marte aggreditur, conserta iam pugna sternit se resupinum, dúmque taurus ferire conatur, ipse suis brachiis amplectitur cornua, ore morsum armis defigit, prosternítque aduersarium. Ingredi vel duobus innitens pedibus erectus aliquandiu potest. Carnes omnes præmaceratas, & propémodum putres, comedit. Leo vescitur quidem carne, ritu cęterorum syluestrium ferratorum, sed cibo incontinenter admodum vtitur, multáque deuorat solida, sine vllo dissectu. Mox nihil triduò, aut certè biduò edit: ferre enim inediam potest, vt qui iam ad multam satietatem repletus est. Parum bibit, excrementum rarò emittit, tertio die, vel vtcunque accidit egerit, idque durum, aridum, & simile vt canis. Flatum etiam alui acerrimum emittit, & vrinam grauiter olentem, vnde fit, vt canes arbores odorẽtur. Mingit enim crure elato, vt canes, ad stipites. Fœdum quoq; odorem in cibo relinquit ex suo halitu: proscisso nanque leone, interiora grauiter olent. Sunt inter quadrupedes, feráque, quæ victum ex lacu & fluuiis petant. At verò à mari nullum, præterquam vitulus marinus. Sunt etiam in hoc genere fiber, satherium, satyrium, lutris, latax, quæ latior lutre est, dentéq; habet robustos, quippe quæ noctu plerunque egrediens, virgulta proxima suis dentibus, vt ferro, præcidat. Lutris etiam hominem mordet, nec desistit (vt ferunt) nisi fracti ossis crepitũ senserit. Lataci pilus dutus, speciosior inter pilum vituli marini, & cerui.

Cibus vrsi.

Qua arte vrsus taurum prosternat.

Inediæ patiens leo.

Quæ animalia lambendo, quæ sorbendo, quæve mordendo bibant: quibúsque rebus cornigera omnia pascantur, necnon de victu suis. Cap. VI.

BIbunt, quibus dentes serrati, animalia lambendo: atque etiam nonnulla ex non serratis, vt mures. Quibus autem continui, sorbendo: vt equi, & boues: vrsus neque sorbendo, neque lambendo, sed morsu: auium cæteræ, sorptu. Sed quibus collum est longum, intermittunt, capútque resupinant. Prophyriovnus, morsu. Cornigera animalia, tam fera, quàm vrbana, & quibus dentes serrati non sunt, omnia fruge, herbáque vescuntur, nisi vehementer esuriant, sue excepto, qui minimè herbæ, frugúmve appetens est, sed radicum maximè ex omnibus animalibus, quoniam rictu aptissimo ad id negotij est. Facillimè etiam omnium idem hoc animal ad quoduis pabulum assuescit, & celerrimè quoque in pinguedinem proficit pro sui corporis magnitudine. Sexaginta enim diebus pingue scit. Quantum autem profecerit, ij cognoscunt, quibus ea res curæ est, vbi ieiunum ad saginam constituerint. Pingue scit fame præfatigatus triduò. Et cætera quoque omnia ferè meliùs præfatigata fame pingue scunt. Saginant à triduo iam qui sues obesant. Thraces per saginam cùm primo die potum præbuerint, pòst interposito vno die præbent, tum duobus, déinde triduò, atq; ita súbinde augendo numerum vsque in septimum, curant. Pingue scit hoc animal hordeo, milio, ficu, glande, pyro, cucumere. Sed maximè tum hoc, tum cætera, quibus venter calidus est, quiete, immotionéq; pingue scunt. Cærum sues pinguiores redduntur, etiam cùm in luto se volutant. Pascere gregatim pro ætate velle videntur. Lupo etiam sus obsistere, repugnaréque potest. Sexta pars ponderis quantum ponderarit viuus, absumitur occiso, in pilos, sanguinem, & reliqua id genus. Tam sues quàm cętera animalia omnia solent, cùm lactantur, extenuari. Hæc ita se habent.

Celerrimè suem pingue facere.

Quibus rebus pascantur boues, & de eorum incremento. Cap. VII.

BOues & fruge, & herba vescuntur. Pingue scunt iis, quę flatum cient, vt eruo, & faba fresa, atq; etiam ipsa fabarum herba. Et seniores, si cute incisa spiritum adigas, déinde præbeas pabulum, pingues facies. Adhæc hordeo vel integro, vel pinsito, & à gluma separato pingue scunt, & dulcibus, vt ficu, & passa: vino etiam, & frondibus vlmi: sed præcipuè Sole, & lotione calidæ aquæ. Cornua iuniorum tepefacta in cera flectuntur, ducuntúrque facilè, quò volueris. Nec pedum dolores sentiunt, si eorum cornua illinantur cera, aut oleo, aut pice. Laborant armenta vehementiùs pruina solicitata, quàm niue. Augentur iuuencæ ampliùs, cùm plus temporis expertes Veneris degũt. Quã ob rem terræ Epiri incolę, quas pyrrhicas vocãt, annis nouem intactas Venere seruant, vt incrementum ampliter capiant, & setauras nuncupãt. Has numero quadringentas esse, & proprias regis accipimus, nec posse viuere locis aliis, quanquàm tentatum ab aliquibus est.

Iuuencæ setauræ.

De pastu, & potu equi, muli, & asini. Cap. VIII.

EQui, muli, & asini, fruge, herbáq; vescuntur, sed maximè potu pingue scunt. Iumenta enim pro aquæ, quam bibant, vsu, suo fruuntur pabulo: & quod minùs potum aspernatur, id apperentius pabuli est, & pleniùs obesatur. Farrago pilum expolit, cùm frugibus grauida est: sed duris iam horrens aristis inutilis est. Herbæ medicæ prima falx vitio datur, & cùm fœtida aqua rigatur, incommoda est. Boues claram bibere gestiunt. At equi, vt cameli, turbulentam, & crassam suauiùs bibunt: quippe quæ ne ex fluuio quidem priùs hauriant, quá pede inturbent. Possunt vel ad quatuor dies tolerare sine potu, mox bibunt quam multũ.

Universidad de Deusto Biblioteca

De paſtu, & potione elephanti, déque ætate eiuſdem, & cameli. Cap. I X.

ELephantus eodem paſtu modios Macedonicos nouem, quod plurimum edere poteſt. Sed tantum dare periculoſum eſt. Sex aut ſeptem dediſſe modios, in vſu frequenti ſatis eſt. Sed farinæ non plus, quàm quinque, vini etiam quinque mares, quæ menſura heminas continet ſex. Iam quidam amphoras aquæ menſuræ Macedonicæ quatuordecim eodem hauſit potu, & rurſus à meridie eiuſdem diei octo. Viuit magna pars camelorum annos triginta, ſed multò plures nonnullæ: nam vel ad centeſimum annum facultatem viuendi protrahunt. Elephantem alij annos ducentos viuere aiunt, alij trecentos.

Quibus herbis oues, & capræ veſcantur, & de cauſa impinguationis earundem. Cap. X.

OVes & capræ herba veſcuntur. Paſcere oues ſedulæ, atque ſtabiles ſolent. Capræ loca crebrò permutant, ſummáque tantùm contingunt. Pingueſcit potiſsimùm ouis ex potu: quam ob rem æſtate ſalem dare die quinto ſoliti ſunt, ſingulis centenis ſingulos modios. Sic enim pecus incolume, atq; pinguius redditur. Frequẽs igitur ſalis vſus eò pertinet, quando & paleis copiam ſalis admiſcent, vt ſitibundæ plus aquæ hauriant: & autumno cucurbitam ſale contactam afferunt: quod lac etiam auget. Et agitatæ quoque meridie, plus poſtmeridianis bibunt. Fœtis diſtẽta vbera pendent, quibus ſalis abundè eſt. Opimat pecus olea, oleaſter, aphaca, palea, herba, quæ omnia efficaciora ſunt ex ſalſugine reſperſa. Pingueſcunt & hæc pleniùs præfatigata inedia triduó. Aqua ouibus autumno commodior Aquilonia, quàm Auſtrina eſt: & paſcua ad Solis occaſum ſpectantia proſunt. Itinera, & labores extenuant. Iudicant paſtores ouem validiorem, cùm hybernis temporibus pruinam, quam ſuſceperit, ſeruat. Nam quibus virium minus, parum præ ſua imbecillitate conſtantes, diſcutiunt ſuo motu quantum ſuſceperint. Caro cuiuſque quadrupedis deterior eſt, cùm locis paluſtribus, quàm editioribus, paſcit. Sunt porrò frigoris patientiores, quibus cauda amplior, quàm quibus porrectior, & glabræ exutiores, quàm veſtitiores. *Criſpæ etiam algoris impatientes ſunt. Valent meliùs oues, quàm capræ: ſed robuſtiores capræ quàm oues, ſunt. Ouiũ, quas lupus occiderit, pelles, ac vellera, & facta ex his veſtis, longè, quàm cætera, aptiora ſunt ad pediculos procreandos.

Quare pecori ſal frequẽter præbed᷑.

Græcũ exemplar habet: αἶγες, id eſt, capræ.

De paſtione, & potu inſectorum. Cap. X I.

INſecta animalia, quibus dentes, omniuora ſunt: quibus autem lingua, tantùm humore vndique *eliquando ſua lingua veſcuntur: quorum alia omniuora ſunt, quibus guſtus omnium ſaporum eſt, vt muſcæ: alia ſanguiuora, vt tabani, & aſili: alia ſuccis plantarum, & fructuum viuunt. Apis vna nullis putidis aſsidet, nec vtitur alio cibo, quàm dulci. Aquam etiam libentiſsimè inde hauriunt, quam ſynceri, clariſsimíque fontes ſcaturiunt. Talis animalium victus eſt.

ἐκχυλίζοντα eliquando, exugendo.

De actionibus animalium, & rebus, in quibus eadem verſantur. Cap. X I I.

ACtio autem, & omne eorum negotiũ in coitu, procreatione, atq; victus ſolertia verſatur: necnon ad frigora, æſtus, mutationes deniq; temporum pertinet. Ineſt enim omnibus ſenſus natiuus mutationis factæ, frigore, aut calore. Itaque vt homines alij domicilia hyeme repetũt, alij qui amplioris prouinciæ principes ſunt, ſedem pro tempore mutant, vt moram æſtate locis frigidis, hyeme tepidis trahant: ſic bruta, quæ loca poſſunt permutare, faciunt. Atque alia ſubſidium in ipſis cõſuetis ſibi locis comperiunt, alia peregrè proficiſcuntur. Iam ab autũnali ęquinoctio ex Ponto, locíſque frigidis fugiunt hyemem futuram. A verno autem ex tepida regione, ad frigidam ſeſe cõferunt, æſtus metu futuri: & alia de locis vicinis diſcedũt, alia de vltimis, propè dixerim, vt grues faciũt, quæ ex Scythicis campis ad paludes Aegypto ſuperiores, vnde Nilus profluit, veniũt, quo in loco pugnare cum Pygmæis dicuntur. Non enim id fabula eſt, ſed certè, genus tum hominũ, tum etiam equorum puſillum (vt dicitur) eſt, degúntque in cauernis, vnde nomen Troglodytæ à ſubeundis cauernis accepere. Plateæ etiam migrant, & de Strymone amne ad Iſtrum aduolant, prolémque ibi faciunt. Abeunt vniuerſæ, ac priores expectant poſteriores, propterea quòd vbi montem ſuperarint, videri priores à poſterioribus nequeant. Quinetiam piſces modo eodem, alij ex Ponto, aut in Pontum tranant, alij per hyemem ex alto in litora teporis gratia veniunt: cõtrà æſtate ex litore in altum vitantes æſtum diſcedunt. Aues quoque imbecilliores hyberno, & gelido tempore diſcedunt in campos, vt tepore potiantur: æſtiuo autem repetunt montes, vt æſtu careant. Semper quæ imbecilliora ſunt, priùs vtrauis ratione diſcedunt. Iam ſcombri antè, quã thunni, coturnices antè, quàm grues: altera enim Auguſto, altera Septembri menſe incipiunt. Sunt profectò omnia pinguiora, quæ de locis diſcedũt frigidis, quàm quæ de calidis: vt coturnices autũno, quàm vere ſunt pinguiores. Fit enim vt ſimul de locis frigidis, & tempore calido diſcedatur. Sunt etiam Veneris appetentiora verno tempore, cúmq; ex tepido diſceſſerũt. Sed auium, grues, vt dictum eſt, ex vltimis in vltima abe[...]t. Volant flatu ſecundo. Quo[...]e lapide narrant, falſum eſt. Lapidem enim eas tenere fulcimento, quem, vbi deciderit, accipi vtilem ad auri probationem aiunt. Palumbes etiam diſcedunt, & liuię, nec hybernare apud nos patiuntur: atque etiam turtures, & hirundines: ſed columbæ manent. Coturnices quoq; diſcedunt, niſi paucæ locis apricis remanſerint: quod & turtures faciunt. Volant g[...]gatim, tum palũbes, tum turtures, cùm accedunt, & cùm ſuo tempore abeunt. Coturnices cùm ceciderint, ſi ſerenum ſit, aut aquilonium tempus, ſociantur, & proſperè degunt: ſed ſi Auſtrinum, moleſtè, propterea quòd parum volant: humidus enim, grauiſque Auſter eſt. Quam ob rem qui aucupantur, Auſtrum, non Aquilonem obſeruant. Omnino ægrè propter ſui corporis pondus volant.

Cauſæ loca mutandi animãtib᷑ quæ.

Quæ de pygmæis feruntur, non eſſe fabulam.

Piſces qui mutare loca.

Pinguedinis cauſa frigus.

lant. Sunt enim corpore grandiore, quã ſuis pennis deferri poſsint, vociferantéſque ob eam rem volant: laborant enim quaſi oppreſſę onere. Cùm hæc adeunt loca, ſine ducibus pergunt: at cũ hinc abeunt, ducibus lingulaca, oto, & matrice proficiſcuntur, atq; etiam cynchramo, à quo etiam reuocantur noctu, cuius vocem cùm ſenſerint aucupes, intelligũt parari diſceſſum. Matrix forma périnde, ac aues lacuſtres eſt: atque etiam lingulaca, quæ linguam exerit prælongam, vnde ei nomen. Otus noctuę ſimilis eſt, pinnulis circiter aures eminentibus præditus, vnde nomen accepit quaſi auritum dicas. Nõnulli vlulam eum appellant, alij aſionem. Blatero hic eſt, & hallucinator, & planipes: ſaltantes enim imitatur. Capitur intentus in altero aucupe, altero circũeunte, vt noctua. Omnes deniq; aues vncæ, breui ſunt collo, & lingua lata, aptæq; ad imitandũ. Nam & Indica auis, cui nomen pſittacæ, quã loqui aiunt, talis eſt, & loquacior cũ biberit vinũ redditur. Gregales ex auibus ſunt, grus, olor, platea, anſer minor.

Coturnicũ duces.

Aues gregales quæ.

De actionibus piſcium, quorundámque terreſtrium, in fugiendis aduerſis. Cap. X I I I.

PIſcium alij, vt dictum eſt, diſcedũt ab alto ad litus, & contrà de litore in altum, fugientes exuperantias caloris, & frigoris. Sed præſtant pelagicis litorales: quippe qui cibo copioſiore, melioréque potiantur. Qua enim Soli ingruit, plura exeunt, vt fit in hortis: nam & lituus niger propiùs terrã oritur, alter ſimilis erraticis eſt. Tum etiam bene ex calido, frigidóque temperata ſunt loca maris terrena. Quo fit, vt & caro eorum piſcium magis cõſtet, cùm pelagiorum humida, mollis, ſolutáq; ſit. Litorales ſunt dentex, ſcarabeus, cernua, aurata, mugilis, mullus, turdus, draco, pulcher, gobio, atq; omne ſaxatile genus. Pelagij ſunt paſtinaca, genúſq; omne cartilagineum, & congrorum albicantium genus, & hiatula, rubelio, glaucus: Pagri autem, ſcorpiones, congri nigrantes, murenę, cuculi, ambigunt. Sed diſcrimen horum, diuerſitate etiam locorum, ac temporum exiſtere poteſt: vt apud Cretam inſulam gobiones, omnéque ſaxatile genus ſatis pingueſcit. Thunnus etiam poſt A[...]turũ melior eſt: iam enim eo tempore ab infeſtantis aſili agitatione requieſcit, quæ facit, vt ſit in æſtate deterior. Quinetiam maritimis lacubus genera plura piſcium marinorum gigni apertum eſt, vt ſal[...]m, auratam, mullum, alios ferè plurimos. Amias etiam in Alc[...]conneſo reperies: & in Biſtonide lacu plurima genera habentur. Monedulę magna ex parte non ſubeunt Pontum, ſed in Propontide trahunt æſtatem, & pariunt: hyemem in Aegæo. Sed thunni, limariæ, amiæ ſubeũt Pontum vere, æſtatémq; ibi traducunt: & reliqui ferè plurimi fuſanei, & gregatilis generis eôdem [...]nſeunt. Eſt ſanè plurima piſcium pars gregatilis, nec vllus grex caret duce. Petunt autem Pontum paſtus gratia, qui vberior, & cõmodior ibi, propter aquarum dulcium admiſtionem, ſuppeditatur. Belluæ quoque magnæ pauciores ibidem ſunt: nam excepto delphino, & phocæna, quam tirſionem interpretor, nihil in Ponto maleficum eſt. Nec delphinus hic magnus eſt, quanquàm extrà vbi aliquantum proceſſeris, magni habeãtur. Tum itaque victus, tum etiam partus gratia Pontum ſubeunt. Sunt enim ibi loca ad partionem aptiora, & humor dulcior, ac potulentior fœtum meliùs educat. Sed cùm pepererint, & proles iam adoleuerit, exeunt poſt Vergilias ſtatim: & ſi hyems Auſtrina ſit, tardiùs: ſi Aquilonia, citiùs, propter ſecundi flatus commoditatem proléſq; adhuc parua apud Byzantium capitur, vtpote cũ longior mora in Ponto non fuerit. Sed de cæteris & cùm adeunt, & cùm exeant, conſtat. Sarda autem vna, cùm adit, videtur, & capitur: ſed exiẽs nuſquam viſa adhuc eſt. Quòd ſi qua apud Byzãtium aliquando capiatur, piſcatores ſua retia luſtrant, propter exitus inſolentiam: cuius rei cauſa eſt, quò ſolę ipſę ſubeunt Iſtrum amnem, vnde fiſſo flumine per abditum terræ meatum defluũt in Adriam ſinum. Argumento eſt, quòd ibi cõtrà euenit, quàm in Ponto: exeuntes enim ſemper capiuntur, ſubeuntes nunquã. Thunni dextrorſum terrã contingentes ſubeunt, ſed remeant contrà: læuũ enim in latus ſe admouent. Quod propterea facere dicuntur, quia dextro oculo clariùs vident ſua natura, læuo hebetiùs. Fuſaneis, de quibus loquor, interdiu meare, noctu quieſcere in more eſt. Paſcuntur etiam nocte, niſi luceat luna. Ita enim faciunt iter, nec volunt quieſcere. Quidam vſu periti rei marinæ nihilo eos moueri, ſed quieſcere à bruma ad æquinoctium vernum, vbicunq; id temporis ſint, aſſeuerant. Monedulę ſubeuntes Pontum capiuntur, exeuntes autẽ minùs. Optimæ in Propontide ſunt antè, quàm pariant. At cæteri fuſanei exeuntes potiùs capiuntur, & optimi per id temporis ſunt. Cùm verò adeunt Pontũ, proximè Aegęum pinguiſsimi capiuntur. Quò ſubinde aſcenderint magis, eò macilẽtiores fiunt, ſæpe etiam flatu Auſtrino vehementiùs occurſante fit, vt cum monedulis & ſcõbris exeant, ac mari inferiore magis, quàm circa Byzantium capiantur. Diſceſſum, ſedíſque mutationem hoc modo faciùnt. Hic idem affectus terreſtribus etiã euenit, cùm ſe abdunt, & latent: hyeme enim latebras ſubeunt, tempore iam tepidiore exeunt. Ratio verò & latendi, & patendi communis animalium ea eſt, vt ſibi contra vtriuſq; exuperantiam temporis opitulẽtur. Latet aliquorum genus totum, aliquorum partim latet, partim non latet. Teſta enim intecta omnia latent, vt in mari purpura, buccinum, omnéq; id genus. Sed abſolutorum latibulum euidentius eſt: cõduntur enim ſeceſſu, vt pectines facere viſuntur. Aliqua leuiore quodam tegmine ſuperimpoſito deliteſcunt, vt cochleę terreſtres, id eſt limaces: & adhęrentium mutatio incerta eſt. Non tamen eodem tempore omnia latẽt, ſed limaces hyeme. Purpuræ, & buccina canis exortu dies circiter tricenos conduntur: pectines etiam tempore eodem. Sed eorum plurima ſanè latent, & algore vrgente, & æſtu.

ἐπαμφοτερίζουσιν, ambigũt ſcilicet, an litorales an pelagij.

ἔξω γδ φω-

χαίνης καὶ δελφῖνος, οὐδὲν ἐστιν ἐν τῷ πόντῳ.

Plinius ſic: Sed in Pontũ nulla intrat beſtia piſcibus malefica, præter vitulos, & paruos delphinos.

Ratio latendi & patendi animalibus quæ.

Quo tempore inſectorum genera ſeſe abſcondant, aut æſtus, aut hyemis impetu. Cap. X I I I I.

INſecta penè omnia conduntur, præter ea, quæ vitam in domiciliis cum hominibus agant, quæq; priùs intereant, quàm annuum tempus excedãt.

Universidad de Deusto Biblioteca

Latent hæc hyeme, alia diutiùs, alia quãdiu algor vehemens est, vt apes: nam ipsæ etiam cessant, & latent. Cuius rei argumentum, quod minimè cibum sibi appositum gustare videtur, & si quà erepserit, ieiuna spectatur, ventre translucente, nullóque penitus contento, quod manifestum sit. Quiescunt ab occasu Vergiliarum vsque ad ver. Conduntur autem quæque locis apricis abdita, & vbi sibi cubile constituere tutius solent.

Apes etiam latêre.

De genere serpentum, quod hyeme abditur: déq; nõnullis piscibus, qui hyeme frigoris causa cõduntur, quique æstate propter calorem. Cap. XV.

S Anguinei quoq; generis multa se cõdunt, vt ea, quæ intecta cortice sunt, serpentes dico, lacertos, stelliones, crocodilos fluuiatiles. Mensibus quatuor frigidissimis hæc latent, nec per id tempus quicquam comedunt. Cæteræ quidem serpentes cauernas subeunt terrę, sed viperę sub saxis conduntur. Piscium etiam complures latêre nouimus, sed apertissimè hippurum, quem equiselem nominaui: & coruulum, siue graculum, per hyemem. Nam hi soli nunquàm capiuntur, nisi certis quibusdam temporibus, eisdémque semper, cùm cæteri omnes ferè semper capiantur. Muræna etiã latet, & cernua, & conger. Saxatiles verò cõiugatim mares cũ fœminis conduntur, quomodo & fœtificare solent: vt turdi, merulæ, percæ. Thũni etiã latent præaltis gurgitibus hyeme, pinguescúntq; à latibulo maiorem in modum. Capi incipiunt Vergiliarum ab ortu ad Arcturi occasum vltimũ, reliquo tempore quiescunt latentes. Capiuntur nõnulli ex his, cæterísq; latentibus, tempore sui secessus, cũ se moueant locis tepidis, aut si tẽporis insolitæ quietes contingant. Prodeunt enim aliquantulo de suo cubili pastum, & præcipuè plenilunio. Sunt magna ex parte suauissimi, cùm latent. Primadę in cœno se abdunt: cuius rei argumẽtum est, quòd neq; eo tempore capiũtur, & dorso fæculẽto, pinnisq; adductis, oppressísq; spectantur. Verno autem tempore prodeunt, & appropinquant ad terram coeuntes, parientésq;: quo tempore fœtu grauidæ capiuntur, tempestiuæque tantisper esse putantur. Autumno verò & hyeme deteriores sunt. Simul etiam mares pleni semine genitali, lacte appellato, per id tempus cernuntur: itaque pręstant ad vsum. Prole adhuc parua difficilè capiuntur: adultiore, iam larga captura propter infesti asili stimulum est. Latent alia in arena, alia in luto, ore tantũ detecto. Plurima tempore cõduntur solùm hyberno, vt crustata, & pisces saxatiles, & raiæ, omnéq; cartilagineũ genus, diebus scilicet frigidissimis. Quod ita esse eo argumento constat, quòd minimè, cùm algor est, capiuntur: sed piscium nonnulli æstate etiam latent, vt glaucus: hic enim per id tempus se abdit circiter dies sexaginta. Asellus etiam latet, & aurata plurimum temporis. Asellum latêre indicio esse videtur, quòd longo interposito tempore capiatur. Pisces vel æstate latêre documento illo probatur, quòd temporibus syderũ fiant capturæ, & præcipuè Caniculæ: mare enim per id tẽpus euertitur: quod latissimè apud Bosphorum patet. Limus enim in summa effertur, piscésq; innatant. Aiunt etiã, si gurgitũ ima sępius terantur, plures eadẽ sagena capi secũdo iactu, quã primo. Tũ etiã magnis imbribus multa apparẽt animaliũ genera, quæ antè vel nũquã, vel rarò visa fuerint.

Serpentum latibula.

Qui ex piscium genere cõdantur.

Primada quãdo se abdit, quandóque prodeat.

Imbribus magnis insolita animalia apparere.

De auibus, quæ hyeme occultantur. Cap. XVI.

A Vium etiam complures conduntur, non, vt aliqui putant, paucæ: nec omnes ad loca tepidiora abeunt, sed quibus loca eiusmodi sunt vicina, *solitę sedi, iis eò secedere libet: vt & miluos, & hirundines agere animaduersum est. Quæ autem procul locis eiusmodi morantur, nõ mutant sedem, sed se ibidem condunt. Iam enim visę sunt multę hirundines in angustiis conuallium nudæ, atq; omnino deplumes. Milui etiam de huiusmodi locis euolasse, cùm primùm apparerent, visi sunt. Latibulo genera distingui vel adunca, vel rectunguia non possunt. Nam & ciconia latet, & merula, & turtur, & alauda. De turture quidẽ maximè omnium constat: nemo enim, propè dixerim, vidisse per hyemẽ vspiã turturẽ dicitur. Latêre autẽ incipit præpinguis, & quãquã pennas in latebra dimittit, tamen pinguedinẽ seruat. Palumborũ aliqui latent, aliqui non latent, sed cũ hirundinibus abeunt. Turdus etiã latet, & sturnus, & ex genere vnco miluus, paucis quibusdã diebus, & noctua.

Aues multas se abdere, nõ aliud cælum petere.

* Solidæ.

De quadrupedibus, quæ hyeme lateant, déque iis, quæ senectutem exuant. Cap. XVII.

Q Vadrupedum, quæ animal generant, hystrices conduntur, & vrsi: sed verũ propter frigus, an alia de causa, ambigitur. Pinguescũt vrsi per id tempus, tum mares, tum fœminæ vehementer, vt mouere sese facilè nequeãt. Parit etiã fœmina eo tempore, & tandiu latet, quoad tẽpus sit, vt suos catulos in apertum producat: quod verno tẽpore mense à bruma tertio facit. Sed quod minimũ, dies circiter quadraginta latet: ex quibus bis septẽ ita sopitur, vt se nihilo moueat. Reliquis posteà pluribus latet quidẽ, sed mouetur, & surgit. Fœtu grauida vrsa, vel à nemine, vel à paucissimis capta est. Tempore sui latibuli hoc animal nihil edere certũ est: quippe quod neq; exeat, & captũ vẽtre, intestinóq; inani videatur. Narrãt eius intestinũ per ediã ita conniuere, vt adductum propè cohæreat. Itaq; vrsum latebram egressum, primùm herbam arum dictã degustare, vt intestinũ laxetur, & hiet. Glires etiam latent in ipsis arboribus, pinguescúntq; per id tempus vehementer. Itidem mures Pontici generis. Nonnulla ex iis, quæ cõduntur, exuunt id, quod senectus vocatur: quod cutis vltima est, & primi ortus operculũ. Sed in pedestri viuiparo genere de vrso, qua de causa lateat, ambigitur, vt dictum iam est. Cortice intecta maxima ferè sui parte secessus suo tẽpore latent: & exuunt senectutem ea, quibus cutis mollis, nec prædura, & testacea quidẽ est, qualis testudinis (nã & testudo inter cortice intecta enumerãda est, & mus aquatilis) sed qualis stellioni, lacerto, & pręcipuè serpẽtibus est. Exuũt enim hæc omnia, tum vere cùm egrediuntur, tum etiã autumno. Vipera etiam exuit tam vere, quàm autũno. Cùm serpens exuere incipit, ab oculis primùm detrahi aiunt, ita vt obcæcari videantur iis, qui rem nõ intelligunt:

ϰ̀ ὁ μῦς ποντικὸς ὁ λευκός.

Plinius Conduntur hyeme & Pontici mures, hi dũtaxat albi.

Quomodo serpẽs exuant senectutem.

guntium caput exuitur: glabrũ enim hoc omniũ antè, quàm reliquum corpus, apparet: atq; vna ferè nocte & die senectus tota exuitur, à capite orsa ad caudã, & cute altera intus subnascente ipsa remouetur. Vt enim fœtus inuolucro secũdarũ, quo cõtentus prodierit, exuitur: sic ista senectute detracta renouantur. Insecta enim eodem modo exuunt senectutem, quibus hoc solitum est: vt silpha, & culex, & ea quorum pennæ vagina continentur, vt scarabei: sed omnia facto iam quod gigni debuerit, exuunt: nã vt partui viuiparo secundæ, sic vermicularię proli operculum circũrumpitur. Aequè & apibus, & locustis. Cicadæ vbi erũperunt, oleis aut arundinibus insidunt: & cùm rupto operculo exeũt, paruum quiddam in eo relinquunt humoris, nec multò pòst volant, & incipiunt canere. Locustæ inter marina, & gammari exuunt, aut vere, aut autumno post partũ. Iam captæ aliquæ sunt locustæ, mollem habẽtes partem superiorem, quòd crusta iam circunrupta, detractáq; esset: inferiorem autem durã, quia nondum esset disrupta. Non enim similis in his, atq; in anguibus, exutio fit. Latent locustæ menses circiter quinq;. Cancri etiam exuunt senectutem, molliores quidem perspicuè: sed etiam duriores exuere aiunt, vt maias. Cùm verò exuunt, mollis admodum crusta subnascitur: & quidem cancri præ teneritate non satis ambulare possunt. Exuunt hæc sæpius anno. Sed quænam lateant, & quo modo, & tempore, atq; etiam quę, & quo tempore exuãt senectutem, iam dictum est.

γίνεται δ' ἐκδυομένου τοῦ ἐντὸς ἐκτός.

Plinius vt extra fiat membranæ, quod fuerat intus.

Non omnia animalia omni tempore prosperè valere, quódve tempus auibus conducat. Cap. XVIII.

V Iuunt autem animalia prosperè non eisdẽ temporibus, nec omnibus æquè exuperantiis. Valetudines etiam, & morbi per tempora pro generum diuersitate variè accidunt, & in totum non eadem omnibus valetudo existit. Iam auibus prosunt squallores, tum ad cæterã sanitatem, tum etiã ad partum, & præcipuè palumbis. At verò piscibus, exceptis quibusdam paucis, imbres cõducunt. Incõmodi contrà auibus anni pluuij sunt, piscibus sicci: quippe cùm auium talis natura sit, vt ne bibere quidẽ largiùs possint sine detrimento. Aduncæ igitur aues, vt dictum est, viuunt, propè dixerim, sine vllo potu: quod Hesiodus nesciuit: facit enim in narratione obsessionis Nini, aquilam augurij pręsidem bibentem. Cæteræ aues bibunt quidem, sed parum. Nec aliud vllũ potioni indulget, quod pulmonẽ fungosum habeat, aut pariat ouũ. Cùm aues ægrotant, plumæ indicium proferunt: turbantur enim, nec posituram eandem seruant, quam habent, cùm rectè valent.

Siccum cælũ auibus, pluuiosum piscibus conuenire.

Quæ animantia pluuia gaudeant, quibúsve noceat. Cap. XIX.

P Iscium genus maxima ex parte annis pluuiis bene (vt dictum est) viuit: ita enim non modò plus cibi nãciscitur, verùm etiam omnino pluuio humore iuuatur, vt ea, quæ terra gignuntur. Olera enim quãuis rigentur, tamen nõ tantũ proficiunt, quãtum imbre. Quod inde arũdinibus etiã lacu prognatis euenit: nihil enim ferè accrescunt, nisi aquę pluuiæ incidant. Indicium vel inde accipi potest, quòd pisces plurimi petant Pontũ, vt in eo traducãt æstatem: facit enim copia amnium loci illius, vt mare sit dulcius, & cibus largior habeatur, quẽ iidem fluuij deferant. Subeunt etiam fluuios genera piscium complura, & præstant in fluentis, & lacubus, vt amia, mugilis. Gobiones etiã pinguescũt in fluuiis. Deniq; loca prædita lacus commoditate, pisces possident optimos. Ex pluuiis autẽ ipsis æstiui imbres commodiores sunt parti maximæ pisciũ, & præcipuè cùm ver, æstas, & autũnus imbribus abundarint, hyems contrà serenior fuerit. Ad summam propè dixerim, cùm bene hominibus annus cedit, tunc & piscibus feliciter degere contingit. Locis autem frigidis parũ vigent. Maximè infestantur algore, qui lapidem in capite habent, vt chromis, lupus, phager, vmbra: facit enim lapidis rigor, vt per algorem gelentur, & excidãt. Sed cùm plurimis piscium generibus imbres cõducant, mugili tamen, & capitoni, & ei, qui à nonnullis murinus vocatur, nocẽt. Fit enim vt pluuiis multi ex his de facili excęcentur, si modũ aqua excesserit. Solet enim per hyemem potiùs capito ita affici: nam oculi eius albescunt, & macilentus per id temporis capitur, atq; ad postremũ malo eodẽ interit: quod non magis imbrium copia, quàm algore accidere videtur. Iam enim cùm alibi, tum in Nauplio agro terræ Argiuæ, in vadis multi capti sunt cæci, cùm hyems fuisset asperrima: multi etiã albos habentes oculos capti sunt. Aurata quoque hyeme laborat: sed archanas ęstate, eóque tempore extenuatur. Prodest coruulis fermè, præter cæteros pisces, annus squallens, quod his quoque ob eam rem commodior est, quia per siccitatem potiùs tepor accidit. Loca pro sua natura genera quęque sibi habent ad incolumitatem commodiora. Quod enim natura litorale, aut pelagiũ est, huic suo loco pro naturæ desiderio versari commodius est: quod autem † ambigit, id commodè vtroq; degere potest. Sed sunt etiam loca quædã singulis propria, in quibus rectiùs valeant. Cõmodiora (quod simpliciter dixerim) loca sunt ea, quę algarum copia scatent: pinguiores enim locis his capiuntur, qui multis, & variis locis solent pabulari. Nam & quibus alga in cibo est, abundè pascuntur: & quibus caro appetitur, plures pisces sibi reperiunt. Interest etiam, Aquilonia sint, an Austrina. Genus enim longum Aquiloniis melius viget: & quidem æstate loco eodem, in Aquiloniis plures longi, quàm lati, capiuntur. Thunni, & gladij agitantur asilo, canis exortu: habent enim vterque per id tempus sub pinna ceu vermiculũ, quem asilum vocant, effigie scorpionis, magnitudine aranei. Infestat hoc tanto dolore, vt nõ minùs interdum gladius, quàm delphinus exiliat: vnde fit, vt vel in nauigia sæpenumero incidat. Thunni omnium maximè piscium gaudent tepore, & ob eam rem arenã, & litora adeunt: per summa etiam maris innatant, quo teporis potiantur. Pisciculi autem seruari propterea possunt, quia spernuntur: maiora enim magni sequuntur. Sed ouorũ & prolis pars magna proinde absumitur. cùm enim pisces desiderio teporis loca fœturæ

Quantopere plãtæ imbre iuuentur.

Qualis temperies anni & cæli piscibus salutaris.

ἐπαμφοτερίζει ambigit, vitã degit ambiguam.

λυμαίνονται, adeant, †liguriunt quicquid attigerint. Capiũtur liguriunt, vastant, maximè pisces non multò antè, quàm Sol oriatur, aut postquam occidit, denique circa Solis ortum, aut occasum. Tépestiuè enim iaci tantisper putantur: quam obrem eo tempore piscatores solent retia tollere: tunc enim maximè visus piscium fallitur: quippe cùm noctu quiescãt, luce autem iam clariore meliùs videant. Morbus pestilens nullus incidere piscibus vniuersis videtur, qualis plerunque hominibus, & quadrupedum equis, & bubus, & reliqui generis nõnullis accidit, tum feris, tum vrbanis. Aegrotare tamen & ipsi putantur. Et quidam piscatores pro morbi indicio capiunt, cùm aliquot extenuatos languentibus similes, & colore immutatos, inter multos pingues, ac validos eiusdem generis ceperint. Marinum genus ita se habet.

Peste pisciũ genus immune.

Quæ fluuialibus, & lacustribus piscibus noceant, quóve ingenio ijdem capiantur.

Cap. xx.

FLuuiatile, & lacustre, à peste quidem & ipsum immune est, sed nonnullis morbi incidunt proprij. Silurus enim canis exortu potissimum (quod subimis innatet) sideratur, & tonitruo sopitur magno. Quod & cyprino accidit, sed leuius. Silurus vel à dracone angue, gurgite parũ alto ictus interit. Ballero, & tilloni lumbricus. Canis exortu innascitur, qui debilitat, cogítque ad summa stagni efferri, quà æstu intereunt. Chalcis, quam æricam appello, vitio infestatur diro, vt pediculi sub brãchiis innati quàm multi interimãt: quod nulli ex cæteris accidit. Moriuntur pisces verbasco herba, quam ob rem cæteri, fluuiatiles, & lacustres ea inficientes capiunt: sed phœnices marinos etiam ita piscantur. Sunt qui duobus quoq; aliis capiendi generibus vtantur. Quòd enim altos gurgites amnium pisces per hyemem vitare solent, (cùm enim aliâs dulcis aqua frigidior sit, tum vel maximè eius ima algent) idcirco fossam in fluuium ducunt, quam maceriæ iungentes operiunt, & fœno, atq; lapidibus stipant, vt quasi cuniculum faciant, aditu patente ad fluuium, vnde impleatur: tum facto gelu nassa inde piscantur. Alterum genus capturæ tale est, cuius vsus & hyeme est, & æstate. Medio amne fruticibus, & lapidibus circunsepiũt, vno aditu dato modo oris: tum in eo ore posita nassa piscantur, motis lapidibus. Testaceo generi anni pluuij prosunt, præterquam purpuris: cuius rei indicium est, quòd si amnis in mare fluentis aquam gustarint, moriuntur eodem die. Viuit purpura extra mare, quæ capta est, dies circiter quinquaginta. Alit altera alteram, eò quòd sua testa gnarum, veluti algam, muscúm ve gerit. Quæ autẽ pro cibo iis afferunt, põderis causa adhiberi aiũt, vt in libra sint grauiores. Cæteris squalor incommodus est: nam & pauciora redduntur, & deteriora. Et quidem pectines tunc magis trahunt rufum colorem. Iam in Pyrrheo Euripo pectines aliquãdo defuerunt, non modò propter ferramentum, quo piscatores abradendo vbertim caperent, verùm etiam propter siccitates. Cæteris etiam testatis imbres conducunt, propterea quòd mare dulcius redditur: sed frigus facit profectò, ne vel in Ponto, vel in fluuiis gigni possint, exceptis biforibus paucis. Genus nanq; vnifore potissimũ rigoré induratur, & interit. Aquatile animalium genus ita se habet.

Verbasco mori pisces.

De morbis suum, eorúmque remedijs.

Cap. xxi.

QVadrupedum, sues tribus morbi generibus laborant, quorum vnũ raucedo vocatur, quo maximè fauces, maxillæq; inflãmantur. Sed idẽ malum vel qualibet alia corporis parte contrahi potest. Iam enim plerunq; in pedem, aliâs in aurem decũbit. Putrescit protinus membrum, & vlcus serpit, donec ad pulmonem deueniat, quo tacto, mors sequitur. Crescit hoc vitium celeriter, nec potest sus quicquã edere, cùm ita ægrotat, etiam si quantumlibet sit morbi incrementum. Curatur à porcariis, cùm malũ incipere senserint, haud alio modo, quàm tota parte abscissa, qua cœperit. Reliqua duo genera eodem vocabulo nominãtur struma, quorum alterum dolor capitis, & grauitas est, quo plurimi laborare solent; alterum alui profluuium est, quod irremediabile incidit. Alteri succurritur ex vino adhibito naribus, eóq; ipso dilutis, sed difficulter eo quoq; periculo subtrahitur: biduò enim, aut quatriduò interitus obuenit. Raucescũt potissimùm eo anno, quo montes abundè tulerint, & pinguissimi sint. Iuuat mora Celsi dedisse in cibatu, & balneũ multum & calidum, & venæ sub lingua sitæ cultello adacto sanguinem detraxisse. Grandinosi autem fiunt sues, quorum crura, & collum, & armi carne constant humidiore, quibus partibus vel grandines plurimæ innascuntur. Caro dulcior est, si grãdines habet pauca s: sed si multas, humida valde, & insipida est. Facilè qui grandẽt cognoscuntur: parte enim linguæ inferiore grandines habentur, & si setam dorso euellas, cruorem in radice pili euulsi videris. Pedibus etiam posterioribus cõsta re non possunt, qui grandent. Carent grãdine, cũ adhuc lactent. Tolluntur grandines tipha, quę vel in cibatu vtilis est. Sed præcipuè alunt, & opimãt ficus, & cicer. Cibus denique non simplex, sed varius, sagina optima est. Gaudent enim sues pabuli mutatione, quemadmodum & cætera animãlia. Tum etiam fieri aiunt cibi varietate, vt partim insletur, partim impleatur carne, partim opimetur. Glandes suauiter quidem à suibus comeduntur, sed carnem humidam faciunt si solæ dentur. Et si grauidæ glandem copiosiùs ederint, abortum faciunt, vt oues: quibus constantiùs hoc glandibus esitatis accidit. Vnum ex omnibus, quæ nouimus animalibus, sus grandinem concipit.

Raucedo morbus suũ qualis.

Quibus notatis sues grandinosi cognoscantur.

Sagina suũ.

Quibus morbis infestentur canes.

Cap. xxii.

CAnes tribus laborant vitiis, rabie, anagina, podagra. Facit rabies furorẽ, & quę momorderint, omnia rabiunt, excepto homine. Intereunt canes hoc morbo, & quæ morsa sunt, †excepto homine. Angina etiam interimit. Et podagra tẽtati pauci euadere possunt. Rabies camelum etiam prehendit. Elephantos cęteris malis immunes aiunt, inflatione autem alui acriùs infestari.

πλὴν ἀνθρώπου, id est, excepto homine. Leuiter Theodorum visitat, est accusatiuus. Leonicenus affirmans legẽdum fore, πρὶν ἀνθρώπου, id est, priùs homine.

Morbi

Morbi boum gregalium.

Cap. xxiii.

BOues gregales morbis duobus tentantur, podagra, & struma. Facit podagra vt pedibus intumescant: & quanuis nõ intereant, tamen vngulas amittant. Valẽt meliùs cornibus pice illitis calida. Euenit struma, vt calidiùs, frequentiúsque spiretur. Quod denique in homine febris, idem in boue struma est. Indicium morbi, vt demissæ aures flacceant, & vt comedere nequeant, breui moriuntur, adapertísque pulmo inspicitur putris.

Quibus morbis laborent equi gregales, domestícique, & de morborũ inducys, & remedys, necnon de hippomane, & potu equorum, & boum.

Cap. xxiiii.

QVorum gregales morbo immunes sunt, excepta podagra: hoc enim vno laborãt, & plerunq; ob id vngues amittunt. Sed amissis alij statim enascuntur: ut enim vt altero subnascente vngue, alter amittatur. Indicium morbi, vt alter testiũ dexter palpiter, vel vt paulò citra nares cauũ quiddam, rugosúmq; gignatur. At verò equi domestici morbis pluribus obnoxij sunt. Laborant ileo dicto, id est, tenuioris intestini morbo: cuius mali indicium, vt crura posteriora attrahãt ad priora, & ita summoueant, vt propémodum collidãt. Si, vbi anteà diebus aliquot sponte ieiunarint, mox in furorem vertantur, sanguine detracto iuuãtur. Capiuntur etiã rigore neruorum: cuius indicium, venæ vt omnes, neruíq; intendantur, & caput, ceruicésq; immobiliter rigeãt, rectísq; cruribus gradiantur. Suppuratione etiã equi infestantur. Vitium quoq; eorũ est, quod hordeatio dicitur. Cuius indicium, vt palatũ molestet, & feruentiùs spiret equus quàm ex consueto. Nullum huius mali remediũ est, nisi sponte naturæ emendetur. Quod autem lymphari dicitur, tale est, vt equus ad tibię sonũm quiescat, & demittat frontẽ: cùm verò concenderis, citetur contentius donec retineas. Demissus etiam semper, tristísq; est, si rabie tenetur: cuius indicium, vt auriculas demittat ad iubã, rursúsq; protendat, idq; vicísim factitet. Irremediabile etiam malum, si cordis dolore vexatur: cuius indicium, vt latera subsidant, & ilia præstringantur. Et si vesica dimoueatur de suo situ: cuius indicium, ne urinã reddere possit, & vt vngulas, clunésq; trahat. Et si pastinaca deuorarint, cuius magnitudo, quæ verticilli bestiolæ est, (nam morsus muris ananei, vel cæteris iumentis molestissimus est) pustulæ hoc excitantur, & periculosior, quem defixerit grauida: pustulæ enim rumpũtur, ex quo interitus sequitur. Sed si non grauida est, non interimit. Quinetiam ea, quam alij chalcidã, alij digydam vocãt, suo morsu aut interimit, aut vehementem dolorẽ mouet. Similis hæc paruis lacertis est: sed colore serpentis, quam cæciliam nominant. Deniq; homines vsu periti totidẽ ferè morbis equum, atq; etiam ouem infestari, quot homines referunt. Interit veneno sandaracæ & equus, & quoduis iumentum, siue veterinum. Datur in aqua percolatum. Abortum etiam facit equa, odorem sentiens fungi fumigantis lucernæ extinctæ: quod & mulierum nonnullis accidit. Hactenus de equorum morbis. Quod hippomanes vocant, hæret quidem fronti nascentis pulli, vt narratur: sed equæ perlambentes, abstergẽtésque, id abrodunt. Quæ autem de hoc fabulantur, figmẽta mulierculárum, & professorum carminis incantamentorũ esse, credendum potius est. Emitti etiam ab equa priùs, quàm pullum, quod pulium dicitur, certum est. Equi vocem quoq; agnoscunt equorum, quibus cum pugnarint. Gaudent pratis riguis, & paludibus, bibunt enim aquas libentiùs turbidas. Quòd si clara est, inturbant eam vngulis suis, & cùm biberint, lauant se totos, lymphísq; potiuntur. Balneum enim omnino hoc animal adamat, & aquæ deditũ est: quàm ob rem natura etiã equi fluuiatilis ita cõstat, vt viuere nisi in humore non possit. Bos contrà, quàm equus, nisi aqua sit clara, frigida, atque lympida, bibere nolit.

Equi variis morbis obnoxij.

Hordeatio equorũ morbus.

Abortus causa.

Asinos vno morbo laborare frigoríque impatientes esse. *Cap.* xxv.

ASini vno maximè morbo laborãt, quẽ malidã vocãt. Quod vitiũ in capite oritur, facitq; vt per nares pituita multa, rufaq; effluat. Quę si ad pulmonem descenderit, moriũtur: sed si in capite est, nõ infert interitũ. Impatiẽs frigoris maximè hoc animal est quapropter Põtica, & Scythica terra asinis caret.

Malida asinorum morbus.

De elephantorum morbis, & eorum curatione.

Cap. xxvi.

LEphanti morbis inflatione cõtractis laborant: quo fit, ne possint excremẽtum vel vesicę, vel alui reddere. Aegrotant etiam, si comedant terram, nisi ea frequenter vtãtur: nã si frequenter, nihil sentiunt mali. Lapides etiam interdum deuorant. Necnon fluore tentantur, quo, cùm vires lãguerint, curantur potione aquæ calidæ, & cibo fœni melle imbuti: vtrũq; enim id sistit profluuiũ alui. Si per insomniũ fessi sunt, armis perfricatis ex sale, oleo, & aqua, curantur. Cùm humeri dolent, carnibus suillis assis appositis iuuantur. Oleum alij bibũt, alij non. Et si spiculum in corpore inest, eiicitur eo, quod biberit, oleo, vt aiunt. Qui autem oleum non bibunt, iis radix †tyrtami decocta in vino datur. Quadrupedum res ita se habet.

An tyrtami legi debeat, an dictami, an expungi omnino, peritiores iudicent.

De morbis insectorum, & præcipuè apum.

Cap. xxvii.

INsectorum maxima pars eo tempore valet, quo gignitur: videlicet cùm annus talis, quale ver, humidus, & tepidus est. Apibus bestiolæ quędam in alueis innascuntur, quæ fauis officiant. Vermiculus item specie aranei, nocet fauis, quem alij clerum, alij pyraustã vocant. Hic sibi simile forma aranei parit in fauo, & facit vt examẽ ægroter. Obest etiã alia quædam bestiola similis hepiolo papilioni, qui lucernarum luminibus aduolat. Hæc puluerẽ spirando in alueo parit, nec aculeo ab apibus stimulatur, sed tantùm fumo abigitur. Erucæ quoque nascuntur in alueis teredines dictæ, quas apes non infectantur. Aegrotant potissimùm, cùm sylua flores æruginosos tulerit, atque etiam temporibus siccis. Intereunt infecta omnia tacta ex oleo: sed celerrimè, si capite illito exponantur Soli.

Anim

Universidad de Deusto Biblioteca

Animalium differentia pro locorum varietate. Cap. XXVIII.

DIuerſitate etiā locorū differentia oritur. Vt enim locis nõnullis gigni omnino aliqua nequeunt, ſic aliis generātur quidem ſed pauciora, & vita breuiore, nec proſpera. Locis etiam vicinis diſcrimē huiuſmodi exiſtit: vt agri Mileſij locis ſibi propinquis cicadæ alteris gignūtur, alteris nō. Amnis in Cæphallenia inſula dirimit, cuius citra alterū latus cicadarum copia eſt, vltra alterum nullæ. In Pordoſelena, via interiacet, cuius, vltra alterum latus gignitur cattus, citra alterū gigni nō poteſt. Terræ Bœotiæ in Orchomenio agro talpæ habentur multæ: at in Lebadico vicino nullæ ſunt, neq; ſi aliunde portatæ eò fuerint, volunt infodere. In Itacha inſula lepores ſi aliunde illati dimittãtur, viuere nequeunt: ſed eōdē reuerſi, vnde maris introierint inſulā, moriūtur. In Sicilia formicę, quę equites appellãtur, nō ſunt. In Cyrenenſi agro ranæ vocales præterito tempore deerant. In Africa non aper, nō ceruus, nō capra ſylueſtris eſt. India, teſte Cteſia, quanquàm nō fide digno, ſuem nec ferum, nec manſuetū habet. Quę autem ſanguine carent, & quæ ſeceſſus tempore cōduntur, grandiora nimirum illa poſsidet. In Ponto neque mollia ſunt, neq; teſtata, niſi locis quibuſdā pauca. In mari rubro teſtata omnia mira quadam magnitudine augentur. In Syria oues ſunt cauda lata ad cubiti menſuram. Capræ auriculis menſura palmari, & dodrantali, ac nõnullæ demiſsis, ita vt ſpectēt ad terram. Boues nodos ſcapularū flectunt, vt cameli. In Cilicia capræ tondentur, vt alibi oues. In Africa arietes ſtatim cornigeri generãtur, nec ſolùm mares, vt Homerus ſcribit, ſed etiā fœminæ. Contrà, in Ponto per prouinciam Scythicam nullis cornua enaſcūtur. In Aegypto aliqua maiora, quàm in Græcia fiunt, vt boues, & oues: aliqua minora, vt canes, lupi, lepores, vulpes, corui, accipitres: aliqua magnitudine pari, vt cornices, & capræ. Cuius rei cauſam attribuūt cibo, qui aliis largè, aliis parcè ſit, vt lupis, & accipitribus. Carniuoris enim parum cibi ſuppeditatur, propter raptus quo viuunt, penuriam: aues enim minores paucæ ibi habentur. Lepori verò, omníq; non carniuoro generi, victus ieiunior ob eam rem eſt, quòd neq; nuces, nec poma ſunt diuturniora. Tum etiā multis locis, cæli, & ſitus conditio cauſæ eſt: vt in terra Illyrica, & Thracia, & in Epiro, aſini parui habētur: in Scythica, & Gallica nulli, propter immodicum frigus.

ἐν τῇ κελτικῇ, in Gallica, in celtica.

In Arabia lacerti magnitudine cubitum excedunt. Mures etiam multò ſoricibus auctiores, quibus crura priora vel palmi mēſura, poſteriora ad primum digiti nodum habentur.

Immanitas anguium in Africa.

In Africa magnitudo anguium mira, ſicut & fertur. Iam enim nonnulli vbi triremi applicuiſſent, oſſa boum multorum vidiſſe narrant, quos abſumptos eſſe ab anguibus non dubitarent, cùm triremes productas in altum, quàm primùm angues inſectarentur, & nonnulli aggreſsi triremē euerterent. Item leones in Europa potiùs ſunt, & ea Europæ parte, quæ inter Acheloū amnem, & Neſſum eſt. Pantheræ in Aſia, in Europa autem nullę. Beſtiæ denique omnes ferè efferatiores in Aſia ſunt, fortiores in Europa, multiformiores in Africa. Vnde prouerbio quodam dicitur: Semper aliquid noui Africam afferre.

Quare multiformes beſtiæ in Africa.

Facit enim illius ſitus aquarum penuria, vt feræ eōdem concurrant bibendi cauſa: quo quidem loco etiam quæ alienigenæ ſunt coeunt, & generant. Quorum tempora eadē ferendi vteri ſint, & magnitudines non multò inter ſe diſcrepent. Redduntur mitiores inter ſe deſiderio fluuij: nam & contrà, quàm cætera, potum quærunt: tempore enim hyberno magis, quàm æſtiuo. Inſuetum nanque his eſt bibere æſtate, propterea quòd imbres fieri per id tempus non ſoleant: & mures quidem, cùm biberint, moriuntur. Sed vel alibi coitu alienigenarum procreari apertum eſt: vt in Cyrenenſi agro, lupi cum canibus coeunt, & Laconici canes ex vulpe & cane generantur. Indicos etiam canes ex tigride & cane gigni confirmant: verum non ſtatim, ſed tertio coitu: primo enim belluinos adhuc catulos procreari aiunt. Alligantur canes locis deſertis, & niſi bellua incenſa libidine ſit ſæpe lacerantur.

Mores etiam animalium pro locorum qualitate differre, venenáque ſerpentū, vel mitiora, vel aſperiora effici. Cap. XXIX.

MOrum etiam diuerſitatem loca efficiunt: vt montana, & aſpera ſuas beſtias reddunt & aſpectu efferatiores, & viribus robuſtiores, quàm plana, & molliora. Argumento vel ſues Athi montis acceperim, quorum ne fœminas quidem ſpectare mares ſitus inferioris audent. Morſus etiam belluarum ex locorum diuerſitate plurimùm differunt: vt in Pharo, locîſque aliis, ſcorpiones non lædunt: at aliis, & præcipuè in Scythia, multi, & magni, & nocui ſunt. Et ſi vel hominem, vel quãuis beſtiam percuſſerint, interimunt. Nec ſues euadere poſſunt, quanquàm cæteros virulentos ictus minimé ſentiunt: & nigri eorum potiſsimū interimuntur. Quiſque tamen celerrimè interit, ſi ictus adierit aquam. Anguium quoque ictus per loca plurimùm differunt. Aſpis enim anguis, ex quo medicamentum * putrificum illud componunt, in Africa gignitur, cuius ictui nullum remedium eſt.

σηπτικὸν ſepticū, ex- dēs à Celſo

Naſcitur eodem in agro, in quo laſer, ſerpens quidam puſillus, cuius remedium lapis eſt, quem ex ſepulcro cuiuſdam regis antiqui accipiunt, eòque perfuſo ex vino bibunt. Italię locis quibuſdam morſus etiā ſtellionū exitiales ſunt. Sed omnium venenatorū morſus grauiores ſunt, ſi alterum ederit alterum, vt ſcorpium deuorari à vipera certum eſt. Plurimis verò eorum aduerſatur ſaliua hominis.

Hominis ſaliuæ vis aduerſus venena.

Serpens quidam minutus eſt, quem aliqui ſacrum appellant, quem angues prę magni fugiunt. Magnitudo huic ad cubitum, ſpecies hirſuta. Quicquid momorderit, continuò circiter putreſcit. Eſt præterea in Indica regione ſerpens paruus, cuius vnius remedio carent incolæ.

Quo tempore piſcium genera præſtantiora in cibum reddantur. Cap. XXX.

DIſcrimen animalium vt proſperè, contràve exigāt, vel vtero pleno, exiſtere nouimus. Teſta enim intecta, vt pectines, omnéque oſtrearium, ſiue cōcha-

rium

rium genus, atque etiam cruſta intecta, tunc optima ſunt, cū grauida, vt latè in locuſtis, & reliquis huiuſmodi patet. Sed quanquàm teſta intecta grauida dicimus, tamen nullum eorū vel coitum, vel partum videmus. Cruſta intecta nimirū & coire, & parere percipiuntur.

Quæ genera piſciū grauida, cibo optima ſint.

Mollia etiā præſtant, cùm grauida ſunt, vt lolligines, ſepię, polypi. Piſces, cū impleri incipiūt coitu, boni omnes ferè ſunt: ſed procedente vteri tempore, alij præſtant, alij non. Alec, ſiue mæna, vtero grauis melior eſt: forma rotundior fœminę, porrectior mari, & latior. Euenit vt cùm fœtu impleri fœmina incipit, maris color in nigriorem, pluriſq; varietatis mutetur, & caro deterrima cibo efficiatur. Vocãtur à nõnullis per id tēpus hirci. Mutãtur piſces, qui merulæ, & qui turdi appellantur, atque etiam ſquillæ: vere enim nigreſcunt, poſt ver albedinem ſuam recipiunt. Phuca etiā mutat colorem: cū enim cæteris tēporibus candida ſit, verno varia redditur. Solā hanc ex marinis piſcibus nidum ſibi cōſternere, atq; in ſtragula parere aiunt. Alec etiam mutatur, vt dixi & * cerrus, vt ex albedine rurſus ęſtate ad nigredinem redeant: quod maximè ſuis pinnis, & branchiis declarãt.

Pro ſmaride reddit cerrū.

Coruulus etiā cùm vtero fert, optimus eſt, périnde vt alec: mugilis verò, & lupus, & reliqui ferè omnes ſquama intecti deteriores ſunt, cū ferūt. Similes ſibi, ferentes, & nō ferentes pauci ſunt, vt glaucus.

Qui piſces prægnantes deteriores ſint.

Vitiãtur etiam ſenectute piſces, & quidem thunni, vel ad rem ſalſamentariā ſenes improbi ſunt: multum enim carnis abſumitur: quod idē vel in cęteris piſcibus euenit. Declaratur eorū ſenectus duritie, magnitudinéq; ſquamarum. Iam captus eſt thunnus ſenex, cuius pondus erat ad talēta quindecim, & caudæ interuallū ad cubita * quinq;, & palmum.

duo,

Fluuiatiles, & lacuſtres piſces optimi ſunt poſt partū, & ſeminis genitalis emiſsionem. Sed nonnulli etiam, cùm ferunt, cōmendantur, vt ſaperdis: alij damnantur, vt ſilurus: cùm cæteri omnes mares ſuis fœminis ſint præſtãtiores. Silurus fœmina præſtat ſuo mari: & in genere anguillarum quoq; meliores ſunt, quas fœminas nominãt: quæ nomen fœminæ temerè acceperunt: nō ſunt enim fœminæ, ſed quia aſpectu à cęteris diſcrepant, fœminæ appellãtur.

ARISTOTELIS STAGIRITAE DE HISTORIA ANIMALIVM, LIBER NONVS,

Theodoro Gaza Interprete.

De affectibus animorum omnium animalium, déque ijs quæ perpetuas inter ſe inimicitias gerunt, & earum cauſis. Cap. I.

Intelligētia brutorum.

MORES animalium obſcuriorum, parúmq; viuentiū temporis, minus ſenſu percipiuntur: viuaciorum euidentiores ſunt. Habere enim vim quandam naturalem animantes in quauis animi affectione videntur, hoc eſt, prudentia, ſtultitia, fortitudine, ignauia, clementia, acerbitate, & reliquis habitibus generis eiuſdē. In nõnullis etiā cōmune aliquid diſciplinæ, eruditioníſq; habetur. Alia enim viciſsim inter ſe, alia ab homine (quæ ſcilicet auditu nō carent) nō modò ſtrependi, verùm etiā ſignificādi differentias poſſunt dignoſcere.

Morum diuerſitas inter fœminam & marem.

In omnibus verò, quorum procreatio eſt, fœminam, & marem ſimili ferè modo Natura diſtinxit moribus, quibus mas differt à fœmina: quod præcipuè tum in homine, tum etiā in iis, quæ magnitudine præſtent, & quadrupedes viuiparæ ſint, percipitur. Sunt enim fœminæ moribus mollioribus, miteſcunt celeriùs, & malū facilius patiuntur. Diſcunt etiā, imitãtúrq; ingenioſiùs: vt in genere canum Laconico, fœminas eſſe ſagaciores, quàm mares, apertum eſt. Moloticum etiā genus venaticum, nihilo à cæteris diſcrepat. At pecuarium lōgè & magnitudine, & fortitudine contra belluas præſtat. Inſignes verò animo & induſtria, qui ex vtroq;, Moloticū dico, & Laconicū, prodierint. Sed fœminæ omnes minùs, quàm mares, ſunt animoſæ, excepta pãthera, & vrſa: fœminę enim in his generibus eſſe videntur animoſiores, cùm in cęteris ſint proculdubio molliores: verùm malitioſiores, aſtutiores, inſidioſiores fœminæ ſunt, atq; in enutrienda prole ſolicitiores. Mares cōtrà animoſiores, ferociores, ſimpliciores, minúſq; inſidioſi.

Mulieris & viri mores differentes.

Quorū veſtigia morū cū in omnibus ferè inſunt, tū vel maximè in perfectioribus, & pręcipuè in homine: hic enim natura perfectiſsima eſt, & ob eā rē habitus iſti cōſpectiores in eo ipſo cōtinentur: ita quod mulier miſericors magis, & ad lacrymas propēſior, quā vir, eſt inuida itē magis, & querula, & maledicētior, & mordacior: præterea anxia, & deſperans magis, quàm mas, atq; impudentior, & mendacior: quin etiā facilior decipi, meminiſſéq; aptior: adhæc vigilantior, ſegnior, immobilior deniq; eſt, & minus cibi deſiderãs: mas verò iuuantior, vt modò dixi, & fortior eſt. Nā & in molliū genere, cū ſepia icta eſt tridēte, mas fœminam adiuuat, fœmina mare percuſſo fugā arripit.

Quæ animalia inter ſe pugnant.

Pugnãt inter ſe ipſa animalia, quæ loca eadem incolunt, atque eiſdem veſcuntur cibis. Nam ſi victus penuria ſit, fit certè ob eā rem, vt vel eiuſdem generis animantes pugnam

inter

Universidad de Deusto
Biblioteca

inter se conserant. Et quidé marinos vitulos situs eiusdem pugnare inuicem aiunt, & marem cũ mare, & fœminã cum fœmina, donec alter ab altero vel occidatur, vel eiiciatur. Idémque eorum catulos facere. Carniuora etiã & oppugnantur à cæteris omnibus, & ipsa cum cęteris pugnãt: quoniam victus his ab animalibus est. Vnde augures sua dissidia, & cõsidia colligunt. Dissidio bella, omnémque discordiã stãtuunt, considio pacem, omnémque concordiã. Quòd si cibi copia suppetat, haud scio an ea, quæ nunc metuũt, & ferociunt, inter se eant, mansuetéq; cùm inter se eunt, cum homine etiam agant. Cuius rei indicium facit cura, quam Aegyptij animantibus impendunt. Quòd enim apud illos cibo nõ carent, sed copiosè alũtur, ideo collegio vel ipsa efferatissima degunt: mãsuescũt enim sui commodi ratione. Quale se genus croco dili exhibet sacerdoti locis quibusdã, propter cibi curam, quę ibi insumitur. Quod idem fieri cæteris etiã locis intelligi licet. Dissidet aquila cum dracone: vescitur enim aquila anguibus. Ichneumo cum phalãge: venatur enim phalanges ichneumo. Auium varię dictę, cum alaudis. Pipo cum lutea: oua enim inuicem exedunt. Cornix cũ noctua: cornix enim meridie oua surripiens noctuę, absumit, cùm nõ clarè interdiu noctua videat, Noctua cõtrà, oua cornicis noctu exedit: éstque altera interdiu, altera noctu potentior. Item noctua cum orchilo: nam is quoq; oua exedit noctuæ. Sed die vel cęteræ auiculę omnes noctuam nimirum circunuolant: Quod mirari vocatur, aduolantésque percutiunt. Quapropter aucupes ea cõstituta, auicularum genera multa & varia capiunt. Quinetiã qui rex auium appellatur, priuatas cõtra eandem inimicitias gerit. Mustela inimicus cornicis est, quippe qui eius oua, & pullos violet. Turtur cum ignaria pugnat: locus enim pascendi, victúsq; idẽ eorum est. Galgulus cum lybio, miluus cum coruo: eripit enim miluus à coruo quicquid tenet, vt qui & vnguibus sit pręstantior, & volatu. Ita fit, vt eos quoque victus ratio faciat inimicos. Adhæc, interea, quæ cibum sibi à mari petũt, anas, gauia, & harpa, inuicem dissident. Buteo in alio genere hostis ranę & rubetę, & anguis est: rapit enim eos, atque exedit. Turtur, & luteus pugnãt. Occiditur à luteo turtur, & à cornice tympanus nomine. Colarem vlula, cęteríq; aduncí rapiunt, vnde his oritur bellum. Inter stellionem etiã, & araneum, bellum est: deuorantur enim aranei à stellione. Pipo inimica ardeolę est: oua enim, & pulli ardeolę violantur à pipone. Salo prælium cum asino est propterea q asinus spinetis sua hulcera scabendi causa atterat: tum igitur ob eam rem, tum etiã quòd si vocem rudentis audierit, oua abigat, per abortũ pullí etiam metu labãtur in terram. Itaq; ob eam iniuriã aduolans, hulcera eius rostro excauat. Lupus asino, tauro, & vulpi est hostis. Cùm enim carne ipsa alatur, boues inuadit, & asinos, & vulpes. Hac eadem de causa, & cum circo accipitre vulpi inimicitię sunt: circus enim, quia vnguibus est aduncis, & carne viuit, vulpem inuadit, ac vulnerat. Coruus tauro, & asino aduersarius est, quippe qui aduolans feriat, & eorum oculos laceret. Aquila etiã cum ardeola pugnat, vnguibus etenim valens aggreditur: hęc autem repugnãdo emoritur. Aesalo cum vulture: crex cum galgulo, & merula, & vireone, quem ex flagratione procreatum quidam fabulãtur: nocet enim his, & eorum pullis. Sitta & trochilus cũ aquila: sitta enim oua aquilę frangit: aquila tum ob eam rem, tum etiam quòd carniuora est, aduersatur. Florus odio equum habet: pelli tur enim ab equo pabulo herbę, qua vescitur. Nubeculãs hic, nec valens acie oculorum est, quippe qui vocem quidem equi imiteturr, atque aduolans equum fugat: sed interdũ excipiatur, occidatúrq; ab equo. Colit hic paludes, & ripas. Coloris est pulchri, & victus facilis. Colotæ hostis asinus est: dormit enim colota in præsepibus, & narẽ subiẽs asini, ne comedat, impedit. Ardeolarũ tria sunt genera, pella, alba, stellaris, piger cognomine. Pellæ coitus difficilis est: vociferatur enim, & sanguinẽ ex oculis, vt aiunt: emittit cùm coit. Parit etiam ægrè, summóq; cum dolore. Prelium cum iis init, à quibus læditur, hoc est, cũ aquila, à qua rapitur: cum vulpe: à qua noctu capitur: cum alauda, à qua oua eius diripiuntur. Serpẽs mustelæ, suísque aduersarius est, mustelæ, quòd eadẽ in domo versantur: victus enim ex eisdẽ appetatur necesse est: suis verò: quia ab ea deuoratur. Aesalo vulpi est inimicus: ferit enim, pilósque eius euellit, occidítq; catulos, vncis nãq; vnguibus est. Coruus vulpi amicus est, pugnat enim cũ æsalone: vnde fit, vt huic, cum ab illo percutitur, auxilietur. Vultur etiã, & æsalo inuicem inimici sunt: vngues enim vtrique vnci habẽtur. Aquilæ etiã pugnat vultur & olor, nutrítq; eam sæpius olor. Oloribus verò vt alter alterũ deuoret, in more est, maximè in volucrum genere. Sunt porrò alia semper inter se infesta, alia hominum ritu, cùm res ita tulerit. Asinusitẽ, & spinus inimici inter se sunt: victus enim spino à vepribus, quas Asinus tenellas adhuc pascit. Florus, spinus, ęgithus, quẽ salum voco, odiũ inter se exercent: & nimirũ sanguinem ægithi & flori misceri non posse dicitur. Amici cornix, & ardeola, iunco & alauda, galgulus & lędus. Colit enim galgulus fruteta, & nemora, lędus saxa, & mõtes: suísque locis vterq; cõtentus degit pacificé. Amici etiã pisex, harpa, miluus. Vulpes etiã cũ serpẽte. Amicè viuit: ambo enim cauernis gaudent: & merula quoq; turturẽ amat. Leo, & lupus ceruarius inimici sunt: cùm enim carne alantur, victum ex eisdem petant necesse est. Elephanti etiã pugnant inter se vehementer, dentibus alter alterum ferit. Qui autem victus fuerit, adeò animum amittit, vt ne vocem quidem victoris toleret. Differunt inter se elephantes mirum in modum robore, atque animo. Sunt apud Indos in vsu rei bellicæ non solùm mares, sed etiam fœminæ: verũtamen fœminæ pauciores sunt, & longè timidiores. Euertit ædificia elephantus, dentes admodũm magnos. Palmas verò sua fronte impellit, donec declinet, tum pedibus inculcãs prosternit in terram. Venatio talis elephantorum est: Cõscendunt mites aliquos, animosósque elephantos qui venantur, cursúque insequuntur feros: quos cum oc cuparint: ferire præcipiunt suis, dum fatigent, viréq; dissoluãt. Tum rector in defatigatum illum insilit, regitq; falce, pòst breui tempore fera mitescit,

Coniectura augurum.

Olor olorem deuorat.

Sanguinem ægithi & flori non posse misceri.

Qua ratione elephantes capiantur & domentur.

scit, atque obtemperat. Quandiu insidat rector, mitem se quisque exhibet: cùm descenderit, alij mansuetudinem seruant, alij suam repetunt feritatem. Itaque immitescentium crura priora præpediunt vinculis, vt quiescant. Capiuntur & natu iam grandes, & pulli. Sed amicitiæ, atque inimicitiæ in his belluis, victus, vitæque ratione, ita existunt.

De ijs piscibus, qui gregatim, amicéque viuunt, quive non gregatim, inimicíve sunt.

Cap. II.

PIscium autẽ alij gregatim degunt, amicíq; sunt: alij non gregatim, inimicíq; viuunt. Qui amici sunt, cõgregantur, partim cùm vtero ferunt, partim cùm fœtum ædiderint. Gregales deniq; sunt thũni, alices, gobiones, vocę, lacerti, coruuli, siue graculi, dẽtices, mulli, malleoli, elegini, sacri, aristulæ, sargiaci, lollij, papaueres, iulię, limarię, scõbri, monedulæ: horum nõnulli nõ modò gregales sunt, verum etiã cõiugales. Reliqui omnes cõiugia agunt quidẽ, sed greges statis temporibus, vt modò dixi, cõstituunt, scilicet aut cum vterũ gerunt, aut post partum. Lupus, & mugilis, quãquam inimici sunt capitales, tamen statо tempore congregantur: coeunt enim in gregem sępiùs, nõ solum quæ eiusdem generis sunt, sed etiã quibus idẽ, aut similis pastus appetitur, dũmodo sit abundè cibarij. Sępe mugiles cauda abscissa viuunt, atq; etiam congri, meatu tenus excrementario. Abscinditur mugilis cauda à lupo, congri à muræna. Ineunt prælium maiores contra minores: maior enim quisq;, atque robustior, minorem inferiorémque deuorat. Sed de marinis generibus satis.

Coniugia inter pisces.

De genere ouili amente, & stulto.

Cap. III.

MOres autem animalium, vt dictũ iam est, differũt inter se fortitudine, ignauia, mansuetudine, ferocitate, mente, demẽtia. Iam enim genus ouile amẽs, & moribus, vt dici solet, stultissimis est, quippe quod omniũ quadrupedum ineptissimum sit. Repitin deserta sine causa. Hyeme obstãte ipsum sępe egreditur stabulo: occupatũ à niue, nisi pastor compulerit, abire nõ vult, sed perit desistens, nisi mares à pastore ducãtur: ita enim reliquus grex consequitur. Caprarum ex grege si quis vnã villo mento dependente, quem ancum vocãt, apprehenderit, cęteræ stant velut stupidę, suos in vnam illã oculos coniicientes. Cubant difficilius oues, quàm capræ: magis enim capræ quiescunt, acceduntq; ad hominem familiarius: sed sunt frigoris impatientiores, quàm oues. Docent pastores suas oues gregari, facto strepitu. Nam si cùm tonuerit alia relinquatur, quę nõ concurrerit, abortum, si est grauida, facit. Vnde fit, vt si quem domi strepitum moueris, omnes concurrant, propter consuetudinem. Cubant oues, capræque vniuersę per cognationem. Cùm primum Sol conuersus desterit, capras non aduersis pretereà inter se oculis, sed auersis cubare accepimus.

De societate boum, equarúmque mutuo inter se amore.

Cap. IIII.

BOues & pascunt per societates, atque consuetudines, & si vnus aberrarit, reliqui sequuntur. Quapropter boarij nisi preuenerint, totum armentum requirant, necesse est. Equæ societate coniunctæ, si altera fortè perierit, altera pullum parente orbatum enutrit. Equarum denique genus miro quodam amore prolis teneri putatur: cuius rei indicium est, quòd sępius steriles auferũt pullos à matribus, quos ipsæ amore prosequentes tueantur: sed quoniam lacte careant, deprauant eos, quos diligunt.

Equarum amor erga prolem suã.

De ceruæ prudentia in pullis edendis, déque maris cornuum amissione & reparatione.

Cap. V.

FErarũ quadrupedũ cerua maximè prudentia prestare videtur, tum quia circa semitas pariat, quòd scilicet belluæ propter homines minus accedũt: tum etiã, quia cùm peperit, inuolucrum primum exedit, mox seselim herbam petit, quam cùm ederit, redit ad prolem. Prętereà hinnulum ducens in stabula, assuefacit, quò refugere debeat. Saxum hoc est abrutum, vno aditu, quo loco eam si quis inuadit, expectare, repugnaréque affirmant. Mas item cùm pinguerit, quod valde tempore fructuum fit, nusquã apparet, sed longè secedit, vt qui pondere suę corpulentię capi se posse facilius sentiat. Cornua etiã locis difficilibus amittit, & quà inueniri nequeãt: vnde illud prouerbium ortum: Quà cerui amittũt cornua. Quasi enim sua amiserit arma, cauet ne inermis reperiatur. Cornu sinistrum cõpertum esse à nemine adhuc fertur: occulit enim id, tanquam quodam medicamento prædítum. Anniculis nondum cornua nascuntur, nisi quoad indicij gratia sit initium quoddam prætuberans, quod breue, hirtúmq; est. Bimis cornua primum oriuntur simplicia, & recta, ad subularum similitudinem, quã ob rem subulones per id temporis eos vocãt. Trimis bifida exeunt, quadrimis trifida, atque déinceps ad hunc modum procedit numerus vsq; ad annum sextum. Ab hoc similia sem per prodeunt, ita, ne sit dignoscere ætatem ramorum numero. Sed senes cognoscimus maximè indicio duplici illo: dẽtes enim aut nullos, aut paucos habent, atque adminiculis carent. Vocantur adminicula rami, qui imis cornibus prominent ante frõtem, quibus in pugna vtũtur iuniores: senes autem carent. Amittũt singulis annis cornua mense Aprili, quæ cùm amiserint, occultant sese interdiu, vt superius dixi, ídque opacis faciunt locis, vt muscarum tædio vacent. Pascuntur per id tempus noctu, donec recipiant cornua, quæ primùm quasi cute vestita, & hirtiuscula emittunt: sed cùm creuerint, soli exponunt, vt excoquantur, & sicceant. Vbi iam nihil attritu arborum, cùm ea scalpant, indolent, tunc ea relinquunt loca, confisi habere iam quo repugnare possint, cùm res exigit. Captus iam ceruus est, hederam suis enatam cornibus gerens viridem, quæ cornu adhuc tenello fortè inserta, quasi ligno viridi coaluerit. Cerui morsi vel à phalangio, vel à quouis

Ceruum pinguiorem fœtum, secessu sibi consulere ne capiatur.

Signa quibus ætas ceruorum cognoscitur.

generis

Universidad de Deusto Biblioteca

generis eiusdem, cancros edunt: quod idem homini etiam prodesse putatur, sed non caret fastidio. ceruæ statim à partu exedūt inuolucrum, vt dictū est: nec fieri potest, vt id accipias. Prius enim, quā in terram demittant, ipsę arripiunt. Vis in eo medica esse creditur. Cerui sibilo, & cantu venātium capiuntur: mulcentur enim, alliciuntúrq; ea voluptate. Itaq; alter venantium cantat palàm, aut sibilat, alter clàm ferit à tergo, vbi socius tempus iam esse significarit. Sed si ceruus erectas auriculas teneat, acerrimè sentit, nec latêre insidiæ possunt: sin demissas, facilè interimitur.

De quibusdam animalibus, quæ prudentia quadam Natura instituit.

Cap. VI.

VRsę cùm fugiunt, suos catulos propellunt, susceptósq; portant: cùm ab insectante iam occupantur, arbores scandunt. Solent vrsi arum herbam comedere, cùm e latibulo egrediuntur, vt dictum est. Ligna etiam manducāt, quasi dentiant. Sed ex cæteris quoq; quadrupedibus multę prudēter sibi opitulari videntur. Nā & in Creta insula capras syluestres sagitta transfixas dictamnum herbā quærere aiunt: hoc enim spicula ex corpore eiici. Canes etiam ægrescentes herba quadam comesa vomitant. Panthera cùm venenum, pardalianches dictum ab angore, ederit, quo leones etiā intereūt, stercus hominis quærit: eo enim ipso iuuatur. Quocirca venatores stercus ibi propinquum suspēdūt† ex arbore aliqua, ne procul bellua abeat, petens suum medicamentum. Itaq; insiliens ibidem, & spe capiendi perseuerans, in se efferenda emoritur. Eandem sese abscondentem venari ferunt, propterea quòd suo odore belluas delectari intelligat. Propius enim ita accedunt, quas corripiat. Ichneumo Aegypti, vbi aspidem anguem suū hostem aspexerit, non prius aggreditur, quàm socios vocet, & limo obducto, cōtra ictus, morsúsque sese loricet. Modus armandi, vt primùm madefaciat corpus, & in terra se volutet. Crocodilis hiantibus trochili aues inuolantes depurgāt dentes, quo munere & ipsi aluntur: & crocodilus sentiens secum cōmodè agi, nihil nocet, sed cū egredi auem vult, ceruices mouet, ne comprimat. Testudo cùm viperam ederit, mox† cunilam edit. Quod cùm ita sæpius factū animaduertisset quidam, vt gustata cunila viperā testudo repeteret, herbam euulsit, quo facto testudo interiit. Mustela quoties dimicatura cum serpente est, rutam comedit: odor etenim eius herbę infestus serpētibus est. Draco cùm per vsum pomorū nausea infestatur, succum† syluestris lactucæ exorbet: quod ita facere visus sæpius est. Canes cum lumbricis infestantur, herbam tritici comedunt. Ciconiæ, cæteræq; aues cum vulnus per pugnam acceperint, cunilam plagæ apponunt. Locustam etiam complures viderunt, quoties cum serpente pugnat, collū eius prehendere. Quin & mustela prudenter capere aues videtur: iugulat enim quas ceperit, vt lupus ouem. Serpentem quoq; impugnat, cum præcipuè, qui mures venatur, videlicet ea causa, quia ipsa etiam mures persequitur. De herinaceorum sensu locis multis perpensum est, vt qui in cauer-

Quadrupedes ipsæ suis morbis medentur.

Græcè interseritur, ἐν ἀγγείῳ, id est, in vasculo: & Plinius habet, in vase aliquo.

ὀρίγανον, cunilam bubulam vocat Plinius.

πικρίδιος, id est, syluestris lactucę, intybi agrestis.

nis sunt, commutent sua cubilia, Aquilonum, & Austrorum mutatione: qui autem intra tecta aluntur, ad parietes discedunt. Quod ita fieri cùm Byzantij quidam animaduertisset, consecutus existimationem est, vt tempus futurum posset præsagire. Ictis genus mustelæ rusticæ, quod viuerram interpretor, magnitudine est, quàm melitensis catellus, minor: sed pilo, forma, albedine partis inferioris, & morum astutia, mustelæ similis. Mansuescit maiorem in modum. Officit aluearibus: mellis enim auida est. Aues etiam petit, vt felis. Genitale eius osseum est, vt antè dixi, & medicamento vrinæ stillationibus esse putatur. Datur per ramenta ex vino.

De ea intelligentiæ parte, qua animalia quædam hominum rationem repræsentant, vt hirundines, & omne columbaceum genus: déque ætate columbarum, perdicum, & passerum.

Cap. VII.

OMnino ratio brutorum magnam refert vitæ humanæ similitudinem, magísq; in minore genere, quàm in maiore videris intelligētiæ rationē. Quod primum in auium genere hirundo in effingendo, constituendóq; nido ostendit. Confingit implicito luto festucis, ad normam lutariæ paleationis: & si quando luti inopia est, se ipsa madefaciens volutat in puluere omnibus pennis. Stragulum sibi etiam more hominum facit, duriora primum subiiciens, & modicè totum consternens pro sui corporis magnitudine: atq; in enutrienda prole mira tam mas, quā fœmina, æquitate laborat. Impartit pullis singulis cibum, obseruans consuetudine quadam, ne qui acceperit, bis accipiat. Excrementa etiam pullorū parentes eiiciunt: pòst adultiores iam natos circumagi, forásq; ipsos egerere edocent. Adhæc, columbi pleraq; contemplationis huiusmodi afferunt: neq; enim cum pluribus adolescere, aut coire patiuntur, neq; coniugium iam inde à primo ortu initum deserunt, nisi cælebs, aut vidua. Quinetiā fœminæ parturiēti mas adest, & cultu, omníq; officio fungitur. Sæpe etiā fœminam pigrius euntem ad nidum propter partus laborem mas percutit, cogítq; intrare. Exclusis iam pullis terram salsuginosam potissimum præmanducatam in eorum os, inserens suum, ingerit, atq; ita præparat ad cibum excipiendum. Adultos iam, cùm tempus prodeundi ex nido est, mas† subigit. Ita magna ex parte columbę mutuo degunt amore. Sed interdum nonnullæ etiam ex maritatis cū aliis coeunt. Pugnax hoc animal est: alter alterum infestat, nidúmque alter alterius subit, sed raró. Nam etsi ex longinquo minus, tamen apud ipsum nidum summo certamine dimicatur. Proprium columbarum, & palumbium, & turturum esse videtur, ne collum, cùm bibunt, resupinent, nisi satis hauserint. Mare vno contenta, & turtur, & palumbes viuit, nec alterum recipit. Incubant ambo, & mas & fœmina. Dignosci másne, an fœmina sit, haud facile est, nisi interiorum aspectu. Vita palumbibus longa: nam ad vigesimumquintum, & ad trigesimum annum protrahitur. Nonnullas quadraginta etiam annos compleuisse

Hirundinis ingeniosa structura in nidificando.

Columbacei generis natura.

ὀχεύει, subigit.

pleuisse exploratum habetur. Aetate autem prouectis vngues accrescunt, quos recidere solent, qui alunt. Nihil, quo lædantur apertè, aliud his senescentibus accidit. Turtures, & columbæ vel ad annum octauum viuunt, scilicet quæ excæcatæ † allectatrices aluntur. Perdicibus vita ad quinque & viginti annos. Nidulantur & palumbes, & turtures semper locis eisdem. Et cùm mares in totum diuturniores, quàm fœminæ sint, in his marem priùs, quàm fœminam, mori nonnulli aiunt, videlicet documento earum, quæ domi allectatrices aluntur. Sunt qui passerum etiam mares anno diutiùs durare non posse arbitrentur, argumento quòd veris initio nulli mentum habere nigrum spectentur, sed posteà, tanquam nullus anni superioris seruetur. Fœminas verò hoc in genere esse viuaciores volunt: capi enim has cum nouellis, cognoscíq; labrorum callo asseuerant. Degunt ęstate turtures locis frigidis, hyeme tepidis: fringillæ contrà, æstate tepidis, hyeme frigidis.

παλεύτριαι allectatrices & sic dicuntur columbę aut aues, quæ in retibus seruantur ad alias alliciendas.

De ijs auibus, quæ nidum non ædificant, déque Perdicis astutia.

Cap. VIII.

AVes grauiores nidos sibi non faciunt, vt coturnices, vt perdices, & reliquæ generis eiusdem. Quibus enim volandi facultas deest, iis nidus nō prodest, sed facta in aprico area, (alibi enim nusquam pariunt) atque materia, vt vepribus quibusdam congestis, quoad accipitrum, & aquilarum iniuriam deuitare possint, oua edunt, & incubant. Mox cùm excluserint, protinus pullos educunt, propterea quòd nequeant suo volatu iis cibum administrare. Refouēt suos pullos sub se ipsę ducendo, more gallinarū, & coturnices, & perdices: nec in eodem loco & pariunt, & incubāt, ne quis locum percipiat longioris temporis mora. Cùm ad nidum quis venando accesserit, prouoluit sese perdix ante pedes venantis, quasi iam possit capi, atque ita allicit ad se capiendam hominem, eousque dum pulli effugiant: tum ipsa auolat, & reuocat prolem. Parit oua non pauciora quàm decem, sed sæpius sedecim. Malitiosa, astutáque auis hæc est, vt dixi. Secernuntur verno tempore de grege per cantum, & pugnam, coniugatim mares cum fœminis, quamcunque sibi quisque fortè acceperit. Oua mares quæ compererint peruoluunt, & frangunt præ sua salacitate, ne fœmina incubet. Quod ne accidat fœmina amolliens, clanculùm diffugiens parit. Sed fit sæpius, vt præ turgore parturiendi quolibet loco edat, & mare præsenti: verum vt oua seruentur, nunquàm ex eo, quo peperit, loco discedit. Et si ab homine visa est, ita se ab ouis astutè quemadmodum à pullis, subtrahit, labens ante hominis pedes, dum dimoueat. Sed cùm diffugerit fœmina vt incubet, mares tumultuant, clamitant, pugnámque inter se conserunt, quos cælibes vocant. Qui autem victus in pugna fuerit, sequitur, victoris Venerem patiens, nec ab alio, nisi à suo victore subigitur. Sed si à comite principis, aut quouis vulgari vincatur, clàm à principe, ac furtò subigitur. Verùm hoc non ita fieri semper, sed certo tempore anni planum est. Hoc idem à coturnicibus quoque agi animaduertimus. Gallinacei etiam idem interdum faciunt. In templis enim, vbi sine fœminis munerarij, dicatique versantur, non temerè eum, qui nuper dicatus accesserit, omnes subigunt. Necnon perdices mansueti iam, & domestici subigunt feros, & spernunt, contumelioséq; tractant. Perdicem venatorem dux syluestrium primus inuadit, pugnámq; obuiam confert, quo capto compage, alter occurrit, tum alius, atque ita singulis dimicatur, si mas sit, qui venatur: sed si fœmina est, vbi dux ad eius vocem occurrerit, cæteræ vniuersæ eum inuadunt, feriunt, fugant ab ea fœmina, inuidentes quòd non sibi, sed illi accesserit. Hic tacitus ob eam rem sæpe accedit, ne voce percepta oppugnetur. Nonnunquam marem adeuntem efficere, vt fœmina obtumescat, ne re cognita pugnare cum cæteris maribus cogatur, periti referunt. Perdices non modò canunt, verùm etiam strident, & voces alias quasdam emittunt. Sæpe & fœmina incubans exurgit, cùm marem fœminæ venatrici attendere senserit, occurrénsque se ipsa præbet libidini maris, vt satiatus negligat venatricem: Vsqueadeò tum perdices, tum etiam coturnices copia libidinis gaudent, vt in aucupantes corruant, & sæpenumero capitibus eorum residant. Talis perdicum coitus, & morum astutia est. Nidulantur humi, vt dixi, tum coturnices, tum perdices, atq; etiam aliæ quædam eiusdem parum volātis generis. Ex his item alauda, & gallinago, & coturnix nunquàm in arbore consistunt, sed humi.

Inexhausta perdicum coturnicúmq; libido.

De Pico martio, & tribus generibus eiusdem.

Cap. IX.

COntrà atque martius picus, qui humi nunquàm consistere patitur: tundit hic quercus vermium, & culicum causa, quò exeant. Recipit enim egressos lingua sua, quam maiusculam, & latiusculā habet. Scandit per arborem omnibus modis: nam vel resupinus more stellionum ingreditur. Vngues etiā habet commodiores, quàm monedula, ad tutiorē arborum reptationem: his enim affixis ascendit. Sunt pici, martij cognomine, tria genera, vnū minus, quàm merula, cui rubidæ aliquid plumæ inest: alterum maius, quàm merula: tertium nō multò minùs, quàm gallina. Nidulatur (vt dictum est) in arboribus, cùm aliis, tum oleis. Pascitur formicis, & † cossis. Cùm cossos venatur, tam vehementer excauare, vt sternat arbores, dicitur. Iam verò mitescens quidam amygdalum, quod rimæ inseruisset ligni, vt fixum constanter ictum reciperet, tertio ictu pertudit, & nucleum edit.

σκώληκες οἱ ἐκ τῶν δένδρων id est, cossi quos venatur picus martius.

De prudentia Gruum.

Cap. X.

GRues etiam multa prudenter faciunt: loca enim longinqua petunt, sui commodi gratia, & volant altè, vt procul prospicere possint. Et si nubes, tempestatémq; viderint, conferunt se in terram, & humi quiescunt. Ducem etiam habent, & eos, qui clament, dispositi in extremo agmine, vt vox percipi possit. Cùm consistunt, cæteræ dormiunt,

Universidad de Deusto Biblioteca

capite ſubter alam condito, alternis pedibus inſiſtentes. Dux detecto capite proſpicit,& quod ſenſerit voce ſignificat. Platea fluuiatilis conchas maiuſculas, læuéſque deuorat: quas vbi ſua ingluuie coxerit, euomit, vt hiantibus iam, legat, teſtis exuens, atque edat.

Plateam fluuiatilem concoquere conchas.

De Domicilijs agreſtium volucrum.

Cap. XI.

Domicilia verò agreſtes volucres aptiſſimè ad victum,& prolis ſalutem moliantur. Sunt aliæ parentes feliciores,& ſuorum gnatorum diligentiores, aliæ minùs: & aliis ingenium ad victum acutius, aliis obtuſius eſt. Colunt aliæ loca fragoſa,& ſaxa, & cauernas: vt quem à præruptis torrentium alueis charadrium appellamus, quaſi hiaticulam dixeris. Praua hæc auis,& colore,& voce:& noctu apparet, die aufugit. Accipiter etiam locis ſaxoſis, & arduis nidulatur. Auium quas ceperit, cor nunquàm edit. Idque nonnulli in coturnice,& turdo, alij in aliis obſeruarũt. Quinetiam venandi differentia adnotatur, ne ſimili modo æſtate, vt hyeme rapiat. Vulturis vel pullum, vel nidum à nemine viſum adhuc, nonnulli aiunt. Et nimirũ ob eam rem Herodotus Bryſonis rhethoris pater, aliunde ſitu eminentiore quodã venire dixit: argumentúmque afferebat, quòd breui tempore multi apparerent,& tamen vnde, conſtaret nemini. Sed cauſa huius rei eſt, quòd rupibus inacceſsis pariat: neque locorum plurium incola auis hæc eſt. Edit non plus quàm vnum ouum, aut duo complurimum. Sunt quæ montes colant,& ſyluas, vt vpupa, & brenthus: cui & victus probus,& vox ſonora eſt. Trochilus & fruteta incolit,& foramina: capi difficilè poteſt. Fugax, atque infirmis moribus eſt, ſed victus probitate, & ingenij ſolertia præditus. Vocatur idem & ſenator, & rex: quam ob rem aquilam pugnare cum eo referunt.

Charadrium auis.

Vulturũ nec pullos nec nidos ab vllo viſos.

Trochilus auis, ſenator & rex nominata.

De generibus auium, quæ apud aquas degunt, déque chalcide aue,& eius natura, necnon de concertatione eiuſdem cum aquila,& gruum pugna.

Cap. XII.

Svnt aliæ, quæ vitam apud mare traducant, vt cinclus, qui aſtutus,& capi difficilis eſt, ſed captus omnium maximè miteſcit. Læſus hic eſt: incontinens enim parte ſui poſteriore. Viuunt apud mare, & fluuios,& lacus palmipedes omnes. Natura enim ipſa quærit, quod ſibi commodius ſit. Sed multæ etiam fidipedes circa aquas, paludéſque degunt: vt florus apud amnes, cui color pulcher, & vita commoda. Cataracta mari victitat, & cum ſe alto ingurgitarit, manet non minus temporis, quàm quo ſpatium tranſieris iugeri. Minor quàm accipiter auis hæc eſt. Olores etiam palmipedes ſunt, & apud lacus, paludéſque viuunt: nec probitate victus, morum, prolis, ſenectutis vacãt. Aquilam, ſi pugnam cœperit, repugnantes vincunt: ipſi autem nunquàm, niſi prouocati, inferunt pugnam. Canere ſoliti ſunt,& præcipuè iamiam morituri. Volant etiam in pelagus longius. Etiam quidam cùm in mari Africo nauigarent, multos canentes voce flebili,& mori nonnullos conſpexere. Chalcis rarò apparet: montes etenim incolit. Nigro colore eſt, magitudine accipitris, quem palumbarium nominant, forma longa, ac tenui. Iones cymindem eam appellant. Cuius Homerus etiam meminit in Iliade, cùm dicit:

Aues palmipedes vbi ſolitæ ſint degere.

Olores.

Chalcis auis.

Chalcida dij perhibent, homines dixere cymindem.

Sunt qui eandem hanc auem non aliã eſſe, ac ptyngem, velint. Interdiu minus apparet, quia non clarè videt, ſed noctu venatur more aquilę:& pugnat verò cum aquila adeò acriter, vt ſępius ambæ implexæ deferantur in terram,& viuæ à paſtoribus capiantur. Parit hæc oua duo,& ſaxis, ſpeluncíſq; nidulatur. Grues etiam pugnant inter ſe tam vehementer, vt dimicantes capiantur: hominẽ enim expectare potiùs, quàm pugna deſiſtere, patiuntur. Pariunt oua non amplius quàm bina.

De partu, & nidificatione Picarum, Meropis, Luteæ, Argathylis,& Cinnamomi Arabici, déque Ciconiarum,& Meropum prudentia in alendis parentibus.

Cap. XIII.

Pica voces plurimas commutat: ſingulis enim ferè diebus diuerſam emittit vocem. Parit oua circiter nouẽ numero. Nidum in arboribus facit ex pilis,& lana. Glandes, cùm deficiunt, colligit,& in repoſitorio abditas reſeruat. Ciconias genitorum ſenectutem inuicem educare inuulgatum eſt. Sed ſunt qui meropes quoq; idem facere confirment, vicémque reddi: vt parentes non modò ſeneſcentes, verùm etiam ſtatim, cùm iam datur facultas, alãtur opera liberorum: nec matrem, aut patrem exire, ſed in cubili manentes paſci labore eorum, quos ipſi genuerunt, enutrierunt, educarunt. Pennæ huius auis inferiores pallidæ ſunt, ſuperiores cæruleæ, vt halcyonis: poſtremæ pinnulæ rubræ habentur. Parit ſex, aut ſeptem æſtate in præcipitiis mollioribus, intrò vel ad quatuor cubita ſubiens. Lutea dicta à colore partis ſuæ inferioris pallido, magnitudine alaudæ eſt. Parit quatuor, aut quinque. Nidum ſibi ex alo herba euulſo ſtirpitus facit: ſed ſtragulum ſubiicit ex villo & lana. Hoc idem & merula facit, & pica, interioráque nidis ex eiſdem cõſternunt. Solerti porrò ingenio argathylis in ripariarum genere ſuum inſtruit nidum: filis enim intexit lineis ſpecie pilæ, aditu arcto. In Arabia cinnamomus auis appellatur, quam ſurculos cinnamomi portare, ac nidum ex his conficere aiunt. Nidificat excelſis arboribus,& ramis: ſed incolæ ſagittis plumbatis nidum petunt, atque ita diſcuſſo in terram cinnamomum legunt.

Pietatis erga parentes exemplum.

Cinnamulgus à Plin. ab Ariſt. cinnamomus, niſi forte legẽdum ſit cinnamulgus.

De ſpecie, nidulatione, & partu Alcedonum.

Cap. XIIII.

Alcedo nõ multò amplior paſſere eſt, colore tum cæruleo, tum viridi, tum etiam leuiter purpureo inſignis: videlicet non particulatim colore ita diſtincta, ſed ex indiſcreto variè refulgens corpore toto,& alis,& collo: roſtrum ſubuiride, lõgum & tenue: talis ſpecies eius eſt. Nidus marinæ ſimilis pilæ, & iis, quæ à flore maris haloſachnæ

dican

dicantur, ſed colore leuiter ruffo: figura proxima cucurbitis medicinalibus iis, quibus collũ porrectius eſt: magnitudo maximis amplior, quàm ſpõgiæ: ſunt enim alij maiores, alij minores. Conſeptus, ſtipatúſq; vndiq; eſt, & cerebro tum inani, tum ſolido cõſtat. Renititur ferramento acuto, vt vix poſsit diſcindi: ſed ſi vnà & ferro tũdis,& manu collidis, facilè perinde vt flos aridus maris (haloſachnã dico) cõſtringitur. Os eius anguſtũ, quoad ſit exiguus aditus, vt etiã ſi vertatur mare, influere nequeat. Habet ſua inania proxima cauis ſpongiarũ. Ambigitur ex quanã materia cõponatur, videtur tamen è ſpinis potiùs acus piſcis conſtitui: piſcibus enim alcedo viuit. Sed amnes etiã ſubit, aſcendens lõgiùs. Partus huic ouis maximè quinq; conſumitur. Fœtificat toto ſuæ ætatis tempore. Parere nata menſes quatuor incipit.

De partu, & nidificatione Vpupæ, Pari, Atricapillæ, Sali,& Vireonis.

Cap. XV.

Vpupa nidũ potiſsimè è ſtercore hominis facit. Mutat faciem tempore æſtatis, & hyemis, ſicut cæterarum quoq; agreſtiũ plurimæ. Parus oua plurima edit, vt aiũt. Atricapillam etiam plurima edere aliqui referũt, ſed poſt Africam ſtruthionem. Iam vel decem & ſeptem oua atricapillæ reperta ſunt: ſed plura etiam quàm viginti parit,& numero impari ſemper, vt narrant. Nidificat ea quoque in arboribus, & vermiculis alitur. Proprium huius, & luſciniæ, præter cæteras aues, vt linguæ ſummæ acuminæ careant. Salus vitæ commoditate,& partus numero commẽdatur: ſed alterius pedis clauditate cedit. Vireo docilis,& ad vitę munera ingenioſus notatur, ſed malè volat, nec grati coloris eſt.

Multarum agreſtium faciem cum anno mutari.

De Velia aue,& eius colore,& ſtatura.

Cap. XVI.

Velia cum primis vitæ commoditate nota eſt. Conſiſtit æſtate in vmbra,& aura: hyeme in Sole,& apricis. Inſpectat paludes ab arundinibus ſummis. Paruo corpore eſt, ſed voce proba, colore etiam pulchro, necnon ingenio valet in vitæ officiis,& ſpeciem pręſe fert decorã. Peregrina hęc auis eſſe videtur, quippe quæ rarò noſtris locis appareat.

De moribus & natura Cregis, Sittæ, Vlulæ, Certhiæ, & Ligurini.

Cap. XVII.

Crex moribus pugnacibus eſt, ingenio valens ad victũ, ſed cętera infelix. Sunt & ei, quæ ſitta dicitur, mores pugnaces, ſed animus hilaris, cõcinnus, compos vitæ facilioris. Rem maleficã ei tribuũt, quia rerum callet cognitione. Prolẽ hæc numeroſam, felicémq; progignit. Viuit maceriẽ cõtũdens. Vlula noctu vagatur, ac paſcitur: die rarò apparet. Colit hæc etiã ſaxa,& ſpeluncas: victus enim gemini eſt. Pollet ingenio, ac induſtria in vitæ muneribus. Nouimus auiculã quandam exiguam nomine certhiam, cui mores audaces, domicilium apud arbores, victus ex coſsis, ingenium ſagax in vitę officiis, vox clara. Ligurini,& vita, & colore ignobiles ſunt, ſed valent vocis amœnitate.

De tribus ardeolarum generibus,& earum vita, déque Phoicis natura.

Cap. XVIII.

Ardeolarum pella difficulter coit, vt dictum eſt, ſed ſagax,& cœnæ gerula eſt, & operoſa. Agere interdiu ſolet. Colore tamen eſt prauo, & aluo humida. Reliquarum duarum (tria enim ſunt genera) candida, colore eſt pulchro,& coit, & nidulatur, & parit probè. Paſcitur paludibus, lacu, campis,& pratis. Sed ſtellaris piger cognominata, (in fabula eſt vt olim è ſeruo in auem tranſierit) atq; vt cognomen ſonat, iners, otioſáq; eſt. Talis ardeolarum vita eſt. Phoici appellatæ peculiare pręcæteris eſt, vt oculos potiſsimum appetat. Inimica eſt harpæ: victus enim earum ſimilis eſt.

De duobus Merularum generibus.

Cap. XIX.

Merularum duo ſunt genera, alterum nigrum,& vulgare, alterum candidum: magnitudine quidem compari, & voce ſimili: ſed circa Cyllenam Arcadiæ familiare, nec vſquam alibi naſcens. Eſt enim ex hoc genere, quæ ſimilis nigræ ſit, ſed fuſca colore, & magnitudine paulò minor. Verſari hæc in ſaxis,& tectis ſolita eſt: nec roſtrum rutilum, vt merula habet.

De tribus Turdorum generibus.

Cap. XX.

Tvrdorum tria ſunt genera, vnum viſciuorum, quod niſi viſco, atque reſina non veſcitur, & magnitudine picæ eſt. Alterum pilare, quod ſonat acutè,& magnitudine merulæ eſt. Tertium, quod iliacum quidem vocant, minimum inter hæc, minúſque maculis diſtinctum.

De aue Cæruleo nomine,& eius forma.

Cap. XXI.

Novimus & ſaxatilem auiculam quandam, cui nomen cæruleo, quæ maximè in Scyro colit, ſaxa amans, magnitudine minor, quàm merula, maior paulò, quàm fringilla. Pede magno eſt, ſcandítq; ſaxa: colore cæruleo, roſtro tenui,& longo: crure breui ſimiliter vt pipo eſt.

De Vireone,& Mollicipite auibus.

Cap. XXII.

Vireo totus viridans ex obſcuro eſt. Hyeme hic non videtur, ſed æſtiuo ſolſtitio potiſsimùm venit in conſpectum. Diſcedit ex ortu Arcturi ſyderis. Magnitudine turturis eſt. Molliceps eodem in loco ſemper ſibi ſtatuit ſedem, atq; ibidem capitur. Grandi,& cartilagineo capite eſt, magnitudine paulò minor, quàm turdus, ore firmo, paruo, rotundo: colore totus cinereo. Depes,& pennis inualens eſt. Capitur maximè noctu.

De Pardalo,& Collurione, déque auibus cæteris, quæ ſemper conſpicuæ ſunt.

Cap. XXIII.

Pardalus etiam auicula quædam perhibetur, quæ magna ex parte gregatim volat, nec ſingularem hanc videris. Colore tota cinereo eſt, magnitu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dine proxima superiori: sed pennis, ac pedibus bonis. Vocem frequentem nec grauem emittit. Collurio eisdem, quibus merula, vescitur. Magnitudo eius quoq; eadem, quæ superioribus est. Capitur hyberno potius tempore. Hæc omnia semper apparent, atque etiam ea, quæ in vrbibus solent præcipuè viuere, vt coruus, vt cornix: nam ea quoque semper conspicua sunt, nec loca mutant, aut latent.

De tribus generibus Monedularum.
Cap. XXIIII.

MOnedularum tria sunt genera: vnum, quod graculus vocatur, magnitudine quanta cornix, rostro rotundo, rutilo. Alterum, lupus cognominatū paruum, & scurra. Tertium, quod familiare Lydiæ, ac Phrygiæ terræ, idémque palmipes est.

De duobus Alaudarum generibus.
Cap. XXV.

ALaudarum duo sunt genera: alterum, terrenum, cristatum, galerita à crista appellatur: alterum gregale, nec singulare, more alterius, verùm colore simile, quanquàm magnitudine minus, & galero carens: cibo verò idoneum.

De Gallinagine, & Sturno, earúmque forma.
Cap. XXVI.

GAllinago dicta, per sepes hortorū capitur; magnitudine quanta gallina est, rostro logo, colore attagenæ. Currit celeriter, & hominem mirè diligit. Sturnus niger, albis distinctus maculis est, magnitudine merulæ.

De Ibe, & duobus eorum generibus.
Cap. XXVII.

IBes Aegypti duplici genere distinguū tur, sunt enim aliæ candidæ, aliæ nigræ. Candidæ apud Pelusium tantùm non sunt, cùm in reliqua tota Aegypto habeantur. Nigræ contrà, apud Pelusium tantùm, in cætera Aegypto nullæ.

De duobus Asionum generibus.
Cap. XXVIII.

ASiones aliqui omnibus anni temporibus patent, & ob eam rem perenes: & semper asiones vocabulo compositō appellantur. Qui esui nō sunt, propter vitium carnis. Aliqui autumno interdū apparent, nec plus vno, aut altero die immorātur: qui & esui sunt, & valde probantur. Differunt hi nullo ferè alio à perennibus illis, nisi corpulētia pingui, & quòd vox his deest, illis non deest. De generatione eorum, quænam sit, nihil adhuc exploratum habemus, nisi quòd Fauoniis flantibus apparent. Certum enim hoc est.

De Cuculi fœtu, & eius prudentia.
Cap. XXIX.

CVculus, vt anteà dictum est, non nidificat, sed in nidis parit alienis, & præcipuè in palumbium, & curucæ, & alaudæ, humi, atque etiam in nido lucolæ appellatæ super arborem. Parit hic vnum ouum, nec ipse incubat, sed auis, in cuius nido pepererit, ea incubat, excludit, atque enutrit: quæ cùm ipse alienigena pullus accreuerit, suos eiicere dicitur, ita vt pereant. Alij eos à genitrice occīdi, & dari in cibo cuculli pullo aiunt, videlicet improbatos propter speciem cuculi elegantiorem. Sed quanquàm plurima ex iis vidisse nonnulli confirmant, tamen de pullorum interitu non conuenit inter omnes. Alij enim cuculum ipsum repetere nidum, cui suum ouum mandarit, pullósque deuorare nutricis volunt: alij pullum cuculi, quòd magnitudine præstet, posse percipere cibum omnem oblatum, atq; ita cæteros fame perire autumant: alij ipsum vt fortiorem, cæteros pastus consortes occidere authores sunt. Sed prudenter sanè prolis suæ procreationem moliri videtur cuculus. Cùm enim se ignauum, minimèque opitulandi potentem nouerit, facit quasi supposititios suos pullos, quò seruari possint. Timiditate enim hæc auis excedit, quippe quæ ab auiculis vellatur, & præ metu earum fugiat. Cuculi astutia cum ignauia coniuncta.

De Apodum nidulatione, & Caprimulgi forma.
Cap. XXX.

APodes, quos aliqui cypsellos appellant, similes esse hirundinum, dictum iam est. Haud enim discerni ab hirundine possunt, nisi quod tibiis sunt hirsutis. Nidum specie cistellę productę longiùs, fictæ ex luto, vno aditu dato arctissimo, faciunt: idque locis angustis intra saxa & specus, vt & belluas deuitare possint, & homines. Quem caprimulgum appellant, auis montana est, magnitudine paulò maior, quàm merula, minor quàm cuculus, moribus mollior. Parit oua duo, aut tria cùm plurima. Sugit caprarum vbera aduolās, vnde nomen accepit. Cùm suxerit, vber extingui, capramque excæcari aiunt. Parum clarè interdiu videt, sed noctu perspicax est.

De Coruorum nidificatione, & fœtu.
Cap. XXXI.

COrui locis arctioribus, & vbi non satis cibi pluribus sit, duo tantùm incolunt: & suos pullos, cùm iam potestas volandi est, primùm nido eiiciunt, deinde regione tota expellunt. Parit coruus quatuor, & quinque. Tempore, quo apud Pharsala hospites Mediæ periere, corui locis Athenarum, Peloponnesique defuerunt, quasi sensum haberent aliquem, quo inter se rerum euenta significarent, & mouerentur. Coruum pullos è nido & regione eiicere.

De sex Aquilarum generibus, earúmque nidulatione, & venatione.
Cap. XXXII.

AQuilarum plura sunt genera: vnum, quod pygargus ab albicante cauda dicitur, acsi albicillam nomines. Gaudet hæc planis, & lucis, & oppidis. Hinularia à nonnullis vocata cognomine est. Montes etiam, syluásque suis freta viribus petit. Reliqua genera raro plana, & lucos adeunt. Alterum genus magnitudine secundū, & viribus, planga, aut clanga nomine, saltus, & conualles, & lacus incolere solitum, cognomine anataria, & morphna à macula pennæ, quasi næuiam dixeris: cuius Homerus etiam meminerat in exitu Priami. Tertium genus colore nigricans, vnde nomen

Præstans, & generosum aquilarū genus.

nomen accepit, vt pulla, & fuluia vocetur. Magnitudine minima, sed viribus omnium præstantissima hæc est. Colit montes, ac syluas, & leporaria cognominatur. Vna hæc fœtus suos alit, atque educit: pernix, concinna, polita, apta, intrepida, strenua, liberalis, non inuida est: modesta etiam, nec petulans, quippe quæ non clangat, neque lippiat, aut murmuret. Quartum genus percnopterus ab alarum notis appellatum: capite albicante, corpore maiore, quàm cęteræ adhuc dictæ hæc est: sed breuioribus alis, cauda longiore. Vulturis speciem hæc refert: suba quila, & montana ciconia cognominatur. Incolit lucos degener, nec vitiis cæterarum caret, & bonorum, quæ illæ obtinent, expers est: quippe quæ à coruo, cæterisque id genus alitibus verberetur, fugetur, capiatur. Grauis est enim, victu iners, exanimata fert corpora. Famelica semper est, & querula, clamitat, & clangit. Quintum genus est, quod haliætus, hoc est, marina vocatur, ceruice magna, & crassa, alis curuantibus, cauda lata. Moratur hæc in litoribus, & oris: accidit huic sæpius, vt cùm ferre quod ceperit nequeat, in gurgitem demergatur. Sextum genus gnesium, id est, verum germanúmq; appellant. Vnū hoc ex omni auium genere esse veri, incorruptíq; ortus creditur. Cętera enim genera, & aquilarum, & accipitrum, & minutarum etiam auium, promiscua, adulterinaque inuicem procreant. Maxima aquilarum omnium hæc est, maior etiam, quàm ossifraga: sed cæteras aquilas vel sesquialtera portione excedit. Colore est rufa, conspectu rara, more eius, quam cymindem vocari diximus. Tempus aquilæ operandi, volandíque à prandio ad meridianum. Mane enim quiescit vsquedum forum frequens, & prandendum iam sit. Senescentibus aquilis rostrum superiùs accrescit, incuruatúrque subinde magis, magísque, vt demum fame intereant. Cui rei data est fabula, vt hoc ita accidat aquilæ, quoniam cùm olim homo esset, hospiti iniuriam intulerit. Condunt, reseruántq; suo in nido quarum cibi pullis superūt. Quod enim die quaque facultas venādi non datur, sit interdum ne, quod possent, extrinsecus habeant: si quem deprehenderint violantem nidum, verberant suis alis, & vnguibus lacerant. Nidulantur locis non planis, sed celsis, præcipuè quidem arduis saxis, & præcipitibus, sed arboribus etiam. Alunt suos pullos, donec potestas volandi fiat: tum nido eos expellunt: pòst regione, quam ipsi genitores incolunt, tota exterminant. Tenent enim singula aquilarum paria longum tractum: vnde fit, ne vllo pacto vicinos habere patiantur. Venantur locis non suo nido propinquis, sed longè distantibus. Rapta non protinus ferunt, sed cùm corripuerint, & sustulerint, deponunt, experteq; iam pondus requiescunt. Leporem etiam non statim rapiunt, sed expectant dum prodeat in plana. Nec protinus de alto in terram ruunt, sed paulatim descendunt. Quæ ideo faciunt, vt tutiores ab insidiis sint. Confidunt etiam locis editioribus, quia difficulter à terra tolluntur. Volant sublimes, vt per quàm maximè procul aspiciant: quapropter homines solam auium omnium aquilam esse diuinam perhibent. Omnes profectò, quibus vngues aduncī, minimè in laxis consistunt, quoniam saxi durities impedimento curuaturæ vnguium est. Venatur aquila lepores, hinnulos, vulpes, & reliqua quæ vincere valeat. Viuit tempore longo, quod diuturnitate nidi eiusdem declaratur.

Aquilas fame interire.

Singula aquilarum paria, suam regionē occupāt.

De aue quadam Scythica, & eius nidificatione.
Cap. XXXIII.

SCythiæ terræ incola auis est, magnitudine otidis, hoc est, auis tardæ, quæ duos procreat pullos: & quæ peperit oua non incubitu fouet, sed condita in leporina, aut vulpina pelle relinquit, atque ita obuoluta in summa arbore collocat. Cúmq; à venatione vacat, custodit. Et si quis scandit, impugnat, & verberat alis, périnde vt aquilæ faciunt.

De Noctua, Cicunia, & Ossifraga.
Cap. XXXIIII.

NOctuæ, cicuniæ, & reliqua quæ interdiu nequeunt cernere, noctu venando cibum sibi acquirunt. Verùm non tota nocte id faciunt, sed vespertino, & matutino. Venantur autem mures, lacertas, verticillos, & eiusmodi alias quasdam bestiolas. Quæ ossifraga appellatur, probè & fœtificat, & viuit. Cœnæ gerula, & benigna est. Nutricat bene & suos pullos, & aquilæ: cùm enim illa suos nido eiecerit, hæc recipit eos, ac educat. Mittit nanq; suos aquila antè, quàm tępus sit, adhuc parentis operam desiderantes, nec volandi adeptos facultatem: quod per inuidiā ita facere creditur. Natura enim inuida, & famelica est, nec copiosæ venationis. Magnum tamen quid nāciscitur, cùm venatur. Inuidet igitur suis liberis iam maiusculis, atque edaciusculis, & ob eam rem vnguibus secat. Pulli etiam ipsi inter se pugnare incipiunt de sede, ac pastu: itaque à parente eiiciuntur, & pulsantur: deiecti vociferantur, periclitantúrq;: sed ossifraga recipit eos benignè, & tuetur, & alit, dum quātum satis sit adolescant. Parum hæc oculis valet: nubecula enim oculos habet læsos. Atverò marina illa clarissima oculorum acie est, ac pullos adhuc implumes cogit aduersos intueri Solem. Percutit eū, qui recusēt, & vertit ad Solem: tum cuius oculi priùs lacrymarint, hunc occīdit, reliquum educat. Vagatur hæc per mare, & litora, vnde nomen accepit; viuítque auium marinarum venatu, vt dictum est. Aggreditur singulas: cùm emergentem obseruarit, refugit: auis, vt euolans vidit aquilam, metu perculsa se rursus ingurgitat, vt in diuersa prolapsa emergat: sed hæc acie oculorum valens, sedulò aduolat, donec vel strangulet in humore, vel per summa corripiat. Vniuersas nunquàm inuadit: arcent enim frequentes, respergentésque suis alis repellunt.

Fulicarum aucupatio. *Cap.* XXXV.

FVlicæ spuma capiuntur, appetūt enim eam auidius. Quocirca spuma insperſa eas venari in vsu est. Caro earum probi odoris est, excepta parte posteriore vltima, quæ sola lituum olet. Pinguescunt satis, & esui sunt.

Universidad de Deusto Biblioteca

De Accipitrum generibus numero decem.

Cap. XXXVI.

Accipitrum genus præcipuum buteo est, triorcha à numero testium nuncupatus. Secundum, æsalo. Tertium, circus. Stellaris autem, palumbarius, & pernix, differunt. Appellantur subbuteones, qui latiores sunt: alij percæ, & fringillarij vocantur: alij leues, & rubetarij, qui abundè viuunt, atque humiuolæ sunt. Genera non pauciora, quàm decem, esse accipitrum, aliqui prodiderunt: quæ modo quoque venandi inter se dissident. Alij enim columbam humi considentem rapiunt, volantem non appetunt. Alij super arborem, aut tale quid conscendentem venantur: sin humi est, aut volat, non inuadunt. Alij neq; humi, neque in sublimi manentem aggrediuntur, sed volãtem capere conantur. Fertur etiam à columbis quodq; accipitrum genus cognosci. Itaq; cùm accipiter prouolat, si sublimipeta est, manent quo constiterint loco: sed si humipeta, qui prouolat, est, non manent, sed continuò auolant. Thraciæ parte, quæ olim Cedropolis vocabatur, homines societate accipitrum per paludes aucupantur. Cùm enim ipsi lignis, quæ tenent, arundines: & fruteta mouerunt, quo aues euolarent, accipitres desuper insectantur: quorum metu aues perculsæ terram repetunt: mox homines percutiunt baculis, itáque capiunt, tum partem earum, quas ceperint, auium accipitribus impartiuntur. Quinetiã apud Mæotidem paludem lupos esse piscatorum familiares, aiunt: & nisi partem suam à piscatoribus acceperint, retia cùm in terra expansa resiccantur, lacerare. Ratio auium talis est.

Accipitrũ discrimẽ ex natura venãdi.

De ingenio marinorum, & fluuiatilium piscium pro ratione commodioris vitæ.

Cap. XXXVII.

Sed in marinis quoque animantibus permulta intelligi possunt, non sine solerti ingenio effici ratione vitæ commodioris. Nam & inuulgata illa de rana, quæ piscatrix cognominata est, & quę de torpedine, vera omnino, certáque sunt. Rana enim his, quę gemina ante oculos suos dependent, quorum fila capilli speciem referunt, sed postrema rotundis quibusdam præpilantur, quasi escæ causa additis: his, inquam, vbi locis arenosis, aut fæculentis obturbato solo se absconderit, piscatur, attollens illa sibi pendentia fila. Dum enim pisciculi occurrunt, & capita machinamenti pensilis pulsant, ipsa subtrahens fila allicit, donec eos suũ in os adducat. Torpedo pisces, quos appetit, afficit ea ipsa, quam suo in corpore continet, facultate torpendi: atque ita retardos præ stupore capit, & vescitur. Abdit se in arena, & limo, tum pisces, qui adnatantes obtorpuerint, corripit: quam rem plerique conspectam à se retulerunt. Pastinaca etiam se ipsam occultat; sed non simili modo. Argumentum sic viuere hos pisces adduci potest, quod sæpius habentes in ventre mugilem capiuntur, velocissimum piscem, cùm tardissimi ipsi sint. Tum etiam rana, quæ caruerit præpilatis villorum illis capitibus, macilentior capitur. Torpedinem autem vel hominibus inspirare torporem certum est. Obruunt arena sese & aselli, & raiæ, & passeres, & squatinæ: cúmq; nullam sui corporis partem intectam reliquerint, verberant radiolis sui oris, quos piscatores virgulas vocant, quas pisciculi cum aspexerint, adnatant quasi ad algas, quibus vesci soliti sunt. Quo in loco Anthias sit, nullam ibi belluam esse, confessum est. Quo iam indicio securè spongiatores vrinantur, & sacrum hunc piscem ob eam rem nominant. Sed id casu sic euenire dixerim, quomodo & vbi sit limax, neque sus est, neq; perdix: omnes enim limaces ab his eduntur. Serpens marina colore, & corpore congro proxima est, sed obscurior, atque acrior. Hæc si capta dimittatur foris, in arenam rostro quàm primum adacto terebrat; subítq; tota. Est ore acutiore hæc, quam terrestres. Qui autem cẽtipeda appellatur, vbi hamum deuorarit, euomit foras sua interiora, donec hamum eiiciat: tum recipit intrò, ac valet eadem, qua antè salubritate. Appetitus his quoque nidorulentorum, vt terrestribus, est. Mordent nõ ore, sed tactu totius corporis similiter, vt quæ vrticæ vocantur. Pisces, qui vulpes nuncupantur, cùm se deglutisse hamum senserint, sibi opitulantur, vt centipedæ. Longiùs nanque sese efferentes hami lineam abrodunt. Capiuntur enim locis nonnullis hamo multiplici, gurgite præalto, & fluctuoso. Quinetiam amiæ, cùm belluam viderint aliquam, colligunt sese: & quæ magnitudine præstant: lustrãtes gregem circunuallant: & si qua violatur, defendunt. Dentes his validi: & iam cùm aliæ belluæ, tum lamia aggressa, vulnera accepisse acriùs visa est. Fluuiatilium silurus mas plurimum curæ proli impendit: fœmina, vt peperit, abit. Sed mas quo in loco plurimus fœtus constiterit, perseuerans oua custodit: nec alium præbet vsum, nisi vt pisciculos ne diripiant fœtum, arceat: idque vel ad quadragesimum, & quinquagesimum diem facit, donec satis iam aucta soboles, se tueri à cæteris piscibus valeat. Prehenditur sæpe à piscatoribus, vbi oua custodit. Dum enim arcet pisciculos, quatit, prosilit, & ictum, sonúmque mouet. Manet apud oua tam [illegible]dente animo, vt cùm sæpe à piscatoribus oua, si præaltis gurgitibus subsidunt, educantur, quoad magis fieri potest, in vadum, ipse tamen eodem studio fœtum sequatur, neq; deserere [illegible]quam patiatur: tunc si minor [illegible] natu, minúsque vsu exercitatus, facilè hamo capitur: sed si peritus, & hamifraga est, morsu dentis sui durissimi rumpit hamum, & fœtum assiduè custodit. Omnia verò tum nantia, tum stabilia, locis eisdem, quibus orta sint, aut similibus, degunt: suus enim quibusque cibus in iis est. Vagantur maximè, & oberrãt, quæ carne aluntur, præter pauca, vt mugilem, salpa[illegible], mullum, æricam. Quæ autem pholis appellatur, mucorem, quem ipsa emittit, sibi obducit, ita vt in eo quasi cubili quiescat. Generis testati, & expedis pecten potissimùm, plurimúmque se mouet volatu. Nam purpura, & eius similia, parum admodum progrediuntur. De Euripo Pyrrhæo pisces per hyemem omnes, excepto gobionẽ, foras enatant propter frigus: locus hic enim frigidior est: sed ineunte vere eôdem redeunt. Vacat Euripus scaro, & alosa, & reliquis spinosioris generis omnibus. Musteli etiam, & spinaces in eo mari nequaquam gignuntur, necnon locustæ, polypi, bolitænæ, atque alia quædam genera. Gobionem album Euripi non esse, pelagium, certum est. Vigent pisces ouipari veris tempore, donec pariant: viuipari autumno, atque etiam mugiles, mulli, & reliqui generis eiusdem. Apud Lesbũ insulam omnia tam pelagia, quàm Euripica parere solent in Euripo. Coeunt autumno, pariunt vere: cartilaginea etiam autumno. Mares cum fœminis circa coitum congregantur: sed vere subeunt Euripum disiuncta: neque coniugium reperitur vllum, donec pariant, cùm coitus tempore complura ex his sibi adhærentia capiantur. Mollium astutissima sepia est: sola hæc suo vtitur atramento, non modò cùm metuit, verum etiam abscondendi causa. Polypus, atq; lolligo atramẽtum pro metu mittunt, sed accrescit denuò postquàm miserunt, vt nunquam copia desit atramenti. Cæterum sepia, vt dixi, sæpe vel sine pauore suo vtitur atramento ad se occultandam: & cùm progressa paululum se ostenderit, redit in atramentum: Venatur etiam suis illis prælongis prætenturis non solum pisciculos, sed mugiles etiam sæpius. Polypus fatuus quidem est, cùm ad manum demissam hominis accedit: sed prudens rei familiaris, cùm omnia colligat, & suo in domicilio recondat: cúmque consumpserit quantum vtile sit, abigit testas, & cancrorum crustas, & putamina conchularum, & spinas pisciculorum. Sui etiam mutatione coloris venatur pisces: trahit enim sibi colorem similem iis, quibus appropinquarit, saxis: quod idem etiam, cùm metuerit, facit. Sunt qui sepiam quoque facere hoc idem autument: colorem nanq; eam sibi contrahere similem loco, in quo versatur, cõfirmant. Sed piscium sola squatina ita affici solet: mutat enim hæc, more polypi, suum colorem. Genus polyporum magna ex parte biennio viuere non potest: sua enim natura tabi obnoxium est. Cuius rei indicium, cùm pressus polypus aliquid subinde hu[illegible]is emittat, demúmque absumatur totus: quod fœminis à partu potissimum incidit. Stupent etiam fœminæ, vt neque vndis iactatæ sentiant, & manu vrinantis defacili capiantur. Sordescunt etiam, nec [illegible]ræterea assidendo venari possunt. Mares verò alueo tument, & [illegible] mucorem lentescũt. Indicium, ne bimatum compleant esse videtur, quòd ab ortu eorum, qui æstate fit, ad autumnum non facile grandem polypum videris, cùm paulò antè id tempus prægrandes spectentur. A partu ita senescere, debilitaríq; tam marem, quã fœminam, ferunt, vt vel à pisciculis deuorentur, & [illegible]cilè à suis detrahantur cubilibus, cùm anteà nihil tale iis vsu eueniat: tum verò paruos, nouellósq;, quamuis recens natos, tamen nullo eiusmodi malo affici narrant: quinimo validiores esse: quàm grandes, confirmant. Sepias etiam bimatu non viuere, apertum est. Mollium vnus polypus exit in siccum, graditur per asperiora, vitat læuia: Validum cùm cæteris suis partibus hoc animal sit, collo tamen imbecille, cùm premitur, est. Mollia ita se habent. Conchas tenuiores, scabrásq; efficere circum se velut loricam duram, eámque eò ampliorem, quò ipsæ sunt ampliores, atque de ea quasi latibulo aut casula quadam prodire aiunt. Nauta quoque polypus natura, & vitæ muneribus singularis est: nauigat enim per maris summa elatus. De imo gurgite effert se concha inuersa, vt ascendere possit facilius, & inani scapha enauiget: vbi verò emersit, concham reuertit. Habet inter sua brachia membranulam quandam annexam similem iis, quæ digitis insertæ palmipedum auium continentur: verum illæ crassiusculæ sunt, hæc prætenuis est, & araneæ speciem imitatur. Hac velificat, cùm aura inspirat, cirros pro gubernaculis vtroque demittit latere. Si quid metuerit, concham protinus mari replet, atque ita demergit. De generatione incrementóque eius conchæ, nihil adhuc exploratum habeo. Videtur tamen non ex coitu gigni, sed sponte, vt cæteræ conchæ, prouenire. Nec verò an concha solutus viuere possit, certum adhuc est.

Ranæ piscatricis ingenium.

Torpedo qua arte pisces capiat.

Anthias piscis, sacer vocatus.

Centipeda.

Qui piscium maximè incertis sedibus oberrent.

Mollium naturæ dotes.

Polypi ingenium.

De ingenio insectorum, & formicæ studio.

Cap. XXXVIII.

Insectorum officiosissimum, & præ cæteris ferè omnibus animalibus, genus formicarũ, & apum est: crabrones item, ac vespæ, &, propè dixerim, omnia huius cognata generis. Aranei etiam lautiores, & strigosiores, ingeniosiores in vitæ muneribus sunt. Iam formicarum negotia omnibus in promptu habentur: vtque eadem semita semper ambulant, & cibaria recondunt, & cellas promptuarias faciunt, nec interdiu solum, sed etiam noctibus plena luna laborem exercent, nemo est, qui non videat.

De generibus Araneorum, eorúmque industria in venatione, & tela conficienda.

Cap. XXXIX.

Araneorum autem, & phalangiorum plura sunt genera. Mordax, quod in duo distinguitur. Alterum simile iis, quæ lupos appellant, est, paruum, varium, procax, salax, pulex nuncupatum: alterum maius, coloris nigri, cruribus prioribus nigris, tardum, & lentè ambulans, nec viribus valens, neque saliens. Cætera, quæ medicamentarij proponunt, aut nullum, aut certè exilem inferunt morsum. Genus secundum, quod lupi nomen accepit, partim exiguum est, quod non texit: partim maius, quod asperam, prauámque telam apud terram, aut sepes orditur. Bucculis intexere solitum primordiis intus positis obseruatur. Dum aliquid in tela offendens commouerit, mox accurrit, vt capiat: partim varium est, quod paucam, vilémque telam sub arboribus facit. Tertium genus, quod sapiẽtissimum, lautissimúmq; omnium est, texit enim, primum filis quoquo versus distendens in orbem, tum staminaducens, initio à medio accepto: nec inscitè medium ipsum accipit: déinde subtegmina inferens, atque stipans, cubile, & repositorium alibi sibi constituit: sed venationẽ in medio sui operis obseruando exercet.

ὀξὺ καὶ πηδητικόν, procax, salax Plin. acuminatum, assultim ingrediens.

Araneorum texendi & venãdi periti.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cet. Cùm enim bestiola eò inciderit, motu medij excitus occurrit, deuincítque primum obuoluens araneis, dum defatiget, infirmámque faciat: tum tollit, ac defert: & si fortè fame tenetur, exugit: hæc enim fruitio eius est. Sin minus, recondito, quod ceperit, in repositorio, repetit venandi negotium, sed prius cõsarcinato, quod per venatum lacessitum est. Si quid inter medium & extrema inciderit, primum ipse in medium currit, inde ad id, quod inciderit, velut à statio initio properat. Si quis telam lacerarit, texere iterũ incipit. Venatur oriente Sole, aut occidente: quoniam bestiolę temporibus his potissimum offendant. Fœmina & texit, & venatur: mas comes fruendi, non laborandi est. Araneorum lautiorum, & telam spissiorem texentium, duo sunt genera: alterum minus, alterum maius. Quod igitur longioribus est cruribus, pendens subtus obseruat, ne bestiolæ præ formidine sibi caueant, sed incautæ incidant in partem superiorem: ineptius enim propter sui corporis magnitudinem est. At alterum, quod moderatius est, supernè obseruat, latens in quodam exiguo suæ telæ foramine. Aranei statim, cùm editi sunt, fila mittunt, nõ intrinsecus, tanquam excrementum, vt Democritus ait, sed extrinsecus de suo corpore, veluti corticem, aut more eorũ, quæ suos villos iaculantur, vt hystricis. Maiora etiam animalia inuadit, irretítque suis filis: nam & lacertos paruos aggressus circundatos, & filis obducit, donec cohibeat: mox adhærens, morsum defigit. Hæc ita se habent.

Ex qua corpusculi parte Aranei fila ducant.

De generibus Apum, earúmque studio in ædificandis fauis, déque his herbis, quibus apes aluntur.

Cap. XL.

GEnus est insectorum quoddam nomine adhuc vacans, quo vno comprehendatur: sed formam suarum partiũ cognatam omnium referens, videlicet ea, quæ fauos faciunt, vt apes, & reliqua similis formæ insecta: quorum genera nouem numero sunt. Sed illa ex his gregalia, apes, reges apum, fuci, qui inter apes degunt, vespæ annuæ, item crabrones, & teredines. Solitaria verò reliqua tria: sirenis minor, qui fuscus totus est: sirenis maior, niger, varius: tertium, quem bombycem vocant, qui maximus inter hæc est. Formicæ nihil venantur, sed facta ab aliis colligunt. Aranei nihil conficiunt, neque recondunt, sed cibum solum venatu sibi acquirunt. Ex nouem iis, quæ modò enumeraui, generibus, apes (nam de cæteris pòst) nihil venantur, sed ipsæ sibi cibaria faciunt, atque recondunt: mel enim cibus earum est. Cuius rei indicium faciunt, cùm apiarij eximere incipiunt fauos: quamuis enim suffiantur, vehementérq; ex fumo laborent, tamen plus mellis tunc edunt, quàm priús. Quod enim cibi causa sibi recondiderint, parciùs eo temporibus cæteris vtuntur. sed habent etiam quo altero cibo alantur, quod quidam ceraginem, alij cereum vocant: verum hoc deterius est, & dulcedine propè ficus. Congerunt id quoque, vt ceram, suis cruribus. Per quàm varia in earum operatione, & vita, ratio est. Cùm enim alueum receperint mundum, construere incipiunt fauos, deferentes ex floribus, atque etiam arborum lacrymis, salicis, & vlmi, & reliquarum, quę glutinum pariunt. His pauimentum quoque illinunt, ne bestiolæ nocuæ subeant. Vocant hoc opus apiarij tectoriũ imum. Aditus, etiam si ampliores sunt, fabrica obstruentes coarctant. Effingunt fauos primum in quibus ipsæ gignuntur: deinde in quibus reges dicti & fuci. Suos certè semper componunt, sed regum, cùm fœtus largior est: fucorum autem cum copia mellis speratur. Fauos regum minores faciunt iuxta suos: fucorum iuxta regum, minores, quàm suos. Exordium operis à tecto aluei, textúsque ad pauimentum perpetuo stabilimento agitur, pluréque ad pauimentum telæ deducuntur. Cellæ autem & mellariæ, & sobolariæ geminæ omnes sunt: vno enim, eodémque interspecto, duæ sibi iunguntur cellæ, modo poculi gemini: altera intus, altera foris. Compages, qua parietibus faui adhærent, arctiores, & melle vacuæ relinquuntur, gemino, aut triplici versu: plenioresque enim sunt faui, quibus plus ceræ obducitur. Commodi. Pars aditus aluei prior illita est ex commosę: sic enim vocant, quod velut excrementum, purgamentúmque ceræ est, bene nigrum, acrísque odoris. Medentur hoc plagis, & huiusce modi suppurationibus. Proximum ab eo tectorium picatus cereus præbet: leuius id, quàm commosis, medicamentum est. Sunt qui fucos & per se fingere fauos eodem in alueo, & cum apibus negotium conficiendi faui partiri dicant: verùm mellificandi nullam habere facultatem, sed vesci tum eos, tum eorum pullos melle, quod apes fecerint. Manent fuci magna temporis parte intus, cúmq; exeunt, efferunt sese fusim in sublime: gyróque volitant, & quasi exercitium faciunt: quod vbi satis iam fecerint, redeunt domum, & epulis perfruuntur, Reges nunquàm prodeunt foras, vel vt pascantur, vel alia causa, nisi vniuersa cum plebe. Et si, cùm pergunt, rex ipse fortè aberrarit, omnes inquirere, odoratúque sagaci persequi donec inueniant, accepimus. Gestari etiam eum à plebe, cùm volare non potest. Et si perierit, omnes discedere: vel si aliquandiu manserint, fauos quidem conficere, sed mel nullum: nec fieri posse, quin breui omnes discedant. Ceram apes perreptando flores, capiunt, priorũ acumine pedum: mox priores in medios abstergunt, & medios in blęsa posteriora, atque ita onustæ discedunt: & quidem grauari, premíque onere cernuntur, quoties redeunt. Mos apibus, ne florum plura genera petant vno, eodémq; profectu, sed singulis singula. Verbi gratia, à viola ad violam aduolant, nec aliud attingunt, quoúsq; suum in alueum redeant. Hic se quatiunt, & singulas, tres, aut quatuor sequuntur: sed quid accipiant, haud facile ideris, nec verò quemadmodum operantur, visum adhuc est. Ceræ congestio notari potuit in oleis, cum diutus in eadem morentur, propter frõdem eius arboris spissiorem. Post hæc fœtificare incipiunt: nec prohibet quicquam, quò minus eadem in cella sint, & pulli, & mel, & fuci. Gigni fucos seorsum dicitur, si dux viuit: sed si obiit, in apum loculamentis oriri ex ipsis apibus, atque hos

Apum cibus.

Varia apum opera.

Apum obsequantia erga regem.

fieri

fieri animosiores, quocirca aculeatos vocari, quanuis aculeo careant: animo nanque feriendi, non potestate, nomen hoc meruerunt. Sunt loculi ipsi fucorum ampliores, & finguntur seorsum quoque per se faui fucorum, sed magna ex parte fauis apum inseruntur, quapropter secundum est. Genera apum plura, vt dixi. Duo principum: alterum rufum, quod præstantius est: alterum nigrum, magísque varium, duplo amplius ape vtili. Tertium genus, quod optimum, breue hoc, in rotunditatem compactile, & varium est. Quartum longum, crabronibus simile. Prętereà, quod fur appellatur, nigrum hoc, aluóq; ampliore est: quinetiam fucus, qui omnium maximus est, sed sine aculeo, & ignauus. Differunt inter se apes parentibus natæ vrbanis, & quæ rustico, montanóque victu educatis prodierint: sunt enim hæ syluestres horridiores aspectu, & iracundiores, & minores, sed opere, ac labore præstantiores. Genus frugi fauos suos æquabiles construit, supernúmque totum operimentum politum apponit, & ad singulos vsus fauum singulatim effingit, videlicet partem aliam ad mella, aliam ad prolem, aliam ad fucos accommodatam. Quòd si acciderit, vt eodem in fauo omnia hæc recipiantur, loculus alter deinceps dispositus habetur inanis. At verò illæ porrectiores, fauos inæquales conficiunt, & operimentum retumidum périnde, vt crabrones, imponunt: fœtum etiam, & reliqua sine ordine statuunt. Duces improbi ex his oriuntur, & copia tum fucorum, tum etiam eorum, quos fures vocant: sed mellis aut nihil, aut admodum parum opera earum conficitur. Incubant apes suis fauis, & concoquunt. Quod nisi fecerint, vitiari ex aranea fauos aiunt. Quod si de cætero se continere potuerint, vt incubitu perseuerent, partis quasi abortus sit: sin minus, toti pereunt faui. Gignuntur in iis, quæ vitiantur, vermiculi, qui mox pennis subnatis euolant. Curant etiam apes, vt faui erecti stent. Quòd si qui corruerint, erigunt, & pilis fulciunt fornicatis, vt subire possint. Cùm enim via, qua accedant, non datur, cessant incubitu: vnde fit, vt faui araneentur. Furis, & fuci nullum est munus, sed cæteris, quibus cum viuunt, iniuriam faciunt, non tamen impunè semper: nam deprehensi interdum à bonis apibus occiduntur. Enecant nimirùm ipsæ etiam duces, qui plures, quàm satis sit, habeantur: & potissimùm improbo cuique principum multitudo seditiones in examine faciat. Necant præcipuè, cum non ampla sobolis copia extitit, nec habent tanquam coloniam mittant. Fauos etiam regum, eo tempore, si parati sunt, diruunt: vtpote cùm desint, quibus mittendis duces ipsi præficiantur. Necnon fauos tollunt fucorum, si mellis pauciam coniectantur, nec aluei annona superioris anni abundant. Et apiarium eximentem de melle tunc præcipuè impugnant, ac præsentes fucos expellunt: & quidem sæpe visuntur foris in alueo residentes exules. Flagrant odio breues contra longas, eásque alueis pellere conantur: qua in pugna si illæ vicerint, optimum ita fore examen putatur: sed si hæ solæ remanserint, otiosæ viuunt, & nihil boni integrè faciunt. Pereunt

Multa apum genera.

Apum optimarũ signa.

etiam ipsæ antè, quàm autumnus sit. Studeant bonę apes, quoad fieri potest, ne quam intra alueum interimant: & si qua interierit intus, statim foras cadauer educunt. Qui autem fures vocantur, & suos inuicem fauos offendunt, & alienos, si latuerint, subeunt: sed si capiantur, capite puniuntur, nec facilè aut latère, aut aufugere possunt. Sunt enim in quoque aditu custodes: & fur ipse, si quando surripere ingressum potuerit, adeò in satietatem repletur, vt nequeat euolare, sed ante alueum volutetur: itaque fuga perquàm difficilis est. Reges nunquàm foris visuntur, nisi cùm migratur: & tunc ita, vt reliquæ omnes circa ipsum principem suum glomerentur. Cùm verò migrandum est, vox solitaria, & peculiaris quædam aliquot antè diebus intus mittitur: & biduò, aut triduò paucæ circum alueum volant. An rex etiá inter eas sit, nondum exploratum habemus, quoniam difficile cognitu est. Collectæ iam auolant, & per singulos reges diuiduntur. Et si fortè paucæ prope multas consistunt, concedunt paucæ ipsæ ad plures, ac regem, quem reliquerint, si sequatur, interimunt. Discessus, & migratio ita agitur. Singulis autem muneribus se distribuunt, vt aliæ flores conuehant, aliæ extruant, aliæ poliant fauos, & dirigant. Aquam tunc portant, cùm prolem nutriunt. Carnem nullius animalis tangunt, nec obsonium appetunt. Nullum his tempus certum, consuetúmque est, quo operari incipiant: sed si cibariis non carent, benéque degunt, æstiuo potissimùm tempore opus aggrediuntur, & quandiu serenum sit, assiduè operantur. Nouellæ etiam tertio, quàm prodierint, die, statim negotium ineunt, si cibus non suppetit. Cúmque incubant, digrediuntur nonnullæ ad pastum, sed breui redeunt. Proles felicis examinis quadraginta diebus intermittitur, tantummodo à bruma. Cùm satis iam concreuisse pullitiem senserint, cibo appósito derelinquunt: ipsa verò, cùm datur facultas, rupto operculo exit. Bestiolas, quæ in alueis nascuntur, & fauis officiunt, apes notæ melioris tollunt, & rem familiarem tuentur: sed alteræ pro suo vitio negligunt, & perire patiuntur. Cùm autem fauos apiarij eximunt, cibi tantum relinquunt, quantum per hyemem sufficiat. Quod si satis sit, seruatur examen: sin minùs, vel moritur ibidem, si ne discedat, hyems obstat: vel deserit sedem, si serenum nanciscitur. Mel apibus tum ęstate, tum hyeme in cibo est, sed recondunt alterum quoque cibarij genus, cui durities ceræ proxima, quod sandaracham nonnulli appellant. Inferunt iniuriam apibus maximè vespæ, & auiculæ, quas paros vocant, atque etiam hirundo, & merops, qui apiaster est: tum verò ranæ lutariæ, eas vbi ad aquam accesserint, rapiunt. Quam ob rem eas apiarij per paludes, & stagna, vnde apes aquantur, venari solent: & vesparum latibula, & hirundinum, ac meropũ nidos propinquos alueis, tollunt. Nullum animal, nisi sui generis, apes fugiunt: præliantur enim inter se, & cum vespis. Sed cùm ruri sunt, nec sibi inuicem, neque vllis aliis iniuriantur: at verò apud suos alueos pugnant acerrimè, & hostes, quos vicerint, enecant.

Examinis migratio, quibus signis præsciri possit.

Apes inter se functiones distribuere.

Aluearia cãstrantes quãtum Apibus relinquant.

Sandaracha.

A quibus apibus periculum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cant. Intereunt quæ percusserint: quoniam sine intestini eruptione, aculeus eximi non potest. Sæpius enim euadunt, si, qui ictus est, curam adhibet, vt aculeus infixus iunctus cum aluo extringatur, alioqui apis interit. Necant vel maxima animalia ictu sui aculei. Iam equus occisus ab apibus est: sed principes minimè iritantur, & feriunt. Efferunt foras apes vita in alueo defunctas, & cætera. Mundissimum omnium hoc animal est. Quam ob rem sæpenumero cùm alui necessitas est, auolant, & in secessu reddunt excrementum, quoniam malè oleat. Oderunt non solùm fœdos odores, sed etiam vnguentorum delitias. Ex quo fit, vt homines his delibutos percutiant. Pereunt apes tum aliis casibus, tum verò cum multi principes orti, partem quisque secum, quò libuit, abducat. Rubeta etiam apes interimit: subiens enim aditus aluei, afflat, & obseruans rapit euolantes. Nullo hæc affici malo ab apibus potest, sed ab apiario facilè interimitur. Genus autem apum, quod improbum esse, ac fauos fingere asperos diximus, nouellis maximè tribuunt apiarij nonnulli: peccaréque ita per imperitiam eas arbitrantur: nouellæ autem sunt anniculæ omnes, quarum examen quotannis auolare solitum est. Nec verò nouellę ipsæ périnde, ac veteranę, pungunt, cùm copia mellis non suppetit. Apiarij fucos depellunt: & ficus, ac reliqua id genus dulcia in cibo apponunt. Apum seniores intus operantur, hirtioréque morę domesticæ ratione sunt. Adolescentes foris negotium exercent, & ea, quæ res exigit, portant, leuioréque sunt labore hirsutie detrita. Fucos etiam ipsæ interimunt, quoties non satis loci operibus est: tenent enim aluei locum penitiorem. Cùm morbo examen quoddam laboraret, agmen peregrinum inuasit, & pugna conserta, adeptáque victoria, mella diripiebat. Quod cùm apiarius prosterneret, victum examen statim egressum vlciscebatur, nec hominem ipsum vllo pacto impetebat. Morbo examina valentiora potissimùm infestantur clero (sic enim vocant vermiculos, qui in pauimento nascuntur) è quibus crescentibus velut aranea alueo tori obducitur, & faui carie pereunt. Alterũ morbi genus quasi otium quoddam, & veternitas apum incidit cum fœdo aluei odore. Pastus gratissimus apibus thymum est: sed rubido albidum præfertur: locus æstate non feruidus, hyeme tepidus. Aegrotant eo potissimùm tempore, cùm per æruginosam materiem operantur. Quoties verò flatu vehementi iactantur, lapillum gestant, quo se quasi fulcro, & fundamine quodam stabiliant contra flatum. Bibunt si fluuius sit propinquus, non aliunde, quàm ex eo, posito onere: sin minùs, aliunde humore hausto pergunt ire ad mel euomendum, confestimque negotium repetunt. Mellis conficiendi tempora duo sunt, ver, atque autumnus: sed vernum suauius, candidius, omnino præstantius autumnali est. Conficitur profectò melius ex noua cera, nouellisque stirpibus. Rufum verò, atque deformius faui vitio redditur, quippe quod périnde, vt vinum à vase, vitietur: quapropter coquendum id, resiccandúmque est. Cùm autem ex thymo florente faui replentur, fit ita, vt minùs vel coeat, & duretur. Probatur cui ex aureolo color: quod autem albicat, non è syncero thymo confectum est: sed id oculis & vlceribus commodius applicatur. Mellis exilior pars fluitat, quæ eximenda est: pura verò, & valida subsidit. Conficiunt ceram, cùm stirpes florent, quam ob rem eximenda per id tempus cera de alueo est: continuò enim reparatur. Hæc sunt vnde accipiunt, thymus, fusus agrestis, sertula campana, albucum, myrtus, phleus, vitex, genista. Cùm ex thymo conficiunt, aquam admiscent antè, quàm fauus occupetur. Egerunt alui excrementa omnes, aut volantes, vt dictum est, aut certa in parte faui. Minores officiosiores maioribus sunt, vt dixi. Pennæ his detritæ, color niger, dorsum repandum: illæ nitidæ, venustæque sunt, more otiosarum mulierum. Gaudere etiam plausu, atque sonitu apes videntur: quapropter tinnitu æris, aut fictilis conuocari eas in alueum aiunt. Quanquàm incertum est, an audiant, & voluptaténe, an formidine ita faciant. Quin & socias otiosas, ac desides, aut minùs parcas pellere in more apibus est. Partiuntur inter se opera, vt antè dixi, & aliæ fauos conficiunt, aliæ mella, aliæ erythacam: & aliæ fauos expoliunt, aliæ aquam important ad cellas, & mella temperant, aliæ munus extrarium subeunt. Tempore matutino omnes silent, donec vna gemino, aut triplici bombo excitet omnes: tum vniuersæ ad opus prouolant. Cúmque redierint, primùm item tumultuant, paulatímque minùs subinde strepunt, dum vna circunuolitando susurret, quasi dormiendum præcipiat: tum repentè omnes conticescunt. Dignoscitur examen valere susurri frequentia, & exeundi, ingrediendíque vertiginosa agitatione: tunc enim nouellæ operantur. Esuriunt ab hyeme potissimùm cùm opus incipiunt. Redduntur otiosiores, si in eximendis fauis plus mellis relinquatur: itaque pro examinis numero relinquendum est. Agunt etiam anxiùs, si plus demetatur, quàm vt residuum cibo sufficiat. Atque etiam si alueus iusto amplior sit, desidiosiores redduntur: ægriùs enim, quasi desperent, operi incumbunt. Castrantur faui singulis sextariis, aut ternis semisextariis: sed si exuberant, binis sextariis castrari, aut quinis semisextariis possunt, pauci ternis sextariis. Impugnantur apes à vespis, vt antè dixi: quam ob rem apiarij eas venantur, constituta olla, & carne in ea posita: vbi enim multæ iam ad carnem accesserint, apposito operculo super ignem ollam ponunt. Fuci autem, si pauci adsunt, iuuant: reddunt enim apes in opere solicitiores. Præsagiunt apes & hyemẽ, & imbres. Cuius rei indicium est, quòd non agrelant, sed sereno adhuc in alueo volutantur, quo apiarij hyemem expectant. Cùm verò mutuo inter se annexu alia ex alia dependet in alueo, indicium deserendi cubilis est. Quod ne eueniat, apiarij alueis afflant ex vino dulci. Expedit conseuisse apud aluearia pyros, fabas, medicam herbam, suriam, eruiliam, myrtum, papauer, serpyllum, amygdalam. Cognoscunt suas apiarij nonnul

Mundicies singularis apum.

Interitus apum, causæ.

An apes sonitu oblectentur.

Signa valentis examinis.

Quod genus cibi apibus gratissimum.

Infestæ apibus vespæ quomodo capiendæ.

Apes temperiem præsagire.

Quæ iuxta aluearia, cauenda apum serenda.

nonnulli, farina in prato respersa. Minùs apes fœtificant, si ver serotinum sit, aut squallor, aut rubigo inciderit. Ratio apum ad hunc modũ est.

De duobus vesparum generibus, & earum studio in fauis construendis.

Cap. XLI.

Vesparum duo sunt genera: alterum rerum, quod rarum est, nascens in montibus, & pariens non sub terra, sed in quercu, specie grandius, porrectius, nigrius: varium etiam, aculeatúmque est, & robustius, ictúq; acerbius, quàm alterum, est: aculeo enim maiori, quàm ex proportione sui corporis spiculatur. Viuit hoc toto anno: & quidem tempore hyberno, quercu cęsa euolare spectatur. Exigit hyemem in latebra, & semper in macerie diuersatur. Sunt eius aliæ matrices, aliæ operariæ, vt & in altero genere, quod placidius est. Quæ autem sit natura operarię, ac matricis, in eo ipso placidiore genere percipi faciliùs potest. Sunt enim huius quoq; duo genera: alterum duces, quas matrices appellant, alterum operariæ: maiores, mitioréq; duces sunt. Aetas operariarum annum non complet, sed omnes hyeme inualescente moriuntur. Quod ea re constat, quia hyeme incipiente stupescant: bruma autem nullæ omnino appareant: duces verò, qui matrices vocantur, tota hyeme visuntur, atque sub terra latitant. Pleriq; enim, cùm per hyemem ararent, aut foderent, matrices viderunt, operarias nemo. Ortus talis vesparum est. Duces vbi iam locum sibi opportunum delegerunt, fauos opere æstiuo cõfigunt, & vespeta (cellulas dico) constituunt quaternis foriculis, aut propè, in quibus vespæ, non matrices nascuntur. Quæ cùm increuerint, rursus altera ampliora effingũt. Quorum item proles, cùm creuerit, alia faciunt, ita, vt postremo autumno plurima, amplissimáque vespeta condita habeantur: in quibus dux, quæ matrix vocata est, non insuper vespas, sed matrices iam procreat: quæ quidem supernè per summa vesperi vermiũ specie multò grandiorum gignuntur, in cellulis cõtinuatis quatuor numero, aut paulò pluribus. Alioqui increscendi ratio ducibus eadem, quæ vespis, est. Sed cum vespæ operariæ fauis affuerint, non præterea duces operantur, sed operariæ ipsæ cibum suis ducibus subministrant. Quod ea re constat, quia duces non idem euolant, sed intra tecta quiescunt. Cæterùm vtrum duces anni superioris, nouellis iam procreatis ducibus, interimantur à vespis nouellis, idque simili modo eueniat, an plus etiam temporis possint viuere, nondum exploratum est. Nec verò senectutem matricis, & vesparum generis feri, aut aliquem huiusmodi affectum annotare adhuc quisquam potuit. Est autẽ matrix latior, ponderosior, crassior, & maior, quàm vespa, volatúque haud plurimum valet. Præ pondere enim sui corporis volare longius nequit. Quo fit, vt semper in vespariis sedeant effingentes fauos, & munere fungentes cellario. Insunt porrò matrices nuncupatæ in vespariis plurimis: sed aculeatæ sint, nécne, ambigitur. Videntur tamen & ipsæ, vt apum duces, gerere quidem aculeum, sed non extringere, aut ferire. Vesparum autem aliæ carent aculeo, vt tuci: aliæ habent. Minores, imbecillioréque sunt, quæ carent neque repugnant: contra, quę habent, maiores, robustæ, atque pugnaces, quas nonnulli mares appellant: fœminas verò eas, quæ carent. Pleræque ex iis, quæ aculeum gerunt, amittere eum putantur hyeme instante: sed hoc ex nemine, qui vidisset, accepimus. Vespæ temporibus siccis, locisque asperis potiùs oriuntur. Ortus sub terra agitur. Fingunt suos fauos ex congerie, ac terra: & ab eodem primordio quasi stirpe vnumquenque ædificant. Cibum vel ex floribus quibusdam, & fructibus peruntsed quàm plurimùm ex carne. Coire nonnullæ etiam ex cæteris visæ sunt: sed an ambæ aculeo careant, aut habeant, vel altera habeat, altera careat, nondum exploratum est. Ferarum etiam nonnullæ coire visæ sunt, & alteram gerere aculeum constitit, sed de altera incertum est. Fœtus non partu prouenire videtur: statim enim auctior, quàm partus vespæ patiatur, existit. Si vespam ex pedibus ceperis, bombilaréque siueris, aduolant quę aculeo carent: quod non faciunt, quæ aculeatæ sunt. Itaque argumento quidam hoc vtuntur, vt alteræ mares sint, alteræ fœminæ. Capiuntur hyberno tempore in speluncis, & quæ aculeum habent, & quæ carent. Condunt aliæ sua vesparia pauca, & exigua: alię plura, & ampliora. Capitur magna matricum pars à solstitio apud vlmos: colligunt enim hinc lentam, & gummosam materiam. Prodiere locis quibusdam matrices ortu admodum numeroso, cùm superiori anno vesparum, atque imbrium copia præcessisset. Capiuntur per præcipitia, & terræ rimas, præruptáque directiora: omnéque visuntur aculeum gerere. Talis vesparum ratio est.

Vespis aliis aculeus, aliis non.

Vbi gignantur Vespæ.

De crabronibus victúque eorum. & alueis.

Cap. XLII.

Crabrones non floribus, vt apes, sed carne magna ex parte viuunt. Vnde fit, vt versari vel in stercore sæpe soleant. Venantur etiam muscas maiusculas, quas vbi ceperint, absciſso capite, reliquũ corpus gestantes auolant. Sed pomum etiam dulce appetũt. Cibus his talis est. Duces more apum, vesparúmq; habent, qui proportione ad crabrones maiores, quàm vesparum ad vespas, & apum ad apes sunt. Degunt hi quoq; intus, vt vesparum duces. Faciunt sibi alueum sub terra crabrones, terra egesta: & vt formicæ excauant. Missio enim vt apum, nulla vel eorum, vel vesparum fieri solet. Sed qui subindè oriantur nouelli, ibidem manent, & alueum terra egesta faciunt ampliorem: amplificant maiorem in modum, & iam ex valẽtiore quodam examine qualli tres, & quatuor fauorũ pleni excepti sunt. Nec verò cibũ ritu apum sibi recondunt, sed ieiuni latent per hyemem, quo tẽpore plurimi moriuntur: an etiã omnes, nondũ certũ est. Duces nõ plures vno, singulis corũ examinibus oriuntur, vt inter apes gignuntur plures, qui examina distrahunt. Sed si qui crabrones

Quales Crabronibus duces.

suo

Universidad de Deusto
Biblioteca

luo alueo aberrarint, colligunt se ad aliquam arborem, fauósque ibi conficiunt, qui vel sæpe conspicui apparent: in quibus vnum procreant ducem, qui cùm adoleuerit, agmen adducit, & secum in alueo collocat. De coitu crabronum nihil adhuc exploratum habeo, nec vnde fœtificent. Sed cùm in genere apum careant aculeo, & fuci, & reges, atque etiam vesparum nonnullæ inaculeatæ sint, vt antè dixi, crabrones omnes armari aculeo videntur. Sed de eorum duce considerandum accuratiùs est, an aculeum habeat.

Crabrones omnes aculeo armari.

De genere bombycum, & teredinum, earúmque fœtibus.

Cap. XLIII.

Bombyces sub saxis apud ipsam terrã fœtificant, binis, aut paulò pluribus cellulis. Mellis etiam praui cuiusdam inchoatio in his reperitur. Teredo nõ absimilis crabronibus est, sed varia, & latitudine proxima apibus. Cupedinosa hæc est, & ad culinã, & pisces, & huiuscemodi delicias singularis aduolat. Fœtum sub terra edit, vt vespæ. Multiplex huius quoq; teredinarium est, & longè amplius, quàm vespæ, atque porrectius. Muneris, vitæque ratio apum, vesparum, & reliquorum generis eiusdem, ad hunc modum est.

Teredo.

Mores animantium differre & mansuetudine, & feritate: déque leonum generibus, & natura, & lupi ceruarij.

Cap. XLIIII.

Aeterum in moribus animantium (vt dictum iam est) percipi differentias licet, præcipuè quidem ad fortitudinẽ, & timiditatem: sed ad mansuetudinẽ quoque, & feritatem etiam in ipso syluestrium genere. Leo enim quanuis in edendo ferocissimus sit, tamen pastus, & fame iam vacans, facilis, mitisq; maiorem in modum est. Nihil hic suspicatur, nullius suspicionosus est, festiuus, ludibundus, beneuolus admodum suis cum sociis, & familiaribus est. In venatu, dum cernitur, nunquã fugit, aut metuit, sed etiam si venantium multitudine cedere cogitur, sensim, pedatimque discedit, crebrò subsistens, atque respectans. Nactus verò opaca, fuga, qua maximè potest, veloci se subtrahit, donec in aperta deueniat, tum rursus lentè incedit. Sed si quando locis nudis, atque patentibus cogitur fugam apertè arripere, currit contẽtus, nec salit, cursúsq; eius continens, vt canum, intenditur: cùm tamen ipse insectatur, vbi iam propinquarit, insilit. Vera etiam illa de eo narrantur, ignem præcipuè formidare, vt Homerus quoque testatur, cùm dicat:

Robur animi Leonis.

Ardentésq; faces, quas quanuis sæuiat, horret.
& percussorem agnoscere, atq; ex obseruato inuadere. Si quis etiam nõ percusserit, sed infestet, hunc si ceperit, non vnguibus lacerat, nec vlla iniuria afficit, sed quatit solùm: atque vbi ita perterruit, dimittit. Adeunt vrbes, & iniuriã hominibus inferunt, potissimùm tempore suæ senectutis: tunc enim per corporis imbecillitatem, & dentium defectionem venari nequeunt. Viuere annos multos putantur. Et quidem qui captus est claudus, dentes complures fractos habebat. Quo argumento quidam longam esse leonum ætatem existimarunt: haud enim hoc accidere nisi longo tempore potuisse. Leonum sunt duo genera, quorum alterum breuius, crispioréq; pilo, quod ignauius est: alterum longius, piloq; probiore, quod generosius est. Fugiunt interdum leones demissa inter crura cauda, vt canes. Iam visus est leo, qui cùm suem aggrederetur, vt setis horrentem aspexit, fugeret. Infirmus parte illium est contra ictus, sed reliquo corpore multas patitur plagas, & capite validissimo est. Quæcunque vel momorderit, vel vnguibus lacerarit, sanies pallens admodum de his vlceribus effluit, etiam per fascias, atque spongias, nec reprimi vllo pacto potest. Curantur eodem modo, quo morsus canini, vlcera. Thoës etiam, quos lupos ceruarios diximus, hominem diligunt, & neque offendunt, neque metuunt valde. Pugnant cum canibus, & leonibus: quo fit ne eodem in loco sint ceruarij, & leones. Optimi ceruarij, qui minores sunt. Genera huius alij duo, alij tria statuunt. Plura iis esse non videtur. Sed vt piscium, auium, quadrupedum genera aliqua, ita ceruarij quoque per tempora immutantur: & colorem diuersum hyeme æstatéve trahunt: atque æstate nudi, hyeme hirti redduntur.

Duo Leonũ genera.

Thoes, lupi Ceruarij.

De natura, specie, & partu Bonasi.

Cap. XLV.

Bonasus gignitur in terra Pæonia, monte Messapo, qui Pæoniæ, & Mediæ terræ collimitium est, & monapios à Pæonibus appellatur, magnitudine tauri, sed corpore, quàm bos, latiore: breuior enim, & in latera auctior est. Tergus distentum eius locum septem accubantium occupat. Cætera, forma bouis similis est, nisi quod ceruix iubata armorum tenus, vt equi, est, sed villo molliore, quàm iuba equina, & compositiore. Color pili totius corporis flauus, iuba prolixa, & ad oculos vsque demissa, & frequens colore inter cinereum, & rufum, non qualis equorum, quos partos vocant, est, sed villo suprà squallidiore, subter lanario. Nigri, aut admodum rufi, nulli sunt. Vocem similem boui emittunt. Cornua aduncа in se flexa, & pugnæ inutilia gerunt, magnitudine palmari, aut paulò maiora, amplitudine nõ multò arctiore, quàm vt singula semisextarium capiant, nigritie probatiæ ad oculos vsque demissæ, ita vt in latus potiùs, quàm antè, pendeant. Caret superiore dentium ordine, vt bos, & reliqua cornigera omnia. Crura hirsuta, atque bisulca habet, caudam minorem, quàm pro sui corporis magnitudine, similem bubulæ. Excitat puluerem, & fodit, vt taurus. Tergore contra ictus prævalido est. Carnem habet gustu suauem: quam ob rem in vsu venandi est. Cùm percussus est, fugit: nisi defatigatus, nusquam consistit. Repugnat calcitrans, & proluuiem alui vel ad quatuor passus proiiciens: quo præsidio facilè vtitur, & plerunq; ita adurit, vt pili insectantiũ canum absumantur. Sed tunc ea vis est in fimo, cùm bellua excitatur, & metuit: nam si quiescit, nihil vrere potest. Talis natura, & species huius animalis est. Tempore

pore pariendi, vniuersi in montibus enituntur. Sed priùs, quàm fœtum edant, excremento alui circiter eum locum, in quo pariunt, se, quasi vallo, circundant, & muniunt. Largam enim quandam eius excrementi copiam hæc bellua egerit.

De ingenio, & sagacitate elephanti.

Cap. XLVI.

Elephantus, omnium ferarum mitissimus, & placidissimus est: quippe qui permulta officia & eruditur, & intelligat: quando etiam regem adorare condiscit. Valet sensu, & reliqua sagacitate ingenij excellit. Quam impleuerit coitu, eam porsus non tangit. Viuere elephantos mares alij annos ducentos, alij centum & viginti aiunt: fœminas etiam ferè totidem: sed florere ætate circa sexagesimum narrant. Hyemis, ac frigoris impatiens hoc animal esse dicitur. Amat amnes, & quanquàm non fluuiatile sit, tamen riparium dici potest. Incedit etiam per aquam: & catenus mergitur, quatenus eius promuscis superat. Reflat enim per eam, & spiritum accipit, & reddit: sed natare satis pondere sui corporis non potest.

Elephantorum vita longa.

Camelum matrem nunquàm superuenire, déque prudentia equi regis Scytharum.

Cap. XLVII.

Cameli matres nunquàm superueniũt suas: sed etiam si quis cogat, ipsi non patiuntur. Iam cùm aliquando admissarius non haberetur, curator pullum matri opertæ admisit. Qui dum coiret, delapso operimento agnouit matrem, & quanuis coitum absoluerit, memor tamen commissi sceleris, paulò pòst camelarium illum morsu defixo interemit. Ferunt etiam regi Scytharum fuisse equam egregiam, ex qua mares generosi omnes gignerentur: quorum vnum, qui præstantior haberetur, cùm, vt ex matre procrearet, placeret, admissum omnino recusasse. Opertam déinde latuisse matrem, vt imprudens superueniret. Verùm vbi à concubitu faciem matris detectam agnouerat, fugam properasse, atque seipsum actum præcipitem interemisse.

Quantopere Equus recusarit incestũ cum matre.

De mansuetudine, amore, & celeritate delphinorum.

Cap. XLVIII.

In marino etiam genere plurima de delphinis narrantur indicia morum placidorum, ac mitium: amores quoque in pueros, & affectus libidinis, cum circa Tarentum, & Cariam, tum etiam locis aliis referunt. Fertur etiam delphino apud Cariam capto, atque saucio, ingentem reliquorum multitudinem conuenisse ad portum, immoratámque, donec piscator dimiserit eum, quem ceperat, tum omnes simul recepto captiuo rediisse. Paruos item delphinos magnus aliquis semper comitatur custodiæ causa. Iam conspectus est delphinorum grex, maiorum & minorum promiscuus, post quem duo quidam paulò pòst viderentur delphinulum defunctum labentem in imum, subire, & in summa pelagi dorso euehere, quasi miserantes, ne ab aliqua bellua deuorarétur. Quinetiam de velocitate huius animalis mira, & incredibilia quædam accepimus. Omnium enim velocissimum esse creditur animalium tum aquatilium, tum terrestrium. Supeririiunt etiam malos nauigiorum maiorum: quod tunc potissimùm euenit, cùm aliquem insectantur piscem, quem deuorent: tunc enim, si quem imperunt, longiùs fugit, ad ima gurgitum perfequuntur, propter famis necessitatem. Quod reditus longior sit, retinent sese, quasi spatium cogitantes, conuersique feruntur perifidé, ac sagitta, pernices, vt celeritate opportuna longo transmisso itinere ad locum spirandi deueniant. Quo impetu fit, vt se eiaculentur in aerem, & supersiliant malos nauigiorum, quæ fortè affuerint. Hoc idem vrinatores faciunt, cùm se in profundum dimiserunt: pro viribus enim si conuersi enixiùs efferuntur, vt spirent. Degunt coniugatim mares cum fœminis. Quæritur quam ob rem in terram erumpant: hoc enim interdum eos facere incerta de causa dicitur.

De his animalibus, quæ pro actionibus afficiuntur, moribúsque immutantur.

Cap. XLIX.

Sed vt quæque animalia pro suis affectibus agere, sic pro suis quoq; actionibus affici, immutariq; moribus solent. Partes etiam corporis nonnullę sæpenumero ratione agendi immutantur, vt in auium genere euenit. Gallinæ enim, cùm mares vicerint, cucuriunt, &, exemplo marium, tentant superuentu coire. Crista etiam, caudáque erigitur, ita, ne facilè prætereà sit, an fœminæ sint, cognoscere. Nonnunquam etiam calcaria parua iis enascuntur. Iam verò & mares visi nõnulli sunt, qui, cùm fortè fœmina interisset, ipsi officio matris fungerentur in pullos, ductando, fouendo, educando, ita ne de cætero vel cucurire, vel coire appeterent. Quin & iam inde à primo ortu Naturæ, ita nonnulli mares effœminati proueniunt, vt neque cucuriant, neque per coitum agere velint, & Venerem eorum, qui tentent superuenire, patiantur. Cuculus etiam immutatur colore, & vocẽ minùs explanat, cùm se abditurus est, quod facere exortu caniculæ solet: apparere autem incipit ab ineunte vere ad eius syderis ortum. Abditur & ea, quam œnantham quidam appellant, ac si vitifloram dixeris, exortu eiusdem syderis, occasu verò apparet: vitat enim interdum frigora, aliàs æstum. Necnon vpupa cum colore, tum verò specie immutatur, vt Aeschylus poëta satis carmine suo expositum:

Quin fert sui spectantem, & epopem mali,
Colore speciem multimodo pingens suam.
Saxicolam, & improbum arma gestantem alitẽ.
Adulti infantis forma hic sese refert:
Nam vere candicans vbi extitit nouo,
Aestate tum déinde, vt recanduit seges,
Alas repentè varius maculatas quatit.
Vagatur hic semper fastidiens locos,
Deserta quærit nemorum, & inuias plagas.

Complu

Universidad de Deusto
Biblioteca

Complures etiam aliæ aues immutantur per tempora,& colore,& voce: vt merula,quæ ex nigra redditur rufa,& vocem mittit diuersam. Strepitat enim per hyemem, cùm per æstatem tumultuans cantet. Mutat & turdus colorem, quippe qui collo æstate varius,hyeme murino distinctus spectetur: voce tamen eadem est. Luscinia canere solet assiduè diebus,ac noctibus quindecim,cùm sylua fronde incipit opacare: déin canit quidem, sed non assiduò: mox adulta æstate, vocem mittit diuersam, non insuper variam,aut celerem, modulatámque,sed simplicem: colore etiam immutatur. Et quidem in terra Italia per id tempus alio nomine appellatur. Apparet non diu: abdit enim sese,& latet. Rubeculæ,& quæ ruticillæ appellantur, inuicem transeunt. Estque rubecula hyberni temporis, ruticilla æstiui. Nec alio ferè inter se differunt,nisi pectoris colore,& caudæ. Sic & ficedulæ,& atricapillæ vicibus commutantur: fit enim ineunte autumno ficedula,ab autumno protinus atricapilla: nec inter eas discrimen aliquod, nisi coloris, & vocis est. Auem autem esse eandem constat: quia dum immutaretur, hoc genus vtrunque conspectum est, nondum absolutè mutatum: nec alterutrum adhuc proprium vllum habens appellationis. Nec mirum,si hæc ita voce,aut colore mutantur,quando & palumbes hyeme non gemit,nisi quod aliquando ex asperrima hyeme placidum tempus successisset, gemuerit: quod apud peritos in admiratione habitum est: cæterùm ineunte vere gemere incipit. Denique aues tunc maximè, plurimásq; emittunt voces,cum coeunt. Mos auium est,vt aliæ sese in puluere volutent,aliæ sese lauent, aliæ nec puluere, neque balneo vtantur. Sunt puluerատrices,quæ non altiuolæ,sed terræ propinquæ: vt gallina, perdix,attagena, alauda, fasiana. Lotrices,nonnullæ rectungues,quæ circa fluuios, aut paludes, aut mare versantur. Aliæ vtrunque,tum lauare, tum puluerare solent: vt columbus, vt passer. Aduncarum pars maior neutrum facit. Hæc ita se habent. Proprium nonnullis auium euenit crepitus alui, vt turturi. Pars etiam nouissima alui earundem vehementer citatur,cùm vocem reddunt.

Quando palumbes gemere incipiat.

De iis animalibus ,quæ castratione immutantur ,quæve ruminent.

Cap. L.

MVtantur verò animantium aliqua, forma, & moribus, non modò per ætates, & tempora, verùm etiam castratione. Castrantur autem ea, quibus sunt testes. Sunt auibus testes intus lumbis hærentes,& quadrupedum iis,quæ oua pariunt. At verò iis,quæ animal generant,eadémque terrestria sunt, plurima quidem parte foris, sed nonnullis etiam intus continentur: omnibus verò postrema aluo habentur. Castrantur gallinacei parte nouissima suæ alui,quæ cùm coeunt, concidit. Hanc enim si duobus, aut tribus ferramentis adusseris,capos facies. Quòd si perfectus est,qui castratur,crista palleſcit,& cucurire desinit,neque coitum Venereum repetit. Sed si adhuc pullus est, ne inchoari quidem ex iis quicquam potest, cùm accrescit. Quod idem in homine quoque accidere certum est. Nam si puer adhuc excidatur, neque postgeniti pili innascuntur, neque vox immutatur,sed suum seruat acumen. At si iam puber,postgeniti defluunt pili,præterquam pubis. Hæc enim quanuis minuatur,tamen manet: sed congeniti non defluunt: nemo enim spado caluescit. Quadrupedum etiam exectorum, vox omnium in fœmininam immutatur. Sed cùm cętera nisi nouella castrentur,intereant, aper vnus qua ætate castretur,non refert. Omnia denique,si dum crescunt,castrantur,maiora, & elegantiora,quàm incastrata, euadunt. Sed si posteà, quàm adoleuerunt, & iam incremento constiterunt,castres,nihil prætereà accedere ad magnitudinem potest. Cerui,si cùm per ætatem nondum cornua gerunt, castrentur, non edunt cornua: sed si cornigeri exciduntur, non decidunt cornua, & magnitudine eadem seruantur. Vitulis tempus castrandi anniculis est, alioqui minores, deformioréſque euadunt. Modus castrandi hic est: Tractos déorsum testes,atque obtentos,presósque in imum scroti,cultello adacto,extrudunt: mox fibras sursum,quoad maximè fieri potest, reprimunt,& plagam infarciunt capillamentis, vt sanies effluere possit: & si inflammatur, ignem adhibent scroto, & respergunt. Si bos à recenti castratu ineat, procreare potest. Apria etiam scropharum castratur, ne prætereà coitum appetat,sed breui tempore obesetur. Castratur autem cùm biduò ieiunarit,suspensa pernis prioribus,recisa cute inter femina, quà maribus testes maximè continentur: hac enim parte adhæret vuluis apria dicta,cuius exigua parte absciſa consarcinant. Cameli etiam fœminæ castrantur,cùm eis vti in prælio libet, ne concipiant vtero. Nonnulli superioris Asiæ incolæ, camelos vel ad tria millia possident. Currunt cameli celeriùs, quàm equi Nissani, propter laxiorem sui gradus glomerationem. Et castrata denique auctiora,quàm incastrata,euadunt. Animalia, quibus ruminare in more est, proficiunt,delectantúrque non minùs in ruminando,quàm edendo. Ruminant quæ superiore dentium ordine carent,vt boues,oues,capræ. Ex feris nullum adhuc ruminare constat, præterquàm ea, quæ aliquando cum hominibus exigunt, vt ceruus: hunc etenim ruminare planum est. Iacent potissimùm,cùm ruminant,omnia, & hybernis præcipuè mensibus solent ruminare. Septem ferè mensibus hoc faciunt,quæ intra tecta aluntur. Gregales leuiùs,minúsque temporis ruminant,quoniam foris pascantur. Sunt etiam ex dentatis vtrinque nonnulla,quæ ruminent,vt mures Pontici,& piscis, quem ab ea re ruminalem quidam appellarunt. Sunt item alui fluentioris ea, quibus longiora sunt crura: sed propensiora ad vomitum, quibus latius pectus est. Idque tum in quadrupedum genere, tum in auium,tum etiam in hominum ita esse magna ex parte perpensum est.

Testes in animalibus quibus locis cõtineantur.

Gallinaceos castrandi ratio.

HISTORIAE ANIMALIVM FINIS.

ARIST

ARISTOTELIS

Stagiritæ de Partibus Animalium, & earum causis, Liber Primus,

Theodoro Gaza Interprete.

Duos esse & contemplandi,& docendi præcipuè habitus.

Cap. I.

IN OMNI contemplandi genere,omníque tum nobiliori, tum ignobiliori docendi via,& ratione,duos esse habitus constat,quorum alterum scientiam rei appellasse,alterum quasi peritiam quandam, bene est. Hominis enim probè periti officium est, iudicare perspicienter posse, quidnam rectè,aut non rectè,ab eo,qui docet,exponitur: quippe cùm & hominem omnino peritum talem esse existimemus,& peritiam ipsam non nisi facultatem huius officij esse statuamus. Sed hunc omnibus ferè in rebus valere iudicio arbitramur numero vnum: illum verò certæ naturæ alicui delegamus. Fieri enim potest,vt rem vnam quispiam,ita vt alius omnes, possit iudicare. Quam ob rem naturalis quoque historiæ,siue contemplationis limites huiusmodi aliqui poni debent, ad quos iudex modum explicandi referre possit, & approbare, semoto illo veritatis examine, quonam modo res,itáne,an aliter se habeat. Verbi gratia, vtrum substantias singulatim discutiendas cœpisse præstet,hoc est,naturam hominis,aut leonis,aut bouis,aut alius cuiusquam generatim exponere aptius sit: an rebus subiectis, quæ communiter omnibus accidunt, communi vsu quodam potiùs agendum. Sunt enim complura, quæ eadem in multis generibus diuersis inter se sint: vt somnus,spiratio,auctio,diminutio,mors: adhæc,reliqui id genus affectus,& dispositiones. Nihil enim adhuc certi,explanatúque habetur,quod de his dicere possimus: sed cùm singulatim agimus,eadem sæpe de multis referre necesse est. Nam & in equis,& in canibus,& in hominibus, ea, quæ modò dixi, omnia insunt. Quapropter qui singulatim agere per accidentia velit,sæpenumero verba eisdem de rebus facere cogetur,quæ scilicet eædem animantibus adiunctæ sunt specie diuersis. Sunt etiam fortasse,quæ cùm eandem sortiantur appellationem, discrimine distent speciei,vt animalium incessus: quippe qui specie vnus esse minùs videatur: discrepant enim inter se volatio,natatio,ingressio,reptio. Quam ob rem quonam modo tractandum sit,latère non conuenit,vtrum, inquam, communiter primùm per generis complexionem, pòst verò res proprias considerare oporteat: an protinus quæque persequi singulatim, rectiùs est: non enim de hac re adhuc præfinitum est. Nec illud confessum est, vtrum, vt mathematici rem suam cælestem demonstrare consueuerunt, sic homo rerum naturalium studiosus,primùm quę patent in animantium genere,partésque singulas explorare: déinde causam,quam ob rem ita sint, reddere debeat: an secus agendum sit. Adhæc, cùm plures causas generationis naturalis esse videamus,scilicet eam,cuius gratia res gignantur, atque eam, vnde mouendi principium sit: definiendum de iis etiam est,quænam prima,quæ secunda haberi debeat. Principatum sanè illa obtinere videtur,quam sub hoc verbo,cuius gratia, significamus: hæc enim ratio est. Ratio autem, principium est pariter in rebus tam arte, quàm natura constituendis. Vbi enim vel per intellectum,vel per sensum medicus sanitatem,opifex ædes definierit,rationes,& causas rei,quam facit, reddere solet: & cur ita faciat,subiungit: quanquàm illa, cuius gratia, causa,& ratio boni, & pulchri, Naturæ operibus potiùs, quàm artis, coniuncta est. Necessitas verò non æquè in rebus Naturæ omnibus inest,ea videlicet,ad quam omnes ferè authores rationes referre tentant, priùs, quàm doceant, quot modis accipi necessarium debeat. Inest id ipsum rebus quidem æternis simplici,absolutáque ratione: sed caducis etiam,gignendíque omnibus ex suppositione tribuitur: quomodo in artificiosis,vt ædibus,& quibusuis aliis generis eiusdem. Materiam enim talem adesse necesse est,si domus,aut quiuis alius finis futurus sit: atque etiam fieri,mouerique illud primùm oportet, déinde hoc, ac déinceps ad hunc modum itur ad finem,cuius gratia res quæque & efficitur,& est. Eodémq; modo in rebus quoque Natura gignendis agitur: quanquã demonstrãdi modus,necessitatísq; ratio,in naturali doctrina diuersa,atq; scientiis speculatiuis est. Dixi de his alio

Hominis periti officium.

Naturalis historiæ limites.

Causæ generationis naturalis plures.

Universidad de Deusto
Biblioteca

alio loco: principium enim alteris quod est, alteris quod erit, accommodatur. Quod enim talis sanitas, aut homo, vel hoc esse, vel factum iri necesse est: non quia hoc vel est, vel fuit, illud necessariò vel est, vel erit: neque huiusmodi demonstrationis necessitatem ita perpetuitati annectere possumus, vt dicere liceat, hoc esse, quoniam illud est. Sed de his etiam alio loco disputatum à nobis est, & quibus in rebus id liceat, & quæ possint reciprocari, & quam ob causam. Latère autem ne illud quidem oportet, an ita agendum, quemadmodum priores authores, qui quomodo res quæque fieret, quàm quomodo esset, tractare maluerunt: non enim inter hæc parum interest. Sed enim exordiendum quod dictum iam est, vt primùm res persequamur, quæ quóque in genere conspectiores, promptioréque habentur: deinde causas reddamus, & generationem. Hoc enim in ædificiis etiam potiùs euenit. Quòd enim forma ædium talis est, aut quòd tales sunt ædes, idcirco fieri ædes hunc potiùs in modum censemus: generatio enim, substantiæ gratia est, non substantia, generationis gratia. Quam ob rem Empedocles pleraque in animalibus propterea ita contineri, quia ita, cùm orirentur, acciderit, malè ait: vt & spinam haberi talem, quòd per contortionem disiungi, frangíque accidit: nescius & quàm semen genitale, quod constiterat, vim talem habere oporter, & quàm res, quæ effecerat, prior esset non modò ratione, verùm etiã tempore. Gignit etenim homo hominem. Itaque ortus talis euenit specie, quoniam talis, qui gignit, est. Quinetiam de iis, quæ sponte fieri videntur, pariter atque de artificiosis animaduertere licet. Nonnulla enim vel sponte, eadem, quæ arte, fieri possunt, vt sanitas. His igitur causa efficiens similis antecedat necesse est: vt ars condendarum statuarum prior statuis est, quando sponte fieri nequeunt. Artem autem, operis esse rationem omni abiunctam materia, certum est. Fortuitis quoque ratio similis est: vt enim ars se habet, ita existunt. Quam ob rem censendum ita potissimùm, vt ob eam rem membris his homo constet, quia hoc homini esse est. Non enim fieri potest, vt sine his membris homo sit: sin minùs, proximum tamen aliud quicquam opinandum, & vel omnino fieri aliter non posse, vel bene ita fieri tantùm posse statuendum. Cùm itaque talis res sit, generationem in hunc modum, talémque euenire necesse est. Quapropter membra non sine ordine oriuntur: sed primùm hoc, deinde illud, atque in hunc modum omnia, quæ Natura constituunt, disponuntur. Veteres igitur illi, & primi Naturæ interpretes, materiale principium, atque eiusmodi causam, quænam, qualisq; esset, indagarunt: & quonam pacto hinc tota orirentur, & quo mouente, vt discordia, & concordia, aut mente, aut casu, temeritatéque spontina, docuerunt: cùm subiecta materia talem quandam præ se ferre naturam videretur, vt feruidam ignis, gelidam terra, & alter leuem, altera grauẽ: sic enim Mundum etiam generant. Hæc eadem de ortu plantarum, & animalium quoque referunt. Ventrem enim, aluum, omnéque cibi, & excrementi conceptaculum, ita constitisse, cùm in corpore humor laberetur, & rueret: nares ex rupto patuisse, cùm spiritus, siue flatus transmearet, atque dispelleret. At verò aer, & aqua non nisi corporum materia est. Naturam enim omnes ex iis corporibus componunt, atq; constituunt. Quòd si homo, cæteráque animalia, membráque eorum Natura constent, dicendum profectò de carne, de osse, de sanguine, denique, de omnibus tam simili, quàm dissimili strue compactis: vt de facie, de manu, de pede, qua quodque eorum tale sit, & qua ita constent facultate, siue virtute: non enim satis est, eatenus tantùm nosse, quibus ex rebus compositum sit, vt igne, terráve: sed péринde agendum, vt si de lecto, aut de quolibet alio generis eiusdem ageretur: formam enim potiùs, quàm materiam eius declarare tentaremus, vt æs, aut lignum: vel si id minùs, totius quidem ipsius speciem non omitteremus: lectus enim hoc in hoc est, aut hoc tale est. Quocirca vel ipsam figuram explanari, qualisque forma sit, indicari congruit: quippe cùm formæ natura potior sit, quàm materiæ. Igitur si animalium, membrorúmque vnumquodque figura, coloréque est, rectè Democritus disserit, qui ex iis ipsis putasse animalia constare videtur: quippe qui perspicuũ esse dicat, qualis forma sit homo, quasi sua ipse homo figura, coloréque pateat. Atqui mortuus homo quanquàm figuræ formam habet eandem, tamen homo non est. Adhæc, fieri non potest, vt manus sit quocunq; modo constans, vt ænea, aut lignea, nisi æquiuoca nominis communione: sicut quæ picta est, vtpote quæ suo fungi officio nequeat. Quomodo nec lapideæ tibiæ suum assequi munus possunt: neque medicus pictus artem medicinalem exercere potest: pari ratione membrorum quoque hominis vita functi, nullum id esse insuper potest, quod erat, cùm viueret: vt oculus, manus, pes, reliqua. Ergo simplici admodum & pingui Minerua dictum hoc est, ac perinde quasi faber de linea manu loqueretur. Sic enim Naturæ illi exploratores ortus, & causas referunt figurarum: à quibus enim facultatibus condita fuerint, exponunt. Itaque faber securim fortasse, aut terebrum dicet, illi terram, & aerem: sed melius faber, vt qui parum sufficere arbitretur, si vsque eò dicat, quod instrumento incidente, partim caua, partim plana extiterunt: quibus adiiciat, quoniam talem adeptæ sit ictum: & causam, cur ita, exponat, videlicet, vt talem, aut talem formã opus acciperet. Constat igitur non rectè illos disseruisse, atque animal tale esse dicere oportere, & quid, qualéque tum id ipsum, tum etiam membrum vnumquodque explicari oportere, quomodo de forma lecti docendum est. Ergo si animal, vel anima, vel pars animæ, vel non sine anima est, (quàm primùm enim à corpore anima discesserit, animal esse desinit, neque membrum vllum nisi figuræ suæ ratione idem relinquitur, modo eorum, quæ fabulæ transisse in lapidem narrant.) Si hæc, inquam, ita statui debent, hominis Naturæ studioſi sanè interest de anima & disserere, & scire: & si non de omni anima, tamen de ea ipsa, quæ tale animal est: & quidnam anima

Generationẽ substantiæ gratia esse.

In omnibus Naturæ operibus dispositionem esse.

anima, aut certè pars ista animæ sit, aut quæ etiam de iis, quæ tali eius substantiæ accidãt: præsertim cùm bifariam Naturã intelligamus, vt altera pro materia sit, altera pro substãtia: quæ quidem & vt mouens, & vt finis est: talisq; animaliũ anima, vel omnis, vel pars aliqua eius sit. Nã ob eam etiam rem, qui de Natura agit, eò ampliùs docere de anima, quã de materia debet, quò materia Natura potiùs per animã, quàm è contrario est. Lignũ enim, & lectus, & tripes, propterea est, quia idẽ potẽtia illa est. Sed quæret quispiã, animaduertens ad id, quod modò dixi: Vtrũ de anima omni docere naturalis scientiæ interfit, an de aliqua vna. At si de omni, nulla certè præter naturalẽ philosophiã requietur scientia. Intellectus enim: siue mens, rerum intelligibilium est: itaq; rerum omnium notiones naturalis vna tenebit. Est enim eiusdẽ scientiæ, vt tam de intellectu, quàm de re intelligibili doceat: siquidẽ eadẽ cõtemplatio omniũ est inter se coniunctorũ, sicut sensus etiam, & rei sensibilis. An non omnis anima principiũ motus est? neque partibus animæ omnibus id tribui debet, sed augendi principium idem putandũ, quod & in plantis, est alterandi vim eandẽ, quam sentiendi, deferendi autem aliud quiddã, non vim intelligendi? delationem enim vel in cæteris esse animalibus nouimus, intellectum, siue mentẽ in nullis. Constat igitur nõ de anima disserere omni oportere: quandoquidẽ non anima omnis Natura est, sed aliqua eius pars vna, aut etiã plures. Adhæc, rem à materia abstractã nullam potest scientia naturalis cõtemplari, cùm Natura rei alicuius gratia, faciat omnia. rebus autẽ abstractis abiunctum id est, quod sub hoc, cuius gratia, verbo intelligimus. Vt enim ars in artificiosis, ita in rebus ipsis aliquod esse principiũ aliud, & talis causa videtur, quã ex vniuerso périnde vt caloris, frigoríſq; primordia habemus. Quã ob rem verisimilius dixerim, cælũ & factum esse ab eiusmodi causa, si factũ est, & magis esse ob eam causam, quã animalia caduca, atq; mortalia. Ordo enim, & ratus, certúsque status, longè magis in rebus patet cælestibus, quã in nobis: incerta autẽ, inconstãs, & fortuita conditio in genere mortali potiùs est. At illi genus animaliũ quodq; Natura cõstare, extitisseq; cẽsent. Cælum autem fortè, spontéque tale constitisse volunt, in quo nihil fortunæ, nihil temeritatis deprehendi potest. Rem autem hanc esse illius gratia asserere vbiq; solet is, quoties finẽ intelligimus aliquem, in quem motus (si nulla res prohiber) terminetur. Quocirca eiusmodi aliquid esse cõstat, quod Naturam vocamus. Non enim quodlibet, & vtcunq; fors tulit, ex quouis semine oritur, sed hoc ex hoc. Neq; ex corpore quolibet semen quodlibet prodit: principium namq; & efficiens rei, quæ gignitur, semen est: sunt hæc enim Natura, & próinde ex hoc enascuntur. Atque etiam priùs, quàm hoc, illud est, vnde semẽ exprimitur. Semen enim ipsum generatio est, finis verò substãtia: vtrisq; autem his priùs illud est, à quo proficiscitur. Semen enim bifariã accipitur, videlicet ex quo, & cuius. Nam & à quo decessit, eius semen est, vt equũ: & eius, quod ex illo futurũ est, vt muli: verũ non eodem modo, sed vt dictum iam est. Adhæc, semen non nisi potentia est. Potentia autem quemadmodum ad actum se habeat, nouimus. Causæ igitur hæ sunt duę numero: altera, cuius gratia, altera ex necessitate: multa enim gignũtur, quia necesse est. Sed quæret fortasse quispiam, quanã necessitatem intelligi velint, qui res fieri necessariò aiunt: neuter enim accipi potest eorũ modorum, qui præfiniuntur, in iis, quæ per philosophiã tractata sunt. Tertius autem iis, quæ habent generationẽ, rebus est: Alimentum enim neutro illorum modorum esse dicimus necessariũ: sed quia fieri non potest, vt res sine eo sit, ideo necessitatẽ ei adscribimus, quod quasi ex suppositione est: vt enim quia securi scindendum sit, durum aliquid esse necesse est, etsi durum, vel æneũ, vel ferreũ: ita cùm instrumentum sit corpus (est enim tum membrũ vnumquodque rei alicuius gratia, tum verò totum ipsum) efficitur profectò, vt esse tale, atq; ex talibus constare necesse sit, si illud, cuius gratia ipsum est, futurum sit. Constat igitur duos esse causæ modos, ac potissimum vtrunq; assequi verbis oportere: sed si minùs id fieri potest, tamẽ pro viribus eniti ad eius significationẽ: omnésq; nihil ferè de Natura docere, qui hoc non dicunt existimare. Principium enim rerũ Natura potiùs, quàm materia est. Empedocles etiã in eam interdum incidit, ductus ab ipsa veritate: & substantiam, atq; Naturã esse rationem fateri compellitur: veluti cùm os quid sit, reddit: quippe qui non aliquod elementũ vnum esse id velit, non duo, aut tria, non omnia, sed mistionis elementorum rationẽ. Igitur & carnem, & cæteras eiusmodi partes hunc eundẽ in modum esse, apertũ est. Causa verò quam ob rẽ antiquiores illi authores non ad hunc venerint modum, quòd quid res esset, atq; substantiæ definitionem ipsam explicare haudquaquam solebant. Sed Democritus hanc tetigit primus, non tamẽ quòd ad rerum naturalium studiũ putauerit necessariam, sed quòd ab ipsa re traheretur. Socratis verò temporibus vsus quidem definiendi increuit, sed indagatio rerum naturaliũ desiit: nam omne philosophandi studium ad vtilem virtutẽ, ciuilémq; vsum translatũ est. Licet quod modò dixi, ita demõstrare. Data animalibus spiratio est huius gratia rei: sed eam propter has effici res, necesse est. Necessitas verò aliàs ita significat, vt si res, cuius gratia futura sit, hæc haberi necesse sit, aliàs ita, vt sic se habeant, aptáque sua natura ita sint. Egredi enim calorẽ, rursusq; ingredi, cùm in re obuia desidatur, aerémque interlabi, necessarium est. Sed cùm aer exterior refrigerando retorqueat, ingressus atque egressus caloris, interioris rei alicuius gratia agitur. Hic modus tractandi est: hæc ad id genus doctrinæ via, & ratio attinet. Hæc, & eiusmodi, sunt ea, quorum causas accepisse operæpretium esse ducimus.

Natura bifariã intelligi.

Vtrum scientię naturalis sit, de omni anima disserere.

Rei alicuius causa naturã omnia facere

Principium rerũ non materia, sed Natura.

Necessitas quid significet.

Contra eos, qui genus singulare in duas diuidunt differentias.

Cap. II.

VNt verò, qui genus in duas secãdo differentias accipiant singulare: quod quidẽ partim non facilè, partim nullo pacto fieri potest. Non enim desunt, quorum vna tantũ sit differẽtia, cætera autem su-

Generis societate iuncta non distrahenda.

peruacua sint. Verbi gratia, pedatum, bipes, fissipes, multifidū: hæc enim vna potissima est: sin minus, sæpius idem dici necesse erit. Adhæc, genus quoduis distrahi non debet, vt exempli gratia, aues aliæ in hoc, aliæ in illo diuisionis membro collocentur. quod editæ illæ diuisiones faciunt: quippe cùm ita fiat, vt auium aliæ cum aquatilibus constituantur, aliæ in alio ponãtur genere. Sed vt nomen huic similitudini, auis, illi pisces inditum est, sic aliæ sunt, quæ nomine vacent, vt illa compos sanguinis, aut expers: vtraq; enim nomine vno carẽt. Quod si nihil ex iis, quę generis societate jungũtur, distrahi debet, frustrà illa seorsum in duas partes distinctio agitur, cùm seiũgi, ac distrahi sit necesse, si ita diuidatur. Sunt enim ex multipedibus alia in terrestri, alia in aquatili genere.

Contra eos qui differentias per priuationes diuidunt.

Cap. III.

Priuationem non esse differentiam.

PRiuatione item diuidere ita necesse est. Et quidem id faciunt, qui seorsum in duo secant. At priuationis, quà priuatio est, nulla est differẽtia: non enim fieri potest, vt species eius sit, quod non est, velut impedati, aut impennati, sicut pennati, & pedati. Differentia autem vniuersalis, species habeat necesse est: nã nisi habeat, cur vniuersalibus potiùs adnumerari, quã singularibus debeat? Sed quanquàm sunt differẽtiæ, quæ vniuersales sint, & species habeant, vt pennatus, cùm pennarũ alia fissa, alia continua sit: pedatus etiam partim multifidus est, partim bifidus, quod in bisulcis animalibus patet: partim cõtinuus, nulla fissura diductus, qualis eorum est, quæ solidam habent vngulam: tamen difficile est, vel in eiusmodi differentias, quarum species sunt, dispartire, vt quoduis animal contineatur in iis ipsis, nec idem in plures veniat, vt pennatum, & impennatum: ambo enim hæc in eadem specie possunt contineri, vt formica, vt niredula, siue cicindela. Et alia quædam vtrunq; recipiunt: omnium verò difficillimum, imò impossibile est, vt in ea, quæ sanguine carent, ita diuidamus. Differentiam vnamquanque in aliquo singulari inesse, & próinde oppositã necesse est. Quod si fieri non potest, vt iis, quæ specie inter se differunt, species aliqua substantiæ indiuidua, vnaque insit, sed differentiam intercedere necesse est, vt auis ab homine differt. Bipedis enim ratio alia, diuersaque est. Vel si sanguine constant, sanguis discrepat ipse, nisi pro nulla essentiæ parte debeat haberi. Sed si hoc ita est, differẽtia vna duobus inerit. Quod si ita sequetur, apertum iam est, impossibile esse, vt priuatio sit differentia. Quinetiã totidem differentię erunt, quot animalia indiuidua: siquidem & ea ipsa indiuidua sunt, & differentiæ indiuiduæ: neque vlla differentia communis est.

Nulla propriarum differentiarum communis.

Quod si ita fieri potest, vt non communis, sed indiuidua sit, cõstat quæ diuersa sunt specie animalia, in eodem, per illam quidem communem contineri. Itaque necesse est, vt si proprię sint differentiæ, in quas omnia indiuidua cadant, nulla communis sit. Sin minùs, quæ diuersa sunt, venient in eandem: cùm neque indiuiduũ idem, diuersas per distinctionem adire debeat differentias, neque diuersa eandẽ, atq; omnia in iis ipsis oporteat contineri. Species igitur indiuiduas colligi ita non posse, vt diuidunt qui animalia, aut quoduis aliud genus seorsum in duo secant, apertum iam est: fit enim authoribus illis, vt vltimas differentias totidem esse, quot animalia omnia indiuidua speciei necesse sit. Cùm enim genus aliquod sit, cuius differentiæ primæ album & nigrum habeantur, atq; eorum vtrorumq; aliæ sint, itidémq; vlteriùs vsq; ad indiuidua, efficitur profectò, vt vltimæ, aut quatuor, aut aliquo numero eliciantur, videlicet qui ab vno multiplicari possit. Totidem autẽ species quoq; erunt, cùm differentia species sit in materia. Neq; enim sine materia pars vlla esse potest animalis, neque sola materia: non enim quoquo modo habẽs quid corpus, animal est, nec partium vlla, vt sæpius dictum est. Adhæc, diuidendum iis rebus est, quæ sitæ in substantia sunt, non iis, quæ accidunt: vt si quis ita figuras diuidat, vt aliæ angulos pares duobus rectis, aliæ pares pluribus habeant: accidit enim triãgulæ figuræ, vt pares duobus rectis angulos habeat. Oppositis itẽ diuidendum est: distant enim inter se opposita omnia, vt albedo, & nigredo: vt rectitudo, & curuitas. Quòd si altera diuersa sunt, diuidendũ per opposita est, & non ita, vt alterum natatione, alterum colore distinguatur. Animata etiam communibus corporis & animæ muneribus diuidenda sunt: quod in iis etiã, quæ modò diximus, patet. Alia enim gressilia sunt; alia volatilia. Sunt enim nonnulla genera, quibus datum vtrunq; est, vt partim volucres, partim inuolucres sint, velut formicarum genus: atque etiam syluestris, vrbaniq; ratione ita diuidetur: quod error est. Fit enim, vt quę specie sunt eadẽ, hæc distinguere videamur: cùm omnia, quæ vrbana sunt, eadem syluestria quoq; reperiantur, vt homines, equi, boues, canes in terra Indica, sues, capræ, oues: quæ si æquiuoca sunt, non seorsum distincta sunt, sed si eadem specie, vnúmque sunt, iam fieri non potest, vt syluestre, atque vrbanum pro differentiis rectè capiantur. Omnino quancunq; differentiam diuidis, vna tantũ diuisione id accidere necesse est. Quapropter generatim sumere animalia tentandum est, vt à vulgo iam authore distinctũ est genus auis, piscis, cæterorum, quę singula multis differentiis describuntur: nec bipartita illa sectione agendũ est. Sic enim aut omnino fieri non potest, vt instituta æquemur, cùm idem in plures cadat diuisiones, & contraria veniant in eandem: aut vna tantùm proueniet differentia, quæ vel simplex, vel per complexionem speciem vltimam referat. Sed si non differentiæ differentiam accipis, diuisionem effici continuã périnde, vt orationẽ coniunctione vnã, necesse est, verbi causa, occurrit iis, qui ita diuidere consueuerũt, aliud pennatũ aliud impennatũ, pennati aliud vrbanum, aliud syluestre: aut aliud album, aliud nigrum: non enim differentia pennati vrbanum, albúmve est: sed hoc principium est alterius differentiæ, impennato autem per accidens est. Quam ob rem pluribus diuidendũ protinus differentiis quòd vnum est, vt nos censemus: sic enim priuationes differentiam facient, quam in

Rebus quæ in substantia sunt, diuidendum.

Diuisio ex positis.

Animata quo modo dividenda.

bipartita sectione facere nequeant. Apertum vel inde est, fieri non posse, vt ex singularibus speciebus quicquã accipiamus, bipartita generis sectione, vt quidam fieri posse putarunt. Impossibile est enim vnam differentiam esse eorũ, quæ vt singula diuisionem recipiunt, siue simplicia, siue complexa accipiantur. Simplicia dico, si non habeant differentiam, qualis fissipedatio est: cõplexa autem, si habeant, vt multifidum ad fissipes est; id enim illa sibi vult continuatio differentiarum, quæ de genere per diuisionem deducuntur, périnde quasi quid vnum omnis hæc series referat: quanquàm vocabulo euenit, vt vltima tantùm differentia esse videatur, velut multifidum, aut bipes: pedatum autẽ, & multipes superuacua sint. At verò plures huiuscemodi differentias haberi non posse constat eo argumento, quòd cùm pergis subinde, deuenies quidem ad vltimam differentiam, sed non ad summam, & speciem: quæ quidem differentia, vel fissipes tantùm est, vel omnis complexio: verbi gratia, si hominem diuidens pedatum, bipes, fissipes cõponis. At si homo bipes tantummodo esset, hæc differentia vna sufficeret. Sed quoniam hęc vna non est, multas esse non sub vna diuisione necesse est. Atqui fieri nõ potest, vt plures eiusdem sub bipartita vna sint sectione, sed singulæ singulis finiant, necesse est: itaq; fieri quoque non potest, vt per bipartitam illam diuisionem, aliquod singulare animal accipiamus.

De genere, & specie. *Cap.* IIII.

SEd quæret quispiam, cur principiò homines non complectendo appellarint nomine vno generis, quod bestias tum aquatiles, tum volucres contineret: sunt enim nonnulli affectus, tum his, tum cæteris animalibus omnibus cõmunes. Veruntamen rectè ad hunc modum definitum, distinctúmque est: genera enim quæcunque excessu interse differant, & plus, minúsve recipiant, hæc vni subiecta sunt generi: quæ autem proportioné recipiunt, hæc seorsum ponita sunt. Verbi gratia: Auis differt ab aue, aut eo quòd magis habeat quicquam, aut superantiæ ratione: aues enim aliæ penna sunt longiore, aliæ breuiore. Pisces verò proportione ab auibus differunt: quod enim pẽna in auibus est, hoc idem squama in piscibus habetur. Verùm id facere in omnibus non facile est: magna enim pars animalium eadem affecta est proportione. Sed cùm vltimæ species substantiæ sint, quæ quidem species nullo speciei discrimine differãt, vt Socrates, Coriscus: efficitur profectò, vt vel vniuersalia explicari priùs, vel idem sæpius dicere necesse sit, vt dictum iam est. Vniuersalia verò communia sunt, quæ enim in pluribus insunt, hæc vniuersalia appellamus. Sed quæstio existit, vtra tandem tractari debeant: qua enim substantia est id, quod specie indiuiduum est, potissimũ dixerim fore, si quis de singulis indiuiduis specie seorsum cõsiderare potuerit; atque vt de homine, ita de auibus esse agendum. Haber enim hoc genus species: sed nõ de iis, verùm de singulis indiuiduis auibus, vt de passere, de grue, de reliquis huiuscemodi. Sed si ita euenret, vt sæpe de eodem dicatur affectu (quoniam communis pluribus sit) efficietur sanè, vt seorsum referre de singulis, & subabsurdũ sit, & prolixum. Cæterùm scite fortasse agetur, si quæ ad genera attinent, ea communi negotio explicemus: videlicet quæ rectè ab hominibus definita dicuntur, quæque naturam sortiuntur communem, & species non longè inter se differentes complectuntur, vt auis, vt pisces, & si quid aliud sit, nomine quidem vacans, sed genere pari modo species continens. Quæ autẽ non eiusmodi sunt, hæc singillatim doceamus: vt de homine, & si quid aliud tale habeatur. Genera autem si quam similitudinem præ se ferant, figuris ferè partium, totiúsque corporis describuntur: quale genus auium, aut piscium est. Mollia etiam, atque ostrea, figurarũ affinitate sua genera describũt: partes enim eorum non proportionis similitudine discrepant, quomodo os hominis, & spina piscis, sed potiùs affectionibus corporis, id est, magnitudine, paruitate, mollitie, duritate, lenitate, asperitate, & reliquis generis eiusdem: atque omnino eo quòd magis, minúsve quicquam habeant. Sed quemadmodum ratio tractandæ Naturę probari debeat, vtq; de iis rebus via apta, facilliméq; contemplari, doceréq; posimus, atque etiam de diuisione, quem in modum fieri possit, vt cõmodé species sumatur, & quare bipartita sectio partim fieri nequeat, partim frustra fiat, dictum iam est. Quæ cùm iam præfinita, explicatáque sint, de iis, quæ deinceps sequantur, agamus, indéque ordiamur,

Genera inter se similia quomodo describẽda sint.

De substantiis naturalibus partim mortalibus partim immortalibus.

Cap. V.

SVbstantiæ, quæ Natura constant, partim ingenitæ, immortaléque; seculis omnibus sunt: partim ortus participes, atque interitus intelliguntur. sed partem illam æternam, & próinde nobilem, ac diuinam minùs contẽplari propterea possumus, quòd admodum pauca illius modò sensui patent, quorum beneficio, tum de ea ipsa parte diuina, tum de iis, quæ nosse cupimus, facultas nobis cogitandi, indagandíq; suppeditetur. Res mortales, atq; caducas, vt stirpes, vt animantes, quòd eas socias, familiaréque habemus, nosse vberiùs possumus: quippe cùm multa inesse quoque in genere percipere possit, quicunque non laborem recusat pleniorem: vtrunque tamen studium nos delectat. Res nanque illas superiores, tametsi leuiter attingere possumus, tamen ob eius cognoscendi generis excellentiam ampliùs oblectamur, quàm cùm hæc nobis iuncta omnia tenemus: quèadmodum quamliber partem, minimámq; corporis nostrarum puellæ deliciarum vidisse gratius, ac iucundius est, quàm cæterorum hominum membra tota perspexisse, & contrectasse. At hæc inferiora, quia & plura sunt, & cognosci plenius possunt, idcirco præstantiã sibi scientiæ vendicant. Quinetiam quòd & nobis propiora, & Naturæ familiariora sunt, hinc aliquid cum rerum diuinarum studio rependunt, atq; compensant. Sed cùm iam satis de illis egerimus, nostramque explicarimus sententiam, restat vt de animãte Natura differa-

Divina minùs contemplari possumus, quàm humana.

Vniuersalia primùm explicanda.

Universidad de Deusto Biblioteca

mus, nihil pro viribus omittentes, vel vilius, vel nobilius. Nam & in iis, quæ hoc in genere minùs grata nostro occurrunt, sensui, Natura parens, & author omnium miras excitat voluptates hominibus, qui intelligunt causas atq; ingenuè philosophantur. Absurdum enim, nullâq; ratione probandum est, si imagines quidē rerum naturalium, non sine delectatione propterea inspectamus, quòd ingenium vnà contemplamur, quod illas condiderit, id est, artem pingendi, aut fingēdi. Rerum autem ipsarum Naturæ ingenio, miráq; solertia constitutarum contemplationem non magis persequamur, atque exosculemur, modò causas perspicere valeamus. Quam ob rem viliorum animalium disputationem, perpensionémq; fastidio puerili quodam spreuisse, molestéque tulisse, dignum nequaquam est, cùm nulla res sit Naturę, in qua non mirandum aliquid inditum habeatur. Et quod Heraclitum dixisse ferūt ad eos, qui cùm alloqui eum vellent, quòd fortè in casa furnaria quadam caloris gratia sedentem vidissent, accedere temperarunt: ingredi enim eos fidenter iussit, quoniam, inquit, ne huic quidem loco dii desunt immortales. Hoc idem in indaganda, quoque natura animantium faciendum est. Aggredi enim quæque sine vllo pudore debemus, cùm in omnibus Naturæ numen, & honestum, pulchrúmque insit ingenium. Quippe cùm Naturæ operibus iunctū illud prępcipuè sit, vbi nihil temerè, vicéq; fortuita committatur, sed alicuius gratia omnia agantur. Finis autē, cuius gratia quicquā vel constat, vel conditū est, boni, honestiq; obtinet rationem. At verò si quis cæterorum animalium contemplationem ignobilem, abiectamq; putat, iam hic de se quoque idem arbitrari debet. Non enim fieri potest, vt ea sine magna abominatione inspiciamus, ex quibus corpus constat humanum, vt sanguinem, carnem, ossa, venas, reliqua generis eiusdem. Omnino ita censendum, vt qui de quauis corporis parte, aut de vase aliquo disputat, non de materia, aut eius materiæ gratia doceat, sed formæ totius ratione: sicut & cum de ædibus agitur, non de lateribus, non de luto, non de lignis, sed de forma ipsarum ædium docemus. Pari ratione qui de Natura agit, de compositione, totáque substantia tractet, non de iis, quæ nunquàm euenit vt à substantia separentur. Sed primùm ea distingui singulis in generibus necesse est, quę per se animalibus accidunt omnibus: pòst verò causas persequi eorum conandum est. Quod igitur antè diximus, multa in multis animalibus insunt communia, partim simplici ratione, vt pedes, pennæ, squamæ, atque etiam affectus similiter: partim proportione. Proportione, inquam, quòd aliis pulmo datus est, aliis pulmo quidem negatus, sed vice pulmonis iunctum aliquid est, quod pulmoni respondeat. Aliis item sanguis inest, aliis sanguinis proportionale, quod eandem in genere exangui obtinet vim, quam sanguis in compote illo sanguinis habet. Verū si seorsum de singulis disputetur, eueniet quod dictum iam est, vt sæpe eadem iterentur, dum de omnibus, quæ adiuncta sunt, agitur: quippe cùm eadē compluribus iuncta habeantur. Hæc ita placeat prefiniri, & statui. Cùm autem instrumētum omne rei alicuius gratia sit, & partes corporis quasque gratia esse alicuius videamus, id autem ipsum esse alicuius gratia, nō nisi pro aliqua actione sit, patet iam totum etiam corpus cōstare alicuius gratia actionis plenioris. Non enim sectio, serræ gratia facta est, sed serra sectionis gratia, cùm sectio quædam vsio sit. Quapropter corpus etiam totum animæ gratia conditum est, & membra officiorum gratia constant, & munerū, ad quæ singula accommodātur. Primùm igitur actiones, tum omnium communes, tum eas, quæ suæ singulis generibus, speciebúsque habeantur, exponi oportebit. Communes dico, quæ adiunctæ omnibus sunt animalibus: suas autem, propriásque appello, quarum differentias per excessum siue superantiam comparando accipimus. Verbi gratia: Auem pro genere pono, hominem pro specie, & quodcunque ratione illa vniuersali, nullam differentiam recipit. Nam alia proportione, alia genere, alia specie rationem complent communitatis. Quorū itaq; actiones rerum aliarum gratia dispensatæ sunt, hæc etiam, quorum sunt actiones, modo eodem inter se differūt, quo actiones. Item si quæ priores sint actiones, & pro fine aliarum capiantur, quo modo ipsæ se habent, eodem membra etiam habent, quorū illæ sunt actiones. Addo tertium: quę cùm sint, aliquid inesse necesse est. Affectus, & actiones intelligi volo, ortum, incrementum, coitum venereum, vigiliam, somnū, incessum, & quæcunq; huiusmodi alia possunt generi animaliū tribui: membra appello, nasum, oculū, atq; etiam totā faciem, quæ partes quoq; vocamus. Pari modo, de cęteris itē intelligendū est, sed de modo viáq; tractādi hactenus: causas nūc explicare, tū cōmunes, tū priorū conemur, exorsi primis, sicut statuimus.

Philosophantium voluptates.

Naturam nihil temerè agere.

Formæ magis quā materię ratio habenda.

Proportione communia.

Corpus & membra eius gratia facta sunt.

Affectus & actiones.

Membra.

ARIST

ARISTOTELIS STAGIRITAE DE PARTIBVS ANIMALIVM, ET EARVM CAVSIS, LIBER SECVNDVS,

Theodoro Gaza Interprete.

Triplicem esse rerum omnium compositionem. Cap. 1.

EX quibusnam, & quot numero membris singula animalia constarent, libris historiarum, qui de his scripti à nobis sunt, planiùs explicauimus: nunc quas ob causas quæq; ad hunc modum ita se habent, consideremus: videlicet ita vt omnis ratio seiuncta ab iis, quæ per historias, exposuimus, tractetur. Cùm itaq; triplex sit compositio, prima statui potest ea, quæ ex primordiis conficitur iis, quæ nonnulli elementa appellant, terram dico, aquam, aerē, ignem: sed meliùs fortasse dici potest, ex virtutibus confici elementorum, iisque non omnibus, sed vt antè expositum est: humiditas enim, & siccitas, & caliditas, & frigiditas, materia corporum sunt compositorum. Cęteræ autem differentię eas sequuntur: vt grauitas, leuitas: densitas, raritas: asperitas, lenitas, & reliquæ id genus affectiones. Secunda constitutio ex primis illis natura similarium partium in animalibus est, vt ossis, vt carnis, & reliquorum generis eiusdem. Tertia, & vltima numero, partium dissimilarium est, vt faciei, manus, & reliquorū eiusmodi membrorum. Sed cùm contrà in generatione, atque in essentia agatur: quæ enim posteriora sunt generatione, hæc Natura priora sunt: & quod primum Natura est, id vltimum est generatione. non enim ædes, laterum, aut lapidum gratia sunt, sed hæc ædium gratia petuntur: quod idem de quauis alia materia intelligimus. Nec inductione tantùm id patet, verùm etiam ratione Omne enim, quod gignitur ex aliquo, & ad aliquid suam generationem deducit, & à principio ad principiū pergit, hoc est, ab eo, quod primum mouet, & naturam iam aliquam obtinet, ad formam aliquam, aut talem quempiam finem: homo enim hominem gignit, & stirps stirpem, ex materia, quæ subiecta singulis est. Cùm igitur generatio, & essentia ita se habeant, tempore materiam, generationémque esse priorem necesse est: ratione verò essentiam rei cuiusque, & formam. Patet hoc definitione generationis: quippe cùm ædificationis definitio cōtineat ædium definitionem, ædium definitio non contineat ædificationis definitionem: idémque in cæteris euenit. Quam ob Elemēta esse gratia simila rem elementorum materiam esse similarium partium partiū. tium gratia necesse est. Sunt enim hæ posteriores illis generatione: iis autem ipsis dissimilares sunt posteriores. Iam enim finem hæ tenent, ac terminum, ternario constitutionem adeptæ numero, scilicet vt perfici generationem in multis Natura fert. Constant igitur animalia ex vtroque membrorū hoc genere. Verū similaria dissimilarium gratia habentur: illorū enim officia sunt, & actiones, vt oculi, vt narium, & faciei totius: item digiti, manus, & brachij totius. Sed cùm actiones, motionésq; multiformes, tum animalibus totis, tum etiam membris eiusmodi tribuantur. diuersa virtutibus esse ea, ex quibus constant, necesse est: ad alia enim mollities, ad alia durities commodior est: & alia intēdi, alia flecti debent. Itaq; partes similares obtinent sibi vires eiusmodi singillatim accommodatas: alia enim mollis, alia dura, & alia humida, alia sicca, & alia lenta, alia rigida. At verò dissimilares, plures, & cōpositas vires continent: vis enim alia ad premendum, alia ad mittendum commoda manui est. Quam ob rem partes organicæ, quas officiales, & instrumentarias licet appellare, ex ossibus, neruis, carne, cæteríſq; eiusmodi constant, non illa ex iis. Causa, cuius gratia, cur hæc ita se habent, hæc est. Sed cùm præterea quæratur, quam ob causam hæc ita se habere necesse sit, ratio manifesta est, quòd iam præfuit, vt ita se inuicem ex necessitate haberent: dissimilares enim constare ex similaribus possunt: tum pluribus, tum etiā singulis, vt viscera nonnulla. Constant enim ferè omnia multiformi figura, quæ ex corpore similari condita habētur. At fieri non potest, vt similares ex dissimilaribus conficiantur: sic enim pars similaris multæ essent dissimilares. His de causis membra animalium, alia strue simplici, similaríq; constant: alia composita, & dissimilaria sunt. Cùm autem partes aliæ instrumentariæ, aliæ sensoriæ sint, instrumentariæ omnes, vt dictū iam est, dissimilares sunt: sensus autē omnibus cōtingit per similares, scilicet propterea, quòd quinis sensus vnius generis certi est, singulæq; sensoriæ partes singulorum sensibiliū generum capaces habentur. Afficitur etiam, quod potentia est, ab eo, quod actu est, ita quòd idem sunt genere, vnúmq; illud & hoc sunt. Quam ob rem manum, aut faciem, aut aliam quamuis eiusmodi partē, nullus Naturæ interpres terrā, aut aquam, aut ignē esse conatur exponere: partes verò sensorias singulas elementis singulis tribuunt, vt

Similares partes propter dissimilares.

Prouarietate actionum varia tempe riam partiū requiri.

Sensum per similares partes fieri.

aliam aerem, aliam ignem esse confirment. Sed cùm sensus in partibus simplicibus positus sit, euenit ratione optima, vt tactus sedē similarem quidem, sed minimè simplicem sortiatur: quippe qui maximè vim recipiendi plura genera videatur habere, multásq; præ se ferre cōtrarietates sui obiecti: verbi gratia, caliditatem, frigiditatem, siccitatem, humiditatem, alias etiam generis eiusdem: & quidem caro in quauis earū qualitatū sentiendarum posita est, aut quod carni proportione respondet, corpulentissimum omniū partium sensibus accommodatarum est. Quin etiam cùm fieri non possit, vt animal sit carens sensu: eo quoque efficitur necessariò, vt membra nonnulla similaria in animalibus habeantur: vis enim sentiendi sita in his est, actiones autē per dissimilaria administrantur. Sed cùm vis sentiendi, vis mouēdi, vis nutriendi, eodē in membro contineantur, quod alio loco explicatum à nobis est, fit necessariò vt membrum, quod primum principia eiusmodi teneat, id & simplex eo debeat esse, quà omnium capax sensibilium est: & dissimilare eo, quà mouens, & agens est. Quam ob rem in genere exangui, hoc est, experte sanguinis, animaliū proportionale est: in sanguineo autē, id est, compote sanguinis, cor tale habetur mēbrum: quippe, cùm cor & in partes similares secetur, quemadmodum quoduis ex aliis visceribus: & dissimilare sit, propter suæ figuræ formam. Cætera etiam omnia viscera appellata, secuta hoc sunt: quippe quæ ex eadem materia constent. Natura enim eorum omnium sanguinea est, quoniam posita sunt ad meatus venarum, atq; intercapedines. Igitur périnde, quasi fæx aquæ profluentis, cætera viscera, veluti profusiones sanguinis per venas fluentis, consistunt. At verò, cor, quia † sanguinis initium est, & vim creandi sanguinis primam obtinet, idcirco ex tali materia constare, quale recipit alimentum, ratio est. Sed quam ob causam viscera forma sanguinea sint, & partim similaria, partim dissimilaria dictum iam est.

Actiones per dissimilaria. administrari

Viscerum natura.

Græcè ρεῦσις, id est, venarum.

Partium similarium alias molles, & humidas, alias siccas, & solidas esse: déque ordinis similarium discrepantia, déque caliditatis & frigiditatis acceptionibus, eorúmque excessu.

Cap. II.

Partes similares humidæ.

PArtium autem similarium aliæ molles, & humidæ sunt, aliæ duræ, & solidæ. Humidę vel omnino, vel quandiu in constitutione Naturæ manent, sanguis, sanies, adeps, seuum, medulla, genitura, lac, vbi haberi solet, caro, & quæ iis proportione respondēt: non enim omnia animalia partes has obtinent, sed sunt quæ ad proportionē nonnullarū ex iis cōstent. Siccæ, ac solidę inter similares sunt, os, spina, neruus, vena. Ordo enim similarium discrepat: quippe qui nomen partim commune toti cum parte seruet, vt venæ pars, vena rectè appellatur: partim non seruet, vt in visceribus patet: figura enim diuersa est. Primū igitur partibus his, tum humidis, tū siccis, multi causæ modi tribuuntur, cùm aliæ tanquā materia membrorum dissimilariū sint: ex iis enim membra quæque officialia, siue instrumentaria constant, ossibus, neruis, carnibus aliisq; generis eiusdem, quæ partim ad essentiam, partim ad actionem cōducunt: aliæ nutrimento sint, vt humidæ siccis. Etenim omnia ex humore sua capiunt alimenta: aliæ vt excrementa earum sint, accidit: vt sedimentum sicci alimenti, atq; etiam humidi in iis, quibus vesica data est. Earum autem ipsarum partium discrimina, quibus inter se discrepēt, notæ melioris gratia habentur, vt tum aliarū, tum sanguinis ad sanguinem: alius enim tenuior, alius crassior est: & alius syncerior, alius turbulētior: itē alius frigidior, alius calidior, tam in eodē animali, quā in diuersis. Quātum enim sanguinis parte corporis cōtinetur superiori, his differētiis discrepat cū inferiori. Omnino animalibus aliis sanguinē dedit Natura, aliis vice sanguinis partē eiusmodi aliam. Est certè roboris efficacior sanguis, qui crassior, & calidior est: vim autē sentiēdi, intelligendiq; obtinet pleniorē, qui tenuior, atq; frigidior est. Hoc idem discrimē in iis quoq; habetur, quæ sanguini proportione respōdent. Quam ob rem apes, atq; eiusmodi alia animalia ingeniosiora multis carētibus sanguine sunt: necnon inter ea, quæ sanguinē habent, ingeniosiora suis cōtrariis sunt, quę sanguinem habent frigidiorē, & tenuiorem. Sed optimè constant quæ calidū, tenuem, & syncerū habent: quippe quæ vnà & viribus corporis, & animæ ingenio plurimū valeant. Quapropter pars etiā superior corporis ea ipsa differētia dissidet cū inferiori, & fœmina cū mare, & dextra pars cum sinistra eiusdem corporis. Pari modo cæteris quoq; tam eiusmodi partibus, quàm dissimilaribus, statuere differentiam debemus, partim ad officia, & essentiā cuiusuis animalis partim ad melius, deteriúsve. Exēpli gratia, inter ea, quæ oculos habēt, alia duris oculis sunt, alia humidis: & alia carent palpebris, alia habēt; vt visus sit exquisitior. Sanguinēverò haberi, aut quod eandē, quam sanguis, naturā obtineat, quā necesse sit, atq; etiā quænam sanguinis sit natura, explicandū suis iā causis est, si priùs calidi, frigidiq, rationē distinxerimus. Natura enim rerum multarū ad ea ipsa principia refertur. Complureſq; ambigunt, quænam animalia, mēbrave, calida, aut frigida sint. Etenim nonnullis aquatilia terrestribus esse calidiora placet, argumēto, quòd naturæ frigiditas calore naturæ eorū compēsetur. Sanguine etiā destituta, iis, quæ sanguinē obtinent, esse calidiora: & fœminas amplius, quàm mares calere arbitrantur. Parmenides enim, mulieres esse viris calidiores, author est: quod idem quibusdā etiam aliis placuit, argumento copiæ sanguinis, qua menstrua fiant. Empedocles contrà opinatur. Sanguinē etiā, & bilem alij intercalida enumerāt, alij inter frigida. Quòd si calidum, atq; frigidum tantam recipiunt ambiguitatem, & controuersiam, quid de cęteris arbitrari debeamus? Hæc enim omnium, quæ sensum patiuntur, apertissima sunt. Sed quæstio hæc orta inde videtur, quòd calidum multifariam dicitur: quisque enim, quāuis contraria dicat, tamen aliquid dicere videtur. Quam ob rē nosse oportet, quemadmodum rerū naturalium constitutarum partim calidę, partim frigidę, & alię siccæ, aliæ humidæ

Similares siccæ.

Sanguinis differētia.

midæ dici debeant. Nam vitæ quoque, & mortis causas hæc habere, atq; etiam somni, & vigiliæ, iuuentutis, & senectutis, & morbi, & sanitatis: non asperitatem, aut lenitatem, non grauitatem, aut leuitatē, nihil ferè tale apertū esse videtur. & rectè quidem. Sunt enim hæc, vt alio loco expositum, initia elementorum naturalium: calidum dico, frigidum, siccum, humidū. Vtrum igitur simplici ratione, an multiplici calidum dicatur? Sed quodnam officiū rei calidioris sit, aut si plura sint, quot numero sint, declarandū est. Primo igitur modo calidius dicitur id, quod ampliorem inuehit sensum, cùm tangitur, nec sine dolore: quod quidem fallere interdum videtur. Nam fieri potest, vt corporis habitus causam dolendi afferat, cùm sentitur. Adhęc, calidius, quod rei liquabilis liquātius, & rei cremabilis cremantius est. Itē si alterū plus, alterum minùs sit, idem, quod plus est, hoc altero, quod minus, calidius est. Prætereà, quòd de duobus non citò, sed lentè frigefit, id calidius est: & quod citiùs calefit, eo, quod lentiùs, natura esse calidiori censemus: périnde quasi alterum sit aduersum, vt remotius: alterum simile, vt propinquius. Alterum igitur altero calidius esse, etsi non pluribus, tamen tot modis dicitur: qui modi omnes eidem inesse non possunt. Aqua enim feruens plenius calefacit, quàm flamma: sed flāma vrit, & liquat rem, vri aut liquari idoneam: quod aqua efficere non potest. Item aqua feruens calidior est, quàm ignis exiguus: attamen citiùs, magisq; refrigescit, quàm ignis, quāuis exiguus: quippe qui frigidus nunquàm fiat, cùm aqua omnis refrigerari possit. Ad hæc, aqua feruens calidior sentitur, sed celeriùs refrigescit, & congelascit, quàm oleum. Sanguis prætereà tactu calidior, quàm aqua, aut oleum est, sed celeriùs gelascit. Lapis etiā, ferrū, & reliqua generis eiusdem, lentiùs quidem calefiunt, quàm aqua, sed vbi calefacta fuerint, vrere vehementiùs possunt. Postremò ea, quę calida esse diximus, calorem aut externū continēt, aut suum. Plurimū autem refert, hoc an illo modo calidum quicquam sit: alterum enim eorū propè est, vt calidum per accidens sit, non per se: périnde quasi, si febrienti musicum esse accidit, dixeris musicū esse calidiorem, quàm eum, qui calidus sanus est. Sed cùm aliud per se calidū, aliud per accidens sit, refrigescit quidē lentiùs, quod per se calidū est. Sed sæpe fit, vt sensu vehementiùs calefaciat id, quod per accidens calidum est. Item ampliùs vrit, quod per se calidum est, vt flamma, quàm aqua feruens: sed tactu ampliùs calefacit aqua feruens, quæ per accidens calida est. Itaq; iudicium, vtrúmnam ex duobus calidius sit, non esse simplex, apertum est: quando fieri potest, vt hac alterum, illa alterū ratione calidius sit: nonnulla ex iis ne dici quidem simpliciter calida, aut non calida possunt. Subiecta enim quod tandem sint, non calida sunt, sed per associationem calida sunt: velut si ferro calido, aut aquæ nomen impones: hoc enim modo sanguis calidus est. Et quidem patet, frigiditatem aliquam esse natura, nō priuationem in iis, quorum subiectum calidum per affectionem, siue passionem est. Natura etiam ignis tale quid fortasse est: subiectum enim forsitā est, vel fumus, vel carbo: quorum alterum semper calidum est, quippe cùm fumus non nisi exhalatio sit: carbo autem extinctus frigidus est. Oleum, & teda effici frigida possunt. Adusta etiam fere omnia aliquid habent caliditatis, vt calx, cinis, sedimenta animalium, & inter excrementa fel, eò quòd feruore nimio exaruerint, relictúmque sibi contineant aliquid caliditatis. Teda, & quoduis pingue alio modo calidum est, videlicet quòd celeriter in actum ignis mutari potest. Calor autem vim tum cogēdi, tum liquandi habere videtur. Quæ igitur aquæ vnius sunt, ea frigore coguntur: quæ terræ, igne calida etiam indurantur: frigore celeri, atq; irresolubili concretu, quæ terram potiùs præ se ferunt: leuiùs autem, quæ aquā. Sed de his planiùs alio loco definitum à nobis est, scilicet quænam concrescere apta sint, & quibus causis stringantur. Calidū verò, & calidius, cùm multifariàm dicatur, non eodem modo rebus iungetur omnibus: sed addere debebis, aliud per se esse calidum, aliud plerunq; per accidens. Item aliud potentia, aliud actu: & aliud hoc modo, quod tactum ampliùs calefaciat: aliud, quod flammam excitet, atque igniat. Quòd si calidum multiplici ratione dicatur, frigidum quoque pari ratione sequatur, necesse est. Atque de calido, frigido, excessúque eorum, ad hunc modum definisse satis sit.

Elementorū naturaliū initia quæ.

Alterum altero calidius esse, pluribus modis dici.

Caloris vis diuersa pro materiæ varietate.

De sicco, & humido disputatio.

Cap. III.

SEquitur vt de sicco, & humido, modo superiorum disseramus. Nam ea quoque multifariàm dici solēt, vt alia sicca, aut humida potentia sint, alia actu. Gelu enim, omnémq; humorem concretum siccum dicimus actu, & per accidens, cùm tamen potentia, & per se humidus sit: contrà, terra, cinis, & reliqua generis eiusdem mista humori, humida actu, & per accidens redduntur, quanquā per se, atque potentia sicca sunt. At vbi hęc separata fuerint, quod aqua refertum est, id & actu, & potentia humidū est. Quæ autē terræ propria sunt, hæc omnia sicca sunt. Et quidem quod propriè, ac simpliciter siccū est, hoc modo maximè intelligitur: altera etiam, humida dico, hac eadem ratione, qua calida, & frigida, proprij, absolutíq; nomen recipiant. His ita præfinitis, apertum iam est, sanguinem quodam modo calidū esse, videlicet eo, quale est ei sanguini esse, périnde quasi aquam feruentem nomine vno significemus. At verò subiecto, & quod tandē cùm sit, sanguis est, non calidus est: & quodam modo per se calidus, quodam modo nō per se calidus est. Caliditas enim in eius ratione ineſt, quemadmodū albedo in albi hominis ratione. At eo, quà sanguis per affectionem siue passionem est, nō per se calidus est. Pari modo de sicco, & humido statuendum est: quapropter in eiusmodi rerū Natura, partim calida, & humida sunt: sed separata congelascūt, & frigida esse videtur, qualis est sanguis: partim calida crassioráq; sunt, vt bilis: sed separata ab eorum, in quibus habētur, natura, cōtrà afficiuntur: quippe quæ refrigerentur, atq; humescāt: sanguis enim siccior redditur, bilis flaua humidior. Magis autem, minúsve participari

Sanguis quo modo sit calidus.

ticipari oppoſita, velut rem inſitã his, ſtatuere debemus. Explicatũ iam eſt, quonã modo ſanguinis natura particeps ſit caliditatis, humiditatis, aut contrariarũ qualitatũ. Sedeum omne, quòd augetur, capiat alimentum, neceſſe ſit, alimentũ autem omnibus ex humido, & ſicco ſuppeditetur, quorũ concoctio, & mutatio nõ niſi per caloris vim agitur, ſit vt tam animalia omnia, quàm ſtirpes, etſi non alia de cauſa, tamẽ ob eam rem principiũ caloris naturale habeant, neceſſe ſit: idq; ipſum partibus ſit pluribus accommodatũ, quemadmodum cibi conficiẽdi adminiſtrationes. Prima enim adminiſtratio perſpicua eſt, cùm per os, partẽſque ore cõtentas perficiatur animalibus, quorũ cibus ſectionem deſideret, ſed hæc nullius cauſa eſt concoctionis, ſed facilitatẽ concoquendi potiùs præſtat. Cibi enim illa minutatim diuiſio facit, vt calor facilius cõficiendo expediatur at ſuperior, & inferior venter, iam cum calore naturali ſuo concoquẽdi officio fungũtur. Sed vt os animalis cibi inconfecti meatus eſt, atq; etiã pars ei annexa, quã gulam appellant, cibũ quibus data eſt animalibus vſq; ad ventriculum deducit: ſic alia quoq; adeſſe principia oportet, quorum opera membra omnia corporis ex ventre, naturaq; inteſtinorum, quaſi præſepi pabulũ capiant. Stirpes enim, tiue plantæ ſuis radicibus alimentum iam cõfectum ex terra hauriunt: quocirca ne excrementum quidem contrahi in ſtirpibus ſolet: terra enim, caloréq; eius périnde, ac ventre, vtuntur. At animalium genus omne ferè, ſed apertè quæ incedunt, quaſi terram intra ſe continent ſinum ventris, ex quo, vt illę radicibus, ita hæc aliquo intercedente cibũ aſſumere debent, donec finem ſequentis concoctionis faciant. Cibus enim ab oris officio vẽtri mandatur: hinc membrũ aliud capiat, neceſſe eſt. & quidem ita Natura conſtituit. Venæ enim per totas lactes ad ventrem tendunt vſque, exorſæ inferiùs. Sed hæc ex animalium cõſectione, commentationéq; naturali petenda ſunt. Cùm autem omnis alimenti, omniſque excrementi conceptaculum aliquod haberi neceſſe ſit, venæque quaſi vaſa ſint ſanguinis, patet, ſanguinem eſſe animalibus ſanguineis vltimum alimentũ: exanguibus verò id eſſe, quod vice ſanguinis habeatur proportionale. Quam ob rem quoties cibus non ingeritur, ſanguis deficit, quoties ingeritur, augetur. Et ſi alimenta bona aſſumuntur, ſanguis integer eſt, ſi praua vitioſus. Igitur ſanguinem alimenti gratia datum eſſe animalibus ſanguine prædítis, apertum ex iis, cæteríſque eiuſmodi rationibus eſt. Non ob eam rem ſanguis ne tactus quidem ſenſum mouere poteſt, ſicut nec cætera excremẽtorum genera. Nec verò alimentum ſenſum mouet, vt caro: hæc enim ſenſum, cùm tangitur, mouet. Non enim ſanguis continuus carni, neque cognatus eſt, ſed in corde, ac venis, quaſi vaſis, continetur. Sed quonam modo membra ex ſanguine ſua capiant incrementa, atque etiam de alimenti omnino ratione differre, cùm de generatione agemus, locíſque aliis, aptiùs eſt. Nunc hactenus dictum ſit: non enim plus hic locus deſiderat, quàm vt ſanguinem eſſe alimenti gratia, & † alimenti membrorum cauſa exploratum habeatur.

Cibi concoctio & mutatio vi caloris fit.

Plantarum alimentum.

Vltimum alimentum ſanguis,

Fortè legendum alimentum.

De fibris, & quæ animalia iis careant, déque metus cauſa, & ſanguinis natura.

Cap. IIII.

QVas autem fibras vocant, non omnis continet ſanguis: ſed ſunt qui non habeant, vt ceruarum ſanguis, & damarum: quam ob rem id ſanguinis genus nunquã ſpiſſatur. Sanguis enim, qui dilutior eſt, frigidior eſt: itaq; durescere non poteſt. Qui autem terrenus eſt, nimirum coit, cùm humor euaporatur. Fibræ autem illæ terræ ſunt opificium. Quoniam etiam euenit, vt nõnulla ex iis animalibus, quæ talem obtinent ſanguinem, ſapientiora ſint: verùm non ſanguinis frigiditate, ſed potiùs tenuitate, atque mundicia, quorum neutrum in terreno eſt. Habent enim ſenſum mobiliorem, quorũ humor tenuior, & ſyncerior eſt: hinc etiam nonnulla ex iis, quę ſanguine vacant, animalibus, prudentiora nonnullis ſanguinem habentibus ſunt, vt dictum iam eſt. Verbi gratia, apes, formicæ, & ſi quid aliud tale eſt, timidiora, quibus ſanguis dilutus nimiùm eſt: metus enim refrigerat. Itaque ea, quibus eiuſmodi temperamentum in corde habetur, metuendi affectioni ſunt opportuniora: aqua enim frigore congelaſcit. Quam ob rem cætera, quæ exanguia, timidiora ſanguineis ſunt animalibus, (quod ſimpliciter dixerim) ac mota ceſſant præ nimio metu, & excrementa emittunt: nonnulla etiam ſuos colores immutant. Quorum autem ſanguis fibris admodum multis, craſſiſque refertus eſt, hæc terrena ampliùs cõſtant natura, & animoſa, iracunda, proindéque furibunda ſunt: ira enim calorifica eſt. Solida autem, firmioráque omnia concalefacta, vehementiùs, quàm humida, calefaciunt. Fibræ verò ſolidæ, terrenæque ſunt: itaque quaſi formata in ſanguine efficiuntur, feruorémque per iram accendunt Ex quo fit, vt tauri, & apri animoſi iracundi, furibundique ſint: ſanguis enim eorum fibris refertior eſt. Et quidem taurorum ſanguis omnium celerrimè coit, & durescit. At ſi fibras detraxeris, ſanguis non cogetur. Vt enim ſi ex luto terrenam portionẽ ſemoueris, aqua non concreſcet, ita ſanguis, fibris detractis, incongelabilis manet: fibrarũ enim natura terrena eſt. Quòd ſi non eximantur, cogitur, vt terra humida, frigore. Cùm enim calor exprimitur, humor vnà trahitur, atque euaporatur, vt dictum iam eſt: atque ita concreſcit, non à calore ſiccescens, ſed à frigore. At verò quandiu in corpore continetur, humidus eſt propter caloré animalibus inditum: profectò naturã ſanguinis cauſam eſſe, cur permulta animalibus veniant, tum per mores, tum etiam per ſenſum, ratio eſt: materia enim totius corporis eſt. Quippe cùm alimentum materia ſit, ſanguis autem vltimum alimentum habeatur. Facit igitur, vt plurimum differentiæ exiſtat, ſi calidus, aut frigidus ſit, ſi tenuis, aut craſſus, ſi turbulentus, aut nitidus. Sanies pars diluta, ſiue aquoſa ſanguinis eſt, eò quòd aut nondum concocta, aut corrupta eſt. Itaque id vel ſanies neceſſariò eſt, vel ſanguinis gratia eſt.

Quibus ſenſus mobilior & ſubtilior.

Timidiora animaliaquę ſint.

Animoſiora quæ.

Sanies.

De ſeuo,

De ſeuo, & adipe, eorúmque differentia, & quæ animalia ſeuum, quæ item adipem habeant. *Cap.* V.

SEuum, & adeps inter ſe differunt, ſanguinis ratione. Eſt enim eorũ vtrunq; ſanguis concoctus per bonitatẽ cruentiendi: conſiſtitq; ex eo, quòd in pulpam quidem animalis non abſumitur, ſed concoctionis, alimentiq; bonitate præditum eſt. Indicat id pinguedo eorũ, cùm pingue inter humida, commune ignis, & aeris ſit. Quam ob rem nullũ ex iis, quæ ſanguine carẽt, vel adipem habet, vel ſeuum. Quandoquidem ſanguis deeſt. Quorũ autem ſanguis copulentior eſt, hæc ſeuum potiùs habent: ſeuum enim terrenum eſt. Vnde fit, vt modo fibroſi ſanguinis cogatur, tam ipſum, quã eiuſmodi ius, cùm parum aquæ, multum terræ cõtineat. Quam ob rem quæ non vtrinq; dentata, ſed cornigera ſunt, hæc ſeuum habent. Naturã eorum refertam eſſe huiuſmodi elemento patet, eo quòd cornua gerunt, talóſq; obtinent: quæ quidẽ omnia naturã ſunt arida & terrena. At verò genus vtrinque dentatum, & cornuum expers, & multifidum, vice ſeui adipem habet: quæ non cogitur, nec ſiccitate aliqua frangitur, quoniam eius natura minùs terrena eſt. Hæc ſi mediocriter in animalium membris habentur, proſunt: nec enim ſenſum impediunt, & ad ſanitatem, vitéſque opitulantur: ſed ſi modum excedunt, nocẽt, atque interimunt. Nam ſi corpus totum tranſierit in adipem, aut ſeuum, peribit: animal enim ea parte eſt, in qua ſenſus habetur. Caro autẽ, & quod carni proportionetur, vim obtinet ſentiendi. Sanguis, vt dictum iam eſt, & ſenſu caret, & ob eam rẽ, nec adeps, nec ſeuum ſentit: ſunt enim ſanguis concoctus. Quod ſi totum corpus tale efficiatur, nullum præterea ſenſum habere poterit. Hinc & celeriter ea ſeneſcũt, quæ valde pinguerint: quippe quæ parum ſanguinis habeant, vtpote cùm copia ſit abſumpta ad pinguedinem. Quæ autem parum ſanguinis habent, hæc iam inde ad interitum ſunt opportuniora: interitus enim inopia quædã ſanguinis eſt. Quódq; parum eſt, afflici tum à frigore quolibet, tum à calore facile poteſt. Quinetiam obeſa omnia ſteriliora ea de cauſa ſunt: quantum enim ex ſanguine proficiſci ad genituram, & ſemẽ genitale debeat, hoc in adipẽ, aut ſeuũ ſumptitatur: ſanguis enim cùm concoquitur, ad hæc tranſit: itaq; aut nullum omnino excrementum in iis ipſis cõſiſtit, aut parum. Atque de ſanguine, adipe, ſeuo, quid ſint, & ob quas cauſas habeantur, dictum iam eſt.

Quæ animalia ſeuum habeant.

Quare obeſa ſteriliora.

Quid medulla, quibúſque animalibus data ſit. *Cap.* VI.

SEd medulla etiam natura quædam ſanguinis eſt, non, vt quidam volunt, vis genituræ ſeminalis. Patet hoc in iis, quæ nuper in lucẽ prodierint: medulla enim in oſsibus quoque eorum ſanguinea continetur, vtpote cùm omnes corporis partes ex ſanguine conſtent, & partui alimentum præſtetur à ſanguine. Sed per incrementum, concoctionémq; efficitur, vt quemadmodũ cætera membra, ſic viſcera quoque immutentur colore: per copiam enim ſanguinis viſcera, etiam cùm recentia adhuc ſunt, colorem ſibi ſanguineum trahunt: ſic etiam medulla afficitur, & pinguis in pinguibus animalibus eſt, atque axungiæ ſimilis. At quibus ſanguis non pinguedini, ſed ſeuo ſimilis per concoctionẽ euadit, iis medulla ſeuo ſimilis eſt. Quam ob rem vt cornigeris animalibus, nec vtrinque dentatis, medulla ſpeciem gerit ſeui: ſic vtrinque dentatis, atque multifidis pinguedinem refert. Verùm ſpinæ dorſi medulla minimè talis eſt, quoniam continuam hanc eſſe oportet, porrectamque per longitudinem ſpinæ totius, quæ ex multis vertebratis orbiculatim oſsibus iungitur. Nã ſi ex pinguedine, aut ſeuo eſſet, non æquè perpetua eſſe poſſet, ſed vel fragilis, vel humida eſſet. Sunt ex animalibus, quæ nullam commentatione dignam medullã habeant, videlicet ea, quibus oſſa robuſta, & ſolida ſunt, vt leoni. Eius enim oſſa, quod exiguam admodum, & perobſcuram medullam continent, carere omnino medulla videntur. Sed cùm oſsium naturã ineſſe animalibus neceſſe ſit, aut quod oſsibus proportionetur, vt in aquatilibus ſpinam, fit neceſſariò, vt nonnulla habeant etiam quod pro alimento cõtineatur, ex quo oſſa conſiſtant: alimentũ autem omnibus eſſe ſanguinem, dictum iam eſt. Seuoſas etiã, & pingues eſſe medullas, ratio eſt: repor enim, quem oſsium complexio facit, ſanguinem concoquit. Sanguinis autem per ſe concoctio, ſeuũ, & adeps eſt: quoniam etiam in iis, quæ oſſa ſpiſſa, firmaq; habent, non temerè partim nulla, partim exigua ineſt medulla: alimẽtum enim in oſſa abſumitur. Quæ autem non oſſa habent, ſed ſpinam, iis dorſi tantùm medulla eſt, parum enim continent ſanguinis ſuapte natura: & dorſi ſpina tantummodo caua habetur, quam ob rem in ea medullę aliquid creari poteſt. Vna enim ipſa capax eſt, ſoláq; eget copula propter interceptiones: quam ob rem medulla etiam eius partis differt, vt dictum eſt. Quod enim vice fibulæ fungitur idcirco lenta, neruoſaq; eſt, vt intendi poſsit. Cauſa quam ob rem medullã habẽt animalia, quibus data eſt, declarata iam eſt. Quid etiam medulla ſit, patet: ſcilicet alimenti ſanguinei, quod in oſſa, ſpinámve diſtribuatur, contentúmque concoctum excrementum.

συνδεσμῶν, copula.

De cerebro, & eius natura, déque capitis fluxionibus, & ſomni cauſa.

Cap. VII.

PRoximum ferè eſt, vt de cerebro doceamus. Nam cerebrũ quoq; medullam eſſe, atq; originẽ medullæ, cõpluribus placuit authoribus, argumẽto, quòd dorſi medullam iunctã cum cerebro cernerent. Sed res contrà ſe habet, omnino, propè dixerim. Cerebrum enim partium omnium corporis frigidiſsimum eſt, cùm medulla calida ſuapte natura ſit. Quod eius pinguedine, & axungia perſpicuum eſt: idque facit vt cerebro iungi, continuaríque poſsit ipſa dorſi medulla. Soleт enim Natura ſemper emoliri contra cuiuſuis exuperantiam auxilium, per coniunctionem rei aduerſæ, vt exceſſum alterius altero compenſet, & moderetur. Sed enim medullam calidam eſſe pluribus ſanè rationibus conſtat: cerebri autẽ frigiditas &

Quis vſus ſanguinis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tactu percipi potest, & ratione intelligitur, quod omnium maximè humorũ corporis sanguine caret: quippe quòd nihil sanguinis habeat, squallorèq; obsitum sit, atq; horridum: nec verò excrementum est, nec inter partes cõtinuas enumerandum, sed sui generis sit, & quidem ratione optima naturã eiusmodi sortitũ est. Nullã verò cum partibus, quæ vim obtinent sentiendi, continuitatẽ habere, cùm intuitu pateat, tum vel maximè inde constat, quòd cùm tangitur, nullũ efficit sensum, quemadmodũ nec sanguis, neq; excrementum animaliũ vllum: datum autem hoc animalibus est ad naturæ totius salutẽ. Quod enim nonnulli statuunt importunè, animam esse ignem, aut aliquã eiusmodi vim, meliùs fortasse dixeris, animam in quodam eiusmodi corpore constare. Cuius rei causa est, quòd ad exequẽda animæ officia, calor omnium maximè administrandi vim obtinet. Cùm enim officium animæ sit alere, & mouere, hæc ea ipsa facultate potissimũ efficiuntur. Igitur animi esse ignem arbitrari, simile est, atq; si serram, aut asciam, fabrum, aut artem fabrilem esse ideo arbitreris, quia opus non, nisi iũctis his, efficiatur. Sed quàm genus omne animalium caloris particeps esse necesse sit, apertum hinc est. Cùm autem omnia momẽtum requirant contrarium, quo mediocritatem, ac medium assequantur, (in hoc enim essentia, ratióq; consistit, non in alterutro extremo seorsum posito) idcirco aduersus cordis sedẽ, & calorem, cerebrũ Natura molita est. Et ea de causa pars ista animalibus iũcta est, naturam obtinẽs aquæ, & terræ communem: atq; ob eam rem cerebrũ omnia sanguine prædita habent, ex cęteris nullũ ferè, nisi per proportionem, vt polypus. Parum enim caloris obtinet omne id genus propter sanguinis priuationẽ. Cerebrum igitur calorem, feruorémq; cordis moderatur, & temperie affert. Sed vt ea quoq; pars modico potiatur calore, venæ ad membranam cerebri deueniunt ex vtraque vena, maiorẽ dico, & eam, quæ aorta vocatur. Et ne calor nimius offendat, non paucæ amplæ, sed frequentes, ac tenues venæ ambiunt: nec sanguis copiosus, & crassus, sed tenuis, syncerúsq; subit eodem. Fluxiones etiam ob eam rem ex capite oriuntur in iis corporibus, quibus cerebrum frigidius est, quàm temperamentũ modicum postulet. Cùm enim alimentum per venas sursum respirat, vbi excrementũ ob eius loci vim refrigeratum est, fluxiones pituitæ, sanieisq; mouet. Quod simile generationi imbriũ euenire intelligendum est, quoad magnũ conferre cum paruo liceat. Cùm enim ex terra vapor exhalat, effertúrq; in sublime à calore, vbi supernũ aerem subierit frigidum, consistit: denuò in aquam propter refrigerationem, atq; in terrã defluit. Sed de his, cùm de morborũ causis agitur, differere, cõgruum est: videlicet quoad tractare de his naturalibus scientiæ interest. Somnus etiam à cerebro proficiscitur, iis, quæ eam obtinẽt partem, animalibus: quæ autẽ carent, iis proportionale suppetit. Cùm enim sanguinis alentis effluentia refrigeretur à cerebro, aut etiã ob alias causas similes, caput aggrauatur. Et quidem somno sopiti, ea corporis parte solent tentari: atq; efficitur, vt calor ad ima cum sanguine subterfugiat collectáq; copia caloris in loco inferiori somnum facit, & facultatem erigendi corporis aufert ab iis animalibus, quæ erecta incedere Natura voluit: cæteris caput erigi prohibet. Quibus de rebus seorsum docuimus, cùm de sensu, & somno ageremus. Cerebrum autem esse commune aquæ, & terræ constat, ex eo, quod ei accidit: cùm enim coquitur, indurescit, atq; siccescit, vt humore exacto à calore, terrena portio relinquatur, quemadmodũ in leguminũ, reliquorúmq; fructuũ decoctione: quòd enim ex terra magna ex parte constant, hinc exacto humore, quem exiguum sibi admistum continent dura, terrenúq; admodum ea quoq; relinquuntur. Homo inter omnia animalia plurimum cerebri habet, scilicet proportione sui corporis: & inter homines, mares plus, quàm fœminæ. Cordis enim, pulmonísque locũ calidissimum, & sanguine refertissimum homo habet: vnde animaliũ homo vnus erectus est. Caloris enim natura inualescẽs, incrementũ de medio agit pro suo impetu. Itaq; contra multum caliditatis, multum humiditatis, frigiditatísque opponitur. Qua quidem copia fit, vt capitis os, quod caluariam nõnulli appellant, serò admodum induretur, cùm diu calor euaporetur: quod nulli ex cæteris animalibus sanguine præditis euenit. Iuncturas etiam plurimas in capite homo habet, & mas plures, quàm fœmina, eadem de causa, vt locus spirantior sit: & ampliùs, in quo plus cerebri habetur. Nam si cerebrum vel humet, vel siccet supra modum, suo fungi officio non potest: sed aut non refrigerabit, aut coagulabit. Itaque morbos, deliria, mortes afferet. Calor enim cordis, atque principiũ consentiẽtissimum est, sensumq; celerrimè facit, cùm sanguis cerebri vllo pacto mutatur, atq; afficitur. Sed de cognatis animalium humoribus omnibus dictum ferè est. Posteriti, excrementa sunt cibi, id est, vesicæ sedimen, atq; alui: præterea genitura, & lac, scilicet in iis, quorũ natura hæc obtinet. Verùm cibi excrementa quibusnam animalibus iuncta sint, & quas ob causas, aptiùs in considerãda, differẽdáq; alimenti ratione explicetur. De semine autem genitali, & lacte, tractandum est, cùm de generatione: alterum enim eorum principium generationis est, alterum generationis gratia habetur.

Animæ officium.

Vsus cerebri.

Fluxionum ex capite causæ.

Suturæ humani capitis.

Morbi ex cerebro qui.

Posteriti, scilicet humores.

De carne, seu iis, quæ vice carnis habeantur.

Cap. VIII.

NVnc de cæteris similaribus partibus docendum est, & primùm de carne, in iis, quæ obtinent carnem: in cæteris autem de eo, quod vice carnis proportione respondeat. Hoc enim principiũ, & corpus per se animalium est: quod ratione etiam patet. Animal enim eo definimus, quod sensum obtinet, primúmq; eum, qui primus est. Tactũ autem primum esse, certum est. Tactus verò sensorium pars eiusmodi est aut prima, vt pupilla visus: aut coniuncta, per quam agitur, périnde quasi pupillæ omne diaphanes, hoc est, translucidum, coniungas. Cæteris igitur sensibus nec tribui hoc poterat, neq; operæ prætium erat effici à Natura. At verò tactui dari necesse fuit. Sola enim, aut

Tactus, sensus primus.

aut maximè omnium sensoriorum, sedes tangendi corpulenta est. Sensui autem patet, cætera omnia eius vnius gratia haberi: ossa dico, neruos, cutem, venas, pilos etiam, & vnguiũ genus, & quicquid eiusmodi iunctum est. Natura enim ossium adhibita est, vt sua duritie rem mollem seruaret in iis, quæ ossa habent. Eadémq; de causa proportionale ossium habetur in iis, quæ ossibus carent: vt in genere piscium aliis spina, aliis cartilago iuncta est. Habent hoc præsidium alia intus, alia foris, vt in genere sanguinis experte. Crustata omnia extra se munita seruantur: velut cancri, genúsq; omne locustarum, atq; etiã testatorum, vt quæ ostreæ appellantur. His enim omnibus caro intus: terrenum autẽ illud, quod contineat, & conseruet, foris est. Nam præter ipsum continendi officium, quoniam eorum natura parum caloris obtinet, cùm sanguine careant, idcirco testa velut furnulus quidam amplectens, conseruat intestinum calorem, & tuetur. Quinetiam testudo, & lutariæ genus simili modo se habere videtur, quanquàm diuersum genus ab illis hoc est. At verò animalia insecta, & mollia contrà, quàm hæc, & modo inter se oppositio constant: nihil enim ossis, nihil terreni habere discretum videntur, quod dignum effatu sit: sed mollia ferè tota, carnosa, & tactui cedentia sunt. Ne tamen corpus eorum facilè pereat, modo illorum, quæ carne lasciuiunt, naturam inter carnem, & neruum obtinent. Mollis enim vt caro est, sed intendi potest vt neruus. Fissilis autem caro eorum non in directum, sed in anfractum: ita enim ad vires commodior esse potest. Habent etiam quod piscium spinis proportionetur: vt sepiæ quod sepium vocant: lolligines quod gladiolum. Polypi nihil eiusmodi habent, quòd eorum alueus, quem caput appellãt, breuior est, illorum procerior. Ideóq; vt directus, inflexúsque maneret. Natura his adminiculis faciendum censuit: quemadmodũ in genere sanguineo, aliis os dedit, aliis spinam. Insecta contrà, quàm hæc, & sanguine prædita constant, vt modò diximus, quippe quæ nihil habeant duri, aut mollis diseretũ: sed dura toto corpore sint duritie tali, vt osse carnosiora, carne ossatiora terratióráq; constent, ne facilè corpus eorum diuidi possit.

Ossa vel proportionale ossium quem vsum præstẽt corporibus.

De venis, ossibus, & cartilagine.

Cap. IX.

SImilis natura est ossibus, & venis: vtraq; enim ex humore orsa cõtinua est. Et neq; os vllũ seorsum per se habetur, sed aut pars cõtinui est, aut tãgit, atq; annectitur, vt Natura & tanquã vno, continuóq;, & tanquã duobus, distinctísq; ad flexũ vtatur. Neq; vena vlla seorsum per se est, sed omnes pars sunt vnius. Nã si quod os separatũ esset, accideret, vt nec officio fungi posset, cuius gratia natura ossium habetur: quippe quod nec flectendi, neq; dirigendi causam vllam præberet, cùm non continuum esset, sed interceptum: & lædere proculdubio posset périnde, quasi vel spina, vel spiculum carni infixum. Vena etiã si qua separata, nec suæ origini cõtinua tenderet, suum sanguinẽ seruare non posset. Calor enim profluens ab origine facit ne sanguis gelet. Putrescere etiam sanguis videtur, qui à suo fonte remotus est. Principium venarum cor est: ossiũ, quod spina dorsi vocatur, videlicet in omnibus iis, quæ ossa habent. Hinc enim cætera ossa oriuntur, & cõtinuantur. Spina est enim, quod longitudinẽ, ac rectitudinẽ contineat animalium. Sed cùm corpus inflecti per animalis motum necesse sit, ita constat, vt & vna sit propter continuitatem, & multipartita propter vertebrarum distinctionem. Hinc femorum, brachiorúmq; ossa dependẽt continua, eodémq; arctiùs adnectuntur, quà flectendũ est: neruis deligantur, extremáq; sibi cohærent. Alterum cauum, alterum rotundũ, aut vtrunq; cauum, medio talo, quasi clauo cõplexo, vt flecti, extendíq; possint: aliter enim aut nullo pacto, aut non bene motus eiusmodi agi posset. Nõnulla extremis similibus coniunguntur, neruis deligata. Cartilaginosę etiã partes inseruntur flexuris, veluti lectiisterniũ, ne attritu mutuo lædantur. Caro circa ossa consistit, vinculis modo fibrarum tenuibus adhærẽs, cuius causa ossiũ genus habetur. Vt enim qui ex limo, aut alia massa humida animal effingunt, firmo aliquo subdito corpore obducũt, atq; afformant: sic Natura ex carnibus animal condidit. Cæteris igitur partibus, scilicet carnosis, ossa omnibus subiacent, aut flectendi gratia, si mouentur, aut conseruãdi causa, si immobilia sunt: vt costæ, quæ pectus salutis viscerum gratia claudũt. Venter omnium ossibus vacat, ne tumori impedimẽto sint, qui per cibum ingestũ exurgat, necesse est, atq; etiã ne in fœminis incremento partuum obstent. Sed enim quæ animal vel intra se, vel foris pariũt, hæc similes, robustásq; ossiũ obtinent vires. Multò enim maiora hæc sunt iis, quæ non pariunt animal: videlicet proportione solitæ magnitudinis. Nam nonnusquam complura ex hoc animalium genere crescunt mirum in modũ, vt in Africa, locisq; aliis calidis, & siccis: magnis autẽ adminiculo opus est maiori, validiori, & firmiori: atque inter magna iis potissimùm tali opus est adiumento, quæ violentiora sunt. Quam ob rẽ mares ossibus durioribus constant, quàm fœminæ, & quæ carniuora sunt, quàm quæ alio cibo vescũtur: iis enim victus per dimicationẽ acquiritur: velut leonis ossa adeò dura sunt, vt ex iis percussis, ignis quasi ex silice excutiatur. Delphinus etiam non spinas, sed ossa habet: viuiparum enim est. Sanguineis autem non viuiparis natura aliquantũ degenerat, vt volucribus: quãuis enim habeãt ossa tamen imbecilliora. Inter pisces spinam, qui oua pariunt, habẽt. Serpentibus etiam natura ossium spinacea est, præterquam magnis: robur enim eorum validiora exigit firmamenta, eadem, qua & viuiparis, ratione. At cartilaginea nomine, spinam ex cartilagine habẽt. Motum enim eorum esse molliorem, necesse est: itaque fulcimenti genus non rigidum, sed mollius esse oportuit. Adde quòd terrenam omnem materiam ad eorum cutem conficiendam Natura absumpserit. Pluribus autem locis simul tantundem exuperantiæ dispensare Natura non potest: quoniam etiam in viuiparo genere ossa cartilaginosa complura habentur, scilicet in iis, quibus expedit molle, mucosúmque esse

Venarum ossiúmque principia.

Ossa propter mollitiẽ carnis.

Causa quòd ventri nulla sunt ossa.

esse, quod solidum habeatur, ratione carnis obductæ, vt auribus, ac naribus euenisse apertum est: prominentiora enim, si rigida sunt, frangi celeriter possunt. Natura verò eadem ossis, & cartilaginis est, quanquã pluris, minorisque ratione interest: quapropter neutrũ præcisum recrescere potest. Vacant medulla cartilagines terrestriũ animaliũ discreta. Quod enim in os discretum continetur, id mistũ per totũ facit, vt cartilago res mollis, mucosaq; constituatur. At in cartilagineo genere spina dorsi, quanuis cartilaginosa, medullam habet: vicé enim ossis hæc pars tenet in eo genere. Proximas ossibus esse partes ostẽdit tactus etiã illas, vnguis, vngulas tum solidas, tũ bisulcas, cornua, rostra auium, quæ omnia præsidi gratia adiuncta sunt animalibus. † Quæ enim tota ex iis cõstant, nominis consortiũ tantummodo habẽt cum suis partibus. Verbi gratia, vngula tota, & cornu totũ, ad salutem animalis excogitatũ est. Dentes etiam in hoc eodẽ genere collocandi sunt, qui aliis rem vnam tantũ expediunt, id est, cibi confectionem: aliis non solũ ad hoc vsui sunt, sed etiã ad pugnandum, vt iis omnibus, quibus aut serrati, aut exerti sunt dentes. Terrenam, & validam esse naturam eorum, quę modò enumerauimus, necesse est: vis enim armorũ ea est. Quam ob rẽ omnia eiusmodi admi nicula quadrupedibus viuiparis potiùs adiuncta sunt, quòd terratiora, quàm genus humanum, ea omnia constant. Sed de iis, atque similibus, cutem dico, vesicam, membranam, pilos, pennas, & quæ iis proportionentur, & si qua huiusce modi alia sunt, posteà vnà cùm dissimilaribus partibus considerandum est, scilicet quænam eorum causa sit, & cuius gratia data sint animalibus. Ex officiis enim ea quoque pariter, atque illa dignosci necesse est. Sed quòd partes eorum idem cum totis nomen sortiuntur, propterea inter similares in hoc loco enumerata sunt. Principium autem, & origo eorum omniũ, os est & caro. Rationem etiam genituræ, & lactis prætermisimus, cùm de humidis, ac similaribus ageremus: sunt enim hæc loco de generatione coniunctiora, cùm alterum eorum initium sit animalium generandorum: alterum alimentum, vbi in lucem prodierint.

Ossis, & cartilaginis discrimen.

Aliqui sic reddunt. Quæ enim tota ex iis cõstant, & nominis consortium habent cum suis, &c. item excogitata sunt.

De duabus partibus in quibúsque animantibus necessariis, qua viuunt, qua cibum capiant, & qua excrementa emittãt: déque sensuũ vi, & eorum loco in corpore. Cap. x.

NVnc quasi à primis iterũ orsi differamus. In omnibus vita præditis, & perfectis, partes maximè necessariæ duæ sunt, altera, qua cibum capiant: altera, qua excrementũ emittant. Non enim fieri potest, vt sine cibo vel seruẽtur, vel augeantur. Stirpium itaq; genus (si id quoq; viuere fatemur) locum superuacui excremẽti nullum habet: cibum enim concoctum ex terra haurit, sed vice excrementi semina, & fructus effundit. Tertia pars in omnibus, est media inter eas, quas modò dixi, in qua vitæ principiũ cõtinetur. Sed stirpium natura, quoniam stabilis est, non ex multis, ac variis partibus dissimilaribus cõstat: quippe cũ ad paucas actiones paucorum instrumentorum vsus requiratur. Quam ob rem de stirpium, siue plantarum forma seorsum agendum est. Quæ autem vnà cum vita sensu etiam prædita sunt, hæc speciem multiformiorem, numerosioremq; veritatem recipiunt: atque inter ea aliis alia magis, & eò ampliùs, quòd non solùm viuendi, sed etiam bene viuẽdi rationem natura eorum obtinuit: quale hominum genus est, quippe quod aut vnũ ex omnibus animalibus nobis cognitis diuinitatis particeps sit, aut omnium maximé. Itaq; tum ob eam rem, tum etiã quòd exteriorũ partiũ eius forma notissima est, primùm de homine differendum censemus. Iam enim partes etiam naturales hominis vnius secundum naturam dispositæ sunt: quandoquidẽ partem superiorem ad vniuersi supremũ erectã obtinet: solus enim animalium homo erectus incedit. Caput hominis macilentum, carnéq; propè omni exutum esse, necessarium ex iis, quæ de cerebro diximus, euenit. Nec audiendi sunt, qui, si carnosum esset, viuacius hominum genus futurum cẽseant: sed vt melius sentiret, carnẽ ademptã existiment. Vim enim sentiendi sitam in cerebro: sensum autem per partes nimiũ carnosas nequaquã admitti posse arbitrantur, neutra enim eorum ratio vera est. Sed si cerebrum à carnis copia circundaretur, contra efficeret, quàm institutum exigeret, cuius gratia adiunctum est animalibus: non enim refrigerare posset, cùm valdè ipsum teperet. Nec sensus vllius causam cerebrũ obtinet, quod quidem expers omnino sensus non aliter, quàm quoduis excrementum est. Verùm cùm intelligere causam, quam ob rem sensus nonnulli in capite habẽtur, nequeant, quòd eam partem cæteris esse peculiariorem animaduerterint, ideo sensum cum cerebro coniungendum ratiocinãtur. Sed enim principium sensuum esse cordis locum, definitũ iam est, cùm de sensu ageremus. & quam ob causam duo, id est, tangendi & gustandi sensus, ex corde apertè dependent: vnus ex reliquis tribus, id est, olfaciendi, mediũ tenet: duo, id est, audiendi, & videndi, maximè in capite positi sunt, propter sensoriorum naturã, visusq; omnibus in capite est. Nam auditus, olfactúsq; piscium, & reliquorũ generis eiusdem, declarant quod dicimus. Audiunt enim atq; olfaciunt, cùm nullũ sensoriũ eorũ sensuum in capite habeãt manifestum. Visum autem omnibus, quibus est datus, apud cerebrum esse, optima ratio est: cerebrum enim humidum, ac frigidum est. Visus aquæ naturam obtinet: hæc enim omnium perlucidorũ facilimè cõseruari potest. Sensus etiã exquisitiores per partes, quæ sanguinem habeant synceriorẽ, absolui necesse est. Sanguinis enim calidioris agitatio officium sentiẽdi intercipit, atq; refringit. His de causis sedes eorum sensuum mandaræ sunt capiti. Nec verò pars prior tantùm capitis carne vacat, sed etiam posterior, quòd omnibus capite præditis partem hanc erectam maximè cõstare oportet: nihil enim erigi potest pressum onere, Id autẽ accideret animali, si caput carne obtectũ haberet. Quo etiã patet, nõ ideo carnẽ deesse capiti, vt cerebrũ sentiat: pars enim posterior capitis cerebro caret, & tamẽ carnis expers

Caput hominis quare macilentum.

Sensuum sedes.

expers nihilò minùs est. Auditum etiam nõnulla animalia sitũ in capite habẽt debita ratione. Quod enim inane vocatur, plenum aeris est. Sensorium autem audiẽdi aeris esse fatemur. Vt igitur ab oculis meatus ad venas circa cerebrũ sparsas tẽdunt, sic ab auribus meatus in occiput penetrat. Vis autẽ sentiẽdi nec vlli exãgui data est parti, neq; sanguinis propria est, sed cuidã ex his, quæ sanguine proueniunt, delegata est. Quocirca pars nulla exanguis eorum, quæ sanguinẽ habent, sentire potest, nec ipse sanguis sensu præditus est: quippe qui nulla pars sit animaliũ. Cerebrum verò parte priori capitis continẽt omnia, quibus hoc datum est: quoniam id, quo sentiunt, in parte priori corporis sitũ est: sensus enim prouenit à corde, quod parte priori commissum est. Sentire etiam partes tantummodo possunt, quæ sanguinẽ obtinẽt. Occiput autem venis vacuũ est. Sedes autẽ sensoriæ probè ad hunc modum à Natura dispositæ sunt. Aures orbem capitis æquis portionibus secãt, tenéntq; medium. Auditur enim non modò per directum, verùm etiam vndique. Visus parti priori mandatus est: cernitur enim per directum. Motus etiã antè fit. Prospiciendũ autẽ est cõdẽ, quò motus agitur. Nares inter oculos ratione optima collocatæ sunt. Gemina enim sedes quæq; sensoria est, propter duplicem corporis partem, scilicet dextram & sinistram: sed hoc in tactu incertũ est, propterea quòd primum sensoriũ non caro, non pars eiusmodi aliqua est, sed aliquid intimũ. Lingua etsi obscuriùs, quã oculi, tamen certiùs, quàm tactus, geminum gustandi vestigium ostendit. Est enim hic etiam sensus quasi tactus quidam: attamen res vel in eo satis constat. fissúra enim linguã distingui, perspicuũ est. At verò in cæteris sentiendi partibus sensum bipartitum esse latiùs patet. Aures enim geminæ, & oculi gemini sunt. Vis etiã narium bipartita est, quæ si aliter sita, distractáq; esset, vt aures, suo fungi officio nõ posset, nec pars, in quã posita est, ex instituto administraret. Efficitur enim sensus olfaciẽdi per spirationẽ, in iis, quæ obtinent nares: pars autẽ spirandi medium tenet, & antè posita est. Quapropter nares in medio triũ sensuũ Natura cõstituit, quasi per lineam fabrilẽ directas, ad respirationis agitationẽ. Cæteris etiã animalibus hæc eadẽ sensuum domicilia bene pro sua cuiusque natura condita habentur.

Cuinam parti vis sentiendi data sit.

Hominis dignitas.

Sensoriorum sedes quare gemina

De situ auricularum in quadrupedibus. Cap. xi.

QVadrupedes enim auriculas habẽt suspensas, & supra oculos sitas habere videntur: veruntamẽ non ita est, sed conspectum ementiuntur, quoniam bestię non erecto, sed prono sunt corpore. Cùm igitur plurimæ ita incedant, iuuat vt & suspẽsiores sint auriculæ, & crebrò moueantur. Sic enim melius vndique strepitus circumactæ excipient.

De meatibus auditoriis auium. Cap. xii.

AVes meatus tantũ auditorios habent. Quòd enim cutis earũ durior sit, nec pilis, sed pennis integantur, ideo materia carent ex qua auriculæ creentur. Quadrupedes etiam ouiparæ, & corticatæ eodem modo se habent: eadem enim ratio vel illis conueniet. Quinetiam vitulus marinus inter ea, quæ animal pariunt, non auriculas, sed cauernas tantùm habet ad audiendum, vtpote qui manca, & læsa sit quadrupes.

Genus hominum, auium, & quadrupedum, contectos palpebra oculos habere, quóve modo ipsorum quodque connueat. Cap. xiii.

GEnus hominum, auium, quadrupedum, tam viuiparum, quàm ouiparum, oculos visus custodiendi gratia integũt, sed variẽ. Quæ enim animal pariunt, geminam habent palpebram, & conniuere vtraque solent: aues tam leuiores, quàm grauiores, & quadrupedes ouiparæ palpebra inferiori conniuẽt. Nictantur aues ab angulis membrana obeunte. Cuius rei causa est, vt operimentum præsidio sit oculis eorum humidis, qui ideo humidi sunt, vt cernere acutiùs possint: nã si duri essent, tutiùs quidem constarent contra ea, quæ extrinsecus occurrarent, atq; inciderent, sed cernere acutè non possent. Itaque eius rei causa, cutis prætenuis pupillæ obtenditur. At verò salutis gratia palpebræ operiunt: ideóq; omnia conniuent, & omnium maximè homo. omnia, inquam, vt quę incidant, prohibere palpebris possint: idque non consultò, sed Naturæ instinctu agitur: homo verò frequentiùs, quoniam cutem tenuissimam habet. Palpebra autem cute constat, vnde fit, ne aut palpebra, aut præputium vulnere diductum coalescere possit: sunt enim cutes sine carne. Quę autem inter aues palpebra inferiori conniuent, & quadrupedes ouiparæ: præ duritia cutis caput ambientis, ita conniuent. Volucribus enim grauioribus, quòd nequeant volitare, incrementum pennarum ad cutis crassamentum conuertitur: eadémque palpebra inferiori conniuent: columbæ autem, & similia, vtraque. Quadrupedes ouiparæ cortice integuntur, qui pilo durior est: itaq; cutis quoque eorum cæteris cutibus durior est. Cutis igitur capitis eorum prædura est, ideóq; palpebram inde habere nequeunt: inferior carnosa est, vt satis tenuitatis, tensionísque habeat. Nictantur volucres grauiores non palpebra, sed mẽbrana, quòd palpebræ motus lentior est, cùm celeritate sit opus, quam membrana præstare potest: nec nisi ab angulo naribus proximo nictantur, quòd eorum naturam ex vno principio prouenire melius sit. Principium autẽ in iis est pars naribus adhærens: pars etiam prior principiũ potiùs, quàm latus, est. At verò quadrupedes: quæ ouapariunt, non eodẽ nictantur modo, quoniam non lubricum, exquisitúmq; visum eas habere necesse est, cùm terrestres sint. Volucribus certè necessarium est: iis enim vsus cernendi ex longinquo est. Vnde fit, vt quæ vnguibus sunt aduncis, clarissimè cernant. Cibus enim de sublimi conspiciendus iis est. Et quidem volare in excelsum omnium maximè auium, genus id ob eam rem assolet. Terrestres autem, parúmque volatiles aues, vt gallinacei, & similes, non acie oculorrm valent; nulla

Oculi auiũ humidiores.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nulla enim victus necessitate coguntur. Pisces, insecta,& crustata,quanuis diuersos habeant oculos,tamen nullum ex iis palpebram habet. Quæ enim crusta integuntur,vsu careant palpebrę,necesse est,cùm nisi celeri cutis officio præstari non possit.Sed tamen vice eius tutelæ duritiæ oculorum hæc omnia muniuntur, quasi per palpebram obductam quandam transluciclam cernant. Sed cùm ob eam duritiam hebetiùs contueri necesse sit,moueri oculos insectorum Natura voluit,atq; etiam magis crustatorum, vt nonnullorum quadrupedum auriculas, scilicet ea causa, vt clariùs cernerent,cùm se ad lucem conuerterent,atq; exciperent splendorem.Piscium oculi lubrici sunt. Vsus enim cernendi ex longinquo necessarius iis est,quæ longiùs moueantur. Terrestribus itaque aer transpici facilè potest:at piscibus, quoniam aqua vt ad cernendum acutiùs aduersatur, sic ad interpellandum visum non multa offensacula affert,modo aeris.idcirco nec palpebrã habent.Nihil enim frustrà Natura agit : & oculis lubricis sunt,propter circunfusi humoris crassamentum.

Piscium oculi acuti.

Quæ animalia cilium habeant, quæve eodem careant : déque cauda, & iubis quorundam animalium,& hominis capillo.

Cap. XIIII.

CIlium habẽt palpebris adiunctũ omnia,quæ obtinent pilos: aues, & quæ cortice integuntur,carẽt,vt quę pilos non habeant. De struthione Africæ, causam,quam ob rem ciliũ habeat, posteà reddemus,& inter ea,quæ pilos habent, homo vnus cilium in vtraq; palpebra obtinet. Quadrupedum enim generi pili non parte supina, sed prona potiùs habentur.Homo contrà, parte magis supina, quàm prona: pili enim operimẽti gratia adiuncti sunt animalibus. Itaq; quadrupedibus prona potiùs egent tegumento. Priora autem, quanquàm nobiliora sunt,tamen per corporis totius flexum fouentur,ac tepent.At homini, quoniã prior pars compar posteriori est, propter corporis erectionem, idcirco Natura parti nobiliori adiumẽtum censuit adhibendum:semper enim Natura rei melioris author est,quoad eius fieri potest. Quã ob rem quadrupes nulla est, quæ pilos vel in palpebra inferiori habeat (quanquã nonnullæ habent pilos quosdam sub ea nascentes)vel in alis,vel in pube,vt homo, sed vice eorum aliis prona totius corporis hirsuta habentur,vt canibus : aliis crista adiuncta est,vt equis, cæterisq; generis eiusdem: aliis iuba,vt leoni mari. Quinetiam caudas prolixiores pilis Natura ornauit: alias longis, quibus tenor breuis, vt equis:alias breuibus, quibus tenor longus, vt bubus,atq; etiam pro reliqui corporis natura : vbique enim Natura quod aliunde dempserit,reddere ad partẽ aliam solet. Iam quibus corpus admodũ pilosum cõdiderat, caudã iis diminuit:quod in vrsis perspicuum est.Homo animalium maximè omnium pilosо capite est, cuius rei causa,tum ad necessitatem, tum ad præsidij rationem referenda est: necessarium enim propter cerebri humiditatem,& commissuras caluæ.Nam vbi plurimum humoris,caloriſq; est, ibidem ortum pilorum esse copiosum necesse est:adiumenti autem ratio, vt frequentia pili caput operiens defendat à nimio frigore,& calore.Cùm enim cerebrum hominis proportione maximum,& humi dissimum sit, maximam etiam tutelam desiderat. Res nanque humidissima quæque, & refrigescere maximè idonea est: quæ autem contrà se habet,hæc minùs affici potest. Sed nos, vt huc digrederemur, fecit rei cognatio , cùm rationem ciliorum redderemus : itaque de reliquis mentionem suo loco,& tempore faciemus.

Pilorũ vsus.

Pilosi capitis humani causa.

Quas ob causas supercilia,& cilia in animalibus Natura constituit.

Cap. XV.

SVpercilia verò, & cilia adiumenti gratia habentur:supercilia enim,vt delabentes humores arceant, velut imbricamẽtum, siue grunda humoribus,qui capite emanẽt , paratum: cilia,vt contra incidentia in oculos,quasi vallum quoddam,promineãt. Supercilia in compage ossium posita sunt : quam ob rem compluribus senescentibus adeò crescunt,vt tondendum sit. Cilia venularum clausulis summis innituntur.Nam vbi cutis finitur , ibidem venulæ etiam desinunt: itaque propter vaporem , qui inde crasiusculus prodeat,pilos iis locis enasci necesse est,nisi quid naturalis opificij ad alium vsum impediat.

Quomodo in hominibus,cæteriſque animantibus nares & labra sint collocata:déque labrorum & narium officio.

Cap. XVI.

SEnsorium verò olfaciendi non longè quodã modo euariat cæteris quadrupedibus viuiparis. Quibus enim maxillæ oblongæ exeunt in acutum , iis nares in rictu appellato continentur,modo , quo fieri potest:cæteris explanatiùs ad maxillas constant. At elephantus peculiarem hanc partem præ cæteris sortitus est animalibus : nam & magnitudine,& viribus habet peculiarem.Naris est enim, qua cibum tam siccum , quàm humidum ille capiat,orique périnde,ac manu,admoueat.Arbores etiam eadem complectendo euellit: deniquo ea non alio vtitur modo , nisi vt manu.Est enim hoc animal sua natura simul terrestre , & palustre. Itaq; cùm cibum petere ex humore deberet, & tamen spirare necesse haberet vt terrestre, & compos sanguinis,nec posset præ nimia magnitudine celeriter discedere ex humore ad aerem , modo nonnullorũ,quæ & animal pariũt, & sanguinem habent,& spirant:idcirco vt pariter humore,atq; terra vti posset, necesse fuit. Quale igitur vrinatorum nonnulli instrumentũ sibi accipiunt, quo, quandiu in profundo manent, aerem extrinsecus trahant.talem Natura elephanti dedit narẽ iam prælongã. Quam ob rẽ si quando iter per aquam faciunt,nare emersa respirant.Nam,vt modò dixi , promuscis pro nare elephantibus est: & cùm fieri nõ possit,vt naris ad eiusmodi vsum accommodetur , nisi mollis sit, aptáque ad flectendum, (impedimento enim præ sua longitudine esset,ad cibum capiendum) quomodo aiunt de cornibus boum

Magno elephantis vtilis promuscis.

boum illorum,qui recessu pascere solent sua natura.Nam illos quòd progredi demisso in terram capite nequeant , recedendo in auersum pasci solitos aiunt. Cùm itaque naris eiusmodi adiuncta sit Natura , quæ membris eisdem abuti ad plura officia solet,eandem in vsum trahit pedum priorum:hos enim vice manuum habet genus quadrupedum digitatum, non solùm ponderis causa sustinendi. Elephantes autem non bisulcos, non solidos pedes habent,sed digitatos.Sed quoniã corporis magnitudo vasta,pondúsq; ingens est,ideo sustinendi tantummodo gratia pedes habẽt priores,nec ad vllum alium vsum vtiles, propter tarditatem flectendi,atque ineptiam. Narem igitur elephantus habet vt spiret , quo modo & cætera animalia,quibus pulmo:eandémque prelongam, atq; in anfractum flexibilem , propter moram in humore diuturnam , & retardum inde discessum. Cumque vsus pedum priorum defuerit, ea, vt dictum est, parte abutitur Natura ad supplendũ ministerium,quod pedes præstarent.At aues,& serpentes,& quæcunq; ex quadrupedibus sanguinis compotes ouiparæ sunt, foramina quidẽ narium ante os habẽt,sed nõ ita explanata,vt nares appellari possint, nisi spirandi officio. Iam auem quis nasum,aut nares habere dicet ? Quod propterea ita accidit,quia pro maxillis habẽt rostrum vocatur.Huius autem rei causa est natura auium, quæ ad hunc modum constat:& bipes enim, & volucris est. Itaq; leue pondus tum capitis , tum etiã ceruicum sustinere necesse est,vt pectus etiam arctum habere debuit.Rostrũ igitur osseum habent, vt commodè & cibum capiant , & ad pugnam armentur. Arctum hoc est propter capitis exiguitatem:cúmque meatus olfaciendi suo rostro contineant,nares habere nõ possunt.De cæteris animalibus,quæ non spirant,dictum anteà est,quàm ob causam naribus carent:& alia branchiis, alia fistula,alia præcinctu, vt insecta, odores sentiunt, & omnia natiuo spiritu sui corporis quasi mouẽtur, qui spiritus in omnibus ex natura insitus est,non aduentitius deforis accedit. Naribus labrorum natura subiacet,iis,quæ simul & dentes habent,& sanguinem.Auibus enim,vt dictũ est,cibi , armamentique gratia rostrũ osseum habetur.Coactum enim pro dentibus , & in idem périnde, quasi detractis hominis labris,superiores , inferioréſque dentes seorsum confundens,longitudinẽ vtrinq; angustam coduxeris : iam enim istud rostrum atrium fuerit.Sed cæteris animalibus labrorũ natura ad salutem,tutelamq; dentium adiuncta est. Quãm obrem vt quæque exquisitè, benéq; dentibus prædita sunt,sic eam quoq; obtinent partem: homini autẽ mollia,carnosa,& quæ separari possent, labra adiuncta sunt , tum dentium tuendorum gratia,vt cæteris,tum etiam potiori causa,vt bene esset: nam ad vsum sermonis ea quoque proficiunt.Etenim vt linguã non similem , atque aliis animalibus,Natura homini dedit , sed idoneam, qua ad duplicem actionẽ vteretur, (quod eam in multis facere diximus:nam & ad percipiendos sapores,& ad formandum sermonem) sic labra tam sermonis , quàm tutelæ dentium gratia adhibuit. Sermo enim,qui voce promatur,ex literis cõstat.

Quadrupedibus digitatis pedes priores manuũ loco.

Labrorum officium.

Hominis labra.

Quòd si lingua talis,& labra humida,atque agilia non essent , maxima literarum pars exprimi non posset : quippe cùm literæ partim lingua producantur,partim labris comprimantur.Sed quas,& quot numero differentias hæc habeãt, ex eruditis metrica ratione accipiendum est.Has autem partes illico necesse fuit accedere idoneas , & natura eiusmodi præditas ad vsum iam dictum. Itaque carne institutæ sunt, eaq; molissima , qualis caro hominis est , scilicet quòd maximè omnium animalium valeat sensu tactus.

De lingua,eiúsque situ,& varietate in quibúsque animalibus.

Cap. XVII.

LIngua in ore palato subiacet:sed terrestribus ferè omnibus modo simili, cæteris dissimili , tum eorundem ipsorum,tum terrestrium comparatione.Homo igitur linguã absolutam,mollissimam, & latam præcipuè habet,vt commoda ad vtrunq; officium sit:hoc est , & ad sapores percipiendos, & ad literas exprimẽdas.Est enim homo omnium maximè animalium sensu facilis.Et lingua , quæ mollis est,vim tangendi præcipuè obtinet:gustus autem,tactus quidam est. Ad literarum etiam explanationem , & ad sermonis expressionem , lingua mollis, lata, & absoluta accommodatior est: quippe quæ contrahere,producere , dilatare , denique varie afformare maximè possit. Patet hoc in iis,quibus nõ satis absoluta est:blæsi enim, balbi,& torti sunt : quod vitium literarum defectus est.Discrimen in latitudine & angustia est:quippe cùm ampla angustam contineat,angusta amplam non capiat.Paruum enim in magno continetur, magnum in paruo haberi non potest. Quam ob rem aues , quæ literas proferre maximè possunt, lingua sunt latiore,quàm cæteræ. Quadrupedes autem , quæ & sanguinem habent , & animal pariunt,vocem parũ explanare possunt, vt quæ linguam duram, crassam, & minimè absolutam habeant : at pleræq; auium vocẽ copiosè emittunt: & quanuis latiorem habeant, quæ vnguibus sunt aduncis, tamen minores vocaliores sunt. Ac omnes lingua vtuntur etiam ad sui sensus mutuam interpretationẽ,sed aliæ aliis ampliùs, vt in nonnullis vel vsus docendi mutuus esse videatur.Sed de iis diximus satis,cùm historias animalium scriberemus.Terrestrium autem ouiparorum sanguineorum pars maior linguam habet inutilem ad vocis officium,& adhærentem , & duram. Quanquàm ad saporum gustatum,serpentes, & lacerti longam habent,& bifidam : atque ita longam serpentes,vt ex paruo longè protrahi possit. Bifida,& parte extrema capillamenti tenuitate est , propter suæ naturæ cupediã : duplex enim voluptas iis capitur , quasi duplicem sensum gustandi haberent.Omnia tam sanguinea, quàm exanguia habent eam partẽ, quæ sapores sentire potest. Nam & quæ multitudini videntur carere ea parte , vt pisces nonnulli,ea quoque parciori quodam obtinẽt modo,& ferè simili,vt fluuiatiles crocodili: sed hoc latet in plurimis causa quadã iusta: locus enim oris omnium id genus spinosus est. Et

Auium linguæ functio.

Bifida serpentum lingua.

quoniam

Universidad de Deusto
Biblioteca

quoniam aquatile genus breui tempore sentit sapores, hinc fit vt pro sui vsus breuitate linguam parum discretam habeant: raptim enim, summaq; celeritate cibus ad ventrem ingeritur, quòd immorari saporibus perfruēdis nequeant, humore interlabente. Itaq; nisi os inclinaueris, cerni pars hæc discreta non poterit. Horret hic locus spinis, quippe qui ex frequenti contactu constitutus sit branchiarum, quarum natura spinosa est. Crocodilis nonnihil causæ ad eius partis vitiationē affert etiā immobilitas maxillæ inferioris: lingua enim inferiori annectitur maxillæ, quā illi quasi contrà habent superiorem: cæteris enim superior immobilis est. Itaq; vt ad superiorē non habent, quòd cibi aditus rollitur: sic ad inferiorē carent, quòd superior quasi trāslata in locū inferioris est. Accedit adhæc genus vitæ, quā more piscīū agit, cùm tamen ipse terrestre sit. Itaq; vel ob eam rem inexplanatam hanc partem habeat, necesse est. Patulum piscium etiam: cōplures carnosum habent: & quidem inter fluuiatiles nōnulli admodum carnosum, & molle, vt cyprini nomine, adeò vt si parùm diligenter aduertas, lingua id esse videatur. Pisces igitur ob eam, quam diximus, causam, etsi lingua non carent, tamen explanatam non habēt. Sed cùm cibi gratia sensus saporis adhibitus sit, eūmq; non quauis parte sua lingua obtineat, sed extrema potissimùm, ideo piscibus particula hæc tantūmodo discreta habetur. Cibum autē quanquam animalia omnia cupiūt, vt quæ voluptatem ex cibo sentiant, (cupiditas enim rei suauis est) tamen membrum, quod ad sentiendū accommodatum est, non omnibus simile datū est: sed aliis absolutum, aliis adhærens, videlicet iis, quibus vocis defuit vsus: & aliis durum, aliis molle, carnosūmq;. Nam & crustaris, vt locustis marinis, & reliquis generis eiusdem, tale quid in ore habetur atq; etiā mollibus, vt sepiis, vt polypis. Insectorū aliā membrum hoc intus continent, vt formicæ; quemadmodū multa etiā ex testatis: alia foris gerunt, velut aculeū fungosum, & cauū, vt eo simul & gustare, & cibum trahere possint. Patet hoc in muscarū genere, & apū, & omniū generis eiusdē, atq; etiam in nonnullis testatis. Purpuris enim tantam obtinet vim hoc membrum, vt testas conchyliorū etiā rādere valeat: velut turbinū, quorum esca capiuntur. Necnon asili, & tabani eōdem spectant: quorū alteri lingua adacta cutem hominum secant, alteri tergora etiam bestiarū elacerāt. His igitur animalibus lingua talis Natura tributa est, quasi respondens, & obuersaria nari elephantorum. Naris enim illis adiumento est, & lingua his pro aculeo habetur. Cæteris animalibus omnibus lingua talis, qualem iam exposuimus, data est.

Linguam explanatam pisces non habere.

Insectorum lingua.

ARISTOTELIS STAGIRITAE DE PARTIBVS ANIMALIVM, ET EARVM CAVSIS, LIBER TERTIVS,

Theodoro Gaza Interprete.

De ordine, & constitutione dentium, oris, & faciei, eorundémque in omnibus animantibus diuersitate.

Cap. I.

Proximè ab iis natura dentium est, & oris, quod serie dentium continetur, & constat. Sed cùm dentium natura communi quidem officio ad cibum conficiendum adiuncta sit, tamen generatim seorsum aliis roboris gratia, tum ad inuadendum, tum etiam ad defendendum, aliis auxilij tantùm causa data est. Partim enim ea vtraque causa dentes obtinent, vt nec ab aliis afficiantur, & ipsa afficiant alia, vt quæ ex feris natura carniuora sunt: partim ea causa tantùm, ne malè ab aliis afficiantur, vt complura tum syluestris generis, tum etiam vrbani. Nonnullis cibi conficiendi causa tantùm adhibita est dentium opera. Homo verò ad vsum communem probè factos obtinet dentes: videlicet primores acutos vt secent, maxillares latos vt molant. Discriminant eos vtrosque hi, qui canini appellantur, media inter eos natura conditi: nam & medium, particeps vtriusque extremi est. Et canini ipsi partim acuti sunt, partim lati. Quod idem in cæteris quoque animalibus est, quibus non omnes acuti habentur. Sed potissimùm locutionis gratia tales, tótq; numero dentes homo sortitus est. Ad literas enim exprimendas plurimùm conferunt primi dentes. Nonnulla animalia, quod dictum iam est, cibi tantùm cōficiendi gratia dentes obtinent. Quibus autem simul & auxilio sunt, & roboris dētes, hæc aut exertos habent, vt sus: aut acutos pectinatim sese stipantes: vnde serratis ea dentibus esse diximus. Cùm enim vires eorū acumini dentium commissæ sint, rectè qui vtiles sunt ad ferocitatem, pectinatim coeunt, ne occursu contrario atterantur, & hebetescant. Sed nulli simul & serrati, & exerti sunt dentes: quoniam

Variæ dentium functiones.

Hominis dētium ordo & vsus.

Natura nihil frustrà, nihil superuacanei facere solet. Auxilium aliis per victum, aliis per morsum: nam sues fœminæ mordent, vt quæ careant dente exerto. Cæterùm aliquid accepisse in vniuersum cōuenit, quod vtile sit, tum ad hæc ipsa, tum etiā ad multa, quæ posteà dicemus. Partes enim, quæ ad inuadendum, aut ad defendendum spectant, quæq; à Natura iis tribuuntur, quæ aut sola, aut præ cæteris vti possint, & quibus vis vtendi præcipua, hæc præcipuè armis dotata sunt: vt aculeo, calcari, cornu, dente, & si quid eiusmodi aliud sit. Cúmq; mares robustiores, magísq; animosi sint, ideo aut solis iis, aut melius iis partes eiusmodi datæ sunt. Quas enim in fœminis quoque haberi necesse est, vt quæ cibo accommodentur, eas habent quidem & fœminæ, sed minùs, quā mares: quæ autem ad rem nullam necessariā spectent, iis carent. Quapropter in ceruorum genere, cū maribus cornua sint, fœminis desunt. Vaccarum etiam cornua, & taurorū inter se distant. Quod idem in pecore etiā cernimus. Calcar etiā cùm mares habeant, fœminæ magna ex parte nō habent. Pari modo de reliquis quoque eiusmodi partibus intelligendum est. Pisces omnes serratis dentibus sunt, vno excepto, qui scarus vocatur. Complures etiam dentes in lingua habent, & in palato. Cuius rei causa est, quòd cùm mersi in aqua degant, humorē cum cibo admittant, eúmq; expuant quàm primùm necesse est. Non enim in molendo commorari possunt, quando humor in ventrem interrumpit: idcirco omnes acuti, & frequentes vndique sunt, videlicet vt præ multitudine in minuta secent, quę attritu subigere nequeant. Aduncti præterea sunt, quoniam robur ferè totum piscium in dentibus situm est. Natura etiam oris, tum eorum, quæ modò dixi, officiorum causa, tum etiam ad spirandum adiuncta animalibus est, scilicet iis, quæ spirant, atque extrinsecus refrigerantur. Natura enim ipsa per se, vt diximus, partibus omnium communibus ad pleraque officia propria abutitur. Próinde oris quoque officium omnibus commune, cibus conficiendus est. Robur nonnullorum peculiare est: sermo aliorum. Spirandi etiam vsus nō communis omnibus est. At verò Natura hæc omnia eōdem coniecit, adhibita differentia eius partis pro actionis discrimine. Sunt enim alia ore compressiori, alia ampliori. Quibus enim cibi conficiendi, & spirandi, & loquendi gratia os datum est, iis compressius est: quibus auxilij gratia, iis si dentibus sunt serratis, rescissum. Cùm enim tota eorum vis in mordendo sit, hiatum oris ampliorē esse necesse est. Eò nāq; pluribus, & plenius morsum infigent, quò ampliùs rescissum os sit. Piscīū etiam mordacibus, & carniuoris tale os est: a non carniuoris in arctum se colligit. Tale enim os vtilis est, illud inutile. Auibus os, quod rostrū vocatur: hoc enim pro labris, & dentibus habent, sed variè pro vsu, & auxilio. Quæ enim aduncis vnguibus sunt, quoniam carne viuunt, & nullo fructu vescuntur, rostrum omnia habent aduncum: tale enim tum ad retinendum, tum verò ad vim inferendam cōmodius, atq; aptius est. Vis autem in hoc, & in vnguibus sita est. Vnde fit, vt vngues etiam habeant adunciores. Cæterarum auium rostrum vtile ad victum cuiusque est. Verbi gratia, roboriseci generis, & coruini, robustum, atque prædurum os est: minuti generis lautum, ad terræ fructus colligendos, & ad bestiolas capiendas idoneum. Quæ autem herbis viuunt, quæque apud paludes victitant, vt nantes, & palmipedes, partim alio quodam modo rostri commoditatem obtinent, partim latitudine rostri sibi sufficiunt: quippe quæ rostro eiusmodi infodere possint: quale inter quadrupedes, etiam suis est: nam is quoque radicum appetens est. Quinetiam aues, quæ lato sunt rostro, radicésque esitant, & reliquarum victus similis nonnullæ, serratum rostri extremum habent: ita enim herbarum carptus, quo viuunt, faciliùs agitur. Sed cæteras capitis partes omnes ferè exposuimus. Prosopum autem, id est, facies, quod inter caput, & collum hominis est, nomen à re ipsa accepisse videtur. Quòd enim vnus animalium homo erectus est, solus prospicit anteuersus, vocémque anteuersus mittit.

Dentes piscium.

Oris officiū & differētia.

Auium rostri discrimen & vsus.

Facies.

De cornuum constitutione, & quæ animalia habeant cornua, quæ item iis careant.

Cap. II.

Cornua animalibus quare data.

Excrementi profusio quibusdam pro armis.

Ecornibus disserendum est, hęc enim capiti innituntur, quocunq; in genere esse possunt. Carent iis omnia, quæ non viuipara sint. Cornua vel aliis quibusdam inesse dicimus, sed per similitudinē, & translationē, cùm nullum ex iis cornu officio fungatur. Gerunt enim, quę animal pariunt, cornua ad vim aut inferendā, aut depellendā: quod nulli ex cæteris, quæ cornua habere dicuntur, contingit. Nullum enim vtitur cornibus, vel ad conuincendum, vel ad defendendum: quæ virium sunt officia. Quæ igitur pedes multifidos habent, cornu omnia carent: cuius rei causa est, quòd cornu auxilij gratia habetur. Multifidis autem non desunt alia auxilia. Dedit enim Natura aliis vngues, aliis dentes pugnaces, aliis partē aliam, qua sese tueri, atque defendere possent. At verò bisulcorum pars maior cornua gerit, & solipedum nonnulla, ad vim inferendam: quædam etiam ad defendendum. Quibus autem cornua Natura nōn dedit, eorum saluti præsidiis consuluit aliis: vt pernicitate corporis equis opitulata est, magnitudine camelis: magnitudinis enim exuperantia sufficit ad necem arcendam, quod camelis contigit, atque etiam meliùs elephantis. Quædam etiam dente exerto armantur in genere bisulco, vt sues. Quibus autem cornua præ nimio excessu superuacua sunt, iis alterum auxilium Natura adhibuit: vt ceruis velocitatem. Grandis enim illa, & multifida cornuum magnitudo, potiùs obest, quàm prodest. Bubalis etiam, capreísque interdum cornua inutilia sunt: nam etsi contra nonnulla resistunt, & cornibus se defendunt, tamen feroces, pugnacésque belluas fugiunt. Bonasis (nam iis quoque pari aduncitate cornua reflexa inter se orbē colligunt) excremēti profusionē Natura pro auxilio dedit: hoc enim cùm metuunt, se ruentur. Hac eadem profusione

Universidad de Deusto
Biblioteca

alia quoque seruari certum est. Plura autem auxilia simul, quorum singula satis essent, nulli Natura tribuit. Cornigerorum pars maxima bisulca est. Sed solipes etiam traditur in eo genere, quem asinum Indicum vocant. Maxima animalium pars, vt corpus dextro, sinistróque, quibus se mouent, distinguitur: sic etiam cornua bina eadem illa de causa gerit Naturæ ingenio. Sed sunt etiam, quæ cornu singulari armentur, vt oryx, & quem asinum Indicum appellari diximus. Oryx bisulcum, asinus ille solipes est. Gerunt sanè medio sui capitis cornu fixum ea, quæ vnum habét. Sic enim maximè pars vtraque cornu obtinebit, cùm medium commune pariter vtrique extremo sit. Solipes potiùs, quàm bisulcum esse vnicorne rectè videri potest. Vngula enim tam solida, quã bisulca, eandem naturam habet, quam cornu. Itaque eisdem simul & vngulam findi, & cornu congruum est. Fissio etiam vngulæ, & cornu ex defectu Naturæ euenit. Itaque cùm exuperantiam vngulę solipedum Natura dedisset, rectè dempsit supernè, fecítque vnicorne. Rectè etiam capiti cornua mandauit, nec, vt Aesopi Momus vitio dat, quòd taurus non in armis cornua gerat, vnde ferire vehementiùs possit, sed capite, parte corporis imbecillima. Non enim ingenio perspicaci illé Momus hæc deprehendit. Vt enim si in alia quauis parte cornua haberentur, frustrà ponderi essent, nulla in re vtilia, multa etiam officia impedirent: sic armis quoque infixa sedem omnino inepram tenerent. Non solùm enim vnde ictus fiant vehementiores considerandum est, sed etiam vnde remotiores: itaque cùm careant manibus, & nec pedibus imis affixa gerere possint, neque genibus (flexus enim impediretur) capite gerant, necesse est, quemadmodum à Natura constitutum est. Quinetiam ad cæteras corporis motiones, ita maximè geri sine vllo impedimento possunt. Ceruis duntaxat cornua tota solida, & decidua, tum vtilitatis causa, vt onere leuentur, tum ex necessitate præpondere. Cæteris aliquatenus caua, & mucrone demum concreta sunt, quoniam ad ictus hoc sit commodius: sed ne pars caua debilis sit, quà cuti annectitur, solidum quiddam ossibus exortum ingreditur eam, implétque totam. Sic enim sita, compactáque, & ad vim inferendam commodissima & ad reliquæ vitæ munera inoffensissima habentur. Sed cuiusnam gratia natura cornuum sit, & quam ob causam aliis data, aliis negata sit, expositum est. Nunc quemadmodum Natura se habente necessaria rebus subiectis, necessariò Natura ratiocinaria alicuius gratia abutatur, differendum est. Primò igitur plus corpulenti, terreníque in animalibus grandioribus inest. Cornigerum autem nullum admodum partium esse nouimus: omnium enim, quæ explorata habemus, minimum capreæ est. Natura verò contemplanda respectu plurium est: aut enim omni ex parte, aut magna ex parte constat, quod secundum Naturam sit. Os autem omne, & quicquid speciem gerit ossis, terrenum est: quam ob rem plurimum id esse propè dixerim in maximis, partis maioris contemplatione. Corporis igitur eiusmodi excrementi exuperantia in maioribus habita animalibus, Natura ad auxilium, & rem abutitur commodam: itaque quantum excrementi eius ad locum superiorem efferatur, aliis in dentes, vel continuos, vel exertos distribuit, aliis in cornua. Quam ob rem cornigerorum nullum vtrinque dentatum est: supernè enim primores dentes non habent: quippe cùm Natura hinc adimendo addiderit cornibus, & alimentum, quod in eos dentes digeratur, in cornuum incrementum absumitur. Cur ceruæ cornibus careant, cùm dentes similiter habeant, atq; mares, causa est, quòd eadem sexus vtriusque natura, & cornigera est, sed fœminis adempta sunt cornua, quoniam ne maribus quidem vtilia sint: sed virium meliorum beneficio, mares minùs offenduntur. Cæteris animalibus, quibus hæc materia non in cornua secedit, aut dentium ipsorum magnitudinem communi omnium incremento Natura auxit, aut dentes exertos, veluti cornua, è maxillis produxit. Sed de partibus capitis hactenus.

Vnicornua quæ.

Aptus cornuum locus caput.

Ceruis solis cornua solida.

Ceruę quam ob rem cornua non habeant.

De collo, gula, & arteria, & earum officio in corpore animantium.

Cap. III.

COllum capiti subiacet iis, quæ id habent, animalibus. Non enim omnia habent, sed ea tantùm, quibus sunt partes illæ, quarum gratia collum conditum est: hoc est, guttur & quę gula vocatur. Guttur spiritus causa datum est: hoc enim spiritum animalia trahunt, & reddunt, respirando, & expirando. Quam ob rem, quæ carent pulmone, collo etiam carent, vt genus piscium. Gula est, qua cibus, & potus deuoratur: itaque ea, quæ carent collo gulam hæc manifestam non habent, nec gulam haberi cibi causa necesse est: nihil enim ad cibum parat. Et quidem à situ oris continuò venter esse potest, pulmo non potest. Aliquę enim quasi tractum conuallis adesse communem oportet, quo spiritum ad fistulas per arterias digerat bipartitus: atq; ita efficere spiritus reciprocationem maximè potest. Cùm igitur instrumentum spirationi accommodatum, longitudinem habeat necesse sit, gulam inter os, & ventrem haberi, necesse est. Constat gula ex neruo, & carne. Ex nerue, vt extendi possit, cùm cibus ingeritur: ex carne, vt mollis sit, & cedat, nec retardatur aspiritate cibi descendentis. Guttur autem, quod & arteria vocatur, corpore constat cartilaginoso: non solùm enim spirandi causa est, sed etiam vocis: quod autem sonet, læue, ac solidum esse oportet. Ante gulam arteria posita est, quanquam impedimento sit, cùm cibus ingeritur. Nam si quid vel cibi, vel potus in arteriam dilabitur, strangulationes, tormina, & tusses grauissimæ inferuntur. Quam ob rem non audiendi sunt, qui hac potum meare dicant. Accidunt enim aperrè, quæ modò dixi, omnibus, quoties aliquid cibi dilapsum est. Profectò opinionem eorum, qui potũ hac admitti existimant, irridendam esse plura ostendunt. Meatus enim nullus de pulmone ad ventrem pertinet, sicut ex ore gulam tendere cernimus:

Guttur instrumentum spiritus.

Gula.

Potum non per arteriam transire.

nimus: quinetiam per vomitum, & nauseam, vndenam humor remeet, incertum non est. Adhæc humorem non continuò colligi in vesicam, sed priùs in ventrem, certum est. Excrementa enim alui tingi videntur fæce vini atri: vulnere etiam ventris sæpe hoc idem patefactum est. Sed enim stultas opiniones admodum scrutari, stultum fortasse est. Arteria verò, quòd exterior, vt diximus, posita est, à cibo infestatur. Attamen Natura ad hoc molita est minorem linguam, siue lingulam, quæ arteriam operiret. Non omnia viuipara eam obtinent, sed ea tantùm, quibus pulmo, & cutis pilo intecta, non cortex, non penna operimento est. Corticatis enim, pennatísque, guttur, vice lingulæ operientis ipsum, contrahitur, & diducitur: quemadmodum illis operitur aliũde, & aperitur: videlicet spiritui trahendo, reddendóve aperitur, cibo ingerendo operitur, nequid illabatur. Quòd si quid erroris in eo motu committitur, vel deerrante cibo in alienum tramitem, vel respiratione præueniente, tusses, strãgulationésque excitantur, vt dictum est. Tam verò solerti ingenio motus, & lingulæ, & linguæ adhibitus à Natura est, vt cibus neq; in ore, cùm molitur, cadat sub dentes, neque, cùm per fauces meat, in arteriam labatur. Carent animalia, quæ modò diximus, lingula, quoniam & carne sicca, & cute constant prædura: non enim facilè moueri membrum id posset, si ex tali genere carnis, cutísq; constaret, sed extrema ipsius arteriæ citiùs comprimerentur, quàm lingula: quam animalia pilo prædita habent ex sua carne. Hæc dixisse satis est, quam ob causam animalium alia lingulam habeant, alia careant: & quemadmodum Natura vitio situs arteriæ remedium lingulam emolita adhibuerit. Guttur autem ante gulam necessariò positum est. Cor enim in parte priori, atque in medio situm est: in quo principium vitæ, omnísque motus, & sensus esse censemus. Etenim partem versus, quam priorem appellamus, tum sensus, tum etiam motus agitur. Hac enim ipsa ratione pars prior, & posterior statuenda est. Pulmo eandem, quam cor, obtinet sedem, idque amplectitur. Spiratio tum propter pulmonem, tum propter originem cordi inditam agitur. Attrahitur, & redditur aer per arteriam. Itaq; cùm in parte priori cor primum collocari necesse sit, arteriam quoque, & guttur constitui ante gulam necesse est: hæc enim ad pulmonem, & cor tendunt, gula ad ventrem. Denique quod melius, & nobilius est, id semper (nisi quid maius impedit) superioris, inferioríque ratione superius collocatur: prioris, posterioríque, prius: dextri sinistríque, dextrum. Sed de collo, gula, & de arteria dictum iam est.

Lingulæ vsus.

Partium prodignitate collocatio.

De corde, & eius qualitate, quámque ob causam animalibus iunctum sit.

Cap. IIII.

EQuitur vt de visceribus doceamus, quæ eorũ sanè propria sunt, quæ sanguinem habent: nulli enim exanguiũ animali viscus vllum est, cùm sanguineis omnia sint. Itaque Democritus non rectè de his tractasse videtur: siquidem incerta hæc esse putauit, præ exiguitate exanguium animalium. Statim enim cùm consistunt, quæ sanguinem habent, exiguáque admodum sunt, deprehendi cor, & iecur sine dubio possunt: quippe cùm in ouis triduò cubatis, puncti iam magnitudine appareant: necnon in partubus abortitiis perquàm exigua cernuntur. Adhęc, vt exteriorum partium non idem vsus omnibus est, sed quæque pro vita, motúque vario sibi peculiarem receperunt: sic interiorum aliæ aliis accommodantur. Viscera autem eorum peculiaria sunt, quæ sanguinem habent: quam ob rem vnumquodque eorum ex materia sanguinea constat: quod in nuper editis patet: sunt enim cruentiora, maioráque ex ratione, quoniam in prima concretione, species, copiáq; materiæ euidentior est. Cor igitur omnibus sanguine prædictis inest: & quam ob causam, dictum & antehac est, & nunc dicemus. Sanguis enim necessariò inest in iis, quæ sanguinea sunt: qui, cùm humidus sit, conceptaculum sibi habeat, necesse est. Ideóque venas Natura emolita videtur, quarum vnum esse principium necesse est. Vbicunq; enim fieri potest, vnum esse, quàm plura, melius est. Cor autem, venarum principium est: ex hoc enim veną, & per hoc esse videntur. Natura etiam eius venosa est, vtpote generis societate iuncti cũ venis, quoniam & situs eius sedem obtinet principalem: in medio enim positum est, sed magis superiùs, quàm inferiùs, & parti priori ammotiùs quàm posteriori. Natura enim rem nobiliorem constituere in locis nobilioribus solet, nisi quid maius impediat. Cordis hunc esse locum latissimè in homine patet, sed in cæteris quoq; animalibus pari ratione tenere sibi vult medium corporis necessarij: cuius sanè exitus est, quà excrementa emittuntur. Crura autem aliis aliter adiũcta sunt, nec ad vitam necessaria habentur, quam ob rem iis demptis vita non tollitur, additis etiam, nullum sequi interitum, certum est. Qui capiti venarum originem tribuunt, non rectè opinantur: plura enim, dispersaq; principia faciũt, ídque in loco frigido. Argumentum, quòd frigus hic locus vehementiùs sentiat: contrà, cordis locus calore abundat. Cúmq; per cętera viscera venæ transigant, nulla per cor tendit, vt dictum est. Itaq; partem, & principiũ venarum cor esse, apertum est, ídq; optima ratione. Mediũ enim cordis spissum, cauúmq; corpus est. Plenum etiam sanguinis est, quasi hinc venę oriantur. Cauum est, vt contineat sanguinem: spissum, vt principium caloris seruare possit. In hoc enim viscerũ, & partium omnium corporis, sanguis sine venis complectitur: cæteræ partes sanguinem venis habent contentum, ídque recta ratione. Sanguis enim ex corde ad venas quoque deriuatur. At verò ad cor non aliunde deuenit: id enim origo prima, & fons sanguinis est, aut conceptaculum primũ. Hæc ex consectione animalium perspici possunt, atque etiam ex generatione. Cor enim statim omnium partium primum consistens, sanguinolentum est. Motus etiam lætitiæ, ac tristitiæ, denique omnium sensuum hinc oriri, eodémq; desinere videntur. Ratione quoque ita esse probatur: Principium enim vnum esse oportet, vbi-

Viscera sanguineis tantùm esse.

Venarũ principium cor.

Cordis situs

Cor omniũ partium principium constituere.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cunque fieri potest. Aptissimus autem omnium locorum medius est. Medium enim vnum est,& tale,vt vndiq; attingi,vel æquè,vel proximè possit. Adhæc,cùm nec pars alia sanguinea vlla,neque sanguis ipse vim habeat sentiendi,quod primum sanguinem habet,id esse,quod sentiat,certum est.Habeat autem perinde,ac vas,quod principium est,necesse est.Nec ratione tantùm ita esse probatur,verùm etiam sensu percipitur.Nam in partuũ prima generatione, statim cor palpitare cernitur,quasi animal sit,vt quod principium sit naturæ eorum, quæ sanguinem habent. Argumentũ vel inde deduci potest,quòd nullum animal sanguinis compos careat corde: principium enim sanguinis habeat,necesse est. Iecur etiam omnibus sanguine præditis inest: sed nemo id censuerit esse principium vel corporis totius,vel sanguinis: situm enim nequaquam obtinet principalem.Lienem verò sibi habet aduersum in iis, quæ exquisitiùs cõstent,nec verò sanguinis cõceptaculum modo cordis intra se continet: sed vt reliquæ partes sanguinem venis inclusum habet.Adhæc,vena per iecur tendit, nec vlla ex eo prouenit. Venæ enim omnes ex corde sua initia trahunt.Itaque cùm alterutrum istorum principium esse necesse sit,iecur autem non sit,cor sanguinis quoque principium esse,necesse est. Animal enim sensu definitur. Vis autem sentiendi primò illi tribuitur,quod primum sanguine prędituum est.Tale autem cor est,quippe quod & origo sanguinis sit,& primum sanguine habeat.Extremum eius turbinatur in mucronem firmissimum.Situm in pectore est,& omnino parti priori corporis commissum,ne refrigeretur. Omnibus enim pectus minùs carnosum,quàm tergum, est:quã ob rem à tergo per quàm turè calor apertus est.Cor cæteris animalibus in medio pectore est:homini tantùm paulò vergit ad lęuam,vt eius partis refrigerationem moderetur,& cõpensęt. Omnium enim animalium maximè homo refrigeratam habet partem sinistram.In piscibus etiã cor similem situm tenere,& cur dissimilis videatur,dictum iam est.Solis his cordis mucro ad caput spectat,cùm ea pars prior sit:eõdem enim agitur motus. Copia quoque neruorum in corde est,idque recta ratione: hinc enim motus oriuntur,qui intendendo, remittendóque efficiuntur: itaque ministerio tali, & robore opus est. Cor autem, vt suprà diximus, veluti alterum animal inest iis,quæ corde vitalem originem continent.

Quibus os in corde sit.

Cor sine osse est omnium,quæ nos nouerimus. præterquam equi,& generis boum cuiusdã,quibus præ magnitudine,quasi adminiculum subditum est: quo modo totum etiam corpus ossibus sustentatur,& continetur.Ventriculum triplicẽ cor magnorum animalium habet,duplicem minorum,vnum ad postremum:nullúmq; est,quod sine vllo ventriculo constet:& quam ob causam, dictum est.Locum enim,& conceptaculum quoddam sanguinis primi in corde haberi conuenit.

Ventriculi cordis.

Sanguinem autem primò effici in corde,sępe iam diximus.Sed cùm duæ venę sint principales,altera maior,altera minor,aortáque appellata,quæ sparsa ramorũ serie cæteras minores venas producant,atque inter se differant,vt post hac exponemus: meliùs sanè est,initia quoque earum esse distincta. Quod fieri potest,si sanguis diuersus, distinctúsq; sit:quam ob rem vbi fieri potest,sanguinis conceptacula duo habentur. Fieri autem id potest in magnis:sunt enim corda eorum ampliora. Sed meliùs tres esse ventriculos,vt vnus commune principium sit:medium autem,& impar principium est. Itaque magnitudo amplior súbinde desideratur.Vtile sit,vt quę maxima sint, triplicem ventriculum habeant. Dexter plurimum sanguinis,& calidissimum continet: quam ob rem,pars corporis dextra calidior:sinister parum,idq; frigidissimum:medius mediocrem,tum copia,tum calore,sed puriorem.Principiũ enim quàm maximè quiescere debet: tale autem erit,si sanguis purus, & mediocris,tum copia, tum calore sit.Quinetiam articulationem quandam rimis, suturísve capitis simílem habere visuntur, quanquàm non ita constant,vt quod ex pluribus sit compactum,sed (vt modò dixi) articulationę potiùs ostendunt.Sunt articulatiora corda corũ, quæ sensu meliùs valent: inarticulatiora eorum quæ sensu hebetiori sunt,vt suum. Discrimina cordis,quę amplitudine,exiguitate,duritia,mollitia existant,vel ad mores pertineant,aliquatenus.Quæ enim sensu hebeti sunt,cor habent durum,& spissum:quę autem sensu valent,mollius. Pauida etiam sunt,quibus cor grandius: audentiora,fidentioráq;,quibus minus,aut mediocre. Affectus enim,qui accidit ex metu,iam in iis præest, quoniam calorem proportione cordis non habeant,sed parum caloris in magno conceptaculo exolescat:itaq; sanguis frigidior sit.Cor magnum proportione, lepori, ceruo, muri, hyænæ, asino, pantheræ, mustelæ, & reliquis ferè omnibus,quæ apertè timida sunt,aut propter metum malefica.Simile in venis,atq; in ventriculis cordis euenit:sunt enim frigidiores,& venę ampliores,& ventriculi ampliores.Nam vt in paruo,& in magno domicilio tantundem ignis non æquè calefacit, sed minùs in magno: sic in his calor non pariter agit.Vas enim tam vena,quàm ventriculus est.Item motus alieni calidum quodque refrigerant. Plus autem spiritus in amplioribus est,magísque valet: quam ob rem nullum ex iis, quę venis,aut ventriculis sunt amplioribus,obesum per carnem,opimúmque est:sed quæ ita pinguescant,aut omnia,aut maxima pars venis incertis,prauóque ventriculo esse cernuntur.

Cor magis timidis.

Cor solum viscerum,atque omnino partium corporis nullum vitium patitur graue: idque recta ratione.Cùm enim principium corrumpitur,nihil est,quod cæteris,quæ inde pendeant,præbere auxilium possit.Indicium,vt nullum affectum cor patiatur,quòd in nulla hostia cor ita affectum visum adhuc est,vt in cæteris visceribus cernitur. Renes enim sæpenumero calculis, & pannis, & papulis referti videntur:atq; etiam iecur,& pulmo,ac potissimùm lien.Multa etiam alia vitiorũ genera euenire in iis videmus.Sed tamẽ circa arteriam pulmonis, & quà iecur annectitur venæ maiori,perexiguè ita accidit: idq; ratione recta: hæc enim maximè cordi associantur. At verò quæ

Cor,minùs quàm alia partes vitijs obnoxium.

morbo,vitiisque eiusmodi pereunt animalia,iis dissectis,affectus morbosi in corde conspiciuntur.Sed de corde qualénam sit,& cuius gratia,& quam ob causam iunctum animalibus sit,hæc dixisse satis est.

De venis,& earum loco in corporibus eorum animantium,quæ sanguine prædita sunt.

Cap. v.

Equitur vt de venis disseramus,videlicet de maiori,& de aorta.Hæ nanq; ex corde primæ recipiũt sanguinem: reliquæ earũ soboles sunt.Igitur sanguinis gratia eas esse,dictũ iam est.Humor enim conceptaculum quisque desiderat: venarum autem genus,conceptaculum,& vas est.Itaque sanguis in iis,quasi in vase,est.Sed quam ob rem duę sint,& de eadem origine in omnes corporis partes discurrant, explicandum nunc est.Causa, vt principium vnum,& ab vno esse melius sit,quòd animam sentientem vnam actu habeant omnia.

Anima sentiens omnibus vna.

Hinc enim pars etiam, quæ eam animam primò contineat,vna est,tum potentia,tum actu,in iis, quæ sanguinem habent.At in nonnullis eorum, quę sanguine carent,actu dúntaxat:quam ob rem caloris quoque originem in eodem tantisper esse necesse est.Hæc eadem causa est etiam,vt sanguis humidus sit, & calidus.Cùm igitur vna in parte sit principium sensus, & caloris, sanguis etiam ex vno suam originem ducit: vnitate autẽ sanguinis fit,vt venarum etiam capita ex vno,eodémque oriantur.Duæ autem numero sunt,quoniam corpora animalium,quę sanguinem habẽt, & gradiũtur,bipartita sint.Hęc enim omnia parte priori,& posteriori,dextra,& sinistra,superiori,& inferiori distinguuntur.Quantò autem nobilior,ac principalior pars prior,quã posterior est,tantò vena maior præstantior est altera, quã aortam vocari diximus. Altera enim in priora, altera in posteriora discurrit: & altera in omnibus sanguine præditis habetur apertè, altera in nonnullis aut obscurè,aut incertè.Causa verò vt venæ in omnes corporis partes digerantur,quòd sanguis,aut quod vicem sanguinis tenet,totius corporis materia est,quæ in vena,aut in vicario venæ continetur. Sed quonam modo,& ex quo animalia nutriantur, & quomodo ex ventre capiant alimentum,cùm de generatione agitur,aptiùs & spectari,& explicari potest.Cùm autem partes ex sanguine omnes consistant,vt diximus, venarum riui in omnes corporis partes ratione recta expanduntur. Sanguinem enim fundi per omnia, adesséque omnibus oportet: siquidem partes quæque ex eo consistunt.Et vt in hortis rigandis de vna origine,fontéque vno aqua riuis pluribus diducitur,aliíque ab aliis ductus súbinde excipiunt,quousque humor in omnes partes deueniat:atque etiam vt in fabricis per totam fundamentorum descriptionẽ lapides apponuntur:videlicet ea ratione,quòd fata hortorum humoris beneficio nascantur,fundamenta ex lapidibus condantur:sic Natura sanguinem per totũ corpus censuit deriuandum,cùm is omnium materia sit.Patet hoc in iis,quæ maximè extenuentur:nihil enim nisi venæ apparent:vt in vitineis, & ficulnis,& reliquis generis eiusdẽ frondibus: iis enim arescentibus,venæ tantummodo relinquũtur.Cuius rei causa est,quòd sanguis,& quod sanguini proportionetur,potentia sit corpus,& caro,aut quod iis proportione respõdeat.Igitur vt in adaquatione sulci altiores,amplioréq; durant,minimi autem primi,ac celeriter limo obducto abolescunt,tursúsq; deducto apparent:sic venæ amplissimæ durant,minimæ autem primæ actu carnes efficiuntur,quanquàm potentia nihilò minùs venæ sint:quam ob rem etsi caro extat, sanguis tamen inducto vulnere vndique effluit. Atqui sine vena sanguis esse non potest.Vena autem nulla manifesta est,quo modo neq; riuorum foueolæ patẽt priùs,quàm limus eximatur.Procedũt venæ in minores súbinde ex amplioribus, quousque arctiores reddantur,quàm vt sanguinem transmittere possint: quam ob rem exitus sanguini nullus patet:quanquàm excremento vaporis humidi,quem sudorem vocamus,satis pateat: sed ne illi quidem nisi corpore calefacto,& venularum clausulis patefactis. Iam nonnullis accidit,vt cruentum quoddam excrementum sudarent propter vitiatum corporis habitum,scilicet cùm corpus laxum,fluxúmq; esset,sanguísq; præ cruditate humescerer imbecillitate caloris, qui exiguus venulis inclusus concoquere non posset.Omne enim,quod aquæ,& terræ commune est,crassescere,cùm concoquitur,dictum iam est.Alimẽtum autem,& sanguis mistum ex iis est: calor verò concoquere non potest, non modò quia exiguus est,verùm etiam præ nimia cibi assumpti copia.Fit enim exiguus cõparatione tanti cibarij. Duplex autem exuperantia cibi est: aut enim quantitate,aut qualitate,id est,modo,& genere: quippe cùm cibus non æquè concoctu facilis quíq; sit.Profluit autem sanguis potissimùm per ampliora venarum foramina.Quam ob rem è naribus,gingiuis,& sede,interdum etiam ex ore profluuium sanguinis fit sine vllo dolore:nõ pervim,vt ex arteria.Distant spatio inter se supernè vena maior,& aorta: infrà mutatis vicibus tendunt,atq; ita continetur corpus. Progredientes enim scinduntur iuxta bifidam crurum partitionem:atque altera ex parte priori in posteriorem se porrigit, altera ex posteriori in priorem,eodémq; cõcurrunt.Vt enim ea,quę implexa sunt, continentiora constant:sic vicibus venarum mutatis,partes priores corporis cum posterioribus copulantur.Simile etiam à corde locis superioribus fit.Sed qui diligentiùs nosse velit,quemadmodũ venæ inter se habeant,spectare id tum per dissectionem,tum etiam per commentationem, hoc est,historiam animalium debet.Atque de venis,& corde hactenus.De reliquis etiã visceribus hac eadem via,& ratione considerandum est.

Bipartita animalium corpora.

Corporis materia sanguis.

Qua ratione sanguis deriuetur per totum corpus.

Cruenti sudoris causa.

Cibi exuperantia duplex.

Vnde potissimùm profluat sanguis.

Ductus venarum per corpus.

De pulmone,& eius forma:quibus item inseritur,quibus non.

Cap. vi.

Vlmo ideo habetur,quia genus animalium quoddam pedestre est:quod enim refrigerari necesse est:quod extrinsecus ea,quæ habent sanguinem,

Universidad de Navarra Biblioteca

desiderant, sunt enim calidiora: at quæ sanguine carent, vel suo natiuo spiritu satis refrigerari possunt. Extrinsecus autem vel aere, vel aqua refrigerare necesse est. Quam ob rem piscium nullus habet pulmonem, sed pro eo branchias obtinent, vt, cùm de spiratione ageremus, retulimus. Aqua enim refrigerantur, vt aere, quæ spirant. Quam ob rem omnia, quæ spirant, habent pulmonem. Spirant pedestria omnia, & aquatilium nonnulla: vt balæna, & delphinus, atque etiam cete omnia, quæ reflant. Complura enim natura ancipiti sunt, tum ex terrestrium, tum ex aquatilium numero: nam & eorum, quæ terra sustentantur, aerémque arripiunt, quædam in humore maximam temporis partem consumunt, propter sui corporis temperamentum: & eorum, quæ in humore degunt, nonnulla tantum terrestris naturæ sibi mutuantur, vt nisi interdum spirent, viuere nequeant. Pulmo igitur spirandi officio delegatus est, qui originem quidem sui motus accipit ex corde, sed sua tum amplitudine, tum inanitate, aditum spiritui præfacit: cùm enim attollitur, influit spiritus: cùm contrahitur, effluit. Ad cordis palpitationem pulmonem spectare, malè opinatum est: cor enim homini (propè dixerim) animalium vni palpitat, quia homo solùm spe rei futuræ, expectationéque moueatur. In pluribus etiam cor laxo interuallo distat à pulmone, sitúmque superiùs tenet, vt nihil ad cordis palpitationem conferat pulmo. Differentia pulmonis varia est. Aliis enim sanguineus, magnúsque: aliis minor, fungosus, exanguis. Quæ viuipara sunt, maiorem, & copia refertum sanguinis habent, propter calorem suæ naturæ ampliorem. Quæ contrà ouipara sunt, exiguum, & siccum, sed aptum ampliari, ac extumescere, cùm inflatur: qualis eorum est, quæ ex terrestribus quadrupedes ouiparæ sunt, vt lacertorum, & testudinum, & cæterorum generis eiusdem. Volucrum etiam natura, quas aues appellamus, eôdem pertinet. Omnium enim earum pulmo fungosus, & spumæ similis est. Spuma enim facta, diffusáque, ex amplo tumore in exiguum residet, & pulmo earum exiguus, membranæque similis est: quam ob rem hæc omnia parum sitiunt, & parum bibunt: diu etiam aquam demersa tolerant. Satis enim ab ipso pulmonis motu spiritali, inanique refrigerantur diutiùs, vt quæ parum caloris habeant. Accedit ad hæc, vt magnitudo corporis eorum propè omnium minor viuiparis sit. Calor enim est, quod vim obtineat augendi. Sanguinis autem copia, caloris indicium est: corpora etiam meliùs erigit. Quam ob rem homo cæteris erectior omnibus est, & viuipara reliquis quadrupedibus erectiora incedunt. Nullũ enim viuiparum vel expes, vel ambulans, æquè latibula petit. Pulmo igitur spirandi gratia datus omnino est, sed exanguis: talísque cuiusdam animalium generis causa est: verùm communi eorum nomine vacat, nec, vt auium genus, nomen obtinuit. Itaque vt auem esse ex aliquo est, sic in essentia illorum ineſt, vt habeant pulmonem.

Pulmonis officium.

Quare homini cor palpitet.

Pulmonis varietas.

Caloris vis.

De viscerum forma, & eorum loco in corpore animantium, & officio. Cap. VII.

Viscerum quædam simplicia esse videntur, vt cor, vt pulmo: quædam bipartita, vt renes: quædam vtrónam modo se habeant, dubitatur. Iecur enim, & lienem ancipiti inter hæc esse specie dixeris: nam & quasi simplex, & tanquam pro simplici duo. Simili prædita natura esse vtrunque videtur. Sunt tamen omnia bipartita, cuius rei causa est, corporis dispositio, quæ bipartita quidem sit, sed in vnum initium coeat, consummetúrque. Aut enim superiore & inferiore, aut priore & posteriore, aut dextra & sinistra parte distinguitur. Quam ob rem cerebrum quoque omnium bipartitum esse sibi vult, atque etiam sensorium vnumquodque. Eadémque ratione cor ventriculis suis distinguitur. Pulmo verò in ouiparis adeò dirimitur, vt ea binos habere pulmones videantur. Renes bipartitos esse, nulli dubium est. De iecore, & liene iure ambiges. Cuius rei causa est, quòd in iis, quæ lienẽ habere necesse est, lien ipse quasi iecur adulteratum esse videtur: in iis autem, quæ lienem habere non necesse est, vt exiguus admodum lien, veluti notæ gratia, habetur, sic epar bipartitum apertè est, & pars altera ad dextram, altera, quæ minor est, ad sinistram situ tenere expetit. Quinetiam in ouiparis quanuis minus, quàm in viuiparis, apertum sit, tamen in nonnullis æquè diuisum patet, vt locis quibusdã lepores bina iecinora habere videntur: quemadmodum in genere piscium, tum alij quidam, tum cartilagini iecur duplicatum habere videntur. Sed quoniam iecur parte dextra potiùs situm est, ideo natura lienis adhibita est. Itaque quanquàm necessariò quodam modo est, tamen non admodum omnibus animalibus. Causa igitur, vt viscerum natura bipartita sit, quemadmodum diximus, dextrum, sinistrúmque est: vtrunque enim sibi simile exposcit, quomodo ea quoq; similem, geminámq; habere naturã expetũt. Vt enim illa, quanuis gemina eôdem coeunt, sic viscerum singula, quanuis gemina, nexu eodem continentur. Sunt viscerum quædam supra septum, quædam infra: sed omnium vsus communis venarum gratia est, videlicet quo venæ, vtpote pensiles, sustineri, & copula viscerum stabiliri ad corpus possint: quasi enim anchoræ per partes deductas iaciuntur ad corpus: verbi gratia, de v[illegible]a maiore ad iecur, & lienem d[illegible]genitur. Etenim viscerum eorum natura, quasi clauus corpori eam affigit, scilicet iecur, & lien, in latera corporis venam maiorem affirmant: ad hæc enim sola, rami ab illa mittuntur. Renes autem in partem posteriorem eandem continent, quanquàm ad renem vtrunq; non modò de vena maiori, sed etiam de aorta pertendit vena. Hæc viscerum beneficio institutioni animalium præstantur. Atq; etiã iecur, & lien iuuant ad cibi concoctionem: quòd enim sanguinea sunt, calidam habent naturam. Renes ad excrementũ, quod in vesicam secedit, opitulãtur. Sed enim cor, & iecur omnibus animalibus necessaria sunt: alterum propter caloris originẽ, (locum enim adesse aliquem, quasi lares, focúmque oportet, quo Naturæ fomites, & primordia ignis

Viscera bipartita omnia.

Viscerum officium sustinere venas.

Iecur, & lienem, concoctionem iuuare.

ignis natiui contineantur, & seruentur, eundémque tutum esse, veluti arcem corporis totius, necesse est) alterum, iecur dico, cibi cocoquendi gratia adest. Et quidem nullum sanguine præditum iis duobus carere potest: quam ob rem omnia, quibus sanguis, duo hæc viscera habent. Quę autem spirant, tertium etiam habent pulmonem. Lien per accidens necessarius est, quomodo excrementa tum alui, tum vesicæ. Ex quo fit, vt in nonnullis deficiat magnitudine: vt volucrum quibusdam, quæ ventriculum habent feruentiorem, velut columbo, accipitri, miluo. Quinetiam in ouiparis quadrupedibus pari modo hoc percipi potest: habent enim perquàm exiguum. Multis etiam squamatis exiguus, quæ vesica etiam carent, quoniam excrementum per carnem laxiorem in pinnas, & squamas transeat. Lien enim vapores vacantes diuertit, & attrahit ex ventriculo, & concoquere eos potest, vt qui sanguineus sit. Quòd si plus excrementi sit, parúmque caloris habeat lien, corpus præ alimento immodico languescit. Et propter confluuium huc humoris, sæpe accidit, vt lienosis ventres præduri efficiantur: quo modo iis, qui supra modum mingunt, ex diuerticulo humoris. At quibus parum excrementi consistit, vt auibus, atque piscibus, iis aut non magnus, aut notæ gratia dúntaxat habetur. Quadrupedibus etiam ouiparis lien exiguus, rigidus, & reni similis est, scilicet ob eam rem, quòd pulmo eorum fungosus est, parúmque potus desiderant: & quantum excrementi constiterit, in corpus, & corticem vertitur, vt auibus in pennas. Sed in iis, quæ vesicam habent, & pulmonem sanguineum, humidus est, tum ob eam, quam modò diximus, causam, tum quia partis sinistræ natura humidior, & frigidior est. Contrarium enim quodque ad sibi cognatum ordinem dispositum est: verbi gratia, dextrum sinistro contrarium est, & calidum contrarium frigido: itaque modo, quem diximus, sociantur. Renes nulla necessitate habentur, sed vt melius, & locupletius sit. Humoris enim excrementitij gratia, qui confluit in vesicam, adiuncti sunt ex sua natura: in quibus plus huiusce modi sedimenti fieri solet, vt vesica meliùs suo munere fungeretur. Sed cùm vsus eiusdem causa renes, atque vesica habeantur, disserendum nunc de vesica est, prætermisso sequente partium enumeratione. De præcordiis enim nondum docuimus, quæ pars viscerum rationi con[illegible]ncta est.

Morbi ex liene, officio probè non fungente.

Renum vsus.

Quibus animalibus data sit vesica, déque eius officio: & situ in corpore animantium. Cap. VIII.

Vesica non omnibus animalibus data est, sed iis tantùm tribuere voluisse Natura videtur, quæ pulmonem haberent sanguineum: idque recta ratione. Caloris enim excessu, qui in eo ipso membro continetur, sitibunda hæc omnium præcipuè animalium sunt, cibíque indigent, non modò sici, verùm etiam humidi copiosioris. Itaque excrementum etiam copiosius contrahi necesse est: nec solùm tantum, quantum à ventre concoqui, excerníque cum eius excremento possit. Ergo huius quoque excrementi conceptaculum quoddam haberi necesse est: quam ob rem omnia, quæ talem habent pulmonem, vesicam obtinent: quæ autem tali carent pulmone, & vel parum bibunt, quoniam fungosum pulmonem habeant, vel omnino potum assumunt, non potus, sed cibi gratia, vt insecta, & pisces, vel etiam quæ penna, aut squama, aut cortice integuntur, hæc tum propter humoris assumpti exiguitatem, tum quia quantum excrementi contrahitur, in ea ipsa absumatur, vesica omnia carent, excepta testudine inter corticata: in hac enim tantummodo natura castrata non est. Cuius rei causa est, quòd marinæ testudines pulmonem habent carnosum, sanguineum, & similem bubulo: terrestres autem proportione maiorem. Superficies etiam, quia obdensa, prædúraque modo silicis est, facit ne humor diffiari, euaporaríque possit per carnem laxiorem: vt auibus, serpentibus, cæterísque opertis cortice euenit. Atque ita excrementi copia tanta subsidet, vt eorum natura conceptaculum, & vas quoddam capax humoris desideret. Vesicam igitur testudo sola inter hæc habet ea de causa, scilicet marina amplam, terrestris exiguam admodum.

Quibus vesica non sit.

Soli testudinii in corticato genere vesica.

De renibus, & eorum officio, quibúsque animalibus dati sint. Cap. IX.

Renum etiam ratio similis est. Nullum enim pennatum, nullum squamatum, nullum corticatum, excepta testudine, renes habet: quanquàm in nonnullis auibus carunculæ quædam sint latiusculæ, speciem renum ostendentes, quasi ea caro, quæ renibus delegata est, locum non habeat, sed in plura dispersa sit. Genus tamen testudinis, quam lutariam vocant, & vesica, & renibus caret. Fit enim propter eius mollitudinem regminis, vt humor facilè diffletur. Lutaria igitur ob eam causam neutram earum partium habet. Cæteris animalibus, quæ sanguineum, vt dictum est, habent pulmonem, renes omnibus Natura tribuerat: quippe quæ simul & ad venas continendas iis vteretur, & ad humorem superuacuum excernendum abuteretur: meatus enim de vena maiore ad renes vsque perfertur. Cauum in omnibus inest renibus, aut amplius, aut arctius, præterquàm in vitulo marino: eius enim renes bubulis similes, omnium firmissimi, ac solidissimi sunt. Hominum etiam renes bubulis similes sunt: quippe qui tanquam compositi ex multis renibus exiguis constent. Neque æquabiles sunt, quomodo renes ouium, cæterarúmque quadrupedum habẽtur. Quo fit, vt morbus eorum difficilè curari hominibus possit, etiam si nuper ægrotare inceperint. Accidit enim vt quasi multis renibus laborent, difficilíus remedium adhibeatur, quàm si vno infestarentur. Meatus, qui ex vena pertendit, non cauum subit renum, sed in eorum corpus absumitur: quam ob rem in cauis

Renum morbus difficilis curatu.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Meatus vrinarij.

in cauis eorum nihil sanguinis continetur, neq; concrescit mortuis. Meatus verò de cauis renum exangues duo insignes ad vesicam feruntur, singuli ex singulis: atque etiam alij ex vena aorta validi, frequentésque eôdem deueniunt. Quæ ita Natura instituit, vt ex vena humoris excrementum ad renes veniret: in renibus autem sedimen, humoribus per corpus renum colatis, in medium confluaret, vbi plurimi cauum continent. Quo fit, vt renes omnium maximè viscerum fœdum reddant odorem. Tum déinde ex medio per eos meatus in vesicam iam magis, magisque tanquam excrementum secernitur, atque reiicitur. Vesica ipsa ex renibus dependet: tendunt enim in eam, vt dictum est, validi meatus. Renes his de causis habentur, & virtutes, quas diximus, obtinent. Omnibus autem, quæ renes habent, dexter superior sinistro est. Quòd enim motus ex parte dextra proueniat, naturáque dextræ próinde validior sit, ideo partes omnes mouendi causa vergant ad situm potiùs superiorem oportet. Nam & supercilium dextrum magis attollitur, & arcuatum magis, quàm sinistrum, habetur. Tangitur in omnibus à iecore dexter, quòd elatior est. Iecur enim parte dextra positum est. Pingue plenius renes ámbit, quàm reliqua viscera. Quod & necessariò fit, cùm excrementum per renes transmissum coletur. Quantum enim relinquitur sanguinis puri, facilè concoqui potest. Finis autem probæ concoctionis sanguineæ, adeps, & seuum est. Vt enim in combustis siccis, velut cinere, aliquid ignis relinquitur: sic in concoctis humidis nonnihil caloris, qui effecerit relinquitur. Quo fit, vt pingue leue sit, & humoribus resideat, atque fluitet. Fit non intra ipsos renes, quoniam densum hoc viscus sit, sed circum renes est, videlicet aut adeps in iis, quæ seuo opimantur. Quorum differentia alio loco explicata est. Necessariò igitur ea de causa pinguescunt, scilicet ex iis quæ necessariò eueniunt animalibus, quæ renes habere debuerunt: salutis autem causa, vt renum natura calida sit. Cùm enim positi loco vltimo sint, tepore desiderant ampliorem. Tergum enim carnosum est, vt cor, & reliqua partis superioris viscera protegat. At lumbi carne vacant, vt flecti possint: omnium enim flexus excarnes sunt. Itaq; vice carnis adipe renes obsepti muniuntur. Quin etiam humorem meliùs discernunt, & concoquunt sua pinguedine. Pingue enim omne calidum est: calor autem concoquit. Renes his de causis pingui operiuntur. Dexter omnibus minùs pinguis. Cuius rei causa est, quòd natura dextræ partis siccior est, & mobilior. Motus autem contrarius est: liquat enim pinguedinem, & consumit. Sed cũ cæteris animalibus renes habere pingues proficiat, & plerunq; totos obesos habeant, quibus hoc lethale est. Quo fit, vt quãquam pingues admodũ sint, tamen aliquid desit, & si non vtriq;, dextro quidem. Causa cur hoc solis, aut maximè ouibus accidat, quòd iis, quæ adipe pinguescere solent, pingue humidum est. Itaq; non æquè flatus intercluſi dolorem faciunt, quod causa syderationis est. Quam ob rem hominibus etiam, qui

Quare renũ dexter sinistro superior.

Pinguedinis renũ causa.

Pingue vtile renibus.

Renum pinguedo ouibus lethalis.

vitio renum laborãt, quanquàm pinguescere iuuat, tamen si pingues admodum efficiantur, dolores profectò accidunt lethales. Cæteris autem etsi seuo pinguescunt, tamen seuum minùs densum, quàm ouibus, fit. Copia etiam seui, genus ouium longè excedit. Omnium enim animalium oues celeri renum obesitate opplentur. Itaque humore, flatúque intercluso, celeriter præ syderatione intereunt. Nanque per venam aortam, & maiorem, statim vitium ad cordis sedem transuehitur. Meatus enim ex iis venis ad renes continui pertendunt. Sed de pulmone, de corde, de iecore, de liene, & de renibus, dictum iam est.

De septo transuerso, siue præcordiis, & eius officio.

Cap. x.

SEparantur hæc inter se septo transuerso, quod nonnulli præcordia appellant. Disterminat hoc à reliquis pulmonem, & cor. Id autem septum transuersum præcordia in sanguine præditis, vt modò dixi, vocatur. Habent hoc omnia, quæ sanguinem obtinent, æquè, vt cor & iecur: cuius rei causa est, quòd ideo habetur, vt sedem cordis à ventre dirimat, videlicet vt animæ sentientis origo inoffensa seruetur, nec facilè occupetur exhalatione cibi, & caloris aduentitij copia. Hac enim causa Natura intercepit præcordiorum quasi parietis, sepíque interuentu, distinxitque partem nobiliorem ab ignobiliori. In quibus superioris, inferiorísque ratio posset haberi. Superius est enim, cuius gratia reliqua sint, quódque melius sit: inferius autem, quod eius gratia sit, & conceptaculum cibi necessarium. Annectitur hoc septum siue cinctus costis parte sui carnosiore, validioréque: media autem constat membrana exiliori. Ita enim & ad robur, & ad prætentum commodius est. Contra calorem se efferentem hoc veluti sobolem esse, argumentum ex iis, quæ plerunque accidunt, ducitur: vbi enim propter vicinitatem attraxerint humorem calidum, atque excrementitium, continuò mentem, sensúmq; planè perturbant. Quam ob rem phrenes appellantur, quasi participes prudentiæ sint. Atqui nullatenus participes sunt, sed quia propinquæ sunt iis, quæ vim obtinent illam (cordi enim præterduntur) hinc mentis mutationem aperiunt. Quã ob rem tenues parte sui media sunt, non modò de necessitate, quòd cùm carnosæ sint, parte sui costis admota, carnosiores esse necesse sit: verùm etiam vt minus vaporis excipiant. Nam si carne pleniore cõstarent, copiam vaporis & haberent, & traherent. Partem hanc calefactam celeriter sensum aperire indicat vel id, quod titillatu euenit. Rident enim celeriter, qui titillantur, quia motus celeriter ad eum locum perueniat: qui quanquã leuiter calefaciat, tamen aperit, & mouet præter voluntatem. Causæ autem cur homo animaliũ vnus titilletur, & cutis tenuitas est, & quòd solus omnium animalium rideat. Est enim titillatio, risus causa, per eiusmodi motum partis, quæ alam cõplet. Ictu etiã traiecta præcordia in præliis risum attulisse proditum est, scilicet calore, quem moueat vulnus. Hoc enim verisimiliùs

κατὰ μέσον

Μέσεφρον, id est, media autem cõstat membranosior.

Causa risus ex titillatio.

An abscissum caput loqui possit.

risimilùs credi potest, quàm quod de capite referunt, vt abscissum loqui potuerit. Sunt enim qui hoc dicant, Homerúmque testem adhibeant, quasi ob eam rem illud dixerit. Ipséq; dum loquitur, miscetur puluere vertex. Non enim dum ipse homo, sed dum ipse vertex, intelligi volunt. In terra Caria, res adeò pro vera habita est, vt reum quendam ex incolis egerint. Cùm enim Iouis Hoplosmij sacerdos esset occisus, & à quo non constaret, nonnulli sese audiuisse retulerunt, capite præciso dicente sæpius, Virum super vitro Cercidas occidit. Itaq; hominem, cui nomen Cercidas, in prouincia quæsierunt, cõpertúmq; in iudicium duxerunt. Sed fieri non potest, vt caput præcisa arteria, & sine motu pulmonis loquatur. Nec apud barbaros, qui capita summa cum celeritate abscindunt, tale quid vnquam euenisse accepimus. Adhæc, in cæteris animalibus cur id non aliquando fiat? Risum enim iis nunquàm præcordiis traiectis moueri cõsentaneum est, cùm ridendi vi careant: at capite abscisso, ne suá vocem alíquando emittant, quidnam prohibeat? Corpus tamen, detracto capite, progredi quôquam nõ temerè credi potest. Nam ea quidem, quæ sanguine carent, vel viuere diutiùs possunt truncata capite. Cuius rei causam alio loco docuimus. Sed cuiusnam gratia singula viscerum habeantur, explicatum iam est. Extremis autem venarum interioribus hæc necessariò adiunguntur. Vaporem enim prodire, éúmque sanguineum, necesse est: ex quo consistente, concrescentéque, viscerum corpus contrahatur, & coagmentetur. Quapropter sanguinea hæc sunt omnia, & naturam sibi consimilem, cæteris dissimilem habent.

Ex qua materia corpus viscerum sit.

De membranis, & earum officio.

Cap. xi.

MEmbranis omnia viscera includũtur. Pro tegmine enim opus est, quo illæsa seruantur, eóq; leuiori. Membrana autem talis suapte natura est, quippe quæ & densa sit, vt arcere possit: & carne vacet, vt vaporem nec trahat, nec habeat: & tenuis prætendatur, vt leuis sit, & nihil ponderis afferat. Maximæ inter membranas, & robustissimę sunt, quę cor aut cerebrum ambiunt. Idq; optima ratione: hæc enim præcipuam tutelam desiderant. Tutela enim partibus adhibenda principalibus est. Hæc autem principatum maximè vitæ obtinent.

Non omnia viscera omnibus animalibus inesse.

Cap. xii.

HAbent animalium quędam omnem viscerum numerũ, quędam non omnem. Quæ sint hæc, & quam ob causam dictum iam est. Et variè verò hæc habentur; neque enim cor simile habent ea, quæ corde prædita sunt, neque aliud, propè dixerim, vllum. Iam enim iecur aliis multifidum est, aliis simplicius in eorum genere, quæ sanguinem habent, & viuipara sunt: sed longè magis piscium iecinora, & quadrupedum, & ouiparorũ, tum inter se ipsa, tum ab iis, quæ modò diximus, dissident. Auium iecur maximè simile est iecori viuiparorum: puro enim, & sanguineo colore exhilaratur, vt illud. Cuius rei causa est, quòd auium corpora difflari, euaporariq; optimè possint, nec multum habeãt excrementi vitiosi. Quo etiam fit, vt nonnulla ex viuiparis felle careant. Iecur enim ad temperiem, sanitatémq; corporis multum cõfert: finis nanq; eorũ in sanguine potissimum situs est: iecur autẽ omniũ viscerũ, excepto corde, sanguine refertissimum est. At verò quadrupedum ouiparorũ, & piscium iecinora, maxima parte pallidiuscula sunt: nonnullorum etiam vitiata omnino, vt corpora quoq; eorundem prauũ temperamentum sortiuntur, velut rubetæ, testudinis, & similium. Lienem bifulca inter cornigera habẽt rotundũ, vt capra, ouis, & reliqua omnia: nisi aliqua pro sua magnitudine auctiorem in lõgitudinem habeant, vt boues. At multifidis prolixus omnibus est, vt homini, cani: solipedibus autem medium renet; & promiscuus est. Partem enim alteram habet latam, alteram angustam, vt equo, mulo, asino.

Lienis varietas.

Iecinorũ varium discrimen.

Differentia viscerum à carne.

Cap. xiii.

DIfferunt viscera à carne nõ modò sua corpulentia, verùm etiã eò, quòd caro foris posita est, viscera intus continentur. Cuius rei causa est, quòd naturam communem cũ venis habeant, & partim venarum gratia sint, partim non sine venis esse possint.

De intestino, & ventre, eorúmque officio, & locis concoctionis.

Cap. xiiii.

VBest præcordiis venter, quà gula desinit, si habetur: si minùs, ori adiungitur. Vêtri intestinum annexum est. Sed quam ob causam partes has animalia habeant omnia, nulli dubium est. Cibum enim & ingestum recipere, & euaporatum eiicere, neque eundem locum esse cibi concocti, & excrementi, necesse est. Conceptaculum etiã adesse, in quo cibus mutetur, oportet. Pars enim alia cibum ingestum cõplecti, alia excrementum, materiámq; superuacuam capere debet: quarum actionũ vt tempus diuersum est, sic loca etiam diuersa haberi necesse est. Sed de iis aptiùs disseremus, cùm de generatione & alimento agetur. Nunc de differentia ventris, & partium eôdem pertinentium, considerandum est. Ventres enim nec magnitudine, neque specie similes inter se sunt: sed quæ in sanguineo genere vtrinque dentata, & viuipara sunt, hæc simplicé habẽt ventrem, vt homo, canis, leo, & reliqua, quorum pedes in plures digitos findũtur: & quæ aut solipeda sunt, vt equus, mulus, asinus: aut bisulca quidem, sed vtraque parte dentata, vt sus: nisi aliqua præ sui corporis magnitudine, aut difficultate cibi nõ ad concoctionem idonei, sed spinosi, & lignei, multiplicem habeant, vt camelus: quemadmodum cornigera habent: quippe quæ non vtraque parte dentata sint. Et camelus quidem (quanquàm cornibus caret) ideo non supernè dentata est, quòd ei magis necessarium est, vèhtrem talem habere, quàm dentes priores. Cùm itaq; ventrem similem nõ vtrinq; dentatis habeat, dentes etiam simili modo sortitur, vtpote parum necessarios. Quinetiam cùm cibus durus, spinosúsque sit, & tamen linguam esse carnosam necesse sit, Natura dentium portione terrena ad palati

Ventres animalium dissimiles.

Cameli venter.

Universidad de Deusto Biblioteca

callum, atque duritiam abusa est. Ruminat etiam camelus more cornigerorum, quoniam ventres similes cornigeris habeat. Habent hæc singula plures ventres: vt ouis, capra, ceruus, & similia, vt cùm officium oris non satis in molendo cibo adhibetur, propter inopiam dentium, munus ventrium expleat, dum alius ab alio cibũ recipit, scilicet primus inconfectum, secundus aliquantulum confectum, tertius pleniùs, quartus per quàm plenè confectum. Ita fit vt genus hoc animalium receptacula cibi habeat plura, quibus nomina hæc aut indita sunt, aut indere licet, venter, araneum, siue reticulum, omasum, abomasum. Quonam modo hæc se habeant, tum situ, tum etiam specie, ex historia, dissectionéq; animalium petendum est. Hæc eadem causa est, vt auiũ quoque genus partem, qua cibum recipit, variè habeat. Cùm enim id oris officio, quod cibo conficiendo tribuitur, omnino careat, vt quod nullos habeat dentes, & neq; quo dirimat, neq; quo molat cibum, obtineat, idcirco aut ante ventrem sinum habent, qui ingluuies appellatur, pro oris officio, aut gulam patentiorem, aut ante ventrem partem aliquam gulæ ipsius sinuosam, in qua cibum recentem & inconfectum recondant, aut ventris ipsius partem aliquam prominentem, aut etiam ventrem ipsum validum, & carnosum, vt cibum immolitum diu continere, & concoquere possint. Bonis enim viribus ventris, & calore, Natura defectum oris rependit, & compensat. Sunt quæ nihil ex iis habeant, sed ingluuie prolixa vtantur, scilicet ea, quibus crura prælonga, & læuia sunt, propter cibi humiditatem. Causa igitur est, quòd cibus iis omnibus moli, & confici facilè possit, vt eorum ventres per facilem cibi concoctionem humescant. Piscium generi dati sunt dentes, sed serrati, propè dixerim, omnes. Genus enim quoddam exiguum est, quod non serratos habeat dentes: vt qui scarus vocatur, qui vnus & ruminare meritò ob eam rem creditur. Quæ enim non vtrinque dentata cornigera sunt, ruminant. Habent omnes acutos, quibus etsi cibum secare possunt, tamen malè secãt, quòd diutiùs immorari nequeant. Quam ob rem nec planos habent dentes. Non enim fieri potest, vt deterant cibum: itaque frustrà haberent. Item stomachum alij nullũ omnino habent, alij breuem. Sed enim ad concoctionem iuuandam alij modo auium ventriculos habent, & carnosos, vt mugilis. Maior autem numerus appendices iuxta ventrem frequentes obtinet, vt in iis, quasi lacunis, cibum conditum macerent, atq; concoquant. Sed pisces contra, quàm aues, eas appendices fitas habent: quippe qui supernè habeant ad ventrem, cùm aues, quibus datum hoc est, infrà parte intestini extrema dissumant. Viuiparorum etiam nonnullis appendices intestinales infrà eadem de causa habentur. Genus piscium omne, quoniam cibum minùs conficere possit, crudáque egerat, & vorax, & gulosum est: cætera etiam omnia, quibus intestina sunt recta, ciborum auida sunt. Cùm enim cibus celeriter egeratur, proindéque breuis vsus fruendi sit, breui repetant cibum auida, necesse est. Quæ vtrinq; dentata sunt,

Causa cur multis plures sint ventres.

Prolixa ingluuies quibus.

Piscium dentes.

Appendices intestinales.

paruum habere ventrem, dictum iam est. Differentiam autem duplicem ferè omnia recipiunt. Alia enim canino similem habent, alia suillo. Amplior venter suillus est, flexuosúsque, vt diutiùs concoquat: caninus paruus est, nec multò amplior intestino, læuísque intus. A ventre natura intestinorum posita est in omnibus animalibus. Habet & ea differentiam, vt venter, numerosiorem. Aliis enim simplex intestinum, sibique simile resoluitur, aliis dissimile. Quibusdam enim parte, qua ventri iungitur, laxius est: qua desinit, arctius. Quam ob rem canes vehementi nixu, nec sine cruciatu eam partem leuant excremento. Sed tamen maiori animaliũ numero arctius parte superiori est, latius inferiori. Maiora, multiplicabilioráque sunt intestina cornigerorũ. Ventris etiá sinus eorum amplior, quòd auctiora sint. Cornigerorum enim, propè dixerim, omnia ampliora sunt pabuli ratione, vt conficiant, quod sibi ingerunt, inconfectum. Quibus autem intestinum non directũ, iis omnibus amplius tendit, quà & quod colum vocatur, habent, & cæcum, ac tumidum quiddam mox arctatur, & complicatur: ab hoc rectum ad exitum vsque excrementi pertendit, quę quidem pars, quam podicem vocant, aliis pinguis, aliis sine pingui est. Quæ omnia Natura solers molita est, ad congruam cibi confectionem, & excrementi vsum, & trãsmissionem. Procedenti enim, descendentíque excremento, aut subsistenti, vt immutetur in animalibus, quæ præ magnitudine, aut locorum calore vegetiora, cibique plenioris indigentiora sint, via ampliatur. Tum, vt ventrem intestinum angustius excipit, sic à colo, quod laxum intestinum vocatur, & alui amplitudine, rursus semitam angustiorem, clauiculam à flexuosis orbibus dictam, subit excrementum iam penitus euaporatum, vt natura seruetur, nec vniuersim exitus fiat excrementi. Quæ igitur animalia continentiora esse ad cibi desiderium conuenit, hæc sua in aluo laxiores sinus non habent, sed anfractus, orbesque plures continent, nec recto intestino vtuntur. Laxitas enim intestini, auiditatem auget cibi: rectitudo accelerat auiditatem. Quam ob rem, animalia, quæ vel simplex habent intestinum, vel conceptacula ampla, cibum aut copiosum capiunt, aut celeriùs repetunt. Sed cùm in ventre superiore cibum ingestum recentem esse, necesse sit, in imum autem delapsum fæculentum, euaporatúmq;, locum etiam aliquem interpositum esse, in quo immutetur, & nec recens adhuc, neq; iam exactus in stercus sit, necesse est. Itaq; genus id animallium omne habet eam partem, quę ieiunum vocatur, positam in eo, quod à ventre tenue tendit, intestino. Hoc enim medium est inter ventrem superiorem, in quo cibus crudus adhuc sit, & inferiorem, in quo iam supernacuum excrementum contineatur. Hoc cùm in omnibus ita sit, tum in iis paret, quæ & maiora sint, & ieiunarint: ita enim interstitium loci vtriusque conspicitur. Nam si ederint, mutationi parum temporis suppetit. Sed fœminis pars nulla certa superioris intestini ieiuna est. Alia enim aliis, vt fors tulerit. Maribus autem proximè ante cæcum, aluúmque omnibus est.

Quæ

Ventris differentiæ.

Intestinorum multiplex discrimen.

Excrementa per ordinem intestina transitus.

Intestinum ieiunum.

Quæ coagulum habeant, quæ non, & de eius loco.

Cap. XV.

HAbent, quod coagulum vocatur, omnia, quæ plures continent ventres: carent, quæ vnum habent, excepto lepore. Habent, quibus hoc datum est, non in magno ventre, nec in reticulo, neque in vltimo, quod abomasum appellauimus: sed in eo, qui inter vltimum, & duos primos positus est, quod omasum vocatur. Habent hæc omnia coagulum, propter lactis crassamentum: carent, quibus singuli ventres, quòd eorum lac tenue sit. Quam ob rem cornigerorum lac spissatur, multilorum nequaquam. Lepori coagulum fit, quoniam herbam succi lactei pascatur: talis enim humor lac in ventriculo infantium stringit, facitq; colostrum. Cur coagulum in omaso multiuentrium cõsistat, explicatum in problematibus est.

Vnde coagulum fiat.

ARISTOTELIS STAGIRITAE DE PARTIBVS ANIMALIVM, ET EARVM CAVSIS, LIBER QVARTVS,

Theodoro Gaza Interprete.

Viscera, & ventrem, cæteráque superiùs exposita, in quadrupedibus ouiparis, & ijs, quæ pedibus carent, eodem modo haberi, at in nonnullis alijs differre.

Cap. I.

VIscera, venter, & reliquæ, quas exposuimus, partes, modo eodem in quadrupedibus ouiparis, & in iis, quæ pedibus carent, vt serpentibus, habentur. Natura enim serpentum cognata iis est: quippe quæ similis sit lacertæ prælongæ, ac expedi. His verò, & piscibus omnia similia sunt, nisi quòd pulmo serpentibus datus est, quoniam terra vtantur: pisces eo carent, & branchias vice pulmonis sortiuntur. Vesica nec piscibus, neque eorum vlli, quæ modò dixi, adiuncta est, nisi testudini. Humor enim iis in corticem tegentem, vt auibus in pennas, absumitur, cùm exiguo potu contenta sint, propter exanguem pulmonis naturam. Et quidem excrementum alui iis quoque omnibus albicat, quemadmodum auibus. Itaque iis, quæ vesicam habent, exempta vrina, salsugo quædam terrena in vasis subsidet. Quantum enim dulce, & potulentum sit, in carnem præ sua leuitate absumitur. Viperæ inter serpentes eadem à cæteris sui generis differentia discrepant, qua inter pisces cartilaginea à cæteris sui generis. Nam & cartilaginea, & viperæ, animal edunt in lucem, vbi primùm intra se oua pepererint. Ventres singulos hæc quoque omnia habent, vt cætera, quæ vtrinque dentata sunt: lienem etiam admodum paruum, vt cætera, quæ carent vesica. Serpentes propter corporis formam, quæ longa est, & angusta, speciem quoque viscerum habent prolixam, & cæteris animalibus dissimilem, vt quam ad sui corporis opificium, quasi formulam effigiatam fortiantur. Omentum, lactes, & intestinorum naturam, atque etiam septum, & cor omnia animalia sanguine prædita obtinent. Pulmonem, atque arteriam omnia, præter pisces. Situm etiam arteriæ, gulæq;, omnia, quibus hæc data sunt, similem tenent, propter causas suprà dictas.

Serpentum viscera.

Quam ob causam animalium alia fel habeant, alia non.

Cap. II.

FEl etiam habet maior pars animaliũ, quibus sanguis: idque aut in iecore, aut intestinis sepositum, vt quod suã naturam non minus aluo familiarem habeat. Hoc ita esse maximè in piscibus constat. Cùm enim pisces fel habeant omnes, tum magna ex parte suis intestinis annexum continent: nonnulli etiam toto intestino prætextum, vt amia. Necnon serpentum pars maxima eodem modo habere cernitur. Quam ob rem qui fellis naturam sensus alicuius gratia esse opinantur, non rectè sentiunt. Volunt enim ideo fel adesse, vt partem animæ sitam in iecore mordendo excitet, laxando exhilaret. Quædam felle omnino carent, vt equus, mulus, asinus, ceruus, dama. Camelus non discretum, sed venulis quibusdam confusum habet. Vitulus etiam marinus caret, & inter pisces marinos delphinus. Sunt & quæ partim

Locus fellis in animalibus.

Quare quibusdam nulla sit vesica.

Quæ felle carent.

partim habeant, partim non habeant eodem in genere, vt mures: quod idem homini etiam accidit. Aliqui enim fel in iecore habere visuntur, aliqui carent: itaque de toto genere ambigitur. Qui enim alterutrum compererint, idem omnibus tribuunt, quasi omnes eodem habeant modo, quo aliqui. Hoc idem ouibus etiam, capriſq; euenit: pars enim earum maxima habet fel: & quidem terris quibusdam adeò largè, vt exuperantia prodigij loco habeatur, vt in Naxo: sed aliis quibusdam locis omnino careat, vt apud Chalcidem Euboicam, parte quadam agri. Adhęc, piscium fel (vt dictum est) longè remotum à iecore est. Anaxagoras errore opinari videtur, fel esse morborum causam acutorum: cùm enim abundat, aspergi in pulmonem, & venas, & costas asseuerat. Iis nanque ferè accidunt ea vitia animalibus, quę fel le carent: dissectis etiam id pateret, si ita esset. Adhæc, copia humoris, quæ per absessus decumbit, conferri nō potest cum eo, quod ex fellis concepta culo aspergatur. Sed enim vt bilis, quæ qualibet alia corporis parte gignitur, excrementum quoddam, liquamentúmq; est: sic fel iecori adiunctum, nō rei cuiquam delegatū, sed excrementum esse videtur, quomodo & alui, intestinorúmque sedimē. Attamen Natura cōmodè vel excrementis suis interdum abutitur: sed non propterea quærere omnia alicuius causa debemus. Cùm enim aliqua eiusmodi sint, fit, vt alia complura necessariò causa eorum proueniant. Quibus igitur iecoris constitutio salubris est, & sanguinis natura, quæ iecur subeat, dulcis accedit, hæc aut nullū fel suo in iecore habent, aut venulis quibusdam inclusum continent, aut partim habent, partim non habent. Quam ob rem iecinora eorum, quæ felle vacant, dulcia sunt, probéque colorata, propè dixerim, omnium. Particula etiam iecoris, quæ felli subdita est, dulcissima est. At verò quæ sanguine minus puro consistunt, hæc excrementum id, quod fel appellamus, semouent: excrementum enim contrarium alimento esse vult, & amarum dulci: & sanguis integer dulcis est. Fel igitur non alicuius gratia, sed purgamentum, atq; inutilem esse materiam, constat. Quam ob rē pulchrè à veteribus dicitur illis, qui causam, cur diutius viuatur, fellis vacuitatem esse aiunt, argumento ex solipedum, ceruorúmque genere deducto: hæc enim & felle vacant, & diu viuunt. Quinetiam ea, quæ illi non viderint felle carere, vt delphinus, vt camelus, longæua sunt: iecoris enim naturam, vt opportunā, ac necessariam, omnibus sanguineis animalibus causam pro sua qualitate afferre viuendi plus, minúsve temporis ratio est. Excrementum etiam tale huius visceris esse, cæterorum autem nullum, ratio exigit. Cordi enim nullus eiusmodi humor appropinquare potest: quoniam illud affectum nullum patitur violentum. Cæterorum autem viscerum nullum necessarium animalibus est, nisi iecur. Absurdum autem sit, nisi vbicunque pituitam, aut alui sedimen videris, excrementum id esse putes, paríque modo de bile felléve censeas; sed locis discrimen elicere velis. At de felle quam ob causam alia habeant, alia non habeant, satis dictum est.

Felle carere quosdam homines.

Fel excremē tum esse.

Felle carētia lōgæua esse.

De omento, & eius ortu, & officio.

Cap. III.

REstat vt de lactibus, & omento disseramus: hæc enim hoc in loco, & cū intestinis continentur. Omentum membrana est aut seuosa, aut adiposa, scilicet vtro modo pingueſcere animal solet. Quænam differentia inter hæc sit, dictum iam est. Oritur id de medio ventre, tam vniuentri, quàm multiuētri generi, qua veluti sutura describitur: ineſt enim & in ventre, vt in corde futuræ vestigium quoddam, vnde omentum exorsum reliquam ventris partem, cunctáq; intestina complectitur in omnibus sanguine præditis, tum terrestribus, tum aquaticis animalibus. Ortus omenti talis necessariò euenit: cùm enim sicca, aut humida miscella caleſcit, vltimum semper cutis, membranæve speciem recipit. Hic autem locus plenus alimenti eiusmodi est. Item propter membranæ densitatem; quod sanguinei alimenti trāsmissum colatúmque est, id pingue esse necesse est: tenuissimū enim hoc est, & calore loci istius concoctum, pro carnosa, & sanguinea coagmentatione in seuū, aut adipem euadere, necesse est. Omentum ratione hac gignitur. Sed Natura eo abutitur ad cibi meliorem concoctionem, vt faciliùs, celeriúsque cibus concoquatur. Calor enim vim habet concoquendi: pingue autem calidum est, & omentum pingue est. Itaque de medio ventre oritur, quoniam reliquam ventriculi partem iecur incidens fouet. Hæc de omento.

Omentum.

Omenti lore cibū coqui.

De lactibus, & eorum ortu, & quam ob causam animalibus sanguine præditis data sint.

Cap. IIII.

QVod autem lactes vocant, membrana & ipsum est, pertendens cōtinua de intestinorum tenore ad venā vsq; maiorem, & aortam, plena venarū multarū atque frequentium, quæ ab intestinis ad venam maiorem, aortámque permeant. Ortum eius similiter atq; cæterarum partium necessariò esse comperimus. Sed quam ob causam data sit animalibus sanguine præditis, considerandum est. Cùm enim necesse sit, vt animalia cibum extrinsecus capiant, rursúsque ex hoc alimētum, vt at, quod in omnes corporis partes digeratur (quod in exanguibus nomine vacat, in sanguineis sanguis appellatur) ideo aliquid adesse oportet, quo, tanquam radice, cibus de ventre ad venas deferatur. Itaq; vt stirpes radicibus terræ innixæ cibum inde hauriunt: sic animalibus vēter, & intestinorum vires pro terra sint, à quibus capiant alimentum: quam ob rem lactes sunt, venas sibi inditas habentes quasi radices. Sed cuius rei gratia lactes habeantur, dictum iam est. Quemadmodum autem capiant alimentum, & quonam pacto per venas ex alimento ingesto subeat eas partes, quod in venas digeritur, explicabitur, cùm de generatione, alimentóque animalium agemus. Sed enim vt animalia sanguine prædita constant partibus, quæ declaratæ adhuc sunt, & quas ob causas, dictum

Alimēti per corpus distributio.

dictum iam est: sequitur, quod & reliquum est, vt quæ ad generationem pertinent, quibus fœmina differat à mare exponamus. Sed quoniam de generatione tractandum est, de iis quoque tunc disserere, cùm de illis tractamus, congruum est.

Mollia, crustacea, testata, & insectorum genus, omnibus supra dictis membris carere: deque iis, quæ vice eorum fungantur.

Cap. V.

QVæ autem mollia, quæque crustata vocantur, plurimum ab iis, quæ explicauimus, differunt. Iam enim omnem viscerum naturam ea non habent, nec vlla ex reliquis, quæ sanguine carent. Quæ duo genera sunt, alterum, quod testa contegitur: alterū, quod insectum vocatur. Sanguinem enim, ex quo viscerum natura cōstat, nullū ex iis obtinet, quoniam affectus eiusmodi quidam eorum essentiæ proprius est. Etenim sanguinem alia habere, alia non habere, in ratione recipitur, quæ essentiam eorum definiat. Nihil etiam ex iis, quorum gratia viscera habent animalia sanguine prędita, datum eiusmodi animalibus est. Non enim venas hæc habent, non vesicam, nō vsum spirandi: sed vnum quod cordi proportionetur, id habeant necesse est. Vis enim animæ sentiendi, vitæque causa, parte aliqua corporis principium animalibus omnibus est. At verò partes ad victum pertinentes ea quoque omnia necessariò habent, quanquàm variè, propter loca, quibus cibum recipiant. Habet molliū genus parte, quod os vocatur, binos dentes: atque in ore pro lingua carnosum quiddam, quo voluptatem esculentorum discernat. Crusta ta etiā pari modo binos dentes habent primores, & carnosum illud, quod linguæ proportionetur. Necnon testata omnia partem eiusmodi habent eadem causa, qua sanguinea, videlicet ad cibum sentiendum: quoniam etiam insecta simili ratione aut promuscidem habent ore prodeuntem, vt apum, muscarúmque genus, vt dictum iam est: aut in ore conditam partem eiusmodi posident, vt formicæ, & si qua alia sint generis eiusdē. Dentes quædam ex iis habent, quanquàm diuersos, vt apum muscarúmq; genus: quædam nō habent, quæ cibo vtantur humido. Insectorum enim complura non victus, sed armorum gratia dentes obtinent. Testatorum autem quædam, vt principiò diximus, linguam appellatam habent robustam. Conchæ dentibus etiam binis fulciuntur, vt crustata. Stomachus, siue gula ab ore prælonga mollibus est, quam ingluuies excipit, quomodo auibus: tum venter coniungitur, & intestinum ventri annexum, simplex vsque ad exitum tendit. Sepiis igitur, & polypis venter similis tum figura, tum tactu est. At iis, quas lolligines appellamus, bina quidem conceptacula ventris speciem gerunt: sed alterum minus ingluuiem imitatur, & tactu discrepat: quoniam corpus etiam totum carne molliore constat. Habent hæc ita eas partes eadem causa, quas aues. Neque enim eorum vllum potest commolere cibum: itaque ingluuies ventri præiacet. Habent etiam præsidij, salutísque gratia, quod atramentum vocatur, tunica contentum membranea, exitum, finémque habens, qua alui excrementa emittunt parte, quæ fistula vocatur, quæ in supinis posita est. Sed cùm atramentum hoc mollia habeāt omnia, tum præcipuè, plurimúmq; sepia continet. Quoties enim metu perterrentur, hoc effuso humore aquam infuscant, sibique nigrorem septum proponunt, & turbulentiam, quasi quo se abscondant. Habent hoc atramentum lolligines, & polypi suprà apud mutim positum, sepiæ infrà ad aluum: copiosius enim habent, quoniam magis vtantur. Quod iis propterea euenit, quia vitam litoralem traducūt, & tamen nihil, quo sibi auxilientur, aliud habent: quomodo polypi & brachis sibi sufficiunt, & coloris mutatione, quæ & ipsa accidit eis per metum, vt effusio atramenti. Lolligo sola ex iis gaudet alto, vitámque pelagicam agit. Sepia igitur plus continet atramenti, & infrà, quoniam copiosius. Facilius enim, & longius profundere maiori ex copia poterit. Fit in hoc genere atramentum vt in auibus, quod per excrementum album terrenum subsidat. Nam id quoque caret vesica: quantúmque terrenum maximè sit, in atramentum secernitur, & plurimum sepiæ consistit, quoniam plurimum terrenæ materiæ habeat: argumento sepium est, quod tale, tantúmque sit. Hoc enim polypus caret, lolligo cartilaginosum, ac tenue gerit. Quam ob causam hoc alia habeant, alia careant, qualéque in vtroque habeatur genere, dictum iam est. Sed cùm exanguia sint, & ob eam rem refrigerata, & pauida, hinc, vt hominum nonnullis per metum funditur aluus, aut excrementum vesicæ profluit, sic iis accidit quidem necessariò, vt metu perculsa effundantur: sed Natura hoc excremento ad præsidium, & tutelam eorum abutitur. Crustata etiam tum locustacea, tum cancri, binos dentes habent primores, & inter dentes carunculam linguæ effigie illam, vt dictum iam est: tum stomachum ori continuò iunctum, exiguum proportione suorum corporum magnitudinis. Hunc excipit venter, in quo locustæ, & cancrorum nonnulli dentes alios habent, quoniam superiores illi secare non satis queant. Hinc intestinum simplex vsque ad exitum excrementi dirigitur. Quinetiam singula testatorum genera has easdem obtinent partes: sed alia explanatiùs, alia obscuriùs: quanquam maiora conspectum earum præbeant euidentiorem. Cochleæ igitur & dentes prædu ros, acutósque habent, vt dictum iam est: & quod interiacet dentibus, carnosum similiter, vt mollia, & crustata. Promuscidem etiam, vt dictum est, inter aculeum, & linguam. Ori autem iungitur, quasi ingluuies auium, à qua stomachus est, quem excipit venter, in quo situm est, quod papauer vocatur: mox intestinum continuum tendit simplex, originem à papauere illo ducens. In omnibus enim testaceis inest hoc excrementum, quod vel esculentum esse præcipuè sentitur. Cætera etiam turbinata, vt purpuræ, buccina similiter vt cochleæ constant. Sunt testatorū genera plura: alia enim turbinata sunt, vt ea, quæ modò dixi: alia biualuia, alia vniualuia. Sed turbinata quoque biualuibus quodammodo

Insectorum partes, quibus cibū capiunt.

Mollia atramentum auxilij gratia habere.

Exāguia formidolosa.

Multiplex testatorū genus.

modo assimilantur: quippe quæ omnia operculo quodam congenito, carni patulæ apposito claudantur, vt purpuræ, buccina, natices, & reliqua generis eiusdem: idque præsidij causa. Qua enim testa non protegit, facilè offendi possent ab iis, quæ extrinsecus inciderent. Cæterùm vniualue genus, quod saxis testa in dorsum data adhæret, seruari potest: fitque alieno septo quodam modo biualue, vt quæ patellæ vocantur. Biualue se concludendo tuetur: vt pectines, vt mituli. Turbinatum crusta illa prætenui, quæ à fronte integitur, quasi biualue ex vniualui efficitur.

Echini armorũ præsidia. Echinus omnium maximè à Natura munitus est: quippe qui testa vndique spinis frequentibus circunuallata celetur. Quam rem peculiarem hunc in genere testato sortiri diximus. Natura autem crustatorum contrà, quàm mollium, constat. Altera enim carnis mollitiam extrà habent, altera intrà. Hinc foris terrenam duritiam obtinent: quanquàm echinus, nihil habeat carnis. Igitur cætera quoque testata omnia, vt dictum est, habent & os, & linguæ effigiem, & ventrem, & ostium excrementi: sed interest situ, & magnitudine. Quæ singula quemadmodum se habeant, ex commentatione, dissectionéque animalium petendum est. Quædam enim ratione, quædam conspectu ipsorum potiùs declaranda sunt. Echini, & eorum, quæ vertibula, siue tubera appellaui, genus, peculiari modo præ cæteris constant testatis. Habent echini dentes quinos, & caruncu-
lam interpositam dentibus illam, quæ in omnibus suprà dictis est, cui stomachus iungitur. Ab hoc venter in plura diductus périnde, ac si plures numero ventres hoc animal habeat: sunt enim omnes distincti, pleníque vacantis materiæ. Ex stomacho vno dependent, in vnúmque ostium excrementi finiunt. Caro, vt dictum est, nulla est circa ventrem; sed quæ oua appellantur, numerosiora testæ adhærent, membranulis singula obuoluta, & paribus distincta interuallis. Nigra etiam quædam circum ab ore fusim sparguntur, nomine adhuc nullo appellata. Sed cùm non vnum, sed plura genera echinorum sint, omnium partes quidem eas omnes sortiuntur. Sed oua appellata, nec omnes cibo idonea, & parua admodum continent, exceptis iis, qui vada incolunt. Omnino id ipsum cæteris quoque testatis euenit: caro enim non æquè omnium esculenta est. Et excrementum, quod papauer vocatur,

Papauer excrementum. quibusdam cibo idoneũ, quibusdam nõ idoneum est. Continent hoc turbinata omnia sua clauicula: vniualuia suo fundo, vt patellæ: biualuia, quà nodo ligantur. Quod autem ouum vocatur, latere dextro biualuia habent, altero latere ostium excrementi continent. Sed errore ouum id vocitatur, quippe quod tale sit, quale est pingue in sanguineo genere, cùm viget. Quam ob rem fieri solet per id tempus anni, quo vigent, scilicet

Testata tépore aeris gaudere. vere, & autumno. Laborant enim testata omnia per frigus, & æstum, atque exuperantiam temporis pari nequeunt. Argumento est, quod echinis

Pleniluñio quare testata pleniora. euenit: habent enim id iam inde ab ortu Naturæ, & pleniluniis vberius, non quia per id tempus copiosiùs pascuntur, vt quidam putant, sed quòd noctes tepidiores sint propter lucem pleniorem. Calorem enim desiderant, quoniam frigori patent, vtpote quæ sanguine careant. Ex quo fit, vt æstate potius vbique vigeant, præterquàm in Pyrensi Euripo: nam ibi non minus tempore hyberno probantur: cuius rei causa est, quòd tunc vberiùs pabulentur, cùm pisces per id tempus ea loca relinquant. Habent echini omnes oua eodem numero, atque impari omnes, quina enim: dentes etiam ventréque totidem. Ratio, quòd non ouum est, quod ouum vocatur, vt modò dixi: sed quòd bona animalis enutritione, alimoniáque proueniat. Fit ostreis quidem in altero tantummodo latere, id, quod oui nomine appellatur: idémque est, quod echinos habere dicimus. Sed cùm testa echini non modò cæterarum ostreorum orbem colligat vnũ, sed in globum circumagatur, vt non partim talis, partim non talis formetur, sed vsquequaq; similis sit (vndique enim in se nutibus suis conglobatur) idcirco ouum quoque simili modo habeat necesse est. Non enim ambitu, vt cætera, dissimili constat echinus. Nanque iis omnibus caput in medio situm est: quam quidem corporis partem situm tenere superiorem certum est. Nec verò ouum habere continuum potest, quando neque cætera generis eiusdem sic habent, sed altero latere tantùm sui orbis. Ergo cùm id commune omnium sit, proprium autem illius vt globi speciem gerat, oua numero impari sint necesse est: nam si pari essent, per diametrum disposita haberentur, cùm similem hinc atque inde seruari rationem interualli conueniat. Sic autem dispositis vtroque latere orbis ouum haberetur, quod in cæteris ostreis non est. Altero enim latere suæ oræ id habent, & ostreę, & pectines. Itaque terna, aut quina, aut quolibet alio numero impari esse necesse est. At si terna essent, diducta inter se laxo admodum interuallo haberentur: si plura, quàm quina, continuum propè ouum redderetur. Quorum alterum non melius est, alterum fieri non potest. Quina igitur oua echinos habere, necesse est: quam ob causam véter quoque quinquepartitus est, & dẽtes totidem habentur. Singula enim oua, cùm quasi corpora quædam animalis sint, motũ quoq; viuendi similem habeant, necesse est. Hinc enim capitur incrementum. Nam si venter vnus tantummodo esset, oua aut longè distarent, aut totum alueum occuparent, vt echinis & difficilè moueretur, & cibus minùs impleretur. Cùm autem quinque numero interualla sint, ventrem singulis adiunctum quinquepartitum esse, necesse est. Eadémque de causa dentes etiam totidem habentur. Ita enim Natura similem rationem prædictis membris reddiderit. Sed quam ob causam oua numero impari, tórque numero echinus habeat, dictum est. Cur autem alij parua admodum, alij magna, causa est, quòd natura constant alij aliis calidiore. Calor enim cibum conquocere plenius potest: quam ob rem qui cibo inutiles sunt, in iis excrementi plus est. Mobiliores etiam facit natura caloris vt pascantur, nec stabiles maneant. Cuius rei indicium est, quòd eorum spinis aliquid semper adhæreat, tanquã crebrò

brò moueantur: spinis enim vt pedibus vtuntur.

Vertibula parum à plãtis differre. Vertibula autem parum sua natura à plantis differunt: sunt tamen spongiis viuaciora, quippe cùm spongiæ vires habeant plantæ. Natura enim continuè ab inanimatis ad animalia transit per ea, quæ viuant quidem, sed non sint animalia, ita vt parum admodum differre alterum ab altero videatur, propter suam propinquitatem. Spon-

Spõgiæ vita. gia igitur, vt dictum est, cùm adhærendo tantùm viuere possit, absoluta autem nequeat viuere, similis plantis omnino est. Quæ autem tubera vocant, & pulmones. atq; etiam plura eiusmodi alia in mari, parum ab iis differunt sua ipsa absolutione. Viuunt enim sine vllo sensu périnde, ac plantæ absolutæ. Nam & in terrestribus plantis sunt nonnulla eiusmodi, quæ & viuant, & gignantur, aut in aliis plantis, aut absoluta. Quale etiam est, quod modò Parnasus fert, vocatum à quibusdam epipetrum: hoc enim diu viuere potest suspensum. Et vertibulum igitur, & quicquid generis eiusdem simile plantæ est, quia adhærendo tantummodo viuit: sed cùm aliquid habeat carnis, sensum aliquem habere videri potest. Itaque vtrónam modo statuendum sit, incertum est. Habet hoc animalis genus duo foramina, rimámque vnam, qua recipiat humorem cibo accommodatum, & qua rursus emittat quantum humoris remaneat. Nihil enim excrementi, vt cætera crustata, hoc se habere ostendit. Ex quo fit potissimum, vt & hoc, & quicquid simile in animalium

Iure. genere est, planta † in re appellari possit: nec enim planta vlla habet excrementum. Præcingi verò per medium tenui quadam membrana, in

Vticæ. qua vitæ principatus sit, ratio congrua est. Quas autem vrticas appellant, non testa operiuntur, sed exclusæ omnino sunt iis, quæ in genere diuisimus. Ancipiti natura hoc genus est, ambigens & plantæ, & animali. Absolui enim, & escam petere nonnullas, & sentire occurrentia posse, atque etiam asperitate corporis vti ad se tuendum, animalis est: at verò quod imperfectum sit, & saxis celeriter adhæreat, nec aliquid excrementi emittat manifestè, quanquàm os habeat, plantarum generi simile est. Stellarum etiam genus simile est: quippe quod concharum complures aggrediens exugat. Ratio eorum, quæ inter exanguia absoluta viuant, vt mollium, crustatorúmque, eadem atque testatorum est. Partes igitur ad cibum accommodatas, quas omnibus inesse necesse est, eo quo explicauimus, modo sese habent. Sed habeant cer-
tè illud quoque oportet, quod ei parti proportionetur, cui sentiendi principatus in sanguineo genere mandatus est: hoc enim in omnibus animalibus inesse necesse est. Ergo mollibus, id membrana continetur humidum, per quod gula in vẽtrem pertendit; admota potiùs tergo: mutis id

Mutis. à nonnullis vocatur. Crustatis etiam tale quid alterum adiunctum est, quod & ipsum mutis nomine appellatur. Humida, corpulentáque ea pars est. Tendit per eam mediam, vt modò diximus, stomachus, siue gula. Nam si inter eam, & tergum positus esset, distendi æquè non posset cibo ingrediente, propter dorsi duritiam. Intestinum à mute Natura semouit, extráq; posuit, & atramentum intestino annexuit, vt quàm plurimùm distaret ab aditu, & pars sordida à nobili, & principe procul haberetur. Partem hanc cordi proportionari & situs ipse ostendit, cùm idem sit & dulcedo humoris, tanquam concocta, & sanguinea quædam. In crustatis etiam eodem modo sentiendi principatus haberur, sed minùs patet. Attamen in medio semper quærẽdum hoc principium est, aut scilicet inter partes, quà cibum recipiunt, & quà excrementum emittunt, si fixa degunt: aut inter dextram partem, & sinistram, si incessilia sunt. Insectis principij eiusmodi pars, vt ancè diximus, inter caput, & alueum est. Quæ etsi magna ex parte simplex est, tamen nonnullis multiplex est: vt iulis, & similibus prælongis. Quo fit, vt præcisa viuere possint. Natura enim partem hanc simplicem, vnámque tantùm facere in omnibus vult. Itaque vbi potest, simplicem facit: vbi nõ potest, multiplicem: idque in aliis minùs, in aliis ma-

Partes cibo accõmodatę. gis apertum est. Partes autem quę cibum administrant, non pari ratione datæ omnibus sunt, sed plurimùm differunt. Quibusdam enim in ore est, quod aculeus appellatur, quasi compositum, & vnà linguæ, ac labiorum obtinens potestatem. Quibus autem aculeus non parte priore habetur, iis intra dentes tale sensorium continetur, idque excipit intestinum rectum, simplex ad ostium vsque excrementi porrectum: quibusdam hoc retortum in anfractum est. Sunt etiam quæ ventrem ori adiunctum, intestinúmque à ventre reuolutum habeant, vt quæ edaciora, maioráque sunt, conceptaculum cibi obtineant copiosioris.

Cicadarũ generis partes cibum ministrantes. Genus cicadarum maximè peculiarem omnium istorum naturam sortitum est: quippe quod partem eandam in vsum tum oris, tum linguæ constitutam aptissimè habeat, qua veluti radice cibum ex humoribus trahat: nempe omne insectorum genus minimo alimento contentum est, & propè sibi ipsa sufficiunt, non tam corporis exiguitate, quàm frigiditate. Quod enim calidum est, cibum & desiderat, & concoquit citò: contrà, quod frigidum est, cibo carere facilè patitur. Sed omnium maximè cicadarum genus ieiunum est: satis enim iis alimento est humor, qui in corpore remanet. Sicut animalibus Ponticis, quæ non diutiùs, quàm diem vnum, viuere queunt. Quanquàm illis vita die vno per quàm breui temporis spatio describitur: his plus temporis datur, tamẽ id quoque breue est. Sed cùm de partibus animalium interioribus dictum iam sit, ad reliquas exteriores redeundum est, incipiendúmque non vnde digressi sumus, sed ab iis ipsis, quæ modò expo sui, vt iis expeditis, quæ moram exigunt breuiorem, ampliùs in genere animalium perfecto & sanguine prædito immoremur.

De partibus exterioribus generis insecti, earumque inter se dissidentia.

Cap. VI.

RGo insecta animalia quanquàm non partibus numerosis cõstant, tamẽ ipsa inter se disidẽt: quippe quæ cùm omnia multos habeant pedes, quoniam

contra

Causa quòd insectis multi sint pedes.

contra tarditatem, frigiditatémq; naturæ eorum numerus exauctus, pedum motionem efficiat facilliorem, tamen variè numerum hunc sortiantur. Quæ enim plurimum pro sui corporis longitudine frigent, numero præcipuè superant: vt illorum genus. Quinetiam quòd principia plura habeant, hinc & insectiones sunt, & numerus pedum próinde augetur. Quibus autem pedes pauciores, hæc volucres sunt, vt pedum inopia adiumento pennarum compensetur. Ipsarum autem volucrum, quæ pascuis viuant, & pabuli causa necesse habeant euagari, hę quadripennes sunt, & corpulentiam habent leuiorem: vt apes, & reliqua generis eiusdem. Binas vtroque sui corporis latere pennas gerunt. At verò quæ corpore exiguo sunt, bipennes constant: vt genus muscarum. Quæ autem parua sunt, & vitam stabilem agunt, multis fulciuntur pennis, vt apes: & crusta pennas obtectas gerunt, velut galeruca, & cætera id genus insecta, scilicet vt pennarũ vires integras tueantur. Cùm enim stabilia sint, corrumpi facilius possunt, quàm quæ motu citantur agiliori. Itaque septo proposito muniuntur. Quinetiam penna eorum caret & fissura, & caule: non enim penna, sed membrana cutis æmula est, quæ præ siccitate necessariò absoluatur corpore eorum, cùm carnis portio frigeat. Insecta autem sunt, tum ob causas prædictas, tum etiam vt sese tuto inflexu seruare possint. Conglomerantur enim quæcunque ex iis prolixo corpore sunt: quod effici nisi insectis non posset. Quæ autem glomerari nequeant, contrahunt se in incisuras. Quod patet, cùm tanguntur, velut ea, quæ canthari vocantur. Vbi enim metuerint, motu cessant, totóque corpore indurescunt. Insecta verò hæc esse necessarium propterea est, quòd in eorum essentia ineat, vt multa principia habeant: eáque ratione sanè plantis assimilantur. Vt enim plantæ, ipsa quoque præcisa viuere possunt; sed hæc aliquandiu, illæ vel perfici possunt, ac duæ ex vna, atque etiam plures numero procreantur. Aculeis etiam armantur nonnulla insecta contra animalia noxia. Geritur aculeus aliis parte priore, aliis posteriore: aut enim ore, aut aluo extrema. Nam vt elephantis pars delegata odoribus commoda etiam tum ad pugnandum, tum ad cibi vsum habetur, sic insectorum quibusdam lingua pluribus officiis fungitur: quippe quæ & cibum sentiat, suscipiat, admoueátque, & defendat contra aliorum iniurias. Quibus autem non in ore aculeus, hæc dentes habent, cibi scilicet aut conficiendi, aut capiendi, admouendíque gratia: vt formicæ, vt apes. At verò quæ aculeo in aluo armata sunt, hæc vt animosa aculeum pro armis obtinuere, qui intra aluum conditus est: vt in apibus, & vespis, quoniam volucres sunt: nam si prætenuis, fragilisque aculeus extrà pateret, facilè corrumperetur: sed si, vt in scorpione, distaret, onus ita afferret. Scorpio profectò quòd non volatu, sed gressu se moueat, caudámque tortitus sit, aculeum caudæ adiunctum gerat, vel inutilem ad pugnam habeat, necesse est. Nulli aculeus in aluo, cui pennæ binæ. Quòd enim imbecilla, paruáque sunt, ideo binas habent: quippe cùm vel à paucioribus efferri possint, quæ parua sunt. Quod idem causæ est etiá cur aculeus parte prior re geratur. Cùm enim imbecilla sint, vix parte priore ferire possunt. At verò quæ pluribus pennis prædita sunt, quia auctiora sunt, meritò pennas plures obtinuere, partéque posteriore valét. Instrumentum autem non idem ad vsus dissimiles haberi, si fieri potest: sed ad defendendum acutissimum, ad gustandum fungosum, & cibi attrahens, melius est. Vbi enim licet duobus vti ad duo opera, nec aliud impeditur, nihil tale Natura facere solet, quale per inopiam ars excusoria obeliscolychnium ex veru, lucernáque compo. nit: attamen id si fieri non potest, eodem ad plura opera abutitur. Pedes priores nonnulla ex iis longiores ideo habent, vt quoniam propter oculorum duritiam non exquisitè cernant, cruribus iis longioribus abstergant incidentem molestiam, atque arceant. Quod & facere muscas videmus, & apes, & reliqua generis eiusdem. Semper enim prioribus cruribus vallant, & protegunt. Posteriora mediis longiora sunt, vt ambulent meliùs, & attollantur faciliùs de terra, cùm auolare libet. Quod planiùs ea ostendunt, quæ saliunt: vt locustæ, vt culices. Cùm enim inflexa rursus connixa extendunt, attolli de terra necesse est. Locustæ non parte priore, sed posteriore habent crura illa ad gubernaculorum effigiem condita. Suffraginem enim intus flecti necesse est. quod nulli crurum priorum datum est. Omnibus his seni pedes, iis etiam, quorum enixu saliunt, connumeratis.

Di ferentes insectorum pennæ.

Multa insectis principia.

Aculei insectorũ arma.

Canthari.

De partibus testatorum exterioribus.

Cap. VII.

TEstatorum corpus non multiplex est. Cuius rei causa est, quòd eorum natura stabilis est. Quæ enim mobiliora sunt, hæc plures habeant partes necesse est: quoniam actiones eorum sint, & officia. Plura enim desiderant instrumenta ea, quæ plures motiones exercent. Adhæc, aut omnino immobilia sunt, aut parum motus adipiscuntur. Verùm Natura consulens eorum saluti, duritiam testæ obduxit. Sunt alia vniualuia, alia biualuia, alia turbinata, vt dictum iam est. Turbinati etiam generis alia in anfractum intorta sunt, vt buccina: alia in globum tantùm circumacta, vt echinorum genus, necnon biualuium: alia reseratilia sunt, vt pectines, & mituli. Ab altero enim latere nodo ligantur, quædam vtroque latere connexa sunt, vt vnguium genus. Habent omnia testata caput infrà, plantarum modo. Cuius rei causa est, quòd cibum de imo capiant, vt plantæ radicibus suis hauriunt. Itaque iis vsu euenit, vt inferiora habeant suprà, superiora infrà. Membrana obducit, quà portio potulenta humoris transmissa, liquatáque cibo assumitur. Nullum ex iis est, quòd capite careat. Cætera corporis partes nomine vacant, præter eam, quæ cibum recipit.

Testatorum caput.

De exte

De exterioribus partibus crustatorum et testatorum.

Cap. VIII.

CRustata omnia ingredi possunt: itaq; pedes cõplures obtinuerunt. Summa eorum genera quatuor numero sunt: locustæ, gammari, squillæ, cãcri. Quæ singula in plures species distinguuntur, quæ non modò forma, verùm magnitudine etiam multùm inter se differant: alia enim magna, alia parua admodum sunt. Genus igitur cancrarium, & locustarium similia inter se sunt, eò quòd vtrunque brachia forcipibus denticulatis habeat. Sed hæc non ingrediendi causa habentur, sed vt iis quasi manibus capiant, & retineant. Quam ob rem contrà, quàm pedes, ea flectere solent: hos enim in cauum, illa in orbem flectunt, & circumagunt. Sic enim ad cibum capiendum, admouendúmque commodius agitur. Sed interest, quòd locustæ caudam habent, cancri non habent. Locustis enim vt nantibus cauda vtilis est: natant enim cauda, quasi remo innitendo: at cancris inutilis est, quoniam vitam agere terrenam, cauernásque subire soleant. Qui tamen ex iis pelagij sunt, ij pedes habent longè retardiores ad ambulandum. Sunt enim cæteris ipsi nantiores, vt maiæ, qui heracleotici appellantur. Crura iis breuia, quia parum mouentur: sed salus eorum beneficio crustæ firmioris contingit. Itaque maiis crura tenuiora, heracleoticis breuiora. Cancelli autem, qui perquàm exigui in pisciculis reperiuntur, pedes nouissimos latiusculos habent, vt ad nandum vtiles sint, quasi pro pinnulis aut remis pedes haberentur. Squillæ à cancrario genere differunt, eò quòd caudam habeant: à crustario verò, quòd forcipe careant. Idque, quoniam plures habeant pedes: eò nanque redundantia illa absumitur. Pedes obtinent plures, quòd non magis ad nandum, quàm ad ingrediendum sint suapte natura propensiores. Partes supinas, & capitis ita habent, vt alteræ ad accipiendam, reddendámq; aquã branchiarum specie conditæ sint: alteræ planiores, tabellatioréq; in fœminis crustati generis omnibus, quam in maribus constent: & interiora verò operculi applicati hirtiora, amplioráque fœminæ cancri habent, quàm mares, quoniam oua in ea edunt non procul vt pisces, & cætera, quæ parere solent. Quò enim ampliora sint, eò locum ouis præstare potest capaciorem. Locustę, cancriq; omnes forcipem dextrum grandiorem, valentioremque habent. Parte enim dextra efficaciora suapte natura sunt animalia omnia. Redditur autem semper à Natura cuique, vel soli, vel præcipuè id, quo vti potest: vt dentes, cós que aut exertos, aut serratos, aut continuos, & cornua, & calcaria, & reliquas eiusmodi partes, quarum vsus ad defendendum, aut dimicandũ. Gãmari soli nõ certum, sed alterutrũ æquè, vt fors tulerit, forcipẽ habent grandiorem, tam mares, quàm fœminæ. Causa autem cur forcipem habeant, quòd ex eo genere sint, quod forcipem haber. Cur alterum grandiorem incertè, quod non integram sui generis naturam tenet, sed ita degenerat, vt quod ad aliud destinatum est, eo non eôdem, sed ad gressum vtatur. Quisnam situs partium singularum sit, & qua differentia inter se discrepent, & quo mares cum fœminis dissideant, ex commentatione, dissectionéque animalium petendum est.

Crustatorũ genera quatuor.

Cancelli.

Squillæ.

Parte dextra animalia omnia fortiora.

Gammarorũ partes.

De partibus exterioribus mollium animalium, & sanguine carentium. *Cap.* IX.

MOllium partes interiores antè, cùm cæterorũ, expositi: nunc exteriorũ ordinem persequemur. Habent hæc foris alueum corporis indiscretũ, & pedes parti priori iunctos circum caput, infra oculos, circa os, & dentes. Sed cùm cætera animalia, quibus pedes, aut parte priore, posterioréque eos habeant, aut latere, vt ea, quæ mulcis pedibus inniuntur, & sanguine carent, hoc vnum genus pedes parte, quam priorem in eo capimus, omnes conti nent. Cuius rei causa est, quòd pars eius posterior ad priorem adducta est, extremáq; coeunt, & confunduntur, quomodo turbinatis inter testata accidit. Genus enim testatum omnino partim crustatis, partim mollibus simile est. Quà enim foris terrenam portionem, intus carneam habent, crustatis assimilantur: quà autem forma eiusmodi corporis constat, cum mollibus conuenit omne quodam modo, sed præcipuè quæ ex turbinatis cuniculo in anfractum contorquentur. Natura enim eorum vtrorũque périnde se habet, quasi quis directa linea (vt in quadrupedũ & hominum genere est) primùm extrema lineæ parte superiore os situm intelligat: qua, a: mox stomachum, qua b: tum ventrem, qua, c: deinde intestinum usq; in ostium excrementi, qua, d: hæc ita in sanguineo genere disposita sunt: & caput pectúsq; locum obtinent primum. Reliqua eorũ ipsorũ gratia, aut motus causa à Natura adiecta sunt, vt priora, posterioráque crura. In crustatis etiam, insectisq; ordo interiorum eodẽ modo constare vult: sed officiis exteriorum motionũ differt à sanguineo genere. At verò mollia, & turbinata inter se quidem proximè constant, sed iis econuersò: finis enim ad principium flectitur, quasi quis lineã efflectendo adducat d, ad a. Cùm enim ita partes interiores iis collocentur, ambit alueus, qui in polypis tantùm caput vocatur, qualis in testato genere turbo est. Nec aliud interest, nisi quòd alteris molle, quod ambit, est: alteris duro tegmine carnem Natura complexa est, vt seruentur, cùm difficulter moueantur. Hinc fit, vt excrementum tam mollibus, quam turbinatis, meatu ori vicino emittatur: quanquàm mollibus infrà, turbinatis à latere. Hac de causà pedes mollium ita positi sunt, & contrà, quàm cæterorum. Sepiæ, atq; lolligines non simili, vt polypi, modo constant: quoniã vim nandi tantummodo habent, cùm polypi vel ingredi possint: habent enim sepiæ, & lolligines pedes supra dentes senos exiguos, eorúmq; nouissimos duos maiores: reliquos autem octonorum duos infra omnium maximos. Vt enim quadrupedibus crura posteriora firmiora, validioráque sunt, ita iis quoque maximi, qui infrà habentur. His enim onus sustinetur, motúsq; potissimum agitur. Duo etiam illi nouissimi maiores suis mediis sunt, quia illis ministrent. Polypus medios quatuor habet maximos. Omnibus igitur his pedes octoni. Sed sepiis, & lolliginibus breues, polypis

Mollibus sollis pedes parte priore.

Quantũ pedibus variẽt Sepiæ & Lolligines à polypis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

magni. Alueum enim corporis sepiæ, & lolliginesbabent magnum, polypi paruum. Itaq; quod Natura polypis ex corpore dempserat, id in pedum longitudinem addidit: quod sepiis, & lolliginibus de pedibus abstulerat, eo corporis magnitudinem auxit. Quam ob rem polypis pedes non solùm ad nandum vtiles sunt, sed etiam ad ambulādum: sepiis autem, & lolliginibus inutiles sunt. Parui sunt enim, cùm alueum habeant magnum. Cùm itaque pedes habeant breues, atq; inutiles, ne æstu maris, tempestatéque exturbentur saxis, vtq; de longinquo admoueant, ideo promuscides binas prælongas habent, quibus, veluti anchoris, innitantur, séque stabiliant modo nauigij, tempestate vrgente: venentur etiam procul, oriquè è longinquo admoueant. Polypi promuscide carent; quoniam pedes ad vsum eundem commodos habeant. Quorum autem pedibus acetabula, cirramentáque adsunt, hęc vim, contextúmque talem habent, qualem implicamenta illa, quibus digitos antiqui medici indere solebant. Ita enim fibris implexa sunt, quibus carunculas, cæteráque cedentia trahant: quippe quæ laxa prehendant, intenta premant, & retineant, cùm pars interior tota contingat, atque amplectatur. Itaque cùm aliud non habeant, quo capere admoueréque possint, nisi aut pedes, aut promuscides, hęc pro manibus obtinent ad vim tum inferendam, tum propulsandam, atque etiā ad cætera vitæ munera necessaria. Sed cùm cætera omnia geminis acetabulis seriam à capite in extremos vsque cirros habeāt ordinatam, genus vnum polypi quoddam simplici inspergitur acetabulo: cuius rei causa ad lōgitudinem, tenuitatémque brachij referenda est. Cùm enim angustum sit, simplicis acetabuli ordinem tantùm capiat necesse est. Non igitur ita constant, quia id optimum, sed quia necesse sit propria substantiæ ratione. Pinnulam hæc omnia habent circundantem alueum. Quæ cùm in cæteris, tum in grandium lolliginum genere iuncta, perpetuáque gestatur. Minores verò, quas lolligines vocant, latiorem hanc habent, nec angustam, vt polypi, & sepiæ, neque circumactam per totum alueum, sed de medio orsam. Causa cur eam habeant, est, vt natent, & se dirigant, vt volucres cauda pennis condita, pisces penè cartilaginata reguntur. Polypis hoc minimum est, miniméque cōspicuum, quoniam paruum habeant alueum, quem satis suis pedibus dirigere possint. Atque de insectis, de testatis, de mollibus, dictum iam est, tam de interioribus, quàm de exterioribus partibus.

Quare Sepiis, & Lolliginibus, binę promuscides longiores.

De exterioribus animantium viuiparorum, sanguinéque prędit orum partibus, & eorū cum homine in ijs differentia.

Cap. x.

DE genere sanguineo viuiparo denuo disserēdū est, initio repetito à reliquis partium earū, quæ antè expositæ sunt: quas vbi definierimus, continuò de sanguineis ouiparis pari modo dicemus. Partes, quibus caput animaliū cōstat, & ceruix, & collū, explicatæ iam sunt. Habent autem caput animalia omnia sanguine prædita. Exanguium nonnullis indiscretum hoc est, vt cancris. Collum omnibus viuiparis est: ouiparorum aliis est, aliis deest. Quæ enim pulmonem habent, collum etiam obtinent: quæ autem spiritum extrinsecus non accipiunt, carent hac parte. Caput cerebri gratia potissimùm est: hanc enim partem genus omne sanguineum habeat necesse est. Et quidem loco obiecto cordi, ob eas, quas exposuimus, causas. Sed Natura sensuum etiam nonnullos in eo collocauit, quoniam sanguis eius membri temperatus modicè sit, & idoneus tum ad cerebrum tepefaciendum, tum ad sensuum tranquillitatem, atque integritatem. Tertiam item partem subiecit eam, quæ aditum cibo præberet: hîc enim commodè collocaretur: quippe cùm neque supra cor, & vitale principium, venter constitui posset: neque si inferiùs, quàm nunc est, ponerētur, fieri posset, vt æquè aditus cibo patēret: corporis enim prolixior longitudo faceret, vt longè à principio mouendi, & concoquendi distaret. Sed enim caput ea causa conditum est. Collum autem arteriæ gratia habetur: quippe quod eam, atque etiam gulam protegat, amplexúque suo tueatur. Hoc cæteris animalibus flexibile, & vertebris compactum est: at lupo, & leoni osse perpetuo riget. Commodius enim ad robur, quā ad cæteros vsus collum iis esse Natura voluit. A collo, & capite crura priora, pectúsque habentur: sed homo vice pedum priorum brachia, & quas manus dicimus, habet. Solus enim animalium omnium erectus est, quoniam eius natura, atque substantia diuina est. Officium autem diuini est, intelligere, atque sapere. Quod non facile esset, si vasta corporis moles assideret: pondus enim tardiorem reddit & mentem, & sensum communem. Quam ob rem concretione, & pondere grauiore opprimente, corpora vergere in terram necesse est. Itaque Natura tutè consulens, pro brachiis, & manibus crura priora quadrupedibus subdidit: nā posteriora bina omnibus gressilibus esse, necesse est. Quorum igitur anima pondus sustinere non posset, hæc quadrupeda facta sunt. Animalia nanque omnia, excepto homine, formam gerunt pomilionis. Est enim pomilio, cuius pars superior magna est, inferior, quæ sustinet pondus, motúmque exercet, parua, miniméque respondens superiori. Superiorem intelligi eam volo, quæ à capite vsque ad excremēti ostium pertendit, quà pectus etiam continetur. Hominibus igitur hæc pars modicè ad inferiorem condita est, multóque minor adultis iam, perfectisque euadit. Infantibus enim è diuerso est: superior magna, inferior minor est. Quam ob rem serpunt infantes, nec ambulare possunt: iam principiò, ne serpere quidem possunt, sed immobiles iacent. Omnes enim infantes pomiliones sunt: tum profectu ætatis, hominibus pars inferior augetur. Quadrupedibus contrà, inferior primùm maxima est, tum processu temporis superior crescit, quæ scilicet ea est, quæ ab ano ad caput porrecta est. Vnde fit, vt pulli equini paulò suis parentibus sint summissiores, atque adulti crure posteriore caput attingere nequeunt, quod nouelli facilè attingunt.

Apta ventris positio.

Lupi & leonis collum flexibile.

Forma pomilionis.

Infantes serpentes.

Solipeda, & bisulca ita se habent. Digitata autem, cornúque vacua, forma quidem & ipsa pomilionis sunt, sed minús. Quam ob rem pars eorum inferior ad superiorem defectus ratione incrementum capesit. Auium etiam, & piscium genus, omnéque sanguine præditum forma pomilionis est, vt dixi. Quam ob rem bruta hominibus sunt dementiora: etenim inter homines pueri viris, & inter viros pomiliones mente deficiunt, quanquàm aliis viribus fortè valeāt. Cuius rei causa, quam diximus, est, quòd principium animi admodum difficile motu, corpulentúmque in iis est. Addo etiam, quòd cùm minus remaneat caloris, qui efferat, plus autem terrenæ portionis supersit, efficitur vt corpus animalis tum minus, tum etiam multipes formetur, demúmque expes, prostratúmque in terram præ inopia caloris proueniat, sensímque procedendo ita degeneret, vt principium vitale, capútque infra habeat: ad postremum immobile sit, & sensu vacuum, plantáque est, vice mutata, vt superiora infrà, inferiora suprà habeat. Radix enim plantarum, vim obtinet oris, & capitis: semen contrà, suprà, extremísque ramis consistit. Sed quam ob causam animalium aliud bipes, aliud multipes, aliud omnino expes: & cur alia plantæ, alia animantes constiterint, explicatum iam est: atque etiam qua de causa homo animalium vnus erectus est, vtque erectus suapte natura, non desiderat crura priora, sed pro iis brachia, & manus à Natura recepit. Anaxagoras igitur hominem prudētissimum omnium animalium esse ait, quoniam vnus omnium manus obtinet. Sed recta ratio exigit, vt quoniā prudentissimus omnium est, ideo manus receperit. Manus enim instrumentum sunt. Natura autem, vt homo prudēs, ita tribuere solet cuique rem, qua vti possit. Rectius enim tibia dabitur perito tibiæ, quàm tibiam habenti peritia tibiæ addetur. Rem enim minorem maiori, potioríque Natura addidit, non maiorem, nobiliorémque minori. Quod si ita melius est, Natura autem ex iis, quæ fieri possunt, facere solet quod melius sit, homo nō propter manus prudentissimus est: sed quia prudentissimus omnium animalium est, ideo manus obtinet. Qui enim prudentissimus est, rectè plurimis vti instrumentis potest. Manus autem esse videtur, non vnum instrumentum, sed m[illegible]ta. Est enim, vt ita loquar, instrumentum ante instrumenta. Natura igitur ei, qui artes plurimas recipere potest, manum reddidit, quæ ad plura instrumenta vtilis est. Qui autem hominem non bene, sed deterrimè omnium animalium constare aiunt, (nudum enim, atque inermem creatum referunt) non rectè ij sentiunt. Cætera enim animalia vnum auxilium habent, idque nullo pacto possunt permutare, sed quasi calceata semper dormire, ac omnia agere, nec vestitum vnquam deponere pleniorem, neq; arma mutare, quæ semel acceperint, necesse est: at homini multa habere auxilia licet, eáque subinde mutare. Arma etiam quæ velit, & vbi velit, capere potest. Manus enim & vnguis est, & vngula, & cornu, & hasta, & ensis, & quoduis aliud genus armorū, aut instrumentorum: quippe quæ omnia hæc sit, quoniam omnia & sumere potest, & tenere. Cui manus, naturæ forma etiam adhibita est congrua: diuisa enim, & multifida est. Nam in eius diuisione, componendi facultas est: in compositione vis diuidendi esse non posset. Vti etiam eadem modò simplici, modò duplici, & omnino multifariàm licet. Quin & flexus digitorū, ad capiendum, premendúmq; commodissimè habent. Vnus à latere adiunctus est digitus, ísque breuis, & crassus, sed non longus. Vt enim si manus omnino deesset, potestas capiendi non fieret: sic nisi digitus hic à latere adesset, non eadem illa facultas probè daretur. Hic enim à parte inferiori sursum premit, vt cæteri à superiore deórsum: quod fieri ita oportet, si valide quasi copula forti colligandum sit. Pollet hic plurimùm, vt vnus multos æquiparet. Breuis etiam est, vt robustus sit, & quoniam nullam præstaret commoditatem, si longus esset. Rectè etiā nouissimus digitus paruus est, & medius longus, tanquam remus nauigij medius. Quod enim officio capitur, circùm per medium digitū complecti potissimùm necesse est. Sed enim pollex, & magnus, qui à latere iunctus est, ideo appellatur, quamuis paruus sit, quia cæteri sine eo inutiles ferè sunt. Vngues etiam rectè Natura molita est: quippe quæ cæteris animalibus eos vel ad vsum alium dederit, homini autem operimenti tantùm gratia excogitarit: digitos enim extremos integunt, & tuentur. Flexus brachiorum homini tum ad cibum admouendum, tum ad cæteros vsus, contrà, quàm quadrupedū generi, aguntur: illis nanq; introrsus plites flecti necesse est, vt ad gressum vtiles sint. Vsum enim pedum præstāt artus priores. Quanquàm illius etiam generis ea, quæ digitata sunt, nō modò ad gressum vtūtur prioribus cruribus, verùm etiam ad manus officia vti nituntur: quippe quæ & capiant prioribus cruribus, & repugnent: quod solipedes posterioribus faciunt. Non enim crura eorū priora cubitis, manibúsq; proportione respōdent, vt nonnullorum ex iis, quorum pedes in digitos finduntur. Ob id pedes prio res quinis distinctos digitis habent, posteriores quaternis: vt leones, & canes, atque etiam lupi, & pantheræ: quintus enim eorum quinto, magnóq; manus respondet. Sed quæ parua inter digitata sunt, posteriores etiam quinq; digitos obtinent, quoniam serpere solent, scilicet vt vnguibus numerosioribus apprehendendo faciliùs obrepant ad sublimiora. Pectus inter lacertos homini constitutum est, cæteris inter crura priora. Latum id esse in homine ratione permittitur, cùm nihil lacerti adiuncti lateribus impediant: at quadrupedibus, quòd ante se crura, cùm ambulant, locúmque mutant, protendunt, pars hæc coarctata est. Vnde fit, ne quadrupedes eo loco habeant mammas. Nam homini, quod & spatij laxitas permittit, & carnosa ea pars est, cùm operiri sedem cordis conueniat, mammæ pectori affórmatæ sunt carnulentæ: maribus quidem ob eam, quā diximus, causam, sed fœminis ad alterum quoque opus Natura mammis abutitur, quod eam sæpe facere dicimus. Cibum enim in iis recondit suis paruulis. Binæ homini mammæ, quoniam binæ

Quare homini manus datæ.

Manum ad multa vtilem esse.

Pollex quem vsum præstet manui.

Digiti medij vsus.

Vnguium vtilitas.

Pectus.

sunt partes, dextra & sinistra, duriusculæ, spatio interposito disterminantur: quod & costæ eodem loco sibi cohærent, sine vlla molestia. Cæteris animalibus mammæ in pectore haberi inter crura non possunt: ita enim gressum impediret. Pluribus autem locis aliis habentur sine vllo impedimento. Brutis mammæ in variis locis.

Quibus enim solida vngula, aut cornua, & partus numero parciori, hæc mammas inter femora habent, easq; binas: quæ autē numeroso partu, & pede multifido sunt, hæc aut plures per ventrem duplici ordine vtroq; de latere gerunt, vt sues, vt canes: aut binas tantùm medio ventre, vt leo. Cuius rei causa est, non quia parcissimè generat, (nā plures, quàm duos, interdum edit) sed quòd minùs lacte abundat. Cibum enim, quem rarò assumit, quoniam carniuorum est, in corpus absumit. Elephas duas tantùm habet, easq; sub armis. Causa cur duas habeat, quod vniprolis est. Cur non inter femora: quòd multifidum est. Nullum enim inter femora habet, cui pedes discreti in digitos sunt. Cur suprà sub armis? quòd in iis, quæ plures obtinēt mammas & primæ sunt, & plurimum lactis hauriunt, quæ ea parte continentur. Argumento est, quod scrofæ facere assolent: porcis enim editis primis, mammas præbent primas. Ergo cui vnum est, quod primum in lucem prodit, id primas habeat mammas necesse est. Primæ autem, quæ sub armis habentur. Elephas hac de causa duas, eóque loco, mammas habet. Quæ autem multiprola sunt, hæc toto ventre exuberant. Cuius rei causa est, quòd ea, quę prolem numerosiorem educatura sint, mammas desiderant numerosiores: quas cùm per latitudinem non nisi duas habere possint, videlicet ratione bipartiti corporis, in dextrum, sinistrúmq; per longitudinem habeant, necesse est. Locus autē vnus, qui inter priora, & posteriora crura interiacet, porrectus per longitudinem est. Quæ autem non multifida, sed deprola sunt, aut cornuta, hæc inter femora mammas habent: vt equa, asina, camelus. Hæc enim singulos pariunt. Et pes equo, & asino solidus, camelo bisulcus. Cerua etiam, capra, vacca, & reliqua generis eiusdem mammas parte eadem gerunt. Cuius rei causa est, quòd hæc sursum versus capiant sui corporis incrementa. Itaque vbi confluuium, & copia excremēti sanguinis, qui locus sane infrà est, & circa effluentis materiæ ostia, ibi mammæ à Natura positæ sunt. Qua enim parte motus agitur alimenti, inde etiam capi alimentum potest. Sed enim homo, & fœmina, & mas habet mammas. In cæteris mares nonnulli carent, vt equi. Non enim omnes, sed tantùm qui matri similes prodiere, habent. De mammis dictū iam est. A pectore venter subiacet costis non clusilis, ob eam, quam antè reddidimus, causam, scilicet ne aut cibi tumorem, qui per calorem necessariò euenit, aut vteros plenos impediat. Finem autem thoracis appellati faciunt partes, quæ ostium excrementi, tum sicci, tum humidi continent. Natura verò parte eadem, tum ad humidi excrementi exitum, tum ad rem Venereā vtitur in sexu tum fœminino, tam etiā masculino omni sanguineo, exceptis paucis: in omníque viuiparo genere, nullo excepto. Cuius rei causa est, quòd genitura humor quidam excrementitius est. Sed hoc ita esse nunc subiiciatur, pòst demonstrabitur. Fœminæ etiam pari modo menstrua parte eadem emittunt: sed de iis quoque posteà definiemus. Nūc illud subiacet, menstrua etiam fœminarum excrementū esse, & vacantem materiā. Humida autem suapte natura sunt menstrua, & genitura: itaque eorum profusionē similibus, eisdemq; tribui partibus, ratio est. Intus autem quemadmodum se habeant, & qua differant ratione, semen genitale, & gestatio vteri, ex animalium historia, commentationéque apertum est: & cùm de generatione agemus, dicetur. Formas etiam harum partium tales necessariò ad officium propositū esse debere, quales iam sunt, obscurum non est. Sed maris instrumentum alterum ab altero differt, pro discrimine corporum. Non enim æquè neruosa natura omnia constant. Augetur etiam, & minuitur hoc vnum membrum, sine vlla morbi mutatione. Horum enim alterum vtile ad coitum, alterum ad cæteros corporis vsus commodum est. Nam si semper simili modo se haberet, impedimento nimirum esse constat hoc membrum ex eiusmodi partibus, vt eorum, quæ modò dixi, vtrunque possit euenire. Partim enim neruum, partim cartilaginem habet. Itaque & contrahi potest, & extendi: atque etiam flatus capax est. Sed quadrupedes fœminæ omnes in auersum mingunt: quippe quæ genitale non alibi commodiùs habere possint ad coitum. Mares verò perpauci in auersum mingunt: vt lynx, leo, camelus, lepus. Solipes nullum sic mingit. Hominis partes posteriores, & crura, peculiari modo præ quadrupedibus habentur. Caudam omnia ferè non solùm viuipara, sed etiam ouipara habent. Nam etsi pleríque magnitudine membrum id caret, tamen aliquid prominet, quod caudam describere possit. Homo vnus cauda vacat, nates habet: quod nulli quadrupedum datum est. Crura etiam homini femore, suráque carnulenta sunt, cùm cætera animalia omnia non modò viuipara, verùm etiam quæcunque cruribus constant, vacua carne hæc habeant: neruosa enim, ossulenta, spinosa, rigida. Quorum causa vna est, propè dixerim, omnium, quòd homo solus animalium erectus est. Vt igitur facilè sustinere superiora posset, Natura corpulentiam parti superiori dempsit, inferiori addidit. Itaque nates cauas fecit, & femora, & suras: sed nates vel ad corporis requiē vtiles reddidit. Quadrupedes enim stare diu infatigatis viribus possunt, vtque quasi iaceāt, cùm quaternis fultis innitantur. At verò homines non facilè erecto corpore stando durant, sed requiem, sediléque desiderant. Homo igitur nates, & crura carnosa habet, ob eam, quam diximus, causam: & cauda ob eam rem vacat. Alimentum enim, quod caudam adit, in hæc ipsa absumitur. Vsúsque caudæ necessarius defuit, quoniam nates sua corpulentia satis operiunt. At quadrupedes, & reliqua animalia è contrario. Cùm enim forma pomilionis degenerent, parte sui superiore pondus, omnémque corpulentiam sustinent, scilicet demptam parti inferiori: itaque crura habent rigidiora, & natibus vacua. Sed vt pars, quæ exitum

Menstrua.

Membrum masculinum natura varia.

Nates ad requiem vtiles.

Quibus equis maribus mammæ.

Thorax.

Genitura.

exitum excremento ministrat, protegeretur, & custoditetur, caudam iis Natura reddidit, sublato, quod ad crura deferretur, alimento. Simia, quod forma ambigua sit, vt & in neutro, & in vtroque genere sit constituenda, ideo nec caudam habet, neque nates: videlicet vt bipes, cauda vacat: vt quadrupes, natibus. Caudarum autem plures differentiæ sunt: & Natura iis quoque abutitur, cùm non modò ad integendam, tuendámque sedem vtatur, verùm etiam ad reliqui corporis vsum, atque vtilitatem. Pedes quadrupedum inter se differunt: aliis enim solidi, aliis bifidi, aliis multifidi. Solidi, sunt eorum, quibus præ corporis magnitudine, copiáque terrenæ portionis, pro cornu, aut dente, materia ad vnguis naturam secesserit. Sed enim ex ea copia pro pluribus vnguibus vnus vnguis, scilicet vngula, coaluit. Talo etiam ob eam rem carent (quod magna ex parte dixerim) atque etiam quòd si talus adesset, crura posteriora difficiliùs flecterentur. Celeriùs enim & aperiuntur, & clauduntur, quæ singulis angulis constant, quàm quæ pluribus. Talus autem, vt qui clauus est, tanquam alienus artus duobus hísce inseritur, pondus quidem afferens, sed gradum efficiens tutiorem. Hinc enim & ea, quæ talum habent, non in prioribus, sed posterioribus tātùm cruribus eum continent, quoniam leuiora, flexibiliorāque esse debent, quæ præcedant: firmiora autem contentioráque esse posteriora congruit. Ad repugnandum etiam, inferendúmque ictum vehementiorem, commodiùs ita constant. Genus autem hoc animalium cruribus ita vti posterioribus solet. Bisulca talum habere certum est: iis enim posteriora sunt planiora. Et quoniam talum habeant, solipeda esse non possunt, quasi os, quod pedi deest, maneat in suffragine. Digitatis talus non est. Nam si esset, digitata non essent: sed tantum latitudinis findere-tur, quantum talus occuparet. Quam ob rem ea quæ talum habēt, magna ex parte bisulca sunt. Homini pedes omnium maximi proportione magnitudinis meritò: solus enim erectus est. Ita qui duo pondus corporis totum suscepturi essent, longitudinem, latitudinémque obtinere debuerunt. Digitorum etiam manus magnitudo contrà, quàm pedis est, ratione. Manus enim officium est, capere, atque premere. Itaque longos habeat digitos oportet. Manus enim parte, qua se flectit, comprehendit. Pedis autem officium est, tutè constare. Quod ea parte pedis effici putandum est, quæ infissa est. Extremum autem fissum, quàm infissum, esse meliùs est. Nam si pes totus infissus esset, totus consentiret, parte aliqua laborante: quod fisso in digitos æquè accidere non potest. Breues etiam minùs offendi, lædíque possunt. Quam ob rem hominis pedes multifidi, & breuidigiti sunt. Vnguium genus eadem causa pedes, qua manus obtinent. Extrema enim operienda, muniendáque potissimùm sunt, propter imbecillitatem. De animalibus sanguineis, viuiparis terrestribus ferè omnibus dictum iam est.

Simię forma.

Differentiæ caudarum.

Pedum discrimen.

Pedum humanorū magnitudinis causa.

Vnguium vsus.

De partibus animalium ouiparorum, tum quadrupedum, tum expedum: & quam ob causam sic à Natura digestæ sint.

Cap. XI.

Anguinea verò ouipara, partim quadrupeda sunt, partim expeda, quale vnum tantummodo genus serpētum est. Causam, quam ob rem id pedibus vacet reddidimus, cùm de gressu animalium agerémus. Cætera eius forma simili quadrupedibus ouiparis sunt. Habent hæc animalia caput, partésque capitis eisdem de causis, quibus cætera sanguinea genera. Linguam etiam in ore continent omnia, excepto vno crocodilo fluuiatili. Hunc enim non nisi locum tantummodo linguæ habere putaueris. Cuius rei causa est, quòd idem & terrestris, & aquatilis quodam modo est. Ergo vt terrestris locum obtinet linguæ, vt aquaticus clinguis est. Pisces enim, vt dictum est, aut nullam habere linguam videntur, nisi valde resupinentur: aut inexplanatam habent. Causa est, quòd iis linguæ vsus per quàm exiguus est: quoniam mandere, præguſtaréque non possint, sed in deuorando sensum, voluptatémque cibi capiāt. Lingua enim sensum mouet saporum. Esculentorum autē omnium voluptas in descendendo contingit. Dum enim deglutimus, pinguia sentimus, & salsa, & dulcia, & reliqua generis eiusdem. Sensum igitur hunc animalia etiam ouipara habent. Et omnium ferè condimentorum, esculentorúmque, in deuorando gulæ tactione suauitas existit, & gratia. Quam ob rem, non qui portionum, saporúmq; incontinentes sunt, iidem etiam condimentis, ac cibo luxuriant: sed cùm cæteris animalibus sensus quoque gustādi adiunctus sit, illis quidem alter quasi vnus tributus est. Lacertis ex quadrupedibus ouiparis lingua bifida, vt serpentibus: partéq; extrema pilosa admodū, vt dictū iam est. Quinetiā vitulis marinis lingua bisulca est. Quā ob rem hæc animalia omnia tenuia sunt. Serratis etiam dentibus quadrupedes ouiparę sunt, modo piscium. Sensoria autem omnia simili modo, atque cætera animalia habent. Verbi gratia, nares olfaciendi, oculos videndi, aures audiendi sensorium. Non tamen hæc eminent, quomodo ne auibus quidem, sed foramina tantùm habentur. Causæ vtrisque duritia cutis est. Altera enim penna, altera cortice integuntur. Cortex loco squamæ, & simile est, sed sua natura rigidior, atque durior. Quod in testudine, atque serpentibus magnis, & crocodilo fluuiatili palàm fit. Firmior enim ossē euadit, vt qui talem naturam sortiatur. Palpebrā superiorem hęc animalia non mouent, vt ne aues quidem, sed inferiore conniuent: ea de causa, quā, cùm de illis ageremus, reddidimus. Sed cùm auium nonnullæ ab angulis membrana obeūte nictentur, hæc non nictantur: sunt enim oculis durioribus, quàm aues. Causa est, quòd illis, vtpote volucribus, acumen cernendi commodius ad vitæ munera sit. Hæc autem, quoniā cauernas subire omnia solent, minùs cernendi vsum exquisitum requirunt. Sed cùm caput in partes duas diuidatur, scilicet superiorem, & inferiorem ma-

Bifida lacertis lingua.

Universidad de Deusto
Biblioteca

xillam, homo, & viuipare quadrupedes maxillam
surſum, deorſum, atque in latera agitat: piſces ve-
Maxillæ motus varius in variis animalibus. rò, & aues, & ouiparæ quadrupedes ſurſum, deor-
ſumq; tantùm mouent. Cauſa eſt, quòd eiuſmodi
motus vtilis ad mordẽdum, ſecandúmq; eſt. Qui
autem in latus agitur, ad cibum molendum, confi
ciendúmq; accommodatur. Quę igitur dentes ha
bent maxillares, iis motus commodè agitur in la
tus. Quæ autem maxillaribus carent, iis nullo
pacto vtilis motus hic eſt: quam ob rem ſublatus
iis omnibus eſt. Nihil enim Natura ſuperuacuum
facit. Cætera omnia maxillam mouent inferio-
rem: crocodilus fluuiatilis vnus ſuperiorem. Cu
ius rei cauſa eſt, quòd pedes ad capiendum, reti-
nendúmque inutiles habet: parui enim admodum
ſunt. Itaque ad hunc vſum natura os ei pro pedi-
bus vtile condidit: ad retinendum verò, vnde
ictus inferri vehementiùs poteſt, inde motus com
modiùs agitur. Infertur autem vehementius de-
ſuper, quàm de parte inferiore. Ergo cùm vtriuſ-
que tum capiendi, tum mordendi vſus ore admi-
niſtretur, magis autẽ neceſſariũ retinẽdi officium
ſit, cui nec manus ſint, neq; pedes idonei, commo-
dius huic eſt mouereſuperiorem maxillam, quàm
inferiorem. Quod idem cauſæ eſt, cur etiam cãcri
ſuperiorem ſui forcipis partem moueant, nõ infe-
riorem: habẽt enim pro manu forcipem. Illũ ita-
que vtilem ad capiendum, non ad mordendũ for-
cipem eſſe oportet. Mordendi autem, ſecandíque
officium dentis eſt. Cancris igitur, cæteríſq;, qui-
bus licet otioſis cibum capere, quoniã in humore
non ſint, oris vſus partitus eſt, vt manibus, aut pe
dibus capiant, ore ſecent, & mordeant: at croco-
dilis os in vtrunq; vſum vtile factum eſt à Natu-
Collum. ra, cùm ita maxillæ moueantur. Collum etiam
omnia huiuſcemodi animalia obtinent propter
pulmonem: quippe quæ aerem per arteriæ fiſtulã
productiorem & accipiant, & reddant. Collum
enim id appellamus, quod inter caput, & armos,
humeróſve interiacet. Serpens inter hæc collum
minimè, ſed proportionale colli habere videri
poteſt. Siquidem extremis, quæmodò dixi, pars
hæc deſcribẽda eſt. Proprium ſerpentibus præ cæ
teris eiuſdem generis animalibus eſt, vt caput ver
tere in auerſum, reliquo quieſcente corpore, va-
leant. Cuius rei cauſa eſt, quòd modo inſectorum
ſtructura volubili conſtant, vt vertebras cartila-
ginoſas, & flexibiles habeant. Euenit igitur id ſer-
pentibus neceſſariò hac de cauſa: ad melius ve-
rò, vt ita vitare poſsint, quæ ab auerſo noceant.
Cùm enim prælongo ſint corpore, & pedibus ca-
reant, inepti ſunt ad ſe conuertendum, tuendúm-
que contra ea, quæ à tergo incurrant. Nihil e-
nim vtilitatis eſſet, ſi caput erigere quidem poſ-
ſent, ſed circumagere nequirent. Habent hæc &
eam, quæ pectori proportionetur, partem: mam-
mas nec ea parte, nec vſpiam ſui corporis conti-
Græcè addi- nent, Aues etiam mammis carent. Cuius rei cau-
tur, atque pi- ſa eſt, quòd nullum ex iis habeat lac: mamma e-
ſces. nim, cõceptaculum, & tanquam vas lactis eſt. Nec
ſolùm hæc, ſed etiam quæcunq; non viuipara in-
ter ſe ſunt, lacte vacant, quoniam oua pariunt. In
oũo autem lacteus ille cibus ingenitus ouiparis
continetur. Sed de iis planiùs dicetur, cùm de ge
neratione agemus. De inflexu curuarum partium
conſideratum iam eſt, cùm de communi animalium greſſu ageremus. Caudam etiam genus id animalium habet, partim prolixiorem, partim breuiorem. Cuius rei cauſam antè in vniuerſum reddidimus. Omnium verò ouiparorum pedeſtrium tenuiſsimus chamæleo eſt: quippe qui omnium maximè inopia ſanguinis rigeat. Cauſa ad mores animæ eius referenda eſt: præ nimio nanque metu multiformis efficitur. Metus enim refrigeratio, per inopiam ſanguinis, caloríſque eſt. De partibus animaliũ ſanguinei generis, tum expedum, tum quadrupedum, aut bipedum, quænam ſint extrà, & qua de cauſa, dictum ferè eſt.

Chamæleo præ metu multiformis.

De partibus auium exterioribus, & earum differentijs, quáſque ob cauſas ſic à Natura poſitæ ſint. Cap. XII.

AVes autem diſcrimine inter ſe diſcrepant eo, quod in exceſſu, defectúve partium, & in pluris, minoríſq; ratione verſari percipimus. Sunt enim earũ aliæ longo crure, aliæ breui. Linguam etiam aliæ latiuſculam habent, aliæ anguſtam. Eodémq; modo reliquis partibus differunt. At priuatim inter ſe paulò ratione partium differunt: quãquàm à cęteris forma etiam partium diſcrepent. Pennatum enim genus omnium auium eſt, idq; propriũ habet ad cætera animalia. Cùm enim alia pilo, aut ſquama, aut cortice tegantur, aues penna opertæ ſunt, pennámque habent fiſſam, nec ſimili ſpecie atque ea, quę totipenna à pennæ continuitate appello: his enim fiſſa, illis infiſſa eſt penna: & altera excaulis, altera caulata eſt. Quinetiam capite roſtri naturam ſingularem, ac propriam præ cæteris gerunt. Elephantis enim naris pro manibus eſt. Inſectis quibuſdam lingua oris offi cio fungitur: at his vice dentium, manúſque, roſtrum oſſeum datum eſt. De ſenſuum locis dictũ iam eſt. Collum auibus quoq; porrectum, eadémque de cauſa, qua cæteris eſt. Hoc aliis breue, aliis longum, & ferè pro crurum modo, magna ex parte deſcriptum eſt. Quibus enim longa ſunt crura, iis collum longum: cõtrà, quibus breuia crura, iis collum breue, præterquàm palmipedibus. Collum enim nec breue, cum cruribus longis, nec longum cum breuibus, paſtũ adminiſtrare ex terra poteſt. Carniuoris etiam volucribus longitudo colli incommoda eſt: imò ille enim, quod prolixum eſt, is autem victus beneficio virium comparatur: quam ob rem nulli collum lon gum, cui vngues aduncι. Palmipedes, & quæ diuiſis quidem, ſed parum diductis digitis ſunt, vt quæ eodem genere cum palmipedibus continean tur, collum longius habent: tale enim ad cibum ex humore petendum commodius eſt: ſed crura iis breuia, vt meliùs natare poſsint. Roſtra etiam inter ſe differunt victus ratione: aliis enim rectũ, aliis vncum roſtrum eſt. Rectum iis, quæ cibi capiendi gratia tantùm id habent: vncum carniuoris. Tale enim vtile eſt ad retinendum iis, quæ raptu viuant, & cibum ex animalibus petere neceſſe habeant. Quibus autem victus ratio placida,

Colli auium differentiæ.

Roſtra Auium varia.

da, herbíſque comparanda eſt, iis roſtrum latum, hoc enim & ad effodiendum pabulum, & ad euellendum, & ad tondendum commodius eſt. Nonnullis longum, vt & collum, quoniam cibum ex alto capere ſoleant. Et quidem bona pars tum earum, tum etiam palmipedum, aut ſimpliciter, aut parte eadem captura beſtiolarum quarũdam aquatilium viuit. Itaque fit, vt collo quaſi arundine piſcatoria, roſtro autem veluti linea, & hamo vtantur. Partes verò pronæ, ſupinæque, & thorax appellatus quadrupedum, contuſius in genere auium habentur: alæ enim pro branchiis, & prioribus pedibus dependent, membrum peculiare auium: quam ob rem pro ſcapulis extrema alarum dorſo adhærent. Crura vt in homine, bina, ſed intrò flectenda, vt quadrupedum ſuffragines, non vt hominis poplites foras. Alas autem, quas vicem crurum priorum compleremodò diximus, in orbem agunt. Bipes neceſſariò eſt genus auium, inter ea, quæ ſanguinem habent, atque etiam aligerum. Cùm enim ſanguinea quæque non pluribus, quàm quaternis, motis moueantur, membra pendentia quaterna auibus quoque ſunt, vt cæteris greſſilibus, & pedeſtribus, quãquàm illis brachia, aut crura quaterna: auibus vice crurum priorum, brachiorũmve, ala commune datum eſt membrum: hac enim volatiles ſunt. Quæ quidem volandi vis in auis eſſentia continetur. Itaque neceſſariò reſtat, vt bipedes ſint. Ita enim notis, ſiue ſignis quaternis, alis ſcilicet additis, moueantur. Pectus acutum, carnoſũmque omnibus eſt. Acutum, vt meliùs volent. Lata enim, quia multum aeris propellunt, difficiliùs mouentur. Carnoſum, quia quod acutum eſt, niſi plenè opertum ſit, imbecillum eſt. Pectori venter ſubiacet ad oſtium vſque excrementi, & ſuffraginem trudens non aliter, quàm in quadrupedum, atque hominum genere. Igitur inter alas, & crura, partes hæ poſitæ ſunt. Vmbilicum omnia habent, quæ vel vtero viuiparis eduntur, vel ouo ouiparis excluduntur: ſed auibus iam adultis hic deliteſcit, incertúſque eſt, vt patet per generationem eorum. Inteſtini nanque coalitu vmbilicus auium conſiſtit, & non venarum pars vlla eſt, vt in viuiparo genere. Item auium aliæ volaces, aliſq; grandibus, atque validis ſunt: vt quæ vngues habent aduncos, & carne veſcuntur. Volaces enim tota vita eſſe neceſſe eſt. Itaque pennis abundant, & alarum magnitudine præſtant. Sed non modò quæ vncis ſunt vnguiculis, verùm alia quoque genera volucrum volatu ſuperant: videlicet ea, quæ vel pernicitate volandi ſeſe tueantur, vel loca mutare ſoleant. Sunt quæ non volaces, ſed graues ſint, quibus vita terrena, & aut fruge viuunt, aut nant, & apud aquas immorantur. Corpora vncunguium exigua ſunt, exceptis alis, quoniam alimenti copia in alas, & arma, præſidiúmque abſumitur: contrà, quæ volaces non ſunt, iis corpora in molem euadunt grandiorem, atq; ita efficitur, vt ſint graviores. Sed grauium nonnullis præſidio calcar eſt, quod vice alarum ſuis cruribus gerunt. Eadem verò, quæ & calcar habeat, & vngues aduncos, nulla eſt. Cauſa eſt, quòd Natura nihil ſuperuacuum facit. Volaci autem vncungui generi calcar vſui eſſe non poteſt: vtile enim tantùm in pedeſtri certamine eſt. Quam ob rem grauium nonnullis adiunctum eſt, quibus vngues aduncι non ſolùm inutiles, ſed etiam nocui eſſent, cùm ad ſolum hæterent, & contrà ingreſſum infixi reniterentur. Quam ob rem vncungues omnes difficulter ambulant, nec in ſaxis conſiſtunt: natura enim eiuſmodi vnguium contraria in vtrunque eſt. Euenit id per generationem neceſſariò, cùm quod terrenum, & procax in corpore eſt, formam partiũ commodarum ad pugnam recipiat. Itaque vbi ſurſum proruerit, roſtri duritiam aut magnitudinem facit: vbi deorſum lapſum eſt, calcaria cruribus valida effingit, aut pedibus vnguium magnitudinem, & robur. Simul autem hæc ſingula locis diuerſis efficere non poteſt: diſtracta enim exercmenti eius natura inualida redditur. Item aliis crurum longitudinem condidit, aliis pedum interualla complet, digitóſque in palmæ effigiem contexit. Quo fit neceſſariò, vt aues aptæ ad nandum, aut omnino palmipedes ſint, aut diſcretos quidem habeãt digitos: ſed ſingulis annexa latitudine cutis, veluti ſpadiculas ductu perpetuo gerant. Hæc neceſſariò his de cauſis veniunt. Quod autem ad notæ melioris rationem attinet, pedes huiuſmodi habent vitæ, quam degunt, gratia, vt cùm in hu more viuant, nec pennis vtantur, pedes ad nãdum vtiles habeant: iis enim périnde vtuntur, vt remis nautæ, & pinnulis ſuis piſces. Quam ob rem ſi vel piſcium pinnula, vel auium pedibus interiecta cutis deſtruetur, nare non poterunt. Sunt in genere auium, quæ longis cruribus inpitantur. Cuius rei cauſa eſt, quod vita earum paluſtris eſt. Natura enim inſtrumenta ad officium, non officium ad inſtrumenta accommodat. Quoniam igitur nantes non ſint, ideo non palmipedes ſunt, quòd in ſolo præmolli, & lubrico degant: hinc longa iis crura, & digiti productiores, flexus etiã plures in digitis magna ex parte. Sed cùm volaces non ſint, & tamen ex eadem materia omnes conſtent, efficitur vt alimentum, quod cæteris ad caudam trãſmittatur, iis in crura id abſumptum reddat eam partem auctiorem: quapropter in volatu pro cauda iis vtuntur: porrectis enim cruribus in auerſum volant. Ita enim fit, vt inter volandum non impediat pedum prolixitas, ſed iuuet. At quibus crura breuia ſunt, hæc ad ventrem contractis cruribus volant. Cùm enim nullis earum impedimento ſint pedes ita poſiti, vncunguibus vel ad raptũ habentur expeditiores. Quæ longo ſunt collo, ſi id craſsius habent, volant collo porrecto: ſi tenue, curuato feruntur. Cùm enim tenue præ longitudine quatitur, facilè frangi poteſt. Clunis auibus omnibus eſt: quanquàm non clunem, ſed femora bina habere, propter longitudinem clunis, videantur: quippe cum ad medium vſque ventrem porrigatur. Cauſa eſt, quòd genus hoc animalium bipes eſt, non erectum. Nam ſi modo hominum, aut quadrupedum, clunem breuem à ſede, crúſque deinde directa ſtrue ſubditum haberet, omnino ſtare non poſſet. Homo enim, quia erectus eſt, ſtare poteſt. Quadrupedibus crura priora ad corporis pondus ſuſti-

Quare auibus pectus acutum, & carnoſum.

Auium vmbilicus.

Aues volaces.

Aues non volacες.

Calcar quibus ſit.

Quibus cauſis varient auibus pedes.

Volucrum clunis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nendum subdita sunt. At aues nec erectæ sunt, quoniam sua natura in pomilionem degenerat: neq; crura habent priora, quoniam alas vice eorum sortiuntur. Itaq; Natura pro iis clunem longiorem emolita duxit ad medium, corpúsq; pronum fulciuit, & crura subdidit ea parte, qua pondere æquilibrante, & ambulare æquilibrio possent, & constare. Sed quam ob causam genus auiũ bipes non erectum sit, explicatum iam est. Cur autem crura carnosa non habeat, eadem causa est, quam de quadrupedum cruribus reddidimus.

Auibus digiti quot.

Sunt auibus digiti quaterni æquè omnibus, tam multifido, quàm palmipedi generi: nam de struthione terræ Africæ incola posteà disseremus, vt bisulcus est, vnà cum reliquis, quæ ad auium genus habet contrariis. Sed cùm omnibus quaterni digiti sint, tres parte priore habentur: vnus posteriore pro calce, vt tutè sit, qui minutus inest in iis, quæ longa habent crura, vt in grece eue

Iyngis digiti

nit: nec est quod plures habeat digitos. Sed cùm talis digitorum positio in cæteris sit, in iynge vna, quam turbinem appellatã dixi, vtrinq; bini. Causa est, quòd eius corpus minùs, quàm cæterarum, propensum est in aduersum. Testes omnibus auibus esse certum est, sed intus lumbis adhærent. Cuius rei causam in generationis ratione animaliũ explicabimus. Partes auium ita se habent.

De partibus exterioribus piscium, & causis quare sic à Natura institutæ sint.

Cap. XIII.

PIscium genus mutilatius item, ac imperfectius, quàm auium, partibus exterioribus est. Non enim crura, non manus, non alas hoc habet. Cur ita, causa iam expolita est: sed continuò simplici corpore à capite in caudã vsq; porrigitur. Cauda verò ipsa non omnibus similis est, sed cùm cæteris non euariet, planorum nonnullis spina constat, & longa est. Incrementum enim eius partis ad piscis latitudinem transit: vt in torpedine, pastinaca, & si quid aliud eiusmodi cartilagineum est. Horum igitur cauda spinosa, & longa est. Quorundam carnosa quidem, sed breuis, eadem causa, quæ & torpedinis: nihil enim refert, breuis, carnosaque sit, an longa atque rigidior. Contrà accidit ranis: quod enim latitudo earum parte priore minùs carnosa est, ideo Natura quantum corpulentiæ priori ademerat, tantum posteriori, & caudæ addidit. Piscibus nulla membra dependent, quoniam eorum natura natilis est, ratione suę substantię. Nihil enim superuacaneum, nihil frustrà Natura agit. Sed cùm sua substantia sanguinem habeant, & tamen natiles, non gressiles sint, pinnulas habent, vt nantes: pedibus carent, vt non pedestres, sed aquatiles. Pedum enim additio vtilis ad motum, qui in pedo, hoc est, solo, agatur: vnde & nomẽ inditum pedibus est. Ad hæc, fieri non potest, vt simul & quaternas habeant pinnulas, & pedes, aut aliud eiusmodi membrum, cùm sanguinẽ habeant. Corduli, quanuis branchiis præditi, pedes habẽt, quoniam penna carent, caudam etiam habent laxam, & latam. Pisces, qui non lati sunt modo raiæ, aut pastinacæ, quaternas pinnulas habent, binas parte prona, & binas supina, neq; est qui habeat plures, sanguine enim careret. Binas, quæ parte prona lateribus geruntur, omnes fere habent: reliquis, quæ subditæ sunt, carent nonnulli ex longis, & corpulentis, vt anguilla, vt conger, & mugilum genus, quod in lacu Sipharum nascitur. Nullæ omnino pinnæ prælongis, & serpentis speciem referentibus, vt murenæ: sed flexuoso impulsu corporum ita humore vtuntur, vt terra serpentes: modo nanque eodem serpentes natant, quo in sicco repunt. Causa, cur id genus piscium pinnis careat, eadem est, qua serpentes pedibus vacent. Cuius rei causam explicauimus, cùm de incessu, & motu animalium ageremus. Aut enim malè mouerentur, aut nullo pacto moueri possent, si quaternas mouendi notas haberent: vix enim mouerentur, siue propinquas inter se haberent, siue remotas, propter longius interuallum. Sed si plures mouendi notas, sanguinis vacua essent. Hæc eadem causa, bipennibus quoque piscibus reddenda est. Serpentis enim ea quoque faciem referunt, & sui corporis flexu pro duabus pinnis vtuntur. Vnde fit, vt in sicco & repere possint, & diutiùs viuere. Itaque alteri non protinus, alteri cùm pedestris naturæ familiares sint, minùs exanimantur. Qui autem binis tantummodo pinnis natant, eas habent, quæ parti pronæ adhærent, nisi latitudo prohibeat: easque iuxta caput positas gerunt, qui habent, quoniam eo loco longitudine careant, qua vice pennarum moueantur: corpus enim eius generis piscium exporrectum in Caudam est. Raia, & similes pro pinnis extremã sui corporis latitudine natant. Squatina, & rana pinnas lateribus accommodatas infrà gerunt, propter amplitudinem partis superioris: quæ autem parti supinæ commissæ sunt, eas iuxta caput adiunctas habent: nihil enim latitudo impedit, quo minùs moueantur, sed pro superis illis has gerunt minores iis, quæ ad latera applicantur. Torpedo duas iuxta caudam pinnas habet, pro reliquis latitudine vritur, & vtroque sui corporis semicirculo, quasi geminis pinnis natat. De partibus capitis, & sensoriis anteà dictum est. Piscium autem genus præ cæteris, quæ sanguinem habent, animalibus, propriam sibi branchiarum naturam sortitum est. Cur ita, causam, cùm de spiratione ageremus, reddidimus. Quæ autem branchias habent, aut erectas gerunt, aut detectas: vt genus omne cartilagineum. Causa est, quòd cartilagine tum branchiæ, tum earum tegmenta constant. Genus autem hoc omne cartilagineam habet spinam. Motus etiam cartilaginei generis lentus, pigérque est, quoniam non spina, aut neruo corroboratur: contrà, genus spinatum celeriter fertur. Tegmentum autem, quod branchias operiat, celeriter moueri oportet, cùm branchiarum natura quasi ad spirandi vsum piscibus data sit: quam ob rem in spinatis nõ modò tegmentum, verùm etiam ipsi brãchiarum meatus contrahuntur, vt celeriùs agatur. Habent branchias alij multas, alij paucas, & alij duplices, alij simplices: sed nouissimam simplicem

magna

Caudæ piscium.

Pedes vnde dicti.

Corduli.

Bipennes pisces diutiùs extra aquam durare.

magna ex parte. Verùm cognitio diligentior ex coniectionibus, commentationeque animalium petenda est. Causa copiæ, & inopiæ branchiarum, caloris cordi inliti copia, aut inopia est. In quibus enim plus inest caloris, hæc celeriùs moueri oportet, & vehementiùs. Geminæ autem branchiæ, atque duplices, talem naturam potiùs, quàm simplices, pauciorésque obtinent. Vnde fit, vt nonnulli ex iis, qui branchias habent pauciores, minúsque continentes, diu extra aquam viuere possint: vt anguilla, & quicunque serpentis speciem referunt: non enim multum refrigerationis desiderant. Sunt & oris discrimina. Aliis enim os antè, & pronum est: aliis infrà parte supina, vt delphinis, & cartilagineo generi. Quam ob rem hæc, nisi conuersa resupinentur, cibum corripere nequeunt: quod Natura non modò salutis gratia cæterorum piscium fecisse videtur, (dum enim sese ista conuertunt, mora intercedit, qua pisces, quem insectantur, euadere possit: nam omnia id genus rapina piscium viuunt) verùm etiam ne nimis suam deuorandi auiditatem explerent. Cùm enim faciliùs caperent, breui per immodicam satietatem perirent. Quoniam etiã cùm rostrum eorum structura tereti, ac tenui sit, facilè scindi in oris habitum non potest. At hæc differentia existit, quòd aliis os rescissum, aliis subinde in acutius compressum. Carne vescentibus, rescissum, vt iis, quibus se pectinatim stipat dentium series: iis enim vires ore continentur. Compressum, &, vt modò dixi, coarctatum iis, quæ non carne vescantur. Cutis aliis squamata, (etenim squama præ rigiditate, tenuitatéque desistens, summa corporis occupat) aliis aspera, vt squatinæ, raiæ, & reliquis generis eiusdem: aliis læuis, sed pauciss imis. Cartilaginea squamis carent, sed aspera cute muniuntur, quoniam spina cartilaginea constant. Terrenam enim portionẽ Natura inde ad cutem transtulit, inq; eius asperitatem absumpsit. Testes piscium nullus, nec intus, nec foris habet. Nec serpentes, aut ex iis aliquid, quę pedibus carent, partem eam habere cõpertum est: sed eius vice meatum excremento, & generationis vsui accommodatum habent eundem, quem cætera quoque ouipara, eadémque quadrupeda omnia continent, quoniam nec vesicam habent, neque excrementum humidum secernunt. Piscium genus his à cæteris animalibus differentiis discrepat. Delphini, balænæ, & reliquum cetarium genus, branchiis carent, sed fistulam sui pulmonis causa continent, qua humorem, quem in ore acceperint, respuant: nam & humorem admitti necesse est, cùm cibum in aqua submersum capiant, & admissum emitti necesse est. Branchiæ igitur iis, quæ spirant, incommodè habentur. Causam verò, cùm de spiratione egerimus, reddidimus. Haud enim fieri potest, vt idem & branchias habeat, & spiret. Sed enim iis ad respuendam aquam fistula data est, quæ ante cerebrum ista est, ne postposita id interciperet à spina. Causa verò, cur pulmonem hæc habeant, & spirent, quòd maiora animalia plus caloris sibi requirunt, vt possint moueri: quapropter pulmo iis inditus est, plenus caloris sanguinei. Sunt hæc quodam modo & terrestria, & aquatilia: vt enim aerem, terrestrium more, trahunt, sic pedibus vacant, & cibum in humore, modo aquatiliũ, capiunt. Vituli etiam marini, & vespertiliones, quoniam ambigant, alteri cum aquatilibus, & terrestribus, alteri cum volucribus, & pedestribus, ideo participes & vtrorunque, & neutrorum sunt. Vituli nanque marini, si vt aquatiles inspectantur, pedes habent: si vt pedestres, pinnas: quippe qui pedes posteriores piscecs admodum habeant, atque etiam dentes omnes serratos, acutósque. Vespertiliones etiam pedes, vt volucres, habent, sed vt quadrupedes non habent. Cauda etiam tam quadrupedis, quàm volucris carent. Nam quia volucres sunt, cauda quadrupedis vacant: quia pedestres, volucris quod iis necessariò accidit: habent enim cuteas pennas. Nullum autem volatile caudam habet, nisi penna scissa volatile sit. Genus enim id caudæ ex penna eiusmodi constat: cauda verò quadrupedis, generi volatili adiuncta, vel impedimento eius pennis proculdubio esset.

Piscium oris differentia.

Testibus omnia carent, quibus pedes desunt.

Vespertiliones ambigui.

De Struthione Africo, & eius natura, & forma.

Cap. XIIII.

STruthio etiam Africus eodem modo partim auem, partim quadrupedem refert, quippe qui, non vt quadrupedes, pennas habeat: vt non auis, sublimis non volet, nec pennas ad volandum commodas gerit, sed pilis similes. Item quasi quadrupes sit, pilos habet palpebræ superioris, & glaber capite, & parte colli superiore est. Itaque cilia habet pilosiora: sed quasi auis sit, infrà pennis integitur. Bipes etiam, tanquam auis: bisulcus, tanquam quadrupes, est. Non enim digitos habet, sed vngulam bipartitam. Quarum rerum causa est, quòd magnitudine non auis, sed quadrupedis est. Magnitudinem enim auium minimam esse, propè dixerim, necesse est: corporis enim molem sublimem moueri nequaquam facile est. Sed de partibus animalium, quam ob causam quæque sint, dictum iam est per omnia animalium genera: quæ cùm explicata sint, sequitur vt de generationibus animalium disseramus.

DE PARTIBVS ANIMALIVM, ET EARVM CAVSIS, LIBRI QVARTI, FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS

Stagiritæ de Generatione Animalium, Liber Primus,

Theodoro Gaza Interprete.

Vniuersalis generationis partitio.
Cap. 1.

VM DE cæteris animalium partibus, tum summatim, tũ singulatim séorsum de propriis generis cuiusq; dictum iam sit, quemadmodum, & qua de causa vnumquodque esset: eam causam dico, cuius gratia quippiam sit. Ponimus enim causarum genera quatuor numero. Primum, cuius gratia, vt finem. Secundum, substantiæ rationem, quæ quasi vnum quoddam ferè existimanda sunt. Tertium verò, quartúmque, materiam, & id, vnde principium motus. Sed cùm de cæteris dictum iam sit, (ratio enim, & id, cuius gratia, vt finis, idem est: materia verò animalibus partes sunt totis dissimilares, dissimilaribus similares, iisq; ea, quæ elementa corporum appellantur) restat vt de partibus, quæ ad generationem pertinent, disseramus, de quibus nihil adhuc definitum est: atque etiam de causa mouente quænam sit. Sed de ea ipsa causa considerare idem quodam modo est, atque de generatione cuiusque agere. Quã ob rem nostra hæc disputatio in idem ea coniecit, cùm & partes, quæ ad generationem accommodantur, vltimas disposuisset, & generationis principium ab iis proximum collocasset. Animalium alia per coitum fœminæ & maris gignuntur, scilicet in quibus generibus sexus vterque est. Non enim in omnibus, sed in præditis sanguine, paucis quibusdam exceptis, alterum mas, alterum fœmina perfectum euadit. Exanguium verò quædam marem & fœminam habent, vt sobolem eiusdem generis procreent: alia procreãt quidem, sed non sui generis prolem, scilicet quæ non ex coitu animalium prodeunt, sed ex terra putri, aut excrementis. Quod autem in vniuersum dixerim, eorum, quæ locum mutare solent, aut nando, aut volando, aut gradiendo, videlicet prout quodque actum suo corpore est, nonnulla toto genere suo sexum vtrunque obtinent, non modò sanguine prædita, verùm etiam exanguia quædam. Nam eorum quoque aliis toto genere sexus vterque est, vt mollibus, vt crustatis: aliis maxima parte, vt generi insectorum. Eorum autem ipsorum, quæ ex coitu cognatorum animalium gignuntur, ipsa quoque sibi cognata progenerant. At verò quæ non ex coitu sed putri materia oriuntur, ea generant quidem, sed genus diuersum quódque prodiit, nec mas est, neque fœmina. Talia sunt nonnulla in genere insectorum. Quod iusta euenit ratione: nam si ex coitu eorum, quæ non ex animalibus orta sunt, animalia orirentur, hæc, si eiusdem generis essent, primum quoque ortum parentum talem esse oporteret. Quod rectè ita censemus, quando sic euenire in cæteris animalibus patet. Sed si dissimilia quidem, sed quæ coire inter se possent, gignerentur, rursus ex iis alia quædam natura procrearetur, & alia ex ea: idque in infinitum procederet. At Natura infinitum vitare solet. Infinitum enim fine caret: Natura autem semper finem quærit. Quæ autem non gressilia sunt, vt testatum animalium genus, & quæ saxis adhærentia viuunt, quoniam natura simili plantis constant, hinc vt in illis, sic in iis mas deest & fœmina: sed similitudine, proportionéque nomen sexus accipiunt: habent enim parum eiusmodi differentiæ. Quodam etenim in stirpium genere, sunt eodem in genere arbores, quæ fructum ferant, & quæ ipsæ quidem non ferant, sed ferentes adiuuant illas ad maturandum: vt inter ficum, & caprificum euenit. Generationis etiam ratio eadem in stirpibus quoque est, cùm aliæ semine prodeant, aliæ sponte Naturæ. Oriuntur enim à putrescente vel humo, vel parte aliqua plantæ. Sunt enim quæ ipsa per se nunquàm séorsum consistant, sed in aliis, arboribus dico, soleant generari, vt viscum. Sed de stirpibus, siue plantis séorsum opere per se ipsis dicato agendum est.

Causarum genera quatuor.

Sexus discrimina non in omni animãtium genere reperiri.

Naturam infinitum vitare.

Sexus discrimen in plantis.

Principium generationis esse marem, & fœminam.
Cap. 11.

NVnc de animalium generatione differendum est, prout cuiquo? atio competit, deducenda ex iis, quæ dicta iam sunt. Generationis enim principia, vt retulimus, illa potissimùm quis statuerit, marem & fœminam. Marem, vt quod motus, & generationis originem teneat: fœminam, vt quod materiæ. Quam rem ita esse potissimùm credes, si quemadmodũ, vndéq; semen genitale fiat, intellexeris. Ex hoc enim, quæ Natura oriuntur, consistunt. Id autẽ quemadmodũ ex mare, ac fœmina prodeat, nequaquam latêre oportet. Quod enim ea pars de fœmina, maréque secernitur, & in iis, atque ex iis hæc secretio fit, ideo mas, & fœmina principiũ conferunt generationis. Marẽ nanq; id animal dicimus, quod in alio gignit: fœminam, quod in se ipso. Quam ob rem in vniuerso quoq; naturam terræ, quasi fœminam, matrémque sta-

Alma mater tellus.

tuunt:

tuunt: cælum autem, & solem, & reliqua generis eiusdem, nomine genitoris, patrisque appellant.

Maris & fœminæ discrimen.

Mas autem, & fœmina inter se differunt ratione, quòd facultas vtriúsque diuersa est: sensu autem partibus quibusdam discrepant. Rationis discrimen ita exultat, vt mas sit, quod in altero generare potest, vt dictum est: fœmina, quod in se ipso, & ex quo fit, quod generatur, contentum in eo, quod generat. Sed quum facultate, & munere quodam hæc distinguantur, ad omnem autem officij functionem instrumento opus sit, instrumentáq; facultatibus partes corporis accommodentur, ad procreationem quoque, & coitum partes aliquas esse accõmodatas necesse est, eásq; inter se diuersas, quibus mas à fœmina differat. Nam etsi de toto animali mas, aut fœmina dicitur, tamen non quauis sui parte, potentiáq; idem mas, aut fœmina est, sed certa quadam virtute, siue potentia, & parte: sicut & vim cernendi, gradiendiq;

Vtriusque sexus partes.

obtinet, vt sensu patet. Partes verò eiusmodi sunt fœminæ, vteri, & vuluæ: maris, testes, & coles, in omnibus sanguine præditis. Eorum enim aliis testes, aliis meatus eiusmodi quidam sunt. In genere etiam exangui discrimen maris & fœminæ est, quibus hæc sexus contrarietas data est. Differunt forma inter se partes ad coitum delegatæ in sanguineo genere. Sed intelligendum sic est, vt principio vel exiguo immutato, multa ex iis, quæ à principio sunt, immutari soleant. Patet hoc in exectis, quibus parte genitali tantùm corrupta, tota ferè forma vsque eò commutatur, vt aut fœminæ esse videantur, aut parum absint, tanquam non qualibet sui corporis parte, aut potentia, animal sit fœmina, aut mas. Constat igitur, principium quoddam esse marem, ac fœminam: itaq; meritò fit, vt multa commutentur, cùm animal, qua fœmina, aut mas est, immutatur, quasi principium dimoueatur.

Genitalia membra non eadem omnibus esse animalibus.
Cap. 111.

Testium differentia.

TEstes, & vteri, aut vuluæ, non pari ratione in omnibus sanguine præditis animalibus sunt. Iam enim, vt primùm de testibus dicam, alia omnino testibus carent in eo genere, vt pisces, vt serpentes, meatúsque tantùm geminos semini genitali præscriptos obtinent: alia habent quidem testes, sed intus ambis adhærentes, quà renes continentur, meatúsque ab eorum vtroque foras tendunt, vt in iis, quæ testibus carent, qui in idem coniungantur, quomodo in illis constitutum est. Ita aues omnes habent, & quadrupedes, quæ oua pariunt, inter eas, quæ aerem accipiunt, pulmonémque obtinent: his enim omnibus testes lumbis intus adhærent, meatúsque gemini ab his similiter atque serpentibus, tendunt: vt lacerto, testudini, atque omnibus cortice intectis. Quæ autem animal gignunt, omnia testes in aduerso habent, sed nonnulla intus vltima conditos aluo, vt delphinus: nec meatus, sed penem pertendentem habet, vt boues. Alia foris gerunt, quorum alia pendentes, vt homines: alia annexos ad sedem sessiles, vt sues. Sed de his diligentiùs distinctum est in libris, quos de historia animalium scripsimus.

Vteri bipartiti omnibus fed diuerfis locis.

Vteri omnium bipartiti sunt, vt testes gemini omnibus maribus habentur: sed aliis iuxta genitale, vt mulieribus, & omnibus, quæ animal non solùm foras, sed etiam intra se generant, & piscibus, qui oua edunt: aliis iuxta septum transuersum, siue cinctum, vt auibus omnibus, & piscibus, qui animal pariunt. Crustatis etiam vuluæ bifidæ sunt, atq; etiam mollibus. Quæ enim oua eorum vocantur, pro vulua habent membranas, quibus continentur. Sed hoc maximè indiscretum est in polypis, vt simplex esse videatur. Cuius rei causa est, forma corporis, quæ similis vndique est. Insectis etiam, quibus aliquid magnitudinis, bifidæ sunt: minoribus incertæ, propter corporis exiguitatem. Partes, quas explicandas proposui, ita se habent.

Quam ob causam Natura testiculos animalibus indidit: quæ item animalia citiùs, & quæ tardius coeant: & quod taurus cum statim à castratione missset, impleuerit.
Cap. 1111.

DE differentia instrumentorum genitalium, quę in maribus sunt, qui, quas ob causas sint, cõsideret, accipiat primùm necesse est, cuiusnam rei gratia testium constitutio habeatur. Ergo si Natura rem quancunque facit, aut quia necessaria est, aut quia melius ita est, hoc etiam membrum ob eorum alterutrum esse debet. Sed non necessarium id esse ad generationem patet. Omnibus enim, quæ generant, adiunctum esset, si necessitatis ratio haberetur. Nunc verò nec serpentibus testes sunt, neque piscibus. Visi sunt enim coire, plenósque seminis genitalis habere suos meatus. Restat igitur vt melioris cuiusp;am notæ gratia testes habeantur. Sed enim maximè animalium parti munus nullum ferè aliud est, nisi quod plantarum semen, & fructus. Vtque in ratione cibi voraciora, auidioráque sunt, quibus intestinum rectum: sic ea, quæ testibus carent, meatúsque tantùm habent, aut non carẽt, sed intus habent, omnia propensiora, celerioráque ad Venerem sunt. At verò quæ castiora esse conuenit, iis vt in cibi vsu intestino opus est non recto, sic meatus illi reuolutionem, anfractúsque habent, ne libido vehemens, crebráque citetur. Testes autem ad hanc rem emolita natura est. Motum enim excrementi genitalis stabiliorem faciunt in viuiparis, vt equis, cæterísque eiusmodi, atque etiam hominibus, cùm replicationem seruent. Sed quemadmodum se habeant, petendum ex animalium historiis est. Nullam enim partem meatuum testes complent, sed adiecti pendent eo modo, quo pondera textrices telis annectunt. His enim detractis meatus intrò se retrahunt. Quo fit, ne execta possint generare: nam nisi ita retraherentur, possent generare. Et iam taurus quidam, cùm statim à castratione iniisset, impleuit, quoniam nondum retracti essent meatus. Auium verò, & quadrupedum ouiparorum testes excrementum recipiunt genitale. Itaque tardiùs iis, quàm piscibus, semen prodit. Patet hoc

Propensiora ad venerem quæ.

Testium vsus.

in

Universidad de Deusto
Biblioteca

in auium genere, cùm tempore coitus testes multò habeant grandiores, quæ certo tẽpore coeant. At vbi id tempus præterierit, adeò exiguos habent, vt incertum ferè, an habeant, sit, cùm tamen eo tempore, quo coeunt, gerant prægrandes. Celeriùs itaque ea coeunt, quæ testes intra se continent: quæ enim extrà habent, non priùs semen emittunt, quàm retrahant testes.

Quæ animalia membrum ad coitum accommodatum obtineant, & quæ non.

Cap. v.

INstrumẽtum etiam accommodatum ad coitum quadrupedes obtinent: habere enim id possunt. Aues, & quæ pedibus vacant, habere nequeunt: quoniã alteris crura sub media aluo posita sunt: alteris nulla sunt crura. Natura autẽ penis hinc pendet, & sitũ hunc tenet. Et quidem ob eam rem euenit, vt in coeundo crura cõtendantur. Nam & instrumentum hoc sieruo constat, & crurum natura neruosa est. Itaq; cùm habere id nequeant, testes quoq; aut non habere, aut non eo loco habere, necesse est. Idem enim situs penis, & testium est in iis, quæ habent vtrunque. Quinetiam ea, quorum testes sunt extrà, cùm penis per motum calescit, semen genitale proinde collectum emittunt: non parato iam semine contrectant, vt pisces. Omnibus, quæ animal generant, testes antè habentur, vel intus, vel extrà, præterquam herinaceo: hic enim vnus lumbis adhærentes continet, ob eandem, qua aues, causam. Coitum enim herinaceorum celeriter fieri necesse est, cùm non more quadrupedum superueniant tergis, sed erecti cõiungantur propter aculeos. Causa, quam ob rem testes habent, quæ membrum hoc obtinent, & cur alia intus, alia extrà, declaratum iam est.

Quam ob causam nonnulla animalia membro genitali careant.

Cap. vi.

QVæ autem carent eo membro, non quia melius sit carere, ideo carent: sed tantùm quia necessarium, vt dictum est: quoniam celeriter peragatur eorum coitus necesse est: qualis natura piscium, & serpentum est. Pisces enim incurrentes attingũt, absoluuntúrque ocysimè. Nam vt in hominum, & eiusmodi omnium genere, semen genitale spiritu retento emitti necesse est: sic in piscibus, mari non in branchiis accepto, emittitur. Facilè autem pereunt, nisi id assiduè faciant. Itaque non iis semen tantisper concoquendum est, cum coeunt, vt pedestribus, & viuiparis: sed tempestatis tempore iam concoctum continent vniuersum, ita, vt ne dum contingunt, conficiant, sed concoctum, paratúmque emittant. Quam ob rem testibus carent, meatúsq; simplices, rectósq; habent: qualis particula quædam circa testes quadrupedum est. Replicationis enim meatus pars altera sanguinea est, qua recipitur materia seminis: altera exanguis, qua factum iam semen transit. Itaque cùm genitura eò deuenit, celeriter ea quoque absoluuntur. At piscibus talis totus meatus est, qualis in homine: cæterísque eiusmodi animalibus pars replicationis altera est. Serpentes complexu mutuo coeunt. Carent testibus, & pene, vt dictum iam est. Pene, quia cruribus carent: testibus, propter sui corporis longitudinem. Meatus modo piscium, habent. Quòd enim eorum natura porrecta in longum est, si præterea in testes protraherentur, refrigeraretur genitura, propter moram longioris itineris. Quod iis quoque accidit, quibus penis immodicus est, sunt enim infœcundiores iis, quibus mediocris, propterea quòd semen frigidum infœcundum est. Refrigeratur autem, quod longè admodum fertur. Sed quam ob causam animalium alia habent testes, alia non habent, declaratum iam est.

Penis iusto maioris semen infœcundum.

Quomodo serpentes coeant.

Cap. vii.

COeunt serpentes cõplexu mutuo, propter ineptam sui corporis formam ad applicandum. Cùm enim exigua quadam sui parte coniungantur, nequeũt præ nimia prolixitate adaptari. Cúmq; membris, quibus amplectantur, careant, pro iis agilitate corporis vtuntur, complexúque mutuo sese obuoluentes expediunt Veneré. Vnde fit, vt lentiùs absolui, quã pisces, videãtur, non solũ meatuum prolixitate, sed etiã ea ipsa, qua vtuntur, solertia.

De situ vterorum, aut vuluarum in quibusque animantibus.

Cap. viii.

DE vteris, aut vuluis quemadmodum se habeãt, ambiges: magna est enim eius partis diuersitas. Nam neq; viuipara omnia habent simili situ. Sed cùm homines, omnéq; genus terrestre infrà ad genitale habeant, cartilaginea suprà cõtinent iuxta septũ. Neq; ouipara sibi conueniunt, sed pisces infrà, vt homines, & quadrupedes viuiparæ habent: aues, & quadrupedes ouiparæ suprà. Attamẽ ipsi quoque situs contrarij nõ sunt à ratione remoti. Iam enim quæ oua pariunt, diuersè pariunt. Etenim alia imperfecta emittũt oua, vt pisces: foris enim piscium oua perficiuntur, & augentur. Cuius rei causa est, quòd magna fœcunditas est, idque munus eorum, vt stirpium est. Quòd si intra se fœtum perficerent, pauciora necessariò ederent: nũc verò & tot continent, vt vulua vnum esse ouum in paruis quidem piscibus videatur: sunt enim hi fœcundissimi, vt in cæteris quoque tum plantis, tum animalibus euenit, quorum natura his proportionetur. In iis enim magnis finis incrementum vertitur in seminis copiam. Aues, & quadrupedes ouiparæ oua edunt perfecta: quæ vt seruari possint, duro iam constent putamine oportet: sunt enim, quandiu increscunt, molliora. Testa autem efficitur calore externo euaporante humorem. Itaque calidum esse locum, in quo id fiat, necesse est. Talis autem locus septi transuersi est: quippe qui cibum concoquendo perficiat. Quòd si oua contineri in vulua necesse est, vuluã eorum, quæ oua edunt perfecta, sitam esse ad septum necesse est: eorum autem, quæ imperfecta, infrà. ita enim in promptu erit. Et sua verò natura vulua propensior ad situm inferiorem, quàm ad superiorem, est: nisi quid aliud opus Naturæ impedit. infrà est enim exitus eius officium.

Piscium & imperfecta.

Ocysimè in coitu absolui pisces.

Parua fœcundiora maioribus.

De ge

De generatione Viuiparorum, & eius inter eos differentia.

Cap. ix.

VIuipara etiam inter se differunt. Alia enim non modò foras, verùm etiam intra se animal generant, vt homines vt equi, vt canes, denique omnia, quæ pilis teguntur: & inter aquatilia delphini, balænæ, & reliqua cetarij generis.

De generatione Cartilagineorum, & viperæ.

Cap. x.

CArtilaginea verò, & viperæ, cùm intra se oua generent, mox animal foras pariunt, perfectum generant ouũ. Ita enim ex ouo animal gignitur, ex imperfecto nullum. Non extrà hæc pariunt oua, quia natura frigida sunt, non quia calida, vt quidam volunt.

De generatione mollium animantium.

Cap. xi.

VTe molli intecta generant oua: quòd enim caloris exigui sunt, vltimum siccare natura eorum non potest. Quia igitur frigida sunt, molle generant: quia molle, non extrà: periret enim propter suã mollitiem. Cùm autem ex ouo animal gignitur, eodem, quo in auibus, modo, parte plurima generatur. Descendunt oua in imum, efficiuntúrque animalia infrà ad genitale: quomodo in iis fit, quæ iam inde à primo ortu animal generant. Quam ob rem vulua quoque eorum dissimilis tum viuiparis, tum ouiparis est, quoniam vtriusque consortium generis habent. Nam & suprà ad septum, & infra porrectam genus omne cartilagineum habet. Sed tam de ea, quàm de cæteris vuluæ, aut vteri generibus, quemadmodum se habeant, per historias, dissectionésque animalium indagandum, percipiendúmque est. Itaque hoc genus & suprà continet vuluam, quia ouiparum perfectorum ouorum est: & infrà, quia viuiparum est, atque particeps vtriusque euadit. At verò ea, quæ protinus animal generant, omnia infrà habent: nullo enim naturæ opere impediuntur, nec partum geminant. Adhæc, fieri non potest, vt animalia iuxta septum gignantur: fœtum enim pondus, & motum habere necesse est. Is autem locus, cùm vitalis sit, hæc pati non potest. Difficultatem etiam pariendi ita accidere necesse est, propter delationem longiorem: nam & nunc mulieres si in partu vel ofcitando, vel aliqua eiusmodi causa retrahunt, difficiliùs pariunt. Inanes etiam vteri, aut vuluæ sursum adiunctæ strangulant. Necnon validiores esse eas, quæ animal contineant, necesse est: quam ob rem omnes eæ carnosæ sunt. Quæ autem ad septum iunguntur, membrana constant: tum etiam in iis ipsis animalibus, quæ geminant partum, planum hoc idem fit: oua enim suprà, atque ad latus continent, animalia verò parte infera vuluæ gerunt. Sed quam ob causam situ contrario vuluas nonnulla animalia habent, & omnino quam ob rem aliis infrà, aliis suprà ad septum continentur, dictum iam est.

Vuluarum dissimilitudo.

Difficultatis pariendi causa.

Quam ob causam vteros intus animalia habeant, testes verò alia intus, alia extrà.

Cap. xii.

QVr autem vteros, aut vuluas omnia intus habeant, testes alia extrà, alia intus, causa est, quòd cùm vtero contineatur quod gignitur, idque custodiam operimentum, & concoctionem desideret, hinc vteri, aut vuluæ omnium intus sunt. Locus enim exterior corporis & frigidus est, & offensioni expositus. Testes aliis intus, aliis extrà, propterea quòd iis quoque operimento, & velamine opus est, tum vt seruentur, tum vt semen genitale perficere possint. Haud enim fieri potest vt frigentes, & gelidi possint retrahi, atque emittere genituram. Quam ob rem quibus testes in propatulo sunt, habent operimentum cuteum, quod scrotum vocatur. Sed quibus natura cutis præsua duritia obstat, ne mollis: rutea, & ad complectendum habilis sit, vt iis, quæ aut piscea cute, aut cortice teguntur, iis intus habeantur necesse est. Quapropter delphini, & quæcunque cetarij generis habent testes, intus continent: atque etiam ouiparæ quadrupedes corticati generis. Cutis etiam auium dura est, vt magnitudini debitæ inhabilis sit ad comprehendendum. Causam his omnibus designari necesse est, vnà cùm iis, quas anteà diximus, ex iis, quæ per initum, & rem Veneream accidunt. Hæc eadem causa est, vt & elephantus, ac herinaceus testes habeant intus: cutis enim iis quoque inepta ad habendam particulam, quæ operiat. Situs etiam vterorum contrarius in iis, quæ animal intra se generant, ad ea, quæ oua edunt: atque etiam eius ouipari generis in iis, quæ vterum infrà habent ad ea, quæ suprà ad septum: verbi gratia, piscibus ad aues, quadrupedésque ouiparas, atque etiam iis, quæ modo vtroque generant, vt oua intra se pariant, animal edant in lucem. Quæ enim intra se, & foris animal generant, vterum habent in aluo: vt homo, bos, canis, & reliqua generis eiusdem. Nam ad fœtus tum salutem, tum incrementum, expedit nihil ponderis insidere vteris.

Scrotum.

Vterorum situs diuersus.

Meatus excrementi sicci, & humidi, in omnibus animalibus esse diuersos.

Cap. xiii.

MEatus etiam diuersus iis omnibus est, quo excrementum siccum, & quo humidum exit. Quam ob rem omnia id genus, tam fœminæ, quàm mares, genitale habent, quo excrementum siccum, & quo humidum secernatur, quóque maribus genitura, fœminis partus emittatur. Parte priore, superioréque meatus is continetur. Quæ autem pariunt quidem oua, sed imperfecta, vt pisces ouipari; iis non sub aluo, sed lumbis adhærens vulua continetur. Nec enim incrementum oui impedimento est, quoniam inchoatum prodiens ouum foris perficitur: & meatus idem excrementarius alimenti sicci, & intus est omnibus, quæ genitali carent: ouiparis etiã iis, quæ habent vesicã, vt testudinibus. Generationis enim causa, non excrementi emittendi, duplex meatus est: sed quia seminis natura humida est, ideo meatus idem communis

nis cum excremento humidi alimenti habetur. Constat hoc ita esse eò, quòd cùm genitale semen omnia animalia ferant, excrementum tamen humidum illud non omnia reddunt: sed cùm & maris seminales meatus, & fœminæ vterum firmari, nec oberrare oporteat, idque aut in parte priore corporis, aut in posteriore ad prona effici necesse sit, idcirco viuiparis propter fœtum vterus in parte priore positus est, ouiparis ad lumbos, & prona. Quæ autem animal edunt in lucem, cùm intra se oua generarint, iis situs vterque, quoniam vtrunque referunt genus: & eadem tum viuipara, tum ouipara sunt. Partem enim vuluæ superiorem, in qua oua gignuntur, sub septo ad lumbos, & prona habent, inferiorem ad aluum: hac enim iam procreant animal. Meatus idem iis quoque sicci alimenti, & coitus est. Nulli enim ex iis genitale pendet, vt anteà dictum est. Meatus etiam genitales marium, tum eorum, quorum proprij sunt, tum verò eorum, qui testes habent, simili modo, atque vuluæ ouiparorum, habentur. Omnibus enim ad prona, & spinæ locum adhærent. Non enim vagari, sed stabiles esse oportet: talis autem locus posterior est: is enim est, qui continentiam præbeat, & stabilitatem. Quibus itaque testes intus continentur, iis protinus cum meatibus firmantur. Nec secus iis est, quibus extrà tum eòdem deueniunt, scilicet in locum genitalis, communíque excipiuntur meatu. Similis & delphino meatuum modus est, sed testes sub aluo occulti. Sed quemnam situm partes ad generationem accommodatæ, & quas ob causas tenuerint in his generibus, dictum iam est.

Crustacea, mollia, testacea, & insecta animalia, tum inter se, tum cum sanguineis in generatione differre.

Cap. XIIII.

Aeteris, quæ sanguine vacant, animalibus, non idem membrorum ad generationem pertinentium modus: sed tum inter se ipsa, tum etiam cum sanguineis disident. Sunt hæc reliqua genera quatuor numero: vnum crustatum, secundum molle, tertium insectum, quartum testatum. An quarti generis vlla coeant, incertum est: plurima tamen non coire apertum est. Quemadmodum consistant, posteà dicemus. Crustata coeunt modo eorum, quæ in auersum mingunt, cùm alterum supinum, alterum pronum applicauerint caudas. Etenim ne parte supina superueniant, pronam impediunt caudæ præsuarum pinnarum prolixa appendice. Habent in hoc genere mares tenues genitales meatus: fœminæ vuluas membraneas ad intestinum fissas, hinc atque inde, in quibus gignitur ouum.

Crustatorũ coitus.

De coitu, & generatione mollium animalium.

Cap. XV.

Mollia ore coeunt, renixu, complexúque mutuo brachiorum. Sic enim coniungi necesse est, quoniam Natura exitum excrementi in os inflecten do adduxerit, vt anteà dictum est, cùm de partibus ageremus. Habere fœminas omnes in hoc genere membrum vuluale, apertum est. Continent enim ouum primò indiscretum, mox discretum in plura, & pariunt omnia imperfecta, modo oui parorum piscium. Meatus ille interior idem excrementi, & vuluæ est, tum in iis, tum etiam in crustatis. Est enim quà semen genitale per meatum emittant, idque parte corporis supina, qua putamen distat, & mare illabitur, faciunt. Quam ob rem ea parte mas cum fœmina copulatur. Nam si mas, siue semẽ, siue membrum, aut aliquã virtutẽ, siue vim aliam mittat, admoueri ad meatum vualalẽ necesse est. Crinis verò insertio maris polypi per fistulam, qua piscatores crine coire polypos aiunt, complexus gratia fit, non quasi instrumentum id sit vtile ad generationẽ: etenim extra meatum, corpúsq; est. Interdum tergis quo que mollia copulantur: sed generationísne gratia, an alia causa, nondum exploratum habetur.

Polypi coitus.

De coitu, & generatione insectorum.

Cap. XVI.

Insectorum aliqua coeunt, atque ex animalibus eiusdem generis oriuntur, modo eorum, quibus est sanguis: vt locustæ, cicadæ, phalangia, vespæ, formicæ: aliqua coeunt quidem, & generant, sed non sui generis animal, sed vermiculos tantùm, neque ex animalibus procreantur, sed ex putrescente humido aut sicco: vt pulices, muscæ, scarabei. Quædam nec ex animalibus nascuntur, neque coeunt: vt culices, & vermiculi, & plura eiusmodi genera. Inter ea verò, quæ coeunt, fœminæ maxima ex parte maiores maribus sunt: nec meatus vlli seminales in maribus esse videntur. Nullum, parte plurima dixerim, membrum fœminæ à mare inseritur, sed mari à fœmina sursum de parte inferiore: quod conspectum in pluribus est. Nec de superuentu ambigitur: sed contrà, vt mas fœminæ inserat, visum in paucis est. Neque adhuc ita exploratum habetur, vt genere possimus distinguere. Hoc idem ferè in piscibus quoque ouiparis maxima ex parte, & in quadrupedibus ouiparis est, vt fœminæ maiores sint maribus: quoniam id commodum est ad vterum magna ouorum copia extumescentem. Fœminis in eo genere membrum, quod pro vulua habetur, fissum iuxta intestinum, vt cæteris, positum est, in quo fœtus generatur. Patet hoc in locustis, & reliquis, quorum magnitudo aliqua sit, & natura coitum recipiat. Maxima enim pars generis insecti perexigua est. Instrumenta generationi accommodata, de quibus non anteà disseruimus, ita se habent. Similarium partium semen genitale, & lac reliquimus, de quibus nunc opportunè dicemus: & primùm de semine, pòst in sequentibus de lacte.

In ouiparo genere fœminæ maiores maribus.

Quæ animalia semen emittant, quæ non: & quorundam opinio, qui semen ex vnaquaque corporis parte prouenire affirmant.

Cap. XVII.

Semen alia apertè emittunt, vt ea, quæ sunt natura sanguinea: alia, id est, insecta, & mollia, emittant nécne, incertum est. Itaq; considerandum hoc est, vtrum mares omnes semen emittant, an non omnes: & si non omnes, cur alij emittant, alij nõ.

Tum

Tum etiam, vtrum fœminæ semen aliquod conferant ad procreationem, an non: & si non semen, vtrum nec aliud quicquam adhibeant: an quanuis non semen, tamen aliquid conferant. Adhæc, quidnam conducant ea, quæ semen emittunt suo semine ad generationem, quærendum est: atque omnino quæ natura sit seminis, & eorum, quæ menstrua vocantur, scilicet in iis animalibus, quæ id humoris genus emittunt. Omnia ex semine gigni, semen autem ipsum proficisci à generantibus videtur. Quam ob rem eiusdem studij est quæstio, vtrum ambo, mas, & fœmina emittant, an alter tantùm: & vtrum ex toto corpore secernitur, an non ex toto. Nam si non ex toto, nec ex ambobus quidem parẽtibus prodire probabile est. Quapropter primùm de hoc, quemadmodum se habeat, inquirendum est. Sunt enim qui dicant id ex toto corpore prouenire. Quibus autem argumentis probent, vt semen ex vnaquaque corporis parte secernatur, quatuor ferè numero sunt. Primum, vehementia voluptatis. magis enim suaue est, quod idem amplioris sit affectus: amplius autem est, quod omnibus membris, quàm quod paucis accidat. Secundum, quòd ex mancis manca procreentur. semen enim ab ea, quæ deest, parte proficisci negant. Vnde autem non accesserit, id ne procreetur, accidit. Tertium, similitudo parentum: similes enim gignuntur, vt toto corpore toti, sic particulatim singulis partibus. Quod si causa est, vt totum simile sit, quòd ex tali toto semen genitale prodierit, partibus quoque causa similitudinis erit, quòd ex vnaquaq; parte aliquid venerit. Quartum, quod ratio esse videtur, vt quemadmodum totius aliquid est, ex quo primum generetur, sic partis quoque cuiusq; sit semen aliquod proprium. Fidem etiam illa faciunt huic opinioni verisimilem: nõ solum enim rebus naturæ insitis, & natiuis, liberi similes parentibus prodeunt, sed etiam aduentitias, atque externas præsentant. Iam enim cùm parentes cicatrices haberent, filij quidam parte eadem sui corporis idem habuerunt. Et Chalcedone, cùm pater brachio esset compuncto, filius idem retulit, confusa tamen nota, minúsque explanata. His ferè rationibus quidam potissimùm crediderunt, semen à toto corpore proficisci.

Vtrum ex toto corpore semen excernatur.

Improbatio in eos, qui dicunt semen ex omnibus corporis partibus prouenire, seménque esse excrementum.

Cap. XVIII.

Sed cùm scrutamur, & diligentiùs rem discutimus, contrà potiùs esse videtur. Nec suprà dicta quatuor illa soluere difficile est, & quædam alia sequuntur impossibilia ex ea ipsa opinione. Primùm igitur, similitudo nullum indicium affert, vt semen genitale ex toto corpore secedat: quandoquidem & voce, & vnguibus, & pilis, & motu similes procreantur, ex quibus nihil proueniat. Nonnulla etiam nondum habent cùm generant, vt canos, aut barbam. Maioribus item suis plerunq; similes sunt, ex quibus nihil secessit. Redditur enim post plura genera similitudo: vt in Helide, quæ cum Aethiope concubuerat, non filiam forma Aethiopis peperit, sed natus ex filia erat Aethiops. In stirpibus etiam eadem ratio est: nam si hoc ita esset, in iis quoque ab omnibus partibus semen proculdubio proficisceretur. At pleraſque partes, aut illæ non habent, aut quisque abscindere potest, aut postgenitas habent. Quinetiam ex fructibus nihil secedit, & tamen ij quoque forma eadem proueniunt. Adhæc, vtrum ex vnaquaque similari parte tantùm prodit, verbi gratia, carne, osse, neruo: an etiam ex dissimilaribus, vt facie, & manu. Nam si ex illis tantùm, similes autem parentibus sunt, partium potiùs dissimilarium forma, vt faciei, manuum, pedum, quidnam obstet, ne illæ quoque similes sint secessu ex toto? Sed alia causa, quando nec in ipsis quidem similitudo propterea sit, quia ex toto corpore semen genitale secesserit. Sed si ex dissimilaribus tantùm, ergo non ex toto, & partibus omnibus. At ex similaribus magis conueniat: sunt enim priores, & dissimilares ex similaribus constant. Et vt facie, ac manibus similes procreantur, sic & carne, & vnguibus. At verò si ex vtrisque, quisnam modus sit generationis? Constant enim partes dissimilares ex similaribus. Itaque quod ex iis secedit, ex illis quoque secesserit, atque ex ipsa compositione périnde, quæ si à nomine scripto, quippiam proficiscatur, si à toto, vel à quauis syllaba proficiscitur. Quod si à syllabis, ab elementis, compositionéque prodierit. Itaque si ex igne, & reliquis eiusmodi, carnes, ossa ve constant, ex elementis potiùs fuerint. nam ex compositione quonam pacto possint? Atqui sine ea simile esse nihil poterit. Quòd si quid eam posteà creat, id causa similitudinis fuerit, non secessio ex toto. Item si partes distractæ in semine sint, quonam pacto viuat? Sed si coniunctæ, paruum quoddam animal fuerit. Genitales etiam partes quonam pacto consistant? Non enim simile est, quod à mare & fœmina secedit. Item si vtriusque semen æquè ex toto venit, duo animalia generabuntur: vtrunque enim omnia habebit. Quam ob rem Empedocles maximè (si ita dicendum est) consentanea huic rationi scripsisse videtur hoc quidem loco: nam si alibi diuersa, non bene. Dicit enim, maris, ac fœminæ quasi symbolum esse, totum verò à neutro proficisci: Sed discerpta gerunt mas ipse, & fœmina membra. Cur enim fœmina non ex se ipsa generet, si quidem semen ex toto secedit, & conceptaculum obtinet? Sed, vt videtur, aut non ex toto secedit, aut ita, vt ille ait, non ex vtroque eadem secedunt: quapropter alterum alterius coitum desiderat. Sed impossibile illud quoque occurrit: nec enim maiora possunt distracta seruari, animaque esse: quomodo Empedocles generat amore, cum dicit: Multáque ponuntur capita absque sua cervice: mox enim coalescere, coagmentarique ait. Quod fieri non posse, apertum est, quando nec anima, vitáque omni vacua seruari possent, nec; veluti plura animalia coalescere in vnum. Et iis, qui ex toto secedere aiunt, accidit, vt eodẽ modo quo ille, dicat. Nam vt tum amore in terra, sic iis in corpore agitur. Non enim fieri potest, vt partes coniungantur, cõmeandóq; eodem deueniat,

Vtrum ex singulis milaribus tãtùm, an etiã ex dissimilaribus semen secedat.

Similitudo prolis & progenitorum.

Tum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Partium differentiæ in quibus.

Tum etiam quonam pacto dirimantur superiora,inferiora, dextra, sinistra, priora, posteriora? Hæc enim omnia carent ratione. Item cùm partium aliæ facultate, aliæ affectibus distinguantur,videlicet dissimilares eò, quòd efficere aliquid possint,vt lingua,vt manus:similares duritia,mollitia,& reliquis eiusmodi affectionibus, (non enim vtcunque se habet,sanguis est,aut caro)constat ob eam rem fieri non posse,vt quod secesserit,vniuocum sit cum partibus corporis: verbi gratia,vt sanguis à sanguine,caro à carne proueniat.At si ex diuerso quodam sanguis fiat, non ea causa similitudinis fuerit,quòd ex omnibus partibus decesserit: vt aiunt,qui ita opinantur.Satis est enim ex vna tantùm secedere,quandoquidem nõ sanguis ex sanguine gignitur.Cur enim non omnia vel ex vno gignantur ? Hæc enim sententia eadem esse videtur,atq; illa Anaxagoræ,vt nullum similare gignatur : nisi quòd ille commune id de omnibus asserit,hi verò generationi tantùm animalium tribuunt. Adhæc, quonam pacto ista augeantur,cùm ex toto secesserint?Anaxagoras enim probè ait,carnes ex alimento carni accedere:sed iis,qui eadem non dicunt, & tamen secedere ex toto pronuntiant, quonam pacto alio accedente magis quicquam efficietur,si,quod accesserit,maneat ? At si murari,quod accesserit,potest, cur non iam inde ab initio semen sit tale, vt gigni ex eo possit sanguis,& caro,non ipsum sit sanguis,& caro ? Nec verò dici potest,temperatione pòst augeri périnde,vt vinum aqua adiecta. Ita enim principio maximè syncerum , meracumque esset vnumquodque.Nunc verò & caro,& os,& quæuis alia pars,quod dicitur,id postmodum magis est. Seminis autem partem aliquam dici neruum esse, aut os,longè plus est,quàm vt noster sensus assequi possit.Adhæc,si fœmina,& mas differunt inter se vteri ratione,vt Empedocles ait: Funditur in puris mas,fœmina frigore multo:mutari videmus tam viros, quàm mulieres, vt quemadmodum ex infœcundis fœcundi,sic ex habilibus fœminæ procreandæ,ad maris procreationem propensi euadant,quasi non sit causa in secedendo ex toto,nécne, sed in moderatione, immoderationéve eius,quod ex muliere,viróque secedat,aut ob aliquam eiusmodi causam.Si hoc,inquam,ita esse ponamus,constat non propterea esse fœminam,quia ex quodam secesserit. Itaque nec partem quidem,quam propriam habet mas,aut fœmina,secessu consistere.Siquidem semen idem & mas effici potest,& fœmina,tanquam non alterutra pars in semine sit. Quid igitur referat, de hac parte ita dicatur, an de cæteris? Nam si semen ab vtero non prouenit : eadem cæteris quoque partibus ratio seruanda est. Item nonnulla animalia oriuntur ex nullis,vel eiusdem,vel diuersi generis animalibus:vt muscæ,& genera papilionum, ex quibus gignuntur quidem animalia, sed non similis naturæ, sed genus quoddam vermiculi. Patet igitur, non semine, quod ex cunctis partibus secesserit, generari quæcunque diuersi generis sunt:nam similia essent.Siquidem similitudo indicio esset,quòd ex cunctis secesserit.Quædam etiam animalia vno coitu plura generant : plantas verò omnino motu eodem,omnem annuum fructum afferre,certum est. Quod fieri non posset,si ex cunctis partibus semen secerneretur. Singulas enim è singulis vel coitibus, vel secessibus, fieri secretiones necesse est: nec verò fieri potest,vt in vtero diuidatur : iam enim tanquam à planta nouella,aut animali nuper edito, non semine separaretur. Item quæ auulsione seruntur , semen afferunt. Ergo & priùs,quàm auulsa fererentur,ex eadem sui magnitudine fructificasse,non ex tota planta destrictum semen tulisse certum est.Omnium verò maximum argumentum in genere insectorum animaduertimus satis, quòd etsi non omnium, tamen plurimorum fœmina per coitum particulam quandam suam inserit in marem.Et quidem coitum ita agunt: quod anteà dictum est. Subiecta enim in supera indere visuntur , quanquam non omnia,sed plurima ex iis,quæ explorata habemus. Itaque in iis etiam maribus, qui semen emittunt,non causa generationis est,quòd ex toto secesserit,sed alio quodam modo,de quo posteà videbimus. Nam si causa esset secessus, vt putant,non ex cunctis secedere partibus censendum esset,sed ab agente,creatricéq; tantùm virtute,velut à fabro,non à materia. Sed hi simile aiunt,vt si vel à calceis proficisci dicant. Filius enim,qui patri similis est, simili ferè cultu corporis vtitur. Causa autem vt voluptas rei Venereæ vehementior sit,non quòd ex toto secesserit, est , sed quia prurigo vehemens accidit. Quam ob rem si quis frequenter ea re vtitur,minùs afficitur voluptate. Item voluptas Veneris in fine coitus potissimùm est:at si ex toto secerneretur, non simul,sed singulis partibus,aliis priùs,aliis pòst exultaret. Causa verò, quam ob rem ex mancis manca proueniunt,eadem est,& cur filij similes parentibus prodeunt. Sed non manca etiam ex mancis gignuntur,vt & dissimiles suis parentibus: quorum causam posteà considerabimus,eadem enim quæstio est. Item si semen non à fœmina emittitur,eadem ratione profectò,nec ex toto secedere probari potest. Et si non ex toto secedit,nihil rationi repugnat,si à fœmina quoq; non secedere,sed alio quodam modo causam generationis præstari à fœmina statuemus. Qua de re vt disseramus, proximum est,cùm semen non ex cunctis secerni partibus apertum iam sit. Initium verò tum eius ipsius propositi,tum etiam sequentis totius disputationis,vt primùm de semine quidnam sit,accipiamus. Ita enim & officia ipsa,& quæ officiis accidunt,faciliùs considerare poterimus. Tale autem sua natura semen esse requirit,vt ex eo primo oriantur ea,quæ secundum Naturam constituuntur: non quod ex illo (verbi gratia) homine aliquid sit,quod agat. Fit enim aliquid ex hoc,quia semen eius est. Sed cùm multifariam aliud ex alio fiat, alio enim modo, cùm ex die noctem fieri dicimus,aut ex puero virum,quoniam hoc pòst hoc:alio cùm ex ære statuam,aut ex ligno lectum,& quæcunque ex materia fieri dicimus,vt ex aliquo,quod insit,& formetur,totum sit:alio cùm ex musico immusicum

Infectorum coitus.

Seminis natura.

Multifariã aliud ex alio fieri.

musicum, aut ex sano ægrum, & omnino contrarium ex contrario.Præterea, vt Epicharmus facit suam exaggerationem,ex calumniis maledicta,ex maledictis pugna.Quæ omnia eò referũtur, vnde principium motus. Quale id quoq;, quod modò diximus,est.Pars enim quædam totius discordiæ calumnia est: sed aliquorũ extrà , quod mouerit, est:vt ars extra suum opus est,& lucerna extra domus incẽdium. Cùm itaq; tot modis aliud ex alio fiat,semẽ in altero de duobus his esse, apertũ est. Aut enim ex eo vt materia,aut vt ex primo, quod mouerit,est quod gignitur.Non enim vt hoc post hoc,quomodo ex Panathenæis nauigatio,neq; vt ex contrario contrarium.Gignitur enim contrarium ex cõtrario,quod corrũpitur:& aliud quippiam subiici oportet,ex quo primo in manẽte sit. Igitur in vtronam de duobus illis cõstituendum sit semen, considerandũ est : vtrum vt materia & patiens,an vt forma & agẽs , an etiam vt vtrunq;. Vnà enim cum iis fortasse declarabitur,& quonã pacto ex contrariis generatio sit omnibus iis,quę ex semine oriuntur.Nam ea quoq; generatio,quę ex contrariis fit,naturalis est. Alia enim ex cõtrariis oriuntur , mare dico , & fœmina : alia ex vno tantũ,vt plantæ omnes,& animaliũ nonnulla , in quibus non distinctus, seorsumq; constitutus est sexus maris,& fœminæ. Genitura igitur id vocatur quod à generãte proueniens causa est, quæ prima obtineat principiũ generationis : videlicet in iis,quę coire Natura voluit.Semen autẽ est,quod ex ambobus coeuntibus illis originẽ trahit:quale semen plantarũ omnium est , & animalium nonnullorum,in quibus sexus distinctus nõ est:velut id,quod ex mare ac fœmina primũ miscetur,quasi conceptus promiscuus quidã,aut animal. Hæc enim iam habẽt,quod ex ambobus requiritur. Semen,& fructus inter se differũt,prioris,posteriorisq; ratione:fructus enim,quod ex alio est:semẽ, ex quo aliud:nam aliàs ambo idem sunt. Natura autem prima eius,quod semẽ vocatur, quænã sit, exponenda latiùs est. Quodcũq; in corpore accipimus,aut partẽ esse secundum naturam, vel dissimilarem,vel similarem,necesse est:aut præter naturam,vt vel papulam, vel excremẽtum, vel colliquamentum,vel alimentum.Excrementum appello reliquias alimenti:colliquamentũ,quod ex incremento secernitur resolutione præter naturã: sed nullã idẽle partẽ vel similarẽ , vel dissimilarem,apertum est.Nihil enim ex eo,quãuis similari,constituitur,vt ex nerũo, aut carne. Quoniam etiã cũ cæteræ omnes partes separatæ sint,ipsum separatum non est.Nec verò præter naturam est, neq; Naturæ oblæsæ vitium, cùm in omnibus insit,& natura ex eo ipso oriatur: alimentum planè res aduentitia est.Itaq; aut colliquamentum, aut excrementum esse,necesse est.Veteres quidem authores opinari videntur id esse colliquamentum. Quod enim ex toto secedere propter motus calorem dicunt,vim habet colliquamẽti.Colliquamẽta autem præter naturã sunt,nec quicquam secundum naturã oriri potest ex iis, quæ præter naturam sunt.Excrementum igitur esse, necesse est.At omne excrementum,aut alimenti inutile est, aut vtile. Inutile dico , à quo nihil præterea naturæ

Semen patiẽsne an agens.

Genitura quid.

Fructus & seminis discrimen.

Excrementũ & colliquamentũ quid.

suppeditetur , sed quò plus absumitur, eo magis natura vitiatur:vtile contra.Sed enim nõ tale excrementũ id esse cõstat,eo quòd iis, qui vel ætate, vel morbo pessimè se habẽt,genus hoc excrementi plurimũ inest,semẽ minimẽ. Aut enim nullum omnino,aut non prolificum, propter inutilis , ac morbidi excrementi permistionem. Ergo vtilis excrementi pars aliqua semen est. Vtilissimũ autem, quod vltimũ est , & ex quo iam vnumquodque gignitur membrum,est enim tum prius, tum posterius.Primi igitur alimẽti excrementũ pituita est,& si quid aliud eiusmodi est. Pituita enim alimẽti vtilis excrementũ est.Cuius rei indicium, quòd permistũ cum cibo puro alere potest , & labore absumitur. Vltimum autẽ paruũ admodum ex plurimo relinquitur alimẽto,sed intelligendũ perexiguo augeri quotidie animalia,& plãtas: nã nisi ita esset , additione pluris eadem vel minima modum excederent magnitudinis.Igitur contrà, quàm veteres putarunt, dicendum est.Cùm enim illi quod ex toto secedat,semen esse fateãtur, nos quod ad totum suapte natura faciat,semen esse fatebimur:cúmque illi colliquamentum dicant,nos excrementum potiùs esse statuimus. Quod enim vltimum accedat,& excrementum vltimi sit, id simile esse probabilius est. Périnde vt pictoribus sæpenumero aliquid andriceli , id est , purpurissi remanet,simile eius , quod consumpserint : tabescens autẽ quodq; & colliquescens corrũpitur,& degenerat.Argumentũ,non colliquamentum,sed excrementum potiùs esse,illud est,quòd animalia magni incrementi minùs fœcunda,parua fœcundissima sunt.Plus enim colliquamenti esse in magnis,necesse est,sed minus excremẽti:quippe cùm in corpus magnum copia absumitur alimẽti:itaq; parum fit excremẽti. Item locus secundum naturam nullus colliquamẽto datus est , sed fluit quocunq;faciliùs ferri potest:at naturalibus excremẽtis omnibus locus præscriptus est: verbi gratia, alimẽti sicci excremẽtis aluus,humidi vesica , vtilis vẽtriculus,seminalis vterus,genitale,mammę. In ea enim loca se colligunt,atq; confluunt.Testimonium etiam faciunt ea,quæ eueniũt, vt semen, quod diximus,id sit: quæ ideo accidunt,quia talis excremẽti natura est.Dissolutio enim,& imbecillitas manifesta consequitur,vbi vel minimum id secesserit,vt quasi corpus eo fine priuetur,qui demum ab alimento afferatur. Pauci verò quidam, & breui tẽpore per ætatẽ leuãtur , cùm id secedit: videlicet vbi copia superarit. Quomodo alimentum primum,si,vbi modum excesserit , emittitur, melius corpori cedit.Leuat etiam cùm secum alia trahit excrementa. Non enim solùm semen est, quod exit, sed etiã aliæ permistæ facultates cum eo secedunt,quæ insalubres sunt. Quam ob rem nonnullis improle aliquãdo est, quod emittitur, quia parum seminis habet. Sedenim plurimis & magna ex parte ita accidit,vt Venere exoluantur, debilitentúrque,ob eam,quam diximus, causam. Adhæc , semen nec in prima ætate,neque in senectute,neq; in morbis est. Carẽt hoc ægri propter imbecillitatem:senes,quia non satis eorũ natura potest cõquere:pueri,propter incrementum. Absumitur enim totum alimentũ in corporis de-

Pituita quale excrementum.

Venerẽ conlitas manifesta consequitur, vbi vel minimum id secesserit, vt quasi corpus eo fine priuetur, qui demum ab alimento afferatur. Pauci verò quidam, & breui tẽpore per ætatẽ leuãtur , cùm id secedit: videlicet vbi copia superarit. Quomodo alimentum primum,si,vbi modum excesserit , emittitur, melius corpori cedit.Leuat etiam cùm secum alia trahit excrementa. Non enim solùm semen est, quod exit, sed etiã aliæ permistæ facultates cum eo secedunt,quæ insalubres sunt. Quam ob rem nonnullis improle aliquãdo est, quod emittitur, quia parum seminis habet. Sedenim plurimis & magna ex parte ita accidit,vt Venere exoluantur, debilitentúrque,ob eam,quam diximus, causam. Adhæc , semen nec in prima ætate,neque in senectute,neq; in morbis est. Carẽt hoc ægri propter imbecillitatem:senes,quia non satis eorũ natura potest cõquere:pueri,propter incrementum. Absumitur enim totum alimentũ in corporis de-

Semine carentes.

Hominis corpus futuræ magnitudinis dimidium capere primo quinquennio.

sideriũ priùs, quàm aliquid excremẽti remaneat. Quinquennio nanq; ferè corpus in homine quidem dimidium capere videtur omnis magnitudinis, quæ reliquo toto tẽpore comparetur. Multis autem & animalibus, & plantis euenit differentia in iis ipsis, tum generi cum genere, tum etiam in eodem genere consortibus speciei inter se, vt homini cum homine, & viti cum vite. Alia enim multum seminis edunt, alia parũ, alia nihil omnino: sid que non præ imbecillitate, sed cõtrà nonnullis euenit. Absumitur enim in corpus, vt hominum nonnullis, qui vbi per habitum corporis bonum carnuléti, aut pinguiores euaserint, minus semen emittunt, minúsq; rem Veneream expetũt. Similis & vitibus affectio incidit, quæ nimia alimenti copia luxuriant, & hircire tantisper dicũtur: nam

Hircire vites

& hirci pinguescẽtes minus seminis habẽt. Quam ob rem eos solét antè extenuare. Et vites hircire ab ea ipsa hircorũ affectione dixerũt. Viri etiam, mulieréque pingues minùs fœcundæ esse, quàm non pingues vidẽtur: quoniã in vegetioribus excrementum concoctum transit in pingue: nam & pinguedo excrementum est bonitate substãtiæ salubre. Sunt quæ nullum afferãt semen, vt salix, vt populus. Itaque aliæ quoq; eius affectionis causę reddi possunt. Nam & per imbecillitatẽ non concoquunt, & per virium bonitatẽ absumunt, vt dictum est. Simili modo fœcundissima quoque, & fertilissima sunt, alia propter vires, alia propter

Morbi ex recento semine

imbecillitatẽ. Multũ enim, atq; inutile excrementum permiscetur, vt vel morbi nonnullis contrahantur, cùm non bene purgatio cesserit, & alij euadunt, alij obeunt mortem. Tabescũt enim eo modo, quo per vrinæ profluuium: nam id quoque vitium iam aliquibus accidisse certũ est. Item meatus idem excrementi & seminis est: quibúsq; excrementum amborum tam sicci, quàm humidi alimenti, iis quò humidi, eõdem seminis quoque secretio agitur: humidi enim excrementũ est. Nanque omnium alimentum humidum potiùs est. At verò quibus hoc deest, iis ea parte, qua cibi sicci sedimentũ tendit, semen quoq; secernitur. Addo etiam quòd colliquatio, & tabes semper morbosa est: excrementi emissio semper vtilis est: seminis secessio in ancipiti versatur, quoniã aliquid alimenti inutilis assumit. At si colliquatio esset, semper noceret: quod non facit. Semen igitur excrementum esse alimenti vtilis, atque vltimi, siue omnia semen emittunt, siue non. In iis tamen quæ emittunt, ita esse apertum iam est.

Menstrua esse excrementa, omniáque sanguinea ea ipsa emittere.

Cap. XIX.

POst hæc, cuiusnam alimenti sit excrementum, & de menstruis differendum est. Fiunt enim in nonnullis viuiparis menstrua: nam his declaratis apertum erit, & vtrum fœmina semẽ emittat, vt mas, fiátq; vnum ex ambobus seminibus mistum, an nullum semen à fœmina secernatur: & si nullũ, vtrũ aliud quippiam nõ conferat fœmina ad generationem, sed locum tantummodo præbeat: an aliquid conferat, idque quonam pacto, & quomodo. Sedenim sanguinem esse vltimum alimentũ in sanguinario genere animaliũ, proportionale autẽ in exangui, dictum anteà est. Verum cùm semen quoq; excrementum sit alimenti, eiúsque vltimi, aut sanguis, proportionaléve est, aut ex iis aliquid. Sed cùm ex sanguine cõcocto, digestóq; modo quodam pars quæque gignatur, semen autem concoctum diuersum à sanguine secernatur, (nam inconcoctũ, aut per vim emissum, videlicet cùm vltra modũ quis re Venerea vtitur, cruentũ iam aliquibus prodiit) constat semen esse excrementum alimẽti sanguinei, quod vltimum in membra digeritur. Et quidem vim magnam ob eam rẽ obtinet. Sanguinis enim synceri, salubrísq; secessio resoluere potest. Vtq; filij similes parentibus sint, ratio exigit. Simile est enim quod ad partes accesserit, ei, quod remanet. Itaq; semen manus aut faciei, aut totius animalis est manus indefinita, aut facies, aut animal totum indefinitum. Et quale quodcunq; illorum est actu, tale semen potentia est, aut corpulentia sua, aut facultate, siue virtute, quam in se ipso contineat. Id enim nondum ex iis, quæ exposuimus, patet, vtrum seminis corpus causa sit generationis, an habitum aliquem, & principium motus genitale obtineat: Neque enim manus, neq; aliud quoduis membrum, sine anima, aut alia facultate est manus, aut quodlibet mẽbrum, sed æquiuocè tantúm. Constat etiam, colliquationem quoq; seminariam, vbi accidit, excrementum esse. Quod vitium euenit, cùm resoluitur in quod accesserit: quomodo cũ protinus decidit, quod tectorij operis modo illitum fuerit. Idem enim vltimũ excrementum cum primo excremento est. Atq; de his ad hunc modum disseruisse satis sit. Sed cùm infirmioris plus excrementi minúsq; concoctum fieri, idque copiam cruenti humoris esse necesse sit, infirmius autem secundum naturam est, quod minus caloris adipiscitur, taléq; fœmina sit, vt anteà dictum est, hinc secretionem quoq; illam sanguineam fœminæ excrementum esse necesse est. Talis autem eiectio est eorum, quæ menstrua appellantur. Menstrua igitur excrementũ esse, & proportione, vt maribus genitura, sic fœminis menstrua prouenire, apertũ est. Rectè autẽ ita dici indicãt ea, quæ in iis ipsis eueniũt, eadẽ enim ætate maribus genitura fieri incipit, & secerni: fœminis autẽ menstrua erũpunt: vox etiã mutatur, & mãmæ intumescũt. Necnon desinẽte ætate aboletur maribus generãdi facultas: fœminis menstruorũ confluuium. Adhæc, indiciũ illa faciunt, vt excrementum sit hæc secretio fœminarũ, quòd nõ mariscæ, non profluuiũ è naribus sanguinis, non varices, nõ tale quid mulieribus magna ex parte accidere solet, quandiu menstrua profluũt: etsi quid tale accidit, deteriores fiũt purgationes, quasi hęc materia menstrua consumpta in ea fuerit. Minùs etiã venosæ sunt fœminæ, quàm mares: & lautiores, læuioréq; sunt, quoniã excrementum, quod eò tendat, confluere in menstrua solet. Hanc eandem causam esse putãdum, & vt corpora minora sint fœminarũ, quàm marium, in viuiparo genere. In hoc enim vno menstrua profluũt, & omniũ apertissimè in muliere. Plurimum nanq; mẽstrui excrementi mulier emittit: ex quo fit, vt euidẽtissimè

Semen excrementum vltimi alimẽti.

Proles patri similis.

Colliquatio seminis.

Minora fœminarũ corpora quàm marium.

Pinguia minus seminis habere.

simè palleat, & obscuriores habeat venas & corpore planè ad marẽ deficiat. Sed cùm mẽstrua sint quod fœminis fiat périnde, vt maribus genitura, nec fieri possit, vt duæ simul secretiones seminales agantur; ideo semen à fœmina non cõferri ad generationẽ apertũ est. Nam si semen esset, menstrua non essent: nunc ideo illud deest, quia hæc sunt. Sed menstrua esse excrementũ, vt semen, explicatum iam est. Testimonio autem eodẽ accipi possunt aliqua ex iis, quę animalibus accidũt. Pinguia enim minus seminis habent, quàm macilẽta, vt anteà dictũ est. Cuius rei causa est, quòd & pinguedo excrementum, vt semen, & sanguis concoctus est: quanquàm non eodem modo, quo semen. Itaq; ratione optima fit, vt cùm materia superuacua consumpta in pinguedinem sit, deficiat genitura. Generis etiã exanguis mollia, & crustata optima sunt, cùm vtero gerũt. Quòd enim sanguine carent, nec pinguedo in iis consistit, hinc proportionale pinguedinis secernitur in seminale excrementum. Indicio autem est non tale semen à fœmina emitti, quale à mare, nec amborũ mistura generari, vt aliqui volunt, quòd sæpenumero fœminæ concipiant sine ea, quæ per coitum fit, voluptate. Rursũsq; cum ea ipsa voluptate, pariq; concursu profusionis vtriusq; nihilò magis concipitur, nisi menstruorum humor sit modicè temperatus. Quam ob rem nec nullis omnino vicibus menstruorũ fœmina generat, neq; cùm effluunt, magna ex parte, sed à purgatione. Vis enim, quę in maris genitura cõtinetur, aut caret alimẽto, & materia, ex qua instituat animal: aut nimia copia semẽ cum humore eluitur, sed vbi effluxerint satis, quod remanet, cõsistit. Quę autẽ nullis menstruorum vicibus cõcipiunt, aut intereà dum agitãtur, & effluunt, non pòst earũ alterius causa est, quòd tantũ humoris cõtinent, quantum prolificis remanet à purgatione, quanquàm non ita superat, vt effluere possit: alteris, quòd à purgatione os vteri comprimatur. Cùm igitur multũ quidem effluxit, sed adhuc effluit, tamen non tantũ vt semẽ elabatur, tunc cõcipiunt. Nec verò absurdũ quicquam, si à conceptu item effluunt mẽstrua: nam vel pòst aliquandiu prodeunt, quanquàm parcè, nec sempe: sed id morbidum est: quam ob rem paucis, & rarò accidit. Quæ autem magna ex parte fiunt, ea maximè secundum naturã sunt. A fœmina igitur conferri ad generationem materiam, quæ in menstruorum constitutione sit, menstrua autem ipsa esse excrementum, apertum non est.

Contra eos, qui credunt fœminas, vt mares, semen genitale emittere, argumẽto quòd parisere voluptate afficiantur.

Cap. XX.

QVod autem semen conferri à fœmina per coitum nonnulli existimant, propterea quòd interdum simili voluptate afficiatur vt mas, simúlq; aliquid humoris secernat: id non humor seminalis est, sed loci proprius. Vteri enim excretio est, quæ aliis euenit, aliis non. Euenit (quod plurimũ dixerim) iis, quæ nitidæ, fœminaléque sunt: non euenit iis quæ fuscæ, atq; viragines. Copia verò quibus euenit, non pro seminis emissione interdum est, sed multò excedit: tum etiã ciborũ diuersa ratio plurimùm facit, vt plus, minúsve eius humoris excernatur: vt quædã acris saporis augeat planè excernendi modum. Voluptas autem, quæ per coitum sentitur, non solũ semine exeunte accidit, sed etiã spiritu, ex quo cõsistente semen emittitur. Quod patet tum in adolescẽtulis, qui nondum emittere queunt, propéq; ætate sunt: tum in viris genituræ expertibus. Voluptas enim iis omnibus scalpẽdo excitatur, & quorũ deprauata est generatio: aluus interdum soluitur, propterea quod excremẽtum eò secedit, quod concoqui, atq; effici semen non possit. Forma etiam similis mulieris, & adolescentuli est, & mulier quasi mas inseminis est. Impotẽtia enim quadam fœmina est, eò quòd semẽ ex vltimo alimẽto concoquere nequeat: quod alimentum aut sanguis est, aut sanguinis proportionale in iis, quæ sanguine carent, propter naturæ frigiditatẽ. Vt igitur in aluo profluuiũ accidit cruditate, sic in venis, tũ cætera profluuia sanguinis, tum menstrua veniunt: nam ea quoq; sanguinis profluuium sunt. Sed illa morbo citantur, hoc naturale est. Itaq; generationẽ ex eo ratione optima fieri, apertum est. Sunt enim menstrua semen non purum, sed indigens confectionis: quomodo in fructuum generatione adhuc imperfecta, inest quidẽ alimentum, sed confectionem ad puritatem desiderat. Quam ob rem vt menstrua genituræ admista generant, sic alimentũ in fructibus gignendis mistum alimento syncero alit. Indicio etiã est semen non emitti à fœmina, quòd cùm per coitũ seminis voluptas cõtrectatione loci eiusdẽ atq; maribus veniat, tamẽ humor ille non hàc emittitur. Item nõ omnibus fœminis id excernitur, sed sanguineis tantũ: iisq; non omnibus, sed quibus vterus non ad septum transuersum est, nec partus ex ouo. Adhæc, iis, quæ non sanguinem, sed proportionale sanguinis habẽt, nõ emittitur ille humor. Vt enim in aliis sanguis, sic in his alia inest miscella. Causa autẽ ne aut his, aut suprà dictis sanguineis fiat purgatio, siccitas corporis est, quę parum excrementi relinquit, quãtúmq; satis dúntaxat ad generationem sit, non vt etiam aliquid foras mittatur. At verò quę viuipara sunt sine oui partione, vt homo, & quadrupedũ, quæ suffragines intus flectunt, (hęc enim omnia animal procreãt sine ouo) iis omnibus ea purgatio fit, nisi quid læsum per generationẽ sit, vt mula. Tamẽ nullis tam purgationes redundãt, quàm homini. Sed quemadmodum cuiq; animali hæc eueniãt, in libris de historiis animalium scriptum est. Plurima ex omnibus animalibus purgatio mulieribus fit. Maribus etiã plurimum emittitur seminis, magnitudinis ratione. Cuius rei causa est, cõstitutio corporis, quę humida, & calida est. Plurimũ enim excremẽti fieri in eiusmodi corpore necesse est. Carent etiã partibus iis, in quas vertitur excrementum in cęteris animalibus. Non enim pilorũ copiam gerunt per corpus, nõ ossium, aut cornuum, aut dentium excretiones. Indicium, semẽ esse in menstruis, quod simul, vt antè dixi, maribus semen fieri incipit, & fœminis menstrua innotescunt eadem ætate, tanquam simul ea loca distendantur, quæ vtrunq; recipient

Quando ido nea ad concipiendum fœmina.

Profluuia sanguinis quibus causis accidant.

Semen à fœmina non emitti.

Universidad de Deusto Biblioteca

cipiant excrementum. Cúmq; tempus distẽdendi initat,loca intumescunt à spiritu. Quod marium testes apertiùs ostendunt,quanquàm & mammæ: sed fœminarum mammæ potiùs indicant. Cùm enim bino digito extolluntur,tunc plurimis incipiunt menstrua.Igitur in quibus vita præditis sexus maris,ac fœminæ distinctus nõ est, in iis semẽ veluti conceptus iam est.Conceptum appello primam ex mare,ac fœmina misturã. Quam ob rem ex vno semine vnũ gignitur corpus: verbi gratia, ex vno tritici grano vnus fundus, vt ex vno ouo vnum animal:geminum enim ouum, duo est oua. At in quibus generibus mas & fœmina distinguitur, in iis plura animalia ex eodem semine gigni possunt,quasi natura differat.Semen in plantarũ, & animalium genere indiciũ est, quòd vno initu plura gignuntur in iis,quæ plura,quàm vnũ, possunt generare.Quo argumento constat etiã, non omni ex parte corporis geniturã prouenire.Neq; enim distincta statim inde ex eadẽ parte secernerentur, neq; postquã simul ad vterũ deueníssent, ibi distinguerentur.Sed euenit porrò quod ex recta ratione est,vt cùm mas formã, & principium motus præbeat,fœmina corpus,atque materiam,(quemadmodum in lactis concretione corpus lac ipsum est,succus,aut coagulum principiũ spissandi,cogendíq; obtinet) sic quod à mare in fœmina distinguitur,intelligi debeat. Cur in plura, paucioráve partiatur,aut singulare instituat, alia ratio est. Sed quia non differat forma quod diuiditur,si modò se habeat modicè ad materiã,vt neq; minus sit,vt conquoquere,densaréq; nequeat,neque amplius,vt exiccare posit,fit ob eam rem vt plura generentur.Cæterũ ex eo quod primũ constitit,ex vno iam vnum tantũ procreatur.Sed genituram à fœmina non conferri ad generandum, tamen aliquid conferri,ídq; esse menstruorũ constitutionẽ, aut proportionale in genere exangui, tum ex suprà dictis,tum etiã ratione,vniuersalíq; indagatione cõstat.Esse enim quod generet, & ex quo generet,necesse est. Idq; quanuis vnum,forma quidẽ differre,& rationis diuersitate oportet. At verò in iis, quæ distinctas eas potentias obtinent,corpus etiã,& naturam diuersam esse agẽtis, & patientis. Quod si mas est vt mouens, & agens, fœmina,quà fœmina,vt patiẽs, sequitur vt ad maris geniturã fœmina non geniturã, sed materiam conferat. Quod & fieri ita videtur: natura enim menstruorum pro prima materia est. Atq; de his ita docuisse satis sit. Apertum vnà cum iis est, de quo disserendum déinceps sit,quemadmodum scilicet ad generationẽ mas cõferat, & quonã pacto semen maris causa eius,quod gignitur, sit:vtrum vt insitum,& protinus inde pars corporis gignendi mistũ cum materia fœminę:an semen nihil cõmune cum corpore habeat,sed motus,vísq; in eo contenta sit,quæ communicet. Hæc est enim quæ agat.Quod autem cõsistat,& formam recipiat,reliquum excrementi fœminæ est. Atq; vt ratione, sic effectis quoque probari videtur. Nam cùm in vniuersum animo cõplectimur, non ita effici vnũ ex patiente, agentéq; videtur, vt quod agit,in eo, quod efficitur,insit:nec omnino ex eo, quod mouet,& quod mouetur,quicquam constitui.At fœmina quidem, quà fœmina, patiens est:mas, quà mas,agens,& vnde mouendi principium est.Itaq; si extrema vtriusq; sumantur, quà alterum agens & mouens,alterum patiẽs, & quod moueatur,sit, non ex iis vnum,quod gignitur,est,sed ita vt ex fabro,& ligno lectus,aut ex cera, & forma globus est.Patet igitur, nihil secerni à maris semine esse necesse:neq; si quid accedit,idcirco ex eo vt insito esse quod gignitur,sed vt ex eo quod mouerit, & forma,vtq; à medicina qui sanatus est. Facta etiã rationi consentiunt: hinc enim mares nonnulli per coitum nec membrum quidẽ vllum in fœminam indere visuntur,sed cõtrà fœmina in marẽ, vt in quibusdã insectis fit. Quod enim in iis, quæ indunt,efficitur semine in fœmina, idem in mare ipso vapor,virtúsque efficit, fœmina admouente suam particulam,quæ seminis capax est. Vnde fit, vt genus id animaliũ diu coeat, absolutúmq; breui generet.Coniuncta igitur manent,quousq; constituant périnde vt genitura constituit: sed abiuncta citò edunt conceptũ, quoniã & imperfectum, quod pariunt, est: quippe quæ vermiculũ omnia id genus progenerent. Maximo sanè indicio est, quod auibus,& piscibus ouiparis euenit,semẽ nec omni ex parte corporis venire, neque tale quid emitti à mare,quod insit in eo, quod genitum est: sed virtute tantũ contẽta in genitura viuificari,vt modò diximus de insectis,quorum fœmina transigit in marem. Nam siue accidit vt auis hypenemia,id est,subuẽtanea oua ferat, si posteà coit nõdum mutato ouo ex luteo in albũ,fœcũda ex subuentitiis redduntur:siue cõcepta ex coitu,si adhuc luteis,cum alio mare coiuit,simile eius, quo cum posteà coiuit, prouenit omne genus pullorum. Quapropter nonnulli ex iis,qui vt gallinæ generosæ procreentur,operã dant,ita mutatis admissariis faciunt,tanquã non misceatur, constitutionémq; subeat semẽ,neq; omni ex parte venerit,ex ambobus enim venisset. Itaq; bis partes easdẽ haberet,sed sua facultate semen maris materiã contentam in fœmina,& cibum qualitate quadam afficiat.Id enim efficere potest,vbi secundũ præuenerit tepefaciendo,& concoquendo. Cibus enim ab ouo absumitur,quãdiu crescit.Hoc idem in generatione quoq; ouiparorum pisciũ euenit. Vbi enim fœmina oua ediderit,mas semen aspergit:& quæcunque attigit,fœcunda efficiuntur:quæ non attigit,remanẽt infœcunda, quasi nõ ad quantitatem mas conferat,sed ad qualitatem. Patet igitur ex iis,nec omni ex parte semẽ secedere, neque fœminam ita vt marem conferre ad generationem, sed marem principiũ motus,fœminam materiam præstare.Hac enim causa, nec per se ipsa fœmina generat:principium enim,& id,quod moueat,discernátq; desiderat.Sed nõnullis,vt auibus,aliquatenus natura gignere potest. Aues enim constituunt quidem oua,sed imperfecta, quæ subuentanea vocantur,& ortus eius,quod generatur,in fœmina agitur.Nec in marẽ semen emittit aut mas, aut fœmina, sed ambo in fœminã cõferunt quod suum vtriq; sit:quoniã in fœmina materia est, ex qua constat quod creatur. Ac protinus partim haberi paratam materiam necesse est,ex qua primus conceptus cõsistat: partim subinde accedere,qua

Intumescentes puellarũ mãmas, initium menstruorũ indicare.

Quonã modo maris semen gignendi, formamdique fœtus causa sit.

Partus insectorum imperfectus.

Piscium oua aspersa semine maris,fœcunda reddi.

nutriatur,& crescat. Itaq; partum in fœmina contineri necesse est.Nam & faber adeit ligno,& figulus limo. Dénique omnis actio, & motio vltima iuxta materiam est,vt ædificatio in iis, quæ ædificantur.Hinc etiam quemadmodum mas conferat ad generationem acceperis, nec enim mas omnis semen emittit, & quibus emittitur maribus nulla pars fœtus hoc est: sicut nec à fabro quicquam secedit ad lignorum materiam, neq; pars vlla artis fabrilis in eo,quod efficitur,est,sed forma,& species ab illo per motum in materia existit. Atque anima,in qua forma,& sciẽtia est, mouet manus, aut aliud membrum,motu certæ qualitatis,vel diuerso,à quibus efficitur diuersum, vel eodem, à quibus idem:manus autem, instrumentáq; materiam mouent.Ita natura etiam maris semen emittentis vtitur eo semine quasi instrumento, & actu habẽte motum: vt in operibus artium instrumenta mouentur, in illis enim quodam modo motio artis est. Quæ igitur semen emittunt, hoc modo ad generationem conferunt:quæ autem non emittunt,sed fœmina particulam sui quandam inserit in marẽ,hæc simile facere videntur,quasi quis materiam ad opificem afferat. Nam ob imbecillitatem eorum mariũ nihil per aliud Natura efficere potest:sed vix asidente ipsa motus valent, & similis fingenti,non fabricanti est:quippe quæ non per aliud attingens,sed ipsa suis mẽbris rem condat instituendam.Sexus igitur maris, ac fœminæ distinctus in genere omnium animalium gressilium est.Et quanquàm diuersa sunt animalia mas & fœmina, tamen specie idem sunt:verbi gratia, homo vtrunque.At in plantis facultates istæ miscentur,nec mas à fœmina separatur: quam ob rẽ ex se ipsæ progenerant, nec genituram emittunt, sed conceptum, quod semen vocatur, afferunt. Idque Empedocles bene retulit suo carmine:

Empedoclis versus: οὕτω δ' ᾠοτοκεῖ μικρὰ δένδρεα πρῶτον ἐλαίας. Antiquus interpres sic: Sic autem ouificant arbores paruæ primũ oliuas.

Deinde etiã ouiparo genus arboreũ tulit ortu.

Ouum enim cõceptus est, & animal ex parte eius creatur:reliquum alimentum est. Animalis seminis etiam aliqua ex parte consistit quod oritur: reliquum alimentum germini, radicíque primæ est.Hoc idem quodam modo in iis quoq; euenit animalibus, quæ sexu distinguuntur. Cùm enim vniuntur, & generant, inseparata redduntur, vt plantæ:id que natura eorum nititur, vt vnum fiat, quod cùm coeunt, & coniunguntur, conspicitur vnum effici animal ex ambobus. Atque ea quæ semen emittunt, diu complexa funguntur Venere, dum conceptum constituant: vt insecta, quæ solent coire.Alia tandiu exigũnt, donec partem aduentitiam quandam mittant,quæ conceptum constituat spatio temporis longiore, quàm in sanguineo genere agatur. Hæc enim parte quadam diei cohærent:genitura intra plures dies constituitur: mox vbi eam emiserunt partem,absoluũtur.Profectò animalia tanquam plantæ diuisæ esse videntur,périnde quasi illas quoque, postquam semen attulere dissoluas,& separes in sexum insitum maris ac fœminæ.Atque hæc omnia rectè ita à Natura condita sunt.Plantarum enim substantiæ non aliud munus, nulla actio, nisi generatio seminis est.Quod cùm maris, ac fœminæ coitu efficiatur, miscuit ea Natura, indiscretúmque sexum maris & fœminæ plantarum generi tribuit. Sed de his alibi disputatum à nobis est. At animalis munus non solùm generare,quod commune omnium viuentium est,sed etiam cognitionis alicuius particeps vnumquodq; est,aliud maioris,aliud minoris,aliud minimæ:sensum etenim habent. Sensus autem cognitio quædam est: cuius siue nobilis, siue ignobilis nota plurimũ referet ad hominísne prudentiam,an ad genus inanimum, cõsideretur. Nam ad prudentiam nihil esse videbitur, tactum, gustúmque tantùm adipisci:at ad sensus vacuitatem summum id esse putabitur.Charum enim censueris compotem eius esse cognitionis,nec emortuum,expertémque essentiæ omnis iacere. Sensu autem animalia differunt ab iis, quæ tantùm viuunt.Sed cùm viuat etiam,quod animal est,necesse sit, cùm fungi viuentis munere opus est, tunc coeunt,& miscentur, & quasi plantæ efficiuntur, vt dictum est.Cęterum genus animalium testa intectum,quoniam inter animalia, & plantas ambiguum est, vt in ambobus constitutum generibus, munere neutrius fungitur: nam vt planta, sexu maris & fœminæ caret,nec in altero generat: vt autem animal, nullum ex se fructum affert modo plantæ,sed consistunt, & generantur ex terrena, & humida quadam concretione. Sed de eorum generatione postea disseremus.

Plantarum officium.

Differẽs animalium cognitio.

PRIMI DE GENERATIONE ANIMALIVM LIBRI, FINIS.

ARISTOTELIS STAGIRITAE DE GENERATIONE ANIMALIVM, LIBER SECVNDVS,

Theodoro Gaza Interprete.

Quid sit causa, vt principium generationis cuiusque mouens primum, & procreans.

Cap. 1.

MAREM ac fœminam esse principia generationis, & quænam eorum essentiæ vis, atque ratio esset, dictum iam est. Sed quam ob rem gignatur, & sit alterum mas, alterum fœmina, vt necessariò, & quonam primo mouente, & quali materia id efficiatur, procedendo explicare conabimur. At verò quod ad melioris rationem, & causam, cuius gratia, pertinet, cęlitus principium ducitur. Cùm enim rerum aliæ sint sempiternæ, summéque diuinæ, aliæ quæ possint & esse, & non esse: pulchrum autem, diuinúmque illud causa semper sua natura melioris conditionis in rebus contingentibus sit: quod verò sempiternum non est, id & esse, & particeps tum deterioris cõditionis, tum melioris esse possit: cúmq; anima sit corpore melior, animatúmq; inanimato præstet propter animam: & esse, quàm nõ esse, & viuere, quàm non viuere, melius sit: efficitur his de causis, vt generatio sit animalium. Cùm enim natura eius sempiterna esse non possit, quo modo fieri potest, eo sempiternum, quod gignitur, est. Numero igitur non potest, substãtia enim rerum in singularibus est. Quæ si talia essent, sempiterna essent. Specie verò potest. Itaq; genus hominum semper, & bestiarum, & plantarum est. Sed cùm principium sit eorum mas, atq; fœmina, fit vt generationis gratia sit mas, & fœmina in rerũ natura. Cúmq; sua natura melior, magísq; diuina causa sit ea, quæ prima mouet, cui ratio inest, & forma, quàm materia: cúmque melius etiam sit separari à deteriori quod melius est, ideo in quibuscunque potest, & quoad eius fieri potest, mas à fœmina separatur. Melius enim, magísq; diuinũ est principiũ motus, quod per generationẽ mas obtinet, fœmina enim materia est: sed coit, & iungitur ad generationis officium mas cum fœmina: id enim commune ambobus est. Qua igitur ratione sexu maris ac fœminę participant, viuũt: quam ob rem plantæ quoque vitæ participes sunt. Qua autem sensus adest, genus animaliũ est. Quorum incęsilibus ferè omnibus mas à fœmina separatur, ob eas, quas modò reddidimus, causas: eorúmque alia, vt dictum est, semen emittunt, alia non emittunt, cùm coeunt. Cuius rei causa est, quòd quæ nobiliora sunt, eadem sua natura magnitudinem sibi postulant. Quod non nisi calore animali fieri potest. Quod enim maius est, id à facultate ampliore moueri necesse est. Mouere autem calor potest Quam ob rem in vniuersum, propè dixerim, maiora, quæ sanguinem habent, quàm ea, quæ non habent: & incedentia, quàm stabilia, maiora, quæ semen genitale propter calorem, ac magnitudinem emittunt. De mare, & fœmina, quam ob causam sint, dictum iam est. Animalium verò alia perficiunt partum, foráque mittunt sibi simile: vt ea, quæ animal edunt in lucem: alia nondum explanatum, suámque formam adeptum pariunt: quorum sanguinea ouum pariunt, exanguia vermem. Inter ouum & vermem hoc interest: Ouum est, cuius ex parte animal gignitur, reliquum cibus ei, quod gignitur, est: vermis, ex quo toto animal gignitur. Eorum autem, quæ perfectum sibi simile edunt in lucem, atque viuipara sunt, alia statim intra se animal gignunt, vt homo, equus, bos, & ex marinis delphinus, & reliqua generis eiusdem: alia vbi primùm intra se ouum genuerint, mox animal edunt foras: vt quæ cartilaginea appellantur. Ouiparorũ alia ouum edunt perfectum, vt aues, & quæ quadrupedes ouum pariunt, vt lacertæ, & testudines: aut quæ pedibus carent, vt serpentum pars plurima. Oua enim eorum postquam prodierunt, nullum insuper capiunt incrementum: alia imperfectũ edunt, vt pisces, crustata, & mollia nomine: nanq; eorum oua edita augentur. Omnia, quæ aut animal pariunt, aut ouum, sanguinẽ habent: & quæ sanguinem habent, aut animal pariunt, aut ouum, nisi omnino improla sint. Exanguium insecta vermiculum pariunt, quæ aut ex coitu generantur, aut ipsa coeunt. Sunt enim nonnulla insecta, quæ sponte naturę gignantur: sed sexum maris, ac fœminæ habeant, coniunctáque procreent aliquid. Quod tamen generant, imperfectum est, causam anteà reddidi. Magna permutatio generibus euenit. Nec enim bipedes omnes vel animal pariunt, vel ouũ. Aues enim ouum, homo animal parit. Neque quadrupedes omnes, aut ouum pariunt, aut animal. Equus enim, & bos, & aliæ plurimæ, animal pariunt: lacertę, crocodili, & aliæ complures ouum. Nec verò in habendis pedibus, nécne, ratio partus continetur. Nam expedũ aliæ animal pariunt, vt viperæ, & cartilagineæ: aliæ ouum, vt piscium genus, ac cæteræ serpentes. Pedes habentium

Generationis animaliũ causæ.

Differentia inter ouum & vermem.

Ouum perfectum pariẽtia.

Imperfectũ ouum quæ edant.

multæ

multæ & ouum, & animal pariunt: vt quadrupedes, quas modò enumeraumus. Necnon intra se pariunt, tum pedata, vt homo, tum expeda, vt balænæ, dephini. Sic igitur diuidi non potest, nec discriminis eius causam habet instrumentum vllum incessui delegatum. Sed enim ea pariunt animal, quæ natura perfectiore sunt, & principium syncerius obtinent. Nullum enim intra se gignit animal, nisi quod aere recipit, & spirat. Perfectiora autem sunt, quæ natura calidiora, & humidiora, nec terrena constant. Caloris verò naturalis ratio, pulmone describitur sanguinis cõpote. Quæ enim pulmonem habent, omnino calidiora sunt iis, quæ non habent: & inter ea superant, quæ non fungosum, aut retorridum, & parũ sanguinis continentem habent pulmonẽ, sed sanguinolentum, & mollem. Vtque animal res perfecta, vermis autem, & ouum, imperfecta est: sic perfectũ nasci solet à perfectiore. Quę autem calidiora quidẽ sunt propter pulmonem, sed natura constant sicciore: aut quæ frigidiora quidem, sed humidiora sunt, eorum altera ouum edunt perfectum, altera intra se, & ouum, & animal parisũt. Nam & aues, & cortice intecta, calore suo perficiunt, sed præ siccitate ouum pariunt. Cartilaginea cùm minùs iis calida, magis humida sint, vtroque participãt: quippe quæ & ouum, & animal intra se pariunt: ouũ, quia frigida sunt: animal, quia humida. Humor enim viuificus est: siccitas longè à vita remota est. Sed cùm non penna, non cortice, non squama tegantur, quæ indicia sunt naturæ siccæ, atque terrenæ, idcirco molle generant ouum. Vt enim ipsis, sic eorum ouis nulla satis insidet siccitas. Atque ob eam rem intra se pariunt oua. Nam si ouum foras prodiret, facilè periret, carẽs putamine quod protegat, duriore. Frigida, sicciorąq; pariunt quidem ouum, sed imperfectum, crusta etiam duriuscula opertum, propter naturam terrenam sui generis, vtque imperfectum exiens possit seruari tutela operimenti testacei. Pisces itaq; cũ squamati sint, & genus crustatum, vt terrena constitutum natura, oua putamine duriore generant. Sed mollium genus, vt ipsum natura corporis lenta est, sic oua, quæ imperfecta edere solet, tuetur, & seruat. Plurimum enim lentoris sua cum fœtura emittũt. Insecta omnia vermiculũ pariunt, eadémq; omnia sanguinea carent. Vnde fit, vt quæ extra vermiculum pariunt, sanguine vacent: quanquã exanguia non omnia vermem pariant. Commutant enim inter se vices insecta, & quæ ouũ pariunt imperfectum: vt pisces squamari, & crustata, & mollia. Horum enim oua vermem imitantur: quippe quæ foris incrementum recipiant: illorum vermiculi tempore procedente in speciem oui transeunt. Quod quemadmodum fiat, posteà explicabimus. Nec priùs intelligendum quàm bene, miróque déinceps ordine Natura reddit generationẽ. Perfectiora enim, calidioráque animalia prolem reddunt perfectã qualitate: nam quãtitate nullũ omnino animal perfectè progenerat. Omnia enim posteà, quàm nata sunt, incrementum recipiunt, & generant quoque ea ipsa animalia intra se statim. Cætera ab iis proxima loco secundo constituta, non statim perfecta intra se generant. Cùm enim priùs intra se ouum peperierint, mox animal edunt in lucem. Alia non perfectum animal generant, sed ouum, idq; perfectum. Quæ autẽ iis frigidiora constant natura, generant quidẽ ouum, sed non perfectum, verùm quod foris perficiatur, vt genus piscium, squamata, & crustata, & mollia. Quintum genus, quod frigidissimũ est, ne ouum quidem ex se parere potest. Sed hæc affectio foris euenit ei, vt dictum est. Insecta enim primò vermiculum pariunt, qui addito tẽpore speciem accipit oui. Aurelia enim appellata oui obtinet facultatem, tum ex eo animal nascitur, tertia mutatione finem recipiens generationis. Sunt igitur quæ non semine genitali procreentur, vt anteà dictum est. Sanguinea tamen omnia semine procreantur, videlicet ea, quæ per coitum oriuntur, emissa à mare in fœminam genitura: qua ingesta animalia constituuntur, suámq; formã recipiunt, aut intra ipsa animalia, quæ solent animal generare, aut in ouo, aut in semine, & eiusmodi alia secretione. De quibus quæstio longè dubia oritur, quonam pacto ex semine generetur aut plãta, aut animal. Quod enim gignitur, & ex aliquo, & ab aliquo, & aliquid gigni necesse est. Ex quo gignitur, materia est, quam nonnulla secum habent primam acceptã ex fœmina: verbi gratia, ea, quæ non formã animalis nascuntur, sed vermiculi, aut oui. Quædam diu ex fœmina capiunt, quoniã lactent, vt ea, quæ non modò foras, verùm etiã intus forma animalis gignantur. Talis, id, ex quo oriuntur materia est, sed hoc loco, non ex quo oriantur, quærimus, sed à quo partes corporis generentur. Aut enim extrinsecus aliquid, aut in genitura, & semine insitum agit: idque aut pars aliqua animę, aut anima, aut habens animam est. Sed ab aliquo extrinsecus agente effici quæque, aut viscera, aut alia membra, remotum à ratione videtur. Fieri enim non potest, vt moueat quod non tangit, & quiequã ab eo, quod nõ moueat, afficiatur. Igitur in ipso conceptu aliquid iam inest, quod aut pars eius sit, aut seorsum contineatur. Sed aliud quicquam esse abiunctum, irrationabile est. Etenim genera to iam animali, corrumpatúrne illud, an maneat? At nihil inesse videtur, quod nõ totius pars sit, aut plantæ, aut animalis. Quinetiam corrumpi, postquã vel omnes, vel aliquot partes effecit, absurdum est. Quid enim efficiat reliquas? Nam si illud posteà, quàm effecerat cor, interiit, cor autem ipsum partem aliam efficit, eiusdem rationis est, vt vel omnia intereant, vel omnia seruentur, ergo seruari necesse est. Pars igitur eius est id, quod protinus in semine inest. Sed si nihil animæ est, quod non aliqua in parte sit corporis, vt animata quoque pars aliqua protinus sit, consequitur. Sed cætera quonam pacto efficiantur? Aut enim simul omnes partes generãtur: verbi gratia, cor, pulmo, iecur, oculus, & reliqua omnia: aut ordine déinceps, vt in his carminibus, quæ ad Orpheum authorem referuntur. Similiter enim, vt retis implexũ, constitui animal ibi scribitur. Sed enim non simul omnia effici, vel sensu percipi potest, cùm partes aliæ iam inesse, aliæ nondum adesse cernãtur. Nec dici potest, eas præ sua exiguitate latere. Pulmo enim, qui amplioris, quàm cor

Perfectiora animaliaque sint. Calidiora quæ.

Generatio ex semine qua ratione fiat.

Universidad de Deusto Biblioteca

Vtrum fœtus partiũ altera efficiat alteram.

magnitudinis est, posterior corde in primo ortu conspicitur. Sed cum aliud prius, aliud posterius fiat, vtrum alterum efficiat alterum, & sit propter proximum, an potius hoc post hoc fiat? Verbi causa, non cor iam ortum efficit iecur, idq; aliud quippiam, sed hoc post hoc: vt postquã puer factus est, vir efficitur, non à puero agente vir efficitur. Cuius rei ratio illa est, quòd ab eo, quod actu est, id, quod potentia est, efficiatur, tum in Naturæ, tum in artis operibus. Itaq; speciem, & formam esse in illo oportebit: verbi gratia, in corde formã iecinoris: quanquã aliàs quoque illa opinio absurda, & commentitia est. Quinetiam vt in semine protinus pars aliqua animalis, aut plantæ facta contineatur, siue quæ cæteras efficere possit, siue quę nõ possit, impossibile est, quando ex semine & genitura omnia generantur. Ab eo enim, qui semen fecerit, creatũ id proculdubio est: siquidẽ protinus inest. At verò semen prius fiat oportet, idq; officiũ generantis est. Nulla igitur pars cõdita inesse potest. Ergo quod agit, nullã in se habet partẽ, at ne extra quidem: alterutrum autẽ sit, necesse est. Hæc igitur soluere conandũ est, fortasse enim aliquid ex iis, quę diximus, non simplex est, vt ab extero nihil effici posse. Nam & est vt possit, & est vt non possit. Sed semen, an id, à quo semen, dicamus, nihilo refert: scilicet qua motum, quem illud mouebat, semen in se ipsum continet. Fieri autem potest, vt hoc ab hoc moueatur, & hoc ab hoc, sitq; perinde quasi admirabilia illa spontina. Partes enim habent vim modo quodam, etiam cùm quiescunt. Quarum primam vbi extrinsecus aliquid mouerit, statim proxima actu efficitur. Vt igitur in spontinis illis quodam modo illud mouet, quod nihil nunc tãgit, sed antè tetigit: sic id, à quo semen, aut quod semẽ effecit, mouet, cùm aliquid tetigerit, quanquàm non adhuc tangit. Et motus qui inest, quodam efficit modo, vt ędificatio ædes. Igitur aliquid esse quod efficiat, sed nõ ita, vt hoc quicquam, nec perfectũ inesse primũ agens, apertum iam est. Quemadmodũ autem vnumquodq; fit, accipiendum hinc est hoc initio. Omnia quæcunque aut Natura, aut arte efficiũtur, ab eo, quod actu est, fiunt, ex eo, quòd potentia tale est. Semen igitur tale est, motúmq; habet, & principium tale, vt motu peracto pars existat quæque, eadémq; sit animata. Non est enim facies, nisi animã habeat, neque caro: sed corrupta ęquiuocè dicetur facies, aut caro, perinde quasi lapidea, aut lignea facta sit. Simul autem partes similares, & instrumentales, siue officiales efficiuntur. Et quemadmodum non securim, non aliud instrumentum dixerimus factum esse ab igne solo: sic nõ pedem, non manum, eodémq; modo ne carnem quidẽ. Nam eius quoque aliquod officium est. Dura igitur, mollia, lenta, rigida, & quicunq; alij affectus partibus insunt animatis, à caliditate, frigiditatéve effici possunt. At ratio, qua iam caro, aut os est, non potest: sed à motu proficiscente efficitur ab eo, quod genuit, quódque actu est id, quod potentia est id, ex quo gignitur: quomodo in iis quoque agitur, quæ arte efficiuntur. Ferrum enim durum, aut molle efficitur calore, vel frigore. At verò ensis à motu instrumentorum, qui artis obtinet rationem. Ars enim

Similares & dissimilares partes simul fieri.

principium, formáque eius, quod efficitur, est, sed in alio. Motus autem Naturæ in ipso est, ab altera profectus Natura, quæ actu obtinet formam. Sed habeátne semen animam, nécne, ratio eadem, atque de partibus reddenda est. Nec enim anima vlla esse potest in alio, nisi in eo, cuius est, neque pars vlla esse potest, quod particeps animæ non est, nisi æquiuocè, vt mortui oculus. Semen igitur & habere animam, & esse potentia palàm est. Propius autem, & remotius idem à se ipso potentia esse potest: vt geometra dormiẽs remotius, quàm vigilans est, isq; remotius, quàm qui iam contemplatur. Sed enim huius nulla pars causa est generationis, sed quod primum extrinsecus mouit, id causa est. Nihil enim seipsum generat, sed postquàm generatum est, se ipsum iam auget. Quam ob rem non simul omnes partes generantur, sed vna primum: eámque primùm oriri necesse est, quæ principium augendi contineat. Siue enim planta, siue animal est, æquè omnibus inest, quod vim habeat vegetandi, siue nutriendi. Id autem est, quod tale alterum generet, quale ipsum est. Hoc enim cuiusque perfecti, tum animalis, tum stirpis, secundùm naturam officium est. Necessitatis autẽ ratio est, quod cùm aliquid ortum est, augeri idem necesse est. Generat igitur quod est vniuocum, vt homo hominem, sed per se ipsum augetur. Ergo ipsum, cùm aliquid sit, auget. Quod si vnum quid, ídque primum sit, id primum generari necesse est. Itaque si cor primum in nonnullis oritur animalibus, aut cordis proportionale in iis, quæ corde carent, ex corde principium illud est, in iis, quæ cor habent: cæteris ex proportionali. Exposui iam ad ea, quæ antè quærebantur, quid causæ sit, vt principium generationis cuiusque mouens primum, & procreans.

Partem quæ principiũ augendi continet, primum generari necesse.

De seminis natura, & quid sit, & quam ob causam non congelascit.

Cap. II.

DE seminis natura dubitauerit quispiã. Semen enim prodit de animali crassum, & album, mox refrigeratum, humidum ad aquæ speciem redditur: colorem etiam accipit aquæ. Absurdum igitur id putaueris: aqua enim non crassescit calore. Id autem intrinsecus è loco calido proficiscitur crassum, refrigeratúmq; humescit. Atqui omnia aquosa concrescunt frigore. Semen verò positum in gelu sub dio non concrescit, sed humescit, quasi à contrario crassum constiterit: Sed neque à calore crassari, ratio probabilis est. Quæ enim plus terræ continent, ea consistunt, crassántúrq; per coctionem, vt lac. Igitur refrigeratum solidescere debuit: at nihilò solidius fit, sed totũ modo aquæ liquescit. Hoc igitur dubium est. Nam si aqua est, cùm aqua nõ videatur posse à calore crassari, hoc tamen ex corpore calido crassum, & calidũ exit. Sed si ex terra constat, aut si mistum terræ, & aquę est, non totum resolui in humorem, & aquam debuit. An non omnia, quæ accidunt, diximus? Non solùm enim quod ex aqua, & terra humidum constat, crassatur, sed etiam quod ex aqua & spiritu: vt spuma crassior, albáq; existit. Et quo ampullæ

pullæ

pullæ pauciores, incertioresq; sunt, eò & albior, & rigidior fastus cõspicitur. Quod idem in oleo quoque fit: crassescit enim multum cum spiritu. Quam ob rem crassius redditur quod albescit, cùm humor in eo cõtentus discernatur à calore, efficiatúrq; spiritus. Galena etiam aquę mista aut oleo, amplum ex paruo erigit fastum, & spissum ex liquido, & album ex nigro. Causa est, quod spiritus immiscetur, qui fastum efficit, & albedinem dilucidè aperit, vt in spuma, & niue: nam & nix spuma est. Aqua etiã ipsa permista cum oleo, crassa, albáq; redditur. Per cõcussum enim, attritúmq; includitur spiritus. Et ipsum oleũ quoq; multum spiritus continet. Pingue enim nec terræ est, neq; aquæ, sed spiritus. Ex quo fit, vt per summa aquæ fluitet: aer enim contentus in eo, veluti in vase, effert, per summáq; sustinet, & causam leuitatis prębet. Quinetiam frigore, & gelu crassescit oleum, non cõgelascit. Calor enim facit ne gelu cogatur. Aer nanq; calidus, & incongelabilis est. Sed quoniam à frigore is quoq; consistit, & densatur, hinc oleum crassius redditur. His de causis semẽ quoque exit quidem intrinsecus spissum, & album calore interiore, multũ spiritus calidi cõtinens: sed egressum, vbi calor euanuit, & aer refrigeratur, humidum, nigrúmq; euadit. Remanet enim aqua, & si quid paruum terrenæ portionis cõtinetur, vt in pituita, sic in semine cùm siccescit. Semẽ igitur commune est spiritus & aquæ: spiritus autem aer calidus est. Quam ob rem natura humidum est, quoniã ex aqua cõstat. Cresias Cnidius planè mẽtitur ea, quæ de semine elephãti scribit. Ait enim vsqueadeò durari siccescens, vt electro, id est succino, simile efficiatur: quod nunquam fit. Magis enim alterũ altero semen esse terrenũ necesse est. Et præcipuè tale eorum est, quorum in corpore multũ materiæ terrenæ habetur. Crassum autẽ, albúmq; est, spiritus mistione. Semẽ enim omniũ album est. Herodotus vera nõ scribit, cùm nigrã esse Aethiopum genituram dicat, quasi necesse sit, omnia nigra esse eorũ, quibus nigra est cutis. Atqui dentes eorũ albos esse secernere potuit. Causa vt albũ sit semen, quod genitura spuma est, spuma autẽ alba est, & maximè, quæ ex paucissimis partibus constet, & tam paruis, vt cerni ampullæ nequeant. Quod in oleo quoque, & aqua euenit, cùm miscentur, & concutiuntur, vt antè diximus. Nec verò homines antiquos latuisse videtur, naturã seminis esse spumosam. Deam enim, quæ rei Venereæ præest, ab ea ipsa facultate nominarunt. Causa propositæ quæstionis explicata iã est. Congelascere autẽ semen nõ posse ob eam rem, apertum iam est: aer enim incongelabilis est.

ὄγκος, fastus tumor.

μολύβδαινα, Galena, id est, vena plũbi, siue plumbago.

Temperies olei.

Semen semine crassius.

Ἀφροδίτη Venus vnde dicta.

Vtrum in his animantibus, quæ semen in fœminam mittunt, insit aliqua constituendi conceptus pars.

Cap. III.

SEquitur, vt & dubitemus, & dicamus, si in iis, quæ semen emittunt in fœminam, nulla pars constituẽdi cõceptus sit, quod subierit, quonã vertatur corpulentia eius, quando ipsum facultate, quam in se cõtinet, agit. Definiendum igitur priùs est, vtrum quod in fœmina constituitur, accipiat aliquid ab eo quod subierit, an nihil accipiat. Atq; etiam de anima, qua animal dicitur, (est autẽ animal parte animę sensuali) vtrum in semine & cõceptu inest, an non, & vnde. Conceptum enim inanimatũ esse nemo statuerit vita omnibus modis priuatũ: quippe cùm nihilò minùs semina, & conceptus animalium viuant, quàm stirpes, & aliquandiu prolifica sunt. Ergo animam in iis habere vegetalem palàm est. Sed quam ob rem eam primũ haberi necesse sit, ex iis, quę alibi de anima disseruimus, apertum est. Sensualem etiam, qua animal est, tẽpore procedente recipi, & rationalem, qua homo, certũ est. Non enim simul & animal fit & homo: nec animal & equus. Eadémq; in cæteris animalibus ratio est: finis enim postea contingit. Proprium autem est, finis cuiusq; generationis. Quam ob rem de mente etiam, quonam tempore, & quomodo, & vnde eam recipiant, quæ principium id participant, plurimùm dubitatur. Sed enitendum pro viribus, & quod fieri potest, accepisse operæpretium est. Animam igitur vegetalem in seminibus, cõceptibus, scilicet nondũ separatis, haberi potentia statuendum est non actu, priùs, quàm eo modo, quo conceptus, qui iam separatur, cibũ trahant, & officio eius animæ fungantur. Principio enim hæc omnia vitam stirpis viuere videntur. De anima quoque sensuali pari modo dicendum est, atque etiam de intellectuali. Omnes enim potẽtia priùs haberi, quàm actu necesse est. Sed aut omnes contingere, cùm antè non fuerint, necesse est, aut omnes, cùm antè fuerint, aut partim, cùm antè non fuerint, partim cùm antè fuerint: & contingere aut in materia non subeuntes semen maris, aut eò quidem inde venientes. sed in mare aut omnes extrinsecus cõtingere, aut nullam, aut partim extrinsecus, partim non extrinsecus. Cæterũ omnes antè esse impossibile rationibus his esse ostenditur. Quorum enim principiorũ actio est corporalis, hæc sine corpore inesse non posse certũ est. Verbi gratia, ambulare sine pedibus. Itaq; extrinsecus ea venire impossibile est. Nec enim ipsa per se accedere possunt, cùm inseparabilia sint, neque cum corpore. Semẽ enim excrementũ alimẽti mutati est. Restat igitur vt mens sola extrinsecus accedat, eáque sola diuina sit. Nihil enim cùm eius actione communicat actio corporalis. Sed enim omnis animę siue virtus, siue potẽtia, corpus aliud participare videtur, ídq; magis diuinũ quã ea, quę elemẽta appellantur. Verũ prout nobilitate, ignobilitatéve animæ inter se differũt, ita & natura eius corporis differt. Inest enim in semine omniũ, quod facit, vt fœcũda sint semina, videlicet quod calor vocatur. Idq; non ignis, nõ talis facultas aliqua est, sed spiritus, qui in semine, spumosóq; corpore continetur, & natura, quæ in eo spiritu est proportione respõdens elemẽto stellarũ. Quam ob rem ignis nullũ animal generat, neq; constitui quicquam densis, vel humidis, vel siccis videtur. At verò Solis calor, & animalium, non modò qui semine continetur, verùm etiã si quid excrementi quanquàm diuersum à natura, tamen id quoque principium habet vitale. Cæterùm calorem in animalibus contentum, nec ignem esse, neque ab igne originem ducere, apertum ex his est. Corpus

Anima, potẽtia non actu in conceptu & semine.

Mẽs diuina.

Vitalis calor in semine.

autem genituræ, in quo semen animalis principij contẽtum vnà prouenit, partim seperabile a corpore, in quibus diuina pars cõprehenditur, qualis est, quæ mens appellatur: partim inseparabile: hoc, inquã, genituræ semen dissoluitur, versumq; in spiritũ euanescit, cùm naturam humidã, aquosam q; habeat. Quam ob rem an semper id foras exeat, quærẽdum non est, neq; an pars vlla sit formæ constitutæ: quomodo nec de succo, à quo lac cogitur, quæri tale quid conuenit. Nam is quoq; mutat, & nulla pars constitutæ magnitudinis est. De anima quemadmodum conceptus & genitura habeant eam, & quemadmodum non habeant, definitum iam est: potentia enim habẽt, actu non habent. Semen autem, cùm excrementũ sit, eodémq; moueatur motu, quo augetur corpus digestione vltimi alimenti, vbi vterũ subiit, cõstituit, & mouet excrementum fœminæ eodem motu, quo ipsum mouetur. Nam illud quoque excrementum est, habẽtq; omnes partes potentia, actu nullam. Habet enim eas partes potentia, quibus differt fœmina à mare. Nam vt ex læsis interdum læsa, interdum non læsa gignuntur, sic ex fœmina partim fœmina, aliàs non fœmina, sed mas generatur. fœmina enim quasi mas læsus est. Et menstrua semen sunt, quanquã non purum. Vnum enim illud non habent, originem, & principium animę. Quam ob rem quibus animalibus oua subuentitia gignuntur, partes quidem vtrorunq; obtinet ouum institutum: sed principio caret, quapropter animatum non est. Id enim à maris semine affertur, quod principium, vbi fœminę excrementum receperit, conceptus fit. Humidis verò corpulentiis cùm incalescunt, obducitur, vt in pulte refrigerata crustula. Corpora autem omnia cohærent, & continentur lentore, quem in dies iámq; adauctis corporibus natura accipit nerui, quæ partes animalium continet. In aliis neruo, in aliis eo, quod neruo proportionetur. Cutis etiam formæ eiusdem est, & vena, & membrana, & omne eiusmodi genus. Differunt hæc enim inter se maioris, minorísque ratione, & omnino excessu, defectúve.

Quænam sint generationis causæ, & quemadmodum partes quæque constituantur in animalibus.

Cap. IIII.

ANimalia verò, quorũ natura imperfectior est, conceptũ, cùm perfectus iam est, sed nondũ animal perfectum, foras mittunt. Quod quas ob causas ita fiat, ante diximus. Perfectum autem est animal, cùm conceptus iam aut mas, aut fœmina est, scilicet in quibus sexus hæc differentia habetur. Sunt enim quæ nec marem, neq; fœminam generent, videlicet quæ & ipsa non ex fœmina, maréq;, & coitu animalium procreantur. Sed de eorum generatione posteà dicemus. Quæ autem animal intra se generãt, scilicet naturæ perfectę animalia, quousque animal pariant, forásque emittant, gerunt intra se innexũ, quod gignitur. At verò quæ foras animal pariunt, cùm intra se priùs ouum genuerint, eorum nõnullis ouum iam perfectum absoluitur, vt eorum, quæ foras pariunt, ouum. Atq; ita animal ex ouo intra fœminam nascitur. Aliis cùm alimentum in ouo cõtentum absumptum iam est, repletur ab vtero, & perficitur: atq; ob eam rem ouum vtero non abiungitur. Hæc cartilagineorũ piscium differẽtia est, de quibus pòst seorsum per se disseremus. Nunc à primis incipiendũ est. Prima autem sunt, quæ perfecta. Eiusmodi autẽ sunt, quæ animal generãt, eorúmq; primum homo est. Decessio igitur seminis omnium nõ aliter quàm cæterorum excrementorũ fieri solet. Fertur enim vnumquodque suum in locum, non vim spiritu inferente, non alia eiusmodi causa cogẽte, vt quidam à testibus trahi modo cucurbitarum medicinalium per vim spiritus opinãtur, quasi fieri possit, vt nisi vis inferatur, aliò tendat excrementum alimenti, aut humidi, aut sicci, quoniam retento spiritu ita vniuerso excernatur. At id commune omniũ est, quæ mouere voluimus: vires enim retento spiritu augentur. Nam & sine ea vi excrementa per somnũ exeunt, si meatus laxi, pleníque excrementi sunt. Simile ab iis dicitur, vt si quis plãtarum semina dixerit quotãnis à spiritu secerni, eò vbi fructum afferre solent. Sed enim causa eius rei, vt diximus, est, quòd excremẽtis partes capaces descriptæ à Natura habẽtur omnibus, tum inutilibus illis sicco & humido, tum sanguini, quæ venæ vocãtur. Fœminæ itaq; venis duabus, maiore, atq; aorta fissis superne venarum multitudo tenuium in vterum desinit, quibus alimẽto expletis, naturáq; præ sua frigiditate facultatis concoquendi indiga transfunditur in vterũ, propter venarum tenuitatẽ, cùm præ sua angustia nequeant exuperantiam continere. Itaq; affectus hic veluti marisca, aut alia profusio sanguinis euenit. Cæterùm menstrua nullo circuitu certo describuntur. Tendunt tamen moueri decrescente mense, idque ratione recta. Sunt enim corpora animalium frigidiora, cùm euenit, vt continens aer talis efficiatur. Mensium autẽ coitus frigidi sunt propter Lunæ defectum. Itaq; fit, vt fines mẽsium, quàm media, sint frigidiores. Igitur postquã excrementum mutatum in sanguinem est, mẽstrua moueri tendunt eo, quem modò dixi, circuitu. At si cõcoctum nõ est, paulatim aliquid subinde secernitur. Quã ob rem quæ alba vocantur, paruis adhuc, & puellis proueniunt. Seruat corpora integra vterq; excrementorum hic secessus, cùm modicè fit, vtpote cùm ab excrementis vindicentur. quæ causæ corporibus sunt, vt ægrotent. Sed si vel non fit, vel immodicè fit, damnũ euenit. Aut enim morbi oriuntur, aut corpus emarcescit, & extenuatur. Quam ob rem & ea alba, cùm frequenter mouentur, & superant, incrementum auferunt puellarum. Fit igitur necessariò excrementum hoc ob eas, quas diximus, causas. Cùm enim natura concoquere nequeat, excrementum fiat necesse est, non solùm alimenti inutilis, sed etiam in venis, & per tenuissimas venas exundando superet. Sed melioris notæ, finísq; gratia Natura eo abutitur in hũc locũ, scilicet generationis causa, vt quale erat futurum, tale alterum oriatur. Iam enim tale potentia est, quale est corpus, cuius secretio est. Fœminis igitur omnibus excrementum fiat, necesse est. Sed sanguineis amplius, eorúmque mulieribus pluri

plurimum, verùm cæteris quoque aliquid colligi in vuluarium locum necesse est. Causam quam ob rem sanguineis amplius, eorúmq; homini plurimum, antè exposui. Sed cur in fœminis omnibus excremẽtum hoc ineat, in maribus non omnibus ineat? Quædam enim non emittunt genituram, sed vt quæ emittunt, motu suæ genituræ careant, quod instituitur ex materia contenta in fœmina: sic ea motu suo interno in ea parte contento, vnde semen secernitur, idem faciunt, & constituunt. Pars ea locus septi transuersi est in omnibus id habentibus. Principium enim naturæ, cor, proportionaléve est. Causa, inquam, cur omnibus maribus non sit excrementum genitale, cùm omnibus fœminis sit, quod animal corpus est animatum, ad quod instituendum fœmina semper materiam præbet, mas vim creandi. Hanc eorũ vtriq; facultatem tribuimus: idq; est, quo alterum mas, alterum fœmina sit. Itaque corpus, & magnitudinem præberi à fœmina necesse est: à mari nihil tale necessariò desideratur. Nec enim instrumenta in iis, quæ efficiuntur, inesse: neque ipsum efficiens necesse est. Corpus igitur ex fœmina est, anima ex mare. Substantia enim corporis alicuius anima est. Et ideo quæ non vnigena coeunt, (quod ea faciunt, quorum tempus par, & vteri gestatio proxima, & corporis magnitudo non multò discrepans) hæc primos partus similes sibi edunt communi generis vtriusq; specie: quales ex vulpe, & cane generantur, aut ex perdice, & gallinaceo, sed tempore procedente diuersi ex diuersis proue nientes, demum forma fœminæ instituti euadunt, quomodo semina peregrina ad postremum pro terræ natura redduntur. Hęc enim materiam, corpúsque seminibus præstat. Quam ob rem pars fœminarum ea, quæ semen recipit, non meatus, traiectúsque quidam est, sed vterus amplior. Mares, qui semen emittunt, meatus ad id emittendum habent exangues. Excrementum autem quoduis simul & suo in loco est, & excrementum efficitur: nec priùs vllum, nisi vis magna cogit, & contra naturam diuertitur. Sed quam ob causam excrementa animalium genitalia secernuntur, declaratum iam est. Cùm autem semen de mare accesit in fœminæ vterum, partem purissimam excrementi constituit. Plurimum enim in menstruis quoque humoris inutilis cõtinetur, vt in maris genitura, quod humidissimum est, tum eadem emissione, tum in diuersis. Prior enim emissio minùs fœcunda, quã posterior, est: minus enim caloris animalis continet, propter cruditatem. At verò quod concoctũ est, crassum, & corpulentius est. Quibus autem vel mulieribus, vel cæterorum animalium fœminis nihil foras emittitur, quoniam non multum excrementi inutilis continetur, iis tantundem, quod colligitur, in vtero est, quantum iis, quæ foras emittunt, remanet, quod maris facultas constituit, aut in semine decedente contenta, aut marem subeunte particula fœminæ, quæ proportione respondeat vuluis: vt in quibusdam insectis fieri cernitur. Humorem autem, qui à fœminis cum voluptate emittitur, nihil ad conceptum conferre dictum est antè. Sed potissimùm inde videri potest, quòd vt maribus, sic & fœminis accidat no ctuper quietem, quod pollutionem appellant. Verùm hoc nullum indicium est. Nam & adolescentibus idem euenit, qui etsi emissuri aliquando sunt, tamẽ nondũ emittunt, & iis, qui vel emittunt, vel emissuri sunt, infœcundum. Res ita se habet, vt sine maris emissione concipi impossibile sit, atq; etiam sine menstruorũ excremento, quod aut redundans effluat foras, aut intus satis sit. At sine ea voluptate, quæ fœminis per coitum euenire solet, cõcipitur, si locus turget, & vulua descendit propiús. Veruntamen magna ex parte sic accidit, vt cum profusione fœminę agatur, quoniã os vteri se comprimat, cùm profunditur. In qua quidem profusione voluptas & mari, & fœminę contingere solet. Semen etiam maris meliùs ita dirigitur, & iuuatur. Profusio autem non intus fit, vt quidam volunt. Os enim vteri angustum est: sed antè, quò fœmina mittit vaporẽ illum nonnullarum recrementũ: eòdem enim mas etiam mittit, quod fuderit: & aut ibidẽ manet semen emissum, aut intrò ab vtero trahitur, si calidus est, & modicè temperatus. Cuius rei indiciũ, quòd locus, qui modò madebat, resiccatus mox sentiatur. Animalibus etiam, quorum præcordiis vulua iungitur, vt auibus, & piscibus, qui animal pariunt, ne semen illuc trahatur, sed profusum deueniat ipsum impossibile est. Trahit genituræ hic locus suo calore. Menstruorum etiam decessio, & confluuium fomitem in ea parte caloris parat. Itaque vt vasa non illita, calido diluta humore, aquam in se trahunt ore inuerso, ita attrahitur. Nec audiẽdi sunt, qui partibus accommodatis ad coitũ officialibus id fieri opinantur: nullo enim pacto sic fieri potest. Contrà etiam euenit iis, qui semen à muliere quoque emitti aiunt. Accidit enim vt postquã foras emiserunt, retrahãt intró. Siquidẽ quod emissum est, misceri debet cum maris genitura, quod ita fieri superuacaneũ est. At verò Natura nullam rem superuacaneã facit. Cùm autẽ excrementum fœminæ in vtero cõstiterit à maris genitura, quæ simile facit, vt lactis coagulum, coagulum enim, lac est continens calorem vitalem, qui partes similes ducit eôdem, & vnit, atq; constituit. Et genitura ita se habet ad menstruorũ naturam: eadem enim natura lactis, & menstruorũ est. Itaq; coactis iam partibus corpulentus humor excernitur, obducuntúrq; circùm parte resiccescẽte terrena mẽbrana tum necessariò tum etiã alicuius gratia. Nã & calescentis, frigescẽtísve rei extrema sciccescere necesse est, & animal non in humido, sed seorsum cõtineri oportet. Vocantur ea, quibus obuolutus est fœtus, partim mẽbranæ, aliæ secũdæ, quę maioris, minorísve ratione differũt. Hęc pari modo in omnibus tam ouiparis, quàm viuiparis habentur. Sed enim cùm cõceptus institutus est, facit simile iis, quæ seruntur. Principium enim primum semina quoque intra se continẽt: quod potentia primò contentum, vbi secretum mox est, germen mittit, & radicẽ, qua alimentũ assumitur: incrementum enim desideratur. Sic in conceptu quodã modo cùm partes corporis omnes potentia insint, principium maximè promptũ habetur. Quam ob rem cor primũ actu secernitur, quod non modò sensu ita fieri constat, verùm etiam ratione.

ὑμένες, membranæ χόριαι, secundæ.

Universidad de Deusto Biblioteca

tione. Cùm enim quod gignitur de ambobus abiunctum iam est, se ipsum gerere, gubernare, & dispensare debet périnde, quam filius à patre emancipatus, seorsumq; collocatus. Itaq; principium haberi oportet, à quo etiam pòst ordo membrorum describatur, & quæcunq; ad absoluendum animal pertinent, disponantur. Nam si extrinsecus aliquando aderit, & pòst inesse incipiet, non solùm dubitaueris, & quonam tempore accedat, quæsieris, sed etiã cùm pars quæuis distinguitur, id primum substare necesse est, ex quo & incrementũ, & motus cæteris partibus contingat. Quã ob rem qui ita, vt Democritus, aiũt exteriora primùm animalis discerni, tum interiora, quasi lapideum, aut ligneum animal condant, non rectè dicunt. Res enim talis nullum principium habet. At animalia omnia habent, atque intra se continent. Quapropter cor primum distinctum in omnibus inspicitur animalibus, quæ sanguinem habent. Id enim principium est & similarium, & dissimilarium partium. Iam enim principium id accepisse animalis, constitutúque fœtus decet, cùm alimentum desiderat. Quod enim iam animal est, augetur. Alimentum autem vltimũ animalis sanguis est, aut quod sanguini proportionetur, quorum vasa, & conceptacula venæ sunt. Quam ob rem venarum quoque principium cor est. Patet hoc ex historiis, & dissectionibus animalium. Sed cùm potẽtia quidem animal sit, sed imperfectum, aliunde accipiat alimentum necesse est. Quam ob rem vtero, & parente, vt terra planta vtitur ad cibum hauriendum, donec perficiatur, & iam sit animal potentia gressile. Quocirca ex corde primùm venas illas duas Natura descripsit, de quibus venulæ dependent in vterum, ex quibus, qui vmbilicus vocatur, constat. Vmbilicus enim vena in aliis simplex, in aliis multiplex est; quam venam putamen cuticulare ambit, quod vmbilicus vocatur, quoniam venarum imbecillitas tutelam, operimentúmque desideret. Venæ autem quasi radices contingunt ad vterum, per quas alimentum haurit fœtus. Eius enim rei gratia animal in vtero manet, non, vt Democritus ait, vt membra formentur secundum membra parentis. Apertum hoc in ouiparis est. Nam illa in ouis distinguuntur separata à vulua parentis. Sed dubitaueris cùm primùm cor oriatur sanguine prædituin, sanguis autem sit alimentum, quod extrinsecus venit, vndenam primum alimentum subierit? An id verum non dicitur, alimentum ómne esse extrinsecus: sed protinus vt in plantarũ seminibus inest aliquid tale primum, quod lacteum vocatur; sic in animalium materia excrementum constitutionis alimentum est. Incrementum igitur fœtui per vmbilicum contingit eodem, quo plantis modo per radices. Atque etiam animalibus ipsis, vbi absoluta iam sunt, ex eo, quod continetur, alimento idem accedit. De quibus pòst suo loco dicendum est. Distinctio autem partium non, vt quidam opinantur, propterea fit, quia simile suapte natura ad simile feratur. Nam præter alias multas, quas ratio ista habet, difficultates accidet, vt quęuis pars similaris seorsum creetur: verbi gratia, ossa per se, & nerui, & carnes, si quis eam causam approbet. Sed quoniam excrementum fœminæ potentia tale est, quale natura animal est, partésque potentia insunt, actu nulla inest, ideo pars quæque exiitit. Quoniam etiam agens, & patiens, cùm se inuicem tetigerũt, quendam in modum alterũ agens, alterum patiens est, modum hunc ita intelligi volo vt conditionibus, sic, vbi, quãdo, describatur. Iam enim continuò alterum agit, alterum patitur. Materiam igitur fœmina præbet, principium motionis mas. Et quemadmodum quæ ab arte efficiuntur, per instrumenta efficiuntur, sed veriùs dixerim per motum eorum, qui artis operatio est: ars autem forma eorum, quæ efficiuntur, est in alio: sic à facultate, siue virtute animæ vegetalis agitur, vt quæ in animalibus ipsis, & plantis postea ex alimẽto vis eadem efficit incrementum, vtendo caliditate, & frigiditate, quasi instrumentis, (motus enim in iis consistit, & ratione aliqua vnumquodque efficitur) sic etiam principio constituit id, quod natura efficitur. Eadem enim materia est, ex qua agetur, & ex qua constituitur primum. Itaque facultas quoque agens eadem, quæ principio est, sed maior. Quòd si hæc vegetalis anima est, eadem, quæ generet, quoque est, idque natura cuiusq; est insita, & in plantis, & in animalibus omnibus: cæteræ animæ partes aliis insunt, aliis desunt animalibus. Sed cùm in plantarum genere nullo discerniculo sexus mas distinguatur à fœmina, in animalibus, quanquàm non omnibus, distinguitur. & mas ob eam rem desiderat fœminam. Atqui quæsierit quispiam, qua de causa fœmina desideret marem, nec ex se ipsa generet: quandoquidem animam habet eandem, & materia excrementum fœminæ est. Causæ illud est, quòd animal sensu differat à planta. Nec fieri potest vt vel facies, vel manus, vel caro, vel alia pars sit, nisi anima sensualis insit, aut actu, aut potentia: & aut aliquatenus, aut simpliciter. Erit enim vt mortuus, aut pars mortui. Quòd si mas est efficiens talis animæ, impossibile est vt fœmina ex se ipsa animal generet, vbi mas à fœmina separatur. Eo enim, quod diximus, definitur, qua mas est ratione. Quæstionem verò propositam ratione non carere, patet in auibus, quæ oua subuentanea pariunt, cùm fœmina aliquatenus possit generare, quod & ipsum recepit quæstionem. Quonam modo oua eorum dicuntur viuere? nec enim ita vt oua fœcunda possunt. Sic enim actu animatum ex iis efficeretur. Neque à se habent ista vt lignum, aut lapis: quippe quæ corruptione aliqua pereãt, vt quæ vitam quodam modo antè participarent. Constat igitur, hæc aliquam habere potentia animam. sed quam? Istam vltimam prorsus habeant animam necesse est, quæ vegetabilis est. Hæc enim æquè in omnibus tam animalibus, quàm plantis inest. Sed cur partes, & animal non efficiãt? Quia sensualem animam habere ea oportet: non enim animalium partes ita sunt, vt plantarum. Quam ob rem maris societate opus est: mas enim à fœmina separatus in iis est, & quidem sic vsu euenit. Subuentanea enim illa fœcunda redduntur, si mas coiuit tempore quodam. Sed de eorum causa pòst. Si quod autem genus est, quod fœmina sit, & marem

marem distinctum non habeat, id ex se ipso animal generare potest. Quod etsi nondum fide digna exploratum habemus, tamen facit vt in genere piscium dubitetur eorum enim quos rubros siue rubelliones vocant, mas nullus adhuc visus est, sed fœminæ omnes fœtu plenæ reperiuntur. Verùm de his nondum compertum habemus, quod fidem faciat satis. Quod autem nec mas, neque fœmina sit, in genere quoque piscium est, vt anguilla, & genus mugillum quoddam in fluuiis lutulentis. At verò in quibus sexus maris & fœminæ distinctus habetur, fieri non potest vt fœmina ipsa per se generet perfectè: ita enim mas frustrà esset. Quam ob rem in iis mas semper perficit generationem: hic enim sensualem dat animam, aut per se, aut per genituram. Sed cùm partes omnes potentia in materia insint, cùm principium motionis affuit périnde, vt in spontinis illis miraculis, quod subinde sequitur, excitatur, & quod nonnulli naturales authores exponere volunt, cùm dicant simile ferri ad simile: dicendum partes moueri non mutantes locum, sed manentes, & alteràscentes mollitie, duritie colore, & reliquis partium similarium differentiis factæ iam actu, quæ antè erant potentia. Fit autem primò principium, quod in sanguineo genere cor est: in cæteris proportionale, vt sæpius dictum est. Idque effici primum non modò sensu percipitur, sed etiam quòd per obitum vita hîc vltimò deficit. Euenit nanque in omnibus, vt quod vltimum fit, id primum deficiat: & quod primum, id vltimum, quasi Natura decursionem reducem agat, & à calce ad carceres, vnde proruit, redeat. Est enim generatio ex non ente in ens: corruptio contrà, ex ente in non ens. Gignuntur pòst principium, vt dictum est, interiora priùs, quàm exteriora, sed priùs maiora, quàm minora, visuntur, quanuis nonnulla priùs non oriantur, primùm superiora præcordiis formantur, eadémque magnitudine præstant. Nam inferiora, & minora sunt, & minùs discreta, idque in omnibus, quæ parte superiore, inferioréque distinguuntur, exceptis insectis. Quæ enim ex iis vermiculis nascuntur, parte inferiore ampliùs crescunt, superiore iam inde à primo ortu minora sunt. Gressilium mollibus solis nullum discrimen est superioris & inferioris. Quod autem de parte superiore diximus, priùs, quàm inferiorem constitui, item in plantarum etiam genere euenit: semina enim priùs mittunt radicem quàm ramos. Distinguuntur animalium partes spiritu, sed non aut parentis, aut suo, vt quidam Naturæ interpretes voluere. Hoc enim in genere auium, & piscium, & insectorum palàm fit, quæ partim seiuncta à parente nascuntur ex ouo, in quo formantur, & explanantur: partim non spirant omnino, & tamen aut ouo, aut vermiculo enascuntur, alia quanquàm spirant, & in vtero capiunt explanationem, tamen non priùs spirare incipiunt, quàm pulmo perficiatur. Articulantur & hic, & omnes priores partes antè, quàm animal spiret. Item quadrupedum, quæ multifida sunt, vt canis, leo, lupus, vulpes, lupus ceruarius, omnia cæcos generant: pòst palpebræ dehiscunt.

Itaque constat in cæteris quoque omnibus, vt quantitatem, sic qualitatem potentia antè substantem effici, actu pòst ab eisdem causis, à quibus distinguitur quantitas, & duo ex vno effici: spiritum verò inesse, quoniam humidus, & calidus est, cùm alterum agat, alterum patiatur. Iam antiquorum nõnulli Naturæ interpretum, quæ pòstquàm efficeretur pars, tentarunt quidem exponere, sed parum vsu periti earum, quæ accidunt, rerum partium enim alię priores aliis sunt: quod in cæteris etiam rebus. Prius autem multiplex iam est. Id enim, cuius causa, & quod † cuius causa, differunt: & alterum generatione, alterum essentia prius est. Quin & quod eius causa duplicem recipit differentiam. Aut enim est vnde motus: aut quo vtatur id cuius causa. Verbi gratia, genitale, & instrumentale rei generatæ: horum enim alterum, id est generans, & agens præesse oportet, vt quod doceat priùs, quàm quod discat. Sed tibias pòst eum, qui tibiis discat: frustra enim aderunt tibiæ iis, qui vti nesciant tibiis. Cùm itaque tria hæc sint, primum finis, quem esse id dicimus, cuius causa. Secundum, quod eius causa, scilicet principium generans, & mouens. Efficiens enim, & generans, quatalia sunt, ad id pertinent, quod efficitur, & generatur. Tertium, vtile, & quò finis vtatur. Primùm eam partem habere necesse est, in qua principium motus continetur. Hæc enim protinus pars finis prima & potissima est: tum pòst eam totum & finem. Tertium verò, & vltimum partes iis accommodatas instrumentales ad vsus nonnullos. Itaque si quid tale est, quod in animalibus inesse necesse sit, quod totius naturæ principium, & finem contineat, id effici primum necesse est. Qua enim mouens primum oriri, qua pars finis est, cum toto oriri debet. Itaque instrumentalium partium, quæ sua natura genitales sunt, eas semper esse priores oportebit: alterius enim causa sunt, tanquã principium. At verò quæ tales ex iis, quæ alterius gratia constant, non sunt, eas esse posteriores congruit. Quam ob rem vtrẽnam partes priores sint, quæ alterius causa, an cuius causa ipsæ sint, distingui non facilè potest. Incidit enim vt partes mouentes, priores sint generatione, quàm finis. Mouentes autem ab instrumentalibus distingui non facilè est. Atqui ea ipsa via, rationéque, quid pòst quod fiat, quærendum est. Finis enim quorundam posterior est, quorundam prior. Quam ob rem ea pars, quæ principium continet, prima existit: mox tota superior moles. Quapropter caput, & oculi fœtus maximi inter initia apparent: inferiora ab vmbilico, crura dico, exigua cernuntur. Partis enim superioris gratia inferior est. Et neq; pars finis, neq; genitalis est eius. Necessitatẽ etiam cur ita sit, non bene reddũt, qui quod semper ita fit, dicunt, idq; principiũ in his existimãt, vt Democritus Abderitanus opinatur, quòd sempiterni, & infiniti principiũ nullũ est. Causa autẽ cur ita principium est, & infinitũ, quod sempiternũ est. Itaq; interrogare de eiusmodi rebus cur sita est, quærere, inquit, principiũ infiniti. Atqui ea ipsa ratione, qua censeant non esse quærendum, nullius rei sempiternæ demonstratio esse poterit. Et tamen

esse

Universidad de Deusto Biblioteca

esse complurium videtur, quarum aliæ semper fiunt, aliæ semper sunt. Nam & triangula figura duobus rectis æquales semper habet, & diametrū incommensurabilē esse cum costa, sempiternum est. Attamen causa eorū aliqua, & demonstratio est. Igitur non omnium rerum principium quærendum esse rectè dicitur: at rerū, quæ semper aut sunt, aut fiunt, nullū principiū esse quærendū non bene asseritur. Sed ea dúntaxat principia nō recipiunt examē eiusmodi, quæ rerū sempiternarum sunt. Princpiis enim alia cognitio, non demonstratio est. Principiū verò in rebus immobilibus quiditas est. In rebus autē, quæ fiunt iam plura habētur principia, sed modo diuerso, nec omnia modo eodē, quorum principiorū vnum numero est, vnde motus. Quam ob rē omnia, quæ sanguinem habent, animalia cor primū possidēt, vt inter initia nostræ disputationis dictū est. In cæteris primum gignitur, quod proportionale sit cordis. Venæ ex corde tendūt diductę modo riuorū, qui in parietibus proficiscētes ab eodē fonte pinguntur: partes enim cōiunctæ iis sunt, vtpote quę ex iis coagmententur, atq; consistant. Ortus similariū frigore, caloréve agitur: cōsistunt, coquuntúrq; alia frigido, alia calido. Quarum rerū differentias alibi exposuimus, antè scilicet, quæ humore, ignéq; resolubiles, quæ humore irresolubiles, ignéq; illiquabiles sint. Per venas igitur, & meatulos quosq; alimentū resudās, quemadmodū aqua per crudiusculam futem, in carnē, aut carnis proportionale conuertitur frigore consistens. Ex quo fit, vt caro ab igne resoluatur. Sed quæ terrena admodum oriuntur, parum humoris, calorísq; adepta, hæc dum refrigescunt, humore cum calore euaporante duram terrenámq; formam capiunt, vt vngues, cornua, vngulæ, rostra. quā ob rem igne hæc molliuntur. Sed humore nonnulla liquescunt, vt ouorum putamina. Nerui, & ossa calore interiore conficiuntur siccescente humore. Quam ob rem ossa resolui ab igne non possunt: quomodo testa indissolubilis est. Quasi enim in fornace excocta à calore generationis ita constat. Hic autem calor nec ex quolibet carnem, aut os facit, neque quolibet modo, aut tempore, sed ex materia apta, & vt aptè, & cū aptè effici potest. Neq; enim quod effici potest, efficietur à mouēte, quod actu careat: neq; quod actum obtinet, efficere ex quolibet poterit. Sicut nec faber arcā, nisi ex ligno facere potest, neq; arca effici ex lignis potest sine suo artifice. Inest hic calor in excremēto seminali, tātam, talémq; habens motionem, & actionem, quanta modicè ad quāuis corporis partem accommodetur. Quod si vel deficit, vel excedit, rem, quæ fit, aut deteriorem efficit, aut læsam, & mancam, similiter vt in iis agitur, quæ foris igne coquuntur ad cibum, aut ad alium vsum. Sed in iis motum caloris nos moderamur, in illis natura gignētis accōmodat. In iis autē, quæ sponte oriuntur causæ est, motus temporis, & calor. Frigus, priuatio caloris est. Vtitur his ambobus Natura vim habentibus necessariò, vt alterum hoc, alterū illud faciat. Sed in iis, quæ alicuius gratia gignūtur, accidit vt alterum frigefaciat, alterum calefaciat, atq; ita pars quæque qualitate certa efficiatur, vt caro mollis

κεράμιον, futis, vas fictile

partim necessariò talis éxinde facta, partim alicuius gratia. Neruus siccus, & ductilis, os siccum, & fragile, cutis carne siccescente efficitur: quomodo in polentis crustula, quam netulam vocant. Nec solùm propter extremum generatio eius euenit, sed etiam quòd lentitudo resideat, cùm euaporari non possit: verùm in cæteris lentum id squallidum est. Itaque fit vt extrema exanguium animalium testa, crustáve constent. At in sanguineo genere lentum hoc pinguius est: & quidem quæ natura non terrena admodum sunt, eorum pingue sub cutis operimento colligitur, quasi cutis ex eiusmodi lentitate consistat. Pingue enim habet aliquid lentitatis. Sed hæc omnia vt diximus, partim necessariò, partim non necessariò, sed alicuius gratia effici asserendum est. Primùm igitur moles superior per generationem distinguitur: inferior tempore procedente recipit incrementum in sanguineo genere. Omnia verò lineamentis primùm describuntur, déinde colores recipiunt, & mollitiem, & duritiem, quasi pictoris officio fungatur Natura, cùm condit, & creat. Pictor enim, vbi lineis primùm descripserit animantem, mox vario illinit colore, ac perficit. Cùm itaque principium sensuum, totiúsq; animalis in corde contineatur, hoc ob eam rem primùm gignitur, mox ob eius calorem frigiditas suprà, vbi desinunt venæ, respondens cordis calori constituit cerebrū. Itaq; caput à corde continuò generatur, & magnitudine cæteris præstat. Principio enim cerebrum multum & humidum est. Sed recipit dubitationem, quod oculis animalium euenit. Principio enim maximi visuntur, & in pedestri, & in natatili, & in volatili genere: vltimi verò omnium partium perficiuntur. interim enim considunt. Causa autem est, quòd oculorum sensorium positum quidem est, vt cętera sensoria apud meatum: sed cùm sensorium tangendi, gustandíque protinus sit aut corpus, aut aliquid proprium corporis animalium, olfaciendi verò, audiendíque meatus contingant aerem externum pleni spiritus natiui, ortíque à corde tendant, ac desinant ad venulas cerebro adiunctas, oculus solus proprium corpus prę cæteris habet sensoriis, quod humidum, & frigidum est: nec antè cont[illegible]ntum eo in loco potentia, vt cæteræ partes, tum déinde actu existens. Sed à cerebri humore secernitur pars purissima per meatus, qui ab oculis ipsis tendere ad membranam cerebri [illegible]iuntur. Cuius rei argumentum, quòd nec alia pars humida, & frigida est in capite, pręter cerebrum, & oculus frigidus, atque humidus est. Itaque necessariò locus hic magnitudinem primùm capit, pòst considit. Nam & in cerebro eodem euenit modo, vt primùm præhumidum, multúmque sit, mox humore efflato, concoctóque corporatur magis, subsidétq; & cerebrum. & magnitudo oculorum. [illegible]incipiò igitur caput prægrande propter cerebrum, oculi grandes propter humorem in ipsis contentum apparent. Vltimi verò perficiuntur, quoniam cerebrum quoque vix consistat Serò enim à frigiditate, humiditatéque vendicatur in omnibus quidem, sed præcipuè in homine: nam & sinciput inter ossa vltimum confirmatur.

Iam

Iam enim cùm partus in lucem venit, molle hoc infantis os est. Causa vt hoc maximè hominibus accidat, quoniam cerebrum humidissimum, & maximum omnium animalium homines habeāt. Cuius rei causa est, quòd calorē etiam cordis purissimū obtinet, quod temperamentū intellectus planè significat. Homo enim omniū animalium prudentissimus est. Pueri etiam longo tempore nequeunt cōtinere caput, præ pondere cerebri. Nec secus partes, quas mouere oportet. Principium enim mouendi serò superioribus dominatur, & ad postremum iis, quorum motus non iungitur cum principio, vt cruribus. Palpebra etiam talis pars est. Sed cùm Natura nihil superuacaneū, nihil frustrà facere soleat, cōstat nec priùs, neq; posteriùs, quàm vsus exigat, ab ea effici quicquā. Sic enim quod factū est, frustrà, aut superuacaneum fuerit. Itaque palpebras simul & distingui, & posse moueri necesse est. Sero igitur oculi animaliū perficiuntur propter copiam humoris cōcoquendi in cerebro. Vltimi autem, quod mouendi facultas, nisi increuerit, nequeat mouere eas partes, quæ tam remotæ à principio, refrigeratæq; sunt. Declarant hoc idem palpebræ sua natura. Cùm enim vel quantalibet grauitate caput tentatur, aut ex somno, aut temulentia, aut alia eiusmodi causa, palpebras attollere non possumus, quanquàm leui pondere aggrauētur. Sed de oculis iam dictum est, quemadmodum oriantur, & quam ob causam vltimi articulentur, & absoluantur. Cęterarum partium vnaquæque ex alimento gignitur. Nobilissima quæque, & potissimi principij particeps ex concocto syncerissimo, primóque alimento. Reliquæ necessariæ, ac illarum gratia instituendæ, ex deteriore, & reliquiis, excremētísq;. Périnde enim Natura, atque paterfamiliâs prudens, nihil admittere solet, ex quo facere aliquid commodi possit. Dispensatur autem in cura rei familiaris ita, vt cibus optimus detur liberis, deterior seruis, vilissimus sociis animalibus. Vt igitur incremēto iam addito mens aduena facit hæc, sic in ortu ipso Natura ex materia syncerissima carnem cæterorū sensoriorum corpora conficit, in excremētis ossa, neruos, pilos, vngues, vngulas, & reliqua generis eiusdem constituit. Quam ob rem hæc vltima efficiuntur, cùm iam suppetit excrementum Naturæ. Ossa igitur in prima partium con[illegible]utione, gignuntur ex seminali excremento, cúmq; animal augetur, hæc incrementum ex alimēto capiunt naturali, quo partes principales augentur. Eius tamen ipsius alimenti sunt, & reliquiæ, & excrementa. Fit enim in quouis primum, & secundum. Alimentíque ratio duplex est, altera nutriendi, altera augendi. Nutriens est, quod esse præbeat & toti, & partibus. Augens, quod accessionem ad magnitudinem faciat. De quibus posteà differēdum latiùs est. Nerui etiam eo modo, quo ossa, instituūtur, & ex eodem, videlicet ex seminali excremēto, & nutritiuo. Sed vngues, pili, cornua, rostra auium, & calcaria, & si quid eiusmodi aliud est, ex cibo gignuntur aduentitio, & auctiuo, quem tum à fœmina, tum de foris sibi acquirunt. Quam ob rem ossa quodam tenus capiunt incrementum. omnibus enim animalibus exitus magnitudinis est. Itaque ossa quoque certo augendi termino describuntur. Nam si hæc semper augerentur, animalia quoq;, in quibus os, aut ossis proportionale est, augerentur quandiu viuerent. Magnitudinis animaliū meta, & terminus his describitur. Sed quam ob causam non semper capiant incremētum, posteà declarandum est. Pili autem, & eorum cognata omnia, quandiu insunt, tandiu augentur: & magis cùm corpora aut egrotant, aut senescunt, atq; decrescunt: quoniam plus excrementi tantisper remanet, cùm minùs in partes præcipuas cōsumatur propter senium, aut morbum. Nam vbi id quoq; ob ætatem defecerit, pili quoque deficiunt. At ossa contrà: decrescunt enim cum corpore, & membris. Defunctis etiam pili augentur, sed nasci nequeunt. De dentibus dubitaueris: sunt enim eiusdē naturæ, cuius ossa: gignuntúrq; ex ossibus, vt vngues, pili, cornua, & similia ex cute. Quo fit vt ipsa colorem pariter cum cute immutēt: alba enim, & nigra, & vario modo diuersa pro colore cutis redduntur. At dentes nihil tale recipiunt. Ossibus enim annumerantur in iis animalibus, quę ossa habēt, & dentes. Accrescunt soli omnium ossium tota vita. Quod patet in iis dentibus, qui mutuū tactū declināt. Causa incrementi est, quoad pertinet ad id, cuius gratia, vt fungi officio possint. Breui enim tempore attritu consumerētur, nisi subinde repararentur, quādo vel nunc senescentibus nonnullis edacibus dente non magno pręditis admodum perterūtur: plus enim in dies adimitur, quā additur. Quam ob rem bene id quoq; ad rem, quę accidit, emolita Natura est: quippe quæ in senectutem, vitæq; exitum defectum dentium proferat, & pro vitæ spatio præscripserit modū. Sed si decies, millies, aut deciescentū annis vita seruaretur, & prægrādes primos oriri oporteret, & sæpius renasci. Quanuis enim assiduè reciperēt incrementum, tamē detriti plùs, quàm accrescerēt, inutiles demum ad cibum conficiendum euaderent. Sed cuiusnam gratia capiant incrementum, dictum iam est. Accidit autem vt neque eandem naturam, quàm cætera ossa, dentes habeant. Cætera enim in prima cōstitutione omnia gignuntur, neq; est quod pòst oriatur: at dentes pòst enascuntur. Quam ob rem cùm deciderint, denuò possunt oriri. Tangunt enim ossa, non continuantur. Ex eo tamen gignuntur alimento, quod in ossa administratur. Quapropter eandē, quam ossa, habēt naturam, & tunc cùm illa iam suum numerū receperunt. Sed cùm cætera animalia dentibus, aut dentium proportionali prædita enascantur, nisi quid præter naturam accidit, (perfectiora enim, quàm homo, generatione absoluuntur) homo dentibus carens venit in lucē, nisi quid pręter naturā intercesserit. Sed quā ob causam dentes alij decidant, alij non, pòst explicabimus. Quòd autē eiusmodi partes excremēto constituūtur, ea causa homo inobsepto, & nudissimo omniū animaliū corpore est, & vngues minimos pro magnitudine habet: minimum nanq; in eo est excrementū terrenum. Cùm enim excrementum quodq; sit, quod inconcoctū remaneat, tum quod terrenū in corporibus est, omniū maximè est inconcoctū. Quemadmodum

Universidad de Deusto
Biblioteca

dum partes quæq; constituantur,& quænam causa generationis sit,declaratum iam est.

Quomodo fœtus in vtero animantium augeantur.

Cap. v.

AVgẽtur fœtus,qui forma animalis nascuntur,per vmbilici annexũ, vt antè diximus. Cũ enim vis quoq; nutriẽdi in animalibus insit, vmbilicũ statim quasi radicem agunt in vterum. Vmbilicum venæ contentæ in putamine cõplent. Plures in maioribus animalibus,vt boue,cæteríq; generis eiusdẽ: binæ in mediocribus,singulæ in minimis. hoc sanguineũ hauriunt alimentũ. Vterus enim exitus est venarum multarũ. Animalia igitur non vtrinque dentata omnia,& dentatorũ vtrinque,quorũ vterus venam non,singularem habet pertinentẽ grandem,sed pro vna plures frequẽtes cõtinet, hæc in vtero habẽt,quæ acetabula appellãtur,in quæ vmbilicus deuenit,atq; adhęret. Tenduntur enim venæ vmbilicares vndiq; latérum, fissæq; spargũtur vsquequaque per vterum,& quà desinunt,hàc illa acetabula existũt curuamine suo coniuncta cũ vtero. cauo autẽ ad fœtum conuersa. Secundæ verò,& membranæ inter fœtũ, & vterũ positæ sunt. Acetabula fœtu accrescẽte, proficiscẽtéq; ad exitum,minora subinde redduntur,demúmq; oblitérantur,cũ perfectus iam est. In ea enim veluti mãma reponitur à Natura fœtui alimentum sanguineum,quod dũ colligitur, & paulatim ex multis consistit,quasi pustula,& inflãmatio corpus acetabulorũ existit. Itaq; quandiu fœtus sit minor, nec multum cibi assumere possit,cõspicua, maioráq; sunt: sed aucto iam fœtu consident,& exolescunt. Minuta,& vtrinq; dẽtata animalia,magna ex parte acetabulis vteri carent. Tendit vmbilicus in iis in venam singularẽ, quæ per vterũ maiuscula fertur. Cúmq; eiusmodi animalia alia vnum,alia plura pariant,quo modo vnum, eodẽ plura habẽtur. Sed hæc,& dissectionum exẽplis, & historiarum commentariis inspiciẽda,explorandáq; sunt. Hęrẽt enim,& cõtinentur animalia ex vmbilico,qui ex vena dependet per æquilibriũ directum ad venam quasi aquæductũ fluentem. Fœtus membranis,& secũdis obuolutus cõtinetur. Qui infantes ali in vtero aiunt, sugentes carunculã quandam, non rectè dicunt. Idẽ enim & cæteris animalibus eueniret. quod tamen nusquã videmus. Atqui facilè per dissectiones videretur,si esset. Omnes etiã fœtus,tum volucres, tum aquatiles, & pedestres pari modo mẽbranæ tenues ambiũt,separãtes ab vtero,& humoribus admissis. Sed nec iis ipsis tale quicquam inesse videmus. Neque fieri potest, vt per eorum aliquod alimentum hauriant. Iam quę quo nascuntur,omnia incrementũ foris recipere abiuncta ab vtero,apertum est. Itaque non rectè aiunt,qui ita dicunt,vt Democritus. Coeunt animalia generis eiusdem secundum naturam,sed ea etiam,quorum genus diuersum quidem sed natura non multũ distat,si modò par magnitudo sit,& tempora æquent grauiditatis. Rarò id fit, sed tamen fieri & in canibus,& in vulpibus, & in lupis certũ est. Canes etiam Indici ex bellua quadã simili,& cane generantur. Necnon in auibus salacioribus idem fieri visum est, vt perdicibus,& gallinis. Quinetiam aduncorũ accipitres specie diuersi coire putantur. Idémq; in nõnullis aliis auibus euenire animaduersum est. In marinis nihil adhuc exploratũ habemus dignum memoratu. Qui tamen rhinobati appellantur, gigni creduntur ex squatina & raia. Adhæc,quod de Africa in prouerbio est,semper aliquid noui Africam afferre, propterea dicitur, quòd diuersa etiam genera coeãt. Nam ob aquæ penuriã terræ illius, vel alienigena libidine copulãtur, cùm in loca pauciſsima rigua cõgregentur. Sed cũ cætera sic orta,rursus ipsa inter se coeãt,generaréq; possint, genus vnum mulorũ sterile est: quippe quod neq; secum,neq; cum aliis iunctum generet. Quæstio igitur in vniuersum,quam ob causam sterilis,aut mas,aut fœmina sit: sunt enim steriles & mulieres,& viri. Atque etiã in cæterorum animaliũ genere,vt equorum,vt ouium,sunt quæ nullã faciant prolem: sed mulorum genus totum sterile est. Causæ verò sterilitatis in cæteris animalibus plures sunt. Nam & à primo ortu Naturæ locis ad coitum commodis oblæsis,steriles & mulieres,& viri redduntur, vt alteræ non pubescãt,alteri non barbescãt, sed spadones quidẽ sint. Aliis in processu ætatis idem accidit affectus, aut propter corporis nutricationem pleniorẽ. Mulieribus enim pinguioribus factis,viris corpore meliùs habito excrementũ seminale in corpus absumitur. Itaq; fit vt illis menstrua desint,his genitura. Aut ex morbo,viris humidum,frigidúmq; emittitur semen: mulieribus purgationes vitiantur, plenæq; excrementorum morbificorum reddũtur. Multis etiam tum viris, tum mulieribus hoc idem accidit malum oblæsis partibus,& locis accõmodatis ad Venerem. Quæ vitia partim curabilia sunt, partim incurabilia. Sed maximè steriles tunc perseuerãt, cùm primo Naturæ ortu tales constiterunt. Gignuntur enim & mulieres viragines, & viri fœminares: alteris menstrua desunt,alteris semẽ exile, frigidúmque est. Quam ob rem ratione recta experimento in aqua probatur fœcunditas seminis. Quod enim tenue,ac frigidum est, citò diffusum per summa innatat: quod fœcundum est, in imum descendit. Calidum enim,quod concoctum est. Concoctum autem est,quod spissum,crassumq; est. Mulierum probatio fuffitu, vt odores subeuntes vterum efferantur ad locum spirandi, & afficiãt halitum. Atque etiã illitu, vt colores oculis impositi saluam perficiãt oris. Nam nisi hæc ita fiant, meatus corporis,per quos excrementũ decedit, cõfusos, obseptos, & obcæcatos esse significatur. Sedes enim oculorum maximè omnium locorum capitis seminalis est. Quod patet, cùm sola ipsa per coitum Venereũ manifestè immutetur,& vsu immodico rei Venereæ oculi apertè langueant, & subsideant. Causa est, quòd natura genituræ similis cerebro est. Aquosa enim materia eius est, calórq; aduentitius. Purgationes autem seminales à septo veniunt: principium enim naturę hinc est. Itaq; fit, vt motus à genitali ad pectus deueniant. Hinc odores per spirationem sensum efficiunt. Hominibus igitur,cæteríque generibus, vt antè retulimus,particulatim hæc læsio obuenit.

χωματίζουσι perficiant lorem.

Contra

Contra Empedoclis,& Democriti sententiam, qui non rectè senserunt,quam ob causam muli sint steriles.

Cap. VI.

ATgenus mulorum totum sterile est. Cuius rei causa non bene ab Empedocle,& Democrito redditur. Obscurè Empedocles, planiùs Democritus scribit: sed neuter bene. Afferunt enim demonstrationem æquè de omnibus,quæ præter suam cognationem coeant. Democritus meatus mulorum corruptos in vteris dicit, quoniam non ex cognatis principium eorum consistit. Sed id cùm aliis etiam animalibus accidat,tamen nihilò minùs possunt generare. Atqui si id causæ esset sterilitatis,cætera quoque sterilia esse deberent,quæ ita coeunt. Empedocles misturam seminum causatur, quæ densa ex molli vtraque genitura consistat. Caua enim, & densa coaptari vicissim,fieríque ex iis,durum ex mollibus,vt si æs stanno misceatur. Sed nec in stanno,& ære causam rectè assignat. Dixi de his in problematis, neque principia ex rebus vllo modo cognitis accipit. Caua enim,& solida coaptata vicissim, quónam modo faciant mistionem, aut vini & aquæ,aut alius cuiuspiam? hoc enim supra hominis captum dicitur. Nam quemadmodum caua vini & aquæ debeant accipi, præter sensum omnino est. Item cùm ita sit,vt & equi ex equis gignantur,& asini ex asinis,& mulus ex equo & asino, alterutro mare, aut fœmina, cur ex his tam densum consistat,vt sterile sit, quod prodierit? Ex equo autem fœmina & mare,aut asino fœmina & mare sterile non proueniat? Atqui molle & maris equi & fœminæ semen est. Coit autem equus cum asino,tum mare,tum fœmina pro differentia sui sexus. Ideóque gigni ex iis sterile ait, quia vnum ex ambobus seminibus mollibus cõficiatur. Ergo & quod ex equo mare ac fœmina gignitur,sterile esse debebit. Nam si alterum misceretur solum,liceret dicere alterum causam esse sterilitatis,vt dissimile genituræ asini. Nunc verò quali illius semini,tali & cognati miscetur. Adhæc demonstratio æquè de ambobus, tam mare,quàm fœmina,rectè affertur. Sed interest, quòd mas septennis dúntaxat generat,vt aiunt, fœmina impubis omnino est, idque propterea, quia perducere ad finem, quod conceperit, nequeat. Nam concepisse quidem iam mulam constat. Sed fortasse verisimilior iis demonstratio logica illa videbitur. Logicam appello,quia quò vniuersalior,eò remotior à propriis principiis est. Si ex mare,ac fœmina speciei eiusdem,proles speciei eiusdem gigni solet,aut mas,aut fœmina, vt ex cane mare,& fœmina canis aut mas,aut fœmina: ex diuersis etiam speciebus diuersum speciei proueniat,necesse est. Verbi gratia,si canis diuersum est à leone,ex cane mare,& leone fœmina diuersum proueniet ex leone mare & cane fœmina diuersum. Cùm itaque mulus mas & fœmina sine speciei differentia gignantur,ex equo & asino,quæ diuersa specie sunt,impossibile est vt aliquid ex mulis gignatur. Nec enim diuersum specie prouenire potest,quando ex mare ac fœmina speciei eiusdem,idem specie generatur,neque idem,hoc est mulus. gignitur enim mulus ex equo & asino,quæ diuersa specie sunt. Ex diuersis autem specie diuersum animal gigni positum est. Sed enim hæc ratio admodum vniuersalis, inaníſq; est. Rationes enim,quæ non ex propriis ducuntur principiis, inanes sunt, & rerum esse videntur,cùm longè aberrent. Sunt profectò geometricæ rationes,quæ ex principiis geometricis afferuntur. Idémq; in cæteris est intelligendum. Videntur tamen eiusmodi rationes,quanuis inanes,aliquid esse. Nam & inane,siue vacuum illud aliquid esse videtur,cùm tamen nihil omnino sit. Nec verum est,quod concluditur. Multa enim ex iis,quæ non eadem specie progenerantur,fœtifera prodeunt,vt antè expositum. Hoc igitur modo, nec de cæteris rebus, neque de naturalibus indagandum est. Sed ex iis, quæ in genere, tum equorum, tum asinorum insunt, considerando potiùs acceperis causam. Primùm enim vtrunque eorum singularem parit inter cognata animalia plura numero,tum fœminæ non semper concipere possunt. Et quidem equi interposito tempore admittuntur, quoniam ferre continuè nequeant. Sed equa menstruosa non est: imò minimum inter quadrupedes emittere solet. Asina conceptus incontinens est: genituram vtique iniectam emingit. Quam ob rem verberibus eam sectantes cogunt ne id faciat. Adhæc, frigidum animal asinus est: quam ob rem locis frigidis gigni non potest,vtpote sua natura impatiens frigoris, velut apud Scythas, & eorum finitimos. Nec verò apud Gallos,qui supra Hispaniam colunt,genus id animalis est: nam ea quoque prouincia frigida est. Hinc admissarios etiam non vt equæ, sic asinæ, æquinoctio admouent: sed æstiuo solstitio, vt tempore calido pulli nascantur: eodem enim tempore parit,quo coierit. Annum vterum fert & asina,& equa. Cùm igitur natura sit frigidum animal, vt dictum est,semen quoque genitale eius frigidum esse, necesse est. Cuius rei indicium,quòd si equus superuenerit asinam,quam inierit asinus,non peruertet asini initum: sed si asinus superuenerit equam,quam equus inierit, peruertet, propter seminis sui frigiditatem. Cùm igitur inter se ipsa iunguntur, seruatur semen propter alterius calorem: calidius est enim,quod ab equo secernitur. Nam asini & materia, & genitura frigida est, equi calidior est. Cùm autem mistum vel calidum cum frigido,vel frigidum cum calido est,euenit vt conceptus ex iis seruetur,eáq; vicisim ex se ipsa fœcunda sint. At verò quod ex iis prodiit,non insuper fœcundum, sed infœcundum ad perfectam fœtificationem est. Omnino cùm vtrunq; aptum propensúmq; sit ad sterilitatẽ, (sunt enim in asino tum ea, quæ diximus,tum etiã,vt nisi à prima dentium mutatione generare incipiat,nusquam pòst generet,sed sterilis omnino perduret) ita in exiguo cõtinetur generandi vis corporis asinini, facilliméq; labitur ad sterilitatem. Equus etiam simili modo idoneus est ad sterilitatem,tantóq; deest vt sterilis sit,quãto,vt quod ex ipsis prodierit semẽ frigidius reddatur. Quod tunc efficitur,

Logica demonstratio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cùm asini excremento miscetur. Asinus quoque parum deest quin sui generis initu sterile generet. Itaque cùm accesserit quod præter naturam est, si antè vix vnum partu naturæ legitimum poterat generare, iam quod peregrinum ex iis prodiit sterilius, nihil deerit, vt sterile sit, sed necessariò sterile erit. Euenit etiam vt corpora mulorum magna efficiantur, quoniam menstruorum decessus ad corporis incrementum vertatur. Cúmque partus eorum annuus sit, non modò concipiat, sed etiam enutriat mula opus est: quod fieri non potest sine menstruis. Mulis autem menstrua desunt, sed quantum inutile est, cum excremento vesicæ abigitur. Vnde fit, ne muli genitale fœminarum, sed ipsum excrementum olfaciant. Reliquum in corporis incrementum, & magnitudinem vertitur. Itaque concipere quidem aliquando mula potest, (quod iam factum est) sed enutrire, atque in finem perducere non potest. Mas generare interdum potest, quoniam & calidioris naturæ, quàm fœmina, mas est, & nihil corporis per coitum confert ad generationem. Quod autem facit, ginnus est: quod mulus, oblæsus est. Nam ex equo & asino, ginni proueniunt, cùm conceptus in vtero ægrotauit. Est enim ginnus idem, quod metachœrum in porcis: quod enim ibi læsum, deprauatúmque in vtero est, metachœrum vocatur, quasi aporcellum dixeris. Idque cuilibet porco accidere potest. Pygmæorum etiam, id est nanorum, pomilionum, & pusillorum generatio similis est: nam eorum quoque membra, & magnitudines vitiantur in vtero, & sunt veluti aporcella, & ginni. Hactenus de mulorum sterilitate.

DE GENERATIONE
ANIMALIVM LIBRI
SECVNDI FINIS.

ARISTOTELIS
STAGIRITAE DE GENERATIONE ANIMALIVM,
LIBER TERTIVS,

Theodoro Gaza Interprete.

De generatione animantium sanguineorum, & ouiparorum, déque ouis subuentaneis, & cæterorum ouorum natura, & quam ob causam alia vnicolora sunt, alia bicolora.

Cap. I.

DE MVLORVM sterilitate dictum iam est, atque etiam de iis, quæ animal & foras, & intra se pariunt. In sanguineo autem ouiparo genere partim similis generatio vt in pedestribus est, idémque de omnibus aliquid accipi potest: partim differentia, tum inter ipsa, tum ad pedestria existit. Oriuntur omnia coitu mare in fœminam emittente semen genitale. Sed aues ouum edunt perfectum, crusta intectum dura, nisi morbo lædatur. Atque omnia auium oua bicolora sunt. Piscium cartilaginei, vt sæpius dixi, cùm intra se oua pepererint, animal excludunt, ouo in alium vteri locum ex alio translato. Mollehoc ouum est, & vnicolor. Vnus ex iis animal non parit, qui rana vocatur: cuius causam pòst exponam. Cæteri pisces, qui oua pariunt, ouum vnicolor edunt, quod imperfectum est: quippe quod extra capiat incrementum eadem causa, qua & quod intus perficitur. De vteris qua inter se differentia discrepent, & quas ob causas ità sit, declaratum est anté. Viuiparorum enim alia suprà, iuxta cinctum vterum continent: alia infrà iuxta genitale. Suprà cartilaginea habent: infrà, quæ animal & intra se, & foras generant, vt homo, equus, & reliqua generis eiusdem. Ouiparorum etiam alia infrà, vt pisces, qui oua pariunt: alia suprà, vt aues. Consistunt vel sponte conceptus in auium genere, quos subuentaneos, & Zephyrios à Fauonio quidam appellant. Qui profectò in iis fiunt auibus, quæ non volaces sunt, vt vncæ, sed multiparæ, quoniam excremento ipsæ abundant, vncis in alas, & pennas id vertitur, corpúsque exiccum siccum & calidum habetur. Decessus autem menstruorum, & genitura, excrementum sunt. Cùm igitur & pennarum natura, & seminis, excremento gignatur, nequit Natura largè vtróque versus profundere. Hæc eadem causa est, & vt aues vncæ nec salaces sint, nec multiparæ, sed graues, volacésque, quarum corpus grandiusculum, vt columba & similes, aut graues non volaces, quarum corpus grande, vt gallina, coitu superent, & partu: grauibus enim non volacibus, vt gallinis, perdicibus, & reliquis id genus multum eius excrementi fit: quapropter mares eorum salaces sunt, & fœminæ multum materiæ suggerunt, & quidem pariunt ex his aliæ complura, aliæ sæpe, complura gallina, perdix, struthio Libycus. Sæpe autem columbarium genus,

genus, sed non multa: quippe quod medium sit inter aduncum genus, & graue. Volax enim vt aduncum est, corpulentum vt graue. Itaque quoniam volax est, excrementúmque eò transit, pauca parit, sed sæpe corporis magnitudine, & ventris calore, & facultate concoquendi maxima, atque etiam quòd cibum facilè sibi acquirat: aduncа enim difficulter id faciunt. Paruæ etiam aues salaces, præfœcundæque sunt, quomodo interdum plantæ minores sunt fertiliores. Quod enim incremento corporis deest in excrementum seminale exundat. Quam ob rem gallinæ hadrianæ multa admodum pariunt. Fit enim propter corporis exiguitatem, vt alimentum ad partionem sumptitetur. Vulgares etiam gallinæ fœcundiores sunt generosis. Corpora enim alteris humidiora, alteris grandiora, & siccióra. Animus generosus in eiusmodi corporibus potiùs consistit. Quin & tenuitas, ac imbecillitas crurium facit, vt eorum natura & salacior sit, & fœcundior: quo modo & hominibus euenit. Alimentum enim, quod crura subiret, in seminale excrementum transfertur. Quicquid enim inde Natura adimit, hìc adiicit. Nam vncungues aues pede sunt firmiore, & crure crassiore, causa victus. Itaque omnibus his de causis, neque salaces sunt, neque præfœcundæ. Tinnunculus potissimùm in eo genere fœcundissimus est, qui solus ferè aduncarum & bibit. Humor autem & natiuus, & aduentitius seminalis cum calore indito est. Sed ne ipse quidem multa admodum parit, verùm cùm plurimum quatuor. Cuculus parum generat, quanquàm aduncus non est, quia naturæ frigidæ est, quod ipsius pauore iudicatur. Seminale autem animal calidum esse & humidum oportet. Pauidam esse hanc auem, apertum est, cùm ab omnibus auibus fugetur, & in alienis pariat nidis. Columbarium genus bina, magna ex parte, parere solet. Nec enim vniparum est, cùm nulla auis pariat vnum, excepto cuculo, qui & ipse duo interdum parit. Nec multa parit: sed sæpe bina, aut terna cùm plurimum, sed bina magna ex parte. Sunt enim hi numeri inter vnum & multa. Cibum in semen conuerti in iis, quæ abundè fœtificant, pluribus declaratur euentis. Arborum enim multæ cùm admodū copiosè tulerint, exaresc unt fructificatione, nisi corpori alimentum remanserit. Annuis etiam idem euenit, vt legumínibus, vt frumentis, & reliquis huiusce modi. Cibum enim omnem in semen consumunt: quippe cùm genus id fertile admodum sit. Necnon gallinarum nonnullæ, cùm adeò valde peperissent, vt etiam bis die pepererint, mox à tanto partu interiere: Hyperinæ enim, id est, effœtæ, & aues, & plantæ fiunt. Quod vitium nimia excrementi secessio est, vt exhaustæ, effœtæque dicantur, quæ ità afficiuntur. Hæc eadem affectio causæ leænæ etiam est, vt sterilescat: primùm enim quinque aut sex parit catulos, tum anno secundo quatuor, mox tres. Déinde pari modo per annos singulos minus vno, postremò nullum, cùm & excrementum omne consumptum iam sit, & ætate desinente, semen vnà defecerit. Quibusnam auibus subuentanei partus consistant, & quæ præfœcundæ, parúmve fœcundæ, quasque ob causas, dictum iam est. Fiunt subuentanea oua, vt antè retulimus, quoniam materia seminalis in fœmina est, nec menstruorum decessio fit auibus, vt viuiparis sanguine præditis. In iis enim omnibus fit, aliis magis, aliis minùs, aliis quantum rem indicet. Piscibus etiam, vt auibus, menstrua nullà prodeunt. Quam ob rem iis quoque conceptus consistit sine coitu, vt auibus, sed minùs apertè. Frigidior enim natura piscium est. Decessio igitur menstruorum, quæ viuiparis fit, eadem consistit in auibus per debita excrementi tempora. Et quia locus sepro propinquus calidus est, magnitudine iuxtà perficiuntur. Sed ad generationem imperfecta, tum hæc, tum illa piscium sunt, nisi semen maris accedat. Cuius rei causam antè exposui. Volacibus subuentanea non gignuntur, scilicet eadem causa, qua multa nec ab iis ipsis generantur. Vncunguibus enim parum excrementi inest, & marem desiderant ad excrementi commotionem. Gignuntur subuentanea oua plura numero, quàm quæ fœcunda sunt, sed minora, ob vnam eandémque causam. Quòd enim imperfecta sunt, minùs augentur: quòd minùs augentur, plura numero existunt: minus etiam suauia sunt, quoniam minùs concocta. Concoctum enim in quouis genere dulcius est: sed oua auium, aut piscium non perfici ad generationem sine mare, satis exploratum habemus. An in piscibus quoque fiat conceptus sine mare, non æquè apertum est. Sed potissimùm in fluuiatili genere, rubellionibus id accidere visum est. Etenim nonnulli statim habere oua videtur, vt de his in historiis scripsimus. Omnino in auium genere, ne ea quidem oua, quæ per coitum oriuntur, possunt magna ex parte augeri, nisi coitus auis continuetur. Cuius rei causa est, quòd vt in mulieribus coitu maris detrahitur mensium excrementum, (trahit enim humorem vterus tepefactus, & meatus aperiuntur) sic in auibus pariter euenit, dum paulatim quidem menstruum excrementum accedit, quod foras decedere non potest, quoniam parum est, & supernè ad cinctum continetur, sed in vterum ipsum collabitur. Hoc enim ouum agetur sicut fœtus viuiparorum, eò quòd per vmbilicum affluit. Nam cùm semel aues coierunt, omnia ferè oua semper habere perseuerant, sed parua admodum. Quam ob rem de subuentaneis dicere non solent oriri sponte, sed reliquias esse prægressi coitus: quod falsum est. Satis enim conspectum est in nouella, tum gallina, tum anserе, gigni sine coitu: tum etiam perdices fœminæ, & quæ nondum coierint, & quæ coierint, quarum vsus in aucupiis, cùm olfaciunt matem, vocémque eius audiunt, alteræ implentur, alteræ statim pariunt. Cuius affectionis causa est eadem, quæ in homine, & quadrupede. Nam si fortè eorum corpora accensa libidine turgent ad coitum, alia cùm primùm viderunt, alia cùm leuiter tetigerunt, semen emittunt. Est hoc auium genus sua natura libidinosum, vt leui egeat motu, cùm turget, citóque fecernat, vt in iis, quæ non coierint, subuentanea consistant: in iis, quæ coierint, oua breui augeantur, & perficiantur. Aues ex iis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ ouum pariunt foras, perfectum hoc edunt, pisces imperfectum: quod extrà recipit incrementum, vt antè diximus. Causa est, quòd genus piscium fœcundum admodum est. Itaque fieri non potest, vt multa intus finem recipiant: quapropter foras deponunt. Idque agitur citò, quòd vterus eorum piscium, qui ouum pariunt, foras iuxta genitale positus est. Sunt auium oua bicolora, piscium vnicolora omnium. Coloris causam videris ex facultate partis candidæ atque luteæ. Secernitur enim à sanguine, quod eò venit: nullum enim exangue animal ouum generat. Sanguinem autem materiam esse corporum, dictum iam sæpius est. Pars igitur eius, quæ calida est, propiùs ad formam in membris instituendis accedit: quæ autem, terrosior est, corporis institutionem præbet, & remotior est. Quam ob rem in bicoloribus ouis animal initium suæ generationis à candido sumit. Initium enim animale in candido est, cibum à luteo capit. Calidioribus itaque animalibus seorsum ista habentur distincta, ex quo principium ortus, & ex quo alimentum, atque alterum candidum, alterum luteum est: & plus candidi, syncerique semper est, quàm lutei, & terreni. At minùs calidis & humidioribus contrà, plus lutei, idque humidius est: quod in palustribus accidit auibus. Cùm enim illæ suapte natura humidiores sint, tum frigidiores terrenis auibus constant. Itaque oua earum multum eius, quod vitellum vocatur, habent, minúsque luteum: quoniam candidum minùs ab eo separetur. Quæ iam suapte natura frigida inter ouipara sunt, ea longè humidiora constant: quale genus piscium est. Nec candidum habent distinctum, quia exiguum hoc est, & frigidæ, terrenæque qualitatis copia impedit. Quam ob rem omnia piscium oua vnicolora sunt, atque ad lutea candida, ad candida lutea esse dixeris. Auium vel subuentanea oua colorem eum duplicem obtinent: habent enim ex quo vtrunque sit, & vnde principium, & vnde cibus. Sed hæc imperfecta sunt, & maris indiga. Fiunt enim fœcunda, si quo tempore ineuntur à mare. Nec verò sexus causa coloris duplicis est, vt candidum à mare, luteum à fœmina sit, sed ambo à fœmina proficiscuntur: verùm alterum frigidum, alterum calidum est. In quibus multum caloris est, distinguuntur: in quibus parum, distingui non possunt. Et ob eam rem cōceptus eorum sunt vnicolores, vt dictum est: semen autem maris constituit tantum: ideo primū exiguus, albúsq; conceptus auium cernitur: mox tempore procedente luteus totus, cùm iam plus sanguinis admiscetur: postremò secedente calore pars candida circùm insistit, quasi humore æquè feruente quoquouersus. Candida enim pars oui sua natura humida est, calorémq; animalé intra se contineat. Quam ob rem circum ipsa discernitur lutea, & terrena intus manet. Et si plura oua, coniecta in patinam, aut tale aliquod vas, coquis igne, ita ne motus caloris citatior sit, quàm ouorum distinctio, idem in vniuersis ouis, quod in singulis, euenit, vt lutea cūcta in medio cōstituātur, cādida circiter ambiant. Sed quā ob causam alia vnicolora, alia bicolora sunt oua, dictum iam est.

De ortu eorum, quæ perfectis ouis foras generantur, tum auium, tum quadrupedum ouum crusta intectum parientium.

Caput. I.

SEcernitur in ouo principium genitale maris ea parte, qua ouum vtero adhæret, sitque proinde dissimile, quod bicolor est: nec plane rotundum, sed altera parte acutius, quoniam partem eam differre oportet, in qua principium illud continetur. Quam ob rem durius ea ipsa parte est ouum, quàm inferiore. Principium enim operiendum, custodiendúmque est. Exit etiam pars oui acuta póst. Quod enim adhæret, id exire posteà conuenit. Adhæret autem ea parte, qua principium continetur. Et principium ipsum in parte acuta est. Idem in plantarum etiam seminibus modus est. Principium enim seminis adhæret, aut ramo, aut putamini, aut pulpæ: vt in legumine pater. Quà enim bisulcis fabarum fructus, & cæterorum id genus coniungitur, hac principium seminis adhæret. Sed quæres de incremento ouorum, quonam modo ex vtero veniat: animalia enim per vmbilicum capiunt cibum: oua autem quo? cùm non modò vermium, ipsa per se recipiant incrementum. At si quid est, quo adhærent, id quónam transeat perfecto iam ouo? Nihil enim tale exit cum ouo, vt vmbilicus cum animali. Quod enim circiter ambit, testa perfecto iam ouo efficitur: rectè igitur hoc ita quæritur. Sed latet primò, membranam mollem id esse, quod postremò testa efficitur: perfecto enim ouo, durum, ac rigidum euadit ita modicè, vt exeat adhuc molle. Dolorem enim moueret, nisi ita exiret. Egressum statim refrigeratum duratur, euaporato humore quàm primùm qui exiguus inest, relictáque portione terrena. Huius itaque membranæ particula quædam vmbilicaris parte acuta principio continetur, tenditque paruis adhuc veluti fistula: quod in eiectitiis inchoatis ouis patet. Nam si auis madefacta, aut alia causa inalgescens eiecit, eruentus adhuc cernitur conceptus, habénsque sibi annexam appendiculam vmbilicarem, quæ ouo ampliùs increscente obtenditur latiùs, atque minuitur, perfectóque mucro exirum complet. Membrana interior sub hoc vmbilico est, quæ vitellum, albuménque ab eo disterminet. Vbi iam ad cōsummationem ventum est, ouum absoluitur totum, & vmbilicus ratione non insuper apparet: extremum enim vltimum eius est. Partus ouorum contrà atque animalium euenit. Animal enim versum in caput, sursúmque principium nascitur. At ouum quasi in pedes conuersum exit. Cuius rei causa, quod diximus, est, quòd ouum ea parte, qua principium continetur, adhæret. Generatio autem ex ouo ita euenit, vt incubante, & concoquente aue, animal ex parte oui secernatur: augeatur ex reliqua parte, & conficiatur: natura enim simul & materiam animalis in ouo reponit, & satis cibi ad incrementum. Cùm enim auis intra se perficere nequeat, cibum vnà parit in ouo. Nam iis, quę forma animalis nascūtur, cibus in alia corporis parte paratur, quod lac vocatur, videlicet in

mammis. At auibus hoc idem in ouo Natura constituit, sed contrà, quàm homines putant, & Alcmæon Crotonitates ait. Non enim albumen oui lac est, sed vitellum. Hoc enim pullis pro cibo est. Illi albumē pro cibo esse existimant, propter coloris affinitatem. Oritur pullus incubante aue, vt dictum est. Sed si aut tempus sit bene temperatum, aut locus, in quo oua manent, repidus, concoquuntur & auium oua, & quadrupedum ouiparorum sine parentis incubitu. Hæc enim omnia in terra pariunt, concoquunturque oua tepore terræ. Nam si quæ quadrupedes ouiparæ frequentantes fouent quæ ediderint oua, custodiæ gratia potiùs id faciunt. Gignuntur verò eodem modo oua quadrupedum, quo auium. Crusta enim dura intecta, & bicolora sunt, & iuxta cinctum consistunt, vt auium: & reliqua eadem tum intus, tum extrà eueniunt. Itaque omnium causæ eadem consideratione continentur. Sed quadrupedum oua vt validiora tempore concoquuntur, auium imbecilliora sunt: atque ob eam rem parentem desiderant. Tum etiam Natura attendere videtur, vt sensum prouidum, curámque diligentem erga prolem parentes habeant. Sed in genere deteriore hoc facit quouisq; pariant: in aliis quibusdam etiam donec perficiant. Prudentioribus verò plus curæ mandatur, vt etiam enutriant. Postremò iis, quæ prudentia iam maximè prædita sunt, consuetudo, amor, & charitas in prolem etiam adultam seruatur, vt homini, & quadrupedum nonnullis. Auibus cura donec pariant, & enutriant. Quam ob rem & ab incubitu laborant in prole enutrienda: à partu verò deteriùs afficiuntur, quasi priuatæ aliquo sibi natiuo gestamine. Perficitur animal in ouo deteriùs diebus tepidis: tepore enim iuuatur. Nam concoctio est calor quidam. Terra enim suo calore concoquit. Et quæ incubant, hoc idem faciunt: adhibent enim suum calorem. Deprauantur etiam oua, & fiunt, quæ vrina appellantur, tempore potiùs calido, idque ratione. Vt enim vina temporibus calidis coacescunt fæce subuersa, (hoc enim causæ est, vt deprauentur,) sic oua pereunt vitello corrupto. Id enim in vtrisque terrena portio est. Quam ob rem & vinum obturbatur fæce permista, & ouum vitello diffuso. Multiparis igitur hoc accidit meritò, cùm non facilè omnibus color conueniens reddi possit, sed aliis deficiat, aliis superet, & quasi putrefaciendo obturbet. Vncunguibus etiam, quanuis parum fœcundis, nihilò minùs tamen idem euenit: sæpe enim vel alterum ex duobus vrinum fit, sed tertium semper ferè. Cùm enim calida sua natura sint, faciunt, vt quasi ferueat supra modum humor ouorum. Iam enim naturam quoque contrà iam luteum & candidum habent. Luteum namque gelu duratur, & coit, calore contrà humescit, quapropter cùm vel in terra, vel per incubitum concoquitur, humescit. Atque, ita pro cibo animalibus nascentibus est. Nec verò cùm ignitur, assatúrque, durescit, quoniam naturæ terrenæ est, vt cæra. Ideóque cùm plus iusto calescunt, nisi ex recremento humido sint, saniescunt, reddunturque vrina. At candidum gelu non concrescit, sed magis humescit. Causam antè reddidi. Ignitum solidescit. Quam ob rem cùm ad generationem animalium concoquitur, crassescit. Ex hoc enim consistit animal. Luteum autem pro cibo est, & membris subinde instituendis incrementum hinc administratur. Quocirca luteum, & candidum membranis inter se distinguuntur, quasi naturam habeant diuersam. Sed quemadmodum hæc inter se habeant, tum initio generationis, tum consistentibus animalibus, atq; etiam de membranis, & vmbilicis diligentiùs ex iis, quę per historiam scripsimus, considerandum, annotandúmque est. Ad id autem, quod impræsentiarum tractamus, tantùm aperuisse satis est. Principio corde constituto, & vena maiore ab eo distincta, vmbilici duo de vena eadem pertendunt. Alter ad membranam, quæ luteum continet. Alter ad membranam, cui secundarum species est, qua animal obuolutum continetur, quæ circa testæ membranam est. Altero igitur vmbilico cibum ex luteo assúmit. Efficitur luteum copiosius, quippe quòd calescens reddatur humidius. Cibum enim, quoniam corpulentus est, humidum esse oportet, qualis plantæ suppeditatur. Viuunt autem principiò, & quæ in ouis, & quæ in animalibus gignuntur vita plantæ. Adhærendo enim capiunt primum & incrementum, & alimentum. Alter vmbilicus ad secundas tendit. Ita enim in iis, quæ ouo nascuntur, animalibus, pullum vti luteo existimandum, vt fœtus viuiparus sua parente vtitur, quandiu intra parentem continetur. Cùm enim non intra parentem nutriantur, quæ ouo prouenium, partem eius accipiunt aliquam, habéntque secum in cibo. Membrana verò exteriore nouissima sanguinolenta hæc périnde, vt illa vtero, vtuntur. Simul autem & luteum, & secundas testa oui complectitur vteri proportione périnde quasi quid vnum obductum amplectatur fœtum, parentémque totam. Quod ita est, quoniam fœtum esse in vtero, & cum parente necesse est. Itáque in viuiparis vterus in parente est. In ouiparis è diuerso fit, quasi dixeris parentem esse in vtero. Luteum est enim cibus, qui à parente præstatur. Causa est, quòd fœtus nutricatio non intra parentem est. Crescentibus vmbilicus primùm considet, qui secundis adiungitur. Hac enim pullum excludi conuenit. Reliquum lutei, & vmbilicus ad luteum pertinens pòst collabitur. Cibum enim habeat statim oportet, quod exclusum est. Nec enim à parente nutritur, & per se ipsum statim capere cibum non potest: quapropter luteum subit cum vmbilico, & caro adnascitur. Talis ortus eorum est, quæ ex ouis perfectis foris generantur, tum in auibus, tum in quadrupedibus, quæ ouum crusta intectum dura pariunt. Sed hæc euidentiora in auctioribus sunt animalibus. Nam in minoribus obscura præ sua exiguitate habentur.

Antiquus interpres habet: Quam ob rem fœminæ, quæ non incubāt, à partu deteriùs afficiuntur.

De iis animantibus, quæ perfectum ouum intra se pariunt, foras autem animal: quámque ob causam piscium oua mollia sint contrà, quàm auium.

Universidad de Deusto Biblioteca

Cap. III.

GEnus etiam piscium ouiparum est, cuius ea, quæ infrà continent vterum, imperfectum pariunt ouum; causa, quam antè reddidimus. Quæ autem cartilaginea nuncupantur, perfectum intra se ouum pariunt, mox animal foras edunt, vno excepto, quam ranam vocant: hæc enim vna foras ouum perfectum parit. Causa natura corporis est. Caput enim longè grandius reliquo corpore habet, idque aculeatum, valdéque asperum: quam ob rem nec posteà suos catulos intra se recipit, neque principiò animal parit. Capitis enim magnitudo, & asperitas, vt aditum, sic exitum impedit. Et cùm cartilagineorum ouum cute molli operiatur, quòd enim frigidiora quàm aues sint, nequeunt partem circundantem indurare, ideo ouum vnum ranarum solidum, durúmque est, vt foris seruetur. Cæterorum humida sunt natura, & molli. Operiuntur enim intus corpore suæ parentis. Ortus ex ouo idem ranis, quæ extrà perficiuntur, & iis, quæ intus. Sed eorum, atque auium ortus partim similis, partim diuersus est. Primùm enim altero carent vmbilico, qui ad secundas pertinet, quæ sub testa ambiente positæ sunt. Cuius rei causa est, quòd testam illam circundantem non habent, cùm nihilo his vtilis esse possit: parens enim ipsa integit, & seruat. Testa in ouis edendis tutela est contra detrimenta, quę deforis veniant. Tum generatio iis quoq; ex oui parte extrema est, sed non qua vtero adhærent. Aues enim ex cacumine oriuntur, qua ouum adhæret. Causa est, quòd auium ouum separatur ab vtero. At eorum, quanquàm non omnium, tamen plurimorum ouum perfectum vtero adhæret. Cúmque animal extremo innascitur, ouum consumitur totum, quomodo in auibus, cæterísque, quorum omnium absoluitur, demúmque vtero vmbilicus iam perfectorum adhæret. Similis modus eorum etiam est, quorũ oua vtero absoluuntur. Nõnullis enim eorum ouum perabsoluitur, cùm perfectum est. Quæres igitur, cur ita differant auium, & piscium generationes. Causa est, quòd auium oua luteum à candido separatum continent: piscium vnicolora sunt, miscentúrq; in iis ista vsquequaque, & confunduntur. Itaque nihil prohibet, quò minùs econtrario principiũ habeant genitale. Non solùm enim parte sui adhærente tale est, sed etiam altera obiecta. Alimẽtum verò ex vtero meatibus trahere quibusdam eo ipso principio facile est. Apertum hoc est in iis ouis, quæ non absoluuntur. Nam in nonnullis cartilagineis ouum non absoluitur vtero, sed inhærens descendit ad animalis generationem, in quibus animal perfectum habet suum vmbilicum ex vtero, consumpto iam ouo. Constat igitur vel antè meatus oui eòdem tendere. Fit hoc in mustelorum genere læui cognomine, vt dictum est. Ortus piscium his rebus, & his de causis differt ab auium. Cætera eodem veniunt modo. Alterum enim vmbilicum habent similiter, vt aues ad luteum, sic pisces ad totum ouum. Non est enim huius pars altera lutea, altera candida, sed totum est vnicolor, atque ex eo aluntur, consumptóque pari modo subsidet, & caro circùm adnascitur. Talis eorum generatio est, quæ intra se ouum perfectum, foras animal pariunt.

Quam ob causam piscium oua foras suscipiunt incrementum.

Cap. IIII.

CAeteri pisces maximè in parte foras pariunt oua, omnésq; imperfecta, præterquam rana, cuius causam iam reddidimus. Eorum etiam, qui imperfectum pariunt ouum, causa declarata est. Ortus verò eorum quoque ouo proueniens, eodem agitur modo, quo cartilagineorum, quæ intra se pariunt: sed incrementum celere, atque ex paruis: & vltimum oui durius est. Incrementum oui simile vermibus est. Animalia enim, quæ vermem pariunt, primò exiguum edunt, quod per se augetur sine vllo annexu. Causa similis, vt in farina subacta humore. Fit enim massa ex parua magna, parte solidiore humescente, humida spirascente, quod in animalibus natura caloris animalis facit, in massa calor permisti humoris. Augentur igitur oua necessariò ea causa: habent enim excrementum massale, sed rei melioris gratia. Quoniã fieri non potest, vt totum suum incrementum recipiant, propter summam eorum animalium fœcunditatem. Hinc enim & parua admodum excernuntur, & celeriter augentur: parua, quòd vterus angustior sit, quàm vt tantam ouorum copiã possit capere celeriter, ne dum per generationẽ mora in augendo protrahitur, genus pereat, quãdo vel nunc magna pars editi partus interiit. Quam ob rem genus piscium præfœcundum est: rependitur enim, & compensatur à Natura interitus multitudine. Sunt quorum vterus dehiscat, & disrumpatur, vt quæ acus vocatur, præ magnitudine ouorum: hæc enim pro multis maiusculos habet conceptus. Quod enim Natura numero ademerat, id magnitudini addidit. Oua piscium foris augeri, & quam ob causam, dictum iam est.

De ortu cartilagineorum piscium, eósque, qui pisces omnes esse fœminas putant, non rectè sentire.

Cap. V.

SEd ouum eos etiam pisces parere indicium est, quòd viuipari quoque pisces, vt cartilaginei, primùm oua inter se pariunt. Totum enim piscium genus ouiparum esse certum est. Finem tamen nullum recipit ouum eorum piscium, qui sexu maris & fœminæ distinguuntur, & per coitum generant, nisi mas suum semen aspergat. Sunt qui omnes pisces fœminas esse opinentur, exceptis cartilagineis, sed non rectè. Putant enim eos, qui mares habiti sunt, differre à suis fœminis, modo plantarum, in quibus altera fructificet, altera non, vt olea, & oleaster, ficus, & caprificus. Sic pisces differre inter se volunt, præter cartilagineos. De iis enim non ambigunt, quanquàm similis ratio partium seminalium in maribus omnibus, tum cartilaginei, tum ouipari generis est, & semen genitale vtriusque suo tempore emitti videtur. Vuluas etiam fœminæ habent,

Atqui

Atqui non modò ouiparos, sed etiam cæteros vuluas habere oporteret, quanuis diuersas, vt mulæ habent in genere veterinorum, si genus totum sexu fœmineo esset, nec nisi sterilitate nonnullorum dissideret. Nunc verò partim conceptacula habent seminis genitalis, partim vuluas. Atque in omnibus, excepto rubro, & hiatula, hoc discrimen est, vt aut conceptacula seminis prolifici habeant, aut vuluas. Difficultas autem, qua ita opinari mouentur, solui facilè potest, cùm rem, quæ accidit, audis. Nullũ enim ex iis, quæ coeunt, tam multa parere posse aiunt: ídque rectè. Quæ enim ex se generant perfectum, vel animal, vel ouum, hæc non ita pariunt multa, vt pisces, qui oua pariunt. Nam innumera quædam eorum multitudo ouorum est. Sed illud non vident, quàm diuersa piscium oua, ab auium sint. Aues enim, & quadrupedum ouiparæ, & si qua cartilaginea enumeranda sunt in hoc genere, perfectum generant ouum, & quod editum non recipiat incrementum. At pisces imperfecta pariunt oua, quæ foris incrementum iustum recipiant. Eodémque modo mollia, & crustata, quæ quidem & coire planè cernuntur, quoniam eorum coitus diuturnior est. Alterum etiam eorum marem esse, alterum vuluam habere certum est. Absurdum prætereà est, nisi in omnibus generibus vis hæc habeatur, quomodo in viuiparis est, alterum mas, alterum fœmina. Causa verò ignorantiæ eorum, qui ita censent, quòd differentiæ, quæ multæ, ac variæ in animalium coitu, generationéque sunt, non omnes pateant, sed paucarum quarundam intuitu, idem in omnibus esse oportere arbitrentur. Quam ob rem & qui conceptus fieri aiunt captu seminis genitalis, quod à fœminis piscibus deuoretur, rem, de qua verba faciunt, non tenent. Tempore enim eodem mares semen genitale, fœminæ oua habent, & quò fœmina propiùs ad partum accedit, eò copiosius, & humidius redditur semen genitale in mare: & vt incrementum seminis in mare, oui in fœmina eodem tempore euenit, sic emissio. Nec enim fœminę vniuersum, sed paulatim pariunt: neque mares semen suum vniuersum emittunt. Atque hæc omnia ratione ita vsu eueniunt. Vt enim in auium genere sunt, quæ sine coitu oua concipiant, quanquàm pauca, & rarò, sed per coitum magna ex parte implentur: sic in piscibus euenit; sed minùs. Aequè tamen vtroque in genere infœcunda sunt, quæ sponte constiterunt, nisi mas suum asperserit semen, videlicet in quibus mas quoque est. Auibus igitur quoniam oua perfecta exeunt, id fiat, cùm intus adhuc sunt, necesse est. At piscibus quoniam imperfecta omnia oua eduntur, quanquàm non intus per coitum constitit ouum, tamen si extrà aspersum est, seruari potest: atque in hunc vsum consumitur semen marium genitale. Quapropter vnà cum ouis fœminarum subsidet, atque minuitur. Aspergunt enim mares sequendo in iis, quæ subinde eduntur, ouis. Ergo in piscibus quoque sexus discrimen maris, ac fœminæ est, omnésque coeunt, nisi sexus alicui generi sit indiscretus. Et sine maris genitura nihil ex iis potest generari: facit enim celeritas coitus piscium, vt eius opinionis authores decipiantur. Tanta enim celeritate rem Veneream peragunt, vt etiam piscatores complures lateant: nemo enim eorum aliquid tale cognitionis gratia obseruat. Veruntamen coitus visus est. Eodem enim modo, quo delphini, pisces etiam coeunt, amouendo supina per lapsum, quibus impedimento cauda. Sed delphinorum abiunctio diuturnior est: piscium verò huiuscemodi celerrima est. Itaq; cùm eam nõ cernant, captu, siue voratu seminis, & ouorum, quem exploratum habent, mouentur vel piscatores, vt stultam illam, & vulgarem rationem de conceptione piscium afferant, quam & fabulator Herodotus scribit, quasi seminis deuoratu pisces impleantur. Nec vident id fieri non posse: meatus enim, qui per os intrò tendit, in ventriculum fertur, non in vuluam. Quódque ventriculum subierit, alimentum id effici necesse est: concoquitur enim. Vuluæ autem plenæ ouorum cernuntur, quæ vnde, quæso, subierint?

Contra eos, qui coruos, & ibin ore coire, mustelam autem ore parere, hyænam duplex genitale habere, trochum verò se ipsum inire opinati sunt.

Cap. VI.

SImilis error in generatione quoque auium euenit. Sunt enim qui coruos, & ibin ore coire opinentur: inter quadrupedes etiam mustelam ore parere. Hęc enim & Anaxagoras, & alij quidam Naturales authores scribunt simpliciter valde, & inconsideratè, qui in auium genere ratiocinatione illa falluntur, quòd rarò coruorum coitus cernatur, rostrorum coniunctio sæpenumero, quæ omnibus id genus auibus solita est. Quod in monedulis, quas mansuetas alimus, planũ est. Genus etiã columbinum hoc idem facit. Verùm hæc, quoniã coire quoq; visuntur, ea fama caruerunt. Coruinum genus libidinosum non est, quippe quòd parum fœcundum sit. Coire tamen id quoq; visum est. Sed enim non cogitasse, quemadmodum semẽ ad vuluam deueniat per ventriculũ, qui semper, quod ingestum est, concoquat, vt patet in cibo perficiẽdo, absurdum omnino est. Vuluas autem id quoque auium genus, & oua habere cernitur iuxta septum. Mustelam etiam, modo cæterarum quadrupedum, vuluam habere certum est: ex qua quónam pacto fœtus ad os deueniat? Sed quia mustela paruos admodum parit, vt & cęterę fidipedes, de quibus posteà dicemus, & sæpe catulos suos ore susceptos transfert, fecit, vt ita opinarẽtur. Quinetiam de trochó, & hyæna stultè, magnóq; errore narratur. Hyænam enim complures aiunt, trochum Herodotus Heracleota scribit duplex genitale habere, maris, ac fœminæ, & trochum se ipsum inire: hyænã inire & iniri annis alternis. Sed visa est hyæna mas, & altera fœmina sui discrimine genitalis. Locis enim nonnullis penuria huius conspectus non est. Verùm hyænæ tam mares, quàm fœminæ, habent sub cauda lineam quandam similem genitali fœminino. Quæ quidem nota, quanuis communis sit, tamen in maribus potiùs cernitur, quia mares, quàm fœminæ, magis capiuntur. Itaque qui rem parum

Universidad de Deusto
Biblioteca

diligenter considerant, in hanc aberrant opinionem. Sed de his satis.

Quare cartilaginei pisces mares semen spargere non visuntur, nec fœminæ suos conceptus.

Cap. VII.

DE piscium generatione quæres, quam ob causam cartilagineorum, nec fœminæ suos conceptus, neque mares suum semen spargere visuntur, cùm generis non viuipari, & fœminæ oua, & mares semen spargere soleant. Causa verò est, quòd genus cartilagineum semine minimè abundat. Vuluas etiam fœminæ ad septũ positas continent. Aequè enim mares à maribus, & fœminæ à fœminis differunt. Sunt enim cartilaginei minùs copiosi genitura. At verò mas ouipari generis, vt fœmina ouа præ multitudine reponit, sic ipse spargit. Plus enim seminis habet, quàm satis ad coitum sit. Tendit enim Natura potiùs absumere semen id ad augenda oua reposita, quàm ad primam cõstitutionem. Nam vt & antè, & modò diximus, oua auium intus perficiuntur, piscium extrà. Similis enim quodàm modo generatio atq; in vermiparis est, quanquàm imperfectio rem edunt cõceptum, quæ vermem pariunt. Sed vtriusque tam auium, quàm piscium ouis perfectionem mas adhibet: verùm auium intus, cùm intus perficiantur: piscium extrà, cùm hæc imperfecta edantur. Nam aliàs idem vtriusque contingit. Auium igitur subuentanea fœcunda redduntur, & quæ concepta maris diuersi coitu sunt, naturam in eum, qui pòst coierit, mutant. Propria etiam, quæ incremento carent, cùm coitus intermissus est, celeriter accrescunt, cùm repetitur coitus: non tamen quouis tempore, sed si priùs, quàm albumen secerni incipiat. At piscium ouis nihil tale præscriptum est: sed vt seruentur, quàm primùm mares aspergunt. Cuius rei causa est, quòd hæc bicolora non sunt: hinc enim tempus his tale statum non est. At in auium genere ratione sic euenit. Cùm enim luteum, & candidum distincta inter se sunt, principium iam habetur, quod proficiscitur à mare. Isthuc enim mas confert. Subuentanea igitur recipiunt generationem quoad fieri potest. Perfici nanque ad animalis vsque fœcunditatem impossibile est: sensibus enim opus est. At vegetalé animæ virtutem obtinent & fœminæ, & omnia, quæ viuunt, vt sæpius dictum est. Quam ob rem hoc ouum, vt plantæ conceptus, perfectus est: vt animalis, imperfectus. Quòd si mas in eorum genere deesset, idem sanè fieret, quod in piscium genere, si tale genus in iis est, quod sine mare progeneret. Dixi de his antè nondum exploratum haberi satis: nunc verò in omni auium genere, alterum mas, alterum fœmina est. Itaque fit, vt quà planta est, perficiat quod non mutetur à coitu: quà non planta, non perficiat, nec aliud quicquà proueniat ex eo, quod genuit. Neq; enim vt plãtæ simpliciter, neq; vt animalis per coitum prouentus est. Quæ autem oua coitu concepta, discreta iam sunt in albuminis portionem, hæc pro eo, qui primùm coierit, mare euadunt. Iam enim vtrunque principium obtinent.

De partu mollium animantium, & ortu locustarum.

Cap. VIII.

MOllium etiam partus similis est, vt sepiæ, cæterorumque id genus, atque etiam crustatorum, vt locustæ, & reliquorum generis eiusdem. Pariunt enim ea quoque per coitum: & quidem sæpe mas coniunctus cum fœmina visus est. Quam ob rem hinc etiam historicè nequaquam dicere illi videtur, qui pisces omnes fœminas esse autumant, nec per coitum parere. Hæc enim oriri per coitum arbitrari, illa non, mirum est. Aut si hæc ita parere illos latuit, indiciũ imperitiæ est. Diutiùs hæc, quàm cætera coeunt more insectorum, ratione. Sunt enim exanguia, & ob eam rem frigida natura. Sepiis, & lolliginibus oua gemina apparent: quoniam vulua earum ita articulata est, vt bifida cernatur. At polyporum ouum simplex est. Causa est, forma eorum vteri, quæ specie rotunda cõglobataque est: fissio enim eius iam repleti incerta est. Locustarum etiam vulua bifurcis est. Conceptum hæc quoque omnia imperfectum eadem de causa edunt. Locustacei generis fœminæ apud se partum exponunt: quam ob rem ampliores ipsæ, quàm mares, habent tabellas, vt oua seruentur. Mollia foris reponunt. Fœminis huius generis mares aspergunt, quomodo ouis mares in genere piscium: redduntúrque oua eorum glutino cohærentia ad speciem vuæ. At locustaceis tale quid fieri nec visum est, neque ratione exigitur: conceptus enim eorum sub fœmina continetur, & crusta intectus est. Incrementum tam eorum, quàm mollium oua foris recipiũt, sicut piscium. Adhæret ouo sepia nascens, parte sui priore. Hæc enim tantùm potest adhærere, cùm hæc vna partem posteriorem, & priorem eodem habeat. Quænam situs dispositio sit eius, cùm oritur, petendum ex historiis est. De ortu cæterorum animalium, tum pedestrium, tum volatilium, tum etiam natatilium diximus.

De triplici insectorum generatione.

Cap. IX.

DE insectis, atque crustatis hoc loco dicendum est, via, & ratione, qua cœpimus. At primùm de insectis. Hæc partim coitu, partim sponte oriri dictum iam est. Item vermiculum & parere, & quam ob causam & pariunt. Genus hoc enim omne ferè vermiculum quodam modo parere videtur. Conceptus enim, qui imperfectior est, talis est. In omnibus autem vel iis, quæ perfectum pariunt ouum, conceptus primus indiscretus adhuc recipit incrementum: qualis natura etiam vermis est. Mox alia conceptum suum ouo perfecto edunt, alia imperfecto, quod extrà perficiatur, vt sæpe de piscibus dictum est. Quæ verò intra se pariunt animal, iis quodam modo post primum conceptum ouiformo quiddam efficitur. Humor enim in membrana tenui continetur, périnde quasi oui testam detraxeris. Quam ob rem deprauationes conceptuum, quæ per id temporis accidunt, fluxus vocant. Sed insecta & vermem generant, quæ vim obtinent generandi

randi, & quæ non per coitum, sed sponte Naturæ oriuntur, ex tali origine cõstant. Nam & erucas genus esse vermis censendum est, & fœtũ araneorum, quanquàm propter figuræ orbiculatam speciem similia ouo, tum eorum nonnulla, tum alia complura primordia esse videantur. Verùm non figura, nec mollitie, aut duritie ouum definiendũ est. Sunt enim cõceptus nonnullorum duri, quanuis ouo diuersi, sed quod totũ mutetur, nec ex parte eius animal gignatur, id vermis est. Omne autẽ hoc vermiculi genus, vbi suæ magnitudinis finem receperit, quasi ouum efficitur. Indurescit enim putamen eorum, & tantisper immota redduntur. Quod in vermiculis apum, & vesparum, atq; etiã in erucis apertum est. Cuius rei causa est, quòd Natura præ sua imperfectione quasi maturãs antè, quàm tempestiuum sit ouum, pariat, tanquam hic vermis ad incremẽtum oui mollis adhuc pergat. Hoc eodem modo in cæteris quoque euenit omnibus, quę non coitu oriuntur, vel in lanis, vel aliis huiuscemodi, atque etiam in aquis. Omnia enim pòst vermis naturam motu cessant, & putamine obarescunt. Mox rupto putamine exit, veluti ex ouo animal, tertia perfectũ generatione, idq; pennatum magna ex parte. Ratione illud etiam euenit, quod iure multi admirentur. Erucæ enim cùm primò capiant cibum, mox non capiunt, sed motu cessant, quæ per id tempus aureliæ à nõnullis vocãtur. Vesparum etiam vermiculis, & apum idem accidit. Pòst deinde quæ nymphæ appellantur, proueniunt, quæ nihil huiuscemodi habeant. Quorum enim natura adepta suum finem, nõ insuper accrescit, sed antè augetur, & alitur, donec distinguatur, & fiat ouum perfectum. Vermium autem alij, hoc intra se habent, vnde excremẽtum ipsis nutriendis accedat, vt vermes apũ, & vesparum: alij deforis capiunt, vt erucæ, & cæterorum nonnulli vermium. Sed quam ob rem triplicem generationem hæc sortiantur, & qua de causa ex motis immota reddantur, explicatum iam est. Oriuntur eorum alia per coitum more auium, & viuiparorum, piscium partis plurimæ: alia sponte, modo nonnullarum plantarum.

De generatione, & ortu apum.

Cap. X.

AUm generatio magnam recipit ambiguitatem, & quæstionem. Cùm enim in genere piscium talis quædam sit generatio nõnullorum, vt sine coitu generẽt, hoc idem in apibus etiam euenire videtur, quoad sensus, ratióque apparens admoneat. Aut enim aliunde portare fœtum eas necesse est, vt quidam volunt, cúmque vel sponte nascentem, vel ab aliquo animali editum: aut ipsas generare: aut partim portare, partim generare. Nam id quoque aliqui dicunt, fucorúmq; fœtum tantùm portari opinantur. Item generare eas aut per coitum, aut sine coitu, & per coitum generare, aut singula genera per se, aut quodlibet vnum cætera, aut aliud cum alio iunctum. Verbi gratia, apes ex apibus coeuntibus inter se gigni, fucos ex fucis, reges ex regibus, aut cætera omnia ex vno, vt ex iis, qui reges, ac duces vocantur: aut ex fucis, & apibus. Sunt enim qui fucos mares esse, apes fœminas arbitrentur: alij contrà, apes mares esse, fucos fœminas opinantur. Quæ omnia impossibilia sunt ratiocinanti, partim ex iis, quæ apibus priuatim eueniant, partim ex iis, quæ cum cæteris sint animalibus communiora. Nam si non ipsæ pariunt, sed aliunde portant fœturam, oriri apes oportet etiam sine vlla opera apum, scilicet eo loco, de quo semen portetur. Cur enim translato semine oriantur, à manente suo loco non oriantur: prorsus oriri nihilò minùs conuenit, siue vt ponte in floribus semen id nascitur, siue ab aliquo editur animali: quanquã non apes, sed illud animal gigni oportebit, quod semen generet. Adhæc, mel portari ab apibus, rationis est: cibus est enim. At fœtum alienigenam deferre absurdè credideris. Nam, cuius rei gratia, quæso? quando omnis labor, qui prolis causa suscipitur, in ea, quæ propria esse videtur, prole versatur. Nec verò apes fœminas esse, fucos mares ratio patitur. Arma enim ad pugnam, viréscque exercendas nulli fœminæ à Natura tribuuntur. Sunt autem fuci inermes: carent enim aculeo. Apes verò omnes aculeo armantur. Nec contrà dici ratione probabili potest, apes esse mares, fucos fœminas: mas enim nullus solet in prole elaborare. Quod apes faciunt omnino, cùm fœtus fucorum gigni videatur, etiam cùm nullus est fucus. Apum autem non gigni sine regibus: & quidem ob eam rem fœtum fucorum tantùm portari aliqui putant. Constat non per coitum gigni vel ex alterutro genere secum coeunte, vel ex apibus & fucis. Portari etiam fœtum fucorum tantùm cùm impossibile sit, ob ea, quæ modò diximus, tum ratio aspernatur, vt in genere toto earum talis affectio non eueniat. Quinetiam fieri non potest, vt ipsæ apes partim mares, partim fœminæ sint. In omnibus enim generibus mas à fœmina differt. Generarent etiam seipsæ. At nullus earum cernitur fœtus, nisi duces adsint, vt aiunt. Commune autem argumentum tam ad agendam vicissim generationem, quàm ad eam, quam fuci efficiant, & siue seorsum, siue promiscuè agi dicitur, quòd nullum eorum coire vnquam visum est. At sæpenumero eueniret, vt coitus cerneretur, si alterum mas, alterum fœmina in iis esset. Reliquum est, vt si per coitum oriantur, reges coeuntes inter se generent. At fuci oriri visuntur, etiam cùm nulli sunt duces, quorum fœtum nec portare, neque parere apes, suo coitu possunt. Relinquitur itaque, vt, quod in piscibus euenire videmus, apes sine coitu fucos generent, & fœminæ sint, qua generant ratione: sed habeant intra se, vt plantæ, sexum maris, & fœminæ. Quam ob rem iis datum est instrumentum ad pugnam. Nec fœmina appellandum est, in quo mas distinctus non est. Quòd si in fucis id euenire videtur, ortúsque eorum existit sine coitu, iam & apibus, & regibus eandem seruari rationẽ necesse est, vt sine coitu procreentur. Cæterùm si sine regibus gigni fœtus apum videretur, apes etiam sine coitu ex sese generari necesse esset. Sed cùm hoc negent, qui in eorum ani-

Universidad de Deusto
Biblioteca

malium cura versantur, relinquitur, vt reges & se generent, & apes. Itaq; cùm singulari quadam peculiariq; natura genus sit apum, ortus quoq; earum peculiaris meritò esse percipitur. Nã vt apes sine coitu generent, minùs propriũ est, cùm idem vel in aliis eueniat animalibus, quibus ne idé procreent genus, proprium est. Rubri enim generant rubros, & hiatulæ hiatulas. Causa est, quòd ipsæ generantur, non vt muscæ, & reliqua id geuus animalia, sed ex diuerso, tamen cognato genere prodeunt: ex ducibus enim oriuntur. Quam ob rem proportio quodam modo in eorum generatione seruatur. Duces enim magnitudine fucis, aculeo apibus similes sunt. Apes igitur aculeo regibus assimilantur: fuci magnitudine. Aliquid enim discriminis inesse necesse est, nisi semper genus ex quouis idem gigni necesse sit: quod impossibile est. Ita enim genus totum duces essent. Apes itaq; viribus, & pariẽdi facultate similes ducibus sunt: fuci magnitudine æmulantur. Quòd si aculeum quoque haberent, duces vtique essent. Sed nunc id ipsum ex proposita quæstione restat, & solutum iam est. Quæ enim superiùs dicta sunt, totam hãc soluunt quæstionem: duces enim iidem similes sunt generi vtrique. Qua enim aculeum gerunt, apibus: qua magnitudine præstant, fucis assimilãtur. Sed duces etiam ipsos ex aliquo gigni necesse est. Itaque cùm nec ex apibus, neque ex fucis creentur, ipsos se etiã generare necesse est. Cellulę eorum nouissimæ cõstruuntur, nec multæ numero. Itaque euenit vt duces generẽt & se ipsos, & aliud genus, quod apum est. Apes aliud generent, id est fucos. Ipsi verò fuci non insuper generẽt, sed hoc ipsi priuentur. Cùm enim semper quod secũdum naturam est, ordinem habeat, ideo fucos ea quoq; facultate priuari vt aliud generent, necesse est. Et quidem ita hoc euenire videmus. Ipsi enim generantur, nihil verò aliud generant, sed in ternario numero finem generatio recipit. Atque adeò bene institutum est à Natura, vt semper hæc genera seruentur, & nullum deficiat quanquàm non omnia generent. Ratione illud etiam euenit, vt annis prosperis copia mellis proueniat, & fucorum: imbribus verò crebris fœtus omnino superet. Humor enim facit plus excremẽti in corporibus ducũm. Anni verò tẽperies facit hoc idem in apibus. Cùm enim corpore sint minore, temperiem magis desiderãt. Rectè etiam reges intus manent immunes omni negotio necessario, quasi nati ad sobolis procreationem. Magnitudine item præstãt, quasi ad prolem generãdam corpus eorum sit institutum. Conuenit & fucos otiosos, inertésq; esse, cùm nulla habeant arma, quibus de cibo possint dimicare. Cúmque pigritia, tarditatéque corporis degenerent, apes medium inter reges & fucos tenent. Ita enim vtiles ad negotia, officiosæq; operariæ esse possunt, vtq; & filios alant, & parentes. Quin & sequi suos reges, vt faciunt, consentaneum est rationi, qua generationem apum à regibus proficisci statuimus. Nam si tale quid esset, ratione carerent ea, quę aguntur in earum Imperio. Atque etiam regibus concedere nihil laboris suscipere, vt parentibus: fucos verò castigare vt filios. Iustiùs enim filij castigantur, & quorum negotium nullum est. Apes autem multas à ducibus ipsis paucis generari, simile videtur leonum generationi: qui cùm primùm quinque numero genuerint, mox pauciores generant, postremóq; vnum, tum déinde nullum. Nam & apum duces primum multitudinem generant, mox sese paucos, atq; illarum fœtum minorum, suum verò auctiorem. Quod enim eorum numero natura ademerat, id magnitudini addidit. Generatio apum ita se habere videtur, tum ratione, tum etiam iis, quæ in earum genere euenire visuntur. Nõ tamen satis adhuc explorata quæ eueniant, habemus. Quod si quando satis cognita habebuntur, tunc sensu magis erit, quàm rationi credendum. Rationi etiam fides adhibenda est, si, quæ demonstrantur, conueniunt cum iis, quę sensu percipiuntur, rebus. Apes sine coitu generare argumento illud etiam est, quòd fœtus exiguus admodum in cellulis faui cernitur, cùm insecta, quæ per coitũ oriuntur, coeãt diu, pariant breui, magnitudine ad speciem vermis. Quod ad generationem cognatorum iis animalium pertinet, vt crabronum, vespárúmque, similis quodam modo ratio est: sed defuit his locuples Naturæ dotatio meritó. Nihil enim, vt apum genus, habent diuinitatis. Generant quippe matrices vocatæ, primósque fauos confingunt. Generatione verò coeundo inter se funguntur. Visus est enim sæpe eorum coitus. Sed quotnam differẽtiis hæc genera aut inter se disideant, aut cum apibus, perendum est ex iis, quæ per historias explicauimus. Atque de generatione insectorum omnium dictum iam est.

De generatione, & ortu testatorum animantium, quomodóque nonnulla plantarum generationi contigua sint: déque testatorum incremento.

Cap. XI.

Sequitur vt de testatis disseramus. Generatio eorum quoq; partim similis, partim dissimilis cæteris est. Idq; euenit ratione: quippe cùm animalium comparatione plantis, plãtarum animalibus assimilẽtur, ita, vt semine gigni quodam modo velut animalia videantur: vt alio modo non semine, & tum sponte, tum ex se: aut alia spõte, alia ex se oriri. Sed quoniam naturã proportio plantis respõdentem hoc genus habeat, hinc testa intectum, aut nullum in terra gignitur, aut paruũ: quale genus limacum est, & si quid eiusmodi aliud sit, sed rarum. At in mari, similique humore multa, & varia gignuntur. Genus plantarum contrà, mari, locísque huiuscemodi parum, & nullum ferè in terra autem hæc omnia oriuntur. Habent enim naturam proportionalem, atq; disiunctã. Sed antò vitalius humidum, quàm siccum, & aqua, quàm terra, est, tãtò natura testatorum, quàm plãtarum, viuacior est. Nã aliâs eò quidem spectant, vt sicut plantæ ad terram, sic testata ad humorem se habeant, quasi plantæ ostrea terrena, ostrea plantæ aquatiles sint. Hinc etiam fit, vt multiformiora sint, quæ in humore gignuntur, quàm quæ in terra. Humor enim naturam habet ad effingendum, affor

mandúmque habiliorem, quàm terra: nec multò minùs corpulentam eam, quæ potissimùm in mari habentur. Humor enim potulentus dulcis quidem, alumnúsque est. Sed tum minus corpulentus, tum frigidus est. Quam ob rem quæ sanguine carent, nec natura calida sunt, ea nasci in lacu non possunt: minùs etiam in sallis aquis, quæ sint potulentiores gignuntur, vt testata, vt mollia, vt crustata. Hæc enim omnia sanguine vacant, & natura frigida sunt. Sed stagnis marinis, & iuxta amnium ostia gigni solent. Quærunt enim vnà teporem, & alimentum. Mare autem humidum, multóque corpulentius aqua potulenta est, atque etiam sua natura calidum est, vt particeps omnium partium sit, videlicet humoris, aeris, terræ. Itaq; omnia adipiscuntur, quæ singulis his locis gignuntur. Plantas enim terræ incolas quispiam esse statuerit, aquæ aquatile animalium genus, aeris pedestre, sed quod magis, minúsve, & remotiùs, aut propiùs res constet, magna, miráque differentia existit. Quartum genus non his locis quærendum est, quanquàm aliquid esse exigit ordine ignis. Id enim quartum corpus enumeratur. Verùm ignis semper formam non propiam habere videtur, sed in alio corpore. Aut enim aer, aut fumus, aut terra esse videtur quod ignitũ est. Sed enim genus hoc apud Lunam quærendum est: hæc enim quartam illam distantiam adipisci videtur. Sed de his aliàs. Natura testati generis consistit, partim sponte, partim aliqua ab ipsis emissa facultate: quanquàm sæpenumero ea quoq; spontina oriantur constitutione. Sed generationes plantarum accepisse hoc loco congruit. Oriuntur enim earum aliæ semine, aliæ auulsione, nonnullæ etiã sobole, vt cæpe. Hoc igitur tertio modo mituli gignuntur: quippe qui minores subinde iuxta principium adnascuntur. Buccina, & purpuræ, & quæ fauarę dicuntur, quasi à seminali natura humores quosdam mucosos emittunt. Semen verò nullum esse eorum putandum est, sed quo diximus modo, plantis assimilantur. Quam ob rem larga eorum copia prouenit, cùm primùm constiterit aliquid. Hæc enim omnia vel sponte vt oriantur, euenit. Itaque ratione tunc magis, cùm origo præcesserit, consistunt. Aliquid enim excrementi singulis proficisci credendum meritò est ab eo principio, cui soboles quæque adnascitur. Sed cùm similem habeant facultatem cibus, excrementúmque cibi, fauantium substantiam similem esse constitutioni primæ consentaneum est: quapropter excremento hoc gigni probabile est. Quæ autem vel sobolem nullam procreant, vel nõ fauant, eorum omnium ortus spontinus est. Omnia verò, quę hoc modo consistunt, aut in terra, aut in aqua cum putredine gigni visuntur, & imbre admisso. Cùm enim dulce in principium constituendum secernitur, quod supereſt, talem accipit formam. Nihil autem gignitur putrescens, sed concoctum. Putredo verò, & putridum excrementum rei concoctæ est. Nihil enim ex toto efficitur, quomodo neque in iis, quæ ab arte conduntur. Nam nisi ita esset, facere non requireretur. Sed quantum inutile est, id aut à Natura, aut ab arte detrahitur. Generantur autem in terra, humoréque animalia, & plantæ, quoniam humor in terra, q spiritus in humore, calor animalis in vniuerso inest, ita vt quodam modo plena sint animæ omnia. Quam ob rem consistunt celeriter, cum calor ille comprehensus siue exceptus est. Comprehenditur autem, & humoribus corporis incalescentibus efficitur velut bulla spumosa. Sed differentia nobilioris, ignobiliorísve generis cõstituendi in comprehensione principij animalis est. Huius autem rei causam, & loca habent, & corpus, quod comprehenditur. In mari verò multum portionis terrenæ est. Quocirca ex ali concretione natura testati generis oritur, ita vt pars terrena circiter durescat, cogatúrque eodem modo, quo ossa, & cornua, (sunt enim hæc illiquabilia igne) corpus intus contineatur. quod vitam obtinet. Vnum ex his genus cochlearum coitę perspectum est. Sed an ortus earum per coitum sit, nécne, nondum explorátum satis habetur. Sed enim quæret quispiam rectè, quidnam in his sit, quod secundum materiale principium consistat: nam in fœminis excrementum quoddam animalis hoc est, quod principium genitale à mare profectum mouens potentia tale, quale id est, de quo venit, animal effícit. At in his, quidnam hoc esse dicendum sit, & vnde, & quod principium genitale secundum marem? Ponendum igitur in animalibus generantibus calorem in animali contentum, secernendo ex cibo ingesto, & concoquendo facere excrementum, quod conceptus principium sit. Nec secus in plantis, nisi quod in iis, & quibusdam animalibus, nihilo maris principium desideratur. Habent enim hoc intra se mistum. At plurimorum animalium excrementum illo principio eget. Alimentum autem aliis aqua, aliis terra, aliis quod ex iis consster. Itaque quod calor in animalibus contentus ex alimento efficit, hoc temporis calor in aere ambiente contentus, ex mari, aut terra concernit concoquens, atque constituit. Quod autem comprehenditur exceptum in spiritu animali, id conceptum facit, motúmque imponit. Constitutio igitur plantarum, quę sponte oriuntur, similis est. Quædam enim ex parte contrahitur, & alterum eius partis principium genitale, alterum alimentum fit primùm iis, quæ oriuntur. At verò animalia quædam verme nascuntur, tum exanguia, quæ non ab animalibus gignuntur, tum etiam sanguinea, vt mugilum genus quoddam, & aliorum fluuiatilium piscium: adhæc, anguillarum genus. Hæc enim omnia, quanuis naturam parum sanguineam habeant, tamen sanguinea sunt, & cor obtinent: quod principium sanguinarium corporis est. Quæ autem intestina terræ vocantur, vermis habent naturam, in quibus corpus anguillarum consistit. Quam ob rem de prima hominum, atque quadrupedum generatione, si quando primùm terrigenæ oriebantur, vt aliqui dicunt, non temere existimaueris altero de duobus his modo oriri. Aut enim ex verme constituto primùm, aut ex ouo: quippe cùm aut intra se habeant cibum ad incrementum necesse sit, qui quidem conceptus vermis est: aut aliunde accipere, idque aut ex parente, aut ex

parte

Universidad de Deusto
Biblioteca

parte conceptus. Itaq; si alterum fieri non potest, vt affluat ex terra, quomodo cæteris animalibus ex parente, relinquitur necessariò, vt ex parte conceptus accipiatur. Talem autem generationem esse ex ouo, aut verme fatemur. Ergo si initium vllum generationis omnium animalium fuit, alterutrum de his fuisse probabile esse apertum est. Sed minus rationis est, vt ex ouo prodierint: nullius enim generationē animalem talem videmus, sed alteram tum sanguineorum, quæ diximus: tum exanguium, qualia sunt insectorum nonnulla, & ea, quæ testa operiuntur, de quibus agitur. Non enim ex parte aliqua oriuntur, vt ea, quæ ouo nascuntur. Incrementum etiam similiter, vt vermes, capessunt. Vermes enim augentur in partem superiorem, & qua principium continetur. Alimētum enim superius ab inferioribus ministratur. Atque id quidem commune cum iis, quę ex ouo proueniunt, habetur; sed illa totam materiam absumunt. In iis verò, quę ex verme gignuntur, cùm ex constitutione in parte inferiore contenta pars superior creuerit, mox ex reliquo alimento inferior articulatur. Cuius rei causa est, quòd cibus posteà quoque in parte septo subiecta conficitur omnibus. Incrementū autem hoc modo fieri vermium, apertum in apibus, cæterisq; similibus, est. Principiò enim partem inferiorem magnam, superiorem habent minorem. Idem augescendi modus in testatis etiam est. Quod & ipsum constat in genere turbinato, scilicet anfractibus eius, qui subinde accrescentes plures efficiūtur in partem priorem, quod caput vocatur. Dixi ferè quemadmodum generatio, tum eorum, tum cæterorum sponte orientium agitur. Omne autem genus testatum sponte institui, apertum hinc est, quòd nauigiis putrescente fæce spumosa adnascuntur, & locis multis, vbi nihil tale aderat antè, pòst per inopiam humoris facto cœno ostreæ prouenerunt: vt apud Rhodum insulam, cùm classis applicuisset, & fictilia proiecta essent in mare, tempore pòst cœno obducto testis ostreæ in iis reperiebantur. Nihil autem partis genitalis emitti ab iis argumentum est, quòd cùm Chij quidam ex Pyrrha Lesbi insulæ ostreas viuas portassent, & in loca quædam maris reciproci æstus, & luto similia dimisissent, plures nihilò fuere temporis spatio, quanquàm incremento corporis plurimum profecerunt. Quæ autem oua appellantur, nihil ad generationem conferunt, sed indicio sunt nutricationis melioris, quale in sanguineis pingue est. Quam ob rem sapore per id tempus præstant, cibóque laudantur:

ARISTOTELIS STAGIRITAE DE GENERATIONE ANIMALIVM, LIBER QVARTVS,

Theodoro Gaza Interprete.

Democritum, Empedoclem, & nonnullos alios non rectè de maris, & fœminæ generatione sensisse.

Cap. 1.

DE GENERATIONE animalium omnium, tum vniuersim, tum singularim dictum iam est. Sed cùm in eorum perfectissimis mas, & fœmina distincte habeantur, easque facultates omnium animalium, & plantarum esse principia fateamur, quanquam in aliis discretas, in aliis indiscretas, disserendum hîc est primò, de eorum ipsorum generatione. Imperfectis enim adhuc suo in genere distinguitur sexus maris, & fœminæ. Sed vtrum prius etiam, quàm hæc differentia sensu nostro percipi possit, alterum mas, alterum fœmina sit, discrimine facto in vtero, an pòst, ambigitur. Alij enim protinus in seminibus hanc esse contrarietatem aiunt, vt Anaxàgoras, & alij Naturales authores. Etenim semen gigni ex mare, fœminam autem locum præbere: marem à parte dextra, fœminam sinistra proficisci: & vteri latere dextro marem contineri, fœminam sinistro. Alij verò matri id adscribunt, vt Empedocles. Quæ enim vterum subierint calidum, hæc effici mares arbitratur: quæ frigidum, fœminas. Caliditatis verò, frigiditatisve causam esse confluuium menstruorum, quòd frigidius vel calidius sit, & aut antiquius, aut recentius. Democritus Abderites differentiam maris ac fœminæ fieri quidem in matre ait, sed non caliditate, frigiditatéve, alterum effici marem, alterum fœminam: sed vtrius tandem semen vicerit, quod ab ea prodiisset parte, qua mas, & fœmina inter se differunt. Hoc enim Empedocles profectò negligentius opinatus est, vt caliditate, frigiditatéque tantùm differre hæc inter se existimaret, cùm partes ipsas genitales, & vterum magnam habere differentiam cerneret. Nam si posteà, quàm formata sunt animalia, alterum partibus fœminæ omnibus, alterum maris constitutum, mox in vtero, tanquam fornace, ponantur, quod vterum habet, in calido, quod non habet, in frigido: erit fœmina quod vtero caret, mas quod vterum habet. Quæ res impossibilis est. Itaq; eatenus quidem melius à Democrito dicitur. Quærit enim ille differentiam huius generationis, & reddere conatur: sed an bene, necne, id aliò pertinet. Tum etiam si caliditas, & frigiditas causæ sint, vt partes hæ differant, hoc explicare debuerunt, qui ita volunt. Hoc enim fere est docere de generatione maris, ac fœminæ. His enim partibus plane differunt. Nec parum negotij est, causam generationis earum partium ab illo principio ducere, cùm necesse sit ita sequi, vt si animal refrigeratur, pars efficiatur ea, quam vterum appellamus: si calescit, non hæc efficiatur. Eodémque modo de iis partibus, quæ ad coitum accommodantur. Nam eæ differunt inter se, vt antè expositum est. Adhæc, fæpenumero euenit, vt eadem in parte vteri gemini mas & fœmina generentur, idque satis inspeximus in dissectionibus animalium viuiparorum, tum pedestrium, tum etiā piscium. Quæ si non ille conspexerat, meritò errabat, cùm eam adferret causam. Sed si cùm hæc explorata habuisset, ita sensit, absurdum sanè est, quòd insuper putarit causam vteri esse caliditatem, aut frigiditatem. Ambo enim semper aut mares, aut fœminæ efficerentur: quod non ita euenire videmus. Item cùm partes eius, quod gignitur, discerptas esse fateatur, (partim enim in mare, partim in fœmina esse putat, ideóque alterum coire cum altero concupiscere) magnitudinem earum quoque partium esse diuisam, velléque coniungi necesse est, non refrigeratione, calefactionéve ita institui. Sed seminis huiusmodi causæ complura fortasse obiici possunt: modus enim hic causæ figmento similis est omnino. Cæterùm si ratio seminis ita se habet, vt explicatum à nobis est, & neque ex omni corporis parte decedit, neque materiam vllam iis, quæ gignuntur, præbet, quod proficiscitur à mare, iam & ei, & Democrito, & si quis alius ita censet, occurrendum simili modo est. Nec enim discerptum esse potest seminis corpus, vt partim in fœmina sit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

partim in mare, vt Empedocles censet, cùm dicat:

Sed discerpta gerunt, mas ipse, & fœmina membra:

neque totum ipsum ex vtroque decedens, quia pars aliqua partem aliam vicerit, ideo efficitur mas, aut fœmina, quanquàm omnino melius partis exuperatia fœminam aut marem effici dixerit, quàm per incuriam calori, aut frigori tantum causam tribuat. Sed cur formam etiam genitalis diuersam esse vnà eueniat, causa reddenda est, vt hæc semper vicissim consequantur. Nam si quoniam iuxtà sunt, ita fit, reliquæ etiam quæque partes consequi debuerunt: sunt enim inter eas, quæ superant, aliæ aliis propinquæ. Itaque simul & fœmina esset, & matri simile, aut mas, & simile patri. Absurdum etiam tantùm eas effici partes oportere, nec totum corpus mutari existimare, & præcipuè, primóque venas, quibus, veluti descriptione deductis, corpus adiacet carnium, quas suam recipere qualitatem propter vterum, nulla probabili ratione dici potest: sed potiùs vterum propter eas suam recipere qualitatem ratio est. Quanquàm enim vterunque sanguinis conceptaculum est, tamen venæ sunt priùs. Principium autem mouens prius esse semper, & causam generationis aliquam sui qualitate necesse est. Accidit igitur differentia earum partium inter se fœminæ & mari. Nec id esse principium, neque causam esse hanc arbitrandum, sed aliam, etiam si nullum semen vel à mare, vel à fœmina decedit, sed quolibet modo cõsistit, quod gignitur. Quinetiam contra eos, qui marem à dextra, fœminam à læua parte proficisci aiunt, eadem ratio sufficit, quæ contra Empedoclem, & Democritum. Siue enim nulla materia à mare affertur, siue aliqua affertur, vt quidam volunt, nihil dicunt qui ita censent. Necnon Empedoclis sententiæ pari ratione occurrendum est, qui marem à fœmina distinguit caliditate vteri, & frigiditate. Quod illi etiam faciunt, qui dextris, sinistrisque rationem describunt, quanquàm videant marem & fœminam inter se differre, & parte, & toto. Sed cur sinistris corpus vteri adiungatur, dextris nequaquam? Nam si fœtus eò venerit, nec eam ipsam habuerit partem, fœmina erit sine vtero, & mas erit cum vtero, si ita fors tulerit. Item, vt antè retulimus, & fœmina parte vteri dextra contineri visa est, & mas læua: & ambo eadem in parte, idque non semel, sed sæpius, quàm aut mas in dextra, aut fœmina in læua, nec minus ambo in dextra gignuntur. Atque etiam cùm gemini, mas, & fœmina gestarentur, marem in læua, fœminam in dextra contineri, perspectum est. Proximè quia aliqui persuasi dicunt, teste præligato dexтro, aut sinistro, euenire per coitum, vt mas, aut fœmina generetur: sic enim & Leophanes dicebat. Tum etiam exectis alterum testem hoc idem accidere quidam aiunt nõ verè: sed rem coniectantur futuram ex consentaneis, atque anticipant. quasi ita sit, priùs, quàm ita fieri videant. Ignorant etiam, nihil ad generationem maris aut fœminæ conferri ab iis partibus. Cuius rei indicium, quòd multa animalia & ipsa mares, ac fœminæ sunt, & generant partim fœminas, partim mares, cùm tamen testes non habeant: velut ea, quæ pedibus carent: Verbi gratia: genus piscium, & serpentum. Causam verò maris, & fœminæ, caliditatem, frigiditatémve arbitrari, secernique de dextris, aut de sinistris, non sine vlla ratione dici potest. Sunt enim partes corporis dextræ calidiores sinistris, & semen concoctum calidius est, quale id, quod spissum est: fœcundius autem, quod spissius est. Sed valde à longe tangitur causa, cùm ita affertur. Accedendum autem semper ad rei causas primas, quoad maximè fieri potest, propiús. De corpore igitur toto, & de partibus, quid quæq; sit, & qua de causa, iam antè explicatum alibi est. Sed cùm mas & fœmina potentia quadã, & impotentia definiantur (quod enim potest concoquere, & constituere, & secernere semen, atque principium obtinet formæ, id mas est. Principium autem non hoc dico, ex quo, vt materia tale gignitur, quale, quod generat, est: sed id, quod primum moueat, siue in se ipso, siue in altero possit hoc facere: quod autem recipit, nec potest cõstituere, & secernere, id fœmina est.) Item, si omnis concoctio calore efficitur, mares, quàm fœminas, esse calidiores necesse est. Ob frigiditatem enim, & impotentiam fœmina sanguine abundat quibusdam sui corporis locis. Idque indicium facit contrà, quàm aliqui afferunt causam, cùm fœminam esse mare calidiorem opinentur, ob menstruorum emissionem. Sanguis enim calidus est, & quod plus sanguinis habet, hoc calidius est. Putant autem hunc affectum moueri abundãtia sanguinis, & caloris, quasi æquè quod-uis sanguis esse possit, modò humidum sit, & colore eruentum: nec ita eueniat, vt minus sanguinis, & syncerius fiat in corpore alimenti melioris, & habitus. Sed illi périnde, ac excrementum alui, quod pluris sit, hoc indicium esse naturæ calidioris magis, quàm quod minus, existimant. At qui contrà omnino est. Vt enim in fructibus conficiendis ex copia primi alimenti parum secernitur, quod vtile sit; demúmque nulla pars remanet respectu copiæ primæ: sic in corpore animalis, postquàm partes per successionem alimenti conficiendum receperunt: ad postremum parum admodum remanet ex toto alimẽto: quod in aliis sanguis, in aliis proportionale sanguinis est. Sed cùm alterum potest, alterum non potest secernere excrementum concoctum, omnísque facultas instrumentum aliquod sibi accõmodatum habet, & quæ melius, & quæ deterius idem efficiat: fœmina autem, & mas, cùm multifariàm verba hæc, posse, & non posse, dicantur, modo prædicto sibi opponantur, instrumentum ob eam rem tum fœminæ, tum mari tribui necesse est. Itaque alteri vterus, alteri coles datus est. Natura autem simul & facultatem cuiuis dat, & instrumentum: sic enim melius est. Quam ob rem singula loca vnà cùm singulis excrementis, & facultatibus sibi accommodatis instituuntur. Atque vt nec visus sine oculis, neque oculus sine visu perficitur, sic & aluus, & vesica simul atque excrementa fieri possunt, conditur. Sed cùm idem sit, ex quo generentur, & augeantur, idque sit alimentum, pars corporis quæq; ex tali materia, talique excremento, qualis est capax, consister, & fiet. Gignitur item ex contrario quodam modo vnumquodq;, vt nos censemus. Adhæc, tertium illud sumendum est, vt quoniam omnis delatio in contrarium est, quod non ab eo superatur, à quo conditur, siue creatur, id in contrarium mutari necesse sit. His ita subiectis, apertius fortasse iam fuerit, qua de causa alterum mas, alterum fœmina fiat. Cùm enim principium non superat, neque concoquere potest propter caloris inopiam, neque ducit in suam formã, sed tantisper superatur, mutari in cõtrarium necesse est. Contrarium autem maris, fœmina est, vt delicet qua alterum mas, alterum fœmina est. Et cùm facultatis suæ virtutis differentiam habeat, instrumentum quoque habet auersum. Itaq; in tale mutatur. Parte autem aliqua opportuna mutata, constitutio tota animalis multo discrepat forma. Licet hoc perspicere in spadonibus, qui vna parte truncati tam à pristina forma discedunt, parúmque à fœmina specie distant. Cuius rei causa est, quòd partes nonnullæ principia sunt. Principio autem mutato, multa ex iis, quæ sequuntur, commutari, & dimoueri necesse est. Quòd si mas principium quoddam, & causa est, másque est qua aliquid potest, fœmina verò, qua non potest, potentiæ autem & impotentiæ ratio sic describenda est, vt facultas aut adsit, aut desit concoquendi vltimi alimenti, quod in sanguineis sanguis appellatur, in exanguibus proportionale, eiúsque causa in principio, & parte, quæ originem naturalis caloris continet, sita est, cor profectò in sanguineis constitui, & aut marem aut fœminam fieri, quod gignitur, necesse est. In cæteris verò generibus mas, & fœmina est, quod proportionale cordis habeatur. Origo, & causa fœminæ, & maris hæc, & in hoc est. Fœmina autem, & mas iam est, cùm partes etiam habent, quibus fœmina differat à mare. Non enim quauis parte mas, aut fœmina est, quomodo nec videns, nec audiens: sed repetendo dicimus. Item, semen excrementum esse vltimum alimenti, positum est. Vltimum autem id intelligi volo, quod in vnamquanque partem feratur. Quam ob rem quod generatum est, simile ei, quod genera-uit, est. Nihil enim refert ab vnaquaque parte proficiscatur, an ad vnamquanq; accedat. Sed rectius ita. Mas autem semen differt, quod principium in se continet tale, quo queat, & alimentũ in animali vltimum concoquat: fœminæ semẽ materiam tantùm præbet. Quoties igitur semen superat maris, ad se ducit: cùm superatũ est, in contrarium demutatur, hoc est, in corruptionẽ. Contrarium autem maris, fœmina est. Fœmina cruditate, frigiditatéque sanguinei alimenti describitur. Natura verò excremento cuique dat cõceptaculum. Semen autem excrementum est, quod in calidioribus, atque maribus sanguinei generis contractius est. Quapropter membra capientia eius excrementi meatus in maribus sunt. At fœminis præ cruditate copia redundat sanguinea: inconfectus enim, inconcoctúsque sanguis est. Itaque conceptaculum eius haberi necesse est, idq; dissimile esse, & amplius. Quocirca natura vteri talis est, qua parte fœmina differt à mare. Expósui causam, quam ob rem alterum mas, alterum fœmina generetur.

Φορὰ delatio. Φθορὰ corruptio.

Indicia quibus maris à fœminæ generatione generatio discernatur.

Cap. 11.

INdicia verò faciunt res, quę accidunt. Nouella enim, & senescens ætas magis, quàm florens, fœminas generat. In altera enim calor nondum perfectus est, in altera deficit. Humidiora etiam, & fœminatioráq; corpora fœminam potiùs gignunt: & semina humida magis, quam spissa, hoc idẽ faciunt. Hęc enim omnia eueniunt caloris inopia naturalis. Flatibus item Aquiloniis magis, quàm Austrinis, mares gignuntur. Fit etiã vt excrementis eiusmodi corpora abundent. Plus autem excrementi concoctu difficilius est. Quam ob rem maribus semen, mulieribus mẽstrua decedunt humidiora. Tum etiam vt menstrua secundum naturam mensibus decrescentibus potiùs fiant, eadem de causa accidit. Tempus enim hoc mensis frigidius est, & humidius, propter Lunæ decrementum, defectionémque. Sol enim per totum annum, hyemem, atque æstatem facit: at Luna per mensem id agit. Quod ita fit, non accessu, discessúque Lunæ, sed alterum increscente luce, alterum decrescente. Necnon pastores aiunt interesse ad maris, ac fœminæ pecoris fœturam, nõ solùm si ita accidit, vt initus Aquiloniis, Austrinísve flatibus fiat: sed etiam si, cùm pecus coit, spectat ad Aquilonem, aut Austrum. Ita minimo interdum momento causa datur caliditatis, aut frigiditatis. Hæc verò causam complent generationis. Disidẽt omnino inter se mas, & fœmina, ob eas, quas diximus, causas, ad maris, aut fœminæ generationẽ: sed moderatione, quę intercedat, opus est. Nam omnia, quę vel Natura, vel arte efficiuntur, ratione aliqua sunt. Calor autem, si valde superat, exiccat humorem: si multùm deficit, nõ concernit. Sed medij rationem ad rem condendam seruari requiritur. Alioqui, vt in iis, quæ igne coquuntur, plus ignis deurit, minus non coquit, ac euenit vtrinque, ne quod agitur perficiatur: sic in coitu maris & fœminæ moderatione opus est. Hinc multis tum maribus, tum fœminis euenit, vt coniuncti inter se nequeant generare, disiuncti queant: & aut minoribus natu, aut maioribus hę contrarietates existãt, æquè in generatione, sterilitatéque, & maris, fœmineque procreatione. Quin inter terras, & aquas interest eisdem de causis. Qualitatem enim quandam potissimùm recipit, & alimentum, & dispositio corporis ex temperamento aeris continentis, & cibi ingredientis: sed præcipuè ex alimonia aquæ. Huius enim vsus plurimus est, atque in omnibus aqua alimento est, etiam siccis. Quam ob rem aquæ crudæ, & frigidæ, aut sterilitatẽ, aut partum fœmineum faciunt.

Causæ, ob quas nati, vel parentibus, vel alijs sint aut similes, aut dissimiles.

Cap. 111.

Eædem

EAdem causæ sunt, & vt alij parentibus similes generentur, alij dissimiles, & alij patri, alij matri, tum corpore toto, tum verò partibus singulis, & parentibus magis, quàm maioribus suis, & iis potiùs, quàm quibuslibet, ac mares potiùs patri, fœminæ matri, alij nulli consanguineo similes, sed tamen homini similes, alij ne homini quidem, sed iam monstro. Qui enim suis parentibus similis non est, monstrum quodam modo est. Discessit enim in eo quodam modo Natura ex proprio genere, cœpitq; degenerare, sed initium primum degenerandi est, fœminam generari, non marem. Verùm hoc necessariũ est Naturæ. Genus enim seruari oportet eorum, quæ fœmina, & mare distinguuntur. Sed cùm fieri possit, ne aliquando semen superet maris, aut ob ætatẽ iuuenilem, senilémve, aut ob aliam eiusmodi causam, fœminam ob eam rem gigni necesse est. At mõstrum gigni, non necesse est, scilicet ad causam, cuius gratia, & finem, quanquàm per accidens necesse est. Nam principium hinc sumatur oportet. Quoties enim excrementum seminale bene concoctum in mẽstruis est, motus maris agit pro sua forma. Nihil enim refert genitura dicatur, an motus, id, quod partem corporis vnamquanq; augeat. Nec interest augentem motum, an principio instituentem placeat appellare. Eadem nanq; ratio motus est. Itaq; si superat, faciet marem, non fœminam, & similem ei, qui generat, non matri: sed si non superat, pro ea, qua non superarit, facultate, defectũ facient. Facultatem autem hoc modo intelligi volo, quod generat, non solùm mas est, sed etiam talis mas, vt Coriscus, aut Socrates: nec modò Coriscus est, verùm etiam homo. Ad hunc modum alia propiùs, alia remotiùs insunt in eo, quod generat, videlicet qua gentale est, non per accidens. Verbi gratia, si grammaticus, aut vicinus cuiusquam, qui generat, est. Valet autem semper in generãdo magis, quod proprium, & particulare est. Coriscus enim & homo, & animal est: sed propiùs à proprio distat homo, quàm animal. Generat autem & quod particulare est, & quod genus est: sed magis quod particulare. Hoc enim substãtia est. Quod enim gignitur, & si quale quid est, tamen hoc quicquam est, idq; substantia est. Quam ob rem ex facultatibus insunt in seminibus eiusmodi omnium motus. Maiorum etiam propria in nepotum semine insunt potẽtia: sed propinquius semper, quod particulare est. Particulare Coriscum dico, & Socratem. Sed cùm omne, quod mutatur, non in quodlibet, verùm in sibi oppositum transeat, ideo & quod in generatione non superatur, transeat in oppositum, necesse est, pro ea facultate, qua nõ superarit, quod generat, moueatque. Quòd si qua est mas, non potuit, fœmina gignitur. Sed si qua est Coriscus, aut Socrates, non patri, sed matri simile gignitur. Vt enim omnino patri mater opponitur, sic singulis generantibus singulæ generantes opponuntur: similique modo in sequentibus facultatibus agitur. Semper enim in sequentem & proximum maiorũ potiùs transitur, tam in patre, quàm in matre. Insunt autem motus alij actu, alij potentia. Actu insunt motus eius, qui generat, & vniuersalium, vt hominis, vt animalis. Potentia insunt motus fœminæ, & maiorum, tam in patre, quàm in matre. Mutatur igitur transiens in opposita. Motus autem qui creant, soluuntur in propinquos. Verbi gratia, motus eius, qui generat, si soluatur, primùm differentia minima in motũ patris transibit, mox in aui, atque deinceps ad hunc modum in cęteros similes. In fœminis quoque transitus fit. Motus enim concipientis in motum soluitur matris: si non in eum, in auiæ: eodémque modo in superiores. Sed potissimùm ita Natura fert, vt quà mas, & quà pater est, simul & superet, & superetur: parum enim discriminis est. Itaque vt simul vtrunq; eueniat, nequaquam difficile est. Socrates enim vir talis quis est: quã ob rem mares magna ex parte similes patri existũt, fœminæ matri. Simul enim in vtrunque disceditur. Opponitur autem fœmina mari, mater patri: discessũsque in oppositа fit. Sed si motus, qui à mare est, superarit, qui verò à Socrate est, non superarit, aut hic superarit, ille non: ita euenit, vt mares similes matri, fœminæ similes patri generentur. Item, si motus soluantur, & quà mas est, seruetur, Socratis autem soluatur in patris, mas erit auo similis, aut alicui cæterorũ superiorum maiorum, prout solutio tenderit. Sed si, quà est mas, superetur, fœmina erit similis potissimùm matri. Si autem & hic soluatur motus, matri assimilabitur matris, aut alicui superiorum pari ratione. Idem modus partium quoque est. Sæpe enim aliæ patri similes, aliæ matri, aliæ maiorum alicui similes constituuntur. Insunt enim & partium motus, alij actu, alij potentia, vt sæpius diximus. Omnino subiicienda sunt tria illa: Vnum, quod modò dixi, motus inesse, alios potentia, alios actu. Alterum, degenerare in oppositum, quod superatur. Tertium, transire in motum, proximum id, quod soluitur: & si minùs soluitur, in propinquum: si magis in remotiorem discedere: demúmque ita confundi, vt nemini suorum similes prodeant, sed commune tantùm relinquatur, vt homo sit. Cuius rei causa est, quòd commune particularia cõsequitur omnia. Homo enim vniuersale est: Socrates pater, & quæcunque est mater, particulare est. Causa, vt motus soluantur, est, quòd omne agens patitur etiam à patiente: vt quod secat, hebetatur ab eo, quod secatur: quod calefacit, refrigeratur à calescente. Denique quodcunque mouet, excepto primo, mutuò mouetur aliquo motu. Verbi gratia, quod pellit, pellitur quodam modo: quod premit, reprimitur. Interdum etiam ita fit, vt quod agit, magis patiatur, quã agat, & refrigeretur, quod calefacit, calescat, quod frigefacit, cùm aut nihil fecerit, aut minus, quàm ipsum affectum est. Dixi de iis, cùm de ratione agendi, patiendíque docerem: videlicet quibus in rebus inesset agere, & pati. Degenerat autem quod patitur, nec superatur, aut defectu facultatis eius, quod coquit, & mouet, aut copia, frigiditatéque eius, quod concoquitur, & distinguitur. Cùm enim partim superet, partim non superet, facit multiforme, quod constituitur: vt athletarum nonnullis per vsum cibi nimium accidit. Cùm enim per copiam pastus Natura nequeat sup-

superare, vt proportione augeat, formámque seruet eandem, diuersæ efficiuntur partes, & adeò interdum, vt nihilò ferè similes primis euadãt. Proximum huic est morbus, quem satyriam appellamus. Etenim in eo præabundantia fluxionis, aut flatus crudi in partes faciei decumbentis, facies animalis diuersi, & satyri apparet. Sed quam ob causam mares, & fœminæ generentur, & alij parentibus similes, fœminæ fœminis, mares maribus, alij è diuerso, fœminæ patri, mares matri, deniq; alij maioribus suis similes, alij suorum nemini similes existant, idque tum corpore toto, tum partibus singulis, de iis, inquam, omnibus dictum iam est. Sententiæ autem aliorum etiam Naturæ interpretum sunt de iis rebus, scilicet quam ob rem similes parentibus generentur. Afferunt illi duplicem modum rationis. Nonnulli enim ita censent, vt ab vtrouis plus seminis venerit, ei similis magis generetur, æquè toti totum, & parti pars, quasi ex vnaquaque parte semen decedat: sed si par de vtroq; venerit, similis neutri procreetur. Quod si falsum est, nec omni ex parte decedit, cõstat nec similitudinis, & dissimilitudinis causam id esse, quod referũt. Tum etiam quemadmodum simul & fœmina fit, & patri similis, aut mas, & similis matri, non facilè explanare possunt. Qui enim, vt Empedocles, aut Democritus, causam de mare, & fœmina reddũt, impossibilia modo alio dicunt: sed qui quod plus, minúsve à mare, aut à fœmina secesserit, alterum marem, alterum fœminam gigni causantur, ij nequeũt explicare quemadmodum fœmina patri similis, mas similis matri reddatur: simul enim plus de vtroque venire impossibile est. Adhæc, cur similes maioribus suis magna ex parte, remotísque generentur, cùm nihil seminis ab illis secesserit, nihil profectò isti, quod bene tueantur, habent: sed qui reliquum similitudinis modum afferunt, ij tum cætera, tum verò hoc melius dicunt. Sunt enim qui semen genitale dicant, quanuis vnum, tamen veluti omnifariam quandam esse multorum seminum mistionem. Itaq; vt si quis multa saporum genera in eodem humore miscuerit, móxque inde sumat, possitque sumere semper non tãtundem ex vnoquoque, sed modò huius, modò illius plus, aliàs etiã ex hoc sumat, ex illo nihil sumat: sic in semine genitali esse, cùm ex multis, ac variis mistum sit: à quocunque enim gignente accesserit plurimum, ei similem forma generari. Sed hæc ratio nec plana est, & passim fictitia est. Vult hæc non actu, sed potentia inesse, quam omnifariam seminis commistionem appellat. Et quidem ita dici melius est: illo enim modo impossibile est: hoc possibile est. Verùm qui ita causam reddunt, nullo modo rationem afferre de omnibus facilè poterũt, cur fœmina, cur mas gignatur: quam ob rem sæpenumero fœmina patri similis, mas matri proueniat. Atque etiam de maiorum similitudine. Adhæc, qua de causa interdum homo quidem, sed nulli suorũ similis generetur. Aliàs vsqueadeò procedendo degeneret, vt demum ne homo quidem, sed animal tantùm aliquod existat, quæ monstra dicuntur. Proximum enim ab iis, quæ iam explicauimus, est, vt causas de monstris reddamus. Ad extremum enim, cùm motus soluantur, & materia non superetur, remanet quod maximè est vniuersale, id est animal. Iam puerum ortum capite arietis, aut bouis referunt. Idémque in cæteris membrum nominant animalis diuersi. Vitulum capite pueri, & ouem capite bouis natam asseuerant. Quæ omnia accidunt quidem causis suprà dictis. Sed nihil ex iis, quæ nominant, est, quamuis similitudo quædam generatur. Quod euenit etiam non in monstrum peruersis. Quam ob rem sæpenumero per conuicium nonnulli deformes assimilantur, aut capræ ignem efflanti, aut arieti † peculeo. Physiognomων quidam omnes ad duorum aut trium animalium formas rediget, & dicendum plerunq; persuadebat. Sed enim impossibile est, vt tale monstrum gignatur, id est alterum in altero animal, tempora ipsa grauiditatis declarant, quæ plurimùm discrepant in homine & cane, & in oue & boue. Nasci autem nullum, nisi suo tempore, potest. Partim igitur hoc modo dicuntur monstra, partim quòd forma prodeant multimembri, scilicet multis pedibus, aut multis capitibus. Sed profectò rationes monstrorum, & oblæsorum animalium propinquæ, & similes inter se quodam modo sunt. Monstrum enim, oblæsio quædam est.

† Alij petulco, sed antiquus interpres habet porco præconizãti.

Quas ob causas monstrosa animalia generentur, & quare alijs vnifer, alijs pauciser, alijs multiplex sit partus.

Cap. IIII.

EMocritus verò monstra fieri ea causa scribit, quòd duo subeunt semina, alterum antè, alterum posteà: quæ cũ in vtero cõfundantur, euenit, vt membra coalescant, atq; disideant. Auibus verò, quoniam coitus agitur crebrò, idcirco semper & oua, & colorem euariare autumat. Sed si ita sit, vt ex vno semine, eodémq; coitu plura generentur, quod patet, præstat non circumire via omissa breui, & facili. Iis enim tum maximè id accidere necesse est, cùm semina non distinguuntur, sed simul subeunt. Quòd si semini maris causa tribuenda est, hoc modo dicendum sit. Sed enim ex toto potiùs causam in materia, constituendísque conceptibus esse censendum est. Quam ob rem monstra eiusmodi rarò admodum fiunt in iis, quæ singulos pariunt: sed crebriùs in iis, quorum partus est numerosus, & præcipue in auium genere, carúmq; potissimum in gallinis. Iis enim partus numerosus, non modo quòd sæpe pariãt, vt columbæ, verùm etiam quòd multos simul conceptus intra se continent, & temporibus omnibus coeunt. Hinc gemina etiam pariunt plura. Cohærent enim conceptus, quoniã in propinquo alter alteri est, quomodo interdum fructus arborum complures. Quòd si vitella distinguuntur membrana, gemini pulli discreti sine vlla superuacua parte generantur. Sed si vitella continuantur, nec vlla interiecta membrana disterminantur, pulli ex iis monstrifici prodeunt, corpore, & capite vno cruribus quaternis, alis totidem, quoniam superiora ex albumine generentur, & priùs,

(vitellum enim cibo iis est) pars autem inferior posteà instituitur, quanquam cibus idem, indiscretúsque suppeditatur. Iam serpes etiam biceps visus est, videlicet eadem de causa. Nam id quoq; genus oua parit, & multa numero. Sed rarius in eo monstri institutio euenit, propter vteri formam. Porrecta enim in versum copia ouorum continetur pro vteri longitudine. Nec verò in genere apum, aut vesparum, tale quid accidit. Cellulis enim discretis partus earum continetur. At in gallinis econtrario fit. Vnde apertum est, causam euentorum huiusmodi in materia esse putare oportere. Vt enim in iis, quæ plura pariunt, magis: sic in iis, quæ pauciora, minùs id accidit. Quocirca homini minus. Singularem enim, perfectúmque parit. Nam & homini locis, quibus mulieres præfœcundæ sunt, magis id euenit, vt in terra Aegypto. Capris verò, & ouibus magis, vt fœcundioribus, accidit. Atque etiam magis multifidis. Multipara enim id genus animalia sunt, nec partum perficiunt, vt canis. Cæcos enim magna eorum pars solet parere. Quod quam ob causam accidit, & quam ob rem pariant multos, posteà explicabimus. Sed enim hæc propentiora iam sunt suapte natura ad monstrificam partionem, quando non similes sibi generant, sed imperfectos. Nam & monstrum, quid dissimile est. Quam ob rem iis, quorum talis natura est, facilius casus hic obuenit. In iis enim potissimùm, & quæ metachœra appellantur, consistunt: quæ aliquatenus labe monstrifica sunt affecta. Nam deesse, aut superesse quicquam, monstrosum est. Monstrosum est enim, res præter naturam: sed præter eam, quæ magna ex parte sit. Nam præter eam, quæ semper, & necessariò est, nihil fit. Verùm in rebus iis, quæ magna quidem ex parte ita fiunt, sed aliter etiam possunt fieri, euenit, quod præter naturam consistat. Nam & inter eas ipsas, quibus accidit quidem præter hunc ordinem, sed nunquam quolibet modo, minùs monstrum esse videtur: quoniam quod præter naturã sit, idem etiam secũdum naturam quodam modo est, cùm naturam materiæ, naturæ formæ non superat: quam ob rem nec ea mõstri nomine appellantur, neque vbi fieri aliquid solet, vt in fructibus. Vitis enim quædam est, quã aliqui capneum vocant, quæ cùm vuam albam soleat ferre, si nigram tulit, monstrum id esse non putãt, quoniam sæpissimè id facere ea soleat. Causa est, quòd sua natura inter albam & nigram est. Itaque non longè discreditur, nec præter naturam ferè. Non enim in aliam naturam transitur. At in iis, quæ pariunt plura, tum ea ipsa eueniunt, tum verò copia partus impedit alter alterius perfectionẽ, & causam genitalem. De partu numeroso, paucifero, & singulari, atque etiam de iis partibus, quæ aut supersunt, aut desunt, quæstio existere potest. Gignuntur enim interdum alia pluribus, quàm iustum sit, digitis: alia vno tantúm. Eodémque modo in cæteris partibus, aut excedunt: aut desiciunt. Nonnulla etiam duplici genitali, altero maris, altero fœminæ nascuntur. Et in genere quidem hominum, sed maximè in caprarum. Gignuntur enim, quas vocant hircinas, propterea quòd simul genitale habent & maris, & fœminæ. Iam & cornu gerens in crure capra conspecta est. Partibus etiam internis mutationes, detrimentáque accidunt: vt vel careant aliquibus, vel habeant minuta, & læsa, vel plura numero: vel non suis posita locis. Sed corde carens nullum vnquam animal ortum est: quanquàm liene carens: & duplicem habens lienem, & altero vacans rene, visum est. Iecore etiam carens toto, nullum natum est: quanquàm quod non totum haberet, iam patuit. Hæc autem in perfectis, viuísque reperiuntur. Felle item priuata prodierunt, cùm sua natura habere deberent. Alia contrà, plura habuerunt. Iam locis etiam permutatis iecur latere sinistro, lien dextro contineri visus est. Hæc, vt modò dixi, in animalibus iam perfectis explorata sunt, in nascentibus autem variè perturbatur. Quæsi parum de sua natura discedunt, viuere solent: si plus, viuere nequeunt, videlicet cùm quod præter naturam est, partibus viuendi principalibus accidit. Modus vero considerandi de his est, vtrum eandem causam putare oporteat partus singularis, & partium defectus: itémq; partus numerosi, & partium excessus, an non eandem. Primum igitur quòd alia pariunt multa, alia vnum, meritò quispiam miretur. Quæ enim maxima inter animalia sunt, ea singulos pariunt: vt elephas, camelus, equus, & reliquæ solipedes: quæ partim maiora cæteris sunt, partim longè magnitudine superant. Canis verò, & lupus, & reliqua multifida omnia ferè pariunt multa: atq; etiam parua eiusdem generis, vt mures. Bisulca pauca generant, præterquam sues: hæc enim inter multipara est enumeranda. Ratio enim probabilis est, vt maiora animalia plura generare, plúsque afferre seminis possint. Sed certè id ipsum, quod admirari facit, causæ est, ne admiremur. Facit enim eorum magnitudo, ne multa pariant. Cibus enim in iis absumitur in corporis incrementum. Minoribus verò natura demendo de magnitudine, auget in excremento seminali exuperantiam. Item plus seminis genitalis esse, quod maioris est animalis, minùs autem, quod minoris, necesse est. At multa effici parua in eodem possunt, multa magna effici difficile est. Mediocribus verò magnitudinis medium à Natura datum est. Sed quam ob rem animantium alia maiora sunt, alia minora, alia mediocria, causam antè reddidimus. Sunt autem alia vnipara, alia paucipara, alia multipara. Et magna ex parte vnipara sunt, quæ solipeda: paucipara, quę bisulca: multipara, quæ multifida. Cuius rei causa est, quòd magna ex parte magnitudines corporis iis differentiis distinguuntur. Tamen non ita in omnibus est. Magnitudo enim, & paruitudo corporis causam habent partus amplioris, & parcioris, non solipedis, aut multifidi, aut bisulci generis ratio. Cuius rei testimonium est, quòd elephas animalium maximum, idémq; multifidũ est. Camelus bisulcum est, quod maximum inter reliqua est. Nec solùm in pedestrium genere, sed etiam in volatilium, & nantium magna parum fœcunda sunt, parua verò perquàm fœcunda eadem de causa. Plantæ etiam, non quæ maximæ

τραγέλαι capræ hircinæ.

sunt

sunt, plurimum afferunt fructus. Diximus quam ob rem alia parere multa, alia pauca sua natura assolent. Sed huius quæstionis illud maxime quis miretur in iis, quæ pariunt multa, quod plerunque vno initu animalia id genus impleri cernuntur. Semen autem maris, siue ad materiam confert, se adhibens partem conceptus, & miscens cum semine fœminæ, siue non eo modo, sed vt nos censemus, cogit, conditque materiam contentam in vtero, fœminaléque fœmineæ excrementum, vt succus lactis humorem spissat, cur tandem non vnum efficit animal incrementi maioris? vt succus in lacte non certa quantitate ad cogendum describitur: sed quò plus lactis plus succi subierit, eò plus coloris concrescit. Semen igitur trahi à locis vteri, atque ob eam rem multa generari pro numero locorum, & acetabulorum, quæ vnum non sunt, opinari nihil rationis est. Sæpe enim eodem in loco vteri gemini consistunt. In genere etiam multiparo, cùm plenus fœtuum vterus fuerit, déinceps alius ab alio iacere cernuntur. Quod ex dissectionibus patet. Sed vt perficiendi cuiusque animalis certa est magnitudo, tum ad maius, tum vero ad minus, quem terminum non supergrediũtur, vt vel maiora, vel minora euadant, sed in medio magnitudinis spatio excessum, defectúmve inter se capiunt, atque ita homo alius alio auctior est, & cæterorum quoduis animalium: sic materia seminalis, ex qua consistunt, non indefinita est, nec in plus, nec in minus, vt ex quantalibet posint generari. Quæ igitur animalia ea, quam diximus, causa plus excrementi secernunt, quàm satis sit ad vnius animalis originem, iis fieri non potest, vt ex eo toto vnum gignatur animal: sed tot numero gigni necesse est, quot magnitudinibus debitis præscripta sunt. Nec verò maris semen, aut facultas contenta in maris semine plus quicquam, aut minus constituit, quàm à Natura sancitum est. Eodémq; modo, si plus seminis mas emiserit, aut facultates plures in semine diuidendo contentas, nihilò maius efficiet, quamuis plurimum accesserit: imò contrarium agit: exiccando enim corrumpet. Neque enim ignis, quò plus fuerit, eò magis calefacit aquam: sed certus caloris terminus est, vltra quẽ si ignem augeas, nihilò reddes aquam calidiorem, sed facies vt magis euaporetur, demúmque deleatur, & exiccetur. Cum igitur hæc moderationem certam inter se requirant, scilicet excrementum fœminæ, & maris, qui semen emittant, multipara animalia statim emittunt quod sibi conueniat, videlicet mas quod diuisum possit constituere plura: fœmina tantum vt plura constitui possint. Lactis autem illud exemplum simile non est. Seminis enim calor, non modo efficit quantum, sed etiam quale quid. At succi, & coaguli calor quantum dúntaxat constituit. Causa igitur vt plures conceptus contrahantur, nec vnum continuum ex cunctis cõsummetur in multiparis animalibus, hæc est, quòd non ex quantolibet conceptus inchoetur, sed si aut parum, aut multum admodum sit, gigni non poterit. Præscripta enim, certáque est virtus & patientis, & agentis. Simili modo in vniparis, magnísque animalibus, non multa ex multo excremento consistunt, cùm in iis etiam ex certo quanto certum quantum, quod conficitur, sit. Plus igitur materiæ talis non mittit ea, quam prædiximus, causa. Quam autem mittit, talis per naturam est, ex qua vnus tantùm conceptus generetur. Quòd si aliquando plus accesserit, tunc gemini nascentur. Ex quo fit, vt hæc portenta potiùs iudicentur, quoniam præter solitum, & quod magna ex parte agatur, proueniunt. Homo cum omnibus generibus ambigit. Nam & vniparum, & pauciparum, & multiparum interdum est. Sed maximè sua natura vniparum est. Humore profectò, caloréque corporis multiparum est. Seminis enim natura humida, & calida est. Sed suę magnitudinis ratione pauciparum, atque vniparum est. Hinc tempus etiam vteri ferendi enorme vnum hoc animal sortitum est. Cæteris enim vnum est tempus, homini verò plura sunt, quippe cùm & septimo mense, & decimo nascatur, atq; etiam inter septimum & decimum positis. Qui enim mense octauo nascuntur, etsi minùs, tamen viuere possunt. Cuius rei causa accipi ex iis, quæ modò explicauimus, potest. Dixi de his in Problematibus, atque de his rebus ita disseruisse, statuisséque satis sit. Partium autem superuacuarum præter naturam eadem causa est, quæ geminorum generationis. Iam enim in conceptu causa accidit, videlicet si plus materiæ consistit, quàm pro ipsius natura partis sit. Sic enim accidit, vt vel pars maior, quàm iustum sit, efficiatur. Verbi gratia, digitus, aut manus, aut pes, aut aliud ex cæteris postremis, aut membris: vel fisso conceptu plures reddantur, quomodo in fluuiis vertigines geminantur. Fit enim ibi, vt humor, qui fertur, & profluens mouetur, si in aliquid offenderit, secetur, & ex vna in duas euadat constitutiones, quæ eundem habeant motum. Hoc eodem modo in conceptibus euenit. Adnascuntur partes illæ vacántes, maximè quidem propinquæ, sed aliquando etiam remotæ propter conceptus motionem, quanquàm præcipuè, quod materiæ exuperantia ibi redditur, quò tandem decubuit: formam verò, vnde superfuit, inde recipit. Quibus autem gemina habere genitalia accidit, alterum maris, alterum fœminæ, iis semper alterum ratum, alterum irritum redditur, cùm per alimentum subinde delitescat, quoniam præter naturam est. Agnatum est enim modo abscessus. Nam & abscessus assumunt aliquid nutrimenti, quanuis pòst geniti sint, & præter naturam. Sed si quod creat, omnino aut superat, aut superatur, similia oriuntur duo: ac si partim superauit, partim superatum est, alterum fœmina, alterum mas generatur. Nihil enim interest de partibus, an de toto dicamus, videlicet quam ob causam alterum mas, alterum fœmina gignatur. Vbi autem partes eiusmodi desunt, vt postrema aliqua, aut alia quæuis membra, eandem causam esse putandum, quàm, si omnino quod gignitur, abortum pariatur. Abortus autem concepruum euenire complures, certum est. Differunt agnationes à partu multiplici, quomodo exposui. Monstra verò cùm iis dissident, eò quòd

φύματος abscessus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pluribus coalescant. Sed nonnulla hoc etiam modo veniunt, si in parte maiore, & præcipua quædam peruersum est. Vt si qua gemino liene, aut pluribus renibus oriuntur, tum etiam locis partium commutatis, monstrum dicimus. Quod diuersione motuum, translationéque materiæ accidit. Vnúmne, an plura sit per coagmentationem, quod monstrificum prodit animal, iudicãdum est principij ratione. Verbi gratia, si cor pars eiusmodi est, quod vnum cor habet, vnum animal est, quod duo, id duo est animalia, quæ sibi coaluerũt propter conceptuum coniunctionem. Partes verò superuacuas, agnationes esse, declaratum iam est. Accidit etiam sæpe vt pluribus ex iis, quæ antè oblæsa non viderentur, animalibus iam perfectis meatus aut adducti concorporarentur, aut diuerterentur. Iam fœminis nonnullis os vteri cõpressum, concorporatúmque ab ineunte ætate ad tempus vsque menstruorum perseuerauit, mox vrgẽtibus menstruis, doloréque infestante, aliis sponte disruptum est, aliis dissectum à medicis. Nonnullæ interierunt, cùm aut per vim disrumperetur, aut disrumpi nõ posset. Pueris etiam quibusdam genitalis postremum, & meatus, quà excrementum vesicæ transit, non eôdem retenderunt, sed infrà meatus ille transegit. Quam ob rem demissis clunibus mingunt, qui testibus paulò in partem superiorem retractis, videntur à longè simul, & maris habere genitale, & fœminæ. Meatus etiam alimenti sicci coaluit aliquibus bestiis, scilicet ouibus, & quibusdam aliis. Nam & vaccã fuisse Pirinthi accepimus, cui cibi excrementum exenuatum per vesicam transmittebatur, dissectúsq; anus denuò properè coalescebat, nec resecando euincere vitium poterant. De partu multiplici, & paucifero, ac de agnatione partiũ, aut defectu, atq; etiam de monstrifico partu, dictum iam est.

Quam ob rem animalium alia superfœtant, alia non: & quæ superfœtant, interdum fœtus enutriant, interdum non: & alia libidinosa in eo genere sint, alia non.

Cap. V.

ANimalium verò alia nunquam superfœtant, alia superfœtant. Quorum quædam enutrire suos cõceptus semper possunt, quædam interdum possunt, interdum nequeunt. Causa, ne superfœtent, est, quòd singula pariunt. Solipedes enim, & quæ iis auctiores sunt animantes, nunquàm superfœtant. Facit enim earum magnitudo, vt excrementum omne in conceptum absumatur: quippè cùm in iis omnibus, corporis sit magnitudo. Quæ autẽ magno corpore sunt, eorum fœtus quoque magni pro sui generis magnitudine instituuntur. Ex quo fit, vt elephantorum fœtus magnitudine vituli gestetur. Multiparaideo superfœtant, quoniam plures conceptus superfœtatus quidam, alter alteri sunt. Quæ autem ex his magnitudine prædita sunt, vt homo, si alter coitus proximè ab altero accesserit, enutrire, quod superfœtatũ est, possunt. Iam enim id euenisse visum est. Cuius rei causa id, quod diximus, est. Eodem enim coitu plus seminis mittitur, quod partitum multiplicare conceptum potest, si alterum post alterum accedit. Sed si iam aucto conceptu coitus adhibetur, superfœtari quidem potest, sed rarò: quoniam vterus magna ex parte ad partum vsq; se comprimat. Si tamen aliquãdo accidit vt superfœtetur, (iam enim id euenisse constat) perfici non potest: sed conceptus ambiguntur similes iis, quos abortus vocamus. Vt enim in vniparo genere omne excrementũ absumitur in id, quod præcesserit, ob corporis magnitudinem, sic in iis fieri solet, sed in illis statim, in his cùm iam fœtus accreuerit. tunc enim similem vniparis conditionem recipiunt. Pari ratione sola animalium mulier, & equa grauida coitum patiuntur. Homo enim sua natura præfœcũdum animal est. Aliquid etiam in vtero, tum spatij, tum excrementi supereſt, quanquàm non tantum, vt vel alterum possit alere. Mulier itaq; ob eam causam coitum recipit. Equa autem soliditate suæ naturæ, & quòd aliquid spatij in vtero supersit, vt dictum est, amplius quidem, quàm vt ab vno occupetur, sed arctius, quàm vt alterum perfectè possit superfœtari. Libidinosa natura est equa, ob eundem affectum, quo solida omnia Veneris sunt appetentiora. Illa enim ita se habẽt, quia carent purgatione, quæ périnde est fœminis, vt coitus maribus. Equa enim mẽstrua minimè emittit. Omnium autem viuiparorum fœminæ solidæ sunt libidinosiores, quoniam simili modo se habent, atque mares, qui semen genitale collectum non excernunt. Fœminis enim purgatio mẽstruorum seminis exitus est, cùm menstrua non nisi semen sint inconcoctum, vt antè diximus. Quam ob rem mulieres, quæ incontinentes ad rem Veneream sunt, libidine cessant, cùm sæpius generarint. Iam enim seminale excrementum, quod libidinem accendebat, emissum facit ne præterea concumbendi auiditas stimulet. In genere auium fœminæ minus, quàm mares, Venerem appetunt, quoniam vterum continent iuxta septum: mares contrà, salaciores sunt, quoniam testes intus habent retractos. Itaque fit, vt quæ ex iis sua natura abundant semine, coitum semper desiderent. Fœminæ igitur huius generis propensiores ad coitum sunt vteri defensu: mares, testium retractu. Diximus quam ob causam alia nullo pacto superfœtare, alia superfœtant quidem, sed conceptus interdum enutriunt, interdũ non, & quam ob rem alia libidinosa, alia non libidinosa in eo genere sunt. Sunt autem nonnulla superfœtantia, quæ longo etiam interposito tempore coeundi possint enutrire cõceptum, quem superfœtarint: videlicet ea quorum genus semine genitali abũdat, & corporis magnitudine caret, & nulta generat. Cùm enim multiparum sit, vterum habet ampliorem. Cùm semine abundet, multum purgationis excrementitiæ emittit. Cùm corporis magnitudine careat, maioréque portione purgatio superet, quàm conceptus desideret nutrimentum, possunt vel pòst constitui animalia, eadémque enutriri, ac perfici. Vteri etiam eorum non se comprimunt, quoniam excrementum purg

purgationis supereſt. Quod mulieribus quoque euenit. Fit enim nonnullis grauidis purgatio: & interdum quæ ad finem vsque perseueret. Sed iis præter naturam hoc euenit. Quam ob rem fœtus afficitur detrimento. At eiusmodi animalibus per naturam sic agitur. Ita enim corpus eorũ, principio constitutum est, quale corpus leporum est. Hoc enim animal superfœtat: quippe quod nec magnum sit, & plura generet. multifidũ enim est. Tale autem quoduis plura generat. Semine etiam abundat, quod eius hirsutie significatur. copia enim pili exuperat. Nam hoc vnum pilos & sub pedibus habet, & intra genas. Pili autem abundãtia, & hirsuties, copiam indicat excrementi. Quam ob rem homines pilosi libidinosiores, & seminis copiosiores sunt, quàm læues. Lepus igitur sæpenumero fœtus alios imperfectos gestat, alios perfectos iam edit.

Quare viuiparorum alia perfectum, alia imperfectum animal pariant.

Cap. VI.

VIuiparorum alia imperfectum animal pariunt, alia perfectum: solipedes, & bisulcæ perfectum: multifidæ complures imperfectum. Cuius rei causa est, quòd solipedes singulos pariunt: bisulcę aut singulos, aut binos magna ex parte. Enutrire autẽ quæ pauca gignũtur, facilè possunt. Multifidæ, quæ pariunt imperfecta, omnes multiparæ sunt. Quo fit, vt partum adhuc recentem alere possint, auctum iam, adeptúmq; magnitudinem nequeant: sed cùm corpus ad nutriendum nõ sufficiat, partum emittant, vt ea, quæ vermem pariunt. Quædam enim ex iis catulos inarticulatos propémodum pariũt, vt vulpes, vrsa, leæna, & alia nonnulla. Sed omnia ferè cæcos, vt ea, quæ modò dixi, atque etiam canis, lupa, lupus ceruarius. Sola inter multiparas sus parit perfectos, eáque vna euariat. Generat enim multos more multifidi generis, cùm & bisulcum, & solipes sit. Sunt enim locis quibusdam suos solida vngula. Partu igitur numerosa est, quoniam alimentum, quod in corporis magnitudinem absumeretur, in excremẽtum seminale decedit. Id enim vt solipes magnitudine caret. Quin & potiùs quasi ambigens cum natura solipedum bisulcum est. Hac igitur ca[illegible] & vnum parit, & duos, & quod plurimum, multos. Enutrit verò vsque in finem, quę peperit, propter sui corporis alimoniam probam. Habet enim vt solum pingue suis stirpibus, sic scrofa filiis alimentum copiosum, & commodum. Aues etiam nonnullæ imperfectos, & cæcos pariunt pullos, videlicet quæ cùm partũ æ corpore sint, multos progenerant, vt cornix, pica, passer, hirundo, & paucipari generis, quæ copiam alimenti parere vnà cùm prole non solent, vt palumbes, turtur, columba. Quam ob rem si quis hirundinum nouellarum adhuc oculos præpungat, rursum incolumes reddentur. Cũ enim fiunt, non facti iam corrumpuntur: itaq; denuò oriuntur, ac pullulant. Omnino hæc præueniunt generationem perfectam ob alendi inopiã. Generant verò imperfectos, quoniam perfectionem præueniunt. Quod in pueris etiam patet, qui mense septimo nascuntur. Sæpe enim nonnulli eorum præ sua imperfectione, ne meatus quidem integros adhuc habent, vt aurium, aut narium: sed pòst accrescentes recipiunt, multique ex iis vitæ compotes euadunt. Mares potiùs, quàm fœminæ, oblæsi in genere hominum nascuntur, cùm in cæteris animalibus nihilò potiùs mares, quam fœminæ, ita prodeuenient. Cuius rei causa est, quòd in hominibus longè mas à fœmina differt calore naturæ. Quo fit, vt mobiliores sint mares in vtero, quã fœminæ. Motu autem ipso franguntur, cùm recẽs quoduis facilè præ sua imbecillitate frangi possit. Hæc eadem causa est, ne fœminæ similiter, atque mares, perficiantur in genere hominum: quippe cùm & intra parentem fœmina tempore longiore conficiatur, quàm mas: & vbi in lucẽ venerint, celeriùs fœminæ, quàm mares, perficiantur. Nam & pubes, & vigor, & senectus fœminis priùs venit, quàm maribus. Sunt enim fœminæ sua natura debiliores, frigidioréque: & sexum fœmineum quasi læsionem naturalem: & detrimentum esse, putandum est. Intus igitur tardè præ sua frigiditate discernuntur. hæc etenim discretio, concoctio est. Calor autem concoquit, & quod calidius, id concoctu facilius est. Sed foris propter suam debilitatem citò ad ætatis florem, senectutémque perueniunt. Etenim omnia minora, vt in artis operibus, sic in Naturę citiùs ad finem deueniunt. Eadem causa est, vt qui gemini mas & fœmina in genere hominum prodeunt, minùs seruentur, cùm in cæteris animalibus nihilo referat. Hominibus enim hic concursus præter naturam est, cum non pari tempore mas & fœmina discernãtur: sed aut marem contari, aut fœminam præuenire, necesse sit. At in cæteris id non præter naturam est. In ferendo etiam vtero homines cum cæteris animalibus dissident. Cùm enim cætera plurimum temporis valeant corpore, cùm vterum ferunt, mulieres magna ex parte ægræ degunt. Cuius rei causa aliqua vel ad vitam referri potest. Cùm enim mulieres vitam otiosam, & sellulariam quandam degant, plus contrahunt sibi excrementi. Nam quibus gentibus solitum est, vt mulieres labores suscipiant, iis nec vterus tam difficulter gestatur, & partus facilis est. Deniq; quibusuis locis mulieres, quæ laborare consueuerunt, facilius pariunt. Labor enim incrementa consumit, quæ in mulieribus otiosis augentur. Cùmque parturigo laboriosa sit, labor, & exercitatio actæ vitæ facit, vt spiritum possint retinere: in qua re partus facilitas conciliatur. Adferunt igitur ea quoque, vt modò dixi, aliquid causæ ad eius affectionis differentiam, qua mulieres cæteris animalibus in ferendo vtero discrepant. Sed maximè causa est, quòd cùm cæteris aut exigua purgatio, aut nulla manifesta fiat, mulieri plurima euenit. Quæ cùm per vteri gestationem desierit, infestat, atque perturbat: quippe cùm etiam non grauidis, nisi purgationes fiant, ægritudines accidant. Principiò potiùs cùm concipiunt, perturbari solent magna ex parte. Conceptus enim purgationem impedit, & præ sua exiguitate absu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

mere copiam excrementi inter initia non potest: quanquàm post, vbi iam plenius absumere cœperit, leuat. At in cæteris animalibus, quoniam parum excrementi est, modicè ad fœtus incrementum accommodatur. Cùmque excrementa, quæ nutritionem impediunt, absumantur, valent felicius. Nec secus aquatile genus, aut volatile afficitur. Iam verò accrescente fœtu, quibus non æquè probatio contingit, causa est, quòd fœtus incrementum plus excrementitij alimenti desideret: paucis quibusdam mulieribus euenit, vt prægnantes melius valeant corpore, videlicet iis, quarum in corpore exigua continuntur excrementa, quæ absumi possint cum alimento, quod fœtui administratur.

Quam ob causam mola in uteris mulierum generetur, & quare potius in muliere, quam in cæteris animalibus.
Cap. VII.

DE eo, quod mola vocatur, videndum est. Accidit hoc vitium mulieribus nonnullis grauidis, quanquàm raró. Pariunt enim quod molam vocant. Iam accidit enim mulieri cuidam, vt cùm concubuisset, & se concepisse putasset, primùm ventris moles augeretur, & reliqua ex ratione venirent. Sed cùm tempus pariendi iam esset, nec parerer, neque moles minueretur, sed annos tres, aut quatuor ita perseueraret, quoad dysenteriq; id est, difficultati intestinorum implicata, eóque modo periclitata, demum peperierit carnem, quam molam vocant. Quin & tota vita edurat hoc vitium, vt & consenescat, & commoriatur. Quæ autem prodierit, adeò obdurescit, vt vix ferro transigi possit. Causam huius affectus dixi in Problematibus. Afficitur enim conceptus eodem modo, quo ea, quæ inquinari dicimus, cùm elixantur, nec per calorem, vt quidam volunt, sed potiùs propter caloris debilitatem. Natura enim de vita certare videtur, nec posse perficere, finémque apponere generationi. Quam ob rem aut tota vita, aut longo tempore durat, quod inchoatum est. Nec enim vt perfectam, nec vt alienam omnino habet naturam. Causa nanque duritiæ cruditas est: quippe cùm inquinatio quoque cruditas quædam sit, Sed quæritur cur cæteris animalibus idem non accidat, nisi quid admodum lateat. Causam verò esse putandum, quòd mulier vna omnium animalium affectionibus vteri obnoxia est, & menstruis abundat, nec potest ea concoquere. Cùm igitur ex humore concoctu difficili conceptus consistit, tunc gignitur quod molæ vocatur, idque in mulieribus meritò, aut solis, aut maximé.

Quæ animalia lac habeant, & quam ob causam à Natura datum sit.
Cap. VIII.

HAc autem fit iis fœminis, quæ animal intra se generant. Quod vtile partus tempore est. Natura enim id alimenti gratia externi animalibus parauit, vt nec deesset tempore debito, neque vltra id tempus superesset. Quod ita planè euenire videmus, nisi quid præter naturam acciderit. Sed cæteris animalibus, quoniam tempus simplex ferendi vteri, partúsque datum est, lactis concoctio ad hoc tempus solet accedere. Hominibus verò quoniam plura sunt tempora, primò adesse necesse est. Quam ob rem lac mulierum, cùm ante septimum mensem inutile sit, vtile iam septimo redditur mense. Causa etiam necessitatis propria, concoctio lactis temporibus vltimis habetur. Principio enim decessio huiuscemodi excrementi absumitur in fœtus generationem. Omnibus autem alimento est, quod dulcissimum, & coctissimum sit. Itaque sublata hac facultate, reliquum salsum, maléq; sapidum esse necesse est. Sed cùm fœtus magis, magisque perficiatur, plus excrementi superest. Minus absumitur, idque dulcius est, cùm non æquè detrahatur, quod bene concoctum sit. Non enim insuper ad fœtus informationem consumitur, sed ad incrementum mediocre, quasi iam fœtus consterit adeptus finem suum. Est enim & conceptus perfectio. Quam ob rem exit, permutátque generationem, vt qui iam sua receperit, nec prætereà accipit quod suũ non est. Quo tempore lac vtile datur. Colligitur hoc parte superiore corporis, & mámis propter ordinem primæ, originalisq; constitutionis. Præcipua enim pars animalis, quæ supra septum est, inferior verò ad cibum, & excrementum accommodata est, vt gressile animalium genus habens intra se alimenti supperias loca permuter. Hinc seminale quoque excrementum secernitur ob eam, quam inter initia disputationis nostræ reddidimus, causam. Est enim naturæ sanguineæ, tum excrementum maris, tum menstrua fœminæ. Sanguinis autem, & venarum principium cor est, quod in ea ipsa parte superiore positum est. Quapropter hîc primùm excrementi talis mutationem innotescere necesse est. Ex quo fit, vt & voces, tum marium, tum fœminarum immutentur, cùm semen ferre incipiunt, (hinc enim vox suam originem trahit: alteratur verò, cùm id, quod moueat, alteretur) & mammæ subleuentur etiam maribus planè, sed fœminis ampliùs. Quod enim in parte inferiore multum excernitur, ideo locus mammarum inanis, fungosúsq; fœminis fit. Eodémque modo iis euenit animalibus, quibus mammæ infrà habentur. Igitur & vox, & mammæ in cæteris quoque animalibus documentum euidens præbent homini vsum habenti generis cuiusque. Sed plurimùm in genere hominum interest. Cuius rei causa est, quòd excrementum plurimum, & mulieribus præcæteris fœminis, & viris præ cæteris maribus, est pro magnitudine, alteris menstruorum, alteris genitalis. Itaque cùm hoc fœminæ excrementum non à fœtu hauritur, & tamen ne foras profluat prohiberur, colligi id in loca inania, quæcunque eisdem moribus adhærēt, necesse est. Talis autem locus mammarum in omnibus est vtraque de causa, scilicet notæ melioris gratia ita conditus, atque etiam necessariò hic iam consistit; & alimentum concoctum animalibus redditur. Concoctionis autem causam non solùm quam modò diximus, accipere licet, sed contrariam etiam. Nam & vt fœtus maiusculus iam factus plus assumat cibi, minúsque ob eam rem per id tempus supersit, ratio probabilis est. Quod autem minus est, concoqui celerius potest. Sed lactis naturam eádem esse, quam excrementi, ex quo vnúquodque generetur, apertum est. Nam quod antè diximus, eadem materia est, quæ alit, & ex qua generationem Natura constituit, eáque sanguineus humor in sanguinem habētibus est. Lac enim sanguis concoctus est, non corruptus. Empedocles verò aut non rectè putauit, aut non bene vsus verbo translatitio est, cum dixerit:

Octaui decimo mensis pus extitit album.

putredo enim concoctioni contrarium est. Pus autem putredo quædam est. Lac verò res est concocta prorsus, nec lactantibus fiunt purgationes secundum naturam, neque lactantes concipiunt: & si conceperint, lac extinguitur: quoniam eadem lactis, & menstruorum natura est. Natura autē non tam largè profundere potest, vt anceps sit. Sed si alteruttram in partem secernitur, in alteram desit necesse est, nisi quid acciderit violentum, & præter id, quod solitum magna ex parte est. Temporibus etiam bene præscripta est generatio animalium. Cùm enim præ magnitudine non satis prætereà fœtui est alimentum, quod per vmbilicum ministratur, lac ad alendum vtile succedit. Cúmque per vmbilicum alimentum non subeat, comprimunt sese venæ illæ, circum quas tunica est, quæ vmbilicus vocatur, atque ob eam rem tunc exitus opportunè fœtus consequitur.

Quam ob causam partus nonnullis animalibus in caput versis fiat.
Cap. IX.

PArtus autem pronis in caput conuersis fit per naturam animalibus omnibus, propterea quòd partem ab vmbilico maiorem habeant, quàm inferiorem. Maiora autem plus ponderis continent. Itaque veluti in statera dependentes eo vergunt, quò trahuntur.

De tempore ferendi vteri, & quare non omne animal possit esse diuturnius.
Cap. X.

VTeri autem ferēdi tempora certa cuique animalium sunt magna quidem ex parte pro vitæ spatio. Viuaciorum enim generationes quoq; diuturniores esse necesse est. Non tamen id causæ est, sed magna ex parte sic euenit. Maiora enim, perfectiorâque sanguinei generis animalia plus temporis viuunt. Sed non omnia maiora sunt viuaciora. Homo enim plus temporis, quàm quoduis animal viuit, excepto elephante, quod quidem vsu adhuc fide digno nouerimus: quanquàm homo minoris est incrementi, quàm veterina, & alia multa. Causa ne quoduis animal possit diu viuere, est, quòd pro aere ambiēte temperatur, atq; etiam ob alios naturales casus, de quibus mox dicam. Tempora ferendi vteri pro magnitudine animalium, quę generantur descripta sunt. Haud enim tempore breui constitutiones perfici magnas, vel animalium, vel quorumuis aliorum fere facile est. Quam ob rem equi, & quæ iis cognata sunt animalia, quanquàm minus temporis viuunt, tamen diutius vterum ferunt: alia enim annum, alia, quod plurimũ, menses denos grauida exigunt. Hac eadem de causa elephantorum etiam vterus diutinus est. Biennio nanque gestatur, propter exuperantiam magnitudinis. Ratione autem optima tempora omnium, & grauiditatum & generationum, & vitarum, dimensionem circuitibus sibi exposcunt recipere. Circuitum appello diem, noctem, mẽsem, annum, & tempora, quæ iis describuntur, atque etiam Lunæ traiectiones. Sunt enim Lunæ circuitus complementa, & silentia, & interpositorum temporum sectiones. Ita enim coit cum Sole. Mensis nanque communis amborum circuitus est. Luna autem principium est, propter Solis societatem, receptúmque lucis: fit enim quasi alter Sol minor. Quam ob rem conducit ad omnes generationes, perfectionésque. Calores enim, & refrigerationes cum moderatione quadam generationes, sine moderatione corruptiones efficiunt. His enim ad solem commutatur.

Terminum autem tum principij, tum finis qualitatum earum motus horum syderum obtinet, Vt enim & mare, & omnem humorum naturam subsistere, mutarive pro flatuum motu, & quiete videmus, aerem verò, & flatus pro Solis, Lunæque circuitu affici: sic ea, quæ ex iis, aut in iis oriuntur, sequi necesse est. Nam vt rerum minùs principalium circuitus sequantur magis principalium rerum circuitum, ratio est. Vitam enim quandam, & ortum, & interitum, vel flatum esse fateor. Conuersionis verò eorum syderum alia fortasse principia sunt. Natura igitur ita sibi vult, vt eorum numeris generationes, & obitus numeret. Sed exquisitè id facere nequit, propter materiæ indefinitionem, & quòd multa principia incidunt, quæ generationes destinatas secundum naturam, & corruptiones sæpe impediant, atque ita causa sint earum, quæ veniant præter naturam. Sed de alimento intrinsecus ministrando animalium, atque de generatione in lucem agenda, & seorsum de singulis, & summatim de omnibus dictum iam est.

DE GENERATIONE
ANIMALIVM LIBRI
QVARTI FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS STAGIRITAE DE GENERATIONE ANIMALIVM, LIBER QVINTVS,

Theodoro Gaza Interprete.

De discrimine oculorum in animantibus, & eorundem differentia, & quid sit somnus, & quid item vigilia.
Cap. 1.

DE AFFECTIONIBVS, quibus animalium partes differãt inter se, disserendum nunc est. Affectiones partium dico cęsietatem oculorum, aut nigredinem, vocis acumen, aut grauitatem, & coloris, aut corporis, & pilorum, aut pennarum discrimen, quorũ alia totis generibus insunt, alia vtcunq; fors tulit habentur: quod maximè in hominibus accidit. Mutationes etiam per ætatem aliæ omnibus æquè animalibus veniunt, aliæ contrà: vt in vocis, coloríque pilorum ratione videre licet. Cùm enim cætera non canescant, manifestè in senectute, homo maximè omniũ ita afficitur. Et alia statim ab ortu Naturæ cõsequuntur, alia progrediente ætate, & senescentibus accidunt. De his igitur, cęteríq; huiusmodi omnibus non eundem prætereà modum causæ esse putandum. Quæ enim non sint opera vel naturæ communia, vel generum singulorum propria, horum nullum alicuius gratia aut est, aut fit. Oculus enim alicuius gratia est: sed cæsius non alicuius gratia est, nisi hæc affectio sit propria generis. Nec verò ad rationem substantię pertinet in nonnullis, sed vt quę necessariò fiant. Ad materiam & principiũ, quod mouerit, causę eorũ referendę sunt. Etenim, vt initio disputationis nostræ dictum est, nõ quia tale quid gignitur, quódque ideo tale quid est, scilicet in iis, quæ statuta, definita, & certa Naturæ sunt opera: sed potiùs quia tale est, idcirco tale & gignitur. Substantiam enim generatio sequitur, & substantiæ gratia est, non ipsa generationem. Veteres tamen Naturæ interpretes contrà esse putarunt. Cuius erroris causa fuit, quòd causas plures esse non viderent, sed materiæ tantùm, & motus causam, eámque indefinitè cognoscerent, rationis verò, & finis causam non considerarent. Sed enim alicuius gratia vnumquodque est. Gignitur autem iam ob eam causam, & reliquas, quæ in ratione cuiusque continentur, quæ vel alicuius gratia est, vel cuius gratia aliud est. Quæ verò non eiusmodi sunt, videlicet quorum generatio est, eorum iam causa quærenda in motu, generationéque est, vtpote cùm discrimen constitutione recipiant. Oculum enim necessariò habebit. Tale enim animal subiectum est. Sed talẽ oculum necessariò quidẽ, sed non tali necessitate. Verùm alio modo, scilicet quoniam talem aut talem rem suapte natura agere, patíve potest. His ita definitis, de rebus, quę déinceps eueniãt, disseramus. Principiò pueri cùm nati fuerint, dormire omniũ maximè imperfectorum animalium solent, quoniam intra parentem cùm primum sentire cœperint, tempus dormiendo totum ferè consumunt. Sed quæritur de prima generatione, vtrũ vigilia præcedat, an somnus. Quod enim proficiscẽte ętate magis expergisci visuntur, contrarium, id est, somnum principio generationis inesse probabile est. Tum etiã transitio de nõ esse in esse per medium fieri solet. Somnus autẽ talis sua natura esse videtur, vt viuendi, & non viuendi interliminium sit, & neq; omnino sit, qui dormit, neq; non sit. Viuitur enim potissimùm vigilia propter sensum, sed si animal habere sensum necesse est, & tunc primum est animal, cùm primum contingit sensus, primam illam dispositionem non somnum, sed similem somno esse putandum, qualis plantarum est. Etenim ita accidit, vt per id tempus vita plantæ animalia viuant. At plantis somnum inesse impossibile est. Nullus enim somnus inexpergiscibilis est. Affectio autem illa plantarum, quæ somni est proportionalis, inexpergiscibilis est. Necesse etiam est, animalia dormire partem maximam temporis, quoniam incrementum, & pondus locis superioribus impositum est. Causam autem dormiendi talem esse alibi exposuimus. Veruntamen expergisci in vtero etiam videntur, quod tum & dissectionibus, tum in prole ouipari generis patet: mox obdormiscunt statim, turſúsque delabuntur. Quam ob rem egressa quoque in lucem, bonam temporis partem dormiendo traducunt. Cũ pueri vigilant, non rident: cùm dormiunt, rident: interdum etiam lacrimãt. Accidit enim dormiẽtibus etiam animalibus sensus, non modò quæ somnia vocantur, sed etiam præter somnia, vt iis, qui dormientes resurgunt, & quidem pleraque agunt sine somnio. Sunt enim qui dormientes resurgant, & ambulent, videntes eo modo, quo qui vigilant. Iis enim sensus accidentium contingit, quanquàm non vigilantibus, tamen non vt somnium. Infantes verò propter cõsuetudinem quasi nescij vigilandi, sentire, viueréque in dormiendo videntur. Tempore autem

tem procedente, incrementóque transeunte in partem inferiorem expergiscuntur. Iam magis, & partem maiorem temporis ita degunt, sed initiò plus, quàm cætera animalia somno dediti viuunt. Imperfectissimi enim omnium perfectorum partuum nascuntur, & incremento partis superioris exuperant. Oculi omnium puerorum statim à partu cæsiusculi sunt: pòst verò immutantur in eam naturam, quæ futura est. Quod in cæteris animalibus non euenit manifestè. Cuius rei causa est, quòd cæteris animalibus oculi in suo cuiusque genere vnicolores potiùs sunt, vt boum nigri, ouium omnium aquini, aliorum rufi toto genere, aut cæsij, nonnullorum caprini, vt caprarij generis. At hominum oculos varios, versicolorésque esse euenit. Nam alij cæsij, alij flauidi, alij nigri, alij caprini. Quam ob rem cæterorum, vt nulli suo in genere dissident inter se, sic nulli à se ipsi differunt: quippe qui non plus, quàm vnum colorem habeant sua natura. Equus maximè omnium cæterorum animalium versicolor est. Aliqui enim cæsij altero oculo nascuntur, quod nulli ex cæteris bestiis euenit manifestè. Quanquam homines nonnulli altero oculo diuerso gignantur. Ergo vt cætera animalia nihil mutationis, vel recèns nata, vel ætate prouectiora recipiant, pueris autem id eueniat, satis causæ hoc esse existimandum, quòd cæterorum ea pars vnicolor, hominis versicolor est. Sed vt cæsium potiùs, quàm alium, habeant colorem, causa est, quòd partes nuper natorum imbecilliores sunt. Cæsietas autem, imbecillitas est. Sed in vniuersum de oculorum discrimine quærendum, accipiendúmque est, quam ob causam alij cæsij, alij flauidi, alij caprini, alij nigri. Sed cæsios, opinari plus ignis habere, vt Empedocles ait, nigros autem plus aquæ, quàm ignis: atque ob eam rem cæsios interdiu acutè cernere non posse, scilicet ob aquæ inopiam: nigros noctu deficere, ob ignis inopiam, non bene est. Siquidem visus non igni, sed aquæ tribuendum in omnibus est. Causam etiam colorum, vel alio modo reddere possumus. Sed si ita est, vt antè dixi, cùm de sensibus agerem, atque etiam priùs cùm de anima, vt aquæ propria pars hæc sensoria sit, non aeris, aut ignis, cur ita hanc esse causam eorum putandum est, quòd alij plus humidi habent, alij minus, quàm motus competens requirat, alij modicum? Itaque qui multum humoris continent, nigri sunt, quoniam humoris copia transpici satis non potest. Cæsij, qui parum habent humoris, vt in mari etiam cernitur. Etenim quantum eius satis transpicitur, cæsium apparet: quantum minus, aquinum: quantum prægurgite alto non præfinitur, id opacat, & nigrum, aut cæruleum sentitur. Qui autẽ inter eos sunt, eo iam differunt, quòd magis, minúsve ita constiterint. Eandem causam esse putandum, & vt cæsij acutè interdiu cernere nequeant, nigri noctu. Cæsij enim præ sui humoris exiguitate mouentur magis à luce, & rebus visibilibus, scilicet qua humidi, quáque perlucidi sunt, quanquàm motio eius partis visio est, qua perlucida, non qua humida est. Nigri verò ob humoris copiam minùs mouentur. Lux enim nocturna exilis est, & simul quiuis humor per noctem moueri difficiliùs potest. Conuenit autem eum, qua perlucidum, nec non moueri, neque magis moueri, quàm congruum sit. Leuior enim motus expellitur à vehementiore. Quam ob rem qui aut suum conspectum à calore validiore transtulerint, aut de Sole in opacum se contulerint, non cernunt. Motio enim, quæ iam vehemens inest, impedit eam, quæ extrinsecus accidit. Dénique visus siue validus, siue inualidus, nequit res splendidas cernere, quoniam eius humor vltra modum afficitur, & mouetur. Aegritudines etiam oculorum, vtrorunque indicium faciunt. Glaucoma enim cæsiis potiùs accidit, luscíositas nigris. Est autem glaucoma siccitas potiùs oculorum. Itaque senescentibus magis euenit. Nam oculi quoque, vt reliquum corpus, senectute sicceſcunt. Luscíositas verò humoris copia est: quapropter minoribus natu potiùs accidit. Cerebrum enim eorum humidius est. Visus autem optimus est, qui inter multum & parum humoris moderatus constat. Hic enim nec per exiguitatem turbatur, vt colorum motiones impediat, neque per nimietatem præbet mouendi difficultatem. Sed non modò ea, quæ diximus, causam habent, vt obtusè, acutéve cernatur, verùm natura etiam cutis, quæ pupillæ vocatæ obtenditur. Translucidam enim esse eam requiritur. Talem autem esse, quæ tenuis, alba, & leuis sit, necesse est. Tenuis igitur est, vt motus, qui extraneus veniat, recto tramite feratur. Leuis, ne rugis obumbret. Senes enim ob eam rem acutè non cernunt. Nam vt cæterarum partium cutis, sic oculorum quoque senescentibus obrugatur, & crassior redditur. Alba autem esse debet, quoniam nigrum translucidum esse non potest. Hoc enim ipsum est nigrum, quod non transluceat. Vnde fit, ne laternæ possint lucere, si ex tali cute confectæ sunt. Per senectutem igitur, & morbos acutè cernere ob eas causas nequeunt. Pueri verò paucitate humoris cæsij principio sunt: sed altero oculo cæsij præcipuè homines, atque equi gignuntur eadem de causa, qua & homo solus canescit, & equus inter cætera animalia vnus euidentiùs albescit pilo per senectutem. Canities enim debilitas quædam humoris siti in cerebro, & cruditas est: quod idem cæsietas quoque est. Vis enim eadem est humoris admodum tenuis, quæ pauci, & admodum crassi, quæ multi. Cùm igitur Natura æquè conficere nequit, aut vtroque concocto humore, aut non vtroque concocto, sed altero concocto, altero non, tunc euenit, vt cæsij altero oculo reddantur. Quam ob rem autem alia acutè cernant, alia non, duplex ratio est: acumen enim cernendi bifariàm ferè dicitur. Audiendi etiam, olfaciendíque ratio similis est. Dicitur enim acutè cernere, aut quod procul cernere potest, aut quod differentias rerum, quæ cernuntur, quàm maximè sentiat. Quæ quidem simul nullis eisdem contingunt. Idem enim manu admota, aut per fistulam, quanquàm nihilò magis colorum differentias indicet, tamen longiùs cernet. Et quidem ex foueis, puteísque interdum stel-

Universidad de Deusto Biblioteca

las conſpiciunt. Itaque ſi quod animal multum quidem prominentiæ adiunctum oculis habet, ſed humorem pupillæ non purum, neque modicum conuenienter extraneo motui, neque ſummam cutem prætenuem obtinet, id vt exquiſitè colorum differentias nó percipiet, ſic procul cernere poterit. Quomodo etiam cominus magis, quàm quæ humorem quidem illum ſyncerum, operimentúmque eius prætenuem habeant, ſed ſupercilio, quod promineat oculis, careant omnino. Cauſa enim cernendi tam acutè, vt differentiæ percipiantur, in ipſo oculo eſt. Nam vt in veſte mundiſſima, vel minima macula perſpicua eſt, ſic in puro, ſynceróque oculo, vel parua motio patet, ſenſúmque afficit. At vt procul cernatur, motúſque à longinquis viſilibus deueniat, cauſæ ſitus eſt oculorum. Quæ enim oculis prominentibus ſunt, procul cernere nequeunt. Quæ contrà, intus in cauo oculos habent poſitos, longè aſpicere poſſunt, quoniam motus in vaſtum non diſſipatur, ſed recto tramite meat. Nihil enim intereſt an viſus exitu cerni dicatur, vt quidam aiunt. Nam niſi ante oculos quicquam ſit, diſſipari viſum, atque ita minorem rebus occurrere, quæ cernuntur, neceſſe eſt, minúſque procul videre, quàm ſi motu à rebus, quæ videntur, proficiſcente cernatur. Similem enim motui effici viſionem neceſſe eſt. Ita igitur potiſsimùm res cernerentur longinquæ, ſi illico ab oculo veluti fiſtula quædam porrecta ad rem vſque cernendam continuaretur. Sic enim nulla ex parte diſſolueretur motus, qui à re viſibili proficiſceretur. Sed cùm ita non ſit, quò ampliùs porrigitur, eò longiùs cernatur, neceſſe eſt. Cauſæ diſcriminis oculorum, hæ ſunt.

De auditoriis ſenſibus, & olfactu, eorúmque ratione.

Cap. II.

HAdem verò audiendi, olfaciendíque rario eſt. Aut enim ita exquiſitè audiunt, & olfaciunt, vt quàm maximè differentias omnes ſubiectarum ſenſibilium rerum ſentiant: aut ita, vt procul audiãt, aut odorentur. Vt igitur bene differentiæ iudicẽtur, cauſæ ſenſorium eſt, quomodo in cernendo, videlicet ſi ſyncerum, tum ipſum, tum eius membrana eſt. Meatus enim ſenſoriorum omnium, vt dixi, cùm de ſenſibus agerem, tendunt ad cor, aut ad cordis proportionale, ſi corde carent. Itaque meatus audiendi, quoniam ſenſorium hoc aeris eſt, qua ſpiritus natiuus in aliis pulſum, in aliis ſpirationem facit, hac deſinit. Quapropter verba ediſcuntur, vt quod audieris, reddere ore poſsis. Qualis enim motus ſubierit per ſenſorium, talis quaſi ab vna, eadémque effigie motus per vocem agitur, vt quod audieris, idem dicas. Oſcitantes etiam, aut ſpiritum reddentes, accipientéſve, minùs audiunt, quoniam extremum ſenſorij auditus ad partem ſpiritalem terminetur, & quatiatur, moueatúrque vnà cum inſtrumento ſpirituali, quoties illud ſpiritum mouet. Mouetur enim cùm mouet. Necnon temporibus anni, temperamentiſque humidis idem accidit, vt aures impleri ſpiritus videantur, quoniam vicinæ ſint origini loci ſpiritalis. Iudicium igitur exquiſitum differentiarum tum ſoni, tum odoris, in ſynceritate ſenſorij, ſummæque membranæ poſitum eſt. Ita enim omnes motus manifeſti, vt in viſu, in his etiam veniunt, quoniam & procul ſentire, aut non ſentire, ſimiliter atque in ratione videndi accidit. Quæ enim antè ſuas ſenſorias partes pro ductiores, veluti aquæductus poſsident, hęc procul ſentire poſſunt. Quam ob rem quorum nares porrectæ ſunt longiùs, vt catellorum Laconicorum, hæc valent olfactu. Ita enim motus non interpellantur, ſed à longe directi ſenſorium ſubeunt integri: quomodo in iis, qui manu admota fronti longiùs cernunt. Auriculæ etiam longæ, imbricatæque ampliùs, quaſi grundis, intúſque anfractu longiore intortæ (quales nonnullarum quadrupedum ſunt) meliùs adminiſtrant: quippe quæ motum eminus excipientes ad ſenſorium reddant. Homo pro magnitudine minimè ferè omnium animalium procul ſentire poteſt, cùm tamen differentiarum ſenſu maximè omnium valeat. Cuius rei cauſa eſt, quòd ſenſorium ſyncerum, miniméque terrenum, corpulentúmve obtinet. Cutem etiam tenuiſsimam præ cæteris animalibus homo ſuapte natura pro magnitudine habet. Vitulus marinus nimirum rectè à Natura conſtitutus eſt. Cùm enim quadrupes ouiparum ſit, auribus caret, meatúſque tantùm habet, quibus audiat. Cauſa eſt, quòd vitam hic in humore traducit. Pars autem aurium abdita meatibus eſt, vt motus à longe delatus aeris ſeruaretur. Itaq; nihilo vtiles ei auriculæ eſſent, imò verò offenderent, cùm intra ſe copiam reciperent humoris. De viſu, auditu, olfactúque dictum iam eſt.

De pilorum in animantibus varietate, & quæ pilorum loco ſint.

Cap. III.

RIli diſcrepant, & inter ſe in hominum genere per ætates, & cum cæteris animalibus, quæ habent pilos. Habent autem quæ intra ſe animal generant ferè omnia. Iam & aculeos, qui à nonnullis vice pilorum geruntur, genus eſſe pilorum exiſtimandum eſt, vt herinaceorum aculeos, & ſi quid eiuſmodi aliud in genere viuiparo eſt. Differentiæ verò pilorum exiſtunt duritie, mollitie, longitudine, breuitate, rectitudine, criſpitudine, multitudine, paucitate: adhæc, coloribus, vt albedine, nigredine, eorúmq; mediis. Sed nonnullas earum differentiarum per ætates quoq; recipiunt, videlicet cùm minora natu, aut maiora ſunt. Quod ſæpiùs in homine palàm fit. Piloſior enim ętate prouectus redditur homo, & parte priore capitis nõnulli caluescunt. Pueri quidem, mulieréſq; non caluescunt. Viri autẽ procedente ætate calui euadunt: necnon capite homines ſeneſcentes caneſcũt. Quod nulli ferè ex cæteris animalibus accidit manifeſtè, quãuis equus euidẽtiùs, quã cętera, ita afficiatur. Caluescunt homines parte capitis priore.

priore. Caneſcunt primò temporibus: ſed nemo vel temporibus, vel occipite calueſcit. Quibus autem animalium pili non ſunt, ſed pilorum proportionale, vt auibus pennæ, piſcibus ſquamæ, iis etiam nonnulli ex iis affectibus veniunt ratione eadem. Sed cuiuſnam rei cauſa genus pilorum datum animalibus à Natura eſt, diximus antè, cùm cauſas partium redderemus. Nunc præſentis operis, atque officij eſt, vt quibuſnam præcedentibus rebus, & quas ob neceſsitates hæc eueniant, explicemus. Cauſa craſsitudinis, tenuitatiſque pili, cutis potiſsimum eſt. Aliis enim cutis craſſa, aliis tenuis, & aliis rara, aliis denſa eſt. Tum differentia humoris inditi, conſors cauſæ eſt. Aliis enim pinguis, aliis aquoſa eſt. Omnino cutis naturam terrenam eſſe ſtatuimus. Cùm enim per ſummam ſit, humore euaporante ſolida, terreníque redditur. Pili autem, proportionaléque pilorum non ex carne, ſed ex cute oriuntur, cùm humor in iis euaporetur, atq; exhaleat. Quam ob rem craſsi ex craſſa, tenues ex tenui cute proueniunt. Quòd ſi cutis rarior, & craſsior ſit, craſſi gignentur propter copiam portionis terrenæ, & meatuum laxitatem. Sed ſi ſpiſsior eſt, tenuiores exeunt propter meatuum anguſtiam. Item ſi vapor aquoſus ineſt breui reſicceſcens, facit ne pili capiant magnitudinem. At ſi pinguis eſt, contrà euenit. Non enim facilè exiccari poteſt, quod pingue eſt. Quam ob rem in totum animalia, quorum cutis craſsior eſt, pilo ſunt craſsiore; quanuis non quæ cute maximè ita conſtant, magis ita habeant pilum, propter eas, quas modò diximus, cauſas, vt generi ſuũ præ bubus, & elephãtis, & multis aliis vſu euenit. Nam & ſi cutẽ craſsiorem boues, elephanti, & pleraque alia habent, quàm ſues, tamen pilo tenuiore teguntur. Eadem cauſa eſt cur hominum capilli craſsiſsimi ſint. Capitis enim cutis craſsiſsima eſt, & humoris plurimum continet. Rara etiam admodum eſt. Quinetiam vt pili longiores, breuioréſve fint, cauſa eſt, quòd humor, qui euaporetur, non facilè exiccari poteſt. Cauſa verò, ne facilè exiccetur, duplex eſt, ſcilicet quantitate, & qualitate. Nam ſi humor aut multus, aut pinguis eſt, non facilè exiccari poteſt. Ideóq; hominum capilli longiſsimi ſunt. Cerebrum enim quod humidum, & frigidum eſt, lachrymam humoris copiã præbet. Simplex autem, criſpuſve oritur pilus exhalatione pilorũ. Nam ſi fumoſa eſt præ ſua cõditate, & ſiccitate, criſpum efficit pilum. Inflectitur enim, quoniam duplici delatione feratur. Terrenum enim déorſum, calidum ſurſum fertur: cúmque præ ſua imbecillitate inflecti facilè poſsit, intorquetur: quod pili criſpitudo eſt. Aut igitur ita cauſa reddenda eſt, aut quoniam parum humoris, multum autem portionis terrenæ ineſt, efficitur, vt pili reſiccati ab aere ambiente contrahantur. Inflectitur enim quod rectum eſt, ſi euaporatur, & contrahitur, atq; conuellitur pilus, quemadmodum cùm igne aduritur, vtpote cum criſpitudo cõuulſio ſit ob humoris inopiam ab aeris continentis calore. Indicium rei eſt, quòd & duriores ſunt pili criſpi, quàm recti: durum enim quod ſiccũ eſt. Simplici autem pilo ſunt, quæ humore abũdant: fluit enim humor in iis, non ſtillat. Quocirca Scythæ incolę Ponti, & Thraces, pilo ſunt promiſſo, & ſimplici. Nam & ipſi humidi ſunt, & aer ambiens eos, humidus eſt. Aethiopes contra, qui loca incolunt calida, criſpo ſunt pilo. Siccũ enim & cerebrum eorum, & cælum ambiens. Sed ſunt quæ quanuis cutem habeant craſsiorem, tamen tenuiori ſunt pilo, ea videlicet cauſa, quam antè expoſui. Quò enim meatus tenuiores ſint, eò pilos enaſci tenuiores neceſſe eſt. Quapropter omnium generi tales ſunt pili: vellus enim multitudo pilorum eſt. Sunt etiam, quæ mollem quidem habeant pilum, ſed minùs tenuem, vt lepores cõtrà, quàm oues: leporum enim pilus per ſummam cutis enaſcitur: quam ob rem longitudine caret, & ſimile accidit, vt in iis, quæ lino decerpuntur, quæ quanuis mollia ſint, tamen nullam longitudinem habent, nec implexum vllum recipiunt. Oues frigidi tractus contrà, quàm homines, afficiuntur. Scythæ enim molli ſunt pilo: aut oues Sauromaticæ duro. Cauſa eadem, quæ in omnibus feris eſt. Frigus enim indurat propterea quòd cogẽdo exiccat. Cùm enim calor exiſtricat, humor vnà euaporatur. Itaque non ſolùm pilus, ſed etiam cutis terrena, duraque euadit. Cauſa in feris vita agreſtis eſt, in cicuribus autem his loci frigiditas. Indicium vel echini pelagici faciunt, quorum vſus contra vrinæ ſtillicidia eſt: quippe qui frigiditate maris præalti, in quo degunt (ſexaginta enim atque etiam ampliùs paſſuum gurgite oriuntur) ipſi quidem exigui ſint, ſed aculeos grandes, duróſque gerant. Cauſa magnitudinis eſt, quòd incrementum corporis diuerſum eo eſt. Cùm enim parum caloris obtineant, neq; cõcoquere poſsint, multum ob eam rem habent excrementi. Aculei autem, & pili, & reliqua generis eiuſdem excremento naſcuntur. Duri verò, & rigidi modo penè lapidis conſtant, propter frigus, & gelu: eodémq; modo cætera, quæ terra gignit, duriora, & terroſiora, lapidoſioráque gignuntur locis Aquiloniis, quàm Auſtrinis, & vento expoſitis, quàm concauis, & quietis: frigent enim omnia magis, humórque euaporatur. Indurat igitur tum calor, tum frigus: Nanque euenit, vt ab vtriſque humor euaporetur, ſcilicet à calore per ſe, à frigore per accidens. Vnà enim cum calore humor abſtrahitur: nullus enim humor ſine calore eſt. Sed frigus non modò indurat, ſed denſat etiam, calor verò laxat, rarioráque facit. Eadem cauſa eſt, vt natu grandibus duriores & pili, & pennæ, & ſquamæ reddantur. Cutes enim duriores, craſsioréſque efficiuntur ſeneſcente ætate: reſiccantur enim: & quidem ſenectus ipſa, vt nomen ſignificat, terrena eſt, quoniam ſine calore eſt, & cum calore humor defluit. Calui omnium maximè animalium homines apertè efficiuntur. Quod genus affectionis generale quodam modo eſt. Nam & plantarum aliæ ſemper frondent, aliæ frondem amittunt. Et aues, quæ certo tempore ſe abdunt, & latent, pennas amittunt. Qualis affectus caluitiũ in hominibus eſt, quibus accidit, vt caluescant. Cùm enim paulatim & frondes, & pennæ, & pili defluant, vbi vniuerſim hic affectus euenerit, vocabula accip

accipit hæc, caluescere, defrondescere, depenne-scere. Causa autem huius affectus, inopia humoris calidi est, qualis præcipuè est humor pinguis. Quocirca plantæ, quæ pingues sunt, fronde perpetua virent. Sed de his aliàs. Sunt enim iis vel aliæ causæ huius comites affectionis. Euenit hoc plantis hyberno tempore. Mutatio enim hæc potior, quàm ætas earum est. Animalibus etiam, quæ latent, idem tempus iacturæ est. Sunt enim minùs, quàm homines, natura humida, atque calida. Homines autem suis ætatibus hyemem, æstatémque agunt. Quam ob rem nemo antè, quàm coire, incipiat, caluescit, sed à Venereo coitu potiùs id euenit, scilicet iis, qui sua natura sint eò propensiores. Cùm enim cerebrum frigidissimum omnium corporis partium sit, tum rei Veneræ vsus refrigerat. Caloris nanque synceri, naturalísque secretio est. Itaque cerebrum sentit meritò priùs. Quæ enim imbecilla, vitiosáque sunt, causa parua, exiguóque momento immutantur. Quapropter si quis cogitet, vt & ipsum cerebrum parum calidum est, magísque talem esse obductam cutem necesse est, atque etiam magis naturam pilorum, videlicet quantò plus ipsa caloris origine distet, rectè id ita euenire existimabit, vt qui semen ferant, ea ipsa ætate caluescant, qua semen emittant. Eadem causa est, & vt priore capitis parte caluescant, & vt hominibus solis omnium animalium id eueniat. Quod enim parte priore cerebrum continetur, hinc ea parte caluescimus. Quòd autem homo maximũ humidissimúmque cerebrum habet, hinc solus animalium ita afficitur. Mulieres non caluent, quoniam natura earum similis puerorum naturæ est. Vtraque enim sterilis seminalis excrementi est. Spadones eriam non caluescunt, quoniam in fœminam mutantur, & pilos, qui posteà gignuntur, aut non producunt, aut amittunt, si fortè habent, præterquàm pubem quam mulieres etiam habent, cùm cæteris illis careant. Oblæsio enim hæc, mutatio de mare in fœminam est. Causa verò, vt quæ latent, rursus pennas recipiant, quæque frondem amiserint, denuò frondescant, caluis autem nunquàm redeat pilus, quòd anni tempora illis mutationem corporis magis afferunt. Itaque pro temporum mutatione vicissitudo gignendi, amittendique sequitur, vt animalia pennas, pilósve plantæ frondes aut dimittant, aut recipiant. At verò hominibus per ætatem euenit, ver, æstas, autumnus, hyems. Itaque cùm ipsæ ætates non permutentur, fit, ne affectus, qui ob eas accidunt, permutentur. Quanquàm similis causa est, ac de cæteris pilorum affectionibus diximus feré.

Quam ob causam homines canescant.

Cap. IIII.

COlorum autem causa cæteris quidem animalibus cutis natura est, vt vnicolora sint, & varia. Sed hominibus nihil causæ cutis affert, nisi ad canitiem, videlicet eam, quæ morbo, non quæ senio accidat. Nam eo vitio corporis, quod vitiligo vocatur, pili efficiuntur albi. Sed si albi sunt pili, cutem albedo non sequitur. Cuius rei causa est, quòd pili è cute exeunt. Itaque si cutis ægrotat, extenuatáque est, pilus quoque ægrescit. Aegritudo autem pili, canities est: ætatis verò illa canities inopia, & exilitate caloris contrahitur. Omnis enim ætas labitur in frigiditatem, cùm iam corpus inclinatur, & consenescit. Senectus enim frigida est, & sicca. De alimento autem, quod quancunque partem corporis subeat, ita intelligendum est, vt calore proprio concoquatur, qui cùm agere nequeat, deprauetur altio, & aut repletio sequatur, aut ægritudo. Sed de eiusmodi causa posteà disseremus, cùm de incremento, & alimento agemus. Quibus igitur hominibus natura pilorum parum calida est, plúsque humoris subit, calor proprius nequit concoquere: atque ita humor putrescit, calore aeris ambientis. Fit enim putredo quæque à calore, sed non suo, natiuóque, vt alio loco expositi. Putredo autem & aquæ, & terræ, & quorumuis eiusmodi corporum fieri potest. Quam ob rem terreni etiam vaporis putredinem nouimus, quæ situs vocatur: etenim situs, caries vaporis terreni est. Itaque in pilis quoque alimentum tale, cùm non concoquitur, putrescit, atque ita efficitur ea, quæ canities appellatur: quæ alba propterea est, quòd & situs vnus carioforum ferè albus est: cuius rei causa est, quòd multum aeris continet. Omnis enim vapor terrenus vim habet aeris crassioris. Situs enim quasi respondens pruinæ existimatur. Nam si vapor se efferens concrescit, pruina fit: sin putrescit, situs. Quapropter vtraque per summa hærent. Vapor enim per summa est, & rectè à poetis in comœdiis transferrur conuicio in canitiem, cùm senectutis situm, pruinam nominant: alterum enim genere idem est. Vapor nanque vtrunque est. Alterum, id est situs, specie idem est. Putredo enim vtrunque est. Hoc ita esse indicium est, quòd plerisque per ægritudinem pili canuerint, mox valetudini restitutis nigruerint. Causa est, quòd per ægritudinem vt totum corpus inopia caloris naturalis laborat, sic partes etiam minimæ eadem participant labe. Multum autem excrementi consistit in partibus corporis, quam ob rem in pilis etiam cruditas est, quòd canitiem faciat, pòst verò cùm conualuerint, & vires receperint, denuò mutantur, & quasi iuuenes ex senibus redduntur: affectionésque próinde mutantur. Rectè etiam dixeris, morbum esse aduentitiam senectutem: senectutem autem esse morbum naturalem. Itaque morbi nonnulli idem faciunt, quod senectus. Tempora autem primò canescunt, quòd occipur vacat humore, cùm non contineat cerebrum: sinciput verò habet multum humoris. Quod autem multum est, difficile id putrescit. At in temporum pilis, nec tam parum humoris est, vt concoqui possit, nec tam multum, vt putrescere nequeat. Cùm enim is locus medius inter vtrosque sit, extra vtrunque affectum esse potest. Causa canitiei humanæ dicta iam est.

Quam

Quam ob causam nonnulla animalia pilis, aut iis, quæ pilorum vice fungantur, immutentur.

Cap. V.

CAeteris autẽ animalibus, ne per eam ætatem hoc idem manifestè eueniat, causa est eadem, quã de caluitio diximus. Parum enim cerebri, idq; minùs humidum habent, vt calor ad cõcoquendum sufficiat. Equis maximè omnium, quæ nouerimus, animalium, canities innotescit: quòd os, in quo cerebrum tenuius, quàm cætera, pro magnitudine habeant. Argumentum est, quòd ictus in eo loco periculosus est. Vnde illud Homeri:

Et quàm setæ hærent capiti, læthaléq; vulnus
Præcipuè fit equis.

Cùm igitur præ tenuitate ossis affluat humor, & per ætatem calor deficiat, pili isti canescunt. Rufi etiam celeriùs, quàm nigri, canescunt. Nam rufitas, quasi imbecillitas pili est. Imbecilla autem quæque celeriùs senescunt. Grues senescentes effici nigriores aiunt. Cuius affectus causa esse potest, quòd pennarum natura earũ albicet, plúsq; humoris senescentibus iis cõstituitur in pennis, quàm vt faciliùs putredini pateat. Canitiem autẽ effici putredine quadam, nec esse, vt quidam putant, ariditatem, indicium est, quòd pili, qui vel pileo, vel alio tegmine operiũtur, celeriùs canescunt. Flatus enim putredinem prohibent: experimentum autẽ flatum arcet. Iuuat etiam olei aquæ misti perunctio. Aqua enim refrigerat: oleum verò ne celeriter exiccetur, prohibet: aqua enim facilè resiccatur. Canitiem autem non esse ariditatem, nec pilum, vt herbam exiccatum albescere, indicium est, quòd pili nonnulli cani illico oriuntur: at nullum oritur aridum. Multi etiam suo ex tremo albescunt: in vltimis enim, ac tenuissimis calor minimus habetur. Cæteris animalibus, quibus pili albi gignuntur, natura, non affectu, id euenit. Causa autem colorum in cæteris cutis est. Alborum enim alba est cutis, nigrorum nigra: variorum, permistorúmque partim alba, partim nigra esse conspicitur. At in homine cutis nulla causa est. Qui enim sunt albi, admodum nigros habent capillos. Causa est, quòd homo omnium maximè tenuem cutem habet. Pro magnitudine itaque nihil ad pilorum mutationem cutis valet, imò præ sua imbecillitate ipsa mutatur, & vel à Sole, vel à flatu redditur niger, nec pili vllo pacto cum ea mutantur. At verò in cæteris cutis vim loci præ sua crassitudine obtinet. Itaque fit, vt pili pro cute immutentur, cutis autem ipsa nihil à flatu, aut à Sole afficiatur.

De coloribus animantium.

Cap. VI.

ANimalium verò alia vnicolora sunt, (appello vnicolora, quorum genus totum vnum habet colorem, quomodo leones fului sunt omnes. Idémque in auibus, & piscibus, & reliquis animalibus omnibus intelligi volo) alia versicolora sunt. Sed toticolora ea dico, quorum corpus totum quidem eundem habet colorem: sed non omnium eundem, vt bos totus albus est, aut totus est niger. Alia varia sunt, idque dupliciter: aut enim genere, vt panthera, vt pauo, & piscium nonnulli, vt quæ thrassæ vocantur: aut non genere toto, sed parte, vt boues, vt capræ interdum variæ generantur. In auium etiam genere columbæ, & alia pleraque. Transeunt verò toticolora multò magis, quàm vnicolora, tum in colorem sui generis simplicem, vt ex albis nigra, & ex nigris alba reddantur, tum verò in mistum ex iis, quoniam in totius generis natura inest, ne vnum habeat colorem. Hinc enim facilè vtróque versus mouetur, vt vicissim mutetur, & varium efficiatur. Vnicolora contrà: nunquam enim mutantur, nisi per affectum, idque raró. Iam enim perdix visa est alba, & coruus, & passer, & vrsa. Accidunt hæc cùm in generatione peruertuntur: facilè enim moueri, deprauarique potest, quod paruum est. Tale autem, quod gignitur, est. Principium enim iis, quæ gignuntur, in paruo consistit. Aquis etiam immutantur ea potiùs, quæ sua natura toticolora, genere autem versicolora sunt. Calidæ enim aquæ pilum faciunt album, frigidæ nigrum: quomodo plantis etiam euenit. Causa est, quòd calida plus aeris habent, quàm aquæ. Aer autem perlucens, albedinem facit, quemadmodum spumam quoque effici certum est. Vt igitur cutes per affectum albæ differunt ab iis, quæ tales natura sunt: sic pili inter se differunt, qui morbo, aut ætate, quíque natura albuerint, scilicet eò quòd causa est diuersa. Alteri enim calore naturali, alteri alieno albi efficiuntur. Albedinem verò omnibus aer vaporosus præbet inclusus. Quam ob rem quæ vnicolora non sunt, ventre omnia pleniùs albent. Calidiora etiam, suauioráque sunt omnia alba ferè eadem de causa, concoctione enim dulce efficitur: concoctio autem calore. Eadem causa vnicoloribus quoque, sed aut nigris, aut albis reddenda est. Caliditas enim, atque frigiditas causam habent naturæ cutis, & pilorum: membrum enim vnumquodque suum habet calorem. Quinetiam linguæ simplicium, ac variorum inter se differunt, atque etiam ipsorum simplicium, sed versicolorum, vt alborum, & nigrorum. Causa verò est, quod antè dixi, quòd variorum cutes variæ sunt, alborum albæ, nigrorum nigræ: linguam autem périnde, ac partem aliquam esse exteriorem putandum, qualis manus, aut pes est, quanquàm ore operiatur. Itaque cùm variorum cutis non sit vnicolor, cutis quoque linguam ambientis ea ipsa causa est. Mutant colores auium nonnullæ, atque etiam quadrupedum syluestrium aliquæ per tempora anni. Cuius rei causa est, quòd vt homines per ætatem mutantur, sic illa per tempora. Plus enim discrimen hoc in iis potest, quàm mutatio ætatis. Varia etiam magis sunt, quæ vario magis cibo vescuntur. Quod parte plurima dixerim, idque recta ratione, vt apes vnicolores sunt magis, quàm crabrones, aut vespæ. Nam si cibi causæ sint mutationis, meritò ciborum varietas facit, vt magis euarient motus, & alimenti excrementa, ex quibus & pili, & pennæ, & cutes gignuntur. Ac de coloribus, & pilis satis definitum sit ad hunc modum.

De

Universidad de Deusto
Biblioteca

De voce animantium, & eius mutatione.
Cap. VII.

DE voce, cùm animalium alia vocis gratioris sint, alia acutioris, alia firmæ, ac in vtranq; exuperantiam modicè constantis: cúmq; etiam alia magnam vocem alia paruam reddant, & læuitate, aut asperitate, flexibilitatéque, aut rigiditate discrepent, considerandum quas ob causas hæc singula habeantur. Igitur acuminis, grauitatísque causam eandem esse arbitrandum, quã mutationis, cùm minora, maioráque natu mutantur. Cætera enim omnia, cùm natu minora sunt, vocem mittunt acutiorem: vituli autẽ bubuli, grauiorem. Quod idẽ maribus etiam, & fœminis eius generis euenit. Cùm enim in cæteris generibus fœmina vocem mittat, quàm mas acutiorem (quod maximè in homine patet: hanc enim facultatem Natura homini potissimùm tribuit, quoniam oratione solus animalium homo vtitur, orationis autem materia vox est) cùm, inquam, cæteræ fœminæ acutiùs sonent, contrà in bubus est. Vaccæ enim grauiùs, quàm tauri, sonant. Sed cuiusnam gratia vocem animalia habeant, & quid vox sit, & omnino quid sonus, & strepitus, partim in iis, quæ de sensu, partim in iis, quæ de anima disseruimus, explicatum est. Cùm autem graue in tarditate motus consistat, acutum verò in velocitate, vtrum quod moueat, an quod moueatur, causa sit tardi, aut velocis, quærendum est. Quidam enim quod multum est, tardè moueri, quod parum, velociter id moueri aiunt: eámque esse causam, vt alia vocem grauem emittant, alia acutam. Quod rectè aliquatenus dicitur, sed non rectè in totum. Genere enim rectè dici videtur, graue in magnitudine quadam esse eius, quod mouetur. Nam si hoc ita esset, paruam, eandémq; grauem emittere vocem non facilè liceret: nec magnam, & eandem acutam. Videtur etiam grauitas vocis naturæ generosioris esse: necnon in modulatu grauis modulus præstantior incitato est: perfectum enim in superantia consistit. Grauitas autem superantia quædam est. Sed cùm acutum, & graue in voce diuersa sunt à magnitudine vocis, & paruitate, (est enim & acuta magna, & parua grauis) simili modo medius eorum tenor ambigit: quonam alio definienda sit magnitudo vocis, & paruitas, nisi multitudine eius, quod mouetur, & paucitate? Quod si definitione illa statuendum sit acutum, & graue, accidet, vt eadem sint grauis, magnæque vocis, & acutæ, paruæque vocalia. Sed enim causa est, quod magnum, & paruum, & multum, ac paucum, non eodem accipiuntur modo: sed altera simpliciter, altera respectu quodam. Magniuoca enim sunt, eò quòd multum simpliciter est, quod mouetur: paruiuoca, eò quòd parum: grauiuoca autem, & acutiuoca eò, quòd respectu inter se habito differentiã hanc recipiunt. Nam si quod mouetur, superat vires eius, quod mouer, tardè quod fertur ferri necesse est: si superatur, velociter. Itaque quod valet, interdum multum pro viribus mouens, tardum efficit motum: interdum velocem, si superat. Eadémque ratione, quod debile est, si plus mouet, quàm vires patiuntur, tardum efficit motum: si parum præ sua imbecillitate, velocem. Causæ contrarietatum hæ sunt, ne aut omnia minora natu vocem mittant acutam, aut maiora grauem, neq; mares, & fœminæ æquè omnes aut grauem, aut acutam. Adhæc, vt ægri acutum sonent, & qui bene valent, atque etiam vt senescentes vocem mittant acutiorem, quanquàm senilis ætas contraria iuuenili est, plurima tamen parte minora natu, & fœminæ acutæ sunt vocis, cùm præ sua imbecillitate patum aeris moueant: fertur enim velociter, quod parum est: velocitas autem acumen in voce est. Vituli, & vaccæ partem, quam mouent, non habent validam, alteri propter ætatem, alteræ propter fœminei sexus naturam: cùm tamen moueant, multùm graue sonant. Graue est enim, quod grauiter mouetur, multúmque aeris tardè fertur. Multùm autem ea mouent, cùm cętera parum moueant, quia vas, per quod primùm spiritus fertur, amplum in iis est, multúmque aeris mouere cogitur. Cæteris angustius ac parcius est. Aetate autem procedente, vires ea pars recipit, quæ in vnoquoque moueat. Itaque in contrarium mutatur, vt quæ vocem acutam mittebant, grauiorem, quàm priùs mittant: quæ autem grauem, acutiorem: quàm ob rem tauri acutiùs sonant, quàm vituli, & vaccæ. Vires autem omnium neruis continentur: quapropter cùm ætate florent, robustiora sunt. Minùs enim compacta, neruatáque sunt, quæ minora natu adhuc sunt. Item recentiorum nerui nondum intenduntur, senescentium iam laxantur: quam ob rem ad motum quoque sunt imbecilliora. Sed potissimùm tauri neruosi sunt, & eorum cor ita constat. Itaque contentiorem eam obtinent partem, qua spiritum mouent, quasi fidiculam intentam. Talem cordis bubuli esse naturam significant, vel eo esse, quod in nonnullis gignitur: ossa enim naturam neruorum requirunt. Exacta omnia in fœminam mutantur. Et quoniam vires neruosæ in suo originali principio laxantur, similem fœminis mittunt vocem. Laxatio verò similis fit, vt si quis fides intendens adhibuerit pondus, quod annexum reddat contentiores, quomodo textrices faciunt, quæ cùm stamina distenderint, annectunt quas leuas vocant. Ita enim natura quoque testium annexa meatibus seminalibus dependet, qui meatus ex vena tendunt, cuius origo ex corde est, iuxta ipsum principium, quod vocem moueat. Quam ob rem meatibus seminalibus immutatis, ad eam, qua semen excernere possunt, ætatem, pars illa quoque vnà cum iis immutatur, qua immutata, vox etiam mutatur, maximè scilicet maribus. Sed fœminis etiam idem accidit, quanquàm obscuriùs, quod quidam hircire appellant: cùm vox mittitur inæqualis: post verò restituitur in sequentis ætatis grauitatem, aut acumen. Sublatis igitur testibus, tentio quoque meatuum laxatur, quomodo in fidicula, & stamine sublato pondere. Laxatis his, principium, quod moueat vocem, eadem ratione laxatur. Causa hæc est, quam ob rem exacta mutentur in fœminam, tum voce, tum etiam reliqua forma: quoniam ita accidit, vt principium laxetur, ex quo

quo intentio corporis est, non, vt quidam existimant, quòd testes ipsi copula sunt multorum principiorum. Sed paruæ mutationes causam afferunt magnarum mutationum non sui ratione, sed cùm euenit, vt principium vnà cum iis ipsis mutetur. Principia enim quanuis magnitudine parua sint, tamen facultate sunt magna. Hoc est enim principium esse, vt ipsum quidem causa sit multorum, sed ipsius nulla sit superior causa. Caliditas etiam, aut frigiditas loci confert eôdem, vt natura tale constituatur animal, quod aut grauem, aut acutam vocem emittat. Spiritus enim calidus crassitudine sua grauitatem efficit vocis: frigidus præ sua tenuitate contrarium facit: quod vel in tibiis patet. Qui enim calidiore vtuntur spiritu, & talem emittunt, qualem tibicines, & lamentantes, grauiorem sonũ inspirant tibiis. Asperioris autem vocis, aut lęuioris, omnis denique huiusmodi inæqualitatis causæ est, membrum, instrumentúmque, per quod vox fertur, cum aut asperum est, aut læue: denique aut æquale, aut inæquale. Constat hoc ita esse, cum aliquid humoris in materia inest, aut asperitas affectu aliquo fit: tunc enim vox redditur inæqualis. Flexibilis autem vocis, instrumentum molle causa est, vt rigidæ durum. Molle enim parcius dispensari potest, & varium fieri, durum non potest. Et molle quidem tam magnam, quàm paruam reddere vocem potest, & proinde tum grauem, tum acutam. Facilè enim spiritum dispensat, ipsúmque de facili magnum, paruúmque fit. Quod autem durum est, indispensabile est. De voce igitur, quę non ante disseruimus, cùm de sensu, aut de anima agemus, hunc habeant modum.

Quare dentes à Natura constituti sint, & cur partim decidant, denuóque nascantur, partim autem non.
Cap. VIII.

DE dentibus non rei vnius, aut eiusdem gratia animalia eos habere omnia, sed alia ad cibum, alia ad vocis orationem, dictum anteà est. Sed cur priores gignãtur primò, maxillares pòst, & hi non decidant, illi decidant, ac denuò nascantur, hanc rationem disputationi de generatione cognatam esse putandum est. Disseruit igitur de his & Democritus, sed non bene. Non enim omnibus consideratis, causam reddit vniuersim. Ait enim decidere, quoniam properant, & ante tempus oriuntur. Nam ad ætatem penè florentem enasci per naturam debere. Causam autem vt ante tempus gignantur, vsui tribuit lactis. Et sus lactet, qui tamen dentes non amittit. Et quæ dentes habent serratos, omnia lactent, quanquàm nonnulla eorum non amittunt nisi caninos, vt leones. Hoc igitur ille errauit, exponens vniuersim, cum id non animaduertisset, quod in omnibus eueniret. At agere ita oportet. Qui enim differit vniuersim, at de omnibus dicat, necesse est. Sed cum naturam ita subiiciamus, scilicet ratione ducta ex iis, quæ cernimus, vt neque deficiat, neque frustrà agat quicquam in singulis, quoad eius fieri potest. Quæ autem cibum assumere debent post lactis vsum, instrumenta habeant necesse sit ad cibum conficiendum: si ita eueniret, vt ille dicit, ad pubertatem, Natura profectò deficeret agendo rem, quam facere posset, atque opus Naturæ fieret præter naturam. Violentum enim præter naturam est. Generationem autem dentium euenire violenter asseuerat. Sed hoc verum non esse apertum ex his, aliisque huiusmodi rationibus est. Oriuntur autem priùs ij, quàm lati, quod & officium eorum prius est. Secatur enim priùs, quàm molitur, quod comeditur. Sunt autem illi molendi officio delegati, hi verò secandi: tum etiam quòd res minor, etsi simul inchoatur, tamen celeriùs solet perfici quàm maior. Minores autem primores, quàm maxillares, sunt: necnon maxillæ os à latere latum, in ore angustum est. Itaque ex ampliore plus alimenti affluere necesse est, ex arctiore minùs. Lactis autem vsus ipse nihil confert, quanquàm lactis calor faciat vt dentes ij oriantur. Indicium est, quòd & ipsorum lactentium infantes, qui calidiore vtuntur lacte, ocyus dentiunt. Calor enim vim obtinet agendi. Decidunt qui prodierint primi, tum notæ melioris gratia, tum necessariò. Melioris ratione, inquam, quòd citò hebetescit, quod acutum est. Itaque alteros succedere in officium oportet. Lati autem non hebetantur: sed tempore dúntaxat attriti læuigantur. Necessariò verò decidunt, quod maxillarium radices in lata nituntur maxilla, & valido osse continentur: primorum autem in tenui. Vnde fit, vt infirmi, & mobiles sint. Nascuntur autem denuò, quòd in osse adhuc nascente oriuntur, & cùm tempus adhuc est, ad dentium generationem idoneum. Cuius rei indicium, quòd maxillares diu oriuntur. Vltimi enim vicesimo anno exeunt. Nonnullis etiam senescentibus, omnino prodierunt, qui loco vltimo habentur: quoniam multum alimenti in amplitudine ossis continetur. At verò prior pars ossis præ sua tenuitate citò perficitur, nec excrementum in eo fit, sed in debitum incrementum absumitur alimentum. Democritus verò missa ratione, cuius causa agatur, omnia referenda censet ad ea, quibus Natura vtitur. Quæ talia quidem sunt, sed alicuius causa, & notæ melioris gratia sumuntur. Itaque nihil prohibet, quò minùs ita dentes fiant, & decidant: sed non propterea, sed propter finem. Hæc autem ipsa causæ sunt, vt mouentia, & instrumenta, & materia. Nam & spiritu magna ex parte agere consentaneum, vt instrumento est. Vt enim nonnulla artium instrumenta vtilia sunt ad plura, verbi gratia in excusoria, malleus, & incus: sic in rebus à Natura institutis spiritus varium exhibet vsum. Simile dici videtur, cum causas necessariò esse dicunt: vt, si quis propter cultellum tantummodo aquam exiisse iis, qui intercute laborant, non etiam propter sanitatem, cuius causa secuit cultellus, existimet. Sed de dentibus cur partim decidant, ac denuò nascantur, partim non: & omnino quam ob causam fiant, dictum est. Dixi etiam de cæteris membrorum affectibus, qui non alicuius causa, sed necessariò veniant, & quam ob causam, videlicet eam, cui motum tribuimus.

LIBRORVM DE GENERATIONE ANIMALIVM, FINIS.

VOCA

Universidad de Deusto
Biblioteca

VOCABVLA LATINA
ET GRAECA, SECVNDVM LATINARVM LITERARVM ORDINEM, EX LIBRIS ARISTOTELIS DE ANIMALIBVS,
Theodoro Gaza Interprete.

ABDOMEN, vel sumen, seu imus venter, τὸ ὕπτιον.
Abomasum, τὸ ὄψυτρον.
Abortiones, οἱ ἐκλρωσμοί.
Abortus, ἡ ἀμβλωσις.
Acari, τὸ ἀκαρὲς, candidum animal, quod in lignis nascitur.
Acipenser, ὁ ἐλοψ.
Accipiter, ὁ ἱέραξ.
Accipiter, fringillarius, ὁ σπιζίας ἱέραξ.
Accipiter palumbarius, ὁ φασσοφόνος.
Accipiter pernix dictus, ὁ πέρνης ἱέραξ.
Accipiter stellaris, ὁ ἀστερίας ἱέραξ.
Achetæ, οἱ ἀχέται, cicadarum species. argutas alibi Theodorus interpretatur.
Achilleæ spongiæ, οἱ ἀχιλλεῖοι σπόγγοι.
Acia insectum, τὸ ἄκιλον.
Aculeati fuci, οἱ κεντρωτοὶ κηφῆνες.
Aculeus, τὸ κέντρον.
Acus piscis, ἡ βελόνη.
Adeps, axungia, ἡ σιμελή.
Adminicula rami in cernorum cornibus qui imi pendent ante frontem, οἱ ἀμυντῆρες.
Adrianæ gallinæ, ἀδριανικὴ ἀλεκτορίδες.
Aegithus, ὁ αἴγιθος.
Aequamentum, vel discrimen capillorum, τὸ λύσιμα τῶν τριχῶν.
Aesalo accipitris species, ὁ αἰσάλων.
Aetolius auis, ὁ αἰτώλιος.
Agnationes, αἱ παραφύσεις.
Ala, ἡ πτέρυξ, καὶ ἡ μασχάλη.
Alauda, ἡ κόρυς κόρυδος. quæ autem galerita dicitur, græco nomine proprio carere videtur, λόφον enim ἔχειν Aristoteles vocat.
Alba, ταλευκά.
Alba auis ex ardeolarum genere, ὁ λευκός.
Albardeola auis, ὁ λευκερώδιος.
Albumen oui, τὸ λευκὸν τοῦ ᾠοῦ.
Alcyon, ἡ ἀλκυών.
Alosa piscis, ἡ θρίσσα.
Aluco, ὁ ἔλεως.
Aluus, vtriculus, sinus, venter, ἡ κοιλία.
Aluus, ἡ κοιλία κάτω. ψαθυρόν.
Ambidexter, ὁ καὶ ἡ ἀμφιδέξιος.
Anas, ὁ βρένθος. alibi brenthus.
Anas, ἡ νῆττα.
Anataria aquila, quæ & planca morphna, seu næuia, ὁ νηττοφόνος ἀετός.
Angina, ἡ κυνάγχη.
Angulus oculi, ὁ κανθός.
Anguilla, ἡ ἔγχελυς.
Animal, τὸ ζῶον.
Anser, ὁ χήν.
Antennæ, pars scilicet in talis superior, αἱ κεραῖαι.
Antiæ, τὸ πρόκυμνον.
Anthias, ὁ ἀνθίας, sacer piscis, græcè quoque, ἱερὸς ἰχθύς.
Anus, vel podex, ὁ ἀρχός.
Aorta vena, ἡ ἀορτή.
Aper piscis Acheloi fluuij peculiaris, & aper syluestris, ὁ κάπρος.
Apes apedis auicula, ἡ ἄπις ἄποδος.
Apex, crista, ὁ λόφος.
Aphareus pinnula, sub thynni ventre, ὁ ἀφαρεύς.
Apis, ἡ μέλιττα.
Apum rex, βασιλεὺς τῶν μελιττῶν.
Aplua, ἡ ἀφύη.
Aplysias, ἡ ἁπλυσίας, spongiæ genus, illotariam Theodorus interpretatur.
Apria, quæ scrophis exciditur cum castrantur, ἡ καπεία.
Apria, ἡ καπεία, virus suum, quale equorum hippomanes.
Appendix, ἡ ἀποφυὰς τῆς ἐκφυάδος.
Aquaticulus, τὸ ἔνυδρον.
Aquatile, τὸ ἔνυδρον.
Aquila, ὁ ἀετός.
Aquila fuluia, ὁ μελαναετός.
Aquila morphna, ὁ μορφνός. Theodorus ait næuiam dici posse.
Aquila marina auis, ὁ ἁλιαετός,
Aquila aquatica, ὁ ἀετὸς etiam.
Aquilæ species, quæ veræ, & germanæ dicuntur, οἱ γνήσιοι ἀετοί.
Aquila leporaria, λαγωφόνος ἀετός.
Araneus, ὁ ἀράχνης.
Archanus, vel archanas piscis, ὁ ἀρχάνος.
Arctus vrsa, piscis, ἡ ἄρκτος.
Arcus piscis. ἡ βελόνη.
Ardeola, ὁ ἐρωδιός.
Arenidum, seu arenulentum, τὸ
Argatilis, ἡ ἀκανθυλλὶς, quæ & spinus, siue ligurinus auis.
Aries, ὁ κριός.
Aristæ, vel aristulæ piscis, ἡ ἀθερίνη.
Arteria, ἡ ἀρτηρία.
Articulus, ὁ κόνδυλος.
Ascalaphus auis, ὁ ἀσκάλαφος.
Ascaris, ἡ ἀσπαρὶς, lumbrici species tipulam alibi interpretatur.
Asellus piscis, ὁ ὄνος.
Asilus, ὁ οἶστρος.
Asinus, & asina, ὁ καὶ ἡ ὄνος.
Asinus Indicus, ὄνος ἰνδικός.
Asio, auis nocturna, ὁ σκώψ.
Aspis serpens, ἡ ἀσπὶς.
Attagena auis, ὁ ἀττα γήν.
Attendo neruus, ὁ ἐπίτονος.
Atherina piscis, ἡ ἀθερίνη.
Atramentum, ὁ θόλος. alibi θολός.
Atricapilla auis, μελαγκόρυφος.
Auditus, ἡ ἀκοή.
Auium rex auicula, ὁ τρόχιλος. alibi senatorem interpretatur auiculam scilicet, quæ eadem cum Trochilo.
Auis, ἡ ὄρνις.
Aurata, ὁ χρυσόφρυς.
Aurelia, ἡ χρυσαλὶς.
Auriuictis auis, ἡ χρυσομήτης.
Auris, τὸ οὖς.
Auxuma, ἡ αὐξὶς. idem quod scordula.

BAlæna, ἡ φάλαινα.
Balerus piscis, ὁ βάλερος.
Barba, seu mentum, τὸ γένειον.
Bilis flaua, χολὴ ξανθή.
Bilis atra, ἡ χολὴ μέλαινα.
Bilis, fel, ἡ χολή.
Bisulca, τὰ δίχαλα.
Blatra, ἡ φρασκιὰς.
Bolytæna polypi species, ἡ βολίταινα.
Bombyx, ὁ βομβύλιος. insecti genus.
Bonassus, qui & monapios fera est, ὁ βόνασος.
Bosca auis, ἡ βόσκα.
Bos, & vacca, ὁ καὶ ἡ βοῦς.
Bos aquatilis, ὁ βοῦς.
Brachium, ὁ βραχίων.
Brachia cirri, αἱ πλεκτάναι.
Branchiæ, τὰ βράγχια.
Brenthus, ἡ βρῆνθος.
Brissus echinorũ species, ὁ βρισσός.
Brucus,

Brucus, ὁ ἀτέλεβος.
Bubalus, ἡ βυβαλὶς.
Bubo, ὁ βύας.
Buccina, species testa intectorum, ὁ κήρυξ.
Buteo, accipitris genus, triorcha etiam à testiculorum numero, ὁ τριόρχης.

CAccabare, perdicum vox, κακκαβίζειν.
Calcar, siue aculeus, τὸ πλῆκτρον.
Calcarigera, τὰ πληκτροφόρα.
Calidris auis, ὁ καλίδρις.
Calua, τὸ κρανίον.
Caluaria, τὸ βρέγμα.
Caluæ pars serrata, ἡ ῥαφίς.
Caluitium, ἡ φαλακρότης.
Calx, ἡ πτέρνα.
Camelus, ἡ κάμηλος.
Cancer, ὁ καρκῖνος
Cancellus, τὸ καρκίνωμ.
Candidum, siue albugo oculi, τὸ λευκόν.
Candidi, οἱ λευκοί.
Caniculæ pisces, τὰ σκύλια.
Canicipites. οἱ κυνοκέφαλοι.
Canis, ὁ καὶ ἡ κύων.
Canire, σκυζᾶν.
Cantharus scarabeus, ὁ κάνθαρος.
Capella auis, ἡ αἴξ.
Capillus, pillus, villus, ἡ θρίξ.
Capito, piscis è mugilum genere. mugilem etiam alibi interpretatur, ὁ κέφαλός.
Capra, ὁ αἴξ, ἡ δορκάς.
Capriceps auis, ὁ αἰγοκέφαλος.
Caprimulgus auis, ὁ αἰγοθήλας.
Caprire, τραγίζειν.
Caput, ἡ κεφαλή.
Carduelus, ἡ θραυπὶς.
Caro, ἡ σάρξ.
Cærulus auis, ὁ κήρυλος.
Cartilago, τὸ χόνδρος.
Cartilaginea, τὰ σελάχη.
Caseus, ὁ τυρός.
Catarrhacta auis, ὁ καταῤῥάκτης.
Cataracte auis, ὁ καταῤῥάκτης.
Catellus, τὸ σκυλάκιον.
Catulus, ὁ σκύμνος.
Catus, ἡ γαλῆ.
Catus syluest. ἡ γαλὴ ἀγρία.
Cauda, τὸ ὀροπύγιον, ἡ κέρκος.
Caulis in pennis, ὁ καυλός.
caulium, τὸ καυλίον.
Cebus, ὁ κῆβος.
Cecilиæ serpentes, αἱ τυφλίναι ὄφεις.
Cella apum, ὁ κύτταρος.
Centipes, & marina quoque, vt terrestris, quæ & centipeda, ἡ σκολόπενδρα.
Cerago siue cereus, ἡ κηρίνθος.
Cerebrum, ὁ ἐγκέφαλος.
Cerebellum, ἡ παρεγκεφαλίς
Cernua piscis, ὁ ὀρφώς.
Cerrus piscis, ἡ σμαρίς.
Certhia auis, ὁ κέρθιος.
Ceruleus auis, ὁ κύανος.
Cerui, cum primũ eis cornua prodire incipiunt, αἱ πατταλίαι.
Ceruus, ὁ καὶ ἡ ἔλαφος.
Ceruix vuluæ pars, ἡ ὑστέρα.
Ceruix vesicæ, ὁ αὐλὸς.
Ceruix, ἡ τραχηλία.
Cetus cete, τὸ κῆτος.
Chalcis auis, ἡ χαλκίς, cuius Homerus meminit.
Chalcida animal, lacerti fermè species. ἡ χαλκίς.
Chama è testa intectis, ἡ χάμη.
Chamæleon, ὁ χαμαιλέων.
Chronus, ὁ χρέμψ, χρομὶς etiam καὶ χρωμίς
Chrysalis, ἡ χρυσαλὶς. Theodorus interpretatur aureliam.
Cicadastræ mutæ alibi, τὰ τετριγόνια.
Cicada, ὁ τέττιξ.
Cicatrix, ἡ οὐλή.
Cicindela, ἡ πυγολαμπὶς.
Ciconia montana aquilæ species, ὁ ὀρεπελαργός
Cicuma, ὁ νυκτικόραξ.
Cilia palpebræ, αἱ βλεφαρίδες.
Cimex, ἡ κόρις.
Cinamomus auis in Arabia, ὁ κινάμωμος.
Cinchlus auis, ὁ κίγκλος.
Cinctus, τὸ διάζωμα.
Circus accipiter, ὁ κίρκος.
Cirrus insectum, ὁ βόστρυχος.
Clauicula humerus, ἡ κλείς.
Clerus vermiculus infestãs apum aluearia, qui & pyraustra, ὁ κλῆρος.
Coagulum, ἡ πυτία
Cocalia species è testa tectis, τὰ κοκάλια
Cochlea, turbo, ὁ στρόμβος.
Cochlea, ὁ κόχλος.
coitus, ἡ ὀχεία.
Cholago, ἡ χολάς
Colaris auis, ὁ κόλαρις.
Coles, ὁ σαρίνης.
Colliquamentum, quod ex incremento secernitur resolutione præter naturam. τὸ σύλλημα.
Colostra, αἱ τροφαλίδες.
Colota auis, ἡ κωλωτή.
colum, ὁ ἰσθμὸς τοῦ κώλου
Collum, ὁ τράχηλος, ὁ αὐχήν.
Columba, ἡ περιστερά.
Columella, ἡ κιόνιον
Collurio auis, ὁ κολλυρίων.
Commosis excrementum quoddam ceræ, ἡ μίτις.
Conger, ὁ κόγχρος.
Consilium in augurũ disciplinã, ἡ συνεδρία.
Conuulsio, ὁ σπασμός.
Copula, amentum, τὸ ἄμμα
Cor, ἡ καρδία.
Cordula, alibi cordulũ, copiscis, ὁ κόρδυλος.
Cornix, ἡ κορώνη.
Cornu, τὸ κέρας.
Cornua partes in vulua, τὰ κέρατα.
Cortex, ἡ φολίς.
Coruus, ὁ κόραξ.
Cossi, σκώληκες ἐκ τῶν ξύλων ita Theodorus interpretatur eos, quos pici martij venantur.
Costa, ἡ πλευρά.
Coturnix, ἡ ὄρτυξ.
Coxa, nates, clunis, canis in talis, pars tali scilicet. τὸ ἰσχίον.
Coxa vel acetabulum, ἡ κοτυλυδών.
Crabro, ὁ ἀνθρηνός, ἡ ἀνθρήνη.
Crangines genus squillæ, αἱ κράγγινες.
Crex auis, ἡ κρέξ.
Crista, τὸ κάλλαιον.
Crocodilus, ὁ κροκόδειλος.
Crustata, quibus crusta pro tegmine est, τὰ μαλακόστρακα.
Crustula polétis obducta vetula, ἡ γραῦς.
Cubitus, ὁ πῆχυς, καὶ ὁ ἀγκών.
Cuculus piscis, & cuculus auis, ὁ κόκκυξ.
Cucurrire gallinacei generis est, κοκκύζειν.
Culex qui mulio dicitur, ὁ κνίψ.
Culex mulio, ἡ ἐμπὶς.
Culex, ὁ κώνωψ.
Culicilega auis, ὁ κνιπολόγος.
Cuniculus lepus, ὁ δασύπους
Cursor piscis, ὁ δρόμας.
Curuca, ἡ ἐπιλαΐς. alibi ἡ ὑπολαΐς.
Cutis, τὸ δέρμα.
Cutem pro pennis habentia, τὰ δερμόπτερα.
Cynchramus auis, ὁ κύγχραμος.
Cynocephali, οἱ κυνοκέφαλοι.
Cyprinus piscis, ὁ κυπρῖνος.
Cypsellus auicula, quæ eadẽ cum apodibus est, ὁ κύψελλος.

DAma, ἡ πρόξ.
Dasquillus piscis, ὁ δασκύλλος.
Delatio, ἡ φορά.
Delphin, ὁ δελφὶς.
Dens, ὁ ὀδούς.
Dentes asini ex quibus ætas dignoscitur, οἱ γνώμονες, gnomones.
Dentes maxillares, οἱ ὀδόντες γόμφιοι.
Dentibus serratis animalia, τὰ καρχαρόδοντα.
Dentes qui genuini dicuntur, οἱ κραστῆρες.
Dentes canini, οἱ κυνόδοντες.

Universidad de Deusto Biblioteca

Dentibus exertis animalia, τὰ χαυλιόδοντα.
Dentes exerti, οἱ χαυλιόδοντες.
Dentatum vtrinque, τὸ ἀμφόδουν.
Dentex, ὁ σιμόδων ἢ σιμαγρίς.
Depes, ὁ κακόπους.
Diarium, τὸ ἐφήμερον
Digitus, ὁ δηλέχυλος.
Diſsidium in augurum diſciplina, ἡ δηλεδρία.
Diſsimilare, τὸ ἀνομοιομερές.
Dodrans menſura, ἡ παλαιστή.
Dorſum, τὸ νῶτον.
Draco ſerpens, ὁ δράκων.
Draco piſcis, ὁ δράκων.
Dignis animal, quod & chalchidē appellant, ἡ δυγνίς.

ECHinus aquatilis, ὁ ἐχῖνος.
Effluxio, ἡ ἔκρυσις.
Eiectitia oua, τὰ ἐκβόλιμα ὠά.
Eladona, polypi ſpecies, ἐλεδόνη.
Eleginus piſcis, ὁ ἐλεγῖνος.
Elephas, ὁ ἐλέφας.
Encraulus, ὁ ἐγκραυλος.
Epipetrum, τὸ ἐπίπετρον.
Epiolus papilio, qui lucernarũ luminibus aduolat, ὁ ἠπίολος.
Epitrageę piſces, οἱ ἐπίτραγέαι.
Ephemerum diarium, τὸ ἐφήμερον.
Eques formica, ὁ ἱππομύρμηξ.
Equus, equa, ὁ καὶ ἡ ἵππος.
Equus fluuiatilis, ἵππος ποτάμιος.
Equiceruus, ὁ ἱππέλαφος.
Equire, ἱππομανεῖν.
Equimulgi, οἱ ἱππόθυλαι.
Equiſellis, ὁ ἵππουρος
Erica piſcis ſpuria, ἡ χαλκίς.
Erithaca ἡ ἐριθάκη.
Eruca, ἡ καμπή.
Eruum, ὁ ὄροβος.
Eteſis piſcis, ἡ ἐτησίας.
Excaule, τὸ ἄκαυλον.
Excrementa, τὰ περιττώματα.
Expes, τὸ ἄπουν.

FAcies, τὸ πρόσωπον.
Falcula, ſeu riparia, ἡ δρεπανίς.
Fauago purpurarum, ἡ μελίκηρα.
Fauare, κηρίζειν.
Fauces gutturis, ὁ φάρυγξ.
Fauus, τὸ κηρίον.
Fel, bilis, ἡ χολή.
Felis, ὁ αἴλουρος.
Femen, femur, ὁ μηρός.
Fiber, ὁ κάστωρ.
Fibra, ἡ ἴνα, ὁ ἰός.
Fibula oſsis nomen, ἡ περόνη
Ficarius culex, ὁ ψήν.
Ficedula auis, ἡ συκαλίς
Fidicula piſcis, ὁ λυρίδαρος.
Piſsipes, τὸ σχιζόπουν καὶ τὸ ὑπόπουν.
Florus auis, ὁ ἄνθος.
Flos ætatis, ἡ ἀκμή.
Fluctiones, τὰ ῥεύματα.
Fluta, ſpargus, ἡ ῥυάς.
Fluuiale, τὸ ποτάμιον.
Fluxio. ἡ ἔκρυσις.
Fœmina, τὸ θῆλυ.
Fœtus partus τὸ ἔμβρυον.
Forcipatũ pedis forceps vngula, ἡ χηλή.
Formago, ἡ τυρόφαλις.
Formica, ὁ μύρμηξ.
Fringilla auis, ἡ σπίζη.
Fringillarius accipiter, ὁ σπιζίας ἱέραξ.
Fringilago pari ſpecies, ὁ σπιζίτης αἰγιθαλός.
Frons, τὸ μέτωπον.
Frugilega auis, ὁ σπερμολόγος.
Fuca parua, piſcis, τὸ φυκίον.
Fuca piſcis, ἡ φυκίς.
Fuci, qui inter apes degunt, οἱ κωφῆνες.
Fulica, ὁ κέπφος.
Fullo, inſectũ quoddam, ὁ κάραβος.
Fullo piſcis, ὁ ψύλλος.
Fur apis ſpecies, ὁ φώρ.
Fuſanei piſces, quòd fuſum retibus capiantur, è quibus thunni, paſſeres, & alij, οἱ κύθροι ἰχθύες.
Fuſus agreſtis. ἡ ἀγραυλίς.

GAlades, concharum ſpecies, αἱ γαλάδες.
Galena, ἡ μολίδαινα.
Galgulus, ὁ κολίος. alibi ὁ κελεός. alibi ὁ κολέος.
Gallina, ἡ ἀλεκτορίς.
Gallinaceus, ὁ ἀλεκτρυών.
Gallinago auis, ὁ σκολόπαξ. alibi ἀσκολόπαξ.
Gammari, οἱ ἀγκαῖοι.
Gauia auis, ὁ λάρος.
Gena, ἡ γνάθος.
Genitura, ἡ γονή
Genu, τὸ γόνυ.
Germanæ aquilæ, οἱ γνήσιοι ἀετοί.
Gibbæ genus ſquillæ, αἱ κύφαι
Gibber, τὸ ὀλέκρανον.
Gingiua, τὸ οὖλον.
Ginnus innus, ὁ γίννος.
Gladius piſcis, ὁ ξιφίας.
Gladiolus, qui lolligum corpore continetur, τὸ ξίφος.
Glanus, qui & hyæna, ὁ γλανός.
Glans penis extrema pars, ὁ βάλανος.
Glans è teſtaceo genere aquatile animal, ὁ βάλανος.
Glaucus piſcis, ὁ γλαῦκος.
Glires, οἱ ἐλεοί.
Gobio, ὁ κωβιός.
Gobionaria, ἡ κωβίτις.
Gula, ὁ στόμαχος. καὶ ὁ οἰσοφάγος.
Gurgulio, ὁ σπερμολόγος.
Guſtus, ἡ γεῦσις.
Guttur, ὁ λάρυγξ
Graculus piſcis, ὁ κορακῖνος
Graculus è monedularum genere auis, ὁ κορακίας.
Gregale, τὸ ἀγελαῖον.
Greſsile, τὸ πορευτικόν.
Grus ὁ γέρανος.

HAleculæ τὰ μαγίδες.
Haleo mæna ἡ μαγίς.
Halcedon, ἡ ἀλκυών
Haloſachne flos maris, ἡ ἁλοσάχνη.
Hamiæ, αἱ ἅμιαι.
Harpa auis, ἡ ἅρπη.
Heledona polypi ſpecies, ἡ ἐλεδόνη.
Heminæ dimidium, τὸ ἡμικοτύλιον.
Herinacei, οἱ ἐχῖνοι χερσαῖοι
Hiatula, ἡ χάσκη
Hinnulus, ὁ νεβρός.
Hipardium, τὸ ἱππάρδιον.
Hippeus cancri genus, eques, ὁ ἱππεύς.
Hippomanes, τὸ ἱππομανές.
Hircinæ capræ, quæ genitale habent maris & fœminæ, αἱ τραγάναι, αἴγες.
Hircus ſpongiæ genus, ὁ τράγος.
Hircus, ὁ τράγος. ita etiam appellantur mænæ, ſiue haleces mares, cum fœtu impleri fœmina incipit.
Hirſuties, ἡ δασύτης.
Hirundo marina & terreſtris, ἡ χελιδών.
Homo, ὁ καὶ ἡ ἄνθρωπος, τὸ ἄρρεν.
Hordeacco morbus equorum, ἡ κριθίας.
Humerus, ὁ ὦμος.
Humerarius neruus, ὁ ἀμικτήρ
Hyæna, ἡ ὕαινα.
Hyperina, id eſt effœta propter nimium partum, ὁ καὶ ἡ ὑπερινος.
Hypochondrium ſeu ſubcartilagineum, τὸ ὑποχόνδριον
Hyſtrix, ὁ ὕστριξ.

IBis auis, ἡ ἶβις.
Ichneumon, veſpæ ſpecies, & quadrupes animal, ὁ ἰχνεύμων.
Iecur, τὸ ἧπαρ.
Iecoꝛinus piſcis, ὁ ἥπατος.
Iecoraria vena, ἡ ἡπατῖτις.
Ieiunum inter inteſtina, ἡ νῆστις.
Ientaculum, τὸ ἀκράτισμα.
Ignaria auis, ἡ ναυπλίς.
Ileus morbus inteſtini in equis, ὁ εἰλεός.
Iliacus ex turdorum genere, ἡ ἰλιάς.
Ilia, οἱ λαγόνες.
Improlis, inſeminis, ὁ ἄγονος.
Inceſſus, ἡ πορεία.
Incubitus, ὁ ἐπωασμός.
Ingluuies, ὁ πρόλοβος.
Ingreſsio, ἡ βάδισις.
Inguen, ὁ βουβών.

Innus, ὁ γίννος.
Inſecta, τὰ ἔντομα.
Internodium in digitis, ἡ φάλαγξ.
Inteſtinum, τὸ ἔντερον.
Iuba, ἡ χαίτη.
Iugale oſsis nomen, αἱ κλεῖδες.
Iugulum, ἡ σφαγή.
Iugulares venæ, αἱ σφαγῖτιδες.
Iulia piſcis, ἡ ἰουλίς.
Iulus, ὁ ἴουλος.
Iumentum veterinum, τὸ λάφυρον.
Iunco auis, alibi ὁ σχοινίκλος. ὁ σχοινίων.
Iuuenca, ἡ νεοτὶς. vt ἀλωτοείδων αἱ νεοτίδες. gallinæ iuuencæ, nouella alibi.

LAbeo piſcis è mugilum genere, ὁ χάλλων, alibi χελλών.
Labrum, τὸ χεῖλος.
Lac, τὸ γάλα.
Lacertus piſcis, ὁ σαῦρος.
Lacertus, ὁ σαῦρος.
Lacerta, ἡ σαύρα.
Lactes, τὸ μεσεντέριον.
Lacuſtre, τὸ τελματικόν.
Lamia piſcis è cartilagineis, ἡ λαμία.
Lana, τὸ ἔριον.
Latax, ὁ λάταξ.
Latera, τὰ πλάγια.
Læna, ἡ λέαινα.
Lendes, οἱ νόνιδες.
Lentor, ἡ γλισχερότης.
Leo, ὁ λέων.
Lepus, ὁ λαγώς.
Leporaria aquila, ὁ λαγωφόνος ἀετός.
Leuiraia piſcis, ὁ λεύκαιτος.
Leuis muſtellus, ὁ λεῖος γαλεός.
Libella piſcis, ἡ ζύγαινα.
Libyus, alibi lædus, ὁ λιβυός.
Lign, ὁ σπληνίον.
Lienaria vena, ἡ σπληνῖτις.
Ligula, ἡ ἐπίγλωττις.
Ligurinus auis ſiue ſpinus, ἡ ἀκανθίς.
Limaces vmbilici, αἱ κοτύλαι.
Limoſa, limaria, ἡ σπλαμίς.
Lingua, ἡ γλῶττα.
Lingulaca auis, ἡ γλωττίς,
Lituus piſcis, ὁ θίς.
Liuia columbæ ſpecies à liuore dicta, ἡ πελιάς.
Locuſta, ὁ κάραβος, ἡ ἀκρίς.
Loligo, ἡ τευθίς.
Lolij, οἱ τευθοί.
Lumbi, ἡ ὀσφύς, καὶ αἱ ψοαί.
Lupus piſcis, ὁ λάβραξ.
Lupus animal, ὁ λύκος.
Lupus auis, ὁ λύκος.
Lupus ex inſectis, ὁ λύκος.
Lupus ceruarius, ὁ παρδάλ.
Luſcinia, ἡ ἀηδών.
Lutariæ, αἱ ἀμμύδες.
Lutea auis luteus, ὁ χλωρεύς.
Luteola auis lutea, ἡ χλωρίς.
Lutra, ἡ ἐνυδρίς.
Lynx, ἡ λύγξ.
Lyra piſcis, ἡ λύρα.

MAiæ cancrorum generis, αἱ μαῖαι.
Malida aſinorum quidã morbus, ἡ μηλίς.
Malleolus, τὸ σφυρόν.
Malleolus piſcis, ἡ σφύραινα.
Mamma, ὁ μαστός.
Mandibula, ἡ γένυς.
Manus, ἡ χείρ.
Mantichoras. ὁ μανθυχόρας.
Marinum, τὸ θαλάττιον.
Marini piſces, οἱ μαῖοι.
Mariſcæ, αἱ ἀμμορρόιδες.
Matrix, ἡ μήτρα.
Matrices in veſparũ genere, ſunt veluti duces, αἱ μῆτραι.
Matrix auis, ἡ ὀρτυγομήτρα.
Maxilla, ἡ σιαγών.
Maxillares dentes, οἱ γόμφιοι ὀδόντες.
Medulla, ὁ μυελός.
Meleagris auis, ἡ μελεαγίς.
Membras, adis, ἡ ἄρας.
Membra, τὰ μέλη.
Membranis ſiccis volantia, τὰ πτιλωτά.
Membranæ, quibus fœtus inuoluitur, αἱ ὑμέναι.
Mẽbrana cerebri cuſtos, ἡ μήνιγξ.
Membrana, ὁ ὑμήν.
Menſis id eſt menſtrua purgatio, τὸ καταμήνιον.
Menſtrua, τὰ καταμήνια.
Mentum, barba, τὸ γένειον.
Mergus, ἡ αἴθυια.
Merops, auis, apiaſtrum vocatur, ὁ μέροψ.
Merula, & auis & piſcis, ὁ κότυφος.
Merachœrum læſus ſuis fœtus, poſthumum, alibi aporcellum, τὸ μετάχοιρον.
Miluus, ὁ ἰκτῖνος.
Mingentia ex auerſo, τὰ ὀπισθουρητικὰ καὶ τὰ ἐμπροσθουρητικά.
Miſcella, miſtio, ἡ σύγκρισις.
Mitilus è teſta intectis, ὁ μῦς.
Mola, ἡ μύλη.
Moles, ὁ ὄγκος.
Mollia, τὰ μαλάκια.
Molliceps auis, ὁ μαλακοκρανεύς.
Monedula auis, ὁ κολοιός.
Monedula piſcis, ἡ κορυλία.
Monſtrum, τὸ τέρας.
Mõtis fringilla auis: ὁ ὀροσπίζης.
Mormur piſcis, ὁ μόρμυρος.
Muco piſcis è mugilum genere, ὁ μύζων, alibi, μύξων.
Mugil, ὁ κεφαλεύς.
Mulio, ὁ ἡμίονος, καὶ ὁ ὀρεύς.
Mulus, ὁ ἡμίονος, καὶ ὁ ὀρεύς.
Mulus piſcis, ἡ ἐρίθακα.
Multifidus, πολυσχιδής.
Muræna. ἡ μύραινα.
Murices, αἱ πορφυραῖδες.
Murinus piſcis, ὁ μύαινος.
Murus piſcis, ὁ μύρος. mas in murænis.
Mus aquatilis, vel teſtudo lutaria, ὁ ἐμύς, καὶ ὁ ὠμύς.
Mus terreſtris & aquatilis, ὁ μῦς.
Mus ponticus, ὁ μῦς ποντικός.
Muſca, ἡ μυῖα.
Muſculus piſcis, ὁ μυσίκηπος.
Muſtax, ἡ ὑπήνη.
Muſtellus ſpinax, ὁ ἀκανθίας γαλεός.
Muſtellus nebrias, ὁ γαλεὸς νεβρίας.
Muſtella, ἡ γαλῆ.
Mutis, ἡ μύτις, quæ & μύκων, id eſt papauer appellatur.

NAris promuſcis etiam in elephante, ὁ μυκτήρ
Naſus, ἡ ῥίς.
Natatio, ἡ νεῦσις.
Natatile, τὸ νευστικόν.
Nates, ὁ γλουτός.
Natex, ἡ νηκτίς.
Natrix, ὁ ὕδρος.
Naura polypi ſpecies, ὁ ναυλιλός.
Necydalus, ὁ νεκύδαλος. inſectum inualidum Theodorus interpretatur.
Nepos ex filio, ὁ υἱωνός.
Neruus, τὸ νεῦρον.
Nigrum quod pupillam ambit, τὸ μέλαν.
Nidus, νεοττιά.
Noctua, ἡ γλαύξ.
Nodus, ſiue articulus, ὁ κόνδυλος.
Nota, τὸ σημεῖον.
Nympha ἡ νύμφη.

OCciput, τὸ ἰνίον
Ocrea, τὸ ἀντικνημιδιον.
Oculus, ὁ ὀφθαλμός.
Oculata, piſcis, ὁ μελανουρός.
Officiales, ſeu inſtrumẽtales partes, τὰ ὀργανικὰ μέρη.
Olfactus, ἡ ὀσφρησις.
Ololygo, ὁ ὀλολυγών, vox ranarum.
Olor, ὁ κύκνος.
Omaſum in ventre prope reticulum, ὁ ἔχινος.
Omentum, τὸ ἐπίπλοον.
Orchilus auis ὁ ὄρχιλος.
Orcynes piſces, οἱ ὀρκύνες
Orſodagna, ἡ ὀρσοδάκνη, quam ait interpretari poſſe mordellam,
Oryx, ὁ ὄρυξ.
Os oſsis, τὸ ὀστοῦν.

Os oris, τὸ στόμα.
Ossifraga, ἡ φλοιών.
Ossole polypi species, ἡ ὄζολις.
Ostrea, τὰ λιμνόστρεα.
Ostrea conchæ, τὰ ὄστρεα.
Ortus ab auribus: quasi auritus, auis est, ὁ ὠτὸς
Ouipara, τὰ ὠοτόκα.
Ouis, τὸ πρόβατον.
Ouum, τὸ ὠόν.
Oua eiectitia, τὰ ἐκβόλιμα.

PAgrus piscis, ὁ φάγρος.
Pagurus. ὁ παγοῦρος.
Palatum, ἡ ὑπερῴα, καὶ ὁ οὐρανός.
Palma vola, τὸ θέναρ.
Palma mensura, ἡ σπιθαμή.
Palmires, τὸ σεγανόποιον.
Palumbarius accipiter, ὁ φαβότυπος ἱέραξ.
Palpebræ, αἱ βλεφαρίδες, & cilia.
Palpebra, τὸ βλέφαρον.
Palumbes, φάψ, ὁ, cuius genitiuum inuenio, φαβός.
Palumbes, ἡ φάττα.
Palustre, τὸ λιμναῖον.
Pancreum à carnis multitudine, τὸ παγκρεας.
Panthera, ἡ πάρδαλις.
Papauer piscis, ὁ μήκων.
Papauerculũ excrementum, quod primum à pueris emittitur, τὸ μηκάνιον.
Papilla, ἡ θηλή.
Papilio, ἡ ψυλη.
Pardalus auis, ὁ πάρδαλος.
Pardalianches, τὸ παρδαλιαγχές.
Partes, τὰ μέρη.
Partus, τὸ ἔμβρυον, καὶ τὸ κύημα.
Parus auis, ὁ αἰγιθαλός.
Parus monticola, ὁ αἰγιθαλὸς ὀρεινὸς.
Parturigo, ἡ ὠδίς.
Passeres aues, τὰ στρουθία.
Passer piscis, ἡ ψῆττα.
Passer, ὁ στρουθός.
Pastinaca piscis, ὁ βρανγών.
Pastinaca bestiola verticillæ similis, ὁ σαφυλῖνος.
Patella, ἡ λεπάς.
Patella fera, quæ etiam θαλάττιον οὖς. id est marina auris appellatur, ἡ λεπὰς ἀγρία.
Pauo, ὁ θώραξ, καὶ τὸ σῶμα.
Pectus, ὁ θώραξ, καὶ τὸ στῆθος.
Pectunculus, pecten, ὁ κτείς.
Pedestre, τὸ πεζόν.
Pediculus, ὁ φθεὶρ.
Piscis etiam eodem nomine.
Pediculus ferus, ὁ φθεὶρ ἄγριος.
Pella ardeolæ species. ὁ πέλλος.
Penelops auis, ἡ πηνελόψ.
Penis genitale, τὸ αἰδοῖον.
Penna, τὸ πτερόν

Pennarum loco quibus cutis est, τὰ δερμόπτερα.
Perca accipiter, ὁ πέρκος ἱέραξ.
Perca piscis, ἡ πέρκη.
Percnopterus aquilæ species, ὁ περνόπτερος.
Perdix, ὁ πέρδιξ.
Pernæ, seu culinæ, οἱ καλλιῶνες.
Pes, ὁ πούς.
Pes crus, τὸ σκέλος.
Phalangium, τὸ φαλάγγιον.
Phalanx animal, ὁ φάλαγξ.
Phalaris auis, ἡ φαλαρὶς.
Phaleria, ἡ φαληρὶς.
Phanger piscis, ὁ φάγρος.
Phasianus, ὁ φασιανός.
Phocæna, ἡ φώκαινα.
Phoix, seu phoicus, ὁ φοῖξ.
Pholis piscis, ἡ φωλίς.
Phoxinus piscis, ὁ φοξῖνος.
Phuca piscis, ἡ φυκίς.
Phuca parua, τὸ φυκίδιον.
Pica, ἡ κίττα.
Picare, κιττίζειν.
Picatus cereus in aluearibus, ὁ πισσόκηρος.
Picus martius, ὁ δρυοκολάπτης.
Pilare malum, quod mulieres inuadit, si pilum in poculo hauserint, ὁ τριχίας.
Pinna species testa intectorum, ἡ πίννα.
Pinnæ, τὰ περύσια.
Pinnula sub thynni ventre.
Pinnother, ὁ πιννοθήρ.
Piphex auis, ὁ πίφηξ.
Pipo auis, ὁ πίπρα.
Piscis, ὁ ἰχθύς.
Piscatrix raia piscis, ὁ ἀλίας βάτος.
Pituita, τὸ φλέγμα.
Planipes, τὸ πελανόπουν.
Plateæ aues, οἱ πελεκάνες.
Podagra, ἡ ποδάγρα.
Podex, ὁ πρωκτός.
Podex anus, ὁ ἀρχός.
Polluere semen per somnum, emittere, ἐξονειρώττειν.
Polypus, ὁ πολύπους.
Pompilus, quem & ὠὸν πολύπου, ouum polipi vocant, ὁ πομπίλος.
Poples, ὁ ἰγνύς, καὶ ἰγνύα.
Porphirio auis, ὁ πορφυρέων.
Portæ in iecinore, αἱ πύλαι.
Præcordia & cinctus, αἱ φλέβες.
Præcordia, αἱ φρένες.
Præputium, ἡ ἀκροβυστία.
Primadæ, αἱ πειμαδίαι.
Pristes piscis, ὁ πρίστης.
Pronum, τὸ πρανές.
Propherus cruentus quidam humor, qui inter duas membranas continetur, cùm fœtus in vtero formari incipit, ὁ προφέρος.

Psittace auis indica, ἡ ψιττάκη.
Ptynx auis, quam eandem cum chalcide esse quidam credunt, ὁ πτίγξ.
Pubes, ἡ ἥβη.
Pudenda, τὰ αἰδοῖα.
Pulla, seu fuluia aquila, ὁ μελαναιέτος.
Pulcher piscis, ὁ καλλιώνυμος.
Pulex, ἡ ψύλλα, καὶ ψύλλος. videtur etiam, aranei species esse.
Pulicaria herba, ἡ κόρυζα.
Pullium, quod equa ante pullum emittit, τὸ πῶλιον.
Pulmo, ὁ πνεύμων.
Pulmo aquatilis, ὁ πνεύμων.
Pumiliones, οἱ νάνοι.
Pupilla, ἡ κόρη.
Purpurissum, τὸ ἀνδρέκελον.
Purpuræ. αἱ πορφύραι.
Pus, ὁ πύος.
Putamen, τὸ κέλυφος.
Putamen non tamen puto proprium id græcè esse, ἡ πρωτολή.
Pygargus aquilæ species Theodorus posse ait albicillam interpretari, ὁ πυγαργός. vocatur & ὁ νεβροφόνος, quod Theodorus transfert hinnulariam.
Pyrausta vermiculus infestans apum aluearia, qui & clerus, ὁ πυραύστης.
est & paruum animal, quod volans in lucernam, vt ignem attingat, aduritur. Hinc prouerbium, πυραύστου μόρος. in eos qui sibi mortem asciscunt.

RAbies, ἡ λύσσα.
Raia mas, ὁ βάτος.
Raia fœmina, ἡ βατίς.
Rana, ὁ βάτραχος.
Raucedo, ὁ βράγχος.
Rediuus, ὁ πρότων
Regulus auis, ὁ βασιλεύς.
Remora, ἡ ἐχενηὶς.
Renes, οἱ νεφροί.
Ren, ὁ νεφρός.
Reptio, ἡ ἕρψις.
Rostrile, τὸ ἑρπυστικόν.
Remmatum, τὸ ἀνώσιμον.
Reticulum, vel arsineum, ὁ κεκρύφαλος.
Rex apum, ὁ βασιλεὺς τῶν μελιττῶν.
Ricinus fœdum animal canibus infestum, ὁ κυνοραϊστής.
Rictu, quod est adunco, τὸ ἐπίγρυπον.
Rictus, rostrum, τὸ ῥύγχος.
Riparia.
Rostrum, τὸ ῥύγχος.
Rubellio, vel rubellus piscis ὁ ἐρυθεικός, ὁ ἐρύθεινος alibi.
Rubetarius accipiter, ὁ φρυνολόχος ἱέραξ.

Rubetra

Rubetra, ἡ βατίς.
Rubeta, ἡ φρῦνη.
Rubicella auis rubecula, ὁ πυῤῥύλας.
Rubri, οἱ ἐρυθρῖνοι.
Ruminalis piscis, ὁ μήρυξ.
Rupex auis, alibi hiaticulã vocat, ὁ χαραδρεύς.
Ruticilla, ὁ φοινικουρός.

SAcer piscis, ὁ ἀνθίας. qui etiam anthias, græcè quoque ἱερὸς ἰχθύς. qui & αὐλοπίας dicitur.
Sacer serpens, ἡ ἱερά.
Salamandra, ἡ σαλαμάνδρα.
Sălitium, ἡ ἀναφαλαντίασις.
Salpa, ἡ σάλπη.
Salus auis, ὁ ἄιγιθος, ægithus nonnunquam alibi, αἰγίθος.
Sandaraca, genus cibarij apum dulcis ceræ proximũ, ἡ σανδαράκη.
Sanguis, τὸ αἷμα.
Sanguinea, τὰ ἔναιμα.
Sanies, ὁ ἰχώρ.
Saperdis, ἡ σπερδίς.
Sarda piscis, ὁ τριχίας.
Sarda, ὁ τριχᾶς.
Sardæ, αἱ τριχίαι.
Sargus, ὁ σάργος.
Sardinæ, αἱ τριχίδες.
Sargus, piscis è mugilum genere, ὁ σάργος.
Sargini pisces, οἱ σαργῖνοι.
Satherium animal, τὸ σαθήειον.
Satyrias morbus, ἡ σατυρίας.
Satyrium animal, σάτυρον,
Schadon apum soboles, ὁ σχάδων.
Scapulæ, αἱ ὠμοπλάται.
Scarabæus, ὁ κάνθαρος.
Scarabæus taurus, insectum, ὁ κάραβος.
Scarabæus pilularius, ἡ κανθαρίς: qui & cantharus dicitur.
Scarabæus piscis, ὁ κάνθαρος.
Scarabæus galleruca, ἡ μηλολόνθη.
Searus, ὁ σκάρος.
Scombrus piscis, ὁ σκόμβρος.
Scordula piscis, ἡ σκορδύλη.
Scordula, ἡ αὐξίς.
Scorpius piscis, ὁ σκορπίος.
Scorpio piscis fœmina, ἡ σκορπίς.
Scrotum, ὁ ὄχεύς.
Scrotum, pellicula quę testes continet, ἡ ὀχέα.
Secundæ, τὸ ὕστερον.
Secundæ, quibus fœtus inuoluitur, τὰ χόρια.
Sedimenta alui, τὰ ὑποσήματα ἢ κοιλίας.
Sellularia, ἡ ἑδραῖα.
Semen genitale, ὁ θορός, καὶ γονή, καὶ τὸ σπέρμα.
Seminaria vena, ἡ σπερμαῖτις.
Semitalus, ὁ ἡμιαστράγαλος.
Sempasiones aues, οἱ σεσηκῶτες.
Sensoria, τὰ αἰσθητήρια.
Sensuum sedes, τὰ αἰσθητήρια.
Sepia, ἡ σηπία,
Sepium, τὸ σήπιον.
Septum transuersum, siue cinctus, διάζωμα.
Septum, præcinctus, τὸ ὑπόζωμα.
Serpens, ὁ ὄφις.
Serpens marina, ὁ ὕφις θαλάττιος.
Serum ὁ ὀρρός.
Setauræ iuuencæ, quædam in Epiro, quę & pyrrhicæ, αἱ ἀπόβλητοι.
Seuum, τὸ στέαρ.
Silpha insectum, ἡ σίλφη.
Silurus, ὁ γλανίς.
Siluia auis, quæ rubecula alibi interpretatur, ὁ κελάδικος.
Simia porcaria, ὁ χοιροπίθηκος.
Simia, ὁ πίθηκος.
Similare, τὸ ὁμοιομερές.
Sinciput caluaria, τὸ βρέγμα.
Siren insectũ est quoddam, σειρήν.
Sitta auis, ἡ σίττη.
Solida vngula, ἡ ὁπλή.
Solipes, τὸ μώνυχον.
Sorices, οἱ ἀρμαῖοι μῦες.
Spargus, ὁ βυάς.
Spatagus echinorum species, ὁ σπάταγος.
Spina, ἡ ἄκανθα. ἡ ῥάχις.
Spinax mustellus, ὁ ἀκανθίας γάλεος.
Spinus siue ligurinus auis, ἡ ἀκανθὶς, siue ἀκανθυλίς, alibi argatilis.
Spongia, ὁ σπόγγος.
Spuma piscis, ὁ ἀφρός.
Squama, ἡ λεπίς.
Squatina, ἡ ῥίνη.
Squarraia, ὁ ῥινόβατος. rhinobatus.
Squilla squillus, ὁ καλός.
Squilla parua, τὸ καλύδιον.
Stabilis, & sellularia. ἡ ἑδραῖα.
Stellatus piscis, ex mustellorum genere, stellaris alibi, ὁ ἀστερίας.
Stellaris auis cognomento piger, ex ardeolarum genere, ὁ ἀστερίας.
Stellaris accipiter, ὁ ἀστερίας ἱέραξ.
Stella aquatilis, ὁ ἀστήρ.
Stellio, ὁ ἀσκαλαβώτης.
Stercus, ἡ κόπρος.
Sterilitas, ἡ ἀτεκνία.
Sternutamentum, ὁ πταρμός.
Struma, τὸ κραῦνος.
Struthio Libyca, ὁ στρουθὸς ἐνλιβύῃ.
Sturnus auis, ὁ ψάρος, καὶ ἡ κίχλη.
Subaquila aquilæ species, ὁ ὑπαιετός. habent tamen codices quos vidimus, non ὑπαιετὸς, sed ὑπαιητὸς quasi vulturinam aquilam dicas.
Subare, καπρίζειν.

Subnatale, ἡ ὑπογλωττίς.
Subuentaneum, τὸ ὑπνέμιον.
Subuteo accipiter, ὁ ὑποπερόχης ἱέραξ.
Sues cicures, οἱ ἥμεροι ὗες.
Suffrago, poples, nodus, ἡ καμπή.
Summi armi ἡ ἀκρωμία.
Supera, τὸ ὕπερον.
Supercilium, ἡ ὀφρύς.
Supinum, τὸ ὕπτιον.
Sura, ἡ γαστροκνημία.
Sus, ὗς.
Sutura pars caluæ serrata, ἡ ῥαφὶς καὶ ῥαφή.
Syderatio morbus, ὁ σφακελισμός.

TAbanus, ὁ μύωψ.
Tactus ἡ ἁφή.
Talpa, ὁ ἀσπάλαξ.
Talus, ὁ ἀστράγαλος.
Tarda auis, ἡ ὠτὶς.
Tempora, οἱ κρόταφοι.
Tendo neruus. ὁ τένων.
Teredinarium, vbi scilicet teredines fœtum, ædunt, τὸ τερηδόνιον.
Teredo eruca, quæ aluearibus apũ innascitur, ἡ τερηδὼν, καὶ τερθρηδών.
Terrestre, τὸ χερσαῖον.
Terræ intestina, vnde anguillæ oriuntur, τὰ γῆς ἔντερα.
Testa quibus pro tegmine est, τὰ ὀστρακόδερμα.
Testis, ὁ ὄρχις.
Testudo, ἡ χελώνη.
Testudo lutaria, ἡ ὠμύς, alibi ἐμύς.
Tetrix auis, ἡ τέτριξ.
Tettigometra, cicadæ matrix ex qua oritur, ἡ τεττιγομήτρα.
Thorax, ὁ θώραξ.
Thos, vel lupus ceruarius, ὁ θώς.
Thunna, ἡ θυννίς.
Thunnus, ὁ θύννος.
Thunnarius, ὁ θυννοσκόπος.
Thymum herba, τὸ θύμον.
Tibia, ἡ κνήμη.
Tillo piscis, ὁ τίλλων.
Tinea, vel lumbricus. ὁ ἕλμις.
Tinea, ὁ σής.
Tinnunculus, ἡ κεγχρίς.
Titillatio, ὁ γαργαλισμός.
Titillor, γαργαλίζομαι.
Tofus, ὁ πώρος.
Tonsillæ, τὸ παιδίσκιον.
Torpedo, ἡ νάρκη.
Totipennia, τὰ ὁλόπτερα.
Tractile, τὸ ἑλκτικόν.
Triorcha accipitris genus à testiculorum numero, ὁ τριόρχης.
Trisio, vel vt alibi, tirsio, ἡ φοίκαινα.
Trochilus, ὁ τροχίλος.
Trochus, ὁ τρόχος.
Trynga auis, ὁ τρυγγίας.
Tuber in cameli dorso, ὁ ὄγκος.

Turbo, iynx, torquilla, ὁ ἴυγξ.
Turbo cochlea, ὁ στρόμβος.
Turbinatus, ὁ στρομβώδης.
Turdus auis, & turdus piscis, ἡ κίχλη.
Turtur auis, ἡ τρυγών.
Tympanus auis, ὁ τύμπανος.
Tyrannus auicula, ὁ τύραννος.

V Acca, & bos, ἡ βοῦς.
Vaginipennia, τὰ κολεόπτερα.
Varia auis, ἡ ποικιλίς.
Varices, αἱ ἴξίαι.
Varix, ἡ ἐξέτα.
Vbera, τὸ οὖθαρ οὐθάλα.
Velia auis, ἡ ἐλέα.
Vena, ἡ φλέψ.
Venula, τὸ φλέβιον.
Veneres in talis, pars scilicet tali, τὰ κῶλα, etiam manus, & pedes κῶλα dicuntur.
Venter, aluus, ἡ γαστήρ.
Vermiformis, ὁ σκωληκοειδής
Vermipara, τὰ σκωληκόδετα.
Vermis, ὁ σκώληξ.
Vertex, ἡ κορυφή.
Vertebra, ὁ σφόνδυλος.
Vertibula, calli, tubera, τὰ ὀλοθύρια καὶ τήθυα.
Verticilla, insecti species, ἡ σφονδύλη, alibi verticillus.
Verruca, næuus, papula, τὸ φύμα.
Vespa, ὁ σφήξ.
Vespeta, & vesparia. τὰ σφηκία.
Vespę, quę operarię sunt, οἱ ἐργάται.
Vespertilio, ἡ νυκτερίς.
Vesica, ἡ κύστις.
Vetula, ἡ γραῦς.
Vinago, ἡ οἰνάς.
Vipera, ἡ ἔχις καὶ ἔχιδνα.
Virago, ἡ ἀρρενωπὸς γυνή.
Virgulæ, radioli oris nonnullorũ piscium, τὰ ῥαβδία.
Viri fœminares, οἱ ἀνδρες θηλυκοί.
Vireo auis, ὁ χλωρίων.
Viscum, τὸ ἶξός.
Viscus, τὸ σπλάγχνον.
Viscera, τὰ σπλάγχνα.
Visus supercilium interpretatur, ὁ ὄψις.
Vitellus, τὸ ὠχρὸν τοῦ ὠοῦ.
Vitellus, ὁ λέκυθος.
Vitiflora auis, ἡ οἰνάνθη.
Vitiligo, ἡ λέυκη.
Vitta piscis, ἡ ταινία.
Vitulus marinus, ἡ φώκη.
Viuerra, mustella scilicet rustica, ἡ ἰκτίς.
Viuiparum, τὸ ζωοτόκον.
Vlula, ὁ αἰγώλιος, αἰγωλιός.
Vmbilicus, ὁ ὀμφαλός.
Vmbra piscis, ἡ σκίαινα.
Vncunguia, quibus vngues adunci, τὰ γαμψώνυχα.
Vngula solida, ἡ ὁπλή.
Vngula, seu digitus, seu vnguis è testa intectis, ἡ ὁπλή.
Vnguis, ὁ ὄνυξ.
Vnguiculi, τὰ ὀνύχια.
Voca piscis, ἡ βώκη.
Vola planta pedis, ὁ ταρσός.
Volatio, ἡ πτῆσις.
Volax, τὸ πτηνόν.
Volucre, τὸ πτηνόν.
Vpupa, ὁ ἔποψ.
Vrax auis ex tetrigum genere, ἡ οὖραξ.
Vrinatrix auis, ἡ κολυμβὶς.
Vrinum ouum, τὸ ἔξενον ὠόν.
Vrsa piscis, ἡ ἄρκτος arctus.
Vrsa, ἡ ἄρκτος.
Vrtica marina, ἡ ἀκαλύφη.
Vsus, ἡ χρῆσις.
Vterus, ἡ δελφύς, vnde, ἀδελφοί, vterini fratres.
Vua, ἡ σταφυλή.
Vulpanser auis, ἡ χηναλώπηξ.
Vulpecula, ἡ ἀλώπηξ.
Vulpes marina, ἡ ἀλώπηξ.
Vultur, ὁ αἰγυπιός, ὁ γύψ.
Vulua, vterus. ἡ ὑστέρα.

X Ylophthorus vermis à corrumpendis lignis ita appellatus. Theodorus ligniperdi interpretari posse ait, ὁ ξυλοφθόρος.

SECT

SECTIONVM DVARVM DE QVADRAGINTA, ET PROblematum octingentorum octuaginta septem Aristotelis.

ELENCHVS.

Eorum quæ ad

1 Medicinam pertinent, cuius quæstiones, siue problemata. 59
2 Sudorem. 42
3 Vini potum, & vinolentiam. 34
4 Rem Veneream. 33
5 Laborem 39
6 Sessionem, accubitum, & habitum corporis. 7
7 Consensum naturæ animantium. 5
8 Rigorem, atque horrorem. 19
9 Vibices, & cicatrices, & pelles pertinent. 14
10 Res naturales. 67
11 Vocis sonique rationem. 65
12 Res bene olidas. 13
13 Malè olidas. 12
14 Regionum habitus 16
15 Res mathematicas, & ad cælestia. 12
16 Res inanimatas. 13
17 Res animatas, 3
18 Literarum studia. 10
19 Concentum. 51
20 Stirpium genus, & oleracea. 36
21 Farinam & massam, cæteráque id genus. 26
22 Fructus arborum. 14
23 Mare, salsámque omnem aquam. 41
24 Aquas calidas. 19
25 Aerem. 22
26 Ventos. 64
27 Metum, & fortitudinem. 11
28 Temperantiam, & intemperantiam, & continentiam, & incontinentiam. 8
29 Iustitiam. 16
30 Prudentiam, & mentem, & sapientiam. 13
31 Oculos. 30
32 Aures. 13
33 Nares. 18
34 Os, & ad ea, quæ in eo sunt. 12
35 Tactum. 10
36 Faciem. 3
37 Totum corpus. 6
38 Colorem. 10

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS
PROBLEMATVM SECTIONES DVÆ DE QVADRAGINTA,
Theodoro Gaza Interprete.

EORVM QVAE AD MEDICINAM *pertinent, Sectio prima, cuius quæstiones* LIX.

1 CVR exuperantiæ nimiæ committẽdi morbi vim habeant? An quia vel exceſſum, vel defectum efficiant, qua quidem re morbum conſiſtere certum eſt.

2 Cur morbi ſæpe curari poſſunt, vbi quis abundè exceſsit? Equidem nonnulli medici eam artem exercent, vt non niſi per exceſſum agant vel vini, vel aquæ, vel ſalſuginis, vel cibi, vel inediæ. An quoniam cauſæ, quæ morbos committunt, aduerſæ inter ſe ſunt? atque ita efficitur, vt genus alterum duci per exceſſum alterius in medium poſsit.

3 Cur temporum flatuúmque mutationes morbos intendant, tollántve, iudicent, vel committant? An quòd aut frigidæ, aut calidæ, aut humidæ, aut ſiccæ ſunt, morbóſque qualitatum huiuſmodi exceſſus committit. Secunda etenim valetudo, mediocritas quædam eſt. Quòd ſi per humidam, frigidámve materiam morbus conſtiterit, tempus accedens contrarium tollere illum poterit. Sed ſi minùs cõtrarium ſubſecutum ſit, qui ſimilis ſtatus temporis ſuperuenerit, intẽdet ſanè, atque interimet: quò etiam fit, vt qui bene valent, ægrotare tempore mutato incipiant: corporis enim próinde temperamentum ſoluatur neceſſe eſt: quippe quòd non niſi temporum, ætatum, locorúmque ſtatu idoneo aptum ſit augeri, ſeruarique. Quam ob rem cùm tempora euariant, ratio tunc valetudinis habenda diligentius eſt. Idem autẽ illud pro cauſa particulatim etiam adeſt, quod in vniuerſum propoſui de temporibus: mutationes etenim flatuum, ætatum, atque locorum, pro temporis cuiuſdam mutatione accipi debent. Quapropter hæc etiam intendendi, vel tollendi, vel iudicandi, vel contrahendi morbum vim habent, quemadmodum tempora, & ſyderum ortus, Orionis, Arcturi, Vergiliarum, Caniculæ, qui flatus, imbréſque excitant, qui ſerenitates frigora, teporéſve ſolent adferre.

4 Cur vomitus cum tempora immutantur, citari maximè debeat? An ne conturbatio redundet, cùm varia excrementa materię inutilis ex mutandi ratione proueniant: vnde fit, vt cibum alij parum concoquant, alii parum cupiant.

5 Quam ob rem qui vel cibo vitioſo veſcuntur, vel fame diutina laborant, pedibus intumeſcere ſoleant? an vtriſq; per tabem, conſumptionémq; illud accidat. Tabeſcunt enim & qui eſuriũt, quia nullum penitus capiunt alimentũ, & qui vitioſè veſcuntur, quia quod aſſumpſerint, perfrui nequeunt.

6 Quam ob rem cùm vitia bilis per ætatem contrahi debeant, morbi acuti, qui certè ex bili conſiſtunt, per hyemem potiùs vrgeant? An quia febribus illi comitati, acuti propterea ſunt, quia violenti? violentia verò contra naturam eſt. Locis enim quibuſdam in corpore humeſcentibus, feruens oritur inflammatio, quæ cùm non niſi caloris exuperantia ſit, febres vtique accendere poteſt. Aeſtiuo igitur tempore arida, calidáque vitia malè homines habent, hyberno autem humida, calidáque: próinde acuta: celeriter nanque interimunt, cùm propter humoris ſupercreſcẽtis abundantiam concoqui nequeant.

7 Cur morbus peſtilens ſolus ex omnibus vitiis præcipuè afficiat eos, qui ad laborantes eo morbo prope acceſſerint? An quòd is ſolus omnium morborum communis omnibus hominibus eſt. Itaque peſtem facilè omnibus infert, qui ſcilicet deprauato iam habitu ſunt. Fit enim, vt morbo cubantis veluti quodam fomite ſuccedente, vitium illud protinus exultet, concipiatúrque in aliis.

8 Cur ſi venti Septentrionales hyemem occupauerunt, ver autẽ Auſtros, pluuiáſque exhibuit, ætas proxima grauis tam febribus, quàm lippitudinibus inſequi ſoleat? An quòd æſtas corpora noſtra multum humoris alieni continentia excipit, & terra madet, & habitandi locus perhumidus eſt, taliſque redditur, qualis qui grauis perpetuò cõſtat. Primùm itaque lippitudines ſubeunt, cùm excrementa humoris in capite deliquẽre incipiunt, dein febres. Ita enim intelligendum eſt, vt res eadem & calidiſſima, & frigidiſſima reddi poſsit, ceu aqua, vel lapis: feruet etenim illa, vt hic vehementiùs. Fit igitur vt aer ſuæ craſsitudinis cauſa, calorem pleniorem ſuſcipiens: exardeſcat, & corpora pari ratione, anxietate, æſtúque vexentur: æſtus verò in corpore, febris: in oculis lippitudo eſt. Denique mutatio quæque calida corpus peruertit, cùm ſcilicet cęlo adhuc madente, æſtas protinus ſicca, & calida occupauit: vitium etiam augetur, ſi pluuia æſtate acceſsit. Ita enim vis Solis materiam latè obtinet, quam feruescere tum in corporibus, tum in terra, tum etiã in aere faciat: qua de cauſa febres oriuntur, & lippitudines.

9 Cur ſi hyems Auſtrina, & pluuioſa fuit, ver autem ſiccum, & Aquilonium eſt, corpora tam vere, quàm æſtate morbi exercent? An quòd hyemis tepor, & humor faciunt, vt corpora tempori eiuſmodi proxima in qualitate reddantur. Humida enim, laxáque fiant, & ſoluta, neceſſe eſt. Quæ cùm ita ſe habeant, vere frigido, atque ſicco, facilè concreſcere poſſunt, & indurari. Itaque grauidæ, quibus tunc adeſt partus, abortu periclitantur, videlicet incaleſcendi, crudeſcendíque ratione. Quæ res ſyderatio appellata eſt, quam illa committit frigiditas, impatiens omnino excernendi humoris. Infantes verò, quos gerunt, imbecilles, læſóſque immodicam ob frigiditatem, edunt. Accidit enim, vt qui tunc cælo ſereno naſcuntur, iidem pluuio benignè & conſtiterint, & nutriti fuerint intra parentem: cæteris verò, cùm pituita vitio ſuæ nimietatis purgata non eſt, (quod fit, vbi tepidum ſe exhibuit) ſed coacta à frigore conſtitit cùm tepor occupauit, æſtatis vi colliqueſcit: ſi bilioſi, ſiccíque ſunt, quòd eorum corpora minimè humidam, ſed ſquallibundam ſortiuntur naturam, excitantur quidem humores, ſed tenues: quam ob rem eos lippitudo arida malè habet. Si verò pituita redundant, raucitates, diſtillationéſque in pulmonem oriuntur: mulieres extorquent difficultates inteſtinorum, quia natu ſunt humida, frigidáque: ſeniores ſtupore attonitos reddit, vbi vniuerſus reſolutus humor incubuit, éxque imbecillitate caloris natiui concreuit.

10 Cur ſi æſtas ſicca, & Aquilonia fuit, autumnus ex aduerſo humidus, atque Auſtrinus, hyeme, quæ proxima eſt, dolor capitis, raucitas, tuſsíſque oriantur, atque in tabem demum euadant? An quia hyems multum materiæ excipit, itaque humorem cogere, atque pituitam inde conficere magnum ei negotium eſt. Ergo difficile eſt humorem denſari, conficíque inde pituitam. Quòd ſi in capite humor conſtiterit, grauitatem committit: & ſi nimius, frigidúſque eſt, crudorem vtique mouet, cui ſyderatio nomen eſt: necnon ſi ob nimiam ſui copiam concreſcere minùs potuit, in locum deſluit proximum, atque ita tuſsim, raucitatem, & tabem contrahit.

11 Cur ſi ſicca æſtas: ſiccúſque autumnus Aquilones habuerint, mulieribus, & omnibus pituita abundantibus ſecunda valetudo contingat? An quia natura vtrorunque in alteram exuberat partem, itaque tempus in partem trahendo contrariam ad medium habitum, bonúmque perducit. eo igitur ipſo tempore optimè valent, niſi quid vltrò ipſi perperam agant, aut humidi ad hyemem ita deueniant, vt fomitem quendam, & incitabulum frigori ſubminiſtrent.

12 Cur ſi ſicca æſtas, & Aquilonia, & autumnus ſiccus iiſdem Aquilonibus perflatus morbo bilioſos infeſter? An quoniam ad idem, corpus eorum, ac temporis habitus verguntitaque veluti ignis igni adiicitur. Cùm enim corpora exiccentur, quantúmque in his dulcedinis erat, euaporatum ſit, vehementérque incaleſcant, neceſſe eſt, vt dum humor conſumitur, aridæ lippitudines oriantur, reſiduóque, quod bilioſum remanſerit, eodémque recaleſcente, febres acutæ, vtpote ex bili ſyncera, inuadant. Nonnullos inſania rapit, quorum ſcilicet natura atra bile abundat: hæc etenim largè ſupereſt, cùm eius humores contrarij reſicceſcant.

13 Cur mutationem aquarum, grauem, aeris verò non grauem eſſe affirment? An quod aqua corporibus alimẽto eſt, quo iam habito, complexóq; peregrinemur. Aer autẽ nullo ſe exhibet alimento. Aquarum item genera multa, & vária per ſe ſunt, ſed aeris minimé. Itaque hoc etiam cauſa eſſe poteſt: quippe cùm peregrè etiam profectis in cælo quidem propè eodem, in aquis autem variis verſari eueniat: quapropter aquæ mutationem grauem eſſe, rectè putandum eſt.

14 Cur ciborum mutatio minùs, quàm aquæ, grauis occurrat? An quia plurimum aquæ conſumimus. Nam & in pane, & obſoniis, & in potu, aquæ vſus plurimus eſt.

15 Sed cur cibi, & aquæ mutatio grauis ſit? An quòd omnis mutatio etiam temporis, & ætatis motu facilis eſt. Extrema nanque generis cuiuſcunque moueri facilè poſſunt, quomodo & principia, & fines. Ergo & cibi, qui inter ſe diſtant, corrumpere ſe inuicem queunt: quippe cùm aut nuper, aut nondum adhæſerit, qui præceſſerat. Adhæc, vt varius cibus grauis eſt, turbulenta enim, nec æqualis cõcoctio eius agitur: ſic in iis accidit, qui aquam mutarint, ſcilicet vt variæ potionis vtantur alimento, éſtque id alimenti genus, quàm ſiccum, valentius, quoniam plurimum eſt, éxque cibis ipſis non niſi quantum dilutum eſt, vim habet enutriendi.

16 Cur mutationes aquarum faciunt, vt pediculi, in quibus haberi poſsint, multi habeantur? An quòd humoris cruditas, quam perturbatio illa committit, quæ ex aquæ vario vſu in crebra commutatione redundat, humoris creare copiam poteſt, præſertim in loco humori opportuniore. Cerebrum autem natura humidum eſt: quare caput maximè perpetuò humet. Cuius rei indicium eſt, quòd pili in hoc potiſsimùm exeunt: huius autem loci vis, ad progenerandos pediculos apta eſt: patet hoc in puerili ætate. Caput enim puerorum madet abundè, & ſæpè aut grauedine conflictatur, aut

sanguinis profusione. Quinetiam pediculos plures illa ætas habere solet.

17 Cur à Vergiliarum occasu ad Fauonij vsq; flatus hi potissimùm pereant, qui morbo longo laborãt,& senes,quàm iuuenes,potiùs? Vtrum summæ illæ intereundi causæ duæ adsint, frigus, atq; excessus. Vita enim calore fouetur, seruatúrque. Tempus autem istud ambo illa fortitur. Frigidum enim, & hyems tum acerrimè vrget, subsequens enim tempus ver est. An quod qui vitiis laborant diuturnis, non secus, ac senes, effecti sunt. Longus etenim morbus, quasi senecta iam adesse videtur. Ea nanque corpora sicca, & frigida sunt, altera scilicet ob ætatem, altera ob languorem: hyemem verò, & gelu,frigoris, atque siccitatis esse excessionem certum est. Quare fit, cùm vel paruo momento corpora pateant, hyemis rigor,quasi ignis igni, iniungatur, atque ita interimat.

18 Cur in plenis, impurisque corporibus vlcera capitis non magno negotio sanentur, tibiarum autem ægrè? An humor eorum, quia terrenus, grauis est:graue autem omne déorsum tendit:ergo superiora curari facilè possunt,quoniam seorsum humor decesserit: inferiora propterea nequeunt,quòd admodum excrescant, & putredini pateant.

19 Cur si post hyemem Aquiloniam, & ver Austrinum, ac pluuium, æstas sicca admodum fuit, pernicios⁹ omnibus autumnus accedat, & pueris præsertim? Nam & cæteris difficultates intestinorum, febrésque quartanæ longæ eo tempore solent euenire. An quòd, si aqua mediocris per æstatem incesit, quantum humoris collectum est per ver humidum, in nostris corporibus refrigeratum quiescit: sed si non ita contigit, pueri, qui suapte natura humidi, & calidi sunt, vehementer eo feruescunt affectu, quoniam refrigerati minimè fuerint. Et si per æstatem restiterint, autumno certè, quorum humor vltra modum ferbuerit, corripientur. Excrementa verò, nisi confestim peremerint, orta videlicet circa pulmonem, atque arteriam: (suprà enim primùm consistunt, eò scilicet, quod aeris tepori nostra corpora pateant: hinc enim lippitudines quoq; prægressis febribus in graui æstate sequi consueuerunt) ergo si non locis superioribus excrementa humorum exorsa (vt dictum est) protinus interemerint, descendent cruda ad ventrem,atque ita difficultatem creabunt intestinorum. At si præ nimia sui copia humor excerni nequiuerit, quartanæ iis orientur, qui euadere mortem potuerunt, etiam si illud intestinorum vitium omnino quieuerit. Quod enim crudi humoris subterfedit, stabile, firmúmque vehementer modo atræ bilis adhæret.

20 Cur si æstas, aut autumnus, imbres, austróſq; habuerunt, hyems grauis consequi soleat? An quòd hyems corpora prehumida excipit,mutatio etiam ingens occurrit. Non enim paulatim, sed repentè ex calore immodico ad frigoris acerbitatem venitur, quando autumnus quoque tepidus extitit. Itaque qui denso corpore sunt, hos morbi extorqueant acuti, necesse est: his enim humida excrementa suprà potiùs colliguntur, cùm partes superiores humoribus huiuscemodi opportunas, inferiores inhabiles illi habeant. Ideóq; qui talitextura corporis sunt, non multa excrementa sibi admittunt. Cùm igitur, qui locis superioribus corporis humor excreuerit, infrigescere incipit, fit vt prædicta vitia oriantur,quemadmodum vinolentis propè accidit, algent. At quibus laxius corpus est,iis febribus orsis euenit, vt quæ summa de cruditate febres constiterint, transeant in ardores, quoniam his magis totum corpus ab humoribus occupatur, quàm densa illis mole constantibus,éxque vi frigoris coacto eorum corpore humores incalescentes febres accendunt: superans enim calor totius corporis, febris est, & si idem nimio intendatur humore, ardor effici potest.

Cur annus pestilens tunc inuadit,cùm Sol mul- 21
tum vaporis de terra excitat? An tunc annus humidus, pluuiúsque significetur, necesse est, terrámque madescere necessarium. Fit igitur, quasi locis palustribus, grauibúsque próinde inhabitetur, & corpora quoque multis tunc excrementis redundare necessarium est, ita vt ægrotandi materiam habeant in æstate.

Cur grauis tunc adeat annus, cùm copia est 22
pusillarum ranarum, quæ rubetarum faciem repræsentant? An res vnaquæque loco suæ naturæ idoneo abundare solita est. Itaque eiusmodi animantium genus cùm naturâ humidum sit, humidum, pluuiúmque annum ob eam ipsam causam indicat. Anni eiusmodi verò graues proculdubio sunt. Quibus enim corpora facta perhumida fuerint, multis idcirco excrementis premuntur, quæ causæ sunt, vt morbi proueniant.

Cur Austri sicci, & nihil humentes, febres 23
creare soleant? An quia calorem, humorémque excitant alienum. Sunt enim suapte natura humidi, calidíque: qua quidem re febris committitur,quippe quę non nisi per excessum ambarum qualitatum illarum oriri soleat. Cùm igitur imbre Austri vacant, corpora nostra ita afficiantur, necesse est:at cùm flatibus imber adest, nos aqua refrigerat. Austros tamẽ, quos mare miserit,prodesse stirpibus,certum est. Refrigerati nanque beneficio maris, deueniunt contra æris inem, quæ humore caloréque alieno consistit.

Cur corpora humana se tardiora, debilioráq; 24
sentiant,cùm Austri afflant? An quia multum ex paulo tunc redundat humoris, quem deliquescere tepor coegit, éxque leui afflatu grauis humor citatur: adde quòd vires nostræ conditæ in articulis sunt,qui Austrinis laxari flatibus consueuerunt. Constat id ex eorum crepitu, quæ pridem conglutinata, tunc remittuntur, ac resoluuntur. Tenax etenim humor,qui articulis inditus est, vt concretus nos moueri non patitur, sic nimis humefactus intendi minimè sinit.

Cur per æstatem magis aduersa valetudine la- 25
boretur, per hyemem verò magis qui laborant, emoriãtur? An quia calor, qui per hyemem intus propter corporum densitatem coercetur, parum, adiuuat

adiuuat, nec labor operum, qui ampliùs per id tempus suspicitur,excrementa humorum potest concoquere,ideo validam esse mali originem necesse est: quod cùm ita sit, pernitiosum morbum vrgere ratio est. Contrà, in æstate, quoniam corpus vniuersum rarum, refrigeratum, resolutum, atque laborum impatiens est,idcirco morbos plures quidem oriri necessarium videtur, videlicet ob lassitudinem, cruditatémq; ciborum: noui etenim fructus tunc adsunt: non tamen ita validos esse naturæ ratio patitur, quam ob rem facultas hisce succurrendi datur faciliùs,

26 Cur post vtrumlibet solstitium, per centum dierum spatium mori maximè accidat? An quòd eatenus vtraque vehementia caloris, & frigoris se dilatat,quæ morbos, pernitiémque afferre infirmis potest.

27 Cur ver,atque autumnus morbis infestent? An quia mutationes graues omnes occurrũt:sed autumnus vere grauior est, quia corpore calido refrigescente,quàm frigido incalescente potiùs ægrotamus. Vt igitur verè frigidum recalescit, sic autumno calidum refrigescit.

28 Cur per hyemem minùs quidem, quàm per æstatem, sed perniciosiùs ægrotetur? An quoniam in æstate morbi vel parua de causa existũt, quod in hyeme minimè accidit ita: sumus enim tunc & ad concoquendum, & ad bene valendum aptiores. Itaque ratione maiora pernicioſioraque mala sunt, quæ maiori de causa prouenerint. Quod idem in athletis, & omnino in iis, qui secunda valetudine esse solent, licet perspicere. Aut enim nullo morbo premuntur, aut pressi celeriter è vita decedunt, quippe qui nisi magna cum causa ægrescere nequeant.

29 Cur per autumnum, ac hyemem febres ardentes potiùs oriantur, quæ tempora frigus præ se ferunt: per æstatem verò, cùm æstus adsunt, rigores magis infestent? An quia in corpore hominis bilis calida, pituita frigida est. Itaque per æstatem quod frigidum est dissoluitur, diffusúmque horrores, tremoréſque excitat. Per hyemem autem quod calidum est, vi temporis pressum refrigescit. Febres tamen ardentes per hyemem, autumnúmque potiùs conflictant, quoniam calor pulsus à frigore, introrsus se contrahit. Ardor enim non resideret in summis, sed intrinsecus se expandit, atque ita efficitur, vt ratione febres ardentes hyberno tempore oriantur. Meliùs id in iis intelligi potest, qui aqua frigida, quíque calida se hyberno tempore lauerint: qui enim frigida se infuderint, ibi aliquandiu, dum diluerentur, friguerunt, reliquo toto die tuti à frigore sunt. At qui calida vsi fuerint, frigus diutiùs experiuntur. Caro enim spissescit, calórque introrsus se colligit eorum,qui se aqua diluerint frigida. Contrà autem iis euenit, qui calidam admisere,caro quippe rarescit, calórq; ad exterum vsque locum euocatur.

30 Quænam virtus sit cataplasmatis? An vt resoluat, vt moueat sodorem,vt euocet vaporem.

Quonam argumento constet, abscessum iam 31
purulentum esse? An si aqua perfusus calida immutatur, purulentus est: sin minùs, nondum est.

Quænam vrenda, quæve sint incidenda? An 32
quæ ore sunt amplo, nec breui coagmententur, hæc vrenda sunt,vt crusta illic incumbat:sic enim nullum pus cicatrice inducta occultabitur.

Quænam virtus medicamenti supprimentis 33
sanguinem sit, quod enæmum appellant? An vt exiccet, & materiæ inutilis confluuium compescat, sine crusta, aut carnis putredine. Ita enim efficitur, vt vulnus simul & inflammatione careat, & vnitati sit opportunum: quod enim materia nõ superfluit,inflammatione carebit. Quod siccum est,vnitati opportunius erit: quandiu nanque præmadet, concorporescere nequit. Quam ob rem quæ cruentis iniicienda censemus, acria magna ex parte sunt, quò acerbitate sua possint adstringere.

Quænam incidenda, quæve vrenda, quæ con- 34
trà non ita curanda sint, sed medicamentis? An quæ in ala, aut in inguine abscesserunt, medicamentis curandum potiùs. Diducta enim partim laboriosa, partim periculosa reddũtur. Vrendi sunt illi abscessus, qui lati, processúque multiplici eruperunt, quíque venosis, non carnosis resident locis: Incidendi qui in acutum se colligunt, quíque non parte solida extant.

Cur si quis ære incisus sit, faciliùs, quàm si 35
ferro,sanescat? Vtrum quia æs leuius est, itaque minùs laceret, ictúmque faciat. An è diuerso, quòd ferrum acie adactioré recipiat sectionem, idcirco faciliorem, tolerabiliorémque efficere debeat. At verò æs medicamenti vim obtinet, & principium quodcunque pars potissima rei est. Quòd igitur æs simul ac fuerit incisum, medicamento præsentissimo adest, facit vt vulnus celeriùs coeat.

Cur ambusta ex ære sanantur celeriter? An 36
quoniam à laxioribus, minúsque corpulentis effecta sunt. Plus enim calor corpori inhæret solidiori.

Vtrum ptisana ordeacea leuior, & ad mor- 37
bos accommodatior, quàm triticea sit? Hanc enim nonnulli anteponunt, argumentúmque ex pistoribus capiunt, quòd multò coloratiores sunt qui tritici, quàm qui ordeacei pisturam exercent. Addunt etiam quòd ordeum humidius est: quod autem humidius est, cõcoctionem desiderat pleniorem. Sed nihil prohibet, quò minùs vt concoctu quid difficilius ordeum habeat, sic ad leuitatem quid vtilius præstet: hoc enim non humidius tantùm tritico est, sed frigidius etiam: qualis certè sorbitio, cibúsque competit febrienti, vt parum alat, & satis refrigeret, quod ptisana ordeacea facere potest: quia enim humidior, vel corpulentior est, hinc alimenti parum, idque frigidiusculum præstat.

Cur dentiũ stuporem portulaca herba,aut sal 38
tollere potest? An portulaca, quia lentum quen-
dam

Universidad de Deusto
Biblioteca

dam habet humorem,qui vel manducanti,aut manu aliquantisper cõfringenti patescit:hæret enim, ac trahitur. Lentor igitur subiens ille à corpore educit acorem,quippe qui affinitate quadam coniungi valeat,argumento saporis, quem acidulum reddit. Sal verò macerat,liquefacítque,atque ita acorem quoque extrudit.

39 Sed cur lixiuium,nitrúmve hoc idem facere nequeat? An quòd hæc suam ob acerbitatem adstringunt,non liquefaciunt.

40 Cur æstiuis lasitudinibus balneo,hybernis vnctione mederi conueniat? An hybernis vnctio datur propter horrores,mutationésq; vrgentes:per calorem enim laxandum est, qui membra tepescere faciat:oleum verò calidum est. At in æstate humefaciendum censetur, quoniam tempus id siccum est, nec metus interpellit horroris,eò quòd status temporis ad teporem ingenuè vergit: hinc etiam cibus parcus, potio liberalis per æstatem admittitur,ille magis,hæc omnino. Potioni nanque per æstatem ob temporum ficcitatem indulgendum ex toto est: parsimonia verò cibi communis temporum omnium est, sed magis æstati conuenit, ne ob habitum temporis feruentem, corpus cibo immodico pressum exæstuet.

41 Cur ex medicamentis alia aluum soluant, vesicam autem minimè: alia vesicam soluant, cùm aluum nihilo moueant? An quòd ea, quæ naturâ humida sunt, atque aqua referta, si medendi obtinent facultatem, vesicam soluunt:subsidét enim in ea humores, qui putredine immunes euaserũt: quippe vesica pro eius humoris conceptaculo habetur,qui minimè in ventre cõcoquitur, qui non manet,nec priùs, quàm agat quicquam, aut patiatur, excernitur. At quæ terrenam fortiuntur naturam, si vires habeant medicas, aluum hæc fundere quæunt.In hac enim terrena quæque materia se prouoluit.Itaque turbat, si mouendi obtinet facultatem.

42 Cur alia ventrem mouent superiorem, alia inferiorem: vt veratrum superiorem, scammonea inferiorem;alia verò citant vtrunque, vt elaterium,& thapsiæ succus?An quòd ex medicamentis,quæ ventrem mouent, alia frigida, alia calida sunt: itaque alia propter suum calorem protinus vt in superiori ventre fuerunt, loca petunt superiora, ac inde liquefaciendo, maximè quæ aliena sint, minúsque insidentia, sed etiam quæ insunt naturæ intima medicamento scilicet vehementiori epoto,aut copiosiori, quàm natura patiatur,tam ea ipsa quàm quæ excrescentia adfuerint, in ventriculum deducunt: hîc verò feruore excrementa perturbant, flatúmque excitant multum, qui obsistens, vexánsque, demum vomitum mouet. Alia quòd naturâ frigida sunt, deorsum versus pondere suo labuntur, etiam priùs,quàm quicquam vel afficiantur, vel agant, ac inde proficiscentia, idem actitant quod superiora: vbi enim per adita foramina illinc ascenderunt, atque materiam agitarunt, eodem tramite secum, quæ corripuerint, excrementa, colliquamentáque deducunt: at genus medicamenti, quod qualitatis vtriusque particeps, mistúmque ex calido, frigidóque est, hoc ob eam vtranque facultatem rem potest vtranque confícere. Hinc & medici mistis sibi generibus sæpe medicinas componunt.

Cur medicamenta purgare valeant, cùm alia 43
pleraque amariora, cæteríque eiusmodi qualitatibus insigniora id facere nequeant? An quia non ob eiusmodi vires purgandi obtinent facultatem, sed quia concoqui nequeunt:etenim quæ ob excessum caliditatis, aut frigiditatis, quanuis exiguo corpore incoctilia sint, aptáque vincere, non vinci ab animantium calore, resolusque eadem facilè à ventre vtrolibet possint, hæc medicamenta habentur. Vbi enim ventrem adierunt, resolutáque sunt, statim ad venas per easdem feruntur semitas, quibus permeat cibus: mox cùm nihilo concoqui potuerunt, sed victrice perstiterint potentia, relabuntur, & quæ sibi obsistunt, secum detrahunt: quæ res purgatio vocitatur.Aes verò, argentum, cæteráque generis eiusdem, etsi concoqui à colore animalium non possunt, sed resolui à ventribus nequeunt. Oleum, mel, lac, cæteríque eiusmodi cibi, purgandi quidem vim obtinent, sed quantitatis, non qualitatis ratione:vbi enim ob nimiam sui copiam concoqui minimè potuerunt, tum purgant, si quando id facere possunt. Duabus enim illis de causis aliquid concoqui nequeat, aut quia generis peruicacis est, aut quia modum excesserit. Quam ob rem nihil ex prædictis medicamentum est, quippe cùm non ob aliquam sui facultatem purgare valeat. Acerbitas autem, acor, malúsque odor medicamenta committantur, eò quòd genus medicamentorum cibo contrarium est. Quòd enim concoctum à natura accesit, id corporibus adhæresit, alimentúmque appellatur: quod autem conuinci, domaríque minimè possit, sed venas ingressum per excessum caliditatis, frigiditatísve suæ perturbet, hoc naturam sanè obtinet medicamenti.

Cur piper, si largè sumatur, vesicam soluet, 44
si parcè, aluum: è contrario scammonea si largè sumatur, aluum soluet:si parcè, & quæ vetus est, vesicam?An quia singula magis à singulis mouentur: piper enim magis vrinam ciet, scammonea aluum. Itaque si piper sumptum copiosius est, ad vesicam defertur, nec se in aluum diffundit: sed si exiguum ceciderit, retentum id aluum soluet, atque ita medicamentum eius existit. Scammonea verò, quæ data copiosiùs est, retinetur, vt resoluatur; resoluta iam medicamentum efficitur, ob causam, quam superiùs proposuimus. At si exigua vnà cum epoto humore per inuisibiles meatus imbibitur, ac celeriùs antè,quàm perturbet, in vesicam defertur, quà pro sua facultate recrementa, colliquamentáque residentia per summa abducit. Sed illa multa, vt dictum est, quòd diu ex virium soliditate permanserit, largè expurgat, sordésque terrenas potissimùm detrahit.

Cur inflammationes eadem alij frigefaciendo 45
sanent,

sanent,alij calefaciendo concoquant?An quòd illis per refrigerationem, his per externum calorem,caloris sui copiam colligere placet.

46 Cur mutari cataplasmata debeant? An vt pleniùs sentiatur. Solita enim, vt ea, quæ ventriculo mandamus, non ampliùs medicamenta sunt, sed pro alimentis recipiuntur:sic etiam hæc fungi suo munere nequeunt.

47 Cur cibum imminuere, laborem augere salubre est? An quia causam ægrotandi excrementorum habet nimietas, quæ tunc certè exultat, cùm aut cibus supereſt,aut labor deest.

48 Cur medicamenta,& res amaræ,aut fœdi odoris,magna ex parte purgare possint?An quoniam amara quæcunque,maléque olentia concoqui nequeunt:qua de causa medicamenta quoque amara sunt,atque fœtida. Quòd enim concoctionem nullam sibi admittunt,moueréque cum amaritudine possunt,hinc medicamenti sortiuntur naturam.Et si iusto plus data sint,periment. Quæ autem necant, etiam si exigua dentur, hæc non medicamenta, sed toxica esse dicimus. Ne illa quidem medicamenta vocamus, quæ non suæ generis qualitate purgare queant. Sunt enim pleraque in genere cibi,quæ si largi sumantur,facere idem poterunt,ceu lac, oleum, mustum. Sed hæc omnia, quòd minùs facilè concoquuntur, idcirco purgant:nec omnes, sed aliquos. Sunt enim aliis alia concoctu facilia, difficiliáve. Quam ob rem non eadem medicamento omnibus sunt, sed propria pleríque comperiuntur. Denique medicamentum,non solùm concoctionis immune, sed etiam motus efficiens esse debet:sicut & exercitandi ratio extrinsecus illa quidem,aut intrinsecus accedens, non nisi per motum alienam excernit materiam.

49 Cur odorata genera tam seminum, quàm plantarum, mouere vrinam possint? An quia calida, concoctúque facilia sunt, quo in genere ea collocamus, quæ citant vrinam:horum enim vis insita calefaciendi,breui extenuatur. Odor quoque nullam corpulentiam gerit: nam & ea,quæ odorem plenissimè reddunt,velut allia,caliditate sua mouent vrinam, sed potiùs vim obtinent rarefaciendi. Semina verò odorata calida esse, certum est.

50 Cur impuris, tetrísque vlceribus, siccis,acribus, acerbíve medicamentis vtendum sit, puris verò, & sanescentibus humida tantùm imponantur? An quòd impuris detrahendum aliquid est, quo non nisi humor est alienus, qui adimi debet.Genus autem medicamenti,quod mordax, acre,acerbúmque est,id efficere potest, & siccum magis,quàm humidum.At quæ pura sunt,cicatricem tantùm desiderant.

51 Cur morbis, qui contrahuntur à pituita, libido immodica prosit? An quòd semen genitale excrementi cuiusdam detractio est, ideo naturam præ se fert pituitæ. Quod igitur multum pituitæ concubitus detrahit, iuuare idcirco potest.

52 Vtrum ergo inter initia mali, cibum afferre melius sit, an póst? An inter initia, ne iam penitus debilitato febris occurset. Igitur vel extenuandum protinus est, vel ita alendum. Sorbitionibus primùm recreandum:hæ nanque mitiores,leniores, colliquabilioréque sunt,& alimentum hinc capere infirmum corpus expeditiùs potest.Nihil enim cibum in ventriculo resolui,perferuéreque antè oportet:quod non nisi labore cubantis fieri potest.

Cur intuendum vrinam, an concocta sit nec- 53
ne, profluuio intercepto mingendi potiùs, quàm perpetuo? An quòd signum concoctionis vrina exhibet rufa, quod quidem melius intercepto profluuio deprehenditur. Genus enim quodque humoris suum colorem pleniùs ostendit, cum exiguum est, quàm cùm multum, nam in multo figuræ, in exiguo colores conspectiores sensui obuiant: quod etiam in rore, sanguine, lacrymáque palpebris adhærente patescet. Vrina igitur si continuè dimittatur, copiosior redundabit: sin intercipiatur,index sui coloris certior erit. Quòd si iam ex concoctione colorem traxit eiusmodi, talis profectò apparere etiam ampliùs potest, cùm lumen se refringat, & tanquam speculum fiat, propter intermissionem profluuij.

Quam ob causam corpus, cui secundam con- 54
ciliamus valetudinem,non densum, sed rarum reddendum sit? An vt vrbs, locúsque quicunque salubris est,qui placidè aspiratur: quapropter & mare quoque salubre est: ita etiam corpus, quod spiratius est, sanitati opportunius constat. Aut enim nullum recrementum existet,aut, quod extiterit, quàm primùm excernatur, danda opera est, corpúsque est semper ita regendum, vt simul atque excrementum admisit, habeat qua parte illud excernat, sitq; motui deditum,non quieti. Quod enim manet,putrescit modo aquæ immotæ, putrescens verò morbum committit: at quod excernitur, antè quàm vitietur, decedit. Hoc igitur vt corpore denso nunquàm contingit, (fit enim propè vt inuisibilia foramina claudantur) sic raro, solutóque accedat necesse est. Quam ob rem in Sole, nudo corpore minimè ambulandum est: spissatur etenim caro, & concalescit,corpúsque parte interiore humidius redditur: quantum enim humoris residet, aboletur: quantum intestinum est,manet intactum.Qua ratione quoque carnes assæ lixis humidiores sunt. Nec pectore quidem nudo ambulandum est: ita enim vis Solis corporis optimæ parti conditæ adimet, quæ nulla egeat demptione, sed inferna potiùs eam desiderant. Inde igitur vt è remoto non nisi cum labore sudor educitur, hinc facilè ob loci opportunitatem digeri potest.

Quam ob causam pernionibus, & ambustis 55
frigore tam aqua frigida, quàm calida prosit? An quoniam genus id vitij ex nimio humore consistit:frigida igitur humorem restringit, atque exasperat, calida in spiritum vertit, carnémque elaxans, libertatem efflandi præbet spiritui.

Cur frigus perniones,calor ambusta & facit,& 56
tollit? An quòd eadem vis colliquefaciendo facit,

facit, exiccando tollit.

57 Cur potio febrientibus sæpe,& paulatim subministranda sit ? An quòd potio multa præceps defertur, exigua lente incedens irrorat, madefacit,seséque inuinuat corpori. Sicut enim in humo, si qua largè acceſſerit, perfluet, si paulatim verò, madefaciet tantùm : ita eriam in febribus agit. Nam & aquas fluentes si quis paulatim deducit, alueus humorem totum ebibit: sed si tantundem aquæ vniuersum dimiserit,scaturigo velox vsque eò profluet, quò deducere libitum est. Tum æger quiescere, immotúsque quoad maximè fieri potest,iacere debet immotus, inquam, quòd ignem quoque emarcescere certum est, vbi à nullo mouetur. Nec aduersus flatui cubet, quoniam flatus excitat ignem, solicitatúsque per auram ignis ex paruo magnus assurgit. Obuelandus æger,operiendúsque propterea est,quia si nullum igni concedatur spiraculum,extinguetur:nec veste quidem exui debet, donec insudare occœperit. Vt enim subiectum hunc ignem visui,sic & delitescentem illum naturæ humor extinguit. Adde in genere febrium intermittentium balneum, & fomenta pedibus admouenda, & vestem pleniorem superponendam, & quietem agendam, quibus præparetur, vt corpus perquàm calidum sit ante accessionem. Vbi enim multum supereſt ignis, lucerna nequit ardere : exiguum quippe ignem,multus ille ad se trahit. Ita fit vt multum ignis in corpore præparãdum sit:febris enim exiguum continet ignem, multúsque próinde ad se ducet exiguum.

58 Quartanis febribus ratio victus extenuanda non est, sed ignem corpori interserendum, necnon exercitatione vtendum : & qua die accessio instat, lauandum, somnúmque minimè quærendum. Hic victus calefaciens prodest,quia febris quartana imbecilla est : nam nisi imbecilla esset, quartana non fieret. Vidésne lucernam, vbi multus ignis perflagrat, suam asseruare flammulam minimè posse ? Multus enim ille exiguum ad se rapit : ergo multum ignis accendendum in corpore est, vt quod exiguum febris continet, restinguatur. Sic igitur victus quotidiani ratio, quæ partim ignem, partim rorem indat in corpus.

59 Morborum alij ab igne, alij à rore creantur. Curat morbos ignis, ros : roris, ignis, hic enim exiccat rorem.

Eorum, quæ ad sudorem pertinent, sectio secunda, cuius quæstiones XLII.

1 QVr neque intento, neque contento spiritu, sed potiùs relaxato, sudor proueniat ? An quoniam retẽtus spiritus venas implet, itaque humorem exire non patitur, vt in aqua fit vasis,quod in mare demissum, dulcem intra se colligit humorem, clepsydráque ob id nominatum est : nequit enim effluere, cùm quis pleno iam vase partem alteram obturauit : sed vbi per spiritus libertatem sudorem promere licuit, multus certè erumpit, quoniam eo ipso retẽtu,copia humoris paulatim collecta est.

2 Cur membra aquæ immersa calidæ non sudent, etiam si ex se ipsa recalescant ? An quòd aqua liquescere non linit, sudor autẽ res vitiosè adiuncta corpori est, vt qui per calorem excerni debeat.

3 Cur sudor salsus sit?An quia motu efficitur, & calore secernente quantũ alienum per adhærentiam, intimationémque inest in alimento ad sanguinem, carnésque : id enim ocyssimè segregatur, quoniam nec aptum nutritioni est, & foras demum euanescit. Salsus verò propter id est, quòd pars quidem dulcissima, leuissimáque tota ad corpus nutriendum assumpta est. Pars autem alienissima, crudissimáque tantùm absoluitur, quæ partim déorsum collapsa, & subsidens vrina vocatur, partim in corporis summa emergens, sudor est : ambo tamen salsa ob eandem causam prodeunt.

4 Cur magis parte superiore corporis,quàm inferiore sudemus ? Vtrum quoniam calor sursum tendit,supérque manet,propterea humorẽ secum trahere potest. An quoniam sudorẽ spiritus moueat,qui sedem habet superiorem: an quia sudor non nisi humor est incoctus : quo certè humore pars humet superior,habitus etenim corporis suprà potiùs innotescit.

5 Quam ob causam cùm manus exercitamus,sudor maximè oriatur, modò cæteræ corporis partes positum suum seruent ? An quoniam robur huic præcipuè loco inditus est, hoc enim spiritum continemus, qui parti robustissimæ proximus est: dum verò laboramus, vires augemus, his auctis,magis spiritum cõtinemus. Tum etiam cùm hac perfricamur parte, magis, quàm cùm alia, laboramus. Spiritu nanque retento simul & perfricamus, & perfricamur, dum ita exercemur.

6 Cur sudor capitis aut nullum reddat malum odorem,aut minùs, quàm reliqui corporis ? An quia locus capitis opportunus spirationibus est: & quidem laxum se ipse demonstrat, argumento exoriendi capilli. Loca autem, & quæ in locis tenentur, grauiter olent, si spirandi careant libertate.

7 Quam ob causam, qui se lucta exercent, si interposita aliquanto per quiete luctentur,magis sudabunt, quàm si continué ? An quoniam humor data requie sese colligit, quem déinde luctandi exercitatio educit.Continua verò illa, modo Solis, corpora assiccare potest.

8 Cur magis sudamus,cùm non longo interposito tempore sudor euocatur ? An quia non humor tantùm causa est vt sudemus, sed & examinum quoque abditorum apertio, & corporis raritas, atque solutio. His igitur, qui diu sudandi intermiserint vsum, foraminum iter clauditur: at iis, qui crebrò vtuntur, patefactum semper habetur.

9 Quare Sol nuda magis, quàm induta, calefaciat corpora,induta magis sudare soleãt ? Vtrum quia

quia Sol corporis, deurendo, foramina comprimat,an quia vapores exiccet, quæ minùs possunt accidere indutis.

10 Cur facies maximè sudet? An quia quæ laxa,humida,solutáque maximè sunt, hæc sudori se pertia exhibent. Caput autem fons esse humoris videtur: & quidẽ pilorum lasciuia sedem hanc propter humoris copiam possidet, locúsque idem rarus, gracilentúsque est. Igitur secundum naturam transitus agitur sudoris.

11 Cur igne neque vniuerso, neque per diminutionem oblato, sed per incrementa continua magis sudamus? Qui enim in caldariis ita se calefaciunt,magis sudant, quàm si protinus tantundem ignis admiserint. An eò, quòd se modicè habeat, agat vnumquodque:ergo si tantum agit,plus si fuerit,non ager. An potiùs è diuerso, quoniam scilicet eò rem quodque efficiat,quòd se modicè habeat. Hac igitur de causa nihilò plus sudamus,vbi plus additum sit. Sed quoniam modi singuli singulis respondent, quódque iam egerit, non ampliùs agit : hinc fit, vt modo aucto magis sudemus. Neque enim quod præcedit ad singula, & præparat, vt res subdita apta sit, idem potest etiam opus efficere, sed aliud hoc fungatur officio necesse est. Parum itaque potiùs, quàm multum caloris, præcesit, præparauitque corpus ad sudandum, sed ad afficiendum, alio certè, ampliorique modo opus est : hoc enim effici ab eo non potest, quod priùs agebat, sed aliud pòst desideratur, quod modum obtineat conuenientem.

12 Cur detergenti magis profluit sudor,quàm residere sinenti? Vtrum quoniam refrigerari extrinsecus contingat,an quòd sudor exterior, velut operculum foraminibus adhæreat corporis, ita ne interior se promere possit.

13 Qua de causa ruta, & nonnulla pigmenta sudores fœtidos moueant ? An quia quorum odor grauitatem præ se fert, hæc humoribus sordidis admista fœdum mouere odorem possunt.

14 Cur tergo magis,quàm priore parte,sudamus? An quòd in parte priore locus sanè intus habetur,in quem humor deducitur, quod in posteriore nõ est,sed foras ibi excernatur necesse est. Hoc idem etiam facit, vt ventre minùs,quàm pectore, sudemus. An quòd sudorem tergæ magis seruare possunt,& posterior pars magis, quã prior, quoniam prior magis,quàm posterior, refrigeratur. Quod etiam causæ est, vt alæ citissimè, atque maximè valeant rosudare, videlicet quia minimè refrigerantur. Adhæc, posterior carnulentior pars est, quàm prior, & próinde humidior. Causam verò cur humidior sit, medulla habet, quæ per spinam tendens, multum humiditatis afferre possit.

15 Cur ea parte, qua iacemus, sudare non possumus? An quoniam pars,quã tangimus, cùm plus, quàm modicum sit,incalescens prohibet, ne permeet sudor : resiccat enim atque absumit. Item comprimi eam partem sic euenit: hęc verò sanguinem compressa diffundit, quo diffuso satis refrigeratur. Argumento sanè corpor est, quippe qui non nisi frigoris iniuria fiat, atq; effici vel afflictu, vel ictu soleat.

16 Quare qui dormiunt, magis sudant ? An circumobstipti ratione euenit. Calor enim parte interna collectus,potest expellere humorem.

17 Cur facie maximè sudemus, cùm in ea minimum carnis sit ? An quòd expeditiùs illa sudare possunt,quæ humida,laxáque sunt. Caput autem tale est:continet enim suam plurimam humiditatem. Quod vtique venarum ratione patescit, quæ hinc pertendunt. Distillationes quoque ex capite oriuntur,& cerebrum humidum est, & foramina permulta in capite habentur,quæ tam multa esse, ac foras vsque pertendere, capillorum indicio constat : igitur sudor non à partibus imis, sed de capite oritur. Vnde eriam fit, vt primùm, & maximè, fronte sudemus: primò enim frons subdita est.

18 Qua de causa, qui sudant, si vel aqua, vel fatu refrigescant, nauseat? Vtrum quoniam humor, qui ex fluxu continuo minimè quiescere possit, hic refrigescens, in parte priore vniuersus constiterit ? An quòd spiritus, qui foras versus proueniens, in sudorem ob frigoris occursum conuertitur, hic intus antè frigescens, quàm exeat, transeat in humorem, atque in eam partem incumbens nauseam moueat?

19 Cur in capite, pedibúsque incalescentibus sudores maximè excitẽtur? An quoniam humorem ad se membra incalescentia trahunt, humor autem partem,qua absumatur, nullam habet, cùm ea loca ossibus scateant: itaque vt excidat foras, necesse est.

20 Quare qui laborant, vbi à labore destiterint, sudare incipiunt? Nam si labor causa est,cùm laborant, sudare debent. Vtrum quòd inter laborandum venæ spiritu inflatæ comprimi foramina cogant,data verò quiete laxæ consideant,itaq; per ampliora iam facta foramina, expeditiùs humor peruadat? An quoniam, cùm laboratur, spiritum ex cohærente humore motus secernit, & calore, qui à motu excitatur, humor in spiritum per summa corporis extenuatur ? Cùm verò à labore cessatum est, simul & calor desinit, & ex spiritu spissescente humor,qui sudor appellatur, consistit.

21 Vtrum per æstatem potiùs,an per hyemem sudor mouendus sit ? An tunc opportunè sudatur, cùm humidiora corpora sunt, neglectáque difficiliora redduntur? Igitur per hyemem potiùs conuenit. An magna per id tempus mutatio sit, nec excrementa concoqui possint,cùm cælum contra naturam frigeat ? Igitur per æstatem potiùs mouendum, quippe cùm humores per æstatem potiùs omnes putrescere soleant: quapropter exhaurièndum tunc est, vt etiam veteres omnes authores hãc eadem de causa censent.

22 Quare cùm corpus assiduè fluat, effluxúsq; ipse de excremẽtis prouenìat, corpus leuari non possit, nisi sudauerit ? An quia minùs excernitur, quã satis sit? Cùm enim ex humore mutatur in aerem, plus de minori existat, necesse est. Humor enim quicunque,copiosiùs,cùm se discernit,redundat, diutiúsq; ob eam rem profectò excernitur. Lenta item, glutinosáq; excrementa, vt cum humore

propter

Universidad de Deusto Biblioteca

propter mistionem excerni possunt, ita cum spiritu nequeũt: quæ quidem res maximè officere potest. Hinc etiam vomitus magis, quàm sudores, corpora leuant, quoniam ea ipsa excrementa educunt, vt qui crassiores, corpulentioréque sint, vtque cùm carni quidem procul is locus sit, qui lentam illam, glutinosamq; materiam continet: itaque non sine magno negotio dimouẽdi datur facultas. Ventri autem è vicino est: aut enim in eo consistit, aut propé. Quo fit, vt difficilè queant aliter educi.

23 Cur minùs inter laborandum sudamus, quàm cùm relaxati labore quiescimus? An quoniã cùm facimus, laboramus, cùm fecimus, laborauimus? Igitur plus tunc ratione excernitur. Alterũ enim fieri est, alterum esse. An quia cùm laboramus, carnis foramina retento spiritu obserantur? Cùm autem relaxauimus, aperiuntur? Quo fit etiam, vt spiritu retento minùs sudare possimus.

24 Quam ob rem non in currendo, agitandóque corpus, sed posteà, quàm cessatum est, plus sudoris euadat? An riuus quemadmodum manu, vel aliquò fluens, vndique aqua obstructa se colligit, relaxatque, demũ copiosior profluit, quàm ante: sic etiam inhiberi eadem à spiritu potest, vt in vase, cui nomen clepsydra, atque etiam in vesica. Coercetur enim, detinetúrque intus humor à spiritu. Pari igitur ratione, cùm corpora motu vehementiori citantur, spiritus intus circunuenitur, coercetúrque: itaque vnæ etiam distenduntur, ac intumescunt, cùm humor se educere nequeat. Quòd cùm vniuersus coerceatur, spiritu post relaxato, vniuersus erumpat necesse est.

25 Cur si quis cùm biberit, cibum sumat, minùs sudet? An quoniam cibus ingestus, humorem attrahit, quasi spongia. Est enim non parum, rei impetum retorsisse, quod vel fluentorum constat argumento: ita enim cibo quoque ingesto, meatus apprehendisse plurimùm valet.

26 Cur trepidantes pedibus sudamus, non facie? Rationabiliùs enim tunc pedibus quoque sudetur, cùm corpore toto sudamus, locus hic enim frigidissimus est: quam ob rem pedes minimè solent sudare. Et quidem medici in aduersis valetudinibus pedes potissimũ operiendos præcipiunt, quoniam frigus hi quàm facillimè sentiunt: itaq; rigoris initium reliquo etiam corpori expedite committunt. An quòd trepidatio non caloris de summis locis ad ima transitio est, vt accidit in metu, ex quo alui etiam metuentium sæpe fundun tur, sed eius incrementum potiùs caloris accedit, vt in ira: quippe cùm ira feruor cordi suffusi sanguinis sit, & trepidans ipse nõ metu, refrigeratióneq; sit ita affectus, sed membri ipsius affectione.

27 Cur iidem facie non sudãt, sed erubescunt? An quoniam ampliùs incalescunt, itaque faciem calor assiccat errans per summa. Pedum tamen humorem propterea liquefacit, quòd vt minor est, quàm vt exiccet, sic maior insito, præconditóque calore naturali est, vt sudorem ciere possit.

28 Cur dormientes, quàm vigilantes, sudare magis solemus? An quòd sudoris origo intrinsecus est, interna autem calidiora habemus: ergo calor intimus humorem diffundens intimum, educit. An humoris aliquid semper à corpore effluit, sed latet, quia nihil solidum est, cui humor occurrens se colligat. Argumentum cur ita sit, quòd partes cauiores assiduè sudant.

Cur in caldariis tum magis sudamus, cùm tem- 29
pus frigidum est? An quoniam calor propter frigoris obsistentiam foras euadere non potest, arcetur enim: verùm intus se peruoluens ac insidens, humorem soluit interiorem, sudorémque ex eo producit.

Cur sudor vtilior est, qui corpore nudo cur- 30
renti prodierit, etiam si minor sit, quàm qui sub veste se prompserit? An quòd laborasse, quàm nõ laborasse, melius esse perpetuum est: & sudor verò, quem labor præstiterit, eo melior est, qui sine labore prouenisset: & qui maiori cum labore melior, quàm qui cum minori. Maiori autem cum labore is est, qui nudo corpore currenti prodierit. Nam nisi admodũ cursum intenderit, sudare non poterit, qui nudus est. Vestitus contrà, celeriter sudat, etiam si parum se concitarit, propter vestis teporem. Et verò coloratiores redduntur, qui nudi cursum æstiuo tempore agitant, quàm qui cum veste: quia vt omnes, qui loca libera, aspiratióque incolunt, meliùs colorantur, quàm qui impedita, & silentia tenent: sic etiam se ipso quisque coloratior est, cùm veluti spiritui afflanti placidè patet, quàm cùm perstrictus, obductúsque à calore nimio angitur. Quod certè iis accidit magis, 39
qui vestiti percurrunt. Hinc etiam fit, vt qui nimis dormiunt, minùs colore hilarentur, quàm qui se modicè somno recreant. Nam dormiens quoque ipse adstringitur, & propemodum strangulatur.

Cur pedes in trepidatione sudãt, & non facies, 31
cùm in muneribus vitæ omnibus, vt facie maximè, sic pedibus minimè sudemus? An quia trepidatio metus quidam super re inchoanda est, metus autẽ refrigeratio partis superioris est. Quam 40
ob rem facie quoque palent, qui trepidant: pedibus item solicitantur, & palpitant: sic enim trepidantes homines faciunt, seséque quodam modo exercent: quapropter eà ratione, parte sudare solent, qua laborant. Manus etiam assolent perfricare, & se modò inflectunt, modò extendunt, etiam sæpe exiliunt: neque etiam vnquam quiescunt, sunt enim excita, propensíque ad negotium, quoniam calor eorum se collegerit in pectoris loco, qui corpulentior est. Quam ob rem vndique 50
cùm eo ipso calore, tum sanguine turgescente effi citur, vt motu vario, crebróque agitentur. Sed pedibus maximè insudãt, quoniam pedes perpetuo tenentur labore, cùm cæteræ corporis partes quietem aliquam consequi per situs mutationem, motioníque possint.

Cur in caldariis, igne neque vniuerso, neq; de- 32
crescente assiduò, sed per incrementa continua oblato, magis sudatur? Plus enim ita educitur sudoris, quàm si principiò statim ignis tantundem affuerit. An quòd principiò multum ignis adhibitum, carnem, cutémque summam siccioremocc upans vrit, atque in modum testæ indurat: quæ cùm talis reddita sit, sudorem arcet, obtrudítque. Parùm autem contrà carnem relaxans rarefacit, sens

sensimque intestinum humorem excitat, vt secerni, educique possit. Carne autem rara plus ignis adhibitum, & corporis ima facilè subiens, humores iam inde præmollitos in vaporem conuertit, partésque eorum prætenues secernens educit cum spiritu.

33 Vtrum per æstatem potiùs, an per hyemem sudor mouendus sit? An hyeme calor intus se contrahens concoquit, extenuátque in spiritum humores interiores: quod cùm omnes, aut certè maxima pars, consumantur, nullam sui excretionem admonent faciendam. At in æstate, cùm per raram, solutámque carnem calor euadat, humores minùs concoqui possunt intestini. Qua de causa exhauriendum omnino est: quoniam si permanserint, temporis eius qualitate putrescent, morbósque contrahent. Putrescit enim quodque externo calore: nam vt suo quodque calore concoquitur, sic externo putrescit. Igitur per æstatem externus præualet calor: ex 20
quo fit, vt quæuis in æstate putredinem sentiant. Per hyemem verò, quia calor suus ille, ac domesticus dominatur, hinc tempus hoc minimè creare putredinem potest.

34 Quam ob causam cùm sudor calore, vel interno, vel externo fieri soleat, euenit vt horror nonnullis sudoribus possit excitari? An quoniam sudor, qui ex calore prodit interno, se scilicet de loco amplo in breuem (corporis dico ambitum) contrahente, primùm caloris meatus, & circuitus patefacit: déinde horror carne iam madefacta ex toto, caloréque exeunte citatur. Calor autem, qui extrinsecus mouet, primùm summa corporis aperit, rarefacítque: tum calor naturæ internus profluens excitare horrorem potest.

35 Cur calidi sudores frigidis meliores habentur? An quòd omnis sudor excrementi cuiusdam secretio est. Parum autem excrementi ampliùs incalescere consentaneum est: plus autem non 40
æquè, sed minùs. Itaque sudor frigidus excrementi multi indicium esse potest: quocirca morbos quoque is facit longiores.

36 Cur minùs ad ignem multum sudamus, cùm tamen præ calore sudor omnis moueri soleat? An quoniam humor, aut corpore vehementer calente in spiritum dissoluitur humidum, aut cùm prouenerit, adeò citò calore nimio exiccatur, vt sensus sudoris multi eripi possit.

37 Cur ad Solem acriùs calefacientem corpora, 50
quæ nullo indumento teguntur, nihil penè sudant: quæ autem satis veste intecta sunt, copiosissimè sudant? Eandem de hoc etiam, quam de superiori, causam reddendam censemus.

38 Quam ob causam, cùm motus acuti magis, heberes minùs calefacere posse videantur, ingressus tamen per accliuia, qui hebetiores sunt, magis mouent sudorem, prosistúntque spiritum, quasi ampliùs calefaciant, quàm decliues? An quòd graui cuique, vt ferri déorsum secundum 60
naturam est, sic ferri sursum contra Naturam est. Itaque caloris natura, quæ nostra prouehit corpora, vt nihil per decliue laborat, sic per accli ne pressa onere nititur, acriúsque ob eiusmodi motum incalescit, & sudorem mouet, & spiritum prosistit. Quinetiam corporis varius inflexus nonnihil afferre causæ potest, vt directa spirandi reciprocatio auferatur.

Qua de causa cùm sudor moueri soleat, quò 39
magis quis se operuerit, nõ ij sudant, qui vestem plurimam admiserunt? Eadem etiam de hoc ratio, quæ priùs, reddenda est.

Quam ob causam cùm corpora sicciora ma- 40
gis per æstatem, quàm hyberno tempore, sint, sudori magis in æstate pateamus? An quòd per æstatem propter corporum laxitatem non multus naturæ calor continetur, humoréque próinde resoluere in spiritum potest. Per hyemem autem parte exteriori densata corporum, calor frequens naturæ coercitus, humorem minimè in spiritum resolui patitur. Adhæc, æstate humoris multum haurimus, hyeme autem è contrario agitur.

Cur sudores, qui corpori bene valenti sponte 41
prouenerint, iis deteriores habentur, quos labores citarint? An quòd labores excrescentem humorem exhaurientes, carnem efficiunt siccioremque, vt cauernæ foraminum sanitati sint opportunæ, & per caloris transmissionem fieri nulla possit obseptio, siue oppilatio. Sudores autem spontini appellati, qui ex necessitate oriuntur, cùm scilicet foraminibus naturæ ab immodico humore confusis, calor non omnino occupatur, 30
ac vincitur, sed repugnare adhuc, extruderéque humorem potest: hi rectè pro signis morbi habentur futuri. Nam etiam calor ipse à largiori humore, quàm qui modicus secundum naturam sit, hebetatur: & caro plenè madescens, pessimum ad secundam valetudinem concipit habitum.

Cur tempore hyberno minùs oriuntur sudo- 42
res, nec nos per id tempus sudandum æquè censemus, quanuis corpora humidiora tum constent? An minùs sudamus quoniam humores per hyemem concreti, coactíque sunt vehementer: quare minùs dissolui tum queunt. Sudandum autem minimè per hyemem censemus, quia corporis eiusmodi dispositio salubris est. Qui autem mouet sudorem, labefactat confunditque habitum corporis, atque etiam laxiorem, quàm conueniat, eundem habitum reddens, simul & intimum calorem educit, diminuítque, vt non æquè gelido cælo possit resistere: & humor externus expeditiùs se corporibus inserit, cùm laxiora iam foramina propter sudationem habeantur.

Eorum, quæ ad vini potum, & vinolentiam pertinent, Sectio tertia, cuius quæstiones

XXXIIII.

QVam ob causam vinum, cùm calidum 1
sit, vinolenti non calent, sed frigent, & dolore laterum, cæreríque huiusmodi vitiis excipiuntur? An quòd multum humoris, cùm refrigeratum est, multum frigoris concipit, ita vt calorem superet naturalem. Fit enim simile intrinsecus carni, vt

si vestis nimio madefacta humore, frigorem prónde acris frigoris admittat.

2 Qua de causa, non qui vehementer, sed qui leuiter se ebriauerunt, deliránt? An quòd neque tam parum biberunt, vt similes sobriis sint: neque adeò multum, vt soluantur, & langueant, quomodo efficiũtur, qui multum hauserint. Adde, quòd sobrij ratione iudicant penitus, temulẽti ne tentant quidem aliquid iudicare. Leuiter ebriati iudicant, quoniam quidem vino non penitus detinentur: sed praue id faciunt, quia sobrij non sunt. Quo fit, vt mox & contemnant alios, & contemni ab aliis se ipsi existiment.

3 Cur magis crapulam sentiunt, qui dilutiusculum bibunt, quàm qui merum ex toto? Vtrum suæ tenuitatis causa vinum temperatum, expeditiùs loca plura, anguſtioráque subeat, intemperatum autem minùs facere id possit: itaque difficiliùs educi possit, quod dilutum est. An quòd merum minus bibitur, vtpote quod multum bibi non possit, magisque vomitu reiicitur. Adhęc, merum, vt cætera concoquit, quia calidius est, ita etiam se ipsum consumit: diluto autem illo è cõtrario agitur.

4 Cur semen genitale ebriosorum magna ex parte infœcundum? An quòd habitus corporis eorum præhumidus est: semen autem non quod humidum, sed quod constat, crassúmque est, hoc vim obtinet procreandi.

5 Cur ebriosi tremunt, & eò magis, quò liberaliùs merum hauserint? Absurdum enim id esse videri potest, quandoquidem vinum calefaciendi vim habeat, & tremor ex frigore præcipuè soleat prouenire: itaque qui rigent, maximè tremunt. Sed tamen multi cùm mero tantùm cibi gratia vterentur, tremores vehementes adeò exceperunt, vt homines prementes reiicerent, & aqua perfusi calida, nihil sentirent. An quòd tremor tum oritur, cùm corpus admodum friget: scilicet aut calore intus circunsistente ob externi frigoris violentiam, vt hyberno tempore fit: aut naturali calore extincto, quod fieri soler vel qualitate contraria, vel ætate, vt senectute, vel externi caloris excessu: quod iis sane accidit, qui vi Solis, aut ignis deuruntur. Igitur iis etiam idem obuenit, qui mero abutuntur. Vinum enim calorifica sua facultate amplificata plus, quàm vires corporis patiantur, calorem proprium corporis se permiscens extinguit: quo extincto, refrigeratóque corpore, accidit vt tremores oriantur. Quinetiam præter omnes refrigerandi modos, quos præposuimus, ille quoque notatur, vt delata materia, qua quisque calor sustentatur, & alitur, calor etiam ipse deleatur. Quod lucerna inter res inanimatas demonstrat, quippe quæ dempto oleo, lumen amittere cogatur. Senectus verò in animatorum genere illud idem efficit, & morbus longus diutino consumptu corpus in tabem redigens: alimento nanque deleto, vel extenuato caloris, euenit, vt calor etiam ipse deficiat. Calor enim humore alitur, non tamen quolibet humore, sed leni, & copioso. Quam ob rem tum iis, qui à prædictis tenentur vitiis, tum ætate profectis, exolescente, alterascentéque tali humoris genere (fit enim pro leni & pingui, acre & siccum) euenit vt calor ipse deficiat. Patent hæc argumento auxiliorum, quæ iis impendimus, qui ob marcorem è vita abeunt: fit enim vt eorum virtus vitietur, cùm aliquid nutrientis humoris instillatum est, vtpote cùm eiusmodi humoris defectu, resolutio illa eueniat. Mero igitur hominibus deditis, causæ id esse videtur. Vinum etenim calidum, corporis caliditati naturali coniunctum, efficaciùs porrò, quæ calor proprius sibi subdita pro alimento obtinet, consumit. Vnde fit, vt alios ex his aqua intercus premat, alios fluxio, alios alia deiectio, & pleraque alia vitia eiusdem alui exerceant. Nam & reliqui humores acerbi, ineptíque remanent: & qui liquidi extrinsecus aduenerunt, crassari ob imbecillitatem caloris proprij nequeunt. Calor autem ipse imbecillus propterea manet, quoniam materia, qua contineri adhuc potest, imbecilla est: quomodo ignis, quem arundo reddiderit: hic enim propter materiæ imbecillitatem, infirmior est, quàm qui à ligno præstatur.

6 Cur vinolenti, cùm vinum calidum sit, rigere tamen solent, citissiméque laterum dolore, cæterísque huiusce modi vitiis excipiuntur? An quòd multum humidum, cùm refrigeratum est, in multum frigidum se conuertit, ita vt calorem superet naturalem: quæ autem sunt humidiora, eadem omnia naturæ calidiora occurrunt. Argumentum, quòd rebus externis calescimus, non humescimus. Verùm si minùs calida, quàm humida sint, accedet profectò, vt suam caliditatem potiùs, quàm humiditatem, amittant. Humore igitur frigido remanente, non sine causa vinolenti ampliùs rigent, & vitia rigoris propria patiuntur.

7 Cur pueri, cùm natura sint calida, vinosi non sint, cùm Scythas, & viros robustos, qui certè omnes habitu sunt calidiori, constat esse vinosos? An quòd viri non calidi solùm, sed etiam sicci sunt: virilis etenim habitus talis est, pueri calidi sunt, & humidi. Vinositas autem humoris cuiusdam libido est, itaque humiditas facit, vt pueri minùs sitiant. Cupiditas quippe, non nisi indigentia, siue desiderium quoddam est.

8 Cur temulenti aquas salsas, vinosásque magis sentimus, sobrij minùs? An quòd suum quodque à suo nihil discitur, similéque indomitum à suo simplici persistit. Contraria verò à contrariis potiùs sentiuntur. Vinolentus itaque, quod dulces intra se continet humores (nam vini naturam talem esse videmus) hinc vitiosi saporis sentiens magis est. Sobrius autem, quod acres, salsósque habet, saporem eundem percipere non potest. Admisso itaque cibo, excrementa redundant illi, & fluitant, vt & ipsi à suis similibus affici nequeant, & hominem sensus huiusce modi reddant expertem.

9 Cur grauiter à vino detentis, omnia circunferri videantur, iámque inter initia ebrietatis res semotas cernere nequeunt? Itaque indicium hinc vinolentiæ nonnulli deducunt. An quia cõspectus frequenter à calore vini compellitur, atque commouetur. Nihil verò interest, conspectus moueatur, an res conspectui obuia. Fit enim ratione vtralibet, vt id, quod modò dixi, videatur. Et cùm propinquis etiam in rebus conspectum vinolentorum falli eueniat, multò magis idem in remotis accidat, consentaneum est: quam ob rem illas videre penitus nequeunt, propinquas autem aspicere quidem possunt, sed non quo sunt posita loco. Circunferri autem tantùm, non etiam propè, procúlque vicissim agitari videntur, quoniam procul ob circularem mouendi rationem conspectus nequeat progredi: haud enim facile est, contraria simul agitari. Appetitio autem, quæ profluit ad elongatiora, vehementior est: circularis verò figura, quam nomen ipsum declarat, continetur. Propè igitur, ac procul vicissim conspectus deferri ea de causa non potest: & si ita feratur, rem tamen eandem cõtingere non queat, quippe qui vice alteru tra temporis eodem in loco rem, quam intuetur, relinquat, eúmque reliquerit, intueri non possit: circulo autem suæ figuræ causa videtur. Est enim conus, cuius basis circulus est, in quo se agitans ipse conspectus, rem quidem percipit eandem, quia nunquàm sibi rem subiectam deserit. Fallitur tamen in loco, quia non eodem intuitu rem contingit: nihil enim interest, vtrum res ad aspectum, an ad rem aspectus moueatur.

10 Cur vinolentis res vna, plures interdum esse videatur? An quia (vt dictum est) iam aspectus, cùm commoueatur, euenit, vt nullo tempore idem visus in eodem quiescat. Quod autem eodem tempore variè cernitur, id seriùs occurrisse videri potest. Quod enim cernitur, non nisi conspectus tactione sentitur. Fieri autem non potest, vt idem pluribus simul attingatur. Quod cùm nullum sensum admittat id tempus, quod interpositum tempori distinguat, quo rem conspectus attingit, & quo repetit, efficitur hinc, vt tempus vnum esse videatur, quo attingitur, quóque repetitur. Itaque cùm plures aspectus rem eandem attingant eodem tempore, plura esse videtur, quod vnum conspectui subiacet: quoniam fieri non potest, vt res eadem modo eodem attingatur.

11 Cur vinolenti concumbere nequeant? An quoniam pars quædam magis caleat, quàm reliquum corpus, oportet, quod in his fieri non potest, ob nimium totius corporis feruorem: extinguitur enim calor motionis internæ obtentu caloris occupantis, quoniam multum in his inest, quod humidum, crudúmque officiat. Adhæc, semen à cibo proficisci necesse est: cibus autem omnis concoquitur, quo satiati ad Venerem planè incitamur. Vnde hac de re plerique prandere large, cœnare parcè præcipiunt, vt cruda insint, quàm concocta, pauciora.

12 Cur si quis vinum dulce, ac merum, aut cyceonem inter potandum hauserit, sobriùs persistere possit? & cur minùs ebriantur, qui calice amplo fœcundóque hauriunt? an omnium eadem illa ratio est, quòd superficialis calor ita supprimitur. Vinolentia enim tum oritur, cùm calor sedem capitis totam occupauit.

13 Quam ob causam cùm vinum dulce aptum sit fluitare, si quis temulentus dulce superadmisit, hausíumque vinum concoquitur, minúsque infestat? An quia vinum dulce lene, ac lentum est, itaque foramina obfarcit, atque intersepit: austerum contrà, exasperans, rigidum est: facilem item ascensum calori hoc præstat, dulce autem obstruſu foraminum calorem arcet, ac inhibet. Vinolentiam verò parte concalefacta superna, oriri dictum iam est. Addo etiam, quòd vinum dulce inodorum, austerum autem odorum est: odor autem omnis caput tentat, & ingrauat.

14 Cur à vino diluto, meraciùs tamen, caput postridie magis dolemus, quàm mero. An merum, quia crasius est, foramina capitis angusta subire ipsum non potest, sed vim suam, atque odorem, & calorem tantùm transmittit. Dilutum autem illud, quoniam per aquæ admistionem tenuius factum est, facilè ipsum subit, ac penetrat: cùm tamen partem corpulentiæ, facultatísque meri non mediocrem adhuc retineat, concoctu difficilius est: nam & humida, omnium difficillima concoqui, & corpora longè peruicaciora, quàm facultates eorum persistere nouimus.

15 Cur inexercitati magis, quàm exercitati, ad vinolentiam vsque potare, & vino faciliùs solui possunt? An quoniam qui excrementa, humoréſque in se continent, vrinam copiosè profundunt: quod facit, vt plus bibi, & leuari faciliùs possit, quoniam non multum vinosi humoris in ventre remaneat. Atqui inexercitati, humidi sunt, excrementísque redundant. Exercitati contrà, sicci, siticulosíque, vt vini humor sese totum insinuare corporibus possit. Statim igitur hic vini impetus vrinam retractat, & pòst, humor hic in corpore insidens, grauitatem creare nimirum potest.

16 Cur vinum alios retardos, alios superbos reddit, atque insanibundos? Contrario enim adfectu id agitur, quandoquidem alteri magis, alteri minùs moueantur? An (vt Chęremon ait) vinum sese pro moribus vtentium applicat. Contraria igitur reddit, non quæ eadem, sed quæ sunt dissimilia: vt ignis alia exiccat, alia humefacit, sed non eadem: & quidem glaciem liquefacit, salem indurat. Nam & vinum, vt quod suapte natura humidum sit homines tardiores incendit, reddítque mobiliores: contrà, mobiliores dissoluit, atque retardat. Vnde plerosque melancholicos penitus resolui, labíque in crapulis nouimus. Vt enim balneum corpora perstricta, duráque relaxat, agilioráque facit, humida verò, & mobilia dissoluit, atque infirmat: sic vinum quasi interna hominis diluens, ita afficere potest.

17 Quid est, cur brassica sedet crapulam? An quòd succum dulcem, discutientémque obtinet. Vnde medici eam aluo infundunt, frigida autem ipsa est. Argumentum quòd ad alui vehementes deiectiones medici ea vtuntur, excocta in pleNum, & suo †callo purgata, refrigeratáque. Fit igitur detentis à crapula, vt eius succus humores in aluum detrahat, qui vinosi, crudíque tenentur,

† Alij caule.

& ipsa suprà in ventriculo remanens corpus refrigeret: quo fit, vt tenues humores ad vesicam labantur. Quòd cùm humor vtrinque educatur, corpúsque refrigeretur, rectè liberari à crapula possint. Vinum enim humidum, atque calidum est. Euenit adhæc, vt cùm humores deorsum se trahunt, atque excernunt, flatum etiam secum deducant: qui, si per vinum liceat, in caput se efferens grauitatem creat, & crapulam: sin autem deorsum se vertit, corpúsque ob causam prædictam refrigeratum est, dolor crapulæ omnis tollitur. Est enim crapula feruor quidam, & desinens inflammatio, quæ plus conflictat, quàm temulentia, quod mentem illa quatit, & alienat, crapula autem mente sibi constante, dolorem admouet. Vt etiam qui febre vrgente ludunt potiùs, quàm dolent: iidem vbi leuati malo fuere, atque ad se rediere, indolere occipiunt. Hoc enim idem in crapula quoque, & in temulentia euenire solitum est.

48 Cur vinum dilutiùs temperatum vomitum magis, quàm merum, quàm aqua prouocat? An quòd ea maximè vomitum mouent, quæ innatare solita, quæque insuauia, fastidiosáque sunt. Vinum autem reprimendi vim obtinet: aqua tenuis, nec insuauis est. Quòd igitur tenuis est, citò pro sui tenuitate descendit: quòd non insuauis, stomachum non perturbat. Vinum autem nimis dilutum, nec ita tenue est, vt perfluere possit celeriter: & fastidiosum est, quòd parum obtinet vini: sensum enim conturbat, quia plures motus in eo excitat, scilicet quem vinum, quémque aqua efficere potest: ambo enim sentiri queunt. Quod autem fuerit modicè temperatum, id sensum penitus aquæ tollit, vinique mollis, delinientíque sensum accommodat, ex quo suauiter bibi potest. Sed cùm vinum immodicè dilutum, ita insuaue est, tum innatare, redundaréque solet: quod autem tale est, vomitum id facilè ciet.

19 Cur vinolenti aquas salsas, & vitiosas, meliùs, quàm sobrij sentire possumus? An quoniam dura, & tristia certiùs ab iis sentiuntur, qui minimè cupiunt. Latent hæc enim cupientes, & sæpe fallunt. At verò qui lætè se habet, is non cupienti similis est: qui autem in tristitia est, cupientis. hic gerit affectum. Sobrius autem ita se habet: vinolentus contrà, satiatus, repletúsque est.

20 Cur penitus vinolentis res omnes circunferri videntur, & cùm iam amplius vinum attingit, nequeunt, quæ procul posita sunt, enumerare? quocirca nonnulli hinc vinolentiæ indicium trahunt. An quia conspectus frequenter à vini calore commouetur. Quemadmodum igitur, si sub oculo presseris rem obiectam, geminari videbis: sic etiam vinolentis accidere illud potest. Nihil enim interest, vtrum suppresseris, an aspectum commoueris, nec vtrum extrinsecus, an intrinsecus: idem enim obuenire, vel accidere, vtraque ratione conspectui potest. Itaque res obiecta minimè constare videbitur, atque etiam magis quæ procul abest: nam eò obtinebitur minùs, quò se longiùs aspectus deducat. Propinquitas etiam illa mouendi, amplius ad extremum absoluere interuallum potest. Item si æquabili cum vehementia sursum deorsúmque aspectus se agitet, res minùs assequatur remotas, necesse est. Deducta autem circunferri omnia solent, velut sagittæ, & quæ appensa demittimus. Igitur visus quoque suam ob imbecillitatem, quasi procul deferatur, idem hoc patitur: nihil autem interest, visum, an rem visui obiectam commoueas.

Quam ob causam, quòd vniuersum, raptímq; bibitur, ventrem id minùs humectat, cùm tamen ab humore copiosiore plus humectari conueniat? An quòd humorem multum, ac vniuersum, venter superare non potest, sed locum adire suum indomitum patitur. Locus autem crudi humoris, vesica est. Exiguum verò facilè vincit, & concoquit: ex quo moram hic diutiùs trahens, ventrem porrò humificare potest. 21

Quam ob rem qui antè extenuatus, merum inde multum hauserit, morte occumbat: & plerique verò bibaces, cùm se nihil extenuarint, multo tamen, vniuersóque meri hausto sicci efficiuntur? Quærendum enim hoc est, quandoquidem vinum calidum suapte natura est, & vt vita calore contineri apparet, sic mors refrigeratione accidere. An, vt ex cicuta, sic ex mero intercundum est, videlicet dum proprius calor paulatim extinguitur, modo tamen diuerso. Cicuta enim calorem frigiditate sua extinguit, humorémque indurat: vinum autem sua caliditate calorem macerat naturalem. Et quomodo ab igne nimio, aut Sole exiguus ignis extinguitur, sic intimus corporis calor à vini calore, si nimius est, superatur, atque extinguitur. 22

Cur vinolenti sunt ad lacrymandum propensiores? An affectuum huiuscemodi omnium eadem causa est, quam repressio, quæ scilicet agitur per summa, afferre potest: vinolentiam enim locis consistere capitis, certum est. 23

Cur vinolentis somnus oriri nequeat? An quòd ad somnum creandum calidum adesse humorem opus est: hic enim concoqui expeditè potest. Quòd si deest, exiguúsque humor aut concoctu difficilis inest, somnus non oritur: qua de causa post cibum, ac potum somnolentissimi fieri ob calorem solemus. Melancholicos verò, & vehementer æstuantes insomnia tenent: alteros, quia refrigeratus humor penitus est: alteros, quia nullus, aut minimus, extat. Ergo rationem vtriusque affectus inde esse petendam palàm est. 24

Cur ebriosi tremunt, & eò magis, quò largiùs merum hauserint? Cùm vinum calefaciendi vim habeat, tremor autem ex frigore maximè proficiscatur: itaque qui rigent, præcipuè tremant. Attamen plerosque, cùm mero tantummodo cibi gratia vterentur, tremores acres adeò inuaserunt, vt homines comprimentes à se omnes eiicerent, & cùm aqua calida perfunderentur, nullatenus sentire possent. Alij verò cùm eo ipso agerent modo, perfrictionéque & carnibus in cibo vterentur, in stuporem attonitum inciderunt: quos tremor quidem mitiùs, scilicet ob immobilitatem, torquebat: dolor tamen acerrimus, 25

rimus, & inquietudo iam inde exercebat assidué. Tremoris itaque causa frigiditas est: nam & qui rigent, ea re pati ipsa videntur, vt dictum est: & qui admodum senuere: quorum vtrorunque alteri ab affectu frigido, alteri à frigida ætate vrgentur. Vinum autem calefaciendi vim præcipuè obtinet: quocirca contrarius quidam vt proueniat effectus, ratio exigit. An nihil prohibet rem eandem à contrariis effici, dummodo non agant modo eodem, sed diuerso. Exempli gratia: vritur & à gelu, & à calore, vbi gelu calorem coegit vniuersum: itaque modo quodam à contrariis effectus proficiscitur idem, & modo quodam, non nisi idem producitur. Tremor autem ob inopiam excitatur caloris, non cuiusque, sed proprij. Corrumpitur autem calor, aut marcore, aut extinctu: extinctu quidem à contrariis, hoc est, frigido, atque humido: marcore autem, vel indigentia nutrimenti, vt lucerna cùm fomite, aut oleo caret: vel ab alieno calore, vt ignis in Sole, & lucerna apud ignem. Igitur qui ex frigore rigent, caloris extinctu obtremunt. Ex quo etiam fit, vt aqua offusa calida horror exoriatur. Frigus enim, cùm intus includitur, atque circum obsistit, pilos erigit. Et in febrium quoque accessione rigor ille eueniens simili de causa venit. In senectute autem calor alimento deficiente emarcescit: humor enim alimentum caloris est, senectus autem sicca est. Ebriosi verò, & si qui ita affecti sunt alij, suo prorsus emarcescente calore, obtremiscunt: sed non modo eodem, quo senes, sed tertio corrumpendi modo, vt proposuimus. Quòd enim vino vtuntur nimio, calor aduentitius superans aut extinguit, aut debilitat proprium calorem, quo valemus. Fit enim tum tremor, cùm mouens quicquam rem nequit superare, quam mouet: vt cùm lignum quis longum, crassúmque obtinere, firmaréque non pollet, tremit extremum: quod ideo fit, quoniam aut suscepta res maior est, aut minor, quæ mouet. Ergo tremor, cùm calor extinguitur, accidit: hic enim, dum integer, inuictúsque manet, causæ animantibus esse videtur, cur mouere se valeant. Indicium autem, ebriosos, senésque ob frigiditatem affectos sic esse, quòd tremor his fieri sine vllo rigore solitus est.

26 Quam ob causam, qui leuiter à vino tenentur, magis peccant, vel delirant, quàm qui aut grauiter sese ebriarint, aut sobrij manent? An quòd sobrius rectè iudicat: qui autem penitus vinolentus est, quòd sensibus interceptis, onus sustinere non potest, nihil diiudicat, atque ita non peccat. At verò, qui leuiter se ebriarit, iudicat quidem, quia non multum hauserit: sed quoniam à vino detentus aliquatenus est, potestatem rectè iudicandi amisit, peccet necesse est. Quemadmodum quod Satyrus Clazomenius propensus admodum erat ad maledicendum, eius aures, cùm accusaretur penitus obstruxerunt, vt de re ageret, non in contumelias se prouolueret. Posteà tamen cùm cessante iam aduersario reserassent, & pauca dicente adhuc illo audiuissent, nequaquam continere se potuit, sed euestigiò maledicta effundere incœpit, quoniam sentire iam poterat, recte autem iudicare non poterat.

Cur vini dulcis, quod suauius est, ebriosum neminem esse arbitramur? An quòd vinum dulce nullum saporem obtinet proprium vini, sed alienum penitus reddit. Igitur dulcis rei, non vini auidus appellandus est, qui vini dulcis tenetur desiderio. 27

Cur ebriosi Solis calore gaudere maximè soleant? An quoniam concoctionem desiderant, atque etiam quòd refrigerati admodum sunt: ex quo attoniti, stupidique mox fieri solent à potu. 28

Cur vinolentis multa interdum apparet quod vnum est? An quia conspectus initia intrinsecus à vino mouentur, sic vt vel caput totum solicitari necesse est. At cùm initia mouentur conspectus, idem sese applicare non quit, sed quasi partem rei obiectæ vis vtraque conspiciendi attingit. Meritò igitur res vna suspicionem recipit geminationis: quod idem vel oculo subter oppresso potest euenire. Conspectus enim mouetur initium, vt ei coire cum altero non ampliùs liceat: sed hic motus extrinsecus est. Vini autem ille intrinsecus oritur, nec quicquam interest: idem enim sequetur, qualitercunque aspectum commoueris. 29

Cur vinolentorum lingua oberret? Vtrum quemadmodum corpus totum in vinolentia titubat, ita etiam lingua labens oberrat, nec reddere articulatim vocabula potest. An quoniam caro linguæ mollis, & instar spongiæ est, ampliatur madescens atque extollitur: itaque ob molem retardior fit, exprimeréque syncerè non valet. An quòd vt in aqua ob absentiam aeris loqui non possumus, ita neque cùm nimium in nos humorem indidimus: igitur quòd vinolentorum lingua in nimio humore se voluit, idcirco exprimere syncerè non potest. An animus quoque vinolentorum compatiens errat? At si animus ita affectus est, linguam etiam pariter affici consentaneum est: inde enim omne loquendi initium ducitur. Quo fit, vt etiam sine vinolentia, vbi animus quenquam hausit affectum, lingua etiam sentiat, atque compatiatur, vt in metuentibus patet. 30

Cur ebrij omnes, & qui mari operam dant, libenter Solis tepori se dedunt? An quòd ebrij concoctionem desiderant, simúlque euenit, vt partes corporis quædam refrigerentur: itaque stupidos, attonitósque post potum fieri nouimus. Maritimi autem illi, quoniam in humore semper suam degunt ætatem, calorem porrò desiderant. 31

Cur vinolenti concumbere nequeant? An quòd partem corporis quandam ampliùs, quàm reliquum corpus, incalescere opus est, quod vinolentis contingere præ nimio calore non potest. Calor igitur, qui à motu naturæ interno præstatur, obtentu caloris ambientis extinguitur. An quòd partes corporis imas recalescere opus est. Vinum autem in sublime efferri aptum est: itaque calorem, quemadmodum illic ex- 32

Universidad de Deusto
Biblioteca

citat, ita hinc auocat, atque abducit. Post cibum quoque libido Veneris minimè incitatur. Vnde prandere largè, cœnare parcè præcipiunt. Cibo enim concocto sursum, crudo deórsum fertur, & humor, & calor: ortus autem seminis ex his est: & fatigatis idcirco per somnum profluit genitura, quòd labor corpus humidum, & calidum reddit. Quòd si excrementum ea in parte substiterit, euenit certè, vt per somnum erumpat. Hæc eadem causa est, cur in aduersis quibusdam valetudinibus id eueniat, atque etiam metuenti, & morienti.

33 Cur iuuenes potiùs, quàm seniores immingant, vbi vino sese ebriauere? An quoniam iuuenes humidi sunt, & calidi multum, idcirco excrementum humoris confluit in vesicam: exiguum enim à corpore eorum absumitur, quam ob rem id effundi necesse est. Senioribus verò, corpus pro sua siccitate humorem nimium attrahit, atque imbibit. An quòd iuniorum natura ad somnum propensior, quàm seniorum, est: quocirca grauiter iuuenes consopitos vrinæ sæpe excitatio latet, vt hæc priùs erumpat, quàm illi surrexerint. Seniores autem latère minimè potest, quemadmodum nec externorum motuum quisquam minùs ab his percipi, quàm ab adolescentibus solet. Constat autem quod modò diximus, quandoquidem iuuenes ipsi tum maximè immingunt, cùm arctè, & grauiter dormiunt.

34 Cur oleum ad arcendam vinolentiam valet, sorbitúmque facultatem præstat porandi? An quòd vrinam ciere potest, vinóque hausto iter regit.

Eorum quæ ad rem Veneream pertinent, sectio quarta, cuius quæstiones

XXXII.

1 QVam ob causam, qui concumbit, & qui moritur, oculos attollit: qui autem dormit, submittit? An quòd de parte superiore calor exiens, cõdem oculos vertit, quò se deflexerit: per somnum autem deórsum se colligit, itaque cõdem conuertit. Clauduntur verò propterea oculi, quia humiditas deficit.

2 Cur iis, qui rem Venereã immodicè agunt, oculi, & clunes manifestè subsident, partes, quarum alteræ propè, alteræ procul à genitalibus absunt? Vtrum quòd in ipso etiam coitu partes hæ perspicuè collaborant, cùm rem studiosius ipsæ persequantur, & se cogant, nitantúrque in semine emittendo. Itaque quantum alimenti facilè liquescere potest, id pressum extruditur. An quòd obcalefactæ præcipuè contabescunt. Concubitus autem caloris agitur facultate, eáque maximè sentiunt calorem, quæ in agendo commouentur. Oculi autem, partésque sedi proximæ perspicuè collaborant. Haud enim fieri potest, vt semen profluat, nisi partes coagantur illæ, nisíque oculi demittantur: quippe cùm partibus his coeuntibus, humor quasi manu ex vesica prematur, oculíque coactis cerebrum sua dimittat. Oculos verò, & locum his proximum, vim ad procreationem maximam obtinere, docent illinimenta, quæ mulieres tam steriles, quàm fœcundæ experiuntur, vtpote cùm vis ad semen transmitti hinc debeat. Sunt autem & oculi, & renes omnium pingues, atque obesit ergo quòd partes hæ rem Venereã efficaciùs adiuuant, caloris participes sunt, cuius tabifica vi extenuantur, multúmque sui succi ad semen excerni patiuntur. Calor enim (si corpus vel pingue non est, vel si pingue quid est, sed non tamen laborat) æquè liquefacere nequit, vt latè in ventre patet. Renes tamen omnium maximè sentiunt, quia in vicino positi sunt. Et ipse quoque seminis transitus, cùm per ea loca perspicuè agatur, extenuare proculdubio potest: adimit enim, non addit per suam istam propinquitatem.

3 Quam ob rem & qui concumbunt, & spadones, qui re minimè vtuntur Venerea, in acumine oculorum offenduntur? An quòd alteris ob libidinem, alteris ob excisionem, partes superiores plus iusto exiccantur. Quod perspicuum in iis est, quorum opus exquisitiùs administratur: aspectus autem tale est. Humoribus verò deórsum ductis, superiora siccari necesse est. Id igitur nimirum concubitu fieri patet. Spadonum autem crura intumescunt, & alui faciles sunt, vtpote cùm deórsum se humoris copia seuocet.

4 Cur homo, cùm concumbere posse incipit, tunc pubescit, cæterorum autem animantium, quæ pilis teguntur, nullum tunc pubescere incipit? An quòd per ætates mutari animantes in contrarium solent. Vox enim grauis de acuta efficitur, & nuda quæ antè fuerunt, hirta reduntur. Vnde etiam animantes à primo natali die hirsutas, enudari debere tunc, non denescere, constat, cùm semen habere incipiunt: sed ita euenit, quia quæ semen effundunt, siccióra fiunt, & laxiora: quibus de causis pilus oritur: quod inde sanè patet. Pilus enim neque cicatricibus, neque pueris, neque mulieribus exit, cùm scilicet cicatrices spisso contextu, non raro inducantur: pueri, mulieréque corpore humido sint, non sicco.

5 Cur nuditas pedum obesse in re Venerea potest? An quoniam corpus, quod concubiturum sit, calidum intùs atque humidum esse debet, quale per somnum potiùs esse, quàm per vigiliam, solet: ex quo etiam celeriter, ac sine corporis agitatione semen dormientibus profluit, vigilantibus verò non sine labore prodit. Simul autem fit, vt & reliquum corpus tale existat, & pedes humidiores sint, atque calidiores. Indicium quòd cùm dormimus, pedes obtegere solemus, vt qui vnà cùm internis partibus ita afficiantur. At nuditas pedum à contrario agit: siccat enim, atque refrigerat. Itaque siue impossibile, siue difficile sit, vt res agatur Venerea, nisi pedibus calidis, eam tamen nuditatem in vsu concumbendi, incommodam esse necesse est.

6 Cur omnium maximè animantium homo, postquam

postquam concubuit, dissoluitur, & langueſcit? An quòd semen proportione sui corporis plurimum emittit.

7 Sed cur plurimum homo emittit? An quòd minus cibum is conficit, & omnium maximè animantium humidus naturâ, & calidus est: quarum rerum altera seminis copiam reddit, altera naturæ vim efficit ad semen creandum: semen etenim tale est, quandiu seruatur.

8 Quam ob causam cùm ratio concumbendi calore contineatur, timor autem, & mors refrigerandi vim habeant, pleriſque tamen cùm ab his ipsis tenentur affectibus, semen excurrit? An quòd cùm loca quædam corporis refrigerantur, alia quædam intepescunt, cùm & suum calorem habeant, & pulsum de locis refrigeratis illum ipsa suscipiant. Quam ob rem frigentibus quidem id euenit, verùm non quia frigent, sed quia calent. Constat hoc etiam ipso aspectu: partes enim superiores timentium sanguine priuantur, inferiores autem humescunt, & aluus soluitur, & vesica. Calor igitur cùm se per timorem deórsum, per mortem sursum déuius agitat, madificare & seminis excitare profluuium potest.

9 Cur neque concumbere, neque euomere, nec sternuere, neque flatum emittere oportet, nisi res turgente corpore vrgeat? An quia cùm non turgemus, similes terræ stirpibus sumus, quibus euulsis, aut alienum conuellitur quippiam, aut aliquid abscissum relinquitur. Quod autem cùm extrudi debet, minutum remanserit, dolorem diutiùs id omne mouebit: & si quid alienum commotum sit, id cùm sua sede priuetur, dolorem creabit. Quæ certè iis vsu euenient, qui cùm non turgent, aliquid faciunt ex iis, quæ modò retulimus.

10 Cur ieiuni celeriùs concumbunt? An quòd foramina corporis ieiuno inaniora, repleto autem plena habentur: itaque impediunt, ne humor seminis genitalis valeat permeare: quod latissimè in vesica patet: hac etenim plena, nunquàm celeriter concumbere possumus.

11 Cur adolescentuli cùm primò concumbere incipiunt, quibus cum fuerint congressi, eas, re peracta, odio habeant? An quòd mutatio summa extitit, sequentis tristitiæ memores, eam fugiunt tanquam sontem, ad quam sese applicauerunt.

12 Quare qui equitant, assiduè libidinosiores euadunt? An caloris, agitationísque causa eodem afficiuntur modo, quo per coitum. Quocirca ætatis quoque accessione membra genitalia contrectata, agitatáque plenius augentur. Quod igitur semper eo vtuntur motu qui equitant, hinc fluentiore corpore, præparatóque ad concumbendum euadunt.

13 Quare concumbendi facultatem dari per ætatem cùm cœptum est, corpora malè olent: priùs autem ante pubem non ita olent nec viri, nec mulieres? An quoniam quæ incocta sunt, tum sapores habent deteriores: aut enim acidiores, aut salsiores, aut amariores: tum odores reddunt fœtidiores. Contrà, quæ concocta, maturáque sunt, sapores aut dulces, aut minùs amaros, & odores suauiores præstant, aut certè minùs insuaues. Patet hoc in omnibus tam terræ stirpibus, quàm animantibus ipsis. Detractis autem quæ matura, concoctáque sunt, cætera cruda relinquuntur: vt & in cinere, portione dulci consumpta, puluis amarus relinquitur. Et sudor quoque salsus eadem de causa est. Calor autem naturalis semen genitale concoquit: quod quanquàm exiguum est, vim tamen obtinet maximam, quippe quod ex multo admodum tam exiguum constitutum sit. Quam ob rem vbi id secessit, resoluimur magna ex parte vehementiùs, atque refrigeramur: itaque humores incoctiores reduntur, patefactis meatibus propter seminis excursum: quo fit, vt sudor ob cruditatem & salsior, & fœtidior tunc sit, quàm in puerili ætate. Quòd si cui fortè talis natura sit, vt partem subsidentem sudoris fœtidam habeat, huic magis, magísque res innotescet, ac præsertim eisdem in locis, quibus & cæteris maximè consistit, velut in alis.

14 Cur si ex nostro semine procreatum animal est, prolem id nostram appellare solemus: sed si ex aliquo alio nostro vel excremento, vel parte prodiit, nostrum id esse nunquàm fatemur? multa enim semine putrescente proueniunt. Quid igitur causæ sit, vt si quales nos sumus, tale fuerit, nostrum id sit: sin diuersum, id alienum sit: aut enim omnia nostra esse oportet, aut nulla. An primum, quoniam quod ex semine nostro prodiit, id ex nostro est: quod secus, id ex alieno, scilicet quæ purgamentis, excrementísque enascuntur. Dénique nihil ex omnibus, quæ animanti tribuimus, gignere animantem potest, nisi semen genitale. Quod autem nocet, quódque malum est, id suum nullius est: nec quod alienum est, id suum esse potest. Haud enim idem illa significant, suum esse, & alienum esse, vel diuersum, vel malum. Excrementa autem, & putredines, non nostra, sed diuersa, alienáque sunt à nostra natura, non enim quæcunque in corpore extiterunt, corporis hæc esse putandum. Nam & papulæ sæpe erumpunt, quas tollimus, atque excidimus: omnino quæ præter naturam constiterint, hæc aliena omnia sunt: multa autem præter naturam, vel rebus coniuncta naturalibus prodeunt. Quòd si ex rebus nostris solo semine natum animans sit, rectè quod ita prouenerit, prolem id esse nostram tantùm putabimus: ex semine verò ipso si quid extitit aliud, vt vermis, vbi vel foris putruit, vel corruptum in vtero est, vt quæ monstra appellamus, prolem id esse nostram haudquaquam dicendum est. Cùm enim corrupto creetur semine, non insuper ex nostro creatur, sed alieno: quemadmodum quod excrementis constiterit, vt quod ex stercore. Omnia verò huiusce modi ex corrupto creari semine hinc indicatur, quòd ex non corrupto creari tale Natura statuit, quale illud est, de quo semen genitale prodierit. Exempli gratia, si de equo equus, si de homine homo, nec semen magnificamus ipsum,

nec aliquid, quod inter generandum confici solitum est. Tunc enim humor, & corpulentia quædam, & caro consistunt, quorum nihil nobile est, quoniam nondum naturam obtinent destinatam: sed eatenus naturam attingunt, quatenus ita se habeant, vt ex illis tale creari possit, quale nos sumus, modò seruentur. Corruptis autem nihil tale enasci potest. Causa est hæc, cur nec alia ex re nostri corporis, nec ex semine ipso corrupto, aut imperfecto, prolem nostram oriri arbitremur.

15 Cur minùs in aqua homines concumbere queunt? An quòd res nulla in aqua liquescere potest, quæ ab igne liquefieri apta est, ceu plumbum aut cera. Semen autem hominis igne planè liquescere videmus: haud enim priùs fluere incipit, quàm per attritum recaleat. Pisces tamen sine attritu coire farendum est.

16 Qua de causa res omnium suauissima concubitus est: & vtrum necessitate impellantur ad concumbendum animantes, an rei cuiuspiam gratia genus hoc libidinis datum est? An suauissimè quidem concumbimus, quoniam aut toto ex corpore semen profluit, vt aliqui volunt: aut quia, quamuis non toto ex corpore, tamen per eam partem se promit, in quam meatus omnes, venæque omnes applicentur, & coeant. Cùm igitur voluptas similis in libidine, atque in prurigine sit, efficitur pariter, vt corpus gestiat vniuersum. Prurigo enim secessio humoris spirituosi incluси contra naturam est: & genituram verò secessionem humoris eiusmodi esse ad rem naturalem constat: suauis autem tum ex necessitate, tum rei cuiuspiam gratia concubitus est. Ex necessitate, inquam, quòd via omnis pertinens ad rem naturalem suauis est, si modò à sensu percipi queat. Rei verò cuiuspiam gratia est, vt ortus sit animantium perpetuus: facit enim voluptas, vt animantes ad coitum ardentiùs excitentur.

17 Cur Venus immodica morbis pituitæ nonnullis commoda est? An quoniam excrementi quidam exitus est, ita vt multùm vacantis materiæ cum semine detrahi possit: pituitam autem excrementum esse, nulli dubium est.

18 Cur res Venerea ventrem refrigerat, & siccat? An refrigerat, quoniam calor in concumbendo excernitur: & siccare quidem coitus Venereus potest, quippe cùm euaporari, dum calor exit, necesse sit: exit autem cùm refrigeratur. Adde etiam, quòd feruor coeundi siccare nimirum potest.

19 Cur falaces hi sunt, quibus pili palpebrarum defluunt? An ob id ipsum quo etiam calui: sunt enim hæc ambo partes rei eiusdem. Quicunque autem ex pilis congenitis ætate iam prouecti non crescunt, hi omnes decidunt libidinis vsu immoderato. Capillus enim, & supercilium, & cilium, genere congeniti pili continentur, exque his supercilia, tantùm nonnullis ætate prouectis obdensantur. Quod cur ita sit, alibi rationem attulimus. Reliqua autem vtraque genera, eadem illa de causa deficiunt, quòd partes superiores sanguinis parum obtinentes, libido refrigerat. Ita enim efficitur, vt locus hic alimentum concoquere non possit: cùm autem pili alimento caruerint, defluant necesse est.

Quam ob causam qui mingendi desiderio tenentur, concumbere nequeunt? An quòd meatus implentur. Quod autem plenum humoris est, id nullum præterea humorem potest suscipere. 20

Cur gignendi facultas iis tollitur, qui à varicibus tenentur, siue homo, siue aliquid ex cæterorum animantium numero est? An quòd varix flatu translato fieri solet, quocirca in virilis atræ bilis accommoda est. Fit autem concubitus quoque cum flatus excursu. Quam ob rem si impetus ille agitur, cùm varix exercet, semen non insuper excitatur, sed refrigeratur. Fit igitur inde, vt penis tentigo emarcescat. 21

Quare qui concumbunt, resolui, atque languere magna ex parte solent? An quòd semen omni ex parte corporis secretio est. Itaque vt ædificij constructio, sic corporis compactio quatitur, dum semen decedit, quasi sanguinis multum, aut aliqua pars alia decedat: ita quod exit, peropportunum est, & quod exiguum ex multo alimento conficiatur, quemadmodum amylum ex farina. 22

Cur iis, qui concumbunt, si desiderio mingendi tenentur, penis intendi vehementiùs potest? An quòd foramina plena redduntur humoris, semen per angusta se promens, molem efficit ampliorem, atque extollit: penis etenim ad ipsos meatus est positus. 23

Quam ob causam tentigo, & amplificatio penis illa existere possit? An duplex causa est, vna, quòd pondus vrgens post testes facit, vt penis erigatur: testes enim vicem fulcimenti vectorij capiunt. Altera, quòd foramina spiritu admisso implentur, ita vt genitale membrum intumescat, atque se erigat. An humor auctus, translatúsque facit vt moles amplior redundet: penis tamen, qui mensura insigni adoleuerit, minùs se patitur effertri: fit enim vt ita pondus à fulcimento vectis remotius maneat. 24

Qua de causa qui rem agunt Veneream, aut qui ea ætate sunt, quæ sufficiat Veneri, male olent, virúsque hirci reddunt: pueri autem non ita olent? An spiritus puerorum (vt dictum iam est) humorem, sudorémque concoquere potest, virorum autem nequit. 25

Cur per æstatem viri minùs, mulieres magis concumbere valeant? quod Hesiodus quoque poëta inquit: 26

Fœmineo Venus est vsu magis effera sexu:
Mitior illa viris, & sæpe accita relanguer.

Vtrum quòd testes eo tempore magis demittuntur, & flaccent, quàm per hyemem, cùm qui concubiturus est, retrahat, ac suscipiat illos, necesse sit. An quoniam naturæ calidæ præ nimio calore æstiui temporis æstuant, collabuntúrque: frigidæ verò refouentur, & vigent. Est autem vir calidus & siccus, mulier frigida, humidáque. ergo virorum tunc vires infirmantur, mulierum corroborantur, & vigent per compensationem qualitatis contrariæ.

Cur non

27 Cur nonnulli rem Veneream cum voluptate patiantur, & alij vel ipsi agere cupiant, alij pati tantummodo gestiant? An quòd excrementis singulis locus determinatus à Natura est, in quem instituto secerni naturali debeat, solicitáque natura spiritus excurrens tumorem admouet, excrementúmque vnà extrudere solet. Verbi causa, vrinam in vesicam, cibum consumptum in aluum, lacrymam in oculos, mucorem in nares, sanguinem in venas Naturæ deduci placuit: his autem proximè geniturum quoque in testes, & penem deferri constitutum est. Quibus itaque meatus habitu suo naturali priuantur, vel quia obcæcari sunt, qui ad penem tendant (quod spadonibus, his que similibus euenit, vel etiam aliis de causis) his talis humor in sedem confluit, quippe qui hac transmeare soleat: quod eius loci contractio in coeundo, & partium sedi appositarum consumptio indicant. Qui si admodum semine genitali abundant, excrementum illud largè in eum locum se colligit. Itaque cùm excitata cupiditas est, attritum pars ea desiderat, in quam confluit excrementum. Cupiditas autem excitari tum à cibo, tum ab imaginatione potest. Cùm enim alterutra de causa libido commota est, spiritus eôdem concurrit, & genus id excrementi confluit, quò secedere notum est. Et si tenue, spirituosúmve est, cùm diffiatum id fuerit, requiescunt: quemadmodum pueris, & adolescentibus interdum nullo secreto humore cessare tentigines possunt. Sed si crassum, corpulentúmque est, nisi extruso quiescere nequeunt. Quòd si neutrum eorum accidit, cupiunt quousque alterutrum accidat. Quorum verò natura mollis, & fœminea est, ita ij constant, vt genitura vel nulla, vel minima conueniat, quò illorum secernitur, qui præditi natura integra sunt, sed se in partem sedis diuertat: quod propterea euenit: quia præter Naturæ normam constiterunt. Cùm enim mares crearentur, ita degenerarunt, vt partem virilem mancam, atque oblæsam habere cogerentur. Læsio autem alia rem omnino corrumpit, alia peruertit, & vitiat. At genus illud corrumpens, vt in his sit, fieri non potest: ita enim mulieres, non viri crearentur. Ergo peruerti, citaríque aliorsum, quàm secernendum Natura voluit, necesse est. Vnde fit, vt insatiabiles etiam sint modo mulierum: humor enim solicitans ille exiguus est, nec quicquam se promere conatur, refrigeratúrque celeriter. Quibus itaque sedem humor ex toto adiuit, ij pati tantummodo auent: quibus autem in vtranque partem sese dispertiit, ij & agere, & pati concupiunt, idque eò ampliùs, quò tandem plenius euxerit. Sed sunt, quibus vel ex consuetudine affectus hic accidat. Fit enim, vt tam gestiant, quàm cùm agunt, vtque genituram nihilò minùs ita emittere valeant. Ergo agere cupiunt, quibus hæc ipsa vsu euenerunt, & consuetudo magis, veluti in naturam idcirco illis euadit, quibus non ante pubem, sed in ea vitium patiendi inualuit, quoniam his recordatio rei, cùm desiderant, oritur. Vnà autem cum recordatione gestiens exultat volupras: desiderant autem perinde ac nati ad patiendum. Magna igitur parte, vel ob consuetudinem res existit. Sed si accidat, vt idem & salax, & mollis ut, longè expeditiùs hæc omnia euenire posse, putandum est.

Cur homines rem agere Veneream cupientes, confiteri se cupere maximè pudet: bibendi, aut edendi, aut aliquid eiusmodi faciendi, desiderio cùm teneantur, confiteri non pudet? An quòd rerum plurimarum cupiditates necessariæ sunt, & nonnullæ, nisi expleantur, interimunt. Rei autem venereæ libido superfluit, & abundantiæ index est. 28

Cur viri per hyemem, mulieres per æstatem rei Venereæ appetentiores sunt? An quod viris calidior natura & siccior est, mulieribus autem humida, frigidáque. Quam ob rem illis humor, & calor satis cupiditatem Veneris hyberno tempore accendere queunt, quibus rebus semen oriri certum est. Mulieribus autem & calor minor, & humor concretus propter caloris inopiam tunc est. At per æstatem contrà mulieribus calor modicus. viris largior, quàm satis fuminus enim vires frãgit, atque dissoluit. Quapropter pueri quoq; per æstatem tenuiores reddũtur: incidit enim, vt ignis igni coniungatur. 29

Cur quibus natura calida est, si modò robusti, plenique sint, nisi concumbant, iis sæpe bilis profluit, & aluus amara secedit, & pituita salsa cõficitur, & color corporis immutatur? An quòd semper cum semine vnà excrementi aliquid exit. Vnde etiam nonnullorum excrementis abundantium genitura lauamentum piscium redolet: igitur excrementum quoque illud concumbenti decedit. Itaque nihil est, quod possit affligere: abstinenti autem manet, & amarum, salsúmve redditur. 30

Cur libidinosi sunt, qui melancholici? An quòd flatu redundant. Semen autem decessio flatus est: ergo quibus id ipsum amplificatum, bos sæpe purgari appetere necesse est: sic enim efficitur, vt leuentur. 31

Cur aues, & pilosi homines libidine vehementer aguntur? Vtrum quòd multum humoris continent, an non ea ratio est? Fœmina enim, quæ humida est, pilis vacat, sed potius quòd genus illud vtrunque naturæ multi humoris concoquens propter caloris copiam est. Indicio pilus est, atque penna. An quòd & multum ineſt humoris, & id à calore superatur? Neque enim si multum non esset humoris, neque si non à calore vinceretur, pennæ auibus, pili hominibus possent vnquàm oriri: semen autem vel loci, ac temporis portione, vel ratione creari plurimum potest, vt in aere, vt in vere: nam eius natura & calida, & humida est. Fit etiam ratione communi, vt aues, & claudi homines falaces nimirum sint: alimentum enim vtriusq; seorsum quidem exiguum profluit, propter vitium cruris: in sublime verò affatim effertur, atque in semen conuertitur. 32

Universidad de Deusto
Biblioteca

33 Cur homini, cùm concumbit, oculi potissimum infirmantur? An quòd humore deficiente id accidit. Argumentum verò, frigidam esse genituram, quòd humida nunquam redditur, nisi calefiat, nec vllam desiderat liquefactionem: quàdoquidem per vniuersum corpus expassa est, quemadmodum sanguis.

Eorum, quæ ad laborem pertinent, Sectio quinta, cuius quæstiones

XXXVIII.

1 CVr ambulationes prolixè quidem per plana, laboriosiores sunt, quàm per incompta: breues autem leuiores? An quòd membra tum à multo, tum à vehemente motu frangantur. Est autem vehemens, qui passiũ per loca inæqualia agitur: multus verò, qui continens, vnúsque est. Locis igitur inæqualibus tametsi longa motio acta est, tamen requiem mutatio præstat, facitque vt longa non sit, ne ipsorum quidem equorum propter mutationem. Planis autem habitus similitudo, & paritas nihil interpellat, nec membris vllam præstat quietem, sed efficit, vt mouendi ratio continuetur. At verò si breuis sit, nimietas quidem motus nulla in planis fatigabit: accliuibus autem, quoniam immutatio vehemens & contraria corpus modò sursum, modò deorsum vexat, fatigetur necesse est. Talis verò motus, vt dictum est, qui per ardua agitur: contrarius, qui per plana.

2 Quam ob causam, qui animo deficiunt, & qui præ nimio exercitandi labore dissoluuntur, mole corporis contractiore existunt, vocémque reddere acutiorem putantur? An quia voces minores mittuntur, ideo acutiores esse videntur. Argumentum, quòd qui clamantes à longe imitantur, acutè proferunt. Moles autem corporum minores idcirco redduntur, quòd sanguis à summis corporis partibus reuocar ad imas.

3 Cur venter tantummodo extenuatur eorum, qui se exercitationi dederunt? An quoniam venter pingue amplectitur plurimum.

4 Cur pingue eorum absumitur, qui se laboribus dedunt: caro autem nullatenus emaceratur? An quoniam pingue concalfactum liquescit: quod carni non euenit. Motio autem concalfacit.

5 Cur venter opimus admodum esse solet? Vtrum quòd cibo propinquus est: dúmque cætera membra ex ventre hauriunt, venter ipse sibi sæpius ingerit. An quoniam minimè venter laborat: flexibus enim hic nullis contorquetur.

6 Cur melius fatigationes tum cessant, cùm quis ex aqua oleo permista se perfricuit? An quoniam oleum magis subire cum aqua potest, quàm si per se ipsum est: ducitur enim suapte natura, vt innatet, & fluiter. Vbi autem subiit, corpus súbinde amplius emollitur. An quia oleum naturâ calidum est: calidum autem quòdque & siccat, & indurat. At membris fatigatis, siccitas & durities incommodæ omnino sunt, mistum igitur aquæ eò plus iuuat, quò minus siccat.

Cur lassis corporibus euomendum præcipitur, cùm tamen vomitus sit laboriosus? An quòd lassitudo collisis ossibus, aut pressatis, aut fatigatis consequi soleat: quos quidem affectus patiuntur extrinsecus, aut intrinsecus, idque bifariàm: aut enim cùm copia carnis vires exuperauit ossium, aut cùm frequens corpus se cætero corpori miscuit, quo locum sibi obtinere aptè non possit: quale genus excrementorum est. Pondera enim quæcunque extrinsecus corpori applicentur, laboriosiora sunt, quàm ipsa corporis membra, etiam si pondere leuiora illis esse contigerit. Argumentum, quòd qui plus æquo vel ederint, vel biberint, hi minus quamuis laborarint, quàm ieiuni, grauius tamen fatigantur: quoniam cibus locum suum non obtinet, vtpote qui adhuc maneat crudus. Cùm autem fatigatio maceret, atque colliquefaciat, colliquamentum autem non nisi excrementum sit, hoc est quod lassitudinem mouet, dum temerè vagatur, occurrátque ossibus, & neruis, & intimis carnis: quæ rara, soluta, parefactáque substant. Vomitus igitur cùm id extrudat, quod fatigationem inducit, meritò hominem recreat, liberátque à lassitudine: corpus enim quale principiò fuerit tale restituit. Elaxat autem vomitus, non nimij motus ratione, sed si ita fuerit, vt non plenè agatur. Copia enim ciborum, quæ in ventriculo remanserit, & excrementa, quæ his incidant cibis, faciunt vt lassitudo vomitum consequatur, quemadmodum in corporibus nimium impletis dictum iam est. Quòd si nec illis causam lassescendi labor inferat, sed cùm ita sese haberent, laborarint, nec iis, qui non totum cibum eiecerint, vomitus causa foret lassescendi. Nam si hoc esset, haud erat quòd non omnibus euomentibus lassitudo incideret: nunc verò multi pòst, vbi euomuerunt, alacriores certè redduntur.

7

Cur laboriosiùs brachio est inanem iactasse manum, quàm cùm lapide? An quòd inani iactura brachium quasi conuellitur vehementiùs: nulla enim in re nititur, quemadmodum cùm mittit, missili obdito, fulcire se potest. Huic proximè saltans quoque pondusculis susceptis innititur. Et qui currit, manus obquatiens, se sustentat. Quam ob rem ille plus prosilit halteres tenens, quàm non tenens: hic velociùs currit manus obquatiens, quàm non obquatiens.

8

Quam ob causam cursus velox tam in omnium genere, quàm in cæterorum animantium facit, vt capita à morbo tententur? Quanquàm cursus vnusquisque detrahere ad ima genus omne excrementorum putatur, vt ambulatio: quapropter crura eorum implentur, qui nimium ambulant, quoniam de parte superiore ad imam labitur & alimentum omne, & excrementum.

9

An

An motus quidem vbique agere idem potest. Verum motus velox, cùm vires intendit, & spiritum retinet, caput concalfacit, eiúsque venas nimirum inflat, & attrahentes reddit facultatis externæ, vt frigoris, vt caloris: adde quæ in pectore continentur. Nam ea quoque attrahi, resorberique inde credendum est. Quibus remissis, locum ægrotare illum necesse est.

10 Cur locis æqualibus, quàm inæqualibus, magis fatigatur: ocyus autem iter æquale, quàm inæquale conficitur? An minus laboris tunc est, cùm motus non semper eodem habitu agitur: quod in gressu † inæquali potius fit: ocyus enim ingredimur, vbi minus contra naturam mouemur. Ergo per locum æqualem parcè: atque frequenter, & ponitur, & attollitur: per inæqualem autem, contrà. Atqui ratio attollendi contra naturam est: vi nanque omnem attollendi vsum exequimur. Quod autem per singulos gradus paulum redditur, id multum per multos demum exultat.

Aequali.

11 Cur in planis laboriosiùs accubamus, quàm in concauis? An eadem ratio est, cur etiam in conuexis laboriosiùs, quàm planis. Cùm enim pondus corporis se eundem in locum, in sedendo, accubandóve colligit, facit per afflictionem vt laboretur. Incuruum igitur quàm rectum, idque quàm concauum magis tale se exhibet, nostrum etenim corpus in orbem se colligit potius, quàm dirigat in processum. Quæ autem eiusmodi sunt, hæc per plura attinguntur à concauis, quàm à planis. His eisdem de causis etiam fit, vt quæ cedunt, minus, quàm dura, & renitentia, fatigent, & in accubando, & in sedendo.

12 Cur breues deambulationes fatigationem mouere amplius soleant? An quia euariant, incomptæque sunt: faciunt enim vt sæpe subsistatur. De contrario autem in contrarium frequenter mutari, laboriosum est: neutri nanque assuescere sinit. Quæ quidem assuescendi ratio vacat fatigatione: vtrique autem simul vt assuescas, fieri non potest.

13 Cur qui equo vehuntur, quò longius equus decurrerit, eò magis emittere lacrymas solent? Vtrum quoniam aer, qui se obiectat, súbinde eò frigidior est, quò minus teporis corpus attigerit. Quod iis etiam euenit, qui cursum nudo corpore agunt: frigus autem mouere lacrymam potest. An contrà. Res enim calida lacrymam ciet, velut Sol. Motus autem nimirum calorem efficere potest. An propter ictum illatum ab aere illud accidit. Quomodo enim venti aduersi oculos perturbant: sic aer occurrens, eò magis ferire potest, quò equus velociùs agitatur.

14 Cur cætera membra, cùm perfricantur, pleniora euadant: venter autem soleat extenuari? An perfrictione protinus vehementiore extenuatur, cùm is etiam impleri soleat illa fricandi ratione, quam paulatim amplificando admouemus, sed non æquè proficit, atque caro, quade re quæritur: quippe cùm omnino in exercitando, laborandóque venter præcipuè extenuetur. Ratio igitur, quòd opima quæque concalfacta liquescunt, & ea magis, quæ intensa suapte natura sunt: venter autem cuteus est, cutis verò sua natura tensionem habet. Sed enim quòd venter celerrimè opimatur, ideo & pingue aliquid semper obtinet, nisi morbo laboret. Cuius rei causam dixerim, quòd cibo ex vicino positus est. Cùm igitur omnino pingue res propria naturæ non sit, sed aduentitium, nec ita necessarium: vt caro adhæreat: ideo & exercitandi, & perfricandi agitatio ventrem concalfaciens, liquefacit, & macerat, alimentúmque, quod inde redundet, membris cæteris dispertit: quam ob rem sedile ventrem opimat, reliquum corpus extenuat. Motiones verò, perfrictionésque ventrem extenuant, reliquum corpus implent, & augent.

Cur peracto longo itinere, aut cursu, si quis se super summos constituerit digitos, calces pedum conquatiuntur, pronique deórsum labuntur? An propter continuatum, vehementémque motum concitati nerui nondum requiescunt. Fit enim sæpe, vt animus euincere corpus totum possit, membra autem singula inhibere non possit, vbi se quendam in modum commouêre: non enim cor, non penem excitum, residere animus cogere potest. Ratio autem rei, quam quærimus, est, quòd multum spiritus circa nèruos deuritur, quod non, simul ac subsititeris, refrigescere potest. Is igitur spiritus concutiens, veluti subtrahendo suo motu deducit, facitque vt pars temotissima minimè contineatur. Itaque calces tremiscunt, quemadmodum imum labrum hominis irati.

15

16

Qua de causa qui non concitatè admodum currunt, numerosè respirant? Vtrum quòd numerus omnis mensuram certo recipit motu. Talis autem motus est, qui per æquas agitur portiones, quemadmodum agunt, qui currunt leuiter. Ergo simul atque agere cursum incœperint, respirant ita, vt cùm spiratio per compares vices propter parem metiendi motum reddatur, numerum, siue modulationem possit continuare. An quòd omnis spirandi ratio compari vicissitudine confici soleat, modò quis non retineat, sed tenori trahendi à Natura determinato vtatur. Igitur cùm sedemus, aut ambulamus, quòd motus corporis mediocris est, numerus palàm non fieri potest: cùm item cursum concitatè agimus, quòd sensus consequi motum nequeat, numerum percipere respirandi haudquaquam valemus. At cum mediocriter nos ipsi concitemus, motus ipse mediocris modum respirandi sensibilem præstans, explicare numerum potest.

Quare inter currendum aer in flatum conuerti nobis videatur? Vtrum quoniam dum per cursum agitamur, aerem corporibus nostris continentem excitamus, quod non nisi flatum mouere profectò est: quocirca non solum videtur, sed † etiam verò in flarum aer conuertitur. An quòd in currendo aerem impetu nostro violemus: quo facto, sensu aeris per motum magis afficiamur. Ergo rectè in flatum aer se conuertere videatur:

17

κατ' ἀλήθειαν, re vera.

Universidad de Deusto
Biblioteca

videatur: hoc enim ratione impetus potest euenire.

18 Quam ob rem currentes potius cadimus, quã ambulantes? An quòd magis, quàm moueamur, attollimus: hoc enim inter cursum, & ambulationem interest.

19 Cur ascendentes genibus, descendentes femoribus elaboramus? An quoniam dum ascendimus, corpus sursum iactamus, distensionémque corporis, genuúmque mouemus, ex quo genibus laborandum est. Procliuis autem locis, eò femoribus laboratur, quòd iis ipsis enixi crura submouemus. Adhæc, omne, quod præter naturam fit, laborem, dolorémque mouet. Est autem secundum naturam genibus vt antè flectantur: femoribus autem, vt retro. At locis accliuis genua retro flectuntur, nam inniti, firmarique volumus: procliuis autem femora antè coguntur: corpus enim se pronum, propensúmque ita defert.

20 Cur in itinere media femoris parte potissimum fatigari solemus? An quòd longi cuiusque, atque continui pars potissimum media laborat, cùm scilicet stabilitum, fixúmque manet: quam ob rem hæc præcipuè rumpitur. Femur autem tale est. Ergo partem potissimum mediam eius fatigare meritò solemus.

21 Quam ob causam qui humida constant natura, facilè à labore, æstúque strãgulantur? An quòd humor concalfactus transit in aera, itaque acrius vrit. Ergo cùm ob nimietatem facultas submouendi non datur, refrigeratio nulla subsequitur, atque ita celeriter homo calore insito, & aduentitio exardescit. Quapropter sudor, spiritúsque secessio eos iuuant, qui se exercent, qui denique laboribus se dederunt. Cùm enim humor discernitur, atque extenuatur, spiritum inde enasci necessarium est.

22 Quare corpora, quæ modicè constant, temperatáque sunt, in morbum sæpius incidunt, & facilius curantur? An vtrunque eadem de causa euenit. Est enim æquabile, quod modicum est. Quod autem æquabile, id compatibilius est. Quam ob rem si qua eius pars laborauit, protinus totum collaborat. Immodicum autem contrà, vtpote quòd seiunctius sit, partium suarum vitia minùs haurit, minúsque consentiens est. Ergo sæpius id in morbum hac de causa incidit: facilius autem curatur, quoniam malum partium commune omnium est. Eò nanque debilius redditur, quò se in plura digesserit: itaque curabilius est. Immodicum verò illud, vt quod rem communem cum partibus non habeat, minus quidem ægrotat, sed difficilius curatur, quoniam malum vehementius vrget.

23 Cur æqualibus, quàm inæqualibus locis, magis fatigari solemus, ocyùs autem iter æquale, quàm inæquale, expedimus? An quòd minus laboris tum est, cùm non assiduè habitu eodem mouemur: quemadmodum in gressu æquabili potius agitur: ocyùs verò ingredimur, vbi minus pari tempore attollimus. Ergo per locum æqualem vsus attollendi exiguus est, atque frequens: per inæqualem autem è contrario. Quod verò per singulos gradus paulum redditur, multum id per multos demum exultat.

Cur femora in descendendo, tibiæ in ascendo laborant? An labor in ascendendo est, quà corpus attollitur. Fit enim, vt totum corpus nobis oneri sit. Itaque cui totum incumbit, & quo totum attollitur, id præcipuè premitur, atque laborat: hoc autem tibia est. Postremam enim hæc longitudinem tenet, nec modo pedis latitudinem aliquã sortitur. Vnde fit, vt hoc minus se valeat stabilire: itaque vt humeris, ita tibiis pondus sustinemus, laborémq; ob eam rem, quo humerus maximè affici solet, tibia quoque patiatur necesse est. At in descendendo, quoniam corpus deorsum se defert, propellítque contra naturam, hinc labor, & vexandi ratio prouenit. Itaque laborem huic præcipuè admouet, cui incumbit, quódque vexat. Atqui tibia manet, thorax ponderi est, femur sustinet, atque vacillat, eò quòd & porrectum in longitudinem est, & supernè versatur, quà scilicet thorax procumbit.

Cur iter longius tum esse videtur, cùm ignari quantum sit ambulamus, quàm cùm gnari, si modò res cæteræ pares adsint? An quòd nosse quantum sit, non nisi nosse eius numerum est, rémque non determinatam pluris, quàm determinatam esse perspectum est. Ergo quemadmodum, si nosti quantum sit, finitum id esse necesse est: sic etiam si ignoras, quasi reciprocetur, animus cauillatus oberrat, infinitúmque id esse videtur, quod finitum est. Quam ob rem si quantum quodliber determinatum non esse putetur, velut infinitum id esse videbitur, eò quòd aptum est, vt sit determinatum. At si determinatum non sit, infinitum est. Ergo id quoque infinitum quodam modo videri necesse est, quod determinatum esse nequaquam videtur.

Cur femora magis, quàm tibiæ fatigantur? Vtrum quòd propè absunt ab ea parte, quæ excrementum continet: itaque vbi ea pars agitata nimium recaluerit, femora expeditiùs, ac plenius attrahere possunt, quàm tibiæ. An quòd femora continentiore constant natura: laboratur enim præcipuè propter continui distractionem: quippe cùm etsi nullo excremento substante fessi sumus, tamen femoribus, ac lumbis acriùs laboramus. An quomodo inguina per ictum contriri nouimus, propter venarum, & neruorum societatem: ita etiam lassitudo potius in femur incumbit, quod quidem ab initio propiùs abest. An quòd femur eadem habitus ratione fungitur suo munere magis, quàm tibia: quæ quidem res laboriosior est. An quòd femora carnis copiam sustinent. Itaque res affatim in his inest, quam Naturæ rationi tribuimus.

Quam ob causam tubercula, & vlcera connullis ex labore proueniunt? An corpore impuro motus concalfaciens, excrementa alia etiam cùm sudore vaporatim destringit, quæ crassa, & humore prauo, hoc est, acuto, aut amaro, aut salso contenta secerni penitus suam ob concretionem non queunt. Itaque per carnem intumescunt, atque exulcerantur propter amari humoris violentiam.

Cur

28 Cur nõ protinus ab exercitatione, aut medicamento, epoto cibus assumi debeat? An quòd adhuc corpus purgatur, necdum à labore quieuit, excrementaque excita redundant.

29 Quam ob rem currere, quàm ambulare, difficilius est? An quòd plus oneris fert, qui currit? Is enim elatus, ac pendens, onus super se totum sustinet. At qui ambulat, parte insistente vicissim sustentatur, quasi pariete admotus, requiescat.

30 Cur non protinus ab exercitatione esurire incipimus? Vtrũ propter colliquefactionis redundam, dum penitus concoquantur. An propter spiritum, quem labor ex humore subdito mouet. An propter sitim, quam laboris calor inducit: hæc enim accidunt omnia.

31 Cur genitura in somnis iis profluere solet, qui aut labore lassescunt, aut tabe consumuntur? An quòd omnino ita continentes sunt, qui natura calida, & humida constant: semen enim tale naturâ est. Quod autem tale est, ex iis, qui tali habitu sunt, potissimũ profluit, cùm calor somni accessit: quippe cùm corpora tantisper exiguum momẽtum desiderent, idque intrinsecus, non extrinsecus. Lassi autem, & tabescentes ita adfecti sunt: redundant enim, & elassati colliquamentis calidis propter fatigationem & motum, & tabefacti propter destillationem, & calorem, quem inflammatio mouet.

32 Quam ob causam crus suum sinistrum diutius perfricare cuique difficilius est, quàm dextrum? An quòd parte dextra laborare valemus: rebus autem præter naturam proficiscentibus, annumeranda cruris sinistri frictio est. Fit enim dextra transuersa in partem obiectam. Quæ autem præter naturam fiunt, hæc factu sunt difficilia. Sinistra verò manu partem perfricando dextram, nil tale percipimus: quoniam hęc neutram in partem apta, potensque est.

33 Cur breues deãbulationes laboriosiores sunt? An quòd crebrò subsistimus, neque æquabili incessu mouemur, cùm flectimus, quod certè laboriosum est.

34 Cur in Sole cùm stamus, amplius recalescimus, quàm cùm mouemur, cùm tamen motus omnis vim calfactoriam habeat? An non omne mouendi genus calfacit, sed est etiam quod refrigeret. Quod etiam in ollis feruentibus patet, quoties eas afflamus, aut versamus. An quia cùm stamus, calor permanet: is autem, cùm permanet, amplius calfacit, quàm cùm mouetur. Corpus enim nostrum vaporem de se quendam mittit assiduè tepidum, qui proximum aerem tepefacit, quẽadmodum initio. Cùm igitur quiescimus, aer nos circunfundens, calidus ob prædictam causam redditur. At cùm mouemur, flatus excitatur, qui refrigerare nos potest, flatus enim quisque frigidus est.

35 Quam ob causam qui equo currunt, quò contentiùs cursum arripit equus, eò magis lacrymas mittunt: & qui pedibus, eò magis, quò intenderint vehementiùs? Vtrum quoniam aer occurrens frigidus est: frigus enim lacrymas mouet, quippe quòd contrahendo, condensandóque carnem, humorem exprimat. An potiùs contrà, calor enim sudorem elicit: lacryma autem sudor quidam est. Quapropter à concalfactione vtrunq; mouetur, & sudor & lacryma, salsaq; pariter ambo sentiuntur: calorem autem efficere motus potest. An propter aeris ictum. Quomodo enim flatus aduersũ oculos perturbant, ita etiam aer, qui se obiectat. Quò igitur quis contentius equum agitat, aut ipse currit, eò magis ictu quodam molli obuerberat, & ferit: quò fit, vt se lacrymæ promant, scilicet meatibus oculorum relaxatis appulsu eiusmodi. Omnis etenim ictus, vim aut secandi habet, aut collidendi, & contundendi.

36 Quam ob rem qui cursum concitate agunt, conuulsis maximè corripiantur, vbi quis inter currendum eis substiterit? An quòd ea potissimum diuelluntur, quæ in partem contrariam vehementer trahimus, atque mouemus. Cùm igitur homini currenti, vehementérque membra vltrà propellenti, quis obuiam factus obstiterit, accidit vt in partem retorqueantur contrariam, quæ adhuc antè pertendunt, atque propipiunt. Itaque diuulsio eò vehementior incidit, quò cursus contentiùs agitur.

37 Cur ambulationes minùs laboriosæ sunt, quæ inæquales, quàm quæ rectæ aguntur? An quòd clatio erecta secundum naturam corporis vniuersi est. Ideo ambulationes, quas loca æquabilia præstant, laboriosiores, quàm inæquabiles, sunt, quòd in eãdem partes laborem admouent, quod inæquales illæ non faciunt: dispertiunt enim magis in omnes corporis partes. Calidis verò temporibus, arctæ ambulationes plus valent, quàm frigidis, quippe quæ partibus externis laboris plus adferant, & quidem sudorem ob eam rem euocando extenuent. Frigidis contrà carnem reddunt constantiorem, & stomachum excitant, ciborúmque faciunt auidiorem. Partibus enim internis calorem augent, membrísque ad frigoris appulsum torpentibus, locum intimum calore amplificato efficaciùs purgant. Carnem verò solidiorem efficiunt, vt quæ per eam vniuersam nequeant superare. Accliues etiam ambulationes laboriosiores sunt, quàm decliues, magísque extenuant. Faciunt enim accliues, vt lumbi potissimum laborent, decliues, vt femora. Pondus enim totum femoribus, incumbens grauissimè premit: quod item, cùm præter naturam sursum efferri à calore cogatur, maiorem in modum calefacit. Itaque efficitur, vt arduum ambulandi genus sudores moueat, spiritum suspendendo extenuet, lumbis dolorem infligat: crura enim magna cum difficultate se in sublime recipiunt, lumbos inflectunt, frangunt, eüellunt: quibus de causis labor præcipuus sequatur, necesse est. Locis autem duris, ac renitentibus habitæ ambulationes, musculos, & neruos crurium effatigant, quippe quæ contentiones tam neruis, quàm musculis moueant, cùm enixu agantur violento. Mollibus verò, & cedentibus locis facta ambulatione, articuli potissimum sentiunt. Flexus

Universidad de Deusto
Biblioteca

xus enim articulorum percrebrescit, cùm solùm succumbat, dilabatur, & cedat. Eadem autem quæstio est.

38 Cur locis arduis difficilius ambulemus? An quoniam omnis ingressus attollentia, & positione conficitur. Attollere igitur præter naturam est, ponere secundum naturam, proponere medium tenet. Inambulando autem locis arduis, multum sortis illius auersæ à natura proculdubio est.

39 Quare qui cursum ex equo arripiunt, minus decidunt? An quòd magis cauent, quàm timent.

Eorum, quæ ad sessionem, accubitum, & habitum corporis pertinent, Sectio sexta, cuius quæstiones VII.

1 CVr sedile alios impleat, alios extenuet? Vtrum habitus corporum distent inter sese, vt alij calidi, alij frigidi sint. Ergo si ita est, calidi implentur: cibum enim corpus vi sui caloris exuperat. Frigidi autem, quòd aduentitium calorem desiderant, quem ex mouendi ratione potissimum corpus acquirit, concoquere nequeunt, dum quiescunt. An quòd alij excrementis redundant, & ob eam rem motum, qui ea consumat, desiderant, alij non.

2 Cur partes corporis distendædæ sint? quod qui se exercitant, facere consueuerunt. An quòd meatus spiritu suo perpurgari oporteat.

3 Cur inflexo corpore cubare melius est, quod etiam medici plerique præcipiunt? An quòd venter, cùm recalescit, concoquere celerius potest: sic autem fit, vt recaleat. Adhæc, locum flatibus dare, in quem incumbant, & innitantur, oportet: ita enim minimè infestabunt. Hinc enim & varices, & cæteri abscessus iuuant, quòd ventriculos continent, in quibus flatum recipere queunt. Ergo corpore extento, cauerna nulla eiusmodi adigi potest: locum etenim omnem viscera occupant. Inflexo autem, singula laxantur, & sinuantur.

4 Cur vertigo surgenti potius accidat, quàm sedenti? An quoniam quiescenti humor vniuersus vnum in membrum se colligit: ex quo cruda etiam oua nequeunt circumuerti, sed protinus decidunt: mouenti autem, humor se æquè expandit. Surgimus igitur à quiete, qua ita affecti sumus: sedemus verò à motu, quo humor æquabili modo quâque versus se porrigit.

5 Quam ob causam cùm parte corporis dextra cubamus, somnus magis accedit? Vtrum quòd vigilantes contrà, quàm dormientes, habemus. Ergo cùm vigilando parte accubemus sinistra, contrarium sequetur in dormiendo, initio, cùm id contrarium sit. An quòd somnus priuatio motionis est. Partes igitur, quarum mouere interest, quiescant oportet: dextrarum autem partium mouere interest. Cùm autem ita accubamus, velut initium quoddam resurgendi detentum, obligatúmque habemus.

6 Cur torpeamus, & cur manus potissimum, & pedes? An quòd torpor refrigeratio est: fit enim propter sanguinis priuationem, translationémq; Manus autem, & pedes, omnium maximè partium carnis inopes, nerui vberes sunt, sed præcipuè pedes: itaq; ad refrigerationem celerem sua natura nimium habiles redduntur.

7 Cur libenter in latus accubamus sinistrum, in dextrum autem potius dormimus? Vtrum quoniam conuersi ad lucem, minus dormire possumus, somnus enim in tenebris ocyus obrepit. An quòd dum in latus accubamus sinistrum, vigilare magna ex parte consueuimus, & operum functio sic nobis expeditior est. Itaque ad contrarium opus, contrarius habitus, siue situs requiritur. Inuitatur autem quisque magis ad opus fungendum habitus sui ratione.

Eorum, quæ ad consensum naturæ animantium pertinent, Sectio septima, cuius quæstiones V.

1 CVr à morbis nonnullis ægrotant, qui appropinquarint, à sanitate nemo sanari potest? An quoniam morbus motio est, sanitas autem quies: ergo ille mouere potest, hæc non potest. An quòd alterum non voluntariè, alterum voluntariè accidit: res autem non voluntariæ, à voluntariis, consultísque plurimum differunt.

2 Cur oscitanti sæpe in oscitando respondemus: & cùm mingentem quempiam videmus, ad mingendum mouemur? quod iumentis præcipuè accidit. An propter memoriam: mouemur enim ea ipsa parte, quoties meminerimus. Hominibus tamen, quia sensu præditi sunt faciliori, statim vbi viderunt, euenit, vt moueantur, reminiscantúrque: iumentis autem vidisse non satis est, sed alio quoque sensu opus est. Quam ob rem addito etiam olfactu, mouentur: quoniam sensus hic in brutis mobilior est. Vnde fit, vt eodem in loco sequentia mingant omnia, quo primum eminxerit: tum enim præcipuè mouentur, cùm olfaciunt: olfaciunt autem posteà, quàm appropinquarunt.

3 Quam ob rem cùm secari quempiam, aut vri, aut torqueri, aut aliqua re tetra affici videmus, animo vicem eius doleamus? An quòd omnium communis natura humana est: ignoscimus ergo, cùm tale quippiam inspeximus, propter naturæ consortionem & familiaritatem. An quomodo nares, & aures delibationes quasdam rerum obductarum pro sua facultate concipiunt, sic etiam aspectus afficitur, & à re delectabili, & à tristi.

4 Cur à tabe, & lippitudine, & scabie capiuntur, qui appropinquarint: ab aqua autem intercute, aut febre, aut stupore attonito, aut aliquo ex numero cæterorum malorum capi nequeunt? An à lippitudine, quoniam oculus pars nostri corporis mobilissima est, cæterarum maximè omnium rei sibi obiectæ similis reddi potest, quippe qui facilè moueatur ab eo, quod moueat: itaque fit, vt cùm perturbatum obspicit oculum, facilè ipse etiam perturbetur. Talis autem contagio ideo fit, quoniam spiritum vitiat, grauémque reddit. Celerrime autem omnes morbis arripiuntur iis, qui spiritu corrupto proueniunt, quale est omne pestilens genus: qui autem appropinquarit, talem profectò spiritum trahit, qualem æger ille reddiderit. Aegrotat igitur, quia morbiferum est, quod spiritu trahitur. Ab vno autem morbum excipit, quoniam vnus ille sic spirat, cæteri secus: eundem verò, quia quo ægrotarit, hoc non aliter spirat, quàm fuerit affectus. Sed scabies magis, quàm lepra, cæteráq; vitia generis eiusdem, afficere potest: quoniam per summa corporis errat, & humore manat glutinoso: genus nanque prurientium omne, tale est. Itaque id ipsum quia per summa oritur, glutinosúmque est, nimirum idcirco attingere potest: cætera nequeunt, vel quia non per summa proueniunt, vel quia persistere suam ob siccitatem non possunt, quamuis per summam cutem oriantur.

5 Quid est quòd nonnulla ex iis, quæ auditu tristia nobis occurrunt, vt inhorrescamus, efficiant? vt serra, cùm exacuitur: & pumex, cùm secatur: lapis, cùm mola frangitur. Quæ autem notæ affectionum patent aspectui, hæc genera affectionum ipsa in nobis creant: dentes enim stupescunt, cùm aliquos, rem acidam edentes aspicimus. Et plerique cùm homines laqueo suspendi, vel aliter strangulari viderent, ipsi defecerunt. An quòd vox omnis, genúsque omne strependi spiritus est, qui nostrum subiens sensum, mouere nos solet: cúmque suum motum vel magnitudine, vel pulsu vehementiore amplificauit, aliquid ex iis, quæ nostro in corpore latent, immutat, & sæpe interimit. Ergo spiritus, qui quamuis magni, lenes tamen adierunt, ij sedem ipsam commouent sentiendi, & lætitia ob eam rem nos afficiunt. Asperi autem quoniam ictum inferunt vehementiorem, sedem vtique illam concutiunt, longéque pro ictus sui facultate se porrigunt: quod idem res quoque frigidæ faciunt. Frigiditas enim, vis quædam est: sed hanc horrorem inuehere posse, dictum iam est. Asperitas verò, quòd pulsu frequente initium pilorum concutiens, in partem pellit aduersam, efficit vt pili se erigant: pulso nanque initio, cacumen pilorum se transferat in partem aduersam, necesse est. Itaque fit, vt pili exurgant, omnes enim deorsum procumbunt. Et spiritus quoque, qui per aures corpori se insinuat, de summis ad ima se defert. Ergo cùm soni, quos modò diximus, asperi sint, horror vtique ob causam prædictam moueri potest. Sed euenit, vt cæteris partibus potius, quàm in capite, moueatur: quoniam vt pili partium cæterarum imbecilliores sunt, sic affectus hic imbecillus occurrit. Cùm verò sensus audiendi, quàm videndi, obtusior sit, affectus quoque hebetiores per summa errant, qui ab eo ipso proficiscuntur. Horror autem talis est, quam ob rem multis, ac variis causis existit. Sensus videndi verò, cum omnium exquisitissimus certè sit, euenta quoque ipsa pro sua præstantia solet ingerere. Quocirca efficitur, vt ipsi veri affectus proficiscí ex eo possint, quamuis vero leuiores. At in sensu audiendi, vt ipsos minimè, sic eorum expectationem nimirum horremus: rei enim tristis, & anxiæ expectatio existit.

Eorum, quæ ad rigorem, atque horrorem pertinent, Sectio octaua, cuius quæstiones XIX.

1 QVa de causa liuidi, qui rigent, efficiuntur? An quoniam sanguis appulsu frigoris gelascit, gelatus autem nigrescit propter caloris inopiam: albedo nanque igni tribuitur. Quapropter iis maximè qui ætate processerunt, caro liuescit, eò quòd calorem minimum obtinent.

2 Cur extrema corporis maximè rigent? An propter angustiam: foramina enim, quæ in his insunt angusta, parum obtinent sanguinis, & ob eam rem parum caloris sortiuntur, sanguis enim calidus est.

3 Cur pedes magis tunc rigent, cùm suspensi tenentur? Vtrum quòd frigus amplius ad eos aspirat. An quod sanguis in breuiorem se contrahit partem: itaque reliquum frigori opportunius redditur, cùm calor desit.

4 Cur tempore frigido maximè vis illa famis intolerabilis incidat, qui caninus appetitus vocatus est, & hyberno potiùs, quàm æstiuo? An quòd vitium hoc ob inopiam alimenti sicci solet accidere. Tempore autem frigido, & hyberno, cùm calor in angusta se contrahit, ocyus interdum deficit alimentum: quod cùm defuerit, vitium id esuriendi accidere consentaneum est. At si in ea cibi vitiosa cupiditate, resolutio, imbecillitásque secuta est, materia statim interna corporis à collecto calore colliquescit: quæ si ad locum cibo à Natura destinatum influxerit, pro cibo se ipsam corpori applicabit. Sed si spirandi sedem adiuerit, obmutescere, atque langue scere necesse est: obmutescere, inquam, quoniam spirandi meatus intersepitur, atque obsidetur. Languescere autem est propter inediam, consumptionémque corporis. Celeriter tamen, paucísque remediis subuenitur, eò quòd eius mali ortus extrinsecus est. Frigus enim calorem corporis nostri intrò compellens, ac contrahens, insatiabilem edendi illam cupiditatem iniicit, atque intendit. Quam ob rem quo modo, qui in metuendo tremebant, pallebántque, periculo demum liberati, subitò ad priorem redeunt statum, Sic etiam esurientes illi, vbi parum sumpserunt panis, citissimè recreantur, vt qui vi paulò à Naturæ ratione summoti aberrent, non qui penitus corrupti desciscant, quod enim naturæ tenorem in partem aduersam violat, idem suæ naturæ eundem restituit. Ergo dimisisse tantummodo sat est, quemadmodum cùm aduersi inter se pueri funem enixi retrahunt: quippe qui fune demisso, resupini protinus decidat.

5 Cur homines pleni admodum rigent, cùm tamen pingue omne calidum sit? An propter amplitudinem molis, vt longè à calore interiore distant partes extremæ corporis, sic propè ab extremo

mo frigore absunt.

6 Cur exercitati frigus vehementius sentiunt, quàm inexercitati? Vtrum quoniam pingue consumptum à laboribus est, quod vtique teporem præstare potest: calidum enim opimum est. An quòd spiratiora, solutioráq; corpora eorum ideo sunt, quoniam pingue, excrementúmque omne detractum est, ita vt frigus arcere nequeant. An quòd meatibus per sudationem patefactis veluti ostia complura aperiuntur? Habitum autem non eundem sanitati, & robori esse idoneum, manifestum est: alteri nanque pinguis, alteri laxus videtur planè conuenire.

7 Cur vt aqua frigida, sic etiam calida infusa horrescimus? Res enim contrarias inter se idem efficere posse, absurdum est. An frigida infusa calor interior extinctus horrorem mouet: calida autem frigus externum circumobsistens in vnum, séque profugum intercolligens efficere identidem potest. Quam ob rem vtrunq; ab eodem agitur: verùm aliâs ab interiore, aliâs ab exteriore, vt dictum iam est.

8 Cur pili in cute inhorrescunt? An vbi cutem contraxerunt, meritò eriguntur, contrahunt autem & rigore, & aliis plerisque affectibus.

9 Cur ad extremam vrinæ missionem inhorrescere solemus? An dum humor calidus ille inest, vesica, & meatus, qui circa eam positi sunt, pleni, expertésque frigoris substant: pòst verò, vbi effluxerit, aere frigido replentur: quippe cùm inane nihil esse Naturæ ratio patiatur, sed aut aeris, aut corporis plenum esse vnumquodque necesse sit. Quòd igitur aer se induxerit frigidus, rectè vt inhorrescamus, euenire solitum est.

10 Cur lingua rigentium, quemadmodum vinolentorum, errare soleat? Vtrum quòd à frigore concrescit, ac indurescit, mouenti difficilis redditur, itaque explanare nõ potest. An quia partes exteriores appulsu densantur frigoris, humor intus collapsus linguam madificat, ex quo suo fungi officio lingua nequit, vt de vinolentis etiam diximus. An quòd per tremorem à rigore inductum motus temerè agitur, articulatè vocabula lingua edere non potest, itaque oberrat, & hæsitat.

11 Cur pili rigentium eriguntur? An quòd ex refrigeratione calor in partem interiorem se colligit. Vbi autem carni caloris beneficium defuit, magis cogitur: quod cùm fit, pili erectiores effici coguntur.

12 Cur hyeme, cùm currimus, magis rigemus, quàm cùm stamus? An quòd aer nostra ambiens corpora, cùm stamus, vbi semel concalefactus, est, nullam præterea molestiam infert: cùm autem currimus, alius, atque alius súbinde frigidus occurrit, itaque facit vt magis rigeamus. Adhæc, aer, cùm mouetur, frigidior redditur: quod quidem in currendo maximè incidit.

13 Cur tempore matutino frigus acrius est, cùm tamen Sol propiùs adsit? An quòd plus temporis absentiæ Solis exultat: itaque terra magis refrigerata est. An quòd die instante, ros, & pruina cadere solent, quæ frigida sunt: an hæc etiam ideo cadunt, quoniam calor, qui sursum se extulit, vi frigoris superatur, idque non nisi Solis absentia euenit. Quocirca cùm longè distat, non cadunt: cùm propiùs, tum cadunt, atque gelantur, quòd locus vehemẽtius refrigeratus est propter Solis diuturniorem absentiam. An die instante potiùs flatus incitantur nocturni, qui gelidi admodum spirant. An nobis frigus acrius idcirco esse videatur, quòd cibi concocti iam sunt. Inaniores autem cùm sumus, frigus vtique acrius sentimus: argumentum quod à vomitu maximè frigere solemus.

14 Cur vbi sternuimus, vel minximus, plerunque inhorrescimus? An quòd ratione vtraque venis subtrahitur: quæ cùm redditæ sint inaniores, aer ingreditur frigidus, qui rigorem ciere potest.

15 Qua de causa qui vehementer frigent, si statim copioso igne concalefiant, indolescunt: si paulatim verò tepefiant, sine magno dolore recreabuntur? An quòd omnino cùm ex contrariis in cõtrarium proficiscitur, magna effici commutatio solet: vt in arbore, si quis paulatim deflectit, nihil est quod stirps ipsa laboret. At si vehementiùs corripit, nec sensim abducit, frangatur necesse est. Ergo simile à suo simili affici nihil potest: vt autem calor hominis frigentis intus cõsistit, & se colligit, sic humor, & rigor parti exteriori relinquuntur, contrariúmque sui contrarij corrumpens est: efficitur rectè, vt si sensim paulatímque tepefiant, calor prouocetur, & exeat, itáque minus doleant: sin subitò recalescant, amplius adducatur, & adstringatur, itaque dolendum acriùs sit.

16 Cur refrigerati magis ab eodẽ calore vrimur, atque dolemus? Vtrum caro suæ causa densitatis calorem occurrẽtem sibi tenaciùs suscipit, ex quo plumbum calidius redditur, quàm lana. An calor vi penetrat, eò quòd foramina nimio frigore congelauerunt.

17 Quam ob causam non rigent, qui irascuntur? An quòd ira, & excandescentia timiditati comtrarij affectus sunt. Est autem ira ex igne proficiscens. Cùm enim intus copiam ignis retinemus, concalescimus: quod maximè in puerili ætate perspicere licet. Pueri nanque primùm spiritus copiam retrahunt, déinde rubescunt: calor enim cùm intus affatim substat, atque humificat, facit vt erubescant. Nam si quis largè aquam frigidam his infuderit, iram sedabit: sic enim calor extinguitur. Pauidi autem, & perterriti contrà: rigent enim, & frigidi pallidíque redduntur. Calor nanque eorum se summis de partibus seuocat ad imas.

18 Quam ob rem quoties inhorrescimus, pili eriguntur? An quod in humore occlusi continentur: humor enim à pili altitudine vincitur. Horror autem, pulsu frigoris fieri solet. Frigus verò calidum humorem congelet, Naturæ ratio vult. Ergo vbi commutatus, congelatúsque humor est, in quo pili inhærent, pilos ipsos mutari consentaneum est. Aut igitur in partem aduersam se transferent, aut in eadem manebunt, si rursus vincere humorem potuerint: at verisimile non est.

vt hu

vt humorem gelatum, coactúmque, pilus vincere suo põdusculo possit. Ergo si pilus vndique gelido humore obsessus, ne quo valeat inclinari, restat sanè vt erectus cõsistat: an quoniam calor pulsus frigore ad locum interiorem se colligit. Vbi autem calor se à carne dimouit, caro plenius cogitur, coactáque, pilos eminentius erigi cogit: quo modo si cùm terræ festucam, aut aliud quodlibet infixeris, construas, atque vndique terram colligas, efficies, vt magis erigi possit quod infixum est, quàm si terra minus esse coactum siueris.

19 Quam ob causam qui rigent, maximè dormire nõn valeant? An quoniam qui riget, spiritum magis retinet, quàm laxat: qui dormit, magis reddit, quàm attrahit. Facit igitur rigor, vt cõtrà agatur, quàm cùm dormitur.

Eorum, quæ ad vibices, & cicatrices, & pelles pertinent, Sectio nona, cuius quæstiones XIIII.

1 CVr pelles recenter detractę, maximéq; arietum, verberum vulneribus, & vibicibus admotæ, & oua super confracta prohibent vlcera, ne consistant? An ratione vtraque humor colligi, intumeréque prohibetur. Pars enim collisa humorem trahit, intumescítque propter feruorem. Oua sua lentitia glutinant, atque ita intumescere non sinunt, vt etiam in ambustis glutine agitur. Conglutinare possunt pelles quoq; ob suam lentitiam hęrentes nimirum, simúlque suo calore concoquunt, inflammationémque sedant: neq; enim detrahere eas solemus, nisi diebus aliquot pòst. Etiam qui ex sale, acetóve perfricandum censent, inflammationem tollere volunt.

2 Cur cicatrices reliquo quidem in corpore nigræ, oculis albæ inducuntur? An quòd cicatrix colorem priori contrarium trahit, scilicet quemadmodum omnia, quæ ægrotarint. Vlcera autem parte oculi nigra cõtrahi solent: veruntamen neque in corpore statim nigrescunt, sed principiò albæ sunt: neque in oculo semper nigræ, sed demum vel ex toto, vel magna ex parte redduntur.

3 Cur ferula oras, siue ambitum plagæ rubidum, medium album facit? Vtrum quòd sanguinem pellit ex medio, quòd maximè ferit, quia in orbem se colligit, & rotunda est. An ea quidem de causa sanguinem, vnde redire oporteret. Rubedo autem, non nisi concursus sanguinis est, isq; in eum locum, qui ictus est.

4 Quare cùm membra à ferula vehementius feriuntur, medium carnis album, oræ rubræ reddũtur: ligno autem contrà, medium amplius rubet? An quòd ferula suam ob leuitatem, vbi vehementer percussit, sanguinem residentem per summa dissipat. Itaque vnde sanguis defuerit, mox ea pars alba existit: quò autem plenius fluxit, hic rubor ambit. Cúmque plaga intumuit, sanguis citò suam sedem repetere non potest, quoniam & exiguus est, & relationem per accliue agat, necesse est: non enim nisi copia magna referri potest contra naturam. At ictus, quos dura corpora inferãt, affligunt, collidúntque ponderis sui ratione, ac robore. Afflictum itaque medium cauum redditur, collisum autem rarum existit: collisio nanq; dissectio, & distractio leuis est. Quod cùm cauum, collisúmq; reddatur, sanguis ad id summus de oris vndique fertur: nam & aptus ferri deorsum est, & laxa expeditiùs subit, quòd ea cedunt faciliús. Vbi autem sanguis eò ipse se collegit, efficitur meritò vt medium rubore tingatur: oræ autem, quas deseruit, albedine decolorentur.

5 Cur nigræ cicatrices hominum sunt, qui vitio lienis tenentur? An quòd sanguis eorum corruptus est, propter admistionem morbosi, dilutiq; sanguinis qui à liene procedit. Cicatrix igitur cute prætenui, summáque consistit. Sanguis verò ille, quia vt dilutus, & calidus sit, niger est: cicatricem nigram transpectus vtique ostendit, & quidem sæpius. Hac eadem de causa cicatrix nigrior fit: sanguis etenim cutis imbecillitate frigescit, & calore euaporante, atrior redditur. Senioribus etiam pari ratione cutis magis nigrescit, & natiuæ cicatrices atriores, quàm iunioribus, habentur: est enim quasi vibicatum corpus eorum totum, non ob aliquam cutis tenuitatem, sed quòd calor defecerit.

6 Vtrum quæcunque rei eiusdem causam obtinent, vim habent eandem ad agendum, an non? Verbi causa, cùm vibices discuti, & ab ære, & à radicula, & à faba commanducata, & à pulmone, & ab argilla, & ab aliis huiuscemodi possint, singuláne vi eadem hoc efficiant, an diuersa? An æs ideo tollit, quoniam rubiginem præ se fert, quæ pro medicamento accipi potest. Faba verò, & pulmo, & argilla, eò quòd ad se attrahunt propter sui corporis raritatem, cæteráque prædicta, aliis ex causis idem faciunt. An vltimum quidem in his omnibus idem est. Quod autem antecedit, hoc discrimini fore, nihil est quod prohibeat.

7 Cur cæteræ cicatrices nigræ, oculi albæ consistunt? An quòd cicatrices colorem contrahunt contrarium parti, in qua efficiuntur. At in parte oculi nigra fieri solent: ergo albæ efficiantur, necesse est.

8 Cur ictus ferulæ dolorem amplius mouet, quã aliquod duriorum? Ita enim deprehendetur, si quis cùm verberat, ratione considerat, cùm tamen ictum durioris, vehementiorem esse ratio potior exigit: acriùs enim ferit, quod durius est. An quòd caro non solùm cùm percutitur, sed etiam cùm repercutit, dolet. Igitur à duris percuti tantum potest: cedit enim propter eorum duritiẽ. At verò à ferula vtrunque sanè accidit, vt & percutiatur, & repercutiat, propter ponderis leuitatem, cùm scilicet non cedat, sed renitatur, ita vt ictus possit duplicari.

9 Cur thapsia, & cyathus, quæ cõtraria planè inter se sunt, pariter vibices possint discutere, *hic principiò, illa pòst? Cyathus enim frigidus est: quod etiam poëta inquit Homerus:

-Et gelido dentes defixit in ære.

Thapsia verò calida, & vrens. An quòd vt animo deficientibus aqua, sic cyathus vibicatis occurrit. Obuians enim refrigeratio, calorem prohibet educi è sanguine, qui per ictum ad summa confluere corporis, atque concrescere solet, vbi calor decesserit. Fit enim, vt perinde, ac si extrà

*ἣ μὲν ἀρχόμενα, ὁ δ᾽ ὕστερον, illa principiò, hic pòst.

qq sit,

sit,congeletur,cùm sub cute est,propéque abest,vt extrà sit. At verò cùm calori exitus negatur,non conerescit,sed se rursum diffundit, & sedem vnde effluxit,repetit. Quod idem thapsia quoq; præstare potest,quippe quæ calòris sui facultate prohibeat,ne sanguis gelascat.

10 Cur ęneis quibusdam admotis,vt cyathis,aliisque generis eiusdem, vibices reprimi, resoluique possunt: An quoniam æs natura frigida est:ergo calorem effluere verat è sanguine,quem ictus collegit.Eo nanq; per summa corporis exhausto, vibex existit. Itaque celeriter admouendum est antè,quàm geletur.Et thapsia verò ex melle illita eadem de causa iuuat: quia enim calida est,sanguinem refrigescere prohibet.

11 Cur si eodem in loco sæpius vlcus extiterit,cicatrix atra ducetur? An quacunque parte vlcus se ostenderit,hæc admodum debilitatur, eóque magis,quò vlceratum,sæpius sit. Debile autem omne frigescit,humorisque plenum est:quo fit,vt nigrũ quoque appareat.Et quidem vlcera magna,& vetera, cicatrice atra obducta videmus. Sæpe autem vlcus cœpisse,non aliud est,nisi vlcus diu habuisse.

12 Cur vibicibus cyathos admouere solemus? An quòd locus,quo icti fuerimus,refrigeratur,calórque inde omnis decesit. Cyathus itaq; admotus, facit æris frigiditate,ne calor abeat.

13 Cur pili cicatricibus nequeunt exoriri? An quòd omnes meatus obcæcantur,& variant,è quibus pili se promouere solent.

14 Cur ictus tumorem,liuorémq; suscipiant? An quòd de loco percusso humores disiecti, in loca proxima ruunt, in quibus offendentes retorquentur.Itáque coniuncta,conglutinatáque humorum copia,tumor per collectionem exurgit, & si quæ venulæ ruptæ sint, confluuium id humoris subcruentum fiat,necesse est.

Eorum,quæ ad res naturales pertinent,
Sectio decima,cuius quæstiones

LXVII.

1 CVr in animantium genere alia tussiunt,alia nõ? Verbi gratia, homo tussit,bos minimé. Vtrum quòd cæteris maxima ex parte excrementum aliórsum se vertit: homini autem eò conuerti Natura voluit. An quòd homo maximũ, humidissimúmque cerebrum continet. Tussis autem pituita destillante fieri solet.

2 Cur homini tantummodo ex omni animantium numero, sanguis è naribus defluit? An quoniam plurimum cerebri,idémque humidissimum homo continet. Vnde venæ excrementis per ora eòdem tendentia nimium repletæ,profundere inde coguntur.Sanguis enim vitiatus quisque, integro tenuior redditur. Talis autem est, qui se cerebri excrementis miscuerit, & quasi in saniem degenerat.

3 Cur alia ex animantibus sub cutem,alia intra carnem, alia vtroque modo pinguescere consueuerunt? An quibus densa est caro,iis inter cutem, & carnem humor prætenuis cogitur:quòd is semper sua natura eminet,atque resident, qui tandem concoctus, pingue effici solet. Quæ autem carne sunt rariore,cutémq; gerunt obuiam, hæc opima intra carnem redduntur. Quæ verò vtroque modo se habent,vtroque etiam pinguescunt.

Cur vitiliginem pueri, mulierésque minus habent,quàm viri,& in eo ipso fœminino sexu, quæ prouectæ ætate sunt, magis habent, quàm minores? An quod vitiligo exitus spiritus est. Corpora autem puerorum contextu denso, non facili expiratu constant,& mulierum minus expirant,quàm virorum. Spiritus nanque in menstrua se auertit fœminę:densitatem verò leuitas eiusdem satis declarat. Quæ autem corpora ætate processerint, aut consenuerint,respiratiora euadunt:hæc enim modo ædificij veteris, structurã suarum partium laxiorem iam habent.

Cur homo tantùm habeat vitiliginem? Vtrum quòd tenuissimam is ex omnibus animalibus cutem habet, simúlque flatibus redundat: indicium verò,quòd vitiligo partibus tenuissima cute obtectis,maximè,primúmque existit. An & his ipsis de causis, & prætereà quòd homo vnus ex omnium animantium numero canescit:quippe cùm in vitiligine pili canitie immutentur. Itaque fieri non potest,vt vitiliginem habeant, quæ nunquàm canescere soleant.

Cur capris, & ouibus lac plurimum demulgetur, quæ corpore non maximo sunt: homini autem, & boui minus, scilicet ad corporis proportionem? Vtrum quòd his copia in corpus absumitur,cæteris in excrementum se confert:ouibus autem,& capris,quantum excrementi accesserit,omne in lac transit. An quòd plura gignunt, quã quæ magno sunt corpore:itáque plus attrahunt excrementi,quoniam plura alendum sit. An his grauidis plus excrementi propter corporis imbecillitatem redundat. Lac autem excremento consistere certum est.

Cur animantium alia, cùm aquam mutarint, colorem suum amittunt,similiáque loci illius domesticis redduntur,vt capræ: alia verò nunquàm amittunt,vt homo.

Ad summam cur alia mutantur, alia non? vt coruus,qui semper incommutabilis persistit? An quorum natura vincere,perdomaréq; humorem non potest, vt auium, quæ vesicam quoque nullam ob eam rem obtinent, hæc nusquam mutari possunt.

Sed cur non illa eadem, sed quæ nata ex his sunt,hæc mutentur? An quòd recèns nata,suis parentibus sunt infirmiora.

Cur mares corpore maiori ex toto penè sunt, quàm fœminæ? Vtrum quòd mares calidiores fœminis sunt: quæ res vim obtinet augendi. An quòd mares præditi natura integra sunt, fœminæ manca, oblæsáque desciscunt. An quòd mares longo temporis spatio perficiuntur, fœminæ breui.

Cur in animantium genere alia breui tempore pariunt, alia diu gestant? An longiùs perfici solent, quibus longiora sunt vitæ spatia. Sunt autem partu tardiora, quæ longo tempore viuunt:

uunt: sed non vniuersaliter id est. Equus enim vt tardiùs maximè,quàm homo, parit, sic viuere minus potest. Cuius rei causam,vuluæ,siue vteri durities habet. Quomodo enim ager sitiens haud citò suas stirpes enutrit: sic durior vulua equarum, in formando, nutricandóque suo fœtu remoratur.

12 Cur proles cæterorum animantium magis, quàm hominis,suis parentibus similem gerit naturam? An quòd homo vago, varióque plurimùm animo in coitu est:prout autem pater, matérque in conceptu affecti fuerunt, ita partus euariant. Cætera verò animantia omnia, aut certè plurima,rei tantum ipsi intendunt,totáque sese Veneri dedunt. Adde quòd ob eam auiditatem, minimè repleri magna ex parte patiuntur.

13 Cur alibi tam homines,quàm equi,oculis magna ex parte cæsiis sunt? An cùm oculi triplici coloris genere distinguantur, nigro, caprino,& cæsio, corporis totius colorem oculi quoque color consequitur: itáque haud immeritò cæsius est.

14 Cur homines nana statura proueniunt? Vel potius quærendum in vniuersum, cur in animantium genere alia, paruo, alia magno consistant corpore? Causa duplex sanè reddi potest:aut enim locus, aut alimentum id facit. Locus, si angustus est: alimentum, si exiguum. Quod etiam partu iam edito nonnulli efficere conantur, vt qui catellos in caueolis occlusos educant. Quibus itaque causæ locus est, hi pomiliones reddunturSunt enim latitudine quidem,profunditatéque pro magnitudine suorum parentum,breues tamen omnino. Cuius rei causa est,quòd rectæ lineæ in aduncas se flectunt. Igitur quo modo tabernarum picturæ, quamuis breues, tamen distentæ in latitudinem, profunditatemque cernuntur: ita pomiliones quoque formari ex loci angustia incidit. At verò qui ob alimenti inopiam perfici non potuerint, hos membris quoque puerilibus constare videmus.Fitque vt aliqui, quamuis breues admodum sint, modicè tamen coagmentatas omnes sui corporis partes habeant, vt Melitenses catelli. Ratio enim quòd non vt locus, sic Natura suum efficere opus soleat.

15 Cur in animantium genere alia maris, ac fœminæ coitu careantur, alia concretis quibusdam proueniunt,simul atque primus eorum ortus extiterit? Quemadmodum qui de Natura docent, primum animantium ortum, mutatione, dimotionéque Mundi, vniuersíque orbis ingente diserunt extitisse. Et quòd nunc si rursum ortus eiusmodi futurus sit,tales motiones aliquas præcessisse oportebit. Principium enim rei cuiusque maximum est, quippe quod rei dimidium sit. Semen autem genitale principium esse, certum est. Ergo minutorum animalium quorunque ortus, nullo agi mutuo concubitu solet: causa cur vt principio extiterunt, creari nunc etiam possint seminis exiguitas est. Rei nanque minoris, minus quoque principium esse conuenit. Quam ob rem huius etiam seculi mutationes, semen animantium minutorum generi satis contrahere possunt quod sæpius vsu euenit. Tum enim maximè oriuntur, cùm mutationes temporum incesserunt. Maiorum autem genus, mutationem quoque pro sui magnitudine desiderat ampliorem.

Cur animantium alia partu sunt numeroso,vt sus,canis,lepus:alia nõ,vt homo,vt leo? An quòd alia vuluas,siue vteros cõtinent multos,totidémque formandi loculamenta, quibus impleri percupiunt,quibúsque semen genitale diuidendum, inferendúmque est:alia contra se habent.

Cur homo inter animantes oculorum minimum pro sua magnitudine habet interuallum? An quòd omnium maximè naturali solertia homo constat.Sensus autem contuendi partem versus priorem Natura posuit: id enim conspicere oportet,in quod nos ducit ratio mouendi. Quanto autem oculorum plus discriminis sit, tantò magis conspectus vergent in latus: qui si secundum naturam sedem debeant obtinere,quàm minimum esse interuallum certè oportet. Sic enim partem versus priorem ingredi maximè possumus. Adhæc, cæteris animantibus, cùm careant manibus, despiciant prorsus in latera,necesse est: itáque plus eorum oculi distant inter se,& maximè ouium, eò quòd maximè prono capite ingrediuntur.

Cur cæteris animantibus partim nunquã profuso seminis per somnũ incidere assolet, partim raró? Vtrum quòd nullum,homine excepto,resupinum cubare consueuit.Nullum autem,nisi resupinum,semen profundere potest.An quod cætera non pariter,vt homines, somniant. Seminis autem per quietem illa profusio, non nisi cum imaginatione fieri potest.

Cur animalium alia caput moueant, alia non moueant? An quòd quæ collo carent,ea caput mouere nequeunt:nonnulla autem carent collo.

Cur in animantium genere homo sternutare maximè solet? Vtrum quòd meatus obtinet ampliores, per quos spiritus, odórque subeunt:his enim spiritu repletis sternuimus. Indicium verò, datos esse meatus homini laxiores, quòd is olfactu minimè omnium valet. Quò nanque arctiores meatus sunt, eò magis vim obtinent olfaciendi. Quòd si in ampliores plus humoris ingreditur,quo inflato,sternutamentum fieri solet: tales autem genus hominum omnium maximè animantium obtinet, meritò homo solus sternuere sæpissimè consueuit. An quòd homo breuissimis naribus est, ita vt humor concalfactus celeriter commutari in spiritum possit, cùm cæteris refrigescat præ longitudine priùs, quàm mutetur.

Cur nullius animalis lingua est pinguis? An quoniam pingue vnumquodque densum est. Lingua autem rara sua natura propterea est,vt percipere possit genera saporum.

Cur fœminæ intento corpore mingunt, mares minimé? An quòd fœminarum vesica remotiùs, tum profunditate, tum longitudine sita est: iacet enim vulua earum interius sedem, atque vesicam.Itáque humor emittendus, vim propter spatium vuluæ desiderat pleniorem, quæ per spi-

Universidad de Deusto Biblioteca

ritum corpore intento acquiritur.

23 Cur sues hybernum pilum amittere nõ solent, cùm cæteræ quadrupedes soleant? Nam & canes, & boues certe amittere assolent. An quòd sus calidissimus omnium est, partíque calenti corporis eius pili adhærent, quippe cùm pingue tale esse necesse sit. Cæteris itaque, vel quia humor refrigescit, pili defluunt, vel quia suus calor alimentum concoquere non potest. Suibus verò non idem incidit, vel quia nihil humor interior affici potest, vel quia bene alimentum concoquitur: nam & si quando causa, cur defluant, sit, tamen pinguedo vetare potest. Oues, ac homines propter sui pili tum densitatem, tum copiam, non ita affici pulsu frigoris possunt: non enim altiùs refrigerationi subire licet, vt possit vel humorem gelare, vel calorem concoquendo seuocare.

24 Cur ouibus expilatis mollior pilus subnascitur, homini durior? An quòd ouium pili summæ cuti cohærent, euellíque ob eam rem sine vllo possunt labore, cùm initium alimenti integrum maneat, quod carni iunctum est. Meatibus itáque patefactis, excrementa respirare melius possunt: vellus enim proprio carnis vescitur alimento. Caro autem molli, dulcíque alitur pabulo. Hominum contrà, quòd altius pili inhærent, per vim, summóque cum dolore euelluntur. Constat id, quandoquidem sanguinem secum detrahunt. Corpore igitur saucio euenit, vt tandem cicatrix obducatur: vnde fit, vt vel finem pili amplius promendi faciant, qui euulsi fuerint, vel quandiu præterea promere possint, duri extrudantur, eo quòd omne valens alimentum carnis exhaustum est, nec nisi materia inutili, & superuacua pilus prouenit. Indicium, quòd hominum omnium plagam inhabitantium Meridianam, pili duritiem præ se ferunt: quoniam calor exterior altiùs corpus subiens, alimentum concoctum facile absumat in vaporem: contrà, eorum qui sub Aquilonem incolunt, molles, lasciuíq; funduntur, quòd his sanguis, dulcisq; sapor per summam potius fluitat formam: quam ob rem his color quoque hilarior est.

25 Cur ouium pili eò duriores sunt, quò prolixiores: hominum contrà molliores, quò prolixiores? An quòd ouium pili, qui, quale diximus, capiunt alimentum, vbi procul se ab suo deduxerunt initio, iciuniùs vescuntur: & alimentum, quod inest vi caloris, facilè pro sua inconcoctione euaporatur. Itaque siccati duriores redduntur: molle nãque humidum est. Hominum verò pili minus alimenti, sed plus suo initio hauriunt: concoquitur autem plenius, quoniam minus est. Cõcoctum autem pilum efficit molliorẽ: concocta etenim quæque molliora inconcoctis redduntur. Indicium, quòd oues recentes vellera molliora gerunt, quã vetulæ: copia nanque excrementi, pilum & ouis, & hominis procreat.

26 Cur hirti homines, & aues, Veneris sunt auidiores? An quòd natura humida & calida sunt, qua quidem vtraque qualitate opus ad coitum est: calor enim excernit, humor excernitur. Hæc eadem ratio est, cur etiam claudi homines sint salaciores: his enim vt parum alimenti déorsum, propter crurium vitiationem, labitur, sic multum loca petit superiora, séque in semen conuertit.

Cur homini nulla iuba data à Natura est? An quoniam barba data est: ergo quod excrementitium alimentum cæteris animantibus in ceruicem se confert, id homini maxillas adire solitum est. 27

Cur pedes animalia pares habeant? An quòd fieri non potest, vt aliquid moueatur, nisi parte aliqua sui cõsistat, dummodo non prosiliat. Cùm igitur ex duobus illis, motu, & statu confici ingressum, necessùm sit, paritatis iam inde ratio patet: bipes enim altero pede mouetur, altero stat. Et quadrupes quoque cùm duobus mouetur, reliquis duobus innititur. Parique modo de cæteris, quæ vel senis, vel etiam numerosioribus pedibus ingrediuntur, animaduertere licet. 28

Cur equis, & asinis pili è cicatrice promere sese possunt, hominibus autem non possunt? An quòd cæteris animalibus tergus pars per se corporis est: hominis autem cutis veluti affectus carnis exultat, quippe quæ summa illius forma refrigente, solidiuscula existere videatur: quemadmodum crustæ in pulte superducuntur, quas vetulas appellamus. Cùm itaque illæ non nisi farina elixa sint, hominis quoque cutis nominata, non nisi caro putanda est. Vbi igitur hæc vel vulnus acceperit, vel attrita fuerit, incidit vt hominis quidem caro condensetur. Quam ob rem summa corporis parte immutata, vulnus non eandem compagem capit, qua corpus iam inde ab ortu Naturæ extitit. Cùm itaque hæc immutata sit, nihil profectò absurdum fuerit, si ex ea non idem prætereà proficiscatur. Sicut in areis quoque appellatis licet percipere: nam illas etiam corporis summi corruptionem, immutationémque esse nouimus. At tumentis attritis, vbi ad sanitatem redierunt, partes vitiatæ corporibus denuò eisdem replentur, quanquàm debilioribus, quàm principiò fuerint. Sed cùm etiam cutis eorum pars sit, confici pili, proueniréque possunt: cute nanque pilos enasci certum est. Sed candidi propterea oriuntur, quoniam vt secunda hæc cutis imbecillior, quàm prima est, sic pilus candidus ille imbecillimus exit. 29

Cur in animalium cæterorum genere seruari æquè gemini possunt, quanquã sexus vtriusque: in hominum autem non possunt? An quòd homini maximè partus geminatio contra suæ naturæ legem accidit: singulos enim parere sanctum est, tum in geminis ipsis marem, ac fœminam creari Natura omnino recusat. Ergo quod maximè contra Naturam est, id & imbecillum esse ratio postulat. 30

Cur equis, & asinis pili è cicatricibus excidunt? euenire, hominibus autem non possunt? An quòd cicatrix vel suam ob densitatem impedimento est, vel quia deprauat nutrimentum hominibus. Itaque ex toto propter pili infirmitatem impedimento est. Equis autem, ne pili exeãt, nunquàm est, sed deprauat, facítque ne prior integritas seruetur. 31

Cur pares pedes Natura animantibus dedit? An 32

An cuiq;, cùm mouetur, partem aliquam requiescere necesse est. Quòd si pedes impares essent, ne hoc fieri posset, accideret: agitur enim motus situ obuersario pedum.

33 Cur animalia, vt minus temporis dormiunt, quàm vigilent, sic non continuè, sed vicissim modò vigilando, modò dormiendo, somnum suum perficiunt? An quòd non simul omnis vacans materia coquitur: sed vbi pars aliqua est concocta, leuatum iam animal expergiscitur. Et verò sæpius illi expergiscuntur, quibus ea pars frigida est, quæ quidem excrementum domat, & concoquit. Fit enim vt celeriter, sæpéque cesletur: cessatio autem, non nisi expergefactio est. Suauis quoque res ea ipsa, quoniam requies est, non immeritò esse videtur: sed nihilò quidem plus temporis in munere naturalium actionum consumimus. Nam etsi esse, suauius est, quàm non esse, non tamen plus temporis propterea edimus, quàm à cibo abstinemus.

34 Cur animantium alia statim parentes sectantur, alia serò, vt homo, vel vix vnquám? An quòd alia cito vim recipiunt cognoscendi, alia serò, & alia rei sibi commodæ sensum obtinent, alia carent. Quæ igitur hæc ambo, sensum dico rei commodæ, suique corporis perfectionem, sortiuntur, hæc parentem sectari protinus queunt. Quæ non vtrunque illorum habeant, hæc id facere ipsum nequeunt: opus enim est & viribus, & sensu.

35 Cur genus vitiliginis, quod leuca appellatur, quasi albam dixeris, cæteris animantibus contrahi nequeat? Vtrum quòd hominibus morbo hæc est: cæteris autem animalibus tergora varia, pilíque eodem modo albedine efficiuntur. Attamen ambiget aliquis, quærétque, cur non posteà, sed statim ab ortu Naturæ varietas illa existere soleat. An quòd cæterorum animantium tergora dura sunt: homo autem è Natura prætenui cute continetur. Vitiligo autem spiritus secretio est, qui cæteris animantibus excerni tergore denso prohibetur.

36 Cur vbi vitiligo: canities quoq; est? reciprocari autem non licet, vt semper vbi canities, sit etiam vitiligo. An quòd pili omnes cute prouenium: canities autem putredo veluti quædam est. Cùm itaque cutis morbo laborat, pilum etiam laborare inde necesse est: cùm autem pilus, cutem malè affici, necesse non est.

37 Cur animantium alia post partum sæuire solent, vt canis, vt sus: alia nihil efferantur, quod perspicuum sit, vt mulier, vt ouis? An quæ superuacua redundant materia, hæc suam clementiam seruant. Quantum enim doloris esset secretum in partu est. Quibus autem secretio non à vacantibus, sed integris fieri materiis solet, hæc exasperantur, & sæuiunt. Vnde fit, vt extenuatio quoque iam ratione habitus moueat: vt etiam gallinæ furiant, non cùm pepererint, sed cùm incubant ratione inediæ.

38 Cur spadonibus cætera in sexum fœmineum vitiata mutantur, (vox enim tenuis, corpus imbecillum? Denique ita homines commutantur, vt etiam cæterorum animantium quæcunque castrata. Nam & tauri, & verueces sua cornua è contrario gerunt: quòd fœminæ quoque eorum contrà, quàm mares armantur cornibus. Itaque alij maiora excisi gerunt, alij minora) magnitudo verò tantummodo, spadonibus dico, ad sexum virilem commutantur: maiores nanque redduntur. Quæ quidem res maris sua profectò est, quippe cùm fœminæ minores maribus esse soleant. An ne id quidem ad marem, sed ad fœminam pertinet. Haud enim omne magnitudinis genus, sed longitudinis dúntaxat acquiritur, cùm mas profunditate etiam augeatur, & latitudine: sic enim perfici ipse assolet. Adhæc, vt fœmina ad marem, sic fœminæ ipsius virgo se habet ad mulierem: altera enim generosa iam est, altera nondum est. In eam igitur ipsam fœminæ magnitudinem mutantur: crescere nanque in longitudinem corpus assolet fœminarum. Vnde carmen illud Homeri.

Virgo Diana dedit prælongi corporis vsum. 20

vtpote cùm rem, quam suam ob virginitatem haberet, largiri nimirum posset. Ergo non magnitudine in marem mutatur, cùm non in magnitudinis genus perfectè commutetur. Spadones enim longitudine tantùm in magnitudine proficiunt.

Cur spadones vel omnino varicibus vacant, vel minùs habent, quàm cæteri? An quoniam naturam suam, dum castrarentur, in genus seminis infœcundum commutarint. Talis autem est puer, & mulier: quorum neutrum habere varices solitum est, præterquàm si mulier raró. 39

Cur homo omnium maximè animantium oriri claudus potest? Vtrum quòd cæterorum crura robustiora sunt: osse nanque, & neruo, tam quadrupedum quàm auium constant, hominum carne redundant. Itaq; faciliùs hæc ob suam mollitiem lædi possunt, cùm se in vtero mouent. An quòd solus ex omnium animantium genere varia generationis tempora obtinet: nam & septimo, & octauo, & decimo mense venire in lucem potest. Cæteris tempus vnum perficiendi sine mora statutum est: hominum generi temporis multum, pro varia ratione immorandi consumi necesse est. Itaque cùm fœtus mouentur, extrema, quòd tenerrima sunt, facilè infringuntur, & eo magis, quò plus temporis intercesit. 40

Cur spadones cruribus putridis, vlcerosísque sunt? Vtrum quòd etiam mulieres crura habent eiusmodi: spadones autem effœminati omnino suãt. An hoc accidit. Causam autem mulieribus quoque reddere illam debemus, quòd calor déorsum se vertit: quod etiam menstrua declarant. Vnde fit etiam, vt præ nimio humore, neque spadones, neque mulieres pilis valeant redundare. 41

Cur nullum animal, nisi homo, calculosum fieri potest? An quòd iumenta, & quæ vnguibus sunt numerosis, vesicæ meatus obtinent ampliores. Quæ autem non protinus, sed pòst parere intra se animal consueuerunt, vt pisces nonnulli, ex his nullum vesicam habere nouimus. Sed humor subsidens, ille totus in aluum constringitur, sicut etiam in auibus fit: itaque celeriter 42

exit per sedem. At homo vesicam habet,& ceruicem eius canali angusto pro magnitudine porrectam. Ergo quod membrum id adest,quantum terreni humoris seuocatur,in vesicam contruditur, ex quo vasa quoq; vrinaria,id est,matula,eo ipso tinguntur. Loci autem calore efficitur,vt amplius concrescero,atque crassescere possit. Retinetur verò,augetúrque propter canalis angustiam: cùm enim terrena illa subsidentia prodire ex facili nequeant,reuersa cohærent inter sese, calculúmque ita conficiunt.

43 Cur non iumenta, non boues, aut omnino, quæ cornua gerunt,non aues ructare soleant? An propter ventris siccitatem. Celeriter enim consumitur, percolatúrque humor: qui dum immoratur, inflatúrque, ructationem mouere potest. Iumentis tamen,ob colli etiam prolixitatem, flatus deorsum se vertit: quam ob rem his crepitus ventris maximè in itatur. Auium,cornigerorúmque genera neutrum faciunt. Quinetiam ruminantibus ructare negatum est,quoniam plures continent ventres,& quem reticulum appellamus: facultas etenim meandi tam super,quàm subter,flatibus multifariàm præstatur. Itaque humor consumitur antè,quàm in flatum vertatur: qui flatus moueat vel ructum,vel crepitum.

44 Cur in animantium genere quæcunque domestica,eadem etiam fera reperimus: quæcunque autem fera, non vtique eadem domestica Natura creauit? Etenim homines feri nonnusquam cernuntur, & canes apud Indos,& equi alibi: sed non leones, non pantheras, non viperas, non alia complura domestica esse nouimus. An quòd res praua, & facilis ortu est, & mutari quoque expeditè in eam rem potest. Naturam enim non quæ prima, sed quæ vltima est, assequi statim perdifficile est. Quapropter omnia etiam domestica, principiò fera potiùs, quàm domestica esse solent,vt puer feracior profectò, quàm vir, quippe qui omnium edax,& iræ deditus sit,quanquàm infirmus. Ergo quomodo in operibus artis, sic etiam in Naturæ licet perspicere. Nam in his quoque praue omnia facta sunt,& plura sunt praua, quàm proba, vt lectus, vestis, quoduis aliud: quódq; probum est,id omne prauum etiam comperiri potest. Quod autem prauum,id non omne probum quoque reperies: vt si quis vetustissimorum pictorum, fictorúmque opera cogitet: nondum enim peritè pingebatur, aut ex ære ducebatur,sed pingui Minerua omnia effigiabantur. Natura etiam praue omnia facit,& plura praua,quã proba: proba verò pauciora prestare,non omnia, potest. Atqui domesticum omne melius est. Ferum autem,atque syluestre prauum natura, scilicet non quæ initia,ortúsque continet,sed cui,opinor,factu difficile sit probum illud, vrbanum,atque domesticum. Contrarium verò, aut nũquàm, aut rarò efficitur. Attamen vel temporum,locorúmque conditione, temperamentóque vniuersi quodàm fieri potest, vt vrbana,& mitia reddantur omnium animalium genera. Hoc idem in omni etiam stirpium genere intelligere licet. Quæcunq; enim vrbana sunt, eadem etiam comperiri syluestria possunt. At quæ syluestria extitere,eadem omnia mansuescere non possunt. Non tamen desunt,quæ suis locis quibusdam peculiariter ita se habeant,vt neglecta,feráque prouenire præstantiora possint,& mitiora, quàm quæ alibi summo cum studio colantur.

Cur hominum vmbilici ampliores,cęterorum 45
autem animantium exigui, incertique fiunt? An cæteris, quoniam temporis multum gestentur, vmbilicus aresci t, inque directum porrigitur, denique vlceribus intumescit: quam ob rem nonnulli vmbilici deformes sunt. At verò homo imperfectus prodit: itáq; humidus,atq; sanguinolẽtus sequitur eius vmbilicus. Indicium vero,cętera perfecta,hominem imperfectum prodire, quod illa statim inde ab ortu Naturæ viuere sua opera queunt: pueri curam desiderant, nec seruari, nisi alieno beneficio, possunt.

Cur animantium alia semel coeunt, alia sæpe, 46
& alia anni tempore certo, alia nullo statuto tempore,sed prout inciderit? Homini semper concubitus opportunus est, feris non sæpe: & quidem sues agrestes semel concumbunt, domestici sæpe? An propter pabulum, calorem, atque labore: quippe cùm Venus comes satietatis sit. Nam eadem alibi semel, alibi sæpius pariunt, vt oues in Magnesia, & Africa pariunt bis. Causam verò tempus pariendi prolixius obtinet. Vbi enim se impleuerunt, non amplius concupiscunt: quomodo nec cibum affectant, quæ satiata sunt. Quæ autem grauida iam esse incœperint, minus auida Veneris euadunt, quoniam menstruæ purgationes nullæ prætereà veniant.

Cur homines, qui raris dentibus sunt, magna 47
ex parte breuioris sunt vitæ? An indicium hoc est, densum os esse capitis: ergo cerebrum inualidum est, quia minus sit respirationibus opportunum: itáque celeriter putret, vt quod sua natura humidum sit. Nam & cætera, cùm non mouentur, neque exhalant, facilè corrumpuntur. Quo etiam fit, vt homo capite pilosо maximè sit, & mas, quàm fœmina, diutius viuit, futurarum sui capitis beneficio. An in cæteris quoque idem sit, cogitandum.

Cur qui manus cæsuram per totam obtinent 48
palmam, viuere diutius possint? An quoniam minus viuere possunt, quæ carent articulis, incompactáque sunt, quale genus omne aquatile est. Quòd si quæ articulata non sunt, vt cum breuiorẽ agere solent, constat contrà sese habere, quæ articulata. Cuius profectò generis illa etiam sunt, quę cùm sua natura omni articulo careant, existunt tamen articulata nõnunquam quoad maximè licet, consistunt. Manus autem pars interior, penitus articulo vacat.

Cur animantium homini vel vni, vel ma- 49
ximè oculi deprauantur? An quòd homo vel solus, vel maximè morbo comitiali capi in puerili ætate solet, cùm certè deprauari omnibus accidit.

Cur animãtium homo maximè fumo affici po- 50
test? An quòd homo lacrymam maximè emittit: fumatio autem non nisi cum lacryma est.

Cur equus equo, homo homini, atque omni- 51
no cognata cognatis, sibíque similibus gaudent, atq

atque cupiunt? non enim quia pulchrum videtur. Cupiditas autem formam sequitur elegantiorem: nam si id esset,rem pulchram suauiorem esse oporteret. Nunc autem contrà potius euenit,vt quia iucundum,suauéq; est,ideo pulchrum esse videatur. Nec etiam omnibus res eadem voluptati est,nec pulchrum idem lætitię: aliis enim esse, aut bibere, aliis concumbere lætabilius est. Sed causa cur vnumquodque iunctum suo cognato maximè, suauissiméque concumbat, in aliam cadit quæstionem. Pulcherrimum verò id etiam esse, nondum asseri verè potest: sed nobis quod ad concumbendum suauius est, pulchrum certè videtur: quoniam rei, quam cupimus,aspectu quoque nimirum delectemur. Et quidem in cæteris etiam cupiendi generibus, res pariter sese habet. Cùm enim siti detinemur, humorem suauius cernimus. Quod itaque ad vsum aliquem pulchrum est, & quod idem maximè cupere solemus,suauissimum id esse ipsum videtur. Quod autem per se tale est, non prætereà sic esse videbitur. Argumentum, quòd adulescentuli plerique formosi,aptíque nobis esse videbuntur, cùm ad concumbendi vsum respeximus. Nunquid igitur ita, vt etiam plus gestiamus, quàm si deformes quosdam intueamur? Non hercle,nisi eorum auidi sumus: quo modo potio quoq; videtur pulchrior. Nam si siti detinemur,humorem multò suauiùs aspiciemus.

52 Cur hominis prior pars pilosior, quàm poste- 30
rior, est: quadrupedum contrà posterior, quàm prior,setosior? An quòd omne animal bipes partem priorem habet pilosiorem: nam aues quoque eodem modo, quo homines, se habent. An partes infirmiores Natura semper integere potius consueuit: infirmum autem vnumquodque loco sui corporis aliquo est. Quadrupedum verò omnium partes posteriores, infirmiores loci causa sunt, quàm priores: affici nanque à frigore æstúque amplius possunt. Hominum priores in- 40
firmiores sunt, incommodisque illis eisdem opportuniores.

53 Cur animantium homo maximè soleat ster-
nutare? An quòd etiam grauedine maximè homo tentatur Cuius rei causa est,quòd calor, qui circa cor est, sursúmque sua natura effertur cæteris animantibus in armos se effert, vnde per refractionem collectus, partim ceruicem, capútque petit: partim in spinam,lumbósque defertur: hæc enim linea recta,iuxtáque basim sita omnia sunt. 50
Quòd cùm æquè corpus penè totum recalescat, humores quoque in sese pariter digerit, planéque partitur: humores enim calorem sequuntur. Ex quo fit,vt neque à grauedine admodum infestari, neque sternutare quadrupedes soleant. Sternutamentum enim, vel spiritus vniuersi delatio est, humore scilicet plus aliquid exhalante,vel crudi humoris conatus,excursúsque. Quocirca destillationes solet præcedere, quæ quidem animantibus cæteris minimè incidunt, eò quòd caloris illa delatio, antè, retróque portionibus æquis se digerit. Homini verò, quòd erecta basi se in sublime,modo stirpium,attollit, euenit, vt caloris elatio plurima, & vehementissima caput adeat, elatúsque eò calor, meatus concalfacit, rarefacitque capitis, qui tales demum effecti, nimirum capaciores humorum, quàm meatus cordis inferiores redduntur. Quoties itaque accidit, vt caput humescat, refrigeretúrque extrinsecus amplius, quàm satis sit, efficitur vt calor, qui & alimentum habet, & se in partem interiorem contrahit, nimirum crescat, crescens sese in caput,meatúsque capitis ferat, quo humores prærenues, crudique sectantes, implent meatus, destillationésque faciunt,& sternutamenta ratione simili mouent. Nam inter initia destillandi, calor humorem sursum præcedens,inflánsque meatus, sternutamenta expulsu spiritus, ductúque humoris tenuis, acrisq; incitat. Vnde fit,vt post grauedinis sternutamentum, pituitam aquæ similem abstergamus. Hæc cùm omnia sese mouerint, humores coacti, crassíque subsidunt, & foramina capitis nasique interspiunt. Facta enim tumidiora,distentioráque, 10
caput dolore infestant. Argumentum, quòd nullus per eas spiritus foras mittitur. Ex quo sequitur, vt neque sternuere, neque olfacere possint, qui grauedine detinentur. Sternutamenta autem,quæ sine grauedine mouentur,has quidem easdem ob causas veniunt,sed exiguis, leuibúsq; initiis. Itaque vbi vi caloris collecti humores sunt, facilè ab eodem calore pro sua exiguitate spirascentes, in nares interrumpunt. Strepitum verò spiritus, non minùs violentia sese efferendi, quàm sui copia, mouet. Cùm enim calor directo tramite se ad cerebrum vsq; extulerit, eíq; ipsi impegerit, ad nares reflectitur, eò,quoniam meatus illhac foras de cerebro pertendant. Quòd cùm illa foras reflectendi delatio spiritus, nares versus contra naturam agatur, vehemens vt fiat, nimirum euenit: itáque strepitum mouet. Cæterorum autem animantium, aues maximè grauedinem sentiunt, quòd formam corporis maximè similem hominibus gerunt, verùm minùs, quàm homines, afficiuntur: quoniam caput magna ex parte deorsum tenent, vt quæ victum abs terra petere soleant.

Cur maris animalia maiora, vegetioráque 54
sunt, quàm terræ? An quòd vis Solis consumendo, quæ terram ambiunt, copiam detrahit nutrimenti: quam ob rem quæ abdita vitam agunt, vegetiora sunt. His igitur omnibus incommodis cùm genus maritimum sit immune, meritò tum adolescere potest corpore ampliori, & vegetiori.

Cur cætera animalia cibum sæpius siccũ, quàm 55
humidum, capiant, homo humidum sæpius, quàm siccũ? An quòd homo natura calidissima est, plus refrigerationis desiderat.

Cur spadones calui effici nequeant? An eò 56
quòd multum cerebri obtinent: quòd sanè his contingit, quia rem Veneream non agunt: semen enim labi per spinam è cerebro videtur. Qua de 60
causa boues quoq; castrati cornua gerere maiora putantur: necnon & mulieres, & pueri cur calui non sint, eadem ratio esse creditur.

Cur animantium alia, vbi primùm in lucem 57
edita sunt, nutriri per se ipsa possint, alia ne-

queant? An ea possunt, quæ in genere, quod memoriæ capax est, breuius viuunt: quocirca ocyus quoque morte eadem omnia occumbunt.

58 Cur homo plus excrementi humidi egerit, quàm sicci: equi, & asini, plus sicci, quàm humidi? An quòd hæc animantium genera sicco pabulo largiori vtuntur: homo humidis magis, quàm aridis, vesci solet. Ex cibo autem omne proficiscitur excrementum, & ex copiosiori copiosius. Igitur alia humido potius, alia sicco largiori vtuntur pabulo: quoniam alia sicca natura sunt, alia humida. Itaque humidum potius capiunt, quæ sicca constant natura: huius nanque sunt indigentia. Contrà, siccum affectant, quæ humida sunt natura, vtpote quæ qualitatis eius inopia magis tueantur.

59 Cur aues, & homines, & genus quodque animantium forte, corpore sunt duriori? An quòd animositas cum calore est: metus enim refrigeratio est. Quorum igitur sanguis amplius feruet, hæc & robustiora, & animosiora sunt: sanguis autem alimento corporibus est. Et quæcunque verò ex stirpibus terræ aqua tepida irrigaueris, omnia duriora euadent.

60 Cur monstra paruæ quadrupedes pariunt: homo autem, grandésque animantes omnes minùs, vt equi, & asini? An quòd paruæ, vt canes, sues, capræ, oues, longè sunt fœcundiores, quàm grandes: illarum enim aliæ omnino singulos pariunt, aliæ magna ex parte. Monstra autem tum confici solent, cùm plura semina inter sese cohæresçunt, confunduntúrque, vel cùm prodeunt ex mare, vel cùm se in fœmina permiscét: vnde aues etiam monstra edere possunt. Oua nanque vitello pariunt geminato. Monstrum autem ex geminatis illis cõsistit, quorum vitelli nulla interiecta membrana distinguuntur.

61 Cur hominum caput pilosius, quàm reliquum corpus, nec ex proportione pilosum est: cæterorum autem contrà? An cætera vel in dentes exuperant præ nimia alimenti copia, vel in cornua, vel etiam in setam. Quæ igitur in cornua, capite minus setoso hæc sunt: absumptum enim illam in rem est. Quæ autem in dentes, plus quidem pili, quàm cornigera, obtinent: capronarum enim nonnihil fortiuntur, sed minus, quàm aues. His enim illud etiam, quod homini, genus intelligendi Natura tribuit: sed quod illis pro copia nutrimenti multis luxuriat locis, id in capite homini abundat. Nec enim nullum habet, nec adeò multum, vt pilorum vndique excrescat congeries.

62 Cur vnus omnium animantium homo canescit? An quòd pars animantium maxima pilum quotannis deciduum gerit, vt equus, vt bos: nonnulla deciduum non gerunt, tempus autem viuũt breue, vt oues, & quædam alia, quorum pilus, vtpote non senescens, canescere non potest. At homo nec deciduum gerit pilum, & longam degit ætatem: itaque breui tempore consenescit, atque inueteratur.

63 Cur vita breui, imbecillisque viribus sunt, qui partem vmbilico subiectam maiorem, quàm superiorem habent pertinetem ad pectus? An quòd venter suam ob breuitatem frigidus est: itaque vt vim paruam obtinet concoquendi, sic excremẽtis redũdare apprimè est. Morbis autem nimirum patent, qui tali ventre constiterint.

Quam ob causam animantium alia nõ solùm 64
coitu, sed etiam sponte naturæ procreantur, alia coitu dúntaxat proueniunt, vt homo, vt equus? An quòd etsi non aliam ob causam, tamen quòd aliis gignendi tempus breue statutum est. Itaque fieri non potest, vt tempus, quod vim obtinet generandi, amplificetur, prorogetúrque: sed temporum vicissitudine, commutationéq; is, vt procreentur contingit. Aliis multo generatio ampliari solet: etenim vel anno, vel decem mensium spatio confici assolet. Quapropter vel nullo pacto, vel ex coitu procreentur illa, necesse est.

Cur Aethiopum dẽtes candidi, & candidiores, 65
quàm cæterorum, vngues autem non dentibus in candore respondeant? An vngues ideo nigricant, quia cutis etiam nigra est, & nigrior, quàm cæterorum: vngues autem ex cute proueniunt.

Sed cur dentes candeant, quænam ratio sit? An 66
quòd albescere illa solent, quibus vis Solis humorem detrahit, dũmodo nihil superinficiatur, quomodo etiam ceram albescere nouimus. At cutem superinficit calor, dẽtes minimè: sed totus eorum humor in vaporem à calore conuertitur, atque exhalatur.

Cur animantium alia præciso capite vel proti- 67
nus moriuntur, vel paulò pòst, alia minimè? An ita afficiantur quæ sanguine carent, exiguóque cibò contenta sunt: quippe quæ neque continuò cibum desiderent, neq; in humore calor eorum diffundatur, quibus rebus priuatum animal sanguine constans viuere nequit. Illa verò sine respiratione viuere multò diutiùs possunt. Causam cur ita, aliàs abundè reddidimus.

Eorum, quæ ad vocis, sinique rationem pertinent, Sectio vndecima, cuius quæstiones LXV.

CVr sensuum auditus maximè ab ortu 1
Naturæ offendi potest? An quòd auditus, & vox ab eodem initio proficisci videantur. Atqui locutio ex facili posse deprauari videtur, quæ species vocis est, eadémque perfici difficillimè potest. Indicium huius est, quòd posteà, quàm nati sumus, diu obmutescimus, déinde balbutire tandem incipimus. Principio nanque nullum proferre penitus verbum valemus. Cùm itaque facilè peruerti locutio possit, idémque initium audiendi, loquendíque sit (vox enim quædam audiendi quoque primordium est) sequitur vt quasi per accidens, non per se omnium facillimè sensuum auditus interimi possit. Argumentum autem facile omnino loquendi principium destrui posse, vel ex cæteris animantibus erui licet: nullum enim loqui ex cæteris potest: sed homini tantùm facultas hæc data est, & hic tamen serò (vt dictum est) loqui incipit.

Cur omnes surdi vocẽ reddere per nares asso- 2
lent?

lent? An quòd propè absunt vt muti sint: muti autem per nares vocem extrudunt: eò nanque spiritus illorum compellitur, quia ore compresso sunt: quod compressum ideo est, quoniam lingua his ad vocem reddendam vsui nullatenus est.

3 Cur omnes, qui natura sunt calida, magnam vocem emittere solent? An quòd multum in his aerem, feruidúmque inesse necesse est, vis enim caloris facilè ad se & spiritum trahit, & aerem: eóque ampliùs id agit, quò amplior est. Vox autem magna tum oritur, cùm aeris multum agitatur: vtque acuta, cùm celeriter, sic grauis, cùm tardè aer incitatur.

4 Cur omnes surdi per nares loquuntur? An quòd surdi violentiùs spirant, quippe qui propè absunt vt muti sint. Meatus itáque narium ductu spiritus laxior redditur: ex quo fit, vt nisi per nares loqui non possunt.

5 Cur meliùs audiri quæque in nocte, quàm die, possunt? An quòd requies omnium noctu amplior est, quoniam calor abest: vnde trãquilliora quoque magna ex parte omnia sunt: Sol enim est, qui omnia mouet.

6 Cur voces è longinquo acutiores esse videntur? Itaque eùm hominum procul admodum absentium clamorem imitamur, vocem acutè emittimus, & similem iis, qui suam vocem in sonum adstringunt tenuiorem. Et strepitus quoque resonandi acutior venit, quem procul abesse palàm est: non enim nisi per refractionem existere potest. Cùm igitur in strepitus ratione, acutum quod velox sit, tardum autem quod graue, voces è longinquo delatas, tardiores videri oporteret: quæ enim feruntur, eò tardiùs omnia mouentur, quò longiùs à suo discesserunt principio, tandémque collabuntur, & decidunt. Vtrum igitur qui imitantur, voce exili simulant, & sono tenui agere tentant vocem, quæ se è longinquo defert: tenuis autem grauis non est, neque exiguus, exilísque vocis proferendæ vsus grauis est, sed acutus sit, necesse est. An non modò qui imitantur, ea de causa ita simulant, verùm etiam strepitus ipsi acutiores existunt. Causa verò cur ita sit, quòd aer, qui defertur, strepitum excitat, & quẽadmodum primum illud obstrepit, quod aerem mouerit: sic rursus aer súbinde mouendo agat, oportet, vt partim moueat, partim moueatur. Quo fit, vt continuari strepitus possit, quippe cùm perpetuè mouenti moueris succedat, donec omnis conatus mouendi emarcescat: quę quidem res in corporibus non nisi cadere est, cùm scilicet aer non ampliùs impellere vel telum, vel aerem potest. Vox enim continua redditur, cùm aer aerem propellit: telum autem fertur, cùm corpus ab aere mouetur. Hic igitur corpus idem defert assiduè, vsque ad eum finem, dum corruat. At ibi alius, atque alius aer perpetua vicissitudine profluit, præcedentéque subsequens minor est. Itaque velociùs quidem mouetur, sed per minus súbinde aeris: qua de causa voces acutiores è longinquo tenuiores sentimus: est enim acutum, quod velocius est, vt ambigendo superiùs proposuimus. Hæc eadem causa est, cur & pueri, & ægrotantes, acutè, viri autem, & bene valentes grauiter vocem emittant. Cur verò propinquis auribus vox grauior acutiórve esse minime pateat, & omnino cur similis proiectis ponderibus non sit, causa quòd proiectum illud cùm vnum assiduè sit, identidem assiduè fertur: strepitus autem, aer propulsus ab aere est. Itaque fit vt pondus vnum in locum cadere tantummodo possit: vox autem quoquouersus spargat sese, non secus, ac si proiectum pondus, dum fertur, in partes frangatur innumeras, atque etiam se retrorsum dispertiat.

Cur domus nuper illita magis resonat? An 7
quòd maior refringendi datur facultas propter læuitatem. Læuis autem ideo est, quoniam continens adhuc, rimísque immunis penitus extat. Non tamen admodum humidam volo intelligi: nulla enim refractio de limo effici potest. Hæc profectò causa est, cur etiam opus omne tectorium magis resonet. Quinetiam aeris immobilitas fortasse aliquid facit: congestus enim, vniuersúsque cùm sit, occurrentem illum retorquere vehementiùs potest.

Quam ob causam si quis dolium, & lagenas, & 8
cætera id genus figulina inania obruat, operiatq;, domicilia resonare ampliùs possint: necnon si puteus, vel cisterna, vel aliqua fouea in domo sit, magis, magísque ita fiat, necesse est? An quòd ratio resonandi non nisi refractio est: sic enim potissimùm resonandi illa reciprocatio nascitur. Ergo puteus, & quælibet fouea, angustiam obtinet, & aerem colligere potest. Dolia, cæteráque fictilia densitatem quoque suæ ambientis formæ præ se ferunt. Itaque vtraque de causa illud euenit. Concaua enim omnia magis sonant, & æs quoque ob eam rem sonitum præcipuè omnium reddit. Nec verò absurdum quòd obruta illud faciunt: vox enim non minùs in ima se defert. Denique quoquouersus, atque etiam in orbem ferri putandum est.

Cur si vasa quis inania obruerit, faciet vt ma- 9
gis ædificium resonet? An quòd vasa soliditate, perpetuitatéque sua meliùs & concipiunt, & continent aerem, simúlque accidit, vt ictus vehementior effici possit.

Cur aqua frigida de eodem profluens vase acu- 10
tiùs, quàm calida, obstrepit? An quòd delatio aquæ frigidæ velocior est: grauior enim frigida est, acutiorem autem strepitum reddit, quæ velocior est. Calor verò & raritate alleuat, & elatione. Proximum illud est, quòd faces quoque ardentes ictum faciunt imbecilliorem.

Cur homini, qui vigilauerit, vox asperior red- 11
ditur? An quòd eius corpus ob cruditatem humescit, maximéque loco superiori, vnde caput quoque grauescit. Et cùm fauces humore redundent, vocem asperiorem existere necesse est: asperitas enim ob inæqualitatem, grauitas propter obseptionem exultat, retardiùs enim fertur.

Cur cibo ingesto mox tenor frangitur vocis? 12
An quòd membrum illud voci tributum crebro cibi occursu percluSum concalescit, cõcalescens humorem attrahit, qui ob assumpti cibi humefactionem & largior est, & paratior.

Universidad de Deusto
Biblioteca

13 Quare qui flent, vocem mittunt acutiorem, qui rident, grauiorem? An quòd alteri suam ob debilitatem parum spiritus mouent, alteri vehementer intendunt. quod facit vt spiritus velociùs ferri possit: velox autem omnis acutus est, quippe qui ab intento proiectus corpore, feratur velociter: contrà, qui ridet, resoluitur, & debilitatur, itáque vocem grauiùs edit. Quanquam ægri acutam emittunt vocem, parum enim aeris mouent. At verò qui rident, non solùm parum, sed etiam leuiùs mouent: adhæc, qui rident, spiritum calidiorem emittunt: qui flent, frigidiorem. Dolor enim refrigeratio pectoris est. Calor itaque multum aeris mouet, ita vt tardè feratur: frigor autem parum ciet. Idem vel in tibiis fieri nouimus. Enimuero qui spiritu inflant calidiori, multò tardiùs agunt.

14 Cur pueri, cæteráque recèns nata animalia vocem reddunt acutiorem, quàm quæ perfecta ætate sunt, cùm tamen omne acumen vehementia sit? An quòd vox motio aeris est, & acutior quæ velocior: faciliùs autem, & velociùs parum, quàm multum, aeris mouetur. Mouetur autem quoties vel à frigore cogitur, vel à calore discernitur. Sed cùm inspiratio frigida admissio sit, interior nimirum aer tantisper cogitur, cùm spiritum capimus: cúmque expiratio caloris emissio sit, aere sanè à calore citato, vox effici potest: cùm enim spiritum reddimus, non cùm capimus, vocem formamus. Cùm autem nouella calidiora sint, quàm vetusta, suósque meatus habeant arctiores, minus in se aeris possunt continere: cúmque calor, qui moueat, amplior in his insit, res autem, quæ moueatur, minor subsitet, velociùs vtraque de causa aer moueri potest. At si velociùs, vox certè acutior dabitur, ob ea ipsa, quæ antè retulimus.

15 Cur vocem, qui flent, acutiorem emittunt qui rident grauiorem? An qui flent intendendo, contrahendóque os vociferantur: itaque propè aer interior corpore intento mouetur, cúmq; per os transeat angustum, ferri velociùs potest: vtraque igitur ratione fit, vt vox acuta edatur. Contrà, qui rident, remisso corpore, hiscentéque ore rident. Cùm igitur ob eam rem latè, tardéque profundant aerem, meritò vocem emittunt grauiorem.

16 Cur vocem reddunt acutam, qui expertes seminis sunt, vt pueri, mulieres, decrepiti, spadones: grauem autem viri, qui firmissima sunt ætate? An ea causa est, qua linea, cæteráque tenuia dimensionem vnam dúntaxat sortiuntur: crassa autem, plenáque plures obtinent: itáque vox etiam tenuis vnam dimensionem habuerit. Vnum autem & efficere, & mouere, faciliùs est, quàm plura. Ergo cùm prædicta illa spiritum habeant imbecillum, non nisi parum aeris moueri ab illo spiritu potest. Minimus autem est, qui dimensione vnica constat, quem prædictis rationibus tenuem esse, vocémque talem ab eo proficisci necessum est: vox autem acuta, quæ tenuis est. Igitur qui prolifico illo semine carent, vocem hinc meritò reddunt acutiorem. Viri robusti, quoniã spiritu valeant, multum aeris incitare queunt: quod cùm multum sit, lentè mouetur, vocémque efficit grauiorem. Motu enim veloci, & tenui, vocem reddi acutam iam constitit, quorum neutrum, vt in viro possit existere, accidit.

Cur voces nostræ grauiores sint tempore hyberno? An quòd aer interior tunc, & exterior, crassior est: crassior autem cùm sit, tardiùs mouetur: itáque vox grauior non immeritò fit. Adde quòd somnolentiores hyberno tempore sumus, quàm æstiuo, plúsque temporis obdormire solemus: somnus autem facit, vt membris grauioribus simus. Quo igitur tempore plus dormimus, quàm vigilamus (quòd hybernum profectò est) hoc vocem effici grauiorem, quàm qui è contrario agitur, ratio est. Cùm enim tempus vigilandi, quod interuenit, breue sit, habitus corporis, qui inter dormiendum committitur, permanere vsque ad somni repetitionem nimirum potest.

Cur ex potu, vomitu, atq; frigore vocem emittimus grauiorem? An faucibus interseptis quam rem pituita subsistendo committit: quippe quæ aliquid fluxionis in eas detrahat aliis vomitus, aut potus, aliis præsentis temporis qualitas per obstrictionem fauces reddit angustiores: itaque delatio spiritus tardiùs agitur: quæ autem tarda delatio est, grauem hæc efficit vocem.

Cur vox grauior è propinquo magis, quàm è longinquo sentiri potest? An quòd grauior plus quidem aeris mouet, sed nequaquam in longitudinem. Ergo à longe minùs sentitur, quoniam per minus spatium se deducit: è propinquo autem magis, quoniam plus aeris sensorium ferit audiendi. Acuta procul ideo audiri potest, quoniam tenuior est: tenue autem omne augeri in longitudinem potest. Dixerim etiam quòd motio, quæ vocem reddat acutiorem, velocior est: quod fieri potest, si vt densus, sic angustus spiritus sit, qui aerem mouet. Nam & exiguus aer mobilior est, quippe qui ab angusto moueri queat: densus plures efficit ictus, qui strepitum reddant. Licet hoc in musicis perspicere instrumentis: fides nanque tenuiores cæteris eisdem substantibus acutiùs consonant.

Cur vox acutior illis esse videtur, qui longiùs absunt? cùm tamen acuminis ratio sita in eo sit, vt velociùs feratur, & quod longiùs fertur, moueri tardiùs soleat. An quòd vocis acumen non solùm in velocitate mouendi, sed postrependi etiam nimia tenuitate consistat. Qui autem longiùs absunt, vocem tenuiorem excipiunt, ob aeris, qui mouetur, exiguitatem: motus enim ita marcescit. Vtque numerus emarcescens in vnitatem relabitur, sic corpus in vnicam dimensionem extenuatur, quæ tam in corpore, quàm in voce, tenuitas est.

Cur vocem acutam & exercitati reddunt, & debiles? An debiles, quia parum aeris mouent: parum autem quàm multum velociùs fertur. Exercitati verò aerem excitant vehementiùs. Aer excitus vehementer, velociùs fertur: acutum autem in voce id est, quod velox in delatione.

Cur vox corrumpi his soleat, qui cibo ingesto clamitarunt? Itaq; omnes, qui vocẽ exercent, vt

vt histriones, saltatores, & cæteros generis eiusdem, manè, ieiunóque ore exercitationem adire licet inspicere. An vocem corrumpi non aliud est, quàm membrum, quà spiritus transmeat, corrumpi. Quocirca rauci quoque voce corrupta sunt, non quòd spiritus vitiatus est, qui vocem afformat, sed quòd exasperata arteria est, quæ vehemente concalfactione exasperari maximè solita est. Quam ob rem neque qui febriunt, neque qui vehementer febrierunt, statim cùm febris cessauerit, cantare queunt: sunt enim asperis nimio ex calore faucibus. Cibis autem spiritum & largum reddi, & feruidum, consentaneum est. Qui talis autem est, exulceret arteriam transmeando, atque exasperet. Ratio est, quòd cùm inciderit, meritò vox destrui potest.

23 Cur vox, cùm aer quidam formatus sit, & qui, cùm fertur, formam sæpe illam amittat, echo, id est, resonantia fiat? Cùm enim aer vehementiùs in aliquod solidum offenderit, vox non dissoluitur, sed eandem expresse reciprocantem audimus. An quòd refractio est, non perfractio: sic enim cùm totum permanet, tum partes ab eo duę vniformes proficiscuntur, quippe cùm per similem angulum refractio existere soleat: itaque vox resonandi similis primæ efficitur.

24 Cur cæterorum animalium nouella, recénsq; edita vocem mittunt acutiorem, quàm quæ perfecta ætate sunt: vituli autem grauius mugiunt, quàm boues perfecti? An quòd infans quoque in genere similis fœminę eiusdem generis est: boum autem fœminæ grauiùs mugiunt, quàm mares, cùm cætera è contrario agant: at vituli similiores fœminis, quàm maribus, sunt: ergo vocem hi grauiorem emittere debent.

25 Quam ob causam paleis in Orchestra sparsis, chori vox minor sentiatur? An propter asperitatem. Vox enim pauimento minùs læui occurrens, vt minùs vna, ita minor existit, quippe quæ minus continua sit: quomodo etiam lux amplior resplendet in læuibus, eò quòd nihil impedimenti interuenit, quo interpelletur.

26 Cur sal igni ingestus mouere crepitum soleat? An quia sal parum humoris intra se continet, quod mox à calore ignis conuersum in spiritum, violentóque exiliens impetu salem rumpit: omne autẽ, quod rumpitur, mouere crepitũ solet.

27 Cur pueri nonnulli antè, quàm ætas veniat, qua vocabula suo tempore explanare possint, fari incipiant, & vbi aliquid expresse dixerint, rursus obmutescant, atque vt priùs degant, quousq; solitum tempus loquendi accedat? Quæ quidem à plerisque portenta esse putantur: iam aliquos etiam statim cùm in lucem euenerunt, locutos esse proditum est. An magna quidem ex parte secundum naturam homines prodeunt. Itáque illud paucis accidit, sed Naturæ ratione simul hæc contingere, ac perfici solent. Quam ob rem simul & audiunt, & vocem emittunt, simul & intelligunt facultate audiendi, & loquuntur, & explicant. Euenit tamen interdum ne hæc simul contingant, sed vt alij priùs intelligant, quàm membrum id absoluatur, quo loqui possumus: alij contrà, qui scilicet, quæ loquantur, intellige-

re nequeant. Quæ enim audierint, simulatè eadem reddunt: sed cùm tempus affuerit, vtroque iam munere Naturæ fungi incipiant. Quibus autem priùs sensa auditus in animo valeant, quàm membrum id absoluatur, quo primo vocem mouemus, orationémque condimus, iis nonnunquã, vbi iam multa intellexerint, facultas quoq; membri illius, & absolutio properè contingit, maximè quidem à somno. Cuius rei causa est, quòd somnus data requie tum corpora tota, tum membra singula facit segniora. Sed fieri potest, vt vel ob aliam huiuscemodi mutationem idem eueniat. Complura autem sunt, quæ vt efficere valeamus, breuissimi temporis adiumento opus est, & tamen eadem postmodum æquè agere nequaquã possimus. Quoties itaque membrum illud ita se habet, vt liberum, absolutúmque sit, efficitur, vt quòd per auditum intelligentiam mouit, idem, cùm pendet, fluitátque in sensu, remeet, verbúmque reddat. Hinc nobis & carmina, & vocabula sæpenumero non ex voluntate occurrunt: & quę priùs voluntate perita diximus, eadem postea nõ voluntariè dicimus. Hinc etiam sæpe quæ nouimus, ore explicare non quimus. Ita fieri potest, vt pueri aliquid dicant, rursúsque membrum, cui fandi data potestas est, redeat ad suam naturam, ac obmutescat, dum tempus corroborandi, absoluendíque vltimum veniat.

Cur aliqua obstrepunt, mouentúrque subito, vt arcæ, quæ nullæ, quod sensus mouerit, concitantur, & crepant, cùm tamen potentius esse debeat quod mouet, quàm quod mouetur? Quæ eadem quæstio etiam de corruptione, ac senectute est: quippe cùm à re insensibili omnia corrumpantur, quæ à tempore pereunt. An simile guttis hoc est, & lapidibus, quos plantæ emergentes attollunt, atque reiiciunt: non enim quòd vltimum actionis est, id vel attollit, vel mouet, sed hæc vniuersa continuatio efficit: qua quidem re insensibili accidit, vt motus ille sensibilis nascatur. Sic etiam res contenta spatiis sensibilibus temporis mouetur, atque in partes digeritur insensibiles: vniuersi tamen, & continui ratione, exultat & motus, & obitus. Continuum autem illud non in instanti temporis, sed in tempore, quod ab instanti determinatur, situm profectò est.

Qua de causa oscitantes minùs audire possimus? An quòd multum spiritus effluentis interoscitandum aures etiam intrinsecus subit, vt motio vel sensu percipi possit, quam trudit ad aures, maximéque post somnum: strepitus autem vel aer, vel aeris affectio est. Igitur cùm interior reniti tur exteriori illi occurrenti, efficitur, vt motus interioris strepitus, motum exterioris retorqueat, atque offuscet.

Cur pueri magis, quàm viri, lingua hæsitant? An vt etiam manibus, pedibúsque pueri minùs valemus, & infantes ambulandi omnino facultate caremus, sic etiam linguæ parum compotes pueri sumus, & infantes verbum nullum referre possumus, sed more brutorum animantium vociferamur, videlicet causa imbecillitatis, quæ non solùm hæsitatem linguæ, sed etiam balbutiem, blæsitatémque faciat: quippe

cùm

Universidad de Deusto Biblioteca

cùm blæſitas ſit, literam quandam exprimere non poſſe, eámque non quamlibet, ſed certam: balbuties, vel literam prætermittere, vel ſyllabam: hæſitas, alteram alteri ſyllabam iungere properè non poſſe. Quæ quidem omnia imbecillitate eueniunt. Lingua enim ſubminiſtrare intelligentiæ non poteſt: itidem etiam vinolenti, ſenéſque afficiuntur propter debilitatem: viris autem hæc minùs vſu eueniunt.

31 Cur vox hominum tam metuentium, quàm trepidantium obtremiſcere ſoleat? An quòd emigrante calore cor concutitur. Nam vtriſque, & trepidantibus, & metuentibus accidit, vt ita afficiantur. Cùm cor autem concutitur, ictus nequaquam effici vnus poteſt, ſed plures proficiſcantur, vt è fidibus laxiùs intentis, neceſſe eſt.

32 Cur vocem homines trepidantes grauem, metuentes acutam reddant? An quòd metuentibus locus cordis refrigeratur, cùm calor déorſum ſe defert, ita quòd parum aeris excitare poſsint: vires enim poſitæ in calore ſunt. Trepidantibus autem calor loca petit ſuperiora, vt etiam pudore affectis effert idem ſeſe ad faciem. Cuius indicium eſt, quòd pleniùs erubeſcunt. Reſoluit igitur, multúmque aeris, quo loquimur, efficit: hic autem tardè propellitur: tardum verò non niſi graue in voce eſt.

33 Cur nox ad audiendum aptior eſt, quàm dies? Vtrum (vt Anaxagoras ait) quòd aer interdiu ſtridet à Sole concalfactus, & obſtrepit, noctu requieſcit, vtpote cùm omnis calor abfuerit. Tunc autem quæque audiri meliùs poſſunt, cùm nullus ſtrepitus eſt. An quòd per inanius facultas audiendi amplior, quàm pleniùs, datur. Eſt autem aer interdiu denſus, vt qui luce, radiiſque refertus ſit: noctu autem rarior, quòd ex eo ignis, & radij deceſſerunt, quæ corpora eſſe dixeris. An quòd corpora multifariam interdiu vim intelligendi diſpertiuntur, ínque res varias deducunt: itaque clara audiendi eripitur ſenſio. Et eò quòd omnia die magis, quàm noctu, agimus, ipſa quoque intelligentia negotiis corporis impedita eſt. Senſus autem, vbi ſeiunctus ab intelligentia eſt, laborem velut inſenſibilem habet: vnde dictum, Mens videt, mens audit. At verò noctu, cùm noſter intuitus omni ſit munere liberatus, magiſq; intelligentia requieſcat, meatus aurium vel ampliùs patent, vel nihilò minùs, quàm die, vt capax ſonorum pariter eſt, ſic meliùs eoſdem ſonos referre ad intelligentiam poteſt: quoniam nec ipſa intelligendi vis quippiam agat, nec ab aſpectu tentetur, vt fieri interdiu ſolet.

34 Cur omnes, qui humore prolifico vacant, vt pueri, mulieres, decrepiti, & ſpadones, vocem reddunt acutam, viri autem, qui firma ætate ſunt, grauiorem? An propter membri imbecillitatem, quod mouere aerem ſolet. Mouet enim exiguum aerem, quod imbecillum eſt: exiguus velociùs fertur: quod velociter fertur, acutum eſt. An quòd primus meatus, quà vox permeare ſolet, omnibus ſemine vacuis puſillus eſt: itáque exiguum proficiſci ab eo poteſt, quod aëra moueat: exiguum verò cùm ſit, velociter peramplas ſuperiores fauces fertur. At viris ætate vigentibus hic amplior habetur, vt etiam qui ad teſticulos pertinet. Itáque aer plurimus eſt, qui inde propellitur: tardior ergo cùm tranſeat, meritò grauior reddi poteſt.

35 Cur homines lingua hæſitantes, loqui nequeant voce ſubmiſſa? An quòd offenſaculo quodam vox ſiſtitur, retinetúrque. Sed cùm non pares requirantur vires, aut ſimilis motus, cùm quicquam non impedit motum, cúmque impedit, enitendum omnino eſt: vox autem motus eſt, vocémque altiorem ſolent emittere, qui pro viribus conantur. Ergo cùm ad expellendum quod obſtat, enitendum ſit, altiùs eos loqui neceſſe eſt, qui linguæ huiuſmodi vitio tenentur.

36 Cur iidem illi trepidantes magis, quàm vinolenti, hæreant lingua? An quoniam affectus hic ſimilis generi ſtuporis, quam apoplexiam vocamus, parti interiori cuipiam tribuendus eſt, quã partem mouere nequeant impedientem propter ſuam refrigerationem. Vinum igitur, quod ſua natura calidum eſt, refrigerationem tollit, trepidatio facit. Eſt enim trepidatio, metus quidam: metus autem, refrigeratio eſt.

37 Cur ſtrepitus extrinſecus magis intus auditur, quàm intrinſecus foris? An quòd intrinſecus, cùm vaſta, immensáque adeat ſpatia, diſcerpitur, diſsipatúrque, vt pars eius vel minimè, vel minùs ſentiri poſsit. Extrinſecus verò, cùm vox ſeſe in locum arctiorem, ſtabiliorémque aerem conferat, vniuerſa ingreditur: itáque cùm maior ſit, non immeritò meliùs poteſt audiri.

38 Quam ob cauſam qui lingua hæſitant, melancholico habitu conſtant? An quòd properè ſequi imaginationem, non niſi eſſe melancholicum eſt. Hæſitantes autem illi tales proculdubio ſunt. Impetus nanque dicendi præruit, antecedítque facultatem eorum, vtpote cùm animus viſa ſequatur. Balbis etiam idem accidit: hos etenim omnes membra voci accommodata tardiora habere, certum eſt. Indicium verò, quòd tales vinolenti redduntur, cùm ſuas maximè imaginationes, non rationem ſequuntur.

39 Cur porrum proſit ad vocem ſonoram? Nam & perdici commodum eadem in re nouimus. An quòd allium quoque elixum delinit, & quidem porrum lentitiam quandam obtinet, quæ fauces detergere poſsit.

40 Cur cætera animalia vocem tum acutiorem emittunt, cùm validiora ſunt: homo autem cùm inualidior eſt? An quòd homo inualidus exiguum aera mouet, aer exiguus velociter permeat, velocitas ſtrepitum reddit acutiorem.

41 Cur meliùs audimus, cùm ſpiritum retinemus, quàm cùm reddimus: itáque minùs ſpirare in venatione præcipitur. Vtrum quòd per venarum elationem vis ſentiendi locum petit ſuperiorem. Cùm enim dormimus, déorſum ſe defert, & crebriùs tunc reddimus quàm ducimus, ſpiritum, miniméque audire valemus. An etiam ſanguis, cùm reddimus ſpiritum, aſcendit. Itáque pars ſuperior impletur, cum tamen per inane audiamus. An quòd efflatio, ſtrepitus quidam eſt: hic autem expirando eueniens vim obtundit audiendi.

42 Cur ſal exiguus ocyùs crepat, & exilit, vehe-
mentiùs

mentiùs autem & crepat, & exilit, qui plenior eſt? An quòd exiguus rumpi celeriùs poteſt: haud enim multum id eſt, quod ſubeat ignis oportet, cùm ſal ipſe totus exiguus ſit. Plenior autem ille lentiùs domatur, quòd plus negotij eſt, magnum diſrupiſſe, quàm paruum: crepat paruus parum, quia paruus inuehitur ictus: maior magis, quia magno agitur ictu. Crepitus autem, ictus eſt. Quod etiam robuſtius eſt, magis exilit, quoniam minùs cedit.

43 Cur ſi ſalem eadem magnitudine, qua modico igni ingeſtus crepet, nimio inieceris igni, vel nihil, vel minùs crepabit? An quòd priùs ab igne corrumpitur, quàm rumpi poſsit: comburitur enim humor, quòd conſumptus eſt: crepat, quòd diſciſſus, diſruptúſque eſt.

44 Cur oſcitantes minùs audire valemus? An quòd ſpiritum intercludimus, qui ſe ad aures trudat: indicium, quòd ſtrepitus in auribus naſcitur, cùm oſcitamus. Circunuentus autem, interclusúſque illis ſpiritus facit vt minùs audiamus. Adhæc vox oſcitantibus quædam oritur, quæ vim audiendi interpellare poteſt: & comprimi verò aures neceſſe eſt, quoties corpus ſe diſtrahit, atque intendit.

45. Cur vox, cùm apta ſua natura ſit in ſublime efferri, vt quæ aer quidem ſit, non inferius ſurſum, ſed ſuperius déorſum meliùs audiri poteſt? An quod vox aer quidam iunctus humori eſt, qui pondere humoris graueſcens déorſum labitur, non ſurſum effertur. Humoris nanque ſecundum naturam intereſt, vt déorſum feratur: itáque ab imis ſentiri pleniùs poteſt. An hoc voci dúntaxat animalium reddi debeat: hæc enim non ſine humore profluit. Illud verò accidere nimirum vel in cæteris omnibus ſtrependi generibus nouimus. Ergo vt viſus, ſi ſuperius déorſum prociderit, ſurſum verſus reflectetur, ſed ſi inferius ſurſum pertenderit, déorſum ſe flectet: ſic vox, quæ ſua natura cogitur ſurſum ferri, vbi aeri ſibi aduerſo occurrerit, cùm per vim nequeat eum propellere, qui & amplior, & grauior eſt, reflexa in partem aduerſam déorſum ſe defert. Itaque aer, qui ore motus procurrerit, retorquetur, & ad ima collapſus ſentiri inferiùs magis poteſt. Tale etiam eſt, quod in reſonando fieri ſolet: vocis enim reflexus in partem contrariam agitur.

46 Cur vinolentis potiùs, quàm ſobriis frangi vox ſoleat? An repletio facit, vt vox celeriter frãgi poſsit. Cuius rei argumentum, quòd neq; chori, neq; ludiones ſtatim à prandio, ſed ieiuni vocem exercere conſueuere. Cùm igitur vinolenti impleti ſint, meritò voces eorum potiùs frangi ſolent.

ὑποκριταὶ ludiones.

47 Cur vocem acutiorem longiùs audire poſſumus? An quòd vocis acumen velocitas eſt: moueri autem ocyùs ſolent, quæ vehementiùs ferantur: quæ autem vehementiùs feruntur, hæc longiùs ferri poſſunt.

48 Cur ſpiritu retento meliùs audire valemus? An quòd reſpiratio nonnihil ſtrepitus mouet. Meritò ergo tunc meliùs ſentimus, cùm ſtrepitus minus eſt: minus autem ſtrepitus tum, cùm ſpiritum retinemus.

49 Quam ob rem lux, quæ tenuior, & velocior, & deductior eſt, corpora penetrare denſa non poteſt, ſtrepitus autem poteſt? An quòd lux directo itinere fertur: itáque ſi quid rectè illi profluentiæ lucis obuium ſepiat, lucem penitus diſcludi neceſſe eſt. At ſtrepitus, quia ſpiritus eſt, ferri non rectè etiam poteſt: itaque efficitur, vt ſtrepitum ſentire vndique liceat, non eum tantùm, qui ſe rectè noſtris auribus obtulerit.

50 Quare qui rident, vocem grauiorem emittunt, qui flent, acutiorem? An quòd corpore intento vox acuta depromitur: infirmum autem, quod acutum eſt. Quæ vtraque in flentibus ineſſe potiùs nouimus: ſunt enim & intentiori corpore, & infirmiori.

51 Quam ob rem cùm vox aer quidam formatus ſit, & ſæpius diſſoluatur, cùm fertur: echo autem, id eſt, reſonantia fiat, icto eiuſmodi aere inſolidum quippiam, vox ipſa non diſſoluatur, ſed expreſſe eadem percipi poſsit? An quòd aer refringitur, ideóq; totũ à toto proficiſcitur. Tum etiã affectus hic non niſi de re ſimili exiſtit: quippe cũ aer reflecti de aere ſoleat in cauo, non de cauo.

52 Quam ob rem cùm ſimul vocem multi emittunt, vnúſque tantum, quantum ſinguli reddit, multorum vox illa neque parem voci vnius offert ſeſe, neque longiùs pro ratione deducit? An quod ſinguli proximum aerem propellunt, non eundem, niſi paulò tenus: quod ſimile euenit, vt ſi multi quidem proiiciant lapidem, ſed ſingula, aut magna eorum pars mittat diuerſum: neque enim ibi longiùs, aut pro ratione longè lapis vllus deueniet, neque hic longiùs cunctorum, quàm vnius vox poterit audiri: vox etenim tanta non vnius eſt, ſed multorum. Rectè igitur è propinquo vox multa eſſe pro ratione videtur: quandoquidem lapides quoque illi multi ita videri, atque idem aſſequi poſſunt, at è longinquo plus quàm ſi ſingulæ ſint, ſentiri non poteſt.

53 Cur trepidantes vocem reddimus grauiorem, metuentes autem acutiorem? quanquàm etiam pudor genere metuendi continetur. An multum inter ſe affectus hi diſtant. Quos enim puduit, erubeſcunt: trepidatio autem, pudor quidam eſt. Qui verò metuunt, pallent. Conſtat igitur, calorem in metu partem ſuperiorem deſerere, vt parum aeris præ ſua exilitate mouere ſpiritus poſſit. Velociter autem ferri poteſt, quod exiguum eſt: vocis verò velocitas, non niſi acumen eſt. Iis contrà, quos puduit, calor partem ſuperiorem, id eſt, pectus petere ſolet. Cuius rei indicium, erubeſcens facies affert: ampliorem autem aerem amplior potentia mouet. Tardiùs verò omne fertur, quod amplius eſt, tarditáſque in vſu vocis, non niſi grauitas eſt.

54 Quæ cauſa eſt, vt lingua hæſitantes aliqui fiãt? An membri, quo loquimur, refrigeratio cauſam habet, & tanquam ſtupens, & attonitum membrum id eſt: itáque vino, continentéque oratione concalfacti, verba faciliùs poſſunt copulare.

55 Cur homo ſolus ex omnium animantium numero lingua hæſitans oritur? An quòd ſolus compos ſermonis eſt, cætera vocem tantùm obtinent. Qui autem lingua hæſitant, vocem quidem

Universidad de Deusto
Biblioteca

quidem producunt, sed verba copulare, sermonémque condere nequeunt.

56 Cur sobrij temporéq; hyberno vocem acutiùs mittimus, vinolenti autem & æstiuo grauius? An vox acutior, quæ velocior est: velocior autem, quæ corpore intento se promit. Sobriorum verò, hyeméque corpora magis constant, quàm vinolentorum, ęstatéque: calores enim, teporéſque corpora resoluunt, atque elaxant.

57 Cur homo solus omnium animantium lingua hæsitans prouenire potest? Vtrum quòd etiam mutus solus existit: linguæ autem hæsitatio, mutitas quædam est: nec membrum, quo loquimur, absolutum habetur. An quòd homo solus compos est sermonis, cætera autem vocem dúntaxat sortiuntur: linguæ autem hæsitatio, vt nomen declarat, vnum non est, nec promptam, continentémque parit oratjonem.

58 Cur homini vox seriùs perfici solet, quàm cæteris, quibus data est vocis proferendæ facultas? An quòd vocis humanæ genera, & discrimina quàm plurima sunt: cætera enim animantia literas, vel nullas, vel paucas exprimere possunt. Quod autem summè varium, plurimísque distinguendum differentiis est, id tempore longissimo perfici necesse est.

59 Cur cæteræ speciei eiusdem animantes vocem fundunt eandem, homines autem variam, & multiplicem agunt? An hominum etiam vox vna est, multa autem genera loquendi.

60 Sed cur communis hæc vna hominum varia est, cæterorum autem simplex? An homines multas proferre literas possunt, cætera vel nullam, vel duas, aut tres exprimunt insonas, quæ vocalibus iunctæ locutionem conficiunt. Oratio autem non voce, sed vocis affectionibus significando absoluitur: at vocis affectiones, literæ sunt. Quinetiam pueri non secus, ac bestiæ, suas exprimunt appetitiones, vtpote, qui nondum proferre literas possunt.

61 Cur aspectus corpora penetrare solida non potest, vox autem potest? An quod aspiciendi delatio simplex est, quæ per directum profluere soleat ad lineam. Cuius rei indicium, Solis radius est, & quòd nisi è regione cernere non possumus: vox autem motu multiplici ferri potest, quippe cùm vndique liceat audire. Quoties igitur aspectui directus ille impeditur progressus, eò scilicet quòd res obiecta meatuum incondita, siue indispositа turba constipatur, transpicere nequit: at vox, quoniam quoquouersus profertur, omnia proreptat, penetrat, translapsa audiri vndique potest. In humoribus tamen facultas transpiciendi oculis data est: voci autem nulla, vel minima, quanquàm humor tenuior, quàm terra, est: quoniam humoris meatus parui, densi, continuatíque sunt, vt minimè aspectus impediatur, quò minùs tramite directo ingredi possit. Hæc eadem causa est, cur etiam per vitrum, quod densissimum est, transpicere liceat: per ferulam, quæ rara, solutáque est, non liceat: in altero enim meatus respondent inter sese, in altera variant. Nec quicquam iuuat, amplos esse meatus, nisi rectè ad lineam positi sint. Vox autem minimè in aqua sentiri potest, quoniam minùs aqua inanit, quàm vt aerem capere, vocémque transmittere possit: vox enim, aer quidam est. Haud enim omne rarius permeari se patitur, nisi etiam meatus ei respondeant, quod permeare conetur, & congruant, vt vis etiam colligendi, & contrahendi sese, desit, nisi meatus capaces corporum sint: quanquàm quod rarum est, molle est, & tale, vt in se ipsum coire possit. Verùm nonnulla præ nimia suorum meatuum angustia colligi impediuntur, vt vitrum: quippe vt flecti, contrahíque non queat, quanuis rarius ferula est, ratione prædicta: vt etiam aqua, & quicquid aliud generis eiusdem. Vnde illud quoque palàm fit, non quod rarius raro, molliq; vel eodem, vel proximo est, id magis in se ipsum colligi posse, & adduci. Causa enim omnibus eadem reddenda est.

Cur vox, quanuis minor reddatur adimendo, 62 speciem tamen seruat eandem? An quòd cum his ipsis miscetur, quæ dempseris. Res autem mista non partim est, partim non est: sed vsquequaque talis est: æquè igitur quibusdam vndique detractis, æquè contrahitur, vt necesse sit, simul & minorem esse, & similem.

Quid est, quod linguam faciat hęsitare? Vtrum 63 calor efficiat, vt procaciores sint: vtique offendendo adhærent quasi in salebris, quomodo afficiati iratos homines nouimus: incenduntur enim, incitantur, anhelitant, qui spiritu redundant: igitur præ nimio caloris feruore. Anhelant autem, quoniam frequens spiritus est, nec anticipat, quatenus se tempore respirandi promere possit. An potiùs contrà, vt loci, quo vocem mittimus, refrigeratio causam det, tanquam membrum id attonitum obstupescat: itáque afficiatur, vt vel concalfacti à vino, aut perpetua oratione verba expeditiùs possint copulare.

Cur tempore hyberno voces grauiores red- 64 duntur? An quòd aer crassior est. Talis autem cùm sit, motus tardior prouenit: itáque vox redditur grauior. An quod aer perfectus lentiùs permeat, fauces autem interspiri, & constringi à frigore, pituitáque destillante coguntur.

Cur pueri, mulieres, spadones, senésque vo- 65 cem reddant acutam? An quòd motus velocior, qui acutior est. Et cùm genus idem sit, motu facilius est, quod minus, quàm quod plus est. Quàm ob rem qui firma ætate sunt, plus aeris trahere possunt: plus igitur illud tardiùs permeans vocem efficit grauiorem. Pueris, & spadonibus contrà res euenit, quoniam minus aeris capiunt. Senes autem ideo tremunt, quoniam vocem continere non possunt: quomodo imbecillibus, ac pueris vsu venit, cùm lignum prælongum parte extrema ceperint: alterum enim extremum quatitur, quia nequeunt superare quod tenent: vincere. Quod idem & trepidantibus hominibus, & metuentibus, & rigentibus causam vocis tremulæ afferre, credendum est. Cùm enim, qui vocem ita emittit, eius calor pulsus ab affectibus illis intrò se colligat maxima ex parte, reliquum, quod exiguum extat, vocem continere non potest: quapropter quatitur, atque intremit. Vnde artium liberalium professores, qui se solitos trepidare nouerunt,

uerunt, principio agunt voce submissa, dum resideant, & stabiliantur: vocem enim exiguam vincere, contineréque faciliùs possunt.

Eorum, quæ adres bene olidas pertinent, Sectio duodecima, cuius quæstiones

XIII.

1 QVr suffimenta omnia minùs è propinquo sentire possimus? Vtrum quòd odoris delibatio aere temperata validior redditur, vt myrrha medicinalis suauior est. An contrà agitur, vt ignis vi sua cremandi tollit odorem, qui per suffitum effluat: & quidem apud carbones ipsos nihil redolent: longius verò purius, tenuissimúmque fertur, quod oleat.

2 Cur odores tam suffimentorum, quàm florum, minùs suaues è proximo sentiantur? Vtrum vnà cum odore, terræ quoque particulæ prodeunt, quæ præ suo pondere antè currunt, quàm ad sensum odor deueniat: itaque longiùs ille syncerum se offert. An neq; cùm principium proximum est, neque cùm admodum semotum odor abundè effluere potest. Nam si proximum, nondum largè emanat: si remotissimum, discerpitur.

3 Arbores reddi odoratas aiunt, in quas cælestis arcus decubuit. Vtrum verum hoc sit, an falsum? Et si verum, quam ob causam ita eueniat? Ergo nec omnes arbores, nec semper aliquas odorem ita acquirere palàm est. Etenim sæpe arcus cælestis constitit, & tamen arbores nihil odoris spirarunt, quod quidem sensum mouere posset: cúmq; odor contrahitur, (accidit enim id aliquando, itá que narratur) non in quaque materie contrahi potest. Causa verò per accidens ad arcum referenda est, præsertim si arcus ipse nulla natura sit, sed obtuitus refrigendi tantùm affectio. Prouenit autem odoris ille affectus, vt dictum iam est, non qualitercunque se materies habeat: neque enim in viridi, neque in arida: sed in vsta post aquam, quæ arcui superuenerit, certam reddi suauitatem odoris pastores referunt, maximéque vbi aspalathus, aut etiam rhamnus est, & genus ex iis aliquod, quorum flos suauiter olet. Ratio autem odoris eadem est, quam etiam de terra animaduertimus: hæc enim, cùm feruet, atque inuritur, quod ediderit, priùs ipsò bene olet. Enimuero quæ parcè humido quendam in modum calefacta sunt, odorata redduntur: humor enim concoqui calore nimirum potest. Qua de causa totius quoque orbis terrarum, quæ ad Solem orientem spectant, odoratiora exurgunt, quàm quę ad Aquilonem: & eorum ipsorum, quæ ad ortum plus vergunt, quàm quæ ad meridiem, eò quòd loca Syriæ, & Arabiæ pleniora sunt, atque terrenosiora. Africæ verò arenosa, siticulosáq;. Nec enim humorem nimium inesse oportet, (concoqui nanq; nimius non potest) nec nullum: sic enim nullus vapor inde extringi potest. Quod vel in ea materie solet accidere, quæ & nuper combusta sit, & tale habeat genus, vt secum odoris ferat suauitatem. Quæ quidem res floribus, declarari potest: odor enim in eos transmittitur. Sed fieri putant in iis, in quibus cælestis arcus institerit, quoniam nunquàm id sine aqua effici potest. Cùm enim materies immaduerit, caloréque interiori concoxerit, respirare iam incipit, vaporémque intra se conceptum emittit. Nec verò aquam nimiam accessisse oportet: eluit enim, atque extinguit calorem ab igne iectum, quæ nimia venerit. Quæ autem aquæ post arcum solent incidere, non multæ, sed semper penè mediocres aduenium: & si plures consti- 10 terint arcus, aqua non largè, sed sæpe, & parcè accedit. Quam ob rem non immeritò, cùm hoc ita fiat, qui rem insignem præter arcum nullam aspicerent, causam odoris illi attribuêre.

Cur flores, & suffimenta suauiùs è longinquo 4 olent, è propinquo autem herbam alia potiùs redolent, alia fumum? An quia calor quidam natura odoris est, odoratáque omnia calida sunt: calidum autem quodque leue est. Itáque cùm longiùs permeant, odorem deferunt suum secretiorem, vendicatúmque ab cæteris tum foliorum, tum fumi, qui vapor aqueus est, odoribus, qui comitentur eum ipsum. An cùm in propinquo sunt admista illa, cum iis vnà redolent, quibus inhærent, atque ita odorem deprauant.

Cur omnia pleniùs olent, cum mouentur? An 5 quòd excita plus aeris implent, quàm quiescentia: itáque ocyùs ad sensum nostrum odor transmittitur.

Cur tempore hyberno minùs olfacere possu- 6 mus, miniméque per gelu, & glaciem? An quòd aer à frigore immobilior redditur: itáque motus non æquè proficisci à corpore odorato potest, scilicet propter difficilem delibationis motum, & aeris, quo inuehitur.

Cur acriùs aromata olent cinere suffita, quàm 7 igne, & pleniùs, ac diutiùs suum seruant odorem, cùm cinere suffiuntur? An quòd in cinere minùs concoqui odor potest, itáque plenior est. Ignis autem, quòd celeriter vires eorum domat, & con- 40 coquit, odorem commutat. Concoctio enim, rei concoquendæ commutatio est, siue alteratio.

Cur rosæ suauiùs olent, quibus vmbilicus a- 8 sper, quàm quibus lævis? An quòd suauiùs olent, quæ modum consecuta sunt suæ naturæ. Rosa autem, spinosa natura est: ergo suauissimè ideo olent, quòd magis secundum naturã constiterunt.

Cur odores è proximo minùs suaues tam suf- 9 fimentorum, quàm florum spirant? An quòd portio terrena vnà cum odore se defert, quæ vt in proximo mista vim hebetat, sic in longinquo 50 prona defertur, ac decidit. Hinc etiam flores contusi suum amittunt odorem.

Vtrum odoris natura fumus sit, an aer, an va- 10 por? Hæc enim inter se differunt, quia alterum ab igne, alterum & sine igne effici potest. Et vtrũ à sensu aliquid in res odoratas proficiscatur, an ab illis in sensum, quod aera proximum moueat. At si ab illis aliquid delibaretur, minora certè ob eam rem reddi oporteret: nunc autem quæ odoratissima sunt, hæc potissimùm eadem videmus edurare.

Cur aromata cinere suffita acriùs olent, quàm 11 igne? An quòd in cinerem minùs concoqui odor potest, itaq; plenior est: multũ ergo partis quoq;

terre

terrenæ respiratur,fumúsque redditur. At ignis terrenum properè illud rapit:itáq; odor purior, ac syncerior sine vllo fumo ad sensum deuenit. Vnde etiam fit,vt flores triti hebetiùs oleant:partem enim terrenam vt contritus mouere potest, sic lentus calor absumere non potest.

12 Cur omnia odorata tam semina, quàm plantæ,vrinam ciere possint? An quòd calida,& tenuia sunt:tale autem quodque vrinam citat. Celeriter enim calor inditus ille extenuat: nec odor ipse aliqua corpulentia concretus est.Nam & quæ non bene olent, velut allia,vi sui caloris vrinam mouent,vel potiùs vim resoluendi,liquefaciendíque obtinent. Calida verò semina, quæ bene olent,ideo sunt,quòd odor omnino calore efficitur: fœtida sanè inconcocta sunt. Nec solùm calida,verùm etiam plenè esse concocta debent,quæ prouocatura vrinam sint,vt vnà descendo humores possint extenuare.

13 Cur vinum dilutum olere ocyùs definit,quàm merum?An quòd dilutum imbecillius mero est: quod autem imbecillius est,ocyùs à quocunque mutatur,quàm quod validius.Tum etiam vinum dilutum faciliùs affici potest,quàm merũ.Quod autem affici faciliùs potest,id & recipi à quouis, & recipere quoduis faciliùs potest. Ita fit vt merum odorum,dilutum inodorum sit.

Eorum quæ ad res malè olidas pertinent, Sectio decimatertia, cuius quæstiones

XII.

1 QVr fœtidior vrina redditur,quò diutiùs in corpore manserit, stercus autem minùs?An quòd stercus,quò diutiùs retentum sit, eò magis siccatur: quòd autem siccius est,minùs id putredini patet: vrina contrà effici crassior solet,recénsque potioni ingestæ similior est.

2 Cur esculenta malè olida minimè his olere videntur,qui illa ederunt? An quòd olfactum peruium ad palatum habemus, ideirco sensus hic properè impletur: itáq; nec interiorem odorem æquè ampliùs percipere potest. Principiò enim omnes sentire queunt: vbi autem tetigerunt,non insuper possunt, quasi iam res consociata,natiuáque reddatur, & exterior similis ille oblatus delitescit obtentu interioris.

3 Cur flores contusi deteriùs olent? An quòd pars terrena,quæ flori inheret,odori permiscens sese,vim hebetat odorandi.

4 Cur animantium nullum suauiter olet,excepta panthera? quæ etiam ipsa non nisi bestiis ita olet: ferunt enim suauem illis olentiam ab hac respirari.Stirpium autem multæ,& integrę bene olent,& corruptæ,ac aridæ magis,magísque suauem reddunt odorem.Vtrum quòd mali odoris causa,cruditas quædam excrementi est:quam ob rem sudores etiam aliqui, atque aliquando ita olent.Sed è morbo maximè vitiantur,quibus tales esse non solent.Et flatus etiam,ructúsque crudorum fœdius olent. Quam eandem causam de cæteris quoque proportione animaduertisse oportet: proportione, inquam, quòd animalium carne vacantium generi æstimandum aliquid est, quod carnis vice habeatur: nam excrementum crudum,vel in hoc esse nouimus. Hoc igitur & viuis causæ fœdi halitus est, & mortuis cùm putrescit. Quam ob rem pingue,os,pilus, fœdum nunquàm reddunt odorem,scilicet illam ob causam,quòd pingue concoctum est,ossa,& pili humore vacant. At genus plantarum nullum intra se contrahit excrementum.An etiam plantis aliquid inest: sed quia sicca,& calida sunt natura, humor eorum non fœculentus est,sed concoqui expeditiùs potest. Constat hoc etiam plagis terræ, quæ vt feruentiores, sic odoratiores sunt, vt Syria,vt Arabia: & muneribus earundem regionum,quæ sicca,& calida nouimus,hoc idem probari potest: nullam autem sentire putredinem possunt,quæ huiusmodi sunt. At animalium genus tale non est: itaque excrementa eius cruda, fœtidáque sunt,flatúsque itidem olent. Peremptis quoque animantibus humor putret,plantis minimè: quippe cùm humore plantarum genus haudquaquam redundet.

5 Quam ob causam res malè olidæ grauius olent,cùm calent,quàm cùm frigent?An quod natura odoris vapor quidam,& delatio est,quæ calore existunt. Motus etenim quidam sunt: calor autem mouendi vim obtinet: frigus contrà,efficit vt res consistat,& cõtrahatur. Déorsum etiam refrigerata omnia feruntur. Calor autem,odorésque omnes sursum feruntur, tum quia siti in aere sunt,tum quia sensorium eorum suprà,non infrà habetur,quippe cùm odor ad cerebrum penetrans mouere soleat sensionem.

6 Cur si quis allia ederit, vrinam redolentem allium reddet? cùm tamen alia pleraque odoris vehementioris ingesta,nihil in suam qualitatem vrinam possint conuertere. Vtrum,vt quibusdam scholæ Heracliteæ placet,quòd sicut in vniuerso,ita etiam in corpore nostro expiratur,déinde vapor denuò concrescit,vtque ibi humor, sic vrina hìc est:exhalatio autem alimenti vbi reuertit vnde prodierat,odorem eundem non immeritò recipit,quippe quæ illud reddat,in quod sese commutarit. An si ita esset, cætera quoque idem facere deberent,quæ vehementem spirant odorem. Nunc autem nullum hoc posse efficere nouimus. Adhæc, vapor, qui posteà concrescit, non ad statum pristinum redit. Vel causa,si vapor vini exhalarit, non postmodum in vinum concrescit,sed in aquam. Ita falsum id etiam illi referunt.Ergo allium solum ex omnium numero,quæ odorem simul & vehementem, & vrinæ mouentem reddunt,inflare ventrem inferiorem potest,Cætera enim vel sursum mouere spiritum solent,vt radicula,vel vrinam citare nõ queunt. Allium verò tria nimirum hæc facit,vt & vrina augeatur, & spiritus exciterur, ísque deorsum, non sursum: quæ quidem situs vesicæ, resticulorúmque ideo sentit,quòd & in vicino est,& spiritui opportunior habetur, vt tentigo abundè declarat.Constat igitur vt excrementum allij omnium maximè huiusmodi ad vesicam possit vnà cum spiritu deuenire,quòd permiscens sese odorem plenæ vrinæ committat.

Quam

Quam ob causam ora hominum,qui nihil ederint,sed ieiunarint,grauiùs olent, (quod ieiunam graueolentiam appellant) eorum autem, qui aliquid ederint,non olent,cùm tamen eorum magis olere debeant?An quòd ventre inani,minúsq; agitato aer factus calidior,spiritum,excrementaque pituitosa sua immobilitate putrefacere potest. Calidiorem autem effici,argumentũ est, quòd vel sitim parere ieiunio solet.At vbi ederimus, odor ciborum grauem illam olentiam offuscat, vt maior minorem: calor enim ciborum calorem præcedentem illum exuperat,ita vt nihil affici possit.

8 Cur alæ omnium maximè partium nostri corporis malè olent? Vtrum quòd omnium minimè respirare possunt:malus autem odor locus huiusmodi contrahi maximè solet, quoniam putredo quiete interioris qualitatis cõsistit.An ideo quòd immobiles,inexcitatæque habentur.

9 Cur homines,qui virus redolent hirci, fœdiùs oleant,cùm se odorificè vnguentarint?An hoc in multis accidere solet,velut cùm acido dulce commistum est,dulcius totum exultat:tum etiam omnes,postquàm sudarunt,grauiùs olent:vnguẽtum autem concalfaciendi vim habet, itaque sudorem potest prouocare.

10 Cur hominum incuruorum,gibborúmque halitus grauior,ac fœdior est? An quòd locus pulmoni accommodatus, concluſus, deflexúsque à sua proceritate est:itaque spiritum transmittere expeditè nequit, sed euenit vt vapor, ac spiritus ampliùs intercluſus putrescat.

11 Cur vnguentorum magna pars sudori permista malè olet,aliqua verò suauior redditur,aut nihil deterior?An quæ motu tractúque commutari solent,hæc deteriora redduntur: quæ autẽ eadem persistere possunt,hæc suauiùs redolent. At sunt, quæ resistere queunt,quomodo etiã florum, quibus odores conficimus:alij contusi, vel concalfacti, vel exiccati exolescunt,vt violę albæ:alij sibi similes, vt rosæ. Et vnguentorum igitur, quæ ex floribus huiusmodi sunt,commutari vtique possunt: quæ non sunt, nequeunt: vnde rosaceum commutari minimè nouimus. Et quidem quò sudores fœdius olent,eò grauius vnguentum quoq; redolere videtur, quoniam rei sibi contrariæ se permiscet: vt mel cum sale non magis,sed minùs dulce sentimus.

Cur omnia pleniùs olent, cùm mouentur? An 12
quod aera implent,itaque odor citiùs ad sensum reducitur.

Eorum, quæ ad regionum habitus pertinent,Sectio decimaquarta,cuius quæstiones XVI.

1 QVr efferis & moribus, & aspectibus sunt,qui in nimio vel æstu,vel frigore colunt? An eadem causa est. Optima enim temperies non corpori solùm, verùm etiam intelligentiæ hominis prodest. Excessus autem omnes dimouent,& vt corporis, ita etiam mentis temperamentum peruertunt.

2 Cur frumentũ in Ponto frigori expositũ diu reseruari integrũ potest? An propterea quia humor alienus vnà cum calore euanescit, vt in vuis fieri nouimus:alia enim frigore,alia calore exhalant.

Cur potiùs in frigidissimis terris ardores fe- 3
brium fiant?An quòd frigus calorẽ intus circumobsistit:cuius rei contrarium æstiuo tempore agitur.Partes nanq; internæ frigidiores redduntur: ardor autem febris est: ergo partibus refrigeratis exterioribus,caloris copia interiores redundant.

Cur blæsis pedibus Aethiopes sunt, & Aegyp- 4
tij?An quemadmodũ ligna,ita etiã corpora animantium deprauari à calore solent. Quod etiam pili declarant,quos illi crispiores,quã cæteri,gerunt:crispitudo nanq;,veluti pilorũ blæsitas est.

Cur temporibus Austrinis initus fœminã po- 5
tiùs generant? An quòd largior humor tardiùs crassescit: Austrinis autem humor temperamenti facit,vt semen reddatur humidius.

Cur locis palustribus vlcera capitis curari ce- 6
leriter possunt crurium autem tardè?An quòd humor est grauis,quia terrenus est:omne autẽ graue tendit deorsum: ergo vlcera superiora cõcoctioni sunt opportuniora, quoniam humor delapsus ad ima est:inferiora autem ipsa multo excremento,putrefactúque facili redundant.

Cur qui loca edita, apertáque colunt, tardiùs 7
senescunt:qui autem cauа,& palustria ocyús? An senectus quædam putredo est:putret autem,quod quiescit:nullo modo,aut minùs ita afficitur,quod mouetur,vt aqua profluens, & concluſa:igitur vt locis editis aer vndiq; afflãte spiritu agitatur,ita cauis manet immotus.Adhæc,locis apertis purus ac diuersus assiduè propter agitationem aer habetur,palustribus impurus,idémq; semper emarcescit.

Cur timidi sunt,qui loca feruida incolũt, for- 8
tes,qui gelida?An quòd natura contrà, quàm loca & tempora se habet, quoniam si se similẽ ageret, citò periret.Sunt autem fortes,qui calida sunt natura:timidi,qui exangues,refrigeratique sunt.Fit igitur,vt qui loca inhabitant calida,refrigerẽtur: qui frigida,concalescant. Vtrique tamen corpore magno adolescunt,eò quòd qui frigida colunt, insito calore abundant:qui calida, calore loci refouentur: quippe cùm in calidis & à calore incrementum sequatur:frigus autem vim adstringendi, constipandíque habeat. Cùm igitur alteri principium inter se vehemens augendi obtineant,alteri nullo extremo frigore impediantur, meritò vtrique augeri possunt pleniùs. Homines nostræ regionis augeri ideò minùs possunt,quòd & principium illud in se imbecillius continent, & frigore aliquantisper constipantur.

Cur diutiùs viuunt, qui locis calidis suam de- 9
gunt ętatem?An quia natura sunt sicciore:firmius autem, diuturniúsque, quod siccius est: mors autem putredo quædam est.An quòd mors,caloris interioris refrigeratio est. Refrigerari autem omnia solent ambientis aeris qualitate,qui vt locis calidis calet,sic frigidis friget:itaque interiorem calorem ocyùs,magísque corrumpit.

Quam ob causam qui calida loca habitant,vi- 10
uere diutiùs possint? An quòd humorem, caloremq; ampliùs seruant,quarum rerum interitus mors est.

Cur locis palustribus effici somnolẽtiores so- 11
lemus? An quòd magis in his ipsis refrigeramur:

Universidad de Deusto
Biblioteca

refrigeratio autem,cùm requies quædam sit, somnum nobis conciliat,qui inter quiescendum solet accidere.

12 Cur qui in nauibus degũt,quanuis in aqua,coloratiores tamen sunt, quàm qui in paludibus? An loca commodè aspirata coloris præbere hilaritatem possunt. Pallidos autem humor efficit, cùm putrescit,quod euenire immobilitatis causa solet: quam ob rem subpallidi sunt, qui loca palustria colunt.

13 Cur locis hybernis æstus fieri vehementiores, quàm tepidis,soleant? Vtrum propter nimiũ aeris humorẽ.Enimuero caloris opera eiusdẽ aqua reddi potest calidior,quàm aer: ergo aer quoque humidior acriùs,quã tepidus ille, recalescere potest. An non calidior aer locis huiuscemodi est, sed esse ob vehementiam qualitatis contrariæ videtur,quomodo Sol cùm è nube illuxit, calidior esse ob contactum vmbræ videtur.

14 Qua de causa, qui Meridiem versus habitant, nigris oculis potiùs nascuntur? An quòd vt oculi cæsij caloris interioris exuperantia redduntur,sic eiusdem absentia nigri efficiuntur, vt Empedocli etiam placet. Ergo quemadmodum qui Aquilonem versus positi sunt,oculis cæsiis ideo nascuntur,quòd calor interior effluere à frigore exteriori vetatur:ita qui ad Meridiem vergunt,continẽt quidem suum humorem propter aeris circunfusi teporẽ obuium, sed calorẽ continere non queũt, quod nihil extrinsecus est,quod obsepiat, atq; arceat.Itaque humor,qui relinquitur,nigrescit: lucis enim absentia omnia obfuscari, opacariq; solent.An reliqui corporis colorem oculorum colorimitatur: itaque qui Aquilonem versus inhabitant,vt ipsi albo corpore sunt, sic oculos quoq; cæsios habent:hic etenim color prope album est: & qui ad Meridiem sunt,vt ipsi nigri,ita etiã oculos nigros fortiuntur.

15 Cur locis calidis homines sapientiores sunt, quàm frigidis? Vtrum eadem de causa, qua etiam senes,quàm iuuenes,sapientiores. Etenim qui sedes frigidas habent,frigore loci obsistente, longè calidiores,quàm sua sint natura,redduntur. Itaq; vinolentis admodum similes esse videtur.Nec ingenio valent,quo prospiciant, rerúmq; rationes inquirant,sed fortes,fidentes,sperantésque sunt. Contrà,qui loca calida habitãt, sobrij propterea sunt, quia possunt satis refrigerari. Fit autem quaq; in re,vt qui metuũt magis,quàm qui confidunt,velint inquirere:itaque magis valeant inuenire. An quòd antiquius genus hoc hominum est. Cæteri enim eluuie perierunt, ita vt tanquam iuuenes sint ad senes, qui loca habitant frigida, ad eos,qui calida colunt.

16 Cur timidi,qui loca habitant calida:fortes,qui frigida? An quòd Natura cõtrà,quàm loca,& tempora,se habet:quoniã si se similem ageret,periret breui.Fortes autẽ sunt,qui natura calida cõstant: timidi,qui frigidi sunt.Accidit ergo vt qui calida colunt,refrigerari nimirum possint. Cùm enim solutum,rarúmque corpus eorum sit, calor foras profluere potest:qui autem in frigidis sedent, sua concalescũt natura,quòd à frigore exteriori earo dẽfetur,cuius densitate calor colligi intus potest,

Eorum,quæ ad res Mathematicas pertinent, & ad cælestia,Sectio decimaquinta, cuius quæstiones XII.

1 VT linea de angulo ducta in angulum, sola ex omnibus, quæ figuras rectis constantes lineis bipartitò secant,diameter vocitata est?An quòd diameter, vt nomen designat, duas in partes figuram æquè dimetiendo digerit, nihilo destruens quod subiacet mensurandum.Ergo quæ per commissuras, hoc est, angulos diuidit, appellanda diameter est,quoniam hęc figurã non destruat, sed diuidat, quomodo faciunt, qui vasa militaria partiuntur. At quæ per lineas secat, figuram compositam destruit:angulis etenim constant, quæ rectis lineis continentur.

2 Cur diameter appellata est? Vtrum quoniam sola bipartitò figuram diuidat.An quòd sola figuram secat per partes,siue membra,quibus inflexa coarctatur,cùm cæteræ per latera diuidant.

3 Cur homines omnes,tam barbari,quàm Græci,ad decem vsque enumerare cõsueuere, non ad aliquem alium numerum, vt duo, tria, quatuor, quinq;,tum repetendo vnum quinque,duo quinque,sicut vndecim,duodecim:nec verò vltra denarium numerum cessantes,inde replicare incipiũt? est enim numerus quisq;, quod præcedit, ac vnũ, aut duo,& deinceps quantitas aliqua:enumerant enim statuto termino denarij numeri.Haud enim fortè,casúque id facere semper, omnibúsq; in rebus putari debent,cùm non fortuna,sed naturalis res sit, quæ semper, atque vbique effici soleat. Vtrum quòd perfectus numerus denarius sit:continet enim omnia numerandi genera, vt par,quadratum,quadrantale,longum, planum, primum compositum.An quòd denarius fons, atque principium est,quippe qui ex vno, duobus, tribus, & quatuor consteț.An quia corpora, quæ feruntur, numero nouenario continentur.An quoniam decem proportionibus,quatuor cubales numeri cõsummãtur, è quibus numeris vniuersum cõstare Pythagoreis placet.An quòd omnes homines digitis decem lege naturali creantur: itaque sui numeri calculos quasi adipiscentes,hac eadem multitudine cætera quoq; enumerant.Vna gens quædam Thracum ad quatuor numerandi seriem terminat, eò quòd ampliùs meminisse, modo puerorum, non potest, neque vsum habet rerum multarum.

4 Quam ob rem cùm Sol eodem cum vigore feratur,non pari tempore idem incrementum, decrementúmque vmbrarum exultet? An quòd anguli, quos radij sub æquis circunferentiæ spatiis ad res conspectas efficiũt,æquales inter se omnes consistunt:quòd si illi æquales sunt, eductæ quoque inde æquales esse necesse est, scilicet quos radij faciant in triangulo, qui radio primo, & re conspecta,& vmbra cõtinetur. At si anguli æquales inter se sint,radium ab re conspecta, & prolapsum longiùs maiorem esse propinquiorem necesse est:quod pro certo recipimus. Igitur totam circunferentiam in partes quasuis æquas inter se digeramus. Sitque res conspectui obuia G. cùm itaque

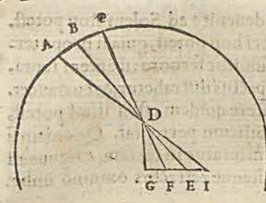

itaque Sol in G ingruens de A, vmbram in GI aliquam reddet, radius in I prolabatur necesse est. Vbi verò ad B deuenit,radius inde proficiscẽs intra GI radium decidet:ac rursus cùm idem ad C se contulerit,pari modo suum radium mittet:aliter efficiet profectò, vt linea recta rectam partibus duabus contingat.Cùm ergo AB circunferentia æqualis BC circunferentiæ sit, anguli quoque illis subiecti apud D, æquales inter se constant, quippe qui ad centrum se colligãt. Qui autem in triangulo habentur,æquales illis D angulis proueniunt,vtpote qui se per verticem illis iungant. Ergo cùm totus angulus in æqua secetur,angulus DE maior, quàm EF angulo DG est. Pari modo vel cæteri anguli se habebunt, quos radij circunferentia profecti reddiderint. Simúlq; etiam constat vmbram meridie minimam esse necessariò, minimásque tum effici accessiones: quippe cùm Sol meridie maximè è perpẽdiculo sese nobis exhibeat. Aestus quoque meridie accenditur, tum ob eam,quam modò diximus,causam,tum etiam, quòd omnis spiritus cessat,tunc enim spiritus excitari solet,cùm Sol aerem terræ familiarem discernit. Quòd si Sol cùm medium cælum proreptat,minùs id faciat,meritò noctes mediæ, atque meridies à spiritu silent.

5 Cur Sol per quadrilatera profluens,non rectis lineis figuram describit, sed circulum format, vt in cratibus patet?An quòd aspectuum procidentia turbine agitur:turbinis autem basis in orbem se colligit:quam ob rem quocunq; radij Solis incurrerint,nimirum circulares apparẽt. An quòd Solis quoque figuram rectis lineis contineri necesse est: siquidem radij recti proueniunt. Cùm enim rectè in rectam incidunt figuram,rectis contentam lineis formant.Quod certè in radiis accidit:ad rectam enim cratium sese trudunt, aut ad quodlibet,per quod liceat translucere:ac ipsi recti proculdubio sunt,itaque procidere ad rectam debuerunt.Verùm quia radij,qui de aspectibus ad extima linearum rectarum discindũtur,imbecilli admodum sunt,idcirco anguli concerni non possunt, sed quantũ recti in turbine sit,hoc tantũ rectam agere potest:reliquum non potest, sed conculcati aspectus,indiscretique latitant. Nec mirum, cùm multa videre nullo pacto possimus, quanuis nostro attinguntur aspectu,vt ea,quæ tenebræ opacant. Proximum est, cùm quadratum speciem multanguli repræsentat,atque etiam circuli ampliùs remoueatur. Cùm enim aspectus procidentia turbinis specie figuretur, quoties figura vlteriùs sepositæ est,aspectus,qui se in angulos spargunt,quoniam & imbecilli,& pauci sunt, rem assequi nequeunt:qui autem mediam in partem concurrunt, hi nimirum persistere possunt, vtpote vniuersi,& validi. Ergo cùm figura propè posita est,anguli quoque aspici possunt, aucto interuallo non possunt. Quam ob rem circularis etiam linea remota recta esse videtur: & Luna rectis contineri die octauo videtur, si aspectus non latitudinem,sed lineam circundantem ineant. Vt enim cùm circunferentia propè posita est, quantò pars altera orbis, quàm altera, propiùs sit, aspectus discernere potest:ita cùm procul abest, rectè sentire non potest, sed ex æquo partium situ cernere sibi videtur,itaque rectam etiam iudicat.

6 Cur Lunam,quæ in sphæræ faciem conglobatur,rectam cùm semiplena est cernimus? An quoniam eodem in plano aspectus noster versatur,& circuli ambitus, quem Lunæ Sol ingruens facit. Quod cùm agitur, Sol recta linea videtur. Cùm enim quod suum aspectũsphæræ admouerit, orbem videre necesse sit, Luna autẽ sphæræ faciem gerat,eámque Sol aspiciat, orbis profectò id esse debet, quod à Sole efficitur. Hic ergo, cùm è regione se nobis præbet,totus videtur, itaque plenilunium iam apparet. Cùm autem mutatur, & præterit,propter Solis discessum portio eius aspici potest.Itaque fit, vt Luna altera parte recta videatur,cùm altera orbem colligat, quoniam hemisphærium aspectui ex diuerso positũ est, quod semicirculum repræsentarit. Semper enim aspectui obuia Luna est:quoties tamen Sol radios admouerit suos, aspici nequit. Repletur post diem octauum de medio,quia paulatim euadẽs, orbem nobis exhibet propensiorem. Cúmque ita circulus aspectui se opponit, sectionem turbinis imitatur, curuatur in cornua iam Sole dimoto. Vbi enim circunferentia Solis ad puncta deuenerit vltima,per quam orbis æqua portione secari videtur,circunferẽtia ipsius orbis apparet. Non enim insuper ex aduerso oculis est, sed iam præterire incœpit.Quod cùm ita agatur,ac circulus, siue orbis per eadem ducatur puncta, curuari in cornua necesse est:pars enim aliqua orbis prioris aduersi protinus aspectui se obducit, vt de parte lucida abscindi aliquid possit. Tum etiam extrema in eodem persistunt,vt curuari in cornua necesse sit: sed tamen plus, minúsve, pro Solis dimotione. Cùm enim Sol dimouet sese, circulus quoque in eadem reuertitur puncta:quippe cùm fieri possit, vt infinito numero inclinetur: siquidem summi circuli per eadem puncta describi facilè infiniti possunt.

7 Cur Sol,& Luna plana esse videntur, cùm tamen conglobari in sphæram certum sit? An vt plura, quorum quodnam plus, minúsve distet, incertum sit,æquè posita esse videntur: sic etiam quod partes obtinet, nisi color varius adsit,partes ex æquo omnes collocatas habere videri necessum est: quod autem ex æquo aspectu obuiam fit,idem æquabile, compositum, & planum esse necesse est.

8 Cur Sol oriens, atque occidens vmbras efficit longas:efferens se,minores:obtinens cæli medium minimas? An quòd oriens principio vmbram terræ æquè distantem reddit, ac infinitam penè protrahit:deinde longam, atque ita minorem subinde:quia linea,quæ recta de pũcto superiori elicitur, interiùs per diminutiones assiduas

Universidad de Deusto Biblioteca

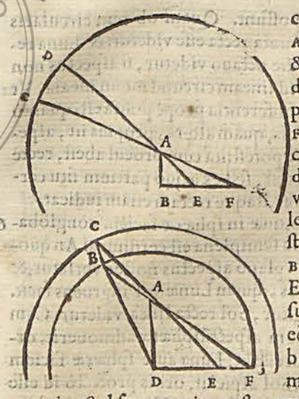

cadit. Gnomon A B. Sol vbi C & vbi D. Radius igitur ex C proficiscens, C F exteriùs procidet, quàm radius D E. At vmbra B E. Sole superiori existit: vmbra autē B F inferiori. Ergo quò Sol superior fuerit, eò minor vmbra exultabit, minimáq; tunc erit, cùm Sol super capita nostra versabitur.

9 Cur vmbræ Lunæ maiores, quàm Solis sint, cùm eodem prouenient perpendiculo? An quòd Sol superior, quàm Luna, est: itaque radium, qui de superiori prodierit, inferiùs cadere necesse est. Gnomon A D, Luna B, Sol C, Lunæ radius B F. Ergo vmbra Lunæ D F sequetur, Solis radius C E. Ergo vmbram D E fore necesse est.

10 Cur deficiente Sole, si quis per cribrum, aut frondes veluti platani, vel alicuius ex cæteris latifoliis, aut digitis manuum inuicē perplexis inspiciat, splendores specie Lunę nondum completæ incernat? An quòd quemadmodum cùm per angulatum foramen lux non angulata, sed orbiculata, turbinatáque prodit: cuius ratio, quòd gemino directéque commucronato turbine agitur, id est, eo, qui de Sole ad foramen deuenit, & qui de foramine ad terram: sic etiam in Solis defectu, figura, qua radij veniunt, vt diximus, innotescit. Ergo cùm pars orbi superiori detrahitur, quod ex aduerso super terram eluxerit, speciē illam lunatam gerat, necesse est: quippe cùm prout orbis defecit, ita radij profluere debeāt. Digitis tamen, & cribris, pro foraminum exiguitate, res certiùs explicatur, quā cùm per foramina ampliora trāsmittitur. Luna autē idem percipi non potest, neq; deficiente, neq; increscente, neq; decrescēte: quia eius extrema non plenè splendent, sed medio potissimùm lucet. Lunatam autē illam, minutámq; faciem, medio adstringi exiguo, manifestum est.

11 Cur Sol nunquàm cælo in medio geminatur, nec supra se faciem illam ostendit secundam, sed ex lateribus tantùm? An quòd tum geminari Sol potest, cùm Solem versus aspectus refringitur. Aeris autem concrescentis illa soliditas, cui aspectus incurrens refringitur, neq; prope Solem, neque procul effici potest: nam si prope fit, resoluetur à Sole: si procul, aspectus refringi non poterit. Cùm enim longè de paruo speculo remeet, imbecillus reddetur: quam ob rem † area quoq; fieri non potest è regione. Quòd si suprà, & in propinquo inchoatur, à Solis feruore dissoluitur: sin procul, aspectus minor euadet: sed si in latere, tum nimirū seruari integer poterit, dummodo speculūita distet, vt nec Solis feruore absumi possit, & aspectus vniuersus recurrat. Nam si in terra sparsus feratur, deuenire ad Solem non potest. Sub Sole etiam fieri non potest, quia si prope terram extiterit, cōsumitur feruore: si autem suprà, cælo in medio aspectus distrahetur, & euanescet. Denique nec è latere quidem effici illud potest, cùm Sol cæli vmbilicum perreptat. Quoniam si aspectus admodum feratur in terram, exiguus ad speculum veniet: itaque refractus omnino imbecillus recedet.

ἅλως, halo, area.

10 Cur Solis vmbræ extremum tremere videatur? Haud enim quia Sol fertur, idcirco id cōtremiscit: nam fieri non potest, vt Sol in partes moueatur contrarias: tremorem autem fieri ita manifestum est. Adhæc, mutatio vmbræ incerta est, quomodo etiam Solis ipsius progressio latet. An ideo moueri videtur, quòd corpuscula cōtenta in aere agitantur, quæ vulgò ramenta nominantur, conspicua in Solis radiis, qui transmeant per fenestras: hæc enim moueri solent, etiam sine vllo spiritu. Ergo cùm vicissim, modò de vmbra in lucem, modò de luce in vmbram moueantur assiduè, terminus quoque lucis, ac vmbræ communis continuò moueri videtur. Partim enim veluti vmbram, partim lucem sua ipsa mutatione efficiunt: itaque moueri vmbra videtur, cùm non hæc, sed illa hunc in modum soleant agitari.

Eorum, quæ ad res inanimatas pertinent, Sectio decimasexta, cuius quæstiones XIII.

1 CVr basis bullarum candida aquæ insidit, & si Soli exposita est, nullam efficit vmbram? sed reliquū quidem vmbellæ corpus vmbram facit: basis autem sola non facit, sed circùm à Sole vndique cingitur. Et quod longè mirabilius est, nec si lignum per aquam in Sole apposueris, vmbra ligni continua exultabit, sed iuxta basim bullæ à Solis luce secabitur. Quòd si vmbra est quod à Sole non aspicitur, sequetur porrò vt moles bullæ circùm tota aspici possit, quod nunquàm fieri posse in opticis, id est, aspectuum rationibus, demonstratur: quippe cùm ne minimum quidem à maximo totum circumaspici possit.

2 Cur bullæ specie hemisphęrij exurgere solent? An quòd tanquā de centro in aera sursum æqualiter circumundiq; adnittuntur: quo & idem modo hemisphærium exurgat necesse est. Portio autem sphæræ inferior aquæ planitie absciditur, in qua scilicet centrum situm est.

3 Cur in magnitudinibus, quę profunditate sunt inæquali, accidit, vt si partem moueas leuiorem, circunferatur quod iacitur: vt in talis fieri opplūbatis videmus, si quis partem leuiorem ad se vertens proiiciat? An quòd fieri non potest, vt trauiùs æquè ac leuiùs feratur, cùm eisdem viribus iactum est. Sed cùm totum quidem moueri necesse sit: fieri verò non possit, vt æquè omni ex parte moueatur, sequitur prorsus, vt si parili celeritate ferantur, eandem lineam peragant: sin aurem alterum altero feratur celeriùs, circulo ferri necesse sit, cùm hoc solo in genere figuræ efficiatur,

tur, vt puncta eadem subalterna lineas inæquales possint eodem tempore permeare.

4 Cur ea, quæ in terram cadunt, atque resiliunt, angulos ad planitiem reddant similes vtraque ex parte puncti, quo planum tetigerint? An quòd omnia sua natura ad rectam lineam feruntur. Quæ igitur in locum æqualem deciderant, vbi ex perpendiculo, diametróq; sese plano impegerint, pares angulos ideo faciunt suo resultu, quod æqua diameter diuidit. Quæ autem in latera corruerunt, quoniam non perpendiculo, sed puncto superiori locum feriant, accidit, vt repulsa à loco dicto contrariam in partem se conferant: rotunda quidem, quòd delapsa protinus in aduersum sui appulsus sese euoluunt, siue quiescat eorum medium, seu locum soleat permutare. Rectis verò compacta lineis, quòd perpendiculum eorum in partem priorem adductum retorquetur: vt his accidit, quibus aut pars inferior raditur, aut colei violantur: hi nanque omnes aduersam in partem, retrorsúmque corruunt: quoniam eorum perpendiculum æquatur, pendet, atq; priorem in partem expellitur: contrarium enim in his retro, deorsúmque esse accidit. Cùm autem deorsum ferantur, grauiora esse fatendum est. Quod igitur his casus; idem resultantibus latus euenit: ergo in angulum rectum neutra eorum resultant, eo quòd perpendiculum pondere bipartito diuidit corpora, quæ feruntur. Fieri autem non potest, vt plura perpendicula idem ad planū existant, quibus illa secentur: quod scilicet ita accideret, si perpendiculum, dum resiliunt, oriretur, vbi rem delatam plano offendit, diuidendúmq; rursus secundo perpendiculo foret. Quocirca primo illo perpendiculo, quo ferebatur, secare necesse est. Sed cùm aduersam quidem in partem feratur, rectum verò in angulum non feratur: reliquum est, vt acutus reddatur angulus parte altera puncti, quod plano incurrerit. Aduersorum enim inter sese angulorum terminus, rectus angulus est.

κεκλῶσθαι, colei.

πόρος, latus, delatio.

5 Cur cylinder propulsus fertur in directum, suísq; terminantibus orbibus lineas rectas describit: turbo verò suo manente mucrone circunfertur, atque in suo terminante orbe, orbem describit? An quòd circum vterq; fertur. Verùm cylinder rectas lineas plano ducit: turbo orbes describit, eo quòd inæquales orbes turbinis inter se sunt, ferríq; velociùs potest, qui amplior circa idem cētrum conuertitur. Qui cùm simul omnes positi in turbine orbes inæqu[illegible] ferantur spatio, euenit vt extimi, qui voluuntur, plurimum loci, & lineæ tempore eodem decurrāt. Vnde fit etiam vt circum omnes agantur: quippe cùm omnes eadem recta linea describantur, quæ cùm conuertitur, non omnia sita in ea puncta, æqualem producere lineam eodē tempore possunt, cùm æqualem non nisi ex directo agere soleāt. Cylindri verò, quòd omnes orbes pares inter se sunt, centrúmque idem ambiunt, euenit, vt & simul suis omnibus punctis planum contingendo parili celeritate voluantur, cùm nulla inęqualitate cylinder euariet, & rursus in planum simul omnes deueniant, vbi suam quisq; conuersionem absoluerit.

Vnde lineas quoq; ductas per directum in plana, pares inter se esse necesse est. Sua nanque tactione orbes æqui paritérque volubiles illas duxere. Atqui rectas confici patuit, quas linea eadem deferens sese in directum peregerit. Causa hæc est, cur cylinder recto deferri tramite possit. Nil enim refert, vtrum qua linea prima cylinder planum tetigit, hāc firmo cylindro protrahas, an volubili circumagas. Semper enim vt æqua linea, similisque illis in cylindro contentis planum attinget, siue protrahatur cylinder, siue prouoluatur.

6 Cur sectio chartarum, siue papyri, si quis æquè à basi plana, rectáque dimetiendo absciderit, rectà euoluetur: sin autem inclinarit, contorta existet? An euenit, vt cùm orbes secturæ alteriùs eodem in plano positi sint declinans illa cęsura non æquè opposita sit, sed partim minùs: itaque cùm euolueris, orbes quidem, qui plano eodem continentur, suúmque initium in plano habent eodem, lineam explicabunt, quam suo ipsi conficiunt ordine: quippe cùm ea ipsa extēta linea non nisi profecta ex orbibus sit, qui plano eodem continentur: itaq; vel rectam eam quoque esse necesse est, quæ eodem in plano se porrigat. At obliquæ illius secturæ linea, quòniam primæ non æquè apposita est, sed partim plus distans, partim minùs, vtpote cùm ipsa quoq; sectura ita se habeat, hinc eodem esse in plano nequit: itaque nec recta hæc esse potest. Etenim fieri non potest, vt rectæ lineæ pars alia in alio plano collocetur.

7 Cur omnis magnitudo diuisa minor esse suo toto videatur? An quòd omnia numerum diuisa recipiunt: quanquàm magnitudinis ratione minora, quàm vnum illud, existunt. Magnum enim, eo quòd continuum, quantúmque quoddam est, magnum dicimus: numerus verò partium omnis, omni suę magnitudinis numero maior est. Quam ob rem vt partibus diuisis maius appareat totum, consentaneum est. Cùm enim partes totúmque idem sint, totum naturam potius magnitudinis præ se fert, vt constans & continuum. Partes verò naturam numeri magis sortiuntur.

8 Quæ in vase eueniunt, quod clepsydram vocamus, omnino quidem referri ad causam debent, quam Anaxagoras explicat. Aer enim, qui in ea excipitur, causæ est, ne aqua ingredi possit, fistula scilicet obturata. Non tamen simplici, absolutáque ratione aer causam habere putandus est. Nam si quis eam fistula apprehensa transuersam immergat, humorē admitti nihil est quod prohibeat: quam ob rem nō satis author ille exposuit, quemadmodum aer causam daret. Ergo causam aera quidem tenere fatendum est: sed hic siue impellitur, siue per se ipse fertur, nec quicquam cogitur ferri per directum solitus est, vt etiam cætera elementa. Itaq; clepsydra transuersè immersa, aer, qui è directo situs est, pulsus ab humore, libere effluit per ea foramina, quæ demersis in aqua foraminibus opposita sunt, eóque cedente humor subiens impler. At si erecta in aquam descendat, aer impotens sese efferendi per arduum, quoniam conseptæ sunt partes superiores, circa prima foramina arcetur, quippe qui supprimi in

se contrahíque non posit. Argumentum verò, aquam arceri posse ab aere immoto, quod in ipsa clepsydra deprehensum est: nam si aluũ eius aqua repletam ad fistulam obturatã inuerteris, humor per fistulam in os minimè defluere poterit: quippe cùm ore patefacto nõ protinus, sed paulò post de fistula profluat, vt qui non in ipso ore fistulæ contineatur, sed postmodum in hoc per fistulam veniat, postquàm patefactum iam est. Plena autem, erectáque clepsydra, fistula patefacta protinus per colum, id est, foramina inferiora effluit, quia illud attingit: extremam verò fistulam non contingit. Clepsydram igitur humor ingredi ob prædictam causam nequit. Egreditur autem fistula patefacta, eó quòd aer contentus in fistula sursum, deorsúmque agitatus, humoris contenti in clepsydra motum excitat pleniorem: cúmque déorsum pellatur, eodémque ipse etiam sua natura propensior sit, merjtò effluit vim inferẽs aeri, qui clepsydram extrinsecus circũfundit, excitus quidem & compar potẽtia aeri superius impellenti, sed renixu infirmior: quoniã per angustam fistulam influens, ille ocyùs, ac vehementiùs labitur, vrgétque humorem. Causa verò, cur obturata fistula humor effluere nõ possit, quòd humor, dum clepsydram subit, aera omnem per vim ab ea expellit. Cuius rei indicium spiritus, ructúsque murmurans dant, quos ingrediente humore, nimirum intus excitari sentimus. Cùm igitur humor subiens vehemẽter aera cogit, sese ad clepsydræ fistulam trudit, ac modo lignei cunei, aut ærei disiectu oppressus, adstrictúsque hæret sine vllo alio vinculo, quousq; alia vi expellatur, quo modo præruptos clauos expellimus: quod sanè aperta fistula incidit ratione, quã superiùs exposuimus. Aut igitur ita effici potest, vt humor effluere nequeat, aut quoad aer exiens inflatur, emergíq; impetu violento, vt strepitus indicat: humor idcirco à spiritu sursum attrahitur, quemadmodum multis in rebus accidere certum est. Attractus autem humor, sibíq; continuus omni ex parte, cõstans manet, oppressus ab aere, donec pulsus ab eodem recedat. Cúmq; initium ita retineatur humoris, reliquus & omnis humor vnitus, atque continuus ex suo pendeat initio, necesse est. Nec verò temerè ita agitur, quandoquidem eiusdem interest rei, & dimouere quicquam suo de loco, & idem in eo continere, ad quem mouerit, id que diutiùs facere, si vel potentia quod tenet, quódque tenetur, simili inter se contendunt, vel quod tenet, potentius est, vt in re, de qua agitur, accidit. Spiritus enim potentior, quàm aqua, est.

9 Cur partes tam stirpium, quàm animantium, quę nullis instrumentariis officiis deputata sunt, in orbem sese omnes colligant? Stirpium quidem caudex, & rami formarii in orbem solent, & animantium crura, femora, pectus, lacerti ad hanc eandem speciem enituntur. Triangulum verò, aut multiangulum nullum neq; ex toto, neq; parte aliqua est. An, vt Architas author est, quoniam in motu naturali æqua proportio inest: moueri nanque proportione omnia censet. Hanc autem solam in sese æqualiter solui, atq; reuerti, vt orbes, rotundáque afformare possit: cùm constiterit.

10 Cur extrema formari in orbem soleant? An quòd Natura res optimas, & pulchertimas creat, quoad fieri potest. Figura autem ea pulcherrima est, quæ eadem vndique est, sibíque ipsa simillima constat.

11 Cur si circulus proiiciatur, primam lineam rectam ducet, déinde cochleam, siue clauiculam aget, dum decidat? An principio rectam ideo agit, quòd æqualiter ab aere hinc inde dirigitur. Cùm igitur pari momento vtroque de latere pergat, lineam quoque effici talem necesse est, quæ locum æqualiter hinc atq; inde possit diuidere: talis autem recta est. At vbi in partem alterutram vergere ob inæqualitatem circunfusi aeris cœpit, non ampliùs æqualem illam parte interiore, exterioréque ducit, sed circularem, necessitate scilicet aeris diuersi, & incompositi.

12 Cur in magnitudinibus, quæ profundo sunt inæquali, accidit, vt si partem moueris leuiorem, circunferatur quod iacitur? quemadmodum in talis fieri opplumbatis videmus, quoties quis partem leuiorem ad se vertens proiiciat. An quòd fieri non potest, vt quod grauius est, æquè cum leuiori feratur, cùm proiectum eisdem à viribus est: quod cùm moueri necesse sit, & tamen fieri non possit, vt æquè omni ex parte, directóq; tramite moueatur, circunferri necesse est, dum se introuertit: quemadmodum si quid medio eius immobile suo pondere penitus esset, alterum profectò extremum vltra in partem moueretur priorem, alterum intra ad eum tenderet, qui dimisit. Sed quoniam, cùm totum moueri possit, pondus suo medio gerit, illud idem sequatur necesse est.

13 Quam ob rem corpora, quæ feruntur, vbi alicui occurrerunt, resilire partem in contrariã solent, quàm suapte natura ferri cogantur, nec nisi ad similes angulos resultare soleant? An quòd nonsolùm eo feruntur impetu, quo pro sua parte ipsa ferri aptissima sunt, verùm etiam illo, qui à mittẽte proficiscitur. Suus igitur cessat cuiq; impetus, cùm suum ad locum peruenerint. Omnia nanque requiescere solent, vbi eam in sedem sese contulerunt, quam suapte natura desiderant. Sed externo illo, quem habent, impetu, necessitas oritur ampliùs mouendi. Quod cùm in partem priorem effici nequeat, quia re prohibẽtur obiecta, vel in latus, vel in rectum agi necesse est. Omnia autem in angulos resiliunt similes, quoniam eodem ferri cogantur, quò motus ducat, quem is dedit, qui miserit: eò autem vt angulo vel acuto, vel recto ferantur, omnino incidit. Cùm ergo quod retorserit, vetet, quò minùs directè motus agatur, pariter & rem, quę fertur, & eius impetum nimirum prohibere potest. Vt igitur in speculis extremum lineæ rectæ, quò se aspectus conicerit, idem refringitur: ita in iis, quæ feruntur, fieri ex aduerso solet, quippe cùm angulo tanto retor queantur, quanto vertex cõstiterit. Ita enim intelligendum est, vt transferri simul & angulus, & delatio debeat: quo facto, in angulos resultare similes esse necesse, palàm est.

Eorum,

Eorum, quæ ad res animatas pertinent, Sectio decimaseptima, cuius quæstiones III.

1 CVr homines, qui corpore cõstant immodico, maiores tunc esse videntur, cùm appositi modicis inspiciuntur? An quòd res modica vnum est, & moderatio vnum quàm maximé. Vnum autem quod est, id indicium esse postulat, indiuiduum autem minus: res verò immodica, multa pro sui discriminis ratione ostendit. Quam ob rem vt cùm per sese magnitudines inspiciuntur qualésnam sint, latére faciliùs possunt: ita cùm collatæ in propinquo spectantur, latére non possunt. Ergo vnum esse apparet, quod indiuiduum est, spectatúsque eius vnus modici ratione exultat: immodicũ porrò, vt quod plura sit, suspectionem plurium suggerit. Et maius propterea esse videtur, quòd vnum cùm sit, plura esse videatur. Naturam enim & magnitudinis habet, propter continentiam, & numeri, propter partium inæqualitatem: itaque cùm vtrunque obtineat incrementum, meritò magis tum esse apparet, cùm spectatur ad id, quod simplex est, atque vnum.

2 Cur animantia omnia, & ea, quorum stirpes terra continentur, crescere potiùs in longitudinẽ soleant? An quòd ter longitudo augetur, bis latitudo, semel profunditas. Longitudo enim principio fit, primóq; principio existit: itaque primò sola, secundò cum latitudine, tertiò cum profunditate augetur. Latitudo autem bis, videlicet per se, & vnà cum altitudine crescit.

3 Quonã modo prius, & posterius capi debeãt? Vtrum quemadmodum qui tempore Troiano vixerunt, nobis priores sunt, & his ipsis priores, qui superiores, atque ad hunc modum in infinitum, vt qui superiores sunt, iidem priores habeantur. An si quod initium, & medium, & finis sint vniuersi, & cùm quis senescens ad finem peruenerit, rursus ad initium reuertatur, prioráq; sint, quæ propiùs ab initio absunt, quid vetat nos ab initio minùs distare? At si minùs distamus, esse quoque priores possumus: vt si cæli, syderisque cuiusque delatio quædam agitur circularis. Qui non etiam rerum caducarum ortus sit talis, atque interitus, vt eadem rursus oriantur, ac pereant? veluti etiam vulgò dicitur, circulum res esse humanas. Igitur homines numero quidem eosdem semper esse censere, furor est: specie verò seruari eosdem, probari meliùs potest. Itaque vel priores nos esse possumus, talémq; aliquis statuẽt seriem, vt eõdem sit repetendum, vnde ortus extiterit, cogitandúmque ordinem continuum, ac semper eodem constantem tenore. Homines enim idcirco perire Alcmæon inquit, quòd suum initium fini coniungere non possunt. Scitè perhercle, si quis non arctiùs recenseat, sed formula quadam eius verba accipiat. An si circulus sit, circulus autem vnà & principio, & fine careat, priores neque nos illis, neque illi nobis esse propinquitate initij possunt.

Eorum, quæ ad literarum studia pertinent, Sectio decimaoctaua, cuius quæstiones X.

1 CVr alios, si legere cœperint, somnus occupat, etiam nolentes: alios vigilare volentes liber susceptus reddere peruigiles potest? An in quibus motus spiritales sunt, scilicet ob frigiditatem vel naturæ, vel materiæ melancholicæ, qua excrementum spiritale crudum causa frigiditatis consistit, his, cùm intelligentia mouetur, insistẽnsq; alicui intelligere nequit, repellitur motus alter, qui refrigerandi vim habet: itaque potiùs domire incipiunt. At vbi aliqua in re suam intelligentiam firmarũt, quod lectio facere solet, nimirum à motu spiritali illo mouentur, cùm nihil sit, quod eum repellat: itaq; dormire non possunt. Quorum autem secundũ naturam habitus est, eorum virtus intelligendi cum aliqua in re cõsistit, nec variè se dispergit, cætera quoque sita eo in loco hærent, quorum requies somnus est. Vbi autẽ mens constiterit, & quasi fatigata succubuerit, caput aggrauat, vtpote quæ lita in eo sit, somnúmq; inducit: at cùm secundum naturam animus noster agitatur, nullo tum somno premitur: tum enim maximè viuit: vigilantia autem, quàm somnus, causa potiùs est, cur viuere valeamus.

2 Cur contentiosa disputatio ingenia exercere posit? An quòd in eo disputandi genere accidit, vt crebrò quis aut vincat, aut vincatur: protinus ergo cõtentiosus hinc homo redditur, quãdo vel vincendo per lætitiam magis, magísque adducitur, vt in contendendo perseueret: vel victus enitatur, vt quod amisit recuperet. Quod idem vel in cæteris certandi generibus euenit. Quam ob rem sæpe inter pugnandum, quanquàm quis inferior est, tamen cessare minimè patitur.

3 Cur homines in orando exẽplis, & fabulis potiùs gaudent, quàm commentis? An gaudent, quia & discunt, & celeriter discunt. Atqui per exempla, & fabulas faciliùs discitur. Sunt enim quæ explorata habeantur, & particularia sint. Ratio autem commentandi demonstratio ex vniuersalibus est, quæ minùs, quàm partes, nouimus. Adhæc, iis credere magis solemus, quæ plurium testimonio confirmantur. Exempla autem, & fabellę testimoniorum speciem gerunt: fides autem perfacilis est, quàm testimonium fecerit: addi-tur, quòd verisimile quisque libentiùs discit; exemplum autem, & fabellæ rem non nisi similem docent.

4 Cur oratorem, imperatorem, & mercatorem callidum appellare solemus: tibicinem, histrionem, hoc appellare nomine non solemus? An quòd horum facultas sine cupiditate est? nititur enim tantummodo ad oblectationem: illorum autem conatus omnis ad plus acquirendum sibi contendit. Bonus enim orator, & imperator, & mercator est, qui plus sibi acquirere potest: † callidus autem in acquirendo maximè sita est. δεινότης, callliditas, vehemẽtia

5 Cur hominem philosophum differre ab ora-

Universidad de Deusto Biblioteca

tore putemus? An quòd alter quidnam iustitia sit cogitat, alter qui iniustus sit aliquid spectat: & alter qualisnam tyrannicus tenor sit, alter tyrannum quempiam esse animaduertit.

6 Cur in iis studiis, quæ aliquid sibi delegerint, quanquàm interdum prauis, libentiùs tamen, quàm in honestioribus versantur? Verbi gratia, præstigiatorem, aut mimum, aut tibicinem se potiùs esse, quàm astronomum, aut oratorem velit, quæ hæc sibi delegerit? An volunt quidem nonnulli res honestissimas tractare, sed quoniam minùs sibi confidunt, posse efficere, ideo non ita agunt. An verò rem, in qua sese quisque posse præstare arbitratur, eam deligit sibi: quam autem deligit, eidem operam dat, illi obsequens partem diei maximam, vt se ipse vincat, séque sit præstantior. Quinetiam quę principiò aliqui sibi delegerint, quibúsque insueuerint, in iis ne iudicare quidem possunt, quidnam melius sit: animus enim eorum corruptus iam est, propter prauas delectationes.

7 Cur alios, si legere cœperint, somnus occupat, vel nolentes: alios vigilare volentes liber susceptus reddere peruigiles potest? An in quibus motus sunt spiritales, ob frigiditatem vel naturæ vel humoris, multiplicíque humore excrementum spiritale causa frigiditatis consistit, iis, cùm intelligentia mouetur, insisténsque alicui intelligere nequit, expellitur motus alter: itaq; potiùs dormire incipiunt, cùm non multùm sua intelligentia mutentur: motus enim spiritalis ille superatur, & vincitur. At vbi aliqua in re suam intelligentiam firmarint, quod lectio facere solet, nimirum à motu illo spiritali mouentur, cùm nihil sit, quod illum repellat: itaque dormire non possunt. Quorum autem habitus secundum naturam est, eorum virtus intelligendi, cùm aliqua in re vna consistit, nec variè se dispergit. Cætera quoque sita eodem in loco hærent, quorum requies somnus est. Vbi enim pars vna, quæ potissima sit, institerit cæteræ quoque partes insistere solent, périnde, ac in copiis, quæ versæ in fugam fuerint, agitur. Natura enim sursum effertur quod leue est, déorsum autem defertur, quod graue est. Cùm igitur anima secundum naturam mouetur, non dormit: ita enim se habet. At vbi constiterit, & quasi fatigata succubuerit, mens immutatur, & vapores crassiores sursum sese efferentes ad caput, faciunt somnum. Lectio verò prohibere somnum videri sanè potest: quod non propterea est, quia tantisper intelligimus, (anima enim tunc magis definitur) sed quia mutatur, & ideo in somnia euenit. Nam intellectiones illę vigiles sunt, quibus anima quęrat, & dubitet, non illæ quibus assiduè contempletur, cùm illæ faciant indefinitionem, hæ non faciant.

8 Cur in disputationibus contentio sit, nugatio nunquàm incidat? An quòd apparens syllogismus, id est, ratiocinatio est, ratiocinatio autem in paucis continetur: quinetiam si prolixiùs agatur, interposito tempore paralogismus, id est, peruersa ratiociatio intereà deprehẽdetur, & reuocare quod dederit, aduersarius poterit.

9 Quam ob rem libẽtiùs eas historias audimus, quæ rem vnam exponunt, quàm quæ plures? An quòd rebus magis attendimus notioribus, eásque libentiùs audimus. Notius autem est, quod definitum, vnum itaque finitum est, plura autem infinito participant.

10 Cur nos rerum narratio oblectat, quæ nec nimiùm veteres sunt, nec admodum nouæ? An quòd rebus diffidere procul absentibus solemus, quibus verò diffidimus nunquã iis oblectamur: at quæ noua admodum sunt, adhuc quasi sentimus: itaque de his cùm audimus, minimè oblectari possumus.

Eorum, quæ ad concentum pertinent, Sectio decimanona, cuius quæstiones 11.

1 CVr tam in laborando, quàm in fruendo solatio tibiam adhibere solemus? An vt laborantes minùs angamur, fruentes magis oblectemur.

2 Cur idem voce eadem, longiùs sentiri cum aliis cantans, aut vociferans, quàm solus potest? An quia viribus vniuersis agere quippiam, vel premere, vel impellere, non tantuplum est, quantus singularum numerus est: sed quẽmadmodum linea bipedalis non duplum, sed quadruplũ quiddam describit, sic composita omnia plus valent, quàm eadem diuisa. Ergo cùm vniuerso agitur ore, vocis potentia constans, vnáque redditur, simúlque aera propellit, vt prodire multiplex valeat: quippe cùm vox, quæ à multis proficiscitur, multiplex sit, quàm quæ à singulis.

3 Cur maximè in cantando parhypaten, vox rũpi non minùs soleat, quàm in nete, supremísque, quanquàm cum interuallo ampliori? An quòd eius cantus & perdifficilis est, & cantandi primordium obtinet. Difficilis autem propter intentionem, pressurámque vocis est, quibus in rebus nimirum vrget: corrumpi autem quæque maximè solẽt, quoties labore acriùs opprimuntur.

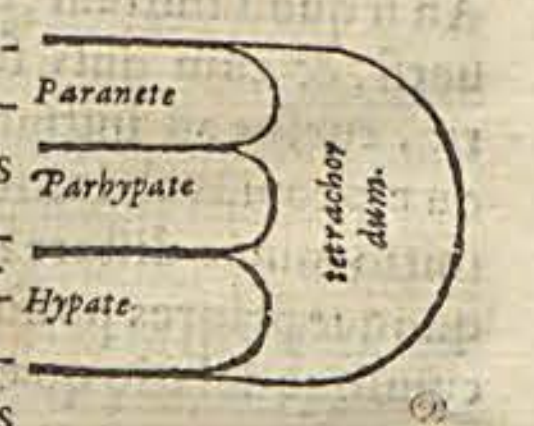

4 Sed cur hac difficilè, hypate facilè cantatur, cùm non nisi diesi discrepant? An quòd hypate remissior est, atque etiam leuiùs à constitutione ascenditur: hæc eadem causa est, quam ob rem ad vnam cantari videantur, quæ ad hanc, paranetémque cantantur: agendum est enim cum intentione, conditionéque aptissima moribus pro voluntate & instituto. At consonantia, vt constat, quænam causa sit.

5 Cur suauiùs cantilenam, quã nouimus, audire solemus, quàm eam, quã ignoramus? Vtrum quia cùm quod cantatur agnoscimus, tunc meliùs patet, quia veluti calcem, quod spectat, assequitur: id

id autem contemplatu suaue est. An quòd discere lætabile est: cuius ratio est vel in capienda doctrina, vel in vtenda, agnoscendáque versatur: addo etiam quòd res solita suauior, quàm insolita auribus accidit.

6 Cur immutatio, & varietas in cantando tragicum sit? An ratione inęqualitatis hoc euenit: afficit nanq; tristitia, quod inæquale est, accõmodatúrque magnitudini calamitatis, aut mœroris: contrà, quod æquale, atque continens est, minùs id flebile auribus accidit.

7 Cur veteres cùm septem fidibus concentus disponerent, hypaten, non neten relinquebant? An falsò id dicitur: earum enim vtranque seruarunt, sed triten adimere solebant. An non, sed quia grauior sonum potest acutioris, idcirco neten reliquerunt: ergo hypate magis antiphonum, quàm nete, reddebat: nam vt acutum vim desiderat pleniorem, sic graue exprimi faciliùs potest.

8 Cur grauis sonum valeat acutæ? An quia maius, quod graue est: quippe tum vt graue obtuso, sic acutum acuto angulo simile habeatur.

9 Cur solitarias cantilenas suauiùs audire solemus, si ad tibiam, aut ad lyram vnam cantantur, cùm tamen ad fides, canticúmq; idem modo vtroque peragatur. Nam si idem ita amplius sit, plus ad plures tibias, atque etiam suauius esse oportet. An quoniam euidentius in assequendo, quod spectatur, est, cùm ad vnam vel lyram, vel tibiam cantatur, ad plures verò suauitas seruari non potest, cùm cantilena offuscetur, totáque penè deleatur.

10 Cur si vox hominis suauior est, non eius, qui sine sermone cantat, suauior prouenit, verbi gratia teretantis, sed tibia, lyráve suauiùs sonat? An ne illa quidem, quæ vocabulis articulata emittitur, æquè suauis est, nisi per simulationem formetur. Cæterùm opere ipso efficitur, vt grauior sit: vox enim hominis suauior constat. Oris autem instrumenta pulsandi vim obtinent pleniorem, quam ob rem suauiùs cantatur, quàm teretatur.

11 Cur vox, aut sonus desinens, acutior sit? An quia minor, vt quæ facta imbecillior sit.

12 Quam ob rem quæ grauior e fidibus est, huic semper actus modulandi committitur? Nam si proxima quoque à media pulsanda sit media tantùm, nihilò minùs reddi medium potest. At si media subiungenda est, per proximam à media idem reddi non potest. An quia magnum, quod graue est, itaque validum esse necesse est: & inest profectò in magno quod paruum est: & quidem duæ nete in hypate efficiuntur, si intercipiatur.

13 Cur in consonantia diapason graue quidem acuti antiphonum accipi potest, grauis verò acutum non potest? An maximè quòd in vtroque modulus vtriusque contentus est: sed si minus certè in graui acutum est, maius enim hoc est.

14 Cur antiphonum diapason consonantiæ ita latitat, vt vnisonum esse videatur, velut in punico, aut atropo? quæ nanque posita in acutis sunt, non vnisona, sed ex proportione sibi diapason concinentia respondent. An modus proportionis facit, vt sonus quasi idem esse appareat: proportio enim in sonis æqualitas est: æquale autem omne ad vnitatem referendum est. Hoc idem in fistulis etiam euenit, vt falli aures possint.

15 Cur genus cantilenæ, quod lex appellatum est, non per antistrophos olim agebatur, cùm tamen cæteris chorearum canticis antistrophi vsus non deesset? An quòd olim leges à magistris, certandíque peritis agebantur, qui cùm iam egregiè simulare, valentérque pertendere possent, cantum & prolixum, & varium conficiebant: itaque vt verba, ita etiam moduli, numeríque variè subinde simulationem insequebantur. Imitari nanque modulamine potiùs, quàm vocabulis, necesse est. Quam ob rem dithyrambi etiam posteà, quàm simulari cœperunt, antistrophis ampliùs non vtuntur, quanquam plurimùm antè vterentur. Cuius rei causa est, quòd olim homines liberi, atque ingenui ad choream adire solebant: itaque multos esse, qui fungi cantu certatorio possent, erat difficile: quapropter illis in more fuerat, vt modulos † enarmonios cantarent. Vnus enim crebrò cantilenam mutare, variámque contexere faciliùs potest, quàm multi: & qui certat, faciliùs, quàm qui mores conseruat: quocirca simpliciùs illi modulari debuerant. Antistrophus autem simplex est, quippe qui numerus sit, vnitatéque mensuretur. Hæc eadem causa est, cur in scena nullus, in chorea plurimus antistrophi vsus sit. Histrio nanque simul & certator, & simulator est: chorus autem minùs imitatur.

† ἐναρμονίους, concinnos.

16 Qua de causa dissonantium copulatio, quod antiphonum nominamus, suauior, quàm consonum est? An quòd expressiùs ita consonantia percipi potest, quàm cùm voce consona addita cantatur: alteram enim vocem idem sonare necesse est, itaque duas ad vnam resonare, quæ tertiam offuscare facilè possint.

17 Cur sola diapason consonantia cantetur? hanc enim * magadare, nec vllam aliam consueuerũt. An quòd hæc sola ex fidibus inter sese obsonis constat: atqui in obsonis etiam si alteram canis, identidem efficis. Voces enim ambarum vna quodam modo illa continet. Ergo in hoc consonandi genere cùm vel vna canitur, cõsonantia tota perfici potest: & cùm ambæ, aut cùm altera canitur, altera tibia sonatur, vna quasi de duabus exultat. Atque ita efficitur, vt sola hæc cantilenam patiatur, eò scilicet quòd obsona vocem obtinent nerui eiusdem.

* μαγαδίζειν, magadare, vel forsan magadissare pro magadide vti. Quid magadis, vide apud Cælium.

18 Sed cur solis obsonis datum hoc est? An quod solæ pari interuallo distant à media: itaque medietas similitudinẽ quandam sonorum efficit, vt sensus aurium ambas & eandem, & extremas esse diiudicare videatur.

19 Cur in diapente, & diatessaron consonantiis nunquàm

Universidad de Deusto Biblioteca

nunquàm antiphonis cantatur? An quòd non eadem consonandi ratio in iis est, quæ in diapason concinentia: quippe cùm in illa grauis eundem ad proportionem modum obtineat, quem acuta acuminis: itaque fit, vt & eadem quasi & diuersa vox oriatur: at verò in diapente, atque diatessaron concinentiis non ita est: quam ob rem sonus vocis oppositæ perpendi non potest, quoniam idem non est.

20 Cur si quis cæteris omnibus neruis concinnatis, medio verò inconcinno pulset instrumentum, non solùm cùm ad medij sonum deuenerit, sed etiam cæteris modulandi partibus anget aures, modúmque incompositum dissipatúmque eliciet: sed si lichanon, aut quem sonum alium mouerit, tum discrimẽ dúntaxat apparebit, cùm eum pulsarit, quem mouerit? An ratione hoc euenit optima, quandoquidem omnia egregia modulandi genera medio neruo sæpe vtuntur, omnésque probi fidicines crebrò ad medium veniunt: & si discesserint, mox redeunt eodẽ, nec vllum alium toties repetunt. Ergo quemadmodum ademptis ex oratione quibusdam coniunctionibus, vt τε, & τοι, oratio minùs Græca relinquitur, aliis verò quibusdam detractis, nihilò insuauior accidit, eò quòd aliis sępe in dicendo vti necesse est, aliis minimè: sic etiam medius veluti coniunctio est sonorum, maximéque elegantiorum: quoniam eius sonus assumi sæpissimè soleat.

Lichanum sonum ex musices arte deprehenderis.

21 Qua de causa qui grauiùs cantant, si absonant, deprehendi faciliùs possunt, quàm qui cantant acutiùs? nec verò secus in numeris accidit: euidentiores enim qui peccant in grauiori. Vtrum quòd plus temporis graue obtinet: plus autem plenius à sensu aurium percipi potest. An quòd in tempore ampliori agitur, hinc etiam plus sensus adhibetur: velox autem & acutum, facilè suam ob velocitatem lassescit.

22 Quam ob causam multi, cùm cantant, meliùs numeros seruãt, quàm pauci? An quòd multi meliùs vnum, suúmque ducem aspiciunt, tardiúsque incipiunt: itaque faciliùs esse qui idem possunt, quippe cùm in accelerando eueniat vt plus erroris committatur.

23 Cur nete duplo acutior est hypate? An primùm, quòd cùm neruus parte sui dimidia pulsatur, & totus diapason concinentia exultat: quod vel in fistulis æquè perspicere licet, vox enim, quę per medium foramen emergit, diapason resonat, cum ea, quæ per totam fistulam promitur. Quin etiam in cæteris duplo interuallo capi diapason consonantia nouimus: nam & qui tibias perforant, ita disponere solent: & qui fistulas aptè concinnant, extrema tantùm cera marginant foraminis principalis: neten verò ad dimidium implent. Et in triquetris nerui, quorum alter longitudine dupla, alter subdupla est, æquè intenti diapason consonantiam reddunt. Genus autem concinendi, quod diapente nominatur, sesquialtera cõstat: quod verò diatessaron vocamus, interuallo sesquitertio continetur.

24 Cur si quis neten pulsatã apprehẽderit, hypate sola resonare videbitur? An quòd tinnitus, qui ex hac proficisci solet, sono illius maximè conciliatur, & congruit, vtpote, qui consonus sit. Ergo quia suo cõsimili cõcrescit, solus apparet: cęteri verò incerti suam ob exiguitatem occultantur.

Nete.

25 Cur neruum medium in cõcentibus appellamus, cùm inter octo nullum medium sit? An quòd olim concentus septem neruis cõstabant, septem autem medium obtinent.

26 Cur in acutũ magna ex parte vox aberrare consueuit? Vtrum quò faciliùs acutũ, quàm graue, cantatur. An quòd acutum graui deterius est: peccare autem non aliud est, quàm rem agere deteriorem.

27 Cur inter omnia, quæ sensum patiũtur, solum id mores obtinet, quod obuiũ auribus esse potest? Nã etsi quid sine sermone modulamur, mores tamen præ se ipsa modulatio fert, quos non color, non odor, non sapor gerere potest. An quòd motum solũ hoc obtinet, non dico quẽ strepitus reddit, (talis enim vel cæteris adest, quippe cùm etiã color nostrum mouere aspectũ possit) sed eum intelligi volo, quẽ genus id strepitus subsequentem sentimus: hic enim similitudinem gerit, tum in numeris, tum in sonorum ordine acutorum, & grauium non in mistione, quod esse in cęteris sensibilibus non potest. Atqui motum eiusmodi sibi actio vendicat, quæ morũ index proculdubio est.

28 Cur leges pleræq; cantilenæ appellentur? An quòd homines priùs quàm literas scirẽt, leges cãtabant, ne eas obliuioni mandarẽt: quod etiã nostra ætate Agathyrsis in more est. Ergo primas quoque posteriorũ cantilenarũ eodem appellauerunt nomine, quo omnes superiores vocabantur.

29 Cur numeri musici, & modi, qui voces sunt, moribus similes sese exhibẽt: sapores verò, aut colores, aut odores, nullam eiusmodi similitudinem gerunt? An quòd numeri musici, & moduli motibus continentur, quo modo etiam actiones. At omnis efficientia moralis res est, morésque condere potest. Sapores verò, aut colores hoc idem æquè conficere non queunt.

30 Cur neque subdorium, neque subphrygium genus in tragœdiis choricum habeatur? An quoniam antistropho carent, vtpote quæ scenica sint, imitationíque accommodata.

31 Cur Phrynicus, cæteríque eius ætatis musici, modulandi potiùs scientiam exercebãt? An quòd tum in tragœdiis carminis vsus modulaminum longè amplior erat.

32 Cur diapason consonantiam dicimus non ratione numeri diaocto, vt diatessaron, vt diapente? An quòd priscis non pluribus vti neruis, quàm septem, fuit in more: deinde Terpander ter[illegible] exempta, netem adiunxit, ac eius temporibus diapason hæc appellata est consonantia, non diaocto, quippe quæ septem, non octo constaret.

33 Quam ob rẽ aptiùs de acuto in graue canitur, quàm de graui in acutum? Vtrũ quòd ita fit, vt à suo inchoetur principio. Netuus enim, qui medius, & dux est, acutissimus primi tetrachordi habetur:

betur: illo autem modo non à principio sed à fine exordiretur. An quòd graue generosius, sonantiúsque ab acuto oriri potest.

34 Cur bis diapente, aut bis diatessaron consonantia componi non potest, bis autem diapason potest? An quòd non bis diapente, neque bis diatessaron instrui potest, sed diatessaron, ac diapente proportiones aptè in vnam diapason continentiam copulantur.

35 Cur diapason consonantia omnium pulcherrima est? An quòd integris terminis huius proportiones continentur, cęterarum autem non integris. Cùm enim nete dupla ad hypaten sit, quocunq; in genere nete duo tenuerit, hypate vnum habebit: & vbi hypate duo, nete quatuor resonabit, ac ita deinceps. At verò eadem nete mediæ sesquialtera est: proportio nanque sesquialtera, qua consonantia diapente concluditur, non integris numeris posita est: maior enim minorem intra se continet totum, & partem eius dimidiam: quam ob rem non integri cum integris comparantur, sed partes supersunt. Consonantia quoque diatessaron proportione sesquitertia continetur, quæ terminis constat, quorum maior minorem intra se totum continet, & insuper tertiam eius partem. An quòd ex ambabus consistit perfectissima est. Et quoniam modulandi mensuram hæc tenet, meritò omnium elegantissima constat.

36 Cur si neruus medius ex suo intentionis modo dimotus sit, cæteri quoque omnes sonos incompositos reddent, sed si integrè illo manente aliquis ex cæteris sit dimotus, solus hic aberrabit, qui modo suo caruerit? An quòd ratio concinendi neruis omnibus apta intentione continetur, quæ non nisi per habitudinem quandam ad medium accommodanda omnibus est, ordóq; ratione illius disponi singulis debet: ergo sublata continendi, concinendíque causa, concentus æquè custodiri præterea non potest. Cùm tamen neruo medio sibi cõstante vnus ex cæteris aliquis discreparit meritò illius pars dúntaxat deest: cæteri nanque omnes modum suæ continentiæ seruant integrum.

37 Quare cùm vocis acumen effici momento possit exiguo, grauitas autem non nisi magno proueniat? Vt enim graue ob multitudinem graue est, ita acutum ob velocitatem acutum existit. Cur, inquam, si ita est, maius negotium canticum cecinisse acutum, quàm graue sit? E[illegible]quidem pauci reperiuntur, qui superna cantare valeãt. Leges quoque acutæ, & arduæ, difficilè idcirco cantantur, quia intentæ vehementiùs sunt, quanquàm minus negotij sit mouisse quod exiguũ, quàm quod multum est. Itaq; vel in aere hoc idem accidere oporteret. An vocem è natura mittere acutam, non idem [illegible]st quod acutũ cantare: sed mittunt quidem acutam vocem omnia, quæ natura sunt imbecilla, eò scilicet quòd aeris parum, non multum ciere possunt: parum autẽ aeris velociter fertur. Vnde hectici, id est, qui consumpto corporis habitu emarcuerint, acutam proferunt vocem. At verò acutum, nisi viribus valeant, cantare nõ possunt. Cuius certè indicium, quòd velociter ferri solet, quod vehementer fertur. Ita bonarum virium index acutum est, cùm superna cantare admodum difficile sit: grauia autem locum tenent inferiorem.

38 Cur numeris, modulis, canticis deniq; omnibus concinendi generibus oblectari omnes consueuere? An quòd motibus naturalibus oblectari datum à Natura omnibus est. Indicium, quòd pueri adeò nuper editi his moueri, oblectarique possunt, modis tamen adiectitiis canticorum vt delectemur, efficere assuescendi ratio potest. Sed enim numeri propterea mulcent, quia ratum, ordinatúmq; computandi numerum habent, mouéntq; nos pro sua æquabili serie ordinatè. Motus enim familiarior Naturę est ordinatus quàm inordinatus: itaque secundum Naturam hic magis esse probatur. Argumentum quòd cùm ordinatè & laboramus, & bibimus, & comedimus, naturam, virésq; nostras & seruamus & augemus. Contrà, inordinatè cùm agimus, deprauamus naturam, atque de suo statu dimouemus: morbos enim naturalis ordinis corporum esse motiones, nullum dubium est. Consonantia verò demulcere ideo potest, quòd mistio, siue temperatio contrariorum est iunctorũ aptè inter sese, portionémq; inuicem custodientium. Portio igitur ordo est, quem modò natura suauem esse proposuimus. Et temperatum quoq; omne suauius, quàm intemperatum est, præsertim si cùm sensibile sit, pariter vim habeat vtriusque extremi, quemadmodum consonantia ex portionibus temperatur. Et proportio ipsa amborum extremorum potentiam æquè in consonantia tenet.

39 Cur suauius antiphonũ æquisono est? An quòd obsonum quoque consonum diapason est, quippe cùm ex adulescentibus, virísque consistat, qui ita distant inter se tonis, vt nete, & hypate. At omnis consonantia sono simplici suauior est. Cur autem ita, dictum iam est: atque omnium suauissimè diapason personat, æquisonum autem illud simplici contineri sono conspectum est.

40 Cur sola in diapason consonantia magadari solitum est? An quia vt pedes carminum portionẽ, aut paris ad par, aut dupli ad subduplum, aut aliquam aliam inter se obtinẽt: ita soni, quibus consonantia continetur, motus portionem inter se aliquam seruant, & rationẽ clausulæ. Cæterarum igitur consonantiarum alterius termini imperfecti sunt, cùm finiant ad partem: quam ob rem fieri non potest, vt pari sint facultate. Cúmque dispares sint, discrimen auribus accidit: quomodo in choreis, cùm ad finem deuentum est, differentia ex ampliore voce aliquorum exultat. Adde quòd hypate accidit, vt exitum soni circuitalis habeat cum neta: vltimus enim à nete ictus aeris factus hypate est: quòd cùm finiant in idem, quanuis non idem fecerint, euenit vt opus absolui, vnum communéque possit, non secus ac illis accidit, qui sub postremam cantilenam pulsent. Nam etsi cætera operis non adhibita tibia peregerunt, tamen quod in idẽ desierint, eo ipso fine magis delectant, quàm discrimine angunt, quo ante finem

discre

Universidad de Deusto
Biblioteca

discrepant. Cùm igitur in diapason consonantia ex diuersis, quod commune exultet suauissimum sit, magadare autem ex contrariis vocibus consistat, hinc magadare consonantia diapason consueuerunt.

41 Cur suauiùs cantum audimus, quem scimus, quàm quem ignoramus? Vtrum quoniam cùm cantilenam agnoscimus, melius paret, qui veluti calcem quod spectat assequitur. Hoc autem contemplationem facit suauiorem. An incidit, vt auditor vnà cum eo afficiatur, qui notam illam exprimit cantilenam, quippe qui aliquid succinat, sociúmque sese præbeat cantanti, Solet autẽ quisque hilari, securóque animo cantare, nisi aliqua coactus necessitate id faciat.

42 Cur non bis diapente, aut bis diatessaron reddi consonantia potest, vt bis diapason coaptari solet? An quòd diapente consonantia posita in proportione sesquialtera est: diatessaron verò in sesquitertia. Quòd si tres sesquialteri, aut sesquitertij numeri ordine disponantur, extremi nullam inuicem portionem habebunt. Neque enim superparticulares, neque multiplices esse poterunt. At diapason continentia, quoniam duplari proportione consistit, hac geminata quadruplam inuicem proportionem extremi tenebunt. Itaque cùm consonantia sonorum inuicem proportionem obtinentium sit, proportionémque inuicem soni habeant, quibus diapason interuallum continetur, penitus verò careant, qui diatessaron, aut diapente habitudine copulantur: idcirco soni bis diapason esse consoni possunt, cæteri non possunt, ob eam, quam reddidimus, causam.

43 Cur si quis neten, cùm pulsauerit, apprehendat, sola hypate subsonare videatur? An quòd nete, cùm desinit, elanguescítque, in hypaten transit. Indicium, quòd post hypaten protinus neten canere aptissimè licet: etenim quasi neten præ se ipsa ferat, similitudo ex ea petitur. Cùm autẽ echo quoque ipsa cantus quidam esse probetur, (est enim vocis nete iam desinentis tactio) tinnitúsq; ipse sono respondeat hypate, meritò ob suam affinitatem nete mouere hypaten posse videtur. Nete enim, vbi se moueat apprehensa, certò nouimus: at hypaten cùm videamus inapprehensam, & tamen eius sonum percipiamus, ipsam sonare credimus, quod in multis accidere solet, in quibus scilicet neque sensu, neque cogitatione perpendere veritatem possumus. Adhæc, si nete ictu intente accidat vt iugũ moueatur, nihil sanè mirũ fuerit: eius autẽ motu neruos omnes cõmoueri, sonúmq; reddere aliquem, probabile est. Sonus igitur nete alienus ab cæteris est, & cùm desinit, & cùm incipit: cum hypate verò cùm desinit, idem existit. Quòd si eius propriæ motioni adiunctus ipse totus esse illius videatur, absurdum haud quicquam haberi debet. Amplior autem, quàm sonus reliquorum neruorum, promiscuus hic exultat: quoniam illi quidem à nete quasi impulsi, submisse, vel lentè, & leuiter, ac molliter sonant. Nete autem ipsa fidium omnium vehementissima sua tota potentia sonum reddit. Itaque secundaria eiusdem actio meritò superior esse, quàm cæterarum, potest, præsertim cùm leuissimo motu ipsa moueatur.

Cur suauiùs cantilenam audimus, cùm ad tibiam, quàm cùm ad lyram cantatur? An omne suaue, quod mistum cum suauiori est, suauius redditur. Atqui tibia, quàm lyra, suauior est: ergo cantilena quoque mista cum tibia, quàm lyra suauior fit, quoniam quod mistum est, non misto est suauius, modò quis sensum amborum percipiat. Vinum enim aceto mulso suauius est, quoniam quæ Natura permiscet, longè ampliùs temperantur, quàm quæ à nobis miscentur. Vinum quippe ex acido, ac dulci sapore mistum est. Probari hoc idem potest vel malis punicis, quæ vinolenta appellamus. Ergo cantilena, & tibia miscerí sibimet admodum suam ob similitudinem possunt: spiritu nanque vtraque conficitur. Sonus autem lyræ, quoniam non spiritu fit, aut minùs sensibili, quàm tibiarum, minùs voci immiscere se potest: quod cùm ad sensum discrimen pariant, non immeritò minùs demulcent: quomodo dictum de saporibus est. Adde quòd tibia sonitu, cognationéque sua errores multos cantilenæ occultat. Sonus lyræ cùm tenuis, vocíque commisceri minùs idoneus sit, ipse per sese patens, suúmque genus syncerum custodiens, omnes cantilenæ errores posita quasi regula patefacit. Cùm verò multa perperàm in cantando agantur, quod promiscuum ex erratis, rectéque actis prouenit, deterius esse necesse est.

Cur neruum medium inter septem vocamus, cùm inter octo nullum medium sit? An quòd olim concentus neruis septem constabat, quorum medium est. Eorum, item quæ inter extrema continentur, solum medium principium quoddam est. Quod enim in medio situm est, eorum, quæ in aliquo interuallo ad vtrunq; vergunt, extremum hoc, principium, & medium est. Cùm autem extrema concentus nete, & hypate sint, hísque interiacent reliqui soni, quorum medius nominatus, solus principium alterius tetrachordi est, iure medij nomen habuerat: principium enim idem esse dúntaxat patuit, quod mediũ est eorum, quæ inter aliqua clauduntur extrema.

Cur meliùs multi, cùm cantant, seruare numeros possint, quàm pauci? An quòd multi magis vnum ducémque respiciunt, tardiúsq; incipiunt: itaque faciliùs assequi idem possunt. Plus enim erroris solet committi in celeritate. Accidit autem, vt suo duci multi, quàm pauci, sint attentiores. Segregans verò sese, nemo eorum exuperata multitudine clarere potuerit, quanquam inter paucos faciliùs proculdubio poterit. Quam ob rem inter sese ipsi per se potiùs, quàm cum principe, certant.

Cur vox in partem acutam cantus magna ex parte degenerat? An quòd acutum faciliùs, quàm graue, cantatur. Acutum igitur crebriùs cantant: dúmq; id faciunt, errorem crebriùs committunt.

Cur veteres cùm neruis septem concentus diſponerẽt, hypaten, non neten, reliquerũt? An non hypaten, sed eam, quæ parameſe nostra tẽpestate vocatur, toníq; interuallum reliquerunt. Vltima verò

verò densi in acutum pro media vsi sunt, quam ob rem mediam quoque eam appellarunt. An quòd superioris tetrachordi finis, principium erat inferioris, & medium tono proportionem extremorum tenebat.

49 Cur tragœdiarum choris neque subdorio, neque subphrygio cantandi genere vti mos est? An quòd modulum præstare concentus hi nequeunt, quo certè choris magnopere opus est. Mores verò subphrygium obtinet vsui rerum deputatos. Quam ob rem in Geryone excursus, & arma eo ipso concentu aguntur. Subdorium verò magnificum constans, grauéque est: quocirca omnium maximè concentuum citharæ accommodandum. Sed hæc ambo vt choris minimè congruunt, sic scenis esse familiariora probãtur: etenim scena heroum facta dictáque simulat. Verum autem solos duces fuisse heroas constat: populi homines sunt, quibus chori consistunt. Quapropter choro competunt mores, moduliq; tranquilli, & flebiles: hæc enim humana potiùs sunt, quæ minùs cæteri concentus præstare queunt, miniméque ipse subphrygius: hic enim animos lymphatis similes reddit, cogítque debacchari. At verò mixolydius nimirum illa præstare potest: itaq; eo ipso affici possumus. Sunt autem patibiliores, qui inualidiores: quam ob rem id genus choro tribuimus: subdorio verò, atque subphrygio agimus, quod choro non conuenit. Est enim chorus cliens quidam, curatórque otiosus: quippe qui beneuolentiam dúntaxat his exhibeat quibus adest.

50 Cur sono grauiori mollior modulatio conteneatur? An quòd modulus sua quidẽ natura mollis est, & quietus, sed admisti numeri ratione asperior redditur, & mouentior. Cùm igitur grauis sonus mollis, quietúsque sit, acutus contrà mouens, & iritans, prorsus eorum quoque, qui eundem modulum habẽt, mollior esse debet, qui grauior eodem modulo continetur. Modulum nanq; mollem esse eorum, dictum iam est.

51 Cur parium, similiúmque doliorum, si alterum inane, alterũ dimidiatum sit, echo diapason consonantia resultabit? An quòd echo dupla dimidiati ad inanis existit. Quid enim in istis potiùs, quã in fistulis, res euariet: motum nanq; eundem acutiorem putamus, quem velociorem. Amplioribus verò aer tardiùs occurrit, vt duplis duplo & cæteris ad proportionem. Vtris quoque duplus diapason ad subduplum consonat.

Eorum, quæ ad stirpium genus, & olera cea pertinent, Sectio vicesima, cuius quæstiones XXXVI.

1 Vr aquam salsam apium recipit, porrum recusat? An quòd alterius radix imbecilla, alterius valida est. Impatibilius autem, quod validius.

2 Cur in prouerbio est, Mentham belli tempore neque edito, neque serito? An quia mentha refrigerare corpora potest, vt corruptione constat feminis genitalis. Id autem ipsum aduersum omnino est ad fortitudinem, atq; animositatem, quanuis genere sit idem.

3 Cur aliqua fructu vacent, cùm florem habeant, vt cucumer, cucurbita, malus punica? An his fructus non deest, sed ipsa pro fructibus habentur, quibus flos insidet. Fructus enim id est, quod florem gerit. Cucumeri autem florem inhærere, perspicuum est.

4 Cur eorum, quę terra gignit alia cocta, alia cruda sunt cibo idonea? An quibus succus esculentus non protinus est, iis decoctis dulcior redditur à calore: quibus autem sapor vel protinus gratus consistit, hæc etiam cruda esitantur.

5 Cur alia elixa, alia assa meliùs edi possint? An quòd humidiora non eatenus humectari, sicciora non ampliùs exiccari oporteat: elixa autem humidiora, mollioráque omnia redduntur, quæ verò minùs humida sunt, hæc igne confecta sicciora prorsus euadunt.

6 Cur alia esculenta, alia ineſculẽta experiamur? An causæ succus est. Quod enim & ignis expers succum continet immitem, & igne confectum, nihilò minùs redditur, hoc cibo ineptum penitus est: quod autem succo esculento quidem, sed vehementiusculo constat, hoc pro condimento recipimus. Quod enim exiguo corpore vim magnam obtinet, id naturam cõdire potest ampliorum esculentorum.

7 Quam ob causam stirpium aliæ ad semen vsque viuere tantummodo possint, deinde, cùm semen tulerunt, exarescãt, vt genus herbæ, & quæ olera nominamus: aliæ non, sed sæpius fructificare solitæ sint. Ipsarum etiam viuentium ad semen vsque ferendum, cùm magna pars annua sit, genus apij, quod ab equo hippoſelinum appellatum est, quasi equapium dixeris, anno posteriore fructum affert, cúmque attulit, exarescit: cur ita? An omnia eatenus vigent ætate, quatenus semine quoq; valeant: nam & homines ad annum trigesimum vsque proficiunt, aut copia, aut crassitudine. Vbi autem semen ferre non ampliùs possunt, modo stirpium, obarescunt, atque senescunt: quanquàm alia ocyus, alia seriùs occidunt, idque portione. Sed quam ob causam aliis longum vitæ spatium, aliis breue datum est, porrò alterius interest disputationis declarare: sed cùm omnibus finis, ac terminus sit perfectio seminis, quibus vita breui tempore continetur, hæc semel, aut certè non sæpe. Quæ autem esse longæua Natura voluit, hæc sæpe fructificare necesse est. Quam ob rem quæ imbecillima sunt, ferre non plus valeant, quàm semel, tum exarescant necesse est: ac eorum ipsorum alia anno primo simul & semel reddere, & vitam explere Naturæ ratio sancit: alia postero, vt equapium. Quæ verò prævalida surgunt, hæc annis plusculis pòst fructificare incipiunt, diúque vitam agere possunt, fructificaréque sæpius, vt arbores.

8 Cur si quis apium radice tenus circunfodiat, partíque imæ panicum vndique ingerat, deinde terram accumulet, itaque irriget, radices mira magnitudine adolescent? An quòd natura panici fungo

fungosa,& calida pabulum attrahit,conceptúmq; non sursum transmitti patitur. Sed inter radicem contentum calore sibi indito concoquit, vt radicis amplissimum sequi incrementum necesse sit.

9 Cur si quis cucumeres,aut cucurbitas protinus paruulas condiderit in terram,maiores multò efficiet? An quòd spiritus, & Sol exiccando incrementum impediunt,molémq; tum minorem,tum crispiorem reddunt:quemadmodum & arbores, quæ loca vento, Solíque exposita tenent,quæque in cauis manẽt,& riguis:alteræ enim magnæ,fungosæque fiunt,alteræ paruæ,& spissæ. Aut verò inter terram occulta, quoniam contrà afficiantur, contrà euadant,necesse est. Quinetiam quæ vasis includimus,vt cucumeres in ferulis cauis, aut tegulis,& mala punica, aut quæuis mala in ollis, ampla redduntur,& fungosa:contrà quæ detecta sunt,parua,solidáque augescunt, nullo ambiente operculo,quod alimoniam faciat largiorem, id enim obiectum facit, ne pabulum aut euanescat, aut arescat.

10 Cur plantarum acrium semina acriora sunt, quàm radices, & folia? An quòd semine omnia oriuntur, ínque cæteras omnes partes ex eo, veluti fonte quodam, (vt quidam aiunt) sapores,& odores deriuari necesse est: nam etiam odores omnium vnà cum seminibus esse suaues incipiunt. Quod si acritudo cæteris ex semine proficisci solita est,semẽ ipsum maximè esse tale,ratio exigit.

11 Cur tenues radiculæ acriores sunt? An quòd ampliores ille spatio temporis longiori plenius concoctæ mitescunt.

12 Cur capparis locis prouenire cultis haud facilè potest:multi nanque tentarunt & radice translata,& semine sparso, cùm apud nonnullos commodior capparis sit,quàm rosa, sed tamẽ efficere nihil potuerunt. Quid ergo causæ sit, vt cultis nesciat hospitari,inculta,& auia persequatur,& maximè sepulcris adhæreat? Igitur de hoc, cæterísq; generis eiusdẽ accepisse illud oportet, quòd non omnia eadem ex materia consistere solent,aut augeri:sed sunt quæ ex aliorum corruptione,& principio cõsistant,& pòst augeantur, vt pedunculi,& pili corrupto alimento, aut qua labe alia corporis prodeunt. Ergo vt in corpore nonnulla excremento prouenium alimenti, quod certè cruditas est,& vbi naturæ vires superare non queunt,abscedunt quidẽ in vesicam,& aluum, quæ in promptu maximè sunt,aliqua verò animal producunt; itaque in senectute,& morbis hæc augentur:sic in terra alia concocto alimento & consistunt,& augentur,alia excrementis, aduersaq; concretione oriuntur. Culturæ autem officij est, vt cõcoquat, reddátque efficax alimentum,quo genus mite,vt banúmque fructuum consistit. Quæ igitur in mitigatione, informationéque huiuscemodi creantur,hæc vrbani vocabulo significamus, eo quòd solertia hominis educata,quasi, eruditáq; meliora euadant. Quæ autem cura adhibita mitescere nequeunt,aut etiam aduerso habitu loci sui generis prodeunt,hæc syluestria sunt, & rustica, cultísq; viuere nolunt. Cultus enim, dum ea melioribus instituere moribus cõtendit, deprauat,atq; peruertit:quippe cùm à sua natura descíscere nequeant,quæ orta sunt ex corruptione:quo in genere capparis quoque profectò est.

Cur si quis radicularum folia tempore hyberno,cùm maximè vigent,abscíderit, & terram pedibus complanarit,conculcaritq;, vt imbrem nullum admittere possit, radiculæ ipsæ per ætatem amplitudine mira increscent? An propterea quia ne corrumpantur, causa conculcandi soliditas est,quæ humorem putrefacere prohibet: alimentum verò, quod aliter ad germen sursum transmitteretur,radix sibi ipsa totum dispensat: itaq; vel amplior fiat, necesse est, vel suo de latere radices alias mittat geminans modo ceparum: has enim multiplices effici nouimus, si quis annuas non euellat, sed tempore hyberno relinquat. At cùm vim istam procreandi, vt lateri ceparum Natura dedit, sic radicularum negarit, necesse profectò est, ipsas illas crassescere nimiam ob copiam alimenti. 13 βαφανίδων, radicularum.

Cur si quis cucurbitas,aut cucumeres apud puteum sitos in ipsum dimiserit puteum tempestiuos,benéq; operuerit, virides per annum totum seruabit? An quòd vapor aquæ refrigerans efficit ne aísiccentur,seruárque virides, & vegetiores: & obturatio illa, & spiritus satis alere possunt, quæ iam in plenum creuerunt: permanendi verò facultas propterea datur, quòd relictis radicibus suppetit alimentum. Nam si quis cùm fructificarunt, detractis sarmentis,præcísaque planta terram aggerarit,conculcarítque circum radices, cucumeres faciet præcoques, vtpote cùm radix valeat conseruari. Haud enim cucumer annuam sortitur naturam, sed viuere vlteriùs potest. Ferent autem isti fructum maturiùs, quàm qui semine prodierunt, quoniam radix, bona pars scilicet operis præcondita iam naturæ habetur, quod illis seminatis priùs confici necesse est. Terræ autem aggregatio, & constipatio teporem inducit: quo radix & seruari, & germen mittere celeriùs queat. Vnde etiam fit, vt si quis per hyemem cucumeris semen in quallis situm aqua irriget tepida & modò Soli exponat; modò collocet apud ignem, præcoces admodum cucumeres faciat, si tempore congruo ad ipsum cum quallis in terram demittet. 14 ἐν ταλαθίσκοις, in quallis, ceu calathulis.

Cur non meridie, sed manè nouíve irrigare consueuerunt? Vtrum ne Solis feruor humorem absumat, an quòd si aqua calida sit, necabit quæ irrigantur. 15

Cur omne odoratum genus tam seminum, quàm stirpium mouere vrinam potest? An quia calidum est,concoctúq; facile:cuius sanè generis sunt,quæ vrinam ciere valent. Color nanq; interior citò extenuat, nec aliqua corpulentia odor continetur. Nam & ea,quę minimè odorata sunt, vt allia, caloris sui ratione vim mouendi vrinam habent,vel potius colliquandi. Seminum autem genus omne odoratum, calidum esse proculdubio nouimus: odoris enim natura calore aliquo omnino creatur. At verò quæ malè olent, haudquaquam apta concoctioni sunt. Esse autem non calida 16

calida solùm, sed etiam concoctu facilia debent, quæ sint prouocatura vrinam, vt scilicet vnà defcendendo humores extenuent.

17 Cur ocyùs olus excaulescat, quod semine vetustiori, vt trimo, aut bimo prodierit, quàm quod nouo? An quòd sicut in animãtium genere semen id celeriùs affert quod viget: ita etiam feminum, quæ vetusta admodũ sunt, vim suam omnem exhalarunt:quæ recẽtissima, imbecilliora propterea sunt, quòd excrementum adhuc procreationi minimè conueniens cõtinent: quæ media tempore,hęc humore inutili omni exacto, validissima esse probantur. Celeriùs igitur semẽ profundunt. Id autem ipsum non nisi excaulescere est, quippe cùm semen ex caule proueniat.

18 Quam ob causam ruta insita in ficum pulcherrima,plurimáque proueniat? Inseritur verò intercorticem,limóque obducto fouetur. An quòd rutæ radix fomentum,teporémq; desiderat: itaque cinere quoque circundata iuuatur: ficus autem calida est,quod eius succus omnium acerrimus docet,& fumus,quem multum emittit. Habet igitur calorem,atque humorem talem,qualem etiam cinis. Quã ob rem si ille iuuare possit, ficus porrò copiam, ac vigorem eò magis præstabit, quò humor cineris quidem non perpetuò affluit: fici verò irrequieto confluuio manat,vtpote cùm arboris succus consumi ex toto non possit.

19 Cur stirpium nonnullæ caulem semper edant inanem? An illis, quarum natura imbecillior est, has rarum, inanémque emittere caulem, necesse est.

20 Cur in terra Attica fructus cæteri dulcissimi fiunt,thymum verò acerrimum est, cùm id etiam ipsum fructus quidem existat? An quòd ager ille tenuis, siccúsque est: quam ob rem non multum humoris cõtinet,quæ in eo nascuntur. Ergo quę dulcia sua constant natura, hæc ob humoris contenti mediocritatem, vbi Sol partem consumpsit maximam, facilè reliqua concoquuntur: etenim multum conco qui negotium magnum est,mediocre expeditiùs confici potest. Vnde fit, vt fructus, qui lege suæ naturæ dulces creantur, dulciores euadunt,qui sicci è natura,miniméq; dulces proueniunt,suam ob inopiam tantum humoris retinent,quantum suo conueniat generi, quod dulce nequaquam est. Sol autem quantum dulcissimum sit,& leuissimum, eximit. Itaque acerrimi relinquuntur, qui humore superuacuo carent, quem fructus cæteri obtinent.

21 Cur pulegium,& lirium, & cepe, suspensa florent solstitij tempore? An ineſt crudum in his alimentum,quod in hyeme concoqui exfrigore nequit, sic solstitio ex calore concoquens auget. Vtrum quia influxu carent assiduo,breui marcescunt? Etenim quę nullum alendi initium,nullum influxum assiduũ habent,intereunt,exiccantúrq;. Qua de causa accidit apud Scythas, vt frumentum diu in terra maneat,propter copiam niuis:& vbi emerserit,celeriter crescat.

22 Cur cepe vnũ tam acriter mordere oculos potest? Vnde nomen quoque à Græcis κρόμμυον impositum putãt,périnde quasi pupillam comprimi cogeret. Origanus verò nihil huiusmodi facit,nec aliud quippiam ex cæteris, quanquã acre: neque enim nasturtium, quod mordacius est, oblatum oculis efficit æquè vt lacrymæ profluant: ac cepe & cùm oculis admouetur, & cùm comeditur, lacrymas mouet. An quòd acrium genus discrimine cuariat numeroso,quo sua cuiq; vis consistit, rataque habetur. Nasturtium ergo, quia calidius est,resiccare quod colliquauerit, ampliùs potest, nam extrudere lacrymam,cùm editur, potest: admotum tamen ad oculos, nihil propterea mouet, quia nullũ mittit vaporem: est enim id & siccius, & calidius. Origanus, cæteráque id genus, calida sunt leniter, & licca. Quod lacrymas autem moueat,mordax id esse debet, & humidũ, & lentum. Quas ob res oleum quoque lacrymam excutit, quãuis leniter mordeat: subiẽs enim, irreptánsq; suam ob lentitiam, atq; tenuitatem,dolorem mouet,ac próinde humorem tabificat. At cepe vim eiusmodi sanè habet, vt quod & humore,& vapore sit calido,tenui,& lento: itaq; oculis admotum, eò quòd vapor eiusmodi est, humórq; tenuis cõmeat,lacrymas mouet: cúmque editur itidẽ transmissa respiratione facere potest. Allium,callidum quidem est,& acre, & humoris aliquid continens: sed lentum non est: itaque lacrymam mouere non potest.

Quam ob causam myrta collisa in manu dulciora sentimus, quàm integra? An quemadmodum racemorũ acini vindemiati dulciores sunt, quàm non vindemiati. Etenim musto, quod natura suaue est,excepti acini quasi cõdiuntur: quippe qui vel extrinsecus mustum resudent,at qui in racemo cohærent,vtique inconditiores constant. Ergo myrta quoque naturâ dulcia,intúsque suam dulcedinem acinorum in modum vuæ continentia,vbi manu compressa,conflictatáque sunt, diffusa intestina dulcedine, parte quoque exteriore inopplentur: itaque dulciora non immeritò sentiuntur. 23

Cur myrta enucleatiora sunt quæ minora, & palmulæ nucleo penè vacant,quæ minutæ adoleuerunt,& vuarum acini, qui passim constiterunt exigui,vinacea vel nulla continent, vel pauciora, minoráque? An quia minùs perfecta sunt,quæ minora? idcirco semen continent indiscretum, cui périnde,vt finis,nucleus deputatus est: quam ob rem & minora sunt,vtpote surculi quidem agnati exteriores,partúsque imperfecti,& minùs dulcia, quàm quæ iustum continent nucleum: sunt enim minùs concocta. Concoctio autem, non nisi perfectio est. 24

Quam ob causam fructuum alij partem radici proximam habent amariorem,vt cucumeres, alij postremam superiorem,vt glãdes? An quòd aliis pars ista radici proxima crudo vescitur alimento,quoniam escæ confluuiũ per radicem frequentatis aliis, quia sicci è natura sunt, postrema pars succo dulci,concoctóque inde absumpto iam pleniùs siccatur,amarescítque modo salis. Redditur enim vnumquodque amarum, cùm ampliùs exiccatur: vt oliuæ,vt glandes inueteratæ efficiuntur amaræ. 25

Cur aliqua germinare non terra contenta, sed absciſſa, aut euulsa, vel recondita possint, vt 26

caules

Universidad de Deusto
Biblioteca

caules liliorum,vt allia,vt cepæ? An quòd omnes alimentum intra se continent, nec certo, definitóque loco omnes oriuntur.Crescere autẽ vnumquodque potest, non eò quòd in se continet alimentum,sed quòd decoctum iam, & digestum illud pabulum est.Continent igitur vel antehac alimentum,sed augeri tum dúntaxat incipiunt, cùm tempus ad id adest, cuius opera res illa effici potest:velut etiam ouа crocodilorum tempus tutè opperiri sibi commodum nouimus: incremẽtum tamen continuari non licet, quoniam aliud non supperat alimentum.

27 Cur allia,& cepæ,quò sicciora serantur,eò meliora possint euadere, cætera autẽ deteriora? An quòd omnia istiusmodi maximè plena humoris conficiuntur:itaque terræ commissa siccioratemperamento commodo germinare incipient. Adde quòd minùs putrent,cùm sicciora seruntur.

28 Cur allia, & cepæ, solæ ex plantis reconditæ germinare possint?An quòd humore,alimentóq; sunt refertæ. Copia igitur alimenti est, quæ germen efficere queat:idque constat argumento tum squillarum,tùm etiam bulborum, qui idem facere possunt. Crescere autem quoque solet, cùm tempus venerit.

29 Quam ob causam,quę aqua frigida irrigamus, dulciora,quàm quæ tepida euadant? An quòd sic intercluſum calidum salsius est,vt calidius, quod salsius:dulce autem ita contrarium, vt frigidum est,& alimento oleribus humor est, vnde saporum genera oriuntur.

30 Cur allia cùm excaulescunt; pleniùs,quàm recèns edita,olent?An quod recentia humoris multum adhuc extranei cõtinent,quo fit vt vim suam integram habere nequeant. Cùm autem decocta iam sunt, secreto humore illo inutili, tum suum odorem syncerè adipiscũtur, qui scilicet acer est. Quinetiam cæteri nuper editi fructus dilutiores sunt, & cepas recentiores ob eam causam minùs acres sentimus.

31 Cur fructus myrtorum non cõditarum magis quàm folia,defluant;conditarum autem, reseruatárúmque alga,vt fit;folia defluant,fructus adhæreant? An ita euenit non conditis:quoniam natura sancitũ est, vt fructus peracta decoctione flaccescant,ac decidant:quæ quidem decoctio repositis agi non potest,sed eatenus tantùm efficitur, vt algæ vapor prohibeat, ne humor fructus immutetur:folia contrà cùm siccent,decidunt. Algæ autem,vt salsa exiccandi vim habent.Ergo non idem foliis accidit arbori adhærentibus, & conditis, modo quo dictum est.

32 Quam ob causam cucumeres, cognomento pepones,optimi paluſtribus planis, id est, humidis fieri soleant,vt apud Orchomenum, & in Aegypto: aquarum etenim vberem terram esse Aegyptum putamus.Cur ergo cucumeres, qui humidi sunt,& ob id hortenses, ac rigui minimè laudati, locis paluſtribus,quæ madida sunt, egregiè fiant? Vtrum quòd ob terræ duritiam altiùs coguntur descendere. Solum nanque limosum, ac planum maximè indurescit: qui autem altiùs innituntur, meliores euadũt.An quòd terrã siccam esse oportet, quoniam cucumeres naturà humidi sunt: ita enim sequetur,vt per retractũ in medium veniãt. Paluſtris verò,si plana,altaq; sit,alimentũ nec exiguũ præbet propter soli altitudinẽ,locũq; ipsum: neq; nimium, quoniã solum reſiccari necesse est.

Quam ob causam ruta, & nonnulla pigmenta odora sudorum faciant fœditatem? An quorum in odore grauitas est,atque acritudo,ea cum excrementitiis mista humoribus deprauare odores possunt.

Qua de causa rutam fascinationis remedium esse aiunt? An propterea, quia tum effascinari se credunt,cùm aut voraciter edunt, aut incommoditatum aliquarum tenentur suspicione, aut cibum habent suspectum, quem capiunt:itaq; cùm de mensa eadem,qui priuatè sibi assumunt, participem intuentem quempiam faciunt, affantúrque cùm impertiant,ne me fascines: ergo cibum cum perturbatione sument,nec quid bibent, aut edent sine turbatione,& flatu, qui vnà hauriatur, & ingeratur. Quam ob rem flatu ipso vel cùm extrudendus effertur,cibus quoque vnà elatus eiicitur, vel cùm intercluſus per humorem tenetur, tormina mouentur,& cruciatus. Igitur ruta præsitata vi sua & potestate calfactoria,vas,quod recipit cibos,elaxat, & reliquum corpus itidem afficit:ex quo fit,vt flatus ille intercluſus, trãsmitti, atque secedere possit.

Quænam causa sit, vt origanus musto iniecta vinum dulce efficiat?duas enim in amphoram iecisse heminas satis est.An quòd tollit,quantum in musto est,aquabundum, & fæculentum in sua siccitate in se ipsa recipiens, quibus scilicet saporem confici austerum censemus:argumẽto; quòd vina,si quid aquæ habeant, sibi illatũ minùs mollia redduntur: atque & si diutiùs stare in fæce sinantur,itidem fiet:& cùm vinum dulce molimur, vuas multum temporis Soli exponimus, vt Sol quantum sit dilutum auferat, & reliquum decoquat:hoc autem idem facere vel origanus potest, quippe quæ sit & sicca,& calida.

Cur nigræ myrti fronde sunt frequentiore, quàm albæ? An quòd nigræ generis sunt syluestrioris. Cuius indicium, quòd locis rusticis istæ proueniunt, miniméque ex cultu mutantur:humida autem omnia fronde crebriore coũduntur. Quòd enim minus suos fructus decoquere possunt,idcirco ad frondem alimentum se vertit.

Eorum, quæ ad farinam, & massam,cæteráque id genus pertinent, Sectio vicesima prima, cuius quæstiones XXVI.

Vr ptisana farina triticea oleo instillato reddi possint candidiora,cùm rufum oleum sit? An quòd spumare solet,dum cum humore miscetur, quod non nisi albescere est.Mistio verò versatu, & tatúque fit,& cum corpulentis humor cõmitti meliùs potest:quod sanè in iis accidit, quæ aqua decoquit,atque ita candidiora efficiuntur.

Cur cibus triticeus maximè corporibus nostris competentior,atque vescentior est, quàm ordeaceus? An quòd hic mediocrem habet lentitiam, quam cibus habeat, oportet, quippe qui adhærere, conglutinarique corpori debeat:quæ res non nisi len

lentore effici potest. Ordeum verò rigidius est: itaque massa eius longè pertrita validiùs alit, quàm parum attrectata.

3 Cur farinæ triticeæ primum, ordeaceæ vltimum candidius est? An alterum vt durius circunfrangitur, ídque agitur,cùm plurimum temporis molitur:alterum vt mollius,atque tenuius, quàm primùm exprimitur: candidius autem in vtrisque quod interius est.

4 Cur panes frigidi albiores cernuntur, quàm calidi? An eadem quodam modo causa est, cur inueteratum quoque oleum candidius sit,quàm recens:causa nanque nigroris humor est: hic autem in hisce vtrisque,vt recentibus vberius continetur,sic tempore prouectis parcius in superficie residet, propter euaporationem. Euaporatur prorsus oleum vel tepore, vel Sole:panis autem calore inde egrediente per refrigerationem: humor itaq; frigidis iã euanuit,calidis adhuc inest.

5 Cur panes non saliti plus ponderent quàm saliti,modò cætera omnia pari habeantur mensura? Contrarium nanq; verisimilius dixeris,cùm sal adiiciatur,& grauior sit,quàm aqua. An quia sal exiccare potest,ex quo incorrupta seruantur, quæ cõfecta sale reponimus. Absumitur enim à sale,resiccatúrq; humor,qui ex calore putrescit: & in pane igitur humor à sale cõsumitur,extráq; afflatur:quocirca panes pridie facti leuiores,quã calidi sunt,vtpote frigidiores:contrà iis,qui sale vacant,humor largior insidens efficit grauiores.

6 Cur panes frigidi humefacti, si inuicem tangant,non cohæreant,calidi cohæreant? An quòd frigidi lentorẽ suum cum vapore vnà emiserunt, quo exacto cõglutinari non ampliùs queunt:humor enim,quo maduêre, rigidus est. Calidi contrà,lentoris aliquid continent:ex quo fit,vt cùm madefactis vapor emigrat,calor ob suam tenuitatem respiretur,& euanescat. Glutinosum autẽ illud cum calore egrediens, séque cum humore permiscens,facit vt inter se panes cohæreant.

7 Cur farinæ triticeæ primum, ordeaceæ vltimum candidius prodeat? An quòd ordeum vt rigidius,protinus obfrangi,diffundíque aptum est: quod maximè fit,cùm diu contunditur.Triticum mollius est,atque ob eam rem parte exteriore leuiter diducta,interior quæ candidior est expressa, primum contunditur: est autem in vtrisque candidius,quod interius est.

8 Cur massa ordeacea,quò pleniùs tractetur,teratúrque, eò minùs aluum sũ[illegible]ucere, læuigaréque potest,triticea contrà,quò pleniùs,eò magis? An quòd triticea maiorem in modum contrita minuitur: lentum etenim quodque affici ita solet: tum ignis humorem panis vndique eximit, itaque rigidiusculum humore sublato relinquit. Denique quantò pleniùs contrectatur,& teritur, tantò frigidior redditur:partes enim singulas deminui adeò agitatas,extenuaríque necesse est.Rigidius autem omne,concoqui faciliùs potest.Ordeacea contrà,quò ampliùs pressatur,& teritur, eò lentior,& tenacior humore imbibito euadit. Tenax autem omne,ac lentum diuidi sanè haud facilè potest: qua quidem diuidendi facultate fit, vt ægrè concoquatur:quod enim concoctionem recepturum est,digeri in minima debet.

Cur massa ordei cõtrita minor,tritici amplior reddi potest?An quòd ordei farina massata,cõtritáq; compescitur,atq; considet,scilicet glutinamento humoris,quia rara,& crassiuscula est:triticea quoniam spissa admodum est, colleuatur, atq; extollitur.Spissa etenim omnia subacta,pertritáq; incalescũt,& incalescẽdo inflantur,ac extollũtur:quomodo etiã caro perfricata extollit.

Sed cur massa triticea in igne amplior,quã ordeacea,reddatur? An quòd humore triticea continet indiscretum, qui cùm calfactus egredi nequeat,scilicet ex pertritionis cõpressu,mox spiritus de eo concalfacto humore nascitur: largior autẽ humor largiorem pariat spiritũ,necesse est.

Quã ob causam cùm mel tenacius,quàm aqua sit, farina mulso subacta rigidior reddatur, vbi decocta est,quã aqua subacta?An quòd aqua feruore ignis cogitur,atq; cõsistij;mel cõtrahit quidem,sed non sine asiccatione: itaque rem facit rigidiorem: causa nanque rigoris in siccitate est.

Cur biscoctus panis refrigeratus minùs durtiem præ se ferat?An quòd triticum dulcem quẽdam,ac lentum succum in se continet,qui veluti anima eius est: indiciũ,quòd cùm siccet,omnino exinanitur:cùm autẽ vaporis aliquid sentit,mox erumpit,& coalescit.Ergo cùm humor hic in farina quoq; tritici insit,maximéq; in ea,quæ purissima est,efficitur,vt in massa ex ipsa farina cõfecta idem seruetur:argumentũ,quòd decocta in pultem redditur lentior.Vbi igitur panis primò igni cõmissus est,portio rigidi,& leuis,cum humore euaporatur,& quantum in farina furfureũ maximè est,totũ deuritur:mox planè educto cùm denuò massa retritatur,prestatúrque,pars farinæ tenuissima,& humoris lẽtissima,quæ solę supersunt,miscentur ampliùs sibi,tum quia tales ampliùs euaserunt,túmque propter ignitionem: fit enim mistura eorum tincturæ consimilis, ita vt massa pòst trita similis farinæ illi elixæ efficiatur, quippe quę pertrita iam prima,relictáq; parte farinæ tenuissima,& humoris lentissima,glutinosa,& resiccabilis redditur,vbi ignẽ præsensit: nã & disiungi facilè quod lentũ est,nequit,& humorem nullũ per seipsum emittit,quod spissum est. Hac igitur eadem re panis quoque biscoctus ob causas prædictas efficitur,itáq; minùs durescit, cùm semper inter se humiditatem contineat.

Cur nõnullis de genere cibi,tum humidi,tum sicci,multũ temporis sine fastidio vti possimus, vt cibo quem triticea ex farina,ordeaceáve cõficimus,& vinis austeris,& aqua,aliis verò quãuis suauioribus,nõ tamẽ sine fastidio toties vti possimus? An quòd eorum,quæ in cibo assumimus, alia validiùs alunt,súntq; ad inundandum aptiora:itaq; vel vbi cibo priore consumpto vacui sumus, inest prætereà facultas multa in corpore, quæ ad priorẽ corporis confectionẽ decocta est, sic ad finẽ,& ad succedentẽ coquendi vicem cruda animaduertitur.Cuius sanè generis pars plurima suauiũ est:quæ enim pinguia,& dulcia,& optima sunt, ea nobis gustu suauissima sunt, eadémq; omnia validè nutriũt,& decoqui possunt solétq; inũdare quocũq; inter se ipsa discrimine

distant.Vnde efficitur,si quis sese implerit,vt facultas eorum diutiùs immoretur,nec breui sensus deficiat:non enim solùm pleno ventriculo satietas oritur,sed digesta quoq; alimonia cæteras in partes identidem vsu euenit.An non id solum ipsum causæ est,verùm etiã quòd nonnulla perquàm modicè naturæ vsui sunt,nobísq; familiarissimè conueniunt.Hæc enim omnia,quia secũdùm naturam sunt,idcirco meliùs à corpore,quã dulcia,recipiuntur,vt quæ præter naturæ rationem facilè respuuntur.Alia verò aliis tẽperationibus congruunt:vt mel apibus secundum naturam sic suppetit,vt eo vesci tantũmodo possint, quanquàm viribus sunt imbecillis.Itaque relinquendum quidem est quantum absumatur,sed id ex proportione ad vires hominis. Quæ igitur è suauibus ita sese habent,ea quoniam naturæ minùs propria conueniunt,suauia quidem sentiuntur,sed parum temporis moram faciunt,& fastidium pariunt:Quæ autẽ secundum naturam pro cibo deputata homini sunt, ea semper appetimus: itáq; fit ratione naturæ,vt vsu quoq; eorũ assiduo minus,quàm suauiũ, fastidiri possimus.

14 Cur eadem ex assuescentibus suauia,& admodum crebrò vtentibus insuauia sentiantur, cùm tamen assuescere,sit sæpe,& crebrò quicquàm facere? An quia consuetudo habitum rei cuiuspiam capientem in nobis efficit,non satietatẽ.Frequẽs autẽ vsio desiderium explet:quod & ipsum quasi causa quædam est. Habitus ergo cùm exercitantur,augentur,atq; proficiunt. Conceptacula verò infarcta nihilò ampliora reddũtur. Quam ob rem consuetudo cùm exercitatio sit,auget habitũ illum capiẽtem.Quod autem vsu crebrò in cibo, assumitur,infarcit quidem,explétq; desiderium, quo expleto, non ampliùs escam recipimus: sed augere illud idẽ non potest,ob eam scilicet rem, quam modò de infarctione retulimus.Adhæc,nõ ideo suauius consuetudo est, quia semper delectet:nam res etiam solitę molestę sunt,si vsu quis agit crebriori: sed eò certè suauius agitur,quoniam operis principium libenter adimus,& diutiùs rem facere eandem assueti,quàm non assueti, valemus. Qua igitur re molestum hoc est,quanquàm suaue sit,hac eadem cætera quoque suauia efficere possunt: vtraque enim cùm crebrò vel fiunt,vel pro cibo sumuntur,tædio nos certè afficiunt. Cuius sanè causa est quòd nos vires,siue virtutes vel recipientes, vel agentes, non infinitas, sed finitas habemus: quæ vbi quidem sibi quod modicè competat, obtinuerint, (id enim est,quod continuè amplificari sentiatur) alteræ satis explentur,alteræ agere nequeunt.

15 Cur panes,vt parum triti,sic nimiùm triti rumpantur? An quòd parum triti,quoniam partibus minùs connexis inter sese continentur, idcirco rumpi facilè queunt: tritatio enim partes copulat,& coniungit: ergo suo ipsi discrimine ad disruptionem paratiores reguntur.Adde quòd multum humoris,& impromiscuum continent, qui minùs trituram,pressurámque recepere: at quos nimiùm tritos igni mandauimus, ij sicci admodum sunt,quoniam humoris parum immodica agitatio tritandi reliquerit,ídq; decoctis totum exactum est.Igitur rumpi vtrosque necessum est, quoniam humoris multum educitur: multum enim,vt absolutè in his continetur,quos parum tritaueris: sic reliqui cõparatione in iis est,quos immodicè agitaris.

16 Cur massa triticea candidior pertrita efficiatur,ordeacea nigrior? Vtrum quòd per summa ordeacea nimiùm assiccatur:calor autem humori permistus,candorem gignit. An quia,cùm calfacta est,hùmorem ad seipsam trahit,vt quæ partibus maiusculis constet.

17 Quam ob causam farina aqua subacta meliùs coeat,quàm oleo subacta,quod tenacius est quaquàm glutinatius quod lentius est:oleum autem lentius,quàm aqua?An quòd aqua tenuior est,vt vsquequaque subire,mollirèque valeat.Cohæret item,& comprimitur inter se melius farina aqua subacta,quanquàm etiam sine contritu comprimi queat.

18 Cur massa tota leuior sit,quã seorsum humor, & farina? Vtrum quia cùm miscentur,spiritus intercluditur. An quia pars aquæ à calore farinæ indito euaporatur:itáq; minus id redditur,quod ex vtroque mistum constiterit.Aer autem aquæ tametsi miscetur, nihilò tamen leuiorem facit: nam ipse quoque aer cum aere pondus auget.

19 Quam ob causam lac, vinúmque dulce quoties cum farina ordei bibitur, dulcius sentitur? Vtrum quòd ad non dulce dulciora isthæc esse videntur.Farina enim dulcis non est: aliter quia humor dulcis mistus cum farina, diutiùs immoratur.An proptereà quia farina,quæ dulcedinem in se habet, aliquandiu immoratur: itaque diutiùs sensio habetur.

20 Cur eadem potio minùs mera appareat, si farina ordei inspersa bibatur? Vtrum quòd diuersa sibi miscentur, & temperantur. An quoniam farina humori obducta in sese retrahens abolet qualitatem.

21 Cur alica plus aquæ recipiat,quàm triticum, vnde confecta est? An proptereà quòd alica farina quodammodo est:farina autem plus aquæ imbibit:moles enim amplior eius,quàm tritici, est. Pressius nanque,& cõstipatius triticum est. At quod amplius est, plus id capere potest. An non solùm ea ipsa de causa ita fit, sed etiam calore, quem intra se continet & farina,& alica, efficitur, vt bibaciùs hauriant. Quod enim calidum est,humorem id & efficaciùs ad se trahit,& expeditiùs in vaporem consumit.

22 Cur farina tritici massata, pertritáque longè amplior reddatur, quàm ordei, scilicet ex proportione? An quòd altera multum humoris sibi admittit,altera parum. Sed qua de causa plus admittat? Congruens enim potiùs dixeris, vt ordeacea bibacior sit: quippe cùm ordeum tostum, triticum non tostum sit. An proptereà ita fit, quia trituram pleniorem triticea patitur: cuius causa est, quòd partibus minutioribus constat. Fit igitur quasi vt quantuplo partibus contineri potest minoribus,tantuplo humorem sibi largiorem admittat,quippe quæ ipsum humorem pro glutine sibi capiat,vt Empedocles quoque suis in Persicis diuerticulo quodam ait.

Munus

Munus vbi larga Cereris coniunxerit vnda.
multúmque humoris próinde absumere queat.

23 Cur etiam igni mandata massa tritici ampliùs augeatur,quàm ordei? An quòd humorem in se continet indiscretum,qui recalescens extrudi nequeat:hic ergo cùm in spiritum transeat,nec sese promere pariter,atque ex massa ordei possit,videlicet propter tritici spissitudinem, (spissius enim est, quod partibus constat minutioribus) idcirco extollit,molémque agit ampliorem. Adhæc,plus ista humoris continet,quo recalescente spiritus prouenire solitus est. Ex quaque re autem pluri,plus proficiscatur necessum est.

24 Cur pistorum, cæterorúmque officio fungentium frumentario,qui ordeum attrectant,imbecilli efficiantur, & destillationibus infestentur: qui autem triticum, corpore sint bene habito? An quòd faciliùs triticum concoqui, quàm ordeum, potest, atque ea re delibamenta inde manantia esse faciliora necesse est.

25 Cur panis tostus durior,tabefactus humidior reddi aliquantisper possit? An quoniam cùm torresit,humor extruditur,itaque panis relinquitur durior. Leniter autem cùm recalescit, humor consistens ab igne diffunditur, humidiórq; próinde existit.

26 Cur farina tritici resiccata minùs constipetur, quàm ordei? An quòd intercapedine vacant,quæ ex partibus constant minutissimis:& plura,quæ grauiora sunt,compressa suopte pondere tantũdem occupant,quantum pauciora.Sed farina ordei crassiuscula est: itáque siccata compesci,atq; in minus contrahi potest,vt quod minus est suo compressu, plus illud constipet in se ipsum, capessátq;: triticea porrò particulis minutissimis iam constat. Itaq; non ideo resiccatur,vt partes reddantur minores, sed vt leuiores efficiantur, minúsq; constipentur suo compressu,& nutu:naturâ enim grauior farina triticea, quàm ordeacea est.

Eorum,quæ ad fructus arborum pertinent,Sectio vigesimasecunda, cuius quæstiones

XIIII.

QVam ob causam poma non ita priùs, vt posteà,esitata,in repletionis mole respondeant? An quoniam cæteris esculentis genus pomorum longè grauius est. Quod argumento ficuum constat, quæ nouissimè esitatæ,vltimæ tamen euomuntur.Poma igitur antè ingesta suo pondere in imum delapsa,spatij amplitudinem relinquunt superiùs, vt cibum sequentem admitti facilè liceat.At si è contrario sumantur,vsu eueniet,vt quoniam deorsum ferri expeditè non queant, innatent, & partem totam ferè occupent inanem.

2 Quam ob rem cùm dulcia nobis similiora, quàm acria sint, ocyus à dulcibus impleamur? Congruum enim vt contrà eueniat, quandoquidem à similibus minùs satiari consentaneum est. An quoniam non æquè præmaturè conceptaculum,ex quo hausimus, & corpus, quod vescitur, impletur:sed venter quidem repletus aliquando est,vt eorum,qui sitiunt:sitis autem nihilò minùs superest. Non enim ea de causa sitis cessat, quia venter plenus humoris est,sed quia membra corporis omnia humorem commodum sibi attraxerint: quòd vbi illa satis suum desiderium expleuerunt, tunc sitire cessamus. Ita etiam fames,nec aliter tolli potest.

3 Cur ocyùs à dulcibus,quàm acribus,satiemur? An quia ocyùs dulce,quàm acre appetere desistimus: sed an perinde, vt venter impletur, nos quoque dulcibus satiari possimus, confessum non est. Cùm igitur desiderium celeriùs his ipsis expleri possit,docendum est. Alimenti desiderium, siue cupiditas, vt simpliciter loquar, indigentia est,cùm cibum vel nullum,vel pauculum habemus.Quòd cùm acria non validè nutricare queant, sed parum alimoniæ, multum habeant excrementi,meritò ampliùs hæc appetimus, parúmque eorum cupiditatem explemus, quoniam alimento item indigemus, quo ipsa careant. At dulcia tota ipsa cibus idoneus sunt,atque ex paruis quibusdam eiusmodi escam corpus capit vberiorem.Quod cùm se abundè refersit,nihil edere prætereà potest. Plus enim tolerare non potest: atque ita efficitur,vt ocyùs à dulcibus satiemur.

4 Cur fructus arborum, & carnes, & cætera id genus, vtribus vehementer inflatis contenta, valeant incorrupta edurare: nec minùs quæ diligentissimè picata, obturatáque circumundique fuerint? An quoniam corrumpi omnia solent cùm mouentur: quæ autem plena sunt, immota persistunt.Haud enim fieri potest,vt motus sine inani spatio agatur.Atqui isthæc,quæ ita inclusa sunt,plena vndique:constat ergo incorrupta seruari ratione.

5 Cur vinum post pomum putre epotum,amarum sentiatur? An amarorem putredo habet. Itaque quod de pomo per summa insidet,linguæ humori,qui bibitur, permistum, diffusúmque, amaram efficit potionem. Ipsum autem pomum per se esitatum,minùs depræhendi proptereà potest,quia saporis id genus multa attingat, ínque exigua discernatur.

6 Cur edenda bellaria sint,vsúsque secundarum mensarum adiici debeat? An vt satis bibamus. Non enim sitis gratia solùm, quæ per mensam primam nos teneat, bibendum, sed etiam pòst hausisse aliquid iuuat.

7 Cur nuces tostæ refrigeratæ deteriores redduntur, & panis quoque, & glandes, & multa id genus alia, rursúsque calefacta eadem meliora euadant? An proptereà quòd refrigeratis succus concrescit,& constat:tepefactis rursus dilabitur. Suauitas autẽ non nisi per succum percipi potest.

8 Cur post fructuum esitationem,vt ficuum,cæterorúmque generis eiusdem,vel vinum merum, vel aquam superbibere debeamus,quæ quidem aduersa inter se sunt? An quia genus pomorum, & calidum,& humidum causa suæ generationis est:habet enim tum ignis copiam,tum humoris. Itáque succus pomi veluti feruorem intus per ignem excitat,quomodo mustum foris efferuet, vi tamen hebetiore: humor autem nimius cruditatem committit.Aqua igitur suo frigore feruo-

rem illum frangit,atque extinguit: & vinum suo calore idem plerunque efficere potest, quippe quod périnde,atq; ignis igni,multus pauco vires subtrahat: amplius tamen humoris copiam suo calore emollit,& concoquit,suóque pondere innatantem illum feruorem vincit,ac reprimit.

9 Quam ob causam caricæ bifidæ tantùm dulcissimæ sint,nec multifidæ,aut omnino infissæ dulcedinem præstent? An quòd ex multifidis respirauit,euaporauitque cum humore pars dulcedinis plurima. In iis autem,quę infissæ coierint,humoris diluti copia est, quòd nihil ferè inde exactum fuerit. At quæ fissæ quidem,sed tamen fissura multiplici sunt,immunes vtroque isto incommodo caruerunt.

10 Cur si ficus in furno siccantur, duriores efficiuntur,quàm si exemptæ foris refrigerentur? An quoniam in furno humor totus ex nimio calore euaporatur, foris aer circunfundens humorem contrahi,emanaréque prohibet: ita enim vt leuiter euaporetur potiùs accidit. Sunt autem, quæ siccent,dura: quæ hument mollia.

11 Cur ab acerbis vinum,aut aqua epota dulcior sentiatur: exempli gratia, si quis glandes, aut myrta,aut tale quid ori mandauerit? An meritò ita fiat,quemadmodum vel in cæteris agitur: omnia nanque pleniùs eadem apud sua contraria innotescunt. Contrariorum autem sapores oppositi fermè inter se sunt. An vt res in iis est, quæ colore inficimus: ita etiam lingua acerbis conficitur illis, meatúsque suos patefieri patitur, vt dulce subire ampliùs possit. Res enim quasque inficiendas humoribus quibusdam acerbis antè immergimus, vt inde affectæ infici colore pleniùs,atque ineluibiliùs possint.

12 Cur dulcia, minùs dulcia sentiantur ealida, quàm refrigerata? Vtrum propterea quòd simul sensus duo existunt,id est calidi,& dulcis: itaque calidi sensus reliquum depellit, atque obfuscat. An quòd etiã succus dulcis calidus est,itaq; ignis igni adiicitur: ergo calor est, qui impediat. An quòd ignis vires omnium minuit,quia vim obtinet cõmutandi: calida igitur propiora mutationi sunt,refrigerata resident,sibiq; iterum constant.

13 Cur paleæ, fructus duros, atque inconcoctos emolliunt, in maturitatémque adducunt, mites autem,& concoctos non putrefaciunt? An quòd palea, calida, & attrahens est. Suo igitur calore concoquit,& per vim illam attrahendi saniem omnem seuocat,atque imputridos seruat.

14 Qua de causa ficus,cùm molles,dulcésq; sint, dentes offendant? An quia gingiuis sua lentitate adhærent,séq; præmolles inter dentes insinuant, & putredinem per suum calorem citò conficiunt. Forsitan & ob granorum suorum duritiem dentes celeriter effatigant,cùm manduncantur,conficiuntúrque.

Eorum,quæ ad mare salsámque omnem aquam pertinent, Sectio vigesimatertia, cuius quæstiones XLI.

1 VT fluctus prælti pelagi superfrangi nõ soleant,sed parui tantũ,& breuis? An qa parũ humoris cũ fertur,discerni à spiritu faciliùs potest,quá multũ.

Cur nauigia onustiora in portu,quàm in alto 2
esse videntur? Celeriùs enim de alto in terram veniunt, quàm de terra in altum prouehuntur. An quòd plus aquæ,quàm minus,reniti validiùs potest: pauca enim oppressa onere cedit,vt demergi necesse sit: multa è contrario repellit,ac sustinet. Vis enim ea est aquæ,vt sursum versus compellat inferius: ergo vt in portu maris parum, sic multum in alto est. Itaque plus oneris conuehi in portu videbitur: etiam mouebitur ægriùs, quia magis immergitur,& aqua minùs reniti potest. At verò in alto res contrà vsu euenit.

Cur fluctus interdum priùs eueniat,quàm ven- 3
ti? An quoniam primo spiritus ortu maris pars prima impulsa,partem sibi continuam ipsa compellit,itidémque déinceps vice pari,seriéque agitatur perpetua. Quam ob rem cùm mare ipsum continuum sit,efficitur vt quasi vnus ictus continuus ex his omnibus exultet, idque fieri vno in tempore possit. Itáque euenit vt prima,& vltima pars simul moueantur: quod aeri nunquàm accidit: quia corpore vno continuo hic esse non potest,eò quòd multiplici vndique repulsu retorquetur, atque conquatitur, vt primus, validissimúsque mouendi impetus refringatur,impediatúrque. Quod mari accidere propterea nequit, quia grauius aere,motóque difficilius est.

Quam ob causam cùm aliquid in mare vnda- 4
bundum,& æstuans iactum est,vt anchora,vnda resídet,& quiescit? An quod mare ponderi cedit, quod defertur, quo cum aer delabatur: qui cùm per directum in imum defertur,atque attrahitur, secum eòdem id trahit,quod mare de latere concitat: æstus autem maris non desuper tendit ad ima, sed per summa versatur, quo sedato tranquillitas oritur. Adhæc, cùm mare in ea spatia coit, quæ ponderi descendenti cesserint, vertiginem mouet,quę non nisi circulo agitatur. At cùm linea recta circulum per punctum attingat, fluctúsque ad lineam rectam obliquè ferantur,fieri potest vt fluctus ipsi per punctum oras vertiginis attingant,nec prædictam ob causam tantùm, sed etiam quòd ipsa vertigo accedens,suo impetu circùm vndique illos depellit. Quod cùm itaque fluctibus pars ea vertiginosa careat, meritò vnda, iacta anchora, resídet, tranquillatúrque. Adde quòd aer, qui cùm pondere illo delapso descendit, mox sese referens, vndámque secum compellens,bullas excitat: quippe cùm bulla humore consistat,qui de imis ad supera pulsus ab aere efferatur. Omnis autem bulla lenis, serenáque est. Indicium verò quòd vnda, quà pondus in imum corruit,submissa in cauum paulò pòst resurgit,& mari circundanti æquiparatur.

Cur interdum nauigia,dum cursum agunt, in 5
mari quieto repentè absorbentur,totáq; iteruerunt,vt ne naufragium quidem fluitans vsquam appareat? An cũ locus cauernosus terræ subditæ mari distũpitur,simul in mare nauigia introrũpuntur,introrsúmq; spiritus impetu trahuntur: cúmque impulsu pari circùm vndique agitentur, déorsum ferantur necesse est. Hoc idẽ apud Messanam quoque in freto fluctu reciproco euenit. Fiũt enim eo ipso vertigines,quæ in imum absorbent,

bent,tum ob eam,quã diximus,causam,tum etiã quòd mare illud prætum est,terraq; ad longinquum vsq; subhiat cauernosa. Vertigines igitur cousq; per vim ductitant: itaq; efficitur,vt imbi fragmenta nulla valeant fluitare. Fluxus autẽ ille fieri solet,cùm flatu desistente priore,mari item fluẽte,flatus aduersus primo occurrit, maximéq; cùm Auster. Cùm enim vndæ inuicem curritant, inflictu prætereunt mutuo,quo scilicet modo in fluminibus fieri nouimus: atq; ita mare in gyrum vertitur,quæ vertigo,aut vertex vocata est. Fertur autẽ vnda in antractũ initio motus valido desuper irruente. Igitur cùm vndas vrgere in latus nõ liceat,(impulsu nanq; repelluntur mutuo) cõpelli prorsus in imum necessarium est. Quam ob rem id quoque deferri cõdem vnà cogitur,quod vertigo compræhenderit: eadémq; causa eit,cur etiam nauigia resimentur, repandáque deferantur,cùm deuorantur à vertigine. Iam enim aliqua erecta ex toto descendisse,memoriæ proditũ est.

6 Cur mare Ponti candidius, quàm Aegæi est? Vtrum propter visus refractionẽ factum de mari in aerem. Est enim aer Ponti crassus,& albidus: itaq; fit vt etiam maris pars summa talis esse videatur,Aegæi verò,quoniam à longinquis vsque purus,& liquidus est,cæruleus cernitur: quocirca mare quoq; aeri renitens,colorem eundem repræsentat. An quòd lacus omnes,quàm mare,cãdidiores sunt. Pontus autem in lacus speciẽ propémodum transit,eò quòd multi in eum fluuij effluũt: nec verò mari solũ candidior lacus est,verùm etiã fluuiis. Vnde pictores flumina pallida, mare cæruleum,lacũ candidum pingere non ineptè consueuerunt. An quia per aquam bibi idoneam visus penetrare facilè potest: aerem versus reflectitur: è mari autẽ nec sursum reflecti potest, quoniam leuis aqua non est,& déorsum progrediens fatigatur: itaque fit,vt mare nigrum esse videatur. Atqui mari, quod lacum simulat, pars dulcis per summa innatat: salsa verò in imò est.

Quam ob rem quod id penetrare aspectus nequit,sed ad lucem reflectitur,albedinem per summa ostendit.

7 Cur mare minùs, quàm aqua bibi idonea, frigidum est,omnésque salsi humores non vt dulces frigidi sunt? Vtrum quòd mare spissius,& corpulentius est: tale autem quodque minùs refrigerari potest: sicut etiam ampliùs incalescere aptum est,quippe quod calorem seruare suam ob densitatem meliùs possit. An quia mare pinguius est, quocirca flammam æquè extinguere,atque cæteræ aquæ, non potest: calidus autem,quod pinguius est. An quoniam multum terræ in se continet,propterea siccius est: quod autẽ siccius,idem calidius est.

8 Qua de causa qui mari se lauerint,ocyùs resiccentur,cùm mare grauius sit,quàm aqua dulcis? An quia crassius,& terrosius est: ergo cùm parum humoris habeat,meritò siccari potest celeriùs.

9 Cur perflante Aquilone mare perspectius,atq; transluciidius sit,quàm Austro? An quia mare,cũ serenũ est,colorẽ trahere sibi assolet: inest enim aliquid pinguis in succo salso. Indiciũ,quòd die repidiore oleosum quiddam secerni videmus. Ergo tranquillo, tepidioríque mari succus iste sua leuitate per summa panditur: quod Aquilone fieri minùs potest causa frigoris. Est autem aqua transluciidior, quàm oleum: id enim colore obducitur. Aqua verò expers coloris visu obuia, apertiorem sui præstat suspectionem.

Cur fluctus ventum præ se omnes ferant? An 10
quia flatus futuri indices sunt: flatus enim impulsus aeris est. An quia vice propellendi successiua consistunt. Propellit autem flatus nondum continuus, sed exoriens. Primus igitur quasi emarcuit,mox autem hunc alter propellit,factáq; altera denitate elanguescit: quare cùm hoc propulsum iam adest, propellens quoque illud venturum esse palàm fit: facit enim id ipsum cũ incipit.

Cur fluctus antè, quàm flatus, erumpit? An 11
quia non simul flatus desistit, & mare vndabundum sedatur: sed mare posteà cessat. Ideo fieri potest,vt qui mouerit spiritus,antè óccidat,quã sensui obuius sit: itaque non fluctus spiritu prior est,sed ille latet,hic patet. An flatus non vndique simul spiret,sed primùm vnde exortus sit: simul autem spirat,& mare sibi proximum agitat,quod exitum súbinde proximum mouet: atque ita fieri potest,vt fluctus flatũ possit anteire. Motus enim ille velocior à mari,nõ à flatu principium ducit.

Cur in mari meliùs,quã fluuiis,natare possu- 12
mus? An quòd qui natat,sedulò aquæ adnitendo natat: adniti autem firmiùs ad id possumus,quod corpulentius est: at aqua marina,fluuiali corpulẽtior est: crassior enim,& ad renitẽdum validior.

Cur mare deuri potest,aqua non potest? An & 13
aqua deuritur: sed mare minùs ignem extinguit, quoniam pinguius est. Cuius rei indicium oleum facit,quod ex sale depromi potest. An etiam meatus maris minùs congruant igni,vt qui crassiores sint,& eò magis,quòd salis ratio nõ deest. Vt igitur quod siccum est, minùs extinguere, quàm quod humidum, potest, ita etiam quòd amplius siccum est,idem ex ratione vrentius esse debet,& alterũ magis altero: quò enim siccius,eò calidius est: mari autẽ isthæc ambo inesse pleniùs palã est.

Quam ob causam demersi in mare plus tem- 14
poris valeant tolerare,quàm in fluuio? An quia fluuialis humor tenuior. Subiens igitur copiosius strangulat.

Cur mare perspectius,& dilucidius est, quàm 1
aqua potui idonea,cùm crassius sit? dulcis enim, falsa tenuior est. An tenuitas causa non est, cur mare dilucidius sit,sed directi meatus id faciunt, quos tum plurimos,tum amplissimos continet: ergo illa potui idonea spissa ex tenuitate suarum partium est,salsa amplioribus interstitiis inanit. An quia mare purius,& syncerius est: terra enim nulla in eo permanet: arena suo põdere delapsa, in imum subsidet. At humor dulcis mistus cũ terra est,quæ interueniens facit vt citò perturbetur.

Quam ob causam manè aura frigida de mari 16
non spirat,de fluminibus spirat? An quoniã mare locis patulis,spatiosísq; dilatatur,flumina angustissimis cõcludũtur. Aura igitur maris per multa,vastáque spatia dispalata redditur imbecillis, fluminũ autẽ vniuersa extinguitur: itáq; ampliùs valet, & frigidiuscula meritò occurrere potest.

An cauſa non in eo eſt,ſed vt flumina ſua natura frigida ſunt,ſic mare nec frigidum,neq; calidum eſt:aura autem,omniſque reſpiratio,humore vel caleſcente, vel frigeſcente excuti ſolet. Vtrum enim ex his fuerit,humor aereſcit,quo aereſcente,aer,qui inde ortus ſpirat,aura eſt:qui ſi à frigidis proficiſcitur,frigidus meritò ſpirat:ſi à valde calidis,citò refrigeratur.Fluuios igitur frigidos comperire omnes poſſumus; mare autem neque frigidum,neque calidum valde eſt:itáque nec frigidum eſſe id poteſt,quod ex eo reſpirat,cùm ſcilicet mare frigidum ipſum non ſit,nec citò refrigeratur,quia calidum valde non eſt.

17 Cur fluctus altioris pelagi tardiùs deſiſtant, quàm breuioris? An quia res omnis ſeriùs ex motione multa,quàm pauca requieſcit:æſtus autem magni pelagi amplior,quàm parui eſt: ergo nihil temerè agitur,ſi tardiùs quietatur.

18 Cur aqua ſalſa frigida bibi non poteſt,calida, refrigeratáve,poſtquam calfacta eſt,meliùs poteſt? An propterea,quòd de contrario in contrarium res quæque mutari ſolita eſt. Aqua autem ſalſa dulci oppoſita eſt: & cùm caleſcit, portio ſalſi decoquitur: cùm refrigeratur, in imum defertur,& ſubſidet.

19 Cur aquæ poſitæ propter mare,dulces magna ex parte, non ſalſæ comperiantur? An quia percolatæ potui aptiores redduntur: percolari autem id meliùs poteſt, quod mari propiùs ſitum eſt.

20 Cur aqua ſalſa profluere nequeat? An quia ſtabile,quod graue eſt.Salſa autem aqua grauis eſt, quapropter calidæ tantummodo ex ſalſis profluere poſſunt: habent enim ſibi leuitatem,quæ pondus ſalſuginis ſuperat: calidum nanque, leuius eſt. Adde quòd aquæ profluentes per terram nimirum percolari queunt.Itáque quantum craſsius, & grauius eſt,id aſsiduè magis,magíſque defertur,& ſubſidet: quantum leuius,atque ſyncerius, id ſeuocatur,& profluit. Vt enim ſalſum graue, ita dulce leue eſt: atq; ita efficitur vt ſint dulces, quæ profluunt.Hæc eadem cauſa eſt,& cur aqua ſalſa,cùm mouetur,mutatúrque,dulcior fiat: leuior enim per motum,atque ſyncerior redditur.

21 Cur ſi quis in Africa propter mare infoderit, aquam principiò dulcem,pòſt breui ſalſam eandem comperiet, cùm cæteris in locis minùs id ipſum eueniat? An prima loci illius aqua concocta ſub terra eſt, quæ cùm diutiùs manſerit, ſalſior à mari tranſmiſſo efficitur, vt quæ nuper conſtiterit: cęteris autem locis aqua vel nulla eſt, vel plurima,nulla prohibente ſiccitate,eſt.

22 Cur ſal eliquari ocyùs aqua ſalſa,quàm dulci, poſsit? An quòd eliquari non aliud eſt,niſi ab humore,caloréve ſubeunte reſolui,& dirimi,ita vt liquidum ſit: eliquare autem nequeunt, quæ vel ſubire omnino non poſſunt,vel quæ ita ſubeunt, vt tangere nequeant.Vix illa verò eliquant,quæ facilè tranſmeant: contrà, celerrimè dirimunt, quæ per vim ſe intrudunt. Subire autem nequeunt,quæ amplis admodum partibus cõſtant, quippe quæ meatus rei ſubeundæ excedant: contrà, quæ minutioribus conſtant, tranſeunt ſine tactione.Atqui vt dulcis aqua tenuior,ita ſalſa craſsior eſt:ergo altera ſua tenuitate facilè penetrans vix liquefacit,altera ſubit quidem,ſed minùs propter ſuarum partium magnitudinem:itaque cogere, & proinde dirimere celeriùs poteſt.

23 Cur aqua minùs candeat, ſi moueatur? quod vel maris æſtu inſpici poteſt. Vnde Homerus,

Flatu oriente,inquit,& flatu nigreſcit pontus eodem.

An duabus de cauſis: nam ſi ex propinquo contuemur,cauſa eſt,quòd viſio magis tranſmeat, aqua manente, quàm mouente: eripitur nanque trames omnis directus,cùm mouetur.Candidum autem id eſſe videtur, quod perſpectum, atque perlucidum eſt.Per quod enim viſus tranſire nequeat, id atrum eſſe affirmant. Quam ob rem aerem quoque nigrum è longinquo, candidum ex propinquo videmus: & maris, vt quod propè adeſt, candidum: ita quod procul, cæruleum, & nigrum: ſed ſi è longinquo ſpectatur, cauſa eſt motus quidam,quo aſpectus mouetur,cùm ſe ad elongatiora deducit.Quinetiam cùm aqua quieſcit,aſpectus vniuerſus in lucem reflectitur:quod fieri nequit,cùm illa mouetur.

24 Cur fluctus prætalti pelagi nequeant ſuperfringi,quemadmodum parui? An quoniam aqua parua diſtrahi ab aere magis poteſt,quàm multa, propterea percuſſa faciliùs frangitur. Atqui in alto multa, in breui pauca eſt, quæ in fluctus compellitur.

25 Cur loca Auſtrum verſum ſpectantia aquas continent ſalſiores? An propterea quòd mare in terram ſub Auſtro interrumpit,dulces cum ſalſis miſcentur.

26 Cur aqua ſalſa vino dulci magis,quàm auſtero, ſupernatat? Vtrum quòd dulce plus terræ continet,ſicuti vua paſſa. An quia grauius,& lentius dulce eſt,itáque minùs miſcetur,immiſtúmque reſidet,atque innatat.

27 Sed cur omnino poſsit innatare,cùm terrena ſit? nanque delatio huius déorſum eſt. Vtrum propter calorem modo ſalis: excremento nanque per ſumma erumpenti res ſimilis eſt. An alia cauſa ſit: nam ſi non propterea ita fiet: vel dulci innatare minùs incredibile erit: calidiſsimum enim eſt.

28 Cur fluctus antè interdum veniant, quàm venti? An ea de cauſa, qua etiam poſteà deſiſtunt. Primus etenim flatus priùs quaſi langueſcit,quã fluctus ille impulſus: deuenit autem in terram, non ea vnda, quæ prima impulſa eſt,ſed id vice pari ſúbinde impellitur, quod proximum déinceps exceperit.

29 Cur litora fluctuoſiora ſolida ſępe efficiantur, adeò,vt planè pauimenta videantur: & vt ſolida ſunt,quæ frequentia fluctuum concalluerunt,ita pars remotior ſoluta ſit admodum,& cedens? An propterea quòd fluctus arenam non minutiſsimam,ſed maiuſculam procul eiicit,vt & manus non quod minimum eſt,id maximè longè iacere poteſt. Tum etiam cùm permulta,& varia promiſcuè conquatiantur,verſentúrque pars minimorũ interlapſa ſpiſſat,atq; conſolidat:mox fluctus reſidẽtis motio nihil propterea protrudit,ſed opprimit, paumentátq;: ergo quòd exigua procul

exilire

exilire non queunt,incidit vt ex paruulis moles coagmentetur,quæ quoniam motu frequenti agitatum eſt,continua redditur,arena ſcilicet interlapſante prætenui, dum compages contentione perpetua conſiſtat, cum fluctu vltimo pauimentatur,& humor leniter,ſenſímque irrorans conglutinet.At pars ſepoſita oræ arida,diſgregatur, & finditur: lapillis etiam conſtat maiuſculis,minúſque complanata eſt.

30 Cur ſuperius mare,ſalſius,& calidius ſit,quàm inferius: & puteis quoque potu idoneis pars ſuperna ſalſior ſit,quàm ima? quanquàm eſſe è contrario debuit: grauius enim,quod ſalſum eſt. An quia Sol, & aer partem humorum leuiſsimam aſsiduè detrahunt: dulciſsimum autem,quod leuiſsimum eſt,potiſsimúmque de propioribus locis hauriunt. Et maris igitur, & aquarum dulcium ſumma,vis Solis exercet: itáque ſalſius id eſſe neceſſe eſt,quod his reſiduum extat, vnde humor dulcis exactus eſt, quàm vnde nihil, vel minus abiit:propterea calidior quoque pars eadem ſuperior eſt: ſalſum enim, quàm dulce, calidius eſt. Quapropter quibuſdam ex iis,qui à diſciplina Heracliti ſunt,placet,vt dulci ex aqua ſiccata, concretáque, lapides, terráque creentur: mare autem ſit,vnde Sol exhalationes eliciat.

31 Cur maris pars terræ proxima dulcior eſt? An quia frequentiùs mouetur: ſalſus autem humor, cùm mouetur,dulcior redditur. An quoniã aqua in profundo ſalſior eſt:minùs autẽ alta,quæ proximè terrã eſt. Quam ob rem quæ ſtatim à terra præcipiti altitudine deſcẽdit,ſalſa eſt:nec dulcedinis tãtundẽ reddere poteſt. Cuius rei cauſa eſt, quòd ſalſa ſuo pondere in imũ potiùs deferatur.

32 Cur mare ſolum omnium aquarum deuri poteſt? Non enim pluuia,non fluuialis,non aliqua potu idonea. Vtrum quia multum continet terrę, quod ſalis argumento ipſius cõſtat. An quoniam pinguiuſculum eſt,quod oleum demõſtrat,quod in ſale reſudetur.

33 Cur lacus arenam vel nullam faciat, vel minùs,quàm mare, & fluuius? An quia ſaxa in mari conſiſtunt,& terra deuſta maximè eſt,arena autem ſaxum in parua,minimáque perfractum eſt, quod ictu fluctuum frangitur. At in lacu ſaxa non æquè conſiſtunt pura, ſynceráque, neque frangi itidem poſſunt, eò quòd fluctus non pari modo excitantur. Sed in fluuiis confici arenam potiùs dixerim, quoniam terram hi detrahunt, ſaxáque ſuo fractu perfrangunt.

34 Quam ob cauſam cùm lacus vel diminutus, vel exiccatus eſt,frumentũ in campo acriùs gelu deuritur? Vtrũ quòd humor lacus aerem ſuo vapore tepefacit,vt minùs,atq; imbecilliùs congelaſcat,quã locis paluſtribus,& cauis. An de terra, vt vulgò dicitur,frigus incipiat,& ſubeat ſenſim. Lacu igitur abſumpto,frigus per terræ ſpatia ampliora plenus inuadens gelu inſtringit,deurítque ampliùs. Locis autem cauis,atque paluſtribus frigora de imis aſpirãt,quod etiam vulgò creditur: & quãquàm terra caleat tempore hyberno,tamẽ quia humida eſt,calor per ſumma inſidẽs,refrigeratur,& perit. Humor enim nec adeò procul eſt, vt refrigerari caloris interioris beneficio nequeat: nec adeò paucus,vt nihil madeat: madet enim terra vbertim. Fit igitur eo ipſo cõgelaſcẽte,vt quaſi ſuper glaciẽ & ambuletur,& habitet.

35 Cur mare ſimul ſalſum, & amarum eſt? An plures eſſe in mari ſapores nihil prohibeat,quippe cùm genus ſalſum amaro coniungi, eſſéque ſimul,latiſsimè pateat.

36 Cur lapides,& teſtæ in mari rotunda reddantur? An quia extrema compari ademptu circunfracta,in rotundam ſe colligunt ſpeciẽ:hæc enim ſola ſimili extremo clauditur,mare autem quoquo verſus agitando pariter circum vndique frangit,atque obtundit.

37 Quam ob rem nonnuſquam ſi quis circa mare infodiat,aqua dulcis principiò emanet,poſt verò ſalſa efficiatur? An propterea quòd mare ipſum dulcem illum humorem ſub terra tranſmittit, percolátque,meritò principiò dulcis eſt: leuior enim dulcis,quã ſalſus eſt,itaq; prior occurrit:& mare dulcis aliquid humoris in ſe habet,quod terrę permiſtũ faciliùs innatare poteſt.Salſum verò, quoniam & grauius eſt,& aptius,ad ſecandum in imum defertur. Siue igitur ita eſt,ſiue per venas ex cõtinẽte in mare dulcis profluat humor,nõ immeritò per maris ſumma extare poſsit,qua ſe cũ eo cõmittat: ergo meatibus poſteà patefactis humor ſalſus copiæ ſuæ ratione vincẽdo,ſalſugine totam afficit aquã.Accidit enim,vt ſuperis obſeptis meatibus,cõfluuium ſalſi humoris iter aliud faciat,contráq; patefactis totum iſthuc perferatur,quomodo in corporis venis fieri nouimus.

38 Cur mare,cùm grauius,quàm aqua, potu idonea,ſit,clarius,atque perſpectius eſt? Vtrum quia pinguius eſt: nam ſi oleum affuſum efficere poteſt, vt meliùs per aquam incernere ſit, meritò cùm ipſum mare in ſe pinguis aliquid habeat, perſpectius,& dilucidius fit: ipſum enim oleum aqua leuius eſt,quanuis non perſpectius.An mare non perſpectius eſt,ſed eſſe tale videtur: quippe cùm aqua dulcis, aut fontis, aut fluminis ſit, fons ſuam aquam non ſine terra emittit,vt puriſsima eſſe nequeat,flumen tum terram,tum fæcem detrahat.Cauſa igitur hæc ſit,cur dulcis minùs perlucida appareat.

39 Qua de cauſa qui mari natant,ventre ſalubriter euacuãtur? haud enim quia laborant:nam qui curriculo eunt,vehementiùs elaborant,ſed tamẽ nõ ita euacuãtur. An nõ omnis labor id faciat,ſed ſolus,qui nullã dat cauſam tabeſcendi inteſtinorum;maris autem mora vel omnino edaciorem, & ventris inanitate aduſtiorẽ hominem reddi videmus: eſt etenim vapor maris calidus,& ſiccus.

40 Cur lacus Pæſa,qui potu idoneus eſt,lauat ſimul & purgat veſtimenta? humor enim dulcis lauare poteſt,amarus purgare,atq; abſtergere: quæ quidem haberi ſimul non poſſunt. An nullus humor veſtimenta ſuo amarore poſsit purgare,ſed lentore tantummodo; quam ob rem trunculi,& quæcunque mucoſa,vim abſterſoriam obtinent. Igitur & amara,quæ fermè lenteſcunt, purgare queunt,cætera nequeunt.In hoc autem lacu accidit, vt nitroſæ virtutis amarum totum deuſtum ſit, pingue, & lentum remaneat. Hoc igitur abſtergit,& purgat,lauat autem ſuo dulci humore.

41 Cur maris vndabundi, quod desistit, albicat: quod prouoluitur, nigricat? An quia quod minus cernimus, nigrius id esse videtur: minùs autem cernimus, quod mouetur, quàm quod quiescit. An quoniam candet, quod transpicitur: nigrescit, quod aspectu peruium non est: minùs autem id transpicitur, quod mouetur.

Eorum quæ ad aquas calidas pertinent, Sectio vigesimaquarta, cuius quæstiones XIX.

1 VT aqua perfusi calida, minùs calorem percipimus, cùm peruncti oleo fumus? An propter corporis læuitatem facilè aqua dilabitur, minúsque immoratur, quàm vt calor subire valeat.

2 Cur puteorum aquæ tepidæ à meridie æstate reddantur? An quia tunc frigiditate aeris iam superata, calor plenè inualuerit: antè autem frigor calore soluitur, & cessat. Non enim simul alter cessat, alter inualescit, sed spatio temporis.

3 Cur aqua interdum facta calidior, quàm flamma, ligna deurere nequeat, flamma queat? An quia flamma prætenuis est, spiritúsque ex ea proficiscens partibus tenuissimis constat: aqua profectò crassiuscula est, itáque subire non potest. At verò flamma, carbonúmque ignitamentum suam ob tenuitatem facilè subeunt, atque resoluunt.

4 Cur aqua feruens liquefacere nequeat, venter queat? Vtrum ventris calor sua tenuitate subire potest, aqua sua crassitudine nequit. An quòd cætera quoque liquefieri humor prohibet. Nulla enim res est, quæ inter humorem dilabi, & tabescere possit. At in ventre humore in vesicam seclusо, facultas resoluendi acquiritur.

5 Cur fundus vasorum non vrit, quæ aquam feruentissimam continent, sed plerique fundo sustinentes deportant, aqua verò ipsa exempta vrere potest? An eò quòd calor in fundum valis contractus, extingui ab aqua potest. Quo fit etiam, vt eliquari res nequeat, eliquabilis, si quid humoris admittatur.

6 Cur aqua non périnde hyberno tempore, vt æstiuo, efferueat, non solùm pari concalfacta igni, sed etiam pleniori, & tantundem calens, atque etiam vehementiús? An propterea quòd aquæ efferuentia bullarum elatio est: aqua igitur ipsa non minùs hyeme, quàm æstate, calefieri potest: sed bullas efferri frigus ambientis aeris prohibet, itáque minores, pauciorésque consistunt: at æstate contrà omnino est. Ille autem efferuendi æstus non nisi frequentia, magnitudinéque spumæ exultat.

7 Cur calida aqua rugare potest, ignis, qui tam calidus est, non potest? An quia ignis spiritum agit, vt tumefacere valeat: circùm enim cutis obtenditur: ruga autem, cutis contractiuncula est.

8 Cur fundi vasorum, quibus calfacimus aquam, tandiu calidiores sunt, dum aqua ipsa frigidiuscula est? An quoniam aqua adhuc frigida calor concludatur circùm, obsistátque intus, cùm ei exitus omnis denegetur. At verò aqua concalfacta, quòd nihil prætereà calor arcetur, sed liberè respiret, diminuatúrq;, fundus frigidior redditur, non secus ac balneæ: has enim hyeme, quàm æstate, calidiores experimur, quoniam calor hyberno potiùs, quàm æstiuo, tempore aeris circunfundentis frigore intercluditur.

9 Cur aqua feruens nunquàm ἐκφλάζει, expaflat: fresum omne, atque lenticula solida expaflantur? quanquàm his leuior aqua est: leuius autem, procul proiici faciliùs potest. Quinetiam argẽtum, cùm decoquitur, idem hoc facit. Itaque qui in officinis argentariis defæcandi funguntur officio, argenti reliquias colligunt lucro. An quia expaflationẽ ealor agit euaporando, cogendóque ea, quæ suo naturali impetu obstant. Aqua igitur, quoniam leuis, & prætenuis est, nihil per vim reiicit: itaq; nimius calor colligi non potest, sed antè, quàm contrahatur, reprimitur omne, atque excutitur, quod subinde accesit. At verò quæ corpulentiora sunt, vt polenta, vt argentũ, hæc vt per sui corporis grauitatem arcent, repellúntque, ita vi per renixum erumpunt, vt calor, quà viceris, exiliat vehemens. Facit enim corpulentiæ spissitas ne transeat, sed arceatur, dum ictu caloris superfluentis extrusus sit, atque ciaculatus. Fit ergo ictus non impulsus, vtpote cùm calor inferius sursum versus efferatur celeriter.

10 Qua de causa quæ parũ tẽporis calido in humore maduere, tument: quæ multũ, hæc collabũtur, & rugant? An quoniam calor vt ex concretis humorem elicit, ita ex humore spiritũ creat, dẽsáq; omnia laxat. Principiò igitur concreta tepefaciens, facit humidiora, cùm spiritum ex humidis ducens diffundit, & tumefacit. Cúmque amplius calfacit, partem summam elaxat, vt vapor inde respiret: humórq; exiccatus facit, vt moles cõcidat, qua collapsa, cutis omniũ summa rugatur: quò autẽ magis cõtractione inæquali flaccescunt, eò rugosa multiplici asperitate efficiũtur.

11 Cur aquis calidis potiùs, quàm frigidis, lapides concrescant, atque coagmententur? Vtrum quòd lapis defectu humoris consistit, caloréque potiùs, quàm frigore, humor deficit, & lapidescit calore: vt etiam Empedocles, Lapides, inquit, & saxa feruentium aquarum opera conficit. An nõ solùm calor elapidat, sed frigor etiam humorem nimio gelu absumendo indurat, facítq; lapidem. Quod nimium frigus ita agit, simpliciter quoque ita agi posse, certum est.

12 Cur, si inter aquam pedem quis teneat calidam, pede quiescente aquam minùs calidam sentiat, mouente calidiorem? An idem quod vel in toto corpore accidat. Si quis enim curriculo it, aerem, qui súbinde obuiam fuerit, sentit frigidiorem, eóque magis, quò cursum agit prolixiorem.

13 Cur ampliùs in Sole res calidæ, quàm in vmbra, refrigerantur? Vtrum quia minor calor à maiori absumitur. An quòd in vmbra frigor circunfundens, calorem interiorem reprimit, nec effluere sinit. Quod idem moribundis aqua offusa frigida aduehit, quippe quæ calorem concludat, & arceat, ne foras se promat. Dénique per hyemem omnibus accidit calidiorem suam esse partem interiorem. At in Sole vi nulla arcente calor effluit, atque ocyùs euanescit.

14 Cur aqua minùs salubris balneo sit, quã Sol tepefece

pefecerit? Vtrum quia corpori adhuc insidens refrigeratur, horrorémq; mouet. An est etiam istud: veruntamẽ & si quis ea sæpe vratur, valetudini fiat obnoxius. Res enim calida, omnino vim coquendi, siccandíque obtinet: frigida compescere, atque contrahere potest. Itaque vtraq; aliquid boni affert: quapropter aqua & frigida, & calida ex igne balneum præstat commodum. At quæ sub Sole tepuerit, ob sui caloris imbecillitatem, præbere illorum neutrum habet, sed humificat tantum perinde, ac Luna.

15 Cur aqua Sole calfacta parum salubris sit? An quia rigorem aduehit, vbi refrigeratum est.

16 Cur aquę Magnesię & Artanæ feruidę satis sint potu idoneæ? An quoniam aquæ copia dulcis ad profluentem calida sese applicat, eo tum modo, vt salsugo tollatur, & calor eduret.

17 Cur aquę Magnesiæ feruidæ feruere quidẽ aliquando desierunt, salsæ tamen nihilo esse desierunt? An quòd aquæ copia frigidæ aliunde fusa in fontes feruidos calorem omnem extinxit. Itáque terra tametsi salsa persistere potuit, calida tamen esse propter aquę adiunctę copiã non potuit. Proximum igitur id accidit aquæ, quam per cinerem trãsmissam colamus: hęc enim transmissa per calidum cinerem, nec ipsa suum frigorem amittit, & cinerem frigidum reddit: salsa tamen, amaráque per cinerẽ est. Sed cùm aqua, quæ frigida accesserat, alienigena esset, calor vernaculus terrę frigorem illum pauciorem euincere vice versa potuit, atque ita suum calorem aquæ receperunt.

18 Cur aquæ feruidæ salsæ magna ex parte prouenient? An quòd pleræque omnes per terram aluminosam percolantur: quod odore earum cõstat: exustorum autem omniũ cinis salsus est, sulphúrque redolet: quapropter feruida omnia modo fulminis vrunt, & quidem plura fulminis tactu calida extiterunt.

19 Cur calidæ balneæ sacræ habeantur? An propterea quòd sulphure, atque fulmine, rebus ingenuè sacris proueniant.

Eorum, quæ ad aerem pertinent, Sectio vigesimaquinta, cuius quæstiones XXII.

1 CVr mẽbra corporis nostri in vtribus obtenta inflatis doleant? Vtrum propter pressuram aeris? Vt enim extrinsecus vtrem prementi aer non cedit, sed repellit: sic etiam quæ intus tenentur, aer comprimit, atque afflictat. An quia per vim aer rerinetur, stipatúrque, foras versus suapte natura vndiq; impetens: nimirum ad id corpus enititur, quod medium continet.

2 Cur paludibus iuxta fluuios positis fieri soleãt, qui bomugi appellãtur, quos tauros numinis religiosos fabulæ narrant? Est id sanè fremitus mugitui tauri adeò similis, vt qui voces audiunt, nõ secus afficiantur, quàm si taurum senserint mugientem. An cũ aut fluuij in paludes se fundũt, aut paludes restagnant, & vel à mari offensæ retorquentur, vel flatum vniuersum emittunt, tum fremitus ille excitatur. Causa verò, quòd terræ cauernæ infodiuntur, in quas aqua interrumpens, quoniam fluctus in eiusmodi redũdatione mouetur, aerem per angustias, ceu si quis in amphorã inanem strepitum per osculũ mouerit, mugimento similis sonus exultabit: mugitus etenim bobus per id ipsum figurę genus profertur. Multas autem, mirásq; voces informare figuræ cauernarum variæ possunt: nam & amphoræ fundum si quis detracto operculo vicissim modò intus attrahens, modò extrà depellens perterat, sonum per intercapedinem ramingenuum reddet, vt belluæ pertimescant, & fugiant, quod pomariorum custodes emoliri consueuere.

3 Cur aer, cùm aquam tangit, nõ humescit? nihil enim de cæteris est, quod si tetigerit, humidũ non reddatur. An ita eorum extima cõeunt, vt simul sine vllo interstitio sint, nec plano diuerso distinguantur. Igitur cętera quoniã grauiora sunt, subsidunt, itaque humorem sibi admittunt. Aer vt leuior nihilò inferiùs vergit, quàm extremum limitet. Tangit ergo, quia nihil interiacet: remanet expers humoris, quia semper super aquam extat.

4 Cur nocte media, & meridie maximè cęlum solet tranquillari? An quia venti trãquillitas aeris statio, & requies est, qui tum cõstare maximè assoler, cũ aut vincit, aut vincitur: etenim quandiu pugnat, mouetur, atq; inquietatur. Vincit autem maximè nocte dimidiata, vincitur meridie: vt enim medio noctis Sol remotissimus, sic meridie proximus est. Adhęc, flatus vel ortu Solis, vel obitu incipit: cessat, qui ortu cœperit, cùm victus est: qui vespera, cùm parta victoria desinit. Itaque fit vt alij meridie, alij noctis medio cessent.

5 Cur prima luce, & iam manè frigus sit amplius, quã nocte, cùm Sol à nobis propiùs absit? An quoniam cùm dies instat, ros cadit, atque pruina, quæ frigida sunt: ergo insperfis locis omnibus frigido humore, meritò acrius refrigeratur.

6 Cur in Põto intensius & æstus, & frigora fiant? An aer regionis illius sua crassitudine nec hyeme tepescere, nec æstate refrigerari potest. An propter varium Solis cursum: recedit enim per hyemem, accedit per æstatem.

7 Cur noctu potius, quàm interdiu, serenum sit? An quòd & flatus, & perturbationis causa Solis vis est. Isthęc enim motu accito quodã oriuntur. Calor igitur causa est, ob eámq; rem cùm is adest quiescunt omnia, & Sole abeunte magis, quàm veniente, &, quod dici solet.

Nauibus hyberno ventos dat terra secundos,
Tunc mare fert sæuos: calidi sed mẽsibus anni,
Terra dabit sæuos, ponti feret vnda secundos.

Hoc sibi vult, quòd vbi motus maximus est, ibi minimè quicquam vel seruari, vel consistere potest: æquabili nanque statu, viribúsque efficacioribus esse id debet, quod consistendum, conseruandúmque sit. Mare autem hybernis temporibus, terra æstiuis sæuire illum in modum solita est.

8 Quã ob causam humor pleno contentus in dolio, diffusus in vtres, non solùm cũ vtribus recipi ab eodem dolio possit, sed etiam locum relinquere, quo etiã plus humoris capiatur? An quoniam aer in humore inest, qui dum in dolio est, excerni propter dolij magnitudinem non potest: fit enim

vt exprimi de maiori vel humor, vel spiritus difficilius possit: quemadmodum etiam de spongiis ampliorib⁹ minus exprimitur. At cùm in parua digeritur, extrudi iam de vtribus expeditius potest. Itaq; doliũ, & vtres, & humorem etiam aliũ capit, magísque in vino id accidit, quia plus in vino aeris inest, quàm in aqua. Huic sane proximũ cineris, & aquę tantundem simul vas idem capere posse, quantum plurimum vtriusque seorsum infusi capiat. Cineris enim complura caua, & inania esse videtur, quibus aqua sese insinuat, vt quæ tenuior sit: & constipat verò, spissatque arctissimè, quoniã particulatim constipatio agitur. Densantur enim, adductantúrq; omnia plenius, cùm paulatim cõstipantur, quàm cùm vniuersa: quod cùm ita fiat, cinis collabitur, & subsidet, simúlque humorem in se per cauorũ suorum opportunitatem admittit. At si cinis, qui in aquam immittitur, calidus est, aquam dirimit, vertitq; in aerem. Idem illud agetur etiam, si primum aqua infundatur, pòst cinis iniiciatur: vnde aquã etiam ipsam caua quædam, & hiantia in se continere putaueris. An non aqua cinerem sibi admittat, sed cinis aquã. Quòd enim tenuius est, subire id posse congruum est. Constat item experimẽto: cùm enim cinis inspergitur, eòdem reliqua aqua confluit, quo loco insperſum est. Cuius cõtrarium certè fieri debuit, si aqua cineris esset capiens. An si prius aqua vas ex toto impleuerit, nihil prætereà capiet, sed addito quolibet effundetur. Sin autem vbi semèl aliquid aquæ infusum est, cinis descẽderit, iam tunc, quod dixi, euenient: quippe cùm cinis sit ipse, qui capere valeat. Hæc eadem ratio est, cur foueæ terram exemptam recipere nequeant. Locus enim ab aere occupari videtur: itáq; fieri non posse, vt tantundem recipiatur.

9 Cur aer, qui luce crassior est, solida valeat permeare, lux ipsa non valeat? An quia lux per directum tantummodo fertur, ob eámq; rem oculus, qui transpicere per rara non possit, vt per pumicem, quia meatus euariant, per vitrũ facilè possit, quia meatus positi è directo sunt. At aer impedimento nullo arcetur, quoniam quà transit, tendere è directo non soleat.

10 Cur aer per aquæ tactionẽ frigidus reddi possit, humidus nõ possit, etiam si quis in aqua vehementer inflarit, vt fluctus inde moueatur, & inunderur. Frigidum autem reddi constat, eò quòd qui ex aquis aspirat, refrigerat? An frigidus esse, calidúsve naturę suę habilitate potest, vt rei tactu immutetur, quam retigit, humidus esse idcirco non potest, quia leuior est: neq; ima humoris vnquam sua ipse petit natura, sed summa semper planúmque attigit: & si deorsum cogatur, humor quoque feretur inferius, ita vt nũquàm in profundum sese ire pariatur.

11 Cur aer bullis cõtentus, aut de imis aquę ascendens, haud vnquã madidus emergat? An quia humor non insidet, sed dilabitur: qui tamen cõtinet bullas, vel minor est, quàm humefacere valeat.

12 Cur aer madere non possit, aqua autem queat, quippe quæ etiam translata in aerem madeat? An eadẽ causa sit, qua & lapis madere nequeat. Haud enim madendi omnibus vis data est, sed iis tantum, quæ lenta sunt, & humida.

Cur vtres inflati valeant fluitare? An propterea, quòd aer sursum effertur. Vtres enim vt inanes deorsum feruntur, sic inflati suprà ideo resident, quòd ab aere sustinentur. Sed si aer eleuet, atque prohibeat quò minus deorsum feratur, cur inflati grauiores efficiantur? Et quî fieri potest, vt cùm grauior sit, emineat: cùm leuior, deferatur? 13

Cur aer nõ sursum feratur? Nam si ex motu caloris spiritus excitari debeat, igníq; sublimia petere natus sit, spiritus eòdem currere debuit. Siquidem mouẽs illud sursum versus impellit, quódq; mouetur, eòdem ferri aptissimum est. Hunc enim tramite ferri obliquo latissimè patet. 14

Cur aurora frigidior, quã vespera est? An quoniam altera noctis medio propior est, altera meridiei. Est autem vt diei medium calidissimum, quia Soli proximum est, sic noctis medium frigidissimum, quia remotissimum. 15

Cur temporis feruidi noctes molestiores, quã dies sunt? An quia flatus omnes tunc cõsilescunt: anniuersarij nanque illi, & prœuij minus nocte, quàm interdiu, spirant. 16

Cur incorrupta durare possint, quę vtribus cõtinentur inflatis, aut vasis bene opertis. An quia putrent omnia, cùm mouentur: immotáque omnia sunt, quæ plena: isthæc autem plena. 17

Quam ob causam aere sudo, apertóq; frigus sit acrius, quàm nubilo, cùm stellæ sint calidæ, & cælum? An quia nihil tũc est, quod vaporem arcere, continereq; valeat. sed diffundatur necesse est: at cælo nubilo arcetur, & Aquilone magis, quàm Austro, eadem illa de causa: Auster enim nubes colligit, Aquilo dispellit: & quidem Aquilone magis, quã Austro, euaporari videmus, & hyeme potius, quàm æstate, aut propter dissimilitudinem, aut quia vapor, non nisi refrigerato humido calido, depromi potest. 18

Cur minus, quàm plus aeris calidius sit, cùm angusta omnia sint calidiora? An quia magis mouetur, qui pluris est: motus autem frigorem acciere potest: cuius indicium, quòd calida, cùm mouentur, refrigerantur. 19

Cur aqua, & terra putreant, aer, & ignis nõ putreant? An quoniam omne, quod putret, calidissimum fiat necesse est: igne autem calidius nihil est. An quia refrigerari prius oportet, quod putredinem concepturum est: ignis autem calidissimus semper est, aer verò igne refertus est: nihil autem putret, cùm calidũ est, sed refrigeretur antè oportet, quàm putreat. At aqua, & terra vicissim modò calida, modò frigida effici possunt. 20

Cur cælũ nubilum tepidus sit, quàm apertum, & placidum? Vtrum vt veteres authores dixerũt, quia stellæ frigidæ sint. An id absurdum admodũ est, sed quia cælo sereno vapor extringi magis potest: indicium, quòd vento silente ros, & pruina consistunt. Cùm igitur serenũ est, calor difflatur, quo humor eruitur, atque effertur. Itáque aer frigidior fit: qua de causa humor à calore demissus irrorat: ast cùm nubilum est, arcetur, & cõstat: quocirca nec ros, nec pruina contrahi potest, cùm nubilum est: ergo calor ad terram remanens, facit vt tepor amplior esse possit. 21

Cur

22 Cur altis ædibus aer soleat ventilari, reciprocarique, præsertim cùm tempus quietum est? An quòd aer prælaxo quodam contextu, & hiatu leuior est: ergo cum hic extrinsecus introire incœperit, cedit, & contrahitur aer, quem domus continet: quo collapso, adductóque, inanior redditur, qui foris est, & spatia multo laxiora capessit: quæ in spatia aer domesticus relabitur, fertúrque expedítè eòdem, quoniã & ipse pendeat, & natura inanis reniti nequeat. Quod cũ per multa eius membra eueniat, proximus hunc aer sectatur, adductus propulsione primoris. Tum eo largè foras iam profluente, locus internus inanis redditur, & vacuus, externus contrà repletur, spissescítque: ac déinde in hunc modum reciproco fluxu actitatur.

Eorum, quæ ad ventos pertinent, Sectio vigesimasexta, cuius quæstiones

LXIIII.

1 CVr ventus Cæcias solus ex omnium ventorum numero, nubes ducere ad se possit? Vtrum quòd ventus aduersus reflat eodem tempore. An quoniã de locis eminentioribus spirat: sunt enim partes, quæ ad Solem orientem vergunt, eminentiores, quàm quæ ad occasum: indicium maris occidui magnitudo facit, & latitudo. Quod cùm desuper in aduersum spiret, lineam sua delatione ista terram versus conuexam agit, regionémque inuadens, vt dixi, occiduam, nubésque per lineę suæ figuram contrahens, ad se suo inde reflexu eas vocat, atque impellit. Quod solus hic propterea facit, quia cæteris loca vel editiora sunt, vel submissiora, quæ versus, vt aut de imo, aut è directo flatus feratur deuexus, terram versus necessum sit, ita vt ad postremum reflexus effici nullus queat, eò quòd flatus non ad terram subditam aeris amplitudini finem protrahendi faciat, nec vbi aer cogi in nubes possit. Subsolanus, ac cæteri minus caui, quoniam humidi non sunt, nubes nõ cogunt: itaque vel nullatenus, vel minus id ipsum facere possunt.

2 Cur Aquilones anniuersarij fiant, Austri non fiant? An Austri quoque fieri possunt, sed continui, quia initium Austri longè à nobis est, Aquilonis in vicino est, quippe cùm sub Aquilone habitemus. Item Aquilones anniuersarij trãquillo aere spirant, quippe qui per æstatem moueri soleãt: Austri vere oriuntur, cùm aer minus quiescit. Addo etiam quòd auster humidus est, humido autem superior locus alienus. Quam ob rem humores, qui eo in loco consistunt, citò resoluuntur, & euanescunt: & cùm humores erratici, vagabundíque sint, accidit vt aer quoque eòdem ducatur, quò humores ipsi variè dilabantur. Qui cũ non loco eodem agitetur, efficitur porrò vt flatus diuersi oriãtur: flatus enim non nisi motus aeris est.

3 Cur Auster post pruinam spirare soleat? An quia pruina, nisi facta decoctione, haud vnquam consistere potest: mutatio autem post concoctionem, purgationemque fieri in contrarium solet. Aquiloni autem contrarius Auster est. Hæc eadem causa est, cur post niuem Auster spiret. Omnino enim & nix, & grando, & imber, & omnis id genus purgatio, concoctionis indicium est. Vnde fit etiam, vt post imbres, cæterásque eiusdem generis tempestates, flatus desistant & consternentur.

Cur procellæ, hoc est véti, qui excussi nubibus 4 sæuiunt, imbre superueniente ocyus cessant? An quoniam aqua expressa ventres nubium cõsident, vnde flatus origo est.

Cur non iidem venti imbrem vbique afferant? 5 An quia non iidem montibus vbique occurrunt, sed aliis partes aliæ sunt obiectæ. Nubes enim ibi magis consistunt, vbi ventus vix quasi loca ardua superans depellere prætereà nequit: cùm autem consistat, premuntur, rumpunt vr, imbrémque demittunt.

Quam ob causam cælum purum, & placidum, 6 serenum indicat, tempus turbulentum hyemem prænuntiat? An propterea, quòd hyems aere consistente, spissescentéque fieri solet: ergo cùm Sol euincit, discernit, illustrátque aerem: cùm euincitur, nubibus obfuscat, atq; incrassat. Quòd si constitutio valida, hyems continuò luce prima erumpit: sed si imbecillior sit, nec tamen ex toto succũbens, occasum versus depellitur, quod consistit: ac inibi manet, eò quòd aer terræ proximus hyeme instante crassissimus est, & mox reliquus quoque consistit, quoniam initium, firmamentúmq; obtinet stabilitatis, quod suscipere, atque colligere possit, quãtum subinde accesserit. Vt enim in acie conuersa in fugam vno resistente, cæteri quoque omnes insistunt, sic in aeris ratione fieri solitum est. Quam ob rem citò, imò repentè interdum fit, vt cælum nubilum reddatur. Cùm igitur occasus est perturbatus, constitutionem minimè victam esse à Sole diu pugnante firmissimè indicatur: itáque plus item posse consistere, consentaneum est. Et quidem minus timendum, cùm hyeme pregressa, quàm cùm post serenum id accidit, quippe cùm illa ratione veluti reliquias quasdam restare ac initium consistendi oriri videatur.

καθαρὰ] purum, vel serenum, id est, occasus purus

χειμεινὸν, hyemem, tẽpestates.

Quid est, quod flatus moueat tropæos, id est 7 quos versarios, aut reciprocos appellamus? An eadẽ ratio est, qua Euripi mari reciprocãte agitantur: nam & mare, & aer eatenus fertur, quatenus profluere licet. Déinde cùm obice quadam amplius prograssandi licentia his tollitur, qui terra pergunt, ob eam scilicet rem, quòd suę motionis, delationísque primordia parum habeant valida, tunc reciprocatur, & redeunt.

Cur iidem illi tropæi de mari spirare soleant? 8 Vtrum quia mare vicinum est. An quia tropæus apogæ, id est, flatui abterraneo contrarius est. Versarius enim tanquam reuersio abterranei est: quippe cùm abterraneus flatus ex terra in mare profluens sit, cuius reciprocatio versarius est: itaque de mari terrã versus spirare necessum est. An venire inde putandum, quoniam aer collectus in mari est, qui illò fluxerat. Sed ratio cur nec in terram

ram cõsistat:& reflectatur,cùm profluit,quòd mare in cauo est. Aer autem,modo aquæ,ad id fluit, quod cauisimum est.

9 Cur dici solet, Tertia lux nunquàm nocturno Aquilone laborat? An quòd flatus Septentrionis imbecilli sunt,cùm nocte spirare incipiunt. Argumentum enim, non multum aeris esse motum, quòd eo tempore spirare exorsus est,quo caloris exiguum est:exiguum nanq; caloris, exiguum aeris mouet. Atqui flatus minimi omnes intra triduum finiuntur,ergo nec is diuturnior esse debet.

10 Cur Aquilo crebriùs,quàm Auster,spirat? An quoniam Aquilo parti orbis terrarum habitatæ vicinus est,idcirco latère non potest. Simul enim ex sui temporis breuitate & spirat,& adest:at Auster, quia è longinquo admodum,nisi vehemens sit,venire non potest.

11 Cur Auster minus hybernis noctibus, quàm diebus,spirat? An est quidẽ Sol noctis etiam tempore Australi regioni propinquus, & noctes ibi tepidiores,quàm dies Aquilonem versus: itáque aeris multum mouetur,& nihilò minus,quàm interdiu. Sed calor dierũ vehementior omnem absumendo humorem,efficit vt minus spiretur.

12 Cur Auster Canicula oriẽte moueatur,idq; lege Naturæ certissima fieri soleat? An propterea, quòd regio inferior orbis, Sole scilicet remoto, minus calida est,itaque vapor inde largè emigrat: & multi profectò Austri spirarent,nisi aduersarij prohiberent.

13 An omnibus austris tum orientibus, tum occidentibus, aer soleat commutari,sed Cane præcipué? quod quidem flatibus latissimè constat, qui eius ortu, & post ortum sequuntur. Quòd cùm æstus tunc vigeant,spiritus calidissimos per idem tempus oriri congruum est. Auster autem calidus est, & cùm ex contrariis in contrarium maximè commutari soltum sit, ortúmque canis præuij nuncupati antecedant, quia Aquilones sunt, meritò post eum Auster spirat: quandoquidem assignari necesse est, idque Austris fieri orientibus. Huic autem verbo, cùm assignari dicimus,subiecta notio est,aerem insigniter commutari, & quidem mutari flatuum omnia genera in ventos aduersos,aut dextros solent. Quòd cùm Aquilo nõ transeat in latus dextrũ,reliquum est vt in aduersum, hoc est, vt in Austrum transeat. Quinetiam dies post brumam quintusdecimus,Austrum præsefert,eò quòd bruma initium quoddam est,mouetúrque à Sole is potissimum aer, qui brumæ vicinus est:Solem autem tunc ad Austrum vergere, certum est. Vt igitur cùm ortum perreptat, flatus excitat Subsolanos,ita cùm meridiem adit, Austros euocat. Nec tamen statim à bruma id facit,quoniam breuissimas tunc agit distantias:sed quintodecimo, quia tempus id modicè se habeat ad primam discessus sensionem. Totum enim id tempus,pars conspicua est.

14 Qua de causa Orionis exortu dies maximè varient,flatúsque importuni moueantur? An quoniam in mutatione varia maximè omnia sunt,quę non vno,certóq; tempore,motúve describuntur. Atqui oritur Orion ineunte autumno, occidit hyeme. Ergo quia non vno tempore constat,sed alio incipit, alio cessat,flatus etiam inconstantes esse necesse est,vtpote cũ ancipiti cõditione proueniant,quos sibi tempus vtrunque sortitum est. Et quidem difficilem esse Orionem & cum oritur,& cùm occidit,ex temporis varietate rectè affirmant. Turbulentum enim,atque inæquabilem esse necessum est.

Cur Aquilo nocte exorsus die tertia cessat? Vtrum quia ex paruo,imbecillísque initio prodit, tertius autem dies decretorius est. An quoniam vniuersus modo ἐκνεφιῶν,id est,procellarum,& nubibus excussorum flatuum funditur,idcirco compendiò cessat.

Cur plurimi Aquilones spirent? An quoniam pars orbis terræ habitata Septentrionibus subdita,est eminentior,& extra solstitium posita,& niuis plena:quæ nix montibus nonnullis nunquàm deest. Cùm igitur concreti humores tabescunt,flatus magna ex parte oriuntur:is autem Aquilo est, qui à Septentrionibus mittitur.

Cur Austri hyeme, atque ineunte vere, atque autumno cessante spirare soleant,vndabundique sint,& contortuosi, atq; Africæ non minus frigidi,quàm regioni nostrati Aquilones? An propterea,quòd Sole propinquo spiritũ moueri necesse est: Sol autem per hyemem Austrum versus perfertur,& ineunte vere:desinentéq; autumno iam calfacere incipit:æstate contrà,Septẽtriones petit, & loca relinquit meridiana. Calidus autem propterea est,quia spiritus aer Africæ miscetur,qui calidus est: hinc etiam in mare prorumpens ingentes excitat fluctus,facítque australem æstatem.

Cur Auster fœtidi halitus causa sit? An quoniã humida,& calida corpora reddit,quæ maximè putredini opportuna sunt.

Cur Auster profectus ex mari cõmodus iis sit, quorum stirpes terra cõtinentur? Nam & Triasio campo terræ Atticæ Auster de mari occurrit. An quoniam refrigeratus accedit: rubigo autem per humorem calidum, alienúmque consistere solet.

Cur ventus magna ex parte ante Lunę defectus excitetur initio noctis, cùm defectus medio incipit noctis,medio verò cùm mane? An quoniam calor Lunę propterea hebetatur,quia cursus eius proximè est,quòd defectus exultet. Remisso itaq; calore,quo retentus aer quiescit,rursum moueri, ac spiritus reddi incipit.

Cur Auster nõ incipiens,sed desinens imbrem afferat? Vtrũ quòd aerem cogit è longinquo, quo coacto, aqua exprimitur: cogitur autem posteà, quàm cœptum est. An quoniã incipiente calidus adhuc aer est, quippe qui profectus à calido sit: processu autem temporis refrigeratus, in aquam melius consistere potest.

Quam ob causam cùm minor Auster est,nubes nullas obducit: maior,nubilus,& diuturnior est? Vtrum, vt quidam aiunt, initij causa ita accidat. Nam si ex minori proficiscantur,liquidus, sudúsque est:si ex ampliori, nubilus,& crassus. An quia minor, cùm incipit,est, itáque non multum aeris compellere potest,sed ad postremum amplificari consueuit. Vnde illud Prouerbium,

Cùm

Cùm cessat Boreas, cúmque Auster surgere cœpit.

23 Cur tẽpore hyberno flatus parte veniunt exortiua,æstiuo occidua? An vbi Sol amplius non euincit,aer liberè profluit: cùm igitur nobis occidit, nubes relinquit,quibus Fauonij prodeunt:cúmq; incolis inferioris hemisphærij oritur,spiritum illis parte exortiua producit:contrà,cùm parti inferiori occidit,Fauonios illis, Subsolanos nobis consectante aere facit. Vnde fit,vt si quem alium ventum occupauerit,augeat,eò scilicet, quòd nõ nihil adiunxerit.

24 Cur afflante Fauonio canes vestigia minus valeant comperire? An quia plurimum hic ventus confundit,quoniam ventorum omnium cõtinentissimus est,maximéque terram attingit.

25 Quam ob causam cùm stellæ prosiliunt, venti indicium datur? An propterea, quòd à flatu feruntur,priúsque ibi,quàm apud nos, flatus excurrit. Quo fit etiam,vt vnde stellæ feruntur,huc flatus accedat.

26 Cur nubes maximas Fauonius agit? An quia de alto spirat, regionéque maritima nubes per ampla spatia colligit ampliores.

27 Cur venti ad postremum vehementissimè spirant? An quia vbi vniuersi efflarunt, caloris parum relinquitur.

28 Cur si circa æquinoctiũ Africus spirauit, aqua fiat necesse sit? An quo loco orbis Sol fuerit, inde soleat spiritus excitari:itaque pro Solis discursu vicissitudo spirituum agat. Quod cùm æquinoctium hyemis, atque æstatis confinium sit, dum Sol nobis conspectum æquinoctium agit, aut iustum transgressus limitem regioni se dedit hybernæ,accidit,vt venti partis illius vernaculi spirẽt, quorum primus Africus est naturâ humidus: & cùm Sol partem orbis terrarum hybernam perlustrat,statúsque regionis eiusdem mouet,euenit vt hyems suis fungatur muneribus:cuius generis imber est. Adhæc,cùm æquinoctium, tanquam paribus examinatis viribus hyemis,atque æstatis, consteret,si alterutris quicquam additum sit,obitus momentum exultabit conspicuum, vt in æquilibrio pondus lanci adiunctum alteri efficit. Quòd cùm Africus hyberni ordinis sit, naturáque humidus, æquinoctio additus, hyemem, imbrémque meritò affert: imber enim hyems est flatibus familiarissima.

29 Cur Auster,atque Eurus,cùm flatibus sibi obiectis calidiores sint,alter Aquilone,alter Fauonio, aquæ fertiliores sint:quanquàm frigor est,qui humorem ex aere depromat:haud enim quòd Aquilo nubes hinc pellit, idcirco aqua non prouenit. Nam & Fauonius, & Eurus nubes abigit, quippe qui ex altero pari modo prouenient:quinetiam cæteri omnes vnde spirant,inde depellunt. Vtrum quia frigor amplius introrsum circumobsistit, cùm calor extrorsum amplius vrget. An etiã regio facit vnde spirant, vt sereni, illustréque veniant. Eurus nanque ex ortu, Fauonius ex occasu aduentat. Quinetiam ratio sit,quòd aer præcalfactus,celerrimè,ac plenissimè refrigeratur,quomodo etiam aqua:igitur Euri aer de ortu calidus, Austri de meridie fertur: cúmque frigidissimum locum adiere, compendio concrescunt, atque in aquam consistunt: magísque Eurus aquam agit, quoniam aerem de Solis parte nec minus calidũ ducit. Auster aquam mittit, cùm cessat quoniam aer, qui primus ex mari accedit,frigidus est:vltimus autem tepidus ex terra occurrit. An non id solum causa sit,sed etiam quòd ad postremum Auster crescit. Vnde illud prouerbium.

Cúmque Auster surgere cœpit.

Atqui frigidiores, qui vehementius spirant: igitur meritò in nubes aerem posteà cogit. An ea ipsa ratio sit,cur pòst,quàm principio, fertilior aquæ occurrat.

Cur venti siccant,cùm frigidi sint? An quoniam qui fridissimi sunt vaporem eliciunt.

Sed cur amplius siccent,quàm Sol? An quia vaporem non solũ euocant,verùm etiam abducunt: Sol autem relinquit. Itáque vt magis humificat,sic minus asicat.

Cur vnus ventorum Cæcias nubes ad se vocat? An quod etiam prouerbium illud declarat:

Vt Cæcias nubes,sic ille trahit opes.

Cæteri nanque vnde spirant, inde tantummodo expellunt. Vtrum ventus aduersus eodem in tempore spirans,id facit. An si hoc esset,haud vnquam latère potuisset:etenim spiritus hic suapte natura,circulari linea fertur:ergo cæteri per terrã vagantur,hic cælum versus suæ lineæ cauum erigẽs, non ad terram resupinãs,suam originem repetit: itáque nubes facilè ad se ducit.

Cur Fauonius serenus,ac iucundissimus ventorum omnium est? & qualẽ Homerus flare per campos Elysios carmine illo dixit:

Sed Zephyri assiduè spirant,aureque salubres.

An primum,quòd aeris tẽperiem planè obtinet: neque enim calidus est, vt qui de meridie,ortúq; spirant:neque frigidus,vt qui de Septentrionibus eueniunt:sed medium frigidorum, & calidorum flatum tenet. Quod cùm vtriusque in vicino sit, particeps vtrarumque virium euadit:itáq; temperatissimus est,& vere maximè spirat. Adhęc flatus omnes transire vel in sibi aduersos,vel in dextros consueuerunt:itaque cùm pòst Aquilonem Fauonius spiret,(dexter enim hic est)efficitur adeò,tanquam mitis ad immitem, & simul vbi destitit hyems, serenum magna ex parte subsequi solitũ est. Atqui flatus hybernus Aquilo est. Subsolanus, quãuis inter calidos,& frigidos situs,minus qualitatis eorum particeps est: hic enim,cùm spirat, flatus vergentes ad Austrum moritat quidem, (isthuc enim transferre assolet)sed misceri tamen cum his minimè patitur. At verò Fauonius & mouetur ab Austro,& ipse,cùm spirat, mouet Aquilonem: huc enim vsq; progrediẽs vicissitudo spirituum finem sui circuitus facit. Quod cùm vnus facit,alterius finem,alterius initiũ secum habeat, meritò suauius & est,& esse videtur.

Cur Fauonius horis postmeridianis spirare nõ mane soleat? An quòd Sol magna ex parte vel oriens,vel occidẽs,author spirituum est: quoties enim aerem humidũ tepefaciendo percoquit, atque discernit,in spiritum sanè illum extenuat: quod si tantisper acciderit,vt aer spirantiusculus sit, magis, magísque à Sole vertetur in spiritum.

Quoties

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quoties igitur Sol in exortu est, procul à Fauonio abest: hic enim ab occasu se promit: & cũ iam occidere proximus est, aer omnino extenuatus, discretúsque fluit. At dum confecto meridie pergat ad postmeridianum, tãtisper ad aerem tepefaciendum, discernendúmque modicè admodum habet. Subsolanus quoq; ob eam rem manè spirare incipit: aerem enim, qui supra terram sublimis impendens nocte humefactus, solo sui ponderis ratione appropinquarit, Sol manè discernẽs proximum sibi excitat primũ: qui autem ex Sole oriente spirat, Subsolanus hic appellatus est.

35 Cur Sole se attollente, spiritus & sternuntur, & augentur? An quia spiritus vel aeris, vel redundantis humoris commotio est: quæ vt cùm parua est, compendio à Sole consumitur, itáque nullus spiritus inde existit: ita cùm magna est, Solis exortu amplior redditur: Sol enim author, & parens motuum est.

36 Cur Fauonius horis postmeridianis spirare soleat? An quòd spiritus omnes Sole humorem diffundente proueniunt: humor enim, qui antehac concrescebat, tabescit, cùm vis caloris in propinquo est. Itáque spiritum mouet: atque Fauonius de occasu spirat. Rectè igitur postmeridianis exoritur: tunc enim Sol eius ad locum accedit.

37 Cur Aquilo, & Auster sæpissimè spirant? An quia contrarium à suo cõtrario, è directo scilicet oppugnatũ minimè edurare potest, sed ex latere potius aduersam vim tolerat: Auster verò, & Aquilo ex cursus Solis lateribus spirant, cæteri aduersi potius occurrunt.

38 Vtrum spiritus fonte quodam emergat, quemadmodum aqua, supra quem fontem efferri nequeat, an non? & vtrum vno ex puncto, an ex loco profluat ampliori? Sunt certè nõnulla in aere, quę vel in aqua accidere pari ratione videmus: quippe cùm aqua per prona ocyus fluat, quàm cùm in planis, aque æqualibus stagnat: hoc enim & spiritus faciunt. Nam locis editis, atque excelsis aer assiduè mouetur: cauis è contrario sæpe quiescit, & consilescit. Adhæc, super excelsissimos montes spiritus nulli excitantur, vt super Athon, ac reliquos generis eiusdem. Indicium, quòd quæ reliquerint, qui anno superiori sacrificarũt, posteriori incorrupta cõperire affirmant: Constat igitur, spiritus quoq; prolationem veluti ex fonte quodam actitari, super quem nihil prætereà efferre se potest. Vnde fit, vt locis excelsis, quod modo diximus, accidat: quod idem datum etiam aquæ putauerim. Nec enim aquam vehementem, nec spiritum rapidum locis excelsis fieri nouimus.

39 Cur Austro spirante cęruleum mare fiat, Aquilone obscurius, atriúsque? An propterea, quòd Aquilo minus mare perturbat. Omne autẽ, quod tranquillius est, atrum esse videtur.

40 Quam ob causam Austri, cùm leniter spirant, nequeant nubilare: cùm intentè, nimirum queant? An quoniam cùm leniter, frequentiam nubiũ agere nequeant. Itaq; breue sit, quod obduci nubibus possit: at verò vbi excreuerunt, multas depellunt: itáque amplius obnubilare videntur.

41 Cur Aquilo vt magnus incipit, ita paruus desistat: Auster contrà, vt paruus incipit, ita magnus cessare soleat? An quia nobis Aquilo in vicino est, Auster longè abest. Alter igitur, vbi primum exortus est, nos occupat: alter suo dispersio principio vtpote diu pertracto, exiguus ad nos primum deuenit: at finẽ alterius sentimus, alterius minimé. Itáque meritò alter imbecillus, cùm cessat, est, (omnium nanque finis imbecillus est) alter validus. Finem enim istius, nihil prætereà, sentimus.

42 Cur versarij, quà mare sinuatur, reflare soleãt: quà porrecta, pansáq; maria sunt, reflare nõ possint? An quoniã flatus in sinum interrumpens nihil distrahitur, imò magna parte vniuersus perfertur: at in dispalatis, porrectísque abterranei: & protinus magis distrahuntur, & inter profluendũ hac eadem re patiuntur: quoniã nihil obsistit, quò minus multas in partes proruãt. Versarius enim, non nisi reflexus abterraneus est:

43 Cur dici solet, Cùm cessat Boreas, cúmque Auster surgere cœpit? An quoniam Boreas, quòd nos ei subditi sumus, párque habitata terrę vergit ad Septentriones, intentus protinus accidit: quippe qui statim, cũ ortus est, adest: Auster, quòd ex longinquo ad nos deuenit, non primum, sed pòst intentior est.

44 Cur spirãtibus Austris homines grauiores, inualidioréq; sese redduntur? An propterea quòd humor corporis flatus eius calore tabescens, multus ex pauco redundat, atque humor grauis leui ex spiritu consistit: quas ob res vires hominis debilitari necesse est.

45 Cur spirantibus Aquilonibus cibi auidiores sumus, quàm Austris? An propterea quòd Aquilones frigidiores sunt.

46 Cur Auster oris terræ Aegypti non afflat, nec interius iter diei, ac noctis: super Memphim verò vel iter diei, ac noctis ingenuus spirat: nec verò ocasum versus iter duũm dierum, totidémque noctium adit: exortum autem versus Africi incitantur? An quoniam terra Aegyptus caua secundum partes suas interiores est, superiores, semotioréque eminentior: hinc enim Auster, vt caua intacta supergredi, sic excipi ab eminentioribus potest.

47 Cur Auster paruus oritur, magnus desinit, Aquilo contrà? Vnde prouerbium illud secundæ nauigationi delegatum est, Cùm cessat Boreas, cúmq; Auster surgere cœpit. An quòd ad Septentriones potius, quàm ad Meridiem positi sumus: Aquilo autem ex Septentrionibus spirat, Auster ex Meridie, meritò alter statim, cùm ortus est, vehemens proxima sibi loca inuadit, pòst déinde suam vehementiam in loca transfert remotiora: alter è contrario homines Meridiei incolas inter initia vrget, pòst vbi præteriit, ingenuus ad nos venit.

48 Cur dici soleat, Fit glacialis hyems, Boream si duxerit Auster? An quòd Auster talis est, vt nubes largè, & aquam colligat. Cũ igitur Boreas tali tempore conditioni superuenit, gelu indurat, hyemémque efficit. Vnde celebre illud est,

Offendente lutum Borea, mox terra gelascit.

Lutum enim, & omnino aquam ab Austro vel maximè, vel sæpissimè fieri palàm est.

Cur

49 Cur post Austrũ citò Aquilo spirat, post Aquilonem non citò Auster? An quoniã alteri ex propinquo, alteri ex lõginquo veniendum est, quippe cùm sedes nostra Aquilonem versus posita sit.

50 Cur flatus frigidi veniũt, cùm caloris commotione oriantur? An motionem à calore profectam calidum esse necessum non sit, nisi modo quodam prodierit. Nam si vniuersa interrumpit, calida est: sin per angustum, paulatímq; extinguitur, nec ipsa calida prouenit: & aer, qui inde commotus est, talem efficit motum, qualis ipse præfuerit: quomodo etiam eodem de corpore modò calidũ, modò frigidum posse sprari inquiunt. Sed id verum nequaquam est. Semper enim quod exit, calidum est. Cuius indicium, quòd tale propiùs admouenti percipitur: sed interest, quo prodierit modo. Nã si multò pòst hiante ore emisimus, calidum idcirco videtur, quoniã sentire id possumus: sed si per angustũ extrudamus, calidius profectò extrictum aerem sibi proximum impellit, atq; ille sibi continuum. Sed quod aer frigidus est, motio eius quoque frigida profluit. Nunquid igitur in flatuum quoq; ratione hoc idem eueniat, sitque per angustum prima eorum motio, cùm aere priore prolato, súbinde alius effluat? Quapropter hyeme frigidi, æstate calidi oriũtur, eò scilicet, quòd talis eorum temporum aer præest: nec enim à se ipso aerem moueri, neque à calore conuictum eo motu proferri constat, nõ solùm quòd calore amplioricontento spiritus calfaciunt, verùm quòd sursum etiam efferuntur. Ignis enim natura huiusce modi est: frigidum cõtrà déorsum ferri aptissimum est. Spiritus autem meritò in latus se vertunt. Cùm enim alterum sursum, alterũ déorsum versus nitatur, & neutrum alterum superet, nec fieri possit vt maneat, oblique perferri necesse est.

51 Cur Austri frigidi in Africa sint, vt apud nos Aquilones? Primùm, quia vt nobis Aquilonum origo, sic Africæ Austrorum propior est. Nam si, vt dictum est, flatus per angustum extrudi soleãt, propioribus certè frigidiores occurrent, propter vehementiam sui motus, quam diffundi, hebetaríque necesse est, cùm se longius protrahit: qua de causa Aquilones frigidi apud nos sunt: colimus enim propiùs, imò iuxta ipsos Septentriones.

52 Cur Austri sicci, & aquæ omnino expertes, febres contrahant? An quoniam humorem calidum alienum in corporibus creant, quippe qui natura humidi, & calidi sint: quæ quidem qualitates febricæ sunt: febris enim earum commistit exuperãtia. Quoties igitur per Solis ardorẽ omni viduati humore spirant, habitu planè huiusce modi sunt: at cùm vnà veniunt cum aqua, refrigerari nimirum aquæ ipsius beneficio possunt.

53 Cur flatus anniuersarij eodem tempore, atque modo afflare semper soleant: & cur desinente die desinunt, noctúque non spirant? An id quidem ipsum, quoniam nix liquefieri cessat à Sole, cùm vesperascit, totámque noctem manet indomita: omnino autem spirandi tempus tunc est, cùm Sol vincere, atque resoluere glaciem ad Aquilonem positam cœpit. Cùm igitur incipit, præuij appellati spirant: cum iam amplius resolutum est, anniuersarij.

Cur Fauonius ventorum omnium lenissimus, & frigidissimus est, duobúsque temporibus maximè spirat, vere, ac autũno, cùmque vesperascit, potissimúmq; terram attingit? An lenis, quia ex mari; campísque planissimis spirat, frigidus tametsi minus, quàm Aquilo, est: quoniam aqua inflata non niue spirat. Cæteris tamen frigidior est, quia vel post hyemem Sole adeò nuper reuigente, vel autumno, cùm Sol amplius non viget, spirare incipit: vicinus hic maximè terræ afflat, quòd è directo, nullaq; aduersante vi ex mari ad terrã trãsit. Haud enim vt per terram materia obsistente arcetur, sed liberè quoquò versus vagatur, quoniam humorem perreptat, & æquabili quoque discursu hac eadem de causa profluit. Non enim ex montibus, neque niue per vim tabescente, sed tanquam per fauces expeditè profunditur: pars quippe ad Aquilonem, aut ad Astrum vergens montosa est? occasum versus nullus mons, nulla terra est, sed mare Atlanticum spatiatur: itáq; efficitur, vt terræ proximus, atq; sibi æqualis † permanet. Spirat, cùm vespera propè est, loci ipsius ratione: tunc enim Sol proximè ad locum accedit, vnde Fauonius oritur. Noctu quiescit, quoniam tunc Solis motio deest. †Permeet.

55 Cur Euro spirante omnia maiora videantur? An quoniam eo flatu aer obscurior, caliginosíssimúsque reddatur.

56 Cur tẽpore hyberno flatus de ortu spirare manè, æstiuo de occasu post meridiem consueuit? An propterea quòd flatus, qui nobis æstiuo veniunt, hyberno his spirant, qui oppositum terræ hemisphærium tenẽt. Nobis autem hyberno manè, atque de ortu spiritus veniunt, quòd præhumidus noctis aer discernitur, mouetúrque manè à Sole: atque is primus, qui proximè Solem est: quod etiam ante suum exortũ Sol agere potest, ex quo auræ spirare nõ minus ante Solis exortum solẽt. Ergo cùm Sol humores ad se attrahat, moueátq; ante suum ortum aera, qui per hyemem humidus apud nos est, constat vel ad se posse attrahere, cũ inferius hemisphærium inspicit, ídque post meridiem ibi efficere, quod tempus nobis antelucanũ est. Quam ob rem accidit, vt aer, qui ante ortum hinc à Sole attrahitur, Fauonius inferis sit, aspirétq; horis postmeridianis. Itáque flatus hyemis nostrę exortiuus nobis, postmeridianus illis est: & nostrę ęstatis nobis postmeridianus, illis exortiuus accedit. Aestas enim apud illos est, cũ apud nos hyems: nostrúmq; postmeridianũ, illis antelucanum est, quo illis auras exortiuas, nobis Fauonios aspirare prędicta euenit ratione. Nihil de ortu per æstatẽ spirare solet, eò quòd Sol ad aera sedis nostræ sicciorem exoritur: parum enim temporis abfuit. Fauonij post meridiem nulli per hyemem aspirant, quòd exortiui eodẽ tempore nulli inferiori hemisphærio flare ob eam, quàm modò diximus causam, possunt: Sol enim humores inde ad se attrahens, nobis Fauonios præstat.

57 Cur Fauonius illustris, serenus, atque gratissimus ventorum omnium est? An quia medium calidorum, & frigidorum flatuum tenet, vicinúsque illis oriens particeps qualitatum generis vtriusq; euadit, temperatúsque próinde accedit.

Subsolanus,

nus,quãuis inter eosdem positus sit,minus tamen communem se exhibet: hic enim mouet quidem, cùm spirat flatus, qui Austrum versus spectat:eò nanque transire solitus est,sed misceri his nescit. At verò Fauonius & mouetur ab Austris,& spirãs ipse agitat Aquilones. Isthuc enim vltimus spirandi circuitus ducitur: vnde cùm idem in se alterorum finem,alterorum initium contineat,iure gratissimus & est,& esse videtur.

58 Cur venti alij locis aliis imbrem afferãt? Verbi causa,Hellespontias terræ Atticæ,insulisque vicinis: Aquilo Hellesponto, atque Cyrenæ: Auster Lesbo. An vbi frequentia nubium,inibi imbrem obuenire necesse est. Ibi enim frequentia cogitur, vbi assidere nubes,acersiq; est. Itaque montibus magis,quàm planis pluit. Ergo apud Hellespontum Aquilo multas desuper nubes compellit. Quod idem ad Atticam,insulasq; vicinas Hellespontias,quasi iam conditam nactus materiã effecit:quippe cùm copia larga congesta ab Aquilone sit. Lesbo Eurus,atque Auster nubes affatim ex alto adducunt,atque in hunc modum vel de cæteris cogitare par est.

59 Cur dici solet,

Nauibus hyberno ventos dat terra secundos,
Tunc mare fert sæuos:calidi sub mẽsibus anni:
Terra dabit sæuos,ponti feret vnda secundos?

An quoniam mare per hyemem calidius est:itaq; si quid in eo constitit, initio constitisse validiori certum est:nam si inualidum esset,facilè maris tempore absumeretur. At per æstatem mare frigidum est,spiritúsq; maritimi omnes frigẽt. Terra è contrario tunc calida est: quare si quid ex terra tunc fertur,primordio id constitit ampliori. Nã si exiguum,imbecillúmque esset, facilè solueretur, & euanescerer.

60 Cur apud Arcadiam,qui locus excelsus est,flatus nihilò frigidiores,quàm cæteris locis sentiantur: & cùm flatus silet,cælúmque nubilum est, frigor périnde, atque in planis palustribus oriatur? An quòd Arcadia non dissimilis palustribus est: aquarum enim confluentiũ nullos in mare exitus habet. Quapropter fauces,hiatúsq; præcipites ea in terra numero ampliori sunt. Cùm igitur ventus spirat,vaporem ortum ex terra frigidum auert it,& reiicit. Flatus autem ipsi frigidi propterea esse nequeunt,quia ex mari deueniunt. Spiritu tamen silescente,vapor de aqua stagnante, liberè ascendit,atque refrigerat.

61 Cur si vetus manè incœperit,edurare amplius possit? An quoniã Sole oriente impetus fit vehementissimus,idcircò protrahi lõgiùs potest. Indicium,quòd constitutio facta prævalida est.

62 Cur Aquilo interdiu spirat ingenuus, noctu desistit? An quod imbre gignitur congelato, cum Solis calore respirandum est: ergo sternitur noctu,quia Sol abest,qui gignendi causa est.

63 Cur flatus futuri indiciũ datur,cùm per aerem multæ feruntur araneæ? Vtrum quòd aranea suo fungitur opere,cùm cælum serenum est:feruntur autem fila, quoniã refrigeratus aer in terram corruit: refrigeratio verò hyemis primordiũ est, itaque indicium fit illa araneariũ perlatio. An quòd post imbres,atq; hyemes araneę vniuersim ferun-

tur:opus enim suum araneus tunc exequitur,cùm cælum serenum est, & occulit se impatiens frigoris,cùm hyems vrget, tractúsque à flatu nimium, eruit filum:post imbrem autem flatus magna parte oriri solitum est.

Cur locis frigidis Aquilo per hyemem vehemẽs spirat,& vt proximè nubilus,sic trãsuorsum liquidus fertur,atq; illustris? An ratione qua frigidus,eadem etiam vehemens sit. Quod tamen è propinquo frigidior est,occupat, priúsque nubes gelu indurat,quàm repellat:quę induratæ põdere suo obsistunt,& manent. Transuorsum autem ve hementia sua potiùs,quàm frigore agit. 64

Eorum,quæ ad metum,& fortitudinem pertinent,Sectio vigesimaseptima,cuius quæstiones

XI.

1 CVr tremunt,qui metuant? An propter refrigerationem: deficit enim calor,atque contrahitur, ex qua aluus quoque plerisq; ob timorẽ effundi solitus est.

2 Cur metuentes nõnulli sitiunt,vt qui sunt tormenta adituri: Cũ enim per timorem refrigerentur,sitire minimè debeant. An nõ eodem loco refrigerentur,& caleãt,sed refrigerẽtur per summa corporis,vnde calor discedit,caleãt per intima,caloris scilicet introrsum cõtracti efficientia: cuius rei indicium,alui quoq; solutio facit. Sitis autem parte quadã interiore siccata, solet accidere: nec aliter agi videtur, quàm in iis, quos epiala exercet,qui simul & frigent, & sitiunt. Nec enim illis pars eadem corporis inalgescit,& concalescit.

3 Cur homines cùm excãdescunt, calore scilicet introrsum collecto,feruidi,furibundíque redduntur: cùm metuunt,cõtrà efficiuntur? An non eundem in locũ calor se colligat,sed homini irascenti cor calore circũfusum efferuer,ex quo fidibundus, rubicundus,spirabundus efficitur,cùm calor sursum versus efferat, metuenti sanguis, & calor in imũ perfugiunt: vnde fit etiam vt aluus fundatur. Nam & cordis compulsio non similis agitur, sed metuẽti,vtpote ex caloris inopia frequens ac feriens est:irascenti è contrario,vtpote cùm calor collectus sit copiosior. Quam ob rem efferuescere animo,excitari,perturbari,cæteráq; id genus verba non ineptè,sed accommodatè dicuntur. Nunquid igitur sitis ea de causa obueniat: nam & siccum expuere,& linguam hærere,& reliqua huius spiritus elatio facit,& sanguis. Sitim quoq; excalescente corpore nasci certum est:sed quemadmodum pars eadẽ corporis,qua sitis lacesit, resiccari vtrique metuenti,& irascenti possit. Metum enim sitim posse afferre constat militum argumento,qui superati fugam rapuerint: nunquàm enim tam grauiter sitibundos sese fuisse fatentur. Et verò qui in dicendo cõturbantur,sitire vehementer consueuerunt: itáque eluunt,& nonnihil absorbent,vt Parmenon histrio facit. An hosce conturbatos non sitis,sed siccitas pulso sanguine teneat: vnde etiam accidit vt pallescant. Indicium verò, quòd non multum ebibunt, sed interdum desorbuisse tantùm satis est. At qui se in fugam verterunt,laborant:itáque sitiunt. Et quibus tormenta instãt,eadem ipsa efficiendi ratio est. Nec mirum

quic

quicquam id est:fit enim in re bellica, vt nonnulli etiam viri fortes,ac strenui,vbi structa acie hostes sunt petituri,obtremiscãt,non perterriti, sed fidentes,qui etiam sua corpora verberare lata ferula, aut suis manibus assolent,vt vndiq; vorsum pari calore inferueant: quidam enim inæqualis, ac tumultuarius motus in eorum corporibus per acumen,& nimium impetum caloris oriri fermè animaduertitur.

4 Cur homines fortes magna ex parte vinosi sunt? An quia fortes calidi sunt: calor autem in pectore conditus est. Ibidem enim metum quoq; refrigeratione quadam effici nouimus,vt cor fortibus caloris copia fultum persistat,timidis refrigeratum insiliat. Ergo qui sanguinolentum habent pulmonem,calidum hunc,modo vinolentorum,gerunt,ita vt rei aduersæ suspicione refrigerari non queant. At qui ita se habent, bibendi auidi esse consueuerunt: nam & bibendi cupiditas membri eius calore oritur, vt aliàs dictum est:& cupiditas ipsa,non nisi rei vim sedandi habentis desideratio est. Vinum autem, etsi natura calidum est, sitim tamen ampliùs, quàm aqua, extinguere potest,maximéq; id genus hominum: quam ob causam dictum aliàs est, ex quo & qui spirandi difficultate laborant,aut insania vexantur, vinum admodum cupiunt: quanquàm alteris ex instrictione, alteris ex perturbatione pulmo efferueat. Cùm igitur magna ex parte homines eosdem sitibundos,ac fortes esse obueniat, vini autem auidi, qui sitibundi,talésque gestiunt, naturas vicissim inter se consectari necesse est, vnde fit etiam, vt vinolenti, quàm sobrij,fortiores sint.

5 Cur fortitudinem maximo honore prosequuntur Respublicæ, quæ tamen virtutum præcipua non est:An quia semper vel ipsæ bellum aliis inferunt,vel ab aliis sibi illatum patiuntur:hæc autem virtus perutilis vtranque in partem est. Honorant verò non quæ optima sunt, sed quæ optima sibi existiment.

6 Cur voce,& manibus, & labro inferiori tremant,qui metuunt? An quoniam hic affectus caloris defectio ex locis superioribus est, ex quo vt palleant accidit. Quòd igitur calor pectus deserit,vox obtremit:id enim refrigeratur, quod vocem mouet. Et manus quoque pari ratione sunt, sed quæ opposita,vtpote quæ ex pectore pendeãt. Inferius ramen, non superius labrum quatitur, quia superius eo pendet, quo semper natura vergit. Inferius sursum caloris beneficio stabilitur, atque quiescit: quo sublato,inalgescit,& tremit. Et verò in excandescendo imum labrum eadem de causa laxatur,& pendet. quod late in pueris patet. Calor etenim in cordis sedem conferre se consueuit.

7 Cur homines metuentes tremunt, maximéque vocem, & manus, & imum labrum? An vocem quia calor hinc deficit, quo in loco vox posita est: labrum verò, & manus, quoniam partes istæ nobiliores sunt,miniméque sanguinolẽtæ:bilem quoque iidem deiiciunt, & testiculos contrahunt. Deiiciunt, quia calor descendens diffundit, & liquefacit. Contrahunt,quia metus inuectus extrinsecus est, vt fugam in aduersum agi oporteat.

Cur homines metuentes, & algent, & sitiunt, quæ quidem affectiones aduersæ inter se sunt? An algent refrigerati, sitiunt calfacti. Calor enim in metuendo superiora deserit loca, quod facie, aluóque constat: facies enim pallet, aluus interdum funditur. Ergo quòd calor locis superioribus deficit, algor oritur: quòd humor deficit,sitis exultat. 8

Quam ob causam cùm & metus, & dolor quædam sit ægritudo, qui dolent, clamant, qui metuunt, silent? An qui dolent, suum retinent spiritum: itaque is vniuersus erumpens,cum clamore emittitur: metuentibus corpus refrigeratur,calórque ima petit,qui spiritum mouet. Quò igitur hic se contulerit, ibidem spiritum potissimum excitabit: quapropter venter eorum, qui metuunt, obcrepare solitus est. Vox autem spiritus sursum versus elatus est, partibus quibusdã veluti instrumentis conficiendus,absoluendúsq;. Causa verò, cur homines dolentes suum retineant spiritum, est, quòd omnes inditis à Natura nobis præsidiis,aliquo detrimento affecti, sine vlla cogitatione vti solemus, vt etiam cæteræ omnes animantes: aliæ nanque cornibus, aliæ dentibus, aliæ vnguibus repugnant, seséque defendunt: atqui ad dolores vel omnes certè, vel plurimos calor adiuuat, quem profectò is auget, qui suum cohibet spiritum. Calfacit enim doloris incitabula,contracto introrsus calore per spiritum,atque excoquit. 9

Cur metuentibus alui fundantur, libidóque vrinæ lacessat? An quia calor insitus nobis, quasi animans est:hic ergo rem quamcunque timuerit, defugit: quod cum extrinsecus, tum conturbandi, tum cæterorum metuendi generum ratio inuehatur, atque in ima de superis defluat, & è summis ad intima sese penetret, efficitur vt alui, vesicæque fundantur,faciléq; reddantur. Nam & † anethum, & absinthium, & quæcunque vrinam moueant, eadem calida esse, manifestum est. Quinetiam medicamenta aluo accommodata calorifica esse nouimus, & partim eorum quæ soluendi vim tantum obtinent, partim vel aliter tabefacere queunt, vt allium vrinæ tabificum est. Hoc igitur idem, quod ea ipsa, calor quoque efficere potest, qui de summis in hæc loca sese cogit,& contrahit. 10 alij, anisum.

Cur homines metuentes suos testiculos contrahunt? contrarium enim, vt remittantur, & flacceant, congruum dixeris, cùm calor metuentium in eum locum se colligat. An metuentes omnes ferè similes frigentibus sint. Cùm igitur calor summa corporis deseruit, retrahẽdum sanè est: quam ob rem ventris quoque murmur citatur, cùm timor vehemens detinet. Cutem quoque algentium summam videmus contrahi, vtpote cùm calor inde destituerit omnis, ex quo subsequi horror consueuit. Scrotum ergo sursum conuellitur,atque eo contracto,vnà testiculi contrahuntur:quod melius in coitu Venereo pater. Metus enim excernit,multísq; conturbatis aut perterritis,genituræ mouetur profluuium. 11

Eorum, quæ ad temperantiam, & intemperantiam, & continentiam, & incontinentiam pertinent, Sectio XXVIII. *cuius quæstiones* VIII.

1 CVr aliqui ægrotent, vbi vitam luxuriosam viuere assueti, agere luxuriose cessarunt? vt Dionysius tyrannus, quòd in vrbis suę obsessione aliquantum temporis à potu solito destitit, tabe protinus intereà laborauit. An consuetudo res magna cuique sit. Iam enim in naturæ habitum fermè absoluitur. Ergo vt pisces inter aerem, aut homo in aqua degens malè habeant necesse est: ita qui morem mutarint solitum, ægrè, atque molestè ex consuetis discedunt: & eòdem rediisse, sibi saluberrimum habent, périnde quasi ad suæ naturæ statum redierint. Tabescunt item alimento carentes, quo antehac copioso, suauissimóq; vti solebant. Quòd enim cibo solito non vescuntur, périnde afficiuntur, ac si nullum penitus capiant. Quinetiam materia excrescens, atq; inutilis, mista cum alimoniæ copia, hebetescit, exolescítque: immista autem ipsa innatat, fertúrque in oculos, aut in pulmonem. Quapropter cibo déinde ingesto solito temperatur, dilutáque, & innoxia redditur. Redundat prætereà vacans illa materia homini immoderatè, luxurioséque viuenti, vbi luxuriari aliquantisper desiit, eò quòd multa in se materiam continet indigestam, vitæ scilicet superioris congeriem, qua tabescente, calore genuino, ac intimo efficitur, vt fluenta vberius, veluti copia nimis liquefacta moueantur.

2 Cur duorum tantummodo sensuũ ratione homines incontinentes vocamus, id est, tactus, & gustus? An propter voluptates, quæ pariter nobis, ac cæteris animãtibus omnibus per hosce sensus administrantur. Quòd igitur communes eas cum bestiis habemus, spernimus, & solas omnium: aut maximè vitio, probróque damus. Itaque hominẽ eis addictum vituperamus, etiam incontinentem, atque intemperantem appellamus, quoniam à terrimo voluptatum genere ducatur.

3 Cur homines incontinentes, ratione tantùm cupiditatis dicimus, cùm etiam in irascendo incontinentia sit? An quia incontinens est, qui contra rationem aliquid agit, & incontinentia est assuetudo rationi contraria. Sunt autem cupiditates ferè omnes contra rationem, iræ verò cum ratione, non tamen ita cum ratione, vt ratio iubeat, sed inuectam contumeliam, causamve significet.

4 Cur continentiam, & temperantiam in iuuenibus, atque ditibus maximè recensemus: iustitiam verò in pauperibus? An quia si quis re abstinet, cuius maximè indiget, laudabilior est, quàm si è contrario. Pauper igitur facultatibus indiget: iuuenis, & dies, fruitione.

5 Cur minus sitim, quàm famem, tolerare possimus? Vtrum quia sitis res magis anxia est, cuius indicium, quòd suauius sitientes bibimus, quàm esurientes comedimus: tristius autem, quod suauiori aduersum est. An quia calor, quo viuimus, humidum magis, quàm siccum, desiderat. An quia sitis, rerum duarum libido est, potionis, inquam, & cibi: fames, vnius cibi tantummodo est.

Cur minus sitim, quàm famem patiamur? An 6
quia siti amplius contristamur, quàm fame: cuius indicium voluptas sanè facit, quam inter bibendũ capimus vehementiorem. Tum etiam qui sitit, res duas desiderat, cibum, atque refrigerationẽ: isthęc enim ambo potio exhibet. At qui esurit, alterius tantum appetens est.

Cur incontinentes eos appellare solemus, qui 7
voluptati contrectandi, aut gustandi exuberarunt? Nam qui immodicè re vtuntur Venerea, & qui luxu delectantur ciborum, incontinentes vocamus. Ciborum tamen non eadem ratio est, sed partim linguam, partim gulam sua mouent suauitate: Vnde Philoxenus gruis collum à diis immortalibus sibi dari optabat. At verò qui in videndo, audiendóve modum excedunt, non eodem vocabulo significamus. An quoniam voluptates sensibus hisce accommodatas, communes cum cæteris animantibus habemus: ergo vt communes spernimus, notamus, solásque omnium, aut maximè probro damus: itáque hominem his deditum reprehendimus, & incontinentem, intemperantémque appellamus, quòd victus à terrimo voluptatum genere ducitur. Sed cùm sentiendi genera quinque sint, cætera animalia duobus tantùm, quæ modò dixi, voluptatem sibi acquirunt, cæteris vel nihil omnino delectantur, vel per accidens ita afficiuntur. Quod enim videt, aut olfacit, tantisper gaudet, quoad gustus, tactúsque officio fruiscatur. Cùm genus idipsum concupiscendi expleuit, illorum quoque suauitas desiit. Vt etiam nobis salsamenti odor, cùm indigemus, suauis est: vbi satiati, repletíque sumus, amplius suauis non est. Rosæ autem odor semper suauis est.

Cur minus risum retinere possimus, cùm ami- 8
cos nostros, familiarésq; videmus? An volubilius, quod elatius, atq; suspensius sit. Arqui benevolentia fermè huiusmodi est: ergo meritò tunc ad subridendum mouemur.

Eorum, quæ ad iustitiam pertinent, Sectio XXIX. *cuius quæstiones* XVI.

1 QVam ob causam cùm maior iniuria 1
sit offensa, quæ maius in bonum accepta refert, honórque maius sit bonum, maior iniuria pecuniæ æstimetur, quã honoris: & homines iniusti potius in re pecuniaria esse videantur? An quia multitudini, pecunię honori anteponuntur, omnibúsque communes maximè habentur: honor autem paucis, raróque vsu contingit.

Cur depositum denegare iniquius sit, quàm 2
mutuum? An quòd amico iniuriam facere turpe est. Depositum igitur qui negat, amico iniuriam facit: nullus enim quicquam deponit, nisi credens, confidénsque. At is, cui debetur, amicus non est: non enim mutuat, sed dat, qui amicus est. An quia maior iniuria committitur. Præter damnum enim, fides negligitur; cuius gratia quamuis nil aliud cogat, abstinendum ab iniuria est. Adhæc, non par pari reddere, vitio datur: hic igitur rem suam credidit tanquam amico, ille denegat tanquam inimico. At qui mutuauit, non dedit vt amico. Item qui deposuit, custodiendi, reddendíque gratia dedit: qui mutuauit, fructus etiam sui gratia dedit: minus autem ægrè ferimus iacturam, si quæstum, emolumentúmque nobis petimus, vt piscatores factam iacturam retiũ, æquo animo ferunt: periculum enim exploratum sibi habebant. Addo etiam, quòd qui suum deponunt, hominum vitantes perfidiam, fortunáq; laborantes aduersa, plerunq; id faciũt: qui verò mutuant, pecuniis abundant, fortunatéq; degunt. Ini quius autem est, iniuriam homini infortunato, quàm fortunato, intulisse.

3 Quam ob rem in foris nonnullis, familiæ potius, quàm testamenti ratione sententiam ferri solitum sit? An propterea quòd de familia ementiri non licet, sed vera fateri necesse est. Testamenta autem multa iam falsa esse redargui potuerunt.

4 Cur paupertas apud homines bonos potius esse, quàm apud prauos, soleat? An quia omnibus odio habetur, atque expellitur, ad probos perfugit, rata maximè apud eos salutem, permanendique locum se posse assequi: è contrario, si ad prauos venerit, nunquàm eos fortuna ista fore contentos, sed vel furta, vel latrocinia adituros: quibus rebus futurum, vt ipsa amplius apud illos manere nequeat. An quia homines probos optimè se vsuros existimat, nec sibi perutiliter, contumelioséque quippiam facturos. Itaq; vt nos pecuniarum deposita tutè hominibus bonis credimus, sic etiam hæc sibi dispensat, & statuit. An libenter se ad viros optimos confert, quia fœmina est, inópsque próinde & virium, & consilij, vt eiusmodi hominibus commendatam se esse magnoperè velit, atque desideret. An quia mala est, nunquam se malis iungere velit. Nam si ita maluerit, omnino malum irremediabile ipsa reddetur.

5 Cur non quemadmodum amplificantur iniuriæ in pecuniis, ita cæteris etiam in rebus valeant augeri? Verbi causa, qui leue aliquid dixerit, non propterea rem quoque reticendam aperiet: neq; qui vnũ prodiderit, vel totã Rempublicam prodere propterea velit: sicut qui obolum abstulerit, etiam talentum auferet. An quia sunt, quæ paucis quidem per impotentiam, sed pluuntare amplius iniquè committantur.

6 Cur depositum etiam paruum denegare turpius est, quàm debitum magnum? An qui depositum negat, hominem fraudat, à quo bonus ipse existimatus est. An quoniam qui hoc facit, illud etiam facere velit.

7 Cur homo, qui adeò eruditione præditus est animantium omnium iniustissimus sit? An quia ingenio, cogitationéque plurimum valet. Voluptates igitur, & felicitatem rimatur maximè, atque perpensat, quæ nisi cum iniuria nemo assequi potest.

8 Cur diuitiæ magna ex parte ab hominibus prauis potius, quàm bonis, habeantur? An quia Fortuna cæca est, discernere sibi, atque se ligere quod melius non potest.

Cur iustius habitum est hominibus vita fun- 9
ctis opem ferre, quàm viuis? An quia viui præsidio esse possunt, illi defuncti nihil præterea possunt.

Quam ob causam qui moram cum homine 10
sano traxerit, nihilò reddi integriori corpore posit: neque qui cum robustiori, aut pulchriori versatur, quicquam in eiusmodi habitus proficiat: iusto autem, & temperato, & bono, qui se iunxerit, melior in his ipsis bonis animi euadet? An quoniam bona corporis animo imitari non possumus, bona animi possumus: est autem quisque bonus virtute animi, sanus virtute corporis. Assuescit igitur exemplo melioris, rectè modò lætari, modò contristari: quod is assuescere nequit, qui cum sano est: haud enim quisquam sanus in eo est, vt lętetur, quibus rebus lętandum: tristetur, quibus tristandum sit: nihil enim ex his sanitatem creare potest.

Cur mulierem interfeciſſe iniquius sit, quàm vi 11
rum? quanquã Naturæ ratione, mas fœmina præstantior est. An quia mulier imbecillior est, minúsque próinde facere iniuriam potest. Item eniti aduersus id, quod longè infirmius est nihil virile, imò stolidum, atque iniquissimum est.

Quam ob causam reo dexter apud iudicem lo- 12
cus detur? An vt ratio compensandi habeatur. Cũ igitur res faciat accusatorem superiorem reo, status conceditur melior, vt se aduersario possit æquare. Tum etiam reus magna ex parte cauere consueuit, quod melius facere ita possit, si locum dextrum obtineat.

Cur si suffragia pari numero accusatori, & 13
reo fuerint, reum vincere sancitum est? An quia cùm agitur causa, tunc primum ea audit reus, atque respondere, testéque adhibere debet, aut aliquid facere aliud, vnde sibi præsidium eruere possit: facile autem nemini est diuinare, quæ sibi præmolienda, præparandáque sint, vt testes, aut aliquam fidem aliã, qua se innocentem ostendere valeat. At verò accusator, & antè, quàm in iudicium vocet, rem disponere, atque statuere potest, prout sibi libitum est, & cùm iam accersiuit, fictis veri quibusdam similibus agere: quibus rebus, cùm legum author minui partes rei videret, fauendum censuit ei, quoties sententiæ iudicum partes inter se fiant. Quinetiam hoc in iis maximè intelligere licet, quos metus terruerit. Multa enim ibi prætermittunt, quæ vel dictu, vel factu sibi necessaria statuerunt. Atqui reus periculo semper ferè vtitur grauiori, vt amplius metuat: ergo si ea prætermittere cogitur, quibus possit suam augere defensionem, dubium nullum est, quin nisi prætermitteret, vincere aduersarium posset: quando illis prætermissis, potuit tamen sui iuris præsidio æquiparare. Adhæc, nostrũm vnusquisque nocentem potius velit liberare, quàm innocentem condemnare? vt si de assertione libertatis, aut homicidij agitur, reum liberare potius velimus nocentem, quàm condemnare innocentem. Cùm enim quis ambigit, errorem suscipere debet leuiorem.

Nam etsi iniquum etiam est liberum asseruisse, qui seruus est: longè tamen iniquius, seruum seruasse, qui liber est. Item, quemadmodum si Q. inuehit crimen, C. litigat, non protinus rem criminanti restituendam censemus, sed possidenti tenendam vsquequo iudicatum sit: ita etiam de pluribus par esse putamus, cùm scilicet iudicum asserentium iniuriam, & negantium, parem numerum esse constat. Vt enim in principio cùm alter criminatur, alter inficias it, legum autorem non criminanti fauere, sed reum iubere dominum rei esse tantisper debere, dum accusator superet, oportere existimamus: itidem cùm pari suffragiorum iudicatur examine, reum suorum compotem esse censemus, cùm sententiis paribus nihil exuperantiæ legum author accusatori reliquerit. Magnis item delictis, magna supplicia statuta sunt. Itaque si iudices iniusta sententia hominem capite damnarint, pòst vt suum errorem emendare queant, nullam temporis facultatem nácisscentur: sed si minus integrè liberarint, si hoc ita cautè, tutéque fecerint, vt nihil prætereà delinquere ille vellet, quid quæso, errauerint iudices, quòd hominem vsque eò emendatum liberarint? Sed si posthac etiam delictum idem commiserit, morte tum vtriusque delicti causa mulctandum lex præcepit. Item, hominis est profectò iniquioris ea committere, quæ crimini asignari iniquè minus consentaneum est. Iniuria enim vel per iram, per metum, per libidinem, per multas alias huiusmodi causas aduehi potest, non tantummodo ex consulto: crimen autem ex consulto magna ex parte iniustè obiicitur: quam ob rem cùm sententiæ accusatorem iniustè agere, pariter & reum deliquisse affirment, improbúsque habitus sit, qui iniustè accusat, victoriam lex iure optimo reo impertit. Item, nos etiam ipsi nostris cum familiaribus ita agimus, vt cùm eos deliquisse aliquid suspicamur, & tamen nihil certi habemus, sed pariter culpa vacare existimamus, non protinus ad plectendum veniamus: atque si nihilò rem amplius percensere possimus, culpa eos omnino absoluimus. Item, grauiorem his facit iniuriam, qui ex consulto, quàm qui non ex consulto iniuriatur. Atqui planus, atque calumnians semper ex consulto lacessit: qui autem iniustè aliquid fecit, aut per necessitatem, aut per imprudentiam, aut prout aliter sors tulerit, delinquit: cúmque pares sententiæ sint, accusator iam ex consulto iniuriam facere dimidio iudicatur sententiarum: reum autem facere quidem iniuriam reliquo sententiarum dimidio asseritur, sed facere tamen ex consulto non constat: ergo cùm grauiorem accusator, quàm reus, facere iniuriam iudicetur, meritò legum author eum vincere censuit, qui iniuriam fecit leuiorem. Addo etiam, quòd semper iniustior est, qui se latère non putat, & tamen facit iniuriam, quàm qui se latère posse existimat. At qui iniustè crimen cuiquam obiicit, eum quidem ipsum, quem suis vexat calumniis, haud vnquam latère se posse arbitratur. Cæteri, qui iniuriam faciunt, latère sese plerique omnes eum existimant, in quem iniuriam animaduerterunt: ergo iudicari iniustiores accusatores debent, quàm rei.

Quam ob causam qui ex balneis furatus est, aut ex palæstra, aut ex foro, aut ex aliquo eiusmodi loco, morte mulctatur: qui autem ex domo priuata, furti pretium duplum exoluit? An quia in domibus rem custodire melius possumus: nam & paries firmus & clauis est, & familiaribus res domesticæ curæ omnibus sunt, vt tutò seruentur. At in balneis, cæterisque publicis locis facilis cuique facinoris perpetratio est: nil enim ad custodiam satis, qui sua posuerit, habet, præter oculos. Itáque facultas datur furandi, etiam si aspectum paulisper diuerterit. Quam ob rem legum author, ratus sua ipsos custodire satis non posse, legem adhibuit minitantem acerrimè, vitam futuram nemini, qui furtum publicis locis commiserit. Item in domo penes dominum ipsum est, quem velit recipere, & cui minus credat, cauere. At ei, qui in balneis quicquam posuit, prohibere neminem licet, nec ingredi, nec ingressum vestem suam ibi deponere, vnde surrepturus sit, sed prout libitum est, eodem in loco surrepturi, & amissuri amicula promiscuè iacent. Quapropter legum author hominis rebus, qui sua sponte furem suam in domum exceperit, sibique errauerit, non magnis admodum suppliciis censuit consulendum: iis verò, qui communem balnearum aditum, conuersationémque habeant necesse est, supplicium furti grauissimum præsidio statuit. Item, qui locis, quorum aditus omnibus patet, furtum committunt, omnibus patent eo animo esse, vt & vitæ seruati, ne sui quidem commodi gratia probi esse vnquam videri velint, vtpote qui frustrà se probos apud eos ementiantur, qui rem norunt. Iam ergo palàm suam nequitiam, pruitatémque exercere incipient. At qui vni tantùm palàm fuerint, dissuadere vel pecunia, vel re aliqua conantur, ne facinus patefaciat: quocirca non tota vita hi praui perseuerent. Itaque legum conditor damna his leuiora perscripsit. Item ea potissimùm delicta dedecus Reipublicæ afferunt, quæ in conuentibus collegiisque publicis committuntur, vt è contrario honorem comparant summum ea maximè, quæ integrè publicè aguntur. Ita enim fit, vt ciues & sibi, & cæteris conspicui sint virtutem præ se ferre, & colere. At qui eiusmodi furtis, non solùm priuatim, qui suum amisit, detrimento afficitur, verùm etiam tota Respublica conuiciis lacessitur, & maledictis. Igitur damnis meritò grauioribus is punitur, qui locis publicis, quàm qui priuatis in ædibus, furtum egit. Item qui ex domo priuata rem suam amiserit, sine vlla contumeliosa affectione domi manens, suum perferat casum. At qui in balneis, aut alio id genus loco amisere, ægrè inde nudi discedunt, & plerique omnes irridentur. quod longè molestius, quàm rei iactura, est. Qua de causa legumlator damna his statuit grauiora. Quinetiam alia complura simili ratione leges præcipiunt: vt qui homini magistratu prædito maledixerit, grauiter mulctari: qui priuato, nullo affici detrimento, & rectè quidem; sic enim non tantùm in magist

magistratum deliquisse, qui maledixit, iudicatur, sed in Rempublicam etiam contumeliose egisse. Pari sane ratione, & qui in portu furatus est, non solem priuatim offendisse, verum etiam Reipub. dedecus aduexisse putatur. Hæc eadem vel in cæteris reddenda ratio est, vbi aliquis sit publicus conuentus, & compitum.

15 Cur si iudicum sententiæ pares aduersariis fiat, reum vincere solitum est: An quòd reus nullo ab aduersario detrimento affectus sit, sed suffragiis paribus victor euaserit.

16 Cur super furto damnũ capitale statutum est: super contumelia, quæ grauior iactura est, æstimatur quid pati suo corpore, aut quantum soluere debeat, qui deliquerit? An propterea, quòd agere contumeliose, humana quædam affectio est, omnésque homines plus, minúsve eius participes sumus: at furari nulla necessitate humana cogimur. Adde quòd qui furtum commiserit, idem agere quoque maluerit contumelioſe.

Eorum, quæ ad prudentiam, & mentem, & sapientiam pertinent, Sectio XXX. *cuius quæstiones* XIII.

1 CVr homines, qui ingenio claruerunt, vel in studiis philosophiæ, vel in Republica administranda, vel in carmine pangendo, vel in artibus exercendis, melancholicos omnes fuisse videamus? & alios ita, vt etiam vitiis atræ bilis infestarentur, ceu inter heroas de Hercule fertur: hic enim ea ipsa fuisse natura putatur, & morbum comitialé sacrum ab illo, & Herculeum prisci nominauere.

†Puerorum quoque motio mentis idem hoc explicat, & eruptio vlcerum, quę mortem interdum antecedit. Id enim plerisque atra bile consistit. Et Lysandro Lacedæmonio proximè ante obitum genus id vlcerum emersit. Adde Aiacem, & Bellerophontem, quorum alter penitus ad insaniam prorupit, alter loca persequebatur deserta. Vnde illud Homeri,

> Ast hic quando etiam grauior diis omnibus errat.
> In campos solus latos, inque auia rura,
> Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

Quinetiam plerosque alios ex heroum ordine morbo eodem laborasse compertum est. Annis verò posterioribus Empedoclem, Socratem, Platonem, & alios complures, viros insignes hoc fuisse habitu nouimus, atque etiam partem ordinis poëtarum ampliorem. Nam & multos id genus hominum morbi ob eiusmodi habitum corporis exercent, & aliqui suapte natura in eos ipsos affectus perspicue vergunt: omnes tamen ferè, vt dictum iam est, natura huiusmodi extitere. Ego causam primum exemplo haud sanè incommodo vini capiemus. Vinum enim immodicum tales maximè homines reddere videtur, quales melancholicos esse affirmamus, moréque varios id condit, cùm bibitur, vt iracundos, humanos, misericordes, audaces, quorum nihil mel, aut aqua, aut lac, aut eiusmodi aliquid efficere potest. Intelligi planè, quàm varios reddat homines licet, si quis potantes ipsum animaduertat, vt gradatim euariat. Vbi enim vinum hominem frigentem, taciturnúmque à sobrietate accepit, paulò liberaliori poculo resouet, excitatque ad verba. tum largiori potu verborum vberem, eloquentem, fidentémque reddit: posthac processu porandi ampliori, audacem, propensúmque facit ad agendum: déinde plenius amplificato, in contumeliam, & petulantiam vertit: mox ad insaniam propemodum accendit: postremò, nimio ex potu resoluit, stultúmque agit. in modum eorum, qui à pueris morbo laborant comitiali, aut etiam eorum, qui vitiis atræ bilis maiorem in modum continentur. Igitur vt homo idem inter bibendum moribus immutatur variis, vinique mensura quadam idem crebrò à se discrepat, ita sunt, qui singulis morum generibus adeò inualuerint, vt aliorsum nequeant commutari. Qualis enim vinolentus hic est, talis quisquam alius factus à Natura est, scilicet alius loquax, alius mente commotus, alius lacrymabundus: nam tales vinum quoque informat. Ex quo illud Homeri,

> Me victum Baccho lacrymas effundere dicunt.

Quippe misericordes interdum reddunt, & aliàs efferi, aliàs taciturni. Sunt enim qui rursus taceant, & maximè qui ex melancholicis mente fermè summota, cogitabundi esse soliti sunt. Quinetiam ad amandum propensiores vinum facere idoneum est: indicium, quòd sæpe qui potat, vel oscularí eos adducitur, quibus nemo sobrius dare osculum velit, vel quia deformes sunt, vel quia ætate prouecti; vinum tamen non longo hæc auget tempore, sed breui. Natura sanè, dum vita eduret, assiduis incrementis amplificat. Alij nanque audaces, & temerarij, alij taciturni, alij misericordes, alij timidi per naturam & institutum tur, & augentur: quas ob res eandem esse causam constat, qua vel vinum, vel Natura mores cuique inseminare possit, & augere. Confici nanque in dies vi caloris omnia solent. Habitui igitur, naturæque atræ bilis flatus ciere datum est. Quocirca vitia corporis, quæ flatum præ se ferunt, iliúmq; dolores, atræ bili medici tribuunt. Et vinum verè flatus mouere nimirum potest: quam ob rem similem ambo isthæc sortiuntur naturam, atra bilis, & vinum. Constat, vinum eam habere vim è spuma, quam excitat. Oleum enim, quamuis calidum, nihil spumat; vinum largè, ampliúsque nigrum, quàm album, quia calidius, & corpulentius est. Vnde fit, vt cupiditatem Veneris accendere vinum possit. Quare non ineptè Venerem iunctam Baccho autumant. Et melancholici quoque magna ex parte libidine affluentius concitantur. Concubitus enim flatus copia agitur: cuius indicium, quòd penis ex paruo citissimè in molem augescit insignem: nisi enim flatus, non ita extumescere potest: atque etiam priùs, quàm tempus promendi feminis sit, voluptas quædam gestiens pueris adhuc oritur, cùm iam pubi propinqui, testiculos per libidinem prurijunt: quod scilicet ob id ipsum fit, quia flatus per meatus transit, quà postea humor perfertur. Et feminis quoque in concumbendo profusionem, eiectionémque,

à spiritu impellente fieri perspicuum est. Igitur vel in esculentorum, potulentorúmque ordine meritò ea libidinem mouent, quæ locum genitalem flatu implent. Ex quo fit etiam, vt vinum atri coloris talem hominem reddat, qualis melancholicus flatulentus est. quod late in nonnullis pareſcit: sunt enim magna ex parte duri, venisque tumidi, quibus atra bilis redundat. Cuius sanè causa est, non sanguinis, sed flatus copia. Sed cur non omnibus melancholicis, aut fuscis colore inuecta duritas est, sed iis tantum, quibus vitium amplius inualuerit, alia ratio est. Nunc de eo, quod principio explicare maluimus, agendum est. Humoris id genus, quam atram bilem vocamus, protinus sese constantiæ, naturæque vniuersi corporis intermiscet, confunditque. Temperamentum enim omne calidi, & frigidi est: quippe cùm ex his duobus natura & seruetur, & consster: quam ob rem atra etiam bilis, & calidissima, & frigidissima reddi potest. Pati nanque isthæc ambo eadem aptissima suapte natura est: vt etiam aqua, tametsi frigida est, tamen si satis concalfacta est, velut quæ feruet, calidior, quàm flamma ipsa, sentitur. Et lapis quoque, & ferrum ignita, carbone calidiora euadunt, quæ quidem natura frigida esse, nulluin dubium est. Sed de his dictum planius est, vbi de ignis natura, & opera docuimus. Atra autem bilis non per summa, sed natura penitus frigida omnino ita se habet, vt dictum iam est. Si modum excedit, hominem facit attonitum, aut obtorquentem, aut anxium, aut formidolosum: sed si admodum incalescit, securitatem animi, cantilenásque parit, & mentis alienationem, & vlcerum eruptionem, & alia pleraque generis eiusdem. Parti igitur hominum maximè victu quotidiano redundans, mores nihilò immutat, sed morbum melancholicum tantummodo creat. At quibus habitu natura tali constiterit, mox his multa, & varia morum genera exoriuntur, prout scilicet alius aliam habitus intemperiem sortitus est. Exempli gratia, in quibus multa, & frigida bilis est atra, hi stolidi sunt, & ignaui: in quibus permulta, & calida, ij perciti, & ingeniosi, amatij, propensi ad omnem excandescentiam, & cupiditatem, nonnulli etiam loquaciores. Multi etiam propterea quòd ille calor sedi mentis in vicino est, morbis vesaniæ implicantur, aut instinctu lymphatico inferuescunt, ex quo sibyllæ efficiuntur, & bacchæ, & omnes, qui diuino spiraculo instigari creduntur, cùm scilicet id non morbo, sed naturali intemperie accidit. Maracus ciuis Syracusanus, poëta etiam præstantior erat, dum mente alienaretur. At quibus minus ille calor remissus ad mediocritatem sit, ij prorsus melancholici quidem, sed longè prudentiores: & quanquàm aliqua in parte minus excedant, multis tamen in rebus cæteris sunt omnibus præstantiores, alij in studiis literarum, alij in artibus, alij in Republica. Magnum etiam ad subeunda pericula discrimen hic habitus affert: quippe cùm multi metu variè mouentur, ob eam scilicet rem, quòd ita à se ipsi differunt, prout incidit, vt vices eius habitus gererent. Habitus enim melancholicus, vt morbos varios creat, ita etiam ipse inæquabilis est, quippe qui aliàs frigidus in modum aquæ, aliàs calidus sit. Quam ob rem cùm formidolosum quicquam denuntiatum est, si habitus iusto frigidior sit, timidum reddet. Iam enim metui aditum patefacit, & metus ipse refrigerat, vt ex iis constat, qui metu perculti obrremiscunt. Sed si amplius caleat, metus inuectus ad mediocritatem reducet, temperabit, intrepidúmque próinde hominem seruabit. Quinetiam cùm sponte molestiis animus rabescit, quod frequenter vsu euenit, ratio perquàm similis est. Fit enim sæpenumero, vt angamur, & animo succumbamus: sed cur ita, nullam reddere causam habemus: aliàs contrà, vt securitate animi gestiamus: sed quam ob rem, minimè constat. Affectus igitur tam isti, quàm illi superius explicati, paulisper quidem consistere in omnibus solent. Omnes enim aliquid illius materiæ, facultatísque sibi intermistum proculdubio continent: sed quibus altè, amplitérque consstiterint, ij iam morum qualitate quadam notescunt, & nominantur. Vt enim specie inter se distant, non quia faciem habent, sed quia faciem talem, id est, alij pulcrham, alij turpem, & qui nihil superuacui gerunt, ij stata sunt forma: sic etiam qui leuiter habitu illo constant, ij medium tenent: qui plenè, ij iam dissimiles multitudini euadunt. Nam si omnino merus bilis atræ habitus sit, melancholicos admodum esse necessum est: sin autem quendam in modum temperetur, egregij, singularésque instituuntur: hi tamen si parum suæ valetudini consulunt, facilè in vitia bilis atræ labuntur, alij, parte alia sui corporis: alij nanque in morbum comitialem incidunt, alij attoniti fiunt, alij vehementissimè anxij, aut formidolosi redduntur, alij maiorem in modum sibi confidunt, & sperant: quod etiam Archelao regi Macedoniæ vsu euenisse accepimus. Causam verò tam variæ potestatis ipse habitus dat, scilicet prout frigidus, calidúsve consstiterit. Nam si vltra modum frigidus sit, molestiæ, anxietatésque sponte sine vlla ratione nascentur: ex quo mortem laqueo sibi conscisscunt, maximè quidem iuniores, interdum tamen & seniores. Multi etiam vinolenti sese interimunt. Nonnulli verò ex melancholicis, vbi abundè potarunt, dolent, & animo vehementer succumbunt. Calor etenim naturalis à calore vini extinguitur. Calor autem, qui eam continet sedem, qua speramus, & sapimus, facit vt securo animo simus, qua de causa omnes ad vinolentiam vsque prompto animo bibimus. Omnes animi spe bona vini copia afficit, quemadmodum iuuentus adolescentulos. Senectus enim parum sperare potest, iuuentus spe plena est. Non desunt, quos angor inter potandum eadem illa de causa comprehendat, qua etiam post potum nonnullos occupat. Quibus igitur calore natiuo emarcescente oritur ægritudo, ij sibi laqueum potius petunt: quare iuuenes potius, quàm senes, laqueo se interimunt. Alteris enim

calor

calor per ætatem marcescit, quòd Naturæ agitur ordine. Alteris per vim plus affectus, quod contra Naturam est. Quibus autem calor extinctus subitò est, ij repentè se interficiunt, vt omnes mirentur, eò quòd nullum indicium præcesserit. Cùm igitur atra bilis perfriget, (vt dictum est) varias animi molestias, anxietatésq; gignit. Calidiot autem cùm est, securitatem, & lætitiam præstat. Quocirca pueri lætiores, senes tristiores esse consueuerunt: alteri enim calidi, alteri frigidi sunt: quippe cùm non nisi refrigeratio quædam sit ipsa senectus. Accidit verò vt calor subitò causis quoque externis extinguatur, quemadmodum quæ præter suam naturam candent, ceu carbones, aqua superinfusa extinguuntur: vnde fit etiam, vt sedata ebrietate nonnulli se ipsos enecent. Calor enim ex vino adiectus est, quo extincto, vsu euenit illa pernicioſa affectio. Et post coitum quoque Venereum animo plerique omnes succumbunt, redduntúrq; tristiores. Qui tamen copiam excrementi suo cum semine effuderint, ij lætiores, hilariorésque euadunt: quippe qui sic excremento, & flatu, atque calore nimio leuentur: cæteros tristiores, demissiorésque sæpe Venus reliquit, eò quòd parti necessariæ aliquo subtracto refrigerantur: quod humoris eius paucitate, qui effluxerit, patet. Summam igitur rationum colligamus. Homines melancholici varij, inæqualésque propterea sunt: quia vis atræ bilis varia, & inæqualis est: quippe quæ vehementer, tum frigida, tum calida reddi eadem possit. Et quoniam vim eandem morum obtinet instituendorum, (mores enim calidum condit, & frigidum omnium maximè, quæ nostro in corpore habentur) idcirco nos morum qualitate afficit quadam, informátque vt vinum, quod prout plus, minúsve corpori intermistum, infusúmque est, varios reddit. Flatuosum autem vtrunque est, & vinum, & atra bilis. Cúmque ratio sit, vt portio quoque aliqua temperata illius inæquabilis ordinis habeatur, flatúsque modo quodam acquiratur integrè, habitúsque respondere calidior, frigidiórque possint ob exuperantiam qualitatis, hinc efficitur porrò, vt melancholici omnes non per morbum, sed per naturam sint ingenio singulari.

2 Cur per aliquas scientias habitum nos habere censeamus, per aliquas non? An habitum non nisi per eas tantum adipisci putamur, quibus vim inueniendi acquirimus: inuentio enim ex habitu est.

3 Cur omnium animantium homo prudentissimus est? Vtrum quia capite minimo est, scilicet ad sui corporis proportionem. An quia variè minimo est: ob id enim ipsum, capitis quoque minutio scidit, & inter homines ipsos, qui minori sunt capite prudentiores nascũtur, quàm qui sunt grandiori.

4 Cur seniores amplius mente valeamus, iuniores ocyus discimus? Quia Natura parens, & author omnium, instrumenta nobis duo inseruit, quorum opera instrumentis extraneis vti valeremus: manum, inquam, corpori dedit, animo mentem. Est enim mens quoque rebus à Natura nobis imperitis annumeranda, vicem sanè gerens instrumenti. Cæteræ omnes scientiæ, artésque nostra opera sunt: mentem ipsam opus esse Naturæ fatendum est. Vt igitur manu non iam inde ab ortu Naturæ vti possumus, sed cùm eã Natura absoluit, perfecítque, (procedente nanque ætate, manus suum opus maximè efficere potest) ita etiam mens, quæ res naturalis est, non protinus, sed in senectute maximè nobis contingit, atque tunc potissimum consummatur, atque absoluitur, nisi detrimento aliquo lacera, læsáque sit, quemadmodum cætera quoque opera naturæ. Mens verò posterior, quàm manuum facultas, accedit: quoniam instrumenta etiam mentis posteriora sunt, quàm manuum instrumenta: est enim mentis instrumentum scientia. Menti nanque vtilis scientia est, vt tibicini tibia. Manuum instrumenta, res pleræque naturales sunt: Natura autem ipsa, eiúsque res omnes priores sunt, quàm scientia. Quorum autem instrumenta priora sunt, facultates quoque eorundem priùs contingere congruum est. His enim crebrò vtentes, conficere habitum solemus. Et ista sic reciprocantur, vt quam vicem hæc inter se gerunt, quorum instrumenta sunt, eandem instrumenta quoque ipsa inter se habeant: vicissimque quam instrumenta inter se, eandem illa, quorum sunt instrumenta. Mens igitur ea de causa nobis senioribus potius contingit: discimus autem ocyus iuniores, quia rem fermè nullam tenemus. Cùm enim res pleraſque scimus, non æquè prætereà capere alias possumus. Quomodo etiam meminisse melius ea valemus, quæ manè primum percipimus: déinde procedẽte die, memoria hebetamur, quoniam multa iam perreptauimus.

Cur homini potiùs, quàm cuiquam ex cæteris animantibus, credẽdum est? Vtrum vt Plato Neocli respondit, quia homo solus omnium animantium nouit enumerare. An quia solus deos veneratur, & colit. An quia omnium maximè vim obtinet imitandi: hinc enim discere tam multa, & varia potest.

Cur nihil in eo delectamur, quòd triangulum duobus rectis pares angulos internos vel habere spectamus, vel habiturum speramus: neque in aliquo generis eiusdem, nisi fortè in speculatione ipsa delectandum sit? hæc tamen æquo modo iucunda sanè sit, etiam si tribus rectis, aut etiam plu ribus pares angulos habeat: sed nimirum tunc delectari est, cùm aut ludis Olympiæ nos vicisse meminimus, aut apud Salamina, nauali pugna hostes superasse, aut tale quid futurum speramus, non cùm his ipsis contraria expectamus. An in rebus istiusmodi delectemur, quòd vel fuerunt, vel sunt consilio nostro, aut omnino humano, & opera. Quæ autem Natura lege incommutabili ita esse voluerat, hæc suæ tantummodo rationis contemplatu nos alliciunt, & oblectant: sed cùm rerum gestarum perquàm aduersa ratio sit, efficitur porrò, vt quæ inde profecta sint, in parte lætabilia, in parte tristia veniant. Omnia au-

tem lætitiæ, tristitiæve ratione, aut vitamus, aut persequimur.

7 Cur medicus ad sanitatem vsque tantummodo suam operam præstat? Primum enim corpus extenuat, dehinc siccat, tum sanitatem inducit, posthac nil vlterius agit. Vtrum quod fieri non potest, vt ex sanitate aliud quicquam efficiatur. An si quid fieri possit, ad aliam spectet scientiam afferrique præterea ex sanitate aliquid licebit. Ergo si omnia fieri, vel ex contrariis, vel ex mediis soleant, constat vt illud ægroret, quod vel siccius, vel humidius, vel tale aliquod est. Igitur ex nimis frigido, in minus frigidum, & postremò in iustam vicem caloris, vel siccitatis, vel humoris medicus adducit, transferens sese ex contrariis, aut mediis, dum ad eum deueniat habitum, qui sanitati accommodatus est: ex quo quidem nihil esse Natura fert, nisi quid medium. Ergo aliquid præterea facere potest. Vt enim eatenus venit, sic retrorsum abire potest. Sed ars non isthuc proficetur: semper enim quod melius est, id artis ratio & spectat, & facit. Itaque nec vlla alia, nec ipsa medendi ratio de sanitate quicquàm aliud faciet, cùm vel nihil effici necesse sit, vel rei destinandæ contrarium: quandoquidem eadem est scientia contrariorum. Itaque vel in ædificandi ratione nihil est, quod contrarium faciat. Nec verò vlla ars alia est, quæ ex hoc quicquam faciat, nisi veluti ex parte: quemadmodum suendi ratio ex prosciso calceū reddit. Fieri nanque bifariàm aliquid ex aliquo ita potest, vt vel cùm illud componitur, vel cùm hoc destruitur, consistat.

8 Cur hominem philosophum differre ab oratore putamus? An quia philosophus in rerum speciminibus agitandis, exquirendisq; suum studium posuit: orator his in rebus versatur, quæ consortes illorum speciminum sunt. Verbi causa, alter quid iniustitia sit, nouit: alter, quis iniustus est: & alter, quid tenor tyrannidis sit, cognitum habet: alter, qualis ipse tyrannus sit.

9 Cur genus id hominum, quod Dionysiacos technitas, id est, artifices bacchanales, aut histriones appellamus, improbis esse moribus magna ex parte consueuerunt? An quia minimè sese studio sapientiæ dedunt, eò scilicet, quòd in artibus necessariis magnam ætatis suæ partem consumunt, vitámq; plurimum traducunt incontinentem, partim etiam cum inopia, quod quidem vtrunque vitia & gignit, & auget.

10 Cur veteres præmia certaminibus corporum posuerunt, sapientiæ nullus quicquam statuerit? An quia iudices, quod ad ingenium attinet, vel præstantiores, vel nihilò deteriores nimirum esse iis debent, qui inter sese certant. Quòd si homines sapientia excellentiores certare deberent, proponeretúrque præmium, arbitris sanè sibi carerent. At verò in certaminibus gymnicis, quisque suo tantum aspectu iudicare integrè potest. Item author ille præmiorum tale suis hominibus certamen proponere noluit, vnde inimicitiæ, seditionésque maximæ exoriretur: homines enim cùm in re sui corporis aliqua improbantur, non molestè omnino ferunt, neque iis infesti redduntur, qui ita iudicarint: at si stolidiores iudicati sunt, iudicibus admodum ipsis succensent, ægréque vehementissimè ferunt: quæ quidem res seditiosa, & stolida est. Adhæc, præmium præstantius esse suo certamine decet. Itáque certaminum gymnicorum præmium optatius, & præstantius, quàm ipsa concertatio est. Prudentia verò quodnam præmium præstantius esse possit?

11 Cur homo maximè aliud intelligat, aliud faciat? An quia contrariorum eadem scientia est. An quia mentis officium plura contingit, appetitus in vnum tantummodo profluit. Atqui homo mente magna ex parte viuit, & ratione, bestiæ appetitu, ira, cupiditatéque ducuntur.

12 Cur nonnulli pecunias acquirere, non impendere consueuerunt? Vtrum quòd suis moribus viuunt: an oblectamine, quod in spe positum est, alliciuntur.

13 Quam ob causam qui grauiter, & suauissimè dormiunt, nihil somniant? An quia & sensus, & intelligentia hominis tunc suo fungi officio potest, cùm animus tranquillatur, & requiescit: qua quidem requie, vel ipsa sciendi ratio constare videtur, quippe quæ animum sistat, atque ex temeraria agitatione in tranquillitatem adducat. Cùm enim animus mouetur, vagatúrque, fieri non potest, vt aliquid vel sentiatur, vel intelligatur. Ex quo fit etiam, vt amentes sint pueri, & ebrij, & insani. Facit etenim calor, qui nimius in his est, vt motu plurimo, vehementissimóque inquietentur: quo motu desistente, prudentiores esse incipiunt. Cùm enim vis illa intelligendi sedata est, facilius sistitur, rerúmque rationibus adsistit. Et quidem qui inter dormiendum somniant, non alia de causa videre sibi illa videntur, quàm intelligentia constante, requiescentéque: quod quidem somno contingit leuiori. Iactatur enim animus noster maximè in somnis, caloro scilicet, qui vndique in partem se colligit interiorem: atque ita efficitur, vt plurima, vehementissimáque illa obstante iactatione, nullum interuenire somnium possit. Nec putandum, vt animus tunc conquiescat, & per se maximè sit, cùm nullum somnium trahitur, vt multitudinis opinio est. Sed contrà omnino incidit, vt qui in motu plurimo est, nec paulisper quiescit, hic intelligere nequeat. Plurimus autem motus, cùm suauissimè quis obdormiscit, meritò propterea est, quod tunc maximè larga caloris copia in partem contrahitur interiorem. Animum verò concitatum non solum inter vigilandum, sed no per quietem quidem intelligere posse, argumentum illud etiam est, quòd in somnis, quos cibo ingesto primos agimus, nulla facultas videndi somnij datur, cùm maximè accidit, vt animus propter cibum ingestum concitetur: somnium verò ipsum occurrit, cùm cogitantibus nobis, & ante oculos rem ponentibus, somnus accedit. Quapropter ea maximè somnia

somniamus, quæ agimus, aut acturi sumus, aut volumus: de his enim maximè cogitationes, imaginationésque obueniunt. Et qui instructi virtutibus sunt, meliora somnia vident, quòd etiam vigilantes meliora animaduertunt: qui deteriùs, vel animo, vel corpore sunt adfecti, deteriora concipiunt, quippe cùm etiam adfectio corporis faciat ad somni visionem. Hominis enim morbo laborantis proposita quoque animi vitiosa sunt, atque etiam propter corporis perturbationem animus quiescere nequit. Melancholici idcirco in somnis crebrò excitari consueuerunt, quòd calore largiore vrgente, animus moueri æquò ampliùs cogitur: quòd cùm motus vehementior sit, meritò dormire minimè possunt.

Eorum, quæ ad oculos pertinent,
Sectio trigesimaprima,
cuius quæstiones
XXX.

1 CVr oculo perfricato sternutare cessamus? An ob eam rem humoris respiratio moueatur. Lacrymam enim oculus perfricatus emittit: sternutamentum humoris copia excitatur. An quia plus caloris minus corrumpit, absumítque. Oculus autem perfricatus plus caloris sibi acquirit, quàm nares contineant: quam ob rem etiam si quis nasum perfricuerit, ipsum sternutamentum desistet.

2 Cur vno oculo exquisitiùs cernitur, quam duobus? An quia plures motus duobus, quàm vno excitantur: quemadmodum oculis peruersis multiplicem agitari motum certum est. Ergo duorum vnus motus non est: vnius vnus, & simplex est. Itáque efficitur, vt exquisitiùs vno, quàm duobus, cernatur.

3 Cur homines irati oculis maximè erubescunt, pudefacti auribus? An quoniam oculi refrigerantur eorum, quos puduit. Pudor enim in oculis est: nec respicere valent, quos pudor tenet. Et timor quoque refrigeratio loci eiusdem est: calor autem in partem transit aduersam, quæ posterior est: aures verò satis ex aduerso positæ sunt: itaque pudore maximè erubescunt. Iratis porrò præsidium in eam partem tanquam violatam transmittitur, quæ & sentu, & motu facilior est: nam & in metuendo calor eam ipsam maximè deserit.

4 Cur altero oculo apprehenso, alter constantiùs cernat? An quia oculorum initia ex eodem dependent. Cùm igitur alter mouetur, commune quoque illud mouetur initium, quo mouente, alter etiam oculus moueatur necesse est: quam ob rem altero apprehenso, vis illa communis tota alterum mouebit. itáque pleniùs contendere poterit.

5 Quam ob causam qui cæci ab ortu Naturæ sunt, calui nunquàm efficiantur? An quia humor, cùm redundat in capite, oculos vehementer infestat: qua de causa quibus fluxiones oculos vrgent, venas temporum ferro candente medici tangunt, quo humoris foramina obcæcentur, atque spissescant, & caput quoque dissecta cute, obscalpere consueuere. Cùm igitur humor excrescens, vacansque in capite oculis detrimento sit, fieri potest, vt minus humoris in caluaria ob id ipsum consistat, quia magna parte lapsus in oculos est: & cum excrementis humorum, materiáque inutili capillus proueniat, (quæ quidem in capite cæcorum ab ortu Naturæ largè redundant) meritò nunquàm isti calui efficiuntur.

6 Cur homines, qui oculis prominentioribus sunt, magis à fumo infestantur? An quia fumus citissimè oculis protendentibus incurset.

7 Quam ob causam vtrunque aspectum simul diuertere dextro, sinistróque versus, & ad nares demittere, atque etiam alterum dextrorsus, sinistrorsúsque deducere possimus: vtrunque verò seorsum, alterum sinistrorsus, alterū dextrorsus simul distrahere nunquàm possumus: quinetiam deorsum, sursúmque haudquaquam ita conuertere licet, quanuis facultas simul dimittendi in idem detur, vt dictum est? An propterea, quòd quanquam duplex aspectus sit, ex eadem tamen origine, æquo modo nexus, aptúsque dependet. Vbi autem ita est, quoties alterum extremum mouetur, reliquum consequatur eòdem necesse sit: alterius enim extremi principium, extremum reliquum est. Quòd si res vna simul, ac eodem in tempore nunquàm in partes aduersas moueri queat, nec aspectus ita moueri poterit: quippe cùm ita committatur, vt extrema in partes moueantur aduersas, siquidem alter sursum, alter deorsum mouebitur, initiúmque sequi vtrunque necesse sit, quod impossibile est. Oculorum verò limitas euenit, quia globi continentur principio, quo & sursum, & deorsum, & latera versus lubrico sese vertere possint. Cùm igitur ita positi sunt, vt situ inuicem simili respondeant, atque medium teneant, mouendi sese sursum, deorsum, latúsque versus, eodémque in puncto sibi pupillam habeant, tunc situ integerrimo constant, præcipuéque mobiles circumaguntur: at qui eodem in puncto pupillas continent, limi quidem non sunt. Discrepare quoque inter se possunt, & aliis parte alba retracta, nigræ nonnihil occulitur, modo eorum, qui sternutaturi sunt: aliis in angulum exteriorem nigra conuellitur, vt furiosis: aliis in interiorem nares versus incumbit, vt tragicis, laruis, hominibúsque acerbis, seueríque: sunt enim contuitu graui, cogitabundóque. Quoties verò situ dissimili globi positi sunt, sed puncto eodem radij profluunt, aut situs similis est, sed punctum non idem, limis oculis hominem esse necesse est: itáque hic suspicit, & oculos contrahit: globum enim eundem in habitum collocare conatur, atque alterum firmum continet, alterum agitat. Haud enim fieri potest, quin limus sit, qui non eodem de puncto radios depromat, quippe qui dimotum contuendi principium habeat, perinde ac ille, cui res vna geminari oculo suppresso videtur. Ergo si oculus sursum di-

motus est, terminus inspiciẽdi deorsum est: sed si oculus lapsus deorsum est, terminus sursum habetur. Oculo tamen vno situ suo dimoto moueri quidem res visa sursum, deorsúmve ob id ipsum videtur, quia pupilla ita se mouet: sed geminari haud vnquam videri potest, nisi duplex conspectus sit, peruertatúrque ratio videndi. Ita fit, vt strabonibus res eadem geminari videatur. Causam situs habet, eò scilicet, quòd oculus non suo medio nexus, locatúsque est.

8 Quam ob rem qui cognomen luscioſi habuerunt, literas minutas scribere consueuerunt? Mirum enim vt qui obtusis sunt oculis, rem faciant, quam eorum facere interest, qui acumine valeant oculorum. Vtrum quia proximè posita magna esse videntur: illi autem oculis proximè admotis scribere solent. An quia cõtractis palpebris scribant. Fit enim per imbecillitatem, vt si laxatis, diductisq; oculis scribant, aspectus distractus, passúsque hebetescat: si adductis, & conniuentibus, vniuersim depromptus acutiùs videat. Quod tamen angulum informat exiguum, efficit necessariò, vt exiguæ literæ scribantur.

9 Cur nonnulli post lippitudinem acutiùs videant? An quia purificati oculi sunt. Fit enim sæpe, vt exterior densitas pupillæ aciem arceat, quę lacryma emissa laxatur, atque resoluitur. Quam ob rem prosunt interdum quæ mordent, lacrymámque euocant, vt cepe: obsunt, quæ tantummodo asiccant, vt origanum.

10 Cur vno videre oculo impatibilius sit? An quia minùs animo, qui ita cernit, afficitur: quo fit, vt minus affectionis contrahatur.

11 Cur distracta conspectuum societate, res vna geminari videatur? An propterea quòd oculi vtriusque radius non ad punctum idem deuenit: ergo quod bis noster animus inspexit, inde geminum se inspexisse existimat. Proximum euenit, cùm digitos mutatis vicibus implicamus, itáque aliquid tangimus: duo nanque sentimus, eò quòd vnum bis tangimus.

12 Cur sensus dextri nihilò sinistris præstantiores sint, cùm in cæteris omnibus dextra sinistris commodiora habeamus? Vtrum ex consuetudine ita fiat. Statim enim, cùm nati sumus, vtrunq; sensum exercere incipimus. Pars autem dextra exercitatione insuescere, inque frugem euadere meliorem videtur: effici nanque vtrinque dextri per consuetudinem possunt. An quia sentire affici est. Pars autem dextra præstantior propterea est, quòd efficacior: & affici peruicacior, quàm sinistra, est.

13 Cur in cæteris dextra suis sinistris præstantiora sunt; sensus nullus dexter suo sinistro interest? An quia parte sentiendi vtraque pariter vti à primo natali die consuescimus. Adde tamen quòd ratio sentiendi, affectio quædam est: dextrarum autem partium differentia in efficiendo, non patiendo sita est.

14 Cur exercitatio corporis incommoda oculorum acumini est? An quia exercitatio sanguinem efficiat sicciorem, sicut etiam reliquum corpus. Siccitas autem totam cutem indurat: ergo vel eam, qua pupilla integitur. Quapropter homines natu iam grandes, obtusiùs vident. Oculi nanque senum runica dura, simúlque rugosa reguntur: itáque vis illa conspiciendi cooperitur, & delitescit.

Cur homines luscij cognominati, qui obtusè vident, literas scribere minutissimas possint, cùm rem minutam perspicere illi valeant, qui acumine oculorum præstant? An quia conspectu sunt imbecilli, palpebras contrahant in angustum. Cùm enim radius profluit vniuersus, acutiùs explorare potest: contrà, laxo, diductóque oculo diffunditur, ob eámque rem hebetescit. Ergo imbecillitas facit, vt palpebras contrahant in angustum: quòd cùm ex angusto inspiciant, exiguam magnitudinem videant, quantáq; vident, tanta perscribant necesse est.

Sed cur iidem illi contractis palpebris videant? An propter sui cõspectus imbecillitatem. Vt enim manum rebus sepositis admouent, sic palpebras iuxtà positis perinde, quasi manum, adiiciunt. Quod sanè faciunt, vt radius per locum sese depromens angustiorem, congestior profluat, ne protinus ex patulo proficiscens distrahatur. Videt autem is acutiùs, qui frequentior, collectiórque prodierit.

Cur non res vna geminari videtur, cùm in latus oculum vertimus? An quia conspiciendi primordium eadem item in linea situm est: tunc enim res geminari videtur, cùm illud mutatum sursum, deorsumve est: in latus verò nil refert, nisi vnà etiam sursum moueat.

Cur in ratione videndi tantùm fieri possit, vt res vna geminari videatur, si quodam modo inuicem oculi locentur: in cæteris sentiendi generibus fieri identidem nequeat? An etiam in ratione tangendi, cùm digitos mutatis vicibus implicauimus, fit vt res vna duæ sentiatur: in cæteris hoc idem fieri nequit, quia cætera membra quibus sensio administratur, neque foras versus deducta, neque bina tam inter se apta, colligatáque suo funguntur officio: fit ita in ratione videndi, eadem de causa, qua in tangendo perplexis, vt dictum est, digitis. Tactus enim visum æmulatur, & sequitur.

Cur oculus sinister nihilò imbecillior est, sed æquo modo, atque dexter videre potest, cùm reliquæ corporis partes omnes sinistræ inualidiores, quàm dextræ sint? An quia pars dextra in eo discrepat à sinistra, quòd efficacior est, non in eo, quòd affici aptior. Videndi autem vires non vt afficerent, sed vt afficerentur, comparatæ à Natura sunt.

Quam ob causam cùm cæteras intuemur res, conspectus noster fatiscit, atque deterior redditur, cùm ad virides, & herbescentes inspicimus, vt olera, cæteráque his similia, recreetur, meliórque euadit? An conspectum in alba, nigráve intendere minimè possumus, propterea quòd vtrunque id genus coloris videndi viribus officit. Colores autem illi, quibus oculi acquiescunt, medium albi, nigríve obtinent. Itáque aspectus cùm mediocri, leníque obuio afficiatur, nihil debilitatur, imò verò corroboratur, atque reficitur. Et forsan quemadmodum cùm corpo

corpora nostra vehementer laborant, deteriùs habent, cùm mediocriter optimè afficiuntur: ita etiam oculi, cùm ad res solidas contendunt, laborant, lassantúrque: cùm ad humidas, mollésque, quòd nil sibi obstat, passim oberrant, & licentia perliquescunt: cùm ad virides, quòd istæ vt solidæ mediocriter sunt, ita satis humoris continẽt, neque vllo detrimento afficiuntur, & ad immorandum in hisce ampliùs innituntur, eò quòd coloris huiusmodi habitus modicè se conspectui offert.

21 Cur cætera meliùs vtroque oculo cernimus, rectam versuum virgulam vniliteris admouentes inspicimus exquisitiùs? An quia radij oculi vtriusque non sine perturbatione in idem concidunt, vt authores rationum conspiciendi affirmant. Itáq; cùm vno inspicimus, ad rectum conspectum, tanquam regulam, meliùs quod rectum est deprehendere, iudicaréque habemus.

22 Cur fumus oculos potiùs infestat? An quia infirmissimi sunt. Infirmissima nanq; omnia, quæ corpori interserta occuluntur. Indicium, quòd acetum, & quodq; acre carnem non exteriorem, sed interiorem demordet. An quia laxiores, refertíque meatibus sunt. Conspectus enim per quosdam meatus protruduntur, & excidunt. Itáque quod his mordacissimum est, cæteris corporis partibus obuium subire densiora non potest, sed perreptat, & decidit: æquo modo & cepe, & quæcunque talia oculos mordent. Oleum omnium maximè humorum id facit, quia tenuissimum est, ob eámque rem meatibus se expeditè insinuat: acetum reliquis partibus corporis pro medicamento est.

23 Cur oculus solus omnium membrorum non rigeat, cùm infirmissimus sit? An quia opimus est, nec carnis quicquam in se continet. Quod autem tale est, secuum manere à frigore potest. Haud enim audiendi sunt illi, qui propterea rigere oculos negant, quia vis illa conspiciendi ignis est: non enim talis in oculo ignis est, vt calfacere valeat.

24 Cur lacrymæ, quas mœrendo emittimus, calidæ sunt: quas oculis laborando, frigidæ? An quia frigidum, quod incoctum, crudúmque est: calidum, quod concoctum. Languorem autem omnem ex cruditate proficisci, nullum dubium est. Quod cùm lacryma cruda eorum sit, qui valetudine oculorum laborant, non immeritò frigida est. Hinc medici sudorem frigidum, argumentum grauis esse morbi existimant: calidum contrà, decretorium esse, & salutarem. Cùm enim vacans materia multa est, satis à calore interiori concoqui minimè potest: itáque frigidam esse necesse est. Cùm pauca est, penè à calore victa concoquitur: morbos autem copia vacantis materiæ confici, certum est.

25 Quare cùm partes corporis nostri dextræ mobiliores sint, oculus sinister expeditiùs, quàm dexter, contrahitur? An propterea, quòd omnia sinistra dextris humidiora sunt: humidiora autem contrahi pleniùs possunt. An dexter ampliùs efficere possit: sinister vel ex se, vt humidior, obsequentior sit.

Quam ob causam cùm & senex, & luscius per imbecillitatem parum oculis valeant, alter proximè admouet, si quid inspicere vult, alter procul abducit? An quia dissimilis eorum imbecillitas est. Senex enim quia videre non potest, vbi minùs radij coeunt, rem videndam eò abducit, vbi visurus maximè est: procul enim coire radij solent. Luscioſus ille videre quidem rem isthic potest, sed quænã rei conspectæ causa sint, quæue excedant, discernere nequit; itaque in his fallitur: causa quippe, & excedentia splendore discerni maximè possunt: quem, quoniam procul percipere, quemadmodum rei obuiæ ingruat, nequeant, proximè adducunt. 26

Cur homo solus, aut certè maximè animantiũ omnium oculis deprauetur per limitatem? An quia vel solus, vel maximè comitiali morbo in tenera ætate laborat, cùm deprauari omnibus accidit. 27

Cur vni animantium homini transuerti, deprauariq; per limitatem oculi possint? Vtrum quòd oculos minimo interstitio discretos, è directóq; positos homo habet, perspici idcirco menda in eo maximè possit. An quia cæterorũ animantiũ oculi vnicolores maximè sunt? Nec deprauatio sequeretur, si vno quolibet colore præditus oculus esset. An quia solus ex omnium animantium genere morbo comitiali rapitur: quòd genus morbi transuertere oculos, sicut cætera etiã mẽbra, potest. Nonnullis tamen, vt serò eo morbo vexari incœpere, sic lumina serò deprauantur. 28

Quam ob causam manu præ lucerna, aut Solo obiecta meliùs inspicere possumus? An quia lucernæ, Solisve lux nostris occurrens luminibus, reddit suam ob nimietatem infirmiora: quippe quæ rem etiam sibi cognatam interimere præ sua possit exuperantia: at verò manu ita arcente, nec luminum acies offici potest, & res visui obuia nihilò minùs in luce posita est: vnde fit, vt & acies pleniùs agat, & res inspectanda nihilò minus videatur. 29

Cur manus dextra, & pes dexter à suis sinistris differunt, oculus, & auditus nullo discrimine distant? An quia immista, synceráque elementa sũsque déque sunt. Discrimen verò situm in his est, quæ elementorum coitu constant. Sunt autem sensus isti è synceris illis, immistísque: visus scilicet ex igne, auditus ex aere. 30

Eorum, quæ ad aures pertinent, Sectio XXXII. cuius quæstiones XIII.

1 QVr aures, quæ omnium maximè partium nostræ faciei exangues sunt, rubore magis afficiũtur, vbi nos pudor apprehenderit? Vtrum quòd peregrinus humor partem adire inanem aptus natus est: itáque cum calore per pudorem orto resoluitur, statim se in aures colligit. An quia réporibus appositæ sunt, quò versus maximè humor confluit. Cùm enim hominem pudet, † calor se in faciem recipit, itáq; ruborem adducit: aures verò minimo in ea profundo extant, naturáque calidissimæ sunt, & coloratæ, nisi longè frigoris rigore obtor Forsan legendũ humor, & nõ calor.

Universidad de Deusto Biblioteca

obtorpuerunt: ideo hæc particula omnium faciei particularum coloris eſt optimi. Quam ob rem paſſus, diſperſúſque calor, quòd per ſumma res tenet, rubicundas reddere poteſt.

2 Cur vrinantibus aures, dum intra mare ſunt, rumpi ſoleant? Vtrum quia retentus ſpiritus impetu cogit vehementiori. An ſi cauſam hoc haberet, idem vel in aere fieri poſſet. An quod non cedit, diſrũpi ocyùs poteſt, & à duriori, quàm molliori, faciliús. Quod itaque inflatum eſt, minùs cedit: aures verò, vt dictum iam eſt, ſpiritu retento inflantur: itáque ab aqua, quæ aere durior eſt, obtunduntur offenſæ, atque rumpuntur.

3 Cur vrinantes ſpongias alligare auribus conſueuere? An ne mare per vim occurrens, aures rumpat: haud enim ita ſtipatæ impleri, vt inanes, exemptis ſpongiis, poſſunt.

4 Cur ſordes aurium amaræ? An quia putri ſudore contrahuntur, qui ſalſus, amarúſque eſt.

5 Cur ſpongiarij ſuas diſſecant aures, & nares? An vt ſpiritum commodiùs reddant: hæc enim eſſe ſpirandi itinera videntur. Laborare quippe difficultate ſpirandi eos affirmant, dum foras emittere animam non poſſunt, leuaríque, cùm propellentes extrudunt. Mirum tamen ſi reſpirandi aſſequi facultatem refrigerationis gratia nequeant, ſed eſſe id neceſſarium magis videatur. An meritò plus in retinendo laboris ſit, cùm corpus extumeat, diſtendatúrque: ſpiritus verò foras ſponte efferri poſſe videtur. An intus etiam tendere ita poſſit: cogitandum tamen æquè videtur. Plerique verò lebete demiſſo, reſpirãdi viam vrinatoribus moliuntur: haud enim aquæ lebes impletur, ſed aera ſeruat ad demerſum hominem vſque: quippe qui erectus per vim dimittatur, vt vndique æquali nutu deſcendat: nam ſi quantumlibet inclinauit, humore protinus interrumpente impleatur, neceſſe eſt.

6 Cur nonnulli, cùm ſuas inſcalpunt aures, tuſſiunt? An quia ſenſus audiendi foramen cum pulmone, canalíque ab aſperitudine cognominato ſortitur: indicium, quòd his ipſis repletis, obſeptíſque homo ſurdeſcit. Humoris itaque aliquid è frictione iſta aurium liqueſcit, atque in canalem, quem modò diximus, per foramen illabitur, quod tuſſim mouere poteſt.

τῇ ἀρτηρίᾳ, canali &c.

7 Cur ſiniſtra auris ocyùs magna ex parte perforata conſolidari, quàm dextera poteſt? quocirca mulieres alteram marem vocant, alteram fœminam. An quia partes ſiniſtræ humidiores, calidioréſque ſint; quæ autem habitu huiuſcemodi ſunt, conſolidari poſſint faciliús. Vnde in plantis etiã tenellis, atq; viridibus, coitus, concorporandíq; vnio faciliùs agitur. Et verò vlcera iuniorum promptiùs compaginantur, quàm ſeniorum. Argumentum, partes ſiniſtras eſſe humidiores, quòd molliores ſunt, atque effœminatiores.

8 Quam ob cauſam pudefactis aures ſummæ rubeſcant, iratis oculi? An quia pudor in oculis refrigeratio quædam cum timore eſt: itaque calor iure oculos deſerit: quòd cùm inde ſecedendum ſit, locum ſui capaciſſimum petat neceſſe eſt, quales certò ſummæ ſunt aures. Cæteræ nanque partes longæ oſſibus omnes compactæ ſunt. Iratis contra, calor in oculos, totámque faciem reuocatur: ſed conſpectior in oculis eſt, videlicet albi eorum coloris ratione.

Cur aurium ſonitus accito ſtrepitu ceſſet? an quia minorem ſtrepitus amplior pellit & eruit. 9

Cur ſi aqua lapſa in aurem ſit, oleum, quo humor effluat, inſtillamus? nullo nanque humore alio effluere poteſt. Vtrum, vt quoniam oleum per ſumma aquæ innatat, eíque aqua præ lentitate adhæret, effluente oleo aqua etiam ipſa effluat. An vt per lubricam aurem labens aqua excurrat: oleum enim, vtpote leue, facit vt properè labeſcere poſſit. 10

Cur minùs aures vrinantibus rumpantur, ſi oleum ſibi inſtillatum habentes, in mare interrumpant? An ratio cur rumpi aures poſſint, antè expoſita eſt. Oleum verò in aures inſtillatum, facit vt mare ſuperueniens relabi faciliùs poſſit: quomodo in parte corporis exteriori peruncta fieri nouimus. Labens autem ictum parti interiori auris nullum inuehit; itáque diſrumpere non poteſt. 11

Quam ob cauſam aures cùm exangues adeò ſint, pudore erubeſcere poſſint? An res quæque ferri in eum ſoleat locum, qui ſui vacuus eſt. Cùm ergo ſanguis efferri ſurſum calidus videatur, aures maximè, partémque inaniſſimam adit: itáque rubore inibi afficit. Quod idem intelligendum de genis etiam eſt. Adde quòd tenuiſſima cutis, quæ diſtenta eſt, ita fit, vt rubor percipi in auribus præcipuè poſſit. 12

Cur nemo oſcitans aurem inſcalpere ſuam audeat? an quia membrana etiam, per quam audimus, inflatur, cùm oſcitamus: indicium, quòd audiendi facultas tollitur, cùm oſcitamus. Spiritus enim vt in os, ita etiam in aures interrumpens, membranam expellit, ac prohibet, quò minùs ſonus ingrediatur. Quòd cùm ita ſit, ſi ſedem audiendi, cùm oſcitamus, auriſcalpio tetigerimus, plurimùm membranam lædemus. Ictus enim ad obiicientem, renitentémque ſpiritum, non ad cedentem inferetur, & membranam abiunctam ſolidis eſſe, certum eſt: quare dolor ita moueri, vulnúſque excipi facilè poteſt. 13

Eorum, quæ ad nares pertinent, Sectio XXXIII. cuius quæſtiones XVIII.

CVr ſingultus ſternutamento ſedari queat, ructus nequeat? An quia non partis eiuſdem vtraq; iſta affectio eſt, ſed ructus ventriculi, ſingultus verò refrigeratio, cruditáſque ſpiritus, atque humoris pulmoni cõiunctiſſimi eſt, ſedes autem cerebri rem cum pulmone communem ſortita eſt. Quòd quidem ratione conſtat aurium: interdum enim ſurditas accidit, ſimul & morbus ipſe aurium, in pulmonis vitiũ tranſit, & nonnullis tuſſis ſtatim mouetur ſuas ſcalpentibus aures. Locũ autẽ ſternutandi rem naribus eſſe cum pulmone communem reſpiratio docet, quę cõmunis vtiq; eſt. Sternuimus itaq; loco eo ipſo calfacto. Calorẽ autem 1

eius locus ſentit inferior, cuius ſingultus eſt, calor verò vim obtinet & concoquendi. Quam ob rem aceto etiam, retentionéque ſpiritus finiri ſingultus leuior poteſt: ſpiritus enim retentus ſatis concalfacit. Vnde fit etiam inter ſternutandum, vt ſpirandi retentio idem obducta efficiat, & conuenienter quoque expirantia ſuperiori de loco educitur: quippe cùm fieri nequeat, vt quis ſternutet, niſi expiret: impetus itaque ſpiritum interclusum rumpit, diſpellítque, qui ſingultum ciere poteſt.

2 Cur ſi quis ſternutaturus oculum perfricauerit, minùs ſternutet? An propterea quòd ſternutamentum à quodam excitatur calore: fricatio autem calorem ciere poteſt: qui calor, quoniam locus, quo ſternutamus, oculis in propinquo eſt, alterum ſternuendi calorem tollit, quemadmodum minor ignis ab ampliori emarceſcit, atque abſumitur.

3 Cur bis ſternuere magna ex parte ſolemus, non ſemel, aut ſæpius? An quia binis naribus ſumus: per vtranque itaque narem venula partita diſcurrit, qua ſpiritus ſolet permanare.

4 Quam ob cauſam, qui Solem aſpexerint, ſternutare magis conſueuerunt? An quia Sol calfaciens mouet périnde, atque qui nares penna ſolicitant. Idem enim vtrique agunt, quippe qui per motum calfacientes ocyùs ſpiritum ex humore eliciant, cuius excurſio ſpiritus ſternutatio eſt.

5 Cur ſingultus ſternutamento finitur, & retentione ſpiritus, & aceto? An ſternutamento, quia ſpiritus cohibetur inferior, atque circumobſiſtit: quemadmodum medicina parti ſuperiori adhibita aluus ſentit, ac immutatur, ſpiritus retentione leuiores tolluntur ſingultus, eò quòd exiguus ſpirandi impetus, ſi pauliſper retinuimus, vt in tuſſi deſiſtit, ſic etiam in ſingultu reprimitur, cogitur, ſtrangulatur. Aceto idcirco ſedatur, quia humor circunſtans, ac prohibens eructandi licentiam, in ſpiritum per vim aceti calfactoriam extenuatur. Fit enim ructus, cùm ventriculi humor recaleſcens inflatur, atque concoquitur: ſingultus verò, quoties ſpiritus vacans ab humore in loco ſpiritui deputato retinetur. Hinc enim dum enititur, nec erumpere poteſt, diſtentionem inducit, quæ diſtentio appellata ſingultus eſt. Inde fit, vt ſingultus vbi inalguimus, oriatur. Frigus enim humorem ſpiritui obductum coangit, ſpiritus circunuentus exilit, cuius commotio non niſi ſingultus eſt.

6 Cur aquam nonnullis frigidam in faciem fundimus, cùm è naribus ſanguis effluit? An ita calor intus ſe colligit, atque circũobſiſtit, qui ſanguinem ſummum reddit liquidiorem.

7 Cur ſternutamentum pro numine habetur, non tuſſis, neque grauedo? An quia de capite membrorum præcipuè omnium diuino, vnde cogitatio eſt, ſuum ducit principium. An quia cæteri illi affectus ratione morbi eueniant, hic ſecus exultet.

8 Cur oculo perfricato ſternutamẽta deſiſtunt? An quia humor ſic reſpirat: lacrymam quippe oculus poſt frictionem emittit: ſternutamentum autem humoris copia excitatur. An quia minor calor corripi ab ampliori, conſumíque poteſt. Oculus autem perfricatus, plus caloris ibi acquirit, quàm ſit, quem naſus complectitur. Hinc etiam fit, vt ſi naſum quis perfricet, ipſum ſternutamentum deſiſtat.

Cur eruptio cæterorum, vt flatus, vt ructus, ſacra haudquaquam habetur, ſternutamenti ſacra habita eſt? Vtrum quoniam cùm tres partes principes ſint noſtri corporis, caput, thorax, & aluus, flatúſque alui expiratio ſit, ructus ventriculi, ſternutamentum capitis, quæ pars ſacra præcipuè eſt, ſpiritum hinc exeuntem, vt ſacrum veneramur, & adoramus. An quia ſpiritus omnis eruptio, partes, quas modò dixi, meliùs ſeſe habere ſignificat. Cùm enim minùs ſternuere queunt, ſpiritus erumpens leuat, ac mitigat. Ergo ſternutamentum quoque bene caput valere, poſſéque concoquere, indicio eſt. Cùm enim capitis calor humorem, ſpiritúmve conuicit, tunc moueri ſternutamentum ſolitum eſt. Quam ob rem moribundos interdum ſternutatorio excitamus, tanquam ſi hoc affici nequeant, ſpes nulla ſalutis ſit. Périnde igitur quaſi bonæ indicium valetudinis partis optimæ, atque ſacerrimæ, ſternutamentum adorant, benéque augurantur. 9

Cur homo omnium maximè animantium ſternutare ſolitus eſt? An quia foramina ſui corporis obtinet latiora, per quæ ſpiritus interrumpere poteſt: his enim ſpiritu impletis ſternuimus. Latiora autem eſſe indicium, quòd omnium minimè animantium homo olfactu valet: foramina quippe tenuiora ſentiunt exquiſitiús. Quòd ſi latiores meatus plus humoris, ac ſæpius ſubeat, neceſſe eſt, quo inflatu ſternutamentum moueri ſolet, taléſque homo maximè animantium habet, meritò ſæpiſſimè ſternutat, præſertim qui naribus breuiſſimis eſt. Sic enim humor concalfactus celeriùs effluere conuerſus in ſpiritum poteſt. Cæteris verò præ longitudine narium antè refrigeratur, quàm effluat. 10

Cur ſternutamenta, quæ de medio noctis ad meridiem vſque moueantur, damnemus, quæ de meridie ad noctis medium approbemus? An quia cùm rem aliquam exordimur, tunc ſternutamentum potiùs obſeruandum ſit. Itáq; cùm rem agere pergimus, atque inter initia ſternuiſſe acciderit, amouemur, rémque incœptam proſequi temperandum cenſemus. Dies igitur, & aurora, & de medio vſque noctis quaſi initium quoddam eſt: itaque ominoſum tantiſper ſternutamentum eſſe putamus, temperamúrque ſternutare, ne per gentem quempiam ad agendum reuocemus: poſt meridiem verò, ádque medium vſque noctis, finis veluti quidam eſt, tempúſq; illi contrarium, itáque contrà tunc & exiſtimatur, & agitur. 11

Cur ſenes laborioſiùs ſternutant? Vtrum quòd his foramina, per quæ ſpiritus permanare ſolet, adducta, atque coniuncta ſunt. An quia ſenes facilè eleuare nequeunt, per vim demittunt, atque conquaſſant. 12

Cur ſi ſpiritum quis retineat, ſingultus deſiſtat? An quia refrigeratio eſt, quæ ſingultum inducat: quam ob rem & qui timent, & qui algent, ſingultiunt. Spiritus verò retentus, partem 13

corpo

Universidad de Deusto Biblioteca

corporis calfacit interiorem.

14 Cur homines surdi è naribus magna parte loqui consueuerunt? An quia pulmo eorum vitiatus est. Surditas enim detrimentum pulmonis est. Vox itaq; ferri expeditè non potest: sed quèadmodum qui spirandi laborant difficultate, spiritum vniuersum suam ob imbecillitatem reddunt, sic vocem illi emittunt. Nituntur itaq; naribus, etiam dum loquuntur, quà vox protrudès sese, sono per attritum rancido illo profertur. Fit enim vt verba per nares afformentur, cùm pars nasi superior, quà per palatum foramina patent, causa est: resonant enim tintinnabuli instar, ob clausstri inferioris angustiam.

15 Cur sternutamentum solum non dormientibus, sed, propè dixerim, semper vigilantibus fiat? An quia fieri sternutamentum non potest, nisi à calore, qui partem eam commoueat, qua effici solet: ex quo faciem Soli obiicimus, cùm sternuere placet. Dormientibus autem calor intus circumobsistit. Quam ob rem imæ dormientium partes calidiores redduntur, spiritúsque abundat: quæ quidem res causam habet, cur genitura in somnis præ libidine profluat. Meritò igitur dormientes non sternutamus. Cùm enim calor secedat capitis, qui eius partis humorem natus mouere aptus est, quo in aera extenuato, sternutamentum exultat, affectionem consequentem illam obuenire non posse, consentaneum est. Crepitus tamen inferiùs, ructúsque superiùs dormientes magis, quàm vigilantes, extrudimus. Quòd enim venter inflari in somnis ampliùs solet, accidit vt eius inflati humores loca sibi proxima adeant: eò nanque vel à spiritu per quietem excito compelluntur. Retinere enim potiùs, quà emittere, potest, qui sopitus est: itáque intus calorem contrahit. At qui spiritum retinet, deorsum impellat necesse est, quippe cùm imum deferri spiritum præter suam naturam sit. Vnde fit etiam: vt perdifficile sit spiritum retinere. Quinetiam cur dormiamus, hæc eadem ratio est: cùm enim vigilia motus sit, qui membra sentiendi officio accommodata magis cùm vigilamus exercet, constat somnum posse accedere, cùm eadem illa membra quiescunt. Cùm verò vis ignea sit, quæ membra corporis nostri mouere possit, & hæc intus se contrahat, circunsistátque, in somnis caput relinquens, quod sensus retinet omnes, tunc maximè sensuum sedes quiescere possint, quæ quidem res causam afferat dormiendi.

16 Quam ob causam vbi sternutauimus, aut minximus, membra nostra inhorrescere solent? An quia vtraque re illa venæ aeris inanes redduntur, quem calidum antè continebant. Inanes aer extrinsecus alius subit illo frigidior, qui antè in venis fuerat, quàm sternutaremus, aut mingeremus. Quòd cùm talis subeat aer, meritò facit vt membra inhorrescant.

17 Cur singultus sternutamento desistere potest? An propterea quòd singultus non quemadmodum ructus à ventre, qui cibi conceptaculum est, sed à pulmone proficiscuntur. Quod maximè refrigeratione, aut rigore, aut dolore, aut medicatione superiore accidere solet. Quod enim membrum id calidum sua natura est, quoties refrigeratum sit, totum admittere spiritum non potest, sed bullas quodam modo excitat: quam ob rem retento etiam spiritu, singultus finitur. Sic enim pars ista recalescere incipit, & aceto quoq; hausto desistit, quoniam vis aceri calefactoria est. Cùm itáque calidum quodque concalfactum redatur, sedésque cerebri foraminibus peruia pulmoni respondeat, efficitur vt retentio spiritus, quæ sternutationi antecesit, repressúsque desuper illatus, affectionem istam pulmonis membri calidi abigere valeat.

Cur homines capillo crispo, & tortili, magna ex parte resimiores sint? An si crispitudo sita in crassitudine est, & crassitudo non sine duritia constat, & durus sanguis calidior est, & calor materiam excrescere inutilem minùs patitur, & os ex vacante materia consistit, & cartilago non nisi os est, meritò diminutio nasi consequatur. Indicium ætas adhibet puerilis: sunt enim pueri omnes naso resimato.

Eorum, quæ ad os, & ad ea, quæ in eo sunt, pertinent, Sectio XXXIIII. *cuius quæstiones* XII.

CVr homines, qui raris dentibus sunt, vitam longè agere nequeant? An quia longè animantia viuunt, quę dentium ordine prædita sunt numerosiore, vt mares, quàm fœminæ, longiùs: viri nanque diutiùs, quàm mulieres: atque in pecudum genere, cæterorúmque animalium perspici identidem licet. Qui itaque raris dentibus sunt, habere quasi pauciores iudicantur.

Cur dentes, qui longè solidiores, quàm caro, sunt, frigus amplius sentiant, quàm caro? An quia meatibus nituntur infixi tenuibus, quorum exiguus calor celeriter à frigore vincitur, moueátque dolorem.

Cur dentes frigidum ampliùs, quàm calidum sentiant? caro è contrario? Vtrum propterea, quòd caro mediocri, temperatóque habitu est, dentes verò perfrigidi sunt, itáque rem frigidam sentire pleniùs possunt. An quoniam meatibus continentur tenuibus, quibus calor inditus exiguus est: itáque re aduersa potiùs patiuntur: caro, quia calida est, vt nihil affici à frigido possit, ita calidum compendio sentit. Ignis enim quasi igni adiicitur.

Cur lingua rerum index plurium esse potest? Nam & febris ardentioris, & grandinum, si quæ insunt, & pecoris versicoloris varia est. An quia humoris capiens est, & super pulmone posita, vnde febrium principium ducitur. Versicolorum autem ratio referri ad humorum varietatem debet. Inficitur tamen id primùm, per quod humor primùm manat, colatúrque, cuius generis lingua est. Grandines verò lingua propterea contrahit, quòd inanis, spongiosáque est: quippe cùm grando veluti panis inconcoctus, crudúsque, parte interiore corporis nasci soleat.

Cur lingua amara, salsa, & acida fieri potest, dulcis non potest? An quòd naturę corruptiones isthæc

isthæc sunt. Constantiam verò ipsam, naturámq; sentire nequaquam fieri potest.

6 Cur totidem coloribus lingua euariat, quot cutis? Vtrum quòd ea quoq; in membrorum numero exteriorum recipitur, quáquàm in ore abdita est. Verùm quia prætenui cute integitur, vel minima in ea varietas deprehèdi potest. An quòd aquæ ratio est, quæ facit vt colores mutentur: lingua autem affici ex potione maximè potest.

7 Cur halitum ex ore tum calidum, tum frigidũ reddere possumus? quippe qui frigidũ efflemus, calidum verò exhalemus: indicium, quòd manus ori admota exhalanti calfieri potest. An vtroque modo aer commotus calidus est. Sed quoniam qui efflat, non vniuersum aera mouet, sed ore angustiori extringit: paucum expirat, quod multum externi aeris excitat. Itáque calor ore profectus, passus in eo suam ob exiguitatem delitescit: at qui exhalat, vniuersum, ob eámque rem calidiorem expirat. Est enim efflatio, spiritus strictim protrusus: exhalatio verò spiritus vniuersim profusus.

8 Cur si vehementer, vniuersímque expirarimus, iterum expirare nequeamus? quod idem in respirando etiam accidit: bis enim ex ordine id facere nequimus. An quòniam alterum dilatatio, alterum contractio loci est: idcirco quadantenus, non vsquequaque possunt. Constat igitur ambo vicissim fieri necessum: bis verò ex ordine posse neutrum.

9 Quam ob causam cùm alius locus sit, quà cibus, potúsque transeunt, alius quà spiramus, vbi grandiorem buccellam deuorauimus, strangulemur? An nihil absurdum id est: non modò enim si alicuius interuentu locus spirandi stipatus sit, verùm etsi adductus sit extrinsecus, æquè, imò magis, abstrangulamur. Isthæc verò proxima interiese posita sunt, quò cibum excipimus, & quo spiramus, quare vbi iusto amplius frustum incidit, locum spirandi proximum adducit, instringitq;, vt via spiritui omnis denegetur.

10 Cur homines, qui virgulam suæ palmæ ductam per totam latitudinem habent, vitæ longissimæ esse possunt? An quia breuis ætatis, imbecillaque sunt, quæ artuum beneficio carent. Imbecillitatis indicium ætas prima, atque tenerrima affert: vitæ autem breuis testimonium dat genus omne aquatile: quæ cùm ita sint coarctata, compactáque omnia contra sese habere liquidò est: quo in genere illa etiam sunt, quæ cùm ex natura artubus maximè careant: articulari tamen contigerit: palmæ autem partem interiorem penitus carere articulo certum est.

11 Quam ob causam dum longè spiramus, venter trahentibus adducitur, reddentibus diducitur, atque repletur? Veri enim simile dixeris esse, vt contrà veniat. An quia cùm respiramus, venter adductis costis in imum cõprimitur: idcirco distendi in amplioré molẽ folliũ instar appareat.

12 Quam ob causam spirare necesse habeamus? An quemadmodum humor dissolui in spiritum potest, sic spiritus transire potest in ignem. Calor itaque naturalis vbi bonam spiritus partem in ignem conuertit, dolorem admouet, atque etiam meatus diducit, & ampliat. Quam ob rem ignem cum spiritu expellere cogimur: quibus extrusis meatus contrahuntur, atque refrigerantur: itaq; dolor iterum tentat. Rursum igitur aerem trahimus, atque vbi posthac spirandi meatus patefecimus, vocémque reddidimus, ignis iterum oritur, atq; iterum præ dolore spiritum reddimus, idq; vicissim ordine perpetuo agimus: sicuti etiam palpebras agitare solemus, vt corpus oculorum refrigeretur, assiccetúrque. Et verò cùm ambulamus, ingressui nostro attendimus, scilicet ex ordine gubernandi, atque regendi, quem vis nostra intelligendi percommodè astruit. Hunc ergo in modum spirandi quoque vsum exequimur: ingenio quippe trahendi aeris reddimus, atque illico rursum attrahimus.

Eorum, quæ ad tactum pertinent, Sectio XXXV. *cuius quæstiones* X.

CVr inhorrescere magis solemus, cùm alius modo quodam nos tangit, quà cùm nos ipsi tangimus? An quia tangendi sedes rem pleniùs externam, quàm suam sentit: quod enim natiuum, atque insitum est, id sensum effugit. Quinetiam quod clãculò atque subitò fit, terribilius certè occurrit. Metus autem, refrigeratio quædam est: at verò tactus extraneus præ suo vtrunque id habet. Dénique affici vnumquodque ab alio vel tantundẽ, vel magis aptum natura est: quod etiam in titillando constat accidere.

Cur in alis, & pedum vestigiis titillamur? An propter cutis tenuitatem. An quia tactus earum partium insolens est, vt etiam auris.

Cur non eisdem in rebus inhorrescere omnes soleamus? An quemadmodum nec in eisdem omnes delectamur, nec in eisdem angimur omnes: ita nec in eisdem omnes horrescimus. Quædam enim refrigeratio æqua omnibus ratione inuehitur. Sed alij tamen, cùm vestis rumpitur, inhorrescunt: alij, cùm serra vel acuitur, vel trahitur: alij, cùm pumex secatur: alij, cùm lapillus mola perfrangitur.

Quam ob causam cùm æstas calida, hyems frigidissima sit, corpora tactu frigidiora per æstatem sint, quàm per hyemem? Vtrum quoniam à sudore refrigerari corpora possint, qui, vt fieri per æstatem solet, sic ab hyeme alienus est. An quia in contrarium tempori tum frigor, tum calor circumobsistit, intúsque per æstatem calor refugit: itáque sudorem potest exprimere: per hyemem verò vis frigoris arcet, & corpus périnde, quasi terra, euaporat.

Quænam causa pilos inhorrescere faciat? An meritò cute contracta exurgant, quæ contrahi tum à plerisque aliis affectionibus potest.

Cur nemo seipsum valeat titillare? An ne ab alio quidem titilletur, si rem præsensit, vel potiùs si ipsum videat titillantem: ergo minimè titillari quis possit, si quæ tactio affertur, non lateat. Risus verò, lapsus quidam, & fraudatio est, qua cùm in sede præcordiorum quis verberatur, rider. Haud locus quiliber est, quo ridemus: clandestinum autem omne, fraudulentum

est,

est. Qua de causa fit, vt illa eadem res & moueat risum, & non moueat.

7 Cur labris maximè intitillamur? An quia membrum, quod titillari possit, non longè à se de potissimum sentiendi abesse debet: labra autem eo maximè in loco posita sunt: sed omnium maximè locorum capitis propterea titillantur, quòd carne ex toto constant, quare mobilissima esse possint.

8 Cur si quis locum nostrarum alarum moueat, in risum continuò labamur, si quam aliam moueat partem, nullam possit ridendi causam afferre? Et quænam ratio est, cur naribus penna tentatis sternutamentum moueatur? An quia loca quædam venularum habemus, quibus vel refrigeratis, vel contrà affectis, venulæ ipsæ aut humectantur, aut in spiritum ex humore dissoluuntur, quemadmodum si venas cruricis dormienti quis premat. Lætitia itaque gestiens, concalfactio quædam est: spiritum autem, cùm redundarit, foras mittimus vniuersum. Sternutamenti quoque ratio illa eadem est: cùm enim penna mouemus, atque tepefacimus nares, humor in spiritum soluitur, quem mox redundantem expellimus.

9 Cur sæpenumero vsu euenit, vt ingesto cibo inhorrescamus? An quòd cibus frigidiusculus admissus, vincit principio magis naturalem calorem, quàm vincitur.

10 Quam ob causam quod digitis vice mutata implicatis circumagitur, duo esse videatur? An quia duplici sentiendi parte attingimus. Nunquam enim fieri potest, vt lateribus digitorum exterioribus vtrisque idem complectamur, & agitemus, dum manus ordinem suum obtinet naturalem.

Eorum, quæ ad faciem pertinent, Sectio XXXV1. *cuius quæstiones* III.

1 VR faciem effigiare consueuerunt? Vtrum quòd qualésnam simus, ea ipsa corporis parte intelligi possit? An quòd ea præcipuè qui simus, agnosci potest.

2 Cur facie maximè sudare solemus, quæ carnis omnino expers, atque gracilis est? An quòd ea propensiora sunt ad sudorẽ, quæ humida, laxáq; sunt. Caput autem tale est, quippe quòd humorem suum plurimum habeat, quem venæ tendentes inde declarant, & destillationes, quæ è capite venire solent. Cerebrum item humidum est, & foramina capitis permulta. Capilli profectò foraminum multitudinem foras vsque productam latissimè indicant. Sudor igitur non ex parte inferiore, sed ex capite oritur: quàm ob rem frons prima, & maximè sudat. Prima enim subiecta vertici est. Humor autem deorsum, non sursum, fluit.

3 Cur in facie maximè tubercula oriri solent, quos varos vocamus? An quia locus iste rarus, atque humidus est. Indicium, pilorum eruptio, & sentiendi potentia faciunt. Tuberculorum autem genus id, veluti pustula, minutúsque abscessus cuiusdam inconcocti humoris est.

Eorum, quæ ad totum corpus pertinent, Sectio XXXVII. *cuius quæstiones* VI.

1 QVam ob causam cùm corpus assiduè fluat, defluxúsq; ab excrementis proficiscatur, leuari non potest, nisi exundet? An quia non satis secerni sic potest, diutiùs tamen secernitur. Cùm enim ex humore mutatur in aera, plus certè oritur ex minori. Plus nanque quod secernitur est: quare tempore ampliori secerni necesse est.

Sed cur ita fiat? An quia foraminibus longè 2 angustioribus effluit. Pars enim humoris lenta, glutinosáque, vt excerni permista cum liquida potest, ita cum spiritu nequit: quæ quidem res maximè infestat. Quapropter vomitus magis, quàm sudores leuare queunt: quoniam ij partem illam lentam secum educunt, vt qui crassiores, corpulentioréque sint. An etiam quòd locus, qui partem humoris lentam, glutinosámque continet, semotus à carne est: ventri autem in propinquo manet. Aut enim in eo, aut in vicino lentum illud contrahitur: vnde fit, vt aliter educi vix possit.

Quam ob causam frictiones carnem augeant? 3 An quia vim præcipuam obtinent augendi ea, quæ nostro in corpore calida habemus: molem quidem adipiscitur ampliorem, quod assiduè ipsum in motu est, sursúmque effertur, & in spiritum humores extenuat intestinos, quæ certè fieri in perfricando videmus. Quare vbi vsus defuit perfricandi, corpus decrescit, atque minuitur. An ita fieri possit, vt vel per alimentum auctior caro reddatur, concalfaciendi scilicet beneficio. Calidum enim omne, humoris detrahens est: alimentum autem, quod in carnem digeritur, humidum est. Plus quoque alimenti caro ex laxitate sibi admittit, quippe quæ laxior copiosius capere, instar spongiæ, possit. Frictio autem nimirum carnem elaxat, & spiritibus reddit opportuniorem, & prohibet quò minùs inutiles coitiones in corpore contrahantur: quæ si absunt, tabes nulla consequitur. Vitiosum enim illud ieiunium corporis, & tabes nasci ex materia solet, quæ inutilis congesta est. Quòd si caro spiratior, laxior, atque æquabilior sit, molem capiat ampliorem, consentaneum est. Nam & alimenti capacior, & excrementorum secernẽtior redditur.

Quam ob causam vbi perfricuimus, eodem à 4 calore vehementiùs vrimur, atq; dolemus? Vtrũ quòd caro sua densitate calorem interrumpentem coercet: quare plumbum calidius, quàm lana est. An quia caloris transitio per vim agitur, quoniam corpus strictum à frigore constat.

Cur siccæ fricationes carnis soliditatem mo- 5 liantur? An quia caro perfrictione recalefit, humor consumitur. Adde quòd caro perfricata densatur. Quæ autem frictionem, attritúmque pleniorem experiuntur, omnia maiorem in modum densari, reddíq; solida consueuerunt: quod multis in rebus planè intelligi potest. Nam & farina, & terra, & reliqua generis eiusdem, si aqua infusa trahas, humida titubabunt, & fluida: sed si plen

pleniùs atteras, longioremque tractationem adhibeas, spissescunt, solidescunt, lentescúntque celeriter.

6 Cur ampliùs frictio, quàm cursus corpus implere potest? An quia cursus, carnem refrigerat, nec alimẽti reddit capaciorem, sed pars in imum conuertitur, pars à naturali calore penitus extenuata, transit in spiritum: at manus carnem permulcet, laxat, capacem alimoniæ facit. Et verò exterior ista intentio premendo, stipandóque, repellit, 10 inuitat. Nimius verò cum sudore, & spiritu extrudit, dum corpus inter laborandum rarescit, atque laxatur. Cùm igitur calor per summa residet corporis, color ille exultat, quemadmodũ calfactis, aut pudefactis euenire solitum est. Vbi verò inde euanuit, pallor continuò succedit. Ceteri itaque mediocriter se exercent, athletæ prorsus vehementer laborant.

Quam ob causam qui se exercent, ampliùs à 6 Sole vruntur cùm sedent, quàm cùm mouentur? An cùm in motu sunt, aera agitant: itaque spiritu quasi ventilantur. Cùm verò sedent, quia aer immotus est, vim Solis acriorem experiuntur.

Cur Solis calor summum adurere potest, ignis 7 non potest? An quia Sol tenuior est, carnem subire ampliùs potest: ignis verò etiam si adurat, per summa tantùm colorẽ inducit nigrum, quas phœdas nominãt: interius autem subire minimè potest.

Cur ignis hominem nigrum non reddit, fictile 8 reddit: Sol cõtrà, hominẽ nigrore afficere potest, fictile non potest? An non, eadem vterque ratione agit, sed Sol adurendo nigrificat, ignis fictile replet, obducítque fuligine, quæ faulla prætenui, dum carbones franguntur, simul & flagrant, contrahitur: hominem nigrum Sol reddit, ignis minimè: quoniam Solis calor lenis, mollísq; est, & præ sua tenuitate cutem ipsam leniter per summa adurit. Quoniam itaq; carnem non attingat, dolorem nullum potest infligere: quòniã vrat, nigrorem inuehit. Ignis profectò vel nihil tangit, vel intrò irrumpit: nam arbusta quoq; igni atra reddũtur. Verùm hic nõ eãrenus tantummodo vrit, quatenus color ater se pandit, & auget.

Cur homines, cùm senescunt, nigriores reddan- 9 tur? An quia res omnes, excepto situ, nigriores, cùm putrescunt, euadant: senectus autem non nisi quædam putredo est. Adhæc, cùm sanguis siccescens nigrior reddi soleat, meritò senes sunt nigriores; sanguis etenim est, qui nostra corpora colore intingere valeat naturali.

Quam ob causam oleũ Sol candefacit; carnem 10 nigrificat? An quia olei terrenam eximit partem, quæ nigroris causa est, vt etiam vinum sortis ratione terrenæ nigrum est. Carnem verò nigram propterea reddit, quoniam vrit: terrenum nanq; omne, cùm vritur, nigrum effici solitum est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CLARISSIMO VIRO GVLIELMO A SAVIGNI, armatæ simul & Togatæ militiæ ornamento singulari,

Hieronymus Gemuſæus S. D.

PRAECLARIVS est oraculum hoc, ab homine nostri seculi doctissimo non ita pridem editum, quàm vt aut à quopiam ignorari, aut à nobis silentio præteriri conueniat. Cùm nemo, inquit, nec ante Aristotelem, nec post ipsum exortus esse memoretur, in cuius mente, ceu purissimo in speculo, lucidiùs, meliúsque, & expressiùs Natura rerum tota refulsit, solúsque palmæ huius laudem vir prorsus incomparabilis sic teneat, vt in participationem eius, societatémque neminem omnium admittat: decet equidem, vt quemadmodum ipsa beneficiis suis toto cælo & terra communiter omnibus impertit sese, sic summus vtique Naturæ interpres vnus ab omnibus in toto Mundo legatur, discatur, ametur, celebretur. Hoc illius de Aristotele oraculum est. Cui sanè oraculo obtemperandum esse, imò verò promouendum quoque id esse, ac perficiendum, rectè nostris visum est. Próinde adornata postremùm fuit hæc editio, in quam versiones hominum doctorum, in opera authoris huius pleraque, quæ ex omnibus scilicet præstantiores visæ sunt, vndique collectas iuxta ordinem suum digessimus. Cætera quoque, quæ malè adhuc Latina supererant, pro virili curatum est, vt quoad eius fieri nunc posset, emendarentur. Porrò huiusce editionis non minima pars est, quæ in hoc tomo continetur, siue molem spectes eius, siue vtilitatem, dignitatémque. Continet enim tractationem de moribus totam, quam sanè philosophiæ partem, siue dignitate siue vtilitate, nulla cæterarum inferiorem esse, rectè arbitrantur. Equidem quod dici solet, pulcherrimarum rerum vsus quantò pateat latiùs, tantò magis admirabiles res ipsas esse. Nam & Solis globus cùm pulcherrimus per se sit, hoc ipso tamen nomine augustior est, quòd nulli non mortalium lucem impertiatur suam. Hæc certè philosophiæ totius pars latiùs, quàm reliquæ, patet, quæ nulli non mortalium, nulli non ætati, aut terrarum loco sua beneficia non distribuit, amabilem omnibus, tutámque tranquillitatem, æquitatémque comparans. Nam per hanc ipsam & initiò constitutæ, & stabilitæ postmodum, ac seruatæ sunt Rerum publicarum omnes formæ. Siquidem ea est, quæ legibus omnibus principia præbat sua, & tanquam fundamenta subdit quædam. Dignitate quoque hanc cæteris antecellere philosophiæ partibus inde constat, quòd tanquam finis esse cæterarum disciplinarum videatur. Finis autem, causis ipsum præcedentibus, dignitatem omnino habet maiorem, nam ob hunc eæ ipsæ ita comparari initiò, constituíque solent. Videntúrque reliquæ, philosophiæ totius partes in contemplatione positæ, præparamenta quædam solùm esse, quibus mens nostra emenda a primùm, instructáque, ad moralem disciplinam, sit paratior. Et hic finis hominis

hominis summus quispiam habetur, qui ex animalibus reliquis vnus, vt Aristoteles quoque ait, sociale est animal, próinde orationem, qua tum nouas contrahere societates, tum veteres retinere possit, solus habet. Atque ea, tractationi de moribus peculiariter subiecta sunt vniuersa. Sed hæc ita videntur esse manifesta, vt prolixiorem disputationem minimè postulent. Illud oratione dignius est, & quæstionem fortè habet aliquam, etsi tam diu obstiterim, neque verbum apud te vllum hactenus fecerim, cùm [illegible] quibusdam de causis dudum fecisse oportuerit. Memini nanque (neque enim adhuc excidit) qua clementia, humanitatéque pridem nostra studia promouerit, iuuerítque liberalitas tua, & quale mihi otium crearit in primo philosophiæ tyrocinio versanti. Sanè silentium hoc, neque improbitate vlla, neque culpa omnino mea contigit. Dudum cœptam editionem hanc, ad te destinare constitueram: verùm superuenerunt causæ prægrauantes, & legítimæ, non quæ me quidem, sed quæ ipsum magis opus, & qui istud in manibus, ac sub incude habebant, remorarentur. Mihi interim visum est silendum esse, & omnino hanc euulgationem expectandam. Neque enim pœnitere me voluit non imprudenter semel instituti consilii, præsertim cùm non alius author appareret, qui tuo acumine, ac prudentia dignior esse, imò qui tibi omnino gratior fore, quàm hic ipse Aristoteles, videretur. Hunc nanque tibi præ aliis omnibus placere posse sperabam, vel ob materiæ præstantiam in quam hasce disputationes locare solitus est, vel quia olim quoque principibus viris placuit, neque omnino aulæ rudis, atque imperitus habitus est, vel quòd nostri quoque seculi eruditi homines, qualium tu fautor esse soles, ac patronus vnicus, magno consensu huius admirabilem doctrinam ad astra vsque extollunt. Etenim præter superiorem laudationem, aliam insuper ab altero nostræ ætatis præstantissimo viro nunc audies, à qua inspicienda, cognoscendáque diutiùs te hîc non remorabor, solùm id præfatus, vti hanc animi mei significationem eo fauore, ac clementia suscipere velis, quo erga bonarum disciplinarum studiosos vti solebas perpetuó. Vale.

Basileæ, Calendis Februarii,

M. D. XLII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DE VITA ARISTOTELIS DEQVE GENERE Philosophiæ, ac scriptis eius [illegible]

DICAM de Aristotele, non vt fit in Panegyricis, sed breuiter ea, quæ de vita eius comperimus, recensebo: deinde de genere philosophiæ, & de scriptis eius aliquid adiiciã, vt admoneam adolescentes, quodnã philosophiæ genus maximè probandum, atq; expetendum sit, & ostendam, quantũ prosit, ad Aristotelicam rationem, ac methodum assuefactum esse. Ita enim statuo, sine hoc neminem vnquam fore artificem methodi vllo in genere. Nec verò fieri potest, quin multa falsa sophisticè misceant hi, quibus ignota est via illa docẽdi, quam monstrat Aristoteles. Porrò hæc sophistica quantum parit errorum, ac tumultuum non solùm in Ecclesia, sed & in Republica? In fabulis est, Ixioni, cùm appetisset Iunonem, obiectã esse nubem, Iunonis specie, ex qua nati dicũtur Centauri. Ita indocti ex falsis opinionibus, ac sophisticis, gignunt factiones Ecclesiæ exitiosas. Sed hęc posteà erunt dicenda: priùs enim vita Aristotelis percurrenda est. Natus est Aristoteles in Macedonia, patre medico regis Amyntæ. Constat multorum testimoniis, genus eius ab Hippocrate ortum esse. Nã posteritas Hippocratis degit in Thessalia, ac diu possessionem medicæ artis retinuit, cùm parentes artem liberis ordine quasi per manus, traderent. Ita & Aristoteles à teneris domestica consuetudine, optima, & purissima Hippocratis doctrina imbutus est: quam quidẽ eius scripta multis in locis redolent. Interdum etiam non solùm sententias, sed verba quoque ab Hippocrate mutuatur. Egóque ita statuo, vniuersam planè Aristotelis doctrinam eò esse simpliciorem, & magis methodicam, quia puer ad Hippocratis philosophiam assuefactus est. Erant enim eo tempore & alij quidam physici, Democritum authorem sequentes, quorum doctrina plena fuit prodigiosarum opinionum, & perplexarum disputationum. Hos si Aristoteles imitatus esset, nequaquam hoc elegantissimum methodi filum, & hanc proprietatem tenuisset. Quanta autem cura, ac solertia in illa domestica institutione versati sint Hippocratis posteri, ex eo sanè licet conijcere, quod Galenus ait, ideo primũ non esse scriptas Anatomias, quia domestica institutione notæ fuerint. Solitos enim Hippocratis posteros domi secare corpora animantium, atque hominum, atque ita singula membra liberis inde vsque à teneris spectanda proponere. Itaque cùm esset Aristoteles ab ipsis cunabulis assuefactus, non ad inanes & perplexas λογομαχίας, sed ad rerum agnitionem, & ad quærendas causas, ex hac puerili consuetudine duas egregias virtutes, & in primis dignas viro docto, consecutus est: videlicet, diligentiam in quærenda methodo, & amorem veritatis. Abeunt enim studia in mores. Quare diligentia euoluendi res obscuras ordine, ac propriè, studium quoddam, & amorem veritatis in omni vita parit. Posteà natus annos decem & septem missus est Athenas ad Platonem audiendum, qui tunc summa ingenij, & doctrinæ laude florebat. Cùm natura contigisset Aristoteli omnium disciplinarum capax, magna hæc felicitas fuit, quòd primùm domestica institutione ingenium excitatum, & præparatum est: déinde, quòd accesit illi præstantissimus magister, qui naturam felicissimam perpoliret. Hæc, vt ego quidẽ arbitror, ita gubernauit Deus, vt perfectum artificem haberemus eius partis philosophiæ, in qua elaborauit Aristoteles. Audiuit autem Platonem annos viginti, hoc est, ferè ad quadragesimum vsque ætatis suæ annum. Nec interim scholas habuit, sed ipse sese exercuit in omnibus disciplinis, inquisiuit, legit, excussit omnes authores, adeò vt propter varietatem lectionis, ac doctrinæ, appellaretur à Platone, Lector. Hoc in loco subit admirari prudentiam Aristotelis, qui tandiu hæserit apud magistrum, nec putarit subitò eius doctrinam exhauriri posse. Est & grauitas digna laude, quòd serò admodum docere cœpit. Nam Platone viuo non habuit scholas. Multa autem extant honorifica Platonis testimonia, de huius ingenio. Vocabat enim Aristotelẽ, philosophum veritatis: & comparans eum cum Xenocrate ait, Aristoteli fræno opus esse, Xenocrati calcaribus. Vicissim de magistro nisi præclarè sensisset Aristoteles, tandiu nõ putasset audiendum eum esse. Dicitur etiam Platoni aram posuisse, & epigramma addidisse, quod extat, in quo quidem amplissimis laudibus ornat Platonem. Nam vel hic vnus versus indicat, quantum ei tribuerit, cùm ait:

Nulla ferent talem secla futura virum.

Quòd homines imperiti simultatem quandam inter eos intercessisse putant, eò quòd Aristoteles interdum à magistro dissentit, inepta opinio est. Nam vt in Senatu, in dicenda sententia sæpè amicissimi sine offensione animorum dissentiunt: ita boni, & docti viri sine acerbitate animorum dissimiles habent opiniones. Sed de hac opinionum dissimilitudine paulò pòst dicam. Post Platonis mortem, cùm iam celebraretur domus Aristotelis à nobilissimis hominibus incẽsis discendi cupiditate, accersit eum Philippus rex Macedonum, & tradidit ei filiũ in disciplinam. Porrò nisi

ARISTOTELIS Stagiritæ Ethicorum ad Nicomachum, Liber Primus,

Ioanne Argyropylo Byzantio Interprete.

Argumentum primi Libri.

PRIMVS docet de bono quòd ipsum omnia appetant: de diuersitate finium: de fine agendorum: quòd ciuilis sit facultatis: de auditore morali: de summo bono: quòd bene educatum esse oporteat huius disciplinæ auditorem: quòd felicitas non sit voluptas, non honor, non virtus, neq; diuitiæ: quòd non sit idea: de fine perfecto, de felicitate, & quid sit ipsa: de præceptis, quæ decet in omni disciplina obseruari: de cõcordia dictorum antiquorum cum vera felicitate: de triplici bono, extrario, corporis, & animi: de externis bonis, & felicitati cõducant: de modo, quo acquiritur felicitas: quòd quis in vita dici queat felix: de fortuna: de ipso felice: de prosperitatibus, & aduersitatibus amicorũ, & quomodo pertineant ad defunctos: quòd felicitas, bonum non sit laudabile: de anima, & de duplici parte animæ.

De vniuersali boni appetitu, ac finium diuersitate. Cap. I.

OMNIS ars, omnisq; doctrina, atque actus, itidem & electio, bonum quoddam appetere videtur, Quapropter bene veteres bonũ ipsum id esse dixerunt, quod omnia appetunt. Finium autem differentia quædam esse videtur. Quidam enim sunt operationes: quidam, præter has ipsas, opera quædam. Atque in quibus præter operationes alij quidam sunt fines, in iis ipsa opera sunt operationibus præstabiliora. Cùm verò complures sint actus, artes, atque scientiæ, fit, vt multi sint etiam fines. Medicinæ nanque finis est sanitas: artis extruendarum nauium: nauis: facultatis rei militaris, victoria: & familiaris rei gubernandæ, diuitiæ. Quæ autẽ talium, sub aliqua vna potentia sunt, vt ars conficiendorum frænorum, cæteraq; omnes instrumentorum equestrium effectrices, sese habent ad facultatem equestrem, & hæc cum illis, omnisq; actio bellica ad militarem facultatem, & ad alias aliæ simili modo. In iis omnibus fines earum, quæ rationem architecturæ subeunt, magis sunt expetibiles, quàm omnes fines inferiorum: illi nanque horum gratia expetuntur. Atque nihil interest, siue fines actuum ipsæ sint operationes, siue præter ipsas aliquid aliud, vt in dictis facultatibus intueri licet.

Quòd vnus agibilium finis, qui ciuilis sit facultatis. Cap. II.

IGitur ii quispiã rerum agẽdarum est finis, quẽnos propter se ipsum, cętera autẽ propter hunc volumus, (neq;, sit vt omnia propter aliud expetamus: esset enim hoc modo sine vllo fine progressus atque hinc noster appetitus inanis esset, & vanus) cõstat hũc talẽ finẽ summũ bonũ, ipsumq;, optimum esse. Et ad humanã igitur vitã, magnã huiusce cognitio opem affert. Nam vt sagittarij signũ habentes, magis id quod oportet, attingere possumus. Quod si ita sit, enitendum est, hunc ipsum figura quidnam sit cõprehendere, & cuius sit scientię vel facultatis percipere. Videbitur autẽ eius esse, quæ maximè dominatur, maximéq; rationẽ subit architecturæ. Talẽ autẽ sese offert ipsa ciuilis facultas. Hæc enim, & quas scientias in ciuitatibus esse, & quales quẽq; discere, & quousq; oportet, instituere solet. Eas prætereà facultates, quæ summis afficiunt honoribus: vt rei militaris, reiq; familiaris facultatẽ, ac oratoriã artẽ huic subesse facultati videmus. Cùm igitur cæteris actiuis scientijs hæc vtatur, & leges ferat, atq; instituat quid quisque agere, & à quibus abstinere debeat: huius finis cæterarum omniũ facultatũ cõtinet fines. Quo fit, vt hic finis sit bonũ ipsum humanũ. Quanquã enim vnius hominis idẽ & ciuitatis est bonũ, ciuitatis tamẽ cõparare, cõseruaréq; bonũ, maius, atq; perfectius esse videtur. Nam amabile est, etsi vni soli: maius autẽ, atq; diuinius est, si genti ciuitatibúsve acquisitum, parúmq; conseruetur. Hæc igitur appetit hæc doctrina, cùm sit facultas quædã ciuilis.

De modo procedendi, & auditore morali. Cap. III.

DIcetur autem satis, si declarabitur périnde, atque subiecta materia postulat. Ipsum enim * exactum, non est in omnibus simili modo rationibus flagitandum, sicut nec in hisce, quæ per artem conficiuntur. Honesta autem, & iusta, de quibus ciuilis considerat, tantam differentiam, errorémque habent, vt lege tantùm esse videantur, & non Natura. Talem etiam quendam errorem habẽt & ipsa bona, quia cõpluribus ex ipsis accidunt detrimẽta. Iam enim quidam ob diuitias, quidam ob fortitudinem periere. Amabile igitur de talibus, atq; ex talibus dicentes, pingui Minerua, figuráque verum ipsum ostendere, & de iis, quæ sunt plerunq;, atq; ex talibus dicentes, talia & concludere. Eodẽ modo & vnumquenq; auditorem ea, quæ dicuntur, acceptare oportet. Est enim eruditi, exactum ipsum eatenus in vnoquoq; genere flagitare, quate-

* τὸ ἀκριβὲς.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nus fert ipsius rei natura. Simile nanque videtur esse, mathematicum suadentē probare, & ab oratore demonstrationes exigere. Atqui bene quisq; iudicat ea, quæ cognoscit, & ipsorum bonus est iudex. Is ergo in vnaquaque re bene iudicat, qui in illa est eruditus. Absolutè autem, qui est in omnibus eruditus. Quapropter iuuenis, ciuilis disciplinæ non est idoneus auditor. Est enim rudis actuum vitæ. Ex his autem, & de his ipsæ rationes efficiuntur. Præterea, cùm perturbationes sequatur, incassum, & sine fructu audiet: quippe cùm finis non cognitio sit, sed actio. Interest autem nihil, iuuenis sit ætate, an moribus iuueni similis. Non enim defectus est ob tempus: sed quia viuit, & persequitur singula cum perturbatione. talibus enim inutilis fit ipsa cognitio périnde atque incontinentibus ipsis. Iis autem, qui suas rationi subiiciunt appetitiones, cum rationéq; agunt, magnam afferre potest vtilitatem. De auditore igitur, & quonam modo rationes sint acceptandæ, quidq; proponimus, tot exordij loco dicta sint.

De summo bono, & recta auditoris educatione Cap. IIII.

SEd nunc repetētes dicamus, cū omnis cognitio, atq; electio bonū quoddam affectet, quidnam sit id, quod ciuilē appetere dicimus facultatem, & qui id, quod omnium rerum agēdarum supremū est bonum. Nomine igitur omnes ferè de ipso consentiunt. Nam & vulgus, & elegantes felicitatem inquiunt esse: atq; bene viuere, benéq; agere, & felicem esse, eadē esse putant. De felicitate autē quænā sit, dissentiunt, & non similiter vulgus, ac sapientes eam assignāt. Quidā enim vnum quid eorum, quæ clara, manifestaq; sunt, ipsam esse putant vt voluptatem, aut diuitias, aut honorē. Quidā aliquid aliud. Persæpe etiā vnus idémq; diuersum. Nam cùm ægrotat, sanitatē: cùm pauper est, diuitias. Ignorationis verò conscij suæ, eos admirantur, qui magnū aliquid, & vltra vires ipsorum dicunt. Quidā autem præter hæc plura bona, aliud quoddā per se esse putabāt, quod quidē & his vniuersis, vt sint bona, consuere causam esse. Omnes igitur opiniones scrutari, superuacaneum est fortasse. Satis autē erit, si eas scrutabimur, quæ maximè extant, aut rationē aliquā habere videtur. At enim ne lateat nos, eas inter sese rationes differre, quæ à principiis proficiscuntur, & quæ ad principia pergūt. Rectè enim & Plato dubitabat, atque quęrebat, vtrū à principiis, an ad principia sit ipsa via: vt in stadio, ad calcē ex iisce, quæ præmia ponunt, an cōtrà. Enimuerò semper est à notis incipiendum. Hæc autē duobus modis talia sunt. Alia nanq; sunt nobis, alia simpliciter nota. Nobis igitur forsitan ex iis incipiendū est, quæ nobis sunt nota. Quocirca bene institutū moribus eum esse oportet, qui de honestis, & iustis, & omni ciuili ratione est sufficienter auditurus. Est enim principium ex se. Atq; si hoc satis constet, non opus erit ipso, cur, & quam ob causam est. Talis autem, aut habet principia, aut accipere facilè potest. Cui verò neutrum horum inest, is Hesiodi sententiam audiat hisce carminibus explicatam.

Optimus ille quidē est, ex sese qui omnia nouit:
Præceptis, quæ pòst, & semper sunt meliora.
Is rursus bonus est, paret qui recta monenti:
At qui ex se nescit, cuiquam nec porrigit aures,
Vt bona percipiat, demens, & inutilis ille est.

Quòd felicitas non sit voluptas, honor, virtus, aut diuitiæ. Cap. V.

SEd nos eò redeamus, vnde digressi sumus. Summū enim bonū, felicitatēq;, nō sine ratione ex viuēdi modo videntur existimare. Vulgus quidem, & imprudentissimi, voluptatē, quapropter & deditā voluptatibus vitam amant. Tres enim sunt maximè, quæ præcellunt: ea, quæ nūc dicta est, & ciuilis, & contēplatiua tertia. Vulgus igitur mācipij similē penitus esse videtur, pecorum vitā deligēdo. Habet autē rationē, q̄ cōplures eorū, qui sunt in potestatibus cōstituti, périnde, atq; Sardanapalus, viuunt. Elegantes autē, & ad agendū idonei, honorem. Honos enim, finis ferè ciuilis est vitæ. Videtur autē ab eo distare quod quærimus. Nam in iis potiùs, qui afficiūt, quā in iis qui afficiuntur honoribus, esse videtur. Summū autē bonū, proprium quid, taléq; esse vaticinamur, vt auferri facilè nequeat. Præterea, honorē persequūtur homines, vt se ipsos bonos esse credāt. Itaq; à prudentibus, & apud eos, qui ipsos cognoscūt, & ob virtutē, honoribus affici quærūt. Cōstat igitur, secundū hos ipsos honore præstantiorē esse virtutē. Atq; forsitā & finē quispiā ciuilis vitæ magis hāc esse putauerit: verū & ipsa videtur imperfectior esse. Videtur enim posse virtutē habentem, & dormire, aut nō agere quicquā per vitā, & insuper maximis malis, atque aduersa fortuna laborare: eum verò, qui ita se habet, nemo felicē dixerit, nisi qui positionem cōseruat. Sed hæc hactenus. Satis enim de his est & in cōuersionibus dictum. De contēplatrice autem vita, quam tertiā diximus, in sequētibus considerationē faciemus. Ea verò, quæ pecuniis incumbit violenta quædam est vita: ipsæq; diuitiæ, non sunt id, quod quęrimus, bonum. Vtiles enim sunt, & ob aliud quæri solent. Quapropter ea, quæ priùs sunt dicta, potiùs quispiam fines esse existimauerit: quippe cùm propter se expetātur. At neque etiā illa videntur, quanquā ad ipsa cōplures iactæ sunt rationes. Hæc igitur missa faciamus.

Quòd non sit idea. Cap. VI.

PRæstat autē fortasse de vniuersali bono cōsiderare, & quonā modo dicitur dubitare. Quanquā hæc quæstio perardua nobis est, propterea q̄ amici sunt, qui formas ipsas introduxerūt. Verū meliùs forsitā, & oportere videbit, sua quoq;, præsertim philosophos, pro veritatis salute refellere. Nā cū ambo sint amici, sanctū est, honori veritatē præferre. Qui igitur hāc attulerūt opinionē, in his rebus nō faciebāt ideas, in quibus prius & postgrius esse dicebant. Idcirco neq; numerorū ideā ponebant. At bonū & in substātia dicitur, & in quali, & in eo, quod est ad aliquid. Atq; id, quod est per se, substantiā vè, prius est eo natura, quod est ad aliquid. Est enim hoc appēdici, & accidēti eius, quod est, simile. Quibus efficitur, vt nō sit in omnibus communis quædā idea. Præterea, cùm bonū æquè ad id quod est, dicatur, (nā & in substantia dicitur bonum,

Propagini. Παραφυάδι.

bonum, vt mens, & Deus: & in quali, virtus: & in quāto mediocre: & in relatione, vtile: & in tēpore, occasio: & in loco, mora: & alia istiusmodi) cōstat non esse cōmune quicquā vniuersale, ac vnū. Non enim in omnibus prædicamētis, sed in vno tantūmodo diceretur. Præterea, cū eorū, quę vnā habēt ideam, vna sit & scientia, bonorū etiam omniū vna sciētia quędā esset. Nunc autē plures sunt & eorū, quæ sub eodē prædicamēto sunt collocata: vt tempóris, in bello quidē militaris facultas, in ægritudine autē ars medēdi: & mediocris, in alimēto quidem medicina, in laboribus autē ars corporis exercēdi. Dubitauerit autē quispiā, quidnā & velint dicere ipsum quodq;, si vna & eadē hominis est ratio, & in ipso homine, & in homine. Nā quo vterque est homo, hoc differentiā inter sese nullā habebūt. Quod si ita est, neq; quo vtrunq; est bonū. At verò neq; quia perpetuū est, ideo magis erit bonum. Siquidē neq; diuturnū albū, magis est albū, quā vnius albū diei. Probabilius autē de ipso videntur dicere Pythagorici, ipsum vnū in bonorū serie collocātes: quos secutus videtur & Speusippus. Sed de his quidē alius erit sermo. In iis autē, quæ dicta sunt, controuersia quædā videtur, q̄ rationes nō de omni bono sunt dictæ. Dicuntur autem vna specie bona, ea, quæ amātur per se: ea verò, quæ hæc efficiūt, aut aliquo modo cōseruant, aut cōtraria prohibēt, propter hæc ipsa, modóq; alio bona dicūtur. Constat igitur, bona bifariam dici: Alia per se, alia propter illa. Seiunctis igitur per se bonis, à bonis vtilibus, consideremus si ea, quæ sunt per se, vna idea bona dicantur. At quænam quispiam posuerit per se bona? an ea, quæ & sine aliis persequimur, quale est sapere, & videre, & voluptates nonnullæ, atq; honores? Hæc enim tametsi propter aliud quippiā persequimur, tamē ex iis esse posuerit quispiā, quæ sunt per se bona: an nihil aliud præter ideā ponendū est, quare forma res quędā erit inanis. Quòd si hęc quoq; per se sunt bona, eandē in his omnib⁹ ipsius boni rationē inesse oportebit, périnde atq; albedinis ratio eadē est in niue, atq; ceruſa. At honoris, prudētiæ, voluptatis, hoc ipso, quo bona sunt, diuersæ sunt rationes, ac differētes. Ipsum ergo bonū nō est qd cōmune vna idea. At quonā modo dicunt? nō enim iisce similia sunt, quæ nomine eodē fortuito nūcupantur. Dicūtúrne igitur, quia sunt ab vno, aut ad vnū omnia cōferuntur: an cōparatione potiùs rationū. Etenim vt est in corpore visus, sic est in anima mens, & aliud itē in alio. Seu hæc in præsenti forsitā omittēda sunt. Nā exactè ipsa discutere, ad aliā magis spectat philosophiā. Et de idea similiter. Cōstat enim & si est aliquod vnū bonū, quod cōmuniter† dicat, aut separatū quid ipsum per se, nō tamē aut agi, aut acquiri ab homine posse, nūc autē tale quęritur. Fortasse autē cuipiā melius esse videbitur cognoscere ipsum, ad ea bona, quæ possideri, ac agi possunt. Nam velut exēplar id habēres, magis ea, quæ nobis sunt bona, sciemus: & si scierimus, assequemur. Hæc igitur ratio habet quidē quandā probabilitatē, à sciētiis autē discrepare videt. Vniuersæ nanq; bonū affectātes quoddam, idq;, quod deest, perquirentes, huius prætermittunt cognitionē. Tantū tamen opē vniuersos

Prædicetur.

artifices ignorare, & nō perquirere, nō est consentaneū rationi. Dubiū autē est, & quidnā ad suā artem, aut textori cōfert, aut fabro, si ipsum scierit bonū: aut quonā modo, vel medicus, vel dux euaderet peritior, qui ideā ipsam aspexerit. Neq; enim valetudinē hoc modo medicus, sed hominis, imò verò huius fortasse considerat: quippe cùm singulis hominibus medeatur. Sed de his hactenus.

De felicitatis subiecto, substantia, & præceptis in vnaquaque scientia obseruandis. Cap. VII.

NVnc rursus redeamus ad id, quod quęrimus, bonū, & quid tandē sit ipsum, inuestigemus. Esse enim aliud in alia actione, & arte videtur. Aliud est enim in medicina, & in re militari, & in cæteris similimodo. Quid igitur vnicuiq; bonū est? an id gratia cuius cætera aguntur? Hoc autē in medicina quidem est sanitas: in rei verò militaris facultate, victoria: & in extruendarū ædiū arte, domus: & in alia aliud. In actione etiam omni, electionéve, id, quod est finis. Huius enim gratia cætera omnes agūt. Quare si quis omniū rerū agendarū sit finis, is ipsum bonū agendū erit: sin verò plures, hi ipsi. Oratio igitur migrando ad idē accessit. Enitendū autē est magis hoc declarare. Cū itaq; plures sint fines, & horū quosdā ob alios expetamus, vt diuitias, fistulas, instrumētáq; omnino, perspicuū est, nō omnes fines esse perfectos. At finē optimū, perfectū quid esse constat. Quare si tantū vnus perfectus sit finis, is hic erit, qui quæritur: sin plures, is qui hōrū est perfectissimus. Eū autē, qui per se est expetibilis, perfectiorē eo dicimus esse, q̄ est propter aliū expetēdus: & eū, qui nunquā ob aliū expetitur, iis vniuersis, qui per se, & propter illū etiā expetūtur. Et eū igitur perfectū simpliciter, qui per se semper est, & nunquā ob aliū est expetēdus. Talis autē finis, ipsa felicitas maximè esse videt. Hanc enim propter se ipsam semper, & nūquā ob aliud quicquā expetimus. Honorē autē, voluptatē, mentem, virtutē deniq; omnē, & propter se expetim⁹, (quippe cū ipsorū vnūquodq; expeteremus, si nihil inde etiā proueniret) & felicitatis etiā gratia, per hęc ipsa felices fore nos arbitrātes. Sed illorū gratia felicitatē, aut ob aliud prorsus, expetit nemo. Idē & ex sufficiētia videtur accidere. Perfectū nanq; bonū, per se sufficiēs est. Sufficiēs autē dicimus, nō ipsi soli qui vitā solitariā agit, sed & parētibus, & natis, & vxori, & amicis omnino, ac ciuibus: quando quidē homo natura ciuilis est. Atq; sumēdus est in his terminus quidā. Nā si ad parētes hoc ipsum, & natorū natos, & amicorum amicos extēderis, in infinitum fiet progressio. Sed de hoc considerandū est posteā. Id autē sufficiēs esse ponimus, quod solū à cęteris segregatū, expetibilem vitā facit, reſq; nullius indigentē. Talē autē felicitatē ipsam esse existimamus. Et insuper cùm nō numeratur cum cæteris, maximè omnium expetibilem: cùm numeratur, magis expetibilē cum minimo bonorum esse putamus. Augmētum enim bonorum fit, id quod adiungitur. Id autē semper magis est expetibile, quod maius est bonum. Perfectum igitur quoddam, & sufficiens est felicitas, cùm sit rerum agendarum omniū finis. Sed forsitan felicitatē quidē summū esse bonum dicere, ab

vniuerſis conceditur.Deſideratur autem, vt dilucidiùs quidnã ſit ipſa, dicatur. Hoc igitur fortaſſe fuerit,ſi opus hominis caperetur. Vt enim modulatoris,ſtatuarij,cæterorúmq; artificũ, & eorum omniũ omnino,quorũ eſt opus aliquod, actióve bonum,& id,quod bene ſeſe habet, in ipſo opere videtur cõſiſtere:ſic & hominis bonũ in opere ipſius eſſe conſtabit,ſi ſit ipſius aliquod opus.Fabríne igitur,& ſutoris,opera ſunt quędã,actionéſve: hominis autem nullũ eſt opus,ſed eſt otioſus homo natura? An vt oculi,manus,pedis, & cuiuſque omnino partis aliquod opus eſt, ſic & hominis pręter hæc omnia quiſpiã aliquod poſuerit opus. Quid igitur id fuerit tandẽ? Viuere enim homini cũ plãtis cõmune eſt. Opus autẽ propriũ ipſius hominis quæritur. Segregãda eſt ergo nutriẽdi, augendíq; vita. Hãc ſentiẽdi ſequitur vita: at ipſam etiã homini cũ equo,ac boue,omníq; animali conſtat eſſe cõmunem. Reſtat igitur actiua quędã vita rationẽ habẽtis.Huius autẽ aliud eſt vt obediens rationi,aliud vt eã habẽs,atq; intelligẽs. Sed cùm hæc etiam bifariã dicatur,ea ponenda eſt, quæ eſt actu:hæc enim magis propriè dicitur vita.Eſt igitur opus hominis operatio animę,per rationẽ,aut nõ ſine ratione:at verò opus huius,ac ſtudioſi huius,idẽ eſſe genere dicimus:vt Citharœdi,ſtudioſíq; citharœdi,& hoc in omnibus abſolute, operi adiũcta perfectione,quæ eſt à propria virtute,Citharœdi nãq; opus eſt,citharã pulſare:ſtudioſi verò,bene pulſare.Eodẽ modo cũ hominis opus vitam quandã eſſe ponamus,& hãc ipſam operationẽ animæ,atq; actus cũ ratione: ſtudioſi profectò viri hæc ipſa ſunt,cũ bene,rectéq; fiũt,ſingula autẽ bene,per propriã virtutẽ efficiũtur. Quæ cũ ita ſint,fit vt bonũ humanum animæ ſit operatio per virtutẽ:& ſi plures ſint virtutes,per optimã nimirũ,& perfectiſsimã,& inſuper in vita perfecta.Ver enim nec vna facit hirũdo, nec vnus dies:& beatũ hominẽ eodẽ modo,felicémve, nec vnus dies,nec breue vllũ efficit tẽpus.Summũ igit bonũ hoc circunſcriptũ ſit modo.Primũ nãq; forſitã, vt figurã quandã deſcribere,poſteà depingere ipſum oportet.Videtur autẽ cuiuſlibet eſſe ea, quæ bene ſunt circũſcripta,producere,& explicare,atq; exponere.Tẽpúſq; taliũ inuẽtor eſſe, atq; adiutor bonus. Vnde & artiũ facta ſunt incrementa. Eſt enim cuiuſuis id,quod deeſt,ſupplere,ac addere.Oportet autẽ & ea,quæ ſuprà diximus,in memoria habere, & ipſum exactũ nõ in omnibus eodẽ modo,ſed in ſingulis,& vt patitur ſubiecta materia: & eouſq; quouſq; ad doctrinã attinet flagitare. Nã faber,& geometra diuerſo modo angulũ rectũ inquirunt. Alter enim,quoad vtilis eſt ad opus:alter quidnã ſit,& quale quid,ipſum inquirit, cõtẽplator enim eſt veritatis.Idẽ modus & in cęteris eſt ſeruandus, ne hiſce quæ inſtituimus agere,plura fiant ea,quæ fines illorũ egrediunt.Nec in omnibus ſimili modo cauſa poſtulanda eſt, ſed ſat eſt in quibuſdã ſi bene demõſtrata fuerint eſſe:quod quidẽ & in ipſis principiis fit.Atq; hic modus primus eſt,& principiũ. Principiorũ autẽ alia inductione, alia ſenſu,alia aſſuetudine quadã, alia alio modo perſpiciuntur.Enitendũ eſt autẽ ſingula pertractare, vt ſuapte natura percipi poſſunt:& adhibẽda eſt diligentia,vt bene definiantur,nam magnã ad ea,quæ ſequuntur, afferunt opem. Principiũ enim plus, quàm dimidiũ totius,eſſe videtur: & eorum,quæ quęrũtur,cõplura,per ipſum manifeſta fieri ſolẽt.

Excessu, qui eſt à virtute ad ipſum opus adiũcto.

De dictorum antiquorum cum vera felicitate conſenſu,ac de triplici bono ad felicitatem neceſſario. Cap. VIII.

Conſiderandũ eſt igitur de ipſo, nõ ex cõcluſione ſolũ,& iis,ex quibus eſt ipſa ratio,ſed ex iis etiã, quæ de ipſo dicũtur.Vero nãq; omnia,quæ cõpetunt, cõſona ſunt: à falſo autẽ citò ipſum diſcrepat verũ. Cũ igitur bona in tria ſint diuiſa,& alia externa,alia circa animã,alia circa corpus bona dicantur:ea,quæ ſunt circa animã,propriiſsimè, maximéque dicimus bona.At actus,& operationes animæ,circa animã eſſe ponimus.Quare hac opinione cũ antiqua,tũ à philoſophãtibus cõceſſa, bene dicitur, finẽ ipſum actus quoſdã, & operationes eſſe.Sic enim fit,vt fit ex ipſis animæ bonis,& non ex bonis externis. Conſonũ eſt etiã ipſi rationi & id,quod dicitur,felicẽ,inquã,bene viuere, benéq; agere.Finis enim bona quædã vita, bonáq; actio dictus eſt.Cũcta prętereà,quę circa felicitatẽ quęrũtur,ei,quod dictũ eſt,ineſſe videtur. Aliis nãq; virtus,aliis prudẽtia,aliis ſapiẽtia quędã,aliis hęc aut horũ aliquod cũ voluptate,aut non ſine voluptate felicitas eſſe videt. Sunt & qui externã etiã affluentiã ſimul accipiũt. Atq; hæc partim multi, & antiqui,partim pauci,viríq; dicũt pręclari:quorũ neutros tota via aberrare,ſed aliqua ex parte, & in pluribus vera attingere conſentaneũ eſt rationi. Eorũ igit ſentẽtiæ,qui vel omnẽ, vel aliquã virtutẽ felicitatẽ aſſerũt eſſe,ipſa ratio cõſona eſt. Huius eſt enim ea operatio,quæ per ipſam efficitur,Intereſt autẽ fortaſſe nõ parũ, in poſſeſsione an in vſu,& in habitu,an in operatione,ſummum cõſiſtere bonũ putare. Fieri enim poteſt, vt habitus quidẽ & ſi ineſt,nullũ efficiat bonũ: vt in dormiẽte,vel etiã alio modo quodã otioſo facto. Vt operatio autẽ nihil efficiat boni,fieri nequit. Qui nãq; operatur,aget vtiq; neceſſariò, & bene etiã aget. Atq; vt in Olympia nõ hi,qui ſunt elegãtiſsimi forma,præſtantiſsimíq; robore, ſed ij,qui decertant,coronis afficiũtur, (ipſorum enim aliqui vincũt) ſic & qui bene agunt,eorũ,quæ ſunt in vita pulchra,bonáq;,cõpotes fiunt. Eſt autẽ vita ipſorũ per ſe iucũda.Nam voluptate quidẽ affici ex his eſt,quæ ad animã pertinẽt,id autẽ eſt cuiq; voluptati,cuius amator dicitur vnuſquiſq;:vt equus equorũ amatori:& ſpectaculũ ſpectaculorũ identidẽ amatori: eodẽ modo & amatori iuſtorũ, iuſta:& omnino virtutũ amatori,& ea,quæ per virtutẽ efficiũtur. Quæ igitur voluptati ſunt vulgo, ea repugnãtia ſunt, propterea ꝙ non natura talia ſunt.Sed amatoribus honeſtatis ea ſunt voluptati,quæ ſunt natura iucunda.Tales autẽ eæ ſunt actiones,quæ à virtute emanant: quare & his ipſæ ſunt voluptati,atq; per ſe ipſas iucũdæ. Ipſorum igit vita nõ indiget voluptate,tanquã aliqua foris adiungẽda,ſed habet in ſe ipſa voluptatẽ. Præter enim ea,quę dicta ſunt, neq; bon⁹ is eſt, qui bonis † actionib⁹ nõ delectat. Nã neq; iuſtũ eũ quiſquã dixerit,qui iuſtis nõ gaudet: neq; liberalẽ eũ, qui

† Et l

liberal

liberalibus actionibus non delectatur: & in cęteris eodem modo. Quòd ſi hæc ita ſunt, actiones eæ,quæ à virtute proficiſcũtur, per ſe ipſas ſunt voluptati,atque iucundæ. At verò bonæ quoque ſunt, & etiam pulchræ, atque horum vnumquodque maximè ipſis competit, ſi rectè de his ipſe iudicat ſtudioſus:iudicat autẽ, vt eſt dictum. Optimum ergo,& pulcherrimum, & iucundiſsimum eſt ipſa felicitas,& non ſeiunguntur hæc, pèrinde atque in illo Deliaco carmine ſeparantur:

Summè eſt pulchrũ,ex aſtrea quod gignit alma:
Optima,ſi valeas,res eſt,quod quilibet optat,
Summè eſt iucundum,ſi re potiaris amata.

Hæc enim operationibus omnia cõpetunt. Has autem ipſas,aut vnam ipſarum, quæ ſit optima,felicitatem ipſam dicimus eſſe. Videtur tamẽ & externis indigere bonis,vt diximus.Fieri enim non poteſt,aut non facilè fit, vt is res agat præclaras, cui facultates deſunt.Multa nanq; per amicos,per diuitias,per ciuilem potentiam, tanquam per inſtrumenta aguntur. Quibuſdã autem carentes,vt nobilitate,bona prole,pulchritudine, beatitudinẽ maculãt.Non enim ſatis ad felicitatẽ idoneus eſt,ꝗ penitus eſt deformis,aut ignobilis, aut ſolitarius ſine prole:& minus etiã fortaſſe, ſi cui perpraui ſint filij, vel amici, aut boni mortui ſint. Vt igitur diximus,videtur felicitas, & talis indigere proſperitatis. Vnde quidam proſperitatem Fortunæ,quidam virtutem,felicitatem eſſe dicunt.

De modo aſſequendæ felicitatis. Cap. IX.

Vnde & dubitatur, vtrũ diſciplina, an aſſuetudine, an alio quodã modo per exercitiũ acquiri poſsit:an aliqua diuina ſorte, an & ob Fortunã proueniat, Si igitur & aliquid aliud Deorũ eſt munus hominibus,cõſentaneũ eſt rationi & felicitatẽ à diis ipſis dari:& eò magis,quò cęteris humanis bonis eſt pręſtabilius.Verũ hoc ad aliã magis conſiderationẽ forſitã pertinet.Videtur tamẽ,& ſi nõ à diis immortalibus mittit,ſed virtute,diſciplinãve quadã, vel exercitatione cõparatur, diuiniſsimum eſſe. Pręmium enim,fińſq; virtutis,optimũ, & diuinũ quoddã,atq; beatũ eſſe cõſtat.Eſt pręterea †multũ cõmune. Fieri nãq; poteſt,vt diſciplina quadã, ac diligẽtia ab vniuerſis iis cõparetur,qui nullo principio labefactato,idonei ſunt ad cõſequendã virtutẽ. Quod ſi melius eſt hoc modo, quã ob fortunam felicẽ eſſe,rẽ ita ſe habere conſentaneũ eſt rationi.Siquidẽ ea,quæ ſunt ſecundũ naturã,vt quã optimè ſeſe habere poſſunt,ſic ſeſe habent ſuapte natura:& ea ſimiliter,quæ per artẽ cõficiuntur,atque à quacũq; proueniũt cauſa:& ea maximè,quę à præſtabiliſsima proficiſcũtur.Id autẽ, quod maximũ,atq; pulcherrimũ eſt, Fortunæ adſcribere abſurdũ videt in primis. Patet etiã ex ipſa rationẽ,quod quęrit.Dicta eſt enim & operatio animæ per virtutẽ.Cęterorũ autẽ bonorũ,alia inſunt neceſſariò,alia adiuuãt,ſũtq; vtilia, vt inſtrumẽta: hæc & iis cõſona ſunt, quæ in principio diximus. Ipſum enim finẽ facultatis ciuilis optimũ ponebamus.Hæc autẽ magnã adhibet diligentiã, vt ciues ipſos diſponat,bonóſq; faciat, & ad honeſtas res agẽdas idoneos reddat. Meritò igit,nec bouẽ, nec equũ,nec aliud quicquã animãtiũ dicimus felix,Quippe cũ fieri nequeat,vt ipſorũ quicquã talis ſit particeps operationis. Hãc autẽ ob cauſam neq; puer eſt felix,nondũ enim eſt idoneus ad res tales agẽdas propter ætatẽ. Qui dicuntur felices, ob ſpẽ dicũtur.Eſt enim opus,vt diximus, & perfecta virtute,& perfecta etiã vita.Multæ nãq; mutationes in vita fiũt,varięq; fortunæ:atq; fieri poteſt,vt is, qui maximè bonis abundat, in magnas incidat in ſenectute calamitates, vt in heroicis de Priamo dicitur. Eum autem, qui tali fortuna eſt vſus,& miſerabiliter obiit,nemo felicem dicet.

† ἔτι δ᾽ ἂν καὶ πολύκοινον fuerit etiam multum cõmune.

Quòd quis in hac vita dicendus ſit felix, & quid felix. Cap. X.

Nullúſne igitur homo felix, quãdiu viuit dicẽdus eſt,ſed Solonis ſentẽtia, finẽ ſpectare oportet? Quod ſi & ita ponendũ eſt túmne felix eſt, cũ è vita deceſſerit? An id abſurdũ eſt penitus, nobis præſertim,qui felicitatẽ,operationẽ quãdã dicimus eſſe? Quòd ſi mortuũ felicẽ nõ dicimus, neq; Solon id vult:ſed tũc dici beatũ hominẽ tutò poſſe, quia iã eſt extra omnia mala,calamitatéſq;. Habet quidẽ & hoc cõtrouerſiã quandã. Mortuo nãq; bonũ & malũ videt aliquod eſſe,ſiquidẽ & viuẽti,nõ autẽ ſentienti:vt honores,infamiæ,& filiorũ,poſterorũq; omnino proſperitates,atq; aduerſitates. Dubitationẽ autẽ & hæc afferũt.Ei nãq;, qui ad ſenectutẽ vſq; beatè vixerit,ſecũdũq; rationẽ deceſsit, multas circa poſteros accidere mutationes cõtingit:& alios ipſorũ eſſe bonos, vitãq; cõſecutos eſſe pro dignitate:alios cõtrà. Cõſtat autẽ & diſtãtiis ad parẽtes,multis,variiſq; modis ipſos ſeſe habere poſſe. Abſurdũ igit eſt,ſi defũctus ſimul etiã mutaretur,& nũc felix fieret,nũc miſer. Abſurdũ eſt etiã,& minimè,nec aliquod ad tẽpus,poſterorum ad parentes res pertinere. Sed redeundũ eſt ad id, quod priùs eſt dubitatũ. Ex illo nanq; & id quod nũc quęrit,fortaſſe perſpicietur. Si igitur finẽ ſpectare oportet,& tũc beatũ dicere quenq;,nõ quia beatus tunc eſt,ſed ꝙ priùs erat;quo modo nõ eſt abſurdũ,ſi cũ eſt felix, nõ verè de ipſo dicet quod ineſt. Quia viuẽtes, dicere beatos ob mutationes nolumus: & quia felicitatẽ quidẽ ſtabile quiddã, nullóq; modo facilè mutabile eſſe putamus: fortunã autẽ in eiſdẽ ſæpe reuolui. Nã ſi fortunã ſequamur,ſæpenumero felicẽ, ac miſerũ eũdẽ dicemus,chamæleontẽ quendã oſtẽdẽtes ipſum felicẽ eſſe,ac debiliter collocatũ. An Fortunã ſequi,nullo modo eſt rectũ. Nõ eſt enim in ipſa bene vel malè viuere ſitũ,ſed indiget humana vita ipſius, vt diximus. Operationũ autẽ eæ quidem quæ à virtute proficiſcunt,felicitatis:eæ verò,quę ſunt cõtrarię, cõtrarij dominę ſunt. Atteſtat huic ſentẽtiæ & id, quod nũc dubitauimus:etenim nullis in operibus humanis tãta eſt firmitas,quãta eſt in operationibus hiſce,quę à virtute proficiſcũtur,hæ nãq; ſtabiliores & ſciẽtiis ipſis eſſe videtur. Harũ autẽ ipſarũ eæ,quæ cæteris antecellunt, maximè ſtabiles ſunt,propterea ꝙ in his ipſi beati,& maximè,& cõtinuatiſsimè viuunt. Hoc enim ſimile eſt cauſæ,vt ipſarũ nõ fiat obliuio. Id igit,quod quęrit,cõpetit ipſi felici,& erit talis per vitã. Nã ſemper aut maximè ea aget, & contẽplabitur,quę prodeũt à virtute,fortunámque feret pulcherrimè, & omni ex

parte

Universidad de Deusto
Biblioteca

parte concinnè, ac æquabiliter: quippe qui verè bonus, atq; quadratus est sine vituperatione. Cùm autē à Fortuna multa eueniāt, & magnitudine, parūitateq; differāt: parua quidē, siue sint secūda, siue aduersa, cōstat nō facere vitæ momentū. Grādia verò, ac multa, si secūda sint, beatiorē vitā efficiūt: quippe cùm ad decorandū sint apta, & vsus ipsorū pulcher, studiosúsq; fiat. Sin aduersa, premunt, lædúntq; vitā beatā. Afferūt enim dolores, & multas operationes impediūt. Attamē & in iis ipsis perlucet ipsa honestas, cùm multas quispiā, ac magnas aduersitates facilè perfert, nō ob sensibilitatē, sed quia generosus est, atq; magnanimus. Quòd si operationes dominæ sunt (vt diximus) vitę, nemo beatorū fuerit miser. Nunquàm enim odiosum quicquam, atq; improbū aget. Eum enim, qui verè bonus est, atq; prudēs, fortunā omnē decore perferre, pro facultatéq; rerū semper res pulcherrimas agere: vt & ducem bonū præsentibus vti castris ad optimè gerendū bellū, & bonū item sutorē ex sibi datis pellibus pulcherrimū conficere calceū, cęteróq; omnes identidē artifices, arbitramur. Quæ cùm ita sint, miser quidē nūquàm fuerit ipse felix. Beatus tamē nō erit, si in Priami calamitates inciderit. Nec igit̄ varius, faciléq; mutabilis erit. Neq; enim ex felicitate facilè aut à quibusuis, sed ab ingentibus, & multis aduersitatibus dimouebitur: & ex talibus nō in paruo, sed in lōgo quondā, perfectóve tēpore rursus fuerit felix, magnas in eo res, præclarásq; nactus. Quid igitur obstat, eū felicē dicere, q̄ per virtutē operatur perfectā, & bonis externis satis abundat, non quouis in tēpore, sed in vita perfecta? An est addendū, & ita est victurus, & secundū, ratione moriturus? quippe cùm futurum quidem incertū sit nobis: felicitatem autē finem, & omnino pefectā omni ex parte ponamus? Quod si ita sit, viuentium eos, quibus ea, quæ diximus, & insunt, & inerunt, beatos dicemus: beatos autem homines. Sed de his quidem eousq; sit definitum.

Quòd posterorum fortunæ ad defunctos pertineant. *Cap.* XI.

FOrtunam autē posterorū, amicorúmq; omniū nihil cōferre, longè ab amicitię finibus discedere, & opinionibus contrarium esse videtur. Cùm verò multa sint ea, quæ eueniunt, variásq; differētias habeāt, & alia magis, alia minùs cōferāt: in singula quidē ipsa diuidere, prolixū, & infinitū esse cōstat: sat aūt erit fortasse, si de his ipsis vniuersaliter, figuráq; dicetur. Vt igitur aduersitatū earū quę beatis eueniūt, aliæ pondus aliquod, momentúmq; habent ad vitam, aliæ sunt leuiores: sic sese habēt & ea, que circa amicos accidūt oēs. Viuentibus autem, an mortuis calamitas accidat, multò magis refert, quàm res nefandæ, grauésq; agantur, an in tragœdiis recitētur. Animaduertēda est igitur differētia hoc etiam modo: imò verò considerandū forsitan est, si cuiuspiā boni vel mali participes sint defūcti. Videtur igitur etiā si quippiam ex his ad ipsos peruenīat, siue bonū, siue contrariū, exile quid, ac paruū, aut simpliciter, aut illis esse: si quidē tantū, ac tale, vt neq; beatos eos efficiat, qui beati nō sunt, neq; beatitudinē auferat à beatis. Videtur igitur tā prosperitates, quàm aduersitates amicorū, aliquid defunctis afferre: tale autem, ac tantū, vt neq; felices, infelices, nec aliud quicquam huiusce modi faciat.

Quòd felicitas bonum sit honorabile potius, quàm laudabile. *Cap.* XII.

IIs determinatis, de felicitate cōsideremus, vtrū laudabile sit quiddā, an potiùs honorabile. Constat enim potentiam nō esse. Omne autē laudabile ex eo laudari videtur, quia est affectū aliqua qualitate, & aliquo modo sese habet ad aliquid. Iustū enim & fortem, & bonū omnino virū, atq; virtutē, ob opera laudamus & actiones. Robustū etiā, ido neū̄q; ad cursum hominē: & cæterorū quēq; similiter laudamus, quod affectus est aliqua qualitate, & ad bonū aliquod, studiosúmq; refertur. Id ita esse patet & ex Deorū laudibus. Nā cū ad nos referuntur, ridiculæ sanè videtur. Quod quidē ex eo fit, quia laudes (vt diximus) per relationē efficiuntur. Quòd si laus taliū est, cōstat optimorū nō esse laudē: sed maius aliquod, prę̄stabiliúsve, quēadmodum & videtur. Nā & Deos beatos, felicésq; dicimus, & viros etiā eos, qui maximè sunt diuini, & rerū bonarū simili modo. Nemo nāq; felicitatem laudat, vt iustitiā, sed vt diuinius quiddā prę̄stabiliúsve, rē dicit esse beatā. Videtur autē & Eudoxus rectè voluptati primas detulisse partes. Id enim (voluptatē, inquā, quę quidē est bonū) nō laudari, indicare putabat, præstabiliorē ipsam esse rebus laudabilibus vniuersis. Talē autē Deū & summū bonū esse dicebat. Ad hęc enim cętera vniuersa referri. Etenim laus quidē virtutis est, hac enim ad res honestas agēdas idonei fiunt. Commendationes autem operū sunt simili modo, tam corporis, quàm etiā animæ. Verùm hæc quidē exactè discutere, magis ad eos forsitan pertinet, qui laudandi munere funguntur. Nobis autē perspicuū ex his, quæ diximus, fuerit, felicitatē ex his esse, quæ honorabilia sunt, & perfecta. Videtur autē & ex eo sic se habere, quia principiū est. Cætera enim gratia eius agimus omnes: principiū verò causāq; bonorū, honorabile quiddā, & diuinū dicimus esse.

De duplici animæ parte, ac virtutis diuisione. *Cap.* XIII.

CVm autē felicitas animę quędā per virtutē perfecta sit operatio, de virtute cōsideremus oportet. Hoc enim modo meliùs fortasse de felicitate etiā conplablimur. Videtur autē & is, qui vere ciuilis est, circa hāc maximè elaborare. Vult enim ipsos ciues bonos efficere, & legibúsq; obtēperantes. Atque horū exemplū legū latores, tū Cretēsiū, tū Lacedęmoniorū habemus, & si qui alij tales fuēre. Quòd si hæc cōsideratio ciuilis est facultatis, constat inquisitionē hāc pērinde, vt ab initio proposuimus, ac instituimus fore. De virtute autē humana cōsiderandum est. Bonū enim humanū, ac felicitatem quærebamus humanā. Virtutem verò humanā dicimus, non eam, quæ corporis est, sed eam, quæ animæ: nam & felicitatē, operationē animæ dicimus. Quæ cùm ita sint, patet, ipsum ciuilem aliqua ex parte de anima scire oportere: quēadmodum & eū, qui curaturus est oculos, totúmq; corpus, de ipsis scire oportet: & eò magis, quo facultas ciuilis honorabilior est, atq; prę̄stabilior medicina.

cina. Elegantes etiā medici multa planè circa cognitionē corporis tractāt. Et ciuilis igitur ipse de anima contēpletur oportet. Horū autem gratia, & quod satis est ad ea, quæ hīc quęrūtur. Nam vlteriùs, exactiúsve cōsiderare, maius est opus, difficiliúsve fortasse, quā ea, quæ proponuntur. Dicuntur autē & in externis sermonibus aliqua de ipsa sufficiēter, & vtendū est ipsis: vt, partiū eius aliam ratione vacare, aliā rationē habere. Atq; nihil in præsenti refert, distinctę sint hæ pērinde, atq; corporis partes, & omne partibile: an ratione quidē sint duæ, re verò seiungi nō possint: vt in circunferentia sese habent concauū, & conuexum. Partis autem ratione vacantis, alia quidē cōmunis est, & vegetatiua. Loquor autē de ea, quę causa est, vt id, quod ipsam habet, nutriatur, incrementáq; suscipiat. Talē enim animæ potentiā, in vniuersis, quæ nutriuntur, quispiā posuerit, & in fœtibus, & hāc eandē etiā in perfectis. Est enim magis consonum rationi, hanc eandem, quàm aliquā aliam, ponere. Huius igitur virtus cōmunis quædā & non humana videtur. Nā hæc pars & potētia in somnis maximè operatur: bonus autē, & malus minimè in somno discernitur. Quapropter inquiunt, à miseris felices in dimidio vitæ nihil differre. Hoc autem rectè accidit. Somnus enim, otiū est animæ, tam studiosæ, quā vitiosæ, nisi parūper motus proueniāt aliqui, atq; ita modestorū meliora, quā quorumuis visa fiāt. Sed de his quidē hactenus. Et nutriēdi potētia, cùm expers sit humanæ virtutis, omittēda est. Videtur autē & alia quędā esse natura animæ, vacās ratione, aliqua tamē ex parte participes rationis. Continētis enim, & incontinētis rationem, idq; animæ quod rationē habet, laudare solemus. Rectè nanq; & ad optimas res inuitat. In ipsis autē & aliud quid præter rationē inesse constat, quod quidē repugnat, resistítq; rationi. Nam vt dissolutæ corporis partes, si ad dextrā mouere velis, in sinistrā feruntur: sic planè fit & in anima, ad contraria enim, incontinentiū appetitiones ferūtur. Verū in corporibus quidē cernimus ea, quę ad contrariā partē feruntur, in anima verò nō cernimus. Fortasse autē nō minùs & in anima putandū est esse aliquid prę̄ter rationē, quod huic aduersatur, & obstat. Dicere verò quo modo est diuersum, nihil refert. Videtur autē & hoc rationis vt diximus) particeps esse. Paret enim in ipso continente rationi, & in tēperante, ac forti, magis forsitā eidē obtēperat. Omnia enim in illis sunt cōsona rationi. Pars igitur animę ratione vacās, est duplex. Vegetatiua nanque nullo modo rationis est particeps: sed cupiēdi vis, & omnino appetēdi, rationis est quodā modo particeps, ea ratione, qua obedit ipsi, atq; obtēperat. Sic & patris, & amicorum, & nō vt rerū mathematicarū, dicimus rationem habere. Hanc autē partē ratione vacantē rationi obtēperare, admonitiones, & increpationes, & cohortationes etiā indicant. Quod si oportet, hanc quoq; partē dicere rationē habere, duplex & ea pars erit, quæ rationē habet: & vna quidem propriè, & in ipsa: altera verò vt is qui obtēperat parri. Diuiditur autē & virtus hac differētia. Virtutum enim alias intellectiuas, alias morales dicimus esse. Sapientiā quidem, & prudētiam, & sagacitatē intellectiuas: liberalitatē autem, & temperantiam morales. Nam cùm de moribus cuiuspiā loquimur, non sapientem illum, aut sagacem, sed mitem, aut temperatum dicimus esse. Laudamus autem & sapientem ob habitum. At habituū eos, qui laudabiles sunt, virtutes appellare solemus.

ARISTOTELIS STAGIRITAE ETHICORVM AD NICOMACHVM, LIBER SECVNDVS,

Ioanne Argyropylo Byzantio Interprete.

ARGVMENTVM LIBRI.

SECVNDVS hæc: de virtute intellectiua, & morali: de excessu, & defectu: de voluptate, & dolore, de affectu potentia, & habitu: de mediocritate, de virtute morali, quid sit: de mediocritatū dispositione: de verecundo, stupido, pudoris experte: de indignante, inuido, maleuolo: de oppositione tum extremorum inter se, tum ipsorum ad medium: de præceptis, quæ ad medium ipsum ducunt.

De productione virtutis intellectiuæ, ac moralis. *Cap.* I.

CVM autem virtus sit duplex, intellectiua, inquam, atq; moralis, intellectiua quidem plurimū ex doctrina & generationē habet & incremētum: quapropter experientia indiget, temporéq;. Moralis autem, assuetudine comparatur: vnde & nomen habuit tale. Ex quo patet, nullam fieri virtutem morum in nobis naturā. nihil enim eorum, quæ sunt natura, aliter assuescit: vt lapis, cui quidem natura competit ferri déorsum, nunquàm assuescit ferri sursum, non millies ipsum assuefaciendi causa quispiam sursum proiiceret. Simili modo nec ignis ferri déorsum, nec aliud quicquam aliter, quàm sibi natura competet, assuescet. Neque igitur natura neque prę̄ter naturam virtutes in nobis efficiuntur: sed idonei quidē ad ipsas suscipiendas sumus natura. Suscipimus autem ipsas, atq; perficimur per consuetudinem. Prætereà eorum, quæ in nobis fiunt natura, potētias priùs accipimus, déinde redimus operationes, quod quidem in ipsis sensibus intueri licet. Non enim ex eo quia vidimus, vel audiuimus sæpe, sensus accepimus: sed contrà, habentes vsi sumus, non vsi accepimus. At virtutes

Universidad de Deusto Biblioteca

accepimus operati priùs, quemadmodum & in artibus. Quæ nanq; posteà, quàm didicerimus, facere oportet, ea facientes discimus. Aedificatores etenim, ædificãtes, & citharœdi, pulsantes citharam fiunt: pari modo iusta agentes, iusti, & modesta modesti, fortiáque fortes efficimur. Testatur hoc & id quod in ciuitatibus fieri solet. Legum nanque latores ipsos ciues assuefacientes, bonos efficiunt. Atque omnis quidem legumlatoris hæc est voluntas. Qui verò non bene id faciunt, peccant. Atque hoc ipso Respublica bona, à mala Republica differt. Insuper ex eisdẽ & per eadem omnis virtus, & ars similiter & fit, & corrumpitur. Ex eo nanque quia pulsant citharam, & boni, & mali fiunt citharœdi: simili ratione & ædificatores, & cæteri omnes. Nam ex eo quia bene ædificant, boni: & ex eo quia malè, mali fiũt ædificatores, & fabri. Quod nisi ita sese haberet, non esset opus docẽte, sed omnes boni fierent, aut mali. Sic igitur & in virtutibus res sese habet. Agẽtes enim ea, quæ sunt in commerciis hominũ, alij iusti, alij iniusti fiunt. Agentes etiã ea, quæ sunt in terribilibus rebus, timeréq; assuescẽtes, aut cõfidere, alij fortes, alij timidi fiunt. Idẽ & circa cupiditates, & iras euenire videtur. Alij enim temperati, ac mites fiunt: alij intemperati, ac iracundi: ex eo planè quia hoc in ipsis, aut hoc modo versantur. Atque, vt breuiter dicam, omnes habitus ex operationibus similibus fiunt. Quapropter tales quasdam operationes reddere oportet: ipsarum nanq; differẽtias habitus ipsi sequũtur. Non igitur, parùm, sed plurimùm, quin potiùs totum refert, sic, an non sic homines ab adolescentia consuescant.

Quòd virtus ab excessu, & defectu corrumpatur ad mediocres inclinans operationes. Cap. II.

CVm autem pręsens tractatio, non contemplationis sit, vt cæteræ, gratia. Nõ enim vt sciamus quidnã sit virtus, sed vt efficiamur boni, cõsideramus, nam nulla ipsius esset vtilitas. De actibus quonã modo sint agendi, considerare nęcesse est. Hi nanq; sunt authores, vt tales quidã ipsi habitus fiant, quẽadmodũ diximus. Agere igitur ratione recta cõmune est, & supponatur: posteriùs autẽ de ipso dicetur: & quid est ipsa recta ratio: & quomodo ad cæteras sese habet virtutes. Illud autẽ anteà cõfiteamur oportet, omnẽ sermonẽ, qui est de rebus agẽdis, figura, & non exactè fieri debere, quemadmodum & ab initio diximus: rationes, inquã, vt materia postulat, semper esse efflagitandas. Actiones autem, & ea, quæ prosunt, nullam habẽt stabilitatem, quemadmodũ neque salubria ipsa. Atq; cùm talis sit sermo vniuersalis, multò minùs is sermo certitudinis habet, qui de singularibus est. Nã neque sub artẽ, neq; sub pręceptionẽ vllam cadunt. Sed oportet ipsos agẽtes ea semper considerare, quæ ad tempus accõmodantur; quemadmodũ & in medicina fit, & in gubernandi etiã arte. Verùm & si pręsens sermo talis est, vti diximus, enitendũ est tamen opem, & auxilium ferre. Primùm igitur hoc contemplemur oportet, res istius modi tales esse, vt à † nimio corrumpãtur, & pauco, vt in viribus videmus, ac valetudine fieri. Nã pro rebus obscuris, claris indiciis vtamur oportet. Nimij nanq; labores, paucíq; vires corrumpunt. Similiter potus, cibíq;, tam nimij, quàm pauci, valetudinem auferunt: moderati verò faciunt, augent, & conseruant. Sic igitur & in fortitudine, ac temperantia, cæterísque virtutibus res sese habet. Qui nanque cuncta fugit, atque formidat, neque quicquam subire, perferréque patitur, is timidus fit. Qui nihil omnino timet, sed aggreditur omnia, is audax nimirum efficitur. Simili modo qui voluptate omni potitur, nec excipit vllam, intemperans: qui cunctas fugit, périnde atq; agrestes homines, insensatus euadit. Etenim tam temperantia, quàm fortitudo, à nimio quidẽ, & pauco corrumpitur, à mediocritate autem conseruatur. Atenim non solũ ortus, & incrementa, corruptionésve ex eisdem, & ab eisdem efficiuntur, sed & operationes in eisdem etiam erunt. Nam & in cæteris, quæ sunt manifesta magis, res ita sese habere videtur, vt in viribus. Vires enim non tam copia cibi, quàm multorũ laborum tolerantia, comparãtur: & robustus ipse multum sumere cibum, & multos labores tolerare maximè potest. Sic fit & in virtutibus ipsis. Nam abstinendo à voluptatibus: efficimur temperati: & facti iam temperati, maximè ab ipsis possumus abstinere. Idem & in fortitudine fit. Etenim assuescẽdo formidolosas res paruipendere, subiréque ipsas, atque perferre, fortes euadimus: factíque fortes, maximè res formidolosas poterimus ferre.

Virtutes exuperatione, aut defectione corrumpuntur ὑπὸ τῆς ὑπερβολῆς, ἢ ἐλλείψεως, ab excessu & defectu, habẽt Gręca, quod ipse vertit hîc & in sequẽtibus, nimium, & parum.

Quòd virtus moralis sit circa voluptates, ac tristitias. Cap. III.

ATqui signum habituum sit oportet ea voluptas, quæ ipsis actionibus aduenit, & identidem dolor. Qui nanq; à corporis abstinet voluptatibus, si hoc ipso gaudet, tẽperans est: sin molestè fert, intẽperãs. Rursus qui pericula subit, & gaudet, aut saltẽ non dolet, fortis: qui verò dolet timidus est. Moralis nanq; virtus circa voluptates, dolorésq; versatur. Ob voluptatẽ enim res improbas agimus: ob dolorẽ verò res posthabemus honestas. Quapropter homines ab ipsa statim adolescẽtia, vt inquit Plato, ita institutos esse oportet, vt iis gaudeant doleántq;, quibus dolere, gauderéq; oportet. Hæc est enim educatio, ac eruditio recta. Præterea, si virtutes sunt circa actiones, atq; affectus, omnem verò affectum, & actionem omnẽ voluptas sequitur, aut dolor, virtus ob id ipsum etiam circa voluptates, dolorésq; versatur. Indicant id ita esse & pœnæ, quippe cùm per ipsos fiant dolores. Sunt enim medicamenta quædã: medicamẽta autem per cõtraria fiunt. Præterea, omnis habitus animi (vt anteà diximus) ad eas res & in his suam habet naturam, à quibus deterior, meliórq; efficitur. At ob voluptates dolorésve, praui habitus fiunt. Ex eo sanè quia persequũtur homines, atq; fugiũt, aut quas, & quos nõ oportet, aut cùm non oportet, aut quemadmodũ non oportet, aut quot modis aliis à ratione, talia pręscribũtur. Quapropter & sunt, qui definiẽtes virtutes, affectuũ ipsas inquiunt esse vacuitates, trãquilitatésve quasdã. Sed nõ rectè, quia simpliciter dicũt, & nõ addunt vt

vt oportet, & quãdo oportet, & cętera, quæ adduntur. † Virtus ergo talis supponitur esse facultas agẽdi res optimas circa voluptates, atq; dolores; vitiũ autẽ, contrariũ. Fuerit autẽ nobis de ipsis, & ex his etiã manifestũ. Nam cùm tria sint, ob quæ quispiã expetit, honestũ, vtile, iucundũ: & tria illis cõtraria, ob quæ fugit, turpe, inutile, atq; molestũ: bonus quidẽ vir circa hęc omnia rectè agit: malus autẽ peccat, & maximè circa voluptatẽ. Hęc enim & cõmunis est animalibus, & omnia, quæ in expetitionẽ cadũt, comitatur: quippe cùm & honestũ, & vtile, videatur esse iucundum. Præterea cunctis vnà cum hominibus ab ipsis incunabulis est enutrita. Quapropter arduũ est, hunc affectũ insitum vitæ extrudere. Iudicamus etiam & actiones ipsas alij magis, alij minùs, voluptate, atque dolore. Idcirco totum ipsum negotiũ circa hæc esse necesse est. Non enim parũ potest ad actus, bene, aut malè, gaudere, aut dolere. Difficiliùs est etiã, vt Heraclito placet, voluptati repugnare, quàm irę. At circa difficilius semper & ars fit, & virtus. Id enim, quod in hoc efficitur bene, pręstabiliùs est. Quare propter hoc etiã, circa voluptates, dolorésq; totũ negotiũ est & ipsius virtutis, & ciuilis etiã facultatis. Qui nãq; bene his vtitur, bonus erit, qui verò malè, malus. Dictũ sit igitur, virtutẽ circa voluptates, dolorésq; versari: & ex quibus fit, ab iis ipsis augeri: & cùm non eodẽ modo fiunt, corrumpi, & circa illa etiam operari, ex quibus est orta.

ὑπόκειται ἄρα ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ τοιαύτη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, τῶν βελτίστων πρακτική.

Discrimen inter iusta agere, & iustè agere. Cap. IIII.

DVbitauerit autẽ quispiã quonã modo dicimus iusta agẽtes iustos, & tẽperata tẽperatos fieri oportere. Nam si iusta, tẽperatáq; agunt, iam iusti sunt, & temperati, périnde, atq; si grãmatica, musicáve faciunt, grãmatici sunt, atq; musici: an nec in artibus res ita se habet. Fieri nanq; potest, vt grãmaticũ aliquod quispiã faciat, & fortuna, & alio admonẽte: at tunc erit grãmaticus, cùm & grãmaticum quippiã, & grammaticè faciet, id est secundũ eam, quę est in ipso, grammaticã artem. Pręterea, nec simile in artibus, & in virtutibus est. Nam ea, quæ ab artibus fiunt, bonũ ipsum in se ipsis habẽt. Sufficit igitur, si ipsa aliquo modo sese habentia fiant. At ea, quæ à virtutibus † prodeũt, non iustè, aut tẽperatè aguntur, si sint iusta, aut tẽperata: sed si & agens sic sese habẽs agat, primò quidẽ si sciẽs, deinde si eligens propter ipsa, tertiò si firmo animo, ac immutabili agat. Hæc autem ad habitus quidem cæteros habẽdos nõ requiruntur præter ipsum scire, ad virtutes autẽ scire quidẽ parũ, aut nihil potest, cætera verò non parũ, sed totũ possunt. Quæ quidẽ & ex eo, quia persæpe res iustè tẽperatéq; aguntur, proueniũt. Res igitur iustæ, tẽperatæq; dicuntur, cùm sunt tales, quales vir iustus ageret, aut tẽperatus. Iustus autẽ, ac temperatus est, nõ is, qui has agit, sed qui sic etiã agit vt iusti, temperatíq; agũt. Rectè igitur dicitur, iustũ fieri agentem iusta, & tẽperatum etiã temperata. Qui verò hæc non agit, nunquã euasurus est bonus. Verùm plerįq; hęc quidẽ non agunt. Ad sermones autem confugientes, sese philosophari putant, & studiosos hoc fore modo: atq; périnde vt ægroti faciũt, qui medicos quidẽ diligenter audiunt, nihil autẽ eorum agunt, quæ pręcipiuntur ab illis. Vt igitur illis corpus non bene sese habebit, si ita curantur, sic nec his animus planè, si ita philosophantur.

Fiunt γίνονται.

De affectu, potentia, & habitu, & quòd habitus genus virtutis. Cap. V.

POst hæc autem quidnã sit ipsa virtus, cõsideremus oportet. Cùm igitur tria sint, quæ fiunt in anima, affectus, potẽtię, habitus, horũ aliquid ipsam virtutem esse, necesse est. Atq; affectus quidẽ voco, cupiditatẽ, iram, metũ, fiduciam, inuidiã, gaudium, amicitiam, odium, desideriũ, æmulationẽ, misericordiam, & ea omnino, quæ voluptas comitatur, aut dolor. Potentias autẽ eas, quibus ad hos affectus suscipiendos idonei dicimur esse: vt quibus dolere possumus, vel irasci, vel misereri. At habitus eos, quibus bene, vel malè nos ad affectus ipsos habemus: vt ad irascendum, si vehemẽter, aut remissè simus dispositi, malè habemus: si mediocriter, bene, & ad cæteros affectus simili modo. Virtutes igitur, vitiáq; non sunt affectus. Nã affectibus quidẽ studiosi, vel vitiosi nõ dicimur: virtutibus autẽ, & vitiis dicimur. Et ob affectus neque laudamur, neq; vituperamur. Non enim qui metuit, aut irascitur, laudatur: neq; qui simpliciter, sed qui modo quodam irascitur, vituperatur. At ob virtutes, vitiáq; laudamur, aut vituperamur. Pręterea irascimur quidẽ, & timemus sine electione. Virtutes autẽ, electiones sunt quædã, aut non sine electione. Insuper affectibus quidẽ moueri dicimur: virtutibus autẽ aut vitiis non moueri, sed aliquo modo disponi. Propter hæc eadẽ neq; potentiæ sunt. Nã neq; boni, vel mali dicimur, neq; laudamur, aut vituperamur, quia † possumus simpliciter affici. Et insuper potẽtes quidẽ sumus natura: boni verò nõ efficimur, aut mali natura, quẽadmodum anteà diximus. Quòd si virtutes neque affectus sunt, neq; potentiæ, restat, ipsas habitus esse. Quid igitur sit ipsa virtus, genere diximus.

Possumus irasci vel timere simpliciter.

De duplici mediocritate, & virtutis substantia. Cap. VI.

OPortet autem nõ solũ ita dicere, virtutem habitum esse, sed etiam qualísnam habitus sit. Dicendum est igitur, omnem virtutem, & id ipsum, cuius est virtus, bene sese habere facere, & opus ipsius reddere bene. Oculi nanque virtus, & oculum, & opus ipsius studiosum facit: quippe cùm videamus virtute oculi bene. Virtus itidem equi, studiosum efficit equum, & bonũ ad currẽdum, portandúmq; equitem, & expectandũ etiam hostem. Quòd si id ipsum ita sese habet in omnibus, & virtus ipsius etiã hominis habitus is erit, à quo bonus efficitur homo, & quo bene suũ opus ipse reddet, efficiétq;. Quomodo autẽ id erit, & anteà quidem diximus, & nunc etiam magis patebit, si contemplabimur qualísnã sit ipsius virtutis natura. In omni itaq; re continua, diuisibilíq;, aliud plus, aliud minus, alius æquale, vel ex parte ipsius rei, vel respectu nostri accipi potest. Aequale autẽ, medium est quoddã inter exuperationẽ, atq; defectũ. Atque rei quidẽ ipsius medium id esse dico, quod æquè

Universidad de Deusto
Biblioteca

æquè ab extremorum vtroq; distat:idq; est apud omnes vnũ & idem. Respectu autem nostri, quod neque exuperat, neq; deficit: idque non est apud omnes vnũ & idem. Vt si decem sint multa, & duo pauca, sex ipsius rei media capiuntur: æquè nanq; excedunt, & exceduntur. Atq; hoc in arithmetica comparatione rationum medium esse constat. At id quod est nostra ex parte medium, non eodem sumendum est modo. Non enim si cui decem quidem minas comedere nimiũ est, duas autẽ parum, sex ei minas ludi magister præcipiet. Est enim & hoc fortasse nimium ei, qui accepturus est, aut parum. Miloni nanq; parum: incipienti verò sese exercere, nimium est. Simili modo res sese habet in cursu, ac in palæstra. Hoc igitur modo quiuis artifex exuperationem quidem fugit, atq; defectum, medium autem quærit, & expetit: non quidem rei, sed quod ad nos medium dicitur. Quòd si omnis scientia suum hoc modo bene cõficit opus, ad medium ipsum respiciẽs, & in hoc sua redigens opera. Vnde & dici solet in iis, quæ bene sese habent, operibus, nec auferri quicquam, nec addi posse, proptereà quòd bonum ipsum corrumpunt † nimium & parum, mediocritas verò conseruat: atq; boni artifices ad hoc respicientes, vt diximus, operantur. Virtus autẽ omni arte exactior est, & præstantior, quemadmodum & natura. Ipsa profectò virtus medij ipsius est cõiectatrix. Loquor autem de morũ virtute: hæc enim circa affectus, actúsq; versatur, in quibus est, nimiũ, & parũ, & medium. Fit enim vt magis & minus quispiã & metuat, & confidat, & cupiat, & abhorreat, & iracatur, & misereatur, & omnino delectetur, ac doleat, & vtroq; modo non bene. Et etiam quãdo oportet, & pro quibus, & ad quos, & cuius gratia, & vt oportet. Hoc autem mediũ est, & optimum, quod est ipsius virtutis. Similiter circa actus nimiũ est, & parum, & medium. Virtus autem circa affectus, actúsq; versatur, in quibus exuperatio quidẽ peccatum est, & defectus vituperatur, medium autem laudatur, & rectè conficitur, quorũ vtrunq; virtutis ipsius est. Virtus igitur, mediocritas est quædã, cùm sit ipsius medij coniectatrix. Præterea, peccare quidem multis modis contingit. Malum enim est infiniti, vt Pythagorici putant: bonum verò finiti: at rectè agere, vnicé. Quapropter & alterum facile, alterum difficile est. Facile quidem non attingere signum, difficile autem illud attingere. Et ob hoc igitur nimium quidem, atque parum vitio adscribuntur, mediocritas verò virtuti.

Exuperatio & defectio ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις. ita per totum fere librum.

Vno nanq; modo bonus est, multísq; nefandus,

Est igitur virtus, habitus electiuus, in mediocritate cõsistens, ea, quę est ad nos, definita ratione, & vt definierit ipse prudens. Mediocritas autẽ, duorum est vitiorũ, vnius per exuperationẽ, alterius per defectum: & ex eo etiã, quia illa quidem partim deficiũt, partim exuperãt id, quod oportet, & in affectibus, & in actibus. Virtus autem medium ipsum & inuenit, & experit. Quapropter ipsa virtus, essentia quidẽ & ratione quid est dicente, mediocritas est: at optimi respectu, & bene sese habẽtis, extremitas. Non autẽ omnis actus, nec omnis affectus, susçipit mediocritatẽ. Sunt enim affectus nõnulli, qui cõtinuo nomine suo sunt cum prauitate connexi, vt maleuolentia, vt imprudentia; vt inuidentia: & actus identidem, vt adulterium, furtum, homicidium. Hæc enim vniuersa, & talia ita dicuntur, quia ipsa sunt praua, sed non exuperationes ipsorum, atque defectus. Circa igitur talia nullum est tempus rectè agendi, sed semper delinquitur. Neque fit vt quisquam bene, vel malè talium quicquam agat, qui cùm oporter, & quando, & vt oportet adulterium committendo: sed simpliciter quicquid istorum efficiatur, delinquitur. Simile igitur est & circa iniustitiã, timiditatem, & luxuriam † mediocritatẽ esse censere, & id quod nimium dicitur, & parum. Hoc enim modo exuperationis, & defectus erit vtique mediocritas, & exuperationis exuperatio, & defectus item defectus: sed vt tẽperantię, fortitudinísve non est exuperatio, atque defectus, quia medium ipsum est modo quodã extremum: sic nec illorũ est mediocritas, nec exuperatio, & defectus, sed vtcunque agantur, semper delinquitur. Omnino nanq; nec exuperationis, nec defectus est mediocritas, nec mediocritatis exuperatio, & defectus.

Mediocritatem, ac exuperationem, & defectionem esse censere.

Mediocritatum inter duo extrema dispositio. *Cap.* VII.

AT enim id ipsum non solũ vniuersaliter dicere, sed ad ipsa singula etiã ac commodare oportet. Sermonũ enim eorũ, qui circa actus versantur, vniuersales quidẽ magis cõmunes, particulares verò magis sunt veri. Actus nãq; circa singula sunt, quibus sermones, rationésq; cõsentaneas esse oportet. Hęc igitur ex descriptione sumẽda sunt. Circa timores itaque, fiduciásve, mediocritas quidẽ est fortitudo: at exuperantiũ is quidẽ, qui nõ timẽdo exuperat, nomine caret. Sunt autẽ cõplura, quę nominibus vacãt. Is autem, qui cõfidendo exuperat, audax est. At is, qui timẽdo quidẽ exuperat, confidendo autẽ deficit, timidus. Circa voluptates, atq; dolores, nõ omnes quidẽ, & minùs circa dolores, mediocritas quidẽ est tẽperantia, exuperatio autẽ intemperantia. At deficientes circa voluptates perpauci fiunt: quapropter nec his est positũ nomen, sed insensati vocentur. Circa dandas capiendásq; pecunias mediocritas quidẽ est liberalitas, nimiũ, atq; parum, prodigalitas, & illiberalitas, quibus contrario modo exuperant, & deficiũt homines. Prodigus enim in erogando exuperat, in capiẽdo deficit. At illiberalis, atq; auarus in capiendo exuperat, in erogãdo deficit. Atq; de hisce nunc quidem figura loquimur, & in summa, hoc ipso contenti, posteà verò exactiùs de ipsis determinabimus. Sunt & aliæ circa pecunias dispositiones, & mediocritas quidẽ est magnificẽtia. Differt enim hoc à liberali magnificus, quòd hic circa magna, ille circa parua versatur. Exuperatio autẽ ruditas circa decorũ, atq; sordiditas, & defectus circa decorũ pusillitas. Atq; hæc differũt ab iis, quæ circa liberalitatẽ diximus esse, & differentiã posteriùs explicabimus. Circa honorẽ & eius oppositũ mediocritas quidẽ est magnanimitas, exuperatio verò lẽtitudo quędã, & defectus pusillanimitas dicitur. Vt autẽ ad magnificentiã sese habere diximus liberalitatẽ, hoc differentẽ ab illa, ꝙ circa parua versatur;

versatur: sic sese habet & ad magnanimitatem, (quæ quidem circa honorem magnum versatur) alia quædam dispositio, quæ circa paruum versatur. Fit enim vt appetatur honor vt oportet, & magis, quàm oportet, & minús. Atque is, qui in honorum exuperat appetitione, ambitiosus vocatur: is autem, qui deficit, appetitione vacans honoris: & medius nomine caret. Dispositiones etiã ipsæ præter vnam nomine carent. Ambitiosi nanque, ambitio vocitatur. Quocirca fit, vt extremi de medio loco decertent. Nos quoque medium hunc modò ambitiosum, modò vacantem honoris appetitione vocamus: Et nunc ipsum ambitiosum, nunc alterum laudamus. Cur autem id fiat, in sequentibus explanabitur. Nunc de cæteris eundem seruantes modum dicamus. Est igitur & circa iram mediocritas, & nimium, atque parum. Atq; cùm ferè nominibus careant, medium mansuetum dicentes, mediocritatem mansuetudinẽ appellabimus: extremorum autem is quidem, qui exuperat iracundus, & vitium iracundia vocitetur. Is verò, qui deficit, ira vacans, & defectus irę, vacuitas nuncupetur. Sunt & aliæ tres mediocritates, quæ tametsi similitudinem quandam, & cõuenientiam inter sese habent, differunt tamen. Omnes enim sunt circa verborum, actuúmve cõmunem vsum: sed differunt quòd earum vna circa verum, quod est in ipsis, cæteræ circa iucundũ versantur: quod quidem partim est in loco, partim in cæteris congressionibus vniuersis. Et de his igitur est dicendum, vt magis cernamus in vniuersis mediocritatem quidem laudabilem esse, extrema verò, neque recta, neque laudabilia, sed vituperabilia esse. Atque horum etiam pleraque nominibus carent: verùm enitendum est & his périnde, atque cæteris, ponere nomina diluciditatis gratia, & vt facilè sequi possimus. Circa verum igitur, medius quidem verax quidam, & mediocritas veritas appelletur. Fictio verò, si ad maiora pergat, arrogantia, & arrogans, qui ipsam habet, dicatur. Sin ad minora, dissimulatio nuncupetur, & qui habet ipsam, dissimulator. Circa iucundum, quod in ioco consistit, medius quidem comis, & vrbanus, & dispositio comitas, atque vrbanitas appelletur. Exuperatio autem, scurrilitas, & qui ipsam habet, scurra: & qui deficit, rusticus quidam, & habitus, rusticitas, nuncupetur. Circa verò reliquum iucundum quod est in vita, is quidem, qui est, vt oportet, iucundus, amicus dicatur, & mediocritas, amicitia. Is autem, qui exuperat, si nullius gratia rei, placidus: sin sui emolumenti causa, adulator est appellandus. At is, qui deficit, & in cunctis est iniucundus, contentiosus quidem, difficilísque dicatur. Sunt & in affectibus, & in iis, quæ sunt circa affectus, mediocritates. Verecundia nanq; virtus quidem non est, laudatur tamẽ & ipse etiam verecundus: nam & hic dicitur esse medius, & exuperans, atq; deficiens. Et exuperat quidem is, qui in vniuersis verecundatur, qualis est ipse pauidus: qui verò deficit, aut nulla in re verecundatur, appellatur impudens: medius verò, dicitur verecundus. Indignatio autem, mediocritas est inuidiæ, & maleuolentiæ. Versantur autem circa dolorem, & voluptatem, quæ oriuntur ex iis, quæ proximis accidunt. Indignans enim dolet, cùm aliqui prosperitate Fortunæ indignè fruuntur. Inuidus autem hunc exuperans, de omnibus dolet: sed maleuolus adeò deficit in dolendo, vt gaudeat. Verùm de his erit & alio loco tempus dicendi. De iustitia verò posteà pertractabimus. Atque cùm non dicatur simpliciter, distinguemus ipsam, & de vtraque dicemus quomodo mediocritas est, & similiter de rationis virtutibus.

De virtutum, ac vitiorum mutua oppositione.
Cap. VIII.

VM autem tres sint dispositiones, & duæ quidem sint vitia, quorum alterum in exuperatione, alterum in defectu consistit: vna autem virtus, quæ quidem est mediocritas, omnes inter se, & si non æquè, susçipiunt oppositionem. Extremę nanque cùm mediæ, tum inter sese contrariæ sunt, media verò extremis. Nam vt æquale maius quidem est cùm comparatur ad minus, minus autem cùm comparatur ad maius: sic & habitus medij respectu quidem defectuum exuperant, respectu autem exuperationum deficiunt, tam in affectibus, quàm etiam actibus. Fortis enim, cùm ad timidum comparatur, audax, cùm ad audacem, timidus esse videtur. Pari modo temperans respectu quidem insensati intemperans, respectu autem intemperantis, insensatus videtur. Liberalis etiã, prodigus, si ad illiberalem: illiberalis, si cum prodigo conferatur. Quapropter & extremorum vterque medium ipsum à se compellit ad alterũ: atque fortem, audax quidem timidum, timidus autem audacem appellat, & in cæteris simili modo. Hæc cùm hoc modo inter sese opponantur, maior est vtique contrarietas extremorum inter sese, quàm ad medium. Longiùs enim hæc inter sese, quàm à medio distant: & périnde, atque magnum magis à paruo, paruúmque à magno, quàm ab æquali vtrunq; distat. Extremis insuper, nonnullis ad medium similitudo quædam esse videtur: vt audaciæ ad fortitudinem, & prodigalitati ad liberalitatem. At extremorum inter sese maxima est dissimilitudo: atque ea, quæ plurimùm inter se distant, definientes, contraria dicunt, quo fit, vt ea, quæ magis distant, magis contraria sint. At verò medio in quibusdam exuperatio, in quibusdam defectus magis opponitur. Fortitudini nanque non audacia, quæ est exuperatio, sed timiditas, quæ est defectus, magis opponitur. Temperantiæ verò non insensibilitas, quæ quidem est defectus, sed intemperantia, quæ est exuperatio, magis contraria est. Id autem ob duas accidit causas. Atque vna quidem est ex ipsius rei natura. Nam quia propinquius, atque similius est extremorum alterum medio, ideo non hoc ipsi, sed contrarium oppositum esse magis asserimus. Vt cùm audacia quidem similius fortitudini videatur, atque propinquius esse: timiditas autem dissimilius: hanc illi magis oppositam esse censemus. Etenim ea, quæ plus à medio distant, eidem contraria magis esse constat. Hæc igitur vna est causa, quæ quidem est ex ipsius rei natura. Altera autem in nobis sumitur ipsis. Ea nanq; medio

Universidad de Deusto Biblioteca

contraria magis esse videntur, ad quæ nos ipsi quodam modo natura sumus propensiores. Nos enim ipsi quia magis ad voluptates sumus procliues, idcirco faciliùs ad intemperantiam, quàm ad modestiam, inclinamur. † Hæc igitur magis contraria dicimus virtuti, quæ in nobis augentur magis: & propterea intemperantia, quæ est exuperatio, magis est contraria temperantiæ.

Hæc igitur magis cõtraria dicimus, ad quę fit magis accretio: & propterea.

De præceptis, quæ ad ipsum medium ducunt.

Cap. IX.

VIrtutem igitur moris mediocritatem esse, & quomodo sit, & vitiorum duorum mediocritatem esse, vnius per exuperationem, alterius per defectũ, & talem esse, propterea quòd coniectatrix est eius medij, quod in affectibus est, atque actibus, satis iam diximus. Quapropter difficile est studiosum esse. Est enim difficile in vnoquoque medium capere: vt circuli medium inuenire, non cuiuslibet, sed scientis est tantùm. Pari modo irasci quidem, & dare argentum, sumptúsve facere, cuiuslibet est, & facile: sed cui, & quantum, & quando, & quomodo, & gratia cuius oportet, non cuiuslibet est, neque facile: quod quidem est ipsum rectum, & est perrarum, & laudabile, & perpulchrum. Idcirco eum, qui medium ipsum coniectat, primùm quidem à magis contrario discedere oportet, & périnde atque Circe monebat.

Extra vndã, & fumũ longè compelle carinam.

Extremorum enim altero magis, altero minùs delinquitur. Cùm igitur consequi medium summè sit difficile, secunda, vt inquiunt, nauigatione, minima malorum sunt capienda. Idq́; erit hoc maximè modo, quem diximus. Considerare autem oportet & ad quæ nos sumus propensiores: nam alij ad alia natura sumus procliues. Quod quidem ex voluptate, doloréque inde proueniente percipietur: atque nos ipsos ad contrarium oportet retrahere. Longè nanque à delinquendo sece dentes, ad ipsum tandem medium accedemus: vt solent ij facere, qui ligna obliqua ad rectitudinem redigunt. In vniuersis autem cauendum est maximè à voluptate. Non enim incorrupti iudicamus de ipsa. Vt ergo Troianorum senes erga Helenam sese habuerunt, sic & nos ad voluptatem ipsam esse affectos, in omnibúsq; † illorum dicere vocem oportet. Hoc enim modo remouentes à nobis ipsam, minùs peccabimus. Hæc igitur facientes, vt in summa dicam, maximè medium attingere, consequíve poterimus. Id autem ipsum difficile est fortasse, & in singulis maximè. Non enim facilè determinari potest, quomodo, & pro quibus, & quanto in tempore irascendum est. Etenim nos interdum eos, qui deficiunt, laudamus, & mites dicimus esse. Interdum ipsos infensos appellamus viriles. Verum qui parum à recto exorbitat, non carpitur, siue ad defectum, siue ad exuperationem se flectat: qui verò multùm, vituperatur: non enim latet egressus. Facile autem non est excipere ratione, quousque, & quantum à recto quispiam egressus, carpendus est. Neque enim aliud quicquam sensibilium determinari facile potest. Talia verò in singulis sunt, & iudicium est in sensu. Verùm illud est manifestum, medium habitum in vniuersis laudabilem esse. Oportet autem nunc ad exuperationem, nunc ad defectum declinare. Hoc enim modo facillimè medium ipsum, & rectum attingemus, ac assequemur.

ARISTOTELIS STAGIRITAE ETHICORVM AD NICOMACHVM, LIBER TERTIVS,

Ioanne Argyropylo Byzantio Interprete.

Argumentum Libri.

TERTIVS hæc: De voluntario, & inuoluntario: de iis, quæ fiunt maiorum malorum metu, an sint voluntaria: de circunstantiis, & regulis prudentiæ: quid voluntarium, & quid inuoluntarium: de electione, quid sit: de consultatione; de voluntate, & voluntate affectabili: de iis, quæ in nostra sunt potestate: de fortitudine: de forti: de insano: de audace: de timido: de quinque modis fortitudinis non veræ: de temperantia: de cupiditate: de temperante: de intemperante, & insensato.

De voluntario, & inuoluntario.

Cap. I.

CVM AVTEM virtus circa affectus, actúsque versetur, & in iis quidem, quæ sua sponte quis agit, laudes, & vituperationes, in iis autem, quæ inuitus facit, venia nonnunquam, & misericordia locum habeat, eos forsitan, qui de virtute considerant, de eo, quod sua sponte quis facit, atque inuitus, determinare necesse est. Vtilis est etiã legum latoribus, hæc sanè

consideratio, ad præmia, pœnásque instituendas. Videtur itaque ea inuitus facere quispiam, quæ violentia, vel per ignorationem facit. Id autem est violentum, cuius principium est foris, in quod nihil is, qui agit, aut patitur, confert: vt si ventus aliquò tulerit, aut homines potestatem habentes. At ea, quæ maiorum metu malorum, aut ob aliquod bonum aguntur, vt si tyrannus quempiam aliquid agere turpe iuberet, habens in potestate & parentes, & liberos, hac lege, vt si illud agat, illi sint incolumes, si non agat, dispereant: controuersiam habere videntur, vtrum hæc inuiti, an sponte faciant homines. Tale etiam quid accidit, & circa iactus eos, qui in tempestatibus fiunt. Simpliciter enim nemo suas fortunas eiicit sponte: sed omnes propter suam, cæterorúmque salutem eiiciunt, modò sint mentis sanæ. Tales igitur actus, misti quidem sunt. Iis autem magis sunt similes, quos sponte homines agunt. Expetuntur enim tum cùm aguntur, atque finis actionis in temporis conditione consistit. Et sponte igitur, & inuitum vnumquemque dicendum est agere, cùm agit: agit autem sua sponte. Est enim in ipso principium mouendi partes eas, quæ sunt in huiuscemodi actibus instrumenta. At quorum principium est in ipso, ea agere, vel non agere, in ipso est situm. Talia igitur sua sponte quisque agit: ac simpliciter fortasis inuitus. Nemo nanq; talium quicquam per se expeteret vnquam. In actibus autem huiuscemodi nonnunquam homines & laudantur, cùm pro magnis, & honestis rebus aliquid turpe ferunt, aut molestum. Si verò contrà faciunt, vituperantur. Est enim improbi, pro nulla re honesta, vel mediocri, res turpissimas ferre. In quibusdam autem laus quidem non sit, sed venia locum habet, cùm ea, quæ non agere oportet, quispiã egerit ob huiuscemodi res, quæ naturam humanam superant, nemóq; perferret. Sunt autem quædam, ad quæ forsitan non licet quenquam esse compulsum, sed potiùs oportet summa perpessum tormenta mortem obire. Ridicula nanque videntur ea, quæ ad necem matris Alcmeonem Euripidis compulerunt. Est autem interdum difficile, quale pro quali sit expetendũ, & quid pro quo sustinendum discernere. Difficilius etiam est, posteà, quàm cognoueris, in sententia permanere. Fit enim plerunq;, vt ea quidem, quæ expetuntur, molesta: ea verò, ad quæ coguntur, turpia sint. Vnde laudantur, atque vituperantur ij, qui fuerunt, aut nõ fuerunt compulsi. Quænam igitur dicenda sunt violenta? An ea quidem simpliciter inuitus quispiam agit, quorum externa est causa, & ipse agens nihil omnino confert? quæ verò per se quidem inuitus facit, sed nunc & pro his expetuntur, principiúmque est in ipso agente, ea per se quidem inuitus facit, nunc autem & pro his sponte agit. Magis autem his similia sunt, quæ sua sponte quis agit. Actus enim sunt circa ipsa singula, quæ quidem sponte facit. Qualia verò pro qualibus expetenda sint, non facilè assignare possumus: quippe cùm in ipsis singulis complures sint differẽtiæ. Quòd si quispiam ideo iucunda, & bona violenta dixerit esse, quia & extra sunt, & compellunt, omnia erunt eius sententia violenta, horum enim gratia omnes omnia agunt. Atque qui violentia, inuitique agunt, ij cum dolore: qui ob iucundum, hi cum voluptate agũt. Est autem ridiculum externa quempiam accusare, sed non se ipsum, qui quidem ab huiuscemodi rebus facilè capitur: & honestorum quidem se, turpium autem ea, quæ afferunt voluptatem, censere causam esse. Id igitur violentum est, cuius principium est foris, nihil prorsus eo conferente, cui vis est illata. Omne autem, quod ob ignorationem est actum, non sponte quidem est actum. Ab inuito tamen id effectum est omne, pro quo dolet qui egit, ipsúmque pœnitentia subit. Qui nanq; ob ignorationem aliquid egit, & non fert molestè se illud egisse, sponte quidem sua non egit quod nesciebat. Non tamen erit inuitus, quippe cùm non doleat ob id ipsum. Qui igitur ob ignorationem quippiam egit, si ipsum pœniteat, inuitus fecisse videtur: si non pœniteat, cùm is alius sit, non sponte dicatur egisse. Cùm enim differat, meliùs est vt proprium habeat nomen. At enim hæc etiam ipsa, ob ignorationem, inquam, agere, & ignorantem agere, diuersa sunt. Nam ebrius, aut iratus non † videtur ob ignorationem agere, sed ob aliquid eorum, quæ dicta sunt, non sciens, sed ignorans. Omnis igitur prauus ignorat quæ agere oportet, & à quibus est abstinendũ. Et ob huiuscemodi errorem, iniusti homines, maliq; omnino fiunt. Inuitus autem dicitur quispiã agere, non si ignorat id, quod cõducit. Non enim ea ignoratio, quæ facta est electione, causa est vt aliquid, inuitus quispiam faciat: sed prauitatis. Nec etiam ea, quæ est vniuersalis, homines enim propter hanc ipsam reprehenduntur: sed ea, quæ est singulorum, in quibus, & circa quæ est ipsa actio. In his enim & commiseratio locum habet, & venia. Qui nanque aliquid eorum ignorat, inuitus agit. Forsitan igitur non ab re fuerit, si quæ, & quot sunt ipsa determinabimus. Quis itaque, quid, & circa quid, vel in quo agit, nonnunquam & quo vt instrumento, & cuius gratia, vt salutis, & quomodo, vt sensim, vel vehementer. Omnia igitur hæc nemo ignorauerit, modò non sit insanus. Patet autem, neque ipsum agentem; quo nanque modo se ignorabit? Ignorauerit autem quispiam id, quod agit: vt dicentes, inquiunt, excidisse sibi, aut nescisse reticenda esse. Quemadmodum Aeschylus ipsa arcana Cereris: aut ostendere volens immisisse, vt qui telum iecit. Putauerit autem quispiam & filium hostem esse, vt Merope putauit: & hastam cuspidem habentem, ea carere: & lapidem, pumicem esse. Et interfecerit quispiam salutis percussum causa, & monstrare volens (vt faciunt qui manibus extremis luctantur) percusserit. Cùm igitur circa hæc omnia, in quibus est ipse actus, sit ignoratio, qui horum aliquid ignorauit, is inuitus egisse videtur, & maximè in præcipuis. Hæc autem ea videntur esse, in quibus est ipse actus, & id, cuius agitur gratia. Eius igitur, quod ab inuito ob ignorationem talem dicitur esse factum, oportet actionem, dolorem insuper, pœnitentiámque afferre. Cùm autem id inuitus quispiam agat, quod vi, & ob ignorationem agitur, id sua profectò

Universidad de Deusto
Biblioteca

sponte quispiam videbitur agere, cuius principium est in ipso agente sciente singula, in quibus est ipse actus. Forsitan enim non rectè dicitur, ea fieri ab inuitis, quæ per iram, aut cupiditatem aguntur. Primò nanque nulla bellua sponte aget, neque pueri. Deindè vtrum nihil eorum sponte agimus, quæ cupiditate, vel ira agimus: an honesta quidem sponte, turpia verò inuiti? An ridiculum est, cùm vna sit causa? Absurdum est etiã forsitan, ea ab inuitis agi censere, quæ oportet appetere. Oportet autem & irasci pro quibusdam, & cupere nonnullas res, vt sanitatem, atq; disciplinam. Videntur etiam ea quidem, quæ ab inuitis fiunt, dolorem: ea verò, quæ cupitate aguntur, voluptatem afferre. Præterea quid interest inter ea, quæ per rationem, & quę per iram peccantur, hoc ipso quòd ab inuitis agantur? Etenim fugienda quidem sunt ambo. Affectus autem rationis expertes, non minùs humani esse videntur: & actus ipsius hominis ab ira, cupiditatéque fiunt. Absurdum est igitur hæc ab inuitis agi censere.

De electione. Cap. II.

DEterminatis his, eo, inquam, quod sponte, & eo, quod inuitus quispiam agit, consequens est, vt de electione dicamus. Ipsa nanque virtuti est familiarissima, & magis, quàm ipsi actus, diiudicat mores, atque expendit. Electio itaque sponte quidem nostra videtur fieri. Non tamen est idem, quod illud, quod sponte fit. Sed quod fit sponte, ad plura sese extendit. Est enim cum pueris, & animalibus cęteris nobis commune: electio verò non est communis. Et ea, quæ à nobis repentè fiunt, sponte quidem nostra fieri dicimus, electione verò non dicimus. Qui verò dicunt ipsam esse cupiditatem, vel iram, vel voluntatem, vel opinionem quandam, non rectè dicunt. Etenim electio non est commune homini cum rationis expertibus: at cupiditas est, & ira. Et incontinens, cupiens quidem, non tamen eligens agit. Continens autem contrà, eligens quidem, at non cupiens agit. Et cupiditas quidem aduersatur electioni, cupiditati verò cupiditas non repugnat. Cupiditas prętereà iucundi est, & molesti: electio verò, neque molesti, neque iucundi. Ira etiam minùs esse videtur: quippe cùm ea, quæ fiunt ira, minimè per electionem fieri videantur. At verò neque voluntas est, tametsi finitima hæc esse apparent. Electio nanque non est eorum, quæ fieri nequeunt. Quòd si quis eligere dixerit ea, amens esse videbitur. Voluntas autem est, vt immortalitatis. Et voluntas quidem est circa ea quoque, quæ per ipsum, qui vult, nequaquam agerentur. Volumus enim histrionem aliquem vincere vel certamen: at eligit talia nemo, sed ea, quæ per se ipsum existimat fore posse. Prætereà, voluntas quidem magis est ipsius finis: electio autem eorum, quæ ferunt ad finem. Vt sani quidem esse volumus, eligimus autem ea, quibus erimus sani. Et felices quidem esse volumus, atque ita dicimus, eligimus autem non conuenit dicere. Atque omnino in his versatur electio, quæ in nostra sunt potestate. Opinio quoque non est. Opinatio nanque circa vniuersa videtur esse: nec minùs circa æterna, & ea, quæ fieri nequeunt, quàm circa ea, quæ nostra in potestate sunt collocata. Et falso, veróque diuiditur, non malo, bonóque: electio autem hisce magis. Electionem igitur idem esse & opinationem omnino, nemo forsitan dicit. At nec etiam est idem quod opinatio quædam. Eligendo nanq; bona vel mala, quales quidem sumus, opinando autem non sumus. Et eligimus quidem capere ali quid, aut fugere, aut aliquid talium: opinamur autem quidnam sit, vel cui conferat, vel quo pacto conducat: sed capere, aut fugere non nimium opinamur. Et electio quidem laudatur ex eo, quia est eius, quod oportet magis, vel quia est recta, opinio verò ex eo quia est vera. Et eligimus quidem quæ maximè scimus esse bona: opinamur autem ea, quæ non nimium scimus. Videntur prætereà non idem homines eligere optima, atque etiam opinari: sed quidam opinari quidem meliùs, ob vitium autem non ea, quæ oportet eligere. Nihil autem refert si antecedat electionem, aut comitetur, opinio: non enim id ipsum nunc perscrutamur, sed si idem sit electio, quod opinatio quædam. Quid igitur, aut quale quid est electio: cùm nihil sit eorum, quæ diximus? Videtur itaque sponte quidem à nobis fieri: attamen non omne, quod sponte agimus, est eligibile, sed id, cuius consultatio antecesit. Electio nanque cum ratione est, atque mente. Subsignificare autem id & nomen videtur, innuens ipsum ex aliis elegibile esse.

De consultatione. Cap. III.

AT est ne de omnibus consultatio, & omne quoduis est consultabile, an de quibusdam non est consultatio? Atq; dicendũ est forsitan consultabile non id esse, de quo quispiam insipiens, vel mente captus, sed id, de quo sanæ mentis vir consultauerit. De ęternis autem nemo consultat, vt de Mundo, vel de communis mensuræ † diametri laterisque vacuitate. Sed neque de iis, quæ consistunt quidem in motu, semper autem fiunt eodem modo, siue necessitate, siue natura, siue propter aliquam aliam causam: vt de solstitiis, atque exortu. Neque de iis, quę aliâs aliter sese habent: vt de siccitatibus, imbribúsve. Nec item de iis, quę eueniunt à Fortuna: vt de thesauri inuentione. Sed neque de humanis omnibus rebus. Nam quonam modo Respublica Scytharum optimè gubernatur, Lacedæmoniorum consultat nemo: nihil enim horum per nos ipsos fieri potest. Consultamus autem de iis rebus agendis, quæ in nostra sunt potestate: hæ enim & restant. Causæ nanque videntur esse, natura, necessitas, fortuna, & mens insuper, ac omne, quod per hominem efficit. Hominum autem quisque de iis consultat, quæ agi per ipsum possunt. Atque circa exactas quidem scientias, & sufficientes, non est consultatio, vt de literis. Non enim ambigimus quomodo literę scribendæ sint. Sed de iis consultamus, quæ fiunt quidem à nobis, non tamẽ semper eodem modo: vt de agendis per medicinam, vel pecuniariam artem: & eò magis in gubernandi facultate, quàm in exercendi arte deliberamus, quò minùs exacta est

† Diametri lateriſque incõmenſurabilitate.

est: & de cæteris simili modo. Atque magis etiam in artibus, quàm ipsis scientiis: nam circa ipsas magis ambigimus. Consultatio autem in iis versatur, quæ plerunque quidem fieri possunt, incerta tamen sunt quonam euenient modo: & in quibus est indeterminatio. Atque cùm magnis de rebus deliberare volumus, assumimus & alios ad consilium, diffidentes nobis ipsis, tanquam non sufficientibus ad id discernendum. Consultamus autem non de finibus, sed de iis, quæ ad fines ipsos perducunt. Nec enim medicus si sanabit, nec orator si persuadebit, nec Reipublicæ gubernator si bene, rectéque legibus ciuitatem instituet, nec denique cæterorum quisquam de fine deliberat, sed omnes posito quodam fine, quemadmodum, & per quæ fiet ille, considerant. Atque si per plura posse fieri videtur, per quod illorum facillimè, optiméque fiet, perquirunt. Sin per vnum, quonam modo per illud fiet, & illud item per quid efficietur, considerant: idque faciunt, donec ad primam perueniant causam, quæ quidem in inuentione est vltimum. Qui nanque consultat, is quærere videtur, dictóque modo périnde, atque designationem linearum resoluere. Non autem omnis perquisitio, consultatio est. Mathematicæ nanque perquisitiones non sunt. Omnis autem consultatio, est continuò perquisitio. Idq; quod vltimum est in resolutione, primum esse constat in generatione. Atque si consultantes in aliquid inciderint, quod quidem fieri nequeat, desistunt. Vt si sit pecuniis opus, has autem habere non possint. Quod si videatur fieri posse, tunc agere aggrediuntur. Ea verò dicimus fieri posse, quæ per nos ipsos fieri possunt. Nam ea, quæ per amicos fiunt, per nos ipsos quodam modo fiunt, quippe cùm principium sit in nobis. Quæruntur autem quandoque quidem instrumenta, quandoque autem vsus ipsorum: & in reliquis simili modo. Interdum, per quod: interdum, quonam modo, aut per quem, solet quæri. Videtur igitur, vt dictum est, homo principium actuum esse, & de iis esse consilium, quæ agi ab ipso possunt, & actus aliorum esse gratia. Finis igitur non consultabilis, sed ea, quæ deducunt ad fines. Nec etiam singula: vt si panis sit hoc, vel confectum sit vt oportet. Hæc enim sensus ipsius sunt. Quòd si sem Per quispiam consultauerit, in infinitum abibit. Consultabile autem, & eligibile idem est. Ipsum tamen eligile definitum iam est. Quod enim cæteris ex consultatione prælucimus, id eligibile est. Desinit enim tunc demum vnusquisque perquirere quonam aget modo, cùm in se ipsum principium redegit, & in id sui ipsius quod antecedit, hoc est enim quod eligit. Patet hoc ita esse & ex veterrimis rebus publicis, quas imitabatur Homerus, quę nanque reges eligerent, ea populo renuntiabant. Cùm igitur ipsum eligibile sit consultabile, appetibile ex iis, quæ in nostra sunt potestate: & ipsa electio deliberatiua appetitio rerum erit earum, quæ in nostra sunt potesta te. Nam simul atque diiudicauimus ex consultatione, affectamus deliberatione. Quid est igitur electio, figura sit dictum, & circa quæ versatur, & eorum esse, quibus ad ipsos fines acceditur.

De voluntate, & voluntate affectabili. Cap. IIII.

VOluntatem autẽ finis quidem ipsius esse, iam paulò antè diximus. Sed videtur aliis quidem esse veri boni, aliis apparentis boni. Atque fit sententia quidem eorum, qui verum bonum id esse censent, quod est affectabile voluntate, vt id non sit affectabile voluntate, quod is, qui non rectè expetit, vult. Nam si sit, erit & continuò bonum, at erat fortè malum. Sententia autem eorum, qui bonum apparens inquiunt esse, quod est affectabile voluntate, vt nihil sit prorsus, quod suapte natura sit affectabile voluntate, sed id, quod vnicuique videtur. At aliud alij videtur, & repugnantia fortè. Quòd si hæc non placent, dicendum est simpliciter quidem, & re vera verum bonum esse affectabile voluntate: vnicuique verò id, quod vnicuique videtur. Studioso igitur id est affectabile voluntate, quod verè est bonum: vitioso verò, quicquid contigerit. Fitque hoc périnde atque in corporibus ipsis. His enim, quorum corpora bene sese habent, salubria sunt ea, quæ verè talia sunt: iis autem, quorum corpora sunt ægrota, non hæc ipsa, sed alia. Similiter & amara, ac dulcia, & calida, atque grauia, & cætera id genus. Studiosus enim homo rectè singula iudicat, & singulis in rebus id ipsi videtur, quod verè est tale. In vnoquoque enim habitu sunt propria quædam honesta, atque iucunda: atque in singulis plurimùm fortasse præstat vir studiosus in dignoscendis iis, quæ verè talia sunt: propterea quòd est vt norma quædam, atque mensura ipsorum. Multitudo verò decipitur ob voluptatem. Ipsa nanque bonum quidem nec est, bonum tamen esse apparet. Persequuntur igitur ipsam, tanquam bonum: dolorem autem fugiunt, tanquam malum.

De iis, quæ in nostra sunt potestate. Cap. V.

QVm igitur finis quidem sit affectabilis voluntate, ea verò, quibus itur ad finem, consultabilia sint, atque eligibilia: fit vt actus ij, qui circa hæc versantur, ab electione proficiscantur, nostráque sponte fiant. At operationes virtutum circa hæc ipsa versantur. Nostra igitur in potestate ipsæ virtutes, & identidem vitia collocantur. Quibus enim in rebus nostra in potestate situm est agere, in iis & non agere: & in quibus non agere, in iis est & agere. Quare si agere bonum (quod honestum est) in nobis est situm, & non agere quod est turpe in nobis est collocatũ. Et si non agere malum (quod est honestũ) in nostra est potestate, & agere (quod est turpe) in nobis est situm. Quod si in nobis est situm tam honesta quàm turpia agere: & simili modo non agere. Hoc autem erat bonos, & malos esse. In nobis ergo est situm, nos probos, & improbos esse. Dicere autem sua sponte neminẽ prauum, nec inuitum quenquam beatum esse, alterum falso est simile, alterum verò. Nam beatus quidẽ nemo est inuitus. Sponte autem nostra prauitas comparatur. Vel obstandum est iis, quæ

modò sunt dicta,& hominem non esse principiũ est dicendum,neque procreatorem actuum périnde,ac liberorum. Quòd si hæc vera videntur, nec in alia vlla principia nostros actus,quàm in ea,quæ sunt in nobis,reducere possumus: quorũ principia sunt in nobis,ea quoque in nobis sunt sita,sponteq; à nobis fiũt.Hæc ita esse,testes sunt & priuatim singuli homines,& ipsi legũ latores. Nam eos quidem,qui praua faciunt,si modò non vi,nec ob ignorationem eam,cuius ipsi non fuerunt causa,illa agant,castigant,ac puniunt.Iis autem,qui honesta agunt,honores instituunt:vt homines partim hortentur, partim prohibeant.At ad ea agenda, quæ nec in nostra sunt potestate, nec nostra sponte efficiuntur,nemo prorsus hortatur:quippe cùm vanum sit,persuasum esse cuipiam non callere,aut non dolere,aut non esurire, aut quiduis aliud tale: nam nihilominus hæc ipsa patietur.Etenim pro ignoratione etiam ipsa pœnas instituunt, si quispiam ignorationis esse sibi causa videretur.Ebrios nanq; duplici pœna afficiendos esse putarunt.Principium enim ipsis est:quippe cùm in ipsorum sit potestate ebrietatem vitare, quæ quidem ignorationis est causa. Puniunt etiam eos,qui aliquid eorum ignorant, quæ legibus continentur,quæ quidẽ scire oportet,nec sunt difficilia cognitu.Similiter & in aliis quæcunq; per negligentiam homines ignorare videntur:ex eo planè,quia in ipsis est non ignorare.Est enim in ipsorum potestate diligentiã adhibere.At fortasse tales sunt quidam,vt diligentiã non adhibeant. At vt tales fierent, & iniusti, aut intemperantes, ipsi sunt sanè causa dissolutè viuentes, & res iniustas agentes,& potui,& rebus talibus indulgentes.Operationes enim,quæ sunt circa singula,tales efficiunt.Quod quidem ex iis patet,qui cuiuis ludo,vel actui studeant: perseuerant enim in operando. Ignorare igitur ex operationibus, quæ fiunt circa res singulas, habitus ipsos emergere , nimiùm hebetis hominis est. Præterea metas rationis egreditur , iniurias facientem hominẽ,aut intemperatè agentem, nolle se iniustum, aut intemperatum esse. Quòd si quis ignorans agit ea , ex quibus erit iniustus , is sua sponte erit iniustus. Non tamen si vult,cùm est iniustus , desinet esse talis, ac iustus erit. Nec enim qui ægrotat,si vult,erit sanus,& forte sua sponte ægrotat,si incontinenter viuebat,& præcepta medicorum negligebat. Tunc igitur licebat ipsi non ægrotare : sed posteà, quàm valetudinem prodidit suam , non licet. Sicut neque fit , vt quisquam resumat lapidem , quem proiecit: erat tamen in ipso situm , sumere ipsum , atque proiicere. Principium enim erat in ipso. Modo eodem & iniusto , & intemperanti licebat quidem ab initio talem non fore. Quapropter sua sponte est talis. Sed postea , quàm talis est factus, non licet ipsi non esse talem. Non solùm autem animi vitia nostra sponte fiunt,sed corporis etiam interdum à nonnullis identidem comparantur.Quos quidem & increpamus. Eos enim,qui natura sunt turpes,reprehendit profectò nemo : sed eos,qui per inertiam tales, atque otium euaserunt. Idem & circa imbecillitatem euenire constat : & cùm quispiam membris est captus. Nemo nanque exprobrauit cuiquam ipsum,si sit aut natura,aut ægritudine,aut vulnere cæcus,sed potiùs miserebitur. Quòd si ebrietate , vel aliquo alio flagitio captus sit oculis, omnes vtique carpent,ac increpabunt.Vitia igitur corporis ea quidem,quæ in nostra sunt potestate , reprehenduntur : ea verò , quæ non sunt, non increpantur. Hæc cùm ita sint , & in cæteris ea vitia , quæ increpantur , nostra in potestate sunt collocata.Sed fortasse quispiam dicet , vniuersos quidẽ homines id affectare semper,quod bonum apparet,ipsius tamen apparentiæ dominos ipsos non esse,sed qualis tandem vnusquisque est , talem & finem ipsi videri. At si habitus ipsius aliquo modo sibi quisque est causa,erit & apparentiæ ipse sibi quodam modo causa. Sin verò nemo est sibi mala agendi causa,sed hæc ob ignorationem finis ipsius agit,putans per ea sese summum bonum consecuturum , affectatióque finis non in nostra est potestate : sed ita natum esse oportet , vt habeat quasi visum, quo quidem rectè discernet, & id expetet, quod verè est bonum. Atque is est ingenio bono , cui id ipsum bene sese habet natura (id enim , quod maximum est , atque pulcherrimum , & quod fieri non potest vt ab alio accipiat , atque discat , habebit qualem dicimus naturalem aptitudinem, & ingenitum acumen) atque hoc rectè natura bene ortum esse, ipsa est habilitas perfecta, veráque naturæ. Si igitur hæc vera sunt , cur magis virtus sponte nostra , quàm vitium comparabitur ? Ambobus enim similiter , tam bono, quàm malo finis ipse natura , aut quouis modo videtur, ac ponitur : cætera autem agunt quouis modo,ea ipsa referentes ad illum. Siue igitur finis non natura tale vnicuique videatur, sed sit aliquid etiam apud ipsum, siue quidem finis sit naturalis , cùm sua sponte vir studiosus cætera agat,& virtus sponte comparetur,atque acquiratur,vitium quoq; non minùs cõparabitur sponte.Est enim similiter & malo homini facultas in actibus, etiam si nulla sit in fine potestas. Si igitur,vt dicitur,nostra sponte comparantur virtutes(ipsorum enim habituum nos ipsi causæ quodam modo sumus , finémque talem ex eo ponimus, quia nos tales sumus) vitia quoque sponte ab hominibus acquirentur : simili enim subeunt modos. Communiter igitur dictum est de virtutibus , & genus ipsum figura , mediocritates , inquam , ipsas esse , ac habitus : & à quibus fiunt : & principia esse illa per se agendi , nostráque in potestate collocatas esse,& nostra fieri sponte,atque ita vt ipsa recta ratio iubet. Verùm non similiter nostra sponte actus , ac habitus fiunt. Actuum enim à principio vsque ad finem domini sumus ipsa singula cognoscentes: habituum verò,principij.Singulorum autem additio non est nota , quemadmodum & in aduersa fit valetudine : sed nostra sponte ideo fiunt, quia nostra erat in potestate sic,aut non sic agere, atque vti. At nunc repetentes,de singulis dicamus virtutibus,quænam sint,& circa quæ versentur,& quo etiam modo. Ex quibus & illud simul

Et hominis nanque malo eadem cõ petunt , & actuum , & finis respectu. Concausæ.

mul emerget,quot sunt ipsæ virtutes.Atque de fortitudine primùm dicamus.

De fortitudine , & forti.

Cap. VI.

FOrtitudinem itaque circa metus mediocritatem esse, fiduciásque, perspicuum iam euasit.Metuimus autem ea, quæ terribilia sunt:atque hæc,simpliciter dicendo,sunt mala.Quapropter & veteres metum definientes,expectationem inquiunt esse mali.Metuimus igitur omnia mala,vt infamiam, paupertatem, morbos , inimicitias , mortem. At non circa hæc omnia vir fortis esse videtur.Sunt enim nonnulla mala,quæ quidem metuere oportet,& honestum est: & non metuere,turpe.Infamiam nanque qui timet, est probus, & verecundus:qui non timet,impudens.Fortis tamen translatione dicitur à quibusdam:quippe cùm aliquid simile videatur habere.Est enim & ipse fortis,interritus quidam. Paupertatem autem metuere forsitan non oportet, nec morbum, nec omnino quicquam eorum , quæ nec à vitio , nec à nobis ipsis proueniunt.Nec tamen is est fortis,qui hæc non metuit,sed hunc etiam fortem similitudine quadam vocamus. Nonnulli enim homines in bellicis quidem periculis meticulosi sunt:liberales autem sunt,& ad erogandas pecunias animosè se habent.At neque si quis pro filiorum,atque vxoris pudicitia timet, aut inuidiam metuit, aut aliquid tale, timidus est. Neque etiam fortis, si, cùm est verberibus cædendus , confidit. Circa quæ igitur terribilia vir fortis versatur? An circa ea,quæ sunt maxima ? Etenim nemo tolerantior est malorum homine forti.Mors autem maximè omnium est terribile:est enim vltimum vitæ:& nihil pòst homini mortuo aut bonum, aut malum esse videtur. At enim neque circa omne genus mortis vir fortis est,& habetur.Non enim circa mortem eam, quæ fit in mari , aut euenit morbis. Circa quam ergo mortem vir fortis erit?an circa eam,quæ est pulcherrima?Talis autem est ea,quæ fit in bello.In maximo nanque fit, & pulcherrimo certè periculo. Eôdem accedunt & ipsi honores,qui tum à ciuitatibus,tum à regibus sunt instituti.Is igitur homo fortis propriè dicitur,qui circa honestam mortem,& ea omnia, quæ repentè eueniunt , atque afferunt ipsam , interritus est.Huiusmodi verò sunt ea,quæ in bello contingunt. Quinetiam & mari,& in ipsis morbis vir fortis timore vacat,non tamen ita vt nautæ:Fortes enim & de salute sua desperant, & genus tale mortis molestè ferunt : illi verò spe propter experientiam sunt freti.Simul autem & viriliter , fortitérque agunt , in quibus vires habent locum,aut honestum est mori,quorum neutrum est in tali genere mortis.

De terribilium diuersitate , & fortitudinis extremis.

Cap. VII.

NOn est autem idem vniuersis terribile.Et dicimus etiam aliquid esse,quod facultatem superat hominis:id igitur vnicuique terribile est homini sanæ mentis. At ea , quæ metas facultatis non egrediuntur humanæ , magnitudine differunt , & intensione , remissionéque. Similiter autem & ea , in quibus confidimus. Fortis itaque , impauidus est vt homo : atque timebit quidem & huiuscemodi res formidolosas : verùm vt oportet, & vt dictat ratio,tolerabit honestatis causa : hæc enim ipsius virtutis est finis. Fit autem vt hæc & magis , & minùs timeant homines : & etiam vt ea , quæ non terribilia sunt , vt terribilia metuant. Atque delinquitur , cùm metuunt aut ea , quæ non oportet metuere , aut non quemadmodum oportet , aut non quando oportet, aut aliquid tale. Similiter peccatur & circa ea, in quibus confidimus. Qui igitur & ea , quæ oportet , & gratia cuius oportet , & vt oportet , & quando oportet , fert , & metuit , & identidem confidit , is homo est fortis. Fortis enim † per habitum , & vt ipsa ratio iubet , tam patitur , quàm etiam agit. Finis autem operationis omnis is est, qui accommodatur habitui. Et viro etiam forti , honestum est ipsa fortitudo. Talis igitur & ipsius est finis. Singula nanque suo fine definiuntur. Fortis igitur honestatis causa, subit, & agit ea, quæ ad ipsam fortitudinem pertinent. Exuperantium autem is quidem , qui in non metuendo exuperat , nomine caret. Atque dictum est anteà nominibus complura vacare. At vocari potest insanus quidem vel stupidus , si nihil omnino neque motus terræ , neque fluctus (vt de Celtis dicitur) metuat. Sed is , qui circa res formidolosas exuperat confidendo , audax est. Videtur autem ipse audax & arrogans esse, & fortitudinis simulator. Qualis igitur est fortis circa res ipsas formidolosas , talis & ipse videri vult : itaque imitatur illum , in quibus potest.Quapropter & complures ipsorum audaces sunt simul , & timidi : in his enim audentes res formidolosas non sustinent. Is autem , qui metuendo exuperat,timidus est : nam timet ea,quæ non oportet , & vt non oportet , & omnia talia ipsum sequuntur. Deficit autem & in confidendo. Sed in doloribus exuperans magis est manifestus. Meticulosus igitur malè sese habet circa spem ; quippe cùm vniuersa metuat. Fortis verò contrà sese habet. Confidere nanque, bene sperantis hominis est. Circa igitur hæc versatur & audax , & meticulosus, & fortis. Sed diuersо modo sese habent ad ipsa. Illi nanque exuperant , & deficiunt : at hic mediocriter sese habet , & vt oportet. Et audaces quidem præcipites sunt ante ipsa pericula , & volunt ea : sed cùm in ipsis sunt , tergiuersantur. Fortes autem in ipsis quidem operibus feruidi sunt , antè verò quieti. Vt igitur dictum est , fortitudo mediocritas est circa ea , quibus confidimus , & ea, quæ terribilia sunt , in iis , quæ diximus : & eligit , atque fert ipsa , quia est honestum , & quia est turpe , non subire , atque perferre. Mortem autem sibi conscíscere ob fugiendam paupertatem , aut amorem aut molestum aliquid , non fortis est hominis , sed potiùs timidi. Est enim mollitiei laboriosa fugere. Atque non quia res est honesta , oppetit mortem , sed quia malum fugit. Fortitudo igitur tale aliquid est.

Pro dignitate.

Quòd quinque modi fortitudinis non veræ.
Cap. VIII.

Dicuntur & aliæ fortitudines quinque modis. Atque prima est ipsa ciuilis. Maximè autem similis est. Ciues enim ob increpationes, quæ sunt ex legibus, & probra, honoréſve, pericula subeunt: & propterea fortiſsimi quidem videntur esse, apud quos timidi quidem infames sunt, fortes autem afficiuntur honore. Tales & Homerus affert, vt
Iliad. χ. Diomedem, ac Hectorem. Dicit enim Hector:
Nam me polydamas ante omneis ipse reprendet.
Iliad. θ. & Diomedes:
Inter enim dicet Troianos optimus Hector,
Tydides metuens puppes confugit ad altas.
Hæc autem ex eo maximè similis est ei, de qua suprà diximus, quia fit ob virtutem. Ob pudorem enim, & appetitionem honestæ rei, honoris; inquam, & ob fugiendam reprehensionem, quæ quidem est turpis. In eodem posuerit quispiam & eos, qui compelluntur à magistratibus. Verùm deteriores eò sunt, quòd non ob pudorem, sed ob metum id faciunt: & fugiunt non rem turpem, sed molestam. Cogunt enim ij, qui potestatem habent, vt Hector.
Iliad. θ. Quę procul à pugna trepidante fortè videbo,
Is canibus fier, fiet quoque vulturis esca.
Idem faciunt & qui imperant: & si recedunt, verberibus afficiunt. Et qui ante fossas, & huiusmodi loca, construunt aciem: omnes enim cogunt. At non necessitate, sed quia res est honesta, fortem esse oportet. Videtur etiam & ipsa singularium rerum peritia fortitudo esse. Quapropter & Socrates fortitudinem, scientiam esse putauit. Tales autem alij quidem in aliis sunt: in rebus autem bellicis milites. Sunt enim in bello complures res vanæ, quæ quidem maximè ipsis sunt notæ. Atque ideo fortes videntur, quia quales sunt illæ, alij nesciunt. Déinde & aduersarios offendere, & se ipsos tueri maximè experientia possunt, & euitare hostis conatus, & illum percutere, cùm armis vti possint, & talia habeant, vt & ad faciendum sint & non patiendum aptissimi: quibus efficitur, vt ipsi tanquam aduersus inermes armati, & tanquam aduersus rudes ludi magistri, decertent. Etenim in huiusmodi certaminibus, non ij sunt pugnacissimi, qui fortissimi sunt, sed ij, qui vires amplissimas habent, & optimè sese habent corporibus. At verò milites tunc timidi fiunt, cùm excrescit periculum, & inferiores sunt copiis, ac apparatu. Primi nanq; fugam arripiũt: vrbanæ verò copiæ manent, atq; intereunt, quod quidem & in Hermæo accidit. Hæ nanque turpe fugere, & mortem tali saluti præferendam esse censent: illi verò vt superiores ab initio sese obiectant periculis, re autem intellecta fugam arripiunt, mortem magis, quàm dedecus formidantes. Sed vir fortis non est talis. Atqui iram etiam ad fortitudinem referunt. Fortes enim & ij videntur, qui ob iram feruntur périnde, atque feræ, in eos, qui ipsos vulnere affecerunt: quia & fortes concitantur ira. Est enim ira, res impetuosissima ad aggredienda pericula. Quapropter & Homerus dixit: Vires iniecit iræ. Et, Animum ira concitauit. Et, Acuta per nares vis. Et, Efferbuit sanguis. Hæc enim vniuersa iræ concitationem, impetúmve significare videntur. Fortes igitur ob honestatem agunt, & ipsis opem ira subministrat: feræ autem ob dolorem, quia nanq; vulnus acceperunt, vel quia timent. Nam si suis in lustris sint, non inuadunt. Non igitur sunt fortes, propterea quòd à dolore concitatæ, ac ira, ad periculum irruunt, nihil prouidentes malorum. Nam hoc modo & ipsi asini, cùm esuriunt, fortes essent: non enim à pabulo verberibus dimouentur. Adulteri quoq; propter libidinem multa audent. Nó igitur fortes sunt, qui ob dolorem, ac iram ad pericula compelluntur. Maximè autem naturalis ea esse videtur, quæ est ob iram, & esse fortitudo electione sumpta, finéque: & ipsi etiam homines, cùm irascuntur, dolent: cùm vlciscuntur, capiunt voluptatem. Qui autem propter hæc agũt, pugnaces quidem sunt, at non fortes. Non enim ob honestatem agunt, nec vt ratio præcipit, sed ob ipsum affectum. Aliqua tamen ex parte sunt similes fortibus. Nec etiam ij, qui sunt spe freti, sunt fortes: nam ex eo quia sæpe, multósque vicerunt, fiduciam in periculis habent. Sunt autem similes fortibus, quia vtrique confidunt: sed fortes quidem ob eas res, quas paulò antea diximus, illi verò quia se superiores esse putant, & nihil vicissim suscepturos mali. Tale & ipsi ebrij faciunt: sperant enim omnia sibi prosperè euenire: cùm verò non eueniunt ipsis talia, fugam arripiunt. At viri fortis erat, res eas, quæ sunt hominibus, & videntur formidolosæ, ferre: quia honestum est, ferre, & turpe non ferre. Quam ob rem & magis fortis esse videtur, subitis potiùs in terroribus interritum esse, ac sine turbatione, quàm in præuisis. Est enim ab habitu magis, aut minus ex apparatu. Nam anteà visa, cogitatione, & ratione quispiã eliget. At ea, quę repentè eueniunt, habitu. Fortes etiã esse videntur & qui ignorant: & sunt non longè ab iis, qui spe freti confidunt. Deteriores autem sunt, quantum dignitatis nihil habent, illi autem habent: quapropter & aliquo tempore manent. Hi verò decepti, si cognouerint, vel suspicati fuerint aliud esse, quàm putabant, fugiunt. Quod quidem Argiuis contigit, cùm in Lacedæmonios, tanquam in Sicyonios incidissent. Dictum est igitur quales nam sint ipsi fortes, & ij quoque, qui fortes esse videntur.

De proprietatibus fortitudinis.
Cap. IX.

Sed quanquàm circa fiducias, metúsq; fortitudo versatur, tamen non simili modo circa vtrunq;, sed magis circa res formidolosas cernitur. Qui nanq; non turbatur in hisce, atque se habet circa has vt oportet, magis est fortis, quàm is, qui circa ea, in quibus confiditur, se habet vt oportet. Fortes igitur ex eo dicuntur, quia res (vt dictum est) inferentes dolores tolerant. Idcirco fortitudo doloros affert, & non iniuria laudatur. Difficiliùs enim est dolores ferre, quàm à voluptatibus abstinere. Enimuero fortitudinis finis iucundus est: verùm ab euenientibus doloribus obfuscatur. Vt & in certaminibus fieri solet. Nam pugilibus

gilibus finis quidem ipse iucundus est, gratia cuius certant, coronæ, inquam, atque honores: sed cædi molestum est, cùm sint è carne, doloréſq; affert, & omnis omnino labor. Atque quia hęc sunt multa, ideo id, gratia cuius certant, cùm sit res parua, nihil iucundi videtur habere. Quod si tale & circa fortitudinem est, mors quidem, atque vulnera forti viro molesta erunt, atque inuito: ferret tamen, quòd honestum est ea ferre, vel turpe non ferre. Atque quò magis omni virtute pollet, & felicior est, eò magis ob mortem sanè dolebit. Vir enim talis maximè dignus est vita, maximísque bonis priuatur, id ipsum sciens quod quidem dolorem affert. Verum nihilominus est fortis: & eò magis fortasse, quòd honestatem, quæ est in bello, his anteponit. Nec fit vt omnibus in virtutibus cum voluptate operemur, nisi quoad attingitur finis. Nihil autem fortasse verat, non eos, qui tales sunt, præstantissimos milites esse: sed eos, qui minus quidem sunt fortes, nullum aut rem aliud bonum habent: hi nanq; parati sunt sese periculis obiectare, vitámque pro paruo emolumento perdunt. produnt. De fortitudine igitur hactenus dixisse sufficiat. Quid autem est, ex iis, quę diximus, non est difficile comprehendere, ac assignate figura.

De temperantia. *Cap.* X.

Rest hanc de temperantia dicamus. Hæ nanq; virtutes partium earum esse videtur, quę sunt rationis expertes. Atq; temperãtiam circa voluptates mediocritatem esse, iam anteà diximus. Minus enim, & non similiter circa dolores versatur. In eisdem autem & intemperantia est. Sed nunc circa quas est voluptates, determinemus oportet. Diuidãtur igitur animæ, atq; corporis voluptates, vt honoris cupiditas, & auiditas disciplinæ. Nam tam amb itiosus, quàm auidus disciplinę eo gaudet, cuius est auidus: & corpus nihil, sed mens potius, patitur. Atque ij, qui voluptatibus huiuscemodi alliciuntur, nec tẽperantes, nec intemperantes dicuntur. Pari modo neq; qui circa cęteras voluptates, quæ non attribuunrur corpori, occupantur. Eos enim qui fabulis, & narrationibus delectantur, & circa talia dies cõsumunt, verbosos quidem, atq; deliros, intemperantes autem non consueuimus appellare. Nec eos etiam, qui pecuniarũ, vel amicorum causa dolent. Temperantia igitur non circa animę, sed circa corporis voluptates versatur: non tamen & circa has ipsas omnes. Qui nanque rebus iis gaudent, quæ visu percipiuntur, vt coloribus, figuris, pictura, nec temperantes, nec intemperantes dicuntur: etsi vidẽtur & his homines, & vt oportet, & magis quàm oportet, & minus etiã, gaudere. Simili modo neq; qui rebus iis gaudent, quæ auditu percipiũtur. Nemo enim aut eos, qui cantu, vel histrionis gaudent voce, plus, quã oportet, intemperantes: aut eos, qui, vt oportet, eisdem gaudent, temperantes appellat. Nec etiam ij, qui circa odores gaudent, nisi per accidens. Nõ enim eos, qui malorum, aut rosarum, aut vaporum, sed eos potius, qui vnguentorum, aut epularũ odoribus delectantur, intemperantes dicimus esse. His enim intemperantes ex eo gaudent, quia per hos ipsis rerum earum, quas cupiũt, recordatio fit. Videre etiam licet & cæteros, cùm esuriunt, epularũ gaudentes odore. At his delectati, intemperantis est. quippe cùm eius hæc obiiciãtur cupiditati. Atqui neq; cętera animalia voluptatem, nisi per accidens, per hosce capiunt sensus. Neq; enim odore leporum, sed esu gaudẽt canes: odor autẽ sensum ferit. Neq; voce bouis leo, sed esu. Per vocem autem sensit illum esse propinquum, atque hoc ipso gaudet. Pari modo neq; si vidit, aut inuenit ceruũ, aut feram caprã, hoc ipso gaudet, sed quia cibum habebit. Circa voluptates igitur tales temperantia, intemperantiáq; versatur, quæ quidem & cæteris animalibus sunt communes. Quocirca serui les, & ferinæ videntur. Hæ autem sunt, quæ tactu, gustúque suscipiuntur. At enim & gustu intemperantes parum, vel minimè vt videntur. Gustus enim officium, saporum iudicium est. Quod quidem ij faciunt, qui vina probant, & epulas condiunt. Non nimium autem hisce gaudẽt intemperantes, sed voluptate, quæ fit omnis per tactum, & in esculentis, ac poculentis, & in hisce, quæ Venerea nuncupantur. Quapropter & quidam voluptatibus deditus epularum, Philoxenus, inquam, Eryxius, precatus est, vt longius sibi guttur, quàm grus, fieret, propterea quòd tactu delectabatur. Sensuum igitur maximè communis est is, circa quem intemperantia versatur. Atque propterea iure vituperanda est, quòd hominibus non ratione, qua homines sunt, accidit, sed qua animalia. Talibus igitur gaudere, maximéq; talia consectari, ferinum est. Etenim liberalissimæ voluptates, quæ per tactum prouenĩunt, exceptæ sunt: vt eæ, quæ in ludis, ac certaminibus per fricationem, calorémque fiunt. Non enim intemperantis tactus circa vniuersum est corpus, sed circa quasdam corporis partes.

Quòd diuersæ sint cupiditatum species.
Cap. XI.

Cupiditatum aliæ communes sunt, alię propriæ, atque adiunctæ. Alimenti nanque cupiditas, naturalis est. Omnes enim, cùm indigent nutrimento, siccum, aut humidum alimentum, & nonnunquam vtrunque cupiunt. Cubile etiam cupit, vt inquit Homerus, iuuenis, atq; vigens. Non autem omnes tale, vel tale, vel eadem cupiunt: quocirca nostrum id ipsum esse videtur. Habet tamen & aliquid naturale: alios enim alia delectant, & quędam quibusdam magis, quàm alia quęcunque, sunt voluptati. Hæc cùm ita sint, in naturalibus quidem cupiditatibus pauci peccant, & ad vnum, ad ipsum, inquam, plus. Cùm enim quispiam quæuis comedit, aut bibit, donec impleatur, superfluo, fit tum rei naturalis exuperatio multitudine. Ipsa nanque naturalis cupiditas, indigentiæ est repletio. Quapropter hi furentes circa ventrem dicũtur, quia vltra, quàm oportet, ipsum implent, atq; farciunt. Tales autem ij fiunt, qui mancipiis sunt persimiles. At circa proprias cupiditates, complures homines, multísq; modis delin-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quunt. Nam cùm talium amatores ex eo dicantur, quia vel gaudent quibus non oportet, vel magis, quàm oportet, vt ipsi multi, vel non vt oportet, in vniuersis intemperantes excedunt: gaudent enim quibusdam, quibus non oportet gaudere, quippe cùm sint odio digna. Et si talibus quibusdam oportet gaudere, magis illis gaudent, quàm oportet, & quàm vt ipsa gaudet multitudo. Eam igitur exuperationem, quæ est circa voluptates, intemperantiam esse, & vituperabilem constat. Circa verò dolores, non vt in fortitudine, sic in ipsa temperantia sit: vt temperans quidem dicatur quispiam ferendo dolores, intemperans autem non ferendo. Sed intemperans quidem ex eo dicitur, quia dolet magis, quàm oportet, cùm voluptate non potitur, atque ipsum dolorem affert ei ipsa voluptas. Temperàs autem ex eo, qui absentia rerum earum, quæ efficiunt voluptatem, non dolet, illisque abstinet. Intemperans igitur ea omnia, quæ afferunt voluptatem, vel ea, quæ maximè concupiscit: & à cupiditate adeò ducitur, vt illa cæteris omnibus anteponat. Quapropter & non adipiscens, & cupiens dolet: cupiditas enim est cum dolore. Absurdo autem est persimile, ob voluptatem dolere. Atqui deficientes in voluptatibus, & minus gaudentes homines, quàm oportet, non nimium fiunt. Non est enim insensibilitas talis humana. Etenim animalia cætera cibos discernunt, & quibusdam quidem gaudent, à quibusdam verò abhorrent. Quòd si quis sit, cui nullus prorsus est voluptati, nec vllus ab alio differt, is longè ab homine distat: nomen autem non habuit talis, quia non facilè sit. Vir autem temperans in his mediocriter sese habet. Nec enim iis gaudet, quibus intemperans maximè delectatur, sed potius molestè fert: nec iis omnino, quibus delectari non decet, nec vehementer vllis rebus huiuscemodi delectatur: neque, si absint, dolet, neqs cupit, nisi mediocriter semper, nec magis, quàm oportet, nec quando non oportet, vlla res omnino talis ipsum delectat. Mediocriter autem, & vt oportet, eas res appetit, quæ voluptate quidem afficiunt, ad sanitatem autem & bonam corporis habitudinem conferunt: & res cæteras voluptatis effectrices identidem, si nec impedimento sint dictis habitibus corporis, nec honestatis cancellos, nec facultatum metas egrediatur. Nam qui ita sese habet, magis, quàm dignum est, eiusmodi voluptates amare videtur. At temperans non est talis: sed ita sese habet, vt ipsa ratio recta præscribit.

De temperantia extremis.
Cap. XII.

NOstra autem sponte, magis intemperantia, quàm timiditas, comparatur. hæc enim ob voluptatem, timiditas fit ob dolorem: quorum alterum expetimus, alterum fugimus. Et dolor quidem distrahit, atque corrumpit naturam eius, qui habet ipsum: voluptas autem nil tale facit. Magis igitur intemperantia nostra sponte, quàm timiditas, acquiritur. Quapropter & reprehensione magis est digna. Nã ad res afficientes voluptate, facilius est assuescere: sunt enim complures tales in vita. Et assuetudo fit sine periculo: in rebus autem formidolosis, contrà. Videbitur etiam timiditas non périnde, atque singula, sponte agendi principio subiici. Hæc enim † dolore vacat: sed illa adeò dolore distrahunt, vt & arma proiicere, & cætera contra decus agere compellant: quapropter & violenta esse videntur. At intemperantia fit contrà. Singula nanque sponte agendi principio, magis subiiciuntur: quippe cùm intemperans ea percupiat, atque affectet: totum autem minus: nemo enim cupit intemperans esse. Nomen autem intemperantiæ, & ad puerilia delicta transferimus: habet enim similitudinẽ quandam. Vtrum autem ab vtro dicatur, nihil ad præsentem refert sermonem: constat tamen à priore, posterius dici, atque non absurdè videtur esse translatum. Est enim castigandum, & temperãdum id omne, quod turpia concupiscit, & incrementum suscipit magnũ, atq; luxuriat. Tale autem est ipsa cupiditas maximè, atque puer. Nam & pueri cupiditate viuunt, & in his ipsis maximè viget appetitio rerum earũ, quæ voluptate afficiunt. Si igitur non obtemperet, neque subiici patiatur, nimirum efferetur. Est enim voluptatum appetitio insatiabilis, & vndique adest imprudenti, & ipse cupiditatis actus id, quod eiusdem generis est, auget. Quod si magnæ sint, vehementésque cupiditates, rationem quoque extrudunt, atque eiiciunt. Quam ob rem mediocres sint ipsæ, & perpaucæ, & rationi non aduersentur oportet. Atque id, quod est tale, obediens, & temperatum, castigatúmque vocamus. Sed vt viuere puerum sub pædagogi præceptis oportet, sic & cupiendi vis cupere debet périnde, atque ratio iubet. Idcirco temperantis cupiditatem concordem esse cum ratione oportet: nam vtriusque propositum est honestas. Atque vir temperans ea cupit, quæ cupere oportet, & vt oportet, & quãdo oportet. Hoc autem modo & ipsa ratio dictat. Hæc igitur sint de temperantia dicta.

Nõ affert dolorem.

ARIST

ARISTOTELIS
STAGIRITAE ETHICORVM
AD NICOMACHVM,
LIBER QVARTVS,
Ioanne Argyropylo Byzantio Interprete.

Argumentum Libri.

QVARTVS hæc: de liberalitate, liberali, & prodigo: de magnificẽtia, magnifico, circa decorum rudi, ac sordido, & pusillo: de magnanimitate, magnanimo, lento, & pusillanimo: de modestia, modesto, ambitioso, & honoris appetitione vacãte: de manuetudine, mãsueto, iracundo, & ira vacuo: de affabilitate, de affabili: de placido: de adulatore, & cõtentioso: de veritate, de verace: de arrogante, dissimulatore, delicato, & malitioso: de comitate, de comi: de scurra, & rustico: de verecundia.

De liberalitate, & eius extremis.
Cap. I.

DEINCEPS autem de liberalitate dicamus. Videtur itaq; mediocritas circa pecunias esse. Nõ enim bellicis in rebus ipse vir liberalis, nec in quibus laudatur vir temperans, nec etiam in iudiciis, sed in dãdis, capiendísve, & magis in dãdis pecuniis laudatur. Atq; pecunias ea dicimus vniuersa, quorũ æstimatio mensuratur nũmo. Est autẽ & circa pecunias exuperatio quidem prodigalitas, defectus autẽ illiberalitas: & illiberalitatẽ quidẽ, ac auaritiam iis semper accõmodamus, qui magis, quã oportet, pecuniis studẽt. Prodigalitatẽ verò, nec tẽtes nõnunquã afferimus. Nã eos homines, qui sunt incõtinentes, & ob intẽperantiã pecunias profligant, prodigos vocitamus. Quapropter tales homines sunt flagitiosissimi: multa nanq; vitia simul habẽt. At nõ propriè tali nomine nuncupãtur. Est enim prodigus, qui malũ vnũ aliquod habet, cõrrũpere, inquã, patrimoniũ. Prodigus enim est, qui ob se ipsum perditur. Videtur autẽ & patrimonij dissipatio, interitus quidã ipsius esse, propterea quod patrimonio, ac facultatibus viuitur. Hoc igitur modo prodigalitatem accipimus. Rebus autẽ his, quarum est aliquis vsus, & bene vti, & malè etiã possumus, at diuitiæ res sunt tales. Is autem optimè, re quauis vtitur, qui eã virtutẽ habet, quæ ad rem illã accõmodatur. Et diuitiis igitur optimè is vtetur, qui virtutem eam habet, quæ ad pecunias attinet. Hic autẽ est ipse vir liberalis. Atqui sumptus quidẽ, datióque pecuniarũ est vsus earũ: acceptio verò, cõseruatióq;, possessio potius esse videtur. Quocirca viri liberalis est potius dare quibus oportet, quã capere vnde oportet, & non capere vnde non oportet. Est enim ipsius virtutis beneficia potius conferre, quã suscipere: & honestè potius agere, quàm non agere turpia. Nõ est autẽ obscurum, cùm das quidem, sequi vt beneficia conferas, honestáq; agas: cùm capis verò, vt suscipias, aut non turpia agas. Gratia prætereà sequitur eũ, qui dat, non eũ, qui nõ capit. Et laus etiã magis. Facilius est etiam non accipere, quàm dare. Homines enim multò minus erogant sua, quàm non accipiunt aliena. Ij quoq;, qui dant, liberales dicũtur: sed qui nõ accipiunt, non ob liberalitatem, sed ob iustitiã potius laudãtur. Qui verò capiunt, nõ laudãtur valde. Liberales insuper homines, maximè omniũ ferè studiosorum amantur: prosunt enim. At id consistit in dando. Omnes autẽ actus virtutũ honesti sunt, & honestatis causa fiunt. Et liberalis igitur honestatis causa dabit. Et rectè. Dabit enim quibus oportet, & quot oportet, & cum oportet: cæteraq; omnia obseruabit, quæ dãdi actũ rectum sequuntur. Et etiã cum voluptate, vel sine vllo dolore. Id enim, quod per virtutẽ efficitur, afficit voluptate: aut fit eũ indolentia sanè, minimè verò affert dolorem. At is, qui dat quibus nõ oportet, aut nõ honestatis gratia, sed ob aliquã aliã causam, nõ liberalis, sed alius quidam dicetur. Et itidẽ is, qui dando dolet: honestis enim actibus talis pecunias anteponet, quod quidẽ non est liberalis. At verò neque capiet vnde non oportet. Talis enim accepti nõ est eius, qui pecunias non magnifacit. Nec etiam, ad postulandũ propẽsus erit. Facilè nanq; susciperе beneficia, nõ est hominis beneficia conferentis. Verùm vnde oportet accipiet, ex propriis, inquam, rebus: non quia id ipsum honestum sit, sed quòd necessarium vt donare possit. At neque res suas negliget: quippe cũ per illas quibusdam affectet opem afferre. Neque quibusuis dabit, vt quibus oportet, & quando, & vbi est honestum, donare possit. Ad hominem præterea liberalem pertinet in primis, vt in dando adeò exuperet, vt sibi ipsi pauciora relinquat. Est enim liberalis, non ad se ipsum respicere. At enim pro facultatibus ipsa liberalitas dicitur. Liberalis enim actio, non in multitudine rerum, quæ dantur, sed in habitu dantis consistit. Hic autem pro facultatibus erogat. Nihil igitur prohibet, eum magis esse liberalem, qui pauciora donat, si modò minores ei sint facultates. Magis autem ij liberales sunt, qui non compararunt sibi facultates, sed ab aliis acceperunt. Nec enim experti sunt indigentiam, & opera omnes sua amant, vt parentes, atq; poëtæ. At verò facilè non est, liberalem diuitem esse: quippe cùm non sit ad capiendum, & conseruandum, sed ad erogandum procliuis, neque magni

magni per se faciat ipsas pecunias, sed causa dandi. Quapropter & accusatur Fortuna, quod homines ij, qui maximè sunt digni, minimè sunt locupletes. Accidit autem id ipsum non sine ratione. Fieri enim non potest, vt is pecunias habeat, qui non adhiber diligentiam, vt paret ipsas: quemadmodum & cæteris in rebus fieri solet. Attamen nõ dabit quibus non oportet, neque quando non oportet, & de cæteris talibus simili modo. Non enim ageret liberalitatis ipius lege: & consumptis ad hæc ipsa fortunis, ad ea, quæ oportet, & cùm oportet sumptus facere, dareque non posset. Etenim is est, vt paulò antè diximus, liberalis, qui pro facultatibus erogat, & in quibus oportet. Qui verò exuperat, prodigus est. Quocirca tyrannos prodigos non dicimus, nõ enim facile videtur esse dãdo, ac erogando, tantam rerum, quas habent, copiam exuperare. Cùm igitur liberalitas mediocritas sit, circa dandas, capiendasque pecunias, liberalis dabit in quibus oportet, & quot oporteat, tam in paruis, quàm etiam in magnis, atq; cum voluptate. Et accipiet vnde oportet, & quot oportet. Nam cùm virtus circa vtrunque sit mediocritas, vtrunque faciet vt oportet: sequitur enim dationem bonam, talis acceptio. Ea verò, quę non est talis, contraria est. Hęc igitur, quę sequuntur, fiunt in eodem simul: contrariæ verò non fiunt. Quod si præter id, quod oportet, & bene esse habet, contigerit ipsum pecunias erogare, dolebit sanè, moderatè tamen, & vt oportet: ad virtutem enim pertinet, vt pro quibus oportet, & vt oportet, voluptas fiat, ac dolor. Est etiam in rebus pecuniarijs lenis socius ipse vir liberalis. Potest enim iniuriam pati, quandoquidem pecunias non multifacit: magisque moleste fert, si quid, cùm oporteret, non erogauerit, quàm doler, si quid, cùm non oporteret, erogauerit, Simonidisq; sententiã non probat. Prodigus autem & in his ipsis delinquit, nec enim lætatur, nec dolet pro quibus oportet, & vt oportet. Atque hoc magis patebit per ea, quæ deinceps dicemus. Diximus autem, exuperationem quidem esse prodigalitatem, defectum autem illiberalitatem: & in his duobus, in datione videlicet, atq; acceptione, & sumptum enim in datione ponimus. Prodigalitas igitur in dando quidem, & nõ in capiendo exuperat, in capiendo autem deficit. At illiberalitas, ac auaritia, deficit quidem in dando, exuperat autem in capiendo, in paruis tamen. Prodigalitatis igitur illa duo non nimium simul persistunt. Non est enim facile, nulla ex parte capientem cunctis donare. Citò nanq; deficiunt patrimonia priuatorũ hominũ erogantium: qui quidem & prodigi sunt. Atq; talis non paulò melior videbitur esse illiberali. Et ab ætate enim, & ab egestate facilè curari, & ad mediocritatem accedere potest. Nam habet ea, quæ sunt hominis liberalis. Dat enim, & nõ accipit, quãquam neutrum facit vt oportet, ac rectè. Quòd si ad hoc assuescat, vel aliquo alio modo mutetur, fiet vtique liberalis. Etenim dabit quibus oportet, & capiet vnde oportet. Quapropter & videtur non esse moribus prauus. Non est enim improbi, nec ingenerosi, tam in dando, quàm in non capiendo exuperare: stolidi tamen. Qui verò hoc modo est prodigus, multò melior est illiberali, atque auaro cùm ob ea, quæ dicta sunt, tum etiã quia prodigus quidem cõpluribus prodest, illiberalis autẽ nemini, ne sibi ipsi quidem. Sed pleriq; prodigorum, vt dictum est, & accipiunt vnde non oportet, & sunt, hoc ipso liberales. Ad capiendum autẽ proni fiũt, quia cupiunt quidem erogare. Hoc autem facilè nequeunt facere, cùm citò facultates ipsis deficiãt. Itaq; ex alienis dare coguntur. Et simul quia nulla est eis honestatis cura, sine vllo discrimine, & vndiq; capiunt. Dare nanq; percupiunt: quonam autem modo, aut vnde, nullũ est apud ipsos discrimen. Quapropter nec dationes ipsorum sunt liberales. Non enim sunt honestæ, nec honestatis gratia, nec vt oportet, efficiuntur. Sed interdum quos oportet esse pauperes, eos diuites faciunt: & iis quidem, qui moderati sunt moribus, nihil dant, adulatoribus autem multa, aut quampiam aliam afferẽtibus voluptatem. Quã ob rem & pleriq; ipsorum intẽperantes sunt. Nam cùm facilè erogent, proni sunt & ad sumptus in flagitiis faciendos. Atque quia non ad honestatem viuũt, ad voluptates declinant. Prodigus igitur si nullam prorsus habeat emendationem, ad hęc transgredi tur: cura verò, diligentiaq; adhibita, ad medium, & ad id, quod oportet, tandem deuenerit. At illiberalitas, ac auaritia, incurabilis est. Etenim & senectus, & imbecillitas omnis, auaros efficit. Estq; hominibus insita magis, quàm prodigalitas. Pleriq; nanq; cupidi sunt magis pecuniarum, quã ad dandum procliues. Extenditur præterea longè, & plures species subit. Complures enim sunt illiberalitatis, ac auaritiæ modi. Nam cùm in duobus hisce consistat, in defectu, inquam, dandi, & exuperatione accipiendi: non in omnibus inest tota, sed interdum seiungitur: & quidam in capiendo exuperant, quidam in dando deficiunt. Qui nanq; talibus appellationibus nuncupantur, parci, tenaces, aridi, omnes in dando deficiunt, aliena verò non appetunt, neq; accipere volunt. Quidã enim in dando deficiunt, propter modestiam quãdam, turpiúmq; rerum cautionem: videtur enim nonnulli, vel saltem aiunt, ob eam rem sua conseruare, ne compellerentur aliquando turpe aliquid agere. Ex his est & ipse cumini sector, & quiuis talis: qui quidem ab exuperatione non dandi cuiquam nomen habuit tale. Quidam verò ob metũ abstinet alienis: quippe cum non faciat sit ipsos aliena, & non alios res ipsorum accipere. Itaq; nec accipere ipsis nec dare placet. Quidam autem in capiendo exuperant vndiq;, & quiduis capientes: quales sunt ij, qui operationes illiberales exercent, vt lenones omnes, & omnes tales, & fœneratores, & qui dant parua pro magnis: hi nanq; omnes, vnde non oportet, & quantum non oportet, accipiunt. Communis autem ipsis omnibus esse videtur, turpis comparatio lucri. Vniuersi nanq; gratia lucri, & huiusce quidem parui, probra sustinent. Eos enim, qui grandia vnde non oportet, & quæ non oportet, accipiunt, vt tyrannos ciuitates expugnantes, & templa spoliantes, non illiberales, sed pernicioſos, sed impios, sed iniustos potius appellamus. Aleatores tamẽ, & fures, atq; latrones, illiberales sunt. Turpi enim versantur in

in lucro. Omnia nanq; causa quæstus agunt, & sustinent probra. Atq; fures quidem capiendi gratia, maxima pericula subeunt. Aleatores autem ab amicis, quibus dare oportet, lucrantur. Vtrique igitur vnde nõ oportet lucrari volentes, turpi in lucro versantur: & omnes tales accipiendi actus, illiberales sunt. Meritò autem illiberalitas liberalitati contraria dicitur. Nam & maius est malũ, quàm prodigalitas: & homines magis hac ipsa peccant, quàm ea, quam diximus, prodigalitate. De liberalitate igitur, & vitiis ipsi contrariis, hæc dicta sufficiant.

De magnificentia, & eius extremis.
Cap. 11.

Equitur iam vt de magnificentia disseramus. Est enim & ipsa virtus quędam circa pecunias: non tamen sese extendit vt liberalitas ad omneis pecuniarios actus, sed ad sumptus tantum. Atque in his ipsis liberalitatẽ exuperat magnitudine. Nam vt ipsum nomen significat, decens fit per ipsam in magnitudine sumptus. Magnitudo autem est ad aliquid. Nõ enim idem sumptus triremis, & spectaculorum præfectum decet. Decens igitur est & ad ipsum, & in quo, & circa quæ fit. Qui verò paruis in rebus, aut mediocribus, pro dignitate sumptus facit (qualis est ille, qui dicit. Atque ego sępe dedi peregrè venientibus vltrò) non dicitur magnificus: sed is, qui in magnis. Nam magnificus quidem liberalis est: at liberalis, non continuò magnificus est. Talis autem habitus defectus quidem, circa decorum pusillitas nuncupatur: exuperatio verò sordiditas, & circa decorum ruditas appellatur. Et quot sunt tales, non circa quæ oportet exuperantes magnitudine, sed in quibus non oportet, & quemadmodum non oportet, quærentes sibi splendorem: de quibus posterius dicemus. Magnificus autem scienti similis est. Nam decorum ipsum contemplari potest, & magnos concinnè facere sumptus. Vt enim in principio diximus, habitus operationibus, & iis, quorum est, definitur. Sumptus igitur magnifici, magni sunt, & decentes. Talia autem & opera sunt. Sic enim magnus erit sumptus, & decens ad opus, vt sumptu quidem opus, opere verò dignus sit, vel etiam exuperet sumptus. Atqui magnificus, honestatis causa tales faciet sumptus. Hoc enim omnibus est commune virtutibus. Et etiam cum voluptate, & sine parsimonia erogando. Facta nanque ratio, ad pusillitatem nimirum attinet. Atque potius quonam modo pulcherrimũ, maximéq; decens fuerit ipsum opus, considerabit, quàm quanti constiterit, & quonam modo confectum per quàm minimos fuerit sumptus. Necesse est igitur, ipsum magnificum liberalem etiam esse. Etenim liberalis, sumptus faciet quos oportet, & vt oportet. In his autem est magnum ipsum, magnifici, vt magnitudo circa hæc, liberalitatis. Et ab æquali sumptu magnificentius faciet opus. Non enim eadem est virtus rei, quæ posidetur, & operis. Etenim illa quidem est ea, quæ quàm plurimo pretio digna est, & pretiosissima, vt aurum, & opus, quod magnum est, atque pulchrum: talis enim operis aspectus est admirabilis. At quod est magnificum, est admirabile. Virtus operis, est magnificentia in magnitudine. Impensæ verò sunt hæ, quas dicimus honorabiles: vt ea, quæ deorum, heroúmque causa fiunt, dedicationes, inquam, & extructiones, ac sacrificia, & ea, quæ ad Rempublicam liberaliter fiunt, vt si aliquo in loco ludos splendidè facere oportere putant, aut præfecturas subire nauium, aut etiam epulum publicum exhibere. Atque in vniuersis, vt diximus, & ad agentem habent respectus quisnã sit, & quas habeat facultates. Digna enim his esse oportet, & non solum opus, verum & ipsum facientem decere. Quocirca, pauper non erit magnificus: quippe cùm ei non sint ea, è quibus multos decore faciat sumptus. Qui verò aggreditur, fatuus est: nam præter dignitatem facit, & id quod oportet: id verò, quod rectè sese habet, à virtute emergit. Decent autem & eos, quibus talia antecedunt, aut per seipsos, aut per maiores, aut per eos, ad quos ipsi se referunt propinquitatis aliqua ratione: & nobiles etiam, & glorioſos, & quotquot sunt huiuscemodi. Hæc enim vniuersa amplitudinem habent, & dignitatem. Maximè igitur talis est ipse magnificus: & in talibus impensis versatur ipsa magnificentia, quemadmodum diximus: & maximæ enim, & honorabiliſsimæ sunt. E priuatis verò hæ pertinent ad magnificum, quæ semel fiunt, vt nuptiæ, & si quid aliud tale. Et si circa aliquid tota ciuitas, aut qui sunt in dignitatibus studeant, & circa hospitum susceptiones, & missiones, & munera. Non enim ad se ipsum, sed ad publica sumptus facere magnificus solet. Ipsa autem munera simile quid habent iis, quæ diis dedicantur. Ad magnificum etiam pertinet, & domum à se extructã, vt diuitias, decenter habere. Est enim quoddam & hæc ornamentum. Et item iis magis operibus sumptus facere, quæ diuturno tempore persistere possunt: hæc enim sunt maximè pulchra. Atque in singulis decorum ipsum seruare. Non enim eadem diis, & hominibus, & ad templum, atque sepulchrum accommodãtur. Est autem vnusquisque sumptus magnifici suo in genere magnus: & magnificentiſsimus quidem is est, qui est magnus in magno: hic autem is, qui est in his magnus. Et differt magnum, quod est in opere, à magno, quod est in sumptu. Pila nanq; pulcherrima, aut pulcherrimus vrceus, puerilis quidem muneris magnificentiam habet: pretium autem eius pusillum est, atque illiberale. Quapropter magnifici est, quocunque in genere faciat, magnificè facere: tale nanque neque facilè superari potest, & sese habet vt sumptus dignitas postulat. Talis est igitur ipse magnificus. Is autem, qui exuperat, quique sordidus est, sumptus faciendo vltra id, quod oportet, exuperat, vt est dictum. Nam paruis in rebus multa consumit, & splendorem inconcinnè captat, nunc his, qui pecunias conferunt ad conuiuia sibi paranda nuptiali apparatu epulum præbens, nunc subministrans comœdis, exhibens in eorum transitu purpuram, vt facere Megarenses consueuerunt, & omnia talia non honestatis, sed ostensionis diuitiarum causa facit, &

vt

Universidad de Deusto Biblioteca

vt admiratione propter hæc, vt putat, afficiatur. Atq; vbi quidem multos facere sumptus oportet, paruos facit: vbi vero opus est paruis, magnos. Pusillus autẽ in decoro circa vniuersa deficit, & maximis factis sumptibus in paruo perdit decorum: & quicquid facit, tardè, differendóq; facit, considerátq; quonam modo quàm minimos faciat sumptus: & etiam queritur, cunctáque maiora, quàm oportet, se facere putat. Sunt igitur hi duo habitus, vitia quidem: non tamen afferũt probra, propterea quod neque detrimento sunt aliis, neq; nimium sunt deformes.

De magnanimitate, & eius extremis.
Cap. III.

MAgnanimitas autem circa magna quidem, vel ex ipso nomine versari videtur. Circa quę verò versatur, primum accipiamus oportet. Atq; nihil refert, siue habitum ipsum, siue eum cõsideremus, qui habitum habet. Itaq; magnanimus is est, qui magnis est dignus, & dignum sese magnis censet. Qui nãque nõ pro dignitate hoc facit, stolidus est: at eorum, qui præditi sunt virtute, nemo demens, nemo stolidus est. Is igitur, quem diximus, magnanimus est. Qui nanque parua meretur, & hisce dignum sese censet, modestus quidẽ, at non magnanimus est. Magnanimitas enim in magnitudine, sicut & pulchritudo corpore in magno consistit: parui verò †formosi quidem sunt, & mẽbris apti, sed non pulchri. Is autem, qui est indignus, & magnis dignum se ipsum censet, lentus est. Non est autem omnis lentus, qui maioribus, quàm meretur, dignum se ipsum censet. At is, qui se dignum minoribus, quàm dignus sit, opinatur, pusillanimus est, siue magna, siue mediocria mereatur: siue parua quidem, minoribus verò se dignum esse existimet. At maximè videbitur is, qui magnis est dignus: quid enim faceret, si tantis non esset dignus? Est igitur ipse magnanimus, magnitudine quidem extremus, ratione autem eius, quod oportet, medius. Dignum enim eò se ipsum censet, quòd ad dignitatem suam accommodatur. Illi verò exuperant, & deficiũt. Quòd si magnitudine animi præditus magnis se dignũ censeat, & sit dignus, & maximè maximis, circa vnum genus maximè versabitur ipse. Dignitas autem ad externa dicitur bona. Maximum verò id asseruerint omnes esse, quod diis ipsis tribuimus, & quod maximè homines, qui sunt in dignitate, affectant, quódque dari premium ob res pulcherrimas solet. Talis autem est ipse honor: hoc est enim bonorum maximum, sed externorum. Circa igitur †honores, & oppositum eorundem, versatur vt oportet ipse magnanimus. Et sine etiam ratione, magnanimi circa honores esse videntur. Viri nanque magni maximè se dignos esse honore pro dignitate censent. Sed pusillanimus deficit, tam ad se ipsum, quàm ad ipsius magnanimi dignitatem. Lentus autem respectu quidem sui exuperat, non tamen ipsum magnanimum. Atqui magnanimus ipse, cùm sit maximis dignus, fuerit optimus sanè. Melior enim maiora semper meretur, & optimus maxima. Eum ergo, qui verè magni est animi, bonum esse oportet. Atque magnanimi videbitur id esse, quod est in vnaquaque virtute magnum: nullóque modo conuenit magnanimo pericula fugere ob timorem, aut iniuriam facere. Gratia nanque cuius is aget turpia, cui nihil est magnum? Singula verò consideranti, magnanimus si non sit bonus, ridiculus omnino videbitur. Nec etiam dignus erit honore, si paruus sit: quippe cùm honor præmium sit virtutis, ac bonis hominibus tribuatur. Videtur igitur ipsa magnitudo animi, tanquam ornamentum quoddam esse virtutum: nam maiores efficit ipsas, & sine illis ipsa non fit. Quam ob rem difficile est, verè magnanimum esse: non enim esse potest, si non omnis probitas adsit. Magnitudo igitur animi maximè circa honores, & † oppositum versatur. Atque magnanimus pro iis quidem honoribus, qui & magni sunt, & à studiosis hominibus offeruntur, moderatè lætabitur, tanquam accommodatos sibi, vel minores etiam adipiscens. Virtuti enim cumulatæ nullus dignus honor fieri potest. Acceptabit tamen, quia maiora nequeunt exhiberi. Sed eos honores, quos cuiuis homines & paruis tribuunt, paruipendet omnino: non est enim his dignus. Similiter & id, quod est honori contrarium: non enim iure fuerit circa ipsum. Vt igitur dictum est, vir magnanimus maximè circa honores versatur. Et circa tamen diuitias, & potestates, & omnem prosperitatem, aduersitatémque Fortunæ quocunque euenerit modo, moderatè sese habebit. Et neque vehementer in prosperitate lætabitur, neque nimium id aduersitate dolebit. Neque enim circa honorem ita sese habet, qui quidem maximum bonum est. Potestates enim, diuitiæque propter honorem expetuntur. Itáque qui hæc habent, per ipsa honoribus affici volunt. Cui igitur & honor est paruum, huic & cætera parua sunt. Quapropter ipsi magnanimi contemptores sunt. Videntur autem & prosperitates Fortunæ, ad magnanimitatem conducere. Nobiles enim, & ij, qui sunt in potestatibus constituti, vel diuites, digni censentur honore. In excellentia nanque consistunt. Atque omne bonum, quod excellit, dignum est magis honore. Quapropter & talia magis magnanimos faciunt. A quibusdam enim honorantur. Re autem vera solus bonus est honorabilis. Atque ij quidem, quibus insunt ambo, digni magis honore censentur. Qui verò sine virtute talia bona habent, immeritò se dignos magnis honoribus æstimant, neque magnanimi rectè dicuntur. Non enim sunt hæc sine cumulata virtute. Contemptores autem, petulantésque fiunt. Non est enim facile, sine virtute res moderatè ferre secundas. Atque cùm æqualiter ferre non possint, puténtq; se cæteris antecellere, illos quidem despiciunt. Ipsi verò quicquid contigerit, agunt. Imitantur enim magnanimum, & si similes ei non sunt. Idque faciunt, in quibus possunt. Ea igitur, quæ à virtute proficiscuntur, non agũt: despiciunt autem cæteros. Sed magnanimus iure despicit: opinatur enim verè; vulgus autem vt contingit. Non autem parua pericula subit,

nec

ἀστεῖοι, καὶ σύμμετροι.

τιμὰς καὶ ἀτιμίας.

ἀτιμίας.

nec periculorum est cupidus, propterea quòd res paucas multifacit: sed subit magna, atque cùm in periculo versatur, vitæ suæ non parcet, quasi non sit dignum omnino viuere. Est etiam talis vt beneficia conferat, & pudeat ipsum, si suscipiat beneficia. Illud enim superioris est, hoc inferioris, & in retribuendo maiora beneficia conferat. Hoc enim modo debitor insuper fiet is, qui primus contulit, atque suscipiet beneficium. Videtur etiam & eorum quidem meminisse, in quos beneficia contulit: eorum autem non meminisse, à quibus ipse suscepit. Est enim is, qui suscepit, inferior eo, qui contulit beneficium: ipse verò vult superior esse. Et cum voluptate quidem audit ea, quæ contulit: sine autem voluptate quidem audit ea, quæ ipse accepit. Quapropter & Thetis non enarrat beneficia Ioui: nec Atheniensibus Lacedæmonij, quæ contulerunt in illos, sed quæ susceperunt ab illis. Est etiam magnanimi, neminis, aut vix indigere, subministrare autem promptè. Et ad eos quidem homines, qui in dignitate sunt constituti prosperitatibúsque vtuntur Fortunæ, magnum esse: ad medios autem mediocrem. Illos enim superare, difficile est, & gloriosum: hos autem facile. Et inter illos quidem gloriari, non est ingenerosum: inter humiles autem, est importunum, quemadmodũ viribus contra imbecillos contendere. Est etiam magnanimi, non audire ea, quæ afficiuntur honore, & vbi alij primas occupant partes, & otiosum esse ac tardum, nisi vbi magnus est honos, vel opus: & paucas quidem agendas res aggredi, magnas autem & præclaras. Necesse est etiam palàm ipsum tam odisse, quàm etiam amare: quippe cùm metuentis sit occultare. Et magis ipsi curæ veritatem, quàm opinionem esse. Et apertè loqui, ac agere: est enim hoc contemptoris. Quapropter vtitur libertate: est enim & libertate vtentis. Idcirco contemptor est, & etiam verax, nisi dissimulatione vtatur, qua quidem ad multitudinem vtitur. Et non posse ad alium viuere, nisi ad solum amicum: est enim seruile. Quapropter & omnes adulatores, seruiles sunt: & omnes humiles, adulatores. Nec est procliuis ad admirandum. Nihil enim apud ipsum est magnum. Nec est sibi mali memor illati. Non est enim magnanimi meminisse, præsertim mala, sed potius despicere. Nec de hominibus loquitur. Etenim neq; de seipso, neque de alio dicet: nec enim vt laudetur ipse, nec vt alij reprehendantur, est ipsi curæ, nec rursus est laudator. Idcirco nec maledicus, ne in inimicos quidem, nisi ob contumeliam. De necessariis præterea rebus, vel paruis, minimè est querulus, nec ad precãdum procliuis: est enim studentis circa hæc ita sese habere. Est etiam talis, vt res magis pulchras, sinéque fructu, quàm fructuosas, vtilésq; possideat. Est enim magis †sufficientis. Insuper ipsius magnanimi motus, tardus esse debet, & vox grauis, & locutio tarda. Non enim properat is, qui circa pauca studet: nec est vehemens, qui nihil existimat magnum. Acumẽ autem vocis, & celeritas, propter hæc ipsa fieri solẽt. Talis est igitur ipse magnanimus. Is autem, qui deficit, pusillanimus est. Qui verò exuperat lentus. Nec igitur hi mali homines sunt, quippe cùm mala non faciunt: sed aberrant. Pusillanimus enim meretur quidem bona, his tamen se ipse priuat, quibus est dignus. Atq; malum quoddam habet, quia bonis se dignum non censet, & se ipse ignorat. Appeteret enim ea, quibus est dignus, cũ sint bona. Non tamen stolidi tales homines, sed pigri potius & sunt, & dicuntur. Talis autem opinatio deteriores ipsos efficit. Singuli nanq; appetũt ea, quibus sunt digni. Dimouent sese & à præclaris actibus, & officiis, quasi sint indigni: & à bonis externis simili modo. At lẽti, stolidi sunt, & se ipsos ignorant, & etiam claré. Nam quasi sint digni, res eas aggrediuntur, quæ honorantur: déinde redarguuntur. Vestitúq; se, & gestu, & similibus ornãt. & prosperitates suas manifestas esse volunt. De ipsis etiam dicunt, vt ob ipsas afficiantur honore. Magnitudini autem animi, pusillanimitas opponitur magis, quàm lentitudo. Fit enim magis, & peior est. Magnitudo igitur animi circa honorem, vt diximus, versatur.

Iliad. α

αὐτάρκους.

De modestia, eiúsque extremis.
Cap. IIII.

EST etiam circa honores, vt anteà diximus, & alia quædam virtus, quæ quidem périnde sese habet ad animi magnitudinem, atque sese habet ad magnificentiam liberalitas. Hæ nanque virtutes ambæ à magnitudine quidem discedunt: circa verò mediocria, paruáque nos, vt oportet, disponunt. Atque vt in capiendis, dandísq; pecuniis mediocritas est, & nimium, atq; parum, sic & in honorũ appetitione fit, vt magis, quàm oportet, & minus, & vnde oportet, & vt oportet, appetantur honores. Reprehendimus enim & ambitiosum hominẽ, atque honoris appetitione vacantem: illum, quia plus, quàm oportet, & vnde non oportet, honorẽ appetit: hunc, quia ne ob res quidem honestas honoribus affici vult. Interdum autẽ illum, tanquã virilem, & rei cupidum pulchræ. Interdum hunc, tanquam moderatũ, modestúmq; laudamus: quẽadmodum & anteà diximus. Constat autem cùm pluribus modis quispiam alicuius cupidus rei dicatur, nõ ad idem nos semper ambitiosum ipsum referre: sed cùm laudamus, ad plerosque, quia magis, quàm plerique, honores cupit. Cùm reprehendimus, ad id, quod oportet, quia magis, quã oportet, honores affectat. Cùm autem nomine mediocritas vacet, contendere de ipsa tanquam regione vacua, videntur extrema. In quibus vero nimium est, atque parum, in iis est & medium. At honores & magis, quàm oportet, affectantur, & minus: ergo fit vt affectentur, & vt oportet. Laudatur igitur hic habitus, quo, vt oportet, affectantur honores, cùm sit mediocritas circa honorem nomine vacans. Atque ad ambitionem quidem vacuitas appetitionis honoris, ad vacuitatem autem appetitionis honoris ambitio. Ad vtrunque autem vtrunque quodam modo esse videtur. Quod quidem & in cæteris esse virtutibus constat. Extremi autem hic opponuntur, quia medio nullum est positum nomen.

De man

Universidad de Deusto
Biblioteca

De mansuetudine eiúsque extremis. Cap. v.

MAnsuetudo est quidem mediocritas circa iram. At cùm medium, & extrema ferè nomine vacent, ad medium quidem mansuetudinem ipsam adducimus, cùm ei, quod est parum, & nomine vacat, propior sit, quàm nimio: quod iracundia quædam dici potest. Etenim affectus quidam est ira. Ea verò, quæ ipsam efficiunt, multa sunt, & diuersa. Is igitur, qui pro quibus, & quibus oportet, & vt oportet, & cùm oportet, & quanto in tempore oportet, irascitur, laudatur. Estque hic mansuetus, siquidem laudatur ipsa mansuetudo. Mansuetus enim, ac mitis, perturbatione vacare, & non ab affectu duci, sed pro his, & tanto in tempore irasci solet, périnde atque ratio iubet. Peccare autem circa defectum magis videtur. Non est enim vindex ipse mansuetus, sed potiùs clemens, & ad veniam propensior dandam. Defectus verò siue sit quædam iræ vacuitas, siue aliquid aliud, vituperatur. Qui nanq; non irascuntur pro quibus oportet, & vt oportet, & cùm oportet, & quibus oportet, fatui sunt. Nam neq; sentire, neque dolere videntur. Atque qui non irascitur, nõ est aptus ad vlciscendum. Perferre autem contumelias, & suos negligere, seruile est sané. Exuperatio verò per omnia quidem fit. Nam fit & in quibus non oporter, & pro quibus non oportet, & magis, & velocius, & maiore in tempore, quàm oportet. Non tamen vniuersa eidem insunt: quippe cùm esse non possit. Malum enim, & se ipsum perdit: & si integrum sit, intolerabile fit. Iracundi igitur citò quidem irascuntur, & quibus non oportet, & magis, quàm oportet. At citò desistunt, quod quidem & optimum habent. Hoc autem ideo fit, quia non detinent iram, sed reddunt. Idcirco & manifesti sunt ob celeritatem: déinde cessant. Exuperatione autem sunt celeres, & ad quiduis, & pro quouis iracundi, qui summæ sunt bilis. Vnde & summæ bilis homines appellantur. Amari autem cum difficultate placantur, & longo tempore sunt sub ira: detinent enim ipsam, sed vbi reddiderint, cessant. Vltio nanque ponit iræ modum, pro dolore voluptatem efficiens. Quòd si hoc non fiat, habent ipsum pondus. Etenim quia non manifestum, nemo persuadet ipsis. Vt in se autem concoctio fiat iræ, tempore opus est. Sunt autem tales homines & sibi ipsis, & amicissimis permolesti. Infensos autem eos dicimus, qui pro quibus non oportet, & magis, quàm oportet, & longiore tempore irascuntur, sinéque vltione, vel pœna, non reconciliantur. Mansuetudini autem magis exuperationem opponimus. Fit enim magis, quippe cùm humanius sit punire: & ipsi infensi difficiliores sunt ad vitam simul agendam. At enim (quod & anteà dictum est, & ex iis, quæ dicuntur, emergit) non est facile determinare, quonam modo, & quibus, & pro quibus, & quanto tempore irascendum sit, & quousque iratus, rectè faciat quis, aut peccet. Qui nanque parum transgreditur, non reprehenditur, siue ad id, quod est nimium, declinet, siue parum. Nonnunquam enim deficientes laudamus, mansuerósque vocamus: & ipsos infensos, tanquam aptos ad dominandum, viriles dicimus esse. Facile igitur non est assignare ratione, quantum, & quomodo quispiam egressus vituperandus est. In singulis enim & sensu, iudicium est. Illud tamen est manifestum, medium quidem habitum (quo quibus oportet, & pro quibus oportèt, & vt oportet irascimur, & simili modo de cæteris) laudabilem esse: †extrema verò vituperantur. Atque si parum distent à medio, leuiter: si plus, magis: si nimium, vehementer carpenda sunt. Constat igitur habitum medium comparandum esse, ac amplectendum. Sed de habitibus, qui sunt circa iram, satis iam diximus.

Exuperationes verò, defectionésque vituperãtas.

De affabilitate, eiúsque extremis. Cap. vi.

IN congressionibus autem, & conuictu, & vsu communi verborum, ac rerum, quidam placidi sunt, qui quidem pro voluptate afferenda, laudãt omnia, & nihil aduersantur: putantes haudquaquam sese molestos cuiquam esse oportere. Quidam contrà, in omnibus aduersantes, neque curam vllam habentes si dolorem afferant, difficiles, contentiósque vocantur. Patet igitur, hos quidem duos habitus esse vituperandos, medium autem inter hos laudãdum quo quidem quispiam ea, quæ oportet, & vt oportet acceptabit, similiter ægrè feret. Verum ipsi nomen nullum est positum. Persimilis autem est amicitiæ. Talis est enim is, qui medium hunc habet habitum, qualem probum hominem, amicum dicere solemus sumptã dilectione. Sed differt ab amicitia, quòd est sine affectu, dilectionéque eorum, quibus cum is congreditur, qui hunc habitum habet. Non enim amore, vel odio, sed quia talis est ipse probat singula vt oportet. Nam similiter tam ad notos, quàm ad ignotos, tam ad familiares, quàm ad non familiares, id ipsum aget: in singulis tamen vt conuenit. Non enim æquè familiarium, & externorum curam habere, neque dolore similiter eos afficere oportet. Vniuersaliter igitur dictum est, ipsum cõgredi vt oportet. Respiciens autem ad honestatem, vtilitatémq;, conjectabit dolorem non afferre, vel delectare. Videtur enim hic circa voluptates, doloréque eos versari, qui in congressionibus fiunt. Atque quibus voluptatibus non est honestum ipsi, vel affert damnum, delectare, eas molestè feret, & eliget dolorem inferre. Et si facienti deformitatem non paruam afferat, aut damnum: oppositio verò paruum dolorem, non probabit, sed ægrè feret. Diuerso autem modo cum iis, qui sunt in dignitatibus, & cum priuatis, & cum magis, minúsve notis, & cum aliarum identidem differentiarum hominibus congredietur, singulis tribuens id, quod decet, & per se quidem expetens delectare. Cauens autem dolorem afferre, & sequens ea, quæ euẽniunt, si sint maiora, honestum, inquam, & id, quod conducit: atque voluptatis gratia magnæ: quæ

quæ eueniet dolorem affert paruum. Talis est igitur ipse medius: sed nomen non habet. Is autem, qui delectat, si id agit studens esse iucundus, non ob aliud quicquam placidus vocatur: sin emolumenti causa sui, vt inde sibi prouenìat in pecuniis, & in iis quæ pecuniis comparantur, vtilitas, adulator: cum verò, qui molestè fert omnia, difficilem, contentiosúmque quendam dicimus esse. Videtur autem extrema inter sese oppositionem suscipere: quia medium nomine vacat.

De veritate, & eius extremis. Cap. vii.

IRca eadem fere versatur & arrogantię mediocritas, quę quidem & ipsa nomine caret; atq; non inutile fuerit de his etiam pertractare. Nã & ea magis quæ ad mores pertinent, percipiemus, si de singulis fuerit pertractatum. Et virtutes etiã ipsas, mediocritates esse credemus, si id in omnibus fuerit ita sese habere perspectum. De iis igitur, qui in conuictu ad voluptatem congrediuntur, atq; dolorem, iam diximus: sed nunc de veracibus, mendacibúsve similiter, & in verbis, & in actibus, & in fictione dicamus. Arrogans itaque præclara, & ea, quæ non insunt, & maiora, quàm insunt, sibi inesse fingi. Dissimulator autem contrà, negare quæ sibi insunt, aut imminuere solet. At medius cùm sit talis, vt vnumquodque quale est ipsum, dicat, atq; ostendat, tam vita, quàm verbis est verax, ea sibi inesse confitendo, quæ insunt, & neque maiora, neq; minora. Fit autem, vt horũ vnumquodque quispiã & alicuius, & nullius rei causa faciat. Atque qualis est vnusquisq;, talia tam dicit, quàm agit, & ita viuit, nisi alicuius gratia agat. Per se autem mendacium quidẽ improbum est, & vituperabile: verum autẽ, probũ, ac laudabile. Itaq; verax quidem, cùm sit medius, est laudabilis: mendaces autem ambo vituperabiles sunt, sed arrogans magis. At enim de vtroque dicamus oportere, prius autem de veraci. Atq; non de illo nunc dicimus, qui in stipulationibus verũ dicit, & in iis, quæ ad iustitiã, & iniustitiã pertinẽt, (hæc enim ad aliam virtutẽ accommodantur) sed de eo, qui in quibus hoc nihil refert, & in verbis, & in vita ex eo vera dicit, quia habitu talis est: atque talis æquus, & bonus esse videbitur. Qui nanq; verũ amat, & in quibus etiam nil refert, vera dicit, is multò magis vera dicit, in quibus refert. Vt turpe enim mendacium fugiet, quod & per se fugiebat. Talis verò laudabilis est. Magis autem ad defectum veritatis declinat: hoc enim æquabilius est, propterea quòd exuperationes sunt permolestæ. Sed qui res sibi maiores, quàm insunt, fingit, si nullius causa rei, prauo quidem est similis. Non enim mendacio gauderet: vanus tamen magis, quàm malus est. Sin alicuius gratia: si gloriæ, vel honoris, nõ nimium est vituperandus, vt arrogans: sin argenti, & eorum, quæ ad argentum rediguntur, deformior est. Arrogans autem non in potentia, sed in electione consistit. Habitu nanque, quia talis est, arrogans est: sicut & mendax quidam ipso mendacio gaudens, quidã gloriã, aut lucrũ affectans. Qui igitur gloriæ causa sunt arrogantes, ea simulãt, pro quibus homines laudantur, aut beati esse dicuntur: qui verò gratia lucri, ea, quorũ vsus ad proximos transit, & quæ non inesse latère possunt. fingunt enim se medicos, vel vates egregios. Quapropter plerique talia simulant, ac arroganter sibi assumunt. Sunt enim in ipsis ea, quæ dicta sint. At dissimulatores, extenuãtes sua, elegantiores sunt moribus. Non enim id lucri causa facere videntur, sed fugientes tumiditatẽ. Maximè autẽ hi negant ea, quę sunt præclara, vt & Socrates faciebat. Sed qui parua, manifestáq; dissimulãt, ij delicati simul, malitiosiq; dicũtur, & facilè sperni possunt. Atq; id ipsum arrogantia videtur interdũ, qualis est Lacedæmoniorũ vestitus. Nã & nimiũ, & parũ ad arrogantiã pertinẽt. Sed qui moderatè dissimulatione vtuntur, nec ea dissimulãt, quę nimis ante oculos sunt, & extant, gratiosi sunt. Arrogãs vera ci opponitur. est enim dissimulatore deterior.

De comitate, & eius extremis. Cap. viii.

CVm verò sit & requies in vita, atque in hac ipsa ioco sese recreent homines, videtur & hic esse quædam æquabilis cõgressio, & dicẽdo, & audiendo ea, quæ oportet, & vt oportet. Differt autẽ & dicẽdo inter tales, & audiendo tales. Atq; patet etiam in his esse nimium atq; parũ. Qui igitur in ridiculis exuperãt, scurrę sunt, ac importuni, affectantes omnino ridiculũ, & magis coniectantes facere risum, quã honestè loqui, & non afficere eũ dolore, in quem facetè dicunt. Qui verò neque dicerent quicquam ridiculi, neque alios dicere paterẽtur, rustici sunt, & duri. At is, qui cum moderatione iocatur, comis, atque vrbanus vocatur: talem sanè moris iam habitum assecutus, vt ad bene, rectéq; iocandum sese flectere possit. Huiuscemodi nanque motiones, mores ipsius esse videntur: atq; vti corpora, sic & ipsi mores, motionibus discernuntur. Cùm autem exundet ipsum ridiculum, plurimúque ioco, salibúsve magis, quàm oportet, gaudeant, scurræ quoque eodem nomine nuncupantur, vt gratiosi, elegantes. Sed eos differre, atque non parum, ex iis, quæ diximus, constat. Accommodatur autem huic habitui medio, ipsa dexteritas. Atq; ipsius est dextri, ea dicere, & audire, quæ ad modestum virum, liberalémq; accommodantur. Sunt enim quædam, quæ ioco dicere, & audire, talem hominem decet. Atq; ipsius liberalis jocus, & eruditi à seruilis ioco, rudísque differt. Licet hoc tam in antiquis quàm in nouis comœdiis intueri. Quibusdam enim verborũ obscœnitas, quibusdã potius subintellectio, ridiculũ erat. Atque hæc nõ parũ honestatis differũt ratione. Isne igitur dicendus est rectè facetiis vti, qui dicit ea, quæ liberũ hominẽ decent? An is, qui eum, qui audit, dolore non afficit, vel etiã delectat? An & hoc indefinitum esse constat? Est enim aliud alij odio, & iucundum. Talia autem & audiet. Quæ nanque fert audiendo, ea videtur & facere. At non quiduis facit. Etenim facetiæ, conuicia quædam sunt. Et legum latores nonnulla conuicia dicere verant. Fortasse autem illos & nonnulla prohibere facetè dicere oporteret. Vir itaque gratiosus, ac liber, ita sese habebit quasi sibiipsi lex sit in ioco. Talis est igitur ipse medius, siue dexter, siue vrbanus, siue comis dicatur. Scurra autem à ridiculo superatur, & neque sibi, neque aliis par-

Ne audire quidem iusti neret.

cit, modò moueat risum: eáq; dicit, quorum nihil prorsus gratiosus ipse diceret: & aliqua ne audiret quidē. Sed rusticus ad tales cōgressiones inutilis est: quippe cùm nec ipse quicquā afferat salis: & cùm afferūt alij, ægrè, molestéq; ferat. Requies autem, & iocus, in vita necessaria sunt. Tres igitur eę sunt, quas diximus, mediocritates in vita. Sunt autem omnes circa verborum quorundā, actuúmve communem vsum. Sed differunt, quòd vna circa veritatem, cæteræ circa voluptatē versantur. Atq; harum altera quidem est in ioco, altera autem in congressionibus reliquæ vitæ consistit.

De verecundia. Cap. IX.

DE verecundia autem, vt de aliqua virtute, dicere non oportet. Est enim affectui magis, quàm habitui, similis. Itáque definitur timore, timórq; dicitur dedecoris quidā: & fit périnde, atque circa res formidolosas timore ſeri solet. Nam qui verecūdantur, erubescunt: qui timent mortem, pallescunt. Vtrunque igitur ad corpus quodam modo accōmodatum est, quod quidem magis ad affectum videtur, quàm ad habitum pertinere. Non autem ad quamuis ætatem is affectus, sed ad iuuenilem, accommodatur. Censemus enim eos, qui huius ætatis sunt, verecundos esse oportere: vt cùm nō sine perturbatione viuant, multúmq; ob hoc peccent, à verecundia prohibeantur delinquere. Atq; laudamus quidem eos iuuenes qui sunt verecūdi. Sed nemo ex eo seniorem hominem laudabit, quia est verecundus. Nihil enim eorum ipsum oportere censemus agere, pro quibus emergere verecundia solet. Neque enim homini probo verecundia cōpetit, quippe cùm pro rebus improbis fiat. Non enim sunt res tales agendæ. Quòd si quædam re vera, quędam opinatione sunt turpes, nihil refert: neutræ nanque sunt agendæ. Quare non est erubescendum. Sed improbi est & talem esse, vt aliquid turpe agat. Probum autem ideo quempiam esse putare, quia ita se habet, vt si turpe quid egerit verecundetur, absurdum est sanè. Verecundia nanq; fit pro iis, quę sua sponte quispiam facit. Sed nunquam sua sponte vir bonus res aget turpes. Erit autem verecundia probum, ex suppositione. Nam si egerit, verecundabitur. Hoc autem in ipsis virtutibus non est. Quòd si impudentia, & quempiam non pudere res turpes agentem, improbum est: nihilò magis ob id ipsum probum erit, quempiam res turpes agentem erubescere. At verò neque continentia virtus est, sed est quædam permista. Ostendetur autem de ipsa post pauló. Nunc de iustitia dicamus oportet.

ARISTOTELIS
STAGIRITAE ETHICORVM AD NICOMACHVM, LIBER QVINTVS,

Ioanne Argyropylo Byzantio interprete.

Argumentum libri.

QVINTVS hęc: de iustitia, de iniustitia: quid iustitia, quid iniustitia: de modis iniusti: de proportionalitate: de iusto distributiuo: de iusto cōmutatiuo: de lucro: de repassione: de nūmo: de indigētia: de iniuria: de iusto ciuili: de iusto herili: de iusto œconomico: de iusto naturali: de iusto legitimo: de tripli ci nocumēto, quod aliis irrogatur: de pati iniuriā: de æquitate & bonitate: de æquo, & bono, & quid æquus, & bonus: & de eo, quod est iniuriā facere.

De iustitia, & iniustitia, & modis iniusti. Cap. I.

DE IVSTITIA iam, & iniustitia cōsideremus oportet, circa quales actus versentur, & qualisnā mediocritas sit ipsa iustitia, & inter quæ iustū ipsum mediū est. Atq; hæc consideratio eundē seruet modū doctrinæ, quo anteà dicta cōsideraūimus. Videmus itaq; omnes talē habitum dicere iustitiā velle, quo homines apti sunt ad res iustas agēdas, & quo iusta agūt, & volūt iusta. Eodē modo talē habitū & ipsam iniustitiā dicere, quo iniurias agunt homines, réſq; volūt iniustas. Quapropter & nobis hæc primū vt in figura subiiciantur. Nō enim in scientiis, & potētiis, atq; habitibus res sese habet eodē modo. Eadem nanq; potētia, scientiáq; cōtrariorum est: sed cōtrarius habitus non est cōtrariorum. Nēpe ā sanitate sana dúntaxat, & nō contraria fiunt. Dicimus enim quempiā ambulare sanè, cùm périnde ambulat atque sanus. Sæpe igitur cōtrarius habitus ex cōtrario cognoscitur: sæpe etiam habitus ex subiectis. Nā si bona corporis habitudo sit nota, & ipsa mala corporis habitudo fit manifesta. Et ex iis, quæ bonā habitudinē efficiunt corporis, ipsa bona habitudo fit nota: & ex ipsa rursus ea, quæ faciunt ipsam. Si enim habitudo bona sit spissitas carnis, & malā habitudinē raritatē esse carnis, & id, quod efficit habitudinem bonā, efficere spissitatē in carne, necesse est. At verò plerunque sequitur, si alterum pluribus modis dicatur, & alterum pluribus dici: vt si iustum, & ipsum iniustū. Videtur autem tam iustitia, quàm iniustitia pluribus modis dici. Sed quia propinqua est ipsarum æquiuocatio

tio, latet, & non ita, vt in iis, quæ longè distant, est manifesta. Multum enim talia differunt forma. Patet enim, clauem æquiuocè dici, & eam, quæ sub collo est animaliū, & eam, qua ostia clauduntur. Sumatur igitur quot iniustus dicitur modis. Atque videtur iniustus esse, & qui à legibus exorbitat, & qui plus capit, atque iniquus. Quare patet & iustum esse eum, qui legitimè facit, & eum, qui æquus est. Iustum ergo est, quod est legitimum, & quod est æquum. Iniustum verò, quod est contra leges, & quod est iniquum. Cùm autem iniustus, & pluris sit auidus, non erit ipse circa omnia bona, sed circa ea dúntaxat, in quibus consistit prospera fortuna, atq; aduersa: quæ simpliciter quidem semper sunt bona, alicui verò non semper. Homines autem illa sibi optant, atq; persequuntur: at non oportet. Sed optare quidem ea, quæ sunt simpliciter bona, & sibi ipsis esse bona. Expetere autem ea, quæ sibi ipsis sunt bona, oportet. Iniustus autem non semper plus, sed minus etiam expetit in iis, quæ sunt simpliciter mala. Sed quia videtur & minus malum quodam modo bonum esse, & plus habendi cupiditas ipsius est boni: fit vt pluris ob id ipsum videatur auidus esse. Est autem iniquus (hoc enim continet, & est commune) & legum transgressor: hoc enim, legum, inquam, transgressio, id est iniquitas omnem iniustitiam continet, & est ad iniustitiam omnem commune. Cùm autem legum transgressor sit iniustus: qui verò legitimè facit, iustus: constat, omnia legitima esse quodam modo iusta. Ea nanque, quæ à facultate ferendarum legum sunt definita, legitima sunt, & horum vnumquodque iustum dicimus esse. Ipsæ autem leges de omnibus dictant, cōiectantes aut communem omnium vtilitatem, aut optimorum, aut principum, vel virtute, vel aliquo alio tali modo. Quare vno modo dicimus iusta ea, quæ felicitatem, ciúsque partes societati ciuili efficiunt, & conseruant. Præcipit autem lex & ea agere, quæ ad virum pertinent fortem: vt non deserere locum in acie, non fugere, non abiicere arma. Et item ea, quæ sunt temperantis: vt non committere adulterium, non libidine vti. Et etiam ea, quæ sunt mansueti: vt non pulsare, non conuicia dicere. Et in cæteris identidem virtutibus, atque vitiis, alia iubens, alia vetans. Rectè quidem ea, quæ rectè posita erit: deterius autem ea, quæ inconsultè est exarata. Hæc igitur iustitia perfecta quidem est virtus: at non absolutè, sed ad alium. Atque ob id ipsum iustitia præclarissima persæpe virtutum esse videtur. Et neque est Hesperus ita, neque Lucifer admirabilis. Et prouerbio dicere consueuimus:

Iustitia in sese virtutes continet omnes.

Atque perfecta maximè virtus est, quia perfectæ virtūtis est vsus. Idque est ex eo, quia non ad se solum, sed ad alium etiam is, qui ipsam habet, vti virtute potest. Complures enim in propriis quidem vti virtute possunt, sed in iis, quæ sunt ad alium nequeunt. Et propterea sententia Biantis illa bene sese habet: Magistratus virum ostendet. Ad alium enim est, & in societate iam ipse magistratus consistit. Ob id autem ipsum & alienum bonum ipsa iustitia sola ex omnibus virtutibus & habetur, & est, cùm sit ad alium. Agit enim ea, quæ alij vel principi, vel Reipublicæ conferunt. Pessimus igitur est, qui ad se ipsum, & ad amicos vtitur prauitate. Optimus autem, non qui ad se ipsum, sed qui ad alium vtitur ipsa virtute: hoc enim est opus difficile. Hæc igitur iustitia non pars virtutis, sed tota est virtus. Similiter & iniustitia huic contraria non vitij pars, sed totum vitium est. Quid autem interest inter hanc iustitiam, & virturem, ex iis, quæ diximus, innotescit. Sunt enim idem: esse autem non est idem. Sed quo quidem est ad alium, est iustitia: quo verò talis est habitus simpliciter, virtus.

Quid iustitia particularis, & quotuplex. Cap. II.

QVærimus autem eam iustitiam, quæ virtutis est pars. Est enim quædam, vt diximus. Et item iniustitiam eam, quæ pars vitij quædam est. Esse autem hanc iniustitiam, hoc indicat signum. Qui nanque cæteris vitiis operatur, iniuriam quidem facit: at non plus capit: vt qui clypeum timiditate proiecit, aut qui conuicia ob iracundiam dixit: aut qui non attulit ob illiberalitatem per pecunias opem. At cùm quispiam sæpe plus capit, nullo tum eiusmodi vitio is operatur, nec etiam vniuersis, aliqua autem prauitate. Vituperamus enim illum, atque ob iniustitiam. Est ergo alia quædam iniustitia, vt pars totius iniustitiæ quædam: & iniustum itidem quoddam, vt pars totius iniusti: quod quidem est præter legem. Præterea, si quidem lucrandi causa facit adulterium, atque pecunias accipit, quidam erogat, damnúmque patitur ob cupiditatem: hic quidem intemperans potius, quàm pluris auidus: ille autem iniustus, sed non intemperans esse videbitur. Patet ergo, talem illum videri, quia lucratur. Insuper aliæ quidem omnes iniuriæ, ad aliquod semper vitium rediguntur: vt si commiserit quispiam adulterium, ad intemperantiam: si deseruerit in acie socium, ad timiditatem: si pulsauerit quempiam, ad iracundiam: sed si lucratus fuerit, ad nullam aliam prauitatem, quàm ad iniustitiam ipsam refertur. Quare perspicuum est, præter totam, aliam esse quandam iniustitiam, vt partem vniuersam: quia definitio genere est in eodem: ambæ nāque id possunt, vt sint ad alium. Verum hæc quidem circa honorem versatur, vel pecunias, vel salutem, vel si quo vno nomine complecti hæc vniuersa possumus: & circa voluptatem, quæ fit à lucro. Illa verò circa omnia ea, in quibus studiosus versatur. Iustitias igitur esse plures, & aliam quādam esse præter ipsam totam virtutem, perspicuū iam euasit. Sed quænam sit, & qualis, sumamus déinceps oportet. Determinatum est itaque, iustum quidem esse, quod est contra leges, & quod est iniquum. Iustum autem quod est legitimum, & quod est æquum. Iniustitia igitur anteà dicta est, à qua proficiscitur id iniustum, quod contra leges dicimus esse. At cùm iniquum, & iniustum,

quod contra leges est, nõ eadem sint, sed alterum sese habeat ad alterum, vt pars se habet ad totum, (nam iniquum omne, iniustum, quod cõtra leges, iniustum autem quod contra leges non omne, iniquum. plus nanq; omne iniquũ: iniquum autẽ non omne, plus.) Iniustũ etiam, & iniustitia, non eadẽ sunt, sed diuersa ab illis: & hæc sunt vt partes, illa vt tota. Hæc enim iniustitia, totius est iniustitiæ pars: & iustitia iustitiæ simili modo. Quare de iustitia, quę quidem est pars, & de iniustitia similiter est dicendum: & de iusto etiã, & de iniusto. Ea igitur iustitia, quæ périnde, atq; tota virtus, est ordinata, & ea iniustitia, quæ aduersatur illi quarũ altera virtutis, altera vitij totius ad alium vsus est, omittatur. Et iustum id, & iniustum, quod ad has attinet, patet quonam sit modo definiendum. Etenim pleraq; legitima ea ferè sunt, quæ à tota virtute agũtur. Lex enim iubet vniuscuiusq; virtutis viuere ratione, & vetat vitij cuiusvis viuere modo: necnon legitima, quæ ad publicam pertinẽt disciplinam, ea sunt, quę virtutẽ totam efficere possunt. Sed de singulorũ disciplina, qua quidem vir bonus est absolutè, vtrũ sit ciuilis, an ad aliam facultatem pertineat, determinabitur posteà. Nõ est enim idem fortasse, virũ esse bonum, & ciuem bonum. Iustitiæ autẽ eius, quæ est pars, & eius, quod ad ipsam attinet, iusti, vna quidem species est ea, quæ in distributione consistit, aut honoris, aut pecuniarum, aut cæterarum rerum, quæ inter eos diuidi possunt, qui in eadem ciuili societate versantur. In his enim fit, vt quispiam & non æquum habeat ad alium, & etiam æquum. Alia autem ea, quę in commerciis est hominum emendandis: cuius sunt duæ partes. Commercia nanque quędam sua sponte faciunt homines, quædam inuitis ipsis efficiuntur. Et ea quidem, quæ sponte faciunt, talia sunt, venditio, emptio, mutuatio, vadimonium, locatio, depositio, mercede conductio. Atq; propterea sponte hæc fieri dicuntur, quòd principiũ ipsum sponte procedit, ac agitur. Ea verò, quæ inuitis hominibus fiunt, aut clandestina sunt, vt furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, seruorum seductio, cædes cum dolo, falsum testimonium. Aut violenta, vt verberatio, vincula, mors, rapinæ, membrorum captio, conuicium, contumelia.

De iusto distributiuo. Cap. III.

Vm autem iniustus sit iniquus, & iniustum iniquum, constat & aliquod medium esse iniqui: atque hoc est ipsum æquum. Quo enim in actu plus est, & minus, in eodem est etiam æquum. Si igitur iniustum est iniquum, iustum est æquum. Quod quidẽ & absque ratione patet omnibus. At cùm æquum sit medium, iustum medium quoddam erit. Ipsum autem æquum in minimis est duobus. Necesse est igitur, ipsum iustum & medium esse, & æquum, & ad aliquid, & quibusdam. Atq; quo medium quidem est, hoc aliquorum est, quæ quidẽ plus sunt, & minus: quo autem æquũ est, duobus est. At quo iustum est, quibusdã est. Ipsum ergo iustum, in minimis quatuor consistat, necesse est. Homines enim, quibus est iustũ, duo sunt; & res, in quibus, & ipsæ duæ sunt. Atque eadem est æquitas, quibus, atque in quibus. Nam vt sese habent ea, in quibus, sic sese habent & illa. Si enim non sunt æqui, non æqua habebunt. Sed hinc pugnæ nascuntur, & incusationes, atque querelæ, cùm æqui non æqua, aut æqua non æqui habent, ac potiuntur. Id ita esse ex eo, quod pro dignitate fit, constat. Iustum enim, quod in distributionibus est, omnes vno ore pro dignitate quadam oportere esse dicunt. Ipsam tamen dignitatem nõ eandem omnes inquiunt esse: sed populares quidem, libertatem: † pauci verò potentes, opulentiam: nonnulli, nobilitatem: optimates verò virtutem. Iustum ergo, rationum quandam comparationẽ subit. Comparationem nanque rationum subire, non absoluti numeri solùm, sed numerabilis etiam omnino proprium est. Etenim comparatio rationum, æqualitas est rationum, & in quatuor minimis est, & seiũctam quidem in quatuor esse constat. An non continua in quatuor est? Vno nanque termino vtitur, vt duobus: & bis illum sumit, hoc modo: Vt a sese habet ad b, sic b sese habet ad c.

xij.	vj.	iij.
a.	b.	c.

Bis igitur dictum est ipsum b. Quare si b bis positum fuerit, quatuor erunt ea, quæ comparationem subeunt rationum. Est autem & ipsum iustum in quatuor minimis: & ratio eadem est. Sunt enim seiuncta similiter, & quibus, & quæ. Erit ergo vt est a terminus ad b terminum, sic c terminus ad terminum d. Et mutato ergo ordine, vt a sese habet ad c, ita b sese habebit ad d. Quare & totum ad totum, quod quidem distributio ipsa coniungit. Et si ita compositum fuerit, iustè coniungit. Coniunctio igitur a termini cum c, & b cum d, iustum est id, quod ad distributionem accommodatur, & est medium eius, quod comparationem rationum non subit. Quod enim subit ipsam, medium est. Iustum autem subit.

xij.	vj.	viij.	iiij.
Achilles	Aiax	Munus Achillis	Munus Aiacis
a	b	c	d

xij.	viij.
Achilles	Munus Achillis
a	c

vj.	iiij.
Aiax	Munus Aiacis
b	d

Talem autem rationum comparationem Mathematici Geometricam vocant. In Geometria nanque fit, vt & totum ad totum périnde sese habeat, atque ad vtrunque sese habet vtrunque. Non est autem continua hæc comparatio rationum: non enim fit terminus vnus numero, cui, & quod. Iustum igitur hoc in comparatione rationum consistit. Iniustum autem est id, quod à comparatione rationum exorbitat. Fit igitur aliud plus, aliud minus. Quod quidem & in ipsis actionibus accidit. In bonis enim, qui iniuriam facit, plus

plus habet: qui iniuriam patitur minus. In malis autem contrà. Boni nanq; rationem subit minus malum, ad maius malum. Minus enim malum magis, quàm maius, est expetibile. At quod expetitur, bonum est: & quod magis, maius. Hæc est igitur vna species iusti.

De iusto commutatiuo. Cap. IIII.

Restat id iustũ, quod fit in emendandis commerciis, tam iis, quæ sua sponte faciunt homines, quàm iis, quæ inuitis ipsis efficiuntur. Hoc autem aliam habet speciem à priore. Iustum enim distributiuum eorum, quæ communia sunt, in dicta semper comparatione rationum cõsistit. Nam si è pecuniis publicis distributio fiat, eadem erit ratione, quã habent inter sese ea, quæ in Rempublicam sunt collata. & iniustum, quod huic opponitur, id est, quod à comparatione rationum exorbitat. Iustũ autem, quod est in cõmerciis, est quidem æquum quoddam: & iniustũ, iniquum. Sed non illa cõparatione rationũ, sed Arithmetica. Nihil enim refert, si probus prauo detraxerit, an prauus probo: neq; si adulterium probus, an prauus cõmiserit. Sed ad differẽtiam nocumenti lex respicit tantũ: & vtitur vt æqualibus, si hic iniuriam facit, ille patitur: & si hic nocuit, ille est læsus. Quare iniustũ hoc, cùm sit iniquum, iudex æquare conatur. Nam cùm hic quidem percussus est, aut occisus, ille verò percusit, aut occîdit, passio, atq; actio diuisa est in partes non æquas, sed ad æqualitatem auferendo lucro damni respectu nititur redigere iudex. Dicuntur enim hæc in talibus absolutè dicendo. Atq; quanquam hæc nomina quibusdam accommodata non esse videntur, vt ei, qui percussit, lucrum: & ei, qui passus est, damnum: cùm mensurata tamen fuerit passio, hoc damnum, illud lucrum vocatur. Quare æquum quidem inter plus, & minus medium est. Lucrum autẽ, atq; damnum plus sunt, & minus. Contrario modo, plus boni, & minus mali lucrum: cõtrarium autẽ damnum, quorum medium est ipsum æquum, quod quidem dicimus esse iustum. Quare iustũ emendatiuum, medium est inter damnum, & lucrum. Quapropter & cùm controuersiam habent, ad iudicem ipsum cõfugiunt. Ire autem ad iudicem, est ire ad ipsum iustum. Iudex enim vt iustum est animatũ suapte natura. Et quærunt iudicem mediũ. Et vocant nonnulli mediatorem, vt ipsum iustũ assecuturi, si medium iustum consequantur. Mediũ ergo quoddam est ipsum iustum: siquidem & iudex medium est. Iudex autem ad æqualitatem redigit. Et périnde, atq; si linea in æquales duas partes diuisa, id, quo maior pars dimidium excedit, abstulerit, minorique addiderit parti, cúmque totum diuisum fuerit duas in partes æquales, tum suum aiunt habere, cùm æquũ acceperint. Aequũ autem medium est inter maius, & minus, in Arithmetica comparatione rationum. Nam si sint duo æqualia, & ablatam ab altero quantamuis partem addideris alteri talibus duabus, excedit partibus alterũ. Si enim ablata fuisset, & non addita, vna sola parte excederet. Excedit ergo medium vna: & ipsum medium excedit id, à quo est ablatio facta, vna. Hoc ergo cognoscemus & quidnam addẽdum ab eo sit, qui plus habet, & quid addendum sit ei, qui minus habet. Id enim, quo medium excedit, addendum est ei, qui minus habet. Id autem auferendum à maximo est, quo exceditur medium. Sint æquales lineæ tres, a b, c, d, e, f: atque ab a b, pars auferatur a g, & addatur ipsi lineæ e f: sítque illa h e. Quare tota linea h e f excedit g b lineam parte h e, & parte e k. Excedit ergo mediam c d lineam h e parte.

a	g	b
c		d
h	e	k f

Est autem hoc & in cæteris artibus. Etenim è medio tollerentur, nisi agens ageret, & quantum, & quale: & patiens pateretur hoc, & tantum, & tale. Nomina autem hæc (damnum inquam, & lucrum) ex iis contractibus, quos sua sponte faciunt homines, tracta sunt. Qui enim emendo, vendendo, cæteráq; agendo, quæ lege concessa sunt, plus habent quàm suum, ij lucrari: qui minus, quàm in principio, ij damnum pati dicuntur. Sed qui neque plus, neque minus habent, sed sua per se ipsa sunt facta, ij se sua inquiunt habere, & neque damnum pati, neque lucrari. Quare iustum medium est inter lucrum quoddam, & damnum (quæ fiunt inuitis hominibus) æquale, inquam, & prius, & posterius habere.

De repassione, numo & indigentia. Cap. V.

Videtur nonnullis & ipsa repasio simpliciter esse iustum, vt Pythagorici censuerunt: qui quidem absolutè definientes iustum, repasionem esse dicebant. Verùm repasio nec ad distributiuum iustum, nec ad emendatiuũ accommodatur. Quanquàm eam ipsam & Rhadamanti ipsius iustum asserunt esse,

Si quæ fecerit, hæc etiam patietur & ipse,
Iudicium fuerit perrectum, atque exitus æquus.

Persæpe enim discrepat. Nam si quis magistratũ gerens percusserit quempiam, non decet eum repercuti. Et si quispiam eum, qui magistratũ gerit, percusserit, is non solùm repercutiendus est, verũ etiam supplicio afficiendus. Prætereà multum inter se differunt, id, quod spõte, & id, quod inuitus quispiam fecit. Sed in societatibus commerciorum, tale iustum (repasio, inquam) per comparationem rationũ, & non per æqualitatem continet ciuitatem. Ciuitas enim tum conseruatur, cùm retributio fit, vt comparatio flagitat rationũ. Nam homines aut reddere malum quærunt, quod nisi faciant, seruitus esse videtur: aut retribui sibi bonum, quod nisi fiat, actus dandi, beneficiúmque non sit: at ciuitates his conseruantur. Quã ob rem & Gratiarum templũ in ciuitate media condunt, vt retributio sit: hoc enim gratię propriũ est. Nam is, qui susceperit, subministret vicissim ei, qui munus cõtulit, & ipse rursus incipiat conferre oportet. Coniunctio autem, quæ per diametrum est, facit eam retributionem, quæ per comparationem rationum efficitur. Hoc modo: Sit Aedificator quidem a, Sutor autem b, Domus in c, & calceus collocetur in d.

Universidad de Deusto Biblioteca

Aedificator. Sutor.

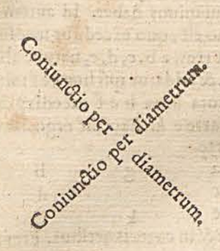

Domus. Calceus.

Aedificatorē igitur à sutore accipere opus illius, & ipsum illi suum dare oportet. Si igitur primū sit id iustum, quod comparatione rationum est æquum, déinde repaísio fuerit, erit quod dicitur: sin minus, non erit æquum, neque constabit societas. Nihil enim prohibet vnius opus alterius opere præstabilius esse. Hæc igitur, ad æqualitatem redigantur oportet. Est autem hoc & in cæteris artibus. Etenim è medio tollerentur, nisi agēs ageret, & quantum, & quale: & patiens pateretur hoc, & tantum, & tale. Non enim duobus ex medicis fit societas, sed ex medico, atque agricola: & ex diuersis omnino, ac inæqualibus: verùm hi redigantur ad æqualitatem oportet. Quapropter ea vniuersa, quorum est permutatio, inter sese comparabilia quodam modo esse oportet. Pro quo nummus in vsum hominum venit, & fit quodam modo medium: metitur enim cuncta: quare & nimium, atq; parum: quotnam calcei domui, vel victui sunt æquales. Oportet igitur quod est ædificator ad sutorem, tot pro domo, vel alimento calceos esse. Quòd si hoc non fuerit, non erit permutatio, neque societas. Hoc autem non erit, si nō æqua quodam modo fuerit. Oportet ergo aliquo vno mensurari cuncta, sicut & anteà diximus. Hoc autem est te vera quidem indigentia ipsa, quæ omnia continet. Nam si non indigeant, aut non similiter, non erit permutatio, aut non eadem erit. Nummus autem ex instituto factus est, vt pro indigentia sit. Et propterea nomen hoc habet, quod non natura constat, sed lege. Et in nobis est situm ipsum mutare, atque inutilem facere. Erit igitur tunc repaísio, cùm redacta fuerint ad æqualitatem, vt quod est ad sutorem agricola, id sit opus sutoris ad agricolæ opus. Oportet autem in figuram comparationis rationum ducere, cùm permutare voluerint. Sin minus, † alterum extremum plus in se habebit, & minus. Sed cùm habent sua, sic æquales, & socij sunt: quia hæc æqualitas in ipsis fieri potest. Atque sit agricola quidem a, & alimentum c, futor autem b, & opus ipsius, quod in æqualitatem iam est redactum, d. Quòd si hoc pacto non esset repaísio, non esset sanè societas.

Alterum extremum excessus habebit vtrosque.

Agricola.	Sutor.
a	b
c	d
Alimentum.	Calcei.

Ipsam autem indigentiam continere, vt quiddam vnum, hoc sanè declarat. Cùm enim aut ambo sese non indigent mutuo, aut aliter, non fit permutatio. Sicut fit, cùm eius quispiam indiget, quod habet ipse: vt vini, pro quo dat ille triticum exportandum. Oportet igitur hæc redigi ad æqualitatem. Quòd si nunc non indigeat, nummus, quasi vas, intercedit pro permutatione futura, si ipsa indiguerit fore. Liceat enim oportet hunc afferenti accipere. Patitur igitur idem & ipse. Non enim semper æquale potest: attamen magis ipse persistere solet. Idcirco definitæ sint pretio res omneis oportet. Sic enim erit permutatio semper: quæ si erit, societas erit. Nummus igitur, vt mensura, res ipsas metiendo, redigit ad æqualitatem. Etenim neque societas fuerit sine permutatione, neque permutatio sine æqualitate, neque æqualitas sine communi mēsura. Atq; re quidem vera fieri nequit, vt ea, quæ adeò differunt, conueniāt communi mensura: attamē indigentiæ ratione satisfieri potest. Vnum quid igitur esse oportet, atque hoc ex suppositione: quapropter nummus vocatur. Hic enim facit vt omnia mensura conueniant: mensurantur enim omnia nummo. Sit domus quidem a, vnciæ autem decem b, & lectica collocetur in c. Atq; a quidem dimidium sit ipsius b, si pretium domus quinque vnciæ sint, aut æquale, c autem id est lectica, sit pars decima ipsius b. Patet igitur quot lecticæ domui sunt æquales, sunt enim quinque.

Domus.	Vnciæ decem.	Lectica.
a	b	c
v.		j.

Hoc autem modo permutatio erat anteà, quàm esset nummus. Nihil enim interest, siue lecticæ quinque, siue pretium quinque lecticarum detur pro domo. Dictum est igitur quidnam sit iustum, atque iniustum. His autem determinatis, constat iuris actionem medium inter hæc esse, agere, inquam, ac pati iniuriam. Alterum enim est plus habere, alterum minús. Iustitia autem non eodem modo, quo priores virtutes, mediocritas est: sed quia medij est, hoc est æqui, iniustitia verò extremorum. Et iustitia quidem est, qua iustus dicitur actiuus electione iusti, atque distributiuus, & sibi ipsi ad alium, ac alij ad alium: non hoc modo vt commodi quidem plus sibi tribuat, & proximo minus, incommodi autem contrà: sed æqui, quod ex comparatione rationum exoritur, & alij simili modo ad alium: iniustitia autem contrà iniusti. Hoc autem est excessus, & defectus commodi, vel incommodi, contra comparationem rationum. Quapropter iniustitia exuperatio est, & defectus, quia est exuperationis, & defectus: in se quidem exuperationis eius, quod est simpliciter commodum, & defectus eius, quod est incommodum. In aliis autem in toto quidem similiter, eius profectò, quod à comparatione rationum exorbitat, vt contigerit. Iniuria autem minor quidem est iniuriam pati, maior autem iniuriam facere. De iustitia igitur, ac iniustitia, quænam sit vtriusque natura, sit dictum hoc modo. Similiter & de iusto vniuersaliter, atque iniusto.

De

De iniuria, iusto ciuili, herili, & œconomico.
Cap. VI.

Vm verò fieri possit, vt iniuriam quispiam faciat, & nondū sit ipse iniustus: qualésnam iniurias quispiam faciens vnaquaq; iniustitia iam est iniustus, fur, inquam, vel adulter, vel latro? An hoc modo nihil intererit? Etenim fieri potest vt quispiam coeat cum muliere sciens cum qua coit, sed nō ob electionis principium, sed ob affectum. Atq; iniuriam quidem agit, sed iniustus non est: veluti neq; fur: furatus est tamen: neq; adulter, qui adulteriū tamen fecit: & eodem de cæteris modo. Quomodo igitur sese habet ad ipsum iustum repaísio, dictum est anteā. Oportet autem non latēre, iustum, quod nunc quæritur, id esse, quod est simpliciter iustum, ipsum, inquam, iustum ciuile. Hoc autē est inter socios vitæ: vt sit sufficientia liberorum, atque æqualium, aut in comparatione rationū consistens, aut in numero. Quare in quibus hoc non est, inter eos ciuile iustum non est, sed quoddā iustum, & per similitudinem quandā. In iis enim est iustum, quibus inter se ponitur lex. Lex autem iis poni solet, in quibus est iniustitia. Iudicium enim diiudicatio est iusti, atq; iniusti. In quibus verò est iniustitia, in iis est etiam iniuriam facere. Sed non in omnibus est iniustitia, in quibus est iniuriā facere. Hoc autem est plus quidem ex simpliciter bonis, minus autem ex simpliciter malis sibi tribuere. Idcirco non sinimus hominē dominari, sed rationem: quia sibi ipsi id facit, & fit tyrannus. Magistratus autem custos est iusti: quòd si iusti, & æqui. Atq; quia nihil sibi ipsi plus tribuendum esse censet, si est iustus, (ex simpliciter enim bono plus sibi non tribuit, nisi cōparatione rationū sit ad ipsum accommodatum) ideo alij non sibi ipsi laborat. At ob id ipsum, alienum bonum inquiunt iustitiam esse, sicut & anteā diximus. Merces ergo quædā tribuenda est ipsi, honos, inquam, & præmiū, sed quibus hæc non sufficiunt, ij fiunt tyranni. Herile autem, paternúmq; iustum non idem, sed his est simile. Non est enim iniustitia ad sua simpliciter. Id autem quod posidetur, & filius, quandiu sit paruus, & non separatus, vt pars ipsius est patris. Se verò nemo vult lædere: quapropter non est ad ipsum iniustitia. Neque ergo iustum, neque iniustum ciuile. Est enim lege, atque in his est, in quibus lex esse potest. Qui quidem ij sunt, quibus inest æqualitas imperandi, atque parendi. Idcirco magis ad vxorem iustum esse videtur, quam ad filios, & ea, quæ posidentur. Hoc enim est rei familiaris iustum: verùm & hoc aliud est à ciuili.

De iusto naturali, & legitimo.
Cap. VII.

Ciuilis autem iusti aliud est naturale, aliud legitimum. Et naturale quidem est, quod vbique vim habet eandem, & non quia videtur, vel non videtur. Legitimum autem, quod à principio quidem nihil refert, sic an aliter habeat: cùm verò positum fuerit, refert. Quale est, mina captiuos redimi, vel capram diis, sed non duas oues mactare: & etiam ea, quæ de singulis lege iubentur, vt sacra Brasidæ facere, & quæ publicis decretis instituuntur. Videntur autem quibusdam omnia talia esse. Propterea quòd omne, quod natura cōstat, immobile est, & vim eandem habet vbiq;: sicut ignis hîc & apud Persas vrit. Iusta autem moueri videnr. Verùm hoc non ita sese habet, sed aliquo modo. Atque apud deos quidem nihil vllo modo forsitan est, quod ita sese habet. Apud nos autē est quidem aliquid, etiam natura constans, mutabile, verū non omne. Attamen aliud est natura, aliud non natura. Patet autem, quidnā eorum quæ possunt, & aliter se habere natura, & quid non, sed lege, ac instituto, si ambo mutari similiter possunt. Et ad cætera eadem accommodabitur definitio. Dextra nanque manus, validior est læua, natura: & tamen fieri potest, vt omnes euadant apti ad vtendū manu sinistra périnde ac dextra. Iusta autem ea, quæ ex instituto sunt, & ob vtilitatē, similia sunt mensuris. Non enim omnibus in locis æquales sunt vini, tritici que mensuræ: sed vbi quidem emunt, maiores sunt: vbi autem vēdunt, minores. Simili modo & ea, quæ non naturalia sunt, sed humana iusta, non eadem sunt vbiq;. Nam neque Respublicæ: sed vna tantùm vbique secundum naturam est ipsa optima. Vnumquodque autem iustum, & legitimum, vt vniuersale sese habet ad singula. Etenim ea, quæ aguntur, sunt multa. Vnumquodque autem illorum est vnum: est enim vniuersale. Interest autem inter iniuriam, & iniustum, & interius, & iustum. Iniustum enim est natura, vel instituto. Id autem ipsum, cùm actum fuerit, iniuria est: anteà verò, quàm sit actum, nullo modo est iniuria, sed iniustum: pari modo & ius. Vocatur autē magis iuris actio ipsum commune: ius autem, iniuriæ emēdatio. Quæ verò, & quot species vniusq; cuiusq; ipsorum sint, & circa quæ versantur, considerandum est poste á.

De triplici nocumento quòd alijs irrogatur.
Cap. VIII.

Vum autem iusta sint, & iniusta ea, quę diximus, iniuriam quidem quispiam facit, & ius agit, cùm ea sua sponte agit: sed cùm inuitus, non iniuriam facit, neque ius agit. Agit enim ea, quibus accidit vt sint iusta, aut iniusta. Iniuria autem, atque iuris actio tunc est, cùm à sponte agente fit: tunc enim vituperatur, & simul tunc iniuria est. Quare erit quid iniustum quidem, sed nondum iniuria, si non à sponte agente sit factum. Equidem id à sponte agente fieri dico, (quemadmodum & prius est dictum) quod quispiam in se situm sciens agit, & non ignorans, neq; quem, nec quo, neque gratia cuius: vt quem pulsat, & quo, & gratia cuius: & vnumquodque illorum neq; per accidens, neque vi: vt si quispiam vi mouens † manum ipsius, alium pulset. Sponte enim ipse tum sua nō pulsat, quippe cùm non sit in se situm. Fieri etiam potest, vt qui pulsatur sit pater: ipse autem sciat quidem illum hominem esse, vel aliquem eorum, qui adsunt, ignoret autem esse patrem. Idem dicendum est & de eo, gratia cuius agitur, & circa totum

Qui mouēs vi manū alterius, ipsum pulsat.

Universidad de Deusto Biblioteca

rotum etiam actum. Quod igitur ignoratur, aut non ignoratur quidem, non est autem in ipso situm, sed vi fit, id omne agitur ab inuito. Et eorum enim, quæ nobis natura competunt, complura scientes agimus, atque patimur, quorum nihil aut nostra sponte, aut inuitis fit nobis: vt senescere, aut mori. Est autem in iniustis, ac iustis similiter id, quod per accidens dicimus. Nam si quispiam depositum inuitus, & ob timorem reddiderit, non est dicendum hunc iustum, aut ius agere, nisi per accidens. Similiter est dicendum, & eum iniuriam facere, atque iniusta per accidens agere, qui cogitur, atque inuitus non reddit depositum. Eorum autem, quæ sponte agimus, alia cum electione agimus, alia sine electione. Ea cum electione agimus, quæ antecessit deliberatio. Ea sine electione, quæ non antecessit deliberatio. Cùm igitur læsio sit in societatibus triplex, tunc sunt cum ignoratione peccata, cùm quispiam egerit; aut circa quem, aut quod, aut quo, aut gratia cuius agere non putauit. Nam aut non percutere, aut non hoc, aut non hunc, aut non gratia huiusce putauit: sed accidit id, cuius gratia non putauit, vt, non vt vulneraret, sed vt pungeret, aut non quem, aut non modo hoc. Atque cùm extra rationem fit læsio, infortunium est; cùm non extra rationem, sine tamen vitio, peccatum. Etenim peccat quidem quispiam, cùm in ipso est principium causæ: aduersa verò fortuna vtitur, cum est foris. Cùm autem sciens quidem, sed non deliberatione præmissa quispiam lædit, iniuria est. Cuius generis ea sunt vniuersa, quæ per iram efficiuntur, aliásque animi perturbationes, quæcunque necessariò vel natura hominibus accidunt. Hæc enim iniuriæ sunt. Atque ij, qui ob hæc nocent: ac peccant, iniuriam quidem faciunt, tamen nondum ob hæc ipsa sunt iniusti vel praui. non enim nocent ob prauitatem. Sed cum nocet electione, iniustus est, atque prauus. Quapropter perrectè ea, quæ proficiscuntur ab ira non diiudicantur ex prouidentia fieri. Non enim is incipit, qui facit ira, sed is, qui prouocauit ad iram. Prætereà non fit in talibus controuersia si factum sit, nécne, sed si iure sit factum. Ira nanque ob apparentem oriri iniustitiam solet. Non enim de facto périnde, atque in commerciis contendūt, vbi necesse est alterum improbum esse, si non id faciat obliuione: sed de re conuenientes, iure, an iniuria sit factum, disceptant. Qui autem fecit insidias, non ignorat. Quare alter putat iniuriam pati, alter non putat. Quòd si electione nocuerit, iniuriam facit. Atque his iam iniuriis est iniustus, qui iniuriam facit, cùm comparationem rationum, aut æqualitatem transgreditur. Pari modo iustus etiam est, cùm ius agit electione. Ius autem agit, si solum sua sponte agit. Eorum autem, quæ ab inuitis fiunt, alia sunt venia digna, alia non sunt venia digna. Nam ea, quæ non solum ignorantes, sed ob ignorationem etiam faciunt, ignoscenda sunt. Sed ea, quę faciunt non ob ignorationem, sed ignorantes quidem, ob affectum non naturalem, neque humanum, non sunt venia digna.

De pati iniuriam. *Cap.* ix.

Ambiget autem quispiam si determinatum sit satis de faciendo, patiendóque iniuriam. Atque si ita sit, vt Euripides inquit absurdè dicens:

Quæris parentem quomodo occîdi meam?
Sermo est breuis, non exitus longos habet.
Volens volentem, vel volentem, non volens.

καὶ ἆρα ἅπαν οὕτως ἢ ἐκείνως, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν πᾶν ἑκούσιον ἢ τὸ μὲν ἑκούσιον, τὸ δ' ἀκούσιον ὁμοίως ὃ καὶ ἐπὶ τοῦ δικαιοῦσθαι.

Vtrum enim re vera sua sponte quispiam iniuriam patiatur, an nemo, sed omnes inuiti, quemadmodum & omnes, qui iniuriā agunt, sua faciunt sponte? Et vtrum omnes hoc modo, an quidam sponte, quidam inuiti? Similiter & cùm patiuntur homines ius; nam omnes, cùm ius agunt, sua faciunt sponte. Quare consentaneum est rationi, similiter opponi eos, qui iniuriam, & qui ius patiuntur, vt aut sponte patiantur, aut inuiti. At absurdum videbitur, si omnes etiam ius pati sua sponte dixerimus. Nonnulli nanq; non sua sponte ius patiuntur. Enimuero de hoc quoque quispiam dubitauerit, si omnis, qui passus est iniustū, iniuriam patiatur. An vt in agendo, sic & in patiendo res sese habet. Etenim fit vt ad vtrunque per accidens, ipsa iusta accommodentur: & codē modo iniusta. Non enim est idem iniusta agere, & iniurias agere, neque iniusta pati, & iniurias pati. Similiter & in agendo, patiendóque ius. Fieri enim non potest vt patiatur quisquam iniuriam, nisi quis iniuriam faciat: aut ius patiatur, nisi ius quispiam agat. Quòd si simpliciter iniuriam facere, sit sua sponte quempiam lædere: & idipsum, sponte, inquam, lædere, sit lædere scientem, & quem, & quo, atq; quo modo: incontinens autem ipse, sibi sua noceat sponte, ipse nimirum iniuriam patitur sua sponte: fierique potest vt sibi ipsi iniuriam faciat. Atque hoc etiam ipsum, vnum quid est eorum, quæ dubitantur: si fieri, inquam, possit, vt sibi ipsi quispiam iniuriam faciat. Prætereà fit, vt sua sponte quispiam ob incontinentiam ab alio sponte nocente lædatur. Quare fit, vt sua sponte aliquis iniuriam patiatur. An definitio dicta non rectè sese habet: sed huic, lędere, inquam, scientem, & quem, & quo, atque quo modo, hoc est addendū, præter illius voluntatem. Læditur igitur aliquis sua sponte, patitúrq; iniusta: Sed iniuriam sua sponte patitur nemo: nemo nanque vult. Neque incontinens ipse, sed præter voluntatem agit. Neque enim vllus id vult, quod non existimat esse bonum. Incōtinens autem id agit, quod non putat esse agendum. Qui verò dat sua, quemadmodū arma Diomedi Claucus dedit, vt dicit Homerus, Iliad. 3.

Próq; nouem centum, pro ferro tradidit aurū,

Is iniuriam non patitur. Dare nanque est collocatum in ipso. Sed vt iniuriam patiatur non est in potestate ipsius situm, sed is sit, qui iniuriam agat, oportet. Patet igitur sua sponte neminem iniuriam pati. Insuper ex iis, quæ proposuimus, hæc duo restant déinceps dicenda, vter iniuriam faciat, ísne, qui plus præter dignitatem tribuit, an is, qui illud habet? Et si fieri possit, vt sibiipsi quispiam iniuriam faciat? Etenim si sit illud, quod prius est dictum, & qui distribuit, non qui plus habet,

habet, iniuriam faciat, si quispiam plus alij, quàm sibi tribuat sciens, sponteque. quod quidem moderati homines faciunt (bonus enim, & æquus minora sibi tribuere solet) is profectò sibi ipsi iniuriam facit. An neque hoc simplex est? Ex alio nanque bono plus fortè consequitur: vt gloriam, aut absolutè honestum. Soluitur prætereà & per definitionem agendi iniuriam. nihil enim ipse præter suam patitur voluntatem. Quare non iniuriam patitur ob id ipsum, sed si minus capit, læditur tantùm. Patet autem & distribuentem iniuriam agere, sed non eum semper, qui plus habet. Non enim is iniuriam facit, cui inest iniustum, sed is, cui potestas inest id faciendi sponte. Hæc autem est, vnde est principium actus: quod quidem in ipso est distribuente, non in accipiente. Prætereà, cùm facere multis dicatur modis, & modo quodam expertia animæ, & manus, & seruus occidat hero iubente: iniuriam quidem non agit, iniusta autem facit. Insuper si iudicauit ignorans, non iniuriam facit legitimo iusto, nec est iniustum iudicium. Est tamen aliquo modo iniustum. Aliud enim est legitimum iustum, aliud primum, & naturale. Sin verò cognoscens iudicauit iniustè, plus habet, & ipse vel gratiam, vel vindictam. Périnde igitur & is, qui ob hæc iudicauit iniustè plus habet, atque si quispiam acceperit iniuriæ partem. Nam in illis, qui fundum peruerso iudicio tribuit, non fundum cepit, sed argentum. Atqui putant homines in se ipsis esse situm, iniurias facere. Quapropter & iniustum esse facile arbitrantur. hoc autem non ita sese habet. Coire nanque cum vxore vicini, & pulsare proximum, daréque argentum manu facile est, & collocatur in ipsis. Sed hæc agere sic se habentes, neque facile est, neque in ipsis est situm. Simili modo cognoscere iusta atque iniusta nullam sapientiam esse putant, propterea quòd non est difficile ea, de quibus leges dictitant, intelligere. At non hæc sunt ipsa iusta, nisi per accidens. Sed tunc sunt iusta, cùm quodam aguntur modo, & quodam distribuuntur modo. Id autem difficilius est, quàm ea, quæ sanitatem efficiunt, scire. Et ibi nanque mel, vinum, veratrum, adustionem, incisionémve scire perfacile sanè est. Sed quonam modo ad sanitatem efficiendam, & cui, & quando sint tribuenda, tanta est difficultas scire, quanta est medicum esse. Ob id autem ipsum, & iusti non minus, esse putant iniuriam facere, quia vir iustus non minùs, sed etiam magis horum singula facere potest: vitiare, inquam, vxorem cuiuspiam, & pulsare aliquem, & vir fortis in acie proiicere clypeum, tergísque versis fugam arripere. At timidè agere, & iniuriam facere, non est hæc facere nisi per accidens, sed sic se habentem hæc facere. Quemadmodum & mederi, atque curare, non est incidere, vel non incidere, aut medicamenta dare, aut non dare, sed hoc modo sese habentem hæc agere. Iusta autem in iis sunt, qui participes sunt eorum, quæ sunt simpliciter bona. Habent autem & exuperationem in his, & defectum. Nam quibusdam non est ipsorum exuperatio, vt diis fortasse: quibusdam verò nulla pars est vtilis, incurabilibus, inquam, malis, sed omnia nocent: quibusdam autem vsque ad aliquem terminum. atque hoc est humanum.

De æquitate, & bonitate, æquo, & bono. *Cap.* x.

Deinceps dicendum est de æquitate, & bonitate, atque æquo, & bono, quonam modo sese habet, æquitas quidem, & bonitas ad iustitiam, æquum autem, & bonum ad iustum. Nam considerantibus neque simpliciter idem, neque genere diuersum esse videtur. Atque interdum laudamus æquum & bonum, virúmque talem. Quare & ad alia laudantes transferimus pro bono, ipsum æquius declarantes melius esse. Interdum rationem sequentibus absurdum videtur, si æquum, & bonum (si sit quid præter iustum) laudabile sit. Nam aut iustum non est studiosum, aut æquum, & bonum, si aliud sit à iusto: aut idem sunt, si vtrunque est studiosum. Hæc igitur dubitatio ob ea ferè, quæ dicta sunt, nascitur de ipso æquo & bono. Rectè autem aliquo modo sese habent omnia, & nihil prorsus ipsis aduersatur. Nam æquū, & bonum iustum est, & est aliquo iusto melius, & non vt aliquod aliud genus, melius est ipso iusto. Idem est ergo iustum, atq; æquum, & bonum. Et vtrunque quidem est studiosum: præstabilius autem est ipsum ęquum, & bonum. Fit autem hęc dubitatio, quia ęquum, & bonum iustum quidem est, non autem lege, sed emendatio legitimi iusti. Causa autem est, quia lex quidem omnis vniuersalis est. Fieri autem non potest, vt de quibusdam vniuersaliter rectè dicatur. In quibus igitur vniuersaliter quidem dicere necesse est, fieri autem non potest vt rectè dicatur. In iis lex id accipit quod fit plerunq;, non ignorans peccatum. Et est nihilò minùs recta. Peccatum enim non est in lege, nec in legislatore, sed in ipsa rei natura. Continuò nanque rerum earum, quæ sub actionem cadunt, materia talis est. Cum igitur lex quidem vniuersaliter loquitur, in his autem præter vniuersale quippiam accidit, tum rectè sese habet, vt ea parte, qua legislator omisit, atque peccauit absolutè locutus, emendetur defectus. Quod & ipse legislator si adesset, hoc modo dixisset: & si sciuisset, iubentem legem tulisset. Quapropter iustum quidem est, & præstabilius aliquo iusto, non tamen simpliciter iusto, sed eo quod peccat, propterea quòd simpliciter dictum est. Atque hæc est natura ipsius æqui & boni. Emendatio legis ea ex parte, qua deficit ob vniuersale. Hæc enim est causa, & vt non omnia sint lege: quia de quibusdam impossibile est ponere legem. Quare decreto est opus. Indefinitę nanq; rei indefinita & regula est: sicut & ędificationis Lesbię plumbea norma. Ad lapidis enim figuram mutatur, & non manet. Et decretum ad res ipsas simili modo. Patet igitur quid est æquum & bonum, & esse iustum, & quo iusto præstabilius. Ex quo etiam patet & quisnā sit homo bonus & æquus: est enim is, qui talia eligit, & agit, & qui non exactè iustum in deteriorē exequitur partem, sed imminuit, tametsi legem adiutricem ad illud habet. Et habitus hic æquitas, & bonitas dicitur. quæ quidem iustitia quædam est, & non alius quisquam habitus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

De facere iniuriam. Cap. x i.

RAtet autem ex iis, quæ diximus, si fieri posſit vt ſibi ipſi quiſpiam iniuriam faciat nécne. Iuſta enim quædam ex omni virtute à lege ſunt ordinata. vt lex non iubet ſe ipſum quenquam occidere: quæ verò non iubet, vetat. Prætereà cùm quiſpiam contra legem lædit non laceſsitus, tum is iniuriam ſponte facit. Sponte autem is iniuriam facit, qui ſcit & eum, cui facit, & modum, quo facit. At qui ſe ipſum ob iram occidit, ſponte id, quod lex non permittit, contra legem efficit rectam. iniuriam ergo facit. Sed cuinam, quæſo, an ciuitati, non ſibiipſi? nam ſua patitur ſponte: nemo verò ſponte iniuriam patitur. Quapropter & ciuitas mulctat: & inſtituta eſt ignominia quædam aduerſus eum, qui ſibi mortem conſciuit, vt ciuitati iniuriam facientem. Prætereà, fieri non poteſt vt ſibi ipſi quiſquam iniuriam faciat ea ratione, qua iniuſtus eſt, qui ſolùm iniuriam facit, & non omnino eſt vitioſus. Hic enim differt ab illo: Homo nanque iniuſtus eſt modo quodam, ſic prauus, vt ipſe timidus, non vt totam habens prauitatem: quare ne hac iniuſtitia ſibi ipſi quiſquam iniuriam facit. Nam idem ſimul ablatum ab aliquo, ac eidem additum eſſet. quod fieri nequit. Sed ſemper inter plures iuſtum atque iniuſtum eſſe neceſſe eſt. Prætereà, qui iniuriam facit, ſponte agit, & electione, & prior. Qui nanque læſus idem viciſsim facit, iniuriam facere non videtur: ipſe autem ſimul eadem patitur, ſibíque facit. Prætereà, ſua ſponte quiſpiam iniuriam pateretur. Inſuper ſine ſingulis iniuriis, iniuriam facit nemo. At nemo adulterium ſua cum vxore committit: nemo parietem confodit ſuum: nemo res ſuas furatur. Omnino autem hoc, ſibi, inquam, iniuriam facere, ſoluitur definitione iniuriam patiendi. Sua nanque ſponte patitur iniuriam nemo. At verò conſtat, vtrunque prauum eſſe, facere, inquam, iniuriam, atque pati. Alterum enim eſt, plus, alterum minus habere medio. Quod quidem périnde ſeſe habet, atque in medicina quidem, quod ad ſanitatem: in exercendi autem arte, quod ad habitudinem corporis bonam conducit. Peius tamen eſt, iniuriam facere. Hoc enim cum vitio eſt, atque vituperatur. Et vitio vel perfecto, & ſimpliciter, vel propé. Non enim omne, quod ſponte fit, cùm iniuſtitia eſt: ſed pati iniuriam, ſine vitio, & iniuſtitia eſt. Pati igitur iniuriam per ſe quidem minus eſt malum, per accidens autem nihil prohibet maius eſſe malum. At non curæ eſt arti. Sed dolorem lateris maiorem morbum, quàm pedis offenſionem eſſe dicit. Quanquàm fieri poteſt nonnunquam contrà per accidens, ſi euenerit vt quiſpiam offenſo pede caperetur ab hoſte, & trucidaretur. Atqui per tranſlationem, atque ſimilitudinem eſt iuſtum non ſibi ad ſeipſum, ſed ſuorum quibuſdam. Non omne autem iuſtum, ſed herile, vel rei familiaris. His enim rationibus diſtat ea pars animæ, quæ rationem habet, ab ea parte, quæ eſt rationis expers. Ad quas inſpicientibus, ad ſe ipſum iniuſtitia eſſe videtur: propterea quòd in his eſt pati aliquid contra ſuas appetitiones. Vt igitur eſt quid iuſtum magiſtratum gerenti, & quibus ipſe præeſt, ſic & his etiam eſſe videtur. Sed de iuſtitia quidem, cæteriſque morum virtutibus, hoc ſit modo determinatum.

ARISTOTELIS

STAGIRITAE ETHICORVM AD NICOMACHVM, LIBER SEXTVS,

Ioanne Argyropylo Byzantio Interprete.

Argumentum libri.

SExtus hæc: de recta ratione: de duplici virtute: de partibus animæ, & de principiis agendi: de electione: de quintuplici habitu intellectus: de ſcientia: de arte: de prudentia, & quid ſit: de intellectu: de ſapientia: de partibus prudentiæ: de bona conſultatione: de ſagacitate: de ſententia: ad quid ſapientia, & prudentia proſint: de inſita virtute: de connexione virtutum, ac prudentiæ.

De recta ratione, duplici virtute, & partibus animæ. Cap. i.

VM AVTEM anteà dictum ſit, medium expetendum eſſe, nõ id, quod nimium eſt, atque parum, & medium périnde ſeſe habeat, atque recta ratio dictat: hoc ipſum déinceps diuidamus oportet. In omnibus enim dictis habitibus, ſemadmodum & in cæteris, eſt quoddam ſignum, ad quod is inſpiciens, qui rationem habet, intendit, atque remittit. Eſtque quidam terminus mediocritatum, quas inter exuperationem defectúmque dicimus eſſe, ita ſeſe habentes vt recta ratio ſtatuit. Atque ſermo talis eſt quidem verus, non tamen dilucidus. Nam & in quauis opera, atque cura, circa quam verſatur ſcientia, verum eſt dicere, neque nimiùm, neque parum eſſe elaborandum, vel quieſcendum, ſed mediocriter, & vt ratio recta præſcribit. At qui hoc tantùm habet, nihil plus ſcierit: vt ſi quiſpiam dixerit, ea eſſe corpori afferenda, quæ medicina, & vt is, qui hanc habet ſcientiam, iubet. Quapropter & circa habitus animi non modo verè

verè hoc dictum eſſe oportet, ſed etiam determinatum quænam ſit ipſa ratio recta, & quæ eius ſit definitio. Virtutes itaque animæ ſuperioribus in locis diuiſimus, & alias moris, alias mentis diximus eſſe. Atque de moris quidem virtutibus iam tranſegimus. De reliquis verò dicamus oportet, priùs hiſce de anima declaratis. Duas igitur eſſe animæ partes anteà diximus. Eam, quæ rationis eſt particeps, & eam, quæ eiuſdem eſt expers. Nunc autem identidem pars ea, quæ rationem habet, eſt diuidenda. Atque ſit ſuppoſitum, duas eſſe partes, quæ ſunt participes rationis: vnam, qua contemplamur ea, quorum principia, vt aliter ſeſe habeant, minimè fieri poteſt: alteram, qua perſpicimus ea, quæ aliter ſeſe habere poſſunt. Eę nanque animæ partes diuerſæ ſunt genere, quæ ſunt aptæ ad res eas cognoſcendas, quæ genere differunt. Siquidem ipſis ineſt rerum cognitio ſimilitudine quadam, atque accommodatione. Atque harum altera, vis ſciendi: altera, vis ſubducendi rationem, vocetur. Conſultare nanque, rationémque ſubducere, eadem poſſunt. Nemo autem de iis rebus conſultat, quæ aliter ſeſe habere non poſſunt. Quare vis ſubducendi rationem, vna pars eius partis eſt animæ, quæ rationis eſt particeps. Sumendum eſt igitur quiſnam vtriuſq; ſit optimus habitus. Hic enim vtriuſque eſt virtus. virtus autem eſt ad proprium opus.

De principiis agendi Cap. i i.

TRia autem ſunt in anima, quæ habentur agendi, veritatiſque principia: Senſus, intellectus, appetitus. Atque ſenſus, nullius eſt principium actus. quod quidem ex eo patet, quia belluæ ſenſus quidem habent, actionis autem ſunt expertes. Eſt autem id in appetitu perſecutio, atque fuga, quod eſt affirmatio, negatióque in mente. Quare cùm moris quidem virtus, habitus ſit electiuus, electio verò appetitus deliberatiuus, ob hæc ipſa & rationem veram, & appetitum rectum eſſe oportet, ſi electio ſit ſtudioſa, atque eadem, illam quidem dicere, hunc autem perſequi. Hæc igitur mens, atque veritas actiua eſt. Mentis autem eius (quę contemplandi, non agendi, neque faciendi principium eſt) bonum, ac malum, verum eſt, atque falſum. Hoc enim mentis eſt omnis, opus: ſed actiuę mentis veritas eſt conſentanea appetitui recto. Electio igitur actus principium eſt, vnde eſt motus, ſed non id, gratia cuius. Appetitus autem, eáque ratio, quæ alicuius eſt gratia, electionis principium eſt. Idcirco neque ſine intellectu, mentéque, neque ſine habitu moris eſt ipſa electio. Sine nanque mente, atque more non eſt actio bona, nec item contraria. Mens autem ipſa nihil mouet, ſed ea, quæ alicuius eſt gratia, & actiua. Hæc enim & effectrici menti pręeſt. Nam omnis, qui facit, gratia huius facit, & non eſt ſimpliciter finis, ſed ad aliquid: & alicuius id, quod efficitur, ſed non id, quod agitur. Ipſa nanq; bona actio, finis eſt, & huius eſt appetitus. Quapropter electio, vel intellectus eſt appetitiuus, vel appetitus intellectiuus: & tale principium eſt homo. Nulla autem res facta, eſt eligibilis. Nemo enim eligit Ilium expugnaſſe: neque enim de eo quiſquam conſultat, quod factum eſt, ſed de futuro, ac contingente. factum autem non contingit non factum eſſe. Quapropter rectè Agatho dixit:

Hoc etiam ipſe Deus, ſolóque carere videtur,
Infectum vt faciat, quod factum eſt, atque peractum.

Opus igitur vtriuſque partis intellectiuæ, veritas eſt. Quare quibus habitibus maximè pars vtraque verum dicit, ij ſunt ambarum virtutes.

Habituum intellectualium enumeratio, quod ſit ſcientiæ obiectum, & quæ proprietates. Cap. i i i.

DE ipſis igitur rurſus dicamus oportet, altiùs initio ſumpto. Sint itaque ea, quibus verum anima dicit affirmando, aut negando, numero quinque. Hæc autem ſunt, ars, ſcientia, prudentia, ſapientia, intellectus. Fieri enim poteſt, vt falſum exiſtimatione, opinionéque dicat. Scientia igitur quid nam ſit, hinc perſpicuum eſt, ſi exactè dicere oportet, & non ſimilitudines ſequi. Omnes enim putamus id, quod ſcimus, aliter ſeſe habere non poſſe. Quæ verò poſſunt aliter ſe habere, poſt contemplationem latent ſi ſint, an non ſint. Ipſum ergo ſcibile neceſſariò eſt: ergo eſt æternum. Quæ enim neceſſariò ſimpliciter ſunt, æterna ſunt omnia. At æterna, ingenita, & incorruptibilia ſunt. Prætereà, omnis ſcientia doceri, & ſcibile diſci poſſe videtur. At ex anteà notis (vt in reſolutiuis etiam diximus) ſit omnis doctrina. Nam alia per inductionem, alia per ratiocinationem efficitur. Atque inductio quidem principium eſt ipſius vniuerſalis. Ratiocinatio autem eſt ex vniuerſalibus. Sunt enim principia, ex quibus ipſa ratiocinatio conſtat, quorum non eſt ratiocinatio: ergo inductio. Scientia ergo demonſtratiuus eſt habitus: & cætera, quæ in reſolutiuis determinauimus. Tum enim quiſpiam ſcit, cùm aliquo modo credit, & ſunt ipſi principia nota. Si enim non ſint magis, quàm concluſio, nota, per accidens habebit ſcientiam. De ſcientia igitur ſit hoc modo determinatum.

De arte. Cap. i i i i.

IOrum autem, quæ aliter ſeſe habere poſſunt, eſt, & aliquid, quod ſub effectionem, & aliquid, quod ſub actionem cadit. Diuerſa verò ſunt effectio, atque actus. De his autem ipſis, & exterioribus ſermonibus credimus. Quare & habitus, qui cum ratione actiuus eſt, diuerſus eſt ab eo habitu, qui cum ratione eſt effectiuus, neque alterum ab altero continetur. Neque enim effectio actus eſt, neque actus effectio. Atqui cùm extruendarum ædium facultas ars quædam ſit, ac habitus quidam faciendi cum ratione, nullaque ſit ars, quæ non ſit habitus faciendi cum ratione, nec vllus habitus talis, qui non ſit ars, ſit vt idem ſit ars, atque habitus faciendi vera cum ratione. At verò circa generationem ars omnis verſatur, & inuentionẽ, contemplationémve, quonam modo fiat eorum aliquid

Universidad de Deusto Biblioteca

aliquid, quæ & esse, & non esse possunt, & quorum principium non in eo quod efficitur, sed in ipso est faciente. Nam neque eorum, quæ necessariò sunt, vel fiunt, est ars, neque eorum, quæ sunt secundum naturam. Hæc enim in se ipsis habent principium ipsum. Cùm autem effectio, atque actus diuersa sint, artem effectionis esse, non actus, necesse est. Atque circa eadem quodam modo versatur ars, & Fortuna, quemadmodum & Agatho dicit:

Quippe ars fortunam, fortunáq; diligit arté.

Ars igitur (vt diximus) habitus est quidam faciendi, vera cum ratione. Contrarium autem artis habitus est faciendi, falsa cum ratione, circa id, quod sese aliter habere potest.

De Prudentia. *Cap.* V.

DE prudentia verò quænam sit percipiemus, si contemplabimur quosnam ipsos prudentes dicimus esse. Videtur itaque prudentis esse, bene consulere posse circa ea, quæ sibi sunt bona, ac prosunt, non aliqua ex parte, vt quænam ad sanitatem, vel vires, sed quæ ad bene viuendum omnino conducant. Argumento est id ita esse, eos etiá qui circa aliquid versantur, prudentes dici, cùm bene ad finem studiosum aliqué, excogitauerint ea, quorum nulla est ars. Quare & omnino prudens is est, qui ad consultandum est aptus. Consultat autem de iis nemo, quæ aliter sese habere non possunt, aut de iis, quæ ipse agere nequit.

Quare si scientia quidem est cum demonstratione, (quorum autem principia aliter sese habere possunt, eorum non est demonstratio: cuncta enim & aliter sese habere possunt) neque de iis, quæ sunt necessariò, consultatio fieri potest: ipsa prudentia profectò, neque scientia, neque ars esse potest. Scientia quidem, quia quod sub actionem cadit, aliter sese habere potest. Ars autem, quod aliud actionis, aliud effectionis est genus. Restat ergo, habitum ipsam esse agendi vera cum ratione, circa ea, quæ sunt bona homini, atque mala. Finis enim effectionis, est quid aliud præter ipsam effectionem: actionis verò non semper. Est enim ipsa bona actio finis. Quocirca Periclem, & viros tales arbitramur esse prudentes, quia quæ sibi ipsis, & quæ cæteris hominibus sunt bona, perspicere possunt. Esse autem eos tales putamus, qui ad rem familiarem, atque ad Rempublicam administrandam sunt apti. Vnde & temperantiam, conseruatricem prudentiæ appellamus. Conseruat autem talem existimationem. Voluptas enim, & dolor, non omnem existimationem corrumpit, atque peruertit. non enim hanc, triangulum tres angulos æquales duobus rectis habere: sed eas quæ circa id habentur, quod cadit in actionem. Nam principium quidem rerum agendarum id est, gratia cuius sunt ipsæ; ei verò, qui corruptus est ob voluptatem, aut dolorem, continuò non videbitur principium ipsum, nec huius gratia, ac propter hoc ipsum, expetenda esse vniuersa atque agenda. Vitium enim, principij corruptiuum est. Quare prudentiam habitum esse agendi circa humana bona, vera cum ratione necesse est. At verò artis quidem est virtus, prudentiæ verò non est. Et in arte quidem, qui sua sponte peccat, magis est expetendus: circa verò prudentiam, minùs: quemadmodum & circa virtutes. Patet igitur, prudentiam virtutem quandam esse, non artem. Cùm autem duæ sint animæ partes rationem habentes, alterius erit ipsa prudentia virtus, ipsius, inquam, opinatiuæ: nam & opinatio circa id versatur, quod aliter sese habere potest, & prudentia ipsa. Atqui neque habitus est cum ratione solùm. Huius autem indicium est, talis quidem habitus obliuionem esse, prudentiæ verò non esse.

De Intellectu. *Cap.* VI.

CVm autem scientia existimatio sit de vniuersalibus, & iis, quæ necessariò sunt, sintque demonstrabilium, scientiæque omnis principia (est enim ipsa scientia cum ratione principij rei scibilis) nec est scientia, nec ars, nec prudentia. Scientia, quia ipsum scibile, demonstrabile est. Ars, & prudentia, quia in iis versantur, quæ sese aliter habere possunt. At neque sapientia est. Est enim sapientis, de quibusdam demonstrationem habere. Quòd si ea quidem, quibus verum dicimus, & nunquam falsum in iis, quę possunt, aut non possunt aliter sese habere, hæc sunt, scientia, prudentia, sapientia, intellectus. Horum autem trium habituum nullus esse potest: atque tres dico, prudentiam, scientiam, sapientiam. Restat intellectum esse principiorum.

De Sapientia. *Cap.* VII.

SApientiam autem in artibus iis tribuimus, qui in ipsis sunt exactissimi. Phidiam enim sapientem sculptorem lapidum dicimus, & Polycletum, statuarium itidem sapientem. Atque hîc per sapientiam nil aliud intelligimus, quàm ipsius artis virtutem. At quosdam etiam esse sapientes omnino, non aliqua ex parte, nec aliquid aliud, quàm sapientes arbitramur, vt in Margite dixit Homerus,

Diuum is munere, nec fossor, nec durus arator,
Nec sapiens alia vlla nimirum extitit arte.

Quare constat exactissimam scientiarum ipsam sapientiam esse. Sapientem ergo non solùm ea scire, quæ ex principiis cognoscuntur, sed etiam circa principia dicere vera oportet. Quare sapientia, intellectus est, & scientia, & (vt caput habens) † scientia [illegible]rum earum quæ summis afficiuntur honoribus. Perabsurdum est enim si quispiam facultatem ciuilem, aut prudentiam studiosissimam esse putet, si non sit homo eorum optimum, quæ sunt in Mundo. Quòd si salubre quidem, ac bonum aliud est hominibus, aliud piscibus, album autem, & rectum semper est idem, & sapiens omnes idem profectò, prudens verò diuersum dixerint esse. Quod enim circa se ipsum rectè singula perspicit, id prudentiam habere dixerint, & huic ipsa commiserint. Quapropter & nonnullas belluas prudentiam habere dicunt, quæcunque in sua vita prouidendi vim habere videntur. Constat autem, eandem non esse sapientiam, & facultatem ciuilem. Nam si eam facultatem sapientiam esse dicent, quæ circa cómoda

Επιςήμη τ τιμιωτάτων.

moda propria versatur, multæ sanè sapientiæ erunt. Non enim vna circa omnium animalium bonum, sed alia, atque alia circa vnumquodque versatur, nisi de omnibus, quæ sunt, vna sit & facultas medendi. Quòd si homo præstantissimum esse cæterorum animalium diceretur, nil refert. Etenim homine sunt alia longè diuiniora natura: vt ea manifestissimè, ex quibus ipse constitit Mundus. Patet igitur ex iis, quæ diximus, sapientiam scientiam esse, & intellectum eorum, quæ honorabilissima sunt natura. Quapropter Anaxagoram, & Thalem, & similes, sapientes quidem, at non prudentes inquiunt esse, cùm vident ipsos propria commoda ignorare. Et superflua quidem, & admiranda, & difficilia cognitu, diuináque scire ipsos: sed inutilia dicunt, quia non quærunt bona humana. Prudentia autem circa humana versatur, & in quibus habet consultatio locum. Prudentis enim hoc maximè opus dicimus esse, bene, inquam, consulere. Consultat autem de iis nemo, quæ aliter sese habere non possunt, & quorum non est aliquis finis: atque is ad bonum agendum. Is autem ad bene consulendum est simpliciter aptus, qui coniectura quod est homini optimum eorum, quæ cadunt in actionem, excogitando mente capere potest. Neque prudentia est vniuersalium solùm, sed singula etiam oportet cognoscere. Est enim actiua: & actio circa singula ipsa versatur. Quapropter & nescientes nonnulli, magis, quàm nonnulli scientes, idonei sunt ad agendum: & in cæteris ij, qui sunt experti. Nam si quispiam sciat leues carnes facilè concoqui, ac esse salubres, quæ verò sint leues ignoret, non efficiet sanitatem. Sed qui scit auium carnes leues esse, atque salubres, is efficiet magis. Prudentia autem est actiua. Quare vtranque cognitionem, aut hanc potiùs habere oportet. Fuerit autem quædam & hæc architecturæ subiens rationem.

De partibus prudentiæ. *Cap.* VIII.

ATqui ciuilis facultas, & prudentia idem est habitus: esse tamen ipsarum non idem est. Eius autem, quæ in ciuitate versatur, ea quidem, quæ est vt architectura, prudentia, legum est ferendarum facultas. Quæ verò in singulis versatur, ciuilis, nomine communi, vocatur. Hæc autem est actiua, & deliberatiua. Decretum enim in actionem venit vt vltimum. Idcirco rem ciuilem hos solos gerere dicunt. hi nanque soli agunt périnde, atq; ij, qui suis manibus artis conficiunt opus. Videtur autem ea maximè prudentia esse, qua sibi ipsi quispiam vni quærit, ac prospicit bona. Atque hæc ipsa communi nomine prudentia nuncupatur. Illarum autem alia gubernandæ rei familiaris, alia ferendarum legum facultas, alia ciuilis vocatur: atque huius, alia est deliberatiua, alia iudicialis. Cognitionis igitur quædam species fuerit, ea, quæ bona sunt sibi, scire: sed magnam differentiam habet. Atque qui sciunt ea, quæ sibi ipsis sunt bona, in illísque versantur, prudentes esse videntur: ciuiles autem, negotiosi. Quapropter & Euripides dixit,

Quî nanque prudens sum, negotio sine?
Licebat inter milites cui viuere,
Aequámque partem habere cunctis ex bonis.

Quærunt enim quod sibi ipsis est bonum, & hoc arbitrantur esse agendum. Ex hac igitur opinione est ortum, prudentes hos esse. Et tamen proprium vniuscuiusque bonum, non est fortasse sine rei familiaris gubernatione, atque ciuilis. Præterea autem, quonam modo sua cuiusque administranda sit res, non est manifestum, atque considerandum est. Indicatur id, quod dicitur illo signo. Geometræ enim iuuenes, & mathematici, ac sapientes in talibus fiunt: prudentes autem fieri non videntur. Causa autem est, quòd & singularium rerum est ipsa prudentia: quæ quidem per experientiam notæ fiunt. Iuuenis autem non est expertus. Experientiam enim temporis efficit longitudo. Nam & hoc quispiam considerauerit, cur puer mathematicus quidem fieri potest, sapiens autem, aut naturalis non potest? An quia mathematica quidem per abstractionem, horum verò principia experientia innotescunt? Et hæc quidem adolescentes non credunt, sed dicunt. Illorum autem definitiones non sunt obscuræ. Præterea, peccatum, quod fit in consulendo, aut circa vniuersale, aut circa singulare fieri solet. Ignorare nanque quispiam potest, aut omnes aquas ponderosas esse prauas, aut hanc ponderosam esse. Prudentiam autem non esse scientiam patet: est enim, vt dictum est, ipsius extremi. Tale enim id, quod cadit in actionem: opponitur igitur intellectui. hic enim est terminorum, ratio quorum non est. Hæc autem est vltimi, cuius non est scientia, sed sensus: non propriorum quidem, sed qualis est is, quo sentimus id, quod vltimum in mathematicis est, triangulum esse. Stabitur enim & ibi: sed hîc prudentia magis est, quàm sensus. Illius autem est alia species.

De bona consultatione. *Cap.* IX.

AT verò quærere, ac consultare differunt. Consultare nanque, est aliquid quęrere. Oportet autem & bona consultatione quidnam sit accipere: vtrũ scientia quædam sit, an opinio, an coniectatio bona, an aliquod aliud genus. Scientia igitur non est. Non enim de iis quærunt, quæ sciunt. At bona consultatio, quædam est consultatio: qui verò consultat, quærit, rationémque subducit. Atqui neque bona coniectatio est. Ipsa nanque sine ratione, & citò fit. Ad consultationem verò longum temporis spatium adhibetur. Atque aiunt celeriter quidem deliberata esse agenda, cum mora autem, consulendum. Præterea, diuersa sunt, solertia, & consultatio bona. Solertia verò, bona quædam est coniectatio. At neque opinio vlla est. Sed cùm is, qui malè deliberat, peccet, is autem, qui bene consultat, rectè deliberet: constat, bonam consultationem, rectitudinem esse quandam. Non autem scientiæ, neque opinionis. Scientiæ nanq; non est rectitudo, quippe cùm neque peccatum sit. Opinionis verò rectitudo, veritas est. Et insuper determinatum iam est id omne, cuius est opinatio. At verò

verò neq; ſine ratione eſt ipſa conſultatio bona: deficit ergo à mente. Hæc enim nondum eſt enuntiatio. Etenim opinatio, non inquiſitio, ſed quædam iam enuntiatio eſt. Qui verò conſultat, ſiue bene, ſiue malè conſultet, quærit aliquid, rationémque ſubducit. Sed ipſa conſultatio bona, conſilij quædam eſt rectitudo. Quapropter quærendum eſt primùm quidnam ſit conſilium, & circa quid ipſum verſetur. Cùm verò multipliciter rectitudo dicatur, conſtat, non omnem rectitudinem, bonam conſultationem eſſe. Incontinens enim, & prauus, id quod videre proponit, attinget, cogitando, rationémque ſubducendo. Quare rectè quidem conſultabit: malum autem magnum, exiſtimabit. Bene verò conſultaſſe, bonum quoddam eſſe conſtat. Talis enim rectitudo conſilij, qua bonum quiſpiam aſſequi poteſt, bona eſt conſultatio. At poteſt quiſpiam & hoc ratiocinatione falſa attingere, atque id quidem, quod facere oportet, aſſequi, non autem per quod oportet, ſed falſus medius terminus eſſe poteſt. Quare nec ipſa bona eſt conſultatio, qua quiſpiam adipiſcitur id, quod oportet, non tamen per quod oporteret. Prætereà, fieri poteſt, vt alius longo deliberans tempore id conſequatur, alius citó. Igitur nec illa bona eſt conſultatio. Sed eadem rectitudo bona eſt conſultatio, qua quiſpiam ratione conducentis aſſequitur quod oportet, & vt oportet, & cùm oportet. Inſuper fit vt & abſolutè quiſpiam bene conſultet, & ad aliquem finem. Atque bona quidem conſultatio abſolutè eſt ea, qua ad eum finem, qui eſt abſolutè finis, pergitur rectè: quædam autem ea, qua ad aliquem finem. Quòd ſi bene conſultare prudentium eſt, conſultatio bona rectitudo eſt, qua ratione conferentis ad aliquem pergitur finem, cuius ipſa prudentia eſt exiſtimatio vera.

De ſagacitate. *Cap.* x.

EST autem & ipſa ſagacitas, cui contrarium eſt hebetudo, quibus ſagaces dicimus, ac hebetes, nec idem omnino, quod ſcientia, aut opinio, (omnes enim ſcientes, vel opinantes, ſagaces eſſent) nec vna quædam ſcientia: vt aut medicina de ſanis, aut geometria circa magnitudines. Neque enim de iis eſt, quæ ſunt ſemper, & non mouentur: neque de iis, quæ à quouis fiunt, ſed de quibus dubitauerit quiſpiam, aut conſultauerit. Quapropter eſt quidem de iis, circa quæ verſatur prudentia. Non eſt autem idem ſagacitas, & prudentia. Prudentia nanque præceptiua eſt. Finis enim ipſius eſt, quidnam ſit agendum, aut non agendum, præcipere. Sagacitas autem, vis iudicandi dúntaxat. † Idem eſt enim ſagacitas, & bona intelligentia: quippe cùm ſagaces ſint & boni intelligentes. Neque autem habere, neque accipere prudentiam, eſt ipſa ſagacitas: ſed in opinationis vſu ad ea bene iudicanda, de quibus eſt prudentia, alio dicente conſiſtit: fitque hic périnde, atque cùm diſcipulus ea diſcit, ac comprehendit, quæ à ſciẽtiam tradente præcipiuntur.

ταυτὸ γὰρ ξύνεσις καὶ εὐξύνεσις. ἢ γὰρ οἱ συνετοὶ, καὶ εὐσυνετοί.

De ſententia. *Cap.* xi.

EA verò, quæ vocatur ſententia, qua bene ſentientes homines dicimus, ſententiámque habere, iudicium eſt rectum æqui, & boni viri. Cuius hoc indicium eſt. Bonum enim, & æquum virum, ad ignoſcendum procliuem dicimus eſſe: & veniam in aliquibus dare, bonum & æquum eſſe. At venia, ſententia eſt iudicatiua, recta, æqui, & boni viri. Recta autem eſt ea, quæ eſt ipſius veracis. Omnes autem habitus non ſine ratione ad idem tendunt. Nam ſententiam, ſagacitatem, prudentiam, & mentem ad eoſdem afferentes, prudentes illos, atque ſagaces, & ſententiam habere, mentémque dicimus. Omnes enim hæ potentiæ, extremorum ſunt, ac ſingularium. Atque idem ea ratione, qua eſt idoneus ad ea iudicanda, de quibus eſt prudens, ſagax eſt, benéque ſentiens, aut ad dandam veniam aptus. Bona enim, & æqua, omnibus ſunt communia bonis, ea ratione, qua ad alium tendunt. Sunt autem ſingularia, & extrema ea omnia, quæ agi poſſunt. Et prudentem oportet ipſa cognoſcere. Et ſagacitas, & ſententia circa hæc ipſa verſantur. Hæc autem ſunt extrema. Et intellectus extremorum eſt ad partem vtranque. Etenim primorum terminorum, ac extremorum intellectus eſt, & non ratio. Is quidem ad demonſtrationes attinet immobilium terminorũ, atque primorum. Is autem, qui in agendis rebus verſantur, extremi & contingentis, atq; alterius propoſitionis. Hęc enim principia ſunt eius, gratia cuius. Ex ſingulis enim oritur ipſum vniuerſale. Horum igitur ſenſum habere oportet. hic autem eſt intellectus. Quapropter & naturalia hæc eſſe videntur. Atque ſapiens quidem natura eſt nemo, ſententiam autem habet, & ſagacitatem, & intellectum natura. Signum autem eſt, nos hæc etiam ætates ſequi putare: atque hæc ætas intellectum, & ſententiam habet, tanquam cauſa ſit ipſa natura. Quocirca principium & finis eſt intellectus. Ex his enim & de his, ipſæ demonſtrationes efficiuntur. Quare non minùs eorum, qui ſunt experti, & ſeniorum, vel prudentium & demonſtrabilibus ſententiis, opinionibúſve, quàm ipſis demonſtrationibus, mentem adhibere oportet. Quia nanque iam experientia viſum habent, principia ipſa cernunt. Quid igitur prudentia, & ſapientia eſt, & in quibus vtraque verſatur, & diuerſarum animæ partium vtranque virtutem eſſe, iam diximus,

De vtilitate ſapientiæ, atque prudentiæ. *Cap.* xii.

DVbitauerit autem quiſpiam ad quidnam habitus hi ſunt vtiles. Nam ſapientia quidem nihil eorum contemplatur, ex quibus fuerit homo felix: nullius enim eſt generationis. Prudentia autem hoc quidem habet. Sed cuiuſnam gratia opus eſt ipſa? ſi prudentia quidem eſt ea, quæ circa iuſta, & honeſta, bonáque homini verſatur, hæc autem ſunt ea, quæ viri boni eſt agere, atq; ipſa ſciendo, non magis ad agendum nos ſumus idonei. Siquidem virtutes ſunt habitus.

Quemad

Quemadmodum nec ea ſana, quæ non efficiunt bonam corporis habitudinem, ſed ab ipſa proueniunt: non enim apti ſumus ad hæc agenda, medendi artem, aut exercendorum corporum facultatem habendo. Quod ſi non horum gratia ſit † ponenda prudentia, ſed vt ſtudioſi homines fiant, iis non fuerit vtilis ſanè, qui iam ſunt ſtudioſi. At nec etiam iis, qui ſtudioſi non ſunt. Nihil enim refert ſiue ipſi habeant, ſiue aliis habentibus pareant. Atque hoc ſatis eſt nobis, quemadmodum & in ſanitate. Nam & ſi valere volumus, medicinam tamen non diſcimus. Inſuper abſurdum ſanè videbitur, ſi prudentia, quæ quidem eſt inferior ſapientia, ſit magis domina, quàm ipſa, magíſque princeps. Nam ea, quæ agit, dominatur in ſingulis, atque iubet. De his igitur eſt dicendum. nunc enim de ipſis dubitauimus tantùm. Primùm itaque dicimus, has expetendas neceſſariò per ſe ipſas eſſe, quippe cùm ſint partium vtrarunque virtutes, etiam ſi neutra ipſarum quicquam efficiat. Déinde & faciunt quidem. An non vt medicina ſanitatem: ſed vt ſanitas, ſic ſapientia felicitatem. Nam cùm ſit pars totius virtutis, felicem efficit, ex eo quia habetur, ac operatur. Prætereà, opus ipſum, & per prudentiam, & per virtutem moris efficitur. Etenim virtus quidem propoſitum ipſum efficit rectum: prudentia autem ea, quæ in illud perducũt. Quare autem partis animæ, quæ quidem eſt principium vegetandi, nulla eſt talis virtus: quippe cùm in ipſa ſit agere, aut non agere ſitum. De eo verò, quod dictum eſt, non eſſe magis aptos ob prudentiam homines ad honeſta, iuſtáque agenda, paulò altiùs incipiendum eſt, hoc principio ſumpto. Nam vt & iuſta agentes, quoſdam nondum iuſtos eſſe dicimus, vt eos, qui faciunt ea, quæ legibus ſunt inſtituta, inuiti, vel ob ignorationem, vel ob aliquid aliud, & non ob ipſa: & ſi agunt ea, quæ oportet, & quod virum oportet agere ſtudioſum, ſic (vt videtur) agere ſingula vnumquenque oportet modo quodam affectum, vt ſit homo bonus, ob electionem, inquam, & ipſorum gratia, quæ aguntur. Electionem igitur rectam efficit virtus. Sed ea, quæ illius gratia ſunt agenda, non ſunt ipſius virtutis, ſed ad aliam potentiam ſpectant. Dicendum autem de ipſis dilucidiùs eſt. Eſt igitur quædam potentia, quam habilitatem vocant. Hæc talis eſt, vt ea poſſit agere, atque attingere, quæ ad ſuppoſitam intentionem conducunt. Si igitur propoſitum ſit honeſtum, laudabilis eſt: ſin improbum, verſutia eſt. Quapropter & ipſos prudentes habiles, & verſutos dicimus eſſe. Ipſa verò prudentia non eſt quidem hæc dicta potentia: non tamen eſt ſine ipſa. Habitus autem ipſe huic oculo imprimitur animæ. Neque abſque virtute, ſicut diximus, atque conſtat. Ratiocinationes enim agendarum rerum principium habent, cùm talis ſit ipſe finis, & ipſum optimum, quicquid tandem ſit illud. Sit autem, verbi gratia, quiduis: hoc autem non niſi bono viro videtur. Prauitas enim peruerterit, facítque vt circa principia rerum agendarum homo fallatur. Quare patet, prudentem neminem eſſe poſſe, niſi ſit bonus.

Ponendus prudens.

De natiua virtute, virtutum, ac prudentiæ connexione. *Cap.* xiii.

COnſiderandum eſt iterum & de virtute. Etenim vt prudentia ſeſe habet ad habilitatem, quæ non eſt idem, ſed ſimile: ſic & proprie virtus ſeſe habet ad naturalem virtutem. Omnibus enim ſinguli mores ineſſe quodam modo natura videntur. Etenim & iuſti natura, fortéſque, atque ad temperantiam nati videmur, cæteráque continuò habemus ex ipſo ortu. Sed eſſe tamen quærimus aliquid aliud, quod eſt propriè bonum: & alia modo alio nobis ineſſe. Pueris enim, ac belluis naturales habitus inſunt. At abſque mente nocere videntur. Atque vt robuſto ſit in corpore ſine oculis ſe mouente (errat enim vehementer ex eo, quia non habet viſum) ſic & hic accidit. Si verò mentem acceperint, in agendo differt. Atque habitus ille ſimilis, tunc erit propriè virtus. Quare vt in opinatiuo duæ ſunt ſpecies, habilitas, atque prudentia: ſic & in morali ſunt duæ, vna naturalis virtus, altera propriè virtus. Atque harum ea, quæ eſt propriè virtus, non ſit ſine prudentia. Quapropter, inquiunt, virtutes omnes, prudentias eſſe. Et Socrates partim rectè quærebat, partim peccabat. Peccabat quia virtutes omneis prudentias eſſe putabat. Bene dicebat, quòd non eſſe ſine prudentia ipſas aiebat. Hoc autem huius indicium eſt: Etenim nunc omnes, cùm virtutem definiunt, dicentes ipſam habitum eſſe, & afferentes ea, circa quæ verſatur, addunt: Secundum rectam rationem. At recta eſt ea, quæ eſt ſecundum prudentiam. Videntur igitur omnes vaticinari quodam modo, talem habitum eſſe virtutem, qui eſt ſecundum prudentiam. Oportet autem parumper † migrare. Eſt enim is habitus virtus, qui non ſolùm eſt ſecundum rationem rectam, ſed cum recta etiam ratione. Recta autem de talibus ratio ipſa eſt ſanè prudentia. Socrates igitur virtutes ipſas rationes eſſe arbitrabatur. Omnes enim ſcientias eſſe dicebat. At nos cùm ratione eſſe cenſemus. Patet igitur ex dictis, fieri non poſſe, vt ſine prudentia ſit homo propriè bonus, & abſque morum virtute prudens. At enim & ea ratio, qua quiſpiam diſſeruerit ſeparari virtutes, hinc ſolui poteſt. Non enim idem ad omnes ſuſcipiendas aptiſsimus eſt ingenio: quare aliam iam accepit, aliam nondum accepit. Hoc enim in naturalibus quidem virtutibus fieri poteſt. At in iis, quibus abſolutè dicitur homo bonus, fieri nequit. Etenim cum prudentia, quæ eſt vna, ſimul inerunt vniuerſæ. Conſtat autem, & prudentia opus eſſe, etiam ſi non eſſet actiua, quia partis eſt virtus. Et ſine prudentia, ſinéque virtute, electionem rectam non fore. Altera nanque finem, altera ea, quæ ſunt ad finem, agere facit. At verò neque ſapientiæ præeſt, neque præſtabilioris eſt partis: ſicut neque ars medendi præſidet ſanitati. Non enim vtitur ipſa, ſed videt vt fiat. Illius igitur gratia, non autem illi, iubet. Prætereà, ſimile eſt, ac ſi quiſpiam facultatem ciuilem principem eſſe deorum dicat, propterea quòd præcipit de omnibus, quæ aguntur in ciuitate.

digredi.

ARIST

Universidad de Deusto Biblioteca

ARISTOTELIS
STAGIRITAE ETHICORVM AD NICOMACHVM, LIBER SEPTIMVS,

Ioanne Argyropylo Byzantio Interprete.

Argumentum Libri.

SEptimus hæc: de heroica virtute, de cõtinentia: de incontinentia fera: de incontinentia iræ: de differentiis voluptatum: de vitio humano: de incontinente: de continente: de molli: de constante: de speciebus incõtinẽtiæ: de pertinace: de voluptate.

De heroica virtute, continentia, & earum oppositis.

Cap. I.

POst hæc dicendum est, alio sumpto principio, tres esse species eorum, quæ circa mores sunt fugienda: vitium, incontinentiam, feritatem. Atque contraria quidem duobus manifesta sunt: aliud enim virtutem, aliud continentiam appellamus. Ad feritatem autem, & immanitatem, maximè virtutem eam conuenit dicere, quæ est supra nos, Heroicam, inquam, quandam, atque diuinam, vt Homerus de Hectore, propterea quòd eximia bonitate præstabat, dicentem Priamum induxit,

Nec iam hominis sanè mortalis filius ille,
Esse videbatur, sed diuo semine natus.

Quare si ex hominibus ob virtutis excellentiam dij fiunt, vt aiunt: talis quidem is habitus fuerit, qui feritati opponitur. Etenim vt feræ, neque vitium est, neque virtus, sic neque Dei. Sed hoc quidem præstabilius est virtute, illud autem diuersum quid à vitio genus. At vt raro sit, virum esse diuum, vt appellare Lacones consueuere, cùm valde aliquem admirantur, (dicunt enim vir diuus hic est) sic & ferus, atque immanis est inter homines raro. Maximè verò inter nationes Barbaras est. Fiunt autem quidam tales & ob morbos, læsionésque principij. Et eos etiam homines, qui in vitijs exuperant, hac infami consueuimus appellatione notare. Sed de tali quidem dispositione mentio aliqua posteriùs fiet. De vitio verò priùs est dictum. Nunc de incontinentia, mollitie, luxúque, & de continentia, atque constantia est dicendum. Neque enim vt idem quod virtus & vitium, neque vt diuersum genus, hæc sunt putanda. Atque vt in cæteris egimus, afferre ea, quæ videntur, oportet, & dubitare primùm. Déinde omnia, quæ probabilia sunt, aut saltem plurima, maximéque præcipua circa hos affectus, ostendere. Nam si soluantur quidem ea, quæ difficultatem afferunt, relinquantur autem ea, quæ probabilia sunt, satis sanè fuerit demonstratum. Videtur itaque continentia quidem, constantiáque studiosa esse, ac laudabilis: incontinentia verò, & mollities, praua, atque vituperabilis: & idem esse continens, & in ratione persistens: & idem etiam incontinens, & rationem egrediens. Et incontinens quidem, improba sciens improba esse, agit ob perturbationem. Continens autem, cupiditates sciens prauas esse, non sequitur ob rationem. Et temperantem quidem continentem esse aiunt, atque constantem. Talem autem alij temperantem esse omnem, alij nullum dicunt. Et item intemperantem incontinentem esse, & incontinentem intemperantem confusè nonnunquam diuersos inquiunt esse. Interdum etiam ipsum prudentem incontinentem esse non posse: interdum nonnullos homines, qui prudentes, ac habiles sunt, incontinentes esse dicunt. Præterea incontinentes, & irę, & honoris, & lucri dicuntur. Ea igitur, quę dicuntur, hæc sunt.

De Continente & Incontinente.

Cap. II.

DVbitauerit autem quispiam, qui fit vt rectè aliquis existimans agat incontinenter. Scientem igitur, inquiunt quidam, impossibile esse. Nam absurdum est, vt arbitrabatur Socrates, si scientia inest, aliud quippiam vincere, & ipsum périnde, atque mancipium, trahere. Socrates enim omnino contra rationem ipsam pugnabat, incontinentiámq; exterminabat. Hominem enim † existimantem, existimabat. præter id, quod est optimum, agere, sed ob ignorationem dicebat. Hæc igitur sententia iis aduersatur, quæ manifestè apparent. Atque quærere oportet, quisnam in ipsa perturbatione, si ob ignorationẽ agit, ignorationis sit modus. Cõstat enim, incontinentem non putare illud esse bonum, antè, quàm in perturbatione sit constitutus. Sunt autem qui hæc partim concedunt, partim non concedunt. Etenim scientia quidẽ nihil esse validius confitentur: at huic non assentiuntur, neminẽ agere præter id, quod visum est melius. Quapropter inquiunt, incontinentem à voluptatibus superari, non scientiam quidem, sed opinionem habentem. At verò si sit opinio, non scientia, neque vehemens existimatio, quæ resistit, sed remissa (sicut in ambigentibus) venia danda est, si non in his persistit aduersus vehementes cupiditates. At prauitati non est venia danda, nec aliorum cuiquam, quæ vituperabilia sunt. Estne igitur id, quòd resistit, prudentia? Hęc enim est validissima. At est absurdum, Erit enim idem prudens, atque incontinens simul. Nemo autem dixerit, prudentis esse, ea sponte agere, quæ prauissima sunt. Et insuper demonstratum est anteà, prudentem aptum ad agendum esse, (est enim quidam extremorum) & cæteras virtutes habere. Præterea, si continens est ex eo, quia vehementes, ac prauas habet cupiditates, neq; temperans continens erit, neq; continens temperans. Etenim neque vehementes habere cupiditates, neq; prauas, est temperantis. At oportet. Nam si cupiditates sint bonæ, prauus est habitus ille, qui prohibet nõ sequi. Quare non omnis continentia est studiosa. Sin imbecilles, & non prauæ, non est quid egregium, nec etiam magnum quid, si sint prauæ, ac imbecilles. Præterea, si continentia in quauis opinione facit persistere, praua etiam est, vt si & in falsa. Et si incontinentia à quauis opinione dimouet, erit aliqua incontinentia studiosa: quale fecit Neoptolemus apud Sophoclẽ in Philoctete. Est enim laudabilis, quia non persistit in iis, quæ suaserat Vlysses, ob mentiendi doloré. Prętereà, † captio mẽtiens, dubitatio est. Quia nanque admirabilia, prætérque opinionem, sophistæ inferre volunt redarguendo, vt cùm attigerint, videantur acuti: ratiocinatio facta dubitatio fit. Ligatur enim mẽs, cùm manere quidem non vult, quia conclusio non placet: procedere autem non potest, quia rationem soluere nequit. Fit autẽ aliqua ratione, vt imprudentia cum incontinentia sit virtus. Qui nanq; habet vtrũq;, contraria iis, quæ existimat, ob incontinentiam aget. Existimat autẽ bona esse mala, & agere non oportere: quare bona aget, & non mala? Prętereà, qui persuasus agit, voluptatésque sequitur, atque eligit, melior eo videbitur esse, qui non ob rationem, sed ob incontinentiam agit. Nam faciliùs curari potest, quippe cùm possit illi dissuaderi. At incontinens obnoxius est ei prouerbio, quo dicimus: Quid insuper bibere opus est, cùm strangulat aqua? Etenim si nõ persuasum esset ipsi, ea non agenda esse, quæ agit, dissuasus tandem cessasset. Nunc verò persuasum est ei, & nihilò minùs talia agit. Insuper, si circa vniuersa continentia sit, atq; incontinentia, quisnam sit ille, qui est incontinens absolutè? Nemo enim habet incontinentias omneis. Dicimus autem quosdam simpliciter incontinentes esse. Tales igitur quædam hac in materia dubitationes emergunt. Horum autem alia tollere, alia relinquere oportet. Dubitationis Inuentio. enim solutio † intentio est.

ὁ σοφιστικὸς λόγος.

Quonam pacto continentes agunt.

Cap. III.

PRimùm itaque considerandum est, si incontinentes scientes agant, nécne, & quonã modo scientes: déinde circa quæ sit incontinens ponendus, & continens. Vtrum circa voluptatem omnem, atq; dolorem, an circa definitas quasdã voluptates, atq; dolores. Et vtrum idẽ sit, an diuersus, continens, atque constans. Similiter & de cæteris, quæ ad hanc attinent contemplationem. Est autem considerationis initium. Vtrum continens & incontinens, iis, circa quæ versantur, differant, an modo. Dico autem sic, vtrum incõtinens ex eo solùm sit incontinens, quia circa hæc versatur, an non, sed ipso modo, an vtrisque. Déinde si continentia & incontinentia sint circa vniuersa, nécne. Neque enim circa omnia versatur is, qui est incontinens absolutè, sed circa ea, circa quæ est intemperans. Neque simpliciter sese habet ad illa. Esset enim incontinẽtia, ac intemperantia idem, sed hoc modo. Nam ille quidem eligens ducitur, putans semper oportere persequi voluptatẽ præsentem. Incontinens autem non putat quidem, persequitur tamen. Si itaque vera sit opinio, sed non scientia, qua transgredientes incontinenter homines agunt, nihil refert ad rationem. Nonnulli nanque eorum, qui opinantur, non ambigũt, sed arbitrantur exactè se scire. Si igitur opinantes ex eo, quia remissè credunt magis, quàm scientes, cõtra suam agent existimationem, nihil differret ab opinione scientia. Sunt enim, qui non minùs opinioni suæ, quàm alij suæ scientiæ credunt, vt ex Heraclito patet. Sed cùm dupliciter dicatur scire, (nam & is, qui scientiam quidem habet, non autẽ vtitur ipsa: & is, qui vtitur, dicitur scire) hæc inter sese different: habentem, inquam, scientiam, at non cõtemplantem, & habentem, ac contemplantem, agere ea, quæ agere non oportet. Hoc enim videtur absurdum. Sed non si agat non contemplando. Præterea, cùm propositionũ duo sint modi, nihil prohibet, vt quispiam agat contrariũ eius, quod scit, si habeat quidem vtrasq;, vniuersali tamen, & non particulari propositione vtatur. Nã ea, quæ aguntur, singularia sunt. Differt autẽ & ipsum vniuersale. Nam aliud est in ipso, aliud in re. Vt omni homini sicca conducunt, & hic est homo: vel siccum est, quod est tale. Sed si hoc sit tale, aut non habet, aut non operatur. Magna igitur per hos emerget vtique differentia modos: atque adeò vt hoc quidem modo non absurdũ esse, alio verò modo mirabile videatur. Præterea, fit vt homines scientiã habeãt alio modo, quàm nuper diximus. Nam in habendo quidem, sed non in vtendo differentem cernimus habitum, vt quispiã & habeat quodam modo, & non habeat ipsum: qualis est dormiẽs, & furens, ac ebrius. At hoc modo disponũtur ij, qui sunt in perturbationibus constituti. Nam iræ, & cupiditates Venereæ, cæteráque similia, corpus etiam manifestè permutant, atq; nonnullos & in furorem, ac insaniam adigunt. Patet igitur, dicendum esse, incontinentes périnde sese habere, atq; hi sunt affecti. Dicere autem eas sententias, quæ à scientia proficiscuntur, nullũ est signum. Etenim ij, qui sunt in hisce perturbationibus cõstituti, demonstrationes, & carmina dicunt Empedoclis. Et qui primùm discunt, nectunt quidem orationes, sed nondum sciunt. Oportet enim, ipsorum insideant menti, ad quod tẽpore opus est. Quare putandum est, vt histriones poemata recitant, sic & incontinenter agentes, sententias dicere. Insuper & hoc modo quispiam naturaliter inspexerit causam. Opinionum enim alia est vniuersalis, alia de

Universidad de Deusto Biblioteca

singularibus est,quibus iamipse præsidet sensus. Atque cùm ex ipsis ratio fuerit vna,anima concludsum ipsum in contemplandis quidem dicat, in agendis autem rebus continuò agat, necesse est. Nam si omne dulce gustare oportet, & hoc est dulce, vt vnumquid singularium, is hoc simul & agat,qui potest,nec prohibetur,necesse est. Cùm igitur vna quidem vniuersalis ineſt opinio gustare vetans,alia verò dicit,omne dulce voluptatem afferre,& hoc esse dulce:hæc autem operatur, atq; ineſt fortè cupiditas:illa quidem hoc fugere dicit, cupiditas autem ducit,mouere enim singulas partes potest.Quare fit,vt à ratione quodam modo, & opinatione incontinenter agatur: non tamen per se contraria,sed per accidens.Cupiditas enim rectæ rationi,sed non opinatio aduersatur.Quare & propter hoc bestiæ non sunt incontinentes, quia non vniuersalem existimationem,sed singularium imaginationem, atq; memoriam habent. Quomodo autem soluitur ignoratio, ac rursus fit incontinens,sciens,eadem est ratio, & de ebrio, & dormiente,& non est huius propria perscrutationis:quam quidem à Naturalibus audire oportet.Cùm autem vltima propositio rei sit sensibilis opinatio,atque actuum domina, hanc incontinēs aut non habet,dum est in perturbatione:aut sic se habet,vt in habendo non sit scire, sed dicere périnde,atque temulentus Empedoclis carmina profert. Et quia terminus extremus non est vniuersalis, nec ad scientiam vt vniuersalis attinet:atq; id accidere videtur,quod Socrates quærebat.Nō enim ea,quæ propriè scientia est,præsente,fit perturbatione:nec ipsa ob perturbationem distrahitur,sed sensitiua. De his igitur, si sciens,inquam, incontinens,an non sciens,& quonā modo sciens incontinenter agat,tot à nobis sint dicta.

Circa quæ continens, & incontinens versatur. Cap. IIII.

VTrum autē sit aliquis incontinens absolutè,an aliqua ex parte sint omnes, & si sit, in quibusnam sit, dicendum déinceps est. Pater igitur,cōtinentes, atque constantes,& incontinentes,ac molles, circa voluptates,doloréſque versari. Quoniam autem eorum, quæ voluptatem efficiunt, alia sunt necessaria,alia per se quidē expetibilia sunt, exuperationem autem habent. Atque necessaria quidem dico,quæ ad ipsum pertinent corpus,alimentum,inquam.Veneris vsum,& huiusmodi cætera, circa quæ temperantiam,intemperantiámque posuimus.Non necessaria verò, per se autem expetibilia,victoriam,honorem,diuitias, & quæ sunt similis generis,quæ bona sunt, & delectant. Eos quidem,qui in his præter rectam rationem, quæ est in ipsis, exuperant, absolutè quidem incontinentes non dicimus, sed hæc addentes, pecuniarum incontinentes,& lucri,& honoris, & iræ dicimus, vt diuersos, & similitudine nomen idem habentes: vt homo, qui ludo in Olympico vicit. Communis enim ratio parum ab illius ratione propria differebat: attamen erat diuersa. Atque huius signum est illud:nam incōtinentia quidem non solùm vt delictum, sed etiam vt quoddam aut simpliciter,aut aliqua ex parte vitium vituperatur. At horum nemo. Eorum autem, qui circa corporis voluptates versantur,in quibus temperantem,intemperantémque ponimus,qui non eligendo,sed præter electionem,ac mentem,efficientium quidem voluptatem exuperationes persequitur,dolorem autem inferentium fugit, famis, sitis,æstus,frigoris,& omnium,quæ ad tactum,gustúmque pertinent,is non additione circa hæc,inquam, (vt circa iram) sed absolutè solùm incontinens dicitur.Cuius hoc indicium est:Circa nanque has voluptates,& nō circa vllam illarum intemperantes dicuntur. Et propterea in eodem incontinentem ponimus, & intemperantem, & continentem, ac temperantem: sed illorum neminem, quod circa voluptates easdem quodam modo,doloréſque versantur. Atque sunt quidem hic circa hæc eadem, sed non eodem modo. Sed illi quidem eligunt: hi verò non eligunt. Quapropter potiùs eum intemperantem dixerimus, qui non cupiens, aut remissè exuperationes voluptatum persequitur, ac mediocres fugit dolores, quàm hunc, qui ob vehementes cupiditates eadem agit. Quid enim faceret ille, si cupiditas aduenirет ingens, & circa rerum necessariarum indigentiam vehemens dolor? Cùm autem cupiditatum,ac voluptatum,aliæ genere sint honestæ, studioſæque, aliæ non sint. (Eorum enim, quæ voluptatem efficiunt,quędam expetibilia sunt natura, quædam hisce contraria, quædam media, quemadmodum priùs distinximus, vt pecuniæ lucrum,honor, victoria)in omnibus talibus,atque mediis,non ex eo vituperantur homines, quia his afficiuntur,cupiunt,atque amant:sed ob modum, & quia exuperant. Quapropter qui præter rationem aut vincuntur, aut sequuntur quippiam eorum, quæ natura sunt honesta, & bona, non laudantur, vt ij, qui circa honorem magis, quàm oporteat,student,aut erga filios, & parentes. Etenim bona sunt hæc, & laudantur qui circa hæc studeant. Attamen est & in his exuperatio quædam, si quispiam (vt Niobe) & aduersus Deos contenderet, aut sic erga patrem afficeretur, vt Satyrus ille,qui patris amator appellabatur,insanire nanque nimiùm videbatur. Circa igitur hæc nulla est prauitas,propterea quòd vnumquodque per se (vt diximus) natura est expetibile.Exuperationes tamē ipsorum improbæ sunt, ac fugiendæ. Similiter nec incontinentia. Etenim incontinentia non solùm est fugienda, sed etiam vituperanda. Ob perturbationis autem similitudinem adiungentes singula, incontinentiam circa vnumquodque dicunt: vt malum medicum, aut malum histrionem, quem absolutè non dicerent malum. Vt igitur neque hìc absolutè dicitur malus, quia non est vitium quicquam ipsorum sed rationum comparatione simile: sic & illhic solam existimandum est incontinentiam, & continentiam esse, quæ in iis est, circa quæ temperantia, intemperantiáque versatur. Circa autem iram per similitudinem dicimus. Quapropter & ipsam addentes, incontinentem dicimus iræ,quemadmodum & honoris,& lucri.

Quòd

Quòd circa delectabilia præter naturam non sit incontinentia,& eius duæ sint species. Cap. V.

CVm autem quædam natura voluptatem efficiāt, quorum alia simpliciter, alia generibus animaliū voluptatem, atq; hominum afferunt: quædam non natura,sed partim ob morbos,partim ob consuetudinem,partim ob naturas prauas delectent: licet & circa horū singula similes habitus cernere. Dico autē ipsos immanes,vt mulierē illam,quam grauidas rescindentem,fœtus deuorare aiunt,aut qualibus ferunt nonnullos circa Pontum efferatos homines delectari, quorum alios inquiunt crudis, alios humanis carnibus gaudere, alios suos filios in conuiuiis comedendos mutuò dare: aut id, quod de Phalaride dicitur. Atque hi quidem ferini habitus sunt. Alij autem quibusdam ob morbos, & ob insaniam fiunt: vt qui mactauit matrem, atque comedit, quíque conserui iecur item comedit.Alij sunt ex morbo,vel ex consuetudine:vt euulsiones pilorū,& vnguium esus, & carbonum, & terræ: & insuper Venereorum habitus maribus. Aliis enim natura, aliis ex consuetudine accidunt:vt iis, qui à pueritia consuescunt. Quibus igitur causa est natura, eos nemo dixerit incontinentes: quemadmodum neque mulieres quod Venerem non agant, sed patiantur: pari modo neq; eos,qui ob consuetudinem,morbósve habent.Igitur singula quidē hæc habere,extra fines est vitij, quemadmodum & ipsa feritas. Habentem autem vincere, aut vinci, non est ea, quæ absolutè est continentia, aut incontinentia, sed ea, quæ per similitudinem dicitur. Quemadmodum & is, qui circa iram sic se habet, dicendus est cum affectu, & non incontinens absolutè.Omne nanque vitium exuperans,& dementia, & timiditas,& intemperantia,& acerbitas,aut est ferinum,aut ex morbo. Nam qui talis est natura, vt vniuersa formidet,etiam si obstrepuerit sorex, timidus est timiditate ferina. Quidam etiam felem ob morbum pertimescebat. Et dementium, qui natura quidem ratione carent, sensúque tantummodo viuunt,immanes sunt, quales nonnullæ nationes sunt longè habitātium Barbarorum. Qui verò non natura, sed ob morbos aut comitialem, aut insaniam, ij sunt morbosi. Fieri autem potest, vt horum aliqua quispiam interdum habeat tantùm,sed non superetur: vt si Phalaris puerum percupiens comedere,sese detineret, aut ab nefanda libidine abstineret. Fit etiam vt non solùm habeat,verùm etiam superetur. Vt igitur & prauitas ea quidem quæ est humana, absolutè dicitur prauitas,alia verò cum additione, ferina, inquam,aut ex morbo, & non absolutè: sic & incontinentia,alia est ferina, alia ex morbo. Absolutè autem ea est sola, quæ intemperantiæ humanæ non egreditur fines,Perspicuum igitur est,incontinentiam, & continentiam in iis esse dúntaxat,circa quæ intemperantia, temperantiáq; versatur,& in cæteris speciem aliam incontinentiæ, quæ quidem non absolutè, sed per translationem,incontinentia dici solet.

De incontinentia iræ,voluptatum differentiis, & vitio humano. Cap. VI.

POst hæc autem, & minùs esse turpem, iræ, quàm cupiditatum, incontinentiam ostendamus. Ira nanq; aliqua ex parte,& non perfectè, rationem audire videtur:périnde atq; veloces ministri, qui quidem anteà, quàm totum id audirent, quod dicitur,excurrunt,déinde in agendo aberrant. Canes etiam antè,quàm considerent, si sit amicus,si tantùm pulsauerit ostium,latrant. Sic & ira propter caliditatem, celeritatémque naturæ, audita quidem ratione,non præcepto autē audito,ad ipsam properat vltionem. Ratio nanq;, vel imaginatio contumeliam, aut paruipensionem esse ostendit: illa autem, ac si ratiocinatione facta concluserit, oportere tali bellum inferre, statim insurgit. At cupiditas, si solùm dixerit ratio,aut sensus, hoc afferre voluptatem, pergit ad fruendum. Quare ira quidem sequitur quodammodo rationem:cupiditas autem non sequitur, turpior igitur est. Nam incontinens quidem iræ, à ratione quodam modo vincitur: cupiditatis autem,non à ratione, sed à cupiditate.Præterea, magis est ignoscēdum, si quispiam naturales appetitiones sequatur:quippe cùm & cupiditates tales sequenti, quæ sunt omnibus communes, & quoad communes sunt, venia magis detur. At ira,atque acerbitas,magis est naturalis, quàm hæ cupiditates, quæ exuperant,& quæ non sunt necessariæ. Vt qui se excusabat quod patrem pulsaret: & hic enim, inquit, suum patrem pulsabat,& ille suum: & hic etiam, ostenso puero, cùm vir fuerit, me pulsabit, est enim nobis gentile. Et qui trahebatur à filio, sistere iubebat in ostio,& se enim patrem eousque traxisse dicebat. Præterea, iniusti magis sunt ij, qui magis occultè procedunt, ac insidias faciunt. Iracundus igitur non insidias facit,nec ira,sed est manifesta.Cupiditas autem contrà, quemadmodum Venerem aiunt, nam ipsam dolos nectere dicunt: & Homerus baltheum ipsi tribuit, *in quo fraudem etiam inesse dicit,Fraus quoq; inest,quæ prudentem persæpe fefellit.* Quare si cupiditas magis sit iniusta,quàm ira, & incontinentia, quæ est circa ipsam,turpior erit ea,quę est circa iram: & absolutè incontinentia,atq; quodam modo vitium. Insuper, nemo vtitur libidine dolens: sed qui facit per iram, dolens omnis facit: qui verò exequitur libidinē,id facit cum voluptate. Si igitur ea sunt magis iniusta, quibus irasci magis est iustum,& incontinentia profectò, quæ fit ob cupiditatem, magis erit iniusta:non est enim in ira libido.Incontinentiam igitur circa cupiditates,turpiorem esse incontinētia circa iram, & coercitionem,atq; incontinentiam circa corporis cupiditates,voluptatésque versari,ex iis, quæ diximus, perspicuū euasit. Harū autem ipsarū differentiæ sunt sumendæ.Nā,vt ab initio diximus,aliæ sunt humanæ,ac naturales, & genere,& magnitudine: aliæ ferinæ,aliæ ob labefactatū principium,atque morbos emergunt.Circa autem harum tantūmodo primas,tēperantia, intemperantiáq; versatur. Quapropter & feras,nec tēperatas, nec intempe-

Iliad.ξ.

ratas, nisi per translationem, dicimus, & si quod omnino aliud genus animalium ab illo differt petulantia, coitu, voracitatéque. Non enim habent electionem, nec rationem, sed dimotæ sunt à natura périnde, atq; homines ij, qui sunt mente capti, atq; insani. Ferita autem minus est malum, quàm vitiũ, sed terribilius. Non enim corruptum est id, quod est optimũ, vt in homine: sed non habet. Fit igitur périnde, atq; si quispiam inanimatum cum animato compararet, vtrum sit peius. Semper enim prauitas eius, quod non habet principium, minùs nocere potest, at mens est principiũ. Périnde est igitur, atq; si quispiã iniustitiam ad iniustum hominẽ cõpararet. Est enim vtrunq; aliquo modo peius. Homo nanque malus millies plura mala, quàm fera, facere potest.

De continente, incontinente, constante, & molli. Cap. VII.

Est autem vt circa voluptates doloréſque per tactum, gustúmque, & cupiditates, ac fugas, circa quæ versari temperantiam, & intemperantiam priùs est dennitum, ita sese habeat quispiam, vt aut superetur ab iis ipsis, quæ plerique superant homines, aut superet ea ipsa, à quibus plerique vincuntur. Atque si circa voluptates ea sese habeat, primo quidem modo incontinens est, secundo autem continens. Sin circa dolores, primo quidem modo mollis est, secundo autem constans. In horum autem medio plurimorum hominum habitus collocantur, & si ad deteriores magis declinant. Sed quoniam quædã voluptates sunt necessariæ, quædam non necessariæ, & vsque ad quendam terminum, exuperationes verò defectúsque non sunt necessarij: & simili modo res sese habet, & in cupiditatibus, atque doloribus: qui voluptatum exuperationes, aut exuperantes voluptates ob electionem, atque ob ipsas & ob nullam rem aliam inde prouenientem persequitur, intemperans est. Hunc enim nõ pœnitere necesse est: quare est incurabilis. Quem enim non pœnitet, is est incurabilis. Qui verò deficit, oppositus est. At qui inter hos medius collocatur, temperans est. Similiter intẽperans est, & qui, non quia vincitur, sed ob electionem, dolores corporis fugit. Eorum autem, qui non eligunt, alius ob voluptatẽ, alius ob eius fugam doloris, qui à cupiditate prouenit, ducitur. Quare inter se differunt. Cuilibet enim deterior esse videbitur, si quis non cupiens, aut remissè, quippiam ageret turpe, quàm vehementer cupiens: & si non iratus pulsaret, quàm cõcitatus ira. Quid enim ageret, si esset in perturbatione? Quapropter intẽperans incõtinente deterior est. Atcorũ, quos diximus, alter mollitiæ magis subiicitur speciei, alter est incontinens. Atq; incontinenti quidem continens, molli verò constans opponitur. Constantia nanq; in resistẽdo, continentia verò in superando consistit: suntq; diuersa resistere, ac superare, sicut nõ vinci, & vincere. Quapropter & continentia magis, quàm cõstantia, est expetenda. Qui autem in his, quibus pleriq; resistunt, deficit, is mollis est, & delicatus, (deliciæ nanq; sunt mollitiæ quędam) qui quidem vestem trahit, ne subeat laborem tollendi: & cùm imitetur ægrotantem, se non putat miserum esse, qui misero similis est. Similiter res sese habet & circa continentiam, & incontinentiam. Non est enim mirum, si quis à vehementibus, & exuperantibus, aut voluptatibus, aut doloribus vincitur, quin ignoscendum est, si resistens vincitur tandem: vt Theodecti poetæ Philoctetes à serpente morsus: aut Carcini Cercyon in Halope: & vt homines ij, qui detinere risum enitentes, accumulatum illum effundunt, vt accidit Xenophanto. Sed si quis iis, quibus multitudo resistere potest, succumbit, & non aduersari potest, non ob generis naturã, aut ob morbum, qualis est mollities, quę regibus Scytharum inest ob genus, & vt mulier à viri distat natura. Videtur autem & is, qui est ad iocum propensior, intemperans esse: est tamen mollis. Nam iocus relaxatio est, siquidẽ requies est. Qui verò ad iocum procliuis est, ex iis est, qui in hac exuperant. Atqui incontinentiæ alia est temeritas, alia infirmitas. Quidã enim deliberatione facta, non persistũt in iis, quæ statuerunt ob perturbationẽ: quidam ex eo quia non consultarunt, à perturbatione ducuntur. Sunt enim qui antè sentientes, & prouidentes, ac se ipsos, rationémq; excitantes, non superantur à perturbatione, siue voluptatem id, quod mouet, siue dolorẽ efficiat: périnde atque pertitillati non titillantur. Maxime autem celeres, ac bilioſi atra bili, temeraria incontinentia sunt incontinentes. Illi enim ob velocitatem, hi ob vehementiam non expectant rationem, ex eo quia ipsius sunt imaginationis sequaces.

Discrimen incontinentis ab intemperato. Cap. VIII.

At verò intemperantem quidem non pœnitet, vt est dictum. In electione nanque persistit. Incontinens autem facilis est omnis ad pœnitẽtiam: quocirca non ita res sese habet, vt dubitauimus: sed ille quidem incurabilis, hic autem est curabilis. Vitium enim morbis est hisce persimile, aquæ intercuti, inquam, & tabi. Incontinentia verò morbo comitiali. Etenim illud cõtinua, hæc non continua est improbitas. Atque omnino diuersum est genus incontinentiæ, atque vitij. Vitium enim latet, incõtinentia verò non latet. Horum autem ipsorum ij, qui ante rationem ducuntur, meliores iis sunt, qui rationem quidem habent, non autem persistunt in ea. A minore nanque perturbatione vincuntur, & non absque deliberatione, vt illi. Incontinens enim similis est iis, qui citò fiunt ebrij, & pauco vino, & pauciore, quàm plerique. Patet igitur, incontinentiam vitium non esse, nisi aliqua ex parte fortasse. Nam hæc quidem est prẽter electionem, illud autem cum electione. In actionibus tamen est similitudõ, vt Demodocus in Milesios dixit. Milesij nanque insipientes quidem non sunt, ęa tamen faciunt, quæ agunt insipientes. Et incontinentes iniusti quidem non sunt, iniuriam tamen faciunt. Cùm autem alter sit talis, vt non ex eo quia est ipsi persuasum, exuperantes corporis voluptates, prætérque rationem rectam sequatur: illi quidem dissuaderi facilè, huic autem haud facilè potest. Principium enim ipsum, virtus quidem conseruat, vitium verò corrumpit.

pit. Id autem gratia cuius, principium est in actibus, périnde vt suppositiones ipsæ in mathematicis. Neq; igitur ibi docendorum principiorũ est ratio, neq; hic. Sed virtus aut naturalis, aut assuetudine parta, causa est opinãdi circa principiũ rectè. Talis igitur homo temperans est, at cõtrarius est intemperans. Est autem quidam alius ob perturbationem à recta ratione discedens, quem perturbatio, vt nõ agat quidem, vt recta ratio iubet, superat: vt sit autẽ talis, vt ipsi sit persuasum, oportere persequi voluptates liberè, tales non vincit. Atque hic est incontinens, qui quidem intemperante melior est. Nec est absolutè prauus: conseruatur enim id in ipso, quod est optimum, principium, in quam, ipsum. Alius autem est huic cõtrarius, qui persistit, & non ob perturbationem à ratione discedit. Ex his igitur patet, hunc quidem studiosum, illum autem improbum habitum esse.

De continentis, & pertinacis conuenientia, & differentia. Cap. IX.

Quærendum est autem, vtrũ is sit incontinens, qui quauis in ratione, electionéve perstat, an is, qui in recta persistit. Et vtrũ is sit incontinens, qui non permanet in quauis electione, rationéve, an is, qui non persistit in ratione falsa, & electione non recta: quemadmodũ anteà dubitauimus. An per accidens quidem in quauis, per se autẽ in ratione vera, rectáq; electione alter perstat, alter nõ perstat? Nam si quispiã hoc ob hoc expetit, aut sequitur, per se quidem hoc expetit, aut sequitur, per accidens autẽ, ipsum prius. At quod est per se, id simpliciter esse dicimus. Quare fit vt aliquo quidem modo quauis in opinione, absolutè autem in vera alter persistat, alter non persistat. Sunt autem quidam in opinione persistentes, quos pertinaces appellant: hi nõ nisi cum difficultate dimoueri à sua sententia possunt. Et simile quidem quid habent cum continente, sicut & prodigus cum liberali, & audax cum confidente. Sunt autem in multis ab illo diuersi: continens enim non mutat sententiam ob perturbationem, atq; cupiditatem. Nam cùm acciderit, facilem sese offert recta persuadẽti. Illi verò non à ratione mutantur: nam cupiditates cupiunt, atq; à voluptatibus pleriq; ducuntur. Sunt autem ij pertinaces, qui suæ sunt sententiæ: & qui sunt indocti ac rustici. Atque suæ sententiæ homines, ob voluptatẽ, atq; dolorem sunt pertinaces. Gaudent enim vincentes, si nos sua sententia dissuasione vlla dimoueantur: & dolent, si sua sint irrita vt decreta. Quare potiùs sunt incontinenti, quàm continẽti, similes. Sunt etiã qui non ob incontinentiam in sententia nõ persistunt, vt Neoptolemus apud Sophoclẽ in Philoctete: quãquàm ob voluptatem non perstitit, sed honestatem. Erat enim honestum illi, vera loqui: ab Vlysse autem fuerat illi persuasum mentiri. Etenim non omnis, qui propter voluptatem quippiam agit, intemperans est, aut prauus, aut incontinens: sed qui agit ob turpem. Cùm autẽ sit & quidã talis, vt minùs, quàm oporteat, corporis gaudeat voluptatibus, non persistens in ratione: inter hunc, & incontinentem, medius ipse continẽs collocatur. Incontinẽs enim non persistit in ratione: quia magis, quàm oportet, voluptatibus delectatur. Hic verò non permanet, quia minùs, quàm oportet, eisdem gaudet. At continens perstat, & ob neutrum sententiam mutat. Oportet autẽ, si continentia sit † studiosum, habitus hos vtrosque contrarios improbos esse, quemadmodũ & videntur. Sed quia perpaucis alter hominibus inest, raróque admodum fit temperantia, soli contrarium intemperantiæ esse videtur, sicut & continentia soli incontinentiæ aduersari putatur. At verò cùm ob similitudinem multa dicantur, factũ est vt & temperans per similitudinem cõtinens dicatur. Continens enim talis est, vt nihil præter rationem ob voluptatem corporis agat: & temperans etiã talis est. Sed ille quidem habet prauas cupiditates, hic autem non habet. Et hic quidem est talis, vt non delectetur præter rationem, ille verò talis, vt delectetur quidem, sed non ducatur. Similes etiam sunt incontinens, & intemperans, qui quidem diuersi sunt: vterque enim corporis sequitur voluptates, sed alter & oportere putat, alter non putat.

† ἀνυδάϊον, sedulum, studiosum, honestum, serium.

Quod prudentia, & incontinentia in eodem simul non sint. Cap. X.

Atqui neque fieri potest vt idẽ sit prudens, atq; incontinens simul. Est enim demonstratum, prudentem simul, & more studiosum eundem esse. Præterea, non solùm ex eo quia scit prudens est, sed ex eo etiam quia idoneus est ad agendum. At incontinens non est idoneus ad agendum: habilem autem nihil prohibet esse incontinentẽ. Quapropter & interdum nonnulli prudentes esse videntur, atque incontinentes, quia differt habilitas à prudentia eo modo, quem suprà diximus: & sunt ratione quidem propinqua, electione verò diuersa. Nec incontinẽs sese habet vt is, qui scit, ac contemplatur: sed vt is, qui dormit, aut est vinolentus: & sponte sua quidem agit, scit enim quodam modo & quid, & cuius gratia facit. Malignus tamen non est: electio nanque est bona. Quare semimalignus est, & non iniustus: non est enim insidiator. Nam ipsorum alter quidem non persistit in his, quæ statuit cõsultando. Bilioſus autem atra bili, nec ad consultandum omnino est aptus. Et similis est igitur incontinens ciuitati, quæ decernat quidem omnia, quæ sunt agenda, & leges habeat bonas, sed non vtatur: vt Anaxandrides facetè dixit:

Vrbs consultabat, leges quæ negligit almas.

Malignus autem ciuitati, quæ Legibus quidem vtatur, sed prauis. Est autem continentia, atq; incontinentia circa id, quod multitudinis exuperat habitum. Alter enim magis, alter minùs persistit, quàm plurimi possunt. Faciliùs autẽ ea curari potest incontinentia, qua bilioſi atra bili incontinenter agunt, quàm eorum, qui deliberant quidem, sed non persistunt. Et ij faciliùs curari possunt, qui per assuetudinem, quàm ij, qui naturã incontinentes sunt. Est enim faciliùs cõsuetudinem, quàm naturam, mutare. Ideo enim & consuetudinem mutare difficile est, quia similis est naturæ, quemadmodum & Euenus poëta dixit:

Vsus, longus mos est, ac meditatio crebra:
Hunc tandem assero naturam mortalibus esse.

Universidad de Deusto Biblioteca

Quid igitur continentia sit, & incontinentia, & quid constantia, mollitiaque, & quomodo inter sese habeant habitus hi, iam diximus.

De voluptate. Cap. XI.

DIpsum autem ciuilē philosophum pertinet de voluptate contemplari, atque dolore. Hic enim architectus est finis, ad quem respicientes, vnumquodque aut malum, aut bonum simpliciter dicimus. Insuper & necessarium est de ipsis considerare. Et virtutem enim morum, & vitium, circa dolores, voluptatésque posuimus. Et felicitatem plurimi cùm voluptate afferunt esse. † Quibusdam igitur nulla voluptas aut per se, aut per accidens, bonum esse videtur. Non enim idem bonum esse putāt, ac voluptatem. Quibusdam nonnullæ quidem bonæ, pleræque autem prauæ esse videntur. Sunt & quitertiò censent, & si omnes sunt bonæ, summum tamen bonum voluptatem esse non posse. Non bonum igitur omnino esse putatur: quia omnis voluptas, generatio est sensibilis ad naturam. Generatio verò nulla genus idem subit, quod fines; nulla enim ędificatio domus est. Prætereà, vir temperans fugit ipsas voluptates. Prætereà, prudens persequitur vacuitatem doloris, non id, quod afficit voluptate. Prætereà, voluptates impedimento prudentiæ sunt: atq; quò magis hisce quispiā gauder, eò magis impeditur: vt in Venerea fit voluptate. Nemo nanque dum est in illa, mente quicquam perspicere potest. Prætereà, ars nulla est voluptatis: & tamen omne bonum artis est opus. Insuper & pueri, & feræ ipsas voluptates sequuntur. Non esse autem omnes studiosas, existimatur: quia sunt & turpes, atque infames: & quia afferunt detrimentū. Eorum enim, quæ voluptaté efficiunt, nonnulla pariunt morbos. Ex eo verò voluptas summū bonū non esse putatur, quia non est finis, sed generatio. Hæc igitur ferè sunt, quæ de voluptate dicuntur.

Hîc Græcus addit: διὸ καὶ τὸν μακάριον οὐνομάκασιν ἀπὸ τῆ χαίρειν.

Improbatio rationum de voluptate. Cap. XII.

NOn effici autem ob ea, quæ dicta sunt, vt voluptas bonū non sit, nec id, quod est optimum, ex hisce sanè constabit. Primùm nanque cùm bonum sit duplex, (est enim aliud absolutè, aliud alicui bonū) & naturæ ipsæ, & habitus hæc sequētur, quare sequentur & motus, & generationes. Atque earum, quæ quàm prauæ videntur esse, quædam sunt, sed expetibiles huic, quædam nec huic, sed nonnunquam & tēpore paruo, expetibiles verò non sunt: quædam neq; voluptates sunt, sed videntur, quæ sunt cum dolore, & medicaminis gratia, quales sunt ægrotantiū. Prætereà, cùm bonorū aliud sit operatio, aliud habitus, operationes, quæ naturalem constituunt habitū, per accidens afficiunt voluptate. Est igitur operatio in cupiditatibus † indigentis habitus, atq; naturæ. Nam & sine dolore, cupiditatéq;, sunt voluptates, vt operationes contemplandi, non deficiēte natura. Signum autē est, quòd non eisdem gaudēt homines, cùm repletur, & cùm est constituta natura. Sed cùm est cōstituta his, quæ simpliciter afficiunt voluptate, cùm repletur & contrariis. Nam & acribus gaudent, & amaris, quorum nihil prorsus aut natura, aut simpliciter afficit voluptate, quare nec voluptates. Nam vt ea, quę voluptatem efficiunt, inter sese distant, sic & voluptates eæ, quæ ab illis proueniunt. Atqui non necesse est, aliquid aliud esse prestabilius voluptate, vt quidā inquiunt generationis ipsius finē. Non enim generationes sunt voluptates, neque cum generatione sunt omnes, sed operationes, & finis. Nec eueniūt dū fiūt, sed cùm fit vsus: nec omnium est finis aliud quicquam, sed earum, quæ ducunt ad perfectionem naturę. Quapropter & non bene sese habet, voluptatem dicere generationem esse sensibilem: sed dicendum est potiùs, operationem eius habitus esse, qui est secundum naturam, & pro hoc sensibilē, sine impedimento. Videtur autem ex eo generatio quædam esse, quia est propriè bonum. Operationem enim generationem esse existimant: est autem diuersum. At verò si voluptates esse prauas ex eo censent, quia nonnullæ rerum afferentium voluptatem morbos efficiunt, idem & in salubribus rebus censebunt. Nonnullæ nanque obsunt pecuniariæ rei: hoc igitur modo prauæ sunt ambæ. At non sunt ob id ipsum prauæ: nam obest interdum ad sanitatem, & contemplatio. Impedit autem neque prudentiam neque habitum vllum voluptas ea, quæ ab vnoquoq; prodit, sed alienæ. Nam eæ voluptates, quæ à contemplatione emergunt, & disciplina, conferunt potiùs ad contemplandum, atque discendum. Id prætereà, quod dicitur, nullam vllius artis opus voluptatem esse, cum ratione accidit, nec enim vlla alia operatio artis est, sed potentiæ: quanquam & vnguentaria ars, & coquinaria, voluptatis esse videntur. Temperantem autem fugere voluptatem, & prudentem sequi vacuitatem doloris, pueros denique persequi, belluásque, afficientes res voluptate, eodem omnia modo soluuntur. Nam cùm voluptatum, vt dictum est, aliæ sint absolutè bonæ, aliæ non bonæ, tales voluptates tam pueri, quàm belluæ, persequuntur: & harum indolentiam prudens, quas cupiditas comitatur, & dolor, quæq; corporis sunt. Hæ nanque tales sunt, & harum exuperationes, quibus intemperans, intemperans est. Quapropter has temperans fugit. Nam sunt voluptates & temperantis.

† restantis

De voluptatum speciebus. Cap. XIII.

ATqui & alū & ipsum dolorem esse, ac fugiendum conceditur. Alius enim est simpliciter malū. Alius aliqua ex parte, ex eo quia affert impedimētum. At contrarium fugiendo, quo fugiendum quid est, atq; malum, est bonū. Igitur voluptatem bonum quid esse, necesse est. Eo nanque modo, quo Speusippus soluebat, non conuenit solutio: vt minori maius, & æquali voluptatē contrarium esse. Non enim sub malo voluptatem ipsam, vt speciem dixerit sub genere collocari. At verò nihil prohibet, voluptatem aliquam optimum esse, si nōnullæ voluptates sunt prauæ: quemadmodū & scientiam aliquam, si sunt nonnullæ sciētię prauæ. Quin potiùs forsitan & necesse est, expetibilē esse aliquam summé. Si sunt vniuscuiusq; habitus operationes sine

sine impedimento, siue omnis operatio sit felicitas, siue vnius cuiuspiam ipsorum vacans impedimento: hoc autē est voluptas. Quare fit vt aliqua voluptas, ipsum sit summum bonum, etiam si fortè pleræq; voluptates sint simpliciter prauæ. Atq; ob id ipsum felicem vitam iucundam esse omnes arbitrantur, nectúntque ipsam voluptatem cum felicitate, non absque ratione. Nulla nanq; operatio perfecta est, si impediatur. At felicitas, operatio est perfecta. Quapropter felix indiget bonis, & corporis, & externis, ipsáque fortuna, quo non hæc impediatur. Qui autem aiunt, eum, qui rota torquetur, & magnis in calamitatibus est constitutus, felicem esse, si modò sit bonus, nihil profectò dicunt, aut sua sponte, aut inuiti. Quia verò felix indiget & fortuna, ideo quibusdam fortunæ prosperitas, & felicitas idem esse videtur, quod non est ita. Nam & ipsa, si exuperet, impedimentum affert, atque fortasse iure tum non est prosperitas appellanda. Definitio enim ipsius, est ad ipsam felicitatem. Illud etiam belluas, hominésq; persequi voluptaté, indicat ipsam esse quodam modo summum bonum.

Quam populi celebrant, omnino fama perire, Nulla potest. Sed quoniam eadem natura, habitúsque optimus neque est, neq; videtur, nec voluptatem eandem omnes sequuntur. Voluptatem tamen omnes sequuntur. Fortasse autem & persequuntur, non eam, quam putant, neque quam dicerent, sed eandem. Omnia nanque diuinum quid habent natura. Sed corporis voluptates ex eo sibi nomen hoc vendicarunt, quia sępissimè occurrūt, & omnes sunt ipsarū participes. Solas igitur has esse putant, quia solæ sunt notæ. Patet etiam, nisi voluptas, & operatio sit bonum, felicem viuere cum voluptate non posse. Cuius nanq; gratia ipsa est opus, si bonum non est? At simul & cum dolore ipsum viuere contingit. Dolor enim neq; malum est, neq; bonū, si neq; voluptas. Cúrnam itaq; fugiet? Neque igitur studiosi ipsius vita iucunda erit, si non sint & operationes ipsius iucundæ.

δέοιτο.

De corporeis voluptatibus. Cap. XIIII.

DE corporis voluptatibus considerandum est eis, qui dicunt, nonnullas voluptates expetibiles esse valde, vt honestas, sed non corporis, & in quibus intemperans ipse versatur. Cur igitur contrarij dolores sunt praui? Malo nanque bonum contrarium est. An necessariæ voluptates sic sunt bonæ, quia & id, quod est non malum, est bonum? An vsque ad aliquem terminum bonæ sunt? Habituum enim eorum, ac motuum, quorum non est melioris exuperatio, neq; voluptatis est. Eorum autem, quorum est, est & voluptatis exuperatio. At bonorum corporis est exuperatio, & prauus in persequendo exuperationem, sed non necessarias voluptates consistit. Omnes enim gaudent quodam modo, & epulis, & vino, & Venere, sed vt oportet. Contrà autem in ipso dolore facit. Non enim exuperationem, sed omnino fugit dolorem. Non est enim exuperationi dolor cōtrarius, nisi ipsi persequenti exuperationem. At enim cùm non solum ipsum verū, sed etiam falsi causam oporteat dicere, (hoc enim ad faciendam fidem conducit: nam cùm id rationi consentaneum fuerit visum, ob quod verum esse videtur, quod non est verum, facit vt ipsi vero magis assentiamur) dicēdum est, cur corporis voluptates expetibiliores videntur. Primùm igitur, ex eo quia pellunt dolorem, atq; ob exuperationes doloris, voluptatem exuperantem, vti medelam, & omnino voluptatem corporis persequuntur, ipsæ autem medelę vehementes fiunt. Quapropter & ipsas sequuntur, qui tales videntur, cùm contrarium adest. Et propter hæc igitur duo, sicut dictum est, voluptas non studiosum esse videtur: quia aliæ prauæ natura sunt operationes: aut ab ortu, quemadmodum feræ: aut & ob consuetudinem, quales prauorū sunt hominum. Aliæ sunt medicamenta, quia sunt indigentis, & melius est habere, quàm fieri. Aliæ accidunt dum perficiuntur: per accidens igitur sunt studiosæ. Prætereà, ipsas, quia sunt vehementes, ij persequuntur, qui aliis nequeunt gaudere. Ipsi itaque sitim quandam sibi comparant: quæ cùm sine quidem nocumento fit, non est increpādum: cùm verò cum detrimento, perprauum est. Neque enim habent alia, quibus gaudent, & nec aliud habere plerisque permolestum est ob naturam. Nam animal semper laborat, vt naturales etiam sermones testantur, videre, ac audire, dolorem inferre dicentes: sed consueti iam sumus, vt aiunt. Similiter in iuuentute quidem ob incrementa, périnde disponuntur ac vinolenti. Et iuuentus ad voluptates propensior est. Bilioſi autem atra bili natura semper egent medicamento, semper enim corpus ob complexionem mordetur, & semper in appetitione sunt vehementi. Voluptas autem contraria, & quæuis etiam, modo sit vehemens, pellit dolorem. Et propterea intemperantes homines, prauíque fiunt. Voluptates autem eæ, quæ sine dolore sunt, exuperationem non habēt. Atque hæ proficiscuntur ex iis, quæ natura, & non per accidens afficiunt voluptate. Ea verò dico per accidens afficere voluptate, quæ medentur. Etenim quia fit vt homini medeatur, eò quòd sanum permanet, aliquid agēte, ideo talia afficere voluptate videntur. At ea natura voluptate afficiunt, quæ faciunt operationem talis naturæ. Nulla autē res eadem ex eo nos semper delectat, quia non est simplex nostra natura, sed ineſt & aliquid aliud, quo corruptibiles sumus. Quare si quispiā agat alterum, id est alteri naturæ præter naturā. At cùm æquatur, neq; molestū, neq; iucundū videtur quod agitur. Quòd si alicuius natura sit simplex, semper eadē operatio iucūdissima erit. Idcirco Deus vna semper, simplicíq; gaudet voluptate. Non enim solùm motionis est operatio, sed & immobilitatis: & voluptas in quiete potiùs, quā in motu consistit: mutatio verò omnium dulcissimū est secundum poëtam, ob prauitatem quandam. Vt enim homo prauus, facilè est mutabilis, sic & natura praua est ea, quę indiget mutatione. Non est enim simplex, nec bona. Sed de continentia quidem, atque incontinentia, & de voluptate, doloréve, & quid vnumquodque ipsorum est, & quonam modo alia ipsorum sunt bona, alia mala diximus. Déinceps autem de amicitia dicemus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS STAGIRITAE ETHICORVM AD NICOMACHVM, LIBER OCTAVVS,

Ioanne Argyropylo Byzantio Interprete.

Argumentum libri.

OCTAVVS hæc: de amicitia: de speciebus amicitiæ: de amicitia in excellentia: de speciebus Reipublicæ: de amicitia regia: de paterna: de œconomica: de fraterna: de sodalitia: de filiali: & duplici iusto: de compensanda amicitia: de abdicatione.

De amicitia. Cap. I.

POst hæc consequens est de amicitia pertractare. Est enim quædam virtus, aut est cum virtute. Res est præterea summè necessaria in vita. Nemo enim habens cætera omnia bona, sine amicis expeteret viuere. Nam & locupletes, & in principatu, potestatéque constituti, plurimùm amicis indigere videntur. Quid enim prodest talis prosperitas beneficio sublato? quod quidem maximè fit in amicos, ac maximè commendatur. Aut quónam modo sine amicis custodiri, conseruaríque potest? Quò nanque magis abundat, eò magis periculis subiacet. In paupertate quoque, cæteríque calamitatibus vnicum esse confugium amici putantur. Iuuenibus etiam conferunt ad compescenda peccata: & senibus ad obsequium, atque ad eos actus perficiendos, quos ob imbecillitatem ipsi peragere nequeunt. Et iis item, qui sunt in statu ad actiones honestas. Etenim si duo simul eant, intelligere magis, atque agere possunt. Inesse etiam amicitia videtur natura ei, quod genuit, ad id, quod est ortum ab eo. Non in hominibus solùm, sed in plurimis etiam animalibus, & iis inter sese, quæ sunt eiusdem generis, & hominibus maximè. Quapropter amatores hominum laudamus. Cernere etiam quispiam potest & in ipsis erroribus, familiarem omnem hominem homini, atque amicum esse. Ciuitates etiam amicitia continet. Et legumlatores circa hanc magis, quàm circa iustitiam student. Concordia nanque simile quid amicitiæ esse videtur. Hanc autem maximè affectant, seditionem autem, vt inimicam, maximè expellunt. Et si sint quidem amici, iustitia non est opus. Sin verò sint iusti, indigent amicitia. Et in quod maximè iustum est, ad amicitiam attinet. Non solùm autem necessarium est, sed & honestum. Laudamus enim eos, qui amant amicos, copiáque amicorum honestum esse putatur: & quidam eosdem viros bonos esse: atque amicos putant. Est autem controuersia de ipsa non mediocris. Quidam enim similitudinem quandam ipsam esse posuerunt, & similes esse amicos. Vnde & similem ad similem pergere inquiunt, & monedulam ad monedulam, & similia. Quidam contrà, singulos inter sese omnes tales inquiunt esse, & de his ipsis altiùs, naturaliúsve perquirunt. Euripides quidem inquiens:

Cùm est sicca tellus, ipsa certè tum imbre amat:
Cùm turget æther, imbre cùm cælum tumet,
Affectat vt telluris in sinus cadat.

Heraclitus autem contrarium dicens esse conducens, & ex differentibus pulcherrimum concentum oriri, & per discordiam omnia fieri. Sed his contraria complures alii sentiunt, & Empedocles, qui quidem simile appetere simile dicebat. Naturales igitur dubitationes omittamus. Non enim ad hãc sunt accommodatæ consideratione. Quæ verò sunt humanæ, & ad mores, affectúsque pertinent, eas consideremus. Vt sitne inter omnes homines amicitia, an impossibile est, prauos esse amicos: & vtrum vna species amicitiæ sit, an plures. Qui nanque vnam esse putant: quia magis est, atque minùs, non sufficienti argumento dicuntur. Nam & quæ sunt diuersa specie, magis sunt, atque minùs. Sed de his anteà diximus.

De amabili. Cap. II.

PAtebunt autem hæc fortasse, si ipsum amabile fuerit notum. Non enim omne quoduis amatur, sed ipsum amabile. Hoc autem, aut bonum, aut iucundum, aut vtile est. Atque id vtile videbitur esse, per quod efficitur aliquod bonum, aut voluptas. Quare fit vt amabilia sint ipsum bonum, & iucundum, vt fines. Verum igitur ipsum bonum ament homines, an id, quod ipsis est bonum? Discrepant enim nonunquam hæc. Similiter & circa ipsum iucundum. Videtur autem id quisque amare, quod bonum est sibi. Et esse simpliciter quidem amabile, ipsum bonum: vnicuique autem

id quod est vnicuique bonum. Amat autem quisque non id, quod est sibi bonum, sed quod apparet: neque quicquam id refert: erit enim ipsum amabile apparens. Cùm itaque tria sint ea, propter quæ homines amant, † circa beneuolentiam quidem inanimatarum rerum, non dicitur amicitia, quippe cùm non sit † reciprocus amor, neque voluntas boni illarum. Est enim ridiculum forsitan, vino † bonum quempiam velle. Quod si vult, saluum illud vult esse, vt habeat ipse. at oportere aiunt amico bona illius gratia velle. Eos autem, qui hoc modo volunt bona, beneuolos dicunt, si non idem, & ab illo fiat. Mutuam nanque beneuolentiam, amicitiam esse dicunt. An adiungendum est, non latentem: Sunt enim complures iis beneuoli, quos non viderunt: putant autem studiosos esse, vel frugi. Atque fieri potest vt illorum etiam quispiam similiter ad hos afficiatur. Igitur hi mutuò quidem sibi beneuoli esse videntur. Amicos autem ipsos quonam modo quispiam dixerit latentes, vt erga sese mutuò sunt affecti. Oportet ergo amicos mutuam habere beneuolentiam, & velle sibi mutuò bona, non latentes, ob vnum quid eorum, quæ dicta sunt.

† ἐν τῇ φιλήσει. † ἀντιφίλησις. † bene

De speciebus amicitiæ.

Cap. III.

† φιλήσεις.

DIfferunt autem hæc specie, † & amores ergo, & amicitiæ. Tres igitur sunt amicitiæ species, æquales numero, amabilibus ipsis. Ob vnumquodque enim est mutuus amor, non latens. Atque qui sese mutuò amant, hoc bona sibi inuicem volunt, quo àmant. Qui igitur ob vtilitatem se mutuò amant, non per se amant, sed quo aliquod à se inuicem capiunt bonum. Similiter & qui amant ob voluptatem. non enim facetos amant, quia sunt tales, sed quia ipsis afferunt voluptatem. Qui igitur ob vtilitatem amant, ob suum diligunt bonũ. Et qui ob voluptatem, ob id, quod est ipsis iucundum, & non quò talis est is, qui amatur, sed quò est vtilis, aut iucundus. Per accidens igitur hæ sunt amicitiæ. Non enim amatur quomodo talis est is, qui amatur: sed quo vel bonum aliquod affert, vel voluptatem. Tales autem amicitiæ, facile dissolui possunt, non permanẽtibus ipsis similibus. Nam si non vlteriùs iucundi sint, aut vtiles, amare desistunt. Vtilitas autẽ non permanet, sed aliàs alia fit. Dimoto igitur eo, propter quod erant amici, dissoluitur & amicitia, vtpote quę ob illud erat. Maximè autem amicitia talis in senibus fieri videtur. Huius enim ætatis homines, non voluptatem, sed vtilitatem sequuntur, & in iis iuuenibus, atque viris, qui suæ student vtilitati. Tales autem nec multum simul viuunt. Interdum enim nec sunt iucundi, nec indigent igitur tali congressione, si non sint vtiles. Nam eousque iucundi sunt, quousque boni consequendi spem habent. Cum his amicitiis & hospitalitiam ponunt. Iuuenum autem amicitia, ob voluptatem constat. Viuunt enim cum affectu, & id maximè sequuntur, quod est sibi ipsis iucundum, & præsens. At cùm mutatur ætas, alia fiunt & ipsa iucunda. Quocirca citò fiunt amici, citóque desistunt. Nam simul cum eo, quod ipsos afficit voluptate, & amicitia ipsa mutatur. Talis verò voluptatis, celeris fit mutatio. Proni sunt etiam ipsi iuuenes ad amores. Plurimum enim amatoriæ amicitiæ perturbatione fiunt, & ob voluptatem. Quapropter amant, & citò desistunt, eadem die propositum sæpe mutantes. Hi volunt totos dies vnà versari, simúlque viuere: sic enim fit ipsis id, quod per amicitiam suam affectant. Bonorum autem amicitia, similiúmq; virtute perfecta est amicitia. Hi nanque mutuò sibi bona similiter volunt, quo boni sunt. Boni verò sunt per se ipsos. Atque ij maximè sunt amici, qui bona amicis illorum gratia volunt. Propter se ipsos enim ita sese habent, & non per accidens. Permanet igitur horum amicitia quandiu sunt boni. At virtus res permanens est. Atque horum vterque bonus est simpliciter, & amico. Boni enim ipsi, & absolutè, & sibi mutuò boni sunt, & vtiles, & iucundi, simili modo. Nam boni, & absolutè, & sibi mutuò sunt iucundi. Singulis enim proprię actiones sunt voluptati, & quæ sunt tales. Bonorũ autem actiones tales sunt, aut similes. Talis autem amicitia non sine ratione permanens est. Coniunguntur enim in ipsa omnia, quæ in amicis esse oportet. Nam omnis amicitia aut est ob bonum, aut ob voluptatem, vel simpliciter, vel amanti, vel ob similitudinem quandam. Hæc autẽ omnia bonorum per se ipsos amicitiæ insunt. Huic enim similes sunt & cæteræ. Et id, quod est absolutè bonum, est & iucundum simpliciter. Maximè igitur hæc sunt amabilia: & amare, ac amicitia, in his est maximè, & optima amicitia. Sunt autem meritò tales amicitiæ raræ, pauci enim sunt tales. Tempore insuper & consuetudine opus est. Secundũ enim prouerbium, non fit vt mutuò se cognoscant priùs, quàm simul consumant dictam salis mensuram. Nec igitur fit, vt priùs recipiant se, sintque amici, quàm amabilis vtrique videatur esse, atque credatur vterque. Qui verò ea celeriter inter sese mutuò faciunt, quæ ad amicitiam attinent, volunt quidem esse amici, sed non sunt, nisi sint & amabiles, & id ipsum sciant. Amicitiæ nanque voluntas, non amicitia celeriter fit. Hæc igitur & tempore, & cæteris perfecta est amicitia, & per hæc omnia fit. Et vtrique similis est ab vtroque, quod quidem amicis insit oportet.

Quòd studiosa amicitia propriè dicatur amicitia, aliæ verò per accidens.

Cap. IIII.

EA verò, quæ ob voluptatem, & ea, quæ ob vtilitatem est, similitudinem huius habent. Boni nanq;, & iucundi, & vtiles sibi mutuò sunt. Maximè autem & tales amicitiæ permanẽt, cùm æquale fit ab vtrisque, vt voluptas, & non solũ hoc modo, sed etiam ab eodem: vt inter facetos fit, & non inter amatorem, ac adamatum. Hi nanque non delectantur

eisdem: sed ille quidem aspectu gaudet adamati, hic autem obsequio amatoris. Desinente verò pulchritudine, amicitia quoq; nonnunquam desinit. Illi nanq; aspectus non est iucundus, huic autem obsequium non præstatur. Pleriq; autē in amicitia permanent, si ex consuetudine mores dilexerint, eosdem mores habentes. Sed qui non voluptatem in amoribus, sed vtilitatem commutant, ij & minùs sunt amici, & minùs permanent. Qui verò sunt ob vtilitatem amici, ij simul cum vtilitate dissoluūtur. Non enim hi sese mutuò, sed vtilitatem amabant. Fit igitur vt & praui prauis, & boni prauis, & neutri quibusuis amici sint ob voluptatem, atq; vtilitatem: sed boni soli sunt propter se ipsos amici. Mali nanque se ipsis non gaudent, nisi vtilitas proueniat aliqua. In sola etiam bonorum amicitia, nullū calumnia locum habet. Non enim facilè cuiquam quispiam de eo credere potest, quem ipse diuturno tempore comprobauit. In his ipsis est, & sibi mutuò credere, & nunquàm iniuriam facere, cæteraq; omnia, quæ amicitiæ veræ censentur inesse. In cæteris autem amicitiis, nihil prohibet ea, quæ sunt hisce contraria, fieri. Interdum nanque homines eos etiam dicere consueuerunt amicos, qui ob vtilitatem amant vt ciuitates (societates enim à ciuitatibus vtilitatis gratia fieri videtur) & item eos, qui se propter voluptatem mutuò diligunt, vt pueri. Nos etiam fortasse tales quidem amicos dicere oportet: & asserere autem species amicitiæ plures esse. Atq; primò quidem, & propriè amicitiā eam esse, quæ bonorum est hominum, ratione sanè, qua boni sunt: cæteras autem per similitudinem. Quo nanq; bonum quoddam in ipsis est & simile, hoc sunt amici. Id enim, quod afficit voluptate, bonum quoddam iis est, qui voluptatem amant. Non autē multum hæc copulantur, nec iidem ob vtilitatem, voluptatémq; fiunt amici. Nam ea quæ per accidens sunt, non nimiùm cōiunguntur. In has autem species amicitia distributa, praui quidē erunt ob voluptatem, aut vtilitatem amici, hac ratione similitudinem subeuntes, boni autem sunt propter se ipsos amici: ea nanque ratione, qua boni sunt. Hi igitur sunt absolutè amici, illi verò per accidens, & quia sunt similes his.

Qui dicendi amici, & qui ad amicitiam apti.
Cap. v.

VT autem in virtutibus alij habitu, alij actu boni dicuntur, sic & in amicitia. Amicorum enim alij simul viuentes gaudent se mutuò, bonáq; conferunt. Alij dormiētes aut locis seiuncti non operantur quidem, sed ita sese habent, vt operentur amicé. Loca nanq; non dissoluunt amicitiam absolutè, sed operationē. Quod si diuturna absentia fuerit, amicitiæ quoq; videtur obliuionē efficere. Vnde dictum est: Taciturnitas amicitias complures dissoluit. Atqui neq; senes, neq; seueri, videntur esse ad amicitiam apti. Exigua enim afficiunt voluptate. Nemo autem conuersari cum eo potest, qui dolorē afferat, aut non sit iucundus. Maximè nanque natura videtur molestiam quidē fugere, oblectamenta autē affectare. Qui verò se quidem mutuò acceptant, non simul autem viuunt, ij beneuolis magis sunt similes, quàm amicis. Nihil enim tam proprium est amicorum, quàm viuere simul. Nam egentes quidem, vtilitatem affectant: simul autem viuere & ipsi beati. Etenim solitarios quidem hos esse minimè cōuenit. Vt simul autem degant fieri non potest, nisi sint iucūdi, eisdémq; gaudeant. quod quidem amicitia sodalitia videtur habere. Bonorum igitur amicitia maximè est (vt sæpe diximus) amicitia. Nam amabile quidem id & expetibile esse cōstat, quod est absolutè bonū, aut iucundum: vnicuiq; verò, quod ipsi est tale. Bono autem propter hæc vtraq; bonus. At verò amor quidem similis est affectui, amicitia verò habitui. Amor nanq; non minùs est ad inanimata. Amici autē amant sese mutuò cum electione: electio verò ab habitu proficiscitur. Et volunt iis bona, quos amant, illorum gratia, non per affectum, sed habitum: & amantes amicū, id amāt, quod sibi ipsis est bonum. Vir enim bonus factus amicus, bonum fit ei, cui iam est amicus. Vterq; igitur & id, quod sibi bonum est, amat, & par reddit voluntate, atq; iucunditate. Dicitur enim amicitia æqualitas: maximè autem bonorum hæc amicitiæ insunt.

In qua amicitia plures possint esse amici.
Cap. VI.

IN seueris autem atque senibus, tantò minùs fit amicitia, quātò difficiliores sunt, & minùs congressionibus gaudent. Hæc enim ad amicitiam maximè spectare, & ipsam efficere videntur. Quocirca iuuenes quidem citò, senes autē non citò fiunt amici: non enim fiunt iis amici, quibus non delectantur. Similiter nec seueri: sed tales beneuoli quidem mutuò sibi sunt. Etenim & bona volunt, & prompti sunt ad necessitates. Amici verò nō valde sunt, propterea quòd non simul degunt, neque sese mutuò delectantur: quæ quidē ad ipsam amicitiam pertinent maximē. Non fit autem vt amicitia perfecta multis quispiam sit amicus, quemadmodum nec vt cōplures simul adamet. est enim exuperationi similis. Tale autem ad vnum aptum fieri, multos verò eidem vehementer placere non facile est, fortasse autem nec bonos esse. Oportet autem & experientiam accipere, & cōsuetudinem fieri, quod quidem est perdifficile. Ob vtilitatem autem ac voluptatem multis placere quis potest. Complures enim sunt tales: & subministrationes manifestæ, breui in tempore fiunt. Horum autem ea magis est similis amicitiæ, quæ est ob voluptatem: cùm eadem ab vtrisque proueniunt, & sese mutuò gaudent, aut eisdem: quales sunt iuuenum amicitię. inest enim magis in his liberalitas. At ea, quæ ob vtilitatem constat, eorum est hominum, qui quæstui vacant. Beati etiam vtilibus non indigent, sed iucundis. Cum quibusdam enim simul viuere volunt, & molestum paruo quidem tempore ferunt: continuè verò nemo, nec ipsum bonum toleraret, si dolore ipsum afficeret. Quare iucundos quærunt amicos. Sed forsitan & bonos oportet: cùm sint tales & etiam ipsis. Sic enim ipsis inerunt, quæ amicis inesse oportet. Qui autem sunt in potestatibus constituti, diuisis vti videntur amicis. Alij enim sunt ipsis vtiles, alij iucundi. Vt autem ambo sint iidem, non nimium fit.

Neque

Neque enim cum virtute iucundos quærunt, neq; vtiles ad honesta: sed facetos quidem quærunt, voluptatem appetentes: habiles autē vt agant ipsum præceptum. Atque hæc homine in eodem non nimiùm fiunt. Studiosus autem homo iucundus est simul, vt diximus, atq; vtilis. Sed talis amicus non fit excedenti, si & non virtute excedatur. Sin minùs nō æquatur, cùm rata sit inferior ratione: non nimiū autem tales fieri solent. Hæ igitur amicitiæ dictæ, in æqualitate consistunt. Eadem enim ab vtrisq; fiunt, & sibi mutuò volunt: aut aliud pro alio (vt voluptatem pro vtilitate) commutāt. Dictum est etiam has minùs amicitias esse, minúsq; permanere. Videntur autem & ob similitudinem, dissimilitudinémque eiusdem, & esse amicitiæ, & non esse. Nā similitudine amicitiæ, quæ est ob virtutem, videntur amicitiæ esse. Altera nanque voluptatem, altera habet vtilitatem, quæ quidē insunt & illi. Sed quia illa quidem omni calumnia vacat, & stabilis est, hæ verò citò dissoluuntur, aliisque compluribus differunt, non videntur ob illius similitudinem amicitiæ esse.

De amicitia in excellentia.
Cap. VII.

EST & alia species amicitiæ, quæ in excellentia consistit: vt amicitia patris ad filiū, & omnino senioris ad iuniorem, virique ad vxorem, & principis omnis ad eos, qui ipsi subiiciuntur. Atq; hæ inter se esse etiam differunt. Non est enim eadem amicitia parentibus ad liberos, & principibus ad subditos: nec patri ad filium, & filio ad patrem: nec viro ad vxorem, & vxori ad virum: diuersa enim est vniuscuiusque horum virtus, ac opus. Diuersa etiam sunt & ea, propter quæ amant: diuersi ergo & amores, & amicitiæ. Atque eadem quidē vtriq; ab altero nec fiunt, nec sunt quærenda. Sed cùm liberi quidem ea parentibus tribuunt, quæ tribuenda sunt genitoribus, parentes autem filiis, quę natis tribui debent: stabilis talium, & bona est amicitia. Oportet autem & amorem omnibus in amicitiis, quæ in excellentia consistunt comparatione fieri rationum. Magis enim amari præstabiliorem, vtiliorémve, quàm amare oportet: & cæterorum vnumquenque similiter. Nam cùm amor est pro dignitate, tunc fit aliquo modo æqualitas, quod quidem amicitiæ esse videtur. Aequale autem in iustis, & in amicitia non similiter sese habet. Est enim in iustis quidem æquale primò, quod est pro dignitate: secundò, quod est in quantitate. In amicitia autem id quidem, quod est in quantitate, primò: id autem, quod est pro dignitate, secundó. Constat autem, si in virtute, vel vitio, vel diuitiis, vel in aliqua alia re magna distantia fiat: non enim vlteriùs sunt amici, nec dignum putant se esse amicos. Maximè autem hoc est manifestum in ipsis diis immortalibus: hi nanque plurimùm bonis omnibus antecellunt. Constat autē & in regibus: nec enim his se esse amicos dignum ij putant, qui sunt valde inferiores: nec item optimis viris, aut sapientissimis, ij, qui nullius sunt pretij. Exacta igitur in talibus non est definitio, quousque sint amici: multis enim ablatis, adhuc amicitia manet. Quòd si nimis fuerint separati, vt à Deo, non permanet. Vnde & dubitatur, si amici velint amicis ea bona, quæ maxima sunt, vt deos esse. Non enim vlterius erunt ipsis amici: quare nec bona, amici nanque bona sunt suis amicis. Quod si bene sit dictum, Amicum amico bona, illius gratia, velle: manere oportet, qualiscunq; sit ille. Homini autem volet maxima bona inesse, & fortasse non omnia. sibi enim ipsi maximè quisq; vult ipsa bona.

Quòd amicitia magis consistat in amari, quàm amare.
Cap. VIII.

PLeriq; autem ob ambitionem, magis amari, quàm amare, velle videntur. Quapropter pleriq; amant ipsos adulatores. Adulator enim inferior est amicus, aut fingit se talem, & magis amare, quàm amari. Amari autem propinquum huic esse constat, affici, inquam, honore: quod quidem pleriq; affectant. Non per se autem, sed per accidens videntur honorem appetere. Nam plerique gaudēt, cùm honorantur ab iis, qui sunt in potestatibus, propter spem: putant enim se, si quo indigeant, id ab illis impetraturos. Gaudent igitur ipso honore, vt signo beneficij suscipiendi. Qui autem appetunt à bonis viris, atque scientibus honorari, confirmare opinionem eam, quam ipsi habent de se, affectant. Gaudent igitur, quia sunt boni, credentes eorum iudicio, qui id dicunt. Amari autē per se gaudent. Quapropter præstabilius ipsum esse, quàm honorari: videbitur & amicitia expetenda per se ipsam esse. Videtur autē magis in exhibēdo amorem, quàm in suscipiēdo cōsistere. Argumento sunt matres, amando gaudentes. Nonnullæ nanq; suos tollēdos filios dant: & amant quidem scientes, vt amentur autē ab illis non quærunt, si vtrunque fieri nequeat: sed satis est ipsis, si in prosperitate vident illos esse constitutos. Amántque illos, & si illi non possunt ob ignorationē ea, quæ sunt exhibēda, retribuere matri. Cùm igitur amicitia magis in amando consistat, & laudentur qui amant amicos, virtus amicorū videtur esse amare. Quare in quibus hoc fit pro dignitate, ij stabiles sunt amici, & amicitia taliū est stabilita. Hoc autem modo & qui sunt inæquales, maximè fuerint amici: æquales enim fieri possunt. Aequalitas autē, & similitudo, est amicitia. Et maximè quidē eorū similitudo, qui similes sunt virtute, nā cùm stabiles per se ipsos sint, & tales inter se sunt: & neq; indigēt pravis, neq; talia subministrāt, quin potiùs prohibēt. Est enim bonorū hominū neque ipsos delinquere, neque amicos permittere prava subministrare. Praui autē stabilitatē quidem non habent, quippe cū neq; se ipsis similes perseuerēt: breui verò tempore fiunt amici, sua gaudētes mutuò prauitate. Vtiles autē, & iucundi permanent magis: permanent enim quousq; voluptates, aut commoda sibi mutuò præstant. Ex contrariis autem maximè videtur ea fieri amicitia, quæ ob vtilitatē afficitur. Nā fit amicus pauper diuiti, ac indoctus scienti. Cuius enim quis indiget, id affectās aliud affert pro ipso. Huc trahere quispiā & amatorem, ac adamatum, & pulchrum, ac turpem potest. Quapropter & amatores ridiculi videntur.

inter-

† alij,indi-gnum.

interdum, † dignum esse censentes perinde amari, vt amant. At si similiter quidem amabiles sint, amandi sunt fortasse vt censent:si verò nihil amabilis habeant,ridiculũ est profectò,sese vt amant, amari oportere censere.Fortasse autem neq; contrarium per se contrarium appetit, sed per accidens.Appetitio verò ipsius est medij:hoc enim est bonum.Veluti sicco, non vt humidum fiat, sed vt accedat ad medium,& calido,& cæteris similimodo.Sed hæc quidem missa faciamus, non enim ad hunc locum accommodantur.

De ciuili amicitia. Cap. IX.

Videtur autem amicitia,& iustum(vt in principio diximus)circa eadem, & in eisdem esse.In omni nanque societate iustũ aliquid,& amicitia esse videtur. Itaque & amicos appellant, simul nauigantes, & commilitones,& cæteros similiter socios. Atque quatenus communicant,eatenus est amicitia.& iustum enim eodem modo.Et prouerbium rectè ea, quæ sunt amicorum,communia dicit esse.Amicitia nanque in communicatione, societatéq; consistit.Atque fratribus quidem, sodalibúsve cuncta communia sunt. Cæteris autem definita, & aliis quidẽ plura,aliis verò pauciora. Et amicitiarum enim,aliæ magis,aliæ minùs amicitiæ sunt.Differunt autem & iusta:non enim eadem sunt parentibus ad filios,& fratribus inter se, neq; sodalibus, atque ciuibus,& in cæteris similiter amicitiis.Diuersa igitur sunt & iusta ad horum singulos. Et incrementa suscipiunt, quòd sunt ad magis amicos.Est enim grauius sodali,quàm ciui,pecuniam auferre:& fratri,quàm extraneo,opem non ferre: & patrem, quàm quemuis alium,pulsare.Crescit autem & iustum cum amicitia simul, quippe cùm sint in eisdem,& æquè sese extendant.At verò societates omnes,similes sunt partibus societatis ciuilis.Nam ob vtilitatem aliquam conueniunt homines, & aliquid eorum consequuntur, quæ ad vitam conferunt.Ciuilis quoque societas, gratia vtilitatis ab initio constituitur, permaneréque videtur.hoc enim & latores legum coniectant, & iustum id inquiunt esse,quod publicè prodest. Cæteræ igitur societates per partes vtilitatem appetunt:nautæ quidem eam,quæ ex nauigatione prouenit, acquisitionem,inquam, pecuniarum, aut aliquid tale: milites autem eam, quæ fit ex bello, siue pecuniam,siue victoriam, siue ciuitatem affectent.Eodem modo contribulésque & populares. Nonnullæ autẽ societates gratia voluptatis constant.vt eorum,qui choros simul exercent, aliáq; similia:& eorum qui pecunias conferunt ad conuiuia sibi paranda:hæ nanq; sacrificij,conuictúsq; causa fiunt. Omnes autem hæ sub ciuili societate collocantur. Non enim præsens commodum ciuilis affectat,sed ad omnem vitam. Atque sacrificia,& cœtus circa hæc faciunt, honorem diis tribuentes,& sibiipsis requietem præstantes:cum voluptate. Vetusta nanque sacrificia, conuentúsq;, post frugum perceptionem(vt primitiæ) celebrabantur:hoc enim in tẽpore maximè otio indulgebant. Societates igitur vniuersas,partes esse ciuilis, manifestum est. Tales autem amicitiæ, tales societates sequuntur.

De speciebus Reipublicæ. Cap. X.

Respublicæ tres sunt species, & totidem etiam transgressiones, & quasi labes illarum.Et illæ quidem sunt,regnum,& optimorum potestas, & tertia est ea,quæ è censibus fit,quam † censu potestatem dicere,accommodatũ videtur:plurimi autem Rempublicam appellare consueuerunt. Atq; harum optima quidem est Regnum:deterrima verò Censu potestas. Transgressio autẽ regni quidem tyrannis est.In vtraq; enim,vnus est princeps:sed inter sese plurimũ differunt. Nam tyrannus quidem suum,rex autẽ eorum, qui ab ipso reguntur, considerat commodum. Non est enim rex,nisi sit ex sese sufficiẽs,& bonis omnibus antecellat. Talis autem nullius indiget rei. Non ergo suas ipse, sed eorum,qui reguntur vtilitates cõsiderat. Qui nanq; talis non est,forte potiùs quidam est princeps,quàm rex. Tyrannis autẽ est cõtraria regno: suum nanq; bonum sequitur ipse tyrannus,Quò magis pater,ipsam esse pessimã. Pessimum enim id est,quod est contrarium optimo.Fit autẽ in tyrannidem ex regno transgressio. Tyrannis enim eius principatus est prauitas,in quo vnus est princeps.Prauus autẽ rex,fit tyrannus.Ex optimatum verò potestate ad paucorum potentiam fit transgressio,vitio principum, qui res ciuitatis præter dignitatem distribuũt,& cuncta bona sibi,vel plurima tribuunt,& magistratus semper eisdem, plurimi diuitias facientes.Pauci igitur, & praui pro optimis dominantur. Sed ex censu potestate ad populare fit transgressio.Sunt enim hæ finitimæ. Nam & censu potestas, multitudinis esse solet:& pares sunt omnes,qui sunt in cẽsu. Minimè verò prauum est popularis potestas: parum enim Reipublicæ transgreditur speciem. Res igitur publicæ hoc maximè modo mutãtur.Minima enim sic, atque facillima fit ipsarum migratio. Similitudines autem ipsarum,& quasi exempla quispiã & in domibus accipere potest.Societas enim patris ad filios,regni præ se fert effigiem. Nati nanq; patri sunt curæ.Hinc & Homerus Iouem patrem appellat.Ipsum nanq; regnum,imperium est suapte natura paternum. Patris autem apud Persas imperium tyrannicũ est:suis enim filiis vtuntur vt seruis.Heri etiã ad seruos tyrannicũ est. nam in ipso vtilitas agitur heri. Atq; hoc quidẽ rectum esse videtur:sed Persarum aberrat. Diuersorũ enim diuersa sunt imperia. Viri autẽ & vxoris societas similis est optimatũ potestati: pro dignitate nanq; vir præsidet,& in iis,quæ virũ † oportet.Quæ verò vxori accõmodantur, hæc illi tribuit. Quòd si in omnibus vir dominetur, in paucorũ potestate mutatur,præter dignitatẽ enim hoc facit, & non ea ratione,qua præstabilior est. Interdum autẽ dominantur vxores, ob amplitudinem patrimonij. Non igitur fiunt imperia ob virtutẽ, sed ob diuitias,& potentiam,périnde atq; in paucorũ fit potestate.Fratrum verò societas similis est censu potestati.Sunt enim pares, præter differentiam ætatis. Quocirca si multùm ætatibus differant, non fraterna inter ipsos fit amicitia.Popularis autem potestas in iis maximè habitationibus est, quæ domino carent. Hîc enim omnes sunt æquales.

† τιμοκρατικὴν.

† decet.

Et in

Et in quibus princeps est imbecillis:& vnicuique inest potestas.

De amicitia regia,paterna,œconomica,& fraterna. Cap. XI.

An vnaquaque autem Republica tantum amicitiæ constat esse quantum & iusti.Atque regis quidem amicitia ad eos,qui reguntur,in excellentia beneficij consistit:confert enim in eos beneficia,qui ab ipso reguntur.Siquidem cùm sit bonus,curam ipsorum habet, quod bene sese habeant, vt ouium pastor.Vnde & Homerus Agamemnonem,populorum nuncupauit pastorem. Talis autem est & amicitia paterna:beneficiorum verò magnitudine differt.Est enim essendi causa pater: quod maximum esse certum est:& enutritionis, ac eruditionis.Hæc eadem & cæteris maioribus tribuuntur.Natura nanque pater filiorum, & aui nepotum,& rex eorum,quibus præsidet,imperium obtinet.Hæ autem amicitiæ in excellẽtia consistunt: quapropter & honorantur ipsi parẽtes.Et iustum igitur in his non idem est, sed quod efflagitat dignitas. Sic enim sese habet & amicitia. Et viri etiam ad vxorem eadem est amicitia, & in optimatum potestate: est enim vt virtus postulat. Et præstabiliori plus tribuitur boni,& quod vnicuique accommodatur. Sic autẽ sese habet & ipsum iustum.At amicitia fratrum similis est sodalitiæ: sunt enim pares, atque æquales ætate. Tales autem eiusdem plerunque disciplinæ,& eorundem sunt morum. Similis est huic & quæ est in censu potestate. Ciues enim pares esse solent, ac boni. Et quisque nunc dominatur,nunc paret, & æquè. Sic igitur est in ipsis & amicitia. In transgressionibus autem,quemadmodum & iustum,sic & amicitia exigua est:& minima est in ea, quæ est pessima.In tyrannide nanque nihil, aut perparum est amicitiæ.In quibus enim nihil est commune imperanti,atque parenti,nec amicitia est: nam neq; iustum. Sed tale quidem est, quale est artifici ad instrumentum,& animæ ad corpus,& hero ad seruum. Hæc enim omnia vtilitatem quidem ab iis suscipiunt,qui ipsis vtuntur. Sed amicitia non est ad inanimata, nec iustum: qui neque ad bouem, vel equum,neque ad seruum ea ratione, qua seruus est:non est enim quicquam commune.Seruus enim animatum est instrumentum: instrumẽtum autem inanimatus est seruus. Ad seruum igitur hoc ipso,quo seruus est, non est amicitia:sed quo est homo.Nam omni homini iustum quiddam est ad omnem hominem, qui communicare secum legem,pactionémque potest:quare & amicitia,ratione qua homo est.Perparum igitur & in tyrannide est amicitiæ,atq; iusti:in popularibus autem potestatibus plurimum.Complura enim his sunt communia,cùm sint pares.

De amicitia sodalitia,& filiali. Cap. XII.

Omnis igitur amicitia(vt dictum est)in societate cõsistit.Consanguineam autem quispiã seiunxerit,ac sodalitiam. Ciuium autem amicitiæ,& contribulium,& simul nauigantiũ,& quotquot sunt tales, magis in societate cõsistunt:nam stipulatione qua si quadam constare videntur. Inter has quispiam & hospitalitiã collocauerit. Consanguinea verò multiplex est. Pendet autem omnis ex paterna. Parentes enim diligunt natos, vt aliquid sui:nati verò parentes, vt aliquid ex illis. Atque magis sciunt parentes eos,qui sunt ex ipsis: quàm nati se esse ex illis. Magisq; cõiunctum est id, ex quo natum est,ipsi nato,quàm factum ei, quod fecit. Est enim ei,ex quo est ortum, proprium id, quod ex ipso est ortum:vt dens,crinis, & quiduis habenti. Nulli autem illorum id,ex quo orta sunt, aut minus. Accedit eôdem & temporis longitudo. Parentes enim natos continuò diligunt: illi verò parentes,incrementis tempore susceptis, & mentis comprehensione,vel sensus.Ex his autem patet & cur magis diligant matres. Parentes igitur natos vt se ipsos amant: qui nanque ex ipsis sunt orti, sunt quasi ipsi alij separatione. Nati verò parentes vt orti ex illis.Fratres autem sese mutuò diligunt,quòd ex eisdẽ sunt orti.Identitas enim, quæ est ad illa,idem inter ipsos facit. Quapropter eundem sanguinem dicunt,& stirpem, & talia. Sunt igitur quodam modo idem & in diuisis. Magnum autem ad amicitiam est & enutritos simul esse, & ætatis æqualis. Æqualis enim æqualẽ delectat, & ipsi familiares sodales sunt. Et idcirco fraterna amicitia sodalitiæ similis est. Patrueles verò,cæterique propinqui, ex his sunt cõiuncti,propterea quòd sunt ex eisdem.Atque alij magis, alij minùs fiunt ex eo coniuncti, quia propè est, aut distat origo.Amicitia autem,quæ filiorum est ad parentes,& hominum ad deos,vt ad bonum est,atq; excellens. Nam maxima beneficia contulerunt. Fuerunt enim essendi causa,& alimenti,ac educationis.Habet autem & voluptatem,& vtilitatem, talis amicitia magis, quàm extraneorum, quantò ex vita communior ipsis est. Sunt autem & in fraterna amicitia ea, quæ & in sodalitia sunt, & magis in bonis, & omnino in similibus quantò coniuncti sunt magis, atque ab ortu sese mutuò diligunt.Et quantò sunt magis similium morum, qui ex eisdem sunt orti, & simul nutriti, & similiter † educti, ac eruditi.Probatio enim, quæ quidem fit tempore, plurima est, atque firmissima. Sunt etiam & cæteris in consanguineis ea,quæ ad amicitiam attinent, vt rationum comparatio flagitat.Viro autẽ & vxori secundum naturam amicitia videtur inesse. Homo nanque natura coniugale magis est,quàm ciuile:quantò priùs,& necessarium magis est domus,quàm ciuitas,& procreatio cõmunior animalibus.Atq; cæterorũ quidem animalium, hîc societatis est terminus: homines autem coniugiũ subeunt non solũ procreationis, sed eorũ etiam gratia,quæ ad ipsam conferunt vitam.Officia nanq; continuò sunt diuisa:atq; alia viri,alia sunt vxoris. Opẽ itaq; sibi mutuò ferũt, res proprias in commune ponentes.Quapropter hac in amicitia vtilitas inest, atque voluptas.Erit autem & ob virtutẽ etiam amicitia,si boni sint.est enim vtriusq; virtus, atque hoc ipso gaudebunt. Filij autem parentum vincula sunt, & nexus. Idcirco & citiùs ij, qui carent liberis dissoluuntur. Filij nanque, bonum est vtrisque commune:ipsum autem commune, continet. Quærere verò

† educati

Universidad de Deusto Biblioteca

verò quonam modo viro viuendum est cum vxore, & omnino amico cum amico, nil aliud est, quàm quærere quomodo iustum est. Non enim idem iustum videtur amico ad amicum, nec ad alienum, & sodalem, ac condiscipulum esse.

De duplici iusto, & compensanda amicitia.

Cap. XIII.

QVm autem tres sint amicitiæ, (vt ab initio dictum est) & in vnaquaque alij sint pares amici, alij impares, nã similiter boni fiunt amici, & præstabilior deteriori: similiter & iucundi, & ob vtilitatem etiam incommodis pares, & differentes. Pares quidem, tam amando, quàm cæteris æquales esse oportet. Impares autem id reddere, quod excellentiæ ratio flagitat. Fiunt autem in amicitia, quæ vtilitatis est gratia vel sola, vel maximè, incusationes non sine ratione, atque querelæ. Qui nanque sunt ob virtutem amici prompti sunt ad beneficia sibi mutò conferenda. Hoc enim est & virtutis, & amicitiæ. Atque cùm ad hoc certatim properẽt, nullæ prorsus inter ipsos accusationes, nec rixæ fiunt. Nemo enim amanti, & beneficia conferẽti succenset: sed, si sit gratus, beneficiis respondet. Atque qui in beneficiis cõferendis exuperat, cùm id assequatur quod cupit, non incusabit amicum: vterque enim bonum affectat. Nec in iis, quæ ob voluptatem constant, quærelæ nimium fiunt. Nam si simul degere gaudent, sit id simul vtriusque quod appetunt. Ridiculus autem videtur, & est, qui non delectantem incusat, cùm liceat non conuersari. At in ea, quæ vtilitatis gratia constat locum incusationes habent, atque querelæ. Nam cùm sese mutuò pro vtilitate vtantur, semper indigent pluris: & minùs, quàm oportet, sese habere putant, & queruntur ex eo quia non tot assequuntur: quot indigent, cùm sint digni. Qui verò conferunt beneficia, nequeunt tot conferre, quot indigent ij, in quos beneficia cõferuntur. Videtur autem vt duplex est iustũ, aliud sine scripto, aliud lege: sic & eius amicitiæ, quæ vtilitatis est gratia, alia moralis, alia legitima esse. Fiunt igitur incusationes tum maximè, cùm nõ per eandẽ commutant, atq; * dissoluitur. Atque legitima quidem est ea, quæ in definitis consistit: & quædam est omnino sordida de manu in manum: quædam liberalior, ad tempus, sed per pactionẽ quid pro quo est. Est autem id quod debetur in hac manifestum, & non ambigitur. Habet autem dilationem ad amicitiam attinentem. Quapropter apud nonnullos tales non sunt iudicia, sed arbitrantur, eos oportere contentos esse, qui fide commutarunt. Moralis autem non in definitis consistit, sed vt amicum quidem munere afficit, aut aliquid aliud in illum confert. Accipere autem dignum esse censet, æquale, aut plus: quasi non dederit, sed mutauerit. Atque si non vt commutauit, dissolutio fit, incusabit. Hoc autẽ ideo accidit, quia omnes, vel plurimi, volunt quidem honesta, anteponunt autem ea, quæ prosunt. Atque honestum quidem est beneficia conferre, non vt vicissim suscipiantur: vtile verò suscipere. Si potest igitur, dignum reddere oportet beneficiũ iis, quæ accepit, & sponte quidem: inuitus enim non est faciendus amicus. Vt errore igitur in principio facto, & beneficio, à quo accipere non oportebat, suscepto (non enim ab amico, nec ob id ipsum id faciente) dissoluere ipsum oportet, vt beneficio pro definitis suscepto, atque polliceri, cùm posset reddere. Nam si non posset, nec dignum is, qui dedit, ipsum suo munere censuerit. Quare reddendum est, si habeat facultatem. In principio autem considerandum est, à quónam beneficium, & pro quo conferatur, vt pro his suscipiat, aut nõ suscipiat illud. Existit autem dubitatio, vtrum eius, qui suscepit, vtilitate metiri oporteat id, quod reddi debet, an eius, qui contulit beneficium. Qui nanque beneficium acceperunt, extenuantes id ipsum, ea dicunt sese cepisse, quæ parua erant illis, quæq; ab aliis licebat accipere. Illi verò contrà, ea, quæ maxima rerum erant suarum, quæq; ab aliis assequi non poterãt, & in periculis, aut necessitatibus talibus. An quia amicitia est ob vtilitatem, vtilitas eius, qui beneficium suscepit, mensura est statuenda? Hic est enim, qui indiget, & huic fert opem, vt accepturus æqualẽ. Tantum igitur auxilium fuit, quantum vtilitatis habuit hic. Et reddendum est igitur tantum, quantum ipse consecutus est: vel etiam plus: est enim magis honestum. In amicitiis autem, quæ sunt ob virtutẽ, accusationes quidem non sunt. Mensuræ autem similis est electio eius, qui beneficium contulit. Id enim, quod est virtutis, ac moris præcipuum, in electione consistit.

* ἢ διαλύονται, dissoluuntur.

De querelis amicitiæ in excellentia, & de abdicatione.

Cap. XIIII.

AT verò dissentiunt & in amicitiis, quæ in excellentia consistunt: nam vterque dignum existimat plus habere. Atque cùm hoc non sit, dissoluitur amicitia. Qui nanque præstabilior est, plus habere oportere se putat; plus enim tribuendum est bono. Eadem censet & qui magis vtilis est. Si nanque quispiam inutilis sit, non æquale inquiunt ipsum habere oportere. Subministrationem enim, & non amicitiam fieri dicunt, si non pro dignitate operum ea fuerint, quæ ab amicitia fiunt. Nam vt in pecuniarum societate plus ij capiunt, qui plures pecunias conferunt, sic arbitrantur & in amicitia fieri oportere. Qui verò eget, & qui est inferior, contrà: ad æqualem nanque bonum spectare censet egentibus opem ferre. Quid enim prodest, inquiunt, amicum esse quempiam studioso viro, aut potenti, si nihil consecuturus sit inde? Videtur autem vterq; rectè censere. Atq; plus quidem vtriusque est ex amicitia tribuendum, non tamen eiusdem rei. Sed excellenti quidem honoris, egenti autem lucri. Virtutis enim, & beneficentiæ præmium, honos est: indigentiæ verò auxilium, lucrum. Hoc ita se habere & in rebus publicis constat. Non enim is honoratur, qui nihil boni Reipublicæ præstat. Id enim, quod est publicum, ei tribuitur, qui beneficia in Rempublicam confert. At honor, publicũ est. Non enim fit vt simul quisquam pecunias à Republica, atque honorem accipiat. Nemo nanque fert in omnibus minus habere.

habere. Qui igitur in pecuniis imminuitur, ei honorem tribuunt. Qui verò munera suscipit, ei pecunias dãt. Quod enim fit pro dignitate, id æquat, & conseruat amicitiam, vt est dictum. Sic igitur & iis est agendum, atque congrediendum, qui impares sunt. Et is, qui in pecuniis, aut virtute vtilitatem accipit, reddat honorem oportet, id reddendo quod potest. Amicitia nanque id exposcit, quod fieri potest, non id, quod est pro dignitate. Neque enim in omnibus est, vt in honoribus erga deos, aut parentes: nemo enim vnquam dignum reddere potest. Sed qui quoad potest obsequitur, bonus, & æquus esse videtur. Quapropter constat, patrem quidem non licere filio abdicare, filium autem patri licere. Debentem enim reddere oportet. At quicquid egerit, nihil vnquam iis dignum fecerit, quæ à patre suscepit. Quare semper debet. Quibus autem debetur, potestas est dimittendi. igitur & patri. Simul autem nemo forsitan vnquam sese mouere videtur, nisi ille exuperet prauitate. Nam absque amicitia naturali, humanum est, auxilium non negare. Illi autem fugiendum est, aut non studendum opem afferre, cùm sit prauus. Pleriq; enim suscipere beneficia volunt, conferre autem nolunt, ac fugiunt vt inutile. Sed de iis quidem eousque sit dictum.

ARISTOTELIS STAGIRITAE ETHICORVM AD NICOMACHVM, LIBER NONVS,

Ioanne Argyropylo Byzantio Interprete.

Argumentum libri.

NOnus hæc: quid amicis debetur: de soluenda amicitia: quo modo se sit habendum ad amicum: de operibus amicitiæ, de prauis: de beneuolentia: de concordia: de beneficentia: de amatore sui: de felicis amicis: de numero: de fortunis: de præcipuo munere amicorũ, & fugienda amicitia malorum.

Quæ conseruant amicitiam.

Cap. I.

IN omnibus autem amicitiis, quæ sunt dissimiles specie, comparatio rationum æquat, atque conseruat amicitiam, vt est dictũ, vt & in ciuili societate, sutori pro calceamentis, & textori, & cæteris pro dignitate permutatio fit. Atque his quidem commensurans habetur mensura, nummus ipse, ad quem omnia referuntur, & quo mensurantur. In amatoria autem amicitia interdum amator quæritur quòd supra modum amans, non vicissim ametur, nihil habens fortè amabile. Interdum is, qui adamatur, quòd cùm priùs cuncta polliceretur, nunc nihil facit. Fiunt autem talia, cùm ille quidem ob voluptatem adamatum, hic autem ob vtilitatem diligit amatorem, & hæc non assunt. vtriusque. Nam cùm propter hæc sit amicitia, fit dissolutio: cùm ea non fiunt, gratia quorum amabant. Non enim se mutuò amabant, sed ea, quæ inerant, quæ non permanent. Quapropter tales & amicitiæ sunt. Morum verò amicitia, cùm per se sit, permanet, vt dictum est. Dissentiũt autem & cùm alia fiunt ipsis, & non ea, quæ appetunt. Est enim simile, ac si nihil fieret, cùm non id assequitur, quod affectat. Quale fecit & qui citharœdo pollicebatur, quantò meliùs cantaret, tantò se plura daturum. Postridie verò reposcenti promissa, voluptatem reddidisse dixit pro voluptate. Si igitur vterq; hoc affectaret, satis vtique haberet. Sin verò ille voluptatem, hic lucrum affectabat, & alter habet, alter non habet: non bene sese habet ipsa societas. Quorum enim indiget vnusquisque, hæc & assequi vult, & horum gratia dabit ea, quæ habet. Vtrius autem est æstimationem facere, eiúsne, qui dat, an eius, qui primò accepit? Nam qui dat, videtur illi permittere, quod quidem & Prothagoram feciſse aiunt. Cùm enim docuisset ea, quæ profitebatur, discipulum æstimare iubebat, quanti ipsi viderentur ea, quæ sciret, & tantùm accipiebat. Nonnullis autem in talibus satis est illud: Sufficiens socio merces sanè est statuenda. Qui verò priùs acceperunt argentum, deinde nihil eorum, quæ promiserunt, ob exuperationem promissionum efficiunt, meritò incusantur. Non enim perficiunt ea, quæ pepigerunt. Hoc autem fortasse sophistæ facere compelluntur, quia nemo daret pro iis, quæ sciunt argentum. Hi igitur, ea, pro quibus acceperunt mercedem, non efficientes, meritò accusantur. Eorum autem, in quibus subministrationis non fit pactum, qui propter se ipsos exhibent, incusationibus carent, vt diximus: talis est enim ea amicitia, quæ ob virtutem conflatur, remuneratióque facienda est electione: hæc enim est amici, atq; virtutis. Sic est faciendum & in societate, quæ fit ob philosophiam. Non enim tantæ dignitati pecuniæ

æqua

Universidad de Deusto Biblioteca

æquari poſſunt,nec honos paris vnquam fiet momenti.Sed ſatis eſt forſitan,vt & ad eos, atque parentes,id quod fieri poteſt. Quod ſi datio non ſit talis,ſed pro aliquo,maximè quidem oportet forſitan retributionem fieri, vt vtriſque videtur eſſe pro dignitate.Si verò hoc non accidit, non ſolùm neceſſarium, verùm etiam iuſtum ipſum præhabentem hanc ipſam ſtatuere.Nam ſi quantum hic vtilitatis habuit, aut pro quanto voluptatem expetit,tantum ille receperit, dignam de hoc remunerationem habebit. Etenim in rebus venalibus ita fieri conſtat.Et quibuſdam in locis ſunt leges, quæ vetant,ſponte actorum contractuum iudicia eſſe: propterea quòd oportet vnumquenque ad eum,qui credidit,ſic diſſolutionem facere, vt ſocietatem contraxit.Putant enim, eum iuſtiùs eſſe ſtatuere,cui permiſſum eſt,quàm eum,qui permiſit.Etenim plerunque non æquè æſtimant qui habent,& qui accipere volunt. Sua enim cuique, & ea,quæ dat,multò videtur pretio digna. Attamen retributio fit ea, quam ſtatuunt ij, qui capiunt, quantitate.Oportet autem fortaſſe non tanti æſtimare,quanti videtur dignum habenti, ſed quanti æſtimabat anteà,quàm haberet.

Quòd ſingulis pro dignitate ſint beneficia rependenda. *Cap.* II.

HAbent autem & talia dubitationem, Vtrum oporteat omnia patri tribuere, in omnibúſque obtemperare: an ægrotanti quidem parendum ſit medico:deligenti verò ducem exercitus, deligendus ſit rei militaris peritiſsimus homo. Simili modo, vtrum amico ſit potiùs,an ſtudioſo ſubminiſtrandum.Et benefactori reddenda ſit gratia, an ſodali potiùs dandum,ſi vtrunque fieri nequeat. Omnia igitur talia exactè determinare, non eſt facilè. Multas enim,ac varias habent differentias,& magnitudine,& paruitate,& honeſtate, atque neceſſitate.Verùm non omnia eidē eſſe tribuenda,non eſt obſcurum.Atque beneficia plerunque reddendi ſunt potiùs,quàm eſt largiendum amicis: ſicut & mutuum reddendū eſt potiùs,cui debeas,quàm dandum ſodali. Fortaſſe autem neque hoc agendum eſt ſemper. Vt redemptum à prædonibus, vtrum eum,qui ipſe redemit, redimere viciſsim oporteat, quicunque is ſit:aut non capto quidem, repetenti verò mutuum,reddere,an redimere patrem?videbitur enim,patrē potiùs,quàm ſe etiam redimere illum oportere.Debitum igitur vt diximus,ſimpliciter eſt reddendum. Si verò datio honeſtate,aut neceſsitate excedat,ad hæc ipſa eſt declinandum.Interdum enim neque eſt æquum, beneficium retribuere, cùm alter quidem in ſtudioſum,ſciens ſtudioſum eſſe, contulit beneficium, alter autem illū flagitioſum eſſe exiſtimat. Nonnunquam enim nec ei,qui mutuauit, viciſsim eſt mutuandum. Nam ille quidem putās ſe recepturum,bono mutuauit viro:hic autem non ſperat à prauo recipere. Siue igitur re vera hoc ſic ſe habeat, non æqualis eſt dignitas; ſiue non ita quidem ſe habeat, putēt autem ſic ſe habere, non videbuntur abſurdè facere.Quod igitur ſępe eſt dictum,ſermones,qui de affectibus,actibúſve fiunt, périnde habēt definitionem,vt ea, circa quæ ſunt. Non eadem igitur vniuerſis eſſe reddenda,neque patri cuncta,quemadmodum neque Ioui ſacra omnia dantur, non eſt obſcurum. Quòd ſi diuerſa tribuenda ſunt parentibus,& fratribus, & ſodalibus, & beneficis, tribuenda ſunt ſingulis ſua, quæque ad quenque accommodantur. Sic autem & facere videntur. Nam ad nuptias vocant cognatos.genus enim iis eſt cōmune:quare & actus, qui circa hoc ſunt.Et ad ſponſalia etiam maximè cognatos propter idem putant accedere oportere.Videbitur autem parentibus maximè alimentis filios,vt debentes,opitulari oportere:& honeſtius eſſe iis,qui cauſa ſunt eſſendi,quàm ſibi ipſis ſubuenire. Honorem etiam vt diis tribuere oportet,non omnem autem parētibus, neque eundem patri,matríque,neque ſapientis, aut imperatoris, ſed patri paternum,& ſimiliter matri maternum. Omni quoque ſeniori honor eſt tribuendus, qui ad ætatem accommodatur, aſſurgendo, locóque cedendo, & talibus. Sodalibus autem,atque fratribus præſtanda eſt libertas, omniúmque communitas. Atque cognatis,& iis, qui ſunt eiuſdem tribus, & ciuibus, ac cæteris vniuerſis ſemper eſt enitendum,id,quod accommodatur,tribuere, & comparare,quæ inſunt ſingulis ratione familiaritatis,& virtutis,aut vtilitatis. Eorum igitur, qui generis ſunt eiuſdem, facile eſt iudicium: differentium autem eſt difficilius. Non tamen ob hoc deſiſtendum eſt, ſed vt fieri poteſt, ita eſt diſtinguendum.

Quando ſoluenda amicitia.

Cap. III.

EST etiam dubitatio, ſi diſſoluendæ ſint amicitiæ, nécne, ad eos, qui non permanent,an ad eos, qui ob vtilitatem, aut voluptatem amici ſunt, cùm hæc non habent. Nec eſt abſurdum diſſolui. illorum enim erant amici, quibus deficientibus, rationi conſonum eſt nō amare. Incuſauerit autem quiſpiam, ſi ob vtilitatem, aut voluptatem amans,ob mores ſimulat amare.Quod enim ſuperiùs diximus, plurimæ fiunt incuſationes inter amicos, cùm non ſimiliter optant,& ſunt amici. Cùm igitur quiſpiam ſua ſe opinione fefellerit, putāueritque ob mores amari,nihil illo tale agente,tum ſe ipſum is accuſare debet.Cùm verò à ſimulatione illius deceptus fuerit, tum eum, qui decipit, iuſtum eſt accuſare,& magis,quàm eos,qui nummos adulterinos conficiunt, quantò maleficium ipſum circa præſtabilius eſt. Quòd ſi acceptat vt bonum, factus eſt autem prauus, atque apparet, éſtne amandus? An impoſsibile eſt? ſiquidem non omne quoduis eſt amabile, ſed bonum. Neq; autem dignum eſt,prauum amicum habere, neque oportet: non enim amatorē prauorum eſſe oportet,neq; ſimilem euadere prauo. Dictum eſt autem,ſimile ſimili eſſe amicum. Eſtne igitur ſtatim amicitia diſſoluenda, an non omnis, ſed in qua eſt incurabilis ob prauitatē? Qui autē emendari poſſunt, iis magis ferendum eſt in moribus auxilium,quā in pecuniis, quantò præſtabiliores ſunt, & magis amicitiæ proprij. Nihil autem ab-

ſurdi videbitur facere, qui amicitiam diſſoluit: non enim huic aut tali amicus erat. Cùm igitur mutatum ad priores mores redigere nequeat,ſe ab illo ſeiungit.Quòd ſi alter permaneat,alter magis bonus euadat, multúmq; virtute differat, éſtne vtendum amico? an fieri nequit? In magna autem diſtantia maximè manifeſtum fit,vt in amicitiis,quæ à pueritia contrahuntur.Nam ſi alter mente permaneat puer,alter in optimum virum euaſerit,quónam modo fuerint amici? cùm neq; eadem ipſis placeant,neque eiſdem gaudeant,doleántque.Neque enim hæc erunt in ipſis.Sine verò his eſſe amici non poſſunt. Simul enim ipſos viuere impoſsibile eſt.Atq; de his antè diximus. Oportétne igitur ipſum non ſecus ad illum ſeſe habere,quàm ſi amicus nunquàm fuiſſet? An factę memoriam conſuetudinis habere oportet? Atq; vt amicis potiùs,quàm alienis,arbitramur gratificari oportere,ſic & iis,qui fuerunt amici,tribuēdum eſt aliquid ob amicitiā,quæ anteà fuit,cū nō ob exuperationem prauitatis eſt diſſolutio facta.

Quæ opera amicitiæ, & quòd non ſint prauorum.

Cap. IIII.

EA verò,quę ad amicos attinent,& quibus amicitiæ definiuntur, ex iis, quæ ad ſe ipſum quiſque facit,profecta eſſe videntur. Ponunt enim eum amicū eſſe,qui vult,& agit bona,vel quæ videntur,amici gratia:aut eum,qui vult eſſe,viueréq; amicum, gratia ipſius amici: quod quidem matribus ad ſuos accidit filios,& iis amicis,qui ſunt offenſi. Quidam autem eum eſſe dicunt,qui verſatur vnà cum amico,& eadem expetit: aut eum,qui dolet vnà,atque gaudet cum amico.Maximè autem & hoc matribus accidit. Horum etiam aliquo & amicitiam ipſam definiunt. Vnumquodque autem horum viro competit erga ſe bono:†reliquis verò ea ratione, qua tales eſſe exiſtimant. Videtur autem,vt dictum eſt,virtus,& ſtudioſus ipſe,vnicuique eſſe menſura.Hic enim ſibi ipſi conſentaneus eſt, ac eadem affectat anima omni.Et vult igitur ſibi ipſi bona,& quæ apparent, ac agit. Eſt enim viri boni,bonum agere,& ſui ipſius gratia. Mentis enim cauſa,quæ quidem vnuſquiſque eſſe videtur,& vult etiam ſe viuere,ſaluúmq; eſſe, atque id maximè,quo ſapit.Eſt enim bonum homini ſtudioſo,eſſe. Vnuſquiſque autem ſibi vult ipſa bona. Factus verò alius,nullus expetit cuncta,illud quod eſt factum habere. Habet enim & nunc Deus ſummum bonum,ſed eſt id,quod eſt ipſe.Videtur autem id vnuſquiſque eſſe quod intelligit,aut maximè,atq; talis,ſecum degere vult. Libenter enim hoc,cùm voluptatéque facit.Nam & actarum rerum recordatio periucunda eſt,& futurarum ſpes bona. Talis autem afficit voluptate. Et inſuper contemplationibus mente abundat. Prætereà maximè ſecum vnà dolet,atq; lætatur. Idem eſt enim omnino ipſi moleſtum, atque iucundum,& non aliâs aliud.Eſt enim ſine potentia prorſus.Ex eo igitur,quia vnumquodque ipſorum ad ſe ipſum competit ſtudioſo,ad amicum autem ſic ſe habet,vt ad ſe ipſum,(amicus enim eſt alius ipſe)& amicitia videtur horum aliquid eſſe,& quibus hęc inſunt,videntur eſſe amici. Quærere verò vtrum ad ſe ipſum ſit,an nō ſit, amicitia,nunc omittamus. Videbitur autem hoc amicitia eſſe,quo duo,vel plura†ex iis habet,quę dicta ſunt. Et quòd maxima † amicitia ſimilis eſt ei,quæ eſt ad ſe ipſum.At verò videntur ea,quæ dicta ſunt,& ipſis multis ineſſe,quanuis ſint praui.An hoc participes ipſorum ſunt,quo ſibi ipſis placent,& bonos ſe eſſe exiſtimant? Nam eorum, qui vehementer ſunt praui,atque nefarij,nemini hæc inſunt:ſed nec ineſſe videntur,fere autem neque prauis.Diſsident enim ſecum,& alia quidem cupiunt,alia autē volunt,vt incontinentes. Nam iis,quæ bona ſibi videntur, anteponunt ea, quæ voluptate afficiunt, atque nocent.Quidam rurſus ob formidinem,atque inertiam eas agere res omittunt,quas putant ſibi ipſis optimas eſſe.Qui verò multas res graues,atque nefandas egerunt, vitam ob prauitatem odio habent, ac fugiunt, ſibíq; mortē conſciſcunt.Quærunt prætereà alios ipſi flagitioſi,quibus cum verſentur,ſe verò ipſos fugiunt.Nam ſi ſint ſecum,recordātur multarū, grauiúmq; rerū,& ſperāt alias tales. Si cum aliis autē ſint,obliuiſcuntur.Atq; cùm nihil habeant, quod ſit amabile,nulla re prorſus afficiuntur ad ſe ipſos,quæ ad amicitiam attinet.Neque igitur vnà ſecum gaudent,atq; dolent: eſt enim eorum anima in ſeditione.Atq; interdum ob prauitatē dolet,abſtinens à quibuſdam,interdum lætatur. Et hæc quidem pars huc,illa autem illuc trahit, vt diuellentes.Quod ſi fieri nequeat vt doleat ſimul,atq; lætetur,at paulò pòſt dolet,quòd lætatus fuit,& nollet ſibi ipſi illa voluptati fuiſſe.Improbi nanq; pœnitentia ſunt referti.Improbus igitur ne erga ſe quidem amicè affectus eſt,proptereà quòd nihil habet,quod ſit amabile.Quod ſi ita ſeſe habere vehementer eſt miſerum,totis viribus fugienda eſt prauitas, & enitendum eſt bonum eſſe.Sic enim & ad ſe ipſum habebit amicè,& alij amicus poterit eſſe.

> τοῖς λοίποις ᾗ τοιοῦτοι εἶναι ὑπολαμβάνουσι.

> ἐστὶ, eſt. ὑπερβολὴ τῆς φιλίας.

De beneuolentia. *Cap.* V.

BEneuolentia autem,amicitię quidem eſt ſimilis,non tamen eſt amicitia.Fit enim beneuolentia & ad ignotos, & latens:amicitia verò nō fit.Hæc autē anteà diximus.At nec etiā eſt amatio.Non enim habet extenſionē,nec appetitionem.Amationem autem hæc ſequuntur.Et amatio quidem eſt cum conſuetudine:beneuolentia autem fit & repentè: vt fit & erga certantes,Spectantes enim beneuoli fiunt ipſis,& volunt bona.Nihil autē agerent ſimul.Quod enim diximus repentè fiūt beneuoli, & leuiter diligunt. Videtur igitur beneuolentia principium amicitiæ eſſe:ſicut & adamandi,voluptas ea,quæ per aſpectū efficitur.Nemo nanq; adamat,ſi non anteà delectatus fuerit forma.Qui verò gaudet forma,nō cōtinuò & adamat:ſed cū abſentē deſiderat, præſentiámq; affectat.Sic igitur & amicos, impoſsibile eſt eſſe, niſi beneuoli fuerint.Beneuoli verò nō cōtinuò & amāt.Volūt enim dūtaxat iis bona,quibus beneuoli ſunt.Sed nihil agerent ſimul,neq; pro illis moleſtiā ſuſciperēt vllam.Quapropter quiſpiā per tranſlationem principium ipſam amicitiæ dixerit eſſe.Diuturnam autem factam, & ad cōſuetudinem acce-

Universidad de Deusto Biblioteca

dentem,amicitiam fieri:non eam quidem,quæ ob vtilitatem,neque eam,quæ ob voluptatem est:neque enim pro hisce beneuolentia fit. Qui nanque beneficium accepit,retribuit pro iis,quæ accepit beneuolentiam,faciens iusta. Qui verò vult aliquem prosperitatem habere,spe commodi alicuius consequendi per illũ,non illi,sed sibi potiùs, beneuolus est: quemadmodum nec amicus,si illi propter aliquem vsum obsequium præstat. Omnino autem beneuolentia ob virtutẽ,ac bonitatẽ aliquã fit,cùm cuipiã quispiã pulcher,aut fortis, aut aliqd tale videtur: vt in certãtibus diximus.

De concordia. Cap. VI.

ATqui concordia etiam ad amicitiam attinet. Quapropter non est eadẽ opinatio. Hæc enim & iis,qui sibi mutuò sunt ignoti,inesse potest. Nec eos,qui de quouis sunt eiusdem sententiæ concordes dicunt: velut eos,qui de cælestibus eadem sentiunt: non enim ad amicitiã pertinet,de his esse cõcordes. Sed ciuitates cõcordes inquiunt esse,cùm de iis,quæ conferunt,eadem sentiunt,eligúntq;,atq; agunt ea,quæ publicè visa sunt. Circa igitur ea, quæ in actionẽ veniunt,cõcordes sunt homines: & horum circa ea,quæ in magnitudine sunt,possuntq; vtrisq; vel omnibus inesse. Vt ciuitates cõcordes sunt,cũ omnibus videtur magistratus esse deligendos,aut societatẽ cum Lacedæmoniis ineundam esse,aut magistratũ gerere Pittacum,cũ vellet & ipse. At cùm vterque se ipsum vult(vt ij volunt,qui in Phœnisis sunt)seditionem habẽt. Concordes enim esse,non est idem vtrunq; intelligere,quicquid tandem id sit. Sed in eodẽ idem: vt cùm & populus,& boni Rempublicã optimates gerere volũt. Sic enim fit omnibus quod exoptant. Ciuilis autem amicitia videtur ipsa cõcordia esse,sicut & dicitur. Nam circa cõmoda,& ea, quæ pertinent ad vitam,versatur. Est autem talis concordia in bonis: nam & secum quisq; horum est concors,& omnes inter se sunt concordes, quippe cùm in eisdem omnino sint. Talium enim voluntates manent,& non resluunt,vt Euripus: volúntque semper ea,quæ iusta sunt,& quæ prosunt. Hęc autem & communiter affectant. Prauos verò concordes esse,impossibile est,nisi breui in tempore,quemadmodum & amicos esse. In rebus quidem vtilibus plus,in subeundis verò laboribus,subministrationibúsve minùs habere percupientes. Vnusquisque autem hæc sibi volens proximum perscrutatur,& prohibet. Perit enim res ipsa communis,cùm ab ipsis non conseruetur. Fit igitur vt in seditione versentur: & sese quidem vicissim vrgentes, quæ iusta sunt agere nolunt.

De beneficentia. Cap. VII.

VIdentur autem ij,qui beneficia contulerũt,magis eos amare,in quos beneficia sunt collocata,quã ij,qui acceperunt,eos,qui cõtulerunt. Atq; vt præter rationem eueniens quæritur. Plurimis igitur videtur id ex eo fieri,quia hi quidem debent,illis verò debetur. Vt igitur in mutuis,debitores quidem volunt suos creditores nõ esse,hi verò de salute quoq; debitorum diligentiã adhibent,sic & eos inquiunt,qui beneficia cõtulerunt,velle eos esse erga quos fuere benefici,vt gratias acceptu-ros,illis verò nõ esse curã reddendi. Epicharmus igitur forasse dixerit hæc ipsos dicere,aspicientes ad malũ. Videtur autẽ hoc esse humanum. Pleriq; enim immemores sunt,& suscipere potiùs, quàm conferre,beneficia appetunt. Videbitur autem causa naturalior esse,& non similis ei,quę de creditoribus dicitur. Nõ est enim erga debitores amatio,sed volũtas salutis,recipiendi causa. Sed qui beneficia cõtulerũt,diligunt,atq; amant eos, qui beneficia acceperunt,& si nulla in re sunt vtiles,neq; in posterũ futuri:quod quidẽ & artificibus accidit. Magis enim vnusquisque proprium amat opus,quã ipse ab opere amaretur si animæ particeps esset. Maximè verò forsitan hoc circa poëtas accidit:hi nãq; sua diligũt poemata supra modũ,& périnde,atq; filios,amãt. Tali igitur simile est & id,quod faciunt ij,qui beneficia cõtulerunt. Quod enim suscepit beneficiũ,ipsorũ est opus: hoc igitur & amant magis,quàm eum,qui opus fecit. Huius autem causa est,quod vniuersis, est expetibile,atq; amabile esse. Sumus autẽ actu, nam viuendo sumus,atq; agendo. Qui igitur fecit,est actu suũ quodam modo opus. Diligit itaq; ipsum opus,quia amat & esse. Hoc autẽ est naturale. Quod enim est potentia,id opus ipsum actu declarat. Et insuper ei quidẽ,qui contulit beneficium,honestũ est id,quod egit. Quare gaudet eo, in quo est hoc. At ei,qui accepit,nihil est honesti in eo,qui contulit,nisi conferens: quod quidẽ minùs est iucundum,atq; amabile. Est autẽ præsentis quidem operatio,futuri autem spes,facti verò memoria iucunda. Sed iucundissimum est,quod est actu,& amabile simili modo. Ei igitur,qui cõtulit beneficiũ,permanet ipsum opus: diuturnum est enim ipsum honestũ. Sed ei,qui cepit,trãsacta est ipsa vtilitas: memoriáq; honestarũ quidẽ rerum,est periucunda: vtilium autem non nimiùm, aut minùs. Expectatio verò contrà sese habet. Et amare quidem simile est actioni,amari autẽ passioni. Eos igitur,qui circa actum excellunt,sequitur amare,& ea,quæ ad amicitiam attinent. Præterea,quæ facta sunt cũ labore,ea magis diligunt omnes: vt & pecunias magis diligũt,qui acquisierunt,quã qui ab aliis acceperunt. At beneficiũ quidẽ accipere,sine labore esse constat: beneficiũ autem cõferre,difficile. Propter hæc & matres filios magis amãt: generatio nãq; laboriosa est magis,& magis sciũt esse suos. Videbitur autẽ hoc & iis accõmodatum esse,qui beneficia contulerunt.

De amatore sui. Cap. VIII.

DVbitatur autem & vtrum oporteat se ipsum amare maximè,an aliquẽ aliũ. Increpant enim eos,qui se ipsos maximè amãt: &,vt turpe,sui amatores appellant. Atq; prauus quidẽ,sui gratia cuncta agit: & tantò magis,quãtò prauior est. Incusant igitur ipsum,quia nihil,nisi sibi,agit. Probus autem ob honestatem,& tantò magis,gratiáq; amici,quantò præstabilior est sua verò negligit. Ab his autẽ verbis nõ sine ratione ipsa opera discrepãt. Nam eũ inquiunt oportere summè amare,qui maximè est amicus. Is autem maximè est amicus,qui vult cui vult bona illi gratia,si nullus etiã scierit. At hæc

hęc ipsi ad se ipsum maximè competunt: & cętera omnia,quibus definitur amicus. Dictum est enim ab ipso ea omnia,quæ ad amicitiã attinent,& ad cæteros peruenire. Eòdem accedunt & prouerbia vniuersa: vt, Anima vna: &, Amicorum omnia sunt communia: &, Amicitia est æqualitas: &, Tibiæ genu propinquius. Hęc enim vniuersa ipsi ad se ipsum maximè competunt. Maximè nanq; amicus est sibi: & se igitur ipsum maximè amare oportet. Dubitatur autem meritò,vtris oporteat assentiri,cùm vtrisq; videatur esse credendum. Fortasse igitur tales sermones distinguendi,determinádiq; sunt,quousq;,& quónam modo sint veri. Si itaq; sumpserimus quónam vtriq; modo sui amatorem dicunt,fuerit forsitan manifestum. Qui igitur hoc reprehendendum esse existimãt,eos amatores sui appellant,qui sibi plus tribuunt in pecuniis,& honoribus,& voluptatibus corporis: hæc enim ipsa multitudo affectat,& ipsis,vt optimis,omni studio incumbit: quapropter & in certamen veniunt. Qui igitur in hisce plus habere pergunt,ij cupiditatibus,& omnino affectibus, eiq; parti animæ,quæ rationis est expers,gratificantur: tales autem sunt ipsi multi: idcirco & appellatio orta est ex multitudine,quæ quidem est praua: ergo iustè vituperãtur ij,qui ita se amant. Non est autem obscurũ,vulgus eos,qui sibi ipsis talia tribuunt,sui amatores dicere consueuisse. Nam si quis semper studeat agere iusta maximè omnium,aut temperata,aut quæuis alia,quę à viro tutibus proficiscuntur,honestatémq; omnino sibi ipsi semper vendicet,atq; vsurpet,hunc nemo dicit amatorem sui,neq; vituperabit. Magis autẽ videbitur talis homo sui amator. Nam ea sibi tribuit,quæ pulcherrima,maximéq; bona: & gratificatur ei,quod sui ipsius potissimũ,in omnibúsq; illi obtemperat. Vt autem & ciuitas id esse maximè videtur quod est potissimum,& alius omnis conuentus: sic & homo. Amator igitur is est maximè sui,qui illud amat,illíq; gratificatur. Et continens igitur dicitur,& incontinens,quia mens vincit,aut non vincit: propterea quòd ipsa est hominum quisq;. Elegisse ipli & sua sponte ea videtur,quæ cum ratione maximè egerunt. Non igitur est obscurum,hoc esse maximè vnumquenq;, & hoc maximè virum bonũ amare. Quapropter maximè sui est amator,diuersa specie ab eo,qui reprehenditur: tantúmq; differt, quantum vita cum ratione,differt à vita cum perturbatione: & appetitio aut honesti,aut eius,quod conferre videtur. Qui si omnes ad consequendam honestatem,& ad res agendas pulcherrimas decertarent, atque contenderent,& omnibus publicè ea,quæ oportet,& vnicuiq; priuatim maxima bona inessent: siquidem virtus est tale. Quare bonum quidem hominem,amatorem esse sui oportet: nam & sibi ipsi,& cæteris proderit,agendo honesta. Prauum autem,non oportet: & sibi nanq; nocebit,& propinquis,affectus prauos sequendo. Ea igitur,quæ vir improbus agit,ab iis discrepant, quæ agere oportet. At probus,quæ oportet,ea agit. Mens enim omnis id expetit,quod est optimum sibi: & probus obtemperat menti. Atqui verum est illud,quod de studioso dicitur,complura,inquam,ipsum agere,& amicorum,& patriæ gratia,&,si opus fuerit,mortẽ obire. Et pecunias enim,& honores abiiciet,& ea bona omnino,de quibus homines decertant,sibi vendicans honestatem. Experiri enim potiùs voluptatem breui tẽpore vehementem,quàm longo leuem: & vitam honestam vno anno,quàm quanuis multis: & vnũ actum honestum,magnúmve,quã multos,& prauos. Atq; iis,qui pro amicis,qui pro patria mortem obeunt,hoc forsitan accidit. Magnam igitur sibi ipsis eligunt honestatem,abiicientque pecunias,vt amici capiant plures: hinc enim amicus facultates,ipse consequitur honestatem,atq; sibi maius tribuit bonum. Eundem & circa honores modum,magistratúsq; seruabit: nam hæc omnia amico suo concederet: est enim hoc honestum ipsi, ac laudabile. Meritò igitur studiosus esse videtur,anteponens omnibus honestatem. Fit etiam, vt & res agendas concedat amico,sitq; honestius, se ipsum fuisse causam vt agat illas amicus,quàm si ipsemet agat. In vniuersis igitur laudabilibus, ipse studiosus plus honestatis tribuere sibi ipsi videtur. Sic igitur sui ipsius (vti diximus) amatorẽ esse oportet: vt ipsi autẽ multi sunt,non oportet.

De amicis felicis,& quibus indigeat. Cap. IX.

ESt autem controuersia & de ipso felici,si indigeat amicis,nécne. Non esse enim inquiunt ipsis beatis,& ex sese sufficiẽtibus,opus amicis: insunt enim ipsis omnia bona. Cùm igitur ex sese sint sibi sufficientes,nullius indigent rei. Amicum autem inquiunt,cùm sit alter ipse,ea afferre amico,quæ ipse per se amicus consequi nequit. Vnde & hanc sententiam dicunt:

Fortuna cùm bona est,amicis cur opus?

At absurdo simile est,vniuersa bona tribuentes felici,amicos ipsi nõ tribuere,quod externorum bonorũ maximũ est. Quod si ad amicum conferre potiùs,quàm accipere beneficia,spectat atque ad virum bonum,virtutémq;,dare beneficia pertinet,magisq; honestum est amicis,quàm alienis, largiri,beneficiáq; conferre: vir studiosus iis indigebit profectò,qui dona,beneficiáq; sunt acceputi. Quapropter & quæritur,vtrum prosperis in rebus,an in aduersis opus sit magis amicis,vtpote cùm & is,qui mala fortuna vtitur,iis indigeat,qui beneficia cõferat: & iis,qui prospera fortuna fruũtur,iis sit opus,apud quos beneficia collocabunt. Est etiam forsitan absurdum,beatum ipsum solitarium facere. Nemo enim expetet per se bona cuncta habere: nam homo ciuile animal est,& cum aliis aptum vnà viuere. Hoc igitur cõpetit & felici: habet enim ea omnia,quæ natura sunt bona. Constat autẽ,melius esse cum amicis, probisque,quàm cum alienis ipsum & quibusuis cõuersari. Amicis ergo beato est opus. Qui igitur illi primi dicunt? & qua parte vera loquũtur? an quia vulgus eos amicos esse putat,qui vtiles sunt? Talibus igitur nõ indiget ipse beatus: quippe cũ ipsi omnia bona insint. Nec etiã iis,qui ob voluptatem amãtur,aut perparum: nam cùm sit ipsius vita iucunda,aduentitia non indiget voluptate. Atque cùm amicis talibus haud indigeat,non videtur indigere amicis. Hoc autem non est forsitã

Universidad de Deusto
Biblioteca

verum.Nam in principio dictum est,felicitatem operationem esse quandam.Constat autem,operationem ipsam fieri,& non vt quandam rem esse,quæ possidetur.Quòd si felicem esse,in viuendo, ac operando consistit, boni autem operatio studiosa,& iucunda per se, vt initio diximus,résque propria ex iis est,quæ delectant,atque magis propinquos,quàm nos ipsos,& actus illorũ,quã nostros,possumus contemplari:studiosorúmque hominum actus,si sint amici,iucũdi sunt ipsis bonis,(habent enim ambo ea,quæ sunt natura iucũda) beatus profectò talibus indigebit amicis,si expetit actus bonos,& proprios contemplari:talésque sunt ipsius boni,si sit amicus.Arbitrantur autem homines, felicem iucundè viuere oportere. Solitario igitur difficilis est vita.Non est enim facile per se ipsum semper operari,cum aliis verò, atque ad alios,facile.Erit igitur operatio continua magis, cùm sit per se ipsam iucunda. Quod quidem esse circa beatum ipsum oportet.Studiosus enim hoc ipso,quo studiosus est,gaudet quidem iis actibus,qui à virtute proficiscuntur.Molestè autem fert eos,qui à vitiis prodeunt: périnde,atque musicus delectatur quidem eleganti cantu,offenditur autem prauo.Fuerit etiam & quædam virtutis exercitatio ex conuictu bonorum, vt & Theognidi placet.†Naturalius autem considerantibus,studiosus amicus expetibilis esse natura studioso videtur.Diximus enim id,quod est bonum natura,studioso bonum,& iucundum esse per se.Definiunt autem ipsum viuere animaliũ quidem,potẽtia sensus: hominum autem,sensus, vel intellectionis.Potentia verò ad operationem reducitur,& ipsum præcipuũ in operatione cõsistit.Ipsum autẽ viuere videtur propriè esse ipsum sentire, vel intelligere.At ipsum viuere de iis est, quæ sunt per se bona,atq; iucunda.Est enim definitum,definitum autem natura est bonum.Quod verò natura est bonum,id & bono est bonũ: quapropter omnibus iucundum esse videtur.Non oportet autem,vitam sumere prauam,atq; corruptam,neq; in doloribus constitutam. Indefinita nanq; est talis,quemadmodũ ea,quæ insunt ipsi. Eritq; hoc manifestum magis in sequentibus de dolore.Si verò ipsum viuere bonum est,& iucundum etiam est.Quod vel ex eo videtur,quia omnes appetunt ipsum,& maximè boni,atque beati. His enim viuere maximè est expetibile,& horum vita est beatissima.Qui autem videt,videre sentit:& qui audit,audire:& qui ambulat,ambulare: & in cęteris similiter est aliquid sentiens nos operari. Sentire verò nos sentire, & intelligere nos intelligere possumus.Quod quidem est nos esse. Esse enim,sentire,vel intelligere. Sentire autem se viuere,de iis est,quæ per se sunt iucunda.Vita nanq; natura est bonum.Bonum autem sibi quẽpiam inesse sentire,voluptate afficit.Ipsum verò viuere expetibile est,& maximè bonis:propterea quòd esse,bonum est ipsis,atq; iucundum.Sentiẽtes enim id,quod est per se bonum,voluptate afficiuntur. At studiosus vt erga se ipsum, sic sese habet & ad amicum:† amicus enim est alter ipse. Vt igitur se ipsum esse,est vnicuiq; expetibile,sic & suum amicum esse,vel similiter. Esse autẽ ideò

Theognides sic habet. Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἀπ' ἐσθλὰ διδάξεαι, ἢν δὲ κακοῖσι Συμμίξαις, ἀπολεῖς καὶ τὸν ἐνόντα νόον.

Ἕτερος αὐτὸς ὁ φίλος.

est expetibile,quia sibi bonum esse ipsum sentit. At talis sensus iucundus per se ipsum est.Sentiat ergo & ipsum amicum esse oportet. Hoc autem fieri potest,cum ipso simul viuendo,& verba,mẽtémve commutando.Sic enim in hominibus dici videtur simul viuere: & non,vt in pecoribus,eodem in loco pasci.Si igitur ipsum esse,per se est expetibile viro beato,cùm natura sit bonum,atq; iucundum,simile autem est,& amici ipsius esse:amicus etiam ex iis est profectò, quæ expetibilia sunt beato.At quod est expetibile beato,id adsit ipsi oportet,vel egens erit hac parte.Opus est igitur ei,qui felix futurus sit,studiosis amicis.

De numero amicorum. Cap. x.

SVntne igitur quàm plurimi faciendi amici, an, vt de hospitalitate dictum concinnè fuisse videtur,

†Hospite ne careas,hospes nec pluribus esto:

Μήτε πολύξενος, μήτ' ἄξενος.

Sic & ad amicitiam accommodabitur,neq; sine amicis esse,neq; rursus nimiùm multos habere amicos.Ad eas igitur amicitias,quæ sunt ob vtilitatem,& valde id,quod dictum est, accommodatur.Multis enim vicissim subministrare,laboriosum est:neq; ad hoc agendum,facultates ipsæ sufficiunt.Plures igitur iis, qui sunt ad facultates proprias satis,superuacanei sunt,atq; ad bene viuendum impedimento:non ergo opus est ipsis. Ij quoq;,qui comparantur ob voluptatem,sufficiũt pauci,vt in epulis condimentũ.At súntne studiosi plurimi comparandi?an & multitudinis amicorum est quidã numerus périnde,ac ciuitatis?Nec enim decẽ ex hominibus,ciuitas constare potest, nec etiam est ex centũ millibus adhuc ciuitas.Sed quantitas non est forsitan vna quædam determinata,sed omnis ea,quæ est media inter quasdam multitudines definitas.Et amicorum igitur multitudo quædam est definita.Atq; ij fortasse sunt plurimi,cum quibus quispiam viuere potest:hoc enim ad amicitiam pertinere maximè videbatur. Fieri autem non posse vt vnà cum multis quispiã viuat,séque multis impertiat,non est obscurum. Præterea illos etiam inter sese amicos esse oportet,si simul omnes victuri sunt.Hoc autem difficile est in multis.Est etiam perdifficile,gaudere familiariter cum multis,atque dolere.Concurrere enim hæc simul possunt:cum vno,inquam,dolere,& cum altero gaudere.Forsitã igitur bene est, non quærere quàm plurimos amicos habere,sed quot ad communem vitam habendam sufficiunt. Neq; enim posse videtur,multis vehementer amicum esse:quapropter neq; adamare plures:exuperatio enim quædam amicitiæ est. Hoc autem est ad vnum.Et vehementer igitur amare,ad paucos erit. Hoc & in ipsis rebus ita se habet. Amicitia nanq; sodalitia non fiunt multi amici:& quæ fama celebrantur, inter duos fuisse dicuntur. Qui verò multos amicos habent,& omnibus sese familiariter offerunt,ij nemini sunt amici,nisi ciuiliter,quos & placidos appellant.Fit igitur vt ciuiliter multis sit quispiam amicus,etiam si non sit placidus,sed verè vir probus.Sed ob virtutem,& se ipsos,amicitia non est ad multos.Amabile autem est,& paucos inuenire tales.

In qua fortuna sint habendi amici. Cap. xi.

AT vtra in fortuna magis opus est amicis. Vtrum in prospera an in aduersa? In vtraque nanque quæruntur. Nam & qui fortunam habent aduersam, indigent ope.Et qui sunt in rerum prosperitate,eorum indigent,quibus cum viuant,& in quos beneficia conferant. Volunt enim donare, beneficiáque conferre. Amicos igitur habere necessarium quidem est magis in aduersa fortuna. Quapropter hîc vtilibus amicis est opus. Honestius autem est,in prosperitate fortunæ.Idcirco & bonos quærunt: in hos enim beneficia conferre,atque cum his vnà degere magis est expetibile. Est enim & ipsa præsentia amicorum iucunda in vtraque fortuna:nam leuantur ipsi dolentes condolentibus ipsis amicis. Quapropter & dubitauerit quispiam,si doloris,vt oneris,amici participes fiunt: an hoc quidem non fit,ipsorum autem præsentia, cùm sit iucunda, condolendíque sensus minuit ipsum dolorem? Verùm si ob hæc, aut ob aliquid aliud leuantur,missum faciamus. Id quod dictum est euenire sanè videtur. Ipsorum autem præsentia immista quædam est: nam aspicere quidem amicos, iucundum est,præsertim ei,qui calamitatibus premitur: fertque præsidium aliquod aduersus dolores. Consolationem enim ipse amicus & aspectu,& verbis afferre potest,modò sit dexter. Scit nanque mores, quibus gaudet,atque dolet. At sentire suas ob ærumnas dolere amicum,affert dolorem.Nam omnes fugiunt,se causam doloris esse amicis. Quapropter viriles quidem natura cauent,ne amici secum condoleant:& si non exuperent in dolentia, dolorem,quo illi afficiuntur,non ferunt. Atque omnino simul plorantes,mœrentésque non admittunt, quia nec ipsi sunt propensi ad luctus. Mulierculæ verò, & huiuscemodi viri, gaudent iis,qui vnà cum ipsis gemunt,& amant eos,tanquam amicos,& condolentes.Oportet autem omnibus in rebus præstabiliorem imitari.At amicorum prosperis in rebus præsentia & voluptatem affert omni in actu, &† cognitione delectat, quòd in ipsius bonis lætantur.Quapropter videbitur oportere in prosperitatibus quidem promptè vocare amicos.Est enim honestum,beneficum esse.In aduersitatibus autem pigrè.Minimè nanque facere participes malorum ipsos oportet.Vnde & illud dicitur:

Cogitatione, ἐννοίᾳ.

Sat est grauis,tristísque,si me fors premit.

Maximè tamen vocandi sunt tunc amici,cùm parua suscepta molestia multùm prodesse possunt. Contrà autem fortasse congruum est,ad calamitosos quidem ire non vocatum, & promptè. Est enim amici beneficia conferre,præsertim in eos, qui indigent,& anteà,quàm illi requirant. Vtrisque nanque honestius, atque iucundius est. Ad fortunatos autem promptè quidem accedere ad operandum vnà cum illis: est enim adhæc opus amicis. Lentè autem pro beneficiis consequendis: non est enim honestum,vtilitatis suæ causa properare.Cauenda autem est forsitan opinio iniucunditatis in repellendo:accidit enim nonnunquam. Præsentia igitur amicorum in vniuersis expetibilis est.

De præcipuo munere amicorum,& bonorum,& malorum. Cap. xii.

AT éstne, vt adamantibus amabilissimum est ipse aspectus,magísque hunc sensum,quàm cæteros expetunt,proptereà quòd per hunc maximè est, atque oritur amor:sic & amicis maximè expetibile conuersari, simúlque viuere? Amicitia nanque communicatio est.Et vt ad se ipsum quisque, sic sese habet & ad amicum.Sensus autem cuique de se ipso est expetibilis,igitur & de amico.At operatio ipsis in simul viuendo fit.Quare non immeritò viuere simul affectant. Atque quod tandem est singulis esse,vel gratia cuius viuere expetunt, in eo cum amicis versari,degeréq; volunt.Quocirca alij compotant,alij talorum ludo simul incumbunt, alij simul sese exercent, & vnà venantur, aut philosophantur, singuli totos dies id simul agentes,quod maximè amant.Viuere enim simul cum amicis volentes,hæc faciunt,& ea cum iis communicant, quibus cum vnà viuere expetunt,quæ maximè ipsos in vita delectant.Fit igitur amicitia quidem improborum flagitiosa. Communicant enim praua, suntque instabiles, & peiores etiam fiunt moribus, similes euadentes. Proborum autem proba, congressionibus suscipiens incrementa. Videntur etiam tales & prestabiliores euadere,tam agendo,quàm se mutuò emendando.Eliciunt enim ex sese mutuò ea, quæ placent.Vnde illud dicitur rectè.

Disces ex studiosis nimirum optima semper.

Sed hactenus de amicitia.Déinceps de voluptate dicamus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS STAGIRITAE ETHICORVM AD NICOMACHVM, LIBER DECIMVS,

Ioanne Argyropylo Byzantio Interprete.

Argumentum Libri.

DECIMVS hæc: De voluptate: de felicitate contemplatiua: de felicitate actiua: quòd operatio præcipuum sit: de operis peroratione.

De voluptate. Cap. I.

POST HAEC sequitur forsitan vt de voluptate dicamus. Maximè nãque voluptas nostro generi familiaris est. Quapropter eruditi iuuenes, gubernantes ipsos voluptate, atq; dolore. Videtur autem ad consequendam moris virtutem maximum esse, gaudere iis, quibus oportet, & odisse ea, quæ oportet. Comitantur enim hæc tota in vita, momentum, & vim ad virtutem habentia, felicémq; vitam. Nam eligunt quidem ea, quæ voluptate afficiunt, fugiunt autẽ, quæ dolore. Talia verò minimè prætermittenda sunt, præsertim cùm magna de ipsis sit cõtrouersia. Quidam enim summum bonum voluptatem esse dicunt. Quidam contrà, vehementer prauũ: partim forsitan & credentes sic esse, partim putãtes ad vitam nostram melius esse, voluptatem ostendere prauam esse, etsi talis non est. Plerique enim propensiores sunt ad ipsam, & voluptatibus inseruiunt. Quam ob rem ad contrariũ ipsos ducere oportere dicunt: sic enim ad ipsum mediũ tandem peruenient. Fortasse autem hoc non bene dicitur. Sermones enim, qui de affectibus fiũt, & actibus, minùs creduntur, quàm opera. Cùm igitur ab his discrepant, quæ sensu percipiuntur, tum spreti veritatem etiam ipsam interimunt. Qui nanq; voluptatem vituperat, is, si eam visus nonnunquam fuerit affectare, ad ipsam inclinari videtur, vt talem omnem. Distinguere nanq;, nõ est ipsius multitudinis imperitæ. Sermones igitur veri, non solùm ad sciendum, sed ad viuendum etiam, perutiles sunt: creduntur enim, cùm sunt operibus consentanei. Quapropter hortantur eos, qui ipsos intelligunt, ad ita viuendum, vt ipsi definiunt. Sed de his hactenus: nunc ea, quæ de voluptate dicta sunt, referamus.

Opinio Eudoxi de voluptate. Cap. II.

EVdoxus itaq; voluptatem ex eo summum bonum esse putabat, quia cerneret, vniuersa ipsam affectare, & quæ rationem habẽt, & quæ expertia sunt eiusdem. Atq; in cunctis quod est expetibile, bonum esse: & quod maximè est expetibile, optimũ esse. Vniuersa verò ad idem ferri declarat, omnibus illud optimum esse. Vnumquodque enim id, quod est sibi bonum, inuenire dicebat, quemadmodum & alimentum. Quod igitur vniuersis est bonum, quódque cuncta affectant, id esse summum bonum aiebat. Huius autem viri rationes ob moris magis virtutem, quàm propter se ipsas credebantur: valde enim videbatur esse modestus. Non igitur vt voluptatis amicus hæc dicere videbatur, sed quia verè res ita se habet. Non minùs autem hoc manifestum esse censebat, & ex contrario. Dolorem enim etiam dicebat fugiendum per se omnibus esse: itáque contrarium expetibile esse simili modo. Maximè autem id expetibile esse, quod non ob aliud, neque cuiusquam expetimus gratia. Atque tale ipsam esse sine controuersia voluptatem. Neminem enim interrogas, cuiúsnam gratia capiat voluptatem, propterea quòd per se ipsam expetibilis est ipsa voluptas. Faceréque ipsam quoduis bonum expetibile magis, si illi addatur, vt iustas operationes, temperatásve, & incrementa suscipere bonum ipsum se ipso. Videtur autem hæc ratio voluptatem ostendere bonum esse, & non magis, quàm aliud bonum. Omne enim bonum expetibilius est cum alio bono, quàm solum. Tali itaque ratione & Plato tollit voluptatem summum esse bonum. Vitam enim iucundam cum prudentia dicit expetibiliorem esse, quàm si sit sola. Quòd si mistum est præstabilius, voluptatem summũ bonum non esse: nullo enim addito summum bonum se expetibilius fieri. Constat autem, neq; aliud quicquã summum esse bonum, quod cum eorum aliquo, quę sunt per se bona, expetibilius sit. Quid igitur est tale, cuius & nos participes sumus? nam tale quæritur bonum. Qui verò negant Deum id esse, quod omnia appetunt, ij nihil omnino dicunt. Quod enim vniuersis videtur, id esse dicimus. Qui autem fidem hanc tollit, non valde credibiliora dicet. Nam si ea solùm, quæ mente carent, ipsam appeterent, esset, aliquid quod dicitur. Sin verò & ea, quæ prudentiã habent, ipsam affectãt, quî fit vt aliquid dicant? Fortasse autẽ & in prauis est aliquod naturale bonũ præstabilius, quã ipsa per se sunt, quod propriũ appetit bonũ. Nõ videtur etiã & de cõtrario recte dici. Inquiunt enim, non si dolor sit malum, voluptatẽ continuò bonum esse. Aduersatur enim & malum malo, & ambo ei, quod neutrum est. Atque hæc non malè dicunt: non tamẽ verè in iis, quæ sunt dicta. Si enim ambo essent mala, oporteret & fugienda vtraque esse. Sin neutra, neutrum, aut similiter. Nũc verò illum

illum quidem fugere vt malum, hanc autem expetere tanquam bonum videntur. Sic igitur & opponuntur.

Dicentium voluptatem non esse bonum, confutatio, etsi non omnis expetilis sit.

Cap. III.

ATqui neque si voluptas non est qualitas, propter hoc bonum non est. Neque enim operationes virtutis sunt qualitates, neque felicitas ipsa. Dicunt etiam bonum quidem ipsum definitum esse, voluptatem verò indefinitum, quia suscipit intentionem, remissionémve. Si igitur ex eo, quia magis voluptas, minúsve capitur, hoc iudicant, erit idem & circa iustitiam, cæteráque omnes virtutes, quibus manifestè dicunt magis, minúsve tales eos esse, qui ipsas habent: nam magis sunt iusti, fortésve. Et fit, vt & iustè agatur, ac temperatè, magis, & minùs. Sin in voluptatibus hoc inquiunt esse, videant ne fortasse non dicant causam, si voluptatum aliæ sunt non mistæ, aliæ immistæ. Quid autem prohibet, vt sanitas, quæ definita magis est, atque minùs, sic & voluptates esse? non enim eadem in cunctis est temperatio, nec vna quædam semper est in eodem. Sed cùm remittitur, permanet vsque ad aliquem terminum, & differt ex eo, quia magis est, atque minùs. Tale igitur & in voluptate esse potest. Præterea, summum quidem bonum perfectum esse, motiones autem, & generationes imperfectas esse ponentes, voluptatem motionem esse, generationémve ostendere enituntur. Sed non dicere bene videntur. Non est enim motus. Omni nanque motui propria est celeritas, tarditásve, etsi non per se ipsum, vt motui ipsius Mundi: at ad aliud. At neutrum horum competit voluptati. Fit enim vt aliquis citò sit constitutus in voluptate, quemadmodum & in ira: vt velociter autem delectetur, non fit, neque ad alium: sed fit vt velociter ambulet, & accrescat, & omnia id genus. Fit igitur vt celeriter, atque tardè quispiam ad voluptatem mutetur. At non fit vt hac ipsa celeriter operetur, id est delectetur. Generatio verò quónam fuerit modo? Etenim non ex quouis fieri quoduis, sed ex quo fit, in id dissolui videtur. Et cuius generatio esset voluptas, eius esset corruptio dolor. Dicunt autem, dolorem quidem indigentiam eius esse, quod est secundum naturam, voluptatem verò repletionem. Hi autem affectus corporis sunt. Si igitur voluptas, repletio eius est, quod est secundum naturam, id & voluptate afficitur, in quo est repletio. Corpus ergo capit voluptatem. At non videtur. Non est ergo voluptas, repletio: sed dum fit repletio, voluptate quispiam afficitur: & dum secatur, dolet. Opinio autem hæc ex doloribus circa alimentum, & voluptatibus orta est. Nam indigentes facti, & anteà affecti dolore, repletione capimus voluptatem. Sed hoc non circa omnes accidit voluptates: nam sine dolore sunt & ipsæ mathematicæ voluptates, & quæ per olfactum, & auditum fiunt, ac visum, & species quàm plures, item & recordationes voluptate afficiũt. Cuius igitur hæ generationes erunt? nullius enim rei fuerunt indigentiæ, cuius repletio fuerit. Ad eos autem, qui proferunt voluptates eas, quæ sunt obscœnæ, ac improbæ, dicere quispiam potest, ea, quæ tales afferunt voluptates, non esse iucunda. Non enim si prauè dispositis sunt iucunda, putandum est & iucunda simpliciter esse, nisi illis. Quemadmodum neque salubria, aut dulcia, aut amara, quæ ægrotantibus, aut alba, quæ lippis videntur. Vel hoc modò dicatur, voluptates expetibiles quidem esse, non tamen ab illis: quẽadmodum & diuitem esse, expetibile quidem est, at non ex patriæ proditione: & sanum esse, at non quodcunq; edendo. An voluptates differunt specie? Diuersæ nanque sunt, quæ ab honestis rebus, & quæ à turpibus prodeunt: & non fit vt quisquã iusti capiat voluptatem, si non sit iustus: aut musici, si non sit musicus: & in cæteris simili modo. Ostendere autem videtur & ipse amicus, cùm sit ab adulatore diuersus, non esse voluptatem bonum, aut specie voluptates differre. Hic enim ad bonum, ille ad voluptatem congreditur. Et ille quidem vituperatur, hunc autem laudant, vt ad diuersum congredientem. Nemo præterea expetet ita viuere, vt mentem habens per vitam pueri, iis ex rebus capiat voluptatem, quibus pueri maximè delectantur, vt putant: aut gaudere, turpissimum quid faciendo, nullum vnquam suscepturus dolorem: & compluribus indulgeremus rebus, etiam si nullam voluptatem afferrent. Damus enim operam vt videamus, vt meminerimus, vt sciamus, vt habeamus virtutes. Quòd si necessariò hæc sequatur voluptas, nihil refert. Expeteremus enim hæc, etiam si nulla prorsus ab ipsis prouentura esset voluptas. Voluptatem igitur neq; summum bonum esse, neq; expetibilem omnem: & voluptates nonnullas esse per se expetibiles, specie differentes, aut ea, à quibus proueniunt, perspicuum esse constat. Ea igitur, quæ de voluptate, doloréve dicuntur, satis sint dicta.

Quid non sit voluptas, & quomodo operationem perficiat.

Cap. IIII.

SEd quidnam, aut quale sit, magis patebit, si sermonem paulò altiùs repetemus. Visio enim quouis in tempore perfecta est: nihil enim ipsi deest, quod posteà factum species ipsius perficiet. Tali persimilis est & ipsa voluptas. Est enim quoddam totum: nullóque in tempore voluptatem quispiam accipiet, cuius species, si maiore tempore fiat, perficietur. Quocirca nec motus est: in tempore enim est omnis motus. Et alicuius etiam finis, vt ædificatio tunc erit perfecta, cùm id fecerit, quod affectat, in toto tempore, aut in hoc. In partibus autem temporis omnes sunt imperfectæ. Et à tota, & inter sese diuersæ specie sunt. Compositio nanque lapidum diuersa est ab erectione columnæ, & hæ rursus à templi effectione. Et templi quidem est perfecta: nullius enim ad propositum indiget rei. Fundamentorum autem, & laquearium imperfecta: est enim vtraque pars. Differunt igitur specie. Et fieri non potest vt quouis in tempore motus specie perfectus accipiatur, nisi in toto. Similiter res sese habet & in ambulatione, & motionibus cæteris. Nam si latio motus est, quo quidem

dem ex hoc ad hoc itur: Et huius differentiæ iuxta speciem, volatio, ambulatio, saltatio, & talia, motiones sunt, quibus ex hoc in hoc similiter itur. Non solùm autem in his res sese habet, sed in ipsa etiam ambulatione. Termini nanque non sunt iidem in stadio toto, atque in parte, & in alia, atque alia parte. Neque idem est pertransire lineam hanc, & illam: non solum enim lineam, sed etiam in loco collocatam pertransit. Atque hæc, & illa in diuersis sunt locis. Sed exactè quidem de motu aliis in locis est dictum. Videtur autem non in omni tempore esse perfectus. Sed multi sunt imperfecti, speciéque diuersi: siquidem ipsi termini, speciei sunt effectores. At voluptatis species quouis in tempore est perfecta. Patet igitur, voluptatem, & motum diuersa esse, & voluptatem ex iis esse, quæ tota sunt, & perfecta. Id & ex eo ita esse constat, quia moueri quidem in non tempore nihil potest, voluptate autem affici potest. Quod enim in ipso nunc est, totum est quoddam. Ex his autem patet, non bene dici, voluptatem motum esse, vel generationem: non enim omnium hæc dicuntur, sed partibilium, & non totorum. Neq; enim visionis, neque puncti, neque vnitatis est ignoratio, neque quicquam horum est motus, vel generatio. Quare neq; voluptas. Est enim quoddam totum. At verò sensus omnis ad sensibile est operatio quædam: perfecta autem eius, qui bene est dispositus ad id, quod est pulcherrimum eorum, quæ ipsi subiiciuntur. Tale enim maximè videtur esse operatio ipsa perfecta. Atque nihil interest, siue ipse, siue id, in quo est ipse, operari dicatur. In omni quoque genere præstabilissima est eius operatio, quod optimè dispositum ad id, quod est præstabilissimum eorum, quæ ipsi obiiciuntur. Hęc autem perfectissima est, & iucundissima. In omni nanque sensu, voluptas est: & in mente simili modo, contemplatione ve. Iucundissima autem est ea, quæ est perfectissima: perfectissima autem est ea, quæ est eius, quod bene sese habet ad id, quod est studiosissimum eorum, quæ cadunt sub ipsam. Voluptas autem perficit operationem. Atque non eodem modo voluptas perficit, ac sensibile, & sensus, si sunt studiosa: quemadmodum neque sanitas, medicúsve, similiter causę sunt, vt quispiam valeat. In vnoquoque autem sensu voluptatem fieri constat. Dicimus enim visiones, ac auditiones, voluptatem afferre. Constat autem, & maximè tum, cùm sensus est præstantissimus, & circa tale operatur. Atq; cùm talia sunt, ipsum sensibile, & id, quod sentit, erit semper voluptas, si est quod agat, & quod patiatur. Perficit autem operationem voluptas non vt habitus, sed vt † pullulans quidam finis, perinde atque pulchritudo in iis, qui vigent ætate. Atque quousque ipsum sensibile, vel intelligibile, & id, quod discernit, vel contemplatur, tale sit, quale esse oportet, erit in operatione voluptas. Nam cùm sunt similia, ipsum passiuum, atq; actiuum, & inter sese modum habent eundem, idem semper natura fieri solet. † Quomodo igitur nemo continuè voluptatem capit, an defatigatur? Omnia enim humana nequeunt continuè operari. Neq; voluptas igitur continuè fit: sequitur enim operationem. Nonnullæ autem res, cùm nouæ sunt, delectant, sed posteà non similiter, propter hæc ipsa. Primò nanque inuitatur mens, & circa illas operatur intensè, quemadmodum operantur visu, qui inspiciunt: deinde non fit talis ipsa operatio, sed neglectior. Quapropter & voluptas extenuatur, ac offuscatur. Putauerit autem quispiam, omnes ideo voluptatem appetere, quia viuere etiam omnes affectant. Vita verò quædam est operatio. Atque circa ea quilibet, & iis operatur, quæ & maximè amat: vt musicus quidem, auditu circa cantus: auidus verò discendi, mente circa res contemplandas. Eodem modo & singuli cæterorum. Voluptas autem perficit operationes, & ipsum etiam viuere, quod appetunt. Cum ratione igitur & voluptatem affectant: perficit enim ipsum viuere vniuscuiusque, quod expetibile est. Quærere verò vtrum ob voluptatem viuere expetamus, an voluptatem ob vitam, missum in præsentia faciamus. Coniuncta enim hæc esse videntur, & non suscipere separationem. Nam & sine operatione voluptas non fit, & omnem operationem perficit ipsa voluptas.

Quòd voluptates inter se specie differant.
Cap. v.

ANde & specie voluptates differunt. Nam ea, quæ sunt diuersa specie, à diuersis perfici putamus. Sic enim sunt & ea, quæ à Natura, & ea, quæ ab arte conficiuntur: vt animalia, arbores, pictura, statua, domus, vas, & similia. Similiter igitur & operationes differentes specie, à differentibus specie proficiscuntur. Operationes autem mentis ab operationibus sensus, & hæ rursus inter sese differunt specie. Igitur & voluptates, quæ ipsas perficiunt. Hoc autem & ex eo patebit, quia vnaquęq; voluptas est ei propria operationi, quã perficit: propria enim voluptas auget operationem. Qui nanque cum voluptate operantur, singula magis discernunt, atq; exactiùs comprehendunt: veluti geometræ fiunt, qui geometrica gaudent contemplatione, magísque intelligunt singula. Similiter & qui musicam amant, & qui ędium extruendarũ delectantur arte, cæterorúmq; singuli omnes in opere proficiunt proprio, hoc ipso se oblectãtes. Voluptates igitur augent operationes. At ea, quę augent, propria sunt. Quæ verò diuersis specie propria sunt, & ipsa diuersa specie sunt. Præterea, magis hoc ex eo videbitur ita esse, quia voluptates, quæ à diuersis sunt, impediunt actiones. Qui nanq; fistulis delectantur, nequeunt mentẽ sermonibus adhibere, si quempiam audierint modulantem: magis modulandi gaudentes arte, quã operatione præsenti. Voluptas igitur ea, quæ à modulandi facultate prodit, operationẽ, quæ est circa sermones, corrumpit. Hoc idem & in cæteris vsu venit, cùm circa duo simul quispiam operatur: operatio nanq; iucundior alterã excludit: & si multùm voluptate præcellat, magis extrudit, atq; adeò vt neque operetur per illam. Quocirca cùm vehementer aliqua re gaudemus, non valde aliud agimus, & alia facimus, cùm parum nobis alia placẽt: vt & in spectaculis qui bellaria edunt, id maximè faciunt, cùm viles sunt, qui contendunt

περὶ γινόμενόν τι τέλος, resultans.

Quando.

dunt. Cùm igitur propria quidẽ voluptas exactas operationes reddat, & diuturniores, ac meliores efficiat, alienæ verò extenuẽt, atque corrumpant, constat ipsas inter sese vehementer distare. Alienæ nanque voluptates id ferè, quod proprij dolores, efficiunt. Etenim proprij dolores operationes ipsas corrumpũt: vt si huic scribere, illi rationem subducere, iniucundum est, atque molestum: hic non scribit, ille rationem nõ subducit: quippe dolorem cùm afferat operatio. Circa igitur operationes contrarium à propriis voluptatibus accidit, & doloribus. Atque voluptates, doloréve proprij sunt, qui in operatione per se ipsam fiũt. Alienas verò voluptates simile quid ei facere diximus, quòd ipsi dolores efficiunt: corrumpunt enim, etsi non similiter, operationes. Cùm autem operationes probitate differant, atque improbitate, & alię quidem sint expetendę, aliæ verò fugiendę, & aliæ neutræ: similiter sese habent & voluptates: nam vnicuique operationi est propria quædam voluptas. Quæ igitur studiosæ propria est, ea & proba: quæ verò prauæ, ea est improba. Etenim & cupiditates honestarum quidem laudabiles sunt turpiũ verò vituperabiles. Magis autem propriæ sunt operationibus voluptates, quæ sunt in ipsis, quàm ipsæ cupiditates. Nam hæ quidem seiunctæ sunt, & tẽporibus, & natura: illæ verò propinquæ sunt operationibus, atque adeò indistinctæ, vt contentio sit, si idem sit operatio, & voluptas. Non tamẽ ipsa voluptas mentis esse videtur operatio, neq; sensus. Est enim absurdum. Sed quia non separatur, idem quibusdam videtur. Vt igitur operationes sunt diuersæ, sic & voluptates. Differt autem visus à tactu puritate: & auditus, ac odoratus à gustu. Similiter igitur & voluptates differunt. Et ab his item eæ, quæ sunt mentis. Et hæ rursus differẽtiam inter sese suscipiunt. Videtur autem vnicuique animalium & propria quædam esse voluptas, sicut & opus. Est enim ea, quæ comitatur operationem. In singula etiam intuenti, id ita esse patebit. Alia nanque voluptas est equi, alia canis, alia hominis: quemadmodum & Heraclitus dicit, asinum stramina magis optare, quàm aurum: asinis enim pabulum auro iucundius est. Voluptates igitur eæ, quæ sunt diuersorum specie, differunt specie. Eas verò, quæ sunt eorundem, consentaneum est rationi diuersas non esse. In hominibus autem mediocriter discrepant. Eadem enim alios dolore afficiunt, alios delectant: & aliis quidem molesta sunt, odióque habentur, alii verò iucunda, ac amabilia. Hoc & in dulcibus accidit. Non enim eadem dulcia febricitanti, atque sano videntur: neque calidum idem infirmo, atque optimam habitudinem habenti videtur. Similiter & in aliis accidit. In omnibus autem talibus, id esse tale constat, quod studioso videtur. Quod si hoc rectè dicitur, quemadmodum & apparet, & est, atque virtus, & bonus hoc ipso, quo talis est, omnium est mensura: erunt & voluptates profectò, quæ huic videntur, & iucunda, quibus gaudet ipse. Atque non mirum est, si ea, quæ huic molesta sunt, alicui videantur esse iucunda: multæ nanque corruptelæ, depraua tionésque hominum fiunt: iucunda autem non sunt, sed his, & ita dispositis. Eas igitur, quæ sunt sine controuersia turpes, constat non esse dicẽdum voluptates esse, nisi corruptis. Earum verò, quæ probæ videntur esse, qualem, aut quam dicendum est hominis esse, an ex operationibus constat? has enim ipse voluptates sequuntur. Siue igitur vna sit, siue plures operationes perfecti viri, atque beati, eæ voluptates, quæ has perficiunt, propriè dicendæ sunt hominis voluptates. Cæteræ verò secundo, & perparum, quemadmodum & operationes.

De felicitate. *Cap.* VI.

DIctis autẽ iis, quæ ad ipsas virtutes, ac amicitias, voluptatésque pertinent, de felicitate figura dicere restat, quippe cùm finem humanarum rerum ipsam esse ponamus. Si igitur ea, quę prius sunt dicta, repetierimus, orationem sanè fecerimus breuiorẽ. Diximus itaque, felicitatem habitum non esse: inesset enim dormienti per vitam, plantarum vita viuenti, & in calamitatibus maximis constituto. Quòd si hæc non placent, sed ponendum est potius, ipsam operationem esse quãdam, vt prius est dictum, & operationum alię sunt necessarię, & ob alia, alię per se ipsas sunt expetibiles, perspicuum est, felicitatem earum aliquam operationum esse, quæ sunt per se, & non ob aliud, expetendæ. Felicitas enim nullius indiget rei, sed est ex sese sufficiens. Operationes autem eæ per se sunt expetibiles, à quibus nihil præter operationem quæritur. Tales verò videtur esse actus ij, qui à virtute proficiscuntur. Honesta nanque, studiosáque agere, ex iis est, quæ per se expetuntur. Et item ludorum ij, qui sunt iucundi: non enim ob alia ipsos expetunt. Damna nanq; potius ex ipsis, quàm commoda, suscipiunt, & corpus, & patrimonium negligẽtes. Confugiunt autem ad talia oblectamenta & plerique eorum, qui beati esse dicuntur. Quapropter apud tyrannos in pretio habentur ij, qui in talibus oblectamentis sunt dextri. In iis enim se ipsos præbent iucundos, quæ illi affectant: indigent autem talibus. Videntur igitur hæc ad felicitatem pertinere, propterea quòd hisce vacant homines ij, qui sunt in potestatibus cõstituti. At nullum fortasse signum tales sunt homines: nam nec virtus in potestatibus, nec intellectus consistit, à quibus operationes studiosæ proficiscuntur. Nec si illi, cùm synceram, liberalémque voluptatem non degustarint, ad corporis confugiunt voluptates, propterea putandum est, has magis expetibiles esse. Et pueri enim quæ apud se ipsos in pretio sunt præstabilissima esse putant. Consentaneum igitur est rationi, vt pueris, & viris diuersa pretiosa esse videntur, sic & prauis, & studiosis videri. Vt igitur sæpe dictum est, & pretiosa, & iucunda sunt ea, quæ studioso viro talia sunt. Vnicuique autem ea est operatio maximè expetibilis, quæ ab habitu proprio prodit. Et studioso igitur ea, quæ proficiscitur à virtute. Felicitas ergo non in ludo, iocóve consistit. Etenim absurdum foret, humanum finem iocum esse, & negotia multa, molestiásve per totam vitam causa iocandi suscipere. Cuncta enim ferè, præter

felicitatē, alterius expetimus gratia: hæc enim est finis. Studere autem, & laborare gratia ioci, stultū profectò, nimisque puerile habetur, & est. Iocari verò vt studeas, secundum sententiam Anacharsidis rectè sese habet. Iocus enim requieti similis est. Atq; cū continuè nequeāt homines laborare, indigēt requiete. Non est igitur ipsa requies finis: fit enim gratia operationis. At verò vita felix in virtute cōsistit. Hæc autem vita cum studio est, & in seriis, sed non in ioco consistit. Atque ea, quæ studiosa sunt, seriáve, præstabiliora ridiculis, & iis, quę ioco fiunt. Et operationē semper melioris & partis, & hominis, studiosam magis dicimus esse: melioris verò prēstabilior est, & ad felicitatem iam magis artinens. Frui prætereà quiuis, & mancipium, voluptatibus corporis, non minus, quàm optimus homo, potest: at felicitatem nemo mancipio tribuet, nisi & vitam tribuerit studiosam. Felicitas enim non in talibus consistit modis viuendi, sed in operationibus, quæ à virtute proficiscūtur, vt prius etiam diximus.

De felicitate cōtemplatiua.

Cap. VII.

Vòd si felicitas operatio est per virtutem, cōsentaneum est rationi, per eam esse, quæ est prēstabilissima: hęc autem eius fuerit, quod est optimum. Siue igitur mens ut hoc, siue aliquid aliud, quòd quidem natura dominari videtur, ac imperare, & animaduersionem habere de honestis, diuinisque rebus, aut quia diuinū & ipsum est, aut quod eorum quæ sunt in nobis, est diuinissimū, huius operatio per virtutem propriā ipsa felicitas fuerit, beatitudóque perfecta. Dictum est autem, ipsam esse cōtemplationem. Atque consentaneum hoc & anteà dictis, & veritati videbitur esse. Hæc enim operatio præstabilissima est: quippe cùm & mens sit eorum quæ in nobis insunt, præstantissimum, & ea, circa quæ mens versatur, cognoscibilium præstabilissima sint. Est prætereà continua maximè: nam contemplari magis continuè, quàm agere, quoduis possumus. Arbitramur prętereà, felicitati voluptatem admistam esse oportere. Iucundissima autem operationum virtutū, est ea haud dubiè, quæ per sapientiam prodit. Itaque philosophia mirabiles tum puritate, tum firmitate voluptates habet. Atque consentaneū est rationi, scientibus, quā quærentibus, oblectamentum ipsum iucundius esse.

Sufficientia. Ipsa quoq; sufficientibus maximè fuerit in contemplatione: nam & sapiens, & iustus, & cęteri rebus iis indigent, quę necessarię sunt ad vitam. Sed si satis his talia adsunt iustus quidem eorum indiget, ad quos, & cum quibus egerit iustè: & temperans item, ac fortis, & singuli cæterorum. At sapiens, si solus etiam sit, contemplari potest: & quò sapientior est, eò magis potest. Melius autem fortasse si habeat adiutores: attamen sufficientissimus ipse est. Prætereà, propter se ipsam amari sola videtur: nihil enim ab ipsa fit præter hoc, contēplatum, inquam, esse. At cùm agimus, præter ipsam actionem, aut plus aliquid, aut minus assequimur. Videtur etiam in otio felicitas ipsa cōsistere. Negotia nanque suscipimus, vt otium habeamus: & bellū gerimus, vt in pace degamus. Operationes igitur actiuarum virtutum, ciuilibus, aut bellicis in rebus versantur: actiones autē, quę in his fiunt, negotiosæ sunt. Atque bellicæ quidem omnino. Nemo nanque bellum expetit gerere, gerendi gratia belli, neq; bellum ob bellum parat: videbitur enim crudelis quidam, & sanguinolentus penitus esse, si faciet amicos hostes, vt pugnæ, cædesq; fiāt. At & ipsius ciuilis negotiosa est, & præter ipsam administrationem potestates comparantur, atq; honores, aut felicitatem sibi ipsi & ciuibus: quæ quidem diuersa est à ciuili, quam quærimus vt diuersam. Si igitur ciuiles quidem, & bellicæ actiones, cæteris actibus, qui à virtutibus proficiscuntur pulchritudine, magnitudinéque pręcellunt: hę verò negotiosę sunt, atque aliquem finē affectant, & non propter se ipsas sunt expetibiles. Mentis autem operatio, & studio antecellit, cùm contemplatiua sit, & præter se ipsam nullum affectare penitus finem, haberéq; voluptatem propriam, quæ quidem operationem ipsam exauget. Sufficientia insuper, otium, defatigationis vacuitas vt humana, & quæcunque alia viro tribuuntur beato, per hanc operationem illi inesse videntur. Perfecta felicitas hominis fuerit hæc profectò, sumpta longitudine vitæ perfecta. Nihil enim felicitatis est imperfectum. Talis autem vita superat hominis naturam. Nō enim hoc ipso, quo homo est, ita viuet, sed quo est quid in ipso diuinum. Quantum igitur hoc ab ipso composito differt, tātum & huius operatio distat ab ea, quæ à virtute alia proficiscitur. Quòd si mens diuinum ad ipsum hominem est, & vita, quæ ab hac manat, diuina est respectu ipsius vitæ humanæ. Oportet autem non, quemadmodum monēt quidam, humana nos sapere, cùm simus homines; aut mortalia, cùm simus mortales: sed, quo ad fieri potest, immortales nosipsos facere, cuncta que efficere, vt ea vita viuamus, quæ ab eo manat, quod est eorum, quæ in nobis insunt, præstabilissimum. Nam tametsi parum est mole, vi tamen, & pretio multum omnibus antecellit. Videbitur autem & vnusquisque hoc esse: siquidē præcipuum est, & melius. Absurdum igitur esset, si non suam, sed alicuius alterius, expeteret vitam. Id insuper, quod dictum est anteà, nunc etiam accommodabitur. Quod est enim natura vnicuique proprium, id optimum vnicuique, & iucundissimū est. Et homini igitur ea vita, quæ ab ipsa proficiscitur mente: siquidem maximè hoc est homo: hæc ergo est & felicissima vita.

De felicitate actiua, ac præcipuo munere actionis. *Cap.* VIII.

Secundò autem est ea vita, quæ à virtute alia manat. Operationes enim, quæ ab hac prodeunt, humanæ sunt. Nam iusta, & fortia, & cætera, quæ à virtutibus proficiscuntur, inter nosipsos agimus, in commerciis, & necessitatibus, atq; actibus communibus, & item affectibus vnicuique seruantes decorum, hæc autem omnia constat esse humana. Nonnulla autē & à corpore prouenire videtur, & multum virtus morum, cum affectibus iuncta est. Conjuncta est etiam & prudentia moris virtuti, & hæc prudentię: si principia quidem prudentiæ à virtutibus

tibus ipsis emergāt, rectum verò moris virtutum à prudentia manat. Cùm autem hę sese sic habeāt, vt à se mutuò pendeant, sintq; coniunctæ affectibus, circa ipsum compositum fuerint. At compositi virtutes humanæ sunt. Quare & ea vita, quæ ab ipsis proficiscitur, & felicitas humana est. Mentis autem, est separata. Atq; tātum de ipsa sit dictum: exactè nanq; dicere, propositio maius est. Videbitur autem & externa affluentia perparum, aut minus indigere, quā moralis. Opus est enim vtriſq; necessariis rebus. Atque sit æquè: quanquàm circa corpus, & res tales ciuilis homo magis elaborat: parua enim differētia fuerit. In operationibus autem nō mediocriter differēt. Etenim liberali quidem, ad liberalitatis operationes exercēdas: & iusto ad retributiones, pecuniis opus erit. Voluntates enim nō sunt manifestæ. Simulāt autem & qui non sunt iusti, agere iustè velle. Forti autem opus est potētia, si agit aliquid eorū, quæ à virtute proficiscuntur: & potestate etiam temperanti. Quo nanque modo aut hic, aut cæterorū quisquam manifestus erit? Quæritur autem vtrum magis proprium sit virtutis electio, an ipsi actus: quippe cū in vtriſque virtus cōsistat. Atque constat in vtriſque, perfectum ipsum consistere. Ad actus autem multis indiget: & quò maiores, pulchrioréſque sunt, eò pluribus indiget. At contēplanti nullis huiusce modi rebus ad operationē est opus: quin & ipsæ impedimēto ferè sunt ad cōtemplationē. Sed hoc ipso, quo homo est, atque cum pluribus viuit, expedit ea agere, quę à virtute proficiscūtur: indigebit igitur talibus ad ea agēda, quæ ad hominem spectāt. Atque felicitatem perfectam contemplatiuam quādam operationem esse, hinc quoq; fuerit manifestum. Deos enim maximè beatos esse putamus, atq; felices. At quosnam actus tribuere illis oportet, iustósne? An ridiculi videbūtur, si cōmutent, & deposita reddant, & huiusmodi cætera agant? At fortéſne, propterea quòd formidolosas res sustinent, periculáq; subeunt honestatis ipsius causa? An liberales? At cuinā dabunt? Absurdum est insuper, si nummos etiam habeant, aut aliquid tale. An temperantes: at quidnam fuerint? An laus est importuna, si prauas dij cupiditates nō habere dicantur? Ita per omnia discurrenti, cuncta, quæ sunt circa actus, parua quædam, & non digna diis immortalibus sanè videtur. At verò viuere ipsos vniuersi putant: quare & operari. Non enim oportet illos, vt Endymionem aiunt, dormire. Viuenti igitur ei, cui actio, & multò magis effectio non tribuitur, quidnā aliud prēter contemplationem restat? Quare Dei operatio præcellens beatitudine, contemplatiua sine controuersia fuerit. Et humanarum igitur operationū ea homo est summè felix, quę illi maximè est cognata. Signum est huius, & animalia cætera felicitatis expertia esse, tali penitus operatione priuata, Nā diis quidem tota est vita beata, talē habentibus operationem: hominibus autem quo ad ipsos talis operationis quædā inest similitudo. At animalium cæterorum nullū prorsus est felix: quippe cùm nulla ex parte participeps sit contemplationis. Quousq; igitur contemplatio sese extendit, cousque sese extēdit & felicitas ipsa; & quibus contemplatio magis inest, iis & felicitas magis ineſt, nō per accidens quidem, sed per ipsam vtique cōtemplationem: hæc enim per seipsam est pretiosa. Quare felicitas cōtemplatio fuerit quædam. Est autem opus huic & prosperitate externa, cùm sit homo. Natura nanque ipsa nō est ad contemplandum sufficiens: sed & corpus sanum esse oportet, & alimenta, reliquúmque famulatum adesse. Non tamen putandum est, multis, ac magnis ei opus fore, qui futurus est felix, si fieri non potest, vt sit beatus sine bonis externis. Neq; enim sufficientia, neque iudicium, neque actus, in exuperatione consistit: sed fieri potest, vt & non principes terræ, ac maris agant honesta. Etenim à mediocribus †felicitatibus potest quispiam agere per virtutem. Atque id clarè cernere licet. Priuati nanq; non minus agere videntur res bonas, quàm qui sunt in potestatibus constituti: imò etiam magis. Satis autē est, tot facultates habere. Erit enim eius vita felix, qui per ipsam operatur virtutem. Solon etiam bene fortasse de felicibus sensit, qui quidem eos esse felices dixit, qui mediocriter res habuerunt externas, & pulcherrimas res (vt putabat) egēre, modestéque vixere. Fieri enim non potest, vt mediocria possidentes agant ea, quę agere oportet. Videtur autem & Anaxagoras non locupletem, neque potentem felicem ipsum existimasse, cùm dixisset, se non mirari, si quis absurdus multitudini videatur: hæc enim sentiens res solū externas, his iudicare tantummodo solet. Consentaneę igitur nostris sententiis & sapientū opiniones sunt: at enim habēt quidem & talia quandam fidem. Veritas tamen in iis, quæ in actionem veniunt, ex operibus iudicatur, & vita. In his enim præcipuè certitudo veritatis cōsistit. Considerare enim oportet ea, quę anteà dicta sunt, ad opera referentes, & vitam. Et si consona sunt operibus, accipienda sunt: sin verò discrepant, verba sunt tantùm putanda. At verò qui mente operatur, & eam colit, disponitur optimè: is & amicissimus diis immortalibus est. Nam si dij curam humanarum rerum, vt existimatur, aliquam habent, rationi sanè consentaneum fuerit, ipsos eo gaudere, quod est optimum, maximéque sibi cognatum: hoc autem fuerit, ipsa mens. Et in eos, qui maximè hoc amant, atque honorant, beneficia vicissim conferre, tanquam curam iis, quæ sibi sunt chara, ac diligentiam adhibentes, & rectè, benéque agentes. At constat, hęc omnia maximè sapienti inesse. Amicissimus igitur sapiens ipse diis immortalibus est. Eundem autem conueniens est & felicissimum esse. Quare sapiens hoc quoque modo maximè fuerit felix.

Facultatibus

Peroratio operis. *Cap.* IX.

At enim si de his, atque virtutibus, & insuper de amicitia, voluptatéve satis figura diximus, éstne putandū, nostrū propositum iam finem habere? An, quemadmodū dicitur, non est hoc in rebus agendis finis, perspexisse, cognouisséq; singulas, sed potius agere? Nec de virtute scire sat est, sed enitendū est, ipsam habere, ac vti: vel si aliquo alio modo boni efficiūtur. Si igitur verba sufficerent, ad faciēdos homines bonos, multas iure mercedes, secundum Theognidem, atque magnas afferrent: &

Efficiamur.

comp

Universidad de Deusto Biblioteca

Νῦν δὲ φαίνονται προτρέψαι μὲν καὶ παρορμῆσαι τῶν νέων τοὺς ἐλευθερίους ἰσχύειν ἦθος τε εὐγενὲς καὶ ὡς ἀληθῶς φιλόκαλον ποιῆσαι ἂν κατακώχιμον ἐκ τῆς ἀρετῆς, τοὺς δὲ πολλοὺς ἀδυνατεῖν πρὸς καλοκαγαθίαν προτρέψασθαι.

comparare ea oportet. † Nũc verò iuuenes quidẽ liberos hortari, ac prouocare, moribúſque ingenuis vereq; honeſtatis amatoribus, idoneis ad obtẽperandũ educatione bona iam factis, perſuadere verba poſſunt. Vulgus autẽ ad probitatẽ incitare nequeunt. Non enim ſunt tales, vt ob pudorem obtemperent, ſed ob metũ: nec vt à prauis ob turpitudinem abſtineant rebus, ſed ob pœnam. Nam quia affectibus viuunt, perſequuntur quidem proprias voluptates, & ea, quæ illas efficiunt: fugiunt autem dolores oppoſitos. Honeſtatis autem voluptatíſque verę, nullam prorſus habẽt animaduerſionem: quippe cùm eas nõ deguſtarint. Tales igitur, quænã verba traducere, moderariq; poſſent? Fieri enim non poteſt, aut non facile fit, vt ea verbis mutentur, ac extrudantur, quæ impreſſa ſunt moribus, temporéque diuturno retenta. Amabile autem eſt fortaſſe, ſi cùm omnia eſſent, quibus boni fieri videmur, participes virtutis efficiamur. Fieri verò bonos, alij natura, alij cõſuetudine, alij doctrina putant. Natura igitur (vt conſtat) non in noſtra eſt poteſtate: ſed ineſt iis hominibus per cauſam quandã diuinam, qui verè ſunt fortunati. Verba autẽ, præceptionéſve, nõ in omnibus vires habent, ſed opus eſt, auditoris animũ anteà moribus eſſe cultum ad rectè gaudendum, ac abhorrẽdum, périnde atq; terram, quę ſemina ſit nutritura. Qui nanque viuit cum perturbatione, non audiet ea verba, quæ dehortantur, neq; intelliget. Is verò, qui ita diſpoſitus eſt, quî fieri poteſt vt diſſuadenti obtemperet? Omnino autem non verbis ipſa perturbatio, ſed vi cedit. Mores igitur præcedãt aliquo modo virtuti familiares oportet amantes bonum, atq; abhorrentes à turpi. Difficile autem eſt vt ab adoleſcentia rectè quis ad virtutem inſtituatur, non ſub talibus legibus educatus. Modeſtè nanq; viuere, continentérque, pleriſque hominibus, præſertim & iuuenibus, non eſt iucundum. Quapropter educationem, atque officia à legibus inſtituta eſſe oportet. Non enim dolorem afferent, ſi fuerint cõſueta. Fortaſſe autẽ non ſufficit, dum ſunt adoleſcẽtes, rectam educationem, & curam eſſe adeptos: ſed cùm oporteat viros quoque factos, ipſa agere, ac aſſueſcere, & in his, & omnino omni in vita legibus eſt opus. Multitudo enim neceſſitati potius, quàm rationi, & pœnis, quàm honeſtati paret. Idcirco ſunt qui legũlatores oportere cenſent ad virtutẽ inuitare, ac prouocare honeſtatis gratia, propterea quòd ij, qui probi ſunt ob conſuetudinẽ præcipuè obtẽperabunt. Aduerſus autem inobedientes, & hebetiores ingenio, caſtigationes, pœnáſq; inſtituere. At eos, qui curari, ac emendari nequeũt, extrudere, atque exterminare. Probum enim hominem, & ad honeſtatem viuentem, rationi obtemperaturum inquiũt eſſe: improbum verò voluptatem affectantem dolore afficiendum eſſe périnde, atque iumentum. Quapropter & eos dolores afferri oportere dicũt, qui maximè cõcupitis voluptatibus aduerſantur. Quòd ſi eũ, qui bonus futurus ſit, bene educatum, (vt dictũ eſt) ac moribus bonis aſſuefactum eſſe oportet, déinde bonis in exercitijs viuere, & neq; inuitum, neque ſponte res agere prauas. Hæc autem fuerint, ſi mente aliqua, rectóq; ordine vires habente viuatur. Opus eſt mente profectò, munere cuius ita hæc euenire poſsint. Igitur patris quidem præceptio vires nõ habet, neque neceſsitatem, neque vllius omnino vnius viri, niſi ſit rex, aut aliquis talis. Lex autem vim habet cogentem, quæ quidem eſt ſermo ab aliqua prudentia, atque mente profectus. Et homines quidem eos odiſſe ſolent, qui appetitionibus aduerſantur, & ſi rectè id ipſum faciũt. Lex autẽ non eſt eis moleſta, probitatem iubens. In ſola autem Lacedæmoniorum ciuitate cum aliis paucis, curam adhibuiſſe in educatione, atque officiis legiſlator videtur. In pluribus autẽ ciuitatibus tales res ſunt neglectæ. Et ita vnuſquiſque viuit, vt ſibi placet, ritu Cyclopũ filios regens, atque vxorem. Præſtabiliſsimum igitur eſt, diligentiã, rectámve curam adhibere communem: idq; ipſum facere poſſe. Quod ſi negligitur publicè, ad vnumquenq; pertinet filios ſuos, atq; amicos ad virtutem dirigere, vel ſaltẽ velle dirigere. Atque maximè id ipſum poſſe videbitur ex his, † quæ diximus, idoneus ad leges ferẽdas factus. Publicas igitur diligentias, atq; curas, per leges fieri conſtat: bonas autẽ, per ſtudioſas. Nec intereſſe quicquã videtur, ſcriptæ ſint, an non ſcriptæ; vnus, an plures per illas inſtituantur: vt & in muſica, exercitãdíque facultate, & eruditionibus cæteris hoc nihil refert. Nam vt in ciuitatibus leges, ac mores: ſic & in domibus poſſunt paterni ſermones, ac mores: quinetiã magis ob cognationẽ, beneficiáq; collata. Sunt enim ipſi filij iampridem affectione deuincti, & facilè obtemperãtes natura. Differunt inſuper & inſtituta priuata à publicis périnde, atq; in medicina. Vniuerſaliter enim, febricitanti cõfert inedia, & quies: at alicui forſitan nõ cõducit. Magiſter quoq; ludi, nõ omnibus fortaſſe pugilibus eandem pugnam imponit. Singula autem magis exactè fieri videbuntur, adhibita cura, diligentiáq; priuata: magis enim id adipiſcitur vnuſquiſq;, quod congruũ eſt. Atq; optimè quidẽ in ſingulis curam, ac diligentiã adhibuerit, & medicus, & ludi magiſter, & quiuis alius, qui hoc vniuerſale ſcit: omnibus, inquam, aut talibus hoc eſſe accõmodatum. Scientiæ enim, cõmunis ipſius eſſe dicuntur & ſunt. Nihil tamen forſitã obſtat, quin & is, qui ſcientiæ quidem eſt expers, exactè autem perſpexit experientia, quæ in vnoquoque accidunt, rectã in vno aliquo diligentiã adhibeat, atq; curam: quemadmodum & quidã optimi ſibi ipſis eſſe medici videntur, qui tamen nulli alij poſſunt opem afferre. Verum non minus forſitan oportere videbitur, eum qui vult artifex, & cõtẽplator euadere, ad vniuerſale pergere, atq; illud (vt fieri poteſt) cognoſcere. Dictũ eſt enim, ſcientias circa hoc ipſum verſari. Fortaſſe autem & is, qui vult ſua cura, diligẽtiáve meliores facere, ſiue multos, ſiue paucos, enitatur oportet, vt ad ferendas leges aptus euadat, ſi boni legibus fieri poſſumus. Non eſt enim cuiuſuis quenuis rectè diſponere. Sed ſi alicuius eſt, ſcientis eſt; vt in medicina fit, & in cæteris facultatibus, quarum eſt aliqua cura, atque prudentia. Hæc cùm ita ſint, conſiderare poſt hoc oportet, vndénam, & quomodo quiſpiam legumlator euaſerit. An ab iis, qui Rempublicam gerunt, quemadmodũ & in cæteris facultatibus fieri

ἐκ τῶν εἰρημένων.

ri ſolet: nam pars ciuilis eſt ipſa, ferendarum legũ facultas. An nõ ſimiliter in ciuili, & cæteris facultatibus fit, & ſcientiis? Nam in cæteris quidem iidem tradunt facultates; & per ipſas operantur, vt medici, atq; pictores. Res autem ciuiles docere quidem pollicentur ipſi ſophiſtæ, nemo autem ipſorum agit. Sed ij, qui Rempublicam gerũt, qui quidem potentia quadam id agunt, & experientia potius, quàm mente. Neque enim ſcribunt de talibus, neque loquuntur: quod tamen præclarius forſitan eſſet, quàm iudiciales orationes, vel deliberatiuas componere. Neq; filios ſuos, aut amicorum vllos idoneos ad gubernandum Rempublicam efficiunt. Erat autem conſentaneum rationi, ſi poſſent. Neq; enim melius quicquã ciuitatibus reliquiſſent, neque ſibi ipſis, aut chariſsimis aliud magis optaſſent, quàm talia poſſe. Non tamen parum experientia conferre videtur: non enim fierent per ciuilem conſuetudinem ad gubernãdum Rempublicã aptiores. Quapropter iis, qui de re ciuili cupiunt ſcire, experientia inſuper opus eſſe conſtat. Sophiſtæ autem ij, qui facultatem hanc profitentur, tradendi viam ignorant. Neque enim quale quid eſt, neque circa quæ verſetur, omnino ſciunt. Non enim ipſam, & oratoriam facultatem idem, neque inferiorem ponerent, congregatis iis legibus, quæ ſunt probatæ. Fieri enim poſſe dicunt, vt optimè deligantur: próinde quaſi ſelectio non eſſet ſagacitatis, & iudicare rectè non eſſet maximum: vt in muſicis. Qui nanque ſunt in ſingulis experti, rectè opera iudicant: & quibus, aut quomodo perficiuntur, & quæ ſunt his conſona, comprehendunt. Inexpertis autem ſatis eſt, ſi non lateat ipſos bene, an malè factum ſit opus: vt in pictura. Leges autem operibus ſimiles ciuilibus ſunt. Quónam igitur modo quiſpiam ex his legum fuerit lator, aut eas, quæ ſunt optimæ iudicauerit? Neque enim medici ex libris fiunt: & tamen dicere conantur non ſolùm curationes, ſed etiam ægrotantes curari poſſe, & vt curare oportet, habitu vniuſcuiuſque diſtincto. Hæc autem expertis quidem vtilia, iis verò, qui ſcientia carent, inutilia ſunt. Et legum igitur forſitan, & rerum publicarum congregationes iis quidem, qui perſpicere, atque diſcernere poſſunt, quidnam rectè ſeſe habet, vel contrà, aut quę quibus accommodantur, vtiles eſſe poſſunt. Sed ij, qui ſine habitu talia tractant, rectè quidem iudicare non poſſunt, niſi fortuitò. Magis autem ad ea comprehendenda fortaſſe fuerint apti. Cùm igitur noſtri maiores ea, quæ ad facultatem ferendarum legum pertinent, ſine perſcrutatione reliquerint, noſipſos illa fortaſſe præſtat conſiderare: & omnino de republica pertractare oportet, vt quoad fieri poteſt, ea philoſophia perficiatur, quæ circa res humanas verſatur. Primum itaque ſi quid rectè ſit à maioribus dictum, id enitamur recenſere. Déinde ex congregatis rebus publicis conſiderare, quænam ciuitates, & rerum publicarum ſingulas euertunt, atque conſeruant: & quas ob cauſas aliæ rectè gubernantur, aliæ contrà. His enim perſpectis, magis fortaſſe perceperimus, quænam ſit Reſpublica optima, & quomodo vnaquæque diſpoſita, quibúſve legibus vtens, ac moribus, bene fuerit conſtituta. Dicamus igitur, hinc initio ſumpto.

LEONARDI ARETINI IN LIBROS POLITICORVM

PROOEMIVM.

INTER moralis diſciplinæ præcepta, quibus humana vita inſtituitur, & docetur, eminentiſsimum quodam modo locum obtinent, quæ de ciuitatibus, earúmque gubernatione, conſeruationéque traduntur. Quippe diſciplina huiuſmodi omnis, felicitatem hominibus conficere ſtudet. Felicitatem verò ſi vni acquirere præclarum eſt, quantò magnificentius erit, vniuerſæ ciuitati beatitudinem adipiſci? Bonum enim, quantò latius patet, tantò diuinius eſt exiſtimandum: Cúmque homo imbecille ſit animal, & quam per ſeipſum non habet ſufficientiam, perfectionémque, ex ciuili ſocietate reportet, nulla profectò conuenientior diſciplina homini eſſe poteſt, quàm quid ſit ciuitas, & quid Reſpublica intelligere, & per quæ conſeruetur, intereátq; ciuilis ſocietas, non ignorare. Mihi quidem, qui hæc ignorat, ſe ipſum pariter ignorare videtur, ac ſapientiſsimi Dei præceptum deſpicere. Itáque & Plato decem illis præclaris libris, qui ſunt ab eo de Republica ſcripti, in hac parte oſtendenda, docendáque plurimùm nixus eſt. Et Marcus Cicero noſter, ſex inclytis libris, quos de Republica ſcripſit, hanc ipſam materiã eſt proſecutus.

secutus.Et Aristoteles in hoc volumine,quod nunc in Latinum cõuertimus, hæc ipsa complexus est tanto quidem nitore,& copia,& ornatu,vt verè mereatur flumen aureum vocitari. Materia igitur huius operis talis est. Conuertendi autem, interpretandíque mihi causa fuit eadem illa,quæ iam decem & octo annis ad conuersionem Ethicorum indùxit.Nam cùm videre hos Aristotelis libros, qui apud Græcos elegantissimo stylo perscripti sunt, vitio mali interpretis ad ridiculam quandam ineptitudinem esse redactos, ac præterea in rebus ipsis errata permulta,ac maximi ponderis, laborem suscepi nouæ traductionis, quo nostris hominibus in hac parte prodessem.Quid enim opera ea vtilius, quid laude dignius efficere possim, quàm ciuibus meis primùm,deinde cæteris, qui Latina vtuntur lingua,ignaris Græcarum literarum,facultatem præbere, vt non per ænigmata, ac deliramenta interpretationum ineptarum,ac falsarum,sed de facie ad faciem possint Aristotelem intueri,& vt ille in Græco scripsit,sic in Latino perlegere?Excitauit quoque me vtilitas maxima,quam ex interpretatione Ethicorum prouenisse conspexeram. Homines enim ingenuè eruditi,quos primò veteris interpretationis ineptitudo, ac barbaries à legendo repellebat, ita postmodum eos libros complexi sunt, vt in maximam lucem illarum rerum cognitio sit perducta. Quod idem fore spero in his,de quibus nunc agimus, Politicorum libris.Atque eò magis, quò hæc materia ciuilis, & verba ad exprimendum alia, quàm in suis disputationibus scholastici vtantur,& maiorem quendam efflagitat dicendi ornatum. Quæ duo interpres nedum ille consequi, sed ne suspicari quidem potuit. Aristoteles certè tanta facundia,tanta varietate,& copia,tanta historiarum,exemplorúmque emulatione hos libros refersit,vt oratorio penè stylo scripti videantur.Sic enim argumentationes totas interdũ explicat, vt cuncta dicendi ornamenta in eas studiosè conjecta liceat intueri: nec est in his libris quæstio vlla paulò vberior, quæ tractata ab illo sit absque rhetorico pigmento, aut colore, quorum etsi non expressionem,attamen adumbrationem quandam diligens lector in hac traductione nostra deprehendet.Fuit enim Aristoteles studiosissimus eloquentiæ: quod artes rhetoricæ eius,pluribus voluminibus explicatæ declarant. Quæ sit igitur horum librorum materia, & qua de causa laborem hunc susceperimus, & quales libri ipsi in Græco sint, hæc præfatos esse sufficiat.

Hortamur autem omnes vehementer ad huius operis diligentissimam lectionem,vtpote doctrinam vberrimam, ac rerum propè innumerabilium cognitionem, & quidem necessariam ad vitam suscepturos.

ARIST

ARISTOTELIS

Stagiritæ Politicorum, siue de rebus publicis Liber Primus,

Leonardo Aretino Interprete.

Argumentum Libri.

IN PRIMO hæc disserũtur: Partes Ciuitatis, domus, pagus, Ciuitas. Partes rei domesticæ quatuor:Coniugalis,dominica,paterna,acquisitiua. Coniugalis,virũ & vxorem continet.Dominica,dominum,& seruum. Paterna patrem,& liberos.Acquisitiua, quatuor hominũ vitas:tres simplices,pastoriam ex mãsuetis animalibus,agricultură ex frugibus,prędatoriă ex venatione,& piscatura,& quartă ex duabus, pluribúsve simplicibus compositam.Pars cõiugalis,& paterna,natura est.Dominica,quædam secundũ naturam,vt cũ est dominus natura,& natura seruus. Quędam pręter naturam:vt cùm dominus solum lege dominus est,& seruus,lege seruus.Itẽ acquisitiua,quædam natura,vt quæ ex animalium pastu, agricultura,& pręda auium:ferarúmque,& piscium prouenit.Altera præter naturam, vt numularia: quæ quatuor habet species,mercaturam, fœnerationem, mercenariam, cæduam & fossitiam. Et semper quod secundũ Naturam est,expetendum, & præferendũ:quod autem præter naturam,illaudabile,fugiendum,aut postponendum. Ex iis cognoscere licebit,quæ domus secundum naturam sint,aut magis sint,& quæ non sint,aut minus sint: & ita quoq; de ciuitatibus.Cęterum appellatione domini,dominum & heram:serui, seruum & ancillam:patris,vtrunque parentem, patrem videlicet,& matrem intelligimus.

De Ciuitate,gubernatore,partibus, domo,pago.

Cap. 1.

QVONIAM videmus omnẽ ciuitatem esse societatem quãdam, & omnem societatẽ boni alicuius gratia constitutam (nam eius gratia, quod bonũ videtur,omnia omnes agunt) patet quòd bonum aliquod omnes coniectant:maxime verò principalissimũ omnium,quæ est principalissima,& cæteras omnes complectitur.Est autem hæc illa, quæ ciuitas appellatur,& ciuilis societas. Quicunq; verò putant gubernatoris,ciuitatis,& regis,patrísque familiæ,& domini eandem esse rationem,non bene dicunt.Multitudine enim,& paucitate,sed non specie illorũ singulos putant differre:veluti si paucorum quidẽ, dominũ:si verò pluriũ, patrẽfamilias:sin etiã pluriũ,gubernatorem ciuitatis,vel regem,quasi nihil differat magna domus,& parua ciuitas,gubernatórque ciuitatis, & rex, quandoquidem ipse præsidet rex,quando verò secundum rationem talis scientiæ in parte præsidet,& in parte subest gubernator ciuitatis. Sed hæc vera non sunt,quod manifestum erit secũdum hanc doctrinam considerãtibus.Vt enim in aliis compositum vsq; ad incomposita diuidere necessarium est,(hę nanque sunt minimæ totius particulæ)ita ciuitatem,ex quibus componitur,considerantes,& quo modo illa differant inter se, & si quid artificij recipiunt singula ipsorum, magis intuebimur. Si quis igitur ab initio rerum originem inspiciat,vt in aliis,sic & in istis optimè discernet. Primum igitur necesse est combinare illos, qui nõ possunt esse nisi simul,ceu marem,& fœminam generationis causa.Et hoc non ex electione,sed velut in cæteris animalibus,& plantis, naturale est desideriũ quale ipsum est,tale alterum relinquendi. Imperans verò natura,& parens,propter conseruationem:nam quod potest mente prospicere, natura imperat,ac dominatur. Quod autem potest corpore hoc facere,paret natura,& seruit. Quapropter domino & seruo id confert.Natura igitur distincta sunt fœmina,& seruus.Nihil enim natura facit tale, quale statuarij Delphicum gladium ob inopiam,sed vnum ad vnum.Sic enim optimè instrumenta proficient, si eorum singula non multis,sed vni deseruiant.Verùm apud Barbaros fœmina, & seruus eodem gradu habentur. Causa verò huius est, quoniam quod natura dominetur non habent,sed fit eorum societas ex seruo,& serua.Quam ob rem aiunt poëtæ,Græcos Barbaris dominari oportere,quòd idem sit natura barbarus,& seruus. Ex his duabus igitur societatibus,domus prima:rectéque Hesiodus inquit, domum in primis comparandam, mulierémque, & bouem aratorem.Bos enim pro seruo pauperibus est. Quotidiana igitur societas secundum naturam constituta,domus est: quos Charundas quidẽ ὁμοσιπύους,Epimenides verò Cretensis ὁμοκάπνους appellat. Sed quæ ex pluribus domibus constituitur societas prima, vtilitatis gratia non quotidianæ,pagus est. Maximè verò secundum naturam videtur pagus, propagatio quædam esse domus eorum, quos dicimus coalitos, & natos esse natorum. Quapropter primò sub regibus ciuitates erant, nunc verò etiam gentes: nam ex his, qui suberant regno, processerunt. Omnis autem domus regitur à seniore. Quare & pagi inde propagati propter consanguinitatem. Et

hoc

Universidad de Deusto Biblioteca

hoc eſt,quod inquit Homerus. Iura dāt ſinguli natis,& vxoribus.Sparſim nanq; etiā ſic antiquitus habitabāt.Et deos ob hoc ipſum putāt cuncti regē habere,quoniā & ipſi partim nūc,partim antiquitùs ſub regibus degebāt.Quemadmodū verò formas humanas diis attribuūt homines,ſic etiā vitas.

Quid ciuitas,quòd homo Ciuile ſit animal, quod partibus ciuitas prior ſit.

Cap. II.

QVę autem ex pluribus pagis conficitur ſocietas,ciuitas eſt:quæ quidem (vt ita dixerim) totius ſufficientiæ finem habet,conſtituta quidem gratia viuendi, exiſtens autem bene viuendi gratia. Quapropter omnis ciuitas natura eſt:ſiquidem & primę ſocietates:nam hæc illarum eſt finis:natura verò finis eſt. Quale enim vnumquodque eſt generationis perfectæ, hanc vniuſcuiuſque naturam eſſe dicimus:ceu hominis,equi,domus.Inſuper cuius gratia & finis,id optimum. Sufficientia verò finis,& optimum. Ex his igitur patet,ciuitatē eſſe ex his, qui natura ſunt,& quòd homo natura ciuile eſt animal.Et qui abſq; ciuitate eſt per naturā,nō per fortunā,aut nequam eſt, aut potior, quàm homo: vt ab Homero per contumeliam increpatur:Sine tribu,ſine iure,ſine domo. Nam ſimul talis eſt,& belli cupidus: veluti qui nullo retinetur iugo, vt neq; volatilia.Ex quo patet,ſociale animal eſſe hominē,magis quàm omnis apes,& quàm omne gregarium animal. Nihil enim (vt diximus) fruſtrà Natura facit. Sermonem verò homo habet ſolus omnium animalium. Nā vox quidē moleſti,atq; iucundi ſignificatio eſt.Quapropter aliis quoque exiſtit animalibus.Hucuſq; enim Natura proceſſit in his,vt ſenſum habeant iucundi,& moleſti,& hoc inter ſe ſignificare poſsint. At ſermo ad hoc datus eſt nobis, vt oſtendamus vtilitatem, & damnum: atque ita iuſtum,& iniuſtum. Hoc enim præter cętera animalia hominibus proprium eſt, vt boni,& mali, ac iuſti, & iniuſti,& aliorum huiuſmodi,ſenſum habeant ſoli:horúmque ſocietas facit domum,& ciuitatem. Et certè ſecundum naturam prius eſt ciuitas,quàm domus,& quàm ſinguli noſtrûm.Nam totum prius eſſe,quàm partē, neceſſarium eſt. perempto enim toto, non erit pes,nec manus,niſi æquiuocè: veluti ſi quis dicat lapideam.Nam corrupta quidem erit talis.Cūctæ quidem opere definitæ ſunt,& potētia. Itáq; cùm amplius non ſint tales,nō eſt dicendum, illas eſſe eaſdem,ſed æquiuocas.Eſſe igitur ciuitatem natura,& prius, quàm ſinguli, manifeſtum eſt.Si enim non eſt ſufficiēs vnuſquiſq; ſeparatus,périnde ſe habet ac reliquæ partes ad totum. Qui autem in communi ſocietate nequit eſſe,quíq; nullius indiget propter ſufficientiam,nulla pars eſt ciuitatis, quare aut beſtia,aut Deus. Natura igitur omnibus ad huiuſmodi ſocietatē eſt appetitus. Qui autem primus inſtituit; maximorū bonorum cauſa fuit.Vt enim perfectione ſuſcepta,optimū cunctorū animaliū eſt homo,ita ſi alienus fiat à lege, & à iudiciis,peſsimum eſt omniū animalium. Sæuiſsima eſt enim iniuſtitia,tenēs arma.Homo verò arma tenet per innatam prudentiam,atq; virtutem, quibus plurimum valet in cōtrarium vti. Itáque impiiſsimū,& immaniſsimum eſt ſine virtute, & ad libidinem,cibationémq; deterrimum. Iuſtitia verò,ciuile quiddam eſt:nam ius,ordinatio eſt ciuilis ſocietatis:Iudicatio autem iuſti iudicium.

De re familiari,domino,ſeruo,acquiſitione, imperandi modis. *Cap.* III.

QVoniam verò declaratum eſt, quibus ex partibus ſit cōſtituta ciuitas, neceſſarium videtur primum de re domeſtica dicere. Omnis enim ciuitas ex domibus cōſtat.Rei domeſticę rurſus partes ſunt,ex quibus domus eſt conſtituta.Domus autem perficitur ex ſeruis,& liberis.Cùm verò prima quęque ſint in minutiſsimis perquirenda, primæ verò, ac minutiſsimę partes domus exiſtāt,dominus & ſeruus,maritus & vxor,pater & filij:de his vtique tribus conſiderandum fuerit,quid vnumquodq;, & quale eſſe oportet:hoc eſt,de dominica, de coniugali,(nam & ipſa proprio nomine nō nominatur) & de paterna diſciplina.Sint autē hæ tres, quas diximus.Eſt inſuper quędam pars,quæ videtur quibuſdam eſſe†diſciplina rei familiaris,quibuſdam verò maxima eius pars.Loquor autem de illa parte,quæ verſatur circa acquirendum: quæ & ipſa, quemadmodum ſe habeat, cōſiderandum erit. At primū de ſeruo & domino dicamus, vt ea quæ ad vſum neceſſaria ſunt,intueamur: & ſi quid de his melius comprehendere poſsimus, quàm ea, quæ nūc exiſtimantur.Quibuſdā porrò videtur ſcientia quædam eſſe dominatio, eadémque eſſe diſciplina domeſtica, & dominatio,gubernatióque ciuilis & regia:vt in principio diximus. Aliis autē, præter naturā videtur eſſe dominatio,quoniā natura nihil differat,ſed lege dúntaxat inductū ſit,vt alij liberi ſint,alij ſerui, quapropter neq; iuſtum: violētū enim.Cū igitur poſſeſsio ſit pars domus, certè & illa,per quā acquirimus, pars erit domeſticæ diſciplinę.Nam ſine neceſſariis impoſsibile eſt & viuere,& bene viuere.Vt verò in artibus definitis neceſſariū eſt ſubeſſe propria inſtrumenta, ſi opus modò confici debeat:ſic etiā in re familiari.Inſtrumentorum verò quædam inanima ſunt, quędā animata:veluti gubernatori nauis,quę quidem inanimis eſt:qui verò prorā regit, animatus. Nam miniſter in artibus locum inſtrumenti obtinet. Sic & res poſſeſſa inſtrumentū eſt ad vitam: poſſeſsio autē,multitudo inſtrumentorum:& ſeruus,poſſeſſum quiddam animatum,& tanquā inſtrumentum ante inſtrumenta,omnis miniſter.Si poſſent enim inſtrumenta ad iuſſum vel nutū domini opus ſuū conficere, quemadmodum Dædali,aut Vulcani tripodes,(quos inquit poëta ſponte ſua diuinū prodiiſſe in certamē)ſic & pectines texerent,& plectra citharam pulſarent:nec architecti ſanè miniſtris,neque domini indigerent ſeruis.Quæ igitur inſtrumēta dicuntur factiua ſunt. Quod verò poſsidemus,actiuū eſt.A pectine quidem enim aliquid fit præter illius vſum,à veſte verò,atq; lectica, vſus ſolum. Prætereà,cùm ſpecie differant facere,& agere,& indigeat vtrunque inſtrumentis,neceſſarium eſt & illa eandem habere differentiam. Vita certè,actio eſt, & non factio. Quapropter ſeruus,miniſter eſt ad actionē.Id autem, quod poſsidetur, dicitur quemadmodum &

pars

οἰκονομία sic ferè per librum totum.

pars ad totum. Pars enim non ſolum alterius eſt pars,ſed etiam omnino alterius.ſimiliter & quod poſsidetur.Quapropter dominus,ſerui eſt dominus ſolum,ſed illius non eſt. Seruus autē,non ſolùm domini ſeruus,ſed omnino illius. Quæ igitur ſit natura ſerui, & quæ poteſtas,ex his patet. quicunq; enim ſui ipſius non eſt ſecundum naturam,ſed alterius, homo autem eſt, hic natura eſt ſeruus.†Alterius autem homo,eſt qui poſsidetur, homo exiſtens. Res poſſeſſa verò, inſtrumentum ad acquirendum,actiuum,& ſeparabile.Vtrum verò ſit aliquis natura talis, vel non, & vtrum melius,ac iuſtius ſit alicui ſeruire, vel non, ſed omnis ſeruitus ſit præter naturā, conſiderandū poſteà erit.Nec ſanè difficile eſt,ratione perſpicere,& ex his,quæ fiunt,cognoſcere. Imperare enim, & parêre,non ſolum neceſſariorum ſunt, verum etiam vtilium. Ac ſtatim ex generatione quædam diſtincta ſunt, alia quidem ad imperandum, alia verò ad parendum. Et ſpecies multæ & imperantium,& parentium ſunt.Et ſemper melius imperium,meliorum parētium eſt:ceu hominis, quàm beſtiæ. Nam quod à melioribus perficitur, melius eſt opus. Vbi vero aliud imperat,aliud paret, eſt aliquod horum opus.Nam quæcunq; ex pluribus conſtant,& vnum quid commune fiunt,ſiue ex continuis, ſiue ex diſcretis,in omnibus apparet & quod imperat,& quod paret, & hoc ex tota natura ineſt animali. Nam & in his,quæ expertia ſunt vitæ, eſt quoddam imperium inſtar harmoniæ.Sed hæc forſan aliena ſunt ab iſta conſideratione. Animal verò conſtat primum ex anima,& corpore:quorum alterum imperat ſecundum naturam,alterum paret.Oportet autem conſiderare naturam non in corruptis, ſed in his, quæ magis ſe habent ſecundum naturam. Quocirca eum hominē,qui & animo, & corpore optimè diſpoſitus ſit,inſpiciendum:in quo certè id manifeſtum eſt. Nam prauorum quidem,aut prauè diſpoſitorū,ſępe inuenietur corpus imperare animo:ex eo,quia peruersè,ac præter naturam ſe habent.Eſt igitur (vt dicimus) primum in animali perſpicere imperium dominicum,& ciuile. Nam animus quidem in corpus dominicum habet imperium. Mens verò in appetitum, ciuile,& regium. In quibus clarum eſt,ſecundum naturam,& vtilitatem imperari ab animo corpori:& ab ea parte, quæ habet rationem,ei parti,quæ ſubiacet perturbationi:æqualitatem vero, ac viciſsitudinem omnibus nocere. Rurſus in homine,& aliis animalibus,eodem modo.Manſueta quidem meliora ſunt,quàm fera:his autem vniuerſis melius eſt,vt homini pareant.Nā ſalutem ita recipiunt. Præterea autem maſculus & fœmina,alter melior ſecundum naturam,altera deterior:& hæc imperans,illa vero parens.Eodémq; modo neceſſe eſt in cunctis hominibus eſſe.Quicunq; igitur diſtant tantum,quantum animus à corpore,& homo à beſtia,per hunc modum ſe habent.Quoruncunq; eſt opus in coporis vſu, & hoc eſt in eis potiſsimum,hi ſunt natura ſerui: quibus melius eſt vt imperetur,hoc imperio,quēadmodum in præmiſsis. Eſt enim natura ſeruus, qui poteſt alterius eſſe:quapropter & alterius eſt. Et qui tantum particeps eſt rationis, vt ſentiat quidem,at non habeat. Nam cætera quidem animalia rationem quidem non ſentiunt,ſed paſsionibus inſeruiunt. Vſus etiam variat parumper: neceſſariorum enim corpori auxiliū fit ab vtriſque, à ſeruis videlicet,ac manſuetis animalibus. Vult autem Natura,& differentia facit corpora liberorum,& ſeruorum:alia quidem robuſta ad neceſſarios vſus:alia vero recta, & inutilia ad tales operationes,verùm vtilia ad ciuilem vitam. Hæc autem diuiſa eſt in belli opportunitates, & pacis. Accidit vero ſæpe & contrà:hos quidem corpora habere liberorum,illos verò animos. Nam id quidem patet,quòd ſi tantum præcellant corpore ſolum,quantum deorum imagines, reliqui omnes digni apparent illis ſeruire. Id ſi verum eſt in corporibus, multo iuſtius fuerit, in animo idem putare.Sed non vt corporis, ita & animi pulchritudinem diſcernere facile eſt.Quòd igitur ſint ſecundum naturam,alij liberi,alij ſerui,patet: quibus & ſeruire prodeſt,ac iuſtum eſt.

ἀλλ' οὐδὲ ἄνθρωπός ἐστι, ὃς ἂν κτῆμα ᾖ ἄνθρωπος ὤν: Sed neque homo eſt,quicunque poſsidetur, homo exiſtēs.

De duplici ſeruo,potentia gubernandi,imperio,dominatione,gubernatione.

Cap. IIII.

QVod autem & cōtradicentes quodam modo rectè dicunt,non difficile fuerit intueri. Dupliciter enim dicitur,ſeruire,& ſeruus. Eſt enim aliquis ſecundum leges ſeruus, & ſeruiens, nam lex conſenſio quædam eſt,per quam bello capta illorum fieri dicuntur,qui ceperūt.Hoc autem ius multi eorum, qui circa leges verſantur,accuſant,tanquam oratorē qui iniqua decreuerit:quaſi ſit graue, ſi eius, qui vim afferre poteſt, & potentia præcellit, ſeruus fiat, & ſubditus is, qui vim patitur. Et quibuſdam hoc modo videtur,quibuſdam illo,etiam ſapientium.Cauſa verò ambiguitatis,& variationis ſermonum huiuſmodi eſt, quia quodam modo virtus freta potentia, vim poteſt maximè afferre, & ſemper id, quod ſuperat,eſt in excellentia alicuius boni:ex quo fit,vt vis non abſque virtute eſſe videatur:ſed circa iuſtum ſolum eſſe ambiguitatem,propter hoc ſanè, quòd aliis quidem beneuolentia videtur eſſe iuſtum, aliis hoc ipſum videtur iuſtum,potentiorem dominari. Diſcordantibus inuicem huiuſmodi ſermonibus,cùm alteri nec validum quicquam, nec perſuaſiuum contineant,quòd non oporteat meliorem ſecundum virtutem præeſſe,ac dominari. Omnino vſurpantes quidam,vt arbitrantur, aliquod iuſtum(nam lex,iuſtum quid eſt)ſeruiturem,quæ ex bello prouenit, iuſtam poſuere: & ſimul non iuſtam eſſe aiunt.Nam fieri poteſt,vt belli principium nequaquam ſit iuſtum.Et indignum ſeruire,nemo diceret eſſe ſeruum,alioqui continget, eos, qui nobiliſsimi videntur,ſeruos eſſe,atq; ex ſeruis, ſi contingat eos capi,atque venundari.Itáque iſtos non volunt ſeruos dicere, ſed Barbaros. Atqui cùm iſta dicunt,nihil quærunt aliud,quàm natura ſeruos,vt ab initio diximus. Neceſſe eſt enim dicere aliquos eſſe,& hos quidem vbique ſeruos eſſe, alios verò nuſquam. Eodémque modo de nobilitate. Ipſos enim non ſolum apud ſe ipſos nobiles,ſed vbiq; exiſtimant: Barbaros verò domi

ſolum

solum nobiles. Quasi existat alia simpliciter nobilitas, alia non simpliciter, vt Theodecti Helena inquit: Ex diis ab vtraque stirpe prognatam, quisquam appellabit seruam? Sed cùm hoc aiunt, nullo alio, quàm virtute, & vitio definiunt seruum & liberum, nobilésque & ignobiles. Putant enim vt ex hominibus hominem, & ex bestiis bestiam, sic ex bonis bonum generari. Sed Natura quidem hoc vult, attamen plerunque non potest. Quòd igitur hæc dubitatio habet rationem quandam, & quòd sunt alij natura serui, alij liberi, manifestum est. Et quod in quibusdam determinatum est, esse tale aliquid, quibus quod ob id ipsum prodest, & iustum est, alium seruire, alium esse liberũ: & conuenit alium imperare, alium parêre ei imperio, quod innatum est: quare & dominari. Quod autem malè, vtrisque inutiliter fit. Nam idem prodest toti, & parti, & animæ, & corpori. At seruus pars quædam est dómini, quasi animata quædam corporis, sed separata pars: quapropter aliquid est, quod simul prosit, & amicitia est seruo & domino inuicem, secundum naturam ita dispositis. Illis verò, qui secundum légem, & per violẽtiam, contrarium. Patet autem ex his, quòd non idem est dominatio, & gubernatio Reipublicæ, nec omnes inter se principatus, vt quidam aiunt. nam aliud liberorum secundum naturam, aliud seruorum est. Et in re familiari imperium est vnius. nã ab vno regitur omnis domus. In Republica autem, liberorum, & æqualium est gubernatio. Dominus ergo non dicitur secundum scientiam, sed quia est talis: eodémque modo & seruus & liber. Scientia verò est & liberalis, & seruilis. Seruilis quidem, qualem Syracusis quispiam docebat. nam ibi quidã mercede pueros docebat † seruitutem. Fuerit sanè etiam complurium talium disciplina, ceu coquinaria, & alij huius generis famulatus. Sunt enim opera alia honestiora aliis, alia verò necessaria magis. Et vt est in prouerbio, Seruus præ seruo, dominus præ domino. Hæ igitur omnes scientiæ, seruiles sunt. Domini autem scientia est, per quam vtitur seruis. Nam dominus est, non in possidendo seruos, sed in vtendo seruis. Continet autem hæc scientia, non magnum aliquid neque glorioſum. Quæ enim seruum scire facere oportet, illum oportet scire iubere. Quapropter quibuscunque est facultas à laboribus cessandi, vicarius quidem hunc honorẽ susc ipit. Ipsi aut Reipublicæ administrandæ, aut studiis philosophiæ intendunt. Acquirendi verò disciplina, alia est ab vtraque istarum, ceu bellica quædam iusta, aut venatica. De seruo igitur & domino, in hũc modum determinatum sit.

παχεσήμα-τα, seruilia ministeria

De possessione, acquisitione, hominum vitis, veris diuitijs.
Cap. v.

TOraliter autem de vniuersa possessione, & de acquisitione intuebimur secundum antecedentem modum, quandoquidem & seruus possessionis erat pars. Primum igitur dubitaret vtiq; aliquis, vtrũ illa disciplina, quæ ad acquirendum spectat, idem sit, quod facultas rei familiaris, vel pars aliqua eius, vel ministra. Et si ministra, vtrum quemadmodum pectinaria textoriæ, aut quemadmodum æraria statuariæ. Non enim eodem modo submini-strant: sed altera quidé organa præber, alteta materiam. Dico autem materiam, ceu id, quod subiacet, ex quo aliquod perficitur opus, ceu textori lana, statuario æs. Quòd quidem igitur non sit eadẽ rei familiaris disciplina illi, quæ pertinet ad acquirendum, manifestum est. Nam huius quidé † parare est, illius verò vti. Quæ enim vtitur his, quæ sunt in domo, nisi rei familiaris disciplina? Sed vtrum sit eius pars, vel alia species, dubitationem habet. Nam si est diligentis patrisfamiliâs videre quomodo pecuniæ, & possessiones adsint, possessio autem, & pecuniæ multas complectuntur partes: itáque primum dubitatio est, agricultura vtrũ pars aliqua sit illius acquirendi disciplinæ, an aliud quoddam genus? & omnino circa alimentum cura, & acquisitio. Atqui species alimentandi multæ sunt: quapropter & vitæ plures sunt animaliũ, & hominum. Non enim fieri potest, vt viuatur sine alimento. Itáque diuersitates alimentorum, diuersas fecerunt animalium vitas. Nam ferarũ quidem aliæ gregales sunt, aliæ soliuagæ, vt hoc vel illo modo, illis conducit ad victum. Quoniã aliæ viuis animalibus, aliæ fructibus, aliæ cunctis pascuntur. Quare ad facultatem victus, atque delectum, ipsarum vitas Natura distinxit. Cùm verò non idem cuique dulce sit secundum naturam, sed aliis alia: & illarum, quæ animalia, & illarum, quę fructus comedũt, vitæ inter se differunt. hoc idem est in hominibus. Differunt enim multæ eorum vitæ. Nam pigerrimi qui sunt, pastoralem vitam sequuntur: quoniam à mansuetis animalibus sine labore educatio ipsis prouenit otiosis. Cúmque sit necesse mutare locũ animalibus, & ipsi coguntur vnà sequi, quasi agriculturam quandam viuam colentes. Alij verò ex præda viuunt: & præda quidem alia alij, ceu alij venantes, alij piscantes: vt qui paludes, & stagna, & flumina, & mare accolunt. Alij ab auibus, & feris. Sed maxima pars hominum à terra viuit, & à fructibus non syluestribus. Vitæ igitur ferè tot sunt, quot secundum propriam, & innatam habent operationem, ꝛc. per commutationem, & commercia sibi præparãt alimentum, pastoralis, agricultura, prædatoria, piscatoria, venatoria. Sunt & qui ex miscentes, iucundè viuant, supplentes deficientem vitam, qua deficiens est, vt sufficientia adsit: ceu pastoralem, simul quidam, & prædatoriam, alij verò agriculturam, & venationem. Eodem modo & circa alias, vt indigentia compellit, in hunc modum degunt. Talis igitur acquisitio ab ipsa videtur Natura hominibus data, vt statim post genituram, sic etiam ad perfectionem deductis. Nam ab ipso generationis initio quædam animalium simul exprimunt tantum alimenti, vt sufficiat, donec possit sibi ipsi acquirere quod generatum est: vt quæcunque ex putredine, vel ex ouis gignuntur. Quæ verò pariunt viuentia alimentum habent in se ipsis, ad natorum educationem vsq; ad tempus quoddam, quam lactis naturam dicimus. Quare similiter est de perfectis quoque existimandum,

mandum, plantásque animalium esse gratia, & cętera animalia hominum causa. Mansuera quidem propter vtilitatem, & cibum. Fera verò (etsi non omnia, at plurima illorum) propter cibum, & alia adiumenta, vt & vestis, ac cætera instrumenta ex illis fiant. Si igitur Natura nihil neq; imperfectũ facit, neq; frustrà, manifestum est, illa omnium hominum gratia fecisse Naturam. Quapropter & bellica secundum Naturam quodam modo acquisitiua erit. Nam & venatoria pars illius est, qua vti oportet contra bestias, & contra eos homines qui ad parendũ nati sunt, nec volunt parêre, quia Naturâ id bellum, iustum existat. Vna igitur acquirendi species secundum Naturam, pars est rei familiaris, quam oporter subesse iam, aut illam parare, quo ea subsint, quorum est cõparatio rerum in vita necessariarum, & vtilium ad societatem ciuitatis, & domus. Et videntur veræ quidem diuitiæ ex his constare. Nam sufficientia huius † possessionis ad vitam bonorum, non infinita est: vt Solon poëtico more dicebat. Diuitiarum nullus est finis constitutus hominibus. At certè constitutus est, vt in aliis artibus. Nullum enim instrumẽtum cuiusquam artis, infinitum est, neq; multitudine, neq; magnitudine. Diuitiæ autem sunt multitudo instrumentorum rei familiaris, & Reipublicæ. Quòd igitur sit aliqua acquisitio secundum Naturam patribus familiâs, & gubernatoribus Reipublicæ, & propter quam causam, patet.

κτήσεως, acquisitionis.

De numularia acquisitione quòd sit præter naturam, & quòd differat à cura rei familiaris.
Cap. vi.

ESt aliud genus acquirendi, quod maximè vocant, & merito vocari debet pecuniarium, in quo nullus finis esse videtur diuitiarum, & † possessionis: quod esse vnũ cum illo specie, de quo suprà diximus, plerique crediderunt, propter vicinitatem. Sed neque est idem, neq; ab illo valde remotum. Est enim alterum illorum secundum Naturam, alterum non secundum Naturam, sed magis secundum peritiam, & artem. De quo dicere sic exordiamur: Cuiusq; enim, quæ possidetur, rei duplex est vsus: vterq; verò secundum ipsam rem, sed nõ similiter: verum alter proprius, alter non proprius rei: ceu calcei quidem est calceatio, & venditio. Vterq; enim vsus calcei est. Nam qui calceum indigenti vẽdit pro pecunia, vel cibo, vtitur calceo, qua calceus est, Sed non secundum propriũ vsum. Non enim commutationis gratia factus est calceus. Eodem modo se habet in aliis rebus, quas possidemus. Est enim permutatio in omnibus, cœpta quidem ab initio ex eo, quod est secundũ Naturam: quòd alij plura quàm opus sit, alij pauciora habeant homines. Ex quo manifestum est, pecuniariam non esse secundum naturã eius, quæ permutatiua est. Quoad enim ipsi sufficerent, necessariũ erat permutationem fecisse. In prima igitur societate, id est, in domo, manifestum est, nihil opus esse illius, sed iam in maiori existente societate. Alij enim illorum communiter habebant omnia: alij separatim multa rursus & alia, quorum secundum indigentiam necesse erat permutationem facere. Quemadmodum adhuc faciũt Barbarorum nationes multæ, alia pro aliis dãtes, recipientésq;, vtilia enim pro vtilibus tradunt. Vitra verò nihil: ceu vinum pro tritico, & cæteris talibus. Huiusmodi ergo permutatio neq; præter naturam est, neq; † ad amplificationem patrimonij pertinet, cùm sit in supplementum indigentiæ secundum naturam. Ex hac tamen, illa processit secundum rationem. Nam cùm à remotioribus quæreretur auxilium, importando illa, quibus indigebant, & exportando illa, quibus abundabant, necessariò numi introductus est vsus. Non enim faciliter deferri possunt singula † ad vitam necessaria. Quare ad permutationes faciendas tale aliquid composuerũt inter se dare, & accipere, quod vtilium quippiam existens, haberet vsum commutandi facilem ad vitam: ceu ferrum, & argentum, & si quid aliud tale: primo simpliciter definitum quantitate, & pondere, postmodum verò etiam signo impressum, quò à mensura liberi essent. Nam signum positum est, ad quantitatem demonstrandam. Reperto igitur numo, ex necessaria permutatione, alia species acquirendi emersit numularia. Primò forsan simpliciter, posteà per experientiam artificiosior, vnde, & quo modo permutando, plurimum faciat lucrum. Quapropter videtur numularia maximè circa quæstum pecuniarum versari, & illius esse opus posse discernere, vnde proueniat multitudo pecuniarum. Numorum enim, & diuitiarum effectiua est. Nam & diuitias plerunq; ponunt esse multitudinem pecunię, ex eo videlicet, quòd circa illam intendunt pecuniaria, & quæstuaria. Contrà verò interdum futile quiddam videntur numus, & lex omnino, & ne quicquam secũdum naturam. Quoniam mutatis iis, qui vtuntur, nullius pretij, aut vtilitatis est ad aliquod necessariorum: & locuples numis, penuriam patietur necessarij alimenti. Atqui absurdũ est, tales esse diuitias affirmare, quarum abundans quis fame perire possit: vt de Mida illo in fabulis traditur cui propter insatiabilitatem desiderij, quicquid apponebatur, fiebat aurum. Quam ob rem quærunt diuitias alias, & aliam acquirendi rationem. Et rectè quidem. Est enim alia acquirendi ratio, & diuitię secundum naturam. Et hęc quidem rei familiaris disciplina: Illa verò pecuniaria, pecuniarum effectiua, non simpliciter sed per ipsarum pecuniarum commutationem. Et videtur circa numum ista versari: nam numus primũ est, & vltimum in commutatione. Et infinitæ sunt huiusmodi diuitiæ, quæ ab hac ratione rei augendæ proficiscuntur. Vt enim medicina sanitatis in infinitum, est, & vnaquæque ars finis in infinitum. nam quàm maximè volunt illum efficere. Eorum verò, quæ sunt ad finem, non in infinitum. finis enim extremũ omnibus. Sic & huius rationis augendæ rei, non est finis terminus. Finis autem tales diuitiæ, & pecuniarum † possessio, sed rei familiaris non augendæ rei, est finis. Nõ enim quisitio. hoc est rei familiaris opus. Quapropter in hac videtur necessarium, vt sit finis omniũ diuitiarum. Sed contrà video fieri. Omnes enim in infini-

καπηλική.

tum augent,qui pecuniis ſtudent. Cauſa verò huius eſt,illarum propinquitas. Variatur enim vſus eiuſdem rei,cùm ſit vtriuſque acquiſitionis:ipſius enim vſus acquiſitio,ſed non ſecundum idem. Ac huius quidem alius finis,illius verò amplificatio. Quare videtur quibuſdam hoc eſſe rei familiaris opus, & perſeuerant exiſtimantes oportere aut conſeruare,aut augere pecuniã in infinitum.Cauſa verò eſt huius diſpoſitionis, ſtudium viuendi, ſed non bene viuendi.Cùm ergo cupiditas in infinitum extendatur,illa quoq;,quæ efficiunt infinita,cupiunt.Sed qui bene viuere ſtudent,ad fruitionem coporis diuitias quærũt.Vnde cùm hoc quoque in acquiſitione conſiſtere videatur,omnis eorum cura circa acquirendum eſt.Et altera augendi ſpecies hinc proceſsit. Cum enim fruitio modum excedat,illam adhibent, quæ huiuſmodi exceſſum adimplere poſsit:& ſi per hanc acquirendi ſpeciem nequeant parare,per aliam cauſam efficere conantur,vnaquaque freti potentia non ſecundum naturam.Fortitudinis enim non eſt, pecuniam parare,ſed fiduciam animi. Neque rei militaris,aut medicinę:ſed illius quidem victoriam, huius verò ſanitatem.At illi cuncta ad pecuniam conuertunt,quaſi hic ſit finis. Ad finem verò cuncta oportet tendere.De illa igitur acquirendi ſpecie, quæ neceſſaria non eſt, & quænam ea ſit, & propter quam cauſam illa indigemus,diximus.Et de illa,quæ neceſſaria eſt,quòd altera ab illa:& diſciplina rei familiaris,ſecundũ naturam circa alimentum,nec infinita,ſicut illa, ſed finem habens.

De acquiſitione neceſſaria,medicina,nu mularia,& ſpeciebus eius.
Cap. VII.

EX hoc patet id,de quo ab initio dubitabatur,vtrum gubernatoris domus, & ciuitatis ſit acquirere, vel non,ſed oporteat prius eſſe acquiſitum. Sicut enim homines non facit Reſpublica, ſed factos à Natura ſuſcipiens,vtitur illis:ſic & alimentum oportet Naturam præbere,aut à terra, aut à mari, aut alio quopiam.Sed quemadmodum hæc adminiſtranda ſint,ad gubernatorem pertinet domus. Neq; enim textorię eſt lanas facere,ſed factis vti, & diſcernere qualis ſit bona,& apta,& mala,& inepta.Enimuero dubitaret vtiq; aliquis,cur ea dili gentia,quæ ad acquirendum pertinet, pars rei familiaris ſit:Medicina verò nõ ſit eius pars? Atqui ſanam eſſe familiam oportet, quemadmodum & victum habere, aut aliud quiddam neceſſariorũ. Sed cùm ſit vt patrisfamiliãs, & gubernatoris de ſalute prouidere,ſit etiam vt non,ſed medici: ita etiam de pecuniis eſt vt patrisfamiliãs, eſt etiam vt non,ſed vt lucro inſeruientis.Maximè verò(vt prius dictum eſt)Natura oportet hæc exiſtere.Naturæ enim opus eſt alimentum genito præbere. Cuique enim ex quo generatur,ex eo alimentum relinquitur.Itaque ſecundum Naturam eſt paran di ſtudium omnibus,ex fructibus, & animalibus, Cùm verò & hæc ſit duplex,vt diximus, & altera pecuniaria,altera diſciplina rei familiaris: & hæc quidem neceſſaria,& laudabilis, illa verò transla ta,& meritò improbanda,quia nõ ſecundum Naturam,ſed ab hominibus acquirit, rationabiliſsimè habetur odio ipſa numularia: quoniam à numo ipſo facit acquiſitionem,& non ad quod inductus eſt. Commutationis enim cauſa numus inductus fuit,fœnus autem ſe ipſum maius facit. Vnde & nomen venit,quoniamilla, quæ pariuntur, ſimilia ſunt gignentibus.In fœnore autem numus numum parit. Quare maximè præter naturam eſt hic acquirendi modus. Quoniam verò quæ ad cognitionem pertinebant, determinauimus ſufficienter: illa, quæ ad vſum pertinent, diſcutienda ſunt. Cuncta enim hæc,conſiderationem habent liberalem, experientiam verò neceſſariam. Sunt autem circa acquirendum partes vtiles, rerum ipſarum, quæ acquirendæ ſunt, peritiam habere, quæ optimæ ſint, & vbi, & quomodo,ceu quales equi comparandi ſint, quales boues,aut pecudes.eodé modo in aliis animalibus. Oportet enim peritum eſſe,quæ iſtorum potiſsima,& vbi,& qualia:nam alia alibi potiora gignũtur. Déinde agriculturæ, eiúſque ſpecierum: vt nudi ſoli, & conſiti, & apium, & aliorum animalium, natatilium, tum volatilium, ex quibus ſit vtilitas prouentura. Maximè igitur propriæ acquiſitionis iſtæ ſunt partes,& primæ. Eius verò quæ per tranſlationem dicitur potiſsima pars eſt mercatura. Et huius partes tres, nauigatio, deuectio,negotiatio. Differunt autem hæc inter ſe, cùm alia ſecuriora ſint, alia fructuoſiora. Secunda pars eſt fœneratio. Tertia,mercenaria,& huius alia vilium artium, alia ſine arte, ſolo corpore miniſtrante. Eſt & quarta acquirendi ſpecies, media inter hanc, & primam, (habet enim partem eius, quæ eſt ſecundum naturam, & partem eius, quæ per tranſlationem dicitur) & eſt in his omnibus, quæ à terra, & ab his, quæ terræ ſunt: non à fructibus, ſed ab vtilibus, ceu ſylua cædua, & omni metallica nam multæ ſunt metallorum ſpecies. Hæc rurſus multas complectitur partes. De ſingulis horum in genere dictum eſt nunc: in ſpecie verò de his dicere vtile quidem foret ad opera conficienda, ſed graue nimis in his edocendis perſiſtere. Sunt enim operationes illæ artificioſiſsimæ, in quibus minimum eſt fortunæ: illæ ſordidiſsimæ, in quibus maximè inquinatur corpus: illæ ſeruiliſsimæ, in quibus corporis eſt vſus plurimum: illæ verò ignobiliſsimæ, in quibus minimum requiritur virtutis. Cùm verò ſit à quibuſdam de his ſcriptum, vt à Charete Pario,& Apollodoro Lemnio de cultu agrorum tam nudorum, quàm conſitorum, & ſimiliter ab aliis, de aliis: ea quidem conſideret,cui cura eſt,præcepta.Etiam quædam à frugi patribus familiãs dicta, colligere oportet. Hæc enim cuncta vtilia ſunt his, qui augere patrimonium curant. Quale eſt illud Thaletis Mileſij, (id enim conſideratio quædam eſt ad acquirẽdum)ſed illi quidem attributum propter ſapientiam, contingeréque poteſt, cùm ſit vniuerſale quiddam. Cui cùm obiiceretur philoſophiæ ſtudium propter inopiam, quaſi inutile, & infructuoſum, proſpexiſſe illum ferunt per aſtrologiã,oliuarum vbertatem futurã. Cúmque coegiſſet pauxillum pecuniarum, hyeme adhuc vigente emptionẽ olei feciſſe in Mileto, & in Chio pro paruo admodum pretio,vtpote nemine plus offerente,arrásquo dediſſe.Cùm itáq; poſteà tempus veniſſet,multis ſubitò quęrentibus,vendidiſſe oleum,quanti ipſe voluit,ac magnam vim pecuniarum inde ſuperlucratum,oſtẽdiſſe amicis,perfacile eſſe philoſophis ditari ſi vellent, ſed hoc nõ eſſe illis curæ.Thales igitur in hunc modum dicitur ſapientiam ſuam oſtendiſſe. Eſt autem(vt diximus)vniuerſalis hic quærẽdi modus,ſi quis poſsit ſibi ſoli venditionem comparare. Quapropter ciuitates quædam hunc faciunt quæſtum,cùm indigent pecuniis. venditionem enim ſibi ſolis reſeruant.In Sicilia quidã cùm apud eũ pecunia repoſita eſſet, ferri quicquid erat ex ferrariis emit: poſteà verò mercatoribus illhuc accedentibus vẽdebat ſolus,non magnum exceſſum pretij faciens. Sed tamen ita vt pro quinquaginta talentis, centum conficeret.Hoc itaq; ſentiens Dionyſius,pecunias quidem illi non abſtulit, ſed amplius Syracuſis morari vetuit,vt qui reditus reperiiſſet ſuis rebus inutiles.Iſte vidit aliquid tale,quale Thales viderat.Vterq;enim ſibi ſoli vẽditionem parauit. Hoc eſt vtile videre etiam in Republica.Nam ciuitates pecuniis indigent,& huiuſmodi quæſtibus, quẽadmodum domus,ſed & magis.Quam'ob rem in Republica quidam huic ſoli parti intendunt.

De partibus rei domeſticæ,differentia, virtutibus mulieris,ſerui,pueri, imperantis, parentis, artificum, & cauſa.
Cap. VIII.

QVoniam verò tres erant partes rei domeſticæ, Vna dominica, de qua ſuprà diximus:alia paterna, tertia coniugalis.Nam & vxori præeſt, & filiis, tanquam liberis quidem ambobus, ſed non eodem imperij modo,ſed vxori quidem ciuiliter,filiis autem regié. Maſculus enim,quàm fœmina, natura principalior eſt,niſi alicubi contra naturam conſtiterit:& quod antiquius eſt,& perfectum,iunior,& imperfecto.In ciuilibus igitur principatibus plerunq; commutatur is qui præeſt,& is,qui ſubeſt.Nam æquales eſſe volunt ſecundum naturam, nec quicquam differre. Attamen cùm hic quidem præeſt,ille verò ſubeſt,requirit differentiam,& figuris,& ſermonibus,& honoribus:vt Amaſis inquit,de pedum lotore.Enim vero maſculus ad fœminam ſemper ita ſe habet.Filiorum autem imperium eſt regium.Quod enim genuit,quódque per amicitiam præeſt,& per ætatem, id ipſum eſt idẽ, quod ſpecies quædã regij imperij.Ideo bene Homerus de Ioue inquit:Hominum pater, atq; deorum.ſic appellans horum omnium regem. Natura enim excellere regem oportet,genere autẽ eſſe eundem, Quod accidit ſeniori ad iuniorem,& parenti ad natum. Manifeſtum ergo eſt, quòd plus ſtudij domeſticæ diſciplinæ eſt circa homines, quàm circa poſſeſsionem inanimatorum; & circa horum virtutes, quàm circa virtutes poſſeſsionis, quas diuitias appellamus; & circa liberos magis,quàm circa ſeruos. Primum igitur de ſeruis dubitauerit quiſpiam, vtrum præter miniſteria,& corporalia opera,ſit aliqua virtus ſerui excellentior,puta modeſtia,& fortitudo, & iuſtitia, & alij huiuſmodi habitus: vel non ſit vlla præter corporalia miniſteria. Ambiguitatem ſane id vtraque ex parte habet. Namſiue ſit aliqua,excellentiores erunt ſerui,quàm liberi:ſiue non eſt aliqua(cùm ſint homines rationis participes) abſurdum videbitur. Eadem eſt ferè quæſtio de muliere,& puero,vtrum & horum ſint virtutes,& oportet mulierem eſſe modeſtam, & fortem, & iuſtã. Et,an puer ſit intemperans, & modeſtus,an non. Et vniuerſaliter id quęrendum eſt,de natura imperantis,& parentis,vtrum eadem virtus,an alia. Si enim oportet vtroſq; participes eſſe virtutis, cur tandem alter imperare debet, alter parẽre penitus? Non enim ſecundum magis & minus poſſunt differre.Nam imperare,& parẽre, ſpecie differunt,& non ſecundum magis & minus. Sin verò alium oportet,alium non,admirabile eſt. Nam ſi imperans nõ erit temperatus,& iuſtus, quomodo bene imperabit? Sin is,cui imperatur, quomodo bene parebit? Intẽperatus enim,& timidus, nihil faciet vt oportet. Conſtat igitur,oportere vtroſque habere virtutem,ſed in ipſa virtute eſſe differentiam:quemadmodum in iis, quæ natura obediunt, id apertè in animo inſpicitur. Eſt enim in animo quod natura imperat, & quod paret:quorum diuerſam cenſemus eſſe virtutem, & vt rationem habentis,& irrationalis.Patet igitur eodẽ modo ſe habere in aliis. Quare pleraq; ſunt natura imperantia,& parentia.Alio enim modo liber præeſt ſeruo,& maſculus fœminæ,& vir puero:& omnibus inſunt partibus animæ, ſed differentiæ inſunt.Seruus enim omnino non habet liberandi arbitrium,Mulier verò habet quidem,ſed inualidum.Puer autem habet,ſed imperfectum. Eodem igitur modo ſe habere neceſſe eſt & circa morales virtutes. Putandum eſt autem omnes participes eſſe oportere,ſed non eodem modo: ſed quãtum cuique opus eſt.Ex quo fit vt is,qui imperat,perfectam virtutem habere debeat moralẽ(nam eius opus eſt ſimpliciter præcipientis, ac præſidentis: ratio autem præcipit,atq; præſidet)aliorum verò vnuſquiſque quantum ſibi competit. Quare patet,virtutem moralem eſſe omnium ſuprà dictorum. Nec eadem temperantia mulieris,& viri, neque fortitudo, neque iuſtitia, vt Socrates putabat; ſed hæc quidem iubens fortitudo, illa verò obediens. eodem modo & in aliis. Patet autem id magis,particulariter cõſiderantibus. Nam qui vniuerſaliter dicunt, quòd bene ſe habere animum virtus eſt: & rectè agere, aut aliquid tale,ſe ipſos decipiunt. Multò enim melius dicunt, qui enumerant virtutes, quemadmodum Gorgias, quàm qui ita definiunt. Quapropter oportet,ſicut poëta de muliere dixit, ita cenſere in omnibus. Mulieri decus affert taciturnitas,ſed non ita viro. Cùm verò puer ſit imperfectus, patet quòd & huius virtus non ipſius ad ſe ipſum eſt, ſed ad † perfectum, & ducem. Similiter & ſerui ad dominum. Poſuimus autem ſeruum eſſe vtilem ad neceſſaria; quapropter patet ipſum virtute indigere parua, & tanta, vt neque propter intemperantiam,neq; propter timiditatem in operibus

imperãte natura, & parente.

† præfectum.

ribus deficiat. Dubitabit verò aliquis (si verum est quod nunc diximus) vtrum artifices oporteat habere virtutem. Nam fæpe propter intemperantiam deficiunt in operibus. an hoc longè differt? Nam seruus quidem adhæret nobis communione vitæ: ille autem remotior est, & tantum sibi cõpetit virtutis, quantum seruitutis. Vilis enim artifex determinatam quandam habet seruitutem. Et seruus est secundum naturam: sed nemo sutor vt alius opifex. Patet ergo quòd huius quidem virtutis causam esse oporteat, dominum seruo, non eũ, qui doctrinam habet in operibus dominicam. Quapropter nõ bene dicunt, qui seruos spoliant ratione, dicentes præcepto vti dúntaxat. Admonendi sunt enim magis serui, quàm pueri. Et de his in hunc modum determinatum sit. De viri autem, & mulieris, filiorúmque, & patris virtute, & conuersatione adinuicem, quid rectè vel contrà, & quomodo oporteat, hoc quidẽ facere, ab illo autem abstinere; in his, quæ in Republica conspiciũtur necesse est intueri. Nam cùm omnis domus sit ciuitatis pars, † illi autem domus, partis autẽ virtus ad totum respicere debeat, necessarium est respicienti ad Rempublicam, filios, vxoréſque instituere: siquidem refert ad rectam institutionẽ Reipublicæ, pueros, & mulieres esse bene institutos. Enimuero referat necessarium est. nam mulieres media pars sunt hominum liberorum. Ex pueris autem sumũntur, qui Rempublicam gubernent. Quare cùm de his determinatum sit, de reliquis autem in aliis sit dicendum, omissis propositis, tanquam finem habentibus, alio sumpto principio disseramus, ac primum illa discutiamus, quæ tradita sunt de optimo ciuitatis statu.

Ista autem pars domus.

ARISTOTELIS STAGIRITAE POLITICORVM, SIVE DE REBVS CIVILIBVS, LIBER SECVNDVS,

Leonardo Aretino Interprete,

Argumentum Libri.

IN hoc secundo discutiũtur hęc: Prima & optima Respublica Socratis: secũda Respublica Socratis: Respublica Phaleæ: Respublica Hippodami: Respublica Lycurgi: Respublica Minois: comparatio harũ inter se: Respublica Solonis, & qui de rebus publicis scripserunt. Prima Respublica Socratis, nullorũ: Secũda, Magnesiorũ: Phaleę, Carthaginiẽsium: Lycurgi, Lacedęmoniorũ: Minoïs, Cretensiũ: Solonis, Athenienſiũ. E prima Republica Socratis sunt hæc, vnitas ciuitatis: Socratica communitas mulierum, & natorum, communitas rerum.

De optima Republica Socratis, differente multitudine, æqualitate, sufficientia.

Cap. I.

QVONIAM proposuimus cõsiderationẽ facere de ciuili societate, quæ sit optima omniũ, iis, qui possunt viuere maximè ad votũ: oportet alias quoq; cõsiderare Respublicas, quibus vtuntur ciuitates aliquæ earũ, quæ bene legibus institutæ videtur. Et si aliquæ sint aliæ ab aliquibus scriptæ, quæ bene se habere videantur, vt recta institutio, vtilitásque appareat. Nec putetur esse ad ostentationem, & superfluitatem, quærere aliud quippiam præter illas. Sed quia illæ non bene se habent, ideo hũc laborem à nobis esse susceptum. Incipiendũ est autem ab eo, quod est secundum naturam huius considerationis principium. Necessarium quidem est, aut omnia esse communia inter ciues, aut nulla, aut quædam. Enimuero nulla esse cõmunia, impossibile constat esse: cùm ciuitas sit communio quædam. Ac Primo necesse est, locum esse communem: nam locus quędam paritas est vnius ciuitatis, ciues autem socij vnius ciuitatis. Sed vtrum melius fuerit in bene instituenda Republica, quæcunq; recipere communionem possunt, ea omnia esse communia: an quædam cõmunia esse, quædam non esse? nam fieri posset vt filij, vt vxores, & res, quæ possidẽtur, communes essent, quemadmodum in Platonis Republi. Ibi enim Socrates inquit oportere communes esse filios, & mulieres, & facultates. Id verò vtrum præstat ita fieri, vt nunc fit, vel secundum legem illam in Republica scriptam? Contingit porrò & † alias turbationes permultas ista mulierum communio: & id proculdubio quod censuit, legem hanc esse ferendam, non videtur consequi ex rationibus. Prætereà, ad finem, quem inquit oportere ciuitati existere (vt nunc quidem dictum est) impossibile. Quomodo autem distinguere oporteat, nihil ab eo determinatum est. Dico autem, vt quòd vna videlicet sit ciuitas tota, tanquam id sit maximè optimum. Suscipit enim hanc suppositionem Socrates. Atqui constat, quòd ea, si procedat vt vna fiat magis, ciuitas non erit. Est enim ciuitas, multitudo quædam secundum naturam, quæ dum fit vna magis, domus erit ex ciuitate, & homo ex domo. Vnam enim magis domum censemus esse, quàm ciuitatem, & hominem vnum, quàm domum. Quare etiam si posset quiſpiam hoc facere, tamen non esset faciendum, quia

Λυσιτελεῖ. Λυσιτελεῖν.

quia perimit ciuitatem. Nec solum ex multitudine nominum constat ciuitas, verum etiam ex eorum multitudine, qui specie differunt. nõ fit enim ciuitas ex similibus. Aliud enim ad bellum cõfœderatio, quàm ciuitas. Illa enim quantitate prodest, & si eadem sit specie, cùm auxilij gratia suapte natura fieri nata sit, huiusce cõfœderatio, ceu si pondus magis attrahat. Differt autem & eo modo ciuitas à gente, quando per pagos diuisa non sit multitudo, sed quemadmodum Arcades. Ex quibus autem vnum fieri oportet, specie differũt: quapropter æquale repensum ciuitatem conseruat, vt in Ethicis dictum est prius, quoniam inter liberos & æquales necessarium est hoc esse. Nam omnes simul magistratum gerere impossibile est, sed aut per annum, aut per aliam præfinitionem, & tempus. Atque isto modo fit, vt omnes gerant magistratum: ceu si mutarentur sutores, & fabri, nec semper iidem sutores ac fabri essent. Cùm verò melius sit, ita se habere ea, quæ sunt circa societatem ciuilem, manifestum est melius fore, si iidẽ semper magistratum gererent, modo id fieri posset. Sed in quibus hoc fieri nequit, propterea quòd omnes naturâ sunt pares, simul est iustum (siue bonum, siue prauum sit, gerere magistratum) vt omnes huius muneris participes fiant, † & in eo imitari vicissim æquales, cedendo inuicem alios aliis, (vtpote qui ex principio sint æquales.) Nam alij regunt, alij reguntur in parte, tanquam si ipsi alij fiant. Eodem modo illorum, qui regunt, alij alios gerunt magistratus. Patet igitur ex his, quòd non recipitur, sic vnam aptam esse ciuitatem, ceu dicũt quidam, & quod maximum fore commodum ciuitatibus dicebatur, id interimit ciuitates. Atqui sin gulorum bonum, singula conseruat. Patet etiam alio modo, quòd quærere nimium vnire ciuitatem, non est melius. Domus enim magis sufficiens est, quàm homo vnus: ciuitas autem, quàm domus. Et vult ea quidem tum esse ciuitas, cùm habet sufficientiam multorum societas. Si igitur magis expetendum est, quod magis sufficientiam haber, certè & minus vnum, eo, quod est magis, expetibilius est.

ἐν τούτοις ὃ μιμεῖσθαι τὸ ἐν μέρει τοὺς ἴσους ἐλεύθερον ὁμοίως τοῖς ἐξ ἀρχῆς.

De Republica Socratis, eiúsque improbatio.

Cap. II.

vnam. NImuero nec si optimum sit, † vnum quàm maximè esse ciuitatem, tamen id demonstrari non videtur ex sermone, si omnes dicant suum, & nõ suum. Hoc enim Socrates putat signũ esse ciuitatis perfectè vnitæ. At enim verbum, Omnes, duplex est. Si igitur tãquam singuli, forsan esset magis, quod efficere vult Socrates. Singuli enim eundem filium suum dicerent, & mulierem eandem: & de facultatibus, & de quibusuis aliis alia eodem modo. Nunc autem non ita dicunt, qui communibus vtuntur mulieribus, & filiis: sed omnes quidem, at non vt singuli ipsorum. Eodémq; modo de facultatibus, omnes quidem, sed non vt singuli eorum. Quòd igitur aberratio quædam sit in verbo, Omnes, manifestum est. nam & vtraque, & imparia, & paria dicit propter duplicitatem. Et in sermonibus positum, litigiosos facit syllogismos. Quare hoc ipsum omnes dicere, vno quidem modo bonum est, sed nequaquam possibile: alio autem modo, nihil consentaneum. Habet præterea quod dicitur, nocumentum aliud. Quod enim multorum commune est: in eo minima adhibetur diligentia. Nam de propriis maximè curãt homines, de communibus autem minus, quàm quantum singulis competit. Tanquam enim alio curãte, ab aliis negliguntur. Quemadmodum in seruilibus ministeriis, famulantes multi interdum deterius inseruiunt, quàm pauci. Fiunt autem vnicuique ciuium mille filij, & hi nõ vt singulorum, sed vt cuiusuis, quiuis similiter est filius: quare omnes similiter negligent. Prætereà, isto modo singuli suum dicẽt bene agentem, aut malè † quotiescunque contingit numero. Puta, meus est, aũt illius, hoc modo dicens de singulis ex mille, vel ex quot ciuitas sit, & hoc dubitans. Nam incertum est cui contigerit genuisse filium, & saluũ esse genitum. Atqui vtrum præstat sic dicere suum, ita vocantes vnumquenque duorum millium, & decem millium, an magis vt nunc in ciuitatibus suum vocant, hic quidem filium suum, ille fratrem suum, ille nepotem suum, aut per aliam quandam coniunctionem, & ex consanguinitate, vel familiaritate, & affinitate sui primum, vel suorum: & prætereà alterum sodalem, alterum cõtribulem? Præstat enim esse proprium nepotem, quàm illo modo filium. Quinimo nec vitari quidem potest, quin agnoscantur à quibusdam fratres, & filij, & patres, & matres: nam per similitudines natorum ad parentes, necessarium est vt fidem recipiant de sese inuicem. Quod tradunt scriptores quidam, qui terræ ambitus describunt: esse enim aiunt nonnullis superioris Libyæ populis mulieres communes, filios tamen partiri inter se secundum similitudines [natorum.] Sunt enim mulieres quædam, & animalia, ceu equi, & boues; quorum ea natura est, vt simillimos genitoribus edãt fœtus: vt equa illa apud Pharsaliam Iusta nuncupata. Et prætereà huiusmodi molestias non facilè erit vitari ab iis, qui eam statuunt communitatem, puta plagas, & neces partim voluntarias, partim inuoluntarias, & rixas, & iurgia, quæ nefas est committere aduersus parentes, & propinquos, magis quàm aduersus extraneos. Sed frequentius illa euenire necesse est, vbi ignorant, quàm vbi sciunt. Et ea si contingant, à scientibus expiari debito modo possunt, ab ignorantibus verò non possunt. Illud etiam absurdum, quòd qui filios communes fecerunt, coire solum amantes vetuerunt, amare verò non vetuerunt, nec alios vsus, quos esse patri ad filios, & fratri ad fratrem, omnium deformissimum est, cùm & amare solum aliquid absurdum sit, etiam non aliam ob causam coitionẽ illorum vetuisse, nisi quia nimia voluptas inde sit prouentura: sed quia pater sit, aut filius, aut fratres, ob eam rem nihil putare referre. Videtur autem magis prodesse, vt agricolis communes sint mulieres, & filij, quàm custodibus. Minus enim erit amicitia, si communes sint nati, & mulieres. Enimuero ta-

Universidad de Deusto Biblioteca

les sint, quibus imperantur, oportet, quo ipsi pareant imperio, nec res nouas in ciuitate moliantur. Penitus autem contrarium eueniat necessarium est, ex huiusmodi lege, quàm ea, quorum causa optimas leges esse oportet, & quã id, cuius gratia Socrates censet ita instituendum de natis, & mulieribus. Amicitiam enim putamus maximum esse bonum ciuitatibus. Nam sic minimè seditionibus agitabuntur. Et vnam esse ciuitatem laudat maximè Socrates. quod & videtur, & ipse inquit esse amicitiæ opus, vt in amatoriis sermonibus scimus dicentem Aristophanem, Propter eximiam amantium cupiditatem, applicari simul, & ex duobus fieri vnum. Hic ergo necessarium est, ambos corruptos esse, vel vnum. At in ciuitatibus necesse est, amicitiam infirmam, fluxámque fieri, propter huiusmodi communitatem, & minimè dicere suum, aut filium patrem, aut patrem filium. Vt enim† parum mellis multa in aqua diffusum, insensibilem facit mistionem, sic accidit, communitatem istam nequaquam necessariam in tali Republica, à nominibus extimantibus vel patrem vt filij, vel filium vt patris, vel fratres inuicem, exilem profectò beneuolentiam efficere. Duo enim sunt, quæ faciunt homines curam habere, & amare: proprium scilicet, & affectio. quorum neutrum sit, necesse est, in huiusmodi Republica. Insuper translatio illa natorum ex agricolis, & artificibus in custodes, & ex his in illos, magnam continet difficultatem, quemadmodum tandem fiet: & cognoscant necesse est dantes, & transferentes, quibus quos dedant. Prætereà & superius dicta, magis in his necessarium est euenire, puta rixas, & plagas, & amores, & cædes. Nam non amplius appellãt custodes fratres & filios, & patres & matres, qui aliis ciuibus deduntur. Et rursus qui ex custodibus, aliis ciuibus, vt tale caueant aliquid perpetrare propter consanguinitatem. De communitate igitur natorum, & mulierum, determinatum sit in hunc modum.

Cõuiuium Platonis.

μικρὸν γλυκύ.

De communitate facultatum, & nonnullis incommodis Rempublicam Socraticam sequentibus.

Cap. III.

His consequens est de rebus, quæ possidentur, considerare, quomodo sit cõstituendum illis, qui in optima Republica versari debeant. Vtrum communes esse debeant, vel non communes. Hoc seorsum determinatum est, nec simul cum his, quæ de natis, & mulieribus constituuntur. Dico autem circa res, vtrum & si sint nati, mulieresq; separatim, quemadmodum nunc sint omnibus, præstet tamen res esse communes, & vsus: puta vtrum prę stet fundos proprios esse, fructus verò in commune conferre. quod apud quasdam fit gentes. Vel contrà, solum quidem commune esse, & communiter coli, fructus autem partiri in proprios vsus. Quod etiam facere dicuntur quidã Barbarorum. Vel & fundos, & fructus esse communes. Si ergo alij forent agricolæ, alius esset modus, & facilior. Sed cùm ipsi sibi laborent, ea, quæ ad possessiones attinent, plures præbebunt difficultates. Nam si in fruendo, & laborando non sint pares, necesse est incusationes existant, contra fruentes quidem, & consumentes multa, parum verò laborantes, ab his, qui minus consumunt, & multum laborant. Omnino autem conuictus, & communitas rerum humanarum omnium difficilis est, & maximè in his rebus. Probant autem eorum, qui vnà peregrinantur, societates quorũ plerique ferè dissident inter se de paruis, vilibúsque rebus offensi. Nos quoque ministris illis plurimum irascimur, quibus maximè vtimur ad circularem famulatũ. Communes igitur habere res, has, & huiusmodi alias continet difficultates. Eo autem modo, quo nunc fit, si insuper moribus, & moderatione legum rectarum honestetur, non parum distabit. Habebit enim vtriusque commoda. Dico autem vtriusq;, videlicet eius, quod communes sint res, & eius, quod propriæ. Oportet enim omnino vt res sint propriæ, sed quodam modo communes. Curæ enim diuisæ, incusationes adinuicẽ non parient, imò proficient, vtpote ad proprium vnoquoque sedulò incumbente. At verò per virtutem erunt ad vsum (vt est in prouerbio) quæ sunt amicorum communia. Est autem etiam nunc quibusdam in ciuitatibus in hunc modum subscriptum, ne putetur impossibile: & præcipuè in iis, quæ bene gubernantur, aliqua sunt, aliqua esse possunt. Propria enim sua quisque possidens, partim vtilia facit amicis, partim vtitur communibus: vt in Lacedæmone seruis † vtuntur vicissim, tanquam forent vniuscuiusque: & prętereà equis, & canibus, & vehiculis. Patet igitur esse melius vt propriæ sint res, sed vsu facere illas communes. Quemadmodum autem hoc fiat, legislatoris erit prouisio. Est sanè inenarrabile quantum intersit ad voluptatem, considerare aliquid esse proprium sui. Non enim frustrà quisque ad se ipsum amicitiam habet: est verò id naturale. Sed cùm amatio sui reprehenditur, non illud reprehenditur quia se amet, sed quia magis, quàm oportet se amat: quemadmodum amatio pecuniarum, nam amant omnes, vt ita dixerim, talia. Atqui & largiri, & opem ferre amicis, & hospitibus, & familiaribus, dulcissimum est. quod fit, si propriæ sint facultates. Hæc autem non contingunt illis, qui nimis vnam efficiunt ciuitatem. Et prætereà duarum virtutum opera manifestè tollunt, Temperantiæ erga mulieres alienas: ab his enim laudabile est, se ob temperantiam abstinere. Et liberalitatis circa res possessas: neque enim discerni poterit liberalis, neque liberalem operationem faciet vllam. Nam in vsu earum rerum, quas ipsi possidemus, liberalis est opus. Illiusmodi itaque legis positio, faciem habet apparentem, & humana videri possit: auditor enim libenter recipit, putans fore mirabilem quandam amicitiam omnibus erga omnes: præsertim cùm quis incommoda accusat rerum publicarum, nunc prouenientia ex eo, quia non sint communes omnium facultates: ceu litigia ex contractibus, falsorum testium accusationes, diuitum adulationes: quorum nihil fit propter proprietatem, sed propter improbitatem. Cùm etiam res in communi possidentes, rerúmque vtentes communione, multò magis inter se † litigare videamus,

quàm

additur.

πρὸς ἀλλήλους.

κἂν δεηθῶσιν ἐφοδίων ἐν τοῖς ἀγροῖς κατὰ τὴν χώραν.

διαφερομένους.

quàm eos, qui separatim possident. Sed videmus vel paucos, qui in commune degant, magis dissidere, quàm multi, quorum propria quisque sua habeat, si conferamus vtrosque. Insuper æquum erat referre, non solùm quantis malis priuabuntur, si communitatem rerum habebunt, sed etiam quantis bonis. Videtur autem omnino impossibilis esse illa vita. Causam verò Socrati huius erroris putandum est fuisse, suppositionem non rectam. Oportet enim quodam modo vnam esse ciuitatem, & domum, sed non penitus. Est enim quò si procedat, non erit ciuitas. Est etiam quò erit quidem propè vt non sit ciuitas, deterior ciuitas: veluti si quis concentum faciat vniuocum, & versum pedem vnum. Sed oportet, cùm sit multitudo (vt priùs diximus) per disciplinam, communem & vnam efficere. Et qui disciplinam sit adhibiturus, volens per illam studiosam facere ciuitatem, absurdum est, si per talia quædam instituendam putet, ac non per mores, & per philosophiam, & per leges: veluti seruorum, iumentorúmque possessionem in Lacedęmone, & comessationem in Creta legislator communẽ induxit. Neque illud sanè ignorandum est, quia oportet ad longum temporis, ac multos annos inspicere, in quibus haud quaquam poterit latêre, an rectè se habeant. Fermè enim omnia inuenta sunt quidem, sed alia non inducta, alia ab expertis repudiata. Maximè autem id apparet, si quis per opera inspiciat Rempublicam sic institutam. Non aliter enim poterit fecisse ciuitatem, nisi separet illa, atque distinguat, partim in comessationes, partim in genera, partim in tribus. Itáque nihil aliud cõtigit lege prouisum esse, nisi vt custodes agros non colant, quod nunc Lacedæmonij facere cœptant. Modus verò totius Reipublicæ quis futurus sit† in commune degentibus, neque Socrates ipse inquit, neque dictu facile est. Atqui multitudo ciuitatis, diuersorum ciuium est multitudo: de quibus nihil determinatum est, An & agricolis communes esse facultates oportet, vel proprias singulorum. Prætereà vtrum mulieres, & pueros proprios, vel communes. Si enim eodem modo communia sunt omnia omnium, quid different isti ab illis custodibus? vel quid plus [accedet] sustinentibus eorum imperium: vel quam ob causam imperium sustinebunt, nisi fortè† prætexunt aliquid tale, quale Cretenses, qui cætera omnia seruis permittentes, gymnasia solùm illis vetuerunt, & armorum possessionẽ. Quòd si vt in aliis ciuitatibus, ita apud illos talia erũt, quis modus erit communitatis? Necesse est enim, duas ciuitates in vna esse ciuitate, & eas inter se contrarias. Facit enim alios quidem custodes, quasi in præsidio constitutos, alios agricolas, & artifices, & cæteros ciues. Litigia verò, & † iurgia, & quæcunque alia mala ciuitatibus prouenire inquit, omnia prouenient etiam istis. Quanquàm dicat Socrates, fore, vt non multùm legibus indigeant, propter disciplinam, † veluti circa res vrbanas, & circa forum, & aliis huiusmodi legibus: tribuens solùm disciplinam custodibus. Insuper dominos facit suarum rerum, agricolas, ac tollere permittit. At multò magis putandum est, fore illos graues, & insolentes, quã illas, quæ apud quosdam sunt, iloteias, & penesteias & duleias. Enimuero siue necessaria sint hæc similiter, siue non, nihil nunc quidem determinatum est: neque de consequentibus, quæ sit eorum † administratio, & disciplina, & leges quædam. Est autem neque facile reperire, neque parum referens, quales hos esse oporteat ad conseruandam custodum communionem. Atqui si mulieres faciet communes, facultates verò proprias, quis curam habebit rei domesticæ, vt habent agriculturæ viri, quanuis sint communes facultates, & agricolarum mulieres? Absurdum etiam ex bestiis facere similitudinem, quod conueniat eadẽ exercere mulieres, quæ viri, ad quos rei domesticæ cura nequaquam pertinet. Periculosa est insuper magistratuum constitutio, quam sic facit Socrates, vt semper sint iidem. At hoc seditionis est causa, etiam apud illos, qui nullam possident dignitatem: quid ergo apud bellicosos, & animosos viros? Quòd autem ipsi necessarium sit, eosdem semper magistratus facere, patet. Non enim aliorum modò, & modò aliorum miscetur animis diuinum illud aurum, sed semper eisdem. Inquit autem, quibusdam statim à genitura aurum misceri, quibusdam argentum, æs verò, & ferrum illis, qui artifices futuri sunt, aut agricolæ. Prætereà, custodibus felicitatem auferens, totam inquit, ciuitatem facere beatam oportet legislatorem. At impossibile est, totam esse beatam, nisi aut plurimæ, aut omnes partes, aut quædam habeant felicitatem. Non enim eorundem est felicitas, quorum & par: † fit enim vt insit toti, & si nulli partium: at felicitatem impossibile est. Quòd si custodes non erunt felices, qui tandem alij? non enim artifices quidem, neque vulgus. Illa igitur Respublica, de qua Socrates locutus est, has continet difficultates, & alias his non minores.

τοῖς κοινωνοῦσιν.

σοφίζωνται.

δίκαι. Iudicia.

οὐ δεήσεσθαι. Inquit.

ἀστυνομικῶν καὶ ἀγορανομικῶν.

καὶ ἄλλων τῶν τοιούτων.

πολιτεία.

ἄρτιον.

Quod alij vertunt integrum, habet autem illud fortè plus veri. est enim exemplum è mathesi petitum.

De Republica Platonis, & quæ Socratis secunda Respublica dicatur.

Cap. IIII.

Fermè autem similiter circa leges quoque se habet posteà scriptas. Quapropter & de illa Republicę parte hîc cogitare parum, melius erit. Etenim in Republica de paucis admodum determinauit Socrates: vt de mulierum, & natorum cõmunitate, & de rebus possessis, ac de institutione Reipublicæ. Diuisit enim in duas partes multitudinem habitantium, in agricolas, & propulsatores belli. Tertiam ex iis fecit eos, qui consultant, ac deliberant, & in quibus summa Reipublicæ consistit authoritas. Agricolæ verò, & artifices, vtrũ nullius magistratus, an alicuius participes sint: & vtrum arma possidere debeant, & vnà pugnare, nihil determinauit. Sed mulieres censet vnà pugnare debere, ac disciplinam habere eandem, quam custodes. Cætera verò extraneis peregit sermonibus, & disciplinam custodum qualem esse illam oporteret. Legum autem maxima quidem pars, leges existunt publicæ: pauca verò de Republica

 dixit.

Universidad de Deusto Biblioteca

dixit. Quam dum pergit † communiorem facere, paulatim circumagit in aliam Rempublicam. Prćter communitatem enim mulierum, & rerum possessarum cætera eadem vtrisque attribuit. Nam & disciplinam eandem, & vt abstinentes viuant ab operibus necessariis. Et de comessationibus eodem modo, præterquam quòd hic existimat mulierum quoque comessationes esse debere, & hanc mille habentium arma, illam verò quinque millium. Superfluum ergo quiddam, & † comptum, & nouum, & dubitatiuum omnes Socratis habent sermones. Sed cuncta rectè, forsan difficile. Nam etiam multitudo illa, de qua nunc dicebatur, latêre non oportet, cùm tanta sit, quòd Babylonia, aut alia quadam infinita regione indigebit, ex qua otiosorum quinque millia cum mulierum, ac ministrantium multiplici turba alantur. Suppositiones quidem sunt pro arbitrio faciendæ, non tamen impossibiles. Dicitur autem debere legislatorem ad duo respicere in ferenda lege, ad regionem, & homines. Addendum est, & ad vicina loca, si oportet ciuiliter viuere ciuitatem. Non solùm enim necessarium est, ipsam talibus vti ad bellum armis, quæ vtilia sint in sua regione, verùm etiam quæ in aliena. Quòd si quis huiusmodi non recipit vitam, † neque priuatim, neque publicè, nihilò minùs tamen oportet terribilem esse hostibus, non venientibus solùm in regionem, verùm etiam abeuntibus. De modo quoque rerum possidendarum videndum est, ne forsan meliùs sit aliter definire, & clariùs. Tantas, inquit, possidere oportet, vt † modestè viuatur: perinde ac si dicat, vt bene viuatur. Verùm hoc est nimis generale: & modestè viuere, ærumnose tamen. At meliùs est dicere, modestè, & liberaliter. Separatim enim vtrunque. Alterum enim luxuriæ accommodabitur, alterum difficultati. Cùm solæ huiusmodi virtutes habitus sint circa vsum facultatum nostrarum: puta, patrimonio mansuetè, vel fortiter vti non dicimur: at modestè, & liberaliter dicimur. Quare necessarium est, circa illud istas versari virtutes. Absurdum quoque est, cùm facultates adæquauerit, de ciuium multitudine nihil determinare, sed indefinitam relinquere multitudinem filiorum, quasi sufficienter adæquatam propter sterilitates quotcunque contingant. Quod videtur nunc quoque euenire in ciuitatibus. Sed opus est vt aliam certitudinem tunc habeat, quàm nunc. Nam nunc quidem nemo dubitat, eò quòd in singulos diuisæ sunt facultates in quantamcunque multitudinem. Tunc verò cùm sint indiuisæ, necessarium erit † dispares nihil habere, siue pauciores sint multitudine, siue plures. Magis autem putaret quis oportere determinatum esse modum procreandorum filiorum, quàm facultatum, vt non plures, quàm determinatum sit, procreari oporteat. Et numerus definiendus est respectu habito ad fortunas, si contingat decedere aliquos, & ad defectum procreandi cæterorum. Prætermittere autem id, vt in plerisque ciuitatibus, necesse est egestatis sit causa ciuibus. Egestas verò seditiones, & delicta parit. Itaque Phidon Corinthius, vnus ex

κοινοτέραν ποιεῖν τοῖς πόλεσι.

κόμψον.

μήτε τὸν ἴδιον βίον, μήτε τὸν κοινὸν τῆς πόλεως.

σωφρόνως.

παράζυγαι. Qui adduntur multitudini quæ pro facultatibus sufficiebat.

vetustis legumlatoribus, familias censuit æquales permanere debere, & ciuium multitudinem, quanuis fortitiones habebant priùs omnes † inæquas secundùm magnitudinem: at in his legibus contrarium est. Verùm de his quemadmodum statuendum putemus, posteà erit dicendum. Omissum est etiam in illis legibus, quemadmodum differant præsides à subiectis. Inquit enim oportere, quemadmodum ex alio lanæ filum ducitur, quàm lini, sic & eos, qui præsunt, se habere debere ad eos, qui subsunt. Cùm verò totam substantiam augeri dixerit vsque ad quincuplum, quare hoc vtique non erit in regione vsque ad aliquid? Videndum est etiam ne ædificiorum diuisio non prosit ad rem familiarem. Duas enim cuique domos attribuit: at difficile est, duas habitare domos. Tota verò constitutio † vult esse neque plebis gubernatio, neque paucorum potentium, sed horum media, quam vocant Rempublicam. Est enim ex iis, qui arma ferunt. Si igitur vt communissimam omnium hanc ciuitatibus constituit Rempublicam, rectè forsan dixit: sin vt optimam † Rempublicam, non rectè. Forsan enim Lacedæmoniorum Rempublicam quis magis probabit, vel aliam quandam magis optimatium. Sunt qui dicant optimatium Rempublicam ex omni genere gubernationum admistam esse debere, atque ob id Lacedæmoniorum laudant Rempublicam, constare quidem illam ex paucorum potentia. Item ex vno principe, & populari statu affirmant ponentes regem illorum pro vnius gubernatione, Senatum verò pro paucorum potentia: Ephoros autem pro statu populari: quoniam Ephori ipsi ex plebe sumuntur. Alij Ephoratum quidem tyrannidem putant, sed populariter regi per comessationes, & alium quotidianum victum. Sed in his legibus dictum est, optimam Rempublicam ex populari statu constare debere, ac ex tyrannide. Quas aut non reponat quis omnino inter species Rerumpublicarum, aut deterrimas omnium esse fateatur. Meliùs ergo dicunt, qui plures commiscent. Nam quæ ex pluribus constat Respublica, melior est. Déinde nihil videtur habere ex vnius gubernatione, sed ex paucorum potentia, ac populari statu. Verùm ad paucorum potentiam inclinare magis: quod patet ex magistratuum creatione. Nam quòd ex delectis sortitio fiat, commune est vtrisque. Sed quòd necesse sit ditiores concionem habere, & magistratus creare, vel aliud quippiam huiusmodi publicorum negotiorum facere, alios verò præteriri, id paucorum potentiæ est. Insuper conari vt plures ex diuitibus ad dignitates sumantur, & ad maximas quidem ex maximo censu, paucorum potentia est, & Senatus assumptio. Assumuntur enim cuncti ex necessitate, sed ex primo censu: posteà totidem ex secundo, posteà ex tertio: verùm non omnes necesse erat ex tertio, vel quarto assumi. Ex quarto autem, & quartis solis necesse est primis & secundis. Posteà ex his ęqualem ex singulis censibus numerum esse sumendum inquit. Erunt itaque plures, & potentiores, qui ex maximo censu sumuntur: [propterea quia

ex ple

ἀνίσους.

Apparet.

Post primã addũt Græci

ex plebe quidam non sumuntur,] quia necesse non est. Quòd igitur non gubernatione plebis, ac vnius principatu constabit huiusmodi Respublica, ex his patet. Patebit etiam posteà, cùm de ea specie Reipublicæ tractabimus. Habet etiam circa magistratuum creationem, quòd ex delectis deligantur, periculosum quippiam. Nam si aliqui conspirare velint etiam mediocri numero, semper secundùm horum voluntatem fiet assumptio. In legibus igitur illa Respublica ita se habet.

De Phalea, quæ & Carthaginiensium est, Republica.

Cap. v.

Svnt verò & aliæ quędam Respublicę tum idiotarum, tum Philosophorum, & in administratione ipsarum versantium. Omnes autem hæ propinquiores sunt illis, quæ constitutæ sunt, & illis, secundùm quas nunc regunt, quàm istæ duæ. Nullus enim neque de communitate filiorum, neque de mulieribus talem aliquam introduxit nouitatem, neque etiam de fœminarum comessationibus, sed à necessariis magis inchoant. Videtur autem quibusdam maximum, vt de patrimoniis rectè constituatur: nam hinc seditiones oriri cunctas, asserunt. Quam ob rem Phaleas Carthaginiensis ante omnia de hac parte constituit. Inquit enim, patrimonia ciuium æqualia esse debere. Hoc autem perfacile factu esse, si statim ab ipsa conditione ciuitatis prouideretur. Postquam verò condita foret, difficilius quidem: attamen satis maturè adæquari posse, si diuites dotes dent, neq; accipiant: pauperes autem contrà, accipiant dotes, & non tradant. Plato autem in legibus suis vsque ad aliquid censuit esse permittendum. Nam supra quincuplum eius, quod foret minimum, nemini licere ciuium possidere, vt prius diximus. Sed oportet ne id quidem latêre legislatorem, quod certè nunc latet, quòd qui patrimonio modum imponit, debet etiam filiorum numero modum imponere. Nam si excedat multitudo filiorum patrimonij facultatem, necessarium erit legem abrogare: & sine illa abrogatione improba lex erit, quoniam ex diuitibus pauperes facit. Opus est ergo, ne tales seditiosi efficiãtur. † Quod igitur val[illegible] aliquid in Republica patrimoniorũ exæquatio, & veterum aliqui videntur cognouisse, vt Solon constituit: & apud [illegible]ios lege cauetur, vt non quantum quisque velit, sed quantum lex permittit agri possideant. Eadem quoque ratione patrimonia sua alienare leges vetant. Vt est apud Locros lege cautum, ne quis patrimonium alienare possit, nisi euidentem calamitatem ostẽderit superuenisse. Præterea, vt antiquæ hæreditates conseruentur. Quod sublatum est apud Leucada, valde popularem eorum ciuitatem effecit: non enim amplius euenit, ex taxatione census ad magistratus assumi. Sed & æqualitatem quidem patrimoniorum constituit. Verùm hęc aut ita magna esse vt deliciari liceat, aut ita exigua vt tenuiter victum agant. Patet igitur, non sufficere patrimonia exæquata fuisse à legislatore, sed medium coniectandum esse. Præterea, si quis mediocria

διότι.

statuat omnibus patrimonia, nulla vtilitas est. Magis enim cupiditates adæquandæ sunt, quàm patrimonia. Hoc autem fieri non potest, nisi sufficienter disciplina ciuibus adhibita per leges. Sed forsan responderet Phaleas, hoc ipsum se dicere. Censet enim, horum duorum æqualitatem ciuitatibus inesse debere, patrimonij scilicet, ac disciplinæ. Sed quæ tandem hæc disciplina sit, exprimendum fuit. Et vnam, eandémque esse, nihil prodest. Nam fieri potest, vt sit vna eadémque disciplina, verùm eiuscemodi, per quam cupidi fiãt pecuniarum, aut honoris, aut vtriusque. Insuper seditiones oriuntur, non solùm ob patrimoniorum, verùm etiam ob honorum inæqualitates: & hoc diuersum in vtroque. Nam multitudo quidem grauiter fert inæqualitatem patrimoniorũ, præstantes autem viri honorum ęqualitatem. Vnde illud natum est, Honori incũbit tam ignauus quàm bonus. Non solùm verò homines propter necessaria iniuriantur, quorum remedia putant adæquationem patrimoniorum, ne spoliẽt alios propter frigus, aut propter famem, verùm etiam, vt gaudeant, neque concupiscant. Nam si maiorẽ habeant necessariorum cupiditatem, ob huius medelam iniurias inferunt. Non ergo ob hanc solũ, verùm etiam si cõcupiscant, vt molestia careant, & voluptate fruãtur. Quod igitur horum trium remedium est? His quidem exiguum patrimonium, & opificium, illis autem temperantia. Tertium verò, si quis velit per illa delectari, non aliunde, quàm à philosophia, quærat remedium. Nam † cæteræ quidem hominibus † egent, cùm iniurias inferunt plurimum propter superflua, non propter necessaria, puta tyrannidem inuadunt, non vt frigus repellant. Quapropter honos maximus habetur non ei, qui furem occiderit, sed ei, qui tyrannum. Itaque Phaleas paruis dúntaxat iniuriis hac sua Reipublicæ constitutione succurrit. Præterea, multa statuere pergit, per quæ ad se ipsos rectè instituti erunt. Sed oportebat quoque ad finitimos, & peregrinos omnes. Necesse est ergo constitutam esse Rempublicam ad bellicum robur: de quo ille nil dixit. Eodem modo de facultatibus. Tantas enim esse oportet, vt non solùm ad ciuium vsum, verùm etiam ad pericula externa sufficiant. Quare nec ita magnas esse decet, vt finitimi potentiores concupiscant, quibus resisti non possit. Nec rursus ita paruas, vt cum paribus, & similibus bellum nequeant sustinere. Ille igitur nihil determinauit. Oportet autem neque id latêre, quantas facultates habere conducat. Fortè recta determinatio fuerit, tantas esse debere, vt lucrum superantibus bello, ob excessum afferre nõ possint, sed ita sint, quasi nihil superacquirant. Quare Eubultis considerare iussit Autophradatem, cùm Atarnea obsidere vellet, cogitaret vt quanto tempore circa expugnationem eius loci distineretur, ac existimaret huius temporis iacturam: velle enim pro minori pretio iam tunc Atarnea relinquere. Quę cum dixisset, Autophradatem in suam sententiã traxit, & obsidionẽ prætermittere fecit. Habet igitur vtilitaté exęquatio patrimoniorũ inter ciues, ne inde seditiones oriantur: verũ (vt ita dixerim)

non

Cætera. Sunt necessaria.

ἢ κρείττους. Ad.

Universidad de Deusto Biblioteca

non admodum magnam. Nam & præstantiores conqueri possent,quasi ipsi plus habere debeant. Ex quo fit vt ipsi sæpe insurgant,ac seditiones concitent. Præterea, improbitas hominum insatiabilis est:& primò quidem sufficere dicunt † pauca, atque minima: mox verò vbi illa sunt consecuti, plura appetunt semper, quousque in infinitum procedant. Infinita est enim cupiditatis natura,ad cuius expletionem plurimi viuunt. Horum igitur principium est magis,quàm patrimoniorum exæquatio,ciuitatem sic instituere,vt boni quidem viri plus,quàm sibi competat,habere non quærant,improbi autem,& si queant,habere non possint. Hoc autem fiet, si inferiores sint,nec iniuriam patiantur. Nec verò in hac ipsa exæquatione patrimoniorum rectè est ab eo dispositum,cùm fundos,& agros exęquet solùm: sed sint seruorum quoque,armentorúmque,& pecuniarum diuitiæ, & apparatus ingens earum rerum,quas supellectilem vocitamus. An igitur horum omnium exæquatio quærenda est,vel moderatio quædam mediocris,an cuncta omittenda? Videtur autem ex ipsarum legum positione,ciuitatem exiguam constituere;siquidem artifices omnes publici erunt,nec multitudinem augebunt ciuitatis. Sed certè publicos esse eos,qui publica faciunt opera, oportet: quemadmodum & Epidannij,& Diophantus quandoque Athenis constituit. De Phaleæ igitur Republica ferè ex his deprehendi potest,si quid ab eo sit bene dictum, vel non bene.

διωβολία μόνον.

De Hippodami,& Milesiorum Republica.

Cap. VI.

Hippodamus autem Euryphontis,Milesius,qui & ciuitatum diuisionem inuenit,& Piręum abscidit,cùm esset in cętera quoque vita morosior propter glorię cupiditatem,vsque adeo vt quibusdam videretur superfluus capillorum prolixitate,& ornatu sumptuoso,pręterea vestitu vili quidem,sed admodum farcto, non in hyeme solùm, verùm etiam in † æstate. Studiosus autem de omni Natura esse volens,primus omnium,qui non in Republica versati essent, aggressus est aliquid dicere de optimo ciuitatis statu. Constituit autem ciuitatem multitudine † decem millium,in tres diuisam partes,Faciebat enim vnam partem artifices, alteram agricolas,tertiam propulsatores belli, atque arma tenentes. Diuisit quoq; regionem in tres partes,vt esset pars vna sacra,alia publica, tertia priuata. Vnde cultus diis fieret,sacra;vnde verò propulsatores belli alerentur,publica:quæ autem agricolarum foret, priuata. Legum quoq; tres esse species solùm putabat. De quibus verò iudicia fierent,totidem esse numero,iniuriam,damnum,cædem. Ponebat quoque vnum iudicium principale,ad quod omnia malè iudicata reuocarentur:idque constituebat ex senibus quibusdam delectis. Sententias verò in iudiciis non calculis ferendas esse censebat,sed vnumquenq; iudicem tabellam afferre,in qua scriberet,si condemnaret simpliciter,sententiam: sin absolueret simpliciter,vacuam:sin partim condemnaret partim absolueret,id ipsum definiret. Nam vt nũc quidem sit,non rectè prouisum à lege existimabat,quia cogantur homines aut hoc,aut illud iudicantes, peierare. Ferebat quoque legem de iis,qui vtile quippiam ciuitati reperissent,vt honoribus afficerentur. Filios autem eorum,qui pro patria bellando occubuissent,ex publico alendos esse:quasi id non priùs fuerit lege prouisum. Nam est nunc Athenis ea lex,& in aliis quibusdam ciuitatibus. Magistratuum verò omnium electiones populo attribuit. Populum autem faciebat tria illa genera ciuium. Qui verò delecti essent,eos rerum publicarum curam habere debere,item hospitaliũ,& pupillarium. Plurima igitur,ac maximè digna memoratu in Hippodami constitutione ista sunt. Sed primò dubitabit aliquis de partitione ciuiũ. Nam & artifices,& agricolæ,& qui arma tenent omnes in Reipublicæ communione versantur. Verùm agricolæ quidem arma non habent: artifices autem neque arma,neq; agros. Itaque fiunt quodam modo serui eorum, qui habent arma. Participes igitur esse omnium honorum impossibile est: cùm sit quidem necessarium ex iis,qui habent arma,constitui belli duces,& custodes ciuium,& principalissimos (vt ita dixerim) magistratus. Quòd si participes non sint Reipublicæ, quomodo bono animo esse poterunt in Republica? Enimuero potentiores esse oportet illos,qui arma tenent,ambabus partibus. Id autem non facile est,nisi multitudine exuperent. Quòd si hoc erit,quid opus est,alios participes esse Reipublicæ,& suffragia magistratuum habere? Præterea, agricolæ quid vtilitatis afferunt ciuitati? Artifices enim esse,necessarium est:nam omnis ciuitas artificibus indiget,& possunt proficere ex artibus,quemadmodum in aliis ciuitatibus. Sed agricolæ si habentibus arma,victum parant,meritò forent pars aliqua ciuitatis. At illic priuatum habent,priuatímque colunt. Insuper autem publicos agros,ex quibus propulsatores belli victum habere oportet, si ipsi idem colant,non esset aliud agricola,aliud propulsator belli: quod legislator esse vult. Sin alij quidam ab agricolis,& propulsatoribus, quartum erit membrum ciuitatis nullius particeps,sed alienum à Republica. Quòd si quis dicat, eosdem agricolas,& proprios colere,& publicos agros:primò fructuum multitudo non sufficeret, ex quibus singuli binis domibus habeant ministrare: déinde quam ob rem non statim ex eisdem agris , pro séque alimenta sumant,& propulsatoribus exhibeant: hæc sanè omnia magnam continent turbationem. Neq; de iudicio quoque rectè se habet lex, qua iudicandum putant cum distinctione, lite simpliciter scripta, ita vt ex iudice fiat arbiter, Hoc enim in compromisso in plures facto recipitur. Conferunt enim inter se de sententia ferenda; sed in iudiciis non recipitur; imò legumlatores plerique contrà statuunt,ne iudices inter se colloquantur. Déinde quomodo non erit litigiosa sententia,cùm iudex non putat tantum deberi , quantum petitur. Nam si petitor viginti

ἀλεεινῆς.

μυρίανδρον.

ginti minas postulabat,iudicum autem vnus decem iudicet,alter quinque,alter quatuor,& hoc modo diuidant:& alij in totum condemnent,alij in nihilum: quis erit modus sententiarum concordandarum? Pręterea,nemo peierare cogit simpliciter condemnantem,vel absoluentem,si simpliciter petatur. Non enim cùm absoluit,nihil debere iudicat,sed viginti minas non debere. At ille peierat,qui cùm putet viginti minas non deberi,tamen condemnat. De eo autem, quod inuenientibus aliquid commodum ciuitati,honores tribuendi sunt,non est tutum lege cauere,sed adparentiam solùm probabilem habet. Continet enim calumnias,& motum forsan Reipublicæ. Sed incidit hæc in aliam quæstionem,& considerationem aliam, Vtrum damnosum sit,vel vtile ciuitatibus , leges patrias mutare , si sit alia melior. Quapropter non est facile dicto statim assentiri,siquidem non conducit mutare. Fieri autem potest vt inducatur aut legum, aut Reipublicæ dissolutio,tanquam commune bonum. Sed cùm in hanc mentionem inciderimus,etiam pauca de eo perstringenda sunt. Habet enim,vt diximus, dubitationem,& melius videri potest, vt mutationem recipiant. Nam aliis quidem scientiis, hoc prodest:ceu si medicina ab institutis patriis mutetur,& gymnastica,& aliæ artes,atque facultates. Quarum cùm vna ponenda sit ciuilis disciplina,patet in ea quoque eandem rationem esse tenendam. Probari autem hoc dicet aliquis,& in ipsis rebus. Antiquas enim leges nimium rudes esse,& barbaras. Armati siquidem ferro incedebant Græci,& vxores emebant inuicem : & quæcunque vetusta iura alicubi extant,penitus rudia sunt:ceu apud Cumas de cęde lex est,si accusator † multos testes inducat ex agnatis propriis,reum esse cædis, contra quem probatur. Quærunt autem omnino non patrium , sed bonum omnes. Putandúmque est,priscos illos homines,siue ex terra geniti fuerint, siue ex corruptione aliqua seruati, fuisse ignaros,& imprudentes, quod de terra natis dicitur:vt absurdum sit in eorum opinionibus persistere velle. Præterea , neque leges scriptæ meliores sunt , si sunt immutabiles. Vt enim in aliis artibus,sic etiam circa ciuilem constitutionem impossibile est singula † ad minimum vsque scriptis comprehendere. Necesse est enim vt generaliter scribantur. At illa,quæ aguntur,particularia sunt. Ex his ergo videtur,& quasdam leges,& quandoque esse mutandas. Alio autem modo considerantibus cauendum videtur esse maximé. Cùm enim vtilitatis quidem accessio parua sit, assuescere verò faciliter leges mutare improbandum:constat,errata quædam esse toleranda,& legumlatorum,& magistratuum. Non enim tantum proderit,qui corrigere perget,quã tum nocebit assuefactio superioribus non parendi. Mendax & de artibus exemplum. Neque enim simile est mutare artem,atque legem:nam lex nullam vim habet,vt ipsi pareatur,nisi ex more. Mos autem non fit,nisi temporis longitudine. Quare faciliter mutare leges ex præsentibus in alias nouas,infirmam facere est vim legis. Pręterea,si mutandæ sunt leges,vtrum omnes,& in omni Republica,an non?& vtrum à quocunque,aut quibusdam? In his enim magna est differentia. Quapropter nunc quidem omittamus considerationem hanc,nam aliorum est temporum.

πλῆθος τὶ μαρτύρων.

ἀκριβῶς.

De Lacedæmoniorum Republica.

Cap. VIII.

De Lacedæmoniorum autem Republica, & Cretensium , fermè autem & de aliorum rebus publicis,duo sunt cõsideranda. Vnum, si quid rectè, vel nõ rectè ad optimam constitutionem in illis sit † ordinatum. Alterum, si quid ad oppositionem , & modum aduersantis ab illis Reipublicæ. Quod igitur necessarium est,in bene constituenda, necessariorum adesse facultatem , omnes fatentur; sed quemadmodum id futurum sit,non facile est comprehendere. Nam & Penestiæ Thessalorum multoties in ipsos Thessalos insurrexerunt. Et Ilotes Lacedęmoniorum in casibus eorum aduersis, nunquàm insidiari destiterunt: verùm apud Cretenses nihil adhuc tale accidit. Causa forsitan est,quia vicinę ciuitates,quanuis inuicem bellum gerant,tamen earum nulla rebelles recipit:quoniam id non conducit,quando & ipsæ periœcos habent. At Lacedæmoniorum finitimi omnes inimici erant,Argiui, Messenij , & Arcades: nam & Thessalis ab initio rebellarunt , dum cum finitimis Achæis, & cum Perræbis, & Magnesiis gererent bellum. Videtur autem etsi nihil aliud,attamen hoc ipsum esse perdifficile,quemadmodum cum eis sit conuersandum. Nam si remissè erga illos te geras,superbiunt illi quidem,ac se pares dominantibus existimant. Sin asperè tractentur, insidiantur,atque odio habent. Patet igitur,non reperire optimum modum eos,quibus ista contingunt circa subiectos. Præterea,lenitas in mulieres,& ad propositum Reipublicæ nocet,& ad directionem ciuitatis. Vt enim domus pars sunt vir,& vxor,ita & ciuitatem bifariàm diuidi censendum est in virorum multitudinem,ac mulierum. Quocirca in quacunq; Republica malè prouisum est circa mulieres,in ea putandum est,medietatem ciuitatis esse neglectam:quod ibi contingit. Volens enim legislator totam ciuitatem esse duram,ac laborum patientem,in viris quidem id fecisse constat,in mulieribus autem non fecisse. Viuunt enim molliter , ac in omnem licentiam dissolutæ. Itaque necessarium in tali Republica diuitias haberi in pretio,præsertim cùm viri sint mulieribus obnoxij : quod accidit omnibus fermè militaribus, bellicosísque gentibus, præterquam Celtis,aut si qui alij coitum masculorum palàm receperunt. Videtur autem qui primus fabulatus est,non irrationabiliter Venerem Marti coniunxisse. Quoniam omnes huiuscemodi homines proni sunt ad Venerea, illísque obnoxij. Itáque apud Lacedæmonios hoc fuit,multáq; in eorũ principatu à mulieribus administrabantur. Etenim quid refert vtrum mulieres ipsæ gubernent,an eos,qui gubernant,à mulieribus gubernari? Idem enim accidit. Cúmq; insolentia ad nullum obsequiũ vtilis sit,nisi fortè ad bellũ maximè nociuæ etiam ad hoc ipsum Laconum mulieres erant. Patefecerunt enim hoc in Thebanorum aduen

Νενομοθέτηται.

aduentu. Non enim magis vtiles præstiterunt se, quàm aliarum ciuitatum mulieres, sed turbam inferebant magis, quàm hostes. Ab initio igitur rationabiliter contigisse Lacedæmoniis videtur in mulieres indulgentia, cùm per militiam multum domo abessent, Argiuis primò, mox Arcadibus, & Messeniis bellum inferentes. Exercentes enim se ipsos, legumlatori præstabant assuefactos propter militarem vitam: multas enim continet virtutis partes. Mulieres autem fertur Lycurgus deducere conatus, ad leges. At vbi repugnabant, abstinuisse. Causæ igitur factorum hæ sunt. Itáque & huius peccati. Sed nos non id consideremus, cui venia danda sit, vel non danda, sed rectúmne sit, an non rectum. Quæ porrò circa mulieres non bene se habent, videntur (vt diximus antè) non solùm ipsa per se indecentiam quandam facere in Republica, sed impellere quo que ad cupiditatem pecuniæ. Post illa enim, quæ nunc dicta sunt, tuentes inæqualem rerum possessionem quis reprehendat? Nam eorum quibusdam hoc euenit, vt magnam nimiùm opulentiam haberent. Aliis verò vt penitus exiguam: quapropter ad paucos deuenerunt agri. Hoc autem ex eo accidit, quia malè fuerat lege prouisum. Emere enim, aut vendere quod habeas, fecit non honestum. Et rectè id quidem. Sed donare, ac testamento relinquere concessit. Atque idem accidat necesse est, per hunc modum & illum. Sunt enim mulierum ferè ex quinque partibus totius regionis duæ, multis hæredibus institutis, & traditione dotium magnarum. Atqui melius erat, aut nullam, aut paruam, aut mediocrem esse constitutam. Nunc autem licet donare ex testamento cuicunque, etiam si nullo instituto hærede decesserit. Ex quo factum est, vt regio sufficiens mille & quingentos equites alere, peditum verò trigin ta millia, ne mille quidem totos habeat. Probauit autem res ipsa, prauè apud illos in hac parte fuisse prouisum: quoniam vna plaga susceptа ciuitas ea corruit, nec vltrà pertulit, ob hominum paucitatem. Aiunt etiam per tempora priorum regum, nouos homines permultos donatos, ob numerum ciuium, qui bello diminuti fuerant ad augendum: & aiunt fuisse quandoque Spartiatis decem millia: & tamen siue sint ista vera, siue non sint, melius est per adæquationem possessionum replere hominibus ciuitatem. Contraria etiam quodam modo est huic prouisioni lex illa circa prolem. Volens enim legumlator quàm plurimos fore Spartiatas, induxit ciues ad multitudinem procreandam. Est enim lex, Qui tres genuerit filios, eum esse immunem à custodia: qui verò quatuor, immunem esse ab omnibus. Atqui pater, quòd si multi gignantur regione sic distributa, necessarium est multos fieri pauperes. At enim & quæ circa Ephoros constituta sunt, prauè se habent: hic enim magistratus maximarum apud illos rerum potestatem habet. Sumuntur autem ex plebe omnes, vt multoties contingat, homines valde pauperes in hac potestate constitui, qui propter egestatem venales fiunt. Ostenderunt id & sæpe priùs, & nunc in Andriis. Corrupti enim pecunia quidam, quantum in se fuit, totam Rempublicam euerterunt: & propter eius magistratus nimiam potestatem, ac tyrannidi parem, etiam reges ipsos populares heri compulerunt, vt in hac quoque parte Respublica læderetur. Popularis enim status ex optimate resultauit. Continet tamen Rempublicam magistratus iste. Acquiescit enim plebs ex eo, quia maximi magistratus capax est. Ita siue per legislatorem, siue per fortunam euenit hoc, vtiliter se habet rebus. Oportet enim Rempublicam, quæ duratura sit, velle, vt omnes ciuitatis partes constent, atque in statu suo permaneant. Reges ergo propter honorem suum ita se habebunt: præstantes autem viri propter Senatum. Nam ea dignitas, virtutis est præmium: plebs autem propter Ephoriam: nam constituitur ex omnibus. Sed oportebat hunc magistratum sumi quidem ex omnibus, non tamen per hunc modum, per quem nunc fit: est enim nimium puerile. Præterea autē, & iudicandi de magnis rebus potestatem habent homines † contingentes. Itáque melius foret, non secundùm propriam mentem eos iudicare, sed secundùm literas, & leges. Est etiam Ephororum vita nequaquam conueniens proposito ciuitatis: nam Ephori quidem molliter viuunt, in cæteris autem tanta asperitas est vitæ, vt nequeant homines illam perferre, sed clàm transgredientes legē voluptatibus fruantur. Senatorum quoque potestas nō rectè apud illos cōstituta est. Nam quòd sint viri boni, ac sufficienter ad virtutem eruditi, dicet forsitan aliquis ciuitati conducere. Enimuero quòd per omnem vitam magis de rebus decernendi potestatem habeant, periculosum est. Est enim vt corporis, sic etiam & ciuitatis senectus. Per hunc autem modum eruditis, vt & legislator ipse diffidat, tanquam non bonis viris nequaquā tutum. Videntur autem hi, qui in hac potestate cōstituti sunt, largiendi, gratificandique ex communibus permulta facultatem habere: quapropter melius erat, eos rationi reddendæ subiectos esse: nunc autem non sunt. Videtur autem Ephororū magistratus omnes alios magistratus corrigere. In hoc autem nimium certè illis permissum: & non per hunc modum dicimus rationem reddere oportere. Insuper creatio ipsa Senatorum, quam per suffragia faciunt, perleuis est: ac ipsum petere, qui eligendus sit, non rectè se habet. Oportet enim & volentem, & non volentem, ad magistratum assumere, si dignus sit eo magistratu. Nunc autem eodem facere in hoc videtur legislator, quod in alia Republica. Ambitiosos enim faciens ciues, illis vtitur ad Senatorum delectum. Nemo enim magistratum petet, nisi honoris sit affectator: atq; pleraque eorum, quæ homines iniustè faciunt, per ambitionem, & auaritiam committūtur. De regia verò potestate, vtrū melius sit, eam in ciuitatibus existere, nécne, alia foret disputatio. Attamen melius (non vt nunc quidē) sed pro vita cuiusq; regis iudicare. Quod autem ne ipse quidem legislator credit se facere bonos & honestos, manifestum est. Diffidit enim, quasi non sint ad sufficientiam boni viri, Itáque legatos simul mittebant inimicos, ac salutem ciuitatis esse putabant, seditiones regum.

Non

Non bene etiam circa comessationes, quæ illi Phiditia nominant, constitutum est ab initio. Oportebat enim magis ex publico esse conuentum, quemadmodum in Creta. Sed apud Lacedæmonios vnusquisq; conferre habet: etsi sunt quidam longè pauperrimi, qui huiusmodi sumptum nequeant sufferre. Ex quo fit vt legumlatori cōtrà eueniat, quàm ipse voluerit. Voluit enim ciuitatem popularem facere per comessationes: sed contrà accidit, cùm non sit facilè pauperibus, comessationum participes esse. More enim maiorum sic apud eos definitur, vt qui comessationum particeps esse nequeat, is ad Reipublicæ gubernationem non admittatur. Legem verò, quæ est circa præfectos classis, & alij quidam improbarunt. Et rectè quidem. Est enim seditionis causa. Nam cùm reges sint belli duces, præfectura illa perpetua ferè alterum est imperium. Et sic suppositioni legislatoris succenseri potest. Quod & Plato in legibus suis censuit. Ad partem enim virtutis tota ordinatio illarum legum contendit, scilicet bellica. Hęc autem vtilis ad victoriam consequēdam. Itáq; salui erant bellum gerentes, peribant verò vbi rerum potiti essent: quoniam nec otium agere, nec quicquam aliud exercere sciebant præstabilius, quàm rem militarem. Illud quoq; erratum non sanè minus, quòd putant bona illa, quæ ad bellum pertinent, ex virtute magis, quàm ex vitio fieri. Et in hoc quidem rectè: sed quòd hæc potiora, quàm virtutem ipsam putant, in hoc non rectè. Malè etiam circa pecunias publicas constitutum apud illos est: quia neq; in publico habēt quicquam: & magna bella gerere coacti, pecunias ægrè conferunt. Nam quia Spartiatarum est plurimum agri, non examinant inuicem † collationes. Et euenit legumlatori contrà, quàm commodum est, publicè inopiam, priuatim auaritiam inducere. De Lacedæmoniorum igitur Republica hactenus dictum sit. Nam hæc sunt, quæ maximè quis reprehendat.

Quantum quis conferre possint.

De Cretensium Republica.
Cap. VIII.

Retensium verò Respublica huic finitima est. Habet autem quædam non deterius, sed plurima minùs nitidé. Videtur autem, & fertur Lacedæmoniorum Respublica in pluribus imitata Cretensem. Veruntamen pleraq; rudiora sunt nouis. Ferunt enim Lycurgum post dimissam Charilli regis tutelam, cùm longo tempore peregrinaretur, in Creta plurimùm fuisse diuersatum, propter cognationem. Erant enim Lyctij Lacedæmoniorum coloni. Susceperant autem ij, qui in eam coloniam venerant, institutа legum, tunc in antiquis habitatoribus obtinentia. Quapropter & nunc Periœci eodem modo illis legibus vtuntur, quomodo eas Minos constituit primus. Videtur autem hæc insula ad principatum Græciæ esse nata, ac præclarè sita. Cuncto nanque immi-net mari, cùm ferè Græci omnes circum mare sint positi. Abest enim hinc modicum à Peloponneso. Illinc verò ab Asiæ loco, qui circa Tropicum est & Rhodum. Quare imperium maris obtinuit Minos, ac insularum alias subegit, alias verò dudum incultas habitari fecit. Tandem Siciliam aggressus, circa Camerinam defunctus est. Habet autem conuenientiam Cretica institutio cum Laconica. Agriculturam exercent apud hos quidem Eilotæ, apud illos verò Periœci. Et comessationes sunt apud vtrosque. Et antiquitus nuncupabant Lacedæmonij non Phiditia, sed Andria, quemadmodum Cretes. Ex quo palàm est, inde prouenisse. Insuper autem & Reipublicę institutio. Ephori nanque eandem vim habent, quam in Creta hi, qui Cosmi appellantur: nisi quòd Ephori numero quinque sunt, Cosmi autem decem. Senatores autem pares sunt senatoribus, quos vocant Cretes consilium. Regia autem potestas fuit primò apud Cretas, postea illam sustulerunt, imperio in bello ad Cosmos translato. Concio autem omnibus communis est, sed aliam nullam habet authoritatem, quàm ea comprobandi, quæ à Senatoribus, & Cosmis fuerit antè decreta. Quæ igitur de comessationibus constituta sunt, melius apud Cretas, quàm apud Lacedæmonios habent. Nam apud Lacedæmonios vnusquisque certum quid in singula capita taxatum soluit: quod nisi faciat, à Republica repellitur, vt priùs diximus. At in Creta communius est. Ex cunctis enim, quæ à terra proueniunt, vel armentis, ex publicis, & his, quæ afferunt Periœci, diuisio fit, vt pars vna ad deorum cultum, & ad publica onera, pars ad comessationes deputetur. Ac ita ex publico educant omnes, & mulieres, & pueros, & viros. Ad temperantiam autem cibi, quasi vtilis sit, multa legislator philosophatus est. Et de mulierum diuortiis, de earum congressione ad viros, ne superfluam pariant multitudinem, etiam prospexit. Quod vtrum prauè, vel non prauè constitutum sit, aliud erit considerandi tempus. Sed quòd circa comessationes melius prouisum sit apud Cretas, quàm apud Lacedæmonios, manifestum est. At circa Cosmos deterius, quàm circa Ephoros. Quod enim mali habet Ephororum magistratus, idem & in illis est: sumuntur enim quiuis. Sed quod in his prodest Rei publicæ, illic non est. Nam hîc quia ex omnibus assumptio est, particeps populus amplissimi magistratus, vult manere Rempublicam. Illic autem non ex omnibus sumuntur Cosmi, sed ex quibusdam familiis: & senatores ex iis, qui Cosmi iam fuerunt. De quibus idem dici potest, quod de iis, quæ apud Lacedæmonios fiunt. Nam esse liberum magistratum, atque perpetuum, maius est munus, quàm dignitas eorum mereatur. Et non secundùm legem scriptam iudicare, sed secundùm quod sibi videtur, periculosum est. Quie scere autem plebem non participantem, nullum signum est bene constitutæ ciuitatis. Nec quicquam susceptionis est Cosmis, quemadmodum Ephoris: abeúntque per singulam longè à contendentibus. Medicina verò, quam huic delicto adhibent, ridicula est, nec ciuilis, sed † tyrannica. Sæpenumero enim aut collegæ illorum, aut priuati homines insurgentes, per seditionem Cosmos expellunt. Licet etiam Cosmis se ipsos magistratu abdicare. Enimuero hæc omnia præstabat lege fieri, quàm pro hominum voluntate.

† τυραννικά.

Non

Universidad de Deusto Biblioteca

te. Non enim secura est regula. Omnium verò deterrimum est, potentum à Cosmatu depositio, quam tam sæpe concitant, cùm sententias dare nolunt. Per quam manifestum est, habere eam institutionem aliquid Reipublicæ, sed non esse Rempublicam, at potentatum magis. Consueuerunt autem concitata plebe, & amicis, ad vnius arbitrium rem deferre, seditionésque, & prælia inter se miscere. At verò id, quid differt ab eo, quòd tandem ea ciuitas non sit, dissoluta ciuili societate? Est autem periculosus hic Reipublicæ status, si qui velint, possíntque inuadere. Sed, vt suprà diximus, seruatur propter locum, qui omnes aduenas procul excludit. Itáque Periœci manent Cretensibus. Verùm Ilotes persæpe à Lacedæmoniis defecere. Non enim erat in Creta potentatus vllus externus: sed nuperrimè bellum peregrinum irrupit in eam insulam, quod patefecit imbecillitatem legum suarum. De hac igitur Republica hæc dixisse sufficiat.

Superiorum Rerumpublicarum comparatio.

Cap. IX.

Videtur etiam Carthaginiensium Respublica bene constituta, multáq; habere prȩter alias, quȩdam verò maximè similia Lacedæmoniis. Tres enim istæ Respublicæ quodam modo inter se proximæ sunt, multúmque distant ab aliis: Cretica, dico, & Laconica, & Carthaginiensis. Multáque in ipsis prouisa sunt rectè. Signum autem est Reipublicæ bene institutæ, quòd populus in suo permaneat loco, neq; seditionem vllam (quod dictu dignum sit) vnquam fecit, neque tyrannum. Continet autem similia Lacedæmoniorum Reipublicæ. Comessationes quidem sodalitiorum, Phiditiis: centum autem & quatuor virorum potestas, Ephoris: præterquam quòd non deterior. Nam illi & ex contingentibus sunt. Hanc autem potestatem suscipiunt optimates. † Imperator verò, & Senatus, conueniunt Lacedæmoniorum regibus, & senibus. Melius autem quòd Imperatorem non secundùm genus, neque ex vili, & præcellenti magis eligunt, quàm secundùm virtutem. Nam qui magnam habent potestatem, si ipsi nullius pretij sint, multùm nocent: nocuerúntque iam Lacedæmoniorum ciuitati. Plurima igitur reprehensorum propter transgresionem communia sunt omnibus antè dictis. Sed quantum ad intentionem optimatum attinet, & Reipublicæ, quædam ad popularem statum magis declinant, quædam ad paucorum potentiam. Nam referendi quidem ad populum, aut non referendi aliqua, Imperatores vnà cum Senatu domini sunt, si omnes concordent: si non concordent, populus ipsorum dominus est. Quæcunque autem retulerint magistratus, de his non approbandi modo illorum sententias potestas permissa est populo, verùm etiam pro arbitrio constituendi, prouidendíque, & cuiuis contradicere relatis illorum licet: quod non est in aliis Rebuspublicis. Quinqueuiratum verò, qui multarum ac magnarum rerum potestatem habet, ab illis eligi: & centumuiratum hos eligere, qui est maximus magistratus, & hos longiori tempore, quàm alios, imperium retinere: nam & perfuncti magistratu, imperant: & designati ad magistratum, ad paucorum potentiam spectat. Esse autem sine mercede, & sine electione, quȩ sorte fit, optimatium est ponendum: & si quid aliud tale. Iudicia quoque omnia à cunctis magistratibus iudicari, & non ab aliis alia, vt apud Lacedæmonios. Transgreditur autem maximè ob optimatibus ad paucorum potentiam institutio Carthaginiensium secundùm aliquam intelligentiam, in eo etiam multi comprobant: non solùm enim optimos verumetiam ditissimos censent in magistratibus esse ponendos: quasi impossibile sit qui egenus existat, eum bene magistratum gerere, aut quietem optare. Si igitur sumere diuitem paucorum potentiæ est, per virtutem autem optimatum: ista quædam esset species tertia per quam constituta est apud Carthaginienses respublica. Creant enim magistratus ad hæc duo respicientes, & præsertim maximos, vt imperatores & duces bellorum. Putandum autem est, huiuscemodi excessum ab optimatibus, esse errorem legis conditoris, quem ab initio præuidisse valde necessarium fuit, vt optimi valerent quietem agere, nec quicquam indecorum facere, non solùm in magistratu, sed etiam in vita priuata. Quòd si inspicere oportet ad opes gratia quietis, prauum est, maximos magistratus esse venales, imperium, & belli ducatum. Hæc enim lex, pretiosas magis facit diuitias, quã virtutes, ac ciuitatem totam ad studium pecuniarum conuertit. Nam quicquid apud ciuitatis principes habetur in pretio, necessarium est & aliorum ciuium opinionem subsequi. Vbi autem non maximè honoratur virtus, ibi non est possibile firmum optimorum esse in Republica statum. Assuescere verò ad lucra rationabile est, quando per largitionem adipiscuntur dignitates. Absurdum est enim, si pauper quidem aliquis, verùm bonæ mentis lucrari velit, improbior autem non velit, cùm sumptus fecerit. Quocirca oportet eos, qui possunt optimè gerere magistratum, assumere ad magistratum, probabiliúsque fuisset † si author legis opulentiam præstantium virorum abiecisset, ac eorum, qui in magistratu forent, quieti prospexisset. Prauum etiã videri potest, plures magistratus ab vno homine geri, quod in honore est apud Carthaginienses. Vnicum enim ab vno optimè perficitur opus. Hoc autem vt fieret, prouidendum fuit à legumlatore, neque cogendum eundem tibicinem esse, atque sutorem. Quare vbi non parua est ciuitas, magis ciuile est, vt plures sint participes magistratuum, magísque populare. Communiùs enim, vt diximus, & meliùs singula conficiuntur, atque celeriús. Patet autem hoc in bellicis rebus, & nauticis. In his enim ambobus per omnes (vt ita dixerim) transit imperare, & parêre. Sed cùm ad paucorum potentiam vergat Respublica eorum, optimè illud effugiunt, vt semper aliqua plebis pars ditetur ad oppida mittentes: per hoc illi arbitrantur, ac certè efficiunt, statum ciuitatis permanere. Sed hoc est Fortunæ opus, oportebat verò non per Fortunam sine seditionibus

βασιλεύς.

nibus esse, sed per legislatorem id fieri. Nunc autem si diuisa fortuna incidat, & plebs à gubernatoribus secedat, nullum est remedium legis ad quietem adhibitum. Lacedæmoniorum igitur, & Cretensium, & Carthaginiensium Respublicæ, quæ meritò habentur insigniores, in hunc modum se habent.

De Republica Solonis, & variis institutoribus Rerumpublicarum.

Cap. X.

Eorum autem, qui de Republica aliquid tradiderunt, quidam nunquàm versati sunt in gubernatione ciuitatis, sed in priuata vita otiosi vixerunt: de quibus si quid dignum relatu fuit, suprà diximus. Quidam autem legislatores fuere, gubernaueruntque vel in propriis ciuitatibus, vel in alienis. Et horum quidam solummodo legum authores fuere: quidam etiam Reipublicæ constituendæ, veluti Lycurgus, & Solon. Hi enim leges, & Rempublicam cõdidere. Lycurgus quidem Lacedæmoniis, vt dictum est, Solon autẽ Atheniensibus. Existimant autem quidam, Solonem legislatorem fuisse præclarum. Nam & paucorum potentiam sustulisse, quæ nimis intemperans erat, & plebem à seruitute liberasse, ac statum popularem in patria constituisse, optiméque Rempublicam temperasse. Nam esse consilium Areopagi, paucorum gubernationis est: delectus verò magistratuum, optimatium: iudicia verò, populare. Sed videtur Solon illa duo (cùm essent priùs) non sustulisse, consilium Areopagi, & magistratuũ delectus. At † populũ asseruisse, iudiciis ex omnibus constitutis. Quapropter quidam illi succensent, quòd alterum dissoluerit: cùm authoritatem omnem ad iudicium traduxerit, quod per sortitionem est. Nam cùm hoc inualuit, tanquam tyranno gratificantes populo, in eum, qui nunc est, popularem statum Rempublicam redegerũt. Et consilium Areopagi Ephialtes inhibuit, & Pericles. Iudicibus verò salaria Pericles induxit, ac per hunc modum vnusquisque eorum, qui apud plebem posse voluerunt, populi vim augere perseuerauerunt, donec in istam, quæ nunc est, licentiam peruenit. Apparet autem hoc, non tam Solonis voluntate, quàm casu euenisse. Nauali enim potẽtia aduersus Medos victor populus, maiora de sese sapere cœpit, & accesserunt patroni seditiosi, contra bonos, & modestos ciues, qui Rempublicam gubernabant. Cùm videatur quidem Solon eam, quæ maximè necessaria fuit, potestatẽ populo tradidisse, vt magistratus crearet, & malefacta corrigeret. Nisi enim populus hanc habeat potestatem, seruus erit, & inimicus. At magistratus omnes constituit ex nobilibus, ac locupletibus ex censu quingentorum modiorum, & iugerum. Tertium ex equitibus. Quartum ex opificibus sordidis, quibus nullũ magistratus assequẽdi ius erat. Fuerunt etiam legum positores Zaleucus apud Locros occidentales, & Charondas Cataniensis ciuibus suis, cæterísque ciuitatibus Chalcidicis, quæ sunt circa Italiam, & Siciliam. Tentant verò quidam inducere, quasi Onomacritus fuerit primus legum ferendarum peritus. Hunc verò exercitatum in Creta, cùm esset Locris, profectum autem ad Thaletẽ per artem diuinationis, eius familiarẽ fuisse. Thaletis autẽ auditores fuisse Lycurgum, & Zaleucum, Zaleuci autẽ Charondam. Sed qui ista dicũt, tempora non supputant. Fuit etiam Philolaus Corinthius legumlator Thebanis. Erat autem Philolaus ex familia Bacchiadum, amicus verò Dioclis: qui in Olympiis vicit. Sed vbi ille ciuitatem deseruit, commotus ob amorem matris Alcyones, Thebas migrauit. Atque ibi ambo defuncti sunt, monstrantúrq; etiam nunc illorum sepulcra, quæ ab inuicem facilè spectant, verùm ita constituta, vt ex Dioclis quidẽ sepulcro non sit prospectus in Corinthiũ agrum ob animi infectionem: ex Philolai autem sit prospectus. Habitarunt igitur ob huiusmodi causam apud Thebanos, legésque illis Philolaus descripsit. Et de aliis quibusdam, & de sobole procreanda, quas illi leges proletarias appellant. Et hoc est præcipuè ab illo prouisum, vt numerus hæreditatum conseruetur. Charondæ autem nihil est proprium, nisi iudicia falsorum testiũ. Primus enim de his legem posuit, diligentia autem, & claritate etiam elegantior, quàm hi, qui nunc sunt legum conditores. Philolai proprium est, patrimoniorum disparitas. Platonis autem, mulierum, & natorum, & patrimoniorum communitas, & comessationes fœminarum, & præterea lex circa ebrietatem, vt reges conuiuiorum sobrij sint: & in rebus bellicis exercitatio, per quam ambidextri fiant, cùm oporteat non alteram manum vtilem, alteram inutilem habere. Draconis quoque leges sunt: sed iam constituta Republica leges tulit. Proprium autem Draconis est, *nihil*, quod sit memoria dignum, nisi rigiditas ob magnitudinẽ pœnarum. Fuit quoq; Pittacus legum conditor, sed non in Republica versatus. Lex est propria illius, ebrios si quem pulsauerint maiori pœna damnari, quàm si sobrij fecissent. Quòd enim plures delinquunt ebrij, quàm sobrij, non ad id respexit, quòd magis esse debeat ebriis venia, sed ad vtilitatem. Fuit etiam Androdamus Rhegynus legum conditor Chalcidensibus, qui sunt in Tracia, de homicidio, & hæreditatibus: nihil tamen huius proprium referre quis potest. De his ergo Rebuspublicis, que principales sunt, & de his, quæ sunt ab aliquibus scriptæ, in hunc modum cognouisse sufficiat.

† constituisse popularẽ statum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS STAGIRITAE POLITICORVM, SIVE DE REBVS PVBLICIS AD NICOMACHVM, LIBER TERTIVS,

Ioanne Argyropylo Byzantio Interprete.

Argumentum libri.

QVAE in tertio exponuntur hæc sunt: ciuis. Respublica: dominans in Republica: cuius gubernatio sit committenda: præexcellentia vnius: regia gubernatio: de ciue, quid sit ciuis: quando sit eadē ciuitas: an eadē sit virtus boni viri, & boni ciuis: de Republica: quid sit Respublica: quot sint, & quæ Respublicæ: quoad, & quantum iusti paucorum potentiæ, & popularis gubernationis.

De ciuitate, ciue, de iis, qui ciuitate donati sunt, magistratibus, de iustè & iniustè ciuibus.

Cap. I.

VI de Republica considerat, quæ sit vnaquęque, & qualis, ferè prima illa consideratio occurrit, videre quid ciuitas. Nam ea nonnunquam in controuersiam venit, cùm alij dicant à ciuitate factum, alij non à ciuitate, sed à potentibus quibusdam, vel à tyranno. † Gubernatoris autem Reipublicæ, ac legum positoris, totum negotium, versari videmus circa ciuitatem. Est autem Respublica eorum, qui in ciuitate degunt, institutio. Cùm verò sit ciuitas compositum quiddam, quemadmodum alia tota ex pluribus partibus consistentia, manifestum est, primò de ciue esse perquirendum. Nam ciuitas est ciuium multitudo quædam. Quare, & quem oporteat ciuem vocari, & qui sit ciuis, est considerandū: nam & de ciue sæpe contenditur, nec eundem omnes esse fatentur ciuem: & qui in populari ciuitate ciuis est, persæpe in paucorum gubernatione non erit ciuis. Eos igitur, qui alio quodam modo appellationem sortiuntur, ceu eos, qui ciuitate donati sunt, omittamus. Nec habitatio ciuem facit: nam isto modo † peregrini, qui circa nos habitāt, & serui, ciues essent. Nec rursus, qui fori, ac iudicij ius habent: nam hoc existit etiā illis, qui simul contrahunt, cùm per contractum forum sortiantur: quamquā multis in locis peregrini ne id quidem perfectè habeant, sed necesse est vt patronum accipiant. Ex quo fit vt imperfectè quodam modo sint fori iudiciorum participes. Sed vt pueri nondum ætate perfecti, & senes ob ætatem à muneribus publicis vacantes, non simpliciter ciues dicendi sunt, sed quodam modo ciues. At nos quærimus eum, qui simpliciter ciuis dicatur, nec habeat aliquam adiunctionem, quæ restringat, & corrigat: cùm & de infamibus, & de exulibus eodem modo, vt suprà dubitari & responderi potest. Ciuis simpliciter nulla alia re definitur magis, quàm participatione potestatis publicæ iudicandi & † decernendi. Potestates autē aliæ sunt determinatæ secundum tempus, ita vt non liceat interdum, nec semel eandem habere, aut per alia temporum spatia. Aliæ sunt indeterminatæ, ceu illius, qui in concione deliberat, & qui iudicat: quanquàm forsasse diceret aliquis, tales non esse in potestate constitutos. Atqui ridiculum foret, † qui de maximis rebus deliberant, & decernunt, eos potestatem dicere non habere. Sed nihil refert, cùm de nomine sit quæstio. Est enim absque nomine publica potestas iudicantis, decernentisque in concione: sed sit definitionis gratia indeterminata potestas. Ponimus autem, eos esse ciues, qui huius potestatis vnà cum aliis participes sunt. Maximè igitur propriè ciuis, super omnes alios, qui ciues dicuntur, ferè talis est. Nec latēre nos debet, quòd in rebus, quarum subiecta differūt specie, & aliud eorum est primum, aliud secundum, aliud consequens, aut omnino nihil est, qua talia sunt, eis commune, aut vix. Respublicas autem videmus specie differre, & alias esse posteriores, alias priores. Quæ enim aberrauerunt, ac prolapsæ sunt, necesse est, vt posteriores sint integris, & incorruptis. Quomodo autem dicamus eas labi, posteà patebit. Quare ciuem quoq; esse alium, atq; aliū necesse est, secundum differentiam Rerumpublicarum. Itaq; ille, de quo diximus, in populari quidem statu maximè est ciuis: in aliis verò speciebus esse quidē potest, non tamen necesse est. In quibusdam enim ciuitatibus nec populus est, neque concionis vsus, sed † Senatum habent, & iudicia. Vt apud Lacedæmonios de contractibus cognoscunt hi, qui Ephori nuncupantur, alij alios: de cæde autem Senatus, & forsan alius magistratus de aliis. Eodémque modo apud Carthaginienses, de omnibus quidem causis magistratus quidam cognoscunt. Sed recipit correctionem quandam definitio ciuis: quod in aliis Rebuspublicis non est indeterminata illa potestas, quæ in concione decernit, & iudicat: sed determinata secundum iurisdictionem. Horum enim, aut omnibus, aut quibusdam cōcessum est deliberare, ac iudicare, vel de omnibus, vel de quibusdam. Quis igitur sit ciuis, ex his patet. Cui enim habilitas est participādi potestatis publicæ deliberatiuæ, & iudiciariæ, huc ciuem esse dicimus eius ciuitatis. Ciuitatē verò talium multitudinem, quæ ipsa per se sufficiens sit, vt simpliciter dixerim, ad viuendum. Consueuerunt autem, eum etiam dicere ciuem, qui ex duobus ciuibus ortus sit, & nō ex altero solū, ceu ex patre, & matre. Alij verò magis vltra requirunt, ceu auos, & proauos, vel plures. His ita definitis ciuiliter, & succinctè dubitant quidā, tertius ille, aut quartus quomodo erit ciuis. Gorgias quidē Leōtinus partim dubitans fortasse, partim ludens, inquit: Quemadmodum mortaria sunt illa, quæ à factoribus mortariorum fiunt, sic Lariſæos esse qui ab artificibus eorū fiunt. Esse nanq; aliquos Lariſæorum factores. est autē simplex. Si enim participarent administrationis Reipublicæ secundū determinationem iam dictam, essent vtiq; ciues. Etenim neq; possibile est, cōgruere definitionem illam primis cōditoribus, aut habitatoribus, vt ex patre, matréq; ciuibus sint exorti. Sed forsan de eo magis dubitari potest, cùm facta mutatione recipiuntur quidā ad communionem Reipublicæ: quemadmodū Athenis fecit Clisthenes post tyrannorū eiectionem. Complures enim in tribus descripsit peregrinos, & seruos, & inquilinos: de quibus dubitari potest, non qui ciuis, sed an iustè vel iniustē. Atq; de eo insuper quis dubitabit, an si non iustè ciuis, ne ciuis sit: quasi idem valeat iniustus, & falsus. Sed cùm videamus quosdā iniustè se in magistratibus gerere, quos tamen magistratus esse dicimus, sed nequaquā iustè: ciuis autē potestate quadā definitus sit (nam qui particeps est talis potestatis, est ciuis, vt diximus) patet quòd hos quoq; ciues esse dicendū est. Iustè autē, vel iniustè, pertinet ad primā illā quęstionē, in qua quęritur, nunquid à ciuitate factum sit, vel non à ciuitate. Ceu cùm ex paucorum potentia, vel tyrannide, ad populare statum fit mutatio. Tunc enim neque † mutuatam pecuniam soluere quidam volunt, quasi nō ciuitas eam suscipiat, sed tyrannus: nec è alia huiusmodi permulta, quasi Respublica vi, ac victoria consistet, non publica vtilitate. Si igitur per hunc modum, quædam in populari statu fiunt, esse similiter dicendum est, huius ciuitatis acta, & paucorum potentiæ, & tyrannidis.

De identitate ciuitatis. An si ciuiū multitudo aliū in locum migret, & si contrà fiat, eadem futura sit ciuitas quæ prius esset. De magnitudine vrbis, quantam esse conueniat. An liceat pactum mutare. Reipublicæ specie mutatā, veluti si quis debeat centum aureos, an retinere possit curā iniquum, si mutata sit Respublica in aliam formam.

Cap. II.

VIdetur autē proprius huius quæstionis locus, quomodo aliquando dicamus, ciuitatem esse eandē, & non eandem, sed aliam. Potissimè igitur inuestigatio dubitationis huius est circa locum, & homines. Fieri enim potest, vt separetur locus, & homines, & hos ibi, & alios alibi dubitare. Sed hæc leuior est dubitatio. Nam cùm multipliciter dicatur ciuitas, perfacilis est huiusmodi quæstio. Similiter quoque eorum, qui eundē inhabitant locum, quoad dicendū sit, vnam esse ciuitatem. Non enim mœnibus id definitur. Liceret enim Peloponnesum totam vnis mœnibus circūdari. Talis fortasse est Babylon, quę capta cùm esset ab hostibus, ferunt partem aliquam eius ciuitatis tertia die nondum aliquid sensisse. Similiter & quæcunque alia, magis habet circunscriptionem gentis, quàm ciuitatis. Sed huius quæstionis alio loco vtilis erit consideratio. Nam de magnitudine ciuitatis, & quantam esse vtile sit, & vtrum vnam vel plures, latēre non debet ciuilem hominem. At manentibus eisdem habitatoribus eodem loco, vtrūm quoad sit idem genus habitantium eandem esse ciuitatem dicendum sit, quanuis semper alij intereant, alij oriantur: vt & flumina solemus eadem dicere, & fontes eosdem, quanuis semper vnda noua superueniat, ac defluat. An homines dicendum sit eosdē esse propter eandem causam, sed ciuitatem aliam? Nam si ciuitas est societas quædam, societas autem ciuium est, variata Reipublicæ gubernandæ forma, & alia affecta, necessarium vtiq; videretur ciuitatem quoq; non eandem permanere. Vt & chorum aliū esse dicimus, dum tragicus est, quàm dum comicus, etsi iidem sint homines. Eodémq; item modo, omnem aliam societatem, & compositionem, si species compositionis alia fiat: ceu harmoniam earundem vocum aliam esse dicimus, & modò Doricam, modò Phrygiam vocitamus. Id si ita est, patet, quòd maximè dicendum est eandem ciuitatem ad Rempublicam respicientes. Nomine autem vocari alio, aut eodem licet, eisdem habitantibus eandem, vel aliis penitus hominibus. † Vtrùm autem iustum sit reddere pecuniam mutuò sumptam, mutata Reipublicæ gubernandæ specie, an non iustum, alia est dubitatio.

De virtute absolutè viri boni, & boni ciuis, num sit eadem, an altera. De virtute eius, qui præest, & qui paret. An opifices sint ciues dicendi.

Cap. III.

HIs verò, quæ nunc dicta sunt, consequens est videre, Vtrum eadem sit virtus boni viri, & boni ciuis, an non eadem. Atqueſi hoc est perquirendum, priùs de virtute ciuis sub compendio considerare oportet. Vt igitur nauta vnus aliquis est eorum, qui sunt in cōmuni societate, ita & ciuē dicimus. Nautarum verò, quanquā dissimiles sint secundum potentiam (nam alter est remex, alter gubernator, alter proram dirigens, alter alteram huiusmodi appellationem habens) patet quòd expressissimus vniuscuiusq; † sermo proprius erit illius virtutis. Similiter autē & commune quiddā conuenit omnibus. Salus enim, & cōseruatio nauigantium, commune est omnium opus. Ad hoc enim vnusquisq; eorum intendit. Sic igitur & ciuibus, licet dissimiles sint, opus est cōseruatio communis societatis: societas verò est Respublica. Quapropter necesse est, virtutē esse ciuis ad Rempu-

Universidad de Deusto Biblioteca

blicam. Si quidem igitur plures ſunt Rerumpublicarum ſpecies, patet non eſſe recipiendum, vt ſtudioſi ciuis vna ſit virtus, eáque perfecta: at viri boni perfecta eſt virtus. Quòd igitur fieri poſsit, vt ciuis ſtudioſus non poſsideat virtutem illam, per quam dicitur vir bonus, manifeſtũ eſt. Quinetiam & alio modo inquirentibus peruenire licet ad eandem rationem circa optimam Rempublicam. Nam ſi impoſsibile eſt ex omnibus ſtudioſis eſſe ciuitatẽ, & oportet ſingulos opus ſuum benefacere. hoc autem à virtute. Cùm ſit verò impoſsibile ſimiles eſſe ciues omnes, nequaquam vna eſſet virtus ciuis, & viri boni. Nam virtutẽ ſtudioſi ciuis, omnibus eſſe oportet. ſic enim optima foret ciuitas vtique. At viri boni virtutem, impoſsibile eſt omnibus eſſe: niſi neceſſarium ſit in ſtudioſa ciuitate ciues omnes eſſe viros bonos. Præterea, cùm ex diſsimilibus conſtet ciuitas, vt animal ex anima, & corpore: anima verò ipſa, ex ratione, & appetitu: & domus, ex viro & vxore: & acquiſitio, ex domino & ſeruo. Eodem modo cùm ciuitas ex his omnibus, ac præterea ex aliis diſsimilibus conſtet ſpeciebus, neceſſe eſt, non vnam eſſe ciuium omnium virtutem: quemadmodũ nec chorum agentium, † ſupremi & aſsiſtentis. Quod igitur non eadẽ ſimpliciter, ex his patet. Sed an erit alicuius eadem virtus, ciuis ſtudioſi, & viri boni? Dicimus vtique ſtudioſum in magiſtratu bonum eſſe atque prudentem. Ciuilem autem hominem neceſſariũ eſt eſſe prudentem, & ſtatim aliam eſſe diſciplinam † præſidentis aiunt quidam: vt patet in regum filiis, qui ad equeſtrẽ, bellicámq; diſciplinam in adoleſcentia erudiuntur. Et Euripides inquit, Non mihi ſpecioſa, ſed ea, quorum ciuitas indiget. tanquam ſit præſidentis diſciplina quædam. Si autem eſt eadem virtus præſidentis boni, ac viri boni: ciuis autem eſt & qui regitur, non eadem virtus ſimpliciter eſſet ciuis, & viri boni: ſed tamen cuiuſdam ciuis. Non enim eadem virtus eſt eius, qui præſidet, & ciuis. Et ob hoc forſan Iaſon inquit, grauiter ferre ſi non regnaret, quaſi neſciret priuatus eſſe. Sed nihilò minùs laudandum eſt, poſſe imperare, & parẽre: ac præclari ciuis virtus eſt poſſe prẹeſſe, & ſubeſſe laudabiliter. Si ergo virtutem boni viri poſuimus præſidentem, ciuis autem vtranq;, non vtiq; fuerint ambæ ſimiliter laude dignæ. Cùm ergo aliquãdo videatur vtraque, ſed non eadem, & eum, qui imperat, eum, qui paret addiſcere debere: ciuẽ autẽ vtraq; ſcire, & participare ambarum: quid ſequatur, deprehendere quis poteſt. Eſt enim præſidentia dominatiua. Hac verò in his, quæ neceſſaria vocantur ſcire facere, nequaquam neceſſarium eſt ei, qui præſidet, ſed vti magis, alterum verò ſeruile eſt. dico autẽ alterum, poſſe exhibere miniſteria. Seruorum autem ſpecies plures, cùm ſint miniſteria plura, quorum partem vnam obtinẽt manuales: hi ſunt, vt nomen ſignificat, qui ex manibus viuunt, in quibus ſunt opifices. Quapropter apud quoſdam antiquitus, huiuſmodi homines excludebantur à Reipublicæ honoribus antè, quàm populus extremus fieret. Hæc igitur opificia eorum, qui ita ſubſunt, neq; rectorem diſcere oportet, neque eum, qui in Republica verſatur, neque

κορυφαίȣ καὶ παραστάτȣ,

† magiſtratũ gerẽtis, ἄρχοντος.

bonum ciuem: niſi fortaſſe quandoque, ſui ipſius priuatim gratia. Non enim amplius contingeret, eſſe alterum dominum, alterum ſeruum: ſed eſt præſidentia quædam, per quam præeſt ſimilibus genere, & liberis hominibus. Et hanc dicimus eſſe ciuilem præſidentiam, quam eum, qui præeſt, didiciſſe parendo oportet: ceu præfectum equitum eſſe, cùm ipſe priùs ſub alio eſſet: & exercitum ducere, cùm ipſe priùs in exercitu per inferiores militiæ gradus ductus ſit. Quam ob rem rectè dicitur, neminem bene imperare poſſe, qui non prius ſub imperio fuerit. Sed horum diuerſa eſt virtus, & oportet bonum ciuem ſcire ac poſſe præeſſe, & ſubeſſe. Et hæc virtus ciuis, ſcire rectè ſe habere in vtraq; parte: & boni igitur viri in vtraq; quanquàm alia eſt ſpecies eius temperantiæ, & iuſtitię, quæ præeſt. Nam eius, qui ſubeſt, ac liber eſt, non vna profectò fuerit virtus, ac boni viri, vtputa, iuſtitia alias ſpecies habet cùm præeſt, alias cũ ſubeſt. Quemadmodum viri & mulieris alia temperantia, & fortitudo. Nam videretur vtique timidus eſſe vir, ſi ita fortis eſſet, vt fœmina fortis. Et mulier inhoneſta videretur, ſi ſic honeſta foret vt vir honeſtus. Adminiſtratio quoque domus, alia mulieris alia viri. Nã viri eſt acquirere, mulieris ſeruare. Prudentia verò propria virtus eſt præſidentis. Nam cæteræ quidẽ virtutes vidẽtur communes, tam eorum, qui præſunt, quàm eorum, qui ſubſunt. At prudentia non eſt virtus eius, qui ſubſit, ſed opinio vera. Qui enim ſubeſt, vt is eſt, qui fiſtulam facit. Qui verò præeſt, vt is, qui vtitur fiſtula. Vtrum igitur eadẽ ſit virtus viri boni, & ciuis ſtudioſi, vel alia, & quomodo eadẽ, & quomodo alia, ex his patet. Reſtat adhuc vna dubitatio circa ciuem, vtrum re vera ciuis ſit is ſolũ, cui participatio eſt publicæ poteſtatis, an opifices etiam, ac mercenarij ſint ciues nuncupandi? Nam ſi ponamus hos quoque eſſe ciues, qui magiſtratuum ſint expertes, nequaquaquam poſſibile eſt vniuſcuiuſq; ciuis talẽ eſſe virtutem. Si verò nullus horum eſt ciuis, in qua parte ſunt huiuſmodi homines reponendi? Neque enim in eorum miniſtrorum loco, qui nobiſcum habitant, neq; rurſus vt peregrini. An ſecundum hanc rationem nihil dicemus euenire abſurdum? Neque enim ſerui ſuprà dictorum quicquam, neque liberti. Illud autem verum, quòd non omnes illi dicendi ſunt ciues, ſine quibus ciuitas eſſe non poteſt: cùm neque pueri ita ciues ſunt, vt viri: ſed hi quidẽ ſimpliciter, illi verò ex ſuppoſitione. ciues enim ſunt, ſed imperfecti. Vetuſtis quidem temporibus apud quoſdam opifices erant ſerui, aut peregrini. Quaproter etiam nunc plerique tales ſunt. Optima quidem ciuitas, nunquàm opificem faciet ciuem. Quòd ſi hi ciues, ciuis autem virtus eſt, quam diximus, dicendũ eſt, eam non eſſe cuiuſq; ciuis, neque liberi modò, ſed eorum, qui à miniſteriis neceſſariis ſunt alieni, neceſſariò verò qui vni miniſtrat, ſeruus eſt: qui autem publicè, viles, & ſordidi. Patebit autẽ hinc parum adhuc conſiderantibus, quemadmodũ in his res ſe habeat. hoc enim, quod diximus, id oſtendit. Cùm enim plures ſint Rerumpublicarum ſpecies, plures quoq; ſpecies ciuium ſint neceſſe eſt, ac maximè corũ ciuium, qui

qui ſubſunt. Itaque in quadam Republica opifices, & ſordidi, ciues erunt. In quibuſdã verò, impoſsibile eſt vt ciues ſint, puta in optimatum gubernatione, ſi qua illa eſt, in qua ſecundum virtutem dantur honores, & ſecundum dignitatẽ. Neque enim virtutẽ exercere poteſt, qui vilibus opificibus occupatus eſt. In paucorũ quoq; gubernatione tenues homines ad Rempublicam non recipiuntur. Ex magno enim cenſu ad honores Reipublicæ peruenitur. Artifices tamen ad hanc ſpeciem peruenire poſſunt, & ſi ſordidi ſint: quoniã plerunq; diuitiis abundant. Apud Thebanos lex fuit, vt nemo habilis eſſet ad honores Reipublicę ſuſcipiendos, niſi decem annis à mercatura deſtitiſſet. In multis autẽ Rebuſpublicis attrahũtur lege ad ciuitatem etiam peregrini. Eſt etiam lex in quibuſdam ciuitatibus, vt ſatis ſit ex matre ciue eſſe genitum: & ſpurios quædam recipiunt. Atq; propter defectum legitimorum ciuium, tales ciues faciunt. Paucitate enim hominum inducti, his vtuntur legibus. Quòd ſi abundent multitudine, paulatim excludunt: primò libertini generis homines, déinde eos, qui ex matre ſolummodo ciues ſint: nec niſi ex vtroque parente natos ciues, pro ciuibus habent. Quòd igitur plures ſint ſpecies ciuium, ex his patet, & quòd maximè dicitur ciuis ille, qui habilis ſit ad honores ſuſcipiendos, vt Homerus inquit. Sed vbi id occultum eſt ex deceptione habitatorum, tanquam inhonoratum quendam reptitium, repellũt: vt inquilinus enim eſt, & aduena, qui honores capere non poteſt. Vtrum igitur alia, an eadem virtus ſit, per quam eſt vir bonus, & ciuis ſtudioſus, patet ex ſuprà dictis. quòd cuiuſdam ciuitatis idem, cuiuſdem verò alius, & ille non omnis, ſed qui præeſt Reipublicæ, & poteſtatem habet aut ſolus, aut cum aliis gubernationem exexcens.

Definitio Reipublicæ. De ſpeciebus imperij, quòd in re familiari ſit. Quòd & ciuilia, & publica imperia ad bonum totius ciuitatis tendere oporteat. Ex quibus ſequitur, quæ ſint Reſpublicæ ſimpliciter iuſtæ, & quæ non ſint, ſed lapſæ.

Cap. IIII.

HIs ita determinatis, videndum iam eſt, vtrum vna ſit Reſpublica, an plures. Et ſi plures, quæ, & quot, & quænã differentiæ earum ſint. Eſt autem Reſpublica ordinatio ciuitatis, & circa magiſtratus alios & maximè circa id, quod ſummã in ciuitate habeat authoritatem, & ſi ſit omnium principaliſsimum. Principaliſsimum autem eſt id, quod vbique gubernat, & regit ciuitatem: ceu in populari quidem, populus: in paucorum verò potentia, pauci. Dicimus autem, & Rempublicam aliam eſſe ab iſtis, eodémque modo dicemus de aliis. Supponendum eſt primò, cuius gratia ciuitas ſit conſtituta, & quot ſint gubernandi ſpecies circa hominem, & circa vitæ ſocietatem. In ſuperioribus libris, vbi de gubernatione rei domeſticę, ac de domino & ſeruo determinauimus, dictũ eſt, natura eſſe hominem ciuile animal, ac ſociale: ex quo fit, vt ſi etiam nihil indigeant mutuo auxilio, nihilò minùs affectent vitæ ſocietatem. Quinetiam & communis vtilitas cõiungit eos, in quantum confert ſingulis partem bene viuendi. Maximè igitur hic eſt finis, & publicè omnibus, & priuatim. Congregantur etiam ipſius vitæ gratia. Forſan enim ineſt ſibi aliqua particula honeſti, & continet ciuilem ſocietatem, etiam viuendi gratia ſolùm, ſi non moleſtiæ in vita admodum exuperent. Patet autem quòd tolerant homines multa aſpera, propter viuendi cupiditatem, vt exiſtente in eo quadam proſperitate, & naturali dulcedine. Atqui & modos imperij facile eſt diuidere, cùm ſæpe ſit de his à nobis in externis ſermonibus determinatũ. Dominatio enim licet re vera vtilis exiſtat natura ſeruo, & natura domino: nihilò minùs imperat pro domini vtilitate, pro vtilitate autẽ ſerui contingẽter. Neq; enim fieri poteſt, vt ſeruo deficiente ſeruetur dominatio. Filiorum verò imperium, & vxoris, & domus totius, quam vocamus rei familiaris gubernationem, aut gratia eſt eorum, qui gubernãtur, aut gratia alicuius, quod ſit vtriſque commune. Gratia eorum, qui gubernantur, vt videmus & alias artes, ceu medicinam, & gymnaſticam, illorum, quibus imperatur, vtilitatem quærere. Contingenter tamen & eorũ, qui præcipiũt, eſſe poteſt. Nihil quippe vetat, magiſtrum ipſum gymnaſij eſſe vnum eorum, qui exercentur, quemadmodum gubernator ſemper eſt vnus ex his, qui ſunt in naui. Magiſter igitur gymnaſij, & gubernatòr, conſiderant ſemper eorũ vtilitatem, quos gubernant. Sed quando horum vnus eſt, per accidẽs ipſe quoque ſuſcipit vtilitatem, hic quidẽ nauta, ille autem vnus eorum, qui gymnaſio exercentur. Quapropter ciuilia quoque imperia, cùm ſint ſecundum æqualitatem ciuium conſtituta, & ſecundum paritatem, vicíſsim exigunt ea gerere, primũ quæ natura fert, cẽſentes inuicem munera ſubire, & conſiderare vicíſsim quoddam illius bonum, quemadmodum ille priùs, dum præeſſet, conſiderauit vtilitatem iſtius. Nunc autem ratione commodorũ ex Reipublicę gubernatione prouenientium, volunt continuò in poteſtate eſſe, velut ſi ſemper contingeret magiſtratum gerẽtibus ex valetudinariis antè, ſanos degere: nam forſan ita magiſtratus amplecterẽtur. Cõſtat igitur quòd quæcunq; Reſpublicæ ad communẽ vtilitatem intendunt, hæ certè rectæ ſunt ſecundum ſimpliciter iuſtum. Quæcunque verò ad propriam eorum, qui præſunt, vtilitatem ſolùm, aberrãt quidem, ſuntq; omnes rectarum Rerumpublicarum tranſgreſsiones, & labes. gubernantur enim quaſi à dominis. Ciuitas autem, eſt liberorum ſocietas.

De diuisione Rerumpublicarum, & definitionibus, & de earum trãsgressione.

Cap. v.

HIs determinatis, cõsequens est, Respublicas considerare, quot sunt, & quæ. Et primò quidem eas, quæ sunt rectæ: nam labes earũ ex illis patescũt. Cùm verò gubernatio ciuitatis, & regimen, idem significent, regimen autem est potestas ciuitatis: necesse est, potestatem † huiusmodi aut penes vnũ esse, aut penes paucos, aut penes multos. Quando igitur vnus, vel pauci, vel multi communem vtilitatem in gubernatione sequũtur, has esse rectas Rerumpublicarum species necesse est. Quando autem ad propriam vtilitatem vel vnius, vel paucorum, vel multitudinis gubernatur, trãsgressiones sunt, & labes. Aut enim dicendum est, non esse ciues, aut ad participationẽ vtilitatis sunt recipiendi. Vocare autem consueuimus, cùm vnus ad vtilitatem communem respiciens gubernat regiam potestatem. Cùm verò pauci gubernant, plures tamen vno, optimatium gubernationem, vel ex eo quia optimi præsunt, vel ex eo quia ad optimũ ciuitati, & iis, qui ea communicant, præsunt. Cùm autem multitudo gubernat ad communẽ vtilitatem, vocatur cõmuni nomine Rerumpublicarum omnium, Respublica. Contingit autem rationabiliter. Vnum enim excellere secundum virtutem, aut paucos, datur: vt verò multitudo excellat ad omnem virtutem, difficile est, sed maximè ad bellicam: hæc enim in multitudine fit. Quare in hac Reipublicæ specie principalissimũ, ac potentissimum est, id, in quo robur belli consistet: & in his ipsi illi sunt, qui sunt in possessione armorũ. Prolabuntur verò, ac trãsgrediuntur huiusmodi species, ex regia quidem gubernatione, in Tyrannidem: ex optimatibus verò, in paucorũ potentiam: ex Republica autem, in popularem statũ. Tyrannidem enim esse dicimus, dominatum vnius ad proprium commodum intendentis. Paucorum autem potentiam, cùm ad opulentorum commodum gubernatur. Popularem autẽ statum, cùm ad commodum egenorum. Harum enim nulla, ad communem vtilitatem respicit. Oportet autem paulò vberiùs explicare quæ sit vnaquæq; istarũ: habent enim dubitationes quasdã. Philosophantis enim circa singulorum disciplinam, & non solùm ad agendum respicientis, proprium est nihil negligere, neque prætermittere, sed demonstrare in singulis veritatem. Tyrannidẽ enim esse diximus, vnius dominationẽ ciuili societati præsidentis. Paucorum autem potentiam, quando Rempublicam tenent opulenti, & diuites. Popularem verò gubernationem, cùm tenues homines, & non possidentes diuitias gubernant. Prima igitur dubitatio est circa definitionem. Nam si plures sint opulenti, & diuites, ac Rempublicam teneant, popularis autẽ gubernatio sit, cùm multitudo regit, eodémq; modo: si cubi contingat, inopes esse pauciores, quàm opulenti, sed potẽtiores, ac Rempublicam teneant, & vbi pauci Rempublicam obtinent, paucorum potentiã nuncupamus: non rectè viderentur istæ definitiones esse positæ. Enimverò si quis adiungens opulentię quidẽ paucitatem, inopiæ verò multitudinem, sic appellet Rerumpublicarum species, vt dicat paucorum potentiam esse, in qua gubernationẽ Reipublicæ habent opulenti, numero pauci: popularem verò, in qua inopes Rempublicam tenent multi existentes, aliam habet dubitationem. Quas enim dicemus eas Respublicas, eam videlicet, in qua plures opulenti, & eam in qua pauciores inopes gubernãt. Siquidem nullæ sunt aliæ Respublicæ, præter suprà dictas. Videtur igitur ratio ista ostendere, quòd paucos esse, vel multos, qui gubernãt, contingẽs est, aliud paucorum potentiæ, alterum populari: propterea quòd vbique accidit, vt pauci sint opulenti, multi verò inopes. Ex quo fit, vt huiusmodi causæ non faciant differentiam, sed in eo differat popularis gubernatio à paucorum potentia, quòd alibi opulenti, alibi inopes Rempublicam obtinẽt. Necessariúmque est, vbicunq; per opes, ac diuitias præsunt, siue hi pauciores sint, siue plures, hanc esse speciem illam, quæ vocatur paucorum potentia. Vbicunque autem inopes, hanc esse popularem gubernationem. Sed accidit (vt diximus) hos quidem paucos esse, illos verò multos. Opibus enim, ac diuitiis pauci abundant, libertatis tantùm omnes participes sunt: propter quas causas contendunt vtrique de Republica.

De iusto simpliciter, quòd neque sit in paucorum gubernatione, neque in popolari, sed tantum ne quid.

De fine ciuitatis, virtute, & vitio.

Cap. vi.

SVmendum est priùs: quos terminos esse dicunt paucorum potentiæ & popularis gubernationis, & quid sit iustum in vtraque. Omnes enim attingunt iustum quoddam, sed vsque ad aliquid procedentis, & aiunt non omne iustum propriè: puta videtur æqualitas iustum quiddam esse, & est, sed non omnibus, at æqualibus. Et inæqualitas videtur iustum esse, & est quidem, sed non omnibus, at inæqualibus. Alij verò hoc auferunt, videlicet quibus, & malè iudicãt. Causa verò est, quia de se ipsis iudicium fit. Qui verò de propriis iudicant, vt plurimùm non recti sunt iudices. Itaque cùm iustum aliquibus, & diuisum sit eodem modo in rebus, & personis, vt diximus in Ethicis, æqualitatem Rei confitentur, sed de personis contendunt, maximè ob id, quod dictum est modò, quia de se ipsis non rectè iudicant. Dénique quia vsque ad aliquid, vtrique eorum iustum quiddam dicentes, putant se dicere simpliciter iustum. illi enim si in aliquo sint superiores, ceu opibus, & diuitiis, alios omnino putant impares esse. Hi verò si in aliquo sint pares, pura libertate, omnino putant esse pares. Cæterùm quod est principalissimum, non dicunt. Si enim possessionum gratia societatem iniissent, atque vnà connuenissent, tantum caperent ciuitatis, quantum possessionis.

Itaque

Itaque ratio illa valeret, quę est paucorum potentium: qui aiunt non esse iustum, vt qui vnum contulit, tantum participet de cẽtum minis, quantum is, qui contulit omne reliquum: neque de iis, quæ ab initio, neque de iis, quæ posteà superuenient. Quòd si non viuẽdi solùm gratia, sed magis bene viuendi: nam sic seruorum, & aliorum animalium ciuitas esse posset. quod non est, ex eo quia felicitatis non sunt capacia, nec viuendi secundum electionem, neque societatis gratia bellicę, ne à quoquam iniuria afficiantur, neque propter commercia, ac mutuam vilitatem. Nam sic Tusci, & Carthaginienses, & omnes ij, quibus est commercium inuicem, tanquã ciues essent vnius ciuitatis: sunt nempe illis fœdera circa res importandas, & pacta, ne iniuria afficiantur, & scripturæ circa mutuam bellorũ societatem. Sed neque magistratus communes his deputati sunt, verũ alij apud alios: nec quales esse oportet, alteri de alteris cogitant. Neque vt nemo eorum iniustus sit, qui sub fœdere comprehenduntur, neque vt prauitatem nullam habeant, sed solùm vt non inuicem se iniuria afficiant. At enim de virtute, ac vitio publicè cogitant, quicunque curam habent bene instituendi ciuitatem. Ex quo manifestum est, de virtute curam esse habendam ei, quæ re vera ciuitas sit nominanda, non orationis gratia. Nam fit communicatio societas aliorum ad bellum, loco solùm differens ab aliis sociis longè existentibus. & lex pactio, vt ait Lycophron sophista fideiussor inuicem iustorum, sed non talis, vt bonos, & iustos ciues efficiat. Et quòd ita se habeat, patet: nam si quis coniungat loca in vnum, vt Megarensium, Corinthiorúmque ciuitates sese inuicem contingant mœnibus, nihilò minùs vna non erit ciuitas, nec si simul coniugia ineant: quanquàm hoc vnũ sit de his cõmunibus, quæ propriè sunt ciuitatum. Eodémque modo si qui habitent separati quidem, non tamen ita longè vt nequeant simul communicare, legésq; habeant, iniuriam sibi inuicem in commerciis prohibendi: ceu si vnus faber alter agricola, alter sutor, alter aliquis huiusmodi foret, essentq; hi decem millia numero, nec aliæ eis forent communiones, nisi talium rerum, puta contractuum, & bellorum cõfœderationes, nec sic quidem ciuitas adhuc foret. propter quam vtique causam? Non enim quia non propinqua sit cõmunicatio. Nam si in vnum conuenirẽt ita communicantes, vnusquisque tamen vtatur propria domo, vt ciuitate, ac sibi ipsis confœderati auxilium ferant contra iniuriantes solùm, ne sic quidem ciuitas esse videretur rectè considerantibus. Siquidem eodem modo cõuersarentur simul coniunctim, & separatim. Ex quo patet, quòd ciuitas non est communicatio loci, & non iniuriandi sibiipsis, & commercij gratia. Sed ista quidem vt adsint, necessarium est, siquidem futura sit ciuitas: nec tamen si ista adsint omnia, ciuitas adhuc erit. At bene viuendi societas & domibus, & generibus, vitæ perfectæ gratia, & per se sufficientis: hoc tamen non erit, nisi vno, eodémque loco habitantibus, & coniugia simul ineuntibus, propter quod propinquitates in ciuitatibus extiterunt, & sodalitia, & sacra, & conuersationes familiarum: idq; est amicitiæ opus. Nam simul viuẽdi electio, amicitia est. Finis est igitur ciuitatis, bene viuere: illa verò gratia finis. Ciuitas autem est generum, pagorúmque societas, vitæ perfectæ, ac per se sufficientis. Hoc est (vt diximus) bene, ac beatè viuere. Bene igitur agendi gratia ponendum est, esse ciuilem societatem, non autem gratia simul viuendi. Quapropter quicunque plus conferunt ad huiusmodi societatem, his plus iuris competit in ciuitate, quàm his, qui libertate, ac genere pares sunt, vel maiores, sed ciuili virtute sunt impares: & quàm iis, qui diuitiis superãt, sed virtute superantur. Quod igitur omnes, qui de Republica contendunt, partem aliquam iusti dicunt, manifestum est ex supra dictis.

Quid oporteat dominari, summámque authoritatem in ciuitate tenere, an in opum multitudinem, aut opulentos, an æquos & bonos, aut regem, aut tyrannum. De repetundis rationibus, & an multitudinem eius functionis participem esse oporteat.

Cap. vii.

ESt autem dubitatio, quid oporteat dominans esse in ciuitate, nunquid populum, an eos, qui diuitias habent, an bonos, & æquos, vel vnum, qui sit optimus omnium, vel tyrannum? Verùm hæc omnia videntur habere difficultatẽ. Quid enim inopes, quia plures sint, si partiantur ea, quæ sunt opulentorum, hoc non iniustum est? decreuerunt enim qui potestatem habent. Iniuria igitur summa, quę tandẽ dicenda est? Rursúsq; omnibus acceptis, si plures ea sibi tribuant, quæ sunt paucorũ, constat quòd ciuitatem corrumpunt. Atqui virtus nunquàm corrũpit id, quod eam habet, neq; iustum, ciuitatis corruptiuum est. Ex quo patet, legẽ istam non posse iustam esse. Præterea, illa quoq;, quæ facta fuerint à tyranno, necessarium foret, iusta esse omnia. Vim enim adfert, propter potentiã, vt multitudo diuitibus. Sed an paucos, & opulentos iustum est dominari? an ergo si & illi hoc agãt, & rapinas exerceant, auferántque multitudinis bona, hócne erit iustũ? & cętera ergo. Hæc igitur omnia constat esse praua, & non iusta. Verùm bonos, & æquos dominari oportet, authoritatémq; habere omnium. Ergo alij omnes cũ magistratus non capiant, inhonorati manebũt? Nam honores quidẽ magistratus, potestatésq; appellamus: quos si boni semper habeant, necessariũ est alios excludi ab honoribus Reipublicæ. Sed nunquid vnus, qui sit optimus, dominari debet? At enim hoc etiam grauius est: quoniam plures erunt ab honoribus excluſi. Sed forsan dicet aliquis, legẽ dominari debere, non autem hominem, in quem cadunt animi perturbationes. Si igitur sit lex quidem, sed vel ad paucorũ potentiam, vel ad multitudinis fauorem declinans, quid tandem refert in his, de quibus dubitatum est? eueniẽt enim eadem, quæ suprà dicta sunt. De his igitur sit alius quidem sermo. Quòd autem magis penes multos debeat esse potestas,

quàm penes paucos, licet optimos, videtur solui posse, & quandam habere dubitationem, imò forte & veritatem. Nam si plures sint quorum vnusquisque non sit studiosus, tamen fieri potest vt in vnum conuenientes, omnes meliores sint, quàm illi, non vt singuli, sed vt omnes. Quemadmodum cœna, in qua plures cõferunt, quã ea quæ ex vnius erogatione fit. Nam cùm plures sint, vnusquisque partem habet virtutis, ac prudẽtiæ, ac fiunt in vnũ collati, quasi homo vnus, qui multos pedes habeat, multasq; manus, multosq; sensus: & eodem modo circa mores, & intelligentiã. Quapropter melius iudicant multi, & in musica, & in poëtarũ operibus. Alij enim aliud, & cuncti cũcta discernũt. Sed in hoc differũt studiosi viri ab vnoquoq; aliorum ex multitudine, quemadmodum decoros à non decoris aiunt, & picta artificiosè à veris, eò quòd seorsum distincta, in vnũ colligũtur. Cùm si separatio fiat, pulchrius se habebit, huius quidem picti, oculus: alterius verò cuiusdã, alia particula. Si igitur de omni populo, omniq; multitudine recipitur, hanc esse differentiã multitudinis ad paucos studiosos, incertũ est: imò per Iouem certum, quod de quibusdam est impossibile. Nam eadem ratio de bestiis esset. Quanquã quid differunt quidam, vt dixerim, à bestiis? Sed de aliqua multitudine nihil vetat, quod dictũ est, esse verum. Quapropter dubitationẽ illam priorem, per ista soluere quis potest, ac similiter aliam subsequẽtem. Quorum oporteat potestatem habere liberos homines, ac multitudinem ciuium, quales sunt quicunque neq; opes habent, neq; virtutis vllam existimationẽ. Etenim permittere istis magnos magistratus, nequaquã est tutum, propter iniustitiam, & ignorantiam, per quas quibusdã iniuriarẽtur, in quibusdã errarẽt. Rursus verò excludere illos penitus ab honoribus, periculosum esset. Cùm enim multitudo inopũ est in ciuitate, eadémq; ab honoribus exclusa, necesse est, eam ciuitatem esse plenam hostium Reipublicæ. Restat igitur vt ad consultandum, & decernendum isti recipiantur. Quapropter & Solon, & alij quidam eorum, qui leges condidere, huiuscemodi homines, ad repetendas gestorum rationes, & ad suffragia, electionésq; magistratuũ admittunt; solis autẽ vt magistratus cõmittantur, nequaquã permittunt. Dum enim cum aliis vnà decernunt, atq; consultãt, capiunt omnes simul sufficientẽ sensum, & permisti melioribus prosunt Reipublicæ. Quemadmodũ non purũ alimẽtum vnà cùm puro, totũ facit vtilius, quàm paucũ: separatim verò vnusquisq; imperfectus est ad iudicandum. Sed habet dubitationem huiusmodi ordinatio Reipublicæ. Primùm, quia videretur eiusdem esse hominis scire iudicare, quis rectè medelam attulit; qui ipse sciat etiam mederi, ac sanitatem ægrotantibus afferre: hic autem est medicus. Eodem modo de aliis facultatibus, & artibus. Vt enim medicum, rationẽ suę medelæ apud alios medicos reddere oportet, ita & alios apud similes. Medicus autem est & ille, qui
μεταδευμένος πρὸς τὴν τέχνην, agit, & ille, qui præcipit, & ostendit, & tertio loco ille, qui † à pueritia expertus est circa artem. Sunt enim quidam tales in cunctis (vt ita dixerim) artibus. Tribuimus verò iudicium non minùs expertis, quàm scientibus. Deinde & circa electionem eodem se videtur modo habere. Nam rectè eligere, scientis est opus: ceu geometram in geometria, & gubernatorem in nauigatione. etli enim in quibusdam operibus, & artibus concurrunt alij quidam ignorãtes, non tamen meliùs iudicãt, quàm scientes. Itaq; secundum hanc rationem, authoritas multitudini danda nõ esset, neq; in electionibus magistratuũ, neq; in rationibus administratorum reposcẽdis. At enim forsan hęc omnia non bene dicuntur, etiam propter superiorem sermonem, si sit multitudo non nimis seruilis. Erit enim vnusquisque deterior iudex, quàm hi, qui sciunt: veruntamen simul omnes, vel meliùs iudicabunt, vel non deteriùs. Et de quibusdam quidem non solùm is, qui fecerit, rectè iudicat, & qui habent artem, puta domũ, non solũ is intelligit, & iudicat, qui fecit, sed melius is, qui vtitur, vtitur autem patersamiliãs. Et de temone gubernator, nõ faber: & de epulis cõuiua, non coquus. Hoc igitur dubium per hunc modum videtur sufficienter solui. Est & alia dubitatio cum hac annexa, quia inconueniẽs videtur, vt deteriores qui sunt, maiorum rerum habeant potestatem, quàm probi. Rationes verò administratorũ à magistratibus reposcere, & magistratus ipsos deligere maximum est. quæ duo in quibusdam ciuitatibus (vt dictum est) à populo fiunt. Concio enim talium omnium domina est. Atqui concionis quidem participes sunt, & deliberant, & decernũt exigui census homines, & cuiusq; ætatis: quæsturã verò, & præturam, & maximos magistratus suscipiunt ex censu magno, atq; ætate. Quæstio illa potest eodem modo solui. Nam forsan id se rectè habet: neque enim iudex, neq; consultor, neque is, qui in concione existit, dominatur, sed iudicium, & Senatus, & populus. Illorum verò vnusquisque est particula istorum. Dico autem particulam, consultorem, concionatorem, & iudicem. Itaque iustè domina maiorum est, multitudo. Ex multis enim populus constat, & Senatus, & iudicium, maiórque census est vniuersorum, quàm singulorum per se, & quàm illorum paucorũ, qui magnos suscipiũt magistratus. Hæc igitur in hunc modum determinata sint. Prima verò illa quæstio manifestum facit, nihil adeò, vt leges rectè positas, debere dominari. Illũ autem, qui Reipublicæ præest, siue vnus hic sit, siue plures, debere in his potestatem habere, in quibus leges expresse cauere non possunt: ex eo quia nõ facile sit generali sermone singulos casus cõprehendere. Quas tamẽ leges rectè positas dicamus, nondum apparet: sed adhuc supereſt anterior dubitatio. Atq; tales esse leges, quales sunt Respublicæ, necessariũ est, prauas, vel studiosas, iustas vel iniustas. Et hoc vnum manifestum est, oportere ad speciem Reipublicæ leges esse accommodatas.

Quòd si ita sit, patet quòd leges illas, quæ ad rectas gubernationes accommodatæ sunt, necesse est esse iustas.

Illas verò, quæ ad earum labes, esse non iustas.

Quòd

Quòd finis politicæ disciplinæ, cæterarum facultatum finibus sit præstantior. Quòd opus sit ciuitati nobilibus, opulentis, iustitia, virtute bellica. De legislatore vtrum ad meliorum, an plurium vtilitatem respicere debeat.

Cap. VIII.

CVm verò in cunctis scientiis, & artibus finis sit bonum, maximum autem, & maximè in principalissima omniũ, hæc autem est ciuilis potestas: est autem ciuile bonum, iustum: id autem, communis vtilitas. Videtur autem omnibus æquum, quoddam esse iustum, & vsque ad aliquid consentiunt philosophicis rationibus, in quibus determinatum est de moralibus, quid enim, & quibus iustũ, & oportere paribus par existere. Quorum certè paritas, & quorũ imparitas sit, oportet nõ latere: habet enim id dubitationem, & philosophiam ciuilem. Forsan enim diceret aliquis, secundũ omnis boni præeminentiam oportere impariter magistratus tribuere, si in aliis non differant, sed pares sint. Differentibus enim aliud esse iustum, & quod sit secundum dignitatẽ. Atqui si hoc verum sit, erit & secundum colorem, & secundũ magnitudinem, & secundum vnumquodque bonorum plus tribuendum de ciuili iusto illis, qui superexcellunt. At hoc quidem falsum est, quod patet in aliis scientiis, & artibus. Paribus enim fistulatoribus quantum ad artem, danda non est prærogatiua fistularum illi, qui sit nobilior: nihil enim meliùs caneret. Sed oportet his qui in opere ipso superexcellunt, tribuere fistularũ prærogatiuam. Quòd si nondum patet quod dicimus, etiam magis deducentibus erit manifestum. Nam si erit aliquis excellens fistulatoria arte, inferior tamẽ nobilitate generis, vel forma, etsi maius quodlibet illorum est bonum, quàm fistulatoria (dico autem nobilitatem, & formam) & secundum proportionem fistulatoriæ sunt anteponenda, tamen huic dãdæ sunt meliores fistulæ, oportet enim in opus ipsum prærogatiuam conferre. Diuitiarum verò, & nobilitatis respectus nihil confert. Præterea, secundũ istam rationem, omne bonum ad omne bonum esset vtique comparabile. Nam si magis aliqua magnitudo, & certè omnino magnitudo comparabilis foret & ad diuitias, & ad libertatem. Itaq; si magis hic excelleret magnitudine, quàm ille virtute, & magis supereminet omnino magnitudo virtuti, essent omnia conferenda.
συμβλητὰ. † Quanrò enim magnitudo huius illum superaret, tantò constat esse parem. Cùm verò hoc sit impossibile, patet quòd in rebus ciuilibus, non secundum omnẽ imparitatem de magistratibus rectè contendunt. Si enim sint hi quidem tardi, illi autem veloces, nihil ob hoc oportet alios plus, alios minùs habere: sed in gymnicis certaminibus horum excellentia honorẽ capit. At ex quibus constat ciuitas, in his est necesse cõtentiones cadere. Quapropter rationabiliter sibi arrogant honorem nobiles, & ingenui, & opulenti: oportet enim ingenuos esse, & censum habere ad onera perferenda. Non enim ciuitas esse potest ex pauperibus omnibus, quemadmodum nec ex seruis. At si hæc requiruntur, patet quòd & iustitia, & virtus bellica requiritur: sine his enim stare ciuitas non potest. Hoc tamẽ interest, quòd sine primis illis ciuitas esse non potest: sine his autem, non bene permanere. Ad hoc igitur vt sit ciuitas, videri possunt vel omnia, vel quædam istorum rectè sibi honores vendicare. Ad vitam tamen optimam, disciplina, & virtus iustissimè sibi vendicare honores vtique viderentur, vt suprà dictum est. Cùm verò nec omnium parium par habere debeant, qui in vno aliquo sint pares, nec impar, impares secundum vnum, necessarium est, omnes huiusmodi Rerumpublicarum transgressiones esse, & labes. Dictum verò est priùs, quia inter se quodam modo omnes iustè contendunt, simpliciter autem non omnes iustè. Opulenti quidem, quòd plus regionis possident, regio autem, commune quiddam. Præterea, in commerciis magis creditur eis vt plurimùm. Ingenui autem, & nobiles, quasi propè inter se. Ciues enim generosiores potiùs, quàm ingenerosi. Nobilitas autem apud omnes in honore habetur. Insuper consentaneum est, ex melioribus ortos esse meliores. Est enim generis virtus, nobilitas. Similiter quoque dicimus, virtutem rmeritò contentionem inducere. Sociabilem enim virtutem dicimus esse iustitiam, quam cæteræ omnes virtutes necessariò consequuntur. Atqui & pluresad pauciores. Nam & potentiores, & ditiores, & meliores sunt, vt susceptis pluribus ad pauciores. An ergo si omnes isti forẽt in vna ciuitate, ceu boni, & diuites, & nobiles, esset q; alia multitudo populi, vtrum in dubium veniret, quibus gubernatio Reipublicę foret tribuenda, an non esset dubium? In vnaquaque igitur Republica earum, quas diximus, indubitatum est iudicium, quinam debeant gubernare. Principatibus enim inter se differunt, ceu aliqua quatenus per diuites sunt, alia quatenus per † virtuosos: & aliarũ vnaquæq; eodem modo. Sed considerandũ est, quando circa idem tempus ista existunt, quomodo sit determinandum. Nempe si virtuosi sint in ciuitate admodum pauci, quomodo est agendũ? An considerare oportet, si pauci ad opus gubernãdi Rempublicã sufficiãt, an tot esse oporteat, vt ex his ciuitas consteat? Est autẽ dubitatio quædam in cunctis, qui de honoribus in Republica contendunt. Nam qui vel propter diuitias, vel propter genus gubernationẽ sibi tribuendã putant, nihil iustè dicere viderentur: sequeretur enim, vt si quis vnus omniũ ditissimus foret, is eodẽ iure gubernare alios omnes deberet. Eodẽ modo qui nobilitate antecelleret, eorũ gubernator esset, qui cũ ipsi sint ingenui de honore contendũt. Hoc idẽ forsan cõtingeret in optimatũ gubernatione circa virtutem. Si quis enim vnus probitate antecellat aliis, qui in eadẽ Republica versentur, hũc dominari oportebit secundũ illã rationẽ. Ergo si & multitudinẽ dominari oportet ex eo, quia potentior est, quã pauci, etiã si vnus, vel plures vno, pauciores tamen, quã multitudo, potẽtiores sint aliis, hos oportebit gubernare potius, quàm multitudinem. Hæc itaque

ἀπὸ ἀρετῆς, virtute prę ditos.

Universidad de Deusto Biblioteca

omnia videntur ostendere, quòd harum determinationum nulla est recta, secundum quam censent sibi quisque gubernationem esse tribuẽdam, cæteros verò omnes sub eorũ gubernatione esse debere. Nam profectò & ad eos, qui per virtutem sibi arrogant gubernandi authoritatem, & ad eos, qui per diuitias, respondere posset multitudo iustum sermonem. Nihil enim vetat multitudinem, quandoque meliorem esse, quàm pauci, ac ditiorem, non secundum singulos, sed secundum vniuersos. Ex quo ad quæstionem illam, quam afferunt nonnulli, per hunc modum responderi potest. Quærunt enim, ad quid respicere legis conditor debeat in legibus rectissimè constituendis, vtrum ad meliorum, an ad plurium vtilitatem, quando contingat quod modò diximus. Rectum quidem accipiendum est æqué. Aequè verò rectum, ad totius ciuitatis vtilitatem, & ad communem ciuium. Ciuis autem communiter, qui particeps est imperandi, & parendi, licet alius secundum vnamquanque speciem Rerumpublicarum. Secundum autem optimam speciem, qui potest, & eligit parêre, & imperare, ad vitam secundum virtutem degendam.

An vnus is, qui cæteris omnibus virtute superior sit, ponendus sit pars ciuitatis. De ostracismo, & vsu. De optima Republica, quomodo se gerat erga vnum illum excellentem virtute.

Cap. IX.

QVòd si vnus sit vsqueadeò superexcellens virtute, vel plures, quã vnus, nec tamen tot numero, vt implere ciuitatem possint, vt neque comparanda sit aliorum omniũ virtus, neq; facultas gerẽdi Rempublicam ad hanc, pluriũ, si plures sint, vel vnius tantùm, si vnus, non amplius hi ponẽdi sunt ciuitatis pars. Fieret enim illis iniuria, si pariter, atq; alij, censeantur, cùm sint vsqueadeò superiores secundum virtutem, ac ciuilem potentiam. Putandum est enim talem virum, tanquam Deum in hominibus esse. Ex quo manifestum est, positionem legum necessariam esse circa æquales genere, & potentia. Sed in illos tales non est lex: ipsi enim lex sunt. Etenim ridiculus foret, qui illos legi subiicere conaretur. Dicerent enim fortasse, quemadmodum de leone scribit Antisthenes, concionantibus lepusculis, ac censentibus æquum omnes habere debere. Quapropter à ciuitatibus, quæ populariter reguntur, Ostracismus repertus est. Hæ siquidem ciuitates æqualitatem maximè complectuntur. Itaque qui superexcellere videtur, vel propter diuitias, vel propter amicos, vel propter aliquam aliam ciuilem potentiam, extra ciuitatem relegatur ad tempus aliquod terminatum. Tradunt etiam fabulæ, ob huiusmodi causam, Herculẽ ab Argonautis fuisse relictum: non enim vnà cum aliis nauem regere illum voluisse, vt nimiùm superexcellentem inter nauigantes. Quapropter qui vituperant tyrannidem, & consilium Periandri Thrasibulo datum, non simpliciter existimandi sunt rectè dicere. Ferunt etiam, Periandrum nihil respondisse ei, qui consilij petendi causa ad ipsum missus fuerat: sed supereminentes spicas demetendo segetem adæquasse. Cuius causam cùm non intelligeret nuntius, ac factũ ab eo narraret, intellexisse Thrasibulũ, ꝙ oporteret supereminentes ciues auferre. Hoc autem nec prodest solùm tyrannis, nec solũ faciunt tyranni: sed & in paucorum potentia, & in populari statu similiter se habet. Ostracismus enim eandem quodam modo vim habet, tollendo eos, qui supereminent, & in exilium pellendo. Hoc idem & in ciuitatibus, & in gentibus faciunt, qui † dominantur: velut Athenienses circa Samios, & Chios, & Lesbios. Quàm primùm enim Imperium firmiter habuerunt, eos in multis pessundarunt, cõtra fœderis æquitatem. Persarum autẽ rex Medos, & Assyrios, & alios, qui magnum aliquid de se ipsis sapiebant ob Imperium priùs habitum, sæpe contriuit. Quæstio autem proposita circa omnes est Rerumpublicarum species vniuersaliter, & quæ sunt rectæ. Nam illę, quæ trãsgrediuntur, ad propriam respicientes vtilitatẽ, hoc agunt. Quinimo & illæ, quæ ad commune respiciunt bonum, eodem modo se habent. Patet hoc in aliis quoque artibus, & scientiis. Neque enim pictor pedem mensuram excedentem, animal habere pateretur: quanuis pulcherrimus ille pes esset: neque faber, proram, aut aliam partem nauis: neque certè magistri chori, eum, qui pulchriorem, ac meliorem toto choro vocem emittit, sinet in choro esse. Itaque ob hoc quidem nil prohibet, eos, qui domini sunt, † conuenire cum ciuitatibus, si propriæ dominationis gratia, quæ ciuitatibus vtilis sit, id agant. Quare secundũ eas, quas confitemur, superexcellentias, quandã habet † vtilitatem, ratio illa, per quam Ostracismus fuit repertus. Melius tamen foret, sic ab initio per legis conditorem prouideri, vt Respublica nõ indigeret tali medicina. Secundo autem loco, si quid tale accidat, conandum est tali aliquo remedio corrigere, quod tamẽ factum non est à ciuitatibus. Non enim respexerunt ad commodũ publicum, sed per seditionem vsi sunt ciuili pulsione. In his igitur speciebus gubernandi, quæ lapsæ sunt, quod ad priuatum commodum pertinet, ac iustũ est, patet, ꝙ ſan autem non simpliciter iustum: & hoc est manifestum. Sed in optima Republica magna habetur dubitatio, non per excellentiam aliorum bonorum, ceu virium, & diuitiarum, & amicitiarum, sed si quis excellat virtute, quid de eo sit faciendum? Non enim dicendum est, vt talis vir sit de ciuitate pellendus. Atqui neque gubernationi aliorum talis vir erit subiiciendus. Périnde enim est, ac si qui Iouem gubernare velint, potestatem diuidentes. Restat ergo, vt videtur, naturam huius talem esse, vt omnes sponte sua illi parêre debeant. Itaque huiusmodi quidem homines, esse reges perpetuos in ciuitatibus.

οἱ κύριοι τῆς δυνάμεως, qui domini sunt potentia.

συμφωνεῖν, cõspirare, concordare, consonare.

δίκαιον πολιτικὸν, iustitiam ciuilem.

De

De Republica regia, & an magis expediat loco recto gubernando, quàm cæteræ formæ: de regum speciebus.

Cap. X.

FOrsan verò post hæc congruum fuerit considerare de regia gubernatione. Diximus enim, hanc esse vnam ex rectis speciebus Rerumpublicarum. Considerandum est autem, vtrum conducat ciuitati, & regioni, quam rectè gubernari oporteat, regem habere, an non, sed alia quædam species gubernandi magis conducat: an quibusdam conducat, quibusdam non. Ante omnia verò distinguendum est, an sit vnum genus eorum, vel differẽtias habeant plures. Et facile est intueri quòd plura genera sunt. Nec est omnium regum modus vnus potestatis. In Lacedæmoniorũ enim Republica videtur rex esse maximè secundum leges. Neque enim potestatem habet omniũ, sed cùm egreditur extra regionem, imperium habet eorum, quæ pertinẽt ad bellum. Prætereà, sacrificia, Deorúmque ceremoniæ, ei cõmissa sunt. Hæc igitur regia potestas est, quasi authoritatem belli perpetuam habere. Vitæ enim necisq; alicuius non habet potestatem, nisi dum bellum gerit: vt etiam apud antiquos fuisse videtur, quod ostendit Homerus: nam Agamemnon in concionibus, maledictis, & iurgiis vexabatur, sed cùm à concione digressus in prælio erat, occidendi habebat potestatẽ. Itaque, inquit, quem ego procul à pugna fugientem conspexero, non sibi sat erit, fugere canes, & aues, nam penes me occidendi potestas. Vna ergo species regni, est authoritas belli perpetua: & quandoque per genus, quandoq; per electionem huiusmodi regnum obtinetur. Est & alia insuper monarchiæ species, qualia sunt apud quosdã Barbaros regna, vim habentia proximam tyrannidi, licet sint legitima, & secundũ morẽ parta. Ob id enim quia magis aptæ sunt naturà ad seruiẽdum nationes Barbarorum, quàm Græcorum, & eorum, qui incolunt Asiam, quàm eorum, qui Europam, præferunt † seruile iugum æquo animo. Et ob hoc tyrannica sunt huiusmodi regna: sed habẽt securitatem, quia more, & legibus consistunt. Et ea de causa custodiam habent regiam, non tyrannicam. Reges enim à ciuibus custodiuntur: Tyranni verò ab externis mercede conductis. Et reges secundum leges, & volentibus, Tyranni verò inuitis dominantur. Itaq; alteri à ciuibus custodiuntur, alteri contra ciues custodiã parant. Sunt igitur hæ, de quibus dictum est, duæ species monarchiæ. Tertia est species, vt antiquitus in Græcia fuere, quos vocabant Aesymnetas. Est autem hæc, vt simpliciter dicamus, electiua tyrannis, differens à Barbarica, non eò quòd non legitimè, sed eò quòd non consuetè. Potestas autẽ huiusmodi, aut viuente eò durabat, aut tempore quodam præfinito, vel rebus gestis finiebatur. Qualem elegerunt quandoq; Mitylenæi Pittacum aduersus exules suos, quibus præerãt Antimenides, & Alcæus poëta. Ostendit hoc Alcæus in quodam loco suorũ carminum. Increpat enim quòd Pittacum hominem obscuri generis, laboranti ciuitati præfecerint, tyrannum plausu frequentantes. Huiusmodi igitur species, quia tyrannicæ sunt, dominationem habent: quia verò electiuę sunt, & volentium, regiæ. Quarta species regni est, quales erant heroicis temporibus, spontaneæ, & secundum morem, & legem. Propter beneficia enim à patribus collocata in populos, vel per artes, vel per bellum, vel per cõgregationem in vnum, vel propter acquisitionem regionis, delatum fuit eis regnum de populorum voluntate & successoribus. Id erat secundum morem. Hi & imperium habebant belli, & rei diuinæ cultũ exercebant, nisi talia essent sacrificia, quæ sacerdotium requirerent. Et prætereà de controuersiis iudicabant: & hoc faciebant alij iureiurando præstito, alij sine iureiurando. Erat autem illis iusiurandum, per sceptri eleuationem. Veteres igitur illi reges antiquis temporibus ciuitates, & † gentes, & nationes externas continuò gubernabant: posteà verò, partim ipsis regibus dimittentibus, partim multitudine detrectante, illud solum in quibusdam ciuitatibus relictum est regibus, vt ceremoniarum erga Deos haberent facultatem, ac belli duces in externis essent.

δεσποτικὴν ἀρχὴν.

ἔνδημα.

De eisdem regum speciebus, mutato ordine. Ex quibus quatuor non omnium curam habent: prima, heroica: altera Barbarica, quæ ex more patrio dominatio est quædam: tertia, electiua Tyrannis. Athenienses appellant Aesymneteian: quarta, Laconica: & est ducendi belli perpetuum imperium: quinta, cùm vnus omnium habet imperium tanquam pater in domo. Ex his potissimum speciem regni habent postremæ duæ. Hinc quæstio fit, vtra harum magis conducat ciuitatibus, vtrum magis expediat Rempublicam ab vno optimo regi, an à legibus. Et quibus in rebus lex non prouidere potest, aut non bene potest, an vni viro optimo rectiùs committatur potestas sanciendi, an multis. Item de regis stipatoribus quædam.

Cap. XI.

REgiæ ergo potestatis tot sunt species, quatuor videlicet. Vna, qualis erat tẽporibus heroũ, volentiũ scilicet, & in quibusdã determinatis rebus. Dux enim belli, & iudex controuersiarum erat rex, & dominus ceremoniarũ erga Deos. Altera erat Barbarica, ex progenie scilicet dominatio secundũ leges. Tertia, quam Aesymneteiam vocant, quã esse diximus electiuam tyrannidẽ. Quarta, Laconica: ea autem est, vt simpliciter dicam, imperiũ belli in quodam genere perpetuum. Istæ quidẽ igitur per hunc modum inter se differunt. Quinta autem est species regni, quando vnus omnium habet potestatem, quemadmodum vnaquæque gens, & ciuitas

tas vnaquæq; publicè ordinata, ad exemplar gubernationis domus. Vt enim gubernatio patrisfamiliâs, est regia quædam potestas domi: ita regia potestas, est ciuitatis, & gentis vnius, aut plurium, quasi domestica quædam gubernatio. Ferè autem duæ sunt regni species, de quibus considerationem facere expedit. Vna hæc, de qua diximus. Altera Laconica, nam aliarum pleræque inter has mediæ sunt. Pauciorum enim dominæ, quàm omnimoda potestas regia: plurium verò quam Laconica. Itaq; consideratio ferè circa duo versatur. Vnum, conducatne ciuitatibus, perpetuum belli ducem habere: & hunc vel per genus, vel per electionem. Alterum, conducatne vnũ habere potestatem omnium, an non? De duce igitur belli considerare ad leges potiùs pertinet, quàm ad aliquam speciem Reipublicæ. Nam in omni Republica id cadere potest. Quare dimittamus hanc primam partem. De rege autem, quoniã hæc est gubernandi legitima species, cõsiderare oportet, & dubitationes, quæ in ea cadunt, percurrere. Caput verò huius quæstionis est, vtrum expediat magis ab optimo homine regi, vel ab optimis legibus gubernari. Qui gubernationem hominis præferunt, aiunt, leges solùm vniuersaliter prouidere, non autem de singulis, quæ accidunt, iubere. Itaque in quacunq; arte literis præcipere, fatuum esse. Et in Aegypto post tertiam diem mouere licet medicis: quòd si priùs, periculo id agunt suo. Patet ergo propter eandem causam, non esse per literas, & leges optimam gubernationem. Atqui & illam adesse oportet gubernantibus vniuersalem rationem. Et melius certè cui non adest turbatio aliqua omnino, quàm cui naturaliter inest. Hac autem turbatione lex caret: mens verò humana non caret. Sed forsan dicet aliquis, quòd per huiusmodi rationem probabiliùs deliberabit circa singula. Quod igitur necesse sit ipsum legis cõditorem esse, ac leges poni, manifestum est: sed non inuiolabiles, quatenus trãsgrediuntur. Nam in cæteris quidem inuiolabiles esse oportet. At de quibuscunque lex aut prouidere non potest omnino, aut nõ bene prouidere, vtrũ in his vni viro optimo dãda sit potestas, an multis? Etenim nunc plures simul cognoscunt de causis, & deliberant, & iudicant. Sunt aurem huiusmodi iudicia de singularibus. Et cùm vnusquisque per se fortasse deficiat, ciuitas autem ex multitudine constet. Vt conuiuium, ad quod plures conferunt, melius est, quàm vna, atque simplex mensa: sic iudicia multorum sæpe meliora sunt, quàm vniuscuiusq;. Præterea, multitudo minùs subiacet corruptioni, quẽadmodum aquæ magna congeries: sic etiam plures, quàm pauci, incorruptibiliores sunt. At cùm vnus iudicat, si ira, vel alia huiusmodi perturbatio vincat, necessarium est, iudiciũ corrumpi: sed in multitudine, difficile foret, omnes irasci, atque errare. Sit multitudo liberorum hominum, qui nihil agant præter legem, nisi in quibus lex ipsa necessariò deficiat. Quòd si hoc, non facilè in pluribus, si plures sint boni viri, & ciues, vtrum incorruptior erit vnus in gubernando, an cùm erũt plures, & boni omnes? an patet ꝙ plures? Enimuero plures inter se factionibus contendũt: vnus autem non contendit. Sed aduersus hoc forsan ponendum est, quòd studiosi viri sunt omnes, vt ille vnus. Si ergo plurium gubernatio, bonorum autem virorum omnium, optimatium dicitur, vnius autem, regnum: optabiliùs esset ciuitatibus ab optimis gubernari, quàm à rege, & si cum potestate, & si sine potestate sit imperium, modò reperiri queant plures similiter. Et ob hoc forsan rex ab initio repertus est, quòd difficile erat, viros plures excellenti virtute reperiri, præsertim cùm tunc ciuitates paruæ forent. Præterea, ob beneficia accepta regem creauere, quòd opus est bonorum virorum: sed cùm posteà contingeret, vt plures pari virtute reperirentur, non ampliùs tolerarunt regem, sed commune quiddam quærentes, Respublicas constituêre. Cùm verò deteriores facti, lucrũ sibi quærerent ex gubernatione Reipublicæ, paucorum hinc potentiam exortam fuisse credendum est. Honorabant enim diuitias. Ex his verò in tyrannides transiere: ex tyrannide rursus ad plebem. Semper enim ad pauciores redigẽtes, propter quæstus cupiditatem, multitudinem corroborauerunt, vt tandem insurgẽs multitudo ad popularem statum ciuitates redegerit. Factis insuper maioribus ciuitatibus, non facile est aliam, quàm popularem gubernandi speciem remanere. Sin autem quis ponat, optimum esse ciuitatibus à rege gubernari, quomodo fiet in filiis? Vtrum per genus erit successio? An si natorum qualescunq;, pernicosum est. Sed dices, non relinquet regnum huiusmodi natis rex, cùm id in sua sit potestate. At non facile iam est in hoc fidem habere. Arduum enim, ac maioris virtutis, quàm secundùm humanam naturam. Quæstio est etiam, vtrum habere debeat, qui regnaturus est, circa se potentiã quandam, qua possit cõpellere non parentes: Vel quomodo gubernationem exercebit? Si enim habeat potestatem à legibus concessam, & nihil ex voluntate sua faciat præter leges tamen necessaria erit sibi potentia, per quam leges tueri queat. Forsan quidem de huiusmodi rege non difficile est determinare: nam oportet ipsum vires habere, sed tales vt vnoquoq; separatim, & simul pluribus potentior sit, populo tamen sit impotentior: vt antiqui solebãt custodias ciuitati dare, cùm aliquem ciuitati præfecissent, quem Aesymnetam vocitabant, vel tyrannum. Et Dionysio posulanti circa se habere aliquos custodiæ causa, consuluit quidam, Syracusanis non esse dandos.

De potestate regia, quæ vnius est omnium habentis potestatem, quòd non sit secundum, neque in ciuitate libera dominari debeat, sed potiùs legem. Quæ multitudo sit apta regno, & quæ aliis Rebus publicis.

Cap. XII.

VErùm de eo rege, qui cuncta ex voluntate sua gerit, consideratio nunc est facienda. Nam ille, qui secundũ leges dicitur rex, non facit (vt diximus) regiæ gubern

gubernationis speciem: quia in cunctis Rebuspublicis cadere potest, vt sit quidam ducendo exercitui, cùm ciuitas bellũ gerit, perpetuò præfectus: puta in populari statu, & optimatiũ gubernatione: plurésq; authoritatem vni committunt belli gerendi. Est autem talis quædam deputatio apud Doracium, & apud Sypontinos, licet apud Sypontinos paulò constrictior. Sed regia illa potestas plenissima, per quam rex omnia ex voluntate sua gubernat, videtur quibusdam non esse secundum naturam, vt vnus omnium dominus sit ciuium, cùm ex similibus ciuitas constet. Nam similibus natura, idem ius esse, necessarium est, & eandem dignitatem secundum naturam. Quare vt parem habere impares alimoniam, aut vestem, nociuum est corporibus: ita & in honoribus res se habet. Similiter ergo & inæqualé æqualibus: ex quo non magis præesse, quàm subesse, iustum est, & per vicissitudinem eodem modo, & hæc iam lex: nam † institutio lex est. Melius est igitur vt lex dominetur, quàm aliquis ciuium. Eadémque ista ratione, si quos præesse oportet, ita sunt præficiendi, vt custodes legum, atq; ministri: necesse est enim, esse aliquos magistratus cũ potestate, sed nõ vnũ hunc esse debere aiunt in ciuium paritate. Quæcunque tamen videntur per legem quidem terminari non posse, per hominẽ verò cognosci posse, prudenter cauẽs lex adiũgit, cætera iustissima intentione iudicari debere per eos, qui iudiciis præsunt. Ac insuper emendare permittit, quid videatur, conantibus vt meliùs disponatur, quàm sicut iacet. Qui igitur legem præesse iubent, videntur iubere Deum præesse, & leges: qui autẽ hominem iubet præesse, adiungit & bestiam. Libido quippe talis est, atq; † obliquos agit etiam viros optimos, qui sunt in potestate: ex quo mens absq; appetitu, lex est. Videtur autẽ de artibus falsum esse exemplum, quòd secundũ literas medicari vanũ esset: meliúsq; fore, si posidentibus artẽ vtamur. Nam illi quidem nihil contra rationem per amicitiam agunt: sed recusant mercedẽ accipere, cùm sanos fecerint. At in magistratibus multa per affectionẽ, & grariam cõsueuerunt delinquere: cùm si de fide medici timeretur, ac suspicio foret, ne suscepto ab inimicis pretio, necare velit, tunc ex literis curãm magis optaremus. Atqui ægrotantes medici, alios ad se medicos vocant, & magistri palæstræ, alios magistros, quasi nequeãt verum discernere, qui de propriis iudicãt, & in affectu cõstituti sunt. Quare manifestum est, quòd iustum quærentes, medium quærunt. Lex enim, medium est. Præterea, validiores, & de validioribus rebus leges, sunt illæ, quæ ex moribus proueniunt, quàm quæ ex literis. Quare si minùs fallitur homo magistratum gerens, quàm hi, qui secundum literas, non tamen quàm hi, qui secundum consuedinem. Atqui nec facile est, vnum discernere: opus erit ergo, vt plures sint sub eo † iudicantes. Itaq; quid refert hoc, statim ab initio prouidere, vel expectare vt ipse vnus aliis ista committat? Insuper quod priùs decebatur, siquidem vir studiosus, quoniam melior sit, præesse debet, vno autem duo boni meliores sunt. Hoc enim est, quod Homerus ait, duo simul euntes. Et optatio Agamemnonis, Vtinam tales mihi decem consultores adessent. Sunt autẽ etiam nunc magistratus cum potestate iudicãdi de quibusdã, ceu iudex, de quibus lex prouidere non potest: nam de quibus lex determinare potest, nemo dubitaret. Sed cùm quædã comprehendi legibus possint, quædam non possint, & hæc sint illa, quæ dubitationem, & quæstionem faciunt, vtrum melius sit ab optima lege, an ab optimo viro gubernari? Nam quæ in consultationẽ veniunt, de eisdẽ ferri legẽ, impossibile est. Non igitur hoc aiunt, quòd necessariũ sit, hominẽ in huiusmodi rebus iudicare: sed quòd non vnũ solum, sed plures. Iudicat enim vnusquisque in magistratu bene, si sit eruditus primò à lege. Forsan verò absurdum videri posset, si meliùs cernat duobus oculis, & duabus auribus audiat, & duobus pedibus, duabúsq; manibus, agat, quàm plures pluribus: cùm & nũc quidem reges, & tyranni, oculos plures sibi comparent, & aures, & manus, & pedes, præficiendo amicos, & curationem rerum eis committendo: qui nisi sint amici, non faciunt secundum illorum intentionem: si verò sint, amici sunt & status illorum, & personarum: amicus autem par, & similis. Quare si eos censet præficiẽdos, certè pares, ac similes gubernationi præesse cẽset oportere. Quæ igitur contendentes contra regiã gubernationem aiunt, ferè ista sunt. Sed hæc forsan in quibusdam ita se habent, in quibusdam autẽ non ita. Est enim quiddam naturâ dominabile, aliud regibile, aliud populare, & iustum, & vtile. Tyrannicum verò non est secundum naturam, nec vlla aliarum gubernationum, quæ rectã transgrediũtur formam: hæc enim fiunt præter naturam. Sed ex his, quæ dicta sunt, patet quòd in similibus, & paribus nec vtile est, neq; iustũ, vt vnus sit dominus omnium: neque si non sint leges, sed tanquã ipse sit lex: neque si sint leges, neq; bonus bonorum, neque non bonorum non bonus, neque si secundũ virtutem sit melior, nisi per quendam modum. Quis autem iste sit modus, dicendum est. Diximus verò aliqualiter & anté. Et primò determinandũ est, quid congruat regi, quid optimatibus, quid reipublicę. Regibus congruit huiusmodi multitudo, quæ natura apta sit ferre genus præstans virtute ad principatum ciuilem. Optimatibus verò congruens est multitudo liberorũ, quæ nata sit ad ferendum gubernationem eorum, qui sunt secundum virtutem primarij. Ad ciuilem gubernationem autem Reipublicæ congruit ea multitudo, in qua populus innascitur bellicus, qui gubernari possit, & gubernare secundum leges, & æquitatẽ, impartiens remunioribus honores, & magistratus. Quando igitur aut totũ genus, aut inter alios vnum aliquẽ ita virtute præcellere cõtingat, vt vnius ipsius virtus maior sit aliorum omnium virtute, tunc iustum est, hoc esse regium genus, & omnium dominari, & hunc vnum esse regem. Vt enim dictũ est priùs, non solùm id habet iustitiam, quam præferre solent Rerumpublicarũ institutores, & qui optimatum, & qui paucorum potentiæ, & qui popularis. Omnes enim secundum excellentiam tribuunt, sed excellentiam non eandẽ, sed secundum priùs dicta: neque interficere, neque in exilium agere, neque relegare hunc posse decet, neq; dignari vt

per.

ordo.

ira obliquos.

magistratum gerentes.

per vices gubernet: non enim natura fit vt pars superet totū: habenti verò tātam excellentiam hoc accidit. Restat ergo, vt huic suadenti pareatur, & potestatem eum habere non per vices, sed simpliciter. De regia igitur gubernatione, & quas differentias habeat, & vtrum vtile sit ciuitatibus, vel non, & quibus, & quomodo, in hunc modum determinatum sit. Cùm verò tres dixerimus esse rectas gubernandi species, harum verò necessarium sit, eam esse optimā, quæ ab optimis gubernetur. Talis autem est, in qua cōtingit, aut vnū aliquem omnium, aut genus totum, aut multitudinem virtute præstantem gubernare eos, qui gubernari valeant, ad eam vitam, quæ sit maximè expetenda: & in primis libris ostēsum sit, necessarium esse, vt sit eadem virtus boni viri, & ciuis optimæ ciuitatis: patet quòd eodem modo, & per eadem fit vir bonus, & ciuitatē statueret quis ab optimis gubernari, vel à rege. Itaq; eadem ferè disciplina, & iidem mores facient studiosum virum, qui faciunt ciuilem, & regium. His determinatis conandum iam erit de optima Republica dicere, quemadmodum fiat, & quomodo constituatur. Nam necesse est, de illa conuenientem considerationem facere.

ARISTOTELIS STAGIRITAE POLITICORVM, SIVE DE REBVSPVBLICIS, LIBER QVARTVS,

Leonardo Aretino Interprete.

Argumentum libri.

IN quarto hæc exponūtur: Legislator, species Rerumpublicarum, apta multitudo, vasramenta, partes Reipublicæ. De speciebus Rerumpublicarum, quæ sint, quæ sit diuersitas. Partes, & species popularis gubernationis: species paucorum: species optimatum. Quid sit census potestas: modi militionis qui sint: modi tyrannidis: quæ sit optima Respublica. De partibus Reipublicæ: consilia, magistratus, iudicia.

De optima Republica, & pertinentibus ad legislatorem. Cap. I.

IN cunctis artibus, & scientiis, quæ non circa partem, sed circa genus aliquod perfectè existunt, vnius est cōsiderare, quid cuique cōueniat generi: ceu exercitatio corporis qualis quali cōueniat, & quæ sit optima. Optimè enim natura dispositō, & optimè distributo, optimam conuenire, necessariū est: & quæ plurimis, vna omnibus. Etenim hoc gymnasticæ est. Præterea verò si quis non exactum illum cupiat habitum, & scientiam circa certamina, nihilò minùs magistri gymnasiorum est, hanc potentiam præparare. Eodémq; modo in medicina, & in fabricatione nauium, & vestium, & in omni alio artificio videmus contingere. Quare manifestum est, quòd eiusdē est scientiæ, videre quæ sit optima Respublica, & qualis maximè ad votum foret, nullo externorum eam impediente, & quę quibus conueniat. Nam plures optimam assequi, forsan impossibile est. Itaque & ea, quæ sit simpliciter optima, & ea, quæ quantum fieri potest optima, latère nō debet legis conditorem, ac verè ciuilem hominem. Ac præterea tertia, quæ sit ex suppositione. Nam oportet, data quoque considerare posse, quemadmodum ab initio constituatur, & constituta seruaretur quàm plurimo tempore. Dico autem, ceu si cui ciuitati contigerit, neq; optimam gubernationem habere, neq; necessaria illi adesse neque illis ipsis, quæ adsint, rectè vti, sed aliis deterioribus. Præter hæc autem omnia, eam gubernationem, quæ omnibus maximè congruat ciuitatibus, nosse oportet, vt tradunt plurimi eorum, qui de Republica tractant. Et si de aliis rectè dicāt, de vtilibus certè aberrant. Non solū enim optimā Rempublicam considerare oportet, sed etiā illam, quæ in vsum cadere possit, & quæ sit facilior, & cōmunior omnibus. Nunc autem alij supremam quærunt solū, multis adminiculis indigentem: alii magis cōmunem aliquam tradentes, tollētésq; eas, quæ in vsu sunt, Laconicam, vel aliam quandā commendant. Atenim oportet talem institutionem Reipublicæ inducere, vt velint, ac possint homines ex his, quæ sibi adsunt, faciliter eam recipere. Nam est non minùs difficile corrigere Rempublicam iam institutam, quàm ab initio instituere: quemadmodum & post discere, quā ab initio didicisse. Quapropter non solū his, quæ libris scriptæ sunt, Rebuspublicis, verùm etiam illis, quæ re vera existunt, auxiliari posse decet ciuilem hominem, vt diximus. Hoc autem facere non potest, si ignoret quot sint species earum. Nam nunc quidam putant, vnam esse popularem, & vnam paucorum potentum: quod non est verum. Itaque oportet non latère differentias omnium, & quot sint, & quotupliciter componantur. Leges etiam simul cum his considerandæ erunt, quæ sunt optimæ, & quæ conueniant vnicuique gubernationi. Sunt enim leges omnes ad Rempublicam accommodandæ, non autem Respublica ad legem. Esti nanque

Respub

Respublica, institutio ciuitatis circa magistratus, honoresq; publicos, quemadmodum debeant impartiri, & in quo potestas, authoritasq; summa debeat cōsistere, & qui sit finis cuiusq; societatis. Leges autem earum variæ sunt, per quas modus Reipublicæ gubernandæ significatur, secundum quas debeant illi, qui sunt in potestate, imperare, & prohibere transgressores. Ex quo patet, quòd necessariū est, differētias, & numerū tenere singularum Rerumpublicarū, etiam ad legum positiones. Neq; enim fieri potest, vt eædem leges vtiles sint paucorum potētiæ, ac popularibus omnibus: siquidem plures sunt, & non vna popularis potestas, neque vna duntaxat paucorum potentia.

De speciebus Rerumpublicarum, transgressionibus, censu potestate. De iis, quæ à ciuili viro sint exquirenda.

Cap. II.

VM verò in præcedentibus dictum sit à nobis, tres esse Rerumpublicarum species rectas, Regnum, Optimatem & eam, quæ appellatur Respublica: ac tres earum transgressiones, & labes: cùm regnum in tyrannidem, optimorum autem gubernatio in paucorum potentiam, Respublica autem in popularem statum labatur. Et de optimatum gubernatione, & regia sit dictum. Nam de optima Republica considerare idem est, ac de illis dicere. Vult enim vtraque illarum per virtutem, cæteris opportuniùs concurrentibus consistere. Et insuper quid inter se differant regia potestas, & optimorum gubernatio, & quando regia gubernatio putanda sit, determinamus. Restat nunc, vt de illa, quæ appellatur Respublica, dicamus, & de cæteris gubernandi formis, vt de paucorum potentia, ac de populari statu, & de tyrannide: Patet igitur, harum transgressionū, quæ deterrima sit, quæve secunda. Necesse est enim, primæ & diuinissimæ transgressionem, esse deterrimam. Regiam quippe gubernationem necesse est aut nomen habere solùm, cùm non sit, aut propter magnā illius, qui regit, excellentiam, esse. Ex quo fit cognitum, tyrannidem deterrimam existere, ac plurimùm à recta specie gubernandi abesse. Secundo autem loco, paucorum potentiam: nam optimorum gubernatio multùm ab hac specie distat. Maximè verò mediocrem esse popularem statum. Fuit & priùs quidā, qui hoc modo tradidit, non tamen in idem aspiciens nobiscum. Ille enim existimabat species omnium, quæ rectæ sanè erunt, velut paucorum potentiæ, & aliarum, deterrimam esse popularem, improbarū verò optimam. Nos autem eas, quæ transgrediuntur, aberrare omnes dicimus: nec paucorū potētia quòd melior sit altera, quàm altera, rectè dicitur, sed quòd minùs improba. Verùm de his nunc discutere omittamus. Est autem à nobis primò distinguendum, quot sint differentiæ Rerumpublicarū, siquidē plures sunt species popularis gubernationis, ac paucorum. Deinde quæ communissima, & optabilissima sit, post optimam Rempublicam, & si qua contingit alia ad optimatium naturam declinās rectè cōstituta, & quamplurimis congruens ciuitatibus, quænā ista sit: deinde aliarum, quæ à quibus expetenda. Forsan enim quibusdam necessaria est popularis gubernatio magis, quàm paucorum potentia. Quibusdam verò hæc magis, quàm illa. Deinde quemadmodum dispositum esse conueniat illum, qui velit has gubernationes recipere. Dico autem popularem secundū singulas species: ac rursus paucorum potentiam. Tandem verò omnium istarum, cùm facta fuerit breuiter mentio, conandum erit referre quænam labes, & quæ conseruationes sint Rerumpublicarū, & cōmuniter omnium, & particulariter vniuscuiusque, & per quas causas illas maximè euenire contingat.

Quòd causa diuersitatum Rerumpublicarum sit diuersitas partium ciuitatum. Sunt diuites, & pauperes, bellicosi & imbelles, nobiles ignobiles, opifices, mercatores, agricolæ, & id genus. Quòd prisci falsò opinabantur duas esse Respublicas præcipuè optimatum, & paucorum potentiam: ad has cæteras reduci. Et quæ sit propria de Rebuspublicis sententia.

Cap. III.

VT igitur sint plures Rerumpublicarū species, illa est causa, quòd cuiusque ciuitatis partes sunt plures. Videmus enim primò, ex domibus constare ciuitatem. Deinde rursus ex hac multitudine alios esse diuites, alios pauperes, alios medios. Diuitúmq; & pauperum, partem esse bellicam, partem imbellem. Et rursus ex plebe partem agrorū culturæ deditam videmus, partem mercaturæ, partem opificiis & sordidis ministeriis. Nobilitatis quoque differentiæ sunt secundum opulentiam, & magnitudinem census. Sunt enim alij equites: quod munus nemo faciliter supportare potest, nisi sit diues. Itaque antiquis temporibus quæcunque ciuitates equestri potentia excellebant, in his paucorum potentia gubernabar. Equitatu autem bella contra finitimos exercebant: ceu Erethrienses, & Chalcidenses, & Magnesij, qui sunt super Mæandro, & aliæ plures Asiaticarum ciuitatum. Præterea, sunt aliæ, quàm iuxta diuitias, nobilium differentiæ. Quosdam enim genus, quosdam virtus extollit: & si quid aliud tale ciuitatis partem esse oporteat, dictum est, vbi de optimatibus tractauimus: ibi nanq; distinximus, ex quot partibus necessariis omnis constat ciuitas: & hæ quidem partes, quandoq; concurrunt omnes ad Rempublicā gubernandam, quandoq; plures. Patet igitur quòd necesse est, plures Respublicas esse inter se differentes specie. Nam & hæ partes earum, inter se specie differūt. Respublica enim est institutio gubernatorum. Hanc verò distribuunt omnes, vel secundum potentiam eorum, qui participes sunt, vel secundum aliquam æquitatem communem. Dico autem, veluti tenuiorū, & opulentiorum, vel communem aliquam amborum. Necessarium est ergo, Respublicas tot esse, quot sunt institutiones circa earū supereminētias, & secundum differentiā partiū. Maximè verò duæ videntur esse: quemadmodum de ventis dici solet, alios quidē esse Boreales, alios Australes, cæteros autem ventos horum esse excessus: sic etiā Respublicas duas esse, popularē scilicet, & paucorū potentiam.

Universidad de Deusto Biblioteca

tentiam. Nam optimates speciem esse paucorum potentium posuere, & eam, quæ vocatur Respublica, dicebant esse popularem: quemadmodũ de ventis Zephyrũ quidem borealem. Eurum autem Australem. Eodémq; modo in harmoniis, vt quidam tradũt: nam & in illis posuerũt duas species, vnam Doricam, alteram Phrygiam, cæteras verò omnes, vel ad Doricam, vel ad Phrygiam referri. Maximè quidem igitur consueuerũt de Rebuspublicis sic existimare. Sed certè veriùs, ac meliùs est, vt nos diuisimus, duarum, vel vnius rectè constitutæ, cæteras esse trãsgressiones, & aliquas esse probè temperatæ harmoniæ, alias verò ipsius optimæ Reipublicæ: ad paucorũ verò potentiam inclinant, quæ duriores sunt, ac magis violẽtæ: quæ verò remissæ, & molles, ad popularem statum.

De definitione popularis gubernationis. Quòd plures sint modi, & species Rerumpublicarum, quàm quæ expertæ sint, & causæ cognoscuntur ex enumeratione partium ciuitatis, quas recenset, velut nobilium, ac plebis species popularis gubernationis nascuntur quinque. Cap. IIII.

Neque verò popularis ita simpliciter ponenda, vt quidã ponunt, vbi multitudo dominatur: nam & in paucorum potentiis, & vbiq; maior pars præualet. Etenim si essent vniuersi mille trecenti, & horum mille forent opulenti, neq; partem gubernationis darent trecentis illis pauperibus ingenuis, ac in cæteris paribus, nemo certè diceret, hãc esse popularem. Eodémq; modo si pauci quidẽ inopes in ciuitate plus possent, quàm multi, & opulenti, nec honores illis impartirentur, nemo vtiq; diceret, hanc esse speciem, quæ appellatur paucorũ potentium. Potiùs itaq; dicendum fuerit, popularem quidẽ esse, cùm penes ingenuos homines est gubernatio: paucorum autem potentium, cùm penes opulentos. Sed contingit vt alteri multi sint, alteri pauci. Pleriq; enim ingenui sunt, rari verò diuites. Etenim si magistratus, honorésq; publici secundum magnitudinem distribuerentur, vt in Aethiopia quidam tradunt fieri, vel secundũ pulchritudinem, paucorũ esset gubernatio, cùm parua sit multitudo magnorum, & formosorum. Veruntamẽ non isto modo sat est, Respublicas istas determinasse: sed cùm plures sint partes & multitudinis, & paucorũ potentiũ, adhuc resumendum est, vt neq; ingenui pauci existentes pluribus, neque multitudo ingenuis dominetur; vt in Apollonia, quæ est in Ionio, & Thera. In vtraque enim istarum vrbium honores, dignitatésq; erant illorum, qui nobilitate præstabãt, & qui primi in eas colonias venerant, qui erant pauci: non autem diuitum, licet multitudine diuitum superaret, populus: vt in Colophone antiquitus; ibi enim possidebat magna patrimonia multitudo antè, quàm bellum gererent aduersus Indos. Sed est multitudinis quædam gubernatio, quando ingenui homines, & inopes multi existentes gubernant Rempublicam. Paucorum verò potentium, quando opulenti, & nobiliores pauci existentes gubernant. Quòd igitur plures sint Rerumpublicarum species, & quibus de causis, patet. Quam ob rem verò plures sint, quàm illæ, quas dictum erat, & quænam istæ sint, & propter quid, déinceps dicemus, principio vnde priùs assumpto. Fatemur enim, non vnam partem, sed plures, omnem habere ciuitatem. Vt igitur si animalis vellemus species capere, primò segregaremus id, quod necessarium sit animal omne habere, ceu quædam sensoriorum, & quod cibum conficiat, atque receptet, puta os, & ventrem, & prætereà illas, quibus mouentur, partes. Si itaque tot species solùm, harum verò differentiæ forent: dico autem ceu oris genera plura, & ventris, & sensoriorum, & prætereà earum, quibus mouẽtur, partium: harum coniugationis numerus necessariò efficeret plura genera animalium. Non enim fieri potest, vt idem animal habeat plures differentias oris, sic etiam neque aurium. Itaque quando susceptæ fuerint omnes combinationes istorum, facient species animalis: & tot quidem species, quot coniugationes sunt partium necessariarũ. Eodem modo de Rebuspublicis: ciuitates enim non ex vna, sed ex multis partibus constant, vt sæpius dictum est. Vna quædam pars est circa alimẽta multitudo, quos agricolas dicimus. Altera verò pars circa ministeria, ceu artifices, sine quibus ciuitas habitari non potest. Harum verò artium aliæ sunt necessariæ, aliæ ad delitias pertinent, & ad vitæ cultum. Tertia pars, est forensis multitudo, quæ circa emendum, vendendúmque, & circa mercaturam, & numulariã versatur. Quarta pars, mercenarij. Quinta, propulsatores belli: quæ quidem pars non minùs necessaria est ciuitati, quàm aliqua superior, aduersus inuadentes, si velint tueri libertatem. Impossibile est enim, vt quæ ciuitas vocari mereatur, sit natura serua. Per se enim sufficiens ciuitas; seruus autem non per se sufficiens est. Quapropter in libris de Republica ornatè quidem hoc, sed non sufficienter dictum est à Socrate. Inquit enim, ex quatuor maximè necessariis ciuitatem constare. Hos autem esse textorem, agricolam, coriarium, ædificatorem. Rursus verò adiungit, quasi illi non sufficiant, fabrum ferrarium, & pastorem, vt insuper negotiatorem, & numularium, & hæc omnia complent primam ciuitatem. Quasi verò ciuitas omnis necessariorum gratia sit constituta, ac non magis gratia honesti; & quasi æquè indigeat coriariis, & agricolis. Propulsatores autem belli non primam facit partem antè, quàm aucta regione, ac vicinis coactis, ad bellum deueniatur. Atqui & in quatuor illis, & in quotcunq; communicantibus, necessarium est, esse aliquem, qui ius dicat, ac decernat. Siquidẽ ergo animam quis ponat animalis esse partem magis, quàm corpus, & ciuitatum magis talia ponendum est esse partes, quàm ea, quæ pertinent ad necessarium vsum, propulsatores belli videlicet, ac iustitiæ iudiciariæ exhibitores, ac prætereà cõsultores, quod est ciuilis prudentiæ opus. Et hoc siue separatim existat quibusdam, siue eisdẽ, nihil refert ad hũc sermonẽ. Nam & in armis esse, & agros colere, sæpe cõtingit eisdẽ. Quare si hæc, & illa ponẽda sunt ciuitatis esse partes, manifestũ est, quòd & propulsatores belli pars necessaria sunt ciuitatis. Septima pars est eorum, qui magna patrimonia habẽtes, Reipublicæ onera

onera sustinent, quos opulentos vocamus. Octaua eorum, qui publicam operam exhibent, & qui in magistratibus gerendis occupati existunt. Ciuitas enim absque magistratibus esse non potest. Necessarium igitur est, esse quosdam, qui magistratus gerere valeant, & hoc munus sufferre vel perpetuò, vel ad tempus. Reliqua verò sunt illa, de quibus suprà determinauimus, in consulendo, & ius litiganti in ciuitate reddendo, versari. Si igitur hæc ciuitatibus adesse oportet, rectéque fieri, & iustè, necessarium est, esse aliquos, qui virtutem habeant rerum ciuilium. Cæteras ergo potẽtias eisdem adesse posse videntur pluribus, ceu eosdem esse propulsatores belli, & agricolas, & artifices, & prætereà cõsultores, & iudicãtes. Arrogant quoque sibi virtutem cuncti, & multifariàm se idoneos existimant ad gubernandum. Verùm pauperes ac diuites eosdem esse, impossibile est. Quapropter hæ partes præcipuè videntur esse ciuitatis, inopes scilicet, & opulenti. Et prętereà ex eo, quòd vt plurimum alij pauci sunt, alij multi, maximè omnium contrariæ inter se partes istæ apparent. Itáque & Respublicas secundum earum præualentiam constituerunt: ac duæ vidẽtur, scilicet popularis, & paucorum potentia. Sed quòd sint plures, & ob quas causas, dictum est priús. Quòd verò & popularis ipsius species sint plures, & paucorum potentium, ostendemus. Patet autem hoc ex his, quæ dicta sunt: nam & in plebe, & in nobilitate plura sunt genera. Plebis quidem vna species, agricolæ: alia, artifices: alia, negotiatores, qui emendis, vendendísque rebus intendunt: alia, circa rem maritimam: & horum, alij bellatores, alij mercatores, alij nautæ, †alij piscatores. Multis enim locis horum omnium turba ingens, vt piscatores Tarenti, & Byzantij: naualis multitudo, Athenis: mercatores, in Aegina, & Chio: portitores, in Tenedo. Insuper manuales, & paruas facultates habentes, qui otiosi esse non possunt. Prætereà, qui non ex vtroque parente ciue sunt orti, liberi tamen homines: & si qua huiusmodi plebeiorum hominum species altera. Nobilitas verò, diuitiæ, genus, virtus, disciplina, & his similia, quæ dicuntur secundum eandem differentiam. Popularis igitur prima species dicitur maximè secundum æqualitatem. Vult enim lex huius popularis pares esse diuites, & pauperes, nec alteros plus posse, alteros minùs, sed vtrosque esse æquales: siquidem maximè liber est in populi statu, vt putant quidam: & æqualitas certè esse maximè pariter omnibus Reipublicæ participantibus. Cùm verò populus sit multitudo, & id obtineat, quod pluribus videatur, necesse est, vt hæc sit popularis gubernatio. Vna igitur species popularis est hęc. Alia verò species, vt magistratus, honorésque in Republica secundum censum patrimoniorum, & eum quidem paruũ, tribuantur: ita vt qui tanta possidet, habilis sit ad honores Reipublicæ suscipiendos: qui verò non possidet, sit inhabilis. Alia species popularis est, vt omnibus omnino ciuibus habilitas sit, modò non sint aliqua ex causa obnoxij: dominetur autem lex. Alia species popularis est, vt omnes omnino habiles sint ad magistratus gerendos, modò sint ciues, & dominetur lex. Alia species eodem modo, nisi quòd non lex dominatur, sed multitudo. Hoc autem fit, quando populi decreta præualent legibus. Accidit verò ob præpotentes quosdam, qui populum ducunt. Nam in iis Rebuspublicis, in quibus dominatur lex, præpotens aliquis non fit, qui populum ducat, sed optimi ciuium Rempublicam gubernant. At vbi leges non dominantur, ibi ductores populi oriuntur. Solus enim populus regit, compositus vnus ex pluribus: multitudo enim authoritatem dominandi habet, non vt singuli, sed vt omnes. Homerus autem cùm dicit, non esse bonum vt plures regant: vtrum de hac dicit, vel de illa, cùm plures gubernant vt singuli, incertum est. Talis ergo populus, vtpote absolutam potestatem habens, dominari solus quærit, nec vlli legi subesse, efficitúrque dominator. Itáque assentatores eius, in pretio habentur. Et est huiusmodi populus in gubernatione sua tyranno persimilis. Iidem nempe mores, & vtrobique meliores deprimuntur: & decreta huius populi périnde sunt, vt tyranni præcepta. Et ductores, suasorésque huius populi sunt velut adulatores illi, qui circa tyrannos versantur: & vtrisque apud vtrosque potentia par tam adulatoribus penes tyrannum, quàm ductoribus, suasoribúsque populi apud ipsum populum. Hi *autores sunt, vt decreta legis infringant, & ad voluntatem populi cuncta referantur. Contingit autem illis fieri potentes ex eo, quia populus dominatur omnium: ipsi autem voluntatem populi maximè ducunt, quoniam fides à populo eis adhibetur. Prętereà, qui de magistratibus queruntur, ad iudicium populi negotia referunt: populus autem gratanter audit eorum prouocationes: quare per hunc modum magistratus † irritantur omnes. Meritò autem reprehendere videntur, qui dicunt huiusmodi popularem non esse legitimam Reipublicæ speciem. Vbi enim leges non præualent, non est Respublica. Nam lex dominari omnibus debet, in particularibus autem magistratus, & Respublica† prouidere. Itáque si est popularis potentia vna specierum Reipublicę, clarum est, quòd talis gubernatio, in qua decretis cuncta efficiuntur, non est propriè popularis. Nullum enim populi decretum recipit esse vniuersale. De popularis igitur speciebus in hunc modum determinatum sit.

Alij portitores.

ἀἴτιοι.

καταλύονται

κρίνειν. Iudicare.

Quòd quatuor sint species paucorum gubernationis, & de permistis gubernationibus. Cap. V.

Paucorum verò gubernationis species vna est, in qua magnum habentes censum ad gubernationem Reipublicæ recipiuntur, atque ita magnum, vt tenues homines ad eum peruenire non possint: is verò, qui tanta possidet, habilis sit ad Rempublicam gerendam. Alia species est, cùm à paruo censu est habilitas, & eligunt ipsi eos, qui desunt. Si igitur ex omnibus hoc faciunt, videtur hoc esse potiùs optimatum. Sin verò ex paruo numero, paucorum potentiæ. Alia species est, cùm filius patri succedit. Quarta species, cùm hoc sit, quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

modò diximus, vt lex non dominetur, sed illi, qui regunt. Et hæc species in paucorum gubernatione, vt est tyrannis in monarchia, & vt est in popularistatu, vltima illa species, de qua diximus, & vocant huiusmodi speciem, paucorum potentiam. Gubernationis igitur paucorum, hę species sunt. Nec latêre nos debet, quod multis locis accidit, Rempublicam, quæ secundum leges non sit popularis, more tamen, & gestione populariter gubernari. Similiter autem econuerso apud alios contingit, Rempublicam secundum leges esse popularem, moribus tamen, & gestione ad paucorum gubernationem magis referri. Contingit autem hoc maximè post mutationem Rerumpublicarum: non enim statim mutantur, sed contenti sunt ab initio homines parua accessione potentiæ. Itaque leges quidem manent, vt priùs erant, prævalent tamen, qui Rempublicam mutauerũt.

De speciebus popularis, & paucorum potentiæ, & causis earum.

Cap. v i.

QVòd autem tot sint popularis, & paucorum gubernationis species, ex his patet. Necesse est enim aut omnes partes populi, quas suprà enumerauimus, Reipublicę gubernationem habere, aut quasdam habere, quasdam non habere. Cùm igitur agricolæ, & mediocria possidentes, Rempublicam gubernant, secundum leges est gubernatio. Victum enim ex opera sua quærere habent, nec otiosi esse possunt: itaque lege constituta, solummodo necessariis concionibus intendunt. Aliis autem recipi ad Rempublicam licet, cùm tanta possidebunt, quanta determinat lex. Omnino enim non licere omnibus, paucorum potentiæ est. Otiari autem eum, qui non reditus habeat, impossibile. Hæc igitur est vna species popularis gubernationis. Altera verò species est, * ob adhibitam electionem: nam omnibus licet Republica participare, qui prohibiti non sint per genus: vt possint tamen in otio esse. Quapropter in huiusmodi quidem populari administratione leges prævalent, & gubernant, quia reditus non est. Tertia species est, omnibus omnino licere Rempublicam gerere; qui liberi sint, non tamen licere ob supradictam causam. Quare necessarium, in hanc quoqs legem dominari. Quarta verò species est illa, quę posteris temporibus in ciuitatibus esse cœpit. Maioribus enim factis ciuitatibus, quàm ab initio fuerant, & reditibus, facultatibúsque abundantibus, participant omnes Reipublicæ propter multitudinis prævalentiam. Versantúrque in Republica gubernanda, ex eo quia possunt otiosi esse, etiam inopes, mercedem capientes: maximéque huiusmodi multitudo otiosa est. Non enim cura rei familiaris propriæ eos impedit, quæ diuites ita occupat, vt sæpè * communionibus absint, & à iudiciis. Ex quo fit vt multitudo pauperum dominetur in Republica, non autem leges. Species igitur popularis gubernationis tot, ac tales sunt, ob necessitates suprà dictas. Paucorum autem gubernationis prima species

δίχα τὴν ἐχομένην αἵρεσιν.

Concionibus.

est, quando plures habent patrimonia, sed non admodum ampla. Faciunt enim potestatem participandi ei, qui tanta possidet: & propter multitudinem eorum, qui ad Rempublicam recipiuntur, necesse est, non hominem, sed legem dominari. Quantò enim magis distant à monarchia, neq; tam amplas habent facultates, vt eos negligendo otiari valeant, neque ita exiguas, vt à ciuitate victum quærant, necesse est vt legem velint dominari, non autem ipsos. Quòd si pauciores sint, qui possident patrimonia, siquidem plura, quàm priùs; secunda species fit gubernationis paucorum. Magis enim potentes, plus habere se dignos putant. Quapropter ipsi sumunt ex aliis, qui ad Rempublicam se conferunt. Præterea quia nondum ita robusti sunt, vt absque lege gubernare possint, legem huiusmodi posuere. Quòd si eò deueniat, vt ipsi pauciores numero maiores facultates habeant, tertia cumulatio fit gubernationis paucorum. Ipsi enim per se magistratus, & imperia retinent, secundum legem iubentem, vt parẽtum defunctorum loco filij succedant. Quòd si magis etiam subnixi sint opibus, & amicitiis, propè est talis potentia ad monarchiam, & dominantur homines, non autem lex. Et hæc est quarta species gubernationis paucorum, correspondens vltimæ speciei popularis.

Quòd Plato Respublicas in quinque species digesserit libro de Republica, & quòd quatuor sint aristocratiæ, optimatúmve potentiæ species.

Cap. v i i.

SVnt insuper duo alia genera Rerumpublicarum, præter eas, in quibus aut multitudo, aut pauci gubernant: quarum alteram aiunt omnes speciẽ esse vnam ex quatuor. Dicunt autem eas quatuor, monarchiam, paucorum gubernationem, popularẽ, & optimatem. Est & quinta, quam communi nomine omnium appellant Rempublicam: sed quia non sæpe fit, latet numerare volentes: & ita suscipiunt, quasi sint quatuor solùm: vt Plato in libris de Republica facit. Optimatem igitur se rectè haber appellare illam, de qua tractauimus in primis libris. Quæ enim ab optimis viris simpliciter per virtutem est gubernatio Reipublicæ, & non ad suppositionem quandam bonorum virorum, eam solam iustum est optimatem appellari. In sola enim illa simpliciter idem est vir bonus, & ciuis. In aliis autem boni sunt ad suam gubernandi speciem. Sunt tamen quædam, quæ differentiam habeant à paucorum gubernatione (& appellantur optimates) & ab ea, quæ vocatur Respublica, vbi non solùm respectu diuitiarum, sed etiam respectu virtutis ad gubernationem Reipublicæ sumuntur. Hæc Respublica differt ab illis: & naturam optimatis sapere videtur. Nam in his ciuitatibus non faciunt publicè curam virtutis, sunt tamen quidam præstantiores, qui videntur esse boni viri. Vbi ergo Respublica respicit ad diuitias, & ad virtutem, & ad populum, vt est apud Carthaginienses, ea naturâ optimatum sapere videtur: & vbi ad duo illorum solùm

solum, vt Lacedæmoniorum, ad virtutem, & ad populum, & est hæc mistura popularis, ac virtutis. Optimatum igitur post illam primam optimam Rempublicam gubernandi formam, hę duę species sunt. Et tertia quæcunque illius, quæ appellatur Respublica, inclinant ad paucorum gubernationem.

De ea, quæ nomine generis Respublica peculiariter appellatur. Quid sit ea, quam censu potestatem dicunt. De bonis legibus quomodo sint. De finibus optimatis popularis, & paucorum potentiæ.

Cap. v i i i.

RElinquum est, vt de ea, quæ appellatur Respublica, dicamus, & de tyrannide. Ordinauimus autem ipsam nos, cùm priùs non esset, neque hæc transgressio, neque illæ, de quibus modò diximus, optimates: quia re vera omnes aberrant à rectissima gubernandi forma: postmodum cum istis numerantur, quæ sunt harum transgressiones, & labes: vt in superioribus circa principium diximus. Meritò autem postremo loco tyrannidem reseruauimus, propterea quòd ista minimè est Respublica. Nostra verò materia est de Republica tractare. Qua igitur de causa sic ordinauimus, dictum est. Nunc autem est à nobis de illa, quæ communi nomine appellatur Respublica, ostendendum. Nam clariùs eius vis apparebit, post determinationem eorum, quæ ad paucorum gubernationem, & ad popularem spectabant. Est enim Respublica (vt simpliciter dicamus) mistura paucorum gubernationis, ac popularis. Consueuerunt autem eas, quæ inclinant ad popularem, vocare Respublicas: eas verò, quæ ad paucorum gubernationem, vocare optimates: ex eo, quia opulentioribus doctrina, atq; nobilitas magis adesse consueuerunt. Præterea, qui diuitias habent, ea videntur habere propter quæ cæteri iniurias faciunt: vnde & honestos, & bonos, & nobiles istos appellant. Cùm ergo optimatum gubernatio velit excellentiam tribuere optimis ciuibus, & paucorum gubernationem esse dicant ex bonis, & honestis magis, videtur impossibile, quæ ciuitas non ab improbis, sed ab optimis gubernetur, eam non bene gubernari. Eodémque modo quæ leges non habeat bonas, gubernari ab optimatibus. Habere autem leges bonas, non id est, si rectè sint positæ, nec eis pareatur. Itaque vna recta legum institutio putanda est, legibus parère: altera, vt eæ rectæ sint leges positæ, quibus parère oportet. Fieri enim potest, vt pareant ciues malè positis legibus. Id autem dupliciter accidit. Aut enim optimis, quantum datur ipsis: aut simpliciter optimis. Videtur autem optimatum esse, maximè honores tribuere secundum virtutem. Finis enim optimatum, virtus. Paucorum verò gubernationis, diuitiæ. Popularis autem, libertas. Quod autem pluribus videtur, commune est omnium. Nam in paucorum, & multitudinis gubernatione, & in optimorum, quod videtur maiori parti eorum, qui in Republica versantur, id obtinet. In plerisque igitur ciuitatibus, hæc species gubernandi Respublica vocatur. Sola enim mistio coniecturam facit opulentorum, & inopum, diuitiarum, & libertatis. Ferè enim apud plurimos illi, qui diuitiis pollent, bonorum, & honestorum locum obtinere videntur. Cùm verò tria sint, quæ circa æqualitatem Reipublicæ contendant, libertas, diuitiæ, virtus (nam quartum illud, quæ appellatur nobilitas, duobus consequens est: nobilitas enim est, antiquæ diuitiæ, & virtus) manifestum est, quòd duorum mistura diuitum, & pauperum est Respublica appellanda. Trium verò, optimatum gubernatio maximè aliarum, præter illam veram, & primam. Quòd igitur sint aliæ Respublicæ, præter monarchiam, & popularem, & paucorum potentium, dictum est. Et quales istæ, & in quo differant inter se, & optimatum gubernatio; & aliæ species, quæ ad optimates declinant, & quo modo non longè distant inter se, manifestum est.

Quo pacto ea, quæ Respublica appellatur, constituatur ex paucorum potentia, & populari, quanuis specie differat, & de modis mistionis.

Cap. i x.

QVomodo autem fiat præter popularẽ, & paucorum potentiam illa, quæ appellatur Respublica, & quo in ordine reponenda sit, deinceps dicemus. Et simul apparebit, quibus definiant popularem, & paucorum gubernationem. Sumenda est enim horum distinctio. Posteà ex his, ab vtraque tanquam regulam sumentes, componere oportet. Sunt autem definitiones tres compositionis, ac misturæ. Aut enim ambo sumenda, quorum vtræque, leges ponunt, ceu circa iudicia. In paucorum enim potentia, diuitibus pœnam constituunt, nisi iudicando adsint, pauperibus verò mercedem nullam. In popularibus autem, pauperibus mercedem, diuitibus autem pœnam nullam. Commune, ac medium istorum ambo hæc, itaque & ciuile: mistum est enim ex ambobus. Vnus igitur modus hic est combinationis. Alius autem, medium capere eorum, quæ ab vtrisque iubentur, ceu concionari: hic quidem à nullo censu, vel exiguo penitus, illi verò à magno censu: commune certè neutrum, sed medium vtriusque census. Tertius verò ex duobus iusis. Hoc quidem ex populari lege: imò autem ex paucorum gubernatione. Dico autem, tale aliquid, vt videtur, popularis quidem, magistratus sortiri: paucorum autem gubernationis, eligere: & popularis, non ex censu tribuere, paucorum autem ex censu. Optimatum igitur, ac ciuile, ab vtraque vtrunque accipere: ex paucorum quidem gubernatione, electiuos facere magistratus: ex populari autem, sumere non per censum. Modus igitur admiscendi talis. Bene autem admiscuisse popularem, & paucorum gubernationem, finis est, quando eadem Respublica dici potest popularis, & paucorum gubernatio. Patet enim hoc accidere dicentibus, eas bene esse commistas. Accidit hoc etiam medio. Conspicitur nanque in eo vtrunque extremorum: quod contingit Lacedæmoniorum Reipublicæ. Sunt enim permulti, qui aggrediuntur dicere,

Universidad de Deusto
Biblioteca

eam esse popularem,propterea quòd populariter complura in illa sunt constituta,ceu præmium circa educationem puerorum. Pari modo diuitum filij educantur,& pauperum: & erudiuntur per eum modum,per quem valeant pauperum filij erudiri.Similitérque in sequenti ætate,cùm viri facti sunt: in nullo enim magis conspicuus dues,quàm pauper.Cibi quoque iidem vtrisque in comessationibus.Vestitu etiam tali diuites vtuntur, qualem & pauperum quiuis habere potest. Præterea, duorum maximorum magistratuum, alterum eligit populus,alterum gerit.Senatores enim per populum eliguntur, Ephori autem ex popularibus constituuntur.Alij verò dicunt,esse illam paucorum gubernationem,quoniam multa habeat,quæ paucorum potentiam asserunt:ceu omnes dignitates per electionem conferri, per sortem verò nullam:& insuper apud paucos potestatem esse necandi,& in exilium pellendi, ac cætera huiusmodi permulta. Oportet enim in Republica bene temperata vtrunque videri inesse, & neutrum. Et conseruari per se ipsam,non aliunde:& per se ipsam,non per alios multos extraneos, qui velint. Nam & prauæ Reipublicæ hoc potest contingere: sed nec velle quidem gubernationem alteram quoquo modo partium ciuitatis omnino. Quemadmodum igitur oporteat Rempublicam constituere,& similiter illas, quæ appellantur optimates,dictum est.

De tyrannide,& modis tyrannidis.

Cap. x.

Restat nunc vt de tyrannide dicamus: Non quòd multis verbis indigeat, sed vt habeat in hoc tractatu locum suum: quandoquidem hanc quoque posuimus partem esse aliquam publicæ gubernationis.De regno igitur determinauimus in superioribus libris, vbi tractatum est à nobis, nunquid regis gubernatio vtilis foret ciuitatibus,an inutilis: & quando,& vnde constituere oportet, & quomodo. Tyrannidis verò species duas ibidem distinximus:propterea quòd earum potentia quodam modo alteratur ad regiam gubernationem,ex eo quia ambæ potestates istæ sunt secundum leges. Nam & apud Barbarorum quosdam eliguntur aliqui ad gubernandum soli,cum absoluta,omnimodaque potestate.Et apud Græcos olim eodem modo quidem eligebantur, qui soli gubernarent, quos vocabant Aesymnetas: habebant verò hæ inter se differentias quasdam. Erant enim regiæ ex eo,quia secundum leges,& eò quia volentibus imperabant; Tyrannicæ autem ex eo,quia pro arbitrio dominationem exercebant. Tertia species tyrannidis, quæ maximè propriè videtur id nomen habere, opposita est regiæ potestati absolutè. Nam necesse est, tyrannidem illam monarchiam esse,quæ nullis subiaceat legibus,& dominetur per vim æqualibus,& melioribus,ac respiciat ad propriam vtilitatem, non ad vtilitatem subditorum.Quapropter inuoluntaria est,cùm nemo liber sponte sua ferat huiusmodi seruitutem.Species igitur tyrannidis tot,& tales sunt.

De optima Republica,partibus ciuitatis,mediocritate,excessu, atque defectu.

Cap. xi.

Quæ verò sit optima Respublica,& quę vita optima pluribus ciuitatibus, & hominibus, neque per virtutem iudicant,quæ supra vulgus emergat,neq; per doctrinam,quæ ingenio indiget,& adiumentis externis, neque per gubernationem, quæ ad votum fiat: sed vitam eam probant,quam plurimi consequi possint: & gubernationem eam, quam plurimæ ciuitates valeant recipere. Nam quas vocant optimates, de quibus modò diximus, partim exteriùs cadunt plurimis ciuitatibus, partim appropinquant illi, quæ Respublica vocatur. Quam ob rem de ambabus, tanquam vna sit, dicendum est. Iudicium autem de omnibus istis ex eisdem principiis est. Si enim rectè dictum fuit in Ethicis, vitam beatam esse secundum virtutem non impeditam, virtutem autem ipsam esse mediocritatem: necesse est,mediam esse vitam optimam eius,quam singuli adipisci valeant, mediocritatis. Et has omnes definitiones necesse est esse circa ciuitatis virtutem, vitium, & Rempublicam. Est enim Respublica, vita quædam ciuitatis.In cunctis autem ciuitatibus,partes sunt tres.Nam alij diuitiis excellunt, alij paupertate nimia deprimuntur,alij sunt inter hos medij.Cùm igitur confessi simus,mediocritatem, & medium esse optimum, palàm quòd bonorum fortunæ mediocris possessio,est optima omnium existimanda.† Hæc enim facilis est ad obedientiam mandatorum.At enim si modum excedant in alterutram partem (ceu si forma, si viribus,si nobilitate generis,si diuitiis,vel iis cõtrariis, ceu si paupertate nimia,si imbecillitate egregia,si ignominia multa) difficile est vt rationi obediant. Fiunt enim istorum alij superbi, & delinquentes apertè in rebus magnis,alij occultè praui,& in rebus exiguis fraudatores. Iniuriæ verò inferuntur quandoque per contumeliam,quandoque per dolum. Insuper hi minimè circa gubernationem Reipublicæ afficiuntur,miniméque consulunt. Hæc autem vtraque damnosa sunt ciuitatibus. Præterea, qui bonis Fortunæ superabũdant,ceu opibus, cognitiis,amicis,& aliis huiusmodi,nec imperium cuiusquam pati volunt,neque sciunt:& hoc statim domi eorum natis existit. Propter delitias enim, ne inscholis quidem præceptoribus obedire consueuerunt. Qui autem eorum sunt in indigentia nimia constituti, deiecto nimium animo,vilésque existunt. Ex quo fit, vt magistratum gerere nesciant, sed ad parendum seruiliter sint apti. Illi verò sibi imperari nullo modo patiũtur,sed ipsi aliis, tanquam domini, volunt imperare. Efficitur ergo seruorum, & dominorum ciuitas, non autem liberorum:& aliorum inuidentium,aliorum spernentium,quod plurimùm abest ab amicitia,& ciuili societate.Nam societas amicabile quiddam est,cum inimicis enim ne via quidem cõmunicare volunt homines.Vult quidem ciuitas ex paribus,ac similibus esse,quãtum maximè id fie

id fieri potest.Hoc autem maximè existit mediis. Itaque necessariò fit,vt huiusmodi ciuitas optimè gubernetur, ex quibus diximus naturà constare ciuitatem.Conseruantur quoque in ciuitatibus isti maximè cæterorum ciuium.Neq; enim aliena concupiscunt,vt faciunt pauperes: neque eorum bona cupiuntur ab aliis,vt accidit diuitibus:& quia neq; insidiantur aliis,neque alij ipsis, sine periculo degunt. Quapropter bene optauit Phocylides multa mediocribus optima,mediocris esse volens in ciuitate.Patet igitur,quòd ciuilis societas optima est,quæ per mediocres fit: eáque ciuitates recipere, vt optimè gubernentur, in quibus mediocres plurimi sunt, ac plus possunt maximè quidem ambabus, vel saltem altera parte.Hæc enim addita,prævalere facit,& prohibet contrarios excessus fieri. Quapropter valde optandum est,vt ij,qui in Republica versantur,facultates habeant mediocres,ac sufficientes.Nam vbi alij nimis multa possidẽt,alij nihil, vel plebs infima insurgit,vel paucorum potentia illa extrema,vel tyrannus propter vtrunque excessum.Ex populari enim statu * nimiùm superbo,& ex paucorum potentia ad tyrannidem deuenitur. Ex mediocribus autem, ac propè paribus,multò minùs.Cuius rei causam posteà, vbi de mutationibus tractabitur,dicemus.Quòd autem media sit optima,manifestum est.Sola enim seditionibus caret.Vbi enim permultum est mediocre,minimùm seditiones,& discordiæ ciuium innascuntur,magnæque ciuitates ob hanc ipsam causam minùs seditionibus subiacent,quia magna in his est mediocrium hominum multitudo. Paruas autem ciuitates facile est in duas partes diuidi omnes, ita vt nihil medium relinquatur, & ferè cuncti vel inopes sint,vel opulenti.Populares * quæque gubernationes tutiores sunt,& diuturniores, quàm paucorum potentium, propter medios.Plures enim sunt,& magis honoris participant in populari gubernatione,quàm paucorum. Nam quando sine his multitudo inops plus potest,malè res se habent,ac citò pereunt. Signum verò huius putandum est,quòd qui optimè leges condiderunt, ex mediocribus ciuibus fuere. Nam & Solon huiusmodi fuit,vt apparet ex eius carminibus.Et Lycurgus (non enim erat rex)& Charondas,& plurimi aliorum. Patet autem ex his,& propter quid plurimæ Respublicæ aut populares sunt,aut paucorũ gubernationes. Quod enim in his frequenter pauci sunt medij, semper qui prævalent (siue hi sint,qui facultates habent,siue populares,qui mediũ transcendunt) per se ipsos gubernationem agunt.Itaq; aut multitudo populi insurgit, aut paucorum potentia. Præterea,ex eo quia seditiones fiunt,& pugnæ inter multitudinem,& opulentos,quibuscunque vincere contingit,hi neque communem ampliùs habent Rempublicam,neque æqualem:sed quasi victoriæ præmium reportant,Rempublicam obtinere:& alteri popularem statum,alteri paucorum potentiam faciunt. Præterea,qui principatum Græciæ habuerunt,hi ad propriam respiciẽtes Rempublicam,aut popularem statum in ciuitatibus cõstituerunt,aut paucorum gubernationem,non ad ciuitatum illarum commoda respicientes,sed ad sua: atque ita per istas causas effectum est,vt vel nunquam mediorum illa gubernatio extiterit,vel admodum rarò,& apud paucos.Vnus enim vir consensit solus ex iis,qui antiquitus in principatu fuere, hunc gubernandi modum constituere.Iámque in ciuitatibus consuetudo obtinuit,non velle æquale,sed aut imperare quærere,aut victos obedire.Quæ igitur optima sit Respublica,& quam ob causam,ex his patet.De aliis autem,cùm plures populares, & plures paucorum gubernationes esse dixerimus, quæ prima ponenda sit,& quæ secunda,& quæ deinceps potior sit,aut deterior,determinata optima,non erit difficile intueri.Necesse est enim, esse meliorem,quæ proximè huic accedit: deteriorem verò,quæ plurimùm distat à medio: nisi ad suppositionem quis iudicet. Dico autem, ad suppositionem,quia multotiẽs alia Reipublicæ forma eligibiliori existente, nihil vetat, aliam quibusdam magis vtilem esse.

Νεανιευτάται, iuuenili.

Quoque.

Quæ multitudo apta sit ad popularem, aut paucorum gubernationem: quòd accusandi sint, qui optimatem Rempublicam instituentes authoritatem omnem ducibus tribuunt.

Cap. xii.

Quæ autem Respublica,quibus,& qualis qualibus conferat,consequens est tractare.Sed capiendum priùs est vniuersaliter de cunctis.Oportet enim, partem illam ciuitatis,quæ Rempublicam stare vult,potentiorem esse,quàm illa pars,quæ non vult Rempublicam manere.Est autem ciuitas ex quali,& quanto.Dico autem quale,ceu libertatem, diuitias, disciplinam, nobilitatem. Quantum verò,ceu multitudinem populi prævalentem.Fieri autem potest,vt quale existat vni ciuitatis parti,alteri verò quantum,ceu maiorem esse numerum ignobilium,quàm nobilium,& pauperum quàm diuitum:neque tamen tantum superare quantitate,quãtum superari qualitate: propter hoc ad inuicem conferenda sunt. Vbi ergo superat pauperum multitudo eam, quam diximus proportionem, hìc popularis gubernatio exoritur,ac species singulæ popularis status,secundum multitudinis exuperantiam: ceu si agricolarum multitudo plus possit,prima species.Si multitudo * tenuiorum,ac mercenariorum,vltima species,& sic de aliis,quæ sunt harum mediæ. Vbi autem ea pars,in qua sunt opulenti,& nobiles magis superat qualitate,quàm deficiat quantitate,hìc paucorum potentia,gubernatióq; exoritur.Ac eodem modo singulæ species huius secundum exuperãtiam istiusmodi hominum. Debet autem qui legem ponit in Republica,semper ad medios respicere.Siue enim ad paucorum gubernationem dirigantur leges,de mediis est conjectandum: siue ad popularem statum,hoc respicere debent.Vbi enim mediocrium superat multitudo,vel vtrunque extremum,vel alterum tantùm, hæc Respublica recipit stabilitatem. Non enim est metus,ne quandoque diuites cum pau-

Βαναύσων. Mechanicorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

peribus conspirent contra mediocres. Nunquam enim alteri seruire alteris vellent. Quòd si communiorem aliquam quærunt,nullam aliã, quàm istam,reperirent:nam per vices gubernare non paterentur,propter diffidentiam, quæ inter eos existit.In cunctis verò locis arbiter est fidelissimus:arbiter autem medius : quantóque melior est gubernatio temperata,tantò durabilior. Aberrant etiam plerique illorum,qui optimates Reipublicæ gubernationes efficere volunt,non solùm in tribuendo nimium diuitibus, verùm etiam in excludendo plebem. Necesse est enim procedente tempore,ex falsis bonis verum malum euenire. Diuitum enim cupiditates plus habendi, magis destruunt Rempublicam, quàm multitudinis.

Quæ leges dolo sint excogitatæ ad paucorum gubernationem,ac populo prætexuntur in speciem. Item i; populari gubernatione viceuersa. Cur antiqua ciuitatum gubernatio cum regia fuerit primò,in paucarum deinde potentiam.postremò in popularem statum sit mutata.

Cap. XIII.

SVnt autem illa,circa quæ simulant,ac fallaciter prætexunt ad populũ,quinque numero:Concio, magistratus,iudicia,armatura,exercitatio.Circa cõcionem quidem,licere omnibus adesse,sed pœna apposita diuitibus,si non adsint,vel maior,quàm multitudini.Circa magistratus autem non licere his,qui censum habent magnum,renuntiare magistratui,pauperibus autem licere.Circa iudicia verò,pœnam esse diuitibus,nisi iudicent,pauperibus autem impunitatem: aut illis magnam,his paruam pœnam: vt est in Charondæ legibus. Quibusdam verò locis, omnibus licet descriptis,in concionibus, iudiciisque adesse. Quòd si descripti sint, & non exerceant, in pœnas incidunt permagnas, vt mœtu pœnæ vitent descriptionem, neque iudicia, neque conciones exerceant.Eodem modo circa arma,& circa gymnasia legibus statuunt.Pauperibus enim licet non habere arma:diuitibus autem pœna constituta est, nisi habeant.Et si gymnasio se non exerceant pauperes,nulla pœna est: diuitibus autem est pœna: vt alij metu pœnæ se exercere compellantur,alij, qui nullam formident pœnam,non faciant.Hæc igitur in paucorum potentiæ legis positione sunt machinamenta.In populari autem statu,contra hæc alia excogitant.Pauperibus enim salaria statuunt concionantibus,atque iudicantibus:diuitibus autem nullam pœnam imponunt.Itaque manifestum est, si quis velit iustè hæc temperare, quòd oportet vtrinque assumere.Et illis quidem salaria constituere, his autem pœnam. Sic enim omnes communicarent. Nam illo quidem modo, Respublica fit alterorum solùm. Oportet quidem,Rempublicam esse ex iis solùm,qui arma possident.Census autem magnitudo definiri simpliciter non potest:sed considerata qualitate, attinet maximum,vt qui participant Republica, sint plures,quàm ij,qui non participant,hunc instituere.Volunt enim pauperes,& honorum expertes, quietem agere, si neque contumelia eos quis afficiat,neq; bona illis auferat.Sed hoc non facile.Non enim semper contingit,vt qui Rempublicam gubernant,sint mites,& humani,& cõsueuerunt,quoties bellum est,grauiter ferre,nisi suscipiant alimenta,nam sunt egeni:& si quis alimenta porrigat,cupiunt bellum.Apud quosdam gubernatio Reipublicæ existit,non in iis,qui ad armaturam sunt habiles,sed in iis qui exercebãt arma.In Maliensibus quidem gubernatio Reipublicæ erat in istis:& magistratum creabant ex iis, qui militabant. Primáque Respublica apud Græcos constituta est ex his,qui bellũ gerebant posteà,quã desierunt regna.Ab initio quidem ex equitibus:nam robur belli tunc in equitibus habebatur.Peditatus enim,nisi ordo,ac disciplina adsit, inutilis est.Huiusmodi autẽ disciplina,& ordo, antiquis illis tẽporibus nondum erat.Ex quo fiebat,vt in equitatu robur belli haberetur.Sed auctis ciuitatibus,quæ in armis potentiã habebant, plures ad cõmunionem Reipublicæ recepti sunt. Ex quo factũ est,vt quas nunc Respublicas vocamus,tunc popularis status diceretur.Fuerat enim antiqua ciuitatũ gubernatio rationabiliter paucorum,& regia:propter paucitatem enim hominum,non erat magnus numerus mediocriũ.Itaq; pauci cùm essent multitudine,& institutione,magis ferebant ab aliis gubernari.Quam igitur ob causam plures sunt Rerumpublicarum formę,& quam ob rem præter eas,quæ dicuntur,aliæ sint (neq; enim popularis gubernationis vna est species,nec aliarum similiter)ac prætereà quæ differentiæ sint inter eas,& quare accidat,& insuper quę sit optima Respublica,& vt plurimũ dici possit,& aliarum qualis qualibus congruat,dictũ est.

De partibus Reipublicæ, consiliis, magistratibus,iudiciis,de consultandi potestate,& membris eius.

Cap. XIIII.

RVrsus autem & communiter,& separatim de vnaquaque dicemus earum partium,quæ post hoc sequuntur,cõuenienti sumpto principio.Sunt ergo tres partes omnium Rerumpublicarum in singulis,quarum studiosus legis positor considerare debet vtilitatem,quibus bene se habentibus,necesse est,Rempublicam bene se habere: & gubernandi formas inter se differre,in eo quòd singulæ istarum differunt.Harum trium partium vna est, quæ versatur in publicis consiliis.Altera in magistratibus,hoc est,quos esse oporter,& quam potestatem habere, & quemadmodum debeant creari.Tertia pars in iudiciis consistit. Ea pars, quæ consuluit,autoritatem habet de bello & pace,de societate belli ineunda,vel dissoluenda,de legibus ferendis,vel abrogandis,de morte,de exilio,de publicatione bonorum,& rationibus reposcendis. Necesse est enim vel omnibus ciuibus hæc omnia decernenda tribuere,vel quibusdam,ceu vni cuidam magistratui,aut vniuersalibus,vel aliis alia,vel quædam illorum omnibus, quædam quibusdam.Omnes igitur,& de omnibus,

bus,populare est.Talem enim æqualitatem affectat populus.Sunt autẽ plures modi huius,quod est,omnia omnibus.Vnus, si singulariter, & non simul omnes,vt est in Republica Teleclei Milesij,& in aliis Rebusp̃blicis,deliberant magistratus simul collecti: ad magistratum verò vadunt omnes singulatim ex tribubus,& partibus etiam minutis,donec transeat per omnes.Cõgregatur autem populus,solummodo pro legibus ferendis,& pro his,quæ pertinent ad Reipublicæ statum, & pro iis audiendis, quæ à magistratibus nuntiãtur.Alius modus est,omnes simul conuenire,aut solummodo ad magistratus creandos,& ad ferendas leges,& pro bello,vel pace,& ad rationes reposcendas:in cæteris verò eos,qui magistratum gerunt,decernere ad singula deputatos, vel per electionem,vel per sortem.Alius modus est,vt ad magistratus creandos,& ad rationes reposcendas conueniant omnes ciues,& ad deliberationem belli suscipiendi,vel societatis ineundæ:cætera verò magistratus exæquantur per electionem creati,quod fieri potest.Talia verò sunt, quot exercere necessarium est eos, qui sciunt. Quartus modus est,vt omnes de omnibus conuenientes deliberent,magistratus verò de nullo statuant, sed tamen primo loco sententiam dicant:quemadmodum fit in extrema illa gubernatione populari,quem in paucorum gubernatione speciei illi violentæ,& in gubernatione vnius Tyrannidi correspondere diximus.Hi ergo modi populares omnes.Quosdam verò de omnibus paucorum potentię,habet autem & hoc differentias plures.Quando enim à mediocri censu fiat assumptio,& multi assumentur propter eam census mediocritatem:& quæ lex vetat,nõ moueant, sed sequantur:& liceat acquirenti censum,habere: paucorum est huiusmodi gubernatio,sed tamen ciuilis, propter eius mediocritatem.Quando verò non omnes participes sunt,sed qui eliguntur,& secundum leges gubernant,vt & priùs, paucorum potentiæ est. Quando autem ipsi se eligunt,qui deliberandi authoritatem habent,& quando filius patri succedit,ac domini sunt legũ, necesse est,huiusmodi gubernationem esse paucorum potentium. Sed quãdo aliquorum aliqui, ceu cùm de bello,& pace, & repetendis rationibus vniuersi cognoscunt,de aliis autem magistratus electi,vel sorte assumpti, optimatum id est, vel eius,quæ appellatur Respublica.Quòd si de quibusdam electi,de quibusdam verò sortiti,& sortiti vel simpliciter,vel ex prelatis,vel communiter electi,ac sortiti:partim optimatum est,partim Reipublicæ ipsius.Distinguitur ergo ea pars, quæ in consulendo, deliberandóve consistit in hunc modum pro natura Rerumpublicarum: & administratur vnaquęque Respublica secundum huiusmodi terminationem.Confert autem & gubernationi illi, quæ nunc maximè videtur esse popularis (dico autem ei,in qua populus dominus est,etiam legum in deliberando,ac meliùs disponendo) hoc idem facere in cõmunibus,quod fit circa iudicia in paucorum potentia.Imponũt enim pœnam illis,quos iudicare volunt,vt iudicent.Populares verò mercedem statuunt pauperibus.Confert & hoc idem circa conciones agere.Meliùs enim deliberabunt,si omnes consilio intersint,populus quidem cum nobilioribus,isti autem cum populo.Confert etiam per electionẽ assumi eos,qui deliberaturi sunt,vel per sortem æqualiter ex partibus ciuitatis. Confert etiam si plurimùm excellat multitudo plebis eos, qui sunt in gubernanda Republica peritiores, vel non omnibus mercedem tribuere,sed quantum respondet numero nobilitatis, vel sortiri plures.In paucorum verò gubernationibus,aut eligere quosdam ex multitudine, aut tale aliquid constituere,quale est in quibusdam ciuitatibus, quos appellant præconsultores,ac legum custodes,ac de his solummodo rebus ad consilium referre,de quibus isti antè deliberauerint.Per hunc enim modum populus interueniet in deliberando,nec tollere quicquàm de Republica valebit. Insuper, aut illa decernere p̃terit populus, aut nihil contrarium illis, quæ proponentur : vel † considerandi quidem omnes participes facere, deliberandi verò magistratibus poreſtatem relinquere.Et oppositum eius facere,quod fit in popularistatu.Populi enim decretum in condemnando ratum non sit,sed ad magistratus rursus referatur.Quod contra fit in popularibus:magistratus enim absoluendi,domini sunt omnino : condemnandi verò non,sed ad populum habetur recursus. De consultando igitur,& deliberando, eiúsque potestate, in hunc modum determinatum sit.

Conueniendi.

De magistratibus,qui propriy sint,qui necessariy.De magistratuum constitutione, à quibus,ex quibus,& quo pacto sit facienda.

Cap. XV.

CONsequens his est,circa magistratus distinguere. Habet enim & hæc pars differentias multas.Quótque magistratus esse,& quarum rerum authoritatem habere oporteat,& pro quo tempore singulos (nam alij semestres,alij breuiores,alij annuos, alij diuturniores statuunt magistratus) & vtrum oportet esse perpetuos,an ad longum tempus,aut neutrum: an multoties eosdem,aut non eundem bis,sed tantùm semel: & prætereà circa constituendos magistratus, ex quibus oportet creari,& à quibus,& quomodo.De his enim omnibus oportet posse distinguere quot modis fieri posset,& qui quibus conferant gubernationibus Reipublicæ.Est autem nẽ hoc quidem facile determinare,quales magistratus sunt nuncupandi.Indiget enim ciuilis societas multis præsidentibus. Quapropter non omnes, qui vel eliguntur,vel assumuntur sorte,sunt magistratus existimandi:vtpote sacerdotes.Hoc enim aliud quiddam ponendum est à ciuilibus magistratibus. Prætereà † qui pompas ducunt, & præcones,& legati,qui eliguntur.Huiusmodi enim curæ ciuiles,aut omnium ciuium sunt ad vnam actionem, festorum puta dux eorum,qui militant:aut secundum partem,vt mulierum,puerorúmque curatores.Aliæ diſpensatiuæ,sæpe enim eliguntur quidam ad di-

Χορηγοί. Choragi prouisores.

stribuendam annonã. Aliæ ministratiuæ, ad quas si opulenti eligãtur, substituunt seruos. Maximè verò vt simpliciter illi sunt magistratus appellãdi, quibus datum est deliberare de quibusdam, & statuere: & maximè hoc extremum. Nam iubere, imperiosius est. Verùm ista quãtum ad vsum nihil differunt, vt ita dixerim, nondum enim determinata est huiusmodi de nomine controuersia. Habet autem quandam aliam intellectiuam consideratione, quales magistratus, & quot necessarij sunt ciuitati: & quales necessarij quidem, inutiles verò ad bonam Reipublicæ gubernationem, magis vtique quispiam dubitabit, & ad omnem Rempublicam, & præsertim ad paruas ciuitates. Nam in magnis quidem licet, & debent singuli magistratus ad singula opera deputari. Sufficit enim multitudo ciuium ad magistratus gerendos: & alios cum intermissione magna temporis, alios semel ἅπαντα gerunt: meliúsq; singula curantur, quàm si in multis cura nostra distrahatur. Sed in paruis ciuitatibus necesse est in paucos, magistratus plures conferre. Nam cùm sit paucitas hominum, non facile est, multos in magistratibus esse, qui enim posteà foret successores horum? Indigent quandoq; magistratibus eisdem, & legibus, paruæ, magnæq; ciuitates, nisi quòd hæ quidem sæpe indigent eisdem, illis verò multo tempore intermisso id accidit. Quapropter nihil prohibet, multas simul curas illis demandare: non enim se impediunt. Et propter hominum paucitatem necessarij sunt magistratus quidam, quasi luminaria obeliscis imposita. Si ergo dicere possumus, quot necessarij sunt omni ciuitati, & quot non necessarij quidem, sed opportuni, facilè quis sciens ista, coniungat, quales coniungere congruat in vnum magistratum. Debet etiam hoc non latuisse, quales conueniant secundum locum magistratus plurium curam habere, & qualium vbique in vnum magistratum potestatem habere, ceu honestatis: vtrum in foro præfectum annonæ, & alium alibi, aut vbiq; eundem: & vtrum secundum negoria partiendum est, an secundum personas. Dico autem, ceu vtrũ curam honestatis, alium puerorum, & alium mulierum. Et in Rebusp̃ublicis, vtrum differunt secundum vnamquanque & magistratuum genus, vel nihil: ceu in populari statu, & paucorum gubernatione, & optimatum, & monarchia, vtrum idem sunt magistratus potestatem habentes, sed non ex æqualibus, aut similibus, sed alij in aliis: veluti in optimatibus quidem ex hominibus doctis: in paucorum autem potentia, ex opulentis: in populari statu, ex ingenuis. Vel existant quidam secundum istas differentias magistratuum: & alicubi conferat eosdem esse, alicubi diuersos. Alicubi enim congruit magnos esse, alicubi paruos eosdem magistratus. Veruntamen sunt aliqui proprij, ceu eorum, † qui antè deliberant: hæc enim potestas non est popularis: consilium verò populare. Oportet enim esse aliquid tale, cui cura sit, populum consilio præuenire, ne otiosus sit. Hi autem, si pauci sunt numero, paucorum potentia est. Est autem necesse, vt illi sint pauci, qui antè deliberant: itaque paucorum potentia est.

Πρόβουλοι. Præconsultores.

Sed vbi sunt ambo hi magistratus, illi, qui antè deliberant, consiliarii † cõstituunt. Consiliarius enim popularis: qui verò antè venit in consulendo, & deliberando, paucorum potentiæ. Dissoluitur etiam potestas consilij in huiusmodi gubernationibus, in quibus populus ipse conueniens de omnibus constituit. Hoc autem accidere consueuit, cùm est vtilitas quædam, aut merces constituta his, qui in contentione conueniunt. Otiosi enim conueniunt persæpe, & de cunctis ipsi statuunt. Qui autem puerorum curam habent, & qui mulierum, & si quis alter est, qui potestatem habet, & curam huiusmodi, optimatum id est, & non populare (fieri enim non potest, vt prohibere pauperum mulieres, alterius sit, quàm paucorum potentiæ) cùm mulieres ipsorum in deliciis viuant. Sed de his quidem eatenus dixisse, nunc satis sit. De constituendis autem magistratibus conandum est iam transigere. Consistunt autem differentiæ in tribus definitionibus, quibus compositis, necesse est, omnes modos esse comprehensos. Vnum ex tribus est, qui sint illi, qui magistratus constituant. Alterum, ex quibus constituatur. Tertium, per quem modum. Cuiusque verò istorum differentiæ sunt tres. Aut enim ciues omnes constituunt, aut quidam: & vel ex omnibus, vel ex quibusdam determinatis: ceu per censum, vel per genus, vel per virtutem, vel per aliud quiddam tale, quale apud Megarenses, ex his, qui vnà cum populo ad bella gerenda coniũcti redierunt. Et hoc aut per electionem, aut per sortem. Rursus autem hæc simul conduplicata: dico autem hæc, ceu quosdam aliqui, quosdam omnes: & quidam ex omnibus, & quidam ex quibusdam: & quidam electione, quidam sorte. Vniuscuiusque istorum differentiæ modi erunt quatuor. Aut enim omnes ex omnibus per electionem, aut omnes ex omnibus per sortem. Et vel ex cunctis, vel quasi diuisim per tribus, & cõuentus, & societates, quousque transeat per vniuersos ciues: aut semper ex omnibus, & partim sic, partim illo modo. Rursus verò si pauci sunt illi, qui constituunt magistratus, aut ex omnibus per electionem, aut ex omnibus per sortem, aut ex quibusdam per electionem, aut ex quibusdam per sortem, vel partim isto modo, partim illo. Dico autem quędam ex omnibus per electionem, quædam per sortem: atque ita duodecim modi efficiuntur séorsim, duobus conduplicatis. Horum autem duæ constitutiones sunt populares, hoc est, omnes ex omnibus electione, vel sorte, vel partim sorte, partim electione. At enim non omnes simul, sed ex omnibus constituere, vel ex quibusdam vel sorte, vel electione, vel vtroque modo: aut partim ex omnibus, partim ex quibusdam vtroque modo. Dico autem vtroque modo, partim sorte, partim electione: illius speciei est, quæ appellatur Respublica. Quosdam verò ex omnibus cõstituere partim electione, partim sorte: aut vtroque modo, hos quidem sorte, illos autem electione, paucorum potentiæ est, multóque magis, si vtroq; modo: sed quosdam ex omnibus, quosdam ex quibusdam, ciuile optimatum: vel quosdam electione, quosdã sorte: quosdam verò

ex qui

οἱ πρόβουλοι.

καθ' ἑκάτερα

ἐπὶ τοῖς βουλευτικῆς.

Præficiuntur.

ex quibusdam, paucorum potentiæ, etiam si per sortem fiat, vel nõ fiat, & quosdam ex quibusdam vtroque modo, quosdam autem ex omnibus, & ex quibusdam omnes per electionẽ optimatum. Modi igitur circa magistratus tot sunt, & distinguuntur ita secũdum Rerumpublicarum formas. Qui autem quibus conducant, & quomodo constitutiones eorum faciendæ sunt vnà cum potestatibus magistratuũ, & qui sint hi, manifestum erit. Dico autem potestatem magistratus, ceu circa reditus authoritatem habere, & circa custodiam. Alia enim potestatis species, quemadmodum circa bellum, & circa contractus forenses.

De iudicijs, & eorum speciebus, & de modis iudiciorum.

Cap. XVI.

Reliquum ex tribus est, de iudiciis dicere. Capiendi verò sunt istorum modi per eandem viam. Est enim differentia iudiciorum in tribus terminis, ex quibus, & de quibus, & quomodo. Dico autem ex quibus, vtrum ex omnibus, vel ex quibusdã. De quibus, quot species iudiciorum. Quomodo, vtrum per sortem, vel per electionem. Primo igitur distinguamus, quot sint iudiciorum species. Sunt autem octo. Vnum, rationes reposcere. Alterum, si publicè quis cui iniuriatus sit. Aliud, quot ad statum ciuitatis pertinent. Quartum, ex magistratibus, & priuatis hominibus quæcunque circa pœnas versantur. Quintum, de priuatis contractibus habentibus magnitudinem. At prætereà de homicidiis, & peregrinis. Homicidij rursus species, siue in ipsis iudiciis, siue in aliis ex prouidentia fecerit, vel inuitus, & quotcunque confitemur quidem facta, sed de iure controuersiam facimus: & quòd pro homicidio exulantibus circa reditum statuuntur: vt Athenis dicitur, & quod in Pheatti iudicium. Contingunt autem talia & in omni tempore pauca, & in magnis ciuitatibus. De peregrinis autem vna pars est, si peregrinus contra peregrinum agat. Altera, si peregrinus contra ciuem. Est insuper vltra hæc omnia, de paruis rebus cognitio, quæ drachmas quinque aut non excedant, aut parum. Oportet enim & de his ius dici: nec incidit in iudiciorum multitudinem. Sed omittamus de his, & de homicidiis, & de peregrinis. Dicamus autem de ciuilibus, in quibus, si non rectè iudicetur, seditiones, ac Rerumpublicarum motus, gignuntur. Necesse est enim vel omnes de omnibus suprà dictis iudicare electione, vel sorte, vel omnes de omnibus partim sorte, partim electione, vel de quibusdam eorum aliquos partim sorte, partim electione assumptos. Hi ergo modi sunt quatuor. Totidem alteri, qui secundum partem. Rursus enim ex quibus, & qui iudicant de omnibus per electionem, aut ex quibus de omnibus per sortem, vel partim sorte, partim electione, vel quædam iudicia de eisdem ex sortitis, & electis. Isti ergo, vt dictum est, sunt modi in prædictis. Insuper eadem conduplicata, vt quædam ex omnibus, quædam ex quibusdam, quædã ex vtrisque: ceu si eiusdem iudicij essent, alij ex omnibus, alij ex quibusdam: & vel per sortem, vel per electionem, vel ex ambabus. Quot igitur modi iudiciorum esse possunt dictum est. Horum autem prima, popularia sunt, quæcunque ex omnibus, vel de omnibus. Secunda, paucorum potentium quæcunque ex quibusdam de omnibus. Tertia optimatum & ciuilia, quæcunque partim ex omnibus, partim ex quibusdam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS STAGIRITAE POLITICORVM, SIVE DE REBVS PVBLICIS,

LIBER QVINTVS,

Leonardo Aretino Interprete.

Argumentum Libri.

IN QVINTO hæc: mutationes Rerũpublicarum, medelæ, durationes. De mutationibus, & medelis, inæqualitas, seditiones, causæ: seditionum medelæ, mutationes popularis gubernationis, mutationes paucorum potentiæ, mutationes optimatum, medelæ: magistratus seruandæ Reipublicæ aptus: mutationes regni, medelæ regni, & retentio tyrannidis.

De causis mutationum Rerumpublicarum, & de earum inæqualitate, & æqualitate, & iusto, & stabilitate.

Cap. I.

DE ALIIS quidem omnibus, de quibus dicere proposuimus, ferè dictũ est: ex quibus autem mutantur Respublicæ, & quot ea sint, & qualia, & quænam sint singularum Rerumpublicarum corruptiones, & labes, & ex qualibus in quales maximè mutantur, præterea quæ remedia generaliter, & specialiter cuiusque, & per quæ maximè conseruari possit vnaquæque Rerumpublicarum, considerandum deinceps erit. Oportet autem prius illud principium assumere, quòd plures sunt formæ Rerumpublicarum, & in his confitentur quidem omnes iustitiam, & conuenientem æquitatem, sed aberrant ab ea, vt est antè dictum: nam populus constat ex iis, qui, cùm sint secundum quid pares, putant se simpliciter pares. Paucorum verò potentia ex iis, qui, cùm præstent aliqua in re, sintque inæquales, se in cunctis præstare arbitrantur inæqualésque esse; opibus enim superantes, simpliciter existimant superare. Deinde verò illi, quasi pares existentes in cunctis, dignum putant se parem portionem habere: hi autem, quasi superiores sint, majora sibi competere arbitrantur: maius enim inæquale. Habent verò omnes aliquid iustum, sed simpliciter aberrant. Et ob eam causam, quando non pro opinione sua vtrique reportent de Republica, seditiones concitant. Omnium verò iustissimè hoc facerent, qui virtute præcellunt, qui tamen minimè omnium id faciunt. Nam hi simpliciter rationabile est vt soli præferantur, habeantúrque inæquales. Sunt autem quidam, qui præstantes genere, plus habere se dignos putant. Videntur nobiles esse illi, quorum maiores virtute, & diuitiis præditi fuere. Hinc principia, & fontes, vt ita dixerim, seditionum oriuntur. Quapropter mutationes meritò fiunt, quandoque ex præsenti statu ad alium, ceu ex populari gubernatione ad paucorum potentiam, vel ad popularem ex paucis, vel ad Rempublicam, & optimatem ex illis, vel ad illas ex istis. Quandoque præsentem gubernandi formam non quęrunt mutare, sed in ea permanentes pro se illam suscipiunt, vt paucorum potentiam, vel monarchiam. Insuper circa magis, & minus: ceu vel paucorum potentiam existentem magis extendere vel coërcere, vel popularem statum ampliare, vel restringere. Eodémque modo de aliis speciebus ampliandis, vel restringendis: vel in parte aliqua Reipublicæ mouenda, ceu magistratum quendam de nouo inducere, vel remouere: vt apud Lacedæmonios ferunt aliqui, Lysandrum tentasse regiam potestatem tollere, & Pausaniam regem, Ephoros: & Epidamni mutata est Respublica in parte, cùm pro tribuum præfectis, Senatores creauerunt. Apud Elienses verò necessarium est, illorum etiam, qui versantur in Republica, dignitates inuadere, quando datur magistratus aliquis. Paucorum autem potentia erat in hac Republica, quòd vnus solus ad magistratũ sumebatur. Vbiq; enim propter inæqualitatem oritur seditio. Disparibus tamen non existit proportio. Perpetua enim potestas regia iniqua foret, si esset in paribus. Omnino enim quærentes æquum, in seditiones incidũt. At enim duplex est æquum. Vnum numero, alterum dignitate. Numero quidem, ceu multitudine, ac magnitudine idem, & æquum. Dignitate autem dico, id, quod est secundum rationem: ceu tria excedunt duo secundum æqualem numerum, & hæc, vnum. Dico autem quatuor excedere duo, & hæc vnum: æqua enim pars duo ex quatuor, & vnum duorum; ambo enim mediętates. Fatentes autem simpliciter esse iustum id, quod est secundum dignitatem, contendunt, vt prius dictum est. Alij quia

quia si in aliquo sint pares, se penitus pares existimant. Alij quia si in aliquo præstant, in cunctis se superare arbitrãtur. Quam ob rem duę præcipuè fiunt gubernandi formæ, populus scilicet, & paucorum potentia. Nobilitatem enim, ac virtutẽ in verbis quidem omnes ferè vsurpant. At enim qui re vera nobiles, ac boni sint, nusquam centum reperiuntur: diuites autem, multis in locis. Simpliciter omnino secundum alterutrũ statuere æqualitatem, improbum est. Patet autem ex eo, quod contingit: nulla enim huiusmodi Rerumpublicarum recipit stabilitatem. Causa verò huius, quia impossibile est ex primo errore in principio commisso, non euenire ad extremum aliquid mali. Quare opus est, partim arithmetica æquitate vti, partim ea, quæ est secundum dignitatem. Veruntamen tutior est, ac minus seditioni subiacet, popularis gubernatio, quàm paucorum. Nam in paucorum gubernatione duæ gignuntur seditiones: vna inter se ipsos, alia ad populum. In gubenationibus autem populi, vna tantũ seditio fit, ad paucorum potentiam. Ipsis verò inter se, quod quidem dignum dictu sit, non accidit seditio populi. Insuper mediocrium hominum gubernatio, propinquior est populari gubernationi, quàm illi, quæ paucorum, quæ quidem est magis tuta, quàm aliqua huiusmodi Rerumpublicarum.

De seditionibus paucorum, & popularium, & primò quo pacto affecti seditiones moueant: deinde quarum rerum gratia. postremò quæ sint principia, & causæ seditionum inter ciues.

Cap. II.

CVm verò consideremus quibus de causis seditiones, mutationésq; Rerumpublicarum euenerint, capienda sunt primò vniuersaliter principia, & causæ earum. Sunt autem ferè tria, de quibus ipsis primo succinctè determinandum est. Videre enim oportet, quemadmodum dispositi ad seditiones deueniunt, & quarum rerum gratia: & tertio, quæ sunt initia ciuilium turbationum, ac seditionum inter ciues. Quòd quidem igitur disponantur ad res nouas appetẽdas, illa est potissima causa, de qua iam diximus: quia alij pares esse volunt his, qui plus possunt, & nisi hoc fit, non acquiescunt. Alij verò se præstare dignos putantes, indignè ferunt, nisi plus habeant. Hæc autem quandoq; iustè cupiuntur, quandoq; iniustè. Inferiores quidem, vt pares sint, res nouas exoptant: & pares qui sunt, vt præstent. Quemadmodum igitur dispositi sint, qui res nouas quęrunt, dictum est. Res autem, pro quibus contendunt, sunt lucrum, & honor, atq; his contraria. Dedecus enim, & damnũ, vel ipsorum, vel amicorum fugientes, seditiones agunt. Causæ verò, ac principia motus, vnde ipsi ita disponuntur, & pro iis, de quibus diximus, sunt vt septem, sunt etiam vt plura: quorum duo sunt eadem cũ illis, quæ dicta sunt, non tamen eodem modo. Propter lucrum enim, & propter honorem irritantur inui cem, non vt acquirant sibi ipsis, sed quia vident alios partim iniustè, partim iustè plus habere. Insuper propter contumeliam, propter metum, propter præpotẽtiam, propter contemptum, propter incrementum excessuum: præterea & alio modo propter verecũdiam, propter negligentiam, propter pusillitatem, propter imparitatem.

Quo pacto causæ seditionum prædictæ sint causæ.

Cap. III.

EX quibus cõtumelia, & lucrum, quam habeant vim, & quot seditionum causæ, ferè est manifestũ. Superbia enim, & auaritia eorum, qui gubernant, homines prouocant contra se, & contra statum eius Reipublicæ, quæ ista fieri patiatur. Auaritia verò quandoque ex priuatis rebus fit, quandoque ex publicis. De honore etiam clarum est, & quid valeat, & quomodo causa sit contendendi. Ipsi enim inhonorati & alios honoratos cernentes, seditionem aggrediuntur. Hæc autem iniustè quidem fiunt, cùm prẽter dignitatem honorantur quidam vel inhonorantur. Iustè verò, cùm secundum dignitatem. Propter præpotentiam autem, quando quis maior sit, & potentior, vel vnus, vel plures, quàm secundum dignitatem, & potentiam Reipublicæ. Consueuit enim ex talibus fieri vnius dominatio, vel gubernatio violenta. Quapropter quibusdam in locis Ostracismo vtuntur, ceu Argis, & Athenis. At qui melius erat ab initio prouidere, ne in huiusmodi potentiam augeri homines permitterentur, quàm post contra auctos remedium quærere. Propter metum verò ad seditionem deueniunt, qui pœnas formidant ob maleficia commissa, & hi, contra quos paratur violentia, prœuenire volentes prius, quàm malum patiantur: vt apud Rhodum nobilitas contra plebem insurrexit metu iudiciorum, quæ sibi parabantur. Propter contemptum verò ad seditiones deueniunt: ceu in paucorum potentia, quando plures sunt illi, qui à Republica excluduntur: potentiores enim se putant. Et in populari statu, opulenti contemnentes inordinationem, & incuriam eorum, qui gubernant: ceu apud Thebanos post pugnam in Onophytis commissam, mala gubernatione popularis status interiit. Et in Megarensibus, ceu per inordinationem, & negligentiam magistratuum superati sunt. Et Syracusis autem Gelonis tyrannidem: & Rhodi populus antè, quàm contrà insurgeretur. Fiunt etiam propter incrementum mutationes Rerumpublicarum. Vt enim corpus ex partibus suis constat, & oportet eas simul pro modo quanque suo crescere, vt conueniẽtia permaneat, ac nisi hoc fiat, corrumpitur (ceu quando pes quatuor cubitorum sit, cæterum verò corpus duarum palmarum longitudinem habeat. Interdum verò & in alterius animalis figuram transiret, si non solùm quantitate, verùm etiam qualitate immoderatũ fieret incremẽtum) ita & ciuitas ex partibus constat, quarum interdum aliqua paulatim subcrescit, ceu egenorum hominum multitudo in popularibus gubernationibus,

tionibus,& Rebuspublicis.Contingit verò quandoque id per fortunam, velut apud Tarentum, cùm superati prælio ab Iapygensibus, nobilitatis magnam partem amisissent(fuit autem id prælium paulò post id tempus, quo Medi Græciam inuaserunt) ad popularem statum ex Republica est facta mutatio. Et Argiui post cædem suorum in Hebdoma à Cleomene Spartiata factam, coacti sunt inquilinos quosdam ad Rempublicam recipere. Et Athenis, cùm terra malè pugnaretur aduersus Lacedæmonios, nobilitas attenuata est, cùm ex descripto submittere se ad bellum cogeretur. Contingit autem hoc & in popularibus gubernationibus, rarius tamen.Pluribus enim diuitibus existentibus, vel diuitiis in pluribus auctis, mutatio fit in paucorum potentiam. Mutantur etiam Respublicę absq; seditione propter verecundiam: vt in Hæreâ. Cùm enim per electionem sumere magistratus solerent, posteà sortiti sunt,ex eo quòd electiones eorum in homines turpes,pudendosq; cadebant. Et propter negligentiam, quando sinunt ad summas potestates eos assumi,qui non sunt amici status eorum. Per quem quidem modum apud Horeum euersa est paucorum gubernatio per Heracleodorum, qui magistratum nactus, gubernationem ciuitatis ex paucorum potentia ad popularem statũ traduxit. Insuper propter pusillum. Dico autem pusillum, quando latet paulatim subcrescens Reipublicæ mutatio,quæ ad magnitudinem latenter cuadit,si negligatur:quemadmodum apud Ambraciotas à paruo censu prius erãt magistratus,tandem verò à nullo: quasi nihil,aut propè foret inter parum, & nihil. Seditiones quoque concitat peregrinitas, donec in eandem simul conspirationem deuenerit.Vt enim non ex quauis multitudine constituitur ciuitas, ita etiam neque in quouis tempore. Quapropter quicunque adhuc inquilinos susceperunt, vel aduenas, omnes ferè seditionibus iactati sunt: ceu apud Sybarim vnà cùm Trœzeniis incoluerunt Achæi. Posteà maiorem in numerum crescentes Achæi Trœzenios pe-
ἄγος, sce- pulerunt. Vnde pollutio illa exorta est Sybaris, piacu- tis: & in Thuriis idem fecerunt Sybaritæ con-
lũ,vulnus. tra eos,qui illos receperant:nam plus habere volentes,quasi de suis agris pulsi sunt. Et apud Byzantium peregrini in oppressionem ciuium coniurati, cognita re, prælio, & armis expulsi sunt. Et Antissæi, exules ex Chio susceptos, tandem armis deiicere coacti sunt. Zanclei verò, qui Samios receperunt, mox ab eis sunt propria ciuitate deiecti. Apolloniatæ, qui sunt in Ponto, incolis receptis seditione agitati sunt. Et Syracusani post tyrannos expulsos,cùm hospites,& conductos milites fecissent ciues, in seditionem, & prælium inciderunt. Et Amphipolitæ, receptis Chalcidensium colonis,pulsi tandem ab illis sunt ferè omnes.Seditionem autem concitant, in paucorum quidem potentia, multitudo indignè ferens, quòd cùm ipsi sint pares,non pariter honorantur.In populari verò statu nobilitas,quòd par fiat cæteris,cùm ipsi sint præstantiores. Incidunt etiam quãdoque in seditionem ciuitates propter situm, quando talis est locus, vt non ad vnam, eandémque gubernationem sit aptus: vt Clazomeniis accidit, qui in Chytro habitant, contra eos,qui habitant in insula. Et Colophoniis erga Notios. Athenis quoque non eodem modo, sed multo magis populares sunt,qui in Pyræo habitant,quàm qui in vrbe.Vt enim in præliis trãsitus fossarum,etiam si admodum paruæ sint,interrumpit ordines militum,ita & in ciuitate† diffidentia dissimilitudo. omnis videtur disiunctionem facere. Maximè forsan dissident virtus & vitium. Deinde paupertas & diuitię,& alia magis,quàm aliæ:quarum vna est illa,de qua diximus.

De medelis, & documentis circa seditiones. Cap. IIII.

Riuntur autem seditiones non pro paruis rebus, sed ex paruis ad magna proueniunt.Maximè etiam paruæ corroborantur, quando in principalibus fiunt:vt contigit Syracusanis antiquitus.Mutatus est enim ciuitatis status propter duos adolescentes,qui in magistratu constituti, simultatem inter se habuerunt ex amatoria causa. Altero enim absente, alter puerum, quem amabat,sibi conciliauit: at ille reuersus, cùm id grauiter ferret,vxorẽ illius habere studuit.Ex hoc,omnes qui versabantur in Republica, diuerso fauore diuerterunt. Quam ob rem ab istis principiis cauendum est diligenter,ac dissoluendæ statim sunt eorum discordiæ:qui multum in Republica possunt. In principio enim peccatur.Principium autem dicitur esse dimidium totius.Itaque paruum in principio erratum,correspondẽs est ad alias partes. Omnino enim excellentium virorum discordiæ, totã post se trahunt ciuitatem: vt contigit apud Hestiæam post popularem statum. Duobus enim fratribus de diuisione patrimonij contẽdentibus, vnus eorum,qui erat pauperior,quasi non exhibente altero fratre bona omnia,neque thesaurum,quem pater inuenerat, proferente, querebatur, ac populum in suos fauores pertraxerat. Alter verò,qui diuitiis pollebat, locupletes sibi adsciuerat. Et in Delphis ex fauore partium contentione exorta, principium fuit seditionum omnium, quæ posteà fuerunt in ea ciuitate secutæ. Hic enim, cùm sibi triste augurium incidisset, vt venit ad sponsam, suscipere illam noluit. Parentes verò puellæ, quasi spreti, atque contempti,sacrorum quiddam,eo sacrificante,iniecerunt,atq; vt sacrilegum accusantes capite damnari fecerunt. Mitylenæ quoque seditio ex hæreditate coorta, magnorum malorum fuit origo: indéq; bellũ Athenensibus contra Mitylenæos susceptum, in quo vrbs eorum à Pachete duce capta fuit. Timophane enim quodam opulento homine vita functo, cùm duæ filiæ superstites fuissent, Dozãdrus quidam dari illas filiis in matrimonium concupiuit. Quod cùm assequi non potuisset, alios sibi prælatos dolens,res nouas moliri aggressus,Athenensibus, quibus erat publicè hospes,bellum suscipere persuasit. Et apud Phocenses seditio exorta est ex hæreditate inter Mnaseam Mnasonis patrem,

patrem,& Euthycratem Onomarchi. Hæc seditio Phocensibus initium fuit eius belli, quod sacrum appellauerunt.Mutatus est etiam Epidamni ciuitatis status ex nuptiis. Desponderat enim
desponsata. quis filiam:cùm verò pater † sponsi magistratum gerens illi mulctam irrogasset, quasi despectus, omnes,qui præsenti ciuitatis statui infensi erant, per factionem ad se recepit. Fiunt etiam mutationes & in paucorum potentia, & in populari statu, & in ea, quæ appellatur Respublica, ex eo quòd aliquod collegium, vel alia pars ciuitatis famam sit, vel augmentum, maiorem in modum consecuta: vt apud Athenienses, Areopagi consilium per tempora belli Persarum, famam consecutum, Reipublicæ gubernandi formam seueriorem videtur fecisse. Et rursus naualis turba quòd causa victoriæ Salaminensi bello fuisse videbatur,& ob eam victoriam principatum maris acquisisse ciuitati, popularem statum magis asseruit. Et apud Argiuos nobilitas, quòd in prælio contra Lacedæmonios apud Mantiniam vrbem commisso,magnam famam consecuta erat popularem statum delere tẽtauit.Et apud Syracusanos multitudo vrbana, quòd causa victoriæ belli aduersus Athenienses videbatur fuisse, Rempublicam mutauit ad popularem statum.Et apud Chalcidenses,quòd simul cum nobilitate ad opprimendum Phoxum tyrannum plebs insurrexisset, statim Reipublicæ gubernationem suscepit.Et apud Ambraciam eodem modo, populus vnà cùm aggressoribus. Periandro tyranno expulso, in se ipsum gubernationem conuertit. Et omnino hoc latère non oportet, quòd qui potentiæ causa fuerunt, siue priuati homines, siue collegia publica, siue tribus,siue & pars aliqua ciuitatis, siue quæcunque multitudo,seditionem commouent. Aut enim qui honori illorum inuident, seditionem faciunt.aut ipsi ptopter præualentiam, par habere cum cęteris,non acquiescũt. Mouetur quoq; Respublica,quando partes illę ciuitatis,quæ contrarię videtur esse,parificantur(ceu diuites,& plebs) medium autem parum, aut nihil omnino sit. Si enim quæuis pars ità robusta fiat,vt ad illam,quæ prædominabatur proximè accedat, non tolerat posthac discrimina subire. Quaproprer & qui virtute præcellunt, nullam (vt ita dixerim) faciunt seditionem: pauci enim sunt, alij verò permulti. Vniuersaliter ergo in cunctis Rebuspublicis initia,causęq; seditionum,ac mutationum, in hunc modum fiunt. Mutatur autem Respublica quandoque per vim, quandoque per dolum. Per vim autem, aut statim,aut posteà compellendo. Nam & fraus duplex est:nonnunquam enim decepti ab initio, sua demum sponte recipiunt alium gubernãdi modum: deinde posteà violenter conseruant: vt accidit, cùm quadringenti illi, Athenienśium Rempublicam susceperunt. Affirmantes enim quòd Persarum rex pecunias ad bellum contra Lacedæmonios subministraret, ac in eo mentiri, nihilò minus posteà vi retinere gubernationem conati sunt. Interdum autem ab initio persuadentes: at posteà rursum persuasis sponte, at volentibus retinent gubernationem. Simpliciter ergo circa omnes Respublicas, ex his, quæ dicta sunt, contingit mutationes fieri.

De mutationibus popularis gubernationis, & earum modis. Cap. V.

Sed oportet in vnaquaque specie Rerumpublicarum, hoc idem considerare. Popularis ergo status,maximè recipit mutationes, propter eorum hominum perfidiam, qui sunt quasi duces in populo. Hi enim priuatim egregium quenque calumniando, conspirare eos simul compellunt. Cogit enim in vnum communis metus etiam eos, qui prius erant inimicissimi:publicè verò multitudinem irritant. Et hoc ferè vbique in hunc modum fieri videmus.Nam & apud Coum,popularis status interiit, ob prauitatem eorum, qui populum ducebant. Nobilitas enim conspiratione facta,regimem ciuitatis arripuit. Et apud Rhodum: impositis enim pecuniis, quæ conductis militibus soluerentur, potentes quidam in populo pro se eas retinebant, erátque id impedimento, quò minus ea redderentur, quæ præfectis debebantur triremium. Præfecti autem classis,cùm pecunias non haberent, ac nihilò minus nauigare ex lege cogerentur,veriti pœnam iudicij, cõspirationem inierũt ad popularem statum euertendum. Apud
Heracleam quoque † populus oppressus est ea ἐυδὺς μετὰ de causa. Potentes enim quidam in populo, il- τὸν ἀποικισ-
latis iniuriis nobilitatem expulerunt. Illi verò μὸν.ad posteà conspirantes, & in vnum conuenientes, in vrbem reuersi populum oppresserũt.Nec multò dissimiliter apud Megarenses popularis status interiit. Ductores enim populi, quò pecunias per bonorum publicationem haberent,multos è nobilitate pepulerant, vt tandem facta sit permagna exulum multitudo. Exules ergo in vnum conuenientes prælio superarunt, oppressoque populo, paucorum potentiam constituerunt. Contigit hoc idem apud Cumas in popolari statu,quem destruxit Thrasymachus.Et apud alios ferè quis inspiciat mutationes eodem modo contigisse. Interdum enim vt gratificentur iniuriantes, nobilitatem conspirare faciunt, vel patrimonia æquè diuidentes,vel reditus muneribus publicis subiicientes.Interdum verò calumniantes, vt bona opulentorum publicari faciant. Vetustis quidem temporibus, quando idem erat potens in populo,ac belli dux, populares Respublicæ in tyrannidem mutabantur.Et profectò antiquorum tyrannorum plurimi, ex popularibus hominibus facti sunt. Causa verò,cur tunc fierẽt, non autem nunc,illa est,quòd tunc qui in populo maximè poterant,erant ex his,qui in bello gerendo præficiebantur:nondum enim dicendi peritiã habebant. Nunc autem rhetorica arte superueniente, qui dicendi facultatem habent, populos ducunt quidem:sed quia imperiti sunt rerum bellicarum, tyrannidem inuadere non audent, nisi vbi parum aliquid tale incidit. Tyrannides certè frequentius fiebant priùs, quàm nunc, & propter magnas potestates quibusdam cõmissas, ceu Mileti

ἐκ πρυτανείας.

Mileti† ex consulatu. Multarum enim, ac magnarum rerum potestatem habebat consul. Ac etiam ob id, quia tunc vrbes non erant magnæ, sed rure homines habitabant, otium agentes, præterquam ab agris. Qui autem patroni erant in populis, cùm viri militares essent, tyrannidem inuadebant. Idque agebãt omnes, præstita sibi prius fide à populo: quæ acquirebatur ex inimicitia aduersus opulentos: vt Athenis Pisistratus per factionem contra Pediacos susceptam: & Megaris Theagenes armentis opulentorum occisis, quæ iuxta flumen repererat pascentia. Et Dionysius accusans Daphnæum, & diuites, meruit tyrannidẽ Syracusis obtinere, propter inimicitiam nobilitatis, sibi fide à populo præstita, quasi popularis esset. Mutantur etiam Respublicæ, ex consueta gubernatione in vltimam speciem popularitatis. Cùm enim per electionem sunt magistratus, non tamen à censu: eligit autem populus, ambiẽtes populum magistratuum gratia, eò rem deducunt, vt sit populus dominus etiam legum. Remedium autem ne hoc omnino fiat, vel vt minus fiat, illud est, vt tribus quidem magistratum eligant: non populus vniuersus. Popularium igitur statuum mutationes ferè omnes, per has fiunt causas.

De mutationibus paucorum potentiæ, & earum modis.

Cap. VI.

Paucorum autem gubernationes mutantur, per duos maximè modos manifestissimos. Vnum, si iniuriis afficiãt multitudinem: quilibet enim patronus sufficit, & maximè si ex numero paucorum dux aliquis existat: quemadmodum in Naxo Lygdamis, qui tyrannidem posteà inuasit. Habet autem etiam ex aliis initium seditionis, differentias. Quandoque enim ab ipsis opulentis, qui non honorantur magistratibus, fit dissolutio, cùm perpauci sint illi, qui dignitates vsurpant: vt in Massaliensibus, & in Histro, & apud Heracleam, & in aliis ciuitatibus accidit. Nam qui honores non susceperant, res nouas moliri non cessabant, donec ipsi quoque honorarentur: primò quidem seniores ex fratribus, deinde iuniores. Quibusdam enim locis non simul ad Rempublicam gubernandam recipiuntur filius & pater. Alicubi verò frater senior, ac iunior: & illic quidem paucorum potẽtia ciuilior facta est. In Histro autem seditione inter nobilitatem, ad populum recidit. In Heraclea verò à paucioribus ad sexcentos deuenit. Mutata est, & Gnidi paucorum potentia, seditione inter nobilitatem ipsam coorta, ex eo quòd pars eorum ab honoribus excludebatur: si quidẽ pater filium impediebat, & frater fratrem, nec, nisi qui senior foret, honorabatur. Insurgens enim populus per illorum discordiã, ac ducem nactus ex ipsa nobilitate, peruicit: imbecillis enim aduersa pars erat. Et apud Erythrienses, in paucorum gubernatione regiarum vrbiũ, antiquis temporibus, licet diligenter curarent, qui in gubernatione illarum versabantur, tamen quia perpauci erant, non tulit populus, sed Rempublicam mutauit. Mutantur etiam paucorum gubernationes ex ipsis, propter factiones ipsorũ, qui plus posse apud populum volunt. Hoc autem dupliciter fit. Quandoq; enim sibi adsciscunt, & coniungunt alios ex ipso numero paucorum, vt Athenis in triginta illis fecit Charicles, & in quadringentis Phrynichus. Quandoq; verò ipsi, qui sunt ex paucorum numero, vendicant sibi plebem, vt apud Larissam nobilitas plebem colebat, ex eo quia per plebem fiebat electio magistratus illius, qui † custodia Reipublicæ vocabatur: & in quibuscunque gubernationibus paucorum, non illi ipsi eligũt ad magistratus, qui & gerere illos possunt: sed ex censibus magnis tribuuntur, vel ex † aliquo corpore: electio tamen eorum per ciues fit, aut per plebem, vt Abydi. Et vbi iudicia non sunt ex his, qui Rempublicam gubernant, colendo plebem, quò eorum suffragia promereantur, Rempublicam mutant, vt apud Heracleam contigit, quæ est in ponto. Quod idem accidit quando in gubernatione paucorum quidam existẽtes, ad pauciores etiam Rempublicam trahunt: pares enim cæteris esse quærentes, compelluntur populum in sui auxilium adhibere. Fiunt etiam mutationes in gubernatione paucorum, quãdo prodigaliter viuentes qui gubernant, per luxuriam patrimonia consumpserunt. Optant enim res nouas huiusmodi homines, tyrannidémque vel sibi ipsis, vel alteri affectant: quemadmodum Hipar Dionysium Syracusis, & Amphipoli Cleotimus Chalcidenses colonos superinduxit: & cùm venissent, seditionem cum illis contra diuites fecit. Et in Aegina qui negotium id Chariti Atheniensi fecerat, res nouas molitus est propter huiusmodi causam. Hi ergo homines consumptis patrimoniis aut res nouas commouent, aut Rempublicam furtis expilãt. Itaq; seditiones aut ab ipsis, aut ab illis cõcitantur, qui eorũ furta non tolerant, vt Apolloniæ, quæ est in Ponto, accidit. Concors verò si sit paucorũ gubernatio, ex se ipsa non facilè interiit, Huius signum est apud Pharsalum vrbem Reipublicæ status: pauci siquidem in ea ciuitate gubernatores, multorum sunt domini, quia ipsi inter se rectè, ac debito more se gerunt. Euertuntur etiam, quando in paucorum gubernatione aliam paucorum gubernationem efficiunt: id est, quando eorum, ad quos pertinet gubernatio Reipublicæ, qui pauci sunt, † electio quædam fit, neque habilitas est omnibus ad maximos magistratus, dignitatésque posse assumi. Quod apud Elidem vrbem quandoque contigit. Nam cùm paucorum esset gubernatio Reipublicæ, admodum pauci eorum ad Senatorium ordinem, quæ erat perpetua dignitas, peruenire poterant, ob id, quòd erat potentium † hic ordo, ac persimilis Lacedæmoniorum Senatui. Fit autem mutatio gubernationis paucorum & in bello, & in pace. In bello quidem, quòd populo diffidentes, conducto milite vti compelluntur: & qui illis præficitur, sæpe tyrannus euadit: vt Corinthi Timophanes. Quòd si plures præficiuntur, ipsi sibi potentiam parant. Interdum verò ista formidantes qui regunt, populum recipiunt ad Reipublicæ communionem, quoniam necessitas cogit

πολιτοφύλακες.

amicitiis.

ἡ αἵρεσις, hæc electio.

cogit populo vti. In pace autem propter diffidentiam, quam inter se habent, conductis militibus custodiam tradunt, præficiúntque illis virum aliquem, qui ad neutram partem magis inclinare videatur. At iste sæpe fit dominus partis vtriusque, quod accidit in Larissa vrbe Leucadensibus, qui circa Samum Rempublicam tenentibus, & apud Abydum tempore sodalitatum, quarum vna erat Ephinadi. Oriuntur etiam seditiones per exclusionem aliorũ ab aliis factam, eorũ ipsorũ, qui sunt in paucorum gubernatione, quando de nuptiis, vel de iudiciis concertant, quemadmodum de nuptiis suprà diximus. In Erethria paucorum gubernatio equitum sublata est per Diagoram, qui affectus iniuria fuerat ex nuptiis. Ex iudicio autem apud Heracleam seditio extitit, & Thebis ob adulterij iudicium. Atqui vtroque in loco non iniusta fuerat accusatio, sed per factionem pœna nimis exasperata. Apud Heracleam quidem aduersus Eutionem, Thebis verò aduersus Archiũ, † quem inimici peruincentes in foro ligari, ac ceruicem eius annulo ferreo includi fecerunt. Sæpe etiam paucorum gubernationes dissolutæ fuerunt ob nimiam dominationem, nõ probantibus quibusdam ex ipsis, qui gubernabant, huiusmodi excessum: vt accidit his, qui apud Gnidum, & apud Chium per paucorum potentiam gubernabant. Fiunt etiam casu mutationes illis, quæ vocantur Respublicæ, & gubernationes paucorum, vbicunque à censu sumuntur ad deliberandum, & iudicandum, & ad cæteros magistratus. Sæpe enim constitutus primo censu ad præsens tempus, vt participent in paucorum quidem gubernatione pauci, in Republica verò medij: felicitate aliqua superueniente, vel per pacem, vel per aliam causam contingit easdem possessiones multò maioris pretij fieri: itáque omnes efficiuntur habiles ad cunctos Reipublicæ gradus, dignitatésque suscipiendas. Idque contingit interdùm sensim, & latenter, interdum celeriús. Paucorum igitur gubernationes mutantur, & seditionem recipiũt, per huiusmodi causas. Omnino & popularis status, & paucorum potentiæ conuertuntur interdum non in contrarias species, sed in eas, quæ sunt proprij generis, ceu ex institutis popularibus, & paucorum, † in ipsa propria, & ex illis rursus in istis.

οὓς, quos.

εἰς νόμους κυρίους, in leges dominantes.

De mutationibus optimatum potentiæ, & earum modis.

Cap. VII.

In optimatibus autem seditiones fiũt, interdum quidem ex eo quòd pauci sunt honorũ participes, quod in paucorum gubernatione diximus seditionem mouere. Nam & optimatum gubernatio, quemadmodum paucorum est: in vtraque enim pauci gubernant: non tamen propter idem pauci, cùm videatur propterea optimatum gubernatio esse paucorum: maximè verò id accidere necesse est, quando fuerit multitudo † aliter sentientium, quasi similis secũdum virtutem: velut apud Lacedæmonios ij, qui Partheniæ nuncupabantur (ex similibus enim erat) quæ deprehensos res nouas moliri, in coloniam Tarentum misere. Vel quando aliqui inhonorantur, cùm sint magni, & nihilò inferiores virtute, quàm illi, qui honores capiunt, quemadmodum Lysander à regibus. Vel quando vir fortis, & magni animi non sit particeps honorum, quemadmodum Cinadon ille, qui coniuratione facta per Agesilai tempora, Spartiatas opprimere tentauit. Prętereà, cùm alij paupertate nimia premuntur, alij diuitiis abundant: quod maximè in bello contingit, & accidit hoc Lacedæmoniis in Messenensi bello. Ostendit hoc Tyrtæus poëta in illo carmine, quod inscribitur εὐνόμια: exhausti enim quidam per id bellum, ac pauperes facti, censebant agros æqua portione ciuibus esse diuidendos. Insuper, si quis magnus, & potẽs, etiam maior fieri, ac solus dominari velit: vt apud Lacedæmonios videtur Pausanias ille fecisse, qui dux belli aduersus Medos fuit, & apud Carthaginienses Hanno. Dissoluuntur autem maximè & Respublicæ, & optimatum gubernationes, propter transgressionem iustitiæ in ipsis factam. Huius autem origo est, non bene temperatam simul esse, ac permistam, in Republica quidem popularem gubernationem, & paucorum: in optimatibus verò ista simul, atque virtutem, maximéq; illa duo, popularem dico, atque paucorum. Hæc enim & Respublicæ conantur miscere, & multæ illarum, quæ optimates vocantur. Differunt enim optimates ab illis, quæ appellantur Respublicæ in hoc, & ob id sunt aliæ earum minus, aliæ magis durabiles: illas enim, quæ magis declinant ad paucorum potentiam, optimates appellant. Illas verò, quę ad multitudinem, Respublicas vocant. Quapropter tutiores sunt istæ, quàm aliæ. Fortius enim est id, quod plus est: ac magis acquiescunt æquum habentes. Qui verò diuitiis abundant, si Respublica excellentiam eis tribuat, contumelia cæteros afficere pergunt, nec par habentes, conquiescunt. Penitus enim ad quancunque speciem declinet gubernatio ciuitatis, in eam transmutatur, vtrisque suum augentibus: velut Respublica ad populum, optimates ad paucorum potentiam: vel in contraria, ceu optimatum gubernatio in popularem: tanquam enim iniuriam patientes, in cõtrarium trahunt, qui magis sunt inopes, Respublica verò, in paucorum potentiam transmutatur. Solum enim stabile est secundum dignitatem æquum, & habere sua quæ sunt. Contigit verò id, quod modò diximus, in Thuriis, quod enim à maiore censu erat magistratus, in minorem facta est mutatio, & in plures gubernatores, & quia agros totos possidebat nobilitas contra legem: nam gubernatio eius ciuitatis erat ipsorum, itaque plus habere poterant. At populus bello exercitatus, ac potentior effectus, quàm illorum custodes, nobilitatem compulit agros, qui contra legem tenebantur, dimittere. Insuper, quia omnes optimatum species ad paucorum potentiam declinant, nobilitas in illis plus habet: velut apud Lacedæmonios, opes, & diuitiæ in paucis sunt, ac magnam licentiam habet nobilitas faciendi quodlibet, & cui velit gratificandi:

πεφρονηματισμένων, prudentiũ.

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

candi: quæ causa fuit, vt Locrorum ciuitas interiret, propter Dionysij clientelas. Quod non contigisset in populari statu, neque in ea optimatum gubernatione, quæ optimè mista, & temperata fuisset. Maximè verò latent optimatum gubernationes, paulatim sese dissoluentes: quod quidem dictum est prius vniuersaliter de omnibus Rebusp̃ublicis: idque inter causas mutationis, minuta paruitas appellatur. Quando enim omittunt aliquid ex his, quæ ad Rempublicam pertinent, ac deinde aliud paulò maius, facilius mouent, quousque totam moueant Reipublicæ formam, quod in Thuriis accidit. Cùm enim legem haberent, per quam non nisi intermisso quinquennio

στρατηγεῖν, † præturam gerere licebat, iuniores quidem rei militaris periti, & apud multitudinem famam habentes, cùm cæteros, qui in rebus gerendis versabantur, spernerent, ac faciliter se consecuturos arbitrarentur, leg. m totam illam tollere aggressi sunt, lata altera lege, vt liceret continuè eosdem prætores esse. At enim magistratus, qui præerat suffragiis (appellabantur verò consultores) commoti prius ad resistendum, tamen posteà destiterunt putantes, quamuis hac vna lege soluta, tamen cæteras esse permansuras. Posteà verò prohibere volentes, ne aliæ mouerentur, nihil proficere valuerunt: sed mutata est eorum Respublica in potentiam eorum, qui nouas res aggrediebantur. Dissoluuntur verò cunctæ Respublicæ interdum per se ipsas, interdum per externam causam, quando contraria gubernatio sit vel propè, vel longè quidem, sed admodum potens. Quod quidem cõtigit Athenien sibus, & Lacedæmoniis. Athenienses enim vbiq; potentiam paucorum, Lacedæmonij verò vbique popularem statum euerterunt. Vnde igitur Rerumpublicarum mutationes, seditionésque exoriantur, ferè dictum est.

De conseruatione Rerumpublicarum modi viginti.
Cap. VIII.

DE conseruatione autem earum, & communiter, & seorsum deinceps cuiusque, consequens est vt dicamus. Illud ergo ante omnia patet, quòd si sciamus per quæ corrumpuntur Respublicæ, scimus etiam per quæ conseruantur. Contrariorum enim, contrarij effectus. Corruptioni autẽ, cõseruatio est contraria. In illis igitur Rebusp̃ublicis, quæ laudabiliter permistæ, ac temperatæ sunt, illud est diligenter obseruandum, ne quid ex legibus, institutísq; moueatur, maximéque ab eo cauendum, quod paulatim repit. Latet enim corruptio, quia non tanta simul fit: decipitúrq; mens ab illis, vt sophistica illa ratio, Si vnumquodq; pusillum, & omnia. Hoc autem est vt sit, & est vt non. Totum enim & omnia nõ pusillum, sed composita ex pusillis. Vna igitur custodia, aduersus hoc principium est opponẽda. Deinde non confidere his, quę finguntur quodam modo, & adumbrantur ad populum: reprobantur enim ex ipsis operibus. Qualia verò dicamus Rerumpublicarum figmenta, superius est ostensum. Intueri licet quasdam respublicas, durare non solum ex optimatibus, verum etiam ex paucorũ potentiis, non quia per se ipsæ stabiles sint, sed quia hi, qui gubernant, rectè se gerũt, tam erga eos, qui sunt extra Rempublicam, quàm erga eos, qui in Reipublicæ gubernatione versantur. Erga eos quidem, qui non participes sunt gubernationis, non afficiendo ipsos iniuriis, ac præstantiores ipsorum ad participationem Reipublicæ recipiendo, cupidósq; honoris non deprimendo, neque multitudinem suis commodis fraudando. Erga illos verò, qui socij in gubernanda Republica sunt, humanè inuicem, ac populariter se gerendo. Aequalitas enim illa, quæ in populari statu affectatur, ea in similibus non solum iusta est, verum etiam vtilis. Quam ob rem si plures sint in gubernatione Reipublicæ constituti, eis permulta popularium institutorum vtilia sunt: ceu semestres esse magistratus, vt omnes, qui similes sunt, adipisci valeant. Sunt enim tanquam populus quidam illi, qui inter se pares, ac similes sunt: itáque in illis frequenter existunt, velut duces quidam populi, vt prius diximus. Déinde minus in potentias incidunt paucorum gubernationes, & optimates. Non enim similiter facile est latêre malè agentem in breui tempore magistratus, & in longo. Nam ob hoc, in paucorum gubernationibus, & popularibus, tyrannides fiunt. Aut enim hi, qui maximi sunt in vtraque, tyrannidem inuadunt (hîc ductores populi, ibi potentes) vel qui maximos gerunt magistratus, quando longo tempore durant. Conseruantur autem Respublicæ, non solum ex eo, quia procul sint à periculis, verum etiam interdum quia propinquæ sunt. Homines enim formidantes, vigilantius intendunt ad Reipublicæ custodiam. Itáque oporteret eos, qui Rempublicam saluam esse volunt, formidines quasdam parare, vt caueant, neque dissoluant, quasi nocturnam quandam custodiam, Reipublicæ obseruationem: & quod longè abest, propinquum facere. Etiam nobilium contentiones, seditionésque, per leges quoque oportet custodire conari, & qui extra contentiones sunt, eos antè capere: tanquam malum ab initio exoriens cognoscere non cuiusuis sit, sed ciuilis viri. Ad mutationes verò, quæ propter censum fiunt, ex paucorum potentia, atque ex Republica, quando contingit hoc, manentibus eisdem censibus, aut pecuniarum copia facta, vtile est considerare vniuersum totius ciuitatis censum, ac præsens tempus ad præteritum conferre. Nam in quibusdam ciuitatibus census agitur annuatim: in maioribus verò per triennium, aut quinquennium: & si multiplicatus sit, ac multò maior factus, quàm prius erat ille, secundum quem statuta fuerat Reipublicæ gubernandæ habilitas, lege prouidere, vt census vel augeatur, vel relaxetur. Si quidem excedat, augeatur secundum multiplicationem: si verò deficiat, relaxetur, ac minor fiat census taxatio. In paucorum enim gubernationibus, & in Rebusp̃ublicis, nisi hoc fiat, hîc paucorum gubernatio, ibi potentia nimia insurget. Illo autem modo ex Republica quidem popularis status, ex paucorum verò gubernatione Respublica, aut populus. Commune autem

autem est & in populari, & in paucorum gubernatione, & in omni Republica, neque augere nimium quenquam supra modum, sed magis conari paruos, & longi temporis honores præbere, quàm confestim magnos. Corrumpuntur enim, nec cuiusuis est hominis prosperitatem ferre. Quòd si accumulatè dati sint alicui honores, non sunt simul omnes posteà auferendi, sed paulatim. Maximè verò lege ita prouidere conandum est, ne nimium sit excessiua potentia, neque amicorum, neque pecuniarum. Quòd si ita contingat, per absentiam remouendæ sunt huiusmodi hominum clientelæ. Cùm verò ex priuata etiam vita res nouæ oriantur, magistratus constituẽdus est quidam, qui sit quasi in specula ad mores ciuium intuendos, ne quis ita viuat, vt Reipublicæ nocere possit. In populari quidem statu, ne alienè viuat à popularitate. In paucorum autem potentia, ne alienè à natura eius gubernationis. Eodem modo de aliis speciebus Rerumpublicarum. Et si quid exuletet, prosperitatéque sit elatum in ciuitate, per partes obseruare propter easdem causas. Cuius remedium est, semper contrariis partibus magistratus, & res agendas committere. Contrarias partes voco, ceu præstantes viros, multitudini: & diuites, pauperibus. Conandúmque est vel admiscere pauperes cum diuitibus, vel medios augere: hi enim dissoluẽt seditiones ob imparitatem procedentes. Maximum verò illud est in omni Repu-

οἰκονομίᾳ. blica, & legibus, & † cætera omni diligentia constituendum, ne ex magistratibus lucra proueniãt. Id autem maximè in paucorum gubernatione est obseruandum. Leuius enim ferunt populi, qui ab Republica excluduntur: quinimo gaudent, quòd sua agere non impediuntur. At si existiment eos, qui magistratus gerunt, ex Republica ditari, duplicem capiunt molestiam, & quòd ab honore excluduntur, & quòd à lucro. Vnicè verò contingit simul existere popularem statum, & optimatum, si ita quis instituat: foret enim vt & nobiles, & plebeij haberent quę vtrique vellent. Licere enim omnibus Rẽpublicam gerere, populare est: magistratus verò à nobilibus teneri, optimatũ. Hoc autem accidit, quando ex magistratibus non proueniunt lucra. Pauperes enim magistratus non volẽt, si nil insit lucri, sed potius suis rebus propriis intendere. Diuites autẽ quia non indigent ex Republica lucrari, magistratus gerent. Atq; ita continget egenis quidẽ ditari ob operam rebus suis impensam, nobilibus verò non obiici cuicunq;. Ad hoc autem, vt non subripiantur pecuniæ publicæ, aditio fiat pecuniarum præsentibus ciuibus omnibus, & descriptæ per societates, & ordines, & tribus deponantur. Quòd verò magistratus sint absque lucro, statuendi per legem sunt honores iis, qui optimè se gesserunt. Oportet autem in populari statu diuitibus parcere, ac non

μὴ ποιεῖν ἀναλώσους, modo possessiones eorum non † auferre: sed neque fructus quidem earum: quod in quibusdam ciuitatibus imprudenter fit. Melius etiam est vocentibus prohibere, ne munera illa subeant, quæ sint magni sumptus, ac nullius vtilitatis, ceu choros exhibere, & ludos, & faces, instar Chiorum, & cætera huiusmodi munera. In paucorum verò gubernatione, cura est pauperum suscipiẽda diligenter, & officia, quibus sunt salaria constituta, illis tradenda: & si quis diuitum eos contumelia afficerit, maior pœna est cõstituenda, quàm si ipsi inter se idem fecissent. Et successio in hæreditatibus per cognationem sit, non per donationem, nec valeat quisquam plures hæreditates capere, sed vnam solummodo. Per hunc enim modum magis æquales erunt facultates, & egenorum permulti ad abundantiam traducẽtur. Vtile est & in populari statu, & in paucorũ gubernatione, aliorum vel æqualitatẽ, vel præstantiam tribuere his, qui minus participant Reipublicæ. In populari quidem, diuitibus: in paucorum verò gubernatione, egenis, exceptis tamẽ his magistratibus, in quibus ius, authoritásq; Reipublicę consistit: hi enim solis iis, qui sunt ex Republica, committi debent.

Quas conditiones habere oporteat eos, qui præcipuos magistratus gerunt: & de præceptis, quibus popularis status, aut paucorum potentia seruentur.
Cap. IX.

RIa verò debent habere illi, qui principales magistratus sunt susceпturi. Primum, vt ament præsentem ciuitatis statum. Déinde, vt habeant potentiam maximam, ad ea exequẽda, quæ magistratus requirit. Tertium, vt habeant virtutem, & iustitiam, in vnaquaq; Republica, ad ipsam Rempublicam. Nisi enim iustũ idem sit in cũctis Rebusp̃ublicis, necesse foret & iustitiæ esse differentias. Habet autem dubitationem, quando hæc omnia non concurrunt in eodem, quemadmodum sumere oportet: ceu si sit quidam aptus ad rem militarem, si autem ille idem improbus, nec Reipublicæ amator: alter verò iustus, & amator, sed ad rem militarem non aptus, cuius facienda sit electio. Videtur inspiciendum esse ad duo, cuius magis participent omnes, & cuius minus. Quapropter in re militari quidem ad peritiam magis, quàm ad probitatem est respiciendum. Pauciores enim sunt rei militaris periti, plures verò probitatis. Contrà verò, in custodia, & administratione ærarij: plus enim probitatis requirit, quàm quantum habeant multi: scientia verò huius communis est omnibus. Dubitari enim potest, si potentia adsit Reipublicæ, & amicitia, quid opus est virtute? Sufficient enim illa duo ad Reipublicæ vtilitatem. An quia fieri potest, vt duo illa habentes sint † intemperantes. Itáq; vt sibi ipsis non obtemperant scientes & amantes se ipsos, sic etiã erga Rẽpublicam nihil vetat ita se habere quosdam? Simpliciter autem quæcunque in legibus prodesse diximus, cuncta illam Rempublicam seruant. Et, quod sæpe iam diximus, maximum fundamentum est, custodire vt potentior sit ea pars, quæ Rempublicam saluam esse velit, quàm illa, quæ nolit. Præter hæc autem omnia, latere non oportet, quod modo laret eas Respublicas, quæ transgrediuntur medium. Multa enim, quæ popularia videntur, populare m statum dissoluunt: multa etiam, quæ paucorum esse videntur, dissoluunt gubernationem. Qui verò existimant hanc

ἀκρατεῖς, incontinẽtes, impuri

Universidad de Deusto Biblioteca

esse vnam virtutem, trahunt ad excessum, ignorantes quòd quemadmodum nasus si excedit rectitudinem laudabilem, ad aquilinum esse, vel simum, sed tamen adhuc pulchritudinem, ac gratiam retinet ad aspectum: at si quis magis trahat ad excessum, primo quidem abiicit congruentem mensuram partis, tandem verò ita disponitur, vt non nasus appareat propter superexcessum, ac defectum contrariū. Eodem modo & de aliis partibus. Contingit autem hoc & circa alias gubernationes. Nam paucorum quidem potētiam, & popularem sufficienter se habere contingit, etsi transgrediantur ab optimo statu. Quòd si quis intendat magis vtranque earum, deteriorem primum faciet Rempublicam, tandem verò neq; Rempublicam esse. Quapropter non ignorari oportet à legis conditore ac ciuili homine, qualia popularia seruent populi statum, & qualia paucorum apparentia, euertant paucorum gubernationem: neutra enim istarum videtur stare posse absq; opulētia, & multitudine. Sed quando adæquatio fiat facultatum, aliam necesse est esse Rempublicam. Itáque dissoluentes leges, quæ sunt circa excessum, dissoluunt Respublicas. Aberrant verò & in populari statu, & in paucorum gubernatione. In populari quidem ductores populi, vt multitudinem dominam legum efficiant: ob id enim faciunt semper ciuitatē opulentis repugnātem. At oportebat contrarium videri semper dicere pro opulentis. In paucorū verò gubernatione, pro populo, eos, qui Rempublicam gubernant, & contrà iurare, quàm nunc iurent. In quibusdam enim ciuitatibus nunc iurant, populum odio habebo, & consilio annitar vt malè habeat. Expedit autem simulare, ac fingere contrarium, atque ita iuramentum concipere: Non afficiam populum iniuriis. Maximum autem omnium, quæ dicta sunt, ad Reipublicæ stabilitatem, est id, quod nunc paruifaciunt omnes, erudiri ad Reipublicæ disciplinam. Nihil enim prosunt vtilissimę leges, quæ à gubernatoribus decernuntur, nisi moribus instituti, & disciplina imbuti in Republica homines fuerint, si leges populares, populariter: si paucorum potentiæ, ad hanc ipsam gubernationem. Nam si est in vno intemperantia, est etiam in ciuitate. Disciplina autem Reipublicæ est, non ea facere, per quæ lætentur pauci potentes, aut populares, sed per quæ valeant, illi quidem paucorum gubernationem tenere, hi verò popularem. Nunc autem in paucorum potentia, gubernatorū filij deliciis intendunt: tenuiorū autem filij gymnasiis, laboribúsque exercentur. Itaque & volunt magis, & possunt res nouas moliri. In populari verò statu, qui maximè videtur esse popularis, contrà quàm vtile sit, constitutum est. Huius rei causa est, quòd malè definiunt libertatem. Duo sunt enim, quibus popularis status definitur, potestate summa populi, ac libertate. Iustum autem, æquum videtur esse: æquum verò quodcunque videatur multitudini, id esse † stabilitum. Liberum autem, & æquum, quodcunque velit quis facere. Itáque viuit vnusquisq;, vt vult, in huiusmodi populari statu, & ad † quod gliscit, vt ait Euripides. Sed hoc est prauum; non enim putandum est esse seruitutem, viuere ad formam Reipublicæ, sed salutem. Ex quibus igitur mutantur Respublicæ, & corrumpuntur, & per quæ seruantur, & permanent, vt simpliciter dicamus, tot, & talia sunt.

κύριον, proprium, precipuum.

εἰς ὃ χρήζων.

De mutationibus regni, & tyrannide.
Cap. x.

Restat nunc videre de vnius gubernatione, ex quibus corrumpatur, & per quæ seruari valeat: ferè autem similia, ac propinqua sunt illis, quæ diximus suprà de cæteris gubernationibus, illa, quæ circa regnum, & circa tyrannidem contingunt. Nam regia quidem potestas, optimatum gubernationi respondet. Tyrannis autem, ex paucorum potētia illa postrema, & ex populari componitur. Quapropter perniciosissima est his, qui sub ea sunt: vtpote ex duobus composita malis, & transgressiones, & delicta continens, quæ ex ambabus illis proueniunt. Existitque generatio statim ex contrariis vtrique istarum. Nam regia potestas, pro tutela præstantium virorū contra populum reperta est: & fit rex ex præstantibus per excellentiam virtutis, vel rerum gestarum, quæ sint à virtute, vel per excellentiam huiusmodi generis. Tyrannus verò originem habet à populo, ac multitudine, contra nobilitatem, vt populus iniuriam ab illis non patiatur. Patet hoc ex his ipsis, quæ contigerunt. Ferè enim tyranni vt plurimum facti sunt ex ductoribus populorum, fidem adepti ab initio propter calumnias contra nobilitatem iactas. Tyrannides igitur aliæ in hunc modum constitutæ sunt, ciuitatibus iam adauctis. Aliæ prius ex regibus transgredientibus patria iura, & affectantibus magis dominari. Aliæ ex electis ad principales magistratus. Antiquitus enim populi constituebant diuturniores administrationes, & procurationes. Aliæ ex paucorum potentia eligentium vnum aliquem ad maximos magistratus. Omnibus istis modis facultas fuit id perficiendi, si modò voluissent, per potentiam sibi præexistentem, vel ex regia potestate, vel ex honoribus à populo exhibitis: ceu Phidon apud Argos, & alij alibi regiam potestatem habentes tyranni sunt facti: circa Ioniam verò tyranni, & Phalaris, ex honoribus. Panetius quoque in Leontinis, & Cypselus Corinthi, & Pisistratus Athenis, & Dionysius Syracusis, & alij eodem modo ex fauore populorum, apud quos multum poterant. Vt ergo diximus, regia potestas instituta est secundum optimatum gubernationem. Est enim secundum dignitatem, vel per virtutem propriam, vel generis, vel per beneficia collata, vel per ista simul, ac potētiam. Omnes enim, qui maxima beneficia in ciuitates, gentésq; contulerunt, vel qui eam facultatem habuerunt, vt conferre valerent, hoc honore potiti sunt, alij bello conseruatis populis, ne in seruitutem deuenirent, quemadmodum Codrus: Alij à seruitute liberatis, vt Cyrus. Alij quòd condidissent vrbem, vel quòd regionem acquisissent, quemadmodum Lacedæmoniorum, & Macedonum, & Molossorum reges. Vult autem rex esse custos, vt qui diuitias habent, nihil iniustum patiantur, nec

etiam populus afficiatur contumeliis. Tyrannus autem, vt sæpe iam diximus, ad nullam communem respicit vtilitatem, nisi gratia proprij commodi. Est autem obiectum tyranni, quod placeat: regis, quod honestum sit. Quam ob rem & illa, in quibus plus habent, sunt, tyrannis quidem pecuniæ, regibus autem honores. Et custodia regi à ciuibus suis est, tyranno autē à peregrinis. Quòd verò tyrannis contineat illa mala, quæ sunt & popularis gubernationis, & paucorum potentiæ, manifestum est. Et paucorum quidem potentiæ finem esse diuitias: per has enim solas necesse est permanere, vt conductos retineat custodes, vt sumptus faciat in educando, vt populo suo in nulla parte confidat. Itaque arma ciuibus suis adimere, ac multitudinem populi conculcare, ac ex vrbe pellere, & vacuam habitatoribus ciuitatē reddere, communia sunt paucorū potentiæ, & tyrannidis. Ex populari autem, vexare nobilitatē, clàm euertere, & palàm, & in exilium pellere, tanquam aduersarios, & machinatores contra potentiam suam. Ex his enim & consilia aduersus eos iniri contingit, aliis dominationem affectantibus, aliis seruitutem fugientibus. Vnde Periādri consilium Thrasybulo datum, supereminentes spicas decerpere, tanquam opportunum fuerit, eminentiores ciuium de medio tollere. Vt igitur ferè dictum est, eadem principia mutationum sunt existimanda, & in Rebuspublicis, & in vnius gubernatione. Per contumeliam enim, & per metum, & per contemptum insurgunt plerique subiectorū aduersus dominantes. Iniuriæ verò maximè per contumeliam, nonnunquam & per ablationē rerum fiunt. Sunt autem & fines ibi tales, quales sunt circa tyrannides, & regna. Opes enim, & honores; qui in tyrannis, regibúsque maximi conspiciuntur, affectant omnes. Insurgitur autē quandoque in corpus dominantis, quādoque in ipsam dominationem. Quando enim per contumeliam adducuntur homines ad insurgendum, impetus fit in corpus. Cúmque sint contumeliæ partes plures, vnaquæque illarum concitat ad iram. Irascentium verò plurimi vltionis causa impetū faciunt, non causa potentiæ, quale fuit illud filiorum Pisistrati. Ob contumeliam enim sorori Harmodij illatam, & ipsum Harmodium compellatū, impetus in eos factus est: ab Harmodio quidem propter sororem, ab Aristogitone autē propter Harmodium. Aduersus Periandrum quoque Ambraciæ tyrannum insidiæ factæ sunt ex eo, quia in potu, quem amabat puerum interrogauit, an nondum ex se prægnans factus esset. Philippus verò à Pausania occisus est, quia non vlciscebatur contumeliam sibi factam ab Attalo. Et Amyntas paruus à Darda, quia iactaret se illius ætate abusum esse. Et Eunuchus ab Euagora Cyprio. Quòd enim mulier renueret eius filium, quasi contumelia affectus eum necauit. Plurimæ verò inuasiones factæ sunt ex eo, quia in corpus verecundiam intulissent: qualis fuit inuasio illa Cratei aduersus Archelaum. Semper enim molesta illi fuerat consuetudo eius. Itáque parua etiam occasio sufficiens fuit, vel quia filiarum nullam sibi dederat, cùm se daturum promisisset. Sed primam occupatus bello aduersus Syrram Arabæum tradidit regi Elibiæ: alteram verò filiam minorem natu filio Amyntæ coniugauit, existimans per hunc modum minimè sibi fore aduersaturum ex Cleopatra genitum. Sed indignationis principium extitit, quòd grauiter ferebat, se ad libidinis gratiam haberi. Fuit vna cum illo ad rem patrandam Hellanocrates Laissæus ob eādem causam. Quòd enim abusus ætate illius, non, vt promiserat, deducebat, ob cōtumeliam id fieri ratus est, non ob amorem. Paron verò, & Heraclides Aenij, Corynperemerunt, patri † mactantes. Adamas verò à Coty rebellauit, quasi contumelia affectus, quòd ab eo in pueritia exectus esset. Multi etiam ob verberatum corpus vel interfecerunt ira perciti, vel impetum fecerunt, quasi contumelia affecti, & contra homines in potestate constitutos, & contra reges: vt Megacles apud Mitylenem Penthalidas circumeuntes, & clauis pulsantes, cum amicis aggressus interfecit. Et posteà Sinerdes verberibus cæsus, & à muliere tractus Penthilon interemit. Archelai verò necis princeps fuit Dechannichus. Is enim primus cæteros aggressores commouit, & iritauit. Causa verò fuit ira, quòd illum Archelaus Euripidi poëtæ verberandum tradidisset. Erat verò infensus illi Euripides ob maledictum in ipsius insuauitatem oris iactatum. Et alij complures tali de causa vel interfecti sunt, vel in periculum insidiarum venerunt. Similiter quoque propter metum: hæc enim vna ex causis est, vt in Republica, sic etiam in vnius gubernatione. Ceu Xerxem Arthapobanes metuens calumniam de Dario, quòd eum suspendisset, Xerxe non iubente, sed putans illi veniam esse datā propter cœnam, quasi ab ignoscente. Aliæ verò propter contemptum: vt videns quidam Sardanapalum regem inter eas mulieres pensa diuidentem, si modo hæc fabula vera fuit, & si non in illo, attamen hoc in alio verum esset. Et Dionysium posteriorem Dion inuasit, quòd eum contemnebat, conspiciens ipsum Dionysium semper ebrium, & ciues Syracusanos ita se habere. Amicorum etiam quidam insurgunt propter contemptum. Ob fidem enim eis adhibitam spernunt, tanquam facultatem habentes clàm moliendi: & putantes se dominationē obtinere posse, quodā modo per contemptum inuadunt. Tanquā enim potentes, & contemnentes periculū, propter suam potentiam faciliter insurgunt: vt duces quidam exercituum aduersus principes suos: quemadmodum Cyrus contra Astyagem, cuius & vitam, & potentiam contemnebat, cernens & copias eius iam consenuisse, & ipsum in deliciis vitam agere. Et Seuthes Thracius, cùm esset dux exercitus Amadoci. Quidam verò huiusmodi plurium gratia insurgunt, ceu propter contemptum, & propter lucrum, veluti contra Ariobarzanem Mithridates. Maximè verò propter hanc causam insurgunt ij, qui sunt natura † superbi, & honorem habent ex rebus bellicis apud dominantes, & principes. Fortitudo enim potentiam habens, superbia est, per quas ambas quasi faciliter superaturi eos aggrediuntur. Eorum verò, qui ob honoris cupiditatem insurgunt, alius modus est causæ, vltra iam

τῷ πατρὶ τιμωροῦντες, vltionē sumentes patri.

θρασεῖς, audaces.

dictos.Non enim vt quidam, tyrannos inuadunt spe magnorum commodorum,magnorúmque honorum,quos in illis cernunt,inducti,sic & qui ob honoris cupiditatem eos aggrediuntur. Sed illi quidem vt ea sibi arripiant,quæ in tyrannis admirantur:hi autem,vt ex re gesta memorabili,atque egregia famam, ac celebritatem nominis consequantur,non dominationem acquirere volentes, sed gloriam.Sunt tamen perpauci,qui ob hãc causam moueantur. Constituendum est enim,sibi viuendum non esse,nisi rem cõfecerint. Quibus adesse oportet Dionis propositum, non facilè quidem vt fiat in multis. Ille enim cum paucis militibus contra Dionysium profectus, ait quãtumcunq; progredi posset satis id sibi fore,vt si vel parum terræ illius inuasisset,pulchrum iam sibi mori existimaret.Corrumpuntur autem tyrannides, vno quidem modo,vt vnaquæq; aliarum Rerumpublicarum ab extra si aliqua sit contraria Respublica robustior.Nam voluntas quidẽ aderit, propter contrarietatẽ electionis.Quę autem volunt, omnes efficiunt modò posint. Contrariæ verò sunt gubernationes,populus quidem tyrãnidum secundum Hesiodum,vt figulo figulus:nam gubernatio populi illa postrema,tyrannis est. Regia verò potestas, & optimatum gubernatio, propter contrarietatem gubernandi.Quapropter Lacedęmonij multas euerterunt tyrannides,& Syracusani per id tempus,quo Respublica eorum rectè gubernabatur. Alio autem modo corrumpuntur,cũ in se ipsis seditionem habent:quemadmodum circa Gelonem factum est,& nunc circa Dionysium. Gelonis enim filium Thrasibulus Hieronis frater per illecebras,& voluptates traducebat ad populi fauorem,vt ipse dominaretur.Domestici verò, ac necessarij per factionem repugnabant, vt non tyrannis omnino dissolueretur,sed Thrasybulus. Verum alii inter hæc conspirantes,eam occasionem nacti ipsos omnes pepulerunt. Dionysium autem, Dion contra eum copiis ductis, cùm esset affinis, suscepto populo, illum pepulit,ipse verò interfectus est.Cúmque duæ sint causæ, propter quas maximè contra tyrannos insurgunt, odium scilicet,& contemptus: odium quidem existat oportet in tyrannos:ex contemptu autem plurimæ fiunt euersiones. Huius verò signum fuerit, quòd pleriq; eorũ,qui dominationes adepti sunt, eas vsq; ad extremum conseruauerunt.Sed qui ab illis susceperunt,confestim,vt ita dixerim, perierunt omnes.In voluptatibus enim viuentes, efficiuntur facilè contemnendi, ac multas præbent occasiones opprimendi sui.Particulam verò quãdam odij,debemus iram existimare. Nam quodã modo earundem rerum causa existit: & est interdum ira efficacior,quàm odium. Vehementius enim insurgunt, quia perturbatio illa non vtitur ratione. Maximè verò contingit vt ira deferãtur, qui contumelia fuerunt affecti:per quam quidem causam & Pisistratidarum deletą est tyrannis, & multæ aliarum. Sed odiũ magis[ratione vtitur.] Nam ira cum dolore fit,quare non facilè ratione vtitur:odium verò sine dolore.Vt autem summatim dicamus,quotcunq; causas diximus paucorũ potentiæ illius postremæ & nimiæ, ac popularis gubernationis extremæ,totidem & tyrãnidis causas esse ponendum est.Nam & hę sunt tyrannides quædam. Regnum autem ab his, quæ extra sunt, minimum corrumpitur: quapropter & diuturnius est.Ex se autem ipso vt plurimum euerti contingit.Corrumpitur autem duobus modis.Vno,si seditio oriatur inter eos, qui participes sunt regni.Alio modo, si tyrannicè gubernare pergant, volentes esse domini plurium, & contra legem. Non fiunt nũc amplius regna,sed si qua fiunt, monarchiæ,& tyrannides magis sunt:ob id,quia regnum spõtanea gubernatio est, ac maiorum propriè.At plurimi pares sunt,neque vsqueadeo præcellentes,vt ad magnitudinem, dignitatémq; huius gradus se posint attollere. Atq; ex eo fit,vt sponte illi nõ pareatur.Quòd si deceptione quis, aut vi dominetur,iam apparet hanc esse tyrannidem. In regnis autem illis,in quibus succeditur per genus,ponendũ est,corruptionis esse causam vltra illas,quæ sunt suprà dictæ,quòd plerunque contemnendi homines succedunt in regnum:& quòd cùm non habeant potentiam tyrannicã, sed regiam,superbiũt.Est enim facilis dei ctio regis: si enim nolint,statim non erit rex. At tyrannus etiam nolentium est.Corrumpuntur ergo gubernationes vnius per has,& huiusmodi causas.

Per quæ regna seruantur:& quibus modis retineantur tyrannides.

Cap. XI.

SEruantur autem simpliciter loquendo,ex contrariis. Singulariter autem loquẽdo per deductionem illarum ad mediocrem modũ.Quantò enim paucorum est potestas omnis,tanto maiori tempore necesse est eam durare.Nam & ipsi,& qui regunt, minus superbiunt,magísque moderati fiunt,& illi,qui reguntur, inuident minús. Propter hoc enim & apud Molossos longo tempore durauerũt reges, & apud Lacedæmonios,quòd ab initio statim in duas partes diuisa fuerit regia potestas. Et posteà Theopompus ad mediocritatem magis illam deducens, Ephoros superaddidit: potestate quidem minuens, sed tempore augens regiam authoritatem,vt faceret eam quodam modo non minorem, sed maiorem, vt ad vxorem respondisse ferunt dicentem, An non [illegible]ubesceret, quòd filiis minorem potestatem regiam derelinqueret, quàm à parentibus ipse accepisset. Non profectò,inquit:nam relinquo eis durabiliorem. Tyrannides verò seruantur duobus modis inter se contrariissimis.Quorum alter est is,quem per successionem traditum plurimi tyrannorum obseruant. Horum autem multa constituisse ferunt Periandrum Corinthium. Multa etiam ex gubernatione Persarum est assumere. Sunt autem hæc, illa perniciosa, quæ suprà retulimus omni conatu à tyrannis fieri,quò dominationem retineant: veluti potentiores decerpere, & sapientes perimere.Et neq; comessationes permittere,neque sodalitates,neq; disciplinam, neq; aliud quicquam tale, sed omnia cauere, vnde consueuerint oriri inter ciues intelligentia,& fides. Et neq; scholas,

neque

neque conuentus aliquos scholasticos fieri concedere, & omnia facere, ex quibus ciues inter se quàm maximè incogniti sint. Cognitio enim fidem generat inter ipsos. Et † satellites eius apparere semper, ac versari foris, quò minus latere posit quid quisque agat, assuescantque animum submittere per seruitutẽ continuam:& alia quæcunq; talia Persica,& barbarica, tyrannidis sunt. Cuncta enim idem possunt. Et ne lateant conari,quæcunque quis dixerit,aut fecerit, sed esse exploratores:quemadmodum Syracusis hi, qui † traductores nuncupabantur,& auricularij,quos submittebat Hieron vbicunque foret congregatio aliqua,vel conuersatio. Minus enim audent,qui hæc timent, & si audeant, minus latẽre possunt. Calumniari quoq; inuicẽ, & committere amicos cum amicis,& plebem cum nobilitate, & diuites inter se ipsos,& subditos ad paupertatem redigere,tyrannicæ est prauitatis:vt neque sumptus fiat in custodia, & illi quotidianis molestiis occupati,vacare non posint ad consilia cõtra tyrannos ineunda.Exemplum huius sunt pyramides Aegypti,& † donaria Cypselidarum,& Olympi ædificatio à Pisistratidis facta, & Policratis opera circa Samum. Hæc enim omnia fuerunt instituta ad otium, ac quietem populorum tollendam; & ad inducendam paupertatem per tributorum pẽsionem,vt etiam Syracusis factum est.Dionysio enim eam ciuitatem tenente, contigit Syracusanos in quinque annorum tempore cunctas facultates suas in soluendis tributis consumpsisse. Studet etiam bellum concitare tyrannus, vt negotiis occupentur ciues,& indigentia ducis continuò detineantur.Et regnum quidem per amicos seruatur. Tyranni autem est maximè amicis diffidere, quasi velint omnes, posint autem maximè amici eum subuertere. Et quæ fiunt circa vltimam popularem gubernationem tyrannica sunt omnia:vt potentia mulierum domi,quò reuelent virorum secreta: & manumisio seruorum,eadem de causa. Non enim insidiantur serui & mulieres tyranno: & si prosperè degant, necesse est beneuolos fore, & erga tyrannidem,& erga popularẽ statum:nam & populus dominus esse vult. Ex quo fit, vt adulatores apud vtrosque in honore habeantur.Est enim qui populũ colit,& ducit, populi adulator. Tyrannorum verò, qui assentando conuersatur, quod est opus adulatoris. Nam propter hoc prauos amicos habent tyrannos, quòd adulationibus gaudent.Id autem nemo faceret,qui mentem haberet libero homine dignam, sed amant boni viri, vel non adulantur: & vtiles praui ad praua: Clauus enim clauo,vt dictat prouerbium. Nullo quidem honesto,nullóque libero delectari,tyrannicũ est:se enim solum esse talem putat tyrannus. Qui autem subditorum vel honestati student,vel libertati,minuere excellentiá,& præeminentiam tyranni videntur. Oderunt ergo illos tyranni, tanquã euersores potestatis sue.Peregrinos etiam in conuiuia, & familiarem vsum magis recipere, quàm ciues, tyrannorum est; quasi illos quidem habeant hostes, hos verò non aduersantes. Hæc & huiusmodi à tyrannis fiunt pro dominatione retinenda, nec quicquam omittunt prauitatis.

ἐπιδημοῦντες

ποταγωγίδες, delatores.

statuæ.

Sunt autem (vt ita dixerim) hæc omnia tribus speciebus comprehensa. Tria enim coniectat tyrannus. Vnum,vt animos imminuat ciuiũ.Nemo enim parui animi contra tyrannum insurgit. Secundum,vt ciues inter se diffidentes reddat. Non euertitur enim tyrannus, nisi ciuium aliqui inter se fidem habeant. Quapropter & bonos viros persequitur quasi pestiferos, & aduersarios dominationi suæ, non solùm quia non acquiescunt in seruitute viuere, verum etiam quia fides eis, & inter se,& ab aliis plurima adhibetur: neque accusant alios, neque ipsi inter se accusantur. Tertium,impotentia agendi.Nemo enim sibi imposibilia aggreditur:itáque neque tyrannidem tollere,si potentia desit. Ad quos ergo fines referantur tyrannorum consilia,tres isti sunt.Ad has enim suppositiones,tyrannica redigi possunt vniuersa, partim ne confidant inter se ciues, partim vt potentia eis desit, partim vt pusillanimi efficiantur.Vnus ergo modus,quo vtuntur tyranni,talis est. Alter verò modus, contrariam istis, quæ dicta sunt diligentiam facit. Est autem deprehendere ipsum ex regnorum corruptione. Vt enim regni modus corruptionis vnus est, gubernationem ipsam regiam magis reducere ad tyrannicam: ita tyrannidis conseruatio est, ad regiam gubernationem magis eam referre, vnum solummodo custodiẽtem vt potentiam retineat, per quam non modò volentibus,verum etiam nolentibus dominari posit.Nam si hanc abiiciat,simul abiicit & tyrannum esse. Sed hoc tanquam suppositionem quandam manere oportet. Cætera verò partim facere,partim quàm optimè simulare, vt regia gubernatio videatur. Primum enim videri communium commodorum curam habere non effundentem largitiones tantas, vt ciues molestè ferant, quandoquidem ab illis capitur operantibus, ac laborantibus in sua tenuitate, (donant verò scortis, & peregrinis, & histrionibus effusè) rationem reddentem eorum, quæ acceperint, & expenderint. Quod iam factum est à quibusdam tyrannis. Sic enim administrans non tyrannus videbitur, sed legitimus gubernator.Nec erit ei formidandum, ne quandoque sibi desint pecuniæ. cùm sit dominus ciuitatis:ac si dispergerent tyranni ex propria domo. Et prodest hoc magis, quàm relinquere congregatas. Minus enim custodes ipsi contra tyrannum ob res ipsas insurgent.Sunt autem formidabiliores absentibus † tyrannis qui custodiũt, quàm ciues. Nam illi quidem adsunt, hi autem remanent. Deinde reditus & impensas apparare oporter, tum gratia diligentis administrationis, tum etiam vt si quando foret opus, illis vti posit ad belli necesitates,omninóque se ipsum prębere custodem, & quæstorem,non vt suarum pecuniarum,sed vt communium, & publicarum. Et videri velle non asperũ, sed cum grauitate honestum, & talem, vt eum non timeant obuij, sed magis reuereantur. Hoc autem non facile est eum assequi, qui foret contemnendus. Quapropter opus est, vt si non aliarum virtutum,at saltem ciuilis eum curam habere, ac talem de se ipso opinionem afferre. Insuper non solum ipsum vide-

ἀποδημοῦσιν.

Universidad de Deusto Biblioteca

μήτε νέον, μήτε νέαν, neq; iuuenis, neq; iuuenculæ,

ri nulli protinus ciuium cõtumeliam facere, † sed etiam nemini illorum, qui circa eum sunt. Eodemque modo se habere mulieres suas erga cæteras mulieres. Nam & per contumelias mulierum, permultæ iam tyrannides perierunt. Et circa voluptates corporis contrarium facere, quàm nunc faciant quidam tyranni. Non solum enim statim ab aurora id agunt, conuiuantúrque per dies plures, verum etiam apparere volũt aliis quòd ita faciant, vt tanquam felices, beatósque admirentur. Sed in talibus maxima erit moderatio adhibenda, vel saltem videantur illa fugere. Nonenim faciliter inuadi potest, nec faciliter contemni, qui sobrius sit, sed qui ebrius, neque qui vigilet, sed qui dormiat. Contrariúmque agendum est suprà dictorum ferè omnium. Corroboranda enim, & ornanda ciuitas est ab eo, tanquam à curatore, ac non tyranno. Videri etiam oportet, ipsum erga religionem deorum affici vehementer. Minus enim formidabunt populi, ne quid contra iustitiam fiat, si religioni deditum illum existimabunt, ac deorum timorem habere: minúsque contra illum audebunt insurgere, quasi deos

συμμάχους, vindices, vltores.

habeat † propitios, & fauentes. Veruntamen oportet sine improbitate talem videri, atque eos viros, qui aliqua in re laudabiliter se gesserint, honorare, ita vt non existiment vnquam se magis honorari à ciuibus suis in libertate degentibus potuisse. Hos autem honores ipsemet tribuere debet tyrannus, pœnas verò, & animaduersiones per alios infligere, per magistratus videlicet, & iudicia. Cõmunis verò custodia omnis dominationis vnius, est neminem vnum præ cæteris magnum facere, sed plures: nam se inuicem custodient. Quòd si quem extollere oporteat, non tamen eum, qui sit moribus audax. Nam huiusmodi homines, aptissimi sunt ad inuadendum circa res omnes. Si verò cuiusquam potentia minuenda est, modicè, ac nõ vno simul impetu, omnis potestas est auferenda. Insuper ab omni contumelia abstinendum, præcipuè tamen à duabus, ne in corpus flagris, neve in ætatem libidine insultum agat. Maximéq; id cauẽdum in illis hominibus, qui honorẽ magnificiunt. Nam in pecunias illatam iniuriam, auari homines grauiter ferunt. In honorem verò illatam, & qui boni sunt viri, & qui honorem magnificiũt, permoleste patiuntur. Quapropter aut non huiusmodi hominum opera vtendum est, aut animaduersiones in illos patrio more, ac sine vlla contumelia sunt faciendæ. In ætatẽ verò ex amore sit conuersatio, non ex licentia. Denique hoc dedecoris, omnino impensione maiorum honorum est redimendum. Eorum autem, qui ad vim inferendam contra corpus tyranni insurgunt, illi sunt formidandi, & cauendi, qui ita dispositi sunt, vt amplius viuere non curent, cùm occiderint. Quapropter maximè cauendum est ab his, qui vel se ipsos, vel eos, quos habebant charissimos contumelia affectos putant: sine vlla enim cura propriæ salutis irruunt, qui per indignationem, & irâ aggrediuntur. Quemadmodum & Heraclitus inquit, durum esse dicens pugnare aduersus iram. Vita enim id emi. Cùm verò ciuitates ex duabus constent partibus, ex inopibus scilicet, & opulentis, maximè quidem de vtriusq; partis salute cogitandum est ab eo, qui gubernat, & alteros ab alteris nulla iniuria affici. Quicunq; tamen eorũ sint potentiores, hi præcipuè sunt à gubernatione vendicandi, ac velut proprij efficiẽdi. Nam si hoc exiterit, neq; seruorum liberationem facere compelletur tyrannus, neq; arma adimere. Altera nanq; pars tyranni potentiæ adiuncta, sufficiens erit ad superandum eos, qui contra insurgere vellent. Superfluum autẽ particulariter dicere de omnibus istis. Intentio enim manifesta est, quòd oportet non tyrannicum, sed tanquam patremfamilias, & regem esse putari ab illis, qui sub eo sunt, nec pro se capientem, sed pro communis vtilitatis cautela, & cura. Et mediocritatem in vita sequi, non excessus. Præterea, egregios viros per familiaritatem sibi coniungere: plebem verò, ac multitudinem per fauorem, & gratiam in obsequio retinere. Ex his enim necesse est, non solum dominationem eius esse pulchriorẽ, & optabiliorem, ex eo, quia melioribus imperet, & non abiectis, neq; affectis, neq; ex eo quòd ipse neq; odio sit, neq; fortè miseretur, verum etiam ex eo quòd longiorem, & durabiliorem eius dominationem fore cõtingat. Insuper moribus talem esse, vt vel rectè se habeat ad virtutem, vel semibonus quidam sit, & non malus, sed semimalus.

Quæ formæ Rerumpublicarum minimum durant, veluti tyrannis est: de Platonis obscuro, & reprobatione Socratis.
Cap. XII.

ATqui omnium gubernationum breuissimè durare solent paucorum potentia, & tyrannis. Quippe illa, quæ plurimo durauit tempore, Orthagoræ, & filiorum eius, qui apud Sicyonios tyrannidem habuere, ad centesimum vsque annum perue nit. Durationis verò causa fuit, quòd mediocritate quadam erga subditos vtebantur, multáque legibus seruientes agebant: & quia aptus rei militari fuit Clisthenes, non facilè contemnendus habebatur. Plurimum verò conuersatione, & vsu familiari fauorem, & gratiam hominum acquirebant. Fertur etiam Clisthenes coronasse iudicem, qui victoriæ illius contradixerat. Aiunt quidam huius iudicis statuam esse illam, qui in foro sedet. Pisistrato quoque fertur, aliquando apud consilium Areopagi citatus, iudicium subiisse. Secunda verò apud Corinthum Cypselidarum tyrannis. Nam ea durauit annis tribus & septuaginta, & mensibus sex. Cypselus enim ipse tyrannidem exercuit annis triginta: Periandrus verò quadraginta quatuor: Psammetichus autem Gordij annis tribus. Causa verò durationis eadem fuit. Cùm enim popularis esset Cypselus, ac gratia apud multitudinem præualeret, sine vlla corporis custodia in dominatione perseuerauit. Periandrus autem eius filius, magis tyrannicè se gessit: sed vir erat bello egregius. Tertia, Pisistratidarum Athenis: hæc autem non fuit continua: bis enim tyrannide pulsus fuit Pisistratus. Itáque ex annis triginta tribus, solùm annis septem & decem

& decem tyrannidem exercuit: filij verò eius: annis decem & octo: atque ita omnes simul anni fuerunt quinq; & triginta. Ex reliquis verò illa, quæ apud Syracusas fuit, Hieronis, & Gelonis, sed nõ longa fuit: hæc annis enim non amplius quã duo de viginti durauit. Gelon enim septem annis cùm tyrannidem exercuisset, octauo defunctus est: Hieron autem decem: Thrasybulus verò mense decimo excidit. Cæterarum verò tyrannidum pleræque, breui tempore durauerunt omnes. Quæ igitur sunt tam circa gubernationes plurium, quàm circa gubernationem vnius solius, per quæ & corrumpantur illæ, & seruentur, ferè dictum est. In Republica verò Platonis Socrates de mutationibus loquitur, nec tamen rectè. Illius enim Reipublicæ, quæ est optima, atque prima mutatio nulla propria assignatur. Inquit enim causam esse mutationis, quia sic natura comparatum sit, vt nihil permaneat, sed in ambitu quodam temporis mutationem recipiat. Esse verò principium horum inquit, quorum sesquitertius cubus quinario coniugatus duas exhibet harmonias. Inquiens, quando numerus diagrammatis huius efficiatur solidus, vtpote natura producente prauos, & meliores disciplina. Hoc ergo forsan inquit non malè. Fieri enim potest vt sint aliqui, quos disciplina instituat, ac bonos fieri viros, impossibile est. Sed hæc non propria mutatio foret illius Reipublicę, quam optimã esse vult magis, quàm aliarum omnium, & vniuersorum, quæ fiunt, & ex tempore, per quod inquit omnia mutari, & quæ non simul incipiunt, simul quoq; mutantur: ceu si pridie mutationis facta essent, simul fortè mutantur. Præterea, quam ob causam ex illa transit ad Lacedæmoniorum Rempublicam? Sæpius enim in contraria transeunt Respublicæ omnes, quàm in ea, quæ sint propinqua. Eadem ratio est de aliis quoque mutationibus. Ex Laconica enim, inquit, mutatio fit ad paucorum potentiam: ex ista verò ad popularem statum: ex illo rursus ad tyrannidem. Atqui & contrario mutantur, ceu ex populari in

μοναρχίαν, Vnius gubernationem.

paucorum potentiam, & magis quidem quàm † tyrannidem. Præterea, tyrannidis vtrum mutatio sit, vel non sit, nil dicit propter quam causam, nec in quam Reipublicæ speciem transit. Huius verò causa est, quòd non faciliter dicere valebat: indefinitum enim. Nam secundum eum oportebat in primam & optimam: sic enim vtique fieret continuò circulus. Sed mutatur in [illegible] tyrannidem tyrannis, vt ea, quæ apud Sicyonios ex Myronis tyrannide in Cleisthenis. Et in paucorum potentiam, vt illa, quæ in Chalcide fuit Anticleontis, & in popularem statum, vt illa quæ Gelonis fuit Syracusis. Et in optimates, vt illa quæ Charilai apud Lacedæmonios, & Carthaginienses. Et in tyrannidem fit mutatio ex paucorum potentia, vt in Sicilia plurimæ vetustarum. In Leontinis in Panætij tyrannidem: & apud Gelam in Cleandri: & apud Regium in Anaxilai: & in aliis compluribus ciuitatibus eodem modo. Absurdum etiam putare in paucorũ potentiam ideo transire, quia homines cupidi, & pecuniarum studiosi, in magistratibus versentur, ac non quia plurimi diuitiis superabundãtes, non iustum existiment par habere in ciuitate eos, qui non habent facultates, & eos, qui habent. In multisq; paucorum potentiis non licet pecunias quærere, sed leges sunt id prohibentes. Apud Carthaginem autem, quæ populariter gubernatur, pecuniis student, nec tamen adhuc mutati sunt. Absurdum etiam dicere, esse duas ciuitates sub paucorum gubernatione, opulentorũ, & inopum. Quid enim aliud huic formæ, quàm Laconicæ accidit, vel alteri cuicunque, vbi non omnes æqualia possideant, aut non omnes æqualiter sint boni viri? Nullo autem pauperiore facto, nihilò minus ex paucorum transmutantur gubernatione ad popularem statum, si plures sint inopes: & ex populari in paucorum potentiam, si potentiores sint opulenti, quàm multitudo, & alteri negligant, alteri intendant. Cùmque plures sint causæ, ex quibus mutationes fiunt, eas non dicit, sed vnam solum, quòd prodigaliter viuentes vsuris confecti pauperes efficiuntur. Quasi verò fuerint omnes ab initio diuites, vel plurimi eorum: sed hoc falsum. At quando ipsorum potentium quidam patrimonia consumpserint, res nouas moliuntur: quando autem alij, nil graue accidit: & mutantur nihilò magis in popularem statum, quàm in aliam speciem gubernationis. Insuper verò & si honores vnà cum aliis non capiant, si iniurias inferant, si contumeliis afficiant, seditiones oriuntur, & mutationes in Republica. Fiunt etiam, (etsi nulla dissipatio patrimonij intercesserit) ex eo quòd liceat, quicquid volunt, efficere. Cuius rei causam esse ferunt, nimiam libertatem. Cúmque plures sint paucorum, plures etiam populi gubernationes, tanquam vtraque vna sit, mutationes assignat Socrates.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS STAGIRITAE POLITICORVM, SIVE DE REBVS PVBLICIS, LIBER SEXTVS,

Leonardo Aretino Interprete.

Argumentum Libri.

IN SEXTO hæc exponuntur: Populares gubernationes, paucorum potentiæ magistratus. De popularibus gubernationibus: quibus multitudinibus cõueniant: finis, & popularitati peculiaria: æquum populare: quæ optima popularis, & quæ leges, præcepta. De paucorum gubernationibus: species: partes multitudinis, & documenta.

Quòd quæ Rebuspublicis, paucorum potentijs, & popularibus gubernationibus conueniant, considerandum sit.

Cap. I.

QVOT igitur sint differentię, & quales eius, quod deliberãdi habet potestatem, & in quo summa Reipublicæ consistit, & circa magistratuũ ordinationẽ, & de iudiciis, & qualia ad qualem ordinentur Rempublicam, & præterea de corruptionibus, & conseruationibus Rerumpublicarum, ex quibus proueniãt, & quas ob causas dictum est priús. Sed cùm plures sint species popularis, & similiter aliarum gubernationum, de illis, si quid restat, non peius fuerit considerare, ac simul vnicuiq; earum proprium, & conuenientem modum reddere: ac præterea considerare coniunctiones simul ipsorũ modorum. Nam eorum cõiunctio parit Rerumpublicarum varietatem, vt & optimatum gubernationes ad paucorum declinent potentiam, & Respublicæ magis populares existant. Dico autem coniunctiones, quas considerare oportet, & nunc vsq; considerare nõ sunt: ceu si pars illa, quæ in deliberando versatur, & illa, quæ circa electiones magistratuum consistit, ita instituta sit, vt cõferat paucorum potentiæ. Aut quæ circa deliberãdum ad paucorum potentiam: quæ autem circa electiones, ad optimatum gubernationem magis declinet: vel per alium quendam modum, non omnia instituta sint Reipublicę congruentia. Qualis igitur popularis quali cõgruat ciuitati, & qualis paucorum potentia, quali multitudini, & aliarum gubernationum, quæ quibus conferat, dictum est priús. Veruntamẽ oportet fieri manifestum, non solum quænã istarum gubernationum optima sit ciuitatibus, sed etiam quomodo constituendæ sint & istæ, & aliæ, breuiter est explicandum. Et primò de populari dicemus. Nam per hanc etiam de contraria illius gubernatione patebit. Hæc est autem, quam vocant quidam paucorum potentiam. Capienda sunt autem ad hanc disciplinam cuncta popularia, & quæ videntur popularium esse sequacia. Ex his enim simul positis, resultant species gubernationis popularis: & plures esse eas, quàm vnam, & differentes, continget. Duæ sunt causæ, per quas plures existunt populares. Prima illa, quæ dicta est prius, quia inter populos differentia est. Sunt enim alij agricolæ, alij opifices, alij ministri quorum primi à secundis, & tertij ab vtrisque, non in eo modò differunt, quòd melior, aut deterior popularis status, verumetiam in eo quòd non idem sit. Secunda verò causa est, de qua nunc dicimus. Quæ enim popularem statum sequuntur, ac videntur esse propria ipsius, coniuncta simul faciunt varietatem. Nam alicui pauciora consequentia sunt, alicui plura, alicui omnia. Vtile verò horum singula cognoscere, & ad constituendum quam velit quis, & ad corrigendum. Quærunt enim, qui Rempublicam instituunt, cuncta, quæ illi propria, & conuenientia sint, in vnum colligere ad propositum suum. Sed aberrant, dum hoc faciunt, vt suprà dictum est à nobis, vbi de corruptionibus Rerumpublicarum, tractauimus. Nunc autem dignitates, & mores, & quæ flagitent, dicemus.

Quis sit finis popularis gubernationis, & de quibusdam popularium gubernationum peculiaribus.

Cap. II.

PRopositum igitur popularis Reipublicæ, est libertas. Hoc enim dicere consueuerunt, quasi in hac solũmodo Republica libertatem quærentes. Ad hãc enim respicere dicunt, omnẽ popularem statũ. Libertatis verò ipsius pars vna in eo consistit, vt per vices imperent, & pareant. Nam iustum populare, est æquum habere secundum numerum, nõ secundum dignitatem. Ex quo fit, vt secundum hoc iustum, multitudo ex necessitate dominetur. Et quicquid decreuerit populus, id esse ratum, & id esse iustum. Aiunt enim oportere, vt vnusquisque ciuium æquum habeat. Atque ita contingit, in popularibus gubernationibus inopes plus posse, quàm opulentos: plures enim sunt: & id obtinet, quod pluribus videatur. Vnum igitur libertatis signum hoc est, quod ponunt omnes popularis Reipublicæ finem. Alterum verò, viuere vt quisque

quisque velit. Hoc enim aiunt opus esse libertatis: siquidem serui est viuere non vt vult. Hic est igitur secundus popularis Reipublicæ finis. Hinc profectum est, nemini potissimùm subesse velle. Quòd si hoc non datur, at saltem per vices subesse, ac præesse: idque pertinet ad libertatem, quæ est secundum æquum. His præsuppositis, ac tali existente principio, popularia huiusmodi sunt: sumi ad magistratus omnes ex omnibus, ac præesse omnes vnicuique, & vnumquenque vicissim omnibus. Per sortem tribuere magistratus, vel omnes penitus, vel illos saltem, qui non peritia indigent, & arte. A nullo censu esse magistratus, vel saltem à minimo. Non nisi semel eundem magistratum ab aliquo geri posse, vel perrarò, & paucos, exceptis his, qui versantur in bello. Parui temporis esse magistratus, vel omnes, vel quotquot recipiunt: iudicare omnes, & ex omnibus, & de omnibus, vel de plurimis, & maximis, & principalissimis: puta de corrigendo, & de Republica, & de priuatis contractibus. Et concionem esse omnium dominam, magistratum verò nullius: aut dominam esse concionem rerum maximarum, magistratum verò minimarum. Inter magistratus autem popularissimum est consilium, vbi non omnibus est mercedis facultas: nam tunc quidem adimunt & huius magistratus potentiam. Ad se enim reducit iudicia cuncta populus mercede abundans, vt diximus suprà, vbi de hac parte tractauimus. Déinde mercedem capere potissimùm quidem omnes, concionem, iudicia, magistratus: vel saltem magistratus, & iudicia, & consilium, & conciones principales: vel eos magistratus, quos necesse est in eadem simul esse comessatione. Præterea, cùm paucorum gubernatio genere, & diuitiis, & eruditione definiatur, videntur quæ popularitatis sunt, contraria esse, ignobilitas, inopia, sordidum opificium. Præterea, potestatem nullam perpetuam esse. quòd si reliqua sit aliqua ex antiqua mutatione, illius auferre potentiam, & ex electione ad sortem reducere. Hæc igitur omnia communia sunt gubernationum popularium. Contingunt autem ex eo iusto, quod fatentur esse populare. Hoc est æquum habere omnes secundum numerum, quod maximè videtur esse popularis status, & populi. Aequum enim, cùm nihilò magis gubernant diuites, quàm pauperes, nec soli potestatem habent, sed omnes ex æquo secundum numerum. Sic enim demum existimant paritatem in Republica esse, ac libertatem.

Quo pacto in populari gubernatione census partiendi sint, vt seruetur æquale iustum populare.

Cap. III.

SEd quæritur post hæc quemadmodum habebunt æquum, vtrum oportet partiri in mille eos census, qui sunt quingentorum, & mille æquali-ter posse quingentis. Vel non sic ponere oportet istam paritatem. Vel partiri quidem sic: déinde ex quingentis pares accipientem, & ex mille, hos potestatem habere partitionum, & iudiciorum. Vtrum igitur Respublica ista iustissima est secundum populare iustum, vel magis illa, quæ secundum multitudinem? Aiunt enim populares, id esse iustum, quod videtur vtique pluribus. Potentes verò, quod videtur his, qui plus possident. Pro multitudine enim facultatum aiunt esse statuendum. Sed habent hæc vtraque imparitatem, & iniustitiam. Si enim quod pauci † tyrannis est: Possunt. Nam si vnus habeat plura, quàm alij opulenti, secundum paucorum iustum, is solus dignus est, qui gubernet. Si verò quod plures secundum numerum, iniuriabuntur, publicantes bona opulentorum, ac paucorum, vt superiùs dictum est. Quæ igitur sit æqualitas, quàm ambo profitentur, considerandum est ex his, quæ vtrique definiunt iusta. Inquiunt enim, quicquid videatur maiori parti ciuium, id oportère esse ratum. Sit quidem hoc, attamen non penitus: sed cùm duæ partes sint, ex quibus ciuitas constat, diuites scilicet, & pauperes, quod ambabus videatur, aut pluribus id ratum sit: quòd si contraria videantur, quod pluribus & habentibus maiorem censum. Puta, si alij decem, alij viginti, videatur autem diuitum sex, pauperum verò quindecim, accedant verò pauperibus quatuor diuitum, diuitibus autem quinque pauperum: quoruncunque igitur census exuperat, connumeratis ambabus vtrisque, id ratum sit. Quòd si forsan æquales esse contigerit, communem esse hanc ambiguitatem putandum est: vt nunc accidit, si vtrinque paria suffragia concionis sint, aut pares in iudicio sententiæ. Nam aut sorte dirimendum est, aut aliud quiddam huiusmodi agendum. Sed de æquo, & iusto, quanquàm sit admodum difficile in illis reperiri veritatem, tamen facilius est sortiri, quàm persuadere iis, qui plus habere possunt. Semper enim qui imbecilliores sunt, æquum, & iustum quærunt: sed qui plus possunt ista non curant.

De quatuor speciebus popularium, ad quos pertineant, de earum legibus, atque vsframentis.

Cap. IIII.

QVm verò quatuor sint gubernationes populares, optima est illa, quam primo gradu posuimus, vt superioribus libris dictum est. Eadem quoque antiquissima omnium. Dico autem primam secundum distinctionem populorum: nam optimus populus est ille, qui ex agricolis constat. Itaque & popularis status effici datur, vbi multitudo ab agricultura viuit, vel pascuo, negotiosa quidem, quia nondum multum habet. Ex quo fit, vt rarò concionem agant. Cùm enim laborandum sit illis circa necessaria ad victum, operibus destinantur suis, & aliena non appetunt. Dulciúsque illis est opus facere, quàm in Republica versari, nisi magna in gubernando sint emolumenta susceptura. Pleriq; enim magis lucrum apperunt, quàm honorem. Signum huius est, quòd tyrannides antiquitus pertulerunt, & nunc paucorum potentiam perferunt, modò suam rem agere illis permitta

Universidad de Deusto Biblioteca

mittatur, neque diripiantur quæ habent. Citò nanque alij eorum diuites efficiuntur, alij egere desistunt. Præterea, si quæ cupido honorum eis inest, facilè adimpletur per potestatem, quam in concionibus habent, creandi magistratus, & corrigendi delicta. Nam in quibusdam ciuitatibus, etsi non eligit populus magistratus, sed quidam per partes deputati ex omnibus, vt apud Mantineam, tamen satis esse putant, quòd consulendi, deliberandíque habent potestatem. Ac putandum est, hanc esse tanquam formam aliquam popularis gubernationis, vt fuit quandoque apud Mantineam. Quapropter vtile est priùs dictę populari gubernationi, & ita consuetudo fuit, eligere quidem magistratus & corrigere, & iudicare omnes. Magistratus autem maximos geri per eos, qui electi sint, & à censibus maioribus maiores, vel à censibus nullum, sed per eos qui possunt. Necesse est autem, cùm ita gubernãtur Respublicæ, eas bene gubernari. Nam magistratus semper ab optimis gerentur, populo ita volente, neque præstantioribus inuidente. Nobilibus autem ipsis, & præstantibus, hic gradus sufficiet. Non enim suberunt aliis deterioribus. Ipsi verò magistratus gerent iustè, quia pœnam formidabunt, quoniam corrigere ad alios pertinet. Compesci enim, ac non licere facere quicquid quis velit, vtile est. Nam licentia agendi quod quisque velit, custodire non potest ingenitam vnicuique hominũ prauitatem. Itaque necesse est illud euenire, quod optimum est in Rebuspublicis, vt magistratus à præstantioribus gerantur, sine vlla populi diminutione. Quòd igitur hæc popularium gubernationum est optima, patet, & qua de causa, quia ob talem aliquem esse populum. Ad constituendum autem populum agricolam, tum leges quædam antiquitus apud multos latæ, vtilissimæ sunt, tum illud vniuersaliter, ne liceat cuiquam habere plus agri, quàm mensuram certam, vel ab aliquo loco ad oppidum, & ciuitatem. Erat antiquitus in multis ciuitatibus lege cautum, non licere venditionem facere bonorum primæ hæreditatis. Est etiam lex, quam dicunt Oxei fuisse, ne liceat cuiquam fœnerari super aliqua fundi parte, quam quis haberet. Dirigere etiam id oportet Aphycalorum lege. est enim vtilis ad id, quod dicimus. Illi enim quanquàm sint permulti, possideant autem exiguam regionem, tamen omnes agricolæ sunt: quoniam pretia constituunt non totarum possessionum, sed per tales partes diuidentes, vt etiam pauperes faciliter eas pretiis superare possint. Post agricolarum multitudinem optimus est populus, vbi pastores sunt, & viuunt ex animalibus. In multis verò hæc cum agricultura, conuenientiam habet. Vtrique enim corporibus exercitati, ad bellicas expeditiones vtilissimi sunt, ac potentes sub dio consistere. Cæteræ verò multitudines quasi omnes, ex quibus alij status populares constant, multò quàm hi deteriores sunt. Nam opificum quidem, ac forensium, & mercenariorum † vilis est vita, nullúmque virtutis opus eorum, quæ tractat multitudo: & insuper quia huiusmodi genus hominum, circa forum, vrbémque: vt ita dixerim, assiduè hæret, faciliter conciones agitat: at agricolæ, quia sparsim habitant per agros, neque in vnum coeunt faciliter, neque similiter indigent huiusmodi congregatione. Quibus verò in locis contingit situm regionis talem esse, vt longè distent ab vrbe, in iis facile est, popularem statum laudabilem constituere, ac Rempublicam. Vi enim ipsa compellitur multitudo, quasi colonias per agros efficere. Quare & si Forensis turba sit, tamen conciones in populari statu non facit absque multitudine illa, quæ per agros habitat. Quomodo ergo constituenda sit optima illa, ac prima popularis gubernatio, dictum est: patet etiam quomodo aliæ. Subsequenter enim est descendendum, & deterior semper multitudo separanda. Postremam verò speciem, quia omnis multitudo ad illam recipitur, neque cuiuscunque ciuitatis est, eam perferre, neque facilè permanere eam, nisi legibus, & moribus bene stabilitam. A quibus verò labefactari contingat, & hanc, & alias Respublicas ferè dictum est priùs in plurimis. Sed ad constituendam hanc popularem gubernationem, & ad populum roborandum, consueuerunt præsidentes ad populum recipere complures, ac ciues efficere non solùm legitimos, verùm etiam spurios ex quouis ciue, id est, siue ex patre, siue ex matre. Omne enim hoc huic populo magis conueniens est. Consueuerunt igitur ij, qui populos ducunt, ita constituere. Oportet tamen id facere, quoad exuperet nobilium, mediorúmque multitudo, neque vltrà progredi. Nam si transcendunt, turbatiorem efficiunt Rempublicam, ac nobilitatem exasperando magis irritant: quæ causa seditionis fuit apud Cyrenem. Paruum enim inconueniens conniuendo transigitur: magnum verò in oculis hæret. Insuper talia constituta vtilia sunt ad popularem statum huiusmodi, & ad populi corroborationem, qualia Clisthenes Athenis factitauit, quò populi gubernationem augeret: & apud Cyrenem qui populum constituerunt. Tribus enim aliæ constituendæ sunt plures, & sodalitates priuatorum sacrorum redigendæ sunt ad pauca, & publica. Et cuncta diligenter excogitanda, quo quàm maximè omnes simul admisceantur familiaritates, conuersationésque primæ disiungantur. Præterea, tyrannica machinamenta omnia videntur esse popularia, ceu licentia seruorum, † & mulierum, & puerorum, vt sine metu viuant vt velint. Permulti enim huiusmodi statum ciuitatis amabunt, cùm plerisque dulcius sit dissolutè viuere, quàm modestè.

Φαῦλος, malus, vitiosus, peruersus.

αὕτη δ' ἂν ἐπὶ μέχει τοῦ συμφέρει. hæc autem vsque ad aliquid conducere potest.

Ad populares institutiones præcepta.

Cap. V.

Est † autem opus legis positoris, & eorum, qui volunt statum aliquem talem consistere. Nam vt constituatur talis status, non magnum negotium est, neque solum, sed magis vt seruetur. Vno enim, vel duobus, vel tribus diebus permanere quomodocunque gubernantibus, haud difficile est. Quapropter opus est ex his, quas suprà retulimus, conseruationibus, & corruptelis

ἔςι δ' ἔργον τοῦ νομοθέτου καὶ τῶν βουλομένων συνιςάναι τινὰ τοιαύτην πολιτείαν, οὐ τὸ καταςῆσαι μέγιςον ἔργον, οὐδὲ μόνον, ἀλλ' ὅπως σώζηται μᾶλλον.

Rerum

Rerumpublicarum, cautelam assumere, cauendo illa, quæ corruptiua sunt, ac leges tales ponendo, & sine scripto, & scriptas, quæ conseruationes status maximè comprehendant: neque putare id esse populare, neque paucorum potentiæ, quòd efficiat ciuitatem maximè à multis, vel à paucis gubernari, sed quòd quàm plurimum tempus. At nunc ij, qui sunt potentes in populis gratificantes multitudini, multa populariter agunt per publicationes bonorum in iudiciis factas. Quare oportet eos, qui curam salutis habent Reipublicæ, contrà moliri, leges ponendo: vt damnatorum bona sacra sint, & non in publicum, sed in sacrum referantur. Hæc enim lex nihilò minùs iniurias compescet: nam pœna eadem erit. Populus autem minùs cupidè damnabit, cùm nihil sit vtilitatis ex damnatione suscepturus. Insuper publicas accusationes quàm rarissimas facere, magna pœna constituta aduersus eos, qui falsò accusarint. Non enim populares in iudicium vocari consueuerunt, sed nobiles. Oportet autem erga statum Reipublicæ quantum fieri potest, omnes reddere beneuolos: quod si id fieri nequeat, saltem conari, ne hostes existiment eos, qui gubernant. Cùm verò postremæ illæ species gubernationum popularium in multitudine cõsistant, ac difficile sit vt concionibus vacare possint sine alicuius mercedis susceptione, hoc autem nisi reditus habeat ciuitas, maximè inimicum est præstantibus viris. Nam ex tributo, & publicatione bonorum, & ex iudiciorum improbitate, necesse est prouenire, quod multas iam populariũ Respublicas subuertit. Vbi ergo publici reditus non sunt, facere oportet conciones raras, & iudicia magna quidem, sed paucis diebus duratura. Hoc autem confert ad illud, quòd non formidabunt impensas opulenti, si diuites non capiant mercedem iudicij, sed pauperes. Confert etiam ad rectè iudicandum multò magis: nam qui magna patrimonia habent, multis diebus abesse nolunt à rebus suis, modicum verò abesse tempus non molestè ferunt. Vbi verò sunt reditus publici, non id facere, quod nunc magni quidam in populo faciunt. Superflua enim diuidunt, ac simul capiunt, móxque rursus indigent eisdem. Est enim pauperibus, ceu vas perforatum huiusmodi emolumentum. Sed oportet eum, qui verè popularis sit, videre ne multitudo pauperie nimia prematur: nam egestas prauam reddit populi gubernationem. Conandum est igitur ingeniosè, vt abundantia adsit diuturna: nam id prodest etiam diuitibus. Congregantes verò illa, quæ ex reditibus proueniunt, simul omnia egenis tribuere oportet: præsertim si quis possit tantum congregare, quantum sat est ad agelli comparationem, vel saltem ad facultatem, negotiandi, & agrum colendi. Et si non omnibus possibile, at secundum tribus, aut partem aliam id facere. In hoc autem ad necessarios conuentus, mercedem diuites conferre, cupidos inanium munerum. Per talem aliquem modum Carthaginienses gubernantes, amicum retinent populum. Semper enim quosdam è populo mittentes in aliquas gubernationes, eos diuites faciunt. Gratiosorum verò, ac mentem habentium nobilium, & est suscipere egenos, & occasionem præbentes conuertere ad res agendas. Rectè quoq; se habet Tarentinorum exemplum imitari. Illi enim † iumenta facientes communia ad pauperum vsum, beneuolam per hũc modum sibi plebem constituunt. Magistratus insuper omnes duplices faciunt: vt sint alij per electionem, alij per sortem. Quo enim populus capiat, per sortem: quo autem meliùs gubernetur, per electionem. Est autem hoc facere etiam in vno, eodémque magistratu, vt alij sorte, alij electione ad eum gerendum assumantur. Quemadmodum ergo oporteat gubernationes multitudinis instituere, dictum est.

Est autem opera positoris, & eorum, qui volũt statũ aliquẽ talem consistere, non constituere maximũ opus, neque solũ constituere, sed magis vt seruetur.

Κτήματα. Opes, possessiones. Interpres legit Κτήνη.

De speciebus paucorum potentiæ, ordinatione census ex populo assumendi, quæ paucorum gubernationes potiores, & quæ deterrimæ. *Cap.* VI.

De paucorum quoq; gubernationibus quomodo agendum sit, patet ferè ex eisdem. Nam per contrarium agendũ est, in omni paucorum gubernatione, ad oppositam sibi popularis gubernationis speciem, reputando optimam illam, ac summam cæterarum, gubernationem paucorum, & primam. Hæc autem propinqua illi, quæ Respublica nuncupatur, in qua oportet census diuidere, & alios minores, alios maiores facere. Minores quidem, à quibus necessarij magistratus capiantur: maiores verò, à quibus capiantur hi magistratus, qui sunt principaliores. Et qui tantum adepti fuerint censum, habiles sint ad Rempublicam gerendam: afferente populo tantam multitudinem per ipsum censum, vt cum illa potentiores sint, qui gubernant Rempublicam, quàm illi, qui non gubernant. Semper autem ex meliori populo capiendi sunt illi, qui ad societatem Reipublicæ recipiuntur. Similiter autem in ea gubernatione paucorum, quæ sequitur, intendentes parumper, est instituendum. In ea verò, quæ opposita est extremæ popularitati, quæ est paucorum potentia, tyrannidi persimilis, quantò deterrima est, tantò maiori opus est custodia. Vt enim corpora bene disposita ad sanitatem, & nauigia bene instructa ad nauigandum, multos ferunt errores, nec ob eos succumbunt, valetudinaria autem corpora, & nauigia parum firma, nautísque instructa prauis, ne paruos quidem ferunt errores: ita Rerumpublicarum eæ, quæ deterrimæ sunt, plurima indigent custodia. Populares igitur gubernationes, per multitudinem hominum omnino seruantur. hoc enim opponitur ad illud iustum, quod est secundùm dignitatem. Paucorum verò potentium contrà, videlicet per rectam ordinationem oportet assequi firmitatem.

Quòd partes multitudinis præcipuæ sint quatuor, & quæ sint, ac totidem sint partes vtiles ad bellum, & præcepta ad paucorum potentias.

Cap. VII.

Cum verò sint multitudinis potissimũ partes quatuor, agricolæ, artifices negotiatores, mercenarij: quatuor etiam vtiles ad bellum, equites, pedites gra

Universidad de Deusto
Biblioteca

tes grauis armaturæ, expediti leuis,& turba naualis: vbi contingit regionem esse ad equitatum aptam,ibi locum habet aptissimum, paucorum potentia illa summa.Nam conseruatio habitatorum ab equitibus prouenit.Equos verò nutrire, eorum est,qui magnas habent facultates.Vbi autem regio ad peditatum est apta,alteram speciem affectat paucorum potentiæ.Nam grauis armatura,diuitum est magis,quàm pauperum.Expediti autem leues,& nautica turba, a plebe est omnis.Nunc autem vbi talis turba multa est,quando seditio fit,deteriùs certant.Sed oportet huius medicinam capere à belli ducibus,qui ad equitum,ac peditum robur,expeditos leuis armaturæ solent coniungere:& cum his superant populi in seditionibus opulentos.Nam leues,& expediti contra equites,& contra grauis armaturæ pedites facilè pugnant. Instituere igitur potentiam istam, contra se ipsos est instituere. Sed oportet diuisis ætatibus,cùm alij seniores,alij iuniores existant,in iuuenili adhuc ætate constituros filios suos erudire ad leues & expeditas operationes:delectos quidem ex pueris,Athletas esse ipsos operationum.Concessio autem Reipublicæ populo facienda est,vel cùm ad censum peruenerint,vt dictum priùs est,vel,vt faciunt Thebani,cùm certum tempus† à mercatura,& huiusmodi exercitiis desiterint: vel,vt apud Massiliam, iudicio facto,qui digni sint ad Rempublicam recipi,& qui excludi.Præterea,dignitatibus his,quę sunt principalissimę,quas suscipere oportet eos, qui in Reipublicæ gubernatione versantur,adiungenda sunt onera publica: vt populus sponte sua eas nolit,& veniam habeat illis,qui huiusmodi magistratus suscipiunt,vtpote mercedem permagnam pro ea dignitate soluentibus.Congruit autem cùm huiusmodi magistratus ineunt,& sacra magnificentissimè facere,& publica quædam ædificia ad vsum populi construere: vt multitudo cernens vrbem ornari tum muneribus erga deos, tum ædibus ad vsum publicum, libenter aspiciat potestatem statuum ciuitatis.Contingat etiam, præstantibus viris hæc esse monumenta suæ largitatis.Sed hoc non fit nunc per eos homines, qui magni sunt in paucorum potentia,sed contrarium.Lucrum enim quærunt non minùs, quàm honorem.Itáque dici potest rectè,hos esse populares status prauos.Quomodo igitur instituendæ sint,& paucorum gubernationes,& multitudinis,in hunc modum determinatum sit.

τὸν βαναύσων ἔργων, à mechanicis, seu sordidis opificiis.

De magistratibus,& eorum speciebus,& quibus rebus præficiendi sint.

Cap. III.

Consequens est circa magistratus videre diligenter, quot hi sint, & quales, & quibus de rebus, vt suprà dictum est. Sunt enim quidam magistratus,sine quibus ciuitas esse non potest. Sunt etiam quidam ad cultum,ornatúmque pertinentes,sine quibus bene habitari ciuitas non valet. Præterea,necessarium est & in paruis quidem ciuitatibus, pauciores esse magistratus,in magnis autem plures,vt priùs ostendimus.Quales ergo congruat simul coniungere,& quales separare, non debet esse clám. Primùm ergo cura rerum necessariarum,vt in foro adsint,venundétúrque. Super qua quidem cura,magistratus quidem est constituendus, cuius officium sit circa contractus,& circa honestatem.Nam cunctis ferè ciuitatibus necessarium est,emptiones,venditionésque fieri inuicem pro vsu rerum necessariarum. Et hæc facultas maxima,& expeditissima est ad eandem sufficientiam consequendam, cuius gratia in vnam videntur conuenisse Reipublicæ societatem.Altera verò cura huic coniuncta,ac propinqua est circa vrbem,de publicis, priuatisque rebus,de ædificatione decenti,de viarum conseruatione,ac directione,de finibus regendis,vt sine querela sint,& de similibus. Vocant autem huiusmodi magistratum ædilitatem.Partes eius verò sunt plures, vt magnis ciuitatibus aliæ super alias incidunt.Ceu mœnibus reficiendis præfecti,& fontium curatores,& portuum conseruatores.Alia verò est cura,& quidem necessaria,atque huic propinqua,nam de eisdem rebus,cæterum non in vrbe,sed extra vrbem in agro versatur.Vocant autem huiusmodi magistratum † alij οἱ μὲν ἀγρο- diffinitores, alij custodes agrorum. Hæ igitur procurationes sunt tres.Est & alius magistratus, νόμους, οἱ δὲ ὑλάρους, alij ad quem reditus publici referuntur,qui apud eos agrorum conseruati mox distribuuntur ad singulas op- definito- portunitates. Vocant verò istos receptores, & res, alij quęstores.Alter verò magistratus est,apud quem autem &c. præscribi oportet priuatos contractus,& sententias iudicum,apud quos etiam postulationes,vocationésque in ius præscribi debent.Quibusdam in locis huiusmodi magistratum diuidunt in partes plures: sed est vna,cadémque authoritas istorum omnium,appellántque eos,qui hunc magistratum gerunt,tum præfectos,tum memoriales, vel similibus nuncupationibus. Qui verò post hunc sequitur,summè necessarius est,ac difficillimus omnium magistratuum. Versatur autem circa executiones eorum, qui damnati sunt,& circa eorum pœnas,atque custodias. Est autem grauis huiusmodi administratio, propter multas,quæ inde proueniunt,inimicitias.Itáque nisi magna emolumenta ex eo capiantur, gerere illum omnes recusant:& si gerant,secundum leges facere non tolerant. Sed est necessaria res: nam nihil prodessent iudicia,aut sententiæ, nisi forent, qui eas executioni mandarent. Quare si hæc desint, communio inter se ciuium permanere non potest. Præterea, melius est, non vnum hunc esse magistratum, sed partiri in plures, vt alij de aliis iudicia exequantur. Et circa actiones eodem modo conandum est distinguere. Adhuc etiam magistratus, alios aliis exequendis,& nouorum magis nouos,& præsentium alio condemnante, alij sunt qui exigant: ceu prætores vrbani, ædilium condemnationes,ac rursus istorum alij. Quantò enim minùs inimicitiarum sit illis, qui executioni demandant, tantò magis res finem suscipient. Si sint ergo iidem, qui condemnant, & qui condemnationes exigunt, duplex contrahitur odium.

in

in omnibus autem eosdem,cunctis inimicum est. Multis etiam locis separatur ille, qui custodit reos,ab illo,qui animaduertit in eos: vt Athenis illi,qui vndecimuiri nuncupantur. Quapropter melius est, hunc quoque diuidere magistratum, & quasi adumbrare,& mitigare.Est enim necessarius non minùs,quàm superior.Contingítque in eo,vt viri boni maximè vitent hoc officium:paruos autem nequaquam tutum sit ei præficere, cùm ipsi potiùs indigeant custodia, & carcere, quàm alios debeant custodire. Itáque oportet, hoc non vnum esse officium,neque continuò ab eisdem fieri: sed vbi est aliquis iuniorum ordo, aut custodum,aut magistratuum,deputandi sunt pro tempore alij,atque alij, qui horum officiorum suscipiant curam.Hos ergo magistratus,tanquam summè necessarios,ponendum est esse primó.Post hos autem alij sunt magistratus,nec sanè minùs necessarij,& maioris quidem dignitatis. Nam plurima indigent experientia,& fide.Tales verò sunt circa custodiam vrbis,& circa illa omnia, quæ ordinantur ad bellicas expeditiones. Opus est enim & in pace,& in bello permultis. Nam & mœnia ciuitatis curanda,tuendáq; sunt, & disquisitiones, descriptionésque ciuium agendæ.Alicubi ergo super his plures sunt magistratus, alicubi pauciores: veluti in paruis quidem vrbibus vnus super omnibus:appellant verò hos prætores,vel consules.Insuper si sint equites,aut pedites, aut sagittarij, aut turba naualis, super vnoquoque eorum præfecti quidem statuuntur, appellantúrque præfecti equitum,præfecti legionum,præfecti nauales:& seorsum sub his,præfectus triremis, præfectus cohortis,tribunus militum,& alia huiusmodi particularia.Totum verò vna quædam species est, procuratio scilicet rerum bellicarum. Et erga huiusmodi magistratum, res hoc modo se habet. Cùm verò quidam magistratuum,etsi non omnes,pertractent multa negotiorum publicorum,necesse est, esse alium magistratum, qui rationes repetat,atque corrigat,ipse verò nihil aliud tractet.Vocant verò hos alij correptores,alij rationales,alij scrutatores, alij procuratores.Præter hos verò omnes magistratus, vnus est maximè principalissimus omnium. Idem enim plerunque habet finem,& introductionem,qui præsidet multitudini,vbi populus dominatur.Oportet autem id,quod cogit, summam habere in Republica authoritatem.Appellant verò quibusdam in locis præconsultores, ex eo,quia antè deliberant: vbi verò multitudo est,consilium magis.Ciuitatum igitur magistratus ferè tot aliqui sunt.Alia species curationis est circa rem diuinam:ceu sacerdotes,& æditui circa templa,vt conseruentur quæ sunt,& erigantur ruinosa ædificia,& cætera omnia,quæ pertinent ad diuinum cultum.Euenit autem alicubi curam hanc esse vnam,vt in paruis ciuitatibus.Alibi verò plures separatas à sacerdotio,vt sacrificuli,ac ædituí,& custodes sacrarum pecuniarum. Huic consequens est illa,quæ circa sacrificia publica, quotcunque sacerdotibus lex non committit, sed ex publico fiunt.Vocant autem eos,qui istis præsunt, alij reges sacrorum alij pontifices maximos.Necessaria ergo officia sunt circa hæc,vt illa repetamus,circa rem diuinam,circa rem bellicam,circa reditus publicos,& impensas, circa forum,circa vrbem,& portus,& regionem,insuper circa iudicia,& contractus, postulationes,& executiones,& custodias,& super rationibus,& disquisitionibus,& super correctionibus eorum, quæ quis gesserit in magistratu,& finaliter,circa consilia rerum communium. Propriè autem earum ciuitatum, quæ magis pacatæ, atque tranquillæ sunt,curam facere de mulierum disciplina, de legibus seruandis,de disciplina iuuentutis,de gymnasiorum gubernatione. Præterea, de ludis gymnasticis,ac musicis,& si qua alia huiusmodi spectacula continget fieri.Horum verò quædam manifestè sunt non popularia,veluti disciplina mulierum,& puerorum. Nam pauperibus,necesse est vti mulieribus,& pueris,tanquam ministris,quoniam seruos non habent. Cúmque tres sint magistratus,per quos assumunt quidam summas potestates,conseruatores legum,& præconsultores,& consilium:conseruatores legum, optimatum magistratus est: præconsultores verò,paucorum potentiæ: consilium autem,populare.De magistratibus ergo,vt in figura,ferè dictum est omnibus.

ARIST

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS STAGIRITAE POLITICORVM, SIVE DE REBVS PVBLICIS, LIBER SEPTIMVS,

Leonardo Aretino Interprete.

Argumentum Libri.

IN SEPTIMO hæc exponũtur: Optima Respublica absolutè, regio, ciues, ciuitas, institutio, natura. De optima Republica: ciuitas beata, vita actiua, & contemplatiua, virtus. De regione, quantitas, conditio, communio maris. De ciuibus, qualitas, ciuitati necessaria; qui participent, & quibus. De ciuitate, distributio, vrbs, comessationum loca. De institutione, cognitio finis, disciplina imperantium, disciplinæ contemplatiuæ. De natura, procreatio liberorum, virtus, & disciplina puerorum, beata ciuitas.

De optima Republica, & ciuitate beata.
Cap. I.

DE OPTIMA Republica rectè quærere volenti, necessarium est priùs determinare, quæ vita sit maximè expetenda: nam si id ignotum sit, necesse est, & optimam Rempublicam ignorari. Optimè enim agere consentaneum est iis qui sub optima Reipublicæ disciplina regũtur, ex his, quæ sibi adsint, nisi quid accidat præter rationem. Quare primò statuendum est, quæ vita sit cunctis, vt ita dixerim, maximè optanda, Déinde vtrum publicè, & priuatim eadem sit, an alia. Putantes igitur multa sufficienter esse dicta de optima vita, etiam in externis sermonibus, & nunc illis vtendum censemus. Nempe aduersus hanc diuisionem nemo vtique refragabitur, quòd tria cùm sint bonorum genera, externa, corporis, & animi, ista omnia adesse felici homini oportet. Nemo enim felicem diceret eum, qui nullam partem fortitudinis habeat, neque temperantiæ, neque iustitiæ, neq; prudentiæ, sed timentem etiam circunuolantes muscas: temperantem verò à nulla penitus edendi, bibendíque extrema cupiditate, & gratia quadrantis vnius, dilectissimos interficientem. Similiter & mente tam stultum, atque ignarum, quasi puerum quendam, vel insanum. Sed ista quidem sic, vt dicta sunt, omnes cõcederent: discordent tamen in quanto, atque excessu: nam virtutis quidam satis habere se putãt, quantulumcunq; habeant. Diuitiarum verò, atq; pecuniæ, potentiæq́; & famæ, & huiusmodi omnium infinitum excessum sequũtur. At enim nos illis dicemus, quia facile est de his etiam per opera ipsa fidem suscipere, cernentes quia homines acquirunt, & conseruant non virtutes externis bonis, sed externa virtutibus. Ipsáque beata vita, siue in gaudio posita est, siue in virtute, siue in ambobus, magis existit moribus & intellectu in excessu ornatis, mediocria verò externa possidenti bus, quã his, qui in externis plura possident, quã opus sit, & qui in illis deficiũt. Quinetiam ratione licet hoc intueri: nam externa quidẽ bona finẽ habent, tanquam instrumẽtum quoddam. Omne autem vtile tale est, vt excessus vel noceat habenti, vel certè nil prosit. At bona animi, quantò magis excedũt, tantò magis vtilia sunt: siquidem nõ solùm honesti, verùm etiam vtilis appellationem tribuere illis oportet. Omninóq; patet, quòd sequi dicemus dispositionem optimam cuiusq; rei ad inuicem, secundum excessum distantiæ illorũ, quorum dicimus eas esse dispositiones. Quare si est anima pretiosior corpore, & pecuniis, & simpliciter, & nobis, necessarium est & dispositionẽ vtriusq; optimam eodem modo illis correspondere. Insuper, animi gratia illa expeti nata sunt, & ita rectè sentientes, experere omnes oportet: non autem animum gratia illorum. Quòd igitur felicitatis tantum vnicuiqne contingit, quantum virtutis, atque prudentiæ, & quantum secundum has operatur, confessum nobis existat, teste Deo fretis dicente, felicem esse, atque beatum non per aliquid externorum, sed per se ipsum, quia talis est secundum naturam. Cùm & bonam fortunam aliud esse, quàm felicitatem, propter hæc necessarium est: nam externorum quidem bonorum causa est fortuna, & casus: at iustus, & temperatus nemo à fortuna est, neque per fortunam. Consequens verò est, & iisdem rationibus consentaneum, ciuitatem quoque beatam esse, quæ optima sit, & quæ bene agat. Impossibile autem bene agere eos, qui bona non agant. Nulla verò bona actio est neque viri, neque ciuitatis, sine virtute, atque prudentia. Fortitudo autem, & iustitia, & prudentia ciuitatis, eandem habent vim, ac formam iis, secundum quas vnusquisque hominum dicitur iustus, & prudens, & temperatus. Hæc hactenus præmissa sint: neque enim non attingere illa possibile fuit, neque omnino omnes eorum rationes explicare. Nam alterius otij ista sunt. Nunc autem supponatur nobis, quòd vita optima, & priuatim vnicuique, & publicè ciuibus est cum virtute, intantum externis facultatibus adiuta, vt actiones † virtuosas cõficere possit. Sed de his, nunc quidem prætermissis, posteà cõsiderandum erit, si quis forsan dictis non acquiescit.

† σπουδαίας. Studiosas.

Quòd

Quòd eadem sit felicitas, ac optima vita singulorum hominum, & ciuitatis: vtra vita sit præferenda, contemplatiuáne, an quæ in ciuili societate versatur: de optima Reipublicæ dispositione placitis aliorum, & officio legislatoris.
Cap. II.

VTrum autem eadem sit dicenda felicitas singulorum hominum, & ciuitatis, vel non eadem, reliquum est videre. Manifestum verò & hoc: omnes enim faterentur esse eandem. Nam quicunque in diuitiis beatam vitam posuerunt, hi ciuitatem quoq; totam, si opulenta sit, beatam fatebuntur. Et quicunque tyrannicam vitam aliis præferunt, hi ciuitatem latè dominantem beatissimam esse dicent. Qui verò id vnum per virtutem recepit, is & ciuitatem beatiorem dicet, si sit studiosior. Sed hæc iam duo sunt, quæ indigent consideratione. Vnum, nunquid vita illa præferenda sit, quæ versatur in Republica, & in communi societate, an potiùs vita peregrina, & à ciuili societate remota. Præterea, quam speciem Reipublicæ, & quam dispositionem ciuitatis optimam putare debemus, siue ab omnibus expetenda sit communio ciuitatis, siue à quibusdam non, sed tamen à pluribus. Cùm verò ciuilis intelligentiæ, & speculationis hoc sit opus, (non autem circa vnumquodque expetendum) præferamus & nos hanc considerationem: nam illud quidem extra propositum esset, hoc autem secundum propositum huius inuestigationis. Quòd igitur necessarium sit, illam esse optimam Rempublicam, per cuius institutionem vnusquisq; optimè agat, & beatè viuat, manifestum est. Sed dubitatur etiam ab iis, qui vitã cum virtute maximè eligendam putant, Vtrùm vita ciuilis, & actiua sit præferenda, an potiùs illa vita, quæ sit ab omnibus externis soluta, ceu contemplatiua, quam solam putant quidam esse sapientis. Ferè enim has duas vitas, præstantissimi ad virtutem homines anteponere videntur, & antiqui, & recentes. Dico autem duas, ciuilem, & philosophicam. Sed refert non parum, vtrum hoc, vel illo modo veritas se habet. Necesse est enim, illum, qui rectè sapit, ad melius proposituũ se disponere, & priuatim vnumquenq; hominẽ, & publicè ciuitatẽ. Putant quidam in gubernando alios, si iam dominatu fiat, iniuriam esse summam: si ciuiliter, cessare quidem iniuriam, sed impediri vitæ tranquillitatem. Alij verò contra hæc omnino putant ciuilem, & actiuam vitam solam esse viri. In singulis enim virtutibus nulli esse maiorem operandi facultatem, quàm his, qui in Reipublicæ gubernatione versantur. Sunt etiam qui aliis dominari, & tyrannicum Reipublicæ modũ putant solum esse beatum. Et in quibusdam ciuitatibus hic est finis legum, vt finitimis dominentur. Itáque cùm pleraq; constituta passim, vt ita dixerim, iaceant apud plurimos, tamen si quid vnum leges respiciunt, id coniectant omnes vt ciuitas dominetur. Sicut in Lacedæmone, & Creta, ad bellum ferè ordinata est disciplina iuuentutis, & legum multitudo. Præterea, apud gentes omnes, quæ possunt præualere, huiusmodi honoratur potentia: ceu apud Scythas, & Persas, & Thraces, & Gallos. Quibusdam enim leges sunt ad huiusmodi prouocantes virtutem, vt apud Carthaginienses ferunt ornatũ annulorum accipere pro numero expeditionum, in quibus militauerint. Fuit etiam quandoq; in Macedonia lex, eum, qui nullum hostem interfecisset, capistro cingi. Apud Scythas verò non licebat solennibus epulis pateram circunlatam accipere ei, qui nullum occidisset hostem. Apud Hiberos quoq; pugnacem gentem, tot obeliscos erigere circa sepulcrum mos est, quot homines ex numero hostium necauerit. Et alia apud alios sunt huiusmodi complura, legibus, aut moribus constituta. Atqui videretur forsan nimis absurdũ esse, si quis considerare velit, an hoc propositũ esse debeat eius, qui legibus instituit ciuitatem, prouidere scilicet, vt illa dominetur finitimis, & volentibus, & inuitis. Quomodo enim id ciuile, aut lege † faciendum, quod Sanciene legitimum quidem est? neq; enim legitimum, dum. non solum iustè, verùm etiam iniustè dominari: subdere verò est, & non iustè. Atqui nec in aliis scientiis ita videmus. Nec enim medici, neq; gubernatoris est, vel persuadere ægrotis, & nautis, vel vim afferre. Sed pleriq; videntur existimare, ciuilem disciplinam esse dominari, & quod in seipsos fieri nollent, hoc in alios facere non erubescunt. Ipsi pro se iustitiam quærunt, pro aliis verò nulla eis iustitiæ cura est. Hoc autem absurdum, nisi tales sint naturâ, vt alter dominari debeat, alter non. Quod si est ita, non est conandum omnibus dominari, sed illis dũntaxat, qui dominabiles sunt. Sicut nec venari homines ad mẽsam, vel sacrificium, sed illud quod venabile est. Est autẽ venabile omne animal, quod sit naturâ ferum, & esui aptum. Enimuero fieri potest, vt sit ciuitas vna séorsum per se ipsam beata, videlicet si gubernetur rectè. Nam potest esse sita in loco penitus separato, & legibus vti laudabilibus: cuius Reipublicæ constitutio, non ad bellum, neq; ad superandum hostes sit, quandoquidem illi nihil inexistit tale. Patet igitur, quòd rei bellicæ studia bona sunt existimãda, sed vt non finis supremus, sed gratia illius. Studiosi autem legum positoris est, considerare vrbem, ac naturam hominum, & omnem aliam communionem vitæ laudabilis, quò participent, quantum fieri potest, felicitatẽ. Differentia tamen erit in quibusdam legum institutis constituendis: & hoc pertinet ad eandem disciplinam, quæ est de legibus ponendis, videre, si qui sunt finitimi populi, qualia ad quales exercẽda sint, & quemadmodum cum singulis conuersandum. Verùm de hoc posteà suo loco considerationem faciemus, ad quem finem debeat optima Reipublicæ constitutio tendere.

De controuersia in vsu virtutis, dominatu, & præstantia vitæ contemplatiuæ.
Cap. III.

ADconsitentes autem, vitam cum virtute esse maximè recipiendam, sed cõtendentes de illius vsu, dicendum est nobis. Sunt enim, qui despiciunt magistratus ciuitatis, putantes ingenui hominis esse aliam vitam, quàm ciuilis, & omnibus

præfe

Universidad de Deusto
Biblioteca

præferendam. Alij verò hanc optimam putant. Impossibile enim, nihil agentem bene agere. Bene autem agere, ac felicem esse, idem est. Vtrique eorum quædam dicunt rectè, & quædam non rectè. Nam liberi quidem hominis vitam meliorem esse, quàm in dominando occupati, verum est. Nihil enim egregium est, seruo vti inquantum seruus. Iussus enim domini in rebus necessariis nihil habet decorum. At putare omnem gubernationem esse dominationem, nequaquam est verum. Non enim minùs distat liberorum gubernatio à dominatione seruorum, quàm differat naturâ liber à naturâ seruo. de quo sufficienter superioribus libris determinatum fuit. Sed laudare magis nihil agere, quàm agere, non est rectum: nam felicitas actio est. Præterea, multorum, & præclarorum finem habent iustorum, temperatorúmque actiones. Quinimò respondebit fortasse aliquis, quòd potestatem habere optimum esset: sic enim plurimas, ac pulcherrimas res agere posset. Itaque is, qui dominus agendi esse potest, hanc facultatem dimittere aliis non debet, sed sibi arripere: & neque filium patris, neque parentem filij, neque amicum amici hac in parte rationem habere. Nam quod optimum sit, id nobis ipsis adsciscere debemus. Optimum autem est, bene agere. Hoc illi forsan rectè dicerent, si modò existeret vim afferentibus, ac violantibus, illud, quod esset omnium maximè optandum: sed fortassis id fieri non potest, falsóque hoc supponunt. Non enim ampliùs bonas actiones illas esse contingit, nisi tantum ipse præstet, quantum vir mulieri, & pater filiis, & dominus seruo. Quare is, qui violaret, nihil tantum proficeret posteà, quantum iam à virtute ista recessit: paribus enim honestum, & iustum in parte, hoc enim iustum ac par. non par autem paribus, & non simile similibus, præter naturam est. Nihil autem bonum, quod sit præter naturam. Quapropter & si alius quidem sit melior secundum virtutem, & secundum potentiam actiuam in rebus optimis, hunc sequi honestum est, & huic parère iustum. Sed oportet illi non virtutem solùm, verùm etiam potentiam existere, per quam sit actiuus. Quòd si hæc vera sunt, & felicitas in bene agendo est reponenda, & publica totius ciuitatis, & priuatim singulorum vita illa erit optima, quæ sit actiua. Veruntamen actiuam non est necessarium esse ad alios, quemadmodum quidam putant, neque eas meditationes solùm esse actiuas, quæ gratia eorum fiunt quæ ex agendo proueniunt, sed multò magis, quæ seipsis perfectæ sunt, ac sui ipsarum gratia fiunt contemplationes, & meditationes. Bene agere enim, finis est: quare & actio quædam. Maximè autem propriè dicimus agere etiam externis actionibus, eos, qui intelligentia, & cogitatione operibus præsunt, vt architecti. Quinimò neque sine actione esse necessarium est eas ciuitates, quæ positæ sint in solitudine, & ita viuere eligentes. Fieri enim potest, vt partibus inter se agere contingat. Multæ enim communicationes adinuicem sunt partibus ciuitatis. Similiter autem hoc existit vnicuique homini. Vix enim Deus bene se haberet, & Mundus totus, quibus non sunt actiones externæ, præter proprias ipsorum. Quòd igitur necessarium sit, eandem esse vitam optimam priuatim vnicuique hominum, & publicè ciuitatibus, & hominibus, manifestum est.

Quanta debeat esse multitudo ciuitatis, quanta regio, & vrbs ipsa.

Cap. IIII.

QVm verò ista nunc præmissa sint, ac de aliis Rebusp̃ublicis fuerit priùs à nobis consideratum, de reliquis dicendi initium faciamus, quales aliquas suppositiones esse oportet pro ea ciuitate, quæ maximè secundum votum sit constitutionem susceptura. Neque enim fieri potest, vt optima sit Respublica, nisi opportunæ adsint facultates. Ex quo necesse est, multa præsupponere quasi optantes, esse tamen nullum eorum impossibile. Dico autem ceu de multitudine ciuium, ac de regione. Vt enim cæteris artificibus, puta textori, & nauiculario, materiam subesse oportet aptam ad opificium, (nam quantò melior hæc existit, tantò id, quod fit ex arte, erit præclarius) sic & gubernatori Reipublicæ, & legum positori, oportet propriam subesse materiam aptè se habentem. Est autem ciuilis facultatis primò videre de multitudine hominum, quàm multos, & quales naturâ esse oportet. De regione quoque eodem modo, & quanta, & qualis esse debet. Putant plerique, magnam esse debere beatam ciuitatem. Id etsi verum est, ignorare tamen videntur qualis magna, & qualis parua dicenda sit ciuitas. Existimant enim magnam ex numero habitantium: sed oportet non tantùm ad numerum, sed magis ad potentiã respicere. Est enim ciuitatis opus quoddam. Quare quæ maximè id efficere potest, hanc existimandum est esse maximam ciuitatem: ceu Hippocratem, non hominem, sed medicum quis diceret esse maiorem, quàm alium, qui magnitudine corporis eum excedat. Quinimò si ex multitudine iudicandum sit, non ex quauis multitudine id est existimandum. Necesse est enim forsan in ciuitatibus esse seruorum, & inquilinorum, & hospitum grandem numerum: sed ex iis, qui sunt pars ciuitatis, & ex quibus ciuitas constat, horum enim præcellens multitudo, signum est magnæ ciuitatis. Ex qua verò ciuitate operarij quidem permulti exeunt, bellatores autem pauci, hanc impossibile est esse magnam. Non enim idem est, magna ciuitas, & populosa. Quinetiam re, & effectu patet, quia difficile est, & forsan impossibile, vt quæ nimium populosa sit ciuitas, optimè gubernetur. Earum certè, quæ bene gubernari dicuntur, nullam videmus in populosam multitudinem esse diffusam. Patet etiam ex rationum fide: nam lex, ordinatio quædam est, & bonam legis positionem, necessarium est esse bonam ordinationem. At multitudo nimiùm magna, non potest recipere ordinationem. Diuinæ enim potentiæ id opus esset, quæ & hoc totum continet, cùm & bonum quidem in multitudine, ac magnitudine consueuit fieri. Quapropter & ciuitatem illã, cuius cum magnitudine dictus terminus existit, optimam esse necesse est. Sed est quædam mensura

sura magnitudinis ciuitati, quèadmodum & aliorum omnium animalium, plantarum, instrumentorum: nam horum singula, neq; parua nimiùm, neq; magnitudine excessiua, suam potentiam retinebunt: sed aut destituta erunt omnino à Natura, vel malè se habebunt. Ceu nauis vnius palmæ, non erit penitus nauis, neq; duorum stadiorum: sed si processerit ad aliquã magnitudinem, quandoq; propter paruitatem male faciet nauigationem, quandoq; propter excessum. Ita & ciuitas, si ex nimiùm paucis sit, non est per se sufficiens: sin ex nimiùm multis, sufficiès quidem in necessariis erit vt gens, sed non vt ciuitas. Rempublicã enim non facile est in illis constituì: nam quis dux esset tam excessiuæ multitudinis, aut quis præco non Stentorius? Quocirca necesse est, primam esse ciuitatem illam, quæ ex ea multitudine constat, quę multitudo prima per se ipsam sufficiens sit ad bene viuendũ in ciuili societate. Recipitur verò, vt ea, quæ multitudinem hanc excedit, sit maior ciuitas: sed hoc non est, vt diximus, infinitum. Quæ verò sit huius excessus determinatio, ex operibus intelligi faciliter potest. Sunt enim actus ciuitatis imperantium, atque parentium. Imperantis quidem opus est, iubere, ac iudicare. Ad iudicandum verò secundum iustitiam, & ad magistratus demandandos secundum dignitatem, necessarium est vt se inuicè cognoscant ciues, quales sint. Quare vbi hoc fieri non contingit, necesse est vt malè res procedant circa magistratus demandandos, & circa iudicia. In vtroque certè horum, nequaquam est temerè procedendũ: quod in nimia multitudine manifestè contingit. Insuper, hospitibus, & inquilinis facile est ad Rempublicam aspirare, cùm non difficile sit in tanta hominum multitudine latère. Patet igitur quòd est optima determinatio ciuitatis, vt sit maximus multitudinis excessus, quæ sit per se sufficiens ad viuendum, & facile inter se cognosci possit. De magnitudine ergo ciuitatis determinatum sit in hunc modum.

Optimæ regionis, & de vrbis situ, & commoditate, conditiones nouem.

Cap. V.

DE regione autem eadem ferè dici possunt: nam qualis esse debeat, clarũ est, quòd sufficientissimam omnes laudabunt. Hanc autem necesse est feracem esse omnium. Nã omnia in se ipsa habere, & nullius indigere, sufficiens est. Multitudinem verò, ac magnitudinem tantã, vt queat habitatores otiosos nutrire, liberaliter simul, temperatéque viuentes. Hoc autem vtrum bene, vel non bene dicatur, posteà diligentiùs erit considerandum, vbi de possessionibus, & facultatibus mentionem fieri continget, qualiter, & quemadmodum se habere erga vsum ipsum oportet. Permultæ enim circa considerationem istam dubitationes cadunt, propter trahentes in vtranque partem vitę excessum, alios luxum. ad tenuitatem, alios ad † largitatẽ. Formam verò regionis non est difficile præscribere, credẽdúmq; est in quibusdam, rei militaris peritis asserentibus talem esse oportere, vt ab hostibus quidẽ non facilè inuadi possit, ciuibus autẽ facilis sit in aliena egressio. Præterea, vt hominum multitudinem facile inter se cognosci posse diximus oportere, sic etiam regio sit subiecta conspectui, id est, vt cognosci, & ei succurri faciliter possit. Vrbis autem situs, si formanda nobis illa est secundum votum, opportunè, & ad terram, & ad mare debet iacère. Vna iam determinatio præmissa est, oportere ad auxilia ferenda, communem esse locorũ omnium aptitudinem. Vnde quoque afferenda altera, ad importationem fructuum. Præterea, ad lignorum materiem, & ad, si quid aliud simile opificium regio in se habeat, facilem aductionem.

An communio maris, & turba nautica ciuitatibus rectè instituti is expediat, an damnosa sit.

Cap. VI.

COmmunio autem maris, vtrum vtilis sit ciuitatibus, vel damnosa, permultæ sunt disceptationes: nam & frequentare aduenas quosdã alienis educatos legibus, inutile putãt ad rectam ciuitatis disciplinam. Et turbam populare multiplicari ex vsu maris, transmittentibus, ac recipientibus negotiatorum multitudine, contrarium esse dicũt rectæ ciuium institutioni. Quòd igitur, si ista non contingant, melius sit & ad securitatẽ, & ad copiam rerum necessariarum, communionem maris habere vrbem, & regionẽ, nõ est obscurũ: nam ad faciliùs ferendũ hostes, peropportuna facultas succurrẽdi, auxiliandiq; suis, terra, & mari esse debet, & ad nocendũ inuadentibus: si non vtrinq; possibile, at altera ex parte magis existit ambarũ participãtibus. Et quę apud eos nõ existũt, importari, & quæ superabundant, deportari ex necessãriis est. Sibi enim ipsi † mercabilem, non aliis ciuitatem esse ἐμπορευτὴν, negotiosam. oportet. Qui autẽ omnibus mercatũ apud se præbent, hi faciunt quæstus cupiditate. Quòd si non expedit ciuitati hanc cupiditatem habere, neque mercatum certè huiusmodi debet recipere. Nam & nunc quidem videmus, multis regionibus, & ciuitatibus stationes, ac portus opportunè iacère, vt neq; intra vrbem sint, neq; valde distantes, muriſque circundari, & aliis huiusce modi munitionibus. Clarum est enim, quòd si quid boni proueniet ex tali cõmunione, ciuitas id bonũ suscipiet: sin aliquid mali, caueri ab eo facile erit, per leges iubentes, ac determinantes, quos oportet, & quos non oporteat inuicè admisceri. De nauali autem potentia, quòd melius sit eam habere vsq; ad aliquam quantitatẽ, manifestũ est. Non solum enim sibi ipsis, sed & finitimis quibusdã oportet & auxiliari posse, & esse terrori, quemadmodum terra, sic etiã mari. Magnitudo autẽ, & multitudo huius potẽtiæ, ad mores ciuitatis erit accommodanda. Nam si ea fuerit ciuitas, quæ magnã præstantiam, authoritatémq; habere consueuerit, necessarium erit, hanc potentiam rebus esse conformem. Turbam verò nauticam, & huiusmodi hominum multitudinem, non necessariũ est ciuitatibus existere. Nulla enim ciuitatis pars, huiusmodi homines esse debent. Nam pugnatores, qui naues conscendunt, ingenui sunt homines. Terra quoq; militare consueti, hi præsunt nauali turbę, & imperant.

Existente verò multitudine tenuis fortunę hominum, qui circa nos habitant, & agricolarum, qui in regione rem rusticam exercēt, necessarium est, abundantiam esse nautarum. Videmus etiam nunc istud fieri in quibusdā ciuitatibus, ceu Heracleotæ multas implent triremes, vrbem possidentes magis exiguam, quàm cæteri. De regione igitur, & portubus, & vrbibus, & mari, & nauali potentia, in hunc modum determinatum sit. De multitudine quoque ciuitatis, quam determinationem habere decet, priùs dixeramus.

Ciues bene institutæ ciuitatis, quos legumlator ad virtutem instituat, ingeniosos, & animosos esse oportere. De laudibus Græcorum, & quales esse deceat vrbis custodes.

Cap. VII.

NVnc autē quales natutā ciues esse oportet, à nobis dicetur. Forsan verò id deprehendet quis, si inspiciar ad ciuitates Græcorum, quæ bene gubernari dicuntur, & ad totū terrarū orbem, vt à gentibus variis incolitur. Nam quę frigidas regiones incolūt gentes, & quæ per Europam, animo quidem abundant, ingenij verò, & artificij parum habent: quapropter in libertate magis perseuerant. Disciplinam verò Reipublicæ difficulter recipiūt, ac finitimis dominari nō possunt. Quæ verò Asiā incolunt, ingenio, & arte abundant, sed animositatem non habēt: propter quod & parēre dominātibus, & seruire perseuerant. At Græcorū genus, vt mediam regionem locorum sortitū est, sic etiam amborū est particeps: nam & animosum, & ingeniosum est. Ex quo fit, vt in libertate degat, & disciplinam Reipublicæ optimè recipiat, & vnius Reipublicæ constitutionē sortitum, imperare omnibus possit. Eandem quoq; differentiam habent Græcorum gentes inter se: quædam enim habent naturam ad vnum illorum, quædam verò permistæ, ac temperatæ sunt ad vtranq; illarum potentiarum. Patet igitur, quòd oportet & intelligēriam, & vigorem animi naturā existere illis, qui futuri sint idonei, quos legum positor ad virtutem instituat. Nam quod de custodibus aiūt quidam, opus esse, vt beneuoli sint erga notos, erga ignotos verò infesti, vigor animi est, qui beneuolentiam facit. Illa est enim potētia animæ, per quam amamus ac beneuoli sumus. Cuius rei signū est, quòd magis irritatur animus contra familiares, & amicos, quàm contra ignotos, si contemptum se putet. Quapropter Archilochus rectè, cùm amicos incusaret, ad animum loquitur inquiens: Non tu quidem ab amicis lanceis transfixus es? Quod dominatur, & quod libertatē seruat, ab hac potentia animi existit. Dominus enim, & inuictus est animus. Nec bene se habet dicere, quòd aduersus ignotos debent esse infesti: nam aduersus neminē, tales esse oportet. Neque sunt magnanimi homines naturā infesti, nisi contra iniuriantes. Hoc autem magis contra notos, familiaréſque patiuntur, (quemadmodum dictum est priùs) si iniuriatos sibi existimant. Et hoc non sine ratione contingit. A quibus enim deberi sibi beneficium expectant, ab eisdem non solùm priuari beneficio, sed insuper lædi se putant. Vnde in prouerbio dicitur, Fratrum contentiones, & iræ, sunt acerbissimæ: & Qui se nimiùm amant, hi se nimiùm oderunt. De hominibus igitur, qui in Republica futuri sint, & quot esse oportet, & quales naturā, & de regione, quantam, & qualem, ferè determinatum est. Non enim eadem certitudo quærenda est in his, quæ per rationes, & in his, quæ fiunt per sensum.

Quòd non omnia, quibus ciuitas stare nequeat, sint eius partes: & quæ sint opera illi necessaria, & de partibus ciuitatis.

Cap. VIII.

CVm verò vt aliorū secundū naturam consistentium, non hæ sunt partes totius consistentiæ, sine quibus totū esse non potest: palàm quòd nec ciuitatis ponendum est esse partes, quæcunque ciuitatibus existere necessariò oportet, nec alterius cuiusque communionis, ex qua fit vnum aliquod genus. Vnum enim quid, & commune esse debet communicantibus, siue æquale, siue inæquale suscipiant: ceu siue alimentū id sit, siue agri quātitas, siue aliud tale: sed quando hoc gratia huius, hoc autem non gratia, nihil in his commune: sed aut huic quidem facere, huic autem accipere. Dico autem velut organo omni, ad id opus, quod fit & opificibus. Domui enim ad ædificatorē nihil est, quod fiat commune, sed est domus gratia, ædificatorū ars. Quapropter possessione quidem indiget ciuitas: nulla tamē pars ciuitatis est possessio. Multa verò animata, sunt possessionis partes. Ciuitas autē, communio quędam est similiū, gratia vitæ, vt maximè fieri potest, optimæ. Cùm verò sit felicitas optimum, ipsa autē virtutis operatio, & vsus quidam perfectus: contingat autem ita, vt aliqui illius recipiant participationē, alij parū, aut nihil, manifestum est, quòd hæc est causa, quare ciuitatis species, & differentiæ existūt, pluréſq; Rerumpublicarum formæ. Per alium enim modū, & aliis viis singuli hoc appetentes, & alios viuendi modos fecerunt, & alias Reipublicæ disciplinas. Considerandum est, quot sint illa, sine quibus ciuitas esse non potest. Nā quas dicimus esse ciuitatis partes, eas necessariū est in istis subesse. Capiēdus est igitur operū numerus: ex his enim id apparebit. Primùm igitur debēt existere alimēta. Deinde artes: multis enim instrumentis indiget vita. Tertiū, arma: nā qui simul in cōmunione viuunt, necessariū est in ipsis habere arma, quibus & magistratibus parēre inobediētes cōpellātur, & quibus vis propulsetur externa. Præterea, pecuniarū habendarū facultas quædam, quò illas habere possint, & ad proprias indigentias, & ad bellum. Quintum autem ac primum, circa rem diuinam cultus, quod vocant sacrificium. Sextum, quod est omniū summè necessarium, iudicium pro vtilitate, & iustitia contrahentium. Hæc sunt igitur opera, quibus indiget ciuitas omnis. Est enim ciuitas, multitudo non quæcunque, sed illa, quæ ad vitā per se sufficiens sit, vt diximus. Si verò aliquid horū deficiat, impossibile est simpliciter, per se esse sufficiētem

huius

huiusmodi societatem. Necessarium est ergo, his operibus ciuitatem constare. Esse igitur oportet multitudinem agricolarum, qui victum conferāt: & artifices, & pugnatores, & locupletes, & sacerdotes, & iudices necessariorum, atque vtilium.

An omnes, qui in Republica versantur, his operibus omnibus participare possint, an in vnoquoque suprà dictorum sex operum, alij ex iis, qui in Rebus publicis versentur, ponendi sint, an quædam horum operum quibusdam propria sint, alia verò communia esse sit necesse.

Cap. IX.

HIs determinatis, reliquum est considerare, vtrum omnes communicare debent horum omnium, (fieri enim potest, vt iidem ipsi sint & agricolæ, & artifices, & consultores, & iudicantes) vel in vnoquoque opere suprà dictorum alios ponendum est, vel quædam esse propria, quædam verò communia necessarium est. Sed non in omni Republica hoc, vt diximus, contingit. Nam fieri potest, vt omnes participent omnium, & non omnes omnium, sed quidam quorundam: hæc enim faciunt Rerumpublicarum varietatem. Nam in populari quidem participant omnes omnium: in paucorum autem potentia contrarium est. Cùm autem consideratio nostra sit de optima Republica, ea verò est, per quam ciuitas esset maximè felix, felicitatem autem, quòd sine virtute impossibile est existere, primò diximus: manifestū est ex his, quòd in ciuitate, quæ optimè gubernetur, & quæ iustos habeat ciues simpliciter, ac nō ad suppositionem, neque artifices, neque mercatores ciues esse oportet. Vilis est enim huiusmodi vita, & virtuti aduersa. Nec certè agricolas esse oportet eos, qui futuri sint ciues. Opus est enim quiete, & otio, ad virtutem comparandam, & ad Rempublicam gerendam. Cùm verò hi supersint, qui bello intendunt, & qui consultant de vtilibus, & iudicant de iustis & non iustis, qui quidem maximè videtur partes ciuitatis, vtrum & hos esse alios ponendum sit, vel eisdem hominibus ambas partes tribuendum? Clarum est, quòd quodam modo eisdem, & quodam modo aliis: quà enim alterius vigoris vtrunque opus, & alterum prudentia, alterum viribus indiget, aliis: quà verò impossibile est, eos, qui afferre vim, & prohibere hos possunt, subiectionem pati semper, eisdem: qui enim armorum domini sunt, iidem etiam sunt domini status, vel mutationis Reipublicæ: Restat igitur, vt eisdem quidem ambobus, Respublica tradatur: non simul quidem, sed vt natura fert. Vires quidē in iunioribus sunt, prudentia verò in senibus, sic inter eos distribui, commodum est, & iustum esse videtur. Habebit enim hæc distributio id, quod est secundum dignitatem. Atqui possessiones quoque circa hos esse oportet. Necesse est enim, facultates adesse ciuibus, hi autem sunt ciues. Nam turba quidem vrbana vilium ministrorum, nulla pars est ciuitatis, nec aliud genus quodcunque, quod nō sit virtutis effector. Patet hoc ex eo, quod præmisimus. Felicitas enim necesse est, per virtutem fiat. Felicem verò dicere ciuitatem debemus, non ad partem aliquam eius respiciētes, sed ad omnes ciues. Manifestum igitur, quòd horum esse possessiones oportet, siquidem necesse est, agricolas esse seruos, vel Barbaros, vel ministros. Reliquū est, ex his, qui suprà numerati sunt, genus sacerdotum esse, quorum institutio manifesta est. Neque enim agricola, neque artifex, neq; vilium exercitiorum quisquam sacerdos est deputandus, honos enim diis est à ciuibus impendendus. Sed cùm distincti sint ciues in partes duas, hoc est in eos, qui arma tenent, & in eos, qui consultant, & decens sit, diis cultum exhibere, & requiem suscipere eos, qui pro tempore in his laborauerunt, ac defessi sunt, his vtiq; esset sacrorum cura demandanda. Quæ sint igitur, sine quibus ciuitas stare non potest, & quot sint ciuitatis partes, dictum sit. Agricolas enim, & artifices, & omne ministerium ciuitatibus existere necessarium est. Sed partes ciuitatis sunt, qui arma tenent, & qui consultant: & separatum est vnumquodq; istorum: hoc quidem semper, hoc verò secundum partem.

Quomodo distribuenda sit ciuitas, de comessationibus, partitione regionis, cultoribus, & agricolis.

Cap. X.

VIdetur autem non nunc, neque paulò antè, hoc notū fuisse his, qui de Republica philosophantur, quòd per genera sit ciuitas distinguenda, & pugnatorum genus aliud esse, aliud agricolarum. Nam & in Aegypto vsq; ad hoc tempus, in hunc modum se habet, & in Creta: in Aegypto quidem Sesostri legem ferente, in Creta verò Minoe. Antiqua videtur etiā commessationū institutio, quod in Creta factum est Minoe regnāte: sed multò priùs hoc in Italia, quàm in Creta constitutum fuit. Tradūt enim periti homines illorum locorum, fuisse Italum quendam Oenotriæ regē, à quo mutato nomine pro Oenotris Itali sunt vocitati, orámq; illam maritimā Europæ, quę est inter Scyllaticum, & Lameticum sinum (distant verò hæc loca inter se meridiei iter) Italiæ nomen primò recepisse. Hunc ergo Italum, tradūt agricolturā Oenotros docuisse, cùm priùs essent pastores vagi, ac palantes: illisque leges posuisse, & comessationes instituisse primùm. Quapropter etiam nunc quidam illorum populorū comessationibus vtuntur, & legibus quibusdam ab illo positis. Incolebāt autem eam Italiæ partem, quæ ad Tyrrheniam versa est, Opici, qui nunc Ausonij nominātur. Alteram verò partem, quæ ad Iapygiam, & Ionium pertinet, incolebāt Chaones, Syrtim appellatā, & ipsi quoque ab Oenotris orti. Inuētio igitur comessationum, hinc primùm extitit. Diuisio autem ciuitatis per genera, apud Aegyptū incœpit. Sesostris enim multis temporibus antè fuit, quàm Minos in Creta regnaret. Et alia ferè credendū est, eodem modo inuēta fuisse multoties in longo tempore, imò verò infinities. Nam quæ necessaria sunt ad vsum vitæ, indigentiam ipsam docuisse, rationabile est: quæ autem ad ornatum, & affluentiam, illis reperti, additamenta postmodum facta fuisse, ad expolitiorem viuendi formam. Quod eodem modo in

constitutione Rerumpublicarũ accidisse credendum est. Esse verò cuncta vetusta, signum est, quòd Aegyptij (quorum antiquitas maxima putatur) leges habuerũt, & ciuilem institutionem. Quapropter vtendum est iis, quæ sufficienter tradita sunt, & quæ deficiunt, reperire conãdum. Quòd igitur agri, & possessiones eorum esse debent, qui arma renent, quíque partes sunt ciuitatis, dictum est: & qua de causa cultores illarum alios esse oportet, & quanta, & qualis debet esse regio. De distributione verò ipsius regionis, & qui, & quales debent esse cultores, dicendum est. Quandoquidem neq; communes omnium censemus esse debere possessiones, vt quidã tradidere, sed vsu amicabili communes fieri, neque deesse vlli ciuium alimenta. De comessationibus videtur quoque omnibus vtile esse, vt adsint bene institutis ciuitatibus. Quã verò ob causam nobis quoque idem videatur, posteà dicemus. Oportet autẽ ciues vniuersos ad earum communionem admitti. At non facile est, vt qui pauperes sint, contribuere statutam pẽsionem ex proprio possint, & cæteram domum gubernare. Prætereà, in sacrificiis, cultúq; Deorum, sumptus communes esse debent totius ciuitatis. Est igitur necessarium in duas partes regionem diuidere, & aliam esse publicam, aliam priuatorum. Vtraq; illarum partium rursus diuidenda est. Illius nanq; partis, quam publicam esse debere diximus, vna pars Deorum cultui deputanda est, altera verò ad comessationum impensam. Rursus verò priuati agri pars vna ad proprias necessitates est deputãda, altera verò ad ciuitatem: vt duabus sortibus vtrinque distributis, amborum locorum omnes participes sint. Aequum enim, & iustum ita se habet, & ad finitima bella concordantius. Vbi enim hic modus non seruatur, alij faciliter prosiliunt ad finitimorum inimicitias, alij nimiùm illas refugiũt, & contra dignitatem. Quam ob rem apud quosdam lex est, vt qui agros habent vicinos, hi non admittantur ad consilium belli aduersus illos suscipiendi, quasi ob priuatam sui causam rectè consilium dare non valentes. Agrorum igitur per hunc modum facienda partitio est, ob causas antè dictas. Cultores autem ipsi, maximè quidem si secundum votum optandũ est, serui esse debẽt, neque omnes vnius generis, neq; animo elati: ita enim & ad faciendum opus vtiles forent, & nihil noui ab eis metueretur. Secundo autem loco Barbari ministri, naturâ similes his, quos suprà diximus. Horum autẽ in priuatis quidem agris & ipsi priuatorum dominorum sint, in publicis verò publici. Quemadmodum autem seruis vtendum sit, & quare melius est omnibus seruis præmium libertatis esse propositum, posteà dicemus.

De situ vrbis, locis Rebusp. publicis accommodatis, priuatis ædibus, muris, ornatu ciuitatis.

Cap. XI.

VRbs autem quòd terræ, marisq; particeps esse debet, & quòd ad totã regionem similiter debet esse communis, quantum fieri potest, dictũ est priùs. Ipsius autem ad se ipsam optãdum est positionem sortiri, ad quatuor respicientes. Primùm, ad sanitatem, quod est necessariũ: ad orientem enim Solem cõuersæ vrbes, & ad eos ventos, qui inde perflant, salubriores sunt. Secundo loco quæ sunt secundum Boream sitæ, hæ nanq; sunt ad hyberna potiores. In reliquis verò, vt ad ciuiles res, & ad bellicas, opportunè se habeat: ad bellicas quidẽ, vt facilis sit ciuibus in aliena egressio, hostibus autẽ difficilis aditio, ac difficilis circundatio. Aquarum autẽ, & stagnorũ abundantiã habeat maximè naturalẽ: quòd si naturalis deficiat, ex aqua pluuia cisternæ, & lacus, qui magnã vim aquarũ suscipiãt, cóparenturiita vt deesse aqua, si quando obsiderentur, nunquàm possit. Sed cùm oporteat de sanitate habitantium curam habere, hoc autem sit primum in situ, & qualitate loci, secundum, in aquarum salubriũ vsu: in ea quoque re est diligentia meritò adhibenda. Quibus enim plurimùm, & frequentissimè vtimur ad corpus, ea plurimũ important ad sanitatem. Aquarum autem, & ventorũm potentia, talem habet naturam. Quapropter in ciuitatibus, quæ rectè sapiunt, distinguẽdus est aquarum vsus, si non omnes sunt pares, nec abundantia sit earum aquarum, vt alię seorsim aquę ad cibum, & potum: aliæ ad aliam indigentiam deputentur. Loca autem munita, non pariter cunctis ciuitatibus vtilia sunt: vt puta arx ad dominationẽ vnius, vel paucorũ. In populari verò viuendi modo, æqualitas loci. In optimatũ verò gubernatione, neutrum istorum, sed magis loci plures ardui. Priuatorum autem domorũ forma, gratior est, & commodior ad cæteras res existimatur, secũdum nouiorem istum Hippodamium morẽ. Sed ad securitatem, tutelámque ciuitatis vtilior erat antiquorum ædificatio. Habent enim illorũ ædificia inextricabiles aditus, ex quibus nisi consueti euadere vix possunt: & inserutabiles latebras, si qui aggrederentur, ex quo vtriusq; horũ participare debent. Potest enim hoc fieri, si quis ita disponat, vt solent agricolæ illos, quos vocant quidã vinearum tramites. Et cæterã vrbem non facere penetrabilem, sed † partes quasdã, & loca. Sic enim ad securitatem, & ad ornatũ se bene habebit. Mœnia verò qui dicunt non oportere adesse ciuitatibus illis, quæ virtutem possideant, nimiùm prisce loquuntur: & hoc videt per experientiam reprobatum in iis ciuitatibus, quæ sibi id ad gloriã iactabant. Est enim ad pares, ac non multò excedentes multitudine, non satis decorũ per mœnia seruari velle. Sed cùm aliquando cõtingat, & fieri possit, vt multò maior hominũ multitudo, & maiori virtute superueniat, si saluos esse oportet, neq; perire, neque cõtumeliis affici, firmissimam munitionem murorum putandũ est opportunissimã esse in bello, præsertim hoc tẽpore, in quo tormenta, & machinę ad obsidiones vrbium, cum omni subtilitate sunt adinuenta. Simile est enim, ciuitatem non circundandam mœnibus cẽsere, & regionem facilem ad inuadendum quærere, & delicere montuosa loca, & priuatis domibus non circũdare parietes, quasi viles futuri sint habitatores. Atqui ne id quidem latêre oportet, quòd qui mœnibus circundantur, eis licet in vtranq; partẽ vti vrbibus, & tanquam muros habentibus, & tanquã non habentibus.

† portas.

bentibus. Sed eis, qui mœnia non habent, non licet. Si ergo per hunc modum se habet, non solùm mœnia circundanda sunt vrbi, verùm etiam curandum, vt & ad ornatum ciuitatis se habeant decẽter, & ad bellicas oportunitates, tum alias, tum ad illas, quę nunc repertæ sunt. Vt enim aggressoribus cura est, quibus modis vincant, ita quædam iam reperta sunt, quædam inuestigare, atque philosophari oportet eos, qui defendunt. Principio enim non aggrediuntur eos, qui bene se præparauerunt, expugnare.

De adibus sacris, foris, & locis comessationum, cuiusmodi esse deceat.

Cap. XII.

CVm verò multitudo ciuium in comessationes distributa esse debeat, mœnia verò sint præsidiis quibusdã, & turribus per opportuna loca interpositis muniẽda, clarũ est, quòd res exigit aliquas comessationum, in illis ipsis præsidiis collocari. Et hæc quidem per hunc vtique modum videntur constituenda. Aedes verò Deorum, ac principalissimæ magistratuum comessationes, idoneum locum habere debẽt, & eundem, † sacra quotcunq; lex non separat, aut respõsum oraculi. Esset autem talis locus quisquis supereminentiã haberet, & ad edendam virtutem sufficienter, & ad vicinas partes ciuitatis excellenter. Decet autem sub hunc locum constructionem fori esse talem, qualis est in Thessalia eius, quod liberum vocant, id est, quod debet esse purum ab omni mercatu: & neq; opifices, neque agricolas, neq; alios vllos tales illi appropinquare, nisi à magistratibus vocarentur. Esset verò hic locus gratior, si & gymnasia seniorũ in eo sint constituta. Decet enim secundũ ætates distribui hunc ornatũ, & in iunioribus magistratus quosdam versari, seniores autẽ magistratibus assistere. Præsentia enim magistratuum ante oculos posita, gignit veram reuerentiam, liberalémq; pudorem. Venalium autem rerum, aliud forum esse debet, & alio loco situm, accessu facile, quò & à terra, & à mari facilis sit importatio omnium. Cùm verò multitudo ciuium diuisa sit in sacerdotes, & magistratus, decens est sacerdotibus circa ædes sacras esse comessationes instituras. Magistratuum autem quicunq; de contractibus ius dicunt, & qui de accusatoribus cognoscũt, & qui circa vocationes in ius, & aliã huiusmodi administrationẽ intendũt. Et insuper qui ædilitatis & vrbanarũ rerum curã gerunt, iuxta forũ in loco celebri, communique sunt comessationes statuendæ. Talis est locus illius fori, in quo necessaria venundantur. Nam alterũ illud forum superiori loco situm, debere esse diximus otiosum: hoc autem ad negotia rerum deputari. Hunc eundẽ ordinem in regione quoque imitandũ esse dicimus. Sunt enim magistratus quidã apud rusticos, quos alij † custodes quidẽ syluarum custodes, alij agri mẽsores vocantur. alij rectores appellãt: quibus & loca ad custodiam regionis, & comessationes sunt iisdẽ in locis constituendæ. Templa quoq; per agros distributa esse debent, partim diis, partim heroibus. Sed immorari nunc circa ista superfluum est, cùm sint illa non difficilia cognitu, sed magis factu. Dicere enim voti est: euenire autem, fortunæ. Quapropter circa talia insistere, ad præsens omittamus.

ὅσα μὲν τῶν ἱερῶν ὁ νόμος ἀφορίζει χωρὶς ἢ τοῖς μείζοσιν ἄλλο πυθόχρηστον.

ἐν μὲν ὑλώδεσι, τὸν δ' ἀγρονόμους καλοῦσι

† custodes

De recta intentione finis, & mediis, de felicitate, & actibus virtutis, de externis, de quibus homines fiunt studiosi, & qualitate ciuium.

Cap. XIII.

DE Republica autem ipsa, ex quibus, & qualibus constare debet ciuitas, quæ beata sit futura, & rectè gubernari, dicendum est. Duo sunt, in quibus omnis commendatio bene agẽdi cõsistit. Vnũ, vt propositum, ac finis agendi rectè subiaceat. Aliud vt eas quæ ad illum finem ferant, actiones inueniamus. Fieri enim potest, vt & cõcordent hæc inter se, & discordent. Nam quandoque illud, ad quod intenditur, rectè iacet: sed in actionibus, per quas illo potiri credimus, aberratur. Quandoq; autem omnia ad finem dirigũtur, sed finis ipse est prauè positus. Quandoque etiam in vtroque est error, veluti circa medicinam. Neq; enim quale aliquid esse oportet sanũ corpus, rectè iudicat interdum, neque ad subiectum sibi finem opera diriguntur. Oportet autem in artibus, & scientiis hæc vtraq; obtineri, finem, & eas, quæ sunt ad finẽ, actiones. Quòd igitur bene viuere, ac felices esse omnes cupiunt, manifestum est. Sed aliis potestas est adipiscendi, aliis non propter fortunã aliquam, vel natura. Opus est enim adiumentis quibusdam ad bene viuendum: minoribus quidem illis, qui meliùs dispositi sunt: maioribus autẽ, qui peiùs. Alij verò, statim non rectè quærunt felicitatem, cùm possint. Cùm autem propositũ nostrum sit optimam Rempublicã videre: ea verò est per quam ciuitas optimè gubernetur: optimè autem gubernatur, si felicitatẽ maximè recipiat: manifestum est, quòd quid sit felicitas, latêre non debet. Diximus autem in Ethicis, si modò illorum librorũ vtilitas vlla est, operationẽ esse, & vsum virtutis perfectum: & hunc non ex suppositione, sed simpliciter. Dico autem ex suppositione, quæ necessaria sunt: simpliciter autem, quòd in se ipso commendationẽ habet, veluti circa res iustas iudicare, punire, supplicio afficere, à virtute quidẽ est, sed ex necessitate, † commendationémq; habet ex compulsione. Eligibilius nanque foret, nullo tali indigere, neq; hominem, neq; ciuitatem. At enim ad honores, & opes, simpliciter sunt optimæ actiones: nam alterum quidem illud mali alicuius electio est, hæ autem contrá. Effectiones enim bonorum sunt, & generationes. Studiosus enim vir, & pauperrate, & morbo, & aliis. Fortunæ aduersitatibus laudabiliter vtitur: veruntamen felicitas in contrariis existit, nam & hoc determinatũ fuit in Ethicorũ libris, cp talis est studiosus, cui per virtutem bona, sunt simpliciter bona. Patet autẽ, quòd & vsus istos necessariũ est studiosos, & bonos esse simpliciter. Quapropter existimant homines, externa bona causam esse felicitatis. Ceu si quis benè pulsandi causam putat esse lyrã magis, quã artem, Necessarium est ergo, ex his, quæ dicta sunt, alia subesse, alia parare legis positorem: ex quo secundum votum optamus constitutionem ciuitatis in his, quorum domina est Fortuna. Dominam

τὸ καλῶς ἀναγκαίως ἔχει.

Universidad de Deusto Biblioteca

enim illam posuimus:sed studiosam esse ciuitaté, non est fortunæ opus, sed scientiæ, ac electionis, At studiosa ciuitas est,vt ciues, qui in Republica versantur, sint studiosi. Nobis auté omnes ciues participes sunt Reipublicæ.Hoc igitur considerãdum est,quo modo fiant studiosi. Nam si contingat,omnes esse studiosos, non autem singulos ciuium,sic foret optabilius,sequitur enim ad singulos esse,& omnes esse.Atqui boni quidem, & studiosi fiunt propter tria.Sunt autem hæc tria,natura,mos,& ratio. Etenim nasci oportet primũ, ceu hominem,& non aliud animal:& sic, qualem aliquem secundum corpus,& animã.Quędam etiam nasci nulla vtilitas est:mores enim mutari faciũt, nam aliqua per naturam ad vtrunq; apta,per mores ad peius,vel ad melius conuertuntur. Cætera igitur animalia maximè viuũt secundũ naturam: parum verò aliquid,& secundũ mores.Homo autem & secundum rationẽ: solus enim rationẽ habet.Ita oportet hæc simul cõcordare. Multa enim præter mores,& præter naturam agunt homines propter rationẽ,si persuadeatur melius esse aliter agere. Natura igitur quales esse oportet eos, qui legum positori sint parituri, determinatum est priùs.Reliquũ opus est iam disciplinæ. Quædam assuescendo discuntur,quædam audiendo.

An eosdem esse oporteat,qui parent, & qui imperant,an alios: & num per totam vitam,an verò alios: & de disciplina,qualis amborum esse debeat: de virtute eorum,an sit eadem: de partibus animæ: de errore circa fines, quódque ab antiquis legislatoribus non rectè finis constitueretur in dominatione,aut diuitiis, & quis tandem is sit.

Cap. XIIII.

CVm verò omnis societas ciuilis constet ex imperãtibus, & parẽtibus, hoc iam considerandũ est, Vtrũ alios esse oportet,qui imperant,& alios,qui parent,an eosdem per vitam. Patet enim quòd & disciplina secundum hanc diuisionẽ sequi debebit. Si ergo tantum differrẽt alteri ab aliis,quantũ dij & heroes ab hominibus differre putãtur,vt primo statim corpore, ac posteà animo longè antecellerent, ac manifestè, indubitatéq; appareret eorũ supereminentia,clarum est,quòd semper eosdem istos melius foret imperare,alios verò parêre.Sed cùm facile non sit hoc reperire,nec sit(vt apud Indos Scylax esse ait)reges tantũ à populis differre: manifestum est, quòd propter multas causas necessarium est,vt omnes similiter participes sint vicissim imperandi,& parẽdi:æquum enim idem similibus.Et difficile est stare Rempublicam, quæ constituta sit præter iustitiam.Cum illis enim,qui ab imperando excluderẽtur, concurrerẽt omnes, qui sunt in regione,statũ mutare cupiẽtes: & tantam esse multitudinẽ in Reipublicæ gubernatione,vt sit potentior istis,vnum aliquid impossibilium est.At enim quòd oporteat eos,qui in magistratu sunt,differre à subiectis, indubitabile est. Quomodo ergo hęc futura sint,& quomodo participẽt,cõsiderare debet legislator, vt priùs diximus.Natura enim ostendit quemadmodũ hæc distinguenda sunt.Facit enim eosdem genere, alios iuniores,alios seniores:quorum alteri debent parêre gubernãtibus,alteri gubernare. Indignatur autem nemo, propter ætatem maiori concedere. Nec putat illum,cui cedit, potiorẽ esse se:præsertim cùm & ipse quando ad id ætatis peruenerit, eundẽ honorẽ sit recepturus. Est ergo vt eosdem esse dicere eos,qui parẽt,& imperant, est etiam vt diuersos. Itaque & disciplinam vt eandem dicere necesse est,& vt diuersam.Qui enim imperare velit rectè,oportere aiunt ipsum priùs sub imperio fuisse.Imperium verò, vt in primis libris dictum fuit,aut gratia imperantis est,aut gratia subiectorum.Horũ alterũ seruorũ esse diximus, alterũ liberorum.Mandatorum verò quædam inter se differunt,non in agẽdo,sed in cuius gratia.Quapropter multa, quæ vidẽtur esse ministrorum opera, & adolescentiũ, liberis hominibus pulchrum est ministrare.Ad pulchrum enim, & non pulchrum non tantũ differũt actiones propter se ipsas,quantum in fine,& gratia cuius.Cùm verò ciuis,& præsidentis eandem virtutem esse dixerimus,quæ optimi viri,& eundẽ priùs parére debere,posteà imperare:hoc vtiq; erit legum positori intuendum, laborandúmq;,vt boni viri efficiãtur, & per quæ exercitia,& quis finis optimæ vitæ. Diuersæ autẽ sunt duæ partes animæ, quarũ altera rationẽ per se habet,altera non habet quidem per se,veruntamen rationi obtemperare potest: quarũ diximus esse virtutes illas,per quas vir bonus dicitur quodam modo. Sed in vtra istarum magis est finis? Qui ita diuidunt, vt nos facimus, his ambiguum non est quomodo sit dicendum.Semper enim deterius, melioris gratia est. Patet hoc in his, quæ sunt secundum artẽ,& in his, quæ sunt secundum naturam.Melius autem illud, quod rationem habet. Diuiditur autem dupliciter,vt nos consueuimus diuidere.Est enim ratio alia actiua, alia contemplatiua.Sic ergo necesse est & hanc partem diuidere,& actiones clarum est quòd correspõdenter se habere dicemus.Et oportet eas actiones,quę sunt meliores secundum naturam magis expetendas esse ab illis,qui consequi possunt, aut omnia, aut illa duo. Semper enim cuiq; id est maximè expetendum,cuius potiri est summum.Diuisa est autem vita in negotiũ & otium, bellúmq; & pacem. Et agibilium quædã sunt necessaria,& vtilia,quædam honesta. In quibus necesse est eandem esse optionem,& partibus animæ, & ipsarum actionibus: bellum quidem gratia pacis, negotiũ autem gratia otij:necessaria, & vtilia, gratia honestorũ. Ad cuncta igitur hæc aspicere debet, qui legẽ posuit,& ad partes animæ,& ad illarum actiones:magis verò ad ea, quæ meliora sunt, & finis.Eodem modo & circa vitas, & rerum diuisiones. Posse enim oportet & in negotio versari, & in bello: præferenda tamen est pax,& otium. Necessaria,& vtilia posse agere, præferenda sunt tamẽ honesta. Itaq; ad hæc,tanquã ad signũ, & pueri adhuc existentes,& aliæ ætates, quæ indigent, per disciplinam sunt dirigendi.Nam qui nunc Gręcorum rectè gubernari videntur, & legumlatores, qui eas Respublicas instituêre, neq; ad optimum finem videntur aspexisse,neq; id ad omnes virtutes, di-

sciplinam,& leges direxisse:sed onerosè declinauerunt ad illas virtutes, quæ videntur vtiles, ac plus habere faciunt. Similiter quoq; posterorum quidam scriptores,opinionem suam eandẽ ostenderunt.Laudantes enim Lacedæmoniorum Rempublicam, & commendant legislatoris eius propositum,quòd omnia ad potentiam, & ad bellum direxerit,quæ & per rationem refelli possunt, & per facta ipsa nunc reprobata sunt.Vt enim plurimi hominum dominari latè cupiunt, quoniam éxinde multa proueniũt Fortunæ commoda: sic Thibron admirari, laudaréque videtur Lacedæmoniorum legumlatorem, & quicunque alter de Republica illorum scripsit,quòd propter exercitationem eorum ad pericula,multorum dominationem sibi compararunt. Atqui patet, quòd cùm non habeant nunc dominationem Lacedæmonij, nec felices ampliùs essent, nec legumlator eorum bonus.Insuper illud ridiculum,si permanentes in legibus eius,nullóq; impediente illis legibus vti, amiserũt bene viuere.Non rectè verò suscipiunt, neque de dominatione, ad quam intendisse legislatorem ostẽdunt, nam imperium liberorum melius est,ac magis ex virtute,quàm dominari vt seruis. Præterea non per hoc ciuitas felix est existimanda,neque legislator laudandus,quòd vincere docuerit, & finitimis dominari: hæc enim magnum continent nocumentum.Nam aduersus ciues hoc aget,qui poterit,& ciuitati suæ dominari quęret.De quo accusant Lacedæmonij Pausaniã, regem, licet in tanta dignitate constitutum. Nec sanè aliqua huiusmodi ratio est,aut lex ciuilis,neque vtilis,neque vera:eadem enim optima & priuatim,& publicè, legumlatorem inducere oportet in animos hominum.Neq; exercitatio rerum bellicarum ob id est meditanda, vt in seruitutem adigant immerentes: sed primùm ne ipsi seruire aliis compellantur,déinde vt imperium quærant gratia vtilitatis subiectorum,non ante omnia dominationem.Tertiò,vt eis dominentur,qui serui-re sunt digni.Quòd autem oporteat legis positorem studere, vt prouisio sua circa res bellicas, & circa alias institutiones ad otium,& ad pacem referatur,id attestatur,quòd pleræque talium ciuitatum bellum gerentes conseruantur, sed cùm dominationem adeptæ sunt, destruuntur, † splendorem enim,veluti ferrum, per pacem amittunt. Causa huius est legum positor, qui non ita instituit,vt in otio stare possint.

† enim

Virtutem contemplatiuam ad optimam Rempublicam pertinere: quibus virtutibus & ad negotium, & in bello, & in pace, & ad otium sit opus: & à quo primum institutio sit facienda.

Cap. XV.

CVm ergo idem finis esse videatur publicè,& priuatim hominibus, & eandem definitionem esse necesse sit viro optimo,& optimæ Reipublicæ,manifestum est,oportere virtutes eas,quæ ad otiũ spectant,illi existere.Finis est enim, vt sæpe iam diximus,belli,pax:negotij,otium.Sunt autem vtiles ad otium,& quietem virtutes,quarũ opus in otio est,& quarum in negotio. Oportet autem multa † negotiorum nobis existere,vt liceat in otio esse. Quapropter temperatam ciuitatem esse oportet, ac fortem,& patientem,nam, vt est in prouerbio, Nullum otium seruis.Qui verò non possunt fortiter pericula subire,serui sunt inuadentium.Fortitudine igitur, & constantia opus est ad negotiũ, philosophia verò ad otium. Temperantia autem, & iustitia,in vtroque tempore, sed magis in pace, & otio. Nam bellum quidem ipsum cogit homines esse iustos,ac tẽperatos. Fortunæ autem prosperæ fruitio, & otium cum pace, petulantes magis facit.Multa igitur iustitia,multáque temperantia indigent hi,qui in optimo statu constituti videntur,& in fruitione omniũ rerum, quæ beatos facere putantur:veluti siqui sunt,vt poëtæ tradũt, in beatorũ insulis. Maximè enim hi philosophia, & temperantia,& iustitia indigerent, quantò magis otiosi sunt in abundantia talium bonorum. Qua igitur de causa beata,& studiosa futura ciuitas his indigeat virtutibus,manifestum est.Turpe est enim,non posse frui bonis:sed in negotiis quidem,& bello,viros probos videri, in otio autem, & pace,seruiles.Quam ob rẽ oportet, non quemadmodum Lacedæmoniorum ciuitas, virtutem exercere.Illi enim non eo ab aliis differunt,quòd non putent eadem maxima bona,quæ cæteri, sed eo,quòd prouenire illa existimant magis per aliquam virtutem. Cùm verò maiora sint hæc bona, quàm ea,quæ belli,& fruitio eorum, quàm virtutum,& quia illius gratia, manifestũ ex his, Quomodo autem,& per quæ id erit vtiq; considerandum.Diximus suprà diuidentes, quòd natura, & more,& ratione indigemus. Ex his autem quales † aliquos natura esse oportet, determinauimus. Restat videre,vtrũ ratione priùs,an moribus, sit eruditio facienda. Hæc enim simul concordare debent optima concordatione. Contingit enim rationem aberrare ab optima suppositione, & similes per mores duci.Clarum est hoc primũ quidem quemadmodum in aliis, quòd generatio est à principio,& finis à principio aliquo alterius finis.Ratio autẽ nobis,& mens naturæ finis.Quare ad hæc, generationem, ac morum institutionem parare oportet.Déinde vt anima, & corpus duo sunt,ita quoque duas videmus esse animæ partes, vnam irrationalem, alteram, quæ habet rationem.Habitus quoque earum duos, quorum alter est appetitio, alter mens.Vt autem corpus in generatione antecedit animam,sic pars irrationalis antecedit eam partem,quæ habet rationem.Patet id in pueris, quibus statim ira, & voluntas, & concupiscentia existit: at ratio, & mens, procedente ætate in illis fieri natæ sunt. Quapropter corporis curam necesse est priùs suscipere, quàm animi,déinde appetitus. Curam tamen appetitus, qui gratia mentis:curam verò corporis, qui gratia animi.Si ergo ab initio prouidendum est à legis positore,vt optima sint corpora eorũ, qui educantur, primò quidem circa coniugia prouidere debet,qua ætate, & cuiusmodi existentes, sint in matrimonium copulandi.

necessariorum.

Vt legislator instituens coniugalem societatem, inspiciat aptam ætatem vtriusque ad generationem: vt filij nec nimiùm distent ab ætate parentum, vt diu habeant superstites, nec nimiùm vicini sint ætati eorum, ne per id minor sit reuerentia: quo tempore aptius contrahatur matrimonium, & quòd magis ad generationem: de corporis habitudine natorum qualem esse sit decentissimum: de prægnantium dieta: de orbis fœtibus: de multitudine gignendorum: quod ætatis tempus ad procreationem magis idoneum: de interdicendo alieno concubitu.

Cap. XVI.

HOc autem instituet legis positor, inspiciens ad ipsos, & ad vitæ tempus, vt ætatibus in idē concurrant, nec discrepet gignēdi potētia. Viro enim adhuc generare potēte, si mulier ipsa concipere nō possit: vel muliere quidē ad concipiendū apta, si vir ipse non possit, lites, ac discordiæ inter eos oriuntur. Ad filiorum quoque susceptionem est inspiciendum, ne nimis distent ab ætate paterna: quoniam nec ipsi senioribus gratiā referre vllam possunt, nec parentes filiis adiumenta præstare. Nec etiam nimis proximi ad ætatem paternam accedere debent filij: habet enim hoc turbationē non paruam, cùm neque tanta sit reuerētia huiusmodi filij erga genitores, vtpote quasi æqualibus, & circa gubernationem domus, querelæ ex ista quasi paritate soleant prouenire. Insuper, quod dicere incipientes huc digressi fuimus, vt corpora natorum sint secundum legis positoris voluntatem, ferè quidem hæc omnia prouenient per vnam diligentiam. Nam cùm sit finis gignendi, vt plurimùm viris quidem septuagesimus annus, mulieribus autē quinquagesimus, ita coniugandi ab initio sunt, vt ætatibus ad hunc finem cōcurrant. Est autem adolescentium coniunctio improba ad filiorum procreationē. In cunctis enim animalibus iuueniles partus imperfecti sunt, & fœminæ crebriùs, quā mares, & parua corporis forma gignūtur. Quocirca necesse est, hoc idem in hominibus prouenire. Huius autem coniectura fuerit, quòd in quibuscunque ciuitatibus consuetudo est, adolescentes mares, puellásque coniugari, in eisdem inutilia, ac pusilla hominum corpora existunt. In partu quoque laborant magis puellæ, ac pereunt plures. Ex quo responsum oraculi Trœzeniis datum quidā existimant, ob istam causam, quasi multis pereuntibus propter immaturitatē nuptiarū, non propter fructuum collectionē. Ad continentiam quoq; vtile est, nuptias fieri seriores. Intemperatiores enim esse videntur, cùm puellæ Veneri assuescunt. At masculorum corpora crescere impediuntur, si adhuc augente † semine cōsuetudinem ineant. Nam huius terminus quispiam esse videtur, quem non multò excedit ampliùs. Quapropter puellas quidē circa ætatem decem & octo annorum nuptui tradere cōgruit, masculos autē circiter ætatem annorum sex & triginta. In hoc enim tempore, & vigentibus corporibus coniungentur, ac procedente tempore simul aptè desinēt procreare posse. Et filiorum susceptio partim erit ab initio eis ætate vigētibus adhuc, si rectè procedat statim generat io: partim iam vergentibus ad annum septuagesimū. Quibus igitur ætatibus coniugia sint faciēda, dictum sit. Tempus autem anni, vt nunc multi obseruant, rectè per hyemē aptius ad nuptias esse videtur. Sed considerāda sunt in procreatione liberorum, quæ à medicis, & quæ à physicis traduntur. Medici autem tempora corporum sufficienter ostendunt: physici autē de spiritibus Borealia magis, quàm Australia laudant. Quæ autem corpora maximè vtilia sint, magis dicendum esset, vbi disciplina liberorum tractatur. Summatim verò sat fuerit nunc dixisse: neq; enim athletarum habitudo vtilis foret ad ciuilem habitum, neque ad sanitatem, & procreationem liberorum: nec rursus humilis, & imbecilla nimiùm, sed media istarum. Laboriosam enim habitudinem habere oportet, exercitatam verò laboribus non violentis, neque ad vnum laborem solum, vt athletarum habitudo, sed ad liberalia opera. Hæc autem similiter viris mulieribúsque existere debent. Prægnantes quoque mulieres curam habere corporum oportet, non pigrescentes, neq; subtili vtentes alimonia. Hoc autem facile est legum positori prouidere, si iubeat singulis diebus iter quoddam facere debere ad Deorum sacra, mulieres, quæ sortitæ sint concipiendi honorem. Mens tamen contrà, quàm corpus, in tranquillitate est traducenda. Quæ † nisi fiunt, ab † enim ea, quæ cōtinet, capere videntur: quemadmodum illa, quæ nascuntur à terra. Circa expositionem autem, vel educationem filiorum, lex sit, nihil orbatum natura fore educandum. In aliis verò si mores, institutióq; ciuitatis prohibeāt natos exponere, ac multitudo tanta prolis alicuicōtigerit, vt duplicatus sit filiorū numerus, (nam is diffinitus esse debet) ad multitudinē nimiam euitandam anteuenire oportet, vt non cōcipiantur. Nā postquam concepti sunt, & sensum, aut vitam acceperint, nefas est attingere eos. Cùm verò determinatum sit, qua ætate vir & vxor sint ab initio coniugandi, quanto tempore liberis operationem dare conueniat, determinemus. Seniorum enim fœtus, quemadmodum iuniorū, imperfecti sunt & corporibus, & intellectibus: senescentium quoq; fœtus sunt inrobusti. Quapropter illud maximè tēpus probandum est, in quo maximè intelligentia viget in nobis. Id autem esset in plurimis, circiter annum quinquagesimum, vt poetarum quidam dixerunt, septenario numero ætatem dimetientes. Itaq; qui quatuor, aut quinq; annis hanc ætatem excesserint, derelinquere debēt in aperto procreādi studium, ac de cætero vel sanitatis, vel alterius huiusmodi causa concubitum facere videri. Coitus verò omnis alterius, quàm coniugis, penitus sit interdictus: quandoquidem sit, & appelletur coniunx. Quòd si quis deprehendatur contrà facere per tempus procreationis, dignam pro delicto pœnam reporter.

ἀλλᾶς, σώματος cordine vtrunque Græca habent.

De

De victu, & institutione puerorum.

Cap. XVII.

VSceptis autem filiis multùm referre putandū est ad corporis robur, quali victu nutriantur. Apparet verò ex cæteris animalibus, & ex gentibus, quibus cura est assidua bellicæ habitudinis, nutrimentum lactis maximè propriū esse corporibus: abstemium autem magis, propter ægritudines. Et præterea motus, quoscunque in ea ætate fieri dabitur, conferunt. Ne membra verò ob teneritudinem distorta fiant, vtuntur adhuc gentes aliquæ organis quibusdam, & machinis, quæ corpus a talibus illæsum conseruant. Confert etiam statim à pueritia frigori assuescere. Hoc enim & ad sanitatē, & ad res bellicas vtile est. Quapropter apud multos barbarorum consuetudo est, vel gelido amne natos immergere, vel parua veste amiciri, vt faciunt Galli. Ad cuncta enim, ad quæ possibile est, statim ab initio melius est assuescere. Est autem apta puerorum natura, ob eorum calorem, ad frigus exerceri. Circa primam igitur ætatem hæc, & huiusmodi diligentia est adhibenda. Sequenti verò ætate vsque ad annos quinque, quia nondum ad disciplinam aliquam sunt admouendi, neque labores perferre cogendi, ne crescere impediantur, motus solummodo quosdam suscipere debent, quò pigritiam corporis euitent: qui motus præparandi sunt illis, & per alios actus, & per ludum. Ludi verò ipsi, neque illiberales, neq; laborioſi esse debent, neque remissi. Quas autem narrationes, & fabulas illa ætate pueri audire debeant, cura sit iis, qui pueris publicè præficiuntur: cuncta enim talia, ad conuersationes posteà futuras accommodanda sunt. Itaq; ludi vt plurimum tales esse debent, vt sint imitationes eorum, quæ posteà seriò erunt facienda. Cohibitiones verò puerorum, & interruptiones ploratus, qui legibus prohibent, non rectè faciunt: sunt enim vtiles ad augmentum, cùm sint quodam modo exercitationes corporum. Spiritus enim compressio facit robur laborantibus: quod contingit etiam pueris ploratum cohibentibus. Prouidendum est ab his, quibus puerorum cura publicè commissa est, circa huiusmodi educationem, & alia, & vt quàm minimè cum seruis versentur. Hæc enim ætas vsque ad annos septem, necessarium est vt domi alatur. Rationale est ergo, præcipuè in hac ætate, vt ab auditu, & visu seruilium rerum absint. Omnino igitur obscœnitas verborum per legislatorem exterminanda est de ciuitate. Ex turpiter enim loquendi licentia, sequitur & turpiter facere. Potissimùm igitur statim à pueris neque dicant, neque audiant quicquam turpe. Si quis verò dicere, aut facere quicquam prohibitorum deprehensus fuerit, is, si liber sit, sed nondum in conuentum comessatorum dignatus assumi, honore prohibeatur, & verberibus castigetur. Sed si sit maioris ætatis, seruili infamia afficiatur. † Cùm verò dicere ἀνδραποδώδεις quicquam interdixerimus, clarū est quòd & aspi- admissi cere aut picturas, aut actus deformes prohibemus. Sit igitur cura magistratibus, nullam neque seruilis picturam, neque statuam esse talium rerum imitatricem, nisi apud deos quosdam, quibus etiam lasciuiā mos tribuit, apud hos permittet lex iam homines factos pro se, & filiis, & vxoribus sacra facere. Iuniores autem neque iamborum, neque † tragœdiarum spectatores esse sinat, nisi cùm ad κωμῳδιῶν eam peruenerunt ætatem, vt in comessationibus comœdia- vnà cum aliis sedere, & potus etiam participes esse possunt. Et ab huiusmodi labe insontes, disciplina omnes præstabit. Nos quidem nunc cursim ista attigimus. Posteà verò insistentes oportebit determinare magis: siue oportet, siue non oportet, primò quærentes, & quomodo: sed in præsenti mentionem de his facere necessarium fuit. Forsitan enim non malè circa hoc censebat Theodorus tragœdiarum actor: nulli enim vnquam concedere voluit, vt ante se ageret, neque ex † vilibus ἐυτελῶν, etiam histrionibus. quasi magis faueant auditores modestis. illis, quos primò audierint. Contingit hoc idem in cōuersationibus hominum, & rerum: omnium enim prima nos magis delectant. Quapropter oportet à pueris omnia turpia procul remouere, & maximè quæcunque habent in se vel obscœnitatem, vel improbitatem. Transactis verò annis quinque, in duobus vsque ad septem oportet iam disciplinas spectare, quas addiscere eos oportet. Duæ autem sunt ætates, in quas necessarium est disciplinas diuidere. Vna, post septimum annum vsque ad pubertatem. Altera, à pubertate vsq; ad annum vigesimum primum. Nam qui hebdomadibus diuidunt ætates, vt plurimū non dicunt bene. Itaque sequenda est naturalis distinctio. Omnis enim ars, & disciplina implere vult id, quod deest naturæ. Primùm igitur videndum est, si facienda sit institutio quædam circa pueros. Deinde, si vtile sit publicè curam eorum suscipere, vel magis priuatim, quo modo nunc fit in plurimis ciuitatibus. Tertiò, qualem hanc esse curam oportet.

ARISTOTELIS STAGIRITAE POLITICORVM, SIVE DE REBVSPVBLICIS, LIBER OCTAVVS,

Leonardo Aretino Interprete.

Argumentum libri.

IN octauo hæcinsunt: Mos, disciplina, mens, quibus moribus, disciplinisque instruendi animi sint iuuentutis.

Quòd facienda sit institutio circa pueros, & illam publicè esse suscipiendam, atque ad Reipublicæ formam, non priuatim. nam vnamquanque Rempublicam optimè conseruant mores propry, veluti mos popularis: Rempublicam populi, & quanque institutionem publicè elegantiùs fieri.

Cap. I.

QVod igitur à legis positore maximè intendendum sit circa disciplinam iuuentutis, nemo vtique dubitabit: nam id quidem neglectum in ciuitatibus affert Reipublicæ detrimentum. Oportet enim ad singula gubernandi genera, disciplinam accommodari. Nam mos vniuscuiusque proprius, consueuit & seruare Rempublicam, & ab initio constituere: ceu popularis mos popularem, & paucorum potentiæ accommodatus mos, eam, quæ consistit in paucorum gubernatione. Semper autem melior mos, causa est melioris Reipublicæ. Præterea, in cunctis facultatibus, & artibus sunt quædam, ad quæ erudiri priùs oportet, & assuefieri ad earum opera. Itaque manifestum est, quòd & ad virtutis actiones. Cùm verò vnus sit finis ciuitati toti, clarum est, oportere disciplinam quoque esse vnam, & eandem omnium, & huius curam esse publicam, & non priuatam: quemadmodum nunc vnusquisque curam habet suorum filiorum, priuatímque docet, & priuatam disciplinam, prout ei videtur. Sed oportet publicorum publicè exercitationem fieri: & simul non debet quisque ciuis se suum existimare, sed omnes ciuitatis. Particula enim ciuitatis vnusquisque est. Cura verò singularum particularum, respicere nata est ad curam totius. Laudari possunt in hoc Lacedæmonij: nam plurimam circa pueros diligentiam faciunt, & quidem publicè. Quòd igitur lege prouidendum sit circa disciplinam iuuentutis, & hoc publicè faciendum, patet.

Qualis esse debeat institutio puerorum, quódque non omnium quæ ad Rempublicam sint necessaria: non enim exercitiorum, & operum vilium. Quòd liberalium disciplinarum quantum sat est, & ad finem liberalem.

Cap. II.

QVænam verò ista disciplina, & quomodo tradenda, latére non debet. Nam nunc quidem in ambiguo est, neque eadem omnes censent iuuentutem addiscere debere, neq; ad virtutem, neque ad vitam optimam: neque conspicuum est, vtrum per intelligentiam magis deceat, vel per animi morem. Impedimentorum quoque respectus, considerationem disciplinæ conturbat: cùm manifestum non sit, vtrum exercitatio nostra accommodanda sit ad ea, quæ sunt vtilia ad vitam, vel ad ea, quæ tendunt ad virtutem, vel ad ea, quæ ad maiorem quendam, superfluúmque pertinent apparatum. Hæc enim omnia † patronos quosdam susceperе. De his quoque, quæ ad virtutem tendunt, nihil confessum existit. Etenim virtutem non eandem omnes statim honorant. Ex quo fit, vt non ab re discordent circa illius exercitationem. Quod igitur ex vtilibus necessaria sint addiscenda, manifestum est. Quòd autem non omnia, distinguentibus liberalia opera ab illiberalibus, patebit, illa talia esse recipienda, quæ, cùm vtilia sint, faciunt exercentem, hæbentémque non vilis exercitij operatorem. Vile autem exercitium putandum est & ars, & disciplina, quæcunque corpus, aut animum, aut mentem liberi hominis, ad vsum, & opera virtutis inutilem reddunt. Itaque & artes illæ, quæ deteriùs disponunt corpus, & cuncta mercenaria exercitia, sordida nuncupamus. Mentem enim occupatam, & vilem reddunt. Sunt etiam quædam ex liberalibus scientiis, quas vsq; ad aliquid discere honestum sit: penitus verò sese illis tradere, ac ad extremum vsque prosequi velle, nocumentis illis (quæ suprà diximus) obnoxios facit. Sed refert plurimùm, cuius gratia quis agat, vel discat: nam si gratia sui, vel amicorum, vel propter virtutem, non est illiberale. Qui verò id ipsum agit propter alios, sæpe vtique videbitur illiberaliter, ac sordidè agere. Disciplinæ igitur illæ, de quibus diximus, ad vtranque partem se habent.

Ex iis quæ mentem ornant, quatuor discenda sunt pueris, grãmatica, gymnastica, musica, pictoria, quòd otium negotio sit præferendum, & disciplinæ illius, disciplinis huius: musica ad otium, literæ indifferentes, gymnastica & pictoria ad negotium. Cap. III.

SVnt autem ferè quatuor, quæ discere iuuenes cõsueuerũt, literas, gymnasticam, musicã: addũt verò quidã, figurãdi peritiã. Literas quidẽ, & figurationem tanquã vtiles, & valde expediẽtes ad vitam. Gymnasticã verò, tanquã pertinentẽ ad fortitudinem. De musica verò ambigitur. Nam nunc quidẽ plurimi voluptatis gratia illam addiscũt. Veteres autẽ inter disciplinas eam collocauerũt, ex eo q̃ Natura quẽrit (vt sæpe dictũ est) non solũ in negotio rectè, verũ etiã in otio laudabiliter posse versari. Hoc enim principiũ est omniũ, vt rursus de illo dicamus. Si enim vtroq; opus est, magis autẽ experendũ est otiũ, quàm negotiũ: nec id quidẽ in ioco. Nã sic necesse foret, iocũ esse finẽ vitæ. quod si sit impossibile, & magis in negotiis vtendũ est ioco. Nam qui laborãt, indigẽt relaxatione: & huius gratia est iocus. Negotia verò sunt cũ labore, & conatu: & propterea oportet iocũ adhibere, qui tanquã medicinã eo tẽpore afferat. Nã relaxatio est huiusmodi motus animi, & requies per voluptatẽ. Otium autẽ ipsum videtur in se voluptatẽ habere, & felicitatẽ, & vitã beatã, & hoc non negotiosis, sed otiosis existit. Nam qui negotiatur, alicuius gratia negotiatur, quod sibi desit. Felicitas autẽ finis est, quã non cũ dolore, sed cũ voluptate esse omnes putãt. Hanc tamẽ voluptatẽ non eandẽ omnes posuerũt, sed secundũ se vnusquisq;, & secundũ suũ habitũ. Optimus tamẽ optimã, & eam, quæ sit ab honestissimis. Itaq; manifestũ est, quòd oportet ad otiũ quoq; degendũ addiscere quædã, & erudiri: & has eruditiones, ac disciplinas, sui ipsarũ esse gratia: illas verò, quæ ad negotiũ, tanquam necessarias, & gratia † illorũ. Quapropter † aliorum. musicã antiqui inter disciplinas collocauere, non tanquã rem necessariã, nihil enim habet tale, neq; tanquã vilem, vt literæ ad lucrũ, & ad rem familiarem, & ad † studia, & ad ciuiles actiones cõplurimas. Videtur quoq; figurandi peritia vtilis esse ad iudicandũ meliùs artificũ opera. Neq; vt gymnastica, ad sanitatẽ, & robur, nihil enim horũ videmus ex Musica fieri. Restat ergo q̃ ad degendũ in otio, ad quod & apparet eã adhiberi: quã enim putant degentiã esse ingenuorũ hominũ, in ea cõstituũt. Quapropter Homerus in poemate suo ita inquit: Sed quale est vocari ad cẽsam opiparè paratam! Déinde nominans quosdã alios, subdit. Et citharœdũ, qui omnes demulceat. Et alio loco ait Vlysses, optimã esse degẽdi rationẽ, quando lætis omnibus conuiuæ audiunt citharœdũ, sedẽtes per ordinẽ. Quòd igitur sit disciplina quædã, quã nõ vt vtilẽ, neq; vt necessariã docẽdi sunt filij, sed vt liberalẽ, & honestã, manifestum est. Vtrum autem vna sit numero, an plures, & quænam istæ, & quo modo, posteriùs dicetur. Nunc tantũ id præmissum sit, quòd apud antiquos habemus testimoniũ ex his disciplinis, quas diximus. Musica enim hoc manifestat. Ac etiã de vtilibus, quòd aliqua addiscere pueros oportet, non modo propter vtilitatem, vt patet in literis, verùm etiã propter multas disciplinas alias, quę per literas addiscũtur. Similiter verò figurãdi peritiã, non vt in venũdando, emẽdóq; vasa nõ decipiãtur, sed potiùs quia contemplari facit pulchritudinẽ corporũ. Quærere verò vtilitatẽ vbique, minimè congruit magnanimis, & ingenuis hominibus. Cùm verò manifestũ sit, vtrum moribus, an ratione sit disciplina tradenda, & an circa corpus primò, vel circa mẽtem, patet ex his, q̃ adolescentes gymnasticæ, & pædotribicæ sunt tradẽdi, quarũ altera qualẽ aliquam facit habitudinem corporis, altera operationes.

De gymnastica, & puerorum exercendorum disciplina. Cap. IIII.

VNc autẽ quæ ciuitates curam habere puerorum maximè videntur, partim athletarũ habitudinẽ inducere studẽr, in quo deformãt corpora, ac augmentationem eorum impediunt. Lacones verò in hoc quidem non errãt, sed efferatos laboribus reddũt adolescentes, quasi hoc vtile sit maximè ad fortitudinem. Atqui, vt iam sæpius diximus, neque ad vnam virtutẽ, neq; ad hãc maximè respiciendum est ab eo, qui curã facit institutionis. Etsi ad hanc, non tamẽ consequũtur: neq; enim aliis in animalibus, neq; in gẽtibus videmus fortitudinẽ adesse maximè efferatis sed potiùs mansuetioribus, & leoninis moribus: multæq; sunt gẽtes, quæ ad cædes hominũ, & ad eorũ comestionẽ insultant: vt circa Pontũ Achæi, & Heniochi. Et ex mediterraneis aliæ gẽtes similiter his, vel magis: quæ quidẽ gentes clanculũ per insidias latrocinãtur, ad bellica tamen opera nihil valẽt. Præterea, scimus Lacones, dum ipsi soli exercebãtur, præstitisse cæteris: nũc autẽ, & in gymnasticis, atq; actionibus belicis esse aliis inferiores. Non enim ob id præstabant, q̃ iuuentutẽ exercerẽt, sed q̃ ipsi exercitati contra non exercitatos pugnabãt. Itaq; honestas, ac nõ feritas, est in certaminibus præferẽda. Neq; enim lupus, neq; alia bestia, honestũ periculũ pugnãdo subiret, sed magis vir bonus. Qui verò adolescẽtes in hæc nimiũ tradunt, & in necessariis absq; disciplina dimittũt, verè illos sordidos reddunt. Ad vnũ enim opus Reipublicæ vtiles faciũt, & illud ipsum deterius, vt ratio ostẽdit. Oportet autem non ex prioribus operibus, sed ex his, quæ nũc fiunt, iudicare. Nã nunc quidẽ illi, qui repugnãt, disciplinã habẽt: tũc verò nõ habebãt. Quòd igitur vtendũ sit gymnastica, & quomodo vtẽdũ: confessum existat. Vsq; enim ad pubertatẽ leuiores exercitationes sunt adhibẽdæ, absq; victu illo violẽto, & laboribus coactis, ne corpora crescere impediãtur. Signũ erit non paruum, quòd ita contingat: quia inter eos, qui Olympia vicerũt, duo, vel tres tantũ reperiuntur, qui iidẽ adolescẽtes, & viri sint victoriã cõsecuti, propterea, q̃ per exercitationes pueris adhibitas, sublata sit vis, ac robur à violentis laboribus. Post pubertatẽ verò cùm annis tribus ad alia perdiscenda intẽderint, tunc congruit & laboribus, & victu necessario illos occupare. Nã simul mente, & corpore laborare non oportet, cùm se inuicẽ impedire nata sint. Labor quidem corporis, mentem: mẽtis autem, corpus.

De musica pulchra disceptatio.
Cap. V.

DE musica verò dubia quædã posuimus anteà, & nunc rectũ erit illa resumere, vt tanquam consentanea fiat rationibus, quas quis de ea dicens ostẽdat. Neque enim facile est demonstrare, quam potentiam habeat, neque cuius gratia illã adipisci oportet, vtrum solatij causa, & quietis, quẽadmodum somnus, & potus. Nam hęc per se ipsa nõ sunt honesta, sed iucunda, & simul cessare curas faciũt, vt inquit Euripides. Quapropter instituũt in illa, & vtuntur cunctis istis similiter, somno, & potu, & musica. In his quoq; saltationẽ posuerunt. An magis putandũ est ad virtutem tendere musicam, vt potẽtem? quemadmodũ gymnastica tale aliquod corpus reddit, sic & musicam talẽ aliquẽ morem efficere, assuefacientem posse rectè lætari? An ad degendi rationẽ aliquid cõfert, & ad prudẽtiam? Nam hoc tertium ponendũ est, ex his, quæ dicuntur. Quòd igitur oporteat pueros non solatij gratia discere, manifestum est: non enim solantur discentes. nam cum labore est disciplina. Atqui nec degendi rationẽ pueris, neque illi ætati congruit attribuere. Nulli enim imperfecto cõpetit perfectio. Sed forsan videbitur puerorũ studium solatij esse gratia viris factis, & perfectis. Quòd si hoc tale est, cuius gratia oportet ipsos addiscere, ac non potiùs, instar Persarũ, Medorúmq; regũ, per alios idẽ facientes voluptatis, ac disciplinæ participes fieri? Etenim necesse est melius perfici ab his, qui hoc opus suũ fecerũt, & artẽ, quàm ab his, qui tanto solùm tẽpore in eo laborauerunt, quanto addiscunt. Quòd si oportet in his eos laborare, similiter & circa epularum apparatum oportebit vtique eos addiscere, quod est absurdum. Eadem quoq; dubitatio cadit, si possit mores facere meliores. Quid enim opus est, eos hæc addiscere, ac non ex aliis audiẽtes rectè lætari, & iudicare posse, quemadmodum Lacones? Illi enim, quãquàm non didicerint, possunt tamen rectè iudicare, vt aiunt, quę sit bona, vel nõ bona melodia. Eadémq; ratio foret ad solatium, & ad rationem degendi otij libero homine dignam. Quid enim oportet eos discere, ac non aliis vtẽtibus frui? Considerare hoc licet ex opinione, quam habemus de diis. Non enim Iupiter cantat, aut citharã pulsat secũdum poëtas: imo illos qui talia faciũt, appellamus viles: & opus illud non viri, neq; sobrij, sed iocãtis. At enim de his posteà erit considerandũ. Prima verò quæstio est, vtrũ musica sit in ioco reponenda, vel nõ: & quid potest efficere de his tribus in dubitatione propositis, vtrũ disciplinam, an solatium, an rationem otij degendi? Rationabiliter quidẽ ad omnia instituitur: & videtur omniũ particeps; nam & iocus gratia requietis est, ac requietem necesse est esse iucundam. Est enim medicina molestiæ illius, quæ per labores suscipitur: & ratio degẽdi otij non solũ honestatẽ habere debet, verùm etiã voluptatem. Felicitas enim ex ambabus istis est. Musicam verò omnes fatemur esse ex iucũdissimis, siue nuda sit, siue cum modulatione. Inquit profectò & Musæus, Carmẽ, dulcissimam rẽ esse mortalibus. Quapropter & ad cœtus familiarum, & ad vitam in otio degendam, rationabiliter illam recipiunt, vt potentem lætitiam afferre. Vnde & ex hoc quis intelligat, illam pueris esse perdiscendam. Quæcunque enim iucunda sunt, atque eadem innocua, non solùm cõgruunt ad finem, verùm etiam ad quietem. Cum verò contingat hominibus perrarò esse in fine, persępe autem cessent, & vtantur iocis, non ob aliud modò, sed etiam ob delectationem: vtile foret requiescere in his, quæ ab illa proueniunt, voluptatibus. Contingit autem hominibus fecisse iocos finẽ, cùm, & habeat fortasse finis voluptatẽ quandã, sed non quãcunq;. Quærentes verò istam, accipiunt hanc pro illa, ex eo quòd cum fine agendi similitudinem habet. Nã finis gratia nullius futuri expetitur: & tales voluptates, nullius futuri gratia, sed gratia eorum, quę antecesserũt, laborũ scilicet, & molestiarum. Per quã igitur causam quærũt felicitatẽ fieri per huiusmodi voluptates, hãc vtiq; aliquis rationabiliter existimet causam. De cõmunione autẽ musicæ non per hæc solũ, sed etiã quia vtilis sit ad cessationes, vt videtur, nec per eas modò, sed insuper quęrendũ num aliquãdo aliud ex ea proueniat. Pretiosior quidẽ natura eius est, quàm secundum eum vsum, de quo suprà dicitur. Et oportet non solũ ab ipsa voluptatem capere, quam participant omnes secundũ sensum (habet enim musica naturalem voluptatem, per quam illius vsus cunctis ætatibus, cunctisq; moribus est acceptus.) sed videre, si quo modo ad mores extẽditur, & ad animũ. Id autẽ patebit, si aliquãdo tales aliqui secundum mores per illam efficiamur. Atqui quòd efficiamur, per Olympi moderationem manifestum est: ea nanq; abstrahit animam, & quodam modo rapit. Raptus verò, & abstractio animæ, circa morem affectio est. Prætereà, audientes repræsentationes, omnes afficiuntur, etiam sine melodiis, & versibus. Cùm verò contigerit musicã esse delectabilium, virtutem autẽ esse circa lętandum rectè, & amare, & odisse: oportet profectò addiscere, & assuefieri ad nullam rem adeo, vt ad iudicandũ rectè, & ad gaudendũ mansuetis moribus, & laudabilibus operibus. Sunt autẽ in rhythmis, & melodiis similitudines, maximè penes veras naturas iræ, & mansuetudinis, ac fortitudinis, & temperantiæ, & contrariorũ his, & aliorum omnium, quæ ad mores pertinẽt. Patet id ex affectu, mutamus enim animũ talia audientes. Mos autem dolendi, ac lætandi in similibus, prope est vt erga veritatem eodem modo se habeat: ceu si quis gaudet, imaginẽ alicuius videns, non propter aliã causam, sed propter formam ipsam: necessarium est huic, & aspectum ipsum illius, cuius imaginẽ contemplatur, esse iucundum. Contingit autem in aliis quidem sensibilibus, nullam existere similitudinem morũ; vt in his quæ tactu, vel gestu percipiuntur. In his etiam, quæ visu, admodum parum: figuræ enim sunt talia, sed ad modicum: & omnes huiuscemodi sensus participãt. Insuper nõ sunt hæ similitudines morum, sed signa magis, quæ fiunt figurę, & colores morum: & sunt hæc à corpore in passionibus. Attamẽ quantum refert circa horum visionem, oportet pueros non figuras inspicere Pausonis, sed Polygnoti, & si quis alter

alter pictor, vel statuarius sit moralis. At in melodiis ipsis, sunt imitationes morum, & hoc est manifestum. Statim enim harmoniarum distincta est natura, ita vt qui audiunt, aliter disponantur, nec eodem modo se habeãt ad vnanquanq; ipsarum, sed ad quasdam flebiliter, & contracte magis, puta ad eam, quæ appellatur Lydia mista: ad quasdã verò mollius secundum mentem, ceu ad illas, quę sunt remissæ: ad aliam verò mediocriter, & compositè plurimùm, vt videtur Dorica facere sola omnium harmoniarum. Phrygia verò distrahit, ac rapit animũ, & quasi extra se ponit. Hoc enim rectè dicũt, qui circa huiusmodi disciplinam philosophantur. Capiunt enim verborum testimonia ex rebus ipsis. Eodẽ modo se habet circa rhythmos. Alij enim morem continent grauius, alij concitant, alij violentiores afferunt motus, alij liberaliores. Ex his igitur patet, quòd musica potest animi morem aliquem facere. Quòd si hoc potest musica, clarum est, quòd ad puerorum disciplinam est adhibẽda, & in ea pueri sunt instituendi. Congruit autem naturæ huiusmodi, disciplina musicæ: nam pueri propter ætatem nihil ferunt sponte, quod non habeat in se iucunditatem. Musica verò ex his est, quæ sunt iucunda secundũ naturam. Et videtur cognatio quædam esse nobis cũ harmoniis, & rhythmis. Quapropter multi sapientum dixere, alij quidem, animum esse harmoniam: alij verò, habere harmoniam.

Sententia propria de musica: quòd liberis ciuium aliquò tenus discenda sit, & canendo, & manibus pulsando: & quousque.
Cap. VI.

VTrum autẽ addiscere eos oportet cantando, & manibus agẽdo, vel nõ, quẽadmodũ priùs dubitatũ est, nunc erit dicendũ. Non est obscurum, interesse multũ ad hoc, vt efficiamur aliquales, si quis operum ipse sit particeps. Nempe impossibile est, vel certè admodũ difficile, vt qui opera ipsa non tractat peritè valeat iudicare. Et simul opus est, vt pueri habeant exercitationem aliquam. Et Architæ tabella rectè reperta est, quã pueris dant, vt in ea occupati, illa, quæ sunt domi, non frangãt. Nescit enim pueritia quiescere. Hic est ergo infantibus conueniens ludus: disciplina verò maioribus, tanquam tabella quædam. Quòd igitur docendi sint musicam, ita vt in opere ipso versentur, ex ipsis patet. Quid autem deceat, vel nõ deceat secundum ætates, non difficile est determinare, ac respondere vituperatoribus, vile huiusmodi exercitium esse dicentibus. Primùm igitur, cùm iudicandi causa sint hæc opera perdiscenda, oportet in pueritia illis operam dare: in maiori verò ætate, exercitationem eorum dimittere, tantummodò autem iudicare posse per disciplinã adeptam, ac lætari rectè. Vituperatoribus autem, qui aiunt, sordidos, ac viles musicam facere, non difficile est respondere, si consideremus quousque illi opera danda sit ab his, qui ad virtutem ciuilem erudiuntur, & quæ melodiæ, quíve rhythmi sint addiscẽdi, & prætereà quibus instrumentis percipiatur. Nam in eo quidem plurimùm refert, consistítque in his obiectionibus solutio. Nihil enim vetat, modos quosdam musicæ illud, quod aiunt, efficere. Clarum est igitur, oportere disciplinã eius neque impedimẽtum afferre cęteris operationibus, neque corpus efficere inutile ad bellicas, ciuilésq; exercitationes. Ad vsus quidem iam, ad disciplinas verò posteà. Erit autem hoc, si neq; in illis laborabunt, quæ ad certa artificia pertinent: neque circa admirabilia quædã, & superflua, quæ in certamina priùs, & de certaminibus in doctrinam venêre: sed eousq;, vt gaudere valeant probabilibus melodiis, & rhythmis, & non communi sensu musicæ solùm, vt animalia quædam, & turba seniorum, ac puerorum. Patet etiam ex his, quibus instrumentis sit vtendum. Neq; enim tibiæ sunt in disciplina recipiendæ, nec aliud artificiosum instrumentum, vt cithara, & si quid aliud tale: sed quæcunque faciunt auditores bonos, vel musicæ disciplinæ, vel alterius. Insuper tibia non est morale, sed potius † suscitatiuum, & concitatiuum. Itaq; ad huiusmodi tempora est vtendum illa, in quibus spectacula magis purificationem patiuntur quã disciplinam. Adiungamus autem & illud, quod contrarium disciplinæ efficit, impediens rationem, vti tibiarũ sonus. Quapropter bene reprobauerunt illarũ vsum antiqui, licet priùs vsi fuissent. Studiosiores enim facti propter diuitias, & animosiores ad virtutẽ, post victoriam, contra Medos habitã, ac ex rebus gestis magnũ de se opinantes, disciplinã omniũ arripuerũt, nõ iudicando, sed experientes. Quapropter tibiarũ quoque vsus, tũc receptus est. Nã & apud Lacedæmonios quidã, qui ludos exhibebat, ipsemet tibiis modos fecit: & Athenis eousq; in consuetudinẽ venit, vt ferè ingenui omnes addiscerent. Quod patet ex tabula à Thrasippo posita, cùm ludos pro tribu sua dedit. Posteà verò in desuetudinẽ abiit, & improbari cœpta est, cùm iam meliùs per experientiam iudicare possent, quid ad virtutẽ pertineret, & quid non. Eodémq; modo permulta instrumẽtorũ antiquorũ improbata sunt, veluti Pectades & Barbiti, & quę ad voluntatẽ audientiũ intendebant, heptagona, & trigona, & sambucę, & cuncta, quæ indigent perita manuum gesticulatione. Rationabilitérq; illud se habet, quod antiqui de tibiis fabulãtur. Aiunt enim, Mineruã repertricem, tibias abiecisse ob deformitatem oris. Atqui non malè se habet dicere, fecisse hoc deã, deformitate oris infensam: sed tamẽ multò magis ob id, quia nihil cõfert tibiarũ vsus ad intelligentiã, & mentem, cùm sciẽtia, & ars Mineruę sit attributa. Cùm verò instrumentorũ & operis probauerimus artificiosam disciplinam, artificiosam verò illã posuimus, quæ versatur in certaminibus. In illis enim qui agit, nõ propriæ virtutis gratia agit, sed vt audiẽtes delectet, & onerosa quidẽ delectatione. Quapropter nõ ingenui hominis cẽsemus esse huiuscemodi opus, sed per viles, ac sordidos contingit illud fieri. Nam finis, cuius gratia faciunt, improbus est, cũ spectator onerosus existẽs, modò hoc, modò illud exigere cõsueuit, ita vt artifices quoque placere studentes, illiusmodi efficiantur, & corpora similiter propter motus.

ἀλλὰ μᾶλλον ὀργιαστικόν

Vtrum

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vtrum ad musicam disciplinam omnibus harmoniis sit vtendum & omnibus rhythmis, an distinguendum sit. Vtrum iis qui operam disciplinæ discendæ nauant, eandem determinationem ponamus an quandam aliam. Et cùm musicæ pars vna in melopœia melodiisque versatur, altera in rhythmis, vna alteri sit præferenda.

Cap. VII.

COnsiderandum est autem, vtrum omnibus vtendum sit harmoniis, & omnibus rhythmis, an distinguendum, Deinde vtrum illis, qui eruditionis causa laborant, eandem distinctionem tribuamus, an tertium quiddam aliud. Quoniam videmus musicam esse per melodiam, & rhythmos, horum vtrunque latere non debet, quam vim habeat ad doctrinam, vtrum præferenda sit ea pars quæ in melodiis cõsistit, an ea, quæ in rhythmis. Putãtes igitur multa de his esse dicta recte à musicis quibusdam, qui nunc sunt, & à philosophis, qui peritiam habent huius disciplinæ, discussionem, & examen singularum partium illis dimittemus, qui perquirere volent. Nos autem solummodo in genere de ipsis dicamus. Cùm illa probetur à nobis melodiarum diuisio, quam faciunt quidam philosophi, quòd aliæ sunt morales, aliæ effectiuæ, aliæ abstractiuæ, ponentes naturam earum ad singula istorum propriam. Dicimus autem, non vnius vtilitatis gratia oportere musica vti, sed multarum: nam & doctrinæ gratia, & purificationis. (Quid autem purificationem intelligamus, nunc simpliciter, alias verò, diligentiùs in his, quæ de poëtis scribimus, dicentur.) Tertiò gratia degendi otij, quietisque causa, & remissionis curarum. Patet, omnibus harmoniis esse vtendum, sed non eodem modo: verùm ad doctrinam quidem moralibus est vtendum maximè: ad auditionem verò alio pulsante, effectiuis & abstractiuis. Nam affectio illa, quæ contingit circa animos quorundam vehementer, in cunctis existit. Differt autem secundum magis & minus, ceu miseratio, & metus, & præterea abstractio animi. Nam per hunc motum, deuoti, & supplices quidã fiunt. Videmus autem & sacris melodiis ita affici, quando vtuntur expiantibus animã carminibus, quasi medicina fretis, & purificatione. Hoc idem euenire necessum est iis, qui commiseratione, & qui motu, & qui aliis affectibus detinentur, & aliis, quatenus cuique talia contingãt: fierique in omnibus purificationem quandam, & leuationem cum voluptate. Similiter autem carmina purificatiua, lætitiam afferunt innocuam hominibus. Quapropter talibus harmoniis, & talibus carminibus spectandi sunt hi, qui theatralem musicam tractant certatores. Sed cùm spectator sit duplex, alter ingenuus, & doctus, alter vilis, & indoctus, ex opificibus, turbaque vrbana, his quoque accommodanda sunt certamina, & spectacula ad cessationem, & requietem. Vt enim illorum animæ distortæ sunt à naturali habitudine, sic harmoniarum, & melodiarũ distortiones sunt quædam, illæque sunt vehementes, & infractæ. Delectat verò singulos id, quod suæ naturæ sit aptum. Quam ob rem licentia permittenda est his, qui de arte musica certant in theatro, vt ad huiusmodi spectatorem, tali genere vtantur musicæ. Ad doctrinam verò, moralibus melodiis est vtendum, & talibus harmoniis, qualis est Dorica, vt suprà diximus. Recipienda est & alia quancunq; nobis suadent, qui in philosophia, musicaque versantur. Socrates verò in libris de Republica, non rectè Phrygiam tantummodo adiungit ad Doricam, licet improbans tibiam ex instrumẽtis: habet enim eandem vim Phrygia in harmoniis, quam habet tibia in instrumentis. Ambæ enim concitant animos, & in affectus impellunt. Ostẽdit hoc poesis. Tota enim bacchatio, & tota huiusmodi concitatio maximè omnium instrumentorum, per tibias fit. Harmonia verò Phrygia maximè hunc modum habet, ceu Dithyrambus manifestè videtur esse Phrygius. cuius quidem rei plura afferunt argumenta, qui circa huiusmodi rerum intelligentiam vacant. Et inter cætera illud, quod Philoxenus aggressus Doricè facere Dithyrambos in fabulis, nõ potuit, sed vi illius naturæ tractatus fuit ad Phrygiam harmoniam, quæ maximè illis congruebat. Doricam autem fatentur omnes constantem esse, ac firmam, morémque summopere continere virilem. Præterea, cùm medium extremorum sumendum esse diximus, Dorica autem hanc habet naturam ad alias harmonias, manifestũ est, quòd Doricam præ cæteris decẽs est iuniores addiscere. Sed duo consideranda sunt. Vnum, quid possit. Alterũ, quid deceat. Nã possibilia quisque aggredi, & conuenientia sibi, debet. Sunt autẽ hæc distincta ætatibus, ceu defessis iam tempore, non facile est alti spiritus cantilenas canere. sed talibus subiicit natura remissas. Ex quo Socratem in hoc quoque meritò reprehendunt quidam ex his, qui circa musicam versantur, quòd remissiores harmonias improbauit ad doctrinam, quasi vinolentas, accipiens eas non secundum vinolentiæ naturam, (nam vinolentia magis delectari facit,) sed defessas. Quare & ad futuram ætatem seniorum, opus est huiuscemodi harmonias attingere, & huiuscemodi melodias. Præterea, si qua est talium harmoniarũ, quę conueniat puerorum ætati ex eo, quia possit ornatum simul, doctrinámq; afferre, quod Lydia maximè omnium harmoniarum habere videtur, manifestum quòd hæ tres determinationes sunt in doctrina faciendæ, scilicet medium, possibile, ac decens.

LEON

LEONARDI ARETINI VIRI CLARISSIMI, in Libros Oeconomicorum Aristotelis ad Cosmum Medicem Florentinum Præfatio.

PRetiosa sunt interdum parui corporis munuscula, quod lapilli, gemmæque testantur. Et homines nonnunquam pusilli grandioribus præualent, vt de Tydeo scribit Homerus. à quo breui, & exiguo omnes certaminibus longè superatos fuisse tradit. Statius quoque Homerum, credo, secutus, de eodem inquit,

Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

Tu igitur, Cosme dulcissime, hoc quicquid est libelli ob paginæ breuitatem nequaquam despexeris: pusillum quidem est, at viribus amplum, & pretio dignum. Quod ego per has ferias è Græco interpretatus, non immeritò, vt mihi videor, tibi potissimùm destinaui. Cui enim rectiùs de gubernatione exercitus præcipi potest, quàm illi, qui exercitum habet? Cui rursus de rei familiaris administratione, quàm ei, qui rem amplam possidet, & tueri illam cum laude gliscit, & augere cum dignitate? Licet ergo per te multùm sapias, & à patre tuo viro sapientissimo quotidie audire possis, operæpretium tamen erit quod de re familiari tradiderint excellentissima philosophorum ingenia, cognouisse. Vt enim medicinæ sanitas, ita rei familiaris diuitias finem esse constat. Sunt verò vtiles diuitiæ, cùm & ornamento sint possidentibus, & ad virtutem exercendam suppeditent facultatem. Prosunt etiam natis, qui faciliùs per illas ad honores, dignitatésque subleuantur. Nam quorum virtutibus obstat res angusta domi, haud facilè emergunt, vt poëtæ nostri dictat sententia. Quare cùm nostri, tum natorum multò magis charitate, illarum amplificationi, quoad honestè possumus, studendum est: quõniam à philosophis in bonis numerantur, & ad felicitatem pertinere creduntur. Tu igitur harum præcepta rerum in hoc libello Aristotelis leges, quem ego non solùm transtuli è Græco, vt maximè consonum esse putaui, verùm etiam explanationem quandam obscurorum verborum adiunxi, quò tibi legenti dilucidior esset. Primùm igitur illud præmittendum est, Duas philosophiæ esse partes, quarum altera in cognitione rerum: altera in agendo versatur. Prima ferè pars ad illa pertinet, quorum finis est ipsa cognitio. Actiua verò præcepta vitæ continet, quæ scire parum est, nisi deducas in actum. Ea verò præcepta diuiduntur trifariàm: aut enim circa mores nos instruunt: aut circa rem familiarem, aut circa Rempublicam. Harum primam Ethicam: secundam, œconomicam: tertiam, politicam Græci appellant. Nos, vt opinor, nostris vocabulis vti magis decet, quàm alienis. Nunc ad textum Aristotelis veniamus.

ARIST

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS

Stagiritæ Oeconomicorum, siue de Rebus Domesticis Liber Primus,

Leonardo Aretino Interprete.

Argumentum libri.

IN primo libro hæc exponuntur: primùm differẽtia, conuenientia, & ordo politicæ disciplinæ, & œconomicæ. Deinde partes domus, & acquisitio: Coniugalis societas, leges viri ad vxorem, leges domini ad seruos: Oeconomi leges. Hęc sex capitibus cõtinentur, quorũ maximè quartum, quintum, & sextum officia rei familiaris continet: primum autem, secundum, & tertium rem familiarem exponunt.

Quomodo differant, & conueniant inter sẽ Politica, & Oeconomica, & quis earum sit ordo.

Cap. I.

RES familiaris, & Respublica inter se differunt, non solum quantũ domus, & ciuitas, (hęc enim sunt eorũ subiecta) verùm etiam illo, quòd in Republica quidem plures imperant, in re familiari verò vnus dúntaxat est imperator, & rector. Quædam enim artes distinguuntur, nec est eiusdem, fecisse, ac facto vti: quemadmodũ lyra, & fistulis. Sed Reipublicæ disciplinæ, est ciuitatem ab initio constituisse, & constituta bene vti. Itaque patet etiam esse rei familiaris, parare domum, & illa vti. Ciuitas quidem est multitudo domorum, agro, & pecuniis sufficienter abundans ad bene viuendum. Id autem ex eo patet, quòd si cõpotes horum esse nequeunt, societas soluitur. Insuper, huius gratia in vnũ coëunt. Cuius autẽ gratia vnũquodq; est, & substãtia ipsius hęc existit. Itaq; patet, priorẽ esse rem familiarẽ quàm Rempublicã: nam & opus illius est. pars enim ciuitatis, est domus. Considerandum est igitur de re familiari, quod sit illius opus.

De partibus domus, & vnde sit sumenda possessio.

Cap. II.

DOmus quidem partes sunt homo, & possessio. Quoniam verò primùm in minimis natura cuiusq; inspicitur, in domo quoq; se habet ita. Quare secundum Hesiodum hoc adesse cõuenit: Domicilium in primis, mulierémq;, & bouem aratorem. Alterum enim primum in victu est, alterum in liberis. Itaque oportet ea, quæ ad vxorem spectant, rectè dispositisse, hoc est prouidisse, vt talis sit, qualis esse debeat. Possessionis autem prima cura est, ea, quæ secundũ naturam: secundũ naturã verò potissima est agricultura. Secundo loco omnia, quæ sunt à terra, ceu metallorũ, aut si qua alia huiusmodi: sed agricultura præcipuè, quoniã iusta. Nõ enim ab hominibus, necvolẽtibus, vt cauponaria, & mercenariæ: nec ab inuitis quærit, quẽadmodũ bellicæ artes: & est earũ rerũ, quæ sunt secundum naturam. Natura enim † omnis educatio est à matre: quare & hominibus à terra. Prodest etiam hęc plurimùm ad fortitudinẽ, non enim, quemadmodum viles artiũ, corpora eneruat, sed talia facit, vt & sub dio consistere, & tolerare labórem valeant, & aduersus hostes pericula capessere. Soli enim hi res suas extra munitiones habent.

† omnibus

Quòd viri & mulieris societas secundum naturam sit, & necessaria, & quòd multa commoda contineat.

Cap. III.

SEd eius diligentiæ, quæ est circa homines, primæ sunt partes circa vxorem. Societas enim est maximè secundum naturam mari, & fœminæ. Præmissum est enim à nobis & aliis locis, desiderare naturam multa efficere talia, veluti vnumquodque animalium: est enim impossibile, fœminam sine mare, aut marem sine fœmina hoc adimplere. Quare eorum societas necessitate constituta est. Enimuero in cæteris animalibus absque ratione id fit, & inquantum naturæ capacia sunt, & procreandi gratia solùm. In cicuribus autem, & prudentioribus distinguuntur magis. Apparent enim in his magis mutua auxilia, & dilectiones, & cooperationes. Maximéque in homine id conspicitur, quòd non essendi causa solũ, verùm etiam bene essendi mas, & fœmina ope mutua coniungũtur: filiósq; procreant, non solùm vt id Naturæ tributum ferant, verùm etiam vt commoda éxinde suscipiat. Valentes enim ipsi, imbecilles suos labore tuentur, & alũt: mox imbecilles ob seniũ facti, à valentibus eadem reportant. Et simul natura per hunc circuitũ adimplet sempiternitatẽ: ex quo secundum numerum nõ potest, at secundũ speciem. Sic enim diuina prouidentia vtriusque natura ordinata est, viri scilicet, & mulieris ad societatẽ. Tendunt enim eorũ omnia in idẽ vtilitatis, licet contraria quædam videantur. Alterũ enim robustum facit, alterũ imbecillius: vt hoc quidem ob timorẽ cautius, illud verò propter fortitudinẽ pugnacius esse: & alterũ parat foris, alterum parta domi conseruat. Ad operis verò effectionem, alterum sedulitatẽ intra limẽ agit, ad externam verò perua

Quietem. peruagationẽ imbecillũ. Alterũ ad †sedulitatẽ deterius est, ad motus autẽ valẽtius. Circa prolẽ autem, generatio quidẽ propria est, vtilitas verò cõmunis. Alterius enim nutrire est, alteri⁹ erudire.

Leges viri ad vxorem. Cap. IIII.

LEges igitur primũ sint viro ad vxorẽ, & iniuria cesset. Sic enim nec ipse iniuriã patietur. Hoc enim & cõmunis lex inducit, vt Pythagorici dicũt, quẽ admodũ seruã à lare abductã quã minimè decet videri iniuria afficere. Est autẽ viri iniuria, externarum mulierũ coitus. In vsu verò, vt neq; desit præsentibus, nec absentibus impotens sit acquiescere: sed ita assuefieri, vt sufficienter se habeat in præsentia, & absentia. Rectè verò se habet & illud Hesiodi, puellã accipere oportere, vt gratis moribus eam imbuere possis. Diuersitates enim morũ nequaquã sunt ad dilectionem aptæ. Circa ornatũ verò, quẽadmodũ in moribus fictionẽ esse nõ decet, si simul appropinquare debẽt, sic etiã nec in corpore. Nã illa, quę per ornatũ fiũt, nihil differũt ab histrionũ vsu, tragœdias in scena agẽtiũ.

Leges domini ad seruos. Cap. V.

POssessionũ autẽ prima quidẽ, ac maximè necessaria est illa, quæ optima, & principalissima: id est autẽ homo. Quapropter oportet primò seruos parare studiosos. Seruorũ autẽ species duæ, curator, & opifex. Cũ verò cernamus, quòd disciplinę tales aliquos faciunt iuuenes, necessariũ est, postquã paraueris, imbuere illos, quibus liberalia officia fuerint cõmittẽda. Cùm seruis autẽ vertatur ira, vt neq; superbos esse sinat, neq; abiectos. Et liberalioribus quidẽ honorem, opificibus verò cibum abundè tribuat. Et quoniã vini potus etiam liberos ad insolentiã impellit, & apud multas nationes ingenui quoq; ab illo se abstinent, vt Carthaginiẽses dũ militãt: patet quod vini aut nihil, † aut valde rarò seruis tradẽdũ est. Tria verò cùm sint, opus, cibus, & castigatio: cibus quidẽ sine castigatione, & opere petulantẽ reddit: opus verò, & castigatio sine cibo, violẽta res est, & infirmũ facit seruũ. Restat igitur, vt opus faciendũ illi tribuat, & cibũ sufficiẽtẽ: sine mercede enim dominã dum nõ putãt: merces autẽ seruis, cibus est. Verũ vt alij deteriores fiũt, quãdò nec melioribus tribuitur melius, neq; præmia sunt virtutis, & vitij proposita: sic & in seruis. Quapropter oportet consideratione habere, ac indulgere illis, & permittere singula secundũ merita, & ci[illegible], & vestẽ, & quietem, & castigationẽ verbo, & opere, medicorũ arteni imitãtes, in medicinę loco, ꝓspicientes, quòd quidẽ cibus medicina non est propter continuationẽ. Genera verò seruorũ ad opus faciẽdũ optima esset, neq; timida, neq; fortia nimis. In vtrisq; enim peccatũ est: nã & nimis timidi nõ ferunt laborẽ, & ferocibus nõ cõmodè imperatur. Oportet quoq; sine omnibus esse terminatum: est enim iustũ simul & vtile, libertatẽ esse propositã. Libẽter enim labores subibunt, si & propositũ præmiũ cõspexerint, & tẽpus definitũ. Sunt etiã procreatis filiis, tanquã obsidibus obligandi. Nec plures habendi eiusdem generis, quemadmodum in ciuitatibus. Sacra quoq;, & largiores epulæ seruorũ gratia magis faciẽda, quàm liberorũ. Plura enim ipsi habẽt, quorũ vtiq; gratia talia instituta sunt.

† ὀλίγον, Vel paucum.

Leges Oeconomi. Cap. VI.

QVatuor habere oportet patrẽfamiliãs circa pecunias; nam & quærere posse cõuenit, & quæsita tueri. Alioqui nulla quærẽdi foret vtilitas. Nam cribro haurire nihil aliud est, quã (quod dici solet) terebratũ vas. Esse præterea talẽ, vt & ornari præsentibus, & frui sciat. Horũ enim gratia habere illas expedit. Distinguẽda quidẽ sunt singula, & plura habẽda fructuosa, quã infructuosa: & negotia sic sequestrãda, vt omniũ simul periculũ non subeatur. Circa tuẽdũ autẽ quæsita, vtiles sunt Persicæ, & Laconicæ, vtilis etiã Attica dispẽsatio: vẽdẽtes enim emũt. Et penoris institutio, nõ est in exilioribus administrationibus. Est autẽ Persica, ipsum omnia iubere, omniáq; inspicere. Et quod de Dionysio inquit Dion: Nullus enim parẽ curã habet alienorũ, & suorũ. Itaq; quæcũq; per ipsum geri possunt, circa illa cũ diligẽtia intẽdat. In quo Persę simul, & Libyci dictũ rectè se habet. Persa enim rogatus, Quid equũ maximè pinguẽ faceret: Oculus domini, respõdit. Libycus verò rogat⁹, Quod sterquiliniũ agro foret optimũ? Domini inquit, vestigia. Sunt igitur inspiciẽda negotia diligẽter à viro, inspiciẽda etiã ab vxore, prout inter eos distinctæ sunt curæ. Et hoc faciendũ est, in exilioribus quidẽ administrationib⁹ rarò: in grãdiorib⁹ autẽ, quorũ cura aliis cõmittitur, sæpe. Nisi enim quis bonũ exemplũ de se præbuerit, imitatorẽ diligẽtiæ habiturũ nõ existimãt, neq; in re familiari, neq; in aliis: quoniã impossibile sit, nõ diligẽtis domini diligẽtes esse vicarios. Cùm verò hæc ad virtutẽ honesta sint; & ad rẽ familiarẽ vtilia, expergisci decet ptiùs dominũ, quã seruũ, & cubitũ ire posteriùs: nec vnquã incustoditã esse domũ, quemadmodũ nec vrbẽ, quãdo opus est, neq; die, neq; noctu. Et ante lucẽ surgere. Quod & ad sanitatẽ, & ad curã rei familiaris, & ad studiũ philosophiæ prodest quàm plurimùm. In paruis igitur administrationibus Attica regula circa fructus vtẽdũ est: in magnis verò distinctio faciẽda est eorum, quæ in annũ, & eorũ, quæ in singulos mẽses cõsumere oportet, Eodémq; modo in instrumẽtis separãda sunt ea, quorũ vsus quotidianus est, ab his, quę rarò sunt vsui. Hęc tradẽda sunt iis, quibus negotia cõmiseris. Ac certo tẽpore inspectio eorũ faciẽda erit, vt nõ lateat, qd saluũ sit, quídve perierit. Aedes quoq; ita parãdæ sunt, vt & rerũ possessarũ, & salubritatis, cõmoditatísq; rationẽ habeamus. Rerũ possessarũ dico, ceu fructuum, & vestiũ, quales his cõducant: & fructuũ, quales aridis, & quales liquidis: & aliarũ rerũ, & quales animatis, & quales inanimatis seruísq;, & liberis, maribúsq;, & fœminis, ciuib⁹, & peregrinis. Cõmoditatis verò, & salubritatis, vt æstate quidem vẽtorum afflatum, hyeme verò Solem recipiat. Essent autem tales, si auerso Borea fuerint, nec æqualiter latę. Videtur quoq; in magnis domibus vtilis esse ianitor, qui sit ad cętera inhabilis, ꝓ obseruatione importãdorũ, & exportatorũ. Ad rectũ verò vsum instrumẽtorũ illud Laconicũ valet. Singula suo loco iacẽre. Sic enim parata nõ reqrent.

ARISTOTELIS

STAGIRITAE OECONOMICORVM, SIVE DE REBVS DOMESTICIS, LIBER SECVNDVS,

Leonardo Aretino Interprete.

Argumentum Libri.

QVAE sint leges probæ matrisfamiliâs. Item leges probi viri ad coniugem: testimonia, & exempla ex Homero: postremum probi viri, & mulieris bonæ inter se mutuò leges quæ sint.

Leges probæ mulieris.

Cap. I.

PROBAM mulierem omnibus, quæ sunt intus, dominari oportet, curámque habere omnium secundum præscriptas leges: Non permittentem quenquam ingredi, sine præcepto viri, veritam maximè verba, quæ de mulierũ corruptela circunferuntur. Et si quid intus accidat, vt sibi notum sit soli: & si quod malum ab ingredientibus committatur, vt penes virum sit culpa. Dominam verò impensarum ad festos dies, quos permiserit vir. Sumptu, & vestitu, & apparatu minori etiam vtatur, quàm leges permiserint ciuitatis. Considerans, quòd nec vestimentorum nitor, nec excellentia formę, nec auri magnitudo tantum valet ad mulieris laudem, quantum modestia in rebus, ac studium honestè, decoréque viuendi. Etenim omnis huiusmodi ornatus animi optabilis est, multóq; firmior ad senectutẽ vsq;, veras laudes sibi, natisque afferre. Se igitur ipsam in his virtutibus inanimet mulier, pergátq; laudabiliter rebus præsse. Nam viro quidem indecens videtur ea scire, quæ intra ædes fiunt. In cæteris verò omnibus parère mulier viro contendat. Nec audiens quicquam de Republica, nec tractans quicquam eorum, quæ ad connubia spectare videntur. Sed cùm tempus poscet, aut filias tradere nuptui, aut Nurus accipere, obediat penitus in his viro: atque sic vnà deliberet, vt sententiam viri sequatur, intelligens non ita turpe viro esse quicquam eorum, quę domi sunt facere, sicut mulieri quæ foris perquirere. Existimare autem debet mulier bene composita, mores viri esse legem suæ vitæ impositam sibi à Deo, per coniunctionẽ matrimonij, atq; consortij. Quos si quidem æquo ferat animo, perfacilè reget domum: sin contrà, difficiliùs. Quapropter decet non solùm in prosperis rebus, secundáque fortuna, vnanimem se viro præstare, & inseruire velle, verùm etiam in aduersis. Si sit in rebus defectus, vel corporis ægrotatio, vel alienatio mentis, æquo ferat animo, & obsequatur: nisi fortè turpe aliquid sit, vel indignum. Ne si quid perturbatione animi vir deliquerit, memoriter seruet, sed ęgritudini, ignorantiæque adscribat. Nam quantò in his diligentiùs obsequetur, tantò sibi maiorem gratiam habebit, cùm ab ægritudine fuerit liberatus: & si iubenti aliquid turpe nõ paruerit, meliùs recognoscet ad sanitatẽ reuersus. Quapropter ab his cauere debet mulier. In aliis autem multò magis obtemperare, quàm si empta venisset in domum. Magno enim pretio empta fuit, societate vitæ, & procreatione liberorum: quibus nec maius, nec sanctius quicquam esse potest. Prætereà, si cum fortunato vixisset viro, non vsque adeo virtus eius illustrata esset. Non est sanè parum secundis rebus bene vti: attamen aduersas moderatè perferre, multò maius est existimandum. Nam in magnis calamitatibus, & iniuriis, nihil abiectè facere, celsi est animi. Precandum est igitur, ne quid tale accidat viro. Quòd si quid accidat aduersi, putare debet hinc optimam sibi laudem, si rectè se gesserit, prouenturam: secum ipsa repetens, quia nec Alceste tantam sibi gloriam comparasset, nec Penelope tot, tantásque meruisset laudes, si cum fortunatis viris vixissent: verùm Admeti, & Vlyssis aduersitates, parauerunt illis memoriam sempiternam. In aduersitatibus enim virorum suorũ fidem, ac iustitiam erga illos seruantes, gloriam non immeritò sunt consecutæ. Nam prosperitatis quidem facile est reperire participes, aduersitatis verò, ni optimæ sint mulieres, participes esse renuunt. Ob quæ omnia, multò magis decet virum in honore habere, nec illum contemnere, si sacra pudicitia, & opes, animositatis filiæ secundum Orpheum, Herculem non sequantur. Mulier igitur huiusmodi sese moribus, ac legibus custodire debet.

Leges viri ad vxorem.

Cap. II.

VIr autem viceuersa, leges sibi reperiat ad vxoris vsum, quæ tanquam filiorũ, vitæq; socia, in viri domum peruenit, natos relictura, genitorum, viri, suíq; nomina habituros: quibus quid sanctius esse potest? aut circa quæ magis studeret vir sanæ mentis, quàm ex optima, laudabilisimáque muliere filios procreare, senectutis pastores, quasi optimos, ac

mos, ac reuerentes, patris, matrisque custodes, ac totius domus seruatores? Educati siquidem rectè à parentibus per sanctos, & iustos mores, boni meritò euadent. Contrà verò si fiat, sentient detrimentum. Nisi enim parẽtes exemplum vitæ filiis præstent, euidentem excusationis causam erga se illis relinquunt: ac timendum est, ne contempti à filiis, quasi non bene vixerint, in senectute deserantur. Quapropter nihil prætermittendum est, quod ad vxoris pertineat disciplinam, vt ex qua quàm maximè fieri potest, optima, filios generet. Nam agricola quidem nihil omittit, quo semen in optima terra, ac maximè exculta serat, sperans ita demum fructus optimos inde se recepturum. At si qua vis imminet, mori prælião magis vult aduersus hostes, quàm illius vastationem pati: & huiusmodi mors laudatur maximè. Cùm ergo tãta adhibeatur cura, pro corporis esca, quid pro liberis, & matre educatrice? nónne protinus omne studium fuerit adhibendum? Hoc enim solo, hominum conditio mortalis, per succesionem sempiternitatem consequitur: omniáq; parentũ vota huc tendũt. Quam ob rem qui ista negligit, & deos ipsos videtur negligere. Propter deos igitur, quibus prę sentibus sacra fecit, & vxorem duxit, ac multò magis se post parentes, vxori tradidit ad honorem. Maximus autem honor est sobriæ mulieri, si cernat virum suum obseruantem sibi castitatem, nec de vlla muliere magis cogitãtem, sed præ cæteris omnibus hanc, & suam, & fidam sibi existimantem. Tantò enim magis studebit mulier, se talem præstare, quantò se cognouerit fideliter, atq; iustè à viro diligi. Ergo prudentem ignorare nõ decet, qui parentibus, quíve vxori, & filiis honores conueniant: vt tribuens vnicuique quæ sua sunt, iustus, & sanctus habeatur. Pergrauiter enim vnusquisque fert, honore suo priuari, nec si aliena quis permulta tribuat, contentus erit, si sua sibi auferantur. Nihil verò magis suum est vxori, nec magis illi à viro præstandum, quã sancta, & intemerata societas. Quapropter non decet hominem sanæ mentis, vbicunq; contigerit, semen exponere: ne de vilibus, & iniquis, similes liberis legitimis procreẽtur. Ex quo & vxor honore suo priuatur, & filiis iniuria fit, ac sibi pro his omnibus dedecus incũbit. Appropinquandum verò est vxori cum magna temperantia, atque modestia: sitque pudor in verbis, in operibus verò fas, atq; honestas, in conuersatione fides, & moderatio. Partia quidem peccata, etsi voluntaria fuerint, ignoscendo: si quid verò per ignorantiam deliquerit, commonefaciendo. Nec metum incutiat sine verecundia, & pudore: hæc enim meretrices ad mœchos pati decet. At verò cum verecundia, & pudore iusta diligere, & timere, id ingenuæ est mulieris erga proprium virum.

Duplex metus.

Duplex est enim timoris species: Vna cum reuerentia, & pudore, qua vtuntur ad patres filij modesti, & ciues bene morati ad beneuolos gubernatores. Altera cum inimicitia, & odio, sicut serui ad dominos, & ciues ad tyrannos iniustos, & iniquos. Ex his quoque omnibus meliora eligens, vxorem sibi conciliet, ac fidelem, probámq; efficiat, vt siue præsens sit vir, siue absens, non minùs vtilis sit, quàm si semper adesset, tanquam rerum communium curator. Et quando vir abest, vt sentiat vxor nullum sibi, neque meliorem, neque commodiorem, neque magis suum esse, quàm virum. Ostendátque hoc ab ipso initio, ad commune bonum semper intendens, quanuis puella sit, ac noua in talibus.

Testimonia superiorum præceptorum ex Homero.

Cap. III.

ET si ipse sibi maximè dominetur, optimus totius vitæ rector existet, & vxorem talibus vti docebit. Nam neque amorem, neque timorem absque verecundia laudauit Homerus, sed vbique amare præcepit cum modestia, & pudore. Eo quidem modo Helenam timere Priamum, inquit, ita dicentem,

O metuende mihi semper, sempérq; tremẽde,
Chare socer.— nihil aliud licens, quàm eam
cũ pudore diligere. Rursus verò Vlysses ad Nausicam inquit. Te, mulier, valde equidem admiror, & metuo. Censet autem Homerus, virum, & vxorem sic inuicem se habere debere: nam nemo deteriorem se admiratur, ac veretur. Sed huiusmodi affectus accidunt inuicem melioribus, & natura benignis, minoribus etiam sapientia, ad se meliores. Hunc animum Vlysses erga Penelopẽ gerens, absens licet, nihil deliquit: Agamemnon autem propter Chryseidem erga propriam peccauit vxorem, ausus dicere in concione Græcorum, Captiuam mulierem, nec natura præstantẽ, imò, vt planè dixerim, Barbaram, in nullo Clytemnestra deteriorem esse. Ex qua cùm liberos haberet, non rectè sese gerere visus est. Quomodo enim rectè, qui antè, quàm sciret qualis erga se foret, vi ductam sibi illam coniunxerat? At Vlysses rogãte Atlantis filia, vt secum maneret, ac sempiternitatem pollicẽte, ne ob id quidem prodere voluit vxoris affectum, & amorem, & fidem: maximum sibi supplicium arbitratus, si malus dum esset, immortalitatem haberet. Cùm Circe etiam manere noluit, quanquàm insuper sociorũ salutem pollicente. Imò respõdit, nihil sibi dulcius videri posse, quàm patriam incultam, & asperam. Magisq; optauit mortalem vxorem, filiúmq; videre, quàm fieri ipsum immortalem. Sic ille firmã, stabilémq; vxori fidem seruabat, pro quibus meritò ab vxore eadem reportabat. In oratione quoq; illa, quã habuit ad Nauficam, apparet, Poëtam maximè probare viri, & vxoris pudicam societatem. Precatus est enim Deos, vt darent illi virum, & familiam, & vnanimitatem cum viro, non quamlibet, sed honestam. Inquit enim, nihil melius esse posse hominibus, quàm si concordi voluntate vir, & vxor domum gubernarent. Et hìc igitur, vt paret, laudat poëta vnanimitatem mutuam viri, & vxoris, non eam quidem, quæ circa improba obsequia, sed eam, quæ animo, & prudentia iustè coniuncta est. Nam voluntate domum gubernare, hoc designat. Idem etiam inquit, quòd cùm huiusmodi inter virum, & vxorem viget concordia, inimici quidem eorum anguntur plurimùm, amici verò per magna suscipiunt gaudia. Quem tan-

quam vera dicentem probãt. Nam viro quidem, atque vxore circa res optimas concordi studio vacantibus, necesse est vtriusque animos idem sentire. Deinde propter concordiam potentes facti, & inimicis spem auferunt, & amicis prosunt. Quòd si ipsi dissideant, amici quoque dissidebunt, & infirmitatem ipsi sentient maximé.

Communes leges viri & vxoris.

Cap. IIII.

ITaque manifestè præcepit poëta. Virum, & vxorem in his, quæ improba, & impudica sunt, sibi inuicem consentire nequaquam debere. In his, verò, quæ quàm maximè fieri potest, pudica sunt, & iusta, concorditer sibi inuicem inseruire. Studentes primò quidem curam omnem parentibus exhibere. Vir quidem vxoris parentibus nõ minùs, quàm propriis: vxor autem viri. Deinde filiorũ, & amicorum & rei im, domúsq; totius tanquam communis curam habeant, se ipsos studio, & diligentia superare certantes, vt quisque plurimorum bonorum sit author, & causa, meliórque existat, & iustior. Deposita quidem superbia, industria verò susceptа, cum benignitate, & mansuetudine gubernantes: vt cùm ad senectam peruenerint, deposito administrationis onere, & concupiscentiis liberati, possint & sibi ipsis inter se, ac filiis suis rationem reddere, vter eorum magis profecerit in familiæ gubernatione: ac statim scire, aut per fortunam, malum, aut per virtutem, bonum. In quibus qui superauerit, maximum prẽmium à diis consequitur, vt Pindarus inquit. Dulce enim sibi cor, & spes mortalium, multiplicem alit voluntatem. Secundum verò, à filiis in senectutem feliciter educari. Quapropter & priuatim, & publicè decet eum, qui vitam gerit, ad omnes deos, hominésque respicere, multúmque, & ad vxorem, & ad filios & parentes.

FINIS LIBRI OECONOMICORVM SECVNDI.

DE LIBRO, QVI APVD GRAECOS HODIE SECVNDVS OECONOMICORVM INSCRIBITVR, NONNVLLA.

LVTARCHVS in vita Aristotelis duos tantùm libros Oeconomicorum adscribit, qui sint Aristotelici, quos suprà ex interpretatione Aretini adposuimus eo ordine, quo vides. Est tamen aduertendum, qui apud Aretinum est secundus, eum apud Græcos hodie, vt sunt excusi codices, desiderari, atque sub appellatione secundi subiungitur alius ab eo, quem ipse inscribit. Quapropter, siue omnia, quæ præcessere, ad vnum librum pertineant, quem Plutarchus primum Oeconomicum dicat, quanuis Aretinus ab eo separet, atque proprium librum faciat, quem inscribit secundum, vt as tandem Secundus sit, quem Græca exemplaria habent. Siue rectè facta sit ab Aretino diuisio, sequens verò locum habere non debeat inter Oeconomica: nobis certè operæpretium fuit, Aretini partitionem sequi. Nam illi, præterquam quòd magnam partem præceptorum continent, quæ ad priuatam institutionem pertinent, vt & titulus ipse rei priuatæ est, ac qui sequitur, publicus quispiam sit liber, dignitate etiam, ac maiestate longè inferior esse videtur, quàm superiores. Quare illum non adponimus in hunc locum, sed post eam institutionem moralium, quæ ad Eudemum inscribitur, locatum reperies. Titulus est Oeconomicorum publicorum, id est dispensationum cum adiectione, ne tres libri Oeconomicorum videantur esse. Videtur profectò indignus esse, qui locum habeat post tam sancta præcepta, quibus est plenus vterque Oeconomicus. Insuper etiam ordo eius magnopere pugnat cum ratione docendi, qua vtitur Aristoteles, iuxta quam vniuersalia præcepta præmittit singularium rerum contemplationi, quemadmodum in Ethicis licet videre, si ad Politica fiat comparatio.

GEORGIVS

GEORGIVS VALLA PLACENTINVS CLARISSIMO EQVITI AVRATO, ET VTROQVE IVRE CONSVLTO IVSTO LELIANO, IVSTO SENATORI VERONENSI S. D. AETERNAM.

NOMEN, Iuste, tuum singulare, lenitas præcipua tuæ erga me beneuolentiæ, crebrò abs te repetita memoria, mei in te mutui amoris pignus aliquid sibi certè visa est deposcere. Et próinde volutanti id animo mihi, nihil quod tibi gratius, nec quod à me posset exhiberi, succurrit antiquius, quàm vt diductis, ac iam patefactis ad amicitiam nostram foribus, magnis Ethicis Aristotelis animi in ipsa nostri arctiùs reuincti tenerentur. Siquidem ei, quem magno amore prosequerer, quíque magnus amplissimo virtutum exurgeret fastigio, cui mediocria, nedum parua, sordescere viderentur, magna profectò mittenda iure censuimus. Cùm porrò Ethica nihil, nisi de æquo, & bono edisserant, hoc est, in mediis iustitiæ versentur penetralibus, vbi gentium, quo vel in loco sedem potuere sibi firmiorem, constantiorémque vendicare, quàm apud eum, qui genere, qui nomine proprio diceretur Iustus, qui re ipsa iustus, atq; adeò optimus haberetur? Próinde cùm nec Aristoteles apud quenquam alium magis de iusto optet disputare, nec opus de æquo & bono vsquam malit esse, quàm apud tam multipliciter iustum, in ea confirmatus est animus noster sententia, vt tibi potissimum magna ista Ethica censuerit destinanda. Hæc nimirum cùm nuper explicari à me poscerentur, hæsitauimus parum modò, quòd compertũ haberemus, tentasse nescio quẽ ipsa iampridem Latina facere. Eum, cùm exploratum habuissemus, nec Græca, nec nostra nouisse, mali interpretis more verbum verbo reddere studuisse, at sensus Aristotelicos, quod fieri necesse fuit, multa obruisse caligine, eúmq; nostra peregrinis respondentia verba ignorasse, Græcis abutendo aliam adhuc legẽtibus nubem non exiguã offudisse, denique Barbaris, rusticísque dictionibus, opus totũ confudisse, vt non tam tradidisse nobis Aristotelem, quàm planè ingulasse videatur, adeò vt omnes ab eius auerterit lectione: cùm alioqui sit eiusmodi opusculum mirifica quadam grauitate, nec minùs acumine refertum, vt vel doctissimum quenque ad sese potuerit allectare. Ipsum itaquè in situ, & squallore hactenus iacuisse dolentes, in hominum conspectum adducendum esse putauimus, si non quibus meritus fuerat palliis prodire amictũ, non tamen, vt remur, sordidissimis. Ideo autẽ id, quo multorũ ex tuo hospitio aliorũ, nedũ tuo, nõ minùs liberali, ac sapiẽti, quàm iucundo frueretur colloquio. Nec ipsum pœnituerit Aristotelẽ, in ea hospitiũ nactum esse ciuitate, vnde olim Latino eloquio tanquam saluberrimæ effulserint stellæ: vt Catullus, vt Victruuius, vt Plinius, ita plerique alij nostra quoque ætate, Domitius Calderinus, iam functus vita. At viui Benedictus, qui iampridẽ Venetiis rhetor insignis, Alexander Benedictus, eloquio, & doctrina medicus, primas tenẽs, vt multis quoque aliis floret Verona ingeniis. Nec præterea pœniteat tantũ philosophũ in ista clarissima ciuitate hospitẽ acceptũ esse Iustorũ domo, quæ nobilitate antiqua illustris, operibus lautissima, dignitate florẽs, & virtutũ culmine omnibus cõspicua: postremò penes Iustũ, qui in ea splẽdida familia tanquã iubar doctrina eminet, Senatoria grauitate renitet, prudentia sapiens, iustitia integer, cunctis virtutibus clarior, quàm vllis verbis explicari posse videatur. Tu pariter, Iuste mi optime, hunc philosophum, vt soles doctos omnes, ita amplectere, loquentémque audias, vt tuo hospitio, tuóque colloquio, sicut fore nõ dubito, prædicet nihil benignius, nihil humanius & vbi quæ loquatur, accuratiùs, intentiúsque auscultetur, esse nuspiã. Ego autẽ, vt se mihi cõcredidit, ita ipsum tibi cõmitto, cõmẽdóque.

ARISTOTELIS

Stagiritæ Magnorum Moralium Liber Primus,

Georgio Valla Placentino Interprete.

De bono, in communi. Cap. 1.

QVONIAM de pertinentibus ad mores dicere constituimus, primùm cuiusnam rei pars sit mos, ducimus considerandum. Vt igitur paucis absoluam, non rei alius videtur pars esse, quàm ciuilis. Atqui ciuilibus in rebus citra quempiam qualem esse, effici nihil potest: qualem, inquam, vt studiosum esse, ac probum: studiosum porrò esse, idem quod virtutes habere. Quòd si quispiam ciuilibus in rebus solers esse debeat, eundem moris studiosum esse oportet. Apparet itaque rei ciuilis omne negotium, quod circa mores est, partem esse, atque principium: vt in totum iure mihi videatur habere appellationem, negotium, atque tractatio, non moralem, sed ciuilem. Expedit itaque (vt est videre) de virtute primùm dicere, & quid sit, & ex quibus constet. Nec enim ferè vtile fuerit, virtutem quidem nosse, vt verò sit, ac ex quibus, negligere: quandoquidem ex quibus sit coniectare, simúlque nosse volumus, ac huiusmodi nos esse, nedum vt norimus quid sit considerandum. At nequaquam facere poterimus, nisi ex quibus, & quomodo sit, percalluerimus. Scire igitur quid sit virtus, necesse est: siquidem & ex quibus sit, & quomodo, scitu haud quaquam facile est ignoranti quid sit, quēadmodum in scientiis. Verùm ne latère quidem nos oportet, si qui de his priùs disseruēre. Primùm igitur Pythagoras de virtute dicere adgressus est, quanquàm non rectè: virtutes siquidem ad numeros referendo, suam† virtutem non fecit inspectionem. Nec enim iustitia est numerus pariter par. Cui succedens Socrates de hac re melius pleraque disseruit, sed ne ipse quidem rectè. Quoniam virtutes, scientias efficiebat: quod fieri nullo modo potest. Cunctæ siquidem scientiæ, cum ratione: atqui ratio, in solo animæ gignitur intellectu. Quocirca virtutes omnes, in animæ parte rationali efficiantur, necesse est. Euenit itaque, vt qui virtutes scientias faciat, irrationalem animæ partem extinguat: quod faciendo, affectum, ac morem perimat. Quam ob rem non rectè hoc modo virtutes amplexus est. Posteà demum Plato animam in partem, quæ teneret rationem, & in eam, quæ esset rationis expers, rectè distribuit, reddidítque suas vtrique virtutes. Quatenus hæc, probè: reliqua verò neutiquam rectè: quandoquidem virtutem cum tractatione, quæ de bono per se esset, admiscuit: non equidem rectè, quia non peculiare, & suum: neque enim de eo, quod est, ac de vero differentem, de virtute dicere oportuit: illi siquidem nihil est cum hoc commune. Tanta igitur illi, & hoc modo amplexi sunt. Déinceps ergo nobis coniectandum, quidnam de his dicendum fuerit. Intuendum igitur est in primis, scientiæ omnis, atque facultatis finem esse aliquem, idque per se bonum: nulla siquidem scientia, facultas nulla mali causa est. Quòd si facultatum omnium bonus est finis, non dubium, quin etiam optimæ sit optimus. Atqui ciuilis, optima est facultas: igitur ipsius finis, bonus. De bono itáque (vt videtur) nobis dicendum est. At de bono non in vniuersum, sed nobis bono. Neque enim deorum bonum, agendum est, quemadmodum de eo alia habenda fuerit oratio, & consideratio nunc sit aliena. De nobis itáque bono dicendum est. De quo sanè disserendum in primis est, quonam dicatur modo. Neque enim simplex, atque vnum est: quandoquidem dicitur bonum, aut quod in vnoquoque est optimum, id verò suapte natura deligibile: aut cuius participatione alia sunt bona, id nimirum idea boni est. An igitur de boni idea loqui oportet, an non? Atqui commune quod est in bonis omnibus, aliud ab ipsa idea videri debet: siquidem separatile id per sese est, quod idea. Commune verò, in cunctis exístit, non vtique idem quod separatile: nec enim vnquam separatile, & per sese agnatam vim habens, in cunctis fuerit. Nunquid igitur de hoc nobis disserendum bono, quod in omnibus exístit, aut non? quid ita? nempe quoniam id commune est, vt definitio, & inductio. Definitionem oportet cuiuslibet referre essentiam, seu bonum, seu malum sit, seu quiduis aliud. Refert certè definitio, vt eiusmodi bonum in vniuersum est, non quatenus ipsum per se deligibile. Verùm quod in cunctis exístit, definitioni est simile. Definitio certè ait bonum esse quippiam, quod neque scientia, neque facultas vlla dicit. Neque enim finem suum asserit bonum esse, verùm id alterius est inspicere facultatis: quandoquidem neque medicus, neque ædificator refert, hic quidem sanitatem esse bonam, ille verò domum: sed hic quidem quòd sanitatem prætendat, & quemadmodum faciat, ille verò, domum. Non dubium igitur, quin ne rei ciuili quidem de communi bono dicendum sit: vna siquidem & hæc reliquarum scientiarum est. Atqui hoc nullius est dicere aut facultatis, aut scientiæ, vt de fine: ne quidem igitur rei ciuilis,

Virtutum.

ciuilis, quod de communi bono est dicere eo, quod per definitionem est. Verumenimuero neque de eo, quod per inductionem commune. Quid ita? quòd cùm voluerimus particulariter aliquod bonum demonstrare, aut definitione demonstramus, vt ratio eadem congruat ei, quod per se bonum, & ei, quod bonum esse demonstrare voluerimus. Aut inductione, sicut cùm velimus magnanimitatem bonum esse demonstrare, dicimus. Nimirum iustitia bonum est, & fortitudo, ac omnino virtutes. Magnanimitas autem virtus est: ergo & magnanimitas bonum. Non igitur de communi per inductionem bono, rei ciuili dicēdum est: quòd eadem contingere non possunt huic, & per definitionem communi bono. Nam quod bonum, hinc etiam dicet. Manifestum igitur, de optimo bono dicendum esse, eóque, quod nobis optimum sit. In totum autem viderit quispiam non vnius esse scientiæ, aut facultatis, de vniuersali bono considerare. Cur ita? nempe quòd bonum, est in omnibus prædicamentis. Nam in quo, in quali, in quanto, in quando, in ad aliquid, ac prorsus in omnibus. Cæterùm quando bonum in medicina, medicus nouit. At in gubernatoria, gubernator: & in singulis singuli. Quando secandum quidem sit, nouit medicus. At quando nauigandum, gubernator. In qualibet vtique quando bonum, quiuis quod propter se cognouerit: neque enim medicus, quod in gubernatoria bonum quando cognouerit: neque gubernator, quod in medicina. Ne igitur quidem hoc modo de communi bono dicendum est: siquidem quando, in cunctis commune est. Similiter etiam quod ad aliquid bonum, ac quod in aliis prædicamentis, commune est omnibus. Atqui nullius est facultatis, aut scientiæ, dicere de eo bono, quod in vnaquaque est. Ne igitur quidem rei ciuilis est, dicere de communi bono. De bono igitur, ac de optimo, atque nobis optimo. Cæterùm eum, qui velit quippiam demonstrare, minimè apertis non oportet exemplis vti, sed vbi obscura aperienda sint, manifestis, ac in eis, quæ sub intelligentiam cadunt, sensibilibus: ea siquidem sunt apertissima. Cùm igitur de bono dicere quispiam tentauerit, de idea neutiquam dicendum est: tametsi de idea dicendum existimem, vbi de bono dicant. Aiunt nanque, de maximè bono esse disserendum.† At id, vnumquodq; præcipuè tale est, vt præcipuè sit bonum idea, vt opinantur. Huiusmodi certè oratio fortassis vera: verùm neutiquam ciuilis scientia, vel facultas, de qua in præsentia nobis est oratio, de hoc per se bono, sed nobis bono. Nulla siquidem scientia, aut facultas de fine loquitur, quod sit bonum, & próinde, ne quidem res ciuilis: ideo non de bono, quod iuxta ideam est, loquitur. Verùm, fortassis ait, hoc per se bono vtendum esse principio, ab eo progrediendo ad singula. In quo ne ita quidem rectè. Expedit siquidem, sua cuiusliber sumere principia. Absurdum enim sit, volenti ostendere triangulum duobus rectis æquales habere angulos, sumere principium eiusmodi; Anima immortalis est: neq; enim hoc, proprium. Oportet siquidem principium, suum esse eius rei, qua de agatur, atq; coniunctum. Nunc verò, absq; hoc quòd anima sit immortalis, demonstrauerit quispiam duobus rectis æquales habere triangulum. Itidem & de bonis, est inspitere alia citra ideam boni. Próinde proprium non est, huius per se boni principium. Ac ne quidem Socrates rectè scientias, virtutes faciebat. Is enim, nihil incassum, & temerè esse arbitratus est. Ex eo autem quod est, virtutes esse scientias, ei eueniebat virtutes esse fruſtrá. Quid ita? In scientiis nimirum contingit pariter nosse scientiam quid est, & scitum esse. Nam si quis norit quid sit medicina, is confestim est medicus. Similiter etiam in aliis scientiis. At in virtutibus non idem est. Neque enim si quis nouerit quid sit iustitia, continuò etiam iustus est. Itidem & in aliis. Euenit igitur, & temere virtutes esse, & non esse scientias.

Ideā, vnūquodque, quod verè est, appellabant: vt quod verè homo, quod verè equus.

Quot modis bonum. Cap. 11.

AT quoniam de his, nobis disserendum est, annitamur bonum dicere, quot dicatur modis. Sunt nimirum bonorū alia honorabilia, laudabilia alia, potétiæ alia. Honorabile, huiusmodi dico, quod diuinum, quod melius, vt anima, ménsq; est: quod antiquius, quod principium, & alia id genus. Honorabilia certè, in quibus honor: talia siquidem omnia honor comes consequitur. Igitur etiā virtus, honorabile bonū est: quando ab ipsa probus quispiam gignitur. Is nanq; in virtutis penetrat habitū. At laudabilia, vt virtutes: ab ipsarū nanq; actionibus laus emergit. Quæ verò potentiæ, vt dominatus, opulētia, robur, pulchritudo: iis nāq; bonus bene, vt malus malè vti potuerit: ideo etiā potentiæ eiusmodi bona nuncupātur. Bona certè sunt, vsu siquidem ipsorum boni, non vtiq; mali approbātur. Id genus nimirum bonis euenit, ortus causam ipsorū esse fortunā. A fortuna nanq; & opulentia, & dominatus est, & quæcunq; prorsus in potestatis ordinem perueniunt. Reliquum porrò, ac quartum, inter bona, est salubre: etiam bonum efficiens, sicut exercitium sanitatis, ac si id genus est aliud. † Verùm aliam quoq; subeunt bona distributionem: vt Bonorū quædam prorsus, & omnifariàm sunt eligibilia, quædam verò non: veluti iustitia, aliæq; virtutes, omnifariàm, & omnino sunt eligibiles: at robur, & opulentia, potentiáq;, & id genus alia, neq; omnifariā, neq; omnino. Rursus quoq; aliter: Bonorum alia sunt fines, alia nō: quemadmodum sanitas quidem, finis, atq; sanitatis causa, neutiquā finis est. Et quæcunque ita habent, eorum semper finis melior: vt sanitas melior, quàm quæ salubria: in totúmque prorsus id melius, cuius gratia sunt & alia. Rursus ipsorū finium, præstat semper, qui perfectus est, imperfecto. Est nimirū perfectus, cuius accessu nullo ampliùs nobis opus est. Imperfectus autem, cuius aduentu alium desideramus: quemadmodum iustitiæ dūntaxat aduentu, plura desideramus: at felicitatis accessu, nulla re ampliùs nobis opus est. Is ergo nobis optimus, quem desideramus, qui finis perfectus: absolutus nanq; finis, bonum est, necnon finis bonum. Hinc igitur quonam modo optimum, cōsiderandum est, nunquid eo modo, vt ipsum quoq; recensēamus, an id vi-

Alia diuisio boni.

Universidad de Deusto Biblioteca

debitur alienum? Siquidem optimum, finis est perfectus: ac perfectus finis,vt paucis absoluam, nil aliud quàm felicitas esse videtur. Ex multis porrò bonis,felicitatem constare comprobatur. Quòd si optimum coniectans,ipsum quoq; cum aliis annumeres,ipsum se melius esse constabit, siquidem optimum erit. Vt salubria ponendo,& sanitatem,consideres quidnam horum omnium optimum? nempe sanitas. Quòd si horum optimũ est,id se quoque melius,quod admodum absurdum est:non igitur optimum ita coniectandum. Sed an id quodam modo fuerit,vt absq; se? nunquid hoc esset absurdum? nam felicitas ex quibusdam conflata bonis est,hoc est,ex quibus cõstet bonis:an sic optimum considerare,fuerit alienum? Neq; enim est quicquam aliud ab his felicitas,verùm hæc ipsa:an ita quispiam rectè concernens,optimum considerauerit? sicut ipsam felicitatem,quæ ex his sit bonis,diiudicans erga alia, quæ in ipsa collecta non sunt. Ita optimum considerans,rectè considerauerit. Cæterùm non est simplex,quod nunc quærimus,optimum:vt dicat quispiam,optimum cũctorum bonorum,in vnũ concretorum esse prudentiã. Verùm hoc ferè modo,non quærendum est optimũ bonum:perfectũ siquidem quærimus bonum. At prudentia sola, neutiquam perfectum. Non igitur hoc optimum quod quærimus,neque ita indagamus optimum.

Alia diuisio bonorum. Cap. III.

PRæterea aliã admittunt bona sectionem. Sunt siquidem bonorum alia in anima,vt virtutes:alia in corpore,vt sanitas,venustas: alia externa,opulẽtia,dominatus,honor,& si quid est huiusmodi. At horum,quę in anima sunt,optima. Quæ porrò in anima definita sunt bona,trifariàm distribuũtur: in prudentiam,in virtutem,& in voluptatẽ. Post hoc igitur, quod profitemur omnes, etiam finis videtur bonorum,idémque absolutissimum esse felicitas:quod sane fatemur esse in bene agendo, ac bene viuendo. Cæterùm finis simplex non est, sed duplex:quorundam enim est finis ipsa actio, vsúsque,sicut visus:est nimirum vsus optabilior habitu,finis autem vsus. Nemo siquidem velit visum habere ad non spectandum,sed connictandum. Idem de auditu,cæterísque dicendum. Próinde quorum vsus,& habitus est,semper melius, & optabilius eorum est vsus habitu. Vsus enim,& actio finis, cùm sit propter vsum ipse habitus. Post id si considerauerit quispiã in cunctis scientiis, intuebitur non aliam esse considerationem in extruenda domo, quàm in proba domo: sed vtrobique suppetere ædificatoriam,& cuius effector,ædificator,vt cuius sit virtus,eiusdem sit effectrix. Idem in aliis omnibus par est coniectare.

Virtutem in anima esse. Cap. IIII.

PRæterea intuemur,alia re nulla,quã anima nos viuere. In anima autem est virtus. Idem certè fatemur facere animam, animæque virtutem. Cæterùm virtus in vnoquoque,cuius est virtus,idem facit. At anima,etiam alia. Atqui anima viuimus: ob animæ itaque virtutem, bene viuimus. Cæterùm bene viuere, & bene agere, nihil aliud dicimus, quàm felicem esse:ergo & feliciter agere,& felicitas,in viuendo est. Verùm benę viuere,est in viuẽdo ex virtutibus:hoc igitur est finis,& felicitas,& optimum. In vsu itaque sit necesse est,& actione, felicitas. Nam quorum habitus,vsúsq; est,vsus,& actio,finis. Atqui animæ,virtus est,habitus, & actio,& vsus ipsius,eorum,quæ sub electionem cadunt:ergo finis,ipsius actio,vsúsq; fuerit:felicitas igitur in viuẽdo ex virtutibus sit,necesse est. Quoniam igitur optimum bonum est felicitas,& hæc ipsa finis: actione viuendo ex virtutibus, felices fuerimus,optimúmq; bonum habuerimus. Cùm igitur sit felicitas bonum perfectum,ac finis,nos latêre non oportet,id in ætate perfecta esse. Non enim in puero,quia nec puer dici felix potest,sed in viro:is nanq; perfectus. Et ne quidem in tẽpore imperfecto,sed perfecto:perfectum fuerit vtique tẽpus,quandiu homo viuere potuerit. Rectè nãq; à multis dicitur,felicem in longissimo vitæ tempore esse iudicandum: vt opus sit perfectũ esse,& in tempore perfecto,& in homine. Quòd autẽ sit actio, hinc quispiam poterit intueri. In somnis nanq;,vt inter viuendũ si quispiã dormiat,eiusmodi nolim talem dicere esse felicẽ: ipsi quidem existit viuere,sed eidem ex virtutibus(quod erat ex actione)viuere non existit. Rursus quod mox dicendum,nõ admodum quæ diximus participare,& ne quidem ab ipsis longè abesse videbitur: quippe quod animæ portio quędam esse putetur, qua alimur,quam altricem appellamus. Iure profectò ita:siquidem lapides ali nõ posse intuemur: & próinde non dubium,quin sit ali animatorum: quod si animatorum,causa est anima. Atq; animę talium partium nulla,alendi fuerit causa,quales sunt rationalis,vel irascibilis,vel cõcupiscibilis, sed alia quædam præter has: & ei nullum magis peculiare possumus nomen,quàm alentis accõmodare. Dicat fortassis quispiam,nũquid ex hac quoq; parte,animæ virtus est: nam si fuerit,non dubium quin etiã eadem agere opus sit. Perfectæ quidẽ virtutis actio,felicitas est. At nunquid eius sit,vel non sit virtus,alia fuerit oratio. Quæ si fuerit,huius non est actio. Nam in huiusmodi parte impulsus esse non videtur: quæ igni videtur esse consimilis,cui quicquid immerseris,absumet. At si non obieceris,ne quidem ad capiendum impellitur. Ita hæc habet pars animæ,vt si alimentum obiicias,alat:sin minùs,ne quidẽ ad a[...]ndum cõmoueatur,& próinde ne quidem actio,cuius non est commotio. Próinde hæc pars ad felicitatẽ capessendam nihil coadiuuat. Déinceps igitur,quid sit virtus dicendum:quandoquidem eius actio,felicitas est. Vt paucis itaq; absoluam,virtus,habitus est optimus. Verùm non satis fortè sit,ita simpliciter loqui, sed euidẽtiùs fuerit definiendum.

Diuisio animæ. Cap. V.

PRimùm igitur de anima,in qua virtus exoritur nõ,quid sit anima,(alia siquidem eius rei consideratio)sed vt quodam modo distribuatur,dicendũ est. Anima nimirum,vt receptum est,in duas partes distribuitur,in eam,quę rationẽ habet,& quæ rationis expers est. Ex ea parte,quæ habet rationẽ, exoritur prudẽtia,solertia,sapiẽtia, ingeniũ,memoria,

moria,& id genus alia. At ex parte rationis experte quę virtutes appellantur,tẽperantia,fortitudo, iustitia,& quæuis aliæ,quas ex moribus ducimus esse laudabiles:ex his nanque consequi laudem dicimur. Et ab eis,quæ à ratione dimanát,nemo laudatur:nec enim quòd sapiens,nec quòd prudens, nec prorsus ex huiusmodi aliquo quispiam laudandus accedit. Neq; porrò rationis expers quatenus ad se suggerendum idoneum est,suggeritq; ei quod obtinet rationem. Est nempe moralis virtus,quæ ab excessu,defectúq; corrumpitur. Quòd autem tam defectus,quàm excessus corumpat, ex eis est videre,quæ ad mores pertinent. Vtendum sanè in rebus incertis testimoniis certis est. Confestim nanque in exercitiis hoc viderit quispiã:quæ si excedant,robur affligunt:sin deficiant, eodẽ modo habent. Idem in potu, cibóq; euenit. Affluentibus enim,sanitas absumitur. Idẽ fit,& subductis: quæ si moderata fuerint corporis firmitudinẽ custodiunt,atque sanitatem. His consimile euenit in temperantia,& fortitudine,reliquisq; virtutibus. Nam si quempiam eò vsq; feceris intrepidum,vt ne quidẽ deos metuat,iam non fortis,sed demens fuerit:sin cuncta formidantem,meticulosus. Fortis ergo erit,qui neque omnia metuet, neq; nihil. Hæc igitur tam augent,quàm labefaciunt virtutẽ. Nimij nanq; metus,& omnes,labefaciunt. Itidem qui de re nulla metu commouentur. Atqui circa metus,est fortitudo. Mediocres itaque metus, fortitudinem locupletant. Ab eisdem igitur,tam amplificatur,quàm labefactatur fortitudo : ex metu nanque ita afficiuntur. Idem de cęteris dicendum virtutibus.

In quibus sit virtus collocata. Cap. VI.

RVrsus nõ his modò virtutẽ quispiam definierit,sed etiam ægritudine,& voluptate. Nam voluptate allecti,improba factitamus: ægritudini autem sucumbẽtes,ab honestis deficimus. Alioqui non est virtutem & vitium admittere citra ægritudinem, & voluptatem. Inter voluptates igitur, & ægritudines, virtus collocatur. Virtus porrò moralis hinc cognomen habet,si modò velimus ex literis veritatem excutere:dicendum erit,†morem à mo[illegible] habuisse cognomen,breuis in longam literę facta mutatione. Moralis siquidẽ appellatur, quòd ex mora assuescat. Idque certum, quòd virtus nulla,quæ ex parte oriatur irrationali,ex Natura nascatur. Siquidem eorum,quæ Natura fiunt,nihil est,quod assuetudine aliud eua[...]t:velut lapis,grauiáque prorsus omnia,quæ ferendi déorsum vim agnatam habent:si à quouis sursum versus sæpius iactari assuescant,nunquàm tamen sursum attollentur,sed semper déorsum cadent. Idem de cæteris est intelligendum.

† ἦθος ἀπὸ τοῦ ἔθους mutato ε in η: ac pulchrè fit vt latinæ voces cum gręcis consentiant.

De his,quæ in anima consistunt. Cap. VII.

PRæterea,qui velit quid sit virtus discere, scire expedit quænam demũ in anima procreentur. Sunt autem hæc huiusmodi, affectus, potentiæ, habitus. Et próinde non dubium, quin horum quędã sit virtus. Affectus igitur sunt, ira,metus,odium,cupido,liuor,miseratio:talia comitari consueuerunt,ægritudo, & voluptas. Potentiæ autem,quibus affici dicimur, nempe vnde possumus excandescere,ægrescere,misereścere,& alia huiusmodi. At habitus sunt, vnde erga hæc habemus bene, vel malè,sicut ad excandescendum. Si nanque supra modum iracunde,male in ira habemus. Sin in quibus expedit,prorsus ad iram nõ commouemur. Ita quoque malè in ira habemus. Mediocriter itaque habendo,vt neque supra modum commoueamur,neque prorsus simus incommobiles:tum si ita habeamus,rectè affecti sumus. In similibus quoque aliis,idem intelligẽdum. Iracundum nanque & bene,in medio iræ, & ad iram incommobilitatis positum est. Simile est in iactantia,& dissimulatione:plura nanque, quàm adsint, sibi arrogare,iactantiæ est:minus verò,dissimulationis. Inter hæc igitur medium,est veritas.

De habitu. Cap. VIII.

IDem in cæteris omnibus est intelligendum. Id enim proprium ipsius est habitus,vt bene, maléve erga hæc habeat. Bene autem in iis habere,fuerit neque excedere,neque deficere. Erga medium itaque istorum, vnde laudandi accedimus,habitus est,sicut malè,erga excessum,& defectum. Quandoquidem igitur harum perturbationum,virtus est medium:perturbationes autem sunt ægritudines,& voluptates,aut non citra ægritudinem, vel voluptatem,virtus certè est circa ęgritudines vel voluptates:id quod hinc certum. Sunt nimirum etiam affectus alij,vt videbitur cuipiam,in quibus non in excessu,& defectu aliquo est vitium:velut adulterium, & adulter. Nec enim magis est talis, qui ingenuas constuprarit. Cæterum & hoc,& si quid aliud huiusmodi est,quod à voluptate comprehenditur, quæ per intemperantiam,vel etiam quod in defectu,quódque in excessu, sub vituperationem cadit.

Quid medietati opponatur. Cap. IX.

DEinceps igitur fuerit sanè dictu necessarium, quidnam demũ medietati aduersetur,excessúsne, an defectus. Nam quibusdam medietatibus defectus opponitur,vt nonnullis excessus: sicut fortitudini, neutiquam excessus existens audacia, sed quæ defectus est timiditas: temperantiæ verò intemperantia, & incommobilitas circa voluptates, non vtique quæ defectus est incommobilitas opponitur,sed intemperantia,quæ excessus est. Sunt nimirum vtraque tam excessus,quàm defectus medietati opposita. Medietas siquidem,excessu inferior, sed defectu superior. Ideo etiam prodigi,liberales esse illiberales aiunt : contrà illiberales, liberales prodigos vocant. Audaces verò,& petulantes, fortes nominant timidos, vt timidi, fortes, petulantes, & furibundos dicendos putant. Duabus itaque de causis, duxerimus medietati opponendum esse excessum, atque defectum quippe quod è re ipsa licet nobis considerare,vtrum potius extremorum ad medium propius accedat, propinquiórne liberalitati sit prodigalitas, an auaritia. Longinquior certè fuerit auaritia. Atqui à medio, quæ magis absunt,ma-

gis opposita existimantur. E re itaq; ipsa, defectũ magis opponi apparet. Est etiã & aliter videre, vt ad quæ mentem magis pronam habemus, ea medio sint magis contraria: velut ad intẽperantiam nati sumus proniores, quàm ad decus capessendũ. Quam ob rem si additamentũ potius ad ea fiat, ad quæ sumus proniores, ad quæ fit additamentũ, ea sunt magis contraria. Atqui proniores ad intemperantiam sumus, quàm ad decus capessendum: magis ergo excessus medietati contrarius. Intemperantia siquidem temperantiæ est excessus. Quid demum sit virtus, hinc nobis liceret intueri: medietas siquidem affectuum quædam esse videtur. Próinde qui velit moribus comprobari, ei affectuum medietas est quęuis constituenda: & próinde probum esse, operosum, atq; difficile est. Quãdoquidem in vnoquoque medium capere, operosum est: velut circulum describere, cuiuis obuium est: at in ipso medium capere, arduum. Itidem & excandescere quidem facile, necnon contrarium huic: at mediocriter habere, arduum. In totum autem in quauis perturbatione est videre, quod medium ambiat esse facile: medium verò vnde laudemur, arduum, ideo etiam rarò probus. Quoniam de virtute dictum est, déinceps fuerit considerandum, possit ea adesse nobis, nécne. Verum, quemadmodum Socrates dixit, in nobis nõ est, probos, vel malos esse: quandoquidem si quis roget quenuis, velitne iustus esse, an iniustus? nemo delegerit iniustitiam. Itidem de fortitudine, & timiditate, reliquísq; virtutibus semper eodem modo. Inde non dubium, quin si mali sint aliqui, non spõtanei sint mali, & próinde ne quidem probi. Hæc ratio neutiquam vera. Nam cur demũ legislator mala facere nõ permittit, at honesta, & proba iubet? & in malis quidẽ mulctam infligit delinquentibus: in rebus autem honestis, nisi honesta peregerint? alioqui iniquum fuerit, vbi in nobis non sit, hoc legum conditores facere. Cæterum, vt videtur, in nobis est, probos, & improbos esse. Item laudes, & vituperationes id quoq; attestantur: virtutem nãque laus, vitium autem vituperatio consequitur. Atqui laus, & vituperatio, non inuitis attribuitur. Manifestum igitur hoc modo, in nostro arbitrio esse bona, malaque facere. Collationem verò huiusmodi proferebãt, volentes demonstrare, vltro natum non esse. Quid nanq; est, inquiebant, quòd ægrotantes squallidos nemo vituperat? At hoc minimè verum: tales nanq; reprehendimus, cùm suę ægritudinis ipsos causam esse cognouerimus. Quòdque malè habent corpus, vtpote id voluntarium esse, apparet nimirum, in vitio, & virtute esse voluntarium.

Quòd omnia talia ex talibus principijs.
Cap. x.

RVrsus hinc etiam potuerit quispiam euidentius intueri, quòd omnis Natura eius est essentię procreatrix: qualis ipsa est: veluti stirpes, & animalia: nam vtraq; gignunt, ex principiisque producunt: vt arbor ex semine, id nanq; principiũ est. Quod porrò principia cõsequitur, ita habet: vt enim habuerint principia, ita quæ de principiis ortũ ducunt, Perspicuè autem licet hoc in geometria magis intueri, vbi cùm aliqua sumpseris principia, vt ea habuerint, ita etiam quæ ipsa consequuntur: velut, si triangulum duobus rectis æquales habet angulos, quadratum quoq; quatuor angulis rectis habeat, necesse est. Et si triangulũ secus, ita etiam & quadratum commutabitur: ex altera parte enim ei respõdet. Et si quadratum quatuor angulis rectis æquales non habuerit angulos, ne quidem triangulum duobus rectis habebit æquales.

Apertissima huius loci enarratio.
Cap. xi.

TRiangulum nanque (siue discretam, siue continuam spectes quantitatem) figurarum est omniũ principium: ideo in ipsam cæteræ omnes resoluuntur, cùm ipsa non in aliam, quàm in sese, redeat. Cùm ergo quadrangula sequatur statim triangulum, in bina saltem triãgula resoluatur, necesse est. Cúmque triãgulum tres habeat angulos æquales duobus rectis, quadrangulũ (quippe quod in bina triãgula resoluitur) quatuor angulos, quatuor rectis æquales habeat, necesse est: hoc modo ab angulo ad augulum ducta diagono, siue paralellogramũ, siue non: nam trapezium, & trapezoides paralellogramum non est, nempe huiusmodi.

Quòd hominis sit agere solùm.
Cap. xii.

IDem igitur, atque consimiliter, de homine quoq; intelligendum: nam cùm sit homo progenitricis essentiæ, ex principiis quibusdam, atque actionibus, quibus efficit, homo progenerans est. Nam quid aliud? Neq; enim inanimatum aliquod efficere dicimus: neq; etiam animatorum citra hominem quicquam. Manifestum igitur, actionum hominem esse progenitorẽ. Próinde quoniam actiones commutari intuemur, nec eadem vnquam agimus, súntq; actiones ex aliquibus progenitæ principiis: manifestum quandoquidem actiones immutantur, etiam actionum immutari principia, à quibus sunt, quemadmodum collatione ostendimus geometrica. Atqui actionis tam bonæ, quàm malæ, principium, est propositum, & voluntas, & quicquid ad rationem tendit. Non dubium igitur quin hæc quoque commutentur. Sponte nanque actiones immutamus, & périnde etiam principium, atq; propositum: nam hæc sponte fit mutatio. Próinde nõ dubium, quin in nobis sit, & probos, & malos esse. Fortè hic quispiam occurrerit: quandoquidem inest iustum, probúmq; esse, ero, si voluero, omniũ probissimus. Id fieri nullo modo potest. Cúrnam? quoniam non hoc in corpore gignitur. Neque enim si quispiam voluerit corporis curam habere, omnium optimum habebit corpus. Nam opus est non curam modò intẽdere, verum etiam naturâ honestum, & bonum corpus esse: melius certè habebit corpus, non tamen esset omnium optimum. Idem de anima intelligẽdum est: neq; enim iuxta propositũ suum erit omnium probissimus, nisi etiam naturâ extiterit: melior quidem certè erit.

De

De appetitus tribus generibus.
Cap. xiii.

QVoniam igitur probum esse in nobis apparet, consequẽs dictu necessarium videtur de spõtaneo disserere, quidnã sit spontaneum. Ad virtutem nanq; capessendam, †dominantissimũ est spontaneum. In totum verò dicendum est spontaneum, quod non coacti agimus. Verum de hoc, magis adhuc perspicuè disserendum est. Nempe ad id, quod agimus, aliquis exurgit nobis appetitus. Atqui tres sunt appetitus species, cupiditas, furor, volũtas. Primũ igitur actionem, quæ à cupiditate oritur, ducimus coniectandã, vltroneáne, an inuita sit. Inuita neutiquam esse, videri debet. Cur ita, & vnde id? nempe quòd quæcunque inuiti agimus, coacti facimus necesse est. Atqui vbi subest agentibus aliqua necessitas, ægrimonia cõsequetur. Verum ex cupiditate agẽtes, voluptas comitatur: próinde hoc pacto non erit ex cupiditate agere quippiam inuito animo, sed vltroneo. Cæterum ratio est alia, quæ ab incontinẽtia huic aduersatur. Nemo enim, inquiunt, spõte mala peragit, qui sciat mala esse: verum qui incontinens est, scit ea esse improba: agit tamen, ac ex cupiditate illectus agit, non ergo spõtaneus: coactus ergo est. Hinc porrò eadẽ nos oppugnabit oratio. Nam si ex cupiditate, non ex necessitate: cupiditatem enim voluptas comes consequitur: sed quæ ex voluptate, non possis dicere ex necessitate. Alioqui non dubium est, quin incõtinens, sponte incontinentia agat: quandoquidem qui afficiunt iniuria, vltro afficiunt iniuria. Atqui incontinentes iniusti sunt, atq; iniuria afficiunt: incontinens ergo in incontinentiam sponte delabitur.

Socratica argumentatio de continenti, & incontinenti.
Cap. xiiii.

VErumenimuero alia iterũ ratio aduersatur, non esse vltroneum affirmans. Continens siquidem laudatur, quòd sponte quæ ex continentia sunt, agat. At laudatur in eis, quæ spõte fiunt. Quòd si ex cupiditate vltroneũ est, quòd cupiditati aduersatur, inuitum erit. Sed continens contra cupiditatem insurgit. Continens ergo, non spontaneus fuerit continens. Verùm hoc non videtur. Non ergo id, quod ex cupiditate est, voluntariũ est. Rursusidé est in eis, quæ ex furore: eædem nanque huic (quas & de cupiditate diximus) rationes conueniunt, & périnde ambiguitatem faciunt. Præ siquidem est, quod ad incontinentem, continentémq; pertinet. Restat species residua appetituũ (vt in distributione posuimus) voluntas, vt an sit spontanea, coniectemus. Atqui incontinentes, quatenus impelluntur, eatenus volunt. Agunt igitur incontinentes mala, volentes. Sponte nimirum nemo mala agit, vbi sciat esse mala: neq; incontinens mala agit, volens mala agere, nõ ergo spontaneus. Ne quidem igitur voluntas est spontanea. Hæc planè perimit oratio incontinentiam, & incontinentem. Nam si non spontaneus, ne quidem vituperabilis. At est vituperabilis incontinens: spontaneus ergo: voluntas igitur, spontanea. Cùm sint itaq; contrarię quædam rationes, magis perspicuè de spontaneo disserendum est.

De vi, & necessitate.
Cap. xv.

PRius itaque de vi, & necessitate dicendum fuerit. Vis enim etiam in carentibus anima. Singulis nanque inanimatis, suus est locus attributus: igni quidem suprà, terræ autem infrà. Est nimirum violari, sursum lapidem ferri, ignem verò deorsum. Est etiam animal violari, vt equum recta via decurrẽtem, præoccupatum vertere aliorsum. Quibuscũque igitur exterior est causa, aliquid contra naturam, aut præterquã volunt faciendi, cogi dicimus facere quæ faciunt, at quibus ipsis ineest causa, hos nequaquam cogi dicimus. Neq; incontinens negauerit se malum esse, verum à cupiditate agendi mala se coactum. Violẽti igitur hæc nobis erit definitio, quorum agendi causa, à qua cogantur, fuerit externa, vis est: quorum autem interior, ac in ipsis causa est, nequaquam vis.

De necessitate. *Cap.* xvi.

RVrsus de necessitate, necessarióq; dicendum. Necessarium non omnino, neque in omni dicendum est: quemadmodum sunt, quæcunque causa voluptatis agimus. Nam si quispiã dicat se à voluptate coactum, quòd amici mulierẽ vitiarit, fuerit alienum. Nec enim in omni necessariũ est, sed in extrinsecus aduenientibus: vt si offendatur quispiã à rerũ necessitate coactus, maius aliud quippiam deuitare, hoc modo: In agrum properare coactus sum, nisi fœdatum velim agrum inueniré. In huiusmodi itaque est necessarium.

Quotupliciter inuitum, & spontaneum.
Cap. xvii.

AT quoniam in nullo est impulsu spontaneũ, reliquum est vt sit ex animi sentẽtia. Inuitum enim est, quod ex necessitate vtique efficitur: & tertio loco, quod non fit ex animi sentẽtia: quod planè ex his, quæ fiunt, certum est. Nam cùm quis aliquẽ cæciderit, occiderítve, aut eiusmodi aliquid effecerit, horum nihil præuidens, cum dicimus inuitum fecisse, quippe quod vltroneũ, in animaduertendo, esse facile deprehendatur. Velut olim mulierem aiunt quandam poculum exhibuisse cuidam amatorium, dein eo poculo hominem mortuum concidisse: eam verò mulierem in Areopagum perfugisse quam præsentẽ non alia de causa liberarunt, quàm quòd non id præuidens effecisset. Amoris siquidem cupiditate obcæcata, in eo fuerat hallucinata: & próinde neutiquam spõtanea eius poculi amatorij visa fuerat exhibitio: quandoquidẽ non ea mẽte dederat, vt perderet hominẽ. Inde igitur in id, quod ex animi sentẽtia fit, cadit voluntariũ.

De proposito. *Cap.* xviii.

RElíquum præterea est, vt propositum, delectúmque consideremus, sítne appetitus, nécne. Appetitus nanq; in cæteris quoq; gignitur animalibus: propositum verò, non. Siquidem cum ratione propositum est. At ratio nulli alij deputatur animali: nõ igitur fuerit appetitus. Verum nũquid voluntas?

an

an ne id quidem? Voluntas nanque eorum etiam est, quæ fieri non possunt: velut volumus quidem esse immortales, at id nobis nō proponimus, deligimúsq;. Rursus propositum finis non est, sed ad finem: sicut nemo proponit sanescere, sed quæ ad sanitatem rēdunt proponimus, deambulando, cursitando. At fines volumus: bene enim valere volumus. Hinc certum est, non idem esse voluntatem, & propositum. Verum ita habere videtur propositum, vt eius est appellatio: vt hoc pro illo ponimus, atq; deligimus: sicut optimum pro deteriore, quod in nostra sit optione: & próinde deligi, suum esse videatur. Quòd si horum nihil est propositum, nunquid quod ex animi sententia id in proposito est? aut ne id quidem? Multa enim intelligimus, & opinamur ex animi sententia. Nunquid igitur quæ intelligimus, ea etiam proponimus, aut non? Sæpe siquidem intelligimus de Indis, at nequaquam proponimus, atque deligimus. Non ergo mentis sententia, propositum. Quoniam igitur horum nihil est propositum, sūtque hæc animæ insita: aliquorum conuenientium, cōcuntiúmque, propositum esse necesse est. Quoniam igitur est, quemadmodum paulò antè memorauimus, bonorum ad finem tendentium delectus atque propositum, non vtiq; finis. Ac est eorum, quæ in nostra potestate sunt, & eorum, quæ nobis diuersam ingerāt ratiocinationem: hócne, an hoc deligendum? non dubium quin prius opus sit ea ipsa intelligere, & in consilium vocare. Cúmque nobis intelligētibus quod præstare videatur, tum ad agendum aliquis insurgat impulsus, id agendo ex proposito agere dicimur. Quod si propositum, appetitus quidam est, in consilium deueniēs cum animi sententia, non est spontaneum, quod deligibile. Sponte enim agimus multa antè, quàm intelligamus, atq; consultemus: sicut sedendo, exurgendo, & id genus alia faciendo: sponte quidem, sed citra intelligentiam. Non ergo spontaneum, deligibile: sed deligibile, spontaneum. Si quid enim agere consultātes proposuerimus, spōte agimus. Existunt verò ex conditoribus legum nonnulli, qui spontaneum, & ex proposito definiant, planéque distinguant, minoréque spontaneis, quàm à proposito agentibus mulctas infligant. Est igitur propositum in eis, quæ sub actione cadunt, & eis ipsis, in quibus nostrum sit agere, & non agere, & ita, vel non ita: & in quibus, propter quid est capere, verum propter quod simplex non est. In Geometria siquidē cùm quis dixerit quadratum quatuor rectis æquales habere, & percūctatur propter quid: occurrit, quia etiam triangulum duobus rectis æquales habet. In his igitur, ex definito principio sibi propter quid assumpserūt. At in eis, quę sub actionem cadunt, in quibus est propositum, nō ita: nullum siquidem ponitur definitum. Sed si quis exquirat, cur hoc feci? quoniam non erat aliter vt facerem, vel quoniam ita melius. Ex ipsis venientibus (qualiacunq; apparuerint esse meliora) delectus sumitur, & ob ea ipsa. Quam ob rem etiam in huiusmodi est consilium capere, vt expediat. At in scientiis nequaquam. Nemo siquidem quemadmodum scribere opus sit nomen Archelis, init cōsilium: quia quo pacto scribendum nomen Archelis, est iam definitum. Mendum igitur nō in intelligentia gignitur, sed in scribēdi actione positū. In quibus certè non est in intelligētia error, ne de eis quidem initur consilium: sed in quibus iam, vt expedit, optimum est, inde mendum procreatur. Atqui in eis, quæ sub actionē cadunt, optimum est, & in quibus duplex mēdum. Delinquimus igitur tam in eis, quæ sub actionem cadunt, quàm ex virtutibus pariter. Virtutem enim coniectantes, per agnata nobis itinera hallucinamur. Est siquidem in defectu, excessúque hallucinatio. In horum vtrumlibet deferimur voluptate & ægrimonia: quandoquidē ex voluptate in malà delabimur, vt ex ægrimonia, honesta fugitamus.

De animi sententia. *Cap.* XIX.

RVrsum autem est, non quēadmodum sensus, animi sentētia: velut visu non poterit quicquā aliud, quàm videre: nō auditu aliud, quàm audire. Itidem neque consultamus, nunquid audiendum auditu, an videndum. At animi sententia non huiusmodi, sed id & alia potest efficere. Ob hoc ibi iam existit consultari. Est igitur in bonorum delectu, non in fine, delictū. Huic certè omnes adstipulantur sententiæ, vt sanitatē esse bonum. Verum quæ ad finem sunt, velut expediátne sanitati hoc comesse, an non. Facit igitur plurimum in his ad hallucinandum voluptas, & ægrimonia. Hanc siquidem amplectimur, illam verò fugimus. Quoniam igitur distribuimus, in quo, & quo modo sit delictū; reliquum est vt intueamur, cuiúsnam rei sit virtus coniectrix, finisne, an ad finē: velut, honestíne, an ad honestum. Quo pacto scientia, vtrum ædificatoriæ scientiæ finis, speciosè proponendi, an quæ ad finem spectandi. Nam si hoc speciosè proponetur, sicut pulchram domum efficere, atque ad hoc quæcunq; spectant, non alius quisquam inueniet, neque exhibebit, quàm ædificator. Itidem in aliis quoq; omnibus scientiis. Eodem modo igitur in virtute habere videbitur, vt ad finē potius ipsius tendat consideratio. Rectè nimirum proposuerit quæ ad finem sunt, & ex quibus finis constet. Nec quisquam alius exhibebit, inueniétque, quæ ad finem expediant, iuréque hoc virtus proposuerit, quibus in rebus optimi principium est vnūquodque quod efficiat, & proponat. Nihil igitur virtute melius, quandoquidem huius causę etiam sunt alia, atque ad ipsam principium est, & eius causa magis sunt quæ ad idem. At finis, principio alicui assimilatur, & eius causa est vnū quoduis: verùm id erit modo aliquo. Próinde certum vt etiam in virtute, quandoquidem causa est optima, ipsam magis finis esse coniectricem, quàm quæ ad finem sunt.

Finis virtutis honestum. *Cap.* XX.

ATqui virtutis finis, est honestum: honesti ergo magis coniectrix est virtus, quàm ex quibus constet: sunt nempe hæc, ipsius. At in vniuersum videri potest alienum: quandoquidē in pictura si quispiam fortasis egregius fuerit imitator, non tamen laudandus acceder, nisi optimam imitandi habuerit intentionem. Virtutis demum id omnino est, sibi honestum proponere. Dixerit quispiam, cur ita, num actioné meliorem esse dixerimus, quàm virtutem ipsam? at nunc, an ex quo actio est, id virtuti, vtpote honestius, attribuimus? An in quo non est actio? ita. Atqui nunc idem dicimus, habitu actionem esse meliorem. Alij nanq; probum inspicientes, ab actione diiudicant, quòd non possint cuiuslibet quomodo habeat iudicare propositum. Nam si foret singulorum nosse sententiam, qualis erga honestatem esset, etiam citra actionem probus esse videri potuerat. Denique quoniam affectuum quasdam recensuimus medietates, circa quos affectus versentur, hinc nobis dicendum est.

De fortitudine. *Cap.* XXI.

GVm igitur sit fortitudo circa audacia, ac metum, considerandum fuerit, circa cuiusmodi metus, atq; audacias. Nunquid igitur si quispiam metuat ne rem disperdat suam, is timidus? sin circa hæc sit audax, fortis, anne? Itidem si quis formidat solum, aut audeat: neq; meticulosum fatendum est esse metuentem, neque fortem non metuentem? Num igitur in eiusmodi metibus, & audaciis, fuerit fortitudo? At ne quidem in talibus, cuiusmodi si quis tonitrus, & fulmina nō metuat, vel quiduis aliud supra hominem horrendum fuerit, non iam fortis, sed furens. In metibus itaq;, & audaciis humanis est fortitudo, in eis, inquam, quæ cæteri metuant, aut omnes: in quibus qui audeat, fuerit fortis. His itaq; definitis constituendum fuerit (quandoquidem multis in rebus fortes dici possunt) qualis sit fortis. Est enim ab experientia fortis aliquis, velut milites. Isti siquidem ab experientia didicerunt in huiusmodi loco, vel huiusmodi tempore, vel rebus ita habentibus, fieri non posse vt malum subeant? & próinde qui hæc nouerit, & ea de causa ingruentes hostes sustinuerit, non fortis. Nam si horum nihil extiterit, non toleraverit. Próinde ab experientia fortes dicendi non sunt. Neque Socrates rectè aiebat, fortitudinem esse scientiam: quandoquidem ex consuetudine scientia capiens experientiam efficitur scientia. At ab experientia tolerantes, neutiquam fatemur, planéque negamus fortes esse. Non igitur fortitudo fuerit scientia. Rursus sunt quos fortes ab experientiæ contrario. Inexperti siquidem eorum, quę eueniant, ab ea rerū nulla experientia, sunt intrepidi, & ne hos quidem fortes esse dixerim. Sunt porrò qui fortes à perturbationibus existimētur, velut amantes, aut lymphatici. At ne hos quidem fortes dicere oportet: quādoquidem si ab ipsis affectus auferatur, nō erunt amplius fortes. Fortem siquidem, perpetuò fortem esse oportet. Et próinde ne feræ quidem, vt sues, dici fortes possunt, quòd succumbant, ingemántque percussæ. Neque fortem ob perturbationem dicere conuenit. Est vicissim fortitudo alia, quę ciuilis existimatur: velut si qui ciuium pudore offusi, tolerent pericula, vt fortes existimentur: quemadmodum, verbi causa, Homerus Hectora dicentem inducit,

Polydamas vereor me carpat in agmine primus, Iliad. χ.
Ideo pugnandum esse existimat. At ne quidem hæc dicenda fortitudo. In istorū enim singulis eadem congruet definitio. Quo nanque ablato non perdurat fortitudo, efficere fortem non potest: vt si pudorem, vnde fortis erat, abstuleris. Sunt item & aliter fortes existimati ob spem, boniq; expectationem. At ne hos quidem dicere fortes possis: quandoquidem tales, ac in talibus fortes dicere, videbitur alienum. Próinde in nullis huiusmodi fortitudo collocanda est. Qualis igitur, & quisnā fortis sit, hinc considerandum. Ac vt paucis absoluam, qui nulla iam supra dicta causa fortis est, verum quòd id honestum esse censeat, idque faciat, seu aliqua, seu nulla oblata fuerit occasio. Neque tamen prorsus citra perturbationem, impulsúmque gignitur fortitudo. Expedit verò impulsuum habere rationem, honesti causa, ad intrepidè periclitandum. Qui hoc modo, is erit fortis: ac circa hæc fortitudo. Nec verò intrepidos esse oportet, ita vt cùm forti fuerit occursum, in totum nihil metuatur. Nec enim talis fortis, cui prorsus nihil est horrendum. Ita nanque etiam lapis, & reliqua inanima fuerint fortia. Cęterum metuendum quidem, sed tolerandum. Nam si nihil metuens toleret, neutiquam fortis. Item (vt etiam paulò antè de metu, atque periculo differuimus) non omne, sed essentia quadam delectum intelligimus. Neq; item in fortuito, & quouistempore, verum in quo & metus, & plura imminent pericula. Nam si quis decimo pòst anno futurum non metuerit periculum, quónam pacto fortis? Sunt enim, quòd longè absint, fiducia pleni: qui si fuerint proximi, moriātur metu. Hæc dénique fortitudo, & hic fortis.

De temperantia. *Cap.* XXII.

TEmperantia, est intemperantiæ, & incōmobilitatis circa voluptates, medietas. Nam temperātia, ac prorsus virtus omnis, habitus est optimus. At optimus habitus, optimi est. Optimū verò, inter excessum, defectúmq; medium: quandoquidem vtrinq; prominent vituperādi, tam excessu, quàm defectu. Próinde si optimum medium, & tēperantia inter intemperantiam, & incōmobilitatem, est quędam medietas, horum itaque fuerit quædam medietas temperantia, quæ circa voluptates, & ęgrimonias versatur: non tamen omnes, & quæ circa omnia. Neq; enim si quispiam picturæ, aut statuæ, vel huiusmodi alterius oblectetur aspectu, erit iam intemperans. Similiter ne quidē audiendo, aut olfaciendo, sed in eis voluptatibus, quæ in tactu sint, & gustu. Neq; temperans circa eiusmodi, vt à nulla tali capiatur voluptate: nam tum incōmobilis, planéque sensu carens fuerit. Verum qui oblectetur, non agatur in ipsorum excessum: ita frues, ne quid faciat operosum: torúsque agendo ab honestate pēdeat, non agendo quicquam nisi modestē. Nam quicunq; ab excessu talium voluptatum abstinuerit, vel metus, vel cuiuspiam alterius rei causa, temperans non est. Neq; enim cætera animalia (præter hominem) dicimus temperantia quòd

ab

ab ipsis ratio absit, qua honestum deligimus. Omnis siquidem virtus, honesti est, & ad honestum tẽdit. Próinde erit temperantia circa voluptates, & ægrimonias, eásq; in tactu, gustúque progenitas. Demum consequens est, vt de mansuetudine dicamus, & quid, & in quibus sit.

De mansuetudine. Cap. XXIII.

MAnsuetudo igitur est inter iracũdiam, & iracundiæ cessationem. In totúmq; existimantur virtutes, medietates esse. Quòd autem sint medietates, hinc facilè quis dixerit. Nam si quod optimum, in medietate est collocatum, éstq; virtus, habitus optimus, atque optimum est medium: virtus ergo sit medium, necesse est. Quod sanè certum, singula considerantibus est. Nam quia iracundus est, qui vsquequaque, & plurimùm excandescit, ac eiusmodi sub reprehensiõnem cadens: nec decet vsquequaque excandescere omnibus, & omnino semper: neque contrà ita habere, vt cuiquam nunquã: is nanque incommobilis sub reprehensionem cadit. Cùm igitur tam is, qui ad excessum, quàm qui ad defectum peruenit, sub reprehensionem cadat: qui horum medius fuerit, mansuetus, ac laudabilis. Neque enim ab ira deficiens, neque item excedens in ipsa, laudabilis: sed qui mediocriter in his habet, is mansuetus: harúmque perturbationum medietas, mansuetudo.

De liberalitate. Cap. XXIIII.

LIberalitas autem, est inter prodigalitatem, & auaritiam medietas collocata. Versantur autem huiusmodi perturbationes circa pecunias. Prodigus nanque est, qui, vbi non decet, impendit, & plura, quàm deceat, & cùm minimè decet. At auarus, ei contrarius, non impendit vbi decet, & quantum decuerit, & quando decuerit. Vtrique sub reprehensionem cadunt: vnus quidem deficiendo, alter verò excedendo. Liberalis ergo, quandoquidem laudabilis est, medium inter hos tenet locum. Quisnam demum? nempe qui vbi decet, & quantum decet, impendit.

Species auaritiæ. Cap. XXV.

SVnt autem plures auaritiæ species: sicut eorum, quos nugiuendulos appellamus, cuminique emptores, necnon turpilucri, & paruiloqui, qui omnes auaritiæ succumbunt. Malum nanque multiplex: at bonum, † solistimum. Quemadmodum sanitas quidem simplex, sed multiformis morbus. Itidem virtus simplex, cùm sit vitium tamen multiforme. Cuncti siquidem memorati, ob pecuniam sub vituperationem cadunt. Vtrum igitur liberalis est, pecuniam nanciscí, & comparare, an non? Neque enim vllius alterius est virtutis. Nam neque fortitudinis est arma fabricare, sed alterius. Verum ipsius est accipere, eísque rectè vti. Idem de temperantia, cæteríque dicendum. At ne quidem liberalitatis, pecunias parare, & conficere, sed pecuniam incutientis.

De magnanimitate. Cap. XXVI.

MAgnanimitas, est insolentię, & pusillanimitatis medietas: & circa honorem, inhonorátiámque versatur. Et honorem quidem nõ à multis, sed à probis attributum, qui ei præcipuè cõueniat. Probi nanque periti iudices, recte honorabunt. Honorari itaq; se, qui dignus honore fuerit, potiùs volet ab his, qui ipsum cognouerint. Neque enim de omni honore fuerit, sed optimo, magnanimitas, honorabile bonũ, & ordinem obtinens principatus. Iure igitur despecti, & improbi, magnis rebus se dignos opinati, ac subinde honorãdos, dicuntur insolentes: qui verò sese summittũt, & magis, quàm par est, abiiciunt, pusillanimi. Horum igitur medius, qui nõ se ita abiicit, vt minore, quàm sit par, honore velit honestari, neq; rursum maiore, quã deceat, neque omni, is demum est magnanimus. Et próinde certum est, magnanimitatem esse insolentiæ, & pusillanimitatis, medietatem.

De magnificentia. Cap. XXVII.

MAgnificentia, est iactationis, & vilitatis medietas. Versatur autem magnificentia circa sumptus, quos magnificum facere par est. Quicunque igitur vbi non expedit sumptum facit, glorioſus, iactabundúsq; est: vt si quis sodales ita epulo accipiat, ac si nuptias faciat, is glorioſus. Talis nanque est, qui quo tempore non expedit, suam indicat affluentiam. Huic contrarius est vilis, qui vbi oportet, magnificè non impendit, nec facit vt nuptiarũ dignitas expostulat sumptum, sed ibi deest: is nimirum vilis. At magnificentia vel ex ipso nomine nobis potest, qualis sit innotescere. Opportuno nanq; tempore magnificè factum, rectè magnificentiæ nomen assequetur. Magnificẽtia igitur fuerit, quandoquidem laudabilis, inter excessum, defectúmque circa sumptus idoneos, quædam medietas. Sunt & nonnullis plures magnificentię existimatæ: velut dicentibus. Magnificè sese inferi, & huiusmodi aliæ magnificentiæ, non propriæ, sed à translatione nomen inuenientes. Nec enim in illis magnificentia, sed in eis, quæ diximus.

De indignatione. Cap. XXVIII.

INdignatio, est inuidentiæ, & maleuolentiæ medietas: ambæ enim istæ sub vituperationem cadunt: at indignabundus, laudabilis. Est autem indignatio, quædam ægrimonia de bonis, quę indigno ali cui aliquo pacto euenerunt. Indignabundus, qui in huiusmodi tristatur: idémque rursus tristetur, si quem viderit indignè malis afflictatum. Ac demum indignatio, & indignabundus, talis. Cui contrarius est inuidens, quippe qui tristabitur, cùm quempiam prorsus, siue dignum, siue indignum, bene agere viderit. Cui similiter maleuolus par est, quippe qui lætatur, quòd quis malè agat, siue dignus, siue indignus sit. Nec indignabundus eiusmodi, verum inter hos medius.

De

De grauitate. Cap. XXIX.

GRauitas, est inter morositatem, & delectationem medium, quæ circa conuersationes. Morosus nanque est eiusmodi, vt nullius conuersatione, aut colloquio capiatur, sed (vt nomen ipsius indicat) à suo more. Nam morosus, quasi aliorum mores improbans, sibíq; placens, est nominatus. Delectator autem talis, vt omniũ velit habere conuersationem, & omnino, & omnifariã. Horum neuter laudabilis. At grauis, in medio istorum laudabilis. Neque enim erga omnes, sed erga meritos: non erga neminem, sed erga hos ipsos consuescit.

De verecundia. Cap. XXX.

VErecundia, est inter impudentiam, & stuporem medietas, in actionibus, colloquiísque constituta. Impudens est, qui vbiq;, & in omnes loquitur, & omnia vtcunq; euenerint. At stupidus, seu attonitus, huic contrarius, & cuncta, & cunctos veritus, tam agẽdo, quàm dicendo solertiæ expers: talis est, qui in cunctis obstupescit. At verecundia, & verecundus, inter hæc medium tenet locum: neque enim cuncta, & omnino (vt impudens) & dicit, & agit: neque porrò (vt attonitus) in omni, & omnino trepidabit, verum ager, loquetúrque, vbi, & quæ, & quando expediat.

De vrbanitate. Cap. XXXI.

VRbanitas, est scurrilitatis, & rusticitatis medietas: in salibúsque committitur. Scurra siquidem est, qui cuncta, & omnino incessendum esse existimat. Rusticus verò, qui neque incessere vult, neque rectè incessum iri existimat, sed excandescit. Vrbanus, qui inter hos medius, neque omnes, neque omnino incessens, neque item ipse agrestis, ac durus. At erit duobus ferè modis vrbanus: nam & moderatè incessere percalluerit, & aliorum iaculationem tolerabit. Ita nimirum vrbanus, atque vrbanitas.

De amicitia. Cap. XXXII.

AMicitia, inter assentationem, & inimicitiam medietas, in actione, sermónéque versatur. Assentator nanque est, qui plura, quàm sit par, adsintque cuipiam, arrogat. At infensus inimicus, qui derogat etiam quæ adsunt. Quorum neuter iure laudandus accedit. Inter quos medius est amicus, quippe qui nec plura præsentibus cuiquam astruit, neq;, quæ minimé conueniant, laudauerit, neque econtrario imminuet, neque omnino aduersabitur, præterquàm existimetur tribuendum. Huiusmodi igitur est amicus.

De veritate. Cap. XXXIII.

VEritas, inter dissimulationem, & iactationem media est, quæ in oratione versatur, non omni. Glorioſus nimirum est, qui plura, quàm adsint, sibi arrogat, aut scire fingit quæ nõ nouerit. Huic contrarius dissimulator, pauciora, & minora esse sua simulans, quæque nouit dissitetur, occultátque quæ cognoscit. Neutrum horum facit verus: neque enim plura, neque pauciora, quàm quæ sibi affuerint, confinget, sed ea qemũ & esse sibi, & scire dicet, quæ teneat. Sint denique hæ ipsæ virtutes, an secus, alia fuerit consideratio. At quòd medietates iam memoratorũ, hinc certũ est, quòd qui ad hæc viuunt, laudibus exornantur.

De iustitia. Cap. XXXIIII.

COnsequitur vt iam de iustitia dicamus, quid sit, & in quibus, & circa quę: si prius tamen quid sit iustũ, expoluerimus. Est sanè iustum duplex: vnum quidem, ex lege. Iusta siquidem perhibent, quæ lex iubet. At lex, fortia, & temperata nos facere iubet, prorsúsque cuncta, quæ ex virtutibus ducuntur. Et próinde iustitiam, perfectam quandam esse virtutem dicunt. Nam si iusta sunt, quæ lex facere præscribit, lex autem quæ ex omnibus virtutibus sunt, mãdat, qui igitur ex lege iustis obtemperat, perfectam nanciscitur probitatem. Próinde iustus, & iustitia, virtus quædam perfecta est. Vnum itaque quoddam iustum in his, & circa hæc. Verumenimuero non id iustum, neq; circa hęc perquestigamus iustitiam. Hoc nanque modo iusta, quatenus per sese à iusto sunt. Nam temperans, & fortis, & continens, per sese est eiusmodi. Sed iustum indagamus, quod ad alterum refertur, aliud sanè, quàm quod dictum est ex lege iustum. Nam non est per sese esse iustum, quod in aduersus alterum iustis comperitur. Id nimirum est, quod quærimus iustum: ac circa hoc iustitiam. Quod agitur in alterum iustum (vt paucis absoluam) æquale est: nam iniustum inæquale. Cùm enim bonorum maiora sibi asciuerint, malorum verò minora admiserint, id inæquale, & hoc modo iniustum, & afficere iniuria opinamur. Non dubium igitur, cùm sit iniuria in rebus inæqualibus, quin iustitia, & iustum in fœderum æqualitate collocetur. Próinde certum est, iustiam medietatem quandam esse inter excessum, atque defectum, & multum, & paucum. Cùm enim iniustus afficiendo iniuria plus habet, & affectus iniuria in afficiendo iniuria minus, tum horum medium iustum fuerit. Atqui medium æquale est: ergo æquale, pluris, & paucioris fuerit iustum, iustúsque, qui æquale volet. Sed æquale in duobus saltem conficitur: ergo in alterum æquale esse iustum est: talis demum fuerit iustus. Cùm igitur iustitia, in iusto & in æquali, & in medietate, iustũ quidem, in quibusdam iustũ dicatur: æquale verò, in quibusdam æquale: necnon medium, in quibusdam medium, erit iustitia, & iustum, erga quosdam, & in quibusdam. Quoniam igitur iustum, æquale est: & huic proportionale, æquale iustum fuerit. Atqui proportionale in quatuor nihilò minus perficitur. Nam quẽadmodũ a ad b, ita c ad d. Sicut proportionale est, vt qui multa possideat, proferat multa: ita qui pauca possideat, pauca proferat. Rursus eodem modo qui plurimũ alaboret, plurima capiat: qui verò parũ laboret, parum capiat. Vt autem laborans ad non laborãtem habuerit, ita plurima ad pauca. Vt verò laborãs ad plurima, ita non laborans ad pauca. Visus sanè est in libris de Republica Plato vti eiusmodi de iusto

iusto proportione. Agricola enim(inquit)cibum parat,ædificator verò domũ:vt textor vestem, ita calceolarius calceum. Agricola igitur ædificatori cibum suggerit,& ędificator agricolę domum. Ita & eodem modo cęteri omnes habent, & périnde quæ apud se,permutant in ea, quæ apud alios: est nanq; huiusmodi proportio. Nam vt agricola calceolario, & textori, ita etiam aliis omnibus eadẽ inuicẽ inter ipsos est proportio,quę continet totam Rempublicam,atq; comprehendit, vt liceat nobis intueri,iustum proportionale esse: siquidẽ continet iustum Respublica,idémque est iustum, quod proportionale. At quoniam ædificator suo opere plura meretur,quàm calceolarius præstet, difficile quoque est rependi contrà à calceolario aduersus ædificatorem: neq; enim pro calceis par fuerit domum capere. Hinc iam censuerunt, quò hæc omnia venalia sint,argento vti,quod numisma vocant: vt pro dignitate cuiuslibet, fiat inter ipsos inuicẽ cõtrahentes permutatio, quę ciuilem communicationem cõtineat. Cùm igitur in his,& quę proximè dicta sunt,iustum sit,erit iustitia circa hæc, cum delectu ex habitu impulsum nacta. Est verò etiam iustum ex altera parte respondens, non tamen vt aiebant Pythagorici: rati nanq; illi sunt,iustũ esse,vbi quæ quis effecisset, eadẽ essent talionis vice ferenda,quod erga omnes nõ est idẽ. Neque enim iustum,eadem seruo aduersus ingenuum ferre: quandoquidẽ si seruus ingenuum cæciderit,iustum nõ sit ex altera parte tantum cædi, sed impensius: iustúmque est in proportione contrà respõdendi. Nam quemadmodũ ingenuus aduersus seruum melius habet,ita respondere factis aduersum qui fecerit,Itidem etiã ingenuo, aduersus ingenuum erit. Nec enim iustũ est, vt qui oculum eruerit,ei tãtum talionis pœna infligatur,sed multò plura ferat,proportionis cõsecutione: quãdo quidem & cœpit prior,& affecit iniuria. Atqui vtrinq; illata iniuria est,& próinde proportionale est,vt ob iniurias etiã plura ferat,quã fecerit,id iusti exigit ratio. Verum quoniã multis modis iustum dicitur,definiendũ fuerit de quonã demum iusto sit nobis disceptatio. Est nimirum(vt perhibent)iustum seruo aduersus dominũ, & filio aduersus patrẽ. In quibus æquiuoco nomine,iustum ciuile dici videbatur. Est nanq; iustũ (de quo nunc loquimur) ciuile iustum. Id propémodum,in ipsa æqualitate positum. Communicantes nanque ciuiles nonnulli,natura quidẽ consimiles esse volunt, alij verò more. At filio erga patrem,& seruo erga dominũ,ius vllum non esse videbitur. Neq; enim puero meo aduersum me,neq; manui,neq; itidem alicui mẽbro: similiter igitur habere videbitur & filius erga patrẽ. Nam quemadmodũ membrum patris est filius,nisi iam virilem induerit ætatem, qua ab ipso separetur: tum enim in similitudine, & æqualitate est patri: sed ciuibus huiusmodi esse licet. Eadẽ de causa,ne quidem vernæ erga dominum,est iustum: domini nanque quiddam est verna. Cęterũ si modò ei iustum sit aliquod,id iustum erga ipsum fuerit domesticum,quod in præsentia minimè indagamus,sed ciuile: siquidem in similitudine,& æqualitate,ciuile iustũ videri debet. Præterea,in mulieris & viri communicatione,iustum est ferè,quod ciuile iustum: deterius nanq; est mulier viro,sed quiddam magis domesticum,& quodã modo magis æqualitatis particeps: & próinde ipsorum vita cõmunicationis ferè ciuilis est. Próinde iustum etiã mulieri erga virum, præcipuum, quodam modo iam præ aliis ciuile est. Quoniam igitur iustum est,quod in ciuili communicatione positũ: tam iustitia,quàm iustus,circa ciuile iustũ erit. Sed iustorum quædam natura,quędam lege sunt. Verum arbitrari ita oportet,ne putemus nũquàm excidere quæ natura sunt,quę sanè etiã mutationem subeunt: vt,inquam, si iaculari omnes semper sinistra annitamur,euademus†scæuæ. Atqui à natura sinistra est: at dextra minus nihilò à natura potiora sunt sinistris, tametsi cuncta sinistra,sicut & dextra,facimus. Neq; ꝙ intercidãt,ob hoc à natura nõ sunt: verũ si vt plurimũ,diutiúsq; ita permaneãt,& sinistra est sinistra, & dextra dextra,id quod à natura est. Idem in à natura iustis, si nostro vsu immutentur,ob hoc non à natura iusta non fuerint,imò equidem fuerint. Nam quod vt plurimum perdurat,id propalam iustũ à natura est,quod verò nos cõstituamus,legéque sciscamus, id certè iustum, atque etiam ex lege iustum nũcupamus. Præstat igitur iustum,quod à natura est,illi,quod ex lege. Cæterũ quod indagamus iustum,ciuile est: atqui ciuile,nõ naturà,sed lege est. Sed iniustum,& iniuria,neutiquam idem prorsus ducendum est. Siquidem iniustum, lege definitur: veluti deposito quẽquam fraudare, iniustum sit: at iniuria,vbi iniustè aliquid perpetretur. Itidẽ porrò iustũ,ac(vt ita loquar)iustificatio,nõ est idem: nam iustũ lege definitum est, cùm sit iustificatio, iusta causa faciẽdi. Quãdo igitur iustum,& quando non? nempe (vt paucis absoluam) cùm dedita opera,& spõte quis peregerit,(quid sponte sit paulò antè à nobis dictum est)& quando consultò, & in quem,& cui,& quà de causa,is iusta peragit. Itidem ac similiter erit etiã iniustus,qui consultò,& in quem,& cui,& cuius causa deliquerit. At cùm horũ nihil consultò,iniusti tamẽ quippiam commiserit,tum demum iniustus non est,sed infortunatus. Nam si patrẽ occiderit,se hostem ratus occidere,iniustũ quidem commisit,& cùm neminem affecerit iniuria,egit tamen infeliciter. Quoniam igitur non afficere iniuria, vbi iniusta peragãtur, id est in ignorando positum,hoc paulò antè disseruimus: cùm neutiquam consultò quanquã offendit,neq; cui,neque qua de causa factum est. Definienda quoque videtur ignorãtia, quónam pacto per ignorantiã quem lædit,non afficit iniuria. Sit nimirum hęc definitio: Quandocunq; perpetrandi aliquid absoluta fuerit ignorantia,id nõ fit cõsultò,& próinde ne quidem afficit iniuria. At cùm ipse suæ causa fuerit ignorantiæ, perpetrarítque quippiã ex ignorãtia,cuius ipse extiterit causa, is plane afficit iniuria,ac eiusmodi iure criminis arguetur: velut in ebriis euenit. Vino nanq; mersi,si quid mali perpetrarint, sine controuersia afferũt iniuriam: quandoquidem ipsi,sibi eius ignorantię causa extiterunt. Par enim fuit,ne tantum prolue rentur,vt ignorantes cæderẽt patrẽ. Idem in aliis est ignorantiis,quę ex ipsis gignũtur faciẽtibus,vt qui per ipsas inferãt iniuriã,sint iniusti. Quorum autem

autem non ipsi sunt causa, sed ignorantia, vt delinquant, neutiquam iniusti. Eit enimuero eiusmodi ignorantia naturalis, velut nescij infantes parres cædunt. Hæc nimirum naturalis insciitia non facit, vt ab actione infantes dicantur iniusti. Ipsa siquidem hæc faciendi causa,est insciitia. Neque ipsi suæ sunt causa insciitiæ, ideo ne quidem iniusti dicuntur. Verum deferenda iniuria vt dicam,vtrum qui afficitur iniuria,sponte afficitur,an non: lusta nanq;, & iniusta, sponte agimus: at non sponte afficimur iniuria. Cruciatus siquidem deuitamus: & proinde non dubium, quin non sponte afficiamur iniuria, quod vltro nemo lædi sufferat. Nam affici iniuria,nonne est offendi? Est ita. Cæterum sunt quibus licuit æquale assequi,idque aliis concedunt. Quod si æquale consequi, iustum fuit: & minus habere, iniuria affici,spontéq; minus habet,sponte ergo,ait, quis afficitur iniuria. Verum manifestum hinc porrò est,quod ne sponte quidem. Nam cuncti,qui minus cõsequuntur,illius vice nanciscuntur aut honorem,aut laudem,aut gloriam, aut amicitiã,aut aliud id genus. Verum qui vicem alicuius subit, cuique rependitur,pro eo,quod amittit,neutiquã afficitur iniuria. Quòd si iniuria non afficitur: ne quidem sponte ergo. Rursus qui minus assequuntur,& quatenus æquale non accipiunt,affecti iniuria,iidem nobilitati,& exornati hac de causa euadunt: quòd dicant, Aequale mihi capere licuit,at noluì: cessi equidem seniori,aut amico. Atqui affectus iniuria,exornatur nemo. Quòd si in illatis iniuriis nulla exornatio est, & in his exornantur delecti,hoc modo prorsus affecti non fuerint iniuria. Quòd si iniuriæ non subiiciuntur, ne quidẽ sponte afficiuntur iniuria. Interim in huiusmodi oratione, controuersari videmur incontinentibus: quandoquidem incontinens nequiter agẽdo, se offendit,id que sponte facit: consultò igitur sese ipse lædit: próinde sponte ipse à sese afficitur iniuria. Cæterum hîc proposita definitio, hanc præpediet rationem. Est autem definitio, Neminem velle affici iniuria. At incontinens, volens incontinenter agit: próinde si ipse se afficit iniuria, vult ergo mala sibi infligere. Atqui vult nemo affici iniuria, próinde ne incontinens quidem ipse, sese sponte affecerit iniuria. Cæterum hinc fortasis ambigat quispiam, nunquid accidat,vt sibi quispiam inferat iniuriam. In incontinentem siquidem iniecta consideratione videatur contingere, hoc nempe modo, si quæ agenda lex iubet, ea sunt iusta, qui non agit ea, iniustè facit. at si erga quem agendum iubeat, neutiquam erga eundem id egerit, ipsum afficit iniuria. Lex certè temperantem esse iubet, rem suam non obliuiscere, corpus procurare, ac id genus alia. Qui ergo hæc non peragit, se afficit iniuria: quandoquidem erga alium neminem, talium est affectio iniuriarum. Atqui hæc nunquàm vera exiterint, vt contingat se quempiam afficere iniuria. Contingere enim qui potest, vt eodem tempore plus quispiam habeat, & minus: vt simul sponte, & inuitò agat quicquam. Siquidem qui afficit iniuria, quatenus afficit, plus admittit: iniuria affectus, quatenus afficitur, minús. Quòd si ipse sibi infert iniuriam, contigerit vt per idem tempus plus idem habeat, & minus. Verum hoc fieri non potest. Non ergo se quispiam affecerit iniuria. Rursus, qui afficit iniuria, sponte facit iniuriam: at affectus iniuria, inuitus fert iniuriam. Próinde si contingat se quempiam afficere iniuria, contigerit simul & inuitò, & sponte quicquam agere. Id autem fieri non potest: ne quidem igitur ita contigerit, sibi quenquam inferre iniuriam. Rursus, si considerauerit quispiam particulares iniurias, nemo sit, qui non faciat iniuriam, aut deposito fraudãdo, aut adulterium committendo, aut furendo, aut aliquod eiusmodi iniuriæ genus particulatim admittendo: nec tamen quispiam se vnquam deposito fraudauit, neque suam adulterio vitiauit vxorem, neque sibi furatus est. Quòd si in huiusmodi est afficere iniuria, neque contingit horum quicquam aduersum se facere, ne quidem contigerit cuipiam se afficere iniuria Sin secus, ea non fuerit ciuilis iniuria, sed domus administrationis, planéque familiaris. Anima siquidem in plures distributa partes, vnam habet suam quidem deteriorem, alteram verò meliorem: próinde si quid in anima procreetur iniuriarum, id partium aduersum se inuicem est. Familiarem porrò iniuriam distribuimus in deteriorem, ac meliorem, vt fiat aduersum se iustum, & iniustum. Verum id nos non coniectamus, sed ciuile. Et próinde in id genus iniuriis, quas nos demum peruestigamus, neutiquam contingit vt se quispiam afficiat iniuria. At insuper vter afficit iniuria, & in vtro iniuria est, in eóne, qui vtcunque iniustè possideat, an in iudicante, atque distribuente, veluti in certaminibus. Enimuero qui præmium à præside, atque hæc iudicante accepit, non ipse facit iniuriam, tamerti ei iniustè tributum est: sed qui tulit iudicium, maléque attribuit, is affecit iniuria. Estque vbi idem afficiat iniuria, & vbi non. Nam quatenus veré, & vt iusti natura postulabat, non iudicauit, eatenus affecit iniuria: quatenus verò eidem iustum esse visum est, neutiquam affecit iniuria. Quoniam de virtutibus, & quæ sint, & in quibus, & circa quæ, iam dictum est: de singulisque, quemadmodum si recta agamus ratione, sit optimum: ita nimirum ex recta ratione agere dicendo, est, vt si quis dixerit sanitatem fieri optimam, salubria exhibendo. Id vtique minus apertum, & próinde aperito mihi quæ sint salubria. Idem valet in ratione, & tam quid sit ratio, quàm quæ sit recta ratio nosse.

De duplici vi mentis, & vtriusque habitu. *Cap.* XXXV.

Ermè fuerit necessarium, primùm in quo ratio gignitur considerare. Paucis equidem de anima anteà locuti, diximus animæ partem esse, quæ habeat rationem. Ea, inquam, pars vna animæ habens rationem, in duas est partes distributa: quarum vna quidem consultatrix, altera autem scientiæ indagatrix. Quæ quòd inter se inuicem distinguantur, ex subiectis facile fuerit intueri.

Universidad de Deusto Biblioteca

Nam quemadmodum inter se inuicem differunt colores, & succus, & sonus, & odor, itidem alios ipsis sensus Natura accommodauit. Sonum nanq; auditu, succum gustu cognoscimus, & colorem visu. Similiter cætera eodem modo expedit coniectare. Quòd porrò alia sint subiecta, alias quoque esse animæ partes, manifestum est, quibus illa cognoscimus. Aliud siquidem intellectile est, & sensile aliud. Atqui subiecta illa, anima deprehendimus. Alia ergo pars fuerit, quæ circa sensilia, & alia, quæ circa intellectilia. Consultatrix autem circa sensilia, in motúque versatur, atque prorsus circa omnia, quæ in ortu, interitúque sunt. Nam consultamus de eis, quæ in nostra sunt potestate, agendi, ac non agendi delectu, circa quæ consilium, ac propositum est agendi. Hæc nimirum sensilia, in motúque ad permutandum. Próinde pars animæ ex ratione † propositrix, atque delectrix, sensilis. His itaque definitis, déinceps de veritate dicendum fuerit. Quoniam de ipsa nobis est sermo, vtque verum habeat, coniectemus. Est profectò scientia, prudentia, mens, sapientia, existimatio, & circa quod vnumquodq; istorum sit. Scientia igitur, circa id, quod sub scientiam cadit: quod cum demonstratione, ac ratione est explicatum. Prudentia verò, circa ea, quæ sub actionem cadunt, in quibus delectus, cui ratióque, & in nobis agere, ac non agere est. Nimirum facientium, & agentium, non idem factile, & actile. Nam factilium, præter facturam finis superest alius: sicut domificatiuæ præter ædificationem (cùm sit domus effectrix) ipsius finis, præter facturam, domus est. Itidem in opificina, (ita enim nobis libet appellare, quam tectonicam Græci vocant) aliísque facturis. At in eis, quæ sub actionem cadunt, (practica vocant Græci) præter actionem, nullus est alius finis: vt præter citharæ modulatum, finis non est alius: sed id est finis, exercitium, & actio. Circa actionem itaque, & quæ in agendo posita sunt, prudētia: circa facturam, & quæ in faciendo posita sunt, ars: siquidem in faciendo potius, quàm agendo, est artem exercere. Próinde fuerit prudentia, deligendi, & agendi, quæ in nostra sunt potestate, habitus, tendente ad commodum ipsa quoque actione. Prudentia, virtus est, non (vt facile est intueri) scientia. Laudandi siquidem sunt prudentes: at laus, virtutis est. Item scientiæ quidem omnis virtus est: at prudentiæ, virtus non est, sed (vt apparet) id ipsum quiddam, virtus est. Mens porrò, est circa principia intellectilium. Scientia verò eorum, quæ sunt cum demonstratione. Atqui principia sunt indemonstrabilia, & próinde non circa principia scientia est, sed mens. Sapientia porrò ex scientia, mentéque constituitur, Est nanque sapientia circa principia, ipsa quoque mentis particeps. At quatenus circa ea, quæ post principia sunt, cum demonstratione, scientiæ est particeps: & próinde non dubium, quin sapientia ex mente, scientiáque confletur. Próinde circa ea versabitur, circa quæ mens, atque scientia. Existimatio est, qua in omnibus ferimur ancipites, cáne ita, an secus. Sed vtrum prudentia, & sapientia idem est, an non?

προαιρετικόν.

Sapientia enim est circa ea, quæ cum demonstratione, quæque semper ita habent. Prudentia non de talibus, sed de his, quæ sunt in permutatione: quemadmodum rectum, inflexúmve, & cauum, & talia, quæ sunt eiusmodi. At conferentia, eo non habent modo, vt non inter se inuicem permutentur: sed permutantur, vt nunc hoc conferat, quod cras non conferet: & huic liceat, huic autem non: atque hoc modo conferat. Atqui circa ea, quæ conferunt, prudentia est, non sapientia. Differunt ergo inter se prudentia atque sapientia. Vtrum autem sapientia virtus est, an non? Hinc perspicuum est, ex ipsa certe prudentia virtutem esse. Nam si virtus est prudentia, partis nempe alterius, (vt diximus) quæ ex ratione sunt, éstque prudentia, quàm sapientia, deterior. Circa deteriora enim versatur: quandoquidem sapientia circa æternum, diuinúmque, vt diximus, cùm prudentia de hominis sit commodo. Quare si quod deterius virtus est: æquum etiam fuerit, quod melius est, esse virtutem. Non dubium igitur, quin sapientia sit virtus. Quid est autem, seu circa quod industria? Est nempe industria, in quibus & prudentia, circa ea, quæ sub actionem cadunt. Industrius siquidem dicitur, quatenus consulere rectè aliquid, iudicare, ac perspicere potuerit circa pusilla, in pusillísque, eius iudicium est. Igitur industria, atq; industrius, prudētiæ, & prudentis pars: nec citra hæc. Neque enim industrium à prudente separaueris. Idem profectò & in astutia existimandum est. Nam astutia, & astutus non est quidem prudentia, neque prudens: quinimo prudens, astutus: † ideo astutia sibi quodam modo adsciscit prudentiam. Cæterum astutus etiam malus dicitur, quemadmodum Mentor astutus quidem fuisse visus est, non etiam prudens. Prudentis nanque, & prudentiæ est, optima expetere, eáq; semper sibi proponere, atque actitare: at astutiæ, & astuti fuerit, coniectare ex quibusnam demum fiant singula, quæ sub actionem cadunt, & quæ † exhibenda. Astutus igitur in eiusmodi, ac circa talia esse videatur. Dubitauerit quispiam, & admirari potuerit, quod locuti de moribus, déque ciuili negotio, de sapientia dicamus. Nempe primum de hac re non videatur esse aliena consideratio. si (vt diximus) est virtus. Item philosophi est, de his demum coniectare, quæcunque in eodem fuerint. At necessarium, cùm de his, quæ in anima loquimur, de omnibus dicere. Atqui est in anima sapientia, próinde, alienum non fuerit de anima quoque dicere.

διὸ καὶ δοκοῦσιν ἐργεῖ πῶς τῇ φρονήσει ἡ δεινότης.

καὶ τὸ ταῦτα ποεῖν.

Quemadmodum verò habet astutia ad prudentiam, ita de cunctis virtutibus haberi putandum est: velut, inquam, sunt virtutes, quę Naturâ sunt singulis ingenitæ, tanquam impulsus quidam ad fortia, ac iusta, in vnoquoque citra rationem: necnon de singulis erga eiusmodi possis cognoscere. Sunt autem tam consuetudine, quàm proposito. At quæ cum ratione sunt, velut temperantia, aut fortitudo, quatenus sunt virtutes vt ingenitæ, laudabiles. Naturalis igitur virtus ea ipsa, quæ citra rationem, à ratione parum separata, & à laude parum deficiens, rationi, & proposito

posito adiuncta, perfectam efficit virtutem: ideo etiam cum ratione exercetur. Nec citra rationem est ad virtutem naturalis impulsus: neq; rursus ratio, atq; propositum admodū perficitur, vt sit virtus citra impulsum naturalem. Ideo non rectè Socrates sentiebat, cùm diceret virtutem esse rationes. Proficeret siquidem nihil, agendo fortia, atque iusta, qui nesciret, ac rationi non proponeret. Et próinde virtutem rationem esse, non rectè aiebat. Sed qui nunc, melius. Nam iuxta rectam rationem honesta agere, virtutem esse perhibent. At ne ita quidem rectè. Aget siquidem quispiam iusta, nullo proposito honestorum, nulla cognitione, sed irrationali aliquo impulsu. Rectè verò hæc, & iuxta rectam rationem, velut inquam, recta iusserit ratio, ita agat. Cæterum huiusmodi tamen actio neutiquam sub laudem cadit. Sed melius, vt nos definimus, cum ratione impulsum esse ad honestatem. Hoc nanque virtus, etiámque sub laudem cadit. Vtrum prudentia virtus, an non? ambigere nanq; quispiam potuerit. Verumenimuero hinc esse virtutem, certum fuerit. Nam si iustitia, & fortitudo, cæteræque virtutes, quòd honestorum, quæ sub actionem cadant, laudabiles accidant, non dubium quin prudentia quoq; eorum sit, quæ sub laudem cadunt, quæque in virtutis ordinem veniunt. Nam ad quæ fortitudo agēda commouetur, in eadem etiam prudentia, in totúmque, vt ipsa præscribit, ita etiam agit fortitudo. Próinde si hæc sub laudem cadit, ea faciendo quæ præscripserit prudentia, etiam sine controuersia, prudentia sub laudem cadit, virtúsque est. Vtrum prudentia sub actionem cadit, an non? licuerit hinc nosse cuiuis, spectando scientias, quemadmodum ædificaturam. Est nanque in ædificatura, vt dici solet, vnus quidem quispiam architecton Græcè,) quē nos tum architectū, tum opificem nominamus) cui subministrat sese ædificator: is, domus est faber. Est sanè architectus, seu opifex, cuius præscriptio ad domum extruendam se faber accingit. Idem in reliquis fabrilibus habet, in quibus est architectus, & eius cuiusuis minister faber, & architectus erit, & huius ipsius faber, ac minister. Si igitur eodem modo etiam in virtutibus habet, quod æquum, ac rationale: etiā prudentia sub actionem cadit. Quandoquidem virtutes omnes sub actionem cadunt, quarū prudentia tanquam architectus quidam est: quandoquidem vt ipsa præscripserit, ita virtutes, & qui ex virtutibus agūt. Cùm igitur virtutes sub actionem cadant, etiam sub actionem cadet prudentia. Vtrum omnibus quæ in anima, hæc imperat, vt censetur, pariterq; ambigitur, an secus. Melioribus certè, vt sapientia est, imperare videri par nō est: sed ea, vt dici solet, cuncta procurat, præscribénsque domina est. Cæterum forsitan, vt in ædibus habet Atriensis: is nanque pręest omnibus, dispensatq; omnia, sed nondum idem imperat omnibus. Verum domino otium parat, ne is præpeditus rerum domesticarum necessitate, dissoluatur, quò minus honesti quippiam, & officiosi agat. Ita atq; similiter prudentia, tanquam sapientiæ quidam Atriensis, ei otiū parat, vt suū peragat opus, affectus cohibendo, eósque temperando.

ARISTOTELIS STAGIRITAE MAGNORVM MORALIVM, LIBER SECVNDVS,

Georgio Valla Placentino Interprete.

De Aequitate. *Cap.* I.

POST ea, quæ tradidimus, par videtur vt de æquitate disseramus, quídque sit, & in quibus, & circa qualia. Est nimirum æquitas, & æquus, qui descripta legibus iusta diminuit, ac moderatur. Nam quæ legislator particulatim examinatè, ad vnguem definire non potest, sed in vniuersum loquitur, hic in eisdem intercedens, deligit quæ legislator particulariter quidem definire volebat, verum ei facere non licuit. Eiusmodi certè æquus, non omnino iusta diminuens: quandoquidem quæ natura, ac verè iusta sunt, non diminuit, sed ea duntaxat, quæ legislator deseruit, cùm explere non posset.

De Modestia. *Cap.* II.

MOdestia, ac modestus, est circa quæ & æquitas, nempe circa iusta, quæ omissa à legislatore, non satis ad vnguem definita sunt, vt iudex inueniatur eorum, quæ legislator omittit, certóque cognoscit à legislatore prætermissa, quæ iusta sunt, is modestus est. Itaq; non citra æquitatem, modestia. Iudicare siquidem, modesti: agere verò, ad iudiciúmq; perducere, æqui fuerit.

De promptitudine. *Cap.* III.

PRomptitudo est, circa quæ & prudentia, nempe circa ea, quæ sub actionem cadunt: quippe quæ circa propositum, & euitationem. Est sanè non citra prudentiam. Nam prudentia horum sub actionem cadens est: at promptitudo, habitus, seu affectio,

vel quiduis huiusmodi, instructio optimorum, & commodissimorum, eorum, quæ sub actionem cadant. Et proinde promptitudinis ea videri non debent, quæ fortuitu quoquo modo eueniant. Nam quibus ratio deest, quod optimum sit considerans, vbi quoquo modo eueniat aliquid, hunc promptum neutiquam dixeris, sed fortunatum. Nam quæ officia citra iudicantis rationem fuerint, felicitates æquum est appellare. Sed nónne iusti est, colloquio, & conuersatione æquale cuilibet attribuere, vt, inquam, qualis fuerit quilibet, talem effectum assequi, an non? Id certè assentatoris, & delectantis esse planè videatur. Cæterum iuxta cuiusque dignitatem attribuere colloquium, ac conuersationem, id iusti, & probi omnino esse videbitur. Dubitare etiam fortè quispiam potuerit, an iniuriam inferre sit offendere sponte, & scienter, & quempiam, & vt, & qua de causa. Est autem nocumentum, & iniuria, de bonis, ac circa bona. Afferens ergo iniuriam, & iniustus, cognouerit & qualia bona, & qualia mala sint. Id autem, ac talia percallere, prudentis, atque prudentiæ est. Hoc modo fuerit absurdum, vt bonum ingens prudentia, comitetur iniustum. An existimandum non est, vt iniustum prudentia comitetur? Neque enim coniectat iniustus ac simpliciter, & eidem bonum iudicare non potest, verùm hallucinatur: cùm prudentiæ suum sit, id inspicere ex sententia posse. Itidem vt in medicina aliud est, quod simpliciter salubre intuemur, quódque sanitatem efficiat, quòd veratrum, & elaterium, & sectiones, & exustiones salubres sint, sanitatémque prætendant. Nec tamen vt hæc omnes, ita medicinæ habemus scientiã. Nõ enim particulare nouimus bonum, vt nouit medicus cuipiã hoc bonum, & quãdo, & qualiter affecto, in quo demum medicina scientia est. Salubria igitur simpliciter cognoscentes, necdum tamen continuò nos medicina comitatur scientia. Itidem iniustus. Quod igitur simpliciter est bonum, & tyrannis, & dominatus, & imperium nouit, verum sibine bonum, an secus, vel quando, vel quomodo affecto, neutiquam nouit. Id quod est in primis prudentiæ, & próinde iniusti comes, non est prudentia. Bona siquidem deligit, quibus afferat iniuriam, quæ certè bona simpliciter, non ipsi sunt bona: quandoquidem opulentia, & dominatus simpliciter bonum est, ipsi certè non fortassis bonum: nam qui imperat rerum copia affluens, multa sibi, amicísque nequiter facit, quando iure vti dominatu non potest. Hinc ambigendum, considerandúmque videtur, sítne aduersus nequam iniuria, nécne? Nam si in offensione iniuria est, & in priuatione bonorum offensio, neutiquam videri potest offendere. Siquidem quæ sibi esse bona arbitratur, bona non sunt. Nam dominatus, & opulentia nequam hominem offendunt, quòd ipsis rectè vti non possit. Próinde si quæ aduentantia offendunt, ea bona abstulerit, afficere non videtur iniuria. Multis, eiusmodi oratio videbitur admirabilis. Omnes siquidem opinantur, se posse dominatu, & imperio, & opulentia vti, neutiquam rectè coniectantes. quod ex legislatore certum est. Legis nanque lator non omnibus suadet imperare, verum (vt dictum est) cui ætas, cui copia non defuerit ad dominandum: non autem omnem posse imperare. Quòd si quispiam indignetur, se carere imperio, atque gubernatione, dixerit quispiam: Neque tibi ea est anima, vnde imperare, gubernaréque possis. Corpore quidem cernimus aliquos sanescere non posse, simpliciter sibi bona exhibendo. At ne languori succumbat corpus, volens conualescere, aquam prius, & inediam exhibet. Ita qui nequam habuerit animam, ne quippiam mali exerceat, ei opulentia, & imperium, & dominatus, & omnino alia id genus, sunt auferenda: quantò mobilior mutabiliórque est corpore, anima. Nam quemadmodum improbum corpus quispiam fortitus, victum debet sibi adhibere idoneum: ita improbam animam nactus, se viuendo reddere debet idoneum ad quæ memorauimus, deuitanda. Hoc etiam ambiguum esse potest, vt cùm non sit aliter agere fortiter, quàm iustè, quando natura quis videatur acturus. In naturalibus quippe virtutibus, solum dicebamus impulsum sine ratione ad honestatem esse oportere. Ita nimirum est delectus in ratione, quódque rationem habeat, vt pariter capiat, & deligat. Virtutem perfectam esse dicebamus, quæ cum prudentia foret: non vtique ad honestum citra naturalem impulsum, neque virtus virtuti aduersabitur. Agnatum nanque habet, atque insitum, vt rationi obtemperet, vt ipsa præscribit, vt quò agit eò decliner: qui nanque sibi proponit, melior. Et ne quidem aliæ sine prudentia virtutes sunt, neque prudentia absque residuis virtutibus perfecta: verum inuicem sese coadiuuant, comitantes prudentiam. At nihilò minus addubitet quispiam, nunquid ita in virtutibus habeat, quemadmodum in reliquis bonis, quæ externa, quæque in corpore? Hæc nanque, cùm fuerint eximia, deteriores efficiunt: sicut opum affluentia, elatos facit, & truculentos. Itidem reliqua bona, dominatus, honor, pulchritudo, magnitudo. Nunquid igitur & in virtute ita habet, vt si cuipiam iustitia, vel fortitudo fuerit exuberans, fiat deterior, an non? Cæterum à virtute quidem honor gignitur, qui, cùm ingens fuerit, deteriores facit: & próinde virtus fecerit deteriores, cùm maior euaserit. An id neutiquam verum? quandoquidem etsi sint multa alia virtutis opera, quemadmodum sunt, id etiam in primis est, vt qui eis bonis muniatur, eisdem rectè vti possit. Si demum probus, aduentante ei vel honore, vel ingẽti dominatu, ipsis non vtetur, neutiquam fuerit probus: neque honor, neque imperium, probum fecerit deteriorem, & próinde ne quidem virtus. In totum autem, quoniam à principio nobis determinatum est, virtutes esse medietates, quóque magis sit virtus, eò magis erit medietas. Próinde quò sublimior virtus euadet, accedérque ad magnitudinem, non deteriorem, sed méliorem efficiet. Medietas nanque, inter excessum, defectúmq; perturbationum erat medietas. Atque hæc igitur hactenus,

De

De Continentia, & Incontinentia.
Cap. IIII.

DEinceps aliud nobis sumendũ est principium, de continentia, incontinentiáque dicturis. Quemadmodum fuerit alienum, has in virtutum, vitiorúmq; numerum redigere, ita de his futurũ sermonem, alienum visum iri necesse est. Nec enim hæc virtus cæteris par est. In aliis siquidem eôdem tendunt tam ratio, quàm perturbationes, nec inuicé sibi aduersantur. At in hac, se inuicem oppugnant ratio, & affectus. Sunt nimirum in anima vnde mali esse dicamur, tria, vitium, incontinentia, feritas. De vitio igitur, ac virtute quid sit, ac in quibus, à nobis suprà dictum est: modò de incontinentia, ac feritate dicendum.

De Feritate. *Cap.* V.

ESt autẽ feritas, quoddam vitium exuberans cùm eousq; nequam prorsus quempiam intuemur, vt ipsum non hominem, sed feram esse dicamus, sicut & vitium ipsum, feritatem. Huic virtus opposita, nominis expers est: quippe quòd eiusmodi supra hominem, tanquam heroica quædam, ac diuina. Eò certè hæc virtus nominis expers, quòd Dei virtus nulla. Præstantior siquidem, omni virtute Deus, ac non virtute probus: nam tum virtus, sit Deo melior: ideo nominis expers hæc virtus, quæ feritatis vitio opposita est. Desiderat nimirum diuina, & supra hominem, tali vitio oblectari: quod quemadmodum feritas vitium, hominem excedens euadit, ita ei opposita virtus.

De Incontinentia & Continentia.
Cap. VI.

DE incontinentia, & continentia dicturis, expedit nobis quæ ambiguos & contrarios sermones admittunt, significare: vt ex dubiis orationibus considerando, & exquirendo veritatem, ad id, quod perspiciendum est, perueniamus. nam tum demum ita verum scrutari poterimus. Senex igitur Socrates tollebat prosus, ac negabat esse incontinentiam, dicendo, neminem esse, qui mala facienda, sciens esse mala, deligeret. Atqui incontinens, videtur sciens mala deligere: agi nanq; à perturbatione. Hac ratione incontinentiam esse non existimauit, nequaquam rectè. Alienum nanq; sit, hac ratione persuasos, quod factum est persuasibiliter extinguere. Incontinentes siquidem sunt homines, & iidem malorum periti. Veruntamen ea perpetrant. Quoniam igitur incontinentia est: nunquid incontinens aliquam habet peritiam, qua inspiciat, exquirátque mala? At id, non visum fuerit cuipiam: quandoquidem alienum sit, quod in nobis potentissimum, firmissimúmque est, vi ab aliquo superari: siquidem scientia, omnium, quæ in nobis, firmissima, & nulli est obnoxia violentiæ: & próinde hæc ratio aduersatur, quò minus credatur esse scientia. Cæterum nunquid scientia quidem non est, sed opinio? At si habet incontinens opinionem, vituperandus non acceder. Nam si mali aliquid non admodum prẽuidens, planéque cognoscens, sed opinatus agat, venia dignus videatur, quòd voluptate agendi mala, non admodum mala esse cognouerit, sed tantum fuerit opinatus. At quos venia dignos esse censemus, eos neutiquam reprehendimus. Et próinde si opinionem habet incontinens, vituperandus non erit. Atqui vituperandus est. Huiusmodi rationes ambigui tatem obiiciunt: quandoquidem quæ scientiam esse negauerunt, absurdum quiddam euenire compellunt: & quæ ne opinionem quidem, pariter aliena euenire ostendunt. Verum & dubitauerit hìc quispiam, quòd quia temperans, & continens esse videatur, temperantine futuræ sint vehementes cupiditates? Quòd si continens erit, vehementibus agi cupiditatibus opus fuerit. Neque enim continentem dixeris, qui mediocres compescat cupiditates. Quòd si vehementes cupiditates non habeat, ne quidem temperans erit. Neque enim temperans, qui nullo modo agitur à cupiditatibus. Ambiguitatem quoque talia mouent. Contingit siquidem exinde rationibus, incontinentem quandoque fore laudabilem, & vituperabilem continentem. Sit nanque quispiam, inquit, ratiocinio hallucinatus, vt ratiocinanti, quæ honesta sint, mala videantur, ac cupiditate ad honesta ducatur. Ratio quippe agere non permittit: at cupiditate allectus, ager. Atqui talis, est incontinens. Aget ergo honesta: cupiditas nanque in talia adducit, sed ratio prohibebit: ratiocinatio siquidem honestorum hallucinabatur. Is igitur incontinens quidem erit, veruntamen laudabilis: nam quatenus honesta peragit, laudabilis: absurdum id profectò euenit. Rursus hallucinetur interim ratiocinio, & honesta, ei minimè honesta esse videantur: at cupiditate ad honesta ducatur. Continens nimirum est concupiscens quidem, sed non peragens id ob rationem. Itaque ratiocinio hallucinatus honestorum, prohibebitur agere quæ concupiscit: prohibebitur ergo honesta agere, ad hæc liquidem adduxit cupiditas. Verum cùm honesta agere oportuerit, non agens vituperandus accedit. Ergo continens quandoque erit vituperandus. id, quod valde dictu absurdum contigerit. Incontinentia, & incontinens, in cunctis, & circa cuncta, sicut circa pecunias, & honorem, & iram, & gloriam: nam circa hæc omnia existimantur, vel esse, vel non esse incontinentes. Verum circa quid sit definita incontinentia, addubitauerit quispiam. Hæc igitur sunt, quæ faciunt dubitationem. At ambiguitates soluere, necesse est. Primum igitur quæ de scientia habita est dubitatio, ita diluenda videatur: nimirum, esse absurdum, scientiam habere, & ipsam eiicere, vel intercidere. Eadem de opinione fuerit oratio: nihil siquidem refert, sítne opinio, an scientia. Nam si vehemens fuerit opinio, quatenus stabilis est, & credulitate inconcussa, à scientia non differt, credẽdo ita habere, vt existimant, si habeant opiniones, sicut Heraclitus Ephesius

Universidad de Deusto
Biblioteca

ralem habuit, de quibus opinabatur, opinionem. Alienum vtique nihil incontinenti, siue habeat scientiam, siue opinionem, qua dicimus flagitium aliquod committere. Est quippe scire duplex: Vnum quidem, habere scientiam. Nam tum demum scire quempiam dicimus eam rem, cuius teneat scientiam. Alterum verò, ipsam exercere scientiam. Incontinens igitur est, qui honestorum tenet scientiam, sed eam non exercet. Cùm igitur hac non exercebitur scientia, nihil euenier. alienum, committere flagitium ipsum qui teneat scientiam. Est enim quemadmodum in dormientibus. Isti siquidem, cùm habeant scientiam, multa tamen in somnis molesta & perpetrant, & perpetiuntur: neque enim scientia tum exercetur. Idem est de incontinente: euenit siquidem vt dormienti, non exercere scientiam: & próinde soluitur dubitatio.

Fuerat siquidem dubitatum, nunquid scientiam incontinens eiiciat, eáve intercidat: quandoquidem vtrunque videbatur absurdum. Cæterum hinc fuerit rursus manifestum, quemadmodum diximus in Analyticis, ex duabus fieri syllogismum propositionibus: earúmque primam vniuersalem, secundam, quæ sub illa, particularem: veluti, scio omnem hominem febricitantem, sanum facere: atque hic febricitat, scio igitur & hunc sanum facere. Est ergo vniuersali quidem † scientiæ, scio deputatum: alteri verò particulari: non est igitur, vt etiam tum scientiam habenti fiat hallucinatio, velut hominem febricitantem sanum facere: si hic itaque febricitat, quem non nouerim. Itidem igitur de incontinente, qui habeat scientiam, idem error eueniet. Contigerit enim incontinentem in vniuersum habere scientiam, vt talia sunt improba, & pernicioſa: nec tamen hæc ipsa, particulatim nosse improba. Próinde ita habendo scientiam aberrabit, quandoquidem in vniuersum habet, non etiam particulariter. Non itaque hoc modo fuerit alienum, vt incontinens habendo scientiam, mali aliquid agat. Est enim sicut in ebriis, à quibus, cùm excesit ebrietas, & ad sese redierunt, non excidit ipsis ratio, nec quidem scientia, quæ sub ebrietate deliuerat, fuerárque prostrata: déinde ab ebrietate immunis, rursus fit qui prius erat. Ita habet incontinens. Perturbatio enim cohibendo, ratiocinium sepelit. Cùm verò à perturbatione fuerit liberatus, vt qui ebrius, rursus in sese redit. Est & quædam alia de incontinente, quæ dubitationem faciebat, oratio, vbi laus incontinentem sequebatur aliquando, & continentem vituperatio. quod neutiquam euenit. Neque enim continens, aut incontinens, qui ratione falsus est, sed qui recta institutus ratione, qua tam mala, quàm bona discernit. Incontinens quidem, qui & eiusmodi ratione non persuasus est: sed continens, qui persuasus, ab ipsis non agitur cupiditatibus. Neque enim cuicunque † videtur patrem cædere, turpe esse: sed qui cædere concupiscit, & abstinet, is continens est. Próinde si in iis neque continentia, neque incontinentia, ne quidem laudabilis fuerit incontinentia, vt neque vituperabilis continentia, quemadmodum videbatur. Sunt nimirum incontinentiarum aliæ quidem valetudinariæ, naturales aliæ. Valetudinariæ eiusmodi, vt eorum, qui discernunt capillos, & manducant. Quòd si quispiam huic imperet voluptati, non continuò laudabilis est: neque vituperabilis, quatenus non imperat, aut non admodum probabilis. Naturales autem, vt in iudicio conuictum olim aiunt, filium quòd pattem cæcidisset, defendisse, quòd is patrem quoque suum cæcidisset, aufugisséque. Naturale etenim in iudicibus fuisse crimen visum est. Quòd si quis à cædendo patre se continuerit, non continuò laudabilis. Et ne nos quidem eiusmodi nunc incontinentias, & continentias quærimus, sed quibus vituperandi accedunt, atque simpliciter laudandi. Bonorum certè quædam sunt externa, vt opulentia, dominatus, honor, amicitia, gloria: quædam circa corpus necessaria, vt tactus, & gustus. Qui ergo circa hæc incontinens, is incontinens simpliciter esse videatur, & vt corporalis: & quam quærimus incontinentiam, circa hæc esse videbitur. Ambigitur quoque, circa quidnam sit incontinentia. Circa honorem, non est simpliciter incontinens. Laudatur enim quodam modo, qui circa honorem incontinens: nam honoris amans videtur. In totum autem dicimus, & in eiusmodi ponendo incontinentem, circa honorem, aut gloriam, aut iram esse incontinentem. Verum simpliciter incontinenti non accommodamus circa quæ, vt ei adsit manifestum aliquod sine appositione eius, circa quod sit. Est enim ferè circa voluptates, & ægritudines corporis, incontinens. Hinc manifestum est, circa hæc versari incontinentiam. Nam quoniam incontinens vituperabilis, subiecta esse oportet vituperabilia. Honor igitur, & gloria, & dominatus, & pecuniæ, & circa quæcunque talia dicuntur incontinentes, sub vituperationem non cadunt: at corporis voluptates, vituperandæ. Ideo non iniuria qui circa has magis, quàm sit par, versatur, is incontinens prorsus dicitur. Verum quoniam incontinentiarum, quæ circa alia versari dicuntur, quæ circa iram, maximè reprehendenda incontinentia. Vtrum magis reprehendenda est, quæ circa iram, an quæ circa voluptates? Est igitur quæ circa iram incontinentia, similis pueris ad subministrandum promptis. Hi nanq; cùm dixerit dominus, Cedo mihi: promptitudine erecti, antè, quàm audierint quid sit subministrandum, inter suggerendum hallucinantur. Sæpe enim liber fuit exhibendus, & graphium dedère. Itidem incontinens, iræ succumbit. Cùm primum enim audierit verbum, quòd quispiam affecit iniuria, ira ad vlciscendum insultat, neutiquam patiens audire, expediátne, an non, vel non ita vehementer. Huiusmodi igitur ad iram impulsus, quæ iræ deputatur incontinentia, non admodum videtur incessenda. At ad voluptatem impulsus, sub reprehensionem cadit. Sunt nanque distincta in ipsa, ob rationem quæcunque auertunt ne agatur aliquid: & tamen † ob rationem agitur. Ideo magis est, quàm per præter-

al. sententiæ.

al. non videtur.

iram, reprehendenda, incontinentia voluptatis: quandoquidem per iram incontinentia, ægrimonia est. Nemo siquidem stomachatus non ægrescit. At ex concupiscentia, cum voluptate. Idcirco magis vituperabilis, quòd ex voluptate incontinentia, abesse à conuitio non videtur. Vtrum verò tolerantia, & continentia idem est, an non? Nam continentia, necnon continens circa voluptates est, ipsas coërcendo: at tolerantia, circa ægrimonias, siquidem patiens, ac sustinens ægrimonias, is tolerans est. Rursus incontinentia, & mollities, idem non est. Mollities siquidem, & mollis, est succumbens laboribus, non certè omnibus, sed quos alius aliquis necessariò duxerit sustinendos. Incontinens verò, qui voluptates sustinere non possit, sed remolliscens ab eis agatur. Est porrò quispiam intemperans appellatus: nunquid igitur intemperans, idem quod incontinens, atque ipse idem incontinens, quod intemperans? Nempe intemperans eiusmodi est, vt quæ agit, eadem & optima, & commodissima sibi esse arbitretur: nec vllam habet rationem, quæ eius videatur aduersari voluptatibus. At incontinens habet rationem, quæ aduersatur ei, quatenus cupiditate agitur. Vter autem curatu facilior, intemperans, an incontinens? Certè intemperans curatu facilior videatur. Nam si ratio ei aduenerit, quæ mala esse doceat, ipse non operabitur. At incontinenti non deest ratio, & tamen agit mala: próinde huiusmodi, incurabilis esse videbitur. Cæterum vtrum deterius affici cui nihil adest boni, nec quod per illud exístit, quàm ille, cui quod honore præcellit malè affectum est? Est nimirum incontinens, qui bonum obtinet, rectam rationem, cùm intemperans non habeat. Cùm ergo ratio vtriusque principatum obtineat, incontinentis honoratissimum principium præstò est, quod ab intemperante abest. Ergo incontinente, intemperans deterius habet. Rursus, vt suprà mentionem fecimus de feritatis vitio, non est ipsum in fera spectare, sed in homine. Feritatis siquidem nomen adeptum est id vitium, ob singularem improbitatem. Sed cur in fera nihil? nempe quòd improbum in fera principium non sit. Est siquidem ratio principium. Quis verò improbior flagitiósiórque fuerit, incertum est, Leóne, an Dionysius, an Phalaris, an Clearchus, vel horum quispiam insignis cuiusdam immanitatis. Certum autem est, malum in his principium, illustria facinora coniectasse: at in fera nullum prorsus est initium. Ita igitur improbum est, in ipso intemperante principium. Nam quatenus quæ mala sunt committit, etiam ratio ei adstipulatur, censétque ea esse peragenda, quia improbum in ipso est principium. At in incontinente, sanum principium est, vt hinc melior incontinens intemperante esse videatur. Sunt etiam incontinentiæ, binæ species. Vna quidem prorumpens, & improuisa, & confestim proueniens: velut cùm speciosam viderimus mulierem, & confestim afficiamur, & ab affectu erumpit impulsus ad aliquid perpetrandum, quod fortasse non expediat. Altera verò, velut quædam imbecillitas, quæ cum ratione insurgit auertente. Prior igitur non admodum sub reprehensionem cadere videbitur: quandoquidem etiam virtutis studiosis potest euenire, calidis, & ingeniosis. Secunda autem, frigidis, & melancholicis: tales nimirum reprehendendi. Rursus, videas aliquem præoccupantem, quòd speciosa mulier obiiciatur, non affici. Conuenit igitur se cohibere. Nam qui eiusmodi ratione præuenerit, ex obuia visione incontinens non commouebitur, nec turpe quicquam ager. Verum qui ratione cognouerit indecens aliquid, ad idque voluptate delabetur, & remolleſcet, is multò magis reprehendendus. Neque enim probus vnquam, eiusmodi fuerit incontinens. Ratio nanque præueniens se, non permiserit. dux siquidem ea, in ipso probo existit. Cui non obtemperat improbus, sed voluptati deditus & remolleſcit, & quodam modo effœminatur. Vtrum verò temperans sit continens, quod suprà fecimus ambiguum, nunc disseramus. Est igitur temperans, & continens: nam continens, non solum est præsentes cupiditates cohibens, verum etiam talis, vt si nullæ adsint cupiditates, ita instructus, vt eas possit cohibere. Est autem temperans, qui nullas habeat cupiditates malas, rectæque rationi circa hæc insistat: at continens, qui malas habet cupiditates, & aduersum ipsas rectam rationem. Próinde temperantem continens comitatur, erítque temperans continens. Siquidem temperans non afficitur, continens verò afficitur quidem, sed compescit affectus, quatenus afficitur. Temperanti autem istorum est neurrum: ideo continens, temperans non est. Vtrum intemperans incontinens, an incontinens intemperans, aut neuter alterum comitatur? Incontinens enim est, cuius ratio perturbationes oppugnat: at intemperans, non huiusmodi, sed qui mala agit, simúlq; incontinens adstipulantem habet rationem. Non itaque intemperans, qualis incontinens: neque incontinens, qualis intemperans. Præterea, improbior incontinente est intemperans. Curatu enim difficiliora, quæ naturalia, quàm quæ ex consuetudine gignuntur. Ob hoc siquidem valida esse videtur consuetudo, quòd Naturæ insideat. Intemperans igitur eiusmodi, cuiusmodi quispiam natura est: ob hoc, & hac de causa, in ipso improba ratio est. Neque talis est incontinens, quia ne quidem ratio eiusmodi, non proba. Oportuit nanque ipsam esse improbam, si foret natura, qualis est improbus. Incontinens igitur, consuetudine malus esse videbitur, vt natura, intemperans. Curatu nanque longè difficilior intemperans: quandoquidem consuetudo, consuetudine exploditur. at natura à nemine extrudi potest. Vtrum autem, cùm sit incontinens eiusmodi, vt norit, & non cedat rationi, sirq; prudens huiusmodi, vt recta ratione singula perpendat, acciderit vt incontinens sit prudens, an non? Ex his enim, quæ dicta sunt, ambigere quispiam potuerit. Verum si quæ à nobis anteà dicta sunt, suscipere voluerimus, non erit prudens incontinens. Dicebamus nanque, prudentem esse, non

Universidad de Deusto
Biblioteca

cui recta ratio modò ineſſet, verum etiam quæ ex ratione optima videretur, & próinde incontinens, non fuerit prudens. Cæterum talis, aſtutus quidem eſt. Diſtribuimus ſiquidem paulò antè aſtutum à prudente, vt inter ſe differrent: interim vnus quidem circa hæc ſolers, alter verò non ſolers. Aſtutum igitur incontinentem eſſe contingit. Neque enim ſolers, circa quæ & aſtutus. Prudentem verò, incontinentem eſſe non contingit.

De voluptate. *Cap.* VII.

POſt hęc de voluptate diſſerendum eſt, cùm de felicitate ſit nobis oratio. Felicitatem arbitrantur omnes, aut voluptatem eſſe, & vitam delectabilem, aut nõ citra voluptatem. Nempe voluptatem vrgentes, nec inter bona enumerandam eſſe exiſtimantes, ipſam citra ægritudinem eſſe voluerunt. Sine ægritudine eſſe igitur, vicinum voluptati eſt. Quapropter de voluptate quoq; dicendum, non modò quia etiam alij ita arbitrãtur, verum etiam quòd nobis de voluptate dicere neceſſarium eſſe cenſeamus. Nam cùm de felicitate nobis ſit oratio, felicitatémque definierimus, planéque dixerimus in vita perfecta eſſe virtutis actionem, ſitq; virtus circa voluptatem, & ægritudinem: de voluptate dicere neceſſe eſt, quandoquidem citra voluptatem non eſt felicitas. Primum itaque dicemus, quod nonnulli ferunt voluptatem in numerum bonorum non venire exiſtimantes. Aiunt nanq; primò ortum eſſe voluptatem. At ortum, quiddam imperfectum: bonum porrò, imperfecti locum nunquàm obtinere. Secundo loco, Voluptates eſſe quaſdam improbas: at improbitatem, nũquàm bonum admittere. Rurſus quòd gignatur in omnibus. Nam & malo, & improbo, & feræ, & cicuri deputatur: at bonum, malis ammiſceri, nefas, & ne quidem multis commune eſt. Quódque non potentiſsimum, voluptas: at bonum, potentiſsimum. Quódq; honeſta agendi, ſit impedimentum. Nam quod honeſta agere prohibeat, bonum quî poteſt eſſe? Primum igitur primo occurrendum de ortu, ratióque diluenda, quòd neutiquam vera ſit. Eſt igitur in primis non omnis voluptas, ortus. Nam quæ ab inſpiciendo voluptas gignitur, ortus non eſt: nec quę ab audiendo, & olfaciẽdo. Neque enim ex egeſtate procreata, quemadmodum in aliis, vt ex comedendo, vel bibendo. Hæ nanque ex egeſtate, & redundantia fiunt, aut ſaturando egeſtatem, aut redundantię auferendo, ideo ortus eſſe videntur. At egeſtas, & redundantia, ægritudo: igitur ægritudo hîc, vbi ortus voluptatis. Atqui in ſpectando, & audiendo, & olfaciẽdo, non eſt vt ægritudo antecedat: nemo ſiquidem ſpectando delectatus, aut olfaciendo, prius teſtatus eſt. Itidem in animi ſententia inſpicienti delectatio eſt, citra præcedentem ęgritudinem: & próinde fuerit voluptas aliqua, quæ ortus non eſt. Quòd ſi voluptas, vt eorum dictat oratio, ideo bonum non eſt, quia ortus, éſtque voluptas aliqua, quæ ortus nõ eſt, fuerit vtique bonum, voluptas. Atqui in totum nulla eſt voluptas, ortus: nam neque quæ à comedendo, & bibendo voluptates, ortus dici poſſunt. Verum hallucinantur, qui has voluptates ortus eſſe perhibent. Putant ſiquidem, quoniam prolatis rebus gignitur voluptas, ob hoc ortum eſſe, ſed non eſt: quandoquidẽ eſt pars animæ quædam, qua oblectamur: ſimul prolatis, quibus indigebamus, rebus, ea pars animæ, quatenus exercetur, & mouetur, oblectatur. Atqui motus ipſius, & exercitium, voluptas eſt: quod cum prolatis rebus ea pars animæ exerceatur, aut propter ipſius actionem, ortum eſſe cenſent voluptatem: quòd certa ſit rerum prolatio, animæ tamen pars, incerta: périnde atque ſi quis hominem eſſe opinetur corpus, quod id ſub ſenſum cadat, non autem animam: verùm eſt anima. Itidem & in hoc. Eſt nanque pars quædam animæ, qua oblectamur, quæ, ſimul atque res prolatæ ſunt, exercetur: ideo nulla voluptas eſt ortus. Verum & conuerſio (inquiunt) in naturam, quæ ſub ſenſum cadit. Nam non conuertentibus ſeſe in naturam, voluptas eſt. Siquidem conuertendo naturæ egeſtatem, ſit eius exaturatio. At (vt diximus) eſt, vt nulla egeſtate fiat oblectatio. Siquidem egeſtas, ægritudo. At citra ægritudinem, dicimur oblectari: & próinde non fuerit voluptas, egeſtatis conuerſio. Indignum nanque in huiuſmodi voluptatibus nihil. Próinde ſi ideo quòd ortus eſt, voluptas bonum eſſe non exiſtimetur, nulláque eſt voluptas ortus: bonum vtique fuerit voluptas. Sed propterea quòd non omnis (inquiunt) voluptas bonum, quiſpiam id deprehenderit, hoc pacto: Nam quia bonum in omnibus dicitur eſſe prædicamentis, nempe in eſſentia, & in ad aliquid, & in quanto, & quando, ac in totum in omnibus: illud quoque manifeſtum, per omnia voluptatem aliquam comitari. Próinde quia in omnibus prædicamentis eſt bonum, etiam voluptas fuerit bonum. Et próinde quoniam in his quidem per ſe bona, etiam voluptas fuerit per ſe bonum. † Atqui à bonis voluptas, eſt voluptas: bonum ergo fuerit omnis voluptas.] Simul certum hinc etiam differre inter ſe ſpecie voluptates, quandoquidem differunt etiam prædicamenta, in quibus eſt voluptas. Neque enim eſt, quemadmodum in ſcientia, vt grammatica, vel quacunque alia. Nam ſi habeat quis ſplendidè grammaticam, itidem affĩcitur qui ſub ea grammatica grammaticus, eo modo, quo & alius, qui habeat grammaticam: & propterea non differunt grammaticæ, quæ in ſplendido, quæque in obſcuro. At in voluptate, non ita. Nam quæ ex ebrietate voluptas, & quæ ex copulatu, non eodem modo afficiunt: quam ob rem ſpecie inter ſe diſtingui videbuntur voluptates. Cæterum quia ſunt & malæ voluptates, etiam ob hoc voluptas bonum non eſſe videbatur. At id, voluptatis minimè proprium iudicium eſt, ſed naturæ, atque ſcientiæ. Nam eſt & natura mala, ſicut vermium, & crabronum, ac prorſus vilium animalium: nec tamen ob hoc, natura malorum. Eodem modo habent & malæ ſcientiæ, ſicut ſedentariæ: nec tamen ob hoc, malum ſcientia eſt, ſed genere bonum tam ſcientia, quàm natura. Nam quemad

Quocirca quoniam in quibus bona, in eiſdem ſic voluptas, nec non à bonis prodeat voluptas, planè fuerit quæq; voluptas bonum.

quemadmodum ſtatuarius inſpiciendus non eſt, qualis quiſpiam ſit, ex eo quòd euenerit malè exerceri, ſed quòd bene: ita ne quidem ſcientiam, naturámve, aut quippiam aliud, quale ſit, ex malis, ſed ex probis. Itidem ergo, voluptas quoque genere bonum eſt. Quòd verò ſint & malæ voluptates, ne nos quidem latet. Nam ſunt etiam diuerſæ naturæ animalium, bona, & mala: ſicut hominis quidem, bona: lupi verò, vel cuiuſuis alterius feræ, mala. Similiter equi natura, altera quàm hominis, & aſini, & canis. At voluptas, conuerſio eſt ex eo quòd contra naturam, in naturam cuiuſlibet ſuam: próinde & hoc fuerit ſuauiſsimum. Atqui improbæ naturæ improba voluptas eſt. Neque enim equo quod homini, & nequidem aliis. At quoniam diuerſæ naturæ, ſunt diuerſæ quoque voluptates. Nam voluptas, conuerſio eſt, & conuerſio (inquiunt) in natura inſidet. Proinde & malæ naturæ, mala conuerſio eſt, vt probę proba. Qui porrò voluptatem probam eſſe contendunt, eo afficiuntur modo, quo qui neſcientes nectar, deos vinum potare exiſtimant, nihílque eſſe eiuſmodi peculiare putant: ex inſcitia in id delabuntur. His ſimiles ſunt, qui cunctas voluptates ortus eſſe aſſerunt, & neutiquam bonum. Nam quòd alias voluptates ignorent, præter eas, quæ corporis ſunt, eas ducunt ortus eſſe, nec bonas, in vniuerſum non rentur voluptatem eſſe bonum. Quoniam igitur eſt voluptas, & conuerſæ naturæ, & conuertentis: conuerſæ quidem, ex egeſtate ad expletionem: conuertentis autem, quæ à viſu, & auditu, & id genus aliis: meliores fuerint conuertentis naturæ actiones. Voluptates nanque vtrouis modo dictæ, ſunt actiones. Próinde non dubium, quin à viſu voluptates, & auditu, & intelligentia, ſint longè optimæ. Cúmque ſub corpus cadunt, ab exaturatione procreentur. Rurſum id dicebatur, quod ne quidem bonum. Siquidem quod in omnibus ſit, & commune omnibus, non bonum. Id certè in honoris cupido, & honoris cupiditate, magis proprium eſt. Honoris ſiquidem cupidus, ſolus vult habere, & illo cæteros anteire. Voluptatem igitur, ſi ipſam per ſe bonum eſſe oporteat, eſséne eiuſmodi conuenit, an non? Atqui etiam contrario modo. Ob id nanque bonum eſſe videatur, quod cuncta expetant. Agitum enim cunctis, bonum expetere. Et próinde ſi cuncta voluptatem expetunt, genere bonum fuerit voluptas. Rurſus, quòd ſit impedimentum voluptas, ipſam bonum eſſe negauerunt, impedimentum eſſe aſſerendo: quod non rectè videantur conſiderare. Neque enim ad res tranſigendas eſt impedimentum, ſi qua ſit alia, impedimentum: vt ebrietatis voluptas agere inhibuerit. Cæterùm ita etiam ſcientia ſcientiæ, fuerit impedimentum. Nam non eſt, vt ſimul vtranque exerceas. Sed cur non bonum ſcientia, ſi voluptatem ex ſcientia excitarit? & vtrum impedimentum ſit, ánne? Cæterùm multò magis aget voluptas: nanque ad magis agendum, inde ſuſcitata impellit: quia probum faciendo, agit quæ ex virtute, & ea ſuauiter agit. Nunquid multò etiam magis quæ ad actionem pertineant, exercebit? Ac ſi oblectatus egerit, probus erit: ſin triſtatus honeſta proſequatur, non probus. Aegrimonia nanque in eis, quæ ex neceſsitate eſt. Próinde ſi quiſpiam ægreſcat honeſta proſequendo, coactus peragit: qui autem à neceſsitate agere compellitur, non probus. Cæterùm non eſt vt triſtetur, vel oblectetur, quæ ad virtutem pertineant proſequendo, nec aliquod medium eſt. Cur? nempe quòd virtus in affectu, affectus verò in ægritudine, & voluptate: nec quicquam in medio poſitum eſt. Non dubium igitur, quin virtus cum ægritudine, vel voluptate ſit. Si quis igitur mœſtus honeſta proſequatur, non bonus. Próinde non fuerit virtus, cum ægrimonia: cum voluptate ergo. Tantum ergo abeſt impedimentum, vt etiam ad agendum exhortetur. In totúmque non contingit, vt ſit citra voluptatem, quod ab ipſa procreatur. Alia fuit oratio, quòd nulla ſcientia faciat voluptatem. Ne id quidem verum eſt. Conuiuiorum nanque ſtructores, & coronarum, necnon vnguentarij, voluptatis ſunt effectores. Cæterùm aliis ſcientiis non eſt voluptas vt finis, ſed cum voluptate, nec citra voluptatem. Eſt igitur etiam ſcientia, voluptatis effectrix. Rurſus etiam aliter dicebatur, quod non optimum. Verùm hoc modo, atque hac ratione, ſingulas ieris perditum virtutes. Siquidem fortitudo, optimum non eſt. Nunquid igitur ob hoc non bonum? An id abſurdum ſit? Itidem & in aliis, quòd voluptas, quia non optimum, non eſſe videatur bonum. Dubitauerit autem quiſpiã, per virtutes tranſiens huiuſmodi, vt quia ratio quandoque imperat affectibus, (de continente enim hoc dicebamus) & econuersò affectus imperant rationi, vt euenit incontinentibus: quia (inquam) expers rationis pars animæ, vitium admittendo, imperat rationi bene diſpoſitæ, (talis ſiquidem incontinens) & ratio ſimiliter malæ: quam ob rem ipſa quoque bene diſpoſitis perturbationibus imperabit, ſuam virtutem continentibus. Hoc ſi ita, euenerit abuti virtute. Improba nanque ratione affectus, virtutem vſurpando, ipſa abutetur. Hoc nimirum abſurdum, euenire videbitur. Tali ſanè dubitationi, facile ex eis, quæ à nobis antè de virtute dicta ſunt, eſt occurrere, atque refellere. Tum demum nanque virtutem eſſe dicebamus, cùm ratio bene affecta, perturbationibus ſuam virtutem habentibus fuerit moderata, necnon perturbationes rationi cõſentaneæ. Ita nanq; affecta, inter ſe inuicem conſentient, vt ratio, quod optimum ſit, ſemper præſcribat: perturbationes verò facilè bene diſpoſitæ, id exequantur, quod ratio præſcripſerit. Si ratio igitur malè fuerit affecta, perturbationes verò bene, non fuerit virtus, deficiente ratione: nam ex vtroque virtus: Próinde non contigerit virtute abuti. Simpliciter verò non (quemadmodum alij opinantur) dux, ratio virtutis eſt, atq; principiũ, ſed potiùs perturbationes. Ad honeſtum nanque, impulſum quendam oportet primò innaſci irrationalem, qui producatur, atque ita poſtremò rationem eſſe diſcernentem, atque conſtituentem. Quod ſanè viderit quiſpiã ex pueris, & rationis expertibus animantibus. In his nanq; ſine ratione, per

ne,perturbationum impulsus exoriuntur primò ad honestum: mox posteriòr aduenies ratio,& constituens,honesta agere exhortatur. Sed non si à ratione ad honesta ceperit principium,perturbationes consentientes comitantur: verùm sæpenumero controuersantur. Quam ob rem potiùs conuenerit,perturbationem ad virtutem anteire bene affectam,quàm rationem.

De Fortuna. Cap. VIII.

INtereà dicendum de prospera fortuna est,postea quam de felicitate nobis est oratio. Arbitrantur nanque multi felicem vitam, fortunatam esse,vel non esse citra Fortunam. Et fortè non iniuria. Absque enim exteris bonis,quorum domina fortuna est,felicem esse non contingit. Idcirco de secunda fortuna nobis dicendum, necnon quis prorsus sit fortunatus,& in quibus,& circa quid. Primùm igitur ad hæc quispiam accedens, spectánsque dubitauerit, quandoquidem non dixerit quis fortunam esse,vt natura est. Semper enim causa cuius est natura, eius vt plurimum eodem modo est effectrix: at fortuna nunquàm, verùm temerè,& sine ordine,ac vt fors tulerit. Ideo fortuna in eiusmodi esse dicitur,vbi neque mens vlla,neque recta ratio est. Nam vbi id,nihilò minus est quicquam ordinatum,ac est semper eodem modo:non ita fortuna. Idcirco vbi mens plurima,ac ratio,ibi fortuna minima: vbi plurima fortuna,ibi mens perexigua. At nunquid secunda fortuna est,vt deorum quædam cura,an id minimè videri debet? Talium siquidem dominum præficimus Deum,vt bona,malaque meritis distribuat. At fortuna,& quæ à fortuna,tam verè, quàm vt fors tulerit,fiunt. Quod si huiusmodi distributori Deo adscripserimus, malum ipsum iudicem faciemus,neque iustum: id nefas Deo deputare. Cæterùm præter hæc, ad nihil aliud fortunam quispiam ordinarit. Próinde, non dubium,quin horum aliquid sit:mens certè, ac ratio,necnon scientia,prorsus alienum ab hoc esse videatur. Prætereà neque cura,neque beneuolentia,quæ à Deo,videatur esse felicitas,quoniam malis attribuitur. Atqui Deum,malorum curam habere fas non est. Reliquum igitur,& maximè peculiare prosperæ fortunæ,natura est. Est nimirum prosperitas,ipsáque fortuna,in his, quæ in nobis non sunt, neque eorum, quorum ipsi sumus domini, quæque possimus efficere. Ideo iustum,quatenus iustum,nemo fortunatum dicit: & ne quidem fortem, nec prorsus quenquam alium virtute prędítum. In nobis siquidem est,hæc habere,vel non habere. Sed enim in talibus magis peculiare ac suum,dicimus fortunam, & prosperitatem. Ingenuum nanque dicimus fortunatum,ac prorsus cui talia bona extiterint, quorum ipse neutiquam dominus est. Veruntamen ne hinc quidem propriè prosperitas diceretur. Est tamen fortunatus sæpenumero dictus. Nam præter alicuius considerationem, cùm & alicui bonum aliquod agere contigerit,dicimus fortunatum: & eum,cui iure infligi damnum debuerat, eiusmodi hominem lucrum facientem, dicimus fortunatum. Est igitur prosperitas, in agendo bonum aliquod præter rationem, & in non subeundo,vt debuit,malo. Cæterùm potiùs, ac magis peculiare,in bono capiendo prosperitas videatur. Siquidem bonum capere,per sese fortunatum quiddam esse videatur:malum verò non subire,ex casu fortunatum. Est igitur prosperitas,rationis expers. Natura nanque fortunatus est, qui sine ratione ad bona impellitur, eáque consequitur. Id verò Naturæ est:nam animæ ineſt huiusmodi à Natura,quo sine ratione impellamur ad ea,vnde bene habemus,eousque, vt si quis roget ita habentem,Cúrnam id tibi ita libet agere? Nescio,inquit,sed libet. Simile propémodum lymphaticis:siquidem lymphatici citra rationem ad aliquid agendum impelluntur. Prosperitatem verò, suo, ac peculiari nomine appellare non habemus: verùm ipsam sæpe dicimus esse causam. At hæc causa,à nomine alienum quiddam est: quoniam causa, & cuius est causa,aliud est: & citra impulsum bona consequentem causa, causa dicta est: vt malum non subire,vel porrò minimè animo deputatum, bonum capere, nanciscíque bonum, est profectò huiusmodi prosperitas ab illa distincta, videtúrque hæc ex rerum fieri interuentu,ex casúque prosperitas: & próinde tametsi est huiusmodi prosperitas,non tamen ad felicitatem talis (inquam)prosperitas fuerit peculiaris,cuius in ipso impulsus, principium bonorum est † assuetudinis. Quoniam igitur est felicitas non sine bonis externis,& quæ à prosperitate (vt iandudum dicebamus) oriuntur, felicitatem coadiuuant. De prosperitate igitur hactenus. Aliâs,ac quisitionis.

De honesta probitate. Cap. IX.

QVoniam de singulis particulatim diximus, reliquum iam fuerit, vt in totum componendo singula accumulemus. Est igitur non malè nomen impositum in consummato probo,honesta probitas. Honestus,& bonus nanque dicitur,cùm perfectè probus. Siquidem virtutis bonum,& honestum fatentur: sicut iustum,honestum,& bonum aiunt, fortem, temperantem, ac prorsus virtutum omnium. Quoniam igitur in duo distribuimus,vt alia quidem honesta,alia verò bona dicimus:& bonorum,alia quidem simpliciter bona, alia verò non. Honesta porrò,vt virtutes,& virtutum actiones: bona certè,dominationem,opulentiam, gloriam, honorem, & id genus alia. Est igitur honestus & bonus, apud quem simpliciter bona, sunt bona, & simpliciter honesta, honesta sunt: talis nanque honestus, & bonus. Sed apud quem simpliciter bona, non sunt bona, is neque honestus, & bonus: sicut ne quidem bene valere videatur, cui simpliciter salubria, non sint salubria. Nam si opulentia, & dominatus aduenienda quippiam offenderint, optanda non fuere: sed talia, quæ non offendant, sibi esse optauerint. Qui autem talis sit, qualis correptus ex bonis, nec ei adsint, ne quidem honestus, ac bonus esse videatur. Sed cui per se bona omnia, bona sint, nec ab ipsis absumatur, vt ab opulentia, & dominatu, is honestus, & bonus.

De recta

De recta ratione. Cap. X.

DE eo,quod est,ex virtutibus rectè agere, neutiquam satis absolutè dictum est. Nam dicebamus,ex recta ratione agendum esse. Verùm ignarus interrogauerit id fortasis quispiam,Ex recta ratione quidnam sit,& vbi recta ratio? Est nimirum ex recta ratione agere, cùm animæ pars irrationalis non prohibuerit rationalem,suam exercere actionem:tum demum enim,ex recta ratione erit actio. Quoniam animæ partem, vnam quidem deteriorem habemus, alteram meliorem: semper deteriorem,melioris causa obtinemus. Sicut in corpore, & anima, corpus animæ causa habere dicimur,cùm ita habuerit,ne præpediat, sed ita coniungatur,& consurgat ad animæ opus perficiendum. Quandoquidem deterius, melioris est causa,ita vt se cum meliore exerceat. Cùm igitur affectus menti non inhibuerit suum opus exercere,an non tum ex recta ratione fuerit? Ita propémodum. Verùm fortasis dixerit quispiam, Quo modo affectus habuerint, cùm non impedientur? ac quandónam ita habebunt, vt non prohibeantur? Nescio: quippe dictu neutiquam facile est. Neque enim medicus,quando dixerit febricitanti ptisanam proferendam. At quo pacto febricitare sentiam? Cùm(inquit)impalluisse videris. At pallescentem quomodo sciero? Hinc occurrit medicus,Si non habes ex te (inquiens) vt talia sentias, non habeo amplius quid dicam. Hoc pacto de aliis,communis huic erit oratio. Similiter habet & in affectibus dignoscēdis. Aliquid nanque per sese,sensu oportet coniicere. Quærat porrò & hoc fortasis quispiam, Nunquid re ipsa ista cognoscens,ero continuò felix? Nam sunt qui opinentur. Hoc certè,est huiusmodi,vt cæterarum scientiarum nulla, discenti vsum præbet,& actionem,sed habitum dúntaxat, ita ne quidem hic,hæc sciendo vsum tradit. Felicitas enim est(vt fatemur)actio,non habitus. Neque enim sciendo ex quibus constet felicitas,sed ex vtendo his. Atqui horum vsus,& actio est. Nec est præsentis tractationis hoc tradere: quandoquidem neque vlla alia quæpiam scientia vsum tradit,sed habitum.

De amicitia. Cap. XI.

VErumenimuero inter cūcta huiusmodi, nobis de amicitia dicere necesse est, quid sit, & in quibus, & circa quid: quandoquidem ad omnem vitam ipsam tendere perspicimus,& omni tempore bonum esse, quo ad felicitatem complectendum. Primùm igitur videbitur melius,percurrere,ac excutere quæ ambigua sunt. Nam est in primis amicitia in similibus,vt videtur, ac dici solet. Siquidem graculus (inquiunt) graculo assidet,sempérque Deus simile agit ad simile: dicitur quoque canis semper in eadem tegula dormitare. Interrogatus fertur Empedocles, Cúrnam canis semper in eadem dormiat tegula, dixisse, Quoniam simile canis habet tegulæ,& próinde ob similitudinem eò tendere. Aliis porrò visum est,potiùs in contrariis gigni amicitiam. Amat siquidem imbrem terra, (inquiunt) cùm solum exaruit: quippe quòd(inquiunt)contrarium contrario velit conciliari. At in similibus nihil fieri contingit. Siquidem simile,vt aiunt,simili non eget: ac talia iactantur. Iterum,vtrum operosum est amicum fieri, an facile? velut assentatores confestim assentiuntur,nec amici sunt,vt esse videntur. Dubitauerit in his quoque quispiam, Num fuerit probus malo amicus,ánne? Amicitia siquidem in fide,& constantia: at malus, neutiquam talis. An malus malo amicus? ne id quidem. Primùm igitur definiendum,qualem consideremus amicitiam. Est nanque (vt opinantur) amicitia etiam erga Deum,atque inanimata: neutiquam rectè. Amicitiam nanque hìc esse dicimus,vbi amor reciprocus. At erga Deum, amicitia neutiquam reciprocum,& ne quidem amare suscipit. Alienum nanque fuerit,si quispiam dixerit Iouem amare. At ne quidem ab inanimatis amorem esse continget reciprocum,amor tamen erga inanimata est, vt vinum, vel huiusmodi aliud. Ideo non erga Deum quærimus amicitiam, neque erga inanimata, sed erga animata, atque erga ea,in quibus sit amare mutuó. Quòd si quis déinceps consideret,quid sit amabile,videndum est igitur non quicquam aliud,quàm per se bonum. Aliud nempe est amabile,& aliud amandum quemadmodum consultabile,& consultandum: vtrique enim bonum ineſt. Ita etiam amabile quidem,simpliciter bonum:amandum verò, eodem modo bonum. Iterum amandum quidem, etiam amabile: at amabile, non idem est, quod amandum. Hinc igitur & hac de causa est ambiguitas,num probus malo sit amicus,ánne? Connectitur nanque quodam modo per se bono, sibi bonum: & amandum,amabili. Habetur autem, & consequitur bonum, iucundum esse, & commodum. Proborum igitur amicitia est,cùm se mutuò amauerint. Amant autem se inuicem, quatenus amabiles: & amabiles, quatenus boni. Non igitur probus, inquit, malo erit amicus. Atqui erit: quandoquidē per se bonum, comitatur commodum, & iucundum. Si malus est,qui suauis,hac de causa amicus: rursus quatenus commodus, eatenus amicus. Verùm non erit ex amabile eiusmodi amicitia. Siquidem amabile, bonum est. Atqui malus,non amabilis. Non ergo propter amabile, sed propter amandum. Sunt nanque ab vniuersali amicitia, quæ in ipsis probis est,hæ quoque amicitiæ,quæ ex iucundo,& quæ ex commodo. Qui ergo propter iucundum amicus,non tenet propter bonū amicitiam: neq; qui propter commodum. Atqui sunt hæ amicitiæ,quæ propter bonum,quæ propter iucundum,quę propter commodum: nec tamen eædem,& ne quidem prorsus inter se inuicem alienæ,sed ab eodem quodam modo dictæ sunt velut medicum cultellum dicimus, medicum hominem,& medicam scientiam. Hæc non similiter dicuntur: sed cultellus, quòd ad medicinam vtilis sit, medicus dicitur: at homo, quòd sanitatē faciat: scientia verò, quòd sit causa

atque

atque principium. Itidem & amicitiæ non itidem dicuntur, quippe quæ proborum, propter bonum, & quæ propter iucundum, & quæ propter commodum. Neque dicuntur æquiuocè: verùm non sunt eædem circa hæc quodam modo, ac ex eisdem. Quòd si quis dicat, qui propter iucundum amat, ei amicus non est, quandoquidem non propter bonum amicus est: is in amicitiam proborum demigrat, quæ ex his omnibus constat, quippe ex bono, & iucundo, & ex commodo: próinde non est verè ex illa amicitia amicus, quę propter iucundum, vel propter commodum. Vtrum igitur erit probus probo amicus, an non? siquidem non eget (inquit) similis simili. Hæc nimirum oratio, propter commodum indagat amicitiam: nam quatenus alter altero indiget, eatenus sunt amici, quatenus propter commodum conciliantur. Cùm aliter definiatur quæ propter commodum amicitia, & quæ propter virtutem, & quæ propter voluptatem: æquum vtique hoc multò magis amicos esse, qui virtute conciliantur: cuncta siquidem ipsis bona existunt, & iucundum, & commodum. Cæterum etiam probus malo: nam quatenus fortasis iucundus est, eatenus etiam amicus. Et malus malo: nam quatenus idem fortè ipsis commodum, eatenus amici sunt. Fieri nanque intuemur, cùm idem fuerit commodum, eos ob commodum conciliari. Próinde nihil prohibet, etiam malis aliquod commodum esse. Constantissima igitur, ac stabilissima, & honestissima, quæ inest probis, amicitia: quippe quòd propter virtutem, ac per se bonum. Nam virtus incommutabilis, & quæ per eam conciliatur amicitia, constantissima est. At quæ ex commodo, stabilis non est amicitia, quippe quæ cum commodo elabitur. Similiter etiam quæ propter voluptatem. Optimorum igitur amicitia, quæ per virtutem excitata est: multorum autem, quæ propter commodum, & quæ propter voluptatem, in oneribus quæque obueniunt. Contingit autem etiam indignari cum malis amicis, paritérque admirari. Est verò non absurdum, cùm amicitia principium ceperit voluptatem, propter quod amici sunt, itidem & commodum. Simul enim atque hæc deficiunt, neutiquam etiam perdurauerit amicitia. At sæpe perstat quidem amicitia, verùm abusus amico est: ideo indignatur, neque id iniuria. Non enim propter virtutem cum hoc tibi fuerat conciliata, vt alienum non videatur, nihil esse ex virtute. Quam ob rem non rectè indignantur, qui amicitiam per voluptatem conciliarunt, quòd existiment ipsam per virtutem duraturam: quod fieri non potest: non enim quæ propter voluptatem, & commodum, ex virtute est. Voluptate igitur conciliati, non rectè virtutem quærunt. Neque enim comitatur voluptatem, & commodum aliquod, virtus: sed contrà, ea ambo virtutem consequuntur. Alienum enim, nisi bonos putare sibi fore iucundos: quandoquidem mali (vt inquit Euripides) ipsi sibi suaues, iucundique sunt, quippe quòd prauus prauo coaptetur, ac congruat. Nec enim voluptatem virtus comes consequitur, sed virtutem voluptas comitatur. Vtrum verò etiam oportet in amicitia proborum esse voluptatem, an non? Alienum enim, non videri oportere. Nam si ab ipsis inter se inuicem auferas suauitatem, alios ad consuescendum in vita, iucundos amicos adeunt. Nam ad simul viuendum nihil maius est, quàm iucundos esse. Quam ob rem alienum est non arbitrari, probos maximè simul inuicem vitam agere. Id verò citra iucundum non est. Expedit ergo (vt videtur) his maximè iucundis esse. Quoniam distributæ sunt in tres amicitiæ species, in hisque ambigebatur, vtrum in ipsa æqualitate amicitia esset, an in eo quod esset inæquabile. Est igitur in vtroque. Nam proborum, per similitudinem perfecta amicitia est. At quæ per dissimilitudinem, ea, quæ propter commodum. Nam eo modo copioso pauper, ob inopiam eorum, quibus affluit dies, amicus est: ac eadem de causa, malus probo. Siquidem propter virtutis inopiam, à quo sibi opitulatum iri putat, ei ob hoc amicus est. Fit igitur propter commodum, inter dissimiles amicitia. Hac de causa dixit Euripides, Amat imbrem terra, cùm solum exaresci. His, vtpotè contrariis, amicitia ob commodum exoritur. Nam si libeat maximè contraria facere inter se inuicem vtilia, vt ignem, & aquam componendo, ignis si desit humor, absumitur, quem sibi attrahit, tanquam alimentum: tantum quidem, vt non succumbat. Nam si superarit humor, ignis absumitur: si verò moderatus, conferet. Non dubium igitur, quin in maximè contrariis, ob commodum sit amicitia. Deducuntur autem amicitiæ omnes, tam ipsa æqualitate, quàm inæqualitate, in tres distributæ species. Est autem in cunctis contentio inter se inuicem amicitiis, cùm nequaquam similiter amauerint, vel fecerint, vel suppetiuerint, vel cùm id genus aliquid. Etenim cùm vnus quidem vehementer facit, alter verò deficit, in deficiendo inclamatio est, atque incusatio. Prætereà, in quibus idem est amicitiæ finis: vt si vtrique propter commodum inter se inuicem amici concilientur, aut propter iucundum, aut propter virtutem, defectus, qui ab altero exploratus, ac certus est. Si igitur plura tu mihi bona contuleris, quàm ego tibi, non ambigo quin tu de me bene meritus, à me plus amari debeas. Vbi autem non hac amicitia amici fuerimus, ibi maiores differentiæ. Defectus siquidem ab vtroque, incertus. Vt si propter voluptatem vnus quidem sit amicus, & propter commodum alter, inde oritur ambiguitas. Neque enim qui commodo excedit, voluptatem censet dignam, quæ commodo rependatur: nec qui voluptate superat, dignam gratiam in ipso commodo se existimat accipere. Idcirco in eiusmodi amicitiis, magis exoriuntur differentiæ. Qui verò ex inæqualitate amici sunt, nempe excedentes opibus, vel alio huiusmodi aliquo, non sibi censent amandum esse, sed ab inferioribus amari oportere existimant. At amare melius est, quàm amari. Siquidem amare, voluptatis actio quædam est, & bonum: ab eo autem quod amatur, nulla actio

la actio est. Nempe cognoscere, melius, quàm cognosci. Cognosci enim, & amari, etiam in carentibus anima existit: at cognoscere, & amare, in rebus animatis. Rursus, beneficum esse, melius, quàm secus. Qui amat, quatenus amat, beneficus est: amatus verò, quatenus amatur, non. Sed homines honoris cupiditate incensi, amari, quàm amare, malunt: quòd quatenus amantur, videantur præcellere. Amatus siquidem, voluptate, vel copia, vel virtute præcellit. At honoris cupidus, eminentiam affectat: & qui excellunt, sibi non amandum esse arbitrantur, quòd in quibus excedunt, amantibus rependi opinantur. Item ipsis sunt deteriores illi, ob hoc non censent amare debere, sed amari. Sed qui egenus pecuniarum, aut voluptatum, aut virtutis, is affluentè suspicit, & amat, quòd ea consequatur, aut se consecuturum opinetur. Sunt autem & aliæ ex consimili affectu conciliatæ amicitiæ, & ex eo quòd cuipiam bona velint, in quibus non est cuncta hæc comprehendens facta amicitia. Nam sæpenumero alij bona volumus, attamen cum alio vitam agere malimus: vtrum hoc amicitiæ dicere oportet, an consummatæ amicitiæ? nempe per virtutem, affectus: in ea siquidem amicitia hæc insunt cuncta. Nam cum alio nemine vitam agere libuerit: siquidem iucundum, & commodum, & virtus inest probo, cui bona in primis voluerimus, & cum ipso viuere, & bene viuere, & non cum quoquam alio magis. Nunquid sibi, & erga se amicitia, an non? Id nunc omittamus, dicemus posteà. Sed enim nobis ipsis cuncta volumus, nempe nobiscum viuere, vitamque ducere vnà volumus: id ferè etiam necessarium, & bene viuere, & viuere, ac bonum velle, non cuiquam alij magis. Rursus similium affectuosi in primis sumus nobis ipsis. Nam si labamur, vel in huiusmodi aliquid deciderimus, confestim tristamur. Hac de causa, videtur erga se sibi amicitia. Talia quidem certè, vt in similitudine affectationem, & bene viuere, & id genus alia, aut erga nos ipsos dicimur referre amicitiam, aut in eam, quæ perfecta sit: in ambabus enim sunt hæc omnia. Nempe vnà vitam agere, & esse velle, & bene esse, ac cætera omnia in his sunt. Rursus videatur ferè in quibus iustū est, in eisdem esse amicitia, quam ob rem quot iustorum sunt species, totidem & amicorum. Iustum certe est, & hospiti erga ciuem, & seruo erga dominum, & ciui erga ciuem, & filio erga patrem, & vxori erga virum, & quocunque simpliciter aliæ conciliationes, & amicitiæ sunt in horum singulis. Amicitiarum verò, hospitalis validissima videatur. Neque enim vllus est communis, de quo ambigatur finis, vt inter ciues: siquidem ambigunt propter excessum inter se inuicem, nec amici permanent. Nunc demum illud dicendum est, vtrum erga se sit amicitia, nécne. Quoniam igitur perspicimus, vt paulò antè dicebamus, quòd ex singularibus, amare cognoscitur, singularia verò nobis ipsi in primis velimus, nempe bona, & esse, & bene esse, & similium affectantissimi nobis sumus, & nobiscum viuere præcipuè malimus. Quòd si ex singularibus cognoscitur amicitia, singularia verò nobis ipsis esse volumus, non dubium quin ita erga nos sit amicitia, quemadmodum & iniuriam erga nos ipsos esse dicebamus. Nam quemadmodum alter quidem afficiens iniuria, alter verò affectus iniuria, vnus & idem est, tamen ipsorum quisque & ob hoc, ne quidē esse videbatur ad se ipsum iniuria. Est nimirum, vt dicebamus, in animæ partibus consideratione iactantes: quandoquidem est videre, cùm plures non consentiunt, tum aduersum se esse iniuriam. Ita igitur hic, erga se esse videatur amicitia. Nam quoniam amicus est (vt famur, cùm demum volnerimus impensè amicum dicere) vna mea, & huius anima est. At quando animæ plures sunt partes, tum vna fuerit anima, cùm erga se inuicem consenserint ratio, & perturbationes. Ita nanque vna erit, périnde atque si vna facta sit, erit erga se amicitia. Hæc autem erga se, erit in bono amicitia, quandoquidem in eo solo animæ partes bene inter se inuicem habent, quando inter se non differunt: quoniam malus nunquam sibi amicus est: se nanque semper oppugnat. Nempe incontinens cùm quid per voluptatem nequiter egerit, mox pœnitentia affligitur, ac se excruciat. Itidem & in aliis vitiis malus haber, sese oppugnando, ac sibi aduersando. Est autem amicitia etiam in ipsa æqualitate, vt sociorum, per æqualitatem numero, & potestate boni. Neuter siquidem ipsorum debet altero plus sibi adscire, neque numero bonorum, neque potestate, neque magnitudine, sed ex æquali habere socij aliqui cupiunt. At per æqualitatem, patris erga filium, & subditi, & imperantis, & potioris, & deterioris, & vxoris, & viri est consideratio: ac simpliciter, vbicunque inter potiorem, & deteriorem in amicitia ordo intercesit. Hæc nanque est ex ratione, in disparilitate amicitia. Neque enim vnquam æquale vllus ex bono dabit, si meliori, deteriorique dederit, sed maius semper ei, qui excedat. Id quippe est quodam modo ratione æquale, cùm minus bonum capit deterior, eo, qui melior est.

De affinitate. Cap. XII.

AMicitiarum omnium, quę iam memoratæ sunt, in primis cognatus est amor, qui in affinitate, eáque ex patre in filium. Et cúrnam pater filium magis amat, quàm filius patrem? vtrum (vt nonnulli inter multos rectè aiunt) quòd pater benesficus erga filium sit, quódque filius de patre benemeritus sit? Hæc igitur causa in amicitia per commodum conciliata esse videbitur: quemadmodum & quæ per scientiam spectatur, ita quodam modo hic habebit. Dico autem périnde vt est. Est igitur idem finis, atque actio, neque aliud aliquid præter actionem, finis: vt tibicini eadem actio, atque finis: perflare enim tibias, ei & finis, & actio est. Non autem ædificationi: nam præter actionem alius est finis. Est igitur amicitia, actio quædam: nec finis alius est, præter actionem in amando; sed illud idem. Pater igitur semper magis quoquo modo satagit, ob hoc quòd eius factio sit filius, id quod in aliis cernimus. Omnes siquidem erga quod ipsi effecerunt,

cerunt, sunt quodam modo beneuoli. Pater igitur filio, vtpote suæ factioni, bona vult, memoria, spéque adductus: ideo magis filium pater diligit, quàm filius patrem. Expedit autem iam dictas, & existimatas amicitias existimare, síntne amicitiæ, vt beneuolentia videatúrne amicitia. Simpliciter igitur beneuolentia, neutiquam amicitia esse videatur. Siquidem frequenter multis aut videndo, aut audiendo aliquid de aliquo bono, beneuoli efficiamur: an tum etiam amici, ánne? Neque enim si quispiam Dario apud Persas existenti beneuolus (quemadmodum erat fortasse) fuerit, confestim etiam erga Darium illi fuerit amicitia. At amicitiæ, beneuolentia quandoq; initium esse videbitur. Fiat nempe beneuolentia amicitia, si voluntatem adsciuerit qui bona potest præstare, ei præstandi in quo sit beneuolentia. Moris certè beneuolentia est, & erga morem. Nemo siquidem aut vino, aut cuiquam alij inanimato suaui bono, beneuolus esse perhibetur: sed si quis morum studiosus, erga ipsum beneuolentia. Neque citra amicitiam beneuolentia, sed in eodem, vt amicitia esse videatur. Concordia autem est confinis amicitiæ, si propriè modò dictam accipias concordiam. Nam si quis Empedocli adstipuletur, arbitretúrque, sicut ille, esse elementa, nunquid concors erit Empedocli, ánne? vel si quid aliud tale? Primùm certè non est concordia in eis, quæ sub intelligentiam, sed quę sub actionem cadunt: & in his qui idem non cognouerunt, sed si cum hoc, intelligendi idem delectum habeant, circa quæ pariter intelligunt. Nam si ambo dominari cognouerunt, hic quidem se, ille verò se, nunquid sunt concordes, an non? Cæterùm si ego me velim imperare, & ille me, iam concordes hoc pacto sumus. Est nimirum concordis, esse in eis, quæ sub actionem cadant, cum eiusdem voluntate. Circa statum igitur dominantis, in eisdem, quæ sub actionem cadant, propriè dicitur esse concordia.

De amicitia erga se.

Cap. XIII.

VErùm quoniam est (vt diximus) sua alicuius erga se amicitia, vtrum probus sese amabit, ánne? Est certè se amans, qui sua de causa agit omnia, vbi modò aliqua suggeratur vtilitas. Malus igitur sui amans erit: sua enim de causa, agit omnia; probus verò, non. Hac enim de causa est probus, quòd alterius causa id ágat: & próinde sui amans non est. Atqui omnes ad bona prosiliunt, opinantúrque sua in primis esse oportere: idque præcipuè manifestum est ex opulentia, ac dominatu. Probus igitur alij hæc statuet, nec vt officiosum in primis sibi: sed si alium viderit, qui his commodè magis vti possit, facilè concesserit. Alij hoc inscitia quadam non facient: neque enim opinantur talibus bonis abusuros: vel etiam ob honoris cupiditatem imperant. Probus verò horum neutrum efficiet: & próinde ne quidem propter eiusmodi bona, sui amans erit: verùm si honestas postularit. Id enim solum nemini alij concesserit: at commoda, & iucunda cesserit. Itaque in delectu honestatis sui amans erit. At vbi commodum, ac iam dicta voluptas affectabitur, improbus erit, non bonus.

Quo modo probus sese diligat.

Cap. XIIII.

VTrum probus sese maximè amabit, an non? Est certè, vbi sese maximè amabit, est vbi non. Nã cùm dicimus probum bona cedere, quæ ad vtilitatem tendant, amico, magis, quàm se, amicum amauerit? ita: verùm hæc amico concedens, sibi honestatem accommodat, eóque modo ista concedit. Est igitur vbi amicum se magis diligat, éstque vbi sese maximè. In ipso nanque commodo, amicum: at vbi honestum, & bonum, ipse sese maximè diligit: sibi enim quæ sunt honestissima vendicat. Est igitur boni etiam amans, nec sui amans. Nam si solum sese amat, quòd bonus. Malus autem sui amans est: neque enim habet quapropter se amet, sicut honestum aliquod: sed citra hæc, ipse, quatenus ipse est, sese amabit, & próinde hac de causa propriè sui amans diceretur.

De eo quod sibi satis.

Cap. XV.

DIcendum de eo, quod sibi satis, & non altero indigens: vtrum qui sibi satis, egebit amicitia, ánne? nempe ipse sibi satis erit, etiam ob hoc. Siquidem etiam poëtæ talia iactitant: Cùm dæmon bene dederit, quid amicis opus est? Vnde etiam gignitur inopia? vtrum qui cuncta habeat bona, quique sibi satis sit, amicis egebit? an tum etiam maximè? Cui enim bene faciet, aut quo cum vitam ducet? neque enim solus deget. Quòd si his opus erit, neque contingunt hæc citra amicitiam: qui sibi satis est, egebit amicitia. Quæ igitur in sermonibus consueta capi similitudo ex Deo, neque illic rectè, neque hîc fuerit vtilis. Neque enim si Deus sibi satis, nec vllo indigens, ob hoc etiam nos nullo indigebimus. Est nimirum iactatus de Deo huiusmodi sermo. Nam quoniam bona cuncta obtinet Deus, ac sibi satis est, quid faciet? neque enim dormiet. Inspiciet aliquid, inquiunt: id nanque pulchertrimum, & maximè peculiare. Quid igitur inspiciet? Nam si quicquam aliud inspiciet, id erit melius. Hoc verò absurdum est, vt se quicquam melius habeat Deus. Ipse igitur sese inspiciet: at hoc delirum. Nam homini, qui sese suspiciat, vtpote attonito, inclamamus. Quid igitur Deus inspiciat, omittamus: neque de eo quod sibi Deus satis sit, consideremus, sed de homine: Vtrum qui sibi satis sit, is egeat amicitia, nécne? Quòd si quis amicum spectans viderit quid sit, & qualis amicus, talis qualis alter ego esse, tum vehementer amicum facies, quemadmodum dictum est, Hic alter Hercules, alter amicus ego. Quoniam igitur difficillimum est (quemadmodum quidam dixere sapientes) sese cognoscere, & suauissimum, (nam se nosse, iucundum) ex nobis ipsis certè nos non possumus inspicere. Quòd autem non

f. Phrig. lib. 26. cap. 1. hoc in fine nos

nos possumus, hinc certum, quòd aliis inclamamus, nec nobis cogniti, quòd eadem faciamus. Id verò fit, aut quia bene volumus nobis, aut propter affectum. At nobis hæc, ad rectè iudicandum obstant plerisque. Quemadmodum igitur, si velimus ipsi nostram spectare faciem, in speculo obtuemur, itidem esse cùm nos cognoscere voluerimus, amicum spectantes nosse potuerimus. Est siquidem (vt diximus) amicus alter ego. Quòd si iucundum est se nosse, idque scire non est sine altero amico, opus erit amicitia, qui sibi satis sit, vt se cognoscat. Rursus etiam si honestum (vt est) benefacere, eum, qui à fortuna bona obtineat, cui benefaciet? quo cum vitam aget? non enim solus deget. Nam vitam ducere cum alio, & iucundum, & necessarium est. Quòd si hæc honesta, & iucunda, necnon necessaria, & hæc sine amicitia esse non possunt, opus erit amicitia ei, qui sibi satis sit.

De multorum amicitia.

Cap. XVI.

VTrum multos habere amicos expedit, an paucos? Neque profectò multos (vt paucis absoluam) neque paucos oportet. Nam si multi erunt, amorem in singulos distribuere, erit operosum. In cunctis siquidem aliis imbecilla natura nostra, in plurima peruenire non potest. Neque enim visu diutissimè possumus: sed si plus mediocritate insticeris, ob imbecillam naturam deficit, nec audiru, neque aliis eiusmodi omnibus. Quòd igitur amare non possit, deficit: iúsque fuerit, vt inclametur, coarguatúrque, quòd amicus sit † nec amet. Cæterum hac ratione, esse non postulat amicitia. Rursus si multi, nunquàm mœrere desierint. Inter multos nanque par est, vt aliquod semper accidat infortunium, vnde tristari necesse sit. Neque porrò paucos, vnum, vel duos esse expedit: † sed inter parum & multum, vt tempus, atque ad amandum satis sit impulsus.

Μὴ φιλῶν γε, ἀλλ' ἢ πᾶ λόγῳ. ἢ δὲ φιλίαι ἐ τοῦτο βέλεῖ. ἀλλὰ συμμέτρους πᾶ καιρῷ τῇ αὐ τοῦ ὁρμῇ πρὸς τὸ φιλεῖν.

Quomodo amico vtendum sit.

Cap. XVII.

DEinceps considerandum fuerit, quo modo vtendum sit amico. Est profectò non in omni amicitia, coniectatio, sed in qua se inuicem maximè amici obiurgant. Atqui non in aliis eodem modo se obiurgant, sicut in ea, quæ patris erga filium eadem non est inclamatio, vt par fuerit nonnullis, quemadmodum ego tibi, & tu mihi: quòd si non, hîc tam vehemens fuerit inclamatio. At in amicis inæqualibus non par est: est verò patris erga filium amicitia, in minimè æquali. Itidem vxoris erga virum, aut vernæ erga dominum, prorsúsque deterioris, & melioris. In eiusmodi non erunt inclamationes, sed vbi pares amici, & in ipsa amicitia, talis erit obiurgatio. Próinde considerandum, quo pacto vtendum amico fuerit, in ea demum amicitia, quæ inter pares fuerit conciliata.

SECVNDI LIBRI MAGNORVM MORALIVM ARISTOTELIS FINIS.

AD LE

Universidad de Deusto
Biblioteca

AD LECTOREM.

VISVM NOBIS est non paruum operæpretium fore, si libros morales ad Eudemum Latinos vobis inter cætera exhiberemus, aduersus sententiam quorundam arbitrantium, illorum librorum doctrinam superuacaneam esse, vt quæ in moralibus ad Nicomachum, atq; in iis, quæ magna inscribuntur, grauiter, atque copiosè absoluta sit: ac próinde contendentium, hosce libros Aristotelis non esse, tanquam sæpius de re eadem scripturus non fuerit. Quibus ita occurrendum fuerit. Primùm, quòd non sit superuacaneum, de rebus omnium pulcherrimis, maximéque ad vitam necessariis sæpe disseruisse: præcipuè eo seculo, quo in scholis haberentur scriptores quidam, non tam ad Rempublicam idonei, quàm apud multos plausibiles. Quid fuerit inquietius in Republica, quàm bonorum communio? Et quid absurdiùs, quàm vxorum? Quapropter iisdem præceptis multifariàm editis, conueniebat illorum libros è manibus hominum excutere. Sed & solitum fuisse Aristotelem quæ rudiùs primùm, atque simpliciùs tradidisset, exactiùs súbinde expolire, velut in Physica auscultatione octauus, easdem quæstiones habet, quas liber septimus, sed exactiùs, atque grauiùs disputatas. Neque verò ob id priora negliguntur, quòd quæ postrema sunt magis exactam doctrinam habent. Quin peculiaris quædam vtilitas percipitur, primùm propositis iis, quæ rudiora sunt, & idcirco accommodatiora præparandis animis ad exactiorem consequentium expositionem. Qua ratione consentaneum est, reuocatis iisdem sub incudem, priora nihilò minùs à maioribus seruata fuisse. Et hic liber non est à ratione Aristotelica alienus, siue modum docendi spectes, siue sententiarum grauitatem. Cæterùm tanquam argumenti loco huc affiximus institutionem Leonardi Aretini in eosdem libros, quò lectoris animus fiat instructior ad ipsum authorem cognoscendum.

LEONAR

LEONARDI ARETINI VIRI CLARISSIMI Introductio in Ethica Aristotelis, quæ Eudemia inscribuntur.

SI vt viuendi, Galeote, sic etiã bene viuendi cura nobis esset, infinitos penè labores, quibus stultitia æstuat humana, tanquã superfluos, & insanos fugiendos longè, omittendósque putaremus. Nunc autem nolter error ab eo manat, quòd sine proposito fine viuimus, & velut in tenebris cæcutiẽtes, non tam per callem aliquem prospectum, & certum, quàm per oblatam nobis semitam fortuitò ambulamus, vt sæpe quò nostri ferant gressus, nec ipsi quidẽ sciamus edicere. Itaque & conatus sæpe nos pœnitet nostri, & sequentes pariter, assequutíq; torquemur, nihil solidi nanciscentes, in quo stulta hominum appetitio cõquiescat. Est enim veri boni à Naturã nobis ingenerata cupido. Verùm confusa illa quidem, atque incerta, fallacibúsque opinionibus tanquam tenebris quibusdã obducta: quibus occæcati, atque decepti, per deuia oberramus. Sed aduersus hanc humani generis cæcitatem, & tenebras, opem à philosophia petendũ est. Quæ si fortè nos dignata, lumen suum admouerit, hanc omnem, quæ nos turbat, caliginẽ dissipabit, verámq; viuendi viam à fallaci discernet. Equidem memini primis ab annis, studiosum te philosophiæ fuisse, verùm illius, quæ ad Naturæ pertinet indagationem, quæ & si est sublimis, atque excellens, tamen minus habet vtilitatis ad vitam, quàm ista, quæ ad mores hominum, virtutésque descendit: nisi fortè instructior erit ad bene viuendum, qui pruinæ, & niues, & iridis colores, quẽadmodum fiant, didicerit. Quod nihil amplius vtilitatis habet, quàm si illa nunquàm didicisset. Emendatior erit eius quoque vita, cui aues, & pisces noti sunt, quàm si omnino essent incogniti. Similia his sunt cætera, quæ in illa traduntur. Habent enim splendorem cognitionis eximium. vitæ autem vtilitatem non habent. At verò hæc altera philosophia tota, vt ita dixerim, de re nostra est. Itaq; qui huius cognitione omissa, philosophiæ intendunt, hi alienum quodammodo negotium agere videntur, suum omittere. Ego igitur, Galeote, vehementer quidem te ad hæc studia reuoco. Quid enim pulchrius nobili viro, & virtutum ab ipsa natura amatori, & intelligentia, rationéque præstanti, quàm ea discere, per quæ ad casum viuere desistat, suas ipse vias, actúsque discernat? Sed vtrum ista cohortatione contenti, non vltrà scribemus? vel quasi persuaso iam tibi addemus aliquid introductionis causa? Hoc ego potiùs esse reor. Neque enim inuitantis est, tepidè agere, sed rem ipsam, ad quam inuitat, vltro offerre. Referam igitur sermonem habitum à me nuper cum Marcellino familiari meo. Nam cùm ille domum ad me salutandi gratia venisset, reperissétque fortè lectitantem, post prima illa amicorum consueta, cùm vterque consedisset. Et quid libri hoc est, inquit, quod modò erat in manibus? Aristotelis, inquam, liber est ad Eudemũ. Tria sunt enim, vt audiuisse te credo, huius philosophi volumina de moribus scripta. Vnum ad hunc, quem modò dixi. Alterum ad Nicomachum filium. Tertium, quod inscribitur Magnorum moralium. Et si eadem omnium vis est, tamen alibi enodatiùs, alibi remissiùs res ipsæ tractantur. Rectè, inquit. At enim opportunè facta à te huiusce rei mentio est. Aueo enim iampridem qui sit huius disciplinæ progressus, & quasi viam cognoscere: nec antehac data mihi facultas est, à te de hoc ipso, arbitratu meo percunctãdi. Nunc verò quia, vt video, otiosus es, ostẽde, quæso, de moribus disciplina quid nobis polliceatur. Quid me rogas, inquam, ac non potiùs ipse tu, vel nostrorum, vel Græcorum, à quibus ista tradũtur scripta, lectitas? Græcè, inquit, nescio, Latina verò ista nostratia, vt tibi verum fatear, legentem me, conantémque non admodum iuuant. Coniecto enim esse talia, vt institutum potiùs erudire, quàm rudem instituere ab initio possint. Tu, qui Græco de fonte (vt ait Flaccus) hausisti, quæso, mihi expone, hæc de moribus disciplina quid eius sectatoribus repromittat. Non munusculum, inquam, neque lucellum, sed rem maximam, præstantissimámque omnium, beatos facere homines, modò sibi ipsi non desint, sed agendo, & operando illius præcepta, iussáq; sequantur. Et quis non excitetur, inquit, tanta spe proposita? Ardeo, me hercule, iam nunc illius initiari sacris. Quare agedũ, ede quid præcipit. Longum, inquam, id quidem, & insigne est. Caput tamen, ac summa omnium, vt bene viuas. Id verò non de mensa, sed de mente sumitur. Sed quoniam id te cupere animaduerto, & adiuuari digna est hæc cupiditas tua, conemur tale aliquid tibi tradere, quale Græci Isagogicum appellant, id est, quasi introductionem, ac euidentiam quandam eius disciplinæ, quò paratior ad illam percipiendam queas accedere: ac dicere equidem iam ordiar. Tu verò, si quid inter dicendum ambigis, interpella. Prima igitur huius disciplinæ consideratio mihi videri solet, an quid sit extremum, & finis in rebus humanis, ad quem omnia, quæ agimus, referri oporteat. Secunda, quid sit extremum. Tertia, quibus rebus ad id perueniatur. His enim cognitis, & totius vitæ rationem (quemadmodum dirigenda sit) cognoscemus. Quæ enim actionum nostrarum ad verum finem referũtur,

eas & frugi,& laudabiles dicimus:quæ verò fallaci opinione aberrant,eas vituperamus, atq; propellimus. Vt autem de his dicere incipiam,cõspicuũ est,plures in rebus fines esse humanis,alióq; sub aliis contineri. Finem autem appello, cuius gratia quid agimus. Exemplo quoque hoc ipsum faciamus illustrius. Parat quis nauem nauigandi causa:nauigat autem, quò pecunias acquirat: acquirere autem vult,quò opulentior fiat. Hanc ipsam opulentiam alterius gratia cupit, vel honoris,vel potentiæ,vel vt nullius indigeat. Hîc igitur vides tot esse fines, quot sunt actus, alióque subesse aliis. Idem est in cæteris operationibus nostris. Semper enim nostra de fine in finem graditur quidem,procedítque intẽtio. Nec est dubium, quin superior finis pretiosior sit,cùm illius gratia inferiores appetantur. Illud prętereà constat,nos omnia,quæ agimus,boni gratia agere. Ex quo fit, vt idem sit finis,& bonum. Sed an cuncta alterius gratia volumus, & necubi consistit appetitio nostra:vel est aliquis extremus, & vltimus finis, ad quem cùm tandem peruentum fuerit, appetitio conquiescit? Fatendum est,esse aliquem, ne si fortè negemus,irrita,& stulta probetur cupiditas nostra,& in infinitum progressio,& multa perabsurda éxinde cõsequantur. Id ergo extremum,si modò est aliquid, quod esse planè confitendum est, necesse est esse tale,nulla vt externa illecebra,sed ipsum per se sua vi nos incendat, & rapiat in cupiditatem sui,quod propter se expetatur semper, & nunquàm propter aliud, ad quod referantur omnia,ipsum autem nusquã. Erit igitur hoc summus finis,& summum bonum. Nam finem,& bonum,idem esse docuimus. Erit quoq; principium & causa. Inde si quidem motus est, cùm eius gratia omnia omnes agant. Intelligere mihi videor, inquit,ac probé tenere:quare ad alia,si tibi videtur, progrediare. Age nunc,inquam,hîc quid sit extremus finis videamus: hoc enim secundo erat loco in quæstione propositum. De nomine quidem(inquit Aristoteles)apud omnes conuenit. Felicitatem enim vulgus,eruditíque appellant. Sed ipsa felicitas quid tandem sit,de eo sanè inter se discrepant,nec idem vulgus, sapientésque tradiderunt. Atenim ne sapientes quidem:nulla enim vnquam de re fuit inter philosophos tanta cõtentio. Nam alij voluptatem esse id extremum, & vltimum, quod per se ipsum expetitur, & cuius causa cætera agimus,assẽuerãt. Esse quidem id insitum mentibus nostris,vt omnia faciamus,atque patiamur, quò posteà in gaudio,& lætitia,contenti,& quieti viuere possimus. Ea autem est summa, & mera voluptas. Ex quo fit, vt principia vel appetendi aliquid,vel fugiendi,à voluptate, doloréque proficisci videantur. Quare & ipsas quidem virtutes, ideo censent ab hominibus exerceri debere, quia effectrices sint plurimarum voluptatũ. Contráq; cùm delictorum,scelerúmq; conscientia nos vexet,& angat,tum inanes cupiditates, quarum stultorum omnis vita referta est, solicitent mentes,& quietas esse nequaquam permittant. Itaque eum esse sapientis delectum aiunt, vt prætermittendis minoribus sibi maiores comparent voluptates, & doloribus paruis susceptis, maiores, grauioresq; repellant. In hac fermè sentẽtia Eudoxus, & Aristippus,& Epicurus fuere: etsi eorũ alius plus, alius minùs tribuerit corporis voluptatibus. His adiicièdus est Democritus,qui obscurè quidé, ac verbo penè insolenti εὐθυμίαν summum bonum esse dixit,quasi tranquillitatem quandam animi, omni molestia vacantis. Alij verò in vsu virtutis felicitatem posuere,atque ex eo beatam constare vitam censent. Esse enim quoddam proprium hominis opus,ad quod ad agendum natus sit. Id autem non esse viuere, quia cõmune sit etiam plantis:non sensum habere, quia commune sit etiam brutis:sed † vitam, & actus secundum rationem, qua qui bene, excellentérque vtitur,is proprium opus,ad quod natus sit,bene absoluat, cúmq; bene viuere,ac bene agere, in eóque situm esse summum illud hominis, quod quærimus,bonum. In hac fermè opinione Aristoteles,& Theophrastus, & cæteri omnes Peripatetici fuere. Sed cùm quæreretur, nunquid foret hæc vita in potestate sapientis,id est, an sibi ipsi per virtutem hanc præstare vitam vir bonus possit, multæ difficultates suboriri videbantur. Fieri enim potest, vt sapiẽs, & bonus vir, & omnibus virtutibus instructus atque ornatus,in exilium,in orbitatem,in egestatẽ detrudatur,amissa patria, ablato patrimonio, filiis,propinquísque necatis. Prætereà,vt in carcerem tyrãni,vt in equuleum,vt in supplicia grauia,& miseranda incidat. Hunc igitur,quanquàm virtutibus abundantẽ, tamen beatum dicere tantis in malis quis potest? Quòd si ita est,nec virtus ipsa satis videtur ad beatè viuendum. Ob hæc ij, de quibus loquor,philosophi, tria bonorum genera distinxerunt,Animi,Corporis, Externa. Felicitatem in bonis animi reponunt, quæ sunt maxima,ac prẽcipua bona. Corporis autem,& externa, adesse homini oportere aiunt, non vt illa ex sese beatam conficiant vitam,sed vt ne operationes virtutis, in quibus beata vita consistit,impediantur. Etenim suppliciis, doloribúsq; affectum corpus,neque contemplari quicquam, nec agere permittunt, & egestas, exiliúmque multa impediunt,cùm tanquam instrumenta desint ad agendum. Quid ergo,miser erit sapiens in iis, quæ suprà enumerauimus malis:Certè non miser. Habitus enim virtutis, illũ ab hac infami appellatione defendit. Sed nec etiam beatum in tantis calamitatibus nuncupabo. Beata enim vita omnis optabilis est,& plena gaudiorum. Hæc verò calamitosa,nequaquã optabilis:nec beata igitur. Hæc Peripateticorum fermè est de summo bono, vitáque beata sentẽtia. Nec est dubiũ,quin & si parum,tamen aliquid fortunæ tribuatur. Itaque Zeno, quíque à Zenone sunt Stoici(rigidi nempe homines,& seueri)aliter de summo bono opinati sunt. Negant enim quicquam esse bonum, præter honestum. In eóque consistere vitam beatam affirmant. Honestum autem est,quod bene & laudabiliter & ex virtute fit. Vt enim quod timidè, quod libidinosè,quod abiectè agitur, turpe dicitur, ac dedecoris plenum est:sic quod fortiter, quod continenter, quod ex dignitate agitur, honestum, decorum,pulchrum nuncupamus. Corporis autem,& Fortunæ commoda,negant esse bona:contráque

† viam

depelli vitam beatam putant, sed ab ingentibus, & multis. Et hæc ipsa si accidant sapienti, nequaquam eum fieri miserũ dicunt. Stoici verò etiam in his ipsis calmitatibus beatum asserunt. Vides ergo quàm parum interfit inter hos duarum sectarum magistros. Quinetiã voluptatis patroni, non multũ ab his discedunt. Felicitas enim absq; voluptate esse non potest: adeò non implicata est illi,& annexa voluptas, vt separari nequeat. Nomen certè ipsum,quo beatitas designatur, à gaudendo apud Græcos tractum est, quasi vita quædam gaudiosa. Actio verò virtutis, scientiáque & contemplatio,conscientia denique ipsa rectè factorum, immensas quasdam continet voluptates: vt dubium fiat,an hæc propter illam, an illa propter hæc expetatur. Clamat enim Epicurus ipse, non posse cum voluptate viui,nisi iustè, temperatè,prudentérque viuatur. Nec rursus iustè,temperatè,prudẽter,nisi cum voluptate. Ita cùm tres sint philosophorum sectæ, omnes profectò aut idem, aut propè de summo bono dicere videtur. Quare non multùm tibi formidãdum est, vt dum alteros sectaris,ab alteris contingat te abscedere longiús. Perquàm gratum mihi est, inquit, hanc, vt ita dixerim, conciliationem philosophorum audisse. Nec placuit modò tua de hisce rebus disputatio, verũ etiam placauit inquietã mentem, cuinam potissimùm inhæreret hæsitãtem. Sed restat iam tibi tertia illa pars, quum sitne finis aliquis extremus,& summus, & quis sit conspexerimus, vt nũc quibus rebus ad illud veniatur, ostendas. Tute,inquam, ipse viam non ex superioribus dictis iam hinc discernis? Discerno, inquit; virtutes enim beatæ vitæ dominas, effectricésque consentio. Sed tamẽ de his ipsis audire percupio. Audi igitur,inquam, etsi non ad viuum resecare propositum est, sed & quantum ad euidentiam nunc sat erit, breui discursu perstringere. Hoc ipsum, inquit, nunc postulo. De singulis verò si ambigam, aliâs. Quum per virtutes ad beatam vitam perueniatur (ab his enim honestas, voluptásque vera existit)de virtutibus ipsis dicere aggrediar. Atque illud primùm à nobis intelligendum est, virtutem omnem esse affectionem animi constantem,quem communi nominehabitum vocant. Vt enim equum sic à natura generatũ videmus, vt & currere, & in gyrum flecti, & portare equitem possit:hæc tamen ipse non perfectè agit, nisi cùm domitus,& exercitatus est, atq; ita assuefactus, vt illa bene,& scienter agat:tum enim perfectum quoddam habere videtur. Sic & homo à natura aptus, per exercitationẽ, & assuetudinem habitum iustitiæ,& temperantiæ, cæterarúmque virtutum nanciscitur, vt tunc demum perfectum ab vsu sit,quod à Natura fuerit inchoatum. Et de virtute quidem omni, in hunc ferè modum accipiendum est. Habitum scilicet esse animi, exercitatione, vsúque acquisitum, vt peritè, & scienter opus suum perficiat. Virtutum verò ipsarum prima partitio est, vt alię sint moris, aliæ intellectus. Conueniunt in eo,quòd omnes sunt habitus. Differunt autem, quia morales fiunt in ea parte animi,quæ non habet rationem:intellectiuæ autem, in ea parte,quæ rationem habet. Prætereà,mora-

tráque, illorum incommoda, negant mala esse. Virtutem enim satis esse ad beate viuendum putant:neque carcere,neque tormentis,neque doloribus vllis, aut egestate, exilióve beatam vitam impediri. Virum enim sapientem,ac verè fortem, magno, inuictóque animo totum ex se ipso pendere, nec humanos casus neque Fortunæ minas expauescere, nec illis, si accidant, vnquam frangi:non enim exilium,nec paupertatem, nec dolores,mala esse sapienti. Quoniam vt nihil bonum, præter id, quod honestum, & cum virtute sit: sic etiam nihil malum,nisi quod turpiter, & cum vitio fit:quod in sapientem cadere nequaquam potest. Quòd si Fortunam metuat quis, nunquàm erit beatus:cùm etsi non facta, attamen facienda formido illius mutabilitatis solicitum reddat. Hæc fermè est,ni fallor,Stoicæ disciplinæ forma: nescio an vera,sed certè mascula, atque robusta. Percucurri tibi sententias omnes de summo bono,quæ tandem cognitu dignæ videantur,de quibus scire velim quid tandem existimes. Egóne,inquit? Fatebor tibi quid mihi acciderit. Singulis, dum à te referebantur,me totum addixi. Nam voluptate,& vacuitate doloris, quæ prima fuit sententia,nihil optabilius visum est. Quid enim beatius aut esse,aut excogitari possit, quàm vita gaudiorum plena,omni molestia detracta? Aut quid deorum immortalium vitæ similius imaginari possimus:qui, cùm sint verè felices, atque beati, hoc beatitatis instar nobis mortalibus reliquisse videntur. Rursus verò cùm ad virtutis splendorem oculos erexi,victus excellentiæ laude, vsque adeò contempsi equidem, ac post habui voluptatem, vt etiam molestiis, & doloribus comparandam eam beatitudinem existimarem. Corporis verò commoda,externámque rerum prosperitatem, quasi necessariam in bonis imponebam. Ecce alteri exurgentes,negant quicquam tale in bonis habendum,dántque homini potestatem se ipsum per se in beatitudinem adscribendi,quo quid optabilius esse potest? Ita cùm omnes ad se trahant, ambiguus sum, quid maximè putem recipiẽdum. Non est mirũ,inquam, si tibi horum singuli probantur. Nam vulgus quidem philosophorum,qui ab surda dicebant,iampridé auditores,scholæque ipsæ respuerunt. Illæ restant disciplinæ, quæ aliquid dicere videantur:quæ etsi verbis pugnent,re tamen,& effectu proximæ sunt. Quomodo proximæ, inquit:an potest quicquam esse distantius? Attende,inquam,an tibi proximitatem hanc satis probare videor? Primùm enim Stoici à Peripateticis quid differunt? Vtrique profectò beatæ vitæ dominam,effectricémque, virtutem consentiunt. In hoc ferè totum est: & qui in vno hoc consentiunt,vix in aliis dissentire possunt. Nam de corporis,externísque cõmodis, quæ alij bona appellant,alij non bona,id non refert,quantum quisq; illis tribuerit,si non plus his,quàm illis,de verbo differentia est,non autem de re: quòd alteros vsitatum verbum delectat,alteros nouũ. Quæ enim hi bona, & mala,illi præposita, & reiecta appellant. De Fortunæ modò tormentis,doloribúsque corporis diuersitas est,& quidem non magna. Peripatetici enim non à quibusuis calamitatibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

les virtutes, mediocritates quædam sunt inter excessum, & defectum. Intellectiuæ autem excessum non habent, nec sunt mediocritates. Insuper morales, circa affectus, & actus intellectiuę circa veri deprehensionẽ magis versantur. Sunt verò intellectiuæ virtutes quinq; Sapientia, Scientia, Prudentia, Intelligentia, Ars.

Moralium autem maior est numerus. Vt enim affectus sunt humani, qui nos inflectunt, & ducũt, ita virtutes aduersus hos oppositæ resistunt. Ex quo fit, vt morales quidem virtutes omnes circa difficile, arduúmq; versentur. Difficile est enim, libidines quasi fræno compescere: difficile iracundiam renère: difficile auaritiam coercere. Idem est de aliis affectibus nostris. Ad quæ enim proni natura sumus, aduersus illa virtutes opponuntur. Nil agas timidè, dicit virtus, nil intemperanter, nil auarè, nil iracundè, nil iniquè, nil abiectè. Grande potiùs quiddam tibi propositum sit. Etsi adsint facultates, magnificentia splendeat. Honores verò ita prosequere, vt declines ambitionem. Veritas & in omni sermone: & in omni vita eluceat. Præterea, caue, ne te virtutis specie decipiat vitium. Inconsulta audacia, fortitudo non est, sed temeritas, & vesania. Tamq; est in vitio, qui non timenda formidat, quàm qui timenda omnino non expauescit. Sit timor in periculis, ita tamen si perferenda sint, vt ratio superet, vincátque terrorem. At graue est, vulnera excipere, graue mortem obire. Sint sanè ista, si ita vis, etiam grauissima, tamen incidunt tempora, in quibus honesta mors turpi fuerit vitæ à sapiente præferenda, & vulnera per gloriam excipere præstet, quàm per ignominiam corpus integrum seruare. Hinc fortitudo illa mirabilis existit, speciosissima profectò virtus, oratorum campus: quæ tanto fauore hominum excepta est vt etiam defunctorum statuas videamus ferè habitu militari: quasi præclarum sit, hoc potissimum genere laudis in vita claruisse. Commune certè virtutis nomen, fortitudo sola in suam propriam appellationem conuertit, nec sanè immeritó. Virtus enim à viro dicitur. Vir autem constans aliquid, & pugnax designare videtur. Itaque illud in promptu est. Si viri estis, id est, si fortes. Et Cæsar milites increpans, inquit, sese non tantum virtutem in milite desiderare, quantum modestiam. virtutem haud dubiè pro fortitudine ponens. Itaque vt in multis aliis, ita in hoc præclariùs Græci, quã nos. Fortitudinem enim illi ἀνδρείαν vocant. Id importat (vt verbum de verbo exprimam) virilitatem. Nam temperantia communis quidem est, nec viri solũ, sed etiam mulieris: fortitudo autem, propria viri est. Versatur autem temperãtia circa libidines compescendas: atque vt fortitudo à fuga nos reuocat, sic temperantia ab insequendo coercet: vt quodam modo inter se contrariæ, vna ad prelium cohortari, alia receptui canere videatur. Est autẽ temperantia circa eas voluptates, quæ nobis cõmunes sunt cum cæteris animantibus. Ex quo non propriè illæ quidem hominis voluptates, sed magis seruiles, bestialésque habentur. Dicimus de affectibus animi in metu, & libidine. Quid? auaritiæ nónne arduum est frænum imponere? aduersus quam immoderationem virtus est, quam dicimus liberalitatem. Ea est mediocritas quædam in acquirendis, erogãdisq; pecuniis, remota quidẽ ab auaritiæ sordibus, remota etiã à prodigalitatis amentia. Auari enim est, nimia acquirendi cupiditas, & remissior, quàm oportet, expendẽdi cura. Hæc autem duo cõtraria in prodigo: nã & dissolutus in acquirendo, & profusus in largiendo est. Horum medius liberalis, vbi, & quãdo, & quantũ capiendum, erogandúmq; sit, tenet: & rationẽ secutus, habitum iam ista agendi ex vsu contraxit. Sed vt circa pecuniarum cupiditatẽ liberalitas, sic & circa cupiditatem honorũ alia quædam virtus existit, ambitioni contraria: nomen verò nequaquã sortita. Sunt enim quidam plus, quã oportet, honoribus inhiãtes, quos dicimus ambitiosos. Hi ferè idem in honoribus faciũt, quod auari in pecuniis comparandis. Alij, & quos honestè cõsequi possunt honores, abiectione quadã animi prætermittunt. Inter hæc vitia, virtus est quædam, intellecta quidem apertè, sed non apertè nominata. Atenim & liberalitati, & huic virtuti, quæ est circa honores duæ præclarissimæ virtutes coniunctæ sunt, magnificẽtia, & magnanimitas: quarũ magnificentia, sublimior quædã liberalitas est circa sumptus ingentes, & magnos: vt si quis ad vsum populi theatrũ ædificet, aut ludos exhibeat Megalenses, aut gladiatorũ munus, aut epulũ publicum. Hæc enim, & huiusmodi, quæ priuatum supra modum excedunt, splendorem quendã habent eximium: nec liberalia modò, sed etiam magnifica dicũtur. Magnificentia igitur ad liberalitatẽ talis est. Eodémq; modo magnanimitas ad illam aliam virtutem, quæ circa honores versatur. Est enim ferè eadem, nisi quòd magnitudine animi, propositóq; sublimi excedit: vt si maximis dignus sit, maximos sibi honores arrogare nõ vereatur. Proxima est mãsuetudo, & ipsa quoq; aduersus cupiditatẽ constituta, non pecuniarũ, nec honorum, sed vindictarum. Est enim ira, vlciscẽdi cupiditas, cui resistit mãsuetudo, neplus, minúsve ęquo efferatur. Huius excessus, iracũdia: defectus verò, segnities: vtraq; in vitio. Mediocritas verò laudabilis, quæ & pro quibus, & aduersum quos, & quantũ oportet, irascitur. Hic ille, sublatis in me oculis, quasi admiraretur. Mediocritatẽ inquit, istam cæteræ quidẽ virtutes, quæ adhuc à te cõmemoratæ sunt, rectè suscepisse videbãtur. Mansuetudinem autẽ, admiror, si hanc susciperit mediocritatem. Iam enim si hoc fatemur, illud quoq; confirmandũ erit, iram quandam esse laudabilem: de quo (vt tibi verũ fatear) valde equidẽ subsisto. Quas verò causas ambigendi habeam, si non tibi mea hęc interpellatio molesta sit, exprimere conabor. Tu verò, inquam, arbitratu tuo. Nõ enim mei causa sermo hic institutus est, sed tui. Puto igitur, inquit, nullam iram esse laudabilem: quòd si non laudabilis, neq; cum virtute: quãdo omnis virtus laudabilis est. Virtus enim excellentiam, & præstantiã dicit. Nihil verò est omnium, quod non absque ira melius faciant homines, quàm irati. Quid enim est ira, nisi ebullitio quædã, & cõcitatio, maturo, stabiliq; consilio, & tranquillitati rationis aduersa? Itaque non alia tam crebrò pœnitenda hominibus incidunt, quàm

quàm illa, quæ per iram gerũtur. Nam recta quidem illa ratio, qua nulla carere virtus potest, sedationẽ animi, serenitatẽq; requirit. Ira verò perturbat, & concitat, vt non solũ mentis iudicium, sed corporis etiam laudabilem statum peruertat illa quidẽ atq; detorqueat. Furentes oculi, & tremẽtia labra, verba interrupta, atq; infracta, iactatio brachiorum insana, progressio amens: hęc autem (vt pace tua dixerim) furori propiora mihi videntur, quàm virtuti. Atq; perabsurdũ est, rectam quidem rationem in virtutibus dominari dicere: irá verò, quæ nos à recta ratione dimouet, in virtutibus aliquãdo fateri esse: & hunc seruaturũ esse modũ in rebus agẽdis credere, qui in se ipso modum non seruat. Videntur porrò & sapiẽtes viri, hoc ipsum, quòd modò dixi, apertissimè testificari. Sunt enim, vt videmus, libri cõplures aduersus iram ab illis cõscripti. Qui verò contra inirascentiam scripserit, nemo adhuc, quod equidẽ sciam, repertus est: quasi non irasci, laudabile sit: irasci verò, vitiosum. Quòd si iram nunquã esse laudabilem constat, sequitur vt mediocritas nulla ejus sit, sed omnẽ penitus huiusmodi perturbationem animi esse improbandã. Tum ego. Non ignoro, inquã, ista ita dici solere ab iis, qui cõtra Peripateticos disputãt. Sed tamen refert quid quisq; sentiat. Quæris, num excandescentiã istam, vehementémque iracundiam probem? Negabo quidem, atque detestabor. Quid enim amentius? quid furori similius? Quæris rursum, num inirascentiã, & segnitiem omni tempore laudẽ? Hanc rursus in vitio ducam, atque reprehendã. Etenim peto abs te, si seruus parentem verberet tuum, aut si filiæ virgini vim afferat, num tu hæc aspiciẽs animo tranquillo esse debeas? vel potiùs motu quodã animi ad infringendũ illius contumeliã insurgere? Respondebit profectò pietas ipsa, & ratio, reprehendendum esse te, nisi pro tanta parentis, filiæq; iniuria indignationẽ suscipias, & ad vindictam cum acritate quadam vehementiori perciteris. Quid enim quæso, agat filius contumeliã parentis indignam cernens? Stabit, credo, eodẽ animo, atque vultu, quo fuerat priùs, nec eum charissimi, & coniunctissimi iniuria cõmouebit? Et quis non hunc detestetur, atq; reprehẽdat? Ita'fit, vt ira quædam nonnunquam laudabilis sit, & non irasci in vitio reponatur. Videtur porrò neq; sensum, neq; mentem habere, qui vsqueadeo hebes, atq; dissolutus est, vt neque doleat, neq; grauiter ferat, cùm patriæ, cùm parẽtibus, cùm filiis, cum cæteris, quos charissimos habere debemus, cõtumeliæ inferuntur. Neq; sanè verum est, quod dixisti, nihil esse omnium, quod non absq; ira meliùs fiat. Iuuant enim interdum, & certè decent, stimuli quidam, & motus animi vehementiores, pro indignitate flagitij, nõ immeritò susceptí, qui nos ad pietatẽ, fortitudinémq; impellunt. Nam quod ais neminem adhuc contra inirascentiã scripsisse, ignorare mihi Aristotelem videris, qui vbiq; scriptorum suorum, segnitiem, & inirascentiã istam magnopere damnat. Itaque vt tu iracundum illum furenti, sic ego dissolutum hunc, & segnẽ mente capto assimilabo, qui nec sentire, nec curare, nec afficivllare videatur. Sed hęc satis. Ad reliqua instituti ope ris reuertamur. Diximus de mansuetudine, atque illius extremis. In vita autẽ, & cõuersatione, multi peccant. Nam reperiuntur quidam contentiosi, displicentes, duri, difficiles, inhumani. Contraq; alij, adulatores, placẽdi studio omnia assentantes. Hæc vtraq; vitãda sunt. Media verò inter hæc virtus est amicitiæ similis, procul ab assentatione, procul à cõtentiosa asperitate. Eodémq; modo & ostentationem, & ironiam in vita, & conuersatione abesse cõuenit: quarũ altera, in plus, fictio est, altera in minus. Grauitas verò, harũ mediocritas est, sed ab ostentatione remotior. Cùm autẽ sit in vita cessatio quædam, atq; remissio, (neque enim continuò laborare homo potest) solatiorum quędam moderatio est. Nam si omnẽ refugias iucunditatem, rusticus sis: sin autem iucundi arripias occasionẽ, ita vt nec honestati, nec dignitati parcas, modò risum mouere possis, scurra. Inter hęc, moderatio est quædã virtus, quæ ab his extremis reducta, comitas appellatur. Sic ter gemina sunt vitia in cõuersatione hominũ deuitãda, ne aduersatores, odiosi, néve rursus placentes adulatores simus, ne fingamus ostentãdo, néve rursus minuendo ironia vtamur: ne procul ab omni iucũditate, néve rursus ridiculi homines, scurręq; habeamur. Iustitia verò duplex est. Vna perfecta, quę omnem complectitur virtutẽ. Altera singularis, in æquitate reposita. Aequitas autẽ est, vt ne plus cõmodi, néve minus incõmodi suscipiatur. Hic ille, Patere, quęso, inquit, parumper & in hoc loco interpellari te. Cupio enim, nisi molestum sit, quam ob rem perfectam virtutẽ iustitiã dixeris, intelligere. An forsitã aliæ, de quibus suprà dixisti virtutibus, perfectæ non sunt, ne fortitudo quidem illa, quam tu multis verbis ornasti? quòd si illæ perfectæ, cur huic perfectionem potiùs attribuas, quàm illis, non planè intelligo. Iure tu quidem ambigis, inquam. Sed non omnia possunt in hoc tanto, ac tam præcipiti discursu explicari. Iámq; à nobis dictum est, non esse propositi nostri, vt ad viuum singula recẽseamus: sed tanquã introductores aliqui, euidentiam quandam, & prægustationẽ rerũ in præsentia tradere. Quod tamen de perfecta requiris virtute, scire debes, bifariã dici perfectam. Vno quidem modo, vt inchoatæ opponitur. Nec enim est dubium, nos ad iustitiã, & temperãtiam, & fortitudinem, & liberalitatẽ quodam modo natura apros produci: vsus tamen, & assuetudo, exercitatióq; ipsa (vt de æquo diximus) ita nos afficit, vt tunc iam perfectum ab vsu sit, quod à Natura fuerat inchoatum. Isto quidem modo omnis moralis virtus perfecta est, neq; minùs aliæ, quã ipsa iustitia. Alio modo perfecta virtus dicitur, quæ omnem omnino virtutẽ continet, & complectitur. Talis verò est iustitia illa, de qua primò diximus. Est enim secũdum leges obseruatio quædam. Leges autem cunctarum virtutum opera iubẽt, & vitiorum omniũ facinora vetant. Nam & quæ sunt continentiæ: vt, non committes adulterium, non flagitium facies. Et quæ sunt fortitudinis: vt, nõ fugies in acie, non deseres locum, nõ arma abiicies. Et quæ sunt mansuetudinis: vt nõ iurgia dixeris, non pulsabis, nõ cõtumelia afficies. Et sic de aliis virtutibus, & vitiis, illas iubendo, & ista vetando,

Quę verò à legibus proficiſcũtur,iuſta ſunt.Itaq; illa pars iuſtitiæ,quæ eſt legis cuſtos, & obſeruatrix,vniuerſalis quædã eſt, & vſum omniũ virtutum in ſe cõtinet.Atq; ideo perfecta dicitur,quòd nullius virtutis vſus illi deſit:quaſi cõpleta quædã,& abſoluta virtus. Alia verò iuſtitię pars,quã in æquitate repoſitam diximus,particularis eſt,vt non plus cõmodi,neu minus incõmodi ſuſcipiamus.Eſt igitur iuſtitia duplex.Vnavniuerſalis virtus,altera ſingularis.Prima eſt illa ſplendida, de qua Euripides inquit, Neq; lucifer, neq; heſperus eſt ita mirabilis.Altera verò non plus ferme laudis in ſe habet,quàm vna cæterarum virtutũ. Mihi quidem,inquit,hæc periucunda fuere,& mãdaui memoriæ quę dixiſti.Sed nunc,quod reliquum eſt, intellectiuas virtutes expecto. Vnum adhuc reſtat,inquã,quod ignorare te nolo:poſteà ad intellectiuas trãſibimus.Quid eſt,inquit?De continentia,inquam,&incõtinentia dicere:quæ res difficultatem habet,& pleroſq; fallit,& vtilitatẽ non contemnendam eius cognitio affert. Continentia igitur, non eſt illa quidem virtus , ſed finitimum quoddã,& proximum. Oſtenſum eſt enim priùs, omnem virtutem eſſe habitum. Continẽtia verò, habitus non eſt.Itaq; nec virtus dici poteſt. Verſantur autem continẽtia ,& incontinentia in his, in quibus temperantia, & intẽperantia. Abſtinet quis à iucunditate ſenſuũ indebita:ſi diu hoc egerit,in habitũ tranſit , & tunc demum virtute lucet temperantiæ.Antè verò, quàm conſtitutus ſit habitus,in ipſis operibus continentia eſt.Itaq; & dolens abſtinet continens,nec ſatis firmus eſt aduerſus cupiditatem. Eodem modo incontinens,nondum habitum vitij contraxit.Itaque rationem diſcernit,& principium tenet:ſuperatur tamẽ ab affectu,&in vitiis quodã modo captiuus adducitur. De quo rectè poeta inquit:Video meliora,probóque:deteriora ſequor.At intẽperans in habitu vitij conſtitutus,nec rationem iam,nec principium tenet:atq; ita corruptus eſt,vt peruerſa natura rerum,malum quidem bonum arbitretur,bonũ autem malum.Itaq; eligens facit intẽperans, incontinens verò nequaquam eligẽs,quia rationem intelligit:ſed tamen trahitur violentia cupiditatis, quæ in eo quidem eſt omni ratione potentior.Habes nunc de cõtinentia,& incontinentia,quæ breuiter dici potuerunt. Hæc eadem vtilia ſunt & in cæteris virtutibus,vt habitum,electionémq; in illis recognoſcas. Vitioſus enim omnis,qui habitũ vitij iam cõfecit,lumẽ cognitionis, principiúmq; amiſit.Quam ob rem malo gaudet, quia id bonũ putat. Qui verò nondum habitum effecit, ſe quidem male agere intelligit, pugnátque ſimul affectus,& ratio,atque modò hæc, modò illa peruincit.Placet igitur inter virtutem & vitium,medias affectiones quaſdã, nondũ ſatis ſtabilitas, vt modò ad hanc,modò ad illud inflectantur. Nunc verò quoniam de moralibus ſatis dictum , intellectiuas virtutes breuiter videamus.Quarũ nempe diſcuſsio prolixitatẽ exigit:breuitas autem ſuſcepti operis,compendium flagitat. Tanquam igitur digito illas monſtrantes,notare tantũ ſingulas illarum contenti erimus. Quoties ergo de virtute propria loquimur , ſiue illa moralis, ſiue intellectiua ſit,de animi virtute,non autem corporis loqui nos intelligendũ eſt. Ipſius verò animi partes ſunt duæ.Vna rationalis: Altera non habens rationem.Et rurſus quæ rationẽ non habet, partim eſt vegetatiua,expers omnino rationis, quã plantis etiã ineſſe conſtat:partim appetitiua,cupiditatis,& metus,& affectionũ omniũ capax:quę etſi rationẽ non habet,audiens tamẽ eſt,parénſq; rationi.Hæc eſt enim illa pars animi noſtri,quã increpamus errantẽ,quam coercemus elatã , quam excitamus iacentem , quam conſolamur afflictam. Hanc nos ditigimus,& rationi obtemperare compellimus.In hac demum parte virtus moralis fit, quæ eſt habitus animi per aſſuetudinẽ acquiſitus, vt mediocritatẽ quandam in affectibus ſeruet. Irrationalis igitur pars animi duplex eſt, vt oſtẽdimus. Rationalis verò etiã duplex. Nam eius vna pars cõſultatiua eſt, altera ſciẽtifica. Cõſultamus enim de iis , quæ aliter eſſe poſſunt. Scimus verò ea,quę aliter eſſe non poſſunt:quapropter neq; in conſultationẽ poſſunt cadere.In hac itaq; rationali parte animi,virtutes intellectiuę fiunt,atque vt iſta diuiditur,ſic illæ diſtinguuntur.Quinq; verò eſſe numero intellectiuas virtutes,ſuprà diximus: inter quas prudentia nobis prima occurrit , cum ſuperioribus,quas retulimus, virtutibus ferè coniuncta. Etenim in rebus agendis recta illa ratio, quæ moralibus moderatur virtutibus, quæq; extrema fugiens,in mediocritate quadam laudabili conſiſtere facit,nihil aliud,quàm prudẽtia, eſt. Ex quo fit,vt nulla moralium virtutũ abſq; prudentia eſſe poſsit.Verſatur autem prudẽtia in his rebus,quæ non ſemper eodem modo fiunt,ſed aliàs aliter:in quibus etiam cõſilium , & electio locum habent.Nam de cæteris , & impoſsibilibus aliter ſe habere,fruſtrà quis aut cõſultat,aut eligit. Itaque & conſilium,& electio à prudentia eſt , réſq; agendæ omnes à conſilio, electionéque pendent. Videtur autẽ electio non aliis fermè vllis , quàm homini,conuenire.Nam neq; beſtiis,quæ ſunt infra hominem:quoniã ratione careant. Neq; rurſus Deo:quoniã ille puro intuitu ſingula diſcernens,nulla de re ambigere poteſt.At conſilium,& electio,de re dubia eſt.Dicitur autẽ electio , quòd è pluribus in conſultatione propoſitis vnum eligatur,id eſt ſuſcipiatur.Fit autem hoc,cùm,pluribus propoſitis commodis,id,quod videtur maximum,potiſsimúmq; aſſumimus : aut ea pluribus propoſitis incommodis minimè malũ recipimus. Hæc autem & tempus,& accidentia variant,& rerum experientia conſiliũ dirigit.Prudentia igitur de his eſt,quæ aliter eſſe poſſunt. Sciẽtia verò contrà,de his eſt rebus,quæ ſemper eodẽ modo ſunt, & aliter eſſe non poſſunt:principia tamẽ non tractat,ſed ab illis iam cognitis diſcurrit.Intelligentia verò,principiorum eſt , & circa illa verſatur. At ſapientia,vtraq; complectitur:nam & de principiis,& de his,quæ à principiis manant , iudicat, & diſcernit.Itaque rectè definita eſt,humanarum rerum,diuinarúmque cognitio.

O præclaram ſupellectilem,inquit,& quaſi diuinam quandam intelligentiæ ſyluam!

Quæ enim vel auditæ ſerenant animum, quid guſtatæ,receptæq; efficiant?

Reſtat

Reſtat ars,inquam , quæ in eodem genere,quo prudentia verſatur.Sed in eo differt, quòd ars in faciendo eſt,prudentia in agendo. Enimuero cùm plures ſint virtutes , vt diximus , conſtat alias ad otioſam vitam in contẽplatione repoſitam , alias ad negotioſam,& ciuilem eſſe aptiores.Sapientia enim,ſcientia , & intelligentia , contemplatiuum aiunt: prudẽtia verò in omni actione dominatur.Vtraque ſanè vita, laudes , cõmendationéſq; proprias habet.Contemplatiua quidem,diuinior planè,atque clarior:actiua verò,in communi vtilitate præſtantior.Itaque vel in priuata,vèl publica re,quæcunque excellenter,& cum laude,quæq; pro vtilitate aut noſtra, aut patriæ,aut hominum nobis chariſsimorum agimus , ea quidem omnia à prudentia ab his virtutibus , quæ ſunt cum prudentia copulatæ, deſcendunt. Sed illud ante omnia intelligendum eſt,niſi bonus ſit vir , prudentem eſſe neminem poſſe.Eſt enim prudentia, vera exiſtimatio circa vtilitarem. Vera autẽ exiſtimatio incorrupta eſt.Tales verò ipſæ res , quales re vera ſunt,niſi bono viro videri non poſſunt. Improborum ſiquidem hominum iudicia périnde ſunt,vt ægrotantium guſtus,qui nulla fermè in re verum ſaporem agnoſcunt. Itaque nihil eſt omnium,cui magis officiant vitia morum,quàm prudentiæ.Sceleſtus enim,& flagitioſus homo, veras mathematicæ demonſtrationes , & phyſicæ notitiam retinebit:ad prudentiæ verò opera omninò cæcatur,& lumen veritatis in hac vna amittit. Atqui conſtat,& hunc nihil velle, niſi bonum : at in illo ipſo calligant oculi,quòd bona putat,quæ bona non ſunt. Videmus alios tyrannidi inhiantes, alij rapinas , fraudéſque meditantur , mœchi verò iſti,& pæderaſtæ,quid eſt quòd pro libidine explenda non prætermittãt.His ſiforte Deus aliquis cupiditatem illam , morbúmque animi euellat , ac viri boni mentem,iudiciúmque infundat, tanquam reſipiſcentes , luménque recipientes, quantis in tenebris verſati ſint recognoſcent , ſuúmque ipſi maximè deteſtabuntur errorem. Propoſita etenim nobis in omni vita felicitas eſt, eiúſque cupido nobis ingenita. Ad hanc non per vitia , & libidines , quæ nec laudem in ſe habent vllam,nec quietare animum poſſunt, ſed per virtutes , modeſtiámque aſcenditur. Bono igitur viro,rectum , expeditúmque iter eſt ad felicitatem. Solus enim hic non fallitur, neque aberrat.Itaque is ſolus bene viuit,& bene agit : malus autẽ contrà.Si ergo beati eſſe volumus , operam demus vt boni ſimus,virtutéſque exerceamus.

Introductionis in Eudemia Ariſtotelis, per Leonardum Aretinum,

FINIS.

ARISTOTELIS

Stagiritæ Ethicorum ad Eudemum Liber Primus.

QVI numinis ſententiam in Delo edidiſſerit, veſtibulo templi inſcripſit, Non in eodem omnia conuenire , Bonum, honeſtum, & lucundũ. Nam iuſtitiæ quidem cultum,rem eſſe pulcherrimam , Sanitatem præſtantiſsimam , rei verò amatæ conſecutionem ſuauiſsimam. Quod nos nequaquam conceſſerimus. Felicitas enim , cùm optima ſit , & pulcherrima , eadem etiam iucundiſsima exiſtit. Cæterùm inter conſiderationes varias , quæ in vnaquaque re , naturáque excutienda negotium faciunt , & contemplatione egent, aliæ ad cognoſcendum tantùm pertinent , aliæ verò ad aquiſitionem , & negotia ſpectant. Quam ob rem, quæ in ſola contemplatione poſita ſunt, opportuno tempore(id , quod methodi proprium munus eſt) à nobis , pertractabuntur. Ante omnia verò conſiderandum, in quonam vita beata conſiſtat , & quo pacto ad eam perueniatur. Vtrum quemadmodum homines parui , magni , & colore differentes , ſic quibus nomen beatorum contingit , † vituræ fiant : an per diſciplinam, velut certam eò deſtinatam ſcientiam : an per exercitationem. Haud enim pauca , neque natura , nec arte aliqua , ſèd conſuetudine ſola parantur , vt mala malis , bona bonis. At nullo quidem horum modorum , ſed aut Dei alicuius adflatu , quod fanatico furore correptis , aut numine inſtinctis accidit : aut etiam fortuna. Plurimi enim felicitatem idem quod ſecundam fortunam eſſe arbitrantur. Patet igitur, beatitudinem euenire vel per hæc omnia , vel quædam , vel vnum aliquid. Nam ad hæc principia referuntur omnes rerum generationes. Ac ab intelligentia profectæ actiones ad eas , quæ à ſcientia fluunt, transferri queant. Porrò bene , beatéque viuere , in tribus maximè rebus conſiſtit , iis nempe , quæ potiſsimùm experuntur. Nam prudẽ-

† natura

tiam alij, alij virtutem, alij verò voluptatem vt summum aliquid eligunt, contendúntque inter se, de harum magnitudine, & potestate, quænam ad felicitatis consecutionẽ vim adferat vberiorem. Vnde fit, vt quidam prudentiam virtuti, alij prudentiæ virtutem, nonnulli vtrique voluptatem anteponant. Quocirca ad bene, beatéque viuendum, quidam vnum ex his, alij duo, nonnulli omnia requirunt. Et qui de his præcipiunt, aiunt omnibus scopum quendam rectè viuendi propositum esse, qui modò ex electione viuere iam queant, vt sunt honor, gloria, opes, eruditio, quem spectans quisq;, omnes actiones peragit. Quapropter vita proposito fine carens, insignis stultitiæ argumentum est. In primis verò apud sese quisque, nec temerariè, nec segniter constituere debet, quanam parte beata vita consistat, & quid sit, quo sine nemini ea contingat. Neque enim sanum esse, & id, & quo sine nequeat consistere sanitas, pro eodem reputari non debent. Ita nec rectè viuere idẽ cum eo est, citra quod id nemo consequatur. Quod idem etiam in aliis innumeris obseruatur. Sunt autem causæ eiusmodi, non equidem vitę, sanitatísve propriæ, sed communes (vt sic loquar) omnium habituum, & operationum. Nam absque respiratione, neque vigilia, nec motus, nec bonum, aut malum in vniuersum vllum subsistit. Aliæ verò propriæ sunt magis vniuscuiusque naturæ, quas ignorare non conueniat. Neque enim ex æquo cum iam dictis ad bonam habitudinem acquirendam faciunt, carnium esus, áque cibo ingesto deambulatio. Atque hæc sint, quæ difficultatem, controuersiámque pariunt, dum quid sit rectè viuere, & vnde contingat homini, inquiritur. Nam id, quo sine nemo queat beatus esse, nõnulli felicitatis partem existimant. Verùm omnes omnium de his opiniones persequi superuacuum sit, quando & ægrotis, ac deliris, & pueris quædam videantur, quæ nemo sanæ mentis in quæstionem posuerit. Ratione enim opus non est, sed his quidem ætate prouectiore, qua corrigatur iudicium, illis verò punitione, politica, medicáve, quæ dolori inferẽdo, plagis, vim habet haud minorem. Similiter & vulgi, de rebus omnibus ferè pronuntiantis omittenda sententia est: absurdum quippe ratione cum iis cõtendere, qui non rationem, sed mulctam mereantur. Porrò cùm in omni negotio quæstiones oriantur, patet etiam de vita excellentissima, dubitationes, opinionésque occurrere, quas sit expendere operæpretium. Controuertentium enim argumentis, rationes contrariæ demonstrantur. Ignorare insuper haudquaquam conuenit, sub tractationis principium ea, quibus omnis consideratio destinatur, scilicet è quibus bene, rectéque viuere contingat: beatè enim parciùs dicere conuenit, ob spem, quæ in singulis à bonis, honestísque viris percipi solet. Nam si vel in fortuitis, vel iis, quæ natura eueniunt, sita est vitæ honestas, commoditásque, spes eius præcidatur, multis: quippe qui frustrà eò cura, sedulitatéq; enitátur, siue id, quod in ipsis est, siue studium actionémque spectes. Verùm si in operatione penes ipsum positam, & in eo qualis quisque sit bene viuere constituatur, & communius, & diuinius bonum fuerit, illud quidem quia pluribus participare liceat, hoc quod operationes huiusmodi, vel illiusmodi formare habeat necessum. Equidem quæ de his ambiguntur, & disputantur, perspicua pleraque fuerint, si constiterit, quid verè tandem felicitatem oporteat appellare. An pro animo hoc, vel illo pacto dispositio, vt quidam sapientes, veteréque existimarunt, definire eam conueniat, an verò pro totius hominis statu, aut operationum potiùs qualitate, & modo. Distinctis autem inter sese vitæ conditionibus, & studiis felicitatẽ nonnulli haudquaquam in eis collocant, sed necessariorum gratia tantùm expeti contendunt, cuiusmodi sunt artes odiosæ, vt appellantur, & quæstuariæ. Odiosas autem voco gloriæ tantùm destinatas, mechanicas autẽ voco sellularias, & mercenarias: quæstuarias autem foro, cauponicísque artibus comparatas. Ergo cùm ad vitam bene beatéque transigendam tria (vt suprà diximus) velut potissima bonorum genera ordinata sint, virtus, prudentia, & voluptas, totidem etiã vitæ genera enasci constat, quas omnes, mentis saltem compotes, adipisci, & sectari cupiant. Nempe ciuile, philosophicum, & voluptuarium. Philosophus enim prudentiam, contemplationémque veritatis, Ciuilis, actiones honestas, eas, inquam, quæ à virtute proficiscũtur, Voluptuarius verò corporis voluptates expetit, quapropter, vt suprà dictũ est, alium, quàm priores, felicem, beatúmque arbitratur. Vnde Anaxagoras Clazomenius à quodam interrogatus, quemnam beatissimum iudicaret, Nullum, inquit, ex iis quos existimas, sed qui à felicitate alienissimus tibi videatur. Animaduerterat enim nisi magnum, pulchrum, aut diuitem, neminem felicis appellatione dignum illi cẽseri. Cùm contrà, sibi felices, beatíque haberentur, qui iustis, honestísque actionibus tranquillè incumberent, diuináque aliqua cõtemplatione participarent. Cæterùm cùm recta, synceráq; iudicatio de rebus, difficultate vbique plena sit, tum in primis de iis, quæ obuia, omniúmque cognitioni exposita vulgus arbitratur, vt quid in vita expetendum sit, quóve comparato plenam cupiditatem consequantur. Multa quippe mortalium vitam circũstant, & molestam faciunt, & acerbam, vt sunt morbi, dolorum intensio, tempestates; vt si hæc consideranti optio à principio detur, non nasci potiùs, quàm hæc experiri velint. Qua conditione vita puerilis est, ad quam nemo prudẽs, etiam si queat, redierit. Ac multa quidem, vel voluptatis, dolorúmque expertia, vel inhonestis saltem voluptatibus iuncta, eiusmodi sunt, vt non esse omnino, quã viuere, meliùs iudicetur. Ac in vniuersum, si congeras cuncta, quæ vel agunt, vel patiuntur homines non volentes (quia nec ipsius gratia) adiectis infinitis temporum spatiis, nihilò tamen magis viuere, quàm non viuere, eligatur. Eodem pacto neque ob cibi, Venerísque voluptates, si reliquis destituta fuerit, quas vel cognitio, vel visus, aut sensus quispiam alius suppeditarit, nemo nisi seruile mancipium magnopere sibi vitam

tam exoptandam iudicarit. Patet enim à bruto ita affectum hominem nihil distare, adeò vt bos Aegyptius, quem vt Apin colunt, hos monarchas multis modis antecellat. Eadem ratio est de somni voluptate. Quid enim refert, siue à prima natiuitatis die ad vltimam vsque, mille annis, aut circiter somno profundo sterras, an vitam plantæ viuas? illæ enim eadẽ propémodum, qua infantes, vita participant. Nam & hi vt primùm in vtero concepti sunt, excrescunt quidem, sed velut iugi somno sopiti. Vnde constat, nequaquam nostræ cognitioni expositum, quid rectum illud, bonúmque in vita siet. Quocirca Anaxagoras ambigentem quendam, sciscitantémque quare viuere potiùs, quàm non viuere, expetendum esset, iussit cælum, Mundíque totius constitutionem, & ordinem contueri. Sentiens vitæ cupiditatem, non nisi scientiæ alicuius gratia laudabilem esse. Cæterùm qui Sardanapalum, aut Smindyriden Sybaritam, aut alium quencunque vitæ voluptariæ indulgentem, beatum prædicant, hi in lætando felicitatem posuisse videntur. Rursum alij reperiuntur, qui nec prudentiam, nec corporis voluptates, actionibus à virtute prætulerint, quippe quas non gloriæ alicuius gratiã sectantur, tum etiam cùm felicitatem minimè consequuntur. Sed & multis Ciuilibus appellatio non contingit: nam nec re vera ciuiles sunt, qui honestas per se actiones experunt, cùm plerique alij habendi studio, & gratia diuitiarum vitam eiusmodi capessant. Inde manifestum est, felicitatem ad tria vitæ genera transferri, ciuile, philosophicum, & voluptuarium. Neque clàm est, quæ harum circa corporis voluptates consumetur, quæ item, qualísque sit, tum quo pacto fiat. Vt non sit necessum quæ sint, sed num ad felicitatem, & quo pacto conferant perquirere. Item an voluptates honestas vitæ applicare oporteat, an alio pacto quopiam inter sese communicent. Sunt enim & voluptates aliæ, quibus in rationibus colligendis beatum non absque dolore tantùm, sed iucundè etiam viuere arbitrantur. Verùm de his postea dicetur. Virtutis verò, prudentiæque naturam excutiemus quæ sit, & vtrum beatæ vitæ partes existant, vel ipsæ, vel operationes ab ipsis profectæ. Iunguntur enim felicitati, si non ab omnibus, certè ab insignioribus, & pretio aliquo dignis. Socrates igitur senex ille finem summum ponit homini virtutis cognitionem, & quid sit iustitia, quid fortitudo, & quæ pars reliqua eius inquirit. Et rectè id, quando scientias virtutes omnes arbitrabatur, vt iuxta hunc nosse iustitiam, & iustum esse coincidant: quemadmodum & geometriam, architectonicámque didicisse, & geometram, architectúmque esse. Quocirca non quo pacto, & ex quibus fiat, sed quid sit virtus, vestigat. Id quod in scientiis contemplatiuis vsu venit, neque enim aliud est astrologiæ, geometriæ, physiologiæque officium, quàm vt naturam subiectarum rerum norint, & intelligant. Sedenim ad eas ipsas, nihil obstat, ad res necessarias multas vtiles nobis, frugiferásque fieri. Verùm alius est actiuis scientiis, alius cognitioni, contemplationique finis propositus, vt sanitas medicinæ, recta iuris, legúmque constitutio politicæ. Ergo cùm res quidem honestas cognoscere pulchrum sit, in virtutis tamen cõsideratione, non tam quid sit, quàm è quibus petatur, cognoscendum est. Neque enim scire quid sit fortitudo magnopere, sed fortes esse potiùs volumus, non scire iustitiam, sed iusti esse, quemadmodum sani esse, benéque habere, quàm sanitatem, bonúmque habitum cognoscere. Probationem verò horum omnium, colligere per rationes oportet, adhibitis testimoniis, exemplísque apparentibus. Potentissimum verò est, in omni probatione, confessum omnibus testimonio proposito firmare posse. Si id nequeas omnino, vel aliquam verisimilitudinem adferre: residet enim penes omnes, aliqua veritatis confessio, quæ nostris confirmandis queant adduci. Nam & ea, quæ verè quidem, sed minùs apertè dicuntur, perspicua fiunt, si confusa notioribus communeris. Rationes porrò in vnaquaque methodo vel philosophicè, vel secus adhibentur, quæ etiam in politicis, haud superuacuè ita accommodantur, vt non solùm quid, sed quare quid (quod philosophi est proprium) intelligatur. Qua in re animaduersio accurata requiritur. Quia enim philosophicam apparet nihil, si nihil appareat dicere, ignorantes sæpe in rationes peregrinas incidunt, tractationésque inanes aduocant: idque vel per ignorantiam, vel etiam insolentiam, qua fit vt nonnunquam periti, rebúsque agendis idonei, ab eiusmodi vincantur, qui hæc nec intelligant, nec in agendo industria vlla valeant. Cuius rei causa est inscitia: quę in vnaquaque re nihil est aliud, quàm inopia iudicij, qua rei propriæ omnes rationes à peregrinis distinguantur. Rectè verò habet si causæ rationem, rémque demonstratam studiosè discusseris. Tum (vt modò dictum est) non solùm certis rationibus, sed apparentibus sæpe potiùs insistere oportet, animúmque aduertere. Nam eas nisi queas soluere, violenter ad fidem habendam pertraheris. Quocirca sæpe quidem id, quod demonstratur ratione, verum existit quidem, sed non ea ex causa, quæ fortè adfertur: nam & ex falsis vera colliguntur, quemadmodum in Analyticis ostenditur. Hæc præfari à primis, obscurioribúsque exorsi, ad manifestiora progrediemur, quid sit felicitas vestigaturi. Quæ omnium quidem consensu inter humana bona, maximum est, & præstantissimum. (Humana adiicio, quia excellentiori fortasse cuidam congruat, vt Deo alicui.) Nam reliqua animantia homine inferiora, huius appellationis prorsus sunt expertia. Neq; enim felix dicitur equus, auis, piscis, aut aliud quodcunq; animantis genus, nisi fortè naturæ bonitate præstanti, diuináque re aliqua fruatur, vnde nomen hoc trahat, sed alia quadam bonorum participatione aliud alio commodiùs, incõmodiúsve viuit, quod ad eum modum habere déinceps excutietur. Nunc verò dicamus, quòd bona alia sunt homini agibilia, quædam non. Id ita intelligas, quòd vt entia quędam motu carent, ita etiã bona nonnulla: atque hæc fortasse

Universidad de Deusto
Biblioteca

natura sunt præstantissima. Alia verò agibilia quidem, sed agibilia præstantioribus homine. Quia verò agibile bifariàm dicitur, (nam & quorum gratia agimus, & quæ propter illa actione participant, vt sanitas, & diuitiæ, quæque horum gratia fiunt, salubria, quæstuariaque inter agibilia connumeramus) paret & felicitatem inter agibilia homini præstantissimum dicendum esse. Itaque considerandum quod sit optimum illud, quótq; modis dicatur. Id tribus potissimùm opinionibus constat. Omnium enim bonorum excellentissimum inquiunt ipsum bonum. Ipsum autem bonum esse, quod & primũ sit, & aliis suæ bonitatis causa, quorum vtrunq; ideæ boni competit. Vtrunq; dico, & primum esse, & causam bonorum, quibus adfuerit. Iuxta hãc enim bona maximè dici, vt quæ participatione, similitudinéque huius primi boni, re verabona & ipsa existant. Sublata enim idea, participantia quoque auferri: quippe quæ ex eius participatione nomen boni sortiuntur. Primum autem cum habere modum ad posterius, vt bonum ipsum boni idea sit, quæ, vt reliquæ, à participantibus separatur. Verùm huius opinionis cõsideratio alterius exercitationis est, & logicæ magis. Refellentes enim, communésque rationes nulla alia scientia subsistunt. Porrò si breuiter hæc dicere conuenit, pronuntiamus primùm, ideas, non boni solùm, sed cuiuscunque alterius, inutiliter, contentioséque affirmari. Plurimi autem modi sunt, tum peruagatarum, populariúmque, tum philosophicarum rationum, quibus hæc inquisitio fieri solet. Déinde si maximè ideas atque boni ideas concesserint, nihil tamen id vel ad vitam honestam, vel actiones cõtulerit. Quoties enim ens, toties & bonũ dicitur. Quemadmodum enim ens (vt alibi quoque ostensum) significat quid sit res, aut qualis, nonnunquam quanta, aut quando: & præterea in eo ponatur interdum quod moueatur, aliquãdo verò quod moueat. Sic & bonum in singulis his ordinibus conspicitur. Substantia enim mentem, & Deum, qualitas iustum, quantitas mediocre, quando tempus, & opportunitatem, motus docentem, doctúmque complectitur. Ergo vt ens non vnum est in prædictis consideratum, & ita nec bonum, & próinde neque vna scientia est entis, & boni. Sed & nec conformia inter sese ad eandem considerationem pertinent, vt tempus, & mediocritas. Sed alia aliud tempus, alia aliam mediocritatem spectant. Vt opportunitas, mediocritásque, in alimento, quas medicina, & Gymnastice, circa actiones verò belliças, ars militaris: & sic alia de aliis tradit, docétque. Multò itaque minùs, ipsum bonum vna aliqua scientia comprehendi queat. Præterea in quibus prius & posterius fuerit, eis communem quandam ideam, & separabilem nequeas constituere. Sic enim sit aliquid primo prius: prius enim & commune, & separabile est, eò quòd ablato communi, necesse sit & primum tolli: vt si duplum multiplicium primum est, non licet multiplex communiter prædicatum separari, quippe quod duplo prius est, si quidem ideam communem esse contendas: périnde enim fiat, ac si commune illud separabile reddas. Nam si iustitia bona est, & fortitudo erit. Præterea considerandum quidnam vocent ipsum bonum. Ipsum quidem adiectum eò videtur, vt communem rationem intelligas rationem, quæ quid aliud est, quàm æternum, & inseparabile. Vtrum albũ diebus multis nihilo magis album est, quàm quod vno. Quapropter commune bonum idem cum idea censeri non debet, omnibus enim inest commune. Rursum verò ostendendum, * quonam pacto impræsentiarum bonum demonstret. Nunce quidem confessa bona demonstrat, ex iis, penes quæ bona residere in confesso est. Ex numeris, quòd iustitia, & sanitas bonum. Ordines enim, & numeri sunt, vt numeris, vnitatibúsque inesse bonum affirmetur, cùm vnum ipsum bonum sit. Verùm ex confessis vt sanitate, robore, modestia, adstruere oportet, & in immobilibus magis honestum esse. (omnia enim hæc, ordo quidam, & quies) quòd si sic habet, alia vtique magis bona sunt: quippe quæ hæc intra sese complectantur. Verùm haud germana demonstratione probatur, vnum esse ipsum bonum, quod numeri concupiscant. Non enim appetere manifestè dicuntur, sed simpliciter admodum concupiscentiam eriam dicunt, quàm quo pacto quis tribuat, vita expertibus. Itaq; operæpretium est, circa hæc nonnihil occupari, neq; committere, vt circa rationem transmittantur, quæ ratione adhibita nõ difficulter persuadeãtur, vt affirmare omnia entia bonum aliquid appetere. Verum id quidem. Vnumquodque enim proprium bonum expetit, oculus visum, corpus sanitatem, sic etiam reliqua. Verùm non esse ipsum bonum, eiusmodi dubitationes habet, & politicæ inutile esse. Proprium enim bonum videtur, quemadmodum & in aliis, vt Gymnasticæ bona habitudo. Præterea etiam quod in ratione descriptum. Aut enim nulli boni species, aut omnibus ex æquo vtilis est. Porrò non agibile similiter, neq; commune bonum, neque ipsum bonum est. Si nanq; mediocri bono insit, nihil operabitur. Neque enim quomodocũq; medicina in quolibet operabitur, sed vt sanitas acquiratur, similiter & reliquæ artes singulæ. Verũ quot modis dicantur bonum, & quod in eo sit pulchrum, quod agibile, illud verò non agibile, eiusmodi autem bonum est id, cuius gratia: ex immobilibus autem non liquebit, quòd neq; commune, neque ipsum bonum, quod quæritur, idea boni existat. Illud enim immobile est, non agibile: hoc verò mobile, sed nihilò tamen magis agibile. Id autem, cuius gratia, finis est præstantissimus, primúmq; omnium † tamen causa inferiorum. Quocirca rerum homini agibilium ipsum bonum finis, subiectus scilicet omnium rectrici, politicæ, œconomicæ, prudentiæque. Qui habitus ab aliis quidem differunt, eò quòd eiusmodi sunt: verùm à se inuicem quomodo distinguantur, pòst explicabitur. Cæterùm finem causam inferioribus esse, ostendit ratio, qua finem definientes, reliqua eò bona demonstramus, quòd finis causa existant, velut sanum vt sit corpus, quia causa est aliqua, ea vtiq; ad ipsum confert.

† tum.

confert. Porrò sanum esse tanquam causa mouẽs sanitatis est, quæque, vt alij bono sanitas sit, facit. Præterea neque hoc monstratur, sanitatem bonam esse scilicet, nisi aut sophista, non medicus est is, quiea de re disputat. Hi enim in aliena arena sese iactando cauillantur. Neque vllius artis principium monstratur. Id verò, quod homini, vt finis, bonum est, cùm omnium, quæ quidem possunt ab homine fieri, sit præstantissimum, videndum præstantissimum quoties dicatur: siquidem hoc præstantissimum est, initium disputationis aliud sumentibus erit.

EVDEMIORVM ARISTOTELIS LIBRI PRIMI FINIS.

ARISTOTELIS EVDEMIORVM LIBER SECVNDVS.

POst hæc autem in sequentibus aliud principium constituunt. Omnia enim bona aut extra nos sunt, aut in animo posita sunt: præstantiora autẽ animi bona, quemadmodum & peruulgata oratione distinguimus. Prudentia enim virtus, & voluptas, in animo sunt, quorũ aut nõnulla, aut omnia fines omnibus esse videntur. Animi autem bona, alia habitus, & potentiæ sunt, alia operationes, & motus. Quibus ita positis, & de virtute, fateamur præstantissimam dispositionem esse, aut habitum, aut potentiam singulorum, quorum vsus aliquis, opúsve extiterit. Id inductione manifestum fiat. Quemadmodum enim vesti & opus aliquod, & vsum assignamus, præstantissimúmque eius habitum virtutem dicimus: sic & de animo sentiendum. Est enim aliquod eius opus, præstantioríque habitus præstantius opus, & vt sese habitus ad inuicem, ita actiones ab ipsis profectæ habẽt, ac opus vniuscuiusq; finis. Vnde manifestum est, opus habitu præstare: finis enim, quà finis, vtiq; excellentissimus est, quando & suprà concessum, finem, & vltimum, & optimũ esse, vtpote cuius gratia cuncta fiant. Patet igitur, opus habitum, dispositionémq; excellere. Verùm opus bifariã dicitur. In aliis enim ab vsu diuersum est, vt ædificatoriæ, domus, non ædificatio: medicinæ sanitas, non sanatio, neq; medicatio. In aliis verò vsus, opúsq; non distant: vt visus visio, mathematicæq; scientiæ speculatio. Quocirca necessum, vt quorũ opus in vsu cõsistat, vsum habitu præstare. His ita determinatis, dicimus opus negotij, etiã virtutis opus esse, verùm non eodẽ pacto, vt sutoriæ, sutionísq; calceus. Et siquidẽ sutoriæ, boniq; sutoris virtus est aliqua, opus erit ipsius bonus, accommodatúsq; calceus: eodem modo & in reliquis. Nam & animæ opus est, vitá rebus inferre, eius verò vsus vigilia: quandoquidẽ somnus, desidia quædã est, & quies. Quapropter cùm opus vnum, atq; idem sit necessariò, animæ, virtutísq; opus fuerit, vita composita, & honesta: id verò bonum augustius, quod felicitatem suprà vocauimus: erat enim ea præstantissima nobis. Porrò fines in animo constituti, bona excellentissima sunt. Ipse verò habitus, & actus, quia est melior dispositione operatio, erit & optimi habitus optima etiam operatio. Virtus autem, optimus habitus est, quocirca operatio à virtute, siue anima profecta, præstantissimum bonum est. Cúmque felicitatem præstantissimum illud esse constet, erit ea animæ excellentis operatio. Hæc igitur perfectum quippiam est, vita verò & perfecta, & imperfecta, similiter & virtus: quippe quòd alia integra sit, totáque, alia verò particula tantúm. Vnde & imperfectorum quoque imperfecta operatio est. Quo ostenditur, Felicitatem esse vitæ perfectæ, & secundum perfectam virtutem operationem. Atque hoc in definitione genus rectè constitutum esse, testatur communis omnium consensus, qui benè agere, benéque viuere, quod felicem, beatúmque esse censent. Quorum vnumquodque vsus est, & operatio, vitáque, & actio: actiua enim vita † vsibus etiam comparata est. Nam faber fræna conficit, equisti etiam vsui futura. Tum etiam quòd nec die tantùm vna, nec puerili, neque omni ætate felicitatem constare posse dicimus. Quocirca friuola est Solonis sententia, negantis, viuum vllum beatum esse, nisi vbi finem attigerit. Nihil quippe imperfectum felix esse potest, cùm integrum non sit. Déinde laudes virtutis, actionibus, earúmque encomiis impenduntur, & coronantur, non qui vincere quidem possint, nec vincant tamen, sed victores. Sed & iudicium, quo qualis quisque sit constituitur ex operibus, spectat. Præterea, ob id non laudari felicitas solet, qui reliqua vel partes eius existunt, vel per eam fiunt, aut ad ipsam referuntur, quam ob rem aliud est † prædicatio, aliud laus, aliud item encomium. Encomium enim oratio est, facta cuiusque singularia exponens: laus verò vniuersalia celebrans: prædicatio autem finem intendit. Vnde manifestum redditur, interdum quo de conuertitur, quare media vitæ parte, boni, honestíque prauos nihil antecellant: nihil enim discriminis inter dormientes est. Somnus enim est vitæ otium, non operatio: quapropter nutritiuæ partis virtus, quemadmodum nec corporis pars, totius virtutis nequaquam censeri debet, eò quòd in somno vim suam vberiùs exerat, agátque nutrix facultas, cùm contrà sensitiua, concupiscénsque dormientibus sint

Felicitas quid.

χρησικὰ.

εὐδαιμονισμὸς, felicitas, alij, prædicatio.

Universidad de Deusto Biblioteca

sint imperfectiores, quatenus motu non participant:phantasiæ verò,nisi morbo, aut alio quopiã malo præpeditæ fuerint, sapientum efficaciores. Verùm quia virtus animæ est,non accidẽtariè, de hac considerandum déinceps studiosiùs erit. Sunt enim humanæ animę duæ partes, quarum vtraq; ratione participat, sed non eodem modo: altera enim vt imperio,altera verò vt obsequentiæ, auscultationíq; nata:si quid prætereà fuerit rationis expers,prætermittatur. Neque verò refert,in partésne diuidi anima queat, an nequeat: sunt enim illi facultates diuersæ,tum illę etiam,quas memorauimus suprà. Quemadmodum in curua superficie concauum,connexúmq; separari non possunt, item in eadem rectum,& album:quanquã rectum est,quod album non est,nisi per accidens, substantia sit eiusdem licet:ita si quæ pars animæ prætereà adscribitur, omittitur,vt naturale. Humanæ nanque animæ hæ partes propriæ sunt, quocirca nec nutrix,nec cõcupiscibilis facultas,existimari hominis propria debet. Ex naturæ enim humanæ conditione,necessum est,rationem, ac rerũ agendarum principium,tum operãdi potentiã inesse. Porrò quia ratio nõ imperat rationi,sed affectionibus,& cupiditati,oportet & has quoque partes asignari:& quemadmodũ bona habitudo ex singulis corporis virtutibus cõstat,ita & animæ virtus quatenus finis,è singulis cõflatur. Virtutis verò duę species sunt,moralis alia,alia intellectiua: neq; enim iustos tantùm,sed etiam intelligentes, sapientésq; laudamus,quia virtutem, eiúsve opus laudibus celebrari suprà ostẽdimus;hæ verò,cùm non operentur ipsæ quidem, operationes tamen virtutum existunt. Quia verò intellectiuæ partes cum ratione sunt,à parte rationem habente vẽdicantur,quę imperiũ obtinet in anima,nempe quæ ratione participat. Moralesverò,irrationalis quidem partis sunt,sed quæ necessariò sequitur dicẽtem. Neque enim interroganti,cuiusmodi sit moribus aliquis, respõdemus:Sapiens,& callidus, & mansuetus,aut confidens. His itaque consequens, vt de virtute morali,primùm quid sit,& quæ eius partes,consideretur:ad hæc enim etiam reducuntur ea,per quæ fiant. Oportet autem inquisitionem,quemadmodũ in aliis,ita fieri, vt priùs constet quod omnes quærunt,& próinde per ea, quæ verè quidem,sed non perspicuè dicuntur,ea,quæ & vera sunt,& perspicua,colligere. Périnde enim se hæc vestigatio habet,ac si sanitatem finire, dispositionẽ corporis optimam instituamus: & Coriscum illum,qui in foro sedet, nigerrimum esse dicamus. Quid enim sit alterutrum horum,ignoramus:próinde quò quid sit vtrunque cognoscatur, operæpretium est quo pacto habeat, prænouisse. Primũ igitur constituatur, præstantissimam actionem à præstantissimis virtutibus produci,& in singulis quid optimũ sit, efficere,ídque ab vniuscuiusque virtute. Vt è laboribus commodis,nutrimentóq; idoneo, bona habitudo oritur, ex habitudine verò optima, optima etiam elaborant homines. Déinde omnem dispositionem ex iisdem hoc,vel illo pacto illatis,nasci,& corrumpi,velut sanitas ex laboribus,alimento, & temporibus,quæ inductione patent. Próinde & virtus, nascens à motibus animæ præstãtissimis,& vnde animæ affectiones, operáq; præstantissima proueniunt,ab iisdem aliquo modo & fit, & læditur: ad ea verò vsus ipsius,à quibus augetur,& labefactatur,circa quæ & rectissimè vitam disponit. Cæterùm circa iucunda,tristiáque virtutem versari, argumento sunt punitiones,quæ vt medicationis vice per contraria vsurpantur in aliis,ita per hæc quoque fiunt. Patet igitur,virtutem moralem circa iucunda,tristiáq; versari, quoniam verò mos, vt nomen indicat, à consuetudine incrementum capit,(Adsuescit enim operatrix facultas exercitatione nõ naturali,vt hoc, vel illo pacto moueatur,etsi inanimatis id non contingat: nemo enim lapidem quamlibet crebrò sursum iactũ, itidem facere,nisi vi extrinsecus adhibita,vidit) rectè morem animæ iuxta imperantem rationem vocari, ac potentia qualitatem sequi dicimus. Neque verò prætereundum est,iuxta quas animæ affectiones quales quidam mores dicantur: iuxta potentias verò passionum, à quibus passiui, iuxtáque habitus modum erga affectus, dicũtur mores vel affecti aliquo modo, vel passionibus minimè obnoxij. Cæterùm diuisio constituatur déinceps ex affectuum,potentiarúmque, & habituum animæ enumeratione. Voco autẽ affectus iram, metum, verecundiam,cupiditatem,& in vniuersum, quæ per se voluptas, tristitiáve sensitiua sequitur:& secundum hæc quidem qualitas nulla formatur, sed † afficiuntur homines iuxta potentias. Voco autem potentias,quibus fit, vt commotè aliquid agere dicamur,vt iracundus,stupidus, amoribus deditus,verecũdus,impudẽs. Habitus verò sunt, quibus efficitur, vt hæc secundum rationẽ nobis insint,aut contrarium:vt fortitudo, modestia, timor intẽperantia. Quibus ita determinatis, constituendum in omni continuo,diuisibilíq;, excessum,defectum,mediúmque reperiri,atque hęc vel mutuò ad se inuicẽ,vel nostri respectu:vt gymnastica,medicina,ędificatoria,gubernatoria,& quęcunq; actiones aliæ, siue iuxta scientiam institutæ,siue scientiæ expertes,aut artificiosæ,siue inartificiosæ: motus enim continuum quidpiam est, actio verò motus. In omnibus verò scientia, & ratio,medium nostri respectu, & quid optimum sit præcipit, ídque passim habitum gignit præstantissimum,quod etiam inductione,& ratione probari potest. Contraria enim contrariis pugnant, extrema verò & mediis, & sibi. Medium enim vtrunlibet est ad vtrunlibet, vt æquale minore quidem maius, maiore verò minus existit. Itaque necessarium est, virtutem moralem circa media quædam versari, & medium quidpiam virtutem esse. Restat igitur, vt dicatur cuiusmodi medietas virtus sit, & circa quæ versetur media. Quæ omnia dilucidiùs exemplis, velut in tabula adumbrabimus. Sumatur enim iracundia, doloris carentia, mansuetudo: confidentia, timor, fortitudo: impudentia, stupor, verecundia: intemperantia,sine sensu vita, modestia. Nam oppositum modestiæ, quod hîc ἀναισθησίαν vocamus, nomine vero caret. Vindicta, lucrum, damnum,iustum: prodigalitas, sordes, liberalitas: iactantia,dissimulatio, veritas: adulatio,odium

amic

amicitia: placendi studium,contumacia,grauitas: mollities,afflictio,tolerantia: ostentatio inepta, pusillanimitas,magnanimitas:profusio sumptuosa,illiberalitas,magnificentia:versutia, stultitia, prudentia. Hæc,atque eiusmodi affectiones animis accidunt,ac ab excessu,defectúque nomen acquirunt. Iracundus enim dicitur, qui vehementiùs,& citiùs,& ob plura, quàm deceat, excandescit. Dolore autem vacans deficit, in quibus, & quando, & quo modo conueniebat. Confidens, qui non metuit,nec quæ decebat,nec quando,nec quo modo. Timidus verò, qui metuit quæ non conuenit,nec quando, nec quo modo. Similiter & intemperans,cupiditatibúsq; indulgens, & qui modum nesciat, in re quacunque tandem. Sensu verò humano caret,qui nec quantum expedit,nec secundum naturam concupiscit, sed omnis affectionis,ad instar lapidis, expers est. Lucri cupidus,qui vndequaque quæstum aucupatur. Negligentes verò,aut nusquam,aut à paucis certò conquirunt. Iactabundus,plura,quã possideat,ostentat. Dissimulator, pauciora. Assentator plura, quàm deceat,laudat. Odio prosequens, pauciora. Qui nimis ad voluptatem comparat orationem, placendi studiosus:verùm qui ægrè, aut pauca ad gratiam dicit,cõtumax appellatur: & qui nullum dolorem,etiam si expediat, sustinet, mollis: qui verò omnem,proprio quidem, & simplici nomine caret,sed translato,obduratus,ærumnosus,miseriisque natus dicitur. Ostentator ineptus, qui pluribus se dignum arbitratur,quàm deceat. Pusillanimus, qui paucioribus. Profusus, qui omnibus sumptibus excedit. Illiberalis,qui omnibus parcit. Similiter & parcus,& prodigus: hic enim excedit erogando modum, alter eum non attingit. Versutus,in omnibus, & vndequaque alios in vtilitatis captione anteuertit. Stolidus verò, etiã isthic cessat,vbi non oportebat. Inuidus, ob successum,plus,quàm deceat,angitur:nam & dignorum successibus adfligũtur tales. Cõtrarius huic, nomine caret,is scilicet, qui spectãs indignorum successum,nihil commouetur tamen, sed expeditus est,securúsque alienorum, périnde ac solent, qui ventri tantùm inseruiunt: ille verò, difficilis est ob inuidiæ morbum. Quæ verò in singulis ita habeant per accidens, superuacuum est determinare. Nulla enim scientia, vel contemplatiua,vel actiua, ea ratiocinando, agendóve iungunt: hæc enim contra deceptiones artium logicas adferuntur. Quocirca simpliciter hæc determinata nobis sufficiant, accuratiùs déinceps pertractanda, vbi de oppositis inter se habitibus disputabitur. Affectionum verò eiusmodi species, ex eo nomen trahunt, quòd aut iuxta excessum temporis, aut secundum quod magis quidque est,aut relatione ad aliquid differant ij,in quibus affectus exteruntur. Animo nanque præceps dicitur, eo quòd citiùs quàm oporteat, prorumpat. Sæuus verò, & immanis, eo quòd violentiùs prorumpat. Acerbus verò,quòd irascendi captet occasionem. Percussor verò,& contumeliosus, à punitionibus ex ira profectis. Delicati autem, gulosi, vinolentique, eo quòd vtroque alimenti genere nimis,& pręter rationem deliniuntur. Cæterùm ignorari non oportet,quando quo modo pro vberiore passione capitur, id quibusdam ex his non cõpetere. Vt adulter non ex eo vocatur,quia magis soleat coniugatis misceri:sed malitia eius facti quædam expenditur. Simul naque & passio, & talem esse iunguntur,nec segregatur etiam ab eiusmodi contumelia. Vnde sæpe controuertitur,an qui congressus sit, etiam adulterium commiserit, vtputa si ignorans, aut coactus fecerit, & qui percusserit, etiam contumeliatus sit:atque eodem pacto in reliquis. His ita peractis,non prætereundum, quòd duæ cùm sint animæ partes, virtutes etiam iuxta easdem distingui:aliæ enim rationalis partis contemplatiuæ,quarum opus est veritatis inquisitio, vel quomodo habeat,aut generatur:aliæ verò partis irrationalis, cupiditatibúsque obnoxiæ. Non enim si in partes diuidi anima queat,idcirco omnes eius cupiditate participant. Mores verò honestos,aut prauos,elucere necessum in dolorum, voluptatúmque fuga,aut persecutione:id quod ex diuisionibus affectuum,potentiarum,habituúmq; patet,potentię enim,& habitus affectionum sunt: ipsi verò affectus, dolore, voluptatéque finiuntur. Itaque & ex his, & superioribus, constat, omnes virtutes morales circa dolores, voluptatésq; versari. Omnis enim animi voluptas in ea intẽdit,quibus meliores, deteriorésve reddimur. Etenim in dolorum,ac voluptatum fuga,& persecutione, tum prauos fieri mores manifestum est, quando nec vt oportet, nec quas oportet persequuntur,ac fugiunt:ideóque promptum illud omnibus est,vt animum in voluptatibus, & tristitiis imperturbatè,ac tranquillè cõsistentem, virtutem esse definiant,contrariáq; de vitio loquantur. Quandoquidem autem virtutem, iam liquet habitum eiusmodi esse, quo & effectiui optimorum reddantur homines:vt optimè etiã ad ea disponantur,(optimum enim pręstantissimum illud est secundum rectam rationem, medium nempe nostri respectu excessus, defectúsque:) necessum est,virtutem moralem,mediocritatem in re qualibet esse, aut in voluptatibus, doloribúsque, & in iucundis,ac tristibus circa media quædam versari. Mediocritas verò illa interdum in voluptatibus consistit:in iisdem enim & excessus, & defectus. Interdum in doloribus: nonnunquam in vtrisque. Excessus enim fit,vel nimis iucundis lętando,vel tristibus nimis dolendo: ídque vel simpliciter,vel termini communis respectu, vt cùm non velut vulgus,sed vir bonus, quemadmodum decet,commouetur. Quia verò habitus quidam est, iuxta quem in eadem re hic quidem ad excessum, alius verò ad defectũ prolabatur: necessum est,vt quemadmodum hæc & sibi ipsis, & medio contraria sunt, sic etiam habitus & sibi inuicem, & virtutibus pugnare. Contingit autem antitheses alibi quidem omnes iuxtà perspicuas esse, alibi verò in excessibus, alicubi in defectu magis. Causa autem contrarietatis eius est,quia non qui, & quæ semper inæqualiter,similitérve admodum. Sed qui nunc quidem ab excessu, nunc autem à defectu citiùs transit ad medium, is contrarius magis videtur. Quemadmodum in corporibus laborando quidem excedere,

quàm

quàm deficere, edendo verò deficere, quàm excedere, salubrius est. Itaque & delectus rerum earum ij, inquam, qui his in exercitationibus sunt, similiter habent. Pro rationéque hac aut magis aut minùs cõducibiles dicuntur, vt nunc quidem qui laborum, nunc qui continentiæ, stabilitatisq; studiosiores sunt, apti magis sanitati videantur. Et cõtrà, cùm à mediocri & ab eo, quod ratio probat, discedit, nunc quidem ignauus ille, laborúmque fugiens, non autem ambo, nunc verò luxu perditus, & nõ famelicus ille delectu deterior dicetur. Id verò euenit, quòd natura nõ in omnibus æqualiter à medio distat: laboribus enim mi-
† similiter nùs, quàm voluptatibus, capimur. Quæ † similiter circa animam habent. Contraria verò constituimus, habitum, in quo magis excedunt, & in quem vulgus inclinatur: alter verò latet périnde, ac non existat prorsus: quia enim cõtingit rariùs, non sentitur. Ita enim iram mansuetudini opponimus, & iracundum mansueto. Nam etsi excessus contingat in mansuetudine exercẽda, siue admittenda reconciliatione, siue non irascendo, cùm sis cæsus alapis, pauci tamen eiusmodi reperiuntur, omnibus in alterum extremum propensis, ira nanq; minimè solet esse blanda. Posteaquã igitur habitus circa quamlibet passionem, ac excessus, defectúsque, & contrarios habitus, quos habent secundũ rectam rationem homines, enumerauimus, superest, vt quid sit recta ratio, cuiúsve termini respectu, medium vocandum sit, exponatur. Manifestum verò, omnes virtutes morales, omniáque vitia, circa voluptuaria, tristiáque excessus quosdã esse, atq; defectus. Voluptates autẽ à memoratis habitibus, affectionibúsq; fiunt: verùm optimus habitus rei cuiusque medius existit, Vnde patet, virtutes aut omnes, aut quasdam in mediocritate sitas esse. Quapropter aliud principium considerationi sequenti cõstituatur. Etenim substantiæ omnes secundum naturam principia quædam sunt, & possunt singulæ multa eius generis progignere, vt homo hominẽ, & animal in vniuersum alia animalia, plantæque plantas. Præter hęc verò solus omniũ animantiũ homo actionum quarundam principium est: quippe quòd præter hunc nullum agere prætereà dicitur. Sedenim ea propria vocantur, è quibus primùm motus proficiscuntur: iustissimè verò omnium, è quibus aliter nihil queat produci, cuiusmodi penes Deum sunt. Immobilia autem, vt in mathematicis, non per se quidem, sed similitudine quadam principia appellantur. Hìc enim ipso principio labefacto, labefieri omnes, quę ab illo principio fluxere, demonstrationes oportet, cùm ipsæ inter se demonstrationes altera alteram tantisper non euertunt, quantisper illa communis hypothesis, vnde lucem istæ suam habent, non euertitur. Homo igitur motus cuiusdã principium est, non actio motus est. Quià verò principium, quemadmodum & in aliis, eorum, quæ per ipsum sunt, fiúntq;, causa existit: vt in demonstrationibus, ita hic quoq; pen siculare ea conuenit. Nam si habẽte trigono duos rectos, necessum est tetragonũ quatuor rectis cõstare: manifestum est, quòd trigonus duos rectos habens, causa eius existat. Verùm si quid in trigono mutaris, necessarium est & in tetragono mutes, vt si tres habuerunt sex, etsi quatuor octo. Sin verò non mutes, vt illud, ita hoc quoque habeat necesse est. Id ita necessariò euenire, ex Analyticis patet: verùm impræsentiarum in tantillum neque dicere accuratè, neque non dicere conuenit. Nam si nulla alia triangulo causa est, cur ita habeat, id ipsum principiũ erit, & causa, qua reliqua adstruantur. Quocirca si quædam sunt eiusmodi, vt etiam contrà habere possint, necessariò etiam principia sunt eiusmodi. Nam ex necessariis nihil, nisi necessariũ, concluditur: quæ verò à nobis oriuntur, etiam contrariè euenire possunt. Equidem quę penes homines sunt, pleraq; eius generis comperiuntur, atq; ipsi taliũ etiam principia existunt. Quarũ igitur cunq; actionũ principium & dominus homo cõstituitur, ea patet fieri, & non fieri posse, & in sua etiã manu esse, qui fiant, vel non fiant: vtputa quorũ ipse dominus est, vt vel sint, vel non sint. Quæ verò in ipso sita sunt, vt faciat, vel non faciat, eorũ vtiq; causa existit. Quoniam autẽ virtus, ac vitium, & vtrorunq; effectus, hi quidem laudantur, illi verò vituperantur: vituperantur autẽ, laudantúrq; non quæ à necessitate, vel natura, vel fortuna insunt, sed quorum ipsi causa sumus. Quorũ verò alij causa sunt, eorundem etiam laus, vel nota erit, manifestum virtutem, ac vitium circa eiusmodi versari, quorum causa quisque est, & actionis principium. Quocirca dispiciendum, quorum causa, quarúmque actionum principium homo existat. Etenim confitemur omnes, voluntariorum tantùm, & eorum, quæ electionem admittunt, neq; à volentibus, deliberatóque suscipiuntur, causam quenq; esse: inuoluntariorum verò nequaquam. Vnde satis constat, voluntariorum tantùm virtutem esse, ac vitium. Idcirco quid voluntarium, ac inuoluntarium sit, cùm virtus his, vitiúmque describantur, considerandum erit. Et tribus verò his vnum existere videtur, aut iuxta cupiditatẽ, aut electionẽ, aut intelligentiam. Nam voluntarium secundum hæc aliquid est, inuolutariũ verò præter hæc aliquid. Porrò cupiditas in tres partes distribuitur, consultationem, irascentiam, & cupiditatẽ. Itaq; hæc distinguenda sunt, & primùm quidem secundum cupiditatem. Omne enim, quod iuxta cupiditatem est, voluntarium vtique iudicatur: nam inuoluntarium omne violentũ videt[illegible]: & si violentum sit, etiã acerbum erit, omne scilicet, quod coacti faciunt, at[illegible]patiuntur, quemadmodũ Euenus inquit: Omnem rem necessariã molestã esse. Itaque si quid molestum, idem etiã violentũ erit, & contrà. Quicquid verò præter cupiditatẽ est, id omne dolorem infert: iucundorum enim cupiditas est. Itaque violẽta etiam inuoluntaria sunt, & próinde quæ secundũ cupiditatem eadem voluntaria: hæc enim inter se inuicem sunt cõtraria. Porrò omnis malitia reddit deteriorem. Intemperantia autem, malitia quædam est, vt videtur. Intemperans, qui præter rationem sequitur cupiditates, volens igitur faciet, & voluntarium iuxta cupiditatem. Absurdum enim sit, intemperantes redditos, iustiores fore. Ex his igitur voluntarium secundum cupiditatem iudicari queat, ex

aliis

aliis verò contrarium. Quicquid enim fit voluntariè, id fit à volente, quódq; à volente, id voluntarium. Nemo autem vult quod malum esse nouit. Verum intemperans non quæ vult facit: siquidem intẽperanter agere, est ex cupiditate id quod optimum quis arbitratur agere. Vnde volentem, nolentémque eundem agere cõtingeret: quod est impossibile. Continens verò iustiùs agit incontinente. Nam continentia virtus est, & próinde iustiores efficit sui studiosos. Tum verò exercetur, cùm contra cupiditatem, secundum rationem viuitur. Quocirca iustè, quemadmodum & prauè agere voluntarium est: vtraque enim voluntaria apparent, & necessum si alterum voluntarium sit, etiam alterum esse: quòd verò præter cupiditatem fit, voluntarium. Idem igitur, volens aget, & non volens. Sic etiam propémodum sese de ira habet. Nam continentia, & incontinentia, quemadmodum circa cupiditatem, ita circa iram quoque versari videntur. Nam quod irę repugnat, tristе est, & violenta eius cohibitio. Itaque si violenta, etiam inuoluntaria, & quod secundum iram fit voluntarium. Videtur & Heraclitus vim iræ contuens, represionem eius permolestam attestari. Difficile enim, inquit, iræ resistere est. Anima enim fruitur, animó que indulget ira. Sin impossibile, eundem quippiam nolentẽ, volentémq; vnum idem facere, magis voluntarium est, quod à voluntate, quàm cupiditate, aut irascentia fit: argumento est, quòd multa facimus etiam absque ira, & cupiditate. Superest igitur, vt, an quod volunt homines, idem sit voluntarium, consideretur, videtur nanque & id impossibile, quando & suprà constitutum est, malitiam reddere iustiores: ac intemperantia quidem malitia est. Contrarium verò vsu venit, eo quòd nemo quæ mala arbitratur, velit, quæ tamen facit intemperans. Itaque si iniuria afficere, spontaneum est, id autem ex voluntate: ergo intemperans factus, non iniurius, sed temperante priore illo iustior erit: quod est impossibile. Voluntarium igitur non esse quod iuxta cupiditatem fit, neque inuoluntarium quod contra cupiditatem fit, patet. Sed & neq; id, quod secundum electionem ex iisdem, manifestum est. Nam quod ab electione fit, demonstratum est inuoluntarium non esse: sed magis quòd quisque vult, id voluntarium. Verùm cõtingit eum non volentem, tamẽ spontaneum aliquid agere: atque solum id est demonstratum. Multa insuper repentino motu facimus: eligit autem repentè nemo. Etenim si trium horum aliquod voluntarium est, necessariò erit aut secundum cupiditatem, aut electionẽ, aut intellectum, ex quibus, cùm duo priora non sint, relinquitur vt in eo quòd contemplando quis agat situm, voluntarium illud dicamus. Cæterum paululũ progressi oratione finem tractatui de voluntario, inuoluntarióque imponemus. Eorum enim, quæ vi, aut non vi eueniunt, consideratio prioribus cognata est ac propria. Omne enim violentum, inuoluntarium. Quocirca de violento considerandum est, quid sit, quó ve pacto ad voluntarium inuoluntarium habeat. Videtur autem violentũ necessario, vis, & necessitas voluntario, persuasioníq; in rebus agendis opponi. In vniuersum autem violentum, necesitatémque etiam inanimatis assignamus. Nam & ignem vi, coactúmque deorsum ferri, cernimus. Verùm quando secundum naturam, propriúmque impetum fertur, nec violentia, nec voluntarium subest, sed nomine caret antithesis, verùm cùm præter hæc contingunt, vt dicimus fieri. Eodem pacto & animalia, & inanimata vi multa cùm facere, tum pati animaduertuntur, quando scilicet præter naturalẽ impetum ab externo aliquo mouẽtur. Quod in anima quidẽ expertibus simplex est, sed in animatis sæpe simplex, vt in quibus non semper ratio, cupiditásq; consonant. Ac cæteris quidẽ animalibus, quemadmodũ & inanimatis violentum simplex est, quippe quæ cupiditati (nam ea viuunt) ratione minimè contrarium habeant: homini verò ambo insunt, certa quædam ætate, ea scilicet, quæ rebus per rationem agendis idonea est: neq; enim vel puerum, vel feram agere dicimus. Próinde cùm violentum omne molestum esse, nec vi quisquam, sed gaudens agere videatur, magna de temperante, intemperantéque controuersia oritur, eò quòd vterq; contrarios intra se impetus sentiens agit. Vnde temperantem vi se ipsum à suauium cupiditate abstraxisse aiunt: dolet enim luctans cum resistente cupiditate. Intemperans autem vi, præter rationem rapitur, minùs tamẽ adfligitur: nam cupiditati lætus indulget, quippe qui suauibus intendit, quocirca non vi, sed volẽs agit, quia dolore vacat. Porrò persuasio, violentiæ, necessitatíque opponitur: rẽperans verò ea sectatur, de quibus persuasus est, non vi, sed volens. Nam cupiditas citra persuasionem trahit, quippe quæ ratione caret. Quòd igitur ij soli vi, inuitíque facere videantur, quámque ob causam, scilicet ob similitudinem, qua & inanimata agere dicimus, expositum hactenus. Sedenim si & quod in determinatione positum isthic fuerat, adiiciatur, soluitur quod dictum est. Quando igitur foris quippiam præter impetum intrinsecum mouerit, sedaritve, vi id fieri asseueramus: quando verò secùs, non vi. In temperante autem, intemperantéque, insitus impetus ducit, (vtrunq; enim habet) & neuter vi, & coactus, sed volens vterque agit. Nam principium, quod foris est præter naturalem impetum siue moueat, siue motum impediat, necesitatem vocamus, vt si quis manu, & voluntate, & cupiditate retinentis arrepta, percutiat alium. Verùm si intrinsecus principiũ fuerit, vis non est: quandoquidem & voluptas ineest, & cupiditas, quæ statim à natiuitate in omnibus deprehenditur. Atque his ferè duobus à natura quippiam ineesse determinamus, eo scilicet quòd à natiuitate statim à natiuitate ineest, & quod generatione existente facilè consequimur, vt senectus, canities, ac alia id genus. Itaq; non secundum naturam facit alteruter, sed secundũ naturã simpliciter: sed non eandem. Quæstionibus igitur de temperante, intemperantéque, verum vi, & non volens agat alter, aut vterque, aut vi simul, inuitíq; ambo: & si vis voluntaria sit, num volentes simul, nolentéque agant, ex dictis hactenus occurrendum. Verùm & aliter vi, coactiq; agere dicuntur,

tur,non dissentientibus inter se mutuò ratione & cupiditate,quando scilicet id faciunt,quod molestum quidem,& friuolum iudicãt,sed neglectum, damnum, aut mortem inferat: hæc enim omnes, aut coactos facere aiunt,aut non. Faciunt autem omnes:nam omittere quidem licet,sed ferendum incommodum. Verùm ex his alia quidem violenta,alia verò non violenta fortè quis dixerit. Quecunque enim eorum, per quæ vel facere, vel non facere penes ipsum est, etiam si non volens facit, tamen & facere spõte dicitur,& non vi: quæ verò penes ipsum non sunt,vi quodam modo, sed non simpliciter fieri dicuntur,eò quòd nõ illud ipsum eligit, sed alicuius gratia agit. Verùm ex his est quoddam discrimen. Nam ridiculus fuerit, si vt contactus quis vitaret,occidisset alterum,vi se id, coactúmq; fecisse dicat:maius enim, acerbiúsque malum oportet, non facienti propositum sit. Sic enim coactus,& non vi faciet,scilicet quando malum boni gratia,vẽi ob maioris mali repulsionem agit,idque inuitus. Neque enim penes ipsum hæc sunt:quocirca & amorem,& iras quasdã, & naturalia nonnulla inter inuoluntaria cõnumerant, quia violẽta nimis,& supra naturã sunt. Vnde & veniam merentur,eò quòd vi cogere naturam soleant. Sed & magis vi, inuitéque facere videtur, qui facit, ne vehementiùs, aut leuiter doleat, vel etiam ne gaudeat. Nam ad ipsam refertur vniuersum,quod ferendo natura est. Verùm quæ neque naturalis cupiditatis,nec rationis sunt,non debet penes ipsum esse censeri:quam ob rem phanatici, & qui futura prædicunt,quálibet intellectus opus faciunt,non tamẽ id penes ipsos esse asseueramus, neq; vt faciant quæ fecerunt, neque vt dicant quæ dixerunt. Sed & nec per cupiditatem. Itaq; & intellectus quidam,affectúsque, aut actiones secundum eiusmodi rationes,& intelligẽtias, in nostra potestate non sunt. Sed quemadmodum Philolaus inquit, Rationes quædam sunt nobis potentiores. Ergo voluntariorum, ac inuoluntariorum consideratio, eorum, quæ vi eueniunt, tractatui iungenda est:atq; hæc ita sint inter sese distincta. Nam qui spontaneum maximè interpellant, in se coactos dicunt,vt in eam animi sententiam venirent. Et quia finem id iam habet, & voluntarium, nec cupiditate,nec electione terminatum est, reliquum est,vt ea,quæ iuxta intellectum fiunt, determinentur. Videtur autẽ inuoluntario contrarium esse voluntarium,&, quod cuiusque gratia sciens quis facit. Interdum enim nouit quòd pater sit, non tamen quòd occidat,sed seruet potiùs:vt Peliades,petebant quidem poculum, sed vt amatorium,& vino plenum:id verò venenũ erat. Ignorans autem quem,cui,& quid,ex ignorantia, non per accidens agere dicitur. Quod autem ab ignorante tali fit,inuolũtarium est:ergo voluntarium contrarium est. Quæ igitur penes ipsum sunt, vt facere omittat,facit non ignorãs,& per se, ea vtique voluntaria sunt,& voluntarium id ipsum est: quę verò ignorans,ex eo quòd ignorat,ea inuitus facit. Porrò quia scire,& intelligere bifariàm capiuntur,vel vt habeatur, vel vt ysurpetur sciẽtia, qui habens non vtitur, interdum ignorãs meritò dicitur,interdũ verò nequaquam, velut si per negligentiam nõ vtatur. Similiter & is vituperetur, qui vel facilium,vel necessariorũ peritiam,& per negligentiam,aut dolorem aliquẽ,voluptatẽmq; non vestiget. Hæc loco huic inserenda videbantur. De voluntario igitur & inuoluntario hoc modo determinatum sit. De electione verò deinceps dicemus, expositis primùm nonnullis quæstionibus. Ambigat enim fortasse quis, in quo genere oriantur,tum in quali constituenda sint,aut eadémne, aut diuersa sint voluntarium, & inuoluntarium. Maximè verò quidam asseuerant, & quærenti etiam ita fortè videri queat, electionem ex duobus his alterũ esse, scilicet aut opinionem, aut appetitum: vtraque enim consectanea videntur. Verùm appetitum non esse,patet ex eo, quòd tum aut voluntatem,aut cupiditatẽ, aut iram esse necessum sit:nemo quippe nisi horum aliquid patiens appetit. Ira porrò, cupiditásque, etiam feris inest,electio verò nequaquam:& tamẽ quibus hæc ambo insunt, multa absque ira, cupiditatéq; eligunt:sed dum passionibus adfliguntur, non eligunt, sed tolerant. Prætereà,cupiditati, iraéque semper dolor iungitur:multa verò nos absq; dolore eligimus. Voluntas insuper, & electio idem non sunt: volunt enim interdum etiam ea homines,quæ impossibilia norunt, vt omnibus hominibus imperare,immortalem esse, id quod nemo sciens impossibile elegerit:& in vniuersum, quæ & si non per se,sed sibi tamen impossibilia vel factu,vel omissu norit: vnde manifestum, electionem esse rerum penes nos sitarum. Similiter clarum,nec opinionem esse,neq; simpliciter, si quis aliquid putet,cũ eligibile eiusmodi quid sit,quod viribus nostris paretur. Multa verò,opinione cõcipiunt, quæ penes nos non sunt, vt diametrum commensurabilem. Porrò nec vera est, nec falsa electio,sed & nec rerũ penes nos sitarum opinio, qua faciendum aliquid, vel non faciendũ arbitramur. Commune verò id est, de opinione, & voluntate. Nemo enim finem,sed ea, quæ fini conducunt conferunt, eligit: quemadmodum nemo sanum esse,sed ambulare,sedere, sanitatis gratia. Neque felicitate potiri quisquam eligit, sed quæstus studium, & periclitationes felicitatis adipiscendæ gratia. Et in vniuersum declarat semper eligens,quòd,cuiúsve gratia eligat: est enim aliud id,cuius gratia,& quod gratia alterius eligit. Vult autem maximè finem,vt in pretio, & [illegible]num esse, feliciter, beatéque viuere. Itaque patet, aliam & opinionis,& volũtatis rationem esse. Voluntas enim,& opinio maximè finem spectat, quod non facit electio. Ergo electionem patet, nec voluntatem,nec opinionem, nec simpliciter vllam animi perceptionem esse, quo simul elucet, & quid sit, quídve ab iis differat,ac vt se ad voluntarium habeat. Porrò possibilium esse, aut non esse, alia eiusmodi sunt, vt de iis suscipiatur deliberatio, alia verò vt nõ suscipiatur. Quorũ enim generatio penes nos nõ est,etiam si fieri nõ fieri possint: sed quæ vel natura,vel aliis ex causis fiunt, de iis sciens nemo cõsultare instituat. Verùm quæ non tantùm fieri non fieri possunt,sed in consultationem etiã venire solent,ea sunt, quæ pro arbitrio facere non facere possumus: quapropter non de

remotis

remotis apud Indos, nec de circuli quadratura deliberamus: nam illa ad nos non spectant, hoc verò fieri nequit. Sed & nec de omnibus, quæ à nobis queant fieri. Vnde manifestum,nec opinione simpliciter electionẽ esse,eligibilia verò etiã agibilia, rerum scilicet penes nos existentium. Proinde miretur fortè quis, quo pacto medici, quæ scientia complectuntur,in deliberationem ponant, cùm id non faciat grammaticus. Ratio eius ex eo constat,quòd aut ratiocinãdo,aut sensu error omnis committatur,quorum vtrunque in medicina contingit,in grammaticis verò iuxta sensum,& actionem,quam spectant,in infinitũ progrediuntur. Quoniam igitur neque opinio, neq; voluntas est electio,est certè velut vtrunq;, & non ambo. Ex improuiso enim nemo eligit,sed cùm faciendum videtur,conspirátque voluntas: quæ cùm ambo eligenti insint,vtroque constabit electio. Considerandum autem,quomodo insint hæc,idque ex ipso nomine primùm. Nam electio non simpliciter est,sed alterius ad alterum. Vnde considerationem,consiliúmque requirit,& próinde ex opinione consultatiua constituetur. Neque enim de fine, qui rebus omnibus quidam propositus est,sed de iis,quæ ad finem,suscipitur consultatio.† Id verò omnes consultamus,donec ad nos transtulerimus generationis principium. Quòd si nemo eligit,nisi re priùs consultata,expensáq;,melius sit,an deterius,volunt autem quę possibilia nobis sunt,non quæ ad finem erit electio,cupiditas rerum penes nos sitarum,deliberatiua. Enimuero omnes, quæ eligimus, eadem volumus,nec tamen quæ volumus,omnia eligimus. Porrò deliberatiuam facultatem voco, cuius principium est consultatio,quæ & concupiscit,id quod vtile decreuerit. Quapropter nec reliquis animantibus,nec omni ætati,aut homini electio inest,eò quòd nec consultare,nec causam quare quid eueniat,iudicare queat. Opinationem tamen,faciendúmne quippiam sit,nihil vetat pluribus inesse,sed ratione perspicere,nequaquam. Animæ enim pars deliberatiua,rationes,causásque vestigat. Nam si cuius gratia,vna ex causis existit,(nam quare quid,causa est,& id,cuius gratia quid est,aut fit,vt profectionis facultatum comportatio,quandoquidem eius gratia proficiscũtur) constat, eos, qui proposito fine carent,consultatio parum idoneos esse. Quapropter cùm quis facit,aut negligit,quæ penes nos sunt vt faciamus,vel non faciamus,idq; non ignoranter, volens vtique,aut facit,aut non facit. Cæterùm multa eiusmodi citra consultationem,præcogitationémq; agimus. Vnde necessum,omne eligibile voluntarium esse, non autem voluntarium statim eligibile: item quæ ex electione fiunt,omnia voluntaria sunt,nõ autem voluntaria omnia iuxta electionem. Similiter ex his manifestum, affectiones rectè in voluntarias, inuoluntarias, & consultatas distribuit: quæ etsi non sint accurata,veritatem tamen modo aliquo attingunt: verùm déinceps de his in tractatu de iustis. Electionem igitur nec voluntatem simpliciter,nec opinionem esse patet,sed opinionem cum appetitione,quando ex consultatione concurrunt. Et quia consultantes omnes gratia alicuius consultant, & scopum habent præfixum certum,quoniam respiciunt vtile,de fine quidẽ nemo deliberat, qui principium est,& fundamẽtum: quemadmodum in contemplatiuis scientiis hypotheses,de quibus breuiter sub principium,verùm in Analyticis accuratè disserimus. Cæterùm consideratio de iis, quæ ad finem ducunt,partim artificiosa, partim verò inartificialis apud omnes est: vt,bellum gerant,nécne,his quibus hoc in consultatione est. Obuiũ autem magis est,quapropter id est,cuius gratia cõsultatio existit,vt opes,vt voluptas,aut aliquid aliud huiusmodi,quodeũq; finis est vice: nam consulit,quisquis consilium capit,vel finem recténe perspexerit,constitueritque: tendit enim eò consulendo,quomodo hic finis in ipsum adducatur,vel quomodo ipse perduci in finẽ possit. Finis autem semper naturâ bonus est,de quo & particulariter consultant, medicus de remedio adhibendo,dux de castrorum metatione,quibus finis propositus est bonum,id scilicet,quod simpliciter optimum. Verùm quod præter naturam est,ex aliqua peruersitate,nõ id quidem verè,sed apparens bonum est. Cuius rei causa est,quòd entium quorundam vsus,non nisi iis,quibus facta natura sunt,applicari potest,vt sunt visibilia: neque enim videre licet,quorum visio non sit,neq; audire,quorum nulla auditio. Sed per scientiam etiam ea,quorum scientia non est,possunt fieri. Neq; enim æqualiter sanitatis, morbiq; eadem est scientia,sed illius quidem,iuxta,huius autem præter naturam. Sic & voluntas secundùm quidem naturam boni est,præter naturam verò mali: & vult natura quidem bonum,præter naturã verò,& ex mentis quadam euersione,malum. Verùm cuiusque corruptio,euersióq;,non in quodlibet,sed in contraria,& media cõpert: hos enim limites transgredi non licet. Et quia error non in quælibet, sed in contraria committitur,quibus contraria sunt, tum in ea contraria, quæ iuxta scientiam opponuntur,necessum est & errorem, & electionem à medio ad contraria ferri. Porrò contraria sunt,medium,maius,& minus,eò quòd iucundum,& triste sic habeant, vt ab anima iucundum quidem bonum iudicetur,iucundius verò melius,& triste malum,tristius & deterius: vnde patet,circa voluptates,& dolores,virtutes,vitiáque versari: circa eligibilia nanque consistunt. Electio autem circa bonum,malum,& apparentia,quæ naturâ sunt voluptas,& dolor,versatur. Quoniam igitur ipsa virtus moralis ipsa mediocritas est,omnísque circa voluptates,& dolores versatur,vitium autem circa excessum,& defectum,& ea prorsus,in quibus etiam virtus consistit: necessum est,virtutem moralem,electiuum esse mediocritatis,quo ad nos,in iucundis & tristibus,iuxta quæ qualis quisq; moribus dicitur, dolens,gaudénsve. Dulce nanq;,siue amarum diligens,non qualis quidam moribus dicitur. Quibus ita determinatis, dispiciatur, vtrum virtus electionem reddat non peccabilem,finémque rectum,nempe vt cuius gratia debeat,tantùm eligatur,vt nonnullis videtur,rationem absoluat, id quod temperantiam dicimus,quippe quæ ra-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tionem non euertit. Sed enim virtus, & temperantia discernuntur ab inuicem, de quibus post erit dicendi locus. Quibus enim cunque rationem rectam præstare virtus videtur, id causa existit, cuiusmodi etiam temperantia. Cæterùm eam laudabilium esse præmissis dubitationibus ostēdetur. Porrò scopum quidem licet esse rectum, verùm in iis, quæ ad scopum aberrare. Rursum scopo etiam falso proposito, in iis, quæ ad ipsum tendunt, rectè habere interdum verò vtraque fallunt. Vtrum igitur virtus scopum, an ea, quæ ad scopum, regit? Asseueramus autem, scopum à virtute constitui: quocirca nec collectione, nec ratione aliqua hæc demonstrabuntur, sed vt principium hoc positum nobis esto. Neque enim medicus considerat, an esse sanum, sed vtrum deambulare, an non deambulare oporteat. Neque gymnastes, an bene habere, sed vtrum luctari, vel non luctari expediat. Similiter neque alia vlla circa finem occupatur. Quemadmodum enim in contemplatiuis, hypotheses principiorum locum obtinent, sic & effectiuis finis, & principium est & hypothesis. Quoniam si hoc sanum esse conuenit, necessum est hoc esse, siquidem illud expectes, quemadmodum isthic, si triangulo duo recti, necessum est hoc consequi. Cogitationis igitur principium finis est: actionis verò, cogitantis terminus. Si igitur omnis rectitudinis, aut ratio causa est, aut virtus: si ratio non fuerit, per virtutem finis, non quæ sunt ad finem, constituetur. Finis autem est id, cuius gratia: omnis enim delectio alicuius est de aliquo. Cuius igitur gratia medium est, eius causa virtus, quæ id cuius gratia eligit. Verùm quæ deceant, consecutio alterius est facultatis, quæ id cuius gratia eligit. Non enim iplius est electio, sed eius quod ipsius gratia. Equidem finis gratia agere oportet. Verùm vt finis rectus præstigatur, electionis munus est, cuius causa est virtus: quocirca qualis quisque sit ex electione, iudicamus non quid, sed cuius gratia faciat, expendentes. Similiter & virtus contrariorum gratia electionem efficit. Nam si quis, cùm in potestate sua sit, bonum agere, malúmque omittere, agat contrarium: necessum est, hunc honesti studiosum haudquaquam esse. Itaque virtus, & vitium voluntaria sunt, cùm nulla necessitas ad mala perpetranda cogat. Inuoluntaria enim, cùm turpia sint, non vituperantur tamen, contráque bona non inuoluntaria, sed voluntaria laudantur. Postremò omnes laudantes, vituperantésque, electionem magis, quàm facta, intuemur, etiam si virtute sit eligibilior operatio. Faciunt item mala quidam coacti, sed eligit ea nemo. Sed & quia difficile, electionem cuiusmodi sit perspicere, ideirco ex operibus qualis quisque sit, iudicare necessum habemus. Itaque eligibilior actio, sed laudabilior electio. Expositis igitur hæc eueniunt, & consentanea sunt apparentibus.

FINIS SECVNDI LIBRI.

ARISTOTELIS
STAGIRITAE ETHICORVM AD EVDEMVM,
LIBER TERTIVS.

MEDIOCRITATES igitur esse in virtutibus, eásque electiuas, & contraria earum vitia, quæq; sint, vniuersaliter dictum est. Singulatim verò vnamquanque persequentes, primùm de fortitudine dicemus. Ferè enim apud omnes in confesso est, & fortem circa terribilia versari, & fortitudinem vnam è virtutibus esse. Distinximus autem in tabula superiore, vtrum confidentia, & fortitudo, cùm aliquo pacto sibi inuicem opponantur, etiam inter se contraria sint. Vnde manifestum, qui ab iis habitibus nomen habent, etiam inter sese inuicem opponi, quemadmodum timidus: nam is magis, quàm deceat, timere, minùs verò audere dicitur. Et confidens, qui ipse quoque ex eo quòd huiusmodi sit, minùs scilicet, quàm deceat, timens, magísque, quàm deceat, audens, nomen trahit: vnde & audax ab audacia denominatur. Quocirca cùm fortitudini sit circa timores, audaciámque habitus præstantissimus, decet verò nec vt audaces, qui in nonnullis deficiunt, in aliis verò excedunt, agere, neq; timidorum instar, quia etiam ipsi, in eodem peccant, non eodem tamen, sed contrario modo, (audendo enim deficiunt, timendo verò excedunt.) manifestum est, mediam audaciæ, timiditatísque dispositionem fortitudinem esse: is enim habitus optimus. Videtur autem fortis metu vacare vt plurimum, timidus autem metui obnoxius esse. Et hic quidem multa, pauca, magnáque, & parua metuit, idque vehementer, & citò: ille verò contrà, aut prorsus non, aut leuiter, ægrè, & rarò, & non nisi magna. Et hic quidem vehementer terribilia sustinet, ille verò nec leuiter quidem horrida. Quæ igitur sustinet fortis primùm sibíne, an alteri terribilia? Etenim si alteri terribilia sufferat, nihil videatur magnificum, fortem esse: sin verò sibi ipsi, necessum est, non nisi

nisi magna, & horrida terrorem incutere. Itaque si terribilia vehementer, vehemens: sin leuiter, infirmus etiam metus erit. Vnde contingit, fortem multos, magnósque terrores formidare. Verùm videtur timidum contrariè fortitudo præparare; vt in eo quod aut nihil, aut pauca timeat, eáque & leuiter, & ægrè. Sedenim horribile, quemadmodum & iucundum, & bonum, bifariam dicitur: alia enim simpliciter, alia verò cuiusdam iucunda, bonáque vocantur non simpliciter, ac contrà praua, & minimè iucunda. Quemadmodum quæ prauis vtilia sunt, & quæ iucunda pueris, quà pueri sunt: sic etiam terribilia alia simpliciter, alia verò alicui. Quæ igitur timidus metuit, quà timidus, nemini terribilia sunt. Alia rursum leuiter, alia plurimis timentur. Et quæcunque naturæ humanæ horribilia sunt, ea simpliciter terribilia vocamus: fortis verò ad hæc intrepidè habet, sustinétque eiusmodi. Quæ partim ipsum quoque terrent, partim verò non. Quà enim homo est, terribilia illi quoque sunt: quà verò fortis, non sunt, aut certè leuiter, aut nequaquam. Terribilia tamen dicuntur, quæ à plerisque timeri solent: quocirca hic habitus laudatur. Quemadmodum enim robusti, saníque appellantur, non vt illi nonnullis laboribus frangantur, aut hi nullo excessu debilitentur, sed ex eo, quòd vel prorsus non turbantur, aut simpliciter, aut leuiter, à quibus multi, & plerique. Valetudinarij enim, & infirmi, & timidi communibus, vulgaribúsque passionibus afficiuntur, sed citiùs, vehementiúsque quàm solent multi: præterea quibus multi afficiuntur, ea vel non prorsus, vel leuiter ipsos tangunt. Quæritur autem, num forti nihil sit terribile, neque metuat quicquam, an nihil vetet, pro eo ac dictum est, ipsum quoque timere: fortitudo enim rationem sequitur, ratio verò honesta capessere iubet. Quocirca qui non per hanc sustinet, is aut stupidus est, aut confidens. Verùm qui ob honestum tantùm non metuit, solus fortis est. Timidus igitur quæ non decet metuit: audax verò in quibus non oportet, audet; fortis verò in vtroque agit quod decet, & proin medius existit. Nam quæ ratio dictat, ea & metuit, & sustinet. Quæ magna, verba, interitúmque inferentia, nisi sint honesta, subire haud iubet. Audax verò etiam non iubente ipsa subit: timidus verò ne si iubeat quidem: solus autem fortis ipsius iussui obtemperat. Species autem fortitudinis quinque sunt numero. Eadem enim cùm sustineant, non tamen eásdem ob causas. Vnde vna ciuilis, quam verecundia parit. Altera militaris, ex peritia, vsúque rerum perfecta, non quemadmodum dixit Socrates, Vt horribilia, sed vt auxilia horribilium cognoscantur. Tertia per ignorantiam, & imperitiam, velut est puerorum, insanorúmque fortitudo, qua hi horribilia sustinent, illi verò serpentes manibus prehendunt. Alia rursum ex spe nascitur, qua lautè conuiuati, ebriíque pericula suscipiunt. Nam vinum spem solet addere. Postremò alia ex affectuum impotentia rationis expers, vt amore, iráve accensorum. Nam siue amet quis, audax potiùs, quàm timidus, erit, multáque pericula sustinebit: velut qui in Metaponto tyrannum occidit, & in Creta fabulas recitauit: siue ira commoueatur, nam extra se rapitur animus. Vnde & feræ syluestres fortes dicuntur, nec sunt tamen. Concitatæ enim sunt eiusmodi, non concitatæ, quemadmodum & audaces inæquales sunt vehementer. Maximè autem naturalis est ab ira profecta fortitudo: inuicta enim ira: quapropter & pueri optimè pugnant. Ciuilis autem propter legem existit. Cæterùm harum nulla secundùm veritatem comparata est: ad cohortationes tamen in periculis, vtum adferunt hæc omnia non mediocrem. De horribilibus igitur cùm simpliciter iam dixerimus, non ab re fuerit de his fusiùs determinare. In vniuersum igitur horribilia dicuntur metus, effectiua, ea scilicet, quæ dolorem inferúnt corruptiuum. Nam quibus alia afflictio incidit, alium etiam dolorem, diuersúmque affectum, non metum parit. Nam qui molestiam aliquam prospicit, velut eam, qua inuidi, aut æmuli, aut pudore suffusi afficiuntur, aliud nomen sortiuntur, eò quòd metus eorum tantùm malorum est, quorum natura interitum videtur inferre. Quocirca nonnulli, quamlibet molles, fortes tamen sunt in quibusdam: & nonnulli duri, ac tolerantes, timidi. Videtur enim propémodum proprium fortitudinis munus esse, circa mortem, ciúsque acerbitatem rectè affici: Nam si algorem quis, & calorem, pro eo ac ratio dictat, sustinet, cùm à periculo absint, verùm ad mortem mollis sit, & timidus, non ob aliud, nisi ob interitum. Alius verò ad eadem quidem mollis, erga mortem autem intrepidus: ille quidem timidus, hic autem fortis iudicari sanè queat. Periculum nanque iis constare terribilibus tantùm dicitur, quę in propinquo habent eiusmodi interitus effectiua. Apparet autem periculum, quando propè cernitur. Terribilia igitur, circa quæ versari fortis assolet, dicta iam nobis sunt, eò quòd appetentia effectiua, doloris corruptiui oportet, nec procul, sed in propinquo apparere, nec magnitudine humanæ virtutis proportionem excedere. Quædam enim necessum est, omnibus terribilia videantur, omnésque percellant. Nihil enim vetat, quò minus, quemadmodum calida, frigidáque, & alia quædam corporis humani habitus, viréfque superant: ita animi affectionibus nonnullis opprimamur. Timidi enim, & audaces secundùm habitus decipiuntur. Illis enim non horribilia, horribilia tamen videntur, & quæ leuiter metuenda sunt, vehementer: audaci verò contrarium, horribilia, animosa videntur, & quę vehementer, leuiter: viro autem forti vera horribilia maximé. Quocirca nec si quis ignoranter pericula sustineat, fortis est: velut qui fulmen, ex insania ferat illatum, ac si cognoscat quantum sit periculum, ex iræ impetu agat: quemadmodum si Celtæ, sumptis armis, occurrant fluctibus: cuiusmodi furiosa fortitudo prorsus Barbarorum est. Nonnulli verò ob alias voluptates pericula sustinent: nam & ira voluptatem habet quan

bet quandam,cum spe,nempe vltionis sumendæ. Verùm nec si ob eiusmodi,nec ob alias voluptates,malorúmve grauiorũ fugam mortem obeat, iustus quisquam propterea meritò dicatur. Nàm si mori iucundum sit, sæpe per intemperantiam morerentur lasciui. Quemadmodum & hodie, cum ipsa quidem morte minimè, sed inferentibus eam suauibus existentibus fit,vt quidam per incontinentiam certum sibi concilient interitum,non ignari etiam certam mortem propositam: quo ex genere nullus fortis videatur. Neque si quis dolorem fugiens (quod solent multi) mortem accersat, fortis fuerit. Quemadmodum enim Agathon inquit, Praui homines,qui doloribus victi, mortem eligunt. Veluti Chironem fabulæ perhibent,ob dolorem vlceris mortem optasse, licet immortalem. Non procul ab his distant,qui ex peritia pericula sustinent, id quod plerique fŏrent militantes. Id nanque contrarium Socratis sententiæ, opinantis, scientiam fortitudinem esse: neque enim quia nouerint horribilia, qui super mucronibus iaculorum ingredi didicerunt, id ausi sunt, sed quia præsidia, contra læsionem explorata habent. Neque enim qui audaciùs pugnant,idcirco fortes sunt: quemadmodum nec robur,nec diuitiæ iuxta Theognim, fortitudinem gignunt. Vir enim,vt inquit, paupertate domatur omnis. Manifestè quidam, cùm timidi sint, pericula tamen sustinent propter experientiam, idque quòd periculum non esse arbitrentur,cùm paratum noscant præsidium. Argumento est, quòd cùm præsidium habere non putant,malis iam re vera imminentibus retrocedunt. Inter omnes igitur parteis, ea videtur virtuti proxima, quæ ex verecundia nascitur, fortitudo. Quemadmodum & Homerus Hectorem scribit,periculum obiisse verecundia impulsum: Hectorem verecundia cepit: primus nanque Polydamas me reprehenderit. Atque ea est, quam diximus ciuilem. Cæterùm vera neque hæc est, neque alia ex his vlla, sed furori similis est ferarum,quæ impetu feruntur. Neque enim vel ob ignominiam, vel ex ira, vel quòd non morituros se arbitrentur, aut quòd facultatibus præseruatiuis instructi sint, sustinere horribilia opinor. Nam ita nihil horribile esse iudicarint. Et quoniam virtus omnis electiua est,nempe, vt suprà diximus,quòd omnia gratia alicuius; eius nempe, quod honestum est, huius instinctu eligatur, patet, fortitudinem,quia virtus est,horribilia gratia alicuius sustinenda docere. Neque ex ignorantia,vt quæ iudicium format,neque ob voluptatem, sed ob solam honestatem. Quoniam si non sit honestum,sed furiosum,quia turpe,id nequaquam suffert. Circa quæ igitur versetur fortitudinis mediocritas,& quorum sit,& propter quid & horribilia quam vim habeant, satis impræsentiarum explicatum videtur. Porrò de temperantia,& intemperantia déinceps disserere conabimur. Intemperans autem multifariàm dicitur: interdum enim quando non est castigatum,nec emendatũ, quemadmodum incastratum dicimus, quòd castratus non sit, quorum castrari nonnulla possunt, alia non possunt. (Dicimus enim incastratum, & quod castrari non possit, & quod, cùm possit,non sit tamen castratum.) Sic & intemperans dicitur,vel quod temperiem, castigationémque natura non admittat,vel quod admittat quidem,sed nunquam sit castigatum: veluti puer in iis peccatis,quę rectè moderatur temperans. Iuxta eam enim intemperiem homines intemperantes dicuntur. Rursum & id intemperans dicitur, quod vel ægrè,vel non omnino castigatione vlla emendari queat. Quia cùm multifariàm dicatur intemperantia,patet circa voluptates quasdam, & dolores versari. Tum quòd ex dispositione circa eás varia,& à se inuicem,& ab aliis homines differant. Priùs autem descripsimus quo pacto intemperantiam appellatione transferamus. Nam eos,qui nullo sensu erga eas commouentur,insensatos alij, nonnulli aliud tamen imponunt. Verùm non est nota hæc affectio,neque vulgaris, eò quòd magis in alteram partem peccetur, & quòd congenitus sit omnibus iucundorum eiusmodi sensus, & delinitio. Huiusmodi autem sunt,quos Comici inducunt, agrestes homines, qui nec moderata quidem,necessariáq; vlla suauitate miscent. Et quia temperans circa voluptates versatur,necessum est etiam,cupiditates quasdam illi propositas esse. Itaque quæ sint ista,explicare oportet. Neque enim circa omnes cupiditates, omniáque suauia versatur temperans, sed opinione quidem circa sensibilia duo, gustabile scilicet,& tangibile: re vera autem circa tangibilia tantùm. Nam circa voluptatem,quæ citra Veneris cupiditatem pulchrorum,aut dolorem, qui turpium aspectu nascitur,aut eam, quæ ex auditione suauiter consonantium,aut secus,aut quæ olfactu fragrantium,aut fœtidorum prouenit,non versatur temperans. Neque enim vel patiendo, vel non patiendo dicitur intemperans. Siue igitur quis aut pulchram statuam, aut equum,aut hominem cernat,vel suauiter audiat canentem,nec bibere, nec edere, nec Veneri indulgere velit, sed pulchra quidem videre, & canentem audire, is intemperans videatur; quemadmodum nec Sirenum cantibus deliniti. Sed circa duo hæc sensibilia versantur, quæ & reliquorum animantium sensibus incurrentia,dolorem voluptatémve cient: ea scilicet, quæ gustu, tactúve sentiuntur. Cæterùm quæ reliquis sensibus suauia existunt, nullum ferè illis sensum mouent: vt circa proportionum pulchritudinis contuitionem nihil magnopere moueri videntur. Sed & nec auscultationibus sonorum,ritéq; consonantium, neque suauè, aut grauiter olentibus,licet omnes sensus acuriùs percellant. Sed & odoribus iis gaudent maximè,qui per accidens, non per sese,oblectant. Dico autem per se, quibus gaudemus, nec sperantes, nec recordantes aliud,velut cibi,aut potus: non ob aliam,hoc est edendi, bibendique voluptatem, iis gaudemus. Per se verò, vt est lucorum, & florum. Quocirca scitè Stratonicus dixit, illa quidem pulchrè,hæc verò suauiter fragrare. Et quia gustabile aliquod,non omnem voluptatẽ feræ attingũt, nec quantum extremo linguæ apice, sed quantũ toto

toto gutture sentitur. Quapropter gulones,non optant linguam longam, sed quemadmodum Philoxenus ex Hyride, vulturis guttur. Itaque circa tangibilia, vt simpliciter dicam, intemperantia est constituenda,circa ea,circa quæ etiam intemperans versatur. Nam vinolentia edacitas, luxuria, crapula, etiam omnia eiusmodi, circa sensus prædictos sunt. Quas in parteis intemperantia diuiditur. Verùm qui visu, auditione, olfactúque excedit,non dicitur intemperans, citráque ignominiam tales errores vituperamus: & prorsus circa quæ non dicuntur continentes. Incontinentes verò nec temperantes sunt, nec intemperantes. Insensatus igitur,aut quocunque alio nomine appellare conueniat, qui in omnibus deficiat, quibus solent plerunque omnes participare, atque lætari. Verùm qui excedit, intemperans est. Omnes enim his & natura gaudent, & aliquo etiam modo concupiscunt, nec tamen sunt,vel dicuntur intemperantes. Etenim consecuti excedunt magis,quàm oporteat,gaudendo, non consecuti magis quàm oporteat dolendo. Sed nec dolore etiam vacantes dicuntur. Non enim deficiunt gaudendo, dolendóve, sed magis excedunt. Quia igitur circa hæc est excessus, defectúsque, manifestum quòd & mediocritas, qui habitus optimus est, & vtrique contrarius. Itaque temperantia habitus præstantissimus circa quæ intemperans versatur, quæ in dictis iucundis sensibilibus tenens medium, insensilitatis, intemperantiæque mediocritas existit. Excessus verò intemperantia est. Defectus autem nomine caret, aut suprà positas appellationes sortitur. Accuratiùs verò déinceps de iucundorum genere pertractabitur, vbi de continentia, incontinentiáque agemus. Eodem pacto de mansuetudine, rigiditatéque sentiendum est. Nam & mansuetum, qualem quendam esse erga dolorem ex ira profectum cernimus. Suprà enim iracundo, rigido, & agresti, (omnia enim hæc sunt dispositionis eiusdem) seruilem, & insensatum opposuimus, eò quòd ita vocentur,quotquot non moueantur ad iram, quibus oporteat: sed lacessiti,faciles,humiléque sese præbeant ad contemptum. Opposita enim sibi inuicem sunt,celeriter & ægrè,leniter & vehementer, dolor, quem iram dicimus, longo tempore durans, ei, qui breui. Quoniam verò, quemadmodum & in aliis,hic quoque excessus, defectúsque reperitur. Rigidus enim est eiusmodi,qui citiùs magis,longioréque tempore,tamen nec quando,nec quibus oportet,ac in multis afficitur. Seruilis autem contrarius quispiam est. medius autem inter inæqualitatem consistit. Et quia vterque habitus vitiosus est,patet, medium horum æquanimitatem esse: neque enim præcurrit, aut excedit. Neque quibus non oportet irascitur, nec quibus oportet, non irascitur. Quocirca cùm & mansuetudo circa easdem affectiones versetur habitus optimus, erit & mansuetudo mediocritas quædam,& mansuetus inter rigidum seruilémque medius. Sunt porrò & magnanimitas, & magnificentia, & liberalitas, mediocritates. Liberalitas enim circa acquisitionem, amissionémque facultatum versatur. Nam qui omni acquisitione gaudet, omníque amissione dolet, vtrunque magis, quàm oportet, illiberalis est: qui vtrunque minus, quàm oporteat, prodigus. Qui verò vt oportet, vtrunque, liberalis. Vt oportet,hic,velut in aliis etiam, expono,quemadmodum recta ratio dictat. Et quia illi quidem in excessu, defectúque sunt. Nam vbi extrema sunt,isthic & medium,quod præstantissimum est,in quaque specie, & vnum: necessum, & liberalitatem, inter prodigalitatem, illiberalitatémque circa facultatum acquisitionem, & amissionem mediam consistere. Bifariàm autem facultates, quæstuariúmque vocamus. Alia enim per se est facultatum possessio, velut calcei, & vestis. Alia verò per accidens, nec tamen ita, vt si quis lance calcei vice vtatur, sed velut emptio, conductióque mercenaria. Emuntur enim & calcei. Pecuniæ autem cupidus præ quæstu accidentario, circa numismatum possessionem occupatur. Illiberalis verò,& prodigus,circa accidentarium lucrandi modum. Nam ille quidem in acquisitione naturali augmentum quærit: prodigus verò in necessariis deficit: liberalis autem ex abundanti cópia largitur. Species verò harum differre dicuntur, eò quòd magis, & minùs circa particulas ostendunt, vt illiberalis, parcus, sordidus, turpis lucri cupidus. Parcus enim eò quòd non eroget, dicitur. Turpis autem lucri cupidus, quòd omnia corrodat: sordidus, qui vehementer in exiguis obnititur: deceptor verò, depilatórque, qui iniustus ex illiberalitate est. Ita contrà, prodigorum hic quidem cautus est, qui inordinatè consumit: ille verò inconsideratus, qui in eo,quem ferre dictat ratio,durare dolore non potest. De magnanimitate autem, ex iis, quæ de magnanimis dicta sunt,determinare oportet,eò quòd,vt in aliis,iuxta affinitatem, & similitudinem,quoad latent, progredi conuenit. Ita & de magnanimitate tractantibus idem vsu venit. Quocirca nonnunquam contrarij eadem affectant: quemadmodum prodigus & liberalis, perfractus & grauis, audax & fortis. Circa eadem enim versantur, & cognati sunt aliquousque. Nam & audax, & fortis pericula sustinet, sed hic quidem sic,ille verò aliter: quæ plurimùm inter se distant. Dicimus autem magnanimum iuxta nominis etymon,velut vi,& magnitudine animi instructum. Itaque & graui,& magnificò similis videatur: quandoquidem omnes virtutes quodam modo sectatur. Nam recto iudicio, de rebus maximis, pariter & infimis bonis, pollere, laudabile est. Videntur autem ea magna esse,quæ optimo habitu instructus prosequitur, circa eiusmodi scilicet iucunda. Magnanimitas verò est præstantissima. Iudicat autem in vnoquoque maius & minus rectè iuxta sapientis, virtutísque præscriptum. Vnde vel ipsa omnes virtutes,vel ipsam omnes consequuntur. Prætereà, contemptiuus dicitur magnanimus. Singulæ verò virtutes, rerum præter rationem magnarum sunt contemptrices,vt fortitudo periculorum: id enim magnum inter turpia depu-

tat,& neque multitudinem omnem iudicat formidandam. Et intemperans voluptates: liberalis opes multas,magnaſque ſpernit,id quod magnanimi eſſe videtur,eò quòd in paucis occupetur: atque hæc magna ſunt,eò quòd nec cuiuſlibet iudicium ſpectat. Magis quippe magnanimus ſpectat quid vni ſapienti probetur, quàm multitudini, & vulgo. Quemadmodum ad Agathonem dixit Antiphon, malignè defenſionem laudantem. Neglectus enim, propria maximè affectio magnanimi. Porrò nec vitæ,nec opum, quibus ſtudere magnopere videntur homines, curam gerit,ſed tamen honoris.Itáque & dolet ignominia affectus,& indigni ſubiectus imperio: gaudet autem principatum aſſecutus: vnde contraria videntur. Nam circa honores occupari, & quę vulgus ſentiat de ſe contemnere,non ſunt conſentanea. Quocirca accuratiùs hæc diſcutere oportet. Nam honor exiguus,& magnus bifariàm capiuntur: aut enim à multis is,& vulgaribus,aut ab illuſtribus ille contingit,qui rurſus pro re,in qua euenit,differt. Magnus enim non ſolùm honorantium multitudine,aut qualitate, aut pretio æſtimatur,ſed veritate: vnde & principatus,& reliqua præclara,& ſtudio digna bona cenſentur,quæ re vera eximia exiſtunt. Quocirca nulla virtus magnitudine caret,qua & amplificare,& ius reddere videtur,in quibus fuerit. Sedenim & inter cæteras virtutes magnanimitas eminet,quare peculiari vocabulo hac prædituſ, magnanimus appellatur. Quoniam verò bona alia honorabilia ſunt, alia verò,vt ſuprà determinauimus: ex quibus alia ex vero eximia, alia parua ſunt:quibus nonnulli,cùm digni ſint, ſe ipſos dignos etiam arbitrantur,in iiſdem ſolet elucere magnanimus. Quadrifariàm verò hæc diſcernuntur. Nam & dignum eſſe iis,& ſeſe dignum iis iudicare contingit interdum. Interdum verò & mediocribus dignum,iis quoque ſe dignum iudicare. Nonnunquam verò è conuerſo, vtralibet hæc ad ſe inuicem componuntur. Nam cùm exiguis aliquis dignus, magnis,atque honorabilibus ſe dignum arbitratur, alius maximis dignus, paruis ſe dignum exiſtimat, prior quidem hic eſt exiguis dignus, magnáque affectans, vituperationem meretur. Dedecens enim id eſt,ac minimè honeſtum,præter dignitatem quippiam conſequi. Verùm & is vituperandus, qui præſenti honore dignus, eum tamen auerſetur.Reſtat,iam vtrique horum contrarius, qui, cùm rebus magnis dignus ſit, ſe ipſum etiam dignum arbitretur, hic laudabilis, & inter hos medius eſt. Et quia circa honoris electionem,fruitionémque circa honorabilia reliqua bona,diſpoſitio eſt præſtantiſsima magnanimitas,&,quemadmodum oſtendimus,non circa vtilia occupatur,ac ipſa mediocritas cum primis laudabilis: manifeſtum, etiam magnanimitatem eſſe quandam mediocritatem.Contrariorum autem, hoc, quod diximus, indignus cùm ſit,maximis ſeſe dignum arbitrantem, lentitudo eſt. Tales quippe lentos dicimus, qui magna venditant, cùm non inſint. Verùm vbi dignus, magnis ſe indignum cenſet, puſillanimitas appellatur. Puſillanimis enim eſt, qui præclara meritus, iis ſeſe indignum iudicarit. Itaque magnanimitatem neceſſum eſt mediocritatem eſſe, inter puſillanimitatem, & lentitudinem. Porrò quartus ex his,neque omnino vituperatione dignus, neque magnanimus, in nulla re magni quippiam conſecutus. Neque enim vel dignus exiſtit,vel ita de ſe ipſo cenſet: quapropter non eſt contrarius. Nam etſi planè contraria inter ſe videantur, magnis dignum magna, & paruis dignum exigua deberi ſibi arbitrari: contraria tamen non ſunt,eò quòd hic reprehenſione careat, quandoquidem ex rationis inſtinctu agit, & eadem quæ magnanimus naturæ conditione: cùm vterque quibus dignus eſt,ſeſe dignum arbitratur. Magnanimus ex iis,quibus dignus eſt, ſeſe dignum cenſebit. Puſillanimis verò, cùm magna inſint ei bona honorabilia, ſi eis ſe indignum iudicat, quid faceret, ſi paruis dignus eſſet? Aut igitur magnis ſe dignum iudicans,lentus, aut pauciorum. Quocirca nemo puſillanimem dixerit, qui inquilinus tantùm,ſe non imperio dignum cenſeat,ſéque ſubiiciat,verùm qui honeſto loco natus ſit, imperiúmque rem magnam iudicarit. Magnificus autem non ex qualibet operatione,electionéve dicitur,ſed ex ſumptibus, niſi fortè per tranſlationem ita vocetur: abſque ſumptu enim magnificentia non eſt. Nam πρέπον, id eſt, decens, in ornatu: ornatus verò, non in quibuſlibet, ſed in neceſſariorum exceſſu conſiſtit. Verùm qui in magno ſumptu decentem magnitudinem eligit, eámque mediocritatem cum eiuſmodi voluptate experit, magnificus eſt.Qui verò amplius, quàm par ſit, & præter modum, is nomine caret, tametſi quandam affinitatem inter ſeſe habent, quos vocant ineptos,& prodigos.Nam qui opulentus,dilecti hominis nuptiis ſumptus ſuppeditat,eum apparatum ſe decere arbitratur. Qui frugales, paucáque deſiderantes excipienti conueniat, paruificus.Verùm qui nuptiali apparatu eos excipiat, nec ob gloriam,neque pro authoritate peculiari aliqua, prodigo ſimilis videtur. Verùm qui pro dignitate, iuxtáque rationem id facit, magnificus eſt: decorum enim iuxta dignitatem eſt, quandoquidem nihil præter dignitatem decet: nam decorum eſſe oportet. Et decens eſt agere iuxta dignitatem, & quod deceat, & circa quid deceat. Aliud enim decorum eſt circa familiaris,aliud circa amati nuptias,atque ipſi etiam in tantum,aut eiuſmodi,vt ſpectaculum,Cimonem non Themiſtoclem,quòd humiliore fortuna hactenus eſſet,decere aiebat: ille verò, cui qualiſcunque ſit dignitas périnde eſt,nullus eſt horum. De liberalitate verò ſimiliter ſe habet.Nam liberalis aliquis eſt,quando liber:& ferè etiam ſic cætera circa mores, vel laudabilia, vel vituperabilia. Nam alia exceſſus, alia defectus, alia verò mediocritates ſunt paſsiuæ.Quemadmodum inuidus, & alienis malis gaudens. Iuxta hos enim habitus dicitur: inuidus quidem angi dignorum ſucceſſu,hic verò in eadem paſsione nomine carere,ſed ei affectioni obnoxius,notus eſt, gaudendo indignorum vel caſibus,vel ſucceſsibus,

bus,item & dignorum lætando.Medius verò inter hos eſt,indignabundus,& quod veteres νέμεσιν vocant,à dolendo,ob indignorum ſucceſſum. Quapropter & Nemeſin deam eſſe arbitrantur. Verecundia, mediocritas eſt inter impudentiam,& ſtuporem. Nam qui nullam de ſe exiſtimationem moratur,impudens:qui omnes,ſtupidus, qui verò apparentes quaſdam modeſtè, verecundus. Amicitia verò medium inter inimicitiam,& adulationem.Nam qui omnibus pro cupiditate ſua iucundè congreditur,adulator eſt: qui verò voluptatem omnem vitat,odioſus: verùm qui nec ſectatur,nec refugit omnem voluptatem,ſed quod optimum videtur in congreſſu obſeruat,amicus eſt.Grauitas verò,mediocritas eſt inter contumaciam,& placendi ſtudium.Nam qui nihil in conuictu alteri largitur,ſed contemnit, contumax: qui verò omnia, omnibúſque ſe ſubiicit,placendi ſtudioſus eſt:qui verò alia quidem largitur,alia non,grauis appellatur. Verus autem, & ſimplex, quem rigidum vocant, inter diſsimulatorem, & iactabundum medius eſt. Nam qui ſua deteriora mentitur,quàm ſunt,idque non ignorans,diſsimulator:qui verò maiora prædicat, iactabundus eſt: verùm qui vt habeat exponit,verus,& iuxta Homerum ſapiens appellatur. Et in vniuerſum,hic quidem veri,ille falſi amator eſt.Porrò vrbanitas, mediocritas eſt,& vrbanus inter ruſticum, & ſcurram medius. Quemadmodum enim circa alimentum,vorax, & † terius differunt, quòd ille nihil, aut pauca, aut ægrè admittat, hic verò facilè omnia: ſic ruſticus habet ad importunum, ac ſcurram. Nam ille ridiculum nihil,aut ægrè admittit,hic verò omnia & promptè,& ſuauiter: verùm neutrum ita decet ſed quædam admittenda ioca,quædam non,ídque iuxta rationem: quod facit vrbanus. Ratio eſt in promptu,quandoquidem & eiuſmodi eſt vrbanitas, non quem æquiſsimum habitum, & mediocritatem laudabilem vocant, extrema verò vituperabilia ſunt. Duplex autem vrbanitas eſt: alia enim, quæ ridiculis gaudet, iocíſque etiam in ipſum ſcommate iactis, alia quæ iocos,lusúſque perexhibere aliis poteſt:Diuerſæ quidem à ſe inuicem, ſed mediocritates ambæ. Nam qui & exhibere iocum aliis poteſt, quo afficiatur ſyncerè iudicans, & qui in ſe dictum ferre ridiculum,inter importunum,& frigidum medius eſt.Quæ determinatio melior eſt, quàm ſi illuſo, quomodocunque affecto, moleſtum eſſe quod dicitur aſſeratur: quippe quod magis placere, ea moderatione prædito conueniat: hic enim rectè iudicat. Cæterùm omnes hæ mediocritates etſi laudabiles ſunt, non tamen virtutes dici debent,neque earum contraria,vitia,quippe quòd hæc omnia,ex affectionum diuiſione,carere electione conſtat: vnaquæque enim harum affectio quædam eſt.Et quia naturalis eſt, ad naturales etiam virtutes refertur. Naturales enim quodam modo virtutes hæ ſunt, vt ex ſequentibus patebit,cùm prudentia: vnde & iuidia, iniuſtitia, (nam ad alium ſpectant actiones ab ipſa profectæ)& indignatio iuſtitiæ,verecundia modeſtiæ adcenſentur: quocirca & eo in genere modeſtiam definiunt. Verus autem,& vanus eiuſmodi, vt ille ſapiens, hic ſtultus ſit: verùm medium magis extremis contrarium eſt, quàm ipſa ſibi,eo quòd illud cum neutro iungatur, & fit, hæc verò frequenter. Súntque nonnunquam timido audaces, ac partim prodigi, partim illiberales,& prorſus vitioſè inæquales. Nam cùm rectè inæquales ſunt,medij exiſtunt: medio nanque extrema aliquo modo inſunt. Verùm contrarietates non videntur extremis ſimiliter iuxta medium ambæ ineſſe. Interdum enim iuxta defectum,aliquando iuxta exceſſum inſunt:quorum cauſa ſunt, duo illa ſuprà commemorata. Paucitas erga iucunda inſenſatorum, & quod contrarium magis eſſe videtur, in quo magis peccatur.Tertium verò,quod rarius,minùs contrarium videtur: vt audacia ad fortitudinem,& prodigalitas ad liberalitatem.De reliquis igitur virtutibus laudabilibus ferè dictum eſt: itaque de iuſtitia déinceps dicendum erit.

οἰνώδης, frumentarius.

ARISTOTELIS
STAGIRITAE ETHICORVM AD EVDEMVM,
LIBER QVARTVS.

DE IVSTITIA verò, & iniuſtitia cõſiderandum erit circa quas actiones verſetur,& cuiuſmodi mediocritas iuſtitia, & quorum ſit mediũ iuſtum ipſum:atque hæc,eadem ratione, & via, qua ſuperiora, excutiemus. Cernimus autem,hunc habitum ab omnibus ita appellari,vt à quo iuſtorum effectiui ſint,& ex quo iuſta velint,& agant:& ad eundem modum de iniuſtitia, qua iniqua & volunt, & agunt. Quocirca primùm hæc nobis velut in ſumma præmiſſa ſint. Neqs enim eo pacto habitus,quo ſcientiæ,facul-

tatésque habent. Facultas enim,& scientia contrariorum eadem esse videntur: habitus autem contrariorum non idem: vt à sanitate non fiunt contraria, sed salubria tantùm. Dicimus enim quod sanè ingreditur,quando vt sanus ingreditur.Frequenter igitur à contrario habitu contrarius cognoscitur, frequentérque ipsi habitus à contrariis.Nam si bona habitudo conspicua est, & mala manifesta erit:& ex bene habentibus bona habitudo,& ex ea bonã habitudinem inducntia, eluceant. Nam si bona habitudo densitas est carnis,necessùm malam habitudinem, raritatem eiusdem esse.Et próinde quod bonam habitudinem efficit, idem corpulentiæ effectiuum est. Contigit autem vt plurimum,si alterum multipliciter dicatur, & alterum dici: vt si iniustum, etiam iniustitia. Et quanquàm æquiuocè dici videatur iustitia,& iniustitia,sed quia æquiuocatio eorum est propinqua, latet, nec vt in longè distantibus magis manifesta,in quibus differentia iuxta formam plurima: quemadmodum & clauis æquiuocè dicitur,& is,qui ceruicibus animalium subest,& qua fores occluduntur. Despiciatur igitur quot modis iniustus dicatur. Videtur nanque legis transgressor etiam iniustus esse: itidem & iniquus fraudator.Contrà igitur,iustus erit iuris obseruator,& æquus.Iustum igitur,legitimum,& æquale: iniustum verò,illegitimum, & inæquale. Cæterùm circunscriptor alieni, iniustus est, non circa omnia bona,sed in quibus successus est,& infortunium, quæ simpliciter quidem bona sunt, at cuidam non semper, quæ homines voto exoptare,& persequi solent. Etsi potiùs quæ simpliciter bona sunt, etiam sibi vt bona sint, debeant optare: quæ verò ipsis bona, eligere.Iniustus autem non semper amplius,sed frequenter etiam minus eligit in simpliciter malis. Sed quia videtur quod non malum est, quodam modo bonum esse, ac circa bonum nascitur circunscriptio alterius: ideo etiam circunscriptor esse iniustus videtur: est etenim iniquus. Id nanque & commune, & præter legem obtinet: quandoquidem legis transgressio, & inæqualitas, commune quippiam omnis iniustitiæ, eámque omnem complectitur. Et quia legis transgressor iniustus est, & legitimus iustus, patet, omnia legitima aliquo modo iusta esse. Nam quæ legis constitutione existunt,legitima, ac horum vnumquoque iustum dicitur. Leges autem de omnibus decernunt, respicientes quod vtile vel omnibus, vel optimis, vel potentibus fuerit, vel alio aliquo pacto. Itaque iusta quidem nunc vocamus, felicitatis ad ciuilem communicationem spectantis, eiúsque partium effectiua, & conseruatiua.Præcipit autem & fortis, vt viri præstetur officium: vt, non deserendos ordines,non fugiendum,non arma abiicienda: & temperantis: vt, non committendum adulterium, non contumelia quenquam afficiendum: & mansueti: vt, non cædendum, nec maledicendum. Ac ad eundem modum in reliquis vel virtutibus,vel vitiis,alia iubet,alia vetat bene constituta lex: minùs verò id præstat, temerè, inconsultéque lata. Próinde iustitia perfecta quidem virtus est, sed alterum spectat. Vnde non rarò omnium reliquarum virtutum esse præstantissima videtur: ac,vt in prouerbio dicitur, Nec hesperus, nec lucifer ita sunt mirabiles. Iustitia etenim simul omnes cæteras virtutes complectitur,ipsáque maximè est absoluta,quòd & virtutis perfectæ vsibus deseruiat, & quòd hac præditus, virtute etiam erga alium vti potest, non erga se ipsum tantum. Quod multis vsu venit, qui, cùm in rebus suis obseruare queant, in actionibus erga alios nequeant.Quocirca rectè habet Biantis dictum,Imperium virum declarare: eò quòd aliis qui præest,in communicatione quadam,& negotiis cum aliis versatur. Quam ob causam inter cæteras virtutes alienum quoddam bonum videtur iustitia, vsibus nempe aliorum destinata. Nam quæ aliis commodant,facit,vtpote suo vel principi, vel consorti. Vnde pessimus sit, necessum est, qui & erga se, & alios nequitiam exercet: optimus autem,non qui erga se,sed alios virtutem exerat: id nanque difficillimum. Quare iustitia,tota virtus,non eius pars est: & contraria illi iniustitia,tota nequitia,non pars est.Verùm quid à iustitia virtus differat,ex superioribus patet. Est enim ipsa quidem eadem: verùm esse ipsum, non idem. Nam ipsa quidem iniustitia alium respicit; habitus verò simpliciter virtus est. Cæterùm nos iustitiam particularem virtutem vestigamus: nam quædam est eiusmodi, vt loqui solemus. Eodem pacto & iniustitia particularis. Argumento est,quòd iuxta cæteras quidem nequitias agens, iniuriam quidem inferat, nec tamen alium circunscribat: velut qui scutum ob timorem abiicit, vel ex sæuitia maledicit,aut opem negat pecuniariam,ob illiberalitatem. Verùm qui circunscribit alium, non iuxta omnes, sed & frequenter iuxta nullam harum, & ex improbitate quadam agit:iuxta iniustitiam enim vituperamus. Itaque alia quædam iniustitia,est veluti pars totius: & quidpiam iniustum, pars totius iniusti, eius, quod est præter legem. Prætereà, si alius quidem lucri gratia adulterium committit, & quæstum inde facit,alius autem erogat,& passo damno: hic quidem intemperans potiùs, quàm alienis inhians, iudicari queat: ille verò iniustus, intemperans autem nequaquam, eò quòd ob lucri gratiam. Prætereà,in quolibet maleficio relatio quædam fit ad nequitiam aliquam,vt si adulterium commisit, ad intemperantiam: si ducem deseruit, ad timorem: si percussit, ad iram: sin quæstum captarit, ad malitiam nullam, sed iniustitiam tantùm. Quam ob rem manifestum, si iniustitia aliqua particularis, præter generalem,synonyma extiterit, eam definitione eadem describi, eò quòd vtriusque facultas ad alium pertineat: verùm illius quidem circa honorem, aut opes, aut salutem,aut si quo nomine alio hæc cuncta simul queamus complecti, idque ob voluptatem ex lucro manantem versatur: huius verò circa omnia,in quibus & vir bonus occupatur.Patet igitur, plures esse iustitias,& præter generalem virtutem aliam quandam. Verùm quæ sit, aut qualis

ἀρχὴ τῶν ἀντιστρεφόντων.

qualis, nunc explicandum erit. Determinatum autem est, iniustum, quod præter legem est, & inæquale: iustum autem, legitimum, & æquale: iuxta legis enim transgressionem iniustitia (de qua diximus) est ad alium. Quoniam verò inæquale, & illegitimum non idem, sed plus est, ac alterum vt pars ad totum, ac omne amplius inæquale existit,inæquale verò non omne amplius: nec iniustitia, nec iniustum eadem erunt, sed diuersa ab illis. Nam alia vt partes, alia verò vt totum: hæc enim iniustitia totius pars est, similiter & iustitia iustitiæ. Itaque de particulari iustitia, iustóque dicendum erit.Iustitia igitur & iniustitia iuxta generalem virtutem constituta, quæ totius est vsus, ad alium pertinet:quæ verò malitiæ est,prætermittatur. Ac iustum, iniustúmque iuxta has determinanda nobis sunt. Legitima enim pleraque à virtute vniuersali promanarunt. Nam & singulas virtutes capessendas, & improbitatem quanque euitandam, lex præcipit. Virtutis autem generalis effectiua, legitima sunt,quæ ad disciplinam communem legibus sancta sunt. Verùm de ea, quæ ad singulos spectat, iuxta quam simpliciter vir bonus est,vtrum ciuilis, an alterius virtutis sit,déinceps determinandum erit: fortasse enim non idem fuerit, quod viro bono,& omni ciuili congruat.Verùm iustitiæ particularis, iuxtáque eam iusti, vna species est, quæ in honorum, aut facultatum distributione consistit, aut aliorum, quæ diuidi inter coniunctos ciuili societate possunt. Inter eos enim alium alio plus minúsve, aut æquale habere contingit. Vnum autem est in contractibus syncerum, incorruptúmque iustum, cuius partes duæ sunt. Delictorum verò alia voluntaria sunt, alia inuoluntaria. Voluntaria quidem, vt emptio, venditio, vsura, sponsio,vsus,depositum,conductio:inde scilicet,quòd principium contractuum voluntarium sit. Inuoluntariorum verò alia quidem sunt clancularia, vt furtum, adulterium, veneficium, stuprum, insidiæ,& occulta cædes,falsum testimonium. Violenta verò, & coacta, flagella, vincula, mors, rapina, mutilatio, accusatio, conuicia. Et quia iniustus inæqualis est, & iniustum inæquale, patet quòd eius medium æquale dicatur. Nam in quacunque transgressione magis est,& minus, in eadem & æquale, & inæquale reperitur. Si igitur iniustum inæquale, iustum æquale erit: id, quod circa rationem omnibus ita videtur.Cúmq; æquale medium sit, ac iustum medium, atque ipsum quidem æquale ad minus in duobus consistat,necessum est,iustum & medium esse,& æquale aliquibus esse,& ad aliquid,quatenus quorundam medium est: ea verò sunt maius, & minus. Quatenus verò æquale duobus,iustum autem erat quibusdam: vnde consequitur, iustum ad minus ad quatuor referri.Duo enim sunt,quibus iustum euenit,duo item,in quibus res ipsæ: atque eadem æqualitas erit,quibus,& in quibus. Quemadmodum enim habent quæ in quibus dicuntur,sic eriã illa: velut si non æquales, non æqualia habeant. Hinc enim certamina, & accusationes, quando vel non æquália æquales, vel non æquales æqualia possident, & depascuntur: id quod ex formula, secundum dignitatem, patet. Iustum enim in distributione, omnes secundum dignitatem obseruandum confitentur. Verùm dignitatem alij aliter æstimant. Democratici enim libertatem, oligarchici diuitias, optimates virtutem. Est igitur iustum proportionabile, quod non vnitate, sed numero constat. Proportio enim æqualitas est rationis, ad minus in quatuor consideratæ. Itáque manifestum est, & diuisam, & continuam proportionem in quatuor membris consistere. Vno enim bis vtitur, ac bis dicit: vt, quemadmodum a ad b, sic b ad c. vbi b bis dicitur. Itáque si b bis sumitur, quatuor proportionabilia emergunt. Quocirca & iustum quatuor ad minimum constat. cuius ratio eadem. Similiter enim vt priora diuiditur. Erit igitur quemadmodum a terminus ad b,sic c ad d. Permutatim igitur vt a ad c, sic b ad d, & totum ad totum. id erat, quod non conduplicabat. Verùm ita compositum,meritò conduplicat. Coniunctio igitur terminorum a ad c,& b ad d, iustum est in distributione,& medium iustum, hoc est proportionabile: itaque proportionabile medium est, iustum verò proportionabile. Vocant hanc proportionem geometricam Mathematici, vt quæ in geometria eueniat: & totum ad totum, quemadmodum alterum ad alterum. Verùm non est continua proportio. Neque enim fit æquale numero cui, & quod. Iustum igitur hoc est proportionabile, iniustum verò præter proportionem. Itáque proportionabile hoc quidem plus, illud verò minus habet. id, quod in actionibus etiam contingit. Nam qui infert iniuriam, plus, qui patitur, minus habet boni. In malo verò e conuerso. Nam in ratione etiam est minus malum, erga maius collatum, cùm minus malum maiore sit eligibilius: eligibile verò bonum, & eligibilius maius bonum. Hæc igitur vna iustitiæ species est. Altera verò vna itidem, correctiua, in commerciis vel voluntariis, vel inuoluntariis incidens: quæ iusti species à priore diuersa est. Nam communium distributiua, semper iuxta dictam proportionem consistit. Nam si ex publicis facultatibus distributio fiat, iuxta rationem eandem erit, quam habent ad se inuicem priùs inducta: atque iniustum iusto huic oppositum, præter proportionem est. Quod verò in commerciis consistit iustum, æquale quippiam est: iniustum verò inæquale, verùm non iuxta eam, sed iuxta arithmeticam proportionem. Neque enim refert, si frugi aliquis prauum spoliarit, aut prauus frugi hominem: nec, an frugi, vel prauus adulterium commiserit: sed damni diuersitatem solum lex spectat, ac ipsis vt æqualibus vtitur vt, vter intulerit, aut passus sit iniuriam: &, vter dederit damnum, aut acceperit. Itáque id iniustum inæquale, æquare iudex conatur. Nam si hic quidem percusserit,ille læserit, aut occiderit, alius mortuus fuerit, diuiduntur in æqualia, pas-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sio, & illatio: verùm damno æquare conabitur, auferens de lucro. In his enim (vt simpliciter dicam) nomine destituti alio, lucrum vocant, velut percutienti, & damnum patienti. Verùm cùm admetiuntur passionem, appellatur illud quidem damnum, hoc verò lucrum. Itaque in plus, minúsque, medium est æquale. Inter lucrum verò, & damnum, illud minus, hoc plus est contrariè. Illud, cùm plus boni, & minus mali habet, lucrum est: contrarium verò, damnum: quorum medium æquale, quod iustum esse dicimus: quocirca correctiuum iustum, medium lucri, damnique fuerit. Vnde & controuertentes ad iudicem confugiunt: quod nihil est, nisi ad iustum ire: quippe qui velut iustum animatum vult esse. Iudicem igitur medium quærunt, quem nonnulli medioiustum vocant, tanquam si iustum, etiam medium consequantur. Medium ergo, si quidem iudex est. vt si in linea inæqualiter secta, particulam, qua maior pars medietatem excedit, minori apponat. Ac quando totum in duo æqua secatur, tamen illud ipsum habere dicuntur, quando scilicet æquale accipiunt, quod inter maius & minus medium est, iuxta arithmeticam proportionem. Vnde & δίκαιον appellatur, quod δίχα, hoc est, duobus æquis constat, velut si quis δίχαιον appellet. Atque inde etiam δικαστὴς, id est, iudex dicitur. Nam si quis duobus æqualibus, alteri demat, quod alteri addat, duobus his alter excedet. Nam si auferatur solum alteri, quod alteri non addatur, vno tantùm superabit medium: vno enim à medio relinquitur tantùm is, cui ademptum est: quo cognoscitur, quid demere plus habenti, quid verò addere inferiori oporteat. Nam quo medium excedit, id alteri adiiciendum est: & quo exceditur, demere à maiore. Verbi gratia, æquales sint aa, bb, cc, sibi inuicem: ac a a auferatur a e, adiiciatúrque c d ad cc: itáque totum d cc excedit e a ipso c d, itáque & b b excedet eo, quod est c d. Euenit idem etiam in reliquis artibus: quippe interirent, nisi faciens, tale, & tantum faceret: itidem & patiens, tantum, & tale pateretur. Porrò damni, & lucri appellatio, ex voluntario contractu orta sunt. Plus enim habere quàm pro facultatibus propriis, lucrari: sed minus, quàm à principio possidere, damnum pati. Vnde emptionem venditionémque etiam in reliquis lex constituit. Verùm cùm neque minus habent, sed sua cuiq; eueniunt, tamen sua habere, nec damnum pati, neque lucrari dicuntur. Quocirca lucri, ac damni medium quoddam iustum est, eò quòd præter voluntarium actum, antè & pòst æquale haber.

Reliqua deinceps vsque ad septimum librum, ordine, & ad verbum inuenies in Ethicis ad Nicomachum, libro quinto, capite quinto, vsque ad librum octauum.

ARISTOTELIS STAGIRITAE ETHICORVM AD EVDEMVM, LIBER SEPTIMVS.

DE AMICITIA, quid sit, & quale sit, quis item amicus: ac vtrum simpliciter tantùm dicatur amicitia, an multifariàm: & si multifariá, quotnam modis: insuper quo pacto sit amico vtendum, quidve iustum amicum, nihilò minus excutienda nobis sunt, quàm ea, quæ de moribus circa honesta, eligibiliáque traduntur. Nam inter ciuilia officia vel potissimum est, amicitias inter se hominum mutuas conciliare. Eámque ob causam virtutem vtilem existere dicimus, quòd amici esse nequeunt, qui mutuis inter se iniuriis conflictantur. Præterea, iustum, iniustúmque, maximè circa amicos versari omnes confitemur. Et sanè videtur vir bonus etiam amicus esse, ac amicitia moralis quidam habitus: vel si iniuriam quis cauere instituat, homines inuicem reddat amicos, eò quòd veri amici nunquàm mutuò, quemadmodum & iusti, inferant iniuriam. Quocirca aut idem prorsus, aut cognata inter sese, amicitia, iustitiáque existunt. præterea, inter bona præstantissima reputamus, paratum esse amicum: & malum grauissimum, solitudinem, amicorúmque carentiam interpretamur: quòd omnis vita, spontaneáque hominum conuersatio his constet, quæ cum familiaribus, aut cognatis, aut aliis nobiscum degentibus vel liberis, vel parentibus, vel vxore transigitur. Et propria quidem iusta quæ ad amicos spectant, solum ad nos pertinent: verùm quæ lege constituta, non equidem nos, sed alios respiciunt. Verùm multa ambigi circa amicitiam solent. Primum quidem, quòd foris assumitur, vt plerunque dicitur. Videtur enim nonnullis simile

simile simili amicum esse: vnde natum est, quod fertur, Deus similem semper adducit ad similem. Etenim graculus ad graculum: & furfurem cognoscit, & lupus lupum. Sed & physiologi vniuersam Naturam rerum describentes, principium hoc constituunt, similia ad similia contendere. Quocirca & Empedocles canem fœmellam fictili incumbere aiebat, ob similitudinem, quam cum eo plurimam haberet. Atque hi quidem ad hunc modum amicum definiunt, alij verò contrarium contrario amicum asserunt. Amabilia enim desiderabiliáque, omnibus amica sunt: & siccum humida, non sicca, appetit. Vnde & terra pluuiam optare dicitur, & rerum omnium mutationem gratam esse: ea verò in contrarium fit. Et simile simili inimicum, & figulus (quod dicitur) odit figulum. Insuper & animantia, quibus ex eodem victus suppetit, hostilia inuicem sunt. Opiniones igitur hæ tantùm distant ab iis, quæ simile amicum, & contrarium inimicum censent. Minus certè semper ei, quod plus est, hostile existit, inimicitiámque dies exorditur. Prætereà & loca inter se disita, contrariorum sunt: amicitia enim contrahere videtur. Alij verò contraria amica putant, & Heraclitus increpat poëtam dicentem, quòd lis inter deos & homines pereat. Neque enim harmoniam consistere inquit, citra acutum, & grauem sonum: neque animalia absque mare & fœmina duobus contrariis. Quæ duæ opiniones de amicitia, sunt in vniuersum plurimum discrepantes: verùm aliæ magis cognatæ sunt, & propriæ apparentium. Aliis enim videtur inter prauos amicitiam constare non posse, sed inter bonos tantúm. Aliis contrà absurdum videtur, si mater liberos non amare asseratur, cùm & inter bruta, amicitia intercedat tanta, vt etiam pro sobole sua mori non recusent. Alij tantùm vtile amicum arbitrantur. Argumento illis est, quòd omnes id prosequuntur, inutilia verò abiiciunt. Vnde Socrates senex ille saliuam proiiciens, & capillos, vnguésque præscindens, particulas se inutiles omnes abiicere dicebat, & postremò etiam corpus ipsum, cùm mortuum fuerit, & quod nullis porrò vsibus accommodari queat: verum vbi vsui est, velut in Aegypto, reseruant. quæ omnia contraria inter se maximè videntur. Nam inutile simili, & contrarietas similitudini, ac contrarium inutilissimum contrario suo maximè repugnat: quippe quòd contrarij sit contrarium corruptiuum. Insuper videtur aliis quidem facilè amicos comparare, aliis verò rarissimum hunc cognoscere, quoniam citra successum non contingit. Cum felicibus amicitiam omnes captant: verùm alij, ne in iisdem quidem infortuniis persistentibus, credendum iudicant: quippe qui fallacia quadam, fictáque cum calamitosis conuersatione, bonorum amicitiæ sese insinuent. Sed adducendus etiam postremus, qui & opiniones de his rectissimè exponit, & dubitationes, contrarietatésque soluit. Quod fit, dum appositè explicantur, quæ videntur contraria. Eiusmodi enim ratio maximè apparentibus consonat. Contingit autem oppositiones manere, quãdo quod dictum est, verum sumptum fuerit: interdum verò secus. Dubitationem autem habet, vtrum iucundum, ac bonum id sit, quod amatur. Nam si id maximè concupiscimus, erit eiusmodi, potissimum amor. Neque enim amator dicitur, qui non amet semper. Et cupiditas semper ad iucunda fertur. Nam & iucundum, quod volumus bonum amamus: verùm aliud est iucundum, ac bonum: de quibus, & aliis cognatis determinare conabimur, his principiis constitutis. Quæ cupiditate, aut voluntate appetuntur, aut bona sunt, aut apparentia bona. Quapropter & iucundum concupiscibile est, quia apparens bonum: quippe quod aliis bonum iudicetur, aliis appareat tantùm, etiam si non iudicetur. neque enim in eadem animæ parte sunt, phantasia. Patet igitur, amicum & bonum, & iucundum esse: quo determinato, altera iam hypothesis præmittenda. Bonorum enim alia simpliciter bona sunt, alia alicui, non simpliciter, atque eadem simpliciter & bona, simplicitérque iucunda. Nam quæ sano corpori conducunt, simpliciter corpori bona: quæ verò laboranti tantùm, non simpliciter appellamus, velut sunt remedia, & sectiones. Similiter & iucunda simpliciter vocamus, quæ integrum, sanúmque corpus oblectant: vt in clara luce, non in tenebris cernere: verùm laboranti ex oculis contrarium. Et vinum iucundius esse iudicatur, non linguæ ex vinolentia corruptæ, quæ ne infusum quidem acetum discernat, sed sensui syncero. Similiter & in iis, quæ animam spectant, non quæ pueris, aut bestiis, sed cordatis probantur. Vtrorunque igitur memores, hæc eligimus. Et quemadmodum pueri, ac bestiæ habent ad cordatum, sic prauus, stolidúsque ad moderatum, & sapientem. Iis verò iucunda sunt, quæ iuxta habitus incidunt, quæ sunt bona, & honesta. Quia verò bona multifariàm dicuntur, aliud enim quia tale sit, aliud quia vtile, ac frugiferum: sic & iucundum aliud simpliciter, ac bonum simpliciter, aliud verò quod alicui videatur bonum: quemadmodum in inanimatis contingit, ob singula hæc aliquid amatur, & eligatur: vt hominem amant alium, quòd virtute præditus, alium quia bonus, & frugiferus, alium quia iucundus ob voluptatem. Amicus autem fit, quando amatus redamat, neque id ignoratur ab ipsis. Quocirca necessum tres amicitiæ species esse: neque iuxta vnum aliquid omnes, neque vt vnius generis species, neq; omnino æquiuocè dicantur: ad vnam enim quandam, primámque referuntur: quemadmodum medicinale, ad animam medicinalem, & corpus, atque insuper etiam instrumentum, & opus. Sed propriè primum, per quod ratio eius nobis inest: velut instrumentum medicinale, quo medicus vtitur, nec tamen instrumenti ratio, medici rationi inest. quocirca in omnibus primum illud quæritur. Et quia primum vniuersale est, vniuersaliter etiam capitur quod fallit. Itáque & de amicitia non possunt omnia apparentia perdere. Ratione enim vna minus congruente, non arbitrantur cæteras

amic

amicitias esse. Aliæ verò sunt quidem, sed non similiter: aliæ verò cum prima non conueniunt, vt vniuersalis: siquidem prima fuerit, neque alias esse amicitias inquiunt. Verùm, vt modò dictum est, multæ amicitiæ species sunt, quoniam triplicitèr dici amicitiam determinauimus, cùm alia ob virtutem, alia ob vtilitatem, alia ob iucunditatem oriri dicatur. Et sanè quæ commodorum gratia nata est, plerorumque est amicitia, qui se inuicem quia vtiles, diligere solent.

γλαῦκε' ἐπαίκαρος ἀνὴρ τὸν σὸν φίλον ἐσκεμάχηται.

Et nondum Athenienses cognouerunt Megarenses. Quæ verò ob voluptatem contrahitur, iuuenum est. mutatis enim pro ætate moribus, etiam iucundum mutant. Quæ verò à virtute proficiscitur, optimorum. Vnde manifestum est, primam amicitiam esse, quæ bonorum est mutuus erga se inuicem amor, mutuáque electio. Amicum enim est amatum amanti, amicúsque item redamans amato. Ea igitur sola inter homines est, quippe qui soli electionem sentiunt. Cæteræ autem etiam feris inter se sunt, vbi etiam aliqua mediocris elucet vtilitas. Atque ita etiam cicura homini, & alia aliis amica sunt, quemadmodum regulus auis crocodilo, Herodoto teste: & quemadmodum vates de confessibus, transitionibúsque loquuntur. Et mali malos, cùm ob vtilitatem, tum ob iucunditatem amant: neque tamen amicos fatentur, cùm primæ sint expertes, quippe quòd prauus iniuriam prauè inferat. quod amicitiæ legibus repugnat. Alij itidem amant citra amicitiam primam, quos tamen reliquas colere nihil vetat. Ob voluptatem enim incontinentes, se ipsos suspectos habent, nec ab iniuria mutua abstinent. Quocirca nec ob voluptatem se mutuò amantes, dici amici debent: quando accuratè disquirentibus planè primam non esse constet. Illa enim firma est amicitia, hæc verò prout hactenus diximus, non illa quidem, sed ab illa profecta. Quapropter vt illo tantùm pacto amicus esse asseratur, cogere, est apparentia, absurdáque dicere. Nam iuxta rationem communem quandam affirmare omnes amicitias licet. Superest igitur, vt prima tantùm amicitia vocetur: interdum verò etiam omnes: neque vt æquiuocè, neque ad se ipsas quomodocunque habentes, neque iuxta vnam speciem, sed potius ad vnum aliquod relatas: & quia simpliciter bonum, iucundúmque idem & simul est, nisi quid obster: & primus verus, & simpliciter amicus, (nam talis propter se ipsum eligibilis, idque necessario. quemadmodum enim propter se bona quispiam appetit, sic & ipsum talem eligi oportet) verus autem amicus etiam iucundus est simpliciter: videtur igitur quomodocunque amicus iucundus esse. Verùm magis de his determinandum, vtrum quod ipsi, an quod simpliciter bonum amicum sit, & vtrum actu amare cum voluptate, vnde & amabile iucundum, an non: hæc enim ad idem reducenda sunt, & quod non ipsi bonum fuerit, non etiam ad ipsum pertinet. Atque hoc ipsum est, quod quæritur, sic esse bona quæ simpliciter bona sunt. Eligibile enim est simpliciter bonum: ipsi verò, quod ipsi bonum: quæ conuenire oportet. Et virtus vna talem efficit: & ciuilis facultas etiam, quibus hæc non insunt, ingignit, modò iam ante accommodatus & homo existat. Naturaliter enim ei bona sunt, quæ simpliciter bona. Similiter & vir pro fœmina, & stupidus pro prædito indole. Ob dulce verò, necesse est, quæ pulchra sunt, sint & dulcia. Vbi verò dissonant hæc, iam non prorsus bonum: nam intemperantia interuenire potest. Cùm enim honestum, iucundúmque disconueniunt, in affectionibus intemperantia est. Qua cùm prima amicitia est secundum virtutem, erunt & ipsi simpliciter boni: non quia vtiles, sed alio quopiam modo: quandoquidem bifariàm, huic & simpliciter bonum capitur. Et similiter quemadmodum in conducibili, & habitibus, vbi aliud est simpliciter conducibile, & honestum, velut se exercitatio ad medicationem habet. Itaque & habitus hominis virtus. Sit igitur homo ex rebus naturæ præstantibus. Nam virtus natura præstantis simpliciter, alterius verò alicuius nequaquam, sed huic bonum dicitur. Eadem quoque ratio dulcis est. Hinc igitur vestigandum, vtrum absque voluntate sit amicitia, quidve differat, & in vtro amare consistat, & vtrum bonus esse etiam non iucundus queat, sed non propter id ipsum tamen. Amor igitur, cùm dicatur bifariàm, qui actu est, eò quòd bonum iudicat, non absque voluptate esse apparet: patet autem, quemadmodum in scientia rerum, cognatæ contemplationes, disciplinæque specie sua facilè intelliguntur, ita etiam familiarium recognitiones expeditæ fiunt. cuius rei ratio eadem in vtrisque est. Natura igitur simpliciter bonum, & simpliciter iucundum: & quibus bonum, iisdem etiam iucundum est. Quapropter similia similibus mox gaudent, & homini homo iucundissimus. Et quia imperfecta, ea conditione sunt, etiam absoluta eiusmodi erunt. Est autem vir bonus perfectus. Siquidem ergo amare actu mutuæ familiaritatis, & notitiæ, electio cum voluptate est. Scilicet & amicitia prorsus simpliciter bonorum, & iucundorum, quia bona, iucundáque sunt, mutua electio. Atque ea amicitia habitus, ex quo eiusmodi electio proficiscitur. Nam opus eius, actus est, qui non extrà, sed in ipso amante consistit, cùm potentia extrà, vel in alio insit, vel aliquatenus saltem existat. Quocirca in amante, non in amato gaudium est. Amari enim amabilis rei, illud verò etiam amicitiæ actus est, & animati tantum, cùm prius etiam inanimatis competat, quando & ea quoque diliguntur. Et quia amare actu est gaudere amato, quatenus amatum, & amicus etiam est, qui amatur vicissim, erit amicus amico non quà musicus, vel medicus. Voluptas igitur ab ipso percepta, quà amicus, propriè amica voluptas appellatur: ipsum enim diligit non ob aliud quippiam. Quam ob rem nisi eo, quatenus bonus est, delectatur, non fuerit amicitia prima. Neque rem vllam interuenientem obstare decet, vt bonum ipsum non delectet. Itaque etiam si graueolentia fuerit

fuerit aliqua, obliterare, & mentis industriam amplecti verus amicus solet. Hanc igitur primam amicitiam esse omnes confitentur: aliæ verò propter hanc, & aliquo modo videntur, & in controuersiam veniunt. Constantiam enim quandam habere amicitia videtur, ac sola ea constans est. Nam pronuntiatum à grauibus est, constans id esse, quod non citò fiat, neque facilè dissoluatur. cætera iudicio syncero vocant. Porrò nec citra fidem consistit amicitia firma: ea verò experimentum requirit, vt inquit Theognis. Neque enim viri, mulierisve mentem cognoueris in periculo, velut de vi mentis sumpto. Eodem pacto & nec tempus requirit amicus: quia etiam amici ante contractam amicitiam cupiunt, qui habitus velut iam consummata amicitia latet. Nam quia ad mutuam amicitiam propendent, & sibi inuicem omnia officia præstant, putantur velle, sed re ipsa amici esse. Verùm quemadmodum in cæteris, ita hîc quoque vsu venit. Quemadmodum enim sani non sunt statim, qui id velint, ita nec amici, qui esse volunt. Argumento est, quòd facilè tales nondum assumpto experimento, ita nec calumniæ circumueniantur, quòd experimentum quibus in rebus habent, in his facilè se calumniæ non præbent: in quibus autem non habent, persuadeantur, si coniecturas calumniator adhibeat. Simul verò patet, nec inter prauos amicitiam constare posse: quippe qui iniqui sunt, & nemini sese committunt, ex se ipsis alios metientes. Vnde & boni facilius decipiuntur, nisi ea periclitatione diffidant. Etenim praui naturâ, bona amico præferunt, neque quisquam amicum magis, quàm res, amat. Nam tales, amici non sunt: repugnant enim legi amicitiæ, amicorum communia omnia asserenti: quandoquidem amicus rebus ipsis præferendus est, non amicis res. Vnde prima amicitia inter paucos incidit, eò quòd difficile sit, multorum capere experimentum: quandoquidem non omnibus, quemadmodum oportebat, posis conuiuere. Neque ex æquo de veste, & amico deliberare conuenit. Equidem quod inter duo melius extiterit, eliget mentis saltem compos. Et quo est vsus olim vt deteriore, non præferret ei, quod iudicet melius. In amicitia autem non fidè pro vetere amico, incognitum assumet. Neque enim absque experimento est, & vnius dici amicus: quapropter in prouerbium abiit, Salis modius. Simul autem non eò tantum quòd simpliciter bonus quispiam sit, ad amicitiam sufficit, sed vt etiam tibi sit amicus. Bonus enim quisque dicitur simpliciter, eò quòd bonus est: amicus autem, qui alteri bonus. Simpliciter autem bonus, amicúsque, in quo vtraque ista concurrunt. Itaque quod simpliciter bonum alteri, hoc quanquàm non simpliciter bono alteri verò bonus, eò quòd vtilis. Amare autem vnà multos, & ipsum hunc amorem auertere, impossibile erga plures operari. In his autem constat recte dici, Amicitiam constantium bonorum esse, quemadmodum felicitas sufficientium: etenim natura, non facultates, firmitatem habet. Verum multò rectius virtutem naturæ esse affirmatur, & tempus amantem indicare, infortuniáque magis, quàm successus. In illis enim verè declaratur quod dicitur, Communia amicorum omnia: quippe qui soli bonis, malisque natura, circa infortunia, & successus, in quibus consistunt, hominem præferunt, vel vt illa sint, alia verò non sint. Successus autem arguit non veros amicos, & ad vtilitatem tantùm comparatos: tempus verò vtrosque. Neque enim vtilis statim amicus est, verum suauis, & iucundus. Sed nec qui statim, suauis simpliciter est: quando périnde vt vino, cibóque partim suauitas, partim verò celeritas percipitur, verùm mediocri tempore suauitatem, voluptatémque amittit, sic etiam hominibus vsu venit. Nam quod simpliciter iucundum est, fine, tempore déterminari debet. Fateatur autem & vulgus, dulce vocans non solum quod comperere, sed veluti cùm bibunt, cúmque adhuc in manibus poculum est. Non enim id inde dulce est, quia compererit aliquis, sed quia non frequenter bibit, ac quia primum decipitur. Prima igitur amicitia, à qua cæteræ nomen trahunt, secundum virtutem est, iuxtáque eius delectationem, velut dictum est priùs. Reliquæ etenim inter pueros, brutáque, & prauos contingunt. Vnde prouerbio dicitur, Aequalis æqualem delectat. &, Malus malo iucundè coniuiit. Nam & praui nonnunquam se mutuò oblectant, non quatenus praui, nec quatenus neutri, sed quatenus vel ambo (exempli gratia) strepri: vel hic quidem strepetus, ille verò parcus: quatenúsque bonum aliquod omnes habent, eatenus congruunt sibi. Præterea, vtiles sibi etiam hos esse contingit, non quidem simpliciter, sed institutis. Sic etiam bono viro amicum malum esse contingit, nempe ad institutum aliquod vtilem: vt malus boni viri instituto, quale bonus habet, inseruiat. Bonus intemperanti quidem ad illud, quod habet institutum, malo autem ad id, quod iuxta naturam existit. Valéntque bona simplicia quidem simpliciter, illi verò ex hypothesi, nempe quatenus aut pauperari, aut morbis conferri, idque bonorum simplicium causa: quemadmodum & pharmacum bibit. Non enim bibere vult ipsum, sed huius mali pellendi gratia vult. Præterea, amici hi esse possunt inuicem, qualiter & ij sunt, qui boni non sunt. Iucundus enim esse potest, non quatenus malus, sed quatenus aliquid commune habet: vt si sit musicus. Insuper quatenus vnum quiddam est omnibus: quod ferre possis: ideo quidem ad colloquium apti, boni habeantur, aut quatenus denique vnicuique congruant: aliquid enim boni omnes habent. Tres igitur hæ species amicitiæ sunt, & in his omnibus iuxta æqualitatem quodammodo amicitia appellatur. Nam & amici secundum virtutem, in æqualitate quadam virtutis sibi inuicem amici sunt. Alia porrò in his differentia secundum excessum: velut est Dei erga hominem virtus, (id enim aliud amicitiæ genus est) & in vniuersum velut principis erga subditum. Quemadmodum & iustum aliud est: proportione enim æquale, numero verò

Universidad de Deusto Biblioteca

verò minimé. Quo in genere sunt pater erga filium, & beneficus erga beneficia passum. In iis verò ipsis discrimina quædam elucent, quando alia est patris erga filium ratio, & viri erga vxorem: hæc quidem vt principis erga subditum, illa verò vt benefici erga beneficia passum. In iis aut prorsus non, aut certè non similiter redamare contingit. Ridiculum enim fuerit, si quis Deo exprobret, si non pro eo ac ab hominibus amatur, vicissim ipse diligat: aut principi, quòd non æqualem amorem subditis præstet. Imperanti enim vt ametur, non vt amet, aut certè alio pacto conuenit. Verum oblectatione nihil est discriminis, siue vt in opulento, erga facultates domesticas, & sobolem suam, vel vt egens erga id, quo potitur. Quocirca similiter se habet in amicis, qui ob vtilitatem, & qui ob delectationem conciliantur. Nam hi quidem iuxta æqualitatem, illi verò iuxta excessum amici sunt. Proin quemadmodum illi expostulant, si non ex æquo vtiles sint, ac beneficiis respondeant: sic hi etiam ob delectationem. Quod in amatoriis vsu venit, vbi persæpe ex eiusmodi causis rixæ suboriuntur, ignorante scilicet eo, qui amat, rationem esse diuersam in iis, quæ animi promptitudinem spectant. Quocirca contentionis causam amatus se meminisse arbitratur. Hæc (inquit) non diceret amans, ex eo scilicet, quòd rationem eandem esse existimat. Cùm igitur tres amicitiæ species sint, secundum virtutem, secundum vtilitatem, & secundum voluptatem; rursum hæ in duo distinguuntur. Aliæ enim iuxta æqualitatem, aliæ iuxta excessum sunt: amicitiæ quidem vtræque, amici verò iuxta æqualitatem tantúm. Absurdum enim sit, amicum vocare virum puero, eò quòd amet, & ametur. Nam etsi excellentem virum amari alicubi conuenit, si tamen redamet ipse, vt dedecus improperatur, vt qui amet indignum. Nam dignitate quadam, æqualitatéque ponderatur amicitia. Quædam igitur ex ætatis defectu, quædam verò ex virtutis, generis, aut alio quopiam, indigna æquali amore sunt. Semper autem ab excellente, siue vtilitatem, siue iucunditatem, siue virtutem spectes, aut nullus, aut minor amor requiri debet. Verùm in mediocribus excessibus meritò controuersiæ oriuntur. Paruum enim nonnunquam minimè debet robore æstimari, veluti non ligni, sed aurei vasis pondus præualet. Atqui paruum illud homines perperàm iudicant, quibus domesticum bonum, magnum videtur, quia propinquum: alienum verò exiguum, quia remotum. Cúmque excessus interuenit, nec tamen quidem inquirunt, quo modo, ac an similiter redamari oporteat, perinde si quis amorem à Deo reposcat. Manifestum est igitur, amicos in æqualitate quadam consistere: redamare autem licere, vt amici non sint. Neque verò obscurum est, quia homines amicitiam iuxta excessum, ei, quæ ad æqualitatem comparata est, anteponant: eò scilicet, quia & excellentia, & amore potiuntur. Quocirca nonnullis assentator amico gratior est, quippe qui vtrunque cui adulatur videtur adstruere. Ac sunt ferè ambitiosi tales; nam in admiratione esse, excellentiæ cuiusdam speciem habet. Natura autem alij amatorij, alij verò ambitiosi nascuntur. Amatorius quidem, qui magis oblectatur amando, quàm dum amatur. Ambitiosus autem magis amari, & in admiratione esse cupit, excellentiæ amicus: alter verò voluptatis, quam percipit amando. Nam in actu necessario amans est: redamari autem per accidens contingit, & latère potest: amans autem non potest. Et est amicitiæ hoc peculiare, vt amare potius, quàm amari cupiant: amari verò iuxta id, quod amabile fuerit, contingit. Argumento est, quòd amicus, si non contingat vtrunque, cognoscere vult magis, quàm cognosci. velut in excessibus summis faciunt fœminæ. vt Andromache Antiphontis, quæ cognosci velle videtur ipsius gratia, vtque bono aliquo afficiatur, non afficiat: cognoscere verò, afficiendi, amandíque gratia. Quocirca in amorem etiam erga mortuos persistentes laudamus, quippe qui cognoscant, non cognoscantur. Plures igitur modos amicitiæ esse, & quot, tres nempe: item quòd amari & amici differant, qui iuxta æqualitatem, & qui iuxta excessum amici sunt inuicem, dictum est. Quia verò amicus etiam vniuersaliter dicitur, velut principio, adductis extrariis quibusdam opinionibus, ostendimus, (nam alij simile, alij contrarium amicum pronuntiant) dicendum etiam de his est, quo pacto habeant erga expositas hactenus amicitias. Simile autem tam ad iucundum, quàm bonum refertur. Bonum enim simplex est, malum verò multiplex. Et bonus similis sibi semper, neque mores mutat: prauus autem & stultus, sibi dispar est manè, & vesperi. Quocirca nisi inter se paciscantur mali, amici sibi inuicem non erunt, sed dissiliunt: quæ amicitia minimè firmissima est. Quare catenus simile amicum est, dum simile bonum sit. Interdum autem iuxta voluptatem consistit: similibus enim eadem iucunda sunt, & naturâ quodque cuique iucundum est. Vnde & voces, & habitudines, & conuersationes, cognatis inter sua suauissimæ solent esse, cùm hominibus, tum cæteris animantibus. Atque hac possunt etiam praui se inuicem diligere, & malus malo iucundè conuiuit. Contrarium autem contrario amicum, quemadmodum vtile. Nam quod sibi simile, id inutile est. Quapropter dominus seruo, & seruus domino indiget, & vir, fœmináque inter sese mutuó. Ac iucundum, & desiderabile, contrarium, vt vtile, non quà in fine, sed quà vt ad finem. Nam vbi consecutus est quod concupiebat, in fine quidem iam est, sed contrarium non concupiscit: veluti calidum, ipsum frigidum. Porrò & contrarij, boníque amicitia quædam est: se inuicem enim per media desiderant, vt symbola, non vt ex ambobus vnum medium fiat. Per accidens autem contrarij desiderium est, per se autem mediocritatis: neque enim se inuicem, sed medium concupiscent contraria. Nimium enim algentes, ad medium reducuntur, cùm calefiunt, & calentes cùm frigefiunt. Similiter & in reliquis. Sin verò non semper flagrauit cupiditas, non in medio erit, sed gaudebit

bit

bit natura iucundis citra cupiditatem in medio constitutus. Alij verò omnibus, quæ naturalem habitudinem egrediuntur, quæ species etiam inanimatis competit. Amare autem contingit, quando fuerit in animatis: quocirca nonnunquam dissimilibus gaudent, velut austeri facetis, iritabiles ad iram tardis, vt qui à se inuicem ad medium reducuntur. Per accidens igitur, velut ostensum est, contraria amica propter bonum sunt. Quot igitur species amicitiæ sint, & quæ differentiæ, iuxta quas discernuntur amantes, ac amati, ídque sic vt amici absque illo vocentur, dictum est hactenus. Verum an sibi quisquam ipsi esse amicus queat, vestigationem vberiorem requirit. Nonnullis enim videtur, sibi quisque amicus esse maximè: qui eodem vtentes canone, amicitias erga alios etiam iudicant: verum secundum rationes, iuxtáque ea, quæ amicis censentur inexistere, partim repugnant, partim verò similia esse videntur. Quodam modo enim iuxta analogiam hæc amicitia est, simpliciter verò nequaquam: eò quòd amari, ac amare in disiunctis duobus consistat, iuxta quæ magis hic sibi amicus est, velut incontinente, & in incontinente dictum est, qui idem volens, nolénsque agit, quando partes aliquo ad se inuicem pacto habent. Ac rationem habent hæc omnia eandem, num qui sibi amicus est, etiam inimicus sit, aut iniuria num se quispiam afficiat. Quæ omnia in duobus disiunctim considerantur. Aut enim anima duplex quidpiam est, aut hæc disiuncta non consistent: verum ab habitudine erga se ipsum pendent, velut etiam reliqui amandi modi determinati, iuxta quos, rationes exquirere has solemus. Videtur enim amicus esse, qui alicui vel verè bona, vel quę arbitretur bona, alij euenire cupiat, non sui, sed alterius gratia *

Alio verò modo, quo conuiuere optat ob ipsam conuersationem tantum, non ob aliud quidpiam veluti patres liberis quidem bona optant, sed aliis conuiuunt tamen: quæ inter se inuicem omnia pugnant. Ille enim si non quod sibi, hic autem si non quod est. Alij verò conuiuendi desiderium non ad amorem referunt. Condolere quoque dolenti, non ob aliud quidpiam nos dilectionem vocabimus. Solent enim serui ita erga dominos condolere, qui ægrotantes plerunque sunt morosiores, non ob ipsos quidem, & vero affectu, velut matres solent liberis, & aues nonnullæ vnà cum enitentibus similiter dolore affligi. Amicus enim non solùm amico condolere vel maximè studet, sed simili etiam conturbatione affici, veluti simul cum sitiente sitire: alioqui enim non fuerit coniunctissimus. Eadem quoque in gaudendo ratio: amicitiæ enim est, non ob aliud quidpiam, sed ipsum tantum gaudere. Præterea, eiusmodi de amicitia dicuntur, vt æqualitas quædam sit amor: nec vna tantùm amicitia iungantur veri amici, sed cuncta hæc simul conferantur in vnum: bona enim cupit alteri verus amicus. Quemadmodum & nemo sibi ipsi ob aliud quippiam benefacit, neque ob gratiam: neque indicat quod fecit, quatenus vnus est. Nam qui amorem patefacit, non amare quidem, sed velle amare videtur. Itaque & simul esse, & conuiuere, congaudere, condolere, absque se mutuò ne viuere quidem posse, (vna enim anima sunt) sed commori, vnius illius, veræque amicitiæ est. Sic enim vnus ille habet, ac sibi in hunc modum conuiuit. Omniáque hæc in bono conspirant, in prauo autem dissentiunt, velut in incontinente, vnde & aduersus aliquando ipse sibi existit. Quatenus verò quisque vnus est, indiuisibilis, ac per omnia desiderabilis sibi est: quales boni sunt, & secundum virtutem amici. Malus autem non vnus, sed multi, & die eadem varius, & importunus ipse sibi. Quam ob rem rectè cuiusque erga se ipsum amicitia, ad boni, probatíque amicitiam reducitur. Quia enim sibiipsi & similis est, & commodus, ac vnus insuper, vtique etiam amicus sibi est, & desiderabilis, qualis est secundum naturam: contrà verò prauus. Porrò bonus sibi nihil exprobrat, incontinentis instar: nec posterior prioribus succenset, velut mutabiles: neque prior posteriori, velut leues, vaníque solent. Præterea, qui simpliciter bonus est, quærit vt ipse etiam sibi amicus existat, quemadmodum & dictum est suprà, duo in sese complecti, quæ ad amicitiam mutuam propendeant, quæ disiungere sit impossibile. Quocirca in homine amicitia erga se ipsum constare posse videtur, non etiam in reliquis animantibus. Neque enim equus sibi ipsi amicus est, neque pueri, donec electionem per ætatem consequantur: iam tum enim puer pro cupiditate à se ipso dissentit. Cognatorum amicitiæ similis videtur ea, quæ cuique est erga se ipsum, quandoquidem neutrum à se queas distinguere: & si maximè differant, cognati tamen illi sunt, ac vnus ille quoad vixerit. Quot igitur modis amare dicatur, quódque omnes amicitiæ ad vnam primam reducantur, ex dictis patet. Proprium verò huius considerationis fuerit, de concordia, beneuolentiáque disquirere: quæ aliis eadem, aliis verò absque se mutuò non esse videntur. Est autem beneuolentia cum amicitia neque prorsus idem, nec planè diuersum. Nam amicitia tribus modis distincta, neque in ea, quæ vtile, neque ea, quæ voluptatem spectat, consistit. Siue enim vtilitatem volunt, non ob illum, sed se, hanc cupiunt. Videtur autem beneuolentia, quemadmodum & amicitia, non beneuolentis esse, sed eius, cui is bene vult. Si in iucundo amicitiam constituas, beneuolentiam etiam inanimatis tribues. Quapropter beneuolentia circa moralem amicitiam consistit. Verùm beneuoli tantùm est voluntas: amici verò, vt quod vult, præstet etiam. Ac amicitiæ omnis principium est beneuolentia, ac omnis quidem amicus beneuolus, non contrà omnis beneuolus amicus. Incipienti enim similis beneuolus est: vnde & amicitiæ principium, non amicitia appellatur. Cæterum & consentire amici videntur, & consentientes inter se, concordésque amici esse. Verum non circa omnia amica versatur concordia, sed circa res concordibus propositas, quæque ad conuictum

mutuum

mutuum conducant: nec iuxta cogitationem, cupiditatémque tantum. concupiscere enim contraria licet, veluti in incontinente hæc ipsa quoque sibi repugnant. Neque oportet simul pro electionis, simul & cupiditatis instinctu, contare concordiam: quippe quæ bonorum est tantum. Praui autem eadem eligentes, & appetentes, ipsi sibi incommodant. Videtur autem concordia, quemadmodum & amicitia, non dici simpliciter: verum alia prima quædam, & naturâ recta, qua mali concordes esse nequeunt: alia, qua etiam praui inter sese conspirant, quando pro electione sua, cupiditaréque res succedunt, quódq; concupiscunt, & eligunt, eiusmodi sit oportet, quo potiri ambo queant. Nam si eas res appetant, quæ nequeant ambobus contingere, certamen oritur: cùm contrà inter sese concordes non soleant contendere. Est autem concordia, eadem de principatu, subiectionéque, electio, & voluntas: non alterutrius, sed publici boni gratia. Quocirca amicitia quædam ciuilis concordia est. De concordia igitur, beneuolentiáque hæc dicta sint. Dubitatur autem, quia magis amantes dicantur, qui ipsos affectos, quàm qui affecti seipsos facientes reddant, cùm videatur contrarium iustum esse, quod crediderit quis ob vtile quidpiam, & quia commodare ei contingit. Alium enim iuuari, alium verò impendere decet. Neque id tantum est, sed naturâ etiam eligibilior est actio: rationémque prorsus eandem habet opus, & actio: & qui beneficium accipit, opus est benefacientis. Quocirca & in animantibus peculiare in generando, natósque conseruando, studium est. Et magis parentes sobolem suam diligunt, quàm diligantur vicissim ipsi: & effusiore charitate hanc matres complectuntur, quàm patres. Ac nati itidem magis ex se genitos, quàm genitores amant: quia præstantissima est actio. Et matres effusius, quàm patres, amant, quia magis suum opus esse liberos arbitrantur, & quia opus difficultate definiunt. magis vtique generando mater affligitur. De amicitia igitur, quæ vnicuique est erga se, quæq; in pluribus versatur, hoc pacto determinatum sit. Videtur autem iustum æquale quippiã esse, & amicitia in æqualitate quadam consistere: nisi frustrà dicatur: Amatoria est æqualitas. Porrò omnes politiæ, iusti quædam species sunt: communicatio enim quædam est: & commune omne ex iusto conflatur. Quocirca hæc omnia, amicitia, iusto, & communicatione, quis diiudicarit, ac discrimina quidem tenuia habet. Et quia similiter habet anima ad corpus, vt artifex ad instrumentum, & seruus ad dominum: horum quidem nulla cõmunicatio est, quia duo non sunt: sed illud quidem vnũ: & quod vnius, nullum: neque diuisibile vtrique bonum, sed amborum vnius, cuius gratia est. Corpus enim, instrumentum est congenitum, & seruus domini velut particula, & instrumentum separabile: instrumẽtum autem, velut seruus inanimatus. Reliquæ autem communicationes sunt, aut particula communicationum ciuitatis, velut contribulium est, & quę vocatur orgiorum: præterea quæstuariæ Respublicæ. Verum ciuitates omnes communicationibus quibusdam cõtinentur, & rectæ, & transgressoriæ. Quemadmodum in harmoniis, sic in ciuitatibus vsu venit: quæ in regia quidem, parentis est: in aristocratia, velut viri, & vxoris: simpli ci autem Republica fratrum: excessus autem in his, tyrannis, oligarchia, & plebs, & iusta quidem totidem sunt. Quemadmodũ verò æquale aliud quidem numero est, aliud proportione: sic & iusti, & amicitiæ communicationis species sunt: secundum numerum quidem, vt socialis amicitia: nam ipsa definitione terminatur: secundum proportionem verò aristocratia, optima & regia. Neque enim idem principi, subditóque iustum est, sed secundum proportionem. Sic & amicitia similiter patris & filij, neque absimilis in communicationibus ratio. Amicitiæ autem sunt, naturalis, socialis, communicatiua, & quæ politica appellatur. Et naturalis quidem multas species habet: alia quidem vt fratrum, alia vt patris & filiorum: illa iuxta proportionem, hæc verò secundum numerum. Propinqua enim socialis est, in qua singuli dignitate participant. Politica autem maximè ad vtilitatem comparata est. Nam quia sibi per se non sufficiunt, conuenire videntur, & conuictus mutui gratia: sola autem ciuilis, & quę in illa transgressio committitur, nõ solum vt amicitiæ sunt, sed vt amici, iuxta eas inter se communicant: aliæ verò iuxta excessum: potissimum verò iustum in vtilium amicitia consistit, eò quòd hoc ipsum ciuile iustum existat. Alio enim pacto serra, & ars simul conueniunt, non communis alicuius, (nam vt organum, & anima) sed vtentis gratia: contingitq; vt eam industriam id instrumentum consequatur, quæ ad opus iustè conueniat, vt cuius gratia existit. Ac in terebro id ipsum dupliciter: præstantior enim actus est perforatio ipsa: & in hac quidem specie corpus & seruus, velut dictum est priús. Quærere igitur, quo pacto amico conuiuendum sit, ipsum est iustum quærere, Nã in vniuersum omne iustũ ad amicum pertinet: iustum enim aliquibus, & inter sese mutuò communicantibus iustum est. Et amicus communis est, alius genere, alius verò vitæ ratione. Homo enim solus non solum ciuile, sed œconomicum animal est: & non vt cętera aliquando se alteri, aut viro, aut mulieri coniungens, aliquãdo verò fugitans, & latitans, sed communicabile animans homo est, erga ea, quibus cum naturalis cognatio illi intercedit. Quocirca & communicatio, & iustũ quodpiam erit, etiã si vrbs non sit. Nam & domus, & amicitia quædam est. Serui equidem, & domini, velut artis, & instrumentorum, animæ, & corporis communicatio est. Verum nec amicitiæ, neque iustitiæ sunt, sed proportionale quidpiam: quemadmodum & salubre non iustum est, sed proportionale. Mulieris autem, & viri amicitia, velut vtile quodpiam, & communicatio: patris verò & filij, velut Dei erga hominem, & benefici erga accipientem, & in vniuersum naturâ imperantis ad naturâ subiectum. Fratrum autem ad se inuicem, maximè secundum æqualitatem est socialis. Neque enim spurius huic est demonstratus. Ambobus autem pater Iupiter vocatus est meus prin

princeps. Hæc enim à quærentibus æquale dicuntur. Quocirca in domo primum, fons, & principium amicitię, ciuitatísque, & iusti oritur. Quia verò tres amicitiæ species numerantur, iuxta virtutem, iuxta vtilitatem, iuxtáque iucundum, singulæ hæ in duo distribuuntur: quandoquidem vnaquæque harum & secundum excessum, & secundum æqualitatem existit. Iustum autem circa has ex controuersiis patet. Nam in eo, quod est iuxta excessum, proportione quæritur, non simpliciter, sed excellens, conuersim proportionale erga inferiorem flagitat: sic quod ab inferiore fit, in idem tendit. Vnde ita inter se dispo nuntur hæc, velut imperans ad subditum: sin minùs, numero æquale quæretur, quemadmodum & in reliquis communicationibus vsu venit, vbi interdum numero, interdum proportione æquale postulatur. Nam si æquale numero argentum illatum fuerit, id æquali numero distinguunt: sin verò numero non æquale fuerit, proportionale erit. Excellens verò contrarię conuertit proportionale, iuxtáque diametrum iungit. Ac sic quidem videatur inferior reddi excedens, & ministerium publicum fuerit amicitia, & communicatio. Quocirca aliquo alio æquare, & proportionale reddere conuenit, honore scilicet, qui Deo naturâ principi tribuitur à subiectis. Sed & lucrum æquare cum honore conuenit. Ac amicitia quidem ad æqualitatem constituta ciuilis est. Ciuilis autem vtilitati destinata est: & quemadmodum vrbes, sic etiam ciues sibi inuicem amici existunt. Et eodem modo non cognoscuntur ab Athenienſibus Megarenses, ac ciues ipsi, nisi inuicem vtiles fuerint. Verùm ex manu in manum hęc amicitia est. Porrò hic & prędes est, & subditus, non naturale, nec regium, sed quod in parte consistit: neque eius gratia, vt benefaciat Deus, sed vt æqualitas sit boni, ac muneris honorarij. Ad æqualitatem autem prorsus comparata esse vult ciuilis amicitia. Cæterùm vtilis amicitiæ duæ species sunt: alia enim legalis est, alia moralis. Ac respicit ciuilis in æqualitatem, & rem ipsam, quemadmodum ementes, & vendentes: vnde dicitur, Merces viro amico. Quando igitur ex pacto conuenitur, ciuilis est, legalisq; amicitia: verùm cùm rem arbitrio committunt, ad moralem amicitiam accedit, & socialem. Quocirca potissimum in hac amicitia expostulatio est, eò quòd præter naturam. Reliquę enim amicitię sunt, & quæ vt ętatem spectat, & quę est secundum virtutem. Nonnulli verò vtraque complecti volunt, & quidem vtilitatis gratia consuetudinem cum alio habent. Moralem autem faciunt vt moderati: próinde fidem habentes legitimam non faciunt. Nam inter tres istas, vtilis illa expostulationes habet frequentiores. Virtus enim, accusationis expers est: suaues autem, habentes, erogantésque conciliantur. Vtiles autem non facilè in gratiam redeunt, nisi legitimè, atque, vt socios decet, inter sese congrediantur. Inter vtiles autem amicitias, legitima ipsa quoque criminatione vacat. Pecunia enim de controuersiis decidit legitima, qua & æquale mensuratur. Moralis autem voluntaria conuentio est. Quocirca lex alibi ita conuiuentibus posita est, quę in contractibus voluntariis vtrum rectè habeant, non interponitur. Bonis enim inter sese iustum nullum est: hi verò vt boni, etiam contrahentibus. Licet autem in hac amicitia, vtrinque accusationes ancipites fieri, quonam pacto vtrinque vtantur, quando iuxta mores, non legitimè fidem habent. Ac dubium quidem, vtrónam modo iustum iudicare conueniat, an respectu rei præstitæ, quanta sit, & qualis, an accipientis. Contingit enim interdum, quod inquit Theognis: Tibi quidem dea id paruum est, mihi verò ingens. Nam contrarium euenire potest, velut etiam in oratione ait: Tibi quidem lusus sit, quod mihi mortem adferat. Hinc igitur accusationes petuntur. Nam ille quidem repetit officium, vt qui rem magnam præstiterit, cùm adesset egenti: aut si quid aliud dicat, allatum quantum quidem potuerit, sed quod illi expediebat: hic autem contrà, quantum illi par fuisset, non quantum sibi commodasset. Interdum verò transsumpta expostulatione controuertit. Ille enim quantulum ipsi contigit, hic verò quàm magnum pro facultatibus præstiterit. Velut si in periculo constitutus, ille drachmæ pretio adiutus sit, hic quidem periculi, alius verò argenti magnitudinem reputabit, velut in retributione pecuniæ fieri solet: nam & hîc de his controuertitur. Nã aliusvt tum, hic verò vt impræsentiarum res est, nisi concilient, iudicandum arbitratur. Ciuilis igitur amicitia conuentionem, & rem ipsam intuetur: moralis autem ad electionem respicit. Quocirca iustum hoc magis est, & iustitia inter amicos vsurpata contentionis causa. Vnde honestior amicitia moralis, vtilis autem necessaria magis. Equidem nonnulli moralem amicitiam præ se ferunt, verùm vbi quid aduersum experiuntur, declarant sese diuersos. Nam quidam ex bonorum, facultatúmque copia, honestum persequuntur: quapropter & honestiori rei amicitia quædam est. Quocirca manifestum vt hæc distinguenda sint. Nam si morales amici sunt, ad electionem spectandum est, num æquale, vel secus, alteri sit ab altero postulandum: verùm si vtilitatis mutuæ gratia conueniunt, & ciuiles, quantum quisque commodarit, expenditur. Quòd si hic quidem ex more, ille verò ex vtili statuat, non pulchrum quidem, sed factu necessarium tamen, vt boni id consulamus, similiter & in altero: vt quia moraliter quidem de rebus non iudicat, at nihil simulat, in amicitia tamen contentus alter in talem amicum incidisse sit. Moralem igitur secundum electionem esse patet, quoniam etsi magnis beneficiis acceptis vel ob facultatum penuriam non rependit, sed quantum potuit præstitit, rectè habet. Atque ita Deus pro facultatum modulo nostrarum sacrificia æstimat: verùm ementi, ac mutuò ad vsuram danti, nisi amplius isthinc prouenturum polliceare, non suffecerit. Vnde multæ accusationes in amicos oriuntur, nisi iustum illud puro iudicio prospiciatur. Difficile enim est, ad vnum quidem exquirere quæ non rectà se inuicem spectant, velut inter amantes vsu venit. Vbi alius ob conuiuendi voluptatem complectitur

Vtilis amicitiæ duæ species.

ctitur alium: ille verò ipsum propter vtilitatem. Verùm quando is amor refrigescit, alio superueniente aliquo fit alius, ac tum inter sese ratiocinantur, velut Python, & Pammenes altercabantur: & in vniuersum quæ præceptoris erga discipulum ratio est. Neque enim scientiam, & facultates, vno aliquo metiri conuenit. Ac velut prodicus medicus erga mercedem malignè persoluentem, & citharœdus & Rex: hic enim vt iucundo, ille verò vt vtili conuersatur. Et quia persoluere beneficium oportet, iucundum se ipsum exhibet, & ad hilaritatem prouocat, sic vicissim ille alia promittit. Quo autem pacto hæc diiudicanda sint, etiam hinc manifestum fit. Nam vtique hoc loco vno quopiam hæc mensuranda sunt, verùm non termino, sed ratione: proportio enim mensuranda est, quemadmodum & ciuilis communicatio solet. Nam quo pacto inter agricolam, sutorémque communicatio constabit, nisi ex proportione æquetur opera? Nam qui non eodem respectu ad inuicem agunt, mensuram habent proportionem: velut si hic quidem sapientiam, alter verò pro sapientia pecuniam à diuite postulet. Déinde verò quid datum sit, considerandum erit. Nam si alter ex aceruo minori partem dederit, ille verò ex maiore non multiplicem, iniuria vtique affecit. Ac recurrit quidem hoc loco prima controuersia, an vt vtiles conuenire se ipsos affirmandum sit, alter iuxta aliam quampiam amicitiam. Porrò discutiendum, an bono iuxta virtutem amico præstandum sit beneficium, & auxilium, an retribuenti, facultatibúsque instructo. Quod idem problema est prorsus, an amico potiùs, quàm viro bono, sit benefaciendum. Et siquidem amicus idem etiam vir bonus fuerit, non sit difficile iudicare, nisi fortasse quis alterum amplificet, alterum verò imminuat, amicitiæ vehementiam tribuens, bonitati verò mediocritatem: sin secus fiat, multæ quæstiones oriuntur. Velut si hic quidem erat, non erit autem: ille autem erit, sed nondum. Vel hic quidem factus est, non est tamen, vel est, non erat, neque erit: verùm illud laboriosius fuerit. Quocirca nihil dicit Euripides scribens, rationem rectam adferri, vbi merces rationis inferatur, opera illis operum vice præbuit, nec omnia patri conueniunt, sed & matri alia, quamlibet sit præstantior pater. Neque enim Ioui sacrificantur omnia, neque omnes honores, sed quosdam admittit. Fortasse igitur sunt, quæ vtili præstare oporteat, alia rursum quæ bono. nempe cui non alimentum, & necessaria propriè competant, conuiuere enim illi oportet. Et quoniam viuere rectè decet, ei præstanda non quæ ipse, sed vtilis largiatur: verùm qui id faciunt, præter quàm decet omni amato idem præstant. Neque iustè sunt, quę in orationibus amicitiæ definitiones constituuntur. Etsi enim omnes amicitiam exprimant, non tamen eandem determinant. Vtili enim competit velle alteri bona, & benefacienti. Nec tamen hæc amicitiæ definitio id verè exprimit, sed alij esse, alij verò conuiuere assignatur: ei verò, qui voluptuarius amicus est, communis dolor, communisque lætitia tribuitur. Atque omnes quidem hæ definitiones amicitiam quandam ostendunt: nulla verò propriè vnam exprimit. Nec singulæ singulis amicitiis congruunt, etiam si videantur. Velut electio est exiliendi, quę & ei quidem secundum excessum & facienti competit, qui suo operi id inexistere vult, ac eroganti vtique conuenit, & vt sit, & vt retribuat. Verùm non huic, sed iucundo conuiuere decet. Nonnulli autem amici se inuicem iniuria afficiunt.†

Considerandum autem est de sufficientiæ, amicitiæque conditione, quo pacto habeant ad se inuicem ipsarum facultates. Quærat enim fortè quispiam, num per omnia sufficienti amicus sit, cúmque vir bonus sufficientissimus, & vnà cum virtute beatus, quid habeat opus amico: neque enim vel vtilibus, vel prouidis, vel alieno conuictu sufficiens opus habet, quippe qui abundè sibi ipsi conuiuere, adesséque possit. Veluti Deus, qui, cùm nulla re egeat, nec amico etiam opus habet. Quocirca & homo beatissimus minimè omnium eget amico, nisi quatenus impossibile est ex sese sibi sufficientem esse. Vnde necessum est, optimè viuenti amicos pauciss imos esse, neque comparandis amicis operam illos dare, sed eligere non vtiles tantùm, sed ad mutuum conuictum etiam suaues. Atque hinc sanè perspicuum euadit, nec vsus, nec vtilitatis gratia, sed propter virtutem tantùm verũ amicum esse. Nam cùm re nulla egemus, tum magis omnes, suis etiã bonis fruituros, magísque in quos conferant, quàm à quibus accipiant beneficia, quærunt. Et accuratiore iudicio pollemus rerum copia affluentes, quàm egeni, magísque tamen amicos conuictui idoneos requirimus. De hac autem quæstione considerandum est, vtrum aliud quidem rectè dicatur, aliud verò lateat propter parabolam. Manifestum equidem id quidem, sumentibus quid viuere actu sit. Atque vt finis, patet enim id esse sentire, & cognoscere: quocirca & conuiuere, est simul sentire, & cognoscere. Verùm idem sentire, & cognoscere, cuique maximè expetitur, ob cognitam omnibus viuendi cupiditatem, ac vitæ cognitionem quandam disponit. Verùm si quis detrahat hæc, & cognitionem constituat ipsam per se, & non per se (id equidem latebit, velut in oratione scriptum est, re ipsa tamen licet non latère) nihil referat, si alium pro se ipso cognoscat: sed quod simile videre alium pro se ipso diuersum est. Rationabile autem est, suum cognoscere, & sentire eligibilius esse. Quocirca coniungere hæc duo in oratione oportet, viuere, & eligibile, & quod bonum ex his constat, quando id inest eadem natura participantibus. Quoniam igitur in eiusmodi serie, altera semper in alterius ordine continetur, & cognoscibile vtique eligibile est, & vt in summa communicatio determinatæ naturæ: quocirca idem velle sentire, est eundem talem quendam esse velle. Et quoniam non secundum nos ipsos horum vnumquodque sumus, sed participatione facultatum sentiendo, cognoscendóque (sentiens enim sensibilis redditur, vt iuxta hoc, vt secundum prius sentit qua & cuius, & cognoscibilis redditur cognoscens) eodem pacto & viuere semper volumus,

volumus, ob iuge cognoscendi desiderium, hoc est, quia & ipse cognoscibile quidpiam esse cupit, electionem esse cupit. Electionem autem conuictus stultum forte quispiam iudicarit. In congressibus primum etiam animalium cæterorum, vt simul edere, simul bibere. Quid enim aut in communi, aut seorsim sermonem conferre differt? Déinde etiam sermone communicare, cuiusuis libet est. Adde quòd qui amicus idoneus est, discere videri non vult. Docentis enim amicus non est, quando similitudo quædam est amicitia, sed videtur tamen. Equidem suauius bonum omnes cum amicis communicamus. Quantum scilicet quodque suauitatis adiicit, & qua præstantissima quisque pollet. Ex his autem alia voluptatem corporalem, alia musicam, alia physicam contemplationem habent. Audacia porrò congrediendi amicos decet. Vnde quidam inquit: Labor, sunt procul amici: quocirca voluptate allata non disiunctos esse oportuit. Vnde amor maximè, vt videtur, amicitiæ similis. Bene enim viuere amor cupit, non equidem quàm oportuit potissimum, sed iuxta sensus. Ratio ergo illa dubitando profert: ipsum autem opus sic contigisse videtur. Vnde patet, hæc ambigentem nobis imponere. Veritas autem hinc consideratur. Amicus enim esse vult, vt prouerbium habet: Alter Hercules, & alter ipse. Atqui diuulsus est: difficiléque quæ ab vno discesserunt, vnum esse. Atqui iuxta naturam quidem, quæ cognitissima est, similis est: iuxta corpus verò, diuersus, ac etiam iuxta animam diuersus est, iuxtáque partes animæ diuersus: nihilò minus idem, indiuisúsque amicus esse vult. Itaque amicum sentire, se ipsum quodam modo sentire necessariò est, cognoscéréque, ac si quid molestum amico incidit, in eo collætari, ac conuiuere amico sine dubio iucundum est: accidit enim, vt illius sensus aliquis nobis simul ingeratur, præsertim si qua diuina voluptas est. Causa verò huius est, quia suauius est semper in melio- re bono sese contemplari. Hoc autem nunc quidem affectus, nunc verò negotium, nunc aliquid aliud est, in quo bene viuere & amico sit possibile. Conuiuere igitur oportere, idque maximè velle omnes, tum beatissimum, optimúmque, potissimum talem esse. Verùm quod ex ratione id non eluxerit & rationabiliter, id confecutum sit, ex verè dictis, vtputa compositione collationis, in promptu solutio est, quòd eiusmodi non sit, vt amico egeat, aut similem requirat, non reputabit pari ratione vir bonus. Neque enim in hunc modum Deus habet, vt qui pro sua excellentia nihil præter se ipsum cogitat. Nobis autem bonum aliunde euenit, vnde & necessum habemus multos amicos conquirere, cùm ipse sibi bonum sit. Simul autem amicum esse nullum vti multi amici, rectè vtrunque affirmatur. Quia enim multis conuiuere licet, simul etiam sentire nobiscum quàm plurimos vtique gratissimum sit. Rursum quia difficile in paucioribus, necessum est actum in mutua sensatione consistere. Non solùm multos comparare arduum est, sed etiam comparatis vti. Et interdum quidem abesse amatum volumus prosperè degentem. Interdum verò participare iisdem, simul cum eo, quòd amicum, gratúmque esse cupimus. Nam cùm bonum obuenit, eo vtique omnes participare volunt: non obueniente autem, secus. Et quemadmodum Herculem mater potiùs Deum esse volebat, quam vnà cum ipsa manentem, Euristeo mercenariam operam locare. Sic enim diceret, & quem Lacon dicterio irrisit. Vocantem fortè, dum tempestate affligeretur, iubens Castorem & Pollucem implorare. Videtur enim amantis esse, à molestorum participatione arcere: alterius autem, simul eadem sustinere velle: quocirca vtraque rationabiliter eueniunt. Nihil enim decet amico tam acerbum iudicari, vt non teneat priores iucunditate amicus. Videtur tamen non malum ipsius expetendum, quando satis est ipsos adfligi: vnde & participationem eiusmodi vetant, sed ne videantur sua spectare, inque amici perturbatione lætitiam affectare. Sed & leuius mala tolerantur, cùm non soli ferunt. Et quia eligibile est, & vt bonum nobis contingat, & vt simul potiatur amicus, patet, quòd simul in minore bono versari quodam modo eligibile sit, aut cum maiore seorsim. Et quia incertum est quantum, iuxta simul illud distinguuntur, ac simul quidem omnibus participatione amicum est, quemadmodum & simul conuiuari iucundius aiunt hæc habentes, alij autem contrà non volunt. Quoniam hyperbolas quis probauerit confitentibus, in perturbatione magna simul communicandum: in successu autem magno seorsim agendum. Similiter etiam circa infortunia: interdum enim amicos præstò esse volumus, neque dolere, quando scilicet nihil sint nobis amplius effecturi. Interdum verò iucundissimum præstò esse, id quod ob prædicta contingit: quandoquidem naturâ afflictum, & in mala habitudine constitutum videre, non minus, quàm in nobis ipsis, refugimus: gaudentem autem, iucundúmque, & non dolentem amicum, velut rem multò suauissimam intuemur, propter causam prædictam. Quocirca vtrumlibet horum fuerit, magis suauem voluntatem, vt vel adesse, vel non adesse propensionem reddit, idque in deterioribus ex eadem causa. Maximè enim cupiunt amicos non felices esse. Sed & nec in aduersis cruciari: quocirca nonnunquam simul quos amant interimunt. Maius enim id est, quàm si proprium sentiatur malum: quemadmodum & recordantes in quo successu vixerint, magis, quàm si perpetuò se malè habiturum arbitretur. Dubitarit autem quis an amico quolibet, & ad quæcunque idoneus est, & aliter etiam vti liceat, vt oculo ad videndum aut eo distorto peruersè, ac vt vnum duo esse appareat intueri. Ambo igitur illa, & oculus, & quod oculi est, re vera, & per se sunt, alterum verò per accidens. Quemadmodum & in cibo esus, & vomitio, ac† velut, Verum. & error. Nam qui volens non rectè scribit, ignorantia vti solet, veluti qui conuersis membrorum officiis pedibus manuum, & manibus (quod solent saltatriculæ) pedum vice vtuntur. Quæ ratio omnium etiam præstantissima est scientiarum: atque ita iustitiam vt iniustitiam licet vsurpare, velut qui ex iustitia iniusta agit, perinde vt qui

imperita, & stolida ex scientia. Verùm si id impossibile, manifestum est, virtutes non esse scientias, quando non licet ex scientia ignorare, sed èrrare tantùm, eadémque ex ignorantia facere: nec minus tamè ex iustitia, & iniustitia quidpiam agit. Sed enim quando prudentia scientia est, & verum quidpiam idem faciet ea: liceat enim studio à prudentia desipere in iisdem, quibus & stolidus. Verùm si simplex cuiusque, quatenus quidque est, vsus fuerit, etiam ita agentes fecerint sapienter. In cæteris igitur scientiis alia quædam princeps est, quæ alimenta ministrat. Et principis rursum illius alia quædam, non tamen scientia, vel intellectus. Sed nec virtus, vt qua vtitur, quando temperantis virtus etiam subditi virtutem sibi vsurpat. Quid igitur est, an vt intemperantia, vitiú irrationalis animę partis, & quonam pacto intemperans mente prędituS fuerit. Verùm prævalens euertit mentem, ratiocinatúrque contraria. † Et si virtus quidem in illo, in ratione verò ignorantia resideat, vbi reliquæ iam vendicantur. Sic etiam licet iustitia, iuste quoq;, maléque & prudentia stultè aburi, vnde contraria eueniant. Absurdum enim, si quod in rationali parte virium insidens, euersa ratione ignorãtiam inducat. Virtus autem inexistentem in ratione stultitiam non euertit hanc, rectúmque de rebus iudicium format. Rursum autem, prudentia rationalem partem occupans, ex irrationali intemperantia sublata, moderatas actiones efficit: id; quod continentiæ videtur proprium. Itaque licet ab ignorantia prudenter, alitérque à prudentia imprudenter rebus vti: quod in cæterarum nulla euenire cernimus. Velut cùm medicinam, & grammaticam nutrit intemperantia. †

Iniustus enim omnia, quæ & iustus potest, & in vniuersum potentiæ inest impotentia. Quocirca simul prudentes, & bonæ eorum etiam cæteræ habitudines, & corpus firmum, quando nihil fortius prudentia est. Verùm quod scientiam dixit, non rectè habet: virtus enim est, non scientia, & genus diuersum. *Quoniam verò non prudentia solùm succesSum, virtutésque efficit, sed fortunatos etiam bene agere, tanquam fortuna secunda prosperos gignente succesSus, affirmamus, quæ eadem etiam scientiæ sunt. Considerandum igitur, naturáne fortunatus, ac infortunatus sit, an secus, & quo pacto res habeat. Fortunatos enim quosdam esse cernimus, & stulti in multis, quorum scilicet fortuna domina est, prosperè agunt: quandoquidem & quæ arte administrantur, fortunam admittant, in militia, & gubernatoria. Vtrum igitur ab habitudine aliqua succesSibus eiusmodi conficiendis, aut non idonei homines fiunt? Nunc equidem Naturæ id quidem asignant, in quibusdam quæ tales quosdam efficit, quibus & à natiuitate statim, tale quidpiam ingignit: vt velut cæsiis, nigrísque oculis, certa aliqua forma inter se distinguuntur: sic fortunati, & infortunati. Tales enim non per prudentiam prosperè agere, inde manifestum est, quia non irrationalis prudentia est, sed ratione prædita, qua res administrat, eam sibi adscribere illi nequeunt, quippe quòd horum fortuna causa exIstat. Vtcunque etiam pateat, circa alios stupidos non esse: neque enim id absurdum, quemadmodum Hippocratem, cùm Geometer esset præstantiSsimus, in cæteris tamen imperitum, stupidumq; fuisse constat, qui pecuniæ plurimum amisit, ob stultitiam Byzantij πεντηκοντάλογον. Sed id est, quin & in nonnullis prosperè agunt stolidi. Et non rarò velut in arte nauium gubernatrice, peritiSsimi etiam parum secundam fortunam experiuntur, ac velut in aleę iactu, alius nihil, alius multum lucratur: quam felicitatem vel Naturæ beneficio accepit, vel, vt inquiunt, beneuolentia Dei, qua etiam in exilio & eiectus benignitatem fortunæ experitur, non secus ac malè compacta nauis rectiùs sæpe agitur, non per se quidem, sed quia peritum gubernatorem nacta. Sic enim fortunatus ille genium secundum, gubernatorem habet. Sed enim absurdum est, talem à Deo genióve diligi, non præstantiSsimum potiùs, sapientiSsimúmq;. Quapropter si necessum est, aut Natura, aut intellectu, aut procuratione diuina, fortunam secundam contingere, & neutro posteriorum eueniat: Naturæ itaque ea prosperitas fuerit asignãda. Verùm Natura, vel rerum semper sic se, vel vt plurimum habentium causa est: contrà autem, fortuna. Si igitur quod præter rationem euenit, fortunæ esse videtur, pérque fortunam homines fortunati dicuntur: non equidem Natura causa fuerit, vt quæ, velut dictum, semper, aut vt plurimum, sic se habentibus adscribitur. Aut insuper talis vel voto potitur, vel frustratur: quemadmodum cæsius, cui non fortuna, sed Natura, quò minùs cernat acurè, causa exIstit. Quocirca non fortunatus, sed bona natura præditus dicitur. Quocirca sic de his dicendum est, vt quos fortunatos dicimus, non fortunæ beneficio id esse asseramus: vnde nec fortunati etiam sunt: fortunæ nanque bona sunt, quorum ipsa est causa. Sic rursum quæritur, an fortuna sit in vniuersum aliqua, vel cùm sit, an non sit etiam vnde. Atqui necessum est & esse fortunam, & causam esse. Vnde & bonorum quorundam, & malorum causa fuerit. Etenim si excipienda sint, & nihil asignandum fortunæ, sed alij cuipiam causæ, non tamen quare hanc non cernimus, fortunam causam esse affirmamus. Quocirca definientes fortunam, causam proportionalem hominis ratiocinationi cõstituunt, tanquam sit quædam natura. Verùm hæc iam alia quæstio fuerit, quandoquidem quos cernimus semel prospera vsos fortuna, quare ij non rursus, & rursum: idem enim eius causa. Non igitur est fortunæ, neque aliud etiam quidpiam indeterminatorum, infinitorúmque contingat: erit enim bonum & malum. Scientia verò non erit eius per imperitiam. Quando & quidam fortunati didicerunt, aut omnes scientiæ (quod Socrates dixit) scientiæ sint. Quid igitur vetat, quò minùs cuidam ex ordine, non quod oporteat, contingat, sed velut sortes procul sint iaciendæ. Quid enim autem, num impetus in anima non sunt, atqui alij à ratione, alij à cupiditate (qui & priores) proficiscuntur: siquidem naturalis est per cupiditatem iucundæ rei appetitus, ac naturâ omnia ad bonum festinant. Quòd si quidam

bene

bene nati sunt, & velut cantionis imperiti, & citra rationem ferantur, vt dictat Natura, ac concupiscant, quod, quando, & quo pacto oportuit, prosperéque agant, & consequantur stolidi, præterque rationem, eadem, quæ harum rerum præceptores, tales vtique fortunati censendi sunt, quorquot scilicet, præter rationem plurimum prosperè agunt. Natura igitur quidam fortunati sint, siquidem multifariam dicatur secunda fortuna: alia enim ex impetu, & prælectione fiunt, alia verò secus, & prorsus contrariũ. Nam & malè ratiocinati videntur bene agentes, & secunda tamen fortuna vsos confitemur: ac rursus quidem in illis cùm voluerint, at minus bonum acceperint, & licet quidem istis per naturam vt prosperitatem consequantur: nam impetus animi, cupiditásque quò oportebat delata, succesSu est vsa: ratiocinatio autem stulta, quam fortuna, dum prosperè adflat, ex iis, quorum causa exIstit, non rectam expellit. Interdum verò per cupiditatem quis malè ratiocinatus aduersam expertus est. In cæteris autem quo pacto iuxta appetitus, cupiditatísque ingenuitatem succesSus erit? Verùm hic succesSus, & fortuna duplex, quę isthic eadem, & plures prosperitates. Quia verò præter omnes ratiocinationes rectas, scientiásque, quosdam fortuna secunda adfluentes videmus, manifestum est, aliam quampiam succesSus causam esse: prior autem ista prosperitas, aut non est, aut quæ oportuit concupiuit, cúmque ratiocinatio humana desit, non fuerit ipsius: neque enim prorsus rationis expers, nec naturalis est cupiditas, sed ab aliquo corrumpitur. Secunda igitur fortuna in iis, vbi præter rationem ipsa causa exIstit, locum habet. Id verò improuisum. Nam præter scientiam, prætérque vniuersale, nec tamen à fortuna profectum videtur: verùm propter hoc videtur. Quocirca hæc quidem ratio non probatur, naturale esse vti secunda fortuna, sed potiùs quòd non omnes, quibus secunda fortuna videtur adfluere, id ex fortuna, sed ex natura habeant: neque nullius esse causam fortunam demonstrat, sed non omnium, quorum exIstimatur. Quæret forsan quispiã, an fortuna eius ipsius causa sit, vt quid, & quando oporteat, concupiscatur, aut sic omnium erit: nam & cognoscendi, consultandique. Neque enim consultans consultauit, & hoc consultauit, sed principium est quoddam: neque cogitans cogitauit, id prius cogitare, atque in infinitum eiusmodi fiat progresSio. Neque igitur considerandi iunctum principium, neque consultandi consilium. Quid igitur aliud, nisi fortuna? Quocirca à fortuna omnia proficiscuntur, & quoddam est principium, extra quod aliud nullum reperiatur. Ipsa autem (quæritur) cuiusmodi facultate instructa efficere eiusmodi queat: quod périnde est, ac si principium motus in anima quid sit, inquiratur. Patet autem sic esse, quemadmodum in vniuerso est Deus, & vicissim cuncta in illo: mouentur enim omnia ab inexistente in nobis numine. Rationis autem non ratio, sed præstantius quidpiam est principium. Quid autem scientia præstantius est, nisi Deus? Virtus enim organum intellectus est: quocirca veteres dixerunt felices ex fortuna, qui irrationabiles ad rectè agendum impellerentur, nec velle ipsis confert: principium enim habent & intellectu, & voluntate præstantius. Alij verò rationem habent, illud verò non habet. Quales sunt enthusiasmi: hoc enim non possunt hi, quippe qui sine ratione feruntur. Itaque horum, qui prudentes, sapientésque sunt, celeris est vaticinatio, & durabilis, qui non à ratione profectam esse suspicari debemus. Sed alij experimento, alij consuetudine, speculando vtuntur. Item hi, quorum est ratio soluta. Itaque & melancholici recta valde, subitáque insomnia habent. Patet autem, quòd species felicitatis duæ sunt. Altera diuina: ideóque qui felix est, numine adiutum aliquid fecisse dicunt: is autem est, qui aliquid iuxta impetum diuinum facit: alter est, qui aliquid præter hunc impetum facit. Irrationales verò ambo: ac illa frequens magis felicitas est, ista frequens minús. Singillatim igitur de vnaquaque virtute determinatum est priús. Quia verò seorsim ipsarũ vim distinximus, etiam de virtute, quam probitatem vocamus, dicendum erit. Singulas igitur habere reliquas, qui huius appellationem sit constituturus, necessum esse patet: nam neque in cæteris aliter id veniat vsu. Nemo enim toto corpore sanus sit, parte autem nulla, sed necessum aut omnes, aut certè præstantiSsimas rectè habere: non diSsimilis etiam in toto ratio. Bono enim esse, ac honesto simul, & bono licet, non ipsius solùm nominibus, sed rerum ipsarum differentia participanti. Omnium enim bonorum sunt, ipsi per se, suique gratia eligibiles, & inter hos honesta quoque, quę per se ipsa omnia laudabilia sunt. Vt enim ipsa, ita actiones ab ipsis profectæ, laudari solent: actiones enim & modesti, ipsáque modestia celebratur, non etiam sanitas: nam nec opus eius: quando nec quod fortiter fit, laudabile est, tametsi bona hæc confiteamur. Similiter autem id etiam in cæteris per inductionem manifestum est. Bonus enim est, qui natura bonis egregiè sit instructus: præstantiSsima enim, omniaque sui desiderio excitantia bona sunt, Honor, diuitię, corporis virtus, facultates, naturâ quidem sunt bona, sed noxia nonnullis ob habituum corruptionem. Neque enim vel stultus, vel iniustus, vel intemperans aliquid ex eorum possessione commodum referat, quemadmodum nec æger ex sani hominis alimento, neque infirmus, mutiúsve, ex sani, integrique hominis ornatu. Honestus autem, bonúsque dicitur, & ex eo quòd honesta bona per se ipsa insunt illi: & eo quòd bonorum, idque ipsorum gratia effectiuus exIstat: honesta autem sunt virtutes, operáque ab ipsis profecta. Sed & habitudo quædam ciuilis est, qualem & Lacones habent, & alij simili ingenio haberent, ita comparata. Sunt enim qui virtutem non esse sequendam putent, nisi naturâ bonorum gratia. Quocirca viri boni sunt, quòd iis natura bona inexistant. Verùm istam probitatem non sunt nacti: neque enim honesta per se illis sunt, sed boni, honestíque esse eligunt: neq; id, tantùm sed & quæ non honesta naturâ, boni tamen naturâ, honestorum loco illis habentur. Honesta enim

sunt, cùm eius gratia faciunt, eligúntque honesta, vel quòd honesto, bonóque naturâ bona, honesta sunt. Honestum enim iustũ est, id verò secundum dignitatem censetur: hic autem iis vtique dignum exiſtit, ſed & decens honestum. Decentia autem illum sunt, nobilitas, diuitiæ, potentiæ: quocirca honesto, bonóque ea quoque honesta vtilia sunt, quæ in aliis disconueniunt. Neque enim simpliciter bona, eis bona sunt, bono autem honesta, bonáque, quippe qui multas honestas actiones per ea conficiat. Verùm qui virtutes æternarum rerum gratia complectendas arbitratur, per accidens honesta facit: quocirca virtus perfecta est probitas. Porrò de voluptate, qualis, & quo pacto sit, tum quòd alia simpliciter iucunda sint, honestáque, alia verò simpliciter bona, iucundáque, neque voluptas nisi in actione nascitur. Quocirca simpliciter beatus iucundissimè viuit. Neque id temere homines arbitrantur, ad quem referens sanum corpus iudicat, & cuius respectu aliquousque progrediendo sanum sit efficiendum corpus, non etiam si plus sit, minúsve: Sic & viro bono circa actiones, electionésque naturâ bonorum, nó laudabilium tamen, terminum quendam & de habitudine, & de electione, ac fuga, vel pauciratis, vel copiæ diuitiarum, déque successibus constituere oportuit. In prioribus quidem ostensum est, vt ratio dictat: quod idem est, ac si quis dicat, se alimento sumendo omnia obseruare, vt medicina, ac ratio dictat, quod verum quidem, sed parum manifestum est. Opportuit igitur iuxta quod imperat, iuxtáq; habitudinem, & actionem imperantis vitam instituere, velut seruus iuxta domini, singuláque iuxta conuenientem suum principatum. Quandoquidem & homo ex imperante, subditóque constituitur, ac vnumquodque necessum habet ad principis sui mores accommodare. Is autem duplex est: aliter enim medicina, aliter sanitas imperat, & huic illa destinatur. Sic & incontemplatiuus principatus habet. Neque enim iubendo Deus imperat, sed cuius gratia prudentia est. Quod verò alicuius gratia iubet, in aliis determinatum est, quoniam ille nullo eget. Quæ igitur electio, possessióque naturâ bonorum vel corporis, vel amicorum, vel reliquorum, considerare maximè Deum facit præstantissima est, atq; hic terminus est pulcherrimus. Quæ verò vel ob defectum, vel ob excessum considerare, coleréq; Deum permittit minimè, ea est pessima. Atq; sic quidem res habet animæ, & his terminus eius præstantissimus est, minimum, inquam, alteram, irrationalémque animæ partem sentire, quatenus talis est. Qui igitur terminus, & quæ meta virtutum sit, & quis simpliciter bonorum omnium, quæque nos possidemus, scopus, hunc in modum sit dictum.

IN LIB

IN LIBRVM OECONOMICORVM PVBLICORVM, QVI APVD GRAECOS HODIE SECVNDVS OECONOMIKΩN INSCRIPTVS HABETVR, RAPHAELIS VOLATERRANI

Argumentum.

IN hoc libro dicit Aristoteles, optimũ œconomum non ignarũ esse debere moris locorũ circa quę negotiatur, sed naturâ ingeniosum, mente verò iustum, ac laboriosum. Oeconomię omnino quatuor, regia, satrapica, politica, & priuata. Regię autẽ prouẽtus species quatuor: circa monetã, circa importata & exportata, vti sunt portoria: circa sumptus, quum compẽdio fiunt, ac res vice pecuniæ dantur: æstimationéque, vbi expediat magis, quã numerato impensæ fiant. Satrapicæ prouẽtus species sex: ex terra, quâ decimam vocãt: ex locorũ, vbi dominatur metallicis: ex terra, & agro nascentibus, ex mercatoribus, ex pasturis decima itẽ appellata: sexta ex aliis variis. Tertia œconomię species politica, id est ciuitatis. Huius vectigal optimũ ex iis, quę in loco proprio gignuntur: déinde à mercaturis, post hæc ἀπὸ τῶν ἐγκυκλίων. Quarta, & vltima priuati hominis: quæ quidem anomala, id est, absq; norma exiſtit, quòd non ad vnã tantũ intentionẽ illi œconomia exerceatur. Est insuper omniũ minima, ob breues prouentus, & expẽsas. Huius optimũ vectigal ex terra primũ, id est, agricultura, quæ omniũ parens est. Hinc enim magis secundũ Naturã res nobis acquiruntur, déinde ex rebus aliis: tertiũ ex argẽto: prẽter autẽ omnia parcere superfluis, & ne maiores sint prouẽtibus expẽsæ. Post hæc prosequitur Aristoteles cõnumerare populos, & reges, qui calliditate nouas artes vectigalis, & rei parãdæ sibi inuenerũt. Byzãtij Pharmacopolarũ, & funambulorum, eorúmq; qui mirãda faciunt, & his similiũ artium, tertiã partẽ publico dare iusserunt. Itẽ, existente lege, non esse ciuẽ, nisi ex vtroq; parente ciue natũ, concessere triginta minas tribuẽti ciuem esse, tantùm ex altero. Antisthenes Athenienſis in magna Athenienſiũ necessitate cõtuluit, vt Dionysia, quæ magna expẽsa celebrare cõsueuerunt, superſederẽt, ac Dionysio vouerent anno futuro duplicia fieri. Cypſellus tyrãnus Corinthius vouens Ioui offerre bona Corinthiorũ, si ipsorum potiretur, decimas tantum eorum possessionũ in annos decem dari iussit: quo modo & voto satisfecit, & eorũ substantiã ex magna parte seruauit. Lygdamis Naxius, cùm exulũ bona nullus emere auderet, ipſis exulibus possessiones reddidit: supellectilem verò, réſq; pretiosas, si quæ aderãt, eisdẽ vendidit, seu aliis, descripto nomine. Hippias Athenienſis tyrannus in augẽdo vectigali mira cogitauit: vt qui domos haberent prominẽtes, & viã occupantes, præterea portas extra aperientes, quod erat honoris, vendidit dominis. Monetam quoq; iusſit minori commutari: quã à se coactã, rursus in pristinam æstimationẽ reduxit. Nauarchis, & Demarchis publicis officiis, & muneribus vacare permisit, si pecuniã tribuissent. Idem cuilibet in sacrificio Palladis vouẽti, vnam obolũ imperauit. Idẽ & cuilibet puero nascẽti fecit. Lãpsaceni indigentes pecunia, multa coẽgerũt nauigia frumenti priuatorũ, vendiderũntq; pluris, quã illi cõstituerant, atq; hoc modo pretiũ iam constitutũ dominis reddiderũt, reliquũ ipſi sibi retinuerũt. Lacedæmonij Telminẽſibus amicis pecuniã in reditũ patriæ rogantibus, iusſerũt seruos, & veterina vnam diẽ ieiunare, impensamq; hanc dare Telminenſibus. Cyziceni tumultuantes, ac populo diuitibus prævalẽte, cùm militibus pecuniã deberent, in pecuniã statuerũt, vt omnes diuites capti, ac damnati capite, tãtùm exilio plecterẽtur, si pecunia se redemiſſent. Chij legẽ tulerunt, vt debita priuatorum omnia publicè describerẽtur, eáq; exegerunt in patriæ necessitate, creditoribúsq; fœnus, quousq; sorte redderent, exoluerunt. Cordaulus magiſter equitũ Mausoli regis iter faciens per regni fines, donis plurimis, & diuersis, etiã porcis, vitulis, ac his similibus cumulatus, munera, nominaq; dantiũ iusſit scribi, dantibúsq; mandauit ea nutri ri, donec vsus tempus aduenirẽt. Idẽ finxit, regem velle comas incidi, quòd his opus haberet, effecit vt iuuentus, quæ studebat comæ, & elegantiæ, data pecunia cũ eo trãsigeret: edictúmq; vitaret. Aristoteles Rhodius præfectus Phocenſium vidẽs in duas partes multitudinẽ diuiſam, alteri adhærens parti, dixit alterã multa ipſi promiſiſſe, vti potiretur alterius: se autẽ noluiſſe auscultare, quòd benevolentior huic esset. Hoc illi audiẽtes obtulerunt ei quod voluit. Eodẽ modo & cũ altera egit déinde parte: post hæc invicẽ eos cõciliauit. Clazomenij debẽtes militibus viginti talẽta, à diuitibus ea receperunt, datis totidẽ talẽtis ex ferrea moneta, quam percusserũt. Selymbriani indigẽtes pecunia, lege prohibente triticũ exportari, & fame existente circa, ipſi autẽ frumento abũdantes, constituẽre priuatos dari ciuitati frumentũ certo pretio, sibi reſeruato quantũ in annũ satis esset, déinde pretium terminãtes, poteſtarémq; extramittendi facientes, pecunia simul, & frumẽti vsu abundauerunt. Dionysius Syracusanus volens cogere pecuniã, finxit Cererem sibi apparentẽ iusſisse omnem ornatum muliebrẽ offerri in templo: itaque prius ipse suarum obtulit, déinde idẽ facere cæteras coẽgit, ne dea ipſis, tãquam sacrilegis, iraſceretur:

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur:demum coacta omnia ipse abstulit,tãquam à dea mutuatus.Peracto aliquanto tẽpore mulieribusornatũ recuperare volentibus, pristinũ permisit,si certum aurum deæ offerrent. Idẽ describi iussit orphanorum substantiam,& qui illam deti nerent,eóq; modo,vsus ea est,donec illi ad ætatẽ veniissent. Idem Rhegynis captis, atque direptis permisit libertatẽ,si certum auri numerum publicè,atq; priuatim ei darent.Itaq; illi hac spe solici tati,reliquum, quod occultauerãt, prompserunt, eique dederunt:ille nihilò magis promissis stetit, aut eos liberauit.Mẽdei cùm aduersus Olynthios dimicarẽt,abundantes seruis,& indigentes pecunia,tulerũt ciues,mare & fœmina tantũ seruis sibi retentis,reliquorũ vsum ciuitati præberẽt. Timotheus Athenienſis bellũ gerens aduersus Olynthios,deficiente argento,æs incisum militibus diuisit,iussitq; pro argento vsum in exercitu præbere:mercatoribus autem aliò proficiscentibus edixit,ex eadẽ moneta spolia emere, pro quibus argentũ reportarent.Idem expugnãs Samũ, fructus ex agricultura omnes eis vendidit,qui militũ stipendiis suppeditauere. Didales Persa militibus tumultuãtibus,ac stipendia postulãtibus in exercitu,in cõcione dixit,ei nõ deesse pecuniã, verum in quodã loco,quem nominauit, esse, finxitq; iumenta plura onerata argento, atq; contecta,dein vnum tantùm cũ argento,disco aperto, præmisit. Quod conspicatus exercitus,in spem venit:at ille inquit,minimè exoluere stipendiũ oportere, donec Amasum peruenissent,quò tendebat, erátque iter plurium dierum,ac hyemale. Atq; hoc modo vsus est interim exercitu, tantùm necessaria præbendo.Iphicrates Athenienſis Cotyj Thraci congreganti exercitum,in pecuniæ inopia consuluit imperare subditis,vt quilibet tres tritici modios pro eo sereret:ex quo ille magnam vim frumenti congregãs,cũ mercatoribus pecunia cõmutauit. Gotys idem rogauit Corinthios pecuniã mutuã in congregando exercitu,quod negantes iterũ rogauit,mitterent aliquos ciues, quibus ipse custodiam quarundã arcium & oppidorum,vti fidelioribus,tradere volebat:quo facto eos ciues in custodia detinuit,donec coẽgit eos mutuũ,quod rogauerat,dare. Cleomenes Alexandreus Aegypti Satrapa,cùm ex suis quidam per Nilum nauigãs à crocodilo esset arreptus,sacerdotes eius loci postulauit,vt ob vltionẽ hos venarentur: illi qui sacros habẽt crocodilos,magna vi pecuniæ sese ab hac iussione redemerunt.Alexander Macedo volens prope Pharum ciuitatem habitari,illúcq; emporium,quod Canobi erat,vnà cum sacerdotibus trãsferri,illi ne hoc cogerentur pecunia trãsegerunt.Strabelbus rex Mysorum debens stipẽdium militibus,duces eorum congregauit, monuitque non amplius priuatis opus habere, sed ducibus. Itaq; stipẽdium,quod militibus debebat,eis se recepit daturum,modò missos faciãt milites:quod illis facientibus, ac procedente tempore stipendium petentibus, respondit: neq; tibicinem sine choro, neq; ducem sine exercitu aliquid vtilitatis adferre.iussit igitur illos discedere. Huiuscemodi ergo Aristotelos exempla cõnumerat, quibus profectò nostrorum ingenia minimè cedunt, si consideremus quæ principes quæstus genera moliantur. Vt alia omittam, quę Xistus, quę Innocentius pontifices noua in vrbe collegia commenti sunt,vnde breuem vtilitatem prępoſuerunt decori,atque libertati Curiæ sempiternæ? Quid Laurentius Medices Florentię,inuentis albis quadrãtibus quæ portoriis penderentur? Quid Neapoli Ferdinandus rex in belli necessitate chartea moneta iussa rebus commutari? Deniq; tot impudentissimè nõ solum populis, sed sacerdotibus quotidie imperatæ pecuniæ. Strobeus in collectaneis sapientum dicta de œconomia breuissima ponit. Solon dicebat,domum honestã sibi videri, in qua res possessæ neque possidentibus iniustæ, neque custodientibus difficiles, neque augentibus pœnitendæ sint.Bias,in qua talis est dominus, qualis extra per legem.Thales,in qua ita probè sint omnia dispoſita,vt plurimum in ea vacare domino liceat. Critobulus,in qua dominus plures habeat sui amantes,quàm timẽtes.Pittacus,in qua superfluorum nihil requirẽs.& necessariorum nihil indigens dominus. Chilo,quæ maximè imperio similis sit ciuitatis.Musonius maximè vituperat in œconomia superfluos sumptus, luxúmq;, ac vasa argẽtea,aurea triclinia,lectos eburneos, cedrinas mensas:præterea plures, quàm oporteat, seruos, & ancillas,epulas item sumptuosiores:quibus rebus non solũ inepti efficimur,sed iniusti,& auari, quum pro his cõparare multas oporteat opes, ac vectigal magnum, quod nisi per iniustitiã quæri non potest. Deliciis insuper longè tolerabiliorẽ morbum esse dicit,quòd is corpus tãtùm corrumpat,illæ verò corpus,animámq; inficiãt. Antiphõ ita,rem œconomicam describit, vt vxorem velit domui,rebúsq; domesticis conseruandis, prępara randisq; præesse:virum autem foris in agro,in foro,in Republica.Bernardus noster nõ inutilem & ipse de œconomia tractatum edidit, vbi pascendã copiosè quidem familiam,citra tamen delitias,iubet.Reliqua verò ac pulcherrima in hac disciplina qui cupiat videre,eum ad Xenophõtis œconomicum,quę conuerti,relegamus. Officia domestica apud veteres fuerant:dispensator,condus,promus,atriensis, cocus, dulciarius,qui confectiones præparabat:structor,qui conuiuia: chironomon, qui obsonium in repositoriis secabat. Iuuenalis: Spectas & chironomõta volãti cultello. Pręgustator,qui libabat. Præterea medicus,ietra lepta,qui vnguẽtis,aut pharmacis præparandis præerat,domino siue lauanti,siue ęgrotanti:id nunc officium aromatarij vsurpãt.Cubicularius,à poculis,à memoria,ab epistolis,à libellis, à studiis, vestiarius, ianitor,anagnostes, disignator: is erat & publicus,& priuatus principũ, qui nũc ceremoniarum magister.In marmore Romę,C.Verres Eros disignator Cæsaris Augusti.& in Plauto,Surge disignator. Loca enim & in ludis,& in funeribus,cuique constituebat.Horatius:Disignatorem decorabat funeribus atris. Quanquam omnes designatorem legunt,quod malè omnino putauerim,designare nanque aliquid est mente disponere,vt Terentius de adolescente,Quid nunc non designauit is mali,seu etiam aliquid in ædificando ordinare,vt Liuius,Loca theatri designauit.

ARIST

ARISTOTELIS STAGIRITAE OECONOMIARVM

LIBER SECVNDVS,

Iacobo Stapulensi Interprete.

Quibus instructũ esse oportet negotiantem.

VM QVISPIAM debet aliqua debito modo dispensare,locorum, circa quæ negotiatur, minimè debet inexpertus esse, sed suapte natura ingeniosus, & sponte laborum patiens,atque iustus. Quæcunque enim harum defuerit partium, complura peccabit,circa id,quod sibi parat,negotium.Dispensationes autem sunt quatuor,vt est rudi Minerua diuidere: (nam alias cum his coincidere comperimus) regia,satrapica,quæ & præfectoria:ciuilis,& priuata.Harum autem maxima & simplicissima,regia est:maximè euarians,& facillima,ciuilis:minima autem itidem & admodum varia,priuata:promiscua quidem illis multa esse necessarium est: at quæcunque maximè per se vnicuique earum accidunt, illa nos considerare operæpretium est. Primùm igitur considerabimus regiam: est autem ipsa potens omnino,species habens quatuor:circa numum, circa ea, quæ exportanda sunt,circa ea,quæ sunt inferenda,& circa sumptus. Horum autem vnumquodque vt circa numum dico,qualis,& quando multo pretio, aut vili faciendus. Circa autem inferenda,efferendáque, quando,& qualia à præfectis in regno,vt rex ipse vtilitatem suscipiat, disponenda sunt. Circa autem sumptus, quales dispartiendi, & quando: & vtrum erogandi numi ad ipsos sumptus parandos, aut ea potiùs,quæ numo comparantur. Secundo autem loco prætoriam considerabimus.Eius verò species sunt sex: prouentuum à terra: ab iis,quæ in regione peculiaria nascuntur: ab emporiis,à tributis,à pascuis,& à cæteris aliis. Harum autem specierum prima & optima est,quæ à terra suscipit prouentum.Hęc autem est,quam ij quidem oblationem,illi verò decimam appellant.Secunda autem est,quæ ab iis,quæ regioni peculiaria sunt,prouenit.Aliquo enim in loco peculiare est aurum, alibi argentum, alibi æs, alibi autem quodcunque fieri contingat.Tertia verò est quæ ab emporiis,& mercatu rerũ prouenit. Quarta, quæ fit à tributis earum rerum quæ terra profert,aliquo pretio comparandarum. Quinta verò,quæ à pecoribus,& frugibus,quæ & decima vocatur.Sexta porrò,quæ est ab aliis à capite & manu nuncupata, quòd capitatim aut prodignitate manuatim exigatur. Tertio verò loco ciuilem dispensationem discutiamus. Huius autem optimus prouentus est is,qui est à peculiaribus earum rerum,quæ in regione prouenium: deinde ij,qui ab emporiis, & mercibus, quæ in limitibus regionis,& circumcirca habitantibus afferuntur. Quarto autem,& vltimo loco,ea inspicienda est,quæ est priuatæ curæ. Hæc autem est irregularis, ob id ipsum, quòd non decet eam ad vnam intentionem dispensare. Minima verò propter id est, quia prouentus, & impensæ in ea modicæ fiunt. Huius autem optimus prouentus, qui à terra prouenit: secundus autem is, qui ex iis, quæ aliorum culpa negliguntur, suscipitur: tertius autem is,qui à numo. Præter autem hæc quod omnibus communiter curandum est dispensationibus,& quod perquirere par est,id minimè superuacaneum putetur. Maximè autem hoc pacto,si sumptus non maiores ipsis prouentibus fiant. At verò quoniam diuisiones attulimus,post hoc rursus intelligendum,vtrum prouincia, aut ciuitas, circa quam negotiamur,habeat ea,quæ diuisimus,aut plurima horum afferre possit,atque his vtendum. Hæc igitur circa œconomias, id est, dispensationes, atque partes earum diximus.Quæcunque verò nonnulli priorum fecerunt,facultate rerum potiùs,quàm arte aliqua illa prosecuti sunt. Quorum quæ enarratu digna esse censemus, colligimus. Neque enim hanc historiam inutilem arbitramur futuram.Fieri enim potest,vt quispiam iis accommodet,qualiacunque ipse efficienda susceperit. Cypsellus Corinthius vouit Ioui,si dominus ciuitatis fieret,quæ Corinthiorum essent,omnia se oblaturum. Potitus autem dominio,præcepit eos describi: cùm autem descripti fuissent,decimam partem à singulo quoque suscepit:at verò ex reliquis partibus præcepit vt operarentur. Exacto subinde anno,idem quoque fecit. Quare euenit, vt in decem annis ille cuncta habuerit,quæcunq; sacrificaturum se vouerat,Corinthij autem reliqua possederint. Lygdamis Naxius expellens profugos,quia nullus eorum res,nisi vili,mercari voluit,eisdem profugis vendidit,& sacra,& reliqua ipsorum,quæcunque in officinis imperfecta relicta erant,etiam vendidit eisdem,& aliorum cuilibet volenti,ita tamen vt describeretur ementis nomen. Porrò Byzantij indigentes pecuniis, templa publica vendiderunt, & fructiferà aliquo tempore,infructifera verò perpetuò,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& ea, quæ ad societates, & ad patriam pertinebant, & quæcunque in locis priuatis iacebant, emebant enim carè, quorum erat & alia possessio, & aliarum rerum, quæcunque erant societatibus publicè, aut circa gymnasium, aut forum, aut portum, aut vbicunque quis quippiam vendebat, & capturæ maris, & venditionis salinarum, & admirandarum rerum, artificúmque, & vatum, & pharmaca vendentium, & aliorum consimilium modorum, tertiam quidem partem rei perfectæ contribuere ordinarunt: & numorum commutationem vni campsoriæ mensæ commiserunt: & penes nullum alterum potestas erat aut dare, aut accipere: sin minùs, rerum suarum priuatione mulctabatur. Cùm lex ipsis esset, ne quis admitteretur ciuis, qui non esset ex ipsorum vtroque ciue: ipsi pecuniarum indigentia, sanxerunt, eum, qui ex vno ipsorum esset soluendo libras triginta, fore ciuem. In rei frumentariæ inopia, facti inopes pecuniarum, reduxerunt naues ex Ponto: tempore autem facto, mercatoribus molestè ferentibus, tributum dederunt illis fœnus sesquicimum: vendentibus etiam statuerunt vltra pretium dare totius partem decimam. At verò cùm nonnulli incolarum fœnerati fuissent super possessionibus suis, decreto statuerunt, vt quicunque tertiam debiti partem afferre vellet, liberè possessionem suam haberet. Hippias Athenienſis eminentias superiorum tabulatorum in viis publicis, & ascensus, & præstructiones & portas, quæ aperiebantur foris, vendebat. Comparabant igitur ij, quorum possessiones erant, sicque collectæ sunt pecuniæ multæ. Numum insuper, qui Athenienſibus in vsu erat, fecit improbum: & pretium ponens, iussit ad se ferri. Cùm autem conuenissent ad signandam pecuniam nouo charactere, dedit idem argentum. Quicunque etiam nauis præfecturam habere, vel tribunatum, vel impensas suppeditare, aut aliquam aliam publicam curam gerere deberent, pretium ponens moderatum, præcipiebat vt is, qui vellet id pretij persoluere, describeretur inter publicos administratores. Sacerdoti præterea Palladis, quæ degebat Acropoli, præcepit pro quolibet mortuo mensuram afferre ordei, & alteram mensuram tritici, & obolum vnum. Atque simili modo pro quolibet puerulo nato illud idem fieri iubebat. Athenienſes in Potidea habitantes, cùm pecuniis ad parandum bellum indigerent, instituerunt vt omnium faculates describerentur, quæ apud vnumquemque in populo confusæ, inordinatæque erant: sed & quo in loco vnaquæque possessio erat, vt pauperes possent erogare. Cui autem possessio decerat, corpus condemnabatur. Itaque ab illis quod descriptum fuerat, vnusquisque ciuitati saluum afferebat. Antisseus etiam, cùm ciuitas indigeret pecuniis, & ciues consueuissent splendidè celebrare Dionysia, in quibus varia, & multa consumebant quotannis, atque præparabant appropinquante hac festiuitate, persuasit illis, vt Baccho vouerent duplicia iis, quæ nuper collegerant, sequenti anno se daturos, illa autem congregantes vicinis vrbibus venderent. Quæ cùm ita fecissent, ipsis collectæ sunt pecuniæ ad eorum vsum non modicæ. Lampsaceni cùm expectarent triremes multas ad se venturas, & modium farinæ quatuor drachmis veniret, præceperunt vt emptoribus venderent modium sex drachmis, & olei choe mensuram drachmis quatuor, ac tribus obolis, & vini, & aliarum rerum pretia similiter posuerunt. Antiquum autem pretium priuati recipiebant, at quod plus erat, vltráque pretium, ciuitas: quare pecuniis abundauit. Heracleotę mitten tes naues quadraginta tyrannis, qui erant in Bosphoro, non habentes pecuniarum copiam, comparauerunt à mercatoribus vniuersum triticum, & oleum, & vinum, & alias merces, & tempus definierunt, in quo ipsi prætium essent persoluturi. Mercatoribus autem probè visum est, vt non ad mensuram distribuerent, sed simul onera expedirent: illis autem quod vbi semel dedissent, nihil amplius de mercede esset præstandum. Verùm considerauerunt empta, & virum vnum dispensatorem in vnaquaque nauium constituerunt. Cùm autem peruenerunt ad locum hostium, milites ab eis comparabant omnia. Cùm verò priùs aggregatum fuisset argentum, dederunt ducibus nauium, duces autem rursus mercedem soluerunt: quo factum est, vt argentum eis non defecerit, quousque ad propria remeassent. Lacedæmonij Samiis rogitantibus pecuniam eis ad regressum dari, consilio decreuerunt vnam diem & se, & seruos, & animalia ieiunare, & quantum expendisset quisque, tantum dare Samiis. Carthaginienſes frequentibus in ciuitate apud ipsos factis peregrinis, mercedem debentes, quam dissoluere non poterant, proclamari fecerunt: si quis ciuium, vel inquilinorum prædam habet ex ciuitate, aut ex priuato, aut habere vult, describatur. Descriptis autem compluribus, miserunt naues, quæ adnauigabant Pontum, rationabili prætextu, ad prædandum, statuerúntque tempus, in quo rationem pro ipsis dicebant se reddituros. Collectis autem compluſculis pecuniis milites dimiserunt, & pro prædarum exigentia diuiserunt: & si qua erant ex iniusta præda, ciuitas ex prouentibus restituit. Cyzicenis etiam ad inuicem dissidentibus, obtinuit populus: & diuitibus captis, qui debebant pecuniam militibus, statuerunt non interimere captos, sed vbi pecuniam dedissent, expellere. Chij etiam cùm illis esset lex, describi debita in publico, & pecunia indigerent, statuerunt vt debitores quidem ciuitati debiti assignarent, ciuitas verò de reditibus vsuras fœneratoribus dissolueret, quousque ad antiquum diteſceret morem. Mausolus Cariæ tyrannus, mittente rege ad eum pro tributo, congregans ditissimos regionis, dicebat, regem poscere tributum, se autem non esse soluendo. Præparati autem ex industria viri, pollicebantur ei quandam summam, quam quisque allaturus esset. His autem hoc agentibus, ditiores partim verecundia moti, partim verò timentes, multò plura, quàm illi, promiserunt, atque obtulerunt. Iterum pecuniarum egens, in concione vocatis Mylasensibus, inquit, metropolim (cùm sua esset ciuitas) muris immunitam esse, regem autem aduersus eum bellum decernere:

nere: qua de causa iubebat vnumquenque Mylasseusium, immodicam afferre pecuniam, allerens se, & eos, qui attulissent, & reliqua eorum bona seruaturum. Quæ vbi oblata fuere, multam sibi coaceruauit pecuniam. At inquit, Deo non videtur in præsenti, mœnia ædificanda esse. Condalus Mausoli præfectus, quando ei per regionem proficiscenti offerebat quispiam aut ouem, aut porcum, aut vitulum, describebat dantem, & tempus, præcipiebátque vt in domum reduceret, nutrirétque quousque reuerteretur. At verò cùm tempus satis illi effluxisse videretur, computans & quod nutriendum dederat, & quicquid fructus inde prouenerat, repetebat. Arborum autem quæcunque porrigerentur, aut deciderent in publicas, regiasque vias, vsum fructum vendebat. Militum si quis moriebatur, elationem corporis drachma vendebat, & hinc quoque simul argentum percipiebat: simúlque neque eum fallere duces poterant, cùm quispiam militum è vita demigraret. Intuens etiam Lycios amantes cæsariem ferre, dixit epistolas huc venisse à rege, quæ iuberent mittendas esse comas ad proscomia: igitur sibi iniunctum esse à Mausolo, vt deronderet eos: veruntamen si vellent capitatim taxam aliquam dare, se à Græcia comas trãsmissurum, qui libenter dederunt. Sicque plurima pecunia à numerosa turba collecta est. Aristoteles Rhodius Phoreæ princeps pecuniis indigens, videns duas esse factiones Phoreorum, alteram partem seditionis secretò allocutus dixit, alios sibi velle pecuniam dare, vt illis negotia ciuitatis committeret, ipse autem malle ab ipsis accipere, atque eis ciuitatis administrationem tradere. Quæ audientes, illico pecuniam quantum præcepit in promptu dedêre. At verò ille rursus aliis ostendit, quæ ab his acceperat, qui dixerunt se non minus daturos. Sumens autem ab vtrisque, conciliauit eos inuicem. Conspiciens etiam ciues multas inter se agitare causas: magnásque longo ex tempore iniurias, quæ per bellum illis obtigerant, iudicium statuens edixit, quicunque definito tempore non essent sententiam assecuti, legem posuisse, non vlterius fore præteritorum delictorum iudicia. Tunc autem à multis offerentibus pecuniam propter breuitatem temporis, & obtinendam iustitiam, multis etiam multam offerentibus vt prolongaret tempus, à singulis suscipiens, immodicam congesit pecuniam. Clazomenij in frumenti penuria pecunia indigentes, statuerunt, vt si qui priuatorum haberent oleum, mutuarent ciuitati ad fœnus (nascitur enim hic fructus multus in regione) quibus mutuantibus, conducentes nauigia, miserunt ad emporia, vnde ipsis veniret triticum, habito pacto, de pretio olei. Insuper debentes militibus stipendium viginti talenta, & dare non valentes, pendebant fœnus ducibus annuè quatuor talenta. Cùm autem antiquo debito nihil deduceretur, sed semper frustrà consumerent, percusserunt numum ferreum, qui argenti haberet rationem viginti talentorum. Deinde dantes ditissimis ciuitatis cuilibet suo ordine, argentum ab illis receperunt æquale. Quare priuati habuerũt ad quotidianos vsus impensas, & ciuitas à debito liberata. Secundum vero ex prouentibus illis tœnus restituerunt: semper diuidentes vnicuique in parte dabant, illi autem ferreos numos reportabant. Selibriani pecuniæ laborantes indigentia (lege apud eos posita, cùm in fame conitituti fuissent, non educendum esse triticum) apud eos autem vetus triticum abundaret, statuerunt priuatos ciuitati dare triticum, determinato pretio, vnoquoque retinente ad annui victus sufficientiam: deinde statuentes pretium, quod illis rectè se habere videbatur, vnicuique educere volenti vendiderunt. Abydeni propter seditionem regione facta vacua, & accolis nihil eis porrigentibus, quia adhuc deberent, statuerunt vt quicunque vellent, fœnerarent agricolis, quò terram colerent, sic ipsis primis allatio ex frugibus fieret, aliis autem ex reliquis. Ephesij cùm pecuniis egerent, legem potuere, vt mulieres aurum non gestarent: quantum verò impræsentiarum haberent, mutuarent ciuitati. Pro columnis etiam, quæ erant in templo, statuerunt argentum esse soluendum: eius autem, qui soluisset, nomen esse scribendum perinde, ac si obtulisset. Dionysius Syracusanus volens pecunias congregare, concionem faciens dixit, apparuisse sibi Cererem, iusisséque vt mulierum ornatum in templum deferret: se verò mulierum, quæ apud ipsum sunt, ornatum obtulisse, atque hoc idem facere cæteros hortabatur, ne qua torè indignatio à dea exuscitaretur: qui autem negligeret, reum fore sacrilegij. Afferentibus autem cunctis quæ habebant, quisque propter deam, & propter illum sacrificans, deæ ornatum abstulit tanquam à dea mutuans. Elapso insuper tempore, cùm mulieres rursus ornatum ferrent, præcepit, vt ea, quæ vellet aurum ferre, ordinata quædam in templo offerret. Debens etiam triremes extruere, agnoscens sibi opus esse pecunia, concionem vocans, inquit, quandam sibi ciuitatem tradi, ad quam opus erat pecuniis, precarísque ciues, vt quisque sibi duos stateres mitteret. Intermittens autem duos, aut tres dies, tanquam in tradenda ciuitate error contigisset, ciues laudans reddidit vnicuique quod miserat. Id autem agens, ciues in gratia fouit. Posteà verò arbitrantes, quòd eam accepturus esset, rursus miserunt, ille verò suscipiens, ad nauium extructionem aptauit. Cùm rursus non abundaret argento, numum percusit è stanno, & concionem vocans, multa super laudato numo dixit. Illi verò decreuerunt, quanuis etiam nollent, vt quisque haberet tanquam argentum, non autem tanquam stannum. Cùm rursus pecuniis egeret, rogabat ciues vt ei contribuerent. Illi autem responderunt, se non habere. Extrahens igitur Dionysius vasa, quæ apud ipsum erant, vendebat, quasi id ob indigentiam faciens. Syracusiis autem ementibus, describebatur quid vnusquisque comparasset. Postquam autem pretium suscepit, iussit vnũquenque vas afferre, quod emisset. Cùm etiam ciues propter tributum pecora non nutrirent, dixit, quòd ei tanta sufficerent: volentes autem nũc acquirere, immunes fore à tributo. Multis autem citò

citò multa comparantibus armenta, tanquam habituri ea essent absque tributo, opportunum id esse ratus, æstimare præcepit, impositque tributum. Hac igitur deceptione indignati ciues, illa iugulantes vendebant: ille verò contrà id statuit, quod in die occîdi oporteret. At illi iterum in sacrificiis immolabant: ille verò vetuit, ne fœminam sacris immolarent. Rursus pecuniis egens, iussit apud se describi pecunias, quotquot essent familiæ orphanorum. Descriptis autem cunctis, illorum bonis abutebatur, quousque ad ætatem quisque peruenisset. Cùm cepisset Rhegyum, conuocato populo, dixit quam ob causam ab eo iustè capti essent, nunc tamen impensas, quas in belli vsum consumpsisset percipiens, & insuper ab vnoquoque minas tres, absolueret eos. Rhegyenses verò quæcunque absconderant, in apertum eduxerunt: & egeni à ditioribus, & peregrinis mutuò accipientes, conflarunt summam quam præceperat: quam ab ipsis accipiens, nihilò minùs omnium corpora vendidit, & cunctam supellectilem, vniuersáque bona, siue occulta, siue aperta, diripuit. A ciuibus etiam accipiens pecunias, ea lege vt illas restitueret, cùm ab eo repeterent, iussit ad se afferri quantum quisque possideret argenti, alioqui mortem mulctam indixit. Delato autem argento, numum percussit nouo charactere, dedítque drachmam duarum drachmarum valore: sícq; debitum penes ipsum remansit. In Tyrrheniam autem centum nauibus adnauigans, accepit è sacello Leucotheæ, id est, albæ deæ, aurum quoque, & argentum multum, aliúmque apparatum immodicum. Cognoscens etiam quòd nautæ quàm plurima haberent, proclamationem fieri fecit, vt quisque dimidium eorum, quæ haberet, deferret ad ipsum, aliud dimidium habiturus: non afferenti autem, statuit pro mulcta mortem. Arbitrantes igitur nautæ, si ferrent dimidia, reliqua se habituros, securè attulere. Posteáquam verò illa accepit, præcepit rursus, vt alia afferrent dimidia. Mnedei, iis, quæ à portubus, & aliis vectigalibus proueniebant, vtebantur ad gubernationem ciuitatis. Ex tributis autem, quæ ex terra, & familiis proueniebant, nihil operabantur: sed obseruabant eos, qui illa haberent: & cùm necessitas pecuniarum ingrueret, reddebant ij, qui deberent. Lucrabantur igitur ex præterito tempore, pecuniis absq; fœnore vtentes. Bellum item suscipientes aduersus Olynthios, cùm illis pecuniæ deessent, at adessent mancipia, statuerunt, vt relictis cuilibet ciuium mare & fœmina, cætera ad vsum ciuitatis venderent, tanquam in priuatorum exhibitione pecunias commodarent. Callistratus in Macedonia cùm prouentus portus vt plurimum viginti talentis æstimaretur, modum inuenit vt duplum conficeret. Nam & conspiciens eos, qui emebant, semper euadere ditiores, cùm oporteret eos dare fideiussores viginti talentorum, proclamari fecit, quicunque emere vellet, constitueret fideiussores tertiæ partis, solueret autem quisque quantum se posse sibi suaderet. Timotheus Athenienſis bellum gerens aduersus Olynthios, argento egens, signauit æs, & dedit militibus. Illis autem ægrè ferentibus, dixit, quòd illo æquè venderent, emeréntque omnes, ab iis, qui vendunt, atque emunt. Ipsis autem mercatoribus antè indicauit, vt quisquis æs illud accepisset, illo rursus emeret ea, quæ in regione venderentur, & spolia, quæ afferrentur. Quòd si apud eos æs remaneret, portarent ad ipsum, recepturi denique æris loco argentum. Circa etiam Corcyram bellum exercens, exiliter satisfaciens militibus, petentibus quidem stipendium, inobedientibus, & ad inimicos deficere se velle asserentibus, cœtum congregauit, ac dixit, non posse propter hyemem ad se peruenire argentum, cùm tanta esset illi copia: quapropter solutionem trium mensium, quam priùs soluerat, se illis dono dare. At verò illi suspicantes, nunquàm Timotheum tanta munera eis dare, nisi re vera ab eo expectarentur pecuniæ, quieuerunt à petendo stipendio, donec voto potitus est. Obsidens item Samum, fructus, & ea, quæ in agris erant, vendidit Samiis: quare pecunia satis abundauit ad stipendia militum. Cùm commeatus, necessariorúmque ad victum in exercitu esset raritas ob aduenientes, prohibuit ne venderent triticum farina comminutum, neque minorem mensuram modio, neque quippiam liquidorum minus, quàm metretæ mensura. Principes itaque ordinum, & manipulares comparantes omnia simul, dederunt militibus: aduenientes autem sumebant victui necessaria. Cùm autem discederent, si quid residuum fuisset, principibus ordinum, manipulorúmque vendebant. Atque ita euenit, ipsos milites abundare victuum copia, sufficientíque commeatu. Didales Persa milites habens, ex iis, quæ in dies ex bello conquirere poterat, illis dabat. Non habens autem numos, quos elargiretur illis stipendia poscentibus, vbi aduenit tempus, quod illi visum est accommodum, tale quippiam machinatus est: conuocans cœtum, Ne credatis, inquit, me pecuniarum penuria laborare, imò in quodam prædio mihi sufficiens copia est, & pariter locum indicauit, atque discedens illuc profectus est. Cùm verò loco vicinus esset, præcessit, & quæcunque in templis erant argentea vasa, diripuit: præparauítque multos, tanquam argentum onusti deferrent, & vasa illa illis ostendens ibat. Atqui videntes milites, rati cuncta, quæ ferebantur, esse argentum, confidebant se stipendium percepturos: ille verò dixit oportere eos vsque ad Amison peruenire, illícque se stipendia percipere. Erat autem plurium dierum iter ad Amison, & tempus hyemis. Sícque illo tempore exercitu abusus est, solum illis commeatum præbens, cùm in exercitu & artifices, & cauponarios, & commutantes haberet, quorum opera aut nihil, aut perparum indigeret. Chabrias Athenienſis, Thao Aegyptiorum regi gerenti bellum, & pecuniis indigenti consuluit, vt aliquis diceret sacerdotibus, oportere & virorum, & mulierum multitudinem sacris initiatorum submouere, propter impensam. Audientes autem sacerdotes, & sacerdotium penes se manere volentes, singuli propriam dedere pecuniã. Postquàm autem à cunctis accepit, iussit illis præcipi, decimam partem expensarum, quas priùs

priùs in templo faciebant, & reliquorum, regi mutuare, quousque finem bello imposuisset. Ab vnaquaque colonia præcepit, omnes quippiam determinatum afferre: & ab vnoquoque corpore similiter. Ex frumento etiam, quod vendebatur, à vendéte, & emente, præter pretium, pro modio percipiebat obolum. Ab vnaquaque naue, & officina, & vnoquoque opus aliquod exercentium, decimam partem operis. Illis autem, qui ex regione debebant sub eo militare, præcepit afferre, si quis aut auri, aut argenti quippiam non signati haberet: cùm verò plurimi attulissent, illo ipse vtebatur. Mutuantes autem præfectis classium commisit, vt de iis, quę abundarent apud eos, illis redderent. Iphicrates Athenienſis, Coty parante exercitum, effecit hoc pacto, vt compararet pecuniam: præcepit hominibus, quibus præerat, seminare sibi tres modios tritici: quo facto, collegit tritici ingentem multitudinem, quam ad emporia mittens vendidit, obtinuítque pecuniam. Cotys Thrax petebat à Pirinthiis sibi mutuò dari pecunias, quo suum congregaret exercitum: Pirinthij verò illi dare recusarunt. Tunc eos rogauit, vt viros è ciuibus illi darent, ad custodiam quorundam castrorum, quatenus militum opera, qui nunc illa custodiunt, vti posset. Illi verò illico id fecerunt, arbitrantes se futuros locorum dominos. Missos autem Cotys in custodia tenuit, præcepítque eam pecuniam dari, quam ab illis mutuò petierat.

Mentor filius, Hermiam capiens, & prædia eius obtinens, dimisit eosdem curatores in regione, qui fuerant ab Hermia constituti: cùm verò securi iam essent, quæcunque absconderant secum, accepere: Mentor verò omnes capiens, diripuit vniuersa, quæ habebant. Memnon Rhodius, qui Lampsaci dominabatur, pecuniis egens scripsit ditissimis Lampsacenorum, vt aliquam magnam argenti summam ei conficerent, quam recepturi essent ab aliis ciuibus, quibus commissum erat illam afferre. Atqui cùm illis alij ciues afferrent, iussit eandem sibi mutuò dari, vsque ad certum tempus, in quo eam illis redderet. Rursus pecuniis indigens, precatus est eos, vt illi darent, quas ex prouentibus eius mox recepturi essent. Illi autem attulerunt, quia citò prouentuum receptio futura erat: at vbi ea, quæ prouentuum erant, missa sunt, sibi illis opus esse dixit, se verò posteà conflatum æs, dissolutum ire cum vsuris. A militantibus etiam auferebat solutiones, & stipendia sex dierum in anno, quos dicebat exemptos: dicens, his diebus neque custodiam illis vllam esse, neque itineris expeditionem: neque ipse impensas faceret. Ante id tempus dabat militibus stipendia secunda die à nono mense: à primo quidem mense præteribant dies tres, à sequenti quinque, & ita vsque ad tricesimum diem: sícque in anno mensem vnum à militibus iterum auferebat. Charidemus Orites habens quædam prædia in Aeolide, cùm aduersus eum militaret Artabazus, pecuniis indigebat ad militares copias. Primùm quidem exhibuerunt illi, postmodum verò se non amplius habere quod exhiberent, dixerunt. Charidemus autem coniiciens prædium esse opulentissimum, præcepit, si quid haberent pecuniæ, aut supellectilem pretiosam, mitterent in alium prædium, & daret eis conductum custodum. Simul autem & ipse hoc facere videbatur, suáque in prędium aliud mittere. Obsequentibus igitur illi hominibus, postquam haud admodum ab vrbe abfuerunt, scrutatus est quæ habebant, & cepit quibuscunque indigebat: illos autem rursus in vrbem remisit. Proclamari etiam fecit in ciuitatibus, quibus dominabatur, neminem domi arma tenere, alioqui mulctari argento, quod per præconem indicebatur. Quod subinde negligere visus est, & nullam eius rei curam gerere. Homines autem arbitrantes proclamationem illam sibi vanè fuisse factam, habebant singuli per regionem arma, quæ priùs possederant. At ille repentè explorationem domorum faciens, apud quos arma sunt reperta, indictæ pœnæ mulctam dederunt. Philoxenus quidam Macedo præfectus Cariæ pecuniis indigens, se debere Dionysia celebrare dicebat, scribebátque ad eos, qui maximè fructibus abundabant, vt festi essent apparatores, eis præcipiens quę essent apparanda. Videns autem eos grauiter ferre, misit aliquos, interrogans, quid dare vellent, & absoluerentur ab huiusmodi ministerio. At illi multò plura, quàm se censebant exposituros, velle dare dixerunt, vt non vexentur, & à propriis abesse non cogantur. Ab his igitur capiens quod dederunt, ad alios rursus scribebat, donec percepit quod ipse volebat ex iis, quæ apud illos erant. Euases Syrus Aegyptiorum præfectus, sentiens Nomarchas, qui sub ipso erant, debere rebellare, vocauit eos ad tribunalia, & omnes suspendere fecit: præcepítque vt familiaribus eorum diceretur, eos in carcere detineri. Vnusquisque igitur affinium, pro vnoquoque solicitus erat, vt captiuos pecuniis redimeret. Ille verò pro vnoquoque paciscens, & quæ pacta erant accipiens, singulis mortuum reddidit. Cleomenes Alexandrinus præfectus Aegypti, ingenti fame aliis in locis facta, in Aegypto autem re mediocriter se habente, vetuit eductionem tritici. Nomarchis autem causantibus se non posse tributa soluere, nisi educerent, educere permisit: sed permultum tritico imposuit tributum, ita vt pauco educto tritico, multum illi contigerit recipere tributum: quo factum est, vt Nomarchæ à suo destiterint proposito. Tranfretans autem Nomon, vbi crocodilus pro Deo habetur, vnus puerorum suorum raptus est. Aduocans igitur sacerdotes, dixit, se, qui prior iniuria affectus esset, vltum iri in crocodilos: itaque præcepit venari eos, & ab aquis extrahi crocodilum. Sacerdotes verò, vt Deus eorum non haberetur contemptui, congregarunt quantum auri potuerunt, & illi dederunt, sícque ab incœpto destitit. Alexandro rege mandante Cleomeni, vt sibi constrúeret vrbem ad Pharon, & emporium, quod priùs erat in Canopo, illic constitueret: ipse nauigauit in Canopum ad sacerdotes, & eos, qui illic diuitias haberent, & se ad hoc venisse dixit, vt eos deduceret colonos. Sacerdotes autem, & accolæ afferentes pecuniam, dederunt illi, vt eos, & emporium illis

in regio

Universidad de Deusto
Biblioteca

in regione relinquat. Accipiens autem, tunc quoque discessit. Porrò transfretans cùm essent sibi parata quæcunque erant necessaria ad ædificationem, petiit ab eis pecuniam, quæ longè multitudine excedebat: tanti autem interesse sibi emporium illic esse, & non hîc. Cùm autem dicerent, se dare non posse, transmigrare eos fecit. Quosdam etiam ad merces comparandas mittens, & sentiens eos bene emisse, at conuenisse vt ei deberent ratiocinio pretium supputare, ille ad notos ementium dicebat, se audiuisse eos merces suprà pretium comparasse quod præceperat, & simul eorum cum simulata iracundia, arguebat inscitiam. Illi autem hæc audientes, dicebant, non decere eum credere quippiam obloquentibus in eos priùs, quàm ipsi veniant, & rationem ei reddant. Atque cùm emptores venissent, illi recitarunt eis quæ audierant à Cleomene. Ij verò volentes illis, & Cleomeni rem ostendere, pretia retulerunt, quibus emerant. Cùm triticum in regione væniret decem drachmis, vocans operatores, interrogauit, quomodo volunt ipsi laborasse? inquiunt se velle illi, etiam minoris, quàm quanti mercatoribus vendere. Illud autem iussit, vt tanti ipsi darent, quanti aliis vendebant. Atqui mox statuit pretium tritici triginta & duas drachmas, atque ita vendebat. Accersens etiam sacerdotes dixit, enormem impensam in regione ad sacrificia fieri: quare oportere aliqua sacrificiorum, & multitudinem sacerdotum tollere. Porrò sacerdotes, & quisque priuatè, & communiter sacras pecunias dedêre, arbitrantes ipsum id re vera facere velle, & optabat quisque sacrificium apud se fieri, & regionis esse sacerdos. Antimenides Rhodius princeps factus ab Alexandro super viæ dimidium, circa Babylonem, hoc pacto pecunias conflauit: Cùm antiquitus in Babylonia lex fuisset, omnium, quæ inferebantur, decimam soluere, & nullus illa lege vteretur, obseruauit præfectos omnes approbatos, & milites non paucos, & senes, & alios artifices accersitos inferentes bona propria peregrinando, & multa illis allata dona, & secundum legem positam decimam exegit. Rursus mancipia, quæ erât in exercitu: præbens, iussit eum, qui vellet, describere quod vellet: debere autem pro anno octo drachmas deponere: quòd si deficeret seruus, reportaret pretium, quod descriptum fuerat. Descriptis igitur compluribus mancipiis, non paucum argentum vtilitati fuit. Si autem aliquod mancipiorum defecisset, iussit præfectum, sub cuius præfectura fuisset exercitum conseruando, pretium domino eius restituere. Ophelas Olynthius constituens curatorem super pascuis Artiriditem, cùm accessissent ad eum Nomarchę loci illius, dixerunt se velle illi multò plura dare: precabantur autem, vt mutaret curatorem, quem constituerat. Interrogauit eos, si contribuere possent, quæ pollicebantur: affirmantibus ipsis, curatorem in officio dimisit: quæ autem ipsi promiserant tributa, exigi præcepit. Ergo nec curatorem, quem instituerat, spernere visus est, nec illos ad maiora tributa, quàm ipsi statuerant, soluenda coegisse. Pythocles Athenientis consuluit Athenientibus, plumbum ex Tyriis accipere, qui in ciuitate priuati essent, eo, quo vendebant, pretio duarum drachmarum: deinde statuit illis pretium sex drachmarum, sicque vendebat. Chabrias cùm electi sufficerent ad implendas naues centum & viginti, esset autem ei opus solùm sexaginta nauibus, præcepit iis, qui ex sexaginta nauibus eius, quæ remanebant, nauigaturi erant, ad bimestre annonam ministrare, aut ipsos nauigare: ipsi verò malentes propriis rebus incumbere, dederunt ea, quæ præcepit. Antimenes thesauros, qui per vias regias continebantur, iussit præfectos implere secundum legem regionis. Cùm verò exercitus, aut turba alia absque rege indiguisset, vendebat ea, quæ erant ex thesauris, aliquem ad eos mittens. Cleomenes appropinquante nouę lunationis tempore, cùm ingrueret necessitas stipendia militibus persoluere, nauigauit ex industria. Procedente autem mense stipendia persoluit, ac resumpsit nauigationem: posteà verò incœpto mense, solutionem differebat vsque ad lunam silentem: milites autem, quia nuper recepissent stipendia, quietè se habebant. Ille verò in anno mensem vnum prorogans, semper mensis mercedem auferebat. Stabelbius Mison, militibus stipendia debens, conuocans duces dixit illis, nullo pacto se priuatis indigere militibus, sed ducibus: cùm verò sibi opus esset, mitteret eos, dans eorum cuilibet argentum, ad colligendos externos: stipendia autem, quæ illis debebat, ducibus ipsis pollicebatur se dare. Præcepit igitur vnumquenque dimittere extraneos è regione. Duces itaque arbitrantes, pecuniam illam suam fore, remiserunt milites, vt præceperat. Paruo autem exacto tempore, cùm mercedem poscerent, eos conuocans dixit, neque tibicinem sine chorea, neque duces sine militibus ad quicquam vtiles esse: quare præcipiebat, vt è regione discederent. Dionysius sacella circuibat, sicubi videret positam boni dæmonis mensam auream, aut argenteam, & auferre præcipiebat: & quæcunque statuæ quippiam prętendere videbatur, auferri iubebat, dicens, Quodcunque accipio, tollere præcipiunt. Vestimenta etiam aurea, & coronas aureas statuarum tollebat, dicens se & leuiora, & accommodatiora daturum: & subinde illis albiculos amictus, albiculáſque circum ponebat coronas.

VIRTV

VIRTVTVM
EXACTIOR DIVISIO
PER SIMONEM GRYNAEVM.

*

VIRTVTVM quatuor diuisionem non membratim persequi, sed à certo principio paucis deducere, propositum est. Et quidem quatuor esse prima virtutum genera, quibus mens humana, velut anchoris quatuor, aduersus omnes animi tempestates regatur, vetus doctissimorum hominum consensus est, etiam eorum, qui de religione vera verissimè senserunt. Id igitur in communi rerum priùs, mox in propria hominis formula spectemus. Omnis ergo natura res, & substantiam habet aliquam, in qua versatur, & ἐνέργειαν, secundum quam intelligitur, ac iudicatur virtus. Vt enim nisi subiecta in re operatio non cernitur, vt nusquam nisi in oculo visio: ita nisi in operatione intelligi quæ cuiusque rei virtus, ac præstantia sit, non potest, vt nusquam nisi in videndo visus perspicacia. Quòd si virtutem qualibet in re agendi, & munere suo fungendi rectitudinem vocamus, & rectum est quicquid ab instituto fine non errat, finis autem sua cuiusque rei consummatio est: id certè virtus erit, in consummationem sui quò quidque agendo fertur. Intelligendum est autem, vnamquanque naturam in rerum medium sic expositam esse, vt hinc quidem infesta, & inimica, inde idonea, ac congruentia sibi circumposita habeat: in quorum congressu vt omnis operatio consumitur, sic virtus omnis spectatur, dum vnaquæque rerum constituere sibi imperium conuenientium confœderatione, & repugnantium amolitione conatur. Itaque tanquam in certamen, & æmulationem omnes naturâ res positas, ac commissas ab opifice, ad communem vniuersi salutem esse videmus: vt in contrarij propulsione, & conuenientis coniunctione vis rerum, virtúsque omnis versetur. Quæ si ita habent, & si virtutis descriptio hæc vera est, omnísque vt operatio Naturæ, sic virtus inter contraria versatur, prima certè virtutum vnicuique rei fuerit, quæcunque conuenientis, inconuenientísque notatione viam agendi prætentat, ac præmunit rebus quidam boni, malíque sui sensus, ac iudicium minimè fallax: quo sublato, quia in vtrunque iam æquè res fertur, & idonei, inidoneíque sibi discrimen nullum tenet, cæteras virtutes cadere necesse est. Quem enim in agendo conatum adhibeamus, vbi quid agendum sit, nemo est qui docet? Prima igitur hæc vnaquaque in re naturalis operationis veluti directio, ac virtus esto, conuenientis, repugnantísque sibi natura certum iudicium habere, vt antè, quàm quicquam agitur, sequi res agendo commoditatem suam norit. Proxima, qua in præscripta, præmonstratáque, ac recta secundum Naturam via, iam cognita sic insistit, vt ab infesto, resistentéque sibi non statim depellatur. Nam quia confligendum omnibus naturâ cum contrario suo est, siue sustinendi eius vis nulla rei suppetit, locum id sibi non repulsum facit, & superat: itaque rei iam operatio debilitata, agendo prodesse sibi non potest: siue nimis in contrarium auidè inuadit, non tam arcendo, quàm vehementiore hostis congressu se ipsum violando, sibi ipsi res agendo incommodat. Quorum vtrunquè virtùti pugnat, quæ ei, in quo est, prodesse tantùm, non etiam obesse nouit. Hæc virtus ab illa priore sic pendet, vt quàm firmum à bono suo iudicium est, quàm acutus, solérsque conuenientis sensus, tam firmus ad bonum ingressus sit. Inflammata ferri animalia cupiditatis impetu

impetu videmus:at illam pro magnitudine apprehensi per phantasiam boni inardescere constat.Duas itaque iam in omni Naturæ operatione ritè progrediente virtutes necessariò intelligimus.Sed quia tam mali,quàm boni non veri species à præscripta Naturæ via subducit,etiam in conueniente,quæ procliuitatem Naturæ moderetur, ac sistat, necessaria vnicuique rei virtus tertia est. Siue enim conueniente sibi ignauiter,& oscitanter mouetur,vtilitatem suam stipes,& fatua natura negligit:siue nimis hoc accenditur,& rapitur,cupiditate eius præcipitata,commoda ex re capit incommodum.Quorum vtrunque non solùm non virtus, sed intolerabilis naturæ inscitia est. Porrò autem & hæc ab illa prima, rationéque eadem oritur.Sed iam in vtrunque bene instructam Naturam,hoc est ita comparatam,vt quorsumcunque agendo fertur, quantum in ipsa est, tueri suum officium possit, quomodo non rectam vocemus?Quod quidem iustitiæ nomen antè,quàm superiores illæ inter se conspirant virtutes,rei nulli potest competere.Ergo substantia quædam primùm omnibus reliquis subiecta est: ἐνέργεια substantiæ,ad tuitionem sui vnicuique naturæ facultas:est ἐνεργείας virtus,& modus,qua vt ferè se res tueatur sola fit:est apti,idoneíque sibi iudicium,virtus prima:est arcendi contrarij vis, virtus secunda:est amplectendi idonei vis,virtus tertia:est his ita comparatis rectitudo iam Naturæ,virtus communis quarta.Hæc in omnibus Naturæ rebus eodem pacto habent,ac vt in toto corpore,ita qualibet corporis naturalis in parte, institutio vna, eadémque hæc Naturæ inuenitur. Substantia sua res omnis bona est, operatione bona mala fieri, virtute tantùm bona, vitio tantùm mala esse potest. Tolle primam,in exitium æquè,ac salutem suam per inscitiam res tendit:tolle secundam,frustrà quôquam tendit,semper occurrentem ob hostem ab itinere instituto per ignauiam retrocessura: tolle tertiam,frustrà quôquam tendit,semper ob occurrentem amicum viæ oblitura. Vnamquanuis harum trium tolle, rectè ad tuitionem sui,& rerum commercium comparatum est nihil. Contrà da primam, accincta res ad commercium naturæ est,& negotiandi viam tenet: da secundam, in ea progreditur,& quantum in ipsa est,ab infesto non interpellatur:da tertiam, nusquam se ipsam remorabitur in idoneo: da hæc omnia, rectè natura quæque habet. Quatuor hæc neque substantia,neque ipsius ἐνέργειαι,sed quædam substantiæ nobilitas, & præstantia sunt. Vna virtus vnicuique ad tuitionem sui concessa, nomina diuersa pro rerum,in quas egit,varietate,& modo sumens. Nam vt quæque præstantissima substantia est,sic eius est ἐνέργεια potentissima: & vt ἐνέργεια est potentissima,sic conuenientis,& inconuenientis sensum acutissimè seruat. Sed vt quidque de rebus extra se positis amicis, inimicísque perfectissimè iudicat, sic iisdem optimè ad tuendum se vtetur.Equidem & hoc intelligendum est,in seriem Naturæ vnamquanque rem insertam, vel in suprapositum sibi, proximéque ante se præfectum, vel in infrapositum, suffectúmque sibi respicere: & illinc quidem vim virtutis veram omnem haurire,huc verò omnem exonerare,& reddere,meliorísque, & superioris se consortio tantùm in officio res permanere: inde diuulsas,virtutem statim amittere.Docent plantæ,quæ Solis: animalia,quæ hominum: ingenia,quæ artium: mentes,quæ spiritus vi sola consummantur,& in finem ducuntur suum.Et hæc quidem momenta sic in omni natura impressa sunt,vt in pessimè dispositis simulacra, & vmbræ virtutum quædam extent.At vera virtus sola præstantioris se ductu fine suo potitur:cùm cætera omnia,concessis Natura facultatibus,virtute destituta,in exitium suum tendant.Videmus in superatis morbo

corporibus

corporibus, vim omnem contra se ipsam naturam conuertere. Formulam hanc ad naturam iam nostram transferre paucis licet. Est rationalis anima virtutum omnium & capax,& stragulum omnium:est animæ ἐνέργεια, secundum quam intelligitur virtus,omnia cum ratione faciendi:est ἐνεργείας aliqua rectitudo, ac virtus, id efficiens vt secundũ rationem anima rationalis omnia agendo,in exitium suum minimè tendere, sed tueri sese, & bonum sibi,non malum,adsciscere possit. Est virtutum eius prima, rationis intelligentiæque lux, id est, vera veri sui boni cognitio,cuius præsidio contra omnia sese tueatur.Est secunda rationis de vero suo bono immota,etiam si acerbus maximè sensus repugnet,sententia.Est tertia rationis de vero suo bono immota, etiam si suauitas sensuũ maximè diuersum doceat, sententia. Est quarta ex his iam consurgens rationis totius rectitudo, ac iustitia. Quatuor nomina,res, ac virtus vna. Præclaréque scriptura luci fidei sine errore in verum & æternum bonum suum intuenti, virtutum omnium vim veram tribuit. Hæc fides in rebus iudicandis,verum iudicium:in sustinendis malis non veris,de vero suo malo veri iudicij constantia:in contemnendis non veris bonis,de vero suo bono iudicij eiusdem firmitas,& robur est.Quibus virtutibus qui sic instructus est, ferri, incitaríque in quenquam contra fas,& ius minimè potest: & quem nec commodum, nec incommodum abducit à recto, in omni vitæ commercio, vir erit rectus,iustúsque. Vna igitur vis fidei in eadem scriptura,sapientiæ,prudentiæ,fortitudinis,sobrietatis,iustitiæque, ac virtutum omnium nomen frequẽtissimè capit.Vmbratilis virtus,in natura hominum communiter omnium inest:sed vera superioris commercio inuecta. Quónam enim pacto vis non diuina est,quæcunque in consortium Dei mentem adducit? qui finis vtique hominis est.Itaque cùm de virtutibus legunt, & in virtutum exempla incidunt iuuenes, veram virtutem fidem,virtutum simulacra reliqua omnia esse meminerint. Nulla in plantis vis est,quæ facere possit sola frugiferas, de cælo Solísque beneficio vis omnis nascendi datur.Nulla in homine vis est,qua finem suum consequi sine superioris adminiculo sola possit: luce de cælo bona vera mentibus hominum inscribi sic oportet,vt eorum desiderio quæ vera non sunt contemnant. Stet igitur hoc,vt si nec plantis incrementum sine tacito numinis aspiratu, consensúque datur,omnem omnium rerum virtutem, & vigorem verum diuini numinis esse. De vera igitur virtute, ac prima eius in genera quatuor sectione, monere hæc lectorem paucis operæpretium duxi. Reliqua sunt ab authoribus suis perfectè tradita.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS
Stagiritæ de virtutibus Libellus,

Simone Grynæo Interprete.

Virtutum & vitiorum diuisio.

VEMADMODVM vehere laudibus quæ pulchra sunt, sic quæ sunt turpia, conuiciis proscindere, par est. Sed inter pulchra quidem virtutes, inter turpia verò vitia primatum tenent. Laudari verò non ipsa modò virtus, sed causæ quoque, & comites, fructúsque, & opus omne virtutis, vt contrà reprehendi contraria debent. Cùm autem animæ partes, qualiter opinatur Plato, tres sint: qua de agendis, omittendísque dispicitur, prudentia: qua sustinentur infesta, mansuetudo ac robur: qua adsciscédis idoneis cupiditas regitur, sobrietas, ac continentia: communésque partium omnium harũ, iustitia, liberalitas, ac magnanimitas: totidem rerum earundem opposita vitia, in dispiciendo recto stultitiam, in arcendo infesto ferociam, & ignauiam, in adsciscendo idoneo proteruitatem, ac incontinentiam, communésque partium earum omnium iniustitiam, & illiberalitatem, animíque parnitatem esse oportet.

Quid vnaquaque virtus sit.

PRudentia igitur, rationabilis animi partis virtus est, qua ea, quæ ad felicitatem suam tendunt, dispicientes sibi comparant.

Mansuetudo verò, incitabilis ad vindictam animi partis virtus est, quam per ægrè ad iram concitantur.

Fortitudo verò, incitabilis ad vindictam animi partis virtus est, quam per ægrè terroribus mortem minantibus concutiuntur.

Sobrietas verò, pronæ, ad cupiditatem partis virtus est: qua fit vt in fruendis rebus sic versentur, prauas vt omnino voluptates ne appetant.

Continentia verò, proni ad cupiditatem animi retinaculum est, quam per in fruendis rebus prauas ad voluptates incitantem cupiditatem ratione sistunt, ac continent.

Iustitia verò, virtus animi, qua tribuitur quod cuique est par.

Liberalitas autẽ, animi virtus est, erogare quatenus honestum est parata.

Magnanimitas verò, virtus animi, qua ferre fortunam, infortuniúmque, nomen, & ignominiam potest.

Quid vnumquodque vitium sit.

STultitia, rationis est vitium, ac morbus, infelicis vitæ totius causa.

Iracundia, incitabilis ad vindictam partis vitium, vnde procliuiter iræ concedunt.

Timiditas, incitabilis ad vindictam partis vitium, quo terroribus facilè concutiuntur, præsertim interitum minantibus.

Proteruitas, ac lasciuia, pronæ ad cupiendum partis vitium est, quo prauas voluptates deligũt.

Incontinentia, pronæ ad cupiendum partis vitium est, quo fit, vt contra rationem auidè cupita, tametsi turpium ad voluptatum illecebras ducentia amplectimur, attrahimúsque.

Iniustitia verò, vitium animi est, quo amplius, quàm par sit, qualibet in re habere, polleréque volunt.

Illiberalitas autem, vitium, quo lucrum vndicunque oblatum sectantur.

Pusillitas autem, paruitásq; animi, vitium est, per quod fit, vt neq; fortunam, nec infortunium, neque nomen, nec ignominiam ferre possint.

Quid sit vnicuique virtuti suum.

AC prudentiæ quidem est, & consilium capere, & bona, maláque discernere, & petenda, fugiendáve in vita omnia iudicare, & bonis iis, quæ quidem concessa nobis Naturà sunt, præclarè vti, & rectè cum hominibus cõgredi, & opportunitatem rerũ cernere, & rationem, orationémq; sagaciter adhibere, & eorũ, quæ esse nobis possunt vsui, omnium experimentum, scientiámque tenêre. Ipsa verò memoria, experientiáque, & industria, aut à prudentia proficiscuntur, aut comes eius vnaquæq; earum existit. Aut experimentum, & memoria quidem, concurrentes, coadiutricésque causæ, industria verò, & in dando consilio felicitas, partes prudentiæ sunt iudicandæ.

Mansuetudinis est autem, criminationes, calumniásque, & contemptus moderatè ferre, ac ad vindictam celeriter non tendere, miniméque ad iram præcipitem esse: & cùm nec insuauibus, nec iritabilibus moribus sis, placidum, stabilémque animum retinere.

At for

At fortitudinis est, imperculso mortis ad minas animo esse, alacritatémq; difficilibus in rebus seruare, ad subeunda pericula animis abundare, magísque præclarè mori, quàm turpiter viuere, seruaríq; cupere, authorémque victoriæ existere. Adhæc, laborare, duraréque cùm velle, cupereq;, tum posse, fortitudinis est. Hanc & animositas, & generositas, & fiducia, & audacia, tum & sedulitas, & tolerantia sequuntur.

Sobrietatis autem, siue moderationis, voluptatum corporearum illecebras minimè mirari, nulláque turpis illectamẽti delinitione duci, ac etiam licitis vtendi rebus securitatem suspectam habere: & non magis cùm ampliter, quàm cùm mediocriter suppetit, animum, vitámque laxare est. Comes sobrietatis, quædam ordinis conseruatio, & rerum munditia, & verecundia, & cautio est.

Continentiæ verò, ratione cupiditatem turpes ad illecebras, voluptatésque cientem compescere, & animo aduersus naturaliũ rerum defectiones, perturbationésq; constanti esse, ac durabili.

Iustitiæ verò, eius, quod par, dignúmq; quoq; sit, qualiber in re rationem habere, & mores, ac instituta patria, scriptásq; leges conseruare, veritatem, vbicunq; refert, dicere, pactáq; custodire.

Prima verò iustitia est, qua Deo: proxima, qua diuis: tertia deinde, qua patriæ, parentibúsque: postrema, qua vita iam functis debitum, suúmq; cuique officiũ præstamus. Inter quas, pietas, aut pars iustitiæ, aut ipsam consequens iustitiam est. Iustitiam verò, & sanctitas, & veritas, & fides, & ipsum prauitatis totius odium consequitur.

Liberalitatis est, animo tali comparatum esse, vt opes suas honestas ad res erogare, vtque in expendendo necessarias ad res abũdare, tum vt subsidio sicubi maximè referat esse, contráq; vt inde, vnde non decet, minimè accipere velis. Liberalis autem vir, etiam vestes, ac habitationẽ mundam amabit: sæpéque superuacuas, honestas modò, ac haud insuauem oblectationem habentes res, licet ipsi non magno vsui futuras, comparabit: quale est, animantia aut iucundum, aut admirabile quip piam præ se ferentia alere. Comes huius, quædam in moribus remissio, facilitásque, & humanitas: tum ad misericordiam, ad amicitiam, ad hospitalitatem, ad omnéque præclarum propensio, & amor est.

Magnanimitatis autem, flantem, reflantémque Fortunam, nomen, & ignominiã præclarè ferre: ac neque voluptatem, neque cunctelam, neq; potestatem, neque victorias eas, quæ certando parantur, mirari: sed aliquod in animo profundum, ac veluti pondus habere est.

Est autem magnanimus is, qua nec viuere faciat plurimi, nec vitam ipsam vehementer amet, sed simplici quodam animo, generosóq; cùm sit, ferre iniuriam absque vindictæ studio potest. Comes huius, simplicitas est, & veritas.

Quid vnicuique sit vitio suum.

STultitiæ verò proprium, prauè de rebus iudicare, prauéque consulere, prauè præsentibus cum rebus congredi, conflictaríq;, prauè de iis rebus, quę in vita bonæ, malæque versantur, sentire est. Comites eius, insciti a, impotentia, ineptitudo sunt, ac obliuio.

Iracundiæ verò tria sunt genera: excandescentia, amarulentia, & quædam ex offensa torpescentia. Est autem iracundi hominis, contemptiones, imminutionésve sui, vel minimas, ferre minimè posse, sed ad vindictam, mulctámq; statim rendere: itaq; & verbo, & re qualibet ad iram perfacile moueri. Consequitur hanc, cõcitatis, mobilibúsq; in vniuersum vt moribus reddat homines, tum leuissimas vt res cura sua dignas maximè iudicet, eásque propter vt turbetur: quos quidem mores nec constanter, nec diu, sed subitò, ac momento patitur, sustinétque iracundia.

Timiditatis autem est, ab vndecunque venientibus terroribus commoueri facilè, iis præsertim, quæ vel mortem ipsam corpori, vel aliquam corpoream orbitatem minentur: tum qualitercunq; supereſſe, seruaríque, quàm præclarè oportere, latius ducere. Sequitur hanc animi mollitia, inuiriliráque, & inertia, ac lucis huius, vitæque tuendæ nimia cupiditas. Subest autem quædam huic cautio, moréque eius alienos esse à contentione videmus.

Proteruitatis autẽ, pernicioſarum, turpiúmq; voluptatum illecebras sectari est, eósque, qui his dediti sunt, felices maximè esse putare, risúque, & salibus, & facetiis gaudere, abundaréque, denique cùm rebus, tum verbis supinum, ac dissolutum esse. Comites huius, confusio, & imprudentia, & inuenustas, & negligentia, & contemptus, & dissolutio sunt.

Incontinentiæ verò est, voluptatum illecebras ratione prohibente, & his non potiri nihilò minùs velle: cúmq; recta, honestáq;, quæ sunt, esse facienda statuas, ea voluptatis ergò deserere. Comes incontinentiæ, mollitia, pœnitentiáque est, & omnia ferè, quæ proteruitatem sequuntur.

Iniustitiæ verò genera tria reperiuntur, impietas, arrogantia, contumelia. Impietas quidem erga Deos, viuósque, aut etiam erga mortuos, tum erga parentes, & patriam, rectum non seruans. Arrogantia verò, circa contractus, commerciúmque vitæ, supra quàm merita est præpollere volens. Contumelia verò, voluptatem sibi sic struens, in probrum, ac dedecus alios vt ducat. Rectéque de ea sic Euenes, Tametsi nil sibi commodet, inquit, iniuria gaudet tamen. Iniquitatis est verò, mores, ritúsque patrios prævaricari, legibus, & authoritati publicæ subesse non velle, mentiri etiam, ac peierare, pactáq; transgredi, & fidẽ fallere. Hanc calumnia, iactantiáque, ac humanitatis simulatio, & peruersitas, dolúsque malus sequuntur.

Illiberalitatis quoque genera tria sunt, turpilucrium, parcitas, & tenacitas. Turpilucriũ, quo quærere, lucrúmque ex re qualiber facere non pudet, plurísque lucrum, quàm ignominia est. Parcitas autem, qua honestas, necessariáque ad res nostras minimè sustinemus impendere. Tenacitas autem, qua impendunt quidẽ, tenuiter verò, malignéque adeò, plus vt incõmodent, dum sumptus in tempore non faciunt. Illiberalitatis est, maximi pecuniam facere, ínq; faciẽdo lucro probrum

nullum ineſſe putare. Mercenaria hæc, ſeruiliſque, ac ſordida vita, ab omnique honorum ſtudio, ac liberalitate aliena eſt, qua vſu nobis venit, vt noſtris in rationibus quidem anguſtia circundemur: in ſtudiis verò, ac voluntatibus, veluti pondus, ac molem obiectam habeamus: ac omnino puſillitas, ac deiectio, ingenerositáſque animi, ac humanitatis totius odium, nos vt conſequatur.

Puſillitas autem, neque fortunam, nec infortunium, neque nomen, nec ignominiã ferre poſſe eſt: ſed honore ſubeunte tumeſcere, vanúmq;, ac leuem reddi: fortuna verò vel paululum aſpirante, continuò extolli: ignominiam autem ne minimam quidem ſuſtinere poſſe: repulſam verò, fruſtrationémq;, quantumuis exiguam, infortunium ingens eſſe iudicare, omnémque eam lacrymis proſequi, ac ægrè velut impoſitum pondus geſtare. Dénique talis puſillus homo eſt, qui omnem neglectum ſui, etiam qui per ignorantiam, obliuionémq; euenit, iniuriam, ac contumeliam nominet. Hanc anguſtia, querimoniáque, & diffidentia, & depreſsio quædam animi ſequitur.

Quid in vniuerſum virtuti ſit ſuum.

IN vniuerſum autem animus ritè compoſitus vt ſit, placidiſque, ac moderatis & ſuis motibus vt feratur, omnéſque per partes ipſius (quas tres eſſe diximus) velut harmonia, vt cõſonet, efficere, virtutis eſt. Itaque Reipublicæ ſimilis virtuoſus animi ſtatus eſſe videtur. Eſt verò virtutis & hoc, beneficiis dignos afficere, bonos amicitia ſua dignari: tum nec pœnę, nec vindictæ cupidum, ſed miſericordem, clementémque, ac veniam concedere paratum eſſe. Comites virtutis, probitas, æquitas, candor, ſpes bona, & id genus alia ſunt: qualis eſt familiarium, amicorum, ſociorum, hoſpitum, hominum denique eorũ bonorum, præſertim amor. Quæ quidem laudatorum de numero ſunt omnia. Vitium verò contrariis per omnia præditum eſt moribus.

Ariſtotelis de virtutibus libelli, Simone Grynæo Interprete,

FINIS.

ARISTOTELIS
Stagiritæ de virtutibus Libellus,
Alexandro Chamaillardo Interprete.

LAVDABILIA quidem ſunt, honeſta: vituperabilia verò, turpia. Et quidem in honeſtis principem locum obtinent virtutes: in turpibus autem, vitia. Laudabilia porrò ſunt, & cauſæ virtutum, & quæ virtutes conſequuntur, & quę exoriuntur ab iis, & opera ipſarum: vituperabilia verò, contraria. Quum autem anima ſecundum Platonem, in tres diſtribuatur partes, rationalis quidem virtus eſt, prudentia: animoſæ autem, manſuetudo, & fortitudo: cupidæ verò, temperantia, & continentia: totius autem animæ, iuſtitia, liberalitas, & animi magnitudo. Vitium verò eſt rationalis quidem, imprudentia: animoſæ verò, iracundia, & ignauia: cupidæ autem, intemperantia, & incontinentia: totius verò animæ, iniuſtitia, illiberalitas, & animi paruitas.

Prudentia.

Eſt autem prudentia, virtus animæ rationalis, ea præparans, quæ ad felicitatem ſpectant.

Manſuetudo.

Manſuetudo verò, eſt virtus animoſæ, qua qui prædíti ſunt difficulter ira concitantur.

Fortitudo.

Fortitudo autẽ, virtus eſt animoſæ, per quam non facilè mortis metu percelluntur.

Temperantia.

Temperantia verò, eſt virtus appetentis, per quam à malarum voluptatum appetentia reddun tur alieni.

Continentia.

Continentia autem, virtus eſt cupidæ, qua cupiditatem, quæ iõnalas fert voluptates, ratione inhibent.

Iuſtitia.

Iuſtitia verò, eſt virtus animæ, eius diſtributiua, quod quiſque meruit.

Liberalitas.

Liberalitas autem, eſt virtus animæ, honeſtorum ſumptuum miniſtra.

Magnanimitas.

Magnanimitas autẽ, eſt virtus animę, per quam ferre poſſunt vtranque fortunam, honorem, & ignominiam.

Imprud

Imprudentia.

Imprudentia verò, eſt vitium rationalis, malè viuendi cauſa.

Iracundia.

Iracundia autem, vitium eſt animoſę, per quod fiunt ad iram præcipites.

Ignauia.

Ignauia autem, vitium eſt animoſæ, per quod periculis, & maximè mortis, conſternantur.

Intemperantia.

Intemperantia autem, vitium eſt apperentis, per quod amplectuntur malas voluptates.

De incontinentia quidem nihil: ſic autem potes definire.

Incontinentia.

Incontinentia verò, vitium eſt cupidæ, per quod ſtoliditate huc, illúcque cupiditatem circumagunt, impellẽtem ad malarum voluptatum delectationes.

Iniuſtitia.

Iniuſtitia verò, eſt vitium animæ, per quod circunſcriptores fiunt præter dignitatem.

Auaritia.

Auaritia autem, eſt vitium animæ, per quod appetunt vndequaque lucrum

Puſillanimitas.

Puſillanimitas autem, vitium eſt animæ, per quod neutram poſſunt fortunam ferre, nec honorem, nec ignominiam.

Prudentiæ.

PRudentiæ autem eſt, conſilium agitare, diſcernere bona, & mala, & omnia, quæ ſunt in vita ſequenda, & fugienda: honeſtè vti omnibus bonis, cum aliis rectè verſari, proſpicere occaſiones, ſolerter verbis, & rebus vti, experientiam habere vtilium omnium. Memoria autem, peritia, & ſolertia, vel manant à prudentia, vel prudentię ſunt aſſeclæ, aut partim prudentiæ adminicula, vt experientia, & memoria: partim tanquam prudẽtiæ partes, vt conſilium, & ſolertia.

Manſuetudinis.

Manſuetudinis autem eſt, poſſe ferre moderatè obiecta crimina, & contemptus, nec celeriter rapi in vltiones, nec eſſe de facili mobilẽ ad iras, eſſe autem moribus comem, & mitem, & ingenio eſſe quieto, & ſtabili.

Fortitudinis.

Fortitudinis verò eſt, inconcuſſum à mortis metibus, & conſtantem in malis, & intrepidum ad pericula eſſe, & malle honeſtè mori, quàm turpiter ſeruari, & victoriæ cauſam præſtare. Præterea autem fortitudinis eſt, & laborare, & in animo inſtituere, & poſſe. Accedit autem fortitudini & audacia, & animi præſtantia, & fiducia, & confidentia: adhæc, induſtria & tolerantia.

Temperantiæ.

Temperantiæ autem eſt, nihil mirari corporis voluptates, & cuiuſuis fœdæ voluptatis, & delectationis minimè appetentem, & timere etiam iuſtam licentiam, & intentum eſſe in vitæ rationem ſimiliter in paruis & magnis. Aſſectatur autem temperantiam ordo, moderatio, pudor, reuerentia.

Continentiæ.

Continentiæ autem eſt, poſſe cohibere ratione cupiditatem, ferentem ad malas delectationes, & voluptates pati, & tolerare pro natura indigentiæ, & ægritudinis.

Iuſtitiæ.

Iuſtitiæ autem eſt, diſtributiuũ eſſe eius, quod eſt ſecundum cuiuſque dignitatem, & tueri patrias conſuetudines, & inſtituta: & ſeruare ſcriptas leges, & veridicum eſſe in controuerſiis, & ſtare conuentionibus. Eſt autem prima iuſtitiarum aduerſus Deos: proxima, in dæmonas: déinde, in patriam, & parentes: déinde, erga defunctos: in quibus eſt pietas, vel pars iuſtitiæ, vel eius comes. Sectatur autem iuſtitiam & ſanctitas, & veritas, & fides, & vitiorum odium.

Liberalitatis.

Liberalitatis autẽ eſt, erogare pecunias in laudabilia, & largitio ad honeſtos ſumptus faciendos, & præſto eſſe ad auxilium in aduerſa fortuna, & non accipere vnde non oportet. Eſt autem liberalis, & circa indumenta nitidus, & circa habitationem: eſt & inſtructor permagnarum rerum, & elegantium: & oblectationem habentium, nulla commodi ducta ratione: eſt & alter animalium, mirum quid, aut ſuaue habentium. Comitatur autem liberalitatem morum facilitas, & comitas, & humanitas: & eſſe miſericordem, & erga amicos beneuolum, & hoſpitalem, & honeſti ſtudioſum.

Magnanimitatis.

Magnanimitatis autẽ eſt, pulchrè ferre & felicitatem, & infelicitatem, & honorem, & ignominiam, & non admirari neque delitias, neque clientelas, neque poteſtates, neq; victorias gymnicas, habere autem quandam animi altitudinem, & magnitudinem. Eſt autem magnanimus, neque vitam magnifaciens, neque vitæ amans: ſimplex porrò moribus, & generoſus, iniuria potens laceſsiri, & non vindex. Sequitur autem magnanimitatem, ſimplicitas, & veritas.

Imprudentiæ.

Imprudentiæ autem eſt, iudicare peruersè de rebus, deliberare perperàm, vti nequire præſentibus bonis, in falſam adduci opinionem, de iis, quæ ad vitam ſunt bona, & honeſta. Sectatur autem imprudentiam, inſcitia, incontinentia, ruſticitas, obliuio.

Iracundiæ.

Iracundiæ autem ſunt ſpecies tres, excandeſcentia, fœuitia, & vecordia. Eſt autem iracundi, non poſſe ferre fœdas contemptiones, neque imminutiones: eſſe autem plagoſum, & vindictæ cupidum, & de facili ad iram facto, verbóve quouis moueri. Aſſectatur autem iracundiam morositas, & inconſtantia, & ſordida illiberalitas, & de paruis angi, & ab iiſdem derepentè affici, & per breue tempus.

Ignauiæ.

Ignauiæ autem eſt, quouis metu facilè percelli, & mortis maximè, & noxarum corporis: & arbi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

trari præstabilius esse quomodocunque seruari, quàm pulchrè mortem obire. Comitatur autem ignauiam mollities,effœminatio,torpor,vitæ ſtudium.Subest etiam quædam timiditas,& contentionis detrectatio.

Intemperantiæ.

Intemperantiæ autem est, sequi delectationes voluptatum noxiarum, & turpium, & arbitrari maximè felices eos esse, qui in huiusmodi voluptatibus versantur,& facetum esse, & dicacem,& vrbanum,& versutũ, tam in verbis, quàm rebus. Sectatur autem intemperantiam ordinis perturbatio,impudentia,confusio,incuria, negligentia, dissolutio.

Incontinentiæ.

Incontinentiæ autem est, prohibente ratione, delectationes voluptatum sectari, & ducere præstabilius esse, non frui ipsis,frui autem nihilò minùs:& opinari quãdẽ oportere facere & pulchra, & conferentia, abhorrere tamen ab ipsis propter voluptates.Est autem comes incontinentiæ, mollities,& pœnitẽtia,& plura eiusmodi,quæ intemperantiam comitantur.

Iniustitiæ.

Iniustitiæ autẽ sunt species tres,impietas, auaritia,immanior improbitas. Impietas quidem est a luersus Deos,& dæmones,& circa defunctos,& circa parentes, & circa patriam. Auaritia autem circa commercia,præter dignitatem eligens præcipuum. Immanior autem improbitas est, per quam voluptates sibi comparant, ludibrio alios habentes:vnde Euenes de ea dicit: Quæ lucrum captans, nil tamen ipsa nocet. Est autem iniustitiæ,patria violare & institutа,& iura, nec parêre legibus,nec magistratibus,mẽtiri, peierare,transgredi conuentiones,&fidem fallere.Comitem autem iniustitiæ se addit calumnia,iactantia,humanitatis assimulatio,malignitas,calliditas.

Auaritiæ.

Auaritiæ autem species sunt tres: turpis quæstus,tenacitas, illiberalitas.Turpis quæstus quidem, per quem diteſcere quærunt vndecunque, & lucrum,quàm pudorem, pluris faciunt. Tenacitas autem,per quam sumptui parcunt, & impensæ in re honesta:Illiberalitas autem est,per quam expendunt quidem,minutatim autẽ malè, & plus iacturæ facientes, nullo scilicet habito temporis delectu.Est autem auaritiæ, plurimi facere pecunias,nec id probrũ putare, quod quæstuosum sit. Vita mercenaria,& seruilis,& sordida, à munificentia, & liberalitate aliena. Consequuntur autem illiberalitatem,sordes,ægrimonia,pusillanimitas,humilitas,immodestia,ignobilitas, hominum odium.

Pusillanimitatis.

Pusillanimitatis autem est, neq; honorem,neque ignominiam,neque felicitatem, neque infortunia posse ferre, sed honoratum quidem tumescere,& leui successu prospero auctum efferri, & subsultare,ignominiam autem ne minimam quidem ferre posse. Aberratio porrò est, infortunium non diiudicare magnum: conqueri verò de omnibus, & ægro animo ferre : præterea autem talis est pusillanimus,vt omnes neglectus,contumeliam vocet,& ignominiam,etiam per imprudentiam, vel obliuionem admissos. Comitantur autem pusillanimitatem sordes,querimonia, diffidentia,humilitas.

In vniuersum autẽ virtutis quidem est, facere studiosum,& probum affectum in animo,quietis, & constitutis motibus vtentem omnibus ex partibus consonantem:quapropter videtur instituti, atque rationis boni animi esse honestus affectus. Est porrò virtutis & beneficiis dignos afficere, & diligere bonos,& neque ad sumendas pœnas,neque ad vindictam,ardenti esse animo,sed clementi,placido,& misericordi. Assecla est autem virtutis,benignitas,æquitas,animi candor, spes bona, & quæ eiusdem sunt generis, veluti familiarium studiosum, & amicorum esse, sociabilem, hospitalem,humanum,elegantẽ se exhibere, quæ vtique omnia laudabilium sunt:vitij autem, contraria.

IN

IN RHETORICAM ARISTOTELIS AD Theodecten Isagoge per Simonem Grynæum.

TRIBVS in locis vniuersitas rerum cernitur:in hoc viuo cæli,terræq;, & rectè Mundi vocati opere, mox vbi velut in speculo relucet,mente: denique in oratione,hoc est, mentem hominum repræsentante imagine. Nam nec extra Mundum est, si quid rerum est:nec in mente,Mundo altero, quicquam est, quod non reluceat,nec quicquam concipi mente potest,quod in oratione hominum non versetur. Noua igitur, mirandáque vis orationis est, Naturæ spectaculum omne,qualiter animo,mentéque conceptum est,per orationem, ceu viuâ quandam picturam, in eius,qui te audiat, mentem, & animum, tanquam tabellam,viuis verborum coloribus transferendi,transcribendique, sic vt is, qui audit sui, tui,verborúmq;,ac orationis oblitus,animi sensu in ipsas per orationẽ res totus transferatur,transformetúrque. Vna eadémque, & quidem angusta facultas,quorsumcunque adhibetur. Itaq; ſtultè faciunt,hanc qui infinita præceptorũ turba spargunt. Eius prima in concipiendo mente,secunda in exprimendo verbis,tertia in conformando auditoribus rem vis versatur. Cætera enim omnia ciuilis facultatis, non huius sunt: morum humanorum,institutorúmque ciuilium,ac historiarum omnium,antiquitatísque totius, ac etiam rerum Naturæ cognitio, vnde velut è fonte diuite vis hæc dicendi manat.In concipienda re non magna difficultas est, vigiles modò, attentíque Naturæ rerum, ac negotiorum humanorum vim, & momenta spectare,obseruaréque,& in animum diligenter reponere velimus: qui fons, vt iam diximus,eloquentiæ solus est.Res enim omnes in animo non ſtupido vestigia quædam sui, sensúsque viuos Natura relinquunt: quos si quis præsentes notet,præteritos iam facilè reuocabit,& his excitatus nouas sibi rerum imagines,formásq;, quantum poscit vsus,confinget. In exprimẽdo magna procliuitas est,si sint res cõceptæ, ac impressæ bene,& si spectator,obseruator,arbiter, & iudex rerum animus Oratoris bonus fuit.Lingua enim,& os,& vultus,& omnia pro habitu mentis mouentur.Itaq; non verborum,vt ſtulti putant,sed mentis vis elocutio est,ac regula hîc breuis datur:pro ſtatu mentis dicturum,primùm bene mentem instituere:déinde in hanc,tãtisper dum in linguam, in os,in oculos,in manus expressè, totáque referatur, incumbere. In conformatione plurimum difficultatis est.hæc enim est,de qua præcepta tam infinita traduntur. Variare enim locum,tempus, personas,causas,momentáque rerum in immensum videmus.Itaque cùm superiora duo facultatis propria sint, hoc vsus est, insuper & exercitationis ciuilis cuiusdam infinitæ. Pars igitur hæc in congressu hominum, ciuiúmq; consuetudine, & luce ab ineunte ætate discenda est.Nos verò accommodare priùs eloquentiã, si diis placet,seculo nostro ſtudiosos cogimus, quàm eloquentiam ipsam tradamus.Tria hæc si Cicero verbis totidẽ notauit,quid,quo,quídq; loco,& quomodo dicatur, videndum Oratori esse. Facit idem hîc Aristoteles, de primo, primo, de conformatione secundo,de expressione tertio libro tradens.

GEORGII TRAPE-ZVNTII AD PAPAE THESAVRARIVM, PROLOGVS IN TRES RHETORICORVM ARISTOTELIS LIBROS AD THEODECTEN, A SE TRALATOS.

LIBROS Rhetoricorum Aristotelis, quos è Græca lingua in Latinam nuper traduxi, tuo potissimùm nomini dedicaui. Est enim liber cæteris ferè Aristotelis libris omnibus longè vtilior, iis præsertim, qui multorum, magnorúmque negotiorum onera subeunt: adeò vt facilè animum inducere lector possit, aut multa se de rebus humanis hinc didicisse: aut quæ prius experiendo didicerat, cuncta hinc recognouisse. Mirum enim est, sic ipsum omnia de moribus hominum per diuersas ætates, atque fortunas prudenter inuenisse, distinctè explicasse, ornatè conscripsisse, vt nihil ab eo prætermissum esse videatur: nec secreta Naturæ solùm, vt summus omnium philosophus, sed abditas quoque hominum mentes, motúsque reconditos non iniuria percepisse putetur. Quod ita esse tu ipse legendo iudicabis. Nam ad alias laudes virtutis, humanitatísque tuæ hæc etiam accedit, quòd inter tot occupationes, laboréque tuos legendi quoque ratio tibi habeatur. Vnde fit, vt qui docti sunt, aut esse videntur, eos omnes complectaris, ac foueas. Sed de laudibus tuis dabitur tempus aliàs. Hunc verò librum nomini tuo traduxi: quoniam quum tuorum in me beneficiorum magnitudinem considero: plus me tibi debere inuenio, quàm possim aut facultate, aut ingenio, aut dicendi copia debitam gratiam referre: quippe qui & magna mihi contulisti, & nulla re alia, quàm insita tibi humanitate, commotus contulisti. Quare non esse à me alienum putaui, si volo is esse, quem tu me esse voluisti: & si referre nullo pacto possim, aliquid tamen efficere, quo gratum animum meum ostenderem. Suscipias ergo Reuerende mi pater traductionis meæ munusculum, & tibi recipienti pulcherrimum, & mihi offerenti ornatissimum.

ARIST'

ARISTOTELIS Stagiritæ Rhetoricorum ad Theodecten, Liber Primus,

Georgio Trapezuntio Interprete.

Quòd de eisdem sint Rhetorica, & Dialectica, quódque qui ante ipsum de Rhetorica scripserunt, non rectè tractauerunt, & de vtilitate eius.

Cap. 1.

RHETORICA dialecticæ æquipollet: nam de iis vtraq; est, quæ omnium quodammodo communia, & nullius determinatæ scientiæ esse cognoscuntur. Quapropter omnes etiam vtriusque aliquo modo particeps sunt. Quippe omnes aliquousque tum quærere, ac reddere rationem, tum defendere, & accusare conantur. Verùm multi hæc temerè, nonnulli exercitatione, ac habitu facitant. Quæ quoniam vtroque fieri modo possunt, patet quòd possunt & in certam rationem, ac viam redigi, cùm eius causam inspicere possimus, quo tam qui exercitatione, tam qui Naturæ ductu, spontéque sua dicunt, quòd volunt adipiscuntur: id verò artis esse officium omnes rectè concedent. Quicunque igitur eloquentiæ artes ad præsens vsque composuerunt, paruam ipsius particulam adinuenerunt. Nam cùm fidem facere, artificiosum tantummodo sit, cætera verò accedant: ij de enthymematibus. quæ persuasionis sunt nerui, nihil dicunt: de iis autem, quæ præter rem sunt, plurima pertractant. Indignatio enim misericordia, ira cæteríque animi affectus, non de ipsa re sunt, sed commouendi iudicis causa. Quare si quemadmodum in nonnullis ciuitatibus fieri solet, maximéque in iis, quæ bonis legibus gubernantur, sic in omnibus quoque iudiciis esset: nihil profectò haberent quod dicerent. Nam omnes oportere legibus esse ita constitutum arbitrantur, partim etiam vtuntur, ac prohibent præter rem quicquá dicere, vt Ariopagitę, rectè id ita putantes. Non enim oportet in irá, aut inuidiam, aut misericordiam impellendo, à rectó iudicem flectere: ne similes ei simus, qui eam, qua vsurus sit, regulam priùs inflectit. Adhæc quoque perspicuum est, nihil ad litigantem pertinere, nisi vt ostendat, res sit, nécne, & factúmne sit, an non. Si verò magnum, aut parum, iustum, aut iniustum, quæ legislator non determinauit, ea non à litigantibus accipere, sed per se ipsum iudicem scire oportet. Maximè igitur conuenit, vt quæ rectè positæ sunt leges, cuncta ipsæ explicent, quę explicari queant, & quàm minima iudicibus relinquant. Primùm, quia vnum, aut paucos prudentes, qui leges ferre, aut iudicare possint, facilius est inuenire, quàm multos. Deinde quoniam longi temporis consideratione leges feruntur, iudicia breuissimè conficiuntur, difficile est vt bene à iudicibus iustum, & conducibile distribuatur. Illud autem omnium maximum est, quòd legislatoris iudicium non de singulis, nec de præsentibus, sed de vniuersalibus, & de futuris est. Senator verò & iudex de præsentibus iam, determinatísque iudicant. Vnde fit, vt cùm & ament, & oderint, sua quoque vtilitas connexa sit, non satis queant veritatem perspicere: sed propria vel voluptas, vel dolor, iudicia sua obumbret. Quare minimam cæterarum rerum potestatem iudici tribuendam dicimus: factum verò esse, aut non factum, & fore, aut non fore, esse quoque, vel non esse: hæc omnia, cùm non possit lator legis prouidere, iudicibus relinquenda necessariò sunt. Quæ quoniam sic se habent, patet cùm de exordio, narratione, cæterísque particulis, quid habere debeant, præcipiunt, aliena, remotáque ipsos præcipere. Nihil enim aliud ij agunt, nisi iudicem quomodocunque afficiant: de artificialibus autem probationibus nihil afferunt: quod est vt ostendant vnde quispiam enthymematicus fieri possit. Idcirco etiam cùm eadem sit via, & ratio deliberationis, & iudicij, cúmque melior, ac ciuitatibus vtilior deliberatiua præceptio sit, quàm iudicialis, de illa nihil, de hac plurima tradere conantur. Minùs enim in deliberationibus conducit præter rem dicere, minúsque insidiarum deliberatio habet, quàm forensis contentio, cùm sit communis. Hic enim de singulis, quæ vidit, iudicaturus est. Itaque nihil aliud demonstrare oportet, nisi quòd sic se habeat, vt is, qui confulit, affirmat. In iudicialibus autem id non satisfacit. Nam cùm de

Artis opus cuiusque rei causam nosse.

Vis huius artis improbabilis cognitione.

Affectus præter rem.

Lesbia regula.

Discrimen inter legem & iudicem.

Legum necessitas, & vsus.

Colligit iam.

Quare maluerint veteres de iudicia riis, quã deliberatiuis causis præcepta tradere.

Universidad de Deusto Biblioteca

alienis rebus iudicium sit, vtilis est auditorũ præparatio, qui rem suam considerantes, ac ad gratiam audientes, largiuntur litigantibus operam, non iudicant. Quapropter multis quoq; in locis (vt iam diximus) ne præter rem quicquã dicatur, in iudicio cautum est legibus. In consultatione verò id ipsi iudices exactè obseruant. Verùm quoniam perspicuum est, artificiosam viam, & rationem in persuadendo consistere, persuasionémque quandam esse demonstrationem, (tunc enim vehementer credimus, cùm demonstratum esse putauerimus) enthymema quoque rhetoricam esse demõstrationem: quod (vt simpliciter dicam) pręcipuum est in persuasione: idq; esse syllogismum quendam: & de quolibet syllogismo dialecticam vel vniuersam, vel partem eius quandam considerare, patet, eum qui ex quibus, & quomodo syllogismus fiat, optimè possit perspicere, maximè enthymematicum esse, insuper qui hoc etiam teneat, quibus de rebus enthymemata sint, quidque à logico syllogismo differant. Eiusdem enim virtutis est & veri, & verisimilis consideratio. Atq; etiam homines satis ad veritatem nati sunt, & vt plurimum veritatem consequuntur.

Vtilitas Rhetoricæ.

Quam ob rem qui probabilia facilè coniectura consequitur, is & ad veritatem similiter se habet. Perspicuum igitur est, quæ præter rem sunt artes, ab aliis quoq; traditas esse, quámque ob rem ad iudiciales magis præceptiones declinarunt. Vtilis autem rhetorica est, tum quoniam vera, & iusta meliora secundum Naturam sunt, quàm cõtraria, ita vt nisi decenter iudicia fiant, necesse sit in eis vinci quod vituperatione dignum est, tum quia ne si certissimam quidem habeamus scientiam, facile est nonnullis per eam persuadere. impossibile nanq; id est. Cùm enim disciplinæ ratio ad scientiam sit ita necessaria, (vt etiam in Topicis dicebamus, cùm de colloquutione cum multis diceremus) fides, & oratio ex cõmunibus facienda est. Prætereà oportet, vt, sicut & in syllogismis, persuadere contraria possimus, non vtraque faciemus (nam mala faciunda non sunt) sed ne nos lateant quomodo se habeant, & vt cùm alij non iustè vtantur oratione, soluere possimus.

Quid ab aliis partibus differãt Rhetorica & Dialectica.

Aliarum igitur artium nulla de contrariis ratiocinatur, sed dialectica, & rhetorica id solæ faciunt. Nam vtraque similiter de contrariis est, quanuis non similiter subiectæ res se habent, sed semper vera, præstantioráque secundum naturam, meliùs syllogismo colliguntur, aut (vt simpliciter dicam) credibiliora sunt. Adhæc absurdum est, si non posse corpore sibi præsidio esse, turpe sit, oratione verò non sit, quod hominibus magis est proprium, quàm vsus corporis. Sed quòd magna inferat incommoda, qui vi hac orationis iniustè vtitur, id certè omnium bonorum, præterquam virtutis, & maximè præstantissimorum, vt virium, sanitatis, diuitiarum, imperij commune est. Nam his omnibus maximè quisquam proderit, cùm iustè vtatur, & lædet, cùm iniusté.

Orationis vsus.

Quòd igitur non sit vnius cuiusdam, ac determinati generis rhetorica, sed sicut dialectica, & quòd vtilis, expositum est, quódque opus eius non est persuadere, sed posse quæ in singulis credibilia sunt perspicere, veluti etiã in cæteris artibus vniuersis.

Officium Rhetoricæ.

Nec enim medicinæ est, sanitatem inducere, sed quoadusque possibile sit, ad hoc vsque perducere, cùm possibile sit, etiam eos, qui nullo possunt pacto sanari, bene tamen curare. Præterea, quòd eiusdem sit, tam quod credibile est, quàm quod credibile videtur, perspicere, vt dialecticæ tam syllogismum, quàm apparentem syllogismũ. Cauillator enim nõ viribus, sed electione, hic verò tam sciẽtia, quã electione orator erit: ibi electione quidẽ cauillator, dialecticus autem non electione, sed viribus. Sed iam de ratione ipsa dicendi conabimur exponere, quo pacto, & ex quibus propositum assequi poterimus. Rursus igitur, ceu ab initio definientes ipsam quid sit, reliqua dicamus.

Quid sit rhetorica, quod eius subiectum, quo modo se ad dialecticam habeat, & ex quibus rebus principalibus oratio conficiatur.

Cap. II.

SIt ergo rhetorica, vis, qua quod in vnaquaq; re probabile est, perspicitur. Nullius enim alterius artis id officium est. Nam singulæ artes circa id, quod eis subiectum est, doctrinales, persuadentésq; sunt, veluti medicina circa id, quod sanari, ægrotaréque possit. Geometrica circa passiones, quæ magnitudinibus accidunt. Arithmetica circa numerum, & similiter reliquæ artes, & scientiæ.

Rhetoricen ad nullũ determinatum genus alligari.

Rhetorica verò, quæ de re data (vt ita dicam) credibilia sunt, perspicere posse videtur. Quocirca etiam dicimus non in genere quodam determinato hanc artem versari. Probationum verò aliæ sine arte, aliæ artificiosæ. Sine arte illas appello, quæ non à nobis excogitantur, sed in causa extiterunt priùs, & spõte suppetunt, vt testes, cruciatus, scripta.

Artificialiũ Probationũ diuisio.

Artificiosas verò, quæ ratione, ac via à nobis excogitari possunt. Itaque ipsarum aliis vti oportet, alias inuenire. Harum igitur, quæ ratione parantur, persuasionum genera sunt tria, Nam alia sunt in moribus eius, qui dicit, alia in auditore modo quodam afficiendo, alia in ratione ipsa cùm demõstremus, aut demõstrare videamur.

ἠθικαί.

Propter mores igitur credũt, cùm sic dicitur oratio, vt fide dignus, qui dicit, videatur. Nã probis & magis, & faciliùs de omnibus simpliciter credimus. In quibus verò rebus certitudo ea non est, in iis, quoniam diuersis agimur opinionibus, etiam omnino. Verùm id etiam non quoniã præopinatus quis fuerit, talem quendam eum esse, qui dicit, sed quia talibus in oratione moribus vsus sit, oportet euenire. Nam probitas dicentis non (vt quidam eorum reliquerũt, qui artes scripserunt) nihil affert ad probandum, sed ferè (vt breui absoluam) præcipuam mores faciunt fidem.

παθητικαί.

Propter se ipsos autem auditores credunt, cùm oratione in affectũ impelluntur. Non enim similiter iudiciũ reddimus, cùm dolemus, & cùm lætamur, & cùm diligimus, & cùm odimus. Qua de re sola

qui nunc artes scribunt, præcipere conantur. De quibus singulis explanabimus, cùm de affectibus dicemus.

λογικαί.

Rationibus autem in fidẽ auditores inducimus, cùm verùm, aut verisimile ex probabilibus, quæ in vnoquóque sunt, esse demonstramus.

Quibus rebus opus sit oratori futuro.

Verùm quoniam fides his fit, patet hæc tria esse capiunda: vt scilicet facultatem ratiocinandi habeamus, vt mores, ac virtutes consideremus, & tertiũ, vt de affectibus quid vnusquisq; sit, & quale quid, & ex quibus nascitur, & quo pacto.

Rhetorica dialecticæ, & politicæ germen.

Itaq; efficitur, rhetoricam quasi propaginem esse dialecticæ, & eius negotij, quod circa mores est: quod cùm de affectibus sit, æquum est, vt ciuile appelletur. Quapropter & rhetorica ipsa, & qui eam adepti sunt, vel ignorantia, vel arrogãtia, vel aliis causis, quibus homines perturbantur, ipsius quoque ciuilis potestatem consecutos se arbitrantur. Particula enim dialecticæ quædam est ad simulacrũ, vt principio diximus. Neutra enim earum de re determinata quomodo se habeat sciẽtia est: sed facultates quædam sunt inueniendarum rationum. De ipsarum igitur vi, & quo pacto altera se ad alterã habeat, satis ferè dictum est. Eorum autem, quibus probamus (vt & in dialecticis) aliud inductio est, aliud syllogismus.

Quibus argumentationũ generibus vtantur Rhetor & dialecticus.

Nam enthymema quidem syllogismum rhetoricum, exemplum verò rhetoricã inductionem appello. Omnes autem fidem faciũt demonstrãdo, vel exempla dicendo, vel enthymemata, & præter hæc penè nihil. Quare si omnino necesse est, syllogismo, vel inductione quodcunq; ostendere, vt à nobis in Resolutiuis expositũ est, necessariò vtrunq; illorum vtrique horum idem erit. Quid autem inter enthymema, & exemplum intersit, ex Topicis patet. Nam ibidẽ de syllogismo, & inductione dictum est priùs: quia si multis, ac similibus sic se habere ostendas, ibi quidem inductio, hîc autem exemplum est. Sin verò cùm quædam sint, aliud quid horũ causa eueniat propter hæc, quoniam hæc sunt aut vt vniuersaliter, aut vt plurimum: ibi quidem syllogismus, hîc autem enthymema vocatur. Nec latet, quòd vtrunque rhetoricæ genus laudatur. Nam, vt & in methodicis dictum est, ita & in his se habet. Vt enim orationum quædã sunt exemplares, quædam enthymematicę: sic oratorum quoque alij exemplares, alij enthymematici. Neque minùs credibilis oratio est, quæ per exẽpla est: turbatur autẽ magis enthymematica. Cuius rei causam, & quo pacto vtendum vtraq; sit, posteà dicemus. Nunc verò de his ipsis explanatiùs determinabimus. Nam cùm credibile, cuidam credibile sit, & aliud quidẽ per se ipsum illico sit credibile, atq; probabile: aliud quoniam probari per talia videatur:

Præcepta artium vniuersalia.

cúmque ars nulla consideret singularia, vt medicina quid Socrati, aut Calliæ salubre sit, sed quid tali, vel talibus (id enim artificiosum est) singularia autẽ infinita sunt, & scientia nequeũt contineri: nec rhetorica vtiq; quod cuique credibile est considerabit, vt puta quid Socrati, aut Hippię, sed quid talibus, veluti & dialectica.

Probabile rhetoricum quid differat à dialectica.

Vtitur enim & ipsa syllogismo non ex quibuscunq;, cùm deliris quoq; nõnulla videantur: sed dialectica ex iis, quæ illis videntur, quibus cum fit disputatio, & ratione egẽt: rhetorica ex iis, quæ in cõsultationem venire solent, vtputa contingentibus. Huius enim officium de iis est, de quibus consultamus, & artem non habemus: & apud huiusmodi auditores, qui nequeant per plura intelligere, nec ex remotis ratiocinari. Cõsultamus autẽ de iis, quæ videtur vtroq; posse pacto fieri. Nã de iis, quæ aliter fieri, aut fore, aut se habere non possunt, nemo velit sic existimare, cùm non aliter, quàm sic, cõsultari possit. Est autem possibile ratiocinari, atq; colligere, alia quidẽ ex iis, quæ priùs syllogismo collecta sunt: alia verò ex iis, quæ syllogismo quidem collecta non sunt, syllogismo autẽ indigent, eò quòd non sint probabilia: quorum necessariò quędam huiusmodi sunt, vt ea iudex propter prolixitatẽ (simplex enim esse supponitur) nõ bene cõsequatur. Quædam non credibilia, quoniam nec sunt ex concessis, nec ex probabilibus. Quare necesse est, tã enthymema, quàm exemplum de iis esse, quæ vt plurimũ aliter quoq; possunt se habere: exemplũ quidem, inductionẽ: enthymema verò syllogismũ, & ex paucis, ac sæpe paucioribus, quã ea sunt, ex quibus cõstat primus syllogismus. Nam si quid eorũ perspicuũ est, id dicendum non est. Ipse nanq; auditor id ex se ipso affert: vt Lacedæmonius eo certamine vicit, quo coronam meruit, sufficit dicere Olympia. Quòd autem qui Olympia vincit, coronetur, non est opus apponere: cùm qui id ignoret, sit nemo. Verùm quoniã pauca eorum, ex quibus rhetorici cõstant syllogismi, necessaria sunt, cùm plurima, de quibus iudicia, & deliberationes sunt, aliter quoq; possint se habere: quæ nanq; agunt, de iis consulunt, atq; deliberãt, quorum nihil (vt vno verbo dicam) necessariũ est: ea verò, quæ vt plurimũ accidunt, quæq; possibilia sunt, necesse est, vt ex aliis huiusmodi per syllogismũ comprobentur, necessaria quoque ex necessariis, quod in Resolutiuis apertè à nobis explanatum est: patet, ea, ex quibus enthymemata fluunt, quædam fore necessaria, plurima verò huiusmodi, vt ferè semper soleant fieri.

Probabile quid.

Fluunt autem enthymemata ex probabilibus, & signis: quare horum alterũ alteri idem esse necesse est. Probabile nanque est, quod ferè semper solet fieri: verùm non simpliciter (vt quidam definiunt) sed quod cùm de iis sit, quæ aliter se possunt habere, sic se habet ad illud, ad quod est probabile, sicut vniuersale ad particulare. Signorum autẽ aliud ita se habet, vt singulare quiddam ad vniuersale: aliud vt vniuersale quiddã ad particulare.

Signorum diuisio.

Horum quoddam necessarium est, quod τεκμήειον vocatur. quod autem non necessarium, id secundum hanc differentiam innominatum est. Necessaria verò appello, ex quibus syllogismus cõstituitur: quocirca & † argumentum dicitur. Nam cùm nõ possint soluere quod dictum est, tunc putant † argumentum esse allatum, quasi demonstratum sit, atq; conclusum. Signum enim, & cõclusio idem est secundum veterem linguam. Signum igitur, quod est tanquã singulare ad vniuersale, huiuscemodi est, vt si quis signum diceret esse, omnes sapientes iustos esse: quoniã Socrates, cùm esset sapiens, iustus erat. Id igitur signum est, quod soluitur, etiam si verũ sit. Non enim potest syllogismo colligi. Sin autem dixeris quempiam ægrotare, quoniam febricitet: aut peperisse, quoniam

† τεκμήειον.

† τεκμήειον.

niam lac habeat:id iam necessarium, & solum ex
τεκμήριον. signis † argumentum est,cùm solum (si verũ est)
insolubile sit. Quòd verò quasi vniuersale se ha-
bet ad particulare,huiusmodi est, vt si quis febri-
citare hominem dicat, & eius signum esse, quòd
crebrò respiret. Solubile autem & hoc est,etiam si
verum sit. Possibile nanque est,etiam si febre non
agitetur,crebrò tamẽ anhelare. Quid igitur pro-
τεκμήριον. babile,quid signum,quid † argumentũ sit,quidq;
inter se differant,& nunc dictum est,& in Resolu
tiuis de iis:& quemadmodũ alia eorum syllogis-
Exemplum. mo colligantur,alia non,explanatiùs demonstra-
tum est. Exemplum autem quid sit, & quid induc-
tio sit,& in quibus versetur inductio,dictum est.
Est enim neque vt pars ad totum,neque vt totum
ad partem,neque vt totum ad totum, sed vt pars
ad partem, simile ad simile, quando vtraque sub
eodem genere sunt,sed alterum altero magis per-
spicuum,hoc pacto: Per insidias Dionysius ad ty-
rannidem præsidium petit. Nam & Pisistratus ad
tyrannidem per insidias petiit præsidium: quod
cùm impetrasset, tyrannide ciuitatem oppressit.
Et Theagenes in Megaris. Alij etiam, quod id fe-
cisse sciunt,omnes exemplũ Dionysij fiunt, quem
nondũ sciunt idcirco petere. Quæ omnia sub eo-
dem sunt vniuersali: Qui præsidiũ petit,insidiosè
tyrannidem affectat. Ex quibus ergo sint, quæ de-
monstratiuam fidem facere conantur,dictum est.
Inter enthymemata verò non mediocris illa est
differentia,maximéq; omnibus penè ignota, quæ
est etiam in dialectica syllogismorum via, & ra-
tione. Nam quædam eorum secundũ rhetoricam
sunt: vt & syllogismorum secundum dialecticam
viam,ac rationem,quædam secundum alias artes,
atq; facultates,quarũ aliæ sunt, aliæ nondũ com-
prehensæ sunt: quapropter auditores quoque la-
tent, magisq; possunt aliquo modo tangẽtes com
Loci gene- modiùs elabi. Verùm quod dicimus,apertius erit,
rales. si pluribus explanabitur. Voco igitur dialecticos,
& rhetoricos syllogismos,eos, quorum locos di-
cimus. Hi autem sunt,qui communiter iustis,phy-
sicis,ciuilibus, & de multis specie differentibus
sunt,veluti maioris, & minoris locus. Non enim
ex hoc magis ratiocinari, vel enthymema inferre
poterimus de iustis, aut physicis, quàm de quo-
Loci proprij cunque alio,quanuis hæc specie differãt. Propria
cuiusque ge- verò,quæcunq; ex iis sunt,quæ circa vnamquanq;
neris. speciem & genus propositionum sunt. Sunt enim
propositiones de physicis, ex quibus nec enthy-
mema,nec syllogismus de moralibus est:& de his
aliæ,ex quibus non erit syllogismus de physicis;
eodémque modo de cæteris. Et illa quidem nullo
in genere facient prudentem, cùm non sint circa
subiectum vllum. Ex iis verò, si diligentiùs quis-
quam propositiones deliget, faciet ignorans ali-
quam,quam dialecticam,ac rhetoricam sciẽtiam.
Nam si principia fortè habebit,non ampliùs rhe-
torica,vel dialectica,sed illa erit, cuius principia
possidebit. Enthymematum autem plura ex his
generibus emanant,quæ particularium sunt, atq;
propriorũ, ex cõmunibus verò pauciora. Quem-
admodum ergo in Topicis,sic etiam hîc enthyme
matum species,ac loci,ex quibus sumendum est,
distribuendi sunt. Voco autem species, propriasque
vniuscuiusque generis propositiones: locos verò,
qui similiter omnium ex æquo communes sunt.
Primùm igitur de speciebus dicimus, si priùs ge-
nera rhetoricæ cognouerimus: vt cùm distribue-
rimus,quot sint eorum elemẽta, propositionésq;
seorsum inuestigemus.

De tribus generibus causarum,& finibus ipsorum.
Cap. III.

QVoniam igitur tria sunt auditorum
genera,tria quoque numero Rhetori-
cæ genera sunt. Nam cùm ex tribus
oratio cõstituatur,ex eo, qui dicit, de
quo dicit,& ad quem,id est auditorẽ,penes quem
etiam finis est, quẽ necesse est, aut spectatorẽ esse,
aut iudicem:& iudicẽ aut præteritorum,aut futu-
rorum: qui de futuris iudicat,senator: qui de præ-
teritis,iudex: qui verò de facultate, spectator est.
Quare necessariò tria sunt dicendi genera: deli-
beratiuum,iudiciale,demonstratiuum. Est autem
deliberatiuæ orationis,aliud suasio, aliud dissua- Officium
sio. Nam semper & qui priuatim cõsulunt, & qui singulorum
publicè cõcionantur,horum alterum aggrediun- generum.
tur. Iudicialis, aliud accusatio, aliud defensio.
Horum enim alterum occupat litigãtes. Demon-
stratiuæ, aliud laus, aliud vituperatio. Horum Tempus.
autem vnicuique tempus accommodatur: Con-
sulenti, futurum. De futuris enim consulit, aut
suadens, aut dissuadens. Litiganti, præteritum.
Nam de præteritis semper alius accusat, alius de-
fendit. Demonstranti autẽ præcipuè tempus præ-
sens. Nam omnes secundum ea, quæ præsentia
sunt,laudant, aut vituperant, sed vtuntur etiam
ad hæc plerunque præteritis, in memoriam illa
reducentes,futura quoq; de eis coniiciẽtes. Vni- Finis.
cuique etiam horum finis alius est. Cúmque tres
sint,fines etiam tres sunt consulenti vtile aut con-
trà. Nam qui suadet, quasi ad melius hortatur.
Qui autem dissuadet, quasi à peiore dehortatur.
Cætera verò aut iustum, aut iniustum, aut hone-
stum vel turpe,ad hæc assumunt: litiganti iustum
& iniustum. Cætera verò etiam hi ad hæc assũ- Ratio.
munt. Laudanti,& vituperanti,honestum & tur-
pe. Sed hi quoque ad hæc cætera referunt. Quòd
verò dictus vnicuique finis est, signo illud est,
quòd de cæteris interdum quidam non ambigũt
vtputa qui causam dicit, quòd factum non sit, aut
quòd non obfuerit. Quandoque nullam facit
quæstionem. Quòd verò iniuriatus fuerit, nun-
quàm confitebitur. Non enim esset opus lite. Si-
militer etiam qui consulunt, cætera sæpe conce-
dunt. Quòd verò ad inutilia hortentur, aut ab vti-
libus dehortentur, nunquã concedent. Sed vtrum
non iniustũ sit, finitimos, ac eos, qui non iniurien-
tur, seruitute premere, sæpe non curant. Eodem
modo & qui laudãt, aut vituperant, non animad-
uertunt vtrum vtilia gesserit, an contrà: sed sæpius
etiam laudi dant, quoniam vt præclarè gereret,
parui propriam duxit vtilitatem. Laudant enim
Achillem, quòd Patrocli sodalis vltionem susce-
perit: cùm sciret parum, se de hac causa victurum:
cui mors huiuscemodi pulchrior, vita verò vti-
lis fuit. Ex dictis ergo patet, necessarium esse,
de iis priùs propositiones habere. † Argumen- τεκμήρια
ta nanque, & probabilia, & similiter signa, rhe-
toricæ

toricæ propositiones sunt. Nam syllogismus vni-
uersaliter ex propositionibus est: enthymema ve-
rò syllogismus est ex dictis constans propositio-
Loci de pos- nibus. Verùm quoniã impossibile est, vt quæ im-
sibili,impos- possibilia factu sunt, ac item quæ non fuerunt,
sibili, & ne- aut futura non sunt,ea vel facta iam, vel facienda
cessario. sint,necesse est tam consulenti, quàm litiganti,&
demonstranti habere propositiones de possibili,
& impossibili,& vtrum factũ sit,an non, & si erit,
vel non. Præterea,cùm omnes siue laudent, aut
vituperent, siue suadeant, aut dissuadeant, siue
Loci ampli- accusent, aut defendant, non solùm quæ dixi-
ficationis. mus, verùm etiam quòd conferens, aut nocens
sit, quòd honestum vel turpe, quòd iustum vel
iniustum,& hæc omnia magna vel parua sint, aut
per se ipsa, aut adinuicem comparata, ostendere
conentur: perspicuum est, quòd opus sit de ma-
gnitudine quoque, ac paruitate, & de maiore,&
minore,tam de vniuersali,quàm de vno quoque,
propositiones habere: vtputa quid maius, aut mi-
nus bonum, & quæ maior, aut minor iniuria, &
iure factum: eodémque modo de cæteris. De qui-
bus igitur propositiones accipiendæ sunt dixi-
mus. Nunc verò seorsum de vnoquoque istorum
distribuendum est. Et primùm de quibus delibe-
ratio est,déinde de quibus demonstrationes, ter-
tiò de quibus iudicia.

De quibus deliberatio esse soleat.
Cap. IIII.

PRimùm igitur tenendum est, non de
omnibus bonis,aut malis cõsiliarium
consulere,sed de iis,quæ possunt fieri,
& non fieri. De iis autem,quæ necessa-
riò sunt,aut erũt,aut quæ impossibile est esse, vel
fieri,nulla deliberatio est. Sed neq; de cunctis con
tingentibus. Sunt enim quædam à Natura, quæ-
dam à Fortuna,bona: quæ quanuis contingentia
sint,possintque fieri,& non fieri, nihil tamẽ ad ea
confert deliberatio. Hinc patet, de iis esse consul-
tationem, quæcunq; referri ad nos nata sunt,quo
rúmque origo,& causa in nobis est. Nam ad hoc
vsq; deliberamus,quousque possimúsne, an non
possimus agere,inuenerimus. Verũ certiùs singu-
lenumerare,ac in species ea omnia redigere, se-
cundúmq; veritatem inquantum possibile est de-
terminare,de quibus consilia fieri consueuerunt,
non est p[illegible]sentis tẽporis: non est enim artis rhe-
toricæ,sed altioris,ac verioris. Sed tamen multò
plura nunc ipsi propria theorem[illegible]ta cõcedantur.
Nam quod iam diximus, verùm est, rhetoricam
scilicet ex resolutiua scientia,& ea ciuili, quæ de
moribus est,compositam esse,similémq; esse par-
tim dialecticæ,partim orationi sophisticæ. Si quis
autem aut hanc aut dialecticam non vt facultates,
sed vt scientias instruere,ac docere conatur,is na
turam earum hoc transitu interimere videtur,
cùm non solùm in orationis, sed in quarundam
subiectarum rerum scientias redigat. Attamen
quæcunq; distribuere operæpretium est, & ciui-
li scientiæ considerationem relinquunt, etiam
nunc dicamus. Nam maxima, de quibus omnes
consultant, & quæ deliberantes concionantur,
quinque ferè numerò sunt: de opibus, de bello, ac
pace,de regionis locorum custodia,de iis,quæ in-
feruntur,vel efferuntur,de legumlatione. Qui er- Consultatio
go de opibus consulere constituit,eum oportet ci de facultati-
uitatis reditus qui sint,& quot sint, percepisse, vt bus.
si quis neglectus sit,restituatur: & si quis tenuior
sit,amplificetur. Præterea, expensas ciuitatis om-
nes,vt quæ inutilis sit, dematur:& quæ profusior,
cogatur ad modicum. Non enim solùm rerum ac-
cessiones,verùm etiam expensarũ attenuationes
reddunt ditiores. Quæ non vsu solũ,quem de no- De bello &
stris habemus rebus,conspicere possumus,sed ne- pace.
cessarium est ad dicendũ de iis sententiam,eorum
etiam,quę alij adinuenerunt,peritum esse. De bel-
lo autem,& pace qui dicit, is ciuitatis copias non
ignorabit,quantæ in præsentia sunt,& quam ma-
gnæfore possunt, & adhæc quales quædam sunt,
quas modò habemus, & quales quas habituri su-
mus. Præterea,quomodo,& quę bella ciuitas ges-
sit. Hæc igitur scire oportet, nec solũ suæ ciuitatis,
sed finitimorum etiam,ac eorum maxime,aduer-
sus quos bellum suscipiendum opinaris: vt pax
cum † melioribus habeatur,& in ipsis sit cum † mi † Præstatio-
noribus belligerare. Copias etiam, similésne, an ribus.
dissimiles sint. Nam hac quoque parte † meliores † Inferiori-
quidam,aut imbecilliores esse possunt. Sed maxi- bus.
mè ad hæc pertinet bellorum euentus,non modò † Superiori-
ciuitatis suæ,verùm etiã aliarum, quomodo exie- res.
rint,perspexisse. Similia enim à similibus fieri con
sueuerunt. Præterea, non oportet ignorare, quo De regionis
pacto regio custodiatur,sed tam multitudinis cu- custodia.
stodum,quàm qualitatis non esse nescium, loco-
rum quoq; vbi sint præsidia collocanda: quod im-
possibile est,nisi regionẽ optimè noueris,vt si mi-
nora sint præsidia, augeãtur: sin verò superuacua,
omnino tollantur,& loca oportuna magis custo-
diantur. Adhæc quàm magna impensa ciuitati ad
victum sufficiat, & quæ à propriis agris colliga-
tur,& quæ afferatur aliunde. Itẽ quas res efferre,
quas inferre opus sit, vt ad huiusmodi homines
fœdera sint,atq; pacta. Ad duo enim genera homi-
nũ sine crimine cõseruanda, ciuitas est: ad melio-
res,& ad eos,qui ad prædicta cõducunt. Sed cùm
horum omnium cognitio multũ ad ciuitatem tu-
tandam pertineat,tum verò non minimum est,le-
gumlationis esse sagacẽ. Nam salus ciuitatis in le- De legisla-
gibus sita est. Quare necessariũ est scire, quot Re- tione.
rumpublicarum genera sunt,quæq; vnicuiq; con
ferunt, & quibus extingui solent tam contrariis,
quàm secundis. Dico autẽ secundis extingui,quo-
niam præter optimam Rempublicam cęteræ om-
nes & intensione, & remissione corrumpuntur:
vt popularis status nõ modò cùm remittitur, im-
becillior ita redditur, vt tandem ad potentiã pau
corum deueniat: sed etiam cùm vehementer inten
ditur, veluti aquilinum, vel simum non solùm ad
mediocritatem perueniunt,cùm remittuntur,sed
valde huiusmodi facta sima aut aquilina sic na-
sum afficiunt, vt ne nasus quidẽ esse videatur. Ve-
rùm ad legũ latione vtile maximè est,tum ex præ-
teritis,quis Reipublicę status conducat,perspice-
re,tum aliorum quoq; scire conditionem, & quæ
quibus conueniant,non ignorare. Ita patet,ad fe-

rendas

Universidad de Deusto Biblioteca

rendas quidem leges, peregrinationes, quibus multarum gentium leges cognoſcere poteris, eſſe perutiles: ad publica verò conſilia, diligenter perſcriptam rerum geſtarum hiſtoriam. Quæ omnia ciuilis ſcientiæ, non rhetoricæ officia ſunt. De iis igitur, quæ oporteat eum habere, qui de rebus maximis dicturus ſententiam eſt, tot dicta ſint. Verùm ex quibus tam de iis, quàm de aliis ſuadere, aut diſſuadere conueniat, rurſum dicamus.

De felicitate, ac fine deliberantium.

Cap. V.

FErè autem & vnicuique priuatim, & publicè omnibus finis quidã eſt, quem coniicientes, alia perſequuntur, alia fugiunt. Is verò eſt (vt vno verbo dicam) felicitas, aut eius particulæ. Quare exempli gratia exponamus quid ſit (vt ſimpliciter dicam) felicitas, & quæ ſint eius particulæ. De hac enim, & de iis, quæ ad hanc conferunt, de eius quoque contrariis ſuaſiones, diſſuaſionéſque ab omnibus ſuſcipiuntur. Nam quæ aut ipſam, aut particularum eius quampiam efficiunt, aut maiorem reddunt, faciunda: quæ verò interimunt, vel impediunt, vel contraria faciunt, ea minimè faciunda ſunt.

Felicitas quid.

Sit ergo felicitas, fortuna ſecunda cum virtute, vel per ſe ſufficiẽtia vitæ, vel vita tuta, & iucundiſsiſsima, vel poſſeſsionum facultas, & corporis vires, cum factiua, conſeruatiua, amplificatiuáque horum virtute. Omnes enim ferè vnum quiddam iſtorum, aut plura, felicitatem eſſe fatentur.

Felicitatis partes.

Quòd ſi huiuſmodi quid felicitas ſit, neceſſe eſt partes ipſius eſſe nobilitatem, multorum atque bonorum gratiam, diuitias, bonorum liberorum & multorũ procreationem, commodam ſenectutem, præterea corporis commoda, veluti ſanitatem, formam, vires, proceritatem, robur ad certandum, gloriam, honorem, proſperitatem, virtutem, ac partes eius, prudentiam, fortitudinem, iuſtitiam, temperantiam. Sic enim ſufficientiſsimus quiſpiam erit, ſi ſibi adſint quæque in ipſo, & quæ extra ſunt bona, cùm præter hæc alia non ſint. Sunt autem in ipſo, quæ in anima, & quæ in corpore ſunt. Extrà verò nobilitas, amici, pecuniæ, honores. Adhæc oportere arbitramur potentiam, & fortunam non eſſe. Hoc nanque pacto vita erit tutiſsima.

Nobilitas.

Sed dicamus ſimiliter quid ſit horum vnumquodque. Nobilitas igitur gentis, ac ciuitatis eſt, indigenas aut vetuſtiſsimos eſſe, & primos duces illuſtres, multos quoque ex ea gente in rebus, quæ expetuntur, præclaros extitiſſe. Priuata verò nobilitas, aut à viris, aut à mulieribus eſt, legitimáque ab eis procreatio. Et vt in ciuitate, ſic in priuata quoq; nobilitate, aut virtute, aut diuitiis, aut alia re laudata primos claros fuiſſe. Multos quoque famoſos ex ea gente viros,

Liberi.

& mulieres iuniores ac ſeniores fuiſſe. Probitas verò liberorum, ac multitudo quę ſit, perſpicuum eſt. Publicè id ita accipitur, ſi multa ſit iuuentus, ac bona. Et bona tum cõmodis corporis, vt proceritate, forma, viribus, certandi robore: tum animi virtutibus, vt temperantia, & fortitudine. Hæ nanque iuuenum virtutes ſunt. Priuatim verò, ſi proprij liberi tam mares, quàm fœminæ, & multi, & probi ſunt.

Vxor. † ſedulitas.

Eſt autem fœminarum virtus, corporis quidem forma, & proceritas: animi verò, pudicitia, & † operandi ſtudium, abſque illiberalitate. Oportet igitur & priuatim, & publicè, tam viris, quàm fœminis ſingula horũ adeſſe. Nam quibuſcunque haud bonæ ſunt mulieres, (ſicuti Lacedæmoniis) ij media penè felicitatis parte priuantur.

Diuitiæ.

Diuitiarũ verò partes ſunt nummi, agri, prædia, ſupellex, animalia bruta, mancipia multitudine, magnitudine, pulchritudinéque excellentia. Quę omnia firma, amœna, vtilia eſſe nimirum debẽt. Sunt igitur vtilia, quę magis frugifera ſunt: amœna, quibus frui queas. Et frugifera ſunt, ex quibus reditus capimus. Quibus verò fruimur, ex his nihil magni, præter vſum, conſequimur. Firmorum autem ita definitio, vt hîc & ſic poſsideas, vt & vſus eius, & retinendæ, alienandǽque proprietatis poteſtas in te ipſo ſit. Alienationem porrò dico, cùm donare, atque vendere poſsis. In ſumma diuitem eſſe, in vtẽdo magis, quàm in poſſidendo, conſiſtit. Vtentis enim operatio eſt, poſſeſsio verò ipſæ diuitię ſunt.

Gloria.

Gloria verò eſt, cùm virtuoſus à cunctis exiſtimatur, aut id habere putatur, quod omnes, vel plures, vel probi, vel prudentes expetunt.

Honor.

Honor autem, eſt exiſtimationis benefactiuæ iudicium. Honorãtur ergo maximè, atque meritò, qui beneficia contulerunt: déinde qui conferre queant. Beneficentia verò illa primas partes habet, quę ſalutis eſt cauſa, & vt ſimus: ſecundas verò, quæ diuitiarum, vel alterius boni, quod vel omnino, vel hîc, vel alíquando non facilè acquiritur. Nam multi honorem aſſequuti ſunt, quanuis parua præbuerint: ſed modus profuit, atque occaſio.

Honoris partes.

Honoris verò partes ſunt, ſacra, memorationes, decantationes carminum, aut ſolutæ orationis ad laudem recitatio, pręmia, delubra, vel primi conſeſſus, ſepulcra, imagines, publici victus. Adhęc etiam barbara, vt inclinari, loco cedere: munera quoque, ſed alia apud alios honoratiora. Eſt autem munus, rei alicuius donatio, ac honoris ſignum. Quapropter tam æris auid., quàm ambitioſi donari cupiunt, cùm id donatio habeat, quod vtrique appetunt. Nam & res eſt, quam auari deſiderant, & honorem affert, quem ambitioſi expetunt.

Sanitas.

Corporis verò virtus, eſt ſanitas, vt ſcilicet corpore penè inægrotabili ad labores vtaris. Nam qui ſic ſani ſunt, vt Herodicus fertur, eos nemo ſanitatis gratia felices putabit. Nam ille vt ſanus eſſet quibus homines vtuntur, his omnibus, aut plurimis abſtinebat.

Vide Plat. libro 3. de rep. Pulchritudo iuuenis vid.

Pulchritudo autem alia in alia ætate eſt. Nam iuuenis pulcher eſt, cui commodum ad ſubeundos & curſus, & violẽtiæ labores, corpus eſt, aſpectúq; inſuper iucundũ. Quocirca Pentathli formoſiſsimi ſunt: cũ & ad vim, & ad velocitatẽ ſimul prętantiſsimi ſunt. Vir verò pulcher eſt, qui & labores bellicos ſuſtinere queat, & ita iucundus aſpectu eſt, vt ſimul quoque dum videatur, terreat.

Senex.

Senex autem, cuius ad neceſſarios labores corpus ſatisfacit,

cúmque

cúmque nihil eorum habeat, quæ ſenectus infert incommoda, facilè ſine dolore cõſeruatur.

Vis robur.

Vires autem ſunt, quibus poſsis quod mouere cupias, ita mouere vt velis. Mouemus autem trahentes, aut pellentes, aũt eleuantes, aut deiicientes, aut comprimentes. Quare robuſtus, vel cunctis, vel quibuſdam horum robuſtus eſt.

Magnitudo.

Magnitudinis verò ea virtus eſt, qua in longum, vel in profundum, vel in latum plurimis ita prętas, vt propter magnitudinem motiones corporis non retardentur.

Vis Athletica.

Corporis autem certatiua virtus, ex magnitudine, robore, velocitatéque conſtat. Velox nanq; robuſtus eſt. Qui enim poteſt pedes quodã proiicere modo, citóque, ac longè mouere, curſor. Qui premere, ac retinere, luctator. Qui pulſando pellere, is percuſſor. Qui vtriſq; is pancratiaſta. Qui omnibus, is pentathlus.

Senectus cõmoda.

Senectus verò bona eſt, quæ cùm tardè inuadit, etiam dolores non infert. Nam tam qui citò conſenuit, quàm qui tardè, ſed non abſq; dolore, incõmoda vtitur ſenectute. Verùm id & corporis eſt, & Fortunæ. Nam & qui valetudinarius eſt, & non robuſtus, cùm facilè patiatur, ac doleat, vitę breuioris ſit, non eſt felix.

Longæuitas.

Eſt autem etiam ſine robore, ac ſanitate vis quædam alia vitæ longioris. Multi enim abſque virtutibus corporis diu viuũt. Sed impræſentiarum exacta horum inquiſitio inutilis eſt.

Amicitia multorum.

Quid autem multorum, ac proborum amicitia ſit, amici definitione oſtendetur. Eſt igitur amicus, qui quæ amico bona fore putat, ea propter ipſum agit amicum. Cui ergo multi huiuſmodi, is multorum: cui etiam viri probi, is proborum amicus eſt. Secunda verò fortuna eſt, cùm omnia, vel plurima, vel maxima bona eorum, quorum ipſa fortuna cauſa eſt, fortè eueniant, atque permaneant. Eſt autem Fortuna, cauſa quorundam artificialium, & multorum inartificialium: quę quanquã à natura ſint, poſſunt etiam præter Naturam eſſe, vt ſanitatis ars eſt cauſa, pulchritudinis ac proceritatis Natura. Et omnino ea bona ſunt à Fortuna, in quibus inuidia eſt.

Fortunæ bona quæ.

Verùm eorum quoque bonorum, quæ præter rationem accidunt, Fortuna cauſa eſt, vt ſi cùm cæteri fratres deformes ſint, ſolus formoſus ſit. Vel ſi cùm cæteri theſaurum non viderint, ſolus aſpexerit. Vel ſi cùm proximus ſagitta interierit, is ne tactus quidem ſit. Vel ſi ſolus non venerit, cùm ſemper ſolitus: & qui non ſolebant, ſemel tunc venerint, & occiſi ſint. Nam hęc omnia fortunatorum eſſe videntur. De virtute verò animi, quoniam ad laudes is locus maximè accommodatur, cùm de demonſtratiuo dicemus, tunc determinabimus.

De vtili, ac bono. *Cap.* VI.

DE quibus igitur nobis velut futuris, vel præſentibus coniiciendum eſt, ſiue ſuadentibus, ſiue diſſuadentibus, iam aperuimus. Contraria enim ſuadentibus, diſſuadentes habent. Verùm quoniam dicenti ſententiam, finis vtilitatis propoſitus eſt, nec de fine, ſed de iis, quæ ad finem ſunt, conſulit, quæ ſunt, quæ in rebus gerendis cõducunt, quoniámq; vtile bonum eſt, quaſi elementa quædam de bono, ac vtili ſimpliciter ſumenda ſunt.

Elemẽta boni & vtilis.

Sit ergo bonum, quod ſui ipſius gratia eſt expetendum, & 1 2
id, cuius gratia aliud quiddam appetimus, & quod 3 4
omnia appetunt, vel quæ ſenſum habent omnia, 5 6 7
vel quæ intellectum habent, aut ſi haberent. Et 8
quicquid intellectus vnicuique tribuerit, & quicquid qui de ſingulis eſt intellectus tribuit, id vnicuique bonum eſt: 9 10 11
& id, quod cùm adſit, bene afficitur cui adeſt, ſatíſque habet, & ſufficiens per ſe ipſum. 12 13 14 15

Præterea quod hæc efficit, aut conſeruat, & id, quo hæc conſequuntur, & quo horum arcentur contraria, & quæ corrumpunt. Conſequuntur autem dupliciter: aut ſimul, aut poſteà vt ad diſcendum ſcire, ſed poſteà: ſanitatem verò, vita ſimul. Efficientia verò tripliciter: vt ſanitatis quædam, vt ſanum eſſe, quædam vt cibus, quædam vt exercitatio. Nanque plerunque ſanitatem efficit. His ita determinatis, acquiſitiones bonorum, & malorum abiectiones neceſſariò bonæ ſunt. 16 17
Has enim, ne malũ habeas, ſimul conſequitur. 18 19
Illas verò, vt bonum adipiſcaris poſteà.

Bona confeſſa.

Maioris quoq; boni pro minore, & minoris mali pro maiore acceptio. Nam quò minùs exceditur à maiore, id illi acquiſitio, huius abiectio eſt. Virtutes etiam neceſſe eſt bonum eſſe, cùm bene iis afficiantur qui habent, & effectiuæ, atque actiuæ bonorum ſunt. Verùm de ſingulis, & quæ, & quales ſeparatim tractandũ. Voluptatem quoque eſſe bonum conſtat, cùm animalia ipſam ſecundũ naturam appetãt. Quare iucunda, ac ſpecioſa, bona eſſe neceſſariũ eſt. Nam illa voluptatis efficientia ſunt, & ex ſpecioſis quædam delectant, quædã expetibilia per ſe ipſa ſunt. Vt verò ſigillatim dicamus, hęc bona eſſe neceſſe eſt: felicitatem quidem, cùm per ſe ipſam expetibilis ſit, atq; ſufficiens, multáque gratia huius appetimus, iuſtitiam, fortitudinem, modeſtiã, magnanimitatẽ magnificentiam, cæteróſque huiuſcemodi habitus, qui animi virtutes ſunt. Præterea ſanitatem, formam, & huiuſmodi. Corporis nanq; virtutes hæc ſunt, & effectiua multorum: veluti ſanitas, & viuẽdi, & voluptatis. Idcirco multis quoque optimum eſſe videtur, cùm horum duorũ, quæ præcipua ſunt, cauſa ſit, viuendi ſcilicet, ac voluptatis. Adhæc diuitias. Poſsidendi enim hæc virtus eſt, & multorum effectiua. Amicum quoque, ac amicitiam. Nam amicus expetibile per ſe, ac multorum effectiuum eſt. Item honorem, ac gloriam. iucunda enim ſunt, & effectiua multorũ, ac vt plurimum ea verè ineſſe oſtendunt, propter quæ fiunt. Dicendi etiam, atq; agendi virtutem. Nam omnia hæc bonorum effectiua ſunt. Similiter ingenium, memoriã, diſcendi facilitatem, mentis præſtantiam, & quæ huiuſmodi ſunt. Bonorum enim effectiuæ omnes hæ facultates ſunt. Eodémque modo ſciẽtias omnes, ac artes, & viuere ipſum. Nam etiam ſi nihil aliud bonum inde ſequeretur, per ſeipſum tamen expetendum eſt. Adhæc iuſtum ipſum, quoniam publicè conducit. Hæc fermè ſunt, quæ apud omnes bona eſſe conſtat. Ea verò, de quibus dubitatur, ex iis bonum eſſe ratiocinabimur.

Bona controuerſa.

Cuius contrarium malum eſt, & cuius contrarium inimicis

condu

conducit, id bonum est. Verbi gratia, si timidos nos esse, hostibus maximè conducit, fortitudo no bis vtilissima est. Et omnino quod inimici optant, aut quo gaudent, huius cõtrarium nobis vtile est. Vnde illud excogitatum Homero est: Profectò Priamus lætabitur. Sunt autem non semper hæc, sed plerunque bona: cùm nihil obstet interdum vnum, ac idem aduersariis, & nobis conferre. Vnde & cùm eadem res vtrisque incommodo sit, prouerbio dici solet, Conciliant homines mala. Item quod modicum est, id bonum. Nam quod maius est, quàm oporteat, id malum est. Et cuius gratia multos pertulerunt labores, aut multa consumpserunt. Iam enim bonum id apparet, ac vt finis, & quidem multorum existimatur: finis verò bonus est. Hinc illud Homero dictum est, Ast Priamo gloriam- Et illud, Turpéque diu trahere moram. Prouerbium quoque hinc, In ianua vrceum. Adhæc, quæ multi expetunt, cuiusque causa bella suscipi videntur. Nam quod omnes expetunt, id bonum. Multi verò quasi omnes apparent. Item laudabile. Nemo enim laudat quod bonum non est. Et quod inimici, ac praui laudant. Quasi enim omnes iam laudant, cùm vel illi, qui malè ex eo affecti sunt, laudãt. Quoniã enim perspicuè bonum est, idcirco plures laudare videntur: veluti etiam ij praui, quos amici vituperant: & ij boni, quos inimici laudibus ornãt. Quapropter conuiciatum † Simonidem Corinthij sibi putarunt, quòd cecinerit non conqueri cum Corinthiis Ilium. Item quòd prudentium, ac bonorum virorum quispiam, vel fœminarum prætulit, vt Vlyssem Minerua, Helenã Theseus, Alexandrum Dea, Achilem Homerus. Ac vniuersaliter quæcunque eligibilia sunt. Eligunt enim, ac agunt quę dicta sunt, & quæ inimicis obsunt, ac amicis prosunt. Item posibilia, quæ duplicia sunt, quæ vix fierẽt, & quæ facilé. Facilia verò sunt, quæ vel sine dolore, vel tempore breui fiunt. Difficile enim aut dolore, aut magnitudine temporis definitur. Item si, vt optant, fiat. Optant autem vt nihil mali, aut bono minus. Quod erit, si aut latêre possunt, ne puniantur, aut pœna parua sit. Item quæ sua, & quæ nemo, & quæ vltra necessarium vsum sunt. Sic nanque honorem magis consequuntur. Item quæ opinioni, existimationique cuiusque de se congruũt, cuiusmodi sunt, quę sibi ex genere pertinere, aut viribus suis conuenire, & quæ deesse sibi, parua licet sint, arbitrantur. Nec enim idcirco minùs hæc agere optant. Itẽ quæ à quouis obiri queant. Posibilia enim hæc, sicuti facilia. Facilia factu autem putantur, quæ omnes, aut plures, aut pares, aut minores gesserunt. Item quæ amicis grata, & inimicis molesta. Item quæcunque ij eligunt, quos singulares ducunt. Item eæ, quorum vsum habẽt, & ad quæ apti natura sunt. Hæc enim faciliùs se gesturos omnes arbitrantur. Item quæ nemo improbus. hæc enim laudantur magis. Item quæ cupiunt. Nam hæc & iucunda, & meliora videntur. Item ea vnusquisque, quibus maximè affi citur, vt bellicosus victoria, ambitiosus honore, auarus pecunia: eodémque modo ceteri. De bono igitur, ac vtili ex iis faciunda fides est,

Iliad. 6.

† id est, amicis Corinthij mali habeantur, inimicis verò boni.

posibile. Facile. Difficile.

De maiore, & minore.

Cap. VII.

VErùm quoniã sæpenumero quid vtile sit concedentes, quid magis conferat quærunt: de maiore nunc bono, ac magis vtili dicendum videtur. Sit igitur excedens quidem, quod tantũ, & amplius. Excessum verò, quod ineſt, & maius quidẽ, & plus semper ad minus. Magnum verò, ac paruum, & multum, ac paucum, ad multorũ magnitudinem. Magnum igitur excedens est. Cui autẽ deficit, id paruum. Multum quoque ac paucum, eodem modo. Quoniã ergo bonũ dicimus, quod non alterius, sed sui ipsius gratia est expetibile, & quod appetũt omnes, & quod quæcunq; mentẽ, aut prudentiam habent, expeterent, & efficiens, ac conseruans, vel id, ad quod hæc consequuntur: id verò, cuius gratia, ac finis est: is nanq; est, gratia cuius cętera: quoniam etiam id ipsi bonum, quod sic ad ipsum dispositum est, necesse est plura vno, ac paucioribus, vno ac paucioribus connumeratis, maius esse bonum: excedit enim, quod verò ineſt, exceditur. Itẽ si maximum à maximo excedit*ur*, ipsa quoque ab ipsis. Quòd si ipsa ab ipsis, maximum quoq; à maximo: vt si vir maximus maior est, quàm fœmina maxima, omnino quoq; viri fœminis maiores: & si omnino maiores sunt fœminis viri, vir quoq; maximus maxima fœmina maior. Excessus enim generũ, & eorum, quæ in generibus maxima sunt, proportionabiliter se habent. Itẽ cùm quippiam ex aliquo sequitur, & hoc ex illo non sequitur: sequitur autem aut simul, aut posteà, aut potestate. Nam vsus eius, quod sequitur, in altero est. Sequitur autem simul, quòd si sanus est, viuat: ex hoc verò illud non sequitur. Scire verò ex discere posteà sequitur. Sed potestate ad sacrilegium furtum sequitur. Namqui rem sacrã abstulit, priuatam quoq; abstulisset. Prætereà, illa maiora sunt, quæ eandem rem maiore excedunt: cùm necesse sit, ipsum quoq; maius excedi. Adhæc quæ maioris boni efficientia sunt, ipsa quoq; maiora sunt. Id enim erat effectiuum esse maioris. Illud quoq;, cuius efficiens maius, eodẽ modo. Nam si salubre iucundo eligibilius, maiúsq; bonum, sanitas voluptate quoq; maior. Item quod per se expetibile est, eo eligibilius est, quod nõ per se, vt vires salubribus rebus, cùm hæ nõ sui gratia, illæ sui gratia, quæ boni ratio erat, expetantur. Item si alterũ finis sit, alterum nõ. hoc enim alterius gratia est, illud sui: vt exerceri ad sanitatẽ se habet. Itẽ quod minùs alio, aut aliis indiget. est enim sufficiẽtius. Indiget autẽ minùs, quod paucioribus, aut facilioribus indiget, & cum hoc absque illo aut non sit, aut fieri non possit, illud verò absq; hoc fieri possit. Nam cùm sufficientius sit quod non indiget, maius bonum videtur. Item si vnum principium est, alterum non est. Etsi causa vnum, alterum non propter eandem causam. Nam sine principio, aut causa, impossibile est esse, aut fieri. Cúmque duo principia diuersorum sint: quod à maiore principio est, maius est: & quod à maiore causa, similiter: & è conuerso, duorũ principiorũ, aut causarum,

rum, quod maioris principium, aut causa, maius est. Ex dictis itaque vtrunque maius esse. Quòd si alterum principium est, alterum non: illud maius videbitur, & hoc etiam, quod principium non est. Nam finis maius est, & tamen principium nõ est: vt accusando Leodamas ad Callistratum dixit, eum qui consuluit, magis peccasse, quàm qui fecerit: quoniam nõ esset factum, nisi consultum fuisset. Chabrias verò, eũ, qui gesserit, peccasse magis, quàm qui consuluit. Non enim factum esset, nisi fuisset qui faceret. Huius enim gratia consulunt, vt agant scilicet. Prętereà, quod rarius est, eo magis quod abundantius, vt aurum ferro. Inutilius enim ferrum. Auri nanque maior possessio, quoniam difficiliùs inuenitur. Alia verò consideratione, quod abundat magis, id maius est: quoniam eo in pluribus vtimur. Rarum nanq; à frequenti exceditur, vnde dicitur aquam esse optimã. Et summatim, difficiliora facilioribus, quoniam rariora sunt. Et faciliora difficilioribus, consideratione, alia: quoniam habeãtur cùm volumus. Prætereà, cuius contrarium maius. Item cuius priuatio maior. Item virtus non virtute, & vitium non vitio maius: cùm illa fines sint, hæc non sint. Item quorum opera pulchriora, vel deformiora, ipsa quoque maiora. Item quorum vitia, & virtutes maiores sunt, eorum quoq; opera maiora sunt. Siquidem sicut causæ, principiáq; se habent, sic & effectus, & sicut effectus, sic & causæ, & principia. Prætereà, quorum excessus eligibilior, aut pulchrior, veluti bona oculorum acie vti, eligibilius, quàm olfactu bono. Nam & visus olfactu eligibilior. Et similiter amicorũ esse studiosum, pulchrius, quã pecuniarum. Quare studia quoq; in amicos, pecuniarum studio, & contrà rerum meliorum exceſſus meliores sunt, & pulchriorũ pulchriores. Prætereà, quorum cupiditas melior, aut laudabilior. Maiorum nanq; rerum maior appetitio est, & propter id ipsum meliorum laudabiliorúmq; cupiditates laudabiliores melioréſq; sunt. Prætereà, quorum scientię pulchriores sunt, magísq; expetuntur, ipsæ quoque res pulchriores sunt, & magis expetuntur. Nam sicut scientia, sic & ipsa veritas. Vnaquęq; autem quod suum est prœcipit. Eadem etiam de causa rerum, quæ magis expetuntur, ac pulchriorum scientię, proportionaliter se habẽt. Prætereà, quod censerent, aut quod iam decreuerũt prudentes, vel omnes, vel multi, vel plures, vel præstantes, maius esse bonum, id necessarium est aut simpliciter ita se habere, aut inquantum secundum prudentiam iudicarunt. Id autem etiam cum aliis cõmune est. Nam & quid, & quãtum, & quale sic se habet, vt scientia, prudentiáq; iudicaret. Verùm id ad bona retulimus, quoniam bonum id definitum est, quod vnaquæque res expeteret, si haberet prudentiam. Quare patet, id esse maius, quod ita prudentia iudicat. Item quod melioribus aut simpliciter ineſt, aut quatenus meliores: vt fortitudo viribus corporis. Prætereà, quod melior aut simpliciter eligeret vt qua melior, aut iniuriam potiùs pati, quàm inferre. Nam illud profectò iustior eligeret. Prætereà, iucundius, quàm minùs iucundum. Voluptatem enim omnia insequuntur, & ipsius iucundi gratia appetunt. His enim bonũ, ac finis definitur. Iucundius autẽ, quod à dolore magis abest, & quod longiori tempore iucundum est, & quod melius est minùs bono. Bonum enim ipsum vel iucundum est, vel quod per se expetibile est. Prætereà, quorum aut sibi, aut amicis causa esse mallent, ea maiora bona. Quæcunque verò minimè, ea maiora sunt mala. Prætereà, diuturniora iis, quę minùs diutur na sunt, & stabiliora instabilioribus. Nam vsus illorum quidem tempore, horum verò voluntate superat. Nam rei stabilis vsus pręstò magis est cùm volueris. Prætereà, quæcunq; à similibus casibus, atq; coniugatis cõsequuntur: veluti si quod fortiter fit, pulchrius, ac eligibilius fit, quã quod modestè: fortitudo quoq; pulchrior, quàm modestia. Fortem enim esse, melius, quàm modestum. Item quod omnes expetunt, eo, quod nõ omnes: & quod plures, eo, quod pauciores. Bonum enim id erat, quod omnes appetunt. Quare maius etiã, quod magis appetunt: & quod inimici litigio expetunt, aut qui iudicant, aut qui iudicum sententiam subeunt. Nam illud ita est, vt omnes dicerẽt: hoc, vt qui potiuntur, & qui sciunt. Et interdum etiam quo participant omnes, id maius. Vituperabile nanque est, si non participes. Interdum verò quo aut nemo, aut pauci. Idem enim rarius. Prætereà, quæ laudabiliora sunt: pulchriora enim. Et quorum maiora sunt pretia: ipsa quoq; similiter. Nam pretiũ, veluti dignitas quædam est. Et quorum iactura maior. Prętereà, quę iis maiora sunt, quę aut certè maiora sunt, aut videntur. Hęc cùm in partes diuidũtur, multò maiora videtur. Plurimũ enim apparet excessus. Quare poëta quoq; persuasisse Meleagro ait vxorem, vt in prælium exiret, enumerantem quot accidant vrbe capta hominibus mala. Sternuntur populi, ignis cõcremat vrbem hostilis, trahuntur ab hostibus liberi, & arctiùs succinctæ mulieres. Prætereà, superpositio & exaggeratio, vt apud Epicharmũ. Partim eadem de causa, qua diuisio. Magnum enim ostendit excessum exaggeratio. Partim quoniam principium, atq; causa rerum magnarum videtur. Verùm quoniam id maius est, quod rarius est, atque difficilius: occasiones quoq;, ac ætates, loca, tempora, vires, maiores res reddunt. Nam si vltra vires, si præter ætatẽ, si præter cæteros, si sic, vel hîc, vel tũc: pulchritudinis, aut bonitatis, aut iustitiæ, vel oppositorum magnitudinem habebit. Vnde elogium quoq; in eum, qui Olympia vicit. Habẽs prius in humeris † asperam asyllam; ex Argis pisces afferebam. Hinc Iphicrates quoque se ipsum laudabat dicens, ex quibus ea fuerunt. Prætereà, natiuum acquisitiuo: difficilius enim. Quare poëta quoq; dicit, per se ipsum didicisse. Prętereà, ręi magnæ pars maxima; veluti Pericles in funebri ait oratione. Ita ciuitatem iuuenture ablata deformem, vt annus, si ver ab eo remoueretur. Prætereà, quæ in maiore inopia, necesitatéq; requirũtur, velut quę in senectute, ac morbo. Prętereà, de duobus, quod fini propius est. Prętereà, quod idẽ, & simpliciter valet. Prætereà, posibile melius, quàm imposibile, cùm illud in ipso sit, hoc non sit. Prætereà, quæ in fine vitæ. Finis nanq; magis sunt ea, quæ propè finem. Prætereà, quæ ad veri-

Duras clitellas.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ratem pertinent,magis,quàm quæ ad opinionem. Definitur autem id,quod ad opinionem,& gloriam sit, hoc pacto. Quod ab eo non eligeretur qui id occultum fore putaret. Vnde accipere,quã facere beneficium, eligibilius esse videtur. Illud enim vel si nemo sciat te accepisse, profectò eliges:hoc,si occultum futurum est te contulisse,nõ videris electurus. Præterea,ea, quæ magis esse, quàm videri, volunt. Ad veritatem enim magis. Quapropter iustitiam quoq; aiunt parum quid esse,quoniam eligibilius videri,quàm esse: at sanum esse,non ita. Insuper quod ad plura vtile,veluti ad viuendum,& ad bene viuendum,& ad agẽdum honesta,& ad voluptatem. Quapropter diuitiæ,ac bona valetudo,maxima esse videntur,cũ omnia hæc possideant. Adhæc quod sit absq; dolore. Quod voluptatem etiam affert. Vno enim plura meliora. Quare cùm & voluptas,& indolẽtia bona sint,duo in vnum compositatotum maius efficiunt. Item quę cùm adsint non latent,quã quæ latent. Ad veritatem enim illa rendunt. Ita maius est bonum,diuitem esse,quàm videri. Præterea,quod charum est,& aliis solum. Quocirca non pari iactura lusci quis oculum eruer,& eius, qui duos habet. Charum enim,& vnicum luscus amisit. Ex quibus igitur tam suadendo,quàm dissuadendo fidem facimus,ferè dictum est.

De Rerumpublicarum numero,& formis.
Cap. VIII.

Aeterum ad persuadendum, benéque cõsulendum,illud est omnium maximum,atq; firmissimum,vt Rerumpublicarũ species omnes pernoscamus, & qui mores,quæ leges,quæ commoda vnicuiq; sint,distinguamus. Cunctis enim vtilitas persuadet. Vtile autem est,quod ciuitatem conseruat,& tutatur. Adhæc præcipui in Republica cuiusq; ratio,& sententia rata est:principantes verò distinctione ciuitatũ distribuuntur. Tot enim sunt præcipuæ res,quot ciuitates. Quare cùm quatuor Rerumpublicarum formæ sint, populi ,paucorum, optimatum,vnius imperium:quod præest in vna quaq;,ac iudicat,vel pars aliqua eius,vel vniuersum erit. Populi igitur gubernatio est Respublica,in qua sorte magistratus declaratur. Paucorũ verò potestas,in qua censu. Optimatum autem,in qua imperant,qui disciplina excellunt. Appellio autem disciplinam,quæ legibus posita est. Nam qui legibus semper obtemperarunt,ij optimates videntur,ac in huiusmodi ciuitate gerendarũ rerum principatu potiuntur:à quibus & nomen ea forma sortita est. Monarchia verò est,(vt vel nomen ipsum ostendit)in qua vnus omnium dominus est. Hæc ordine quodam constituta,regnum: inordinata verò,tyrannis appellatur. Cùm igitur ea eligantur,quæ ad finẽ sunt,non oportet vniuscuiusq; finẽ ignorare. Popularis ergo status finis est libertas:Paucorum verò,diuitiæ. Optimatum autem,quæ ad disciplinam,& ad leges pertinent. Tyrannidis verò,custodia. Quare patet,ad hos fines vniuscuiusq; mores,& commoda,& quæ legibus constituta sunt,esse diuidenda. Siquidem ad hos referentes eligunt. Verùm quoniam non solũ rationibus,sed etiam oratione affecta,& morata fidẽ facimus,(credimus enim eò facilius,quò qualis quidã orator videtur,id est,si vir bonus,si beneuolus,aut vtrunq;)non oportebit ciuitatũ nos ignorare mores. Probantur enim vniuscuiusque mores,si ad Reipublicæ mores accommodantur: ij autẽ reperientur ex iisdem. Ex voluntate enim, ac electione mores aperiuntur. Voluntas verò,ac electio ad finem refertur. Quæcũq; igitur vel futura,vel præsentia suadentibus expetenda sunt, & ex quibus de vtili fidẽ facimus,adhęc de ciuitatum moribus,ac institutis,itémq; quibus,& quo pacto inueniemus,quantum ad præsens opus est, dictum est. Diligentiùs verò de his in Politicis explanauimus.

De honesto,ac laudabili,quæ ad demonstratiuum genus pertinent.
Cap. IX.

Vnc autẽ de virtute,ac vitio,honesto, ac turpi dicamus. Laudantes enim, ac vituperantes hæc intendunt. Continget etiam,si de iis dicemus,illa simul aperire,quibus quales quidem moribus putabimur:quod secũdo loco fidem facere diximus. Ex eisdẽ enim & de nobis,& de aliis virtutis opinionem facere poterimus. Verũ quoniã accidit iocò, vel seriò laudare sæpe non solùm hominem, aut Deum,sed etiam inanimata,aliorúmq; animaliũ quodlibet:de iis quoq; propositiones eodem modo accipiendæ. Quare veluti exempli gratia hæc etiam percurramus. Honestum igitur est,quod cũ propter se eligibile sit,laudabile est:aut quod cũ bonum sit,idcirco iucundum est,quoniam bonũ. Quod si sic est,necesse est,virtutem honestum esse. Nam cùm sit bonum,laudabilis quoq; est. Est autem virtus,vt videtur,vis quędam productiua, aut conseruatiua rerum bonarum. Item vis benefaciendi multa,ac magna,& omnia in omnibus. Huius partes iustitia,fortitudo,modestia,magnificentia,magnanimitas,liberalitas, mansuetudo, prudentia,sapientia. Necesse autem est,siquidem virtus,benefaciẽdi vis est,maximas esse virtutes, quę plurimũ aliis conferunt. Quapropter iustos, ac fortes maximè laudant:cùm alij bello,alij etiã in pace vtiles hominibus sint: deinde liberales. Non enim cõtendunt de pecuniis:sed largiuntur eas,quas summopere cæteri cupiunt. Iustitia igitur,est virtus,qua singuli sua secundũ l[illegible]s possident. Iniustitia est,per quã aliena contra leges retinent. Fortitudo est,per quam actiui bonarũ rerum,vt leges iubent,in periculis sumus:estq; legibus administratiua,obtemperatiuáq;. Huius cõtrariũ,timor est. Temperantia,virtus est,per quã voluptatibus corporis,pro eo ac lex præcipit,afficimur. Intemperantia,contrarium. Liberalitas, est pecuniis benefactiua. Illiberalitas,contrariũ. Magnanimitas,est magnorum beneficiorum effectiua virtus. Magnificentia,est virtus magnitudinis sumptuum effectiua. Harum contraria,modicitas,& pusillanimitas. Prudentia,est mentis virtus,qua de malis,ac bonis,quę ad felicitatẽ pertinent,bene possumus cõsulere. De virtute igitur, ac vitio vniuersaliter,& de partibus satis imprę sentiarum dictum est:de cæteris autẽ non est difficile perspicere. Perspicuum enim est & virtutis

effectiua

effectiua,quoniam ad virtutem,& quæ à virtute fiunt,laudabilia esse. Huiusmodi autem sunt indicia virtutis,& opera. Quoniam ergo indicia,& similia quæcunq; sunt boni viri opera,vel passiones,laudabilia sunt,necesse est,quæcunq; fortitudinis opera, vel indicia sunt, aut fortiter gesta sunt,hæc omnia laudabilia esse. Iusta quoq; similiter,& quæ iustè facta sunt,sed passiones nequaquam. Nam in hac vna virtute non semper quod iustè fit,honestum est. Cùm enim damnantur,turpe magis est,si iustè sit,quàm si iniustè:eodémque modo in reliquis virtutibus. Item,ea,quorũ præmium honor est,omnia laudabilia sunt. Et ea magis,quorum honor est,quàm ea,quorũ pecunia. Item,quæcunq; eligibilium non sui quispiã gratia gerit. Et quæ simpliciter bona sunt,vt quæcunq; pro patria quispiam facit,sua cõtemnens. Et quæ naturâ bona sunt,& quæ bona,sed non sibi. Nam quę sibi,sui gratia facit. Et quęcunq; mortuum magis consequuntur,quã viuum. Nam quæ viuos consequuntur,ea sui gratia facere magis videntur. Item quæcunq; opera laudis fiunt gratia. Nam hæc minùs sui gratia sunt. Item,quæ non sibi,sed aliis vtilitati sunt: & benefactoribus magis. Iustum enim & beneficia,quoniam in alios. Item,his opposita,quibus aut dicentes,aut facientes,aut dicturi,aut facturi,erubescunt. Turpia enim verecũdantur & dicentes,& facientes,& facturi:quẽadmodũ Alcæo dicenti,vellem tibi aliquid dicere,sed pudor impedit. Sappho respõdit: Si bona,laudabiliáq; cuperes,nec lingua aliquid turpe dicere meditareris:nullus oculos pudor retineret. Item,ea,de quibus certant intrepidé. Sic enim his bonis maximè afficiũtur,quæ ad gloriã ducunt. Item,virtutes,ac opera eorũ,qui naturâ excellunt,laudabiliores: veluti viri magis,quàm mulieris: & quibus alij magis fruuntur,quã ipsi. Quã ob rem iustũ,& iustitia laudantur. Item,inimicos vlcisci potius,quàm recõciliari. Nam malum pro malo reddere iustũ est. Et iustũ omne laudabile. Et adhæc fortis est inuictũ esse. Quare victoria,& honor laudabiliũ sunt. Nam etiã si inutilia sint,eligibilia tamen sunt,& virtutẽ eximiã ostendunt. Item,memorationes,ac monumenta: & quæ magis,ac magis. Magis autẽ,quę ad defunctum consequuntur:& quibus honos maior connectitur. Item,quæ superuacanea sunt,& soli insunt,laudabiliora:digniora enim memoratũ. Itẽ, non frugifera prædia:liberius náq; id magis. Singulorum quoq; propria laudabilia sunt : & quæcunq; indicia eorũ sunt,quæ apud eos,quibus cũ viuis,laudãtur:veluti apud Laconas comã nutrire,laudabile est. Nam quoniam non est facile seruile aliquod opus facere crinitũ hominẽ,libertatis id apud eos indiciũ est. Item,nulla vti arte fabrili. Liberum nanque non viuere ad alium. Ea quoq; accipienda sunt,quæ honestis propinqua sunt,tanquam ad laudem,vel vituperationẽ conferentia:vt si moderatum,ac mitioris animi,timidum,& insidiatorem appelles:& insensatũ,frugi: & mansuetum,eum,qui dolorẽ animi non sentit. Et hoc modo à consequentibus ad optimũ semper,vtputa iracundum,ac furiosum,simplicem,& arrogantem,magnificum,atq; grauẽ. Eos quoq;, qui excedunt,quasi virtuosi essent,vt ferocẽ fortẽ esse,prodigũ liberalem:nam & pluribus ita videtur,& apparentẽ ex causa potest habere rationẽ. Nam si vbi necesse non est,pericula suscipit,multò magis videbitur in re honesta,ac laudabili: & si in quoslibet profusus,quantò magis in amicos. Virtutis enim eximiæ est,cũctis benefacere. Oportet etiã apud quos laudamus cõsiderare:sicut Socrates dicere solebat,non esse difficile,Atheniẽses apud Athenienses laudare. Et quod apud singulos honori est,id oportet affirmare: vt apud Scythas,apud Laconas,apud philosophos:ac vniuersaliter honorabile asserere oportet,quod honestum sit. Propinqua enim esse videntur. Item quæcunq; vt conueniens est,veluti si maioribus digna,& rebus anteà gestis. Ad honestatem nãq;, ac felicitatem pertinet honoris accessio. Aut etiã si præter id,quod conueniens est,ad melius,atq; honestius:vt si quis vtitur secũda fortuna,is moderatus sit:& qui aduersa,is magnanimus. Aut si cùm ad maiora conscendit,frugi tamen magis,ac facilior sit: quale illud est Hiphicratis : O quæ sunt ex quibus:& illius,qui deuicit Olympia:Qui priùs duras ferebam in humeris clitellas. Et illud Simonidis:Cuius mulieris pater,ac maritus tyrãnorũ fratres fuerunt. Verũ quoniã laus ex operationibus est,virtuosísq; propriũ electione agere: ita dicendũ,vt ostẽdatur,electione ipsum gessisse quæ gesserit. Quã ad rem confert,vt sæpius fecisse demonstretur. Quare quæ casu,aut fortuna facta sunt,consilio,ac iudicio attribuenda. Nam si multa,similiáq; connectuntur,virtutis,atq; iudicij videbuntur esse indicium. Cùm verò laus sit, magnitudinem virtutis ostendẽs oratio,oportet operationes quòd eiusmodi sint extollere Encomium verò operum est,absq; personis. Ea verò, quæ afferuntur extrà,vt fidem faciãt,dicuntur,vt nobilitas,doctrina. Verisimile nanq; est,bonum esse ex bonis,& sic educatum eiusmodi esse. Laudamus ergo eos,qui fecerunt:quoniã facta,signa sunt habitus. Nam etiã eum,qui non fecit,laudaremus,si talem esse crederemus. Beatio verò,& felicitatio ipsis quidem eadem,his autem non eadẽ: sed vt felicitas virtutem,sic continet hæc felicitatio. Habẽt autem communem speciem laudes cũ deliberatione. Nam quæ in admonendo diceres, ea dictione orationis commutata laudem constituunt. Cùm ergo habeas quæ agenda sint,& qualẽ quendam esse oporteat:hęc quasi admonendo dicta,verbis commutanda,transponendáq; sunt:vt in admonitione,consilióq; fit. Non oportet secũda fortuna cõfidere nimiùm,sed iis,quæ à se ipso sunt. In laude sic,non secũda fortuna,sed se ipso plurimũ confidebat. Quas ob res laudando quid admoneas,& consulendo quid laudes considera, & oppositaneccessariò dictione vtaris,cũ tam prohibens,quàm non prohibens commutaueris. Vtaris autem & eorum,quæ amplificant,pluribus,vt si solus,si primus,aut cum paucis,aut quod maximè factum est. Laudabilia enim hæc omnia. Præterea,quod ex tempore,atque occasione est,quæ sunt præter quàm conuenit. Adhæc,si sæpius eandem rem gessit. Magnum nanq; id,nec à fortuna, sed ab eo ipso profectũ videtur. Si quibus ad vir-

Affinia virtutum.

Universidad de Deusto Biblioteca

tutem inflammamur,& quibus honoramur,hæc ab eo inuenta,cõstituta; sunt.Si primus omnũ laudatus est: sicut Hippolocho,& Harmodio,ac Aristogitoni in foro statuæ primùm positæ:& in contrariis similiter.Quòd si ex eo ipso non facilè adinuenire potes,aliis compara.Quod Isocrates ex cõsuetudine declamãdi faciebat.Sed oportet illustribus cõparare.Amplificat enim id,maximéq; laudabile est,cùm virtuosis melior ostenditur.Cæterùm amplificatio meritò in laudes incidit. Excellentia enim est:& excellere,laudabile. Quapropter cùm excessus ipse virtutem ostendere videatur,etsi non illustribus,attamen aliis cõparandum.E generibus igitur omni orationi cõmunibus amplificatio demonstrationi accõmodatior. Nam cùm res gestas quasi certas accipiãt, reliquũ est,vt magnitudinem eis,ac ornamentũ afferãt.Exempla verò deliberatiuis aptiora sunt. Ex præteritis enim futura coniicientes iudicamus. Enthymemata autem iudicialibus magis conueniunt.Nam quod factum est,& causam,quare factum est, suscipit,& probationẽ patitur, quoniã incertũ est. Ex quibus igitur laus,ac vituperatio fermè omnis,& ad quęnam respicientes,laudare, ac vituperare oporteat,& ex quibus cõmendationes,& opprobria fluant,hæc sunt.Nam horũ cõtraria nõ latent:vituperatio autẽ ex cõtrariis est.

De accusatione,& defensione. Cap. x.

NVnc de accusatione,ac defensione, ex quibus,& quot ratiocinationes faciũdæ sunt,dicendũ videtur.Tria igitur sumenda sunt.Primum,quot,& quorum gratia iniuriam inferunt.Déinde quomodo affecti.Tertium,quales,& quomodo se habentes. Si ergo iniuriam primũ definierimus,de reliquis déinceps explicabimus.Sit ergo iniuriari,sponte præter leges officere.Legum autem alia propria, alia communis.Propriam dicimus,qua cuiq; scripta vtuntur:communem verò,qua nulla,etiam si scripta non sunt,apud omnes tamen valere videtur.Sponte autem facimus,quæcunq; scientes,& non coacti,facimus.Quæ igitur sponte facimus, non omnia eligimus:quæ autem eligimus,omnia cognoscimus.Nemo enim ignorat quæ eligit,Ea verò,quibus officere,ac praua præter leges committere statuunt,improbitas sunt,& intemperãtia.Si enim vitiũ habeant vnum,aut plura,in quo improbi sunt,in eo etiã iniusti: veluti prodigus, in pecuniis: intẽperatus,in voluptatibus corporis:mollis,in desidia:timidus,in periculis. Deserit enim periculorũ socios,propter timorẽ.Ambitiosus etiã propter honores iniustus est:iracũdus,propter iram:contentiosus,cupiditate victoriæ:acerbus,propter vltionẽ:stultus,quoniã circa bonum,& iustum decipitur:eodémque modo cæteri,vnusquisque in suo subiecto.Verùm hæc partim ex iis,quæ de virtutibus dicta sunt,perspicua sunt:partim ex iis,quæ de affectibus dicẽtur, patebunt.Quare reliquũ est,vt cuius gratia,quomodóque se habentes,& quibus iniuriantur,tractemus. Primùm ergo diuidentes dicimus,quæ sunt quæ apperimus,& qualia sunt,quæ vt fugiamus,iniuriam facere conamur.Perspicuum enim est,considerandũ esse accusatori quot,& quæ reo insunt ex iis,quæ omnes appetunt,qui iniuria cęteros afficiunt.Defensori autem,quæ,& quot eorum nõ insunt.Quæ igitur agũt,alia omnes propter se ipsos agũt,alia nõ propter se ipsos:& istorum alia casu,alia necessitate.Horum etiam quędam vi,quædam natura. Quare quæcunque non propter se ipsos faciunt,aut casu,aut natura,aut vi faciunt.Quæcunq; autẽ propter se ipsos,quorum scilicet ipsi causa sunt,alia propter cõsuetudinem agunt,alia propter appetitum. Et horum quædam appetitu rationali,quædam irrationali. Nam voluntas, appetitus est boni cum ratione. Nullus enim aliquid vult,nisi cùm bonũ esse putauerit. Appetitiones verò irrationabiles,ira,& cupiditas.Quare quæcunq; homines agunt,septẽ de causis agere oportet,fortuna,vi naturę,cõsuetudine,ratione,ira,cupiditate. Neq; oportet secundum ætates,aut habitus,aut talia quędã,ea, quę aguntur,distinguere.Nam si accidit,vt iracũdi,aut cupidi iuuenes sint,non tamẽ propter ætatem agunt quæ agunt,sed propter cupiditatẽ,ac iram.Neq; diuites,ac pauperes propter diuitias, & paupertatem: sed accidit,vt pauperes propter egestatẽ pecunias cupiant, diuites verò propter licentias voluptates nõ necessarias.Itaq; ijetiam non propter diuitias,aut egestatẽ agunt,sed propter cupiditatem.Eodémq; modo iusti,& iniusti, cæteriq; , qui secundum habitus agere dicuntur, propter hæc omnia agẽt.Nam aut propter rationem,aut propter affectũ.Sed quidam moribus,& affectibus bonis,quidam contrà.Accidit autẽ,vt ad hos quidem habitus alia,ad illos verò alia cõsequantur.Forsan enim statim modestũ propter modestiã ipsam tam opiniones, quàm cupiditates probæ circa voluptates consequuntur.At immodestũ circa eadem ipsas contrariæ.Quapropter huiusmodi diuisionibus supersedendũ est,& considerandum quæ quos sequi soleant. Nam si albus,aut niger,aut magnus,aut paruus,nihil ex eis cõsequitur.Sin autẽ iuuenis,aut senex,aut iustus,aut iniustus,iam inter se differũt:& omnino quæcunq; accidentium mores hominum differẽtes efficiunt:vt si quis diuitem se,aut inopem putat,& felicem,aut infelicem,id ipsum verò nonnullam faciet differentiã.Sed de his posteà.Nunc de aliis dicamus.Fortuna igitur fiunt,quæcunq; ita fiunt,vt cùm eorũ causa indeterminabilis sit, nec huius gratia,nec semper,nec vt plurimũ,nec ordine fiũt.Quæ omnia fortunæ ipsius definitione patent.Natura fiunt,quæ causam,& ordinẽ in se ipsis habent:nam aut semper,aut vt plurimum sic eueniunt. Nam quæ præter naturam fiunt,ea vtrum secundum quãdam naturam,an alia causa fiant,non oportet inquirere: quãuis etiã fortuna causa horum esse videatur.Vi autẽ,quæcunq; per cupiditatem,ac rationem per ipsos agentes fiunt. Consuetudine verò,quæcunq; ideo faciunt,quoniam sæpe fecerunt.Ratione autem,quæ,cùm sint ex bonis iam dictis, conferréq; videantur, vel vt finis,vel vt ad finem, propter vtilitatem agũtur, Nam quædam intemperantes etiam agunt vtilia, verùm non propter vtilitatem,sed propter voluptatẽ.Ira verò fiunt,quibus vlciscimur.Differunt autẽ pœna,& vltio.Nam pœna,eius,qui patitur, gratia

Iniustitia vniuersalis.

Factorum omnium causæ.

Appetitiones duæ.

Causæ proximæ.

Fortuna.

Natura.

Vis.

Ira.

gratia fit.Vltio verò eius,qui facit,vt expleatur. Verùm ex quibus ira sit,ex iis,quæ de affectibus dicemus,patebit.Cupiditate autem aguntur,quęcunque iucunda videntur.Verùm & consuetudo,& ea,in quibus assueti sumus,iucunda sunt.Nam multa etiã eorum,quæ natura iucunda non sunt, cum voluptate faciunt,qui assueti sunt.Quare,vt breuiter dicam,quęcunq; propter se ipsos agunt, omnia vel bona sunt,vel bona esse videtur,& aut iucunda,aut videntur iucunda.Verùm quoniam quæ propter se ipsos agunt,hęc sponte agunt:nõ sponte autem quæ non propter se ipsos,omnia, quæ volentes agunt,bona erunt,vel apparentia bona,& aut iucunda,aut apparentia iucunda.Ponimus autem malorum etiã,vel apparentiũ malorum reiectionem,aut minoris pro maiore assumptionem in bonorũ numero,cùm eligibilia quodam modo sint.Et similiter doloris,& apparẽtis doloris reiectionem,aut minoris pro maiore assumptionẽ in iucundis numeramus.Quare quot, & qualia vtilia sint, aut iucunda, sumendum est. Sed cùm de vtilibus,quãdo de deliberatione tractabamus,satis dictum sit,de iucundis impræsentiarum agamus.Oportet autem,definitiones has sufficientes putare,si ita se habẽt,vt de vnoquoq; neq; obscuræ sint,neq; exactæ.Supponatur igitur nobis, voluptatem esse motum animi quendam, & affectionem totam simul,& sensibiliter in naturam proficiscentem,dolorem verò contrarium.

De iucundis. Cap. x i.

QVare si hoc voluptas sit,patet id iucũdum esse,quod dictam affectionẽ efficit:triste verò,ac doloroſum,vel eius corruptiuum, vel contrariæ affectionis effectiuum. Ita iucundum necessariò est,tam quod secundum naturã,vt plurimum proficiscitur,ac maximè cùm quæ natura fiunt,iam naturã suam,& consuetudinem consecuta sunt. Quod enim vsitatum est,quasi iam innatum esset,gignitur.Nam cùm sæpe ipsum ipsi semper propinquũ sit,& ipsius quidem semper natura sit,ipsius verò sæpe consuetudo,naturæ consuetudo similis est, & quod violentum non est:vis enim præter naturam est.Itaq; tristis necessitas est,rectéq; dicitur violentum omne natura dolorem efficere.Quare curæ,seria,animi intentiones,tristia sunt.Necessitudine enim,ac vi fiunt,nisi qui faciunt,assueti sint.Horum verò cõtraria iucunda sunt.Idcirco desidia,iocus,quies,accubationes,somnus in iucundis sunt,cùm nihil eorum vi fiat.Præterea, cuius cupiditas inest,omne iucundum.Nam cupiditas,iucunda appetitio est.Cupiditatum autem aliæ sine ratione sunt,aliæ cum ratione.Irrationales dico,quas ex nulla cogitatione cupiũt:quales sunt,quæ natura esse dicũtur,vt quæ sunt per corpus,veluti alimenti sitis,& fames.Est autem in singulis etiam alimenti speciebus cupiditas,& in gustabilibus, atque Venereis,& vniuersaliter in tãgibilibus,& in olfactu odoris,& in auditu,atq; visu. Rationales verò,cùm quædam persuasi cupiunt. Nam multa & expetere,& possidere cupiunt cùm audiuerint,persuasiq; fuerint.Verùm quoniam voluptate frui tum est,cùm aliquo sensu afficimur,imaginatióq; sensus quidam est debilis,& recordantem,ac sperãtem eius rei sequitur imaginatio,quam recordatur,ac sperat:quoniam igitur hæc ita sunt, paret, voluptates inesse recordantibus valde,atq; sperantibus: liquidem & sensus. Quare necessarium est,iucunda omnia, vel in sentiendo præsentia esse,vel in recolendo præterita,vel in sperando futura.Siquidem præsentia sentimus, præterita meminimus, futura speramus.Quæ igitur meminimus,iucunda sunt: nec solùm quæ cùm aderant,voluptatem afferebant,verùm etiam nonnulla eorum,quæ dolorẽ, si post illa bonum,ac laudabile quid habeamus. Hinc illud dictum est.Iucundum est seruato,meminisse periculi. Et illud,Lætatur enim vir post labores,cùm multa tulisse,multáq; gessisse recordetur.Cuius causa est,quoniam malum etiam nõ habere,iucundũ est.Eorum autẽ,quæ in spe sunt, quæcunq; delectationem, aut vtilitatem afferre non paruam cùm adsunt,aut sine dolore iuuare videntur:& omnino quæcunq; cùm adsunt,delectationi sunt:ea,inquã,omnia sperãtibus quoq;, ac recordantibus vt plurimũ iucũda sunt.Idcirco irasci quoq; iucundum.Vnde Homerus etiam dixit de ira, quòd defluente melle multò sit dulcior.Nemo enim illis irascitur,quos vlcisci putat imposſibile.Illis etiã,qui potentia excedunt, aut non irascuntur,aut minùs irascuntur.Adhæc ingentes quoq; cupiditates voluptas quædã consequitur. Nam cùm se assequutos meminerint, aut sperent assequuturos,voluptate quadam afficiuntur:veluti qui febricitãt,siti oppressi,memoriæ habentes quod biberint,sperantésq; se bibituros,gaudent.Similiter amantes cùm alloquantur,aut scribant,aut quicquã aliud faciant ad eũ, quem absentẽ amant,gaudent.In omnibus nanq; his quasi sentire putant eum,quẽ amant,cùm eius recordentur.Idq; amoris initium omnibus est,si non solùm,cùm adest,lætantur,sed absentes etiã memoriam tenentes amant. Idcirco etiam cùm mœsti sunt,quoniam non adest.Et in luctu,& fletu inest quædam voluptas.Mœror enim in eo est, quod non adest:voluptas autem,quòd recordentur,ac illum quodam modo videant,& quæ agebat,& qualis erat.Vnde illud dictum est:

Sic fatus,flendi cunctis immisit amorem.

Vlcisci etiam,iucundum est.Nam quod si non assequeris,triste:si assequeris,id iucundũ est.Et punire,delectabile est.Id enim adipisci iucundũ,cuius frustratio est tristis.Qui verò irascuntur,magnopere dolent non vlti:sperantes autẽ gaudent. Vincere quoq; iucundum est,nec cõtentiosis solùm,sed omnibus.Excessus nanq; imaginatio fit: cuius rei omnes aut moderatè, aut magis etiam, quam oporteat,cupidi sunt.Verùm quoniam iucundũ vincere est,ludos etiã omnes,qui pugnæ, aut contentionis speciẽ habent,iucundos esse necesse est,(sæpe nanq; in ipsis victoria inest)vt tesseras,aleam,pilam,tabulam,ludos quoq; liberos similiter.Nam eorum alij iucundi fiunt,si quis assuescit:alij statim iucũdi,vt venatio,& omnis bestiarum persequutio.Vbi enim certatio est,ibi victoria quoq; est.Quapropter forum,disputatiõésq; assuetis, atque potentibus iucunda:Honor etiam,atq; gloria iucundissimorum est.Fit enim

vnicuiq; imaginatio talem se esse,ac virtuosum, præsertim,cũ ij asserant,quos non existimat mẽtiri,quales domestici potiùs sunt,quã alieni:déin de familiares,ac noti,& ciues potiùs,quàm peregrini:& qui sunt,potius,quàm futuri: prudentes potiùs,quàm fatui:& multi,quã pauci. Hos enim veraciter prędicare verisimilius est,quàm oppositos. Nulla enim cura est,vt ab iis quispiam nimiùm quos despicit,veluti à pueris,aut à bestiis honor,aut gloria conquiratur,non,inquã,ipsius gloriæ,sed forsan cuiusdam alterius gratia. Amicus quoq; iucundum est:nam & amare,iucundũ. Nullus enim vinum amat,qui vino non lætatur. Amari etiã iucũdum. Imaginatio enim hic quoq; fit,bonũ sibi inesse,quod qui sentiunt,omnes cupiunt. Admirationi etiam esse,iucundum:quoniã & honorari. Assentationibus quoq; aures præbere. Ideo etiam adulator iucundum. Nam & admirari,& amare videtur. Idem etiam sæpius agere, iucundum. Consuetudo nanq; iucunda erat. Varietas quoq;,ac vicissitudo,iucunda. In naturam enim mutatio fit. Quodcunque autem vno modo semper se haber,constituti,atq; fixi habitus satietatem generat. Vnde dictum est,vicissitudinẽ rerum omnium iucundam esse. Idcirco etiã quæ interuallo temporis magno videntur,iucũda sunt, tam res,quàm homines. Mutatio enim præsentiũ fit. Et simile etiam est,quod magno temporis interuallo interpositio fit. Discere quoq;,& admirari,iucundum vt plurimùm est. In admirãdo enim discendi cupiditas inest. Quare admirabile, desiderabile est. In discẽdo autem reditus inest in naturam. Beneficium etiam tam conferre,quàm accipere,ex iucundis est. Nam qui recipit,quod cupit adipiscitur. Qui autem confert,habet,abundãtq; iis,quæ vterq; appetit. Verùm quoniam bene mereri iucundum est,idcirco subuenire quoq; propinquis,& manca supplere,suaue hominibus est. Et quoniam discere,atq; admirari,iucundum: necesse est,vt quæ imitatione assequuti sumus,iucunda sint:vt pingendi,atq; fingẽdi artes,& poëtica similiter,omnéq;,quòd imitatione fit,etiam si iucundum id nõ sit,quod imitantur. Non enim illo lætantur, sed quoniam ratiocinationem faciũt,quòd hoc illud est,quare aliquid discere accidit. Euadere quoq; à periculis,tantò iucundius, quantò propius periculo. Admirabilia enim omnia hæc sunt. Et quoniam quod secundum naturam est,iucundum est,omniáque genere inter se coniuncta,secundum naturã sunt:idcirco vt plurimùm quæ similia sunt,ac genere coniuncta,iucunda sunt:vt homo homini,equus equo,adolescẽs adolescẽti. Hinc & prouerbia celebrata sunt, quòd æqualis æqualem delectat,quódq; semper à simili simile amatur,& quòd bellua belluam cognoscit,& quòd semper merula ad merulam,& quæcunq; huiusmodi. Verùm quoniam quod simile & eiusdem generis est,sibi ipsi iucũdum est, ſdq; maximè vnusquisque ad se ipsum habet:necesse est omnes,alios plus,alios minùs se ipsos amare. Nam omnia illa vnicuiq; ad se ipsum maximè insunt. Quòd si omnes se ipsos amant,sua quoq; vnicuiq; iucunda esse necesse est:vt opera, orationes. Quare assentatorũ vt plurimùm,atq; amatorum amici sunt. Ambitiosi quoq;,ac liberorum amore victi. Nam liberi,opera sua sunt. Manca quoq; supplere,iucundum:quoniam opus iam suum fit. Et quoniam principari iucundissimum est,ideo sapientem esse iucundum videtur. Nam sapere,principãtis est Sapientia autẽ multarum,ac mirabilium rerum scientia est. Prætereà, quoniã vt plurimùm ambitiosi sunt,necesse est, increpare quoq; alios,iucũdum esse. Item,in quo vnusquisq; sibi optimus esse videtur,in eo versari:vt Euripides ait. In id adducitur,magnam dei partem ei adtribuens:vt ipse se ipso fruatur:cùm sit optimus. Insuper cùm ludus,ac iocus ex iucũdis sint:remissio quoq; omnis,ac risus,& ridicula,iucunda necessariò sunt,& homines,& verba, & opera. Sed de ridiculis in iis,quæ de arte poëtica dicta sunt,determinatum est. Verùm de iucundis hæc dicta sint. Dolorem autem inferentia,ex contrariis horum patent. Quorum igitur gratia iniuriantur,hæc sunt.

Quomodo se habentes,& quibus iniuriantur.

Cap. XII.

NVnc autem quomodo se habentes,& quibus,exponamus. Ipsi ergo tum rẽgeri possibilẽ arbitrantur,& sibi possibilem,siue celare sperẽt, siue deprehensos nõ daturos pœnas:aut daturos quidẽ,sed minus sibi,vel suis futurũ suppliciũ,quàm emolumentum. Verùm quæ possibilia,quæq; impossibilia videantur,posteriùs explanabitur. Cõmunia enim sunt omnibus rhetoricæ partibus. Ipsi autẽ posse se absq; damno iniuriari arbitrantur, si orationis copiam habeãt,si actiui sint,si multis in certaminibus experti,si amicis abundãt,si diuites sunt,aut ipsi maximè,aut saltem si huiuscemodi sibi amici,aut ministri,aut socij sint. Nam hæc propter & celare,& facere,& nõ dare pœnas possunt. Prætereà,si amici sunt iis,qui iniuriam perpetiũtur,aut iudicibus. Nam & amici nec obseruant iniuriantes amicos,& recõciliari malũt, quàm accusare: & iudices iis gratificantur,quos amant,& aut omnino absoluunt,aut parui condemnãt. Celare autẽ faciliùs possunt, partim quí ad ipsa crimina incommodi sunt:vt si imbecillus pulsasse hominem accusetur,aut inops,aut deformis adulterij. Et quę in aperto,& ante oculos posita sunt. Nam quæ nemo putat,nemo seruat:& quę tot,& tanta sunt,vt ea nullus. Nam & hęc minimè obseruantur. Omnes enim homines,quibus vsitatissimæ iniuriæ sunt,ab eis cauẽt:veluti etiã à morbis,qui solent inuadere. Quo autem nondũ aliquis laborauit,ab eo nemo cauet. Partim ij, quibus inimicus nullus est,aut plurimi. Alij enim celaturos se putãt,quòd nõ obseruẽtur,alij quòd nõ videantur aggressuri fuisse,cùm obseruentur. Habẽntque defensionem hanc,quòd non fuissent aggressuri. Partim quos vel mores,vel affectio, vel locus cõmodè celant. Partim ij,qui si nõ celare potuerint, propellere omnino iudicium possunt,aut in lõgius prorogare,aut iudices corrũpere. Partim ij,qui si pecunia dãnabũtur,vel solutioni supersedere possunt,aut in lõgius producere,vel ob inopiã nihil habeãt quod perdãt. Partim quibus emolumẽta quidem vel apertè aduenient,

niunt,vel magna,vel de propinquo: damna verò econtra,vel occulta,vel parua,vel delonge. Partim quibus maior est vtilitas,quàm vt par supplicium excogitari queat:quod tyrannis consequuta videtur. Partim quibuscũq; iniuriæ lucrã quidem sunt,condemnationes autem opprobria solũm. Et contrà,quibus iniuriæ quidem laudi quodam modo sunt: vt si alicui simul contigerit parentem vlcisci,velut Zenoni. Condemnationes verò,aut exilij,aut pecuniæ,aut alterius huiuscemodi. Iniuriantur enim vtrique ij,siue hoc,siue illo se pacto habeant: sed non vt iidem ipsi sunt, verùm vt oppositi in moribus. Partim qui sæpe aut celarunt,aut condemnati nõ sunt. Item,quibus sæpius aggressis parum successit. Sunt enim nonnulli tales in iniuriando,quales in re bellica, qui iterum,atq; iterum pugnas incœptant. Prætereà,qui voluptatẽ,aut lucrum statim assequuntur,dolorem,aut damnum postea:quales incõtinentes sunt. Inest enim incõtinentia circa omnia, quæ appetuntur. Et cõtrà,qui dolorem,aut damnum statim perpetiũtur,voluptatẽ verò,aut emolumentum postea,& tardiùs. Continentes enim, ac solertiores hæc persequuntur. Partim qui videri possunt,vel fortuna,vel necessitudine,vel natura,vel consuetudine feciſſe: & in summa errasse,sed nõ iniuriatos fuisse. Partim qui ius suũ haud aliter obtinere possunt. Partim qui eguerint. Sunt autẽ egentes dupliciter:nam aut necessariis,vt inopes:aut superuacaneis,vt diuites. Partim qui præclari,aut infames sunt. Alij quoniam non videbuntur. Alij quoniã non magis videbuntur. Ac ipsi quidem sic se habentes aggrediuntur. Iniuria verò afficiũt hos,& in his. Primùm habẽtes ea,quibus ipsi egeant,vel vt necessitatem expleant,vel vt abundent,vel vt fruantur. Déinde tam longè absentes,quàm propé. Ab aliis nanq; citò auferũt,ab aliis tardiùs puniũtur:: veluti qui Carthaginensibus furantur. Prętereà,non obseruantes,neq; cauentes,sed credulos. Nam omnes hos celare facilé. Adhæc negligentes:nam vlcisci, diligentis est. Verecundos etiam:non enim pugnant de lucro. Eos quoq;,qui affecti à multis iniuria,non curarunt de vltione. Nam(vt trito prouerbio dicitur) Mysorũ præda sunt. Insuper eos, quos nunquã,& quos sæpius. Vtriq; enim incauti:illi quòd nunquàm,ij quòd non ampliùs. Item, eos,qui aduersis rumoribus vel opprimũtur,vel facilè possunt opprimi. Nam nec volunt,cùm timeant iudices:nec persuadere queunt:cuiusmodi sunt & quos multi oderũt,& quibus multi inuident. Item,aduersus quos causam habuerunt, vel ex ipsis,vel ex parentibus,vel ex amicis: qui malè aut fecerunt,aut facturi erant, vel sibi, vel parẽtibus,vel iis,qui sibi curę sunt,sicuti prouerbio fertur. Improbitas prætextum quærit. Item, amicos,atq; inimicos:alios nanq; facilè,alios iucundé. Item,eos,qui amicos nõ habent. Item,eos, qui nec ad dicendum,nec ad faciendum multùm valent. Nam ij aut vlcisci negligunt,aut reconciliantur,aut non ad finem vsq; persequũtur. Prætereà,quibus inutile est,dum iudicia,& cõpensationem expectant,tẽpus consumere: quales sunt aduenæ,ac opifices,qui iniuriantes sibi paruo absoluũt,& facilè cessant. Prætereà,eos,qui aut ipsi aliis sæpe iniuriam intulerunt,aut iniuria talia fecerunt,qualia patiuntur. Nam id non videtur ferè iniuria,cùm tale quid perpessius quispiam sit, quale ipse est solitus facere:vt ii quis contumeliari solitum verberauerit,vel eos,qui malè aut fecerunt,aut voluerũt,aut facturi sunt. Nam & voluptatem id,& laudem habet:nec ferè iniuria esse videtur. Item,eos,quorum iniuria vel amicis,vel dominis,vel,in summa,quibus ipsi viuunt,grata videtur. Item,eos,à quibus sperant veniam se cõsequuturos. Prætereà,eos,de quibus conquesti sunt,& alienati,suspectiq;:vt Calippus in Dionẽ fecit. Hæc enim quasi iniuria careant,speciem habent. Prætereà,eos,quos etiam si ipsi dimitterẽt, ab aliis tamen opprimerentur: quasi non sit ampliùs possibile consiliũ adhiberi,vt Aenesidemus ad Gelonem,cùm ab eo Corabia oppidum depopulatum fuisset,scripsisse fertur,quòd scilicet eũ vrbem illam depopulaturum paulò prævenisset. Prætereà,eos,quibus iniuriari poterũt iustè agere multa,quasi facilè refarturi:vt Iason Thessalus dixit, opus esse in quibusdam iniuriari,vt iure quoq; multa facere possis. Item,ea faciliùs committunt,quæ omnes,aut multi factitant. Veniam enim se consecuturos in his putant. Item,ea,quæ celari vbiq; commodiùs possunt:qualia sunt,quę citò consumuntur,vt edulia,vel facilè figura,colore,cõplexione immutãtur:vel quæ celari vbiq; possunt. Et quę facilè portantur,& paruis in locis reconduntur. Item,ea,quorum similia multa iniurians possidebat: & quæ perpessum dicere pudet:vt vxorum adulteria,contumeliasq; sui,vel liberorum. Et in quibus qui accusat,litium studiosus videtur:qualia sunt parua,& in quibus venia dari solet. Ac quomodo se habentes iniuriantur,& quibus,& quomodo, & cur, hæc ferè sunt.

De iniuria,iuréque factis. *Cap.* XIII.

SEd iniuria,iuréq; facta omnia distinguamus,hinc primùm incipiẽtes. Determinantur itaq; iusta,atque iniusta primùm duabus legibus, déinde quibus fiunt,dupliciter. Legem autem dico,alteram propriam esse,alteram communem. Et propriam quidẽ quæ singulis inter se ipsis determinata est. Et hanc aliam scriptam,aliam non. Communem verò,quæ secundum naturã est. Est enim quoddã natura iustum,& iniustum quod omnes vaticinãtur,etiam si nulla inter se societas,aut pactio sit: quale Antigone apud Sophoclem dicere videtur, cùm iustum esse asserat,sepulturæ Polynicen tradere. Non enim,inquit,nũc,aut nudiustertius,verùm semper id viget,nemóq; scit ex quo ita constitutum est. Et vt Empedocles dicit de nõ interficiendis animatis. Non enim id apud quosdã iustum,apud quosdã verò iniustũ:sed apud omnes, inquit, legitimum,ac per æthera latum,terrásq; iacentes constitutum est. Et vt Alcidamas etiam in Meseniaco dicit. Quibus autem determinata sunt,dupliciter determinata sunt. Nam aut ad cõmunem societatem,aut ad vnum supremũ societatis agẽda,aut nõ agenda spectãt. Idcirco dupliciter etiam iure,ac iniuria facere possumus. Nam aut vnum,ac certum,aut ciuitatem lædimus. Qui

Universidad de Deusto Biblioteca

enim adulteratur,aut hominẽ cædit,certum quẽdam lædit. Qui verò militiã deserit,ciuitatẽ.Cùm igitur quę iniustè fiunt,omnia ita bipartitò distribuantur,si priùs quid sit iniuriam pati,repetierimus,cætera dicemus.Iniuriam pati ergo est,cùm à volẽtibus iniusta inferũtur.Iniuriari enim,voluntariũ esse iam definitũ est.Verùm quoniã necesse est,eum,qui iniustè patitur,lædi,neq; (ponte lædi:læsionẽsq; ex iis,quæ iam diximus,patent (bona enim,& mala priùs diuisa sunt,voluntaria etiam dictum est ea esse,quæ scientes faciunt) necesse est peccata omnia vel ad ciuitatẽ,vel ad priuatos spectare:& hæc aut à nescientẽ,aut inuito, & à volente,atq; sciente fieri.Et horum quædam electione,quædam affectu.Ac de his quidẽ in tractatu de affectibus explanabitur. Quæ verò eligunt,& quomodo se habentes,iam explanatũ est.

De statu definitiuo. Verùm quoniam sæpe concedentes feciſſe,aut intentionem accusatoris,nominq; facti negãt,aut id,de quo est intentio,vt cepisse,sed non furatum fuisse:verberasse,sed non cõtumeliatum esse:fuisse vnà,sed non adulteratum fuisse:aut furatũ esse, sed non commisisse sacrilegium:nõ enim rem diuinam attigisse:aut sustulisse,sed non publica:aut collocutũ cum hostibus fuisse,sed nõ prodidisse: propterea oportebit etiã quid furtũ sit,quid cõtumelia,quid adulteriũ,determinare:vt hue esse, siue nõ esse iustũ velimus ostendere,facere queamus.Nam de omnibus his quæstio est,vtrum iniustus sit,& improbus,an non.Est enim in electione improbitas,atq; iniuria:& huiusmodi nomina elegisse ostendunt,veluti cõtumelia,furtum.Nec enim si verberauit,statim contumelia affecit: sed si alicuius gratia,vt si aut ignominia afficiẽdi aliũ, aut voluptatis suæ.Nec si clàm accepit,statim furatus est: sed si vt alteri damnum,sibi vtilitatem

De æquo & bono. afferret: similitérq; de aliis.Quoniam verò duæ iustorum,atq; iniustorum partes erant(quædam enim scripta,quędam non scripta)de iis quidem, de quibus leges scribunt,dictum est:ea verò,quæ scripta nõ sunt,bipartitò distribuimus.Nam alia sunt per excessum virtutis,aut vitij:in quibus vituperationes, honores, infamiæ, donationésque sunt:veluti gratiam & habere,& referre benemerito, paratum esse amicis,cæteráque huiusmodi. Alia legum scriptarum defectus.Nam æquum,& bonum,iustum esse videtur. Aequũ autem,& bonum est,quod præter legem scriptam iustum est. Idq; accidit partim volentibus,partim inuitis legũlatoribus.Inuitis quidem,cùm se effugerit:volentibus autem,& cùm nequeãt determinare,sed necesse sit vniuersaliter dicere,quòd non ita,sed vt plurimùm.Et cùm determinatio propter infinitatem facilis non sit,vt si ferro percussit,quanto,& quali quodam.Tempus enim deerit enumeranti. Si ergo,de quo determinari non potest,de eo lex ferenda est,necessariò simpliciter dicendũ. Quare si cùm annulatus sit,manum extollat,vel percutiat:lege quidem scripta reus est,& iniuriatus est:verè autẽ non est iniuriatus:& id est æquũ, ac bonum. Si ergo quod dictũ est,æquum,ac bonum est,patet,æquum etiam esse,ne tanti errores

Infortuniũ quid. fiant,quãti iniuria:nec quæ aduersa fortuna eueniunt,tanti,quanti errores. Dicuntur autem aduersa fieri fortuna,quęcunq; cùm præter opinionem fiant,non fiunt ex prauitate. Error autem, cùm nec præter opinionem,nec ex prauitate.Iniuria verò,cùm non præter opinionẽ,& ex prauitate.Nam quæ cupiditate fiunt,ex prauitate fiũt. Aequum etiam est,rebus humanis ad ignoscendum commoueri,& non legem,sed legis scriptorem,ac non verba,sed sententiã spectare: nec factum,sed voluntatem:nec partem,sed totum:nec quis nunc,sed quis semper,aut ferè semper fuerit,considera,& meminisse bonorum magis,quæ in se collata sunt,quàm malorum,& eorum bonorum magis,quæ recepit,quàm quæ fecit:& nõ iniquo animo iniuriã ferre:& oratione disceptare potiùs velle,quàm re:& in arbitriũ magis,quã in forum velle descendere.Nam arbiter ad æquũ, & bonum,& iudex ad legem spectat. Et hac de causa arbiter eligitur,vt æquum,& bonum præualeat.Ac de æquo,& bono sic determinatum sit.

De maiore ac minore iniuria. Cap. XIIII.

Iniuria verò maior, quæ à maiore proficiscitur iniquitate. Quocirca quæ minima sunt crimina, maxima interdum videntur:vt Menalopum Callistratus accusabat,quòd templi custodes decepisset,triáq; vascula è sacris minimi ponderis sustulisset.Cõtrà verò est in ipsa iustitia.Hæc autem ita sunt,quoniã viribus excedunt. Nam qui sacra vascula parui põderis furatus est,is quauis in re peccabit.Interdum igitur sic magna iniuria, interdũ ex magnitudine dãni æstimatur,vt illa, cui nullum potest supplicium exæquari,sed omnis pœna minor inuenitur,& cui remediũ afferri non potest.Acerbum enim,atq; inauditum.Et in qua non potest qui passus est,pœnam sumere,cũ res nullum remedium patiatur. Nam vltio,atq; pœna,remedium est.Et si qui perpessus est,† turpitudinem ferre non potuit. Maiore nanq; supplicio,qui fecit,dignus est,vt Sophocles cùm Eutemonis causam ageret,ac ille non ferens cõtumeliam,se ipsum interemisset:nõ æstimare se cõtumeliam minoris inquit,quàm quanti,qui passus est,æstimauit.Et si solus,aut primus fecit,aut si pauci admodum eo crimine contaminati sunt. Idem etiam sæpius peccare,permagnum. Similiter maximè is peccat,cuius causa quęrãtur,ac excogitẽtur quæ prohibeant,vt supplicia,& cruciatus:sicut ij,propter quos carcer exædificatus est. Et apud Argiuos pecunias is mulctatur, propter quẽ lex posita est.Maius etiã est,quod belluarum magis est: & quod ex præmeditatione magis : & quod qui audiunt,timẽt magis,quã misereantur. Amplificantia verò illa sunt,quòd multa iusta euertit,aut contẽpsit,iusiurandũ,datam dexterã, hospitiũ,fidem,affinitates.Multorũ nanq; criminum exaggeratio fit.Adhæc,non parum ibi peccare,vbi puniũtur iniusti:quod falsi testes faciũt. Vbi enim nõ peccabunt,qui vel apud iudices peccant? Præterea,ea maiora,in quibus turpitudo maior.Summa etiã iniuria,si eum lædit,qui de se bene meritus est.Plura nanque peccat,quòd non benefacit,& quòd malé.Is etiam vituperãdus,qui iustitiam secundum leges scriptas solũmodo seruat.Melior enim,qui non coactus iustus est,Scripta

Seipsum affligens.

præ verò coacti seruant, sed non coacti minimé. alio etiã modo qui præter scripta facit. Nam qui ea committit,quæ leges prohibent, & de quibus supplicia sunt,is multò magis committet,de quibus nullum supplicium est. De iniuria igitur maiore,vel minore dictum est.

De inartificiali fide. Cap. XV.

Contra legem scriptam.

De fide autẽ, quæ inartificialis dicitur, déinceps dicendum. Propria enim iudicialium causarum. Sunt igitur,quæ fidem huiusmodi faciunt,quinque numero:leges,testes,pacta,quęstiones,iusiurandum. Primum autem de legibus, quo pacto suadenti,& dissuadenti, & accusanti, & defendenti vtendum sit,dicamus.Patet ergo,si lex scripta aduersus nos sit communi tunc lege vtendum esse, & æquo ac bono tanquam iustioribus, & quòd optima sententia vti,hoc est, ne vtaris scriptis in omnibus: & quòd æquum & bonum idem permaneat semper,& nũquàm immuterur,sed ne communis lex, cùm secundum naturam sit:ius verò scriptum sæpius.Vnde dictum est in Antigone Sophoclis, fecisse se præter Creontis legem,sed non præter illam non scriptam.Non enim nunc,aut nudiustertius:sed semper.Hanc ergo ego non curabam hominis,verum nullius legem.Et quòd iustum,verũ quid est,atq; vtile:sed non id,quod videtur.Quare quæ scripta est,lex non est,cùm legis opus non faciat.Et quòd iudex quasi argenti, atque auri cognitor est,vt verè iustum ab adulterato discernat. Et quod melioris est viri,non scriptis potiùs,quã scriptis,vti,& in eis permanere.Et si alij,quę probetur legi,aut sibi ipsi contraria est, veluti si altera esse iubeat firma, quæcunque inter se pacti sunt.cùm altera vetet,ne aduersus leges pangant. Et si ambigua,vt vertere,inspiceréq; liceat, quam ad partem iustum, ad quam vtile accommodabitur:ac ita demum ipsa vti.Et si res,de quibus lex la ta est,non similiter se habeant,lex autem ita:tunc verò id ipsum significandum est, ostendendúmq; sibi ipsi eam repugnare.Sin verò lex scripta rebus

Pro lege. conueniat, tunc optima sententia dicendum non esse legem positam,vt præter leges iudices sed, ne ignorãd quod leges volunt, peieres.Et quòd nemo eligit,quod simpliciter bonum est,sed omnes quod sibi.Et quòd non differat, vel nullas esse leges,vel non vti.Et quòd etiam in morbis non conferat aduersus medicum cauillari: quamuis non tantum medici error officiat, quantum si obaudire principibus assuescimus. Et quòd probatæ le-

Testes. ges id maximè vetant,ne quis se legibus prudentiorem velit ostendere. Ac de legibus quidem sic determinatum sit.Testes autem alij veteres,alij iuniores.Et horum cum aliis periculum commune est,alij omnino extra periculum sunt.Veteres igitur dico poëtas,cæteróſq; claros, quorum sententię approbantur,sicuti Homero teste de Salamine Athenienses vsi sunt.Tenedij quoq; nuper aduersus Sigienses Periandro Corinthio,& Leophron in Critiam Solonis vsus est elegiis , vt ostenderet iam ex priscis temporibus domum eius impudicã fuisse.Non enim scripsisset Solon,Flauo Critię di cendum mihi est,vt patri auscultet.Hi ergo testes de præteritis sunt, de futuris verò oraculorum etiam interpretes,vt Themistocles, quòd muri lignei,nauali vtendum esse pugna moneant.Præterea,prouerbium quoq; (vt dictum est) testimonũ quoddam est: veluti si quis cùm consular,senem non esse in amicitia suscipiendum, prouerbium huic attestari dicat,quo fertur:Nunquàm beneficium in sene collocadum. Cùm verò liberos cum parentibus interficiendos,Faruus,qui,patre cęso, liberis pepercit. Iuniorum etiam,qui clari sunt, sententiæ litigantibus conferunt: sicuti Eubulus in iudicio Platonicum quiddam aduersus Charetã protulit,quod Plato in Archibium dixit.Lucie uisse iam propter illum in ciuitate, vt prauos se omnes esse fateantur. Et quibuscunq; commune periculum est,si mentiri viderentur. Verum ij de huiusmodi solummodo teste sunt, factúmne sit, an non,& vtrum sit,an non.De qualitate verò minimè:vtputa si iustum,si iniustum: vtile,an inutile.Prisci autem etiam de qualitate.Nam cùm corrumpi non possint,fide digniſsimi sunt.Qui ergo testes non habet,iis præsidiis vtetur,quòd ex probabilibus iudicandum sit.Id enim est optima sententia iudicare,quòd pecunia corrumpi probabilia non possint,quòd falsi nũquàm testimonij crimine accusentur.Qui autem habet,aduersus non habentem his vterur, quòd ad ferendam sententiam probabilia non sufficiant:quòd testibus nũquàm opus esset,si ratione res saris cognosci posset. Sunt autem testimonia vel de nobis, vel de aduersariis, & alia de re,alia de moribus. Quare patet, testimonij conferentis inopiam nunquàm futuram.Et it nanque de re quidem vel pro nobis, vel contra aduersarios:de moribus autem,de bonitate nostra, vel de aduersariorum nequitia.Cætera vero de testibus,amicis,aut inimicis,aut neutris, vel probis, vel improbis , vel neutris , ac de quibuscunque aliis huiusmodi testium differentiis,ex iis locis quærendum , ex quibus enthymemata etiam ipsa manant. De pactis autem is oratio-

Pacta. nis vsus est,vt augeas,aut extenues,& vel credibilia,vel incredibilia ostendas. Nam si pro nobis sunt,credibilia,& vera.Sin pro aduersariis,cõtrá. Qui ergo probabilia, vel contrà ostendere vult. ea considerabit,quæ de testibus diximus. Nam ex qualitate eorum,qui in pactis conscripti sunt,aut qui seruare ea debent,credibilia,vel contrà sunt. Cùm verò conceditur , pactum sic interceſsisse:si pro nobis est,amplificatione vtendum. Pactum enim,lex quædam de particulari est. Ac leges quidem non approbantur à pactis.Pacta verò,cùm legitima sint,à legibus comprobantur. Et omnino lex ipsa pactum quoddam est.Quare qui non credit , euertítque pactum , leges euertit. Præterea, commutationes rerum vltro,ac citró. Similiter quæ volũtaria sunt,pactis vt plurimum facimus. Quare si quis pacta infirmat , is vsum hominum inter se penitus euertit. Cætera verò hanc ad rem accommodata,facilia intellectu sunt. Sin autem pro aduersariis sint , primum omnia , quæ in legem contrariam quiſpiam dicet , accommodari possunt . Est enim absurdum , si legibus , cùm nõ rectè,sed iniustè,ac dolo malo latoris positas

Universidad de Deusto Biblioteca

cognouerimus,non ſtabimus:& pactis neceſſariò ſtabimus. Deinde ſi iudex iuſti diſtributor eſt,non eſt conſiderandum quod iuſtum eſt, ſed quod iuſtius. Et iuſtum quidem nec deceptione,nec neceſſitate verti poteſt,quoniam innatum ſit. Pacta verò & à deceptis,& à coactis fiunt. Adhæc,perſpiciendum,ſi pacta alicui legum vel ſcriptarum,vel non ſcriptarum, ſi iuſtis, ſi honeſtis,ac demum ſi alij pacto priori, vel poſteriori contradicũt. Nam aut priora vera ſunt,& poſteriora falſa: aut rectè ſe habent poſteriora,ſed priora fefellerunt. Itaq; altero iſtorum ex re noſtra vtemur. Denique altiùs inſpiciendum,ſi aliquo modo iudicibus inutilia ſunt:cæteráq; huiuſmodi: facilia nanque in-
Tormenta uentu ſimiliter ſunt. Quæſtiones autem, teſtimonia quædam ſunt,videntúrque fidem facere, quoniam cogunt: quas non eſt difficile percipere, ac ea,quæ hinc inueniri,dicique poſſunt,conſpicere. Nam ſi pro nobis ſunt, amplificatione vtendum eſt,quòd ex teſtimoniis ſola hæc vera ſint. Sin verò aduerſus nos,& pro aduerſariis, diſſoluemus, quæ vera ſunt, de vniuerſo genere quæſtionum diſſerentes. Nam qui coguntur, non minùs falſa dicunt,quàm vera:& tum tolerantes vera occultant,tum falſa dicẽtes credunt ſe citiùs euaſuros. Sed oportet hæc exemplis comprobare, quæ ipſis iudicibus non ignorentur. De iureiurando autem quadripartitò diſtribuere poſſumus. Nam aut offert, & ſuſcipit, aut neutrum, aut alterutrum: id eſt,aut offert,ſed nõ ſuſcipit: aut ſuſcipit,ſed non offert. Prætereà,de iis ipſis aliter, ſi iam iuratum eſt,& ſic vel ab hoc, vel ab illo. Non offerre igitur ſe dicet,quoniam homines,cùm ab eis pecunia petitur,facilè peierant:& quoniam qui iurauit, non reddit: qui non iurauit,eum faciliùs condemnari putant: & quoniam minus periculum, iudicibus cauſam committere, cùm his credat, illi minimè. Non ſuſcipit verò,quoniam pro pecunia iuſiurandum eſt. Et cùm ſit melius aliqua de cauſa prauum eſſe, quàm de nulla iuraſſe profectò, ſi prauus eſſet. Nam iurando habebit,non iurando non habebit. Quare non ne peieret,ſed propter virtutem non ſuſcipit. His conſentaneum illud Xenophanis,non parem eſſe hanc prouocationem impio ad pium,ſed ſimilem ac ſi robuſtus ad infeRendum,ſuſcipiendúmque ictum imbecillem prouocaret. Qui ſuſcipit,quòd non aduerſariis,ſed ſibi ipſi veritatem tribuit. Illud quoque Xenophanis conuertendo, dicet par eſſe, ſi impius offerat, & pius ſuſcipiat. Graue eſſe repellere iuratos,cùm iudices eadem de re velint ſententiam ferre. Qui offert,pium affirmabit eſſe,vt Diis velis commitTere: præterea non eſſe opus aduerſario aliis iudicibus,cùm ſibi ipſi iudicium permittatur. Adhæc,iniquum eſſe iuſiurandum repellere, cùm eadem de re alios velit iurare. Quoniam igitur per ſingula quid dicendum ſit,aperuimus,patet etiam in coniũctis: vt ſi ſuſcipit,& nolit offerre: aut ſi offert,& non ſuſcipit: aut ſi offert, ſimul & ſuſcipit: aut neutrum. Nam cùm hæc ex illis coniungãtur, horum etiam rationes,& rationibus illorum coniungi neceſſe eſt. Quòd ſi ab aduerſario quiſpiam deceptus eſt,patet,id periurium non eſſe. Iniuria enim ex voluntariis eſt, & periurium iniuria eſt: cuncta verò,quæ vi vel deceptione fiunt,inuoluntaria. Hinc colligitur,quid peierare ſit. Eſt enim mente, ſed non ore. Quòd ſi iam ab aduerſario iuratum ſit,omnia dicemus eum conuertere, qui nõ ſeruat quæ iurauit. Nam idcirco legibus etiam vtimur priùs iurantes. Et cùm,iudices,dignum putemus, vt vos iudicando ea ſeruetis, quæ iuraſtis, ipſi non ſeruabimus: Cæteráque huiuſmodi, quæ amplificando quiſpiam dicet. Verùm de comprobatione inartificiali tot dicta ſint.

ARIST

ARISTOTELIS STAGIRITAE RHETORICORVM AD THEODECTEN,

LIBER SECVNDVS.

Quòd auditores afficiendi ſint.

Cap. I.

EX QVIBVS igitur ſuadere, ac diſſuadere, vituperare,ac laudare, accuſare, ac defendere oporteat, & quæ ad faciendam in eis fidem opiniones, & propoſitiones cõducunt, hæc ſunt. De his enim, & ex his, vt ſeorſum de vnoquoque genere orationis tractemus, enthymemata ducuntur. Verùm quoniam iudicij cauſa rhetorica eſt, nam & in deliberationibus iudicant, & in foro iudicium eſt: neceſſe eſt non ſolùm dare operam, vt oratio fide digna, demonſtratiuáque ſit, ſed vt ipſe quoque, ac iudex,qualis quidam efficiatur. Nam id in conſiliis præcipuè,déinde & in iudiciis ad fidem faciendam plurimum pertinet, vt qualis quidam videatur qui dicit,puretúrque ab auditoribus affectus quodam modo erga ipſos eſſe. Adhæc,vt & ipſi auditores affecti quodam modo ſint. Verùm conſulenti magis confert, vt ipſe qualis quidam eſſe videatur. Auditoris autem affectus litiganti vtilior. Non enim eadem iudicibus videntur,cùm diligant, & cùm oderint, nec iratis, & quietis: ſed vel omnia diuerſa,vel magnitudine diuerſa. Nam reus aut nullam,aut paruam feciſſe iniuriam amanti videtur: contrà verò ei, qui oderit: cupienti autem, ſperantíque, ſi quod dicitur futurum, iucundum ſit, & fore, & bonum fore videtur. Contrà verò ei videtur,qui aſpernatur, atque deſperat. Vt igitur dicentes ipſi fide digni videantur, tres cauſæ ſunt. Tria enim ſunt, quæ præter demonſtrationem fidem faciunt,prudentia, virtus,beneuolentia. Nam qui dicunt,aut conſulunt, vel propter hæc omnia, vel propter aliquid horum fallunt. Aut enim propter ſtultitiam non rectè opinantur: aut rectè ſentientes, propter improbitatem non dicunt vt ſentiunt: aut quamuis rectè ſentiant, virtuoſíque ſint, tamen cùm beneuoli non ſint,facilè creduntur ſpontè non optimè conſulere. Hæc igitur ſunt quare fallunt, & præterea nihil. Quare neceſſe eſt, ſi quis omnia hæc videtur habere, fide dignum eſſe apud audientes. Verùm vnde prudentes, ac virtuoſi videri poterunt, ex iis, quæ de virtutibus dicta ſunt, ſumendum eſt. Nam ex eiſdem tam alium,quàm ſe ipſum huiuſcemodi quiſpiam efficiet. De beneuolentia verò, & amore,ac vniuerſaliter de affectibus nunc dicendum. Affectus igitur ſunt, Affectus quibus homines commoti differenter iudicant: quid. quos quidem affectus voluptas, aut dolor conſequitur, vt ira, miſericordia, timor, cæteráque huiuſmodi,& his oppoſita. Sed oportet quæ circa vnumquemq; ſunt,in tria diſtribuere,veluti quæ circa iram, quomodo affecti iraſcuntur, quibus iraſci ſoleant,qualibus in rebus. Nam ſi vnum horum,aut duo,& non omnia, habeamus, non erit nobis poſsibile in iram audientes impellere. Similitérque in aliis. Ac ſicut in ſuperioribus propoſitiones ipſas conſcripſimus, ſic in his quoque faciemus diſtribuentes vt diximus.

De ira. *Cap.* II.

SIt ergo ira apparentis vltionis appetitus cum dolore propter apparentem immeritò vel in ſe, vel in ſuos contemptum. Quoniam igitur id ira eſt, neceſſe eſt,cùm quis iraſcitur, cuidam ſemper ex ſingulis iraſci: vt Cleoni: ſed non homini: & quoniam ei, vel ſuorum alicui aliquid fecit, vel facturus erat. Et ad omnem iram quandam ſequi voluptatem,propter ſpem vltionis. Iucundum enim eſt, ſi quis putat ea ſe conſequuturum, quæ expetit: nemo enim quæ ſibi videntur impoſsibilia, expetit. Quare iratus poſsibilia ſibi expetit. Itaque rectè illud de ira dictum eſt,quòd defluente melle dulcior in virorum pectoribus gliſcit. Cõſequitur enim voluptas etiam quædam, & propter hæc quæ diximus, & quoniam in vlciſcendi cogitatione immorantur: quæ imaginatio voluptatem ſimilem ei efficit, quæ in ſomniis accidit. Quoniam verò contemptus eſt actus opinionis in id,quod nihil dignum æſtimatur (mala enim & bona, quæque ad ea tendunt, non parui facimus, ſed ea nihili pendimus,quæ aut nulla ſunt,aut minima) tres contemptus partes erunt,deſpectus,ve xatio,contumelia: nam & deſpiciens contemnit. Quæ enim nihili ducunt, hæc deſpiciunt. Contemnunt autem rei digna nullius. Et quiꝺ detrahit,contemnere videtur. Eſt enim † detractio, vexatio cùm alicuius voluntati quiſpiam impedimento eſt,non

Contemptus quid.

Species contemptus tres.

vexat

†

Universidad de Deusto Biblioteca

est, non vt sibi quicquam, sed ne illi. Quoniam ergo nihil sibi quærit, ideo contemnit. Quod inde patet, quòd sibi nec obfuturum existimat: (nam si putaret, timeret, & non contemneret) nec in re, de qua curandum sit, profuturum. Daret enim operam, vt ab eo diligeretur. Et qui contumeliatur, similiter contemnit. Contumelia enim est, damno, atque dolore in iis afficere, in quibus turpe patienti est: non vt aliud quoddam sibi fiat, quàm quod factum est: sed vt voluptate afficiatur. Qui enim par pari reddunt, non contumeliantur, sed vlciscuntur. Est autem voluptatis contumeliantibus causa, quòd arbitrentur malè faciendo eis, magis excellere. Quapropter iuuenes, & diuites cõtumeliatores sunt: longè nanque putant contumeliando excellere. Contumeliæ autem vituperatio propria. Contemnit enim, qui vituperat. Nam quod nullius rei dignum est, nullius est pretij, neque boni, neque mali. Propterea iratus Achilles dicit: Nullius existimarunt: meum nanque honorem abstulit ipse: ac me priuauit, vt quendam nullius pretij exulem: quasi hæc propter irascatur. Multi enim fieri se oportere arbitrantur à minoribus genere, potentia, virtute, ac omnino in quo multum excellunt, vt diues in pecuniis pauperem superat, & orator in oratione verborum inopem, & princeps subditum, & qui se principatu dignum putat, dignum seruire. Vnde dictum est, Animus autem magnus est in regibus diuis. Et illud, Sed iram etiam posteà seruat, vt vlciscatur. Molestè nanque ferunt, quoniam excedunt, Adhæc à quibus oportebat gratiam referri. Hi autem sunt, quibus aut benefecit ipse, vel suorum aliquis, vel propter ipsum, & aut vult, aut iam voluit. Ex his igitur patet quomodo se habentes irascuntur, & quibus, & quas ob res. Nam ipsi quidem quando dolent. Nam qui dolet, aliquid expetit, siue in oppositum quis se obiiciat, veluti sitienti ne bibat, siue non. Ex oppositio idem videtur facere: & siue contrà faciat quispiam, siue non adiuuet, siue aliud quoddam perturbet: omnibus, cùm sic se habeat, irascatur. Quapropter ægrotantes, pauperes, amantes, scientes, ac vniuersaliter cupientes, & non assequentes, iracundi sunt, ac facilè incenduntur, primum quidem, ac maximè aduersus eos, qui propter præsentem fortunam se contemnũt: veluti ægrotus eos, qui propter morbum: pauper eos, qui propter pecuniam: militans eos, qui propter militiam: amans eos, qui propter amores: ac in cæteris similiter. Præparatur enim quilibet vt vnicuique irascatur, à turbatione, quæ in ipso est. Déinde si fortè oppositia expectabat. Maiorem enim infert dolorem, quod magnum est, & præter opinionem: quèadmodum etiam delectat, si præter opinionẽ factum sit quod optant. Hinc tempora quoque, ac dispositiones, & ætates patent quænam aptiores ad iram sint, & qui facilè mobiles ad iram, & quando, & vbi. Et quò in his magis sunt, eò etiam magis mobiles sunt. Ipsi ergo sic se habentes, facilè mobiles ad

Quibus iram sunt. Irascuntur autem deridentibus prirascũtur. mum, & subsannantibus, atque conuiciantibus: omnes enim contemnunt. Déinde iis, qui ita officiunt, vt contumeliæ causa facere videantur. Huiusmodi autem facta sunt, quæ neque alicuius rei gratia, & inutilia sunt facientibus. Hæc enim contumeliæ causa fieri videntur. Præterea, maledicentibus, aut vilipendentibus ea, quibus ipsi maximè student: vt qui philosophia gloriantur, philosophiam: qui formã, formam contemnentibus: ac in cæteris similiter. Longè verò magis in his irascuntur, si suspicati fuerint, non esse in eis vel penitus, vel nõ valde, vel opinione hominum ea, in quibus increpantur. Cùm verò vehementer sibi ea inesse putant, non perturbantur. Adhæc, amicis magis, quàm inimicis. Putant enim oportere magis ab illis sibi bene fieri, quàm non, & assuetis honorare, ac multi facere, si non similiter erga ipsos se habeant: paruipendi enim ab his arbitrantur. Idem faciunt, etiam si qui non remunerant, nec æqualia reddunt. Et oppositia facientibus, si minores sunt. Nam ij omnes contemnere videntur, hi quidem quasi minores, illi verò quasi à minoribus. Et iis maximè, qui nullius opinionis sunt, si contemnunt. Nam & suppositum est, iram esse, cùm quis immeritò contemnitur. Et par est, ne à minoribus maiores contemnantur: Amicis autem si non bene dicunt, auc faciunt: ac multò magis si contrà vel dicunt vel faciunt. Et si non animaduertunt egere ipsos: sicuti & Plexippus Antiphontis Meleagro. Nam cùm quæ nobis curæ sunt, non latent, contemptus signum est, non animaduertere. Et iis, qui in aduersa sua fortuna gestiant, aut omnino contenti esse videantur. Nam vel inimicitiarum, vel contemptus, id signum est. Et iis, qui non curant, si dolorem intulerunt. Qua de re malorum nuntiis etiam irascuntur. Et iis, qui vel audiunt, vel oculis mala eorum cernunt: quippe cùm aut contemnentibus, aut inimicis simillimi videantur. Amici enim condolent, ac omnes, qui sua mala considerant, dolent. Præterea, iis, qui apud hos quandoque contemnunt, apud quos honorari cupiunt, quos admirantur, quibus mirabiles videri cupiunt, quos verentur. Et demum apud illos, qui eos verentur. Apud hos homines si quis contemnat, ei valde irascuntur. Et iis, qui eos contemnunt, quibus nisi succurrant, turpe est: vt parentes, liberos, vxores, subditos. Et ingratis. Contemnunt enim, qui non agunt vt par est. Et illudentibus studia sua apud studiosos. Nempe illusio ex contemptu proficiscitur. Et iis, qui cum in cæteros liberales sint, erga se non sunt. Contemni enim videtur, cùm solus indignus iudicatus sit. Adhæc omnia, obliuio quoque iram efficit, veluti & nominum, quamuis res minima sit: quippe cùm ipsa quoque signum esse contemptus videatur. Proficiscitur enim ex negligentia: negligentia verò contemptus est. Quibus igitur irascuntur, qualitérq; se habentes, & quas ob res, dictum est. Patet autem, opus esse vt oratione tales orator præparando efficiat, quales sunt, qui ad irascendum sunt apti, aduersariósq; iis rebus reos, propter quas irascuntur, ac tales, quales quibus irascuntur.

De

De mansuetudine.
Cap. III.

VErùm quoniam irasci, & mansuetum esse contraria sunt, & ira mansuetudini contrariũ: dicendum nunc est, quomodo se habentes mansueti sunt, & quibus, & quas ob res. Sic igitur mansuetudo, depressio iræ, atq; sedatio. Si ergo contemnentibus irascuntur, contemptúsq; voluntarius est: manifestum est iis, qui nihil horum faciunt, aut inuiti faciunt, aut huiusmodi videtur, mansuetos, ac mites esse, & iis, qui contrà vellent, quàm fecerint: & omnibus, qui in se ipsos etiam huiusmodi sunt: cùm nemo se ipsum contemnere videatur: & iis, quos pœnitet, & fatentur. Nã quasi pœnas sumpserint, quòd dolent factum, cessant ab ira. Huius signum in punitione seruorum sumere possumus. Negantes enim atq; contradicentes multò magis punimus: cùm verò iure se puniri fateantur, cessamus ab ira. Cuius causa est, quoniam manifesta negare, impudentia est: impudentia verò contemptio est, atq; despectus. Quare quos valde despicimus, eos non veremur. Præterea, iis, qui humiliter se gerũt, neq; contradicunt iratis. Videntur enim minores se fateri: minores verò metuunt, & metuentes nullus contemnit. Quòd autem humilitate ira sedatur, canes quoq; ostẽdunt, qui sedentes non mordent. Et iis, qui studiosi erga studiosos sunt. Non enim contemni, sed multifieri videntur. Et iis, qui maiora largiti sunt, & rogantibus atq; deprecantibus: humiliores enim. Et iis, qui nec contumeliatores, nec subsannatores, nec contemptores, aut nullius, aut non bonorum, aut non talium, quales ipsi. Vniuersaliter verò ex contrariis mitigantia consideranda sunt. Præterea, iis, quos timent, & quos verentur. Nam quandiu sic se habent, non irascuntur. Impossibile enim est timere simul, atque irasci. Adhæc, iis, qui ira concitati fecerũt, aut non irascuntur, aut minus irascuntur. Non enim videntur contẽptu fecisse: quippe cùm nullus iratus contemnat. Est enim contemptus absque dolore: ira verò, nõ sine dolore. His etiam, qui ipsos verentur. Præterea, qui modo se contrario habẽt, quàm qui irascuntur, eos patet mites esse, veluti in ludo, in [illegible], in die festo, in felicitate, in successu, in consummatione, ac in totum in non dolendo, & in laudabili voluptate, ac spe honesta. Insuper, eos, qui iam diu est ex quo perturbati fuerunt. Sedat enim iram tempus. Sedat autẽ etiam maiorem hominis iram, sumptum ab alio prius suppliciũ. Quocirca rectè Philocrates, cùm ei quidam dixisset, Cur te iratæ plebi non purgas? Nondum, inquit, opportunum. Quãdo igitur? Cùm alium, inquit, condemnatum videro. Mansuescunt enim, cùm iram in aliũ effuderint: quod Ergophilo contigit: quem quamuis magis in eum furerent, quàm in Callisthenem, quoniam tamen pridie Callisthenem morte damnarant, facilè absoluerunt. Si præterea maiora incommoda passi sunt qui deliquerũt, quàm irati eos affecissent. Quasi enim supplicium sumpsisse arbitrantur. Adhęc, si intulisse ipsi putant iniuriam, ac ideo non iniuria vexari: non enim ex iure facto, aut dicto ira proficiscitur. Cũ ergo immeritò vexari arbitrãtur, (quod ira erat) oratione castigandi sunt. Quare vel serui sic castigati minus molestè ferunt, cùm puniantur. Item, si ignoraturos putant quòd propter ipsos, atque pro iis, quæ passi sunt. Vt enim ex definitione patet, ita in singulos est. Quare rectè dictum est à poëta, Vlyssem dic vrbium expugnatorem: quasi non vltus, nisi à quo, & quam ob rem, cognouisset. Quare nec cæteris, qui non sentiunt, irascuntur: nec defunctis, quasi iam extrema passi, nec dolituri, nec cognituri sint, quod irati cupiũt. Quapropter probè poëta, cùm Achillis iram sedare vellet, quam in Hectorem iam mortuum gerebat, dixit, Surdam enim rerram iratus vexas. Iam ergo patet, si sedare iram volumus, ex his locis ita dicendum esse, vt & auditores huiusmodi faciamus: & quibus irascuntur, eos aut timendos, aut verendos, aut gratos, aut inuitos fecisse, aut factum dolentes ostendamus.

De amicitia, & amore, & eorum contrarijs.
Cap. IIII.

QVos autem amant, aut oderũt, amicitiam & amare ipsum prius definiẽtes dicamus. Sit igitur amare, velle alicui quæ bona putat, illius, non sui gratia: eorúmque actiuum esse inquantum potest. Amicus autem est, qui amat, & redamatur. Itáque amicos se putant, qui sic se adinuicem habere putant. His ita suppositis, eum, qui & in bonis cõgratulatur, & in dolore condolet, non alia de causa, nisi illius, amicum esse necesse est. Omnes enim gaudent, si, vt volunt, fit: si contrà, dolẽt. Quare dolores, ac voluptates, voluntatis signum sunt. Præterea, quibus iam eadẽ bona, ac mala sunt, & qui eisdem amici, & qui eisdem inimici. Nam his eadem velle necesse est. Qui verò eadem sibi, ac alij vult, hac ipsa de causa illi amicus esse videtur. Amant etiam eos, qui vel benefecerunt aut ipsis, & iis, qui sibi curæ sunt: præsertim si magna, si libẽter, si temporibus huiusmodi suíq; gratia: vel quoscunque benefaciendi voluntatem habere opinantur. Insuper amicorum amicos, & amantes quos ipsi amant, & amatos ab iis, qui à se ipsis amantur, & eisdem inimicos, & eos, qui oderũt quos ipsi odio habent, & inimicos inimicorum. Nam his omnibus eadem esse bona, & sibi videntur: quare bona ipsis volunt, quod erat amici. Adhæc, beneficos in pecunia, & salute. Quocirca liberales, ac fortes colunt: iustos quoque. Tales autem esse putant eos, qui non aliunde viuunt, quales qui ab operando, horúmque, qui ab agricultura, aliorum verò opifices maximé. Modestos etiam, quoniam non iniusti, & propterea etiam non curiosos. Et eos, quibus amici esse volunt, si velle videntur: quales sunt, qui virtute excellunt, & clari vel apud omnes, vel apud optimos, vel apud eos, quos ipsi admirantur, & in iis, in quibus ipsos admirantur. Præterea, iucundos in consuetudine diurna, quales sunt faciles, & neque peccata redarguentes, neque contentiosi, neque pertinaces: omnes enim hi pugnaces sunt. Pugnantes verò non eadem, sed opposita velle videntur. Adhęc, tam illudere,

Amare quid. Amicus quid.

dere, quàm sufferre apti. Ad eadem enim vtriquo tendunt amici, cùm & illudi, & illudere aptè possint. Item, eos, qui præsentia bona laudant, & ea maximè, quæ ipsi timent amittere. Mundos quoque facie, veste, tota vita, & non exprobrantes nec errores, nec beneficia: vtrique enim arguendi cupidi. Item eos, qui maleficia obliuiscuntur, quoniam crimina memoria non teneant, sed facilè reconcilientur. Nam quales erga cæteros esse putamus, tales etiam in nos futuros arbitramur. Item non maledicos, & tam aliorum, quàm sua mala ignorantes: sed non bona. Id enim agere, boni est. Prætereà, non contradicētes irascentibus, aut studiosè quicquam agentibus: pugnaces enim, qui sic faciunt: Et eos, qui erga nos sic affecti sunt, vt nos admirentur, virtuosósque putent, nobisque gaudēt, ac ita maximè iis in rebus affecti sunt, in quibus magnopere vēlumus studiosi, admirationéq; digni, ac iucundi videri. Prætereà, similes, eadémque profitentes, nisi turbent, & nisi eadem ex re vitæ subsidia consequantur. Hoc enim pacto illud fieret, Figulus figulo. Eadem etiam cupientes, si possibile sit simul ipsos participare. Quod si non, idē Hesiodicum similiter sequitur. Eos prætereà, qui ita se habēt erga nos, vt non vereantur quę ad ostentationem faciunt ipsis detegere, neque quam interim vt leues contemnētes. Et eos, quos pudet verè cogitata scelera, admissáve apud ipsos detegere. Et eos, apud quos iactabūdi sunt: & eos quos æmulatores, sed non inuidos habere vellent, aut amant, aut illis amici esse vellent. Et quibus bona cooperantur, ne sibi ipsis maiora eueniant mala. Item, eos, qui absentes similiter, atque præsentes diligunt. Quocirca qui in defunctos huiusmodi sunt, hos cuncti amant. Et vniuersaliter studiosos nimium in amicos, neq; derelinquentes. Nam ex omnibus bonis, boni amici summopere diligūtur. Et eos, qui nihil eis fingunt, neque dissimulant, cuiusmodi sunt, qui vel mala sua nobis aperiunt. Dictum enim est, non vereri homines, si apud amicos, quę ad gloriam. Si ergo qui veretur, non amat, qui non veretur, amanti similis est. Prætereà, non timēdos, & quibus confidimus. Nullus enim amat, quē metuit. Sunt autem amicitiæ species, sodalitiū, familiaritas, propinquitas, & quæcunque huiusmodi. Amicitiam verò efficiunt gratia, & si feceris nō rogatus, & non significaris cùm feceris. Sic enim ipsius causa videris, & non ob aliud feciſſe. De inimicitia autem & odisse patet ex contrariis esse perspiciendum. Huius efficientia sunt, ira, detractio, calumnia. Sed ira ex iis est, quæ ad se ipsum pertinent. Inimicitia verò, etiam sine illis. Nam si talem esse suspicabimur, odimus. Prætereà, ira semper in singulos, vt Socratem, Calliam: odium verò etiam in genera. Omnes nanque calumniantem, arq; furem oderunt: & alterum tempore sanabile, alterum non. Adhæc, ira dolorem inferre cupit: odium verò affligere potius. Nam qui irascitur, cognosci vult: hic verò nō curat. Sunt autem cuncta, quæ dolorem faciunt, sensibilia. Quæ verò maximè vitia sunt, ea minimè sunt sensibilia, veluti injustitia, & amentia. Non enim infert dolorem præsentia vitij. Itáque alterum cum dolore est, alterum absque dolore.

Discrimē inter irā, & odium.

Dolet enim qui irascitur: qui odit, non dolet. Et ille multis modis miserebitur, hic nullo pacto. Nā ille inuicē dolere ipsum vult, cui irascitur: hic verò non esse quem odit. Ex his igitur patet quòd sit possibile, inimicos, atq; amicos, & cùm sint, ostendere, &, cùm non sint, facere, &, cùm se esse significant, dissoluere. Et vel propter iram, vel propter inimicitiam dubios, vtram in partem velis impellere. Quare autem timeant, & quæ, quomodóque habentes, nunc erit manifestum:

De timore, & eius contrario.
Cap. v.

Est ergo timor, ex imaginatione futuri mali corruptiui, aut dolorem inferentis, perturbatio quædam, aut dolor. Non enim cuncta timemus mala: vt si erit iniustus, aut tardus: sed quęcunq; vel magnos dolores, vel corruptiones adducunt. Et ea, quæ non longè absunt, sed propè videntur, vt iam impendeant. Remota nanque nimium, non timent. Omnes enim sciunt se morituros: verùm quoniā non propè, idcirco non curant. Si ergo id timor est, necesse est, ea terribilia, timendáque esse, quæcunque ingentes videntur habere vires corrumpendi, aut ita nocendi, vt nocumentum ad ingentem tendat dolorem. Quare signa quoq; istorum timenda: propè nanque ostendunt esse quod timetur. Id verò periculum est. Est enim periculum, timendæ rei appropinquatio. Talia verò sunt inimicitia, & ira potentium quippiam facere. Nam cùm non lateat velle, ac posse ipsos, propè iam ad faciendum sunt. Item iniustitia vires habens. Eò enim quòd velit iniustus, iniustus est. Virtus quoque si contumeliis afficitur, virè sque habeat. Patet enim quod vult, cùm semper improperetur. Potest enim nunc & timor potentium quicquam facere. Nam in præparatione quoq; huiusmodi homines esse necesse est. At quoniam plures lucro seruiunt, timendique in periculis sunt, idcirco in potestate alterius esse timorem inferre, vt plurimum natum est. Quare conscij quempiam perāram fecisse, timentur, ne aut dicant, aut deferant. Prætereà, potentes semper iniuriari, illis terribiles, qui possunt iniuriis affici. Homi(ci); nanq; vt plurimum cùm possint iniuriantur. Adhæc, qui passi iniuriam sunt, aut pati se putant: semper enim opportunitatem expectant. Qui etiam iniuriam intulerunt, si vires habeant, terribiles, timētes ne contrà referatur quod terribile, ac timendum esse suppositum erat. Et qui de eisdem certāt, cum vtrisq; simul eadem esse non possunt: hi enim semper pugnant. Et qui à maioribus timentur, ij etiā à minoribus, cùm possint minoribus magis, quàm maioribus, obesse. Et quos maiores timent, & qui maiores interemerunt: & qui minores, quā ipsi sunt, aggrediuntur, eadem de causa. Nam aut iam terribiles, aut cùm creuerint. Prætereà, ex affectis iniuria, & inimicis, ac aduersariis, non qui acutæ iræ sunt, atque minaces, sed tranquilli, dissimulatores, versuti, latent enim qui propē. Quare nunquām timendum, quod procul. Cuncta verò, quæ timorem inferre possunt, terribilio

biliora sunt, si cùm errauerint, non possint corrigi, verùm aut omnino impossibilis sit correctio, aut non in se ipsis, sed in aduersariis. Item, ea, in quibus auxilia non sunt, aut nō facilè sunt. Ac (vt simpliciter dicam) terribilia, timendáq; sunt, quę, cùm in alios fiāt, aut immineant, miserabilia sunt. Terribilia igitur, & quæ timemus, hæc ferè maxima sunt. Quomodo verò affecti timemus, nunc dicamus. Si ergo timor est cum expectatione corruptiuę passionis, manifestum est, neminem timere, cùm arbitretur nihil se passurum: nec ea, quæ non putat pati: nec eos, à quibus non putat: nec tunc, quando non putat. Quare necessarium est, eos timere, qui se aliquid passuros arbitrātur, & ab iis, & hæc, & tunc. Non putant autem quicquā posse pati, nec qui ampla in fortuna sunt: qui idcirco contumeliatores, contemptores, ac audaces sunt. Tales verò efficiunt diuitię, vires, potentia, amicorum multitudo. Nec qui iam perpessos omnia se grauia putant, qui spe extincta, malis immortui sunt: veluti extremè torti. Sed opus est, salutis subesse spem, pro quo luctātur. Cuius signū, quòd timor ad consulendum inducit. Nemo enim de re consulit, de qua nulla spes apparet. Quare opus est, quando melius sit auditores in timorem inducere, tales ipsos reddere, vt credant se pati posse, cùm & alij maiores passi sint: similes quoque aut pati, aut passos ostendemus, & ab iis, à quibus nō putabant, & hæc, & tunc cùm non putabant. Ac quoniam patet quid timor sit, & quid timendum, & quomodo se habentes singuli timeant, ex his etiam manifestum est, quid confidere sit, & in quibus homines confidant, & quo pacto confidentes affecti sunt. Vt enim fiducia timori cōtrarium est, sic id, quo confidimus, ei, quod timemus. Quare spes est simul cum imaginatione rerum salutariū, quòd propè adsint, cùm terribilia vel nō sint, vel longè absint. Sunt autem in quibus confidendum est, & pericula, cùm longè absunt: & secunda, cùm propè adsunt. Correctiones quoque si sunt, & præsidia, vel multa, vel magna, vel vtrunque. Item, si neque affecerint, neq; affecti iniuriis sint, si aduersarij omnino non sint, aut non habeant potentiā: aut si habeant, amici sint, vel benemeriti de nobis, vel de quibus nos benemeriti. Item confert, si plures in eisdem sunt, aut meliores, aut vtrunq;. Ipsi verò fideles sunt, si ita se habeant, vt multa gessisse se putent: & non periclitasse, si sæpius in pericula deuenerint, & euaserint. Duplíciter enim impassibiles homines solent fieri, aut quòd experti non sunt, aut quòd auxilium habeant veluti in periculis marinis, & qui inexperti tēpestatum sunt, confidunt de futuris: & qui opitulari sibi possunt, quoniam experti. Prætereà, si non terribile paribus sit, aut minoribus, & quibus meliores se putant. Putant autem iis se meliores, quos ipsos, vel eorum pares, aut etiā meliores superarunt. Si plura, & maiora sibi inesse arbitrantur, quibus, cū excedant, timendi sunt. Ea sunt pecunię magnitudo, corporum vires, opes regionis, & amicorū, apparatus quoq; bellici, aut omnes, aut maximi. Si neminem iniuriis affecerunt, aut non multos, aut nō tales, quales metuerent. Et vniuersaliter si pij in deos sunt: & tam ad cætera, quæ diis attribuūtur, bene se habeāt, quàm ad omnia, & oracula. Habet & ira confidentiam. Non afficere autem iniuriis, sed affici, iræ effectiuum est. Porrò Deus iniuria vexatis opitulari creditur. Adhæc, cùm præueniētes, vel nihil se passuros, sed mala facilè se correcturos arbitrantur. Vnde de terribilibus, & de iis, quibus confidunt, dictum est.

Qui metuant.

De verecundia, & inuerecundia.
Cap. vi.

Quæ autem verecundentur, & quę non, & quos, & quomodo se habentes, hinc planum erit. Sit igitur verecundia, dolor quidam, atq; perturbatio ex malis aut præsentibus, aut prēteritis, aut futuris, quę infamiam inferant. Inuerecundia verò, contemptus quidam eorum, atque impassibilitas. Si ergo id verecūdia est, necesse est, in iis malis erubescere, quę vel ipsis, vel iis, qui sibi curę sunt dedecori esse videntur: qualia sunt, quæ à vitio proficiscuntur, vt scutum amittere, aut fugere, quoniam è metu: negare depositum, quoniam ex iniustitia. Commiscere quibus non oportet, vel vbi non oportet, vel quando nō oportet, quoniam ex libidine. Prætereà lucra ex paruis assequi, aut à turpibus, aut ab impotentibus, veluti à pauperibus, vel defunctis. Vnde prouerbium quoq; illud est. Vel mortuo tributum auferre: quoniam ab auaritia, & illiberalitate. Adhæc, nō opitulari pecunia, cùm possis, aut minùs, quàm possis, & iuuari ab iis, quibus minor facultas est. Et mutuò accipere, cùm petere videaris, & petere cùm exigere, & exigere cùm petere, & laudare vt petas. Nec minus his, petere, & non consequi. Hæc enim omnia illiberalitatis indicia sunt: præsentem autem laudare, adulationis. Item, si bona nimis laudes, & praua delinias. Adhæc, si vehementius doleti condoles, cæteráq; huiusmodi. Cuncta enim adulationis sunt signa. Adhæc, si labores non feras, quos aut seniores, aut qui in deliciis viuunt, aut qui maiore sunt in potestate, ac vniuersaliter imbecilliores. Omnia enim molliticī hæc signa. Prætereà, ab alio beneficia suscipere, & sæpius quæ tu benefeceris, exprobrare. Hæc enim omnia pusillanimitatis, deiectionísque signa sunt. De se quoque multa dicere, ac polliceri, & aliena sua esse prædicare: arrogantis enim. Eodémque modo in cæteris morum vitiis, opera, signa, comparia. Turpia enim sunt, & effectiua verecundiæ. Adhæc, eorum esse bonorum expertem, de quibus omnes, aut pares omnes, aut plurimi participant. Pares verò dico eiusdem gentis, ciuitatis, ætatis, propinquitatis, & vniuersaliter in æqualitate constitutos. Turpe nanque si non participes, veluti de disciplina, & in tantum, similitérque aliis. Quæ omnia maiorem inferunt ignominiam, si eorum in causa sis, siue præteritorum, siue præsentium, siue futurorum. Patientes autem, aut passi, aut passuri quæcunq; in ignominiam, atque opprobria ducunt, verecundantur, quæ sunt quæ ad ministeria pertinent, vel corporis, vel operum turpium, quæ vituperationem pariunt: & quæ quidem ad libidinem pertinent, voluntaria, & inuoluntaria. Quæ verò ad vim,

inuol

Universidad de Deusto Biblioteca

inuoluntaria. Ignauię enim, timiditatisque, sufferre, ac perperi, & non se defendere. Quæ igitur verecundantur, hæc, atq; alia talia sunt. Verùm quoniam verecundia, imaginatio est de ignominia, & de hac sui gratia, sed nõ propter euentus, nemóq; de opinione curat, nisi propter opinãtes: eos verecundari necesse est, quos multi faciunt. Multi autem faciunt admirantes, & quos admirantur, & quos de se admirari vellent, & à quibus honorari cupiunt, & quorum opinionem nõ contemnunt, mirari de se hos volunt. Mirãtur autẽ eos, qui aut bonorum honorabiliũ quicquam habent, aut earum rerum domini sunt, quas ipsi vehementer cupiunt, vt amantes ad pares quidẽ gloriantur. Prudentes verò tanquam veraces magnificiunt, quales sunt senes, aut docti. Verecundantur prætereà tam quæ oculis cernũtur, quæ in propatulo sunt. Vnde prouerbium quoq; fertur, Pudorem in oculis esse. Idcirco semper affuturos magis verecundantur, & obseruantes ipsos: quoniam vtriq; præ oculis. Et eos, qui eidem turpitudini non sunt obnoxij. Persuadent enim sibi errãtes contraria illis videri. Et eos, qui non facilè ignoscunt. Non enim indignamur, cùm alij ea faciũt, quæ nos ipsi. Quare si non faciunt, patet quòd indignamur. Et eos, qui ad multos libenter efferre solent quæ perceperunt. Nihil enim interest inter non videri, & nõ efferri. Huiusmodi autem sunt & iniuriis oppressi, quoniam obseruant: & maledici. Nam si etiam innocentibus, multò magis nocẽtibus. Et eos, qui vitam in peccatis aliorum agere videntur: quales sunt, qui omnia irridere solent, vt Satyrici, & Cõmœdi. Maledici enim, ac libenter efferentes. Adhæc, quos nihil vnquam frustrà rogarunt. Quasi enim admiratione sui affectos illos putant. Idcirco eos quoq;, qui nunc primùm aliquid rogarunt, verecundantur: quoniam nondum quicquam ab ipsis petierunt: quales sunt & qui modò volunt amorem alicuius sibi cõciliare. Quæ enim optima sunt, perspexerunt. Ideo probè Syracusanis respõdit Euripides: Et veteres familiares, si nullius rei conscij sunt. Pudet igitur homines non dictarum solummodo rerum, sed etiam signorum: vt nõ solum rem Veneream agẽtes, verùm etiam Venerea signa: nec solùm turpiter facientes, sed dicentes quoque. Similiter non solùm prædictos verecundantur, sed eis etiam significaturos, vt seruos, atq; amicos eorum. Omnino autem non pudet nec eorum, de quibus communis opinio est quòd verè non dicãt. Vnde neminem bestiarum, puetorúmque puder. Nec ob easdem res apud notos, & ignotos pudet. Sed apud notos in iis, quę ad veritatem pertinere videntur, apud ignotos verò in iis, quæ ad legem. Ipsi autem sic affecti erubescunt. Primum siquidem tales ad eos sunt, quales esse diximus, quos verecundãtur. Erant autem ij, aut quos admirantur, aut qui ipsos admirentur, aut quibus vellent admirationi esse, aut quorum in re aliqua egent, quam non assequentur, si erunt infames. Hi omnes sunt, quos suprà diximus in oculis: sicuti Cydia, cùm de Samo ob diuisionem agrorum ageretur, ad populum dixit. Rogabat enim Atheniẽses, vt circunstare Græcos omnes fingerent, nec quasi audituros solùm, verùm etiam iam videntes decretum suum. Vel si propè illi sunt, vel si sensuri sunt. Idcirco cùm in aduersa fortuna sunt, nunquãm vellent ab æmulis videri. Admirari enim de æmulis solent. Prætereà, cùm res gestas habeant, quas contaminare videntur, aut suas, aut maiorũ, ac aliorum. quibus cum nonnulla sit ipsis necessitudo, & omnino pro quibus ipsos puderet, quales sunt, quos iam significauimus. Et qui ad ipsos quocunque modo pertinent, quorum doctores, aut consiliarij fuerunt: & si qui alij huiusmodi sunt, quos sibi honorificos putant. Multa enim cùm propter illos pudeat, & faciunt, & non faciunt. Item cùm visum iri necesse sit, in apertóque versari, verecundi magis propter conscientiã sunt. Hinc poëta quoque Antipho ad supplicium à Dionysio missus, cùm eos vidisset, qui secum morituri erant, capita velasse per portas exeuntes: quid ita faciem, inquit, occultatis? Anne cras quispiam horum vos videat? Ac de pudore quidem hæc. De impudentia verò patet ex contrariis esse inueniendum.

De gratia. *Cap.* VII.

Gratiam autem quibus habent, & de quibus, & qualiter se habentes, si gratiam quid sit definierimus, manifestum erit. Sit igitur gratia, per quam dicuntur roganti gratis aliquid facere: non pro re aliqua, nec vt sibi quicquam qui faciunt subueniant, sed vt cui faciunt. Magna verò erit, aut quia rogantes egeant nimium, aut quia magna, & difficilia rogant, aut quia in temporibus huiusmodi, aut quia solus, aut quia primus, aut quia maximè. Rogationes autem, appetitiones sunt: harúmque maximè, quę tristitiam habent, cùm aliter fit, quales sunt cupiditates, vt amores, & in afflictionibus corporis, & in periculis. Periclitans enim cupit, similiter & dolens. Quas ob res qui in paupertate, ac in exilio adsunt, etiã si parua contulerunt, tamen propter petitionis magnitudinem, atque tempora grati sunt: vt ille, qui in Lycio fiscellam dedit. Oportet igitur in iis maximè subuenisse: quod si non, at in æqualibus, vel maioribus. Quare si manifestum est quãdo, & in quibus gratia fit, & qualiter habentibus: patet hinc esse demõstrandum, alios vel esse, vel fuisse in huiusmodi inopia, & dolore, alios in ea inopia succurrisse tale quid facientes. Patet etiam hinc, quibus & cis tollere gratiam possumus, ac odiosos ostendere. Nam aut quoniam spi causa faciunt, aut fecerunt quod est minimè gratiosum, aut quoniam fortè incidit vt facerent, aut quoniam coacti fecerũt, aut quoniam reddiderunt, non dederunt, siue sciuerunt, siue non. Vtroque enim modo sui ipsius gratia fiunt. Quare nec sic vlla erit gratia. Considerandum autem per prædicamẽta omnia. Gratia enim est, vel quia hoc, vel quia tantum, vel tale, vel quãdo, vel vbi. Signum verò, si minus non fecit, & si inimicis, vel hæc, vel æqualia, vel maiora. Patet enim, nec ista nostri causa facta esse. Aut si praua cognouerit. Nemo enim rogare de prauis faterur. Ac de gratia quidem quo pacto facta, vel non facta est, dictum sit. Quæ verò miserabilia sint, & quorum miserentur, & qualiter ipsi se habentes, modò dicamus.

Apud quos & quorum non pudeat nos.

De

De commiseratione.
Cap. VIII.

Sit ergo commiseratio, dolor quidam ex apparente malo corruptiuo, ac dolorem inferente in non dignum pati: quod ipse putabit se pati etiam posse, vel suorum aliquem, idque sic, vt propinquum videatur. Palàm enim, si miseraturus sit, eum huiusmodi esse oportet, vt putare possit aut in se, aut suorum aliquem mali quicquam competere posse, malúmque huiusmodi, quale definiendo diximus, aut idem, aut simile. Quapropter nec omnino perditi miserentur. Nihil enim se ampliùs passuros arbitrantur, vltima iam passi. Nec qui se felices esse credunt, sed contumeliantur. Nam si omnia sibi bona adesse opinentur, nihil se mali pati posse profectò existimant: cùm id quoque ex bonis sit. Sic autem se habent, vt se posse pati putent, qui iam pertulerunt, ac euaserunt. Senes etiam, tum quia prudentes sunt, tum quia experti, & imbecilliores, ac timidiores. Docti quoque. Nam rectè ratiocinantur. Prætereà, qui parentes habent, aut liberos, aut vxores. Sua enim hæc, & possibilia pati propter illa, quæ dicta sunt. Item, qui non sunt in fortitudinis affectu, vtputa in ira, vel fiducia. Non enim faciunt hi de futuro rationem. Similiter qui in contumeliandi affectu sunt. Nam & hi nihil se passuros arbitrantur. Semper ergo inter hos medij. Sed nec rursus qui valde timent. Non enim miserentur, qui perterriti sunt, cùm perturbatione propria moueantur. Prætereà, qui putant probos quosdam esse. Nam qui neminem probum esse ducit, omnes malo dignos existimabit. Ac vniuersaliter cùm sic se habet, vt possit talia vel recordari aut sibi, aut suis accidisse, vel timere futura sibi, aut suis. Qualiter igitur se habentes miserentur, dictum est. Miserabilia vero quæ sint, patet ex definitione. Sunt enim quæcunque ex iis, quæ dolorem inferunt, corruptiua sunt, & quæcunque possunt interimere. Similiter omnia mala, quorum fortuna est causa, si magnitudinem habeant. Sunt autem corruptiua, doloríque effectiua mortes, verbera, corporis afflictiones, senectus, morbi, cibi inopia. Mala verò, quorum fortuna est causa, hæc sunt: si neminem habeas amicum, aut quàm pauciss imos: quare diuelli quoque à sociis, atque amicis miserabile est. Prætereà, turpitudo, imbecillitas, mancum esse: & si vnde oportebat bonum quippiam contigisse, inde malum acciderit, & si sæpiùs tale: & si cùm iam passus sit, bonum quoddam collatum est, vt quæ Diopithi à rege missa sunt, quæ ipso iam mortuo delata sunt. Et si nullum bonum contigerit: aut si contigerit, nulla eius fruitio, quod adfuit. Miserabilia igitur hæc, atque huiusmodi sunt. Miserantur autem notos, nisi valde propinqui, atque sui sint. Nam erga hos sic se habent, quemadmodum & in se ipsos. Quare Amasis quoque cùm ad mortem filius duceretur, non effudit lacrymas, vt fertur: at cùm amicum mendicare aspexisset, effudit. Est enim hoc miserabile, illud terribile. Terribile enim aliud à miserabili est, & ipsius commiserationis expulsiuum, ac ideo aduersario sæpiùs vtile. Prætereà, miserantur, cùm terribile appropinquat. Similium quoque miserentur secundum ætates, mores, habitus, dignitatem, & genus. In omnibus enim his sibi quoque damnum dari posse maximè videtur. Illud enim oportet vniuersaliter sumere, quòd quæcunque sibi ipsis timent, his, cùm in alios fiant, in miserationem impelluntur. Quoniam verò afflictiones tunc miserabiles sunt, cùm oculis cernuntur: quæ autem mille annis anteà fuerunt, vel futuræ sunt, etiam si timeant, aut memoriæ habeant, vel omnino non misereantur, vel nõ similiter: necesse esse, qui motu corporis, voce, veste, ac vniuersim actione simulata talia consequuntur, eos esse miserabiliores. Efficiunt enim hi, vt ante oculos esse malum videatur, siue quasi futurum: siue quasi præteritum. Adhæc, quæ nuper facta sunt, aut citò futura, hęc eadem de causa miserabilia sunt. Signa quoque, ac facta, vt vestes eorum, qui passi sunt, cæteráque huiusmodi, & verba cùm iam morerentur, ac maximè si magno in his temporibus animo fuerunt. Nam hæc omnia, quoniam propinquiora videntur, ac ante oculos calamitates ponunt, simúlque indignos fuisse ostendunt, miserationem mouent.

Ex quibus nascatur miseratio.

Quorum miserentur.

De Indignatione. *Cap.* IX.

Miserationi autem maximè id opponitur, quod indignari nuncupant. Dolere nanque propter res aduersas quæ indignè illatæ sint, illi quodam modo est oppositum, ab eisdémque proficiscitur moribus, quod est rebus secundis indignè collatis dolere. Sùntque perturbationes hæ bonorum ambæ morum. Oportet enim condolere, cùm quis indignè vexetur, similitérque propter illos indignari. Nam quod præter dignitatem fit, tam iustum est. Ac idcirco diis quoque ipsis indignatio attribuitur. Sed inuidia etiam eodem miserationi opponi modo videri poterit, quasi proximum, idémque sit cum indignatione. Sed aliud est: nam & inuidia dolor perturbans est propter res secundas, sed non indigni, verùm æqualis, atque similis. Indignatio verò eorum est, qui non propter sese, si quid fortè contingat, sed propter proximum, conturbantur. Oportet enim, vt inquiunt, omnibus ex æquo distribuere. Nam si propterea dolor, atque perturbatio inest, quoniam ab alterius felicitate mali quicquam sibi futurum sit, non erit ampliùs vel indignatio, vel inuidia, sed timor. Perspicuum autem est, contrarias ad hæc sequi affectiones. Nam qui dolet, quoniam non digni vexentur, is voluptate afficietur, aut certè non dolebit, cùm illis contrarij vexentur: veluti cùm parricidæ, ac scelesti puniuntur, nemo probus dolebit: cùm oporteat eorum gaudere supplicio. Similiter quoque si secunda ei contingunt, qui dignus est. Iusta enim vtraque, ac probis gaudium afferunt, cùm necesse sit, vt sperent sibi quoque posse contingere, quæ similibus. Proficiscuntur igitur omnia hæc ex eadem animi constitutione: horum verò contraria, ex contrariis. Idem enim est, qui peruerse gaud

Universidad de Deusto
Biblioteca

se gaudet, atque inuidus. Nam quo quispiam dolet, cùm fiat, & sit, hunc necesse est priuatione eius, atque corruptione gaudere. Quapropter omnia hæc miserationis prohibitiua sunt, quæ quamuis propter expositas iam causas inter se differant, eodem tamen omnia modo ad eiiciendam miserationem conferunt. Primum igitur de indignatione, quibus indignantur, & in quibus, & qualiter ipsi se habentes, deinde de reliquis dicamus. Patet autem ex dictis. Nam si indignari est dolere, quòd cuidam secunda indignè contingant, primò perspicuum est, non esse possibile de bonis omnibus indignari. Nemo enim indignatur, si iusti, si fortes, vel si omnino virtutem aliquam habeant. Miserationes enim non sunt in horum contrariis, sed indignantur diuitiis, potentia, & huiusmodi, quibus (vt simpliciter dicam) bonis indigni sunt. Deinde si quæ secundum naturam bona sunt, habeant, veluti nobilitatem, formam, cæteráque huiusmodi. Et quoniam vetus, iis, quæ secundum naturam sunt, propinquum videtur: necessarium est, si qui bonum id habeant, nupérque adepti sint, ac ideo beati putentur, illis magis indignari. Magis enim perturbant: qui modò diuitias assequuti sunt, quàm qui olim, & à genere receperunt. Similiter principes, potentes, gratiosi, bonos habentes liberos, ac huiusmodi alia. Et si propter hæc aliud quoddam bonum ipsis contingat, similiter. Nam his indignantur magis, qui nuper ditati sunt, cùm propter diuitias principentur, quàm qui diuites ex maioribus fuerunt. Eodémque pacto in aliis. Eius causa est, quoniam hi sua possidere videntur, illi minimé. Nam quod semper sic se habere videtur, verum esse videtur. Quam ob rem non videntur illi sua possidere: ac quoniam non quilibet vnoquoque bono dignus est, sed proportio quædam atque quid idoneum consideratur: vt arma pulcherrima non iusto, sed forti consentanea: & excellentes nuptiæ non nuper ditatis, sed nobilibus. Si ergo cùm probus sit, quæ congruunt, non consequitur, indigna res est: & si peior cum meliore contendat: ac maximè si in eodem. Vnde id quoque dictum est. Sed Aiacis Telamoniadæ vitabat congressum: Iupiter nanque ei, quòd viro cum fortiore pugnaret, indignatus est. Si verò non, etiam si qualitercunque peior cum meliore: veluti si musicus cum iusto. Nam iustitia melior, quàm musica est. Quibus igitur indignantur, & quas ob res, ex his adapertum est. Qui sint ad indignationé proni. hæc enim & eiusmodi sunt. Ipsi autem indignatiui sunt primum si maximis digni sunt bonis, eáque possidentes. Non enim iustum est, vt non similes similia consequantur. Déinde si cum bonis sint, studiosi quoque sunt. Iudicant nanque probè, nderúntque quod iniustum est. Præterea, si ambitiosi, quarúndámque operationum appetentes, ac maximè si in iis ambitiosi sunt, quæ & alij cùm sint indigni, tamen assequuntur. Et vniuersim qui se ipsos quibusdam rebus dignos putant, quibus alios putant indignos, illis indignantur, & horum causa. Quocirca seruiles prauí, & honorem contemnentes, indignatiui non sunt, cùm nihil huiusmodi sit, vt eo se dignos arbitrentur. Ex his patet, quibus in rebus, si aduersa vtuntur fortuna, & affliguntur, aut non consequuntur, gaudere, aut absq; dolore esse congruit. Nam ex dictis, quæ sint opposita, patet. Quare si & iudices ita oratio præparabit, vt eos, qui digni misericordia videri velint, & quibus in rebus, indignos misericordia ostendat, quia condignos vt non consequantur, impossibile erit eorum misereri.

De Inuidia. Cap. x.

PAtet etiam quibus inuident, & quibus in rebus, & quomodo se habentes. Siquidem inuidia est dolor quidam, quoniam similes boni aliquid adepti videantur, non vt quicquam sibi, sed propter illos. Hi enim inuidebunt, quibus aut sunt quidam, aut videntur similes. Similes verò dico genere, propinquitate, ætate, habitu, gloria, diuitiis. Item, ij, quibus parum deest, ne omnia teneãt. Quocirca maxima gerentes, & feliciter, inuidi sunt: cùm putent sua ab omnibus auferri. Et qui valde in aliqua re honorantur, ac maximè in sapientia, & felicitate. Et ambitiosi magis inuident, quàm non ambitiosi. Et qui se sapientes videri putant. Ambitiosi nanque in sapientia. Et vniuersaliter qui ex re aliqua gloriam quærũt, de illa sunt inuidi: & pusillanimi, quoniam eis magna omnia videantur. De quibus igitur inuident bonis, iam dictum est. De quibuscunque enim operibus honorem, atque gloriam querunt, & quarum rerum gloriam concupiscunt, ac de quibuscunque feliciter actis. Nam de omnibus ferè inuidia est, præsertim si aut appetunt ipsi, aut putant ea se habere oportere, aut si earum rerum possessione ipsi parum superent, vel parum deficiant. Patet autem & quibus inuident. simul enim dictum est. Nam qui proximi sunt tempore, loco, ætate, gloria, iis inuident. vnde illud dictum est. Propinquitas inuidere solet. Et quibuscunque de honore contendunt. Contendunt autem, quibus cum diximus. Cum iis verò, qui anteà mille annis fuerunt, aut futuri sunt, & cum morruis nemo contendit, nec cum iis, qui apud Herculis columnas habitant: nec cum iis, à quibus, vel suo, vel aliorum iudicio multum putant deficere: nec cum iis, quos non parum excedere. Similiter nec cum iis, & de talibus. Verùm quoniam cum aduersariis & riualibus, ac vniuersaliter cum iis, qui eadem cupiunt, contendunt, necesse est iis maximè inuidere. Vnde dictum est. Figulus figulo inuidet, fabérque fabro. Et iis, qui citò obtinuerunt, qui aut vix, aut nequaquam consecuti sunt, inuident. Præterea, iis, qui si possideant, aut si perficiant, ipsis opprobrium est. Nam & hi propè similes sunt. Patet enim eorum causa bonum ipsos non consequi: quæ res, cùm dolorem inferat, inuidiam mouet. Iis etiam, qui ea possident, aut habent, quæ ipsos oportuit, vel quæ ipsi aliquando possidebant. Quapropter iunioribus seniores inuident. Adhæc, qui multa, iis, qui pauca eadem pro re consumpserunt. Perspicuum etiam est,

est, quibus isti rebus gaudeant, & quibus hominibus, qualitérque se habentes. Nam quemadmodum non habentes dolent in contrariis: si sic se habeant, voluptate afficientur. Quare si & ipsi, vt ita se habeant, præparentur, & qui vt sui misereantur, vel vt boni aliquid consequantur, rogant, tales sint, quales iam dicti, palam est quòd non consequentur.

De Aemulatione. Cap. xi.

QVomodo autem se habeant æmulantes, & in quibus, & quibus, hinc erit manifestum: Nam si æmulatio est dolor quidam, quoniam bona, & honorabilia, quæ ipse quoque assequi posset, naturâ similibus adesse videantur, nõ quoniam aliis sunt, sed quoniam non ipsi quoque. Ideo & probum quiddam æmulatio est, & proborum: inuidia verò improbum, & improborum. Alteri enim vt ad consequenda bona se præparent, æmulatione concitantur: alteri propter inuidiam proximis impedimento sunt: Necesse est ergo, eos esse æmulatiuos, qui se iis bonis dignos arbitrantur, quæ non habeant. Nullus autem se dignum putat impossibilibus, si sic apparent. Idcirco iuuenes, atque magnanimi huiusmodi sunt. Et qui ea bona possident, quibus præclari viri digni sunt, quæ sunt diuitiæ, multorum gratia, principatus, & huiusmodi. Quasi enim suum sit bonos esse, quoniam hæc bona, bonorum sunt, æmulantur in ipsis. Præterea, ij, quos cæteri dignos arbitrantur: & quorum maiores, aut cognati, aut domestici, aut gens, aut patria, præclara: hi de iis æmulatiui sunt: sua enim hæc putant, & se iis esse dignos. Quòd si honorabilia bona æmulabilia sunt, necesse est virtutes huiusmodi esse, ac quæcunque aliis vtilia, & ad benefaciendum apta. Benefacientes enim, atque probos similiter honorant. Insuper ea bona, quibus fruuntur, vt diuitiæ, ac forma, magis, quàm sanitas. Hinc etiam patet, qui sunt apti, vt eos æmulentur. sunt enim, qui hæc, taliáque possident, veluti fortitudinem, sapientiam, principatum. Nam principes multis benefacere possunt, vt duces, rectores, omnésque, qui talia possunt. Præterea, ij, quibus multi vellent similes esse, aut quibus sunt noti, aut amici multi, aut quos multi admirantur, aut quos ipsi. Adhæc, eorum laudes vel à poëtis, vel à scriptoribus decantantur. Hos igitur æmulantur, contrarios verò contemnunt. Contemptus enim æmulationi contrárium est. Aemulari quoque, atque contemnere, contraria sunt. Est autem necessarium, qui sic se habent, vt nonnullos æmulentur, aut ipsos alij, hos apros esse ad eos contemnendos, qui ea mala habeant, quæ bonorum æmulabilium contraria sunt. Quapropter sæpenumero contemnunt fortunatos, cùm absque honorabilibus bonis adest eis fortuna. Quibus igitur rebus affectus mouentur, & quibus dissoluuntur, & vnde fit fides, dictum est. Quales verò quidam moribus, affectibus, habitibus, ætatibus, ac denique fortunis sint, déinceps scribamus.

De affectibus, & habitibus iuuenum. Cap. xii.

AFfectus autem dico iram, cupiditatem, cæteráque huiusmodi, de quibus iam diximus. Habitus verò, virtutes, ac vitia, de quibus etiam dictum est. Et adhæc, quæ singuli eligunt, quorúmque actiui sunt. Aetates verò sunt, iuuentus, virilitas, senectus. Fortunam autem appello nobilitatem, diuitias, potentiam, & horum contraria, & vniuersaliter secundam, & aduersam fortunam. Iuuenes ergo huiusmodi moribus sunt, vt aptissimi ad cupiendum sint, potentésque facere quæcunq; cupiant. Maximè autem ex cupiditatibus, eius sequaces sunt, quæ in rebus Venereis est, & in hac incontinentes. Mutabiles verò sunt in cupiditatibus, citóque fastidientes. Et vehementer quidem cupiunt, cessant autem citò. Voluntates enim acuras habent, & non magnas, veluti ægrotantium sitis, aut fames. Adhæc, ad irascendum apti sunt, & acutæ iræ, potentésque appetitiones sequi. Vincuntur autem ira, quoniam ex ambitione contemni non patiuntur, sed molestè ferunt, cùm putant iniuriam sibi fieri. Ambitiosi etiam sunt, imò contentiosi. Excedere nanque iuuentus cupit: & victoria, excessus quidam est. Sunt autem horum vel duorum magis, quàm pecuniarum, studiosi: pecuniarum studiosi minimé. Non enim adhuc inopiæ periculum fecerunt, sicut elogium Pittaci in Amphiarai:n continet. Nec malitiosi, sed simplices. Nondum enim versutias multas inspexerunt. Creduli etiam sunt, quoniam nondum in multis decepti. Spei quoq; bonę. Sic enim à Natura percalidi iuuenes sunt, quemadmodum qui vino pleni sunt. Et simul quoniam nondum in multis aberrarunt. Viuunt igitur maximè spe. Spes enim, futuri est: memoria verò, præteriti. Ac iuuenibus futurum quidem multum restat, præteritum autem breue est. Nam primo die nihil meminisse putant, sperare verò cuncta. Qua de causa vt facilè quoque decipiantur, idonei sunt, quoniam facilè sperant. Fortiores etiam, quoniam facilè irascuntur, & bene sperant. Quorum alterum, ne timeant, alterum vt confidant, facit. Nam neque cùm irascitur quispiam, timet: & cùm boni aliquid sperat, confidit. Præterea verecundi. Nondum enim alia esse honesta existimant, sed lege simplicitaréque Naturæ solùm instituti. Magnanimi quoq; Nam nec vnquam vita ipsos deiecit, sed periculorum expertes sunt. Et dignum se magnis putare, magnanimitatis est, id verò bene sperantis. In agendo autem honesta potius eligunt, quàm vtilia. Moribus enim à Natura tributis viuunt magis, quàm ratiocinatione. Ratiocinatio autem vtilium est, virtus verò honesti. Amicorum quoque studiosi sunt, atque sodalium, multò magis, quàm cæteræ ætates. Gaudent nanque in conuiuendo, nondúmque ad vtilitatem aliquid iudicant: quare nec amicos. Omnia etiam nimis, vehementissimque peccant, contra Chilonis dictum. Nimis enim agunt in omnibus, nimis amant, nimis oderunt. Cætera omnia similiter. Scire quoque omnia

Universidad de Deusto
Biblioteca

putant, atque affirmant: quod etiam causa est vt omnia nimis. Iniurias etiam in contumeliam faciunt, non in malignitatem. Ad commiserationem quoque parati, quoniam probos ac bonos omnes arbitrantur. Sua enim simplicitate cæteros metiuntur: itáque indigna ipsos pati facilè credunt. Risui etiam student: idcirco & dicaces sunt: Dicacitas enim, castigata contumelia est. Iuuenum igitur mores tales sunt.

De affectibus, & habitibus senum.
Cap. XIII.

SEniores autem, ac ætate prouecti, horum ferè contrarios mores, vt plurimùm habent. Nam quoniam multos iam annos vixerunt, & errauerunt in pluribus, deceptiq; fuerunt, ac insuper quoniam rerum plurimę vitiosæ sunt, neq; affirmant, quicquam, & multò minoris cuncta existimant, quàm oporteat. Sciunt autem nihil, sed ambigentes, sęmper forsan, ac fortasis addunt, & sic omnia dicunt, firmiter verò nihil. Malitiosi quoque sunt. Malitia verò est, in peiorem cuncta partem suspicari. Suspicioſi nanque sunt, quoniam increduli. Increduli verò, quoniam experti. Quapropter neque amant, neque oderunt nimiùm, sed, secundum Biantis præceptum, & amant vt osuri, & oderunt vt amaturi. Præterea, pusillanimi sunt, vitæq; ductu deiecti. Nullum enim magnum, neq; superuacuum, sed quæ ad vitam necessaria sunt, cupiũt. Illiberales etiam sunt, quoniam substantia vnum ex necessariis est: simúlque, quoniam experti, non ignorant difficilem quidem esse acquisitionem, iacturam verò facilem. Adhæc, timidi sunt, & ad pertimescendum cuncta parati: contrario enim modo, quàm iuuenes, dispositi sunt: sunt enim frigidi, cùm illi calidi sint. Itáque senectus viam timori præparauit. Timor enim frigiditas quædam est. Vitæ quoque cupidi sunt, ac maximè in extremo die. Cupiditas enim, rei absentis est: & cuius egent, id summopere cupiunt. Accusandi quoque studioſi magis, quàm oporteat. Nam id etiam pusillanimitas quædam est: viuúntq; ad vtile, non ad honestum, magis, quàm oporteat, quoniá se ipsos maxime amant. Vtile nanque sibi, honestum verò simpliciter bonum est. Inuerecundi quoq; magis, quàm verecundi. Nam quoniam non similiter de honesto, atque vtili curant, existimationem contemnunt. Malę quoque spei sunt, tum propter experiẽtiam, quoniam plurimæ rerum vitioſę sunt, multæque ad peius tandem deueniunt, tum propter timiditatem. Viuúntque memoria magis, quàm spe. Nam futurum breue sibi est, præteritum multum. Spes autem, futurorum est: memoria verò præteritorum. Quod causam etiam loquacitatis sibi affert. Perseuerant enim præterita narrantes: quoniam recordantes voluptate afficiuntur. Ira verò acuta quidem est, sed infirma. Cupiditates quoque aliæ defecerunt, aliæ infirmæ sunt. Quare neque cupidi sunt, neque secundum cupiditates, sed secundum lucrum actiui. Idcirco ad modestiam quoque apti grandes natu videntur. Nam & cupiditates deferbuerunt, & ipsi lucro ser uiunt. Viuúntque magis ratione, quàm moribus. Nam ratiocinatio vtilitatis est, mores autem virtutis. Iniurias verò non in contumeliam, sed ad iniuriandum faciunt. Ad commiserationem præterea parati sunt, sed nõ ea de causa, qua iuuenes. Nam iuuenes ex humanitate, senes autem ex imbecillitate. Omnia enim impendere sibi putant, propéque esse vt patiantur. Id verò aptitudo ad commiserationem erat. Vnde queruli sunt, non dices, neque faceti. Contrarij enim sunt querulus, atque facetus. Iuuenum igitur, ac senum mores huiusmodi sunt. Quare cùm omnes orationem probent, quæ moribus suis accommodetur, atque eis similis sit, non latet quomodo vsus oratione, tam ipse, quàm orario huiusmodi videbitur.

De moribus ætatis mediæ.
Cap. XIIII.

COnstantis verò mores ætatis inter hos versabuntur, vtrorúmque fugientes excessum, & neque valde confidentes, quod ferocitatis est: neque timentes valde, sed bene se habentes ad vtrunque. Nec increduli omnibus sunt, sed secũdum solummodo veritatem iudicant. Nec parci, nec prodigi, sed accommodati rebus sunt. Similiter se ad iram quoque, ac cupiditatem habent. Súntque modesti cum fortitudine, & fortes cum modestia. Nam hæc in iuuenibus, atque senibus disiuncta sunt. Iuuenes enim, fortes, ac immodesti sunt: senes verò, modesti, ac timidi. Verùm (vt vniuersaliter dicam) quæcunque iuuentus, atque senectus seorsum ex vtilibus habent, hæc & viri habent. In quibuscunque verò illi excedunt, aut deficiunt, hæc in viris commodè, ac mediocriter sunt. Viget autem corpus quidem à trigesimo ætatis anno ad trigesimumquintum: anima verò vsque vndequinquaginta. De iuuentute igitur, & senectute, ac virili ætate, quorum morum vna quæque sit, hæc dicta sint.

De moribus nobilium.
Cap. XV.

DE moribus autem, qui fortunæ bonis quales quidam efficiantur, deinceps dicamus. Nobilitatis igitur mores sunt [illegible] ambitioſior sit, qui nobilior est. Nam omnes, cùm quid adsit, ad id solent coaceruare. Nobilitas verò quædam maiorum claritas est. Præterea, nobiles ad contemnendos maiorum suorum similes parati sunt. Nam ea, quæ iam diu gesta sunt, honorabiliora sunt, ad iactationémque aptiora, quàm quæ nuper facta. Est autem nobile secundum virtutem generis. Generoſum verò secundum quod non recedit à natura: quod non contingit vt plurimùm nobilibus, sed multi humiles, atque deiecti sunt. Est autem etiam in virorum generibus fertilitas quædam, sicut in agris aliquando: ac interdum ſigenus bonum fuerit, viri præstantes generantur: rursúmque genus deiicitur. Deueniunt autem ingenioſa quidem genera in mores furioſos magis

gis, vt qui ab Alcibiade, quíque à superiore Dionysio sunt. Quieta verò in segnitiem, veluti qui à Cimone, pericle, ac Socrate sunt.

De moribus diuitum.
Cap. XVI.

MOres autem, qui diuitias comitantur, facilè omnes perspicere possunt. Contumeliatores nanque sunt, ac superbi, qui possesione opum perturbantur. Nam quaſi omnia bona possideãt, sic afficiuntur. Sunt enim quasi pretium aliorum, diuitiæ, quibus eorum dignitas æstimatur: ac idcirco cuncta videntur emi posse diuitiis. Delicati etiam sunt, sibíque plurimum arrogantes. Illud propter delicias, ac felicitatis ostentationem: hoc, quoniam omnes in eo versari soliti sunt, quod ipsi amant, ac admirantur: & quoniam quæ ipsi, ea cæteros quoque putent æmulari. Nec iniuria sic affecti sunt, cùm multi sint, qui habentium auxilio egeant. Vnde à Simonide quoq; de diuitibus, ac sapientibus ad Hieronis vxorem dictum est, cùm interrogasset vtrum melius, esse diuitem, an sapientem: Sapientes enim, inquit, in diuitum ianuis video. Adhæc quoniam dignos se arbitrantur principatu: ea enim habent, quorum gratia dignum putant se cæteris dominari. Ac (vt in summa dicam) diuitiarum mores, amantis simul, atque felicis mores sunt. Sed interest inter locupletatorum nuper mores, & iam diu diuitum. Magis enim mala omnia insunt nuper locupletatis, peioráque in ipsis sunt. Nam nuper ditatus, veluti non castigatas habet diuitias. Præterea, iniurias non ex malignitate, sed aliàs ex contumelia, aliàs ex intemperantia faciunt, veluti virgis cædere, & adulterari.

De moribus potentium, & fortunatorum.
Cap. XVII.

SImiliter autem potentiæ quoque omnes penè mores in aperto sunt. Partim enim eosdem habent, quos diuitiæ, partim etiam meliores. Sunt enim potentes secundum mores ambitioſi, ac viriliores, quàm diuites, eò quòd operationes eas expectant, quas ipsis propter potentiam gerere licet. Diligentes quoque magis. Nam coacti quæ potentiæ sunt considerare, in cura sunt. Honestiores etiam, quàm morosiores. Moderantur enim sibi, cum propter honores coram aliis iuuant. Est autem honestas mollis, compositáque morositas. Et si iniuriantur, non [illegible] paruis, sed in magnis iniuriantur. Secunda verò fortuna dictorum morum habent secũdum partes. Ad has enim tendunt, quæ secunda videntur fortuna contingere. Et ad hæc ad proborum liberorum procreationem, corporis quoque bona secunda contingunt fortuna. Superbi ergo magis, & minùs rationales propter secundam fortunam sunt, quamuis mos melior hanc fortunam vnus sequitur. Sunt enim erga Deum pij, afficiuntúrque quodam modo ad ipsum propter bona, quæ sibi à fortuna præbentur, credentes. De moribus igitur ætatum, & fortunæ, dictum est. Contraria enim horum ex contrariis manifesta sunt, veluti pauperis, infortunatj, ac impotentis mores.

Quòd sunt quædam omnibus generibus communia.
Cap. XVIII.

VErùm quoniam probabilis orationis vsus ad iudicium spectat, (nã quæ iam sciuimus, ac iudicauimus, nulla egent amplius oratione) ac quoniã & si quis cùm suadeat ad vnum, oratione vtatur, vt admonentes, aut hortantes faciunt, nihilò minus ille vnus iudex est. Nam cui persuadendũ est, is (vt simpliciter dicam) iudex est, & siue ad litigantes, siue ad causam quispiam in deliberando dicat, similiter. Vti nanque oratione, necesse est, & contraria euertere, ad quæ, tanquam in aduersarium, orationem facit. Eodémque modo in demonstratiuis. Nam ad spectãtem, quasi ad iudicem, oratio componitur, ac vniuersaliter solus est, vt simpliciter iudex, qui in ciuili certamine quęsita iudicat. Nam & de quibus litigant, & de quibus consultant, omnia, quo modo se habeãt, inquiruntur. Quoniámque de ciuitatum moribus dictum iam priùs est in deliberatiuo, fit, vt determinatum iam sit, quo pacto, & quibus moratam orationem faciemus. Et quoniam alius quidem in vnoquoque orationis genere finis erat, ac de omnibus opiniones, propositionésque sumptæ sunt ex quibus deliberantes, demonstrantes, litigantes fidem faciunt, & adhæc quoniam ex quibus moratam, affectámque orationem facere possibile sit, determinatum est: reſtat iam vt de communibus tractemus. In oratione igitur omnibus necessarium est, vt possibili, atque impossibili vtantur, aliísque quod fuit, aliísque quæ sint res habituræ euentum, conentur ostendere. Magnitudo quoque omni orationi communis est. Omnes enim, siue suadeant, aut dissuadeant, siue laudent, aut vituperent, siue accusent, aut defendant, amplificatione, atque attenuatione vtuntur. Quibus determinatis, de enthymematibus communiter, atque exemplis conabimur dicere: vt quæ restant apponentes, quod ab initio intendimus, consequamur. Est autem ex communibus amplificatio demonstratiuo accommodissima, præteritum verò iudiciali, possibile autem, & futurum deliberatiuo, vt dictum est.

Epilogus quæ hactenus tata sunt.

De possibili, & impossibili.
Cap. XIX.

PRimùm igitur de possibilibus, & impossibilibus dicamus. Si ergo contrarium vel esse, vel fieri possibile sit, cõtrarium quoque possibile perfectò esse videbitur, vt si sanari hominem possibile est, erit etiam ægrotare. Ea enim contrariorum potentia est, quatenus sunt contraria. Item, si simile possibile est, erit & dissimile. Præterea, si quod difficilius est, possibile est, & quod facilius etiam. Insuper, si studioſum, aut pulchrum fieri possibile, omnino quoque fieri possibile. Nam difficilius est, pulchram fieri domum, quàm domum. Item, cuius principium fieri possibile, huius & finis possibilis. Nihil enim eorum fit, neque incipit fieri, quæ impossibilia sunt, vt commensurabilem esse diametrum, nec fieri vnquam incipiet, nec iam fit. Et conuersim, cu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ius finis, huius etiam principium. Cuncta enim ex principio sunt. Adhæc, si quod substantia posterius est, aut generatione, id fieri possibile, & prius quoque: velut si virum fieri possibile, & puerum quoque: hoc nanque fit prius. Quòd si puerum, & virum etiam: principium enim illud. Præterea, quorum amor, aut cupido secundum naturam est. Nemo enim amat impossibilia, nec ea cupit vt plurimùm. Insuper, ea, quorum est ars, aut scientia, & esse, & fieri, possibile est. Item, ea, quorum generationis principium in iis est, quos vel cogere possumus, vel persuadere: ij verò sunt, quibus aut meliores sumus, aut domini, aut amici. Adhæc, quorum partes possibiles, & totum. Et quorum totum, partes quoque vt plurimùm. Nam si lacinia, & manicę, cæteræque partes fieri possunt, & vestis quoque tota. Et si tota vestis, lacinia quoque atque manicæ. Præterea, si vniuersum genus ex possibilibus, species quoque fieri possibilis. Et si species, genus quoque: vt si nauem fieri possibile, triremem etiam. Et si triremem, nauem quoque. Præterea, si alterum eorum, quæ nata sunt ad inuicem referri, alterum quoq; vt si duplum, medium etiam: & si medium, duplum quoque. Præterea, si absque arte, ac præparatione possibile quippiam: fieri, id multò magis arte, ac cura fieri possibile. Hinc apud Agathonem dictum est: Atqui quæ vos fortuna facitis, hæc nobis arte, necessitateque sunt. Et quod peioribus, aut minoribus, aut imprudentioribus possibile, id contrariis horum multò magis: vt, Isocrates dixit graue esse, si quod Euthymius didicit, ipse non poterit inuenire. De impossibilibus autem palàm quod ex contrariis istorum sunt. Si verò factum sit, aut non, ex his considerandum primùm, si quod minùs fieri natum est, id factum est: & quod magis natum, id quoque factum. Deinde si quod posterius fieri solet factum est, & quod prius: vt si oblitus est, didicit aliquando. Præterea, si & volebat, & poterat, fecit. Nam omnes, si possunt, cum voluerint, agunt. Nihil enim impedimento est. Si volebat etiam, & extraneorum nihil impediebat. Et si poterat, & cupiebat. Et si poterat, & delectabatur. Nam quibus delectantur, ea vt plurimùm si possunt efficiunt. Improbi quidem ex intemperantia, probi verò quoniam proba desiderant. Et si facturus erat, & fecit. Probabile nanque fecisse ipsum quod facturus erat. Et si facta sunt, quæcunque nata sunt ante aliquid fieri: aut illius gratia: vt si coruscauit, tonuit. Et si tentauit, etiam fecit. Adhæc, si facta sunt quæcunque posteriùs nata sunt, vel id, cuius gratia fuerit priùs quoque, & hoc huius gratia ante hoc factum est: vt si tonuit, etiam coruscauit: & si fecit, etiam tentauit. Horum autem omnium alia necessaria sunt, alia vt plurimùm ita se habent. Ex contrariis autem istorum patet, si factum non sit. De futuro quoque manifestum ex eisdem est. Nam & quod in potestate, & voluntate est, erit. Et quod in cupiditate, ira, cogitationéq;, est simul cum potestate. Propter hæc similiter. Præterea si est in appetitione faciendi, vel cura. Nam vt plurimùm sæpius fiunt, quæ curæ sunt, quàm quæ non sunt.

Quæ factũ probent.

Coniecturæ.

Et si iam facta sunt, quæ priùs fieri nata sunt, vt si nubibus cælum obtegitur, verisimile est vt pluat. Et si quod huius gratia, factum est, verisimile vt hoc quoque fiat: vt si fundamenta iacta sunt, fiet domus. De amplificatione autem, ac attenuatione rerum, maioríque, atque minoris, & omnino magnarum, atque paruarum, ex iis, quæ iam diximus, manifestum. Dictum est enim in deliberatiuo, & de bonorum magnitudine, & de maiore simpliciter, atque minore. Quare si in vnoquoque causarum genere bonum est finis, vtputa vtile honestum, ac iustum: perspicuum est, horum omnibus amplificationes esse sumendas. Quærere verò præter hęc quicquam de magnitudine simpliciter, ac excessiu, id est verba incassum effundere. Singularia enim, ad vsum præstantiora vniuersalibus sunt. Ac de possibili quidem, ac impossibili, & factúmne sit, an non sit, & erit, an nõ erit, præterea de amplificatione, & attenuatione rerum, hæc dicta sunt.

De Exemplo. *Cap.* xx.

REstat autem de fide communiter dicere, quoniam de propriis iam dictum est. Est autem communis fides genere duplex: exemplum, & enthymema. Nã sententia, pars enthymematis est. Primùm igitur de exemplo dicamus: quoniam inductioni simile est. Inductio autem, principium. Exemplorum ergo species duæ sunt. Altera, si res præteritas dicis: altera, si ipse fingis. Et huius aliud similitudo, aliud apologi, sicut Aesopij & Libyci. Exemplum igitur tale quid est, vt si quispiam dicat, oportere apparatum aduersus regem fieri, qui faciat ne potiatur Aegypto. Nam si Darius non priùs traiecit, quàm Aegyptum cepit, & cùm cepisset, statim traiecit, is quoque si ceperit: traiiciet. Quare non est ipsi permittenda Aegyptus. Similitudo verò Socratica est, vt si quis dicat, non oportere magistratus sortiri: simile nanque esse, si quis athletas sortiatur, non eos, qui certare possint, sed qui sorte euenerint, aut si è nautis sorte gubernatorem constituat. Quasi verò sorte potiùs, quàm scientia, constituendus sit. Apologus talis est Stesichori ad Phalarim, & Aesopi pro Demegoro. Nã Sthesichorus cùm Himeræi Phalarim plena potestate Imperatorem cõstituissent, custodésque corporis daturi essent, postquam alia disseruit, apologum eis dixit: Equus, inquit, prata solus obtinebat: quorum cùm ceruus aduenies pascua deuastasset, de vltione cerui equus hominem consuluit, si vnà secum pœnas posset ex ceruo sumere. At ille, Facilè, inquit, si frænum patieris, & ego in te hastam tenens ascendero. Accepit equus conditionem, ascendit in ipsum homo. Ita pro vltione homini equus seruiuit. Quam ob rem & vos (inquit) cauere, ne cùm velitis hostem vlcisci, idem quod equus patiamini. Frænum iam recepistis, quòd Imperatorem Dictatorem constituistis. Si verò custodiam quoque dederitis, ac ascendere permiseritis, seruietis profectò Phalaridi. Aesopus autem, cùm in Samo primatem quendam populi capitis accersitum defenderet, dixit,

Species exemplorum.

Similitudo.

Apologus.

vulpem, cùm fluuium transiret, in foueam decidisse, eique longo ibi tempore, cùm exire non posset, afflictæ, multas caninas muscas insedisse. eam transiens aspexit Hericius, misertúsque rogauit, si vellet vt ab ea caninas muscas euelleret. Cúmque ipsa negasset, causam miratus quærebat. Tunc illa, Iam, inquit, hæ saturatæ parum sanguinis trahunt. Quòd si has tu excuties, famescentes venient aliæ, quæ, quod mihi sanguinis restat, totum ebibent. Sic igitur, dixit, vobis quoque, viri Samij, nihil iam iste locupletatus officit. Si verò hunc interimetis, pauperes alij locum eius occupabunt, qui ciuitatis pecuniam facilè furando consument. Huiusmodi ergo apologi ad populum maximè accommodati sunt, habéntque hanc præstantiam, cùm difficile sit, res præteritas similes inuenire, apologos facillimum est fingere. Nanque opus est hoc modo inuenire, vt & similitudines, modò possis, quod simile est, perspicere: quod philosophia facilè præstat. Non est igitur difficile apologos inuenire. Verùm ad consultationem res gestæ multò vtiliores sunt. Nam vt plurimum futura præteritis similia sunt. Exemplis igitur, si quidem non habeas enthymemata, quasi demonstrationibus vtendum. Si verò habeas, quasi testimoniis post enthymemata in perorationibus. Cum enim pręponuntur, similia inductionibus sunt: inductio autem oratoriæ, præterquam in paucis, non est idonea. Postpositа verò, testimoniis assi milantur. Testis autem vbique ad fidem vtilis. Præterea pręponěti multa dicere necesse est. Postponenti autem vnum etiam sufficit. Nam testis probus vel vnus satisfacit. Quot igitur species exemplorum sint, & quo pacto, & quando ipsis vtendum, dictum est.

De sententia. *Cap.* xxi.

Sententia quid.

DE sententiis autem adhibendis, si, quid sententia sit, dixerimus, facilè patebit quibus de rebus, & quando, & quibus consentaneum est in oratione sententiis vti. Sententia igitur, est non de singularibus, vt qualis quidem Iphicrates sit, sed de vniuersali enuntiatio: nec de omnibus vniuersalibus, vt rectum obliquo contrarium esse: sed de quibuscunque operationes sunt, quæ ad agendum eligenda, vel fugienda sunt. Quare quoniam enthymemata syllogismi de istis sunt, tam conclusiones enthymematũ, quàm principia syllogismo semoto sententiæ fere sunt: vt illud, Oportet prudentem virum non nimium in sapientia liberos erudire. Id igitur sententia est: cui si causa quam ob rem accesserit, totum enthymema erit. Nam ad otium, quod habent, pernicioſam etiam sibi hominum inuidiam attrahunt. Et illud, Non est, qui felix omnibus in rebus sit. &, Nullus hominum liber est. Nam aut pecuniæ, aut fortunæ seruit. Si ergo sententia est, quod diximus, quatuor sententiæ sũ species esse necesse est. Nam aut cum ratione erit, aut sine ratione. Quæ igitur, egent demonstratione, cum ratione sunt. Quæcunque verò nihil mirum continent, absque ratione. Quarum alię necessariò, quoniam ratione præsciantur, non egent: vt illud, Bene valere, præstantissimum hominibus est, vt nobis videtur. Id enim ita iam multis videtur. Aliæ simul cùm dicantur, patent perspicienti: vt illud, Nemo amator est, qui non semper amet. Earum verò, quæ cum ratione sunt, aliæ pars enthymematis sunt: vt, Oportet prudentem virum esse. Aliæ enthymematicæ quidem sunt, enthymematis autem pars non sunt, quæ maximè probantur. Huiusmodi autem sunt, in quibuscunque causa ineſt: vt in illo, Iram immortalem, cùm sis mortalis, non serua. Nam quod ita seruanda semper non sit, sententia est: adiectum verò, Cùm sis mortalis: quam ob rem significat: cui simile est, Mortalia mortalem, non immortalia, curare oportet. Perspicuum igitur est, quot sint sententiæ species, & quibus vnaquæque rebus accommodetur. Rebus enim ambiguis, aut nouis, & præter opinionem accommodabitur, sed aut ratione præposita sententia vtemur concludẽdo: vt si quis dicat, Ego igitur, quoniam nec inuidiosum, nec otiosum esse conducit, non oportere doceri assero. Aut hoc præposito, reliqua postponemus. Quæ verò etsi præter opinionem non videantur, sunt tamen incerta, ea rotundissimè dicentur, si quam ob rem præposueris: quibus etiam Laconica dicta accommodantur, & ænigmata: vt si quis dicat, quod Stesichorus apud Locros dixit, Non oportere contumeliatores esse, ne cicadæ humo canant. Sententias autem dicere ætate prouectis maximè congruit, de rebus, inquam, quarum quis vsum habet. Nam qui tantus non est, eum dedecet sententias dicere, sicuti fabulas. Qui autem de iis, quorum vsum non habet, is ineptus, atque indoctus est. Signum huius sufficiens, quòd agrestes maximè sententiarum fictores sunt, faciléq; enuntiant. Vniuersaliter autem proferre quod vniuersale non est, conquestioni, ac amplificationi conuenit, & in his aut cùm incipias, aut cùm iam demonstraueris. Verùm peruulgatis etiam sententiis, atque communibus vtendum est, si vtiles sunt. Nam quoniam communes sunt, quasi omnes ita concedant, recte se habere videntur: vt hortanti ad subeunda pericula, inauspicató. Vna est auis optima, pro patria pugnare. Cúmque pauciores sint, Martem esse communem. Et ad occidendos inimicorum liberos nihil iniuriantes, Stolidus, qui, cùm patrem occiderit, liberis pepercit. Propterea prouerbiorum nonnullæ sententiæ quoque sunt, & quasi testimonia, sicut, Atticus aduena. Oportet autem sententias tunc vel contra peruulgata dicere. Peruulgata verò dico, vt, Cognoscete ipsum. &, Nihil nimis. Cum aut meliores poterunt mores videri, aut ex perturbatione dicetur. Ex perturbatione quidem, si quis iratus dicat, falsum esse, quòd oporteat se ipsum cognoscere. Nam hic, si se ipsum cognouisset, nunquàm magistratum petiisset. Mores verò meliores; quòd non oporteat sic amare, vt fertur, quasi osurus sis: sed potiùs odisse, quasi amaturus. Opus est autem, vt cum habitu voluntatem ostendas. Si verò non ratio statim afferenda est, vt si

Aenigmata.

Paræmiæ.

Correctiones sententiarum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

aut hoc pacto dicas, quòd amare oporteat, non vt fertur, sed quasi semper amaturum. Insidiatoris enim illud est. aut sic: Non enim probatur mihi, quod fertur. Nam amicum verum sic oportet amare, quasi semper amaturus sis. Sed neque illud, Nihil nimis: cùm oporteat nimis odisse, saltem improbos. Afferunt autem orationi vires magnas sententiæ, partim quia maximè per eas auditores capiuntur. Gaudent enim, si quis vniuersaliter dicens, in eas opiniones fortè deueniat, quas illi particulariter habent. Quod autem dico, hinc erit manifestum, & simul quo pacto ipsas venari conueniat. Nam sententia, vt dictum est, vniuersalis enuntiatio est. Gaudent autem, cùm id vniuersaliter dicitur, quod particulariter ipsi opinantur: vt si quis vicinos, aut liberos prauos habeat, gratum profectò illud sibi videbitur, Nihil vicino molestius. vel, Nihil procreatione liberorum stultius. Quare coniectura primum sequendum est quod præopinentur, deinde in vniuersum de ipso dicendum. Hic igitur vnus sententiæ vsus est. Alter, & melior, quòd moratam facit orationem. Affecta enim oratio est, qua dicentis voluntas apparet. Quod omnis sententia ideo facit, quoniam qui eam dicit, vniuersaliter de eligibilibus enuntiat. Quare si sententiæ probæ sunt, faciunt vt proborum, qui dicit morum videatur. Verum de sententia, & quid est, & quot eius species, & quando his vtendum, quámque vtilitatem afferat, hæc dicta sint.

De Enthymemate.
Cap. XXII.

NVnc verò de enthymematibus primum vniuersaliter quo pacto quærendum sit, dicamus: deinde locos exponemus. Alia enim vtriusque horum species est. Quòd igitur enthymema syllogismus quidam sit, dictum est prius, & quomodo syllogismus, & in quo à dialecticis differat. Non enim de longe, nec omnia sumentem oportet colligere. Nam alterum propter prolixitatem, obscuritatis est: alterum, quoniam manifesta dicuntur, nugationis. Et hæc causa est, vt apud vulgus probabiliores indocti sint, veluti etiam poëtæ aiunt concinniùs rudes in vulgo dicere. Communia enim afferunt, atque vniuersalia. Illi verò, ex quibus sciunt & proxima. Non ergo ex omnibus, quæ videntur, dicendum, sed ex certis, aut ipsis iudicibus, aut iis, quos multifaciunt. Idque quoniam sic aut omnibus, aut plurimis perspicuum esse videatur. Nec solum ex necessariis colligendum, sed etiam ex iis, quæ vt plurimum sunt. Primùm ergo id nobis sumendum est, quod, de quo generetur, dicere, atque ratiocinari oporteat, siue syllogismo ciuili, siue quocunque alio, necessarium est, quæ in eo sunt vel cuncta, vel saltem aliqua tenere. Nam si nihil habes, vnde colligas non habebis. Quo enim pacto, bellandúmne sit, an non, Athenienſibus consulere poteris, nisi quæ sint ipsorum copiæ teneas, vtrum nauales, an pedestres, an vtrunque, & quantæ: vectigalia etiam quæ sint, aut socij, aut hostes, & ad hęc quæ bella gesserunt, & quomodo, cæteráque huiusmodi? Laudare quoque quomodo poteris, nisi habeas naualem apud Salamina pugnam, & prælium apud Marathona, vel quæ pro Herculis nepotibus gesta sunt, vel alia huiusmodi? Omnes enim ex iis bonis, quæ alicui adsunt, vel adesse videtur, laudant. Similiter etiam vituperant ex contrariis perspicientes, si quid tale in ipsis est, aut esse videatur: vtputa quoniam Græcos in seruitutem redegerunt, & Æginetas, & Potideatas, qui cum eis aduersus barbarum pugnarunt, præclaréque gesserunt, sibi subiecerunt, & si quid huiusmodi erratum in ipsis est. Eodem modo accusantes quoque, ac defendentes, ex iis, quæ sunt & accusant, & defendunt. Nihil autem differt de Atheniensibus, aut de Lacedæmoniis, & vel de homine, vel de Deo id ipsum agere. Nam si Achilli consuleres, aut si eum laudares, vel vituperares, vel defenderes, quæ sunt, aut quæ videntur esse, sumeres, vt ex eis diceres laudans, aut vituperans, si quid honestum, aut turpe sibi gestum est, accusans verò, aut defendens, si quid iustum, aut iniustum, consulens autem, si quid vtile inest, aut noxium. Similiter iis de quacunque re alia, vt de iustitia, vtrum bonum, an non, ex his, quæ in iustitia sunt, aut in bono. Verùm quoniam & ita omnes ostendere videmus, siue rectè, siue minus rectè syllogismo vtantur. Non enim ex omnibus, sed ex iis, quæ in vnoquoque sunt, sumere oportet, idque recta connectendi ratione adhibita. Perspicuum enim quòd impossibile sit aliter demonstrare. Patet igitur, necessarium esse, sicut in Topicis primum, vt electa de possibilibus, atque opportunissimis circa vnumquodque habeantur: quæ verò subitò incidunt, eodem pacto quæramus, respicientes non in indefinita, sed in ea, quæ in illis sunt, de quibus habetur oratio: vt præterea plurima, & proxima rebus circunscribenda sint. Nam quantò plura eorum, quæ in re sunt, teneas, tantò facilius demonstrabis. Et quantò propinquiora, tantò propria magis, ac minus communia. Communia verò dicimus, vt si Achillem laudes quoniam homo, quoniam semideus, quoniam in Troianos traiecit: hæc enim aliis multis insunt. Quare non Achillem magis, quàm Diomedem laudas. Propria verò, quæ nemini, quàm Achilli, contigerunt, vt quoniam Hectora, qui Troianorum erat fortissimus, interfecit, & Cygnum, qui, cùm esset inuulnerabilis, omnes, ne descenderent è nauibus, inhibebat, & quoniam adolescens, nec iureiurando adstrictus militauit, cæteráque huiusmodi. Vnus igitur eligendus modus: primúsque is locus est. Nunc verò enthymematum elementa dicamus. Elementum autem enthymematum, atque locum, idem dico. Sed prius de iis dicamus, de quibus necesse est prius dicere. Sunt enim enthymematum species duæ. Nam quædam quòd sit, vel non sit, approbatiua sunt: quædam ἐλεγκτικά. Græcè appellantur: id Latinè dicere possumus redarguendi potestatem habentia, differúntq; sicut in dialecticis syllogismus, & elenchus. Est autem approbatiuum quidē enthymema, cùm ex concessis colligitur. Elenćticum

Propria cuiusque propositæ tenenda.

ćticum verò, cùm repugnantia colliguntur. Ferè igitur nobis in vnoquoque genere vtili, atque necessario loci dicti sunt. Quare quibus enthymemata ex locis elicienda sunt, de bono, aut malo, honesto, aut turpi, iusto, aut iniusto, de propriis etiam affectibus, eodem modo sumpti sunt nobis iam priùs loci ex quibus. Verùm nunc alio modo de omnibus communiter sumamus, atque dicamus qui approbatiui, quíque elenctici sunt, annotantes eos etiam, qui sunt apparentium enthymematum, quæ tamen non sunt enthymemata, quoniam nec syllogismi. Quibus explicatis, de obiectionibus, solutionibúsque dicemus, vnde enthymemata elicienda sunt.

De locis enthymematum.
Cap. XXIII.

Locus ex cõtrariis.

VNus igitur approbatiuorum locus ex contrariis est. Nam inspicere oportet si contrario contrarium confirmanti quidem inest, confutanti autem si non inest, vt temperantiam bonum esse, quoniam intemperantia malum: vt in Messenia. Nam si bellum horum malorum causa est, per pacem hæc emendabimus. Item, quòd si non iis, qui inuiti obfuerunt, irasci par est: nec iis, qui coacti profuerunt, gratia eit habenda. Item, quòd si multa etsi hominibus credibilia sint, falsa tamen sunt: contrarium quoque credendum est, multa quanuis mortalibus incredibilia sint, vera tamen esse. Alius ex similibus casibus. Similiter nanque esse, & non esse oportet: vt si dicas, non omne iustum bonum esse: nam quicquid est iustè, id bene esset. Nunc verò iustè mori, non est appetibile. Alius ex iis, quæ adinuicem. Nam si alteri iustè ac benè agere inest, alteri pati inerit. Et si imperasse, etiam feciſſe: vt de publicanis Diomedon publicanorum princeps. Nam si vobis locare turpe non est, nec nobis conducere. Nam si qui passus est, iustè ac bene id passus est: ergo & qui fecit: & si qui fecit, ergo & qui passus est. Sed potest in hoc cauillatio fieri. Nam si iustè occisus est, iustè passus est, sed fortè non abs te. Quare seorsum perspiciendum, si pati dignus fuit, qui passus est, & facere qui fecit: deinde vtendum quomodocunque congruit. Nam interdum id dissonat, nihil que prohibet, veluti & Alcmæoni apud Theodectem, † Matrem verò tuam nemo mortalium oderat. Ait autem respondens, Sed distinguentes considerare oportet. Interrogante verò Alphesiboea, cur illam quidem morte dignam iudicarunt, se verò iniuria interfeciſſe. Et veluti iudicium de Demosthene, & eorum, qui Nicanora interemerunt. Nam quoniam iure interfeciſſe iudicati sunt, iure cæsus iudicatus est. Et vt de interfecto Thebis, de quo iudicium fieri volebat, si occidi dignus erat: quasi non sit contra ius eum occidere, qui iure cæsus est. Alius ex eo, quod magis & minus: vt, Nec dij quidem omnes sciunt, quonam pacto homines? Id enim est, si cui magis ineſſe deberet, non ineſt: nec cui minús. Illud verò, vicinos ab eo verberari, à quo vel pater ipse, ex eo quòd si minus est, & maius est, vtrunque ostendere opus sit, siue quòd sit, siue quòd non. Prætereà, si neque magis, neque minús. Vnde dictum est, Tuus pater, cùm liberos amiserit, miserabilis est: Oeneus verò non est, qui filium amisit totius Græciæ præclariſsimum. Et si Theseus iniuriatus non est, neque Alexander: & si nec Tindaridæ, nec Alexander: & Patroclum Hectot, & Achillem Alexander: & si cæteri artifices prauí non sunt, nec philosophi. Et si duces prauí non sunt, quia sæpe superantur, nec sophistæ. Et si oportet priuatos existimationis vestræ cúram habere, & vos Græcorum existimationis. Alius à temporis consideratione, vt Iphicrates pro Harmodio. Et si statuam petenti antè, quàm faceret, dediſſetis, nunc, cùm fecerit, non dabitis? Num igitur accepturi quidem pollicemini: cùm verò acceperitis, tunc aufertis? Et rursus ad illud, an Thebani Philippum in Atticam patientur pertransire, si antè, quàm auxilium eis aduersus Phocenses tulerit, petiiſſet, sponderent profectó. Incredibile igitur, si quia prodidit, ac fidem præstitit, idcirco transitum ei esse negaturos. Alius ex iis, quæ quiſpiam dixit, in se ipsum reiectis. Sed modus differt, vt Iphicrates in Teucro aduersus Aristophonta fecit. Nam cùm Aristophon, si proderet naues pecunia, rogatus, negasset, intulit deinde: Tu, qui Aristophon es, non prodidiſſes? ego verò, qui sum Iphicrates, prodidiſſem. Oportet autem, vt magis ille facturus videatur. Nam aliter ridiculum videbitur: vt si aduersus Aristidem accusantem id quiſpiam dixerit. Verùm ad detrahendum accusatori fidem. Omnino enim accusator defensore melior esse vult. Ad id igitur vniuersaliter reprobandum is locus est, quòd alius quiſpiam facere reprehendat quæ ipse vel non facit, vel non faceret: aut facere hortetur quæ vel non facit ipse, vel non faceret. Alius ex definitione, vt si dicas, Dæmonium nihil est aliud, nisi Deus, aut Dei opus. At qui si quis putat Dei opus esse, hunc putare necesse est, deos quoque esse. Et, sicut Iphicrates dixit, generoſiſsimum eum esse, qui optimus est. Nihil enim Harmodio, & Aristogitoni generosum erat anteà, quàm generosè gesserant. Et quòd propinquior ipse. Nam gesta mea Harmodij, atque Aristogitonis gestis propinquiora sunt, quàm tua. Et vt in Alexandro, Omnes profectò concedemus, non vnius fruitionem corporis impuros cupere. Id etiam, quod Socrates dixit, nolle ad Archelaum proficiſci. Turpe nanque similiter aiebat esse, si beneficio affectus non possis referre, quemadmodum si maleficio. Omnes enim iſti cùm definierint, acceperintque quid sit, tunc, de quo dicunt, ratiocinantur. Alius ex eo, quod multipliciter: vt in Topicis de eo, quod rectè. Alius ex partitione, vtputa si omnes trium causa iniuriantur, aut huius, aut iſtius, aut illius rei gratia, & propter hæc quidem impossibile, propter tertium autem neque ipsi dicunt. Alius ex inductione, vt ex Peparethia, quod mulieres vbique de liberis verè discernunt. Nam tum Athenis Mantiæ oratori ambigenti de filio mater asseruit: tum Thebis Ismenia, & Stilbone ambigentibus, Ismeniæ

Ex coniugatis.

Ex connexis, vel relatiuis.

Fallacia ex hoc loco, ob personarum vel reliquarũ circunstantiarum cõplexũ.

† Ita ait aliquis nomine Sotoris.

Locus cõparationis.

A definitione.

A participatione.

Ab inductione.

filium esse Dodonis cõfirmauit,ac idcirco Thessali eum Ismeniæ filium putarunt. Rursus ex Theodectis lege. Qui de alienis equis paruam curam habuerunt,iis suos non tradunt. Neque iis, qui naues alienas euerterunt, aliquis tradit suam. Si ergo id ita in omnibus fit,iis etiam, qui aliorum salutem neglexerunt, in custodiam sui vtendum non est. Et vt Alcidamas: Omnes, inquit, quomodocunque sapientes honorant. Nam Parij Archilochum, quanquàm eos vituperasset,honorarunt. Et Chij Homerum,quanquàm ciuis suus non esset.Et Mitylenæi Sappho, quanuis fœmina fuerit. Et Lacedæmonij, quanquàm minimè philosophorum studiosi sunt, Chilonem tamen in Senatorum suorum ordinem redegerunt.Itali quoque Pythagoram,Lampsaceni verò Anaxagoram,etsi peregrinus esset, magnificè tamen sepelierunt,& ad hunc vsque diem venerantur. Athenienses etiam quousque Solonis legibus vtebantur,beati fuerunt,& Lacedæmonij Lycurgi legibus vsi. Thebis quoque qui præfuerunt,philosophi erant,& ciuitas erat in felicitate. Alius ex iudicato, aut eodem, aut simili,aut contrario,præsertim si omnes,& semper,aut si saltem plurimi,aut sapientes,& ij vel omnes,vel clariores,aut etiam si ipsi iudices,vel qui ipsis grati sunt,vel ij,aduersus quos iudicare non possunt,domini: vel aduersus quos iudicare turpe sit, vt dij, pater, doctor: veluti Autocles dixit in Mixidemidam: Si furiis,quæ sunt deæ,suffecit pœnas in Ariopago dare,Mixidemidæ verò minimé. Aut sicuti Sappho, Malum esse mortem. Dij nanque,nisi sic iudicassent,morerentur. Aut sicuti Aristippus ad Platonem arrogantiorem,vt putabat. Atqui sodalis noster, inquit, nihil tale.de Socrate dicens. Egesippus quoque oraculo priùs in Olympo vsus,Delphis posteà quærebat ab Apolline,si quæ patri,eadem quoque sibi videantur: quasi turpe sit contradicere. Isocrates etiam de Helena scribit pulcherrimam fuisse:siquidem Theseus ita iudicauit. Et de Alexandro,quem dij præposuerunt. Euagoram quoque virtute præclarum fuisse,quòd Conon,cùm in calamitatem incidisset,relictis cæteris,Euagoram solùm petiit. Alius à partibus,sicuti in Topicis,quæ mouet anima.Nam hæc,aut illa. Exemplum hoc sit ex Socrate Theodectis, Quod ille sacrum non piè coluit,quos deos despexit, quos ciuitas deos esse arbitretur? Alius quoniam in pluribus accidat,vt bonum quid,aut malum inde consequatur,à consequentibus suadere vel dissuadere,accusare vel defendere,laudare vel vituperare: vt eruditionem inuidia malum consequitur,sapientiam bonum. Quare non oportet eruditi,ne habeamus inuidos. Aut oportet:sapientem enim esse oportet. Hic locus totum Calippi artificium est,si possibile, cæteráque, vt dictum est,addideris. Alius,cùm de duobus oppositis suadendum,vel dissuadendum sit,hoc modo de vtrisque dicere, quo modo exposuimus. Differt autem, quoniam ibi quæ fortè oblata sunt, opponuntur, hîc verò contraria: vt sacerdos quidam filium vetabat ad populum orationem habere.Nam si iniusta suades, (inquit) dij: si verò iusta, homines te odio habebunt. Imò verò habenda est ad populum oratio. Nam si iniusta, homines: sin verò iusta dicam, dij me amabunt. Hoc autem idem est illi prouerbio, quo fertur, oleum, ac salem emi oportere. Et commutatio quidem est, cùm ad vtrunque duorum contrariorum bonum,ac malum consequãtur,alterum alteri contrarium. Alius,quoniam non eadem occultè, atque apertè laudant, sed apertè quidem quæ iusta sunt,atque honesta maximè,occultè autem malunt,quæ conferunt,dare operam,vt ex his alterum colligatur. Nam hic locus,eorum,quæ præter opinionem sunt, principalissimus est. Alius,quoniam ita ex proportione conueniat: vt Iphicrates,cùm censores filium eius puerum adhuc ætate, quoniam statura longus erat, ciuitatis onera ferre cogerent: Si longos ex pueris,inquit, viros putabunt, breues ex viris pueros esse profectò censebunt. Et Theodectes in lege,cùm tributa pendentes, veluti Strabaca,& Charidemum, propter probitatem ciues faciatis, non expelletis eos ex ciuitate, qui in tributarios nefanda commiserunt? Alius à consequenti, si idem sit, quod & à quibus consequitur,eadem sint: vt Xenophanes docebat similiter eos impios esse, qui deos asserant factos, quemadmodum eos, qui morituros affirmant, cùm vtrinque accidat, deos aliquando non esse. Omnino autem,quod ex vtroque accidit,quasi semper idem capiatur. Iudicaturi autem estis, non de Socrate, sed professione, an philosophandum sit. Et quòd dare terram,& aquam: id seruire sit. Et communis esse participem pacis,id est,iussa facere. Sumendum autem alterutrum,quod accommodatius est. Alius ex eo quòd non idem ab eisdem semper eligitur, sed oppositum prius, aut posterius, veluti hoc enthymema: Si exulantes pugnabamus,vt reduceremur: reducti sponte exulabimus,ne pugnemus? Aliquando enim pugnare,vt domi essent, eligebant, aliquando non esse domi, ne pugnarent. Alius,si cuius gratia id factum non sit,huius gratia esse,aut factum fuisse dicere:vt si quis afferat cuipiam aliquid, vt, cùm abstulerit, doleat. Vnde illud dictum est, Multis non ex beneuolentia Deus ingentes præstat prosperitates, verùm vt nobiliores suæ fiant calamitates. Et illud Antiphontis ex Meleagro, Non vt feram occiderent,sed vt de virtute testes Meleagro ad Græciam essent,iniuersam. Et Theodectis ex Aiace,quòd Diomedes non vt honoraret elegit Vlyssem,sed vt minor esset,ac sequeretur. Possibile nanque est huius gratia fecisse. Alius litigantibus & consulentibus communis, vt suasoria, & dissuasoria consideres, & ea, quorum gratia vel agunt,vel fugiunt.Hæc enim sunt,quæ si insunt,agendum est:vtputa si possibile,si vtile, si facile aut sibi, aut amicis, vel si nocuum, damnísque illatiuum inimicis, aut si iactura minor est emolumento. Ex his enim suadent,ex contrariis autem dissuadent. Ex his etiam ipsis & accusant, & defendunt quidem ex dissuasoriis,accusant verò ex suasoriis. Est autem hic locus Pamphili,atque Calippi ars vniuersa. Alius ex iis

A pronũtiatis.

A cõnexis.

Ab oppositis.

Ex duplici hominum opinione.

Ex analogia.

A consequentibus.

A causa.

ex iis,quæ fieri quidem videmus,incredibilia verò sunt,quoniam non credentur, nisi aut essent, aut prope essent,& quàm maximè.Nam aut quæ sunt, aut quæ probabilia sunt, credunt. Si ergo nec credibilia, nec probabilia, vera profectò sunt.Non enim quoniam probabilia,ideo credibilia sic videntur, vt Androcli Pytheo leges reprehendenti exibilarunt, quoniam dixit, lege opus esse legibus,quæ ipsas corrigat: nam & sale piscibus. Non enim probabile,nec credibile videtur,cùm in mari enutriantur,talis egere. Oliuaceis quoque oleo,quanuis non credibile,oleo ea egere,ex quibus oleum gignitur.Alius elencticus, quo repugnantia considerantur, partim in aduersario,si quid tempore, factis, oratione repugnat,hoc pacto. Deinde dicit vos amare, qui cum triginta viris coniurauit. Partim in se ipso, sic.Deinde litigiosum me ait, litem verò vllam me vnquam suscepisse non potest ostendere.Partim & in se ipso,& in aduersario, hoc modo: Et iste quidem nihil vnquam mutuò dedit, ego autem pro multis etiam vestrûm solui. Alius, cùm res,aut homines suspecti sint,vel videantur causam eius afferre,quod suspicionem facit.Est enim aliquid,quare ita videtur:vt cùm reprehenderetur quædam de filio: nam quoniam osculabatur adolescentem, impudica esse videbatur. Causa dicta soluit suspicionem. Et vt in Aiace apud Theodecten aduersus Aiacem Vlysses dicit,quòd cùm sit Aiace fortior,tamen non videatur.Alius à causa si est,quod sit etiam illud,quod causam sequitur:si non est,nec causa sit.Simul enim causa,& id,cuius causa,& absque causa nihil est: vt Leo domas se defendens,accusante Thrasybulo, dixit quòd in arce quidem constitutus infamiæ notatus,Respondit,Si ita esset,non se pulsatum à triginta fuisse.Sibi enim magis propter odium in plebem susceptum triginta viri crederent. Alius, considerare si possibile erat, aut est melius, quod consulit, aut facit,aut fecit. Perspicuum nanque si sic se habent,quòd non facit,cùm nemo volens,ac sciens mala eligat:quod quidem falsum nonnunquam est.Nam sæpe manifestatur posteà, melius aliter fuisse, quod priùs non erat manifestum.Alius,considerare si quid factis contrarium facturi sint, vt Xenophanes lugentibus Eleatis, rogantibus an Matutæ sacrificarent, consulebat,si deam putabant,ne lugerent:sin hominem,ne ipsi sacrificarent.Alius à perperàm factis accusare vel defendere,vt in Medea Carcini. Hi quidem accusant, quòd filios Medea interemerit,quoniam non apparent.Errauit enim Medea emissione filiorum.Hæc autem se defendit, quòd non filios, sed Iasonem interfecerit. Id nanque,nisi fecisset, peccasset. Siquidem & alterum fecisset. Hic autem locus, ac enthymematis species tota Theodori prior ars est. Alius à nomine, vt Sophocles, apertè Sidero, noménque ipsum ferens.Et vt in deorum consueuerunt laudibus dicere.Et vt Conon Thrasybulum appellabat.Herodicus quoque in Thrasymachum dicit, Semper tu Thrasymachus es.Et in Polum, Semper Polus es. Et de Dracone legumlatore, quòd leges illæ non hominis essent, sed Draconis.Erant enim duræ. Et apud Euripidem Hecuba in Venerem: Nomen quoque tibi rectè inditum:dea enim es amentiæ prætecta.Et Chæremon Pentheus à futura calamitate appellatus. Laudantur autem ex enthymematibus,elenctica magis,quàm demonstratiua. Nam & breuis contrariorum collectio est enthymema elencticum,& auditori quæ inter se conferuntur, lucidiora sunt. Ex omnibus verò enthymematibus tam ad demonstrandum, quàm ad redarguendum accommodatis,iis maximè plaudunt,quæ & acuta sunt, & audientes statim cùm incœperis percipiunt. Ipsi enim secum gaudent quòd præuiderint:& quæ ita consequuntur,vt non nisi posteà, quàm dicta sunt,intelligantur.

Elencticus locus.

Suspicio vt eluẽda.

De apparentium enthymematum locis.

Cap. XXIIII.

Verùm quoniam possibile est, alium esse syllogismum,alium non esse,sed videri:necesse est vt enthymema quoque aliud enthymema sit, aliud non sit,sed videatur. Siquidem enthymema syllogismus quidam est:loci autem enthymematum,quæ non sunt,sed videntur,hi sunt.Primus penes dictionem:& huius quidem vna pars,vt & in dialecticis est, cùm non ratiocinatus conclusionem tandem infert.Non est hoc,& hoc,est ergo necesse hoc atque hoc esse.Nam quod in enthymematibus conuolutim,atque per opposita dictum est, id videtur enthymema. Dictio enim huiusmodi capax enthymematis est: videtúrque id esse penes figuram dictionis.Est autem vtile ad dicendum dictione syllogistica, multorum syllogismorum capita dicere,hoc pacto: Qui illos seruauit,qui nostros vltus est, qui Græcos liberauit.Quorum vnumquodque ex aliis demonstratum est,sed simul collecta aliquid facere videntur.Alter verò penes æquiuocationem,vt si μῦς laudandus diceretur,quoniam mysteria inde dicantur,quæ sacrorum omnium maximè sunt veneranda:vel initium optimum esse,vnde initiati appellantur.Aut si quis cùm canem laudet,de cælesti simul dicat,aut de Pane:quoniam Pindarus ait,O felix,quoniam magnum Dei canem, atque varium cælestes appellant.Aut si nullum esse canem decori est,canem esse dedecori est. Et si dicas, Mercurium omnium deorum esse liberalissimum, cùm solis communis Mercurius vocetur. Et si existimatione optimum esse dicas,quia viri probi non pecunia digni,sed existimatione digni sunt.Nam existimatione dignum non simpliciter dicitur. Alius,si quæ seiuncta sunt,coniunctim,aut quę coniuncta,seiunctim dicis.Nam quoniam idem esse videtur,cùm sæpe idem non sit:vtrum vtilius,id faciendum.Est autem hæc Euthydemi præceptio:vt scire quia trirremis in Pyræo sit.Quilibet enim id nouit. Et quòd qui elementa scit,carmen quoque sciat: idem enim est. Et quoniam si duplum valetudinarium,nec simplex salubre. Nam si duo bona sunt,quomodo eorum alterum malum? Quod ita dictũ,elencticum est,sic verò demonstratiuũ. Non enim possibile est,duo esse bona,quorum vnũ malum sit.

Omni

Universidad de Deusto
Biblioteca

Omnino autem hic locus cauillatorius est. Rursum quod in Thrasybulum Polycrates dixit, quòd rriginta tyrannos deposuit: coniungit enim. Vel quod in Oreste Theodectis est ex seiunctione, iustum, eam, quæ maritum occiderit, mori: & patris vltionem à filio fieri, par est. Ergo hæc facta sunt: quæ si coniunxeris, non fortè ampliùs iustum. Id autem etiam ex defectu esse potest. Non enim dixit à quo. Alius, amplificatione confirmare, aut refutare. Quod fit, si antè, quàm demonstraueris quod feceris, rem amplifices. Efficit enim vt videatur vel quòd non fecerit, quando, qui causam dicit, amplificat: vel quod fecerit, quando accusator indignatur. Quare enthymema non est. Falsò enim colligit auditor, factum ab eo esse, aut non esse, cùm demonstratum sit. Alius, ex signo. Nam id nihil colligit: vt si quis dicit, amores ciuitatibus conducere. Nam Harmodij, & Aristogeitonis amores Hipparchi destruxerunt tyrannidem. Aut sic: Furatur Dionysius: prauus enim est. Nihil enim colligit, cùm non sit omnis prauus fur, sed omnis fur prauus. Alius per accidens, sicuti Polycrates de muribus dicit, quòd auxilium tulissent, arcuum chordas rodentes. Aut si quis dicat, optimum esse in cœnam vocari. Nam Achilles cùm apud Tenedum vocatus non esset, fuit iratus Achiuis. Constat autem, illum, quasi neglectum, conciratum fuisse: quod inde accidit, quòd vocatus non fuit. Alius, penes consequens, hoc pacto: Alexander magnanimus fuit. Despexit enim multorum consuetudinem, & apud Idam secum conuersabatur. Nam quia tales magnanimi sunt, magnanimus etiam is videbitur. Item exornat se delicatè, noctúque circumerrat: adulter ergo. His simile, quòd in tẽplis inopes & cantant, & saliunt, & quòd exulibus licet, vbicunque volunt, habitare. Nam cùm iis, qui felices esse videntur, hæc adsint, & ij, quibus adsunt, felices putabuntur. Sed in modo differunt: quapropter etiam in defectum incidunt. Alius penes non causam vt causam, hoc pacto: Quia simul, aut pòst, hoc factum est. Capiunt enim post hoc, quasi propter hoc, & maximè qui Rempublicam gerunt, vt Demades Demosthenis administrationem omnium malorum causam esse dicebat, quoniam post illam bellum euenerit. Alius penes defectum eius, quod est quando, & quomodo, hoc pacto: Non iniuria Helenam abstulit Alexander, cùm eligenti à patre daretur. Non enim semper, sed semel. Ad hoc enim vsque in potestate patris erat. Vel sic, Ingens contumelia est, liberos homines pulsare. Non enim omnino, sed cùm non incœperint, manus inferre. Adhæc, sicut in contentiosis penes simpliciter, & non simpliciter, sed quoddam fit apparens syllogismus, vt in dialecticis, quod non ens, ens est. Nam non ens, ens est non ens. Et quod scitur ignotum: scitur enim ignotum quod ignotum sit. Sic etiam in rhetoricis apparens est enthymema penes probabile, non simpliciter, sed probabile quoddam. Id verò est non vniuersaliter, vt Agathon quoque dicit: fortè quis illud probabile putet, multa mortalibus esse non probabilia. Fit enim hoc præter probabile: quare id etiam probabile, quod est præter probabile. Si verò sic, erit probabile, quod est non probabile. Verùm vt in contentiosis secundùm quid, aut ad aliquid, aut quomodo non additum deceptionem facit, ita & hîc, quoniam probabile sit non simpliciter, sed quod dam: quo ex loco ars Coracis composita est. Nam siue suspectus non sit, vt si pulsationis imbellis homo accusetur, non enim probabile id: siue suspectus, quoniam robustus: nec id etiam probabile, quoniam probabile videri poterat: & similiter in aliis: nam vel suspectus, vel non suspectus erit necessariò, vtraque profectò probabilia videntur. Sed alterum probabile est, alterum non simpliciter, sed vt dictum est. Inferiorem quoque rationem superiorem facere hoc ipsum est. Hinc iure homines Protagoræ professionem non ferebant: falsum enim profitebatur, non verum. Sed apparens probabile nec in arte vlla, sed in rhetorica, & contentiosa. Sed de enthymematibus, tam de iis, quæ sunt, quàm de apparentibus, dictum est. Nunc de solutionibus dicendum videtur.

De solutionibus. Cap. xxv.

Soluimus autem vel aliud enthymema contrà opponentes, vel obiectionem inferentes. Cùm igitur aliud opponimus, patet quòd ex eisdem possumus dicere locis. Syllogismi enim ex probabilibus sunt: probabilia verò multa inter se contraria sunt. Obiectiones autem, sicut in Topicis, quatuor ex locis inueniuntur. Sunt enim aut ex eodem, aut ex simili, aut ex contrario, aut ex iudicatis. Ex eodem, vt si enthymema esset de amore, quoniam bonus, obiectio duplex est. Nam vel vniuersaliter dices, omnem indigentiam malum esse, vel secundùm partem, quòd neque optimi, neq; pessimi amores dicerentur, nisi etiam mali essent amores. Ex contrario autem obiectio ducitur: vt si cùm enthymema esset, probum virum amicis bene facere: ac nec improbos omnibus malè facere, responderes. Ex simili verò hoc pacto sit enthymema, Maleficio affecti semper oderunt. At, inquies, beneficio affecti non semper amant. Iudicata verò ea dicimus quæ clarissimorum virorum iudicio comprobata sunt. Sic enthymema, quòd oporteat ebriis ignoscere, quum ignorantes peccent. Obiectio: Non ergo Pittacus laude dignus esset, qui maiores pœnas in legibus sumi de illis scripsit, qui vino peccent. Verùm quoniam ex iis quatuor omnia enthymemata fluunt, probabili, exemplo, argumento, signo, & sunt ex probabilibus quidẽ, quę colliguntut ex iis, quę vt plurimum aut sunt, aut esse videntur: ab exemplo autem, quæ per inductionem ex vno, vel pluribus similibus, cùm vniuersale corporis, & particularia, ratiocinatione collegeris. Ex argumento autem sunt, quæ ex iis inferuntur, quæ necessario indicio sunt. Ex signo verò, cùm per vniuersale, aut singulare, siue sit, siue non, collegeris. Quoniam igitur probabile non semper, sed vt plurimùm verum est, perspicuum est, posibile semper esse, huiusmodi enthymemata soluere obiectione allata. Quæ quidem non semper vera, sed apparens solutio est. Nam

Nam qui obiicit, non dissoluit verisimilitudinem, sed non esse necessariam probat. Quare semper contingit, defendentem magis, quàm accusantem, abundare, propter hanc deceptionem. Nam cùm accusator per probabilia confirmet, sempérque quod vt plurimùm est, obiectionem habeat, non enim esse probabile, sed semper, ac necessarium: non est eadem solutio, quòd non sit probabile, & quòd non sit necessarium. Itaque iudex deceptus putat, si ita solutum est, aut probabile non esse, aut sibi non iudicandum, vt dicebamus. Sed non ex necessariis tantùm iudicandum est, verùm etiam ex probabilibus. Id enim est optima sententia iudicare. Quare non satisfacit, cùm soluat, probétque non esse necessarium: sed soluendum est, quod non probabile: quod eueniet, si obiectio magis vt plurimum est. Dupliciter autem potest huiusmodi esse: aut tempore, aut rebus ipsis. Firmissima verò est, si vtriusque. Nam quod sæpius fit, id magis probabile est. Refutantur autem & signa, &, quæ ex signis sunt, enthymemata, etiam si vera sunt, vt priùs dictum est. Nullum enim signum syllogismo colligit, vt nobis ex Analyticis patuit. Contra exempla verò eadem, quæ contra probabilia, est dissolutio. Nam si quid habemus, nec si solutum est, sed quod non sit necessarium, & aut plura, aut sæpius, aliter. Sin verò & plura, & sæpius, sic pugnandum, aut non esse simile id, de quo agitur, aut non similiter, quandámque inesse differentiam. Argumenta verò sunt, & quæ ex argumentis enthymemata, non possunt solui, quòd syllogismo non colligant: quod etiam ex resolutiuis patuit. Quare restat probare, quòd ita sit, vt dicitur. Quòd si patet ita esse, & argumentum esse, insolubile iam id redditur, cùm omnia per demonstrationem facta sint certiora.

De amplificatione, & attenuatione. Cap. xxvi.

Amplificatio autem, & attenuatio, non est enthymematis elementum. Idem enim elemẽtum dico, & locum. Nam elementum, ac locus est, in quem multa incidunt enthymemata. Amplificatio autem, & attenuatio, enthymemata sunt, ad ostendendum magnum esse, vel paruum, quemadmodum bonum quoque, ac malum, iustum ac iniustum, & aliorum quodlibet. Hæc verò sunt omnia, de quibus syllogismi, aut enthymemata fiunt. Quare si nihil horum locus enthymematis est, nec amplificatio, ac attenuatio. Verùm nec refutatiua enthymemata species quædam est alia, quàm affirmatiua sunt. Patet nanque quòd refutat aut obiectionem inferens, aut probans. Probant autem quod oppositum est, vt si factum vnus esse ostendit, alter factum non esse. Quod si factum non esse ille, factum esse hic ostendet. Quam ob rem non erit hæc differentia, cùm eisdem vtrique vtantur. Enthymemata autem afferunt quòd sit, aut non sit. Obiectio etiam non est enthymema, sed, sicut in Topicis, opinionem quandam dicere, vnde perspicuum fiat vel quòd non colligit syllogismo, vel quòd falsum quiddam assumpsit. Sed de exemplo, de sententia, de enthymematibus, ac omnino de rebus vnde inueniemus, & quomodo inuentas dissoluemus, hæc nobis dicta sint.

ARISTOTELIS STAGIRITAE RHETORICORVM AD THEODECTEN.

LIBER TERTIVS.

De partibus rhetoricæ. Cap.

Verum quoniam tria in oratione requiruntur: primùm vnde fiat fides, alterum de eloquutione, tertiũ de ordine partium orationis: ac de fide iam dictum est, ex quibus, & ex quot, quòd ex tribus, & cur tot solùm: nam aut quia ipsi, qui iudicant, quodam modo affecti sunt, aut quia quales quosdam eos, qui dicunt, arbitrantur, aut quia quod demonstratum est, omnibus persuadetur: & hoc explanatum vnde enthymemata inueniantur: sunt enim species enthymematũ & loci: sequitur nunc vt de eloquutione dicamus. Non enim sufficit, si habeas quæ dicenda sint, sed necesse est, ea, vt oportet, dicere, quod plurimum confert, vt oratio qualis quædam esse videatur. Primum igitur quæsitum est, quod natura primum est, vnde res ipsæ credibilitatẽ habeant: déinde quo pacto in dictione ponẽdæ sunt. Tertiò, quod vires quidem habet ingentes, sed nondum explicatum quomodo prænuntiandum. Nam vel in tragœdiam, atque comœdiam tardiùs accesit. Ipsi enim poëtæ tragœdias olim pronuntiabant. Quare manifestum est id etiam in rhetorica ita esse, quemadmodum in re poëtica: quod & alij quidam tractarunt, & Glaucus Teius. Est autem pronuntiatio in voce, quo pacto ipsa in singulis affectibus vtendum sit, velut quando magna, quando parua, quando mediocri, & accentibus quomodo, sicut acuto, graui, mediocri. Et quibus in vnoquoque numeris. Tria enim sunt, quę considerant, magnitudo, harmonia, numerus. Præmia ergo ex certaminibus ij

pene

Universidad de Deusto
Biblioteca

penè ferunt. Verùm sicut in poëticis certaminibus plus ipsis poëtis possunt actores, sic & in ciuilibus propter ciuitatum deprauationem. Sed nondum de ipsa ars composita est. Nam & de eloquutione tardiùs acceptum: videturq; parum honestum esse, si bene examines: sed tamen cùm rhetorica, eiúsque præceptio ad opinionem spectet, non quòd rectè se habeat, sed quia necessarium; non est negligendum. Iustum enim est, nihil plus in oratione quærere, quàm ne aut dolore, aut voluptate afficias. Ita cùm par sit ipsis rebus certare, cætera præter demonstrationes superuacanea sunt. Veruntamen nimiùm faciunt, vt dictum est, propter auditorum prauitatem. Verùm elocutio ipsa habet parum quid in docendo semper necessarium. Refert enim ad significandum, sic aut sic dicere, quanuis non tantum. Verùm hęc omnia concepta animi imago sunt, & auditorem respiciunt: quapropter nemo geometriam sic docet. Nam elocutio, quæ solis verbis fit, siquidem rectè fit, id facit quod & pronuntiatio. Cœperunt autem parum de ipsa quidam dicere, veluti Thrasymachus de commiserationis pronuntiatione: sed est Naturæ aptum esse, & ad agendum, & minùs artificiosum, quàm cætera: eloquutio autem artificiosa, quocirca qui id facere possunt rhetores, iis quoque, sicut & pronuntiantibus, præmia posita sunt. Nam orationes scriptæ vehementiores propter eloquutionem videntur, quàm propter sententias. Cœperunt igitur, sicuti Natura postulat, id primò poëtæ mouere. Nam ipsa nomina, imitationes sunt. Est autem & vox nobis ad imitandum, omnium particularum aptissima. Quapropter artes quoque constitutæ sunt, rhapsodia, & histrionica, & aliæ eiusmodi. Ac quoniam poëtæ res friuolas dicentes, propter dictionem videbantur gloriam consequuti, idcirco poëtica primò suscepta est dictio, qualis est Gorgiæ. Et ad præsens vsque multi minùs docti hos optimè dicere arbitrantur. Id verò ita non est, sed alia orationis, alia poësis dictio est. Quod inde etiam ostenditur, quòd nec ipsi, qui tragœdias faciunt, illo modo amplius vtuntur: verùm sicut ex tetrametris ad iambicum transgressi sunt, quoniam metrorum omnium id orationi simillimum est: sic quæcunque nominum præter consuetudinem sunt, ea neglexerunt: & quibus prisci exornabant, & impræsentiarum etiam qui hexametra componunt, prætermiserunt. Quam ob rem risu dignum est, eos imitari, qui non amplius illo modo vtuntur. Quare perspicuum est, non omnia, quę de dictione dici possunt, nobis examinanda, sed de ea, qua dicimus. De illa verò dictum est in iis, quæ de arte poëtica tractauimus: ibi ergo perspiciatur.

Actio etiam in scripta oratione.

De eloquutione. Cap. II.

ELoquutionis igitur huius virtus diluciditate definiatur: quod ita esse illud signi est, quoniam nisi oratio significet, non habebit opus suum. Et quoniam nec deiectam, & humilem, nec rerum dignitatem excedere, sed accommodatam esse oportet. Poëtica quoque fortè non humilis, sed orationi non accommodata est. Dilucidam autem reddunt orationem, quę propria sunt, siue nomina, siue verba: non deiectam verò, sed ornatam, reliqua, de quibus in arte poëtica diximus. Nam inusitata grauiorem reddunt orationem. Quod enim ad peregrinos, atque aduenas patimur, id etiam ipsum ad dictionem sustinemus. Quocirca inusitatiora sunt adhibenda: hæc enim ex omnibus admiramur. Mirabile autem omne iucundum est. In metro igitur multa id faciunt, commodéque ibi dicuntur. Nam tam res, quàm personæ, de quibus habetur oratio, excellentiores sunt. In oratione verò soluta, cùm causa minor sit, multò paucioribus vtendum. Nam ibi quoque si seruus, aut adolescens ornatiora diceret, aut de paruis, indecorum esset. Quanquàm etiam in his extenuatio, iúsque, & amplitudo decori est, quare oportet id facientes latère, ne fictè dicere videantur, sed genuine: hoc enim verisimilem facit orationem, illud autem contrarium. Nam tanquam insidiantia vituperantur, quemadmodum & vina mista. Quod Theodori vox ad aliorum habet histrionum. Illa enim, eius ipsius, qui dicit, esse videtur: hæ, alienæ. Celantur autem facilè, si quis ex consueta, communique dicendi ratione eligens componat, quod Euripides facit, & primus monstrauit. Cùm autem nominibus, atque verbis constet oratio, cúmque nominum tot sint genera, quot in arte poëtica dicta sunt, ex iis prisci quædam, & compositis, atque iteratis nominibus, & fictitiis rarò, & paucis in locis vtendum. Sed vbi, dicemus posteà. Causa quoque dicta est: ad maius enim, quàm decorum est, orationem extolunt. Propria verò, & congrua, & translatio solutæ orationis eloquutioni conueniunt. Cuius signum est, quòd solùm his omnes vtuntur. Omnes enim translationibus, & congruis, atque propriis colloquuntur. Quare patet, si quis hæc rectè componat, quòd oratio & clara, & prisca videbitur: & cur prisca, latebit: quæ orationis oratoriæ virtus erat. Nominum verò, quæ sunt æquiuoca, cauillatori conferunt: æquiuocationibus enim fraudem parat. Quæ verò synonyma sunt, poëtis. Dico autem propria, & synonyma, vt proficisci, ac ire. Nam hæc ambo, & propria, & synonyma sunt alternicem. Quid autem vnumquodque horum sit, & quot translationis genera sint, & quod plurimum tam in re poëtica, quàm in soluta oratione translationes possint in arte poëtica, vt diximus, dictum est. Tantò autem magis in ipsis oratori est elaborandum, quantò pauciora præsidia soluta oratio habet, quàm metrica. Sed dilucidum quoque, iucundum, ac priscum maximè affert translatio: neque est accipere ipsum ab aliquo. Sunt autem epitheta, & translationes accommodatæ ad inuicem dicenda, quod ex proportione fiet: aliter indecorum videbitur. Nam contraria simul collata maximè apparent. Considerandum igitur, vt iuueni purpureum, sic seni quid conueniat. Non enim eadem vtrique decora est vestis. Ad hæc, cùm laudare velis, à melioribus: cùm vituperare, à peioribus. Eorum, quæ in genere sunt,

Metaphorarũ delectus.

sunt, ducenda translatio est: veluti si quoniam in eodem genere contraria sunt, mendicantem flagitare diceres, ei flagitantem mendicare. Nam quoniam petitiones ambo sunt, licet quod diximus facere: sicut etiam Iphicrates dixit, Calliam mitragyrtem, id est, stipem flagitantem, sed non daduchum. Dixit autem non fuisse ipsum initiatum. Non enim mitragyrtem ipsum appellasset, sed daduchum. Nam cùm vtraque in diuinis sint, alterum laudabile, alterum illaudabile est. Sic etiam Dionysij adulatores, artifices se ipsos appellabant. Hæc autem ambo metaphora, hæc quidem sordidantium, hæc autem contrarium. Et prædones quidem se ipsos acquisitores vocant nunc. Quapropter licebit etiam dicere iniuriatum esse, & errantem iniuriari: furatum quoque & accepisse, & rapuisse. Quod verò Telephus apud Euripidem dicit, præesse remis, & in Mysiam abitus, indecorum est. Nam regnare, cùm dignitatem rerum excedat, non igitur rectè est recta hæc metaphora. Fit autem in syllabis quoque error, cùm suaues non fuerint, veluti Dionysius Chalceus in elegiis poësim clamorem Calliopes appellat: nam vtraque voces sunt. Translatio autem per non significantes voces friuola est. Præterea, non longè petenda, sed à propinquis, & iis, quæ eiusdem generis sunt, & innominata per translationem ita nominare oportet, vt cùm dicta sint, pateat esse propinqua, vt in illo comparato ænigmate. Aereum vidi virum ignitum, viro conglutinatum. Res enim innominata est: sed ambo, additio quædam sunt. Conglutinationem igitur, ipsius cucurbitæ adhæsionem dixit. Et profectò in comprobatis ænigmatibus commodas possumus inuenire translationes. Nam cùm ænigmaticæ orationi translationes congruant, manifestum est, probè, ac ex probis esse translatum. Pulchritudo autem nominis, vt Lycimnius, in sono, aut in significato. Et è diuerso turpitudo quoque similiter. Et ad hęc tertium, quod cauillatoriam soluit rationem. Non enim (vt dixit Bryson) nemo turpiter loquitur, cùm hoc pro illo dixit, si quid dicit, hocce significat, innuítque. Nam id falsum est, cùm aliud alio magis proprium sit, & similius, & aptius, vt rem ante oculos ponat. Præterea, non similiter se habens, propriu[illegible] & translatum significat. Quare vel sic aliud alio pulchrius, & turpius existimandum. Nam vtraque honestum, ac tu[illegible]e significant, sed non inquantum honestum, atque inquantum turpe: aut hæc quidem sic, vt rem honestam, turpémve significet, contráque hæc ita sit, sed hæc tamen magis exprimit rem turpem, quàm turpis est, alia minùs. Translationes verò à pulchris transferendæ, aut voce, aut potestate, aut visu, aut alio quodam sensu. Differt autem, & melius dicitur aurora rosea, quàm phœnicia, vel multò ineptius rubea. In epithetis etiam adiectiones tam à malo, vel turpi facere possumus, vt turpius dicitur matricida, quàm parricida, rursum à meliore, vt vltor parentis. Et Simonides cùm sibi non multùm afferebat, qui mulabus vicit, nolebat carmen componere, quasi molestè ferret in laudem mularum id facere: cùm verò multùm attulit, componebat, Equorum saluete venti pedum filiæ. Atqui asinorum etiam filiæ erant. Adhæc, illud ipsum diminutione consequi licet. Est autem diminutio quæ tam bonum, quàm malum minus ostendit, vt in Babyloniis Aristophanes mordaciter dicit pro auro aurulum, pro veste vesticula, pro conuicio conuiciolum, pro ægrotatio ægrotantiuncula. Cautum autem esse oportet, & in vtrisque seruare mediocritatem.

Abitus pro nauigans nimis seruile est.

Ænigmata etiam metaphoris idonea.

Epithetorũ delectus.

De frigidis. Cap. III.

RIgida verò in dictione fiunt quadrupliciter. In nominibus compositis, vt Lycophron, multifacies cælos, magniceruicis terræ, litus angustoportum. Et, vt Gorgias appellabat, mendicimusus adulator, & periuros, atque probiuros. Et vt Alcidamas, referta animum viribus, & faciem facta ignicolor: & promptitudinem ipsorum putauit fore finiferam, & orationis vim finiferam constituit, & purpurocolor Thessali pauimentum. Nam omnia hæc propter compositionem poëtica videntur. Hæc quidem vna causa est. Altera, priscis nimium vti, vt Lycophron. Xerxes, dico, vir montis instar, & Schiron, vir vastus. Et Alcidamas ludicrum poësi, & ipsam Naturæ stoliditatem, & ardenti mentis ira exacerbatum. Tertium in epithetis, cùm aut longis, aut alienis, aut frequentioribus vtimur. In poësi enim decet album lac dicere, in oratione verò soluta nonnulla indecora sunt, & nonnulla, si crebriùs ponantur, arguunt, ac patefaciunt modum poëticum. Sed quoniam opus est ipsis vti, (tollunt enim quod vsitatissimum est, & faciunt vt eloquutio grauior videatur) habenda est mediocritatis cura, ne peius efficiant, quàm si frustrà dicerentur. Nam malè dicere illi efficitur, iis non bene. Idcirco quæ scripsit Alcidamas, frigida videntur. Non enim quasi bellariis, sed quasi cibariis vtitur epithetis, valde crebris, ac patentibus, & amplioribus, quàm res postulat. Non enim sudorem dicit, sed sudorem humidum: nec in Isthmia, sed in Isthmiorum solennitatem: nec leges, sed ciuitatum leges: nec curribundus, sed impetu animi curribundum: nec auditorium, sed Naturæ auditorium, & tristem solicitudinem animi: nec gratiæ, sed plebeiæ gratiæ conditor, & gubernator audientium voluptatis: nec ramis, sed syluæ ramis occuluit: nec corpus tegebat, sed pudenda corporis. Et honorabilem animi cupiditatem: quod simul & compositum, & epitheton est. Sic igitur poëma, & sic prauitatis adinuenerunt excessum. Nam qui poëticè dicunt, propter indecorum ridicula, & frigida confingunt, atque componunt, & adhæc obscura propter nugationem. Qui enim, quanuis auditor intelligat, tamen interponit, diluciditatem obscurarè dissoluit, Vtimur autem compositis, cùm & res innominata sit, & dictio ad compositionem apta, vt χρονοτριβέν, quod si crebriùs fit, omnino poëticum est. Quare composita dictio dithyrambicis est perutilis. Inflati nanque isti sunt. Prisca verò

Heroi

Universidad de Deusto
Biblioteca

Heroicis:dignitatem enim,ac magnitudinem affert. Translatio autem iambicis, quibus nunc vtuntur,vt dictum est. Adhæc in translationibus quartò frigiditas fit, cùm non conueniant, aut quoniam ridiculè, quibus Comici vtuntur, aut quoniam inflatè nimis, ac tragicè, aut quoniam obscurè, quia remotiores, vt Gorgias. Virides res, atque exangues, quas turpiter seminasti, & perperà messuisti. Hoc enim valde poëticum est. Et vt etiam Alcidamas philosophiam vallum legum,atque fossam appellat. Odyssæam verò pulcherrimum humanæ vitæ speculum,nihilque tale poëtæ iudicrum afferens. Cuncta hæc parum credibilia,propter ea,quæ dicta sunt. Illud autem Gorgiæ in hirundinem, cùm super eum volans stercus emiserit, optimè, ac tragicè dictum est. Dixit enim, Turpe est hoc ô Philomena. Hoc quidem aui dictum, turpe non sit, verùm ad virginem turpissimum. Rectè igitur obiurgauit, quoniam non quod est dixit, sed quod fuerat iam olim.

De imagine. Cap. IIII.

IMago etiam, translatio est. Parum enim à translatione differt. Nam cùm Achillem, vt leonem, irruisse poëta dicit, imago est: cùm verò leonem, translatio. Nam quoniam vterque viribus excellit, Achillem traducendo leonem appellauit. Accommodantur autem imagines orationi etiam solutæ,sed rariùs. Poëticum enim id est. Ducuntur verò ticut translationes ab eis differentes eo, quod dictum est. Sunt igitur imagines in soluta oratione,vt apud Androtiona in Idriea,similem ipsum esse canibus vinctis. Nam illæ quicquid incidit mordent, & Idriea ex vinculis solutum infestum esse. Et vt Theodamas Archidamum Euxeno geometriam ignoranti conferebat, & ex proportione. Erit enim Euxenus Archidamus geometricus. Et in Republica Platonis: Qui mortuos spoliant, eos canibus similes esse, quæ lapides mordent, & proiicientes non tangunt. Et vt Demosthenes in plebem,gubernatori similem ipsam esse, robusto quidem, sed subcuruo. Illud quoque in carmina poëtarum, formosis absque pulchritudine similia esse. Nam & illi cùm defloruerint, & hæc soluto numero longè alia,quàm fuerint, esse videntur. Et Pericles in Samios, similes ipsos esse pueris, qui panem accipiunt,sed plorantes. Et in Bœotios, quòd ilicibus similes essent. Nam ilices inter se ipsas frangi, atque dirumpi, & Bœotios aduersus se ipsos pugnantes. Item Demosthenes in plebem, quòd similis ex nauigatione nausea laborantibus sit. Et Democrates oratores nutricibus conferebat, quæ deglutientes cibum, salua pueros inungunt. Antisthenes etiam Cephisodorum tenuem turi parem esse dixit,quoniam periens lætificat. Nam hæc omnia & vt imagines, & vt translationes dicere licet. Quare quæcunque vt translationes dicta probantur,omnia etiam imagines erunt, & imagines translationes erunt ratione indigentes. Verùm oportet translationem, quæ ex proportione ducitur ad vtranque partem,& in iis,quæ sunt eiusdem generis,reddere: vt si phiala Liberi patris scutum est,commodè quoque scutum ipsum Martis phiala dicetur. Oratio igitur ex iis componitur.

De Latinitate. Cap. V.

NItium autem eloquutionis Latinitas est:quæ in quinque fundatur. Primùm in coniunctionibus,cùm sicuti dagitant priùs, aut posteriùs altera reddi ad alteram,sic collocantur,veluti ad ipsum quidem,verò, vel autem, consequitur. Oportet autem ita eas collocare, vt facilè memoria teneantur,& neque longo interuallo redire,neque coniunctionem aliam priùs, quàm necessariam reddere: quod tamen,quanuis rariùs, commodè fit,hoc pacto: Ego verò posteà,quàm mihi nuntiatum est, (venit enim Cleo rogans, atque orans) profectus sum,mecum eos accipiens. Nam hîc multæ ante redditionem interiectæ sunt coniunctiones. Quòd si longior interpositio fiat,obscura erit oratio. Primùm igitur coniunctiones bene disponantur. Deinde propriis dicendum vocabulis,& non per circuitiones. Tertiò,non ambiguè,nisi consultò ita quispiam faciat: quod faciunt, qui cùm nihil habent dicere, aliquid tamen se dicere simulant:vt in poësi fit,& Empedocles facit. Decipit enim circuitio,cùm crebra sit, ac ita auditores afficiuntur,sicut multi cùm ambigua oracula audiant, annuunt. Crœsus cùm Halyn traiecerit,magnum delebit principatum. Et omnino quoniam minor committitur error, idcirco rem in genere, qui vaticinantur,dicunt. Dicet enim fortè aliquis verum magis in ludo paria vel imparia dicens, quàm quot: & magis quòd hoc erit,quàm quando. Quocirca aruspices non determinant quando. Hæc ergo omnia, hisque similia fugienda, nisi quis studio faciat. Quartò,vt Protagoras nomina generum distribuebat,masculina,fœminina,instrumenta. Nam hæc quoque rectè oportet reddere. Sic progressa, collocutaque præcesit. Quintò, vt multa, & pauca,& vnum rectè dicantur: vt, Illi profecti hominem pulsarunt. Vniuersaliter autem oportet legibile esse,quod scriptum est,& dictu facile: quod idem est. Id autem multæ coniunctiones, longæque redditiones non habent, nec ea, quæ non facilè distinguuntur: veluti quæ Heraclitus scripsit,quæ quoniam non patet prioríne, an posteriori quicquam accommodetur, distinguere arduum est,veluti statim in ipso initio libri, Rationis, quæ verè est, & immutabilis, semper,imprudentes homines sunt. Dubium enim est vtri,semper, attribuendum sit. Præterea,incongrua fit oratio,cùm non reddideris,nisi coniunxeris vtrique congruentia,vt sonum, aut colorem videre quidem commune non est,sentire verò. Obscurum autem etiam cùm dicis non apponendo, sed multa interserendo, hoc pacto: Constitui enim,cùm tecum hæc, atque hæc,& sic colloquutus essem,proficisci. Sed non hoc pacto. Constitui enim proficisci,si hæc,& sic colloquutus essem.

De am

De amplitudine elocutionis. Cap. VI.

LOcutionis verò amplitudinem hæc faciũt, si ratione nominis loco vtaris: veluti si non circulũ, sed superficiem dicas,in qua mediũ ab extremis æqualiter vndique distat. Cuius contrarium ad breuitatem cõfert,si pro ratione nomẽ. Similiter si turpe,aut indecorũ. Nam si rationi turpitudo ineſt, nomen:si verò nomini,& rationem dices. Si translationibus,& epithetis significes,modò ne vt poëticum genus incidas. Si multa pro vno ponas, vt poetæ faciunt. Nam & si vnum velint significare portum,dicunt tamen portus in Achiuos. Si non connectẽdo dicis,vxoris nostrę,vxoris tuæ. Econtra verò breuiter, nostræ tuæque vxoris. Item si cum coniunctione dicis. Sin verò breuiter, absq; coniunctione, sed non inconnexa, hoc pacto: Et profectus,& alloquutus illum sum. Profectus,alloquutus illũ sum. Prętereà,si quæ non sunt,ea dicis. Quod de Teumesso facit Antimachus. Modicus quidam ventosus collis. In infinitum enim sic amplificatio fit tam in bonis, quàm in malis. Est igitur in vtroq; conducibile,si quomodo non habet,dicis. Qua ex re verba etiam poetæ deducunt, vt illud, harmoniam in fidem, & alyrã. priuatiua enim inferunt. Quod maximè in translationibus, quæ ex proportione sumuntur,probari solet, vt si quis tubam esse dicat cantum infidem.

De decoro in elocutione. Cap. VII.

DEcorum autem erit in elocutione,si affecta erit, & morata, & rebus accommodata. Accõmodata verò erit, si non sit humilis in rebus magnis,nec in paruis ampla, neq; humili verbo insit ornatus. Comica enim videtur,vt apud Cleophontẽ,Venerabilis tu. Affecta verò,vt cũ cõtumeliamur iratorũ dicto. Cùm impia,turpiáq; dicũtur,molestè quasi, & cautè dicere:cùm laudabilia,cum admiratione: cùm miserabilia, humiliter: & in aliis similiter. Hæc enim accommodata dictio rem verisimilem reddit. Nam cùm auditores sic se habere homines in huiusmodi rebus cõsiderent,decipiũtur. Quare quanquã non ita sit,vt orator dicit,putant, tamen sic esse. Similitérque semper audientes afficiuntur,ac ille,qui affectus dicit, etiam si non verè dicat. Quocirca multi clarè dicentes terrent auditores,Verùm cõprobatio quoq; à signis, morata est. Sequitur enim si accommodata est,genera singula,atque habitus. Dico autẽ genus, ætate, sexu, natione,vt puer,vir,senex,fœmina, vir, Lacedæmonius, Thessalus. Habitum autem secundum quem qualis quidam in viuẽdo est. Non enim secundum omnem habitum vita qualis quędam est. Si igitur habitui verba accõmodantur, moratum dicendi faciet genus. Non enim eadem, nec eodem modo indoctus est,& doctus dicet. Verùm auditores ea quoq; re afficiuntur,qua scriptores nimiùm vtuntur. Quis nescit quæ nemo ignorat? Nam cùm sic dicitur,quasi vereatur auditor,ne solus ignarus eius rei sit, quàm omnes sciũt,annuit. Porrò quando sit oportunum, vel importunum, conformare orationẽ,in omnibus generibus perspiciet facilè orator. Verùm in omni excessu illud remedio est, quod vulgò fertur, Nequid nimis. Oportet enim, vt quisque se ipsum castiget. Sic enim fit,vt quod dicitur, verũ esse videatur. Nec tamen dicentem latebit,quid sit quod faciat. Prætereà:si omnibus simul congruentibus vtaris: sic enim auditor decipitur. Dico autem,veluti si aspera verba sint,quæ ad hoc genus pertinent,vocem, ac vultũ, ac cætera non oportet esse dura. Quod si obseruetur, euadet perspicuus vnusquisq; character. Sin verò hoc quidẽ adhibuerit, illud verò non,latebit industria. Si ergo asperè dicuntur lenia,& aspera leniter, nullam habent verisimilitudinem. Composita verò turba si plura sunt,& epitheta,& inusitata,& ex affectu dicenti congruunt. Ignoscimus enim irato, si malũ quid inauditum, monstrificum,montisque instar dicat, & tunc maximè,quando iam commouit auditores laude, ac vituperatione, odio aut amore. Quod Isocrates in Panegyrico facit circa finem. Fama verò,atque sententia, & si qui passi sunt. Similia enim dicunt omnes commoti:quare similiter dispositi hæc libenter audiũt. Idcirco poesi quoq; congruunt. Videtur enim incitari poesis,quoniã furore agitur. Aut ergo sic oportet,aut illudẽdo, sicuti Gorgias faciebat,& sicut se habent,quæ in Phædro sunt.

De arte celanda.

De numero. Cap. VIII.

FIgura igitur orationis illa maximè probatur,quę nec metrica est,nec sine numero. Alterũ enim non verisimile fit,cùm factũ esse videatur nimis longè à communi dicendi ratione discedit, cùm expectationẽ faciat, mox idem recursurũ. Sicut etiam præcones pueri præueniunt, illúdq; præoccupãt, quem procuratorem eligat,qui Cleonẽ manumittit. Alterum,quod sine numero est,interminatum est. Verùm terminari quidẽ oportet orationem: sed non metro. Infinitũ enim nec iucundum, nec cognoscibile est. Omnia verò numero terminantur. Numerus autẽ figuræ eloquutionis rhythmus est,cuius,mensuræ decisiones sunt. Quare numerum quidem habebit oratio,metrũ verò non habebit,ne poema sit. Numerum quoq; non omnino exquisitum:quod erit, si ad aliquid vsq; insit. Numerorum autem heroicus,amplus, elegans,& egens harmoniæ. Iambicus verò ipsa oratio multorũ est. Idcirco ex omnibus metris iambica ex tẽpore maximè dicunt. Sed opus est, ampliorẽ orationem facere, ac vulgo alienam. Trochaicus autem tripudiis aptior:quod ita esse terrametra ostẽdunt. Restat etiam pæan,quo quasi secreto à Thrasymacho incipientes vtebantur,sed nescìebant dicere quis esset. Tertius autẽ est pæan,qui & ex prędictis constat. Sunt enim tria ad duo, cùm alter illorum vnum ad vnum sit, alter duo ad vnum. His igitur proportionibus sesquitertia cõstat: & hæc est pæan. Reliqui igitur & propter ea, quæ dicta sunt,& quoniam meretrici,omittantur. Pæan verò sumẽdus,in quo solo ex dictis numeris metrum non constat:quare maximè latet. Impræsentiarum itaq; vno pæane incipientes etiã vtuntur.

Hoc vltimũ fuisse videtur in præconiis manumissionum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sed oportet exitũ à principio differre. Nam cùm sint duo inter se opposita pæanis genera, vnum, in quo prima producta est, quam res breues sequuntur. Delogena Diana filia Iouis, principiis congruit, sicut & vtuntur. Alterum econtra, in quo tres præcedunt breues, vltima verò producitur. Pòst terras, & aquas, Oceanúmq; rapit atra nox. Is igitur exitũ facit incommodum. Nam breuis, cùm imperfecta sit, mancum facit, si vltima est. Oportet igitur producta disseparare, vt finis manifestus sit, non propter scriptorem, nec propter compositionem, sed propter numerum. Quòd igitur nõ sine numero, sed numerosam oportet esse orationem, & qui sonorum faciunt numerum, & quo pacto dispositi, dictum est.

De pendente oratione, ac eius contraria.

Cap. IX.

NEcessarium autem est, vel pendentem esse orationem, ipsaq; coniunctione vnam, vt qui in dithyrambicis ambitus sunt, vel conuolutam, & priscorũ poetarum antistrophis similem. Pendens igitur compositio, ac prisca, Herodoti est, atque Thurij, qua priores quidem omnes, nunc verò non multi vtuntur. Dico autem pendentem, quæ nullum per se habet exitum: nisi res, quæ dicitur, in exitum peruenerit: quæ insuauis est, quoniã infinita. Omnes enim finẽ conspicere volunt. Quocirca etiam in calce expirant, ac resoluuntur. Non enim fatigantur, cùm calcem prospiciant. Pendens igitur talis compositio est. Conuoluta verò, quæ circuitibus effertur. Circuitum autem, id est Græce περίοδον, appello compositionem, quæ ipsa per se ipsam principiũ habeat, & finem, magnitudinémq; mediocrem: quæ compositio suauis, atque dilucida est: suauis quidem, quoniam interminato contraria est, & quoniam semper aliquid se habere auditor putat, cum nihil aliquid semper terminatum sit. Nam cum nihil prouideatur, nec expediatur, iucunda compositio est. Dilucida verò, quoniã memoria facile retineatur, quod habet, quoniam circuitus compositio numerosa est: quæ res omnium aptissima est, vt facilè memoria teneatur. Quapropter carmina omnes meliùs recordantur, quam solutam orationem. Numerum nanq; habent, quo mensurantur. Oportet autem vt sensus quoque in circuitu cõcludatur, nec incidatur, sicut iambici Sophoclis versus, Calidon hæc est terra Peloponnesiacæ telluris. Contrariũ nanq; cõtingit suspicari, vt in eo, quod modò diximus, Calidonem in Peloponeso esse. Circuitus autem alius ex membris constat, alius supinus est. Ex membris constare dicitur, cùm oratio absoluta sit, & distincta, facilisque respirationis, non in ipso interuallo: vt qui modò dictus est circuitus, sed totus: membrum verò, est altera eius particula. Supinum autem dicimus, qui vno membro constat. Verùm oportet, ne tam membra, quàm circuitus ipsi aut mãci sint, aut longi. Parua enim quasi impingere auditorem faciunt. Nam necesse est quando ad longius, & mediocritatem prospiciat, nec sibi terminum præfixerit, cùm subito interuallo retrahatur, quasi illisionem ex repulsione fieri. Longiora verò sic auditorem relinquunt, sicut qui calcem prætereunt, deambulantes relinquunt. Circuitus longus omnino fit suspensioni similis. Illud itaque fit, quod Chius Democritus in Melampodem, qui pro antistrophis suspensionem fecit, mordaciter dixit. Is vir malum alij struens, sibiipsi malum fabricatus est. Longa enim suspensio facièti pessima. quod commode in longimembris quoque dicere possumus. Qui verò breuimembres nimiùm sunt, circuitus non sunt: præcipitem enim agunt auditorem. Dictio autem, quæ in membro est, alia opposita est, alia nõ opposita. Non opposita quidem, hoc pacto: Sæpenumero eos miratus sum, qui festos dies celebrant, & agones gymnicos instituerũt. Opposita verò, cùm in vtroque membro aut contrarium ad contrarium refertur, aut idem cõtrariis adiungitur, hoc pacto: Vtrisque vtilitatem attulerũt, & iis, qui remanserunt, & iis, qui sequuti sunt. Nam illis plura, quàm domi habebant, conquisierunt, his sufficientia domi reliquerunt. Contraria verò est remansio sequutioni, sufficiens pluribus. Quare pecunia indigentibus, & absumere volentibus, absumptio acquisitioni opponitur. Item accidit etiã sæpius, vt stolidi feliciter, prudentes infeliciter agant: quia illi mox quidem virtuosis dignificati sunt: non multò autem posteriùs principatũ maris acceperunt. Item, Nauigauit per terras, pedibus iuit per maria. Hellespontum enim coniunxit, Atho montem effodit. Item, Natura ciues, lege ciuitates priuantur. Nam ipsorum alij miserè interierunt, alij turpiter exularunt. Item, turpe est, cùm priuatim Barbaris in famulatu vtamur, multos sociorum ipsis publicè seruiẽtes negligere. Item, aut viuos amplifices, aut mortuos derelinquas. Itẽ, quod ad Pitholaũ aliquis dixit, & ad Lycophronẽ in prætorio: Isti nos domi quidem seruientes vendebant, postea autẽ, quàm venerũt ad nos, empti sunt. In his enim omnibus, quod diximus, fit. Estq; suauis huiusmodi dictio, vel quoniam cõtraria patent apertè, multóq; magis cùm ad se ipsa breui referuntur: vel quoniã oratio syllogismo similis videtur. Elenchus enim oppositorum collectio est: huiusmodi autẽ oratio contentio dicitur. Compar verò, cùm membra æqualia sunt. Assimilatio autem est, cùm vltima vtrisque membris similia sint. Idq; necessariò vel incipiendo, vel desinendo. Et incipiendo quidem à nominibus semper sic: Ager erat, qui ager esse dicebatur. Desinendo verò in vltimis syllabis vel verbi, vel nominis, aut etiam in integra dictione. Ac in verbi quidem vltima syllaba, quod similiter desinens dicitur, sic: Putarunt eum bene feciſſe, & eum ipsum causam fuisse. In nominis autẽ quod similiter cadens appellatur, hoc modo: Erat in cogitatione maxima, & in spe minima. In verbo autem integro, quàm conuersionem appellamus, hoc pacto: Dignus est insigniri ære, non dignus est ære. At tu & viuo dicebas malè, & nunc in mortuũ scribis malé. Concurrunt autẽ in idem nonnunquam contentio, compar, & similiter desinens. Circuituũ verò principia in Theodecticis enumerata ferè sunt. Sed contentiones falsæ quoq; inueniuntur, vt apud Epicharmum: Interdum quidem ego illorum eram, interdum verò apud illos ego.

De vr

De vrbanis. *Cap.* X.

ERùm quoniã de his iam demonstratum est: nunc vnde vrbana ducantur, & ea maximè, quæ probantur, dicendum est. Nam posse facetè dicere, aut ingeniosi est, aut exercitati: docere autem, doctrinæ huius. Quare nobis dicenda, enumerandáque sunt, id initium sumentibus. Faciliter discere, ac intelligere, Natura omnibus est suaue: verba verò aliquid significant. Quare quæcunque ex verbis facilè nobis ingerunt disciplinam, hæc suauissima sunt. Prisca igitur, ac aliarum gentium, non intelliguntur: propria verò, ac nostratia scimus. Translatio autem id maximè facit: Nam cùm senectutem quis stipulam dixerit, disciplinam per senectutem, cognitionémque fecit: quoniam vtraq; defloruerunt. Verùm poetarum etiam imagines id ipsum faciunt. Vnde illis vti vrbanum esse videtur, cùm sit imago, vt iam dictum, translatio additione differens: quare minùs suauis, quoniam longior: & non dicit hoc illud esse, quare nec animus id quærit. Necesse igitur est tam dictionem, quàm enthymemata ea vrbana esse, quæ velocem nobis cognitionem faciunt. Idcirco nec quæ vulgaria sunt, ex enthymematibus comprobantur. Dicimus autem vulgaria, quæ cuilibet patent, nec quicquam habent, quod in eis quærere oporteat. Nec quæcunque dicta ignorantur, sed quorumcunque cognitio vel simul primùm incidunt, fit, vel etiam si priùs non erat, non multò pòst mens ea consequitur. Sic enim quasi disciplinatio fit, illo autem modo neutrum. Verùm hæc, atque huiusmodi enthymemata propter sententiam comprobantur: propter dictionem autem dicẽdi quidem figura, si per oppositionem dicũtur hoc modo: Quam communem aliis pacem, eam suis bellum putabant. Opponitur enim bellum paci. Verbis verò, si translatio inest orationi, nec aliena. Difficilis enim hæc intellectu est, nec vulgaris: nõ enim mouet. Præterea, si præ oculis rem ponit, quasi agatur. Cernere enim magis possumus quæ aguntur, quàm futura. Et adhæc tria consideranda sunt: translatio, oppositio, principium. Cùm autem quatuor translationes sint, maximè quæ secundum proportionem sunt, comprobantur: vt Pericles de iuuenibus, qui in bello perierunt, dixit sic iuuentutẽ è ciuitate amissam, veluti si quis ver tollat ex anno. Et Leptines de Lacedæmoniis, non permissuros vt Græcia lusca fiat. Et Cephisodotus cùm Chares Olynthiaci belli rationem reddere festinaret, grauiter ferebat, dicens in laqueo ab eo plebem tenèri, cui ratio reddenda est. Idem in Eubœam Atheniẽses exhortans, sumptis necessariis dixit, oportere Miltiadæ sententiam exire. Et Iphicrates, cùm inducias cum Epidaurensibus, & regionem maritimã Atheniẽses fecissent, molestè tulit, dixitq;, neruos belli ab ipsis esse incisos. Et Pericles Aeginam dixit tollendam Piræi pestem. Et Esion, Græciam in Siciliam effuderũt. Translatio enim id, & ante oculos. Item, vt Græcia clamet. Nam & id modo quodam ante oculos translatio est. Et Cephisodotus, cauendum esse, ne consilia concursus fiant. Et Isocrates. In diem festum concurrentes. Et in funebri, quòd dignum esset in sepultura eorum, qui apud Salamina cecidissent, Græciam crines incidere, quoniam vnà cum virtute, ipsorum libertas quoq; sepulta esset. Nam si dixisset, dignum esse lacrymas effundere, cùm vnà virtus quoque sepeliatur: translatio esset, & ante oculos. Sed quoniam vnà cùm virtute libertatem dixit: quandam habet oppositionem. Et Iphicrates: Via enim est mihi orationis per medias res gestas Charetis. Translatio enim ex proportione est. Et illud, Per medias: ante oculos ponit. Et qui dicit pericula ipsa exhortari, vt in periculis succurramus, ante oculos transfert. Et quòd Deus in anima lumen intellectus accendit. vtraq; enim significanter dicta sunt. Nec bella dissoluimus, sed in posterum reiicimus. Vtrunque enim futurum, & reiectio, & huiusmodi pax. Item, conditionis pacis trophæa sunt multò clariora, quàm quæ in præliis constituuntur, cùm hæc pro vno prælio feliciter gesto, ille pro totius belli dispositione. Nam vtraque signa victoriæ sunt. Item, magnas vituperatione hominum pœnas dant ciuitates. Pœna enim iustum quoddã damnum est. Dictum igitur est, vrbanitates ex translatione per proportionem dici, cùm ante oculos ponant.

Quid sit ante oculos ponere.

Cap. XI.

SEd nunc dicendum est, quid est, quod dicimus, ante oculos, & quid facientibus emergit. Præ oculis igitur ponũt, quæcunque significanter geri aliquid ostendunt. Nam si quis bonũ virum quadratum dicit, translatione vsus est: vtrunque enim perfectum est. Sed hæc translatio nihil gerentem significat. Illa verò significat in florentissimo statu, vt illud: At Græci iam liberi iubilãtes pedibus. Nam iubilare, & translatio, & actio est: velocitatẽ enim ostendit. Et veluti Homerus sæpius facit, dum inanimata vt animata gerere dicat per translationem. In omnibus igitur si significãter aliquid geri ostendas, cõprobatur, vt in istis: Ac rursus in campos lapis impudens ferebatur. Item, Hastáq; volabat. Item, Volare ardebat. Item, Fixóq; in terra corpore, saturari cupiebant. Itẽ, At mucro per pectus ruens traiecit. Nam in his omnibus quasi animata gerere aliquid videntur. Impudẽtia enim, & ruere, & cætera, actiones sunt, quę omnia per trãslationẽ ex proportione poeta cõiunxit. Sic enim lapis se habet ad Sisyphum, vt impudens ad eum, quem impudẽter vexat. Verùm hęc in imaginibus etiam cõprobatis de rebus inanimatis facit, Curui fluctus albescẽtes. Moueri enim, ac viuere cuncta ostendit. Actio autẽ hæc, mutatio est. Oportet autem, vt iam dictum est, à propinquis, & apertis transferre: quale in philosophia quoq; simile est, quod vel in multò diuersis perspicere, ingeniosi est, atq; solertis, vt Archytas dixit idẽ esse prætorem, ac aram: quoniam ad vtrunq; refugit, qui iniuriam patitur. At si quis dicat anchoram, & suspensorium, idẽ esse. Sunt enim idem quid ambo, sed differunt in eo, quod inferius, atque desuper. Aut exęquatas esse ciuitates, Idem enim est in his, quæ multũ differũt inter se, apparitione, & potestate,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſtate, quicquid eſt æquale. Sunt autẽ vrbanitates etiam per tranſlationem ex deceptione. Manifeſtius autem fit quod didicit, quoniam contra opinabatur, videtúrque animus dicere, Ita verè eſt, ego verò errabam. Apophthegmata etiam ex eo quod non dicunt, id quod oſtẽdunt, vrbana ſunt: vt illud Streſichori, quòd eis cicadæ humi canent. Eadémque de cauſa, quæ comprobantur ænigmata iucunda ſunt: diſciplinatio enim ineſt. Dicitur etiam tranſlatio, vt Theodorus dicit, cùm noua dicuntur. Quod fit, cùm præter opinionem ſit, nec vt ille dicit, ſi ad priorem opinionẽ conferas: Verùm quemadmodum in ridiculis quæ deprauata ſunt, & in ſalibus, qui ex literarum quadam fiunt depraua tione: decipitur enim auditor: & in metris, cùm non cõſequatur oratio, vt auditor putabat. Ibat autem in pedibus habẽs vlcera. Auditor aut opinabatur calceos ducturũ, ſimul enim hæc dum dicuntur, aperiri oportet. Quod verò depra uatione fit, aliud facit, quàm dicit, vt illud Theodori aduerſus citharœdum Niconem, Turbat te. diſſimulauit enim velle dicere, quod te decipiat. Id enim turbat, ſignificat. At ille, quoniã ex Thracia ipſum eſſe ſciebat, aliud dicebat. Quocirca diſcenti iucundum. Sic & in vrbanis, atque facetis, velut apud Athenienſes, principatum maris non eſſe principium malorũ: vel, vt apud Iſocratem, principatum ciuitatis principium eſſe malorum. Quod enim non putabatur dicturus, id dixit. Imperium enim principium dicere nihil habet egregium, & ἀρχὴν, non quem dixerat reddit, ſed aliud. Quæ omnia tunc probantur, cùm per æquiuocationem, vel tranſlationem nomẽ affertur, & commodè ſi fiat repetitio nominis ſecundo loco. Nec oportet hoſpitem ſemper eſſe hoſpitem. Et illud Anaxandridæ, quod in primis fertur. Bonum eſt mori antè, quàm morte dignum quid facias. Idem eſt enim, ac ſi dicas: Dignum eſt mori antè, quàm ſis dignus mori. Genus igitur dictionis in iſtis idem eſt: verùm quantò breuiùs, & per oppoſitionem dicta ſunt, tantò magis probantur. Cuius rei cauſa eſt, quia promptiùs contraria ex contrariis diſcimus, & quoniam paucis, ideo citiús. Oportet autem ſemper aut ad quem dicitur, aut quod rectè dicitur, lignificari, ſi quod dicitur, & verũ eſt, & non vulgare. Separantur enim hæc nonnunquam, hoc pacto: Mori oportet nihil peccantem. Nam id non eſt vrbanè dictum: nec id, Dignum oportet dignam vxorem ducere. ed ſi vtraque ſimul habebit, hoc modo: Dignum enim tunc mori, cùm non ſis dignus mori. Quantò autem plura continebit, tantò vrbanius videtur: vt ſi & verba per tranſlationem ſint, & tranſlatio huiuſmodi, & ſi compoſitio comparitáſque inſit, & ſi geri videatur. Imagines quoque, ſicut & in ſuperioribus dictum eſt, tranſlationes quodam modo ſunt, & laudantur. Nam aut ex duobus conſtant, ſicut & tranſlatio per proportionem: veluti dicimus clypeum Martis phialam, & arcum lyram infidem. Sic igitur cùm dicimus, non ſimplex fit: cùm verò dicimus arcum lyram, aut clypeum phialam, ſimplex. Fingunt enim imagines ſic, veluti ſimiæ cantatrici, aut lupo ad calcar madefacto. Vtraq; enim cõtrahuntur. Probè verò dicitur, cùm tranſlatio inſit. Poſſumus enim clypeum phialæ Martis aſſimilare, & ruinam veſti lacerę ſerui: & Niceratus, Philocteten eſſe à Praty morſu laceratum. Ita enim contulit Thraſymachus, cùm à Praty victum vidiſſet Niceratum verſus barbatũ adhuc, atque ſquallidum decantantem. In quibus maximè poetæ excidunt, cùm non recte vſi imagine fuerint: ſin probè, celebrantur, veluti Philamon cum Coryco contendens dixit, Veluti apium tortuoſa crura gerit. Et ſunt omnia hæc imagines, quas tranſlationes eſſe iam ſæpe dictum eſt. Prouerbia quoque trãſlationes ex ſpecie in ſpeciem ſunt: vt ſi quis, vt boni aliquid conſequatur, id adducat vnde damnum illatum ſit: vt Carpathius inquit leporem. Vtriſque enim quod dictum eſt accidit. Verùm vnde vrbana dicuntur, & cur, cauſa ferè dicta eſt. Sunt autem probatæ quoque cauſæ ſuperlationes per tranſlationem, vt in vlceribus plenum quiddam dixi. Putaui enim ipſum plenã moris fiſcellã eſſe. Nam vlcus rubrũ quiddam eſt, imò valdè rubrum. Cùm verò dicitur, ſicuti hoc, atque hoc, ſuperlatio eſt, modo quodam dicendi differens, vt illud, Philamon Coryco pugnat. Putaui autem ipſum Philamonem eſſe Coryco pugnantem, veluti apium crura eſſe tortuoſa. Putaui enim non crura, ſed apia eum gerere ſic tortuoſa. Sunt autem etiam ſuperlationes pueriles, quoniam vehementiam ſignificant. Quocirca irati maximè ita dicunt, Nec ſi mihi tot daret, quot arena, & puluis. Item, Attridæ verò Agamemnonis filiam non ducam, etiam ſi aurea cum Venere de pulchritudine certaret. Ipſamque vincat opere, cæſiis oculis Mineruam. Vtuntur autem hoc modo maximè Attici oratores: ſed ſeni ſic dicere indecorum eſt.

Superlatio.

Imagines ad vrbanitatem quatenus conferant

De diuerſis dicendi generibus.
Cap. XII.

Portet autem non ignorare, non eandem vnicuique generi eloquutionem congruere. Non enim eadẽ eſt hiſtorica, & cõcertatiua: nec deliberatiua, & iudicialis. Vtrunque autem neceſſe eſt ſcire, alterum vt Latinè dicere ſcias: alterum, ne cùm aliis ſignificare velis, tacere cogaris: quod patiuntur, qui ſcribere neſciunt. Hiſtoria igitur dictio eſt, quæ maximè propria, & elaborata eſt. Concertatiua verò, quæ maximè ſimulata eſt. Cuius duo genera ſunt. Nam altera morata eſt, altera affecta. Quapropter & hiſtriones huiuſmodi fabulas eligunt, poetæ quoque hos, & tales. Tolerantur verò, qui legi digni ſunt, vt Cheræmon, (eſt enim exquiſitus vt hiſtoricus) & Lycimnius ex dithyrambicis. Cúmque conferuntur, hiſtorici quidem in certaminibus anguſti, oratores autem boni, cùm legantur, agreſtes videtur. Cauſa verò eſt ſeorſim, quoniam certamini congruunt. Quam ob cauſam ſimulata hæc, cùm actione remota ſuum non reddant officium, ſtolidiora videntur: veluti aſyndeta, & ea, quibus ſæpius idem dicitur, rectè in hiſtoria reprobantur. At verò in contentione oratores vtuntur. Simulata enim ſunt. Eſt autem neceſſarium commutare, cùm idem dicis. Nam id viam præbet actioni, hoc modo: Is eſt, qui veſtra furatus eſt: is, qui vos decepit: is, qui deniq; vos

Hiſtoricum. Forenſe.

vos prodere conatus eſt. Quod Philemon hiſtrio faciebat in Alexandridæ gerontomania, quandocunq; Rhadamanthus, aut Palamedes introducitur. Et in præfatione Piorum, ego ac ego, ſæpius repetit. Nam ſi quis hæc non rectè effingat moribus, fit, vt qui truncum in Comœdia portant, ridiculus. Et articulos ſimiliter. Veni, offendi, ſupplicaui. Opus enim eſt actione, nec vt vnũ dicere, nec eodem modo, & eadem vocis intenſione dicere. Prætereà aſyndeta; breuiáq; diſſoluta proprium quiddam habẽt. In eodem enim tempore multa dicere videntur. Nam cùm coniunctio multa faciat vnum: patet econtra, quòd vnum erit multa, ſi tolletur. Quare amplificat: Veni, dixi, ſupplicaui, ſed deſpexit quæ dixi, quæ approbaui. Id Homerus quoq; facit in illo: Nireus ab Syme, Nireus Aglaiæ, Nireus, qui formoſiſsimus. Nã cũ de aliquo multa dicũtur, neceſſe eſt quoq; multoties dici. Quare ſi multoties, multa quoq; videtur. Amplificauit igitur ſemel eius recordatus propter deceptionẽ, mentionẽq; nullibi ampliùs fecit, eũ & in enumeratione poſtrema eius meminerit. Deliberatiua verò eloquutio adumbrationi, atque picturæ omnino ſimilis eſt. Nã quantò maior populus ſit, tantò longiùs ſpectãt. Quapropter quæ exquiſita ſunt, ſuperuacua magis, peioráq; in vtriſq; videntur. Iudicialis autẽ exquiſitior, multóq; magis, ſi apud vnũ iudicẽ. Minimũ nanq; id eſt in rhetoricis. Nã quod ad rem pertinet, breuis eſt: aliena verò, & cõcertatio abſunt. quare iudiciũ purũ eſt. Quapropter nec iidẽ in omnibus his comprobantur oratores: ſed vbi actionis plurimũ, ibi minimũ eſt exquiſitæ eloquutionis. Id verò vbi voce, ac maximè vbi magna opus eſt. Demõſtratiua verò dictio, hiſtorica maximè, cuius opus lectio, poſt hãc iudicialis. Superuacuum verò eſt, eloquutionẽ in iucundã, & in magnificã diuidere. Nã cur id magis, quàm in liberalẽ, & modeſtã, & in alias morũ virtutes? Quæ enim dicta ſunt, ea iucundã faciunt: ſi quidẽ eloquutionis virtus rectè definita eſt. Cuius enim gratia non humilẽ, ſed dilucidam, atq; decentem oportet eſſe? Nam ſi loquax eſt, nõ eſt dilucida. Sed nec etiã ſi breuis. Patet igitur, mediocritatem commodam eſſe: iucundam quoq; facient quæ dicta ſunt, ſi trita, & priſca bene collocentur, & numerus, & veriſimilitudo ita vt decet. Ac de dictione quidem, ac eloquutione, & cõmuniter de omni, & ſeorſum de ſingulorum generum dictum eſt: reſtat modò de ordine dicere.

Contracta oratio.

Deliberatiuum genus.

Demonſtratiuum.

De partibus orationis. *Cap.* XIII.

Vnt igitur duæ orationis partes. Neceſſe enim eſt primò rem exponere, de qua, deinde demõſtrare. Idcircò non demonſtrare cùm expoſueris, vel demonſtrare re nõ propoſita, impoſsibile. Nam & qui demonſtrat, aliquid demonſtrat: & qui exponit, demonſtrandi gratia exponit. Horum autẽ alterum propoſitio eſt, alterũ fides, veluti ſi quis diuidat, ac dicat alterũ eſſe problema, alterum demonſtrationem. Nunc autẽ ridiculosè diuidunt. Nã narratio iuriſdicialis ſolũ orationis eſt. Demonſtratiuæ autẽ, & deliberatiuæ, quomodo poteſt eſſe narratio qualis ab his dicitur? Aut quæ in aduerſariũ feruntur, aut demonſtrationũ enumeratio? Proœmiũ verò, & collatio, & replicatio tunc in concionibus fiunt, cùm cõtrouerſia inſit. Nã accuſatio, atq; defenſio ſæpe, verũ nõ ita deliberatio. Sed epilogus adhuc neq; iudiciali omni: veluti ſi breuis oratio eſt, aut ſi res memoratu facilis. Accidit enim ei vt prolixitatem imminuat. Quare partes neceſſariæ, propoſitio, & fides. Propriæ itaq; hæ: quæ autẽ cõmunes, proœmium, propoſitio, perſuaſio, & epilogus. Nã quæ in aduerſarium feruntur, ad fidẽ faciundã dicuntur. Collatio verò, ſuorũ amplificatio eſt. Quare pars quædam eſt eorum, quæ fidẽ faciunt. Demonſtrat enim aliquid, qui confert, ſed exordiũ nequaquã, nec enumeratio, ſed in memoriam reducit. Quare ſi quis hæc ita diuidit, vt Theodori auditores faciebant, erit aliud narratio, & aliud prænarratio, & aliud ſupernarratio, elenchus quoq;, ac ſuperelenchus. Sed oportet cùm ſpeciẽ quendã dicas, ac differentiam, tunc nomẽ imponere. Alàter inane, ac nugatorium eſt: veluti Lycimnius in arte facit, corroborationem appellans, & aberrationẽ, & ramos.

De exordio. *Cap.* XIIII.

Exordium igitur eſt orationis initiũ, ſicuti in poeſi prologus, & in lyræ pulſatione præludium. Omnia enim hæc, initia ſunt, & quaſi vię ad ſequẽtia præparatio. Pulſationis igitur præludiũ demonſtratiuo exordio ſimile eſt. Nam quemadmodũ qui fiſtula canũt, quod cantaturi ſunt, id præcantatum ſuaui inuitatione coniunxerũt: ſic in demonſtratiua oratione ſcribendũ eſt. Quicquid enim velis, oportet, cùm ſtatim prædixeris, producere, atque coniungere. Idque omnes ita faciunt. Cuius exemplum Iſocraticæ in Helenã orationis exordium. Nihil enim contentioſis ſermonibus, & Helenæ, commune eſt. Et ſimul ſi digredietur, par eſt, ne tota oratio ciuſdẽ ſit ſpeciei. Fluunt autẽ demonſtratiuorũ exordia ex laude, aut vituperatione: vt Gorgias in Olympiaca oratione, Admiratione dignum apud multos eſt ô Græci. Laudat enim eos, qui celebres ſolẽnitates conſtituerunt. Iſocrates verò vituperat, quoniam virtutẽ corporis muneribus pretióq; æſtimarunt, prudentiæ autem nullum certamẽ poſuerunt. Et à cõſilio, vt ſi quis diceret probos viros colẽdos eſſe, ac ideo Ariſtidẽ laudare non eos, qui nec probantur, nec improbantur: ſed eos qui, cũ probi ſint, latẽt: vt Alexander Priami. Hic enim cõſulit. Prętereà, ex iudicialibus exordiis. Id autẽ eſt ex iis, quæ ad auditorẽ ſunt, ſi aut de re noua, prætérq; opinionẽ habeatur oratio, aut de difficili, aut de peruulgata, vt ignoſcendũ ſit, vt Chœrilus dicit. Nũc verò cùm omnia ſorte diſtributa ſint. Demõſtratiuæ igitur orationis exordia ex his ſunt, ex laude, ex vituperatione, ex adhortatione, ex dehortatione, ex iis, quæ ad auditorẽ ſunt: neceſſẽq; eſt vel aliena, vel propria eſſe, quæ viã orationi faciunt. Iudicialia verò exordia idẽ poſſunt, quod fabularum præfationes, & poeſis exordia. Sed dithyrambicorũ demonſtratiuis ſimilia ſunt: vt illud, Propter te, atq; munera tua, imò prædas. In orationibus autẽ, atq; poeſi, futuræ orationis monſtrationes ſunt, vt audientes non ſint ſuſpẽſi, ſed præſciãt qua de re habetur oratio. Nã quod indeterminatũ eſt, in er-

Universidad de Deusto
Biblioteca

rorem adducit. Qui ergo principium quasi in manum dedit, is facit, vt auditor retentus orationem sequatur. Propterea poeta dixit, Irā pande mihi. Dic mihi Musa virū. &, Dux mihi Musa fis, quonam pacto ex Asiatica tellure bellū in Europam ingens irrupit. Tragici quoq; fabulam significāt, quanuis nō statim, vt Euripides. In prologo significāt, sicut & Sophocles, Mihi pater Polybius erat. Comœdia etiam eodē modo. Exordij ergo id proprium opus est, maximéq; necessariū finem ostendere ipsum, cuius gratia oratio habetur. Quare si patet, & res parua sit, non est vtendū exordio. Cætera verò genera, quibus vtūtur, remedia calūniarum, & cōmunia sunt, quæ vel ab ipso dicente dūcūtur, vel ab auditore, vel à rebus, vel ab aduersariis. A nobis igitur & ab aduersario petūtur quæcunq; ad calumniā vel faciendam, vel soluendam pertinent: sed non in eodem loco. Nam qui defendit, primū ad calumniam respondet. Qui verò accusat, in peroratione inuehitur: nec causa latet. Necesse nāq; est defendēti, quæ impedimēto sunt, primū dissoluere: calumnianti verò in peroratione id facere, vt audientes meliùs meminerint. Auditor autem disponitur, si ad beneuolentiā, vel ad iram prouocatur, & interdū si attētus fit, aut contrà contemnens. Non tamen semper conducit attentum facere. Multi nanq; conātur ad risum deducere. Ad docilitatem igitur omnia refert, & si quis ita vult etiā vt probus videatur: his enim magis attendūt. Attēti ergo fiunt rebus magnis, suis, nouis, iucundis. Quare faciendū, vt de his oratio esse videatur. Ad contemnendū verò aptos faciemus, si rem dicemus paruam, si doloris effectiuā, si nihil ad eos pertinere. Nō oportet autē ignorare extra orationem hæc esse omnia. Ad prauum enim dicuntur auditorē, qui quæ sunt extra rem, libenter audit. Nam si talis non est, non est opus exordio, nisi vt res summatim dicatur. Est autem omnium partiū communis attētio. Vbi enim magis remittuntur, quā in principiis? Quare ridiculus, qui solū in principio collocat, quando maximè omnes attentè audiunt. Vbicunq; igitur opus erit, dicendū: Animaduertite, quæso: nam hæc res non est magis mea, quàm vestra. vel, Dicam enim vobis nouum, atq; inauditum crimen: vel, rem ita mirabilem. Id verò est, vt Prodicus dixit, cùm ad somnū auditores deferuntur, pecuniā inter ipsos spargere. Quod verò ad auditorē, non inquantū auditor, patet. Nam omnes vel calumniātur, vel à timore se in exordiis dissoluunt. Dicā, ô rex. Qui verò rem turpem habent, aut habere videntur, his vbiuis immorari cōfert magis quàm in re. Quapropter etiam serui non respondēt ad interrogata: sed quæ circa illa sunt, ea dicunt, & exordiuntur. Vnde autē beneuoli fiāt, & de huiusmodi cętęris, dictum est. Verùm quoniam probè dicitur, Ad Phæacas mihi præsta Pallas amicū, miserabilēq; venire. Hæc duo summopere spectāda sunt. In demonstratiuis autē faciendum, vt auditor collaudari aut se ipsum, aut genus, aut studia sua putet, vel alio quodā modo. Nā quod Socrates in funebri dixit, nō esse difficile laudare Athenięses apud Athenięses, sed apud Lacedæmonios: id verū est. Deliberatiuæ autē orationis exordia ex iudicialibus rationibus fluunt. Nam propria minimè habet. Nam cùm de quo sciunt dicatur, non eget res exordio, nisi aut propter se ipsum, aut propter aduersarios, aut si non tantū quantū vult, sed vel maius vel minus arbitrantur. Quas ob res vel calumniandum, vel dissoluendum est, & aut amplificandum, aut attenuandum. Horum igitur causa exordio in deliberatiuis opus est, aut etiam ornatus causa, quoniam manca videntur, nisi habeant: qualis Gorgiæ laudatio in Elios. Nam cùm nihil prædixerit, neque commouerit, illico erupit: Elis ciuitas felix.

Loci ad dissoluendam calumniam. *Cap.* XV.

Ad dissoluendam verò calumniā vnus quidem locus, vnde quispiā turpem existimationem propulsaret. Nihil enim differt, siue quis inuectus est, siue non, sed tacita resideat in auditorū animis suspicio, quare id vniuersale. Alius locus, vt illata crimina depellas, aut quòd non sunt, aut quòd nocua non sunt, aut non huic, aut non tanta, aut non iusta, aut non magna, aut non turpia, aut non habentia magnitudinē. De his enim quæstio, vt Iphicrates aduersus Nausicratē dixit feciſſe se quod ille dicebat, & nocuisse, sed non feciſſe iniuriam. Aut aliud alij opponendum hoc pacto: Nocuum, sed honestum: dolorē inferens, sed vtile: cæteráq; huiusmodi. Alius locus, quòd error, vel aduersa fortuna, vel necessitudo fuit: sicut Sophocles dixit, timere se non vt accusator dixit, vt senex videatur, sed inuitus. Non enim vellet se annos octoginta natum. Prætereà, finem pro fine opponere. Noluit nocere, sed hoc voluit. Et feciſſe quidem id, de quo accusatur, nocumentum verò accidisse: par autem odio me haberi, si, vt sic euenirēt, feciſſem. Alius, si deprehensus in eo crimine calumniator vel nunc, vel aliās, & aut ipse, aut propinquorum aliquis. Alius, si alij quoque inuoluuntur, quos aduersarij non esse reos concedunt: vtputa, si adulter mundus est: & hic ergo. Alius, si alios quoque calumniatus est, aut si alius ipsum, aut si absque calumnia credebantur, veluti & ipse nunc, qui tamen extra id crimen erant. Alius, calumniari calumniantē. Cur enim cùm ipse parum credat, huius verba creduntur? Alius, si iudicium factum est, veluti Euripides aduersus Hygiænontem in Antidosi accusantem impietatis, quòd scripserit peierandum esse, cùm dicat: Lingua iurauit, mens verò mini. respōdit, iniuriam facere Hygiænontē, cùm iudicia Dionysiaci certaminis in forum ducat. Ibi enim causam dixisse, dicturūq; si accusare voluerit. Alius accusatorē accusando vtputa & alia iudicia quærit, quòd rebus nō credit. Communis autem vtrisq; & singulis est, veluti Vlysses in Teucrū, quod propinquus esset Priamo, Soror enim Hesione, ille verò, ac pater Telamon, Priami hostis, tum autem etiā exploratores non prodidisti. Alius accusatoris propriùs, cùm parū laudat, vt magis vituperet: magnū breuiter: aut cùm multa bona præposuit, vt vnū, quod ad rē pertineat, vituperet: quales sunt, qui artificiosissimi atq; iniustissimi sunt. Nā per res bonas nocere conantur cùm malis eas permiscentes. Commune autem dissoluenti cum calumniatore, quoniam contingit idem multorū gratia factum esse, vt hic deprauando ad peius accipiat, dissoluēs autem ad melius: hoc pacto Diomedes Vlyssem elegit. Alter dicet: quoniam virum fortē putabat, alter, non ideo, sed solùm ne concertatorem haberet tanquā ignauū. Ac de calumnia hęc dicta sint.

De narratione. *Cap.* XVI.

Narratio autem in demonstratiuis continua nō est, sed in partes diuisa. Nam oportet exponere res gestas, ex quibus oratio constituitur. Constituitur autē oratio partim ex eo, quod artificiale nō est. Non enim est rerum gestarum orator causa. Partim ex eo, quod est artificiosum. Id verò est, cùm ostendunt quòd sit, præsertim si incredibile videretur, aut quale, aut quantum, aut hæc omnia. Quas ob res non semper oportet cōtinuò enarrare. Difficile enim est, memoria tenere, quæ sic demonstrantur: sed ex his fortis, & ex his prudens, aut iustus ostendetur. Nā hæc oratio explicatior est, illa verò implicatior, atq; multiplex, & minimè plana. Oportet autē, cùm res notæ sint, in memoriā eas solūmodo breuiter reducere. Nam multis narratione opus non est: veluti si Achillem laudes, cuius res gestas omnes perceperunt: cognitis rebus tantū vti oportebit. Verū si Critiā laudaturus sis, cùm nō multi res eius teneāt: narrare necesse est. Cùm igitur laus sit, magnitudinem virtutis ostendens oratio: tales res gestas fuisse demonstrandū. Laus igitur, rerum gestarum est. Quæ verò extrà sunt, sicut nobilitas, ac educatio, ad faciundam fidem adhibentur. Verisimile nanq; est, probum ex probis, & bene educatū in bonum virum euasisse. Quapropter & qui gesserūt, eos laudamus, & operationes ipsius actionis signa esse ducimus. Verū quoniā laudaremus, etiā si nō gesserit, si talē esse nobis persuaserimus, beatio, & felicitatio ipsis quidē eadē, his verò non eadē, sed sicut virtutem felicitas, sic hæc felicitatio cōtinet. Habet autem laus nonnihil cum consilio commune. Nam quæ consulendo admoneres, hæc cōmutata oratione laudem conficiunt. Quare cùm habeas quæ agere, qualémq; esse oporteat, admonendóq; id explicaueris: mutāda, versandáq; oratio est, vt laudem efficiat: veluti cùm dicas, Non oportet à Fortuna, neq; extrinsecus, sed intrinsecus, atque à se ipso pendere. Hanc cōpositione in orationis admonitionem sic in laudem vertes: non enim à Fortuna, neq; extrinsecus, sed intrinsecus, atq; à se ipso ille pendebat. Quare laudaturus, quid consuleres, & cōsulturus, quid laudares cōsidera, orationémque ita versa, vt nunc quidē quod prohibet, nunc verò quòd non prohibet cōmutes. Qui verò breuem esse asserunt narrationem oportere, ridiculi sunt: veluti qui interroganti pistori, durúmne, an mollem pinset? quid, inquit, ęstne impossibile bene pinsere? Oportet enim non esse longam narrationem, nec exordium, nec quæ fidē faciunt: bene dicere tamen, quod est oratoris proprium, nec in lōgo, nec in breui est, sed in mediocri. Id verò est, si ea dicas, quæ rē significāter exponāt, id est, quæ possint efficere vt vel factū esse, vel iniuria factū esse, vel damno fuisse, vel tantā rem esse, quantam velis, credat auditor. Aduersariis autē horū contraria. Annectēda verò narrationi sunt quæcunq; vel virtutes tuas, vel aduersarij vitia subostendunt, vel auditoribus iucūda sunt: vt si diceres, At ego semper consulebā, quod iustū, ac pium est, nō esse deserendos liberos, hic autē reclamabat, vbicūq; ipse esset, ibi facilè alios sibi liberos futuros. cæteraq; huiusmodi, quæ dicit Herodotus transfugas Aegyptiis respondisse. Defensori igitur breuior semper narratio, & per quæstiones, aut factū non esse, aut nō iniuria, aut nō damno fuisse, aut non tantū. Non enim à quæstione recedendū, nisi quid ad illam cōducat: vt si factum esset, non esset tamen iniuria factum. Adhęc, quæ gesta non sunt, si commiserationem, aut indignationem faciunt, périnde vt gesta narrāda. Huius exemplum Alcinoi apologus, quòd ad Penelopē in sexaginta esset annis factus. Et Phaylli circulus, & in Cęneū præfatio. Oportet autem narrationē maximè moratam, atq; affectam esse. Quod facilè faciemus, si non ignorabimus quid sit, quod moratā orationē efficiat. Primū igitur est, si ita dicas, vt qualis sit animus hominis, subappareat. Morata autem oratio qualis quædā ideo est, quòd voluntas, atq; electio qualis, quædam est, huic verò inest qualitas propter finē. Idcirco mathematica oratio affecta esse nō potest: quoniā, cùm cuius gratia nō habeat, nulla in ea subapparet electio. Socratica verò, quoniā de talibus est, morata est. Moratā igitur orationē efficiūt, quæ mores hominis consequuntur: vt si dicas, Hæc ambulando vociferabatur. Ostēdit enim audacē hominē, atq; agrestē. Item, si non ita vt ratione persuasus, quod multi nunc faciūt, sed vt appetitione. Elegisti, ego verò malui quòd vtilissimū erat, aut quod optimū. Est enim illud prudentis, vtilia persequi: hoc viri boni, honestum præponere. Quòd si parū credibile quod dicis videretur, ratio afferēda: vt Antigone apud Sophoclem facit, cùm persuadere velit fratrem se viro, atq; filiis anteponere, Viro enim, ac filiis amissis, alios facilè forsan habebis; frater verò, si parētes obierūt, nunquā tibi nasciturus est. Verū si nulla succurrit ratio, illud dicere poteris, non ignorare te parū credibilia hæc videri, & tamē audaciùs dicere, quoniā natura huiusmodi sis. Minùs autem auditori credibile videtur, si aliud prætere vtile nos agere ostendimus. Prætereà, si ea narrando expones, quæ affectus mouēt, eorūq; cōsequentia, & præcipuè quæ auditores non ignorāt, & aut tibi, aut illi insunt, hoc modo: Hic autē, cùm me illusisset, abiit. Et vt de Cratylo Aeschynes, quòd ore personans, manúsq; quassans, & intonuit, manúq; minatus est. Verisimilē enim hæc orationem faciunt: quoniam quæ non ignorantur ab auditoribus, hæc eorum signa fiunt, quæ nesciunt. Huiusmodi verò plurima Homerus nobis suppeditabit. Ast anus, inquit, faciem manibus retinebat. Nā qui lacrymas effundere inceptāt, manibus oculos attingūt. Post hæc illico te qualē quendam videri latēter facias. Quod facilè fieri posse inde patet, quòd de nouarū rerū nuntiis, quanuis eos minimè cognoscamus, vi tamē orationis qualēs nam sint suspicamur. Est autē opus multis in locis

Affecta moratáque narratio.

Modum narrationi, nisi mediocritatem præscribi non posse.

Verisimilis narratio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cis narrare,& nonnunquam in ipso principio: In deliberatione verò idcirco narratio non incidit, quoniã de futuris rebus narrandũ non est. Et cùm incidit,rerũ iam gestarũ est,quibus aut deprimendo,aut efferẽdo,auditores cõcitantur, vt illarum memoria de futuris meliùs cõsulant. Verùm tunc officium consiliarij non adhibetur. Quòd si quid minùs credibile narratur, dicere statim causam, aut polliceri oportet:vt in Oedipode Carcini Iocastæ cùm is interrogaret,qui filiũ quærebat,semper promittit. Similiter apud Sophoclẽ Aemon.

Vbi narrandum.

De confirmatione. Cap. XVII.

QVæ verò fidem faciunt,ea vim demonstrandi,quoad eius fieri potest contineãt. Et cùm quatuor quæstiones sint, si factum est,si obfuit,si tantũ, si iure, semper ad id, quod in iudicio quæritur, accommodanda demõstratio est:eodémq; modo, etiam si de faciundo, aut non faciundo quæstio est, aut quòd non nocuerit huic,aut non tantũ, aut meritò,& id genus alia. Neque nos fugiat,quòd in hac vna quæstione alterum esse prauum necesse est. Non enim vt si qui de iure,aut iniuria quærerent, ignoratio causa est:quare in hoc, non in cæteris, immorandum est. In demonstratione verò quod honestè,aut vtiliter gesserit, vt plurimùm amplificatio fiet. Nam res quidem ipsæ, cùm credi debeant,rarò,neq; nisi cùm vel incredibiles videantur,vel alius causam habeat, solent demonstrari. In deliberatione autem aut non futura,quæ dicis, respondebit quispiam,aut si futura concedet, tamẽ vel non iusta,vel non vtilia, vel nõ tanta fore assẽuerabit:eritq; illud maximè perspiciendum, si quid præter rem falsò dicat. Id enim signo erit, cætera quoque ipsum mentiri. Præterea, scire oportet sic exẽpla deliberationibus maximè accommodari, vt iudicialibus enthymemata. Nam cùm sit omnis deliberatio de futuris,à præteritis per exempla de ipsis necesse est dicere:iudicia verò de iam factis, aut non factis sunt: quæ demonstrationem idcirco habent,quoniam & necessitatem habent. Præterita enim necessitatem iam habent. Non oportet autem enthymemata cõtinuè dicere,sed aliis permiscere, ne aliud alij officiat. Est etiam quãtitatis terminus quidam, vt Homerus quoque ostendit,Amice quoniam tot dixisti,

† quot Enthymematis quatenus vtendum.

† quod sapiens vir attulisset,tot inquit,non eiusmodi. Nec enthymematis cuncta tibi probanda, ne tibi necesse sit ex ignotioribus notiora confirmare:quod philosophantium nonnullis accidit. Nec cùm affectus mouẽdi sunt,enthymemate vtaris,ne quoniam motus,qui simul fiunt,alter alterum excutiat,vel ambo concidant, vel remissiores reddantur,aut affectus excutiãtur, aut frustrà sit allatũ enthymema. Nec cùm moratã orationẽ efficere velis,enthymema queras. Nã demonstratio nec animos mouet,nec electionem habet. Sententiis autẽ tam in narratione,quàm in concertatione vtendũ est. Plurimùm enim afficiũt, moratámq; orationẽ reddũt,hoc modo: Commisi ego hæc illi, quanuis scirem omnibus credendũ non esse. Et cum affectu sic: Nec tamen, etiã si vexatus iniuria sum, me pœnitet, præsertim cùm videam huic lucrum,mihi ius superesse. Verùm deliberatio iudiciali causa multò difficilior est: primùm quia illa futurorum, hæc præteritorum est, quæ vaticinantibus saltem (vt Epimenides Cretensis dicere solebat)certiora sunt. Is enim diuinationem futurorum respuebat, præteritorũ, quæ occulta erant,solũ amplexabatur. Déinde quia cùm leges iudicialibus supponantur, principium afferunt,vnde inueniendi facultas præbetur. Adhæc, quia non habet multa diuersoria,vtputa in aduersarium, aut de ipso,aut auditoris in affectum impellendi. quod minimè adhibẽdum est, nisi digrediatur. Idq; per dubitationẽ faciendum:vt Athenienses oratores factitant,& Isocrates. Accusat enim in cõsulendo,vt Lacedæmonios in panegyrica,& Chareta in sociali oratione. In demonstrationibus autẽ exterioribus laudibus amplior efficienda oratio est. Quod Isocrates facit, aliquid extrà semper adducens. Id verò est, quod Gorgias dicere solitus erat, quòd videlicet nunquam sibi deesset oratio. Nam si de Achille dicendũ est, inquit, Peleã laudabo,déinde & Aeacum, postremo Iouem. Eodémq; modo si fortitudinem: aut quoniam hæc,atq; hæc faciat, quod tale quid est: aut quoniam talis quædã est. Cùm igitur demonstrationibus non eges,tunc & moratè,& demonstrando erit tibi dicendum. Cùm verò enthymemata non succurrunt, tunc morata maximè tibi erit oratio. Quæ res idcirco bonum virum magis decet,quòd malit ipse probus videri, quã demonstrationes sibi esse certiores. Ex enthymematibus verò,quę redarguunt,magis probatur,quàm quæ demonstrãt. Nam quoniã contraria ex collatione magis cognoscuntur,idcirco quæ redarguunt, acriùs inferũtur. Cùm verò iam aduersarij locos aggredimur,non in alia parte, sed in faciũda fide adhuc versamur,ac alios obiiciendo, alios argumentando dissoluimus. Sunt autem tam in consilio,quàm in iudicio nostra primũ collocãda, déinde aduersariorũ cum cõtemptione quadam refutanda. Quòd si multiplex,& varia est aduersariorũ oratio, primũ confutabimus: vt Callistratus in consultatione Messeniaca fecit: qui primò quæ dicere aduersarij possent, cõfutatis, sua déinde posuit. Si verò secũdus dices, refutandũ tibi priùs erit soluẽdo,ac cõtrà arguendo, & maximè si aduersarius persuasisse videretur. Nam quẽadmodũ infamẽ hominẽ animus aspernatur, sic orationẽ quoq; cõtemnit, si bene dixisse aduersarius videatur. Quare auditor vel omnium,vel pluriũ, vel firmissimorũ, vel saltẽ cõfutatu faciliũ infirmatione præparatas aures nostris dabit, credibilioráq; putabit:vt illud,Primũ diis propugnabo. Nam ego Iunonẽ. Primũ enim quod honestissimũ erat,aggressus est. Verũ hæc de fide dicta sunt. Cùm autẽ morata vtimur oratione, quoniã quæ de nobis dicimus,aut inuidiã prouocãt, aut longam orationẽ efficiunt,aut obiectionẽ patiuntur: quæ verò de aliis vel cõtumeliosa,vel agrestia videntur, quoniã ergo hæc incommoda cõsequuntur,aliũ oportet dicentẽ introducere. Quod Isocrates in Philippo,& in Antiodosi facit. Et vt Archilochus vituperat, cùm patrẽ de filia fingat in iambo dicere: Quid non mortales pro pecuniis facturos credimus? aut quid non dejeraturos? Sophocles

Collatio generum inter se.

phocles quoq; sic Aemona pro Antigone aduersus patrem introducit, vt alij dicere videantur. Varia etiã oratione vtendum, vt nunc enthymemata in sententias, nunc sententiæ in enthymemata commode immutentur, hoc pacto: Conciliari maximè tunc oportet, cùm felix iis. Sic enim ex sententia rem tuam conficias. Hanc sententiam sic in enthymema vertemus: Nam si oportet, cùm tibi maximè confert, tunc conciliari, nunc id agendum:cùm secunda nobis cuncta procedant. Sed de his satis. Nunc de occasione interrogandi dicendum videtur.

De occasione interrogandi. Cap. XVIII.

PRimùm igitur tunc maximè interrogandum,cùm ex duobus alterum iam ipse aduersarius protulit, vt altero per interrogationem adducto, absurdum quid consequatur:vt à Pericle de salutis sacrificiis interrogatum Lamponem ferunt respondisse,nefas esse non initiatum audire, Periclémq; percontatum si ipse sciret. Cúmque annueret, & quomodo,dixisse,cùm initiatus non sit. Déinde cùm propositionum alia manifesta sit, aliam daturos aduersarios non ambigis:tum etiam necesse non est,eam propositionem,quæ manifesta est, interrogando proponere, sed conclusionẽ inferre:velut Socrates cùm Melitus diceret non arbitrari ipsum Deos esse. Atqui, inquit, dæmonia esse quædã fateor. Quod ille cùm affirmasset, interrogauit an dæmones Deorũ filij essent,vel saltem diuinum quiddam. Quo dato, Est igitur,intulit,qui Deorum quidẽ filios esse, Deos verò non esse arbitretur. Præterea cùm vel contraria, vel præter opinionem dicere aduersarium demonstraturi sumus. Quartò cùm non possit soluere, nisi cauillatorio modo respondeat. Nam si sic respondebit,esse quodam modo,& quodam modo non esse,aut hæc quidem sic,illa verò non:aut aliquando sic,aliquãdo non: turbantur dubitantes, Aliter igitur nec ponendum quidem est. Nam si instabit,victus iam videbitur. Non enim poterit propter auditoris imbecillitatẽ de multis simul interrogare. Quapropter enthymemata quoque ipsa quàm maximè conuoluenda sunt. In respondendo autem si ambigua sunt, non statim soluere, sed priùs ratione distinguere oportet. Sin verò contrar videntur, statim pro responsione inferenda solutio anteà, quàm cõsequenter aliud interroget, aut ratiocinetur. Nec enim difficile est, in quo ratio sit, perspicere. Cæterùm ex Topicis tam hoc, quàm solutiones nobis patebunt. Præterea, si concludẽdo conclusionem interrogationem facit,causa dicenda est:vt Sophocles à Pisandro interrogatus,si sibi quoque vt cæteris consiliariis visum fuit quadringentos viros constituere,respondit:An hæc improba tibi non videbantur? At ille: Tu ergo hæc improba comprobasti. Ita dixit, nec enim erãt meliora. Et vt Lacedæmonius quidam censuræ rationem reddens, interrogatúsque si iure sibi cæteri perempti viderentur, dixit:Ergo tu eadem istis censuisti? At ille: Ergo tu quoque iure peribis. Minimè, inquit. Nam illi corrupti pecunia hæc iudicarunt, ego verò neque quaquam, sed sententia. Quapropter nec rursus post cõclusionem interrogandum est, nec iteratò conclusionem ipsam,si non multum veritatis habet. Quoniam verò ridiculorum quoque vsus in certaminibus est, oporteréque Gorgias rectè dicebat aduersariorum seria risu præuertere, & risum seriis,explanatúmq; in iis, quæ de re poetica dicta sunt,quot ridiculorum genera sint,quorum alia liberis congruunt:alia non:inde quæ rei conuenient,orator assumet. Est autem illusio scurrilitate libero magis idonea. Nam qui illa vtitur, sui,scurra verò alterius gratia loquitur.

De peroratione. Cap. XIX.

PEroratio autem ex quatuor constat: ex iis, quæ faciunt vt bene de nobis, malè de aduersariis auditor sentiat. Quæ amplificant, aut extenuãt. Quibus in affectus auditor impellitur. Quibus in memoriam dictorum reducitur. Natura enim fit, vt cùm te quidem veracem,aduersarium verò mendacem ostenderis,tunc vel laudes, vel vituperes, & omnino supermoliaris. Est autem horum duorum alterum considerandum,aut quòd is semper bonus,aut simpliciter, ille verò quòd is infestus, aut simpliciter. Vnde verò tales boni aut infesti fiant,iam dicti sunt loci. Post hæc autem Natura duce,quod iam demonstratũ est, aut amplificandum,aut attenuandum est. Opus enim est, vt quæ facta sunt,pateãt priùs, quàm ipsorum quantitas explicetur. Nam & corporum incrementum ex præexistentibus est. Vnde autem amplificandum, attenuandúmque sit,iam pridem expositi loci nobis sunt. Posteà verò cùm iam & qualia sint, & quanta sint,patefactum est,in affectus auditor impellẽdus est:qui sunt cõmiseratio,indignatio,ira, odium, inuidia, æmulatio, contentio: quorum etiam loci iam dicti sunt. Quare illud iam restat, vt prædicta in memoriam reducantur. Quod sic conuenit facere,sicut in exordiis non rectè præcipiunt faciundum. Nam vt facilia intellectu sint, sæpius idem dicere iubent. Verùm ibi quidem res summatim dicenda,ne auditores, de quo sit iudicium,ignorent. Hic verò ea, quibus demonstratum est,per capita repetenda. Initium autem repetitionis,quando persoluit iam quæ pollicitus est, quare & quæ dicenda erant,& de quo dicendum. Repetuntur autem per collationem eorum, quæ ab aduersario dicta sunt. Conferuntur igitur aut eadem ambo,aut quæ non opposita dixerunt. Sed hic quidem hæc de hoc,ego verò hæc, & propter hæc. Aut per illusionem: vtputa, Et hæc quidem hic:ego verò hæc,atque hæc. Et sic, Quid iste nunc faceret,si hæc, atque hæc demonstrasset, & non illa? Aut per interrogationem, Quid non demonstratum est? Et econtrà, Quid ab isto demonstratum est? Aut igitur sic, aut per collationem,aut ordine,quo dicta sunt priùs tua. Et rursum, si ita vis, quæ aduersarij dixerunt seorsum: fini verò dissoluta maximè, atque per articulum oratio idonea est,vt peroratio non oratio sit, Dixi, Audistis, Habetis, Iudicate.

Rhetoricorum ad Theodecten finis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

FRANCISCI PHILELPHI PRAEFATIO IN Aristotelis Rhetoricam ad Alexandrum regem.

CVM superiore anno Bononiæ docerem, clarissime pater, quod ea in vrbe nemini maioribus aut honoribus, aut præmiis vnquam contingit, cœpere nonnulli & nobiles, & magni viri dare operam Græcis literis, quippe qui iam animaduertissent, si secus facerent, ne non pro dignitate ad Latinum eloquium eniterentur. Quare cùm Aristotelis præcepta illa his Græcè legerem, quæ de ciuilibus causis ad Alexandrum regem cùm pro authoris more doctissimè, tum, vt semper, disertissimè scripta sunt, summis à nobis precibus contenderunt id efficerem, vt ea Latinè loquerentur. Censebant enim prudentes viri, quòd longè plus & vtilitatis, & ornamẽti ex his Latinis à me factis, quoniam & illi Latinè loqui, quàm Græcè, mallent, quàm si Græca essent, assequerentur. Non enim eò Græcas literas tantopere omnes discere studemus, quò his apud Athenienses, Byzantióve vtamur, sed vt illarum subsidio, atque ductu Latinam literaturam, atque eloquentiam meliùs teneamus, & lautiús. Prætereà, nescio quo pacto qui minùs, & diu, & multùm Græcos codices pertractarint, & sese illis totos dediderint, nusquam incredibilem illum, ac propè diuinum lactei Græcorum eloquij lepórem, atque dulcedinem, neque apud oratores, neque apud poëtas, neque apud philosophos percipiunt: quò fit, vt nostri ferè omnes, qui aures delinire concupierint, malint initio Græca Latinè, quàm eadem Græcè lectitare: ignorantes hi quidem & vtilius admodum fore volentibus Græca discere, vt Græcæ voces, Græcíque concentus illorum auribus die, noctúque obstrepant: & quemadmodum grauitate Latinos Græcis, ita nobis suauitate illos, & quadam quasi dictionis ambrosia ac nectare mirum in modum antecellere. Id igitur ita familiaribus à me illis efflagitantibus, obstinatissimè refragari cœpi, tum quia videbã rem à nobis peti cùm sua natura difficilẽ, (est enim in arte verbum sæpius è verbo exprimendum: quod ne absurdè fiat, laboris nonnunquam maximi, interdum autem propter sermonis vel dissimilitudinem, vel angustias, voti est) tum quia non eo me pollere ingenio, vsúve intelligerem, qui maiestatem Aristotelicæ dictionis Latinæ interpretationis filo exprimerem. Próinde nolebam aut ineptus apud aliquos, aut temerarius iudicari. Sic igitur pro virili parte refragantibus nobis, clarus vir, mihíque amicissimus, & tui nominis eximius prædicator Albertus, is, qui per id temporis Bononiæ quæstorem pro summo pontifice gerebat, idem cœpit, quòd illi anteà consuessem, studiosissimè à nobis contendere. Qui tametsi pro suo iure omnia apud me potest, eò tamen facilius persuasit, quòd vnam hanc rem fore diceret, qua præcipuè gratificari mansuetudini tuæ quirem. Aiebat enim te vnum esse, qui pro regia ista, & innata tibi animi magnificentia, generositatéque, & inaudito quodam splendore, magnitudinéque ingenij, cùm reliquas omneis illustres disciplinas, insignésque virtutes maximi penderes, tum hasce elegantiores artes in primis. Id mihi vir ille & amicus, & grauis, persuasit haud difficulter, vtpote quem vera loqui non minùs nosse, quàm velle, iampridem animaduertissem. Quod quidẽ cùm aliis multis rebus

rebus de illo expertus sum, tum in iis laudibus, quas de tua felici, & augusta illa Bononiensi legatione dies, noctésque prædicabat. Eas enim ita ponebat ante oculos, vt nihil posteà Bononiensium Reipublicæ acciderit, quod non multò antè impendere vel lapides ipsi præuiderint. Et profectò si tua sequi vestigia, quibus ea res erat in manu, voluissent, neque ipsi excidissent, neque tanta, támque præclara vrbs in tantas calamitates, ærumnásque decidisset. Sed de his aliâs. Cùm hanc igitur traductionem non ingratam tibi futuram intelligerem, vt amicissimo homini morem gererem, id est, vt me ipsum tuo nomini cum Alberto meo dedicarem, oblitus sum nostri. Omnia vincit amor. Rem difficillimam, & meis imparem viribus sum aggressus. Audentes Fortuna iuuat. Potuit Homericus ille Aiax Hectora, quem neque Vlysses, neque Nestor in prælium prouocantem excepisset, sola audacia & aggredi, & singulari certamine superare. Potuit & Troas idem ab incensis iam nauibus, fusis Achiuis omnibus, arcere. Potuerimus fortasis etiam nos etsi minus orationis Aristotelicæ nitorem, at ipsa certè sensa Latinis verbis explicare. Verùm ne id vnum omiserim, nos à Fabio Quintiliano nonnullis in dictionibus interpretatione discrepasse, idque non inconsultò factitatum: vt quod ille ἀγωνιστικὸν, verbum è verbo exprimens, concionale genus & προκατάληψιν præsumptionem dixerit, nos vsitatiore vocabulo deliberatiuum, & præoccupationẽ non absurdè (vt arbitror) exprimere maluimus. Sic & alia pleraque inueniri contigerit. Nam quanuis perdoctus ille quidem, & acutus vir fuit, veluti certè est, voluit tamen in nonnullis verbis & rebus magis se sui, quàm Ciceronis, similẽ dici. Nos autem & M. Tullij, & Horatij Flacci, & Eusebij Hieronymi, qui Latinissimi simul, & eloquentissimi extiterunt, testimonio, & authoritate freti, in id maximè studemus, vt quæ à Græcis transferimus, nihil aliud, quoad eius rei fieri possit, quàm Latinitatem sapiant. Próinde & hoc præsentis operis ad numerum charactera, ac figuram pro virili parte traduximus. Suscipies igitur præsens hoc quicquid est munusculi, magnifice pater: quod, siquidem authorem ipsum tecum reputes Aristotelem, non te minùs e regia prosapia genito magnanimo principe, quàm Alexandro Macedonum rege dignum existimes. Si verò nostram in te obseruantiam, si nostram in Albertum, & in præclaram omnem Albertorum familiam dilectionem, amorémque consideres, & eximium certè id, in primísque deuotum. Cæterùm si hisce te rebus delectari intellexero, efficies vt propediem huic quasi præludio maiora fortasse quædam, valentioráque certamina subnectam. Intereà verò hunc Aristotelem lectitabis, intueberísque magna ex parte quæ à maioribus nostris de bene dicendi scientia & tradita nobis, & relicta sunt, ab Aristotelico fonte præcepta illa quæque emanauisse. Qua quidem ex re eò magis eorum impudentia miranda est, qui cùm se Aristotelicos dici volunt, & loquendo, & scribendo absurdissimi simul, & infantissimi planè reperiuntur.

ARIST

ARISTOTELES ALE-

xandro Regi S. D.

SVM tuis literis factus certior, nonnullos sæpe ad nos mississe, qui vt ciuilium causarũ præcepta ad te præscriberem, à me peterent. Ego verò haud negligẽtia quidem vlla in hoc vsque tempus rem diltuli, sed vt quærerem ita diligenter de his ad te scribere, vt alius certè, nemo, qui hisce in rebus elaborasset, diligentiùs vnquà scripserit. Hæc igitur rectè mihi fuerat sententia. Nam quemadmodum vestium decore, atque magnificentia cæteris hominibus præstare maximè studes, ita etiam dicendi inuentionẽ, ac vim eam vt accipias nitendum est, quæ pulcherrima sit, appriméque præclarissima. Longè enim pulchrius est, ac regale magis, animo esse bene constituto, quàm habitũ corporis vestibus ornatũ pulchris intueri. Absurdũ enim est, eum, qui rerũ gestarum gloria cæteris antecellat, videre humillimis quibusdam in dicendo cedere, præsertim cùm non sis nescius, eos, qui in populari principatu versentur, res omneis ad populũ: qui verò sub vnius imperij ductu, constituti sint, ad rationẽ, orationémque referre. Quemadmodũ liberas ciuitates communis lex, quæ ad honestissimũ aliquem finẽ ducat, dirigere consueuerit, eodẽ etiam modo & oratio tua queat eos, quos imperio tenes, ad id agere, quod cõducibile sit, & vtile. Etenim lex (vt ita dixerim) oratio quædam est, quæ communi ciuitati consensu definita, iubet quo pacto vnumquodq; agendum sit. Accedit ad rem, quod neq; tibi obscurũ existimo, solere nos laudibus eos périnde, atq; honestos & fortes prosequi, qui & ratione vtuntur, & omnia, ea duce, agere pergũt: qui verò absq; ratione, & oratione quicquam faciunt, tanquam atroces, immanésque adimus. Qua quidem re factum est, vt & malos eorum vitium ostendentes malè affecerimus, & bonos eorũ virtutem declarantes quasi beatos, admirandos, imitandósq; voluerimus. Sicque & quomodo futuras calamitates euitaremus, bonisq; instantibus frueremur, adinuenimus. Próinde & imminẽtes difficultates effugimus, & absentes vtilitates comparauimus. Nam veluti vita, quæ nulli mœrori subiacet, eligenda, ita prudens est oratio deligenda. Neque id te prætereat oportebit, quòd hominum plurimis, aliis quidẽ lex ipsa, aliis verò tua tum vita, tum oratio exemplo datur. Vt cunctis igitur, tum Græcis, tum Barbaris antecellas, omni tibi studio annitendũ est: quò iam iis, qui versantur in his exemplis, ita horũ imitationẽ per virtutis elementa pulchrè effingãt, vt haud sibi deteriora cõsultant, sed eius se particípes fieri & cupiãt, & exoptent. Rerum est prætereà humanarũ augustissimũ, consultatione vti. Quare nec in superuacaneis vulgaribus rebus studiũ tibi terendũ est, sed pro virili potiùs parte elaborandũ, vt ipsam bellè cõsultandi artẽ & perdiscas, & teneas. Quis enim sane mẽtis dubitarit, si quis incõsultò quid egerit, amẽtiæ quidẽ: sin autẽ ratione duce, sapiẽtiæ signũ esse? Intueri etiã licet eos omnes, qui optima inter Græcos Republica vtuntur, oratione priùs, quàm rebus, conuenire. Itémq; apud eos, qui inter Barbaros dignitate præstant, orationem rebus anteire: quippe qui probè norint eã, quæ ratione, oratioque perspectio vtilitatis, cognitióque fit, esse quandam salutis arcem, & eiusmodi certè arcem, quæ non manu facta, verũ & inexpugnabilis quidem sit, in primísque secura opinãda. Sed vereor hac de re pluribus ad te scribere, ne fortassis ostẽtare me ipsum videar, hisce præsertim in rebus, quæ probatione non indigẽt, sed planè patẽt, & in promptu sunt omnibus. Quam ob rẽ hæc omnia missa faciés, illa dixerim solùm de quibus in omnem vitam dicendum est, hoc vnum esse quo cæteris animalibus præstamus, præclarũ quoddam ab immortali Deo adepti videamur. Nam si quidem & cupiditate & ira & aliis huiuscemodi affectionibus vtuntur, etiã reliqua quæque animalia, oratione autẽ homo dúntaxat, absurdũ profectò maximè omnium cedat, si qua vna re bestiis antecéllimus, eam bene viuendi ducem præ negligentia reliquerimus. Próinde te iam pridẽ sua sponte incitatum, etiam, atq; etiam hortor, vt dicendi philosophiam omni studio cõplectare. Nam veluti corpus bona valetudine, ita & animus disciplina, eruditionéq; seruatur. Huius enim ductu haudquaquã tibi in rebus gerendis aberrare contigerit, quin potiùs omnia, (vt ita dicam) quæ tibi iam parta sunt, bona, planè tuebere. Quòd si præterea oculis videre, iucundũ est, animi luminibus cernere, penitúsque perspicere, admirabile certè plurimũ. Rursus autẽ quemadmodum Imperator sui est seruator exercitus, ita etiã eloquentia, quæ sapientiæ coniuncta sit, humanæ est vitæ gubernatrix. Sed hæc omnia, atq; his similia, operæpretium puto vt missa hoc tempore faciamus. Monuisti autẽ tuis literis, ne quis omnino mortaliũ hunc librũ accipiat, quippe qui non sis nescius, sicuti parẽtes, quos ex se genuerint, magis, quàm ij, quibus suppositi sunt, partus amare solẽt: eodẽq; modo ij, qui præclarum aliquid ex se inuenerint, maiore ad id studio afficiuntur, quàm quibus eo vti cõtigerit. Non secus enim pro inuentis, atq; pro liberis emori periclitẽtur. Enimuero ij, quos Parios vocãt sophistæ, quoniã nihil ipsi pro inerti quadã negligẽtia pariũt, ne diligũt quidẽ, sed acceptis pecuniis ab se dimittũt. Hãc igitur ob rem te vehemẽter mon[illegible], & exhorror, ita hæc dicendi præcepta serues, atq; tueare, vt cùm & ipsa adolescant, nullius opibus violẽtur, sed honestè tecum, decoréq; vnà viuãt: & cùm in adultã ætatem euaserint, immortalẽ gloriã nanciscantur. Adsumpsimus autẽ (sicuti nobis Nicanor exposuit) si quid hisce de rebus apud cæteros artis scriptores expolitũ, elimatúmq; inuenimus. Impendes autẽ operam etiam hisce duobus libris, quorũ alter meus est, eas cõtinens artes, quas ad Theodectẽ scripseram: alter autẽ est Coracis. Reliqua verò omnia, quæ siue ad ciuilia præcepta, siue ad iudicialia pertinẽt, seperatim hoc in libro scripta sunt: quapropter ex hisce ad te commentariis ad ea cõsequenda abundè tibi adiumenta supperent. Vale.

De

De genere deliberatiuo.

TRia sunt genera ciuilium causarum, deliberatiuũ, demonstratiuum, iudiciale. Horũ autẽ species sunt septem, suasio, dissuasio, laus, vituperatio, accusatio, defensio, & quæstio aut ipsa secundũ sese, aut ad aliud. Species igitur, in quibus omnis versatur oratio, hæ sunt numero. His autẽ vtimur & in cõsultatione ciuili, & apud iudices, & circa alicuius certæ personæ dictionẽ: de quibus quidẽ omnibus ita poterimus aptè dicere, si singillatim vniuscuiusq; speciei vim, & vsum, & exercitationem numero cõprehenderimus. Et primùm quidem de suasionibus est, dissuasionibúsq; dicẽdum. Ipsarũ enim vsus in demõstratiuo, deliberatiuóq; genere locum in primis habet. Vt igitur summatim dixerim, suasio est ad aliquid eligendum, aut dicendum, agẽdúmve exhortatio. Dissuasio verò, ne quid eligatur aut dicatur agatúrve, dehortatio. His autẽ ita definitis suasor ostẽdat oportet hęc, ad quę exhortatur, & iusta, & legitima, & vtilia, & honesta, & iucunda, & facilia factu esse. Quòd si minùs id poterit, demonstrandum erit, cùm ad laboriosa, & grauia quædam exhortatur, hæc factu & possibilia esse, & quàm necessaria: dissuasor autem ex cõtrariis dehortetur oportet, vt neq; iustũ, neq; legitimũ, nẽq; vtile, neq; honestum, neq; iucundum, neque factu possibile hoc sit, vel saltem & laboriosissimũ id esse, & minimè necessarium. Omnes autem actiones harum vtriusq; sunt causarum participes: quare dubitãdum non est, quin oratio harum alteram contineat. Quæ igitur suadentes, dissuadentésq; desiderare conueniat, hæc sunt. Definire autem iam aggrediar vnumquodq; horum quid sit: demonstrabitúrq; vnde ea nobis in dicendo suppeditemus. Iustum igitur est, hominum plurimorum non scripta consuetudo, honesta, turpiáq; determinans: id verò est honorare parentes, amicis benefacere, & beneficiis gratiam referre. Hæc enim, & his similia, nõ iubent scriptę leges hominibus faciunda, sed consuetudine non scripta, & communi quadam lege legitimum fit. Iusta igitur hæc sunt. Lex autem, est communis ciuitatis consensus, qui scriptis præceperit quomodo vnúquodq; agendũ sit. Vtile verò est, præsentium bonorũ conseruatio, aut absentiũ comparatio, [illegible]t malorum instantiũ propulsatio, aut futurorum incõmodorum inhibitio. Hoc autem diuidas oportet, priuatis quidẽ hominibus in corpus, & animum, & res extrarias. Corpori enim est vtile robur, formæ dignitas, bona valetudo: animo verò fortitudo, sapiẽtia, iustitia. Extraria verò sunt amici, pecuniæ, possessiones. His autem contraria inutilia sunt. Ciuitati autẽ vtilia talia quædam sunt, concordia, vires ad bellum, pecuniæ, & prouentuum copiæ, sociorum virtus, atq; multitudo, ac summatim reliqua his similia vtilia esse ducimus: quæ verò his cõtraria sunt, inutilia. Honesta verò sunt, ex quibus splendor aliquis, atq; illustris honos in eos, qui aliquid gesserint, emanaturus sit. Iucunda autem, quæ afficiunt gaudio. Facilia verò sunt, quæ breui tempore, & minimo labore, impensaq; absoluũtur. Possibilia autem, quæcunque fieri Naturâ possunt. Necessaria verò, quæ vt fiant, arbitrij nostri non est, sed tanquam ex diuina quadam, aut humana necessitate omnino fiunt. Iusta igitur, & legitima, & vtilia, & honesta, & iucunda, facilia, & possibilia, & necessaria hæc sunt. De his autem dicere abunde poterimus, & ex antè dictis, & his similibus, & ipsis cõtrariis, & ab iis, quæ iudicata sunt, aut à diis immortalibus, aut à claris hominibus, aut à iudicibus, aut ab aduersariis nostris. Cuiusmodi igitur iustum esset, declarauimus: simile autem iusto est huiusmodi. Nam quemadmodum iustum existimamus, obtemperare parentibus, itidẽ conuenit, filios parentum res gestas imitari: & veluti beneficis befacere iustum est, ita & ij, à quibus mali nihil susceptmus, iusto simile est, nõ nocere. Hoc igitur modo simile iusto capiendũ est. Ex contrariis autẽ opus est exemplũ ipsum perspicuum faciamus. Nam veluti iustum est, in eos animaduertere, qui aliquid perperàm patrauerint, ita iis, qui nos beneficio fouerint, referre gratiam decet. Id autem iustum, quod ab aliquibus claris viris iudicatum fuerit, sic erit accipiendum: Verùm neque nos soli odio hostes insequimur, malóque afficimus, sed & Athenienses & Lacedæmonij iustũ esse iudicãt, inimicos mulctare. Iustum igitur hoc modo crebra exercitatione accipies. Legitimum verò, quale etiam ipsum sit, a nobis definitum est. Oportet autẽ, vbi vsui sit, vt is, qui sententiam dicit, legem etiam adsumat: déinde simile legi scriptæ. Esset verò huiusmodi. Nam sicut legumlator maximis animaduersionibus fures plectendos voluit, ita & seductores maximopere sunt mulctandi. Etenim hi furantur eius, quem deceperint, hominis mentem: & veluti legumlator hæredes eos statuit, qui genere proximi iis essent, qui sine filiis interissent, eodẽ modo & huius pecuniarum, rerúmque liberti me nunc dominum fieri decet. Nã cũ iis, qui ipsum liberarint, hac luce orbatis, proximus ipse sum cognatione, iustus certè sum, qui illius res omnes dominio teneã. Legitimo ergo simile adsumitur hoc modo. Contrarium verò sic: Siquidem lex prohibet publica priuatim distribuere, perspicuũ est, eos, qui illa distribuunt, iniuria omnes afficere à legumlatore iudicatos. Nam si eos leges ornari iubent, qui honestè rebus communibus, iustéq; præfuissent, nequaquã obscurũ est, quin & publicarum rerũ dissipatores mulcta dignos existiment. Ex contrariis igitur ita legitimum clarum fit. Ex iudicatis autẽ hoc modo: Neque ipse solùm præsentem legem harum causa rerum à legumlatore positam dico, sed etiam anteà ipsi iudices, authore Lysitida, æquè, atque nunc à me dicitur, sententiam de hac re protulere. Legitimũ igitur hoc modo tractãtes, multipliciter demonstrabimus. Vtile autẽ quale sit: anteà definiuimus. Assumendũ est autẽ in dicendo, etiã si quid ex vtili incideritt: eodẽq; modo tractandũ, quemadmodum in iusto, legitimóq; tradidimus: & sic crebris in locis ostendendũ. Esset autem vtile simile huiusmodi. Sicuti nanq; in bello conducit, eos, qui plurima valent animi magnitudine, primos in acie ordinare, eodẽ modo in Rebusp[illegible]blicis permagnæ vtilitati est, prudẽtissimos multitudini, iustissimósq; præesse: & quemadmodũ hominibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

minibus in bona valetudine,cauere, ne in aduersam incidant,vtile est, ita etiam pacatis vrbibus, concordiáque vrentibus,conducibile est, sese ab omni seditione custodiant. Similia ergo vtili hoc modo crebrò tractanda sunt.Ex contrariis autem vtile sic perspicuũ fit,Nam si conducit, eos ciues, qui æqui,& boni sunt,honoribus prosequi,ita punire improbos, vtilitatis plurimum adfert: & si quidem inutile est,nos solos aduersus Thebanos bellum gerere,vtile erit,vt Lacedæmonios socios nobis adsciscamus, itaq; aduersum illos belligeremus.Ex contrariis igitur sic vtile clarũ efficies. Vtile vero à claris viris iudicatum hoc pacto adsumes.Nam & Lacedæmonij,vbi Athenienses bello superassent,vsui sibi fore existimarunt, ne eorum vrbem in prædam verterent: & Athenienses rursus cùm possent Spartam funditus euertere, conducere sibi arbitrati sunt, si Lacedæmonij superessent.Et iustum quidem,& legitimum, & vtile sic tibi tractãdum est.Honestum verò, & facile, & iucundum,& possibile,& necessarium,quomodo & hæc superiora, te tractare conueniet,& de his quidem, & hisce dicere commodè poterimus.

Quæ sint consultanda.

RVrsus autem definiemus quantum, & quale,& quid tum in curia, tum in cõcione consultabimus. Nam si horũ singula planè tenuerimus, res ipsæ pro vnaquaque nobis cõsultatione verba suppeditabunt.Communes autẽ species, quas diu antè nouerimus,facilè in vnãquanq; causam inducere poterimus:quapropter ea sunt nobis diuidenda, de quibus vulgò cõsultant omnes. Vt summatim ergo dixerimus,eæ,de quibus orationem habemus, propositiones septem sunt numero. Necesse enim est,nos & consultare,& orare tum in Senatu, tum apud populũ,aut de sacrificiis,aut de legibus, aut de apparatu ciuili,aut de societatibus, ac fœderibus aduersus alias vrbes,aut de bellis, aut de pace, aut de pecuniarum prouentibus. Hæ igitur propositiones sunt, de quibus omnis est nobis & consultatio,& oratio. Harum autem vnamquanque diuidamus, consideremúsque quibus modis oratione in his vtendum fuerit. De sacrificiis autem abundè dicere necesse est. Aut enim dicimus præsenti in statu ea seruanda esse, aut vt magnificentiùs,aut vt in his humiliùs quodã modo agendum sit. Cùm igitur dixerimus, in præsenti statu ea seruanda esse,causas inuenjemus, ex iusto quidem dicentes, iniustum apud omnes esse, præter consuetudines patrias quicquam agere, quódque omnia vaticinia hominibus iubent patrio more sacrificia esse facienda,& quòd eorum, qui vrbes primò condiderunt,& templa diis immortalibus erexere,diuini cultus maximè sunt, diúque obseruandi.Ex vtili autem dicemus, quòd ad rei pecuniariæ impensam,aut priuatim, aut publicè conducet, vbi pro patrio more sacrificiis sit indultum, & quòd ad ciuium audentiam ea res confert non mediocriter, quippe quòd grauioris armaturæ peditibus, equitibúsque, ac velitibus ludos celebrãtibus ciues ea ambitione delectati audentiores fiẽt. Ab honesto autẽ dicemus, si hoc modo celebritates pulchras spectari cõtigerit. A iucunditate verò, si & varietas quædã circa Deorum sacrificia ad spectandũ accesserit. A possibili autem,si in eiusce modi ludis nihil fiat, neq; parum, neque nimis.Cùm igitur in rebus diu constitutis cõsultatio nobis habetur,cũ hæc tractamus, operæpretium est de antè dictis,aut de horũ similibus considereamus,& ea pro rei natura edoceamus.Cũ verò consultemus,vt ad splendidiorem quendam apparatũ sacrificia traducantur,eæ sunt causæ nobis adferendæ, quibus meritò consuetudines patrias mouere videamur, dictitãtes addere præsentibus quicquã,id haud esse soluere,sed augere potiùs res anteà cõstitutas,ac firmatas, déinde quòd & consentaneũ sit,Deos immortales benecuolentiores in eos esse,à quibus magis venerẽtur. Item quòd neq; maiores ipsi eundem semper modum in sacrificiis obseruabant,sed pro tẽpore,próque secundis rebus,& priuatim,& publicè Deorũ cultum legibus sanciebant:posteà verò, quòd veluti in cæteris rebus omnibus cõsueuimus, ita & Respublicas,atq; priuatas domos administramus.Dicas enim opus est, si qua ex his ita cõstitutis vtilitas ciuitati,aut splendor, aut voluptas futura est. Quæ quidẽ omnia ita tractabis,veluti in superioribus dictũ est.Cùm ad humilius exhortamur,primùm quidẽ temporibus est accõmodanda oratio, dicẽdúmq; quibus in rebus deteriùs nunc habeãt, quàm anteà habuissent:déinde verò quòd ne consentaneum quidem sit,Deos sacrificantiũ sumptibus, sed pietate potiùs gaudere. Itẽ quòd eos,qui supra vires quicquã faciunt, & Dij, & homines, quàm stultissimos iudicant. Demum verò, quòd nec in hominũ arbitriis publici sumptus modò, verùm & in secundis, aduersisq; rebus existunt. Has igitur causas,& harũ similes,in sacrificiorum propositionibus habebimus. Vt autẽ & quæ ad optimũ sacrificiũ pertinent sciamus, & exponere, & sancire hoc etiam definiam. Est enim id vnum omnium quidẽ optimũ sacrificium, quod aduersus Deos piè,ac diuinè,ad sumptus verò moderatè ad bellũ autẽ viriliter,ad spectacula verò splendidè habuerit.Aduersus autẽ Deos habebit piè,si patriæ cõsuetudines, institutáq; non soluantur: moderatè verò ad sumptus,si non quæcunque ad pompam missa fuerint,consumantur. Ad bellum autẽ vtiliter,si equites,& milites vnà cõpositè ludos agant:ad spectacula verò splẽdidè & auro, & iis huiusmodi rebus,quę haud cõsumuntur,magnificè quis vtit. Quę igitur aduersus Deos seruanda sunt,perpulchrè ex his cõstituemus. Ex iis verò, quę anteà dixerimus, planè scire poterimus quibus modis oratio de vnoquoq; sacrificãdi genere haberi possit. De legibus autẽ, déq; cõstitutione ciuili rursus eodẽ modo tractemus.Etenim leges sunt,vt summatim dixerim,ciuitatis publici cõsensus,qui scriptis terminãt,atq; imperãt quid vnumquodq; agendũ sit. Eæ verò leges colendæ sunt,quibus magistratus parui quidẽ, ac multi ex sortitione,id quod seditione vacat, maximè autẽ ex totius multitudinis suffragiis in popularibus principatibus designẽtur.Ita enim & ipse populꝰ, quoniã in ipso sit,eos donare honoribus,quos voluerit,haudquaquã accipiẽtibus inuidebit,& clariores magis,magísq; ꝓbitati studebũt, vtpote q intellig

intelligant,vsui sibi futurũ,apud ciues se probari. Quæ igitur circa comitia in populari dominatu sanciri oporteat,hæc sunt. Quæ verò ad reliquã administrationẽ pertinent,singillatim exponere, operosum admodũ fuerit.Verũ, vt breuiter dixerim,id obseruari oportet,vt multitudini leges impedimento sint,ne locupletũ rei insidientur, diuites autem inducant vt vltrò ad publica ministeria munificentissimi sint.Hoc autẽ assequi poterunt, si locupletes pro ea,quam in publicũ munificentiã exhibẽt, statutis quibusdã honoribus ab ipsis legibus donẽtur,sicq; & agricolas pauperibus, & nauium gubernatores vectoribus anteponãt. Sic enim & locupletes non inuiti Reipublicæ inseruiẽt,& plebes non calũniæ, sed ministeriis studebunt.Opus est prętereà in cõditis legibus seueritatẽ inesse,qua neq; agrũ ad egestatẽ redigere,neque morientium substãtias publicare fas sit:& magnos iis cruciatus inscribere, qui hæc obseruare neglexerint.Decet autẽ aliquẽ iis honestum sepulturæ locum ante vrbẽ publicè dari,qui pro patria bellando perissent, & eorũ filios ad pubertatem vsq; publicis alimẽtis enutriri. Huiusce modi igitur leges in populari principatu ferendæ sunt. In oligarchiis verò,quæ paucorum dominatu administrãtur, magistratus æquè sunt in omnes illius ordinis viros distribuẽdi legibus. Horum autem plurimi quidem ex sortitione,maximi verò magistratus occulto suffragio,& iureiurãdo,& magna cum diligentia,atq; studio decernẽdi sunt. In eos autẽ, qui vlla in ciues vti cõtumelia perrexerint, maximæ sunt pœnæ constituendæ. Plebs nanque nõ ita ægrè patitur quòd magistratibus caret,quã grauiter & molestè fert,quòd afficitur cõtumelia. Ciuium autem cõtrouersias perbreui dissoluere, neque in tempus trahere conuenit.Neque vulgus in vrbem ex agro est congregandum. Nam ex huiusmodi cõuentibus plebes turbãtur,paucorúmque principatus rescindũt. Vt paucis igitur dixerim,debẽt in popularibus principatibus leges cohibere plebem,ne locupletiorũ bonis inhient, insidientúrq;:in paucorum verò principatibus auertere illos,qui Rempublicam gerũt,& ab imbecillorum contumeliis,& à calumniis,insimulationibúsq; in ciues.Quæ igitur & in legibus,& in omni cõstitutione ciuili desideranda, obseruãdáque sunt,ex his cognosces.Is autẽ orator,qui quicquã lege suadere voluerit, hãc ostẽdat oportet æqualem esse ciuibus, & reliquis legibus consentaneã, ciuitatíque conducibilem ad quietem,& concordiam maximè,vel ad ciuiũ probitatem,aut ad publica tributa,aut ad ipsius Reipublicæ gloriã, aut ad vrbis potentiã,aut ad aliud huiusmodi aliquid vsui cedere. Aduersarius verò primũ considerabit,an minùs lex illa cõmunis sit omnibus, déinde an reliquis legibus non cõsentiat,sed aduersetur potiùs quodam modo:prætereà an ad horum, quæ antè dicta sunt,cõductura sit nihil, sed cõtrà nocitiua potiús.De legibus igitur, déq; constitutione ciuili ex his & contendendo, & orando nobis faciliùs aditus fiet.De sociis autem, déque aduersus alias vrbes fœderibus dicere incipiemus. Fœdera igitur,atque eorum ordines, necesse est publicis cõuentionibus fiant.Socij verò pro ea tẽporum sunt conditione faciundi, cùm aliqui suis viribus infirmi sunt,aut bellum aliquod videatur impendere, aut eò est cum aliquibus incunda societas,quòd bello quosdam à se defecturos putẽt. Hæ igitur sunt causæ, hisque consimiles, quibus plures nobis adciscimus socios. Necesse est autem,cùm ineundam societatem persuadere volueris, eam maximè tempestiuam ostendas, declaresq;,eos socios apprimè iustitiam colere,& beneanteà Rempublicam affecisse, essęque potentissimos,& in proximo residere. Quòd si minùs hæc omnia potueris,quæ suberunt,oratione complectere.Cùm autem societatem dissuaseris,primùm ostẽdas oportet,haud nunc eam facere opus esse, déinde quòd neq; hi iusti sunt, posteà verò quòd & malè nos priùs affecerint.Sin id minùs poterimus,dicemus eos à nobis porrò habitare, neq; facultatem his esse,quò nobis opportunè adsint auxilio.Ex his igitur,hisque similibus circa faciundas,aut non faciundas societates, & dissuadendi, suadendíq; vsum facilè cognoscemus.Rursus autem & pacis,& belli faciundi maxima nobis argumenta capiantur. Causæ itaq; bellandi aduersus aliquos,sunt huiusmodi. Par autem est de iis tempestiuè nunc vltionẽ capiamus, qui nos anteà iniuria lacesiuerũt:vt nunc iniuria prouocati, pro nobis ipsis,aut pro cognatis,aut pro iis,qui beneficierga nos fuerint,aut quo auxilio simus iniustè affectis sociis,aut publica pro vtilitate,aut ad gloriam,aut ad opes,aut ad vires, aut ad aliud quippiam huiusmodi bellum suscipiamus.Cùm igitur ad bellũ voluerimus auditores exhortari, debẽmus ex his causis, quàm plurimas dicendo cõplecti,ac demum demonstrare eorũ plurima, quibus bellãtes superiores fiant,ipsis auditoribus adesse. Superiores etenim omnes fiunt, aut Deorũ benevolentia,quam bonam Fortunã appellauerimus: aut corporum multitudine,atque robore,aut pecuniarum affluentia,atq; Imperatoris prudentia, aut virtute sociorũ, aut opportunitate locorum. Ex his igitur, & similibus, quæ maximè rei congruãt, bellũ sumi oportere exhortabimur,aduersariorum partes deprimendo,nostras autẽ augendo,atque amplificando. Quòd si futurum bellum impedire studuerimus, primũ eæ causæ inueniendæ sunt,quibus demõstretur aut omnino, aut nullam,aut paruas,humiléq; molestias afferri, quibus ad bellum rapiamur.Déinde quòd bellum minimè conducit,erítque percurrendum,quæ hominibus bello soleant accidere calamitates. Ad hoc item ostendendum, quæ victoriam solent in bellando efficere, ea hostibus magis adesse. Hæc autem sunt,quæ paulò antè commemorauimus. Futurum itaque bellum ex iis rebus dissuademus. Quòd si ab instanti bello quiescendum esse cohortabimur,si quidem cõsultores superiores fuerint, hoc ipsum primùm dicendum erit, decere eos, qui mente valent, haud operiri quò ad casum eant, sed cùm vincunt, pacem faciundam iis esse. Déinde quoniam ea belli natura sit, & plerosque ex eis, qui secunda in eo fortuna primùm vsi sunt, ad postremum perdant: pacis verò contrà,vt & victos seruet,& victoribus rerum bello adeptarum fructum adfert. Exponendum etiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

etiam erit,eas,quæ in bello cùm multæ,tum varię mutationes fieri solent. Qui ergo superiores in bello fuerint, ex huiusmodi rationibus ad pacem exhortabimur:eos autē, quibusaduersæ in bello res extiterint,tum ex ipsis casibus exhortabimur: tùm verò à quibus iniuriam antè susceperint,suis calamitatibus admoniti irritare eos ne pergant: tum ex iis periculis,quæ anteà, quàm pacē noluissent, perpessi fuerint, tum déniq; q̄ satiùs partē aliquam suarum fortunarum potioribus ipsis cedere,quā bello periculosè decernere,quo ipsi vnà cum sua re pereant.Summatim autem id sciamus oportet,tunc solere omnes homines bellum inuicem soluere,cùm aut iusta hostes rogare arbitrentur,aut cùm aduersus socios vlla fuerit exorta cōtentio,aut bello defatigati sint,aut aduersarios timuerint,aut ipsi inter sese dissideant. Quam ob rem quæ ex his omnibus, atque horum similibus commodatissima in rem fuerint colligens,quàm facillimè & de bello poteris, & de pace disserere. Reliquum est,vt de pecuniis comparandis iam sequamur. Primùm igitur considerandum erit, si quid ex vrbis possessionibus neglectum est,quod neque reditum afferat,neq; diis immortalibus dedicatum sit: veluti sunt quidam publici loci iam neglecti, ex quibus aliquis prouentus, vbi ij priuatis hominibus aut venditi,aut mercede exculti fuerint,ciuitati fiat.Huiusmodi nanq; census omnium maximè communis est semper. Quòd si nihil sit huiusmodi,necesse erit pro singulorum copiis tributa inferantur:vt pauperibus quidem indictum sit,corpora,locupletibus autem pecunias, opificibus verò arma præstent aduersum pericula.Summatim autem oportet,eum, qui de huiusmodi prouentibus narret, dicere eos æquales ciuibus,& diuturnos,ac magnos esse: hostibus autē secus. Propositiones igitur, de quibus in genere deliberatiuo verba faciemus,& harum partes, de quibus orationē & suadendo,& dissuadendo constituemus,ex antè dictis cognoscemus. Rursus autem propositiones de laudatiua, vituperatiuáque specie,déinceps dicere aggrediemur.

De genere demonstratiuo.

Laudatiua igitur species(vt cōpendio vtar)est & voluntatū, & rerum gestarum,& verborum illustrium amplificatio,& eorum,quæ absint,accommodatio:vituperatiua autē contrà,illustrium horum extenuatio,obscurorum verò exaggeratio. Et digna quidē laude ea sunt,quæ iusta, quæ legitima, quæ vtilia,quæ honesta,quæ iucunda, quæ facilia factu sunt:quæ quidem omnia cuiusmodi sint, & quo pacto iis abundē vtamur, in superioribus dictum est. Oportet autē eum, qui laudat oratione ostēdat in hoc seu homine, seu in rebus huius aliquid inesse, quod aut ipse gesserit, aut per ipsum manarit,aut ex hoc cōtigerit, aut huiusmodi gratia factū fuerit, aut quòd sine hoc patratū non sit. Eodem verò modo & vituperator ostendat oportet,horum cōtraria inesse in illo, quem vituperatum velit.Quod ex hoc contigerit,hoc modo: Ex studiosa corporis exercitatione victoriæ cōtingunt,& ex otio in ægrotationem inciditur. Item, ex philosophiæ studio homines circa prudentiam sunt acriores,& ex negligentia sunt rerum necessariarū indigētes.Quod huiusmodi gratia factum fuerit,hoc modo: Vt à ciuibus coronentur, permultos labores, permultáque pericula mortales perferunt:& vt iis,quos diligūt,gratificētur,aliud curant nihil.Quod autem sine hoc patratum non sit,hoc modo:Neque sine nautis naualium pugnarum victoriæ,neq; sine potu ebrietates fiunt.Hęc autem,atq; iis similia, périnde vt superiora percurrens,& laudare,& vituperare abundè poteris. Amplificationes verò,extenuationésque, ac talia simul quoque hoc modo tractabis. Primùm quidem ostendes (veluti modò docebamus) ab hoc multa vel bona effecta esse. Vnus igitur amplificandi modus hic est.Secūdus autē modus est, cùm iudicatū aliquid transfers,si quid laudes, bonum: sin autem vituperes,malum:déinde cōteras oportet quod abs te dictum sit, & adinuicem cōpares, ex tuis maxima,ex aduersarij verò dictis minima enarrando, & hoc modo magnū illud iudicatum ostendas.Tertius modus est,vt ad illud,quod abs te dictum est,minimum quid ex iis, quæ sub eandem speciem cadūt,compares.Sic enim quod abs te dicitur,maius apparebit:veluti mediocri statura homines maiores appatēt, cùm ad minores cōparantur. Amplificare autem poteris hoc modo: Si magnū sit hoc bonū iudicatum,magnum appareat malum necesse est,vbi contrariū huic aliquid narraueris. Eodem verò modo si magnū malum existimatur,vbi huic cōtrarium dixeris,magnum bonum apparebit. Amplificabis autem & hoc pacto vel bona, vel mala,si cum gradatim ostenderis,quòd prēmeditatus iam diu fuerit,quòd de industria multa gerere aggressus sit,quòd per multū tēpus gesserit,quibus cum nemo alius, quòd post hos,post quos alius nemo,quòd sponte, quòd ex sententia:quòd si omnes pariter, atq; hic, fecerimus,profectò bene, beatéq;, aut contrà malè miseréq; vixerimus. Oportet autem & consequenti continuatione vti,& rem alteram,tanquam in alteram properando,amplificare,hoc modo:Cuius verò amici curæ sunt, hunc rectè consentaneum est,suos etiā colere parentes: qui autem suos parentes colit,hic profectò volet etiam patrię benefacere.Summatim autē si multarū, siue bonarum, siue malarum rerum eum causam ostenderis, eæ magnæ viduantur necesse est.Considerandum est etiam,qualis res ipsa videbitur,eam suis partibus diuidēdo,singillatímq; narrando, quæque maior visa fuerit, eam hoc modo explicare conueniet. Amplificando igitur,vbi hoc pacto tractaueris,& plurimas facies,& maximas.Extenuabis autem in dicendo & bona & mala,si cōtrario modo tractaueris,sicuti in magnis dixeramus,& tum maximè, cùm nullius eum rei authorem demonstraris:vel si id minùs,quòd minimarum,& paruissimarum. Quomodo igitur & laudando,& vituperādo amplificabimus,atq; extenuabimus quæcunque voluerimus,scire ex iis poterimus. Amplificationū autem causæ in aliis quoq; speciebus vtiles sunt: sed plurima ipsarum vis in laudationibus,vituperationibúsque consistit, de quibus quidē ex antè dictis planè adiumenta nobis suppeditabimus.

De

De genere iudiciali.

Versum autem simili modo accusandi, defendendique speciem,quæ circa iudicialem versatur causam,quibúsque rebus constat, & quomodo iis vti conueniat, diuidamus. Accusatio quidem,est (vt breuiter dixerim) iniuriarum, delictorúmque expositio.Defensio autem,est delictorum,& iniuriarum, quæ vel in accusationē, vel in suspicionem venerint,dissolutio.Cùm vtraque verò species hanc vim habeat,accusatori quidem dicendum est, quandoquidem improbitatis aduersarios criminetur,eorum facinora & iniusta,& iniqua esse,ac ciuium multitudini perniciosa: cùm verò stultitiæ criminetur,quòd & ipsi agenti inutilia ea sunt,& turpia,& iniucunda,& quæ perfici nullo pacto queant.Hæ,& iis similes,aduersus improbos,vanósque,argumentationes sunt. Est præterea & hoc accusatori obseruandum,aduersus cuiusmodi crimina supplicia sunt à legibus constituta,& circa quæ ipsi iudices mulctas definiunt. Cùm lex itaque pœnam definierit,hoc est dúntaxat accusatori considerandum,vt demonstret facinus patratum esse. Cùm iudices autem crimen admissum sciunt, crimina illa quæque, aduersariorúmque delicta augeri conuenit, ac maximè quidem demonstrari sponte illum & de industria, non forte quadam, sed dedita vehementer opera,iniuriam intulisse.Quòd si minùs hoc fieri abs te potuerit, putáque potiùs ab aduersario demonstratum iri,se modò deliquisse, aut quòd hæc agere probè meditato sibi,minùs prosperè successerit,debes veniæ apud auditores aditum intercludere, inquiens nequaquam aduersarios decere,vt post gestum negotium se imprudenter errauisse dicant,sed antè potiùs vereri,quàm gerant. Déinde,quòd quanuis ille imprudenter gesserit, aut ei aduerse successerit, oportet ipsum tam ob casus,atque imprudentiam longè mulctari magis,quàm qui horum neutrum perpetrasser. Præterea,quòd etiam legumlator eos,qui imprudenter deliquissent,non pœnę immunes,sed iudicio obnoxios fecit, ne omnibus errando noceant. Dicendum est etiam,quod si talia respondentem admiserint,nonnullos sunt habituri ad iniuriam,quàm promptissimos. Nacti nanque occasionem,quæcunque voluerint efficient. Si verò aberrauerint,rem in fortunam reiicientes,supplicio se liberabunt. Accusatores igitur ex huiusmodi rebus veniæ locus auferendus est,sicuti anteà dictum est. Multorum malorum causæ aduersariorum facinora per exaggerationes demonstranda sunt.Species igitur accusandi perficitur ex his partibus. Defendendi autem species tribus præceptis constat. Aut enim defensori ostendendum est,se nihil eorum,quorum accusatur,patrauisse. Aut si cogatur fateri, enitendum est,vt gestum à se negotium & legitimum,& iustum,& honestum,& publicæ vtilitati vsui esse ostendat.Si hoc autem ostendere nequierit,aut in imprudentiam,aut in fortunam gesta negotia conferens, & iacturas ab his profectas,quàm minimas ostendens,vt sibi ignoscatur operam dabit. Iniuriam autem, & imprudentiam,& casum ita definias,quod ex meditatione mali fit quippiam,id iniuriam ponere,inquiens oportere pœnas maximas in huiusmodi rebus capere. Quòd verò per ignorantiam detrimenti quid agitur imprudentiam esse dicendum est. Quod autem non sponte,sed aliena potiùs vi,aut fortuna quædam nihil eorum, quæ rectis consiliis administrata sunt,perficit,casum esse ponendum est. Dicitóque iniuriam inferre,malorum esse hominum proprium: imprudenter verò delinquere,& circa rem gerendam aduersam fortunam pati,non esse sibi priuatim modò,sed commune & ipsorum iudicium,& aliorum quorunque hominum.Coactus autem ex huiusmodi causis quid fateri,vt tibi ignoscatur precabere, & vt per imprudentiam, casúmque delinquere tibi cum auditoribus ipsis commune esse ostendas, studebis. Oportet autem defensorem vndique intueri,quibus in criminibus leges supplicia iusserе.Iudices verò ipsi pecuniis puniunt. Et cùm lex supplicia iusserit, demonstrandum erit aut omnino nihil patrauisse, aut legitimè, iustéque fecisse.Cùm iudices verò constituti fuerint punitionis æstimatores,rursus eodem modo haud dicendum est,quòd hæc non egerit,sed elaborandum est potiùs vt ostendat,se paruo detrimento aduersarium affecisse,& inuitum deliquisse. Ex his igitur,atque similibus,accusando, defendendóque verba suppeditabimus: reliquum est, vt iam quæstionis speciem pertractemus.

De quæstione.

Vt igitur summatim dixerim,quæstio est voluntatum, vel rerum, verborúmve ad inuicem, aut ad aliam dissentientem vitam demonstratio. Oportet autem quærentem quęrere,sicubi aut verbum eius,quem quæret,aut actiones,aut voluntates inter se discrepant.Præceptum verò hoc sit: Considerandum erit in præterito tempore,si cui quis anteà amicus cùm esset,rursum inimicus,& iterum huic ipsi amicus effectus fuerit,aut aliud quid contrarium,aut quod petulantiam,& flagitium ferat, gesserit, gesturúsve sit, si quando ipsi detur occasio,quod antè actis rebus eius contrarium sit. Identidem quoque intuere,si quid dicendo contrarium nunc iis dicit,quæ priùs ab eo dicta fuerint,aut si quid iis,quę dicuntur,aut quæ anteà dicta sunt,contrarium dixerit. Eodémque modo si quid dicere voluit iis contrarium,quæ ab ipso antè dicta sunt,aut velit opportunitate oblata.Identidem verò assumendæ sunt etiam ad alia præclara studia eius,qui quærit,vitæ contrarietates.Quærendi ergo speciem si hoc pacto tractaris,nullum relinques quæstionis modum.Harum autem omnium specierum, quas superiùs partiti sumus, oportet etiam diuisim qualibet pro commodo vti,& vnà ipsarum proprietates commiscere: hæ nanque differentias habent maximas. Enimuero communis earum est ad inuicem vsus, & idem quod & hominum species patiuntur. Hi nanque partim similes sunt,partim verò dissimiles rum aspectibus,tum etiam sensibus. Sic autem determinatis speciebus,rursum

Universidad de Deusto Biblioteca

quibus indigent,communiter enumerabimus,& quomodo his vti conueniat,quæremus.

Quæ communia sunt omnibus generibus.

RImùm igitur & iustum,& legitimũ, & vtile,& honestum,& iucundum,reliquáque déinceps, quemadmodum ab initio sum partitus,speciebus omnibus sunt communia: veruntamen in suadendo maximè his vtimur.Secundo autem loco amplificationes, extenuationésque præ cæteris omnibus vtiles sunt:harum verò vsus in laudem,ac vituperationem maximè cadunt. Demum autem probationes sunt,quibus etsi circa omnes causarum partes vtendum est, in accusationibus tamen,defensionibúsque quàm vtilissimæ sunt:his nanque plurimæ controuersiæ indigent. Sunt prætereà & præoccupationes,& postulata,& iterationes, & orationis prolixitas, & prolixitatis modus,& breuitas,& interpretatio:hæc enim,& his similia,speciebus omnibus sunt communia. Quoniam igitur de iustis, & legitimis, ac de his similibus priùs determinauimus,& eorum vsum enarrauimus,& de amplificationibus quoque, extenuationibúsque diximus, iam de aliis declarabimus.

De probationibus.

VT igitur à probationibus primùm incipiamus,duo sunt earum genera. Fiunt enim aliæ quidem ex ipsis verbis,& negotiis,& hominibus,aliæ verò appositæ sunt iis quæque dicuntur,& quæ geruntur. Nam icota,& exempla,& coniecturæ,& commentationes, & sententiæ,& signa, & argumenta,& probationes ex ipsis verbis,& hominibus,& negotiis sunt: appositæ autem probationes,testes,iuramenta, & quæstiones existunt. Opus est autem, harum vnamquanque probationum intelligere qualis sit,& vnde idonea in eam verba abundè nobis suppetent, & quid demum eæ inuicem differunt.Icos igitur,quod probabilem propositionem dicimus,illud est,quod cùm dixeris auditoribus, in mentibus eius exempla tenent. Dico autem, veluti si quis inquiat velle patriam magnam esse,& necessarios rebus secundis vti,aduersis autem inimicos:atque his similia summatim probabilia videantur. Quilibet enim auditorum, qui huiusmodi desideriis teneatur, ipse sibi de hisce,déque similibus rebus conscius est. Quam ob rem hoc nobis in dicendo semper suadendum est,si rei,de qua loquimur,conscios auditores perceperimus. Hisce enim rebus par est credere eos maximè. Vis ergo probabilis est huiusmodi:ipsum verò in tres distribuemus species. Vna quidem est,quæ eas perturbationes accusando, aut defendendo verbis comprehendit, quibus homines natura afficiuntur: veluti si quẽ aliqui stoccipenderint,aut timuerint,aut eandem rem sæpissimè fecerint,aut iterum voluptate,vel dolore,vel libidine affecti fuerint,aut cupiditate vacarint, aut diuitiis abundarint,aut aliam huiusmodi perturbationem,siue animis,siue corporibus,siue aliquo illorum sensuum,quibus homines afficiuntur,passi fuerint. Hæc nanque,& his similia,quæ communes sunt humani ingenij perturbationes,auditoribus nota sunt. Quæ igitur secundum naturam hominibus fieri consueuere, quæque dicendo comprehendendæ dicimus,sunt huiusmodi.Altera verò probabilis pars est mos, quem pro consuetudine singuli facimus. Tertia verò species,lucrum est.Nam sæpe lucrandi gratia naturæ vim adferentes,consultò mores inducimus. His autem ita determinatis,in suadendo quidem,ac dissuadendo demonstrare pro quæstis oportet,vt hoc negotium,ad quod ipse exhortamur,vel cui aduersamur,ita sit,sicuti à nobis dicitur,velut ea,quæ huic negotio similia sunt, hoc modo fiant,quo nos dicimus,aut plurima, aut omnia.Contra res igitur,hoc pacto probabile est capiendum:contra homines verò,in accusationibus quidem,si potueris,demõstrabis aduersarium hoc idem negotium sæpe anteà patrauisse. Sin id minùs poteris, huic similia demonstrato. Ostendere autem elabora,quòd hæc facere conducibile ei fuerat,hominum autem plurimi,quoniam ipsi vtile omnibus rebus anteponunt, itidem etiam alios omnia gerere huius genera facilè putant. Si quidem igitur ab ipsis aduersariis probabile capere potueris,ita illud inducito:sin id minùs quiueris,à similibus tibi,quæ homines consueuere,inferenda sunt. Dico autem,vt huiusmodi iuuenis est,quem accusas,quæ ij,qui id ætatis sunt,agunt,hæc ipsum fecisse dicito. Nam pro similitudine etiam quæ aduersus hunc dicuntur,facillimè credentur.Eodémque modo si cius socios tales ostenderis, qualem hunc esse dicit. Etenim ob eam,quæ huic cum illis consuetudo est, videbitur iisdem rebus indulgere,quibus amici solent.Itaque probabile accusatoribus hoc pacto tractandum est.Defensores autem maximè ostendant oportet, vt minimè prorsus omnium quicquam anteà earum rerum,quarum insimulantur,neque ipsi,neque amicorum aliquis,neq; ipsorum similium vnquam egerit,vtque nihil in iis vtilitatis consequi potuisset.Quòd si liquidũ sit,hoc idem te anteà patrauisse,causam in ærate reiicies,& aliquam huiusmodi aliam afferes causam,qua tunc non absurdè errueris. Dic autem nec ea tempestate,dum hæc gesseras,conduxisse tibi,nec etiam nunc conducere potuisse.Si autem nihil huiusmodi abs te patratum sit, sed ex tuis amicis aliqui talia quædam fecerint, dicendum est,haudquaquam iustum esse,te ab illis calumnia affici.Eritq; demonstrandum,eorum socios, qui tibi consuetudine iuncti sint,& moderatos, & honestos esse.Sic enim insimulationem ambiguam reddes.Quòd si similium alios demonstrarint eadem patrauisse, absurdum esse inquies.si propterèà quòd alij quidam deliquisse appareant,creditum eant,te eorum aliquid,quibus iudicium arcesseris,factitasse. Si quidem igitur inficiatus fueris,haud ea feciſſe,quorum accusaris,sic te per probabilia respondere oportet. Ita nanque accusationis verisimilitudinem infirmabis.Si verò fateri compellaris,ex multorum consuetudine similitudinem negotiis tuis vindica, quàm maximè, inquiens, vt plurimi, vel potiùs omnes, & hoc, & similia agant, sicuti etiam abte factitatum sit. Quòd si hoc demonstrari nequeat,

queat,confugiendum est ad casum,& ad imprudentiam,& vt tibi ignoscatur enitendum,omnésque hominum perturbationes, quibus ratione deficimur,complectendæ. Hæ autem sunt,amor, ira, vinolentia, ambitio, & iis similia.Itaque iis præceptis probabile pulcherrimè tractabimus.

De exemplis.

EXempla autem,sunt res his,quæ factæ sunt similes,& his,de quibus nũc loquimur,contrariæ. Iis verò vtendum est,cùm quod ipse affirmas,vbi minùs veriimile sit, id te perspicuum facturum dicas.Nam si minùs fidei per probabile præstetur,vbi didicerint rem aliam ei similem,de qua loqueris,ita habuisse,vt à te dicitur,magis crediderint verbis tuis.Sunt autem exemplorum duo genera.Res nanque partim ratione, partim præter rationem fiunt.Quæ verò ratione fiunt,facilè creduntur:quæ autem præter rationem,non creduntur. Dico autem,sicuti si quis ait,diuites esse pauperibus iustiores: adducitque iustas aliquas virorum diuitum actiones, huiuscemodi exempla secundum rationem videntur esse. Plurimi enim putant,diuites pauperibus iustiores.Quòd si quis rursus enunciet diuitum quosdam ob pecunias iniuriam intulisse,eo vsus exemplo,quòd præter rationem sit,planè efficiat,quò locupletibus fidei minus adhibeatur. Identidem etiam si quis earum rerum exemplum afferat,quæ rationi similes sunt. Quoniam Lacedæmonij quandoque,aut Athenienses,freti essent magna sociorum manu,hostes expugnauere. Et sic auditoribus suadet,socios multos esse faciundos. Huiusmodi ergo exempla secundum rationem sunt. Omnes enim existimant,in bellis multitudinem non parum momenti ad victoriam ferre. Si quis autem ostendere voluerit,non hanc esse viuendi causam,earum rerum vtatur exemplis,quæ præter rationem factæ fuerint,inquiens,Vt Athenarum exules,cùm quinquaginta primùm viri dúntaxat & tribu assumpta, etiam aduersus eos, qui admodum plures in vrbe fuerant,quanquàm Lacedæmoniis sociis vtebantur,bello in vrbem rediere.Thebani autem Lacedæmoniis,atque omnibus propè Peloponnesiis in Bœotiam impetum facientibus, hi soli ad Leuctra commisso prælio Lacedæmoniorum vires perfregere.Dion verò Syracusanus cum militibus tribus millibus Syracusas nauigans,Dionysium longè maiore vi fretum debellauit. Itidem autem & Corinthij cùm in Syracusanorum auxilium nouem triremibus issent, Carthaginienses, qui centum & quinquaginta nauibus in Syracusanorum portus applicuissent, atque vrbem omnem præter arcem haberent,nihilò tamen minùs expugnauere.Summatim verò hæc,atque iis similia,quæ præter rationem sint gesta,ea in consultationes improbare consueuere,quæ pro ratione fiunt. Exemplorum igitur natura est huiuscemodi.Iis verò vtroque modo vtendum est. Nam cùm res, quæ ratione fiunt,dixerimus,ostendemus vt plurimum hoc pacto negotia perfici. Cùm autem quæ præter rationem fiunt loquimur, afferemus quæcunque temeritate videntur facta,rectissimo hnc concluſa.Cùm aduersa autem hæc dixerimus, oportet ostendere hæc perinde,ac fortunato casu aliquo accidisse: eritque dicendum,eiusmodi res quam rarissimè contigisse:quæ verò à te narrarentur,quàm sæpissimè.Exemplis igitur ita vti conueniti. Enimuero cùm ea, quæ nulla ratione sunt facta,in medium attulerimus,opus est,eorum quàm plurima complectamur, dicamúsque nihil ea magis,quàm hæc,fieri consueuisse.Exemplis verò non ex iis solùm, verùm etiam ex contrariis est vtendum: sicuti si ostenderis, auarè quosdam vsos sociis,& propterea ipsorum solutam amicitiam,& asseras. Nos verò si æqualiter, ac pro commodis erga ipsos rem gesserimus,societatem multum temporis conseruabimus. Et iterum,si quos alios,quoniam imparati descendissent in bellum,deuictos, superatósque ostendas,ita dixeris,si instructi bellum aggredi voluerimus, meliores certè spes de victoria habuerimus.Multa verò assumes exempla tum ex præteritis,tum etiam ex instantibus negotiis.Plurimæ nanque res partim similes,partim dissimiles inuicem sunt. Quam ob rem id causæ exemplis abundabimus,& quæ ab aliis dicuntur,haud difficilè refellemus. Exemplorum ergo genera,& quomodo iis vti oporteat,& vnde multa capienda sunt,ex antè dictis cognoscere possumus.

De coniecturis.

CONiecturæ autem sunt, quæcunque hisce rebus,de quibus omnis habetur dictio,repugnarint,& quibus ipsa sibi oratio aduersatur. Auditorum enim plurimi iis contrarietatibus,quæ dicendo, agendóve contingunt,coniectant sani ineſſe nihil neque in dictis,neque in factis quidem. Multas autem capies coniecturas, intuens siue ipsa sibi aduersarij contradicit oratio,siue res ipsa est dictioni contraria. Coniecturæ igitur huiusmodi sunt,& ita vti vbertim poteris.

De commentationibus.

COmmentationes verò sunt non eæ modò, quæ orationi, atque negotio aduersantur,sed & aliis rebus omnibus. Assumes autem multas,eásque tractabis quemadmodum in quærendi specie dictum est. Considerabis etiam iicubi ipsa sibi dissentit oratio,aut si gesta negotia iustis,aut legi, aut vtili,aut honesto,aut possibili,aut facili, aut probabili,aut mori dicentis,aut rerum consuetudini aduersatur.Huiusmodi igitur commentationes sunt contra aduersarios assumendæ: his verò contrariæ pro nobis dicendæ sunt: quippe qui ostendamus & negotia,& verba nostra iniustis,& ex legibus, & inutilibus, & improborum hominum moribus,& summatim iis,qui nequam censentur, maximè aduersari. Oportet autem harum singulas breuiter, & nominibus quàm pauciſsimis eloqui. Commentationibus igitur hoc modo copiosissimè vti,optimèq; poterimus.

De sententia.

SEntentia verò (vt summatim dicam) est aduersus res omnes opinionis propriæ declaratio. Sententiarum autem duo genera sunt: alterum quidem credibile, alterum verò incredibile. Cùm ergo credibile dixeris, nullæ sunt reddendæ causæ. Nam neque quod dicitur ignoratur, neque non creditur quidem. Cùm verò incredibile dixeris, causæ paucis sunt dicendæ, vt & dicacitatem, & incredibilitatem effugias. Sententiæ autem eæ semper afferendæ sunt, quæ sint rebus præsentibus quàm consentaneæ: ne quod dicitur, inconcinnum, violentúmve appareat. Eas autem multas faciemus, aut ex propria natura, aut ex superlatione, aut ex similitudine. Sententiæ autem ex propria natura huiusmodi sunt: Nemo, mea sententia, rerum imperitus grauis Imperator esse potest. Altera autem talis est: Prudentium virorum certè est, ex rerum præteritarum exemplis operam dare, vt inconsulta effugiant errata. Ex propria igitur natura huiusmodi sententias faciemus. Ex superlatione verò tales: Acerbiora mihi videntur fures, quàm latrones, admittere. Nam illi clanculum, hi verò palàm pecunias eripiunt. Sententias igitur ex superlatione hoc modo multas faciemus. Ex similitudine autem sunt huiusmodi: Qui pecunias auferunt, idem facient, mea sententia, quod hi solent, qui vrbes produnt. Vtrique enim crediti iniuria credentes afficiunt. Alia verò huiusmodi est: Videntur mihi aduersarij tyrannos planè imitari. Nam etiam illi quarum ipsi rerum iniurias aliis faciunt, pœnas dare indignum putant: quę autem aliis crimini dant, vehementissimè horum causa illos cruciant: & hi siquidem ipsi aliquid mihi debent, haud reddunt: si quid verò iis ego debeo, & id, & fœnora restitui sibi decere arbitrantur. Sententiis igitur ita tractando affatim abundabimus.

De Signo.

SIgnum verò est alterius aliud, non quoduis cuiusuis, neque omnis omne, sed quod aut antè fuerit, aut in ipso negotio, aut pòst fieri consueuerit. Est autem signum, & factum, non facti solùm, sed & non facti. Identidem verò & non factum non solùm non facti, verùm & facti. Signa verò efficiunt alia quidem opinionem, alia verò scientiam. Id autem pulcherrimum est quod scientiam efficit, secundo autem loco quod opinionem maximè verisimilem operatur. Signorum autem copia nobis vbertim erit (vt summatim dicam) ex eorum singulis, quæ dicuntur, quæ geruntur, quæ videntur, pro vnoquoque assumendo, tum ex magnitudine, tum ex paruitate eorum, quæ nobis mala, bonáve contingunt, item ex testimoniis, ex testificatis, ex nostris, ex aduersariorum fautoribus, ex ipsis illis, ex prouocationibus, ex temporibus, ex aliis multis. Hinc igitur signorum multitudine abundabimus.

De argumento.

ARgumentum autem est (sic enim elenchon interpretamur) quod aliter habere non potest, atque ipsi dicimus. Assumitur autem ex naturâ necessariis, vt nos dicimus, aut aduersarius: & ex iis quæ natura fieri aut possunt, aut non possunt, sicuti aduersarij dicunt. Natura igitur necessarium est, sicuti viuos cibis indigere, & iis similia. Vt verò nos dicimus, necessarium est affectos verberibus ea confiteri, quæ cædentes iusserint. Natura autem fieri non potest puellum argenti tantum furto subripuisse, quantum ferre nequeat, & id ferentem abiisse. Vt autem aduersarius dicat, fieri non poterit, si quidem dixerit quibus temporibus Athenis debiti tabellas nos fecisse: ipsi autem possumus auditoribus demonstrare, vt ea tempestate ad aliam quandam vrbem aberamus. Argumenta igitur ex iis, atque similibus faciemus. Prorsus verò & ex ipsa conditione, & ex negotiis, & ex aliis probationes omnes transegimus. Consideremus etiam quid item inuicem eæ differunt.

De probabili, & differentiis.

PRobabile igitur ab exemplo hoc differt, quòd probabilis ipsi auditores notionem habent, exempla verò ex contrariis, & ex similibus fieri possunt. Coniecturæ autem solùm ex dictionibus, actionibúsque contrariis constant. Verùm commentatio à coniectura hanc habet differentiam, quòd coniectura quidem circa dictionem, actionémque contrarietas quædam est, commentatio verò & circa reliquas species contrarietates excipit: aut quòd & coniecturam non est in nobis assumere, nisi circa res, & verba, repugnantia quædam fuerit: commentatio verò è multis locis trahi dicendo potest. Sententiæ autem à commentationibus differunt, quòd eæ solùm ex contrariis constant: sententias verò & cum repugnantiis, & simpliciter ipsas secundum sese ostendere possumus. Signa autem à sententiis, & ab omnibus antè dictis hanc habent differentiam, quòd reliqua quidem omnia opinionem faciunt apud auditores: signorum autem quædam, vt etiam perspicuè hi cognoscant, efficiunt. Item quòd ex reliquis nequaquam contigerit, vt ipsi plurima oppeditare possimus. Signa verò plurima facilè queunt fieri. Item & argumentum à signo hanc habet differentiam, quòd signorum quidem aliqua opinionem duntaxat faciunt apud auditores, argumentum autem omnem veritatem iudices edocet. Verborum igitur, rerúmque probationes eiusmodi sunt: & vnde his abundemus, quídque inter se differunt, possumus ex antè dictis cognoscere: quę autem opponuntur eis, singillatim percurramus. Opinio ergo dicentis est, suam aduersus negotia declarare sententiam. Opus autem est, earum se rerum, de quibus orationem habuerit, peritum esse ostendat, demonstrétq; sibi conducere non mediocriter vt veritatem de his loquatur: aduersarium verò demonstret nullam prorsus, de quibus contrà enuntiet, tenere peritiam, opinionémque identidem ostendat. Sin hoc fieri

fieri nequierit, dicendum erit, solere etiam rerum peritos errare nonnunquam. Si hoc autem dici nequeat, dicetur pernicioſum aduersariis esse de hisce rebus veritatem loqui. Itaque hoc modo dicentis opinionibus vtemur & nostra afferendo: & aduersariis contradicendo.

De testimonio, & testibus.

TEstimonium verò, est rei cognitæ voluntaria confessio. Necesse autem est aut verisimile testificatum esse, aut non verisimile, aut ad credendum ambiguum. Eodem quoque modo testem aut probabilem, aut improbabilem, aut ambiguum esse. Cùm ergo testificatum verisimile fuerit, & testis verax, testimonia epilogis minimè indigent, nisi fortasse decoris gratia, vel sententia, vel commentatione vti paucis voluerit. Cùm testis autem suspectus fuerit, demonstrandum erit vt neque gratia, neque cruciatu, neque lucro aliquo hic mendacij quicquam testificaretur. Docendum est etiam, neque conducere quidem mendosum testimonium. Nam & vtilitates paruas esse, & argui difficillimum, præsertim cùm deprehensum non solùm argento, verùm & gloriæ, & perfidiæ pœna leges plectendum volunt. De testium igitur fide ita loquemur. Ij autem, qui testimonio contradicunt, oportet testis moribus derrahant, si improbus fuerit, aut testificatum quærendum esse dicant, si minus probabilitatis habuerit, aut horum vtrique contradicant, & in vnum omnia aduersariorum vitia, flagitiáq; congerant. Considerandum est etiam, an testis ei, cui testimonium dicit, amicus est, aut si secum negotij alicunde est particeps, aut si ei, quem contra testificatur, inimicus est, aut pauper. Hi etenim alij gratia, alij cruciatu, alij lucro mendacij suspicioni obnoxij testificando existunt, & falsorum testium legem de his legumlatorem tulisse inquiemus. Próinde absurdum esse dicemus, quibus legumlator non crediderit, iudices, qui secundum leges iudicare iurati sunt, testibus ipsis credant. Hoc igitur modo testium fidem infirmabimus. Poterimus autem & testimonium imprudentibus aduersariis nostris subducere, hoc pacto: Dic mihi, ô Callicle, testimonium. Per Deos immortales nullo modo sum dicturus: nam me prohibente hæc gesta ab hoc sunt. Et ob id in ferenda sententia falsus testis falsi testimonij pœnæ non erit obnoxius. Cùm igitur testimonium subducere nobis conduxerit, sic eo vtemur. Quòd si aduersarij tale quid fecerint, demonstrabimus eorum versutiam, & scriptis testimonium dicere iubebimus. Quomodo igitur & testibus, & testimoniis vti conueniat, ex his sciemus.

De quæstione.

QVæstio verò, est inuita conscij hominis confessio. Cùm nobis igitur vtile fuerit eam vehementem efficere, dicendum erit vt priuatim quidem homines de valde necessariis, ciuitates autem de maximis rebus ex quæstionibus probationes capiunt, quódque certior testibus est quæstio. Nam testibus mentiri conducit sæpe: quibus autem quæstiones admotæ sint, veritatem loqui plurimum vtilitatis affert: sic enim cruciatu celerrimè liberantur. Cùm verò quæstiones improbare volueris, primùm quidem dicendum erit, vt quæstionibus cruciati, iis, à quibus traditi sunt, hostes fiunt, & propterea nonnihil in heros mentiuntur: déinde quòd quærentibus plerunque non vera confitentur, quò maturiùs doloribus sese eximant. Erit etiam demonstrandum, nonnullos liberos homines, quò celeriùs supplicium effugerent, aduersum semetipsos tormentis affectos ementitos. Quam ob rem magis consentaneum esse, seruos aduersus dominos, quò suum effugiant cruciatum, ementiri, quàm multos dolores, & corporibus, & animis tolerare, quò cæteri nihil mali patiantur, vbi mentiri ipsi voluerint. Quæstiones igitur ex iis, atque horum similibus probabiles, & improbabiles constituemus.

De iureiurando.

IVsiurandum est, cum diuina veneratione dictio probationis expers. Cùm igitur augere ipsum voluerimus, ita dicendum erit: Nemo certè peierare vellet, cùm diuini supplicij metu, tum decoris apud homines. Eritque subdendum, latère homines posse, deos autem non posse. Cùm aduersarij verò ad iusiurandum confugerint, si extenuare id voluerimus, demonstrandum erit, eorundem esse hominum vt malè agant, & peierare non curent. Nam qui facinoroſus deos latère putat, hic neque peierans supplicium se ire sortitum putat. Et iusiurandum quidem eodem modo, quo etiam reliqua antè dicta tractauimus, planè dicendo nobis suppetere. Summatim autem omnes probationes, quemadmodum proposuimus, iam percurrimus, dedimúsque non eam vim solùm, quam earum quælibet haberet, verùm etiam quid inter se differunt, & quo pacto his vti conueniat, ostendimus. Nunc autem edocebimus de reliquis partibus, quæ & trium specierum sunt, & in omnem orationem plurimum decoris, & vtilitatis adferunt.

De præoccupatione.

PRæoccupatio igitur est, qua & auditorum existimationes, & eorum, qui contradicturi sunt, verba præuenientes, obuias difficultates remouebimus. Auditorum autem existimationes hoc sunt modo præoccupandæ. Admirantur autem aliqui fortasse vestrûm, quòd ipse iuuenis ita de rebus magnis verba facere agressus fuerim. Et rursum: Nemo sese mihi difficilem obuiàm offerat, quòd de his sim vobis rebus consultaturus, de quibus alij quidam audacter apud vos eloqui cunctantur. Quæ igitur molestè auditores laturi sunt, sic præoccupando. Causas veras oportet, quibus recte facere consultando videare: vtpote qui demonstres oratorum inopiam, periculorum magnitudinem, aut publicam vtilitatem, aut aliam huiusmodi causam, qua auditorum indignationem solutus sis. Quòd si nihilò minùs audi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tores turbentur, breuiter dicendum est, vel tanquam in sententiæ velut in commentationis figura, quarum omnium absurdissimum venire quidem, tanquam ea hisce de rebus consulturos, quæ optima sint. Nunc autem quando quidem volunt eos audire, qui sententiam dicunt, arbitrari pulchrè consulere posse. Et rursum honestum est, aut ipsos assurgentes sententiam dicere, aut dicentes audire quæcunque ex suffragiis facere ipsi censuerint. Deliberatiuo igitur in genere sic est & præoccupationibus vtendum, & tumultibus occurrendum. In iudiciali autem præoccupationibus vtemur: quemadmodum etiam in prædictis. Occurremus autem tumultibus, si quidem in orationum principiis fiant, hoc modo: Nónne igitur absurdum est, legumlatorem quidem iussisse duas orationes aduersariorum cuique reddendas, vos autem, iudices ex lege iudicare iureiurando adstringi, deinde ne vnam quidem orationem audire velle, & eam quidem orationem, quæ tantam consilij vim habet, vt in ea audienda rectissimè sitis sententiam laturi: vos autem in his adeò negligentes esse, vt cùm neque ipsa dictionum initia perturberitis, iam omnia accuratissimè didicisse existimetis? Et alio modo, Qui non absurdus est, Legumlatorem quidem in pari sententiarum numero imperare reo victoriam dari: vos autem vsque adeò contrà de iis sentire, vt neque insimulationi reos respondentes audiatis: & illum quidem ob maius reorum periculum hanc ipsis prærogatiuam, atque priuilegium in ferendis sententiis impartiri, vos autem contrà iis, qui vllo sine periculo accusatum veniunt, neque contentiosos, neque pertinaces esse: eos verò, qui cum metu, periculóque criminibus respondent, clamoribus corripere, atque perterrere? Si quidem igitur in orationum initiis turbæ fiant, hoc pacto erit iis occurrendum. Quòd si quid in dictionis progressu dicentem turbauerit, si quidem pauci quidam id agant, erunt hi corripiendi, dicendúmque ipsorum profectò esse iustitiæ, vt sese nunc ad audiendum præstent, ne aliis rectè iudicandi impedimento sint: cùm verò audierint, vt tunc quicquid libuerit faciant. Sin multitudo omnis tumultuetur, non ipsos iudices, sed ipsum te corripias oportet. Nam si illis molestus fueris, iram in te contrahes. Si te verò accusaris, ac dixeris deliquisse, vt veniam consequare facilè præstabis. Opus est etiam iudices deprecemur, vt nos dicentes benignè audiant, & quarum rerum clàm sententiam sunt laturi, iam perspicuam mentem ponant. Vt autem breuiter complectamur, turbis summatim occurremus vel sententiis, vel commentationibus, ostendemúsque perturbantes aut iusto, aut legitimo, aut publico vtili, aut honesto repugnare. Ex hisce nanque maximè fit, vt auditores à tumultibus acquiescant. Quomodo igitur præoccupationibus apud auditores vtendum sit, & quo pacto turbis occurrendum, ex antè dictis cognoscemus. Quæ autem ab aduersariis verisimiliter dici poterunt, rursum quomodo præuenienda sunt, demonstrabo. Fortéque suam deflebit inopiam, cuius non ego quidem, sed huius mos erit causa. Et rursus, Audio ipsum & hoc, illúdque dicturum. In superiore ergo oratione, quæ aduersarij dicturi videantur, sic præoccupando & soluere, & infirmare oportet. Etenim tametsi firmissima sunt, quorum insimulamur, non itidem magna iis, qui iam anteà audierint, videntur. Quòd si secundæ in dicendo partes nobis datæ fuerint, & aduersarij quæ dicturi fumus præoccuparint, ea rursum contrà anticipando, ita à nobis soluenda sunt: Hic autem nedum multa de me mentitus apud vos fuerit, sed certò sciens sese à me redargutum iri, meam orationem occupando calumniæ dedit, ne ea, quam oranti sibi præstiteratis, in me audiendo attentione sitis: vel ne ipse orationem habeam apud vos ob eam, quam hic de me priùs calumniam habuerit. Sed planè puto oportere vos meam dictionem ex me ipso potiùs, quàm ex aduersario meo cognoscere: & si hæc ab eo sunt priùs dicendo insimulata, quas non mediocres dixerim esse coniecturas, eum nihil nunc sani dicturum. Vtitur autem & Euripides in Philoctete pulcherrimè hac specie hoc modo: Dicemus ipsi licet, & hic nostram putet iam perdidisse dictionem, suggerens iniuriam feciſſe. Verùm ex me meas res disce, sese pandet hic de se loquens. Quemadmodum igitur præoccupationibus & erga iudices, & erga aduersarios sit vtendum, ex his sciemus.

De postulatis.

POstulata verò in orationibus sunt, quæ ab auditoribus oratores postulant. Horum autem alia sunt iusta, alia verò iniusta. Iustum quidem postulatum est, per quod iis, quæ loquimur, attentionem præstari, ac benignè audiri petimus. Iniustum verò, quo secundum leges nos iuuari, ac nihil præter leges in nos decerni, & casibus ignoscendum postulamus. Si quidem postulatum præter leges fuerit, iniustum: si verò secundum leges fuerit, iustum dicitur. Postulata igitur sunt huiusce modi: ipsorum autem differentias diuisimus, quo & iustum, & iniustum postulatum dignoscentes, non ineptè iis vti possimus, & ne nos aduersarij lateant, cùm iniustum quicquam à iudicibus flagitant. Et de iis quidem, & ex antè dictis scire poterimus.

De iteratione.

ITeratio autem, est breuis admonitio. Ea verò vtendum est tum circa partium, tum circa totius orationis exitum. Iterabimus autem summatim vel ratiocinando, vel interrogando, vel enumerando, vel eligendo. Ipsorum autem vnumquodque quale sit demonstrabo. Ratiocinari igitur est huiusmodi: Ambigo autem ipse quidem quid hi fecerint, nisi vos planè anteà reliquissent: arguebatur autem aduersus hanc vrbem nostram cùm exercitu processisse: nihil verò eorum vnquam, quæ spopondissent, factitarunt. Itaque ratiocinari est huiusmodi. Enumerare autem tale est, Demonstraui autem ipsos, qui priores societatem soluêre, qui primùm nos sunt adorti, quo tempore aduersus Lacedæmonios bellum gerebamus,

mus, quíque maximè studuere vrbem nostram in prædam vertere. Enumerare igitur est huiusmodi. Ex electione autem admonere est huiusmodi, Recordari oportet contigisse nobis, vt posteà, quàm societatem cum iis iniuimus, nihil vnquam mali ab hostibus passi fumus. Nam cùm sæpenumero nobis auxilio venissent, Lacedæmonios, qui nostrum agrum deuastarent, propulsarunt: multas etiam pecunias, etiam hoc tempore ad nos deferunt. Ex electione igitur hoc modo admonebimus: ex interrogatione verò hoc modo: Libenter autem ex istis quærerem, quid vobis pro conuentis haud soluunt. Neque enim indigentes se dicere audeant, quippe qui tantum pecuniarum ex hoc solo quotannis accepisse demonstrentur. Neque dixerint quidem, multum æris circa Rempublicam consumpsisse. Prorsus enim minores impensas, quàm reliqui omnes insulani, pertulere. Ex interrogationibus igitur hoc pacto tractabimus. Ironia verò, quam tum simulandi, tum dissimulandi cauillationem vocamus, est cùm aliud dicimus, & aliud dicere simulamus. Eius autem forma sit huiusmodi, vt in antè dictis breuiter commorando persistam: nequaquam verò dicere oportet, mea sententia, vt hi, qui multa se bona factitasse prædicant, malis plurimis ciuitatem affecerint: nos verò, qui ab iis ingratitudinis carpimur, & iis auxilio sæpe fuerimus, & iniuriam nemini intulerimus. Cùm igitur aliquid simulamus omittere, eò quòd breuiter dicimus, hoc pacto admonemus. Res verò contrariis nominibus appellare ita fit, Hi quidem probi viri multorum malorum socij extitere, nos autem ignaui plurimorum fuimus bonorum authores. Ex iis igitur breuiter admonentes iterationibus vtemur, & circa singularum partium, & circa totius orationis exitum.

De facetiis, & prolixitate orationis.

VNde autem facetè dicendum, & pro arbitrio orationis prolixitate vtendum sit, rursus exponemus. Hic igitur facetè dicendi locus est, si quidem commentationes totas, mediásve dixerimus: ita vt quod reliquum est, medium auditores ipsi comprehendant, quo locis, & sententiis vti conuenit. Opus est autem in totam orationem facetias hasce dispartiamus, verbáque commutemus, neque eadem semper, in eandémque sententiam frequentes afferamus: & hoc pacto nostra comis apparebit oratio. Qui verò dicendi prolixitate vti voluerit, opus est rem diuidat, & quæ qualibet in parte insint, quánquam naturam sapiant, edoceat, eorúmq; vsum omnem, tum proprium, tum communem, & ipsas causas enarret. Quòd si longiorem quoque voluerimus orationem efficere, pluribus nominibus circa singula vtendum est, eritque singulis in orationis partibus iterandum, & iterationem ipsam paucis absoluendum: in fine verò orationis hæc omnia, de quibus singillatim dixeras, congestim ponas, ac de rebus omnibus dicas, conuenit. Hoc igitur modo prolixiores reddi orationes poterunt. Qui autem dicendi voluerit breuitate vti, oportet totum negotium vno vocabulo complectatur, & hoc maximè quod in ipsa re breuissimum insit. Opus est etiam paucis vti copulis, plurima verò coniungere: nominibus ita vti, vt vna dictio duabus seruiat rebus: eritque frequens illa iteratio è partibus amouenda, & in orationum dúntaxat finibus iterandum. Et hoc quidem modo breues poterimus orationes efficere. Quòd si mediocritate vti in dicendo volueris, partium maximas deligens, de hisce verba facias oportet. Est etiam mediis vtendum nominibus, quæ scilicet neque longissima, neque breuissima, neque multa de aliqua vna re sint, sed mediocria potiùs. Oportet & epilogos ex intermediis partibus neque omnino auferri, neque vbique rursum inferri. Sed quæ maximè auditoribus nota esse volueris, in iis maximè ad finem iterationibus vti conuenit. Ex hisce igitur, quandocunque libuerit, prolixitate, vti in dicendo quibimus. Quòd si facetam voluerис orationem scribere permaximè tibi obseruandum est, vt verborum mores hominibus similes queas reddere. Id autem efficies, si qui magni, qui curiosi, qui mediocres sunt mores, considera-ris. De iis igitur poteris hac via cognoscere: de nominum verò compositione iam declarabimus. Est enim etiam hoc apprimè necessarium.

Primùm igitur figuræ nominum sunt tres, simplex, composita, & translata. Eodem etiam modo positiones sunt tres: Vna quidem, quæ in vocalem connexionibus terminat, & à vocali incipit. Secunda verò, quæ à muta incipiens, in mutam desinit. Tertia autem, quæ mutas vocalibus iungit. Item, ordines sunt quatuor, quorum vnus similia nomina aut inuicem collocat, aut dispergit: alius verò, qui eisdem rationibus vtitur, aut inuicem mutat: tertius verò, qui vno, multísve nominibus rem appellat: quartus autem ordo est, quo gesta negotia nominamus, aut prætermus. Quo igitur pacto pulcherrimæ orationis filum texendum sit, nunc edocebimus.

De nominum compositione.

PRimùm quidem interpretationem ipsam in duas partes distribuere, déinde conuenit dilucidè dicere. In duas verò partes interpretationem distribuimus hisce modis: Vno, quòd ipse potest & hoc, & aliud. Secundo, quòd hic quidem haud potest, alius autem potest. Tertio, quòd hic & hoc, & aliud potest. Quarto, quòd neque ipse, neque alius potest. Quinto, quòd ipse quidem potest, alter verò non potest. Sexto, quòd ipse quidem alterum potest, alius verò nō potest alterū. Horum autem vnumquodq; ex hisce perspicies. Quod etenim ipse potest & hoc & aliud, huiusmodi est: Ego autem non harum dúntaxat rerum author vobis extiti, verùm & Timotheo, qui aduersus vos esset expeditiones ducturus, impedimento fui. Quod verò hic non potest, alter autem potest, tale est: Ipse quidem non potis est qui pro vobis legatione fungatur: hic verò, qui Spartiatarum ciuitati amicus est, facillimè apud eos, quæ vultis, queat efficere. Quod hic autem potest, & hoc & aliud, est huiusmodi. Non autem

Universidad de Deusto
Biblioteca

in bellis solùm hic se robustissimum,& fortissimum præstitit,sed & consiliis ciuium cedit nemini. Quod autem neque ipse,neque alius potest, tale est: Neque ipse parua munitus manu hostes queat,neque alius quisquam ciuium expugnare. Quod verò ille potest,ipse autem nequit,est huiusmodi,nempe,Hic corporis valet viribus,ego verò sum corpore imbecillus. Quod autem ipse aliud potest,ille verò non potest aliud,huiusmodi est equidem: Ipse, qui clauo, & gubernaculis præsim,valeo,hic autem neque qui remo vtatur, potis est.Figuras igitur interpretandi duas partes facies,hoc modo omnibus in rebus idem modus seruandus est.Quibus autem rebus dilucida tua reddatur oratio,id rursum est considerandum.

De oratione dilucida.

RImùm quidem quodcunque dixeris,propriis, fuisque nominibus appella:& quicquid ambiguum fuerit, euitato. Caueas etiam oportet, ne vocales déinceps ponas. Aduertendum est præterea, vt quos articulos vocant, opportunè, & aptè loces. Item consideres opus est,ne confusa sit,neque perturbata nominum compositio. Talis enim oratio & obscura est,& cognitu difficilis.Coniunctionibus verò quascunque antè dixeris,consequentes reddito copulas. Coniunctiones autem coniunctionibus reddere ita fit: Ego quidem ad quod temporis dixeram,adfui: tu autem quando te venturum dixeras, non venisti. Item,cùm eadem coniunctio consequens sit: Tu etenim & illorum author extitisti,& horum author ipse es tu. De coniunctionibus igitur dictum est,ex quibus licet & reliqua quæque coniectari. Ipsa verò nominum structura,neque confusa,neque perturbata fieri debet.Et confusa quidem est huiusmodi, sicuti cùm dixeris: Graue est, hunc verberibus afficere,Nam obscurum esset,qui esset cædens. Quòd si ita dixeris,Graue est,hunc verberibus ab hoc affici:perspicuam reddes orationem. Structura igitur nominum confundere tale est.Vt autem aduertas quo pacto articuli ipsi tempestiuè,aptéque addantur,ex hisce tibi liquidum fiet:ἕτος ὁ ἄνθρωπος τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ἀδικεῖ. Hic ipse homo hunc ipsum hominem iniuria afficit. Hunc enim interiecti articuli dilucidam faciunt dictionem: exempti verò obscuram apud Græcos efficient. Contingit autem & aliquando contrarium.Quæ igitur in articulis seruari conuenit,huiusmodi sunt.Vocales autem iuxta inuicem ponendæ non sunt, nisi aut aliter obscura reddatur oratio, aut replicatio quædam, aliáve segregatio fiat. Ambigua verò fugere ita quibimus. Quædam nomina diuersis seruiunt rebus, sicuti ludus,quem ludimus, & ludus schola. Oportet autem in huiusmodi nominibus semper id complectamur, quod proprium est significatum, & dilucidè quidem in nominibus, si hæc fecerimus,loquemur: ex superioribus verò præceptis in duas partes interpretationes distribuemus.

De contentionibus.

DE contentionibus autem,& comparibus,& similiter cadentibus iam dicere aggrediamur. Nam & his quoque nobis opus erit.Est igitur contentio, quæ contrarium nomen simul,& vim oppositis rebus habet,aut horum alterum.Quę igitur contrarium nomen simul,& vim habet,huiusmodi esse poterit. Non enim iuris est,hunc meis rebus vsurpando locupletari,me verò meis priuatum rebus pauperie ita premi.Contentio verò nominibus solis erit huiusmodi:Det enim locuples,ac felix,pauperi,& egeno. Vi autem contentio hæc fit: Ego quidem hunc aduersa valetudine laborantem curaui, hic autem mihi maximorum author malorum extitit. Nam hoc loco non in nominibus,sed in ipsis rebus contrarietas est, Quæ ergo & vi,& nomine contentio fuerit, ea erit longè pulcherrima. Reliquæ verò contentiones duæ sunt.

De compari.

COmpar autem est,quando duæ pares enuntiantur clausulæ. Pares autem esse poterunt multæ, etiam paruæ clausulæ,paucis magnis,& pares magnitudine paribus numero. Figuram verò habet compar huiusmodi, aut propter pecuniarum inopiam,aut propter belli magnitudinem. Hæ nanque clausulæ,neque similes,neque contrariæ, sed tamen inuicem pares sunt.

De similiter cadente.

SImiliter verò cadens est, quod compari quidem maius est.Non enim pares solùm clausulas,verùm & similes, & similibus efficit verbis. Est autem huiusmodi, quantum te docet orationis imitatio,tantùm adsit delectationis machinatio. Maximè verò similes fieri oportet exitus dictionum. Iis nanque vel in primis efficitur similiter cadens. Similes autem dictiones sunt ex similibus syllabis, in quibus plurimæ literæ eædem sunt; sicuti militibus nullis valet,& viribus multis carer. Quæque verò extra artem posita sunt, ea vltrò id ipsum demonstrabunt.Sed de his hactenus satis.Etenim iustum,& honestum,& vtile,reliquáque,& ipsa, quæ sunt,tenemus,& vnde his affluamus,ex antè dictis planè cognoscimus.Eodem autem modo quæ sint amplificationes, extenuationésque, & ex quibus hæ locis desumantur intelligimus.Identidem verò & præoccupationes, & postulata ab auditoribus, & iterationes, & facetias, & orationum prolixitates, & ipsius interpretationis structuram omnem scimus.Quas ob res communem omnium specierũ vim,atq; differentiam,ipsarúmq; vsum omnem, si ex antè dictis tenuerimus,assuefecerimus,facilè nosmetipsos, qui his omnibus pro artis præceptis exercitati abundemus,& adiumenti ex ipsis plurimum tum dicendo, tum scribendo consequamur.Igitur præcepta causarum hoc pacto accuratissimè per partes distribueris.Vt autem pro vnaquaque specie ad humani corporis effigiem verba

verba locari conueniat, & quæ sint circa orationis partes obseruanda, & quomodo hisce partibus sit vtendum,rursum ostendam. De exordiis igitur dicendum est priús.Ea verò septem speciebus communia sunt,& omnibus in negotiis congruè dici poterunt.

De exordys.

EXordium est(vt compendio dixerim) oratio quædã,quę rebus iis,de quibus reliqua futura est dictio, summatim expositis,auditorum animos ad attentionẽ idoneè,& quoad fieri dicendo potest,ad beneuolentiam nobis comparat.Hęc enim per exordium pręstari conuenit.Quomodo autem ea vtamur,primùm quidem deliberatiuo in genere, & suadendi specie ostendam.Cùm rem igitur auditoribus proponere,ac liquidam facere voluerimus, fieri poterit hoc modo, Surrexi,vt,quo pacto pro Syracusanis bellandum sit consulam.Vel hoc modo:Surrexi,vt quid sentiam dicam,qui nõ deceat nos Syracusanis auxilium ferre.Hoc igitur modo summatim rem exponemus.Qui verò ad attentionem exhortemur,scire ex hisce poterimus,si nos ipsi animaduerterimus quibus & verbis; & rebus ad audiendam sententiam attenti sumus. Nempe his sumus attẽti,cùm de magnis,vel terribilibus, vel ad nos pertinentibus rebus consultamus, aut cùm orantes ipsi demonstraturos se dixerint iusta illa esse, & honesta, & vtilia,& facilia,& vera,ad quæ nos gerenda exhortantur,aut cùm nos rogauerint se attentè audiamus.Quẽadmodum igitur ipsi aliis solemus, ita & nos, si quæ ex præmissis commodissima in præsentem rem fuerint delegerimus,eáq; auditoribus perspicua reddiderimus, eos nobis attentos faciemus.Ad attentionem igitur ex his auditores exhortamur. Beneuolentiam verò comparabimus, si cõsiderauerimus primùm quo in nos animo ipsi sint,beneuolóne,an infesto, aut neq; bono,neque malo.Si beneuoli ergo fuerint,de beneuolentia dicere superuacaneũ cedat. Verùm si omnino id facere voluerimus,oportet paucis cum dissimulatione quadã id fieri,hoc modo:Quanta sit mea in hanc vrbem beneuolentia, vtq; sæpenumero suasu meo quæ factu essent vtilia gesserim,& qua me præterea ad cõmunia commoda præbeo iustitia,quippe qui publicarum magis,quàm priuatarum, mihi rerum habendam rationem censuerim,nequaquam à me dici opus existimo. Hoc enim vobis perspicuum est,& cognitum. Verùm quod & nunc,si fidem adhibere mihi volueritis,consuletis in rem pulcherrimè; hac de re vt vos edoceã,dabo operam.Hoc igitur modo eos, qui bono sunt in nos animo, in consultationibus beneuolentiæ admonebimus.Si verò auditores neq; nobis infesti sunt,neq; beneuoli, dicendum est,& iustum esse, & conducibile, eos his ciuibus beneuolos fieri,qui nullum sui dederunt experimentum. Déinde oportet laude auditores demulcere,quòd iustè,& grauiter quę dicuntur iudicare consueuerint. Item & extenuationes afferendæ:sicuti si dicatur,Surrexi non tam vlla dicendi vi, elegantiáve confisus, quàm existimans ea à me narrari,quæ ad communem vtilitatem, commodúmque accedant.Cùm igitur auditores neq; à nobis alieni,neq; beneuoli nobis sunt,ex hujusmodi rebus beneuolentia captabitur. Sin autem calumniæ obnoxij apud auditores fuerint, necesse est aut ipsos in sese, aut res, de quibus dicunt, aut ipsam demum orationem calumnias continere. Hæ autem calumniæ, aut ex præsenti, aut ex præterito tempore trahuntur:Ex præterito quidẽ tempore, si qua improbitatis suspicio de aliquo habeatur, primùm in auditores præoccupatione vtendum est,atque dicendum ita:Neque ipse quidem ignarus sum, me apud vos calumnia affectũ esse,sed omnẽ ego de me insimulationem falsam esse demonstrabo. Posteà summatim enumerando in exordiis dicendum erit(si quid in rem tuam oratione complecti queas,& aut vituperanda iudicia) necesse enim est, siue publicè, siue priuatim calumnia de quopiam facta sit,vel esse, vel fore iudicium,vel nolle accusatores iudicium sume re:eritque dicendum vt iudicatum iniustè fuerit, quódque inimicè nobis homines nocuerint;aut si minùs hoc verisimile visum fuerit, dicendum erit, satis id esse debere,quod minùs tunc ex sententia nobis cesserit:iniustum autem esse, cùm res iudicatæ iam fuerint,rursum eadem calumniari. Si verò celebre sit iudicium futurum, te paratum planè dicito,qui ad insinuationes in hoc ipso pulcherrimo cõsessu respondeas,& si quid aduersus Rempublicam per iniuriam patrauisse demõstreris,te morte mulctatum iri. Sin autem accusatores minùs in causa persistant, eadem oportet vti coniectura,quoniam falsam de nobis calumniam detulissent,desistũt causa:non enim consentaneũ videbitur,nolle eos iudiciũ capere,qui veram accusationem detulerint. Vsque verò in calumnias acerrimè est inuehendũ,dicendúmq; quàm trux, & communis,& multorum malorum causa. Ostẽ datur quoq; oportet, permultos iam iniustè per calumniam periisse. Item monendum,stultũ esse, eos,qui de Republica consultant,non quæ ab omnibus dicuntur audire,& quòd vtile sit animo volutare,sed aliquorum insinuationibus commoueri.Commonefacias autem,atq; pollicearis oportet,ea te,de quibus consulere sis pollicitus, & iusta,& vtilia,& honesta demonstraturum. Eos igitur,quorum ex præterito tempore calumnia delata sit, conuenit hoc pacto insimulationes in consultationibus soluere.Ex præsenti verò tempore oratoribus calumniam solet afferre,primũ quidem ætas ipsa: Nam siue omnino iuuenis,siue senior concionatur,auditores molestè ferunt.Huic enim nondum incipere, illi verò iam quiescere decorum esse putant.Déinde si crebrò orationem habere consueuerit.Hic enim importunus videtur esse,& si nunquàm antèa orationem habuerit. Nam & hic alicuius priuati commodi gratia præter consuetudinem videtur concionari. Ex præsenti igitur tempore huiusmodi poterunt in illũ insimulationes fieri, qui apud concionem orauerit: sed causa de iis afferatur necesse est. A iuniore quidem ex consultantium inopia, & ex eo, quod suum esse potissimum videtur:quemadmodum si dixero de ludicro lampadarchiæ, vel de

Universidad de Deusto
Biblioteca

gymnasio,vel de armis,aut de equis,aut de re bellica.Horum enim non minima pars adhæret iuuenti.Dicendum est autem quòd tametsi nondum iuuenis per ætatem prudens esse potest,verùm natura,& diligentia quadam certè potest. Ostendendum est etiam,qui aliquid imprudenter gesserit, aduersum casum sibi priuatim dari:assecuto verò communem esse vtilitatem cum reliquis. Iuuenis igitur ex iis,atque similibus argumentabitur. Senior autem argumentabitur & ab inopia consultantium,& à facultate sua,præterea,& à magnitudine,& nouitate periculorũ,& ab aliis huiusmodi rebus.Crebrò autem dictionem habere consuetus,ab experientia argumẽtabitur,& ab eo, quod turpe sit,non eum sententiam nunc dicere,qui antea consueuerit. Non autem consuetus argumentabitur tum à periculorum magnitudine, tum ab eo,quod necesse omnino sit, cum,qui ciuitatis est particeps,de iis,quæ in præsentia aguntur,sententiam dicere.Eas igitur insimulationes,quæ in concionibus circa hominem fiunt,hoc pacto refellere studebimus. Fiunt autem circa rem, cùm quis nihil neque iis,à quibus nulla simus iniuria lacessiti,neque iis, qui fortiores,potentioréſque sunt, pernoscendum esse consultat,aut pacem turpem fieri persuader, aut circa Deorum immortalium sacrificia quàm minimos effici sumptus monet, aut huiusmodi quicquam narrat. Oportet autem in huiusmodi rebus præoccupatione priùs ad auditores vti, quarum causam,aut in necessitatem, aut in Fortunam, aut in tempora, aut in aliquod commodum referamus, dicamúsque non consultantibus quidem esse,sed rebus potiùs huiusce modi causam adscribẽdum.Hoc igitur modo eas, quæ circa rem sunt,insimulationes à consultantibus remouebimus.Oratio verò ipsa in concionibus solet insimulari, cùm aut prolixè, aut nimis priscè,aut minùs probabiliter dicatur. Et siquidẽ longa fuerit,in rerum multitudinem causa est referẽda:sin prisca sit,doceatur oportet, nũc ipsam tempestiuam esse.Sin autem minùs probabilis sit, pollicearis oportet, eam te veram in dicendi progressu demonstraturum. Consultationes igitur ex iis rebus principio constituemus. Quo verò vtamur ordine, animaduerti conuenit. Siquidem nulla prorsus insimulatio sit, neque nobis, neque orationi, neque ipsi rei, à propositione continuò est inchoandum. Attentè autem quæ dicuntur, humanéque audire ad postremum exhortabimur. Sin verò aliqua sumus ab illis,qui antè dixerunt, insimulatione præuenti, post anticipatam auditorum opinionem, eorum, quorum insimulati fuerimus, & responsiones, & causas breuiter in medium deferentes, ita proponemus,& auditores ad attentionem exhortabimur. Exordia quidem in consultationibus hoc modo sunt constituenda.

De narratione.

POsteà verò necesse est, aut res gestas à nobis renuntiari, referríve,aut res præsentes diuidendo exponi, aut,quæ futuræ sunt, iam prædici.Cùm igitur de legatione sit nobis renuntiandum, omnia, quæ dicta fuerint, dilucidè narrare oportet, quò primùm quidem grauitatem oratio præ se ferat. Hæc enim renuntiatio solùm erit, nullàque alia orationis figura incidet. Deinde siquidem nobis ex sententia minùs res contigerit, non vlla id negligentia nostra, sed alia quadam causa accidisse auditores existiment. Sin verò ex sententia contigerit, non casu aliquo,sed nostra diligentia, & industria id factum opinentur. Hæc autem eò faciliùs credunt, si, quoniam gestioni negotiorum nequaquam interfuerint, nostram in oratione negligentiam, promptitudinémque perspexerint, vtpote, qui nihil omittamus, sed vnumquodque quàm accuratissimè referimus. Cùm igitur legationem renuntiemus iis causis, singula quæque quo pacto gesta fuerint, renuntiari oportet. Cùm verò ipsi concionantes aliquid præteritum narramus, siue etiam præsentia exponamus, siue prædicamus futura, necesse est vt vnumquodque horum & breuiter, & dilucidè, & non sine probabilitate faciamus. Dilucidè quidem, vt quæ dicuntur, comprehendi queant. Breuiter autem, quò quæ dicta fuerint,memoriæ auditores teneant. Probabiliter verò,ne ipsi auditores priùs quàm probationibus, atque iuris partibus nostram orationem confirmauerimus, nostras iam narrationes falsas esse reprobent. Dilucidè igitur exponemus, aut à nominibus, aut à negotiis. A negotiis quidem,si non ea perturbatè exponamus, sed rerum, ac temporum ordinem seruemus, reliqua verò déinceps collocemus, & si neque eo, de quo dicere cœperimus, relicto negotio, in rem aliam transeamus. A negotiis igitur hoc modo dilucidé narramus. A nominibus verò, si quàm maximè idoneis rerum nominibus negotia appellemus, & si non ambiguis vtamur, neque perturbatè ipsa collocemus, sed vsque cohærentia déinceps ordinemus. Dilucidè igitur exponemus, si hæc diligenter obseruauerimus. Breuiter verò narrare poterimus, si tum ex negotiis, tum ex nominibus ea remouerimus, quæ non sint dictu necessaria, & ea solùm complectemur, sine quibus obscura reddetur oratio. Et breuiter quidem hoc modo exponemus. Probabiliter autem à nobis narrabitur, si ad ea negotia quæ minùs verisimilia videntur,causas attulerimus,quibus illa non absurdè gesta videantur:si qua verò omnino incredibilia contigerint, ea relinquamus necesse est. Sin autem necessaria sunt, quæ dicantur, ea te scire ostendas oportet, sed ad confutationis partem, quia cùm illa implicata sint dicenda reseruare, orationísque progressu id te verum demonstraturum polliceri, ea vsus argutia, quòd quæ priùs abs te dicta fuerint, ea priùs vera, iustáque demonstrare,quàm aliud huiusmodi quicquam velis. Et hoc quidem modo his, quæ minùs verisimilia sunt,medebimur. Vt autem summatim vnà omnia complectamur, & renuntiando, & exponendo,& prædicendo, ex his omnibus, quæ antè diximus, dilucidas, breues, & probabiles narrationes faciemus.

De

De ordine narrationum.

AS autẽ tripliciter ordinabimus.Nam si quidem ea,de quibus dicimus,pauca sint auditoribus cognita,exordio narrationem cõiungemus,ne pars hæc separatim posita breuis admodum fiat. Cùm verò negotia & permulta, & incognita sint, ad vnumquodq; coniunctas narrationes faciemus, eásque iustas,& vtiles,& honestas ostendemus, quò non modò in narrandis rebus occupati simplicem, & non varietate quadam insignem orationem faciamus,verùm & auditorum animos capiamus. Sin autem negotia mediocria,& minimè nota sint, opus est.vel renuntiationem,vel expositionem,vel prædictionem in exordio vno & eodem quasi corpore collocemus.Hoc autem faciemus,si à rerum initio ad extremum vsq; narrando prosequamur, & nihil aliud complectamur, sed ipsa negotia expeditè declaremus. Quemadmodum igitur in exordio narrationes ordinandæ sunt, ita scire poterimus.

De confirmatione.

DEinceps autem confirmatio sequatur necesse est,per quam prænarrata negotia ex probationibus & iustis, & vtilibus, sicuti nos demonstraturos polliciti sumus,confirmabimus. Cùm igitur coniunctas narrationes facere oportet, probationes in consultationibus quàm commodissimè ducuntur à rerum consuetudine,ab exemplo,à commemoratione, & ab ea, quæ de oratore sit apud omnes, opinione. Vtendum est etiam & siqua ex aliis probationum partibus inciderit. Eæ verò sic sunt collocandæ: Primùm quidem dicentis opinio. Sin id minùs poterimus, rerum consuetudines ordinabimus,demonstrabimúsq; & hæc, quæ dicimus, vel & his similia hoc modo fieri consuesse: déinde verò exempla adferemus. Et si qua est cum his, quæ à nobis dicuntur,similitudinem adducemus. Ea autem exempla capiamus oportet, quæ tum rei congruant, tum ipsis auditoribus,vel loco,vel tempore sint proxima.Si autem secus sint, debemus ex aliis,quæ maxima, & notissima sint,accipere. Post hæc verò sententiis vtendum est.Oportet autẽ eas partes,quibus probabilia, & exempla tractata fuerint, in fine commentationibus,& sententiis terminemus.Et probationes quidem hoc modo ad negotiorum confirmationem adducemus. Si verò narratis rebus continuò sit fides adhibita, probationes ipsas relinquemus, & à iusti,& legitimi,& vtilis,& honesti, & iucundi, & facilis,& possibilis,& necessarij partibus antè dicta negotia confirmabimus. Et si quidem iustum inest, id primùm collocabimus, & per hoc,pérque huic simile,& per contrarium, & per iudicatum iustum enarrabimus. Et similia his iustis, de quibus loqueris, exempla sunt adferenda.Habebis autem permulta exempla tum ex his, quæ priuatim apud singulos iusta existimantur, tum etiam ex his, quæ in ipsa vrbe, vbi orationem habes,tum demum ex his, quæ in aliis vrbibus iusta duci solent.Cùm verò hæc omnia hoc modo percurrentes narrauerimus, in ipsiúsque iusti fine sententias,commentationéſque moderatas, & sibi inuicem dissimiles attulerimus,si quidem ea pars longa sit,eiúsque meminisse voluerimus,paucis iterabimus. Sin autem mediocris sit, commemoretúrq;,tunc vbi eam finierimus,aliam quoque partem adiungemus. Est autem id huiusmodi: Quòd iustum quidem est, auxilium nos ferre Syracusanis, satis ex iis, quæ dicta sunt,demonstratum existimo.Quòd autem etiam id nobis conducturum sit,enitar edocere. Et cum rursus eodem modo vt de iusto factitaras, vtile percurreris, & eius extremam partem vel breuiter iterando, vel finiendo absolueris, itidem aliam partem, quæcunque tibi in manu fuerit, adiunge. Hoc igitur modo aliam alij partem addere, & orationem contexere opus est. Cùm hæc verò omnia prosecutus fueris, quibus ea,quæ persuades,confirmare queas,oportes in his de omnibus summatim cum commentationibus & sententiis, coloribúsq; demonstres nõ ea efficere, & iniustũ, & pernicioſum, & turpe,& triste admodum fore. Contrà verò summatim addendum est,& iustum, & vtile,& honestum, voluptuosúmque futurum, si hęc,ad quæ eos exhortaris,effecerint. Vbi verò iam satis, abũdéque sententiarum grauitate vsus fueris, quæ persuades, conclusioné terminabis. Et hoc quidem modo quæ proposita fuerint,confirmabimus. Post hanc autem partem de præoccupatione dicere aggrediemur.

De præoccupatione.

SI autem præoccupatio,eorum locorum, qui contra tuam dictionem haberi possent, præoccupans reprehensio. Oportet autem quæ ab aduersariis dicuntur extenuare, tua verò amplificare,veluti superiùs in amplificandi tractatu audieras. Opus est etiam, conferas vnum vni, cùm tuum scilicet maius sit:& plura pluribus, & vnum multis,& multa vni. Sic secundum omnem speciẽ varietate debemus vti.nostra quidem augẽdo,aduersariorum autem infirmando,atq; deprimendo.Et hoc quidem modo præoccupationibus vtemur. Hæc autem vbi fuerimus prosecuti, iterationibus exitum terminabimus,coloréſque antè dictos ratiocinationis, vel enumerationis, aut electionis, aut interrogationis,aut ironiæ assumemus.

Suadendi species.

QVòd si ad ferẽdum aliquibus auxilium suaserimus, siue priuatis hominibus, siue vrbibus,paucis dicere conueniet, & si qua his in auditores, siue amicitia, siue gratia, siue misericordia præcesserit, in mediũ referre congruũ erit.Maximè enim omnes his auxilio esse volunt, qui tali animo in eos fuerint. Diligunt enim eos,à quibus vel ab ipsis,vel ipsorum amicis aliquid beneficij siue ipsi,siue alij, qui eis curæ sunt,vel opportunè suscepisse, vel suscipere,vel susceptum ire crediderint. His autem habent gratias,qui siue ipsi,siue ipsorũ amici, aut in eos,aut in eorum necessarios boni quippiá opportunè vel contulisse, vel conferre,collaturíve putentur. Si horum igitur aliquid vnum incidat,

id

Universidad de Deusto Biblioteca

id breuiter doceamus, & ad misericordiam redigamus oportet. Id autem affatim facere poterimus, si cognouerimus solere omnes in eos misericordia moueri, quos familiari erga se animo esse opinentur, aut indignos calamitate suspicãtur. Hęc autem in iis esse ostendes, quos misericordia dignos velis demonstrare. Estq; demõstrandum, eos iniquè passos, vel pati, vel passuros, vbi minùs his auxilio auditores fuerint. Sin verò hæc in illis non sunt, demonstrabis, eos omnium bonorũ inopes esse, quorũ cæteri omnes, aut plurimi sint participes, quíque nihil vnquam boni vel nacti fuerint, vel nanciscantur, nacturi ve sint, nisi auditores hoc tempore ad misericordiam moueantur. Ex his igitur auditores ad misericordiam inducemus. Dissuadere autem ex contrariis locis poterimus, eodémq; modo exordiemur, & narrabimus, & probationibus vtemur, auditoribúsque ostendemus, quæ facere aggrediuntur, esse & præter leges, & iniusta, & pernicioſa, & turpia, & tristia, & impossibilia, & difficilia, ac minimè necessaria. In dissuadendo verò idem dispositionis modus seruabitur, qui etiam in suadẽdo. Quam ob rem qui vltrò dissuadent, disponere ita poterunt. Qui verò aliorum suasionibus contradicere voluerint, primum quidem ea in exordio proponere debẽt, quibus sint contradicturi: in reliquis verò singillatim est exordiendum: post singula verò prædictorum exordia est secundum vnumquodq; propositum maximè demonstrandum, minimè omnium ea esse, ad quæ aduersarius exhortetur, neq; iusta, neq; quæ ea sequuntur. Hoc autem facies, vt ostendas vel iniusta esse, quæ ille narrat, vel inutilia, vel his similia, aut iustis cõtraria, aut vtilibus, aut his, quæ talia esse iudicantur. Eodem quoque modo & cætera, quæ inciderint, tractare debebis. Optimus igitur dissuadendi modus hic est. Quòd si minùs hoc facere cõmodè potueris, ex eo, quod reliqueris, genere dissuadere orando poteris: vt siquidem aduersarius iustum esse ostenderit, tu vel turpe esse, vel inutile, vel difficile, vel impossibile, vel aliud quiduis huiusmodi enitere demonstrare. Sin vtile aduersarius esse ostenderit, iniustum ipse, & si quid aliud opportunum ad id habueris, demonstrabis. Tua præterea augendo, & aduersarij deprimendo facies quemadmodum in suasionibus dictum est. Decet eodem quoque modo sententias, commentationésque afferre, præoccupationésque refellere, ac breuiter ad exitum itc rare. Præterea quoque in suasionibus ostendendum est, aut eos, quibus auxilium ferendum suademus, horum amicos esse, quos ad id faciundum exhortamur: aut hoc, gratias his deberi, qui deprecantur. Quibus verò auxilium ferre dissuaserimus, eos, vel ira, vel inuidia, vel odio dignos ostẽdemus. In odium quidem adducemus, si ab illis aut ipsos auditores, auditorúmve amicos, aut alios, qui his curæ sint, mali quippiam iniquè passos demonstrabimus. In iram autem rapiemus, si vel auditores ipsos, vel ipsorũ amicos, vel alios, qui his sunt curæ, indignè neglectos, iniuriáve affectos ostendemus. In inuidiam verò contrahemus, si summatim indignè fortunatos extitisse, aut esse, aut fore, vel si nullius vnquam boni fuisse inopes, aut esse, aut futuros, vel si vnquàm malorum quippiam passos, aut pati, aut passuros demonstrabimus. Inuidiam igitur, & odium, atque iram hoc modo concitabimus, beneuolentiam verò, & gratiam, & misericordiam ex his poterimus comparare, quæ in suasionibus dicta sunt. Eas autem ex ante dictis omnibus contexere, ordinaréque poterimus. Species igitur suadendi, & qualis ipsa sit, & ex quibus constet, & quomodo ea vtendum sit, ex iis liquidò cognoscemus.

Laudandi, vituperandíque species.

RVrsum autem laudandi, vituperãdíq; speciem deinceps consideremus. Cùm in hoc genere exordiri voluerimus, propositiones primùm ordinamus insimulationésq; dissoluimus itidem atq; in suadẽdo. Ad attentionem verò exhortamur. Cum ex his quę in cõsultationibus dicta sunt, tum ex eo quòd mirabilia, illustriáque dicamus, vt æquitatem nostram, eorúmque, quos vel laudamus, vel vituperamus, facinora demonstremus. In huiusmodi enim causis vt plurimùm non disceptationis, sed ostentationis potiùs causa orationem habere consueuimus. Primùm autem exordia eodem modo constituemus, qui in deliberatiuo à nobis genere demonstratus est. Post exordium verò partiri debemus & ea, quæ extra virtutem sunt, & ea, quæ in ipsa virtute bona considerantur, hoc modo, externa quidem bona in bonam valetudinẽ, & robur, & formæ dignitatem, & diuitias: virtutem verò in sapientiam, iustitiam, & fortitudinem, illustrésq; disciplinas distribuimus. Horum autem, quæ in virtute posita, locatáque sunt, iure laudantur, extraria autem subducuntur. Robustos nanque, & pulchros, & nobiles, atq; locupletes nequaquam laudare, sed dicere beatos conuenit. His autem diligenter consideratis, post exordia de genere primùm dictionem ordinabimus. Hoc enim primùm hominibus, ac reliquis animalibus clarum inest, vel obscurum. Próinde rectè quidem aut hominem, aut aliud tale animal ex genere commemorabimus. Cùm verò aut affectum, aut rem, aut orationem, possessionémve laudare voluerimus, cõtinuò ex iis, quæ honesta adsunt, non absurdè laudabimus. A genere autem laudare ita conuenit. Si quidem progenitores insignes fuerint, debemus omnes ab initio ad eum vsq;, quem laudatum volumus, resumere, & in singulis progenitoribus clarum aliquid summatim apponere. Quòd si primi industrij, insignésque fuerint, reliquos verò nihil oratione dignum gessisse contigerit, primos quidem illos eodem modo prosequemur, ignauos autem, atque degeneres omittemus, ea vsi cauillatione, quòd propter maiorum multitudinem nolimus auditoribus orationis longitudine graues effici, præsertim cùm nemini sit obscurum, qui ex bonis, clarísque parentibus nati sunt, eos consentaneè fieri suis maioribus non dissimiles. Sin autem veteres progenitores obscuri fuerint, qui verò proximè extirerunt illustres, ab iis est laus generis capienda, dicendúmque

dúmq; vt de illis quidem longam repetere quandam orationẽ superuacaneum admodum fuerit. Sed si eò laudes referãtur, qui proximi iis, qui laudantur, extitissent, planè & hi quoq; boni, probique viri ostendentur, quódq; perspicuum sit, horum maiores industrios quosdam, insignésq; extitisse. Haud nanq; verisimile videri, huiusmodi homines honestos, & bonos esse, qui ex improbis progenitoribus nati essent. Vbi verò nullus maiorum sit splendor, dices ipsum in se generosum esse, colligésque eos omnes ingenuè natos esse, qui ingenitam ibi virtutem habẽt, & eos, aliis quoq; omnibus longè antecellere, qui suos progenitores laudãt. Permultos enim, qui ex claris maioribus nati essent, degeneres extitisse: addésq; quòd de huius nunc, & nõ de progenitorum, præconiis agatur. Eodem autem modo in vituperationibus origo generis in improbos, & maiores referenda est. Et ita laudando, ac vituperando quę ad genus pertinent, ordinabimus. Et si quid illi, de quo loquimur, præclarum fortuna cesserit, hoc dúntaxat tuebimur, vt ea, quæ ætati cõueniunt, enarremus, & id quidem haud prolixé. Pueri nanq; tam suo ingenio, quàm eorum, qui ipsis præfuerint, diligentia, honesti, pudicíq; sunt. Quare breuis de iis est habẽda oratio. Cùm autem hunc modum percurreris, habita ad posterum commentatione, atque sententia debes hanc partem in adolescentis ætatem terminare. Et propositione déinde facta, aut eius, qui laudatur, res gestas, aut mores, aut studia amplificabis, quemadmodum ab initio in demonstratiuo genere priùs diximus. Exponésque ab hoc, quem ipse laudas, cùm esset hac ætate, aut per hunc, aut per studium, aut ex hoc, aut huius gratia tum hoc, tum illud præclarum facinus gestum fuisse. Oportet & cęterorum quoq; iuuenum præclara facinora colligendo conferre, & huius longè iis maiora esse ostendere, illorum quidem, quæ minima sunt, huius autem, quem tu laudas, quæ maxima sunt enarrando. Conuenit autem & quæ apud alios res illustres parum pro dignitate collatæ fuerint, eas abs te dicẽdo itidem magnas demonstrari. Et semper res ita comparando augẽdę, & exornãdę sunt, vt, vbi, & quis iuuenis ita philosophus vnquam fuit, qui vel senior magnum adeò incrementum habuerit? Et qui adeò robustè gymnasium labores perfert, vehementer is philosophię studium, & industriam adamabit. Et hoc quidem modo similitudine, & collatione vsi amplificabimus. Cùm verò quæ circa ætatem adolescentis considerantur, absoluerimus, in fine huius partis sententias, commentationésq; locabimus, aut quæ dicta sunt breuiter iterantes, aut ad posteriorem partem finientes. Rursus vbi proposuerimus quæ gesta sint ab ipso viro, quẽ laudamus, de iustitia primùm dicere aggrediemur, quam eodem modo, vt in superioribus, exornantes, ad prudentiam, si fuerit, descendemus. Et hanc eodem quoque modo absoluentes, fortitudinem, si fuerit, proponemus. Quam eadem amplificationis ratione item percurrentes, cùm ipsius finem partis attigerimus, & omnia genera prosecuti sumus, summatim quæ antè dicta fuerint, iterantes, exitum vel sententia, vel commentatione toti orationi apponemus. Congruet autem laudibus, nominibus etiam multis circa vnumquodque vti, & splendidam facere dictionem, atque magnificam. Eodem quoq; modo cùm de nequam hominibus oratio nobis erit, vituperationes constituemus. Oportet autem nullis in eum vtamur cauillis, quem carpimus, sed ipsius dúntaxat vitam enarremus. Sermones enim longè magis, quàm iocosæ obiurgationes, atque cauilla, & auditoribus persuadent, & ægritudine quos vituperamus afficiũt. Nam huiusmodi quidem sales ad ideam, vel substantiam referuntur. Sermones verò sunt ingeniorum, morúmque veluti imagines. Cauendum est etiam, ne res turpes nominibus appelles turpibus. Id enim adfert grauitati calumniam. Sed quæ huiusmodi sunt, tanquam per ænigma significabimus, & aliarum rerum nominibus rem ipsam manifestabimus. Debemus autem in vituperationibus ironia vti, & in iis aduersariũm deridere, quibus ille maximè exultat: & priuatim quidem paucísq; præsentibus eum dehonestare. In vulgus autem & multitudinem communes maxime vituperationes maledicere. Vituperationes verò eodem modo poterimus quo etiam & præconia, & augere, & extenuare. Itaq; harum specierum ex iis, quę superius dicta sunt, vsum omnem intelligemus.

Accusationis quæstionísque præcepta.

RElíquum est, vt accusandi, quærendíq; præcepta peragamus, quæ rursus quẽadmodum in iudiciali genere dictum est, cõponemus, ordinabimus, percurremus. Primùm igitur in exordiis rem, de qua fit accusatio, vel defensio, proponemus, vt etiam in aliis præmissis speciebus. Ad attentionem autem ab iisdem locis exhortabimur, quos in suadendo, dissuadendóq; docuimus. Item etiã de beneuolentia idem quoque modus seruandus erit, qui in deliberatiuo genere præmissus est. Nam is, cui auditores beneuoli sunt, ex præterito, aut præsenti tempore, & is, ne calumnia afficiatur, ad eos iritãdos vel in se, vel in rem ipsam, vel in orationem, beneuolentiam captabit eodem modo, vt illic docuimus. Is verò, in quem neque beneuoli auditores, neque infensi fuerint, beneuolentiam captare poterit ex præterito, præsentíve tempore, vel per se ipsum, vel per rem, vel per orationem. Ille autem, qui apud auditores calumniæ obnoxius factus fuerit, partim imistim, partim priuatim beneuolentiam captabit. Hic igitur modus erit, per quem beneuolentia comparabitur. Enimuero hi, aduersus quos neque bono, neque malo animo auditores fuerint, paucis sunt laudandi, & aduersarij vituperandi. Oportet autem eos ab iis laudare, quæ videntur maximè auditorum interesse: (dico autem ciuitatis studiosum, amicorum obseruatorẽ gratum, misericordem, & similia) aduersarios autem ab iis vituperare, quibus auditores ad iram iritantur. Hæc autem sunt, ciuitatis inimicus, amicorum hostis, ingratus, immitis, & huiusmodi. Opus est etiã, laude iudices delenire, quòd iusti iud

Universidad de Deusto
Biblioteca

sti iudices, grauésque sunt. Aduersariorum præterea defectus, sicubi tibi minores extiterint, siue ad dicendum, siue ad agendum, seu ad aliud quicquam, quod in disceptatione versetur, erunt oratione complectendi, & iustum præterea, & legitimum, & vtile, & quæ déinceps sequuntur inducenda. Cùm iudices igitur neque bono, neque malo animo in nos fuerint, ex iis beneuolentiam captabimus. Si quis verò in calumnia sit, idque ex præterito tempore, & circa orationem, scire ex antè dictis poterimus quo pacto insimulationes soluere oporteat. Quòd si ex præsenti tempore calumnia fuerit, necesse est circa ipsum hominem eam fieri: aut si ineptus præsenti controuersiæ, aut si criminibus subcontrarius, aut si pro confesso accusationi obnoxius videatur. Ineptus quidem fuerit, si aut iunior, aut senior pro alio disceptet. Subcontrarius verò esset, si quis robustus imbecillum verberationis accuset, aut si quis contumeliosus contumeliæ temperantem insimuler, aut si quis admodum pauper hominem ditissimum pecuniarum egens in iudicium deuocet. Itaque huiusmodi homines subcontrarij criminibus sunt. Pro confesso autem erit, si quis fortis, robustúsque existens, ab infirmo, & imbecillo verberationis accusetur, aut si quis furem existimatus, furti reus in iudicium arcessatur. Vt autem omnia vno complectamur verbo, hi, quorum moribus similis est hominum opinio, videbuntur criminibus esse obnoxij. Circa ipsum igitur hominem ex instanti tempore calumniæ huiusmodi fieri poterunt: circa rem autem eæ contingent, si quid aduersus domesticos amicos, aut aduersus hospites, aut in suos, vel de prauis, vel de turpibus rebus negotia adferat. Hæc enim infamiam disceptantibus afferunt. Quemadmodum igitur eas insimulationes sumus dissoluturi, déinceps ostendam. Duo esse communia in omnibus elementa existimo: alterum quidem, vt quibus rebus correpturos iudices aduersarios putes, his eos præueniens corripias. Alterum verò est, si res in aduersarios quidem maximè, sin id minùs, in alios quosdam transferas, ea vsus cauillatione, quòd non ex sententia tua, sed ab aduersariis coactus in certamen detenderis. In vnamquanque verò calumniam hæc argumentari conuenit. Iunior quidem causabitur aut seniorum, aut amicorum, qui pro se disceprent, solitudinem, aut criminum magnitudinem, aut temporis præscriptionem, aut rerum multitudinem, aut aliud quid huiusmodi. Si verò habueris pro alio dictionem, dicendum erit, te amicitiæ gratia aduocatum fieri, aut aduersarij motum inimicitiis, aut quia negotiis interfueris, aut ob vtilitatem publicam, aut quia is cui patronus venis, & ab omnibus est destitutus, & iniuria premitur. Quòd si crimini pro confesso obnoxius, vel subcontrarius accusationi effici videatur, cùm præoccupatione vtendum est, tum etiam dicendum vt neque iustum, neque legitimum, neque vtile sit ex opinione, ac suspicione ferre priùs sententiam, quàm res fuerit audita. Quæ igitur circa ipsum hominem sunt, hoc pacto insimulationes diluemus: eas verò, quæ circa rem sunt ita repellemus. Causam in aduersarium reiiciemus, vel si maledictum ei crimini demus, vel si iniuriam, aut cupiditatem, aut pertinaciam, aut iram prætendamus, quòd nullo alio modo ius consequi possibile possit. Priuatas igitur calumnias apud iudices ita diluemus: communes verò omnibus speciebus soluere poterimus, quemadmodum in superioribus dictum est. Exordia verò in genere iudiciali eodem modo collocabimus, sicuti etiam in deliberatiuo. Eadem etiam ratione narrationes exordio coniungemus, quas vel particulatim probabiles esse, iustásque oiten demus: aut ipsas separatim, tanquam in vnum corpus, ordinabimus. Déinde verò erit confirmatio, quam, si quidem rebus ipsi aduersarij contradixerint, ex probationibus, sin autem consenserint, ex iustis, & vtilibus, & his similibus confirmare debemus. Collocanda sunt ex probationibus primùm quidem testimonia, & si quæ nobis ex quæstionibus confessiones fuerint. Demum verò si nullo modo verisimilia ea fuerint, sententiis, & commentationibus: sin autem non omnino verisimilia, probabili, demum exemplis, & cõiecturis, & signis, & argumẽtis, demum verò commentationibus, & sententiis confirmare debemus. Quòd si verisimilia fuerint, probationes quidem omittemus, iustis autem, quemadmodũ in antè dictis, vtemur. Et hoc quidem modo confirmabimus. Post confirmationem autem, vbi ea, quæ in aduersarios sunt, collocauerimus, præoccupabimus eas res, quas verisimile fuerit aduersarios dicturos. Et si quidem aduersarij rem negarint, probationes illas à nobis dictas amplificabimus: quas verò illi dicturi sunt, reprehendemus, & extenuabimus. Si verò fateantur & legitima, & iusta esse, quæ secundum scriptas leges à nobis inductas ostenderimus, enitendum est, vt his simul leges, quas & iustas, & honestas, & conducibiles vniuersæ Reipublicæ plures iudicarint, tales etiam eas esse ostendamus: quas autem aduersarij induxerunt, eas contrà habere demonstremus. Quòd si minùs commodè hæc dici quierint, iudices commonefaciendi sunt, eos non de lege, sed de re iudicare, quódque iurati sint secundum leges latas sententiam latum ire, & doceas haud hoc tempore decere leges, sed in constitutis diebus eas ferre. Sed si contigerit eum his legibus agitari, quæ iniquæ esse videantur, dicendum erit, non legem rem huiusmodi, verùm iniquitatem esse, cùm lex quidem ad vtilitatem ferratur, hæc autem afferat ciuitati perniciem. Dicendum etiam erit, haud contra leges facturos, si huic legi contrariam sententiam tulerint, sed leges potiùs laturos, ne sit improbis, iniquísque decretis vtendum. Oportet autem ad id collectionem afferre, quòd nulla lex prohibet Reipublicæ benefacere: sed improbas leges authoritate priuare, aliud nihil esse, quàm ciuitatem beneficio donare. Quæcunq; igitur ex his legibus, quæ nullam ambiguitatem continent, habuerimus, ex talibus præuenientes abundè contradicere poterimus. De ambiguis verò legibus si iudices ita senserint, vt tibi expedit, oportet hæc demonstrare. Quòd si iudex dicat quemadmodum

aduer

aduersarij, condocefaciendus est, legumlatorem non hoc sensisse, quòd ab illo dicitur, quódque conducit ipsis iudicibus legem ita dicere. Verùm si nullo modò possis in contrarium sententiam commutare, ostende aliud nihil posse contrariam legem dicere, atque ipse dicas. Et quo quidem pacto oporteat vti legibus, ex his, quæ diximus, abundabis. Summatim verò si peccasse omnino fateantur, & ex iusti tamen, & legitimi partibus defensionem parent: ex his ea sunt confutatione præuenienda, quæ dicturi illi videantur. Sin autem peccasse fateantur, & sibi tamen ignosci postularint, sic talia oportet confutare. Primùm quidem dicendum erit, deterioris esse moris, quódq; tunc illi crimen in imprudentiam reiiciunt, cùm se deprehensos intuentur. Proinde si huic ignoscitis, alios item omnes suppliciis, atque cruciatibus liberabitis. Dic etiam & illud, Si eos, qui peccasse confitentur, absoluetis, quo pacto inficiantes condẽnabitis? Dicendum etiam erit, Et si imprudenter errauit, non tamen decet me ob huius imprudentiam detrimento affici. Præterea dicetur, Cùm neque legumlator imprudenter delinquentibus ignoscit, eò neque à iudicibus, qui secundum leges iudicant, ignosci iure potest. Ex his igitur, atque similibus eos, qui sibi secundum postulant, confutare poterimus: sicuti etiam ab initio exposuimus. Vt compendio autem vrar, quæcunque sint aduersarij dicturi, & ad probationem, & ad iuris sui partes afferendas, & ad veniam postulandam, ex ante dictis præoccupabimus. Post hanc autem causam tota est oratio per enumerationem summatim repetenda, & breuiter (si fieri potest) iudicum animi in aduersarios quidem, vel ad odium, vel ad iram, vel ad inuidiam, in nos autem ad beneuolentiam, vel gratiam, vel misericordiam commouendi. Quibus autem rebus hoc fiat, in deliberatiuo genere, in suasionibus, & dissuasionibus diximus, ac rursum in defensionis specie ad finem percurremus. Orationis igitur principium in iudiciali genere, si quidem accusemus, ita componemus, & ordinabimus: si verò defendamus, exordium, quemadmodum & in accusando, constituemus. Eas autem res, quarum accusamur, quibúsque accusator scientiam auditoribus fecerit, relinquemus: quibus verò opinionem reliquerit, hasce, vbi post exordium proposuerimus, dissoluemus: testésque, & quæstiones & iuramenta refellemus, quemadmodum anteà audisti. Et si quidem res credibiles fuerint, poterimus ipsarum responsionem in eius, quod relictum sit, locum transferre. Quòd si testes per quæstiones fidem fecerint, aut in orationem, aut in negotium, aut in quodcunque aliud fuerit in aduersariis maximè verisimile, ipsorum est responsio transferenda. Si verò aut contra vtilitatem publicam, aut contra consuetudinem accusator te fecisse criminetur, debes defendere, id maximè esse vtile, quod ab eo crimini datur: vel si id minùs potueris, dices vt neque absre, neque ab iis, qui tibi sint similes, aut quòd non hoc modo huiusmodi res geri consueuerit. Probabile igitur ita solues. Exemplum verò debes primùm, si potes, demonstrare id haudquaquam esse criminationi simile, vel aliud tibi ex contrariis præter verisimilitudinem exemplum ferendum esse. Coniecturam autem potes confutare, si dicas quibus causis contraria significare contigerit. Sententias verò, atque commentationes, aut improbabiles, aut ambiguas ostendas oportet. Signa autem non eius solùm, cuius ipse sis accusatus, sed rerum plurimarum signa esse ostende. Et ea quidem, quæ ab aduersariis dicta fuerint, in contrarium, aut ambiguum conuertentes, poterimus hoc modo improbare. Si verò quorum nos accusator criminatur, ea feciſſe fateamur, idque ex iusti, & legitimi partibus defendere pergamus, magis legitimas res nostras, iustioréſque demonstrare elaborabimus. Quod si minus commodè fieri potuerit, ad imprudentiam, casúmque defugiemus, iacturáſque paruas esse ostendemus, & ignoscendum nobis esse argumentabimur: demonstrantes quàm omnium quidem hominum per imprudentiam delinquere commune sit: sed afficere iniuria, improborum esse proprium. Dices etiam & æquum, & bonum esse, & iustum, & conducibile his ignoscere, qui per imprudentiam deliquerint. Neminem enim omnium scire, si quid aliquando sibi huiusmodi euenturum sit. Ostendendum est etiam, si quid aduersarius ipse aberrauerit, & veniam tamen consecutus sit. Post hæc eæ præoccupationes sequuntur, quæ ab aduersariis dictæ sunt. Harum igitur alias satis, supérq; à rebus ipsis soluere poterimus. Sed si calumnietur, scriptas, nos orationes recitare, aut quo eas recitemus meditari, aut mercede conductos patronos fieri, ad hæc talia contraueniamus oportet, dissimulandóq; dicamus minimè omnium lege prohiberi, aut se scripta, aut illum non conscripta loqui. Lege nanque talia patrare non permitti, loqui verò vt quisque velit, facilè sini. Dicendum quoque erit, vsqueadeò aduersarij deliacta vel ipsius eius sententia permagna esse, vt existimet me nunquam dignè in se accusando satisfacere posse, nisi quæ dicturus essem, & anteà scriberem, ac multùm temporis meditatus sim. Ad scriptarum igitur orationum calumnias sic occurrere poterimus. Si verò dixerint, nos discere, meditarique dicendi facultatem, confitebimur id quidem, dicetúsque, Nos quidem, quos ais discere, neque calumniatores, neque contentiosi certè sumus. Tu verò, qui oratoriam tenes, cùm hoc tempore, tum sæpe aliàs nos calumniis circumuenire deprehensus es. Quare conducere ciuibus videtur, vt & ille oratoriam discat. Non enim sic malum, neque insimulatorem eum fore. Eodem quoque modo si quis nos mercede conductos causarum patronos dicat, & fatebimur, & cauillabimur, huiúsque rei authorem accusatorem nostrum, ac reliquos omnes demonstrabimus. Mercedum autem species diuidemus, dicemúsque alios pecuniis, alios gratis, alios suppliciis, alios honoribus aduocatos assistere. Te igitur gratis id obire muneris ostende: aduersarium verò dicito ne paruo quidem pretio aduocatum assistere. Eum nanque vt aliquid argenti iniustè capiat, non autem ne persoluat, in iudicium ire-

Idem

Universidad de Deusto
Biblioteca

Idem quoque modus seruandus est, si quis nos aut aliquos edocere dixerit, qui controuersijs apud iudices vtantur, aut iudiciales orationes conscribere. Nam & alios omnes ostendes pro viribus adiumento amicis esse, & docendo quidem, & consulendo; & artificiosissimè in huiusmodi rebus occurres. Oportet autem & circa interrogationes, atque responsiones, quotquot in huiusmodi speciebus inciderint, ne nos negligentia vlla capiat, sed quæ respondeo, concedantur, quæque negentur, sunt consideranda. Concessiones igitur sunt huiusmodi: mihi filium enecasti. Enecaui equidem: nam ille in me prius distrinxit gladium. Filium mihi pulsasti. Pulsaui equidem: iniuria enim in me prius manus iniecit. Mihi caput confregisti. Confregi equidem: nam noctu impetum in meam fecisti domum. Tales igitur concessiones legibus freri nonnunquam facimus. Huiusmodi verò negationes legem declinant. Mihi filium occidisti. Non ego quidem, sed lex occidit. Hæc autem omnia ita oportet respondere, cùm duarum legum altera iubet hoc faciendum, altera non vetet. Quæ igitur in aduersarios dicenda sunt, ex his omnibus colliges. Post hæc autem eorum, quæ antè dixerimus, iteratione, breuis est admonitio adhibenda. Ea verò est vtilis omni tempore: quam ob rem & singulis in speciebus ea iteratione vtendum est. Verùm in accusationibus maximè, & defensionibus ea congruit. Itidem quoque in suasionibus, atq; dissuasionibus. Neque solùm ea hîc commemorare quæ antè dixerimus, quemadmodum in laudando, & vituperando, verùm etiam animos iudicum in beneuolentiam nostram conciliare, & in aduersarios concitare debemus. Hanc verò iterationem in orationis partibus postremam constituimus. Hæc enim facit vt reminiscaris, summatim quæ dicta sunt enumerando, aut ratiocinando, aut interrogando, tua quidem quæ optima sunt: aduersariorum autem, quæ nequissima, siquidem interrogationis figura vti volueris. Cuiusmodi autem vnumquodque horum sit, ex iis cognoscere possumus, quæ superiùs dicta sunt. In beneuolentiam verò nostram iudices conciliabimus, & in aduersarios concitabimus ex iis beneficiis, vt etiam in deliberatiuo genere summatim ostendimus, quibus nos, aut amici nostri ipsos, à quibus iniuriam susceperimus, ipsorúmve necessarios, seu iudices ipsos, vel eos, qui eis curæ sunt, siue affecerimus, siue afficimus, siue sumus affecturi, & si ipsis dixerimus nunc tempus esse referendarum pro susceptis beneficiis gratiarum. Et si eos in commiserationem, si opus fuerit, adduxerimus. Hoc autem eò faciemus, quò nostram in auditores beneuolentiam demonstremus, & quàm indignè ob ea, quæ malè passi fuerimus, aut patimur, passurive sumus, miseria premimur, nisi hi nobis adiumento fuerint. Si verò nihil nobis absit huiusmodi, commemorabimus quibus bonis priuati fuerimus, aut priuamur, aut priuabimur, vbi iudices nos neglexerint, seu vt nunquàm boni quipiam nacti fuerimus, aut nanciscimur, aut nacturi sumus, nisi ab iis auxilium meruerimus. Ex his quoque commiseratione nos dignos constituemus, & auditores nobis conciliabimus. Aduersarios verò calumniis circunuentos in inuidiam, & odium apud auditores ex horum contrariis adducemus, cùm ostenderimus ab iis, aut horum amicis auditores ipsos, ipsorúmve necessarios mali quippiam indignè passos, aut pati, aut passuros. Ex huiusmodi enim rebus ad odium, & iram in aduersarios rapientur. Sin autem hæc fieri commodè nequiuerint, ea in vnum redigemus, quibus auditores in aduersarios ad inuidiam concitemus. Inuidia nanque propinqua est odio. His autem summatim inuidebitur, si eos indignè fortunatos, & ab auditoribus animo alienos ostenderimus, percurrentes quàm multa bona iniustè passi fuerint, aut patiuntur, passurive sunt. Aut quàm nunquàm nullius boni indiguerint, vel indigent, vel indigebũt, aut quàm in nihil vnquam mali inciderint, seu incidunt, seu incident, nisi nunc à iudicibus puniantur. Ex his igitur rebus auditorum nobis animos ad beneuolentiam in conclusionibus constituere, & in aduersarios contrà commouere poterimus. Ex omnibus verò supra dictis accusationes, defensionésque quàm aptissimè ordinabimus.

De quæstionis speciebus.

QVærendi autem species separatim quidem ipsa rarò constituitur, sed aliis speciebus commiscetur, & aduersus contradictiones maximè est vtilis. Veruntamen ne huius nos ordo lateat, si quando vel oratio: vel vita hominum, aut actio, aut ciuitatis administratio quærenda contingeret, idem etiam hac de parte summatim percurrã. Est igitur quærentibus eodem quasi modo exordiendum, sicuti etiam calumnia circumuentos oportere docuimus. Quare cùm idoneas in principiis causas attulerimus, quibus id rectè facere videamur, ita ad quærendum veniemus. Causæ autem congruent in ciuilibus quidem conuentibus, quòd aut contentione quadam, quin potius ne auditores lateat, id facimus: demum quòd nobis hi priùs molesti fuerint. In priuatis verò vel inimicitias, vel paruas eorum, qui querũtur, consuetudines, vel in eos ipsos beneuolentiam, vel vt quæ agunt remittentes, non amplius hæc faciant, proferre oportebit. In publicis autem, si legitimum, & iustum, & publicam vtilitatem proferemus. Ex iis autem, & his similibus exordio constituto, ac singulis déinceps propositis, aut dictis, aut gestis, aut cogitatis quæremus, eáque demonstrabimus, & iustis & legitimis, & priuatis, & publicis vtilitatibus aduersari. Et omnia demum conderabimus, si quo in loco ipsa sibi vel moribus proborum hominum, officiisve dissentiunt. Sed ne in singulis enarrandis longiore vtamur oratione, quò pluribus illustrium studiorũ, aut rerum, aut verborum, aut consuetudinum res eorum, quos quærimus, aduersari ostenderimus, eò ipsos obscuriores apud auditores constituemus. Opus est autem nõ tristi, & acerbo quodam, sed miti, mansuetóq; vultu quæramus. Hoc enim modo verisimiliores reddentur apud auditores habitæ

habitæ orationes, & oratores ipsi nullũ de se relinquent insimulationi locum. Vbi verò diligenter omnia quæsieris, aq; amplificaueris, orationis exitum breui iteratione terminabis, & vt eorum, quæ dicta fuerint, auditores reminiscantur, efficies. Has igitur species vbi hoc pacto constituerimus, pulcherrimè ipsis vti poterimus.

Peroratio ante dictorum omnium per enumerationem, & amplificationem.

QVpus est præterea orando, & scribendo in id quàm maximè enitamur, elaboremúsque, vt pro rerum natura verba commodemus, & ita nosmetipsos trita consuetudine iis cunctis exerceamus, vt eorum vsus nobis in promptu sit, atq; vt ex arte quidem dicere possimus, tum in priuatis, publicisque disceptationibus, tum iis etiã in sermonibus, quos aduersus alios habuerimus, plurima hinc, & artificiosissima adiumenta suscipiemus. Elaborandum est etiam vt non circa verba orator dúntaxat, verùm etiam circa vitam, quam antè dictis speciebus exornet, atq; magnificet, suam diligentiam omnem, studiúmq; accommodet. Nam vitæ compositio & ad suadendum, & ad boni, & æqui viri existimationem adipiscendam conducit plurimúm. Primum igitur diuidendæ sunt secundum omnem disciplinę distributionem, quid primùm, quid secundùm, quid tertiùm, quid quartùm tractandum sit. Demum ea tibi sunt præparanda, quę circa auditores attenduntur, de quibus in exordiis docuimus. Enimuero beneuolentiam à persona tua captare poteris, si promissis insistas, & eosdem amicos in omnem vitam tueare, neque in aliis actionibus inconstans esse, sed iisdem semper vti videare. Attenti autem fient auditores, si his in negotiis verseris, quæ & magna, & honesta sunt, multísque conducant. Cùm verò beneuolos auditores reddideris, vbi ad negotiorum expositionem abs te deuentum est, quæcunq; propulsationem malorum: bonorum autẽ continent exhibitionẽ, facilè apud illos admittuntur: quæcunque verò secus sunt, reiiciuntur. Sed pro celeri, & aperta, & verisimili narratione hæc sunt tibi faciunda. Celeriter autem absolues, si non omnia v[illegible]eris simul agere, sed priùs primò, & quod reliqui est déinceps. Dilucidè verò, si non statim relicta actione in alias res priùs transieris, quàm illam absolueris. Verisimiliter autẽ, si nihil à tuo more alienum agas. Item si non eosdem finxeris & inimicos tibi, & amicos esse. Ex his autem probationibus eas assumemus, de quibus ita scientiã ad perficienda negotia tenemus, vt eam aliis interpretari, & explicare possimus. De quibus autem scientiam non habemus, eas prout sæpius accidere solent, adsumemus. Tutissimè nanq; in huiusmodi rebus egeris, si consuetudinem sequi volueris. In certamine verò contra aduersarios, siquidem oratione contenditur, ex iis, quæ dicta sunt, nostram confirmationem faciemus. Sin verò contractibus hoc faciemus, si secundum leges & non scriptas, & scriptas, cum testibus quàm optimis, ac tempore præfinito eos confecerimus. Ex conclusione verò eorum, quæ dicta fuerint, reminisci auditores faciemus, si quæ gesta sunt, summatim rursum dicemus. Ex his autem quę agimus, ita commonebimus, quandocunque eadem negotia, vel similia prioribus tractemus. Beneuoli autem nobis erunt auditores, si ea gesserimus, quibus aliquid beneficij susceperisse, aut suscipere, aut suscepturi videbuntur. Magnas autem res gerimus, si ea negotia tractauerimus, quæ multorũ sint bonorum causa. Hoc igitur modo quæ ad vitam pertinent, præparanda sunt: ex priore autem instituto circa orationem est exercitatio adhibenda. Sacrificia verò, vti præmissum est, faciemus ad deos quidem piè, ad sumptus autem moderatè, ad spectacula verò splendidè, ad ciues autem vtiliter. Et aduersus immortales quidem deos ea habebunt piè, si patrio more sacrificemus. Ad sumptus autem moderatè, si non quęcunque missa fuerint, ab his, qui sumptibus præsunt consumantur. Ad spectacula verò splendidè, si magnifico sint apparatu constituta. Ad ciues autem vtiliter, si & equites, & grauioris armaturæ pedites bellè instructi pompam celebrent. Quæ igitur hoc modo mortales in Deos fecerint, piè certè fecerint. Eos autem amicos comparabimus, qui sint nobis moribus non dissimiles, & quibus eadem, quę etiam nobis conducant, & quibus magnis in rebus communis nobiscum fortuna sit: talis enim amicitia perdurat maximé. Socios autem eos facere debemus, qui & iustissimi sint, & non mediocri valẽt potentia, & in proximo habitent: hostes autem faciemus, qui horum sint contrarij. Suscipiendum autem bellum in eos est, qui Rempublicã, aut eius siue amicos, siue socios iniuria violare moliuntur. Præsidia autem habeamus oportet, aut nostra, aut sociorum, aut hospitum causa: & primò quidem nostra, demum sociorum, tertiò verò hospitum. De tributis autem id quidẽ est optimum, quod à priuatis prouentibus, ac possessionibus proficiscitur: secundum verò à censibus: tertium autem à pauperibus, qui sua corpora ministeriis prębent: ab opificibus autem arma, à locupletibus verò pecuniæ. De administratione autem Reipublicæ popularis quidem principatus est optimus, in quo leges optimatibus honores distribuunt: plebs verò neque dandis priuatur suffragiis, neque ferendis quidem sententiis: proxima verò illa est, in qua leges à ditioribus affici contumelia plebem non sinunt. Principatus autem paucorum duo sunt genera. Aut enim est ex amicitia, & societate quadam, aut à censibus. Necesse autem est, socios faciamus, cùm ciues minùs ex se potentes sunt, qui tum solum, tum oppida tueantur, aut hostibus repugnent. Est autem societas omittenda, cùm aut eam facere non sit opus, aut socij longè à nobis distent, neque potentes sint, qui opportunè adsint. Ciuis autem bonus est, qui amicos ciuitati vtilissimos cõparat, inimicos verò & paucissimos, & infirmissimos, quíq; sine vlla priuatorum bonorum publicatione prouentus comparat quàm plurimos, & qui sese iustissimum præbens eos in quæstionem agit, qui Rerumpublicarũ aliquid per iniustitiam

violant. Largitionibus verò vtuntur omnes, aut quoniam aliquid inde sperát commodorum, aut quo susceptorum beneficiorum gratiam referant. Obsequuntur autem omnes aut lucri, aut honoris, aut voluptatis, aut timoris gratia. Commutationibus verò vtuntur omnes aut sponte, aut inuité. Omnes enim actiones, aut vi, aut suasione, aut fraude, aut occasione perficiuntur. In bello autem vincitur aut fortuna, aut corporum multitudine, robustitatéve, aut pecuniarum copia, aut opportunitate locorum, aut virtute sociorũ, aut consilio, & calliditate Imperatoris. Socios verò derelinquendos putant, aut maiore vtilitate, aut belli solutione. Iustè autem agere est, communes sequi vtilitatis cõsuetudines, parere legibus, priuataque pacta seruare. Conducit autem corpori quidem bona habitudo, & formæ dignitas, aut vires, & bona valetudo: animo verò sapientia, prudentia, fortitudo, temperantia, iustitia. His autem vtrisque pecuniæ, & amici. Inutilia verò sunt horum contraria: plurimum verò vtilitatis affert bonorum ciuium multitudo.

RHETORICORVM ARISTOTELIS AD ALEXANDRVM, FINIS.

ARISTOTELIS

Stagiritæ Poëtica,

Alexandro Paccio Patritio Florentino Interprete.

DE POETICA eiúsq; generibus, quam facultatem singula habeant, & quopacto, vt rectè Poësis se habeat, componi tabulas oporteat: ex quot etiã, quibúsq; partibus constet: de omnibus item, quæcunque ad hanc viam, & rationem pertinent, dicamus initio secundum naturam sumpto, primũ à primis. Epopœia sanè, Tragœdiæque Poësis, Comœdia insuper ac Dithyrambica, tum pleræque illarum, quas ad tibias, citharáve accõmodamus, omnes prorsus in hoc vno conueniunt, vt imitatio sint. Tribus autem differunt inter se, aut quòd genere diuersis imitantur, aut quòd res diuersas, aut quòd modo diuerso, miniméque secundum eandem rationem. Vt enim coloribus, atque figuris pleraq; quidam æmulantes imitantur, hi quidem arte, cõsuetudine illi, nonnulli etiam voce: ita quoque & & in dictis artibus accidit. Et enim omnes imitationem exercent, numero dico, sermone, harmonia, hísq; vel separatim, vel promiscué. Verbi gratia: Harmonia simul & numero tantùm vtuntur illæ, quæ ad tibias, quæve ad citharas pertinent: tum si quæ aliæ sint, quæ facultatem huiusmodi sortiantur, vt est illa fistularum. Numero verò ipso séorsum, ab harmonia imitari, saltátium est: quandoquidem hi gesticulationis numerosa varietate, moresq; perturbationes, actionésque imitantur. Nudis autem sermonibus, siue metris solummodo Epopœia vtitur, metrorum quidem hactenus siue mistis aliquibus inter se, siue generis eiusdem alicuius. Nam quod Sophronis, & Xenarchi mimis commune dicamus, sermonibúsq; Socraticis, aliud prorsus habemus nihil, nec item si quis trimetris, elegis, aliísve talibus aliquibus imitationem fecerit. Quãquàm homines ipsi metro fingere adiungentes, elegorum fictores hos, hexametrorum illos nominant: non quidem secundùm imitationem, sed communiter secundùm metrum poëtas ipsos appellantes. Etenim si quid medicum, harmonicúmve numeris efferunt, hac sanè ratione appellare consueuerunt. Homero quoque, atq; Empedocli, nihil planè præter metrum commune est: quam ob rem legitimus quidem ille poëta; hic physicus potiùs, quàm poëta, meritò vocandus est. Similiter quoque si quis metra permiscens vniuersa, imitationem tamen fecerit, vt ipse Chæremon, qui Hippocentaurum omnifariam numerorum mistum centonem edidit, non iam poëta appellandus. De his igitur per hunc modum determinatum sit. Sunt verò qui his omnibus promiscuè vtantur, numero dico, harmonia, metro, vt Dithyramborum, & imorúmve poësis, Tragœdia insuper, atque Comœdia: quæ tamen hoc differunt, quòd illæ quidem simul omnibus, hæ verò particulatim vtũtur. Has igitur artium differentias dico, in quibus imitatio fit. Quoniã verò qui imitantur, agentes ipsos imitantur: hos autem vel probos, vel improbos esse oportet, vt quos dúntaxat ferè semper ipsi mores concomitentur (etenim per vitium, atque virtutem moribus omnes differunt) necesse est (quod etiam pictores faciunt) vel meliores, vel similes, vel deteriores imitari. Polygnotus quidem meliores, Pauson deteriores, Dionysius verò similes effingebat. Ex quo liquidò apparet, imitationum suprà dictarum vnamquanque tales differentias sortiri, planéque diuersam euadere, quòd res diuersas ad hunc modum imitetur. Etenim

nim tum in saltatione, tum in tibiarum, citharámve modulatione, huiusmodi dissimilitudines fieri contingit. Similiter quoque & quæ circa sermones, & nuda carmina versantur. Exempli gratia: Homerus præstantes effingit, Cleophõ similes: Hegemon verò ille Thasius, (qui primus parodias scripsit) necnon Nicocharis, qui Deliadem, viles. Pari ratione & qui per Dithyrambos, & Mimos, vt satuos, & Cyclopas, Timotheus, & Philoxenus vtique imitantur. Qua etiam dissimilitudine Tragœdiam à Comœdia differre dicimus: hæc enim humiliores, illa verò præstantiores, quàm qui modò sunt. Tertia præterea in his differentia est, quo quisque modo singula imitetur. fieri enim potest, vt eisdem, eadem, diuersa tamen ratione imitemur: aliquando quidem narrantes nos, idq; modò alienam personam induti, (quod Homerus facit) modò vt iidem ipsi non mutati, aliquando verò quasi negotiantes omnes, & agentes introducentes. Atque in his planè tribus differentiis (vt à principio diximus) imitatio est, quibus videlicet, quæ, & quo modo. Quo sanè fit, vt ab Homero Sophocles aliquo pacto in imitatione non discrepet, quod vterque præstantes imitetur: nec item ab Aristophane, quod vterque negotiantes, & agentes, vnde δράματα, id est actus ipsos, nonnulli ab agentium imitatione appellari dicunt. Quam ob rem Tragœdiam, atq; Comœdiam Dorienses sibi vendicant. Comœdiam quidem Megarenses, tam hi, qui hîc sunt, vt eo tempore inuentam, quo populari administratione eorum Respublica regebatur, quàm qui e xSicilia: siquidem ab his poëta Epicharmus prodiit, multò sanè prior Chonnida, atque Magnete. Tragœdiam verò quidam in Peloponneso. Eiúsque rei iudicium illi vocabula esse volunt, cùm ipsi quidem κώμας vicos appellari dicant, Athenienses verò δήμους, quasi comœdos, non à κωμάζειν, hoc est, comessando, sed tanquam errantes per comas, id est, vicos, in vrbe despectui habitos, dictos existimant. Rursus hi quidem facere δρᾶν, Athenienses verò πράττειν dicunt. Ac de imitationis hactenus differentiis, quot videlicet, & quales, hæc dicta sint. Cæterùm à duabus causis, & quidem naturalibus, videtur Poëtica habuisse originem. Nam & insitum est à Natura hominib à pueris imitari: & differunt à cæteris animãtibus, tum quòd aptissimi ad imitationem sunt, tum quòd primas discipinas imitando acquirunt, & vnusquisque iuxtà imitationibus gaudet. Cuius rei quod in operibus accidit, argumentum sit. Etenim quę ipsi cum molestia aspicimus, eorum imagines affabrè factas gaudentes intuemur, vt ferarum forma truculentarum, cadauerúmve. Huius verò ratio sit, quòd non solùm philosophis, sed etiam cæteris mortalibus addiscere iucundissimum est: quanquàm modicè in hoc hi communicent: ideóque huiusmodi imagines inspicientes gaudent, quoniam ex illarum contemplatione accidit, vt & discant vnumquodque & in eis, quòd hoc ipsum sit illud, probè ratiocinentur. Alioqui si veras formas neutiquam inspexissent, nullam omnino voluptatem præberet imitatio, præterquam vel opificio, vel colore, vel tali aliqua ratione. Cùm verò nobis Naturâ insita sit imitatio, harmonia, numerus (metra enim numeri partes esse, satis apparet) ab initio ad hæc maximè facti, ea paulatim promouentes ex ipsis quidem extemporariis Poëticam genuerunt: in diuersa verò abiit pro vniuscuiusque natura. Vt enim actiones honestas digniores, taliúmque fortunas imitabimur: ita prauas humiliores, sanè primùm conuiciis agentes, quemadmodum superiores hymnis, laudationibúsve. Antè verò Homerum nullum omnino tale poëma habemus, tametsi plura extitisse credere par est. Extat autem ipsius Homeri (vt ab eo initium sumamus) Margites, & huic consimilia: quibus insuper, quod maximè cõgrueret, iambicum metrum accessit: iambicúmq; propterea nunc appellatur, quòd his plerũq; numeris vereres ἰαμβίζειν, id est, conuiciari inuicem soliti sint. E veteribus aliqui Heroici, aliqui Iambici poëtæ extitere. At verò ipse Homerus, quêadmodum præcipuè heroicus fuit (solus enim hic non modò rectè, sed actionum imitationibus referta poëmata condidit:) sic etiam Comœdiæ normam primus tradidit, non quidem probris, sed ridiculis in actuum formam collatis. Et sanè similis in Margite ratio. Hic enim ita se ad comœdiam habet, vt ad Tragœdiam Ilias, atque Odyssea. Alij verò pro vniuscuiusq; ingenio impulsi, ad alteram tantùm poëticæ huius partem animum applicuerunt. Sicque nonnulli loco iamborum comici, nõnulli loco hexametrorum tragici, vt qui circa sublimiorem, honoratiorémve dicendi characterem versati sint, Tragœdiæ doctores extiterunt. An verò Tragœdia, quatenus attinet ad ipsa genera, satis adhuc sit absoluta, nécne, cùm id per se iudicando, tum ad theatra referendo, alia considerandi ratio est. Cùm igitur à principio rudes essent, planéque informes Tragœdia, atque Comœdia, illa quidem ab iis, qui Dithyrambum, hæc autem (quantum se ipsa aperiebat) ab iis, qui Phallica produxerunt, quę nostra etiam tempestate in vrbibus non paucis in consuetudinem ex lege recepta sunt, paulatim auctæ fuere. Sícque Tragœdia diuersis mutationibus variata, quoad proprios numeros impleret, tandem quieuit. Tunc enim histrionum numerum, ex vno videlicet in duos, Aeschylus primus auxit, & ea, quæ circa chorum sunt, imminuit, sermonémq; primarium partium instituit, quos Sophocles ipse cum scenę ornatu ad tertias vsque produxit. Adhæc ad magnitudinem ab exiguis fabulis, & ab ridicula dictione, satyris exclusis, ad grauem habitum prouecta, serò tandem quieuit, senariúmque metrum ex octonario adaptauit. Hoc enim antèà metro vtebantur, quòd satyrica, magísque saltatoria poëtis esset. Itaque elocutioni iam constitutę, Natura ipsa proprium adinuenit metrum. Maximè enim sermonibus aptum alternis iambicum est, argumento sit, quòd in disserendo plurimi sanè iambi, rarissima verò hexametra mutuo in sermone à nobis proficiscuntur. Licet etiam colloqui ipsius harmoniam excedentibus. Adhæc Episodia quoque plura, cæteráq;, vt singula exornata fuisse dicuntur. De his igitur satis: nimis

Universidad de Deusto Biblioteca

enim fortasse operosum sit, in singulis immorari. Comœdia autem est (vt diximus) peiorum quidē imitatio, non tamen secundùm omne vitij genus: quanquàm ridiculum à turpi, proficiscitur. Ridiculum enim aliquo pacto peccatum est, & turpitudo sine dolore. miniméq; noxia: périnde ac ridicula statim appareat deformis facies, distorta, sine dolore. Igitur de promotione Tragœdiæ, & per quos, satis constat: secus verò de Comœdia. Siquidem initio, quòd parum sui studiosos habuerit, latuit: serò enim ab Archōte comœdorum chorus, vt quisq; sese obtulisset, inductus est. Eius verò professores, vbi iam aliquam speciem prę se tulit, memorantur. Quis autem personas, prologos, histrionum multitudinē, cæteráq; huiusmodi protulerit, prorsus obscurum. Cæterùm cōfingere fabulas, quod quidē à Sicilia primùm manauit, Epicharmus, & Phormis cœperunt: sicuti quoque ex Atheniēsibus Crates, iambica prorsus ratione omissa in vniuersum, sermones, vel fabulas confinxit. Itaq; Tragœdiæ Epopœia dúntaxat similes esse apparet, quòd metrico sermone pręstantiū imitatio est. Hoc differt, quòd simplici vtitur, metro quódq; enarratio est. Longitudine prętereà, quoniam Tragœdiæ quidem intra vnius potissimùm solis, vel paulò plus, minúsve periodum actio est: quādoquidem Epopœia temporis spatio non vrgetur: qua sanè libertate in Tragœdiis, périnde ac in hexametris, à principio vsi sunt. Circa verò partes, vt hæ ambæ in aliquibus inter se non discrepant: ita propriæ nonnullæ, atq; peculiares huius sunt. Quo fit, vt qui de tragœdiæ virtute, atq; vitio diiudicare nouerit, idem quoq; & de hexametris nouerit, siquidem quę hexametrorum sunt, in Tragœdia prorsus inesse apparet: quæ verò Tragœdiæ, in his non omnino. De hexametri igitur imitatione, atq; Comœdiæ, pòst dicemus. Nūc autem de Tragœdia: cuius essentiæ definitionem, veluti iam enatam, ex his, quæ dicta sunt, iterum sumentes, hanc esse dicimus. Tragœdia, est imitatio actionis illustris, absolutæ, magnitudinem habentis, sermone suaui, separatim singulis generibus in partibus agentibus, non per enarrationem, per misericordiam verò, atq; terrorem, perturbationes huiusmodi purgās. Sermonem suauem appello, in quo numerus, harmonia, & melos inest: id verò separatim genere distinctum: cùm metro tantum quædam absoluantur, quædam rursum melodia. Quoniam verò tota imitatio in actione versatur, primùm quidem apparatum ipsum, partem Tragœdiæ ponere necesse est: mox melodiā, & dictionem: vtpote ex quibus imitationem conficiāt. Dictionem appello, illam quidem metrorum cōpositionem melodiā, cuius omnino vis per se ipsa satis apparet. Sed quoniam actionis imitatio est, agitúrq; ab agentibus quibusdam, quos tum moribus, tum sententia tales esse omnino oportet, sicuti quoq; & actiones aliquas esse tales dicimus: manifestum est, harum actionum duas esse causas, sententiam, & mores, per quas planè vel voti cōpotes, vel minimè compotes omnes fiunt. Adhæc actionis imitatio fabula est. Fabulam verò rerum ipsarum compositionem appello: mores secundū quod agētes tales esse dicimus: sentētiam, ex quocunq; dicentes vel aliquid declarant, vel mentem propriam aperiunt. Necesse est igitur cuiuslibet Tragœdię sex esse partes, secundum quas talis esse nūcupetur. Hæ verò sunt, fabula, mores, dictio, sententia, apparatus, melodia. Quarum duæ ad ea pertinent, quibus imitātur: vna tantùm ad id, quo pacto imitamur: cęteræ verò tres ad ea, quę imitamur: pręter has, nulla. His itaq; illorum non pauci partibus (vt sic dixerim) vtuntur. Etenim & apparatum totum ipsum continet, mores videlicet, fabulam, dictionem, melodiam, sententiámq; similiter. Horum verò maximum est, rerum constitutio: cùm non hominum imitatio sit Tragœdia, sed actionis, atq; vitæ, tum felicitatis, infelicitatísve. Quippe felicitas ab actione pendet, finísq; ipse, actio quædam est, nō qualitas. Aliqui verò per mores fiūt tales: at per ipsas actiones, sanè felices, vel infelices. Non ergo vt imitentur mores, in actione versantur: sed per actiones mores complectuntur. Quapropter actiones, & fabula, Tragœdiæ finis esse dicuntur: omnium autem maximum, finis est. Etenim sine actione Tragœdia quidē fieri non potest, sine moribus potest: siquidē iuniorum non paucæ, morum expertes inueniuntur. Tum poëtarum pleriq; tales omnino sunt, vt etiam ex pictoribus Zeuxim à Polygnoto differre dicimus. Polygnotus enim morū optimus expressor fuit: contrà Zeuxidis pictura mores minimè referre videbatur. Si quis prętereà ordine moratos sermones, dictiones, sententiásq; bene formatas afferat, non quidem penitus negotium, quod est ipsius Tragœdiæ proprium, assequetur. Id, quod illa Tragœdia multò melius præstiterit, quæ talibus vtetur, périnde ac secundo loco necessariis: cùm iam fabulā, rerúmq; contextum habuerit. Adhæc, quibus maximè mortalium animos Tragœdia delectat. Fabulæ quidem partes peripœtiæ, id est, euentus in contrarium, & agnitiones sunt. Eius prætereà rei signum est, quòd qui conficere aggrediuntur, exactum illud non antè queunt dictione, atque moribus attingere, quàm actiones constituerint. Id quod veteres poëtarum fermè omnes facere consueuerunt. Est igitur principium, ac velut anima Tragœdiæ, fabula: secundo verò loco, mores: in quo etiā picturæ similis esse apparet. Si quis enim fucis pulcherrimis tabulam fusim illinat, non æquè sanè delectabit, ac si imaginem alb[illegible]ntùm distinxerit. Itaque actionis imitatio est, tunc per hanc potissimùm [illegible]gentium. Tertiò sequitur sententia. Hęc autem est, posse explicare, quę instant, atque quadrant: id, quod in soluta oratione facultatis ciuilis, atq; Rhetoricæ proprium munus est: Sanè veteres ciuiliter dicentes confingebant, nostri verò rhetoricé. Mos verò talis est, quo videlicet qualis voluntas sit in his rebus, in quibus non satis liquet, sectetúrne quid, an fugiat ipse dicens, declaratur: quo fit vt sermones interdū moribus careant. Sententia in his versatur, quæ quomodo aliquid est, vel non est, ostendunt, vel vniuersè enuntiant. Quartò sermonum dictio. Appello autem, quemadmodum diximus à principio, Dictionem, per verba sensus explicationem: id, quod in metris æquè, ac in soluta oratione, eandem vim habet. Reliquarum verò quinq; partium

sic

sic Melodia suauissima est, vt spectaculum gratissimum. Quod tamen nec artificiosum est, nec ipsius Poëticæ proprium: siquidem Tragœdiæ virtus extra quoque scenam, ac sine histrionibus consistit. Adhæc ars struendorum apparatuum propria magis chorago, quàm poësis est. His absolutis, déinceps dicendum, qualem omnino esse deceat rerum contextum. Hoc enim primum, maximum in Tragœdia est. Propositúmque semel nobis, Tragœdiam imitationem esse actionis perfectę, totiúsque magnitudinem quidem aliquam habentis: siquidem & totum datur magnitudine carens. Totum verò est, quod principium, medium, atque finem habet. Principium illud esse dicimus, quod non necessariò post aliud est: contrà quod posterius aliquod esse, vel fieri natum est. Finem, huic contrarium, illud ipsum, quod post aliud natum est, esse necessariò vel plerunq;: Mediū, quod aliquo posterius, aliquo prius est. Decet autem ritè contextas fabulas minimè temerè vndelibet initium sumere: nec item temerè vbilibet terminari: vti verò semper suprà dictis partibus. Adhæc pulchrum siue animal, siue quodcunque ex aliquibus compositum, non ordine tantùm, verùm etiam congruenti magnitudine constare debet: siquidem ex magnitudine, ordinéque, pulchrum oritur. Nam sicuti fieri non potest, vt per exiguum omnino animal, pulchrum appareat: quandoquidem quæ in insensibili tempore speculatio fit, confunditur: pari ratione nec illud, quod omnino sit permagnum. Ipsa enim speculatio simul fieri non potest: illúdque totum, & vnum è contemplantium consideratione potiùs elabitur. Quapropter sicuti tum in corporibus, tum in animantibus magnitudinem inesse decet, eam dico, quam probè oculis vsurpemus: ita & in fabulis longitudo inerit, quam quidem memoria facilè complectamur. Longitudinis autem præfinitio, quantum ad ipsos ludos, planéque ad sensum spectat, minimè artis est. Etenim si in ludis haberi centum Tragœdias opus fuerit, vtique ad clepsydram, vt olim non semel factitatum dicunt, haberi poterunt. Quæ verò secundum actionis naturam fuerit, illa quidem semper, quæ longiùs protrahetur, donec tota simul in aperto sit, in magnitudine quidem decentior erit. Vt autem simpliciter præfiniamus, quantam esse fabulam v[illegible]deceat, vel necesse sit: cùm sanè dicimus legitimum huic fore magnitudinis terminum, cùm siue ad commodam fort[illegible]am ex incommoda, siue ex commoda ad incommodam perpetua serie mutata fuerit. Vna nanque est fabula: non autem, vt nonnulli putant, si circa vnum aliquem sit. Multa enim, miniméque determinata genere accidunt: ex quibus sanè quædam nullum constituunt vnum. Simili ratione vnius multæ actiones sunt: ex quibus vna nunquam actio fiet. Quapropter omnes hi peccasse videntur poëtæ, quicunque vel Heracleida, vel Theseida, cæteráque id genus poëmata confinxere: vt qui, vnus cùm sit Hercules, vnam quoque ipsius debere fabulam existimauerint. Homerum verò, qui vt in aliis etiam excellit, ita in hoc quoque, siue id artis, siue Naturæ fuerit, oculatissimum fuisse apparet: quandoquidem Odysseam confingens, non sanè cuncta, quæ Vlyssi acciderunt, in eam compegit. Verbi gratia, saucium fuisse in Parnaso, in ducum collectione simulasse insaniam. Quorum cùm alterum euenerit, minimè necessarium fuit, vel verisimile, euenisse alterum: quippe qui vnam dúntaxat actionem, qualem dicimus, Odysseam videlicet, itémque Iliadem constituit. Decet igitur, quemadmodum vna vnius imitatio est in aliis imitatricibus artibus, ita & fabulam: videlicet quæ actionis imitatio sit, vnius eiusdémque integræ esse: sícque rerum inter se partes cohærere, vt ne vlla quidem vel transferri, vel subtrahi queat, quin totum illud varietur, planéque immutetur. Quod enim vel additum, vel subtractum, totum nō immutare videtur, nulla quoque eius erit pars. Sanè constat ex suprà dictis, non poëtæ esse, facta ipsa propria narrare: sed quemadmodum vel geri quiuerint, vel verisimile, vel omnino necessarium fuerit. Haud enim historicum, atque poëtam, carmen, & soluta oratio designant: quippe (quod alioqui facile factu sit) si Herodoti historia carminibus pangatur, æquè nihilò minùs, ac prius sine carmine erit, historia. Sed hoc differunt, quòd hic quidem res gestas, ille vt geri potuerunt, exponit. Quo fit, vt sapientius, atque præstantius poësis historia sit: siquidem illa circa ipsum vniuersale plurimū versatur: hæc verò singulare sectatur. Est autem vniuersale, quæ cui conueniat, dicere, vel facere, verisimiliter quidem, seu necessariò: id, quod spectat poësis, cùm nomina imponat. Contrà singulare, quid ipse Alcibiades fecerit, tulerítve. Iam verò & apud Comicos id manifestum: vt qui fabulas ex versimilibus constituentes, nomina interim pro arbitrio comminiscantur: non quidem ipsa singularia, quemadmodum iamborum compositiones facere solent. In Tragœdia autem vera nomina retinentur: cuius ratio est, quoniam credibile quidem illud est, quod fieri potest: quæ verò nōdum facta fuisse scimus, fieri quidem posse parum credimus: quæ verò facta, fieri certò potuisse ambigit nemo. Nam si fieri nequiuissent, nunquàm profectò extitissent. Cùm tamen Tragœdiarum aliquæ, sanè ex notis nominibus; vno, vel duobus ad summum assumptis, reliqua déinceps confingant: aliquæ rursus, quemadmodum Agathonis flos, planè omnia, in quo, tametsi cum nominibus res ipsæ pariter confingantur, nihilò minùs delectant. Quare non omnino quærendum est, vt vulgatæ fabulæ, in quibus Tragœdiæ sunt, ad vnguem retineantur. Idem quærere ridiculum esset: quandoquidem illæ etiam sic notæ, paucis quidem cùm notæ sint, iuxta tamen cunctos delectant. Ex his igitur patet, poëtam fabularum magis, quàm carminum esse poëtam, vt qui semper circa imitationem versetur: actiones verò imitatur. Si igitur & in ea quoque, quæ verè priùs fuere, fingendo incidat, non proptereà à poëta discedet: quandoquidem ex his, quæ gesta sunt, aliqua quidem eiusmodi esse nihil prohibet, cuiusmodi vel extitisse verisimile sit, vel certè fieri potuerint: secundùm quæ sanè horum poëta fuerit. Cæterùm simplicium fabu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

larum, actionúmve, Episodicæ quidem teterrimæ. Episodicam appello, in qua non verisimiliter, neque necessariò mutua episodia nectantur. Fiunt autem hæ tum ab ineptis vatibus suo vitio, tum à probatis quoque histrionum gratia. Etenim in huiusce modi certaminibus, dum fabulas plus æquo sæpenumero producunt, legitimum ordinem peruertere coguntur. Quoniam autem imitatio non tantùm perfectæ actionis, verùm etiam miserabilium, terribiliúmve est: hæc autem maximè talia erunt, potiísimúmque pollebunt, quotiescunque per se ipsa inuicem admiranda illa accident: nimirum hoc pacto admirabile magis sese offert, quàm si à casu, vel à fortuna proficiscí appareat. Siquidem in his etiam, quæ à fortuna proueniunt, illa quidem maximam admirationem præ se ferunt, quæ veluti suopte impulsu prouenire videantur, vt in Argo Mityj statua, quæ super inspectantem collapsa, authorem Mityj necis interfecit. Eiusmodi enim hæc sunt, vt non temerè facta esse opinemur: ideóque pulcherrimas tales fabulas euadere necesse est. Fabularum aliæ simplices, aliæ implexæ: quemadmodum & actiones, quarum imitationes sunt ipsæ fabulæ, talem illicò speciem præ se ferunt. Simplicem actionem voco, in qua quidem (vt definitum est) continua vna, absque peripœtia, agnitionéve, agendo fit mutatio: implexam, quæ vel agnitione, vel peripœtia, vel etiam vtraque. Hæc verò in ipso rerum contextu ita astruenda sunt, vt ex his, quæ priùs acta fuerint necessariò sequi, aut certè verisimiliter agi videantur. Multùm enim differt, fiant hæc per hæc, an ex his. Peripœtia est eorum, quæ aguntur, quemdmodum dictum est, in contrarium mutatio. Id autem (sicuti docuimus) aut verisimiliter, aut necessariò fit: vt in Oedipode. Accesit enim ille delectaturus Oedipodem, eundémque parentis incestandæ timore liberaturus: quis autem esset, vbi ostendit, contrarium effecit. In Lynceo quoque ductus ille quidem est, veluti mox immolandus: Danaus contrà subsecutus, vt immolaret: sed accidit ex his, quæ patrata sunt, vt hic necem, ille salutem sit assecutus. Agnitio est (vt etiam ex nomine liquet) ex ignoratione in notitiam, ad amicitiam, vel inimicitiam illorum mutatio, qui seu felices, seu infelices determinantur. Pulcherrima autem fit, si cum peripœtia fuerit: vt in Oedipode. Sunt profectò & aliæ agnitiones. Nam tum inanimatorum, tum quorumcunque, vt accidit, fiunt: si quando (vt dictum est) euenit, vt si quid patrarit quis, vel non patrarit, agnoscamus: illa tamen, quæ potissimùm à fabula, quæve ab actione pendet, est, quam diximus. Etenim huiusmodi agnitio, atque peripœtia, vel misericordiam, vel metum parabit. Receptum autem est, actionum imitationem esse Tragœdiam: fortunatúmque insuper, seu miserum fieri ex his contigerit. quoniam verò agnitio, quorundam agnitio est, alia quidem alterius ad alium tantùm fit, cùm quis hic sit, illi notus est: alia rursus mutua indiget notitia, vt Iphigenia ex epistolæ illius missione ab Oreste quidem agnita, vt tamen ipsum agnosceret, alia quoque agnitione opus fuit. Partes igitur hic fabulæ duæ habentur, agnitio, & peripœtia: tertia supereſt, perturbatio. Nam de peripœtia, & agnitione satis diximus. Perturbatio verò, actio est lætifera, seu dolore plena: veluti cùm neces, cruciatus, vulnera, cæteráque generis huius palàm fiunt. Cæterùm Tragœdiæ partes, quibus tanquam formis vti nos oportet, superiùs expositimus: secundùm verò quantitatem discretam, atque in quas secetur, singillatim hæ sunt: Prologus, Episodium, Exodus, Choricum. Chorici verò alterum mobile, alterum stabile. Sanè cunctis hæc omnibus communia, propria verò ea, quæ ad scenam pertinent, & commi. Prologus, est pars Tragœdiæ iusta, ante chori ingressum. Episodium, pars item iusta Tragœdiæ, inter choricos perpetuos cantus. Exodus, iusta pars Tragœdiæ, post quam nullus déinceps est chori cantus. Chorici verò ingressus, chori integri prima locutio. Stabile, sine Trochæo, & Anapæsto cantus. Commus, siue planctus, est luctus chori communis cum iis, qui in scena sunt. Partes igitur Tragœdiæ, quæ qualiformæ habendæ sunt, superiùs explicauimus: rursus secundùm quantitatem discretam, & in quas secetur, singillatim quoque diximus: déinceps verò, quæ fabulas texentes sectari, contrà quæ vitare oporteat, tum verò à quibus locis Tragœdiæ ipsius opus ducatur, suprà dictis addendum. Quoniam igitur Tragœdiæ pulcherrimæ compositio, non quidem simplex esse debet, sed implexa, eadémque terribilium, miserabiliúmve imitatrix, (id quod profectò imitationis huiusce proprium est) primùm quidem satis apparet minimè decere, bonos, & æquos viros ex felicibus infelices factos in scenam afferre: vt quod terrificí, miserandive nihil habeat, sed sceleſti. Parísque ratione ab aduersa fortuna ad secundam prouectos, prauos effingere: hoc enim omnium à Tragœdia maximè alienum, vt quod rerum, quæ requiruntur, expers omnino sit, humanitatis dico, nedum terrificí, atque miserabilis. Sed nec omnino improbos ex secunda fortuna in aduersam lapsos: quandoquidem talis compositio, quæ alioqui humanitatem præ se ferre potest, miserandi, aut terrificí planè nihil habet. Vt enim immerentis calamitas misericordiam excitat, ita terror à simili incutitur. Quocirca cùm nec miserandi, nec terrificí quicquam ab his præueniat: reliquum est, vt ad hæc maximè idoneus is habeatur, qui medius inter tales sit. Is autem erit, qui nec virtute, nec iustitia antecellat, minimé que per vitium, prauitatémve, in ipsam felicitatem lapsus fuerit, verùm humano quodam errore, ex magna quidem existimatione, atque felicitate: quemadmodum Oedipus, Thyestes, cæteríque ex huiusmodi generibus illustres viri. Necesse est igitur pulchram fabulam constare magis ex vno hoc genere, quàm ex duplici, vt nonnulli putant: cuius quidem ex miseria ad felicitatem mutatio non sit, sed contrà ex felicitate ad miseriam, errore sanè non leui: minimè verò per dedecus, ex illo quidem virorum, de quo dictum est genere: quódve potiùs ad meliores quàm ad deteriores spectet. Huius autem rei indic

dicium sit, vsus. Etenim iam inde ab initio poëtæ, quascunque nacti essent fabulas, admittebant: nunc autem pulcherrimæ circa paucas omnino familias componuntur, vt sunt Alcmæonis, Oedipodis, Orestis, Meleagri, Thyestis, Telephi, cæterorúmq; generis huiusmodi: quibus vel facinora quidem grauia perpetrasse, vel ipsos tulisse cõtigit. Erit igitur pulcherrima illa Tragœdia, quæ ex huiusmodi compositione constiterit. Quam ob rem illi quidem decipiuntur ob id ipsum, quo Euripidem damnant, vt qui in Tragœdiis suis illud obseruet, eatúmque plures in infelicitate terminentur. Id quod omnino, vt diximus, ex arte est. Argumento verò illud sit maximo, quòd in scenis, atque adeò in certaminibus, hæ si rectè recitentur, maximè quidem tragicæ apparent: Euripidésque ipse, tametsi aliqua parum rectè dispenset, omnium tamen poëtarum maximè tragicus videri potest. Secundo loco sequitur, quæ à nonnullis in primo collocatur, illa ex duplici genere compositio: quo ex ordine Odyssea est, vt quæ diuersa ratione, partim ex præstantioribus personis, partim ex humilioribus constet. Huic sanè primas tribuit Theatralis imperitia: quippe vates hanc auram sequuntur, componentes quidem ad vota spectatorum. Cæterùm voluptas illa non Tragœdiæ, sed Comœdiæ propria est: in hac enim, si qui velut Orestes, & Aegisthus, secundum fabulam, inimici fuerint, reconciliata tandem inter se amicitia, neutérque ab altero obtruncatus discedet. Terrificum verò illud, atque miserandum, cùm ab apparatu scenæ proficiscitur, tum à rerum compositione: id, quod multò præstantius, melioríque vatis est. Sic enim fabulam contexuisse oportet, vt etiam sublato spectaculo, quis quæ geri contigerunt, percipiens planè exhorreat, misereatúrve: quibus apprimè duobus, qui fabulam Oedipodis cognouerit, afficietur. Illud autem, quod ad spectaculum pertinet, minùs sanè operosum est, & impendio indiget. Próinde, qui non terrificum illud, sed portentosum dúntaxat spectaculo exhibent, alieni prorsus à Tragœdia habendi sunt: quippe delectatio non omnifariàm à Tragœdia, sed quæ tantùm propria ei fuerit, quærenda est. Quoniam autem à timore, misericordiáve talem delectationem per imitationem poëta parare debet, satis quidem apparet in ipsis rebus id esse inserendum. De rebus itaque contingentibus, quæ terrificí, quæve miserabilis speciem allaturæ sint, déinceps dicere aggrediamur. Necesse autem est huiusmodi actiones, vel amicorum inuicem, hostium, siue etiam neutrorum esse. Itaque si hostis hostem obtruncet, obtruncatúrve sit, nequaquam miserabile illud, præterquàm necis ipso affectu, assequetur: idque sequetur, si inter neutros id accidat. Perturbationes verò ipsæ, quando euenerint inter necessarios, veluti si frater fratrem, filius patrem, mater filium, filius matrem vel necet, vel necaturus sit, aut etiam tale quid facinus patret, patraturúsve sit, captandæ sunt. Próinde receptas fabulas mutare non licet. Verbi gratia, Clytæmnestram ab Oreste extinctam, Eriphilem ab Alcmæone: quas sanè inuenire, atque susceptis iam rectè vti oporter. Id autem, quod diximus rectè, exactiùs declarandum. Fit enim interdum sic ipsa actio, quod antiqui obseruabant, perinde ac ab scientibus, & agnoscentibus: vt Euripides fecit, qui filios necantem Medeam induxit. Fit etiam ab ignorantibus quidem vim facinoris, agnituris verò mox necessitudinem, qualis Sophocleus ect Oedipus. Id, quod omnino est extra Tragœdiam: in Tragœdia verò ipsa, vt Alcmæonem Astydamas, Telegonúsve in Vlysse vulnerato. Tertius præterea modus est, per ignorantiam, videlicet debere aliquem hæc facinora patrare, inter patrandum verò agnoscere. Præter hos nullus est alius. Siquidem quid agi, vel non agi, idque à scientibus, vel nescientibus necesse est, è quibus facinus prudentem aggredi, minimè verò perficere est absurdum, cùm non tragicum quidem, velut perturbationis expers, sed omnino sceleroſum præ se ferat. Quo fit, vt huiusmodi actionem sequatur nemo, vel certè rarissima sit inuentu, vt in Antigone Creontem Aemo fecit. Proximum huic erit scelus parrare: quo sanè potiùs est imprudentem quidem patrare, patrantem verò agnoscere. Etenim & à facinore scelus abest, & ipsa planè agnitio stuporis est plena. Nouissimum verò præstantissimum est. Exempli gratia, in Cresphonte Merope filium interficere debet, non autem interficit, ita etiam & in Iphigenia soror fratrem, in Helle filius matrem abalienaturus agnoscit. Quapropter (sicuti iampridem diximus) multarum familiarum Tragœdiæ non sunt. Siquidem quærentes non ab arte quidem, sed à Fortuna mutuati sunt: ita fabulas contexere. Itaque fit vt inuiti cogamur ad easdem sæpius familias recidere, quibus videlicet huiusmodi perturbationes contigere. Igitur tum quales esse fabulas oporteat, satis iam dictum. Quantum ad mores, quatuor sanè sunt, quæ indigent consideratione. Eorum vnum, idque primum est, vt probitatem præ se ferant. Vtcunque enim mos inerit, si quemadmodum dictum est, tum sermo, tum actio animi propositum qualecunque fuerit, indicauerit: improbus quidem si improbum, probus si probum: id verò inest in vnoquoque genere. Nam & mulier proba est, & seruus, tametsi fortasse hoc deterius, illud omnino improbum sit. Secundo loco sequitur, vt conuenientes sint. Fortitudo enim mos est, sed esse vel fortem, vel prudentem, vtique mulieri non conuenit. Tertiò, vt constent sibi: est enim separatum hoc ab eo, quod est præ se ferre per mores probitatem, conueniénsque seruare. Quartò, vt æquali renore procedant. Quanquàm enim histrio, vt qui talem personam induerit, inæqualis appareat, omnino tamen illa inæqualitas æquabiliter perpetuò regenda. Exemplum improbi moris sit alioqui minimè necessarium. Verbi gratia, in Oreste Menelaus indecori, atque inconueniens Vlysis eiulatio in Scylla: Menalippésque sermo inæquabilis, Iphigenia in Aulide, vt cui posterior supplicatio priori non consonet. Et sanè in moribus, sicut in ipsa rerum compositione, tum necessarium, tum verisimile exquirendum

Universidad de Deusto
Biblioteca

est, atque etiam vti necessario, verisimilive ordine cuncta procedant. Quare manifestum est, fabularum solutiones ex ipsismet potissimùm fabulis proficisci debere, non autem ab aliquo artificioso, vt in Medea, & in Iliade illa per nauigationem. Quo sanè artificioso vtendum in iis, quæ extra Tragœdiam sunt, quæcunque videlicet vel priùs facere, quæ neutiquam fieri potest vt alio pacto ad humanam peruenerint notitiam, vel quæ futura denuntiatione, diuinationéve indigeant: quandoquidem deos cuncta inspicere, satis quidem apud nos constat. Quodcunque verò rationi consentaneum minùs sit, explodèdum quidem ab ipsis actionibus: si non prorsus, at à Tragœdia, vt est in Sophoclis Oedipode. Cùm verò Tragœdia præstantiorum imitatio sit, par fuerit quoque, nos ab excellentium pictorum more non discedere, qui dum proprias, verisque similimas imagines referre student, pulchriores sanè depingunt. Ita etiam poëta, iracundos videlicet, desidésque dum imitatur, huiusmodique alia circa mores habétes, probitatis quidem, atque iracundiæ sibi exemplum proponere debet, velut fortem Achillem, vt ipse Homerus. Hæc profectò seruare oportet, insupérque sensus ipsos, qui poëticam consequuntur, præter illa, quæ necessaria sunt. Etenim in his fallimur sæpenumero, sed in sermonibus iam editis satis dictum de his. Sanè quid sit agnitio, superiùs declarauimus: nunc verò de ipsius generibus. Primum quidem, vt est minimè artificiosum, ita à plurimis vsurpatum, aut per dubitationem fit, aut per signa. Horum rursus ingenita aliqua verbi gratia, lancea, quam Terrigenæ gestare solent: vel astra, qualia in Thyeste Carcinus, aduentitia aliqua, sed hæc vel in corpore, vt per cicatrices: vel extrinsecus, vt per monilia, per torques, & vt in Tyro per scapham. Possumus autem melioribus his vti, itémque deterioribus: verbi gratia, ex cicatrice quidem Vlysses agnoscitur, non tamen eodem modo à nutrice, & à subulcis: quandoquidem hæc fidei faciendæ gratia, artificij sunt expertia, cæteráque huiusmodi. Quæ verò ex peripœtia, qualia in Niptris, meliora, ordine huic proxima sunt. Quæ, quoniam à poëtis, confinguntur, artificio non carent: qualis in Iphigenia Orestes, qui & sororem agnouit, & agnitus est ab ea. Agnouit quidem ex epistola: agnitus autem ex indiciis. Hæc itaque pro arbitrio poëta profert, non ipsa fabula: ideóque in peccatum suprà dictum facilè lapsum habent: quippe nonnulla afferre permissum est: vt in Sophoclis Thereo Radij vox. Tertium per reminiscentiam fit, dum spectando aliquid, in animum quid reuocamus: quemadmodum in Dicæogenis Cypriis, picturam quidem ille inspiciens ingemuit: & in sermone apud Alcinoum audiens citharœdum vlysses, ex recordatione fleuit, vel agnitus est. Quartum per syllogismum, vt in Cloephoris: quòd similis quidam accesisset: similis autem præter Orestem nemo: Orestes ergo accesit. Tum quod Polydis de Iphigenia est. Verisimile est enim, ratiocinatum fuisse Orestem: quod, cùm immolata soror fuerit, sibi quoque vt immoletur contingere. Tale est illud in Theodectæ Tydæo veniens ille, quasi natum inuenturus extinguitur: & in Phœnissis, quæ locum conspicatæ, instare sibi fatum propterea commentæ sunt: quoniam in fatis haberent, ibi debere mori: etenim in eo fuerunt expositæ. Huic & adiungitur illud, quod in theatro per paralogismum fit. Exempli gratia: in Vlysse falso nuntio, hic quidem arcum cogniturum se dixit: ille verò tanquam arcu cognoscendo ab eo, propterea paralogismum facit. Omnium verò optima ex parte rerum agnitio est: à qua videlicet ex verisimilibus admiratio ipsa paritur: qualis illa in Sophoclis Oedipode, & in Iphigenia. Siquidem verisimile est, literas hanc mittere cupiuisse. Huiusmodi enim solę, absque vllo vel impresso signo, aut etiam extrinsecus: vt monile, fiunt: ab his verò probantur, quæ ex syllogismo. Cæterùm constituere fabulas oportet, & ita eas elocutione construere, vt quàm maximè rem ante oculos ponant. Sic enim quæ manifestissima fient poëta inspiciens, perinde ac rebus, dum aguntur, interfit, cùm decorum ipsum inuenerit, tum pugnantia minimè illum latére poterunt. Argumento sit illud, quod Carcino vitio datur. Etenim Amphiaraus è templo exibat: id verò cùm non videret spectator, obscurum fuit. Cecidit autem hic à scena, cunctis ob id spectatoribus indignantibus. Próinde quantum fieri potest, fingendum illud, quod ex habitibus naturalibus paratur: quandoquidem hi maximè suapte natura persuadent, qui perturbationibus affecti sunt. Quo fit, vt exagitatus exagiter, perturbétque verissimè perturbatus. Quapropter vel versatilis ingenij viri, vel furore perciti poëtica est. Etenim poëtarum aliqui ab ipsa Natura ad poëticam bene formati sunt, aliqui autem à mente abstrahuntur. Cæterùm confictos sermones oportet etiam confingentem ipsum vniuersè explicare, móxque Episodiis ad hunc modum vti, ac rem diducere. Ad hunc verò modum vniuersale illud speculari oportere dico. Verbi gratia: Iphigenia constitura ad aras quædam virgo, atque ex oculis sacrificantium clàm surrepta, delata verò in aliam regionem, in qua deæ hospitum sacrificia ex lege debebantur, eius sacri ministerio ipsa præposita est. Procedente tempore sacerdotis fratri illuc accedere contigit: cur autem contigerit, vt ipsum Deus ob quandam culpam venire illuc impulerit, extra vniuersale est: quorsum verò, extra fabulam. Itaque cùm accesisset, captus, immolandúsque mox, sororem agnouit, siue vt Euripides finxit, siue vt Polydes, ex verisimilibus locutus: quòd non modò sororem, verùm & ipsum sacrificari oportebat: vnde quidem salus parta est. Quo facto, nominibus statim substitutis, Episodia aggredienda: sed hæc quo pacto legitima sint, sanè considerandum: veluti furor in Oreste, propter quem captus est, salúsque per expurgationem. In dramatibus itaque, siue actibus Episodia ipsa breuia esse debent: contrà in his longior Epopœia fit. Nimirum, Odysseæ longus est sermo. Per multos annos peregrè quidam cùm iret, & à

& à Neptuno obseruatus, & à cunctis relictus, ita rebus ipsius domesticis constitutis, vt fortunæ omnes à procis absumerentur: filióque insidiæ iam instarent, iactatus pelago domum peruenit: cúmque aliquos agnouisset, illos aggressus, ipse quidem sospes euasit, inimicos autem perdidit. Hoc itaque proprium eius poëmatis est. Nam cætera ad Episodia pertinent. Vniuersa verò Tragœdia partim connexione, partim solutione continetur, quæ extrà sunt, & aliqua præterea: quæ intra habentur, plerunque connexio continet: reliqua verò solutio. Connexionem appello totum id, quod à principio ad vltimam vsque pertinet partem, ex qua mutatio fortunæ fit. Solutionem à mutationis principio, ad finem vsque: vt in Linceo Theodectæ, in quo connexio quidem, acta priùs, natique captiuitatem continet: solutio à mortis accusatione ad extremum vsque. Quatuor autem Tragœdiæ sunt genera, totidem quoque & partes dictæ: quorum sanè Complicitum illud dicimus, quod omnino ex peripætia, atque agnitione constat. Patheticum, vt Aiaces, atque Ixiones, Moratum, Phthiotidas, & Peleum. Quartum, veluti Phorcidas, & Prometheum: quæcunque insuper, quæ apud inferos sunt. Quare magnoperè poëtis conandum, vt horum omnium quàm locupletes sint. Quòd si omnium minus queant, saltem principalium, atque quàm plurimorum: eóque etiam enixiùs, quò in taxandis poëtis hæc ætas in tantum prona est, vt quos in omnibus his partibus probandos nouerit, in singulis etiam mirum in modum excellere æquum censeat. Minimè verò fortassè conuenit, eandem Tragœdiam, siue diuersam appellare à fabula. Id, quod earum ipsa quidem connexio, atque solutio indicauerit, cæterùm non pauci egregiè nectentes ineptè soluunt. Oportet autem ab vtraque parte plausum ingiter excitare: illúdque cùm primis cauere, ne contextum Epopœiæ proprium, in Tragœdia confingamus. Talem verò esse dicimus, qui complures contineat fabulas. Exempli gratia, si quis totum illud Iliadis vnica velit complecti fabula. Ibi etenim propter poëmatis longitudinem partes ipsæ congruentem suscipiunt magnitudinem: in actibus verò multò præter id quod susceptum negotium exposcit, longiores euaderent. Cuius rei signum id esse potest, quòd hi, qui totum Ilij excidium simul composuere, ac non potiùs singulis seperatim partes, sicuti Euripides Medeam, vel Niobem, (quod Aeschylus minimè obseruauit) vel prorsus cadunt, vel certè infeliciter certant. Siquidem propter id vnum cecidit Agathon: tametsi tum in peripætiis, tum in simplicibus actionibus, hi quidem suum mirabiliter propositum assequantur. Etenim tragicum, atque humanum est, cùm sapiens, idémque prauus, veluti Sisyphus deceptus fuerit, siue fortis, idémque iniustus superatus. Verisimile enim est, vt Agathon asserit: quandoquidem multa præter ipsum verisimile accidere, à verisimili non discrepat. Chori summam penes vnum dúntaxat ex histrionibus esse oportet, totiúsque partem esse, vti autem concertationibus, non sicut apud Euripidem, sed sicut apud Sophoclem. Reliquis verò concessa potiùs ea sint, quæ ad susceptam pertinent fabulam, quàm quæ ad aliam Tragœdiam, quapropter intercalare concinunt. Huiusmodi sanè rei initium primum ab Agathone sumptum. Atqui quidnam differt inter canere, intercalare, locutionémve illam, quæ aliud ex alio nectit, integrúmque Episodium? Iam verò cùm de his omnibus dixerimus, reliquum est, vt de Dictione, atque sententia agamus, tametsi de sententia in iis, quos de Rhetorica scripsimus libris, vt quod eius viæ, & rationis magis proprium sit, disseruimus. Ad sententiam ea omnia pertinent, quæcunque oratione adstruere oportet: cuius partes erunt, ostendere, soluere, perturbationes præparare, sicuti misericordiam, timorem, iram, cæteráque huius generis: adhæc, exaggerare, ac diminuere. Constat autem, supradictarum partium rebus accommodata afferre oportere, cùm videlicet vel miserabilia, vel grauia, vel mira, vel verisimilia astruenda sunt. In quibus tamen hæc habenda distinctio est, quòd aliqua quidem nullo doctrinæ adminiculo apparere necesse est, aliqua verò sermone ipso dicentem præparari, ac vi etiam sermonis euenire. Quod enim dicentis munus esset, si non quidem sermonis vi, grata esse viderentur? Circa Dictionem vnum quidem speculationis est genus, de figuris videlicet ipsius: quod quidem ad histrionicam, atque ad eum, qui huiuscemodi arti præsit, pertinet. Exempli gratia: quid sit mandatum, quid preces, quid narratio, quid minimè, quid interrogátio, quid responsio, cæteráque id genus. Quandoquidem præter horum peritiam, ignorationémve, nulla quidem accusatio, quæ digna sit studio, ad poëticam refertur. Nam quis, obsecro, in his peccarum esse suspicetur, quæ Protagoras accusat? si quis videlicet, dum precari se existimet, interim præcipiat? hoc pacto: Iram pande Dea. Quandoquidem (inquit ille) iubere aliquid fieri, vel non fieri, præceptum est. Quapropter facessat hæc consideratio périnde, ac alterius facultatis, non autem Poëticæ propria. Dictionis vniuersæ partes hæ sunt: Elementum, syllaba, coniunctio, nomen, verbum, articulus, casus, oratio. Elementum indiuidua dicitur vox, non quidem omnis, sed illa tantùm, ex qua suapte natura intelligibilis vox constitui potest: quandoquidem & indiuisibiles sunt ferarum voces, quarum sanè nullam elementum dicimus. Hæc vocalis, siue semiuocalis, aut etiam muta appellatur. Vocalis, quæ sine vlla prorsus adiectione sonum, qui exaudiri possit, reddit. Semiuocalis, quæ non sine adiectione, vt σ, ρ. Muta, quæ cum adiectione per se nullum omnino sonum reddit: adiuncta verò his, quæ aliquam vocem reddunt, exaudiri potest, vt γ & δ. Hæc differunt inter se figura oris, locis, aspiratione, tenuitate, longitudine, breuitate, acumine,

prætereà grauitate, inflexione: de quibus sanè in his, quæ ad metra pertinent, consideratio propria est. Syllaba, vox est nihil penitus significans, composita ex muta, & vocem aliquo pacto habente. Nam γρ etiam absque α syllaba est: & cum α, veluti γρα. Sed harum differentias examinare, metricæ artis est. Coniunctio, vox est minimè significans: quæ nec impedit, nec efficit aliquam vocem significare, apta quidem ex pluribus vocibus componi, extremo, atque medio orationis congruens: quam quidem in initio orationis suapte natura poni minimè conuenit: vt μβὸ, ἤτοι δή: siue vox per se quidem minimè significans ex pluribus vocibus vnam, apta verò vocem vnam significantem reddere. Articulus, vox est minimè significans, quæ vel principium orationis, vel finem, vel separationem ostendit, quemadmodum τὸ φημί, τὸ περὶ, & alia: siue vox minimè quidem significans, quæ nec impedit, nec efficit aliquam vocem significare, aptam ex pluribus vocibus componi, tam extremis, quàm mediis cohærens. Nomen, composita vox est significans sine tempore: cuius aliqua per se pars nihil significat. Nam & in compositis sic obseruamus: vt nullum per se separatum significet: vt in θεοδώρω, in quo δῶρον minimè significat. Verbum, composita vox est, significans cum tempore: cuius (quemadmodum de nomine diximus) nulla per se pars separata significat. Etenim homo, siue album, nequaquam cum tempore significat: ambulat verò, vel ambulauit, cum tempore significat: illud quidem præsens, hoc præteritum. Casuum, qui tum ad nomen, tum ad verbum pertinent, hic quidem significans est secundum huius, vel huic, & quæcunque talia: ille verò secundum vnum, vel plura, vt homines, vel homo: itémque alius secundum personarum modos, quatenus interrogant, siue iubent. Verbi gratia, ambulauit, & ambula: quæ quidem eiusdem generis sunt casus verbi. Oratio, vox est significans, composita: cuius partes quædam separatæ aliquid omnino significant. Quanquam enim non omnis oratio ex nominibus & verbis constat, vt hominis ipsius definitio: siquidem sine verbis etiam constare potest, omnino tamen aliquas significantes partes habebit: vt in hac oratione, ambulat Cleon: illud Cleon, significans est. Duobus verò modis vna dicit oratio. Aut enim significans vnum per se est, aut additis coniunctionibus. Verbi gratia, Ilias quidem vna erit coniunctionibus oratio: nominis verò definitio vnum significat. Nominis generum aliquod est simplex. Simplex autem voco, quod ex minimè significantibus constituitur. Aliquod duplex, cuius aliud quidem ex significantibus, ac minimè significantibus componitur: aliud ex significantibus omnino. Triplex insuper, ac quadruplex nomen esse potest, quemadmodum multa: Megaliotorum ἑρμοκαϊκόξανθος. Omne autem nomen aut est proprium, aut ab alia lingua, aut translatio, aut ornatus, aut fictum, aut productum, aut subtractum, aut commutatum. Proprium voco, quod omnibus in vsu est. Ab alia lingua, quod aliquibus duntaxat. Ex quo patet, huiusmodi atque proprium fieri posse, vt in idem quandoque recidant, minimè tamen eisdem: vt σίγυνον, id est, lanceola, quod Cypriis quidem proprium, nobis verò ab illorum lingua. Translatio, est nominis alieni illatio, vel à genere ad speciem, vel à specie ad genus, vel à specie ad speciem, aut etiam secundum aliquod, quod proportione respondeat. A genere ad speciem voco: vt, Stetit hæc mihi nauis: etenim in portu esse, stare aliquod est. A specie ad genus: vt, Ipse decem peperit iam millia commoda Vlysses: decem millia enim multa sunt, quo sanè vocabulo pro multo vtuntur. A specie ad speciem: Abstulit ære animam immitti: ære abscidit. Hoc enim loco auferre pro abscindere, & abscindere pro auferre vsurpauit: quòd vtrunque subtrahere aliquod sit. Proportione verò respondens dixerim, quando aliquod secundum ad primum simili ratione se habeat, qua quartum ad tertium. Sumit enim vel loco secundi quartum, vel quarti secundum: interdúmque addunt, pro quo dicitur, ad quod est. Exempli causa: simili ratione se habet phiala ad Bacchum, qua scutum ad Martem. Dicet igitur, & phialam scutum Bacchi, & scutum phialam Martis. Rursus ad diem vespera ea ratione se habet, qua ad vitam senium. Itaque dicet, vesperam diei senium, & senium vesperam vitæ: vel, sicut Empedocles, occasum vitæ. Licet autem quibusdam nomen proportione respondens inditum non sit, nihilò tamen secius simili ratione dicetur: quemadmodum frugem quidem proiicere, serere dicimus: proiici verò à Sole flammam, nominis est expers: cùm tamen ita ad Solis flammam hoc se habeat, quemadmodum serere ad frugem: ideóque Sol dictus, sator diuinitus ignis. Licet autem huiusmodi translationis modo vti, & alio quoque, cùm videlicet nominauerimus alienum quippiam, aliquid eius proprium ab eodem remouentes: vt si quis appellare volens phialam, dixerit scutum, non Martis, sed Bacchi. Fictum est, quod à nemine vsurpatum, à poëta ponitur: cuiusmodi hæc esse apparent, vt Cornua ramos, & sacerdotem custodem. Productum atque subtractum: Productum vidélicet, quòd longiore vocali vtatur, quàm sit, eius propria, siue etiam adiectam syllabam adsciuerit. Subtractum, quod aliquo siue peculiari, siue adiecto mutilum sit. Exempli gratia, Productum πόλεος πόληος, πηλείδεω πηλιάδεω dicimus. Subtractum, vt κεῖ & δῶ: atque etiam cùm vna ex geminis sit, vt per ἴης ἴης, id est, suæ. Commutatum, cuius in denominatione aliqua quidem remanet pars, aliqua verò additur: velut, Dexteriorem secundum mammam, pro dextram. Nominum prætereà sunt aliqua mascula, aliqua fœminea, aliqua media. Mascula, quæcunque in ν & ρ desinunt, & in cunctas, quæ à π χ mutis componuntur: sunt enim, omnino duæ, ψ & ξ. Fœminea, quæcunque in vocales suápte natura longas, quales sunt η & ω, desinũt: productas insuper in α.

in α. Quo fit, vt hæ numero sint æquales illis, in quas mascula, & fœminea desinunt. ψ enim, & ξ non diuersæ sunt. Sanè nullum nomen in mutam desinit, sed nec in vocalem breuem: in ι verò tria tantùm μέλι, κόμμι, πέπερι. in υ quinque, ἰχθύ, νάπυ, γόνυ, δόρυ, ἄστυ. Media in hæc, insuperque in ν & σ. Dictionis autem virtus, vt perspicua sit, non tamen humilis. Quæ igitur ex propriis nominibus constabit, maximè perspicua erit, humilis tamen. Exemplum sit, Cleophontis, Sthelenique poëtis: illa veneranda, & omne prorsus plebeium excludens, quæ peregrinis vtetur vocabulis. Peregrinum voco varietatem linguarum, translationem, extensionem, tum quodcunque à proprio alienum est. Verùm, si quis hæc omnia simul congerat, vel ænigma efficiet, vel barbarismum. Aenigma quidem, si translationes: barbarismum verò, si linguas. Aenigmatis forma ea erit, oratio scilicet, quæ ex minimè congruentibus inter se constet. Hoc itaque per nominum compositionem effici minimè potest, per translationem verò potest: vt, Vidi igne, atque ære virum viro inhærentem vnum, cæteráque id genus: quemadmodum quoque ex linguarum varietate barbarismus: quapropter aliquo pacto hîc admiscetur. Próinde sicut illud non triuiale, ac minimè humile, lingua, translatio, ornatus, cæteraque dictæ species pariunt: ita proprium perspicuitatem. Cæterùm non minimam conferre videntur partem ad dictionis perspicuitatem, & ad vulgare excludendum, productiones, concisiones, nominúmque immutationes: quandoquidem id, quod præter vsum communem fit, quatenus à proprio diuersum est, illud minimè plebeium efficit: quatenus verò cum vsu communi conuenit, claritatem. Quapropter errant non parum, qui huiusmodi dictionis genus accusant, quique Poëtam ipsum incessere audent: id quod priscus Euclides fecit. Quasi facilè quis confingat, si ei, dum iambos conscribat, in ipsa dictione nomina quantumlibet extendere liceat: quemadmodum ἐπίχαρεν εἶδον μαραθῶνάδε βαδίζοντα, καὶ ἀνδεινάμενος τὸν ἐκείνε ἐξελέσθαι. Itaque ridiculus esse apparet, qui hoc dicendi modo vsus est. Atqui mensura æquè omnibus partibus regula est. Nam si quis translationibus, linguis cæterísque huius generis vel indecenter, vel affectatè vsus fuerit, pari ratione ridicula struxerit. Quantum verò concinnitas in carmine polleat vel ex eo conijceretur, quòd loco nominum ad mensuram in oratione comparatorum à varietate linguarum, translationum, cæterorúmque generis huiusmodi, si quis proprias appellationes posuerit, veram nos attulisse rationem inficiàs non iuerit. Id, quod Aeschyli, atque Euripidis in eodem faciendo iambo pariter versantium exemplo apparet. Nam cùm hic vnum duntaxat nomen lingua non trita loco proprij immutauerit, tam pulcher apparuit, quàm ille abiectus est visus. Etenim in Philoctete Aeschylus sic locutus est: Mei pedis carnem exedit phagedæna: ipse verò Euripides loco exedit, epulatur apposuit. Ad hæc. Nunc autem paruus me existens turpis ineptus. Verbi gratia: si quis afferens magis propria, id ineptus immutauerit, hoc pacto: Debilis informis me existens, exiguúsque. itémque: indignum currum, & exiguas dapes: dicátque currum prauum, & prauas dapes. Rursúsque pro Iones vociferantur, Iones clamant. Ariphades prætereà carpebat tragœdos perinde, ac in Tragœdiis suis his vterentur, quæ in communi sermone diceret nemo: vt δήμων δὲτὸ pro δὲτὸ δήμων, id est, domibus ab, pro ab domibus: & σεθὲν pro σέ, id est, sui: & νὶν pro αὐτὸν, id est, ipsum: & ἀχιλλέος περὶ pro περὶ ἀχιλλέος. id est, Achille de, pro de Achille, cæteráque huiusmodi: prorsus ignorans, quòd hæc omnia dum propriuin vitant, plebeiam interim dictionem effugiunt. Cæterùm magni negotij est, in suprà dictis singulis à decenti non discedere, miniméque abuti compositis nominibus, linguísque: cùm primis verò decéter vti translationibus, id maximè est arduum. Id, quod non aliunde quæsitum sit oportet, versatilísque ingenij indolem præ se ferat. Etenim rectè quid transferre, simile aliquod illius contemplari est. Duplicia verò nomina, vt maximum in modum Dithyrambis quadrant, sic Heroicis linguarum varietas, Iambicísque translationes. Quanquam Heroicis quidem suprà dicta omnia valde vsui sunt: Iambicis verò quòd maximè colloquia æmulentur, cuncta illa conueniunt nomina, quibus ritè quis in ipso sermone vtatur. Sunt autem hæc propria: metaphorica, ornata. De Tragœdia igitur, déque ad actionem accommodata actione, satis hactenus à nobis hæc dicta sint. De narratiua verò, & per numeros imitatione, quod ipsæ quoque fabulæ, non secus, ac in Tragœdiis actus, consistere debeant, paritérque circa vnam, eámque integram, atque perfectam actionem versari, principio scilicet, medio, finéque constantem, à qua sanè velut ab integro quopiam animali, voluptas quædam peculiaris proficiscatur, omnino manifestum est, itémque quòd historiis vsitatis dissimiles esse debeant, quæ quidem non vnius tantùm actionis præbeant notitiam necesse est, sed temporis vnius omnium sanè, quæcunque in eo tam circa vnum, quàm plures contingere, eodem scilicet modo, quo singula quæque inter se (vt casu euenit) se habent. Verbi causa: circa idem tempus nauale bellum in Salamine, prælióque Carthaginiensium in Sicilia, quæ minimè quidem in eundem exitum spectant. Ita quoque in sequentibus temporibus, dum alterum interdum post alterum fit, quibus vnus non est exitus. Id, quod ferè poëtarum non pauci efficere solent. Quam ob rem, quemadmodum superius diximus, ob id etiam præ cæteris diuinus Homerus videri iure debet, quòd bellum quidem alioqui principio, medio, finéque constans totum scribere minimè est aggressus: siquidem vel nimis magnum euasurum, atque adeò perceptu difficile existimauit: vel si ad iustam magnitudinem perstrinxisset, inculcatum nimia varietate futurum: nunc verò eius rectè vna duntaxat parte susceptà, pluribus in ea Episodiis vsus est: sicuti nauium catalogo, aliísque Episodiis, quibus poësim ipsam locupletíssi

Universidad de Deusto Biblioteca

tissimam reddit. Alij verò circa virum vnum, tempúsque dimtaxat vnum versantur: sed actionem ipsam multimembrem constituunt, quemadmodum qui Cypriaca,& Iliadem paruam conscripsit. Verumenimuero Ilias simul,atque Odyssea vna tantum Tragœdia, duabus ad summum claudi possunt: contrà Cypriaca non nisi pluribus,tum parua Ilias ex octo ampius constat: vt sunt Armorum iudicium, Philoctetes, Néoptolemus,Eurypilus,Emendicatio, Lacæna, Ilij excidium, Reditus, Sinon, Troiades. Iisdem præterea generibus Epopœia,quibus Tragœdia constet, est necesse. Etenim vel simplicem, vel complicitam,vel moralem,vel patheticam hanc esse oportet.Cui totidem,exdémque partes,præter harmoniam,& apparatum respondent:vt quę peripetiis, agnitionibus, affectibus, adhuc etiam sententia,& dictione, egregiis quidem omnibus indigere videatur. Quibus sanè cunctis & ante alios,& plenissimè Homerus vates vtitur. Siquidem vtroque poëmate hæc omnia complexus est. Vt enim Ilias simplex,atque patheticum continet genus,sic Odyssea complicitum,vt quæ agnitionibus constet,& per totum morata sit: adhæc quoque dictione,atque sententia,cæteris mirum in modum vatibus antecellit.Differt autem Epopœiæ contextus à Tragico, longitudine, metróque. Itaque longitudinis præfinitio sit, de qua nobis satis est dictum, vt principium, simúlque finis conspici queat.Hoc autem fuerit,si contextus ipsi,veteribus quidem minores erunt: plures verò Tragœdias ad vnam auditionem dispositas complectentur.Quippe proprium Epopœiæ est, posse plurimùm in magnitudinem excrescere:id, quod assequi Tragœdia non potest:quando quidem hæc plura simul facta imitari nequit,sed id solummodo,quod in scena tunc,atque adeò penes histriones est:contrà in Epopœia,vt quæ mera enarratio sit, plures veluti partes transactas conglutinari permissum est,quibus sanè perinde,ac sibi propriis,poëmatis ipsius quasi grauidus augetur vterus. Quapropter hac prærogatiua cùm polleat,tum facilem ad magnificentiam aditum habet,tum ad auditorem súbinde leuandum, neque dissimilibus Episodiis cuncta ad peragendum. Etenim Episodiorum vniformitas,vt quæ citò satietatem afferre soleat,in causa est,cur Tragœdia ad finem festinet.Heroicum verò carmen ex ipsa quidem experientia congruens esse apparuit. Etenim si quis alio quolibet metri genere, pluribúsve inter se mistis, enarratiuam facere imitationem aggressus fuerit,præter ipsum decens factum videri poterit,quando quidem numerorum omnium stabilissimum, atque turgidissimum Heroicum est.Quo sanè fit,vt linguas, atque translationes potissimùm admittat. Nam motus ipse enarratiuus præ cunctis aliis excellens est.Iambi verò,atq; octonarij,mobiles quidem sunt: verùm vt hi saltationibus,sic agendis rebus illi aptissimi sunt.Adhæc illud etiam magis absurdum,si quis,vt ipse Chæremum,hos miscuerit. Quare longum contextum alio,præter quàm heroico, metro ritè panget nemo: nimirum id congruere(sicuti diximus) Natura docet.

Proinvates Homerus in hoc quoque, quemadmodum & in cæteris,præcipua laude dignus est: quandoquidem omnium vnus, quid ipsum deceat poëtam,minimè ignorat.Decet autem hunc ex persona sua pauca dicere,quòd in eo imitator non sit.Itaque vates alij,dum hoc studio semper certant,pauca interim,paucísque in locis imitatione assequuntur: contrà Homerus pauca admodum præfatus,modò virum,modò mulierem, interdum mores aliquos inducit. Nihil enim vnquam non moratum,at semper moribus præpollens, quodcunque confingit. Sanè conuenit Tragœdiæ,ipsum præbere mirandum,magis autem Epopœiæ: quòd videlicet proportione respondeat.Ideóque mirandum maximè huic conuenit:quoniam in ea ad ipsum agentem minimè respicimus.Porrò,si quis illa,quæ de persecutione in Hectorem sunt,in scenam afferat,vtique ridicula apparere fecerit. Nam & illos stare,& hunc abnuere videre esset,quod prorsus in ipsis carminibus latet. Cæterùm mirandum ipsum per se esse id gratum, argumento sit: quòd omnes huiusmodi aliquid,dum nuntiant,veluti dicturi in gratiam,id semper exaggerant. Homerus verò præcipuè alios docuit,quo pacto mendacium ipsum dici oporeret: quod profectò paralogismus est. Existimant enim homines,cum hoc ipso existente, siue facto, hoc ipsum fiat, si posterius,sit,etiam prius esse,vel fieri: quod quidem mendacium est.Sed ob id sanè mendacium primum est, quòd alio quopiam existente, hoc idem esse vel fieri necesse sit: siquidem cùm hoc esse verum sciat anima nostra, paralogismo colligit,etiam primum esse verum.Cuius exemplum ex Niptris sumi potest.Itémque fieri quæ neutiquam possunt, modò verisimilia sint,potiùs quidem eligenda esse, quàm quæ minimè verisimilia,licet fieri possint. Sermones quoque ipsos adeò nonex parte rationis expertium constitui debere,vt etiam nihil,quòd non summa ratione prædituum sit,contineant: si verò secus fiat,extra ipsam fabulationem saltem sit. Exempli gratia: ignoratio Oedipodis, quo pacto Laius occubuerit,non autem in actibus:sicut in Electra Pythicorum nuntiatio: itémque in Mysis. Ex Tegea mutus vt loqueretur, profectus in Mysiam est, quapropter locutum fuisse dicere, fabula quidem ridicula esset. Etenim à principio eiusmodi constituendæ non sunt. At si semel constitutæ fuerint, & ita sint receptæ, eas admitti quanuis absurdas, probabilius erit, quandoquidem illa etiam in Odyssea circa Vlysis expositionem rationis expertia sunt: quæ quidem nullo pacto toleranda apparerent, si hæc eadem non bonus aliquis poëta confixisset: nunc verò diuersis bonis absurdum illustrans,suaue ipsum poëta reddit. Cæterùm in dictione, otiosis in partibus maximè elaborandum: secus autem in his, quæ moribus, quæque sententia polleant: quandoquidem ipsa valde luminosa dictio,tum mores,tum sententiam,quæ quidem per se satis conspicua sunt,obumbrare solet. Cæterùm dubitationes,ac solutiones,ex quot videlicet,quibúsve generibus constent, ita considerantibus

manifestæ fient. Etenim cùm imitator poëta sit, sicuti quoque pictor, vel alius imaginum designator, eorum semper vnum aliquod, quæ tria numero sunt,imitetur necesse est: qualia videlicet fuerunt,siue sunt,vel qualia dicuntur,videntúrve,vel qualia esse oportet. Hæc autem dictione tum per linguas,tum per translationes enunciantur. Multæ enim dictionis ipsius affectiones sunt,quas poëtis indulgemus. Adhæc non eadem est rectitudo ciuilis facultatis, quæ poëticæ: sed nec alterius vllius artis, præterquam poëticæ. Huius verò peccatum omnino duplex est, alterum per se,alterum per accidens. Itaque quod ad imitandum non imitabile sibi proposuerit, per se huius peccatum erit: proponere verò non rectè, per accidens. Quemadmodum vtrunque dextrum latus equum promouentem aut secundum vnanquanque artem peccatum. Verbi gratia: secundum medicinam, aliámve quamlibet artem: aut etiam si quæ fieri nequeunt, confinguntur. Qualiacunque igitur hæc fuerint,minimè quidem per se huius peccata dicimus. Quo fit,vt obiectiones in quæstionibus,si quis ad hæc respexerit, soluturus sit. Ac primùm quidem, tametsi peccemus semper in his, quæ secundum artem sunt, si quæ fieri nequeunt, confingamus: rectè tum id factum se habebit,si propterea eiusdem finem assecuti fuerimus.Dictus est enim eius finis: verbi causa, si hoc pacto, vel id magis stupendum fuerit,vel aliqua ipsius pars huiusmodi reddatur.Exemplum sit,illa in Hectorem persecutio. Si ergo finem magis,minúsve assequi contigerit, peccatum verò in his, quæ circa artem sunt,fuerit,nequaquam satis rectè id fiet:quippe si fieri potest,nullo pacto peccandum est. Præterea,vel est in his peccatum,quæ secundùm artem sunt,vel quæ secundum aliquod accidens. Leuius enim fuerit,si ceruam cornua non habere ignorauerit,quàm si non bona imitatione descripserit.Adhæc,si quis ex parum veris arguatur,at certè qualia esse decet,solutio sit:id quod Sophocles dixit, se quidem homines, quales esse oporteret, effingere: Euripides autem, quales essent. Quod si neutro soluendum sit modo,at certè ita esse dicuntur: respondendum erit, velut in iis, quæ ad ipsos pertinent deos. Fortasse enim sic dicere, neque meliorem in modum,neque secundum veritatem fuerit. Sed tamen ita contigit,vt Xenophanes ait,ferunt hæc,quanquàm non meliorem fortasse in modum, nihilo minùs ita se habere: velut illud, quod de armis perhibetur, Rectè quàm solo præfixæ hastæ.Sic enim eo tempore moris erat,vt nunc etiam apud Illyrios.An verò rectè,vel non rectè à quoquam siue dicatur, siue fiat, si quis inquirere velit, non modò id ipsum factum, dictúmve considerare debet, vtrum laudabile,an prauum sit? verùm etiam ad agentem,dicentémve respicere,ad quem videlicet,vel quando, vel cui,vel gratia cuius. Verbi causa: boni maioris gratia vt fiat: mali maioris, ne fiat. Sunt etiam aliqua,quæ si ad dictionem ipsam respexeris,licet soluere.Verbi gratia: lingua,vt Principio sanè ἑρῆας: nam ea vox ἑρῆας fortè non mulos,sed custodes significat. Ac de Dolone: Turpis erat specie:non quòd esset corpore malè compacto,verùm turpi facie.Nam vocabulum εὐειδὲς pulchra facie aliquid Cretenses vocant: & illud ζωρότερον propinabat.haud enim ζωρότερον eo in loco pro mero, quo ebrioti gaudent,sed pro frequenter accipitur. Per translationem insuper: vt,

Iámque Deos alios pernox, hominésque tenebat
Insignes galea somnus. tum illud quoque
Si quando Troiæ ad campos sua lumina vertant.

Vt etiam tibiarum, fistularúmque vocem, sanè pro multis, omnes per translationem dicimus. Omne enim aliquod multum est. &, οἷν δ' ἄμμορος, id est, sola expers, similiter per translationem. Illud enim quod notissimum est,vnicum, & solum dicimus.Soluimus præterea ratione accentus,vt Hippias Thasius illud, δίδομεν ὄι, id est,Nos verò damus. οἱ enim articulus est: cui si circunflexum addideris accentum, pronomen sibi,significat.Quin & illud quoque, ὃ καταπύθεται ὄμβρῳ, id est imbre minus marcet. ὄ enim, quæ negatiua particula est,si circunflexum cum aspiratione sumpserit,aliud sonat. Per diuisionem quoque, quemadmodum apud Empedoclem.

Nata sed hæc subitò mortali corpore vidi
Ante immortali quàm animantia seligerentur.

Item per amphibologiã: Plurima præteriit nox. Illud enim πλέον amphibologicum est. Per consuetudinem quoque dictionis,vt illud κεκραμένον, id est, mixtum: quod ad vinum pertinere receptum est.Vnde & illud,Ocrea,quę fuerat stamno confecta recenti.& χαλκέες, quæ vox alioqui fabros ærarios significans,pro ferrariis sumitur. Iuxta quod etiam Ganymedes à vino minister Iouis appellatur,cùm tamen dij ipsi vinum non bibant: id, quod per translationem dici neutiquàm potest. Quando autem in nomine contrarietas inesse significationis videtur, considerandum sanè,quotuplex est eius circa id,de quo agitur, significatio. quemadmodum: Huic spicula ferrea cùm prohibebat.Etenim eo in loco ἔρκος, quod alioqui inhærebat,significat,pro prohibebat accipitur.Quotuplex verò illud, expenditur hoc fermè pacto:maximè verò,si quis contraria, è regione disposita suscipiat:siue,vt inquit Glauco,Quoniam sine ratione aliqua præsumunt,ipsi quidem veluti iamiam pronuntiaturi ratiocinantur:quasique pro arbitrio locuti,tametsi eorum opinioni contrarium insit:redarguunt.Quo in genere sunt,illa,quæ de Icario perhibentur. Siquidem Laconem hunc extitisse existimant: ideóque sequi absurdum,eundem quidem Lacedæmona Telemachum in eum minimè incidisse: cùm tamen id fortasse se habeat. Quemadmodum Cephalenses dicunt,qui quidē duxisse apud se vxorem Vlyssem dictitant:Icadiúmq; esse,non Icarium.Hoc autem in genere peccatum,est verisimilis dubitatio.Insumma,quod fieri nequit,vel ad ipsam Poësim,vel ad meliorem eius modum, siue etiam ad famam referendum est. Quantum verò ad Poësim attinet, credibile potiùs, licet

Universidad de Deusto
Biblioteca

fieri non queat, eligendum est, quàm incredibile, licet queat. Huiusmodi autem sint, cuiusmodi pinxit Zeuxis: potiúsque in melius declinent. Exemplar enim ipsum superare oportet: & ad illa, quæ præter rationem dicunt esse, sic respondendum: tum quòd aliquando sine ratione non sunt. Verisimile enim, fieri aliqua præter id, quod verisimile est. Cætera ita dicta contraria hic exploranda, quemadmodum in sermonibus elenchi, si idem, & ad idem, & eodem modo: sicuti dicentem ipsum, aut ad ea, quæ ipse dicit, aut quæ prudens aliquis supponeret. Rectè enim id increpatur, quod siue rationis est expers, siue probitatis: cùm videlicet nulla necessitate cogente, præter rationem aliquo quis vtatur: sicut Euripides Aegisthi nequitia, & in Oreste Menelai. Tales itaque obiectiones ex quinq; generibus proueniunt. Etenim vel sicut illa, quæ fieri nequeunt, vel quæ rationis expertia, vel quæ lædentia, vel quia contraria, vel præter artis rectam normam existunt. Solutiones autem ex dictis iam enumeratis considerandæ sunt omnino duodecim. Vtrum verò melior epopœica imitatio sit, an tragica, dubitare aliquis poterit. Etenim si illa melior, quæ minùs inuidiosa, huiusmodi sanè est, quæ ad meliores fit spectatores: manifestum quidem, quòd illa, quæ cuncta imitari vult, magis inuidiosa est: vt quæ parum sentientes, nisi multo motu moueantur, excitare debeat. Id, quod inepti tibicines efficere solent: qui, cùm discum imitari oporteat, se ipsos in gyrum agunt: Scyllámque dum modulant, chori principem trahunt. Itaque tragœdia talis est: vnde priores illiiuniores se pro histrionibus habebant. Siquidem Mynisçus velut in eo nimium Callipidem, simiam appellabat: talisque propémodum de Pindaro opinio erat. Vt autem hi ad illos se habent, ita quoque integra ars ad Epopœiam. Hanc igitur sicuti præstantiorum spectatorum esse dicunt, histrionica arte minimè indigentium: ita ignarorum Tragœdiam, quæ quoniam inuidiosa, ideo deterior esse apparet.

Primùm igitur huiusmodi accusatio non poëticæ, sed histronicæ est. Nam & iudiciorum opificio, tum qui hexametros recitat, quod Sosistratus faciebat, vtitur: tum qui hos concinit, quod Mnasitheus Opuntius. Déinde non omnes motus sunt improbandi, sicuti nec saltationes: sed imperitorum tantùm, quibus & ipse tunc arguebatur Callipides, & nunc etiam aliqui: périnde ac minimè liberales fœminas imitentur. Adhæc Tragœdia sine motu, quemadmodum & Epopœia conficitur, vt quæ ex lectione quoque, qualis omnino sit, manifestò apparet. Itaque si in cæteris est præstantior, illud sibi quasi minùs necessarium esse planè dicimus. Omnibus insuper quæcunque Epopœia continet, abundè pollet. Nam & numeris vtitur, & quæ non modica pars habenda est, musica quoque, & apparatu. Ex quibus sanè voluptates ipsæ manifestissimè percipiuntur: necnon in agnitione, cęterisque actionibus euidentissima est, & ambitu minori poëticæ imitationis finem assequitur. Id enim vberiorem voluptatem præbet, quòd quæ per longam temporis periodum sparsa habentur, breuiori collecta gyro perstringit, Exempli gratia: Si quis Sophocleum Oedipodem tot in carmina, quot Ilias continet, distribuerit. Adhæc Epopœicam imitationem, qualiscunque fuerit non vnam omnino esse, argumento sit, quòd ex hac, qualiscunque fuerit, Tragœdiæ semper plures exeunt. Quare si vnam isti fabulam composuerint, necesse est, eam vel breuem nimis, instárque muris caudæ apparere, vel si ad iustæ mensuræ longitudinem produxerint, quasi vinum dilutissimum. Quòd si plures, verbi gratia, si ex pluribus actionibus commistam, profectò non vnam: qualem Iliadem & Odysseam, plures quidem huiusmodi continentes partes, quæ alioqui per se ipsas etiam magnitudinem habent: tamersi huiusmodi poëmata tum optimè quantum fieri potest constituta sint, tum etiam quàm maximè vnius actionis imitatio. Si igitur tragœdia non modò in his omnibus præcellit, sed artis quoque opificio (quippe non quamlibet voluptatem, verùm quam diximus, præstare debet) sanè liquet meliorem hanc esse, multò quidem perfectius Epopœia finem assequentem. De Tragœdia igitur, & Epopœia, déq; earum generibus, atque partibus, quot etiam, quibúsque differunt, de causis insuper, cur hæ meritò probentur, reprobentúrve, tum de obiectionibus, ac solutionibus, satis hactenus à nobis hæc dicta sint.

FINIS POETICAE.

IN ME

IN METAPHYSICA ARISTOTELIS ISAGOGE, PER RAPHAELEM VOLATERRANVM.

DRPHEVS, Museúsq;, ac longo post hos interuallo Pythagoras, Plato, ciúsq; temporis homines, qui theologiam attigerunt, vt tradit Herodotus, ab Aegyptiis hausere sacerdotibus, quibus multa ob sapientiam, ac vitæ abstinentiam de diuinitate manifesta fuere. Aristoteles déinde longè in hoc genere Platone inferior, vt qui potiùs logicæ, aut philosophiæ partes, quàm theologiæ sit executus, plurima à Platonicis refelluntur, nonnulla etiã ab eius adsertore Auicenna, qui & ipse in hoc genere scripsit. Theophrastus de hoc quoq; paruũ edidit libellũ, Cuius meminit Nicolaus Damascenus: dicítque magnũ ad ipsius disciplinæ isagogen esse, licet latuisse videatur Andronicũ, & Hermippum, qui in eius libris hunc non cõnumerant. Visus etiam & ipse Cicero post Timæũ cõuersum aliquid & supra naturã conscribere in libris de Fato, de Diuinatione, & natura deorũ. At nostri diligentiùs omnia, veriúsq; interpellantes eò rem deduxerũt, ac dialecticis epicherematis, physicísq; argumentationibus munierunt, vt per Naturã id, quod est supra Naturã penè monstrauerint nec tam fidei, quàm experimentis quodammodo, rationibúsq; ad ardua nostri dogmatis reprehẽdẽda sit locus. Hãc itaq; summis digitis locos distinguẽdo principales attingam, si priùs libros Aristotelicos in vniuersum, ac summatim repetam. Primò nanq; honestæ scientiæ dignitatem exequitur, ac quemadmodum ipsius habitum sensuum experimentis consequamur. Secundò quando scientia de ente, ac veritate simpliciter est, infert, quòd veritas vno modo facilis, altero verò difficilis, difficultásq; interdum ex parte materię: quòd quomodo sit verum, in quarto libro declarat. Tertiò dicit, hanc sententiã esse theoricen, quod profectò nequaquã liquet, nisi nouerimus quid à praxi theorica differt. De qua quidẽ li. 6. disseritur. Quapropter hic tractatus eò differtur. Prętereà xxviii. quæstiones enumerat, quas paulatim in libris sequẽtibus soluit. Quintò disserit, quòd veritas nequaquã, nisi per causam, liquet. Et quoniã nõ omnes facilè cognosci possunt, nisi infinitum progrediamur, probat quòd in nullo genere causę in infinitũ proceditur: de quibus omnib⁹ agitur lib. xii. vbi tractatur de causa prima, efficiẽte, & forma, & fine. Hîc prætereà de ente dicere incipit, ac proprietatibus eius: quæ cũ eo conuertuntur (quę transcendentia nostri vocant) præsertim de vno. De reliquis verò, & maximè de vero, & bono, agitur in vi. Quintò, proprietates enti subiectas ponit, quæ sunt decem genera, vbi disseritur nõ tam de potestate illarum, quàm aliorum verborũ ad illas, siue primo, siue secundo loco pertinentium. Quod profectò fit ad deprehendenda significata, quę ad Metaphysicam pertinent. Ex his autẽ quædam excludit à Metaphysicæ sciẽtia, videlicet ens rationis, quod nihilominus verum significet per propositiones constitutas ex verbis priuatiuis, vt cũ dicitur cæcitas. Et hoc agit lib. v. In quo quoniã fit de huiusmodi ente mentio, ex cõsequente disserit de vero, quod cũ ente cõuertitur, & item de bono. De naturis entiũ disputat, quorũ aliquę sunt substantiæ, aliquæ accidentia. Sed quãdo accidens à substãtia dependet, tam quo ad esse, quã quo ad cognitionẽ, ideo si quis substantiã indagauerit, illico accidentis naturam nosse poterit. Ea propter de substãtia tantũ vestigat in hoc opere. Cõmunis autẽ est omni substantiæ definitio, quã Aristoteles quod quid est esse, nostri verò theologi quidditatẽ appellant, per quã talis est substantia, vt Deus deitate sit Deus, qẽadmodũ dicunt, & homo humanitate homo: ac de his disserit lib. vii. declarando quæ sint ea, quæ requiruntur ad quod quid est, & quomodo se id habeat. Et id, cuius est quod quid est, tam in substantiis compositis, quã simplicibus, non tamen separatim de aliquo, sed generatim & in vniuersum de ipso loquẽdo. Substantiarum verò aliquę sunt cũ materia & corruptibiles, vt physica corpora, aliquę incorruptibiles, vt cælum: nonnullæ citra materiã & incorruptibiles, vt intelligentiæ seu mentes. De prius agitur lib. viii. sanè declarãdo quòd ex materia & forma cõponuntur, & quonã modo hæc inter se, & ad cõpositum habeant, lib. ix. de proprietatibus, siue vt nostri vocãt theologi, passionibus, quæ in omni ente reperiũtur, sed in aliqua tantũ parte, videlicet de energia, & an potentia. Nam in substantiis citra materiã, ita est energia. quod nõ est potẽtia. In substantiis verò cum materia vtrunq; existit. In x. disserit de quadam alia proprietate disiuncta, videlicet de eodẽ, & diuerso, & de his, quæ ea cõsequuntur, id est, de oppositionibus. In xi. priuatim nõ edit tractatũ, sed tantùm superiùs enarrata in epilogũ colligit. In xii. de substantiis ęternis disserit, siue sint corporeę, siue incorporeæ. Et hoc fermè modo substantias omneis absoluit, ac per illas etiã accidentia, quæ substantiã consequũtur: ex quo ens omne tractatur, quod Metaphysicæ subiectum est. Ens enim, quod nomen è Quintiliano Latinitate donatur, qua ens, vt ait Nicephorus Gregoras, huius disciplinæ dicitur subiectũ, quod rerũ, ac artium omnium definitiones, naturas ac proprietates per se considerat, nec septam regionem aliquam, seu limitem habeat: quemadmodum nec dialectica, nec rhetorica, sed hæc vt aptè tantùm, atq; adpositè de omnibus loquatur: dialectica verò vt metaphysicæ ad veritatem deprehẽdendã instrumẽtum. Reliquæ item artes ens non in vniuersum, sed ex parte cõprehendunt: vt Physica ens corporeũ Arithmetica numeros, Musica sonos, Geometria magnitudines, Astrologia sphæras, & quæ sunt in cælo, Ens insuper, vt quandoq; definiam, & in partes diducam, est quò cuncta appellantur, & in quod omnium simplicia compositorum resoluũtur. Eius diuisio quadruplex, mobile & immobile

Lemmata xii. Metaphys. librorum.

mobile,ratione & re,energia & potestate,idem & diuersum.Mobile rursus corpus,seu corruptibile,vt physicum:seu incorruptibile,vt cælum:Physica tractat:Immobile verò perpetuum Metaphysica. Ens ratione ab eadem,tanquam minimè verum,reiicitur,quòd tantū mente,ac ratione percipiatur,re autem nequaquam subsistat: de quo suprà dixi.Re autem ens duplici exprimitur modo:generali per ea,quæ vocāt transcendētia,quæ proprietates sunt entis æquales,etymis tantū diuersis.Ens in primis,quòd primus sit omniū conceptus,& in eos cætera resoluantur. Res ab affectu,& essentia.Vnum à sui diuisione,ac integritate.Aliquid ab aliorum diuisione.Verū quòd mentis cogitationi,ac cognitioni respondeat.Veritas enim quadruplex,aut orationis est,quam mentis veritas metitur,quæ & ipsa rerum naturaliū veritate illustratur,hęc postremò ab ipsa summa,& cuncta metiēte veritate,qua Deus appellatur.Verum autem,quod ēnti est æquale,his omnibus supradictis cōmune est,velut hominibus,& beluis animal.Verū & falsum Aristoteles in mente ponit,bonum autē & malum in rebus.Bonum item seu bonitas quadruplex:aut ex essentia ipsa,& natura,qua omnia,quę sunt impertiuntur,& hoc cū ente cōuertitur:aut quod ex accidente & naturę, & animi,& gratię prouenit.Decem quoq; genera his supra dictis nō qui dē æquiparātur,sed subiiciuntur:quorum prima substantia tantū,reliqua accidentia,de quibus separatim nulla est sciētia: substantiæ non item,quam in hoc libro cōtendit ante omnia declarare,vt,hac percepta,facilè illa dignosci queant:quapropter hāc ens propriè vocat,nouē verò vniuersalia entia æquiuocè appellat,quòd in ea retineāt esse,nec ab ea prorsus diuidi valeāt,neq; solū nominis,sed & rei sint participia.Medicus enim liber,& medica experiētia, & medicum pharmacum ab arte medica omnia dicta,non solum nomen cum ea cōmunicant,sed eundem finem,hoc est sanitatem.Sic & nouem categoriæ à substantia entia dictæ non simpliciter, non solum nomen cum ipsa substantia cōmunicant,sed etiam rem.Nulla enim substantia absq; his omnino simpliciter est:hæc nanq; omnia substātiæ sunt aliquid.Tanta igitur entis,siue essendi vis est,vt etiam non ens esse non ens dicatur, & sub ente veniat.Si igitur ens & vnū est,& idē, & non aliud, haud aliter,quàm causa, & principium se consequendo:vnus autē homo & ens homo secundum dictionē duplicatam,& non aliud quid demonstrat: vnus item est homo,& est homo,videlicet ex eodem & simili,& altero & dissimili,quòd eiusdem sit scięntiæ opposita cōsiderare.Musicæ nanq; est cōcinnū & inconcinnū, & eiusdem sensus opposita sentire, quapropter non solū simile,aut vnū,sed etiam dissimile aut plura,eiusdem fuerint disciplinæ.Substantia igitur,id est οὐσία,& ὕπαρξις,id est,substistentia idem ferè,diuersum modo,ac ratione quadā. Eius diuisio duplex:simplex & compositum,prima & secūda.Per secundam species notātur,qua vniuersalia dicuntur.In prima singularę cōtinetur & indiuiduum:quo nomine rantùm ex Latinis Capella vtitur,vocatúrq; suppositū,subiectū hypostasis,persona,hoc aliquid. At hypostasim quanquā omne singulare in genere essentiæ Græci vocant vsurpatū tamen in eo tantū supposito, quod rationis est particeps:sicuti & persona,quę propter hyperochen tam Deo,quàm angelis,& omnibus conuenit.Sed & primam substantiā præter hunc modū Albertus & Deū ipsum intelligit,& genus supremum inter prædicamēta.Altera substantiæ diuisio,simplex & cōpositū:simplex nulla est præter Deum,reliqua cōposita:omnia diuersa tamen cōpositione aut ex materia & forma,vt corpora physica:aut energia & potestate,vt ex esse,& essentia.Et ex quo est,& quod est,qualis in angelis cōpositio dicitur.Cōpositū verò ex subiecto,& accidente,tam in substātiis incorporeis, quā corporeis dicitur.Hoc igitur modo Aristoteles substantiā in prædicamētis appellat nō extremā,sed mediā,quæ nec cōtrariū habet,neq; magis,& minus.Igitur de extremis & partibus substātiæ hoc modo diuisis loquemur, ac primùm de materia. Hanc ex qua,in qua,& circa quā appellat.Ex qua naturalis & artificialis vt elemēta materia mistorum in naturalibus. Elementorum verò materia prima,quæ dicitur hyle, de qua in physica satis dixi.Et hęc propriè nō tam substātia,quàm pars substātiæ.In arte perfecta est substantia:vt ensis, siue domus:materia,ferrum,& lapides.In qua,est ipsum corpus,in quo fit anima.Circa quā,dicitur potestatis obiectū,vt visus color,& sciētiæ subiectū,vt physicæ corpus mobile.Forma verò essentialis anima est,quæ quòd pars existat substātiæ, partis forma dicitur,tribuitq; aut esse,aut viuere,aut sentire,aut intelligere,aut hæc omnia,vt homini.Præter hāc & aliis forma dicitur modis, vt entelechiā non tribuēs,sed habēs existentiā,& perfectionē,quòd nō sit è duobus saltē principiis substātiæ cōposita,vt angelus,& Deus:ac qua refert angelum,in genere substantiæ ponitur.Deus enim extra gen⁹ omne.Tertio modo dicitur ipsa rei natura citra materiā cōsiderata,vt humanitas ex homine,nigrities ex nigro,ponitúrq; in eo genere,in quo est illud,cui⁹ est forma.Quarto modo dicitur quoduis accidēs,quod causa quidē existēdi per se nō est,sed ex parte:vt sciētia in homine,siue albedo.Quin & ea,quæ re nō sunt,sed tātùm mēte cōcepta,forma appellari cōsueuerunt. Postremò forma quātitas est,modo quodā subiectum circūscribēs:quæ ad quartā pertinet speciē qualitatis.Energia,siue actus,& potestas,siue potētia,tertia entis diuisio,quāquā nō in omni ente. Nam quāuis nihil sit pręter Deū quod nō ex vtraq; cōstet,sunt tamē quædā,quæ entelechiæ dicūtur, perfectionē in se habētes:vt Deus,angelus,anima. Quędā circa perfectionē,quas energias appellāt, quę sunt motus omnes:perfectiones tamē in mouentibus,imperfectæ in motis.Est insuper prima & secunda triplici quidē modo:primum ratione ipsius Dei,quē actū primū,& purū appellāt.Cæteri omnes secundū eū.Déinde ex energiarū successione in eodē genere,seu specie,vt in triplici intellectus actione secundū Aristotelē. Postremò energia prima est ipsa forma,vt in homine scientia:energia secundū ipsum officiū videlicet scire intelligere,sicuti monstrat liber de anima secundus.Potestas item plurifariam agens & patiens, posse videlicet mouere & moueri,amare & amari.Pa

ri.Patiēs rursus aut ratione accidētis in subiecto, aut formæ in materia prima. Energiæ quidē coniūcta est potētia,ratione tantū distincta, cùm idē numero ens respiciat:vt homo absolutus energia est homo & potētia,qua potēs fuit esse homo, sui principij producētis,aut cōseruantis ratione.Remota est ab energia,cū diuersum numero ens continet, vt semen potestate homo. Et sic diuisa re sunt.Aut etiā sicuti energiā primā & secundā dicimus,eodē modo potestatē primā, quæ remota & imperfecta est,vt semē potestate homo: & secundam,vt in eodē subiecto,ac propinquā,& facultate paratā ad agendū, vt ignis potestate vrens, qui nondū vrit. De quibus in physicis loquuti sumus. Sunt itē potestates naturales tam sensus,quàm rationis,quæ in tertia locātur specie qualitatis.Inter entia quoq; idē & diuersum posuit Aristoteles. Et quod hoc cōsequitur oppositū. De quibus disserit lib.x. vnum, idē,simul,indiscretū cōmuni dicuntur vocabulo. Est enim eadē differentiū essentia,sicuti simile eadē differentium qualitas, & æquale eadē differentiū quantitas.Quemadmodū contrà diuersum,aliud,differēs,oppositū, discretum,alterū,duo,diuersitatē omnia significāt. Entia & essentia omnis è contrariis ad vnū & plura deducūtur: vnū in statu & quiete, plura in motu: vt ex forma & priuatione,id est,ente & non ente: siue id esse sit ex materia & forma, siue energia & potestate.Ea demum ratio mouit Pythagoram,vt vnū & duo,id est, numeros inter essentiā & rerū principia referret,quæ monada & diada appellauit.Quapropter quodlibet est,qua vnū est.Dissoluta enim vnitate, nō est. Et hoc demū modo vnū enti cōparatur,absolutā rei indiscretionē continēs.Cùm verò tantū quātitatis indiscretionē præ se fert,principium est numeri.Tertiò verò, vt ait Dionysius,nulla est multitudo citra vnitatē.Nam multa partibus sunt,vnum toto.Multa accidentibus,vnū subiecto.Multa numero,vnū specie,Multa specie,vnū genere.Multa deniq; potestate, vnū energia,vt omne continuū,quod in infinitū diduci potest. Reperitur tamen indiuisibile & natura indiscretū,vt ipsa est vnitas,& nota, quæ est principium lineæ,& nunc in tempore. Præterea,ipse Deus, quoniā,vt ait in x.lib. quod simplicissimū est,mensura est in quolibet genere.Totidē modis diuersum,seu differēs dicitur. Est quoq; differentia rei,& rationis. Dicitur enim re aliquid tripliciter differre, numero,specie,genere. Quædam enim vera sunt,& re differunt,vt species inter se, asinus videlicet,& homo. Quædam minimè vera, nec re differūt,vt genus,& species. Nōnulla vera, & itē cogitatione differunt, vt homo, & animal, Vsurpat autē cogitatio,siue ratio in hac parte pro animi cōceptu extra rem,vel in re,quæ tamen res ipsa non sit.Extra rem, vt si quis chimæram, quæ nusquā est,mente fuerit cōtemplatus. In re, vt si quis in hominis meditatione speciē conceperit, aut casum genitiuū.Sequitur ex his oppositum vidēre numero quadruplex,aut ratione cōparationis,vt relatio,seu remotionis oppositi triplici de causa.Aut enim remoto nihil omnino relinquit, vt negatio:aut subiectū relinquit, vt priuatio:aut certè subiectū & genus,vt contrarium.Quocirca quædam dicuntur opposita cum medio, quædam citra mediū.Contrà dictio in primis maxima oppositionū,ac remotissima est,senásq; retinet conditiones,quòd extrema omni medio careant,tam generis,quàm subiecti: quòd sint extra genus, vt de ente & non ente:quòd alterū extremorū sit aliquid positiuū,quòd negatio sit absoluta, non alicuius determinatæ rei,aut subiecti:quòd extrema nequeant esse idē,vel simul:quòd sit vnius & eiusdem,secundum idem,respectu eiusdē subiecti, & in eodem tēpore. Priuationis oppositū totidem habet cautiones, quòd medio careat sui generis, quòd alterū extremorū aliquid ponat, quòd extrema non sint idem,neq; simul, in quibus tribus cum contradictione cōuenit.Cęterū quòd habeat mediū subiecti,quòd extrema sint in genere,quòd déniq; sit aptū illud habere quod ponit, pro suis specie,loco,& tempore. Contrariorum quinque cautiones:quòd opposita cōtraria non sint idem, neq; simul,in quo cum vtroq; conuenit prędictorum:quòd extrema posint vicissim in eodē subiecto inesse,nisi alterū insit à natura: quòd extrema sint in eodem genere: quòd alterū extremorū habeat rationē habitus, in quibus cum priuatione conuenit:quòd vtrunq; extremum positionem faciat.Latiore autem modo contraria secundum Aristotelem sunt in diuerso subiecto:vt ignis, & aqua.Aut quando potestate contraria sunt, vt sanans,& debilitans. Aut in potestate ipsorum contrariorum agētia,vel patientia:vt calorificum, & frigorificum,aut calefactile,vel refrigerabile.Relatiua quatuor cautiones:quòd careāt medio sui generis,& subiecti:quòd alterū oppositorum ponat,reliquū destruat: quoniā posita se ponunt, & perempta se perimūt:quòd in relatione re cōstat; non idem sit,in quo cōuenit cum aliis tribus. At in relatione rationis possunt idē esse,sicut in relatione identitatis. Sed quādo ad relationem venimus,plusculum in eo immorandum, præsertim cùm Aristoteles in x 1. Metaphysicæ eam minimè prætereat.Definitio igitur ipsius in præceptis generum est huiusmodi:Ad aliquid sunt, quæcunq; ipsum, quod sunt, aliorū dicuntur esse, vel quomodolibet aliter ad aliud.Hoc Latini,Græcique enarratores sic declarant, vt in casu genitiuo,& aliis etiā casibus relatio fieri possit, vt pater filij pater:vel ablatiui, vt maius minore maius. Sunt & relatiua re quidē appellata, & per se: vt q̄ simpliciter in propria fuerint & natura,& categoria, vt pater,duplū.Ex accidente sunt rationis,non in propria,sed categoria;vt sciētia est in prima specie qualitatis; tamen quoniā refertur ad scibile, quo ad relationē est in genere relationis,quanuis secundū quosdā non idem poni debeat.Sunt item relatiuæ excellentię,vt dominus: subiectionis,vt seruus;æqualitatis,vt amicus. Aristoteles in Metaphysicæ vi. relationē in quantitate ponit;vt duplum,triplū.Præterea in actione, & passione:siue secundū potestatē,siue secundū actū agentē & patientem:vt calorificū ad frigorificū refertur. Potestate,& energia,vt calefaciens ad calefactū. Posuit item in qualitate,non tamē explicitè: quoniā qualitas nō est aliud,nisi secundū quod accipitur ratione potestatis agētis vel patientis:vel ratione

Universidad de Deusto
Biblioteca

quãtitatis,sicut dicitur aliquid albius alio. Et sicuti dicitur, Socrates albus est similis Platoni albo, referre videt potius quandã albedinis quantitatẽ. Reliqua verò accidentiũ genera potius cõsequuntur,quã creare possint relationẽ: vt vbi aliqualẽ relationẽ ad locum,positione partiũ refert,Habitus relationẽ habentis ad habitũ. Sed & Theologi nostri relationẽ in essentia ponunt, & hoc tantũ in diuinis,quatuor modis. Primò cùm proprium nomẽ ad aliquid refertur vt pater. Deinde relatio quæ cõsequitur,vel causatur relationẽ, vt generatio & generãs. Tertiò quæ implicite claudit in se relationẽ, vt trinitas.hęc personas includit distinctas. Postremò quãdo pro relatiuo ponitur, vt Deus. Sunt itẽ alia quædã inter se diuersa & opposita sub ente, quæ oportet exprimere: vt prius & posterius,necessariũ & cõtingens, totũ & pars, magis & minus, quæ deinceps paulatim explicabo. Prius & posterius dicitur ratione ordinis alicuius,& principij in quantitate, in cognitione, in eo quod existit. In quãto continuo tripliciter: ratione loci,vt ignis prior aere,ratione tẽporis, vt præteritum priùs futuro: ratione motus in rebus naturalibus,vt puer prior viro. In quãto discreto,index est prior medio respectu pollicis. In cognitione secundũ rationẽ vniuersalia sunt priora particularibus,& simplicia cõpositis. In cognitione secundũ sensum secus,nisi ex accidẽte. Nam ex accidẽte notius est sensibus vniuersale,non tamẽ per abstractionẽ vt magis cõmune. Sicut pueri, qui omnes homines ab initio patres vocant, posteà distinguũt. At intellectui cõtrà ex accidẽte,& indirectè notius particulare. In eo quod existit prius tripliciter. Ratione cõmunitatis,vt prior a sunt,quæ possunt esse sine aliis: vt animal prius homine. Ratione analogię. Tertiò ratione diuisionis entis in energiam & potestatẽ: si secundũ energiam,cõtrà. Nã partes non incipiunt esse in energia,nisi toto absoluto. Aristoteles verò ponit quartum modũ,cùm sunt duo cõuertibilia,& vnũ sit alteriꝰ causa, vt pater. Postremò species omnes, quę sub genere cõprehendũtur,& diuidũtur,sunt oppositę differẽtię. Quæ magis & minus recipiãt, videndũ. In primis quantitati id cõuenit. Quantitas enim duplex: prima dimẽsionis,cui maius conuenit,& non magis: vt maius robur,maior latitudo,longitudo. Et quãtitas,virtus,quę est de qualitatis genere,ac per alterationẽ augetur,aut cõuenit magis,vt magis albus: nã magis in alteratione dicitur,maius in augmento. Demũ extensio ad dimẽsionis,intẽtio verò & remissio ad virtutis pertinet quantitatẽ. Formis quoq; rerũ abstractis in genere accidentiũ maius cõuenit, vt maior albedo. Concretis verò magis,vt magis albus. Est insuper Metaphysici,quomodo totũ & partes dicãtur vestigare. Sex enim traduntur modi. Totũ in primis quoddã,quod perfectionis dicitur,carẽs partibus: vt Deus,angelus,nota in linea. Totũ essentiæ,quod plura cõtineat vnam cõstituentia rem, vt homo,cuius partes essentiales dicũtur. Totum integritatis,quod plura cõtinet integrum constituẽtia,modo cõtinuationis in toto cõtinuo,vt cõtignatio, vel colligatio,vel aceruus. Totũ potestatis,quod habet diuersas potestates re discretas à sua essentia: vt animal habet visum,& auditum, & reliqua. Totũ vniuersale, quod plures continet partes subiectas,non re,sed ratione diuisas: vt est genus, vt animal: vel species, vt homo, eius per subiectionẽ dicẽtur partes. Totũ numeri,quũ numerus plura numerata cõprehendit, vt duodenarius. De necessario autẽ,& cõtingente inter se oppositis,rectè perspiciemus, si causas considerabimus,quæ attinguntur in Physica. Necessitas duplex: simplex, & hypothetica. Simplex est illud, quod à priori causa necessariò depẽdet, vt hominem mortalẽ esse,ꝙ elemẽtis cõpositus: quod quãdoq; à forma depẽdet,sicuti exemplũ supradictũ: quandoq; à materia,vt animal mortale. Necessarium è positione, siue hypothesi est: si hoc fieri debet,illud habere oportet: vt si ensis fieri debet,ferrũ est necessariũ. Et hoc totũ causam finalẽ significat,quod in naturalibus videri licet. Qui enim finẽ Naturæ ademẽre, ac omnia temerè posuere, necessariũ simpliciter existimauerũt: vt in cõstructione domus lapides deorsum cadentes natura ferri,ligna verò sursum tanquã leuia dixere: sic homines mẽbra fortuitu, nullámq; ob causam facta ad suã vtilitatẽ accõmodauisse. Aristoteles verò simplicem necessitatẽ in hypothesi esse negat, naturámq; dicit ob formã nõ cõtra factã, necessitatem verò in materia esse,non in forma. In mathematicis idẽ esse,sed diuerso modo. Si sunt priora, sunt & posteriora: vt si est triangulus rectus, tres ergo angulos duobus rectis æquales habet. In naturalibus autẽ,si posteriora sunt, & priora: vt homo est, ergo Mundũ ob eũ creari necessariũ fuit. In se autẽ,& in ordine ad effecta, necessariæ sunt causæ,sicuti motus cæli respectu eclypsiũ, & aliorum effectorum: quæ præexistentia in causis sunt quoddã futurũ, non cõtingens quidẽ,sed necessarium. Quædã autẽ sunt causæ nõ necessariæ,saltẽ cõparatione ad sua effecta, & huiusmodi dicũtur futura cõtingentia, dum sic in causis suis præexistunt. Et hæc aut frequẽter, vt hominẽ pentadactylum esse: aut rarò: vt hominem fodientẽ inuenire thesaurũ: aut in horũ medio, vt legere, & nõ legere. Rursus in his,quæ frequẽter eueniunt, Natura, & ens dominatur, quoniã Natura in propriis effectis plerunq; superat: rara enim portenta, & ars propriũ finẽ plerunq; adsequitur. In iis autẽ,quæ inter sæpe, & rarò, electio dominatur: sunt nobis enim est legere,& nõ legere. Rarò autẽ cõtingens, fortunæ,& casus est. Fortunæ,cũ secundũ electionem nostrã sunt: vt, fodientẽ thesaurũ inuenire, causa est fortuna ex accidẽte inueniẽdi. Casus autem in iis,quæ secundũ naturã, non autẽ secundũ electionẽ eueniunt: vt casu tecti supprimi, terræmotu terrã scindi,fulmine ici. Quapropter contingẽs infinitũ est,potest enim fieri, & potest non fieri. Necessarium,dicit Auicenna,nullũ habet extrinsecus impedimentum, contingens verò, rarúmq; plurima impedimenta extrinsecus. Potest idem cõtingens & necessarium esse, vt Socratem mori diuina prouidentia, iussionéque necessarium, contingens verò Athenienſium iussu.

In Metaphysica Aristotelis Isagoges per Raphaelem Volater. Finis.

BES

BESSARIONIS EPISCOPI TVSCVLANI S. R. Ecclesiæ Cardinalis Dignissimi in Metaphysicorum Aristotelis translationem,ad Alphonsum serenissimum Aragonum Regem,& vtriusque Siciliæ Principem inuictissimum,

Præfatio.

MAGNVM illum Alexandrum Macedonem,inclyte, atque inuictissime princeps, editionem Metaphysicorum Aristotelis, quibus apprimè eruditus fuerat, iniquo animo tulisse memoria prodiderunt. Cuius rei rationem in literis, quas ad præceptorem suum Aristotelem dedit, facilè expresit, quòd scilicet doctrina, ac sapientia potiùs, quàm armis, viribúsque anteire cæteros cupiebat. Et quidem meritò, cùm illud hominis, hoc animalis: illud ingenij, hoc corporis sit virtus. Hunc tu rex sapientissime imitatus,neque armis solùm, ac tot, tantísque victoriis, quibus immortalem tibi gloriam comparasti, contentus, literis quoque modò diuinis, modò gentilibus, & his cùm ad sapientiam, tum ad eloquentiam conducentibus, non in pace solùm, verùm etiam in medio bellorum feruore incumbis: & ita incumbis,vt cum summis in armis sis,summúmque in re militari locum teneas,dubium sit huiusmodi rebus studentibus, quonam magis excellas, armísne, an scientia, potentia, an sapientia. Cuius rei argumentum est,quòd me vt librum Metaphysicorum Aristotelis tibi Latinum facerem, efflagitasti, & ita efflagitasti, vt ego tanti principis tam honesto desyderio victus,oblitus fuerim mei ipsius,& tantam rem aggressus sim, quam veteres aggressi Latini, quid fecerint,quóve modo in Latinum verterint,aliorum sit iudicium. Ita certè verterunt,vt opus fuerit & sanctissimum,ac clementissimum dominum Nicolaum, Quintum P. M. qui omnis scientiæ, omnis diuinæ, humanæque sapientiæ doctissimus in apostolicam sedem conscendit, quíque vt loco, & dignitate, ita philosophia, theologia, & omni optimarum scientiarum genere principatum obtinet, viros eligere vtriusque linguæ peritos, qui omnes ferè Aristotelis libros denuò in Latinum verterent, orationem, & maiestatem tuam ante illius in apostolicum tribunal assumptionem à nobis petere, vt hunc de quo loquimur, librum Latinum faceremus: quem iam diu à me perfectum, tuæ sacræ maiestati,Rex inclyte,dedicaui. Hunc, qualiscunque erit, cùm tua serenitas hilari vultu acceperit, non dubito cæteris quoque ob authoritatem, & dignitatem tuam, acceptum, gratúmque futurum. Vale feliciter rex inuictissime.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS

Stagiritæ Metaphysicorum Liber Primus,

Bessarione Cardinale Niceno, & Patriarcha Constantinopolitano Interprete.

Cap. I.

OMNES homines naturâ scire desiderant. Signum autem est sensuum dilectio, nam & absque vsu propter se ipsos amatur. Præ cæteris autem, qui per oculos fit, non enim vt agamus solùm, verùm etiam nil acturi, ipsum videre præ omnibus aliis (vt ita dicam) eligimus. Causa autem est, quòd sensuum hic vel maximè nos cognoscere quicquam facit, multásque differentias manifestat. Natura itaque animalia sensum habentia fiunt: à sensu verò quibusdam eorum non innascitur memoria, quibusdam verò innascitur. Et ob hoc alia prudētia, alia disciplinarum capaciora sunt, quàm illa, quæ memorare non possunt. Prudentia quidem absque eo, quòd discant, quæcunq; scilicet audire sonos non possunt, vt apes, & si quod animalium genus simile est. Discunt autem quæcunq; vnà cum memoria, hunc quoque sensum habent. Cætera igitur phantasiis, ac memoriis viuunt, experientia verò parum participāt. Humanum autem genus, arte etiam, ac ratiocinationibus. Fit autem ex memoria, experiētia hominibus. Multæ etenim eiusdem rei memoriæ vnius experientiæ vim efficiūt. Quare experientia penè simile quid scientiæ, ac arti esse videtur. Per experientiam autem ars, & scientia hominibus efficitur. Experientia enim (vt rectè ait Polus) artem efficit, imperitia verò casum. Fit autem ars, cùm è multis experimentalibus conceptibus, vna de similibus vniuersalis opinio fiat. Opinari etenim, quod Calliæ hoc morbo laboranti hoc conduxit, similiter Socrati, ac singillatim aliis multis, experientiæ, quod autem omnibus huiuscemodi secundum vnam speciem determinatis hoc morbo laborātibus conduxit, vtpote phlegmaticis, ac cholericis, aut æstu febricitantibus, hoc artis proprium est. Ad agendum itaque, nil videtur experientia differre ab arte: quinimò videmus expertos magis id, quod intendunt, consequi, quàm illos, qui rationem absque experientia tenent. Causa verò est, quòd experientia singularium, ars autem vniuersalium cognitio est. Actiones autem, ac generationes omnes, circa singulare sunt: non enim hominem, nisi per accidens, sanat qui medetur, sed Calliam, aut Socratem, aut alium quempiā eorum, qui sic dicuntur, cui accidit homini esse. Si quis itaq; rationem absque experientia teneat, & vniuersale quidem cognoscat, quod autē sub eo particulare est ignoret, sæpenumero errabit à sanando: id enim magis sanabile est, quod singulare est. Nihilò minùs scire, & cognoscere magis arti, quàm experientię arbitramur inesse: ac eos, qui artem tenent, quàm eos, qui experientiam habent, sapientiores esse putamus, eò quòd sapientia propter scientiam, magis omnes sequitur. Hoc autem, quoniam illi quidem sciunt causam, hi verò minimè, experti etenim sciunt quidem quod est, propter quid autem nesciunt: illi verò, propter quid, & causam cognoscunt. Quare & eos, qui in quaq; re architecti sunt, honorabiliores, & doctiores, ac eis, qui manibus operantur, sapientiores putamus, quoniam causas eorum, quæ fiunt, sciunt: illi verò, sicut & quædam inanimata, faciunt quidem, sed nescientia faciunt ea, quę faciunt, vt ignis comburit: sed inanimata natura quadam, horum singula faciunt, manibus laborantes, propter consuetudinem. Tanquam sapiētiores sint, non prout actiui sunt, sed prout rationem habent, causāsq; cognoscunt. Et prorsus signum scientis est, posse docere. Quàm ob rem, magis artem, quàm experientiam, scientiam esse putamus. Illi enim possunt, hi verò minimè possunt docere. Præterea, sensum nullum putamus, sapientiam esse: tametsi singularium hæ maximè propriæ cognitiones sunt, de nullo tamē dicunt propter quid, vt propter quid calidus ignis, sed solùm quòd calidus. Primum itaque cuiuscunque artis supra communis sensus inuentorem, non solùm quoniam vtile esset, quod inuentum erat, verùm etiam vt sapientem, & cæteris præstantem (vt verisimile est) omnes admirabantur. Cùm autem plures artes inuenirentur, quarum aliæ ad necessaria, aliæ ad degendum essent, semper tales sapientiores illis putamus, quod eorum scientiæ non ad vtilitatem essent. Quo fit, vt huiusmodi iam omnibus institutis, illæ sapientiarum, quę neque ad degerdum voluptariè, neque ad necessaria conducunt, inuentæ sint, & in illis locis primò, vbi vacabāt: quare circa Aegyptum mathematicæ artes cōstitutæ sunt: illic enim gens sacerdotū vacare permissa est. Dictum autem in moralibus est, quænam sit artis & scientiæ differentia, ac cæterorum, quæ eiusdem generis sunt. Cuius autem gratia nunc sermonem facimus, illud est, quòd appellatam sapientiā circa primas causas, & principia, omnes arbitrantur versari. Quare (vt dictum est priùs) expertus quidem sensum quemcunque habentibus

sapientior esse videtur: artifex verò expertis: architectus etiam manibus laborante: speculatiui autem, factiuis. Quod igitur sapientia circa aliquas causas & principia scientia sit, patet.

Cap. II.

QVoniam autē hanc scientiā quęrimus, hoc vtiq; fuerit considerandum circa quales causas, & qualia principia sciētia, sapiētia est. Si itaq; repetæ quisquās quas de sapiente opiniones habemus, fortasis ex hoc magis appareat. Primò igitur opinamur, sapientē maximè omnia vt possibile est scire, nō habentē singulariter eorū scientiā. Deinde illū, qui difficiliora, neq; scitu facilia homini, cognoscere possit, sapientē existimamus. Sentire enim, omnibus cōmune est. Quā ob rē facile, & neutiquā sapiēs est. Itē illū, qui certior, ac magis docere valēs, causas reddat, sapientē in omni sciētia esse. Scientiarū quoq; illā, quæ gratia sui ipsius, & propter ipsum scire, quā illā, quæ aliorū gratia, eligēda sit, magis sapientiā esse. Et principaliorē, quā ei subministrantē, potiùs sapientiā esse. Nō enim vt sapiēti præcipiatur, sed vt ille præcipiat, nec vt ille ab altero, sed vt ab eo minùs sapienti suadeatur, decet. Opiniones itaq; tales, ac tot, de sapiētia, & sapiētibus habemus. Horū autē hoc quidē, omnia (inquā) scire, illi, qui maximè vniuersalē scientiā habeat, necesse est inesse: hic enim quodā modo omnia subiecta scit. Ferè autē & difficillima hominibus cognitu sunt ea, quæ maximè vniuersalia sunt, siquidē remotissima sunt à sensibus. Sciētiarum autē illæ certiores sunt, quę maximè primorū sunt. Nā quæ sunt ex paucioribus, certiores iis sunt, quæ ex additione dicūtur: vt Arithmetica, quàm Geometria. At verò illa magis docet, quæ causas speculatur. Ii enim docēt, qui causas singulorū dicūt. Intelligere autē, & scire eorū ipsorum gratia, illi præcipuè sciētiæ inest, quæ eius est, qđ maximè scibile est. Qui enim scire eius ipsius gratia eligit, eā, quæ maximè sciētia est, præcipuè eliget. Talis autē est eius, quod maximè scibile. Maximè autē scibilia sunt ipsa prima, & causæ. Propter hęc enim & ex iis cætera cognoscūtur, sed nō hæc per subiecta. Principalissima autē scientiarū, & principalior subministrāte est, quæ cognoscat id, ob quod quodq; agendū sit. Hoc autē est bonū cuiusq;, & vniuersaliter quod in omni natura optimū est. Ex omnibus itaq; dictis, in eandē sciētiā cadit, quod quæritur nomē. Oportet etenim primorū principiorū, & causarū eā speculatiuā esse. Nā & bonū, & cuius gratia, vna de causis est. Quod autē nō factiua, etiā ex primis philosophātibus patet. Propter admirationē enim, & nunc, & primò incœperūt homines philosophari: à principio qui dem admirādo ea, quę de dubitādis faciliora erāt: deinde paulatim vlteriùs procedētes, etiā de maioribus dubitādo, vt de passionibus Lunæ, & eorum quę circa Solē, & stellas fiūt, ac de generatione vniuersi. Qui verò dubitat, & admiratur, putat se ignorare: quare philosophus, amator fabularū quodā modo est, eò q fabula, ex mirādis constat. Quare si propter fugā ignorantiæ philosophati sunt, patet quòd causa cognoscēdi, & nullius vsus gratia ipsum scire prosequebātur. Testatur autē id ipsum, quod cōtigit. Ferè enim omnibus inuentis, quæ ad necessaria, & facilitatē, ac ad degendū conducāt, huiusmodi prudentia quæri cœpta est. Patet itaq; q ob aliā nullā vtilitatē quęrimus, sed quemadmodū dicimus, liber homo de eo, qui sui ipsius, & nō alterius gratia est, ita & hęc sola scientiarū libera est: siquidē sola hæc, sui ipsius gratia est. Quare meritò nō humana eius possessio putabitur: natura etenim hominū in plerisq; serua est. Quapropter secundū Simonidē, Deus vtiq; solus hanc habet dignitatē: hominē verò indignū non quærere illam, quæ sibi cōuenit, scientiā. Quòd si quid poetæ dicūt: & Natura cōparatum est, vt diuinitas inuideat, in hoc maximè id verisimile est contingere, & infelices omnes esse, qui altiora se quęrūt. Sed nec diuinā naturā inuidā esse cōuenit: poetæq; (secundū prouerbiū) multa mentiuntur. Nec aliā, quā huiuscemodi, decet honorabiliorē putare. Quæ enim diuinissima, eadē etiā honorabilissima est. Talis verò bifariā dūtaxat vtiq; fuerit. Nam & illa, quā maximè Deus habeat, diuina scientiarū est, & si qua est, quæ diuinorū sit. Hæc autē sola, vtrunq; consecuta est. Deus etenim tum causa omnibus esse videtur, tum quoddam principium, & talē aut solus, aut præcipuè Deus habet. Cæteræ itaq; omnes magis ea necessariæ sunt, nulla verò melior. Oportet autem quodā modo eius ordinem, in contrariū nobis inquisitionū, quæ à principio fiebant, cōstitui. Incipiunt etenim omnes (vt diximus) ab admiratione, an sic se habeat: sicut de præstigiosis, quæ per se ipsa mouentur, illi, qui nondū speculati sunt causam: aut de solstitiis, aut de diametri incōmensurabilitate. Admirabile enim omnibus videtur, si quid, cùm non sit minimū, non mēsuretur. Decet autē in contrariū, & in melius (secūdū prouerbiū) cōsummare: quēadmodum in his fit, cùm discant. Nil enim magis vir geometricus admiretur, quàm si diameter cōmensurabilis fieret. Quænam igitur natura eius scientiæ, quæ quæritur, & quæ intētio, quā debet quæstio, & totus tractatus consequi, dictum est.

Cap. III.

CVm autē manifestū sit, q primarū causarū oportet scientiā accipere, (tum enim scire vnūquodq; dicimus, cū primam causam nos nosse arbitramur) causæ verò quadrifariā dicātur, quarū vnā quidē causam dicimus esse substantiā, & quod quid erat esse: nam ipsum quare primū, refertur ad rationē vltimā, causa autē, & principiū, ipsum quare primū: vnā verò materiā, & subiectū: tertiā autē, vnde principiū motus: quartā verò oppositā ei causam, & cuius gratia, & bonū. Hoc enim finis totius motus, & generationis est. De his autē omnibus etsi satis in De naturalibus speculatū sit, nihilò minùs tamē illos quoq;, qui ante nos ad entiū perscrutationē venerunt, & de veritate philosophati sunt, adsciscamus. Patet etenim, q illi etiā principia aliqua, & causas dicūt. Proderit itaq; profectò huic tractatui, nunc si illa breuiter repetemus. Aut enim aliud causæ genus inueniemus, aut certè magis illis credemus, quæ nūc dictę sunt. Plurimi igitur eorū, qui primò philosophati sunt, solas illas existimarūt omniū esse principia, quæ in materiæ

ſpecie ſunt. Ex quo enim omnia entia ſunt, & ex quo primo fiũt, & ad quod vltimũ corrũpuntur, ſubſtãtia quidẽ permanẽte, mutata verò paſſioni bus, hoc elementũ, & hoc omniũ entiũ eſſe princi piũ aiũt: & ob hoc nihil fieri, neq; corrũpi opinã tur, tanquã huiuſcemodi natura ſemper cõſerua ta: quẽadmodũ neq; Socratẽ, quãdo formoſus, aut muſicus efficitur, ſimpliciter fieri dicimus: neq; cũ iſtos habitus amittat, corrũpi: eò q ſubiectũ ip ſum Socrates permanet. Ita & cæterorum, nihil. Oportet enim aliquã naturã aut vnã, aut plures eſſe, è quibus cætera fiunt, illa cõſeruata: pluralitatẽ tamẽ, & ſpeciẽ huius principij, nõ eandẽ omnes di cunt. Sed Thales quidẽ, huiuſmodi philoſophiæ princeps, aquã ait eſſe. Quare terrã quoq;, ſuper aquã aſſerebat eſſe. Fortaſsis hãc habuit opinio nẽ, quia nutrimentũ omniũ humidũ eſſe videbat, ipſum quoq; calidũ ex eo factũ, eóq; animal vi uere. Ex quo autẽ fit, id eſſe principiũ omniũ. Pro pter hoc igitur hãc habuit opinionẽ, & quoniam eunctorum ſemina, naturã humidã ſortita ſunt. Aqua verò, naturæ principiũ humidis eſt. Sunt au tẽ quidã, qui etiã antiquiſsimos illos, & nimis à præſenti generatione remotos, & primos theolo gizãtes ſic arbitrãtur de Natura ſenſiſſe. Oceanũ nanq;, & Tethyn generationis parẽtes eſſe cecine rũt. Iuſiurandũ quoq; Deorũ, aquã eſſe, ſtygẽ ab ipſis poetis appellatam. Honorabiliſsimũ enim, quod antiquiſsimũ eſt. Iuſiurandũ autẽ, honora biliſsimum eſt. Si igitur antiqua iſta, & vetuſta de Natura opinio eſt, fortaſſe nõ eſt manifeſtũ. Tha les tamẽ hunc in modũ de prima cauſa dicitur aſ ſeruiſſe. Hipponẽ etenim nemo dignabitur cum iſtis cõnumerare, propter intellectus eius ſimpli citatẽ. Anaximenes autẽ, & Diogenes aerẽ prioré aqua, & maximè ſimpliciũ corporũ principiũ ſta tuũt. Hippaſus autẽ Metapõtinus, & Heraclitus Epheſius, ignẽ. Empedocles autẽ, quatuor vnà cũ prædictis ſuperaddẽs etiã terrã quartũ. Hęc enim ſemper permanere, nec fieri niſi pluralitate, & pau citate cõiuncta, & diſiuncta in vnũ, & ex vno. Ana xagoras autẽ Clazomenius, ætate quidem illo ſu perior, operibus verò inferior, infinita dicit eſſe principia. Ferè enim omnia, quæ cõſimilium par tiũ ſunt, vt aquã, vel ignẽ, ita fieri, & corrũpi, ait cõiunctione, & diſiunctione ſolũ. Aliter verò nec fieri, neq; corrumpi, ſed perpetua permanere. Ex his itaq; ſolã quis cauſam illam, quæ in materiæ ſpecie dicitur, putabit. Hoc autẽ modo procedẽti bus, ipſa res eos duxit, & coegit vlteriùs quærere. Nam etſi quàm maximè omnis corruptio, & ge neratio ex aliquo vt ex vno aut ex pluribus ſit, cur hoc accidit, & quæ cauſa eſt? Nõ enim ipſum ſubi ectũ ſeſe mutari facit, vt puta, dico q̃ neq; lignũ, neq; æs cauſa eſt, vt vtrunq; eorũ mutetur. Neq; lignum quidẽ lectũ, æs verò ſtatuã facit, ſed aliud quippiã mutationis cauſa eſt. Hoc autẽ quærere, aliud principiũ quærere eſt, périnde atq; id, quod nos vnde principiũ motus dicimus. Qui igitur o mnino à principio iſtã viã attigerũt, vnúmq; eſſe ſubiectum aſſeruerũt, nil difficultatis ſibi ipſis re liquerunt: verũ quidã eorũ, vni vnum cõſtituerũt, quaſi deuicti ab hac quæſtione, ipſum vnũ immo bile dicunt eſſe, Naturámq; totã non ſolũ ſecun dũ generationẽ, & corruptionẽ, (hoc enim vetus eſt, & cui omnes cõſenſerũt) ſed etiã ſecundũ reli quã omnẽ tranſmutationẽ. Et hoc eorũ eſt pro prium. Illorũ igitur, qui vnũ ſolũ eſſe dixerũt ip ſum vniuerſum, nulli cõtigit talẽ inſpicere cau ſam, niſi fortaſsis Parmenidi: & huic eatenus, qua tenus nõ ſolũ vnã, verùm etiã duas quodã modo ponit cauſas eſſe. Illis verò, qui plura faciunt, ma gis accidit dicere: vt puta illis, qui calidũ, aut frigi dum, aut ignẽ, & terrã, vtuntur igne, tanquã moti uam habẽte naturã: aqua verò, & terra, & huiuſce modi, ecõtrario. Poſt hos autẽ, & huiuſmodi prin cipia, tanquã nõ ſufficiẽtia, vt entiũ naturã gene rarẽt, rurſus ab ipſa veritate (vt diximus) coacti, illud, quod ſequitur, quæſiuerunt principium. Vt enim entia bene ſe partim habeãt, partim fiãt, nec ignem fortaſsis, nec terrã, nec aliud huiuſcemodi quicquã veriſimile eſt cauſam eſſe, nec illos veri ſimile eſt arbitrari: nec rurſus caſui, & fortunæ tantã attribuere rẽ, probè ſe habet. Quare qui vt animalib⁹, ita in Natura intellectũ ineſſe cauſam Mundi, totiúſq; ordinis dixerat, quaſi ſobrius cõ paratus ad antiquiores vana dicentes, apparuit. Iſtas autem rationes qui palàm attigit, Anaxago ram fuiſſe ſcimus. Attamen Hermotimus Clazo menius dicitur cauſam priùs dixiſſe. Qui igitur ita arbitrati ſunt, principiũ exiſtentiũ poſuerunt ſimul tam cauſam ipſius bene, quàm illam, vnde motus exiſtentibus ineſt. *Cap.* IIII.

VSpicaretur autẽ aliquis Heſiodũ pri mũ hoc quęſiuiſſe, & ſi quis alius amo rẽ, aut deſideriũ in exiſtẽtib⁹, vt princi piũ poſuit, ſicuti Parmenides. Etenim is vniuerſi generationẽ monſtrando primũ quidẽ inter omnes Deos, amorẽ (ait) produxit. Heſiod⁹ verò, ante omnia fuiſſe chaos, déinde terrã ſpatio ſam, atq; amorẽ, qui inter omnes immortales elu ceret: tanquã opportunũ ſit, vt in exiſtẽtibus aliqua cauſa inſit, quę res ipſas moueat, atq; cõiũgat. Hos autẽ quomodo ordinare oporteat, qs ſcilicet eorũ primus ſit, liceat poſterius iudicare. Cũ autẽ con trariã quoq; bonis ineſſe Naturæ apparerent, nec ſolũ ordo, & pulchrũ, verùm etiã inordinatio, & turpe, pluráq; mala, quã bona, & turpia, quã pul chra; ideo alius quidã amicitiã introduxit, & con tentionẽ, vtrũq; vtriuſq; horũ cauſam. Si qs enim ſequaẽ, & ſecundũ ſentẽtiã accipiat, nõ ſe[illegible]dũ ea, quę balburiẽs Empedocles dicit, inueniet amicitiã quidẽ bonorũ cauſã eſſe, cõtẽtionẽ verò malorũ. Quare ſi qs dicat quodã modo dicere, & primum Empedoclem dicere malũ, & bonũ eſſe principia, fortaſſe bene inquiet: ſiquidẽ bonorũ omniũ cau ſa, ipſum bonũ, ac malorũ, ipſum malũ eſt. Hi quidẽ (vt dixim⁹) & hucuſq; duas cauſas, quas nos in De naturalibus determinauimus, attigerũt, mate riã, & vnde motus: obſcurè tamen, & nõ clarè, ſed quẽadmodũ inercercitati in prælio faciũt. Etenim illic circũeuntes, egregias plerũq; plagas infligũt. Sed nec illi ex ſciẽtia, nec iſti videtur ſcire quid di cant. Ferè etenim nullo modo videtur his vti, niſi paulũ quiddã: nã & Anaxagoras, tanquã machina vtitur intellectu ad Mundi generationẽ. Et cũ du bitat propter quã cauſam neceſſariò eſt, tũc eũ at trahit. In cęteris verò, magis cætera omnia, quàm intellectũ, cauſam eorũ, quæ fiunt, ponit. Et Empe docles plus quidẽ iſto cauſis vtitur, neq; ſufficien ter tamẽ, neq; in his reperit, quod ſequitur. Multis enim in locis apud eũ amicitia quidẽ diſiungit, cõ tẽtio verò cõiungit. Cùm enim in elemẽta per con tentionẽ vniuerſum diſſoluitur, tũc ignis in vnum coaleſcit, & cæterorũ elemẽtorũ vnũquodq;. Cùm autẽ rurſus per amicitiã in vnũ cõueniant, neceſſe eſt iterũ particulas vniuſcuiuſq; ſeparari. Empedo cles itaq; pręter alios antiquiores, primus hãc cau ſam diuidẽs, introduxit: nec vnũ motus principiũ, ſed diuerſa fecit, & cõtraria: & adhæc elemẽta, quæ in materiæ ſpecie dicuntur, quatuor eſſe primus aſ ſeruit: nõ tamẽ eis vt quatuor vtit, ſed tanquã duo eſſent ſola igne quidẽ per ſe ipſum, oppoſitis vero, terra, aere, & aqua tanquã vna natura. Cõprẽhẽdat autẽ quiſpiã id ipſum, ex eius carminibus contem plans. Is igitur (vt diximus) ita, & tot principia aſ ſeruit. Leucippus verò, ac eius familiaris Democri tus, elemẽta quidẽ plenũ, & vacuũ eſſe aiũt, dicẽtes hoc quidẽ ens, hoc verò nõ ens: & rurſus, ens quidẽ plenũ, & ſolidũ, nõ ens autẽ vacuũ, & rarũ. Quare nihilò magis ipſum ens, quàm ipſum non ens eſſe aiunt, quia neq; vacuum quã corpus. Hęc autẽ cau ſas exiſtentiũ, vt materiã, eſſe. Et quẽadmodum qui vnũ, faciũt ſubiectã ſubſtantiã, cætera paſsionibus eius generãt rarũ, & denſum, paſsionum ſtatuẽtes principia, ſimili modo hi quoq; differẽtias, cauſas cęterorum aiunt eſſe. Has autẽ tres eſſe dicunt figu rã, ordinẽ, & ſitum. Differre etenim ens aiunt dũ taxat ryſmo, diathige, & trope: quorũ ryſmus qui dẽ, figura: diathige verò, ordo, trope autẽ, ſitus eſt. Differt autẽ A ab N, figura: AN verò ab NA, ordine: Z autẽ ab N, ſitu. De motu verò vnde, vel quomodo exiſtẽtibus ineſt, & hi périnde, atq; alij per negli gentiã omiſerũt. Hactenus itaq; de duabus cauſis, vt dicebamus, videtur quæſitum à prioribus fuiſſe.

Cap. V.

NTer hos verò, & ante iſtos, qui appel lati pythagorici, primi mathematicis operam dederunt, illa præponebant, & in eis nutriti, eorum principia, entium quoq; cunctorũ eſſe putarunt principia. Cùm au tem numeri priores his natura ſint, in numeris ve rò plures ſimilitudines tum ad exiſtentia, tũ ad ea, quæ fiũt, quàm in igne, in terra, & in aqua ineſſe vi derent ſolis etenim, vt puta numerorum paſsio iu ſtitia, talis verò anima, & intellectus, alia verò tẽ pus, cæterarum quoq;, vt ita dicã, vnaquęq; ſimili tẽ) itẽ cùm harmoniarum in numeris inſpicerent paſsiones, ac rationes, cùm itaq; cætera quidem vi derentur in omnibus numeris aſsimilaria, numeri verò totius naturæ primi, numerorum elementa, entium quoq; cunctorũ elemẽta eſſe putarunt, to tũmq; cælum harmoniã, & numerũ eſſe, & illa qui dem, quę de numeris, & harmoniis cõſentanea paſ ſionibus, & partibus cæli, ac vniuerſi diſpoſitioni mõſtrare poterãt, colligentes, applicabãt. Quòd ſi quid alicubi deerat, ſupplebãt, vt totus eius tracta tus cõſentaneus eſſet. Dico autẽ veluti quoniã de narius perfectus eſſe videatur, totámq; numerorũ naturã cõprehendere, ideo & ea, quæ in cælo ferun tur, decẽ eſſe aiunt. Cùm verò noue ſolũmodo ſint, quæ manifeſtè apparent, decimã oppoſitã terrã fa ciũt. Determinatũ autẽ eſtà nobis alibi de his ma gis exquiſitè. Sed cuius gratia hæc repetimus, hæc eſt: vt & ab his etiã accipiamus, quę ponũt eſſe prin cipia, & quomodo in dictas cauſas incidunt. Appa rent etenim etiã iſti numerum exiſtimare, princi pium eſſe, vt materiã exiſtentibus, & vt paſsiones, ac habitus: numeri autem elementa, par, & impar: quorum alterum finitum, alterum infinitũ: vnum verò, ex ambobus his eſſe. Par etenim & impar eſſe: numerum autẽ, ex vno: numeros verò, vt dictum eſt, totum cælũ. Horum autẽ alij decẽ aiũt, inter ſe coordinata eſſe principia: finitum, infinitũ: impar, par: vnum, plura: dextrum, ſiniſtrũ: maſculinũ fœ mininum: quieſcẽs, motũ: rectum, curuum: lumen tenebras: bonum, malũ: quadratũ, lõgius altero la tere. Quemadmodũ etiã Alcmæo Crotoniates pu taſſe videtur: & aut iſte ab illis, aut illi ab iſto hãc mutuati ſunt opinionẽ. Fuit etenim ætate Alcmęo Pythagoræ iã ſenioris. Aſſetuit autẽ iſtis ſimiliter. In duo nãq; plerunq; humana res ait diſtingui, cõ trarietates dicens: nõ tamen (vt illi) diſtinctas, ſed quaſcunq;, vt puta albũ, & nigrũ: dulce amarũ: bo num, malũ, paruũ, magnũ. Is itaq; indiſtinctum de reliquis effudit ſermonẽ. Pythagorici verò quot etiã, & quæ ſunt cõtrarietates, aſſeruerunt. Ex am bobus igit⁹ his tantũ accipere eſt, q̃ cõtraria princi pia entiũ ſunt. Quot autẽ, & quæ illa ſint, ex cæte ris ſolũ. Verùm quomodo illa ad dictas cauſas ap plicentur, clarè quidẽ ab eis nõ eſt determinatũ. Vi dentur tamẽ, vt in materiæ ſpecie ponere elemẽta, Ex his enim, tanquam intrinſecis, cõſtare, ac fingi ſubſtantiã aiũt. Veterũ itaq;, ac plura elemẽta Na turæ dicentiũ, mentem ex his ſatis ſpeculari licet. Sunt autẽ q de vniuerſo, tãquã ſi vna natura eſſet, ita aſſeruerunt: nõ tamen modo eodẽ omnes, neq; eius, quod bene: neq; eius, quod ſecũdũ naturã eſt. In præſenti itaq; cauſarũ cõſideratione, nullo mo do cõuenit ſermo de eis. Non enim, vt quidã phy ſicorũ, vnũ ſupponẽtes ipſum ens, nihilò minùs ex vno, tãquã ex materia, generẽt, ſed alio modo hi di cũt. Illi enim cùm generẽt vniuerſum, addũt tamẽ motũ. Hi verò immobile eſſe aiũt. Attamẽ aliqua tenus præſenti perſcrutationi propriũ eſt. Parme nides etenim vnũ ſecundũ rationẽ, attigiſſe videt, Meliſſus verò, ſecũdũ materiã. Quare & id ille qui dem finitũ, hic verò infinitũ ait eſſe. Xenophanes autẽ, quanquã prior iſtis, vnum poſuerat, (nã Par menides, eius auditor fuiſſe dicitur) nihil tamẽ cla rum dixit, & neutrius horũ naturã attigiſſe videt: ſed ad totũ cælũ reſpiciẽs, ipſum vnũ ait eſſe Deũ. Hi igitur, vt diximus, de præſenti quæſtione omit tẽdi. Duo quidẽ, & penitus tãquã paululũ agreſtio res, Xenophanes, atq; Meliſſus. Parmenides verò, magis vidiſſe quæ dixit, videt. Quod enim eſt præ ter ipſum ens, ipſum nõ ens nihil iudicans eſſe, ne ceſſariò vnũ putat ipſum ens eſſe, & nihil aliud. De quo clarius in De naturalibus diximus. Coactus verò illa, quæ apparẽt, ſequi, & vnũ ratione, plura verò ſecũdũ ſenſum putãs eſſe, duas cauſas rurſũ, ac duo principia ponit, calidũ, & frigidũ, velut ignẽ & terrã dicẽs. Horũ autẽ alterũ, calidũ ſcilicet, cũ ente, alterũ verò cũ nõ ente colloçat. Ex dictis ita que, ac ab illis, qui rationi incubuerũt, ſapiẽtibus, iſta accepimus. A primis quidẽ & corporale princi piũ. Aqua nãq;, & ignis, & ſimilia, corpora ſunt. Et horũ, à quibuſdã vnũ, à quibuſdã plura corporalia

Universidad de Deusto Biblioteca

principia:vtriusq; tamen,ista vt in materiæ specie ponẽtibus:cæteris verò & hãc causam,& cum ista, etiã vnde motus statuẽtibus:& hanc, à quibusdam vnam,à quibusdã duas. Vsq; ad Italicos igitur, & absq; illis,mediocriùs cęteri de eis dixerũt:nisi ꝙ, vt diximus,duabus causis vsi sunt: & harũ alteram vnde motus,quidã vnam, quidã duas faciunt. Pythagorici verò,duo quidem eodẽ modo dixerunt principia. Tantũ autẽ addiderunt,quod proprium eorum est,quòd finitũ,& infinitũ,& vnũ non putarunt vllas alias esse naturas,vtputa ignẽ,aut terrã, aut aliud simile: sed ipsum infinitũ, & ipsum vnũ, substantiã horũ esse,de quibus prædicãtur. Quare & numerũ,& substantiã omniũ esse. In hunc itaq; modũ & de his asseruerũt,& de ipso quid est, incœperũt quidẽ dicere,& definire, sed valde simpliciter tractarũt. Definiebãt nanq; perfunctoriè:& cui primo dicta definitio inesset,hoc esse substantiã rei putarũt:perinde ac si quis putaret idẽ esse duplũ,& dualitatẽ,quoniã primũ dualitati duplũ inest: sed nõ est idẽ fortassis,duplo,& dualitati,esse:quod si non,ipsum vnum erit multa, quod illis quoq; accidebat. A prioribus quidẽ,& cæteris hæc demum licet accipere.

Cap. VI.

Post dictas verò philosophias disciplina Platonis superuenit, in plerisque quidẽ istos secuta,quędã autẽ etiã propria,vltra Italicorum habens philosophiã. Cũ Cratillo nãq; ex recẽti cõuersatus, & Heracliti opinionibus assuet⁹, tãquã omnibus sensibilibus semper defluẽtibus,& de eis nõ existẽte sciẽtia,hæc quidẽ etiã posteà ita arbitratus est. Cũ verò Socrates de moralibus quidẽ tractaret, de tota verò Natura nihil,in his tamen vniuersale quæreret,& primus mentẽ ad definitiones applicaret,illum ob hoc laudãs,putauit de aliis,& nõ de aliquo sensibiliũ hoc fieri. Impossibile enim definitionẽ cõmunẽ,cuiuspiã sensibiliũ esse,quę semper mutãtur:& sic talia entiũ ideas appellauit: sensibilia verò præter hæc,& secundũ hęc,omnia dici. Secundũ participationem nanq;,hæc multa vniuocorũ esse speciebus æquiuoca:participationẽ verò, secundũ nomẽ solũ,mutauit. Pythagorici etenim imitatione numerorũ aiunt entia esse. Plato verò nomẽ mutando,participatione:participationẽ verò,aut imitationẽ specierũ,quænam sit, cõmuniter quærere omiserunt. Itẽ præter sensibilia, & species mathematicas res ait medias esse à sensibilibus quidẽ differẽtes,eò quòd perpetuę,& immobiles sunt:à speciebus verò, eò, quòd illæ quidẽ multæ quædã similes sunt, species verò ipsa,vnaquæque sola. Et quoniã species causæ cæteris,illarũ elementa omniũ putauit entiũ elemẽta esse: & vt materiã quidẽ magnum,& paruũ esse principia,tanquã verò substantiã ipsum vnũ:ex illis enim participatione ipsius vnius,species numeros esse:ipsum tamẽ vnam substantiã esse,& nõ aliquid aliud,dici vnum esse, quẽadmodũ Pythagorici:dicebat numeros quoq; causas cæteris substãtiæ esse,similiter atq; illi. Sed pro infinita tanquã vno,dualitatẽ facere, infinitũ verò ex magno, & paruo,hoc eius propriũ est. Itẽ is quidẽ numeros præter sensibilia,illi verò numeros ipsas res esse aiũt,& mathematica in medio horũ nõ ponebãt. Ipsum igitur vnũ,& numeros præter res facere,& nõ vt Pythagorici, & introductio specierum,propter eã,quæ in orationibus fit, perscrutationẽ,euenit. Priores enim,dialecticæ expertes fuerunt. Dualitatẽ verò facere alterã naturam, propterea ꝙ numeri præter primos, ex ea aptissimè,velut ex quadã effigie,generãtur. Atqui accidit ecõtra. Non enim verisimile est,ita fieri. Nunc etenim ex materia multa faciũt. Species verò, semen generat solũ. Apparet autẽ ex vna materia,vna mẽsa. Qui verò speciẽ inducit, quæ vna est,multas facit. Similiter autẽ & masculus ad fœminã se habet. Hęc etenim ex vno cõgressu adimpletur:masculus verò multas implet. At ista, imitationes illorum principiorũ sunt. Plato igitur de propositis quæstionibus ita determinauit. Patet autẽ ex dictis, ꝙ duabus causis vtitur solũ,ea,quæ ipsius quid est, & ea,quæ secundum materiam. Species enim cæteris ipsius quid sint, causæ sunt:speciebus verò ipsum vnum,& quæ subiecta materia, de qua species:ille quidẽ de sensibilibus,illud verò in speciebus vnũ dicitur, quia dualitas hæc est,magnũ,& paruũ. Itẽ ipsius bene,ipsiúsq; malè, causam elementis attribuit,vtrisq; vtranq;. Quod etiã primorũ quosdã philosophorũ Empedoclẽ, & Anaxagoram magis dicimus quæsiuisse. Breuiter igitur, & summatim percurrimus,quinam,& quomodo locuti sunt de principiis,& ipsa veritate. Tantũ enim ex eis habemus,ꝙ eorũ,qui de principio,& causa dixerũt,nemo quicquã præter ea,quæ in De naturalibus determinata sunt,dixerit:sed omnes,obscurè quidẽ, illa tamẽ aliquatenus visi sunt attingere. Quidam enim vt materiã principiũ ponũt,siue vnã,siue plures supponãt:& siue corpus, siue incorpoream ponant,vt Plato magnũ,& paruũ dicẽs,Italici infinitum:Empedocles ignẽ,terrã,aquã,& aerẽ: Anaxaxoras verò,infinitatẽ similiũ partiũ. Hi igit̃ omnes talẽ causam perstrinxerũt. Et adhęc quicunq; aerẽ, aut ignẽ,aut aquã,aut igne quidẽ dẽsius, aere verò tenuius. Etenim tale quidã dixerũt,primũ elemẽtũ esse. Hi igitur hãc attigerũt causam solã. Alij verò quidã vnde principiũ motus,quicũq; scilicet amicitiã & cõtentionẽ,intellectũ,aut amorẽ principiũ faciunt. Ipsum verò quod quid erat esse & substantiã,clarè quidẽ nullus assignauit. Maximè verò dicunt,qui species ponũt:nec enim vt materiã sensibilibus species,& ea,quæ in speciebus sunt, neque tanquã illinc principiũ motus fieret,putãt. Immobilitatis enim causa,& quietis,magis eis [illegible]aiunt: sed quod quid erat esse vnicuiq; cæterorũ species attribuunt:speciebus autẽ,ipsum vnũ. Ipsum verò, cuius gratia actiones,mutationes,& motus quodã modo quidẽ dicũt causam,nõ autẽ ita dicũt, vt aptum esse natũ est. Qui enim intellectũ,aut amicitiã dicũt,tanquã bonũ quoddã hæc ponunt,nõ tamen tanquã horũ causa,quicquã existentiũ aut sit, aut fiat,sed tanquã ex his motus eorũ essent, ita dicũt. Similiter & qui vnũ,vel ens esse hanc naturã aiũt, substãtiæ quidẽ causam esse dicũt,nõ tamen huius causa,aut esse,aut fieri. Quare cõtingit eius quodã modo dicere & negare,bonũ esse tale. Nõ enim simpliciter,sed secundũ accidẽs dicũt. Quòd igitur de causis,& quot,& quales sint, rectè determinatũ sit, testari nobis etiã isti omnes vidẽtur, cùm nõ possint,aliã attingere causam: & adhæc quòd principia,aut ita omnia, aut horum aliquo modo quærenda sint,patet. Quo verò pacto horum quisq; dixerit

xerit,quo modo de principiis se res habet,dubitationes, quæ contingere possunt de his ipsis, deinceps percurramus.

Cap. VII.

Qvicunq; igitur vniuersum vnũ, & vnã quandã esse naturã, vt materiã ponũt, & hãc corporalẽ,& magnitudinẽ habẽtem, patet ꝙ multipliciter errant. Corporũ enim,elemẽta solũ ponũt, incorporeorũ verò minimè,cũ etiã incorporea sint. Cúmq; de generatione,& corruptione causas dicere conarẽtur,& de natura omniũ rationes reddere,motus causam perimũt. Item substantiã nullius causam ponẽdo, nec ipsum quid est,& adhęc facilè simpliciũ corporũ quodcũq; principiũ esse(terra excepta) nõ cõsiderantes mutuã inter ea generationẽ,quoquo modo ponũt. Dico autẽ ignẽ,terrã,aquã,& aerẽ. Quędam enim coniunctione, quædã verò disiunctione inuicẽ fiunt. Hoc verò ad hoc vt prius & posterius sit,multùm differt. Id etenim apparere possit maximè omniũ elementale, ex quo primo cõiunctione fiunt. Tale verò illud fuerit profectò, quod partiũ minutissimarũ,subtilissimúmq; corporũ sit. Quicunq; ignẽ principiũ statuũt,maximè cõuenienter huic rationi dicẽt. Tale autẽ cæterorũ quoq; quisque fatetur elementũ corporum esse. Quare nemo posteriorũ,q vnũ ponebãt, terrã elementũ existimauerat,scilicet propter partiũ magnitudinẽ. Triũ verò quodcũq; elementorũ habuit authorem aliquem: quidam enim ignẽ,quidã aquã, quidã aerẽ, hoc aiunt esse. At cur nõ dicunt & terram, vt multi hominum? omnia etenim terrã esse dicunt. Hesiodus quoq; primam corporum terram ait esse, tam vulgarem,& publicam accidit hanc opinionẽ esse. Secundum hanc itaq; rationẽ, si quis aut quicquã horum excepto igne,dicat aut aere quidem dẽsius, aqua verò tenuius hoc ponat,non rectè profectò inquiet. Quòd si id generatione posterius, natura prius sit, quod verò digestum, & cõiunctum generatione posterius sit,cõtrariũ his esset vtiq;. Aqua quidẽ aere prior,terra verò,hac ipsa aqua. De his igitur,qui vnam(qualem diximus) causam ponũt, hęc dicta sint. Id ipsum autẽ,& si quis hæc plura ponit, vt Empedocles quatuor corpora ait esse materiam:& huic enim partim eadem, partim propria necesse est accidere. Nam & quòd inuicẽ fiunt, vidẽmus, tanquam non semper igne,& terra manente eo[illegible] corpore. Dictum autẽ de eis in De naturalibus est,déq; causa mouentium: vnum, an duo ponenda sint,neq; rectè, neque irrationabiliter omnino arbitrandum est dictum fuisse. Et simpliciter alterationem auferant necesse est,qui ita dicũt. Non enim ex calido frigidum, nec ex frigido calidum erit quidnã ipsa cõtraria patiantur, & quænã vna natura sit,quæ ignis & aqua fiat? quod ille minimè inquit. Anaxagoram verò si quis putat duo dicere elemẽta, maximè secundũ rationẽ arbitrabitur,quã ille quidẽ ipse nõn digessit. Necessariò tamen sequeretur eos,qui eam inferrent:quandoquidẽ aliter absurdũ sit dicere à principio omnia mista esse,tum quoniam accidit immista oportere anteà esse,tum quoniã nõ est natura aptum quodcunq; cuicunq; misceri. Et adhæc, quoniã passiones,& accidentia separarẽtur à substantiis: eorundem enim est mistio,& separatio. Si quis tamẽ sequatur digorẽs vnà cũ eo,quod dicere vult,fortassis videatur quædã noua dicere. Quando enim nil erat separatũ, patet quòd nil erat verè de illa substantia dicendum. Dico autẽ quòd neq; albũ,neq; nigrum,aut fuscũ,aut aliũ colorẽ, sed quod colore vacãs necessariò esset. Alioqui nanq; aliquẽ horum calorũ haberet. Similiter etiã sine sapore. Eadem ratione nec aliud quicquã similiũ. Nec enim quale quid possibile est illud esse,neq; quantũ,neque quid. Specierũ enim,quæ in parte dicũtur,aliquæ ei sanè inessent. Hoc verò impossibile,si mista sint omnia. Essent enim iam separata. Ait autem omnia esse mista, intellectu accepto: hunc verò solum,impermistũ,& purũ. Ex his verò accidit principia dicere,& ipsum vnũ(hoc enim simplex,& impermistũ)& alterũ tanquã ens quale indeterminatum ponimus antè quã determinet, & aliqua participet specie. Quare dicitur quidẽ,neq; rectè,neque clarè,vult autẽ simile quidam & iis,quæ posteriùs dicunt,& iis,quæ nunc magis apparẽt. Verùm hæ quidẽ illarũ, quæ circa generationẽ, & corruptionẽ,& motũ sunt rationũ, proprię sunt solùm. Ferè enim de tali substãtia, & principia, & causas inuestigãt solũ. Quicunq; verò de cũctis quidẽ entibus speculãtur,entiũ autẽ quædã sensibilia,quædã non sensibilia ponũt,manifestũ est,ꝙ de vtrisq; generibus perscrutãtur. Quare magis immoretur quispiã,de iis quid bene,quidve nõ bene dicant,ad eorum,quæ nobis proposita sunt, inquisitionem. Qui itaq; Pythagorici appellãtur,principiis quidem,& elemẽtis alieniori modo, quã physiologi, vtũtur. Causa verò est,quoniã ea non ex sensibilib⁹ acceperũt. Entiũ enim,quæ mathematica sunt,sine motu sunt,præter illa, quæ circa astrologiã sunt. Disputãt tamẽ,& tractãt omnia de Natura. Etenim generãt cælũ:& circa eius passiones,partes,& opera,obseruãt quod sequit̃,& principia, & causas in eis cõsumũt, tanquã cęteris physicis cõuenientes, ꝙ illud est ens,quódq; est quodcunq; sensibile est, & quod cõtinet id,quod vocatur cælũ. Causas verò,& principia,sicut diximus,sufficiẽtia(vt dicunt) etiã vsq; ad superiora entiũ transcẽdere, & magis quàm de Natura, rationibus cõuenientia. Ex quo verò modo motus erit, finito & infinito,& pari & impari solùm suppositis,nihil aiũt. Aut quomodo possibile est,sine motu,& mutatione generationẽ, & corruptionẽ esse,aut actiones eorũ,quæ in cælo feruntur. Itẽ siue quis eis cõcedat ex his magnitudinẽ esse,siue mõstretur hoc,quomodo tamẽ quædã corporũ leuia,quædã grauitatẽ habẽtia erunt? è quibus supponũt,& aiũt,nil magis,quã de mathematicis corporibus,de sensibilibus dicunt. Quare de igne,aqua,aut de huiusmodi cæteris corporib⁹ nihil dixerũt,tanquã nil de sensibilibus proprium dicentes. Item,quomodo passiones quidem numeri,& ipsum numerum,putandũ causas eorum esse, quæ sunt à principio,ac de nouo in cælo fiunt, numerũ verò aliũ præter hũc numerũ,ex quo Mũdus cõstat,nullũ esse? Cũ enim in hac quidẽ parte opinio eis,& tẽpus sit,paululũ verò desursum & deorsum iniuria,& disiũctio,aut mistio,probationẽ autem afferãt,quòd horũ quidẽ vnũquodq; numerus est,contingit autẽ in hunc locum multitudinẽ iam constitutarũ magnitudinũ esse, eò quòd passiones sequuntur singula loca:verũ iste est idẽ numerus, qui in cælo, quem oportet accipere, quod horum

Universidad de Deusto
Biblioteca

vnumquodq; est? an præter istum, alter? Plato etenim alium esse ait. At ille quoq; numeros putat, & illa esse, & horum causas; sed intelligibiles quidē causas, hos verò sensibiles. De Pythagoricis itaq;, prætermittamus modó. Sufficit enim in tantū eos attigisse. Qui verò ponūt ideas, primùm quidem, cùm quærerēt horum existentium causas habere, cętera æqualia his numero attulerūt. Velut si quis numerare volens, cùm quidē pauciora existāt, arbitretur nō posse, plura verò ea faciat, & ita numeret. Ferè etenim species æquales, aut nō pauciores iis sunt, ex quibus, dum de eis causas quærerēt, ad illas processerunt. Nā secundū vnūquodq; æquinocum quid est, & præter substantias: cæterorum quoq; in multis est vnum, & in his, & in sempiternis. Itē, quibus modis ostēditur quòd species sunt, secundum nullum eorū apparet. E quibusdā nāq;, nō est necesse fieri syllogismum: è quibusdā verò, etiam quorum nō putamus, horum species fiunt. Secundum nanq; rationes, quæ ex scientiis species erunt omnium, quorū scientiæ sunt: secundū verò vnum in multis, & negationum. At secundū quod intelligitur quippiā eo corrupto, etiā corruptibilium: siquidē quicquā est horum phantasma. Insuper rationum, quæ magis certæ sunt quædā quidē eorū, quæ ad aliquid sunt, ideas faciunt, quorū nō dicimus esse per se genus: quædā verò, tertium homine dicunt. Et simpliciter hæ de speciebus rationes illa perimunt, quę magis esse, quàm ipsas ideas esse volunt, qui dicunt species. Accidit enim non dualitatē esse primā, sed numerum, & quod ad aliquid, eo quod per se est: & cuncta, quæcunq; cùm quidam sequerentur, de ideis opiniones, aduersari principiis sunt. Itē secundum existimationē, secundum quam esse dicimus ideas, nō solùm substantiarum, sed multorū etiā aliorū species erunt. Etenim vnus cōceptus non solùm de substātiis, sed de cæteris etiā est: & sciētiæ non solū substātiæ, sed etiā aliorum sunt: & cætera huiuscemodi accidunt infinita. Secundum verò necessitatē, & opiniones de eis, si species participabiles sunt, necesse est substātiarum solū esse ideas. Non enim secundū accidēs participatio earum est, sed eatenus oportet vniuscuiusq; participē esse, quatenus dicitur nō de subiecto. Dico autem, vt si quid ipso duplo participat, hoc etiā æterno participat, sed secundum accidēs: accidit enim duplo, æterno esse. Quare species, substantia erunt. Hæ autē hīc, & ibi substantiā significāt. An quicquā erit dicere esse aliquid præter has, vnum in multis: Etsi eadem species est idearum, & participātium erit aliquid cōmune. Cur enim magis in corruptibilibus dualitatibus, & pluribus quidē, sed æternis, dualitatē esse vnū, & idē sit, quā in hac & quadā? Et si nō est eadē species, æquiuocatio erit profectò, & simile, ac si quis & Calliā, & lignum hominē appellarit; quorum nullam inspicit cōmunicationē. Potissimùm verò dubitabit aliquis, quidnā species cōferant sempiternis, sensibilium, aut illis, quæ fiunt, & corrumpuntur. Nec enim motus, nec alicuius trāsmutationis eius causæ sunt. At nec ad scientiā aliorum prosunt. Nec enim horum illæ substantia sunt: in his etenim essent. Nec ad esse cùm nō insint participātibus. Ita etenim fortasis causæ putabuntur esse, vt album mistum albo. Sed ista ratio facilè redargui potest, quam Anaxagoras priùs, Eudoxus verò posteriùs, & quidā alij dixerunt. Facilè enim est, multa, & impossibilia ac hanc opinionem cōgerere. At nec ex speciebus cętera sunt, secundū vllum illorum modorum, qui dici solēt. Dicere verò exemplaria eas esse, & cætera eis participare, vaniloquia, & metaphoras poeticas dicere est. Quod enim est, quod agit, ad ideas inspiciens? Possibile enim est & esse, & fieri quodcūq; simile, etiā non ad illius imaginē. Quare & existēte Socrate, & nō existēte, fiet vtiq; qualis Socrates est, similiter autē etiā si Socrates sempiternus esset. At eiusdē erunt plura exēplaria: ergo etiā species: veluti hominis, animal, & bipes, simul autē & idealis homo. Itē non solùm sensibilium exēplaria species erunt, verùm etiā ipsarum (vt puta genus, tanquā genus) specierū. Quare idē erit exēplar, & imago. Itē, videri possit impossibile esse separatā substantiā, & cuius est substantia. Quare quomodo ideæ, cùm rerū substātiæ sint separatæ fuerint? In Phædone ita dicitur, quod tum ipsius esse, tum ipsius fieri species causæ sunt: quāquā speciebus existētibus, nontamen participantia fiunt, si non sit, quod moueat. At multa alia fiūt velut domus, aut annulus, quorū non dicimus esse species. Quare patet posse cōtingere cætera quoq; & esse, & fieri, etiā propter tales causas, quales eorum, quę nūc dicta sunt. Itē, si species numeri sunt, quomodo erunt causę? vtrū quoniā ipsa entia, sunt diuersi numeri? vt puta hic quidē numerus homo, hic verò Socrates, hic autē Callias? Cur igitur illi his cāusæ sunt: Etenim si hi quidem æterni, hi verò nō, nihil differt: Quòd si quoniā proportiones numerorum hæc, ut cōsonantia, patet, q̄ vnū quiddam erit, quorū proportiones sunt. Si igitur hoc materia est, manifestū est, q̄ ipsi etiā numeri proportiones cuiusquā alterius ad alterū erunt. Dico autē, vt si Callias proportio est, in numeris ignis, terræ, aquæ, & aeris, & ipse homo aliquorum aliorum subiectorū erit: & idea numerus, ac etiā ipse idealis homo, siue aliquis numerus sit, siue nō, erit tamē proportio in numeris aliquorū, & nō numerus: & propterea nullus erit numerus. Itē, è multis numeris, vnus numerus fit: ex speciebus verò, quomodo species vna? Quòd si nec ex his, sed ex numerabilibus, vt ex decē millibus, quomodo se habent vnitates? Siue enim eiusdē speciei sunt, multa incōuenientia sequentur: siue non eiusdem speciei, nec eædem inuicē, nec cæteræ omnes omnibus, in quo different, cùm impassibiles sint? Hæc enim nec rationabilia sunt, nec intellectioni cōsentanea. Item necesse est aliud quiddā numeri genus ponere, circa quod arithmetica, & omnia, quæ media dicuntur à quibusdā: quæ quomodo, aut ex quibus principiis sunt, aut cur ista sunt, quæ media illorum, & horum erūt? Item, vnitates, quæ in dualitate sunt, vtraq; ex aliqua priore dualitate. At hoc impossibile est. Itē, cui vnum est, numerus collectus? Item, ad hæc, quæ dicta sunt, si vnitates differentes sunt, oportet ita dicere, sicut quicunq; quatuor, aut duo dicunt elemēta. Etenim horum singuli non dicunt elemētum, quod commune est, vt puta corpus, sed ignē, & terrā, siue cōmune quid sit corpus, siue nō, nunc autem dicitur, ac si vnū, ita esset (vt ignis, aut aqua) similium partium. Quod si ita sit, numeri non erunt substantiæ. Sed si ipsum vnum aliquid

quid est, & hoc principium est, paret quòd vnum multipliciter dicitur. Aliter nanque impossibile est. Volentes autem substantiam referre ad principia, longitudines quidem ex longo, & breui, ponunt ex quodam paruo, & magno: planum verò, ex lato, & stricto: corpus autem, ex alto, & humili. At quomodo aut planū habebit lineā, aut solidū lineam, aut planum? Aliud nanque genus, latum & strictum, altum & humile. Quemadmodum igitur neque numerus est in eis, eò quòd multum, & paucum ab his aliud est, ita manifestū est, quòd nec aliud quicquam superiorum inferioribus inerit. At verò nec latum, genus alti est. Etenim corpus, esset planum quid. Item puncta, ex quo insunt (at horum generi aduersabatur Plato) tanquam existenti dogmati geometrico: sed nominabat principium lineæ, hoc verò sæpiùs ponebat lineas indiuisibiles. Atqui necesse est, harum aliquem esse terminum. Quare ex qua ratione linea est, punctum quoque est. Et simpliciter cùm sapientiæ sit, de manifestis causam quærere, hanc quidem prætermisimus: nihil enim de causa dicimus, vnde principium transmutationis: substantiam verò eorum dicere putantes, alias substantias esse dicimus. Quomodo verò illæ horum substantiæ, incassum dicimus, participare nanque (vt priùs diximus) nihil est. Nec illam etiam, quam scientiis esse causam videmus, propter quas omnis intellectus, & omnis natura facit, nec vllam causam, quam vnam de principiis esse dicimus, ipsæ species attingunt. Sed qui hac ætate sunt, iis mathemata facta sunt philosophia, quanuis dicant aliorum gratia ea oportere tractare. Item, subiectam substantiam, vt materiam magis mathematicam, quàs profectò putauerit, ac magis prædicari, & differentiam substantiæ, ac materiæ esse, veluti magnum, & paruum, sicuti aiunt Physiologi rarum, & densum, primas subiecti dicentes has differentias esse. Hæc etenim excessus quidam, & defectus sunt. De motu autem, si hæc quidem motus erunt, pater quòd species mouebuntur. Quòd si non, vnde cuenit? Tota etenim de Natura consideratio periit. Et quod facilè probare videtur, quòd omnia, vnum, non sit: expositione etenim, non fiunt omnia vnum. Sed ipsum vnum si quis concedat omnia, nec hoc quidem, nisi quis vniuersale concedat esse genus. Hoc autem in quibusdam impossibile. Nullam autem rationem habent, nec illæ, quæ post numeros, longitudines, plana, & solida sunt, nec quomodo sunt, aut futura sunt; nec si quam vim habent: hæc enim nec species possibile est esse. Non enim sunt numeri, nec media. Mathematica enim illa sunt. Nec corruptibilia sed rursus quartum aliud quoddam hoc genus apparet. Et simpliciter elementa quærere entium non diuidendo, cùm multipliciter dicantur, impossibile est inuenire: præsertim cùm hoc modo quærant, ex quibus elementis est. Ex quibus enim ipsum agere, aut ipsum rectum, non est accipere. Quod si est, substantiarum solùm esse potest. Quare aut quærere, aut putare habere omnium existentium elementa, non est verum. Quòmodo verò aliquis cunctorū elementa discet? Manifestum est enim, quòd non est possibile quicquā eum cognoscere prius. Quemadmodum enim ille, qui geometriā discit, aliqua quidē præscire contingit, quorum verò illa scientia est, & quæ docendus est, nihil præscit, ita & in cæteris. Quare si qua cunctorum est scientia, (vt quidam aiunt) nihil profectò is præcognoscere posset. Atqui omnis disciplina per præcognita aut omnia, aut aliqua est: & aut per demonstrationem, aut per definitiones. Ex quibus enim definitio est, illa præcognoscere oportet, ac nota esse. Similiter & quæ per inductionem. At si innata nobis est, mirum est quomodo nos fugit, optimam scientiarum habentes. Item, quo pacto quis cognoscet, ex quibus est, & quomodo manifestum erit? etenim hoc habet ambiguitatem. Dubitabit enim quispiam, sicuti & de quibusdam syllabis, quidam enim syllabam SMA, ex S & M, & A aiunt esse: quidā verò alium sonum esse dicunt, & nullum ex notis. Item, quorum sensus est, ea quomodo quis noscet sensum non habens? atqui oportet. Siquidem eadem cunctorum elementa sunt, ex quibus (sicuti compositæ voces) ex propriis sunt elemētis. Quòd igitur illas, quæ in de Naturalibus dictæ sunt, causas cuncti quærere videantur, & præter illas nullam aliam dicere habeamus, ex illis, quæ dicta sunt, priùs patet. Sed eas obscurè dixerunt. Quodam modo enim omnes dictæ sunt priùs, quodam modo minimé. Balbutienti enim assimilata fuit prima philosophia de omnibus, tanquam in principiis noua existens. Nam & Empedocles, os ait esse ratione. Hoc autem est, quod quid erat esse, & rei substātia. At verò similiter necesse est etiam carnis cæterorúmque singulorum esse rationem, aut nihil esse. Propter hoc enim & caro, & os, cæterorúmque vnumquodque est: & non propter materiam, quam ille ignem, terram, aquam, & aerem ait. Sed hæc altero dicente necessariò consensisse profectò, clarè tamen non dixit. De his igitur & anteā manifestum est. Quodcunque autem de his quispiam dubitauerit, rursus repetamus. Forrasis etenim ex eis aliquid facultatis habebimus ad futuras dubitationes.

ARIST

ARISTOTELIS STAGIRITAE METAPHYSICORVM LIBER SECVNDVS.

Cap. I.

SPECVLATIO de veritate, partim difficilis, partim faciliseſt. Signum autem, quòd neq; ſatis eam aliquis conſequitur, neq; aberrant omnes ab ea: ſed quiſq; aliquid de Natura dicit & inguli quidem nil, aut parũ ei addunt, ex omnibus verò collectis aliqua magnitudo fit. Quare ſiita ſe videt habere, vt in prouerbio dicimus, quis aberrabit à ianua? Hoc modo profectò facilis eſſet. Totum autem, & partem habere non poſſe, hoc eius difficultatẽ oſtendit. Cùm verò difficultas duobus ſit modis, fortaſsis cauſa eius nõ rebus, ſed nobis ipſis ineſt. Quemadmodũ enim veſpertilionum oculi ad lumen diei ſe habẽt, ita & intellectus animę noſtræ ad ea, quæ manifeſtiſſima omniũ ſunt. Verùm non ſolùm illis agendæ ſunt gratiæ, quorũ opinionibus quis acquieſcet, ſed illis, qui ſuperficie tenus dixerũt. Conferunt enim aliquid etiam iſti: habitũ nanq; noſtrum exercuerunt. Si enim Timotheus non fuiſſet, multũ melodiæ nequaquã habuiſſemus. Si tamen Phrynis non extitiſſet, ne Timotheus quidẽ. Simili modo & de illis eſt, qui de veritate aſſeruerũt. A quibuſdam enim aliquas accepimus opiniones: quidam verò, vt hi fierent, cauſa fuerũt. Rectè autem ſe habet, philoſophiam, ſcientiam veritatis appellare. Speculatiuæ etenim finis, veritas: practicæ autem, opus. Etenim ſi quo modo ſe habent, conſiderant, non cauſam per ſe, ſed ad aliquid, & eo in tempore practici ſpeculantur. Neſcimus autẽ verum abſq; cauſa: vnumquodq; verò id ipſum maximè, aliorũ eſt, ſecundum quod aliis vniuocatio ineſt: vtputa ignis, calidiſsimum. Etenim cæteris hic eſt caliditatis cauſa. Quare veriſsimum etiam eſt id, quod poſterioribus vt vera ſint, cauſa eſt. Propter quod principia ſemper exiſtentium, neceſſe eſt veriſsima eſſe. Nec enim aliquando vera, nec illis vt ſint, aliquid aliud cauſa eſt, ſed illa cæteris. Quare vt ſecundum eſſe vnumquodque ſe habet, ita etiam ſecundum veritatem.

Cap. II.

AT verò quod eſt principium aliquod, neque ſunt infinitæ entium cauſæ, neque in rectum, neq; ſecundum ſpeciẽ, patet. Nec enim vt ex materia, hoc ex hoc poteſt eſſe infinitum, vt carnẽ ex terra, terrã ex aere, aerem ex igne, & hoc non ſtare. Nec vnde principium motus; veluti hominẽ quidẽ ab aere moueri, hunc verò à Sole, Solem autem à contentione, & huius nullum eſſe finem. Similiter nec cuius cauſa, in infinitũ progredi poteſt: vt deambulationem quidẽ ſanitatis cauſa, illam verò felicitatis, felicitatem verò alterius: & ita ſemper aliud alterius gratia eſſe. Similiter autẽ & de eo, quod quid erat eſſe. Mediorũ ſanè, quorũ extra aliquid vltimũ & primũ eſt, neceſſe eſt quod prius eſt, cauſam eſſe eorum, quæ poſt illud ſunt. Si enim dicere nos oportuerit quid triũ cauſa eſt, primũ dicemus. Non enim vltimũ, (nullius enim, quod vltimum eſt) neq; mediũ: vnius enim. Nil enim differt vnũ, an plura ſint, nec infinita. Infinitorũ quidem hoc modo, & ſimpliciter infiniti omnes partes mediæ ſunt ſimiliter hucuſq;. Quare ſi primũ nihil eſt, omnino nulla cauſa eſt. Et neque deorſum poſsibile eſt in infinitũ deſcendere, cùm id, quod ſurſum verſus principiũ habet: vt ex igne quidem aquã, ex hac verò terrã, & ita ſemper aliud quoddam genus fieri. Dupliciter enim hoc ex hoc fit, non vt hoc poſt hoc dicitur: vt ex Iſthmiis ludis, Olympiaci, ſed vt aut ex puero mutato vir, aut vt ex aqua aer. Verũ enimuero vt ex puero quidẽ virum fieri dicimus, tanquam ex eo, quod fiebat, id, quod factũ eſt, aut quod perfectũ eſt, ex eo, quod perficiebatur: ſemper etenim eſt aliquid mediũ, vt inter eſſe, & non eſſe, generatio, ita quod fit, inter exiſtẽs, & non exiſtẽs. Qui autẽ diſcit, fit ſciẽs. Et hoc eſt, quod dicitur, quod fit ex diſcẽte ſciens, vt autẽ tanquã ex aere aqua, corrupto altero. Quare illa quidẽ nõ reflectũtur mutuò, nec fit puer ex viro. Non enim fit ex generatione quod fit, ſed poſt generationem eſt. Sic enim dies ex diluculo, quoniam poſt hoc eſt: quare nec diluculũ ex die: cætera verò reflectuntur. Vtroq; tamẽ modo impoſsibile eſt in infinitũ progredi. Illorum enim cùm media ſint, neceſſe eſt finem eſſe. Hæc autem inuicem reflectuntur. Alterius enim corruptio, alterius generatio eſt. Simul autem impoſsibile eſt primum corrumpi, cùm ſempiternum ſit. Cùm enim generatio non ſit infinitum ſurſum verſus, neceſſe eſt non eſſe ſempiternũ illud, quo primo corrupto quicquam factũ eſt. Item, ipſum, cuius cauſa finis. Tale autẽ eſt, quod non eſt alterius gratia, ſed eius cauſa cætera. Quare ſi tale erit vltimum, non erit infinitũ. Quòd ſi nihil tale, nõ erit ipſum, cuius cauſa. Sed qui faciunt infinita, latet eos, quòd boni naturã auferunt. At nullus inciperet agere quicquã, ſi nõ eſſet peruẽtus ad finẽ, nec eſſet intellectus in huiuſcemodi. Alicuius enim cauſa agit, quicunq; intellectũ habet. Hoc nanq; terminus eſt: finis verò ipſe terminus. At verò nec quod quid erat eſſe reduci ad aliam definitionem ratione abundantem contingit. Semper etenim prior, magis eſt, poſterior verò, non eſt. Cuius autem primũ non eſt, nec quod ſequitur eſt. Itẽ, ipſum ſcire perimũt, qui ita dicũt. Non enim poſsibile eſt ſcire ante, quàm ad indiuidua deueniatur, & ipſum cognoſcere non eſt. Quæ enim ita infinita ſunt, quomodo intelligere contingit? Nec enim ſimile de linea eſt, quæ ſecundum diuiſiones quidẽ nõ ſtat. Intelligere verò non poteſt, niſi ſiſtat. Quare non numerabit diuiſiones, qui infinitam

nitam pertranſit. Sed etiam materiam neceſſe eſt in eo, quod mouetur, intelligere. At nulli eſt eſſe infinito: quod ſi non, non infinitum eſt infinito eſſe. Quòd etiam ſi ſpecies cauſarum infinitæ multitudine eſſent, nec hoc modo eſſet ipſum cognoſcere. Tunc enim ſcire putamus, cùm cauſas cognoſcimus. Infinitũ verò ſecundum additionem, non eſt in tẽpore finito pertranſire. *Cap.* III.

AVſcultationes autẽ, ſecundũ cõſuetudines accidũt. Quemadmodũ enim cõſueuimus, ita iudicamus dici debere, & quæ præter hæc, nõ apparẽt ſimilia, ſed quia nõ cõſueuimus, ignotiora, & magis peregrina: conſuetũ etenim notius eſt. Quantã verò vim conſuetudo habeat, leges declarãt, in quibus fabuloſa, ac puerilia plus poſſunt propter conſuetudinẽ, quàm ſi cognoſceremus ea. Aliqui igitur, niſi mathematicè loquentẽ, non admittũt. Quidã verò non niſi exemplis vtentẽ. Quidam autẽ dignum ducunt, vt teſtis producatur aliquis poeta. Et quidã cætera omnia volunt. Quoſdã verò tædet certitudinis, aut propterea, quòd nõ poſſunt ſequi, aut propter curioſitatẽ. Habet enim certitudo tale aliquid: quare vt in contractibus, ita & in orationibus illiberale eſſe quibuſdam apparet. Quapropter oportet inſtitutũ eſſe, quomodo ſingula admittẽda ſunt, quoniã abſurdum eſt ſimul ſcientiã, & modũ ſciẽtiæ quærere. Neutrũ autem facile accipere eſt. Certitudinem verò mathematicã non oportet in cũctis quærere, ſed in iis, quæ non habẽt materiã. Quare non eſt naturalis modus. Tota enim Natura, fortè habet materiam. Quam ob rem conſiderandum eſt primùm, quidnam Natura ſit. Sic enim & de quo naturalis ſciẽtia eſt, manifeſtum erit, & vtrum vnius ſcientiæ, an plurium eſt, cauſas, & principia ſpeculari.

ARISTOTELIS STAGIRITAE METAPHYSICORVM LIBER TERTIVS.

Cap. I.

AD illam, quæ quæritur, ſcientiam, neceſſe eſt in primis nos percurrere, de quibus primò dubitandũ eſt. Hæc autẽ ſunt, & quæcunq; de eis aliter quidã exiſtimarũt, & ſi quid vltra hæc prætermiſſum ſit. Eſt autẽ operæpretiũ, aliquid facultatis habere volẽtibus, bene dubitare. Nam poſterior facultas, ſolutio eorũ eſt, quæ antè dubitata fuerũt. Soluere autẽ nõ eſt, cùm nodus ignoretur: ſed intellectus hęſitatio, manifeſtũ hoc de re facit. Quatenus enim dubitat, eatenus ſimile quiddam ligatis patitur, vtroq; nanq; modo impoſsibile eſt ad vlteriora procedere. Quare omnes primò difficultates ſpeculari par eſt, & horum gratia, & propterea ꝙ illi, qui quærunt, niſi primò dubitẽt, ſimiles illis ſunt, qui quónam ire oporteat, ignorãt, & adhæc neq; vtrũ inuenerint quod quæritur, an non, cognoſcere poſſunt. Finis etenim eis quidem non eſt manifeſtus: illi autem, qui anteà dubitauerit, pateſcit. Itẽ, melius ſe habere neceſſe eſt, illum ad iudicantem, qui tanquam aduerſarios, omnes vtrinq; rationes oppoſitas audiat. Eſt autẽ prima dubitatio de iis, quæ in proœmio quoq; dubitauimus, vtrũ vnius, aut multarũ ſcientiarũ ſit cauſas ſpeculari. Et vtrũ prima ſubſtantiæ principia, ſolũ huius ſit ſcientiæ cõſiderare: an etiã de principiis, ex quibus omnes demonſtrant: vtputa vtrum contingit vnum, & idẽ ſimul affirmare, & negare, an nõ, & de cæteris huiuſmodi. Quod ſi circa ſubſtantiam eſt, vtrũ vna, an plures circa omnes ſint: & ſi plures, vtrũ omnes inter ſe affines, an aliquas earum ſapientias, nonnullas aliquid aliud appellandũ ſit. Et hoc etiã ipſum neceſſariũ eſt, vt quęratur, vtrũ ſenſibiles ſubſtãtias eſſe dũntaxat dicendũ ſit, an præter has etiã alias. Et vtrum vnũ, an plura ſubſtantiarũ genera ſint: veluti qui ſpecies, quiq; mathematica harũ, & ſenſibiliũ media faciunt. Et de his igitur (vt dicimus) conſiderandũ eſt. Et vtrũ circa ſubſtãtias ſolùm ſpeculatio ſit, an etiam circa ea, quæ per ſe ſubſtantiis accidũt. Et adhæc de eodem & diuerſo, ſimili & diſſimili, & contrarietate, & de priori, & poſteriori, & cæteris cũctis huiuſcemodi, de quibus dialectici conſiderare conantur, ex probabilibus ſolùm perſcrutantes, cuius eſt de his omnibus ſpeculari. Item, quæcunq; per ſe, eiſdem ipſis accidunt, & non ſolùm quid horũ vnumquodque eſt, ſed etiã vtrum vni contrariũ. Et vtrũ ipſa genera ſint principia, & elementa, an illa, in quæ diuiduntur, quæ inſunt ſingula. Et ſi ipſa genera, vtrum quæ vltima de indiuiduis prædicãtur, an priora: vtputa, vtrũ animal, vel homo principiũ, & magis quã ſingularia ſit. Potiſsimũ verò quærendum, & tractandũ eſt, vtrum eſt aliqua præter materiã, cauſa per ſe, an nõ: & hęc ſeparata, an nõ: & vtrũ vna, an plures numero: & vtrũ eſt aliquid præter cunctũ, (dico autẽ cunctũ, cùm quicquam de materia prædicatur) an nihil: an quorundam quidẽ ſit, quorundã verò non: & quęnã entium talia ſint. Itẽ, principia, vtrũ numero, an ſpecie definita ſint. Et quæ in rationibus, & quæ in ſubiecto, & vtrũ corruptilium, & incorruptibiliũ, eadem, an diuerſa. Et vtrum incorruptibilia omnia an corruptibiliũ corruptibilia. Itẽ, quod omniũ difficillimum eſt, & maximã ambiguitatẽ habet, vtrum vnum & ens, (vt Pythagorici, & Plato dicebant) non eſt aliud quicquã, ſed entiũ ſubſtãtia, an non, ſed aliud quid ſubiectum, vt Empedocles amicitiã ait, alius verò quidã ignem, etiam alius aquam, aut aerem. Et vtrũ principia vniuerſalia ſint, an tanquã ſingularia rerũ, & potẽtia, an actu. Item vtrũ aliter, an ſecundũ motum: & hæc enim multam dubitationẽ præbere queant. Et adhæc,

vtrum

vtrum numeri, longitudines, figuræ, & pũcta, substantiæ quædã sint, an non: & si substantiæ, vtrum separatæ à sensibilibus, an in eis. De his enim omnibus non modò inuenire veritatem difficile, verùm neque bene ratione dubitare facile est.

Cap. 11.

PRimùm itaq; de quibus primò diximus, vtrũ vnius, an pluriũ scientiarũ sit, omnia causarũ genera speculari: vnius enim scientiæ, quomodo esset principia (cùm non sint cõtraria) cognoscere? Itẽ, multis entiũ, non omnibus, omnia insunt. Quonanq; modo possibile est motus principiũ in immobilibus esse, aut boni naturã? Si quidem omne quodcũq; per se, & propter suã ipsius naturã bonũ sit, finis est, & ita causa, quoniã illius gratia cętera & fiũt, & sunt, finis autẽ, & cuius causa actionis cuiusdã finis sit, omnes sanè actiones cũ motu. Quare in immobilibus non contingere queat hoc principiũ esse: non autem esse contingat quicquam per se bonum. Vnde in mathematicis, nihil per hãc causam probarur, nec est aliqua demõstratio. Quare eius, quod melius, aut peius, & omnino alicuius taliũ, nemo mentionẽ facit. Quapropter quidã sophistarũ (vt Aristippus) spernebat eas. In aliis enim artibus, ac ipsis etiã illiberalibus, vt in fabrili, & coriaria, inquiebat, cur meli⁹, aut peius, de omnibus dici. Mathematicas autẽ, nullã de bonis, & malis rationẽ facere. Ac si plures sunt causarum sciẽtiæ, & alia alius principij, quã earũ dicendũ, eam esse, quæ quæritur? aut quis illorũ, qui eas habẽt, rem, quæ quæritur maximè sciet? Contingit enim eidem, omnes modos causarũ inesse: vtputa domus, vnde quidẽ motus, ars & faber: cuius verò causa, opus: materia autẽ, terra, & lapides: species verò, definitio. Ex iis itaq;, quę ab antiquis determinata sunt, quæ scientiarũ appellãda sit sapiẽtia, rationabile videatur vnamquãq; ita appellandã esse. Verũ quatenus principalissima, & honorabilissima, & cui cęteras sciẽtias tanquã ancillas nõ cõtradicere decet, illa est ipsius finis, & boni: huius enim causa, cætera. Quatenus verò primarũ causarũ, & eius, ꝙ maximè scibile definita est esse, ipsa vtiq; substãtiæ fuerit. Cùm enim multipliciter sit idẽ scire, magis quidẽ illũ scire dicimus, qui rem quidnã sit ipso esse cognoscat, quàm illum, qui ipso nõ esse. Istorum autẽ ipsorũ, alterum altero magis, & maximè illũ, qui quid est, nõ verò illũ, qui quantũ, aut quale, aut quid, agere, siue quid pati natura aptum est. Item & in cæteris tunc scire vnũ quodq; eorũ etiã, quorũ demõstrationes sunt, arbitramur, cùm quid est sciamus: vtputa quid est tetragonismus, quod inuẽtio medię. similiter & de cæteris. Circa generationẽ autẽ, & actiones, totámq; trãsmutationẽ, cũ sciamus motus principiũ: hoc autẽ aliud, & fini oppositũ est. Quare alterius esse sciẽtię videatur, harũ causarũ vnamquãq; speculari. At verò de principiis demõstratiuis, vtrũ vnius sciẽtiæ, an pluriũ sunt, ambiguũ est. Dico autẽ demõstratiua, opiniones communes, ex quibus omnes demonstrant: vtputa ꝙ necesse est omne aut affirmare, aut negare, & ꝙ impossibile est, simul esse, & non esse: & quæcũq; alię similes propositiones sunt, vtrũ vna istarũ, ac substantiæ sciẽtia est, an diuersa? quod si non vna, vtra dicẽda est illa esse, quæ nũc quæritur? Vnius itaq; nõ est rationabile esse, cur geometræ magis, quã cuiuscũq;, propriũ sit de his speculari. Si itaq; æqualiter quidẽ cuiuscunq; est, de omnibus verò non cõtingit, sicuti nec cęterarũ, ita nec illius, quę cognoscit substãtias, propriũ est, de eis cognoscere. Et adhæc, quomodo eorum scientia erit? Quid enim horũ quodq; est, nunc quoq; cognoscimus. Vtuntur nãq; eis cæteræ etiã artes, tanquã cognitis. Quòd si demõstratiua de eis est, oportebit aliquod gen⁹ subiectũ esse, & aliquas passiones, & aliquas eorũ dignitates esse. De omnib⁹ enim demõstrationẽ esse, impossibile est. Siquidẽ necesse est ex quibusdã, & circa quippiã, & quorundã demõstrationẽ esse. Quare accidit cunctorũ, quæ demõstrãtur, vnũ quoddã genus esse. Omnes enim demõstratiuæ vtũtur dignitatibus. At verò si altera, quæ de substãtia, & illa, quæ de his, vtra earũ principalior, & prior est? Vniuersaliter enim, & maximè principia omniũ, dignitates sunt. Et si non est philosophi, cuius alterius erit de eis verũ, & falsũ speculari? Et omnino vtrũ vna omniũ substantiarũ, an plures sciẽtiæ sunt? si igiẽ nõ vna cuius substãtię hæc sciẽtia erit ponẽda? Vnã autẽ omniũ esse, nõ est rationabile. Etenim demõstratiua vna, de omnibus accidẽtibus esset. siquidẽ omnis demonstratiua, ea, quæ per se circa aliquod subiectũ accidũt, speculat ex cõmunibus opinionb⁹. Circa itaque idẽ genus, per se accidẽtia eiusdẽ est speculari ex eisdẽ opinionibus. Circa enim quod est vnius, & ex quibus vnius, siue eiusdẽ, siue alterius; vnde & accidẽtia, aut hæ speculabũtur, aut ex his vna. Itẽ, vtrum circa substãtias solũ speculatio est, an etiã circa accidẽtia eis? Dico autẽ vtputa si solidũ quædã substãtia est, ac lineę, & plana, vtrũ eiusdẽ scientiæ est, ista cognoscere, & quæ circa vnumquodq; gen⁹ accidũt, de quib⁹ mathematicę demõstrãt, an alteri⁹? Si enim eiusdẽ, demõstratiua quędã erit etiã quæ substãtiæ: nõ videtur autẽ ipsius quid est, demonstratio esse. Quòd si alterius, quæ erit, quæ speculatur circa substãtiã accidẽtia? hoc enim difficillimũ reddere est. Itẽ, vtrũ sensibiles solũ substãtias esse dicẽdũ est, an pręter istas etiã alias? & vtrũ vnum, an plura substantiarũ genera sunt, vt ij, qui dicũt species, & media, circa quę mathematicas aiũt sciẽtias esse? Quomodo, vt dicimus speçies causas, & substãtias per se ipsas esse, in superioribus sermonib⁹ dictũ est. Cũ verò multiplicẽ difficultatẽ habeãt, nõ minus est inconueniẽs dicere quidẽ esse quasdã naturas pręter eas, quæ in cælo sunt, illas verò easdẽ, quas & sensibiles ponere, nisi ꝙ illa quidẽ sempiterna, hæc verò corruptibilia. Idealẽ nãq; hominẽ, & idealẽ equũ, & sanitatẽ aiunt, & nihil aliud simile, quid illis facientes, qui dicũt quidẽ esse deos, sed formæ similis hominib⁹. Nec enim isti aliud faciebãt, nisi homines sempiternos, nec illi species, nisi sensibilia sempiterna. Itẽ, si quis pręter species, & sensibilia ponat media, multas dubitationes habebit. Patet etenim ꝙ similiter, & lineę pręter etiã ipsas sensibiles erunt, & aliorũ generũ singula. Quare cũ astrologia vna earũ sit, erit & cęlũ aliq⁹ pręter sensibile cælũ, & sol, & luna, & cætera similiter, quæ in cæ

lo sunt. At quomodo credẽdum est talibus? Nam immobile, non est rationabile esse, mobile autem, & omnino est impossibile. Similiter & de quibus perspectiua tractat, & quæ in mathematicis harmonica. Et hęc enim impossibile est pręter sensibilia esse, propter similes causas. Si enim sensibilia sunt, media, & sensus, patet ꝙ animalia etiã erunt eorũ mediorum, & quidẽ corruptibilium. Dubitauerit autẽ aliquis, circa quæ entia oportet has scientias quærere. Si enim in hoc differret solùm à geometria, Geodæsia, quòd hæc quidẽ eorũ est, quæ sentimus, illa verò non sensibiliũ est, patẽt quòd præter medicinã erit aliqua scientia, & pręter quancunq; aliarũ, inter ipsam medicinã, & hanc medicinam. At quomodo possibile est? Etenim etiã salubria quædã essent, pręter sensibilia, & ipsum salubre. Simul autẽ nec hoc verum est, quòd Geodęsia sensibiliũ, & corruptibiliũ magnitudinum sit: corrumperetur enim, illis corruptis. At neq; sensibilium magnitudinũ, neq; circa hoc cælum astrologia esset. Nec enim sensibiles lineæ tales sunt, quales geometria dicit. Nihil enim sensibilium, ita rectum, atq; rotundum. Tangit enim circulus regulam, non secundũ punctum, sed sicut Protagoras dicebat redarguens geometras. Nec motus, nec reuolutiones cæli similes, de quibus astrologia rationes facit. Neq; puncta eandẽ naturam, quam stellæ habent. Sunt autem quidam dicentes, esse quidẽ hæc, quæ specierum, & sensibilium media dicuntur, non tamẽ à sensibilibus separata, sed in eis, quos quæ impossibilia sequuntur, omnia quidẽ enumerare longi sermonis esset. Sufficit autẽ talia speculari. Non enim de his solùm, vt ita se habeant, rationabile est, sed patet, quòd etiã species cõtingeret in sensibilibus esse. Eiusdem enim rationis vtraq; hęc sunt. Item, duo solida in eodem loco necesse esset esse, & nõ esse immobilia, in sensibilibus existẽtia motis. Et omnino cuius causa quis ponet quidẽ esse ea, esse, inquam, in sensibilibus? Eadem enim, quæ prædicta sunt, absurda sequentur. Erit nanq; aliud quoddam cælum pręter cælum, nisi quòd non separatum, sed in eodem loco quod impossibilius est.

Cap. 111.

MAgna itaq; tam de his dubitatio est, quonam modo ponẽdo, veritatẽ consequemur, quã de principiis, vnde oporteat genera existimare elemẽta, & principia: an illa magis, ex quibus insitis quicquã primum est: vt vocis elemẽta, & principia videntur ea esse, ex quibus primò omnes voces cõpositæ sunt, sed non vox in communi. Et figurarum ea dicimus elemẽta, quorũ demonstrationes, in aliarum, aut omnium, aut pluriũ demonstrationibus insunt. Item, etiam corporum: & qui plura dicunt elementa esse, & qui vnum, ex quibus componuntur, & ex quibus constant, principia esse aiunt: vt Empedocles ignẽ, & aquam, & quæ cum eis sunt, elementa ait esse, ex quibus insitis existẽtia fiunt: sed non ea, vt genera entium ponit. Et adhæc, si quis cæterorum quoq; naturam velit considerare, veluti lectum ex quibus partibus, & quomodo compositus est, tunc eius naturã cognoscit. Ex his itaq; rationibus non essent principia, genera entium. Cùm autẽ singula cognoscamus per definitiones, principia verò definitionũ genera sint, necesse est, definitorum etiam principia genera esse. Et si entium habere scientiã, est ipsam habere specierum scientiam, secundum quas etiam dicũtur, specierum principia ipsa genera sunt. Videtur autem quidam etiam eorum, qui elementa entium ipsum vnum, aut ens, aut magnum, aut paruum dicunt, tanquã generibus eis vti. Aut verò non possibile est vtroq; modo principia dicere. Ratio nãque substãtię, vna: diuersa verò erit: quæ fit per genera, definitio, & quæ dicit, ex quibus insitis. Et adhæc, & si quàm maximè ipsa genera, principia sunt, vtrum prima generũ arbitrandũ sit esse principia, an vltima, quæ de indiuiduis prædicantur? etenim hoc dubitatur. Si enim quoniam vniuersalia, magis principia sunt, patet quòd summa genera (hæc enim de omnibus dicũtur) tot sanè principia entiũ erunt, quot primã generũ sunt. Quare & ipsum ens, & ipsum vnum, principia, & substãtiæ erunt: hæc enim de omnibus maximè entibus dicũtur. Non est autẽ possibile, neq; ipsum vnum entiũ esse genus, neq; ipsum ens. Necesse etenim est vniuscuiusque generis differentias, & esse, & vnamquamq; vnam esse. Impossibile verò est, aut species generis de propriis differẽtiis prædicari, aut genus esse absq; suis speciebus. Quare si vnũ, vel ens, genus est, nulla differentia, nec vnum, nec ens erit. At si non genera, nec principia erunt. Siquidem genera, principia sunt. Item etiam media cum differentiis collecta, erunt genera vsque ad indiuidua. Nunc autem quædam videntur, quædam verò non videntur. Et ad hæc, differẽtiæ magis principia, quàm genera. Si igitur istæ etiã principia, infinita (vt ita dicam) principia fiunt, & maximè si quis primum genus principium ponat. At verò & si principalis species, magis ipsum vnum est, (vnum autẽ est, quod indiuisibile est: omne verò diuisibile, aut secundum quantum, aut secundum speciem: prius autem, quod secundũ speciem est: genera autẽ, magis diuisibilia in species) vnum erit profectò, quod vltimò prędicatur. Non enim est homo, genus singularium hominum. Item, in quibus prius & posterius est, non est possibile, quod de his dicitur, aliquid pręter hæc esse. Vtputa, si dualitas numerorũ est prima, nõ erit aliquis numerus, pręter species numerorũ. Similiter neque figuræ pręter species figurarũ. Quòd si non horum, multò minùs aliorum erũt genera pręter species. Horũ enim, maximè videtur genera esse. In indiuiduis verò, nõ est hoc quidẽ prius, hoc verò posterius. Itẽ, vbicunq; hoc quidẽ melius, hoc verò deterius est, semper prius est, quod melius est: quare nihil horum genus esset. Ex his itaq; magis apparent, quæ de indiuiduis prædicantur, quã genera esse principia. Rursus tamen quomodo oporteat ista existimare principia, non est facile dictu. Principiũ enim, & causam esse oportet pręter res, quarũ principiũ est, & posse esse separatũ ab eis. Tale quid autem esse pręter singulare, cur quisquam opinaretur, nisi quoniã vniuersaliter, & de omnibus prædicatur? At si propter hoc, quę magis vniuersalia sunt, magis ponenda principia sint: quare prima genera, vtique prinpia sint.

Cap.

Cap. IIII.

ESt autē cōsequens his,& ad speculandum omniū difficillima, maximéque necessaria dubitatio, de qua præsens sit sermo. Si etenim non est quicquam præter singularia, singularia verò infinita sunt, quomodo possibile est infinitorū habere sciētiā? Quatenus enim vnū quid,& idē,& quatenus vniuersale quid est,eatenus omnia cognoscimus. At si hoc necesse est,& oportet aliquid præter singularia esse,necesse erit,vt genera aut vltima,aut prima,sint præter singularia. Hoc autē,quod impossibile sit,paulò antè dubitauimus. Itē, si quā maximè aliquid est præter cunctū,cū quicquā de materia prædicetur, vtrū si species est, præter omnia esse aliquid oporteat,an pręter aliqua esse,& pręter aliqua nō esse, an præter nullū? Si igitur nihil pręter singularia est,nihil intelligibile erit,sed omnia sensibilia:& scientia,nullius erit,nisi quis sensum dicat scientiā esse. Itē,nihil esset sempiternū, nec immobile. Sensibilia enim omnia corrūpuntur,& in motu sunt. At si nihil est sempiternū,neque generationem esse possibile est. Necesse est enim aliquid esse id,quod fit,& ex quo fit,& vltimū horū ingenitū esse. Siquidē stat,& ex nō ente fieri impossibile est. Itē,generatione,& motu positis,necesse est,vt finis etiā sit: nec enim infinitus est aliquis motus, sed cuiusque est finis. Et fieri non est possibile, quod factū esse impossibile sit. Quod autē factū est,necesse est,vt sit, cū primò factum est. Itē, si materia est, propterea ꝙ ingenita est,multò magis rationabile est,ipsam substantiā esse,cū illa existat,vt hæc sit. Si enim nec hæc erit, nec illa,nihil erit omnino. Quòd si hoc impossibile est, necesse est, vt forma, & species aliquid pręter cunctū sit. Si autē rursus hoc aliquis ponet, dubiū est,de quibus hoc ponet, & de quibus non. Quòd enim de omnibus non est possibile patet: non enim ponemus aliquā esse domū, præter domos singulares. Et adhæc, vtrū vna erit omnium substātia,vtputa hominū. Sed absurdum est: non enim vnum essent omnia,quorum substātia vna, sed multa,atq; diuersa. sed hoc etiā inconueniens est. Simul autē quomodo materia vnūquodq; horum est,& est cunctū hæc ambo? Itē,de principiis hoc etiā aliquis dubitabit: nā si specie sunt vnum, nihil erit numero vnum, nec ipsum vnum, & ipsum ens. Ipsumq; scire quomodo erit, si non aliquod vnum in omnibus erit? At verò si numero vnum,quodq; principiorū vnum, & nō,vt in sensibilibus: alia aliorū: vtputa huius syllabæ cum specie sit eadem,etiā principia specie eadem sunt. Etenim hæc,numero alia sunt. Quòd si nō ita,sed principia entiū numero sunt vnū,non erit præter elemēta aliquid aliud. Numero vnū dicere aut singulare,nihil differt. Ita enim singulare dicimus, quod vnum numero est: vniuersale verò, quod in his. Quemadmodū si vocis elemēta, eo ꝙ vnū numero est,determinata essent,necesse esset tot omnes literas esse,quot elemēta, cùm nō essent duo aut plura eadē. Nihilò autē minor dubitatio & posterioribus,& prioribus pretermissa est,vtrū earū corruptibiliū,& incorruptibiliū principia sint,an diuersa. Si enim eadē sunt,quomodo hæc quidem incorruptibilia, hæc verò corruptibilia sunt, & propter quā causam? Quicūq; igitur circa tēpora Hesiodi fuerūt,& cūcti theologi, solū quoad sibi persuaderēt,curæ habuerūt, nos autē contempserunt. Cùm enim principia deos facerēt, & ex diis fuisse dicerēt,quæcūq; nō gustarūt nectar, & ambrosiā,mortalia dicūt fuisse. Manifestū autē est,ꝙ sibi ipsis hæc nomina cognita dicētes,taléq; asserentes causas,supra vires nostras dixerūt. Nam si voluptatis gratia ea attigerūt, nequaquā sunt ipsius esse causa nectar & ambrosia. Quòd si ipsius esse gratia,quomodo essent sempiterni, cū alimēto indigerēt? Sed de iis,quę fabulosè,& sophisticè dicūtur,nō est dignū accuratè cōsiderare. Ab illis verò,qui per demonstrationē dicūt,petere oportet,ac interrogare,cur cùm ex eisdē sint, hæc quidē entiū sempiterna natura sunt,hæc verò corrūpuntur? Cū autē neq; dicāt causam, neq; rationabile sit,ita se habere,patet,ꝙ non sunt eorū eadem principia, neq; causæ. Empedoclēs nāq;, quē quis maximè sibi ipsi putauerit cōsona dicere, is quoq; idē passus est. Ponit enim quoddā principiū, corruptionis causam,cōtentionē. Nihilò minùs tamē & hæc videatur generare, pręter ipsum vnū. Cuncta enim alia ex hac sunt, præter Deū. Dicit enim, ex quibus omnia,quæ erāt,quæ sunt,quæq; in posterū erūt,orta sunt,ac arbores, & viri,ac mulieres,feræ,alitésque, & pisces in aqua nutriti,ac dij lōgæui. At etiā absq; his,patet. Nā si nō inesset in rebus cōtentio, vnū omnia (vt ait) essent. Cū enim conueniāt,tūc extima statuitur cōtentio. Vnde & accidit ei,felicissimū Deū, minùs sapientē cæteris esse,nō enim cognoscit omnia elemēta. Contētionē nāq; nō habet. Cognitio autē similis simili. Terra enim (ait) terrā inspicimus, aquā verò aqua,ac amicitia amicitiā,& contentionē contētione pernitiosa. Sed vnde sermo digressus est, hoc est manifestū,ꝙ accidit ei,contentionē nō magis corruptionis,quàm ipsius causam esse: similiter nec amicitiā,ipsius esse. Cū enim cōgreget in vnū,corrumpit cætera. Et simul ipsius trāsmutationis nullam causam dicit, nisi ꝙ ita natura aptū est. Cùm enim ait, Magna contentio in mēbris nutrita fuit,ac ad honores ascendit tēpore perfecto. Quod eis cùm alternū sit,amplū pręcesit iusiurandū,tanquā necesse sit quidē trāsmutari,causam tamē necessariò nullā manifestat. Tantū tamē sibiipsi cōuentaneè dicit,quod non facit hæc quidē entiū corruptibilia, hęc verò incorruptibilia, sed omnia corruptibilia pręter elemēta. Quæ autē dicitur nūc dubitatio est, cur si omnia ex eisdē sunt, hæc quidē sunt, hæc verò non? Quòd igitur non sint eadē principia, hæc demum dicta sint. Quòd si diuersa principia sunt, vna quidē dubitatio est, vtrū incorruptibilia etiā ista erunt, an corruptibilia. Si enim corruptibilia, patet quòd necesse est, ea quoq; ex aliquibus esse. Omnia enim in illa, ex quibus sunt, corrumpuntur. Quare accidit, principiorū alia esse principia priora. Hoc autē impossibile, siue statur, siue in infinitū progreditur. Itē, si principia adimētur, corruptibilia quomodo erūt? Quòd si incorruptibilia sunt, cur ex his quidē, cū incorruptibilia sint, corruptibilia erūt, ex alteris verò incorruptibilia? Hoc enim non est rationabile, sed aut

aut impossibile est, aut multis indiget rationibus. Item, nemo conatus est alia ostendere, sed eadem omniū principia dicunt: & quod primò dubitatum est, tanquam paruum quiddam putātes, prætereunt. Omnibus autem, & ad speculandum difficillimū, & ad cognoscendā veritatē, maximè necessarium est, vtrum ipsum ens, & ipsum vnum substantiæ entiū sint, & nō aliquid aliud vtrunq; eorum sit, sed hoc vnum, illud verò ens sit. An oportet quidnam sit ipsum ens, & ipsum vnū quærere, tanquā altera natura subiecta? Quidā enim illo, quidam verò hoc modo putāt Naturam habere. Plato nanq;, ac Pythagorici, non esse aliud quid ipsum ens, nec ipsum vnum aiebant, sed hoc eorum naturam esse tanquā substantia idem vnū, & ens esset. Qui autem de Natura tractarunt, vt Empedocles, tanquam in magis cognitum reducens, dicit quòd vnum est ens: videri nanq; possit dicere hoc amicitiam esse. Causa enim hæc omnibus est, vt vnū sint. Alij verò ignem, & alij aërem aiunt ipsum vnum, & ipsum ens esse, ex quo entia & esse, & facta esse. Similiter & qui plura elementa ponunt: necesse enim & his est, tot esse dicere ipsum ens, & ipsum vnum, quot aiunt principia esse. Accidit autē, quòd si quis non ponat esse aliquam substantiam ipsum vnum, & ipsum ens, nec aliorum vniuersalium quicquam esse: hæc enim vniuersalia maximè omnium sunt. Quòd si non est aliquid ipsum ens, & ipsum vnum, multò minùs quicquam aliorum sit præter ea, quæ singularia dicuntur. Item, si ipsum vnum non sit substantia, patet quòd nec numerus erit, tanquam natura alia separata ab entibus: numerus enim, vnitates: vnitas verò vnū quid est. Quòd si quid est ipsum vnum, & ipsum ens, necesse est, eorum substantiā esse vnum, & ens: non enim aliquid aliud vniuersaliter prædicatur, sed eadem ipsa. At verò si quid erit ipsum ens, & ipsum vnum, magna dubitatio est, quonam modo aliquid aliud præter hæc erit. Dico autē quomodo entia erūt plura vno. Quod enim aliud ab ente est, non est. Quare secundum Parmenidis rationem, necesse est accidere omnia entia, esse vnum, & hoc esse ens. Vtroq; autē modo difficile est, siue ens vnū non sit substantia, siue ipsum vnum sit, impossibile est numerū esse substantiā. Et quare quidem si non sit, dictū est priùs. Si autē sit, eadem ac de ente dubitatio est. Ex quo enim præter ipsum vnum, erit aliud vnum, necesse profectò est nihil esse. Omnia verò entia, aut vnum, aut plura, quorum vnum quodq; vnum est. Item, si ipsum vnum indiuisibile, secundum quidem Zenonis positionē, nihil vtiq; fuerit. Quod enim neq; additum, neq; demptum, facit aliquid maius, id nō esse entium aiunt, tanquam ens magnitudo sit. Et si magnitudo, corporalis. Hęc nanque omniquaq; ens: cætera verò quodam modo quidē addita facient maius, quodam modo verò, vt nihil superficies, & linea faciens, punctū verò, & vnitas minimē. Sed cùm ipse molestè speculetur, ac cōtingat aliquid indiuisibile esse, sic ad illū habetur aliqua respōsio. Huiuscemodi nanq; aditum non maius, sed plus efficit. Sed quomodo ex vno tali, aut pluribus, magnitudo erit? Simile nāque est, ac si dicatur, ex punctis lineam esse. Quòd si quis ita putat, vt quēadmodum quidam dicunt, ex ipso vno, & alio quodam non vno numerus fiat, nihilò minùs tamen quærendum est, cur, & quomodo quandoque numerus, quandoque magnitudo erit, quod fit, si ipsum nō vnum, inæqualitas, ac eadem natura erat? Nec enim apparet, quo pacto ex vno, & ista, neque quo pacto ex aliquo numero, & ista, magnitudines fieri queant.

Cap. V.

SIs autē consequens dubitatio est, vtrū numeri, & corpora superficies, & pūcta aliquę substātię sint, an nō. Si enim nō sunt, fugit nos quidnā ipsum ens, & quæ entium substantiæ sint. Passiones enim, & motus, & quæ ad aliquid sunt, ipsæq; dispositiones, ac proportiones, nullius substantiā significare videtur. Cuncta etenim de aliquo subiecto dicuntur, nihílq; horum ipsum quid est. Quæ verò maximè substātiā videātur significare, sunt aqua, terra, & ignis, ex quibus cōposita corpora consistunt, horū caliditates quidem, & frigiditates, & huiuscemodi, passiones, nō substantiæ sunt: corpus verò solum, quod hęc patitur, permanet, tanquā aliquod ens, & aliqua existens substantia. At verò corpus, minùs est substātia, quā superficies: & superficies, quā linea: & linea, quàm vnitas, & punctū. His enim corpus definitur. Et hæc quidē videtur posse sine corpore esse, corpus verò absq; his impossibile esse. Quare plures quidē, & antiquiores, substātiam quidem, & ens, putabant esse corpus, cætera verò huius passiones: vt & principia corporū, entium essent principia: posteriores verò, & illis sapiētiores habiti, numeros. Quēadmodum itaq; diximus, si hæc nō sunt substantiæ, nulla substātia, nec aliquod ens omnino est. Quæ enim eis accidunt, non cōuenit entia nominare. At si hoc idem conceditur, quòd longitudines, & puncta magis, quā corpora, substātiæ sint, at qualia corpora hæc sint, nō videmus, (in sensibilibus nanq; impossibile est esse) non erit profectò vlla substantia. Item, videntur hæc omnia, dimēsiones corporis esse hoc quidē ad latitudinem, hoc verò ad profunditatem, illud verò ad longitudinē. Et adhæc, similiter inest in solido quæcunq; figura. Quare si nec in lapide Mercurius, nec in cubo dimidium cubi, sic vt disterminatū, ergo nec superficies. Nam si quæcunq;, & ea profectò sit, quæ dimidium disterminat. Eadem autem ratio & de linea, puncto, & vnitate est. Quare si corpus maximè substātia est, hæc autē corpore magis, hæc verò nō sint, neq; substantiæ quædā sint, fugiet nos profectò quidnā sit ens, quęve entiū substātia est. Ad hęc enim, quæ dicta sunt, etiā quę circa generationē, & corruptionē accidūt incōueniētia. Videtur enim substātia, cū antè nō sit, nūc sit, aut cū anteà sit, posteà nō, hæc pati, fieri scilicet, atq; corrumpi. At puncta, lineas, & superficies, neq; fieri, neq; corrūpi cōtingit, cùm quandoq; sint, quandoq; verò nō sint. Cùm enim tangāt, aut diuidantur corpora, quandoq; vna, cùm simul tangunt, quandoq; duę, cùm diuiduntur, fiunt. Quare neq; iam compositis sunt, sed corruptæ sunt, & diuisis sunt, cùm anteà non essent. Punctum nanq; indiuisibile, non est diuisum in duo. Cæterùm si gene-

rantur,& corrumpuntur,ex aliquo fiunt.Similiter autem se habet & circa nunc,quod est in tempore: nec hoc enim contingit generari, & corrumpi,sed tamen aliud esse semper videtur,cùm non substantia aliqua sit. Patet autem quòd etiã circa puncta,lineas,& superficies,similiter se habet:eadem enim ratio est.Cuncta nanque similiter aut fines,aut diuisiones sunt.

Cap. v i.

OMnino autẽ aliquis dubitabit, quare oportet alia quædã prẽter sensibilia, & media quẽrere,vtputa eas,quas ponimus, species. Si enim propterea quòd mathematica quidẽ ab iis,quæ hîc sunt,alio quodã differũt,in eo sanè,quòd plura eiusdẽ speciei sunt,nihil differunt:& ideo non erunt eorum principia,numero determinata,sicuti etiã hîc literarũ numero quidẽ non sunt,omniũ principia determinata,sed speciei:nisi quis,huius syllabæ,& huius vocis accipiat.Harum enim,numero etiam determinata erunt.Similiter etiã de mediis.Infinita etenim etiam illic sunt,quæ eiusdem speciei sunt.Quare si præter sensibilia,& mathematica, nõ sint alia quædam,qualia dicunt quidã species esse,nõ erit vna numero,& specie substantia:nec entiũ principia aliqua numero aliquot,sed specie erunt. Si itaq; hoc necessarium est,& species propterea necesse est esse.Etenim quanquàm nõ bene declarent,qui hæc dicũt,hoc tamẽ est,quod volũt:& necesse est eis hoc dicere,quòd specierũ vnaquæq; substãtia quædã sit,& nulla secundum accidens.At verò si ponemus species esse,& principia vnum numero,non specie esse diximus,quę impossibilia necesse est accidere.His autẽ propè est dubitare,vtrũ potẽtia,an alio quodam modo elementa sint.Si enim alio quodã modo,erit aliquid aliud principiis prius:potẽtia nãq;,prior illa causa est.Nõ est autẽ necesse,vt omne,quod potẽtia est,illo modo se habeat.Quòd si eleméta potentia sunt,contingit nihil entium esse.Possibile enim est esse,etiã quod nondũ est.Fit enim quod non est:sed nihil eorum fit,quæ esse impossibilia sunt.Et his itaq; de principiis dubitationibus,ne cesse est dubitare.Et vtrũ vniuersalia sint,an (vt dicimus)singularia.Si enim vniuersalia,nõ erunt substãtiæ.Nihil enim cõmunium,quod quid,sed quale quid significant.Sed substantia,quod quid. Quòd si quod cõmuniter prædicatur,quod quid sit,& exponi possit,multa animalia erũt ipse Socrates,& homo,& animal.Si singula quidẽ,quod quid & vnũ significãt.Si igitur principia vniuersalia sunt,hæc accidunt. Quòd si non vniuersalia sint,sed vt ipsa singularia,nõ erũt scibilia.Ipsius enim vniuersalis,omnium scientiæ sunt. Quare erũt alia principia priora de principiis vniuersaliter prædicata,si sint quidem eorũ futura scientia.

ARISTOTELIS STAGIRITAE METAPHYSICORVM,

LIBER QVARTVS.

Cap. i.

EST quædam scientia,quæ speculatur ens,prout ens est,& quæ ei per se insunt.Hæc autẽ,nulli earũ,quæ in parte dicuntur,eadem est:nullæ nanq; cæterarum,vniuersaliter de ente,prout ens est,considerant: sed etiam aliquã partẽ abscindentes, quod ei accidit speculantur, vt mathematicæ scientiæ.Cùm autẽ principia,& supremas causas quæramus,patet quòd alicuius naturę per se necesse est eas esse.Si igitur illi etiã, qui entiũ elementa quęrunt,ista principia quęrẽbãt,necesse est etiã eleméta entis nõ secundũ accidẽs esse,sed,put entia sunt.Quare nobis quoq; entis,prout entis,primas causas accipiendum est.

Cap. i i.

ENs autem multipliciter quidem dicitur,verùm ad vnum,vnãmq; quandã naturam:& non æquiuocè,sed quemadmodum omne sanum ad sanitatem: quoddam eo quòd conseruat:quoddam,eo quòd facit: quoddam eo quòd signum sanitatis: quoddam verò,capax eius est: & medicinale,ad medicinam.Quoddam enim eo,quòd habet medicinã, medicinale dicitur: quoddam propterea, quòd naturã aptum ad eam sit: quoddam propterea, quòd opus medicinæ sit. Eodem modo cætera quoq; accipiemus,ita & ens multipliciter quidẽ dicitur,sed totum ad vnum principium. Quædã enim, quoniam substantiæ,entia dicuntur: quædam,quoniã passiones substantiæ:quędam,quoniam via ad substantiam, aut corruptiones, aut priuationes,aut qualitates,aut effectiua,aut generatiua substantiæ,siue eorum,quæ ad substantiã dicuntur,aut ad aliquorum ex his negationes,aut substantias. Quare & ipsum non ens,esse non ens dicimus. Quemadmodum igitur sanorũ omniũ vna scientia est,ita & de cæteris est.Nõ enim solùm eorum,quæ secundum vnum dicuntur,verũ etiã eorum,quæ ad vnam naturã dicuntur,vnius scientiæ est speculari.Etenim hæc etiam quodam modo secundum vnũ dicuntur.Patet itaq; vnius esse,& entia prout entia speculari.Vbíque autem propriè primi,& ex quo cætera pendent,& propter quod dicuntur,scientia:quòd si hoc substãtia est, oportet profectò,vt substantiarũ principia,& causas

causas philosophus habeat. Omnis autẽ generis, & sensus vnus vnius,& scientia:veluti grammatica vna existẽs,omnes voces speculatur. Quare entis quoq; quot species sunt,& species specierũ speculari,vnius scientiæ genere est.Si itaq; ens,& vnum idem,ac vna natura sunt,propterea quòd se inuicem sequũtur quẽadmodũ principiũ,& causa,nõ quòd vna ratione significãtur,nihil quidẽ refert, si etiã similiter putabimus,quinimò magis prodesit.Idem enim vnus homo,& ens homo,ac homo: & nõ significat diuersum aliquid secundũ dictionẽ repertã, id est homo,& homo, & vnus homo. Patet autẽ quòd nõ separatur ens nec in generatione, nec in corruptione. Similiter & de vno. Quare manifestũ est,quòd additio in his idẽ significat:& quòd vnũ nihil aliud est,prẽter ens.Item, cuiusq; substãtia,vnũ est,nõ secũdũ accidẽs:similiter & ipsum ens,quoduis.Quare quot vnius species,totidẽ & entis sunt.De quib⁹ ipsum quid est speculari,eiusdẽ genere scientiæ est.Dico autẽ,vtputa,de eodẽ,& simili,cæterisq; huiusmodi.Ferè autẽ omnia cõtraria,ad hoc principiũ reducũtur, Cõsiderata sunt autẽ hæc bis in electione cõtrariorũ,tóq; philosophiæ partes sunt,quot substãtiæ.Quare necesse est,vt aliqua earũ prima,& alia sequẽs sit.Sunt autẽ súbinde habẽtia genera ipsũ vnũ,& ens.Quare etiã sciẽtiæ sequẽtur ista. Philosophus nã ⁊ est,vt ille,qui mathematicus dicitur.Et hæc enim habet partes.Ac prima quędã,& secũda sciẽtia est.Cęterę quoq; cõsequẽter,in mathematibus.Cæterũ vnius est opposita speculari, vni verò opponitur pluralitas,negationẽ verò,& priuationem vnius est speculari,propterea quod vtroq; modo vnũ speculatur id,cui⁹ est negatio, aut priuatio,siue quę simpliciter dicitur,quod nõ inest illi,siue alicui generi.Ibi siquidẽ vni differẽtia est, prẽter illud,quod in negatione. Negatio nãq; absentia illi⁹ est. In priuatione verò,& subiecta quædã natura fit,de qua priuatio dicit. Vni autẽ pluralitas opponitur.Quare etiã prædictis opposita,diuersum,dissimile,& inæquale,& quę cũq; alia,quæ aut secundũ eadẽ dicũtur,aut secũdum pluralitatẽ,& vnitatẽ cognoscere,dictæ sciẽtiæ est.Ex quibus vnũ quiddã est,scilicet cõtrarietas.Cõtrarietas enim differẽtia quædã: differẽtia verò,diuersitas: Quare cũ vnũ multipliciter dicatur,hæc quoq; multipliciter quidẽ dicẽtur,vnius tamẽ & cũcta cognoscere.Nõ enim si multipliciter,ideo alterius.Sed si neq; secundũ vnũ,neq; ad vnũ rationes reducũtur,tunc alterius.Cũ autẽ ad primũ cũcta reducũtur,vtputa quotcũq; vnũ dicũtur ad primũ vnũ,similiter de eodẽ,& diuerso,& cõtrariis dicẽdũ se habere.Quapropter diuidẽdo quoties singula dicũtur,sic attribuẽdũ est ad primũ in vnoquoq; prædicamẽto,quomodo ad illud dicitur:quędã,eò quòd habẽt illud:quędã,eò quòd faciunt:quædã secundũ alios huiusmodi modos dicẽtur. Manifestũ itaq; quod in dubitationibus dictum est,vnius esse,tam de his,quã de substãtia rationẽ habere.Hoc autẽ vnũ erat eorũ, quæ in dubitationib⁹ diximus.Et philosophi est, de omnibus posse speculari.Si enim nõ philosophi,quis erit,qui cõsiderabit,si idẽ Socrates †,& Socrates sedens? aut si vnũ,vni cõtrariũ? aut quid est cõtrariũ,aut quoties dicitur.Similiter de cæteris quoq; huiusce modi.Cùm itaq; vnius prout vni⁹,& entis prout entis,hæ per se passiones sint, & non prout numeri, aut lineæ, aut ignis, patet quòd illius scientiæ est,& quid est cognoscere,& accidẽtia eis.Et nõ in hoc errãt,qui de his cõsiderant,tanquã nõ philosophãtes,sed quoniã substãtia,de qua nihil sciunt,prior est.Nam quẽadmodum & numeri,prout numerus est,propriæ passiones sunt,vt imparitas, paritas, cõmensuratio, æqualitas, excessus, defectus, & hæc tum absolutis, tum mutuò relatis insunt numeris, similiter solido,& immobili,& mobili,& leui,& graui aliqua propria sunt,ita & enti,prout ens est,quædã propria sunt.Et hæc sunt,de quibus veritatẽ cõsiderare,philosophi est.Signũ autẽ est,quòd dialectici,& sophistæ eandẽ quidem,quã philosophus subeunt figurã: sophistica enim,apparens solùm sapientia est.Dialectici quoq; de omnibus disputant:ens verò cõmune omnibus est.Disputãt autẽ de his scilicet,eò quòd hæc propria philosophiæ sunt.Circa idẽ enim genus,sophistica,& dialectica versatur cum philosophia.Verũ philosophia, ab hac quidẽ modo potestatis,ab illa verò electione vitę differt.Dialectica autẽ est tẽtatiua,de quibus philosophia est cognitiua:sophistica verò apparẽs,existẽs verò minimè.Item,cõtrariorũ altera coordinatio priuatio est,& cũcta ad ens,& nõ ens,& vnũ,& pluralitatẽ reducũtur:vtputa status quidem vnius est,motus verò,pluralitatis.Entia verò,& substãtia ferè cuncti cõcedunt ex cõtrariis cõpositã esse.Omnes etenim principia aiunt esse cõtraria: quidã,par & impar:quidã calidũ & frigidũ:quidã finẽ & infinitũ:quidam amicitiã & cõtentionẽ.Cætera quoq; omnia,videntur reducta ad vnum,& pluralitatẽ.Accipiatur autẽ reductio à nobis, in primis principia, & omnino, & quæ ab aliis,in hęc tanquã in genera cadunt.Manifestũ itaq; ex his etiã est,quòd vnius sciẽtiæ est ens, prout ens est, speculari. Cuncta etenim, aut cõtraria, aut ex cõtrariis, principia verò contrariorũ,vnum & pluralitas.Hęc autẽ,vnius sciẽtię, siue secundũ vnum dicãtur,siue nõ, sicuti fortassis,& veritas se habet.Et quãuis vnum multipliciter dicatur,ad primũ tamen cætera reducentur: & contraria,similiter. Ac propterea & si ens,aut vnum nõ est vniuersale,& idem in omnibus,aut separatũ,sicuti fortassis nõ est,hæc nihilò minùs ad vnum,illa verò cõsequẽter.Et propterea,non est geometrę,quid cõtrariũ,aut perfectũ,aut vnũ, aut ens,aut idẽ,aut diuersum sit,speculari,nisi ex suppositio. Quòd igitur vnius sciẽtiæ,est ens,prout ens est,& quæ ei prout enti insunt,speculari manifestũ est:& quòd non solùm substantiarum, verùm etiam eorum,quæ substantiis insunt, eadem speculatiua est, ac illorum, quæ dicta sunt, & de priori & posteriori, & genere & specie, & toto & parte,cæterisque huiusmodi.

Cap. i i i.

DEscendũ autẽ est,vtrũ vnius,an alterius sciẽtiæ est,de iisce,quæ in themaribus dignitates nominãtur,& de substãtia speculari,patet vtiq; quòd vni⁹ est,& eius,quæ philosophi est,consideratio. Omnibus enim entibus insunt,sed nõ alicui generi separatim ab aliis.Et omnes quidẽ vtuntur,quia entis,

stans,

Universidad de Deusto Biblioteca

prout entis sunt. Vnumquodq; autẽ genus, ens. At eatenus vtuntur, quatenus eis satis est. Hoc autẽ est, quantum illud continet genus, de quo demõstrationes afferunt. Quare cùm pateat, quòd prout entia sunt, eis insunt, (hoc nanq; eis commune est) illius de his speculatio est, cuius est, de ente, prout ens est, cognoscere. Propter quod nemo eorum, qui particulariter cõsiderant, conatur aliquid de eis, siue quatenus vera, siue non, dicere. Nec enim geometra, nec arithmeticus, sed natura lium quidã meritò hoc facientes. Soli nanq; putabãt, & de tota Natura, & de ente cõsiderare. Cùm autem aliquis adhuc superior naturali sit (Natura nanq; vnum quoddã entis genus est) illius vniuersalis, & circa primam substantiam speculatiui, profectò fuerit de his etiã consideratio. Est autem physica, sapientia quędã, sed nõ prima. Quęcunq; verò, quidã eorum, qui de veritate dicunt, quonã modo oporteat admitti, dicere conantur, propter ignorantiam Analiticorum hoc faciunt. Oportet enim accedere, hæc edoctum, sed nequaquam, dum audiunt, quærere. Quod itaq; philosophi, & eius, qui de tota substantia, quoad Natura fert, speculatur, etiã de principiis syllogisticis est cõsiderare, manifestũ est. Decet autẽ illum, qui maximè circa quodq; genus cognoscat, vt dicere habeat certissima rei principia. Quare & illum, qui de entibus, prout entibus, omniũ certissima, hic autẽ est philosophus. Omniũ autẽ certissimũ principiũ est, circa quod impossibile est mentiri. Notissimũ etenim vt huiusmodi sit, necesse est: circa nanq; illa, quæ nõ cognoscunt, decipiuntur omnes. Et nõ ex suppositione: quod enim necesse est illũ habere, qui quoduis entiũ intelligat, hoc nõ est suppositio. Quod autẽ cognoscere illũ necesse est, qui aliquid cognoscat, necesse est, vt veniat habens illud. Quod igitur tale principium, omnium certissimum est, patet. Quid autẽ illud sit, déinceps dicamus. Idem enim simul inesse, & non inesse eidẽ, & secundũ idem, impossibile est. Et quęcũq; alia annotaremus, sint ad logicas difficultates annotata. Hoc autẽ omnium est principiorum certissimum: habet etenim dictã annotationẽ. Impossibile nanq; est, quempiã idem putare esse & nõ esse, quẽadmodum quidã Heraclitũ dicere arbitrabantur. Non enim necesse est, quæcunq; quis dicat, ea etiã putare. Quod si non cõtingit inesse eidem cõtraria, annotentur autem à nobis, etiã huic propositioni consueta, contraria verò opinio opinioni est, quę contradictionis est. Patet itaq;, quòd impossibile est, simul eundem idem arbitrari esse, & non esse: simul etenim haberet opiniones contrarias, qui de ea re haberetur mẽdax. Quare omnes demõstrationes ad hãc vltimã opinionem reducunt. Natura etenim hæc cęterarũ quoq; dignitatum omniũ principiũ est.

Cap. IIII.

VNt autem quidam, qui (vt diximus) ipsi quoq; dicũt cõtingere idem esse, & nõ esse, & ita arbitrari. Vtuntur autem hac oratione multi quoq; eorũ, qui de Natura tractant. Nos autem nunc accepimus, tanquã impossibile sit, de eodem simul esse, & non esse. Et per hoc monstrauimus, quòd certissimum hoc cunctorũ principiorum est. Conãtur autem quidam hoc quoque probare, propter ignorantiã. Est etenim ignorantia, nescire quorũ oportet quærere demonstrationẽ, & quorum nõ: etenim omnino impossibile est, omnium esse demonstrationẽ. In infinitũ nanq; progrederetur: quare nec hoc modo esset demõstratio. Si autem aliquorum nõ oportet quærere demonstrationẽ, quod magis principium esse tale iudicarent, dicere nõ haberent. Est autẽ etiã de hoc demonstrare, redarguẽdo quod impossibile est, dummodo aliquid dicat, qui dubitat. Quòd si nihil, ridiculũ est quærere rationẽ ad eum, qui nullius habet rationem, quatenus nullã habet rationẽ: similis nanq; plantę talis est, prout talis est. Demonstrare verò redarguẽdo, dico differre à demõstratione: quia qui demõstraret, videretur quærere quod à principio, cùm aliter huiusce causa sit redargutio, & nõ demonstratio. Principiũ verò ad hæc omnia, non petere vt aut esse aliquid, aut non esse dicat: hoc enim fortasis aliquis esse putaret, quod à principio petere, sed aliquid, significare & sibi ipsi, & alteri. Hoc enim necesse est, siquidẽ aliquid dicat. Quòd si nõ, tali nõ esset sermo, nec sibi ad se ipsum, nec ad aliũ. Si autẽ aliquis hoc cõcedat, erit demonstratio. Iam enim erit aliquid determinatum. Attamen nõ qui demonstrat, sed qui sustinet, causa est. Tollẽs enim orationẽ, sustinet orationẽ. Primò igitur manifestũ est, hoc ipsum verũ esse, quòd nomen esse hoc, aut non esse significat. Quare nõ vtiq; omne ita, & nõ ita, se habet? Item, si homo vnũ significat, sit autẽ hoc animal bipes: dico autẽ vnum significare hoc, si hoc est homo: si quid homo sit, homo est homini esse. Nihil autẽ differt, etiam si plura quis significare dicat, solùm sint determinata: imponeretur etenim cuilibet orationi aliud nomẽ. Dico autẽ vtputa, si nõ dicat hominẽ vnũ significare, sed multa, quorum vnius quidẽ vna oratio, animal bipes, sint autem cæterę quoq; plures, determinatæ verò numero: imponeretur etenim propriũ nomẽ secundum quanq; orationẽ. Quòd si non poneretur, sed infinita significare dicat, manifestũ est, quòd non esset oratio. Non vnum enim significare, nihil est significare. Nominibus verò nõ significantibus perit ipsa vera disputatio, & ad inuicem, & ad se ipsum. Nihil enim intelligere cõtingit, nihil vnum intelligentes. Quòd si cõtingit, imponetur nomẽ huic rei, vnũ. Nomen, itaq;, vt à principio dictum est, sit aliquid significans, & vnũ significans. Non potest igitur homini esse significare id, quod nõ esse homini, si homo quidẽ nõ solũ de vno, sed etiã vnũ significat. Non enim hoc dicimus vnũ significare, quod de vno. Hoc enim modo, musicum etiam & albũ, & homo, vnũ significarent: quare vnum, omnia erunt: vniuoca nanq;, & nõ erit esse, & nõ esse idem, nisi secundũ æquiuocationẽ: sicuti si quem nos hominẽ nominamus, alij nõ hominem vocarent. Quod autẽ dubitatur, non est hoc si cõtingit simul idem esse, & nõ esse hominẽ nomine, sed re. Si autem nõ alterũ significat homo, & non homo, patet quòd nec nõ esse homini ab eo, quod est esse homini. Quare homini esse, erit non homini esse: vnum nãq, erit. Hoc enim significat vnum esse, sicuti tunica & vestis, si ratio vna. Si autẽ erit vnũ, vnum significat homini esse, & nõ homini. Verùm

monstra

monstratum est, quòd aliud significat, si quid est verum dicere, quòd homo sit animal esse bipes. Hoc enim erat, quod significabat homo. Si autem necesse est, non potest idem non esse animal bipes. Hoc nanq; significat ipsum necesse esse, quod impossibile est, non esse hominem. Non contingit ergo simul verum esse, idem dicere hominem esse, & non esse hominem. Eadem ratio est & de non esse hominem. Homini nanque esse, & non esse homini, diuersum significat. Siquidem & album esse, & hominem esse, diuersum. Multo enim magis, illud opponitur. Quare diuersum significat. Si autem album aliquis dicat vnum & idem significare: rursus idem dicemus, quod & anteà dictum est, quòd omnia vnum sunt, & non solùm opposita. Quòd si hoc non contingit, accidit quod dictum est, si ad interrogatum respondeat. Si verò simpliciter interroganti, addat etiam negationes, nõ respondet ad interrogatum. Nihil enim prohibet idem & hominem, & album, & alia infinita multitudine esse. Attamen interroganti si verè est dicere hoc hominem esse, an non, id respondendum est, quod vnum significat, & nõ addendum quod & album, & magnum. Impossibile nanq; est, accidentia, cùm infinita sint, percurrere. Aut igitur omnia percurrat, aut nullum. Similiter & si infinities idem esset homo, & non homo, interrogatus si homo est, non debet vnà cum eo, quod simul etiam non homo est respondere, nisi certa quoque quæcunq, accidunt, quæcunque homo est, aut non est respondeat. Quod autem si non fecerit, non disputat. Et qui hoc dicunt, omnino perimunt substantiã, & quod quid erat esse: necesse est nanq; eis dicere omnia accidere, & ipsum homini esse, aut animal esse non esse. Si enim quicquam erit ipsum homini esse, hoc non erit non homini esse, aut non esse homini, tametsi hæ sunt eius negationes: vnum nanque erat, quod significabat, & hoc erat alicuius substantia. Substantiam verò significare, est quod non est ei esse aliud quippiam. Si autem ipsum homini esse, est ei ipsum non homini esse, aut non esse homini, aliud erit. Quare necesse est eis dicere, quòd nullius, talis ratio erit, sed omnia secundum accidens: hoc enim substãtia, & accidens differunt. Albedo etenim homini accidit, quoniã est quidem albus, sed nõ est ipsa albedo. Si autem omnia secundum accidens dicuntur, nihil erit primum vniuersale. Si autem accidens semper de aliquo subiecto significat prædicationem, necesse est in infinitum progredi. Sed impossibile est. Plura enim quã duo, non conueniunt. Accidens enim non est accidenti accidens, nisi quia vtrunque eidem accidit: Dico autem veluti album est musicum, & hoc album, quoniam vtrunque homini accidit: sed non ita Socrates musicus, quoniam vtrunq; alicui alteri accidit. Cùm itaque quædam ita, quædam aliter accidentia dicantur, quæcunque ita dicuntur vt album Socrati, non possunt infinita sursum versus esse, vt Socrati albo alterum aliquod quoq; accidens. Non enim fit vnum, quod ex omnibus nec albo aliquid aliud accidens erit, vtputa musicum. Nõ enim magis hoc illi, quã illud huic accidit. Et adhæc distinctum est, quòd quædam ita accidunt, quædã vt musicum Socratẽ. Quotcunq; verò hoc modo, nõ accidenti accidit accidens: sed quotcunque, illo modo. Quare non omnia secundum accidens dicentur. Erit ergo aliquid tanquam substantiam significans. Quod si est, monstratum est quòd impossibile est simul cõtradictiones prædicari. Item, cõtradictiones simul veræ de eodem omnes, patet quòd omnia erunt vnum: erit etenim idem & triremis, & paries, & homo, si de omni contingit quicquã affirmare, aut negare. Sicuti illis necesse, qui Protagoræ opinionem sequuntur. Si enim cuiquã videatur homo non esse triremis, patet quòd non erit triremis: sed etiã est, si contradictio quidem vera est. Et certè fit quod Anaxagoras aiebat, simul omnes res esse, ita vt nihil verè vnum sit. Indefinitum itaq; videntur dicere. Et putantes de ente tractare, de nõ ente dicunt. Quod enim potentia, & nõ actu est, illud est indefinitum. At verò dicenda est eis de omni, aut affirmatio, aut negatio. Inconueniens nanq; est, si cui sua quidem negatio inerit, alterius verò, quod non ineat ei, non inerit. Dico autem, vtputa si verum est dicere de homine, quòd nõ est homo, manifestum est, quòd etiã nõ triremis est. Si affirmatio igitur, necesse est etiã negationem inesse. Quòd si affirmatio nõ ineat, negatio tamen inerit, magis quã quæ ipsius est. Si igitur & illa ineat, inerit triremis negatio: & si hæc, etiam affirmatio. Hæc igitur eis accidunt, qui hanc orationem dicunt, & quòd non est necesse, aut affirmare, aut negare. Nam si verum est quòd homo, & nõ homo, patet quòd nec homo, nec nõ homo erit. Duorum enim, duæ negationes. Quòd si illa ex vtrisque vna, & hæc vna profectò proposita esset. Item, aut in omnibus ita se habet, & est album, & nõ album, & ens & non ens: & circa cæteras affirmationes & negationes simili modo, aut non, sed circa aliquas, circa verò aliquas non. Et si non circa omnes, istæ vtique certæ essent. Quòd si circa omnes, rursus ac de quibuscunque est affirmare, etiam negare est: & de quibuscunque negare, etiam affirmare: aut de quibus quidem est affirmare, etiam negare est: de quibuscunq; verò negare, non de omnibus est affirmare. Et si ita esset, Aliquid vtique pro certo non ens, & hæc firma opinio. Quòd si ipsum non esse, certum quid, & notum est, notior erit opposita affirmatio. Quòd si quodcunque est negare, similiter etiam affirmare necesse sit, aut verum est diuidendo dicere, vtputa album, & rursus quod non album, aut non. Et si non est verum diuidendo dicere, neque dicit hæc, nihilque prorsus sunt illa sanè, quæ non sunt, quo loquentur, aut ambulabunt? Et, vt etiam anteà dictum est, omnia vnum erunt: & homo, Deus, triremis, ac eorum contradictoria, idem erunt. Quòd si de quocunque similiter, nihil aliud ab alio differret. Nam si differret, hoc verũ, & proprium erit. Similiter autem & si diuidentẽ vera dicere contingit, quod dictum est accidit: & adhæc, quòd omnes vera dicerent, omnésq; mentirentur, ipséque se ipsum mentiri concederet: simul autem manifestum est, quòd de nullo est ad eum consideratio: nihil enim dicit. Neq; enim ita, neq; non ita ait, sed ita, & non ita. Et rursus his ambobus negationem, quòd nec ita, neq; non ita. Nam si nõ, esset aliquid vtiq; determinatũ. Item, si cùm affirmatio vera sit, negatio falsa, & cùm hęc vera sit, affirmatio falsa est, nõ sit simul idem affirmare, & negare verè. Sed dicent fortasis, hoc esse, quod à principio posi-

situm est. Item, vtrum ille quidem, qui quanq; rem aut aliquo modo se habere existimat, aut nō se habere mentitur, qui verò ambo, verum dicit? Nam si verum dicit, quid aliud, quod dicitur, est, nisi quòd talis natura entium est? Quòd si non iste, sed ille magis dicit verum, qui illo modo existimat, iam ali quo modo se haberent existentia: & hoc verum esset, & non simul etiam, non verum. Quòd si cuncti similiter & mentiuntur, & verum dicunt, nec loqui, nec dicere quicquam tali homini possibile est: simul enim eadem, & non eadem dicit. Quòd si nihil existimat, sed similiter arbitratur, & non arbitratur, quídnam differat à plantis? Vnde & maximè manifestum est, quòd nemo, nec cęterorum, nec eorum, qui hanc orationem dicunt, ita affectus est. Cur enim Megara vadit, & non quiescit ire putans? nec mox à diluculo ad puteum, aut ad præcipitium aliquod pergit? Sed videtur veritus, tanquam non similiter non bonum, & bonum esse putans cadere in illa. Patet itaque quòd hoc quidem melius esse putat, illud verò minimé. Si autem hoc, necesse est, vt & hoc quidem hominem, illud verò non hominem, & hoc quidem dulce, illud verò non dulce putet. Non enim æqualiter omnia quærit, & putat, cū melius esse bibere aquam, aut hominem visitare arbitratus, déinde quærat ea, attamen oportebat, si similiter eadem essent homo, & non homo. Sed (vt dictum est) nemo est, qui non videatur aliqua veritus, aliqua non. Quare videtur, quòd omnes arbitrantur simpliciter se habere, etsi non circa omnia talem circa melius, & deterius. Quòd si non scientes, sed opinantes, multò magis curandum esset de veritate, sicuti & infirmo existenti, quàm sano, de sanitate. Opinans nanque ad scientem, non sanè ad veritatem dispositus est. Item, etsi quàm maximè omnia ita, & non ita se habeant, attamen ipsum magis & minus inest entium naturæ. Non enim similiter paria esse, duo, ac tria dicemus. Nec eodem modo mentitus est, qui quatuor esse putet quinque, aut qui mille. Si itaque non similiter, patet quòd alter minus. Quare magis verum dicit. Si igitur quòd magis est, propinquius est, profectò erit aliquid verum, cui propinquius est, quod magis verum est. Quod si non est, at iam saltem aliquid est certius, & verius. Et ita ab illa intemperata oratione remoti erimus, quæ prohibet quicquā mente determinare.

Cap. v.

EX eadem verò opinione, Protagoræ quoque oratio est. Et similiter est necesse, ipsas ambas, aut esse, aut non esse. Si enim omnia, de quibus opinātur, quæq; apparent, vera sint, necesse est omnia simul vera & falsa esse. Siquidem multi contraria inuicem opinantur, ac eos, qui non opinantur eadem, quæ ipsi mentiri putant. Quare necesse est idem esse, & non esse. Quod si est, necesse est omnia, de quibus opinentur, vera esse. Oppositа nanque opinantur qui mentiuntur, & qui verum dicunt. Si igitur ea, quæ sunt, ita se habent, verū omnes dicunt. Quòd itaq; ambæ orationes ex eadem mente sint, patet. Nō est autem idem omnes conueniendi modus. Quidam enim persuasione, quidam verò vi indigent. Quicunque nanq; propterea quod dubitent, ita existimarunt, horum ignorantia sanabilis est. Non enim ad sermonem, sed ad mentem eorum obuiatio est. Quicunq; verò sermonis gratia dicunt, horum sanatio, redargutio est: & eius sermonis, qui in voce, & eius, qui in nominibus. Aduenit autem illis, qui dubitant, hæc opinio, à sensibilibus. Illa quidē, qua dicitur, simul contradictoria, & contraria esse, videntibus ex eodem contraria fieri. Si igitur non est possibile quod non est fieri, præxtitit similiter vtrunq; ens. Sicut Anaxagoras omne in omni misceri ait, atque Democritus. Etenim hic quoque vacuum & plenum similiter in quacunque parte esse: atqui horum hoc quidem ens, hoc verò non ens esse. Ad illos itaq;, qui ex his ita arbitrantur, dicemus quòd quodam modo quidem verè dicunt, quodam modo verò ignorant. Ens nanq; dupliciter dicitur. Quare aliquo modo quidem possibile est aliquid ex non ente fieri, aliquo verò modo, nō est. Simúlq; idem ens, & non ens esse, sed non secundum idem ens. Potentia nanq; contingit, simul idem cōtraria esse, actu verò minimé. Item eos efflagitabimus aliā quoq; substantiam entium existimare, cui neq; motus, neq; corruptio, neque omnino generatio insit. Similiter autem veritas in iis quoq;, quæ apparēt, quibusdam ex sensibilibus aduenit. At enim verum nō pluralitate, neq; paucitate, iudicari censere debent. Idem autem quibusdam gustantibus, dulce, quibusdam amarum esse videtur. Quare si omnes ægrotarēt, aut omnes insanirent, duo verò, vel tres sani, aut mentis cōpotes essent, hi vtiq; videri possent ægrotare, ac insanire, cæteri verò minimé. Itē multis aliorum animalium contraria apparerent quā nobis, ac nostrūm cuiq; nō eadem ad se ipsum semper secundum sensum apparent. Qualia igitur horum vera vel falsa, non est manifestum. Nihilò minùs enim magis hæc, quàm illa vera sunt, sed æqualiter: propter quod Democritus, aut nihil esse verum, aut nobis ignotū esse ait. Et simpliciter propterea quòd sensum quidem prudentiā putant, hāc verò alterationem esse, quod secundum sensum apparet, necessariò verum aiunt. Ex his enim & Empedocles, & Democritus, cæterorum quoque singuli, talibus opinionibus irretiti sunt. Empedocles etenim habitu mutato, prudentiam quoq; mutari ait. Ad præsens nanque prudentia hominibus augetur. In aliis quoq; dicit, quòd quatenus alterantur, eatenus semper etiam altera sapere eis affuit. Parmenides quoque eodem asserit modo. Vt enim quisque complexio membrorum flexibilium se habet, ita intellectus hominib⟨us⟩ adest. Idem nanq; est, quod sapit membrorum natura hominibus, & omnibus, & omni. Quod enim plus est, intelligentia est. Anaxagoræ autem sententia, ipsa quoq; à quodam suorum necessariorum memoriæ tradita est. Quòd talia eis entia erunt, qualia ea esse putarint. Homerū etiam talem aiunt opinionem habere videri: quippe qui faciat Hectorem, cùm à vulnere insaniret, iacēre, aliud sapientem, tanquam & insanientes saperent quidem, sed non eadem. Patet itaq; quòd si vtrāq; prudentia est, entia quoq; simul ita & nō ita se habent. Qua ex re difficillimū, quod sequitur est. Si enim qui maximè possibile verum vident, ij autē sunt, qui maximè illud quærunt, & amant, ij tales opiniones habent, & talem de veritate sententiam ferunt, quomodo nō secordia illis sit, qui philosophari

phari conantur? nam quærere veritatem, non esset nisi volucres persequi. Causa verò huius opinionis his fuit, quia veritatem quidem de entibus considerabant: entia verò, sola arbitrati sunt, sensibilia esse. In his autem, magna indeterminati natura ineit, & eius, quod ita ens est, vt prædiximus. Quare veri similiter quidem, sed non verè dicunt. Ita enim magis conuenit dicere, quàm vt Epicharmus in Xenophanem. Ita cùm hanc omnem Naturam moueri viderent, de eo autem, quod mutatur, nihil verificari, circa illud, quod omnino mutatur, nihil verificari posse putabant. Ex hac enim existimatione, summa illa eorum opinio pullulauit, qui se Heraclitum sequi affirmabant, qualem & Cratylus habebat, qui tandem nihil putabat dicere oportere, sed solum digitum mouebat, & Heraclitum, quòd bis dixisset in eundem fluuium non esse intrare, reprehendebat: ipse enim existimabat, ne semel quidem. Nos autem ad hanc etiam rationem dicemus, quòd id, quod mutatur, cùm mutatur, habet aliquam veritatem, non esse putare. At hoc etiam ambiguum est. Abiiciens enim habet aliquid eius, quod abiicit, ac necesse est, aliquid etiam eius, quod fit, esse. Et simpliciter si corrumpitur, erit aliquid ens. Et si fit, necesse est esse, ex quo fit, & à quo generatur, & hoc nōn esse in infinitum. Sed his omissis, illa dicamus, quòd non est idem secundum quantitatem, & secūdum qualitatem transmutari. Detur itaq; non permanere secundum quantitatem, attamen secundū speciem, omnia cognoscimus. Item, dignum est reprehendere eos, qui ita arbitrantur, quoniam cùm & ipsorum sensibilium pauciora numero ita se habere viderent, de toto tamen cælo similiter senserunt. Hic enim, qui circa nos est, solùm sensibilium locus, in corruptione & generatione est, qui nulla (vt ita dicam) vniuersi pars est. Vnde iustius fuisset propter illa, ista etiā absoluisse, quàm propter ista, illa condemnasse. Item, manifestum est, quòd & ad istos eadem dicemus, quæ olim dicta sunt. Quòd enim est immobilis quędam natura, ostendendum, & persuadendum est eis. At accidit eis, qui simul dicunt esse, & nō esse, magis dicere quiescere cuncta, quàm moueri. Non enim est, in quo quicquam moueretur: nam omnia omnibus insunt. De veritate verò, quòd non omne, quod apparet, verum sit, primò quidem neq; sensus proprij fallax est. Sed phātasia non est idem, quod sensus. Déinde admiratione dignum est, si hoc dubitant, vtrum tantę sint magnitudines, taléſq; colores, quales eminus, an quales cominus apparent: & vtrum qualia sanis, an qualia ægrotantibus & grauiora vtrum qualia debilibus, an qualia robustis: & vera, vtrum qualia dormientibus, an qualia vigilantibus. Quod enim non arbitrantur, patet: nemo etenim si noctu existimet se Athenis esse, cùm in Libya sit, ad Ariopagum vadit. Item de futuro (vt Plato quoq; ait) non est profectò similiter certa medici, & ignari opinio: vtputa, de futuro sano, aut nō futuro. Item ipsiſmet sensibus, non est similiter certus qui alieni est, & qui proprij: nec illius, qui propè est, & ipsiusmet, sed de colore quidem visus, non gustus de sapore gustus, & non visus, quorum nullus vnquam ait eodē tempore circa idem simul ita, & nō ita se habere. At nec in alio tempore circa passionē dubitarint, sed circa illud, cui passio accidit. Dico autē veluti idem quidem vinum, aut ipsum mutatum, aut corpore mutato, videri possit quandoq; dulce, quandoq; non dulce, sed non ipsum dulce cùm quale est, sit, vnquā mutatum est, sed semper verificatur de eo: & quod futurum est dulce, necessariò tale est: attamē omnes illę orationes, hoc perimunt: & quemadmodū substantiam non esse vllius, ita nec quicquam necessariò esse: necessarium enim non contingit aliter & aliter se habere. Quare si quid necessariò est, nō ita, & non ita habebit, & simpliciter si sensibile solùm esset, nihil esset profectò, cùm animata non essent. Sensus nanq; non esset, neq; sensibilia: itaq; neq; sensiones esse, fortasis verum esset. Sentiētis enim hæc passio est, ipsa subiecta, quæ sensum faciunt, non esse etiam absque sensu. Hoc impossibile est: sensus nanque non ipse est sui ipsius, sed est aliquid aliud etiam præter sensum, quod necesse est prius sensu esse. Mouens enim, natura prius est moto. Et si ad se inuicem dicuntur ipsa eadem nihil minus.

Cap. vi.

VT autem quidam eorum, quibus de his persuasum est, quiq; has orationes solùm dicunt, qui dubitant. Quærunt etenim, quis eum, qui sanus est, & omni no qui circa singula rectè iudicarit, examinet. Tales autem dubitationes similes sunt, ac si quis dubitaret, vtrum dormimus nunc, an vigilamus. Tales nanq; cunctæ dubitationes, idem possunt. De omnibus etenim hi dignum ducunt ratione esse. Principium nanque (& hoc per demonstrationem) accipere quærunt. Quòd autem non est eis persuasum, ex eorum actionibus manifestè apparet: sed (vt diximus) iste eorum affectus est. Ratione nanq; eorum quærunt, quorum non est ratio. Demonstrationis enim principium, non est demonstratio. His quidem facilè hoc persuadebitur. Non enim est difficile perceptu. Qui verò in oratione solùm vim quærunt, impossibile quærunt. Contraria nanque dicere dignum censent, mox contraria dicentes. Si autem nō sunt omnia ad aliquid, sed quædam ipsa per se ipsa sunt, non erit vtiq; verum omne, quod apparet. Apparens enim, alicui est apparens. Quare qui dicit omnia vera, quæ apparent esse, omnia entia facit ad aliquid. Quare obseruandum est iis, qui vim in oratione quęrunt, simúlq; reddere orationē dignum ducunt, quod non quod apparet est, sed quod apparet, cui apparet, & quando apparet, & quatenus, & quomodo. Quòd si reddant quidem orationem, non tamen ita reddant, accidet eis quā primùm contraria dicere. Potest etenim eidem secundum visum quidem mel apparere, gustu autem non. Et cùm oculi duo sint, si sint dissimiles, non eadem vtriq; visui. Cęterùm ad eos, qui propter olim dictas causas, quod apparet verū esse dicunt, & ob hoc omnia similiter esse falsa & vera, nec sanè omnibus eadem apparere, nec eidem semper eadem, sed plerunq; contraria, etiam eodem tempore: tactus etenim duo dicit in digitorum variatione, visus autem vnum. Sed neq; eodem sensu, & secundā idem, & eodem modo, & in eodem tempore: quare hoc esset verum profectó. Sed ob hoc fortasis iis, qui non propter dubitationem, sed orationis gratia dicunt, necesse est dicere, quòd hoc non sit verū,

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed huic verum:& (vt anteà dictum est) necesse est, ad aliquid, & ad opinionem, & ad sensum omnia facere: quare nec factum est, nec erit quicquam, si nemo priùs ordinatus sit. Quod si factum fuit, aut erit, patet quòd non ad opinionem omnia sunt. Item, si vnum ad vnum, aut ad determinatum, & si idem est, & dimidium, & æquale, non tamen ad duplum, quod æquale est: ad opinionem itaq; si idem est homo, & quod opinatum est, non est homo, quod opinatur, sed quod opinatum est. Quòd si vnumquodque ad illud erit, quod opinatur, infinita specie, quod opinatur erit. Quòd igitur omnium certissima opinio est, non esse simul veras oppositas dictiones, & quid illis, qui sic dicunt, accidat, & cur ita dicunt, hæc demum dicta sint. Cùm verò impossibile sit contradictionem simul de eodem verificari, patet quòd neque contraria simul eidem inesse contingit. Contrarium enim alterum non minùs priuatio est: substantiæ verò priuatio, negatio à quodam determinato genere est. Si impossibile itaque est simul affirmare, & negare verè, impossibile est etiam contraria simul inesse: sed aut ambo secundum aliquid, aut alterum secundum aliquid, alterum simpliciter.

Cap. VII.

AT verò nec inter contradictionem possibile est, quicquam medium esse, sed necesse est dicere, aut negare vnumquodque de vno: manifestum autem est primò quidem definientibus, quid verum, quidve falsum est. Dicere nanque ens non esse, aut hoc esse, falsum: ens autem esse, & non ens non esse, verum est. Quare & qui dicit esse, aut non esse, verum dicet, aut mentietur. Sed nec ens, dicitur non esse, aut esse, nec non ens. Item, medium inter contradictionem, aut erit quemadmodum fuscum inter album & nigrum, aut quemadmodum neutrum inter hominem & equum. Si itaque ita est, non mutabitur profectò. Ex non bono nanque in bonum mutatur, aut ex hoc in non bonum. Nunc verò semper apparet: non enim est mutatio, nisi ad opposita, & media. Quod si est medium, etiam sic aliqua erit in album non ex non albo generatio: nunc autem non videtur. Item, omne intellectuale, aut intelligibile, mens aut affirmat, aut negat. Hoc verò ex definitione patet, cùm verum dicat, aut mentiatur. Cùm enim sic cõponens dicat, aut neget, verum dicit: cùm verò sic, mentitur. Item, in omnibus contradictionibus esse oportet, nisi orationis gratia dicatur. Quare neq; verum dicet aliquis, neq; non verum, & præter ens, & non ens. Quare etiam præter generationem & corruptionem, transmutatio aliqua erit. Item, in quibuscunque generibus negatio contrarium inducit, in his etiam erit, vtputa in numeris nec impar, nec non impar, numerus: sed impossibile est, ex definitione autem est manifestum. Item, in infinitum procedet, & entia non solùm sesquialtera, sed etiam plura erunt. Rursus nanque, hoc negare erit ad affirmationem & negationem: & hoc quicquam erit. Substantia nanque eius est alia quædam. Item, cùm aliquo interrogante an album est, dicat quòd non, nihil aliud negauit, nisi ipsum esse: ipsum verò non esse, negatio est. Aduenit autem quibusdam opinio ista, sicuti cæteræ quoque præter communem opinionem sunt. Cùm enim non possint argumenta contentiosa soluere, cedunt orationi, assentiuntque verum esse quod syllogistum est. Quidam itaque ob talem causam dicunt: quidam verò, propterea quod omnium causam quærunt, principium verò ad hos omnes, ex definitione. Fit autem definitio ex eo, quod necessarium est aliquid eos significare. Ratio enim, cuius signum est nomen, definitio fit. Videtur autem Heraclitidem opinio, omnia esse, & non esse, dicens vera omnia tacere. Anaxagoræ verò, esse aliquod contradictionis medium, quare omnia falsa. Cum etiam miscentur, neque bonum, neque non bonum est illud mistum. Quare nihil est dicere verum.

Cap. VIII.

HIs autem determinatis, manifestum est, quòd illa quoque, quæ vno modo, & de omnibus dicuntur, impossibile est esse, vt quidam aiunt, quidam quidem nullum dicentes verum esse. Nihil enim prohibere ita cuncta esse aiunt, vti diametrum commensurabilem esse: quidam verò omnia vera. Fere enim rationes eorum, ex dómque, quæ & Heraclitidem sunt. Qui enim dicit quòd omnia vera, & omnia falsa, etiam separatim, vtranque harum orationum dicit: quare si hæc impossibilia sunt, illa quoque impossibilia esse necesse est. Item patet quòd contradictiones sunt, quas non possibile est simul veras esse, neque falsas. Et si id videri possit magis contingere ex iam dictis, ad has tamen omnes rationes petere oportet, vt in superioribus sermonibus dictum est, non si sit aliquid, aut nõ sit, sed si aliquid significat. Quare ex definitione disputandum est, accipientibus quid verum, quidve falsum significat. Si autem nihil aliud est, quam quod verum est affirmare, aut quod negare falsum est, impossibile est omnia falsa esse. Necesse est enim alteram contradictionis partem, veram esse. Item, si omne, aut affirmare, aut negare necesse est, impossibile est vtraque falsa esse: altera enim contradictionis pars, falsa est. Accidit autem (quod etiam publicè fertur) his omnibus orationibus eas se ipsas perimere. Quæ enim omnia vera dicit, contrariam quoque sibi orationem veram facit: quare suam ipsius non veram: contraria nanque dicit eam non esse veram: qua verò omnia falsa, & hæc se ipsam. Quòd si excipiant illa quidem contrariam, quòd sola non vera est, hæc verò se ipsam, quòd sola non falsa, nihilò minùs infinitas accidit eis petere orationes veras & falsas. Qui enim dicit veram orationem esse veram, consentit huic quòd vera est: hoc verò in infinitum procedet. Clarum autem est, quòd nec illi, qui omnia quiescere dicunt, verum dicunt, nec qui omnia moueri. Etenim si omnia quidem quiescunt, semper eadem vera, & falsa erunt: apparet autem hoc transmutari. Qui enim hoc dicit, aliquando ipse non erat, & rursus non erit. Si verò omnia mouentur, nihil erit verum: cuncta ergo falsa. Sed demonstratum est, hoc impossibile esse. Item, necesse est, ens transmutari: ex aliquo nanque ad aliquid transmutatio. At verò, nec omnia quiescunt, aut mouentur aliquando, semper verò nihil. Est enim quiddam, quod semper mouet ea, quæ mouentur: & primum mouens, ipsum immobile est.

ARIST

ARISTOTELIS STAGIRITAE METAPHYSICORVM,

LIBER QVINTVS.

Cap. I.

PRINCIPIVM, hoc quidem dicitur illud rei, à quo quis primùm mouetur: vtputa, magnitudinis, & viæ: hinc quidem, hoc principium est. Ex oppositò verò aliud principium est illud, vnde quodq; optimè fiat: vt doctrinę, non à primo, ac rei principio, aliquando inchoandum est, sed vnde quis facilius discat. Aliud autẽ, à quo primo insito fit: vt nauis, carina: & domus, fundamentum: animalium quoq; quidam cor, quidam cerebrum: quidam quodcunq; tale contingit, putant. Aliud verò, à quo primo nõ insito fit, & à quo primo natura aptus est motus, & transmutatio inchoari: vt proles, ex patre & matre, & bellum ex contumelia. Aliud porrò id, ad cuius electionem mouentur, quæ mouentur, & mutantur, quæ mutãtur: quemadmodum ciuitatum principatus, potentiæ, regna, & tyrannides principia dicuntur: etiam artes, & ex his maximè architectonicæ. Itẽ, vnde primũ res cognita est, illud quoq; principium rei dicitur: vtputa, demonstrationum suppositiones. Toties autẽ, causę quoq; dicuntur: omnes nanque causę, principia. Omnibus igitur principiis commune est, esse primum, vnde aut est, aut fit, aut cognoscitur. Horum verò quædã intrinsecus, quædam extrinsecus sunt. Quare natura quoque principium est, & elementum, mens etiã, & electio, & substantia, & quod cuius causa. Multis etenim & cognitiones, & motus principium ipsum bonum, & malum.

Cap. II.

CAusa verò vno modo dicitur, ex qua inita aliquid fit, vt æs, statuę, & argentum, pateræ, & horum genera. Alio verò, species, & exemplar. Hęc autẽ est ratio eius, quod quid erat esse, & horũ genera: vt ipsius diapason, duo ad vnũ: & simpliciter, numerus, & partes, quæ in ratione sunt. Item, vnde principiũ mutationis primum, aut quietis, vt qui cõsuluit, causa: & pater, prolis: & simpliciter, faciẽs, eius, quod factũ est: & transmutatiuũ, trãsmutati. Item, vt finis: hæc autem est cuius causa, vt ambulandi sanitas. Propter quid enim ambulat, dicimus vt sanetur. Et cùm ita dicamus, putamus causam reddidisse. Et quæcunq;, inter illud mouens, & finẽ, media fiunt: vt sanitatis, attenuatio, purgatio, medicamẽta, aut instrumenta: omnia etenim hæc finis gratia sunt: differũt verò ab inuicem, eò quòd hæc quidem instrumenta, illa verò vt opera sunt. Causæ itaq; ferè toties dicũtur. At cùm multifariã causę dicantur, accidit multas quoque eiusdem nõ secundũ accidens causas esse: vt statuæ, & ars statuaria, & ipsum ęs nõ secundum aliud quippiã, sed prout statua est: nõ tamen eodẽ modo, sed hoc quidẽ vt materia, illa verò vt vnde motus. Et inuicẽ causas esse: vt laborare, bonę habitudinis: hæc verò, laborãdi: nõ tamen eodem modo, sed hæc quidem vt finis, illud verò principiũ motus. Item, idem aliquãdo cõtrariorũ causa est. Quod enim, cũ adsit, alicuius causa est: idem: cùm abest, causam contrarij nõnunquã dicimus: vt absentiam gubernatoris, naufragij: cuius præsentia, salutis causa erat. Amb æ autem & præsentia, & priuatio: tanquã mouẽtes causæ sunt. Omnes autem nunc dictę causæ, in quatuor incidũt manifestissimos modos: elementa etenim syllabarum, & materia factorũ, & ignis, & terra, & omnia huiuscemodi corporũ, partes quoq; totius, & suppositiones conclusionis, causæ sunt, vt ex quo. Harum verò hęc quidem tanquã subiectum, vt partes: hęc verò tanquã quod quid erat esse, vt totũ, & compositio, & species. Semen verò, & medicus, & cõsiliator, & simpliciter efficiens, omnia vnde trãsmutationis, aut status principium. Cętera verò, tanquã finis, & bonũ aliorum: quod enim cuius causa, optimũ, & finis aliorũ vult esse: nil autẽ differat, bonum id, an apparẽs bonũ dicatur. Hæ itaq; causę, ac tot specie sunt. Modi autem causarũ, numero quidem multi sunt, in pauciores autẽ reducuntur. Dicũtur etenim causæ eam earum, quę eiusdem speciei sunt, multipliciter, prius videlicet, & posterius alia, quàm alia: vt sanitatis, medicus, & artifex: & ipsius diapason, duplum, & numerus, & illa semper, quæ cõtinent quodcunq; particularium. Item, vt ipsum accidens, & eorum genera, vt statuæ, aliter Polycletus, & aliter statuarius, quia accidit statuario Polycleto esse: & ea, quæ cõtinent accidens, vt homo causa statuæ, aut simpliciter animal quoniam Polycletus homo, homo autem animal est. Est autẽ accidentium quoq; aliud alio remotius, & propinquius: vt puta, si albus, & muficus dicantur statuæ causa, & non solùm Polycletus, aut homo. Præter omnes autem, quæ propriæ dicuntur, quæve secundum accidens, aliæ vt potentia dicuntur, aliæ vt agentes: vt ædificij extruendi, ædificator, aut ædificans ædificator. Similiter autem illæ quoque dicuntur de iis quorum causæ sunt: vt huius statuæ, aut statuæ, aut simpliciter imaginis: aut huius ęris, aut æris, aut simpliciter materiæ: & de accidentibus similiter. Item, hæ & illæ, coniunctæ dicentur: vtputa non Polycletus, nec statuarius, sed Polycletus, statuarius. Attamen hæ omnes, multitudine quidem sex sunt. Dicuntur autem dupliciter: aut enim vt singulare, aut vt genus eius: aut vt accidens, aut vt genus accidentis: aut vt coniunctæ aut simpliciter dictæ, item tanquam agentes, aut secundum

Universidad de Deusto Biblioteca

potentiã. Differunt autem, eò quòd agentes quidem & singulares simul sunt, & non sunt tam ipsę, quam illa, quorum causæ sunt: veluti hic medicans, huic conualescenti: & hic ædificator, huic, quod ædificatur. Quòd verò secundum potentiam, non semper corrumpitur enim non simul domus, & ædificator.

Cap. III.

ELementum dicitur, ex quo componitur primo in existenti indiuisibili specie in aliam speciem: vt vocis elementa, ex quibus componitur vox. Et in quæ vltima, diuiditur: illa verò, non amplius in alias voces ab ipsis specie diuersas. Sed & si diuidantur, particulæ tamen eorum eiusdem speciei sunt: vt aquæ particula, a qua: sed non syllabæ. Similiter etiam corporum elementa dicunt, ea dicentes vltima, in quæ corpora diuiduntur. Illa verò, non amplius in alia specie differentia corpora: & siue vnum, siue plura huiuscemodi sint, hæc elementa aiunt. Similiter autem figurationum quoq; elementa dicuntur, ac simpliciter demõstrationum. Primæ enim demõstrationes, quæ in pluribus demonstrationibus insunt, hæ elementa demonstrationum dicuntur. Sunt autem tales, primi, ex tribus per vnum medium syllogismi. Hinc autem metaphoricè appellant etiã elementum, quod vnum, & paruum existens, ad plura vtile sit. Quare & paruum, & simplex, & indiuisibile, elementum dicitur. Vnde & euenit, quæ & maximè vniuersalia sunt, elementa esse: quoniam cùm vnum quodque eorum vnum, & simplex sit, in multis, aut omnibus, aut quàm plurimis inest. Et vnum, & punctum, principia esse viderur. Cùm itaque illa, quæ genera vocantur, vniuersalia, & indiuisibilia sint, (vna enim est ipsorum ratio) genera quidam dicunt elementa: & magis quàm differentiam, quoniã genus magis vniuersale est. Cuicunque enim differentia inest, genus quoque sequitur illud. Cui verò genus, non vtique differentia. Omnibus verò commune est, illud cuiusque esse elementum, quod primum cuique inest.

Cap. IIII.

NAtura verò dicitur vno quidem modo nascentium generatio: vt si quis producta voce dicat Y. Alio verò, ex quo primo in existente generatur, quod gignitur. Item, vnde primus motus in vnoquoque eorum quæ natura sunt, in eo secundum quod ipsum est. Nasci autem dicuntur, quæcunque incrementum per aliud habent, tangendo, & connascendo, aut adnascendo, sicuti embryones. Differt autem connascentia à tactu: hic enim nihil aliud præter tactum necesse est esse. In connascẽtibus verò, est quiddam vnum in ambobus idem, quod propter id, quod se contingant, facit vt connascantur, & vnum secundum continuationem, & quantitatem non secundũ qualitatem sint. Item natura dicitur, ex quo primo inordinato existente, & immobili ex sua potentia, aut est, aut fit aliquid eorum, quæ natura sunt, vt statuæ, vasorúmque æneorum, æs, natura dicitur, ligneorum verò lignum: similiter autem & de cæteris. Ex his enim vnumquodque est, prima materia salua. Hocenim modo, & eorum, quæ natura sunt elementa dicunt esse naturam: quidam ignem, quidam terram, quidam aërem, quidam aquam, quidã aliquid aliud tale dicẽtes, & quidam aliqua horum, quidam verò hæc omnia. Alio item modo, natura dicitur substãtia eorum, quæ natura sunt: sicuti qui dicunt, naturam esse primam compositionem: aut, sicut Empedocles dicit, quòd nullius entium natura est, sed mistio solùm, & mistorum permutatio est. natura verò ab hominibus nominatur. Quare & quæcunque natura sunt, aut fiunt, iam existente, ex quo aptum est fieri, aut esse, nondum dicimus naturam habere si speciem, & formam non habeat. Natura igitur, quod ex ambobus his est: vt animalia, & partes eorum. Natura verò hæc, prima materia, & hæc dupliciter: aut quæ ad ipsum prima, aut simpliciter prima: vtputa operum æneorum, ad ipsa quidẽ æs primum: simpliciter autem, aqua fortasis, si omnia quidem liquabilia aqua. Hæc species, & substantia: hæc autẽ est generationis finis. Metaphoricè verò, omnino omnis substantia, natura propter hanc dicitur: quoniam & natura, est aliqua substantia. Ex dictis itaq; prima, & quæ propriè dicitur natura, est substantia eorum, quæ in se ipsis, vt ipsa sunt, motus principium habẽt. Materia enim eò quòd huius est susceptiua, dicitur natura: generationes autem, ac ipsum nasci, eò quòd ab hac motus sunt: principium quoq; motus eorum, quæ natura sunt, hęc est, insita quodam modo aut potentia, aut actu.

Cap. V.

NEcessarium dicitur, sine quo non contingit viuere, tanquam cõcausa: vt respirare, & alimentum animali necessarium est: impossibile enim est, absque his animal esse. Et sine quibus, bonum non contingit aut esse, aut fieri, siue aliquid mali repellere, aut eo priuari, vt bibere potionem medicatam, necessarium est, vt non ægroter: & in Aeginam nauigare, vt pecuniam recipiat. Item, violentum, & vis: hoc autem est, quod præter propositum & electionem obstat, & prohibet. Violentum enim, necessarium dicitur: quare etiam triste, vt Euenus quoque ait. Omnis nanque necessaria res, tristis est. Et vis, necessitas quædam est, quemadmodum Sophocles dicit. Etiã vis me cogit hæc facere: & rectè, necesitas videtur ineuitabile quiddam esse: contrarium enim voluntario, & secundum cogitationem motui est. Item, quod non contingit aliter se habere, necesse dicimus, ita se habere: & secundum hoc necessarium, cætera quoque omnia dicuntur quodam modo necessaria. Nam & ipsum necessarium aut agere, aut pati, tunc dicitur, cùm non cõtingat propter illud, quod vim infert, secundum propositum fieri, tanquam illa existente necesitate, propter quam non contingit aliter: & in eis, quæ concausæ viuendi, & boni sunt, similiter. Cùm enim non contingat, hîc quidem ipsum bonum, hîc verò ipsum viuere, & esse sine quibusdam, hæc necessaria: & hæc causa, necesitas quædam est. Item, demonstratio, necessariorum est: quoniam non contingit aliter se habere, si similiter demonstratum est. Huius verò causæ ipsa prima, si impossibile est aliter se habere, ex quibus fit syllogismus. Quorundam itaq; alia est causa, vt necessaria sint: quorundam verò nihil, sed propter hæc, alia necessariò sunt. Quare & propriè necessarium est, quod simplex est: hoc enim non potest multipliciter se habere: quapropter, nec aliter, & aliter: etenim multipliciter se haberet. Si igitur aliqua perpetua, & immobilia sunt, nihil

nihil in eis violentum, aut præter naturam est.

Cap. VI.

VNum, dicitur vno modo secundum accidens: altero, per se. Secundum accidens quidem, Coriscus, & musicum, & Coriscus musicus. Idem enim est dicere Coriscus, & musicum, & Coriscus musicus: & musicum & iustum, & musicus iustus Coriscus. Cuncta etenim hæc, vnum dicuntur secundũ accidens: iustum quidem & musicum, quoniam vni substantiæ accidunt: musicum verò, & Coriscus, quoniam alterum alteri accidit. Similiter etiam quodam modo musicus Coriscus, cum Coriscо, vnum est: quoniam altera partium earum, quę in oratione sunt, alteri accidit: vtputa musicum Coriscо, & musicus Coriscus, iusto Coriscо, quoniam vtriusq; pars vna eidem vni accidit. Nihil enim differt, aut Coriscо musicum accidere, aut isti hoc. Similiter autem, tam si de genere, quàm si de aliquo vniuersalium nominum accidens dicatur: vtputa, quod idem homo, & musicus homo. Aut enim homini, qui vna est substantia, musicum accidit, aut quoniam ambo alicui singulariũ accidunt, veluti Coriscо: non tamen eodem modo ambo insunt: sed hoc quidem vt genus fortasis, & vt in substãtia, illud verò vt habitus, aut passio substantiæ. Quæcunque itaque secundum accidens vnum dicuntur, hoc modo dicuntur. Illorum verò, quæ per se vnum dicuntur, hæc quidem dicuntur eò, quòd continua sunt: vt fascis, vinculo: & ligna, viscо. Linea quoque etiam si curua sit, sed continua, vna dicitur: sicuti partium etiam vnaquæq;, crus, & brachium. Ex his autem ipsis, illa magis vnum sunt, quæ naturâ, quàm arte continua sunt. Continuum verò dicitur, cuius vnus per se motus, & non potest aliter esse: vnus verò, qui indiuisibilis: indiuisibilis autem, secundum tempus. Secundum se autem continua, quæcunque non tactu vnum sunt. Si enim pones inuicem tangentia ligna, nõ dices ea vnum, neque lignum, neq; corpus, nec aliquid continuum esse. Igitur & illa quæcunque omnino continua sunt, vnum dicuntur, etiam si habeant flexionem. Et adhuc magis, quæ non habẽt: vt tibia, aut femur, quàm crus: quoniam contingit, vnum nõ esse motum cruris. Et recta magis, quàm curua, vnum est. Curuam verò, & angulum habentem, & vnam, & non vnam dicimus: quoniam contingit, & non simul eius, motum, & simul esse. Rectè verò, semper simul, nullámque particula magnitudinem habens, hæc quidem quiescit, hæc verò mouetur, q. madmodum curuę. Alio item modo vnum dicitur, cùm subiectum sit specie indifferens. Indifferens autem, quorum species indiuisibilis secundum sensum est. Subiectum verò, aut primum, aut vltimum ad finem. Etenim vinum vnum, & aqua vna dicitur, quatenus indiuisibilis secundum speciem est. Liquoréque omnes, vt oleum, vinum, & liquabilia vnum dicuntur, quoniam omnium vltimum subiectum idem est. Aqua nanque, & aër, hæc omnia sunt. Dicuntur autem vnum, & quorum vnum genus differens oppositis differentiis. Ac cuncta hæc, vnum dicuntur, quoniam vnum est genus subiectum differentiis: vt homo, equus, canis, vnum quid, quoniam omnia animalia. Et quodam simili modo, sicuti materia vna. Hæc autem quandoque quidem ita vnum dicuntur quandoque verò superiore genere. Quod idem dicitur, si vltimæ generis species sunt, illa autem superiora ipsis: vtputa, triangulus duorum æqualium laterum, vna & eadem figura cum triãgulo triũ æqualium laterum est: ambo etenim trianguli, sed non iidem trianguli. Item, vnum ea dicũtur, quorum ratio, quod quid erat esse dicẽs, indiuisibilis ad aliam est, quid erat esse rei significantem. Ipsa enim per se ipsam omnis ratio, diuisibilis. Sic enim & auctum, & diminutum vnum est, quoniam ratio vna: quemadmodum in superficiebus est ipsius speciei vna. Et omnino quorumcunq; intellectio, quæ quod quid erat esse intelligit, indiuisibilis est, neq; separare potest nec tempore, nec loco, nec ratione, hæc maximè vnum sunt, & horũ quæcunq; substantiæ sunt. Vniuersaliter nanq; quotcunq; nõ habent diuisionem, quatenus non habent, eatenus vnum dicuntur: vtputa, si prout homo non habet diuisionem, vnus est homo: quod si prout animal, vnũ animal: quod si prout magnitudo, vna magnitudo. Plurima itaq; vnum dicuntur, eò quòd aliquid vnum aut agunt, aut patiuntur, aut habent, aut ad aliquid vnum sunt. Quæ verò primò vnum dicuntur, illa sunt, quorum substantia vna, vna verò, aut continuatione, aut specie, aut ratione. Numeramus etenim tãquam plura, aut quæ nõ continua sunt, aut quorum species non est vna, aut quorum ratio nõ est vna. Item, est quidem, vt quotcunq; dicamus continuitate vnum esse, modò quantum, & continuum sit. Est autem vt non aliquid totum sit: hoc autem, si non habeant speciem vnam. Nõ enim dicemus similiter vnum (cùm viderimus partes calceamenti quomodocunq; compositas) propter continuitatem, sed si ita, vt calceamentum sit, ac quandam speciem habeat, tunc vnum. Quare maximè linearum, circuli linea vna est, quoniam tota, & perfecta est vni autem esse, principiũ est alicui numero esse. Prima enim mensura principium est. Quo nanq; primò cognoscimus, hæc prima cuiusq; generis mensura. Principium itaq; scibilis circa vnum quodque, ipsum vnum. Non est autem idem in cunctis generibus vnum, sed hic quidem diesis, hic verò vocalis, aut muta. Grauitatis autem, aliud: & motus, aliud: vbiq; autem, ipsum vnum aut quantitate, aut specie indiuisibile. Illud igitur, quod secundum quantum, & prout quantum indiuisibile est, quod quidem omnino, & sine positione est, dicitur vnitas: quod verò omnino, & positionem habens, punctum: quod autem secundum vnum, linea: quod verò secundum duo, superficies: quod autem omnino, & in tria secundum quantum diuisibile, corpus. Et conuerso, in duo quidem diuisibile, superficies est: quod verò in vnum, linea: quod autem nequaquam secundum quantitatem diuisibile est, punctum, & vnitas est: quæ quidem sine positione, vnitas: quod verò habet positionem, punctum. Item alia numero, alia genere, alia specie, alia analogicè vnũ sunt. Numero quidem, quorum materia vna: specie verò, quorum ratio vna: genere autem, quorum eadem prædicationis figura: secundum analogiam verò, quæcunq; se habent, vt ad aliud. Semper autem posteriora sequuntur præcedentia: vtputa quæcunque numero, specie quoq; vnum sunt: quæcunq; verò specie, non etiam numero, sed genere cuncta vnum sunt, quæcunque etiam

specie

ſpecie:quæcunq; autem genere, non omnia ſpecie, ſed ſecundum analogiam:quæcunq; verò analogia vnum,non omnia genere.Manifeſtum autē etiā eſt, quòd multa quoq; vni oppoſitè dicuntur.Quędam enim,eò quòd non ſint continua.Quædam verò,eò ꝙ diuiſibilem ſecundum ſpeciem materia habeant, aut primam, aut vltimam:quædam autem,eò quòd rationes,quod quid erat eſſe dicentes,plures ſint.

Cap. VII.

ENs dicitur aliud ſecundum accidens,aliud per ſe.Secundum accidēs quidem, vt iuſtum muſicum eſſe dicimus, & hominem muſicum,ac muſicum hominem ſimiliter dicentes.At cùm dicimus muſicum ędificare, quia accidit ædificatori muſico eſſe, aut muſico ædificatori. Hoc etenim hoc eſſe dicere, ſignificat hoc huic accidere.Ita igitur de iis,quæ dicta ſunt,cū hominem dicimus muſicum eſſe,& muſicum hominem,aut album muſicum,ſiue hunc album:hoc quidem,quoniam ambo eidē accidunt:illud verò,quoniam enti accidit. Hoc autem muſicum hominem, quoniam huic muſicum accidit:ita etiam dicitur album eſſe,quoniam cui accidit illud eſt. Quæ igitur ſecundum accidens eſſe dicuntur,ita dicuntur, aut quoniam eidem enti ambo inſunt,aut illi enti ineſt: aut quoniam ipſum ineſt, cui ineſt,de quo ipſum prædicatur. Per ſe verò eſſe dicuntur,quæcunq; ſignificant prædicationis figuras. Quoties enim dicuntur,toties ipſum eſſe ſignificant. Cùm ergo eorum,quæ prędicantur,quędam ipſum quid eſt ſignificant,quædam quale, quædam quantum,quædam ad aliquid,quædam facere,aut pati,quædā vbi,quędam quando,horum cuique idem ipſum eſſe ſignificat.Nihil enim differt, homo conualeſcens eſt,aut homo conualeſcit: & homo ambulans, vel incedens eſt,aut homo ambulat, vel incedit. Similiter in aliis quoque.Item ipſum eſſe,& ipſum eſt, ſignificat quod verum eſt:ipſum verò non eſſe, quod nō verum,ſed falſum. Similiter,tam in affirmatione, quàm in negatione: vtputa,quòd Socrates muſicus eſt,quoniam verum hoc eſt: aut quoniam Socrates non albus,quoniam verum. Quòd autem diameter non ſit incōmenſurabilis,quoniam falſum eſt.Item ipſum eſſe,& ipſum ens,quoddam eorum,quę dicta ſunt, potentia dici poſſe ſignificat, quoddam actu. Videns etenim dicimus eſſe,& quod potentia,vt dicitur,vider,& quod actu. Ipſum quoque ſciens ſimiliter, & quod poteſt vti ſcientia, & quod iam vtitur. Ac etiam quieſcens, tum illud, cui iam ineſt quies,tum quod quieſcere poteſt. Similiter autem in ſubſtantiis. Etenim Mercurium in lapide dicimus eſſe,& lineę medietatem,ac triticum,quod nōdum maturum eſt.Quando verò poſſibile,& quando non,in aliis determinandum eſt.

Cap. VIII.

SVbſtantia dicuntur & ſimplicia corpora,vt terra,ignis,aqua,& quę talia ſunt, & vniuerſaliter corpora,& quæ ex his conſtituunt animalia,& dæmonia,ac eorum particulæ.Hæc verò omnia dicuntur ſubſtantia, quoniam non dicuntur de ſubiecto,ſed de eis cætera. Alio verò modo quodcunque fuerit cauſa exiſtentiæ,talibuſque inexiſtens,quæ non dicuntur de ſubiecto, vt anima animali.Item,quæcunq; particulę inſitæ ſint in talibus,definiētes,& quod quid ſignificantes, quibus peremptis, totum perimitur: vt ſuperficie,corpus, vt quidam aiunt: & linea, ſuperficies:& vniuerſaliter,numerus videtur quibuſdam talis eſſe,(eo etenim perēpto, nihil eſſe)& omnia terminare.Item,quod quid erat eſſe,cuius ratio definitio eſt,& hoc vniuſcuiuſq; ſubſtātia dicitur. Accidit igitur duobus modis ſubſtantiam dici,& ipſum vltimum ſubiectum, quod non dicitur de alio,& id,quod cùm quod quid ſit, etiam ſeparabile fuerit:tale verò cuiuſque forma & ſpecies.

Cap. IX.

EAdem verò, quædam ſecundum accidens dicuntur: vt album, & muſicum idem,quoniam eidem accidunt: ac homo & muſicum, quoniā alterum alteri accidit:muſicus verò homo,quoniam muſicum homini accidit:vtrique verò hoc,& huic vtrunque illorum:etenim homini muſico.& homo, & muſicum idem dicitur,& his illud. Quare omnia hæc vniuerſaliter non dicuntur. Non enim eſt verum dicere, quòd omnis homo idem & muſicum. Vniuerſalia nanque per ſe exiſtunt: accidentia verò non per ſe, ſed de ſingularibus ſimpliciter dicūtur. Idem enim videtur Socrates, & Socrates muſicus eſſe. Socrates enim,non de multis. Quare non dicitur omnis Socrates,ſicuti omnis homo. Quædam igitur ita dicuntur eadem.Quędam verò per ſe,ſicuti & vnum. Etenim quorū materia,aut ſpecie,aut numero vna, eadē dicuntur:& quorum ſubſtātia,vna. Quare patet,quòd identitas vnitas quædam eſſentiæ eſt, aut plurium,aut cùm vt pluribus vtatur:vtputa,cùm dicat ipſum ſibi ipſi idem,vt duobus enim ipſo vtitur. Diuerſa verò dicuntur,quorum aut ſpecies plures, aut materia,aut ratio ſubſtantiæ: & omnino,diuerſum dicitur oppoſitè ad id,quod idem dicitur. Differentia verò dicuntur,quęcunq; diuerſa ſunt,cùm idem quid ſint,modo nō ſint idem numero, ſed aut ſpecie,aut genere,aut proportione. Item,quorum diuerſum genus,& contraria,& quæcunque diuerſi tatem in ſubſtantia habent.Similia dicuntur & quę idem paſſa ſunt,& quæ plura eadem quàm diuerſa, paſſa ſunt,& quorum qualitas vna. Ac ſecundum quæcunq; contrariorum alterari cōtingit, id quod plura his aut magis propria habet,ſimile illi eſt.Oppoſitè verò ſimilibus,diſſimilia dicuntur.

Cap. X.

OPpoſita dicuntur, contradictio, contraria,ad aliquid,priuatio,& habitus,& ea, ex quibus,& in quæ vltima: vt generationes,& corruptiones & quæcunq; ſuſceptiuo amborum non contingit ſimul adeſſe,hæc opponi dicuntur aut ipſa,aut ex quibus ſunt. Fuſcū nanq;,& album ſimul eidem non inſunt: quare ea, ex quibus ſunt,opponuntur ipſis. Contraria dicuntur,quæ nō poſſunt ſimul eidem adeſſe,cùm eorum ſint,quæ ſecundū genus differunt:& quæ plurimùm differunt, cùm in eodem genere ſint: quæve plurimùm differunt, cùm in eodē ſuſceptiuo ſint:ac eriā quæ plurimùm differunt,cùm eorum ſint, quæ ſub eadem potentia ſunt:& quorum differētia maxima, aut ſimpliciter,aut ſecundum genus,aut ſecundum ſpeciem. Cætera verò contraria dicuntur,quædam eò quòd talia habent: quædam eò quòd ſuſceptiua talium

talium ſunt:quædā eò quòd actiua aut paſſiua talium ſunt,aut agentia,aut patientia,aut abiectiones,aut ſumptiones,aut habitus, aut priuationes ſunt horum,ac talium. Cùm autem vnum,& ens multipliciter dicatur,neceſſe eſt,vt cętera quoq;, quæcunque ſecundum hæc dicuntur, ſequantur. Quare & idem,& diuerſum,& contrarium, vt ſecundum vnumquodq; prędicamentum diuerſum ſit.Diuerſa verò ſpecie dicuntur, quæcunq;, cùm eiuſdem ſint generis,non ſunt ſubalterna:& quęcunq;,cùm in eodem genere ſint,differentiam habent:& quæcunq; in ſubſtantia cōtrarietatem habent.Contraria quoq; diuerſa ſpecie inuicē ſunt, aut omnia, aut quæ primò dicuntur, & quorum in vltima generis ſpecie, rationes diuerſæ:vt homo,& equus,indiuidua generi: rationes verò eorum diuerſæ:& quæcunque, cùm in eadem ſubſtātia ſint,differentiam habent. Eadem verò ſpecie ſunt,quæcunque his oppoſitè dicuntur.

Cap. XI.

PRiora, & poſteriora dicuntur, vno quidem modo tāquam aliquo primo & principio in quoq; genere exiſtēte, quod propinquius eſt principio cuidam determinato, aut ſimpliciter, & natura, aut ad aliquid,aut vbi,aut ab aliquibus:vtputa quędā ſecundum locum,eò ꝙ propinquiora ſunt alicui loco natura determinato,medio videlicet,aut vltimo,aut ad quodcunq;: quod verò remotius,eſt poſterius.Quędam,ſecundum tēpus:aliqua enim, eò quòd remotiora à nunc ſunt: vt de eis,quæ facta ſunt.Quæ enim in Troia fuerunt,priora ſunt iis,quę apud Mediam facta ſunt,quoniā remotiùs à nunc diſtant.Aliqua verò eò,quòd propinquiora ipſi nunc ſunt:vt de futuris.Prius enim feſtum, quod apud Nemeā futurum eſt, quàm quod apud Delphos,quoniam propinquius ipſi nunc eſt, vt principio,& primo ipſo nunc, poſito. Quædā,ſecundum motum:quod enim propinquius primo mouente eſt,prius eſt:vt puer,viro.Etenim quoddam & hoc ſimpliciter principium eſt. Quædā ſecundum potentiam:quod enim excellit potentia, & fortius eſt,prius eſt.Tale verò eſt,cuius electionē,vt alterum,& quod poſterius eſt,ſequatur neceſſe eſt:ita vt non mouente illo, nō moueatur:& mouente moueatur:electio enim principium eſt. Quædam,ſecundum ordinem:hęc verò ſunt,quęcunque ab aliquo vno determinato proportionaliter diſtant:vt in tripudiis, qui ſecundum locum obtinet,prior eſt eo,qui tertiū tenet:& paranete,quàm nete:illic enim tripudij ductor, hīc verò media,principium eſt. Hæc itaq; hoc modo priora dicuntur. Alio verò modo,quod cognitione prius,tanquā & ſimpliciter prius. Horum autem aliter ea,quę ſecundum rationē,atq; ea,quę ſecundum ſenſum. Secundum enim rationē, vniuerſalia priora:ſecūdum verò ſenſum,ſingularia:& ſecundum rationē accidēs,toto prius: vt muſicum, homine muſico.Non enim erit ratio tota abſque parte:tametſi nō cōtingit muſicum eſſe,ſi nō ſit aliquis muſicus.Itē,priora dicuntur, paſſiones priorum:vt rectitudo,leuitate.Iſtud enim lineæ per ſe paſſio,hoc verò ſuperficiei. Quædam igitur ita priora,& poſteriora dicuntur. Quædam verò ſecundum naturā,& ſubſtantiam, quæcunq; cōtingunt abſque aliis eſſe, iſta verò ſine illis minimè, qua diuiſione vſus eſt Plato.Cùm autē ipſum eſſe multipliciter dicatur, primò quidē ſubiectum eſt prius,propter quod ſubſtātia prior.Deinde aliter quæ ſecundum potētiam,& quę ſecundum actum. Quędam enim ſecundum potentiam priora ſunt, quædam verò ſecundum actum:veluti ſecundum potentiam quidem,dimidia,quàm tota:& particula,quàm totum:& materia,quā ſubſtantia.Secundum actum verò,poſterior: diſſoluto etenim,ſecundum actum erit.Quodam modo igitur omnia quæcunq; prius,& poſterius dicuntur,ſecundum hæc dicuntur. Quædam enim ſecundum generationem,cōtingit abſque aliis eſſe vt totum partibus. Quædam verò ſecundum corruptionem: vt pars,toto.Similiter etiam cætera.

Cap. XII.

POtentia dicitur,quædam quidē principium motus,aut trāſmurationis in altero,aut prout alterum eſt:vt ædificatiua potentia eſt,quæ non ineſt in ędificato:ſed ars medendi,cùm ſit potentia,inerit tamē in eo,qui ſanatur,ſed nō prout ſanatur.Quædam igitur, omnino principium trāſmutationis, aut modus dicitur potentia in altero,aut prout alterum eſt.Quædam verò,ab altero,aut prout altera eſt:ſecundum quam profectò, quod patitur, aliquid patitur.Quādoq; igitur,ſi quid quodcunque pati poſſibile eſt, dicimus illud poſſe pati: quandoq; verò nō ſecundum omnē paſſionē, ſed ſi ad melius.Itē,qua eius,quod bene quippiam effi ciatur,aut ſecundum electionē. Aliquando enim eos,qui ſolùm ambularunt,aut dixerunt,nō autē bene,nec vt propoſuerunt,nō dicimus poſſe dicere,aut ambulare.Similiter quoq; de pati.Itē,quicunq; habitus,ſecundum quos impoſsibilia omnino,aut immutabilia ſint,aut non facilè ad deterius moueātur,potētiæ dicuntur.Franguntur nāque,& cōteruntur,& flectuntur,& omnino corrūpuntur,non propter poſſe, ſed propter nō poſſe, & in aliquo deficere. Impaſsibilia verò à talibus ſunt,quæ propter potentiam,& poſſe,& aliquarenus ſe habere,vix & parum patiuntur. Cùm autē potentia tot modis dicatur,potēs quoq; vno quidem modo dicetur.quod motus,aut trāſmutationis principiū habet.Etenim ſedatiuū potens quid eſt in altero,aut prout alterū eſt.Alio verò,ſi quid eius aliud talē potentiam habet.Alio verò, ſi quid ad quodcūq; trāſmutetur,ſiue in peius,ſiue in melius,potentiā habeat.Etenim quod corrumpitur, videtur poſsibile eſſe corrumpi:aliter nō corrumperetur,ſi impoſsibile eſſet.Nunc autē habet quādam diſpoſitionē,cauſam,& principium huiuſcemodi paſsionis.Quandoq; enim propterea ꝙ habet,quandoq; propterea ꝙ priuatur,tale videtur eſſe.Quòd ſi priuatio,habitus quodam modo eſt, omnia propterea ꝙ habent,profectò aliquid erūt. Aequiuocè autem dicimus,ipſum ens:quare propterea quòd habet habitum quendam, & principium poſsibile eſt: & propterea quòd habet huius priuationem,ſi poſsibile eſt priuationem habere. Alio autem modo, propterea quòd non habet eius potentiam, aut principium in altero, aut prout alterum,corruptiuam.Item hęc omnia, aut eò quòd ſolùm contingant hæc fieri, aut non

fieri

fieri,aut eò quòd bene. Etenim inanimatis etiam talis potentia ineſt,vt inſtrumentis. Aliquâ enim poſſe ſonare lyram aiunt,aliquam minime,ſi non bene ſonans eſt.Impotentia verò, potentiæ priua tio eſt,& quædam talis principij ablatio,quale diximus:aut omnino,aut ab eo,qui natura aptus eſt habere,aut & cũ natura aptus ſit iam habere.Non enim ſimiliter dicent impoſsibile eſſe,puerum generare,& virum eunuchum.Item, vtriq; potentiæ eſt impotẽtia oppoſita,& ei,quę ſolùm motiua,& ei,quę bene motiua eſt.Impoſsibilia quoq; quędã ſecundũ hãc impotentiã dicuntur,quædã alio modo,vri poſsibile & impoſsibile. Impoſsibile quidẽ,cuius cõtrariũ neceſſariò vèrum eſt:veluti diametrum cõmenſurabilẽ eſſe,impoſsibile eſt:quoniam falſum huiuſcemodi eſt, & cuius cõtrarium nõ ſolùm verum,ſed neceſſarium quoq; eſt, vt incõmenſurabilis ſit.Commenſurabile igitur nõ ſolùm falſum,ſed neceſſariò etiã falſum eſt. Ipſum verò poſsibile huic contrarium, cùm non ſit neceſſarium,cõtrarium falſum eſſe:vt ſedere hominem,poſsibile eſt:nõ enim neceſſariò non ſedere, falſum eſt.Poſsibile itaq; vno quidẽ modo ſignificat,vt dictum eſt,quod nõ neceſſariò falſum eſt: alio verò ipſum verum eſſe:alio autem,cõtingens verum eſſe:metaphoricè autem,quę in geometria potentia dicitur.Hæc igitur poſsibilia,non ſecundum potentiam. Quæ autem dicuntur,omnia ad primã vnam dicuntur: hæc autem,eſt principium trãſmutationis in altero,prout alterum eſt.Cætera nanque poſsibilia dicuntur,quædam, eo quòd eorum aliquid,talem potẽtiam habet:quędam,eo quòd nõ habent: quædam cò quòd ſic habent.Similiter etiam impoſsibilia.Quare propria primę potentiæ definitio profectò erit,principium trãſmutatiuum in altero,prout alterum eſt.

Cap. XIII.

QVantum dicitur,quod inſita diuiſibile, quorum vtrunq;,aut ſingula vnũ quid, & quod quid apta ſunt eſſe.Multitudo igitur,quantũ quid,ſi numerabilis eſt: magnitudo verò,ſi menſurabilis. Dicitur autem multitudo quidem, quæ potentia diuiſibilis eſt in non continua:magnitudo verò,quæ in continua. Magnitudinis autẽ, quæ quidẽ ad vnum continua eſt,lõgitudo.Quæ verò ad duo,latitudo.Quæ autem ad tria,profunditas eſt.Horum autẽ multitudo quidem finita,numerus. Lõgitudo verò,linea. Latitudo autẽ,ſuperficies.Profunditas verò, corpus eſt.Item,alia per ſe quãta quædam dicuntur, alia ſecundum accidens: vtputa,linea quidẽ, quãtum quiddam per ſe eſt:muſicum verò,ſecundum accidens.Eorum verò, quæ per ſe ſunt,quædã ſecundum ſubſtantiã ſunt,vt linea quãtum quiddã, (in definitione nanq; quod quid eſt dicenti, quãtum quiddam ineſt)quædam paſsiones,& habitus huiuſcemodi ſubſtãtiæ ſunt,vt multũ & paucum, longum & breue,latum & ſtrictum, profundũ & humile,graue & leue,& cætera quoq; huiuſcemodi.Sunt autẽ magnum etiã & paruum.maius & minus, tam ſecundum ſe,quàm ad ſe inuicem dicta, quanti per ſe paſsiones.Trãſferuntur autem & ad alia iſta nomina.Eorum autem,quę ſecundum accidens dicuntur quãta,quoddã ita dicitur,vt prędictum eſt,quod muſicum,& album quantum eſt: eò quòd illud,cui inſunt,quantũ quid eſt.Quędã, vt motus,& tẽpus:& hæc enim quanta quędam & continua dicuntur, eò quòd illa diuiſibilia ſunt, quorũ hęc ſunt paſsiones. Dico autẽ nõ quod mouetur,ſed quo motũ eſt.Etenim quoniã illud quãtũ eſt,& motio eſt quãta:tẽpus autẽ, propter illã.

Cap. XIIII.

QVale,dicitur vno modo differẽtia ſubſtãtię:vtputa,quale animal homo,quoniam bipes:equus verò,quadrupes: & circulus qualis quędam figura,quoniã abſq; angulis eſt,tanquam differentia,quæ ſecundum ſubſtãtiam qualitas ſit.Vno itaq; modo, qualitas dicitur ſubſtantię differentia.Alio,vt immobilia,& mathematica,veluti numeri,quales quidã ſunt,vt qui compoſiti:& non ſolùm qui ad vnum ſunt,ſed ij,quorum imitatio ſuperficies,& ſolidũ. Hi autẽ ſunt,qui quoties quãti, aut quoties quãti quoties,& omnino quod in ſubſtãtia,prẽter quãtum exiſtit.Subſtantia nanq; cuiuſq; eſt,quod ſemel,vtputa ipſorũ ſex,nõ qui bis,vel ter, ſed qui ſemel.Sex enim ſemel,ſex ſunt,ltẽ quęcunq; ſubſtantiarũ,quę mouentur,paſsiones:vt caliditas & frigiditas,albedo & nigredo,grauitas& leuitas,& quæcunq;,ſimilia, ſecundũ quæ dicuntur alterari corpora,ipſis mutatis.Item, ſecundum virtutẽ,& malitiam,& omnino bonum & malum.Ferè itaq; ſecundum duos modo dici poſsit ipſum quale,& horũ vnum maximè proprriũ. Prima etenim qualitas,ſubſtantiæ differentia eſt:huius autem pars, & quæ in numeris qualitas eſt.Etenim differentia quædam ſubſtantiarum eſt,ſed nõ aut eorum,quę mouentur, aut non prout mouentur:hæc autem, paſsiones eorum,quæ mouentur,prout mouẽtur ſunt,& motuum differentiæ.Virtus autem,& malitia,paſsionum quædam partes ſunt. Differẽtias enim motus,& actionis quaſdam manifeſtant,ſecundum quas bene vel malè agunt, aut patiuntur ea,quæ in motu ſunt. Quod enim hoc modo poteſt moueri,aut agere,bonum:quod verò illo modo,& cõtrario,malum. Maximè autem bonum & malum ſignificant qualitatem in illis,quæ animata ſunt,& illis maximè,quæ habent electionem.

Cap. XV.

AD aliquid dicũtur quædã,vt duplũ ad dimidiã,& triplũ ad tertiã partẽ: ſimpliciter multiplex,ad multiplicati partẽ:& excedens,ad exceſſum. Quædã,vt calefactiuũ ad calefactibile,& ſectiuũ ad ſecabile: & ſimpliciter,actiuum ad paſsiuũ. Quædã,vt mẽſurabile ad menſurã,& ſcibile ad ſcientiã, & ſenſibile ad ſenſum.Dicuntur autẽ prima quidẽ ſecundum numerũ,aut ſimpliciter, aut determinatè ad eos,aut ad vnũ:vtputa,duplum quidẽ ad vnũ, numerus determinatus:multiplex verò ſecundũ numerum.ad vnũ,nõ tamen determinatũ,vt hũc,vel hũc:ſeſquialterum verò ad ſubſeſquialterum ſecundũ numerũ,ad numerũ determinatũ:ſuperpartiens autẽ ad ſupparrientẽ ſecundũ indeterminatum,ſicuti multiplex ad vnũ:excedens autẽ ad exceſſum,omnino indeterminatũ ſecundũ numerũ. Numerus enim cõmenſurabilis,ſecundũ verò incõmẽſurabilem numerum dicitur. Excedẽs enim ad exceſſum tantum eſt,& vltrà:hoc verò,indeterminatum eſt. Quodcunque enim contingit, eſt aut

aut æquale,aut non æquale.Hęc itaque ad aliquid omnia,ſecundum numerum dicuntur, & numeri paſsiones ſunt. Et adhuc æquale,ſimile,& idẽ,ſecundum alium modum. Secundum vnum etenim omnia dicuntur.Eadem enim ſunt, quorum ſubſtantia vna. Similia verò,quorum qualitas vna. Aequalia autem,quorum quãtitas vna. Ipſum verò vnum,numeri principium,& menſura. Vnde hæc omnia ad aliquid dicũtur:ſecundũ numerum quidem,non tamen eodem modo. Actiua verò & paſsiua,ſecundum actiuam & paſsiuam potentiã, & potentiarum actiones: vtputa calefactiuum ad calefactibile,quoniã poſſunt:& rurſus calefaciens ad id,quod calefit,& ſecans ad id,quod ſecatur,vt agentia.Eorum autem, quæ ſecundum numerum ſunt,non ſunt actiones,niſi quemadmodum in aliis dictum eſt. Sed ſecundum motum actiones non exiſtunt.Eorum verò,quæ ſecundum potentiam,etiã ſecundum tempora iam dicuntur ad aliquid: veluti quod fecit,ad id,quod factum eſt: & id,quod facturũ eſt,ad id,quod faciendum eſt. Sic enim pater quoq;,filij pater dicitur: hoc enim fecit,at illud paſſum quid eſt. Item,quædam ſecundum priuationẽ potentiæ,vt impoſsibile:& quæcunq; ita dicuntur,vt inuiſibile.Quæcunq; igitur ſecundum numerum & potentiam ad aliquid dicuntur, cuncta ſunt ad aliquid, eò quòd ipſum, quod eſt alterius,dicitur ipſum,quod eſt,ſed non eò,quòd aliud ad illud.Menſurabile, & ſcibile,& intelligibile,eò quòd aliud ad illud dicitur.Nam intelligibile ſignificat, quod eius eſt intellectus. Non eſt autẽ intellectus ad illud,cuius intellectus eſt.Idem enim profectò bis dictum eſſet.Similiter & viſus, cuiuſdam eſt viſus, non cuius eſt viſus, (etſi verum eſt hoc dicere) ſed ad colorem, aut aliquid aliud tale. Illo verò modo bis idem diceretur,quod viſus eſt,cuius eſt viſus. Eorum igitur, quæ per ſe ad aliquid dicuntur,quædã ita dicuntur,quædã ſi genera eorum talia ſunt: vtputa medendi ars eorum eſt, quæ ad aliquid ſunt,quoniã genus eius ſcientia videtur eorum eſſe,quæ ad aliquid ſunt.Item,ſecundum quæ ad aliquid dicuntur ea,quę illa habent:vt æqualitas,quoniã ipſum æquale: & ſimilitudo, quoniam & ipſum ſimile. Aliqua verò ſecundum accidens dicuntur: vt homo aliquid,quoniam accidit ei duplo eſſe.Hoc autem eorum eſt,quæ ad aliquid ſunt: aut album,ſi eidem accidit duplo,& albo eſſe.

Cap. XVI.

PErfectum dicitur vno quidem modo, extra quod non eſt vllã accipere particulam:vtputa, tempus ipſum vniuſcuiuſq; perfectum eſt,extra quod nõ eſt vllum accipere tempus,quod pars huius temporis ſit.Et quod ſecundum virtutem, & quod eſt eius,quod bene, non habens exceſſum ad genus: vt perfectus muſicus,& perfectus tibicen, cùm ſecundum propriæ virtutis ſpeciem in nullo deficiant.Ita etiam in malis,meraphoricè dicimus calumniatorem perfectum,& furẽ perfectum, quoniam etiam bonos eos appellamus:vtputa furem bonum,& calumniatorem bonum.Virtus quoq;, quædã perfectio eſt:vnumquodq; nanq; tũc perfectum eſt,cunctáq; ſubſtantia tunc perfecta,cùm ſecundum ſpeciẽ propriæ virtutis nulla deſit particula magnitudinis naturalis. Item,quibus finis ſtudioſus eſt,ea perfecta dicuntur: etenim ſecundum quod habent finem,perfecta dicuntur.Quare cùm finis vltimorum quippiam eſt, ad praua quoq; transferentes, dicimus perfectè interemptum eſſe,& perfectè corruptum eſſe, cùm nil corruptionis, aut mali deſit,ſed in vltimo ſit. Propter quod & mors metaphoricè dicitur finis,quoniam vltima.Finis autem,& quod cuius gratia,vltimum.Quæcunque igitur per ſe perfecta dicuntur, toties dicuntur, quædam eò quòd ſecundum bene in nullo deficiant,nec habent in aliquo genere exceſſum,nec eſt quicquam extrà : cætera verò iam ſecundum ipſa, eò quòd aut aliquid tale faciunt,aut habent,aut conueniunt,aut tali,aut aliquo alio modo ad ea,quę primò dicta ſunt,perfecta dicuntur.

Cap. XVII.

TErminus dicitur,quod vltimũ cuiuſq; eſt, extra quod nihil eſt accipere primum,& intra quod omnia primum,& quod magnitudinis ſpecies,aut magnitudinem habentis,& cuiuſque finis.Tale verò eſt, ad quod motus & actus,& non à quo. Quandoq; autẽ ambo,& à quo,& ad quod,& cuius cauſa, & ſubſtãtia vniuſcuiuſq;,ac quod quid erat eſſe vnicuique.Cognitionis enim hoc,terminus eſt:quòd ſi cognitionis,rei quoque eſt. Quare patet,quòd quoties dicitur principium, toties etiã terminus, & amplius. Principium nanq;,terminus quidem, ſed non omnis terminus,principium.

Cap. XVIII.

SEcundum quod,multipliciter dicitur. Vno modo,ſpecies,& ſubſtãtia cuiuſque rei,vt ſecundũ quod bonus,ipſum bonum. Alio,in quo primo fieri aptũ eſt,vt color in ſuperficie. Quod igitur primò dictum eſt ſecundum quod,ipſa ſpecies eſt: ſecundo verò tanquam cuiuſq; materia,& primum cuiuſque ſubiectum. Et omnino ipſum ſecundum quod,toties dictum erit,quoties dicitur cauſa.Secundum quod enim venir,aut qua cauſa venit,dicitur & ſecundum quod paralogizatum, ſiue ſyllogizatum eſt,& quæ ſyllogiſmi,ſiue paralogiſmi cauſa eſt. Item,ſecundum quod dicitur,quod ſecundum poſitionem eſt,ſecũdum quod ſtetit, aut ſecundum quod vadit:etenim hęc omnia poſitionem,& locum ſignificant. Quare & ſecundum ſe, multipliciter vt dicatur neceſſe eſt. Vno nanque modo ſecundum ſe,eſt quod erat eſſe cuilibet: vt Callias,& quod quid erat eſſe Calliam. Alio verò,quæcunque in eo quod quid eſt inſunt: vtputa Callias,ſecundum ſe animal eſt:in ratione enim, animal ineſt. Callias enim,quoddam animal eſt. Itẽ,ſi in ſe ipſo primo ſuſcepit, aut in aliquo ſui: vtputa,ſuperficies alba ſecundum ſe:& homo,ſecundum ſe viuens. Anima nanque,pars quædam hominis eſt,in qua prima ipſum viuere eſt. Item, cuius non eſt aliqua alia cauſa. Hominis nanque multæ cauſæ ſunt, animal,bipes:attamen ſecundum ſe, homo eſt homo. Item, quæcunque ſoli, prout ſoli, inſunt. Quare quod ſeparatum eſt,ſecundum ſe eſt.

Cap.

Universidad de Deusto Biblioteca

Cap. XIX.

DIspositio, dicitur ordo partes habẽtis, aut secũdum locum, aut secundum potentiam, aut secundum speciem. Positionem enim quandam esse oportet, sicut ipsum etiam dispositionis nomen significat.

Cap. XX.

HAbitus autem dicitur vno modo, tanquam quidam habẽtis, & habiti actus: sicuti actio quædam, aut motus. Nam cùm hoc quidem efficit, illud verò fit, est media affectio. Ita & habentis vestem, & vestis habitæ, est medius habitus. Hunc itaque habitum, quod non contingit habere, manifestum est. In infinitum enim progrederetur, si habiti, esse habitum habere. Alio modo habitus, dicitur dispositio, secundum quam bene vel malè disponitur dispositum, & aut secundum se, aut ad aliud: vt sanitas, quidam habitus est: dispositio etenim, talis est. Item, habitus dicitur, si particula talis dispositionis sit. Quare partium quoque virtus, quidam habitus est.

Cap. XXI.

PAssio dicitur, vno quidem modo qualitas, secundum quam alterari contingit: vt album & nigrum, dulce & amarum, grauitas & leuitas, & quæcunq; alia similia. Alio modo, horum actiones, & iam alterationes: Item, harum magis, quæ noxiæ alterationes, & motus, & maximè quæ tristes, & noxiæ sunt. Item, calamitatum, & tristium magnitudines, passiones dicuntur.

Cap. XXII.

PRiuatio dicitur vno modo, si non habeat aliquid eorum, quæ apta sunt haberi, etiã si ipsum non sit naturâ aptũ habere: vt planta dicitur oculis priuari. Alio modo, si cùm aut ipsum, aut genus eius, aptum habere sit, non habeat: vt puta, aliter cæcus homo visu priuatur, & aliter talpa. Hæc quidem secundum genus, ille verò secundum se. Item, si cùm aptum sit, & quando sit aptum habere, non habeat. Cæcitas nanque, priuatio quædam est. Cæcus autem non secundum omnem ætatem, sed si, in qua aptus est habere, non habet. Similiter si in quo & secundum quod, & ad quod, & quemadmodum natura aptus sit, non habeat. Item, violenta cuiusq; ablatio, priuatio dicitur: & quoties negationes ab IN, vel simili negatione incipientes dicuntur, toties etiam priuationes dicentur. Inæquale nanque dicitur, eò quòd non habeat æqualitatem, aptum existens habere. Inuisibile verò, eò quòd non habeat omnino colorem, & quod exiguè: & impes, eò quòd & non habeat omnino pedes, & quòd debiles. Item, cùm parũ quid habeat: vt cùm dicimus oliuam exossem, hoc autem est, eò quòd exile quiddam habet. Item, cùm non facilè, aut non bene: vt insecabile, non solùm eò quòd non secetur, sed etiam eò quòd non facilè, nec bene. Item, cùm omnino non habeat. Cæcus nanque dicitur, non qui vnoculus est, sed qui vtriusque oculi visu caret. Quare non omnis, bonus vel malus, aut iustus vel iniustus, sed etiam intermedium est.

Cap. XXIII.

HAbere, multipliciter dicitur. Vno modo, cùm quid secundũ suam naturam, aut suum impetum agat. Quare dicitur, quòd febris hominem habet, & tyranni ciuitates & induti vestem. Alio modo, in quo quid tanquam susceptiuo existit: vt æs habet statuæ speciem & corpus ægritudinem. Alio modo, vt continens ea, quæ contenta sunt. In quo nanque contentum quiddam est, haberi ab eo dicitur: vt vas, habere humidum, dicimus: & vrbem, homines: & nauem, nautas: sic & totum, partes habet. Item, quod prohibet aliquid secundum suum impetum moueri, aut agere, habere dicitur hoc ipsum: vt & columnæ, imposita onera: & vt poëtæ Atlantem faciunt cælum habere tanquam nisi ipse teneret, casurum super terram, vt quidam Physiologorum tradunt. Hoc autem modo & continens dicitur, quæ continet, habere, tanquam separaretur secundum suum impetum vnumquodque. In aliquo etiam esse, similiter & consequenter sicuti habere dicitur.

Cap. XXIIII.

EX aliquo esse, vno modo dicitur ex quo, vt ex materia est. Et hoc dupliciter, aut secundum primum genus, aut secundum vltimam speciem: vtputa, omnia liquabilia quodam modo quidem ex aqua sunt, quodã modo verò, ex ære statua est. Vno modo dicitur, ex primo mouẽte principio: vt ex quo pugna ex conuicio: quia hoc, pugnæ principium. Vno modo ex composito ex materia, & forma: sicuti ex toto, partes: & versus, ex Iliade: & lapides, ex domo. Finis nanq;, est forma: perfectum verò, quod habet finẽ. Quædam verò, tãquam ex parte species: vt homo, ex bipede: & syllaba, ex elemẽto. Aliter nanq; hoc atque statua ex ære. Ex sensibili nanque materia, composita substantia est: species quoque ex speciei materia. Quędam itaque ita dicuntur. Quædam, si quis horum modorum secundum aliquam partẽ sit: vt ex patre, & matre, proles: & ex terra, plãtæ, quia ex aliqua eorum parte. Vno modo, post quod tẽpore: vt ex die, nox: & ex sereno, tẽpestas: quoniam hoc, post illud. Horum autem quædam eò quòd habẽt mutuam transmutationẽ, ita dicuntur, sicuti & quę nunc dicta sunt: quædam, eò quòd solùm secundum tempus consequentur: vt ex æquinoctio facta est nauigatio, quoniam post æquinoctium facta est: & ex Dionysijs Thargelia, quia post est Dionysia.

Cap. XXV.

PArs dicitur vno quidẽ modo, in quod quoquo modo quãtum diuidi potest. Semper enim quod à quanto, prout quãtum, aufertur, pars illius dicitur: vt duo, pars trium quodã modo dicitur. Alio modo, ex iis ea dúntaxat, quæ metiuntur: quare, duo quodam modo quidem sunt pars trium, quodam modo verò non. Item, in quæ species absq; quãto diuidi potest, hæc quoq; partes eius dicũtur: quare species, generis aiunt partes esse. Itẽ, in quæ aliquid diuiditur, aut ex quibus totũ cõponitur, aut ipsa species, aut quod speciem habet, vt sphæræ æneæ, & ænei cubi, & ipsum æs pars. Hoc autem est

est materia, in qua species, & angulus, pars. Item quæ in ratione vnumquodq; significante sunt, hęc quoq; pars totius sunt: quare genus, pars etiã speciei dicitur. Aliter verò species, generis pars est.

Cap. XXVI.

TOtum dicitur, cuius nulla pars eorum abest, ex quibus totum natura dicitur. Et quod continet contenta, vt vnum quid illa sint. Hoc autem, dupliciter. Aut enim vt vnumquodq; vnum: aut vt ex his, illud vnum. Ipsum enim vniuersale, & quod omnino, vt totum quippiam ens dicitur, sic est: vniuersale vt multa continens, hoc eò quòd de singulis prædicatur: & vnum, omnia sunt singula: vt homo, equus, Deus, quoniam omnia animalia. Cætera cùm continuum & finitum, cùm è pluribus insitis vnum quid sit, maximè quidem potentia, nõ actu: horum autem ipsorum, magis quæ natura, quàm arte talia sunt: sicut & de vno dicimus, tanquam totalitas vnitas quædam sit. Item, cùm quantum habeat principium, medium, & vltimũ, quorumcunque positio non facit differentiam, omne dicitur: quorumcunque verò facit, totum: quæ autem ambo facere contingit, & omne, & totum. Sunt autem hæc, quorum natura quidem eadem manet in transpositione, forma verò minimè, vt cera, & vestis. Etenim totum, & omne, dicuntur: ambo nanq; habent. Aqua verò, & quæcunq; humida, ac numerus, omne quidem dicuntur: totus verò numerus, totáq; aqua, non dicuntur nisi metaphoricè. Omnia verò dicuntur, de quibus omne, tanquam de vno, de his omnia, vt de diuisis. omnis hic numerus, omnes hæ vnitates.

Cap. XXVII.

MVtilum dicitur quantorum nõ quodcunque, sed vt diuisibile. Et totum illud sit, oportet. Duo etenim non sunt mutila, altero ablato vno. Non enim æquale mutilamen, & reliquum vnquam est. Nec omnino numerus vllus: substantiam nanque manere oportet. Si calix mutilus, adhuc oportet esse calicem. Numerus verò, non amplius idem. Et adhæc etiam si partium dissimilarium sint, nec [illegible] omnia: numerus etenim est, vt etiam dissimilares habeat partes, vtputa binarium, & ternarium. Cæterùm nihil omnino eorum, quorum positio differentiam non facit, mutilum est, vt aqua, vel ignis: sed oportet talia esse, quæ secundum substantiam positionem habent. Item, continua: harmonia nanque & ex partibus dissimilaribus est, & positionem habet, mutila autem non fit. Et adhæc nec illa, quæ tota sunt, cuiuscunque particulæ priuatione, mutila sunt: non enim oportet, nec quæ principales ipsius substantiæ, nec vbicunque existentes: vt si perforetur calix, non mutilus, sed si ansa, aut extremum aliquod: homo quoque non si carnem, aut splenem, sed si extremitatem, & hanc non omnem, sed quæ tota ablata, non habeat generationem: quare calui, non mutili.

Cap. XXVIII.

GEnus dicitur hoc quidem, si generatio eorum, quæ speciem eandem habent, continua sit: vtputa dicitur, quousq; genus hominũ sit, quia donec eorum generatio continua sit. Hoc verò, à quo sint primo ad esse mouente. Ita enim Græci, genere: alij verò Iones dicuntur, eò quòd illi quidem à Græco, hi verò à Ione primo generante sunt. Et magis qui à generante, quàm qui à materia. Dicuntur etenim à fœmina genere, vt à Pyrrha. Item vt superficies, figurarum superficialium genus: & solidum, solidarum. Quæq; enim figurarum, hæc quidem superficies talis: illa verò solidum tale: hoc autem, quod subiectum differentiis est. Item, vt in rationibus quod primũ inest, quod dicitur in eo quod quid, hoc genus, cuius differentiæ dicuntur qualitates. Genus itaq; toties dicitur, hoc quidem secundum generationem cõtinua eiusdem speciei, hoc verò, secundum primum mouẽs eiusdem speciei, hoc autem vt materia: cuius enim differentia, & qualitas est, hoc est subiectũ, quod dicimus materiam. Diuersa autem genere, quorum primum subiectum diuersum est, & nõ resoluitur alterum in alterum, nec ambo in idem, vtputa species, & materia, diuersa genere. Et quæcunque secundum diuersam figuram prædicationis entis dicuntur: quædam enim entium, quid est significant, quædam autem quale quid, quædam vt priùs diuisum: nec enim hæc resoluuntur in inuicem, nec in vnum quiddam.

Cap. XXIX.

FAlsum dicitur vno modo, vt res falsa, & huius hoc quidem eò quòd non cõponitur, aut quòd impossibile sit componi, quemadmodum dicitur, diametrum esse commensurabilem, aut ire sedere. Horum enim illud quidem semper, hoc verò aliquãdo falsum est: sic enim non entia hæc. Alia verò, quæcunq; sunt quidem entia, apta tamen naturâ sunt apparere, aut non qualia sunt, aut quæ non sunt, vt vmbra, picturæ, & insomnia. Hæc enim sunt quidem aliquid, sed non sunt ea, quorum faciunt phantasiam. Res itaq; falsæ sic dicuntur, aut eò quòd non sunt, aut eò quòd phantasia ab eis facta non entis est. Ratio verò falsa, prout falsa est, quæ non entium est. Vnde omnis ratio falsa, alterius est, quàm eius, cuius est vera: vtputa, quæ circuli, falsa trianguli. Cuiusq; verò ratio, quodam modo quidẽ vna, quæ est eius, quod quid erat esse, quodam modo verò multæ: quoniã idem quodam modo est ipsum, & ipsum passum, vt Socrates, & Socrates musicus. Falsa verò ratio, nullius est simpliciter ratio. Quare Antisthenes inscitè putabat, nihil ducens dignum dici, nisi propria ratione vnum de re vna, ex quibus accidebat, non esse contradicere: ferè autem, neq; mentiri. Est autem vnumquodque dicere, non solùm sua ratione, sed etiam ea, quæ alterius est, & falsè quidem omnino, quodam autem modo etiam verè: quemadmodum octo, dupla sunt ratione dualitatis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quædam igitur ita falsa dicuntur. Homo verò falsus, qui promptus tales eligit orationes, non propter aliquid aliud, sed propter id ipsum & qui aliis talium orationum causa. Quemadmodum res falsas esse dicimus, quæ falsam phantasiam faciunt. Vnde oratio, quæ apud Hippiam est, sophistica est, quòd idem sit mendax, & verax. Eum namque, qui potest mentiri, accipit vt mendacem, hic verò, sapiens & prudens est. Item eum, qui sponte prauus est, meliorem ait. Hoc autem falsum, per inductionem accipit. Qui enim sponte claudicat, melior est eo, qui inuitus. claudicare dicens, pro imitari. Nam si claudus sponte, esset peior fortasis. quemadmodum in moribus, ita & in hoc esset.

Cap. xxx.

Accidens dicitur, quod ineſt alicui. Et quod verum est dicere: non tamen neque necessariò, nec vt plurimum: vt puta si quis pro planta fodiés fossam, inuenit thesaurum. Hoc itaque accidens fuit fodienti fossam, thesaurum inuenire. Nec enim necessariò hoc ex hoc, aut post hoc: nec vt plurimum, si quis planter, thesaurum inuenit. Musicus quoque fuerit quispiam albus, sed cùm nec necessariò, nec vt plurimum hoc fiat, accidens ipsum dicimus. Cùm igitur sit existens aliquid, & alicui, & horum quædam etiam alicubi, & quandoque quod vtcunque existit quidem, sed non propter id, hoc aut nunc, aut hic, accidens erit: nec vlla causa determinata accidentis est, sed quæcunque contingit. Hæc autem, indeterminata: vt abire in Aeginam accidit, si non propter hoc euenit, vt illuc iret, sed à tempestate pulsus, aut à latronibus captus. Fuit igitur, & est ipsum accidens, sed secundum se, sed non secundum alterum. Tempestas enim causa, vt iret, quò non nauigabat: hoc autem erat Aegina. Dicitur etiam aliter accidens, vt quæcunque existunt in vnoquoque secundum se, non existentia in substantia, vt triangulo, duos rectos habere. Et hæc quidem contingit sempiterna esse, illorum verò nihil. Ratio autem huius, in aliis.

ARISTOTELIS STAGIRITAE METAPHYSICORVM,

LIBER SEXTVS.

Cap. i.

Principia, & causę entium quęruntur, & patet, quòd prout entia sunt. Est etenim aliqua sanitatis, bonæq; habitudinis causa. Mathematicorum quoq;, principia, elemẽta, & causæ sunt. Et simpliciter omnis intellectualis scientia, siue aliquo modo intellectu participás, circa causas, & principia, aut certiora, aut simpliciora est. Attamen hæ omnes circa vnum quid, & quoddam genus circunscribentes, de eo tractant, sed non de ente simpliciter, nec prout ens est, neq; ipsius quid est, vllam rationem faciũt: sed ex hoc, quædam sensu illud manifestum faciẽtes, quædam suppositione ipsum quid est accipiẽtes, consequenter ea, quæ per se generi insunt, circa quod sunt, aut magis necessariò, aut debilius demonstrant. Quare manifestum est, nõ esse demonstrationem substantiæ, ipsiúsve quid est ex ipsa inductione, sed alium aliquem manifestationis modum. Similiter autem nec si est, aut non est genus, circa quod tractant, quicquam dicunt, eò quòd eiusdem intelligentiæ est, & ipsum quid est manifestare, & si est hoc. Cùm autem physica etiam circa quoddam entis genus scientia sit, (etenim circa talem substantiam est, in qua principium est motus, & status, qui in ea est) pater, quòd nec actiua, nec factiua est. Factiuarum etenim in faciente principium est, aut intellectus, aut ars, aut aliqua potentia: actiuarum verò, in agente electio. idem enim agibile, & eligibile. Quare si omnis intellectus, aut actiuus, aut factiuus, aut speculatiuus est, physica speculatiua quędam profectò est, sed speculatiua circa tale ens, quod possibile moueri, & circa substantiam secundum rationem vt plurimùm inseparabilem, solùm est. Oportet autem, vt non lateat, quomodo ipsum quid erat esse, & ratio sit. nam absq; hoc quærere, nihil est facere. Sed definitorum igitur, & ipsorum quid est, quædam quidem ita sunt, vt ipsum simum: quædam, vt ipsum concauum. Differunt autem hæc, quoniam simum quidem, vnà acceptum est cum materia. Est enim simum, concauus nasus: concauitas verò absque materia sensibili. Si cuncta igitur physica ita vt simum dicuntur, vt nasus, oculus, facies, caro, os, & omnino animal, folium, radix, cortex, omnino planta, (nullius enim eorum ratio absque motu, sed semper habet materiam) manifestum est, quomodo in Physicis oportet ipsum quid est quærere, & definire, & cur etiam de quadam anima speculari, physici est, quæcunque non sine materia. Quòd igitur physica speculatiua est, ex his patet. Sed & mathematica speculatiua est. Verùm si immobilium, & separabilium, adhuc non

non est manifestum: quod autem aliqua mathematica, prout immobilia, & prout separabilia sunt, speculatur, dilucidum est. Quòd si quippiam est immobile, & perpetuum, & separabile, patet quòd speculatiuæ est cognoscere, & non physicæ de mobilibus nanque quibusdam physica est) nec mathematicæ, sed prioris ambabus. Physica etenim circa inseparabilia quidem, sed non immobilia: mathematicæ verò nonnulla sunt circa immobilia quidem, non tamen separabilia fortasse, sed vt materia: prima verò etiam circa separabilia, & immobilia. Necesse autem est, omnes quidem causas perpetuas esse, maximè verò has: hę etenim causæ manifestiùs diuinorum sunt. Quare tres vtique erunt speculatiuæ philosophiæ, mathematica, physica, theologia. Manifestum est enim, quòd si cubi diuinum existit, in tali natura existit. Et honorabilissimam oportet circa honorabilissimum genus esse. Speculatiuæ itaque aliis scientiis præponendæ sunt, hæc verò speculatiuis. Dubitauerit etenim aliquis, vtrum prima philosophia vniuersalis sit, an circa aliquod genus, & vnam naturam. Non enim idem modus est, atque in mathematicis. Sed geometria quidem, & astrologia, circa quandam naturam sunt: illa verò vniuersaliter omnibus communis est. Si igitur non est aliqua alia substantia, præter eas, quæ naturâ consistunt, physica profectò prima scientia est. Quòd si est aliqua substantia immobilis, hæc prior, & philosophia prima, & vniuersalis sic, quod prima: & de ente, prout ens est, ac quid est, & quæ ei insunt, prout ens est, speculari, huius est.

Cap. ii.

Sed cùm ens illud, quod simpliciter dicitur, multipliciter dicatur, quorum vnum quidem erat, quod secundum accidens, aliud verò quod vt verum, & non ens vt falsum: præter hæc autem sunt prædicationis figuræ, vt quid, quale, quantum, vbi, quando, & si quid aliud hoc modo significat. Item præter hæc omnia, quod potentia, & actu. Cùm itaque ens multipliciter dicatur, primò de eo, quod secundum accidens est, dicendum, quòd nulla circa illud speculatio est. Signum autem, quod nulli scientiæ curæ est illud, neque actiuæ, neque factiuæ, neque speculatiuæ: nec enim qui facit domum, facit simul quæ accidunt domui factæ: infinita nanque sunt. Quibusdam enim delectabilem, quibusdam noxiam, quibusdam vtilem, nihil prohibet factam esse, & (vt ita dicam) ob eas res omnes esse aliam, quarum nullius factiua est. Aedificatiua simili modo: nec geometria ea, quæ ita figuris accidunt, speculatur, nec si diuersus, trangulus, & triangulus duos rectos habens. Et hoc rationabiliter contingit: nam quasi nomine solùm, ipsum accidens est. Quare Plato non malè quodam modo circa Sophisticam, ipsum non ens applicuit. Sophistarum etenim rationes, circa accidens, vt ità dicam, maximè omnium sunt, vtrum diuersum, an idem, musicum & grammaticum: & musicus Coriscus, ac Coriscus: & si omne, quod est, non autem semper, factum est. Quare si musicus existens grammaticus factus est: & grammaticus, existens musicus: & quæcunque aliæ orationum, tales sint. Videtur etenim accidens, propinquum quiddam esse non enti. Hoc autem ex his etiam orationibus, manifestum est. Eorum etenim, quæ alio modo se habent, est generatio & corruptio, eorum autem, quæ secundum accidens, non est. Attamen dicendum est amplius de accidente, quoad posśibile est, quænam eius natura sit, & ob quam causam est: simul autem patebit, & cur eius scientia non est. Cùm igitur in entibus sint quædam semper similiter se habentia, & ex necessitate, non ea, quæ secundum vim dicitur, sed quam dicimus, eò quòd non contingit aliter, quædam ex necessitate quidem non sunt, nec semper, sed vt plurimùm, hoc principium, & huius causa est, vt accidens sit. Quodcunque enim non semper, neque vt plurimùm est, hoc dicimus accidens esse: vt puta, si sub Cane tempestas & frigus factum fuerit, hoc dicimus accidisse: non si æstus, aut calor: quoniam hoc quidem semper, aut vt plurimùm: illud verò, non. Hominem quoque album esse, accidit: nec enim semper, nec vt plurimùm, animal verò, non secundum accidens. Et fabrum sanitatem fecisse, accidens est, quoniam non est aptus ad sanitatem faciendam faber, sed medicus: verùm accidit, fabrum esse medicum. Cocus etiam voluptati intentus facit quicquam salubre, sed non secundum pulmentariam. Vnde dicimus, quod accidit. Et quodam modo quidem facit, simpliciter verò minimé. Illorum etenim aliæ quandoque factiuæ potentiæ sunt, horum verò nulla ars, nullaque potentia determinata est. Eorum enim quæ secundum accidens aut sunt, aut fiunt, causa quoque secundum accidens est. Quare cùm non omnia ex necessitate, & semper aut sint, aut fiant, sed multa vt plurimùm, necesse est esse, quod secundum accidens est: vt puta, nec semper, nec vt plurimùm albus musicus est. Cùm autem aliquando fiat, secundum accidens erit: quod si non, cuncta ex necessitate erunt. Quare materia erit causa contingens eius, quod aliter accidit, quàm illud, quod vt plurimùm est. Principium autem hoc sumendum est: vtrum nihil est, quod nec semper, nec vt plurimùm, an hoc impossibile? Præter hæc igitur, aliquid est, quod vtcunque contingit, & secundum accidens; sed vtrum, quod vt plurimùm, quódve semper nulli ineſt, an aliqua sunt sempiterna, de his sanè posteriùs considerandum est. Quòd autem non est accidentis scientia, patet. Omnis enim scientia eius est, quod aut semper, aut vt plurimùm est, Quomodo enim discet, aut alium docebit? Oportet enim vt determinentur, aut per semper, aut per vt plurimùm: vt puta, febriciranti, proficuum melicratum est vt plurimùm. Quòd verò præter hoc est, non habebit dicere quando non, vt in nouilunio: nam etiam in nouilunio, aut semper, aut vt plurimùm. accidens verò, præter hæc est. Quid itaque accidens est, & ob quam causam, & quòd non est eius scientia, dictum est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quòd autem sint principia,& causæ generabiles, & corruptibiles, absque eo, quòd generentur,& corrumpantur,manifestum est.Etenim si non hoc ex necessitate omnia erunt, si eius, quod generatur,& corrumpitur,non secundum accidens causam aliquam necesse sit esse.Vtrum enim erit hoc, an non. Si hoc,fiet:sin verò non,minimè:hoc verò,si aliud. Et hoc modo videlicet(tempore semper dempto à tempore finito)deuenies vsque ad nunc. Quare hic morietur ægritudine, aut vi, si exiuerit.hoc autem, si aliud.Et sic deueniet ad id, quod nunc est,aut aliquid eorum, quæ facta sunt: vtputa,si sitiuerit.hocverò,si comederit acuta.hoc verò,aut est,aut non.quare, necessariò morietur, aut non morietur. Similiter & siquis ad iam facta ascenderit, eadem ratio est. Iam enim hoc,in aliquo est. Dico autem quod factum est.Ex necessitate ergo erunt omnia futura:vt mori, viuentem. Iam enim aliquid factum est, vtputa contraria, in eodem corpore:sed si ægritudine,aut vi, nondum:sed si hoc factum fuerit. Patet igitur, quod vsque ad aliquod vadit principium: hoc verò, non amplius ad aliud. Erit igitur hoc eius,quod vtcunque contingit, causaque generationis eius nulla. Sed in quale principium, & qualem causam talis reductio est, vtrum vt ad materiam, an vt ad cuius gratia, an vt admouens, maximè considerandum est. De eo itaque,quod secundum accidens est, dimittatur. Determinatum enim sufficienter est. Quod autem tanquam verum ens, & non ens, vt falsum, quoniam circa compositionem, & diuisionem est, & omnino circa partitionem contradictionis (verum etenim affirmationem in composito habet, negationem verò in diuiso, falsum verò huius partitionis contradictionem) quo autem modo quod simul,aut quod separatim est, intelligere accidit,alia ratio est. Dico autem quod simul,& quod separatim, vt non consequenter,sed vt vnum quid fiat. Non enim est falsum,& verum in rebus, (vt quod bonum verum: quod verò malum, falsum) sed in mente: quæ verò circa simplicia, & circa ea, quæ quid sunt,non quidem sunt in mente. Quæcunque igitur speculari oportet circa id, quod ita ens & non ens est, posterius perscrutandum est. Cùm autem compositio,& diuisio in mente, non in rebus sit,quod profectò ita est, diuersum à propriè dictis, ens est. Aut enim quod quid est, aut quod quale, aut quod quantum, aut si quid aliud, copulat, aut diuidit mens. Quod autem tanquam accidens,& vt verum ens omittendum est: causa enim illius quidem determinata:huius verò, mentis aliqua passio: & ambo circa reliquum entis genus, & non extrà ostendunt esse aliquam entis naturam. Propter quod, hæc quidem prætereantur. Considerandæ autem sunt ipsius entis causæ,& principia,prout ens est. Manifestum autem est in iis,quæ determinauimus de eo,quoties vnumquodque dicitur,quod ens multipliciter dicitur.

ARISTOTELIS STAGIRITAE METAPHYSICORVM, LIBER SEPTIMVS.

Cap. I.

ENS MVLTIPLICITER dicitur, quemadmodum in iis, quæ de quoties priùs diuisimus.Significat enim aliud quidē quid est, & quod quid: aliud verò, quod quale, aut quantum, aut singula aliorum, quæ ita prædicantur. Cùm autem ens toties dicatur, patet primum horum ens esse ipsum quid est, quódque substantiam significat. Cùm enim si dicimus quale quippiam hoc,aut bonum dicimus,aut malum: sed non tricubitum,aut hominem.Cùm autem quid est, non album, nec calidum, nec tricubitum, sed hominem, aut Deum: cætera verò entia dicuntur, eò quòd entis propriè dicti quædam sunt quantitates,quædam qualitates,quædam passiones, quædam aliquid aliud tale.Vnde dubitauerit aliquis, vtrum ipsum ambulare, & sanum esse,ac sedere, & vnumquodque horum,ens,an non ens est:similiter & de quocunque cæterorum simile.n.Nihil enim horum est per se natura aptum, neque possibile à substantia separari: sed magis, siquidem ambulans entium aliquid, & sedens, & sanum. Hæc autem magis entia apparent, quoniam subiectum eis determinatum est:hoc autem substantia, & singulare est,quod in tali prædicatione apparet. Bonum enim, aut sedens,absque hoc non dicitur. Patet igitur, quòd propter hanc, illorum quoque singula sunt. Quare quod primò est ens, & non aliquod ens, sed simpliciter ens, substantia. Multis quidem modis primum dicitur, attamen substantia, & ratione, & cognitione, & tempore, & natura, omnium primum est. Aliorum enim categorematum nullum est separabile, sed hæc sola:ratione quoque hoc primum:necesse est enim in cuiusque ratione inesse rationem substantiæ. Scire etiam tunc putamus

tamus vnumquodque magis, cùm quid est homo,aut ignis sciamus,quàm quale, aut quantum, aut vbi. Nam & horum ipsorum tunc vnumquodque scimus, cùm quid est ipsum quale, aut ipsum quantum sciamus. Quòd quoque tam olim, quàm tunc, & semper quæritur, sempérque dubitatur, quidnam ipsum ens sit, hoc est, quænam substantia est: hoc enim quidam vnum aiunt esse, quidam plura quàm vnum: & quidam finita,quidam verò infinita. Quare nobis quoque maximè & primum, & solum (vt ita dicam) de ente hoc pacto, quidnam sit, speculandum est.

Cap. II.

VIdetur autem substantia existere, manifestissimè quidem in corporibus. Quare animalia, & plantas,& eorum partes,substantias esse dicimus,ac naturalia corpora,vt ignem,aquam,& terram,cætera rorum quoque singula,& quæcunque aut horum partes,aut ex his sunt,aut partibus,aut omnibus: vt cælum,& eius partes,sydera,Luna, & Sol.Vtrū autem hæ solæ substantiæ sint, an etiam aliæ, an harum quidem nulla,sed aliquæ aliæ, consideran dum est.Videtur autem quibusdam,corporis terminos:vt superficiem,lineam,punctum, & vnitatem substantias esse,& magis quàm corpus, & solidum.Item,præter sensibilia,quidam non putant aliquid esse tale:quidam plura,& quæ magis sempiterna sunt: sicuti Plato, & ipsas species,& mathematica,duas substantias:tertiam verò, sensibilium corporum substantiam. Speusippus verò etiam plures substantias ab vno incipiens,& principia cuiusq; substantiæ,aliud numerorum, aliud magnitudinum,deinde animæ:& hoc modo extendit substantias. Quidam autem, species quidem, & numeros eandem habere naturam aiunt:cætera verò sequentia,lineas,& superficies,vsque ad cæli substantiam,& sensibilia.De his igitur quid bene, quidve non bene dicatur, & quæ substantiæ sint,& vtrum aliquæ præter sensibiles sint,necne, & hæ quomodo sint, & vtrum est aliqua separata substantia,& cur,& quomodo,an nulla præter sensibiles, perscrutandum est, descripta primò substantia,quidnam sit.

Cap. III.

DIcitur autem substantia,si non pluribus, saltem quatuor modis. Maximè etenim quod erat esse, & vniuersale, & genus, substantia cuiusque esse videtur:& quartum, subiectum. Subiectum autem est, de quo cætera dicuntur: illud verò non amplius de alio. Quare primò de eo determinādum est. Maximè nanque substantia, subiectum primum esse videtur. Tale verò, quodam modo quidem materia dicitur, quodam modo verò forma: tertium verò,quod ex his est. Dico autem materiam quidem, vt æs: formam autem, figuram ideæ: quod verò ex his est, totam statuam. Vnde si species prior materia est, & magis ens,illud quoque,quod ex ambobus est,prius erit,ob similem rationem. Nunc itaque quidnam substantia sit,quasi in figura dictum est,quod non de subiecto,sed de quo cætera. Oportet autem, non ita solum:non enim sufficiēs est. Et hoc nanque ipsum,non est manifestum. Et item,materia, substantia est.Nam si hæc non est substantia, quæ alia esset,fugeret nos.Demptis etenim cæteris,nihil aliud remanere videtur:cætera nanque,passiones corporum,& effectiones,& potētiæ sunt:longitudo verò latitudo,& profunditas, quantitates quædam,sed non substantiæ sunt. Quantitas etenim non est substantia,sed magis cui hæc ipsa primo insunt,illud est substantia. Enimuero ablata longitudine,latitudine,& profunditate, nihil videmus reliquum, nisi si quid est, quod ab eis determinetur,vt ita considerantibus, materiam solam necesse sit apparere substantiam. Dico autem materiam,quæ per se ipsam, neque quid, neque quantum, nec aliquid aliud quippiam dicitur, quibus ens determinatur. Est enim quid,de quo singula horum prædicantur: cui esse, ac cuique prædicationum, diuersum est.Cætera nanque de substantia prædicantur: hæc verò, de materia. Quare quod vltimum est per se, neque quid,neque quantum, nec aliquid aliud est,neque etiam negationes: etenim hæ quoque, secundum accidens erunt. Ex his itaque, speculantibus,accidit substantiam esse materiam. At impossibile est: etenim separabile, & quod quid esse, videntur maximè inesse substantiæ: propter quod species, & quod ex ambobus,videtur esse substantia magis, quàm materia.At illa substantia, quæ ex ambobus, dico autem quæ ex materia, & forma est, omittenda est. Posterior enim, & manifesta est, manifesta verò, quodam modo etiam ipsa materia. At de tertia considerandum est: hæc enim maximè dubitabilis. Conceditur autem, quasdam esse substantias sensibilium:quare in his primùm quærendum est.

Cap. IIII.

CVm autem in principio diuiserimus quot modis substantiam determinamus, ac horum vnum quiddam esse videatur, quod quid erat esse, de eo considerandum est. Prodest etenim transcendere ad notius. Ita nanque disciplina fit omnibus, per minùs nota naturâ, ad magis nota. Et hoc opus est, vt in actibus ex eis,quæ cuique sunt bona facere, quæ simpliciter bona sunt, sint cuique bona. Ita ex sibi notioribus, quæ natura nota sunt, sibi facere nota. Quæ autem singulis nota, & prima,sæpenumero parum nota sunt, & parū, aut nihil entis participant. Attamen ex eis, quæ parum nota, sibi tamen nota sunt,conandum est cognoscere, quæ simpliciter nota sunt, per hæc ipsa(vt dictum est)transcendentibus. At primò quædam de eo logicè dicemus: quod illud est, quod quid erat esse vnumquodque, quod secundum se dicitur. Etenim tibi esse, non est musico esse. Non enim secundum te ipsum musicus es. quod ergo, secundum te ipsum. Nec tamen hoc

rotum. Nec enim illud, quod ita secundum se est, vt superficies alba: quoniam superficiei esse, non est albo esse. At verò, nec quod ex ambobus est superficiei albæ esse. Quare? quoniam hæc inest. In qua ergo ratione ipsum dicente, non inerit ipsum, hæc ratio eius, quod quid erat esse cuique. Quare si superficiei albæ esse, est superficiei læui esse, albo & læui esse, vnum, & idem est. Cùm autem secundum cætera quoque prædicamenta composita sint (est etenim aliquod subiectum cuique, vt qualitati, & quantitati, & quando, & vbi, & motui) perscrutandum est vtrum est ratio eius quod quid erat esse cuique horum, & vtrum ineat etiam his ipsum quod quid erat, vt homini albo, quid erat albo homini. Sit autem nomen eius, vestis. quid est vesti esse? At verò, nec eorum est, quæ secundum se dicuntur. An hoc non secundum se dupliciter dicitur? & huius, est hoc quidem ex additione, istud verò non. Hoc enim dicitur, eò quòd ipsum, quod definitur, alteri adiicitur: vtputa, si albo esse, definiens dicit albi hominis rationem: istud verò, eò, quòd aliud ipsi: vt si vestis album hominem significat, ille verò definiat vestem vt album. Quod autem est albus homo, est album quidem, non tamen quid erat esse albo homini, sed vesti esse. Vtrum quod quid erat esse, est quid, aut simpliciter, an non? Ipsum enim quod quid erat esse, est ipsum quid erat esse. Cùm verò aliud de alio dicatur, non est ipsum quod quid: vt homo albus, non est quod quid: si ipsum quidem quod quid substantiis solis inest: quare quod quid erat esse illorum est, quorumcunque ratio est definitio. Definitio autem est, non si nomen idem, quod oratio significet, (omnes etenim sermones, definitiones essent. Erit nanque nomen idem cuicunque sermoni, quare & Ilias definitio erit) sed si primi alicuius sit. Talia verò sunt, quæcunque dicuntur, non eò quòd aliud de alio dicatur. Non ergo vlli eorum, quæ non sunt species generis, inerit quod quid erat esse, sed his solùm: hæc enim videntur, non secundum participationem, & passionem, nec vt accidens dici. Sed oratio quidem cuiusque etiam aliorum erit quid significat, si nomen sit, quod hoc huic ineat: aut pro simplici oratione, certior, definitio verò non erit, neque quod quid erat esse. An definitio quoque, vt & ipsum quid est, multipliciter dicitur? Etenim ipsum quid est, vno quidem modo substantiam, & quod quid significat: alia verò, singula eorum, quæ prædicantur, quantitatem, qualitatem, & quæcunque cætera talia sunt. Quemadmodum enim & ipsum ἐστὶ ineat quidem omnibus, non tamen similiter, sed huic quidem primò, illis verò cõsequenter: ita & quod quid est simpliciter substantiæ, cæteris verò quodam modo. Etenim interrogare possimus, quid est ipsum quale. Quare & ipsum quale est eorum, quorum est quid est: non tamen simpliciter, sed sicut de non ente, Logicè quidam aiunt esse ipsum non ens, non simpliciter, sed non ens: ita & ipsum quale. Oportet igitur & considerare, quomodo de quocunque dicere decet, non tamen magis, quàm quomodo se habet. Quare nunc quoque cùm manifestum, quod dicitur, sit, ipsum etiã quod quid erat esse, similiter inerit primò quidẽ, & simpliciter substantiæ, deinde cæteris, sicut, & ipsum quid est: non simpliciter quid erat esse, sed qualitati, aut quantitati quid erat esse. Oportet etenim, aut æquiuocè ista esse, aut cum additione, vel ablatione: sicut & quod non scibile, scibile. Nam rectius est neque æquiuocè dicere, neque eodem modo: sed quemadmodum medicinale, eò quòd ad idem quidem & vnum, non autem idem & vnum, non tamen etiam æquiuocé. Nullum etenim medicinale corpus, opus, & vas dicitur æquiuocè, neque secundum vnum, sed ad vnum: sed hæc quidem quomodocunque dicere quis velit, nihil differt. Illud autem manifestum est, quòd quæ primò & simpliciter definitio, & quod quid erat esse, substantiarum est: at cæterorum quoque similiter est, non tamen primó. Non enim est necesse, si hoc ponamus, huius definitionem esse quodcunque oratione idem significat, sed quod aliqua oratione, hoc autem si vnius sit, non continuatione, sicuti Ilias, aut quæcunque coniũctione, sed si quoties dicitur vnum. Vnum autem dicitur, sicuti & ens. Ens autem quoddam, ipsum quod quid, quoddam, quantum, quoddam quale quid significat. Quare & albi hominis erit oratio & definitio: alio verò modo, & albi & substantiæ.

Cap. V.

Habet autem dubitationem, si quis non dicat definitionem esse eam, quæ ex additione fit, orationem: cuius erit definitio non simplicium, sed copulatorum? Ex additione enim necesse est manifestare. Dico autem, vtputa, est nasus, & concauitas, & simitas, quod ex ambobus dicitur: eò quòd hoc, in hoc, & non secundum accidens: neque concauitas, neque simitas, passio nasi, sed secundum se: nec vt album Calliæ, aut homini, quoniam Callias albus, cui accidit homini esse: sed vt masculum animali, & æquale quantò, & cuncta, quæ per se esse dicuntur, hæc sunt, in quibus ineat aut ratio, aut nomen eius, cuius hæc passio est: & non contingit, separatim ostendere, sicuti album absque homine contingit: sed non fœmininum, absque animali. Quæ istorum, quod quid erat esse, & definitio, aut nullius est, aut si est, aliter est, quàm quemadmodum diximus. Est autem alia quoque de eis dubitatio. Si enim idem simus nasus, & concauus nasus, idem erit simum, & concauum: quòd si non, propterea quòd impossibile est dicere simum absque ipsa re, cuius per se passio est, & simum erit concauitas in naso, nasum simum aut non est dicere, aut bis idem erit dictum nasus nasus concauus. Nasus nanque simus, nasus nasus concauus erit. Propter quod inconueniens est talibus inesse, quod quid erat esse: quòd si non, in infinitum progredietur. Naso nanque, naso simo aliud inerit. Patet igitur, quòd solius substantiæ definitio est. Si enim & cæterorum quoque prædicamentorum, necesse ex additione esse, vt qualitatis

litatis, & imparis: non enim sine numero: nec huius, quod est fœmininum, sine animali. Ex additione autem dico, in quibus accidit bis idem dicere, sicut in istis. Quòd si hoc verum est, neque copulatorum erit: vtpote, numeri imparis. Sed latet, quòd nunc non accuratè dicuntur orationes. Si autem & istorum sunt definitiones, aut alio modo sunt, aut (sicuti dictum est) multipliciter est dicendum definitionem, & quod quid erat esse. Quare quodam modo quidem nullius erit definitio, nullique inerit, quod quid erat esse, nisi substantiis, quodam modo verò erit. Quòd igitur definitio est ipsius quid erat esse oratio, & quod quid erat esse, aut substantiarum solùm est, aut maximè primò & simpliciter, manifestum est.

Cap. VI.

Vtrum autem idem est, an aliud ipsum quid erat esse, & vnumquodque, perscrutandum. Proderit etenim aliquid, ad considerationem de substantia. Nam & vnumquodque non videtur aliud esse à sua substantia: & ipsum quid erat esse, dicitur esse vniuscuiusque substantia. De his igitur, quæ secundum accidens dicuntur, videri possit aliud esse: vtputa, albus homo aliud est, & albo homini esse. Si enim idem homini esse, & albo homini idem: idem nanque homo, & albus homo: vt aiunt: quare & albo homini, & homini. An non necesse est quæcunque secundum accidens, eadem esse? Non enim extrema, similiter eadem fiunt. Sed fortasis illud videatur accidere extrema eadem secundum accidens fieri: vtputa, albo esse, & musico esse. Videtur autem minimé. De his autem, quæ per se dicuntur, semper necesse est eadem esse: vt si quæ substantiæ sunt, quibus diuersæ substantiæ non sunt, nec aliæ naturæ priores, quales aiunt aliqui esse ideas. Si enim erit aliud ipsum bonum, & bono esse: & animal, & animali esse: & enti, & ipsum ens: erunt & aliæ substantiæ, & naturæ, ac ideæ præter eas, quæ dicuntur: & illæ priores substantiæ, si ipsum quod quid erat esse, substantiæ est. Et si absolutæ ab se inuicem, harum quidem non erit scientia, illæ verò non erunt entia. Dico autem absolui, si nec ipsi bono est esse bono: nec huic, esse bonum. scientia nanque cuiusque hæc est, quod quid erat illi esse, & de bono, & de cæteris similiter se habet. Vnde si neque ipsi bono esse bonum, nec ipsi enti ens, nec ipsi vni vnum, similiter autem omnia sunt, certè nihil est quod quid erat esse: quare si nec ipsi enti ens, nec aliorum alicui. Item, cui non inest bono esse, non bonum est: necesse est igitur, vnum esse bonum, & bono esse, & honestum & honesto esse, quæcunque non per aliud dicuntur, sed prima, & per se. Etenim hoc sufficiens est, si existit, etiam si non sint species: fortasis autem magis, si species sint. Simul autem patet etiam, quòd si ideæ sint, quales eas quidam aiunt, quòd etiam non erit subiectum substantia. Has enim substantias quidem, necesse est non de subiecto quidem esse: essent enim secundum participationem. Ex his itaque rationibus, vnum & idem est non secundum accidens ipsum vnumquodque, & quod quid erat esse: & quod scire vnumquodque, hoc est, ipsum quid erat esse, scire: quare, secundum expositionem necesse est vnum quiddam, ambo esse. Quod autem secundum accidens dicitur, vt musicum, aut album, propterea quòd duplex significat, non est verum dicere, quòd idem sit, quod quid erat esse, & ipsum. Etenim cui accidit album, & accidens. Quare quodam modo quidem est, quodam modo verò non est idem, quod quid erat esse, & ipsum: homini nanque, & albo homini, non est idem: passione verò, idem. Absurdum autem apparet, & si quis vnicuique ipsorum quid erat esse, nomen imponat. Erit nanque etiam præter illud, aliud, quod quid erat esse equo: at verò quid prohibet nunc quoque è vestigio esse quædam quid erat esse, si substantia quidem est, quod quid erat esse? Enimuero non solum vnum, sed ratio etiam eorum eadem, vt ex dictis patet. Non enim secundũ accidens vnum vni esse, & ipsum vnum. Item, si aliud erit, in infinitum proceder. Etenim hoc quidem erit, quid erat esse vni esse: illud verò, vnum. Quare de illis quoque eadem ratio erit. Quòd igitur de primis, & quæ per se dicuntur, vnicuique esse, & vnumquodque idem, & vnum est, patet. Sophisticæ autem ad hanc positionem redargutiones, manifestum est, quòd eadem solutione soluuntur: & si idem Socrates, & Socrati esse. Nihil enim differt, nec ex quibus aliquis interrogauerit, nec ex quibus soluens obtinuerit. Quo igitur modo idem cuique est, quod quid erat esse, & quomodo non idem, dictum est.

Cap. VII.

Horum autem, quæ fiunt, quædam naturâ, quædam arte, quædam à casu fiunt: omnia verò, quæ fiunt, & ab aliquo, & ex aliquo, ac aliquid fiunt. Aliquid verò dico, secundum quodque prædicamentum. Aut enim hoc, aut quantum, aut quale, aut vbi. Generationes verò naturales quidem hæ eorum sunt, quorum generatio ex natura est. Ex quo autem fit, ea est, quam materiam dicimus: à quo verò quippiam, eorum est, quæ natura sunt: ipsum autem aliquid, homo, aut planta, aut quicquam aliud similium, quæ maximè dicimus substantias esse. Cuncta verò, quæ aut natura, aut arte fiunt, habent materiam. Possibile enim est esse, & non esse, eorum vnumquodque. Hoc autem cuique materia. Vniuersaliter verò, & id, ex quo natura, & illud, per quod natura. Quod enim fit, habet naturam, vt planta, aut animal. Et à quo, natura, quæ secundum speciem dicitur, quæ eiusdem speciei est: hæc autem, in alio est: homo nanque hominem generat. Sic igitur fiunt, quæ ob naturam fiunt: cæteræ verò generationes, dicuntur effectiones. Omnes autem effectiones, aut ab arte, aut à potestate, aut ab intellectu. Harum autem quædam etiam à casu fiunt, & à fortuna, perinde, atque in iis, quæ à natura fiunt. Quædam enim & illic, eadem & ex semine, & absque semine fiunt. De his itaque posteà considerandum est. Ab arte autem fiunt, quorum

rum species in anima. Speciem autem dico, ipsum quid erat esse vniuscuiusque, & primam substantiam. Etenim contrariorum quodam modo eadem species est. Priuationis nanque substantia, oppolita substantia: vt sanitas, ægritudinis. Illius enim absentia, ostenditur ægritudo. Sanitas verò est ratio, quæ in anima, & in scientia est. Fit itaq; sanum, ita intelligente. Cùm hoc sanitas sit, necesse est, si sanitas erit, hoc fieri: vtputa, æqualitatem: quòd si hoc, caliditatem. Et ita semper intelligit, donec redigat in illud, quod ipse potest vltimum facere: deinde motus, qui iam post hæc fit, effectio ad sanitatem appellatur. Quare quodam modo ex sanitate sanitatem accidit fieri, & domum ex domo. Quæ sine materia, eam, quæ habet materiam. Ars enim medendi, & ædificandi, est species sanitatis, & domus. Dico autem substãtiam absque materia, quod quid erat esse. Generationum autem, & motuum, hæc quidem intellectio, hæc verò effectio vocatur: quæ quidem à principio & specie, intellectio: quæ verò ab vltimo, ipsius intellectionis effectio. Similiter autem & in cæteris mediis vnumquodque fit. Dico autem, vtputa, si conualescet oportet adæquari. Quid igitur est adæquari? hoc autem erit, si calefiet. Hoc autem quid est? hoc quidem. Hoc autem potestate inest, hoc verò iam in ipso est. Faciens igitur, & vnde conualescendi motus incipit, si ab arte, species est, in anima. Quòd si casu, ab eo, quod est faciendi principium illi, qui ab arte facit: sicut fortasis & in medendo principium à calefaciendo fit. Hoc autem facit, fricatione. Calor itaque in corpore, aut pars sanitatis, aut sequitur eum aliquid tale, quod est pars sanitatis, aut plura. Hoc autem vltimum faciens, & quod ita pars est sanitatis, & domus, & aliorum, vt lapides. Quare quemadmodum dicitur impossibile est fieri, si nihil præexistat. Quod sanè pars ex necessitate existet, patet. materia nanque, pars: inest etiam hæc, & sit. Sed vtrum eorum etiam est, quæ in ratione? vtroque quidem modo dicimus multos circulos quidnam sint, & materiam dicentes, quod æs, & speciem quod talis figura: & hoc est genus, in quo primo ponitur: æneus autem circulus, habet in ipsa ratione materiam. Ex quo vero, tanquam materia, fiunt aliqua, dicitur, cùm fit non illud, sed illiusmodi: vt statua, non lapis, sed lapidea. Homo autem conualescens, non dicitur illud, ex quo. Causa verò est, quia fieri contingit ex priuatione, & subiecto, quod dicimus materiam: vtputa, & homo & ægrotus fit sanus. Magis tamen dicitur ex priuatione fieri, veluti ex ægroto sanus, quàm ex homine. Quare sanus, ægrotus quidem non dicitur, sed homo, & sanus. Quorum verò priuatio incerta, & innominata est, vt in ære cuiuscunque figuræ, aut in lateribus, & lignis domus, ex his non dicentur fieri, sicuti illic ex ægroto. Quare sicut nec ibi ex quo, hoc non dicitur illud: nec hîc, statua lignum: sed deriuatiuè dicitur lignea, non lignum: & ænea, non æs, & lapidea, & non lapis: & domus lateritia, sed non lateres: cum neq; tanquam ex ligno fit statua, aut ex lateribus domus, (siquis accuratè inspexerit) profectò simpliciter dicet: propterea quòd oporteat fieri, mutato ex quo, sed non permanente. Propter hoc igitur, sic dicitur.

Cap. VIII.

CVm autem & ab aliquo fiat, quod fit (hoc autem dico vnde generationis principium est) & ex aliquo, fit autem hoc non priuatio, sed materia, (iam enim determinatum est, quemadmodum hoc dicimus,) & quod fit, hoc autem est, aut sphæra, aut circulus, aut quodcunq; cæterorum euenit, sicuti neq; subiectum facit ipsum æs, ita neq; sphæram, nisi secundum accidens, quia ænea sphæra, sphæra est: illam autem non facit. Hoc aliquid enim facere, ex omnino subiecto, hoc facere est. Dico autem quòd æs facere rotundum, non est ipsum rotundum, aut sphęram facere, sed aliquid aliud, vtputa speciem hanc in alio. Si enim facit, ex aliquo alio profectò facit. Hoc enim supponebatur, vtputa facere æneam sphæram. Hoc autem ita, quia ex eo, quod ęs, hoc facit quod sphæra est. Si igitur & hoc ipsum facit, patet quòd similiter faciet, & generationes in infinitum procedent. Manifestum igitur est, quòd neq; species fit, aut quodcunq; nominare oportet formam, quæ in sensibili, nec est eius generatio, nec est hæc, ipsum quid erat esse. Hoc enim est, quod in alio fit, aut ab arte, aut à natura, aut potentia: æneam verò sphæram, esse facit. Facit nanq; ex ære & sphæra: in hoc enim hanc speciem facit: & hoc est sphæra ænea: hoc autem sphęræ esse. Eius verò, quod est sphæræ, esse, omnino si generatio est, ex aliquo aliquid erit. Oportebit nanque, diuisibile semper esse, quod fit: & esse, hoc quidem hoc, illud verò, hoc. Dico autẽ, quod hoc quidem materiam: illud verò, speciem. Si itaque sphæra est figura, quæ à medio æqualis est, huius hoc quidem est, in quo erit, quod facit illud autẽ, in illo. totum verò, quod factum est, vtputa ipsa ænea sphęra. Manifestum igitur ex dictis est, quòd illud quidem, quod vt species, aut substantia dicitur, non fit: copulatio verò, quę secundum hanc dicitur, fit: & quòd in omni, quod fit, materia inest: & est hoc quidem hoc, illud verò hoc. Vtrum igitur est aliqua sphæra præter has, an domus præter lateres? an nec factum fuisset vnquam, si ita esset quod quid, sed quoniam tale significat? Hoc autem & terminatum non est: sed facit, & generat ex hoc, tale: & cùm generatum est, erit hoc tale? totum autem hoc, Callias, aut Socrates est, sicuti sphæra ænea hæc, homo verò, & animal sicuti sphæra ænea simpliciter. Patet ergo, quòd specierum causæ (quemadmodum quidam dicere solent species) si aliquæ sunt, præter singularia, ad generationes, & substantias nihil prosunt: nec sunt propter has, substantiæ secundum se. In quibusdam etenim etiam manifestum est, quòd generans tale est, quale quod generatur: non tamen idem, nec vnum numero, sed vnum specie: vt in naturalibus, (homo nanq; hominem generat) nisi quid præter naturam fiat: vt equus, mulum: & hæc quoq; similiter. Quod enim est cõmune equo, & asino, non est nominatum propinquissimum genus: fuerint autem ambo fortasis-

vti

vti mulus. Quare patet, quòd non oportet tanquam exemplar speciem ponere: in his etenim maximè quæ rerentur. Hæ enim maximè substantiæ sunt. Sed generans sufficiens est, vt faciat, & causa sit speciei esse in materia: tota verò iam talis species, in his carnibus, & ossibus, Callias, & Socrates: & diuersa quidem, propter materiam, (diuersa etenim) idem autem speciei: indiuisibilis nanque species est.

Cap. IX.

DVbitauerit autem aliquis, cur quædam & arte, & casu fiunt, vt sanitas: quædam autem minimè, vt domus. Causa verò est, quòd horum quidem materia, quæ principium generationis est, cùm faciens sit, & factum aliquid eorum, quæ ab arte sunt, in qua est aliqua pars rei, quædam talis, vt à se ipsa moueatur, quædam non: & huius, quædam sic posibilis est, quædam impossibilis: multa nanque possibilia quidem à se ipsis moueri, sed non sic, vtputa saltare. Quorumcunque itaque talis materia est, vt lapides, (impossibile est sic moueri, nisi ab alio: sic tamen certè est) & ignis. Propterea quædam non erunt absque eo, qui habet artem, quædam erunt. Ab iis enim mouebuntur, quæ non habent quidem artem, moueri verò possunt ipsamet, aut ab aliis non habentibus artem, aut ex parte. Manifestum autem est ex iis, quæ dicta sunt, & quòd quodam modo omnia fiunt ex vniuoco, quemadmodum quæ naturâ sunt, aut ex parte vniuoca, vt domus ex domo, aut ab intellectu: ars enim species est, at ex parte, aut habente aliquam partem, si non secundùm accidens fiat. Causa enim faciendi prima secundùm se, pars: calor enim in motu, calorem in corpore facit. Hic verò aut sanitas est, aut pars, aut sequitur eum aliqua sanitatis pars, aut ipsa sanitas. Quare & dicitur facere, quia illud, quod sequitur, & cui accidit calor, sanitatem efficit. Quare sicut in syllogismis, omnium principium substantia est, (ex ipso enim quid est syllogismi sunt) hic etiam generationes. Similiter se habent & quæ naturâ constituta sunt. Semen nanque facit, sicut ea, quæ ab arte sunt. Habet etenim potestate speciem, & à quo semen est, quodam modo vniuocum, (non enim omnia ita oportet quærere, sicuti ex homine homo: etenim mulier ex viro: vnde mulus non ex mulo) sed si non læsura fuerit. Quæcunque verò quodam modo & à se ipsa moueri eo motu, quo semen mouet, à casu, sicut ibi fiunt: quorum autem non, hæc impossibilia sunt aliter fieri, quàm ex ipsis. Non autem de substantia solùm ostendit ratio non fieri speciem, sed de omnibus primis similiter communis ratio est, vtputa quantitate, qualitate, & aliis prædicamentis. Fit enim, vtputa ænea sphæra, sed non sphæra, neq; æs: & in ære fit. Semper nanque oportet præexistere materiam, & speciem. Ita & de quid est, & de qualitate, & quantitate, & aliis prædicamentis similiter. Non enim fit qualitas, sed quale lignum: nec quantitas, sed quantum lignum, aut animal. Cæterùm ex his, proprium substantiæ accipere est, quòd necesse est præexistere semper aliam substantiam actu existentem, quæ facit, vtputa animal si animal fit. Quale verò, aut quantum, non est necesse, nisi potentia solùm.

Cap. X.

CVm autem definitio oratio sit, omnis autem oratio partes habeat, ac sicuti oratio ad rem, similiter & pars orationis ad partem rei se habeat, dubitatur vtrum oportet partium orationem inesse in oratione totius, an non. In quibusdam enim videntur inesse: in quibusdam verò non. Circuli enim ratio non habet rationem incisionum: ratio verò syllabæ habet rationem elementorum. Atqui circulus diuiditur in incisiones, sicuti syllaba in elementa. Item autem si partes priores sint toto, recti autem acutus est pars, & digitus animalis, prior erit acutus recto, & digitus homine. Videntur tamen ista esse priora: ratione nanque, dicuntur ex istis: & eo quòd sint absque inuicem, priora sunt. An multis modis dicitur pars? Quorum vnus modus, secundùm quantum mensurans. Sed hæc quidem prætermittatur. Ex quibus verò substantia tanquam ex partibus est, hoc considerandum est. Si igitur hoc quidem materia est, hoc verò species, hoc verò ex his, & substantia est materia, & species, & quod ex his, quodam modo quidem materia etiam pars alicuius dicitur, quodam modo verò non: quandoquidem ex quibus ratio speciei, vtputa concauitatis, non est pars caro: hæc enim materia, in qua fit: simitatis autem pars aliqua est: & totius quidem statuæ pars, æs: eius autem, quod vt species dicitur statuæ, minimè: dicendum enim specie, & quatenus speciem habet, vnumquodque: materiale verò nunquam secundùm se dicendum. Quare circuli quidem ratio non habet eam, quæ incisionum ratio est, sed syllabæ eam, quæ elementorum est, quia elementa rationis, partes sunt speciei, & non materia. Incisiones verò horum sic partes tanquam materia, in quibus aduenient: propinquiores tamen speciei, quàm æs, cùm in ære rotunditas fiat. Quodam modo verò nec elementa cuncta, in ratione syllabæ inerunt: vtputa, hæc cerea, aut quæ in aere sunt. Iam enim etiam hæc, syllabæ pars sunt, tanquam materia sensibilis. Etenim linea non si diuisa in medietates, corrumpitur, aut homo in ossa, & neruos, & carnes. Propter hoc & ita ex his sunt tanquam ex iis, quæ sunt partes substantiæ, verùm tanquam ex materia, & totius quidem sunt partes, speciei verò, & cuius ratio, minimè. Propter hoc, nec in rationibus: quorundam itaq; inerit talium partium ratio, quorundam verò non oportet inesse, nisi sint simul sumpti. Propter hoc enim, nonnullæ ex iis quædam verò non sunt. Quæcunque igitur simul sumpta species & materia sunt, vt simũ, aut æneus circulus, illa sanè in hæc corrũpuntur. Quæcunq; non simul cum materia sumuntur, sed absq; materia, vt rationes speciei solùm, hęc profectò non

corrumpuntur, aut penitus, aut nequaquam ita. Quare illorum quidem principia,& partes,quæ in eis sunt,species verò,neque partes,neque principia huiusmodi: & propterea lutea statua in lutum corrumpitur, & sphæra in æs, & Callias in carnem,& ossa:item & circulus in incisiones. Est enim aliquid,quod cum materia sumitur.Aequiuocè nanque dicitur circulus,& qui simpliciter dicitur, & singuli, propterea quòd singulis non sit proprium nomen. Dicta itaque nunc quoque veritas est, adhuc tamen dilucidiùs dicamus repetentes.Quæcunque enim rationis partes,& in quas diuiditur ratio,hæ priores,aut omnes,aut aliquæ:ratio verò recti non diuiditur in acuti rationem,sed acuti in rectum: vtitur nanque recto, qui definit acutum: minor etenim recto, acutus. Similiter autem circulus,& semicirculus sese habent. Semicirculus nanque circulo definitur:& digitus, toto: talis enim hominis pars, digitus. Quare quæcunque quidem partes vt materia,& in quas diuiditur vt in materiam, posteriores: quæcunque verò vt rationis,& secundùm rationem substantiæ, priores aut omnes, aut aliquæ. Quoniam verò animalium anima(hoc enim substantia animati) secundùm rationem, & speciem substantia,& quod erat esse tali corpori.Cuiusq; nanque pars,si probè definiatur,non sine eo opere definietur, quod sine sensu non existet: sanè partes eius priores, aut omnes, aut aliquæ toto animali:& de vnoquoque similiter: corpus verò, & eius partes,posteriores hac substantia,& diuidetur in eas vt in materiam,non ipsa substantia, sed totum. Tota itaque quodam modo quidem priores sunt hæ,quodam modo verò non: quandoquidem nec esse possunt separatæ. Non enim qui quomodocunque se habet,digitus animalis est: sed æquiuocus,qui mortuus est. Quædam verò simul,quæcunque principales,& in qua prima, ratio & substantia:vtputa,si hæc cor,aut cerebrum est:nihil enim differt,vtra talis sit. Homo verò,& equus,& quæ ita se habent,in singularibus sunt.Vniuersale verò substantia non est,sed totum quiddam ex hac ratione, & hac materia tanquam vniuersali: singulare verò ex vltima materia,ium Socrates est: & de cæteris,similiter. Pars itaque etiam speciei est (speciem autem dico,quod quid erat esse) & ipsius totius,quod ex specie,& ipsa materia est:sed rationis partes,quę speciei solùm sunt: ratio verò,est ipsius vniuersalis. Circulo nanque esse & circulus, & animæ & anima,idem est. Totius verò vt circuli huius, & singularium alicuius sensibilis,aut intelligibilis (dico autem intelligibiles quidem,vt mathematicos:sensibiles verò, vt æneos,& ligneos)horum,inquam,non est definitio,sed intellectione, aut sensu cognoscuntur. Cùm verò abeant ab actu,non est manifestum vtrum sint aliquando,an non sint,tamen semper dicuntur,& cognoscuntur vniuersali ratione:materia verò per seipsam incognita.Materia verò,quædam sensibilis,quædam intelligibilis. Sensibilis quidem,vt æs,& lignum,& quæcunque mobilis materia:intelligibilis verò,quæ in sensibilibus existit,non prout sensibilia,vtputa ipsa mathematica. De toto igitur,& parte,ac priore,& posteriore quomodo se habeant,dictum est. Ad interrogationem verò necesse est occurrere, cùm quis interrogaret, vtrum rectus,& circulus,& animal priora,an in quas diuiduntur,& ex quibus sunt, partes, quod non simpliciter.Nam etiam si animal est,aut animatum,aut vnumquodque,aut vniuscuiusque,& circulus circulo esse,& rectus recto esse, substantia quoque recti,aliquid quidem & aliquo posterius dicendum est, vtputa iis, quæ in ratione, & aliquo recto: etenim qui cum materia æneus rectus,& qui in singularibus lineis:qui verò absque materia iis quidem, quæ in ratione sunt, posterior, partibus verò, quæ in singulari sunt, prior est.Simpliciter autem non est dicendum: & si diuersa est,& non est anima animal,sic etiam quasdam dicendum, quasdam non dicendum, vt dictum est.

Cap. XI.

MEritò autem dubitatur etiam quęnam speciei sint partes,quæ verò non,sed eius,quod simul sumitur,cùm & hoc non existente manifesto,non sit definire vnumquodque. Vniuersalis etenim & speciei definitio est. Quæ igitur partium vt materia sunt, & quæ non, si non sint manifestæ, nec ratio rei manifesta erit. Quæcunque igitur apparent aduenientia in diuersis specie,vt circulus in ære, ligno, & lapide, hæc quidem manifesta esse videntur: quoniam nihil substantiæ circuli æs,neque lapis est: propterea quòd ab eis separetur. Quæ verò non videntur separari, nihil quidem prohibet similiter his se habere:quemadmodum si circuli omnes viderentur ænei.Nihil enim minus æs non sit ipsius speciei. Difficile tamen est, hoc mente auferre: vtputa,species hominis semper in carnibus,& ossibus,& talibus partibus apparet.Vtrum igitur sint hæc,partes speciei,& rationis,an non,sed materia?Verùm quoniam non aduenient etiam in aliis,non possumus separare. Cùm autem hoc videatur quidem contingere, quando verò non est manifestum,quidam etiam de circulo, & triangulo dubitant, tanquam non deceat lineis,& continuo definiri:sed hæc omnia similiter dici, sicuti carnes, aut ossa hominis, & æs,& lapis circuli, & cuncta referunt ad numeros,& lineæ rationem, eam, quæ duorum esse dicunt. Eorum etiam, qui ideas dicunt, quidam ipsam lineam dualitatem,quidam lineæ speciem: quædam etenim eadem esse,speciem,& cuius species, vtputa dualitatis, & dualitatis speciem: in linea verò non est. Accidit itaque & vnam multorum speciem esse, quorum species videtur diuersa: quod etiam Pythagoricis accidebat: & contingit vnam omnium facere ipsam speciem, cætera verò non species:at hoc modo vnum omnia erunt. Quod itaque habent aliquam dubitationem ea, quæ circa definitiones sunt, & quam ob causam, dictum est. Quare cuncta ita reducere, & auferre materiam, superuacaneum est. Quædam nanque fortasse, hoc in hoc sunt, aut sic hæc habentia. Et comparatio de animali, quam

quam iunior Socrates dicere solebat, non bene se habet: abducit enim à verò, & opinari facit, tanquam contingeret hominem sine partibus esse,quemadmodum absque ære circulum. Hoc autem,non est simile. Etenim sensibile quiddam fortasis animal est,& absque motu definire non est.Quare neque sine partibus,quodam modo se habentibus, non enim omnino pars hominis est manus,sed illa,quæ potest opus perficere: quare animata existens,non animata verò non est pars. Circa mathematica verò, cur rationes non sunt partes rationum? vt circuli, semicirculi ? hæc enim non sunt sensibilia: an nihil refert ? Erit nanque quorundam,etiam non sensibilium,materia,& omnis quod non est,quid erat esse. Circuli itaque vniuersalis quidem non erunt,singularium verò erunt hæ partes,vt priùs dictum est. Est etenim materia, quædam sensibilis, quædam intellectualis.Manifestum autem est,quòd anima quidem substantia prima, corpus verò materia: homo verò vel animal,quod ex ambobus,vt vniuersale. Socrates verò,& Coriscus,si anima quidem,duplex. Hi enim vt animam dicent,illi autem vt ipsum totum. Quòd si simpliciter anima hæc, & hoc corpus, quemadmodum vniuersale, etiam & singulare. Vtrum autem præter materiam,huiuscemodi substantiarum sit aliqua alia, & oporteat quærere substantiam eorum aliquam aliam, vtputa numeros, aut aliquid tale, posterius considerandum est.Huius enim gratia & de sensibilibus substantiis definire tentamus: quandoquidem quodam modo physicæ,& secundæ philosophiæ opus est,ea, quæ circa sensibiles substantias speculatio est. Non enim solùm de materia physicum cognoscere oportet,sed etiam de ea,quæ secundùm rationem,& magis.In definitionibus verò,quo modo partes,quæ in ratione sunt, & cur vna ratio, definitio, (patet etenim quòd res vna) res autem quo modo vna partes habens,posteà considerandum est. Quid igitur, est, quod quid erat esse, & quomodo ipsum per se ipsum, vniuersaliter de omni dictum est:& cur quorundam ratio ipsius quid erat esse,habet definiti partes,quorundam non:& quod in ratione quidem substantiæ,quæ ita partes sunt vt materia,non inerunt:non enim sunt illius substantiæ partes,sed totius. Huius verò est quodam modo ratio, non est.Cum materia nanque non est,indefinitum etenim.Secundùm primam autem substantiam,est vt hominis,animæ ratio. Substantia enim est species,quæ inest,ex qua & materia tota dicitur substantia, vt concauitas: ex hac enim,& naso,simus nasus,& simitas est.Bis nanque in his inerit nasus. In tota verò substantia, vt naso simo,aut Callia,inest etiam materia.Et quod quid erat esse,& vnumquodque in quibusdam quidem idem est, vt in primis substantiis, vtputa curuitas,& curuitati esse,si prima est. Dico autem primam,quæ non dicitur eò quòd aliud in alio sit,& subiecto vt materia. Quæcunque verò vt materia, vel vt simul cum materia sumpta sunt, non idem,neque secundùm accidens,vt vnum,Socrates,& musicum:hæc enim secundùm accidens,eadem sunt.

Cap. XII.

NVnc autem primò dicamus,quatenus in Analyticis definitione non est dictum,dubitationem,quæ in illis dicta est,proderit rationibus de substantia. Dico autem hanc dubitationem,quare vnum est definitum, cuius rationem definitionem esse dicimus: vt hominis animal bipes (sit nanque eius ratio)cur igitur hoc vnum est,non autem multa, animal & bipes? homo enim, & album, multa quidem sunt, cùm non insint alterum alteri. Vnum verò cùm insint,& subiectum, vt homo, aliquid patiatur.Tunc enim albus homo vnum fit,& est:hîc verò non est alterum alterius particeps. Genus etenim non videtur particeps esse differentiarum. Simul nanque contrariorum, idem participaret. Differentiæ nanque contrariæ,quibus genus differt.Quòd si etiam participat,eadem ratio est,si differentiæ quidem plures sunt, vt gressiuum, bipes, implume. Cur enim vnum,sed non multa sunt hæc:non enim quia in sunt,sic enim ex omnibus erit vnum: sed quia oportet vnum esse,quæcunq; in definitione sunt. Definitio nanque,ratio quædam vna,& substantia est:quare vnius cuiusp̃iam oportet ipsam esse rationem. Etenim substantia,vnum quiddam,& quod quid,vt dicimus,significat. Oportet autem primò considerare de iis,quæ secundùm diuisiones sunt,definitionibus. Nihil enim aliud in definitione est,nisi(quod primum dicitur) genus,& differentiæ. Cætera verò genera sunt,& ipsum primum,& post hoc,quæ comprehenduntur differentiæ:vtputa ipsum primum,est animal: consequens verò, animal bipes, & rursus animal bipes implume. Similiter etiam si per plura dicatur, & omnino nihil differt, per multa, an per pauca dicatur: neque vtique per pauciora,quàm duo. Duorum verò hoc quidem genus,hoc verò differentia, vtputa huius, animal bipes, animal quidem genus,differentia verò alterum.Si igitur genus simpliciter non est præter eas, quæ vt generis species sunt,aut si est quidem,sed tanquam materia est,(vox nanque genus,& materia,differentiæ autem species: nam elementa quoque ex hac faciunt) manifestum est, quòd definitio est ex differentiis ratio. At verò oportet etiam diuidi differentia differentiam : vtputa animalis differentia est,vt pedes habere. Rursus animalis pedes habentis differentiam scire oportet,prout pedes habet: quare non est dicendum,pedes habentis aliud plumiferum,aliud implume,si bene dicatur (verùm quia non potest, faciet hoc) sed si aliud fissos, aliud non fissos pedes habens: hæ enim pedis differentiæ sunt. Fisio nanque pedum aliqua peditas est. Et sic semper procedi vult, donec ad indifferentia deueniatur. Tum autem tot pedis species erunt, quot differentiæ: & pedes habentia animalia, æqualia differentiis. Si igitur hæc ita se habeant, manifestum est quòd vltima differentia, rei substantia erit,& definitio. Nec sanè oportet, crebrò eadem in definitionibus dicere:superfluum nanque est. Accidit autem hoc. Cùm enim animal

pedes

Universidad de Deusto
Biblioteca

pedes habens, bipes dicat, nihil aliud dixit, nisi animal pedes habens, duos pedes habens. Et si hoc propria diuisione diuidat, crebrò & æqualiter, ac differentias dicet. Si igitur differentiæ differentia fiat, vna, quæ vltima est, erit species, & substantia. Si autem secundùm accidens, vt si diuidat, Habentis pedes aliud album, aliud nigrum, tot quot sunt sectiones. Quare manifestum est, quòd definitio est ratio, quæ ex differentiis est, & ex harum vltima secundum rectum. Patet autem hoc, si quis transponat tales definitiones, (vtputa hominis) dicens animal bipes, habens pedes: superfluum enim est, habens pedes, dicto bipede. Ordo verò non est in substantia. Quo nanque modo intelligere oportet, hoc quidem prius, illud verò posterius? De his igitur definitionibus, quæ secundùm diuisiones fiunt, quales quædam sunt, hactenus dicta sint.

Cap. XIII.

CVm autem de substantia consideratio sit, rursus redeamus. Dicitur autem sicuti subiectum substantia esse, & quod quid erat esse, & quod ex his, & vniuersale. De duobus itaque dictum est: etenim de quid erat esse, & de subiecto, quod dupliciter subiicitur, aut quod quid existens, vt animal passionibus, aut vt materia actui. Videtur autem etiam vniuersale causa quibusdam esse maximè, ac esse principium ipsum vniuersale: quare de hoc etiam tractemus. Videtur nanque impossibile, substantiam esse quodcunque eorum, quæ vniuersaliter dicuntur. Prima nanque substantia vniuscuiusque, quæ propria cuiusque est, quæ alij non inest: vniuersale verò commune. Hoc enim dicitur vniuersale, quod pluribus natura aptum est inesse. Cuius igitur hoc erit substantia? Aut enim omnium, aut nullius. Omnium verò non est possibile. Vnius autem si erit, cætera quoque hoc erunt. Quorum enim substantia vna, & quod quid erat esse vnum, ipsa quoque vnum sunt. Item substantia dicitur, quòd non de subiecto: vniuersale verò de subiecto aliquo dicitur semper. Sed vtrum ita quidem non contingit, vt quod quid erat esse? in ipso autem inest, vtputa animal in homine, & equo. Patet igitur, quòd erit aliqua eius ratio. Differt autem nihil, si non omnium ratio est eorum, quæ in substantia sunt. Etenim nihil minùs hoc erit substantia alicuius, vt homo, hominis, in quo existit: quare iterum idem accidit. Erit enim substantia, illius substantia, vt animal speciei, in qua vt proprium existit. Item impossibile, ac inconueniens est, ipsum quid, & substantiam esse, si ex aliquibus, non ex substantiis, nec ex eo quod quid est, sed ex quali. Prius nanque non substantia, & quale erit, quàm substantia, & quod quid: quod impossibile est. Nec ratione enim, nec tempore, nec generatione, possibile est passiones priores substantia esse: essent nanque separabiles. Item, Socrati substantiæ, inerit substantia: quare, duobus erit substantia, & omnino si homo: & quæcunque ita dicuntur, substantia est, accidit nihil eorum, quæ in ratione sunt alicuius substantiam esse, nec sine ipsis existere, nec in alio. Dico autem, vtputa, non esse aliquid animal præter aliqua, nec vllum aliud eorum, quæ in ratione sunt. Ex his itaque considerantibus patet, nihil eorum, quæ vniuersaliter existunt, substantiam esse, nihilque eorum, quæ communiter prædicantur, quod quid, sed tale significare. Quòd si non, & alia multa accidunt, ac tertius homo. Item sic quoque patet: impossibile enim est substantiam ex substantiis esse, quæ sic insunt, vt actu. Quæ enim duo sic actu sunt, nunquàm vnum actu sunt. Sed si potentia duo sunt, erunt vnum: vt duplum, ex duobus dimidiis potentia: actus nanque separat. Quare si substantia vnum, non erit ex substantiis inexistentibus: & secundùm hunc modum, quem rectè Democritus dicit. Impossibile enim ait esse ex duobus vnum, aut ex vno duo fieri: magnitudines nanque indiuisibiles substantias facit. Patet igitur, quòd similiter & de numero se habebit, si numerus quidem compositio vnitatum est, vt à quibusdam dicitur. Aut enim non est vnum dualitas, aut non inest in ea vnitas actu. Habet autem quod accidit, dubitationem: si enim nec ex vniuersalibus possibile est vllam substantiam esse, propterea quòd tale, & non quod quid significant, nec ex substantiis actu contingit vllam substantiam esse compositam quicquam incompositum erit profectò omnis substantia: quare neque ratio vllius substantiæ erit. At cunctis videtur, & iam dictum est, aut solius substantiæ, aut maximè definitionem esse: nunc verò nec huius: nullius igitur definitio erit. An quodam modo quidem erit, quodam modo verò non? manifestum autem, quod dicitur, magis erit ex posterioribus.

Cap. XIIII.

EX iis autem ipsis id etiam patet, quod accidit illis, qui ideas pariter substantias, & separatas esse dicunt: & pariter ex genere & differentiis faciunt speciem. Si enim species, & animal in homine sunt, aut equo, aut vnum & idem numero sunt, aut alterum: ratione nanque patet quod vnum: eandem enim exhibebit rationem, qui dicit in vtroque. Si itaque aliquis homo est ipsum per se, quod quid, & separatum, necesse est vt et illa, ex quibus (sicuti animal, & bipes) quod quid significent, & separata, ac substantiæ sint: quare & ipsum animal. Si idem igitur, & vnum quiddam etiam in equo, sicuti tu tibiipsi, quo modo in separatim existentibus idem erit? & cur non etiam absque se ipso erit animal hoc? Déinde si participabit quidem bipede, & multipede, impossibile quiddam accidit: contraria nanque simul inerunt ipsi vni, & huic quidem enti. Sin minùs, quis modus est, cùm aliquis dicat, animal & bipes, aut progressiuum esse? Sed fortassis componuntur, & tangunt, aut miscentur. At cuncta inconuenientia sunt. Sed diuersum in vnoquoque est. Infinita igitur (vt ita dicam) erunt, quorum substantia animal est: non enim secundùm accidens ex animali homo est. Item, multa erit ipsum animal.

Nam

Nam & substantia animal est, quod in vnoquoque est: non enim secundùm aliud dicitur. Quòd si non, ex illo erit homo, & genus eius, illud. Ac item omnia, ex quibus homo, ideæ. Non igitur alterius quidem idea erit, alterius verò substantia? impossibile nanque est. Ipsum ergo animal erit vnumquodque eorum, quæ in animalibus sunt. Item, ex aliquo hoc ipso erit, & quomodo est ex ipso animali? aut quomodo est possibile esse animal, quod hoc ipsum substantia est, præter ipsum animal? Item, in sensibilibus & hæc accidunt, & his absurdiora. Quod si impossibile est ita se habere, patet quòd non est eorum idea ita, vt quidam aiunt.

Cap. XV.

CVm autem substantia altera sit ipsum scilicet totum, & ratio, dico autem, quòd illa quidem ita substantia, est cum materia simul accepta ratio: hæc verò ratio simpliciter. Quæcunque igitur illo modo dicuntur, eorum quidem est corruptio: nam & generatio. Rationis autem non est, ita vt corrumpatur. Nec enim generatio est, (non enim fit domui esse, sed huic domui) sed absque generatione & corruptione sunt, & non sunt. Ostensum est enim quòd nullus hæc generat, neque facit. Propterea etiam substantiarum sensibilium singularium: neque definitio, neque demonstratio est, eò quòd habet materiam, cuius natura talis est, vt esse, & non esse contingat: quare corruptibilia sunt omnia singularia earum. Si igitur demonstratio, & definitio scientifica necessariorum est, & non contingit sicuti neque scientiam, quandoque scientiam, quandoque ignorantiam esse, sed quod tale est, opinio est: ita neque demonstrationem, neque definitionem, sed opinio est eius quod contingit & aliter se habere: patet, quòd neque demonstratio, neque definitio eorum est. Corruptibilia nanque non sunt manifesta iis, qui scientiam habent, cùm à sensu abscesserint: & rationibus eisdem in animo saluis, non erit amplius neque definitio, neque demonstratio. Quare cùm quis eorum, quæ ad definitionem quicquam singularium definiat, oportet non ignorare, quod semper perimendum est. Non enim contingit definire. Nec vllam ideam, est definire: singularium enim (vt aiunt) idea est, & separata. Necessarium autem ex nominibus rationem esse. Nomen verò non faciet, qui definit: ignotum enim erit. Quæ verò posita sunt, omnibus communia sunt. Necesse est igitur, & aliis talia inesse. Et si quis te definiat, animal dicet gracile, aut album, aut aliquid aliud, quod & in alio sit. Quòd si quis dicat, nihil prohibere separatim quidem omnia multis, simul verò huic soli inesse, primum quidem, quod etiam ambobus, vt animal bipes, animali & bipedi. Et hoc in sempiternis quidem etiam necesse est esse, cùm priores existant, & partes compositi. At verò etiam separabilia, si hoc quidem, quod homo, separabile. Nam aut nullum, aut ambo. Si igitur nullum, non erit genus præter species. Quod si erit, erit etiam differentia. Déinde quoniam priora ipsa esse, hæc sanè non vicissim perimuntur. Déinde si ex ideis ideæ, minùs profectò composita sunt ex quibus. Item, de multis oportebit etiam illa prædicari, ex quibus idea, vt animal, & bipes. Quòd si non, quomodo scietur? Erit nanque alia idea, quam impossibile est de pluribus prædicari, quam de vno. Non videtur autem, sed omnis idea videtur esse participabilis. Quema dmodum igitur dictum est, latet, quod impossibile est in perpetuis definire: maximè verò quæcunque vnica sunt, vt Sol, aut Luna. Non solùm enim in hoc peccant, quòd talia addunt, quibus ablatis, adhuc erit Sol, vtputa, quod circuit terram, aut quod nocte absconditur: (si enim steterit, aut apparuerit, non erit amplius Sol) sed inconueniens est, si non. Sol enim substantiam quandam significat. Item, quæcunque in alio contingunt, veluti si alter fiat talis, patet, quòd erit Sol. Communis ergo ratio. At Sol singularium erat, sicut Cleon, aut Socrates. Cæterùm cur nemo eorum definitionem profert ideæ? fieret enim profectò manifestum tentantibus, verum esse, quod nunc dictum est.

Cap. XVI.

MAnifestum autem est, quòd etiam eorum, quæ videntur esse substantiæ, plures potentiæ, & partes animalium sunt: nihil enim eorum separatum est. Cum autem separarentur, tum etiam vt materia omnia, terra, ignis, & aër. Nihil enim eorum vnum est, sed quasi cumulus antè, quàm digerantur, & ex eis vnum fiat. Maximè autem aliquis, animatorum partes putauerit, & animæ propinquas, ambas fieri, vt sint & actu, & potentia, eò quòd principia motus ab aliquo, in iuncturis habent. Quare quædam animalia diuisa viuunt: sed tamen potentia omnia erunt, cùm vnum & continuum fuerit natura, sed non vi, aut copulatione: tale nanque læsio est. Cùm autem vnum dicatur, sicuti & ens, & substantia vnius vna, & quorum vna numero vnum numero, manifestum, quòd neque vnum, neque ens contingit substantiam esse rerum, sicuti neque elemento esse, aut principio. Sed quærimus, quid ergo principium, vt ad notiora referamus. Magis igitur his substantia est ens, & vnum, quàm principium, & elementum, & causa. Sed necdum ista, si nec aliud quidem commune vllum substantia est. Nulli enim inest substantia, nisi sibiipsi, & habenti eam, cuius substantia est. Item ipsum vnum, in pluribus non erit simul: commune verò simul in pluribus est. Quare patet, quòd nihil vniuersalium separatim præter singularia est. Sed qui species dicunt, partim rectè dicunt separantes eas, si substantiæ quidem sunt: partim non rectè, quoniam vnam in multis speciem dicunt. Causa verò est, quòd non habent reddere quæ nam tales incorruptæ substantiæ præter singulares, & sensibiles sint. Faciunt igitur easdem specie iis, quæ sunt corruptibiles, (has enim cognoscimus) ipsum hominem, & ipsum equum addentes vocabulum ipsum, sensibilibus. Attamen etiam si non videremus astra, nihil minùs

(vt pu

Universidad de Deusto
Biblioteca

(vt puto) essent substantiæ perpetuæ præter eas, quas nos sciremus. Quare nunc quoque si non habeamus quænam sint, necesse tamen fuerit fortasis aliquas esse. Quòd igitur nec eorum quicquam, quæ vniuersalia dicuntur, substantia sit, nec vlla sit substantia ex substantiis, patet.

Cap. XVII.

QVid verò, & quale quid substantiam dicere oporteat, rursus aliud quasi principium facientes, dicamus. Fortasis enim ex his erit manifestum de illa quoque substantia, quæ est separata à sensibilibus substantiis. Cùm igitur substantia, principium, & causa quædam sit, hinc est procedendum. Quæritur verò ipsum propter quid, semper sic: propter quid, aliud alij alicui inest. Quærere nanque propter quid musicus homo est, certè quærere est, quod dictum est, propter quid homo musicus est, aut aliud. Quærere igitur propter quid ipsum est ipsum, nihil est quærere. Oportet enim ipsum quod, & ipsum esse, existere manifesta entia. Dico autem, vt puta, quòd Luna patitur eclipsim. Ipsius autem, quod id ipsum, non nisi vna ratio, vnaque causa in omnibus (propter quid homo est homo, aut musicus musicus) si quis dicat, quòd vnumquodque ad se ipsum indiuisibile est: hoc autem erat vnum esse: sed hoc, & commune de omnibus, & breue est. Quærat autem aliquis, propter quid homo, animal tale quoddam est. Hoc igitur manifestum est, quòd non quærit propter quid is, qui est homo, homo est. Aliquid ergo de aliquo quærit, propter quid inest. Quod autem inest, oportet manifestum esse. Si enim non ita, nihil quærit: vt puta propter quid tonat? quia sonus in nubibus fit. Ita nanque aliud de alio est, quod quæritur. Et propter quid hæc, vt puta lateres, & lapides, domus sunt? Manifestum itaque & est, quod causam quærit. Hæc autem est, quod quid erat esse, vt logicè dicam. Quæ in quibusdam quidem, est cuius gratia: vt puta fortasis in domo, & lecto. In quibusdam verò, quod primum mouit. Causa nanque, etiam hoc. Sed talis quidem causa quæritur, dum quippiam fit, vel corrumpitur: altera verò, etiam dum est. Latet autem præcipuè, quod quæritur, in iis, quæ non de aliis dicuntur, (vt puta quæritur homo quid est) eò quòd simpliciter dicitur, neque determinatur quòd hæc, vel hoc. Oportet igitur rectè disponentes quærere. Quod si non, commune fit eius, quod nihil est quærere, & eius, quod aliquid quærere. Cùm autem & habere, & existere ipsum esse oporteat, manifestum est, quòd propter quid est, ipsam materiam quærit: vt puta, hæc sunt domus: propter quid? quia hæc existunt, quod erat domui esse. Et homo hoc, aut corpus hoc tale habens, quare? Causa materiæ quæritur: hæc autem est, species qua aliquid est: hæc autem, est substantia. Patet itaque, quòd de simplicibus non est aliqua quæstio, neque doctrina, sed alius talium quæstionis modus. Cùm verò quod ex aliquo compositum, ita vt vnum totum sit, non est vt cumulus, sed vt syllaba: syllaba verò non est ipsa elementa, nec idem, B & A: nec caro, ignis, & terra. Dissolutis nanque, hæc quidem ampliùs non sunt, vt caro, & syllaba, Elementa verò, ignis, & terra, sunt. Ergo syllaba aliquid, non solùm elementa, vocalis, & muta, sed etiam aliquid aliud. Et caro, non solùm ignis, & terra, aut calidum, & frigidum, sed etiam aliquid aliud. Si igitur necesse est, illud quoque aut elementum, aut ex elementis esse, si elementum quidem, rursus eadem ratio erit. Ex hoc enim & igne, & terra erit caro, & item alio: quare in infinitum progredietur. Si verò ex elemento, patet quòd non ex vno, sed ex pluribus, quam id ipsum, erit. Quare iterum de hoc, eandem rationem dicemus, quàm de carne, aut de syllaba. Videatur autem esse aliquid tale, & non elementum, ac causam: sed hoc carnem, hoc verò syllabam esse: similiter & de cæteris. Substantia verò cuiusque quidem, hoc. Hoc nanque prima ipsius esse causa est. Cùm autem quædam non substantiæ rerum sint, sed quæcunque substantiæ secundùm naturam, & naturâ constitutæ sint, videri possit profectò aliquibus hæc quoque natura, substantia esse, quæ non elementum, sed principium est. Elementum autem est, in quod existens diuiditur vt materiam, vt puta syllabæ, ipsum A & B.

ARIST

ARISTOTELIS STAGIRITAE METAPHYSICORVM,

LIBER OCTAVVS.

Cap. I.

EXIIS igitur, quæ dicta sunt, colligere oportet, ac congregando summatim finem imponere. Dictum autem est, quòd substantiarum causæ, principia, & elementa quæruntur. Substantiæ verò quædam ab omnibus concessę sunt, de quibusdam separatim enuntiauerunt quidam. Concessæ quidem, quæ naturales sunt: vt ignis, terra, aqua, & cætera simplicia corpora, déinde plantæ, & partes earum: animalia, & partes eorum, & tandem cælum, & partes cæli. Separatim autem, substantias quidam esse dicunt species, & mathematica. Aliàs verò accidit ex orationibus substantias esse, quod quid erat esse, & subiectum. Item aliter genus magis, quàm species, & vniuersale, quàm singularia. Vniuersali verò & generi, ideæ quoque copulantur, eadem nanque ratione substantiæ videntur esse. Cùm autem quod quid erat esse substantia, huius autem ratio, definitio, ideo de definitione, & de secundum se, determinatum est. Quoniam verò definitio oratio, oratio autem partes habet, necesse quoque de parte erat videre, quænam substantiæ partes, & quæ non: & si has definitionis quoque esse oportet. Item etiam, nec vniuersale substantia est, neque genus. De ideis verò, & mathematicis, posteriùs considerandum est. Etenim præter sensibiles substantias, has quidem esse dicunt. Nunc verò de concessis substantiis tractemus. Hæ autem sunt, quæ sensibiles sunt. Sensibiles verò cunctæ substantiæ, materiam habent. Est autem substantia id ipsum, quod subiicitur: aliter quidem materia, & alite ratio. Materiam autem dico, quæ non quod quid actu sit, potentia est: quod quid aliter autem, ratio, & forma: quod cùm sit, quod quid, ratione separabile est: tertium verò, quod ex his est, cuius generatio solius, & corruptio est, & separabile simpliciter. Earum enim substantiarum, quæ secundùm rationem, quædam sunt separabiles, quædam verò non. Quòd autem materia quoque substantia est, patet. In cunctis nanque oppositis transmutationibus, est aliquod transmutationis subiectum: vt puta secundum locum, quod nunc hîc, rursus alibi: & secundùm augmentationem, quod nunc tantum, rursus minus, aut maius: & secundum alterationem, quod nunc sanum, rursus ægrum: similiter autem & secundùm substantiam, quod nunc in generatione, rursus in corruptione. Et nunc quidem subiectum, vt quod quid: rursus autem subiectum, vt secundùm priuationem. Et sequuntur hanc etiam aliæ transmutationes: cæterarum verò aut vnam, aut duas, hæc non sequitur. Non enim est necesse, si quid materiam habet localem, hoc generabilem etiam, & corruptibilem habere. Verùm quæ inter simpliciter heri, & non simpliciter differentia sit, in Physicis dictum est.

Cap. II.

VM autem quædam vt subiecta, & vt materia, concedatur substantia, hæc autem est, quæ potentia est, restat illam, quæ vt actus substantia sensibilium est, quænam sit dicere. Democritus igitur tres differentias esse videtur existimare. Subiectum enim corpus, materiam, vnum & idem. Differre autem, aut rhysmo, quod est figura: aut trope, quod est situs: aut diathige, quod est ordo. Videntur autem multæ differentiæ esse: vt puta quęcunque compositione dicuntur materiæ, sicuti quæcunque mistura, quemadmodum melicratum: quædam clauo, vt arca: quædam ligamine, vt fascis: quædam glutine, vt liber: quædam pluribus ex his: quædam positione, vt limen, & superliminare. (Hæc enim, eò quòd modo quodam sita sint, differunt.) quædam tempore, vt cœna, & prandium: quædam loco, vt venti: quædam sensibilium passionibus, vt duritie, & mollitie, & densitate, & raritate, & siccitate, & humiditate: & quædam quibusdam ex his, quædam omnibus his: & simpliciter, quædam redundantia, quædam defectu. Quare patet, quòd & ipsum est, toties dicitur. Limen enim est, quoniam ita situm est. & esse, sic ipsum poni significat: & glaciem esse, sic densari. Quorundam verò esse, & his omnibus definietur, eò quòd quædam miscentur, quædam temperantur, quædam ligantur, quædam densantur, quædam cæteris differentiis vtuntur, sicuti manus, aut pes. Accipienda igitur genera differentiarum: hæc enim principia existentiæ erunt: vt quæ in magis & minus, aut denso & raro, & cæteris talibus. Cuncta etenim hæc, redundantia & defectus sunt. Quòd si quid figura, aut lævitate, aut asperitate, omnia recto, & curuo: his verò

Universidad de Deusto Biblioteca

verò esse,erit miseri: opposito autem modo,non esse. Manifestum igitur ex his est,quòd si substantia causa est, vt vnumquodque sit,in his quærendum est, quænam aut horum singula sint, causa est. Substantia itaque nihil horum est,neque combinatum,attamen proportionale in vnoquoque: & quemadmodum in substantiis quod de materia prædicatur,ipse actus est,& in aliis definitionibus maximè: vtputa,si limen oportebit definire, lignum, aut lapidem sic positum dicemus: & domum, lateres, aut ligna sic posita (an etiam & cuius causa in quibusdam est?) si verò glaciem, aquam congelatam,aut sic densatam. Consonantia verò est acuti & grauis mistio talis,eodem autem modo & in cæteris. Manifestum itaque ex his est, quòd actus alius alterius materiæ & ratio: quorundam enim, compositio, quorundam mistio,quorundam aliquid aliud eorum,quæ dicta sunt. Quare eorum,qui definiunt,hi quidem,qui dicunt,quid est domus,quòd lapides, lateres, ligna, potentia domum dicunt: materia enim hæc sunt. Qui verò,vas conseruatiuum rerum,& corporum,aut aliquid aliud tale addentes,actum dicunt. Qui porrò hæc ambo componunt,tertiam, & quæ ex his est,substantiam (videtur etenim ea quidem,quæ ex differentiis ratio fit,speciei,& actus esse: quæ verò ex his,quæ insunt,materiæ magis) similiter & quas Archytas approbat definitiones: etenim simul vtriusque sunt: vtputa,quid est serenitas? Quies in multitudine aëris: materia quidem aër,actus verò,& substantia,quies. Quid est tranquillitas? maris planities. Subiectum quidem,vt materia,mare: actus verò & forma,planities. Manifestum itaque ex dictis est,quænam sensibilis substantia, & quomodo sit: etenim hæc quidem vt materia, hæc autem vt forma, quoniam actus: tertia verò ex his.

Cap. III.

OPortet autem non ignorare, quòd aliquando latet,vtrum nomen compositam substantiam significet, an actum, & formam: vtputa domus, vtrum est signum communis, quod operimentum est ex lapidibus, & lateribus sic positis: an actus,& speciei,quod est operimentum. Et linea, vtrum dualitas in longitudine,an quod dualitas. Et animal, vtrum anima in corpore, an anima. Hæc enim,substantia,& actus alicuius corporis. Erit autem vtique in vtrisque animal,non vt vna ratione dictum,sed vt ad vnum. Sed hæc ad aliud quidem aliquid conferunt,ad quæstionem autem substantiæ sensibilis nihil. Etenim quod quid erat esse,speciei,& actui est. Anima nanque,& animæ esse, idem est: homini verò & homo, non idem,nisi & anima homo dicatur. Sic autem alicui quidem, alicui verò non. Non videtur ita quærentibus,quòd syllaba ex elementis & compositione sit: neque domus, lateres,& compositio. & hoc rectè. Compositio enim,& mistio,non ex iis,quorum est compositio,aut mistio. Similiter nec aliorum vllum: vtputa,limen,positione, non ex limine positio,sed magis istud ex illa: nec homo,est ipsum animal,& bipes (sed aliquid esse oportet,quod præter hæc est) si hæc materia sunt: sed nec elementum, nec ex elementis, sed substantia,quod materiam auferentes dicunt. Si itaque hoc ipsius esse causa,& hoc substantia,ipsam substantiam vtique non dicerent. Necesse autem est, aut sempiternam hanc esse, aut corruptibilem,absque eo,quod corrumpatur,& factam esse,absque eo,quod fiat. Ostensum autem est, & declaratum in aliis,quòd speciem nullus facit, neque generatur,sed efficitur,hoc.sit autem quod ex his. Si verò corruptibilium substantiæ sunt separatæ,nondum est manifestum,nisi quod quorundam non contingit. Patet,vt ea,quæ non possunt præter particularia esse,vt domum,aut vas: fortasis nec substantiæ sunt hæc ipsa,nec aliorum quicquam, quæcunque non naturâ consistunt. Naturam etenim solam profectò quis ponet eam,quæ in corruptibilibus est,substantiam. Quare dubitatio,qua Antisthenici,& hoc pacto pariter indocti dubitabant, habet aliquid temporis, vt soluatur, quod non est ipsum quid est definire, (definitionem enim, longum esse sermonem) sed quale quid est. Contingit etiam dicere, quemadmodum argentum quid est, non. quod autem,quale stannum. Vt tamen substantiæ,est quidem, cuius contingit definitionem, & rationem esse: vtputa,compositæ, siue sensibilis, siue intellectualis sit. Ex quibus autem hoc primis,non est. Siquidem aliquid de aliquo significat ratio definitiua: & oportet hoc quidem vt materiam,illud verò formam esse. Manifestum autem hoc etiam est,quòd si aliquo modo substantiæ numeri sunt,ita sunt: & non,quemadmodum quidam dicunt, vnitatum. Nam & definitio, numerus quidam est: diuisibilis etenim,& in indiuisibilia. non enim infinitæ rationes. Numerus verò,tale quid est: & quemadmodum de numero, ablato,aut addito aliquo,ex quibus numerus est, non est amplius idem numerus, sed diuersus, etiam si minimum auferatur,aut addatur: ita nec definitio,nec ipsum quid erat esse,erat amplius, ablato aliquo,aut addito. Et numerum oportet aliquid esse,quo vnus,quod nunc non habent dicere quo vnus,si vnus est. An enim non est,sed quasi congeries? Aut si est, dicendum est quidnam illud sit,quod vnum ex multis facit, & definitio vna est. Similiter autem nec hanc dicere habent: & hoc meritò accidit. Eiusdem enim rationis,& substantia est,vt vnum: non (vt quidam aiunt) vt vnita quædam existens,aut punctum,sed actus,& natura quædam vnaquæque: & quemadmodum nec numerus habet magis & minus, ita neque substantia,quæ secundùm speciem est. Sed si est quidem,ea est,quæ secundùm materiam est. De generatione igitur,ac corruptione dictarum substantiarum,quomodo accidit,quóque modo,impossibile est,déque reductione ad numerum,hactenus determinatum sit.

Cap. IIII.

DE materiali verò substantia oportet nõ latêre,quòd & si ex eodem omnia primo, aut eisdem tanquam primis, & eadem sit materia vt principium illis,

illis,quæ fiunt,est tamẽ quædam cuiusq; propria: flegmatis prima materia, ipsa dulcia aut pinguia: choleræ verò,amara,aut aliqua alia. fortasis autẽ hoc, ex eodem. Fiunt autem plures materiæ, eiusdem,cùm alterius altera sit: vtputa,flegma ex pingui,& dulci,si pingue ex dulci: ex cholera vero esse,ob resolutionẽ choleræ in primam materiam. Dupliciter enim hoc ex hoc, aut quoniam ex eo quod præcedet,aut quoniã ex eo,quod resolutum fuerit in principium. Contingit autem,vna existente materia,diuersa fieri propter mouentẽ causam: vt ex ligno,fit arca,& lectus. Quorundam autẽ diuersa materia necessariò, diuersis existentibus: vtputa,serra nunquã fiet ex ligno: nec est hoc in causa mouente. Non enim faciet serram ex lana,aut ligno. Si autem idem contingit ex alia materia facere,patet quòd principiũ,& ars,quæ est vt mouens, eadem est. Etenim si materia diuersa,& mouens,& ipsum quod factum est. Cùm itaq; quisquam quænam sit causa quęrat,quoniam multipliciter causæ dicuntur,omnes contingentes causas dicere oportet: vtputa,hominis, quæ causa vt materia, nónne menstrua? quæ verò vt mouẽs, vtrum sperma, quæ verò vt species,quod quid erat esse? quæ autem vt huius causa finis? fortasis autem hæ ambæ,eadem sunt. Oportet autem proximas causas dicere, quæ materia,non ignẽ,vel terrã,sed propriam. In naturalibus igitur,& generabilibus substãtiis, necesse est ita procedere,si quis rectè procedet: siquidẽ hæ, tórque causæ sunt: & oportet causas cognoscere. De naturalibus autẽ, aut perpetuis substãtiis, alia ratio est. Fortasis etenim quædam non habẽt materiam,aut non talem, sed solùm quæ secundũ locum mobilis est. Nec quæcunq; natura quidẽ, non autem sunt substãtię,his materia est,sed quod subiicitur,substantia: vtputa, quæ causa eclipsis,quæ materia? non enim est, sed Luna est, quæ patitur. Quæ causa vt mouens,atque corrumpens lumen? terra. Cuius verò causa? forsan non est. Quæ verò vt species? definitio. Sed non manifesta definitio, nisi cum ipsa causa sit: vtputa,quid eclipsis? priuatio luminis. Si verò addatur, à terra in medio interposita: hęc est cum ipsa causa definitio. De somno verò non est manifestum quid est primũ, quod patitur: sed nunquid animal? ita. Attamen hoc secundum aliquid: & quid primum, cor, an aliquid aliud? déinde,à quo? déinde,quæ passio,quæ illius, & non totius? quia talis immobilitas, ita. sed hæc, eò quòd aliquid patiatur ipsum primum.

Cap.

QVm autem quædam absq; generatione,& corruptione sint,& nõ sint,vtputa puncta,si sint quidẽ, & omnino species,& formæ, (nõ enim albedo fit, sed lignum aloũ,si ex aliquo & aliquid fit omne,quod fit) profectò non omnia contraria fiunt vicissim: sed aliter albus homo ex nigro homine, & albedo ex nigredine; nec omnium materia est,sed quorumcunque generatio, & transmutatio inuicem sunt: quæcunque verò absque eò,quòd transmutentur, sunt,aut nõ,horum materia non est. Habet autem dubitationem, quonã modo ad contraria cuiusq; materia se habeat, vtputa,si corpus potẽtia sanum, contrarium verò sanitati infirmitas,vtrum ambo potentia,& aqua,potentia,vinum & acetum. an huius quidem secundum habitum, & secundum speciem,materia est,illius verò secundum corruptionem & priuationem præter naturam: At quædam dubitatio est,cur vinum non sit materia aceti, neque potentia acetum,tamesi fiat ex eo acetũ: & viuens potentia mortuus,an non,sed secundum accidens corruptiones. Ipsa verò animalis materia,secundum corruptionem mortui potentia & materia,aqua quoque aceti est: fiunt etenim ex illis,quẽadmodum ex die nox. Et quæcunque ita inuicem transmutantur,ad materiã oportet redire, vtputa si ex mortuo animal,primùm ad materiam: déinde,animal,& acetum,ad aquam: déinde, vinum.

Cap. VI.

DE dubitatione autem dicta, & circa definitiones,& circa numeros, quæ causa est vt vnum sint? Omnium nanq; quæcunque plures partes habẽt, & non est totum quasi coaceruatio, sed ipsum totum est aliquid aliud præter partes, est aliqua causa. Nam & in corporibus quibusdã, tactus est causa, vt vnum sint: quibusdã verò visciositas, aut aliqua alia talis passio. Definitio verò, oratio est vna, non coniunctione, vt Ilias, sed eò quòd vnius est. Quid est igitur,quod hominẽ facit vnum,& cur vnum,& non multa sunt animal,& bipes,præsertim si (quemadmodũ quidam dicunt) sit quid ipsum animal,& ipsum bipes? Cur enim non illa, homo est, & erunt secundũ participationem homines, non hominis vnius, sed sudorũ, animalis,& bipedis? & omnino profectò, homo nõ erit vnũ, sed plura, animal, & bipes. Manifestũ itaq; est,quòd ita quidẽ tractantibus (vt solẽt definire,& dicere) nõ est possibile reddere rationẽ,& soluere dubitationẽ. Quod si, quẽadmodum dicimus, hoc quidem materia, hoc verò forma est,& hoc quidem potentia, hoc verò actu, profectò non videtur amplius dubitatio esse, quod quæritur. Etenim dubitatio est eadem, ac si definitio vestis esset æs rotundum. Esset etenim hoc nomẽ rationis signũ. Quare quod quæritur est, quænam causa sit, vt rotundum, & æs vnum sint. Amplius verò nõ apparet dubitatio, quoniã hoc quidem materia, illud verò forma est. Quæ igitur huius causa est, vt quod potẽtia est, actu sit in quibuscunq; generatio est, præter illud quod fecit? nulla enim alia causa est, vt actu sphæra sit, quæ potentia sphęra erat: sed hoc erat, ipsum quid erat esse vtrique. Est autem materia quædam intellectualis, quędam sensibilis: & semper, rationis hoc quidem materia, hoc verò actus est, vt circulus, figura plana. Quæcunque verò neque intellectualem, neq; sensibilem materiam habẽt, statim vnum quiddã esse, vnumquodque est: quemadmodum ipsum ens, hoc quidem, hoc, hoc quale, quãtum: quare non inest in definitionibus nec ens, nec vnum: & ipsum quid erat esse, statim vnum quiddã est, quemadmodum, & ens quiddã. Propterea nõ aliqua alia causa vllius istorum, vt vnum sint, nec vt ens quiddam sint: statim etenim vnũquodq; est ens quiddam, & vnum quiddam non vt in genere in ente, & vno, nec tanquã sint separata præter particularia. Ob hanc autem dubitationem, quidã participationẽ aiunt, & causam quandã participationis, & quidnã sit illud

Universidad de Deusto
Biblioteca

participare,dubitant. Quidã copulam animæ (ſicuti Lycophron ait) ſcientiã eſſe ipſius ſcire & animæ. Quidam compoſitionem, aut coniunctionem animæ cum corpore,ipſum viuere. Attamẽ eadem de omnibus ratio erit. Etenim ipſum ſanum eſſe, aut copula,aut compoſitio,aut coniunctio animæ, & ſanitatis erit.Et æs eſſe triangulum, compoſitio æris,& trianguli.Et album eſſe, cõpoſitio ſuperficiei,& albedinis. Cauſa verò eſt, quoniam potentiæ,& actus rationẽ quærunt veniente, & differentiam.Eſt autem(vt dictum eſt) vltima materia, & hoc potentia, hoc quidem actu. Quare ſimile eſt quærere quidnam vnius cauſa ſit: & vt vnum ſit. Vnum enim quiddã,vnũquodq;,& quod potentia, & quod actu, vnũ quodã modo eſt. Quare nulla alia cauſa eſt, niſi ſi quid fuit,tanquã ex potẽtia in actum mouens. Quæcunq; verò non habent materiam,cuncta ſimpliciter entia,ſunt ipſum quid.

ARISTOTELIS STAGIRITAE METAPHYSICORVM LIBER NONVS.

Cap. 1.

DE primo itaq; ente, & ad quod cæteræ omnes entis prædicationes referuntur, hoc eſt de ſubſtantia,dictum eſt.Nam ſecundum ſubſtantię rationem cætera dicuntur entia, quantum & quale, ac cætera, quæ ita dicuntur. Cuncta etenim habębunt ſubſtantiæ rationem, vt in primis ſermonibus diſſeruimus. Cùm autem ens dicatur, hoc quidem quid,aut quantitas, aut qualitas, hoc verò ſecundum potẽtiam,& entelechiã, ac actum, determinemus etiam de potentia,& entelechia. Et primò de potentia,ea quidem, quæ dicitur maximè propriè,non ſanè eſt vtilis, ad quod nunc volumus.Potentia nanque,& actus, in plus eſt,quàm illa, quæ ſecundum motum ſolùm dicuntur. Sed cũ de ea dixerimus in determinationibus de actu, oſtendemus etiam de aliis. Quod igitur multipliciter potentia, & poſſe dicatur,determinatum eſt à nobis in aliis. Harum verò quæcunque quidem æquiuocè dicuntur potentiæ, prætermittantur. Quædam etenim ſimilitudine quadam dicuntur, vt in geometria & poſsibilia,ac impoſsibilia dicimus,eò quòd quodã modo ſint,aut non ſint.Quæcunque verò ad candẽ ſpeciem,omnes,aliqua principia ſunt, & ad vnam primam dicuntur, quæ eſt principium tranſmutationis in alio prout aliud eſt.Aliqua enim eſt patienti potentia, quæ in ipſo patiente principium eſt tranſmutationis paſsiuæ ab alio prout aliud eſt.Aliqua verò,habitus impoſsibilitatis,quæ in deterius eſt,& corruptionis,quæ eſt ab alio prout aliud eſt, principio tranſmutatiuo.In his enim omnibus definitionibus, ineſt primæ potentiæ ratio.Rurſus autem,hæ potentiæ,dicuntur,aut ipſius faciendi ſolùm, aut patiendi, vt ipſius bene. Quare in harum quoque rationibus, quodam modo inſunt priorum potentiarum rationes. Manifeſtum igitur eſt, quòd quodam modo quidem vna eſt ipſius facere & pati potentia, (potens enim eſt,& eò quòd ipſum habeat patiẽdi potentiam, & eò quòd aliud ab eo) quodammodo verò alia. Hæc enim in patiente eſt. Propterea enim quod habet aliquod principium,& quod materia aliquod principium eſt, patitur quod patitur, & aliud ab alio. Pingue nanque combuſtibile eſt:cedens verò, ſic preſsibile:& ſimiliter de cæteris.Hęc verò,in faciente,vtputa,calidum,& ædificatiua:hoc quidẽ in calefactiuo, hæc verò in ædificatiua. Propter quod nullum prout connaturale factum,ipſum à ſe ipſo patitur:vnum etenim, & non aliud eſt.At impotentia quoque, & impotens,atque quæ tali potentiæ contraria eſt, priuatio eſt. Quare eiuſdem,potentia, impotentiáque omnis.Priuatio autem multifariã dicitur. Etenim quod non habet,& quod natura aptum eſt, ſi non habet, aut omnino,aut cùm natura aptum ſit, aut ſic vtputa omnino, aut quomodocunque: in quibuſdam autem ſi natura apta habere, vi non habeant,priuari ea dicimus.

Cap. 11.

QVm autem quædam in animatis talia principia inſint, quædam verò in animatis,& in anima, & in animæ ea parte,quæ rationem habet,patet quòd potentiarum quoq; quædam irrationales, quædam cum ratione erunt. Quare omnes artes,& factiuæ ſcientiæ, potentiæ ſunt. Principia enim, tranſmutatiua in alio, prout aliud eſt. Et quæ quidem cum ratione omnes, eædem contrariorum ſunt: irrationales verò, vna vnius: vt calidum, ipſius calefaciendi ſolius: medicandi verò potentia, infirmitatis, & ſanitatis.Cauſa verò eſt, quia ſcientia ratio.Ratio autem eadem,manifeſtat & rem, & priuationem, niſi quod non ſimiliter: & quodam modo quidem amborum eſt, quodam modo verò eius magis, quod exiſtit. Quare neceſſe eſt tales etiam ſcientias eſſe quidem contrariorum:eſſe verò huius quidem per ſe ipſas, illius verò non per ſe ipſas. Etenim ratio huius quidem ſecundum ſe ipſam,

ipſam,huius verò quodam modo ſecundum accidens. Negatione enim, & ſublatione, manifeſtat contrarium.Prima nanq; priuatio, cõtrarium eſt: hæc autem alterius demptio eſt. Sed quoniam contraria non ſunt in eodem, ſcientia verò potentia, eò quòd habet rationẽ,anima quoq; motus principium habet (ſalubre quidem ſanitatem ſolùm facit,& calefactiuum caliditatem, & frigefactiuum frigiditatem, ſciens autem ambo: ratio enim amborum quidem eſt,non tamen ſimiliter, & in anima,quæ motus principium habet) ambo profectò ex eodem mouebit principio ad idem coniungens. Quare quæ ſecundum rationẽ potentia ſunt,contraria iis faciunt,quæ abſq; ratione potentia ſunt: vnum nanque principium,continetur ratione.Manifeſtum autem eſt,quòd & ipſius bene potẽtiam, ſequitur ſolius faciendi,aut patiẽdi potentia:hanc verò illa non ſemper. Qui enim benefaciat, neceſſe eſt vt etiam faciat:qui verò ſolùm facit, non neceſſariò & bene facit.

Cap. 111.

SVnt autem quidam,vt Megarici,qui dicunt tunc ſolũ poſſe cùm agat:cùm verò non agat,non poſſe:vtputa,eum,qui non ædificat, ædificare non poſſe: ſed ædificantem, cũ ædificat:ſimiliter quoq; & de cæteris.Quibus quæ inconuenientia accidunt,non eſt difficile videre.Patet nanque,quòd nec ædificator erit,ſi non ædificat. Aedificatori enim eſſe, ipſum poſſe ædificare eſt.Similiter autem & de aliis artibus. Si igitur impoſsibile eſt huiuſcemodi artes habere,niſi quandoq; diſcat,& accipiat:& non habere,niſi amittat aliquando (aut enim obliuione, aut quadam paſsione,aut tempore:nõ enim re corrupta,ſemper nanq; eſt)cùm ceſſauerit, non habebit artem:rurſus autem ſtatim ædificabit,quomodo accipiens:Et inanimata etiã ſimiliter: nec enim frigidum,neque calidum,neq; dulce, nec omnino vllum ſenſibile erit non ſentientibus.Quare Protagoræ opinionem accidet eis dicere. Atqui nec ſenſum aliquid habebit, ſi non ſentiat, aut operetur.Si igitur cæcũ eſt,quod non habet viſum,natura tamen aptũ,& quãdo aptum, & itẽ prout natura aptum eſt habere,iidem ſæpius in eodem die cæci,& ſurdi erunt.Itẽ, ſi impoſsibile id eſt,quod priuatus potentia,quod non fit, impoſsibile eſt fieri: quod verò impoſsibile eſt fieri, qui dicit eſſe, aut futurum eſſe, mentietur. impoſsibile enim hoc ſignificabat.Vnde illæ orationes & motum,& genẽ perimunt.Semper etenim & quod ſtat,ſtabit,& quod ſeder,ſedebit.Si enim ſeder, nõ ſurget: impoſsibile nanq; erit ſurgere, quod non eſt poſſibile ſurgere. Quod ſi nõ eſt poſsibile iſta dicere, manifeſtum autem eſt,quòd potẽtia,& actus aliud, & aliud eſt:illę verò orationes idem faciunt,potẽtiam,& actum:propter quod, non parũ quiddam quærunt perimere.Quare cõtingit poſsibile quidem eſſe quiddã,non eſſe autem, & poſsibile non eſſe,eſſe verò. Similiter in cæteris quoque prædicamentis,quicquam poſsibile ambulare, non ambulare:& poſsibile non ambulare,ambulare. Hoc autem poſsibile eſt,cui ſi illius inſit actus, cuius potentiã habere dicitur,nihil impoſsibilę erit. Dico autem vt ſi poſsibile ſedere eſt,vt ſedere cõtingit, huic ſi extiterit ipſum ſedere,nil impoſsibile erit: & ſi moueri quicquã,aut mouere, aut ſtare, aut ſiſti,aut eſſe,aut fieri,aut non eſſe,aut nõ fieri, ſimiliter.Nomen verò actus,qui ad entelechiam annectitur,aduenit etiam in aliis, maximè ex motibus: videtur erenim maximè,motus,actus eſſe. Quare, non entibus nõ attribuũt ipſum moueri, ſed alias quaſdam prædicationes, vtputa intelligibilia, & deſiderabilia eſſe,ipſa non entia,non autem mota: hoc autem,quia cùm non ſint actu,erunt actu. non entium enim, quædam potentia ſunt: non autem ſunt,quoniam entelechia non ſunt.

Cap. 1111.

SI autem poſsibile eſt, quod dictum eſt quatenus ſequitur,manifeſtũ eſt,quòd non poteſt verũ eſſe dicere, quod poſsibile quidem eſt hoc, non tamen erit: alioqui quænam impoſsibilia ſint, hoc modo fugiunt nos.Dico autem,vt ſi quis dicat poſſe diametrum commenſurari, non tamen commenſurabitur,nõ cogitans quidnã impoſsibile ſit:quia nihil prohibet aliquid poſsibile exiſtẽs,aut eſſe,aut fieri,non eſſe,nec futurum eſſe. Attamen ex iis, quæ poſita ſunt,illud neceſſariò ſequitur: quia ſi ſuppo namus eſſe,aut factum eſſe,quod non quidem eſt, poſsibile autem eſt, nihil impoſsibile erit.At accidet quidem: commenſurari enim impoſsibile eſt. Enimuero non eſt idẽ falſum, & impoſsibile. Te nanque nunc ſtare,falſum quidem,ſed non impoſsibile eſt.Simul autem manifeſtũ eſt, quòd ſi A exiſtente,neceſſe eſt B eſſe, ita etiam A exiſtente poſsibile eſſe,neceſſe eſt B quoq; poſsibile eſſe. Nam ſi non eſt poſsibile eſſe,nihil prohibet nõ eſſe poſsibile eſſe.Si itaq; A, poſsibile.cùm igitur A, nihil impoſsibile eſſe,ſi ponetur ipſum A,nihil impoſsibile eſſe accidit. At tum ipſum B neceſſe eſt eſſe:attamẽ impoſsibile erat.Sit igitur impoſsibile:quod ſi impoſsibile,neceſſe eſt A eſſe:neceſſe eſt autem B eſſe,ſed erat A,poſsibile:ergo etiã B.ſi igitur A poſsibile ſit,B etiam poſsibile erit:ſi ita quidem ſe habebant,vt A exiſtente,neceſſe ſit etiã B eſſe. Si itaq; ſic ſe habentibus A B, non ita poſsibile ſit B, nec ipſum B ſe habebit vt poſitum eſt, & ſi A poſsibile exiſtente,neceſſe eſt B poſsibile eſſe, ſi A eſt,neceſſe eſt B etiam eſſe.Poſsibile nanque eſſe,neceſſariò B eſſe,ſi A poſsibile,hoc ſignificat,ſi A ſit,& quãdo, & ſicuti erat poſsibile eſſe, illud quoque tunc & ita neceſſe eſſe.

Cap. V

QVm autem omnium potẽtiarum, quædã naturâ nobis inſitæ ſunt, vt ſenſuũ, quædam conſuetudine, vt tibiis canendi,quædã doctrina,vt artium, has quidem neceſſe eſt eos qui primò operati ſunt, habere,quæcunq; ſcilicet cõſuetudine, & ratione:quæcunque verò non tales,ſed patiendi potentię ſunt, non eſt neceſſe.Quoniã verò quod poteſt, aliquid poteſt,& aliquando,& aliquo modo,& quæcunq; alia neceſſe eſt adeſſe in definitione,& quædã quidem ratione poſſunt mouere, & potentiæ eorum cum ratione,quædam verò irrationalia,& potẽtię irrationales:& illas quidem neceſſe eſt in animato eſſe, has verò in ambobus, huiuſcemodi quidem

potentias necesse est, vt cùm (quo ad possint) actiuum & passiuum approximêt, hoc quidem faciat, illud verò patiatur, illas verò non est necesse: hæ enim omnes, vna vnius factiua, illæ verò contrariorum. Quare simúlne faciet contraria, hoc verò impossibile est. Necesse est igitur, aliud quiddam esse, quod dominetur. Dico autem, siue appetitum, siue electionem. Quodcunq; enim appetat, principaliter hoc faciet, cùm, quoad possit, proximet passiuo. Quare omne secundum rationem potens, necesse est, vt cùm appetat id, cuius potentiam habet, & vti habet, hoc faciat. Habet autem passiuo præsente, & sic se habente, facere: sin minùs facere non poterit. Nullo enim intrinsecus prohibente, separationem faciendo, nihilo opus amplius est. Potentiam enim habet, vt eius, quod est potestate faciendi. At non quomodocunque, sed aliquo modo se habentibus, à quibus separabuntur etiam extrinsecus prohibentia. Remouentur enim hæc eorum quædam, quæ in definitione adsunt. Quare nec si simul velit, aut desideret duo, aut contraria facere, faciet: non enim ita potentiam eorum simul habet, nec est potentia simul faciendi: at quorum est, ita faciet.

Cap. VI.

QVm autem de potentia, quæ secundum motum dicitur, dictum sit, de actu determinemus, quidnam actus, & quale quid sit. Etenim possibile quoq; simul manifestum erit, si diuiserimus, quòd non solum hoc dicimus possibile, quod natura aptũ sit aliud mouere, aut moueri ab alio, aut simpliciter, aut quodam modo, sed etiã aliter. Propter quod cùm inquiramus, de his etiam tractabimus. Est autem actu rem existere, non ita quemadmodũ dicimus potestate. Dicimus autem potestate, vt in ligno Mercurium, & in tota dimidiam, eò quòd auferri possit: & scientem etiam illum, qui non speculatur, modò speculari possit. Est autem hoc actu, (manifestum autem quod dicere volumus, per inductionem in singularibus, & non oportet omniũ definitionem quærere, sed etiam quod proportionale est, conspicere) quoniam vt ædificans ad ædificatiuum, & vigilans ad dormiens, & videns ad conniuens habens tamen visum, & segregatum à materia ad materiam, & elaboratum ad inelaboratum, huius autem differentiæ alteri parti actus applicatus sit, alteri verò possibile. Dicuntur autẽ actu, non omnia similiter, sed proportionaliter, vt hoc in hoc, aut ad hoc: ita illud in illo, aut ad illud in illo, aut ad illud. Quędam enim, vt motus ad potentiam: quædam vt substantia ad aliquam materiam. Aliter autem infinitum, & vacuum, & quæcunque huiuscemodi, quàm pleráque entium potentia & actu dicuntur, vt quam videns, ambulans, & visum. Etenim hæc quidem contingunt, & simpliciter, & quandoque vera esse. Visum enim, hoc quidem, quoniam videtur, hoc verò quoniam videri possibile est. Infinitum verò non ita potentia est, vt actu futurum separatum, sed cognitione. Etenim potentia esse hunc actum attribuunt diuisioni, ne deficiat, non autem vt separetur. Quidnam igitur, & quale quid sit, quod actu est, & his, & huiusmodi, manifestum nobis sit,

Cap. VII.

QVando autem potentia vnumquodq; est, & quãdo non, determinandum est. Non enim quandocunq; vtputa, terrãne homo est potentia, aut non, sed magis cùm iam fuerit sperma: ne hoc adhuc fortasis: quemadmodum nec à medicina quodcunque vtiq; sanetur, nec à fortuna, sed aliquid est, quod possibile est: & hoc, potentia sanum, Determinatio verò eius, quod potentia ens est, cùm à mente actu fit, est, quando quod vult fiat, nullo eorum, quæ extrinsecus sunt, prohibente. Ibi enim in eo, qui sanatur, est, cùm nihil eorũ, quæ in eo sunt, prohibeat, similiter autem & domus potentia, si nihil eorum, quæ in ea re, & in materia sunt, vt domus fiat, prohibeat, nec est, quod aut addatur, aut tollatur, aut muterur, hoc est potentia domus. Similiter autem de cæteris, quorum extrinsecus generationis principium, & quorum in habente ipso, quæcunq; nullo exteriori prohibente per se ipsa erunt: quale, sperma nondum est. Oportet nanque in alio esse, & transmutari. cùm autem iam per suum principium tale fuerit, hoc iam potentia est, illud verò altero principio indiget. Quemadmodum terra, nondum est potentia statua: transmutata nanque, æs erit. Videtur autẽ esse, quod dicimus, non hoc, sed illiusmodi: vt arca, non lignum, sed lignea: neque lignum terra, sed terreum. Rursus terra, si sic, non aliud, sed quod illiusmodi, ipsum semper potentia, simpliciter posterius est: vt arca, neque terrea, neque terra, sed lignea: hoc enim, potentia arca, & materia arcæ hæc. simpliciter quidem eius quod simpliciter est: huius autẽ, hoc lignum. Quod si est aliquid primùm, quod non secundum aliud dicitur illiusmodi, hoc prima materia: vtputa, si terra aerea, aer verò non ignis prima materia est, tanquam quod quid, & substantia. Hoc enim vniuersale, & subiectũ differt eo, quod est, quod quid esse, aut non esse: vtputa, quod subiicitur passionibus, homo, corpus, & anima: passio verò, musicum, & album. Dicitur autem, musica adueniente illud non musica, sed musicum: & homo, non albedo, sed album: nec ambulatio, neque motus, sed ambulãs, aut motum: sic quod illiusmodi. Quæcunque igitur ita, vltimum substantia est: quæcunque autem non ita, sed species aliqua, & quod quid est, quod prædicatur, vltimum materia, & substantia materialis est. Et rectè sanè accidit, illiusmodi dici secundum materiam, & passiones: ambo etenim indeterminata sunt. Quando igitur dicẽdum est potentia, & quando non, dictum est.

Cap. VIII.

QVoniã autẽ quot modis dicatur prius, determinatum est, manifestũ est, quòd actus priùs potẽtia est. Dico autem non solùm illa potentia determinata, quæ dicitur principium transmutatoriũ in alio, prout aliud est, sed prorsus omni motiuo, & statorio principio. Etenim natura, in eodem fit. In eodem enim genere, cum ipsa potentia. Principium enim motiuum, non tamen in alio, sed in ipso prout ipsum

ipsum. Omni itaque tali prior est actus, & ratione, & substantia: tempore verò quodã modo quidem est, quodam modo verò non. Quòd autem ratione prior, patet: potens enim est, quod primò potest, propereà quòd contingit operari: vtputa, ædificatiuum, quod potest ædificare: & visiuum, quod potest videre: & visibile, quod potest videri. Eadem autem de cæteris quoque ratio est: quare necesse, vt ratio præcedat, & notitia notitiam. Tempore autem priùs, sic, quod idem specie agit priùs, numero verò non. Dico autem hoc, quòd eo quidem homine, qui actu iam est, & frumẽto, & vidente prior tempore, materia, & sperma, & visiuũ est, quæ potentia quidem homo, & frumentum, & vidẽs sunt, actu verò nondũ. Sed his, alia tempore priora actu existentia, è quibus hæc facta fuerunt. Semper etenim, ex eo, quod potentia est, fit actu ens ab actu existente, vt homo ex homine, musicus ex musico, semper aliquo primo mouente: mouens autem, actu iam est. Dicitur autem in sermonibus de substantia habitis, quod omne, quod fit ex aliquo, aliquid, & ab aliquo fit: & hoc specie idem. Quare videtur impossibile, esse ædificatorem, qui nihil ædificauerit, aut citharœdum, qui nihil citharizauerit. Qui enim discit citharizare, citharizãdo discit citharizare. Similiter etiam alij. Vnde argumentatio oriebatur, quòd aliquis non habens scientiam faciet id, cuius scientia, qui nanque discit, non habet. Sed quoniam eius, quod fit, aliquid factum est, & eius, quod aliquo modo mouetur, aliquid motum est, (hoc autem in de motu manifestum est) discentem quoq; necesse fortasse est, aliquid scientiæ habere. At ex hoc quoque patet, quòd actus prior potentia, & generatione, & tempore est.

Cap. IX.

AT verò substantia etiã, primò quidem quia quæ generatione posteriora, specie, & substãtia priora sunt: vt vir, puero: & homo, spermate. Illud enim, iam habet speciem, hoc verò non. Et quoniam omne, quod fit, ad principium, & finem progreditur: etenim cuius causa, principium est: generatio verò, finis gratia: finis verò, actus: & huius gratia, potentia sumitur. Non enim vt visum habeant, animalia vident, sed vt videãt, visum habẽt. Similiter etiam, ædificatiuam, vt ædificent: & speculatiuam, vt speculentur, non vt speculatiuã habeant speculantur, nisi qui exercitantur. Hi verò non speculãtur, sed aut sic, aut quia non indigent speculari. Item materia est potentia, quia progredi potest ad speciem. cùm verò actu, tunc in specie est, similiter etiam de cæteris, & quorũ motio finis. Quare quemadmodum docentes, cùm discipulum ostendant operantem, putant imposuisse finem, similiter etiam natura. Si enim nõ ita fit, erit Mercurius Passonis. Non enim erit manifestũ, an intrà, vel extrà sit scientia, quemadmodum etiam ille. Opus enim, finis: opera tio verò, opus. Vnde nomen operatio, dicitur ab opere, & tendit ad perfectionem. Cum autem quorundam quidem vltimum sit vsus, vt visus visio, & nihil præter hanc aliud à visu fiat opus, à quibusdam verò fiat aliud, vt ab ædificatiua domus præter ædificationem, nihilò minùs tamẽ illic quidem finis hic verò magis finis potentiæ est. Aedificatio nanque in ædificato simul & fit, & est cum domo. Quoruncunq; itaque aliud quiddam præter vsum est id, quod fit, horum actus in eo, quod fit, est: vt ædificatio, in eo, quod ædificatur: & contexio, in eo, quod contexitur: similiter & de aliis, & omnino motus in moto. Quorum verò non est aliud quoddam opus præter actionem, in ipsismet actio est: vt visio in vidente, & speculatio in speculante, & vita in anima. Quare felicitas etiam: vita nanq; quædam est. Vnde patet, quòd substãtia, & species, actus est. Et secundum hanc igitur rationem manifestum est, quòd prior substantia actus, quam potentia. Et, quemadmodum diximus, tempore semper præcedit actus, alius ante alium: vsque ad eum, qui est primò mouentis, veruntamen etiam magis principaliter. Aeterna enim priora corruptibilibus substantia sunt: nihil verò potentia, æternum est. Ratio autem hęc, omnis potentia simul contradictionis est. Quod enim nõ est possibile esse, non inerit alicui. Omne verò possibile, contingit non agere. Quod igitur est possibile esse, cõtingit esse, & non esse: quod verò est possibile non esse, contingit non esse: quod autem cõtingit non esse, corruptibile est, aut simpliciter, aut hoc ipsum, quod dicitur, cõtingere non esse, siue secundum locum, siue secundum quantum, siue secundum quale: simpliciter verò, quod secundum substantiam. Nihil igitur simpliciter incorruptibiliũ, simpliciter potentia est: secundum aliquid autem, nihil prohibet, aut quale, aut vbi. Actúne ergo omnia: Nec eorum, quæ necessariò sunt, licet hæc prima. Si enim ipsa nõ essent, nihil esset profectó. Nec si quis motus æternus, aut si quid æternum motum est, est secundum potentiam motum, nisi vnde, quo huius autem materiam nihil prohibet esse. Quare semper agit Sol, & stellæ, totúmq; cælum: neque timendum ne quãdo stet, quod metuũt quidam Physici. Non enim fatigantur, cùm hoc faciunt, eò quòd motus eis non est circa contradictionis potẽtiam (quemadmodum corruptibilibus) ita vt laboriosa eis sit motus continuatio. Substantia nanque materia, & potentia existens non actu, huius causa est. Imitantur autem incorruptibilia, illa entia quæ transmutãtur, vt terra, & ignis: etenim semper hęc agunt, secundum se enim, & in se ipsis, habent motum. Cæteræ verò omnes potentiæ, vt determinatum est, cõtradictionis sunt, (quod enim potest sic mouere, potest etiam non sic) quæcunque scilicet secundũ rationẽ. Irrationales verò, eo ipso quòd adsunt, & absunt, contradictionis erunt eædem. Si igitur aliquæ naturæ, siue substantiæ tales sunt, quales dicunt in sermonibus ideas, multò magis sciens aliquid erit, quàm ipsa scientia, & motum quàm motus: illa enim magis actus, hæ verò horum potentiæ. Quòd igitur actus prior, & potentia, & omni transmutatiuo principio est, patet.

Cap. X.

QVòd autẽ melior, ac prestantior, quàm ipsa bona potẽtia, actus sit, ex his patebit: quæcunque enim secundum posse dicuntur, idem est potens contraria, vt

quod dicitur posse sanũ esse, idem est etiam ægrotans,& simul eadem potentia est sanum, & ægrotum esse,& quiescere,& moueri,& extruere,& destruere, extrui,& destrui. Posse itaque contraria, simul est. Cõtraria verò simul esse, impossibile est: vt sanum,& ægrotum esse: quare necesse est, vnum eorum bonum esse, ipsum autem posse vtrunque simul, aut neutrum: actus igitur melior. Necesse autem est etiam in malis, finem,& actum deteriorem potentia esse. Etenim potens est idem, ambo contraria. Patet igitur, quòd malum non est præter res: malum nanque natura posterius potentia est. Non igitur quicquã in iis, quæ à principio,& quæ perpetua sunt, malum est, neque corruptum. Etenim corruptio de malis est.

Cap. XI.

FIguræ quoque actu inueniuntur. Diuidentes nanq; inueniunt. Quòd si diuisæ essent, manifestæ essent, nunc autem insunt potentia. Cur triangulum duo recti? Quia qui circa vnum punctum anguli, duobus rectis æquales sunt. Si igitur qui circa latus est, educeretur, videnti mox esset manifestum. Cur in semicirculo, vniuersaliter rectus? Quia si tres, æquales: & qui basis est, duo: & qui ex medio suprà stat rectus, videnti manifestũ erit ei, qui illud sciat. Quare patet quòd quæ potentia sunt, redacta in actum inueniuntur. Causa autem est, quia intellectio est actus: quare ex actu, potentia, & ob hoc agendo cognoscunt. Posterior nanque generatione est, qui secundum numerum actus est.

Cap. XII.

QVm autẽ ens,& non ens, dicatur quoddam quidem secundum figuras prædicamentorum: quoddam autem secundum potentiam, aut actum horum, aut contraria: quoddam verò maximè propriè ens verum aut falsum: hoc autem in rebus est compositione, vel diuisione. Quam ob rem verũ dicit, qui diuisum diuidi,& compositum componi putat: falsum autem qui contrà, quàm res se habeant, aut quando sunt, aut nõ sunt. Quare quod verum, aut falsum dicitur, quid profectò hoc dicimus, considerandum est. Non enim propterea quòd nos te verè putamus album esse, tu albus es: sed propterea quòd tu albus es, nos qui dicimus, verum dicimus. Si quædam itaq; semper composita & impossibilia diuidi, quædam verò semper diuisa & impossibilia componi sunt, quædam verò contingit contraria esse, (esse quidem est componi, & vnum esse: non esse verò, non componi, sed plura esse) ergo circa contingentia quidem, eadem fit falsa, & vera opinio, & eadem oratio: & contingit quandoque veram, quandoque falsam esse. Circa verò impossibilia aliter se habere, non fit quandoque verum, quandoque falsum, sed hæc semper vera, & falsa sunt. Circa incomposita verò, quid esse aut non esse, & verum & falsum? Non enim est compositum, vt sit quidem si componatur, non sit autem si diuisum sit, (sicuti album lignum, aut diametrum incommmensurabilem esse) nec verum & falsum, similiter etiam in illis erit. An quemadmodũ neque verum est, idem in his, ita nec ipsum esse? Certè illud quidem verum, hoc verò falsum est. Attingere nanque, ac dicere, verum est: non enim est idem, affirmatio & dictio. Non attingere verò, est ignorare. Non est profectò decipi circa quod quid est, nisi secundum accidens. Similiter autem est circa non compositas substantias: non enim est decipi. Et cunctæ sunt actu, non potentia. Generarentur etenim profectò, ac corrumperentur: nunc autem ipsum ens non fit, neque corrumpitur. Ex aliquo enim vtique generaretur. Quæcunq; itaq; sunt verè ipsum esse quid,& actu, circa hæc non est decipi, sed aut intelligere, aut non. Verùm quod quid est de eis quæritur, si talia sint, an non: esse verò, vt verum est, & non esse, vt falsum. vnum quidem si componitur, verum: si verò non componitur, falsum. Vnum verò si est quidem ens, sic est: sin verò non ita, non est. Verum autem, intelligere hæc: falsum verò, non est deceptio, sed ignorantia: non qualis cæcitas est. etenim cæcitas quidem, sicuti si omninò non haberet aliquis intelligendi potentiam. Manifestum autem est, quòd neque de immobilibus deceptio est secundum quando, si quis immobilia putet: vtputa si triangulum non putet mutari, non opinabitur modò duos rectos habere, modò non: mutaretur etenim. Verùm aliquid quidem, aliquid verò non: vtputa, parem numerum, primum nullum esse: aut quosdam quidem, quosdam verò non. Quo ad numerũ autem circa vnum, nec hoc: non amplius enim, quædam quidem, quædam verò non putabit: sed verum dicet, aut falsum, tanquam ita se per se habeat.

ARIST

ARISTOTELIS STAGIRITAE METAPHYSICORVM LIBER DECIMVS.

Cap. I.

QVOD vnum multis dicatur modis, in diuisione de quoties, dictum est priùs. Gùm autem multipliciter dicatur, primorum,& eorum, quæ secundum se, non secundum accidens dicuntur vnum, quatuor in summa modi sunt. Et ipsum nanque continuum aut simpliciter, aut maximè, quod natura,& non tactu, neq; ligatione: & horum illud magis vnum,& prius, cuius motus indiuisibilior,& magis simplex est. Item tale etiam magis est, quod totum est, aliquámq; formam, & speciem habens,& maximè quodcunq; naturâ tale sit, & non vi, quemadmodum quæcunq; aut glutine, aut clauo, aut coniunctione: at habeat in se, quod causa ei sit, vt continuum sit: tale verò est, cui vnus motus loco,& tempore indiuisibilis sit. Quare manifestum est, quòd si quid natura motionis primæ principium habet primũ (dico autem, lationis circulationem) id prima magnitudo vna. Quædam itaq; ita vnũ, aut continuũ, aut totũ sunt. Quædã autẽ, quorũ vna ratio est. Talia verò quorũ intellectio vna: talia autẽ, quorum indiuisibilis. Indiuisibilis verò, eius est, quod aut specie, aut numero indiuisibile est: numero igitur indiuisibile, est singulare: specie verò cognoscibili & scientia. Quare vnum vtiq; erit primũ, quod substantiis, vt vnum sint, causa est. Toties igitur dicitur vnum, quod natura continuũ est, totum, singulare, & vniuersale: hæc autẽ omnia vnũ sunt, eò quòd quorundã intellectio, aut ratio indiuisibilis est. Oportet autẽ considerare, quòd non est eodẽ modo accipiendũ, cùm dicatur, quæ vnum dicuntur, & quid est vni esse, quæve ratio eius est. Vnum etenim, toties dicitur, & vnũquodq; eorũ, cui aliquis horũ modorũ insit, vnum erit. Esse autẽ, quandoq;, quidẽ alicui horum erit, quandoq; verò alteri, quod & magis propinquum nomini est: illa verò, potentia. Quemadmodum si de elemento,& causa oporteat dicere,& de ipsis rebus, determinando,& nominis definitionẽ reddẽdo. Ignis etenim quodammodo quidem est elementum, (fortasis verò, secundũ se etiã ipsum infinitũ, aut aliquid aliud tale) quodã modo verò minimè est. Non enim est idem, igni, & elemento esse: sed tanquam res quædam & natura, ignis elementum est. Nomen autem significat, quòd hoc ei competat, quod ex eo tanquã ex primo inexistente aliquid sit. Ita & de causa,& vno,& cũctis huiuscemodi. Propter quod vnũ esse, est indiuisibile esse ipsum re vera ens,& inseparabile, aut loco, aut specie, aut mente, aut toto, atque determinato.

Cap. II.

MAximè autem mensuram esse cuiusque generis primũ,& maximè propriè quãtitatis. Hinc etenim ad alia aduenit. Mẽsura enim id est, quo quantũ cognoscitur. Cognoscitur autẽ quantũ, vt quantũ aut vno, aut numero: omnis verò numerus, vno. Quare omne quantũ, prout quantum, vno cognoscitur: & quo primo hoc cognoscitur, ipsum vnũ: propter, quod, vnum principiũ est numeri, prout numerus est. Hinc autẽ & in aliis id dicitur mẽsura, quo primo vnũ quodq; cognoscitur: & cuiusque mensuta vnũ est, in lõgitudine, in latitudine, in profunditate, in grauitate, in celeritate. Grauitas enim,& celeritas, cõmunis est in cõtrariis. Duplex enim & vnũquodq; horũ est: vt grauitas: & quę quantũcunq; põderis habet, & quæ excedit põdere: & celeritas, quæ quantuncunq; motũ habet, & quæ excedit in motu. Etenim est aliqua tardi celeritas, & leuis grauitas. In his itaq; omnibus, mẽsura,& principium vnũ quiddã,& indiuisibile est. Nã & in lineis, vtuntur pedali, tanquã indiuisibili. Vbiq; etenim mensuram, vnum quiddã,& indiuisibile quærunt. Hoc autem, simplex, aut quali, aut quanto. Vbi itaq; videtur non esse, aut auferẽdum, aut addendum, illa certa mẽsura est. Quare, numeri certissima est. Vnitatem etenim ponũt, quæ omnino indiuisibilis est: in cæteris verò imitantur huiuscemodi. Ex stadio nanq; & talento, ac semper à maiore, magis profectò latebit,& additum aliquid,& demptum, quàm ex minore. Quare à quo primo secundum sensum non contingit, hoc omnes mensuram, & humidorum,& siccorum,& grauis,& leuis faciunt: & tunc putant cognoscere quantum, cùm per hanc mensura sciant: ac etiam motum simplici & velocissimo motum: minimum enim tempus, hic habet. Quapropter in astrologia, tale vnum, principiũ,& mensura est. Motum enim æqualem, & velocissimum cæli, supponunt, ad quem cæteros iudicant. Et in musica, diesis, quia minimum. Et in voce, elementum. Et hæc omnia, ita vnum quiddam, non vt commune quiddam vnum, sed vt prædictum est.

Cap. III.

NOn semper autẽ mensura numero vnũ est, verùm aliquando plura: vtputa dieses duæ, quæ non secundum auditum, sed in rationibus sunt. Et voces plures, quibus mẽsuramus: & diameter, duobus mensuratur: & latus,& omnes magnitudines. Sic igitur mẽ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sura omnium, vnum est: quia cognoscimus ex quibus substantia est, aut secũdum quantum, aut speciem diuidentes. Et propterea vnum indiuisibile est, quia singulorum quorumcunq; indiuisibile est: non tamẽ omnia similiter indiuisibilia sunt (vt pes, & vnitas) sed hoc quidem omnino, illud verò vult ad indiuisibilia secundũ sensum, vt iam dictum est. Fortasis etenim omne cõtinuũ diuisibile est. Semper autẽ mẽsura, congenea est. Magnitudinũ nãq;, magnitudo: & secundũ vnũquodq; lõgitudinis lõgitudo, latitudinis latitudo, vocum vox, grauitatis grauitas, vnitas vnitatum. Ita enim accipere oportet, & non quòd numerum numerus. At oporteret, si similiter. Non tamẽ similiter censet, sed ac si vnitatũ vnitates, & nõ vnitatẽ censeret esse mensurã. Numerus enim, vnitatũ est multitudo. At sciẽtiam quoq;, & sensum, mensuram rerum dicimus esse, propterea quia per ea aliquid cognoscimus. Atqui mensurantur magis, quàm mensurent. Sed accidit nobis, ac si alio nos mensurante cognosceremus quantinam sumus, eóq; toties nobis cubitalis mẽsura admota est. Protagoras autẽ, hominẽ ait mensuram esse cunctorum, périnde ac si scientẽ, aut sentientem diceret. Istos autẽ, quia habẽt, ille quidem scientiam, hic verò sensum, quæ dicimus obiectorum mẽsuras esse. nihil itaq; dicentes, superfluum aliquid dicere videntur. Quòd itaq; vni esse (maximè secundũ nomen, quod determinant) mẽsura quædam est, maximè propriè quantitatis, déinde qualitatis, manifestum est. Tale autem erit, si hoc quidem secundũ quantitatem, hoc verò secundum qualitatem indiuisibile sit. Quare vnum, aut simpliciter, aut prout est vnum, indiuisibile est.

Cap. IIII.

SEcundum substantiam autẽ, & naturã, quonam modo se habeat, quærendum est, quemadmodum in dubitationibus tractauimus quidnã vnum sit, & quomodo de eo opinari oporteat: vtrũ vt ipsum vnũ, substãtia sit, quemadmodũ Pythagorici dixerunt priùs, & Plato posteriùs: an magis aliqua subiicitur natura, & quo modo oporteat notius dici: & an magis, sicuti Physici. Illorũ enim quidã, amicitiam ipsum vnũ ait esse, quidã aerẽ, quidã infinitum. Si autẽ nihil vniuersaliũ possibile est substantiã esse, quemadmodũ in sermonibus de substantia, & de ente habitis dictũ est, nec hoc ipsum, vt vnũ quid præter multa, substantiã esse possibile est, (cõmune nãq;) sed vt prædicatio solũ, patet, q̃ nec ipsum vnũ. Ens enim, & vnũ, & vniuersaliter maximè de omnibus prædicatur. Quare neq; genera, naturæ quædã: & substãtiæ à cæteris separabiles sunt; nec ipsum vnũ, genus cõtingit esse: neq; substãtiã propter easdẽ causas, propter quas nec ens. Adhuc autem similiter in omnibus necesse est se habere. Dicuntur autem æqualiter, ens & vnũ. Quare cùm in qualitatibus sit aliquid ipsum vnũ, & aliqua natura, similiter autẽ & in quãtitatibus, manifestũ est, quòd omnino quærendũ est, quidnã vnũ sit, sicuti quid ens: tanquã non sufficiẽs sit, q̃ hoc ipsum eius natura sit. At verò in coloribus, est vnus color, vt puta. album: déinde alij ex hoc & nigro fieri videntur. Nigrum autẽ, priuatio albi est, sicuti tenebræ lucis: hę autẽ, lucis priuatio sunt. Quare si entia eo-

lores essent, aliquis profectò numerus entia essent. sed quorũ? patet quòd colorũ: & ipsum vnũ, esset vtiq; aliquid vnum, vtputa album. Similiter si entia modulationes essent, numerus essent profectó. Attamẽ dieseos, & non esset numerus substãtia, & eorum non ipsum vnũ esset aliquid, cuius substantia non ipsum vnum, sed diesis. Similiter autẽ & in sonis elementorũ essent entia profectò numerus, & ipsum vnum elementũ vocale: & si figuræ linearum rectarũ, figurarũ profectò numerus esset, & ipsum vnum, triangulum. Eadem verò ratio & in cæteris generibus est. Quare si cùm in passionibus, qualitatibus: quãtitatibus, ac in motu numeri sint, & vnum quoddã in omnibus, & ipse numerus aliquorũ sit, & ipsum vnum aliquid vnum, non autẽ hoc ipsum substantia eius sit, necesse est, vt etiã in substãtiis sic se habeat. Similiter nanq; in omnibus se habet. Quod igitur in omni genere ipsum vnum aliqua natura est, & quod nullius hoc ipsum natura est, patet. Quemadmodum enim in coloribus ipsum vnũ vnus color quærendus est, ita & in substantia vna substantia ipsum vnum. Quod autem idem quodam modo significat vnum & ens, patet etiam ex eo, quòd æqualiter sequitur prædicamẽta, & in nullo est, nec in quid est, nec in quale, sed similiter se habet sicuti ens, & ex eo, quòd in prędicatione vnus homo, non addit aliquid aliud quàm homo, sicut nec ipsum esse præter quid est? aut quale, aut quantum: & vni esse, est vnicuique esse.

Cap. V.

PPonuntur autẽ vnũ & multa multis modis: quorũ vno, vnum & multitudo, vt indiuisibile, & diuisibile, quod enim aut diuisum, aut diuisibile est, multitudo quædã dicitur: quòd verò indiuisibile, aut non diuisum, vnũ. Cùm autẽ oppositiones quatuor sint modis, horũ alius secundũ priuationẽ dicatur, contraria erũt profectò, & neq; vt cõtradictio, nec vt ea, quæ ad aliquid dicuntur. Dicitur autẽ ex cõtrario ipsum vnum, & significatur ex diuisibili indiuisibile, eò quòd magis multitudo & indiuisibile sensibile est. Quare multitudo, ratione prior, quàm indiuisibile, propter sensum est. Item, vnius quidẽ est (quẽadmodũ & in diuisione contrariorũ descripsimus) idẽ, simile, & æquale: multitudinis verò, diuersum, dissimile, & inæquale est. Cùm autẽ idẽ multipliciter dicatur, vno quidem modo secundũ numerum, quòd quandoq; dicimus ipsum: hoc verò si ratione, & numerò vnũ sit: vtputa, tu tibi ipsi & specie, & materia vnũ. Item, si primæ substantiæ ratio vna sit: vt æquales lineæ rectæ, eædẽ, & æqualia, & æqualiũ angulorũ quadrata, tametsi plura sint: æqualitas tamẽ in eis, est vnitas. Similia verò, si cùm non sint eadẽ simpliciter nec secundũ substantiam subiectam indifferentia, secundũ speciẽ eadẽ sint, quemadmodum maius quadratum minori simile est, & lineæ inæquales. hæ enim similes quidẽ, verùm non eædem simpliciter sunt. Quædam verò, si cùm eandẽ speciem habeãt, in quibus magis & minùs sit, neq; magis, neq; minus sit. Quędã autẽ, si eadẽ & vna specie passio sit: vt valde albũ, & minus, similia esse aiũt, quia vna species eorũ est. Quædã verò si plura habet eadẽ, quàm diuersa, aut simpliciter, aut quæ in prõptu sunt: vt stannũ, argẽto, quã

auro,

auro: aurum verò igni, prout flauus, & rufus est. Quare manifestũ est, quòd diuersum, & dissimile multipliciter dicuntur, aliúdq; & idem, oppositẽ. Vnde omne ad omne, aut idem, aut aliud est. Hoc verò, nisi sit & materia, & ratio vna, (quare tu & propinquus, diuersum) tertiũ autem sicuti illa, quę in mathematicis sunt. Diuersum igitur, aut idem ideo omne ad omne dicitur, quòd quæq; vnum & ens dicuntur: nõ est enim contradictio ipsius eiusdem. Quare nõ dicitur de nõ entibus, (at nõ idem dicitur) sed de omnibus entibus. Aut enim vnũ, aut non vnũ natura aptum ens, & vnũ esse. Diuersum igitur, & idem, ita opponũtur: differẽtia verò, & diuersitas, aliud est. Diuersum nanq;, & illud, à quo diuersum, non est necesse aliquo esse diuersum. Omne etenim, quodcunq; fit ens, aut idẽ, aut diuersum est. Differẽs verò ab aliquo, aliquo differẽs est. Quare necesse est aliquid idem esse, quo differunt: hoc verò idẽ, aut genus, au species est. Omne nãq; differẽs, aut genere, aut specie differt. Genere, quorum nõ est cõmunis materia, neq; mutua generatio: vtputa, quorum alia prædicationis figura est. Specie verò, quorũ idẽ genus. Dicitur autẽ genus, quo ambo, quæ differunt, secundũ substantiã idem dicuntur. Contraria verò, differẽtia, & cõtrarietas quædam differẽtia est. Quod autem rectè supponimus, ex inductione patet. Cuncta enim differre videntur, & non solùm diuersa esse, sed quædam secundum genus diuersa, quædam in eadem prædicationis coordinatione. Quare & quæ eadem specie, in eodem genere sunt. Determinatum autem in aliis est, quæ eadem, aut diuersa genere sunt.

Cap. VI.

VM autẽ cõtingat inuicẽ differre, quæ differũt, & plus & minus, est etiã quædam maxima differentia: & hanc dico contrarietatẽ. Quod autẽ maxima differẽtia est, manifestũ est ex inductione. Quæ enim genere differũt, non habent ad se mutuò viam, sed plus distant, & nõ conueniunt: illis verò, quæ specie differunt, generationes ex cõtrariis, tanquã ex vltimis sunt. Distantia verò vltimorũ, maxima est, quæ etiã contrariorũ. Atqui quod maximũ est in quoq; genere, perfectũ est. Etenim maximũ est, cuius non est excessus. Perfectũ verò, extra quod non est possibile aliquid habere. Finẽ nanq; habet, perfecta differentia. Quemadmodum cætera perfecta dicuntur, eò quòd habeant finẽ. Extra finem autem nihil est. Vltimum enim in re omni est, & cõtinet. Quare, nihil extra finẽ est, nec indiget aliquo, qd' perfectũ est. Quòd igitur cõtrarietas, est differẽtia perfecta, ex his patet. Cùm autem multipliciter dicantur cõtraria, ita perfectũ sequitur, sicuti eis inest esse cõtrariis. His autẽ existentibus, patet quòd non contingit, vni plura contraria esse. Nec enim, vltimo vlterius aliquid erit: nec vnius distãtię plura, quàm duo vltima. Et omnino si cõtrarietas differẽtia est, differẽtia verò duorum est, ergo & ipsa perfecta. Necesse autẽ alias contrariorũ definitiones veras esse. Etenim plurimũ differt perfecta differẽtia. Nanq; non esse aliquid sumendũ extra ea, quæ & genere differũt, & specie, ostensum est: quia ad ea, quæ extra genus sunt, nõ est differentia. Horum autẽ, hæc maxima est. Et quæ in eodẽ genere plurimùm differunt, contraria sunt. Maxima enim horum differentia est, quæ perfecta est. Et quæ in eodem susceptiuo plurimùm differunt, contraria sunt. Materia enim, eadem contrariis. Et quæ sub eadem potentia plurimùm differunt. Etenim scientia circa vnum eorum genus, vna, in quibus perfecta differentia, maxima est.

Cap. VII.

PRima verò cõtrarietas, habit⁹ & priuatio est: nõ tamẽ omnis priuatio, (multipliciter enim priuatio dicitur) sed quæcunq; perfecta sit. Cætera verò contraria secundũ hæc dicentur: quædam eò quòd habeant: quædã eò quòd faciãt, aut factiua sint: quædam eò quòd accipiãt, abiiciant hæc, aut alia contraria. Si opponuntur itaq; contradictio, priuatio, contrarietas, & ad aliquid, horũ autem primũ contradictio, cõtradictionis verò nihil mediũ est, contrariorum autẽ cõtingit, patet quòd non idem est contradictio, & contraria. Priuatio verò, quædam contradictio est. Aut enim, quod omnino impossibile est habere: aut quod, cùm natura aptũ habere sit, nõ habeat, priuatum est, aut totaliter, aut modo quodam, determinatũ. Multipliciter enim hoc (vt in aliis diuisum à nobis est) dicimus. Quare priuatio, quædam cõtradictio est, aut impossibilitas determinata, siue simul accepta cum susceptiuo. Ideo contradictionis quidẽ nõ est mediũ, sed priuationis alicuius est. Omne enim, aut æquale, aut non æquale: æquale verò, aut inæquale, nõ omne, nisi solũ in susceptiuo æqualitatis. Si itaq; generationes ipsi materiæ ex cõtrariis, fiunt autẽ aut ex specie, & habitu speciei, aut ex aliqua priuatione speciei, & formæ) patet q̃ omnis quidẽ contrarietas, priuatio est. Priuatio verò nõ omnis fortasse cõtrarietas est. Causa verò est, quia multipliciter priuari cõtingit, quod priuatũ est. A quibus enim vltimis trãsmutationes, hæc cõtraria sunt. Hoc autẽ & per inductionem manifestũ est. Omnis nanq; contrarietas habet alterius contrariorũ priuationem, verùm nõ omnia similiter. Inæqualitas enim, æqualitatis: dissimilitudo verò, similitudinis: vitium autem virtutis. Differt autẽ, vt dictũ est. Etenim hoc quidem, si solũ priuatũ sit: hoc verò, si sit aut quando, aut in aliquo, vtputa in aliqua ętate, aut in principali, aut omnino. Ideo, horũ quidẽ est aliquid medium: & est, nec bonus homo, nec malus. Illorũ verò nõ est, sed necesse est esse parẽ vel imparẽ. Præterea, quædam habẽt subiectũ determinatũ, quædam non. Quare manifestũ est, quòd semper alterũ contrariorum, secundum priuationẽ dicitur. Sufficit verò, etiam si prima & genera contrariorũ, vtputa vnum, & multa: cætera enim ad hæc reducuntur.

Cap. VIII.

CVm autẽ vnũ vni contrariũ sit, dubitauerit quispiã quonã modo vnũ & multa opponũtur, & æquale magno, & paruo. Ipsum enim vtrũ, semper in oppositione dicimus vtputa, vtrum album, an nigrum: vtrum album, & non album, vtrum verò homo an album, non dicimus, nisi ex suppositione, & quærentes, vtputa vtrum Cleon venit, an Socrates. Sed hoc in nullo genere necesse est. Verùm hoc quoq; illic aduenit. Sola nanq; opposita non contingunt

simul esse, quo & hic vtitur, in eo, quod est vter venit. Nam si simul cõtingeret, ridicula esset interrogatio. Quod si etiã ita, similiter eriã in oppositionẽ cadit, ad vnum, aut multa: vtputa, vtrũ ambo venerunt, an alter, si sanè ipsius vtrũ, quæstio semper in oppositis fit. Dicitur autẽ vtrum maius an minus, an æquale, quænã æqualis ad hęc oppositio est? nec alteri soli contrarium, nec ambobus est, cur enim magis maiori, quã minori? Prætereà, inæquali æquale contrariũ. Quare in pluribus, quã vno erit. Quod si inæquale idem ambobus simul significat, erit quidem ambobus oppositũ. Et dubitatio iuuat illos, qui dicunt inæquale dualitatẽ esse. Verũ accidit, vnũ duobus contrariũ esse, quod impossibile est. Itẽ æquale quidẽ, medium magni & parui videtur: cõtrarietas verò, neq; mediavidetur, neq; ex definitione possibile est. Non enim esset perfecta si alicuius media esset. Sed magis, semper aliquid sui ipsius mediũ habet. Restat itaq;, aut vt negationẽ opponi, aut vt priuationẽ. Alterius igitur, non contingit (cur enim magis magni, quã parui?) amborum ergo priuatiua negatio. Ideo ipsum vtrum ad ambo, nõ ad alterũ solũ dicitur: vtputa, vtrum maius an æquale, vel vtrum æquale an minus, sed tria, semper. Non autẽ priuatio, necessarió. erenim nõ omne, quod nõ maius aut minus, æquale est, sed in quibus apta natura sunt illa esse. Est igit æquale, quod cùm nec magnũ, nec paruũ sit, natura tamen aptum est magnũ, aut paruũ esse, & ambobus, tanquam priuatiua negatio opponitur, ideo & mediũ est. & quod nec bonũ, nec malũ est, ambobus opponitur, verũ innominatũ est. Multipliciter nanq; vtrunq; dicitur, & susceptiuũ non est vnũ: sed magis, quod nec album, neq; nigrum, neq; tamen hoc dicitur vnum. Sed determinati quodam modo colores sunt, de quibus priuatiuè hęc negatio dicitur. Necesse est enim, aut fuscum, aut pallidum, aut huiuscemodi aliquid aliud determinatũ esse. Quare non rectè reprehẽdunt, qui similiter putãt omnia dici: vt calcei, & manus medium sit, quod neq; calceus, neq; manus est: quandoquidẽ & quod nec bonum, nec malum est boni & mali, ac si omniũ esset aliquod mediũ. Verũ non est necesse, vt hoc accidat. Etenim hæc negatio simul oppositorum est, & quorũ aliquod mediũ, ac aliqua distantia, natura apta est esse: illorũ autem non est differẽtia. In alio enim genere ea sunt, quorum simul erant negationes. Quare quod subiicitur, non est vnum.

Cap. IX.

SImiliter autem de vno, & multis quispiam dubitare possit. Etenim si multa vni simpliciter opponuntur, accidunt quædam impossibilia. Vnum etenim paucum, aut pauca erit; multa etenim paucis opponuntur. Prætereà, duo sunt multa (siquidẽ duplex, multiplex) dicitur autem duplum à duobus. Quare ipsum vnum, paucũ erit. Ad quid enim ipsa duo dicerentur multa, nisi ad vnũ, & paucum? nihil nanque est minus. Prætereà, si vt in lõgitudine longũ, & breue, ita in multitudine multum, & paucum, & quodcunq; sit multũ & multa. Et rursus, quæ multa, etiã multũ, nisi fortè in continuo facilè terminabili differat, quod paucũ est, quędam multitudo erit, quare ipsum vnũ, multitudo quædã est, siquidem & paucum, hoc verò esse est, si ipsa duo multa sunt. Verùm fortasis, multa dicuntur quidẽ, sicuti & multũ, sed vt differens (veluti aqua) multũ, multa verò minimè, sed quæcunque diuisibilia sunt, in his dicuntur: vno quidem modo, si qua multitudo sit, excessum aut simpliciter, aut ad aliquid habens: paucúmq; similiter, multitudo defectũ habens, hoc verò vt numerus, qui solùm vni opponitur. Ita enim dicimus vnum, aut multa, quemadmodum si quis dicat vnum, & ipsa vna, aut albũ, & ipsa alba, & mensurata ad mensurã, & mensuratũ. Sic & multiplicia dicuntur: multa nanq; vnusquisq; vno numerus, quia multa vna, & quia vnusquisq; mensurabilis, & tanquã vni, non pauco, oppositus. Hoc itaq; modo, multa sunt & ipsa duo, tanquam verò multitudo, aut ad aliquid, aut simpliciter excessum habens, non sunt, sed prima, simpliciter verò sunt pauca, ipsa duo: multitudo nanq; est prima, defectum habens. Quare non rectè fuerit dicens Anaxagoras, quòd simul cuncta res erant, multitudine & paruitate infinitæ. Decebat nanq; pro paruitate dicere, & paucitate. Non enim infinitæ, cùm paucũ, non propter vnũ, (vt quidã aiunt) sed propter duo. Opponuntur autem vnum & multa, quæ in numeris, vt mẽsura mensurato: hæc verò vt ea, quæ ad aliquid. Quæcunq; eorum, quę ad aliquid, non secundum se dicuntur, (distinctũ autem à nobis in aliis est, quòd ea, quæ ad aliquid dupliciter dicuntur) quædam vt contraria, quædam vt scientia ad scibile, eò quòd aliquid aliud dicatur ad ipsum. Vnum verò, aliquo minus esse, vtputa duobus nihil prohibet. Non enim si minus est etiã paucum est: multitudo autem quasi genus numeri est. Numerus etenim est multitudo, vno mensurabilis. Et quodam modo vnum & numerus opponuntur, non vt contraria, sed (quemadmodum dictum est) vt quædã eorum, quæ ad aliquid. Quatenus enim hoc quidem mensura, illud verò mensurabile, eatenus opponũtur. Ideo non omne, quod vnum sit, numerus est: vtputa, si quid indiuisibile sit. Cùm autem similiter dicatur scientia ad scibile, non similiter assignatur. Videri nanq; possit scientia quidem mensura esse, scibile verò quod mensuratur. Accidit autem omnem quidem scientiam scibile esse, scibile non omne scientiam esse, eò quòd modo quodam scientia scibili mensuratur. Multitudo autem neque pauco contraria est, sed huic multum tanquam excessus multitudo, excessæ multitudini: nec vni omnino, sed hoc quidem (vt dictum est) quod diuisibile, hoc indiuisibile; tanquam ad aliquid, quemadmodum scientia scibili, si fuerit numerus: vnum verò mensura est.

Cap. X.

GVm verò contrariorum contingat aliquid medium esse, & quorundam sit, necesse ex cõtrariis media esse. Omnia enim media, & illa, quorũ media sunt, in eodem genere sunt. Media nanque illa dicimus, in quæ necesse est, primò transmutari, quod transmutatur: vtputa si ab hypate in netem paulatim pertranseat, prius ad medios sonos veniet. Et in coloribus, si ex albo, ad nigrum veniat, priùs ad puniceum, & fuscum, quàm ad nigrum veniet.

Sim

Similiter autem & in aliis. Transmutari verò ex alio genere in aliud genus, non est nisi secundum accidens: vt ex colore in figuram. Necesse igitur, vt media, & sibi inuicem, & quorum media sunt, in eodem genere sint. At verò omnia, aliquorum oppositorum sunt, ex his nanq; solis, per se transmutari est. Quare impossibile est, media esse non oppositorũ: esset nanq; profectò, trãsmutatio etiam ex non oppositis. Oppositorum verò cõtradictionis quidem, nullum est medium. Hoc enim est contradictio, oppositio cuius, cùm nihil habeat mediũ, cuicunque altera pars adest: cæterorum verò, quædam ad aliquid, quædam priuatio, quædam cõtraria sunt. Eorum verò, quæ ad aliquid, quæcunque non sunt contraria, non habent medium. Causa verò, quia non in eodem genere sunt. Quid nanq; scientiæ & scibilis medium? verùm, magni & parui est. Quòd si media in eodem genere sunt (vt ostensum est) & contrariorum media, necesse est ea ex his contrariis componi. Aut enim erit aliquod genus eorum, aut nullum. Et si genus quidẽ ita erit, vt aliquid prius contrariis sit, differentiæ priores contrariæ erunt, quæ faciunt contrarias species, tanquam generis. Ex genere nanque & differentia, species sunt, vtputa si albũ & nigrũ contraria sunt. Est autẽ illud segregatiuus color, hoc verò congregatiuus: hæ differẽtię congregatiuũ, & segregatiuũ, priores: quare priora inuicem contraria sunt. At verò quæ contraria, differentiæ sunt, magis contraria sunt. Cætera quoque & media, ex genere, & differentiis erunt: vtputa quicunque colores medij inter album & nigrum sunt, hos oportet, vt & ex genere dicantur, (est autem genus color) & ex quibusdam differentiis: hæ verò non erunt prima contraria. Quod si secus, vnumquodq; aut album aut nigrum erit, ergo aliæ. Mediæ igitur primorũ contrariorum, hæ erunt, primæ verò differentiæ, segregatiuum & congregatiuum. Quare hoc primùm quærendum est, quæcunq; contraria non in genere, ex quo media eorum? Quæ enim in eodem genere sunt, necesse est vt aut ex incompositis genere componantur, aut incõposita sint. Et quidem contraria inuicem incompositа, propterea quòd principia sunt. Media verò, aut omnia, aut nullum. Ex contrariis verò, aliquid fit. Quare erit in hoc transmutatio antè, quàm in illa: vtroque enim, & magis & minus erit: mediũ igitur contrariorum hoc etiam erit. Ergo cætera quoque media, compositа sunt. Id enim, quod vno minus, altero magis est, compositum ex illis quodã modo est, quorum vno minus, altero magis dicitur esse. Cùm verò contrariorum alia priora eiusdem generis non sint, omnia media profectò ex contrariis erunt. Quare & omnia inferiora, tum contraria, tum media, ex primis contrariis erunt. Et quidem quòd cuncta media in eodem genere, & contrariorum media sint, ac ex contrariis componantur, patet.

Cap. XI.

DIuersum autem specie ab aliquo, diuersum aliquid est. Et hoc, ambobus inesse oportet: vt si animali specie diuersum, ambo animalia. Necesse est igitur in eodem genere esse, quæ specie diuersa sunt. Huiuscemodi enim appello genus, quo vnum & idem ambo dicuntur, non secundum accidens differentiam habens, siue vt materia existens, siue vt aliter. Etenim non solum commune oportet existere, vt ambo animalia, verùm etiã vtrique diuersum hoc ipsum animal: vt hoc quidem equum, hoc verò hominem. Quare hoc commune, diuersum specie vicissim est. Erit itaque secundũ se, hoc quidem tale quid animal, hoc verò tale quid: vt hoc quidem equus, hoc verò homo. Necesse igitur, hanc differentiam generis diuersitatem esse. Dico nanq; differentiam generis diuersitatem, quæ diuersum hoc ipsum facit. Contrarietas igitur hæc erit. Patet autem ex inductione. Cuncta nanq; oppositis diuiduntur. Et quòd contraria in eodem genere sint, ostensum est. Contrarietas enim, perfecta differentia erat. Omnis verò specie differentia ab aliquo, aliquid: quare hoc & idem & genus in ambobus. Ideo in eadem coordinatione prædicationis, sunt omnia contraria, quæcunq;, non genere differunt, & inuicem maximè diuersa. Perfecta nanque differentia & simul inuicẽ nõ fiunt. Differẽtia ergo, contrarietas est. Hoc enim est diuersa specie esse, ꝙ cùm in eodem genere sint, contrarietatem habent indiuidua existentia. Eadem autẽ specie, quæcunq; contrarietatem non habent, indiuidua existentia. In diuisione nanq;, & in mediis fiunt contrarietates antè, quã ad indiuidua deueniatur. Quare manifestum est, quòd ad id, quod vocatur genus, nec eadem, neque diuersa specie, vlla, quæ vt generis species conueniunt. Materia nanque negatione ostenditur: genus verò, materia eius est, cuius genus dicitur: non vt quod Heraclidarum, sed vt quod est in natura. Nec ad ea, quæ non in eodem genere sunt, sed ab illis genere different, specie verò ab iis, quę in eodem genere sunt. Etenim differẽtiam, necesse est esse contrarietatem eius, à quo specie differt. Hæc autem iis solis inest, quæ in eodem genere sunt.

Cap. XII.

DVbitabit autẽ quispiam, cur mulier à viro nõ specie differat, cùm mas, & fœmina contraria existant, differẽtia verò contrarietas sit? neq; diuersum specie animal masculinũ, & fœmininũ, cùm tamẽ hæc differentia per se animalis sit, & non vt albedo, & nigredo, sed quatenus animal & masculinũ, & fœmininum insint? Hæc autem dubitatio ferè eadem est, & cur hæc quidem contrarietas diuersa specie faciat, hæc verò non: vt gressibile, & volucre, albedo verò & nigredo non: an quoniam illa quidem propriæ passiones generis sunt, hęc verò minimè? & cùm illud quidem ratio, hoc verò materia sit, quæcunque in ratione contrarietates sunt, specie differentiam faciunt: quæcunque verò in coassumpto materiæ, minimè faciunt. Quare hominis albedo, vel nigredo non facit, nec hominis albi ad hominem nigrum secundum speciem differentia est, etiam si vnum nomen ponatur. Homo nanque, vt materia est: materia verò non facit differẽtiam. Non enim hominis species, sunt homines. Quare & si carnes, & ossa, ex quibus hic, & hic est, diuersa sint, attamen totum diuersum quidem: specie verò non est diuersum, quoniã in ratione non est contrarietas, hoc autẽ est vltimum indiuiduum.

Callias

Callias verò, ratio cum materia est: & albus homo, quoniam Callias albus. Per accidens igitur homo est albus. Nec æneus, & ligneus circulus, siue triangulus æneus, & circulus ligneus ob materiã specie differunt, sed quoniam in ratione cõtrarietas inest. Vtrum autem materia non faciat diuersa specie, cùm quodam modo diuersa sit, an aliquo modo facit? Cur enim hic equus ab hoc homine diuersus specie, cùm rationes eorum cum materia sint? an quoniam in ratione contrarietas inest? Etenim hominis albi, & equi nigri specie diuersitas est, non tamen prout hic quidem albus, hic verò niger. Siquidem & si ambo albi essent, nihil minus specie diuersi essent. Masculinum & fœmininum, propriæ quidem animalis passiones sunt, sed non secundum substantiam, verùm in materia, & corpore. Quare idem sperma aliquam passionem passum, aut fœmina, aut mas fit. Quid igitur sit specie diuersum esse, & cui quædam specie differant, quædam non, dictum est.

Cap. XIII.

CVm verò cõtraria, specie diuersa sint, corruptibile autem, & incorruptibile contraria sunt, (priuatio nanque determinata impotentia) necesse est diuersum genere esse corruptibile incorruptibile. Nunc autem igitur de his vniuersalibus nominibus diximus. Videatur autem non esse necesse quodcunque corruptibile, & incorruptibile, diuersa specie esse: quemadmodũ nec album, & nigrum. Idem enim cõtingit, & simul esse, modo vniuersalium sit: sicuti homo profectò esse possit & albus & niger, & singularium, fuerit sanè idem (non simul) & albus, & niger, tametsi album nigro contrarium sit. Verùm contrariorum quædam secundum accidens quibusdam insunt, vt ea, quæ nunc dicta sunt, ac alia multa: quædam impossibile est, quorum est corruptibile, & incorruptibile. Nihil enim secundum accidẽs corruptibile est. Accidens nanque contingit non esse. Corruptibile verò eorum est, quæ necessariò insunt iis, quibus insunt, aut vnum & idem corruptibile, & incorruptibile erit, si contingit non inesse ei corruptibile. Aut substantiam igitur, aut in substantia cuique corruptibilium, necesse est corruptibile esse. Eadem autem ratio & de incorruptibili est. Eorum enim ambo sunt, quæ necessariò insunt. Prout igitur & secundum quod primum hoc quidem corruptibile, corruptibile, illud verò incorruptibile, oppositionem habent: quare necesse est, genere diuersa esse. Manifestum itaq; est, quòd non cõtingit tales species esse, quales quidam aiunt. Erit nanq; & hic quidem corruptibilis, ille verò incorruptibilis, quanuis species eædem specie cum particularibus esse dicantur, & non æquiuocæ: quæ verò genere diuersa sunt, plus distant, quàm quæ specie.

ARISTOTELIS STAGIRITAE METAPHYSICORVM LIBER VNDECIMVS.

Cap. I.

QVòd itaque sapientia scientia quædam circa principia est, patet ex primis, in quibus ad ea, quæ ab aliis de principiis dicta fuerunt, dubitatum est. Ambigat autẽ quispiam, vtrum ipsam sapientiam par sit vnam esse scientiam, an plures. Si enim vnam, vna certè semper contrariorum est. At principia contraria non sunt. Quòd si non vnam, quales has ponere oportet. Itẽ demonstratiua principia speculari, vtrũ vnius est, an plurium. Nam si vnius, cur huius magis, quàm cuiuscunque. Quòd si plurium, quales has ponere oportet. Prætereà, vtrum omnium substantiarum, an non. Nam si non omnium, difficile erit qualiũmnã sit reddere. Si autem omnium vna, incertum est, quonam modo contingit plurium eandem scientiam esse. Prætereà, vtrum circa substãtias solùm, an etiam circa accidentia. Si enim circa accidentia demonstratio est, circa substãtias non est. Quòd si altera, quænam vtraque & vtra sapiẽtia sit, & non stratiua quidẽ sapientia, quæ circa accidentia est, an verò, quę circa ipsa prima, quę substantiarũ est. At nec circa causas, quæ in naturalibus dictę sunt, quam quærimus, scientia ponenda est: neque enim circa ipsum, cuius causa. Tale enim, est bonũ. Hoc verò in agendis, & iis, quæ sunt in motu, existit. Et hoc primum mouet, Tale nanq; finis est. In immobilibus verò, primum mouens non est. Et omnino dubitationẽ habet, vtrum circa sensibiles substantias est, quæ nunc quæritur, sciẽtia, an non, sed circa alias quasdã. Etenim si circa alias, aut circa species erit profectò, aut circa mathematica. Quòd autem species non sint, manifestum est. Attamen etiam si quis eas ponat esse, dubitationẽ habet, cur non ita se habet de cæteris, quorum species sunt, quemadmodũ de mathematicis? Dico autem, quòd mathematica quidem media ponunt specierum, & sensib

sensibilium esse, quasi tertia quædam præter species, & ea, quæ hîc sunt: at tertius homo non est, nec equus, præter ipsum, & particulares. Quòd si, vt aiunt, non sunt, circa qualia ponẽdum est, quod mathematicus tractet? non enim circa ea, quæ hîc sunt. Nihil enim horum tale est, quale mathematicæ scientiæ quærunt. At verò nec circa mathematica est, quæ nunc quæritur scientia: nihil enim horum separatum est. Verùm nec sensibiliũ substantiarum: corruptibiles nanque sunt. Et omnino dubitare aliquis possit qualisnam scientiæ sit, de mathematicorũ materia dubitare. Nec enim naturalis, eò quòd circa ea, quæ in se principium motus & quietis habent, omnis naturalis intẽtio est. Nec illius, quæ de demonstratione, & scientia tractat: circa nanque id ipsum genus, considerationem facit. Restat itaq; philosophiã propositam, de hisce rebus tractare. Dubitauerit autem quispiam profectò, si hæc, quæ quæritur, scientia, ponenda sit circa principia, quæ à quibusdam elementa vocantur, hæc autem omnes inesse compositis ponunt. At magis videatur, vniuersalium eam oportere esse, quæ quæritur scientia. Omnis enim ratio, omnis scientia, vniuersalium non vltimorũ est: quare sic erit vtiq;, primorum generum. Hæc autem sanè fuerint ens, & vnum. Hæc enim maximè putabuntur cuncta entia continere, & maximè principiis assimilari, eò quòd natura, prima sint. Corruptis nanque eis, simul cætera quoque pereunt, omne enim, ens & vnum. Quatenus autem necesse est, vt differentiæ participent his, si quis hæc genera ponat, nulla verò differentia participat genere, hoc pacto non videatur ea genera ponere, neque principia. Item, si magis principiũ est, quod simpliciùs, quàm quod minus tale sit, vltima verò eorum, quę ex genere sunt simpliciora, quàm genera sint (hæc enim indiuidua sunt: genera verò, in plures species, & differẽtes diuiduntur) magis species quàm genera videantur principium esse: quatenus verò species simul cùm generibus pereunt, genera magis assimilantur principiis. Principium nanque est, quod cointerimit. Hæc vtique, & huiuscemodi alia sunt, quæ dubitationem habent.

Cap. II.

ITem vtrum ponendum est quicquam præter particularia, an non, sed horũ est, quæ quæritur, scientia. At hæc infinita sunt. Quæ verò præter singularia sunt, aut genera, aut species sunt: neutrius autẽ horum, quæ quæritur, scientia est. Cur enim hoc impossibile sit dictum est. Etenim omnino hæsitationem habet, vtrum arbitrandum sit, aliquam separatam substantiã præter sensibiles substantias, & has, quæ hîc sunt, an non, sed illa esse entia, & circa illa sapientiam versari. Quærere nanque videmur aliam quandam, & hoc est nobis propositum. Dico autem videre si quid per se separabile sit, & in nullo sensibilium existens. Item, si præter sensibiles substantias est aliqua alia substantia, præter quales sensibiles ea ponenda esset. Cur enim magis præter homines, quàm præter equos, aut alia animalia, aut omnino etiam inanimata, ponenda sit? At his sensibilibus, & corruptibilibus substãtiis alias sempiternas æquales ponere, profectò extra rationẽ cadere videretur. Quòd si id, quod nunc quęritur principiũ, non est à corporibus separabile, quod aliud magis, quã materiã quis ponet? Ad hæc, actu quidẽ nõ est, potẽtia verò est. Magis itaq;, ac principalius ea videatur esse principiũ, species & forma. Verũ hæc quoq; corruptibilis est. Quare omnino nõ est perpetua substãtia, & per se separabilis. Sed hoc, incõueniens est. Videtur nãq; esse, ac ab ipsis maximè gratia præditis quæritur, tanquam sit tale principium, ac talis substantia. Quo nanq; pacto ordo erit, non existente aliquo perpetuò separato, ac permanẽte? Itẽ, si est aliqua substãtia, & principiũ naturã tale, quale nunc quęrimus, & hoc omnibus vnũ, & idem, perpetuis, atq; corruptibilibus, dubitationẽ habet, cur cùm idem principiũ sit, quædã, quæ sub illo principio sunt, æterna sunt, quædã non. Et hoc enim inconueniens est, si aliud quidem corruptibilium principium, aliud æternorũ est. Si etiam corruptibiliũ, æternum est, similiter dubitabimus: cur enim principio æterno existẽte, non sint æterna, quæ sub æterno sunt: corruptibili verò existẽte, aliud quoddam huius principium sit, & illius aliud, & hoc in infinitũ procedet. Quòd si quis rursus (quæ maximè videntur immobilia principia esse) ens & vnũ ponat, primò quidẽ nisi quod quid & substantiã vtrunq; eorum significet, quomodo separabilia, & per se ipsa erũt? talia nanque prima & æterna principia quęrimus. Quòd si substantiã, & quod quid vtrunq; eorũ significet, omnia entia substãtiæ sunt, cùm de omnibus ens prædicetur: de quibusdã verò etiã vnum: cuncta verò entia substantiam esse, falsum est. Item illis, qui primũ principiũ ipsum vnũ aiunt, & hoc substantiã esse, ex vno verò, & materia, primò numerum generãt, & hunc substantiã esse dicũt, quomodo cõtingit verũ esse, quod dicitur? dualitatem nanque, & cæterorum compositorũ numerorum vnumquenq;, quonã modo vnũ intelligere oportet? De hoc enim nec dicunt aliquid, nec vt dicant facile est. Si quis verò lineas, aut quæ has sequũtur (dico autem primas superficies) principia esse ponat, hæc non sunt substãtiæ separabiles, verùm decisiones, & diuisiones, illæ quidem superficierum, hæ verò corporum: puncta verò linearum sunt, & etiam ipsarum earundem termini. Hæc autem omnia, in aliis sunt, & nihil separabile est. Itẽ, quonam modo arbitrandũ sit, vnius & puncti substantiam esse? Omnis nanq; substantiæ, generatio est: puncti verò, minimé. Punctum enim diuisio est. Præbet autem dubitationẽ hoc etiam, quòd omnis quidẽ scientia vniuersalium est, & eius, quod tale est. Substantiam verò non esse vniuersalium, sed magis ipsum quod quid, & separabile. Quare si scientia circa principia est, quonã modo arbitrandum sit, principiũ substantiã esse? Item, vtrum est aliquid præter cunctũ: dico autẽ materiã, & quod cum ea est, an non? Nam si non est, quæ in materia sunt, omnia corruptibilia sunt. Quòd si est aliquid, species & forma profectò fuerit. Hoc itaque, in quibus est, in quibúsve non est, difficile determinare est. In quibusdam enim, manifestum est non esse speciem separabilem, vtputa domo. Item, principia, vtrum specie, an numero eadem sint. Si enim numero vnum, omnia erunt eadem.

Cap.

Universidad de Deusto Biblioteca

Cap. III.

QVm autem philosophi scientia sit entis prout ens, vniuersaliter, & nò secundũ partẽ, ens verò multipliciter, & non secundum vnum modũ dicatur, si æquiuoce, & non secundũ aliquid cõmune dicitur, non est sub vna scientia. Talium enim nõ est vnũ genus. Quod si secundum aliquod cõmune, erit vtiq; sub vna scientia. Videtur autem prædicto modo dici, quẽadmodũ medicatiuũ, & salubre. Etenim vtrũque horũ multipliciter dicitur. Dicitur nanq; hoc modo vnumquodq; eorũ eò, quòd hoc quidem ad medicandi scientiã quodam modo referatur, hoc, verò ad sanitatẽ, hoc verò aliter, vnumquodq; verò ad idem. Medicatiuus nanq; sermo, & cultellus, dicitur, eò quòd ille quidẽ à medicãdi scientia, hic verò ei vtilis. Similiter & salubre: hoc enim, quia sanitatis significatiuũ: hoc verò, quoniã factiuum. Idẽ autẽ modus, & de cæteris est. Eodem autẽ modo, & omne ens dicitur. Eo nãq;, quod entis prout ens est, passio, aut habitus, aut dispositio, aut motus, aut aliquid huiuscemodi sit, dicitur ens vnumquodq; eorũ. Cùm autẽ omnis entis ad vnũ quid, & cõmune reductio fiat, contrarietatũ quoq; singulæ ad primas differẽtias, & cõtrietates entis reducentur, siue multitudo, & vnũ, siue similitudo, & dissimilitudo primæ sunt entis differẽtiæ, siue aliquæ aliæ: sint autẽ hæ speculatione perceptæ. Nihil autem interest, ad ens, vel ad vnũ, entis reductionẽ fieri. Etenim si nõ idem, sed aliud sit, attamen conuertitur. Et ipsum enim vnũ, quodã modo ens, & ipsum ens, vnũ est. Cùm autẽ vnius & eiusdẽ scientię sit cuncta cõtraria speculari, vnumquodq; autẽ horũ secundũ priuationẽ dicatur (licet de quibusdam, quorũ aliquid intermediũ est, quemadmodũ iusti & iniusti, dubitaret quispiã quonã modo secundum priuationẽ dicantur) circa hæc omnia sanè priuatio ponẽda nõ totius rationis, sed vltimæ speciei: vtputa si iustus est secundum habitũ quendam legibus obtẽperans, iniustus non erit omnino tota ratione priuatus. Circa verò obedientiã legum deficiens, aliquo pacto, & ob hoc ei priuatio inerit. Eodẽ autem modo & de aliis. Quemadmodum mathematicus circa abstracta speculatur (tollendo nãq; omnia sensibilia, ita speculatur: vtputa grauitatẽ & leuitatem, duritiem, & contrariũ, item autẽ caliditatẽ, & frigiditatẽ, & cæteras sensibiles contrarietates) solum verò dimittit quantũ & continuum, horum quidẽ ad vnũ, horum verò ad duo, horum autẽ ad tria, & passiones eorũ prout quãta, & cõtinua sunt, nõ prout aliquid aliud speculatur, & horũ quidẽ situs adinuicẽ considerat, & ea, quæ eis insunt, horũ verò cõmẽsurationes, & incõmensurationes, horũ autẽ rationes, attamen in vnã omnium, & eandẽ scientiã ponimus geometriã, eodem modo etiam circa ens se habet. Quæ enim ei, prout ens est, accidũt, & eius, prout ens, cõtrarietates, nõ est alterius sciẽtiæ, quã philosophiæ speculari. Physicæ nanq; speculationẽ de eis, nõ prout entia, sed prout motu participãt, attribuere queat quispiam. Dialectica verò, & sophistica, de iis, quæ accidunt quidẽ entibus sunt, verùm nõ prout entia sunt, nec circa ipsum ens prout ens est. Vnde restat philosophũ esse circa prædicta, speculatiuũ prout entia sunt. Cùm verò & omne ens secũdum vnum quid, & cõmune dicatur multipliciter dictũ, cõtraria quoq; eodẽ modo (ad primas nanq; contrarietates, & differẽtias entis reducuntur) huiuscemodi verò possibile sit sub vna sciẽtia esse, soluetur profectò dubitatio à principio dicta. Dico autẽ in qua dubitatur, quonã modo multorũ & genere differẽtium vna quædã scientia erit. Cùm autẽ mathematicus proprie specialiter cõmunibus vtatur, horũ quoq; principia speculari, primę philosophiæ profectò erit. Quòd enim ab æqualibus, dẽptis æqualibus, æqualia sunt, quæ restãt, cõmune quidem in omnibus quãtis est. Mathematica verò accipiens, circa quandã suæ materiæ partẽ speculatur, vt circa lineas, aut angulos, aut numeros, aut aliquid cęterorũ quantorũ: non tamẽ prout entia, sed prout vnumquodq; horũ ad vnum, vel duo, vel tria continuũ est. Philosophia verò, de particularibus quidem, prout vnicuiq; horũ aliquid accidit, nõ cõsiderat: circa verò ens prout ens, vnumquodq; horũ speculatur. Eodem autẽ modo circa etiã naturalẽ scientiã se habet, quo mathematica. Physica nanq;, accidẽtia, & principia entiũ, prout mouẽtur, & nõ prout entia sunt, speculatur. Primáverò sciẽtiã, horum diximus esse, prout ipsa subiecta entia sunt, & nõ prout aliquid aliud. Propter quod & illã, & mathematicã scientiã, sapiẽtiæ partes esse ponẽdũ est.

Cap. IIII.

SEd autẽ aliquod in entibus principium, circa quod dicere falsum non erit, sed necesse est semper contrariũ facere: dico autẽ verũ dicere: vtputa, quod non cõtingit idem secundũ vnum, & idem tempus esse, & non esse: & cætera eodẽ atq; hæc, opposita. Et de his talibus, simpliciter quidẽ demonstratio nõ est, ad aliquem autẽ est. Non est enim ex certiore principio syllogismum ipsius eiusdẽ facere, quod esse oportet, si simpliciter demõstrare esset. Ad illum verò, qui dicit locutiones oppositas, accipiẽdũ est ab eo, qui monstrat hoc falsum esse, aliquid tale, quod idem erit quidẽ ei, quod non cõtingit secundum vnũ, & idem tempus idẽ esse, & non esse, non autem appareat idẽ esse. Sic enim solummodo demonstretur ad eũ, qui dicat oppositas locutiones de eodem verificari. Qui autẽ sermonem inuicem cõmunicaturi sunt, oportet vt aliquatenus inuicẽ intelligant: hoc enim non facto, quomodo erit eis inuicẽ sermonis cõmunicatio? Oportet igitur nominũ vnũ quodq; nomẽ esse, & aliquid significare, nec multa, sed vnũ. Quòd si plura significet, manifestare ad quod eorum nomẽ fert. Qui igitur dicit esse hoc, & nõ esse, hoc ipsum, quod omnino esse dicit nõ dicit: quare id, quod nomen significat, id ipsum non significare dicit, hoc autẽ impossibile est. Vnde si quidem significat aliquid, hoc scilicet esse hoc, impossibile est contradictionẽ de eodẽ verificari. Itẽ, si nomẽ aliquid significat, & hoc verificatur, oportet hoc necessariò esse. Quòd verò necessariò est, non cõtingit tunc non esse. Oppositas ergo non est possibile locutiones de eodem verificari. Item, si nihil magis affirmatio, quàm negatio verificatur: qui dicit hominem. vel non hominem, nihil magis verum dicet. Attamen videri potest, quòd si hominem, non equum esse dicat, aut magis,

gis, aut non minus verũ dicere, quàm si non hominem. Vnde etiã si eundem dicit equum esse, verum dicet: oppositas enim similiter erit veras esse. Accidit igitur eundem, & hominem, & equum esse, aut cæterorũ animalium aliquod. Harũ sane nulla est simpliciter demonstratio, verũ ad eũ, qui hæc posuit, demonstratio est. Facilè autẽ & ipsum Heraclitum quispiam hoc modo interrogãs, concedere cogeret, nunquã possibile esse oppositas locutiones de eodem verificari. Nunc verò, cùm se ipsum quidnã diceret, nõ intelligeret, hanc opinionẽ habuit. Simpliciter autem si hoc, quod ab eo dicitur, verũ est, nec hoc ipsum verũ erit, scilicet (inquam) quod cõtingit idem secundũ vnũ & idem tempus esse: quemadmodũ enim & ipsis diuisis nihil magis affirmatio, quàm negatio verificatur, eodẽ modo simul vtroq;, ac cõplexo, ac si vna quædã affirmatio esset, nihil magis negatio, quàm totũ tanquam in affirmatione positũ verificabitur. Item, si nihil est verè asserere, id etiam ipsum falsum erit dicere, assertionẽ nullam verã esse. Quòd si aliquid sit, soluetur profectò, quod ab illis dicitur, qui ad huiuscemodi instãt, & qui totaliter ipsum disputare perimunt. Simile autẽ dictis est, & quod à Protagora dictum est: & ille nanq; omnium rerũ mensuram hominẽ aiebat esse, nihil aliud dicens, nisi quod id, quod vnicuiq; apparet, hoc etiam indubitatò esse. Hoc autẽ posito, idem accidit esse & nõ esse, & malum & bonũ esse, & cætera, quæ secundũ oppositas locutiones dicuntur. Propterea quòd plerunq; his quidem hoc apparet, istis verò contrariũ esse bonum: mensuram autẽ esse, quod vnicuiq; appareat.

Cap. V.

SOluere autẽ hæc dubitatio, viso vnde huius opinionis principium venit. Videtur etenim quibusdã quidẽ, ex physicorum opinione sumpsisse principiũ: quibusdam verò ex eo, quòd non omnes eadem de eisdẽ cognoscãt, sed quibusdam hoc apparere delectabile, quibusdã contrariũ. Nihil enim ex non ente fieri, omne verò ex ente, ferè omniũ physicorum est dogma. Cùm igitur nõ albũ ex perfectè albo fiat, & minimè ex nõ albo: nunc verò factũ non album, si fieret ex non ente albo, quod fit, non albũ fieret profectò ex nõ ente secundũ illos, si non erat idem album & non album. Non est autem difficile hanc dubitationẽ soluere. Dictum est enim in naturalibus, quomodo ex nõ ente, & quomodo ex ente fiant, quæ fiũt. At similiter vtrisq; opinionibus, ac phãtasiis eorũ, qui sibi ex aduerso addubitãt, attendere, stolidũ est. Manifestũ est enim, q̃ alteros eorum necesse est falsum dicere. Hoc etiã ex illis patet, quæ secundũ sensum fiunt: nunquã enim idem quibusdam dulce, quibusdã contrariũ apparet, nõ corruptis, & læsis alteris organo sensus, & iudicatiuo prædictorũ saporũ. Hoc autẽ item ita se habẽte, alteros quidẽ putandum mensurã esse, alteros verò minimé. Similiter autẽ, & de bono, & malo, & turpi, & aliis huiuscemodi dico. Nã non ponere esse, nisi ea, quæ apparẽt, nihil differt ab iis, qui digitum visui supponentes, ex vno duo apparere faciunt, ac duo esse putant, propterea quòd tot apparent, & rursus vnum: illis nanq;, qui visum nõ mouent, vnum apparet, quod vnũ est. Simpliciter autem inconueniens est ex eo, quòd præsentia videntur mutabilia, & nunquã in eisdem permanentia, ex hoc de veritate iudicare. Oportet etenim ex eis, quæ semper similiter sehabent, nullámq; mutationem faciunt, veritatẽ venari. Talia verò sunt, quæ per Mundum: hæc enim non quãdoq; quidem talia, rursus autẽ alia apparẽt, verùm semper eadem, nulli' mutationis participãtia. Præterea, si motus, & aliquid motum est, omne verò ex aliquo in aliquod mouetur, oportet igitur quod mouetur, esse in eo, ex quo mouetur, & non esse in eo, & ad hoc moueri, ac esse in eo, aut contradictionẽ non verificari secundum eos. At si secundũ quantũ præsentia fluunt, & mouẽtur, & hoc aliquis ponat, quãuis verum non sit, cursecundũ quale non manent? Videntur autem haud minimè ea, quæ secundum contradictiones sunt, de eodẽ prædicare, ex eo, quod putãt quantũ in corporibus nõ manere, propterea quòd idem & quatuor cubitorũ est, & non est: substantia verò, secundũ quale. Hoc enim determinatæ naturæ: quantũ verò, indeterminatæ est. Item, cur cùm hunc cibum præcipiat medicus, sumunt? quid nanque magis hoc, panis quàm non panis sit? Quare nihil differt comedere, vel non comedere? Nunc verò tanquã verum dicente circa id ipsum, & hoc cibo existente, qui præceptus fuit, sumũt illum. At nõ oportebat, cùm nulla natura in sensibilibus firmiter maneat, sed omnes semper fluant, ac moueãtur. Item, si semper quidẽ alteremur, & nunquàm iidem permaneamus, quid mirũ si nunquàm nobis cadẽ apparent, quemadmodũ etiã ægrotis? Etenim his eò quòd non similiter dispositus habitus eorũ sit, vt cùm sani erant, nõ ea apparent similia, quæ secundũ sensus: cùm ipsa quidẽ sensibilia nullã mutationẽ propter hoc participẽt, diuersas tamẽ ægrotis, & nõ easdẽ sensationes faciunt. Eodẽ igitur modo fortasse necesse est se habere, si dicta mutatio fit. Quòd si nõ mutamur, sed iidẽ permaneamus, sit aliquid profectò permanẽs. Ad eos igitur, qui ex oratione prædictas dubitationes habent, nõ est facile dissoluere, si nihil ponãt, nec huius orationẽ quærãt. Hoc enim modo, omnis oratio, omnisq; demõstratio fit. Si enim nihil ponũt, ipsum disputare, & omnino orationẽ perimũt: quare ad eos quidẽ nõ est sermo. Ad illos verò, qui hęsitant, facile est ex iam traditis dubitationibus obuiare, & ea dissoluere quæ faciũt in eis dubitationem: vt ex prædictis patet. Quare manifestũ est ex his, q̃ nõ est possibile locutiones oppositas de eodem, vno & eodẽ tẽpore verificari: nec ipsa cõtraria, cũ omnis cõtrarietas secundũ priuationẽ dicatur. Hoc autẽ patebit, resoluẽtibus ad principiũ rationes cõtrariorũ. Similiter nec mediorũ quicquã, possibile est, de vno & eodẽ prædicari. Si enim album sit aliquod subiectũ, dicẽtes illud, nec nigrũ, nec albũ, falsum dicemus: accider enim illud albũ esse, & nõ esse, alterũ enim cõplexorũ, de eo verificabitur: hoc autẽ est, albi cõtradictio. Neq; igitur secundum Heraclitũ dicẽtibus, vera dicere possibile est: neq, secundũ Anaxagoram. Aliter accider, cõtraria de eodem prædicari. Cùm enim in omni re, dicat omnis rei partem esse, nõ magis dicit esse dulce, quàm amarum, aut quamcunq; cæterarum contrarietatũ, si omnia quidem non solũ in omni

Veritas ex quibus.

Sensibilia omnia semper mutari.

potentia

Universidad de Deusto Biblioteca

potentia, verùm etiam actu, & seiunctim insunt. Similiter autem nec omnes locutiones falsas, nec veras possibile est esse, tum propter alias multas difficultates, quæ ob hanc positionem euenirent, tum etiam, quoniam si cunctæ falsæ sint, nec cùm hoc ipsum aliquis dicet, verum dicet. Si autem veræ, cùm omnes falsas dicet, non falsum dicet.

Cap. VI.

OMnis autē scientia, circa vnumquodq; eorum, quæ sub ea scibilia sunt, principia quædam, & causas quærit: vt medicatiua, & exercitatiua, ac singulæ effectiuarum, vel mathematicarū. Harum etenim vnaquæq; circa quoddā circūscriptum genus, tanquā existens & ens, non tamē prout ens est, tractat. Sed hæc alia quædam scientia præter illas scietias est. Dictarum verò scientiarū vnaquæq; accipiens aliquo modo ipsum quid est in vnoquoq; genere, cætera vel debiliùs, vel exactiùs conatur ostendere. Accipiunt autē ipsum quid est, quædā per sensum, quædā supponētes. Vnde ex hac inductione patet, substantiæ, & ipsius quid est, demonstrationē non esse. Cùm autem sit aliqua de natura scietia, patet, quòd & à practica, & ab effectiua diuersa erit. Effectiuæ nanq; in faciente, non in eo, quod fit, motus principiū est: & hoc, aut ars quædā, aut alia vis est. Similiter & practicæ, nō in eo quod agitur, sed magis in agentibus motus est; physica verò scientia, circa ea quæ in se ipsis habēt motus, principiū est. Quòd itaq; neq; practicā, neq; effectiuam, sed speculatiuam esse naturalē scientiā necesse sit, ex his patet: in vnū nanq; horū genus, eam cadere necesse est. Cùm verò vnicuiq; scientiarum necesse sit aliquo modo ipsum quid est scire, & hoc vt principio vti, oportet nō latēre quonā modo definiendū physico sit, quóve modo substātiæ ratio sumenda sit: vtrum vt simum, an magis vt concauū. Horum enim simi quidem ratio vnà cum materia rei dicitur, cōcaui verò absq; materia: simitas nanq; in naso fit, & ideo ratio quoq; eius cum eo dicitur. Simum enim est nasus concauus. Manifestum est igitur, etiā carnis, & oculi, cæterarúmq; partiū rationem cùm materia reddendā esse. Cùm autem quædam sit entis scietia prout ens, & separabile est, cō siderandum est vtrū eandem, cum physica ponendum sit, an magis aliā. Physica sanè circa ea est, quę motus principiū in se ipsis habēt. Mathematica verò, speculatiua quidē est, & hæc quædam circa manentia, non tamē separabilia. Circa separabile igitur ens, & immobile, alia præter has ambas, scietia est: si aliqua quidē talis substātia est, dico autē separabilis, & immobilis, quod tentabimus ostendere: & si qua talis in entibus natura sit, illic profectò diuinitas erit, & hoc erit primū, & principale principium. Patet igitur tria genera speculatiuarū esse scientiarū, physicam, mathematicam, theologiam. Optimū igitur speculatiuarū quidem scientiarum genus, harum sanè ipsarū ea, quæ vltimò dicta est: circa nanq; honorabiliſsimū entiū est. Vnaquæq; verò melior, aut deterior dicitur, secundū propriū scibile. Dubitauerit autē quispiā, vtrum entis, prout ens est, scientiā vniuersaliter ponere oportet, an non. Mathematicarū etenim vnaquęq;, circa vnum quoddam determinatū genus est: vniuersalis verò communis de omnibus est. Si itaq; naturales substantiæ, primæ sint entium, ipsa quoque naturalis scientia, prima scientiarum erit. Quòd si alia natura, atq; substantia separabilis, & immobilis est, necesse est vt scientia quoque eius alia sit, & naturali prior, & vniuersalis prior.

Mathematica.

Diuinitas.

Speculatiuarum scietiarum genera tria.

Cap. VII.

CVm autē simpliciter ens pluribus esse modis dicatur, quorū vnus est, qui secundum accidēs dicitur esse, primò dicendū est. Quòd igitur nulla scientiarū, quę traditæ sunt, circa accidens versetur, patet. Nec enim ars ædificatoria, quidnam illis, qui vsuri sunt domo, accidit, cōsiderat: vtputa si anxiè, vel è cōtrario habitabunt neq; textura, neq; futura. Quod verò propriū sibi ipsi est, solùm vnaquæq; istarum scientiarū considerat. Hoc autē finis proprius est: neq; quatenus musicū & grammaticū: nec quòd is, qui musicus est, factus grammaticus simul ambo erit, cùm priùs nō esset. Quòd autē cū nō semper esset, est, hoc fiebat: quare simul musicus, & grāmaticus fiebat. Hoc autem nulla earū, quæ certæ sciētiæ sunt, quærit, præter sophisticā: hæc enim sola, circa accidens versatur. Quare nō malè Plato ait, cùm dixit, sophisticā circa nō ens immorari. Quod autem nec sit possibile accidentis scientiā esse, manifestū erit, si videre conabimur quidnā accidens sit. Omne itaq; dicimus, quoddam quidē semper, & ex necessitate esse, (ex necessitate autē non ea dico, quæ secundū violentiā dicitur, sed qua in demōstrationibus vtimur) quoddam verò vt plurimùm, quoddā autē nec vt plurimùm, nec semper, & ex necessitate, sed vt cōtingit: vtputa sub Cane fiat frigus: sed hoc nec vt semper ex necessitate, nec vt plurimū fit, quādoq; tamē accidet. Accidens ergo est, quod fit, quidem, non semper tamē, nec ex necessitate, nec vt plurimùm. Quid itaq; accidens sit, dictum est. Cur verò non sit huiusce modi scientia, patet. Omnis nanque scientia, eius est, quod semper, aut plurimū est: accidens verò in neutro horū est. Quòd autem entis secundū accidens non sint causę, & principia talia, qualia per se entis, manifestum est: Essent enim omnia ex necessitate. Nam si hoc existente, hoc erit, & hoc, hoc (atq; id, nō vt contingit, sed ex necessitate) illud quoq; ex necessitate erit, cuius hoc causa erat, vsq; ad vltimū dictū causarū. Hoc verò secundum accidens erat: quare ex necessitate omnia erūt, & de entibus auferetur, tum quod ad vtrumlibet se habet, tum quod cōtingere, & fieri, & non fieri. At & si causa nō vt ens, sed vt ea, quæ fit, supponatur, eadē accident. Omne nāq; ex necessitate fiet. Etenim crastina eclipsis fiet, si hoc fiat. Hoc verò, si aliud quiddam: & hoc, si aliud. Et hoc itaque modo, si ab eo tempore finito, quod à nunc est vsq; cras, dematur tēpus, deueniet aliquādo ad existēs. Quare cùm hoc sit, cūcta, quæ sequūtur, ex necessitate profectò fiēt: vnde ex necessitate omnia fiēt. Quoddam autē vt verū, & non secundū accidens est ens, quod est in mentis cōplexione, & passio in ea: quare circa illud, quod ita est ens, nō quærūtur principia, verū circa id, quod extra, & separabile ens est. Quoddam verò non necessariū, sed infinitum: dico autē quod secundum accidēs est. Huius verò

Accident.

Scientia.

Sophisticem circa accidēs versari.

verò inordinatæ, & infinitæ causæ sunt. Ipsum verò alicuius gratia, in eis est, quæ à natura, aut à mente fiunt. Fortuna verò est, cùm aliquid horum secundum accidens fiat. Quemadmodum enim & ens quoddam per se, quoddam secundum accidens est, ita & causa. Fortuna verò secundum accidens causa est in eis, quæ secundum electionem alicuius gratia fiunt. Quare circa idem, fortuna & mens: electio nanque absente mente non est. Causæ verò, quibus ea fiant, quæ à fortuna sunt indeterminatæ sunt: quare humanæ cogitationi incertæ sunt: & causa per accidens est, simpliciter verò nullius. Bona verò fortuna & mala dicitur, cùm bonum aliquod, aut malum euenerit: fors fortuna verò, & infortunium, circa magnitudines horum. Cùm autem nihil secundum accidens prius iis sit, quæ secundum se sunt, nec igitur causæ. Si itaque fortuna, aut casus cæli causa est, prior, mens & natura causa erit.

Fortuna.

Cap. VIII.

SEd autem hoc quidem, actu solùm: illud verò, potentia: hoc autem, potentia & actu: hoc quidem, ens: illud verò, quantum: hoc autem, cætero-rum aliquid. Non est autem motus præter res: mutatur enim semper secundum entis prædicationes. Commune autem nihil in his, in vlla prædicatione. Vnumquodque verò dupliciter omnibus ineſt, velut hoc. Nam hoc vt forma, hoc verò vt priuatio: ac secundum qualitatem, hoc album, illud nigrum: secundum quantitatem, hoc perfectum, illud imperfectum: Eodem modo & secundum lationem: nam hoc surſum, illud deorſum, aut leue aut graue. Quare motus, & mutationis tot sunt species, quot entis. Cùm autem vnumquodque genus in actum & potentiam diuidatur, actum eius, quod potentia est, prout tale est, dico esse motum. Quod autem vera dicimus, hinc constat: cùm enim ædificabile prout tale, ipsum dicimus esse actu quatenus ædificatur, & hoc est ædificatio: similiter eruditio, curatio, volutatio, ambulatio, saltatio, senescentia, ac increscentia. Accidit autem moueri, cùm actus ipse fuerit, & neque priùs, neque posteriùs: actus autem eius, quod est potentia, cùm actu ens agat, non prout ipsum, sed prout mobile, motus est. Dico autem prout, ac: nam æs potentia est statua, non tamen actus æris prout æs, motus est. Non enim idem est æri esse, & alicui potentiæ. Quòd si idem esset simpliciter, ac secundum rationem, esset profectò æris actus, motus quidam: at non est idem, quod & in contrariis patet. Si quidem posse sanari, posséque ægrotare non est idem. Alioqui & sanari & ægrotare idem foret. Subiectum verò, quod sanabile, aut ægrotabile est, siue humor, siue sanguis, vnum, idémque est. Cùm non sit igitur idem, sicut nec color, ac visibile idem est, constat motum esse actum rei possibilis, prout possibilis est. Quòd igitur ipse est, & quòd tunc contingit moueri, cùm actus ipse sit, & quòd nec antè nec pòst, manifestum est. Nam contingit, vnumquodque aliquando quidem operari, aliquando minimè: velut ædificabile, prout ædificabile: & ædificabilis, prout ædificabilis, actus, ædificatio est. Aut enim hoc, ædificatio in ædificabili actus, aut domus. At vbi domus sit, non vltrà ædificabile erit. Aedificatio verò eius est, quod ædificabile est. Necesse itaque, ædificationem, actum esse. Aedificatio verò, motus quidam est. Eadémque in cæteris motibus ratio est. Quòd verò hæc sint rectè dicta, ex his quoq; constat, quæ alij de ipso referunt: tum ex eo, quòd non facile est ipsum aliter definire. Nec enim licebit cuiquam in alio genere eum collocare. Et patet ex iis etiam, quæ alij protulerunt. Quidam enim alteritatem, inæqualitatem, & ipsum non ens, quorum nullum necesse est moueri. At neque mutatio hæc, neque ex his potiùs, quàm ex oppositis est. Causa verò, propter quam in his motum statuerunt, ea est, quòd indefinito quiddā videtur esse motus: alterius verò coordinationis principia, vtpote priuatiua, indefinita sunt. Nam nec quod quid, nec tale, nec aliorum prædicamentorum vllum, ipsorum est. Quòd verò motus indefinitus esse videatur, ea est causa, quòd neque inter ea, quæ sunt potentia entia, nec quæ secundum actum, ponere ipsum est. Nec enim quod potest quantum esse, moueri necessārium est, nec actu quantum. At motus, actus quidam esse videtur, quanquàm imperfectus: causa verò est, quod imperfectum est possibile, cuius actus est. Quam ob rem difficile ipsum comprehendere, quidnam sit. Nam aut in priuationem necessariò reponetur, aut in potentiam, aut in actum simplicem. Horum autem nullum, videtur contingere posse. Superest igitur quod dictum est, esse & actum, & non actum, qui dictus est: qui & si difficilis cognitu sit, tamen contigit esse. Simul & illud perspicuum est, motum esse in moto: actus enim eius est à motiuo. Neque alius est motui actus: oportet enim vtriusque actum esse. Nam motiuum est, eò quòd possit: mouens verò eò quòd operetur. Verùm actiuum, est ipsius mobilis. Eodem itaque modo vnus vtriusque actus, quemadmodum eadem distantia ad duo vnius, & ad vnum duorum, ascensus quoque, ac descensus: at esse, non est vnum. Ita etiam in mouente, & in moto.

Motus.

Cap. IX.

INfinitum verò est, aut quod impossibile est pertransire, eò quòd non sit aptum permeari: quemadmodum vox inuisibilis: aut quod transitum habet inconsummabilem, aut quod vix, aut quod natura aptum est habere, nequaquam tamen transitum, aut finem habet. Item, secundum oppositionem, aut ablationem, aut ambo. Separatum sanè ipsum quicquam esse impossibile est. Nam si nec magnitudo, nec multitudo est, sed infinitum substantia eius est, & non accidens, indiuisibile erit. Siquidem diuisibile, ac magnitudo, aut multitudo est. Quod si est indiuisibile, non est infinitum, nisi quemadmodum vox inuisibilis est. Verùm nec sic aiunt, nec nos sic quærimus, sed tanquam impermeabile. Præterea, quónam modo continget esse per se ipsum infinitum, si nec numerus, nec magnitudo sit, quorum infinitum passio est? Præterea, si secundum accidens, non esset sanè verum elementum, prout infinitum

Quid sit infinitum.

Infinitum indiuisibile.

Universidad de Deusto
Biblioteca

passio est,sicuti nec inuisibilis locationis,tametsi vox inuisibilis est. Quòd autem infinitum non potest esse actu, patet: erit nanque quæque pars eius infinita,quæ accipitur.Nam infinito esse,atque infinitum,idem si quidem infinitum substantia,& non de subiecto sit. Aut igitur indiuisibile, aut per infinita diuisibile,si partibile est.Verùm multa infinita,idem esse impossibile est. Quemadmodũ enim aëris aër pars, ita & infinitum infiniti,si substantia,& principium sit. Impartibile igitur,& indiuisibile est.Verùm hoc impossibile, actu esse ens infinitum.Necessarium enim quantum esse:secundum accidens igitur existit.At hoc modo dictum est, non posse principium esse, verùm id potiùs,cui accidit,numerum,vel par esse.

Infinitum in sensibilibus non esse.

Sed hæc fortasse inquisitio,vniuersalis est.Quòd verò in sensibilibus non est,hinc constat: nam si est corporis ratio hoc,esse superficie definitum, non sanè fuerit infinitum corpus,nec intelligibile,nec sensibile. Cæterùm nec numerus ita est, tanquam separatus,atque infinitus: quippe cùm numerus,aut quod habeat numerum,numerabile sit. Quòd si physicè potiùs contemplemur,ex his patet:neque enim compositum,neq; simplex poterit esse. Compositum nanque non erit corpus,si finita quidem sunt multitudine elementa. Oportet nanque contraria æquari,nec esse vnum eorum infinitum. Nam etsi quantumuis inferior sit alterius corporis virtus,corrumpetur finitum ab infinito: nec possibile est vnumquodque esse infinitum,si corpus quidem est,quod vndecunq; habet dimensionem:infinitum verò,quod infinitè distat:quare infinitum corpus vndecunque infinitum erit. Nec verò vnum & simplex,contingit infinitum esse corpus: nec (vt quidam aiunt) præter elementa,vnde hæc generant.Tale nanq; corpus præter elementa,non est.Nam cuncta ex quibus sunt,in ea etiam resoluuntur. Hoc verò non videtur, præter simplicia corpora. Neque ignis, neque aliud vllum elementorum: etenim absque eo, quod aliquod horum infinitum, impossibile est,vniuersum,& si finitum sit,aut esse, aut fieri aliquod eorum vnum,vt Heraclitus dicit,omnia quandoque ignem fieri. Eadem ratio & de vno est:quod faciunt præter elementa physici. Omne enim ex contrario in contrarium,velut ex calido in frigidum transit.Item,corpus sensibile alicubi est,idémque partis ac totius locus, velut terræ: quare si vniforme sit,aut immobile erit,aut semper pelletur. Hoc verò impossibile est. Quid enim déorsum potiùs, quam sursum, aut vsquam? velut si gleba sit,quò mouebitur,aut vbi manebit? Locus enim congenei corporis illius,infinitus est: continebit igitur totum locum,at quomodo? Quæ igitur mansio,motúsque eius? An vbique manebit? Non mouebitur ergo. An vbique mouebitur? Non ergo stabit.Quòd si vniuersum dissimile sit, loca quoque dissimilia erunt. Ac primum quidem non vnum vniuersi corpus,nisi tactu.Déinde aut finita erunt hæc,aut infinita specie. Finita quidem,impossibile:nam quædam infinita erunt,quædam minimè,si totum infinitum sit,velut ignis,aut aqua. At hoc erit contrariis corruptio.Quòd si infinita,ac simplicia, loca quoque infinita, & elementa infinita erunt. Quod si est impossibile, locáque finita sint,totum item necessariò finitum erit.Et omnino impossibile infinitum esse corpus & locum corporibus:si omne quidem corpus sensibile,aut grauitatem habet,aut leuitatẽ. Aut enim ad medium,aut sursum mouebitur.Verùm impossibile, infinitum aut totum, aut medium, aut quodcunque passum esse.Quo enim modo diuides,aut quo pacto infiniti hoc quidem sursum fuerit,hoc verò déorsum,aut extremum,aut medium? Omne enim corpus sensibile. In loco verò species, sex: in corpore verò infinito, hæ esse non possunt.Et simpliciter,si impossibile est locum infinitum esse,corpus quoque impossibile est.Quod enim in loco est,id alicubi est.Hoc verò aut sursum,aut déorsum,aut aliquid cæterorum significat, quorum vnumquodque terminus quidam est. Infinitum verò non idem in magnitudine, motu,& tempore,tanquam vna quædam natura, sed ipsum posterius secundum prius dicitur: velut motus, secundum magnitudinem, super quam fit motus,aut alteratio, aut augmentatio: tempus verò propter motum.

Cap. x.

Mutatio.

PErmutatur verò, quod permutatur, hoc quidem secundum accidens,velut cùm dicimus, musicum ambulare: illud verò,eò quòd eius quippiã mutetur,simpliciter dicitur mutari: vt quæ secundũ partem dicuntur. Sanatur nanq; corpus,quoniã oculus.Est præterea,quod per se primum mouetur,& hoc est per se mobile.Est item de mouente quoque eodem modo. Mouet nanque quoddam per accidens,quoddam secundum partem,quoddam per se. Est rursus aliquid,quod primò mouet:& est aliquid,quod mouetur.Item tempus,in quo:ac præterea,ex quo:demum,& ad quod.Species verò,passionésque,ac locus,ad quæ mouentur mota,ea immota sunt: veluti scientia,& calor.Est verò motus,non caliditas,sed calefactio. Mutatio autem non per accidens, haudquaquam in omnibus est,sed in contrariis,ac mediis,atque etiam in contradictione.Cuius rei fides in inductione est. Mutatur autem,quod mutatur,aut ex subiecto in subiectum,aut ex non subiecto in nõ subiectum, aut ex subiecto in non subiectum,aut ex non subiecto in subiectum. Aio autem subiectum,quod affirmatione explanatur. Quare necesse est,tres mutationes esse.Illa enim,quæ ex nõ subiecto in non subiectum,non est mutatio: nec enim contraria,neque contradictio est,quia neq; oppositio.Mutatio igitur ex non subiecto in subiectum secundum cõtradictionem,generatio est: quæ quidem simpliciter,simplex,quæ verò cuiusdam, quædam: at quæ de subiecto in non subiectum, corruptio: quæ simpliciter, simplex, quæ cuiusdam,quædam.Si itaq; non ens multifariàm dicitur, & nec quod secundum compositionem, aut diuisionem dicitur,moueri cõtingit,nec item quod secundum potentiam,quod oppositum est ei quidem,quod simpliciter est(non album enim, aut non bonum,contingit nihilò minùs secundũ accidens moueri. Esse nanque homo potest,non album) quod verò simpliciter non hoc,id nequaquam. Nam impossibile est,non ens moueri. Si igitur hoc,& generationem motum esse:fit enim non ens. Nam etsi maximè secundum accidens fit,attamen verum est dicere de eo,quòd simpliciter fit,quod est non ens.Eodem modo igitur & quiescere.Hæc itaque omnia accidunt absurda,si quicquid mouetur,in loco est:non ens verò in loco non est:esset enim vsquam.Nec corruptio igitur motus.Siquidem motui motus aut quies contrarium est: corruptio verò generationi est contraria. At cùm omnis motus,mutatio quædam sit,mutationes verò tres, quæ dictæ sunt, harum verò,quæ secundum generationem & corruptionem minimè sit motus(sunt autem illę secundum contradictionem) necesse ex subiecto in subiectum mutationem solam,motum esse., Subiecta verò, aut contraria, aut media: nam & priuatio contrarium esse ponatur,quandoquidem & affirmatio declaratur,velut nudum,cæcum,& nigrũ. Si igitur prædicamenta,substantia,qualitate,loco,facere,pati,ad aliquid,& quantitate diuidantur, tres esse motus necesse est, qualis, quanti, & loci: secundum verò substantiam, minimè, propterea quòd substantiæ nihil contrarium est,nec eius quod ad aliquid.Etenim altero mutato,verificatur alterum nullatenus mutatum:quare secundum accidens,horum motus erit.Nec præterea agentis aut patientis, neque omnino moti, ac mouentis:cùm non sit motionis motus,nec generationis generatio,nec denique mutationis mutatio.Bifariàm enim contingit motionis motum esse.Nam aut tanquam subiecti: vt homo mouetur,quia ex albo in nigrum mouetur. Quare sic eriã motus,aut calefit,aut frigefit,aut loco transfertur,aut crescit. Id verò impossibile est,cùm motus non sit aliquod subiectorum.Aut eò,quòd aliud quoddam subiectum,ex mutatione in aliã speciem mutetur: vt homo ex morbo in sanitatem. At nec hoc possibile,præterquam per accidens (omnis nanque motus in aliud ex alio mutatio est: & generatio item,ac corruptio eodem modo: veruntamen quæ ex oppositis sic,aut sic, non sunt motus) alioqui simul ex sanitate in morbum mutatur,atque ex ea ipsa mutatione in aliam. Constat itaque,quòd cùm ægrotauerit,in quandam mutatus erit:continget enim quiescere. Ac præterea non semper in quancunque, & illa quoque ex aliquo in aliud quidam erit. Quare oppositæ erit conualescentia. Verùm ex accidenti,vt ex reminiscentia in obliuionem mutatur, quia id,cui inest,quandoque in scientiam,quandoque in sanitatem mutatur. In infinitum præterea proceder,si mutationis mutatio,& generationis generatio fuerit.Necesse igitur & priorem fore,si posterior fuerit: vt si simplex aliquando fiebat generatio, illud quoque,quod fiebat,simpliciter fiebat, quare nondum erat quod simpliciter fiebat,sed quod fit aliquid,aut quod iam fiebat. Si igitur hoc etiam aliquando fiebat, cur nondum erat,quod tunc fiebat?cùm verò in infinitis non sit aliquid primum, non erit primum: quam ob rem neque consequens erit. Nec fieri igitur nec moueri, nec mutari quicquam, possibile est. Eiusdem præterea motus contrarius, atque quies,generatióque,& corruptio. Quare quod fit, cùm factum fuerit, quod fit, tunc corrumpitur. Nec enim statim,cùm fiat,nec póst. Nam esse opus est,quod corrumpitur. Item necesse materiam subesse ei, quod fit,& mutatur: quæ sanè erit velut alterabile quiddam,aut corpus, aut anima, ita quiddam etiam eius,quod fit, aut motus,aut generatio: & aliquid item ad hoc mouetur. Nam opus est aliquid huius ex hoc in hoc,quod motus non est,esse motum. Quonam igitur modo? Non erit doctrina doctrinæ:quare neque generatio generationis. Cùm verò neque substantiæ,nec ad aliquid,neque faciendi,ac patiendi, supereſt secundum quale, & quantum, & vbi,motum dúntaxat esse: quandoquidem in horum singulis,contrarietas est.Quale autem dico, non quod in substantia (si quidem differentia, quale est)verùm passiuum quale,quo dicitur res aut pari,aut impassibilis esse. Immobile autem est, & quod omnino impossibile est moueri, & quod in multo tempore vix mouetur, aut quod tardè incipit:& quod natum quidem est moueri, non posit autem, quando natum est, & vbi, & quomodo: quod sanè inter immobilia solùm, voco quiescere: contraria enim quies motui. Quare priuatio erit susceptiui.

Cap. x i.

SImul secundum locum esse dicuntur, quæ in vno loco primo sunt.Et separata, quæ in diuerso. Tangi autem, quorum extrema sunt simul. Mediũ, in quod natum est priùs venire,quod mutatur, quàm ad quod vltimum mutatur,secundum naturam continuè mutatum. Contrarium secundũ locum,quod secundum rectitudinem plurimùm distat.Consequens,est cuius principium sequentis, aut solo situ, aut specie, aut aliquo quodam modo definito: atque illius, cuius est consequens, nihil est medium eorum, quæ in eodem genere sunt: velut linea lineæ, aut vnitas vnitatis,aut domus ipsius domus: aliud verò medium esse,nihil prohibet.Consequens nanque,alicuius consequens,ac quoddam posterius est.Non enim vnum,consequens duorum: neque nouilunium, consequens secundæ. Attiguum verò,quod consequens tangit.Cæterùm cùm omnis mutatio in oppositis sit,hæc verò contraria,ac contradictio, contradictionis verò nihil medium est, constat quòd medium in contrariis est. Continuum sanè,quoddam attiguum,aut tangens est. Dicitur verò continuum cùm idem fiunt, atque vnus, vtriusque termini, quibus tangunt, & se continuant.Quare patet in his esse continuum,ex quibus vnum quiddam natum est secundum contactum fieri: quod consequens, primum sit, constat. Consequens nanque non tangit:hoc verò consequens est,& si continuum est,tangit. Quod si tangit,nondum continuum est.In quibus verò non est tactus,in his non est cohærentia. Quare non est punctum idem vnitati. Nam illorum est tactio,harum verò minimè: sed consequenter,& illorum quidem est aliquid intermedium,harum verò minimé.

ARISTOTELIS STAGIRITAE METAPHYSICORVM,

LIBER DVODECIMVS.

Cap. I.

SPECVLATIO nobis de substantia est, siquidem substantiarũ principia & causæ quæruntur. Etenim siue vt totum aliquid vniuersum est, substantia, prima pars est: siue ex consequenti, hoc quoque modo primum est substantia, déinde quale, posteà quãtum. At simul (vt ita dicam) nec entia sunt ista simpliciter, verũ qualitates, & motus: quemadmodum, nõ album, & non rectum. Dicimus nanque hæc quoque esse, veluti est, non album. Prætereà, cæterorum nullũ separabile est. At hoc idem, re ipsa testantur antiquiores: quippe qui principia, elementa, & causas substantiæ quærebant. Recentiores verò vniuersalia magis ponunt esse substantias. Genera nanque vniuersalia sunt, quæ asserunt magis principia, atque substantias esse, propterea quòd logicè quærunt: antiquiores verò, singularia (vt ignem, & terram) non autem corpus commune.

Cap. II.

VErùm substantiæ tres sunt: vna sensibilis, cuius quædã sempiterna, quædã corruptibilis, quam omnes concedũt, veluti plantæ, & animalia. Sempiterna verò (cuius elementa, siue vnũ, siue multa sint, accipere necesse est) alia immobilis, quam aliqui separabilem aiunt esse, quidam in duo diuidẽtes, quidam in vnam ponentes naturam tam species, quàm mathematica, quidam ex his mathematica solùm. Illæ itaque philosophiæ naturalis: cum motu nanque sunt. Ista autem alterius est, si nullum eis commune principium est. Sensibilis verò substantia, mutabilis est. Si itaque ex oppositis, aut mediis mutatio sit, oppositis verò non omnibus (album non ex voce, verùm ex contrario) necesse est aliquid subesse, quod in contrarietatem mutetur: non enim contraria transmutantur. Prætereà, hoc quidem permanet, contrarium verò non permanet. Est igitur aliquid tertium præter contraria, ipsa materia. Si itaque transmutationes sunt quatuor, aut secundum ipsum quid, aut secundum quale, aut quantum, aut vbi: ac generatio simplex, & corruptio, quæ secundum quod quid fit, augmentatio & diminutio, quæ secundum quantum, alteratio, quæ secundum passionem, latio verò, quæ secundum locum, profectò in contrarietates in vnoquoque mutationes sunt. Necesse est igitur mutari materiam, quæ ambo possit. Cùm autem duplex sit ens, omne mutatur ex potentia ente in actu ens, vt ex potentia albo, in actu album. Eodem autem modo & de augmentatione, & diminutione. Quare non solùm per accidens, ex non ente fieri contingit, sed etiam ex ente omnia fiunt, verùm potentia quidem ente, actu verò ex non ente. Et hoc est Anaxagoræ vnum. Melius nanque quàm cuncta simul, & quàm mistura Empedoclis, ac Anaximandri: &, vt Democritus quoque ait, simul omnia potentia erant, actu verò minimè, quare materiam tetigerunt. Cuncta verò quæcunque mutantur, materiam habent, sed diuersam: nam & ipsorum sempiternorum quæcunque non sunt generabilia, sed latione mobilia, attamen non generabilem, sed vnde, quo. Dubitare verò quispiam possit, ex quo nõ ente generatio fiat: tripliciter enim non ens dicitur. Si igitur quippiam est potentia (veruntamen non ex quocunq;) sed cùm alterum ex altero. Nec id sufficit, quòd simul omnes res erant, quia differunt materia. Cur enim infinita facta fuissent, & non vnum, cùm intellectus vnus sit? quare si materia vna, illud actu fuisset factum, cuius materia potentia erat. Tres itaque causæ, & tria principia: duo quidem ipsa contrarietas, cuius hoc quidem ratio & species, hoc verò priuatio, tertium verò materia.

Cap. III.

POst hæc ostendendum est, quod neq; materia fit, neque species. Dico autẽ, extrema. Omne enim, quod transmutatur, aliquid est, & ab aliquo in aliquod transmutatur. Ab aliquo quidem, primo mouente: in quo verò, materia: in quod autem, speciem. In infinitum itaque procederet, si non solùm æs rotundum fiat, verùm ipsum rotundum, aut æs: quare necesse est stare. Déinde quod aliquid est, quælibet substantia est, quæ ab vniuoco fit. Quædam enim naturâ substantiæ sunt, quædam autẽ alia. Aut enim natura, aut arte, aut fortuna, aut casu fiunt: sed ars quidem, principium in alio: natura verò, principium in ipso. Homo nanque hominem generat. Cæteræ causæ, priuationes horum sunt. Substantiæ verò, tres: quædam materia, quæ quod quid est eo ipso, quod apparet. Quæcunq; enim tactu, non coadhærentia sunt, materia, & subiectum sunt: quædam verò natura, quod quid, & quidam habitus ad quẽ. Tertia item, quæ ex iis, quæ singularis est: vt Socrates, aut Callias. In quibus igitur quod quid non est præter compositam substantiam (vt domus forma, non nisi ab ipsa arte) nec est generatio, aut corruptio eorum, verùm alio modo sunt, & non

& non sunt, tum domus, quæ absque materia, tum sanitas, & omne, quod secundum artem est: sed si quidem sunt, in iis sunt, quæ natura fiunt. Propter quod non malè Plato dixit, quòd species eorum sunt, quæ natura sunt. Siquidem species sunt aliæ ab his: vt sunt ignis, caro, caput. Cuncta nanque materia sunt, & maximè eius substantiæ, quæ est vltima. Causæ itaque mouentes, tanquam anteà ortæ existunt: quæ verò vt ratio, simul sunt. Cùm enim sanus sit homo, tunc etiam sanitas est. Et forma æneæ sphæræ, simul atque æneа sphæra. Si autem aliquid posterius permanet, consyderandum est. In quibusdam enim, nihil prohibet: veluti si anima tale sit non omnis, sed intellectus: omnem nanque fortasis impossibile est. Manifestum itaque est, quòd præter hæc non oportet ideas esse. Homo nanque hominem generat: singularis, aliquem. Similiter etiam in artibus. Medendi enim ars, ratio sanitatis est.

Cap. IIII.

Vtrùm eadem principia omnium.

CAusæ verò, atque principia, quodam quidem modo alia aliorum sunt, quodam verò modo non: si quis vniuersaliter dicat, & secundum analogiã, omnium eædem. Dubitare nanq; quispiam possit, vtrùm alia, an eadem principia, & elementa substantiarum sint, & eorum, quæ ad aliquid sunt: & eodem modo in quolibet prædicamento. At absurdum est, si omnium eadem sunt: ex eisdem enim erit ad aliquid, & substantia. Quid igitur hoc erit? præter enim substantiam, & alia, quę prędicantur, nihil commune est. Prius autem elementum est, quàm ea, quorum est elementum. At verò nec substantia, eorum, quæ ad aliquid sunt, elementum est, nec aliquid horum, substantiæ. Item quo modo continget, omnium eadem esse elementa? Nullum enim elementorum idem potest esse ei, quod ex elementis componitur: veluti ipsi B A, ipsum B & ipsum A. Neque sanè vllum intellectualium, vt vnum, vel ens elementum est: hæc enim, vnicuique compositorum insunt. Nullum igitur eorum, neque substantia, nec ad aliquid erit. At necessarium est: non sunt ergo omnium eadem elementa. An (vt diximus) quodam modo quidem sunt, quodam modo verò non? velut fortasis corporum sensibilium, calidum tanquam species, & alio modo frigidum, vt priuatio. Materia verò, quod primò per se potentia hæc erat: substantiæ verò, tum hæc, tum ea ex iis, quorum hæc principia sunt. Aut si quid ex frigido, & calido fit vnum, vt caro, aut os, necesse profectò est aliud ab his esse illud, quod factum est. Horum itaque eadem elementa, atque principia sunt, alia verò aliorum. Omnium verò ita quidem dicere non est, sed analogicè. Quemadmodum si quis dicat, quòd principia sunt tria, species, priuatio, & materia: verùm vnumquodque horum, circa vnumquodque genus aliud est: vt in coloribus, album, nigrum, superficies: lumen, tenebræ, aër: ex his verò dies, & nox. Cùm verò illæ non solùm, quæ insunt, causæ sint, verùm etiã ex iis, quę extrinseca sunt illud quod mouet, patet quòd aliud est principium, aliud elementum. Ambo verò, causæ sunt: & principium in hęc diuiditur. Quod autem vt mouens, vel sistens est, principium quoddam, & substantia est. Quare elementa quidem analogicè tria, causæ verò, atque principia quatuor: aliud verò in alio, & prima causa, vt mouens, in alio alia: sanitas, morbus, corpus; mouens, ars medendi: species inordinatio talis, lateres, mouens ædificatiua: & nimirum in hæc diuiditur principium. Cùm autem mouens, in naturalibus quidem homo, in iis verò, quæ à mente fiunt, ipsa species, vel contrarium sit, modo quodam tres profectò causæ erunt, alio verò modo quatuor. Sanitas nanque, quodam modo est ars medendi: & ædificatiua, species domus: & homo, hominem generat: præter hæc item cuncta mouens, tanquam omnium primum.

Cap. V.

Omnium causæ & principia quæ.

OVm autem quædam separabilia, quędam inseparabilia sint, illa sunt substantiæ: propter quod hæc, omnium causæ sunt. Siquidem absque substantiis passiones, & motus non sunt. Déinde hæc erunt, anima fortasis, & corpus, aut intellectus, appetitus, & corpus. Item alio modo, analogicè principia sunt eadem, vt actus, & potentia: verùm hæc etiam in aliis alia, & alio modo sunt. In quibusdam enim, idem quandoque actu, quandoque potentia est: vt vinũ, aut caro, aut homo (at hæc, in prædictas causas cadunt. Actus nanque est species, si separabilis sit) item quod ex ambobus. Priuatio etiam, vt tenebræ, aut ægrotans. Potentia autem materia. Hoc nanque est, quod ambo fieri potest. Aliter autem actu, potentiáque differunt, quorum non eadem materia est, quorum non eadem species, sed diuersa est: veluti hominis causa, elementa, ignis, & terra, & materia: & propria species, & si quid aliud extrinsecus est, vt patet: & præter hæc, Sol, & obliquus circulus, quæ nec materia, nec species, nec priuatio, nec eiusdem speciei sunt, verùm mouentia. Prætereà videre oportet, quòd quædam est vniuersaliter dicere, quædam minimé. Omnium itaque prima principia, quod actu, primum, & aliud, quod potentia. At illa, quæ vniuersalia dicimus, non sunt. Singulare nanque, principium eorum est, quæ singularia sunt. Homo enim hominis vniuersalis, profectò nullus est: verùm Peleus, Achillis: tui autem, patet. Et hoc quidem sit B: ipsius B A: & ipsum B, omnino ipsius B, A simpliciter: déinde species eæ, quæ substantiarum sunt: verùm aliorum aliæ causæ, ac elementa, vt dictum est: veruntamen eorum, quæ non in eodem genere sunt, colorum, sonorum substantiarum, quantitatis, eò quòd analogon: eorum quoque, quæ in eadem specie, sunt diuersa, non specie, sed quoniam singularium aliud, & tua materia, & species, & quod mouit, & species, ac mea materia: vniuersali verò ratione, eadem. Quæstio igitur quænam principia, siue elementa substantiarum, ad aliquid, & qualitatum sint, & vtrum eadem an diuersa, patet, quòd cùm multipliciter dicantur, vniuscuiusque sunt: at si diuidantur, non eadem, sed diuersa, nisi quòd aliquo modo eadem. Analogicè

Universidad de Deusto
Biblioteca

nanque eadem: quia materia, species, priuatio, mouens. Ac illo modo substantiarum causæ, quasi omnium causæ sunt: quia peremptis, perimuntur. Præterea, quod primum, actu est: illo verò modo, alia prima, quæcunque contraria, quæ nec vt genera, neque multipliciter dicuntur, item & materiæ. Quæ itaque sensibilium principia sunt, & quot, quóve modo eadem, & diuersa, dictum est.

Cap. VI.

Tres substantiæ.

CVm verò tres sint substantiæ, duæ quidem naturales, alia autem immobilis, de hac est dicendum, quòd necesse est perpetuam aliquam, & immobilem substantiam esse. Etenim substantię primę entium sunt: & si cunctę corruptibiles, omnia corruptibilia sunt. At impossibile est, aut generari motum, aut corrumpi: nam semper erat. Neq; tempus: cùm non sit possibile, prius, & posterius esse, tempore non existente. Et motus sanè ita continuus est, sicuti & tempus. Aut enim idem, aut quædam ipsius motus passio est. Motus verò non est continuus, præter hunc qui secundum locum, & hunc, qui circularis est. At verò si motiuum, aut effectiuum est, non autem operans aliquid, non est motus. Possibile nanque est non operari, quod potentiam habeat. Nulla igitur vtilitas erit, ne quidem si perpetuas substantias faciamus, quemadmodum qui faciunt species; nisi aliquod principium insit, quod mutare possit. Non igitur sufficiat illa quidem, nec alia substantia præter species. Nam si non operabitur, motus non erit. Nec item si operabitur quidem. Substantia verò eius potentia sit: non enim erit perpetuus motus. Quod enim potentia est, contingit non esse. Oportet igitur esse tale principium, cuius substantia actus sit. Item has oportet esse substantias, absque materia: sempiternas enim esse oportet, si aliquid quidem æternum est, actu igitur sunt. Atqui dubium est: nam omne quidem agens posse quoque videtur, potens verò non omne, agere: quare potentia erit prior. Verùm si hoc ita sit, nihil entium erit. Contingit enim posse quidem esse, nondum verò esse. At si vt theologi, qui ex nocte cuncta generant: siue, vt physici dicunt, omnes res simul erant, idem impossibile erit. Quo nanque modo mouebuntur, si nulla erit actu causa? Non enim ipsa materia seipsam mouebit, verùm opifex virtus: neque menstrua, neque terra, verùm semina, atque humanum semen. Propter quod quidam faciunt semper actum, veluti Leucippus, & Plato, cùm semper esse motum dicant: cur verò, vel quem non aiunt: nec cur sic, nec causam. Nihil enim súsque déque mouetur, sed oportet vt semper aliquid præexistat: sicuti nunc, natura quidem hoc modo: vi etiam aut ab intellectu, aut ab aliquo alio, hoc modo: déinde quisnam primus sit: differt enim quàm maximé. At neque Platoni possibile est dicere id, quod quandoque putat principium esse, quod se ipsum mouet: posterior enim pariter cælo est anima, vt ait. Arbitrari itaque potentiam actu priorem, quodam modo quidem bene est, quodam modo verò minimé. Dictum autem est, quo modo. Quòd autem actus sit prior, Anaxagoras testatur. Intellectus nanque actu est: & Empedocles amicitiam & contentionem ponens: & qui semper esse morum aiunt, vt Leucippus. Quare non erat tempore infinito chaos, aut nos, verùm semper eadem circuitione, aut alter, si actus quidem prior potentia. Si verò semper idem circuitione, oportet vt aliquid semper similiter operando permaneat. Quòd si futura est generatio, & corruptio, aliud operans aliter & aliter esse oportet. Necesse igitur est hoc quidem modo, illud secundum se operari, hoc verò secundum aliud. Aut igitur secundum diuersum, aut secundum primum. Necesse autem est vt secundum hoc: hoc nanque rursus, & sibi, & illi causa est. Dignius ergo est, quod primum est: hoc nanque, vt semper similiter se habeat, causa erat: vt verò aliter, aliud: vt autem semper, aliter, ambo scilicet. Patet igitur, quòd motus quoque ita se habent. Cur igitur alia quærere oportet principia?

Cap. VII.

CVm verò & ita contingat (& si non sic, ex nocte, & simul omnibus, & ex non ente erunt) hæc profectò soluentur: & aliquid, quod semper incessabili motu mouetur: hic verò, circularis est. Et hoc non solùm ratione, verùm etiam opere patet. Quare æternum est profectò primum cælum: éstque aliquid, quod mouet. Cùm verò id, quod mouetur, & mouet, medium sit, est etiam aliquid, quod non motum mouet, quod æternum, substantia, & actus est. Hoc autem modo, concupiscibile, & intelligibile mouet, non motum. Horum autem prima eadem sunt. Desyderabile nanque, quod apparet bonum. Primum verò voluntate affectabile, quod est bonum. Magis verò appetimus, quia videtur, quàm videatur quia appetimus. Principium verò, intellectio: ac intellectus, ab intelligibili mouetur. Intelligibile verò, alter ordo est, qui per se ipsum est: & huius, substantia prima, atque huiusce, quæ simplex & secundum actum est. Est autem vnum, & simplex, non idem. Si quidem vnum, significat mensuram: simplex verò, quo modo se habeat ipsum. At verò bonum quoque, & quod per se eligibile est, in eodem ordine sunt: & semper, primum est optimum, aut analogum. Quòd verò cuius gratia in immobilibus sit, ipsa diuisio manifestat. Est enim id, cuius gratia alicui eorum, quorum hoc quidem est, hoc verò non est, Mouet itaque, vt quod amatur: quod mouetur autem, cætera mouet. At si quid mouetur, contingit etiam aliter se habere. Quare si latio prima etiam actus est, quo mouetur, hoc modo sanè contingit aliter se habere secundum locum, quanuis non secundum substantiam. Cùm autem aliquid sit mouens, ipsum immobile existens, actu ens, hoc nullo modo contingit aliter se habere. Latio nanque prima mutationum est: huius autem quæ circularis est: hanc autem illud mouet. Ex necessitate itaque, est ens: & prout necesse, bene est. Et sic principium necessarium: nanque toties dicitur, quoddam vi, quia præter inclinationem:

Principiũ necessariũ multifariam dici.

nem: quoddam sine quo non bene esset: quoddam quod non aliter contingit se habere, sed simpliciter est, à tali ergo principio, tum cælum, tum natura dependet. Degentia verò (qualis nobis pauco tempore) optima illi est: siquidem ita semper illud est. Nobis autem profectò id impossibile est: quoniam & delectatio, actus huius est. Et ob hoc vigilatio, sensus, intellectio, maximè delectabile est: spes autem, ac memoria, propter hæc. Ipsa verò intellectio secundum se, eius est, quod secundum se optimum est: & quæ maxime est, eius quod maximè est. Se ipsum verò intellectus intelligit assumptione intelligibilis. Intelligibilis nanque fit attingens & intelligens, ita vt idem intellectus, & intelligibile sit. Susceptiuum enim intelligibilis, & substantiæ, intellectus est, operatur autem, habens. Quare istud magis, quàm illud, est id diuinum, quod intellectus videtur habere: & speculatio optimum, & maximè delectabile est. Si igitur ita bene se habet. Deus semper, vt nos aliquando, admirabile est. Quod si magis, adhuc admirabilius est. At ita se habet. Cæterùm vita quoque profectò inexistit. Siquidem intellectus operatio, vita est: ille verò, est actus: actus verò per se, illius vita optima, & perpetua est. Dicimus itaque Deum, sempiternum, optimúmque viuens esse. Quare vita, & æuum continuum, & æternum Deo inest. Hoc enim est Deus. Quicunque verò (vt Pythagorici, & Speusippus putant) optimum, & pulcherrimum non esse in principio, eò quòd plantarum quoque, ac animalium principia, causæ quidem sunt: bonum verò, & perfectum in iis esse, quæ ex his sunt, non rectè putant. Sperma nanque ex aliis prioribus perfectis est: neque sperma primum est, sed quod perfectum est: veluti hominem dicere quispiam possit priorem spermate esse, non illum, qui eo generatur, sed alium, ex quo ipsum sperma est. Quòd itaque est quædam æterna, immobilisque substantia, & à sensibilibus separata, constat ex dictis. Ostensum autem est, quòd nec vllam magnitudinem possibile est hanc substantiam habere, verùm impartibilis, indiuisibilisque est. Nam infinito tempore mouet, nihil verò finitum infinitam potentiam habet. Cùm verò omnis magnitudo aut infinita, aut finita sit, finitam quidem propter hoc non haberet magnitudinem: infinitam verò, quoniam omnino nulla est infinita magnitudo. At verò & quoniam quid impassibile & immutabile est: omnes nanque reliqui motus, posteriores eo sunt, qui secundum locum est. Et quidem hæc, propter quid hoc se habeant modo, dilucida sunt.

Cap. VIII.

Ideæ.

VTrum autem vna sit ponenda talis substantia, an plures, & quot, non oportet nos latère, sed meminisse quoque aliorum sententias, quod de pluralitate, nihil quod dictu egregium sit, dixerunt. De ideis nanque opinio nullam accommodatam consyderationem habet. Numeros nanque dicunt ideas, qui dicunt ideas esse: de numeris verò quandoque vt de infinitis aiunt, quandoque tanquam vsque ad denarium determinatis: qua verò de causa tanta numerorum pluralitas sit, nihil cum diligentia demonstratiua dicitur. Nobis verò ex præsuppositis, atque determinatis dicendum est. Principium enim, ac primum entium, tum per se, tum per accidens, immobile est: mouens autem, primo, sempiterno, & vno motu. Cùm verò quod mouetur, necesse sit ab aliquo moueri (primúmque mouens immobile per se esse) ac motu æterno ab æterno moueri, & vno, ab vno, videmúsque præter simplicem lationem totius, quam dicimus primam substantiam, & immobilem mouere, & cæteras etiam lationes, quæ errantium sunt, sempiternas esse, (sempiternum nanque, & irrequiescibile, circulare corpus est: monstratum autem est de his in Physicis) necesse est harum quoque lationum vnamquanque, à per se immobili, & æterna substantia moueri. Nam & stellarum natura, perpetua substantia quædam existens: & quod mouet, perpetuum, & prius est moto: & quod prius substantia est, substantia sit necesse est. Constat itaq;, necesse esse, tot substãtias esse natura perpetuas, & per se immobiles, ac absque magnitudine, ob causam priùs dictam. Quòd igitur substantiæ sunt, & harum quænam prima, quæve secunda, secundum eum ordinem, quem & lationes syderum habent, patet. Pluralitatem verò lationum, ex peculiarissima philosophia mathematicarum scientiarum, videlicet ex astrologia, considerandum est: hæc enim de substantia sensibili quidem, at sempiterna speculatur: cæteræ verò de nulla quidem substantia, veluti quæ circa numeros, atque quæ circa geometriam. Et quidem quòd plures sint eorum quæ feruntur, lationes, manifestum etiam est iis, qui parum attigerunt: pluribus enim, quàm vna, errantium astrorum vnumquodque fertur. Quòd verò hæ sint, nunc quidem nos ea, quæ quidam mathematicorum aiunt, intelligendi gratia dicimus, & vt aliquam determinatam, mente pluralitatem percipiamus. Déinceps quædam quidem nos ipsos quærere decet, quædam autem à quærentibus scisciscitari, si quid præter ea, quæ nũc dicta sunt, iis videatur, qui circa hæc versantur: diligere quidem vtrosq;, adhærere verò certioribus. Eudoxus igitur Solis & Lunæ vtriusque lationem in tribus posuit sphæris esse: quarum primam quidem eam esse, quæ non errantium stellarum. Secundam verò, secundum id, quod per medium zodiacum. Tertiam porrò secundum eum, qui in latitudine zodiaci obliquatur: in maiori autem latitudine obliquari eum, secundum quem Luna fertur, quàm secundum quem Sol. Errantium verò stellarum vniuscuiusq; in quatuor sphæris: quarum primam quidem, & secundam, eandem illis esse. Etenim quæ non errantiũ est, eam illam esse, quæ omnes fert. At eam, quæ sub ipsa ordinata est, ac quæ secundum zodiacũ lationem habet, cõmunem omnibus esse. Tertiæ verò omnium polos in eo, quod per medium zodiacum esse. Quartæ autem lationem, secundum eum, qui obliquatus ad medium eius est. Esse verò tertiæ sphæræ polos aliarũ quidem proprios, Veneris autem, & Mercurij, eosdem. At Calippus, situm quidem sphæratum eundem Eudoxo

Primum ens.

Astrologia.

ponebat,hoc est distantiarum ordinem: pluralitatem etiam stellæ quidem Iouis,ac Saturni,eandem illi attribuebat.Soli verò,& Lunæ duas adhuc putabat sphæras addendas esse,si quis eorum, quæ sensibiliter apparent, causas assignare debeat. Cæteris verò errantium,vnicuique vnam. Necesse verò esse, si debent omnes simul positæ, quæ apparent,reddere,secundum vnamquanque errantium alteras sphæras, vna pauciores esse, quæ reuoluant,& ad idem positione,semper primam eius astri sphærã, quod inferiùs ordinatum est,constituant:hoc enim modo solum contingit errantium lationem omnia facere.Cùm igitur in quibus ipsa quidem feruntur sphæris,hæ quidem octo,hæ verò vigintiquinque sint,harum sanè illas solas non oportet reuolui, in quibus fertur, quod infimè ordinatum est:quæ quidem duarum primarum sphæras reuoluunt,sex erunt:quæ verò posteriorum quatuor,sedecim:cunctarum verò numerus,tum earum,quæ feruntur,tum quæ reuoluunt eas,quinquagintaquinq;.Quòd si Lunæ & Soli non addat aliquis,quos diximus, motus, omnes sphæræ erunt septem & quadraginta.Pluralitas itaque sphærarum tanta sit. Quare substantias quoque & principia tum immobilia,tum sensibilia , tot rationabiliter arbitrandum est esse: quod enim necessarium est,relinquatur potentioribus dicendum.Quòd si nullam lationem possibile est esse,quę non ordinetur ad lationem stellæ,omnem item naturam,omnémq; substantiam impassibilem,& per se,arbitrari oportet optimum sortitam finem esse,nulla profectò præter has,alia natura erit,sed hunc necesse est numerum substantiarum esse.Si etenim aliæ sunt,vtiq; mouebunt,cùm lationis finis sint.Sed esse alias lationes præter dictas,impossibile est: hoc autem ex iis, quæ feruntur, rationabile est accipere. Si enim omne, quod fert, eius gratia,quod fertur, suapte natura est,omnisque latio alicuius, quod fertur,est,nulla latio sui gratia erit profectò,nec alterius lationis,verùm stellarum causa.Si nanq; latio lationis causa erit, illam quoq; oportebit aliarum gratia esse.Quare cùm non sit processus in infinitum,finis omnis lationis erit diuinorum corporum aliquod,quæ in cælo feruntur. Quòd autem cælum sit vnũ,manifestum est:si enim plures essent cæli,vt homines, principium vniuscuiusque erit specie vnum,numero multa.At quæcunq; multa numero,materiam habent:vna etenim & eadem multorum ratio est, veluti hominis.Socrates verò,vnus.Ipsum verò quid erat esse primum, non habet materiam , cùm actus sit. Vnum ergo tum ratione, tum numero, primum mouens immobile ens est: id etiam igitur,quod semper,continuó q;mouetur:vnum ergo tantum cælum est.Tradita autem sunt quædam à maioribus nostris , & admodum antiquis , ac in fabulæ figura posterioribus relicta,quòd hi dij sint,vniuersámque naturam diuinum contineat.Cætera verò fabulosè ad multitudinis persuasionem , & ad legum,ac eius,quod cõferat opportunitatem, iam illata sunt.Hominiformes nanque,ac aliorũ animalium nonnullis similes eos dicunt , ac alia consequentia,& similia iis,quæ dicta sunt:quorũ si quis ipsum solum primum separando accipiat, quod deos arbitrabantur primas substantias esse,diuinè profectò dictum putabit,&(vt verisimile est) sæpius quaque arte,& philosophia,quoad possibile fuit , inuenta, corruptáque rursus , has illorum opiniones quasi quasdam reliquas,nunc vsque saluatas esse. Paterna itaque,ac priorum opinio,in tantum nobis manifesta sit.

Sphærarũ numerus.

Omnis lationis finis.

Cap. IX.

EA verò,quæ circa mentem sunt,quasdam dubitationes habent. Videtur enim eorum,quæ apparent,quid diuinissimum esse.Quo verò modo se habens talis erit,difficultates quasdam habet. Siue enim nihil intelligat, sed ita se habeat, vt dormiens,quidnam præcellens erit? Siue intelligat, huius verò aliud sit principale (nõ enim id,quod est eius substantia,intellectio erit,sed potentia) profectò non erit optima substãtia.Siquidem eò quòd intelligit,ei honorabilitas inest. Præterea, siue mens,siue intellectio eius substantia sit,quid intelligit? Aut enim ipsa se ipsam , aut aliquid aliud. Quòd si aliud,aut idem semper,aut aliud. Vtrum autem differt aliquid,an nihil intelligere bonum,vel quodcunq;? An verò de quibusdam ipsam etiam & cogitare absurdum est:Manifestũ itaq; est,quòd illud intelligit,quod diuinissimũ, honorabilissimúmq; est. Neq; mutatur in deterius:nanq; mutatio fieret,ac motus,quod huiusmodi iam esset.Primò igitur si nõ est intellectio, sed potentia,rationabile est,laboriosam ei continuationem intelligendi esse: deinde dilucidum, quòd aliquid aliud honorabilius esset,quã mens, id scilicet,quod intelligitur.Et intelligere profectò,ac intellectio,& quod pessimum intelligenti, inerit: quare fugiendum hoc sit. Etenim quædam melius est non videre,quàm videre: alioqui non fuerit,quod optimum,intellectio.Se ipsam ergo intelligit,si est quidem,quod optimum est: & est intellectio,intellectionis intellectio. At videtur semper alterius esse,tum scientia,tum sensus,& opinio,ac mens:sin verò ipsius,præter necessitatem.Si aliud præterea intelligere,aliud intelligi sit,secundum quod horum inest ei bene esse,quãdoquidem non est idem intellectionis esse, & intellecto.An in quibusdam scientia est ipsa res?in effectiuis quidẽ absq; materia,substãtia,& ipsum quid erat esse: in speculatiuis verò, ratio, res, & intellectio. Cum igitur non sit diuersum ab eo, quod intelligitur,& intellectus,quæcunque non habẽt materiã,idem erunt,ac intellectio,vna eius quod intelligitur.Item restat dubitatio,vtrũ cõpositũ sit,quod intelligitur.Mutaretur etenim in partibus totius.An omne nõ habẽs materiã indiuisibile est? quẽadmodũ humanus intellectus: an cõpositorũ,se in aliquo tẽpore haber.Nam nõ bene esse habet in hoc,aut in hoc:verũ in toto quodam,quod optimũ est,aliud ab eo existẽs.Si autẽ ipsa sui ipsius intellectio , per totũ æternũ se habet.

Cap. X.

PErscrutandum autem etiam hoc,quonam modo natura vniuersi habeat ipsum bonũ,& ipsum optimũ:vtrum seperatũ quiddam,& ipsum an per se, an ipso

Bonũ vniuersi quã ratione se habeat.

an ipso ordine,an vtroq; modo, quemadmodum exercitus : etenim bene esse eius, in ordine, & dux ipse est, ac magis ipse: non enim ipse propter ordinem , verùm ordo propter ipsum est.

Ad vnum omnia coordinata esse.

Cuncta autem coordinata quodam modo sunt, verùm non similiter & natantia , & volatilia, & plantæ: nec ita se habent, vt sit vllum alteri ad alterum, sed sunt ad quippiam: ad vnum nanque coordinata sunt omnia. Verùm quemadmodum in domo liberis quidem minimè licet quodcunque facere,sed ea omnia,aut plurima, quæ ordinata sunt,mancipiisverò,& bestiis parum quod ad commune conferat, sed vt plurimum quodcunque contingit(tale nanque principium cuiusque eorum, natura est)dico autem pariformiter, quòd necesse est omnia in discrimen venire: & alia ita sunt,quibus omnia communicant ad vniuersum complendum. Quæcunque verò impossibilia , siue absurda aliter dicentibus accidunt, quæve dicunt gratiosius dicentes, ac in quibus minimè dubitationes sunt,non decet nos latêre: omnes nanque ex contrariis omnia faciunt. At non rectè id omnia,neque id ex contrariis. Quibus autem contraria insunt, quonam modo ex contrariis erunt,non dicunt:quandoquidem contraria impassibilia sunt ab se inuicem. A nobis autem rationi consentaneæ hoc soluitur,cùm aliquid tertium sit.Quidam verò alterum contrariorum materiã faciunt,quemadmodum qui inæquale æquali,aut vni multa.Soluitur autem etiam hoc eodem modo: nam materia vna nulli contrarium est.Item cuncta participabunt malo,præter ipsum vnum: alterum nanque elementorum, ipsum malum est. At alij,neque principia,bonum & malum,quanquàm in omnibus maximè ipsum

Principiũ.

principium ipsum bonum sit.Quidam autem hoc quidem rectè, quod principium: quo verò modo ipsum bonum principium sit, vtrum vt finis, an vt mouens , an vt species,non dicunt. Empedocles quoque absurdè amicitiam facit bonum, cùm hæc principium sit, & vt mouens(si quidem congregat) & vt materia, nam misti pars est. At si etiam eidem accidat. & vt materiæ , principio esse, & vt mouenti , ipsum tamen esse non idem est. Secundum quod igitur horum, amicitia est? Inconueniens item est, contentionem incorruptibilem esse, cùm hæc ipsa mali natura sit. Anaxagoras autem bonum ponit principium,vt mouens. Mens enim mouet: verùm alicuius gratia mouet.Quare alterum nisi sit,vt nos dicimus:ars enim medendi,quodam modo sanitas est. Inconueniens etiam est, quòd non fecerit aliquid boni,mentiq; contrarium. Porrò nulli eorum,qui ponunt contraria,vtuntur contrariis,si quem inquirere non pigeat:& cur quædam corruptibilia, quædam incorruptibilia nemo dicit.Omnia nanque entia,ex eisdem principiis faciunt. Præterea, quidam ex non ente faciunt entia:quidam vt hoc non cogantur,vnũ cuncta faciunt. Cur item semper generatio erit,quidq; generationis causa sit, dicit nemo.At tum illis,qui duo principia faciũt, aliud principaliusprincipium necesse est esse:tum illis , qui species : quia aliud principalius principium est.Cur enim participauit,aut participat:Et aliis quidem necesse est,sapientiæ,ac nobilissimæ scientiæ aliquid contrarium ponere esse, nobis verò minimé. Nihil enim est primo contrarium: quandoquidem cuncta contraria materiam habent,& potentia hæc sunt. Contraria verò ignorantia,ad contrarium:primo autem nihil contrarium est.Præterea,si non erunt alia præter sensibilia,non erit principium,ordo,generatio, ipsa cæleſtia,sed semper principij principium,vt theologis, physicísque cunctis. Si autem erunt species aut numeri,nullius causæ erunt. Si verò,non saltem ipsius motus: quo nanque item modo , ex non habentibus magnitudinem,magnitudo, continuúmque erit?Numerus nanque non faciet continuum,neque vt mouens,neque vt species. Cæterùm nihil contrariorum erit ipsum & factiuum, & motiuum: alioqui contingere sanè possit non esse. Verumenimuero & facere posterius, quàm potentia est. Entia ergo non erunt sempiterna: attamen sunt. Interimendum igitur aliquid horum est:hoc autem aliquo pacto dictum est. Item quomodo numeri sunt vnum,aut anima,aut corpus , & omnino species , & res , nemo aliquid dicit , nec dicere possit , nisi (vt nos) dicat , quòd, vt mouens faciat. Qui verò dicunt mathematicum numerum primum , & ita semper aliam attiguam substantiam, ac alia cuiusque principia,inconspirantem vniuersi substantiam faciunt(nihil enim altera alteri confert,siue sit,siue non sit) & principia multa:at entia nolunt malè gubernari. Non est bonum pluralitas principatuum: vnus ergo princeps.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS STAGIRITAE METAPHYSICORVM,

LIBER DECIMVSTERTIVS.

Cap. I.

DE SENSIBILIVM itaq; substantia, quænam sit, dictum est: in traditione quidem naturalium, de materia, posteriùs verò de actu. Cùm autem hæc consideratio sit, vtrum præter sensibiles substantias aliqua sit immobilis, & æterna, nécne, & si sit, quænam sit: quæ ab aliis dicuntur, proximè speculandum est, vt tum si quid non rectè dicant, non simus eisdem conscij, tum si quod nobis & illis commune dogma sit, hoc separatim non cõtra nos grauiter feramus. Sufficiens enim erit, si quis quædam meliùs dicat, quædam non deteriùs. Duæ autem de his opiniones sunt. Quidam etenim ipsa mathematica substantias esse aiunt, vt numeros, lineas, & quæ his eiusdem generis sunt. Et rursus, ideas. Cùm autem quidam ideas, numerósque mathematicos duo genera faciant, quidam vnam amborum naturam, quidam autem alij mathematicas tantùm substantias esse dicant: primum quidem de mathematicis considerandum est, nullam aliam eis addendo naturam, veluti vtrum ideæ sint nécne, & vtrum principia, substantiæq; entium, an non: verùm tantum, vt de mathematicis, vtrum sint, an nõ sint: & si sint, quonam modo sint. Déinde posteà seorsum de ipsis ideis simpliciter, & aliquantulum legis gratia: diuulgata nanque plurima sunt, etiam in exterioribus rationibus. Prætereà, ad illam considerationem oportet maiorem sermonis partem attendere, cùm de his considerationibus, vtrum substantiæ, principiáque entium, numeri, ac ideæ sint: post enim ideas, hæc tertia consideratio restat. Necesse autem, si mathematica sunt, aut in sensibilibus ea esse, quemadmodum aliqui dicunt, aut à sensibilibus separata: & hoc etiam modo quidam aiunt: aut si neutro modo sunt, at alio modo sunt. Quare dubitatio nobis non de ipso esse erit, verùm de modo.

Cap. II.

ET quidẽ quòd sensibilibus ea esse impossibile est, quòdq; simul fictitia ratio est, dictum sanè in dubitationibus est, quòd simul duo solida esse impossibile est. Item quòd eiusdem rationis est, cæteras quoque potentias & naturas in sensibilibus esse, ac nullam separatam: hæc itaque prius dicta sunt.

Verùm ad hæc etiam constat, quòd impossibile esset quodcunque corpus diuidi. Diuideretur enim secundum superficiem, & hæc secundum lineam, & ista secundum punctum. Quare si punctum impossibile est diuidere, etiã lineam: quòd si hanc, cætera quoque. Quid igitur differt aut has esse tales naturas, aut non esse quidem in eis tales naturas? Idem nanque accidet: diuisis enim sensibilibus, diuidentur, aut nec ipsæ sensibiles. At nec separatas esse tales naturas possibile est. Nam si erunt præter sensibilia solida separata ab his diuersa, prioráque sensibilibus, patet quòd etiam præter superficies, alias necesse est esse superficies separatas, puncta quoque, & lineas: quãdoquidem eadem ratio est. Quòd si hæc rursus præter mathematici solidi superficies, lineas, & puncta, alia separata: siquidem incomposita, priora compositis sunt. Et si sensibilibus priora sunt corpora non sensibilia, eadem ratione superficiebus etiam, quæ in solidis immobilibus sunt priores sunt eæ, quæ per se ipsas existunt. Quare aliæ sunt hæ, tum superficies, tum lineæ, ab iis, quæ simul cum separatis solidis sunt: hæ nanque simul cum mathematicis solidis, illæ verò eis priores sunt. Rursus illarum superficierum lineæ erunt, quibus priores alias oportebit eadem ratione lineas, punctáque esse: & eorum, quæ in prioribus lineis, alia puncta priora, quibus non erunt amplius alia priora. At absurda sanè coaceruatio fit. Accidit nanque solida quidem, vnica præter sensibilia esse: superficies verò triplices, præter sensibiles, illæ scilicet præter sensibiles, quæ in mathematicis sunt solidis, quæque præter eas, quæ in his sunt: lineæ autem quadruplicẽ, puncta autem quincupla. Quare circa qualia horum, mathematicæ scientiæ erunt? non enim circa superficies, lineas, & puncta, quæ in immobili solido sunt: quandoquidem super scientia circa priora est. Eadem ratio de numeris quoque: præter enim quælibet puncta, aliæ vnitates erunt: ac præter quælibet entia sensibilia, déinde præter intelligibilia, quare numerorum mathematicorum infinita genera erunt. Item, quonam modo quæ in dubitationibus enumerauimus, soluere possunt? Etenim ea, circa quæ Astrologia est, simili modo præter sensibilia sunt, ac circa quæ Geometria. Esse verò cælum, & partes eius, quonam modo possibile est, aut aliud quodcunque motum habens? Similiter autem perspectium & har-

& harmonicæ obiecta? Erit nanq; vox, & visus præter sensibilia, & particularia. Quare patet quòd alij sensus etiam, aliáq; sensibilia sunt. Cur enim magis illa, quàm ista? Quòd si hæc sunt, animalia quoq; erunt, si quidem & sensus. Item, quædam à mathematicis vniuersaliter præter has substãtias scribũtur: erit igitur hæc quoq; alia quædam substãtia separata, ac media inter ideas: ac media, quæ nec numerus, nec puncta, nec magnitudo, nec tempus sit. Quòd si hoc impossibile est, constat quoq; illa impossibile esse à sensibilibus separata. Ut omnino contrarium, tum vero, tum ei, quod existimari solitum est, accidit. Si quis ita esse mathematica ponat, vt quasdam naturas separatas, necesse profectò est propterea quidem, quòd ita se habeant, priores sensibilibus magnitudinibus esse: secundum autem veritatem, posteriores. Siquidem imperfecta magnitudo, generatione prior, substantia posterior sit, vt inanimatũ animato. Item, quo, & quando magnitudines mathematicę vnũ erunt, quæ quidem interdum animæ, aut parti animæ, aut alicui, quæ particeps est rationis, insunt: quod si non, multa erunt, ac dissoluẽtur. Illis verò (cùm diuisibiles, quantæque sint) quidnam causæ est, vt vnum sint, coniunctæque maneant? Item ipsæ etiam generationes hoc manifestant: quandoquidem quod primum est, ad longitudinem, déinde ad latitudinem, & tandem ad profunditatem fit, ac finem nactum est. Si itaque substantia prius, quod generatione posterius est, corpus profectò tum superficie, tum longitudine prius erit: & hac ratione perfectum magis, atque totum, quia sit animatum. Linea verò, siue superficies, quonam modo animata erit? Supra nanque nostros sensus hæc certè postulatio erit. Item, corpus quidẽ, substantia quædam sit, quippe quod iam perfectionem quodam modo habet, lineæ verò quonã modo substantiæ erunt? Nec enim vt species, & forma quædam, veluti si anima sit, quod tale est: nec vt materia, veluti corpus. Nihil enim ex lineis, neque ex superficiebus, neque punctis videtur constare posse. Atqui si qua materialis substantia esset, hoc pati posse profectò videretur. Ratione itaque prior sit. Non tamen omnia quæcunque ratione priora, substantia quoque priora sunt. Substantia nanque priora, quæcunque separata, excedunt essentia. Ratione verò iis, quorum rationes ex rationibus: hæc autem non sunt simul. Si enim passiones non sint præter substantias, veluti quidam motum, vel album, homine albo secundum rationem albedo prior est, non secundum substantiam. Non enim potest separata esse, verùm semper vnà cum toto est: dico autem, totum hominem album. Quare manifestum est, neque prius esse, quod ex ablatione est, neque posterius, quod ex appositione est: ex appositione nanque, ipsa albedine, albus homo dicitur. Quòd igitur nec substantiæ sint magis, quàm corpora, nec essentia sensibilibus priora sint, verùm sola ratione, nec vsquam esse separata possibile esse, satis dictum est. Cùm verò nec in sensibilibus ea esse contingat, manifestum est, quòd aut omnino non sunt, aut modo quodam sunt, & ob hoc non simpliciter sunt. Multipliciter nanque ipsum esse dicimus.

Cap. III.

QVemadmodum enim vniuersalia in mathematicis non sunt de separatis præter magnitudines, numerósque, ve rùm de his, quanquàm non quatenus talia, vt magnitudinem habeant, aut diuisibilia sint, patet quòd etiam de magnitudinibus sensibilibus, rationes, & demonstrationes sunt, verùm non prout sensibiles, sed prout tales sunt. Quemadmodum enim prout mota solùm multæ rationes sunt, absque eo, quòd quid sit vnumquodque eorum, ac eis accidentium consideretur, & non est necesse propterea idem aliquid motum à sensibilibus separatum esse, vel in eis aliquam naturam segregatam esse: ita de motis etiam erunt rationes, atque scientiæ, non tamen quatenus mota, verùm quatenus corpora tantùm, & rursus prout superficies tantùm, & prout longitudines tantùm, & quatenus diuisibilia & quatenus indiuisibilia situm habentia, & prout indiuisibilia tantúm. Quare cùm simpliciter verum sit dicere, non solùm separabilia, sed & non separabilia esse veluti mota, & mathematica: quia (etiam qualia dicunt) verum est simpliciter dicere, & talia esse: & quemadmodum cæteras scientias simpliciter verum est dicere huius esse, non eius, quod ei accidat: veluti albi (si salubre album sit) verùm prout salubre est, ac illius, cuius vnaquæque est, si salubris salubre, si verò hominis prout homo est: ita & geometriam. Non si accidit sensibilia esse quorum est, non est autem eorum, prout sensibilia sunt, non erunt sensibilium mathematicæ scientiæ: non profectò propter hæc aliorum separatorum erunt. Multa verò per se rebus accidunt, prout vnumquodque talium est: quoniam & quatenus fœmininum animal, & quatenus masculinum, propriæ sunt passiones, etsi non est quicquam fœmininum, neque masculinum separatorum animalium. Quare etiam prout longitudines solùm, & prout superficies, & quantò de prioribus ratione, ac simplicioribus, tantò magis id certitudinem habet. Hoc autem simplex est, quare absque magnitudine magis, quàm cum magnitudine, & maximè absque motu. Quod si habet motum, primum maximè: siquidem hic simplissimus est, & huius qui regularis est. Eadem ratio de harmonica, & perspectiua est: neutra nanque prout visus, vel prout vox, speculatur, verùm prout lineæ, & numeri. Adhæc, propriæ illorum passiones sunt: mechanica quoque similiter. Quare si quis ab accidentibus separet, ac de eis aliquid, quatenus talia sunt, consideret, minimè propter hoc mẽtietur: quemadmodum nec cùm in terra describat, ac eam, quæ pedalis non est, pedalem dicat. Non enim in propositionibus falsitas inest. Optimè verò ita vnumquodque profectò considerabit, si quis separans, ponat, quod non est separatum: quod arithmeticus, geometráque facit. Vnum enim, & indiuisum

diuisum est homo, prout homo. Ille verò posuit vnum indiuisum, deinde speculatus est, si quid homini, prout indiuisus est, accidit. At geometra nec prout homo, nec prout indiuisus, verùm prout solida, quæ certè (etiam tametsi nullibi erat indiuisus) inerant ei: patet quòd etiam absque his, contingit ei posse inesse. Quare propter hoc non malè geometræ dicunt, & de entibus disserunt, & entia sunt. Duplex enim est ens, hoc quidem actu, hoc verò materia. Cùm autem bonum, & pulchrum differant (siquidem illud semper in operatione, pulchrum verò etiam in immobilibus est) qui dicunt mathematicas scientias nihil de bono vel pulchro dicere, falsum dicunt. Dicunt etenim, & maximè ostendunt. Nam etsi non nominant, cùm tamen opera, & rationes ostendunt, nónne dicunt de eis? Pulchri nanque maximè species sunt, ordo, commensuratio, & definitum, quæ maximè ostendunt mathematicæ scientiæ. Et cùm hæc multorum causæ esse appareant (dico autem veluti ordo, & definitum) patet quòd etiam similem causam, quæ vt bonum causa est, quodam modo dicant. Magis autem apertè in aliis dicemus. De mathematicis igitur, & quòd entia sunt, & quomodo entia, & quoq; modo priora, & quomodo non priora, tot dicta sint.

Cap. IIII.

DE ideis autem, primò ipsam, quæ de idea est, opinionem considerandum, ad numerorum naturam nihil consortij habentem, sed quemadmodum opinati sunt à principio, qui primi ideas esse dixere. Accidit verò de ideis opinio illis, qui dixerunt propterea, quòd de veritate adhæserant Heracliti rationibus, tanquam omnia sensibilia semper fluant. Quare si qua cuiuspiam scientia, prudentiáque erit, oportet alias quasdam naturas permanentes esse, præter sensibiles; non enim fluentium esse scientiam. Cùm verò Socrates circa morales virtutes vacaret, & de his vniuersaliter definire primus quæreret (naturalia enim parumper Democritus tetigerat solùm, & aliquatenus calidum & frigidum definierat. Pythagorici etiam priùs de quibusdam paucis, quorum rationes ad numeros reducebant, veluti quid est tempus, aut iustum, aut nuptiæ) ille sanè rationabiliter quærebat ipsum quid est: syllogizare enim quærebat. Syllogismorum verò principium, est ipsum quid est. Nondum enim tunc erat vis dialectica, vnde & possent absque eo ipso quid est, contraria considerare, vtrum contrariorum eadem scientia esset. Duo nanque sunt, quæ Socrati iure proprio attribuat quispiam, inductiuas orationes, & definitionem vniuersalis. Hæc enim ambo circa principium scientiæ sunt. At Socrates quidem vniuersalia non ponebat separata, nec definitiones: quidam verò separarunt, ac talia, entium ideas appellarunt. Quare ferè accidebat eis eadem ratione, omnium, quæ vniuersaliter dicuntur, ideas esse. At simile est, sicuti si quis numerare volens, cùm quidem pauciora existant, arbitretur non posse: cùm verò plura faciat, numeret. Plures etenim (vt ita dicam) species sunt, quàm sensibilia particularia: de quibus cum causas quærerent, ex his ad illas processerunt. Nam & secundum vnumquodque eiusdem nominis sunt, & præter substantias: cæterorum quoque in multis est vnum, & in his, & sempiternis. Cæterùm quibus modis ostenditur, quòd species sunt, secundum nullum horum apparet. E quibusdam nanque non est necesse fieri syllogismum, è quibusdam verò, etiam quorum non putant, horum species fiunt. Secundum nanque rationes, quæ ex scientiis, species erunt omnium, quorum scientiæ sunt: secundum verò vnum in multis, etiam negationum: & secundum quod intelligimus aliquid eius, quod corruptum est, etiam corruptibilium: siquidem horum aliqua conceptio est. Insuper quędam rationum, eorum etiam, quæ ad aliquid sunt (quippe cùm exactissimę sint) ideas faciunt, quorum non dicimus esse per se genus. Quædam etiam tertium hominem dicunt. Et simpliciter hæ de speciebus rationes, illa perimunt, quæ magis, quàm ipsas ideas esse volunt, qui species dicunt. Accidit enim non esse priùs dualitatem, sed numerum, & eo, quod est aliquid, etiam id, quod per se est: & cuncta quæcunq; cum quibusdam sequerentur de ideis opiniones, aduersa facere principiis. Item, secundum existimationem, secundum quam dicunt ideas esse, non solùm substantiarum, verùm etiam multorum aliorum species erunt: etenim vnus cõceptus, non solùm de substantiis, sed de non substantiis etiam est. Et scientię non solùm substantiæ erunt: & alia id genus accidunt infinita. Secundum verò necessitatem & opiniones de eis, si species participabiles sunt, necesse est substantiarum solum esse ideas. Non enim secundum accidens participatio earum est, sed eatenus vnaquaque participare est, quatenus dicitur non de subiecto. Dico autem, vt si quid ipso duplo participat, hoc etiam æterno participat, sed secundum accidens. Accidit enim duplo æternum esse, quare species, substantia erunt. Hæc autem hîc; & ibi substantiam significant. An aliquid erit dicere esse præter hæc, ipsum quid vnum in multis? etsi eadem quidem species est idearum, & participantium, erit aliquid commune. Cur enim magis de corruptibilibus dualitatibus, & pluribus quidem, sed æternis, dualitas vnum, & idem sit, quàm de hac, & aliqua? Quòd si non est eadem species, æquiuoca erit profectò, & simile, ac si quis Calliam, & lignum homines appellarit, nullam inspiciens communicationem eorum. Si autem cætera quidem, communes videlicet rationes speciebus conuenire ponemus, veluti ad ipsum circulum figuram planam, & cæteras rationis partes, & quod ei, cuius est, apponatur, considerandum est, ne omnino vanum hoc sit. Cui nanque apponetur? medio, an plano, an cunctis? Omnia enim, quæ in substantia sunt, ideæ sunt, vt animal, & bipes. Item patet, quòd ipsum quoque necesse est quid esse, veluti planum

planum naturam quandam, quæ omnibus speciebus vt genus inerit.

Cap. V.

Quid species sensibilibus cõferant.

POtissimùm verò quispiam dubitabit, quidnam species conferant, aut sempiternis sensibilium, aut illis, quę fiũt, & corrumpũtur: nec enim motus, nec alicuius transmutationis, eis ipsis causæ sunt. At nec ad scientiam aliorum prosunt: nec enim horum illæ substantiæ sunt: in his etenim essent. Nec adesse: quippe cùm non insint participantibus. Ita etenim fortasis causæ putabuntur esse, vt album mistum albo. Sed ista ratio facilè redargui potest, quam Anaxagoras prior, Eudoxus verò posterior dubitans, & alij quidam dixerunt: facile enim est multa, & impossibilia ad hanc opinionem congerere. At nec ex speciebus cætera sunt secundum vllum illorum modorũ, qui dici solent. Dicere verò exemplaria, eas esse, & cætera eis participare, vana, & figmenta poëtica est dicere. Quid enim est, quod agit, ad ideas inspiciens? Possibile enim est, & esse, & fieri quodcunque, etiam non ex imagine. Quare & existente Socrate, & non existente, fiet vtriq; quale Socrates est. Similiter etiam dilucidum, si Socrates sempiternus esset: & eiusdem erunt plura exemplaria: quare & species, vtputa hominis, animal, & bipes, simul autem & idealis homo. Item, non solùm sensibilium exemplaria species erunt, verùm etiam ipsarum: vtputa genus specierum, quæ vt generis sunt: quare idem erit, exemplar, & imago. Item, videretur impossibile, esse separatam substantiam, & id, cuius substantia. Quam ob rem quomodo ideæ, cùm rerum substantiæ sint, separatæ erunt? In Phædone verò hoc modo dicitur, quòd tum ipsius esse, tum ipsius fieri, species causæ sunt. Attamen quamuis species existant, nõ fiunt, si non sit, qui moueat: & multa alia fiunt, vt domus, & annulus, quorum non dicunt species esse. Quare patet, cætera quoque, quorum aiunt ideas esse, posse & esse, & fieri propter rales causas, quales eorum sunt, quæ nunc dicta sunt, & non propter species. Sed de ideis quidem, & hoc modo, & per alias tum magis dialecticas, tum certio. rationes, multa iam consideratis similia congregari possunt.

Cap. VI.

Numerorum ratio.

CVm autem de his determinatum sit, decet rursus, quæ circa numeros illis accidunt, qui eos substantias separatas dicunt, ac entium causas primas speculari. Necesse verò est, si numerus quædam natura est, nec est alia quędam eius substantia, sed hoc ipsum, vt quidam aiunt, aut quoddam eius primum esse, quoddam consequens, quod sit secundum, quòdque specie diuersum, & hoc aut in vnitatibus confestim existit, & est quæcunque vnitas cuique vnitati incomparabilis: aut sunt confestim consequenter omnes, & quæcunque quibuscunque combinabiles, qualem aiunt mathematicum numerum esse (in mathematico enim nulla vnitas alia ab alia differt) aut quasdam combinabiles, quasdam non: veluti si post vnum est prima dualitas, deinde trinitas, & sic alius numerus. Sunt autem vnitates in vnoquoque numero, veluti quæ in prima dualitate sunt, inuicem combinabiles, & quæ in prima trinitate sunt, inuicem: & ita in cæteris numeris. Quæ verò in ipsa dualitate, incomparabiles eis, quæ in ipsa trinitate sunt: & similiter de aliis consequentibus numeris. Ideo mathematicus quidem numeratur, post vnum duo, cum anteriori vno aliud vnum: tria quoque cum his duobus aliud vnum: & reliquis quidem similiter: iste verò post vnum, duo alia absque primo vno, & trinitas absque dualitate. Similiter autem & reliquus numerus. Aut igitur quendam numerorum esse oportet, qualis primus dictus est, quendam autem, qualem mathematici dicunt, tertium verò qualis vltimò dictus est. Item, istos numeros aut separatos à rebus esse, aut non separatos, sed in ipsis sensibilibus: non autem ita vt priùs considerabamus, sed vt ex numeris inexistentibus ipsis sensibilibus, aut quendam eorum esse, quendam non, aut omnes esse. Modi quidem, secundum quos contingit eos esse, hi sunt necessariò soli. At hi etiam, qui dicunt ipsum vnum principium, substantiam, ac elementum omnium esse, & ex hoc, & alio quodam numerum esse, ferè singuli, horum aliquem modorum dixerunt, præterquàm quod omnes vnitates incombinabiles sint, & rationaliter accidit: non enim contingit alium modum esse, præter eos, qui dicti sunt. Quidam itaque ambos numeros esse aiunt: illum quidem qui prius & posterius habet ideas: mathematicum verò, præter ideas, & sensibilia, ac ambos à sensibilibus separatos. Quidam mathematicum solum numerum esse primum entium, ac à sensibilibus separatum. Pythagorici quoque vnum ipsum mathematicum, verùm non separatum, corũ opised ex eo sensibiles substantias constare dicunt, nione sen- Totum enim cælum ex numeris construunt, sibiles sub- præter id, quod non ex monadicis: sed vnita- stătias nutes existimant habere magnitudinem. Quo au- mero matem modo primum vnum consistit magnitudi- thematico nem habens, dubitare videntur. Alius autem constare. quidam primum numerum, ipsum specierum vnum esse: alij verò ipsum mathematicum, hunc eundem esse. Simili modo etiam circa longitudines, & plana, & solida: quidam enim, alia esse mathematica, & alia, quæ post ideas. Eorum verò qui aliter dicunt, quidam mathematica, & mathematicè dicunt, quicunq; ideas non faciunt numeros, nec esse ideas aiunt: quidam mathematica, non mathematicè. Non enim secari omnem magnitudinem in magnitudines, neque quascunque vnitates dualitatem esse. Monadicos autem numeros esse ponunt omnes, præter Pythagoricos, quicunque vnum, elementum, atq; principium entium aiunt esse: illi enim habentia magnitudinem aiunt, vt priùs dictum est. Quot igitur modis contingat de eis dici, quódque omnes modi dicti sint, ex his manifestum est. Sunt autem

autem cuncta quidem impossibilia, magis verò fortassis altera alteris.

Cap. VII.

PRimo itaq; considerandum est, vtrum combinabiles sint vnitates, an incõbinabiles. Quòd si incõbinabiles, quonam modo, vt diuisimus: est enim quãcunq; cuicunque vnitati incombinabilem esse. Est autem eas, quæ in ipsa dualitate sunt, ad eas, quæ in ipsa trinitate: & sic eas, quæ in vnoquoq; numero primo sunt, incombinabiles inuicem esse. Si omnes igitur vnitates combinabiles, & indifferentes sint, mathematicus numerus fit, & vnus solus: neque contingit ideas numeros esse. Qualis nanque numerus, idealis homo, aut animal, aut aliqua alia specierum erit? Idea nanq; vna vniuscuiusq;, veluti ipsius hominis vna, & ipsius animalis alia vna: hi verò similes, & indifferentes indefiniti. Quare nihil magis hæc trinitas ipse idealis homo erit, quàm quæcunque. Quòd si ideæ non sunt numeri, nec omnino possibile est eas esse: ex quibus nanque principiis ideæ erunt? Numerus enim ex vno, & dualitate indeterminata est: ac principia, & elemenra ipsius numeri, dicuntur, neque ea contingit aut priora, aut posteriora numeris ordinare. Si verò vnitates incombinabiles sunt, & ita incombinabiles, vt quæcunque cuicunque, nec mathematicum hunc contingit esse numerum. Mathematicus nanque, ex indifferentibus est: & quæ de eo ostenduntur, tanquam in tali conueniunt, nec hunc esse specierum: non enim erit dualitas prima, ex vno, & indeterminata dualitate. Déinde consequẽtes numeri, vt dicitur, dualitas, trinitas, quaternitas: simul etenim quæ sunt in prima dualitate vnitates, generantur: siue quemadmodum qui priùs dixit, ex inæquabilibus (factis nanque æqualibus fiebant) siue aliter. Déinde si altera vnitas prior altera erit, dualitate etiam, quæ ex his fit, prior erit. Cùm enim aliquid sit, quoddam prius, quoddam posterius, & quod ex his, hoc quidem prius, illo verò posterius est. Item, cùm primum quidem ipsum vnum sit, déinde cæterorum aliquod vnum, secundum verò post illud, & rursus tertium, quod secundum est post secundum, tertium erit post primum, vnum. Quare priores profectò erunt vnitates, quàm numeri, qui eas complectuntur: veluti in dualitate erit tertia vnitas antè, quàm tria sint: & in trinitate, quarta, & quintà antè, quàm hi numeri sint. At nemo eorum hoc modo dixit vnitates incombinabiles: verùm secundum quidem principia eorum, ita esse rationabile est: secundum autem veritatem, impossibile est. Etenim vnitates priores, & posteriores esse rationabile est, si & quædam quidem prima vnitas est, vnúmque primum & dualitates similiter, si & prima quidem dualitas est: post nanque primum, rationabile, & necessarium est, secundum quiddam esse: & si secundum, tertium: & ita cætera consequenter. Simul verò vtrunque dicere, vnitatémque primam post vnam esse, atque secundam, & primam dualitatem, impossibile est. Hi verò vnitatem quidem & vnum primum faciunt, secundum verò, & tertium nequaquam: ac dualitatem primam, secundam verò, & tertiam minime. Constat autem, quòd si omnes vnitates incombinabiles sunt, non contingit dualitatem ipsam esse, ac trinitatem, & sic cæteros numeros: siue nanque sint vnitates indifferentes, siue differentes singulæ à singulis, necesse est numerum numerari per additionem: veluti binarium, ad vnum vno alio addito: ternarium quoque, alio vno ad duo appositio: & simili modo, quaternariũ. Quare cùm ita sint, impossibile est numerorum esse generationem, quemadmodum ex dualitate, & vnitate generant. Binarius nanque, pars ternarij fit: & hic, quaternarij. Eodem autem modo & in consequentibus accidit. At ex primo binario, indeterminatóque binario, fiebat quaternarius, duo binarij præter ipsum binarium. Quod si non pars erit ipse binarius: alter verò adhuc erit vnus binarius: & binarius erit ex ipso vno, & alio vno. Quod si est, non est possibile alterum elementum esse indeterminatum binarium. Vnam enim vnitatem generant, sed non determinatum binarium. Item præter ipsum ternarium, ipsúmque binarium, quomodo erunt alij ternarij, & binarij? quóve modo ex prioribus & posterioribus vnitatibus componuntur? hæc enim omnia & fictitia sunt, & impossibile esset esse primum binarium, déinde ipsum ternarium. At necesse est, postquam vnum quidem, & indeterminatus binarius elementa erunt, quod si quæ accidunt, impossibilia sunt, hæc quoque principia impossibile est esse. Si itaque vnitates quæcunque à quibuscunque differant, hæc, & alia huiuscemodi necessariò accidunt. Si autem quæ quidem in alio differentes sunt, quæ verò in eodem numero indifferentes inuicem solæ, non pauciora difficultatem ingerentia, hoc quoque modo accidunt, veluti in ipso denario, decem vnitates sunt. Componitur autem denarius, tum ex his, tum ex duobus quinariis. Cùm verò ipse denarius non sit quicunque numerus, nec ex quibuscunque quinariis componatur, sicuti nec vnitatibus, necesse est vnitates, quæ in hoc denario sunt, differre. Nam si non differant, nec quinarij different, ex quibus denarius est. Cùm verò differant, vnitates quoque different. Si igitur differant, vtrum non erunt quinarij alij, sed hi duo tantùm, an erunt? Siue igitur non erunt, inconueniens est: siue erunt, qualis ex eis denarius erit? Non est enim in denario alius denarius, præter ipsum. At verò etiam necesse est, vt non ex quibusuis binariis quaternarius componatur. Indeterminatus nanque binarius (vt aiunt) determinatum accipiens binarium, duos binarios effecit: eo enim, quod cepit, binarij fuit efficiens. Item, quónam modo contingit, binarium præter duas vnitates, ac ternarium præter tres vnitates, aliquam esse naturam, siue certè alterum altero participabit? (quemadmodum albus homo præter album & hominem? his enim participat) siue cùm alterum quædam alterius differentia sit, quemadmodum homo præter animal, & bipes? Item quædam tactu, quædam

quædam mistione: quædam positione sunt, vnum, quorum nihil vnitatibus, ex quibus binarius, atque ternarius fit, competit: sed quèadmodum duo homines non sunt vnum quid præter vtrunq;, ita de vnitatibus quoque necesse est. Et non quoniam indiuisibile idcirco differt: etenim puncta quoque indiuisibilia sunt: verũtamen dualitas eorum nihil aliud est præter duo. At verò nec hoc latêre decet, quòd accidit priores, posteriorésque dualitates esse, similiter autem & alios numeros. Binarij enim, qui in quaternario sunt, sint inuicem simul, sed ipsi iis, qui octonario insunt priores sunt, & genuerunt (quemadmodum binarius ipsos) ipsi quaternario, qui in ipso octonario sunt. Quare si & primus binarius idea, hi quoq; quædam ideæ erunt. Eadem ratio de vnitatibus etiam est: quæ enim in prima dualitate sunt, vnitates generant quatuor, quæ in quaternario sunt. Quare omnes vnitates ideæ fiunt, & componetur idea ex ideis. Quam ob rem patet, quòd etiam illa, quorum hę sunt ideæ, composita erunt: veluti si quis animalia dicat ex animalibus componi, horum ideæ sunt, ex animalibus ideæ erunt. Et omnino facere vnitates, quomodocunque differentes, absurdum, & fictitium est. Dico autem fictitium, quod ad suppositionem coactum est. Nec enim secundum quantum, nec secundum quale, videmus differre vnitatem ab vnitate: necesséque est aut æqualem, aut inæqualem esse omnem quidem numerum, sed præcipuè monadicum. Quare si nec maior, neque minor, æqualis: æqualia verò, & omnino indifferentia, eadem putamus esse in numeris. Quod si non ita sit, nec dualitates, quæ in hoc denario sunt, indifferentes erunt, cùm æquales sint. Quam enim causam dicturus est, qui dicit indifferentes esse? Item, si omnis vnitas, & vnitas alia, duo faciunt, vnitas, quæ ex ipso binario, & quæ ex ipso ternario erit binarius, & ex indifferentibus. Et vtrum ternario prior, an posterior? Magis nanque videtur necessarium priorem esse: hæc nanque vnitatum simul ternario, illa verò simul dualitati. Et nos quidem omnino putamus vnum & vnum, siue æqualia, siue inæqualia sint, duo esse, veluti bonum, & malum, & hominem & equum: qui verò ita dicunt, nec ipsas vnitates. Siue autem non est maior numerus ipsius ternarij, quàm dualitatis, mirum est: siue est maior, constat quod æqualis etiam dualitati inest. Quare ipse indifferens ab ipsa dualitate. Verùm non contingit, si primus aliquis numerus est, & secundus. Nec erunt ideæ numeri: hoc enim ipsum rectè aiunt, qui vnitates differentes debere esse arbitrantur. Si quidem erunt ideæ (vt prius dictum est) vna profectò erit species. Si verò vnitates indifferentes, dualitates quoque, ac ternarij indifferentes erunt: quare necesse est eis dicere, ita numerandum esse, vnum, duo, non superaddito iam præexistenti. Nec enim generatio ex indeterminata dualitate erit, nec ideam esse contingit. Inerit nanque altera idea in altera, cunctéque species, vnius partes. Quare secundum suppositionem quidem, rectè dicunt: simpliciter verò, non rectè: multa nanque perimunt. Cùm autem hoc ipsum habere quandam profectò dicant dubitationem, vtrum cùm numeremus, & dicamus vnũ, duo, tria, assumentes numeramus, an secundum partes, an vtroque modo facimus: quapropter ridiculum est, hanc ad tantam substantiæ differentiam reducere.

Cap. VIII.

ANte autem omnia probè se habet, determinare quænam numeri, & vnitatis differentia est, si est: necesse autem est, aut secundum quantum, aut secundum quale differre. Neutrum autem horum videtur posse esse: verùm prout numerus, secundum quantum. Si itaque etiam vnitates quantitate differrent, numerus quoq; à numero differret, qui æqualis est, plenitudine vnitatum. Item, vtrum primæ maiores, an minores, & posteà crescant, an è conuerso? hæc enim omnia absurda sunt. At verò nec secundum qualitatem differre contingit: nullàm enim inesse passionem possibile est. Etenim numeris quoque posteriùs aiunt inesse qualitatem, quàm quantitatem. Item, nec ab vno hoc ipsæ patientur, nec à dualitate. Hoc enim non est quale, illa verò quãtum, quale. Nam vt entia multa sint, hæc naturâ causa est. Si igitur aliter quoquo modo se habet, dicendum hoc maximè in principio est, & de differentia vnitatis determinandum maximè quidem & propter quid necesse est existere. Quòd si non, quam dicunt? Et quidem si ideæ numeri sunt, dilucidum est, quòd neutro modorum contingit, nec combinabiles cunctas vnitates esse, nec inuicem incombinabiles. At nec, vt alij quidam de numeris dicunt, rectè dicitur: sunt autem hi, quicunque ideas quidem esse non putant, nec simpliciter, nec vt numeros quosdam existentes: mathematica verò esse, & numeros entium primos, ac eorum principium esse ipsum vnum. Absurdum nanque est, vnum quidem esse quid primum vnorum, vt illi aiunt: dualitatem verò non esse esse principium dualitatum, neque ternarium ternariorum: eiusdem enim rationis omnia sunt. Si igitur ita se habeant, quæ circa numerum sunt, & solum mathematicum quis esse ponat, ipsum vnum non est principium. Necesse enim esset, vt tale vnum differret ab aliis vnitatibus. Quòd si hoc, dualitatem quoque primam à dualitatibus. Similiter autem cæteros quoque consequentes numeros. Si autem ipsum vnum est principium, necesse magis est, quæ circa numeros sunt, se habere (vt Plato aiebat) ac esse dualitatem primam, & ternarium: nec esse numeros ad se inuicem combinabiles. Si quis verò rursus hæc ponat, dictum est, quòd multa impossibilia accidunt. At necesse est aut hoc, aut illo modo se habere: quare si neutro modo, non est possibile numerum esse separatum. Constat autem ex his, quòd tertius modus pessimè dicitur, eundem videlicet esse mathematicum & specierũ numerum. Necesse est enim in vnã opinionem duos errores conuenire. Nec enim mathematicum numerũ contingit hoc modo esse, sed proprias suppositiones supponentem

Numeri & vnitatis differẽtia.

Vnum nõ esse esse princi piũ numerorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ponentem necesse est prolixum esse, & insuper quæcunque accidunt eis, qui vt species numerum dicunt, hæc etiam necesse est dicere. Modus verò Pythagoricorum, partim pauciores habet difficultates, quàm priùs dictæ sunt, partim alias proprias. Nam non separatum facere numerum, aufert multa impossibilia. Corpora verò ex numeris esse composita, & hunc numerum mathematicum esse, impossibile est: nec enim indiuiduas magnitudines dicere, verũ est. Déinde quia hoc modo maximè se habent, vnitates verò non habent magnitudinem: magnitudinem verò ex indiuisibilibus componi, quonam modo possibile est? At verò numerus Arithmeticus, monadicus est: illi verò numerum entia dicunt. Speculationes enim adaptant corporibus: tanquam existentibus, ex ipsis numeris. Si igitur necesse quidem est horum aliquo dictorum modorum esse, numerus quidem aliquid per se entium est, nullo autem horum esse contingit, constat non esse aliquam talem numeri naturam, qualem asserunt, qui eum separatum faciunt. Item, vtrum vnaquæque vnitas ex magno & paruo adæquatis sit, aut hæc quidem è paruo illa verò ex magno? Si itaque sit, nec ex omnibus elementis vnumquodque est, nec vnitates sunt indifferentes: in hac quidem magnum, in hac verò paruum inest, suapte natura contrarium existens. Item, quæ in ipso ternario, quónam modo sunt? Vna enim superflua est: sed propterea fortassis, ipsum in impare medium faciunt. Quòd si vtraque vnitatum ex ambobus est adæquatis, quónam modo dualitas vna quædam existens natura, ex magno & paruo erit? aut quid ab vnitate differet? Item, vnitas prior dualitate: perempta nanque perimitur dualitas. Ideam igitur, Ideæ necesse est eam esse, cùm prior idea sit, ac priorem factam fuisse: ex aliquo igitur. Indeterminata enim dualitas, dualitatis efficiens erat. Item, aut finitum, aut infinitum necesse est numerum esse: numerum enim separatum faciunt: quare non est possibile, non esse horum alterum. Et quidem quod infinitum esse non contingit, patet. Infinitus enim, nec par, nec impar est. Generatio verò numerorum, aut imparis numeri, aut paris semper est. Cùm enim vnum hoc non cadat in parem, impar efficitur. Cùm verò hoc modo dualitas incidat in eũ, qui ab vno duplicatur, sit quidem imparium alius, par. Item, si omnis idea alicuius est, numeri verò ideæ sunt, infinitus quoque numerus erit alicuius vel sensibilium, vel alicuius alterius idea: quamuis nec secundum positionem, neque secundum rationem contingit, ita tamen ordinant ideas. Quòd si finitus, vsque quo? Hoc enim dici oportet, non solum, quod est, verùm etiam propter quid est. At verò si numerus ad denarium vsque, vt quidam aiunt, primò quidem citò deficient species: puta si ternarius est homo idealis, quis numerus erit idealis equus? Etenim ad denarium vsque numerus est idealis, ideo necesse est quosdam eorum numerorum in eis esse. Hi enim, substantiæ, ideæque sunt. Attamen deficient, si species quidem animalis excedent. Simul autem constat, quòd si hoc modo ternarius idealis homo sit, & cæteri quoque ternarij, cùm similes sint, qui in eisdem numeris sunt: quare infiniti homines erunt, aut vnusquisque idealis homo, si vnusquisque ternarius idea est? aut si non, saltem homines. Et si minor pars sit maioris, qui ex iis combinabilibus vnitatibus est, quæ in eodem sunt numero, si alicuius idea sit ipse quaternarius, veluti equi aut albi, homo erit pars equi, si homo dualitas sit. Absurdum item est denarij quidem ideam esse, vndenarij autem non, neque sequentium numerorum. Item, & sunt, & fiunt quædam, quorum species non sunt: vnde qua de causa non sunt illorum species? non sunt ergo species, causæ. Item, inconueniens est, si numerus vsque ad denarium magis quid ens, & ipsius denarij species, tametsi huius quidem non sit generatio tanquam vnius, illius tamen sit. Tentant autem tanquam si is, qui ad denarium vsque est, perfectus numerus sit: generant porrò, quæ sequuntur, veluti vacuum, proportionem abundans, cæteráq; huiusce modi. Infra denarium, quædam quidem principiis attribuunt, puta motum, stationem, bonum, malum. Alia verò numeris ideo vnum, impar est: si enim in ternario, quomodo quinarius impar? Magnitudines item, & quæcunq; similia quousq; quanta? veluti prima linea indiuisibilis, déinde dualitas, déinde hæc etiam ad denarium vsque. Item, si numerus separatus est, dubitauerit quispiam vtrum vnũ prius, an ternarius, & binarius. Quatenus enim numerus compositus est, vnum est: quatenus verò vniuersale, & species, prior numerus est. Vnaquæque enim vnitatum, pars numeri, vt materia est: ille verò, vt species. Ac quodam quidem modo rectus prior acuto, quia & in ratione definiente positus est: quodam verò modo acutus, quia pars est, ac in hunc diuiditur. Tanquam igitur materia, acutus, elementum, & vnitas, prius: vt verò secundum speciem, & eam, quæ secundum rationem est, substantiam, rectus, ac totum, quod ex materia, & specie. Quod enim ambo est, propinquius est specie, & ei, cuius ratio est, generatione verò posterius. Quo igitur modo ipsum vnum, principium est? quia non est diuisibile, aiũt, sed indiuisibile, tum vniuersale, tum particulare, & elementum: verùm alio modo, illud quidem secundum rationem, hoc verò secundum tempus. Vtro itaque modo ipsum vnum est principium? Vt enim dictum est, & rectus acuto, & iste illo prior esse videtur, & vterque vnus. Vtroque igitur modo, ipsum vnum faciunt principium. At impossibile: hoc enim vt species, & substantia, hoc verò vt pars, & materia. Est nanque quodam modo vnum, vtrunque secundum veritatem quidem potentia. Si quidem vnum quid est numerus, & non acervus, sed aliud ex aliis (vt aiunt) vnitatibus, actu sanè non est vtraque vnitas. Causa verò erroris, qui accidit, quia simul ex mathematicis & vniuersalibus rationibus venabantur, ita vt ex illis quidem tanquam punctum posuerint ipsum vnum, & principium. Vnitas enim, punctum sine positione est. Quemadmodum igitur quidam ex minimo entia composuerunt, ita & isti. Quare vnitas efficitu-

numerorum materia, simúlque dualitate prior. Rursúsq; posterior, tanquam dualitate existente toto quodam, & vno, & specie. Ex eo verò, quòd vniuersale quærebant prædicatum vnum, & ita vt partem dixerunt: at simul hæc eidé inesse, impossibile est. Quòd si ipsum vnum solum sine positione esse oportet (in nullo enim differt, nisi quòd principiũ est, & dualitas quidem diuisibilis, vnitas verò non) simílior erit profectò ipsi vnitas. Si autem vnitas, illud quoq; vnitati quâ dualitati, ea quoq; de re vtraq; vnitas prior dualitate erit. at non dicunt: generant sanè denarium primo. Item, si dualitas ipsa vnum quid est, ac ipsa trinitas, ambo dualitas: ex quo igitur hæc dualitas?

Cap. IX.

Dvbitabit autem quispiam, quòd cùm tactus quidem in numeris minimè sit, consequentibus quidem iis, quarumcunque non est aliquid medium vnitatibus, veluti iis, quæ in dualitate, ternarióve sunt, vtrum consequentes sint ipsi vni, an non: & vtrum dualitas prior est iis, quæ consequuntur an quacunque vnitatum. Simili modo hæ difficultates de posterioribus etiam numero, generibus, linea, plano, & corpore accidunt. Quidam enim ex magni & parui speciebus faciunt (veluti ex longo quidam, & breui) longitudines: ex lato verò, & stricto, plana: ex profundo autem, & humili, moles. Hæ autem magni & parui species sunt, principium verò, quod secundum ipsum vnum est. Alij ea, quæ eorum sunt, aliter posuerũt. At etiam in his infinita videntur impossibilia, & fictitia, & omnibus rationabilibus contraria: absoluta nanque ab inuicem accidet ea esse, si principia etiam non consequuntur, vt sit latum & strictum, longum & breue. At si hoc erit, planum erit, linea, & solidum planum. Anguli item, & figuræ, & huiusmodi, quónam modo assignabuntur? Idémque accidit, quod eis, quæ circa numerum. Hę nanque magnitudinis sunt passiones, non ex his magnitudo, quemadmodum nec ex recto & curuo lõgitudo, nec ex læui & aspero solida. His autem omnibus commune, quod in speciebus, quæ sunt vt generis, dubitare accidit, cum quis vniuersaliaponat: vtrum animal ipsum, an animali, an alterum ab ipso animali. Hoc nanque si sit non separatum, nullam dubitationem faciet. Si verò sit, quemadmodum qui hęc dicunt, separatum ab vno & numeris, non est facile soluere. Si non facile, dicere oportet, quòd impossibile est. Cùm enim vnum quis in dualitate intelligat, & omnino in numero, vtrũ ipsum quid, an aliud intelligit? Quidam itaque ex tali materia magnitudines generant, quidam ex puncto (punctum autem eis non vnum, sed quale vnum esse videtur) & altera materia qualis est multitudo, sed non multitudine, de quibus nihil minùs eadem accidit dubitare. Nam si materia vna est, idem linea, planum, & solidum sunt: ex eisdem enim vnum, & idem erit? Quòd si materiæ plures, & altera quidem lineæ, altera plani, altera solidi, aut sequuntur inuicem, aut non: quare hoc etiam modo eadem accident. Planum etenim, aut non habebit lineam, aut linea erit. Item, quo quidé modo contingit ex vno & multitudine numerum esse, nihil dicere conantur, quomodocunque autem dicant. eædem difficultates accidunt, quæ illis quoque, qui ex vno, & indeterminata dualitate dicebant. Quidam nanque ex eo, quod vniuersaliter prædicatur, & nulla multitudine numerũ generat: quidam ex aliqua multitudine, prima tamen: dualitatem nanq; primam multitudinem esse. Quare (vt ita dicam) nihil differunt, sed eædem dubitationes sequuntur, siue mistio sit, aut positio, aut temperamentum, aut generatio, & quæcunque alia similia. Maximè autem aliquis inquirat, si vna sit quæque vnitas, ex quonam est: non enim erit vnaquæq; ipsum vnum. Necesse autem est, aut ex ipso vno, & multitudine esse, aut ex parte multitudinis. Atqui multitudinem dicere vnitatem esse, impossibile est, cùm indiuisibilis sit. Quod autem ex parte sit, alias habet multas difficultates: vnamquanq; enim partium, aut indiuisibilem, aut multitudinem necesse est esse, ac vnitatem diuisibilem, & ipsum vnum, ac multitudinem, non esse elementum: quando quidem vnaquæque vnitas non est multitudine, ac vno. Item, qui hoc dicit, nihil aliud, quàm alium numerum facit: multitudo nanque indiuisibilium numerus est. Item, quærendum etiam ab eis, qui sic dicunt, vtrum numerus infinitus, an finirus sit: erat nanq;, vt apparet, multitudo quoque finita, ex qua & vno sunt vnitates finitæ: aliúdque est ipsa multitudo, multitudóque infinita: qualis itaque multitudo, & vnum, est elementum? Similiter autem de puncto quoq; aliquis quæreret, ac elemento, ex quo faciunt magnitudines. Non enim vnum solum punctum hoc est: ex quo nanque vnumquodq; aliorum punctorum, non enim ex quadã dimensione, ipsóq; puncto. At verò nec partes diuisibiles esse contingit partes dimensionis, quemadmodum multitudinis, ex quibus vnitates: numerus nanque ex indiuisibilibus componitur, magnitudines verò minimè. Hæc itaque omnia, cæteráque similia manifestant, quòd impossibile sit numerum, ac magnitudines separatas esse. Prætereà, quod ipsi primi de numeris discordãt, signum est, ipsas res, cùm non sint veræ, ipsis præbere confusionem. Quidam enim, qui mathematica tantùm faciunt præter sensibilia, cùm viderent difficultatem, atque fictionem circa species, destiterunt à numero ideali, ac mathematicum fecerunt. Quidam verò, cùm species simul, & numeros facere vellent, neque viderent quonam modo si quis hæc principia ponat, mathematicus numerus prærter idealem esset, eundem idealem, ac mathematicum numerum fecerunt ratione. Quia autem opere sublatus est mathematicus, proprias profectò, & non mathematicas suppositiones dicunt. Qui verò primus species, & numeros esse posuit, species, & mathematica esse, rationabiliter separauit: quare accidit omnes secundum quid rectè dicere, omnino verò non rectè. Ac ipsi etiam fatentur non eadem, sed contraria dicentes. Causa verò est, quòd suppositiones, atque principia falsa sunt. Difficile autem est (vt ait Epicharmus)

Vtrum numerus infinitus, an finitus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ex suppositionibus falsis difficilè bene dicere.

ex non bene præsuppositis, bene dicere. Cùm primùm enim aliquid dicitur, cõfestim apparet non bene dictum. Sed de numeris quidem sufficiant, quæ dubitata, & quę determinata sunt quicunque nanq; persuasum est, magis ei ex pluribus persuasum fuerit: vt autem illi persuadeatur, cui non est persuasum, nihil magis. De primis verò principiis, primisque causis, & elementis, quæcunq; quidem dicunt, qui de sola sensibili substantia determinant, quædam in naturalibus dicta sunt, quædam non sunt præsentis scientiæ. Quæcunque verò aiunt, qui dicunt præter sensibiles esse alias substantias, consequens est dictis speculari. Cùm igitur quidam ideas, ac numeros tales esse dicant, elementáq; eorum, elementa, principiáq; entium esse, considerandum de his, quid, & quonam modo dicunt. Verùm qui numeros tantum, & hos mathematicos faciunt, posteriùs examinandi sunt. Eorum autem, qui ponunt ideas, simul quispiam & modum profectò viderit, & dubitationẽ, quæ de eis fit: simul nanq; vniuersales substantias faciũt ideas, & rursus vt separatas, & singularium: hæc verò quòd non contingant, dubitatum est priùs. Causa verò eis, qui vniuersales ideas dicunt, vt eas in idem coniungant, fuit, quia sensibilibus non faciebant easdem substantias. Singularia etenim, quæ in sensibilibus fluere putabant, nec aliquid horum manere, vniuersale autem præter hæc tum esse, tum aliud quid esse. Hoc autem, (vt anteà dicebamus) mouit quidem Socrates propter definitiones, non tamen à singularibus separauit: & hoc rectè intellexit, non separans. Constat autem ex operibus: etenim absque vniuersalibus quidem non est accipere scientiam. Separare autem, causa difficultatum, quæ circa ideas accidunt, est. Quidam verò tanquam necessarium sit, si substantiæ quædam præter sensibiles, & fluentes erunt, separatas esse, (alias quidem non habebant) eas fanè, quæ vniuersales dicuntur, attulerunt: vt ferè accidat, easdem naturas vniuersales, ac particulares esse. At hæc ipsa per se ipsam erit difficultas eorum, de quibus dictum est.

Cap. x.

QVod verò & iis, qui dicunt ideas, & iis, qui non dicũt, aliquam dubitationem habet, quod & à principio in dubitationem dictum est prius, modò dicamus. Nam si quis substantias non ponat esse separatas, & hoc modo sicuti entium singularia dicuntur, perimet substantiam, quemadmodum dicere volumus. Quòd si quis substantias separatas ponat, quomodo principia earum, & elementa ponet? Si singulare nanq;, & vniuersale, tot erunt entia, quot elementa, neq; scibilia elementa. Sint etenim syllabæ quidem, quæ in voce sunt substantiæ: elementa verò earum, elementa substantiarum: necesse autem est B A, & vnamquanque syllabarum vnam esse, si non vniuersaliter quidem, & specie eædem, sed vna numero vnaquæq;, & quod quid, nec æquiuocum. Item, ipsum quod est vnumquodque, vnum ponunt: quòd si syllabæ, ita illa quoque, ex quibus sunt: non erunt igitur plura A quàm vnum, nec aliorum elementorum vllum secundum eandem rationem, secundum quam nec aliarum syllabarum eadem altera & altera. At verò si hoc, præter elementa non erunt alia entia, sed solùm elementa: nec item erunt scibilia elementa, cùm non sint vniuersalia, scientia verò vniuersalium sit. Constat verò ex demonstratio- Ex quibus nibus, ac definitionibus: nõ enim fit syllogismus, sciẽtia con quòd hic triangulus duobus rectis, nisi quòd omnis, duo recti: nec quòd hic homo animal, nisi quòd omnis homo animal. At verò si principia vniuersalia sunt, aut etiam substantiæ, quæ ex his fiunt, vniuersales sunt, erit non substantia prior substantia. Vniuersale nanque non est substantia: elementum verò, & principium, vniuersale est. Est autem elementum, & principium, prius iis, quibus principium, & elementum est. Hæc itaque omnia rationabiliter accidunt, tum cùm ex elementis ideas faciunt, tum cùm præter eas ideas, substantiásque, quæ eandem speciem habent, vnum quid separatum esse censent. Quòd si nihil prohibet, quemadmodum in vocis elementis multa A, multaque B esse, nihilque præter multa ipsa A, ipsaque B esse, erunt ob hoc infinitæ similes syllabæ. Quòd autem omnis scientia vniuersalium sit, quam ob rem necesse sit, tum entiũ principia vniuersalia esse, tum non esse separatas substantias, hoc plus, quàm alia prædicta, maximè dubitationem habet. At quodam quidem modo verũ, quod dicitur, est, quodam autem modo non verum. Scientia nanque, sicut & ipsum scire, duplex est: Scientia quorum aliud potentia, aliud actu est. Potentia duplex igitur, cùm sit tanquam materia ipsius vniuersalis, ac indefinita, vniuersalis, indefinitique est: actus verò determinatus, & determinati, cùm quod quid, huiúsque alicuius sit: verùm per accidens videt visus colorem vniuersalem, eò quòd hic color, quem vidit, color est: quod & grãmaticus hoc A speculatur, alpha est. Nam si necesse est, principia vniuersalia esse, necesse est, illa quoque ex his vniuersalia esse, quemadmodum in demonstrationibus est: quod quidem si ita est, nihil erit separatum, ne substantia quidem. Sed constat, quòd quodam modo quidem scientia vniuersalis est, quodam modo verò minimé.

ARIST.

ARISTOTELIS STAGIRITAE METAPHYSICORVM,

LIBER DECIMVSQVARTVS.

Cap. 1.

DE HAC itaque substantia tot dicta sint. Omnes verò, quemadmodũ in Naturalibus, similiter etiã circa immobiles substantias, principia contraria faciunt. Si autem nullis principiis possit prius aliquid esse, impossibile erit profectò principium aliquid aliud existens, principium esse. Veluti siquis dicat album esse principium, non prout aliud, sed prout album, esse tamen de subiecto, & aliquid aliud existens album esse, illud sanè prius erit. At verò cuncta ex cõtrariis fiunt, tanquam cuiusdam subiecti. Necesse ergo est, maximè hoc cõtrariis inesse. Semper igitur cuncta contraria de subiecto sunt, & nullum est separabile. Cæterùm quemadmodum apparet, ratióq; testatur, nihil substantiæ contrarium est: nullum ergo contrariorum omnium propriè principium est, sed alterum. Quidam verò alterum contrariorum materiam faciũt. Quidam, vni scilicet æquali inæquale, quasi hoc natura multitudinis sit. Quidam, vni multitudinem. Generantur enim numeri à quibusdam ex dualitate inæqualis, magno ac paruo, à quodã ex multitudine: ambobus tamen ab substãtia vnius. Etenim qui inæquale & vnum dicit elementa, inæquale verò ex magno & paruo dualitatem, tanquam vnum sint, inæquale & magnum & paruum dicit, nec determinat quod ratione, numero verò minimé. At verò principia etiam, quæ elementa vocant, non bene assignant. Cùm autem quidam magnum & paruum pariter cum vno hæc tria numerorum elementa dicunt, duo quidem materiam, vnum verò formam. Quidam verò multum & paucum: quia magnũ & paruum magnitudini magis secũdùm naturam peculiaria sunt. Alij autem, quod magis vniuersale in his, excedens & excessum. At nullum istorum aliquid differt (vt ita dicam) quo ad quędam, quę accidunt, nisi ad logicas tantùm difficultates, à quibus cauent, propterea quòd alij quoq; logicas afferunt demonstrationes. Eiusdem tamẽ rationis est excedens & excessum: at non magnum & paruum, principia esse, ac numerum dualitate priorem ex elementis ponere: ambo nanq; magis vniuersalia sunt. At illud quidem dicunt, hoc verò minimé. Quidam verò alterum, & aliud, ad vnum opponunt: alij autem multitudinem & vnum. Si igitur entia (vt volunt) ex contrariis sunt, vni verò, aut nihil contrarium, aut si est, multitudo est, & inæquale æquali, & alterum eidem: etiã aliud, eidem. Maximè quidem qui vnum opponunt multitudini, aliqua opinione nituntur: nec hi tamẽ sufficienter. Vnum etenim erit paucum, quandoquidẽ multitudo paucitati, multum verò pauco opponitur. Vnum verò, quòd mensuram significet, manifestũ est. Ac in cunctis est aliquid aliud suppositum, veluti in harmonia, diesis: in magnitudine digitus, aut pes, aut aliquid simile: & in rhythmis, gradus, aut syllaba: similiter in grauitate, pondus aliquod determinatum est, ac eodem modo de omnibus: in qualitatibus, quale quid: in quantitatibus, quãtum quid. Mensura enim indiuisibile, quædam secundùm speciem, quædam secundùm sensum, tanquam vnum non sit aliqua per se substãtia. Et hoc rationabiliter: vnum nanq; significat, quod mensura cuiusdam multitudinis est: ac numerus, multitudo mensurata, & multitudo mensurarũ. Quare rationabiliter vnũ non est numerus: neq; enim mensura, mensuræ. Verùm tam mensura, quàm vnum, principium est. Oportet autem vt mensura semper idem cum omnibus sit: veluti si equus mensura, equis: & si homo, hominibus: Quòd si homo, & equus, ac Deus, animal, numerus quoq; eorum fortassis animalia erit. Si autem homo, & album, ac ambulãs, minimè quidem horum numerus est, eò quòd eidem, vníq; secundùm numerum omnia insunt: attamen numerus horum, generũ erit, aut alicuius alterius similis appellationis. Qui verò inæquale vt vnum quid, dualitatem autem indeterminatam ex magno, paruóq; faciunt, vehementer longè tum ab apparẽtibus, tum à possibilibus dicunt. Passiones nanq; magis hæc, & accidentia, quàm subiecta numeris, & magnitudinibus sunt. Multum nanq;, & paucum numeri, ac magnum & paruum magnitudinis, sicuti par & impar, læue & asperum, rectum & curuũ. Præterea, ad hunc quoque errorem, etiam necesse est magnum, & paruũ, & quæcunq; similia, ab aliquo esse. Ad aliquid verò minimè prædicamentorum omnium, natura quædam aut substãtia est: ac posterior tum quali, tum quanto, & quędam quanti passio, (vt dictum est) sed non materia, aut aliquid aliud, quàm omnino commune ad aliquid, partibúsq; eius, & speciebus. Nihil enim est, nec magnum, nec paruum, nec multum, nec paucum, nec omnino ad aliquid, quod non aliquid aliud existens, multum aut paucum, aut magnum aut paruum, aut quod ad aliquid est. Quòd autem ad aliquid, minimè aliqua substãtia, aut ens aliquod sit, signum est, quod eius solùm non est generatio, neque corruptio, neque

Universidad de Deusto Biblioteca

motus,quemadmodũ secundùm quantum augmẽtatio,& diminutio,secundùm quale alteratio, secundùm locum latio,secundùm substantiam simplex generatio & corruptio. At secundùm ad aliquid minimé.Absq; enim quod moueatur, quandoque maius,quandoque minus, aut æquale erit, alterum secundùm quantum moto. Necesse item est cuiusque materiam esse,quod potentia tale est: quare etiam substantiæ est.Ad aliquid verò, neq; potentia,neque actu substantia est. Inconueniens itaque est,imò impossibile, substantiæ elemẽtum facere non substantiam,ac prius.Posteriora nanque,omnia prędicamenta sunt.Item,elementa nõ prædicantur de iis,quorum elementa sunt. Multum verò,& paucum,séorsum,& simul, prædicatur de numero,ac longum,& breue,de linea, planúmque latum & strictum est. Quòd si qua multitudo est,cuius semper ipsum paucum sit,vt dualitas,(nam si eius multum sit,vnum profectò paucũ erit)& si multum simpliciter, nimirum erit veluti denarius multum,& (si hoc pacto non est) plus quàm dena millia.Quo igitur modo ita ex pauco, multóque numerus erit?Aut enim ambo prædicari oportebat,aut neutrum:nunc verò alterum tantùm prædicatur.

Cap. 11.

COnsiderandum autem est simpliciter, vtrum possibile sit, æterna ex elementis componi: materiam nanque habebunt.Omne nanque,quod ex elementis est,compositum est.Si itaque necesse sit,ex quo quid est(siue semper sit,siue factum sit)ex eo fieri, omne verò fiat ex eo, quod potentia est id, quod fit, (nec enim ex impossibili factum fuisset, nec esset)quod verò possibile est,contingit vt & quis agat,& non,numerum quoque, (& si quàm maximè semper sit)aut quodcunq; aliud materiam habens, contingat profectò non esse: haud secus & quod vnum diem habet,& quod annos quotcunque:si verò sic,& tempus cùm tantum sit, vt cuius non est terminus,non erunt ergo æterna. Siquidẽ quod contingit non esse,non est æternum, quemadmodum in aliis tractatum est. Quòd si verum vniuersaliter est,quod nunc dicitur, nullam substantiam æternam esse,si non sit actu, elementa verò materia substantiæ sint,nullius profectò æternæ substantiæ elemẽta erunt,ex quibus inexistentibus fit.Sunt autem quidam,qui dualitatem quidem indeterminatam vnà cum vno faciunt elementum:inæquale verò haud ab re spernunt,propter impossibilia, quæ accidunt,à quibus tot solùm de difficultatibus ademptę sunt,quotcunque necesse est illis accidere, qui inæquale, & ad aliquid faciunt elementum. Quotcunque verò præter hanc opinionem sunt,has illis quoque necesse est accidere,siue idealem numerum,siue mathematicum ex eis faciant.Multæ igitur causę sunt,quare in has causas lapsi sunt:maximè verò ea,quę ob antiquitatem dubitatio est.Videbatur nanque eis omnia entia fore vnũ,scilicet ipsum ens:nisi quis soluat,consentaneę etiam Parmenidis rationi ingedat oportet;nunquàm enim hoc,vllo modo,esse non ens. Verùm necesse esse ostendere, quòd non ens sit. Hoc nanque modo ex ente, & aliquo alio entia fore, si multa sunt: profectò in primis quidem si ens multipliciter dicatur,quoddá enim quia substantiam significat,quoddam quia quale, quoddam quia quantum:& reliqua quoque prædicamenta.Quale igitur vnum omnia entia erũt, si non erit non ens?vtrum substantiæ, an passiones,& alia quoq;similiter,an cuncta?& erit vnum hoc,& tale,& tantum, & alia quæcunq; vnũ quid significant?At inconueniens est,imò verò impossibile,vnam aliquam naturam factam causam, & huius entis, & eiusdem entis sit quoddam hoc, quoddam tale, quoddam tantum,quoddam verò vbi.Déinde ex quali non ente,ac ente entia? Multipliciter enim,& quod non ens, sicuti etiam ens. Etenim quod non hominẽ significat,non esse hoc: quod non rectum autem,non esse tale:quod non tricubitum verò,non esse tantum.Ex quali igitur ente,& non ente,multa entia erunt? Vult itaq; falsum,& hanc naturam non ens dicere,ex quo & ente multa entia,qua de re dicebat, quòd oportebat aliquod falsum supponere:quemadmodum geometræ pedalem esse,quæ non sit pedalis. At impossibile est,hæc ita se habere. Nec enim geometræ vllum supponunt falsum. Non enim id in syllogismo, propositio est: neque entia fiunt ex ita non ente,neque corrumpuntur: verùm quoniam non ens,quod secundũ casus dicitur,æquè ac prędicamenta dicitur,præter hæc autem non ens dicitur,quod vt falsum, ac id, quod secundùm potentiam:ex hoc generatio est,ex non homine, potentia verò homine,homo:& ex non albo, potentia verò albo,album.Similiter,siue vnum quid,siue multa fiant.Videtur autem quæstio, quomodo ens,quod secundùm substantias dicitur,multa sit, cùm profectò numeri, longitudines,& corpora, ea sint,quæ generantur. Inconueniens itaque est, quo modo quidem ens, quod quid est, multa sit quærere, non autem quo modo, aut qualia, aut quanta. Non enim indeterminata dualitas, nec magnum & paruũ causa est,vt duo alba,aut multi colores, aut sapores, aut figuræ sint. Numeri nanque, hæcetiam erunt,ac vnitates. At verò si hæc considerassent,vidissent profectò,quid etiam in eis causæ est: eadem enim & proportionalis causa est.Ipsa enim transcensio,causa:& id, quod quærebant, enti & vni oppositum, ex quo & his entia facerent,causa fuit,vt ad aliquid,& inæquale supponerent,quod neque contrarium,neq; negatio illorum est, sed vna natura entium, quemadmodum quid, & quale. Oportebat igitur hoc etiam quærere, quónam modo ad aliquid multa esset,& non vnum.Nunc verò quo quidem modo multæ vnitates præter primum vnum, quæritur: quo modo verò multa inæqualia,minimé. Quamuis vtuntur, & dicunt magnum, paruum, multum, paucum, ex quibus numeri: longum, breue, ex quibus longitudo: latum, strictum, ex quibus planum: profundum, humile, ex quibus moles: etiam adhuc plures species eius dicunt, quod ad aliquid est. Quid igitur his causæ est,vt multa sint? Necesse itaque est (quemadmodum dicimus)vnicuique supponere potentia ens.Nam & ille,

& ille,qui hæc dixerat, hoc quoque commonstrauit,quòd aliquid potentia sit ens,hócq; substãtia: non ens autem per se ipsum,videlicet quia ad aliquid. Ac si diceret, tale quod neque potentia est vnum,aut ens,neque vnius, aut entis negatio est, verùm vnum quid entium est. At multò magis, (vt dictum est) si quæsiuisset, quónam modo entia multa sunt, non quæ in eodem prædicamento, quo modo multæ substantiæ, aut multa qualia quærendo, verùm quo modo multa entia. Quædam nanque substantiæ,quædam passiones, quædam ad aliquid sunt. In aliis igitur prædicamentis habet aliam etiam quandam considerationem,quónam modo multa sint. Etenim propterea quòd non sunt separabilia,eò quòd subiectum multa sit,& est,qualia quoq; multa sunt,& quanta:& quamuis oportet vnicuique generi aliquam esse materiam, separabilem tamen à substantiis impossibile est. In iis autem, quæ quod quid sunt, habet quandam rationem quomodo multa ipsum,quid sunt,si nõ quid erunt,& quod quid, & quædam talis natura. Hæc verè dubitatio illinc magis est, quomodo multæ actu substantiæ,& non vna. At verò si non idem sit hoc & quantum, non dicitur quomodo, & cur entia multa sunt, sed quo modo,& quare multa quanta. Omnis nanque numerus quantum quid significat. Et vnitas non est nisi mensura: quia ea est, quæ secundùm quantum indiuisibilis est. Si igitur quantum, & quod quid est,alterum,non dicitur,quod quid est,ex quo, neq; quomodo multa. Si autem idem, multas sustinet contradictiones, qui hæc dicit. Suggerere autem quispiam de numeris etiam considerationem possit, vndénam sit accipienda fides,quòd sint. Apud eum nanque, qui ponit ideas, præbent quandam entibus causam. Siquidem vnusquisque numerorum idea quædam est, idea sanè cæteris vt sint, quomodocunque causa est. Sit enim hoc eis suppositum. Illi verò, qui hoc quidem modo non putet, propterea quòd videat difficultates, quæ circa ideas existunt, ita vt propter hæc,eas non faciat numeros, faciat verò numerum mathematicum, vnde credendum est, quòd talis numerus sit, ac quòd quicquam cæteris vtilis? Nullius nanque, nec ille ait,qui dicit eum esse, verùm vt quandam ipsam per se existentem naturam esse dicit, nec apparet eum causam esse quandoquidem omnia arithmeticorum theoremata,etiam de sensibilibus(vt dictum est)erunt.

Cap. 111.

QVi igitur ponunt ideas esse, ac numeros eas esse, dicere tentant, quomodo, & qua de causa sint, eò quòd secundùm expositionem cuiusq; vnum quid præter multa accipiunt vnumquodque. At verò quoniam hæc neque necessaria,neque possibilia sunt,neque numerum propter hæc esse assẽrendum est. Pythagorici verò, eò quòd multas numerorum passiones sensibilibus inesse corporibus videbant, numeros quidem esse entia fecerunt, non tamen separatos, verùm ex numeris entia. Cur autem?quoniam numerorum passiones in harmonia sunt,& in cælo,cæterisque multis. Illis verò,qui mathematicum solum numerum esse dicunt, nihil tale secundùm suppositiones dicere contingit, verùm quòd non erunt de eis scientiæ, dicebatur. Nos autem dicimus esse, quemadmodum diximus priús.Et patet,quòd mathematica non sunt separata. Si enim separata essent,non inessent corporibus passiones eorum. Pythagorici verò secundùm tale, nullius culpabiles existunt. At secundùm quod naturalia corpora ex numeris faciunt ex non habentibus grauitatem vel leuitatem, grauitatem & leuitatem habentia, videntur de alio cælo, corporibúsque aliis, non autem de sensibilibus, dicere. Qui verò faciunt separatim, eò quòd dignitates non sunt in sensibilibus quódque vera sunt quæ dicuntur, & animæ adblandiuntur, & esse existimant, & separata esse, similiter quoque & magnitudines mathematicas.At dilucidum est, quòd oratio quoque contraria, dicet contraria: & quod iam dubitatum est, soluitur ab illis hoc pacto sciscitantibus, quam ob causam,si nullatenus ea sensibilibus insit, passiones eorum in ipsis sensibilibus sint?Sunt autem quidam, qui ex hoc, quòd termini, extremáque sunt, punctum lineæ, hæc superficiei, ista solidi, putant debere tales naturas ex necessitate esse. Oportet igitur & hanc rationem considerare, nónne nimium debilis sit. Nec enim substantiæ sunt extrema, imò omnia hæc termini. Cùm & ambulationis, & omnino motus aliquis terminus sit, isne igitur est quod quid,& substantia quædam? At absurdum est.At verò etsi sunt, sensibilia sanè omnia erunt:in his nanq; esse,ratio dixit. Cur igitur separata erunt? Item, inquiret quispiam, qui non admodum facilis sit ad credendum, de omni quidem numero, & mathematicis, hoc ipsum, quod nihil conferant inuicem priora posterioribus. Nam & numero non existente, nihil minùs magnitudines erunt illis, qui mathematica solùm esse aiunt: & his non existentibus, anima, & corpora sensibilia. Ex iis verò,quæ apparent,non videtur natura inconnexa, quemadmodum vitiosa tragœdia. Qui verò ponunt ideas, hoc quidem eos fugit. Ex materia nanque, & numero faciunt magnitudines: ex binario quidem, longitudines: ex ternario verò fortasis,plana. Ex quaternario, solida,aut ex aliis numeris: nihil enim interest. Sed vtrum hæc erunt ideæ?aut quis modus earum est, quid ve conferunt entibus?Nihil profectò,quemadmodum neque mathematica, nec istæ conferunt. At verò nec vllum theorema de eis est, nisi quis velit mathematica motum efficere, ac proprias quasdam opiniones facere. Non est autem difficile,eos, qui quascunque suppositiones sumunt, prolixum quippiam facere, atque connectere: hi quidem hoc modo mathematica ideis annectentes peccant. Primi autem duos numeros facientes, tum idealem, tum mathematicum, nullo modo dixerunt, nec dicere habeant, quomodo,vel ex quo mathematicus erit: faciunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

enim eum medium inter idealem,& sensibilem. Si enim ex magno,& paruo, idem erit illi, qui idearum est. Verùm ex alio quodam magno,& paruo, magnitudines sanè facit. Si autem aliud quoddam dicet, plura elementa dicet. Et si principium vtriusque vnum quid est,commune quid in his,id vnum erit. At quærendum est,quomodo hæc multa vnum sint.Et simul secundùm eum, aliter quàm ex vno,& indeterminata dualitate, numerũ fieri impossibile est.Hæc itaq; omnia irrationabilia sunt, ac ipsa sibi ipsis,& bene ratione vtentibus compugnant. Videtur in eis esse longus Simonidis sermo. Fit nanque longus sermo, quemadmodum is,qui seruorum est,cùm nihil sanum dicant.Ipsa quoq; elementa magnum,& paruum videntur conqueri, quod extrahuntur: non possunt enim vllo modo generare numerum,nisi eum,qui ab vno duplicatur.Inconueniens etiam est, imò impossibile, generationem quoq; eorum facere,cùm perpetui sint.Vtrum autem Pythagorici faciant, an non faciant generationem,nihil dubitandum est.Manifestè nanq; dicunt, quòd vno constituto siue ex planis, siue ex colore,siue ex semine,siue ex quibus egent dicere, confestim infinito propinquissimum trahebatur, terminabatúrque à termino. Verùm quoniam de Mundi factura, ac naturaliter hæc dicere volunt,decens erat aliquid eos de natura inuestigare,à præsenti verò via discedere.

Cap. IIII.

QVærimus nanq; principia, quæ in immobilibus sunt.Quare talium numerorum generationem considerare oportet.Imparis itaque generationem non dicunt, quasi videlicet paris generatio sit. Parem verò,primò ex inæqualibus magno & paruo æquatis,quidem constituunt. Necesse itaque est, priùs esse ipsis inæqualitatem, quàm ipsum adæquari. Si autem semper adæquata fuissent, non fuissent inæqualia prius. Ipso enim semper, nihil est prius. Quare patet quòd non contemplandi gratia faciunt generationem numerorum. Habet autem dubitationem, & à bene dubitante reprehensionem, quónam modo ad bonum, atque pulchrum elementa,principiáque se habent. Dubitationem quidem hanc, vtrum aliquod istorum tale sit, quale volumus ipsum ideale bonum, & optimum dicere. an non, sed posterius genita sint.A quibusdam enim recentioribus theologis concessum esse videtur, qui non aiunt, nisi quòd entium natura procedente,bonum quoque, ac pulchrum apparet. Hoc verò faciunt, veram veriti difficultatem,quę accidit dicentibus,quemadmodum quidam ipsum vnum,principium.Difficultas autem est,nõ quoniam principio bonum tanquam insitum attribuerunt, verùm propterea quòd ipsum posuerũt principium,& principium vt elementum:numerum quoque ex vno. Poetæ verò antiqui similiter quomodo regnare, eò & principia esse aiunt.Non enim primos,veluti noctem,& cælum,aut chaos,aut etiam oceanum,sed Iouem. At verò his quidem,eò quòd mutant entium principes, talia dicere accidit: quia ij quidem eorum, qui misti fuerunt, nec omnia fabulosé dicunt (vt Pherecydes, & alij quidam) primum generans optimum ponunt, ac etiam Magi,& posteriorum quoque sapientum,vt Empedocles,& Anaxagoras, cùm hic quidem amicitiam, ille verò intellectum principium fecerit, eorum verò, qui immobiles substantias esse dicunt,quidam ipsum vnum, ipsum bonum esse aiunt: substantiam tamen eius ipsum vnum maximè putabant esse. Dubitatio quidem hæc est,vtro modo dicendum est.Mirabile autem est,si primo,& perpetuo, ac sibi ipsi sufficientissimo, hoc ipsum primum, per se sufficientia;& salus,non sit tanquam bonum.Enimuero propter nihil aliud incorrupti bile,vel sibi sufficiens est, nisi quoniam bene se habet. Quare dicere quidem principium tale esse, rationi consentaneum est verum esse: hoc verò esse,ipsum vnum. Aut si non hoc,elementum, & numerorum elementum esse impossibile est. Accidit enim multa difficultas, quam cum quidam fugerent, qui vnum quidem fatebantur primum principium esse, ac elementum ipsius tamen mathematici numeri abnegarunt. Cunctæ nanque vnitates re vera fiunt aliquod bonum.& magna bonorum erit abundantia. Item,si species numeri, omnes species ipsum bonum aliquod. At verò cuiuscunque velit, ponat quis ideas esse: siquidem bonorum solum ideæ, non erunt substantiæ. Quòd si etiam substantiarum, cuncta animalia,& plantę bona sunt,& etiam participantia. Hæc itaque inconuenientia accidunt. Et adhæc contrarium elementum (siue multitudo,inęquale,& magnum,& paruum sit)ipsum malum erit. Quare quidam fugiebat bonum vni copulare, tanquam necesse sit, cùm generatio sit ex cõtrariis,naturam multitudinis malum esse, quidam inæquale,mali naturam dicunt. Accidit igitur omnia entia, præter vnum quod est ipsum vnum, malo participare,& numeros eò magis puro participare, quàm magnitudines: & malum, locum esse boni,ac participare,& appetere corruptiuum. Contrarium nanq; corruptiuum contrarij est.At si,quemadmodum dicebamus, quod materia est id, quod potentia vnumquodque, veluti ipsius actu ignis, quod est potentia ignis, malum erit,ipsum potentia bonum. Hæc igitur omnia accidunt,quoddam quidem,quia omne principium faciunt elementum:quoddam,quia contraria principia:quoddam,quia ipsum vnum,principium: quoddam, quia numeros primas substantias,separabiles,ac species.

Cap. V.

SI igitur tum non ponere bonum inter principia, tum ita ponere impossibile est, constat quòd non rectè assignantur principia, neque primæ substantiæ. At etiam nec is rectè putat, qui vniuersi principia, animalium, plantarúmque principio assimilat: quia ex indeterminatis, ac imperfectis semper

semper perfectiora:& ideo etiam in primis ita se habere aiunt,vt nec ens aliquod sit ipsum vnum. Verùm etiam hîc perfecta principia sunt, ex quibus hæc sunt. Homo enim hominem generat, nec sperma primum est. Absurdum item est, locum simul cum solidis mathematicis facere. Locus nanque singularium proprius: quare loco separabilia sunt. Mathematica verò,non sunt alicubi. At insuper dicere quidem, quòd alicubi erunt, quid verò locus sit, non absurdum est. Decebat verò eos,qui entia dicebant esse ex elementis,primáque entium numeros, diuidere qualiter aliud ex alio sit: & ita dicere, quónam modo numerus ex principiis sit; vtrum mistione? At non est omne miscibile, quod & fit: alterum non erit separabile, vnum ipsum,nec altera natura,neque volunt. At compositione, dicent, vt syllabam? Sed situm necesse est esse: & qui intelligit, séorsum intelliget vnum, & multitudinem. Hoc igitur numerus erit, vniras,& multitudo, aut vnum, & inæquale. Et cùm id,quod est ex aliquibus esse, est quidem, vt ex iis, quæ insunt: est verò vt non, vtronam modo numerus est? Sic enim vt ex iis, quæ insunt, non sunt nisi ea, quorum generatio est. Sed tanquam à spermate erit? At non possibile ab indiuisibili aliquid abire. Verùm fortasis tanquam vt ex contrario non permanente? At quæcunque ita sunt,ex alio quoq; quodam permanente sunt.Cùm autem vnum quidam quidem vt contrarium multitudini, quidam verò inæquali ponat,vno vt æquali vtens, tanquam ex contrariis erit numerus profectò. Est igitur quippiam aliud,ex quo permanente,& altero est, aut factus est. Præterea,cur cætera quidem, quęcunque ex contrariis sunt, aut ea,quibus contraria sunt, corrumpuntur, numerus verò, & si ex omni sit, minimé? De hoc enim nihil dicitur, quamuis contrarium tam quod inest, quàm quòd non inest, corrumpat, vt contentio misturam:attamen non oportebat: non enim est illi contraria. Nihil autem determinatum est,qualiter numeri substantiarum, & existentiæ, causæ sunt: vtrum vt termini, veluti puncta magnitudinum, & vt Eurytus ordinabat,hæc numerus huius puncta, hic quidem hominis, hic verò equi: quemadmodum illi,qui numeros ad figuras, triangulum, & quadratum reducunt,ita plantarũ formas supputationum calculis assimilans.An quoniam ratio, & symphonia numerorum, similiter etiam homo,& aliorum vnumquodque? At passiones, qualiter sunt numeri, album, dulce, & calidum. Quódve numeri veri non sint substantia, neque causæ formæ,patet. Substantia nanque ratio est, numerus verò materia: veluti carnis, aut ossis numerus substantia,sic tria ipsius ignis, terræ verò duo:& semper numerus quicunque fuerit, aliquorum est vel igneus,vel terrenus, vel monadicus:verùm substantia tantum, ad tantum esse secundùm mistionem.hoc sanè nõ est numerus, sed ratio mistionis numerorum corporaliũ,aut quorumcunque.Nec igitur eo quòd faciat, causa numerus est, nec omnino numerus monadicus, aut materia, aut ratio, & species rerum est, sed nec quidem vtrid,quod cuius causa.

Cap. VI.

DVbitauerit autem aliquis, quidnam sit illud bene, quod à numeris,si misti in numero rationali,aut impari sit. Nunc etenim nihil salubrius,ter tria, si melicratum sit mistum: sed magis proderit fortasis, si in nulla proportione sit, & aquosum,aut si in numero sit purum.Item rationes mistionum,in additione numerorum,non in numeris sunt: veluti tria ad duo, non ter duo: idem enim genus esse oportet in multiplicationibus. Quare ipso A mensurare oportet ordinem, in quo A B G. & ipso D, eum, in quo D E Z. quare eodem omnia. Erit igitur ipsius ignis B E G Z, & aquæ numerus bis tria. Si autem necesse est omnia numero participare, necesse est multa eadem accidere, & numerum eundem huic, & alij esse. Vtrum igitur hoc est causa, & propter hoc res est, an id immanifestum, veluti est quidam Solis, ac rursus Lunæ lationum numerus,& vitæ vniuscuiusque animalium. Quid igitur prohibet, quosdam eorum quadratos esse, quosdam cubos,& æquales,alios duplos? Nihil enim prohibet, sed necesse est in hos conuerti, si omnia numero participabant, & quæ differunt, contingebat sub eodem numero cadere. Quare si quibusdam idem accidens acciderit, eadem inuicem illa erunt, eandem habentia numeri speciem: puta, Sol, & Luna, eadem. Sed propter quid causæ eædem? Septem quidem vocales, septem autem chordæ, aut harmoniæ, septem verò pleiades, in septem autem quædam emittunt dentes, quædam verò non, septem etiam, qui ad Thebas. Vtrum igitur quoniam talis quidam numerus suapte natura aptus est, ideo aut illi fuerunt septem, aut pleias septenarum stellarum est? an hi quidem propter portas, aut aliam quandam causam? Illam verò nos ita numeramus, vrsam autem duodecim, quidam autem plures: nam ξ ϕ ζ symphonias aiunt esse. Et quoniam illæ tres, hæc quoque tria: quòd autem mille talia sint, nemo curat.Ipsi enim γ & ρ, esse possit vnum signum.Si autem quoniam duplum aliorum vnumquodque, aliud verò minimè, causa quidem est, quia cùm tria loca sint, vnum in vnoquoque infertur ipsi ε, propterea tria tantùm sunt, sed non quoniam consonantiæ tres: nam plures consonantiæ sunt, hic verò non amplius possunt. Similes verò hi quoque sunt antiquis Homericis, qui paruas similitudines vident, magnas verò non vident. Dicunt autem quidam,quòd multa talia sunt,veluti ipsæ mediæ, quædam nouem, quædam octo: & carmen, decem & septem his esse æquale numero. Ascendit autem in dextro quidem nouem syllabis, in sinistro verò octo: & quod æqualis distantia tam in literis ab α ad ω, quàm in tibiis à grauissimo bombo ad acutissimam neten, cuius numerus æqualitas est omnimodæ cæli melodiæ. Videri autem non decet talia: nam nullus dubitaret neque dicere, nec inuenire in perpetuis, quoniam & in corruptibilibus, vtrum quæ in numeris naturæ laudatæ, & quæ his contraria, ac omnino quæ in mathematibus, vt qui-

dam dicunt, & causas naturæ faciunt, videntur hoc modo considerantes fugere. Secundum nullum enim modum eorum, qui circa principia determinati sunt, vlla eorum causa est. Vt tamen manifestum faciunt, quod ipsum bene est, & quod de coordinatione ipsius boni est impar, rectum, æquale, quæ quorundam numerorum sunt potentiæ, (simul nanque anni tempora, & talis numerus) & cætera, quæcunque colligunt, ex theorematibus mathematicis hanc potentiam omnia habent. Quare assimilantur casualibus accidentibus. Sunt enim accidentia quidem, sed conuenientia inuicem omnia: vnum autem, quod proportionale est. In vnaquaque enim entis prædicatione est, quod proportionale est: vt rectum in longitudine, ita in latitudine æquale, in numero verò fortassis impar, in colore autem album. Prætereà, harmonicorum, atque similium non sunt causa numeri, qui in speciebus sunt. Illi nanque æquales, ab inuicem specie differunt: etenim ipsæ quoque vnitates: quare propter hæc, non sunt faciendæ species. Quæ igitur accidunt hæc, & alia, etiam his plura si colligerentur, videtur in indicio esse multis malè affici circa generationem eorum, & nullo modo posse connecti, eò quòd mathematica non sint à sensibilibus (vt quidam dicunt) separata, nec ipsa quidem sint principia.

METAPHYSICORVM
ARISTOTELIS,
FINIS.

PROLOGVS IN PRÆsens Theophrasti opus.

LIbellum hunc Andronicus, & Hermippus non agnoscunt. Nec enim prorsus de eo mentionem fecere, in librorum Theophrasti descriptione. At Nicolaus (is enim ex Suda creditur è Damascenorum vrbe philosophus Peripateticus, Herodi Iudæorum regi, Augustóque Cæsari familiaris) in speculatione τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ Aristotelis, eius meminit, Theophrastíque asserit. Sunt autem paucæ quædam in eo præuiæ, tractatus vniuersi, dubitationes.

THEOPHRASTI
ΤΩΝ ΜΕΤΑ ΤΑ ΦΥΣΙΚΑ
Opusculum.

VO PACTO, ac quibus eam, quæ de primis est, speculationem determinare oportet? Etenim ea, quæ naturæ est, plurifida, vel (quemadmodum quidam aiunt) ordinata minùs existit, mutationes subiens omnimodas. At quæ circa prima versatur, finita est, & circa eadem semper. Quam ob rem intelligibilibus quoque quæ sensui peruia non sunt, ipsam ponunt, vtpote motu, mutationéque priuatis. Atque in summa, honorabiliorem, maiorémque eam esse existimant. Sit igitur initium, vtrum consensum quendam, ac mutuam veluti societatem cum naturalibus intelligibilia habeant, an nullam, sed tanquam seiuncta vtraque, ad omnem quidem substantiam quodam modo sese adiuuent? Rationi profectò magis consentaneum existit, propinquitatem quandam inesse, & non peregrina fateri omnia, sed, verbi gratia, aliqua quidem esse priora, aliqua verò posteriora: nonnulla autem principia, quædam sub principiis collocata: quemadmodum & æterna, ad ea, quæ corruptioni obnoxia sunt, se habere videntur. Si igitur res ita habeat, quænam ipsorum, & in quibus, erit natura? Quippe si solis sint mathematicis intelligibilia, vt nonnulli aiunt, neque admodum insignis cum sensibilibus, neque prorsus idonea esse videbitur cognatio cuiusque: vtpote quæ profectò excogitata sunt. Esse autem videntur, nobis figuras, formásque,

másque, ac rationes accommodantibus. At hæc, per illa nullam nacta sunt naturam. Si verò non, fieri nequit, vt sic cum iis, quæ natura constant, conspirent, vt illis tanquam vitam, ac mouendi facultatem suggerant. Sed ne numerus quidem ipse hoc præstare posset, quem etiam primum, atque maximè principem quidam faciunt. Est autem alia quædam, quæ prior, ac præstantior est, substantia, de qua disserere tentandum est, sitne vna aut numero, aut specie, aut genere. Erit igitur oppidò quàm rationabile, eam, quæ principij naturam sortita est, in paucis esse, si abundantibus insit, nisi & in primis, & eò quòd primum est, collocata sit. Quænam ergo sit hæc, quíque plures ipsi quoquo modo demonstrare conandum est, siue proportione, siue similitudine alia. Forsitan autem potestate quandam, atque aliorum excessu, périnde atque Deus, accipi debet. Diuinum siquidem omnium principium existit, per quod & sunt, & permanent vniuersa. Hoc itaque modo assignare, fortè erit perfacile: at vel clarius, vel ad suadendũ aptius, difficile. Cùm autẽ principium sit huiusmodi, quòd cum sensibilibus affinitatem habeat, natura verò (vt simpliciter dicam) in motu persistat, quod & illi proprium existit, manifestum est ipsum constitui debere motus causam. At cùm per se immobile habeatur, constat ipsum non esse causam, vt quæ à natura sunt, moueantur. Sed hoc alij cuidam meliori, ac priori relinquendum est potestati: qualis est illius ipsius, quod expetitur natura, à qua circularis, continua, & irrequieta latio prouenit. Quapropter secundum hoc, haudquaquam motus esse principium resoluamus oportet: aut si sit, quod mouetur, mouebit. Sed hactenus quidem veluti perfecta ratio, quæ omnium vnum facit principium, actum assignans, & substantiam, atque etiam quantitatem aliquam dicens, verùm ad meliorem quandam, diuiniorémque attollens particulam. Sic enim assignare potiùs oportet, quàm id, quod sectionem, partiúmque distractionem recipit, auferre. Nam eminentiore simul, atque vera magis fulcitur ratione, ita loquentium sententia. Quod autem consequens est de desiderio, qualénam sit, & quorum, iam fusiore indiget sermone: quippe cùm multa sint ea, quæ in gyrum feruntur, & lationes quodam modo contrariorum, & vanum, & cuius gratia, incertum est. Etenim siue vnum est, quod mouet, non omnia idem principium mouere, erit absurdum. Siue secundum vnumquodque aliud, atque diuersum, & principia quoque plura. Quam ob rem ipsorum concordia ad optimam tendentium expetitionem, nequaquam esse constabit. Quo autem ad sphærarum pluralitatem, de causa, maiorem requirit sermonem. Nec enim iste Astrologorum est. Dubium etiam est, quo pacto cùm naturali habitu prædita sint, non quietem, sed motum sectentur. Cur igitur simul per imitationem illud pari modo dicunt, & qui vnum, & qui numeros aiunt. Ipsi enim numeros, id vnum esse iniquiunt. Iam desiderium, præsertim indeterminatæ rei, cum anima existit: nisi quis similitudine, ac differentia, quæ mouentur, animata dicat: simul autem anima, & motus esse videtur. Siquidem vita inest habentibus, à qua appetitus quoque, qui circa vnumquodque est, tanquam per alia patiantur, animam tamen obtinent. Quòd si igitur motus circularis causa prima sit, non erit vtique optimi: quippe cùm is, qui animæ est, præstantior sit. Primus autem est vel maximè, qui cogitationis est: à qua apperentia quoque existit.

Cap. 11.

AT hoc fortè quispiam interrogabit, quam ob causam, solùm quæ circulo mouentur, desiderio afficiantur: eorum verò, quæ circa medium, nullum, quanquàm & ipsa mobilia sunt? An quod impotens sit, aut pertransire nequeat id, quod primum est? At si propter imbecillitatem, hoc sanè erit absurdum. Robustius nanque ipsum quisquam existimauerit Ioue Homerico, qui ait

Ipsa equidem à terra traherem, & ponto quoque ab ipso.

Quare reliquum est, vt tanquam incomprehensibile quippiam, atque minimè compositum sit. Forsitan autem rogabit priùs, quo modo se habeant? Vtrum cæline partes hæc sint, an non? Etsi partes, quo pacto partes? Nam nunc non secundum regiones modò, verùm etiam secundum actionem, à nobilissimis quasi abiecta videntur. Siquidem circularis latio huiusmodi est. Contingit enim veluti per accidens ex ea, quæ in gyrum fit, latione, tum ad locum, tum inuicem fieri mutationes. Quòd si & optimo melius esset aliquid, circulari motu à primo (nisi recipiendi vetaret impotentia) indigeret. Quandoquidem quod primum est, ac diuinissimum, quæ optima sunt, vult omnia. Id autem fortè excedens aliquid, & inuestigabile existit. Arbitratur sanè, qui hoc dicit, similia esse omnia, & in optimis tenuem aliquam esse, aut nullam habere differentiam. Sed fortè quispiam hoc addubitauerit, ad ipsum primum cælum referens, vtrum circularis motio de ipsius substantia sit, & si à quiete habita, statim in corruptionem laberetur, an cupidine quadam, atque appetentia per accidens? Nisi illa vtique appetendi facultas ei congenita sit, nihílque prohibeat alia quædam esse entia. Sed forsitan eum, qui talem appetitum detraxit, de ipsa latione ambigere continget, si sublata, cælum corrumperet. Atque hoc quidem, quasi ad alios sermones pertinere videtur. Verùm hoc ipsum de hac, aut de his principiis, quispiam existimabit. Fortassis autem post alia protinus assignare, quæ ordine sequuntur principia, atque in eo, quod anteceſsit, subsistere non oportere, quispiam adfirmabit. Hoc enim est perfecti, sapientísque viri: quo pacto Eurytum calculos quosdam disponentem aliquando Archytas prodidit facere, diceréque hunc esse hominis, illum verò cuiusuis alius numerum. Nunc verò multi aliquatenus progressi quiescunt, quemadmodum qui & vnum, & indefinitam dualitatem

Universidad de Deusto Biblioteca

tem ponunt. Numeros enim, planáque, & corpora cùm creauerint, reliqua penè omittunt, pauxillum attingentes, & hoc tantum declarantes, quòd alia quidem ab indeterminata dualitate proficiscuntur, vt locus, inane, infinitum: alia verò à numeris, & vno, vt anima, & alia quædam: tempus autem, simul & cælum, & alia quoque complura negligunt, nec vllam posteà de cælo, ac reliquis faciunt mentionem. Pari modo Speusippi discipuli, non autem aliorum vllus, præterquá Xenocrates, quippe qui omnia quodam modo, Mundo similiter accommodat, sensibilia, intelligibilia, mathematica, item & diuina. Conatur quoque Estiæus, vsque ad aliquid non (quemadmodum dictum est) de primis solùm differere. Plato autem, dum ad principia redigit, alia quoque tangere videtur, ad ideas ea referens: istas verò ad numeros: ex his autem ad principia: déinde per generationem, vsque ad ea, quæ dicta sunt. Alij autem ad principia solum. Nonnulli verò, & veritatem in his esse. Entia enim circa principia tantùm esse. At secus hìc atque in aliis accidit disciplinis. In illis enim quæ post principia sunt, robur maius obtinent, atque inter ea, quæ in illis sunt, scientiis, veluti perfectiora solent haberi. Fortè autem & hoc rationabiliter. Nam ibi principiorum, in reliquis verò à principiis quæstio est.

Cap. III.

SEd fortè ambiget aliquis, quonam pacto, & qualia supponi principia oporteat, vtrúmne informia, & veluti potentia solùm existentia, vt qui ignem, & terram principia faciebant, an formam adepta, quasi maximè foret opus, vt finita essent, quemadmodum in Timæo inquit. Etenim ordo, atque finitio rebus perquàm excellentibus maximè familiaria sunt. Videtur autem hoc in reliquis quoque, vt Grammatica, Musica, Mathematicisque, ad hunc ferè modum se habere. Consequuntur etiam quæ post principia sunt, item & quæ secundum artes, quæ quidem imitantur, similiter: & instrumenta, & alia secundum principia. Alij igitur omnium admodum formalia putant principia. Alij verò materialia tantùm: nonnulli vtrunq;, & formalia admodum, & materialia, tanquam in ambobus perfectio contineatur: quippe qui ex contrariis substantiam omnem fieri dicant. Absonum autem & illis quoque videatur, si totum cælum, & singulæ eius partes, atque vniuersæ, ordine, ratione, formis, viribus, circuitionibus præditæ forent, ipsis verò principiis tale inesset nihil: sed vt caro eorum, quæ temerè confusa sunt (optimus inquit Heraclitus) sese Mundus haberet. Atque secundum minima (vt ita dixerim) accipiunt périnde atque in inanimis. Definita nanque singulorum natura est, vt ita dicam, quanuis temerè facta sint, principia verò indeterminata. Rursum id quoque haud facile in omnibus, & in animalibus, & plantis, atque in ipsa bulla, ad id, cuius gratia sunt, pariter reducere, singuláque rationes adhibere, nisi aliorum ordine, mutationésque omnigenas, ac varias eorum, quæ tum in aëre, tum in terra gignuntur, formas fieri contingat: quorum maximum quoddam exemplum nonnulli faciunt ea, quæ circa anni tempora fiunt, in quibus animalium, plantarum, & fructuum (veluti producente ea Sole) generationes apparent. Atque hæc quidem hoc in loco contemplando, inuestigant exiguam libationem, quæ ordinis constitutionem ad quantitatem vsque repetit. Cur item magis fieri nequeat in deterius transitus. In principiis autem vnde prima quoque cœpit oratio, de quiete meritò aliquis dubitauerit. Nam si ea, vt præstantius aliquid sit, in principiis collocabit: sin verò vti quædam segnities, atque motus priuatio, minimé. Verùm si actionem esse fateatur, contrà, tanquam prior, ac honorabilior est existimanda: motus verò, in sensibilibus. Cùm autem hoc propter illud quiescat, fieri nequit, vt id, quod mouens est, semper moueat. Non enim fuerit periculum, quod primum est, neque rationis speciem habere, neque alioqui fide dignum esse: sed maiorem quandam causam quærit. At quod mouet, ab eo, quod mouetur, diuersum non esse propter actionem, & passionem, quodam modo sensus acclamare videtur ceu possibile. Sed est, qui ad ipsam mentem, Deúmque referat. Absonum autem est aliud quoque dictum, illa non moueri, quæ eius, quod quiescit, appetitu ducuntur, siquidem ipsa alia sequerentur entia. Verum enimuero forsitan non sic accipi debet, vt ad id, quod impers est reducamus, sed vt quàm maximè sibi consonum, perfectúmque sit, veluti ciuitas, aut animal, aut quiduis aliud eorum, quæ in partes secari possunt: aut etiam omnino cælum, quod sanè aiunt esse perfectissimum. Cæterùm aliquem & talia quoque sermonem postulant, quo pacto in materiam, atque formam entium partitio fiat, sítne alterum quidem ens, alterum verò non ens, potentia autem vnum, & ad actum reductum: aut vnum quidem, sed indeterminatum ens, eo, quo in artibus, modo. Generatio autem, quæ ipsorum quidem essentia, est secundum rationes formari: sed ita quidem ad id, quod præstantius est, fortè fieret transitio. Ipsum autem esse, per eam esse nihilò minùs verum fuerit. Non enim esset, ipsa non existente. At illud, neque hoc, neque quale, neque quantum: quippe quod formis indeterminatum est: potestate autem quadam, eas habet, sed hoc proportione ad artes omnino sumi debet, & si qua sit alia similitudo.

Cap. IIII.

PRætereà illud quoque dubitationem (nisi curiosa quærendi diligentia sit) habere videtur, cúrnam ipsa natura, totáque vniuersi substantia in contrariis consistat, idque quod deterius est, æquales fermè cum optimo partes habeat, imò verò etiam longè numerosius sit? Quapropter in vniuersum dicere videtur Euripides, quòd nequeunt bona esse separata. Talis autem sermo parum abest quin dicat neque bona, neque similia esse omnia, atque quod de omnibus ipsum

ipsum esse dicimus. Porrò nulla inuicem esse similia, vt quæ alba, & nigra sunt in se ipsis. Est etiam quod præter opinionem magis esse videtur, fieri non posse, vt quod est, absque contrariis existat. Nonnulli verò adhuc magis inopinabili vtentes, id, quod neque est, neque fuit, neque futurum est, in vniuersi naturam adnumerant: sed hæc quidem est, veluti excedens quædam sapientia. At ens, quòd multis dicatur modis, manifestum. Etenim differentias, sensus speculatur, causásque inquirit. Sed forsitan verius fuerit dicere, quòd eorum, quæ cogitatione excellentia sunt, quædam quidem simpliciter quærit, quædam verò dubitationem faciendo: quam tametsi transcendere non valet, lucem tamen aliquam in tenebris, plus aliquid indagare volentium, ostendit. Itaque ipsum scire, non sine differentia quadam erit. Etenim si inter se diuersa sint, differentia quædam inerit. Atque in vniuersalibus cùm sub eis plurima sint, discrimen inueniri est necesse, siue hæc vniuersalia genera sunt, siue species. Omnis autem scientia, ferè propriorum est: substantia nanque, & quidditas, secundum vnumquodque proprium existit. Et quæ in speculationem veniunt secundum se, non per accidens, aliquid vtique de aliquo sunt. Omnino autem in pluribus idem conspicere, aut vniuersaliter, communitérque, aut secundum quodque, modo quodam propriè, esse essentiæ dicimus: vt numero, lineis, animalibus, plantis. Finis autem, ex ambobus. Sunt etiam nonnulla vniuersalium, finis. In eo enim causa. At horum, id, quod in parte est, quatenus sectio in indiuidua fit, quemadmodum & in sectibilibus. Nam ad hunc modum se habet ipsorum actio. Prætereà idem, substantia, numero, specie, genere, proportionéque scimus, & si quæ, præter hæc, diuisiones habeantur. At vt plurimùm per analogiam, tanquam plurimum eam recipientes: atq; aliqua quidem per nosmetipsos, aliqua verò per rem subiectam: nonnulla autem per vtrunque. Sed cùm multipliciter scire sit, quo pacto vnumquodque persequi decet? Nempe suus cuiusque modus, principium est, ac maximum: vt prima, & intelligibilia, & mobilia, & quæ sub natura sunt, atque ex iis ipsis, quæ in principio, quæque sequuntur vsque ad animalia, plantas, & vltima animæ expertia. Nam in vnoquoque genere, proprium est aliquid, quemadmodum & in mathematicis. Ipsa nanque mathemata, quanuis vnius quodammodo sint generis, sortita sunt differentiam. Sunt autem diuisa sufficienter. At si quædam nota, eò quòd ignota sint (quemadmodum inquiunt nonnulli) proprius sanè inerit modus. Indiget autem quadam diuisione. Sed fortasis in quibus fieri potest, propor tione aliquid sciri magis proprium fuerit dicere, quàm per id, quod ignotum est: quemadmodum si quis per inuisibile, inuisibile. Tentandum est igitur diuidere quot modi sint, & quoties ipsum cognoscere dicatur: ad hæc autem ipsa, principium. Atque primum, ipsum scire, definire, difficiliu videbitur. Nam fieri nequit, vt vniuersale, communéque quippiam in his capiamus, quæ multis dicuntur modis. Atque tum quatenus, tum de quibus causas inuestigare pari in sensibilibus & intelligibilibus ratione, deceat, aut dubium hoc, aut dictu non facile existit. Quippe cùm via in infinitum in vtrisque aliena sit, perimátque sapientiam. Vtraque autem, quodam modo principium. Sed fortè hoc notrum, hoc verò simpliciter: aut hoc quidem finis, hoc verò nostrum quoddam principium. Aliquatenus igitur per causam speculari possumus principia, à sensibus incipientes. Sed cùm ad ipsa summa, primáque transimus (siue quòd causam non habemus, siue ob nostram imbecillitatem) sicuti desiderantissima intueri, non ampliùs valemus.

Cap. V.

EOrtè autem veritati magis consonũ illud existit, palpante, ac veluti attingente mente, fieri speculationẽ. Quá ob rem circa ipsá nulla contingit hallucinatio. At difficilis est circa id ipsum intellectus, atque fides. Cùm autem & alioqui magnum quippiam sit, & ad singulares tractationes necessarium, & potissimùm maximas, facere conuenit definitionem, tum de natura ipsa, tum circa ea, quæ adhuc priora sunt. Siquidem qui de omnibus rationem quæritant, simul cum ratione scientiam tollunt, imò veriùs erit dicere, eos rationem petere eorum, quorum neque est, neque fuit, quicunque cælum ipsum æternum existimant: lationes autem, magnitudines, figuras, distantiásque, & alia, quorum Astrologia demonstrationem facit, & ipsa, quæ prima mouent, & cuius gratia, dicere omittunt. Quænam ita cuiusq; natura, quis inuicem situs, quæ ipsius vniuersi substantia, ad alias quoque singulares species, ad cicures vsque animantes, plantásque descendendo. Itaq; si quid coadiuuat Astrologus, in iis, quæ prima sunt in natura, non erit. Alia enim maximè propria sunt, ac priora. Quippe cùm modus (vt quidam putant) naturalis non sit, aut saltem non omnis. At qui moueri simpliciter, naturæ, cælóque maximè, peculiare existit: quare & substantię cuiusque rei actio, & quod secundum vnumquodque, dum in opere est, atque motu, vt in animalibus, & plantis. Sin verò minùs, homonyma sunt, quanuis videlicet in reuolutione cælum sit secundum substantiam separatum, tamen & quietem agens, homonymum esset. Nam veluti quædam vita est, circunlatio, vniuersi.

Cap. VI.

QVærendum est igitur, si in animalibus, aut cui competit, vita non existente, in cælo quoque, atque cælestibus, neque latio, neque determinatus quidam modus inesset? Præsens autem dubitatio, ad eum, qui ab immobili est, motum, modo quodam pertinet. Quòd verò omnia alicuius sint gratia, & temere nihil, sed périnde ac definitio, haud facile existit, vt sæpe dicitur. Vnde enim incipere, & in quæ desinere oportebat? Cæterùm nonnulla sunt eorum, quæ ita habere non videntur

dentur,sed alia quidem casu,alia verò necessitate quadam,vt in cælestibus,& plerisque eorum, quæ circa terram sunt. Cuius enim gratia sunt fluxus maris,ac refluxus? aut cuius exporrectiones, aut exiccationes, humectationésque, & omnino alius in aliud mutationes,corruptiones,generationes,aut quæ in ipsa terra fiunt alterationes,& eorum, quæ in aliud ex alio transmutantur, mutationes, & id genus alia pleraque? In ipsis autem animalibus aliqua veluti vana existunt,ceu mammæ maribus,& fœminis emissio, (si quidem nihil confert) & nonnullis barbæ,aut omnino pilorum quibusdam in locis productio. Tum etiam cornuum magnitudines, vt ceruorum.Nonnullis quoq; læsis,quòd mobilia,quòd in terram directa,quòd ante oculos posita gestarent. Quódque aliqua vi fiant,aut præter naturam,quemadmodum ardeola coit,vitámque vsuit mansuetiorem. Et alia non pauca quispiam deprehendat istiusmodi.Quod autem maximum est,maximéque apparet,circa educationes,generationésque animalium est, nullius enim gratia hæc sunt,sed casus,atque per necessitates alias. Oportebat enim,si alicuius quidem gratia sint, semper secundum idem, similíque modo fieri. Atque etiam in plantis,& præsertim inanimatis præfinitam quandam (vt formis,specie,ac potestatibus apparent)obtinent naturam.Hæc autem cuiusnam gratia sint,quæreret aliquis. Nam rationem non habere,id ipsum dubium est, idque in aliis prioribus,ac honorabiliotibus,non ponentibus:quatenus & ratio quicquam,quod fide dignum sit, habere videtur, quoniam hæc, ideas quasdam aut inter se differentias à casu,& vniuersi latione,quę in circulum sit,accipiunt.Quòd si neque hoc propter aliquid,& ad id,quod optimum est, definitiones quasdam sumere non in omnibus simpliciter,ponere decet.Quandoquidem, quæ huiusmodi existunt, quandam continent dubitationem. Atque simpliciter dicimus, quæ & de vnoquoque.Simpliciter quidem,quando in omnibus naturam,quod optimum est expetere,& in quibus fieri potest,ordinem largiri, atque æternitatem videmus. Pari autem modo, in animalibus quoque similiter. Nam vbi quod melius est,fieri potest,ibi haudquaquam prætermittit:veluti quòd antè gulam,guttur sit. Optimum nanque temperiem in medio cordis ventriculo inueniri,præstantius est:quippe cùm medium honorabilissimum sit.Simili modo & quæ ad Mundum pertinent. Siquidem & appetitus haud secus. Quin illud quidem,quæ neque obediunt, neque quod bonum est, admittunt, cur multa sint,imò verò multò plura,declarat. Paucum nanque aliquid,animatum est. At inanimatum, infinitum. Et ipsorum esse animatorum, breue,ac melius existit.In vniuersum autem,tum rarum,tum in paucis,bonum est. Multum verò numero quod malum existit. Nunquid si indeterminatio solùm, & veluti materiæ species, vt quę ipsius naturæ sunt,esse dicatur,stultissimum erit? Si etenim qui de tota differunt substantia, dicant (quemadmodum Speusippus, quod pretiosum est,rarum quippiam esse facit) hoc circa medij locum esse, illa verò summa,& vtrinque, entia profectò pulchrè erunt existentia.

Cap. VII.

PLato autem, & Pythagorei, longo imitari interuallo volunt omnia: quanuis quandam indeterminatæ dualitatis,& vnius, périnde quasi oppositionem faciant, in qua infinitum, inordinatúmque,& omnis (vt ita dicam) formæ carentia per se existit.In summa autem,vt absque hac vniuersi natura sit,fieri nequit,sed veluti æquam sortiri portionem,aut aliud antecellere,aut contraria esse principia oportet. Quam ob rem,nec Deum fatentur esse, qui adscribunt, indeterminatum agere posse omnia.Quinetiam si aliquatenus fieri potest,neque hoc fortasis prælegerit, quippe cùm totam substantiam ex contrariis quidem, ac incontrariis existentem, perire contingeret.Videntur autem & in primis considerata pleraque, &, vt accidit, sicuti quæ circa terræ mutationes dicta sunt.Neque enim quod melius est,neque cuius gratia,sed si consequi aliquid est necesse. Multa nanque tum in aëre,tum in aliis, talia contingunt. Ex sensibilibus autem cælestia potissimum ordinem habere videntur, cæteris priora loco,nisi mathematica sint.Nam & si non totum, ac maior pars in his ordinem adseruat, nisi quis formas tales accipiat,quales Democritus indiuiduis supponit corpusculis. Sed de his quidem considerandum. Quòd autem initio dictum est,& in ipsa natura,& in vniuersi substantia finitionem quandam eius,quod alicuius gratia existit,atque illius,qui ad melius est impetus, capere tentandum est. Nam in quibus entia sint, & quonam inter se modo sese habeant,horum, quæ de vniuerso,speculationis exordium fuit.

METAPHYSICORVM
THEOPHRASTI
FINIS.

PETR

PETRVS ALCYONIVS
FOEDERICO GONZAGAE
PRINCIPI MANTVANO
S. P. D.

EX infinitis malis,& incommodis,quæ post Romani Imperij dignitatem labefactatam,& conuulsam,dominatus atque exterarum nationum arma in nostros Maiores inuexerunt, Fœderice princeps, hæc grauissima, meo quidem iudicio, existimanda sunt,quòd non solùm iidem illi Imperio,rerúmque gestarum gloria,& domesticis ornamentis spoliati,verùm etiã quòd earum ipsarum nationum gesta admirari, & studia, vitam, instituta, mores dénique omneis imitari coacti sunt. Ac præclarè quidem nostris rationibus tum fuisset consultum, optiméque in præsentia nobiscum ageretur, si quæ ab illis accepissemus, vel mediocriter probari, vel cum laude aliqua retineri possent: nam & maiores nostri illis meritam,debitámque gratiam iustis honoribus iam persoluissent,& nos tantorum beneficiorum magnitudinem,memoriámq; nominis illorum beneuolentia coleremus sempiterna.Quid enim veteres aut sæpius cogitare, aut libentiùs facere solebant,quàm acceptorum beneficiorum memores, gratósq; se omni tempore ostendere, & de se bene meritos iis honoribus ornare, qui tum æquales,tum posteros omneis ad virtutem illorum omni ardore,& animi contentione æmulandam excitaret? Sed,vt alia silentio præteream,quæ execranda,& detestabilia eædem illæ nationes multa nobis tradiderunt, & locus hic postulat, & necesse est de instituto illo dicere,quod qui sapientia,ingenio,& literis præstantes apud illas habebantur, nos persequi voluerunt in scriptis Aristotelicis intelligendis, & veteri Peripateticorum disciplina percipienda. Cùm enim docti illi homines trans Alpeis ex Aristotelis commentariis sententias quasdam selegissent, illáque summatim in volumina retulissent, atque ex assidua earum ipsarum lectione multum se profeciſse iactarent,nullam rationem faciliùs se inire posse existimarunt ad testimonium sui profectus dandum,quàm si iudicij sui nos quoque socios habuisse viderentur.Ergo tum authoritate,& gratia,tum minis, & tumultu, tum etiam armis obtinuerunt, vt nos eandem sectam,institutúmq; teneremus in cognoscendis Peripateticæ disciplinæ præceptis ex lectione librorum,in quos eiusmodi sententiæ inculcatæ essent.At cùm paulatim hæc discendi consuetudo intermitteretur,iidem illi,de quibus suprà dicebam,docti homines,tanquam mali medici,qui ad curandos ægrotos adhibiti sæpenumero in locum aduersæ tantùm rei, exitiabilem,ac mortiferam sufficiunt,instituerunt, vt de magna librorum Aristotelis copia,tres,quatuórve ad summũ in scholis explanarentur,quasi reliqui omnes, vel minus vtiles,vel non multum necessarij ad ordinem rerum, & descriptionem tam excellentis doctrinæ cognoscendam existimari deberent.Quod quidem institutũ,& consuetudo ita illustri gratia multis seculis recepta,ac retenta est,vt ad nostram vsq; memoriã ducta sit.Quocirca nullam vocẽ aut magnificentiorem,aut veriorẽ,aut præstantissimo pientissimóq; philosopho magis dignã edi posse arbitramur,quã eam,quæ ab omnibus hodie vsurpetur,philosophiã in libris nõ insistere, sed in rebus naturæ,libróq; superuacaneos esse:quæ tamẽsi aliquid veritatis prima speciẽ continere videtur,nunquam tamen mihi persuaserim præstantẽ vllum Peripateticũ esse posse sine omnibus ferè libris Peripateticis.Et hanc quidem causam esse putamus,cur nostræ ætatis homines fructu lectionis multorũ Aristotelis librorum careant,vt eius,quem ad Alexandrum de Mundo scripsit:in quo quidem

Philoso

Philosophus ille summus videtur mihi breuiter attigisse,quæ longiore præceptione in libris de naturali auscultatione,de cælo,de ortu,& interitu,de sublimibus,de transnaturalibus,posteà tractauit,nec aliquid prætermisisse ex iis,quæ de Deo vel dicenda essent,vel ab eius doctrina expectari possent, qui reliqua obscuritate suæ naturæ latitantia inuestigaturus foret, & propria,compositáque oratione, & artificio quodam admirabili,summáq; explanatione distincta, & suis, propriisq; præceptis instructa relinquere cogitaret. Atq; hunc ipsum librum non multò pòst scriptum fuisse suspicor,quàm præstantissimus Philosophus à Philippo rege doctor Alexandro filio acciretur. Voluit enim vt prima incunabula institutionis tanti regis hæc essent,regníque administrationem quasi ab hac lectione instituere t:quem Philosophum ego multa post secula secutus,tibi nunc primùm Fœderice principatum obtinẽti,eundem ipsum librum Latinè expressum misi. Nam cùm alij eximiũ tuum animum,& voluntatem honestissimo quoq; officio incensam,humanitatísq;, & fidei plenam verisimis,iustissimísq; laudibus ad cælum efferant,& simul voluptatem declarare studeant, quam ex virtute, & liberalitate capiunt tua, ego nihil priùs mihi faciendum putaui, quàm curare, vt nomen tuum cum præclarissimis veterum philosophorum monimentis coniunctum ad maiorẽ gloriam veterasceret,fama celebraretur,immortale esset,ornatissimísq; posteritatis iudiciis,& maximis omnium seculorum laudibus honestaretur:quam quidem rem aliqua ex parte nunc agi posse existimaui,si illud ipsum cum hoc de Mundo libro coniunctum author essem vt celebraretur,& ab omnibus iis coleretur,qui ingenuis studiis,atque optimis artibus delectantur.Sed tamen cùm Latinũ illum facerem,& propriã verborũ vim,scientiarũ grauitatẽ,cõcinnámq;,& aptã elocutionis,numerorúmq; circunscriptionẽ animaduerterẽ,& cætera,quæ ad cõmune Aristotelicæ dictionis genus pertinerẽt,nõ negligerẽ,ea suspicione sum perculsus, vt index authorẽ emẽtiretur:quoniã genus dicendi laxius esset,& liberius solutũ proflueret:quo in genere quia Peripateticis omnibus Theophrastus præstat,idcirco laudẽ rerũ scriptarum illi ipsi potiùs deferendã esse cõiiciebam,quã Aristoteli,cũ omnino quæ hîc exponerẽtur Peripateticæ disciplinæ authoritatẽ vbiq; sustinerent,& nihil discreparent ab iis,quæ Aristoteles alibi suis in libris confirmasset,& vt Peripatetica ab omnibus recepta essent,& cum laude disputantiũ hodie defenderẽtur, nisi tres ad summũ loci,quorũ vnus est,Mensum terræ aliter proponi,atq; secundo volumine de cælo tradetur. Alter originẽ Mundi Deo tribui,quod alienũ ab illius Philosophia esse censuerunt veteres Peripatetici. Tertius flatũ è terra mentẽ ita mouere,vt eam prouidam rerum futurarũ efficiat,quod quidẽ in Problematis docet ex atra bile fieri. Augebat suspicionem non parum Ammonius Hermeus non minùs Platonicæ philosophiæ constans defensor,quàm Aristotelicæ egregius amplificator. Is enim in præfatione,quam explanationibus Categoriarum prætexuit, scriptum reliquit,Peripateticos instituisse quærere an opus,quod ex Aristotele susciperent enarrandum,pro legitimo tanti philosophi opere habendũ esset,quoniam multi fuissent Aristoteles,ob eámq; rem incertum alíquãdo esse,vtrũ illius Aristotelis scripta essent,cui tantum honoris,& authoritatis tribuimus,an alterius : & eò quidem magis,quòd Eudemus Rhodius, & Phania,Theophrastúsq;, Eresij Aristoteicæ disciplinæ quasi alumni æmulatione præceptoris libros eiusdem argumenti scripserint,cuius Aristoteles iam antè multos cõposuerat. Aliam quoq; affert causam,quosdam nomen Aristotelis inscripsisse libris alienis,quòd intelligerent Ptolemæum Philadelphum studiosum librorũ Aristotelis,nec sumptu parcere vlla in re,quæ opus esset ad suam illam præclarissimam Bibliothecam monimentis

mentis tanti philosophi locupletandã:idcirco multos ad eum attulisse codices falsitituli. Hinc consuetudinem emanasse quærendi,germanine,& legitimi essent libri,qui pro Aristotelicis circunferrentur,an tanquã suppositítij ad alienam aggregarentur familiam.Præterea,extat opus de Mundo ab L.Apuleio conscriptum,in quod pleraque author ille se trãstulisse fatetur ab Aristotele & Theophrasto,quæ tamen in hoc,quod pro Aristotelico habetur,Græcè tractantur. Sed cùm viderẽ libros Rhetoricos,Epistolas,& reliqua omnia,quæ Aristoteles ad Alexandrũ scribit,copiosiùs,& apertiùs scribi,quàm alia,quæ seperatim ad aliquem non mittantur,& solere magna ex parte publicam opinionem sequi eorum,quæ nondum ille ex suæ philosophiæ decretis confirmasset, propterea iudicaui mensionem terræ aliter hîc proponi,& de fabricatione Mundi,spiritúque è terra exhalante,quo Pythia mente concitata oracula ederet,& reliqui eodem modo furentes futura vaticinarentur,diuersa ab iis exponi,quæ aliis libris,quos posteà ediderit,statuantur. Quòd si hæc parum valent ad probandum id, quod volumus, valebit saltem, id quod Christianorum sacerdotum decus,& lumen Philoponus Alexandrinus ait, consueuisse hunc diuinum Philosophum antè exponere,quæ communiter pro veris haberentur,vt quæ posteà seperatim ipse demonstrat,si cum illis facerẽt,& cõsentirent,reciperentur:sin minùs,repudiarẽtur.Idque ab eodẽ ipso factũ in disputatione de Loco,& de Accretione. Huc accedit,quod Ammonij verba eiusmodi non sunt,vt ex illis perspici possit qui Aristotelis, quíve Theophrasti libri sint, Quæ item ratio quadrabit si Apuleium quispiã dicat Aristotelẽ,& Theophrastũ sequi in explicanda sententia de Mundo,cùm ne ille quidẽ satis præfiniat,vtrius Philosophi,Aristotelísne,an Theophrasti opus illud sit,à quo ferè omnia,quæ in suum cõtulit,mutuetur.Sed morositatem eius generis quæstionũ Grammaticis relinquamus,cùm alij etiã in manibus sint libri,quorũ authores non satis certos habeamus,vt problemata,quæ sub Alexãdri Aphrodisiẽsis nomine diuulgata sunt, quæ tamen puto scribi ab Alexandro Tralliano medico,& inuentorum Platonis æmulo.Id,quod perspicere possumus tum ex dictione,quæ præfractior est,nec satis rotũda,tum ex sentẽtiis,quibus similes pleraque affert in opere,quo morborũ curationẽ docet,quibus corpora mẽbratim cõflictẽtur. Quinetiã ille ipse Philoponus in expositione librorum de ortu,& interitu,prodidit pleroque librũ de indiuiduis lineis ad Theophrastũ referre,qui tamẽ hodie pro Aristotelico vbique habetur. Verũ in Apuleio illud me fateor demirari,quòd cùm iis tẽporibus viueret,quibus Latina lingua natiua penè omnibus esset,& Bibliothecæ refertæ omni librorũ genere,qui antiquitatis memoriã continerent,tum in Italia,tum in prouinciis paterent,tam perperã Græca lingua sit vsus,& Latinè tam corruptè,ne dicam inquinatè,locutus videatur. Dices fortasse,id de industria homo cõsectabatur, vt ab vsitato sermone,& verbis cõmunibus abstineret:quod quidẽ si diceremus esse corruptè,& inquinatè loqui,merum cauillum esset : atque si in quampiam iustam reprehensionem hoc in genere incurrat,in eam iudicio,non voluntate deceptum incurrere:dignum etiã venia,si quando parum diligens sit Latinitatis obseruator, si plerunque ineptè verba pariat,si tanquã malus Stoicus non satis cõmodè imponat noua nouis rebus nomina,cùm apertè profiteatur se doctorẽ in Latinis literis discendis habuisse neminem. At quæ vnquam tam certæ poterunt afferri rationes, quæ nos coarguant asserenteis hominem Aristotelicæ Philosophiæ decreta non tenuisse? Hoc sanè cùm alibi plerunque declarauit,tum vbi multa huiusce libri capita Latinè reddit:nam vt alia cõplura tacitus prætereã loca,quæ vel cõmẽtitiis sensibus peruertit,vel oratione ab omni politiore elegantia abhorrenti expressit

presit, Aristoteles verbo etiã Græco, quod est πανυπέρτατον, sine cõtrouersia hoc significante, cælum summum, & maximè excelsum dixit, Apuleius immensum appinxit, périnde, ac ex Aristotelis disciplina sentire debeamus, cælum infinitæ magnitudinis esse. Quam sententiam idem ipse Philosophus primo libro de cælo confutauit, & longa disputatione falsam esse docuit. Reliquum est, Fœderice princeps, vt intelligas me in hoc præclaro commentario ad te mittendo, non maturiùs consilio meo, aut voluntati tuæ satisfeciſſe, propterea quòd codices tum formulis expressi, tum manu scripti, quos multos vel ex ipsa Græcia nuper allatos habuimus, ita multis mendis confusi, atque inuersi circunferebantur, vt ad rectam, verámque præstruendam lectionem nullum laborem, nullámque diligentiam sufficere experti fuissemus, nisi Andreas Naugerius quosdam certissimæ fidei, summæque vetustatis mihi ex Bessarionea Bibliotheca prompsisset. Est enim vir ille nobilitate, & humanitate, & virtute clarissimus, & mira ingenij, ac iudicij laude præditus, & disciplina exquisitarum literarum eruditissimarum: quarum virtutum gloria adductus Senatus Venetus hominem & Bibliothecæ præfecit, quam omni librorum genere instructissimam Bessario ei donarat, & honorem rerum suarum conscribendarum amplissimum decreuit. Qua quidem in re ita præclarè versatur, vt iam animo cernamus illum plerisque veterum hanc scribendi laudem aut erepturum, aut certè facturum, vt eam cõmunem cum illis habere possimus. Itaque gaudere tu etiam debes mirũ in modum Princeps clarissime, quòd cùm aliorum maiorum tuorum laudes, tum maxima præstantissimi, ac Fortissimi Imperatoris Francisci patris tui gesta scriptis huius excellentis Historici ornari, ac celebrari videbis. Fuerunt enim eiusmodi, vt existimem nullum in Italia locum esse, quem ille victoriis suis nõ illustrarit, & vestigia eximiæ suæ virtutis impresserit ad memoriã Italiæ sempiternã. Ergo legentur illius honores, imperia, exercitus, prouinciæ, victoriæ, triumphi, trophæa cùm Italici nominis perpetua gloria, atque ita legentur, vt speremus, vel potiùs prospiciamus, te ad illorum omniũ decus tuendum non aliter fore paratũ, atque eum decet, qui hunc natalium splẽdorem habeat, & in tanta gloria augenda vel se ipsum vincat. Enimuero adulescens es illustri ingenio, industria, gratia: ad labores item belli impiger, ad pericula fortis, ad vsum, & disciplinam peritus, ac consilia prudens: singulari etiam felicitate auitum, paternúmque principatum adeptus es, in eóque gerendo summa fortuna frueris, propterea quòd non solùm domesticam amplitudinem, & claritatem sustines, maiorémque grauitatem, gratiam, constantiam, & liberalitatem assequeris, verùm etiam Italiæ dignitatem defendis, exterorum regum societatẽ confirmas, gratiam, & amicitiam populorum omnium Christianorum auges. Quocirca virtutes illas Imperatorias maioribus quasi theatris propositas, & penè populareis, castris locum capere, exercitum instruere, expugnare vrbeis, aciem hostium profligare videris coniunxisse cum præclaris illis virtutum officiis, quæ possint domi principem admirandum facere, & præsentis temporis iudicio magnum, & expectatione reliqui temporis omni laude excellentem. Ac huiusce quidem animi, & consilij tute fructum capis immortalem, cùm videas ab regibus & populis Christianis ea tibi non petenti delata esse, quæ multis petentibus denegata fuerint, & agnoscas auitam omnium tuorum gloriam in te clariùs enitescere: quandoquidem intelligis te facilè posse illorum nomen, eximiásque laudes aut illustrioribus, aut certè ornatioribus iudiciis comprobatas ad infinitam posteritatem propagare. Quod sentire, prudentiæ tuæ est: facere, fortitudinis: sentire, & facere perfectæ etiam, cumulatæque tuæ virtutis. Vale.

IN

IN LIBRVM DE MVNDO, AD ALEXANDRVM EISAGOGE PER SIMONEM GRYNAEVM.

ὑπόθεσιν Græci vocant, cùm fusa partibus res, latéq; patẽs, in angustum redigitur, ac sub conspectum vnum omnis datur: quod fit, cùm singulorum tractatione missa, capita tantùm recensemus: rem in omnibus disciplinis scis quàm necessariam. Neq; enim singula nosse sat est, nisi quo modo, & qua necessitate inter se cohærent, ac totum illud quonam pacto efficiunt, videmus: quomodo in omni disputatione animus festinat, fines rei propositæ comprehendere, totámq; rationibus suis circunscribere volens. Sic enim natura fit, vt cùm omnia videris, videre cupias vniuersa: quasi tum tandem singula rectè cernãtur, cùm cernitur suo quisq; in loco. Prætereà vt in animante resulsa membra vim nullam habent, sic in cogitatis rebus, extra totius comparationem consideratæ partes, nihil sanè magnificum ad notitiam solidiorem afferũt. Itaq; sunt exempla disciplinarum omnium multa. Geographi regiones primùm singulas memorabilibus rebus omnibus, mox vniuersas præcipuis tantum insulis sub conspectum dant. Istic patriam quisq; suam, hîc & patriæ in terra, Mundóq; situm videt: tum quæ gentes, quàm cohæreant, quàm latè, & quàm maximè in partem habitetur. Atq; adeò sine totius cõsideratione percipi nihil potest, vt orbis terræ etiam per singula descriptio, nisi cęli situ coniuncto, inutilis fuerit. Ergo totam & terræ & cæli faciem coniunxerunt, vt quod præcipuum in ea re fuit, & quò festinabat animus, cuiusque in Mundo loci situs perfectè teneretur. Ac tum tandem terrarum comparatio inita fuit, vbi quem in vniuerso quæque haberent locum, constitisset. Eiusdem rationis hic libellus est, κόσμος scilicet naturæ rerum. Iuuabat, arbitror, postquam rimatus omnes Naturæ angulos scrupulosiore disputatione fuisset, ac de metallis, plantis, animalibus, elementis, & impressionibus, quas vocãt, sublimioribus, cælo item, terráque disseruisset, emensi laboris, itinerisque summam inire, & peregrinationem totam sub oculos ponere, quo suo iam quidque in loco cerneretur, ac reputatio quædam totius animo relinqueretur, vt posita Mundi medio, firmaráque pondere suo tellus, velut sinu genus omne animantium foueret, vt circunfusa maria, & rebus omnibus infusus aer Mundi spiritus, immensis inter cęlum, terrámque spatiis, campum nubibus, ventis, tonitruis, fulminibus, huiúsque generis rebus præbens, agitetur: vt æther incorruptibili natura, Mũdo corruptibili velut corpori cohærens, non solùm motu, sed vi tacita discurrentum per se globorum & facium, animet, vegerétque omnia. Libelli igitur dispositio sic habet: Est principio exordium, in quo philosophiæ, cui Mundi cõsiderationem omnem debemus, laus continetur: ab animi τῶν φυλοσοφόντων celsitudine, præclarisq; conatibus, & vera in hominum genus beneficentia, sumpta. Hinc propositio est, quatenus nunc quidẽ de omni Natura sit tractandum, & nuncupatio, hortatione ad philosophandum, & Alexandri laudibus mista. Pòst sequitur ipsum iam institutum, rerum Naturæ omnium nomenclatura, & recensio perpetua: nihil è tanta diuersitate, Mundóque rerum, quàm æstimationem tacitam legentum animis relinquens. Atq; hęc hactenus altera libelli totius pars est. Pars altera, mundi machinam quamque maximam, & vix vlla cogitatione humana concipiendum opus, opificis comparatione, in angustum iam redigit, & ab illius maiestate minutum reddit: docens, cùm tale sit, tantúmque nulla prorsus illius occupatione in summis æquè, & infimis rebus, vniuersum administrari.

Universidad de Deusto Biblioteca

LIBER DE MVNDO,

Ad Alexandrum Regem Macedoniæ, ex Aristotele in Latinum à Petro Alcyonio versus, contra L. Apuleij interpretationem.

PHilosophia sæpenumero, Alexander, visa est mihi res quædam sacra,& planè diuina, potissimùm in iis, quibus illa sola ad res contemplandas elata cognoscere studuit,quæ in illis verè haberentur.Cùmq; alij propter sublimitatem,& magnitudinem ab eadẽ ipsa re procul recederent, illa eiusmodi negotium nihil reformidauit, nec se ipsam rerum honestissimarum intelligentia indignam censuit: imò earum ipsarum disciplinam sibi ipsi cognitam,& in primis naturæ suæ consentaneam existimauit.Nam cùm minùs corpori liceret in cælestem emigrare sedem, & relicta terra ipsum cælum inspicere,quod olim dementes Aloidæ facere cogitarunt,animus post mentem beneficio Philosophiæ ducem sibi assumptam,per omnia transiit, peregréque profectus est: cúmque in viam quandam,ex qua nullam lassitudinem sensurus foret, ingressus esset,quę locorum interuallo plurimùm inter se discreta essent, cogitatione vna comprehendit.Ac paruo quidem, vt arbitror,negotio ea, quibus cum Naturæ cognatione tenebatur,nouit, & diuina mentis acie percepit, mortalibúsq; præsagiuit. Qua in re consultum omnibus voluit, quoad iisdem ipsis integrũ erat partem earum rerum liberius capere, quas pretiosas ipsa possideret. Ad misericordiam igitur inducere abiecti, demissique animi eorum,qui aut certi loci naturam, aut vnius vrbis situm,aut fluminis magnitudinem, aut montis amœnitatem accuratè nobis describãt. Quod nonnullos fecisse constat,memorię prodenteis tum Ossam, tum Nysam, tum specum Coryceum,& quamuis aliam rem nominatim, cùm rerum leuissimarum admiratione obstupefacti videantur,& nomine explicationis rei paruæ sibi plurimum sumãt,& arrogent.Quod quidem propterea iisdem vsu venit, quòd ad res omnino potiores contemplandas nunquàm se conuerterint, Mundi,inquam,& eorum,quæ in Mundo maxima sunt.Nam si,vt res ferebat,hæc obseruassent,nihil omnino studij in reliquis admirandis posuissent: imò hæc ipsa omnia leuia fuissent visa, & ad illorum præstantiam nulla penitus laude digna. Itaq; nos etiam ipsi hæc omnia scriptura persequemur, & quantum facultas tulerit, de iisdem ipsis vt de rebus diuinis, & planè sacris, disputabimus, id est de Natura, de positione, de motu rei cuiusque. Nam te vt ducem omnium longè præstantissimum decet, maximarum rerum commentarios euoluere, & præsidio philosophiæ munitum nihil,quod tenue sit,animo versare, sed eiusdem philosophiæ muneribus egregios dúntaxat honestare.

MVndus igitur,est coagmentatio ex cælo,terra,& reliquis rebus, quarum natura illis continetur. Sed aliter etiam nominari,exprimíque potest:Mundus, est rerum omnium ordo,ornataq; descriptio,quæ tum à Diis,tum per Deos custodiatur. Media eiusdem Mundi pars, cùm immota, & fixa quiescat, terræ vitæ datricis possessio facta est:quæ quidem hospitium,& cuiusq; animalium generis matrem se præbet. Infima pars vniuersa, & vsquequaque finita circunscribitur. Summa, quæ eadẽ Deorum domicilium pater,cælum est appellatũ: quod quidem diuinorum corporum habetur plenum, quæ sidera appellare consueuimus.Idem quoque sempiterno incitatum motu, vna in orbem circunuectione cum his omnibus absque intermissione replicatur. Cùm autem vniuersum cælum, & Mundus forma sit globosa,& perenni, perpetuáq; motione conuertatur,vt demonstrauimus, duo signa necessariò sunt,quæ omni motu carent, quæque è diuerso inter se constituta solida, & cõcreta quiescunt,globúmque substinent, velut ille qui in torno versatur: atque circum eadem signa vniuersus conuertitur Mundus. Itaque in orbem is circunflectitur,illáque vertices dicuntur:per quos si conceperimus directam lineam, quem nonnulli Axin vocant, dimetiens Mundi erit linea, quæ terram tenebit mediam, vertices autem extrema.Sed cùm duo hi vertices nullo motu cieantur,alter conspicuus semper,& illustris super caput est, qui itẽ ad septẽtriones Arcticus nominatur, alter Antarcticus, qui perpetuis terræ tenebris offusus ad Austrum spectat. Naturam cæli, & siderum αἰθέρα appellamus, non quia etiam si multo igni constet, possit αἴθεσθαι, hoc est ardere, vt nonnulli memoriæ prodiderunt, qui certè magno errore ducti rem talem commenti sunt, quæ plurimùm ab igni secreta sit, ac libera, verùm quod in orbem agitata videatur ἀειθεῖν, id est perpetuo cursu rapi,cùm & elementũ à quatuor reliquis diuersum habeatur, & nullam fati malignitatem subeat, résque diuina planè sit. Itaque siderum, quæ

comprehendũtur,alia fixa cum vniuerso torquentur cælo in iisdem recepta locis, quorũ orbis medius est,qui signifer vocatur,quíque obliquus,per partes tamen in duodecim signorum loca distributus per Solstitialem, Brumalémque circulum ambitur. Alia cùm vaga sint, profectò nec ad motum eadem celeritate,qua superiora,nec inter se similẽ agendum apta sunt,sed pro diuersitate orbium diuersum,vt aliud eorum propius,aliud excelsius,& sublimius exstat. Multitudinem quidem eorũ,quę fixa,ab omníque erratione libera sunt, nulla indagine consequi possumus: quanquã simplici totius cæli imagine motus conficiant suos,sed vaga,& errantia cùm summatim ad septem reducãtur, totidem assignantur orbibus,ita proximo ordine dispositis, vt altior semper humilioris magnitudinẽ excedat, & septem illa inter se contenta, omnia à globo,cui inerrantia adhærent, omnino comprehendantur.At orbis in quo versatur Phænon, qui etiam Saturnus dicitur,suo situ ei semper cõiungitur.Infra autem hunc Iouis,siue stella fertur, quæ Phaëthon vocatur. Huic verò proximum inferiorem orbem tenet Pyroeis,quæ stella Herculis, & Martis appellatur.Infra hãc Stilbon,quod numen Mercurij quidã vocant,cùm non desint qui Apollinis dicant.Hoc excipit Phosphoros, quam partim stellã Veneris,partim Iunonis nominant.Déinde Solis,citima Lunæ,quæ vsque in terram procumbit.Aethere tum diuina corpora,tum conuersionis constantia, & ordo continetur. Post ætheriam,eandémque diuinam nauram,quam rato niti ordine probauimus, & neque commutari, neque affici posse,succedit natura, quæ si vniuersitatem spectes,afficitur,& mutatur,&,vt rem complectar vniuersam,mortalis est, ipsiúsque fati vim sentit. Atq; huius ipsius prima habetur natura ea,quæ tenuis,ac flammulenta est, quæq; ab ætheria natura propter eius magnitudinẽ & in motu celeritatem fomites adipiscitur.In ea autem parte, quæ multo igni tenetur,& nullo ordine cohiberi dicitur, fulgores prosiliunt,flammę in morem iaculi euibrantur,& quæ trabes,& foueę,crinitæ dici solent,tum affixæ,tum plerunque restinctæ visuntur. Déinde aer suffunditur, qui quidẽ suapte natura multa caligine,& gelu afficitur, & ob motum splendorẽ simul,& ardorem contrahens magis splendescit, & tepescit. In hoc nimirum cùm facultate præditus sit patibili,& omnẽ in partem mutabili nubes coguntur,imbres,niues,pruinæ decidunt.Flatus ventorum,& vorticum,atque etiam tonitrua,fulgura, delapsus fulminum,& immensæ caliginis conglobationes sunt.Post hanc aeris naturã terra, & mare fixum quieuit.Terra vario stirpiũ,& animalium genere abundat,fontibúsque & fluuiis scatet, aliis quidem per terram sese volutantibus,aliis verò in mare prorumpentibus.Varietate item prædita est, quam infinita colorum genera, montésque in celsissima iuga elati,& syluæ materia, quæ altis radicibus nititur,densæ induxerũt,& vrbes amplificarunt, quas homo animalium omniũ longè sapientissimus in insulis,& continenti exædificauit.Frequens hominum sermo orbem terræ in insulas,& continentem diuidit: nec satis compertum habet vniuersum orbem vnã planè insulã esse, quæ mari circundetur, cui Atlantici nomen indiderunt. Verisimile autem est,multas quoq; alias sedere insulas,quæ longè cõtrariis obuersæ fretis,sitæ sint: aliæ quidem illa ipsa maiores, sed aliæ minores, quæ certè omnes ea vna excepta,nobis minimè visæ sunt. Quod enim nostri maris insulis, si cum his maribus comparetur,euenit, idem quoque orbi terræ,quem incolimus, si ad mare Atlanticum respicias,euenire affirmamus. Multæ etiam aliæ, præ vniuerso mari enumerantur insulæ.Quædam enim magnæ sunt,quæ vastis circunfundantur maribus.Vniuersa autem humoris vis, & natura per quosdam terrę specus exstãs,cùm quasi per formationem extulisset loca ea, quæ habitari dicimus, post spirabilẽ præcipuè naturam cõstat:postquam media maximè parte Mundi,terra vniuersa in infimo fixa,& cõpressa tum immota, tum inconcussa, stabilísque constitit. Et hoc quidem omne id est, quod in Mundo infimum vocamus.Cùm autẽ hæc quinq; elementa in totidem tractibus ad speciem rotundæ figuræ locentur, & semper maius capax minoris sit,terra aquæ,aqua aeris,aer ignis, ignis ætheris, vniuersum constituere Mundum: atque summam quidem partem,Deorum domicilium iudicarunt:infimam,animalium,quæ quotidiano ortu prodeant.Ac humens quidem huius pars ea est, quam fluuios,aquarum scaturigines, & maria vocare consueuimus: arida, quam tellurem, continentem,& insulas nominamus.Insulæ aliæ amplæ patent,qualem vniuersum terrarum orbem diximus:aliæ etiam multæ vastis circunfusæ maribus sitæ sunt:aliæ paruæ, quæ cùm interno mari sparsæ sint,nobis ex omni numero exstant. In his,quæ memoria dignæ sint, ponuntur,Sicilia, Sardinia, Corsica,Creta,Euboea,Cyprus, Lesbos: aliæ minores,quarum aliæ Sporades,aliæ Cyclades, aliæ diuersis vocãtur nominibus.Mare,quod extra habitabilem,& cultam terram patet,Atlanticum vocatur;& qui nos circunfluit,Oceanus,quíq; ad Occidentem angusto admodũ ore per columnas Herculis effusus in internum mare, quasi in portum, irrumpit:paulùm verò in latum exspatians refunditur vastus sinus mutuis complexibus iungens:& alibi per angustas fauces sese patefacit,alibi se iterum latius effundit.Principio igitur fama celebratur,ipsum à Columnis Herculis nauigantibus bipertitò sinuari dextrorsum,in Syrtes, quarum alteram magnam,alteram paruã dictitant:sinistrorsum non ita sese in sinum colligẽs tria maria constituit,Sardinium,Gallicum, Adriaticum, & post hæc Siculum,obliquum tamen:inde Creticum,cui parte alia iungitur Aegyptium,& Pamphylium,& Syriacum,alia Aegæum, & Myrtoon. Pontus tamẽ his ipsis opponitur in multas diffusus parteis, cuius quidem intimi recessus Mæotis vocãtur:sed pars,quæ ad Hellespontũ exterior fertur, in Propontida coit. Ad ortum item Solis Oceanus influens Indico, Persicóque sinu patefacto, & mari rubro proximo complexo sese aperit. In alterum verò cornu cùm per angustas,& proceras ceruices porrigatur,Hyrcano, Caspióq; terminato iterum latè expanditur.Id autem,quod vltra hoc est, altũ supra Mæotida paludẽ occupat locum. Dein modicè vltra Scythas,& Galliam,terram lambit eam,

quæ ad sinum Gallicum,& columnas Herculis exposita est,extra quas Oceanus ipse terras alluit:in quo quidem duæ amplissimæ insulæ cognomẽto Britannicæ sedent, Albion, & Ierna,quæ omnino superiorum magnitudinem excedũt,& vltra Galliam iacent:quibus quidem minores sunt, Taprobane vltra Indos orbi terrarũ obuersa,& Phebol: ita enim appellatur,in sinu Arabico sita. Item non paucæ,quãuis paruæ circum Britãnicas,& Hispaniam sunt, quæ orbem hunc terræ ambiunt, quam insulam iam diximus, cuius quidẽ latitudo parte continẽtis maxima paulò minus quadraginta millibus stadiorũ patet,vt memoriæ prodiderũt, qui de situ orbis accuratè scripserunt.Longitudo autem colligit circiter septuaginta millia stadiorum ad summũ.Diuiditur in Europã, Asiam, Africam. Europa ea intelligitur,cuius fines per ambitũ constituantur Herculis columnæ,atq; ponti recessus, & mare Hyrcanũ,per quod terra angusta in Pontum procurrit:nonnulli post eandẽ terram angustam Tanain fluuium statuerunt. Asia ab eadem terra angusta,& mari Hyrcano ad alterã angustam terram pertinet, quæ media inter sinũ Arabicum, & internum mare iacet: continetúrque ab eodem mari,& Oceano circùm alluente. Non desunt qui à Tanai ad ostia Nili fines Asiæ proferant. Africa ab angusta Arabiæ terra vsq; ad columnas Herculis protenditur:quidam à Nilo principium sumendum censent: & Aegypti partem, quæ Nili ostiis circunflua est, quidam iuris Asiæ, quidam Africæ faciũt,& alij eam pro insignibus habẽt insulis, alij semper finitimis contribuunt locis.Terræ,marisque natura,& situs, quem orbem terræ appellare cõsueuimus,ita propositus sit. Nũc scriptura persequemur quæ in eo memoratu digna existãt,quæque opera ei adscribantur,qua institutione necessaria summatim exponẽtur. Ex eodẽ igitur terrarum orbe duo halituũ genera assiduè in summũ aera efferuntur,quæ quidẽ tenuibus constant partibus,& omnino in aspectũ non veniunt, nisi quid eiusmodi ad Orientem habeatur.Talis enim generis halitus cùm per fluuios, & aquarum scatebras euehãtur,conspici possunt.Quæ ex terra respirat, sicca,& fumida est: quæ ex humore,huda,ac euaporosa.Ex hac concretæ redduntur nebulæ,rores,& gelu genera,nubes,imbres,aut nimbi, niues,grandines:ex sicca venti,& diuersa tempestatum genera,tonitrua,fulgurationes,accensi turbines,fulmina,& cætera, quæ cum hisce cognatione iungũtur. Nebula euaporosus quidã halitus est, vnde nulla mittatur aqua:quæ, inquam, nebula crassior aere constat,sed nube rarior, concrescit vel è raritate, quæ nubi initium dat,vel è reliqua eius parte. Aduersa illi statuitur serenitas,quæ quidẽ nihil aliud est,quã aer:omnes tum nebulæ,tum nubis expers. Ros, & humor è sudo, serenóque cælo, qui concretione sua tenui deferatur. Gelu, aqua vniuersa ex puro,serenóque cælo densata.Pruina,ros concretus.Roriptuina,ros dimidia parte congelatus. Nubes,euaporosa crassitudo,quæ cõtorta Imbris producẽdi vim habet. Imber gignitur ex cõpressu nubis amplioris. Differentiis totidem discrepat, quot attritus nubis,& cõfrictus:nam si leuis sit, tenueis admodum spargit guttas:sin vehemens,pleniores.Hæc humoris genera imbres vocãtur,nimbo quidem maiores,ita tamen, vt assiduæ per terram delatę contortiones adsint.Nix oritur per nubium coactarum percussum, quæ quidem à mutatione in aquã facta eliduntur.Spumosam,albámq; niuis naturam elisus facit: gelatus autem includit humoris,qui nondum effluxerit, aut raruerit, frigus inducit.Eadem nix si vehemẽs, & conferta decidat, niphetos dicitur. Grando gignitur per niuem decidentẽ conuersam, quæ pondus ex obstricto in velociorẽ delapsum ceperit. Pro magnitudine autem percussionum,quæ edantur,tum maiores,tum violentiores deturbantur. Et hæc quidem res ex humẽti aspiratione suapte natura decidere apta sunt,sed ex sicca ita à frigore impulsa,vt fluere possit, vẽtus erumpit.Et certè is nihil aliud est, quàm aer multus,& confertus,qui fluat. Atq; ille simul spiritus etiam dicitur. Spiritus item natura animata, & fœcunda nominatur, quæ in animalibus & stirpibus per omnia meat,de qua vt nũc verba faciamus,nulla præscribit necessitas.Vẽtos appellamus spiritus,qui in aere flant. Auras halitus, qui ex humore deferantur.Venti,qui ex huda terra spirant,Apogei dicuntur:qui ex sinibus,Encolpiæ. Qui ex fluuiis,& paludibus afflãt,proportione illis ipsis respondent. Qui autem per nubem diruptam oriuntur,& in se ipsos crassitudinem dissipant,procellæ vocãtur,vt Exhydrię,qui cum aqua post illam repentè dirupta inferuntur.Ab Oriente qui continentes afflant,Vulturni vocantur: Aquilones ab Septentrionibus,Fauonij ab occasu, Austri à meridie. Ex vulturnis Cæcias dicitur, qui quidẽ ab solstitiali ortus loco spirat, Subsolanus ab æquinoctialis,Vulturnus ab hyberni.Ex obuersis Fauoniis à solstitiali occasu Caurus mittitur, quẽ nõnulli Olympiã, nõnulli Iapyga nominant. Fauonius ab æquinoctiali,Africus ab hyberno.Ex Aquilonũ genere,qui Cæcian consequitur, Aquilo dicitur.Septentrionarius,qui à vertice dein per meridiem spirat.Thrascia,qui post Caurum: eundem nonnulli Cæcian vocant. Ex Austrorum genere Auster vocatur,qui quidem ex occulto nobis vertice illatus cum Septẽtrionario quasi colluctatur.Euronotus medius est inter Vulturnum,& Austrum:qui verò altera ex parte locum medium tenet inter Liba, & Noton, id est Africum, & Austrum,aliis pro Libanoto, aliis pro Libophœnice est.Ventorum etiam alij rectà spirant, quales sentiuntur,qui è directo antè flant:alij per flexus mittuntur,qualis Cæcias alij hyeme vigent, vt Austri: alij æstate,vt Etesiæ,qui commistione tenẽtur eorum,qui tum à septentrionibus ingruunt,tum Fauonijhabentur. Orinthiæ verni quidem sunt, sed Aquilonij genere. De vehementibus flatibus Categis est spiritus,qui supernè decumbat,& quidem repentè. Thyella, hoc est tempestas violentus est spiritus,qui repẽtino allidat motu. Lælaps,& Strobilus,qui de infima in summam vertitur partem, Anaphysema terræ quoq; spiritus est in excelsum sublatus per vaporem,qui vel ex alto, vel ex loco, qui discesserit,erumpit. At cùm circumactus magnopere torquetur, tum pro terrestri turbine accenso habetur. Qui autẽ spiritus in nube densa, & huda tortus, & foras per se cohærenteis nubium ob-

obstrictus discesserit,sonitũ magnum, & crepitum edit,quem tonitru dicunt, veluti aqua spiritus vehementer agitatus,qui in nube perfringẽda ignuerit,& coruscarit,fulgur dicitur. Quod quidẽ tametsi ante tonitru emicat, tamen post illud editur: quoniam id,quod auditur, ab eo, quod cernitur, suapte natura præuerti aptum est,cùm alterum vel è longinquo aspiciatur, alterũ post quam auribus admotum est,præsertim cùm id ipsum omnia celeritate præstet sua. Designo autem id, quod valdè igneum est, cùm id, quod magnopere flabile est, tardiùs,in ictu ad aures peruenit.Res igitur coruscans igni concepto per vim vsq; ad terrã decurrens fulmen vocatur.Quod si dimidia parte ignescat,& aliàs vehemens, & confertum demittatur, turbo accensus dicitur: si omnino igni calet, vortex. Atque horum quoduis in terram decumbens Sceptonnominatur. Fulmina, quæ similitudine, formáque ardenti sunt,Psoloenta dicuntur: quæ celeriter transcurrunt,Argete:Helicia,quæ specie linearum deferuntur:Scepta,quæcunque ad quippiam allidunt.Eorũ,quæ ex aere nobis obuersantur, vt strictim hæc attingantur,alia apparent,alia substant.Ad alterum genus pertinent Arquus,Virgæ,& reliqua id genus:ad alterum fulgores,stellæ, quæ aut transcurrunt, aut crines passos habent,& quæ his ipsis similia sunt. Arquus, est imago secti vel Solis,vel Lunæ in nube,quæ huda,& caua sit,& quæ ad visionem perpetuò extẽta, quasi in speculo aspiciatur per orbis complexum. Virga, est recta Arquus species.Corona item,species est splendoris, qui collucens ex sidere emicet. Differt ab Arquu, quòd is aduerso Sole, & Luna apparet, illa quòd nullũ non sidus redimat. Fulgor autem vniuersi ignis accensio est in aere.Fulgorum alij in iaculi moram euibrantur,alij certo loco fixi permanent.Iaculatio,est ignis ortus,cùm ex confrictu in aere incitetur,& imaginem longitudinis ob velocitatem reddat.Firmitas,est oblonga, absque impulsu intentio,& quasi sideris fluor: quòd si altera parte latior explicetur, Crinita vocatur.Fulgores alij sæpenumero diu quiescũt, alij continuò restinguuntur.Multa quoque alia imaginum genera licet aspicere,faces,trabes dolia,foueas,quæ omnia id genus appellationis sortiuntur ex eiusmodi rerum similitudine. Atque eorum alia ad Occidentem,alia ad Orientem,alia ad vtranque regionem spectantur.raro ad Septentriones, & Austrum,omnia tamen minus consistunt.Nihil enim tale firmum semper apparuisse literarũ monimẽtis testatum habemus. Quæ ad aerem pertinent hæc sunt.

Continet etiam terra in se ipsa multos fontes vt aquæ,ita spiritus,& ignis:quorũ alij sub terra conditi minùs videntur, cùm non pauci respirent, & flatus edant,vt in Lipara, Aetna, & Aeoli insulis: qui item fontes in morem amnium sæpe fluunt,& vel ignescens eiiciunt ferrum: nonnulli etiam sub terra iis proximi,ex quibus aqua scaturit,illos calefaciunt:& nunc tepidæ aquarũ scatebræ erumpũt, nunc feruentissimæ,nunc modicè temperatæ:atq; etiam per m[illegible]a spirituum genera plerisque in locis terræ ostia patefacta sunt, quorum quidem spirituum alij aduentanteis furore instigant, alij iam tolerare faciunt, alij vaticinari, vt in Delphis,& in Lebadia: alij ex toto conficiunt, & perdunt,vt in Phrygia. Accidit item sæpenumero, vt cognatus flatus modicè temperatus in abditos terræ meatus impulsus,& de propriis laribus dimotus multa quassarit loca.Nec minùs frequẽter magna copia extrinsecus coactus in terræ cauernis quasi implicitus,& exitu prohibitus, violẽter terram cõcussit,vt erũperet: quo in tẽpore id euenit, quod motum terræ appellare consueuimus. Itaq; alij in obliquum quatientes mucronatis angulis, Epiclintæ vocantur:alij sursum,& deorsum succutientes rectis angulis,quos Brastas appellant.Qui verò in cauis cõsidunt partibus,Chasmatiæ dicuntur:qui hiatus aperiunt,& terram discindunt,Rhectæ nominantur. Horum quidã halitus etiã emittunt,quidam saxa, quidã lutum, quidam non antè visos indicant fontes,quidam vna agitatione labefactant,& subuertunt:tales dicuntur Ostę.Quidam vibrãt in vtranq; partem inclinatione facta, & id, quod tremit quassatu, dirigunt. Tales Palmatiæ nominantur.Consternatio, quæ affertur,similis est tremoris.Terræ motus aliquãdo in mugitus conuertuntur, quotiescunq; terram quatiunt cum sono.Plerunq; etiam terra sine motu mugit, cùm spiritus ad motum ciendum satis non est:implicitus autẽ in ea non sine violẽto impetu frangitur.Spiritus item subeuntes in vnum corpus simul coalescunt opera humoris in terra abditi.Quædã in mari proportione cum illis ipsis cõsentiunt, vt hiatus, aut discessiones,& proluuies, quæ modò inundationem reuocant, modò effundunt.Quod in Helice,& Bura factum dicitur. Plerunq; etiam in mari ignis sufflat,fontes primùm scaturiunt,fluuij erumpunt,arbores enascuntur. Vortices aquarum ad proportionẽ flatus accommodantur:quorum alij medio in mari,alij in Euripis,alij in fretis aguntur.Multi etiam æstus, & aquarũ inundationes,& decessiones fieri dicuntur ad Lunæ cursum statis tẽporibus.Atq;,vt in summa rem proponã, operum similitudines non sine ratione excitãtur, elemẽtis inter se cõcretis in aere,terra,& mari.Ac per partes quidẽ ortus efficitur, & interitus inuehitur,cùm vniuersitas nec natiua, nec mortalis sit.

Atqui non defuerunt qui mirantur, quo modo si Mundus ex principiis contrariis compactus, & coagmentatus est,siccis, humidis,frigidis, calidis, iam pridem in interitum delapsus nõ sit. Perinde, ac si qui mirarentur,qua ratione ciuitas incolumi statu permaneat,quæ tamen cõstituta sit ex diuersis hominum generibus,egentiũ & diuitum, iuuenum & senum, imbecillium & valentũ, improborum & proborum.Sed ignorãt hoc maxima admiratione dignũ in ciuili concordia,quippe cùm hac in re ex multis vnus,ex dissimilibus similis efficitur status,vbi omniũ rerum natura,& fortuna adest. Ac fortè quidem Natura ad cõtraria miro fertur desiderio, atq; concentum ex his facit, non vt ex similibus, vt cùm marem fœminæ coniunxit, certè tum non vtriusq; sexus prolem ad cognatæ naturæ prolem aggregauit:imò non per cõtrarias res, sed per similes primam instituit conjunctionem. Ars item ad imitationem Naturæ sese componens hoc idem videtur præstare. Nam in pictura cùm naturæ coloris albi,nigri, lutei,rubri con-

funduntur, tabellæ propositis exemplaribus similes reddũtur. In musica cùm soni acuti, graues stabiles, breues diuersis in vocibus miscentur, vnus perficitur cõcentus. Grãmatice cùm ex literis partim vocalibus, partim mutis concretionem quandam effecisset, ab iisdem vniuersam deduxit artem. Atq; hoc idem est, quod etiam apud Heraclitum reperitur, qui obscuri cognomen meruit: Si inter se, inquit, crispa & recta, vtile & inutile, consonum & absonum cõiunxeris, ex vniuersis vnum, ex vno vniuersa prodibunt. Ita rerũ omnium constitutionem, cæli, inquam, & terræ, vniuersique Mundi concretionem principiorum maxime contrariorum vno exornauit, atque instruxit concentu. Vis enim quædam per omnia dimanans, & transiens siccitatem humori, calorem frigori, leue graui commistum, & rectum rotundo, terrámque omnem, mare, æthera, Solem, Lunam, & vniuersum exornauit cælũ, cùm Mundum fabricata esset ex diuersis, & nullo pacto immistilibus, aere, terra, igni, aqua, & imagine vna, quæ globos comprehendit. Atque etiam maximè cõtrarias naturas in eo ad mutuã coegit conuenientiã: & per hæc salutem peperit vniuerso. Cuius quidem causa est, elementorum consensio, & quasi mutua conspiratio. Huius autem æqua partitio, & quædã planè facultas, qua nihil aliud alio præstat. Grauia enim æquale habẽt renisum leuium, & calida aliorũ, quando Natura exemplo maiorum doceat æquabilitatem ad conseruandam concordiã mirabiliter esse accommodatam. Concordia verò est omnium parentis, atque adeò pulcherrimi Mundi. Et quænam, quæso, natura præstantior hac fuerit, si partem dederis, illius nimirum pars erit. Id autem quod pulchrum est, totum illius cognomine est, atque id, quod disposítum, & constans habetur, ab ipso Mundo ornari dicitur. Quid item singulare vnquam poterit æquari cælesti ordini, & volubilitati? cùm sidera, & Sol, & Luna conuertantur exactissima norma de alio in aliud seculum. Quæ enim vnquam talis erit certa constantia, qualẽ pulchra tempora, eadémque rerum omnium procreatricia seruant? certo ordine æstatem, hyemem, nocteis, diésque in exitum mensis, & anni reuocantia. Quinetiam ipse ille Mundus amplitudine est summus, motu incitatissimus, splendore fulgentissimus, nec vetustescens, nec occidens vnquam. Idem genera animalium aquatilium, pedestriũ, & volucrium distinxit, & sui ipsius conuersionibus viuendi tempora præscripsit. Huius quidem beneficio vniuersa animalia tum spirant, tum animantur. Huius est, quòd rerum nouitates admirationem parientis rato, certóque ordine perficiantur. Cùm verò cuiusque generis venti agitent, & cælitus flumina decidant, & rapidę tempestates effundantur, ac propterea hudum exprimatur, igneum emicet, ac diffletur, nimirum Mundus vniuersum ipsum inter sese consentire facit, & rectè omnia constituit. Terra multiplici satorum genere virens, & scatebris aquarum affluẽs, & vestigiis animalium pressa certis temporibus omnia procreando, alendo, & suscipiẽdo, & infinita rerum genera, & opera producendo, Naturã nihil vetustescentẽ æquè custodit, quanquã terræ motionibus concutiatur, & profluuie obruatur, & per partes exuratur. Constat enim hæc omnia ab honesta re, & bona emanantia, salutem ei præstare sempiternam: atq; cùm eadem ipsa terra concutitur, spiritus illapsi excurrunt, per dirupta, & hiantia loca exhalãtes, vt paulò antè memorauimus. Pluuiis item aquis munda facta, quicquid pestilens est, eluitur. Auris etiam afflata, partes, quæ abditiores sunt, quæque supra eam exitant, puriores euadunt, & integriores. Atqui flammæ etiam id, quod multo gelu coactum est, plenum reddunt. Gelu autem genera flammas remittunt, & per partes alia gignuntur, alia virẽt, alia occidunt. Et rerum quidem ortus ipsos adstringunt occasus, occasus autem ortus leuiores efficiunt: vna verò ex omnibus parta salus propagatur, cùm res illæ aduerso, eodémque mutuo conatu conflictentur, & modò superantes, modò superatæ vniuersum in omniũ seculorũ posteritatem ab interitu vindicent. Reliquum est, vt summatim disseramus de causa, quæ omnia continet, eadem disputandi ratione seruata, quam in aliis secuti sumus. Nam quasi flagitium esset in disputatione rerum Mundi, non accurata quidẽ, sed tanquam disciplina per formulam tradita, præterire id, quod summum in Mundo habetur. Itaq; vetus fama est, & quidẽ hæreditaria mortaliũ omnium, vniuersa à Deo, & per Deum nobis esse constituta. Nec verò vlla natura per se sufficit orbata salute, quã illeferat. Quapropter veteres nonnulli adducti sunt, vt dicerent hæc omnia Deorum esse plena, id est quæ oculis obuersantur, quę fama, & auditione accipiuntur, quæ dénique omni alio sensu comprehenduntur, cùm verba eiusmodi accõmodent, quæ diuinæ quidem potestati conueniant, sed ab illius natura longè aliena sint. Deus enim sine dubio seruator omnium est, & parens eorum, quæ in Mundo conficiantur: non quòd labores sustineat, qualeis animal, quod quidem in opere versatur, & déinde labore deficit: sed quòd viribus vtatur indefessis, quarum beneficio assequitur, quæ procul etiam amandata videantur. Itaque ipse ille Deus summam, & principem adeptus est sedem, atq; ob eam rem sublimis appellationem meruit, residétque, vt poeta ait, summo in vertice vniuersi cæli. Proximum corpus virtute eiusdem in primis fruitur: déinde id, quod consequitur: eadémque dispositionis ratio in omnibus vsque ad nostra labefactuatur. Quocirca terra, & quæ in terra habentur, cùm maximè distendo diuinæ vtilitatis gratia, infirma, & nulla conciliatione, aut societate coniuncta sunt: imò verò multis in perturbationibus versari videntur. Sed tamẽ quatenus diuinum numen ad omnia transire aptum est, & nostra æquè succedunt: quæ autem supra nos continentur pro ratione propinquitatis, aut longinquitatis illius maiorem, aut minorem capiunt vtilitatem. Itaque rectius est iudicare, quod etiam conueniens, & Deo maximè decorum intelligitur, in cælo virtutẽ esse constitutam, & plurimum remotis, vt vno verbo rem absoluam, & omnibus in vniuersum salutem afferre, quàm penetrare, & cò frequenter accedere, vbi nec honestè, nec liberaliter ipsa per se conficeret, quæ apud nos essent. Hoc etiam minùs conuenit hominum duci, vt vilissimo cuique negotii confic

conficiendo præsit exercitus, inquam, Imperatori, vel ciuitatis principi, vel patrifamiliãs, cùm oportuerit stragulum illigare, & alio sordidiore fungi munere. Quod etiam in locis, quæ Imperio magni Persarum regis parent, non vilissimũ aliquod mãcipium fecerit: sed proponatur augusta, vt referũt, species Cambysæ, vel Xerxæ, vel Darei, quæ ad summam venerandæ maiestatis amplitudinem ornata sit. Nam fama celebrantur illi vel in Susis, vel in Egbatanis cõmorari nemini visi, admirandam quandam regiam incolentes, quæ quidẽ auro sit illustris, & electro, ac ebore fulgeat: nec desint fores multæ, & cõtinuæ: vestibula item magno passuum numero inter se disiuncta, valuis æneis, magnísq; parietibus firmãtur. Atque hunc apparatum extrà ornatioré reddunt primores homines, magna florentes existimatione: quorum alij ipsum regẽ stipant, vt satellites, & ministri: alij septorum custodes, ianitores, & exploratores dicuntur, ita vt rex ipse dominus, & Deus appellatus omnia videat, omnia audiat. Præter hos alij constituuntur Quæstores, vel Diribitores potius, Prę fecti bellorum, ac venationum, & qui præsunt accipiendis muneribus, quíq; reliqua curant negotia, vt vsus postulat. Vniuersum autem Imperium Asiæ, ab Occidente Hellespõto, ab Oriente Indis terminatum, gerendum susceperunt duces, præsides, reges, serui magni regis, qui à pedibus de die sunt, exploratores, nuntij, excubatores, specularũ custodes. Talis est Mundus, potissimũ quotiescunq; è speculis vicissim ignem alij aliis efferunt ex vltimis Imperij finibus vsq; ad Sus, & Egbatana, vt eodem die rex omnia, quæ in Asia gerantur, cognoscat. Ac propterea existimare debemus, magni regis præstantiã, ad omnia continẽtis Dei maiestatem tantò minus perfectam esse, quantò illa est, si conferatur cum imbecillo, & nequissimo homine. Quapropter si nihil ad decus eius pertineret se Xerxen videri, & omnia præstare, & quæcunque voluerit conficere, rebúsque gerendis præesse, multò magis illiberale hoc ipsi Deo fuerit: imò grauius, & decentius existimabimus, ipsum constitutũ esse summo in loco, & virtutẽ eius per vniuersum orbem diffundi, Solem & Lunam versare, & cęlum totum conuertere, authorémque esse salutis rerum, quæ terra contineantur. Nihil enim opus est illi excogitatis machinationibus, & aliorum ministerio, quod tamen nostri ordinis principibus euenit: qui quidem propter imbecillitatem viriũ, multorum desiderant auxilia. Imò verò id ipsum maximè diuinum erat, vt commodè, simplicíque motu multiplicia rerum genera perficeret. Nos secus, quàm magnorum operum artifices, qui vnius instrumenti impulsu multa, variáque opera dissoluunt. Ita etiam qui chordis ductis rerum imagines diuersas ante oculos ponunt, postquã vnam duxerint chordam, faciunt vt & ceruices animalis, & manus, & humeri, & oculi moueantur: interdum etiam vniuersi corporis partes apta moderatione idé præstant. Nec aliter natura diuina de simplici quodam [illegible] primæ motu virtutem proximis largitur, atq; [illegible] rerum ad remotiora, quoad per vniuersum transeat. Aliud enim ab alio motum, & hoc rursus aliud videtur agitare cum Mundo. Et cùm omnia suo quodq; apparatu instructum opere fungantur, non vna, eadémque via ad id patet omnibus, sed diuersa, & aliquãdo contraria. Atqui cùm prima admodum ciendum quasi remissio præstaretur, velut si ex vase simul aut pilã, aut tesseram, aut conum, aut cylindrũ eieceris, nimirum quoduis eorum pro forma, qua conditum est, mouebitur: aut sanè si pariter aquatile animal, aut terrestre, aut volucre, ex sinu effuderis, certè perspicuũ omnibus erit, natatile saltando in suũ contendere locum: terrestre suos mores, & leges serpendo sequi: aerium ex terra sublatũ volatu præpes abire, cùm princeps causa cuiq; generi propriã, & suam reddat felicitatẽ. Eadem vel in Mundo probatur ratio. Cùm enim simplex vniuersi cæli conuersio die atq; nocte terminetur, diuersę omnium rerum traiectiones conficiuntur. Et quanuis vnius globi complexu contineantur, alia tamen celeriùs, alia tardiùs mouentur pro magnitudine interuallorũ, & sui cuiusque habitus. Luna enim mense accretionem susciplens, & diminutionem, ad defectum perpetiens proprium lustrat orbem: Sol anno vertente. Phosphoros, id est Lucifer, & qui Mercurius dicitur, pari Solis tempore cursus conficiunt suos: illorum spatio Pyroeis duplo maiore: huius ipsius Iupiter secuplo: inferioris autem Saturnus summus duplo semis. Sed cùm vnus fiat concentus ex omnibus, quæ in cælo concinunt, & concurrunt, ex vno constituitur, & in vnum desinit. Vniuersum autem rectè κόσμον, hoc est ornatum, non ἀκοσμίαν, hoc est ornatus defectum appellaueris. Et quemadmodum in canentium cõuentibus, cùm præcentor auspicatur, conuentus omnis concinit virorum, & fœminarũ diuersis vocibus, acutis, & grauibus, quæ suauem vnum, & modulatum pariãt sonum: ita de Deo, qui vniuersi procurationem habet, sentiendum est. Sidera enim, & vniuersum cælum perpetuo motu conuertitur ab eo, qui princeps omnium suo nomine appellatur ex motu, quem instituit. Verùm Sol omnia cernens duos ingressus persequitur, altero diei, & noctis tempora prę stituẽs ortu, & occasu, altero quatuor anni tempora reuocans: vltro quidem septentrionalis proficiscẽs, sed retrò australis. Imbres pro tempore oriuntur, & venti, & rores concrescunt, atque etiam opera cõficiuntur in partibus omnibus Mundum continentibus ob principem generationis causam. Hęc sequuntur fluuiorum eruptiones, maris tumores, arborum pullulationes, fructuum maturitates, animalium semina, nutricatio omniũ, actio vigor, & diminutio, cùm & suus cuiusq; habitus, & præparatio ad id, vt diximus, adiumentum afferat maximũ. Itaq; cùm omnium author, & dux, qui quidem sola ratione cernitur, signum dederit naturę, quæ inter cælum, & terram defertur, vniuersa tum in orbibus, tum in finibus suis motu cietur perpetuo, nunc sese occultans, nunc sese aperiens infinitis rerum generibus derectis, & iterum obtectis, quæ quidem ab vno emanarunt principio. Quod factum non dissimile est iis, quæ belli tempore accidere solent. Vt enim classicum quis cecinerit, militum alius, percepto sono, scutum capit, alius thorace vestitur, alius ocreis, vel galea, vel amplo balteo se munit, alius equo aptat fræna,

alius currum conscendit, alius signũ ex tessera dat. Iam verò qui turmæ præest, confestim ad eam se confert, qui instruendo ordini, munus obit suum. Eques ad cornu procedit, leuis armaturæ miles ad suum contendit locum. Omnia in vnius legati potestate sunt, quæ tamen ex præscripto Imperatoris, penes quem summa rei est, administrantur. Eodem sanè modo de vniuerso cogitandum est: nam cùm omnia ab vna vi dirigantur, quæ cuique præcipua sunt, & propria cõficiuntur: atq; eadem ipsa vis nec apparet, nec sui videndi copiam facit, quod quidem nec illam, quin agat, impedit, nec assensionem nostrã ab ea ipsa re cohibet. Anima enim, cuius beneficio viuimus, & vrbes, & domos possidemus, quanquàm sub aspectum non cadat, officiis tamen sese aspiciendam præbet, cùm omnia vitæ ornamenta ab ea excogitata, & dispositasint, & mirabiliter contineantur. Terræ arationes, & sationes, artis commenta, & ruandarum legum ratio, Reipublicæ decora, populi gesta, longinqua bella, pax. Hæc de Deo etiam cogitanda sunt: qui quidem viribus acerrimus est, specie eximius, vita immortalis, virtute præstantissimus. Quare cùm vniuersæ mortali naturæ minùs cernatur, ex ipsis nimirum operibus satis perspicitur. Nam omnes aeris, terræ, aquæ res, Dei opera dicere poteris: Dei, inquam, qui Mundum continet, ex quo, vt Naturæ interpres Empedocles cecinit,

Omnia, quæ fuerant, quæ sunt, quæque ipsa sequentur,
Plantarũ genus, atq; hominũ generosa propago,
Atque feræ, volucres, pisces in fluctibus alti.

Videtur etiam optimè, quanquàm parua sit res, Mundus comparari posse cum lapillis, qui vmbilici dicuntur in fornicibus: hi enim medij collocati, si vtriusque partis dispositionem consideres, quodam quasi concentu, & ordine omnem fornicis faciem seruant immotam. Fertur etiã statuarius Phidia cùm in arce Athenarum simulacrum Palladis dicaturus esset in medio clypeo suã ipsius faciem effinxisse, & tam exacto, abstrusóq; artificio in statuam inclusisse, & conformasse, vt si quis eam eradere, tolleréque voluisset, vniuersum statuæ habitum necessariò peruersurus, & labefacturus esset. Hac eadẽ ratione Deus in Mundo est, cùm rerum omnium concentum contineat, earúmq; ipsarum salutem præstet, sed non medius est, vbi terra, & turbidus iste locus, verùm summus præest, & purus in puro consistit loco, quem ritè οὐρανὸν, hoc est, cælum appellamus: οὐρανὸν, inquam, quod supra ὄρεα, id est montes exsistat. Olympon, quia totus splendeat, & omnis nubis, ac inordinatæ motionis expers sit: non tamẽ apud nos per tempestates, & ventorum vim eiusmodi habetur, id, quod etiam de re superiore Poeta Homerus inquit,

Apparet Diuũm numen, sedésque quietæ,
Quas neq; concutiunt venti, nec nubila nimbis
Aspergunt, neque nix acri concreta pruina
Cana cadens violat, semperq; innubilus æther
Integit, & largo diffusus lumine ridet.

Adstipulantur etiam viuentes omnes, quippe qui Deo summum attribuant locum. Omnes enim deprecaturi ad cælũ manus tollimus. Rectè etiam hac ipsa ratione illud pronuntiatum est,

Iuppiter obtinuit cælum altis nubibus exstans.

Propterea quæ præstantissima etiam sensibus obuersantur, eundem tenent locum, Sidera, Sol, & Luna. Cælestia enim sola perpetuum, suúmque seruantia ordinem magno ornatu dispositasunt, & nunquàm variantur: cuius quidem naturæ terrena expertia agnoscuntur, quandoquidem hæc omnia cùm facilè mutentur, magnopere variantur, & affi ciuntur. Nam violenti motus non pauca terræ loca interruperunt, discederéq; fecerunt. Imbrium etiam vis repentè effusa profluuiẽ egit. Fluctuum cursus, & recursus plerunque continentem mare, & mare continentem reddiderunt. Tempestates, & vortices aliquando vrbes totas euerterunt. Exustiones, & flammæ aliæ cælitus antè delapsæ, vt aiunt Phaetontis tempore, ad occidentem Solem regiones totas combusserunt: aliæ ab occidente ex ipsa terra eruperunt, vt in Aetna, fornacibus diruptis, quæ per terram more magni lapidis deuolutæ sunt. Quo in periculo pium genus hominũ, quod egregiè diuinum coluit numen, magnos suæ pietatis fructus percepit. Nam ab impetu illæsi relicti sunt, quoniam parentes senectute affectos humeris gestassent suis, illósq; incolumeis præstitissent. Cùm autem præter illos tanquam ignis flumen laberetur, diuisum est, & rem vnam huc, alteram illuc conuertit, atque iuuenes vnà cum parentibus illæsos, tutósque præstitit. Ad summam, quod in naui gubernator, in curru auriga, in choro præcentor, in ciuitate lex, in exercitu Imperator, hoc idem in Mundo est Deus: nisi quòd illis ipsis principatus laboriosus, perturbatus, & anxius est, Deo autem expers omnis mœstitiæ, laboris, nullámq; corpori afferens imbecillitatem. Nam cùm in re immobili collocetur, omnia quò vult mouet, arbitratúque suo in diuersis rerum generibus, & naturis versat, vt in ciuitate lex, quæ quidem cùm in animis hominum, qui eam seruant, sit immobilis, omnem Rempublicam temperat, & moderatur: eámque seruaturi magistratus in suggestus prodeunt, legum conditores sua conscendunt tribunalia, concionatores, & consiliarij in accommodatum veniunt consessum. Alius in Prytaneum cõtendit, vt victus quotidiani copias accipiat, alius ad iudices, vt se defendat, alius in vincula coniicitur, vt pereat. Epulę quoque dantur statis temporibus, & annui celebrantur conuentus, Diis sacra obeuntur, cultus in Heroas, & inferiæ Manibus dantur. Atque cùm alia ab aliis vel ex vnius iussu, vel ex constanti libertate obeantur, quæ rectè instituta sunt, conseruantur:

Vrbes simul suffitibus totæ scatent,
Simúlque cantu personant, & luctibus.

Ita existimandum de magna vrbe: de Mundo hoc loquor. Deus enim lex est æquabiliter in nos fusa, nec correctionem, nec transpositionem vllam recipiens, præstantior, & firmior iis omnibus, vt existimo, quæ in tabulis descriptæ contineantur. Cùm autem extra omnem motum, & quidem rectè, ducis fungatur officio, totus cæli ac terræ moderator in opere est, qui etiam in nostras omneis per sua semina, quæ in stirpes, & animalia cõmuter, & separatim effundit, partitus est. Vites enim & palmæ, persæ, dulces ficus, & oleę, vt poeta ait, & illa

illa omnino, quæ tametsi steriles viuunt, alios tamen ex se præbent vsus, plantani, pini, buxi, &

Quales alnus, populus, & bene odora cupressus.

Item quæ autumno suaueis ferunt fructus, cum aliàs ægrè seruari possint,

Punica, tũ pyrus, & malus pulcherrima fructu.

Animalium alia fera, alia cicura sunt, alia in aere, alia in terra, alia in aqua pascentia gignuntur, & virent, & occidũt diuinis parentia decretis: nam serpentile quoque per terram pascitur, vt ait Heraclitus. Cùm autem sit vnus, multis signatur nominibus, quippe qui nomina sortiatur ex ipsis operibus, quibus maximè viget. Vocant ipsum ζῆνα, hoc est, viuificum, & δία, hoc est, Iouem, alternis vrentes nominibus, vt vel eum designemus, per quem viuamus. Saturni, temporisque appellatio eidem ipsi redditur, quòd ex seculo sine carente in aliud regat. Præses fulgurum, tonitruum, sereni, sudíque cæli, æthæris, fulminum, imbrium, fructuum, vrbium, diei natalis, valli, concordiæ, patriæ, societatis, amicitiæ, hospitalitatis, militiæ, tropæorum, expiationis, astutę insectationis, placationis, lepõris, partim ab iis vocatur, partim ab eorum ipsorum communione, quod etiam poetæ canunt. Rectè quoque dicitur salutis, & libertatis author, & vt generatim rem proponam, cælestis, & terrenus vniuersæ naturę, ac fortunæ cognominis est: quippe cùm author sit rerum omniũ. Quapropter quæ in carmine apud Orpheum sunt, admodum scitè referuntur. Nec verò putauerim aliud necessitatem dici debere, quàm hunc ipsum, immobilem, inquam, statum. Himarmenen vocant, id est fatum, ab εἴρειν, hoc est, connectere, & procedere, sine impedimento. Pepromenen à περατοῦν, id est, circunscribi omnia: & quia nihil in rerum natura sit, quod in infinitum excurrat. Mœran, id est, parcam, à μεμερίσθαι hoc est partitam esse. Nemesin, a facta vnicuiq; dianemesi, id est, distributione. Adrastiam, quia causa sit immutabilis secundum naturam. Aesan dicunt, vt ἀεὶ ὄσαν, hoc est, semper stantem obtinentem suum. Parcæ item pensa in hoc nent: liquidem tres enumerantur pro ratione temporum partitæ. Pensi enim fusus modò perfectus, modò perficiendus est, modò versatur. Dispositæ sunt per tempora, vt præterito vna adscribatur, quæ Atropos dicitur, quoniam præterita omnia incõmutabilia sunt. Futuro Lachesis: omnia enim naturali terminantur exitu. Instanti Clothò, quippe quæ conficiat, & sua cuique neat. Filum autem rectè, & ordine ducitur. Hæc omnia nihil aliud sunt, nisi Deus, vt apud Platonem est diuinitus scriptum. Itaque Deus, vt veteri fama celebratur, cùm principium, finem, & media rerum omnium teneat, rectà penetrat, secundùm naturam ingrediens. Ad illum ipsum comes adiuncta est Vltio, quæ diuinæ legis præuaricatores vindicat: cuius sanè qui beatus, & felix futurus est, iam inde à primis vitæ rudimentis particeps fuit.

LIBRI DE MVNDO FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IN MECHANICA
EISAGOGE, PER ANGELVM POLITIANVM.

MECHANICAE quidem, vt Heron, Pappúsque declarant, altera pars rationalis est, quæ numerorũ, mensurarum, siderum, naturaéque rationibus perficitur: altera χειρεργικὴ, cui vel maximè artes, illæ, æraria, ædificatoria, materiaria, pictoriáque adminiculantur. Huius autem partes mãganaria, per quam pondera immania, minima vi tolluntur in altum: μηχανοποιητικὴ, quæ facilè aquas antliis extrahit: ὀργανοποιϊκὴ, quæ bellis accommoda instrumẽta fabricatur, arietes, testudines, turres ambulatorias, helepolis, sambucas, exostras, tollenones, & quæcunq; Græco vocabulo πολιορκητικὰ vocantur, tormentorúmque varia genera, quæ libris Athenæi, Bitonis, Heronis, Pappi, Philonis, Apollodoríque continentur, vt Latinos omiserim. Mox & quæ θαυματοργικὴ, cuius exempla sunt hydraulica organa, quæque per se ventorum flatu resonant, & quod vas δικαιόματον vocabant: & quod voces auium variarum exprimit: & quod indidem merum mox dilutum vinum, mox aquam calidam, mox frigidam, copiosam, tenuémque vicissim funditat: & siphones extinguendis incendiis, & medicinales cucurbitulæ sine ministerio cutem prehendentes, & pilæ sponte saltantes, & lucerna suas ipsa producens stupas, & animal, quod à structore, dum secatur in mensa, bibit interim, crepitúque suo quodam, & voce sitientis repræsentat imaginem: milléque alia id genus, quæ breuitatis studio præterimus. Hæc igitur vt in capita quædam conferantur, aut ponderibus vtitur, & spiritu. quorum præponderatio mouet, æquilibrium sistit, sicuti etiam Timæus definit: aut neruis, & funiculis animatos quasi tractus, ac motus imitatur: aut circa illa, quæ subnatent aquis: aut item circa aquarum vertitur horologia: quorum quidem generum primum docet in Pneumaticis Heron, alterum idem in Automatis & Zygiis, quartum rursus in Hydriis, tertiũ verò in Ochumenis Archimedes. Est in eadem Mechanicæ serie, quæ centrobarica pars dicitur, ex qua reliquæ pendere dicuntur, & sphæropœia: qualis illa Archimedea, Claudiani laudata versibus. Suppeditat eadem architecturæ quoque scansorias, tractiles, & spiritales machinas.

ARISTOT

ARISTOTELIS
Stagiritæ Quæstiones Mechanicæ,

Nicolao Leoniceno Interprete.

MIRACVLO sunt ea quidem, quæ Natura contingunt, quorum ignorantur causæ: illa verò, quæ præter Naturam, quæcunque ad hominum vtilitatem arte fiunt. In multis enim Natura ei, quod nobis vsui esse potest, contrarium facit. Natura etenim eundẽ semper habet modum, & simpliciter: vtile autem multifariàm commutatur. Quando igitur quippiam præter Naturam oportuerit facere, difficultate sua hæsitationem præstat, artéque indiget. Quam ob rem eam artis partem, quæ huiusmodi succurrit difficultatibus, mechanicam appellamus. Quemadmodum enim Antipho scribit poeta, sic se res habet. Arte enim superamus ea, à quibus Natura vincimur. Huiusmodi autem sunt, in quibus & minora superant maiora, & quæcunq; momentum paruum habent, magna mouent pondera: & omnia ferè illa, quæ mechanica nuncupamus problemata. Sunt autem hæc neque naturalibus omnino quæstionibus eadem, neque seiugata valde: verùm mathematicarum cõtemplationum, naturaliúmque communia.

De numero autem eorum, quæ hoc in genere dubitantur, illa esse dicuntur, quæ circa vectem fiunt. Absurdum enim esse videtur, magnum moueri pondus ab exigua virtute, cum pluri præsertim pondere. Quod enim sine vecte quispiam mouere non potest, idipsum ponderis citiùs mouet vectis ad illud pondus adiungens. Omnium autem huiusmodi causæ principium habet circulus. Ist[illegible] verò ratione contingit: ex admirabili etenim mirandum accidere quippiam, non est absurdum. Maximè autem e[illegible]admirandum, simul contraria fieri. Circulus verò ex huiusmodi est constitutus. Statim enim ex commoto effectus est, & manente, quorum natura ad se inuicem est contraria. Quam ob rem isthæc cernentes minùs admirari conuenit contingentes in illo contrarietates. In primis enim lineæ illi, quæ circuli orbem amplectitur, nullam habenti latitudinem, contraria quodammodo inesse apparent, concauum scilicet, & curuum. Hæc autem eo à se inuicem distant modo, quo magnum & paruum. Illorum etenim medium est æquale: horum verò rectum. Quapropter cùm ad se inuicem commu[illegible]r, illa quidem priùs æqualia fieri necesse est, quàm extremorum vtrumlibet: lineam verò, rectam, quando ex curua concaua, aut ex huiusmodi rursum curua fit, & circularis. Vnum quidem igitur isthuc absurdum inest circulo. Alterum autem, quod simul contrariis mouetur motionibus: simul enim ad anteriorem mouetur locum, & ad posteriorem. Et ea, quæ circulum describit, linea, eodem se habet modo. Ex quo enim incipit loco illius extremum, ad eundem rursus redit: illa enim continuò cõmota, extremum rursus efficitur primum. Quam ob rem manifestum quod inde mutatum est: quapropter (vt dictum est priùs) non est inconueniens ipsum miraculorum omnium esse principium. Ea igitur, quæ circa libram fiunt, ad circulum referuntur: quæ verò circa vectem, ad ipsam libram: alia autem ferè omnia, quæ circa mechanicas sunt motiones, ad vectem. Præterea etiam, quoniam vnica existente, quæ ex centro est, linea, nullum aliud alij, quæ in illa sunt punctorum æqua velocitate feratur, sed citiùs semper quod à manente termino est remotius, pleraque miraculorum accidunt in circuli motionibus: de quibus in iis, quæ posthac adducentur, quæstionibus erit manifestum. Circulum simul duobus cõtrariis moueri motibus.

Quoniam autem secundum contrarias simul motiones mouetur circulus, & alterum quidem diametri extremum, vbi A, in antè mouetur: alterum verò, vbi B, ad retrò, efficiunt nonnulli vt ab vnica motione multi contrariò simul moueantur circuli: quemadmodum sunt illi, quos in locis proponunt sacris, æneos, & ferreos fabricantes orbiculos.

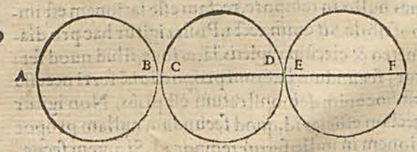

Si enim A B circulum alter contigerit circulus, in quo C D mora circuli, in quo AB, diametro in antè, mouebitur C D ad retro, diametro circuli vbi est A, circa idem mota. In contrarium igitur mouebitur circulus, vbi C D, ad illum vbi A B. Et rursus ipse contiguum, vbi E F, in cõtrarium sibiipsi mouebit, propter eandem causam. Eodem etiam modo si plures

plures fuerint, idem facient vno solo commoto. Hanc igitur in circulo existentem animaduertentes naturam architecti, instrumentũ fabricant celantes principium, vt machinæ solum manifestum sit illud, quod admirationem præstat, causa verò lateat.

In primis igitur, quæ accidunt circa libram, dubitare faciunt, quamnã ob causam exactiores minoribus maiores sunt libræ. Huius autem rei principium est, quam ob rem in ipso circulo quæ plus à centro distat linea, eadé vi cõmota citius fertur, quàm illa, quæ minùs distat. Citiùs enim bifariàm dicitur. Siue enim in minori tempore æqualem pertransit locũ, citiùs fecisse dicimus: seu in æquali maiorem. Maior autem in æquali tempore maiorem describit circulum. Qui enim extra est, maior eo qui intus est. Horum autem causa, quoniam duas fertur lationes ea, quæ circulum describit, lineã: quandoquidẽ igitur in proportione fertur ali qua id, quod fertur, super rectam ferri necesse: & hæc diameter efficitur figuræ, quam faciunt illæ, quæ in huiusmodi proportione coaptantur, lineæ. Sit enim proportio, secundum quam latũ fertur, quàm habet A B ad A C: & A quidem feratur versus B, A B verò subterferatur versus M C. latum autem sit A quidem ad D. vbi autẽ est A B, versus E.

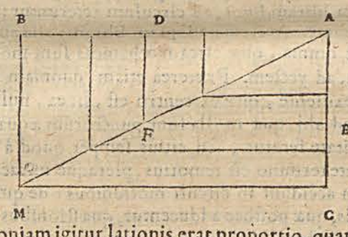

Quoniam igitur lationis erat proportio, quam A B habet ad A C, necesse est, & A D ad A E hanc habere proportionẽ. Simile igitur erit proportione paruum quadrilaterum maiori: quam ob rẽ & eadem illorum est diameter: & A erit ad F. Eodem etiam ostenderur modo vbicunq; latio deprehendatur. Semper enim supra diametrum erit. Manifestum igitur, quòd id, quod secundum diametrum duabus fertur lationibus, necessariò secundũ laterum proportionem fertur. Si enim secundũ aliã quampiam, non feretur secundum diametrum. Si autem in nulla feratur proportione secundũ duas lationes nullo in tempore, rectam esse lationem est impossibile. Sit enim recta. Posita igitur hac pro diametro & circùm repleris lateribus, illud quod fertur, secundum laterum proportionẽ ferri necesse est. hoc enim demonstratum est priús. Non igitur rectam efficiet id, quod secundum nullam proportionem in nullo fertur tempore. † Si autem secunque ad id, dum quampiam feratur proportionẽ, & in tempo- Per ea quę re quopiam, hoc necesse est tempus rectam esse larerrodicta tionẽ, per ea, quæ retrò dicta. Quam ob rem sunt, ideo circulare est id, quod secundum nullam proporasterico si tionem nullo in tempore duas fertur lationes. gnaui.

Quod quidem igitur ea, quæ circulũ describit, duas simul feratur lationes, manifestũ est cùm ex iis, tum quia secundũ rectum lata, ad perpẽdiculũ peruenit, vt sit rursus ipsa à cẽtro perpendiculũ,

Sit circulus A B C D: extremum autem, vbi est B, feratur ad ipsum D. peruenit sane aliquando ad ipsum C. Siquidem igitur in proportione feratur, quam habet B C, E C: fertur vtique secundum diametrum, vbi B C. Nunc autem quoniam in nulla proportione, in circunferentia certè fertur vbi B E C.

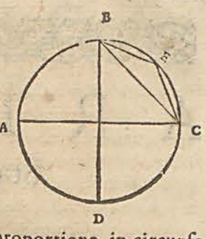

Si autem duobus ab eadẽ potẽtia latis, hoc quidem plus repellatur, illud verò minùs, rationi consentaneũ est tardiùs moueri id, quod plus repellitur, eo quod repellitur minùs: quod videtur accidere maiori & minori illarũ, quæ ex centro circulos describunt. Quoniã enim propius est manenti, eius quæ minor est, extremũ, quàm id, quod est maioris, veluti retractũ in contrariũ ad medium, tardiùs fertur minoris extremum. Omni quidem igitur circulum describenti isthuc accidit: fertúrq; eam, quæ secundũ naturam est, lationẽ secundum circunferentiam: illam verò, quę præter naturam, in transuersum & secundum centrũ: maiorem autem semper eam, quæ præter naturam est, ipsa minor fertur. quia enim centro est vicinior: quod retrahit, vincitur magis. Quòd autem magis, quod præter naturã est, mouetur ipsa minor, quàm maior illarum, quæ ex centro circulos describunt, ex

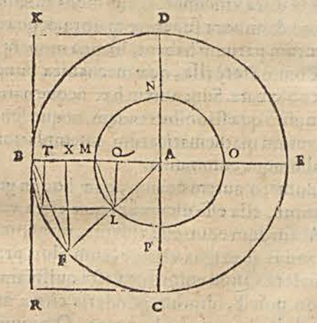

iis est manifestum. Sit circulus, vbi B C D E: & alter in hoc minor, vbi M N O P, circa idem centrum A. & proiiciantur diametri in magno quidem, in quibus C D B E. in minori verò ipsæ M O, N P. & altera parte longius quadratũ suppleatur D K R C. si quidem A B circulum describens, ad id peruenier vnde est egressa, manifestum est quòd ad ipsam fertur A B. Similiter etiã A M ad ipsam A M peruenier. Tardiùs autem fertur A M, quàm A B, quemadmodum dictũ est: quia maior fit repulsio, & magis retrahitur A M. Ducatur igitur ipsa A L F. & ab ipso L perpendiculũ ad ipsam A E, ipsa L Q in minore circulo. Et rursum ab L ducatur iuxta A B, L S, & S T, ad ipsam A B perpendiculũ, & ipsa F X. Ipsę igitur vbi sunt S T, & L Q, æquales: ipsa ergo B T minor est, quàm M Q. æquales enim rectæ lineæ in æqualibus coniunctæ circulis perpẽdiculares diam minorem diametri resecant sectionem in maioribus circulis. Est autem ipsa S T æqualis ipsi L Q.

In quanto

In quanto autem tempore ipsa A L ipsam M L lata est, in tanto temporis spatio in maiori circulo maiorem, quàm sit B S, latum erit extremum ipsius B A.

Latio quidem igitur secundum naturã æqualis: ea autem, quæ præter naturam est minor, videlicet B T, quàm M Q. Oportet autem proportionabiliter esse, sicut quod est secundum naturam, ad id, quod est secundum naturam: ita quod est præter naturam, ad id, quod est præter naturam.

Maiorem igitur circunferentiam pertransiuit, quàm sit ipsa S B. Necesse est autem ipsam F B in hoc tempore pertransisse. Hic enim erit quando proportionabiliter vtrinq; accidit quod est præter naturam, ad id, quod est secundum naturam. Si igitur maius est, quod est secundũ naturam in maiori: & quod est præter naturam, magis vtique hic coincidet vno modo: ita quòd B sit latũ per ipsam B F in tanto tempore, in quo M punctum per ipsam M L. Hic enim secundum naturam quidem signo B fit X F. Est enim ab ipso F perpendiculum. Præter naturam verò ad ipsam X B. Est autem quemadmodum F X ad X B, sic L Q ad M Q. Manifestum autem, si coniunguntur ab ipsa B M ad F L.

Si autem minor aut maior quàm sit F B, erit illa quàm latum est B, non similiter erit, neque proportionabile in vtrisq; quod est secundum naturam, ad id, quod est præter naturam. Quam igitur ob causam ab eadem potentia celeriùs fertur id, quod plus à cẽtro distat, punctum, ex iis, quæ dicta sunt, est manifestum.

Quæstiones.

I. Vr autem maiores libræ exactiores sunt minoribus, palam est ex iis. Spartum enim fit centrum: id nanque manet. quod autem libræ vtrinque est, exeuntes à centro. Ab eodem igitur pondere citiùs moueri necesse est extremum libræ, quo plus à sparto discesserit. Et nonnulla quidem in paruis libris imposita non manifesta sensui sunt ponderа: in magnis autem manifesta. Nihil enim prohibet minorem moueri magnitudinem, quàm vt visioni sit manifesta. In magna autem libra idem pondus visibile efficit magnitudo. Quædam verò manifesta quidem sunt in vtrisque, sed multò magis in maioribus, quoniam multò maior inclinationis fit magnitudo ab eodem pondere in maioribus. Quam ob rem machinantur ij, qui purpuram vendunt, vt pendendo defraudẽt, tum ad medium spartum non ponentes, tum plumbum in alterutram libræ partem infundentes, aut ligni, quod ad radicem vergebat, in eam, quam deferri volunt partem constituentes: aut si nodum habuerit. ligni enim grauior illa pars, in qua est radix. nodus verò radix quædam est.

II. Cur siquidem sursum fuerit spartum, quando deorsum lato pondere quispiam id amouet, rursum ascendit libra: si autem deorsum constitutum fuerit, non ascendit, sed manet? An quia rursum eodem sparto existente, plus libræ extra perpendiculum fit? spartum enim est perpendiculũ: quare necesse est deorsum ferri id quod plus est, donec ascendat, quæ bifariàm libram diuidit, ad ipsum perpendiculum, cùm onus incumbat ad libræ partem sursum raptam.

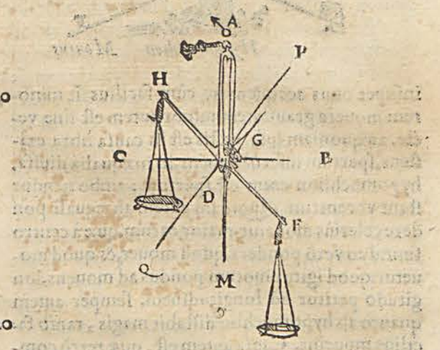

Sit libra recta, vbi B C, spartum autem A D. Hoc igitur deorsum proiecto perpendiculum erit, vbi A D M. Si igitur in ipso B ponatur onus, B quidem erit vbi E, C autem vbi H. quam ob rem ea, quæ bifariàm libram secat, primò quidẽ erit D M ipsius perpendiculi: incumbente autem onere erit D G. quare libræ ipsius, vbi E H, quod extra perpẽdiculum est A M, vbi est P Q, maius est dimidio. Si igitur amoueatur onus ab ipso E, necesse est deorsum ferri H. minus enim est E. Siquidem igitur sursum habuerit spartum, rursum propter hoc ascendit libra. Si autem deorsum fuerit id quod subsiat, cõtrarium facit. Plus enim dimidio fit libræ, quæ deorsum est pars, quàm quod perpendiculum secet: quapropter non ascendit. Eleuata enim pars leuior est.

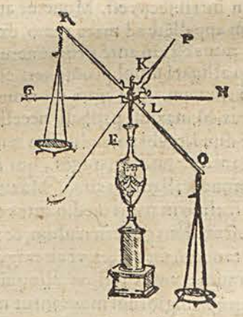

Sit libra recta vbi N G: perpẽdiculum autem K L M. Bifariàm igitur secatur K G. Imposito autem onere in ipso N, erit quidem N vbi O, ipsum autem G vbi R, K L autẽ vbi L P. Quare maius est K O, quàm L R, ipso P K L. Et ablato igitur onere, necesse est manere. incumbit enim ceu onus excessus medietatis eius vbi est F.

III. Cur exiguæ vires (quemadmodum à principio dictum est) vecte, magna mouent pondera, vectis

insuper

Universidad de Deusto
Biblioteca

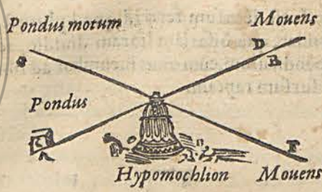

insuper onus accipientes? cùm facilius sit minorem mouere grauitatem: minor autem est sine vecte. an quoniam ipse vectis est in causa libra existens, spartum infernè habens, in inæqualia diuisa, hypomochlion enim est spartum: ambo nanque stant vt centrum. Quoniam autem ab æquali pondere celeriùs mouetur maior earum, quæ à centro sunt: duo verò pondera, quod mouet, & quod mouetur: quod igitur motum pondus ad mouens, longitudo patitur ad longitudinem. semper autem quantò ab hypomochlio distabit magis, tantò faciliùs mouebit. Causa autem est, quæ retrò commemorata est: quoniam quæ plus à centro distat, maiorem describit circulum: quare ab eadem potentia plus separabitur mouens illud, quod plus ab hypomochlio distabit. Sit vectis vbi A B, pondus vbi C, quod mouet autem, vbi D. hypomochlion, vbi E. quod autem vbi est D, mouens, vbi F. motum autem vbi C. pondus, vbi G.

IIII. Cur ij, qui in nauis medio sunt remiges, maximè nauem mouent: an quia remus vectis est, hypomochlion autem fit scalmus? stat enim ille: pondus verò mare est, quod propellit remus: vectè autem mouens ipse est remex. Semper autem plus mouet ponderis, quantò magis ab hypomochlio distabit quicunque id mouet. maior enim ita fit, quæ ex centro. Scalmus autem hypomochlion existens, centrum est. In medio autem plurimum remi intus est: illa enim parte latissima est nauis: quare maior vtrinque remi pars vtrorunque nauis parietum intrinsecus est. Mouetur autem nauis, quoniam appellente ad mare remo, extremum illius quod intus est, in antè promouetur: nauem verò scalmo alligatâ simul promoueri contingit, quò remi extremum. Vbi enim plurimum maris diuidit remus, eò maximè propelli necesse est. Plurimum autè diuidit, vbi pars plurima remi à scalmo est. Et eam ob causam remiges, qui in media sunt naui, mouent illam maximè. Maxima enim remi pars à scalmo in nauis medio intus est.

V. Cur paruũ existens gubernaculum, & in extremo nauigio tantas habet vires, vt ab exiguo remone: & ab hominis vnius viribus alioqui modicè vrentis, magnæ nauigiorum moueantur moles? an quoniam gubernaculum vectis est, onus autè mare, gubernator verò mouens est? Non autem secundum latitudinem, veluti remus, mare accipit gubernaculũ: non enim in antè nauigium mouet, sed ipsum commotum mare accipiens inclinat obliquè. Quoniam enim pondus est mare, contrario innixum modo nauem inclinat. Hypomochlion enim in contrarium versatur: mare verò anteriùs, & illud exteriùs: illud autem sequitur nauis, quoniam illi est alligata. Et remus quidem secundum latitudinem onus propellens, & ab eodem repulsus, in rectum propellit: gubernaculum autem vt obliquum iacet, hincinde in obliquum motionem facit. In extremo autem, & non in medio iacet, quoniam mouenti facillimum est ab extremo motum mouere. Prima enim pars celerrimè fertur: & quoniam quemadmodum in ijs, quæ feruntur, in fine deficit latio, sic ipsius continui in fine imbecillissima est latio. Imbecillissima autem ad expellendum est facilis. Propter hæc igitur in puppi gubernaculum ponitur: nec minus, quoniam parua ibi motione facta, multò maius interuallum fit in vltimo. Quia æqualis angulus semper maiorem spectat: tantóque magis, quantò maiores fuerint illæ, quæ continent. Ex iis etiam manifestum est, quam ob causam magis in contrarium procedit nauigium, quàm remi ipsius palmula: eadem enim magnitudo iisdem mota viribus, in aere plus, quàm in aqua progreditur.

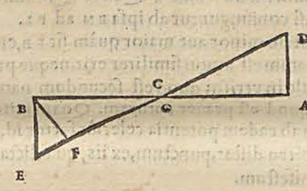

Sit enim A B remus, C verò scalmus. A autem in nauigio sit remi principium, B verò in mari palmula. Si igitur A vbi D translatum est, non erit B vbi E. æqualis enim B E ipsi A D. æquale igitur trãslatum erit. sed erat minus. erit igitur vbi est F. minor enim B F ipsa A D. quare ipsa G F, ipsa D G.

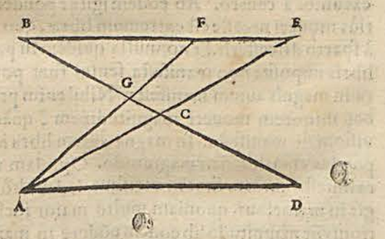

Similes enim sunt trianguli. Stans autem erit medium, vbi est C. In contrarium enim ipsi quod in mari est, extremo videlicet B procedit, vbi extremum in nauigio est A. Non procederet autem vbi est D, nisi commoueretur nauigium, & eò transferretur, vbi remi est principium. Id ipsum etiam facit gubernaculum, nisi quòd (vt dictum est retrò) nihil nauigio ad id, quod in ante est confert, sed solùm puppim in obliquum pellit, vbicunque fuerit. in cõtrarium enim eo modo vergit prora. Vbi igitur applicatum est gubernaculum, id oportet rei motæ ceu quoddam intelligere medium, quemadmodum scalmus remo,

Me

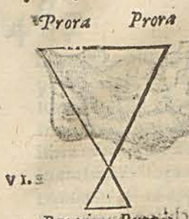

Medium autè procedit secundum quod gubernaculũ transfertur. Siquidẽ introrsus agit, & puppis eò transfertur: prora verò ad contrarium vergit. In eodem enim existente prora, totum transfertur nauigium.

Cur quantò antenna sublimior fuerit, iisdẽ velis, & vento eodem celeriùs feruntur nauigia? An quia malus quidem sit vectis, hypomochlion verò mali sedes, in qua collocatur: põdus autem, quod moueri debet, ipsum nauigium: mouens verò is, qui vela tendit, spiritus? Si igitur quantò remotius fuerit hypomochlion, faciliùs eadem potentia, & citiùs idem mouet pondus, altiùs certè sublata antenna velum à mali sede, quæ hymopochlion est, remotius faciens, id efficiet.

VII. Cur quando ex puppi nauigare voluerint, non flante ex puppi vento, veli quidem partem, quæ ad gubernatorem vergit, constringunt, illam verò, quæ proram versus est, pedem facientes relaxant? An quia retrahere quidem multo existente vento gubernaculum non potest: pauco autem potest, quem constringunt? Propellit quidem igitur ipse ventus: in puppim verò illum constituit gubernaculum retrahens, & mare cõpellens: simul & nautæ ipsi cum vento contendunt: in contrariam enim se reclinant partem.

VIII. Cur ex figurarum genere quæcunque rotundæ sunt & circinatæ, faciliùs mouentur? Trifariàm autem circulũ rotari contingit. Aut enim secundum absidem centro simul moto, quemadmodum plaustri vertitur rota: aut circa manens centrum: veluti trochleæ stante centro: aut in pauimento manente centro, sicut figuli rota conuertitur: an celerrima quidem huiusmodi sunt, quoniam parua sui parte planum contingunt, veluti circulus secundũ punctum, & quoniam non offensant. A terra enim sectum motus est angulus. Præterea etiam cui obuiàm fiũt corpori, id rursum secundum pusillum tangunt. Si autem rectilineum esset, rectitudine sua multũ plani contingeret. Adhæc, quò nutat pondus, eò mortor mouet. Cùm igitur ad rectum super plano circuli fuerit diameter, planum secundum punctum contingente circulo æquale vtrinque pondus diffe[illegible]minat diameter. Cùm autẽ mouetur, plus illico, ad quod mouetur, ceu inde nutans, ab impellente faciliùs in ante mouetur. Quò enim vnũquodq; vergit, mouetur ex facili. Siquidem difficulter ad contrariũ nutus sui mouetur modum. Præterea nonnulli autumant circuli linea in perpeti versatur motu, quemadmodũ manentia propter contrarium nixum manent: sicut maioribus cõtingit circulis ad minores. Celeriùs enim ab æquali mouentur potentia maiores circuli, mo[illegible]que [illegible]a, quoniam circuli maioris angulus [illegible]d minoris angulum circuli nutum habet quendam: & sicuti diameter ad diametrum, ita maior circulus ad minorem. infiniti autem sunt minores. Si autem ad alterum mutum habet circulus, similiter est bene mobilis. Et aliam sane habet inclinationem circulus, & ea, quæ à circulo mouentur, licet planitiem absidẽ non contingat, sed aut iuxta planitiem, aut veluti trochleæ. Etenim hoc se habentes modo facillimè mouẽtur, & onera commouent. An non quia parua sui portione cùm tangit, tum offensat circulus, sed alia ob causam? ea autem est, quæ dicta est prius, quòd circulus scilicet ex duabus effectus est lationibus: quam ob rem illarũ alteram pro nutu semper habet, & veluti continuò motum illum mouent quicunque mouent, quando secundum circunferentiam illum mouerint: latam enim ipsam mouent. Eam quidem igitur, quæ in obliquum est, motionem, ipsum impellit mouens: secundum verò illam, quæ super diametrum est, se ipsum mouet circulus.

IX. Cur ea, quæ per maiores circulos tolluntur, & trahuntur, faciliùs, & citiùs moueri contingit, veluti maioribus trochleis, quàm minoribus, & scytalis similiter? An quoniam quantò maior fuerit illa quæ à centro est, in æquali tempore maius mouetur spatium? Quam ob rem æquali inexistente onere, idem facit: quemadmodum diximus, maiores libras minoribus exactiores esse. Spartũ enim in illis centrum est: libræ autem vtrinque partes, quæ ex centro sunt, existunt.

X. Cur faciliùs quando sine pondere est, mouetur libra, quàm cùm pondus habet? Similique modo rota, & huiusmodi quippiã, quod grauius quidem est, maius autem minore & leuiore? An quia non solùm in contrarium, quod graue est, sed in obliquum etiam difficulter mouetur? In contrarium enim ei, ad quod vergit onus, mouere difficile est: quò autem vergit, est facile: in obliquum autem haud quaquam vergit.

XI. Cur super scytalas faciliùs portantur onera, quam super currus, cùm tamen ij magnas habeant rotas, illæ verò pusillas? An quoniam in scytalis nulla est offensatio, in curribus autem axis est, ad quem offensant. Désuper enim illum premunt, & à lateribus. Quod autem est in scytalis, ad istháec duo mouetur, & infernè substrato spatio, & onere superimposito. In vtrisque enim iis reuoluitur locis circulus, & motus impellitur.

XII. Cur longiùs feruntur missilia funda, quàm manu missa, cùm alioqui proiector manu magis pondus comprehendat, quàm cùm illud suspendit? Præterea sic quidem duo mouet pondera, fundæ videlicet, & missilis: illo autem modo solum missile. An quia in funda quidem commotum missile funditor proiicit? Fundam enim circulo, subinde rotans, id iaculatur: ex manu autem, à quiete est initium: omnia autẽ cùm in motu sunt, quàm cùm quiescunt, faciliùs mouentur. An & eam ob causam est, sed nec minùs etiam, quia in fundæ vsu manus quidem fit centrum: funda verò, quod à centro exit? Quantò autem productius fuerit id, quod à centro est, tantò citiùs mouetur. Iactus autem, qui manu fit, fundæ respectu breuis est.

Cur

Universidad de Buenos Aires Biblioteca

XIII. Cur circa idem iugum maiores collopes faciliùs, quàm minores mouentur; & item fuculæ, quæ graciliores sunt, ab eadem vi, quàm crassiores? An quia fucula quidem & iugum, centrum est: prominentes autem longitudines, eæ quæ sunt a centro: Celeriùs autem, & plus mouentur, quæ maiorum sunt circulorum, ab eadem vi, quàm quæ minorum. Ab eadem enim vi plus transfertur id extremum, quod longiùs à centro distat. Quam ob rem ad iugum quidem instrumenta faciunt collopas, quibus faciliùs versant: in gracilibus autem fuculis plus fit id, quod extra lignum est. Hoc autem id efficitur, quod à centro exit.

XIIII. Cur eiusdem magnitudinis lignum faciliùs genu frangitur, si quispiam æque diductis manibus extrema comprehendens fregerit, quàm si iuxta genu: & si terræ illud applicans pede superimposito, manu longè diducta cõfregerit, quàm propè? An quia ibi quidem genu cẽtrum est, hìc verò ipse pes. Quantò autem remotius à centro fuerit, faciliùs mouetur quodcunque. Moueri autem quod frangitur, necesse est.

XV. Cur eæ, quæ circa litora appellantur, crocæ, rotunda sunt figura, cùm alioqui à principio ex magnis sint lapidibus, ostreisve? An quia ea, quæ plus recedunt à medio in motionibus, ferũtur celeriùs? Medium enim sit centrũ: interuallum verò ea, quæ à centro. Semper autem maior ab æquali motione maiorem describit circulum. Quod autem maius in æquali pertransit tempore, celeriùs fertur. Quæ autem celeriùs ex æquali feruntur spatio, vehementiùs impetunt. Quæ autem magis impetunt, impetuntur & magis: quam ob rem ea, quæ plus à medio distant, confringi necesse est: id autem cùm patiantur, rotunda fieri est necessarium. Crocis autem propter maris motum, quoniã simul cum illo agitantur, in perpeti esse accidit motione, eóque versatas modo semper offensare. Id autẽ ipsis maximè extremis contingere partibus est necesse.

XVI. Cur quantò longiora sunt ligna, tantò imbeciliora fiunt: & si tollantur, inflectuntur magis, tametsi quod breue quidẽ est, ceu bicubitum fuerit tenue: quod verò cubitorum centum, crassum? An quia & vectis, & onus, & hypomochlion, in leuando ipsa fit ligni proceritas? Prior nanq; illius pars ceu hypomochlion fit: quod verò in extremo est, pondus. Quam ob rem quantò extensius fuerit id, quod ab hypomochlio est, tantò inflecti necesse est magis. Quò enim plus ab hypomochlio distat, eò magis incuruari necesse est. Necessariò igitur extrema vectis eleuantur. Si igitur flexilis fuerit vectis, ipsum inflecti magis cũ extollitur necesse est: quod lõgis accidit lignis: in breuibus autem quod vltimum est, quiescenti hypomochlio deprope fit.

XVII. Cur à paruo existente cuneo, magna scinduntur pondera, & corporum moles, validáq; fit impressio? An quia cuneus duo sunt vectes, sibi inuicem contrarij. Vterque autem & pondus habet, & hypomochlion, quod diuellit, & cõprimit. Plagæ quinetiam ipsius latio pondus, quod percutit & mouet, magnum facit: & quoniam motum mouet, ipsa celeritate valẽtius fit. Paruo autem existente vecte, magnæ illum consequuntur vires; quam ob rem vltra magnitudinis decentiam latet mouens.

Sit cuneus vbi A B C. quod verò cuneo scinditur, D E F G. vectis igitur fit ipsa A B, pondus verò ipsius B inferior pars, hypomochlion autem D G. huic autem contrarius vectis B C. Percussa igitur A C, vtroque illorum vtitur vecte. Scindit enim ipsum B.

XVIII. Cur si quispiam trochleas componens duas in tignis duobus ad se inuicem iunctis contrario ad trochleas modo circulo funem circunduxerit, cuius alterum quidem caput tignorum appendatur alteri, alterum verò trochleis sit innixum, & à funis initio trahere cœperit, magna trahit pondera, licet imbecillium fuerit virium? An quia idẽ pondus à minori potentia si mouetur, vecte medio transfertur magis, quàm à manu? Trochlea autem idem vecti facit. Quam ob rem si vna faciliùs trahet, & ab vnico tractu multò grauius trahet, quàm facere posit manus, id ipsum duæ trochleæ plus quàm in dupla velocitate leuabunt. Minus enim altera trahit, quã si ipsa per se ipsam traheret, quãdo circa alteram iniectus fuerit funis: illa nanque minus etiã pondus effecit. Pariq; modo si ad plures iniectus fuerit funis in paucis trochleis, multa fit differentia: quam ob rem à prima pondere quatuor minas trahente, ab vltima trahi multò minus. Et in rẽ ædificatoria faciliter magna mouent pondera: traducũt enim ab vna trochlea ad aliam, & rursus ab illa ad fuculas & vectes. Hoc autem idem est, ac si multas facerent trochleas.

XIX. Cur si quis super lignum magnam imponat securim, desupérque illi magnum adiiciat pondus, ligni quippiam, quod curandum sit, non diuidit: si verò securim extollẽs percutiat, illud scindit, cùm alioqui multò minus habeat ponderis id, quod percutit, quàm id, quod superiacet, & premit? An quia omnia cum motu fiunt: & graue ipsum, grauitatis magis assumit motum dum mouetur, quàm dum quiescit. Incumbens igitur connatam graui motionem non mouetur, motum verò & secundum hanc mouetur, & secundum eam, quæ est percutientis. Præterea, securis ipsa efficitur cuneus. Cuius autem existens cuneus magna diuidit, cùm ex duobus sit vectibus contrario ad sese inuicem modo constitutis.

XX. Cur statera, qua carnes ponderantur, paruo appendiculo magna trutinat onera, cũ alioqui tota dimidiata existat libra? vbi enim onus imponitur, solùm suspẽditur lanx: in altera verò parte sola est statera. An quia simul libram & vectem ipsam cõtingit esse stateram? Libram quidem, vbi sparrorum quodcunque statera fit centrum: in altera enim parte lancẽ, in altera autem pro lance æquipõdij appendiculum habet,

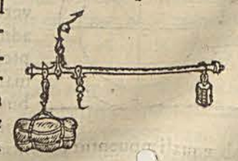

habet, quod libræ incumbit, ceu si quis alteram apponeret lancem, & illi pondus imponeret. Manifestum enim quòd tantundẽ trahit ponderis ei, quod in altera iacet lance. Quemadmodum autem si vna libra multæ sint libræ, ac talia insunt sparta multa in eiusmodi libra: quorum vniuscuiusque quod intrinsecus est ad appendiculum, stateræ est dimidiũ: & omnino isthuc libra est, vnã quidem habens lancem, in qua pondus appenditur: alteram verò vbi in statera æquipondium. Quam ob rem appendiculum ad alteram sui partem est statera. Huiusmodi autẽ existens multæ sunt libræ: tótq;, quot fuerint sparta. Semper autem quod lanci propinquius est spartũ, appensó q; oneri, maius trahit pondus: quoniã fit quidem omnis statera inuersus vectis: hypomochlion nanq; vnumquodq; spartũ supernè existens: pondus verò id, quod lanci inest. Quantò autem productior vectis fuerit longitudo ab ipso hypomochlio, tantò ibi quidem faciliùs mouet: hìc autem æquilibrium facit, pondúsque stateræ trutinat, quod ad æquipondij vergit appendiculum.

XXI. Cur medici faciliùs dentes extrahunt dentiforcipis onere adiecto, quàm si sola vtantur manu? An quia ex manu magis, quàm ex dentiforcipe lubricus elabitur dens? An ferro id potiùs accidit, quàm digitis, quoniam vndiq; dentem non comprehendunt: quod mollis digitorum facit caro: adhæret enim, & complectitur magis. An quia dentiforceps duo sunt contrarij vectes, vnicum habentes hypomochlion, eius scilicet instrumenti connexionem? Hoc igitur ad extractionem vtuntur organo, vt faciliùs moueant. Sit dentiforcipis alterum quidem extremum vbi est A, alterum autem, quod extrahit, B: vectis autem vbi A D F: alter verò vectis vbi B C E: hypomochlion autem C G D: connexio verò vbi G: dens autem pondus. Vtroque igitur B & F simul comprehendentes mouent: quando autem commotus fuerit, faciliùs manu trahitur, quàm instrumento.

XXII. Cur nuces absque ictu facilè confringunt instrumentis, quæ ad eum fiunt vsum. Multum enim auferetur virium, motionis scilicet, & violentiæ. Præterea, duro & graui cõprimens instrumento citiùs confringet, quàm ligneo, & leui. An quia sic vtrinq; à duobus comprimitur vectibus ipsa nux: à vecte autem facilè diuelluntur onera? Id enim instrumentum ex duobus componitur vectibus, idem habentibus hypomochlion, cõnexionem videlicet ipsam, vbi est A. Quemadmodum igitur fuere diductæ secundum extrema motis C D, ipsæ F E: sic à parua faciliter potentia conducuntur. Quod igitur cum percussione fecisset pondus, id valentiores illa B C & F D vectes efficiunt. Eleuatione enim in contrarium elati, & comprimentes, frangunt vbi est K. Hanc etiam ob causam quantò vicinius fuerit K [illegible] A, co[illegible]ngitur celerius. Quantò enim ab hypomochlio plus distat vectis, faciliùs & plus mouet ab eadem potentia. Est igitur A quidem hypomochlion: ipsa autẽ D A F vectis: & item ipsa C A E.

Quãtò igitur ipsum K vicinius fuerit angulo ipsius A, tanto vicinius fit cõnexioni, vbi est A. Hoc autem est hypomochlion. Ab eadẽ igitur potentia applicãte. F E plus extolli necesse est. Quã ob rem quoniam ex cõtrario est eleuatio, necesse est magis cõprimi: quod autem comprimitur magis, citiùs frangitur.

XXIII. Cur si duo extrema in rhombo puncta duabus ferantur lationibus, haud quaquam æquale vtrunque eorum pertransit rectam, sed multò plus alterum? Idem autem est sermo, cur quod super latus fertur, minùs pertranseat, quàm ipsum latus. Illud enim diametrum minorem, hoc verò maius latus. Et hoc quidem vnica, illud verò duabus fertur lationibus. Feratur enim ex ipsa A B, A quidem ad ipsum B, B verò ad ipsum D eadem celeritate. Feratur autẽ & ipsa A B in ipsa A C iuxta C D eadem celeritate cum illis. Necesse igitur est A quidem in ipsa A D diametro ferri, B verò in ipsa B C, & vtranque simul pertransisse, & ipsam A B ipsum latus A C: latum enim sit ipsum A ipsam A E, A B autem ipsam A F, & proiecta sit F G iuxta ipsum A B, & ab ipso E similiter repleatur. Simile igitur fit quod repletum est, ipsi toti: æqualis igitur A F ipsi A E. Ipsa autem A B ipsam A F lata erit: in diametro igitur erit secundum K. Et semper necesse est ipsum ferri secundum diametrũ: & simul A B latus pertransit latus A C, & ipsum A diametrum pertransit A D. Similiter etiam demonstrabitur & ipsum B in ipsa B C diametro latũ: æquale enim est ipsa B E ipsi B G. Repleto igitur ab ipso G quod intus est, tori est simile: & ipsum B in ipsa diametro erit secundum laterum connexionem. Et simul latus pertransit latus, & B ipsum B C diametrum. Simul igitur A multò plus ipsa A B pertransit, & ipsum latus minus latus eadem lata celeritate: & ipsum latus maiorem quam B pertransiuit vna latũ latione. Quantò enim acutior fuerit rhombus, diameter quidẽ minor fit, A C autẽ maior; latus verò ipsius B C minus. Absurdum est enim (vt dictum est) id, quod duabus fertur lationibus, aliquando ferri tardiùs illo, quod fertur vnica: & vtrisque positis æquali velocitate punctis, alterum pertransire maiorem. Causa autem est, quoniã ei, quod ab obtuso fertur angulo, ambæ ferè cõtrariæ fiunt lationes, & illa secundum quã ipsum fertur, & illa secundũ quam ipsum à latere defertur. Ei autẽ, quod ab acuto fertur, accidit vt ad idẽ feratur. Coadiuuat enim quæ ipsius est lateris, illam quæ est super diametrũ. Et quantò hunc quidẽ acutiorẽ feceris, illum verò obtusum magis: hæc quidẽ tardior erit, illa verò celerior. Hæ quidẽ igitur magis cõtrariæ fiunt, quoniam obtusior fit angulus: illæ verò ad idem magis, quoniam lineæ coarctantur. Ipsum enim A ferè ad

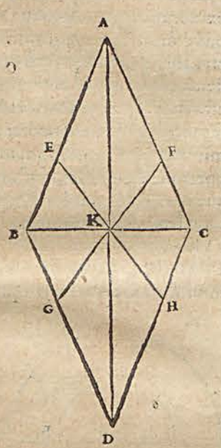

idem fertur secundum ambas lationes. Coadiuuatur igitur altera:& quantò sanè acutior fuerit angulus,tantò magis ipsum A ad cōtrarium.Ipsum enim ad B fertur.Latus autē defert ipsum ad D.Et quantò sanè obtusior fuerit angulus,magis contrariæ fiunt lationes.Rectior enim efficitur linea.Si autē omnino recta fieret, penitus vtiq; essent cōtrariæ.Latus verò secundū vnicam latum lationem,à nullo præpeditur.Rationabiliter igitur maiorem pertransit.

XXIIII. Dubitatur,quam ob causam maior circulus ęqualem minori circulo conuoluitur lineā,quando circa idem centrum fuerint positi: seorsum autem reuoluti,quemadmodum alterius magnitudo ad magnitudinem se habet alterius,sic & illorū ad se inuicem fiunt lineæ.Prætereà,vno etiā & eodē vtrisq; existente centro,aliquando quidem tanta fit linea, quā conuoluuntur,quantā minor per se cōuoluitur circulus,quandoq; verò quantā maior.Quòd quidem igitur maiorē conuoluitur maior,manifestum est.Angulus enim sensu videtur esse cuiusq; circunferentia propriæ diametri, maioris circuli maior, minoris minor:quā ob rem eandem habebunt proportionē secundum sensum ad se lineæ, secundum quas fuerint conuoluti.Verumenimuero quod etiā æqualem cōuoluuntur,quando circa idem fuerint positi centrum,manifestum est:& sic fiunt aliquando quidem æquales lineæ, secundum quam maior conuoluitur circulus,aliquando verò secundū quā minor.

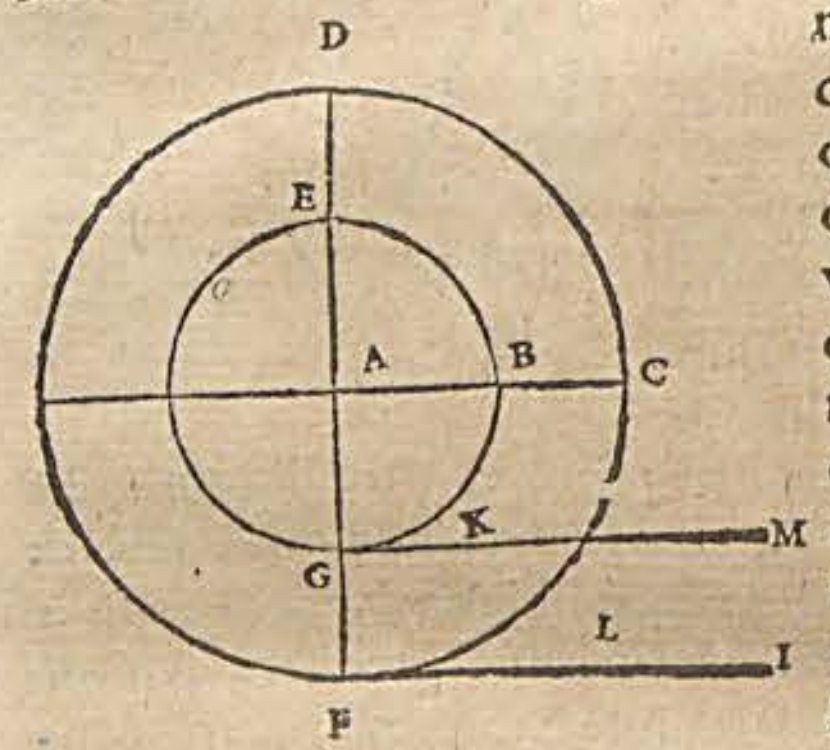

Sit enim circulus maior quidem vbi D F C, minor verò vbi E G B,vtrisque autem centrum A. Et quā quidem per se magnus cōuoluitur, sit vbi F I: quā verò per se minor,vbi G K, æqualis A F. Si igitur minorem mouero,idem mouēs centrum, vbi A, maior autem sit annexus: quando igitur A B fuerit recta ad ipsam G K, simul & A C fit recta ad ipsam F I;quam ob rem æqualem semper translata erit,ipsam quidem G K,vbi est G B circunferentia: ipsam verò F L,quæ est vbi F C.Si autē quanta pars æqualem conuoluitur, manifestum est quòd totus circulus toti circulo æqualem conuoluetur.Quare quando B G linea ad ipsum peruenerit K,& ipsa F C circunferentia erit in ipsa C L,& vniuersus erit cōuolutus circulus.Similiq; modo si magnum mouero,illi paruum annectens,eodem existente centro: simul cum A C ipsa A B perpendiculum & recta erit: hęc quidem ad ipsam F I,illa verò ad G M.Quam ob rem quando hæc quidem æqualē ipsi G M pertransierit,illa verò ipsi F I,& rursum facta fuerit recta ipsa F A ad ipsam F L,& ipsa A C rursum recta,velut à principio erant in ipsis M I.Hoc autē neq; aliqua intercedente mora maioris ad minorem,vt scilicet per aliquod temporis spatium staret in eodem puncto,neq; transiliente minore aliquod punctum maiorem quidem æqualem minori pertransire, hunc autem maiori,absurdum est. Prætereà,vnica etiam semper existente motione, centrum motum interdum quidem magnam,nonnunquam verò minorē conuerti,admirandum est.Idem enim celeritate eadem latum æqualem natum hoc est pertransire;eadem autem celeritate vtroq; modo æqualem licet mouere.Principiū autem sumendum est circa istorum causam,quod eadem potentia & æqualis hanc quidem tardiùs mouet magnitudinē,illam verò celeriùs.Si enim fuerit quippiā,quod à se ipso moueri natū non sit,si simul & illud mouerit,quod natū est moueri,tardiùs mouebitur quàm si ipsum per se moueretur.Et si quidem natum fuerit moueri,non simul autem moueatur,similiter se habebit.Et impossibile certè est,plus moueri,quàm mouens:non enim suam ipsius mouetur motionem.Sit igitur circulus maior vbi A,minor autem vbi B:si minor maiorem impellet non reuolutum ex se,manifestū est quòd tantū ipsius rectæ maior pertransit,quantum est impulsus.Tantum autem est impulsus,quantum paruus est motus:æqualem igitur ipsius rectæ pertransiuerunt.Necesse igitur est si reuolutus minor maiorem impellet,reuolui simul cum impulsione: tantum autem,quantū minor reuolutus est,si nihil ipse sui ipsius motione mouetur. Quomodo enim, & quantū mouit,tantū motū esse necesse est,quod mouetur ab illo.Sed profectò paruus circulus tantum seipsum circulariter mouit,quantum est pedalis quantitas(tantum enim sit id,quod motus est)& magnus igitur tantum motus erit.Similiq; modo si magnus paruū mouebit,motus erit paruus quemadmodum maior.Per se autē motus illorū vtrūlibet,siue celeriter,seu tardè eadē velocitate,statim quantum maior natus est circunferri lineam:quod difficultatem facit,quod nō similiter faciunt quando fuerint cōnexi.Hoc autem est,si alter ab altero moueatur,non quam natus est,neq; peculiarē motionem.Nihil enim refert circumponere,& annectere, aut coniungere vtrumlibet alteri. Similiter enim quando hic quidem mouet,ille verò mouetur ab isto:quantū vtiq; mouerit alter,tantū alter mouebitur.Quandoquidē igitur adiacēs mouerit,aut propensus,non semper conuoluitur:quando verò circa idem positi fuerint centrum,alterū ab altero semper conuolui necesse est.Sed nihilò minùs non suam ipsius motionē mouetur alter,sed veluti nullam haberet motionem : & si habuerit,illa autē nō vtatur,tantundem accidit.Quandoquidē igitur magnus mouerit sibi alligatū paruū, paruus mouetur quantū ille : quando autem paruus,rursus magnus quantū iste:separatus autē vterq; se ipsum mouet. Quòd autē eodē existente centro,& mouente eadē velocitate,accidit inęqualem illos pertrāsire lineā, paralogismo sophisticè vtitur is,qui dubitat.Idem enim ambobus est centrum,verùm per accidens,veluti musicum & album.Esse enim vtriusque circuli centro non eodem vtitur. Quandoquidem igitur mouens fuerit paruus,vt illius centrum & principium: quando verò magnus, vt illius. Non igitur idem simpliciter mouet,sed est quo modo.

XXV. Cur lectulorum spondas secundum duplam f[illegible] ciunt proportionem,hanc quidem [illegible]x pedum, [illegible] paulò ampliorem, illam verò triū? Cur [illegible]n secundum diametrum illos restibus extendunt? An tantos quidem magnitudine faciunt,vt corpori[illegible] sint

sint proportionem habentes? fiunt enim sic secundum spondas dupli, longitudine quidē cubitorū,quatuor, latitudine verò duorum.

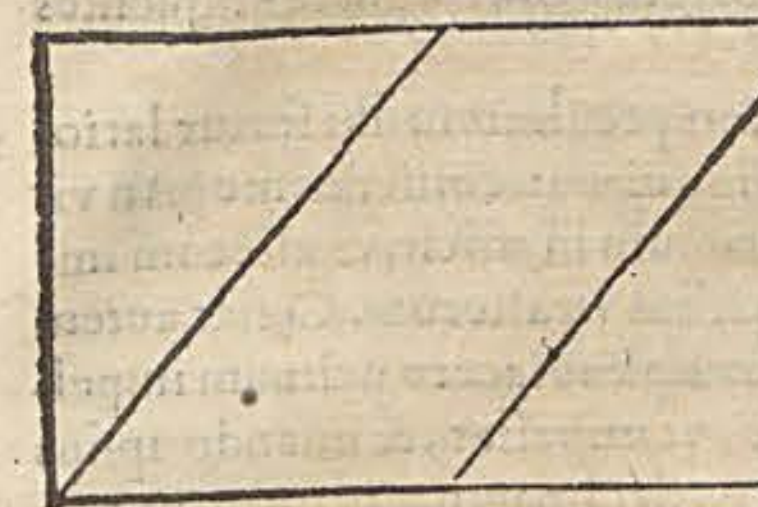

Extendūt autē illos nō secundum diametrum, sed ex opposito, vt & ligna minùs distrahantur.Celerrimè enim scinduntur secundum naturam diuisa,& eodem modo distenta laborant maximé.Ampliùs,quoniam opus est vt restes pondus ferre possint,si certè pondere imposito minùs laborabunt,si transuersim,quàm si obliquè,extendantur.Præter ea hoc etiam modo minus absumitur restium. Sit enim lectulus A F G K, & bifariàm diuidatur ipsa F G secundum B: æqualia certè foramina sunt in ipsa F B,& in ipsa F A:latera enim sunt æqualia:nam totum F G duplum est.

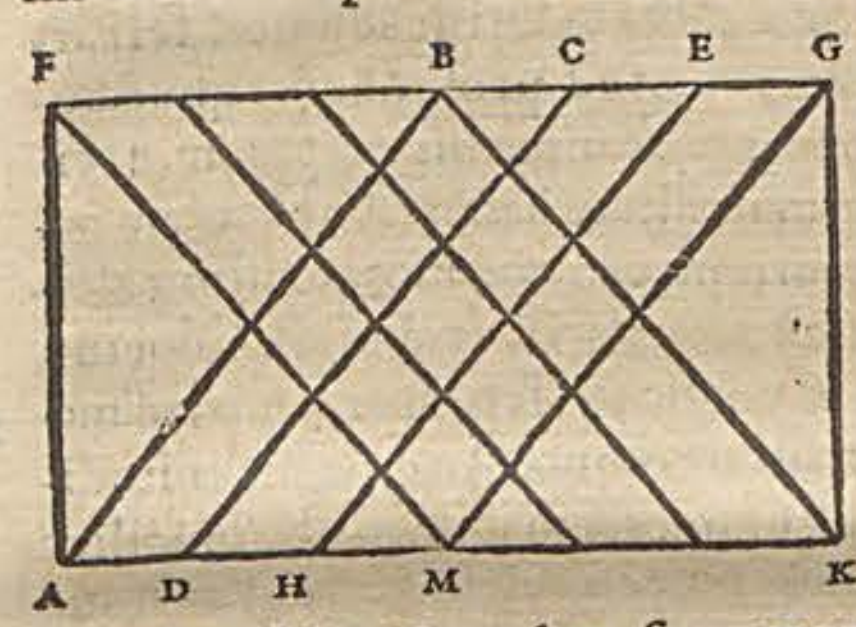

Extendunt autem, vt descriptum est, ab ipso A ad ipsum B: ita vbi est C, ita est D, ita vbi H, postea vbi E, & eodem semper modo, donec ad angulum peruenerint alium. Duo enim anguli restis habent capita. Aequales autem sunt restes secundum curuaturas,videlicet A B & B C,ipsis C D & D H: & aliæ simili se habent modo,quoniam eadem demonstratio : ipsa enim A B æqualis est ipsi H E: æqualia enim sunt latera spatij B G,M A,& foramina æquè distant. Ipsa autem B G æqualis est ipsi M A. Angulus enim B æqualis est angulo G. In æqualibus enim hic quidem intus, ille verò extrà: & B quidem est semirectus. Est enim F B æqualis ipsi F A.Et angulus vbi F,rectus est: B autem angulus æqualis ei,vbi est G:quoniam quadratum altera parte longius,duplum est : & ad medium est curuatura: quam ob rem A D ipsi E G est æqualis huic verò ipsa H M,

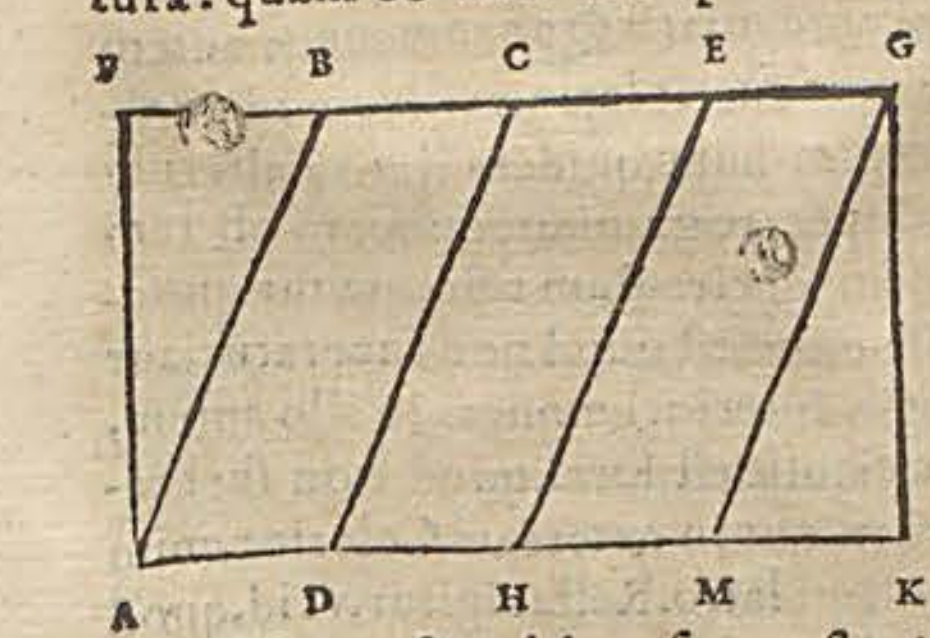

Similique modo demōstrantur alię, quoniā æquales sunt duæ, quæ secundum curuaturas sunt, duabus. Quare manifestum est quòd tot sunt restes in lectulo,quot sunt quatuor,sicut A B.Quanta autem foraminum est multitudo in ipso F G latere,& in eius dimidio F B est medietas.Quam ob rem in dimidiato lectulo tantæ restium magnitudines erunt,quantum est [illegible] B: multitudine verò tot,quot in B G sunt fora[illegible]. Hoc [illegible]tem nihil refert dicere, quàm quot [illegible] in ipsis A F & B F simul sumptis. Si autem se[illegible]ndum diametrum extendantur restes, quemadmodum se habet in lectulo A B C D: dimidia non tot sunt,quot amborum latera F A F G,æqualia autem quot in ipsis F B, F A, sunt foramina. Maiores autem sunt ipsæ A F,B F,duæ existentes,quàm A B. Quare restis in tantum maior, quantum ambo latera diametro sunt maiora.

XXVI. Cur difficilius est longa ligna ab extremo super humeros ferre, quàm secundum medium, æquali existēte pondere?

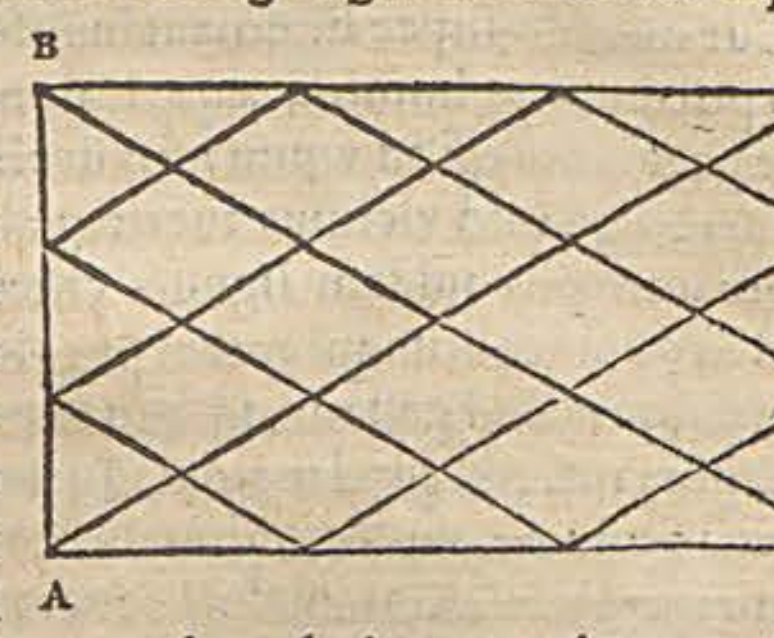

An quia vibrato ligno ipsum extremū prohibet ferre,vibratione magis retrahens lationem. An quoniam licet nihil inflectatur,neque multam habeat longitudinem difficilius tamen ad ferendum est ab extremo,quoniam faciliùs ex medio eleuatur,quàm ab extremo,& ideo sic ferre est facilius. Causa autem,quoniam secundum medium quidem eleuato ligno semper sese inuicem suspendunt extrema,& altera pars alteram bene subleuat. Medium enim veluti centrum fit,vbi habet is,qui eleuat,aut fert. Extremorum igitur vtrunque déorsum vergens, sursum suspenditur.Quod si ab extremo eleuetur, aut feratur,non sanè facit : sed vniuersum pondus ad vnū vergit medium quo eleuatur, aut fertur. Sit medium vbi A, extrema B, C.

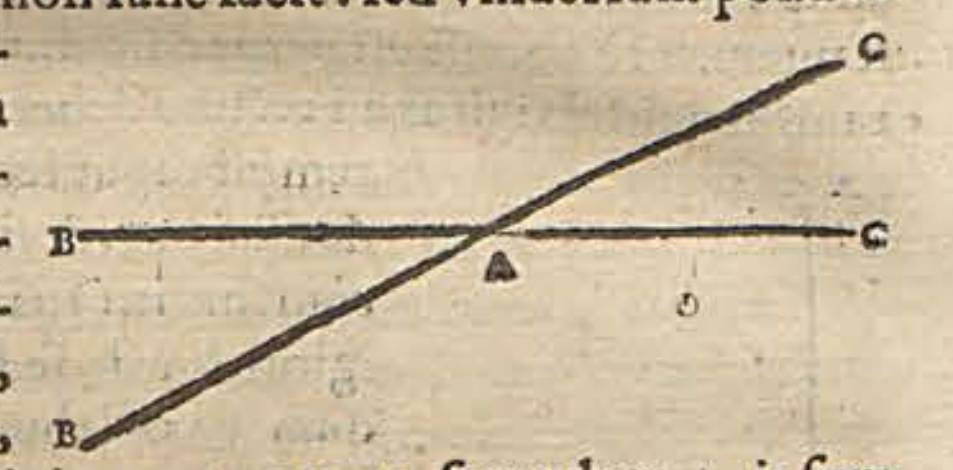

Eleuato igitur aut portato secundum A, ipsum quidem B déorsum nutans,sursum eleuat C:ipsum autem C déorsum nutans, B sursum eleuat: ambo autem sursum eleuata hoc faciunt.

XXVII. Cur si valde procerum fuerit idem pondus,difficiliùs super humeros gestatur, etiam si medium quispiam illud ferat, quàm si breuius sit? Quod enim dudum dictum est,causa non est:sed vibratio nunc est causa.Quando enim productius fuerit,vibrantur extrema : quam ob rem contingit portantem difficiliùs gestare.Vibrationis autem causa est, quoniam ab eadem motione magis transferuntur extrema,quantò proceriùs fuerit lignum.Humerus quidem sit centrum vbi A manet enim is : ipsæ autem A B, A C, quæ sunt ex centro : quantò autem

maius fuerit id,quod ex centro est,siue A B,seu A C, plus transfertur spatij. Demonstratum autem est hoc prius.

XXVIII. Cur iuxta puteos celonia faciunt eo,quo visuntur,modo? Ligno enim plumbi adiungunt pondus,cùm alioqui vas ipsum & plenum,& vacuum pondus habeat. An quoniam duobus temporibus hauriendi diuiso opere, (intingere enim oportet, & id sursum trahere)continget demittere quidem vacuum faciliter,trahere verò plenum difficulter. Commodum igitur est paulò tardiùs illud demit-

rere, cùm multò leuius effectum sustollatur pondus: id autem facit in extremo celonio adiunctum plumbum, aut lapis. Demittendi quidem maius fit pondus, quàm si solummodo vacuum oporteret dimittere: cum verò plenum fuerit sursum id rapit plumbum, aut quicquid illi ponderis inerit. Quam ob rem faciliora hoc modo ambo sunt, quam illo.

xxix. Cur quando super ligno, aut huiusmodi quopiã duo portauerint homines æquale pondus, non similiter premuntur, si ad vnum non declinet pondus, sed magis quantò vicinius fuerit gestantibus? An quoniam vectis quidem lignum efficitur: pondus verò hypomochlion: qui autem propior est ponderi ex iis, qui illud gestant, id quod mouetur: alter verò portantium, quod mouet? Quantò igitur plus distat à pondere, tantò faciliùs mouet, & alterum premit magis inferius, veluti contranitente pondere impositio quod hypomochlion factum est. Si autem in medio inerit pondus, nihilò magis alter alteri fit pondus, aut mouet: sed eodem modo alteri alter fit pondus.

xxx. Cur surgentes omnes, femori crus ad acutũ constituentes angulum, & thoraci similiter femur, surgunt: quod si non, haudquaquam surgere poterunt? an quia id, quod æquale est, quietis vbique est causa: rectus autem angulus æqualitatis est, stationémque facit: quam ob rem ad similes fertur angulos ipsi terræ circunferentiæ: non enim quod ad rectũ est ipsi pauimento? An quoniam surgens fit rectus, stantem verò necesse est perpendiculum esse ad terram? Si quidem igitur ad rectum deber esse, hoc autem est caput secundum pedes habere, & fieri oportet cùm surgit. Quandoquidem igitur fuerit sedens, secundum parallelum pedes habet & caput, & non in vna æquali. Caput sit A, thorax A B, femur B C, crura C D. Ad rectum autem fit & thorax, vbi A B, ipsi femori, & crura femur sic sedente: quam ob rem eo se habentem modo surgere est impossibile: necesse autem est crus reclinare, pedésque constituere sub capite. Hoc autem erit, si C D fiet vbi C F, & simul surgere continget, & in eadem æquali habere caput & pedes. Ipsa autem C F acutum facit angulum ad ipsam B C.

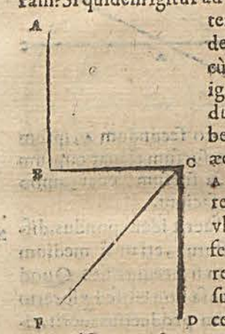

xxxi. Cur faciliùs mouetur commotum, quàm manẽs: veluti currus citiùs commotos agitant, quàm moueri incipientes? An quia difficillimum est pondus mouere, quod in contrarium mouetur. Aufert enim quiddam ex motoris potentia, licet multò sit velocior. Necesse nanque est, tardiorem esse impulsionem illius, quod repellitur. Secundo autem loco, si quieuerit: resistit enim ipsum quiescens. Quod autem mouetur, ad id ipsum, ad quod impellitur, impellenti simile facit, ceu si quispiam mouentis potentiam, & celeritatem augeret. Quod enim ab illo pateretur, vtique ipsum facit ex se commotum.

xxxii. Cur ea, quæ proiiciuntur, cessant à latione? An quia impellens desinit potentia, vel propter retractionem, vel propter rei proiectæ inclinationem, quando ea valentior fuerit, quàm proiicientis vires? aut isthæc ambigere principium relinquentes absurdum est.

xxxiii. Cur quippiam non peculiarem sibi fertur lationem, impulsore alioqui non consequente? An videlicet quoniam primum id efficit, vt alterum impellat: illúdque rursum vt alterum. Cessat autem quando non potest amplius facere primum impellens id quod fertur, vt impellat, & quando ipsius lati grauitas nutu suo declinat magis, quàm impellentis in antè sit potentia.

xxxiiii. Cur neq; parua valde, neque magna longè proiici queunt, sed commensurationem quandam illa habere oportet ad id, quod proiicit? An quia necesse est, quod proiicitur, & impellitur, contraniti ei, vnde impellitur. Quod autem magnitudine sua nihil cedit, aut imbecillitate nihil contranititur, non efficit proiectionem, neque impulsionem. Quod enim multò impellentis excedit vires, haudquaquã cedit: quod verò multò est imbecillius, nihil contranititur. An quia tantum fertur id, quod fertur, quantum aëris mouerit ad profundum: quod autem non mouetur, neque mouebit quippiam. Accidit autem illis ambo isthæc habere. Valde enim magnum, & valde paruum, ceu non mota existunt alterum nanq; nihil mouet, alterũ verò nihil mouetur.

xxxv. Cur ea, quæ in vorticosis feruntur aquis, ad medium tandem aguntur omnia? An quia magnitudinem habet quodcunque fertur: quam ob rem illius extrema in duobus sunt circulis, hoc quidem minori, illo verò maiori: quare maior distrahit, quoniã celeriùs fertur, & transuersum impellit illud ad minorem. Quoniam autem id, quod fertur, latitudinẽ habet, & iste rursus idem efficit, & ad interiorem propellit, donec ad mediũ perueniat. An quia quod fertur, simili se habet modo ad omnes circulos propter medium? Medium enim in vnoquoque circulo æqualiter distat. An quia quorum quidem circumactæ aquæ latio non superior propter magnitudinem, sed grauitate sua circuli celeritatem excellunt, ea necesse est relinqui, & tardiùs ferri. Tardiùs autem minor circulus fertur. Non idem enim in tempore æquali magnus cum paruo reuoluitur circulus, quando circa idem fuerint medium. Quam ob rem in minori circulo relinqui est necesse, donec ad medium perueniant. Quorumcunq; autem superior à principio fuerit latio, ea finiens id efficiet. Oportet enim hunc quidem statim, altérum verò celeritate superare grauitatem: quam ob rem ad interiorem semper circulum relinquetur quodcunque. Necesse enim est quod non superatur, aut in exteriori, aut in interiori moueri. In illo autem, in quo est, impossibile est ferri, quod non superatur: adhuc verò minus in exteriori. Celerior enim exterioris circuli est latio. Restat igitur, vt id, quod non superatur, ad interiorem transferatur. Semper autem vnumquodque proficit, vt non superetur. Quoniam verò peruenire ad medium, finem quidem efficit vt quippiam moueatur, stat autem solummodo ipsum centrum, ad hoc sanè omnia congregari, necesse est.

MECHANICARVM QVAESTIONVM ARISTOTELIS FINIS.

IN ARISTOTELIS

Librum De Insecabilibus Lineis Commentarius,

Iacobo Scheckio Interprete.

VM PARMENIDES ens vnum, & excepto ente reliquorum nihil esse, vt quæ non entia ritè appellari possint, disputando assereret, eò videtur in hac sententia perstitisse, ne si ens multa concederet existere, ipsum quoque non ens, in rerum naturam induceret. Ita enim ait, omnia, quæ sunt, quoad esse dicuntur, vnum sunt, cùm in ea ratione, qua ens dicuntur, conueniant: multa verò essent, & non ens vnum, siquidem aliud quiddam, quàm ens, de his prædicaretur: atqui ab ente aliud, diuersúmque nihil est, excepto non ente. Ipsum igitur non ens existere oportet, si præter ens aliud quiddam esse dicatur. Quam ob rem ens cùm ratio eius sit vna, ita de cæteris prædicabitur, vt causa ipsius omnia vnum quiddam (ens scilicet) existimentur, cùm excluso ente nihil neque esse, neque cogitari possit. Próinde quò vacuum in rerum naturam ne induceretur, quod re vera non est ens, multitudinem, ac numerositatem rerum inficiari maluerunt. Quò enim entia discernerentur vacuum à physiologis, præsertim verò Pythagoricis, inducebatur antiquitus. Atque istius quidem hominis opinioni cùm Platonici, Xenocraticíque assensi essent incogitanter admodum, his argumentis fidem dederunt, illis verò, qui sectione indesinenti, ac infinita partitione eius quod est, atque vnum reputatur, multa esse demonstrant, adeóque planum facere videntur, simpliciter vnum non esse, quod ens appellatur, si secari illud, ac diuidi queat, quemadmodum Parmenides, ac Zenon sunt arbitrati, vt in Platonis Parmenide videre est, his, inquam, Plato, & Xenocrates contradicentes impartibiles quasdam magnitudines confinxerunt, quibus vt essentiæ ratio propriè tribueretur ita cum essentia impartibilis vnitas cõiunctã foret, minimè verò diuisionem, cùm essent ἄτομα, admitterent. Aristoteles certè cùm multis aliis in libris hanc opinionem refellit, quòd scilicet insecabiles nullæ sunt magnitudines, sed diuidi omnes sine exceptione posse, vt in tertio φυσικῶν libro, cùm inquit, non difficile admodum esse lineas insecabiles refutare: tum verò, atque in primis in libro, quem de generatione corruptionem memoriæ prodidit, ex professo illi opinioni contradicens, suam hac de re omnem opinionem exposuit, qua statuere videtur quanlibet magnitudinem diuisionem vsque posse: infinitum verò illud eiusmodi sit, in Physicis ostendit, cùm potentia, non actu, infinitum hoc asserit: etenim diuisio talis si finiri possit aliquando, eam consistere aliquando, ac cessare oportebit, nec quicquam, quod propterea diuidi possit superesse. In hac quidem præsenti tractatione peculiari quadam & singulari disputatione de hisce rebus disserit, in primis more dialectico aduersariorum argumenta proponens. Nam cùm ad alia vtilis dialectica sit: tum verò aptissima est, qua disserens in vtranque partem, quod magis verisimile existat indagare queat. Sunt ne igitur, inquit, lineæ insecabiles, aut magnitudines quæpiam? quarum sunt quædam duplicem habentes protensionem, vt superficies: quædam tribus patent interuallis, vt corporeæ magnitudines. Nam superioribus duabus dimensionibus tertia hæc spissitudinem addit: in summa magnitudo quæritur, an sit aliqua insecabilis quemadmodum opinantur quidam. Hac proposita quæstione primò argumenta in medium affert, quibus insecabiles quantitates tueri quidam conantur, quorum illud primum est. Similiter in rebus vt paucitas cum paruitate, ita multitudo cum grandítate deprehenditur: quapropter si in paruo sectiones infinitæ (quemadmodum Aristoteles inquit) admittuntur, futurum est, vt res ea pauca, paruáque dici nequeat, sed potiùs multa, magnáque appelletur. Quomodo enim paucum illud dici queat, cùm infinitis partibus discerptum, dissectúmque sit? Aut quî parua res erit, quæ infinitas sectiones suscipere possit? Quocirca pauca, paruáque, aut nulla erunt, sed magna omnia, & multa, aut quatuor hæc erunt eadem: aut si verum esse neutrum existimandum sit, magnitudines impartibiles esse necesse fuerit, quæ appellationem hanc sortiantur, paruitatis scilicet, paucitatísque, vt quæ in exiliora se ipsis diuelli ampliùs nequeant, & in se ipsis plures diuisiones admittere. Dicunt etiam aliter, quòd si infinitas sectiones magnum pariter, & paruum pati sint idonea, nec magnum plures, pauciores verò paruum ac minores partes obtinebit, quia differre magnum & paruum inter se dicemus. Necesse igitur impertem magnitudinem existere, cuius respectu magnum plures habeat eiusmodi, paruum verò pauciores possideat, nec multitudine æquales cum his, quæ in magno includuntur. Et illud quidem ab absurdo ductum est argumentum. Attamen quòd si ideæ quædam sunt, quemadmodum is, qui hæc asserere conatur, sentit, & non hominis aut bouis solùm, sed lineæ etiam, ac superficiei, ac corporis erunt ideæ, necesse est, cùm lineæ quædam sit idea, eam priorem reliquis numero differentibus lineis existere, quæ nomen, ac definitionem vniuocam

Universidad de Deusto Biblioteca

obtinent, pro eo vt isti etiam, qui ideas astruunt, non inficiantur. At enim partes toto priores existimantur, quocirca & hæc lineæ idea secabilis reputari debet, & si quidem non in partes infinitas, in numero certè finitas diuidi necesse erit, quod nec isti negare in animum inducent. Priores igitur huiusce lineæ partes fuerint, quæ idea statuitur, quàm sit ipsa linea, cuius partes esse dicuntur. Enimuero diuidi eam posse cùm sit linea, omnes consentiunt philosophi, cùm quantitas omnis sit secabilis. Erũt igitur huius lineæ partes priores, quàm ipsa tota sit: at prima hæc linea, & non ex aliis enata, cùm idea sit, dicitur. Mirari verò posset fortasse quispiam, quid rationi huic authoritatis ex eo accedat, si primam lineam, quæ idea dicitur reliquarum, in partes non infinitas, sed finitas diuidi posse contendunt. An quòd conuenientius, multóque aptius hoc dici videtur, si in partes finitas quantitatem secari concedant? Protinus enim ex his partibus finitis magis appositi continuam lineam architectari videbuntur. Nam is, qui in partes infinitas lineam diuidi posse adstipulabitur, eadem ratione ex infinitis etiam componi eandem affirmabit. Principia autem finita rerum omnium potiùs videntur constituenda, cùm infinitorum neque scientia sit vlla, neque apta coagmentatio. Aut dicendum fortasse hoc modo est, hæc Aristotelis verba aduersus ideas instituta, quibus eas generatim refelleret, vt si quãtitatum ideæ sint, eas instar linearum diuidi posse, ita quæ ex his coalescunt figuræ, scilicet τὸ αὐτοτρίγωνον & αὐτοτετράγωνον, nata ἐκ τῆς αὐτογράμμων, & omnino fore vt superficies quælibet, corpúsque quodcunque secari posse videatur. Plato autem insecabiles, & ἀπαθεῖς ponit ideas. Licet autem aliter etiam respondere, Platonicos cùm ideas harum rerum statuunt eos voluisse eo ipso quòd nominarent ideas non secabiles, sed indiuiduas quantitates quasdam constituere, vt τῆς αὐτογραμμῆς posita idea, necesse illi non esset & hanc admittere, quòd diuidi apta esset, eóque facto immobilitas huius, καὶ τὸ ἀπαθὲς, id est, patiendi carentia tolleretur, quemadmodum de ideis omnibus sentiunt: quóq; magis primam hanc lineam insecabilem repræsentarent, hoc argumento vsos arbitrandum, & si hoc modo alterum argumentum intelligatur, non omnino pessimum videbitur. Tertium est, si corpora quædam sunt elementa: elementis verò prius nihil, partes autem toto priores, insecabilia sanè erunt elementa, vt ignis, & reliqua, propterea ne prius aliquid ipsis elementis statuatur: nam si diuidi possent, partes priores elementorum, quàm ipsa tota elementa, videri possent. Ex quo sequitur illud, vt non modo res intelligibiles, quemadmodum Deus, & intelligentia sint indiuiduæ substantiæ, sed in rebus etiam corporeis, & sensibilibus quiddam sit, quod diuidi nequeat, vt elementum, vt αὐτοτρίγωνον, & αὐτοτετράγωνον. Et quorsum hæc, dicat fortasse aliquis, quid ad præsens pertinebunt, quod isti probare moliuntur, magnitudines non infinita, sed finita sectione diduci posse. Quare dicatur illud, & cuius gratia hoc argumento vtantur, mox planum faciat. Isti quidem non modò ideam indiuiduam, insecabilémque posuerunt, sed elementa quoq; vt ignem, & reliqua, vel potiùs τὸ αὐτοτρίγωνον, & αὐτοτετράγωνον, & ex eo conuincere voluere non modo non omne corpus infinita partitione dissecari, sed simpliciter quædam corpora insecabilia. Elementa enim cùm sint corpora, non diuidi posse, quò non primis his corporibus priora constituantur quædam, scilicet partes toto priores: syllogismus autem demonstratiuus videtur. Principiorum non sunt principia, vt partes totius: elementa sunt principia, quare eorum alia non erunt principia, vt partes totius, quare in partes non diuidi poterunt vllas. Maior per hypothesin ita sumi queat cum disiunctione. Hæc corpora diuidi possunt, aut non diuidi: si diuidi possunt, ergo partes toto priores, & ita primis erit prius aliquid: elementa autem prima sunt, diuidi igitur in partes non possunt, insecabilia igitur. Syllogismus est in tertio modo hypotheτικῶν, qui sublato altero, statuit alterum. Quartum, Zenonis est, cùm inquit, fieri non posse, vt tempore finito infinita quispiam attingat cùm mouetur: vt hora vna si quis stadium transeat, quòd si stadium secari in partes infinitas posit, attinget, qui stadium pertransit tempore finito, puncta infinita. Aliter quoq; hanc diuisionem infinitam destruere conatur: Priùs, inquit, necesse est, quàm totum transeas spatium, dimidium perambulare. Priùs verò quàm hoc dimidium absoluas, huius rursus dimidium permeabis anteà, & iterum huius, ita vt diuisio hæc in dimidia nunquàm desinat. Proinde cùm infinita pertranseat, tempore finito, quod super linea mouetur, & celeriùs tempore æquali plus spatij conficiat. Pernicius enim quod mouetur (vt in Physicis expositum est) æquali tempore maius interuallum, minori tempore æquale, & interdum maius absoluit: motus animi, qui velocissimus est, quamlibet diuisionem percipiens numerabit. Nam hoc modo moueri dici solet, futurum me hercle est, vt finito tempore infinita enumeret. At si impossibile hoc sit, erit profectò linea insecabilis quædam. Aliud argumentum à mathematicis ductum est. Etenim si dentur symmetras, id est, commensurabiles esse lineas, necesse fuerit insecabilem quandam lineam existere. Symmetræ enim lineæ dicuntur, quæ linea eadem mensurantur. Quæcunque igitur symmetræ, hæ mensuram talem capiunt omnes. Erit itaque longitudo quæpiam, qua mensurabuntur omnes, quam insecabilem esse necesse est: siquidem ea secari posit, partes hæ mensuram admittent respectu totius. Nam partes symmetræ sunt toti, habebunt igitur partes & totius mensuram communem ex definitione symmetri, & rursus hæc ipsa mensura diuidetur, & simili ratione alia vestigabitur mensura, & huius iterum alia: quæ progressio nunquàm cessatura est. Quo fiet, vt non vna mensura omnium symmetrarum linearum dari queat. Erunt enim hoc modo infinitæ mensuræ, sed symmetras omnes habere vnam mensuram constat. Stabitur igitur in vna aliqua prima, quæ insecabilis erit, & cuius multiplicatione omnes symmetræ compositæ erunt. Idem quoque, inquiunt, accidit in superficiebus, non modò in lineis, ex quibus describuntur figuræ. Omnes figuræ etenim huiuscemodi e[illegible] rationalibus vt vocant, lineis prog[illegible] autem rationales, siue, vt Græci vocant, ῥηταὶ, [illegible]d quas rectè si comparentur, innumerabiles, vel sy[illegible]metræ,

Lib. 6. phys.

Argumentum à celeritate & tarditate motus.

Numerare est moueri, moueri euenit per infinita, ergo tempore finito numerare infinita contingit. falsum experientia probat.

metræ, vel asymmetræ nominantur, ad se ipsas: vicissim verò vel symmetræ sunt, vel non sunt, vel potentia solùm symmetræ. Omnes autem figuræ ab eiusmodi lineis productæ symmetræ existunt, quã ob causam & hæ communi quadam superficie mensurabuntur, & similis ratio in his erit, quæ in lineis ponitur esse, & eodem modo mensura indiuidua, vt non solùm oporteat lineam insecabilem, sed superficiem quoque eiusmodi existere. Quòd verò omnia non omnibus symmetra sint, ea diuisio ostendit, quæ est in binomiis: vt in 10. Eucl. pro. 42. ostenditur dilucidè, quo in loco inquit geometra, binomium vno dúntaxat puncto in nomina diuidi: quæ quomodo intelligi debeant, mox explicabimus. Inquiunt autem, si quæ mensura secundum certam lineam & definitam diuisa sit, neque ῥητὴν, neque ἄλογον fore, quemadmodum sit apotome ex binomiis sumpta. Secundum se ipsas enim nullam habituras eiusmodi naturam: ad alias enim comparatas fore & dici consueuisse ῥητὰς, καὶ ἀλόγους. In primis verò declarandum hoc loco est, quid ῥητὸν, quid ἄλογον, quid σύμμετρον, quæve ἀνόματα, déinde argumenti vim demonstrabimus. Symmetræ quantitates dicuntur, quæ quantitate eadem mensurantur, siue quæ proportionem obtinent inter se collatæ, sicuti numerus ad numerum, vt 16. ad 24. communis enim mensura quaternarius est. Asymmetræ verò nominantur, quarum nulla communis mensura constat, & in numeris quidem ἀσύμμετρον nullo modo secundum latitudinem, quemadmodum in superficiebus deprehenditur. Nam tametsi nullus eos numerus communis mensuret, vnitas tamen aliquoties repetita vtrosque mensurabit: quo fit vt eiusmodi numeri cum reliquis omnibus respectu vnitatis dici queant σύμμετρον. Primi autem Pythagorici in magnitudine rationem, & modum τοῦ ἀσυμμέτρου repererunt, ob diuisionem, quæ in his ad infinitum vsque pergit. Lineæ verò rectæ symmetræ dicuntur longitudine simul & potentia: vel potentia solùm, non autem longitudine. Si quidem longitudine commensurari queant, potentia quoque symmetras esse necesse est: vicissim autem & è regione non oportet. Res autem meliùs isthoc exemplo liquebit. Esto linea sex vnitatibus designata, altera quatuor, erunt sanè duæ illæ symmetræ secundum longitudinem. Metitur enim mensura communis, binarius scilicet numerus, vel linea, quæ duas vnitates in se continent. Illæ etiam lineæ efficere magnitudines ac superficies possunt, ac potentia in se ipsis superficies commensurabiles includunt. Senarius enim in se reductus efficit 36. quarternarius verò in se ipsum 16. procreat. Atqui 36. & 16. symmetra esse constat, adeóque quaternario mensurari. Quæ verò potentia commensurantur, non protinus longitudine etiam commensurabiles existunt, quam rationem diameter, & costa eiusdem quadrati dilucidè ostendunt. Esto igitur secundum nouenarium descriptũ quadratum, quod sanè diametrum obtinebit, vt quadratum ex ea descriptum duplam habeat proportionem ad quadratum, cuius est diameter, siue [illegible]ratum: quocirca quadrata quidem [illegible]mmetra habebuntur. Nam duplum ad dimidium [illegible]uplum esse nemo inficiabitur. Lineas verò ipsas latus scilicet ad diametrum incommensurabiles longitudine esse necesse fuerit, quanquàm potestate sint symmetræ. Possunt enim hæ lineæ in se ipsas ductæ symmetra quadrata producere, quorum vnum ad alterum se proportione dupla habeat. Si verò quispiam contentiosiùs asserens, dicat eas lineas non potentia dúntaxat, sed longitudine etiam symmetras, is absurditatem hanc vitare non quibit, quin imparem numerum, 9. scilicet æqualem statuat pari, 8. scilicet. Nam nemo nescius est, partem dimidiatam 16. esse 8. Porrò ex latere in se ducto, vt anteà diximus, quadratum alterum subduplum maioris creabatur. Minus itaque quadratum hoc dimidium maioris quadrati sortietur, 8. scilicet: minus verò quadratum nouenario censebatur numero 8. igitur, & 9. pro eodem, & æquales haberi debent, quod magna absurditate laborare cernis. Quòd si diametri quadratum à costa, quæ diametro commensurabilis sit, generari dicatur, vt si latus sit ternarius, diametros autem quaternarius, hoc etenim modo lineę commensurabuntur etiam longitudine, efficietur quod à diametro producitur tetragonum sedecim: erit me hercle is numerus & duplus ad octo, & rursus ad nouem duplus. Nam quadratum lateris nouenarius est, quo duplo maior superficies quadrati ex diametro producta geometricis demonstrationibus ostenditur: rursúsque fit vt par numerus æqualis impari necessariò statuatur, quod vt absurdum, ita impossibile esse videtur. Porrò autem proposita vna quapiam linea, qualiscunque ea sit, ad quam reliquæ si comparentur, vel symmetræ inueniantur longitudine, & potentia, aut potentia solùm, vel asymmetræ, eiusmodi linea à Geometricis ῥητὴ appelletur, quasi signum propositum quoddam dicas, & confessum. Nam quæ confessa, & definita sunt, ῥητὰ vocare solemus, vt cùm dicimus ἐπὶ ῥητοῖς συμφωνίαις, id est, constitutis & descriptis concentibus. Illud tamen nomen ceu suum quoddam vsurpant Geometræ. Quæcunque igitur proposita linea fuerit, hæc ῥητὴ dici consueuit: & quæ illi symmetræ existunt, siue longitudine, siue potentia, siue vtroque modo, ῥηταὶ appellantur. Quæ verò ad eam sunt asymmetri, ἄλογοι, inquit, Geometres vocentur, & quod à proposita rationali describitur quadratum rationale, vel, vt Græci, ῥητὸν: quæ verò illi quadrato commensurantur alia quadrata respectu eiusdem ῥητὰ dici solent: asymmetra verò illi ἄλογος nominant. Symmetron igitur, & asymmetron, in magnitudine natura existunt, ῥητὸν verò, & ἄλογον positione, vt exempli gratia, propositæ cuiusdam lineæ hanc statuamus esse ῥητὴν, vt symmetron: illam verò ἄλογον, vt asymmetron: & rursus hanc ῥητὴν respectu alterius ἄλογον esse, & ἄλογον respectu alterius ῥητὴν pronunciamus. Inquit autem Geometres, linea ex duobus nominibus composita, siue ex duabus rationalibus, siue confessis, secundum vnicum tantummodo punctum diuidi potest in sua nomina. Eiusmodi itaque ῥηταὶ potentia tantùm sunt symmetræ, cuiusmodi lineæ communem mensuram, qua vtræque mensurentur, non habent, cùm tantùm hoc assequantur, quæ longitudine quoque symmetræ existunt, non solùm potentia. Quocirca non quælibet cuilibet

commensuratur, sed hæc quidem oblatæ cuipiam & longitudine, & potentia symmetros cernitur, alteri fortasse potentia solùm symmetros existit, vt in sectionibus binomiorum accidere consueuit, & comparatione literis ad diametrum. Eiusmodi enim lineæ cùm longitudine sint asymmetræ, quadrata tamen earum symmetra esse constat, quas lineas Euclides ῥητὰς appellat. Quædam verò ad quasdam collatæ, neque longitudine, neque potentia symmetræ sunt, quas vocat ἀλόγους. Cùm itaque ex duobus nominibus composita linea vno tantùm signo, aut puncto diuidi queat, ita vt ambæ ῥηταὶ dici possint, & potentia symmetræ: quolibet autem puncto alio secari nequeat, vt ῥηταὶ partes istius lineæ dicantur, sequi videtur, binomium eiusmodi ex insecabilibus compositum, eiúsque vnam dúntaxat diuisionem existere, qua lineæ efficiuntur duæ mensuræ eorum quadratorum, quæ ex ipsis producuntur, quæ ipsa quoque symmetra existunt, quorum mensuræ etiam sunt insecabiles, vt modò ostendimus. Etenim si diuidatur mensura secundum lineam certam & definitam, ea neque ῥητὴ, neque ἄλογος erit, si ipsam per se contempleris. Dicuntur enim mensuræ, ac lineæ hoc modo, nominationésque tales obtinent respectu aliarum. Concludunt verò ex his, atque inferunt ita, cùm linea composita ex duobus nominibus in vno solùm puncto diuidi queat, quo linea efficiantur ῥηταὶ, & potentia commensurabiles, alio verò puncto nullo diuidi possit, sequitur vt binomium ex impertibus compositum sit lineis. Argumentum hoc planè sophisticum est. Non enim si linea in rationes aliquas, aut proportiones diuidi apta non sit, propterea simpliciter etiam indiuidua reputari debet, aut insecabilem esse necesse est omni ex parte. Hæc sunt, quæ philosophus de aduersariorum sententia expossuit, cui contradicere, & quantum fieri potest, eadem refutare argumenta nititur. Primum omnium inquit, id, quod infinitas sectiones admittit, non eo modo magnum, paruúmque dici debere, quo isti putant. Dicimus verò, & pronuntiamus locum, & magnitudinem, & quæcunque de genere continuorum sunt parua, in nonnullis etiam paucitatis nomen vsurpamus, vt his, quibus hoc nomen propriè quadret, quando scilicet determinatam quantitatem continuam ostendere lubet, vt in tempore & paruum, & paucum temporis dicere consueuimus, vt paucum tempus duas horas, aut tres arbitrantes: non verò, inquit, excludimur propter paruitatẽ à diuisione continui. Potentia enim, qua diuidi quantitas quælibet continua potest, etiã illi paruo inerit. Præterea, si compositæ lineæ, quatenus lineæ existunt, in puncto diuidi posse dicantur, quanquàm paruum esse prædicetur de insecabilibus quod statim obiiciunt, nihilò minùs puncta tamen huic infinita insunt, potentia: quod necesse est, vt ipsi quoque fateantur, cùm lineæ omni puncta inesse concedunt. Hæc verò aromos linea, sit linea: qua igitur ratione linea existit, ea non minùs habebit puncta potentia infinita, quàm quælibet aliarum, quæ compositæ dicuntur. Quòd si punctis prædita sit, secundum quamlibet etiam proportionem eam diuidere licet, quemadmodum quælibet non insecabilis diuidi potest. Adhæc, constat magnum ex paruis quibusdam componi: vt autem ex his quibusdam videtur, atoma, & impertia parua nominari debent: vel, vt alterius huius sectæ hominibus arridet, paruum dicitur, quod sectiones subit definitas. At quæso ab illis, quid tandem magnum erit, si magnum aliquod in pauca quædam insecabilia diuidi accidat, totum autem quodlibet magni instar diuiditur, qualecunque tandem totum istud appelletur. Ad partes enim suas comparatum magnum dicetur. Meliùs autem dici videtur magnum esse, quod infinitarum sectionum sit capax: paruum verò, quod finita diuisione consumatur. Infinita autem eiusmodi impertia insecabilia erunt parua, aliquando etiam non protinus in hæc atoma parua, sed parua, quæ diuidi rursus poterunt numero quidem illa finita dissecabitur, quarum partium quælibet pro natura eorum, quæ parua dicuntur, rursus secabitur in partes finitas. Nam paruum definitum ita est, quod secaretur in partes finitas. Rursus verò partes huius parui in alias, rursus hæ in alias. Necesse enim illud est: siquidem si in minima infinita magnũ totum secari necesse sit, parua autem per hypothesin semper diuidentur, quoniam definita sunt mediante diuisione, & hoc modo etiam necesse fuerit diuisionem infinitam non desinere. Manifestum igitur est, rationem parui, magníque in eo non constare, quòd paruum definitas obtineat partes, magnum verò indesinentes subeat diuisiones, ita vt propè illi, qui hoc pacto definiunt, minimum illud & insecabile abiicere, repudiaréq; videantur, cùm ne paruum quidem hoc ausint appellare. Siquidem, quemadmodum ostendimus, paruum omne secabile existat: paruo enim minus quiddam esse semper poterit, etiam si paruũ finitis sectionibus diuidi concedatur, nihilò minùs paruo si minus semper capiatur, diuisio nunquam cessabit. At verò si quis propterea quòd in numeris, quod paucum dicitur, finitam diuisionẽ obtineat, eo modo definiendam quoq; in lineis paruitatem existimet perridiculè is arbitrabitur. In numeris enim ex insecabilibus vnitatibus coagmentatio fit, atq; in his principiũ quoddã est, & paucitas: definita verò super stadio, definito tẽpore quippiã, super infinitis, infinitáque attingens res vt moueatur necesse fuerit: & præterea si quod celeriùs mouetur tempore æquali maius spatium conficit quàm tardius, motio verò animi celerrima, perniciosissimáque est, quæ aliud tamen nihil sit, quàm numeratio: numerabit igitur tẽpore finito, infinita. Zenon id, quod potentia est, in id, quod actu dicitur, transmutans, absurda hæc cõclusit. Hoc sophisma Philosophus ita dissoluit, inquiens: Nõ finito tempore, infinitas partes stadij, id quod super eo fertur, contingit, sed fertur quoq; tẽpore infinito. Nam quo pacto stadium, eodem tẽpus quoq; infinitum dicitur, atq; finitum: & quemadmodum tempus finitum est ob extrema quibus clauditur, ita longitudo quoq; stadij, & quemadmodum tempus diuisionis gratia infinitum appellari consueuit, ita magnitudo etiã infinita dicitur ob diuisionem. Zeno ita paralogissimo vsus, aliter finitatem tẽporis, aliter stadij accepisse videtur. Tempus enim, quod est [illegible] vsq; ad oceasum, cùm quẽadmodũ longitudo, [illegible] bile sit, in partes infinitas, finitum sumit esse pro-

pter

pter terminos, non verò ad modum similem stadium quoque extremis finitum constituitur. Proinde etiam inquit philosophus, numerare non est ita singulas percurrere partes magnitudinis percensendo, si fortè quis putet animum quodlibet infinitarum partium attingere: quî enim posset fieri vt tantillo tempore actu infinita attingeret? Motio enim animi non ita continua est, neq; in subiecto aliquo continuo, quemadmodũ quod loco cietur: & tamet si concedatur animum moueri modo quodam, tamen motus is numeratio non esset, cùm sit enumeratio non cõtinua, sed quiete etiam quadam intercedente progrediatur. Sed admodum ridiculum est, cùm rationem soluere quápiam non possis, se imbecillitati ingenij mancipare, & infirmitate animorum incitatos, in grauiores errores immergi. Quod verò dicitur de symmetris lineis: ternarium enim, nisi quis dualitatem fortè dixerit, vel vnitatem, non appellamus numeros, sed principia numerorum, hanc imparium, illam verò parium. Numerus etiã quilibet finitas habet diuisiones, in magnitudine verò res non ita habet. Nam eam partiri in partes infinitas possumus, quemadmodum numerum infinita accumulatione augere, vnde in numeris paucitas est definita, multitudo infinita, in magnitudine vastitas determinata. Nam cuiusq; rei certa & definita magnitudo est, neq; maius corpus cælo esse possit, paruitas autem indefinita. Et hæc quidem philosophi sunt responsa aduersus primum epichemera. Alterum argumentum fuit, quod sumebatur rationе idearum. Eas enim cùm magnitudines quasdam esse dicunt, indiuiduas fecerũt, quò principiis istis, & primis prius nihil statueretur, partes harum scilicet. Inquit igitur eos, qui inter ideas collocent insecabiles lineas, exiliorem non minùs astruunt, inaniorémq; sententiam afferunt proposita, quam nos refellere conamur: nã eo ipso, quo confirmare propositum nituntur, ea demoliri ipsa, & tollere è medio videntur. Nam ratione hac consistere ideæ non possunt. Vocat autem ἔλαττον ἀξίωμα Aristoteles, quod incredibilius alicui videatur: putatur enim verius insecabiles quasdam magnitudines, quàm ideas esse. Velle igitur in credibiliore sententia, quod verisimilius est astruere, perquàm absurdum videtur, & eò quidem magis, cùm per ea, quæ aliquo modo probabilia existunt, id, quod impendiò incredibile videatur, refellere nos existimemus. Certè his quoque concessis, ideas tolli necesse est, quoniam quidem cùm ideæ magnitudines quędam sint, diuidi posse necessarium fuerit easdem. Quam ob causam neque immobiles erunt, neque ἀπαθεῖς, quemadmodum idearum authores statuunt. Contra argumentum tertium instat philosophus, quod ita habet: Elementa magnitudines quasdam esse: eas verò, si dissecari possint, tum principiorũ fore principia alia, nempe partes elementorum, totis elementis: atque horum opinionem hoc modo refutat Aristoteles, inquiens leuiculum esse corporeorum elementorum insecabilia quædam statuere. Tametsi verò nonnulli hoc modo declarare videantur moli ri, conarique, id tamen, quod à principio est propo [illegible] sed petere videntur. Multò enim magis, quòd id petere videntur quod probandum esset, videntur propterea confirmare magnitudinem quamlibet, ac corpus secabile existere vastitatis ratione, distentionisque respectu. Quomodo autem quod à principio est, petere videntur? Quo- περὶ τοῦ ἐν ἀρ niam illo quæsito proposito an corpus quodlibet χῇ εἰσεῖ δεως secari queat, an verò quoddam sit insecabile, isti ho in 2. libro mines quasi confessum sit, confestim ad elementa priorum confugiunt, dicentes, ecce tibi elementa sunt cor- resolut. pora, & ea indiuidua, quare & aliæ quædam magnitudines esse possunt. Quæ cùm ita defendunt, nihil consecuti videntur aliud esse, quàm ea corpora, quæ ipsi vocant atoma, suo ipsorum argumento secabilia demonstrent, cùm ad probationem ea assumant, quæ sine controuersia diuidua ostendi possint ab istis, quibus corporibus secabilibus demonstratis, eadem ratio in reliquis etiam haberi videatur infinita sectionis in magnitudine. Nullo autem negotio insecabilitas elementorum refellit, nec ratione, sed sensu dúntaxat fides quærenda. Sensum enim deserere, & eo relicto ratione quærere, vt absurdum, ita perquàm ridiculum apparet. Qua peruersitate plerique capti, & viri, & eius, quod deceret, nullam rationem perceperũt: vt Parmenides quoque, qui ens vnum asserebat, & Zenon, qui motum negabat, & complures alij sunt hallucinati. Quartum epicherema Zenonis est, quo ipse vsus est motum respiciens. Si, inquit, diuidi stadium in partes infinitas queat, moneat eas communi quadam mensura vniuersas dimetiri nos posse, admodum sophisticum videtur, nec hypotheses, quæ in geometria statuuntur, illud mehercle admittunt: neque enim uero supponunt ad hunc modum, neque commodũ etiam est vt illud concedant. Adhæc contraria videntur, omnem lineam symmetram fieri, déinde statuere quarumlibet nõ fieri, sed esse mensurabilium linearum mẽsuram. Quocirca ridicula admodum sunt, quę sentiunt, & quibus demonstrationes conficere se putant. Nam his neq; litigiosam, neq; sophisticam rationem effugiunt. Etenim propter infirmitatem probationum minimè potest oratio illorum hominum, vel absurda, quæ contrà proferuntur, vel redargutiones, contradictionésque euitare. Mathematici sanè linearum, quæ commensurantur, communem statuunt esse mensuram, sed eam non indiuiduam cõcedunt, sed eiusmodi quampiam, quæ & ipsa possit alteri cuipiam commensurabilis existere, accepta alia communi quadam ambarum mensura. Etenim nouem cùm triginta sex mensuret, vnúmque & octoginta, priorem quidem secũdum quaternarium, alterum secundum nouenarium, nihil impedit quò minùs 9. & cum 21. commensuretur, cùm ternarius vtrorũq; communis existat mensura, illius quidem secũdum ternarium, huius verò secũdum septenarium. Linea verò quælibet ad quasdam commensurabilis, ad alias verò quasdam asymmetros reputatur, quapropter nõ verè dicitur, quaslibet quibuslibet commensurabiles esse, aut omnes mensura communi inter se comparari, cùm hæ ad hunc modum symmetræ, aliæ sint ad modum alium commensurabiles. Ex his itaque constat, has rationes valere nihil, nec concludi ex his indiuiduas esse lineas. Porrò autem ex his, quæ à mathematicis dicuntur, demonstrantúrque, liquere euidentissimè poterit, quas ipsorum rationes, nisi probabilioribus

nos opponamus, pugnemúsque argumentis, refellere nō debemus. Si enim linea sit insecabilis, & recta, nimirum illi definitio vtriusq; quadrabit & lineæ, & rectæ: definitio autem impartibile vtriusq; conuenire nequit, cùm propterea quòd ea neq; medium quorundā esse queat, tum quòd neq; ipsa in se mediū possideat. Nā linea insectilis quomodo tandem cur lōgitudo, & sine latitudine, cùm ipsa insecabilis existēs, intra superficiē dari nequeat. Quemadmodum enim punctū in medio duarū linearum porrentia est, cùm vna & continua linea adhuc existunt duæ illæ porētia, cùm verò actu diuisa in pūcto fuerit, tum pūctū actu secundū diuisionem cōstituitur: ita quoq; linea duas cōtinens superficies, cùm actu superficies dissecta fuerit, & duæ superficies actu constituræ sint, linea sanè actu existēs, actu diuisionem factam commonstrabit: ea verò cùm posita sit atomos, & dimensionis expers, quo pacto medium fuerit inter superficies duas, quæ ratione latitudinis diuiduntur. Necesse itaque fuerit cùm superficies in partes duas cadat, eam dissectionem propter lineam accidere, atque isto modo ratione insecabilis etiam lineæ dissecabitur superficies: aut si respectu atomæ lineæ superficies non diuidi possit, sequitur etiā vt superficies duæ ne coniungi quidem secundum illam possint: quod tamen cum primis lineæ naturam non obscurè indicat, neque proinde diuisionem sustinebit ipsa etiam cùm sit atomos, quæ conditioni linearum ambo repugnant. Definitio quoque huic non quadrabit, si indiuidua recta linea statuatur. Secta enim est, cuius medium extremis adiunctum æquabiliter est. Prætereà secuturum est lineas omnes esse symmetras. Quæ enim ratio differentiæ assignabitur, hanc insecabilem vnam mensurare, alteram verò non posse mensurare? Cùm enim impartibilis existat omnibus ceu mensura, ex æquo accommodabitur, siue actu, siue potentia solùm commensurabiles sint. Tertiò, cùm ex datis tribus lineis triangulus cōstari queat, etiam ex tribus atomis triangulus componetur: in quolibet verò æquilatero cathetus ducta in mediam cadit, ac in partes duas dissecat. Sed fieri hoc non posset, si impartibilis foret linea: intermediam enim lineam indiuiduam non admittit. Quartò, linea eiusmodi atomos addita alteri compositam maiorem non efficiet: nam insecabilia accumulata molem non attollunt, nec granditatem efficiunt. Quintò, ex impartibilibus duobus continuum nullum procreatur, quoniam continua linea plura semper duobus insecabilibus obtinet. Futurum autem esset, vt præter insecabilem hanc, nulla etiam reliquarum penitus linea continua existeret: quod falsum cùm sit, necesse etiam fuerit, indiuiduam lineā nullam statuere. Sextò, linea omnis aut finita, aut infinita est: atomos certè, vt sit finita oportet: quare & fines possidebit. Finis autem nullus, quàm ipsamet sibi fuerit, quod absurdum est: aut fines si obtineat, diuidi poterit. Aliud enim finis, & id, cuius finis dicitur. Aut profectò linea dicetur esse quædam, neque finita, neque infinita. Septimò, non qualibet in linea punctum erit: nam in ea, quæ diuisionem respuit, nullum inerit. Quòd si in indiuidua linea nullum insit punctum, in nulla profectò aliarum punctum designari queat: nam reliquæ ex his componuntur. Octauò, aut nihil inter puncta duo, aut omnino lineam interuenire oportet. In linea verò qualibet plura vno puncta designari possunt: quare inter puncta duo atomos linea poni nō poterit. Impartibilitas enim soli pūcto vndiquaq; propria videtur. Nonò, quadratum omne partibile, ex lineolis verò eiusmodi quadratum impartibile conficietur: quod perquàm absurdum deprehenditur, cùm quadratum vt superficies & secundum latitudinem, & longitudinem protendatur: quapropter diuidi poterit, sed quod à quatuor impertibilibus lineolis circūscribitur, quo pacto tandem partitionem sustinebit? quare lineas etiam posse diuidi in hoc quadrato constat. Decimò, Finis, ac terminus lineæ est punctum: quod terminatur autem, linea ipsa est: punctum quidem eò quòd finis impartibilis existit. Quare lineam, cùm finis ipsa non sit, sed cui finis accidit, partibilem esse necesse est. Quòd si lineam finem lineæ alterius contendat quispiam, deprehendetur linea quæpiam maior altera ratione, ac respectu puncti: siquidem linea & hæc insecabilis pro termino constituitur. Linea verò quælibet, altera quacunque si maior dicatur, secundum lineam maior dicitur: si verò insit illi quoque indiuiduæ, (quæ vt terminus alterius lineæ posita est) punctum, quo terminatur (nam continuarum linearum terminus idem est) sequitur vt finis, ac terminus totius lineæ, non sit impartibilis. Nam secundum hypothesin hæc insecabilis terminus alterius, rursus ipsa etiam puncto termini asseritur. Quod me hercle tantum abest, vt cum ratione consentiat, vt nihil magis ab ea videatur abhorrere. Omnino autem his concessis, punctum à linea nihil differre videbitur: nam excepto nomine, peculiare linea eiusmodi à puncti natura nihil obtinebit. Vndecimò, Mox secuturum est vt & superficies, & corpus quoddam insecabile concedatur: quoniam altero concesso, protinus reliquum dari oportet: quoniam alterum respectu alterius diuisionis capax dicitur, vt corpus respectu superficiei, & superficies ratione lineæ: corpus autem, cùm tres habeat dimensiones, secabile omne existere necesse fuerit: quare lineam quamlibet partibilem esse oportet. Duodecimò, Si linea, & tempus quoddam impartibile est, sed quæ in tempore insecabilia statuuntur, sunt instantia, & nunc ipsa, quare tempus etiam ex instantibus conflabitur: sed tempus ex instantibus non componitur: alioqui enim sibi mutuò coaptata essent. Sed non possunt vllo modo cohærescere, cùm non consistant, quare nec puncta sibi continua dici possunt: quam ob causam composita impartibilia magnitudinem nullā efficient, quoniam congesta hæc maiorem locum non occupabunt. Linea quidem lineæ addita planitiem maiorem non efficiet, quotcunque numero tū tandem congesseris: ita quoque res habebit, si puncta infinita congeras, amplius spatium hæc non occupabunt, cùm ne locus quidem vllus secundum se punctis attribuatur, quocirca magnitudo continua nulla ex impertibus attolletur, nec puncta conficient lineam, neque instantia tempus constituent. Decimotertiò, Si linea sit ex punctis, quidam dicunt, punctum puncto cohærescere necesse erit: sed punctum cùm insecabile sit, connecti cui alio

Argumentum à tempore

Argumentum à loco.

alio nequit. Quod enim connectitur cum altero, aut vt totum cum toto, aut vt pars cum parte coniungitur, aut vt parte aliqua cum toto cohæret. Sed partem linea non habet: quare eo modo nō cohærent, & apta puncta sunt inter sese. Quod si totum toti alteri puncto connexum statuas, vnum planè, & insecabile fuerit quod ex vtrisque componetur. Decimoquartò, Quo pacto efficientur altera recta, altera circularis linea? Nam neq; quo ad coaptationem, neq; quo ad puncta differentia vlla erit inter rectam & circularem. Impartibile enim si attingat impartibile, totum cum toto coniungi necesse est, an potius minimè atoma cohærere inter sese posse dicēdum est: Constat autem, lineas specie differre hasce inter se, coaptationis verò nulla differentia: quare ex impartibilium connexione linea nulla constabit: alioqui eandem rectam, & circularem fateri adigeremur. Sequitur igitur, vtex atomis compositio nulla existat. Decimoquinto, Si verum esse: quod isti asserunt, tum resolui omnia in puncta necesse foret. Nam corpora in superficies, hę verò in lineas, quæ porrò distraherentur, ac discerperentur in puncta: quare meritò rerum omnium elementa statuentur puncta esse. Ex his itaque oppidò quàm conspicuum est, lineam neque ex punctis componi, adhæc lineam nullam impartibilem existere, quin potiùs infinita sectione diuidi quamlibet posse. Punctum sanè cùm finis sit lineæ, est minimum quiddam, linea verò minima nulla est, sed data quacunque, minor designari potest semper diuidua. Quemadmodum itaque quod in ædificio minimum est, nec quicquam illi, quod ad rationem structuræ pertineat, adfert, pars ipsius nullo modo dicitur: ita similiter in reliquis etiam res habebit. Quid enim, quęso te, ad sphęram adiicit, seu albo, seu atro colore depicta sit? quid statua auctior erit, siue à dextra, siue sinistra oppidi parte eam locatam dixeris? ita nec quod minimum est lineæ vllum momentum attulerit, punctum scilicet. Nam id substantiæ lineæ prorsus addit nihil. Quam ob rem quod minimum quiddam appellatur, ea appellatio lineæ nō quadrabit: in ipsa verò id, quod punctum, & terminus nuncupatur, rectè minimum appellari poterit, nihil scilicet lineæ adferens. Ex quo sequitur, lineam indiuiduam nullam existere.

FINIS LIBRI DE LINEIS INSECABILIBVS.

COELIVS

COELIVS CALCAGNINVS LECTORI S.

QVàm operosum sit de coloribus agere, & quàm sinuosa sit ea materia, quæ colores pertractat, nemo profectò intelligit, nisi qui se priuatim in illa exerçuerit. Tanta enim est colorum multitudo, tam multiplex coagmentatio, tam lubrici transitus, vt non aliunde Arcesilas commodiùs suam illam ἐκκαλυψίαν probauerit. Cicero varietatem propriè in coloribus nasci, hinc in alienum migrare existimauit. Certè non alibi Natura copiosiùs, aut maiore lasciuia opes suas commendauit. Metalla, gemmas, marmora, flores, astra, omnia denique, quæ progenuit, suis etiam coloribus distinxit: vt venia debeatur, si quis in tam numerosa rerum sylua caligauerit. Vergilius Marcellus solas colorum nuncupationes ex floribus pollicitus, cùm rem cominus fuisset aggressus, cognouit multò esse facilius rem tam operosam polliceri, quàm præstare. Difficultate itaque victus, in causa ampliùs pronuntiauit. Quare præclara omnia ingenia hortamur, vt assiduè in tam eximia Naturæ spectatione versentur, Quò enim res est difficilior, hoc erit gloriosius, rei difficultatem peruicisse. Quod verò ad hunc libellum pertinet, eum arbitramur, ex duobus, quos Aristotelem scripsisse testatur Laertius, in vnum coaluisse. Sanè phrasis, & obscuritas, quasi sepiæ atramentum, multis locis aspersum, non multùm abest à vernacula Aristotelis consuetudine: id, quod fortè mihi videri potuit, qui veluti in procinctu hanc operam transegi, vnius tantùm exemplaris præsidio adiutus: vt gratiam vltro sim habiturus, si quis in hanc caliginẽ, quam vel culpa ingenij, vel necessitate coactus, parum extersi, faces aliquando inuexerit. Bene vale.

ARIST

ARISTOTELIS Stagiritæ de Coloribus Liber,

Cœlio Calcagnino Interprete.

EX COLORIBVS hi simplices sunt, quicunque elementorum naturam consequuntur, ignis puta, aëris, aquæ, terræ. Nã aër, & aqua suopte ingenio alba sunt: ignis contrà, & Sol flauo colore censentur: terra rursus natura sua alba est: intinctionis autem causa se se multicolorem ostendit. Id confessum facit cinis. Adusto enim humido tincturæ opifice, albus redditur cinis: sed nõ planè albus, quòd fumo scilicet intingatur, qui niger existit. Ob id & lixiuium flauum efficitur, eò scilicet, quòd flammeum est, & nigrum, in aquam colorem inuehente. Atqui niger color consequitur elementa, quoties inuicem commutantur. Reliqui autem, medij scilicet colores, ex iis facilè intelligi possunt, reciproca admistione superueniente. Lucis autem deliquio fit obscuritas. Tribus præterea modis niger color nobis occurrit: vel cùm planè quod videtur, sua natura nigrum est: vel cùm ab iis, quæ visilia sunt, nulla omnino lux ad visum defertur. Quod enim non videtur, cùm locus ambiens videatur, speciem præbet nigri. Occurrunt & alia omnia huiusmodi nigra, à quibus & rara, & exigua lux resilit: ob id & nigræ apparent vmbræ. Eodem modo aqua nigrescit, exasperata, & fluctibus percita, cùm scilicet mare inhorruerit: lacessita enim, & incitata superficie, paucis in eam radiis incidentibus, luce iam diuulsa, ac dissipata, vmbrosum ipsum nigrum se offert. Nubes etiam, cùm egregiè densa est, eadem ratione nigra existimatur. Ob hæc & cum iis aqua & aër, non penetrante omnino luce, nigræ itidem videntur, cùm profunditatem habeãt, ob id quòd rari admodum explodantur radij: siquidem lucem, quæ in ipsis est, intercurrentes particulæ, omnes nigræ videntur obscuritatis gratia. Quòd autem obscuritas non sit color, sed lucis priuatio, haud sanè difficile est ex aliis multis cognoscere: tum ex eo præcipuè, quòd non est intelligi, quanta, aut quali forma obscuritas sub sensum cadat, ceu solent reliqua visilia. Quòd autem lux ignis color sit, ex hoc persuasum esse potest, quòd nullus alius præter hunc ignis color inuenitur: & ob id solus hic per se visilis existit, cùm cætera visilia euadunt huius beneficio. Illud verò dignum animaduersione [illegible] esse ab igne diuersa, quæq; ignis natura non habeant, & ea tamen lucem reddere. Et si igitur ignis color lux sit, non tamen igũis solius color est. Nulli quippe alteri possumus ignis aspectũ ferre acceptum, nisi lucisicuti & omnium aliorum corporum, quà corporum imaginem præ se ferunt. Tunc verò nigrum colõrem effici vsui venit, cùm aër, & aqua igne adusta sunt: propter quod & omnia adusta nigrescunt: sicut ligna, & carbones extincto iam igne. Eodem modo nigrescit fumus exhalans è laterculo fictili, cùm insitum laterculo humidum secernitur, & aduritur. Eadem ratio reddit fumum, qui à pinguibus, adiposisque prouenit, nigerrimum, oleo puta, pice, tæda: quod hæc maximè adurantur, continuásque partes faciãt. Nigrã quoque illa fiunt, per quæ aqua effluit, cùm primò irrigatis, ac perplutis humidum exiccatur: quod in tectoriis parietũ est animaduerti. Pari pacto & aquatici lapidẽs musco contecti primùm, mox arescẽtes arrum colorem cõtrahunt. Ex coloribus igitur tot sunt, ac tales, qui simplices vocantur. At reliqui ex horum fiunt temperamento, prout maior, minórve fuerit admistio. Atq; ita multas, variásque reddunt colorum species, secundũ plus & minus, id est, prout intensiores, remissioréve fuerint admistiones: quale est puniceum, & purpureum. Dicti autem temperamenti exemplũ sit album & nigrum, quæ commista imaginem præbent medij illius, quod φαῖον Græci, nos pullum, siue fuscum appellare possumus. Próinde & nigrum, & vmbrosum luci permistum, puniceum ostendit. Si enim nigrum ei admisceatur, quæ à Sole, vel ab igne emanat luci, puniceum semper reddi intuemur: & nigra omnia simul ac incensa sunt, in puniceum abeunt colorem. Nam & fumidæ flammæ, & carbones, donec accensi sunt, puniceum colorem habent. At purpureum illud, floridum, atque illustre euadit, si id mediocri albo, vmbrosóque, tenues, & iam fracti Solis radij contemperent. Próinde in ortiua & occidua parte aër purpureum colorem induit, tunc cùm Sol vel occidit, vel emergit: quòd eo tempore infirmi admodum atque imbecilles radij, obscurum aërem percellant. Quin & mare purpureum sese offert, cùm sublati fluctus secundum impulsum, inclinationémque maris inumbrantur: infirmi enim Solis radij ad maris subsidentiam coniecti, purpureum colorem oculis obiiciũt. Idem hoc euenire in auium pennis animaduertitur: extensæ enim, atque explicatæ certo modo ad lucem, purpureum colorem reddunt. Quòd si minor lux affulserit, in ξουθρὸν, id est, obscurum abit, quem & Græci ὄρφνινον, id

id est,opacum appellant. Quod si liberaliter nigro primæ notæ cõditum fuerit,puniceũ euadit. Quod si floridum,& coruscans fuerit,in flammeum transmutatur.Nam quod dicimus, secundũ mutuũ temperamentũ,colorũ diuersitatem effici:ita accipiendum est,ceu si dicamus,ex subiecto, & aspectui nostro proposito colore,mistionẽ fieri.Nec tamen ob id parem omnium generationem fieri putãdum est: est enim proprium colorum munus, non simpliciter,sed ad aliquã mistorũ rationem habere.Habent siquidem ad quempiam commistorum respectum: quemadmodũ simplicia, quatenus simplicia sunt, inuicem,atq; inter se respectum habent.Neq; enim clarum,& perspectum est,eodem in omnibus vtendum esse apparatu.Cùm enim de purpurei,vel puniceitemperamento verba facimus, necesse est ex iis permistis,& diuersum colorẽ facientibus, persimilem generationẽ enarrare,nec tamen eãdem speciẽ & apparentiã tribuere. Quapropter assumendũ,ac prospiciendum est temperamentum ex eo,qui præcesserit,apparatu:sicuti cùm color οἰνωπὸς,id est,vinosus efficitur,si splendor aëreus puro,ac minimè diluto nigro,eodémq; coruscãti cõtemperetur: quales botryorum acini,quorum planè color œnopus, id est,vinosus agnoscitur, cùm matureſcunt.Nam deinde nigrescentes puniceum habent, quem postmodum in purpureum commutãt. Dignum autem est obseruatione,omnes colorũ differentias ad eum modum fieri,quem subscripsimus. Ex motu enim & transitu coloris in colorem dum commiscentur, differentiæ variãtur,& similitudinem accipiunt secundum id, quod se offert aspectui:atq; ita in vnoquoq; cõmistionem exæquant,ex multis vnum colorum cõcentum reddentes,ita vt nullus cernatur, cernãtur tamen omnes,per partes confusas,ac permistas. Ex qua quidem concretione, & contemperatione,vna species,vnúsq; prospectus euadit, qui colorum multitudini in vnã imaginem coalescenti fidem facit. Oportet autem hæc omnia in disquisitionem vocare,non vt pictores vocãt, hos colores simul atterentes,sed ex iis,quæ dicta sunt,rationem habentes refractorum radiorum,qui ad inuicem iaciuntur, & collimant: sic enim quispiam posſit ex præscripto Naturę colorũ temperamenta spectare. Ad veritatẽ autem,certásq; similitudines deprehendas,oportet habere cognitas, ac perspectas procreationes,& colorum ipsorum natales. Atqui horum causam optimatẽ dicimus lucem Solis, lucem ignis,aërem præterea,& aquam. Nam hæc plus aut minùs contemperata,omnes, vt ita dicam, colores perficiunt. Eadem indagine & aliorũ colorum, qui radiis permiscẽtur,imaginem & similitudinem explorari oportet:quãdoquidẽ & carbones & fumus & ærugo & sulphur & pennæ auium cõtemperatæ, hæ quidem cum radiis Solis, hæ verò cum splendore ignis,multas ac varias faciunt colorum commutationes. Sunt & quæ à concoctione, ac maturitate considerãda sunt:qualia quæ fiunt in plantis,in fructibus, in capillis,& pennis auium, & cæteris aliis huiusmodi.At illud neminem latẽre debet, multiformem,& infinitam illamcolorum multitudinem quot modis fieri contingat. Eius rei hanc causam obseruauimus,quod à luce & vmbris, inæquales,& sine ratione confiant temperaturæ.Nam lux,& vmbræ,secundum plus & minus, varias inuehunt differentias: vt primò secundum se ipsas,mox admistæ coloribus,colorum commutationes efficiãt: vel in eo quòd commista,& multitudine, & facultatibus differunt: vel quòd non habeant eãdem rationes, proportionésq;.Siquidem & ipsum purpureum secundum se ipsum multas habet differentias: sic & puniceum,& album,& aliorum vnumquodq;.Item secundum maius & minus, item secũdum mutuam inter se admistionem,eorúmque syncritatem. Facit præterea differentiam prout luminosum, ac nitidum mistum ipsum fuerit:aut ex contrario squallidũ, ac sine lumine. Nihil enim est aliud τὸ σιλβηρὸν, id est, nitidum, ac refulgens, nisi luminis quædam collectio,& dẽsitas. Species verò auri emergit, cùm xanthum,id est,flauum, & solare bene cõdensatum enitescit. Ob id colla columbarum, & pluuiarum stillæ,colore visuntur aureo tunc, cùm lux repercutitur. Sunt etiam quædam,quæ læuigata attritu, & arcana quadam facultate,alios,atque alios induunt colores:sicut argentum perfrictum,& aurum,& æs, & ferrum.Quędam etiam lapidum genera,differentes faciunt colores, ceu qui nigri existẽtes albas inducunt lineas.Eius rei causa est,quòd istorũ omniũ cõstitutio ab ipsis incunabulis ex paruis adeò, densisq;,ac nigris constat particulis.Ab ipsa autem,quę fit,dum primum generãtur tinctura,cõtingit aliam coloris speciem admittere. Hic autem color ab his attritus,ac deciduus,non amplius auream speciem, aut æream,aut omnino alium quempiam habet colorem, sed planè niger est, quòd pori, ac meatus illic perrumpantur, ac scindantur inter perfricandum,dum atterũtur,per quos tinctura penetrauit. Contingit & hãc ipsam diuersitatem colorum Natura fieri.Primogenio enim colore nondum nobis cognito,cùm tinctura in attritu conuellatur,ac dissipetur,euenit vt ipsum, qui ipsis inest,colorẽ perspiciamus.Quapropter & omnia se offerunt nigra, dum perfricantur,prout horum quodlibet æquabile est, ac læuigatum :sicut in lapide, qui βάσανος à Græcis, à nostris coticula dicitur, qui insitum in ipso colorem,nigrum videlicet, abiicit:assumit autem rursus ingenitum ab ipsa vsque origine colorem,perspicuum illud,quod in tinctura est,ex contactu,& continuatione. Cæterùm & quæ igni aduruntur, aut dissoluuntur, aut liquefiunt, plures mutantur colores: quorum fumus tenuis, & aëreus, horum & colores vmbrosi: sicut cùm fumus exhalat à sulphure, & æruginosis æramentis, & ab iis, quæcunque densa sunt,& læuigata:vt argentum.At in cęteris,quęcũq; illa sunt,quæ vmbrosos colores habent,eadem læuorẽ participãt:sicuti aqua, nebula,& auium pennæ:quippe hæc propter fulgores, radiósve illabentes,& læuorem, aliter aliãs contemperatos,differẽtes colores inuehũt:sicuti & obscuritas varios colores inferre solet.At nos nullũ colorẽ purũ spectamus,qualis planè est:sed omnes permistos,atq; aliis confusos. Nam etsi nulli aliorũ colorum miscẽtur,fulgoribus lucis,& vmbris tamen confunduntur,& à se diuersa,neque prorsus qualia sunt,apparent.Ob id quę in vmbra spectãtur,quęq; in luce,quæq; in Sole,quæq; in intens[illegible] fulgore,& secundum varias inclinationes hoc, aut illo modo se habentia,secundum alias differentias diuersa

diuersa apparent. Fulgores etiã qui ab igne, Luna, lychnisq; prouenium,quòd hęc illâve lux in vnoquoque variet,diuersos colores imprimunt.Adde etiam,cùm varia ad inuicem facta est colorum permistio,ob mutuum illum inter se respectum, atq; respõsum,vario modo colorãtur.Lux enim quando illapsa,ex nonnullis colorem mutuatur,& nũc punicei,nunc herbacei fit coloris:& cùm temperamentum in alium quempiã colorem incidit, & ab eo rursus cõtemperatur,aliam quoque quampiam coloris moderationem, permistionémq; admittit. Et dum hoc patitur, continuè quidem id patitur, sed ita,vt sensum fugiat.Interdum etiam ad sensus vsque peruenit,tunc scilicet, cùm ex multis coloribus confusis, vnus aliquis longè alios exuperans, sensum ipsum facit,& cõciet. Quare & per aquam res aquea specie plurimùm apparent:& quę in speculis similes habentia colores, colore speculorum apparent.Id quod & circa aërem putandum est euenire.Ex tribus itaq; mistos colores omnes constare certum est:ex luce primùm,& ex iis,per quæ lux apparet,ceu ex aqua,& aëre:tertiò ex subiectis coloribus,à quibus lucem reflecti,ac repercuti cõtingit.Atqui album,& diaphanes,quod nos perspicuũ dicimus,quotiesquidem rarum est,colore maximè aëreo se ostendit.Quòd si in iis est,quæ densa sunt, in omnibus iis quædam occurrit obscuritas,ceu caligo,sicuti in aqua,& vitro,aëre etiam,cùm densior est. Radiis enim ob densitatem, & crassitudinem vndequaque deficientibus, non possumus, quæ in ipsis penitiora sunt,perspicere. Aër quidem propè inspectus,nullum videtur colorem habere:nã propter raritatem à fulgore peruincitur,ab eo diuisus ac secretus. Est enim fulgor densior, & per aërem perspicuus : qui in profundo perspectus,ex proximo colore videtur cyaneo, raritatis gratia. Qua enim parte lux deficit,eadẽ aër caligine disiunctus, coloris cyanei repræsentatur. Densatus autem in morem aquæ, albissimum omnium colorem contrahit. Omnia verò,quæ intinguntur, ab iis, quæ intinguntur,colorem mutuantur.Multa autem floribus,multa terra nascẽtibus,multa radicibus intinguntur:quin & corticibus,lignis,& foliis, & seminibus:multa etiam terra,multa spuma, multa & sutorio atramento,quam Græci μελαντηρίαν vocant: nonnulla etiam,quæ animalium liquore intinguntur,sicuti purpureus color purpura, quæ inter murices censetur.His adde,quędam vino, quædam fumo,quædam calce,quædam mari colorem trahere: ceu marinorum capillamenta. Hæc enim omnia mari rufescunt,& in vniuersum omnia, quæcunq; proprios, ac vernaculos colores habent. Semper enim cùm hi omnes colores vi humidi,& calidi simul coëunt in eorum quæ intinguntur meatus exarescentes deinde ab illis colores assumunt. Ob id sæpe colores florum eluuntur, ex poris,seu meatibus effluentes.Multas etiam faciunt ipsæ constipationes,& in intinctione differentias:multas etiam commistiones,& affectus intinctorum,quę πάθη dicuntur:sicuti & de crasi,id est,contemperatione,superius dictum est.Imbuuntur etiam quędam nigro [illegible] vellera, nèq; tamen similiter colore hoc nitescunt.Causa est,quòd vellerũ meatus,ingredientibus colorum meatibus intinguntur,pilorum autem interualla tincturam nullam recipiant.At quę alba sunt,atq; inuicem coloribus obnoxia, omnia splendidiores flores videri faciunt:ex aduerso autẽ nigra,vmbrosos,& obscuros videri faciunt. Ob id color ille,qui ὀφρυὸς dicitur,ex nigris magis, quàm albis efflorescit:sic enim purior, & magis eximius apparet flos ipsis permistus:quod fit ob ipsius nigri fulgorem. Secundum enim hoc idem interiectum meatuum interuallũ, ob exiguitatem, & tenuitatẽ non videtur, sicuti neque stannum æri admistum, neque aliorum huiuscemodi aliud quicquam:colores verò eorum, quę intinguntur, transmutãtur ob eas,quas diximus,causas. Quod autem capilli,& pennę,& flores,& fructus,& plantæ omnes vnà cũ maturitate varias induunt mutationes, ex multis perspicuũ est. Sunt & nonnulla singulis plãtarum, colorũ principia,& qualia illa sint, & ex qualibus mutationes suscipiãt,& quas ob causas talia patiãtur,& si quas alias dubitationes contingat illa consequi,de his omnibus ex ea,quam instituimus, indagine cõsiderandum est nobis. In omnibus autem plantis principium colorum est, qui herbaceus dicitur.Nam germina,& folia,& fructus, vel semina gignũtur in ipsis auspiciis herbacea:id, quod etiam animaduerti potest ex aquis compluentibus. Vbi enim plusculum temporis cõsistit aqua, rursus exarescẽs,colore fit herbaceo. Ratione autem euenit, & hunc primũ in omnibus ex terra nascentibus colorem consistere:siquidẽ omnes aquæ vetusteſcentes,à principio sanè virides fiunt,Solis radiis admistæ:mox autem nigrescunt:rursus viridi permistæ, coloris fiunt herbacei. Nam humidum, vt præfati sumus,spõte naturę suæ vetusteſcens,& exarescẽs, nigrescit:sicut in cisternis,seu aquarum conceptaculis tectoria:ex iis enim, quæcunq; sunt sub aqua, hæc omnia atri coloris efficiuntur:quòd dum exarescunt,humidum exhalet, & in aërem dissiperur: quicquid autem exhaustum Soli exponitur, in herbaceum colorem abit,ea causa,quòd flauum nigro permiscetur. Hoc idem,humido magis,ac largiùs nigrescente,herbacei fit coloris:eóq; copiosiùs saturatur, & viridẽ colorem concipit propè ad porri exemplum.Quod etiã est in causa,vt in omnibus rami germina ætate confecta multò nigrioris coloris visantur, quàm quæ noua sunt, & adhuc pubescentia: flauiores enim hi sunt, quòd nondum in ipsis humidum nigrescat. Horum enim cùm sit tardius incrementum, insideátque diutiùs humiditas, quoniam humidum ipsum exhalans vehementer nigrescit, ex eo viride fit, & porracei coloris,vtpote nigro,cique syncero permistum.At in iis omnibus, in quibus humidum nõ permiscetur, Solis radiis,albus color incolumis manet:nisi fortè humidum diuturnitate temporis, & exarefactione priùs nigrum euaserit. Hæc ratio est,cur plantarum omnium partes,quæ à terra extãt,ab initio virides sunt:quæ autem terræ proximę,aut certè sub terra, quales sunt caules,seu scapi,& radices,albę sunt:sic & germina,quę terrę viciniora sunt. Quòd si in ambitu terra amoueatur, pastinóque refodiatur,omnes quidem primò,vt dictũ est, herbaceum colorem, quasi à libero cælo fœnerantur, tum ob humorem, qui per germina in eas partes effluit, eámque coloris naturã imprimit, tum quòd celeriter

riter idem humor in fructuum incrementum absumatur. Cùm verò non ampliùs augentur, & increscunt, ob id, quod calidum iam non queat peruinci alimẽto affluente, sed vice versa potius ab humido calor absumatur, & fructus omnes maturẽtur, concocta humiditate, quæ in ipsis fructibus est, à Solis & aëris calore, sic fructus assumunt à plantis colorem, sicuti quæ intinguntur à floribus: propter id paulatim colorantur, eorúmq; illi maximè, qui ad Solem, ac teporem expositi sunt: quare & eorum colores vnà cum tempore, ac tempestiuitate permutant. Cùm enim primò sint omnes herbacei coloris, ad maturitatem deinde prouecti, variant in eũ, qui eorum naturæ consentaneus est color. Nam & albi, & nigri, & phæi, id est, obscuri, flaui etiam, & nigricantis coloris, quin & vmbratici efficiũtur, & propémodum omnia suscipiunt colorum discrimina. Quoniam autem plurimi colores fiũt pluribus inuicem admistis, ita vt vnus fiat ex omnibus cinnus, illud quoque liquet, in plantis opus esse eadem fieri temperamenta. Nam propter earum humorem perfluẽtem, & per se ipsas corriuatum, omnes suscipiunt colorũ facultates, & hoc circa fructuum maturationes: & à sole & ab aëris calore excocto, omnes pro ingenio suæ naturę consistunt colores, hi quidem ocyùs, illi verò tardiùs: velut contingit circa tincturam purpuræ, cùm illam atterunt, atq; exprimunt, omnem ex ea humiditatem eliquant, eliciúntque, quam deinde effusam in cortinis percoquunt: & primò quidem nullus omnino certus color in tinctura perspicitur. Eius rei causa est, quòd vnusquisque ipsorum colorum, dum humor magis, ac magis excoquitur, imò verò & illi ipsi, qui in cortinis permisti sunt, colores, multas paulatim, ac varias suscipiunt differentias: nam & nigrum, & album, & ὀρφνιον, id est, obscurum, & aerium, denique omnes reddunt, qui vna excocti sunt. Propter temperamentum ergo nondum per se constitutum, nullus ex aliis coloribus certus est, atque perspicuus. Atqui hoc idem quoque euenit in fructibus. In multis enim quia non omnes simul fiunt colorum maturitates, seu concoctiones, sed alij priùs, alij posteriùs consistunt colores, idcirco ex alio in alium mutationes fiunt: sicut in botryis, & phœnicibus, id est palmulis: isti enim aliquãdo primò punicei apparent. Nigro autem in se ipso consistente, tum in colorem vini transmutant, ac demum fiunt cyanei, siue cærulei, cùm iam puniceus multa, ac pura nigredine permiscetur: qui eum posteriùs succedunt colores, cùm exuperãt, pristinos colores immutãt. Quod in nigris fructibus præcipuè manifestum est. Nam eorum plerique fermè, vt superiùs diximus, ab initio quidem ex herbaceo colore immigrãtes, sensim in puniceum transeunt, fiúntque rufi: sed festinè rursus transmigrant ex rufo, & puro nigro, quod in huiusmodi insitum est. Declarant & hoc vites, & vellera, & folia: omnium enim huiusmodi colores nigri, quòd plurimus insit in ipsis huiusmodi color. Nã & illud quoq; confessum est, quòd ob id fructus nigri & vtrunque colorem participãt: horum enim omnium succus vinosus est. Colores autẽ, qui sunt in ipsis natalibus nigri successu temporis punicei fiunt: siquidem paiumenta, quę stillis, ac defluxionibus subiecta sunt, & omnino vbi cõtingit vel mediocre aquarũ profluuium fieri, locis præsertim opacis, omnia hæc, inquam, ex eo, qui herbaceus primum fuit, in puniceum colorem transeunt, paulmentúmq; illud ita coloratur, ac si sanguis recens in id perfluxerit, secundum rationem loci, secundum quã herbaceus color maturitatem, concoctionémque suscipiat: demum & hic idem niger admodũ fit, & cæruleus: quod in fructibus contingit. Quòd verò posteriobus coloribus aduenientibus, priores exuperantur, & cedant, & color fructuum transmutetur, vel ex iis facilè est cognoscere. Nam & mali punicę fructus, & rosarum folia, ab initio quidem alba sunt: demum succo iam vetustescente, ex maturitate palescunt, & rursus cõmutant colorem in purpureũ, ac puniceum: & hæc quoque plures in se ipsis colores habẽt, sicut & in papauere liquor, in olea amurca: siquidem hæc primùm fit alba, ceu mali punicæ fructus: cùm autem inalbere desierit rursus in puniceum colorem transmigrat: denique multo nigro permistus in cæruleum abit. Ob eam causam & papaueris folia, hæc quidem in superiori parte sunt punicei coloris, quòd in ipsis concoctio, & maturitas ocyùs fiat: hæc autem ab ipsis initiis nigra, hoc in eis colore iam exuperãte, sicuti & in fructu: nam postremò fit niger. In quibuscunque autem plãtis vnus est, & singulariscolor, albus scilicet, vel niger puniceus, vel purpureus, horum omnium fructus permanent, eandem semper coloris naturam seruantes, cùm semel ex herbaceo in alium colorem migrauerint. Atqui flores in nonnullis fructibus concolores esse contingit, sicut in malo punica videmus, in qua fructus æquè ac flos punicei coloris est. In nonnullis autem permultum inter se differunt colore: sicut in lauro, atque hedera: vtriusque enim flos xanthus, id est, flauus est, fructus verò niger. Puniceus autem est & fructus mali, quam μηλάδαν vocant: huius enim flos albus, non sine admistione purpuræ: at eius fructus est flauus. Rursus papaueris puniceus quidẽ flos est, at fructus hic quidem niger, ille autem albus, prout insiti illis succi aliis atque aliis temporibus ad maturitatem peruenerint. Quod facilè ex multis cognosci potest: etenim alij, atque alij fructus, vt dictum est, multas differentias capiunt vnà cum maturitate, & in colore, & in odore, & in succo. Hæc enim causa est, cur varij, ac differentes odores, & succi, & in floribus, & in fructibus deprehendantur. Amplius hoc magis elucescit ipsis in floribus: in iis enim ipsis eiusdem sæpe folij pars nigra, pars punicea: quorũdam etiam pars hæc alba, illa purpurea. Neque hoc minùs in iride planum est: multas enim habet & huius flos in se ipso varietates, prout eius etiã variæ sunt concoctionis differentiæ: sicut & botryorum, cùm eos etiam mitescere contingit: ob id & florum omnium fastigia plurimùm concoquuntur, & mitescunt. Hæc autem initio multò minus coloris habent: propémodum enim quorundam quasi aduritur humidum priùs, quàm ad iustam, & propriam concoctionem perueniat. Próinde quorundam florum colores permanent, fructus autẽ concocti transmutantur. Florum enim colores propter paucitatem alimenti citò mitescunt, & maturitatem accipiũt: ac fructus ob multitudinem humoris, vnà cum

cum maturitate in omnes transmutantur suæ naturæ consentaneos colores. Id, quod clarum, & illustre est, prout anteà dictum est, in tinctoriis floribus. (flores nunc appello optimam, atque ardentissimam purpuræ partem.) Quum enim à principio tinctores αἱματίδας, hoc est, sanguinarias purpuras, ex quibus pretiosus ille liquor tingendis vestibus natus elicitur, summittunt, eas orphnias, id est, obscuras, & nigras, & aërei coloris fieri videmus. Quum verò flos abundè concoctus fuerit, bene floridum illud purpureum, & splendidum efficitur. Próinde necesse est, florum colores ex æquo, & colores fructuum in varios habitus se commutare: & hos quidem colores, qui secundum naturam sunt, exuperare, hos autem deliquium pati, prout horum, aut illorum perfecta, aut imperfecta fit concoctio. Verè itaque colligimus, flores, fructúsq; differre. Cæterùm multi plurimarum arborum flores postremò xanthi: id est, flaui fiunt. Deficiente enim alimento, ad id perueniunt, vt exarescant priùs, quàm commutent colorem in eum, qui eorum naturæ proprius, & vernaculus est. Ob id & quidam fructus defluentes, ac decidui colore xanthi, id est, flaui efficiuntur, ea causa, quòd horum concoctio, ac digestio primùm ab alimento destituatur. Eodem prętereà modo se habet frumentum, & reliqua, quæ ex terra producuntur: nam hæc demum flauescunt. Humidum enim illis innatum non vltrà nigrescens, quoniam citò exarescit, coloris immutationem efficit. Nigrum enim viridi confusum, vt anteà diximus, herbaceum euadit. Quum verò nigrum semper exolescat, fiátque imbecillius, rursus colorem paulatim transmutat in viride: postremò verò flauum efficitur. Eadem ratione ἀπίου, id est, raphani syluestris folia, & portulacæ, & aliorum quorundam ad maturitatem perducta, punicei coloris fiunt: præter nonnulla ex his, quæ citò arescunt, eadémque in flauum colorem abeunt. Cuius rei causa est, quòd ante concoctionem alimento destituuntur. Est igitur admodum rationi consentaneum, plantarum, & humi nascentium multas differentias incidere. Sed non in his tantum: nam & pili, & pinnæ, & coria equorum, boum, auium, & aliorum omnium animalium, modò alba, modò fusca, modò rufa, nigra etiam aliquando, eandem ob causam fieri contingit. Alba quidem, quum adhuc humidum ex maturitate proprium ac domesticum habens colorem, arefactum est. Nigra verò ex contrario quando in ipso ortu superuacaneus color humidus: sicuti in aliis omnibus iam antiquatur, & tempore confectus, ob humoris copiam nigrescit. Cunctorum enim huiusmodi & cutis, & corium nigredinem accipit. Fusca autem, & rufa, & flaua, aliisque coloribus prædita, quotquot ad ariditatem perueniunt, priùs quàm humidum in ipsis absolutè, & ex asse in nigrum colorem commutetur. In quibus autem hæc præter ordinem, & incondirè eueniunt, eorum etiam huiusmodi colores euanescunt. Propterea in vniuersum videntia, & corpora mutuis vicibus ita se insequi, vt colore respondeant. Nam & hominum ruforum πιτυρώματα λευκόπυρρα, hoc est, pili, alborufi sunt, id est, albo rutóque commistis, nigrorum autem nigri: & particulatim quicquid in corpore album efflorescit, ibidem ex natura loci omnes albi pili suffruticant: sicuti in animalibus, quæ varia sunt, eodem modo pili omnes, omnésque pinnæ coria consequuntur: & hæc secundum partem, hæc secundum corpus tantùm eueniunt. Sed & ad eundem modum sese habent vngulæ, chelæ, rostra, & cornua. Nam hæc omnia in nigris nigra, in albis alba spectantur. Cuius rei causa est, quòd in his omnibus alimentum per corium in exteriorem ambitum profluit. Quòd autem hæc vera, & legitima causa sit, haud sanè difficile est ex multis perspicere. Siquidem puerorum omnium capita, dum parui sunt, rufa existunt ab initio: quod, euenit ob paucitatem alimenti. Quod idem ex eo probatur, quòd ob eandem causam imbecilles, rariq; sunt capilli. Quinetiam breues puerulis omnibus ab initio gignuntur, procedente autem ætate nigrescunt tunc, quum capilli rursus colorem trahunt ex multitudine defluentis alimenti. Quod eodem modo contingit circa pubem & barbam, quando primùm incipiunt pubescere, & barbam emittere: quarum vtraque in ipsis exordiis citò rufescit ob paucitatem humiditatis, quæ & in pube exarescit: quum autem eundem in locum copiosius alimentum demanare cœperit, rursus nigrescunt. Sunt & pili, qui in corpore rufi plurimum temporis manent, ob inopiam alimenti: quoniam secundum tempus, quo augentur, & hos similiter contingit nigrescere, sicut hoc idem euenit tam pilis pubis, quàm capitis. Hoc autem ex eo liquet, quòd quæcunque longiores habent pilos, vt plurimùm ea parte, quæ corpori proxima est, nigriores habent: qua parte autem in fastigium exurgunt, flauescunt magis: quales ouium, equorum, & hominum. Illa enim pilorum pars ob alimẽti paucitatem in eam defluentis, citò exarescit. Eodem modo & nigrarum auium pinnæ, quæ corpori viciniores sunt, cæteris omnibus sunt nigriores: at quæ in summo, flauiores. Ad eundem modum se habent & quæ circa collum, & omnino quæcunque parcius habent alimentum. Quod hinc facilè patet, quòd omnia sub perfectionis tempus, quúmq; iam propè absoluta sunt, pilos transmutant, & rufa efficiuntur: quoniam alimento rursus deficiente, celeriter succescunt: denique alba priùs fiunt, quàm humor nigrescat, insito in ipsis alimento iam excocto. Sed hoc maximè omnium in iumentis manifestum est: omnium enim pili albi fiunt. Nam quum partes non possint ex æquo alimentum attrahere, ob caloris imbecillitatem, humidum citò exarescens fit album. Eadémque causa partes temporibus finitimæ omnium maximè canescunt: & in vniuersum, circa loca infirma, & laborantia hoc euenit. Prætereà & circa hæc loca in primis in hunc colorem fit mutatio, quum propriam naturam immutauerint. Nam & lepus iam factus est candidus: aliquando etiam niger visus est; & ceruus, & vrsus, & cum istis æquè coturnix, & perdix, & hirundo. Quando enim à primis natalibus huiusmodi

Universidad de Deusto
Biblioteca

iusmodi infirma gignuntur,ob inopiam alimenti intempestiuè,ac præpropere matureſcentia, alba fiunt.Sic & pueri quidam protinus capita habent albicantia,& cilia,& ſupercilia,quod cæteris apperente ſenio contingit:idq; indubitato propter infirmitatem,paucitatémq; alimenti. Hoc enim, hoc illud eſt,quod canitiem inuehit. Próinde animalia alba pleraq; omnia infirmiora ſunt, quàm nigra.Nam hæc antè,quàm abſolutum incremen tum capeſſant,propter parcitatem, tenuitatémq; alimenti iam matura, alba efficiuntur, eo more, quo ſolent fructus,quotquot laborare,& ægrota re cõrigerit:hi enim multùm ante tempus ob imbecillitatem matureſcunt.Quæcunq; autem fiunt alba,multùm à cæteris differunt:ſicut equi, & canes. Huiuſmodi autem omnia tranſmutant eum, qui ſecundum naturam eſt, colorem, in album. Quod non aliunde,quàm ab inopia alimẽti, prouenit.Humidum enim in huiuſmodi non vetuſteſcens,ſed abſumptum ab augmento, atrum efficitur.Plurima enim ſunt ex iis & humida, & infrugifera,ratione boni nutrimenti:ob id non cõmutant pilos in colorem album.Quod ex eo perſpectum eſt,quoniam nigra antè, quàm caneſcant,rufa euadunt,alimento in illis deficiente,& plus nimio iam excocto:quæ demum poſteà exalbeſcũt. Sed enim nonnulli ſuſpicantur nigra omnia fieri,ea cauſa,quòd eorum alimentum à calido aduratur,ſicuti ſanguinem,& aliorum vnumquodq;. Qua in re falluntur.Quædã enim animalia proti nus & ab ipſis vſq; incunabulis nigra naſcuntur: ſicut canes,capellę,boues,& invniuerſum omnia, quorum pili, & coria à primis vſque initiis alimentum habent.Procedente autem ætate, minùs nigrum colorem defendunt. Quod non ſic decebat:ſiquidem omnium tales eſſe pilos in ipſo ætatis vigore par fuit tunc,quum in ipſis etiam plurimùm calor viget:atque ita omnia potiùs à principio caneſcere.Multò enim imbecillior ab initio omnium calor eſt,quàm eo tempore, quo eorum pili incipiunt inalbeſcere. Perſpicuum & hoc eſt in iis,quæ alba ſunt:ex iis enim quædam protinus ſunt colore candidiſſimo,quęcunque ſcilicet eorum plurimùm habent à principio alimentum, neque inſitus illi humor ante tempus exareſcit: quæ progreſſu déinde ętatis ξανθὰ,id eſt,flaua euadunt, parciore ſcilicet alimento poſtmodum in iis defluente. Quæ autem in ipſis quidem crepundiis flaua fiunt,poſtquam ad ætatis ſummum vigorem peruenerunt,candidiſſima:ſicut & auium colores rurſus tranſmutantur, alimento in ipſis deficiente.Et id ſanè patet: omnia enim hæc circa collum etiam flaueſcunt, & omnino omnia, quæ in ipſis rareſcunt,alimento in ipſis deficiente.Sed & hoc quoque planum eſt.Sicut enim rufum in album commutatur,& nigrum rurſus in rufum,eodem pacto & album in flauum. Contingit autem & hoc in plantis. Nonnullæ enim ex poſteriore concoctione iterum recurrunt in priorem.Et hoc præcipuè in malo punica compertum eſt, & hoc ipſum ab initio:acini enim fiunt punicei: item & folia,ob paucitatem concocti elementi:poſteriùs autem rurſus in herbaceum colorem tranſmutantur, multo alimento defluente, quum concoctio non poteſt eodem modo peruincere, poſtremò, alimento iam cõcocto,rurſus fit color puniceus. Vt autem in vniuerſum dicamus & de aliorum pilis & pennis, omnia commutationes accipiunt: hæc quidem(vt dictum eſt)alimento in ipſis deficiente, hæc autem ex aduerſo redundante, propter quod alia aliis temporibus ætatis candidiſſimos, aut nigerrimos habent pilos. Siquidem & coruorum pennæ poſtremò in colorem flauum tranſmutantur,quum ſcilicet ab alimento deſtituuntur.Ex pilis autem nullus neque puniceum, neque purpureum,neque praſinum, ſeu viridem, neque omnino alium huiuſmodi colorem habent: quoniam omnes huiuſmodi colores fiunt, admiſto ipſis Solis ſplendore. Pilis autem etiamnum humidis in carnis colore mutationes contingunt, & ipſi nullam admiſtionem capiunt.Id autem manifeſtũ eſt:ex pennis enim, quæ generantur à principio,nulla eo modo fit,quo pili fiunt.Sed auium quæcunque variæ ſunt, omnes(vt ita dicam) nigræ ſpectantur: ſicut pauo,& columba,& hirundo.Poſteriùs autem tales omnes varietates aſſumunt, quum ipſarum concoctio iam extra corpus fit,tum in pennis,tum in vaginis. Quare euenit,ſicut & ipſis plantis,horum ſcilicet concoctionem extra corpus fieri.ſiquidem & reliqua animalium, tam aquatilia,quàm reptilia, conchylia etiam,omnifarias capiunt colorum formas tunc, quum multa in ipſis fit concoctio. Et ex iis quidem,quę dicta ſunt,poſsit quiſpiam colorum ſpeculationem agnoſcere.

LIBRI DE COLORIBVS FINIS.

ARIST

ARISTOTELIS

Stagiritæ Phyſiognomicôn,

Liber incerto Interprete.

QVOD animæ ſequuntur corpora,& ipſæ ſecundũ ſe ipſas non ſunt impaſsibiles à motibus corporis, id manifeſtũ fit valde in ebrietatibus,& ægritudinibus:multum nanq; animæ mutatę videtur à paſſionibus corporis.Et econtrario quòd corpus cõpatitur paſsionibus animæ, manifeſtum circa amores, & timores, & triſtitias,& delectationes. Ampliùs autem & in iis, quæ natura fiunt,magis vtique aliquis conſpiciet, quòd corpus & anima ita ſe habent connaturalia,vt fiant cauſæ plurima rum paſsionum ad inuicem.Nunquàm enim animal factum vel generatum eſt tale, quod formam haberet alterius animalis,animam verò alterius: ſed ſemper eiuſdem corpus, & animam. Quare neceſſarium eſt conſequi tali corpori, talem formam.Ampliùs autem & ſcientes circa vnũquodque animalium ex forma poſſunt conſiderare: equites equos,& venatores canes.Si autem hæc vera fuerit,ſemper autẽ hæc vera ſunt, erit ſanè ars quæpiam phyſiognomiæ. Priores itaque phyſiognomones, iuxta tres modos adgreſsi ſunt hãc diſciplinam quiſq; iuxta vnum. Alij quidem ex generibus animalium phyſiognomizant, ponentes ſecundum vnumquodque genus figuram quandã animalis & ſpeciei animam.Alij autem in talibus corpori ſimilem habenti corpus & animam ſimilem putabant.Alij autem quidam hoc quidem faciebant,non ex omnibus autem animalibus experiebantur,ſed diſtinguebant ex ipſo genere hominum ſecundum gentes,quęcunq; differunt ſecundum vſus,& mores:vt Aegyptij,& Thraces,& Scythæ.Similiter electionem ſignorum faciebant. Quidam autem ex moribus à parentibus, quales mores diſpoſitionem ſequantur. Sequitur autem vnicuique mos,iracundo,timido,coeunti,& in vnaquaque aliarum paſsionum. Eſt autem ſecundum omnes modos hos phyſiognomizare. Et adhuc ſecundum alios,& electionem ſignorum diſſimiliter fieri.Hi quidem igitur iuxta mores ſolum phyſiognomizãt:primùm quidem quòd quidam non iidem cùm ſint,mores,qui ſunt in facie, eoſdem habent,vt fortis,& inuerecũdus eoſdem habent,animabus,vel intellectibus multùm ſeparantur.Secundò autem, quòd ſecundum quædam tempora,mores non eoſdem,ſed aliorum habent; exiſtibus enim exiſtentibus,quandoque contingit [illegible]liter ducere, & morem accipere, [illegible] eſt hilaris:& econtrario hilarem contriſtari, vt mos,qui erat in facie,permutetur. Adhuc cum his,de paucis vtique ſemper apparentibus coniecturam quis accipiat. Qui autem ex feris phyſiognomizant, non rectè electionem ſignorum faciunt: non enim eſt vtique dicere percurrentem formam vniuſcuiuſque animalium, quod quicunque vni ſimilis huic corpore erit, & anima ſimilis erit. Primùm enim, vt ſimpliciter dicam,nullus vtiq; videbit hominem ita ſimilem beſtiæ, ſed aſſimilantem in aliquo. Adhuc autem cum his, animalia pauca quædam propria habent ſigna, multa verò communia. Quare ſi quis ſimilis fuerit non ſecundum proprium,ſed ſecundum commune aliquid,quo pacto magis iſte leoni, quàm ceruo ſimilior dicetur? Meritò enim propria ſigna proprium quid ſignificare,communia autem commune.Communia ergo ſigna nihil vtique manifeſtabunt phyſiognomizanti. Si autem aliquis propria vniuſcuiuſque ferarum elegerit, non vtique habebit aſsignare cuius ſunt hæc ſigna. Meritò enim proprij,proprium. Nihil autem proprium animaliũ phyſiognomonizatorũ, in anima habebit vtique aliquis accipere: neque enim forte ſolum leonum, ſed alia multa: neque timidum lepus,ſed & alia infinita. Si ergo neque communia eligenti manifeſtum aliquid fit,neque ſecundum propria, non vtique erit vnumquodque animalium aſpicere,ſed ex hominibus electionem facere oportet patientibus eandem paſsionem: vt ſi fortis inſpiciat aliquis ſigna,fortia animalium in vnum accipientem oportet perſcrutari, quæ paſſiones his quidem omnibus inſunt, aliorum autem animalium nulli accidant. Si enim ita quis elegerit,quòd eadem ſunt ſigna fortitudinis,prædictis animalibus non ſolùm fortitudinis communem ineſſe paſsionem eorum, quæ ſunt in intellectu,ſed & alia quædam, ſic vtique dubitabit, vtrum fortitudinis,aut alterius ſigna ſint. Sed oportet ex pluribus eligi animalibus,& non habentibus vllam paſsionem communem manifeſtam, cuius vtique ſigna reſpicias. Quæcunque itaque ſignorum manſiua ſunt,aliquid manſiuum ſignãt. Quæ autem adueniunt, atque diſcedunt, & deficiunt, quomodo vtique ſignum verum erit non manentis in anima. Siquidem enim manſiuum adueniens,& deficiens ſignum quis ſuſcipiet:contingeret vtique ipſum quidem verum eſſe, non tamen conueniens, ſi non perpetuò ſequatur rem. Quæcunque autem paſsiones factæ in anima non in aliquo permutant ſigna,quæ ſunt in corpore, quibus vtitur phyſiognomon,non erunt huiuſmo

di cognitiones arti: vt quæ sunt circa oppositiones, & scientias, medicum, aut citharœdum non contingit cognoscere. Nam addiscens aliquam disciplinam, nullum mutat signorum, quibus vtitur physiognomon. Oportet ergo determinare circa qualia quædam est physiognomonia, quoniam non circa omnia, & ex quibus singula signa accipiantur: deinde consequenter de manifestissimis circa vnumquodque manifestare. Physiognomonia ergo est, sicut & nomen ipsius dicit, de naturalibus passionibus, quæ sunt in anima, & accidentibus, quæcunque adueniunt, & transmutant signa physiognomonizata. Qualia autem hæc sint, posteriùs declarabitur. Nunc autem dicam ex quibus generibus signa accipiuntur, & sint omnia. Ex motibus enim physiognomonizant, & ex figuris, & coloribus, & ex moribus apparentibus in facie, & ex leuitate, & ex voce, & ex carne, & ex partibus, & ex figura totius corporis. Vniuersaliter quidem huiusmodi sunt, quæ dicunt physiognomones de omnibus generibus, signa. Siquidem igitur immanifestus, aut non designatiuus foret talis transitus, sufficiebant prædicta. Nunc autem fortasse melius est vnumquodque de singulis, quæcunque manifesta de physiognomonizatis certius explanare, enumerantem cuiusmodi signa referantur ad singula, quæcunque scilicet ex prædictis manifesta non fuere.

De Coloribus.

Colores ergo significant, acuti quidem calidum & sanguineum; albi cum rubore, bonam indolem: quando in leui corpore accidit hic color.

De Pilis.

Pili autem molles quidem, timidum: duri autem, fortem. Hoc autem signum sumptum est ex omnibus animalibus. Timidissimum enim est ceruus, lepus, ouis, & pilum mollissimum habent: fortissimum autem, leo, aper, & pilum durissimum habent. Est autem & in auibus hoc idem videre. Vniuersaliter enim quæcunque quidem habent duram pennam, fortes: quæcunque autem mollem, timidi. Et particulariter est hoc quidem videre in coturnicibus, & in gallis: similiter autem & in generibus hominum hoc idem accidit. Quicunque enim apud Septentrionem habitant, fortes sunt, & durorum pilorum. Qui autem apud Meridiem, timidi, & mollem pilum habent. Pilositas autem, quæ est circa ventrem, loquacitatem significat. hoc autem refertur ad genus auium. Proprium enim auis est eorum, quæ sunt circa corpus, pilositas, quæ circa ventrem est: eorum autem, quæ sunt circa intellectum, loquacitas.

De Carne.

Caro autem, dura quidem, & habitus boni, insensibilem significat: mollis autem & ingeniosum, & instabilem, nisi in forti corpore, & habenti extremitates fortes hoc accidit.

De Motu.

Motvs autem tardi quidem, mollem intellectum: acuti verò, calidum.

De Voce.

In voce autem grauis quidem, & intensa fortem: acuta autem, & remissa, timidum.

Regulæ physiognomiæ.

Figvrae autem & passiones, quæ apparent in facie, secundum similitudines accipiuntur passionis: quando enim dum patitur, aliquid fit, vt si hoc habet, quando aliquis irascitur, irascibile signum eiusdem generis. Mas autem fœmina maior est, & fortior, & extrema corporis fortiora, & crassiora, & habitus melioris, & potiora secundum omnes virtutes.

Modi physiognomiæ.

Signis autem, quæ sunt in partibus corporis, fortiora sunt ea, quæ accipiuntur manifesta in moribus: & secundum motus, & figuras. Omnino autem, vni quidem signorum credere stultũ est. Quando autem plura conueniunt, quæ sunt in vno, magis vtique conueniet, vt quis accipiat vera esse signa. Est autem alius etiam modus, secundum quem aliquis physiognomonizet. Nullus tamen aggressus est. Vt si necesse sit iracundum, & tristem, & paruum, secundum morem inuidum esse, & si non sint inuidi signa: ex illis autem prioribus contingat vtique physiognomoni & inuidum inuenire. Maximè quidem quando talis proprius modus fuerit philosophantis. Posse enim quibusdam existentibus necessarium esse, proprium putamus philosophiæ. Quod contrarium est huic quandoque, iuxta passiones physiognomizare & mala.

De Voce.

Secvndvm passionem intendens quispiam, acutam putarit duplicem ob causam iracundi vocem ponendam esse. Indignatus enim, & iratus, distendere consueuit vocem, & acutè loquitur: qui autem remissus stat, remittit vocem, & grauiter loquitur. Rursus autem animalium, fortia quidem grauis vocis sunt, timida autem acutæ vocis. Leo quidem, & taurus, & canis latrabilis, & gallorum, qui sunt boni animi, grauiter vociferantur. Ceruus autem, & lepus acutæ vocis sunt. Sed fortè & in his melius est, non eò quòd ipsorum vox est acuta, & grauis, fortem aut timidum ponere: sed arbitrandum est, fortem quidem fortis, remissam autem, & imbecillem, timidi. Est autem potissimum, quando signa non sunt confessa, sed subcontrariantia, nihil ponere, nisi sint discrepantium inter se, alia credibiliora aliis. Et maximè quidem in speciem, sed non in tota genera referre decet: similiora enim sunt quæsito. Non enim totum genus hominum physiognomonizamus, sed quædam sunt in genere.

Signa fortis corporis.

Pili duri, figura corporis erecta, ossa, & costæ, & extrema corporis fortia, & magna, & venter amplus, & contractus ad se, armi lati, & distantes, nec valde colligati, nec omnino dissoluti, collum forte, non vehementer [illegible] nosum, [illegible] ctus carnosum, & latum, coxa contracta, pe[illegible] de

déorsum contractum, oculus charopus, nec valde expansus, nec omnino clausus, squallidior color in corpore, acuta frons, recta, non magna: gena, neque leuis, neque omnino rugosa.

Signa timidi.

Pili molles, corpore inclinatus, non erectus, quæ sunt sub vmbilico sursum tracta, circa faciẽ subcroceus, oculi imbecilles, & mobiles, & extrema corporis imbecilla, & crura parua, manus longę, & subtiles: lumbi autem parui, & imbecilles, figura contensa in motibus: non vehemens, sed supinus, & stupefactibilis: mos, qui est in facie, mobilis, solicitus.

Ingenioſi ſigna.

Caro humidior, & mollior, non boni habitus, neque valde pinguis: quæ sunt circa musculos scapularum, & collum, macriora, & quæ sunt circa faciem, incolligata: quę sunt circa musculos scapularum, & inferiora, remissa: bene soluta, quæ sunt circa costas, & secundum dorsum non carnosus: corpus album misto rubore, & purum: cutis subtilis: pili non valde duri, nec valde nigri: oculus charopus, humidus.

Inſenſati ſigna.

Qvae sunt circa collum & crura, carnosa, complexa, & colligata: cotyle rotunda: musculi scapularum, sursum expansi: frons magna, circularis, carnosa: oculus croceus: crura circa talũ grossa, carnosa, rotunda: mandibulæ magnæ, carnosę, lumbi carnosi, crura longa, collum grossum, facies carnosa, sublonga satis: motus autem & figuram & morem, qui apparet in facie, secundum similitudines accipit.

Inuerecundi ſigna.

Ocvlvs apertus, & splendidus, palpebræ sanguineæ, & crassę, & parum curuus, musculi scapularum sursum eleuati, figura non recta, sed parum prona. In motibus autem acutus, rubeus corpore, color sanguineus, facies rotunda, pectus sursum tractum.

Moderati ſigna.

In motibus tardus, & loquens tardè: vox tarda, plena, spiritus mitis, oculus hilaris, non splendidus, niger, neque valde apertus, neque omnino clausus, palpebrizans tardé. Oculorum enim, qui celeriter palpebrizant, hi quidem timidum, hi verò [illegible]idum signant.

Animoſi ſigna.

Frons bene magna, [illegible] carnosa, & læuis, quæ sunt circa oculos videntur humiliora, & facies somnolentior, neque intensè aspiciens, neq; remisse: in motibus tardus erit, & remissus figura, & more, qui est in facie, non præceps, sed videtur bonus.

Inanimoſi ſigna.

Rvgosa facies, & macri oculi confracti, simul autem & confracta oculorum duo significãt, hoc quidem molle, & fœmininum, aliud verò demissum & pauidum: in figura humilis, & motibus remissus.

Signa cinædi.

[illegible]s confractus, genu flexibilis, inclitio capitis ad dextram, motus manuum supini, & dissoluti, & ambulationes duplices. Hęc quidem circumclinantis, alia verò tenentis lumbos, & oculorum circumspectiones, qualis vtique fuerit Dionysius sophista.

Signa auari.

Facie remissus, nigri coloris, macer, quæ sunt circa faciem quasi abrasa: facies rugosa, non carnosus, recti crinis, & nigri.

Signa iracundi.

Rectvs corpore, figura bene latus, animosus, subrufus, scapulæ distantes, & magnæ, & latę, extrema magna, & fortia, læuis & circa pectus, & circa bubones, barbatus probè, capillorum ambitus floridus, déorsum tendens.

Signa mansueti.

Fortis specie, bene carnosus, caro humida, multa, bonæ magnitudinis, & commensuratus, figura curuus, cursus capillorum sursum vulsus.

Eorum qui ſunt aliorum reprehenſores.

Ocvli sunt rugosi, somnolenta facies de more videtur: quæ circa faciem sunt, & oculos, pinguia.

Puſillanimi.

Parvorvm membrorum, & paruorum articulorum, macer, & paruorum oculorum, & paruæ faciei, qualis fuerit Leucadius Corinthius.

Ludi amantes.

Ivsto breuiorem cubitum habent, gaudent victoria.

Amatores contumeliarum.

Qvibvscvnqve est superius labium eleuatum, & specie proni sunt, & rubicundi.

Miſericordes.

Misericordes sunt, quicunque sunt albi coloris, & puri, & habent oculos quasi pingues, & nares déorsum distantes, & semper plorant. Iidem etiam amatores sunt mulierum, & gignitores fœminarum, & circa mores interrogabundi, & semper memores, & ingenioſi, callidi: horum autem signa dicta sunt. Misericors, est sapiens, & timidus, & moderatus. Immisericors, & insipiens, & inuerecundus.

Signa voracis.

Voraces sunt hi, quibus id, quod est ab vmbilico ad pectus, maius est: aut quod inde est vsque ad collum.

Signa luxurioſi.

Qvi est albi coloris, & pilosus, rectis capillis, & crassis, & nigris, & tempora pilosa, oculus pinguis, & lasciuus.

Somnolenti ſigna.

Amatores autem somni sunt, qui habent superiora maiora: calidi, habentes carnem boni habitus, eleganti specie, hirsuti circa ventrem.

Signa memoris.

Qvi habent superiora maiora, scita & carnosa magis.

De ſignis particulariter.

Videtvr autem mihi anima & corpus compati ad inuicem, & animæ habitus alteratus simul alterat corporis formam, & iterum forma

Universidad de Deusto Biblioteca

corporis alterata simul alterat animæ habitum. Quando enim animæ est tristari & lætari manifestum est quòd tristes obscuræ faciei sunt, gaudẽtes autem hilaris. Siquidem igitur anima dissoluta, formam, quæ est in corpore adhuc existere contigerit, sanè & ita anima, & corpus compatibilia forent, quamuis conferentes adinuicem non forent. Nunc autem manifestum, quòd vtrunque sese cōsequitur. Maximè id ex hoc manifestum fiat: Mania videtur esse circa animam, & medici medicinis purgantes corpus, & diætis vtentes in ipsis, permutant animam à mania. Curationibus autem corporis, simul & corporis forma soluitur, & anima à mania permutatur. Quoniam igitur vtraque soluuntur, palàm sit quoniam conferunt ad inuicem. Manifestum insuper est, quòd virtutibus animæ, similes corporis formæ fiunt: quare erunt omnia similia in animalibus, eiusdem cuiuspiam declaratiua. Multa autem animalia sunt, & quæ operantur, hæ quidem propriæ passiones vniuscuiusque sexus animalium sunt, aliæ verò communes, in propriis igitur operibus animæ, propriæ passiones secundum corpus, in communibus autem communes. Communes quidem sunt, iniuria, & quæ est circa Venerea excessus: laceratarum, & vilium, communis est iniuria: porcorum, & asinorum, habitus qui est circa Venerea masticando coeunt. Proprium autem est, in canibus quidem contumeliosum: in asinis autem non triste. Quomodo igitur commune quidem & proprium conuenit distingui, dictum est. Opus autem est multa consuetudine, si quis debet esse sufficiens ad dicendum singula de his. Quoniam enim ea, quæ videntur in corporibus, dicuntur referri ad similitudinem, quæ fiunt ab animalibus, & ab actibus: & differentiæ quidem aliæ à caliditate, & frigiditate fiunt. Sunt enim horum quædam apparentium in corporibus parua differentia vtentia, & eodem nomine appellata: vt pallores, qui fiunt à rumoribus, & qui à laboribus: hi enim eodem nomine vtuntur, & differentiam paruam habent inter se: parua autem differentia existente, non facile est cognoscere, sed ex consuetudine formæ, apparentem quidem assumere conuenientiam oportet. Est autem optimus modus, & citissimus, qui est ab apparente conuenientia, & contingit ita eo modo vtentem multa cognoscere: & non solùm vniuersaliter vtile est, sed ad electionem signorum singularium. Electorum enim quodque decere oportet tale, vt quod eligitur vult. Ampliùs autem secundum electionem signorum, & syllogismo, quo vti opus est, vbicunque contingat, adiungentes conuenientibus conuenientia: vt si inuerecundus erit, & paruiloquus, & fur vtique erit, & illiberalis: & fur quidem cōsequens inuerecundiam, & paruiloquium, illiberalis. In talibus igitur quibusque oportet hoc modo secundum conuenientiam fieri methodum. Nunc autem primùm tentabo genera animalium distinguere, & quæ ipsorum conuenit permutari, vt sint fortia, & timida, & iusta, & iniusta. Distinguendum autem animalium genus in duas formas, in masculinam & in fœmininam, adiungentem passiones conuenientes vnicuique formæ. Sunt enim similia. Et quæ conamur nutrire, ferarum mansuetæ magis, & molliores secundum animas fœminæ maribus sunt. minùs autem fortes, verùm nutrimenta, & assuetudinem manuum recipientes magis. Quare existentes tales, erunt alicubi minùs iracundæ maribus. Manifestum autem id ex nobis alicui est: quoniam cùm ira vincimur, difficulter prudentes, & maximè fortes sumus ad nihilum veniendum. Ferimur autem ad violentiam inferendam, & patrandum ad quodcunque ira impulerit. Videntur autem mihi magis malefica fieri fœminea masculis, & proteruiora, & minùs defensiua. Fœminæ igitur, & quæ circa nos nutriuntur, valde manifesta sunt. Quæ verò sunt circa syluam, omnes confitentur pastores, & venatores, quòd talia sunt, qualia sint dicta. At verò & hoc manifestum est, quòd singularium in vnoquoque genere, fœmina mare minoris capitis, & angustioris faciei, & subtilioris colli sit: & pectora imbecilliora habeant, & minorum laterum sunt, fœmora autem magis carnosa maribus, genua mollia, & crura subtilia habent. Pedes verò pulchriores, & formam totius corporis molliorem, quàm fortiorem. Minùs neruosa autem sunt, & molliora, prędita humidioribus carnibus. Masculina autem his omnibus contraria habentia, natura sunt fortiore, & iustiore genere: fœmina autem est timidior, & iniustior natura. His ita se habentibus, videtur leo omnium perfectissimum in assumendo maris formam.

De Leone mare.

LEO enim habet os magnum, faciem autem quadratam, non valde osseam, superiorem mandibulam non eminentem, sed æqualiter pendentem deorsum: nasum autem magis crassum, quàm subtilem, oculos charopos, concauos, non valde rotundos, neque valde protensos: magnitudinem verò moderatam, supercilium magnum: frontem quadratam ex medio subcauam: ad supercilia autem, & nasum sub fronte velut nubes superstat: supra frontem, iuxta nasum, habet pilos inclinatos: caput moderatum, collum bonæ lōgitudinis, grossum, innodatum, crinibus flauis, non planis, neque valde crispis: quæ sunt circa iuncturã spatularum spatiosa magis, quàm coniuncta: [illegible]pulas fortes, & pectus iuuenile: & metafrenō latum, robustis lateribus [illegible]ltum: femora non carnosa, nec coxas, crura fortia, & neruosa, gressum iuuenilem, & totum corpus articulatū, & neruosum, neque valde humidum, neque durum: ambulat autem tardè, magnificè incedens, & mouens se in spatulis cùm ambulat. Talis est secundum ea, quæ sunt circa corpus. Quæ autem circa animam, datiuum & liberale, magnanimum, & amans victorię, & mansuetum, iniustum, & amans eorum, cum quibus versetur.

De Pardali fœmina.

PARDALIS autem, fortibus esse visis, fœmineæ formæ magis est, nisi sec[illegible]dum crura: his autem operatur, & aliquod op[illegible] nis facit. Habet faciem paruam, os magnum, o[illegible] l[illegible]los paruos, albos, concauos, eosdem autem superficiales: frontem longam, aures rotundas magis, quàm planas, collum longum valde, pectus expers laterum, & longum dorsum: femora carnosa, & coxas: quæ verò sunt circa ilia, & ventrem, læuia magis. Color autem varius, & totum non articulatum, & absque mensura est. Forma corporis talis est. In his autem, quæ secundum animam pusillum est, & fraudulentum, & omnino dicere, dolosum. Animalium igitur, quæ videntur fortia, conuenientia assumpta animalia, masculinæ formæ, & fœmininæ dicta sunt. Alia autem qualia sint, facile est vtique pertransire. Quæcunque autem ad physiognomonizandum inspicere conueniet ab animalibus, in electione signorum dicetur. Electio autem signorum, quæ est secundum homines, sic accipitur.

De pedibus.

QVIBVSCVNQVE pedes bene nati, magni, articulati, & neruosi, fortes sunt: secundum ea, quæ sunt in anima, reducentur ad masculinum genus. Quicunque autem pedes paruos, strictos, inarticulatos habent, delectabiliores autem visu, quàm fortiores, molles sunt: secundum ea, quæ sunt in anima, referuntur ad fœmininum genus: quibus pedum digiti curui, inuerecundi, & quibus vngues curui, referuntur ad aues curuorum vnguium: quibus pedum digiti coniuncti sunt, stercorosi, referuntur ad ortygas strictorum pedum in lacubus degentes.

De talis pedum.

QVIBVSCVNQVE ea, quæ circa talos sunt, neruosa, & articulata, fortes secundum animam, referuntur ad masculinum genus. Quicunque autem sunt talis carnosi, & inarticulati, molles secundum animam, referuntur ad fœmininum genus.

De Cruribus.

QVICVNQVE crura habẽt articulata, & neruosa, & robusta, fortes secundum animam, referuntur ad masculinum genus: quicunque crura subtilia, neruosáque habent, luxuriosi referuntur ad aues: quicunque crura superflua habẽt, & sunt parum dirupta, odibiles, & inuerecundi, referuntur ad apparentem decentiam: qui sunt secundum genua plani, cinædi, referuntur ad apparentem co[illegible]enientiam.

De Coxis.

QVI habent coxas osseas, & neruosas, fortes sunt, referuntur ad masculinum genus: qui habẽt coxas ossulentas, & superfluas, molles sunt, & referuntur ad fœmininum genus.

De Pectine.

QVICVNQVE pecten osseum, acutum habent, sunt fortes: qui carnosum, & pinguem habent, molles: qui autem habent modicam carnem, siccam, desiccatam, mali moris sunt: referuntur ad simias.

De Lumbis.

QVICVNQVE autem bene lumbosi sunt, amatores ferarum, referuntur ad canes, & leones. V[illegible]ue aliquis & canes valde venaticos [illegible]mbolos esse.

De Ventre.

QVIBVS ea, quę sunt circa ventrem, pinguia, bene fortes, referuntur ad masculinum, quicunque autem non pingues, molles, referuntur ad indecentiam.

De Spina, vel Dorso.

QVI spinam magnam, & bene fortem habent, fortes sunt anima: referũtur ad masculinum. Qui autem spinam strictam, & imbecillem habẽt, molles, referuntur ad fœmininum genus.

De Costis.

QVICVNQVE autem robustis lateribus, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum genus: qui autem non bene costati, molles sunt secundum animam, referuntur ad fœmininum genus: quicunque ex lateribus circunducti, sunt sicut inflati, loquaces, & stultiloqui, referuntur ad boues, vel ranas.

De Vmbilico.

QVICVNQVE autem maius habẽt quod ab vmbilico est vsq; ad extremum pectoris eo, quod est ab extremitate pectoris vsq; ad collum, voraces, & insensibiles. Voraces quidem, quoniam ventrem magnum habent, quo appetunt cibum. Insensibiles autem, quia angustum locū habent sensus, atque in arctum redactum, ab eo, qui recipit cibum, ita vt sensus grauentur propter repletiones ciborum, aut indigentiam.

De Pectore.

QVICVNQVE autem pectus magnum habẽt, & articulatum, fortes sunt secundum animam: referuntar ad masculinum genus.

De Metafreno.

QVICVNQVE autem metafrenon habent magnum, & bene carnosum, & articulatum, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum. Quicunque autem imbecille, & non carnosum, & inarticulatum, molles sunt secundum animam: referuntur ad fœmininum.

Ad idem.

QVIBVSCVNQVE autem metafrenon curuum est valde, musculíque ad pectus coacti, mali moris sunt: referuntur ad apparentem conuenientiam, quia pereunt antrorsum, conuenientia videri. Quicunq; autem metafrenon eminens habent, gloriosi, & nō intelligentes: referuntur ad equos. Quoniam autem neq; curuum vehementer oportet esse, neque concauum metafrenon, quærendum bene nati.

De Epomide.

QVIBVSCVNQVE ceruix articulis eminentibus, & scapulæ, fortes sunt secundum animam: referũtur ad masculinum: quibus ceruix imbecillis, & inarticulata, molles sunt secũdum animam: referuntur ad fœmininum. Hæc dico, quæ dixi de pedibus, & coxis.

De Scapulis.

QVIBVSCVNQVE autem scapulæ bene solutæ sunt, liberales sunt secundum animam: referuntur ad apparentem, quia conuenit apparenti formæ liberalitas: quibus verò difficulter solubiles, conuulsæ, illiberales: referuntur ad apparentem conuenientiam.

De his quæ sunt circa clauem colli.

Quibuscunq; autem ea, quæ sunt circa clauem colli, bene solubilia, sensibiles: nam bene solubilibus existentibus quæ sunt circa clauem facilè motum sensuum recipiunt, quibus verò quæ circa claues sunt, concluſa sunt, insensibiles: difficulter enim solubilibus existentibus his, quæ circa clauem, impotentes sunt recipere motum sensuum.

De Collo.

Qui collum grossum habent, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum. qui autem habent subtile, imbecilles sunt: referuntur ad fœminas. Quibuscunque collum grossum, & carnosum, iracundi: referuntur ad iracundos tauros. Quibuscunque autem est bene magnum, non valde grossum, magnanimi: referuntur ad leones. Quibus est longum, subtile, timidi sunt: referuntur ad ceruos. Quibus autem breue valde, dolosi, & insidiatores: referuntur ad lupos.

De Labijs.

Quibus sunt labia subtilia, & in extremitatibus laxa, ita vt superius labium ad inferius protendatur ad coniunctionem labiorum, magnanimi sunt, referuntur ad leones. Videbit vtique aliquis hîc & in magnis & fortibus canibus, quibus labia subtilia, dura circa dentes caninos, supereminentes, qui ita habent, ignobiles: referuntur ad sues. Qui autem grossa labia habent, & superius inferiori propendens, fatui: referuntur ad asinos. Quicunque autem superius labium & gingiuas præeminentia habent, amatores sunt contumeliarum: referuntur ad canes.

De Naso.

Quicunque autem nasum extremum grossum habent, rathymi sunt, id est, facilem animum habent ad concupiscendum: referuntur ad boues. Qui autem nasum in extremitate grossum habet, insensibiles sunt: referuntur ad sues. Qui nasum extremum acutum habent, difficulter irascibiles sunt: referuntur ad canes. Qui nasum habent rotundum, & obtusum, magnanimi: referuntur ad leones. Qui verò nasum extremum subtilem habent, auiculares. Qui habent à fronte mox curuũ, inuerecundi sunt: referuntur ad coruos. Quicunque autem aquilum habent, articulatum à fronte, magnanimi: referuntur ad aquilam. Quicunq; nasum concauum habent, & frontem rotundam, & rursum eminens rotundum, luxurioſi: referuntur ad gallos. Qui verò simum, luxurioſi: referuntur ad ceruos. Quibuscunque nares sunt apertæ, iracundi: referuntur ad passionem, quæ fit in ira.

De Facie.

Quicunque faciem carnosam habent, rathimi, id est, facilè concupiscibiles sunt: referuntur ad boues. Qui faciem macilentam habent, soliciti. Qui autem carnosam, timidi: referuntur ad facies asino, & ceruo similes. Qui valde paruam habent, pusillanimi: referuntur ad catum, & ad simiam. Quibus facies magna, tardi: referuntur ad asinos, & boues. Qui verò neque paruam, neq; magnam, oportet esse medios: habitus vtique horum medius erit conueniens. Quibus autem facies videtur paruifica, illiberales sunt: referuntur ad apparentiam.

De Oculis.

Quibus autem ab oculis tanquam vesiculæ dependent, amatores vini sunt: referuntur ad passionem. Quibus vehementer cadunt, quæ ante oculos apparent, vt vesiculæ, amatores somni: referuntur ad passionem, item ex somno surgentibus dependent quæ sunt in oculis. Quicunq; oculos paruos habent, pusillanimi: referuntur ad apparentiam, & simiam. Quicunque verò habent oculos magnos, referuntur ad boues. Igitur bene natum oportet neque magnos, neque paruos habere oculos. Qui verò concauos habent, malefici: reducuntur ad simiam. Quicunque habent oculos eminentes, fatui: referuntur ad apparentiam, & asinos. Quoniam autem neque eminentium oculorum, neque concauorum oportet esse, medius vtique habitus præstabit. Quibuscunque autem oculi sunt parum concaui, magnanimi: reducuntur ad leones. Quibus verò plus, mansueti referuntur ad boues.

De Fronte.

Quicunque frontem paruam habent, indisciplinabiles: referuntur ad sues. Qui autem magnam valde, tardi: referuntur ad boues. Qui rotundam habent, insensati: referuntur ad asinos. Qui autem minùs planam habent, sagaces: referuntur ad canes. Quicunque quadratam, & moderatam frontem habent, magnanimi: referuntur ad leones. Quicunque autem collectam habent, adulatores, referuntur ad passionem, quæ fit. Id in canibus videbit quispiam, qui cùm blandiuntur, contractam habent frontem. Quicunque autem nebulosam, audaces: referuntur ad taurum, & [illegible] nem. Quando autem nebulosus habitus, audaciam significat, tranquillitas autem adulationem, medius habitus vtique horum bene decenter se habet. Quicunque tristem habent frontem, mœsti: referuntur ad passionem, quoniam mœsti tristem habent faciem. Qui autem demissam, lamentabundi sunt: referuntur ad passiones, quia lugentes demissæ sunt frontis.

De Capite.

Quicunque autem habent magnum caput, sensati: referuntur ad canes. Qui verò paruum, insensati: referuntur ad asinos. Qui habent capita pineata, inuerecundi: referuntur ad [illegible] gues curuos.

De auri[illegible]

De auribus.

Quicunq; aures paruas habent, similes sunt. Quicunque autem magnas, asinini. Videbit vtique aliquis & canum optimos moderatas aures habere.

De coloribus.

Qui valde nigri sunt, timidi: referuntur ad Aegyptios, & Aethiopes: valde autem albi, timidi sunt: referuntur ad mulieres. Color autem, qui confert ad fortitudinem, medium horum oportet esse. Flaui, magni animi sunt: referuntur ad leones. Rubei, valde astuti: referuntur ad vulpes. Pallidi, colore turbati, timidi sunt: referuntur ad passionem, quæ fit ex timore. Qui autem sunt mellei coloris, sunt frigidi: frigida autem mobilia difficulter: mobilibus autem difficulter existentibus iis, quæ iuxta sunt corpus, erunt vtique tardi. Quibus color ruber est, acuti sunt, quoniam omnia, quæ sunt secundùm corpus, à motu calefacta erubescunt. Quibus color flammeus est, maniaci: quia ea, quæ sunt in corpore vehementer calefacta, flammeum colorem habent. Qui autem sunt extremè calefacti, maniaci vtique sunt. Quibus autem est flammeus color circa pectus, difficilis iræ sunt: referuntur ad passionem. Iratis nanque superaccenduntur ea, quæ sunt circa pectus. Quibus autem circa collum & tempora venæ distensæ sunt, difficilis iræ referuntur ad passionem, quia iratis hæc accidunt. Quibus facies supererubescens est, verecundi sunt: referuntur ad passionem, quia verecundatis supererubescit facies. Quibus genæ supererubescunt, amatores sunt vini: referuntur ad passionem, quia ebriis supererubescunt genæ. Quibus autem oculi supererubescunt, extra se feruntur ob iram: referuntur ad passionem, quia qui ab ira efferuntur, erubescunt oculis. Quibus autem oculi valde nigri, timidi: niger enim color valde, videtur timiditatem significare. Qui autem non sunt valde nigri, sed declinant ad flauũ colorem, boni animi sunt. Quibus autem oculi glauci, aut albi, timidi sunt: visus est albus color timiditatem significare. Qui autem non sunt glauci, sed charopi, boni animi sunt: referuntur ad leones, & aquilas. Qui autem vino colore similes sunt, stolidi sunt: referuntur ad capras. Quibus ignei sunt oculi, inuerecundi: referuntur ad canes: Qui autem oculos discoloratos habent, & turbatos, timidi: referuntur ad passionem: quia qui timuerint, pallidi fiunt colore non æqualiter. Quicunque oculos lucentes habent, luxurioſi: referuntur ad coruos & gallos.

De pilositate tibiarum, & aliarum partium.

Qvi tibias pilosas habent, Venerei sunt: referuntur ad hircos. Qui autem ea, quæ sunt circa pectus, & ventrem, valde pilosa habent, nunquàm in eisdem perseuerant: referuntur ad aues: quia eæ pectus & ventrem valde pilosa habent. Qui pectora habent valde nuda, vel non pilosa, [illegible] sunt: referuntur ad mulieres. Quoniam igitur non oportet valde pilosa esse, neque nuda, medius habitus est optimus. Quicunque humeros pilosos habent, nunquàm in eisdem perseuerant: referuntur ad aues. Qui dorsum habent pilosum valde, inuerecundi sunt, referuntur ad bestias. Quicunque autem collum retrò pilosum habent, liberales sunt: referuntur ad leones. Qui autem mentum habent acutum, boni animi: referuntur ad canes. Quicunque habent supercilia coniuncta, tristes sunt: referuntur ad similitudines passionis. Qui supercilia diuulsa habent ante nasum, & extensa vsque ad tempora, fatui sunt: referuntur ad porcos. Qui erectos pilos habent in capite, timidi: referuntur ad passiones: quia timentibus eriguntur. Qui capillos multum crispos habent, timidi: referuntur ad Aethiopas. Quoniam igitur rigentes, & vehementer crispi timiditatem ferunt, qui in extremitate sunt crispi, ad bonum animum referuntur, referuntur autem & ad leonem. Qui id frontis, quod est ante caput, eleuatum habent, liberales sunt: referuntur ad leones. Qui in capite adnatos habent capillos ad frontem iuxta nasum, sunt liberales: referuntur ad decentem apparentiam.

De gesticulatione manuum.

De manus, & cubiti, & brachij motu, eadem referuntur. Qui humeris rectis, tensis insultant, galeangones: referuntur ad equos. Qui scapulis mouentur curui, sunt elati: referuntur ad leones. Qui pedibus inuersis ambulantes, & cruribus, fœminini: referuntur ad mulieres. Qui verò corporibus circuntorquentes se, & fricantes, adulatores sunt: referuntur ad passiones. Inclinati autem ad dextram in ambulando, cinædi sunt: referuntur ad apparentem decentiam. Quicunque oculos habent bene mobiles, acuti, rapaces: referuntur ad accipitres. Qui palpebrizant, timidi: quia in oculis prima mouentur. Qui oculos frequenti tempore mouentes, tincturam albuginis in oculo velut immotam habent, intellectiui. Si enim in quopiam intellectio vehementer fiat, in ea stat & visus.

De voce.

Qvi voce admodum magna vociferantur grauiter, iniurioſi, referuntur ad asinos. Quicunque autem vocant à graui incipientes, & finiunt in acutum, iracundi, & lugentes: referuntur ad boues, & ad decentiam vocis. Quicunque autem vocibus acutis, mollibus, ac ruptis loquuntur, cinædi: referuntur ad mulieres, & ad decentiam. Quicunque grauiter vocant, magnum, ac perplexum: reducuntur ad fortes canes, & decentiam. Quicunque molliter sine contentione vocant, mansueti: referuntur ad oues. Quicunque vocant acutè, & fortiter, iracundi: referuntur ad capras.

De paruis corpore, & magnis.

Parvi valde, acuti sunt: motu enim sanguinis paruum locum continente, motiones quoque valde velociter accedunt ad sapere. Qui autem sunt valde magni, tardi. Motu enim sanguinis magnum locum continente, motus tardè

Universidad de Deusto
Biblioteca

accedunt ad sapere. Quicunque autem paruorum siccis carnibus vtuntur, aut & coloribus, aut quæ per caliditatem corporibus superfluunt, nihil perficiunt. Existente enim in motu paruo, & veloci propter igneum, nunquàm secundùm idem est sapere: sed aliud in alio prius, quàm excedens perficiat. Quicunque magnorum humidis carnibus vtentes, aut coloribus, qui propter frigiditatem innascuntur, nihil perficiunt: existente enim motu in magno loco & tardo per frigiditatem non permittit aliquid accedere ad sapere. Quicunque autem paruorum humidis carnibus vtuntur, & coloribus propter frigiditatem, fiunt perfectiui. Existente enim motu in paruo, difficulter mobile complexionis commensurationem præbuit primùm perficere. Quicunque magnorum duris carnibus vtuntur, & coloribus per caliditatem, fiunt perfectiui, & sensitiui: existente enim latione in loco magna, & tarda propter frigiditatem, nihil conduceret accedens ad sapere, qui verò magni duris carnibus vtuntur, & coloribus propter caliditatem, fiunt perfectiui, & sensitiui: magnitudinis enim superabundantiam, & carnium, & coloris caliditas acquisiuit: quare commensuratum esse ad perficiendum. Excedentia igitur corporum magnitudinibus, aut paruitudinibus deficientia, quomodo perfecta sunt, & quomodo imperfecta, dictum est. Media autem natura horum ad sensus optima & perfectissima, quibus vtique supponitur inesse. Motus enim non multi existentes, facilius ad mentem accedunt, nec etiam paulatim existentes procedunt: quare perfectissimam & ad perficiendum quæ fuerint proposita, & ad sentiendum oportet moderatam esse magnitudinem.

De commensuratis, & incommensuratis.

INCOMMENSVRATI, astuti, vel dolosi, referuntur ad passionem, & ad fœminam. Si enim qui incommensurati sunt, astuti sunt: commensurati vtique erunt simul & iusti, & fortes. Relationem autem commensurationis ad corporum bonam motionem, & bonam natiuitatem reducere oportet, sed non ad formam maris, sicut in principio dictum est. Bene se habet autem & omnia signa, quæcunque prædicta sunt, referre ad apparentem conuenientiam, & in masculum & fœminam. Hæc enim perfectissima diuisione diuisa sunt, & demonstratum est quòd masculus est fœmina iustior, & fortior, &, vniuersaliter dicere, melior. In omni autem electione signorum, alia aliis signis magis declarant manifestè subiectum. Manifestissima autem, quæ in principalibus locis fiunt. Principalissimus autem locus est, qui est circa oculos, & frontem, & caput, & faciem. Secundus autem, qui est circa pectus, & scapulas. Consequenter circa crura, & pedes: qui autem circa ventrem, minimus. Omnino autem, vt sic dicam, ista loca manifestissima signa præbent, in quibus & sapientiæ plurimæ decor apparet.

LIBRI ARISTOTELIS DE PHYSIOGNOMIA, FINIS.

ARIST

ARISTOTELIS

Stagiritæ de Mirabilibus Auscultationibus Liber.

Bonasum vocat Plinius.

IN PAEONIAE monte Heseno, qui Pœnicam Medicámque regionem terminat, feram quandam, alibi Bolinthum, à Pæonibus verò Monepon vocatam, inueniri tradunt: quæ omni quidem natura ad bouis similitudinem accedat proximè, differat verò magnitudine, & robore, ac iuba insuper. Est enim ea à ceruice illi velut equo admodum promissa, áq; vertice ad vsque oculos dependens. Cornua autem non quemadmodum bobus, sed aduncа in se inflexa, mucronibus deorsum versus aures porrectis, magnitudine tam ampla, vt singula plus semisextario capiant, colore maximè atro, & relucente périnde, ac rasa, decorticatáque. Tergus distentum, locum octo accubantium occupat. Percussa fugit, nec nisi cursu delassata subsistit. Carnem habet gustu gratissimam. Calcibus sese tuetur, & alui proluuie, quam ad passuum etiam quatuor spatium proiicit, (nam ea egerendi forma frequenter vtitur) feruentem adeò, vt canum, qua pertingat, pilos absumat. Verùm concitatæ tantùm belluæ, non etiam quiescentis stercora eam vim habent. Imminente partu, simul pluribus collectis, enituntur adultiores, inque circulum egerunt, ac se quasi vallo circundant & muniunt: largam enim quandam eius fimi copiam hoc genus animantis reiicere solet.

In Arabia aiunt, camelos non inire matres suas, sed etiam si quis cogat, non patiuntur. Porrò curatorem admissario aliquando destitutum, opertam matrem submisisse pullo, qui etsi coit (vt videtur) absoluit, paulò tamen pòst eum hominem morsibus necauit.

Cuculos in Helice inquiunt generaturos, non nidificare, sed in palumbium, aut turturum nidis parere, sed & nec incubare, nec excludere, neque nutrire. Verùm natum iam pullum (singulos enim edit tantùm) nutritúmque, reliquos suos coalumnos è nido deturbare: quippe qui ad tantum roboris, pulchritudinísque excrescat, vt & reliquis facilè sit superior, & nutricem quoque in sese conuertat, quæ specie eius exultans in eiiciendis suis fert opem.

Capræ Creticæ, sagittis percussæ, quærunt, vt adparet, Dictamum, isthic prouenientes, cuius pastu tela è corpore eiiciunt.

[illegible]chaicos, aiunt cornua amissuros, [illegible]ta difficilia, & quà inueniri nequeant, petere, propterea quòd armis destituti, tueri se nequeant, tum ob dolorem, quem ex auulsorum cornuum vestigiis sentiunt, vbi & enatam gerentes hederam plurimos visos esse.

In Armenia venenum quoddam nasci aiunt, quod pardalium vocant, id venatores lanæ illitum, vbi visus est pardus, abiiciunt. Qui si ex eo degustauerit, humana excrementa remedio quærit. Quocirca venatores vasculo imposita, ex arbore suspendunt, vt assultatione frequenti, fracta viribus, lassatáque bestia domari queat.

In Aegypto aiunt, crocodilis hiantibus, trochilos aues, dentes expurgare, carunculis, quæ in rostris hærent, exesis, atque hoc velut gratum officium cum voluptate admittere, nec vllo pacto nocere.

In Cephalenia non bibunt capræ diebus singulis, vt videtur, pro reliquorum quadrupedum more, sed ad flantem auram conuersæ, hiantésq; hausto vento reficiuntur.

In Syria, inquiunt inter syluestres equos, vnum præire armento, vbi si iunior aliquis equam initurus conscenderit, ducem indignari, & hunc tantisper, dum comprehendat, persequi, defixóque morsu verenda euellere.

Testudines aiunt, quando serpentem deglutiuerunt, mox origanum insuper vorare, id nisi promptum statim inueniant, interire. Multósq; ruri agentes cùm id experiri vellent captata opportunitate, origanum euulsam quærenti præripuisse, eóque animans in ipsorum conspectu subitò interiisse.

Viuerris aiunt genitalia esse, reliquis animalibus plurimùm absimilia, quòd ipsis quomodocunque affectis sint instar osium firma, duráque. Singulare stranguria laborantibus remedium, si rasa, tritáque exhibeantur.

Picum martium, arbores scandere ferunt, quemadmodum ascalaphum, tam resupinum, quàm pronum, depascíque vermiculos, quos adeò vestigat auidè, vt totos stipites tundendo perforet.

Pelecanos aiunt, conchas fluuiatiles vorare, multitudinémque ingestam mox vomere, ac eo, quod esui est, vesci, cæterùm à testa abstinere.

Circa Cyllenen Arcadiæ, merulas candidas gigni tradunt, quod alibi nusquam contingat, vocésque varias sonare. Luna lucente progredi, interdiu verò quantolibet studio aduigiletur, deprehendi non posse.

A quibusdam fertur, mel Anthinum, vt vocant,

cant, circa Melum Cnidúmque nasci, odore quidem suaui, sed neutiquam durabile id erithacam fieri.

Circa Cappadociam aiunt locis quibusdam mella citra fauos comportari, olei instar crassa.

Stepha. & hunc locũ citat.

In Trapezunti vrbe, ea quæ in Ponto sita est, mel ferunt è buxis produci graueolentissimum, quod sanos quidem mentis loco moueat, ægros verò, perculsósque eiusmodi stupore sanet.

In Lydia aiunt ex arboribus mella copiosa colligi, vnde pastillos absque cera indigenæ conficiunt, duritia tanta, vt nisi vehementiore attritu nihil demi inde possit.

Fit & in Thracia mel non périnde solidum, sed arenosum. Cæterùm mella omnia concreta eandem crassitiem seruant, diuersam ab aqua, & liquidis reliquis. Reliqua enim omnia concreta nonnihil sicce scunt, attenuantúrque.

Chalcidica herba, & amygdala ad mella conficienda vsum præbent maximum. Tum etiam augere fœtum vehementer dicuntur.

Apes aiunt ex vnguentis inebriari, neque odorem ferre posse. Itaque redolentes vnguenta à cæteris vapulare.

Illyrios ferunt, quos Taulantios vocant, ex mellis vina reddere: Fauos enim aqua superfusa exprimunt, ac simul aheno ad mediam vsque partem incoctam, primùm fictilibus infundunt, iam tum dulcissimam: dehinc vasis ligneis reseruant in multa tempora, donec per omnia vini saporẽ contrahat, cætera potus dulcis, & syncerus. Ea verò industria, in Græcia aliquando paratum ferunt, vt à vino vetere nihil differret. Verùm mistionem déinceps perquisitam explorari non potuisse.

Circa Thessaliam tantam serpentũ copiã gene rari memorant, vt à iconiis nisi tollantur, inhabitabilis, desertáque reddatur regio: quocirca & has venerantur incolæ, & lege, ne quis noceat, ca uetur, homicidij pœna transgressori constituta.

Eodem pacto Lacedæmonem ferunt, serpentibus adeò refertam quondam, vt ob annonæ penuriam, his vice alimentorum vterentur Lacones: vnde & à Pythia ὄφιοδέπας vocatos.

In Cypro insula Metas aiunt ferrũ deuorare.

Videtur latim cõstruere, non funde re, quod alij solent.

Aiunt & Chalybas, in iuxtà sita parua insula aurum comportatum construere peculiari præ aliis omnibus studio: quocirca in metallis, vt viderur, effossum secant.

Ferrur ex Susis in Mediam iter facientibus statione altera, immensam scorpionum multitudinem generari. Quocirca trãsiens aliquãdo isthac Persarum rex triduò ibidem hęsit, suísque omnibus scorpionum venationem imperauit, præmio iis, qui captorum numero excellerent, proposito.

In Cyrene aiunt non vnum tantùm muscarum genus reperiri, sed plura, formísque, & colore distincta, latifrõtes enim alias velut mustelas, alias viperis similes esse, quas & echidnas vocant.

In Sicilia ferunt aquæ vorticem esse, in quem mersæ aues, reliquáve animantia suffocata, vitæ restituantur.

In Scythis, quos Gelonas voçant, Tarandus reperitur haud frequens, colorem mutat pro locorum, in quibus extiterit, varietate, & próinde rarò capitur. Nam & arborum, & locorum, & in vniuersum omnium, quibus adpropinquarit, colorem reddit. Et, quod admiratione cum primis dignum est, habitus non solùm corpori tam varius, quod etiam cum Chamæleonte illi commune est, sed etiam villo datur. Magnitudo ei, quæ boui, caput ceruino simile.

Ferunt in Abydo quendam mente destitutum, in theatrum progressum vacuum, multósq; dies illic diligenter, tanquam in eo essent histriones, applausisse, acclamassèque admirabundè: cæterùm mente recepta dixit suauiùs se nunquàm, atque eo tempore, vixisse.

Tarenti aiunt cauponem noctu quidem insaniisse, interdiu verò vina vendidisse: sed & claiculam domus suæ in zona ita conseruasse, vt quamlibet multis surripere conantibus nunquã tamen amiserit.

In Lipara insula, aiunt quidam terram reperiri, qua si ollam obruas, quicquid iniicias lixetur.

In Media Psittacine, regione Persidis, ignes quidam iugiter æstuant, illi quidem modicè, hi autem vehementer, flamma pura, lucentéque effiagrantes, locis vtique planis, non accliuibus. Quam ob rem & rex Persarum isthic coquinas extruxit. Conspicui sunt hi quidem diu, noctúq;, alij verò in Pamphylia noctu tantúm.

Aiunt circa Atitaniam, iuxta colles Apolloniatidis petram esse, in qua latens ignis non appareat quidem, sed superinfuso oleo exardescat. Atintaniã vocat Stephanus.

Ferunt ex columnis Herculis incendia, alia quidem iugi flamma, omníque tempore flagrare, alia autem noctu tantùm, vt Periplus scribit: similem & in Lipara, conspicuum quidem ignem, lucentémque, sed noctu tantúm. Aiunt & in Pithecusis insulis æstuaria esse, ignea quidem vi, feruentíque supra modum ardore, nec tamen flammam mittere. Porrò alterum in Lipara inquit Xenophanes, interdum, annis sexdecim prorsus extingui, decimoseptimo rursum redire.

Ferunt circa Lydiam ignes emergere immensos, diebúsque septem ardere. Cùm primis verò admiratione dignum est, quod circa Siciliæ craterem inquiunt, ignium emicantium latitudinem stadia quadraginta patêre, altitudine autem ad tria vsque tolli.

In Thracia aiunt lapidem, quem spinum vocant, dissectum ardere, compositúmque rursus, quemadmodum & Smarillem aqua perfusum accendi, vtrinque non absimilem Maritham quoq; ostendere.

Circa Philippos in Macedonia, ferunt metalla inueniri, quorum ramenta crescant disiecta, aurúmque manifestò producant.

Aiunt & in Cypro, circa Tyrriam quã vocãt, ferrum natura æquè miranda prouenire. Quod in minuta frusta concisum feritur, déinde aqua perfusum augetur, surgítque vt colligi queat.

In Mylo insula ferunt, effossas terra cauernas, alia succrescente humo rursum com

Circa Pæoniam dicũt, crebris imbribus tei liquefacta, aurum, quod apyrum vocãt, inueniri.

In

In Pœonia ferunt, adeò fertile auro solum esse, vt plurimis pondus minam excedens repertum sit. Ex eo regi exhibent glebas duas, quarum altera duas, altera tres libras appendat, atque eas aiunt mensæ principali apponi, primúmque ex iis cibum degustari.

Aiunt & in Bactris, Ozum fluuium glebulas auri plurimas ferre, similiter & in Theodoronte, circa litora ebullire aurum, & alueo quoque deferri.

In Pieria Macedoniæ fertur aurum non signatum, in quatuor terræ hiatus defossum esse a regibus priscis, ex quorum vno auri lamina palmi magnitudine excreuerit.

Fertur autem peculiaris quædam generatio esse ferri Chalybici Mysinique, vt quod ex fabulo fluuiorum comportatum, alij simpliciter lotum in fornace excoqui, alij illam etiam ex lotura frequentiore subsidentem hypostasin iniici, simúlque igni purgari tradunt, adiecto Pyrimacho lapide, qui isthic plurimus reperitur. Hoc genus ferri, aliis est multò nitidius, & nisi vnis tantùm ignibus, vnáque fornace purgetur, argento simile redditur. Solum hoc est impermistum, cæterum minimè prouenit copiosè.

Aiunt & apud Indos, æs adeò splendidum, purum, syncerúmque reperiri, vt colore, & specie, nequaquam ab auro discerni queat: vnde & inter Darij pocula cados quosdam esse, qui nisi olfactus iudicio ab auro distare non cognoscantur.

Stannum ferunt Celticum, multò, quàm plumbum, citiùs liquefieri: argumento est, quòd etiam in aquis soluatur, & colore inficiat quæcunque attingit.

Sed & ex frigoribus liquescit, calore scilicet ex congelatione intrinsecus ob mollitiem incluso & coacto.

In Pantheo olea est, quam Callistephanum vocant, omnia folia, reliquis oliuis contraria forma producens. Quippe quæ supinam, non pronam partem habeat viridiorem, ramos mittit quemadmodum myrtus, vnde & sumpta plantula Hercules in Olympiis oleam plãtauit, athletis coronas suppeditantem. Distat ab Ilisso fluuio stadiis sexaginta, muro circunjecto munita. Ac ne quis tangat, grandi pœna cauetur. Hinc & Bœj decerptum surculum, in Olympio campo plantarunt, vt victores inde coronis donarẽtur.

In metallis Lydiæ circa Pergamum, quæ quõdam extruxerat Crœsus, accidit, vt cùm bello orto opifices in ea confugissent, obstructo ab hostibus exitu, suffocati sint, verùm longo post temporum interuallo, apertis rursum, repurgatísq; metallis, inuentæ sunt amphoræ, aliáque id genus vasa, quæ ad manuarios vsus adhibuerant, repleta humore quodam, & in lapides indurata, & iuxtà etiam ossa humana.

Lacus Ascanij aquas ferunt adeò nitrosas esse, vt vestibus in hunc intinctis alia lotione nulla sit opus, diffluere verò, si quis diutiùs paulò immerserit.

Ferrur ter Siciliam & Italiam vnà cum Lu- Videtur o- ſtẽdere vel
cani, in qua columnæ ex guttis destillantibus ex- creuerunt, id quod apparet, quæ ex imo paulmẽ- le amplio-
to tolluntur, vbi spatium etiam angustissimum. res fuisse,

Ex aquilarum paribus alternis haliætus & quã vt im-
aquila nascuntur, quoad par eiusdem generis cõ- portari po
iugabile nascatur. Ex haliæetis fulica, ex his acci- tuerint.
pitres, vulturésque generantur. Verùm vultures non diuersum genus, sed grandes rursum vultures gignunt, eósque steriles: indicio est, quòd vulturis magni nidus nemini mortalium visus sit.

Stupenda vis apud Indos plumbi conspectæ est: liquefactum enim si aquæ frigidæ infundatur, exilire traditur.

Aes Mossonæ cũ splẽdidiore cãdore eminere ferunt, non adiecto stanno, sed terra quadã isthic nascente simul incoctum. Atq; eius adrẽperaturę primũ inuentorem celata arte neminẽ docuisse, & próinde priorũ temporum æramenta iis in locis posterioribus longè præstãtiora deprehensa.

Aiunt in Ponto auium quoddam genus reperiri, quæ non egerant, sinéque sensu doloris non deplumentur solùm, sed obelisco etiam suffigantur. Verùm ex ignis admoti calore sensum cieri.

Apes solstitia denuntiare videntur, suo ad labores egressu, quòd & melitopolis certo argumento est, quippe quæ tum quietem agant. Videntur & cicadæ post solstitia demum canere.

Echinum à cibo abstinere ad annum vsq; euolutum tradunt.

Stellionem cùm exuuias morę serpentum reiicit, mox conuersum deuorare aiunt: obseruari enim à medicis solitum, ob vsum, quem in epilepsiæ curatione præclarum habent.

Vrsæ

Vrsæ adipem aiunt hyeme, quo tempore somno indulgent, frigore concretam excrescere, supráque vasa, quibus repositа fuerit, tolli.

In Cyrene ranas mutas, & sine voce aiunt esse, & in Macedonia Ematheolicis suibus solidas vngulas esse.

In Cappadocia ferunt mulas fœcundas esse, & in Creta alnos fructum ferre.

Circa Babylonem aiunt quidam in cauernis aquosis pisciculos latère: verùm arefacto flumine ad areas pastum prodire, alarum subsidio, caudæq; motu, cæterùm fugere persequêtes, capútq; humo mersum, reliquo corpore tegere, quod multi insequendo, iritandóq;, explorarûnt, caput habent ranæ marinæ simile, reliquum corpus gobio, branchias verò piscibus aliis.

Heracleæ piscium genus aiunt esse, intra terræ cauernulas defossum, maximè circa flumina, locáque humidiora. Verùm arescentibus iis locis, primùm contrahi aiunt, mox inualescente siccitate, humorem in syluas vsque persequi, donec eo quoque destituantur. Itáque latibulis vel mediocriter vdis ferarum instar hærere, immotáq; defixáq;, cæterùm si ante superuenientes aquas effodiantur, moueri.

In Paphlagonia pisces altè in terram defossos aiunt, virtute præstantes, etiam si nec aquæ in proximo appareant, neque illabantur flumina, sed sola, nudáque terra patiantur.

Ceruos in Epiro dextrum cornu abiicientes aiunt defodere, rebus multis vtile.

Phocam aiunt captum vomere coagulum, efficax epilepticis pharmacum.

Ligam ferunt caudam studiosè contegere, cùm ad alios vsus, tum maximè sphragidis conficiendis idoneam.

Fertur circa Italiam, in Cyrceo monte lethale venenum nasci, tanta vi, vt sumptum mox pilis corpus totum nudet, ac soluat adeò membra cuncta, vt velut liquescentia cadauerum speciem miserabilem tota superficie præbeant. Hoc ferût Pemestium, Guiúmque, Cleonymo Spartiatæ insidiatos esse, verùm deprehensos, examinatóq; à Tarquiniis supplicio affectos.

In Diomedæa insula maris Adriatici, ferunt templum quoddam & admirandum, & religione sacrum, ab auibus in circulum obsideri, magnitudine vastis rostris, & prælongis, & turgidis. Qui Græcis quidem accedentibus quietem agant, cæterùm Barbaris, qui accolunt, venientibus, subuolant, ac pedibus, rostrísque capita eorum lacerent, infictísque multis vulneribus interimant. Fabulantur has quondam ex sociis Diomedis extitisse, circáque eam insulam facto naufragio, ducem amisisse ab Aeneo gentium illarum rege dolo necatum.

In Ombricis insulis aiunt pecora annis singulis ternos partus edere, terrámque multiplicem serentibus frugem reddere. Sed & mulieres fœcundas vehementer, vt quæ rarò vnos, sed plerunque geminos, aut ternos enitantur.

In Electridis insulis maris Adriatici sinu duæ statuæ recumbentes videntur, ad formam priscâ elaboratæ, stannea altera, altera verò ærea, Dædali opus, vt existimatur, monumentúmque rerum iis temporibus gestarum, quibus ipse Minoa ex Sicilia, Cretáque fugiens, ad hæc loca appulit. Insulæ ab Eridano præterlabente effusæ traduntur. Præterea & lacus iuxta flumen est, aqua calida feruens, tum odorem adeò exhalans fœtidum, vt & armentis aquandis inutilis sit, & aues etiam superuolantes necet. In hunc & Phaethonta fulmine ictum delapsum fabulantur incolæ. Ambitus est in circulum haud minor ducentorum stadiorum. Tum populi arbores in eo frequentes. Vnde (quod vocamus) electrum distillat, gummi simile, eò quòd ad instar lapidis indurescat. Collectum autem ab incolis in Græciam deportatur. In has ergo insulas deuenisse Dædalum, occupasséque ferunt, & imaginem in vna suam, in altera Icari filij constituisse. Verùm soluentibus iam Græcis, Argósque excidentibus, Dædali statuam velut fuga sibi consulentem, in Icarum insulam miraculosè abiisse.

In Aetna Siciliæ monte est, vt inquiunt, spelunca, quam circa florum omnigena copia crescit omni tempore, tum violis immensum quoddam spatium obtegitur. Quæ finitima loca adeò fragrantia sua replent, vt occupati hac suauitate odoris venatici canes, lepores vestigare nequeant. Ac sub eodem hiatu obscurum quoddam antrum latet, quò Proserpinam rapuisse Pluto fertur: triticúmque reperitur nec domestico, quò vruntur, neque alij importato simile, sed peculiari proprietate insigne: quo argumento contendunt illic primum omnium triticum conspectum esse: & próinde Cererem etiam sibi, vt apud se natam, vendicant.

In Creta lupos, vrsos, viperas, aliásque id genus noxias feras nullas nasci dicunt Iouis beneficio, qui istic natus perhibetur.

Extra columnas Herculis aiunt in mari à Carthaginiensibus insulam fertilem, desertámque inuentam, vt quæ tam syluarum copia, quàm fluminibus nauigationi idoneis abundet, cùm reliquis fructibus floreat vehementer, distans à continente plurium dierum itinere: in qua cùm Carthaginienses quidam ob soli fertilitatem connubia agitare, ac habitare cœpissent, ferunt præsides, ne quis deinceps insulam ingrederetur, pœna capitis interdixisse, incolásque eiecisse, ne (ditione (si habitare istic pergerent) facta, insulæ principatum consequerentur, Carthaginienses ea felicitatis parte priuarent.

Ex Italia ferunt viam adusque Celtas Gallos, & Celtiberos protendi, Heracleam vocant, in qua & Græci, & indigenæ transeuntes, ab incolis obseruantur, ne quid iis malè fortè accidat, quippe quòd pœnas ij pendunt, damnúmque lege sarciunt, in quorum finibus datum fuerit.

Apud Celtas venenum reperiri tradunt, quod Xenicum ipsi appellant, tanta celeritate inficiens, necánsque, vt venatores Celtæ cùm ceruum iaculo tincto percusserint, festinatò adcurrant, carnémque vulneratam execent, ne veneno promeante animal putrefiat, alioquin inutilis caro reddatur. Verùm inuentum esse huic antipharmacum corticem quercinam, aut, vt volunt

volunt alij, folium quod κορδύλιον ab ipsis appellatur, inde nimirum quòd obseruatione compertum sit, coruum ex guitato veneno malè affectum herbam eam adiisse, móxque vt glutiuisset, doloribus liberatum esse.

In Iberia aiunt combustis aliquando à pastoribus syluis, calentéque ex ignibus terra, manifestum argentum defluxisse. Cúmque postmodum terræmotus superuenissent eruptis hiatibus magnã copiã argenti simul collectam, atq; inde etiã Massiliénsibus prouentus non vulgares obtigisse.

In Gymnasiis insulis, quæ ad Iberiã sitæ sunt, post septem illas maximæ, aiunt oleum non ex oliuis, sed è terebintho magna copia reddi, ad vsus omnes accommodatum. Porrò ipsos Iberos in mulieres adeò pronos, vt pro vno fœmineo corpore, quatuor aut quinque mascula cum mercatoribus commutent. Quocirca Carthaginiensibus militantes stipendia in fœminarum coemptionem tantùm impendunt, quum possidere isthic argentum non liceat. Hinc orta, receptáq; lege, quòd Hercules aliquando bellum Hispaniæ intulisset, diuitiis incolarum inuitatus.

In finibus Massilienſium circa Ligysticam, lacus esse fertur, qui ebulliens, effusúsque piscium multitudinem immensam, verique fidem superante eiiciat. Cæterũ flantibus Etesiis tantũ pulue rem cõcitari, vt coaceruata in lacũ humo sicca, superficié obtegat, inq; formã redigat areæ: vnde indigenis licet pertusa siccitate in triuiis quotcunq; libitum est pisces citra negotium eximere.

Quidam Ligystorum adeò dextrè, solertérq; fundam agitare feruntur, vt conspectis auibus singulas ictibus singulis destinent, tanquam certi momento omnes casuras.

Peculiare autem est huic genti, quòd mulieres opus facientes, pariunt, lotóque infante, ad sarculum mox, fossionémque redeunt, ac alia obeunt munia puerperis minimè vsitata.

Admiratione & hoc apud Ligyos dignum est, quòd fluuius quidam fertur cursu in sublime attolli, adeò vt ex oppositо stantes nequeant conspici.

In Hetruria ferunt insulam esse, quam Thaliã hodie vocant, in qua ærifodina est, vnde æs eruitur, omne scilicet illud, ex quo isthic ærea vasa conflantur, deficere autem, nec reddere quicquã aliquandiu, cæterùm temporum procursu, non æs, vt antè, sed ferrum prouenire, id nempe quo etiamnum vtuntur, Popanium incolæ vocant.

In Hetruria vrbem ferunt, quam Cenaream vocant, supra modum munitam esse: quippe cuius medium tumulus occupat ad triginta stadiorum altitudinem surgens, & omnigena materie, & aquis abundans. Vnde metuens sibi à tyrannide populus, seruos manumissos summæ rerum in annum præficit, quo euoluto alios eiusdem sortis surrogat.

In Cuma circa oram Italiæ ferunt thalamum subterraneum Sibyllæ fatidicæ esse, eius scilicet, quæ ætate quamlibet prouecta virginitatem ser[illegible]tam traditur. Erythræa fuit hæc, [illegible] quibusdam Italiæ incolis Cumana, ab aliis verò Melachræna nuncupatur. Locum hunc à Leucadiis occupatum aiunt. Porrò circa Cumam fluuium esse inquiunt (Cetes ab ipsis appellatur) in quem iacta, quæcunque fuerint enascantur, ac postremò in lapidem indurescant.

Alcisthenі Sybaritæ vestem tradunt, tanta magnificentia confectam esse, vt cùm in Laciniæ Iunonis panegyri, ad quam tota confluere solet Italia, proposuisset spectandam, omnium oculos à reliquis in se conuerterit. Hanc aiunt Carthaginiensibus emptam à Dionysio seniore tum regnante, centum viginti talentorum pretio, purpurea erat tota, amplitudine quindecim cubitorum animalculis intertextis distincta, supernè quidem Susis, infernè verò Persicis. In medio autem Iupiter, Iuno, Themis, Minerua, Apollo, Venus elucebant, ad latera Antisthenes, vtrinque autem Sibaris.

Circa Iapygiam promontorium, vbi inter Herculem Gigantésque lepugnatum fabulæ testantur, fontem esse tradunt, qui cruore defluens ea parte mare innauigabile reddat fœtoris grauitate. Ferunt & passim etiamnum in Italia Herculis monumenta extare, iuxta vias, quas ille transiuit, & circa Iapygiæ Pondosiam vestigia eius apparere, quæ nequeas pedibus calcare.

Sed & in eadem insula lapis inuenirur plaustrali magnitudine, quem Hercules sublatum transtulisse fertur, digito vno mobilis.

In Orchomenia Bœotiæ vrbe vulpeculam visam tradunt, quæ cùm canem persequentem fugiens ad subterraneum meatum decurrisset, simul ingressus ille, latránsque sonitum edidit, périnde vt in patenti campo resonantem. Vnde venatores numinis aliquid residere isthic arbitrati, aditu erupto ingressi sunt ipsi quoque, illu cescentéque per hiatus, ceu fenestras, lumine, oculis etiam reliqua subiecta sunt, quæ regressi magistratibus exposuerunt.

In Sardinia insula structuras ferunt esse antiquorum, vetusto Græcorum more compositas, & cùm alia plura eximia, tum Tholos rhythmis innumeris exornatos, existimantur ab Iolao Iphiclis filio omnes extructæ, qui Thespradibus Herculis nepotibus assumptis ad ea loca traiecit occupaturus, quippe qui ob cognationem Herculis, cui tum totus parebat Occidens, ea iure aliquo ad se pertinere arbitrabatur.

Ichniusa primùm appellata est, à vestigij, vt videtur, humani similitudine, felicem olim rebus omnibus, & fertilem maximè fuisse perhibent. Aristeum enim, quem agri colendi peritissimum fuisse scriptores rerum testantur, præfuisse primum tradunt, anteà à multis, magnísque auibus occupatæ. Verùm hodie non est ea fertilitate ampliùs, quòd Carthaginienses rerum potiti, omnes fructus alimento idoneos extirparunt, capitísque pœna cauerunt, ne quis incola rursum serere fruges tentaret.

In Lipara insula Aeolica sepulcrum aiunt esse, circa quod cùm etiã alia prodigiosa eueniant, tum id, quòd ea loca securè, tutóque nemini accedere liceat, vno ore perhibent. Sonitum enim tympanorum, cymbalorúmq;, & risum cum strepitu, plausúque manuum audiri manifesto. Cæterùm

Universidad de Deusto Biblioteca

terùm cum primis monstruosè id quoque circa antrum accidit, quòd antelucano quidam ebrius somno isthic oppressus triduum totum cubauit, quæsitúsque à familiaribus quarto demum die repertus est: qui mortuum rati ad proprium monumentum extulerunt, dúmque iusta iam pro more celebrarent, ex improuiso surrexit, quęque obtigissent exposuit. Quæ & si ad fabulam propiùs, quàm veri fidem accedere videantur, non potui tamen de locis his scribens, tacitus prætерire.

Circa Cumam Italiæ lacum esse ferunt, quem Aornon vocant, forma circulari, profunditatéq; immensa, tumulis vndequaque septum, trium ad minus stadiorum altitudine. Cúmq; cætera nihil habeat magnoperè admiratione dignum, mirandum tamen hoc fortasse, quòd circumpositis vndequaq; & superincumbentibus densissimis arboribus non cernas vllum in lacu natans foliũ, qua puritate sui admirationem meritò ciet.

Circa Epirum autem isthinc non ita procul distantem calidas aquas passim scaturire ferunt, vnde locus Pyriphlegeton appellatur. Cæterùm auem nullam isthac transuolare vanè asseritur, cùm cygnos eo loci haud paucos agere compertum sit.

Circa Italiam Syrenes insulæ sunt, in summo freti vertice eius, nempe quod situm est ad porrectum in mare locum inter alluentes sinus, qui & Cumam cingit, & Possidoniam diuidit. Vbi ab accolis studiosè muneribus, sacrificiísque coluntur, & sacra quoque ipsarum ædes monstratur. Porrò nomina recensentes Parthenopen vnam, alteram Leucosiam, tertiã Ligiam vocant.

Iuxta Mentoricen & Istram mons fertur esse, quem Delphium vocant, fastigio altissimo, quod conscendentes qui ad Adriam habitant, pontum, ac media interualla, quæque in illis geruntur, contueri possunt, quò mercatum confluentes passim mercatores, Pontici Thalia, Chia, ac Lesbia vina, Adriatici verò Corcyrenses amphoras coëmunt.

Ferunt & Istrum ex Hercynia sylua profluentem diuidi, partímque in Pontum, partim verò in Adriam decurrere: cuius rei argumentum non hoc tempore primùm, sed à priscis vsque seculis extat. Aras enim eo loci ab Iasone positas ostendunt. Ferunt & insuper hoc indicio esse, quòd ea loca innauigabilia sint, quando Iasoni iuxta Cyaneas ingressum, exitum verò è ponto fuisse per Istrum compertum est. Et quod simul memoratur, prætérnauigare Planctas, vt appellant, insulas, nisi isthinc soluisse, non potuisse, cæterùm in Agialia ad mare Tyrrhenum, cùm alia monumenta Aristeorum, tum id, quod ad Calculos vocant, monstratur. Nam ad litus calculos inuenire perhibent coloris varij, tum scilicet ex destillationibus liquorum, quibus vngebantur, coloratos. Tales enim nec ante, nec post ea tempora inuentos. Sedenim & alia sunt non obscura iudicia, non fuisse transitum illis, pro Symplegadas testante, scilicet, id poëta eius loci indigena. Nam, cùm periculi magnitudinem exprimere contenderet, declarat hæc loca nauigationi minimè peruia extitisse:

ἀλλάθ' ὁμῶ, πινακάς τε νεῶν, καὶ σώματα φωτῶν
Κύμαθ' ἁλὸς φορέουσι πυρός τ' ὀλοοῖο θύελλας.

Circa igitur Cyaneas non videtur ignis emitti, sed iuxta fretum, quo Sicilia ab Italia distinguitur, ab vtraque parte euaporario, tum quòd insula cõtinuè ipsa flagrat, tum quòd flammæ Aetnæ sæpe totam regionem permeant.

In Tarento solent interdum parentari Atridis, Aeacidis, Tydidísq;, & Laërtiadis, Agamemnoniadis autem, seorsímque die constituta alia sacrificia agere, quibus mulieribus immolata tangere lege interdicitur. Est & templum apud ipsos Achillis. Ferunt hunc locum olim Ionibus obtinentibus Plion vocatum esse. Verùm postquàm à Tarentinis inhabitari cœptus est, Heracliam. Cæterùm iam inde remotius à primis incolis Sigium appellatum.

Apud Sybaritas aiunt Philoćteten coli, qui ex Troia profugus inhabitauit, quæ vocantur mollia Crotoniatis, distantia à Troia, vt ferunt, centum viginti stadiis, ac Herculis arcus in Apollinis Halij templo consecrauit, quos per vim à Crotoniatis in Apollonium translatos ferunt. Aiunt iis in locis mortuum esse auxilia ferentem Rhodiis, qui cum Tlepolemo ad ea loca delati, contra incolas depugnarant.

Circa Italiam, quam Calabriam vocant, iuxta Metapontum aiunt Mineruæ Græcæ templum extare, ínque eo Epei, qui & nomen imposuit, instrumenta reposita, quæ ad Equi Duriani fabricam compararat: Mineruam enim in somnis visam hæc vt opera consecraret, flagitasse, cúmque exitus difficultate impediretur, loca implicitum enauigare non potuisse. Vnde Mineruæ Græcæ hodie fanum appellatur.

Ferunt & circa Dauniæ locum templum esse Mineruæ Achaicæ, in quo secures æreę, armáque cùm Diomedis, tum sociorũ eius collocata sint. Aiunt & isthic canes esse, qui venientes Græcos iniuria nulla impetant, sed tanquam familiarissimis blandiantur. Porrò omnes Daunij, accolæque tam viri, quàm fœminæ atratis tantùm vestibus vtuntur, ea nimirum de causa, quòd Troianę mulieres dum captiuæ ad ea loca essent traductæ, metuentes ne grauem seruitutem sub mulieribus Græcis experirentur, (nam tum ea loca inhabitabant) naues incenderunt, tum vt iugum seruile effugerent, tum vt viros, manendi necessitate imposita, detinerent. Vnde rectè à Poëta dictum est: Pepla trahentes, profundísque sinibus, illas videre, vt apparet, isthic licet.

In Peucetinis Dianæ templum est, in quo locatum est celebre, illud æreum sertum inscriptione hac insignitum, Diomedes Dianæ. Id fabulantur ab eo collo ceruino applicitum accreuisse, itaque déinceps hoc pacto inuentum ab Agathocle Siculorum rege, in Iouis templum locatum.

In Peloro Siciliæ promontorio tanta copia prouenit crocus, vt à quibusdam etiam inquilinis Græcis flos cuiusmodi sit haud internoscatur: curribus magnis hunc compo[illegible] libitum est. Tum verò strata ex eo, [illegible] construunt.

Polycritus rerum Sicularum scriptor loco mediterraneo stagnum esse ait ambitu suo scutum nihil excedens, aqua resplendente quidem, sed turbulentiore nonnihil, in quem si quis lauandi gratia ingrediatur, in latum extendi. Quòd si iteret, ampliùs dilatari, adeò vt amplificatum spatium quinquaginta etiam viros capiat. Verùm ad eam iam mensuram diffusum ex imo intumescere, corporáque lauantum in sublime rapta foras in pauimentũ sternere, ac mox ad veteris angustiæ spatium contrahi. Atque id non solùm humanis corporibus, sed quadrupedibus etiam ingressis vsu venire perhibent.

In Carthaginensium ditione ferunt montem Comium cum omnigena rerũ materia, tum in primis variegatis floribus refertum esse. Vnde contigua loca suaueolentia participantes viatoribus respirationem gratissimam reddunt. Iuxtà autẽ fontem oleo fluentem esse, ac odore, cedri guttis non absimili. Verùm, vt inquiunt, tantùm imperitos naturæ eius oportet accedere, quibus adeò copiosè scaturit oleum, vt hauriri etiam queat. Iuxta eum fontem sponte natam petram ferunt iusta magnitudine, ex qua ferunt caloribus æstiuis, ignis flammam exilire, hyeme autẽ aquæ voraginem effundi. Sic & duos coruos ad Iouis templum assiduos extitisse, neque aliò vspiam euolasse tradunt.

Fertur & circa Scythas, Medôsque Thraciæ fluuium, quem Pontum vocant, lapides deferre ardentes, contraria omnino natura prunis ligneis, quippe qui agitati, sufflatíque restinguantur, aquis autem respersi exardescant, resplendeántq;. Cæterùm vstis, quemadmodũ bitumini, adeò grauis fœtor est, vt reptilia penitus omnia è locis iis abigat.

Esse aiunt apud illos locum quendam non exiguum, ad minus stadiorum viginti amplitudine, vbi hordeum prouenit, quod nulli animantium generi, nisi homini tantùm, sit esui. Nam equi, bouésq; ab eo abstinent, tum etiam canes, & sues vitant, vt ne excrementa quidem hominum hordeo vescentium degustent, quippe quę ipsis vorata certum interitum adferant.

In Scotusis Thessalię fonticulum esse aiunt, vnde aqua defluens vulnera, conuulsionésq; cùm hominum, tum iumentorum sanat, lignáque iniecta, si fissa, non etiam confracta, fuerint, glutinat, & coniungit.

Circa Thraciã quæ supra Amphipolim sita est, rem monstrosam, & mirabilem iam antè ignaris videri tradunt. Egredientes enim pueri ex pagis, agrísque finitimis ope accipitrum aucupantur, locum enim opportunum nacti, accipitres nomine appellatos aduocãt, qui statim ad vocem auditam parent, prædámq; agentes in vepres iuxtà irruunt, vbi fustibus ligneis aues percutiunt pueri, & apprehẽdunt. Quinetiam, quod magis fortassis mirere, accipitres comprehensas à se aues aucupibus deiiciunt. Vicissim tamen partem prædæ aliquam ipsis pueri impartiuntur.

Porrò mirandum & hoc, quod circa Venetias euenire narratur. Cùm enim regionem innumera[illegible]rũ myriades frequenter infestent se[illegible] factam, ex agris depascentes, ferunt Venetos sub aduentum horum ad confinia loca omnis generis frugũ semina, velut diuùm donaria proiicere, quibus degustatis graculi velut hostium incursu mox superuenturo subsistunt.

In Chalcide Thraciæ vrbe iuxta Olynthũ aiunt locum esse, quem Cantharolethron vocant, paulò area maiorem, quem reliqua quidem animãtia ingrediuntur illęsa: cancri verò nequaquam, quippe qui ingressi oberrantes in eo fame exanimantur.

Apud Cyclopas Thracenses fons est aqua conspectui quidem lympida, aliisque similis, verùm haustus ab animante subitò necat.

Aiunt & in Bisaltorum regione bina iecinora in captis leporibus ostẽdi, locúmq; iugeri magnitudine esse, in quem animantia ingressa pereunt.

Est & templum isthic Dionysij ornatu, magnitudinéque eximium, in quo dum festa solennia, sacrificiáque celebrantur, si fertilitatem eius anni polliceatur Deus, fulgorem † agnis emicare ingentem, ac circa templum agentibus conspicuum fieri. Cæterùm sterilitatem venturam denuntiari, si tenebræ, quemadmodum & reliquis noctibus, locum occupent.

† ignis

In Elide ædificium est (vt ferunt) stadiis distans octo ab vrbe, in quo collocantur tres Dionisio lebetes vacuæ, vocatísq; peregrinis, quibus scrutari hæc libeat, ianuarum claustra sigillis obsignant, quæ déinde reserant. Porrò ingressi lebetes vino plenas cernunt, pauimẽto parietibus omnibus integris, & illæsis, vt artis dolosæ suspicio facilè obesse videatur. Aiunt & apud eos ipsos miluos esse, qui carnes quidem in foro rapiant, cæterùm inuiolatas non tangunt.

In Coronæa Bœotiæ vrbe talpæ nec viuere, nec terram fodere possunt, magna alioqui copia per totam Bœotiam redundante.

In Colubris Arcadiæ ferunt fontem esse, in quo mures terrestres natare, vitámque degere soleant, atque idem etiam in Lampsaco contingere.

In Cranone Thessaliæ vrbe duos esse tantùm coruos ferunt, qui se ipsos quidem aliò transferunt. Cæterùm alios totidẽ ex se natos relinquũt.

In Apollonia, quæ iuxta regionem Atlanticam sita est, nasci aiunt bitumen, picémq; instar aquarum è terra subsilientiũ, solo eo, quòd atra magis, densiórque proueniat, Macedonicæ absimilẽ. Nec procul isthinc ferunt accolę ignem iugiter ardere, loco minimè amplo, vt qui pentaclini spatiũ complectatur, vnde odor sulphuris, aluminísq; redditur, crescítq; & circa hunc herba altissima, & quod magis mirere, arbores excelsæ non plus quatuor passibus isthinc distantes. Flagrat autem continuè circa Lyciam, & Megaram Peloponnesi vrbem.

Ferunt & in Illyriis iumenta & bis in annos singulos, & pleraque geminos, multa ternos, & quaternos párere, nonnulla etiam quinos, aut plures simul progignere, lactéque diurno tres semisextarios implere, Tum gallinas non semel tantùm, sed bis, térve in dies singulos oua edere. Feruntur boues esse maximi. †

Itaque igni collatum nihil differre. Atque hoc arcanum tempore non exiguo cerni; ignem enim æstate tota emitti, aquam verò omni tempore.

De Siculo freto cùm alij complures scribant, tum hic stupendam in eo rem euenire inquit.

Tyrrheni enim maris æstū strepitu ingenti vtrinque,cùm Siciliæ,tum Italiæ oram, quam Regyum vocant,ferire,delatúmque ex mari vasto in angustias postremò concludi, atque ibi fluctum sublimem tolli,sonitu magno,spatióque altissimo, vt procul distantibus conspicua sit hæc aquarū ebullitio,vtputa alba,& spumosa,nec similis maris incremēto.Hæc vt incredibiliter narrantur,ita contueri oculis nemo sustinet. Interdum enim diffusi rursus ex collisione mutua æstus adeò profundū, ac horribilem aspectū necessariò intuentibus præbent, vt nonnulli præ timore animi impotentes, velut offusa oculis tenebra concidant. Postquam verò ad alterutram partem fluctus allisi, sublatiq; ad litus supremum, denuò in subiectum mare deuoluuntur,tum magno rugitu, cum vorticibus & immensis,& crebris ex imo fundo ebullit,inq; gyrum eleuatur,& omnigenos etiam colores reddit. Interdum enim ater,nonnunquam cæruleus, frequenter purpureus apparet. Cæterùm cursum, ac immensitatē fluxus, refluxúsq; ne reptilia quidem vel audire,vel videre sustinēt,quocirca ad radices montiū iuxta cōfugiunt.Tempestate autē desinente, in sublime efferuntur voragines, specie relucente varia,turbinibúsque,ac motibus ventorum, aut ingentium serpentum spiris non absimiles.

Aiunt Athenienſibus templum Cereris Eleusinæ extruentibus, porrectam è petris columnam æream inuentam, cui inscriptum erat, † Deropes hoc sepulcrum,quam,alij Musæi vxorem,alij verò Triptolemi matrem fuisse perhibent. aliàs δηιόπης.

Iuxta Aeolias insulas,vt vocant, vnam ferunt palmis arboribus abundantē,nomē ex eo traxisse vt Phœnicusa appellaretur.Itaq; falsò Calisthenes asserit à Phœnicibus Syriam litoralem incolentibus,arbori nomen hoc inditum. Verùm à Græcis aiunt quidam phœnices appellatos, quòd primi maria nauigantes, quocunque appellerēt,omnes necarent.Sed & Peræborum lingua φοινίξαι trucidare significat.

Circa Hypatam vrbē dicitur columna vetus reperta esse insignita inscriptione literis vetustis cōposita. Quas Acarnanes:cū ea cuius esset explorare cuperent, Athenas miserūt quosdam allaturos, qui dum per Bœotiam iter faciunt,casu,missionis causam aduenis quibusdam detegūt,à quibus Thebas ad Ismeniū,quod vocant,adducuntur,eò quòd isthic monumētum literis similibus conscriptum cerneretur,sed & rhythmos etiā,donariis, insculptos literis non absimilibus, quas à peritis earum edocti,legēdo propositam inscriptionem assecuti sunt,his scilicet carminibus compositam.

Ηρακλέης τε μένει τε καὶ Θήρα Περσεφαάσσῃ
Τηδορενίας ἀγέλην ἐλάων, ἠδ' Ερύθειαν ἄγων
Τάς δ', ἐδάμασσε ποδὼ Παυσιφάεσσι θέαι, ἡξδέμοι τέκνῳ
Τῶν δ' εὐρύθονδι δάμαρτι.
Τυμφογενὴς ἐρύθη δὴ τόδ' ἔδοκα πέδον,
Μναμόσυνον φιλίας φηγῷ ὕπο σκιερᾷ.

Hoc epigrammate patet, eum locum Erythum adpellatum,quod isthinc boues,nō ex Erythia deduxerit.Neque enim vspiam vel iuxta Libyam vel Hispaniam,nomen Erythia extare ferunt.

In Vtica Libyæ nasci simum fossilē aiūt trium passuum profunditate, aspectu albū,& minimè firmū,sed similē viscosissimo glutino, qui in Solem prolatus adeò indurescit, vt nihil à pario lapide differat,quo cum animalcula mascula poliuntur.

Primos Phœnices ferunt,cùm Tartessum nauigassent,tantam argenti vim oleo,aliisque nauticis sordibus cōmutatam esse,vt nec capere naues, nec ferre possent,quocirca coactos sub discessum,cùm cætera,quibus vtebantur, tum anchoras etiam ex argento conflare.

Phœnices aiunt,qui Gadiram inhabitant,dum vltra columnas Herculis nauigarēt,vento Subsolano impulsos ad regiones quasdā applicuisse, vlua,algáq; plenas,quæ æstibus maris rigātur,exundationibus verò prorsus obruūtur aquis.Thunnorum copiam isthic innumerabilē inueniri tradūt, magnitudine,dēsitatéque incredibili, quos salsos vasis impositos Carthaginem deportant,vnde soli non euehuntur,sed ob singularem bonitatem planè absumuntur.

In Pedasia Carię vrbe Ioui sacrificiū peragitur, quo aiunt capram missam (quod admiratione dignum) stadiis septuaginta ex Pedaso per turbā frequētem,quæ spectare solet,progredi,neque interturbari,aut à via declinare,quódque reliquis gentibus magis stupendum est, cornua heminas quatuor capere.

In Illyriis,qui † Aridiei vocantur,iuxta Autotarum cōfinia montem magnum,& in propinquo vallem esse inquiunt, vnde aqua prosilit copiosa, non equidem omni tēpore,sed vere tantùm,quam interdiu vasi infusam seruant,noctu sub dio constituunt.Quod dum ita fit sex diebus, vltimo congelatur,ac sal omnium pręstantissimū efficitur.Studiosè hoc ob pecorum copiam potissimum facere obseruāt.Neque enim ad eos sal importatur,tum quod à mari longiùs habitant,& à cōmerciis sunt alieniores.Qui tamen ob pecora cùm primis opus habet,interitura,nisi bis in singulos annos eo reficiantur. aliàs τοῖς ἀρδίοις.

In Argo genus locustæ ferunt esse(Scorpiomachum vocant)quod viso scorpione statim pugnæ accingitur,ipso vicissim se opponente. Itaque vndequaque circūcurrēs stridore assultat, cōtra aculeum ille eodem loco velut in gyrum actus,vbique obtēdit,donec auidiùs fortè ac nimis eductum totū amittat.Quocirca aduolans bestiola velut confectum iam deuorat.Scorpionum ictibus,hæc statim comesta,medetur.

Vespas ferunt in Naxo,si serpente gustato,quorum caro pergrata est illis,aculeum infixerint alicui,tāros dolores excitare,vt tolerabiliores videātur ictus serpentum.

Scythicum venenum, quo sagittæ inficiuntur, ex vipera parari aiunt.Obseruant enim Scythæ parientes,& captas mox diebus aliquot liquefaciūt: cúmque satis computruisse videntur, infundunt ollulæ humanum sanguinē, quam in sterquilinio defossam cooperiunt.Ac vbi putridus iam is quoque apparet, liquorem supernatantem aquosum, miscent cruore viperæ,præsēnsque,& lethale hoc pacto venenum reddunt.

In Curio Cypri vrbe, serpentum quoddam genus esse vim habens Aspidi Aegyptio non absimilem,

lem, nisi quòd hyeme morsus huius sunt inefficaces,siue ob aliam quampiam causam,siue quòd ad motum languidum ex frigore redditur,& postremò prorsus collabitur,nisi calore reficiatur.

In Ceo aiunt genus esse acherdi, cuius spina, qui vulnerantur,intereunt.

In Mysia verò vrsorum quoddam genus album esse aiunt, quod inter venandum canes flatu infectos putrefacit,eodémque modo & reliquarum ferarum carnem esui inutilem reddit. Verùm vbi iam instant canes, & venatores, phlegmate vtrorumque faciem conspuunt, quod pertinaciter hærens suffocat & excæcat.

In Arabia genus est hyænarum serpentum, id cùm prospexerit feram †
tam forte gluten,vt corpus mouere nequeant.

In Syria animal esse aiunt, quod leonicidum vocant:eo enim ingesto leones exanimantur. Volentes non tangunt,sed fugiunt. Verùm venatores vt farinam candidam decoctam animalibus reliquis aspergunt,quæ gustata subitò necant,vrinam leonibus grauant.

Feruntur & vultures ex vnguentorum odore exanimari,si qui vel vngantur ipsi,vel vncta vorēt, & scarabeis ex rosarum odore itidem euenire.

Et in Sicilia, & in Italia aiunt felium morsum lethalem,nec vt apud nos & leuem,& imbecillem, & muscarum genus,quod morsu necet,ad quæ deuolarit.

In Mesopotamia Syriæ, & in Istrunte aiunt serpentes quosdam exiguos nasci, qui indigenas non lædant,aduenas verò vehementer infesteīt.

Circa verò Euphratem maximè id accidere inquiunt, vbi plurimi circa fluminis litora conspiciuntur,qui in partem vtranque deuolui solent,vt cum vespere citerius litus occupent, illucescente luce vltra flumē videantur, ac Syros quidem non lædunt,sed Græcis minimè parcunt.

In Thessalia ferunt sacrum serpentem non solùm morsu, sed etiam contactu reliquos omnes perdere. Quocirca cùm apparet, aut vox tantùm auditur(quod rarò contingit)serpentes,ac viperę, tum reliquæ etiam feræ omnes diffugiunt. Magnitudine est non perinde vasta,sed moderata.Aiunt, in Teno vrbe ipsum à muliere è medio sublatum in hunc modum: Primùm circulum descripsit fœmina,quem incantationibus habitis vnà cùm filio ingressa,ac vocem bestiæ imitata est, qua recinente, accedentéque obdormiscere cœpit, magísque iam adpropinquāte,somno abstinere non potuit: quocirca filius matrem pulsauit(ita præcipiente ipsa)minatus,si obdormiret, vtrique certum imminere interitum, verùm si perimeret, ac bestiam abducere posset, saluos fore. Itaque circulum ingressus serpens statim exanimatus est.

FINIS MIRABILIVM AVSCVLTATIONVM ARISTOTELIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS

Stagiritæ de Plantis Liber Primus.

VITA & in animalibus, & in plantis esse deprehensa est. In animalibus quidem patens, & manifesta: in plantis verò, occultior, nec adeò euidens. Ad huiusce igitur cõfirmationem, multam inquisitionẽ præcessisse, est necesse. Neq; enim cõstat, habeántne plantæ animam, appetendiq; facultatem, doloris item, & voluptatis, & rerum discretionis. Anaxagoras itaq;, & Empedocles desiderio eas duci aiunt: sentire item, ac tristitia, voluptatéque affici affirmant. Et Anaxagoras quidem, animalia ipsas esse, & voluptate, ac dolore moueri docuit, è foliorum scilicet defluuio, & ex incremento istud colligens. Empedocles verò sexum his admistum esse arbitratus est. Eodem modo Plato quoque, appetitu solùm illas duci, ob vehementem scilicet facultatis altricis necessitatem affirmabat. Quòd si constet, eas voluptate, ac dolore affici, tum sentire quoque rationi erit consentaneum: & vbi hoc constiterit, tum appetitu quoq; duci, siquidem somno reficiuntur, & vigiliis excitantur, rationi consentaneum erit. Ad eundem modum si quæramus an spiritum ducant, & sexuum mistionem habeãt, an contrà sit: multam super hoc ambiguitatem, & quæstionem prolixam excitabimus. Verùm talia omisisse, neq; singulorum inquisitioni, quæ operæpretium habeant nullum, institisse, rectiùs fuerit. Sunt autem qui animas habere plantas affirmarunt, quia scilicet gignere eas conspexissent, alíque, & incrementum suscipere: item virescere, quæ iuuentus quædam ipsarum sit, rursúsque senio dissolui: & quòd nullũ inanimatorum isthæc cum plantis habeat communia. Próinde vbi eiusmodi quædam plantis adesse animaduertissent, appetitu quoque duci eas existimarunt. Nos autem quæ manifesta sunt, primùm, déinde quæ latentia, persequamur. Dicimus itaque, si quid alatur, idem quoque appetitu duci: & voluptate afficitur, per saturitatem: dolore autem, per famem. & absque sensu affectiones illæ non fiunt. Paradoxa igitur est, quãuis non adeò temerè erret, eius intentio, qui plantis sensum, appetitúmque tribuendum esse, ita existimauit. Anaxagoras, Democritus, & Empedocles mentem quoque, & cognitionem eis inesse affirmarũt. At nos talia tanquam falsa repudiantes, sano insistamus sermoni. Affirmamus igitur quòd neque appetitum plantæ habeant, nec sensum. Appetitus enim non aliunde, quàm è sensu est. Neque igitur sensum in his deprehendimus, neque partem quæ sentiat, nec eius similitudinem, & neque speciem definitam, nec quidpiam ad hanc consequens, neque motum localem, neque viam ad sensile aliquod. Et neque signum quodpiam, quo iudicari possit, sensum iis inesse, vt signa habentur, quibus ali sciuntur, & incrementum omnino accipere deprehenduntur. Neque verò ita à nobis hoc constitueretur, nisi altricem, auctricémq; facultatem partes animæ esse cognitum foret. Próinde cùm talem quandam huius animæ partem continere planta deprehendatur, necessariò fit vt animam quoque habere eam statuamus. At cùm sensu careat, sensilem ipsam non esse, nequaquam non admittendum. Sensus enim illustrandæ vitæ causa est: vis altrix verò, auctionis rei viuentis est causa. Hæ differentiæ hoc in loco procedũt, quòd intelligi nequeat vt in eodem, inter vitam, eiúsque priuationem medium inueniatur aliquod. Sed dicat quispiam, quod cùm planta animata sit, animal quoque eandem esse. id quod nos nequaquam affirmamus. Etenim difficile est plantæ functionem attribuere, redderéve animæ functioni, quæ in animali habetur. Quod enim plantis vitam ita inesse negat, est id ipsum quod non sentiant. Sunt autem animalia quoque nonnulla cognitione carentia. Quia verò Natura vitam animalis per mortem corrumpens, suo in genere eandem rursus per generationem conseruat, prorsus consentaneum rationi non est, vt inter animatum, inanimatúmque medium aliud quoddam constituamus. Scimus autem quòd conchilia animalia sint cognitione carentia: quapropter plantæ sunt & animalia. Solus ergo sensus causa est, per quam hæc animalia dicantur. Nam genera speciebus suis nomina dant, & definiunt: species verò suis indiuiduis, nomina: debétq; genus ex vna, & communi causa, quæ sit in multis, esse, non ex multis. Cæterùm ratio causæ, per quam genus adstruitur, non cuiuis est manifesta. Rursus autem, sunt animalia, quæ sexu fœmineo carent, alia itidem, quæ non generant, alia rursus motum nullum habentia. sunt præterea diuersorum colorum alia, quemadmodum alia, quæ partum sibi dissimilem edunt: alia rursus è terra crescũt, aut arboribus. Quod igitur in animalis vita principium est? quodnam aliud, præter nobile istud animal, quod cælum, Solem, stellas & planetas circuit? Quæ extra scilicet hanc ambiguitatem sunt, & sunt impatibilia: nam sensus, cognoscentium passio est. Sciendum est [illegible] plantæ motum ex sese non habent: sunt [illegible] terræ affixæ. Ipsa verò terra immota est. Ratiocinandum itaque fuerit, vndénam huic vita accedat, vt &

ipsas faciamus sensum habere. Neque enim rem communẽ aliquam habẽt hæc. Dicimus ergo, quòd animalium vitæ communis causa, sensus est. Is discretionem facit inter vitam, mortémque medium. Cælum autem, quia functionem habet nobiliorem multò, digniorémque nostra, procul ab hisce disitum est. Est itaque necesse, vt perfectum animal, & diminutum, commune aliquid habeat: & is est vitæ scopus. Próinde vbi hæc abfuerit, ab eiusmodi nominibus quisq; recedat oportet, quia medium non est: sed vita medium est. Quod enim est inanimatum, id animam non habet, neque ex ipsius partibus habet aliquam. Planta verò ex eorum numero non habetur, quæ carent anima: nam in ipsa portio quædam animæ habetur. Animal tamen non est, quia sensum nõ habet. Prodit autem de vita ad non vitam paulatim, vt singula quoq;. Possumus autem alio quoque modo dicere quòd animata sit planta, neq; dicamus inanimatam esse: & si quid animã habeat, sensum tamen habere non dicimus. Nam res, quæ alitur, absq; anima non est, & animal omne animam habet, sed planta imperfecta res est. Rursus animal membra habet definita: planta, indefinita: & materiã habet planta propriam motui, qui inest ipsi. Rursúsq; dicere possumus, plantas animam habere: nam ea est, quæ motus in ipsis efficit. At desideriũ, & qui loco sit motus, absq; sensu non sunt. Sic alimentum trahere, à principio naturali est, & id ipsum commune animali, ac plantæ est. Neq; cum attractione cibi, sensus vllo modo iunctus sit, necesse est. Nã quæ aluntur vniuersa, duabus alimẽti qualitatibus solũ habent opus, caliditate, frigiditatéq;, & próinde alimento humido indigent, ac ficco. At caliditas, frigiditásque in cibis reperiuntur siccis, ac humidis. Et neutra ex hisce naturis à pari suo seiũgitur. Idcirco enim primò alimentum cõtinuum alenti est factum, vsque ad ipsam corruptionis horam, debéntq; eò vti anima, ac planta tali, quale est ipsorum vtrunque. Perscrutemur itaque istud quoq;, quod in oratione nostra præcesserit, de plantæ appetitu, & de eius motu, animáque propria, & si quid ab ea in spiritum resoluatur. Anaxagoras enim, illas spiritum habere affirmauit, & quonam modo? Siquidẽ inuenimus animalia non pauca spiritum non habentia. Prætereà, exactè deprehendimus, neque dormire plantas, neq; vigilare. Vigilia enim non aliunde, quàm ex effectu sensus est: somnus autem, eiusdem est debilitas: nec inuenitur aliquid horũ in rebus hisce, quę dum horis omnibus iuxta dispositionem eandẽ alantur, in natura tamen sua nihil sentiant. Et dum alitur animal, ascendit vapor ab alimẽto ad caput, indéq; prorsus dormire ipsum contingit. Vbi verò absumptus fuerit, qui ad cerebrum ascenderat, vapor, redit vigilia. Porrò in quibusdã animalibus vapor hic multus, quæ tamen parũ dormiunt, vt in camelo contingit, & ceruo, & consimilibus, præ cerebri scilicet siccitate, & meatuum angustia. Et somnus, motus statio est: hæc autem, rei motæ est quies. Quod autem maximè, propriisimèque in hac scientia inquirendum est [illegible] Empedocles dixit, an scilicet in plantis [illegible] mininus masculinúsque reperiantur, aut [illegible] species ex hisce duobus sexibus cõmista. Dicimus itaq; quòd masculus cùm gignit, in aliud gignit: fœmina verò, cũ gignit, gignit ab alio, súntq; ambo separati à se inuicem. Cùm itaque in plantis reperiatur quòd vnaquæque species masculum genus habeat, & fœmellum, & omnino quod masculum est, asperius est, ac durius, rigidiúsque: fœmellum, debilius, & fœcundius. Quærendum rursus est, inueniantúrne hæc duo genera simul commista in plantis esse, vt Empedocles dicit. Id quod ego sanè ita habere non arbitror. Nã quæ res permiscentur, primò simplices in sese esse debent, vt scilicet per se sit masculus, & per se fœmina: déinde commisceantur. Et commistio non erit, nisi per propriam generationẽ. Inuenta igitur fuit in plantis ante mistionẽ suam, mistio, quæ efficiens quoq;, & patiés causa in vna hora esse debeat. Verùm non inuenitur masculinitas, fœmininitásq; in vlla plãta coniunctæ, & si hoc ita esset, tum planta animali esset perfectior. At quo pacto id esse queat, quando animal nõ indiget in generatione sua, re quapiam extrinseca? At planta hæc temporibus anni indiget: nam Sole opus habet, & temperamento, & verè plurimum: & multò etiam magis hisce indiget, quo tempore foras pullulat. Est autem initiũ quoque plantarum alimenti è terra quoddam, & rursus aliud fructuum generationis à Sole est. Sed & Anaxagoras dixit quòd earum humiditas à terra est. Idcirco ad Lechinium aiebat quòd terrã mater esset plantarũ, Sol pater. Cæterùm masculi in plantis sexus, & fœmelli alio quodã modo imaginari debemus, veluti quòd plantæ semen in prægnatione simile sit animalium, quæ in commistione maris, & fœminæ consistit. Et sicut in ouo vis est, dum pullus gignitur, vnde alimentũ quoq; eius est vsq; ad ipsam complemẽti horam, & exitũ ab ea, quando fœmella pullũ vna in hora exponit: sic & plantæ semẽ habet. Rursus ait Empedocles, quòd plantæ, licet pullos nõ generent, quia res, quę nascitur, non nisi ex natura seminis nascitur, & quod fit quod remanet ex eo in principio, cibus radicis, & nascẽs mouet se statim. Sic itaq; in mistione masculorũ, & fœminarũ plantarũ existimare debemus, sicut & animaliũ, quia plantarũ mistio quoq; in dispositione quadam est. Sed in animali quoniam sexus miscentur, vires quoq;, sexuum, quæ priùs erãt separatæ, cõmiscentur: prodiitq; ex ambobus illis res vna quædam: id quod in plantis non fit. Non enim vbi genera, eorúmq; facultates fuerint commista, postmodũ separatim habentur. Si igitur Natura masculũ cum fœmina miscuit, rectè processit: quia non inuenimus functionem in plantis aliquam præter fructuum generationẽ, neq; animal separatũ est à fœmella, nisi quibus horis non congreditur. Et hoc fit ob multas eius actiones, scientiásque. Sunt autem qui putent plantas completas esse, & integras, vitámque ipsarũ, duarum facultatum gratia esse, quæ insunt ipsis, ob alimentum scilicet idoneum, & longitudinẽ suæ durationis, temporis item, quo frondet, fructúmque edit ipsarum vita, conuertitúrq; ad illas earum iuuentus, neq; fit in eis superfluum aliquod. Planta somno non indiget ob multas causas, quia in terram posita est, eisq; alligata, nec motum in sese, nec terminum finitum in suis partibus habet, & neq; sensum, nec motum

Universidad de Deusto Biblioteca

habet voluntarium,nec animam perfectã,sed portionem partis animæ habet magis. Et planta propter plantam creata non est, sed propter animal. Etsi dixeris quòd planta cibo vili indiget, ac malo,& si tali indigeat,multum tamen stabili & continuo,& nec facilè dissolubili. Etsi ita cõstat quòd planta præstantius quiddam supra animal habeat, necesse est vt res inanimatæ rebus animatis sint nobiliores.Sed animalis opus nobilius est,ac melius, quàm opera plantæ vniuersa.Et alioqui in animali reperimus virtutes omnes, quæ sunt in plantis, & multas insuper alias,non autem vicissim. Rursus ait Empedocles quòd plantæ generationẽ habent in Mundo,diminuto tamen, & non suis modis perfecto,absolutóq;,& quòd eo completo animal non generabitur. Qui sermo aptus non est, quando Mundus totus est,ac sempiternus, & animalia generare cessauit nunquàm,ac plantas,& omnis generis species alias. In omni autem plantarum specie calor est, & hũmor naturalis, qui vbi absumpus fuerit, valetudinem incurrunt plantæ, & senescunt, intereúntque, & marcescunt. Hanc alij corruptionem dicunt,alij non. Quędam arbores succum habent,vt resinam,& gummi, & myrrham,& thus,& thymiama.Aliæ nodos habent, & venas,ac ventrem,& lignum, & corticem, & medullam intra se. Quædam vt plurimùm è cortice sunt. Aliarum fructus sub cortice est, inter ipsum scilicet,& lignum.Et partes arborũ aliæ sunt simplices,vt humor,qui in ipsis inuenitur, & nodi, & venæ. Aliæ ex hisce compositæ sunt partes, vt rami,& virgæ,& folia.Hæc verò omnia non in plantis omnibus reperiuntur. Nam aliæ & has partes habent,& alias,velut radices,virgas,folia, ramos, flores,germina, & corticem eum, qui fructus circundat. Et vt in animali membra sunt partium similium, ita & in plantis. Et quæuis plantæ partes compositæ, coagmentatæve membris animalium similes sunt. Et cortex plantæ, iuxta suæ naturæ modum cuti animalis est similis. Et radix,ori animalis similis est. Nodi quoque illius, neruorum, qui sunt in animali,similitudinem habent.Eodem modo quæ in ipso sunt partes cæteræ. Et diuiduntur harum partium nonnullæ in partes quodam modo dissimilares, aliæ in similares partes, veluti scilicet in luto,quod vno modo per terram tantùm diuiditur,modo alio per elementa.Sic pulmo,& caro diuiduntur primò, & sunt eorum partes caro,ac pulmo, & alio modo per elementa diuiduntur. Eodem modo plantarum radices diuisionem accipiunt.Verùm in aliam manum non diuiditur manus,nec in radicem aliam radix, nec folia in folia alia.In his itaq; radicibus,& foliis,compositio est.Fructuum quoque alij ex partibus paucis cõpositi sunt,alij ex multis, vt oliuæ:illæ enim corticem habent,& carnem,& testam, ac semen.& fructuum alij tria velamenta,habent.Semina verò omnia è duobus corticibus sunt.Et partes plantarum sunt,quas diximus. Cæterùm summa præsentis orationis intentio est,determinare has plantarum partes,& velamenta earúmq; differentias, id quod admodũ est difficile.In primis verò ipsarum essentiam definire,& colorem, & durationis tempus,impressionis item, quæ illis accidere solent.

Præterea,quòd non habent plantæ mores animæ, nec affectum animalis affectui similem.Quòd si iuxta proportionẽ,animalis partes cum plantæ partibus proposuerimus,extẽdetur oratio hæc,& fortasse neq; percurrere singula licebit,vt insignioribus vniuersas suis differentiis plantarũ partes recenseamus. Quia pars rei cuiusque de genere eius proprio,déq; substãtia ipsius propria est. Et quando generabitur plantæ species, remanebit in propria sua dispositione, nisi lõga infirmitate quapiã ex eadem dispositione sua exciderit. E floribus,& fructibus,& foliis plantarum alia toto anno sunt, alia verò non sunt,nec remanent,vt cortex, & corpus à re abiiciente ipsum ob aliquam causam decidens.Hęc in planta non remanent,quia multoties ab ipsa decidunt partes multæ nõ finitæ, vt pili hominis,& vngues,sed pro illis nascũtur partes aliæ, vel eo ipso in loco,è quo exciderũt, vel in alio extra illum.Et iam palàm est,quòd partes plãtæ non sunt definitæ,sintne partes nécne,sed indefinitę solùm sunt. Nobis verò absurdũ videtur affirmare, res quaspiam,cum quibus crescit animal,& cõplectur,non esse ipsius partes,sed esse ceu folia sunt,& eiusmodi,quæ in plantis habentur alia:quanquàm definitæ non sint tales animalis partes,& si paulatim decidant,vt cornua ceruis solent,& comæ animalibus quibusdã,& pili aliis,quæ sese per hyemẽ cauernis occultant,& sub terram cõdunt,licet,inquam,passionem talem habeant similem foliis deciduis.Loquendũ itaq; nobis de iis rebus est, quas primũ tradidimus,& exordienda enumeratio partium est plantarum,quæ propriæ sint,& quæ communes.Item earundẽ differentiarum. Dicimus igitur,quòd in plantarum partibus magna diuersitas inest,in multitudine & paucitate, magnitudine & paruitate,in fortitudine debilitatéq;.Id autem fit, quia humor, qui in magnis arboribus est, in quibusdã est vt lac,vt in ficubus,in quibusdam similis est pici liquidę,velut humor,qui in vite est:in aliis est originalis,vt in origano,&in plãta,quã opigaida dicũt.Itẽ planta est,quę partes siccas habet,alia quę humidas.Rursus alia est, partes habens discretas,& nec similes,nec æquales. Aliæ rursus partes similes adinuicem habent,inęquales autẽ quædam æquales habent partes,dissimiles autem.& neq; locus in his est definitus. Differẽtia verò plantarum in suis partibus cognoscũtur pulchrè, vt & figuræ ipsarum tum è colore,tum è raritate ac spissitudine,asperitate ac læuitate,tũ aliis omnibus,quæ ipsis accidũt,differẽtiis,[illegible] æqualitate scilicet, & augmento naturali,in decremẽto,in magnitudine ac paruitate.Et alia nõ est vnius modi,sed differẽtias multas habet,quemadmodũ prædiximus.Et plantarum alię super foliis fructus producũt suos,quędam sub foliis.Et aliarum fructus à stipite suo suspensus est,aliarũ è radice,velut arbores Aegypti, quas dicũt margaritas. Itẽ aliarum fructus in medio sunt earum,quarundam verò fructus, & folia, & nodi indiscreta sunt.Et quarundam folia ad inuicem similia sunt, quarundã non sunt.Et aliæ ramos habent æquales, aliæ tales non habent. Sunt etiam,quas partes nominabimus in p[illegible] omnibus,quæ auctionem scilicet accipiũt,& appo[illegible]nem,veluti radix est,& virgæ,& stipites,& rami:&

hæc

hæc membrorum in animalibus similitudinem habent,partes cęteras omnes continentium.Et radix quidem plantæ media est inter plantam,& alimentum,& vocamus eam non radicẽ solùm, sed & vitæ causam,quòd vitam plantis adducat. Et stipes plantæ est,quæ sola è terra nascitur, & staturæ hominis est similis.Surculi sunt, qui è radice arboris pullulãt,rami verò qui supra surculos nascuntur: nec reperiuntur in omnibus plantis hæc. Plantarum rursus habentium ramos,aliæ sunt perpetuæ, aliæ non sunt,sed in singulos annos durant. Item plantæ sunt nec ramos habentes, nec folia, vt fungi & tubera.Et rami, qui in arboribus nascuntur, vt & cortices,& ligna,& medullæ nõ aliunde, quã ex humore arborum nascuntur. Vocãt medullam arboris, alij matricem, alij viscera, quidam verò cor.Hæc autem,vt & venæ,& caro totius arboris è quatuor elementis sunt.Partes quoque sępe reperiũtur ad folia gignẽda, & flores,idoneæ:sic virgæ breues quædam sunt,ad foliorum procreationem aptæ,velut in salicibus. Quædam præter flores, fructus quoque in arboribus,& quæcunque alia è semine nascuntur,quæque ipsa ambiunt. Plantarum item aliæ arbores sunt, aliæ inter arbores & herbas mediæ,& frutices dicũtur:aliæ herbæ sunt, aliæ holera.Et plantæ ferè omnes sub hæc nomina cadunt.Sunt item arbores, quæ è sua radice stipitem habent,& nascuntur ex eo rami multi,vt oleæ, & fici:aliæ non habent.Sunt & plantæ inter arbores & herbas minutas mediæ, quæ frutices dicuntur, in radicibus suis multos ramos habentes, vt quæ dicuntur virgulta, & rubus.Holera sunt, quæ multos stipites habent ex vna radice,& ramos multos, vt ruta,& caulis, & eiusmodi. Sunt & herbæ, quæ stipitẽ è radice sua non habent, sed folia mox producunt.Quędam omni anno nascuntur,& arescunt,vt triticum,& similia. Neque possumus hæc omnia nouisse,nisi per similitudines, & exempla, ac descriptiones. Quædam herbæ in duo extrema declinãt,vt holus,quod regium dicitur.Aliæ sunt, quæ eædem & herbæ dicuntur,& holera. Aliæ per initia,dum nascuntur,spicarum formam videntur habere,postmodum in arbores euadunt,velut benteli Arabicæ, & quod helioscopion dicitur. Myrtus quoq;,& malus,ac pyrus, & eiusmodi reliquæ arbores sub hoc genere cõtinentur,è quibus multæ superfluæ sunt stipites è radicibus earum nati, eóque determinare illas operæpretium est, vt exemplum præstent,& ratio[illegible]nationem. Neq; enim omnium definitiones sunt perscrutandæ. Plantarum quoque alia domestica est, alia hortensis, & alia syluestris.Ad quem modũ verò pyros, & alias eiusmodi plantarum species,syluestres appellare consueuimus,quia culturam nullam acceperunt. Rursus plantarum aliæ fructum faciunt, aliæ non faciunt,veluti salices,& nonnulla quercuum species.Quædam oleum faciunt,quædam non:& aliæ folia producunt:aliæ non:& aliarum folia decidere solent,aliarũ non solent.Et de diuersitate plantarum in magnitudine & paruitate, in pulchritudine & de[illegible]rmitate, bonitate fructuum ac mali[illegible] dicere licet, Item arbores syluestres magis fructificant,quàm hortenses:sed hortensiũ fructus meliores sunt,quàm syluestrium.Et aliæ plantarum in locis siccis nascuntur, quædam in mari, in fluminibus aliæ, quædam in mari rubro. Item nonnullæ in locis quibusdam magnæ fiunt, in locis aliis paruæ. Et aliæ in fluminum ripis nascuntur,aliæ in stagnis. Et quæ in locis siccis nascuntur,aliæ nascuntur in montibus,aliæ in planitie:& aliæ in locis aridissimis viuunt, vt in regione Aethyopum, & illic meliùs proueniunt,quàm alibi. Et quædã in locis altis viuunt,quædam contra. Et quædam in locis humidis viuunt, quædam in aridis,aliæ in vtrisq;,vt salix. Plantæ igitur magnam diuersitatem habẽt pro locorum differentiis: quapropter horum quoque differentiæ sunt inspiciendæ.Plantarum itidem aliæ terræ ita affixæ sunt,vt separari ab ea nolint, aliæ in meliora loca transferri possunt. Eodem modo fructuum alij meliores sunt in vno loco,quam in alio. Et quarundam plantarum folia aspera sunt, quarundam læuia. Et aliarũ folia sunt paruæ, aliarũ scissa,vt vitis,& ficuum. Aliarum multas fissuras habent,vt pinus folia. Quædam totæ cortex sunt, vt medianus; quædam nodos habent,velut cannæ: quædam spinas, vt rhamnus.Quædã multos ramos habent,vt morus syluestris, quædam hæc non habent. Et aliæ multas differentias habent alias, sicut ex quibus prodeũt surculi,& ex aliis non:id,quod nõ aliũde, quàm è differentia radicum prouenit. Quædam vnam tantùm radicem habent,vt squilla;hæc è solo nascitur,& rarè procedit,quia in inferiùs, dilatando sese, & progressa magis Sole discernitur. Cùm enim accesserit,auget illam Sol.Idémque surculos ex infernis elicit. Succorum quoque, qui in fructibus sunt, alij potabiles sunt, velut vuarum succus,& malorum granatorum,& multorũ aliorum.Quorundam non sunt potabiles. Et aliorum vnctuosi sunt, vt oliuæ succus, & nucis & pinei: quidam non sunt.Aliorum item dulces mellei, vt dactylorum,& ficuum. Alij calidi, & acuti,vt origani,& synapis.Alij amari,vt absinthij,& cẽtaurij. Quidam fructuũ compositi ex carne sunt, & osse, & grano,vt pruna. Alij è carne & grano, vt cucumeres.Quidam ex humore,& granis, vt mala granata. Et alij corticem foris habent, carnem intus, vt poma,pyra.Quidam carnẽ foris,os intus. Sunt quoque alij,quibus statim semen fit cum tegumento,quo operiuntur,vt dactyli, & amygdala. Quidam non tales sunt.Et fructus alij edendo sunt, & per accidens non edendo sunt. Et alij fructus nobis non sunt edẽdo,aliis verò sunt, velut hyoscyamus,& helleborus, quæ hominibus sunt venena, coturnicibus verò alimentum. Item fructuum alij in siliquis sunt,veluti fabæ grana,alij in tegumentis,& veluti telis,vt triticum visitur,& cæteri, alij in carne,vt dactylorum fructus: quidam velut in casis multis,& tela,ac testis, vt sunt nuces. Et quidam citò maturescunt, vt mora,cerasa:alij tardè, vt fructus agrestes aut omnes,aut plerique.Et aliæ plantarum citò producunt folia, ac fructus, aliæ tardè. Et earum quædam hyemem consequuntur priùs,quàm maturescant.Colores præterea & fructuum, & florum, & quæ illis innascuntur operimentorum,admodum diuersi sunt.Et plantæ quædam totæ,sunt atriores, quædam ad nigredinem vergunt,aliæ ad albedinem,ad rubedinem aliæ,ob

Universidad de Deusto
Biblioteca

calorem adurentem,eum qui partibus terreis commistus est,aerem. Item figuræ fructuum,si fuerint syluestres differentes habent positiones. Neque enim omnes sunt angulares,neque linea recta omnes sunt.Arborum præterea aromaticarum, aliarum radix aromatica est,aliarum cortex, quarundam flos,quarundam lignum,aliarum verò partes omnes sunt Aromaticæ, vt balsami.Arbores rursus aliæ è semine nascuntur, aliæ ex sese ipsis. Et aliæ è radice euelluntur, & transplantantur aliæ è stipite,aliæ è ramis,vel è semine. Quædam per se paulatim extenduntur,quędam in terra.Quædam plantantur in arboribus, vt quæ inseruntur. Est autem insitio melior similiũ in similia. Est & alia quoque proportio,per quam optimè committuntur dissimilia, velut mali cum pyris:in similibus, velut ficus cum ficu, & vitis in vitem, & amygdalus cum amygdalo.Est & alia insitio in generibus diuersis,velut artemisię in artemisiam syluestrem, & oleæ satiuæ in syluestrem oleam, & mori in arbores multas. Item arborum syluestrium in hortenses. Et nulla planta semen producit simile semini,à quo est orta.Quædam enim melius faciunt semen,quædam peius.Et è quibusdam malis seminibus,arbores bonæ proueniunt, vt ex amygdalis amaris,& malis granatis acidis.Quarundam arborum semẽ,cùm fuerint debiles,deficit,velut pini & palmæ. Et non prouenit facilè è semine malo arbor bona,nec è bono semine mala arbor. Verùm in animali multoties contingit, vt è malo bonum nascatur,& contrà quoque. Arbor præterea dum corticem habet duram admodum,sterilis fit, & si scindatur radix eius, & fissuræ illius immittatur lapis,iterum fiet fertilis.In palmis quoque si folia, vel foliorum pulus,vel palmæ masculinæ cortex foliis fœmellæ palmæ apponantur, vt cohæreant, citò matureſcent eius fructus, casúsq; eorum prohibebitur. Discerni úrque masculus à fœmella, quia priùs pullulant eius folia, súntque minora, quàm illius:itidem è fragrantia discernuntur.Alicubi verò ex aliquo horum, vel ex omnibus istud contingit.Quod si fortè ex odore masculi abduxerit quippiam ventus ad fœmellam,sic quoque matureſcent ipsius fructus,quemadmodum cùm folia masculi ex illa fuerint suspensa.Ficus quoque syluestres per terram expansæ,ficubus hortensibus conferunt. Eodem modo balaustiæ oleis conducunt, quando vnà plantantur. Rursus plantarum nonnullæ in aliam speciem transmutantur, veluti nux dum senuerit.Sic dicunt quòd calamentum in mentham vertatur,& tragium item abscissum,& iuxta mare plantatũ, sisymbrium fiat.Triticum quoque,& linum transmutari in aliam speciem aiunt.Beleninũ verò, quod pernitiosum est, in Persia natum,in Aegyptum transplantatum,& Palæstinam,fit edẽdo.Amygdala quoque, & mala granata,suam malitiam per culturam amittunt.Et mala granata stercore porcino radicibus iniecto, & aqua dulci frigida rigata, meliora redduntur. Sed amygdali clauis confixæ, gummi per multum tempus stillantes,meliores redduntur. Multæque syluestres plantæ per hoc artificiũ hortenses fiunt. Locus verò,& cultura terræ huic rei cõferunt plurimùm,& maximè anni tempus, quo quæ plantantur,magis indigent. E plantis plures in vere plantantur,in hyeme paucæ, & autumno, paucissimæ æstate post ortum Caniculæ. Nam in paucis locis eiusmodi plantatio fit,& nusquam, nisi Romæ, & perrarò eo tempore.In Aegypto non fit plantatio nisi per annum semel. Arborum aliæ è radicibus suis folia producũt,aliæ è gemmis,aut è ligno suo, quædam prope terram,quędam longè,quædam in medio.Et aliæ semel in anno fructum ferunt, aliæ sæpius,sed non matureſcunt fructus earum,& crudi manent.Quædam multùm sunt fertiles,& multo tempore,vt ficus:quædam altero quoque anno fructum ferunt,altero reficiuntur,velut oleę,licet multos ramos producant,quibus velantur. Quædam per iuuentam fertiliores sunt,quàm per senectam,aliæ contrà,vt amygdali,pyri,populi. Differentia quoque syluestrium plantarum, & hortensium, per masculos discernitur, & fœmellas, vbi quæque ipsarum per proprietatem, quæ eis inest, cognita fuerit. Nam masculus spissior est, ac durior, plurimis ramis abundans, minùs humectus, celerior in maturationem, habétq; folia differentia,& surculos. Fœmella verò omnia hæc minùs habet.Oportet igitur,vbi hæc cognouerimus,rursus coniecturam facere, quo pacto cognoscamus genera per se,& arbores itidem. Et eodem modo in herbis,quo pacto accipienda sint, quæ dixerunt de hisce antiqui:quomodo inspectis eorum libris, quos scripsere, perscrutari queamus medullam harum rerum inquisitione compendiosa. Id est,vt consideremus herbas oleares, & herbas, quæ solum semen habent, & quæ auxilium præstant, & medicinales, & mortiferas plantas. Eodem modo arbores vnà cum herbis. Sed & ad cognoscendas causas ipsarum generationẽ inquirere debemus, & quare nonnullæ in quibusdam locis nascantur, in quibusdam non. Item plantationes earum, & radices,& succorum differentias, atque odorum, & lactis,& gummi bonitatem & malitiam cuiusque, ac durationem,quam ob causam aliarum fructus durent,aliarum non.Item cur quarundam fructus citò, quarundam tardè.Et inquirendæ plantarum proprietates, & radicum maximè, vt quo pacto aliarum fructus molles fiunt, aliarũ nequaquam. Et quo pacto quidam Venerem prouocent, quidam somnum,alij etiam interficiant,& multas differentias alias.Item quo modo aliarum fructus lac emittunt,aliarum non emittunt.

FINIS LIBRI PRIMI.

ARIS

ARISTOTELIS
STAGIRITAE DE PLANTIS
LIBER SECVNDVS.

ARBOR tres vires habet, primam è genere terræ, alteram ex aquæ genere, tertiam ex ignis genere. A terra enim fixio plantæ est, ab aqua coagulatio, ab igne fixionis vnio. Videmus multa ex his, in fictilibus quoque. Sunt enim in illis tria, lutum, quod est tanquam cæmentum fictilis: déinde aqua, qua vniuntur fictilia: postremùm ignis, qui partes illius congregat, donec per ipsa absoluatur eius generatio. Manifestatio itaque totius illorum coniunctionis, ab igne est. Nam raritas inest fictilibus secundum suas partes: & cùm vsserit illas ignis, finitur humoris materia, & conglutinantur limi partes, prouenírque siccitas in loco humidi: & propter victoriam sequitur in omni animali, & planta, ac metallo, digestio. Est enim digestio, quando humor, & calor proprium terminum consequuntur. Id autem in digestione lapidis & metallorum manifestum est, in animali verò, & planta non item. Nam eorum partes non ita in vnum compactæ sunt, vt in lapidibus: & quia ab his profluuium quoddam prodit. E metallis, ac lapidibus non exit profluuium quodpiam, neque sudor, quia partes earum non sunt raræ, idcirco nihil ab ipsis exit, vt ab animali, & planta excrementa quædam exeunt. Neque alius quispiam, præterquàm à raritate, fit exitus. In quo enim raritas non est, ab eo nihil prorsus exit. Idcirco solidum est, in quod augeri quidpiam non potest. Quod enim potest augeri, loco indiget, in quo dilatetur, finiatúrque. Lapides autem, & testæ, ac talia, vniusmodi semper sunt, & neque augentur, neque extenduntur. Rursus, plantæ secundo modo inest motus, & attractio, quæ vis est è terra humorem attrahens: & est in attractione motus, qui ad locum tendit, finitur quodam modo digestio. Idcirco vt plurimùm herbæ minutæ in vna hora diei vnius generantur. Id in animali non fit. Materia enim in animalibus per se, & separata est: neque est digestio, nisi in vsu maximè & hæc sit. At plantæ materia illi vicina est: & idcirco celerior est huius generatio. Nascitur autem, & crescit, quod subtile in ea est, citiùs, quàm quod spissum. Spissum enim multiiugis indiget viribus, [illegible] diuersitatẽ suæ figuræ, tum ob distan[illegible] se partium ipsius. Vnde velocior quoque est plantæ generatio, propter tenuitatem alterius ad alterũ,& celerior profectio. Partes plantarum vt plurimũ raræ sunt,quia calor humorem ad extrema plantæ trahit,spargitúrq; nutriens materia per omnes ipsarum partes, quod autẽ superest,effunditur. Quemadmodum autem in balneis calor humorem trahit, & in vaporem conuertit, qui eleuatus quãdo superfluus fuerit,in guttas vertitur. Sic in animalibus quoque, ac plantis,superfluitates ab infernis ad superna ascendunt, & è supernis ad inferna descendunt. Eodem quoque modo fluuij, qui sub terra sunt, è montibus generantur. Horum enim materia sunt pluuiæ: & vbi auctæ fuerint aquæ, & intus in angustias redactæ, fit ex eis vapor copiosus,qui propter compressionem intus factam,terram scindit, quo modo fontes, ac flumina apparent, quæ priùs non apparebant,sed occulebantur. Verùm causas generationis fontium,ac fluuiorum, in libro nostro de sublimibus exposuimus, quo loco ostendimus, quòd & terræmotus sæpenumero fontes ostendit,& flumina, quæ priùs non apparuerant, scissa scilicet terra per vapores. Sæpe quoque fontes,ac flumina coniuncta fuisse deprehendimus, facto terræmotu. Sed istud plantæ non contingit, quia aer per raritatem partium eius est. Eiusdem quoque signum est,quòd terræmotus in locis arenosis non fit,sed in densis,ac duris,qualia sunt aquarum loca,& montium. Siquidem in talibus locis terræmotus contingunt, quòd aqua sit solida, vt & lapides quoq;:aeris autem calidi natura sit ob suam leuitatem ascendere: cùm ergo eius partes coierint, inualuerintque, impellunt locum, vnde vapor mox violenter erumpit. Quòd si locus rarus fuisset, non ita prorupisset vapor, sed vt in arena fit,è qua ipsa quoque vapor egreditur, sed paulatim,eáq; propter terræmotus nullus tum editur.Id igitur in nullis corporibus, quæ solida sunt, fieri solet,scilicet vt aer paulatim exeat.Sed congregatus per suas partes,terrã ipsam proscindere annixus valet:quæ sanè terræmotus in corporibus solidis,causa est. In partibus itaque plantæ, & animalis,terræmotus non fit, in aliis omnibus fit, & multoties, sic in fictilibus,& in nitro, & metallis reliquis. Sed in quo corpore multa raritas fuerit, ascendere consueuit vapor: subleuat enim ipsum aer. Multoties id videmus,dum aurum in aquam proiicimus,aut aliud quippiam graue, quod fun-

dum petit statim. Et rursum si lignum proiiciatur rarum, aut paruum, supernatat, neq; petit fundum. Vnde non propter folia fundum non petit, quod sæpe fundum petere solet lignum, nec propter grauitatem: sed quia aliud solidum est, ac densum, aliud rarum. Quod itaque rarum est, prorsus fundum petere non solet. Hebenus verò, & quæ illi sunt vicina, fundum petunt, quia in illis pauca est raritas, neq; aer in illis est, qui ea attollere possit. Merguntur autem, fundúmque petunt, quia partes eorum multùm densæ sunt, & solidæ. Sed oleum omne, & folia omnia supernatant aquæ, id quod ostendimus iam. Nouimus enim humorem illis inesse, & calorem: & quòd humoris cõsuetudo est, aquæ partibus adhærescere: calor autem humidum ascendere facit, quod quidem partes consequitur. Et aquæ mos est, vt omnia ad suam superficiem eleuet. Aeris superficies mos est, vt ipsum ascendere faciat. Ipsius verò superficiem aqua non conscendit, quia tota ipsius superficies cum aeris superficie est vna. Idcirco oleum quoque supra aquam ascendit. Sunt & lapides, qui aquæ supernatant, vt pumex, & similes, propter inanitatem scilicet, quæ in eis maior est, quàm ipsarum partes. Vnde aeris locus, maior est loco corporis terræ. Aquæ enim natura est supra terrã ascẽdere, vt aeris super aquam. Aeris itaque in lapide inclusi natura, super aquam ascendit, vt aeri toti iungatur. Vnumquodq; enim suum attrahit simile, sequitúrque partis natura totum, cum quo iungitur. Si ergo saxũ aliquod leue sit, mergitur eius medietas in aquam, altera supernatabit, quòd maior sit, qui ipso continetur, aer, quàm lapidis pars reliqua. Eapropter arbores omnes talibus lapidibus sunt grauiores. Qui in aqua sunt lapides, è forti vndarũ collisione fiunt. Nam primùm spuma fit, mox coagulatur hæc in molem lactis vnctuoso non absimilem. Dum verò vnda arenæ alliditur, congregat arena hanc veluti vnctuositatem spumæ, & desiccat illam maris siccitas cum multa salsedine, quo modo partes arenæ coguntur, temporéq; procedente lapides fiunt. Significatio verò, quòd mare per sese arenam faciat, ea est, quòd terræ omnes gustu dulces non sunt. Cùm igitur in ea steterit aqua, prohibebitur aer ne ipsam alteret. Cæterùm diutiùs immorante loco eidem, aqua, cùm hanc sibi simile efficere aer non possit: excellẽt enim in ipsa terræ partes, quæ salsæ sunt: necesse est plus excalfacta paulatim, ambo lutum efficiant natiuũ. Id ipsum in dulcibus fluuiis fieri non potest, quia in illis siccitas terræ obtinuit, & aut conuertit aquam in suam speciem, vel vicinam illi hanc reddit, & alterationẽ vtrunque suscipit. Duriorem quoq; efficiens terræ duritiem, pro facultate scilicet propriæ fixionis, aquæ essentiam lutum in partes exiguas diuidit. Quapropter terra mari vicina, arenosa est. Sic campi dum non habent quod à Sole eos operiat, & ab aqua dulci procul absunt. Siccat enim Sol dulcis humiditatis partes, remanétq; quod de genere terræ est, & quia Sol in eo loco non tecto perseuerauit; separantur luti partes, & inde arena fit. Huius rei signum est, quòd cùm in eiusmodi loco in profundum foderimus, inueniemus lutum natiuum, & erit is, arenæ radix: nec arena fier, nisi per accidens. Contingit autem istud, quia motus Solis illic moretur diutiùs, & ab aquis dulcibus longa distantia est. Eodem modo de salsedine aquarum maris est intelligendum. Radix enim aquarum omnium dulcis est, nec accidit eis salsedo aliter, quàm modo prædicto. Et signum sensatum hoc est, quòd terra sub aqua, aqua verò super terram necessariò, & naturaliter est. Indéque propriùs aquæ contigit vt elementum sit, quàm terræ. Arbitrati verò sunt quidam quòd commune omnium elementum sit, quæ plurima est aqua: est autem plurimum, aqua maris. Quare aquarum quoque omnium elementum id esse existimatum fuit. Porrò aqua per naturam super terram eminet, & tenuior ea est: ac per istud ostendimus quòd aqua dulcis omnino leuior sit, quàm salsa. Accipiamus itaque duo vasa æqualia, ponamúsque in illis aquam dulcem & salsam, postea sumpto quo in aquam dulcem ponamus, & submergetur illico: postmodum in aquam salsam ponatur, & superna tabit. Ascender ergo super partes aquæ salsæ, quia non ita disiunctæ sunt, vt aquæ dulcis partes. Hæ enim ob tenuitatem, pondus istud sustinere non poterunt: illæ verò ob crasitiem, possunt. Eáque propter fundum non petit, quod illi fuerit iniectum. Sic naturaliter in mari mortuo non mergitur animal, neque gignitur, quia vincit in eo siccitas: vt neque in alia, quæcunque formæ terræ propior est. Patet inde, quòd aqua crasior sub tenuiore est: nam crassa è genere terræ est, tenuis autem, & rara de genere aeris. Et ideo aqua dulcis aquis omnibus supereminet: est enim à terra cæteris omnibus remotior. Iam igitur sciuimus, quòd aqua, quæ à terra remotissima est, naturalis est, & quòd dulcis maritimam excedit. Naturalem itaque illam esse hoc signo certum est, ac necessarium. Nascitur autem sal in lacunis quoque, quibus aqua dulcis salsa fit. Superat autem terræ salsedo, illam salsedinem. In illa enim aer inclusus remanet, in hac non ita: & idcirco non omnino est istud terræ corpus, dulcedine aliqua modis omnibus participans. Licet ex aqua hoc genus sit, quæ è terra tanquam sudor exit. Eodem modo cognoscere debemus, quòd herbæ, earúmque species non aliunde, quàm è compositione sunt, non è materia simplici, sed vt salsedo ex aqua maris, & substantia arenæ est. Vapores enim ascendẽtes, cùm fuerint coagulati, amplecti possunt causam herbarum substantiæ. Excidit enim aer eò, & locum rore madefacit, prouenientque ex eo, virtute stellarum scilicet, illorum seminum species. Sed materia necessaria, aqua est, quamuis differentia sit in aquæ genere. Quod enim ascendit, aliud quàm aqua dulcis non est. Salsa autẽ grauior est, nec vnà cum dulci ascendit. Quod autem ascendit, id tenuius ex aqua est: quod cùm attractum ab aere fuerit, attenuatur, magísque ascendit. Et inde fontes fiunt, ac flumina in montibus, & per longa spatia decurrunt. Et signum huius est pituita, & sanguis ad cerebrũ ascendens.

alii

alimento vnà cùm vaporibus ascendit quippiam, ita in aquis omnibus. Etenim salsæ aquæ nonnihil vnà cum eo ascendit, quod calor in aeris naturam siccarit, qui supra aquam dulcem omnem ac salsam, exquisitè est. Cuius rei exemplum in balneis sæpenumero deprehẽdimus. Nam cùm aquam dulcẽ oppresserit calor, attenuabũtur partes eius, ascenditq; vapor, qui in fundo balnei erat, & recedunt densæ partes salsedinis: neque enim ex aeris sunt genere, vt sequantur vaporem, qui vnus post alium sursum pergit. Cùm itaque multi accesserint, absorbet eos tectum. Inde coguntur, spissantúrq;, & redit deorsum guttatim stillans aqua dulcis. Sic in omnibus balneis salsis, aqua dulcis est. In aqua itaque salsa nascentes herbæ, non debent esse plenæ, ob siccitatem. Etenim planta duobus indiget, materia scilicet, & loco naturæ suæ conuenienti. Cùm itaque hæc ambo adfuerint, prouenit planta. Vbi verò deprehenderimus materiam à temperamento esse remotissimam, inanis est: nam impedimento est, vt sit locus non temperatus. Ita ferè non inuenitur planta in niue. Licet in ea visa sit, nonnunquam proueniſſe, vt & animalia quędam, præcipuè lumbrici: hi enim in niue gignuntur, & flomus, & herbæ amaræ omnes. Sed nix non exit progressum hunc, nisi alia quoque causa illi iuncta sit. Et hoc est, quia nix descendit nonnunquam fumo similis, & congelat ventus illam, adstringítque aer. Est tamen raritas inter partes eius: retinetur enim in ipsa aeris aliqua pars calida, manétque de ea putrida aqua. Cùm igitur aer inclusus, fuerit multæ amplitudinis, affuerítque Sol, erumpit aer in niue comprehensus, apparebítque humiditas putrida, quæ cùm calore Solis coagulabitur: ad quem modum herbæ quædam nascuntur. Quòd si locus fuerit opertus, non fient in eo plantæ, aut sine foliis fient: recessit enim inde terræ temperies, quæ eiusdem cum illa generis est. Inde fit vt flores, & folia in herbis minutis mistim reperiantur in locis temperatis, aere, & aqua. In aliis quæ talia non sunt, veluti in plantis, quæ per niuem nascuntur, rari sunt flores, & folia. Eodem modo in locis multùm salsis, ac siccis, ferè non apparent plantæ, quia eiusmodi loca à temperamento longè absunt. Minuitur enim terra, à qua longè absunt humor, & calor, quæ aquæ dulcis sunt propria. Fit autem quandoque terra dulcis mortua, & tum non nascuntur mox in ea plãtæ: sed in calidis locis, vbi dulcis aqua est, & calor multus, prouenit concoctio è partibus duabus, tum ex loci dispositione, tum ex aere in eo existente. Concoctio verò aeris, è calore Solis est, qui calor in eo loco est. Inde montes quoque humores attrahũt, & adiuuat illos aeris caliditas, accelerátque concoctio. Et idcirco plantæ vt plurimùm in montibus nascuntur. In arenis, vt antè, diximus, salsedo vincit, remanéntque inter arenæ partes, raritates ad inuicem similes. Sol igitur virtutem non habet, vt continuationem substantiæ in istis efficiat, idcirco in arenis ferè non fiunt plantæ: quòd si fiant, tum non iuxta species proprias ac differentes, sed ad inuicem similes fiunt. Quæ verò per superficiem aquæ nascũtur plantæ, non aliunde, quàm è crasitie aquæ fiunt. Nam dum calor aquam attigerit, quæ cursum nõ habet, quo moueatur, prouenit super ea quiddã nubi simile, parúmq; aeris continet, ac putrescit humor ille, attrahítque ipsum calor, qui per superficiem aquæ est expansus. Hinc planta fit, radicem verò non habet: nam in duris terræ partibus fixæ sunt radices. Neque folia habet: nam à temperie multum abest: & neque partes ipsius inter se cohærẽt. Hæc planta ad similitudinem foliorum nascitur. Quæ verò è terra nascũtur plantæ, quia terræ partes compactæ sunt, ipsarum quoq; partes necessariò sunt tales. Quæ itaque in terra conerescunt plantæ, è putrefactione in humido loco & halituoso facta nascuntur. Nam putredines aerem occupant. Et dum pluuiæ frequentes fiunt, ac venti, Sol apparere illas facit, & ad siccitatem, coagulationémque cogit: & terræ siccitas radices earum facit, inde plantæ fiunt, ac fungi, & tubera, ac similia. Hæc autem omnia in locis proportione calidis fiunt. Nam calor aquam in interioribus terræ concoquit, detinétque illum Sol. Fit igitur vapor, contingítque inde in plantam alteratio. Eodem modo in locis calidis omnibus vt plurimùm, absoluitur plantæ artificium. Loca frigida verò simile quandoque faciunt, tamen per contrarium faciunt. Nam aer frigidus calorem déorsum comprimit, cogítq; ipsius partes, & locus elixationem patitur cum humiditate, quæ in eo præsens est. Absumpto déinde, desiccatóq; humore superfluo, finditur locus, & prodit ex eo planta. In dulcibus autem locis, in quibus non admodum separatur aqua: cùm aer terræ inclusus fuerit exiccatus, humiditásque aquæ concreuerit, aérq; in interioribus aquæ manserit, prodeunt plantæ, vt nenuphar Medicum, & species herbarum minutarum, quæ eodem modo nascuntur, aliæ multæ: verùm non sunt erectæ, quia radices earum per terræ superficiem tantummodo hærent. In locis quoque quibus aqua calida currit, multoties plantæ nascuntur, quia aquæ caliditas vapores, attrahit recentes in terra: frigida verò humoris aquei natura subtus manet, coagulatúrque aer in eo humore: & vbi concoctus fuerit aeris calor, rursus in eo planta fit, sed non nisi per longum tempus. Herbæ verò pusillæ, quæ in aquis sulphureis apparent, tum fiunt, cùm venti vehementer flauerint, contrariósque flatus fecerint, excitatúsque fuerit, qui in eis est, aer, & calefactus locus sit, excitatúsque inde ignis fuerit, postmodum nascatur quod in fundo est auripigmentum, quod è fæce aeris descendit, attrahitúrque ignis cum putredine: id enim auripigmentum est. Tum enim ex eo planta fit, & non habent multa folia hæ, vt antè quoque diximus, quia temperies ab his abest procul: quæ verò fert, alumna arbor est, & in locis calidis nascitur, ac læuibus, & altis, maximè verò in climate tertio, & quarto. Item quæ vicinum quiddam alimento edit arbor, ea nascitur in locis excelsis, ac frigidis. Idcirco frequentes sunt species in locis eiusmodi, ob humorum attractionem, & temperiem è calore Solis, ac diebus vernis nascentem. Ita quoque lutum natiuum plãtas pingues statim produ-

cit:

cit:nam constrictio humoris eius in locis dulcibus fit, vt prædiximus: Planta itidem, quæ in solidis lapidibus nascitur, longo tempore contingit. Qui enim in illis comprehensus aer est, ascendere nititur:dum autem viam non inuenit, ob lapidis fortitudinem, redit, seque ipsum aer calefacit, & humorem, qui in lapidibus est reliquum, trahit sursum, exitque vapor cum humore illo, cum partium lapidis minimarum resolutione. Etenim frequens mos lapidibus est, vt eos Sol iuuet per suam concoctionem. Et ad hunc modum ex illis planta fit, quæ non ascendit, si non propinqua terræ, vel humori fuerit. Nam plantæ substantia terra indiget, & aqua, atque aere. Consideretur itaque planta, & si prope Solem fuerit, nascetur celeriter: si verò ad occasum Sol sit, tardabitur. Et planta cùm in ea excellat aqua, retinebit aerem, nec permittet eum ascendere: & ita non nutrietur planta. Eodem modo quando siccitas obtinuerit, vertetur calor naturalis ad extrema, & vias obturat, per quas aquæ meatus erant:& inde non nutritur planta. In vniuersum autem quæuis planta quatuor quibusdam indiget, semine terminato, loco conueniente, aqua moderata, aere consimili. Cùm itaque omnia hæc perfecta fuerint, nascitur planta, & crescit:quòd si abscesserint, imbecillior, pro abscessu scilicet, planta fit. Item quæ in altis montibus prouenit planta, si fuerit species, perfectior erit, & aptior ad medicinam. Fructus autem ad digerendum durior, vt plurimùm non alat. Loca verò à Sole remoto, non sunt multarum plantarum productiua. Similiter dum Sol longitudinem diei motu suo addit, & humorem vicerit, vim habet planta producendi fructus, & folia. Quid autem de plantis statuendum, quæ in locis aquosis nascuntur? In his dum aqua quieuerit, sit veluti fæx, nec est vis in aere, vt aquæ partes attenuet. Detinebitur enim in terræ interioribus aer, prohibétque aquæ crassitiē ascendere. Quòd si ventus ingruat in locum illū, & constringatur terra, reprimátque se aer inclusus, & coagulet ventus humorē illum: prouenient ex ea humiditate plantæ non multùm in figura & forma differētes, ob perseuerantiam scilicet, & crassitudinem aquæ, & Solis calorem è supernis incumbentem. Rursus de plantis, quæ in locis humidis sunt, & quarū superficies in superficie terræ apparet viresccns, id dico, quòd in locis illis exigua sit raritas. Cùm itaque Sol incidēs illius humiditatem mouerit, locúmque motu suo excalfecerit, calore itidem in interiora terræ compresso. Id quod non accidit, in quibus locis planta non habet vnde crescat:humórque sua expansione sit diffusus, tum fumus fit super terra, veluti tela viresccns:& inde planta gignitur non habēs folia, è genere scilicet plantarum, quæ per superficiem aquarum visuntur. Est autem maior quàm illa, quia propior terræ est, licet ascendere, & extendi non possit. Sæpe quoque in plantis planta alia nascitur, non eiusdem speciei, & similitudinis absq; radice. Id ita fieri solet, dum planta spinarum plurium in pingui aqua mouerit se. Aperiuntur enim partes eius tum, hauritque Sol ipsius putredines, & concoctionem præstat ei, & natura sua in locum putridum auxilium suppeditat cum calore temperato: & inde ita crescit planta, vt vi latendi super totam extendi videantur. Hoc propriū plantis est multas spinas habentibus. Sic itaq; linocostis gigni solet, & quæ huic similes sunt cæteræ. Herbæ autem omnes, & quicquid super terra crescit, & in terra, ex aliquo quinque istorum prouenit, & sunt, semen, aquæ humor, locus idoneus, aer, & plantatio. Et hæc quinque, veluti radices plantarum sunt. Triplex itidem arborum fœcunditas est. Aut enim fructus producunt ante folia, vel vnà cum foliis, vel post folia. Est quoque planta, quæ radicem non habet, aut folia. Et est quæ stipitem habet sine fructu, & folio, vt chrysocomos, aut chrysitis. Sed quæ fructum ante folia producunt, multam habent vnctuositatem. Cùm itaque digesserit eam calor, qui naturalis plantæ est, accelerat eius maturatio, roboratúrque, ac deferuescit in ramis plantæ: prohibétque humorem, ne ex eo ascendat:& inde procedunt fructus, ac folia. In plantis autem, quæ citiùs folia producunt quid statuendum est? effectus humorum multi erunt. Cùm itaque Solis calor aquæ partes dispergere cœperit, sursum trahit Sol illius humoris partes, & tardatur maturatio:quia fructus concoctio non aliunde, quàm è coagulatione est, & præcedunt folia, fructus, copiosi humoris appositione. Multoties verò accidit ei vnctuositas, vbi humor, qui in planta est, concoctionem accepedit, ascenderítque ab ea vapor densus, quem aer cum Sole trahat. Tum enim ex humore illo pinguedo, & fructus, & folia prodeunt eadem expositione. Prisci autem sapientes folia omnia fructus esse asserebant. Sciendum igitur est, quòd dum humor tantus est, vt non matureścat, nec coaguletur proter aeris explicationem, & tractionis studium à Sole, tum humor, in quem non perfecta digestio est, in folio alteratur, quæ aliam intentionem præter humoris attractionem non habent, & vt operimentum fructibus sint à Solis vehementia. Non igitur ita necesse est vt folia sint, quemadmodum fructus. Humor enim ascendens, & alteratus, is folia est, vt diximus. Eodem modo in oliuis iudicium est, quæ sæpe fructu suo priuantur. Cùm enim Natura digestionem absoluerit, ascendit primò præ tenuitate id, quod non maturuerit:& est humor ille, folia, digestio verò flos est. Cùm autem maturuerit altero anno, fructus nascuntur, & ad finem exibit materia secundū locum, qui in eis est. Spinæ verò eodem modo è genere plantæ sunt, non tamen eiusdem naturæ. Aio itaque quòd in planta raritas est, & in principio naturæ eius decoctio est, & ascendit humor frigidus, & cum ea parua discretio raritatem illam peruadens:facit itaq; Sol illā coagulari, & inde spinæ fiunt. Et idcirco earum forma pyramidalis est:inciens enim earum basis à gracili, in crassitudinem procedit. Id autem fit, quia aer paulatim per plantam extensus, partes eius auget cum extensione materiæ. Eodē modo omnis arbor, vel planta fit, cuius caput fuerit pyramidale. Color autē viresccns. res cōmunissima in arboribus esse deb[illegible] Videmus enim, quòd quemadmodum communis v[illegible] intus

intus ita viriditas foris:& id est, quia materia vtūtur propinquiore, ac magis concocta. Oportet ergo vt sit viriditas in plantis omnibus, quia materiæ attrahunt, & lignum arboris rarificant, breuémque calor digestionem facit, remanétque humor illic quispiam, foris apparens:& id est viriditas in plantis, nisi maior inlit digestio. Debet autē media esse in foliis & in lignis potestate. Viriditas autem non corrumpitur, si humor in illa sit, qui de genere terræ est. Ex ambobus igitur hisce color viridis fit. Huius signum est, quòd cortices arboris, quum aruerint, denigrantur: intus autem albi sunt. In arboribus itaque inter duos colores, viridis color fit per ipsarum superficiem. Figurarum autem plantæ tres modi sunt. Quædam enim sursum prodeunt, quædam déorsum, quædam inter hæc modo medio. Quæ igitur sursum tendunt, causam habēt, quia natura ipsarum in meditullio apparet, trahíque calorem, & comprimit in sese aera, qui iter raritatis ipsius est. In pyramidem verò exeūt, sicut ignis in materia propria in pyramidem tolli, & leuari solet:quæ autem déorsum tendunt, earum meatus coguntur. Cùm enim digesta materia fuerit, inspissatur aquæ materia, in qua plantæ medulla est. Indéque subtile sursum procedit, vertitúrque humor ad partes illas déorsum: mouet enim ipsum grauitas eius. Quæ verò inter has mediæ sunt plantæ, ita habent: attenuatur humor, quia temperiei natura digestioni vicina est, & sunt meatus medij, tenditq; materia & sursum, & déorsum. Est autem prima digestio sub planta, secunda in medulla, quæ à terra exit, est & in media planta. Postmodum diuisio fit, quæ à secunda, non prima digestione fit. Tertia verò digestio in animali est, quæ sanè non aliunde, quàm ob diuersitatem membrorum, & distantiam naturarum inter se fieri solet. Sed plantę vicinæ adinuicē sunt, & ideo in locis multis abundant. Vt plurimùm verò plantarū materia déorsum tendit. Figuræ itaq; plantarum in quantitate, & natura seminum sunt. Flores autē plantarum, & fructus, in aquis sunt, & materiis. Positus itaq; est motus primus in omnibus animalibus, & maturatio quoq;, neq; recedūt inde animalia omnia. Sed in planta prima digestio est, déinde maturatio iuxta nutrimētum ipsorum. Q[illegible]libet itaq; arbor ascendit semper, donec compleatur. Causa verò est, quia cuiuslibet animalis longitudini, latitudini suæ propinqua est. In planta verò longè abest, quia radix eius, ignis scilicet, & aqua in ascēsum festinant, vt planta fabricetur. Diuersitas verò plantæ in ramis est, de superflua raritate. Cùm enim cōpressi humores fuerint, calefit natura, & in digestionem festinat, & inde rami formantur, & apparent folia, vt prædiximus. Arborum autem folia cadere solent ob fluxibilitatē velocis raritatis. Cùm enim digesta aqua fuerit cùm materia, in pyramidem tollitur, postmodum gracilia fiunt. Et quando apparuerit materia per digestionē absoluta, tum obturantur penitus extrema meatuum superius, vnde cùm folia mate[illegible] iam non h[illegible]eant, siccantur, & decidunt. Quòd si [illegible], quam diximus, contingat, non cadit planē in fo[illegible]rum suorum priuationē. Cùm autē plan tam frigus vicerit, calefacit eam inclusa illi calliditas, & manifestatio frigoris foris fit per ipsius extrema, inde folia glauca fiunt, neque cadunt, vt in oleis, ac myrtis, similibúsque. Sed cùm habuerint arbores, vel plantę virtutem vehementer attrahentem, fructus quoque vnà editur. Id quod fit, quia Natura concoctione per successionem crebra vtitur, & per vnamquanque concoctionem fructum multum producit. Et ideo quædam plantæ sæpe in anno fructificant. Planta verò quæ veluti natura aquæ est, vix fructificat, propter dominium humiditatis suæ, & meatuum amplitudinem, fluxibilitatémque radicum. Cùm autem calor incaluerit, acceleratur eius digestio, & attenuatur humor, coagulatúrque. Et istud inuenitur in herbis minutis omnibus, & in quibusdam holeribus. Color autem venetus in terris vehementer calidis fieri consueuit:& est in talibus exiguus fructus ex humore, quòd meatus angusti sint. Dum itaque Natura concoctionem molitur, non habentem humorem, qui materiæ sufficiat, scient tum meatus angusti. Vertitur itaque digestio, continentémque eam calor facit, vt videtur tum inter albedinem & nigredinē color medius. Et cùm istud hoc pacto fiat, tum lignum in nigredinem pröperat, & quicquid colori veneto fuerit vicinum. Isthuc videre licet ab hebeno, & vlmo. Eáque propter in aqua hebenus mergitur, quia partes eius compactæ sunt, & meatus angusti, nec illos aer ingreditur. Quod verò è lignis albis mergitur, propter angustiam meatuum erit, & humorem superfluum, qui ipsos obturat, vt non exeat aer. Flos è subtili materia tantùm est, cùm digestio incipit, & ideo fructum in plantis præcedit, vt ostendimus. Indidem causam quoque docuimus, ob quam plantæ folia priùs producant, quam fructus: qui verò in planta stridentes meatus habente, color fit, sub cæruleo est: & quando partes eius comprimuntur, in albedinem declinat:cùm fuerit mediocritas, glaucus erit. Quòd autem plantæ quædam flores non habeant, vt plurimùm fit ob diuersitatem suarum partium, & subtilitatem ipsarum, asperitatémque, & crassitiem. Flores autem non habent ficus, palma, & similes. Planta verò, quæ crassos habet cortices, pro extensione humoris, & caloris impulsione extenditur: & hoc in † primum est, & palma. Sed planta, quæ lac emittit, in medio ipsum habet. Et est calor subditus fortis, manétque illic vnctuositas. Cùm itaque calor ille concoctionem incœperit, vertetur vnctuositas in humorē proprium, & coagulat ipsum parua coagulatione: & dum locus calefit, humor vnctuosus, lacti similis, leuatúrque vapor ab humore trahente lac istud ad extrema, retinérq; humor calorem apparentem, & ita lac istud cogitur. Natura enim caloris est vti lac coagulet. Qualecunq; verò lac sit, multā coagulationē accipit, cùm frigus in arbore apparuerit. Coactū enim mox è proprio loco exit & inde gūmi nascitur. Gummi verò calidū stillando procedit. Vbi igitur aerem cōtigerit, coagulatur. Et defluit in loco temperato, & aquæ simile est. Aliud verò, funditur, & coagulatur, quo modo lapides, & conchæ. Quæ verò guttatim manat, in forma sua

† primo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sua manens tale sit, qualis est, quam propolida dicunt: quod autem alteratur vt lapis, id valde frigidum apparet, facítque calor ipsum tale. Cùm autem per frigidam constitutionem manauerit, in lapidem abit. Arborum quædam hyeme alterantur, & quandoque virides sunt, quandoque glaucæ. Et non corrumpuntur nec earum folia, nec fructus. Nam arbores, quibus hoc accidit, suprà colorem crassum habent in radicibus humorem tenuem. Vnde in progressu anni retinet humor illum colorem propter aeris frigiditatem. Et quando accesserit calor ad frigus, impellit calor humiditatem foras vnà cum colore, quo arboris superficiem tinxerat. Dũ verò rursus frigiditas & siccitas ad actionem vertuntur, & humor calorem detinet, tum color glaucus apparet. Fructus verò amarus fit, dum calor, & humor, non sunt in digestione completi. Nam frigus & siccitas perfectionẽ prohibent, vertuntur ita fructus in amaritudinem. Huius signum est, quòd amarum in ignem missum dulcescit. Arbores autem, quæ in aqua acida nascũtur, fructum dulcem faciunt: quia acor trahit cum calore Solis id, quod propriæ qualitatis est: & hoc frigus est, & siccitas. Inde humores exigui quidam dulces intus remanent, calefitque arboris venter, quando super eo Sol perseuerauerit. Hoc modo succus, qui in fructu est, adstringens parumper fit. Et quando plus digestus fuerit, dissoluetur paulatim acor, do nec absumatur, & dulcedo appareat. Erit itaq; fructus dulcis, folia autem eius, & extrema, acida. Cùm autem perfecta magis fuerit maturitas, erit amarus fructus: & hoc est propter abundantem calorem cum humore pauco. Absolnitur nanque humor, facítque fructus calorem ascendere, erítque amarus fructus tum. Fiunt autem & nuclei pyramidis forma, propter attractionem caloris, & abundantem frigiditatem, humiditatémq; intus sitam, quæ è genere sunt aquæ acidę. Manet enim humor in medio, inspissatúrque medium, & gracilia fiunt extrema. Arbores autem, quæ in terris temperatis stant, maturationem accelerãt ante dies vernales. Nam dum calor prope tẽperiem fuerit, & humor manifestus, aérque clarus, nec egeat fructus multo calore in digestione, accelerabit tum eius maturatio, & ante dies vernales prouenit. In omnibus itaque arboribus, cùm primum plantatæ fuerint, excellit amaritudo, vel sapor adstringens. Causa est quòd humor, dum per extrema illarum fuerit, loca, quæ in medio arborum sunt, digerit, è quibus materia quoq; fructuum est: vnde siccitas procedit, & humorem consequitur, fitque digestio acida, vel amara ita pruina, vel adstringente sapore. Causa est, quia cum calore, & humore digestio est, & cùm humor, vel siccitas calorem vicerit, erit inde fructus initiò non bene digestus. Idcirco generatio fructuum, in principio absque dulcedine est. Myrobalanorum verò arborũ fructus cùm initio apparuerint, dulces sunt: communiter autem adstringente sapore sunt. Causa verò est, quòd arbor ipsorum raros habet ramos. In hora concoctionis autem cùm meatus ampli fuerint, sequitur calor humorem, & maturat fructum, & in principio dulces sunt. Postmodum consequenter per raritatem meatus suos arbor contrahit, vincítque frigiditas & siccitas calorem, & humorem: vnde fructus in adstringẽtem saporem alteratur: vincítq; Sol rursus cum calore, per attractionem superfluæ siccitatis in illo semine, quod in superficie arborum est, vincítq; frigus siccitatem, & erit fructus vehementer adstringẽtis saporis. Inde rursus sursum ascendit naturalis calor, iuuátque ipsum Solis calor foris, vincẽtq; calor & siccitas, & fructus amari fiũt.

FINIS OMNIVM OPERVM ARISTOTELIS STAGIRITAE.

LVGDVNI,
Excudebat Symphorianus Barbierus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

lib. 2 folio 225. [illegible] [illegible] [illegible]

Biblioteca